ס"ב
תשרי
תשע"ג

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

רמת בית שמש, הקריה החרדית בית שמש, ביתר עילית, ברכפלד, בית וגן, רוממה, נוה יעקב, רמת שלמה, גאולה, רמת אשכול, גבעת שאול,
קרית יובל, בני ברק, רכסים, קרית ספר, נתיבות, חיפה, רמות, אופקים, אשדוד, מעלה אדומים, אלעד, תל ציון, צפת, קרית הרצוג, פרדס כץ

דיני בורר בשבת

טוש"ע ומשנ"ב סימן ש"ט

גנזי הלכה

תשובות וחידושים מכת"י רבותינו נ"ע
עורך: הרב שלום הלל

הגאון מהר"ר **ישראל יעקב בורלא** זלה"ה
אב"ד ירושלים

'האדם הגדול רכב ישראל ופרשיו, קדוש יאמר לו וחסיד בכל מעשיו, אב בחכמה ראשון לכל דבר שבקדושה, מר קשישא, הרב הגדול מעוז ומגדול, תנא ירושלמאה, הגאון האמתי, עטרת תפארת, כולו כהדר"ת, ח"ק לישראל, אביר הרועים, כקש"ת כמהר"ר ישראל יעקב בורלא זצוק"ל[1], אב בית הדין בעה"ק ירושלם ת"ו ומגדולי חכמיה באמצע שנות הת"ק. בצעירותו קבע מקומו בד' אמות של הלכה בישיבת 'נוה שלום' בירושלים. במדרש זה הסתופפו גדולי חכמי ירושלים, ביניהם: מהרי"ט אלגאזי, רבי נסים ברכה, רבי אפרים נבון, רבי אליהו פרחי ורבי עמרם דיוואן, כאשר בראשם עומד הגאון מהר"ר רפאל משה בולה בע"ס גט מקושר[2]. בשנים לאחר מכן שימש כדיין בבית דינו של הגאון מהרי"ט אלגאזי זלה"ה, ואחר זמן אף כיהן כראש אב בית הדין. שמו נמצא חתום מאותן שנים עם גדולי חכמי דורו על אגרות[3] ותקנות[4], כתבי שליחות[5], והסכמות לחיבורים שנדפסו בזמנו[6]. בין השנים תקל"ד-תק"מ עשה בשליחות עניי ירושלים בקהילות ישראל בגולה בצפון אפריקה ובערי איטליה. נלב"ע בירושלים ביום ד' תשרי תקנ"ט, ובה מנוחתו כבוד בהר הזיתים. על ציונו נחרט: 'מצבת קבורת הוא הראש עטרת זהב גדולה אביר הרועים אור ישראל כרכא דכולא הרב המופלא וכה"מ נזב"י כמה"ר ישראל יעקב בורלה זלה"ה, והיתה מנוחתו ככוד ביום ד' לחו' תשרי ש' התקנ"ט אל המנוחה ואל הנחלה[7]'. מתוך שארית כתביו אשר הותיר אחריו, הביא נינו רבי יוסף נסים בורלא לבית הדפוס בירושלים, כרך נכבד של תשובות וחידושים בד' חלקי שו"ע, ואליהם צירף מחידושי בנו בכורו רבי יאודה המכונה בכור בורלא, אף הוא מגאוני ירושלים, וקראם בשם 'מקור ישראל ונחלת יאודה'.

מבין חיבוריו אשר נותרו עדנה בכתיבת ידו, נשתמר בספריית אאמו"ר הגרי"מ הלל שליט"א, כרך שלם על סדר משנה תורה להרמב"ם, כלול מחידושיו וחידושי בנו בכורו הנ"ל, נקרא בשם 'פני מלך'. כרך זה אף הוא נערך נסדר ונאסף ע"י נכדם רבי יוסף נסים הנ"ל, כאשר בראשו כתב: 'ספר פני מלך, הולך וסובב על הנשר הגדול הרמב"ם זצוק"ל, מהרב המחבר הרב הגדול המקובל האלהי ח"ק לישראל כמהר"ר ישראל יעקב בורלא זצוק"ל, וקצת מבנו של הרב המחבר עט"ר הרב מר זקני הרב כמהר"ר יאודה המכונה בכור בורלא זצוק"ל...'. לפנינו פרסום ראשון מכי"ק מהרי"י בורלא זלה"ה על סדר הרמב"ם הלכות בורר. סייע בהתקנת ועריכת הדברים לדפוס הרה"ג שלמה זכאי שליט"א, תשואות חן לו.

הזורה והבורר

[פ"ח הי"א]. **הזורה או הבורר כגרוגרת חייב והמחבץ הרי הוא תולדת בורר.** דע דזורה הוא ברחת ובורר הוא ביד, ושעורו כגרוגרת, הכי מבואר בברייתא דמחבץ. ומ"ש המחבץ תולדת בורר, הכי אמרי' התם דף צ"ה ע"א מחבץ חייב משום בורר, ופירש רש"י[8] מחבץ מעמיד החלב בקיבה, ול"נ עושה כמין כלי גמי ונותן הקפוי בתוכו ומי החלב נוטפים יע"ש. ולהאי פי' אתי שפיר דהוי תולדת בורר, דלפי' ראשון היינו מגבן דהוי תולדת לש. ועיין בפ"ז הל' ו'. ובפכ"א הל' י"ז כתב וכן המחבץ תולדת בורר הוא לפיכך אעפ"י שנותן שומשומין ואגוזים בדבש לא יחביצם בידו יע"ש, והיא תוספתא בפי"ג[9] יע"ש. ומבואר שם דהיינו מגבל. והר"ן ז"ל[10] כתב כפי' ראשון. ובהל' ז' כתב הרב המגיד דעת רבינו במה שנחלקו הראשונים בביאור ברייתא יע"ש. ובירושלמי[11] איתא דחייב משום לש יע"ש.

[שם]. **וכן הבורר שמרים מתוך המשקין הרי זה תולדת בורר או תולדת מרקד וחייב שהזורה והבורר והמרקד דומין ענייניהם זה לזה.** בפ' תולין דף קל"ח ע"א, איבעיא להו שימר מאי, אמר רב כהנא שימר חייב חטאת. מתקיף ליה רב ששת מי איכא מידי דרבנן מחייבי חטאת ורבי אליעזר שרי לכתחילה. מתקיף לה רב יוסף אלמה לא הרי עיר של זהב וכו'. א"ל אביי מי סברת ר"א אדר"מ קאי דאמר חייבת חטאת, אדרבנן קאי דאמרי פטור אבל אסור ואמר להו איהו מותר [לכתחילה]. משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום בורר, רבי זירא אמר משום מרקד. אמר רבה כוותי דידי מסתברא מה דרכו וכו', אמר ר' זירא כוותי דידי מסתברא מה וכו' יע"ש.

והנה לע"ד קשה מאי מתקיף ליה רב יוסף דפליג ר"א אר"מ, דאפשר דיחיד חולק עם יחיד דזה מחייב חטאת וזה מתיר. ונראה דלא שנא להש"ס דלעולם אינו יכול לחלוק אפילו יחיד עם יחיד מחיוב חטאת להתיר לכתחילה. וקשה לע"ד דהא אשכחן פלוגתא דרב ורבי יוחנן בדף קמ"ה[12] בענין שלקות לממיהן דרב מתיר ורבי יוחנן מחייב חטאת. ואפ"ל[13] במתנאים לפלוגתא דאמוראים. והתוס' ז"ל ד"ה מי סברת כתבו דלא ידע רבי מאי קמשני. ולע"ד כונת הש"ס דלעולם אפילו יחיד עם

1. לשון נינו מהר"ר יוסף נסים בורלא, אב"ד ירושלים, בשער ספרו מקור ישראל, ירושלים תרמ"ב. 2. המעלות לשלמה, נא אמון תרנ"ד, דף ק"ב ע"ב. 3. ראה: 'שבלים בודדות' ירושלים תרע"ה, עמ' 35. 4. ראה: 'זכרון לחובבים ראשונים' ח"ז עמ' 46; 'ירושלים' שנה ו' עמ' 45. 5. ראה: 'ציון' ספר ה', ירושלים תרצ"ג, עמ' קס"ג; 'מוריה' שנה כ"ד, גליון א-ב תמוז תשס"א, עמ' נ"א. 6. מהם: שדה הארץ, ח"א, שאלוניקי תקמ"ד; עיני אברהם, אמשטרדם תקמ"ד; וחשב לו הכהן, פיורדא תקמ"ד; ושב הכהן, ליוורנו תקמ"ח; דרך ישרה, ליוורנו תקמ"ח; בית יעקב, ליוורנו תקנ"ב; חידושי הרב המאירי (בית הבחירה) על מסכת שבת, ליוורנו תקנ"ד; עין פנים בתורה, ווארשא תקנ"ז. 7. חלקת מחוקק ח"ב מחברת ד' שורה י"ח אות ע'. 8. שם ד"ה המחבץ. 9. הלכה י"ב. 10. ריש דף ל"ב ע"א מדפי הרי"ף. 11. פרק שביעי הלכה ב'. 12. ע"א. 13. חסר כאן, ונראה עיקר כונתו לחלק בין מחלוקת

בגיליון:

קילוף בוטנים ושאר קטניות מקליפתם החיצונית
בינת שמחה עמ' ז', עיון הלכה עמ' י', ונתן הכהן עמ' ט"ו, מקור הלכה עמ' כ"ב

ברירה במזלג ובמלחיה
עיון הלכה עמ' י"א, מקור הלכה עמ' י"ט ועמ' כ"ב, הוראת הלכה עמ' ל', האיר המזרח עמ' מ'

ברירת עלים מעופשים מהירק
עיון הלכה עמ' ט', הגהות הגרנ"ק עמ' ט"ז

שיעור הזמן הסמוך לסעודה שיחשב בזה לאלתר
עיון הלכה עמ' ט', ונתן הכהן עמ' י"ד, מקור הלכה עמ' כ"א ועמ' כ"ו, הוראת הלכה עמ' ל'

שתיית מים ממסננת שבברז
מקור הלכה עמ' כ"ד, הוראת הלכה עמ' ל"א, שיח הלכה עמ' מ"ח

ברירת חפץ יקר מהאשפה
הוראת הלכה עמ' ל', שו"ת בהלכה עמ' ל"ב

הוצאת גרעינים ממילון ואבטיח בשבת
תשובות ופסקים עמ' ל"ג, שיח הלכה עמ' מ"ו

שטיפת פירות וירקות בשבת
מקור הלכה עמ' כ"ג, הוראת הלכה עמ' ל"א, תשובות ופסקים עמ' ל"ד, נתיבי המנהגים עמ' ל"א, המנהג וטעמו עמ' מ"ב, שיח הלכה עמ' מ"ו

הוצאת שקית תה מהכוס בשבת
מקור הלכה עמ' י"ט, הוראת הלכה עמ' ל"א, תשובות ופסקים עמ' ל"ו

הוצאת עצמות מהדג והעוף בשבת
בינת שמחה עמ' ז', עיון הלכה עמ' י', הגהות הגרנ"ק עמ' י"ז, עוד יוסף חי עמ' ל"ט, האיר המזרח עמ' מ', שיח הלכה עמ' מ"ו

לירוק נגד הרוח כשהרוח מפזרת את הרוק
האיר המזרח עמ' מ', נתיבי המנהגים עמ' מ"א, לקט הלכה עמ' מ"ה

הסרת זבוב מתוך המשקה בשבת
ונתן הכהן עמ' ט"ז, הגהות הגרנ"ק עמ' י"ז, שונה הלכות עמ' כ"ט, הוראת הלכה עמ' ל"א, לקט הלכה עמ' מ"ה

ברירת מצות שלימות מהשבורות בשבת
מקור הלכה עמ' כ"ד, שיח הלכה עמ' מ"ז

לברוך לסעודת שלום זכר לצורך הבאים מאוחר
מקור הלכה עמ' כ"ו

הסרת העוקץ מהפרי והירק בשבת
שיח הלכה עמ' מ"ו

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמת הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהחזקת רשת הכוללים

המרומם
אברהם בן אלטון הררי ז"ל
נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב
וזו' המרוממת
שרה עליזה טובה בת מזל הררי נ"ע
נלב"ע ו' טבת תש"ן

מוהר"ר **פרץ**
בן מוהר"ר **שמואל נטע** ע"ה **גראס**
נלב"ע כ"ב בטבת תשנ"ז
וזו' החשובה מרת **יענטא**
בת מוהר"ר **אשר** ע"ה
נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

הרה"ח ר' **נחום יואל**
בהרה"ח **חיים יעקב** ע"ה
הלפרין
מגזע המהרש"ל ובעל סדר הדורות
נלב"ע בשם טוב
ביום ח' בכסלו תשמ"ז

רשת כוללי ערב
אליבא דהלכתא
שוג"י ישיבת חברת אהבת שלום

יחיד לא מצי לפלוגי בין חיוב חטאת להיתר, אך יען דרבים פליגי עליה דר"מ וסברו דפטור אבל אסור, פליג ר"א נמי לומר דמותר לכתחילה, דר"א פליג ארבנן, ור"א ורבנן פליגי אר"מ. וראיתי להרשב"א זלה"ה בחי' דהקשה מההיא דפליג ר' יהודה ורבנן בענין חבל דלי שנפסק בדף קי"ג ע"א, ותי' דמצו רבים פליגי איחיד להתיר לכתחילה. ולע"ד קשה דהנהו רבנן ר"מ הוא דמוכח בפסחים דף י"א[14] דפריך מינה לרבנן שהם ר"מ. וכן ראיתי להרשב"א גופיה שהקשה כן בדף קי"א ע"ב דמאי בעי רב אחדבוי לר"מ עניבה מהו יע"ש, והניחה בצ"ע. והתוס' ז"ל תי' לזה, בד"ה עניבה לר"מ, דמספקא להו יע"ש. ולע"ד קשה דנפשוט דאינו ר"מ מדפליג ומתיר לכתחילה, משום דליכא מידי דיחיד מחייב חטאת ויחיד אחר מתיר לכתחילה, ומאי פריך התם בפסחים, וי"ל. עוד קשה לע"ד מאי דפריך התם[15] חבל דמאי אי לימא חבל דעלמא ר' יהודה מתיר קשר של קיימא הוא אלא חבל וכו', ואמאי לא פריך דהיכי מתיר ר"י לכתחילה ופליג אדרבנן. ואפ"ל דעדיפא מינה קא פריך.

עוד ראיתי להרשב"א זלה"ה דהקשה בהך שמעתתא דמאחר דרבנן מחייבי חטאת הוי בורר גמור א"כ היכי שרו לתת לתלויה ביו"ט, והא לכו"ע אין בוררין את הקוטנית ביו"ט בנפה וכברה, וצ"ע, ע"כ. וכונת דבריו דהוא ז"ל ס"ל דכל דחייב חטאת בשבת לא שרו רבנן ביו"ט וההכי קא קשיא ליה. ועיין בה"ה פ"ג מהל' יו"ט הל' ט"ו מה שקשה עליו יע"ש.

והנה בפלוגתא דרבה ורבי זירא דחייב משום בורר ומרקד, רש"י ז"ל כתב[16] דלרבה ה"ה דמחייב משום מרקד אלא דלר' זירא אם אתרו בו משום בורר לא מחייב יע"ש [ועיין מ"ש רש"י ז"ל בדף ע"ד ע"א ד"ה בקנון, וי"ל דאינו חייב חטאת. אך קשה דחייב חטאת בקנון להניח לבו ביום. וי"ל דהכא מיירי לאלתר ודו"ק]. ועיין בתוס' דף ע"ג ע"ב ד"ה משום זורע, דלא ס"ל הכי אלא דפליגי וכתבו דלרבה לא דמי למרקד. ויש ליישב במאי לא דמי למרקד. והר"ן ז"ל[17] כתב כסברת רש"י ז"ל. וכן נראה דס"ל לרבינו[18]. אך יש להקשות דאמאי אינו חייב שתיים כמו זומר וקוצר אספסתא וסלקא. ושוב מצאתי להל"מ בפ"י הל' י"ד שהקשה כן, ותירץ דמאחר דבורר ומרקד דמו להדדי אין ראוי שיהיה חייב שתיים יע"ש. ולע"ד קשה דהא חשיבי שתי תולדות והעושה אותם[19] בהעלם אחד חייב שתיים, לאפוקי שאם עשה מלאכת בורר וחזר ועשה בורר אינו חייב אלא אחת. ולע"ד נראה דלק"מ דשאני התם בזומר וקוצר דע"י פעולתו נעשו שתיים ומשום הכי חייב משום שתי אבות, אבל הכא לא דמי לבורר דהאוכל למעלה ופסולת למטה, ומאי דאמר רבה הוא דאי אתרו משום בורר אינו כמלעיג דהא דמי לבורר קצת, אמנם הפעולה שעשה אחת היא דהיינו מרקד, דפסולת למעלה ואוכל למטה. ולא דמי לעושה בורר ומרקד בהעלם אחד דהם שתי פעולות, אחת להניח הפסולת למטה וליטול את האוכל, ואחת להניח הפסולת למעלה, ודו"ק. וק"ק מה שכתב רבינו שהזורה והבורר והמרקד וכו' דנראה כנתינת טעם למה חייב משום בורר או מרקד, דא"כ משום זורה נמי לחייב, ולא אשכחן דמד"ס דחייב משום זורה, והנה אמרי' התם בדף ע"ג[20] וע"ד[21] היינו זורה היינו בורר היינו מרקד, אביי ורבא דאמרי [תרוייהו] כל מילתא דהויא במשכן אע"ג דאיכא דדמי לה חשיב לה יע"ש. ומעתה כיון דנחשבו לאבות א"כ התולדות נמי מוחלקים וצריך שתהיה דומה לאב שלה והיינו דפליגי רבה ורבי זירא.

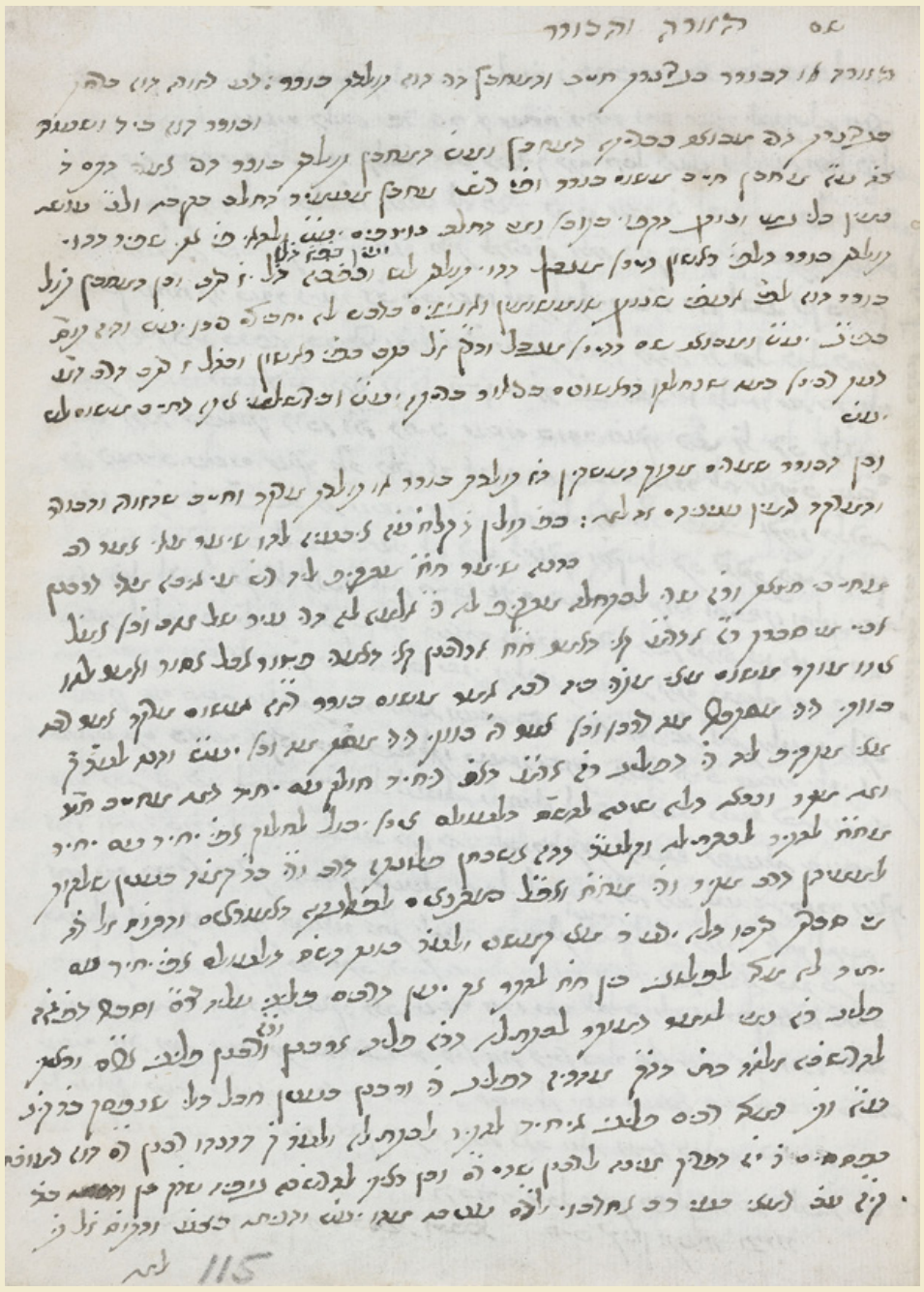

כתי"ק מהר"ר ישראל יעקב בורלא זלה"ה

[שם הי"ב]. **הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלין ובירר מין ממין אחר, בנפה ובכברה חייב, בקנון ותמחוי פטור, ואם בירר בידו לאכול לאלתר מותר.** [הי"ג]. **והבורר פסולת מתוך אוכל ואפילו בידו אחת חייב. והבורר תרמוסין מתוך פסולת שלהן חייב מפני שהפסולת שלהן ממתקת אותן כשישלקו אותם עמהם ונמצא כבורר פסולת מתוך האוכל וחייב. הבורר אוכל מתוך פסולת בידו להניחו אפילו לבו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב. היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבין בורר אחת מאחת ומניח לאכול מיד. ואם בירר והניח לאחר זמן אפילו לבו ביום כגון שבירר בשחרית לאכול לערבית חייב**, עכ"ל.

והנה לעמוד לברר דברי רבינו אציעה נא סוגית הש"ס דשם דף ע"ד ע"א, ת"ר היו לפניו מיני אוכלים בורר ואוכל בורר ומניח ולא יבורר ואם בירר חייב חטאת. ופריך מאי קאמר. אמר עולא הכי קאמר בורר ואוכל לבו ביום בורר ומניח לבו ביום ולמחר לא יבורר ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה רב חסדא וכי מותר לבשל לבו ביום. אלא אמר רב חסדא בורר ואוכל פחות מכשיעור וכשיעור לא יבורר ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה רב יוסף וכי מותר לאפות פחות מכשיעור. אלא אמר רב יוסף בורר ואוכל ביד בורר ומניח ביד, בקנון ובתמחוי לא יבורר ואם בירר פטור אבל אסור, בנפה ובכברה חייב חטאת. מתקיף לה רב המנונא מידי קנון ותמחוי קתני. אלא אמר רב המנונא בורר ואוכל אוכל מתוך פסולת, בורר ומניח אוכל מתוך פסולת, פסולת מתוך אוכל לא יבורר ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה אביי מידי אוכל מתוך פסולת קתני. אלא אמר אביי בורר ואוכל לאלתר ובורר ומניח לאלתר, ולבו ביום לא יבורר ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת. אמרוה רבנן קמיה דרבא אמר להו שפיר קאמר נחמני. היו לפניו שני מיני אוכלין ובירר ואכל ובירר והניח, רב אשי מתני פטור, רבי ירמיה [מדיפתי] מתני חייב. ופריך לרב אשי והתני חייב. לא קשיא הא בקנון ותמחוי הא בנפה וכברה וכו'. חזקיה אמר הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן חייב. לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת חייב. שאני תורמוסין דשלקי וכו' וכפסולת מתוך אוכל דמי, עכ"ל הש"ס.

ולע"ד קשה אמאי לא פריך לעולא מידי לבו ביום קתני, וכן לרב חסדא מידי פחות מכשיעור קתני, ולרב יוסף אמאי לא פריך מידי ביד קתני. ורש"י ז"ל[22] כתב ה"ה נמי דפריך מידי נפה וכברה קתני, אלא חדא מנייהו נקט. ור"י[23] לא ניחא [ליה] פי' רש"י ז"ל, וכתב דדוקא קנון ותמחוי פריך יע"ש. עוד קשה לרב המנונא אמאי לא פריך מידי פסולת מתוך אוכל קתני[24]. עוד קשה לאביי אמאי לא פריך כלום[25]. ולע"ד נ"ל כונת הש"ס דלעולם צריך לתרץ דרישא איירי בחד גוונא וסיפא בענין אחר משום דקשה סיפא לרישא, ומשום הכי ל"ק לעולא מידי לבו ביום קתני, וכן לרב חסדא אק"ל דוכי מותר לבשל וכו'. והתקפתא דרב המנונא לרב יוסף לפי פי' רש"י ז"ל לע"ד הכי פי' מידי קנון ותמחוי קתני דאה"נ דע"כ צריך לאוקומי רישא בגוונא דמותר והיינו ביד, אך סיפא מנ"ל לאוקומי בנפה וכברה, ואה"נ אי הוה קתני קנון ותמחוי פטור אבל אסור מוכרחים אנו לומר דסיפא איירי בנפה וכברה, ומידי קנון ותמחוי קתני[26], וכונת הקושיא הוא דנוקי סיפא בקנון ותמחוי. ולזה כתב רש"י דה"ה דפריך וכו', ר"ל דתכלית הקושיא חדא היא דמנ"ל דסיפא איירי בנפה וכברה, דנימא דאסור אפילו בקנון ותמחוי[27]. ומאי דל"ק דמנ"ל דרישא איירי ביד, דנימא דמותר נמי בקנון ותמחוי, משום דהסברה נותנת דבקנון ותמחוי אינו מותר לכתחילה. ועפ"י שיטה זו ל"ק משה"ק ר"י לפי' רש"י יע"ש. ולע"ד אפשר לומר לרב יוסף דדייק מדתני ולא יברור ואם בירר, ולא קתני בורר ואוכל בורר ומניח ואם בירר חייב חטאת, משמע דיש סברה ג' דלא יברור, והיינו פטור אבל אסור דקנון ותמחוי. והנה אביי ק"ל לאוקמתא דרב המנונא לפי פי' ר"ח[28] דאוכל מתוך אוכל שייכא ברירה, ולהכי קשיא ליה מידי אוכל מתוך פסולת קתני, ונוקמא דאוכל מתוך פסולת אסור ורישא באוכל מתוך אוכל איירי. ול"ק ליה סיפא מידי פסולת מתוך אוכל קתני דפשיטא דאסור וחייב חטאת. אך ק"ק דהוה מצי להקשות מידי פסולת מתוך אוכל קתני, וא"כ נוקמא סיפא באוכל מתוך פסולת ורישא בשני אוכלים, וכמו שכתבנו לפי' רש"י בה"ה דכתב. ולפירוש רש"י ז"ל[29] ק"ל מאי פריך מידי אוכל וכו', דמאחר דלא גריס שני, מוכרח דהכי קתני. וכן י"ל מדתני רב אשי שני מיני אוכלים, וי"ל. ולהכי לאביי לא קשיא מידי דלאלתר קתני כאמור.

והנה למאי דפריך הש"ס לרב אשי מדתני חייב, כתב רש"י ז"ל[30] דהיינו ברייתא דלעיל, ואי בבורר לאלתר מותר לכתחילה יע"ש. ולע"ד קשה אמאי לא פריך לרב ירמיה דקתני חייב ותניא מותר. אלא ודאי דלק"מ דמאי דקתני חייב הוא לסיפא דבורר ומניח ומשום הכי חייב וכדתניא. אך לרב אשי קשה ממ"נ אי לאלתר מותר ואי לבו ביום חייב, ופטור אבל אסור ליכא. והנה לכל האוקמתות דלעיל קשיא ברייתא לרב אשי זולת אוקמתא דרב יוסף דהיינו מאי דמשני הש"ס. אך קשה לע"ד אמאי לא פריק דלעולם לאלתר קתני רב אשי, וכי תימא ברייתא דקתני מותר, התם ביד הכא בקנון ותמחוי ולעולם לאלתר. וי"ל דרצה לתרץ כדאמר נחמני דשפיר קאמר[31].

והנה התוס' ז"ל[32] הקשו לרש"י ז"ל וכתבו דפריך מברייתא אחרית, ובריית דלעיל איירי ביד. וי"ל[33] דאמאי ל"ק לרב אשי מברייתא דלעיל כפי' רש"י ז"ל. ועוד ק"ל דנימא דרב אשי איירי לאלתר, ובריית איתמר להניח. ואם נאמר דגם בברייתא הלזו איתמר דלאלתר מותר, א"כ הדרא קושית התוס', וא"כ מוכרח להקשות מברייתא דלעיל ממ"נ. ועיין להרב בעל קרית מלך רב בחי' להלכות שבת דהקשה כן דאמאי ל"ק לרב אשי מברייתא דלעיל, וכתב וא"ת דברייתא איירי לבו ביום ורב אשי איירי לאלתר, א"כ גם ברייתא הלזו נוקי לה הכי. ועוד דעדיין קשה וכו', ותירץ יע"ש. ולע"ד לפי מ"ש עדיין קשה כאמור. עוד ראיתי להרב שהקשה על דברי התוס' משה"ק מהרש"א ותי' הרב ז"ל יע"ש. ואני בעניותי כן הבנתי בדברי התוס' וכוונתי לדעת קדשו. ועוד נלע"ד דר"י לעיל קא ק"ל על רב המנונא לפי פי' רש"י דמוכרח דרב המנונא יתרץ להא דרב אשי עם הברייתא בישוב הש"ס. ומכח ההיא דביצה בהכרח דס"ל לרב המנונא דרישא איירי ביד. ולפי' רש"י דכתב דה"ה קשה לרב המנונא היכי משני. ודחה דברי רש"י ז"ל דרב המנונא לא ק"ל מידי נפה קתני ואתי שפיר שנוייא דש"ס עם ההיא דפ"ק דביצה, וכדבור אחרון ק"ל לר"י דשנוייא דש"ס הוא ג"כ אליבא דאביי ולאביי ק"ל מידי אוכל מתוך פסולת קתני, ומוכרח דק"ל נמי מידי נפה קתני, ומוכרח לומר דרישא וסיפא כי הדדי נינהו וק"ל ההיא דביצה ולהכי כתבו משמע ודוק.

עוד ראיתי להרב קרית מלך רב שרצה להליץ טוב בעד רש"י ז"ל וכתב דב"ה איירי בבורר פסולת מתוך אוכל ואביי התיר אוכל מתוך פסולת. ולע"ד קשה דהא אמרי' התם דאי פסולת מרובה דברי הכל נוטל אוכל ומודו ב"ה לב"ש. ועוד קשה לע"ד דדרך נפה וכברה ליטול את האוכל ולהניח הפסולת, וכדאמרי' התם מה דרכו של מרקד יע"ש, וא"כ ב"ה ס"ל דבקנון שרי אף שנוטל הפסולת אבל לא בנפה וכברה אעפ"י שנוטל אוכל מתוך פסולת. עוד כתב הרב דרש"י סובר דתירוץ הש"ס דלעולם לאלתר איירי, ובריית דהתיר לכתחילה איירי בקנון ותמחוי, ופטור אבל אסור היינו בנפה וכברה יע"ש. ולע"ד קשה דא"כ אמאי לא משני הש"ס הא ביד הא

תנאים למחלוקת אמוראים, וצ"ב. 14. ע"א. 15. שבת קי"ג ע"א. 16. ד"ה דנוטל. 17. דף נ"ו ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה איבעיא. 18. ממש"כ הרי זה תולדת בורר או תולדת מרקד, ור"ל דאפשר לחייבו גם אם התרו בו משום בורר וגם אם התרו בו משום מרקד. 19. ר"ל כשעושה פעולת בורר ואח"כ פעולת מרקד. 20. ע"ב. 21. ע"א. 22. ד"ה מידי קנון. 23. בתוס' ד"ה מתקיף. 24. ר"ל מדוע אביי הקשה מהרישא ולא מהסיפא דאוקמיה רב המנונא בפסולת מתוך אוכל. 25. דהו"מ למיפרך מידי לאלתר קתני, וכמ"ש רבינו להלן. 26. ולפי"ז הקושיא מידי קתני ותמחוי דפטור אבל אסור דנוקמיה סיפא בנפה וכברה. 27. ר"ל דנימא דאסור וחייב חטאת אפי' בקנון ותמחוי, דאין לפרש שקנון ותמחוי יהיה מותר דהרי הסברא נותנת שאינו כן וכדכ' רבינו להלן. 28. המובא בתוס' ד"ה היו. 29. ד"ה היו לפניו, דכ' דגרסי' מיני אוכלין ול"ג שני. 30. ד"ה והתניא. 31. כונתו דא"כ יחלוק ע"ד אביי דלעיל דאמר דבקנון ותמחוי פטור אבל אסור והא רבא קאמר שפיר אמר נחמני. 32. ד"ה והתניא. 33. =ויש להקשות.

בקנון ותמחוי. ועוד דלא אשכחן דבקנון ותמחוי מותר לכתחילה ואמרי' דברי הכל נוטל אוכל ואוכל.

ומעתה נבא לבאר דברי רבינו, והנה ראיתי להרב קרית מלך רב שעלה ונסתפק דמי שבירר לאכול לאלתר ונמלך והניחו לבו ביום או שבירר להניחו ונמלך ואכלו אי חייב. ופשיטא ליה מדקדוק דברי רבינו שכתב ואם בירר בידו לאכול לאלתר ולא קאמר ובורר ואוכל יע"ש. והנה לע"ד דבר זה אינו צריך ראיה, דפשיטא דבתר תחילת כוונתו אזלינן וכיון שגמר מלאכתו באותה כוונה נתחייב או נפטר, והכי אשכחן בכמה דוכתי, ואם נרצה לדקדק בדברי רבינו שכתב כגון שבירר שחרית לאכול בין הערבים יצא הדבר מפורש. אמנם לדברי הרב קשה לע"ד דהספק השני אינו נשמע מהאי דיוקא ואיך כתב הרב וכן משמע מדבריו וכו'. ועוד נלע"ד דרבינו כיון במה ששינה לשון הש"ס לכלול דין בורר ומניח לאכול לאלתר ודוק.

ודע דרבינו כתב ובירר מין ממין אחר, ולע"ד כיון רבינו לומר דאע"ג דבשני מיני אוכלים שייך ברירה כמ"ש ר"ח, אמנם לא חשיב בורר פסולת מתוך אוכל אפילו נוטל אותו שאינו חפץ בו לאכול עתה. ומשום הכי כתב רבינו אח"כ הבורר אוכל מתוך פסולת בידו וכו' ואח"כ כתב היו לפניו וכו' ולא ערבינהו אהדדי לגלות דבשני מיני אוכלין אין כאן קפידה אם בירר האחד מחבירו אפילו שבירר אותו שאינו רוצה, דדין אוכל מתוך פסולת יש להם[34]. [ומדברי ר"ח והטור אין נראה כן, ועיין במג"א סי' שי"ט ס"ק ג'].

וראיתי למר"ן הק' בב"י סי' שי"ט דכתב דס"ל לרבינו לחלק בין בורר אוכל מתוך פסולת לאלתר לבורר שני מיני אוכלים וכו' יע"ש. ולע"ד מלבד דק' מנין לו כמו שהקשה הוא ז"ל, לע"ד קשה דאם איתא להא אמאי לא משני הש"ס לרב אשי דלעולם בורר ומניח לאלתר לג' או ד' שעות ושאני הכא דהם שני מיני אוכלין. אם לא שנאמר דס"ל דגורס רבינו שני מיני אוכלין כר"ח.

ודע דמר"ן כתב דנראה מדברי רש"י דכל שבורר בידו אעפ"י שמטילו לתוך נפה וכברה מותר, והקשה ז"ל מהא דתנן וכו' יע"ש. והב"ח כתב עליה דשגגה פלטתו הקולמוס יע"ש. ולע"ד מר"ן איירי לענין שבת, וכן מצאתי להמ"ד[35] שתי' כן יע"ש, וצא וראה ממה שכתב מר"ן בלשונו. וא"כ לא שרי אלא לברור בידו, אבל להניח בקנון ותמחוי אסור והיינו פטור אבל אסור לגבי שבת, ולא הזכיר נפה וכברה. הן אמת דמדברי רש"י ז"ל בי"ט דף י"ג ע"ב ד"ה לתוך חיקו נראה כדברי הרב ב"ח יע"ש.

נמצא אתה למד מדברי רבינו דכל העושה בו מלאכת ברירה ע"י שינוי גמור מהדרך אשר אותה מלאכה נעשית מותר לכתחילה, וכגון אם בירר אוכל מתוך פסולת ובידו ולאלתר דאין כאן שום צד ואופן דרך העושים במלאכה. אמנם אם נעשה בשום צד ואופן מהדרך העושים, כגון נפה וכברה אף שהוא אוכל מתוך פסולת ולאלתר, או פסולת מתוך אוכל אף שהוא ביד ולאלתר, או שנעשה להניח אפילו לבו ביום אף שהוא אוכל מתוך פסולת וביד, חייב חטאת, שהרי נעשה בצד ואופן מדרכי אותה המלאכה ולא שינה בה כלל באותו צד ואופן. וכל שנעשה שלא ע"י שינוי גמור כגון קנון ותמחוי שאין כן כל דרך העושים וגם אוכל מתוך פסולת ולאלתר פטור אבל אסור. ועפ"י הנחה זו והיה בהני"ח מה שהקשה הרב קרית מלך רב שם מרישיה לסיפיה יע"ש.

ודע דמדברי רבינו אין שום הוכחה ללמוד לבורר לצורך אחרים לאלתר אם מותר או לא, דלע"ד דבר זה במחלוקת שנויה בין רבותינו בעלי התוס' עם רש"י ז"ל, והוא דאמרי' התם כי אתא רב דימי אמר שבתא דרב ביבי הואי ואיקלעו ר' אמי ור' אסי שדא קמייהו כלכלה דפירא ולא ידענא אי משום דס"ל אוכל מתוך פסולת אסור אי משום עין יפה וכו'. וכתב רש"י ז"ל ד"ה ושדא קמייהו, ולא רצה לברור האוכל מתוך פסולת ולתת לפני כל אחד ואחד וכו' יע"ש. והתוס' ז"ל כתבו ד"ה ולא ידענא, פי' לא ידענא מה שלא ביררם תחילה קודם שהביאם לפניהם, אבל אין לפרש שלא ביררם בשעה שהניח לפניהם, דא"כ מאי קאמר אי משום דקסבר אוכל מתוך פסולת אסור, הא לכו"ע שרינן אוכל מתוך פסולת לאלתר יע"ש. מדבריהם נראה דאפילו לאחרים לאלתר מותר. וכן פירשו לעיל ד"ה בורר ומניח יע"ש. אך מתוך לשון רש"י ז"ל נראה דלא רצה לברר בשעה שהניחם, ועלה קאמר ולא ידענא, משמע דס"ל דאסור לברר לצורך אחרים. ושוב מצאתי למהריט"ץ סי' ר"ג שעמד על זה, יע"ש דאין הפנאי מסכים להאריך בדברי חכמים וחדותם. ועיין לה"ה ז"ל שכתב ודע שלדברי ר"ח ולדברי רבינו וכו' אוקמתא דאביי ור"א ורב יוסף כולן לאלתר הן. וצ"ל מאי כונת דעתו.

ודע דכתבו התוס' בד"ה בורר ואוכל וכו', דהא דאוכל מתוך פסולת לאלתר שרי, היינו כשהאוכל מרובה על הפסולת יע"ש. ואעפ"י שהקשו לזה והניחו בצ"ע, כבר כתבו התוס' בפ"ק דביצה דף י"ד ע"ב[36] יע"ש. והן אמת דצריך להבין מאי תירצו בש"ס התם, לפי' רש"י ז"ל, לא צריכא דנפיש בטרחא וזוטר בשיעורא יע"ש. וכן ראיתי להרב קרית מלך רב שם שהקשה כן והניח הדבר בצ"ע. ולע"ד לכאורה היה נ"ל דהתוס' שם בשבת כוונתם להקשות כן והניחו בצ"ע. אמנם אחר ההשקפה לטובה נ"ל דל"ק דס"ל לב"ש דאפילו דאוכל מרובה על הפסולת אפילו הכי נוטל את האוכל ולא הפסולת דאין דרך ברירה בכך. וב"ה אין הכי נמי דהכי ס"ל, אך ס"ל דמעוטה בטרחה עדיף. ועיין הדבר באורך בהרב ים של שלמה על ביצה[37] יע"ש, ובב"י סי' שי"ט. וכן נלע"ד שהוא דעת רבינו, ועיין עליו בסוף פ"ג מהל' יו"ט יע"ש.

[שם הי"ד]. עוד כתב הרמב"ם ז"ל שם, **המשמר יין או שמן או מים וכן שאר משקים במשמרת שלהן חייב והוא שישמר כגרוגרת. אבל מסננין יין שאין בו שמרים או מים צלולין בסודרין ובכפיפה מצרית כדי שיהיה צלול ביותר. ונותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצלו. ונותנין וכו' וכן יין מגיתו כל זמן שהוא תוסס טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודרין שעדיין לא נפרשו השמרים מן היין וכו' וכן החרדל וכל כיוצא בזה**, ע"כ.

מוצא דבר בפ' תולין דף קל"ט ע"ב מתני' נותנין מים ע"ג שמרים בשביל שיצלו ומסננין היין בסודרין ובכפיפה מצרית וכו'. ואמרי' עלה אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש אבל עכורין לא. מתיבי רשב"ג אומר טורד אדם חבית של יין יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש. תרגמה זעירי בין הגיתות שנו יע"ש. הנה משמועה הלזו מפורש יוצא שלא כדברי רבינו, דיין צלול מותר אפילו במשמרת, ובעכורין במשמרת לא אבל בסודרין מותר, ובין של שעת הגיתות אפילו במשמרת מותר יען כי רבים שתו ליה הכי. והנה הר"ן ז"ל[38] כתב דלא נתחוורו לו דברי רבינו, אך יצא יצא לדון בדבר חדש ולומר דיין צלול מותר אפילו במשמרת, אבל יין עכור קצת דאפשר לשתותו אמנם רובא דעלמא לא שתו ליה אסור במשמרת ומותר בסודרין ובכפיפה, אך אם הוא עכור ביותר דלא שתו ליה הכי כלל אסור אף בסודרין ובכפיפה. ולע"ד צ"ל מנין לו לחלק הכי, דהנראה מהסוגיא דיין עכור סתם בסודרין ובכפיפה מותר, ובסודרין ובכפיפה לא שמעינן איסור כלל. ונלע"ד דטעמו ונימוקו עמו לחלק בהכי, דהנה פריך הש"ס לזעירי מדרשב"ג טורד אדם וכו', ומאי קושיא דמוכרח דמתני' פליגא מדלא שרי אלא בסודרין ובכפיפה, ומאי ק"ל לזעירי, אלא ודאי דכונת הש"ס לומר דמרשב"ג נשמע דיין עכור מותר במשמרת, ומוכרח דהא דאסר במתני' במשמרת ולא התיר כי אם בסודרין ובכפיפה צריכים אנו לומר דהיינו ביין עכור ביותר כגון שמרים גמורים דההיא אסור במשמרת ומותר בסודרין, ומנ"ל לומר דיין עכור קצת מותר בסודרין אבל עכור ביותר אסור אף בסודרין. ופריך בין הגיתות וכו' כלומר לעולם דיין עכור קצת מותר בסודרין ואסור במשמרת אבל עכור ביותר אפילו בסודרין אסור. וכי תימא רשב"ג, ביין הגיתות - לפי' שיהיה - שנו, דלעת כזאת צלול ביותר קרינן ליה, אך בשאר ימות השנה דווקא בסודרין מותר אבל במשמרת אסור, ובעכור גמור דהיינו שמרים פשיטא דאסור אף בסודרין, והכי דייק מתני' דקתני ומסננין היין ולא שמרים. ושוב חזיתיה להרשב"א זלה"ה שדקדק הכי יע"ש.

והנה לפי סברת הר"ן ז"ל צריכים אנו לומר במ"מ רב פפא דלא ניהדק איניש בינייתא וכו' דמחזי כמשמרת, דאיירי ביין עכור קצת, ואפ"ה לא, דמחזי כמשמרת ולא דמי לסודרין וכפי' דשרי. [ועיין פי' רש"י ז"ל ודחוק, ועיין בלשון הטור]. וכן ההיא דבי רב פפא דשפו שיכרא ממנא למנא משום דנצוצות אחרונות מתערבים בשמרים והן עכורים ביותר, או שנאמר שזהו ג"כ כדרך משמרת. ועיין בשלטי הגבורים לשון ריא"ז כמ"ש יע"ש. הנה בארנו סברת הר"ן ז"ל. ומהנראה דהרי"ף ז"ל הכי ס"ל, וכן הרא"ש ז"ל[39], דלשון שניהם שוים. אלא דביין דגיתות לפי' ראשון שכתב הר"ן אינו מותר במשמרת אלא ביין דרובא דאינשי שתו ליה, אבל אם יהיה עכור ביותר לא ואפילו בסודרין. אך לפי' שני והוא פי' הרמב"ם אפ"ל דאפילו עכור ביותר דלא שייך ברירה. ולע"ד לשון הרא"ש ז"ל מטין לפי' ראשון, וגם לשון הרי"ף ז"ל פשטיה משמע כפי' ראשון, דעלה דעכורין דאסור במשמרת קאמר ואם היה בין וכו'. אך הר"ן ז"ל כתב דמטין לפי' הב', וס"ל דלשון אבל עכורין לא, ר"ל עכורין קצת לא, במשמרת. ועכורין ביותר לא, אפילו בסודרין. ועלה קאמר ואם היה וכו'. וגם מלשון שכתב וגם הוא עכור יע"ש [אך י"ל לפי' ב' לשון טורד יינה ושמריה דלא משמע הכי]. וראיתי להרב ב"ח בסי' שי"ט[40] שכתב דמשמע מדברי הר"ן דעכור דרובא דעלמא שתו ליה מותר במשמרת, דליתא דמשמע מזעירי דווקא צלול גמור יע"ש. ולע"ד קשה מ"ש דמשמע מהר"ן וכו' דהלא בפירוש איתמר, וטעמא דמילתא דלא חיישי' למיעוט, ויש סמך לדבריו מדאמרי' התם בפ' שמונה שרצים דף ק"ט[41] זעירי לטעמיה וכו' משמע דהוא דבר שמתקנו ע"י כן יע"ש. גם מ"ש שם על היין דגיתות דליתא וכו', לא ידעתי מה ראה לחלוק על הר"ן במילין. ועוד קשה היכן ראה בפי' רש"י דכולהו שתו ליה.

והנה הטור ז"ל בסי' שי"ט כתב, ויין או מים צלולים יכול לסננן כמ"ש וכו', אבל עכורין לא, ובשעת הגיתות שדרך בני אדם לשתות היין עכור וכו', והרמב"ם לא התיר וכו', ואינו נראה כן מדברי א"א הרא"ש אלא כדפרישית יע"ש. ומר"ן הב"י השוה דעתו לדעת הר"ן, וכן נלע"ד מדכתב ובשעת הגיתות שדרך לשתות היין עכור קצת יע"ש, דמשמע דעכור כ"כ דאין יכול לשתותו אסור אפילו בשעת הגיתות ומינה לשאר ימות השנה. ועוד דכתב וכשמסננין היין בסודרין צריך ליזהר וכו'. וי"ל[42] היכן כתב היתר היין בסודרין, אם לא שנאמר דקאי על היין בשעת הגיתות דעכור קצת, ועלה קאמר דאין בו משום בורר ומשום ליבון, ואח"כ דיין זה מותר בסודרין דאין בו ליבון, ועלה כתב וכשמסננין וכו'. ומ"ש שיש בו שמרים פשיטא דסתם עכור הוא מפני שיש בו שמרים. ועיין בס' גינת ורדים או"ח כלל ג' סי' י"ג דכתב דפשט דברי הטור משמע דפליג יע"ש, וליתא. ועיין בקיצור פסקי הרא"ש[43] יע"ש. עוד כתב הגו"ר שם דבש"ג כתב דשאר פוסקים ס"ל דמותר לסנן יין עכור בסודר יע"ש. וכתב דכיון דאיכא פלוגתא ראו העולם לסמוך עליהם יע"ש. ולע"ד לא מצאתי חולק בדבר, ומ"ש הש"ג הוא לדעת הר"ן דברור מללו, ואדרבה התם משוה דעת הטור להר"ן, ויין עכור ר"ל עכור קצת כמבואר יע"ש. והנה מר"ן ז"ל ברור מללו דס"ל כדעת הר"ן והטור דכתב ואם הם עכורים בין מים ובין יין אסור וכו' יע"ש, וצ"ל עכורין ביותר. ועיין במג"א[44] וט"ז[45] יע"ש. (עוד כתב מר"ן דכן נראה מדברי רש"י ז"ל שכתב בסודרין מפני הקמחין יע"ש, וכמדומה דגירסא אחרת היה לו ברש"י ז"ל, דגירסתינו רש"י קאי על נותנין מים כדי שיצולו. וכן פי' הרע"ב יע"ש).

ומעתה חל עלינו חובת באור דברי רבינו דלכאורה הם סותרים ומנגדים דברי הש"ס. והנה הר"ן ז"ל כתב דלא נתחורו. ומר"ן הב"י כתב דס"ל דמשמרת דאמר זעירי לאו משמרת ממש קאמר יע"ש, והרב לח"מ עביד כסא וסמוכות למר"ן ז"ל. ולפי מ"ש לעיל בפי' דברי הר"ן לא מכרעא. ועיין בהב"ח ובמ"ד[46] יע"ש. והכנה"ג בסי' שי"ט האריך שם והרוחה יראה כמה עמעומי דברים נתנו ליכתב א"צ להאריך, אך מ"ש והואיל ובהכי מתרצו מתני' דלא פליגי אברייתא נקטינן הכי דבין הגיתות אפילו עכור שרי בסודרין יע"ש, לא הבנתי דבריו, דאי נקטינן הכי צ"ל דבין הגיתות שרי במשמרת ולא פסק רבינו הכי ומאי קאמר נקטינן. ושוב מצאתי להרב מעשה רוקח[47] שעמד ע"ד הכנה"ג יע"ש. ולע"ד נראה לומר דס"ל לרבינו דמאי דקאמר זעירי נותן אדם וכו' ואינו חושש, ר"ל דאינו חושש שיהיה חייב חטאת, אמנם איסורא איכא, ואעפ"י דקאמר נותן ר"ל נותן ואין בו חיוב חטאת. וטעמו, דמלתא דאי אפשר דיהיה מותר לצלול יין צלול בסודרין לכתחילה אם במשמרת חייב חטאת, ולזה בא זעירי לפרש דמדמתיר מתני' לצלול יין צלול בסודרין משמע דנותן אדם יין צלול במשמ' ואינו חושש שיהיה חייב חטאת אלא איסורא איכא, דאי חיוב חטאת איכא, יהיה אסור נמי בסודרין. אבל עכורין לא, ר"ל אית ביה חיוב חטאת ומשום הכי לא התירו לכתחילה בסודרין. ופריך מתיבי רשב"ג אומר טורד אדם וכו', דמשמע דאפילו עכורים אינו חושש מחטאת אלא איסורא הוא דאיכא וא"כ יהיה מותר בסודרין. ופריך ביין הגיתות וכו', ר"ל בשעת הגיתות אין בהם חיוב חטאת אלא איסורא לבד, ומשום הכי בסודרין מותר, אבל שלא בשעת הגיתות חוששני מחטאת, ומשום הכי אסור אפילו בסודרין. וכך הם דברי רבינו דהמשמר דלעיל קאי דהיינו עכור שיש בהם שמרים וחייב חטאת, אבל אם הוו צלולין אין בהם חיוב חטאת אבל לכתחילה אסור, אבל בסודרין מותר אפילו לכתחילה, וכן יין הגיתות בסודרין מותר. אך במשמרת אינו חושש מחטאת אבל אסור.

ועפ"י האמור והיה בהני"ח מ"ש המרדכי בריש פ' תולין[48] וז"ל, מסקינן דיין לתוך הסודר מסננין וכו', ויין עכור אסור שנראה כבורר, ובין הגיתות שכולן עכורים מותר יע"ש, דנראה דקאי בשיטת רבינו. ועיין שם במרדכי[49] שכתב אמר זעירי וכו', מכאן הורה ר"י הלכה על משקה שקדים כתושין שמותר לסננן דרך סודר וכו' יע"ש. וי"ל[50] דממתני' היה לו להורות כך ומה צורך לדזעירי. ועיין בשלטי הגבורים שם לשון ריא"ז דכתב דלי נראה דסודרין וכפיפה הרי הם כמסננת ולא התירו לסנן אלא יין צלול יע"ש. והוא כדברי רבינו ז"ל לפי מה שפירשנו. ודע דמה שהוזכר בש"ס שלא יעשה גומא בסודר הזכירו רבינו בפכ"א[51] יע"ש. ודין כפיפה שלא יגבה טפח, וכן ההיא דרב דאמר פרונקא אפלגא דכובא שרי הזכירו רבינו בסוף פכ"ב יע"ש. אך קשה לע"ד מאי דהשמיט רבינו ההיא דרב פפא דאמר דלא ניהדק איניש בינייתא וכו'. והנה רש"י ז"ל[52] כתב דאין לך מסננת גדולה מזו. ועיין בהר"ן ז"ל[53], וכן הוא לשון הב"י יע"ש, ועיין במג"א[54] שהקשה להרב ב"י מלשון הש"ס. וכן קשה לענ"ד ההיא דרב פפא דשאפו שיכרא וכו' דהשמיטו רבינו. עוד נלע"ד [...][55] רבינו למאי דק"ל להני רברוותא מדזעירי, דאפשר דרבינו ס"ל דהאי דרב פפא דלא ניהדק בינייתא פליג אדזעירי, ומוכרח דרב פפא ס"ל דמתני' איירי בצלול גמור, ואתא רב פפא למימר דבעכור אפילו ע"י בינייתא אסור דמחזי כמשמרת ואעפ"י שעוכרין השמרים כמ"ש הר"ן ז"ל. ואי מתני' איירי בעכורין ובסודרין מותר מכ"ש בבינייתא דעוכרין השמרים ואינו משמר גמור. ופסק כרב פפא דהוא בתרא, וס"ל דס"ל לר"פ כי היכי דלא תיקשי מתני' לההיא דטורד אדם יינה ושמריה וכו', דלאו דווקא משמרת ובין הגיתות שנו. אך קשה דהעיקר דין רב פפא השמיטו. וי"ל.

[שם]. ומ"ש רבינו **ונותנין ביצה טרופה וכו'.** שם בש"ס תני יעקב קרחה לפי שאין עושין אותה אלא לגוון. ופרש"י ז"ל ואידי ואידי אוכל הוא וכו'. ועיין מ"ש רש"י ז"ל בדף קל"ד ע"א ד"ה לא מחזי כבורר יע"ש. והרמב"ם ז"ל בפי' המשניות כתב שטבע הביצים לזכך העב מן הדק יע"ש. והנה בפ"ג מהל' יו"ט[56] לא כתב שם רבינו טרופה יע"ש ודין חרדל שלשו וכו' שם.

34. עי' ביאוה"ל (סי' שי"ט ד"ה ומניח השני) שהביא מש"כ המאמ"ר בשם הר"ד עראמה דבשני מיני אוכלין אע"פ שמניח מה שבירר למחרת ואכל המין הנשאר שרי, וכמ"ש רבינו לדקדק כן מדברי הרמב"ם, אלא שסיים דלמעשה אין לזוז מדברי התרוה"ד והרמ"א. 35. ט"ז סק"ג. 36. ד"ה הבורר קטניות. 37. סי' מ"ב. 38. דף נ"ז ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ונמצא. 39. סי' ו'. 40. ד"ה ויין או מים. 41. ע"א. 42. =ויש לדקדק. 43. פרק כ' אות ז'. 44. סקי"ב. 45. סק"ח וסק"ט. 46. ט"ז סק"ט. 47. הל' שבת שם, דף קס"ד ע"ב. 48. סי' תכ"ד (דף ע"ז ע"א). 49. שם סי' תכ"ז. 50. =ויש לדקדק. 51. הלכה י"ז. 52. ד"ה לא. 53. שם ד"ה לא. 54. סקי"ד. 55. כב' תיבות מטושטשות בכ"י. 56. הלכה י"ז.

גדולות אלישע

הגאון רבי אלישע נסים דנגור זלה"ה
אב"ד בגדאד

הגאון כמוהר"ר אלישע נסים דנגור זלה"ה, אב"ד בגדאד, מתלמידי הגאון רב רבנן כמוהר"ר עבדאללה סומך זלה"ה. נודע בעוצם גאונותו וחסידותו. כיהן כ'חכם באשי' ואב"ד בגדאד בין השנים תר"מ-תרמ"ו; תרמ"ט-תרנ"ד. החכם אהרן ששון בספרו זכרון לחיים כת"י (תולדות חו"י בבל) כתב אודותיו; 'הרה"ג המופלא החריף והשנון כמוהר"ר אלישע נסים בה"ר ששון דנגור ז"ל, היה לאב"ד בשנת ה"א תר"מ, אחר ח"ר ששון סמוחה הי"ו, ומשנהו היה הרה"ג ח"ר אברהם הלל הי"ו, והשלישי הרה"ג ח"ר יחזקאל משה הלוי הי"ו. ואחר פטירתו בשנת תרנ"ד היה הרה"ג ח"ר אברהם הלל לאב"ד, והשלישי הרה"ג ח"ר משה שמאש הי"ו. בשנת תר"מ היה הרה"ג ח"ר אלישע גם לחכם באשי אחר שהביאו לו מקושטא אות כבוד וכו', ויעש הישר והטוב בעיני אלהים ובעיני אנשי האמת שונאי הבצע, ככל אשר הורהו רבו הרה"ג מוהר"ר ח"ר עבדאללה סומך זלה"ה, וכמוהו לא היה חכם באשי משליך את עצמו מנגד על טובות הקהל. הוא נלחם על האמת והצדק בכל עוז, ולא נשא פני גדול, כי אם בצדק שפט את עמיתו, לכן לא ראה מנוחה והשקט עד שכל ימיו היו מכאובים וכו', כי אנשי און ואוהבי החמס והבצע גלגלו עליו צרות רבות ורעות עד אשר שמו את כל הקהל כמרקחה וכו'. ח"ר אלישע ז"ל כתב כמה ספרים, ומהם שיטה על מסכת ביצה, וספר ליקוטי דינים (בדיני התפלה של כל השנה וכדומה). ויתר דברי ח"ר אלישע ז"ל והתלאות אשר עברו עליו, הלא המה כתובים על קונטרסי הר"ש צדקה ז"ל, זכר צדיק לברכה', ע"כ. מתוך כתביו אלו אשר הותיר אחריו באו בדפוס; 'גדולות אלישע', הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשל"ו, 'מעשה בית דין', שם תשמ"ח. נפטר ביום כ"ז אדר תרנ"ה. לפנינו ליקוטי דינים וחידושי הלכות על סדר שולחן ערוך הלכות שבת סימן שי"ט.

שיט דין הבורר בשבת. ובו י"ז סעיפים:

א. הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלים ובורר מין ממין אחר בנפה ובכברה חייב בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור ואם בירר בידו כדי לאכול לאלתר מותר. הגה וכל מה שבורר לעורך לותה סעודה שמיסב בה מיד מקרי לאלתר (המגיד פ"ח ור"י ני"ב ת"ח וכ"י וטור ורמ"ק) ופיפיו מחריס מוכליס עמו קרי (תוספות פ' כלל גמור) וכן מותר לבורר היכך שקורין שלאטי"ץ מן העלין המעופשין שמו כל מה שמיך לאכול בתותה סעודה. (כ"י סי' שכ"ח).

ב. הבורר אוכל מתוך הפסולת בידו להניחו אפילו לבו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב.

ג. היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים בורר אחד מאחד ומניח (השני כדי) לאכול מיד. הגה ואני מיני דגים מיקרי שני מיני מוכליס ומסור לבורר מ' מחצירו אלא ביזו כדי לאכול מיד אע"פ שהתחיסות גדולות וכל אחת נכרת בפני עצמה מבל כל שהוא מין מ' אע"פ שבורר תחיסות גדולות מתוך קטנות לא מיקרי בירור ואפי' היו שני מיניס ובורר מאניהס ביחד הגדולות מתוך הקטנות או להיפך שרי הואיל ואיזו בורר מין אחת נקרא בשני עמה מבל כל שהוא מין מ' שחרית לאכול בין הערבים חייב.

ד. הבורר פסולת מתוך אוכל בידו אחת חייב. הגה ואפי' האוכל מרובה ויש יותר טורח בבירית האוכל אפ"ה לא יבבר הפסולת אפי' בדי לאכול לאלתר. (כ"י).

גדולות אלישע

סימן שי"ט

א. סעיף א': הבורר אוכל מתוך פסולת וכו'. הג"ה, וע"ל מה שבורר לצורך אותה סעודה וכו'. הנה בדין שיעור לאלתר יש ג' דעות הביאה הב"י ז"ל. דעת המרדכי ז"ל דוקא להתחיל לאכול אחר ברירתו שרי, אבל לאכול אחר שעה חייב. ודעת ר"ח דמה שמברר לצורך הסעודה שמסב בה מקרי לאלתר. ורי"ו הביא עוד דיעה אפילו לברור ג' או ד' שעות לפני הסעודה אם הוא לצורך אותה סעודה מקרי לאלתר, ולא אסור כי אם לברור מסעודה לסעודה כגון לברור שחרית שהוא קודם סעודת צהרים והוא בורר לצורך סעודת בין הערבים, או כשהוא עומד תוך סעודת צהרים ובורר לצורך סעודת בין הערבים בזה אסור. והנה מרן ז"ל לא גלה לנו דעתו כמאן ס"ל והרב הלבוש ז"ל ס"ל כדעת המרדכי. ומור"ם ז"ל ס"ל כדעת ר"ח דכל מה שברר סמוך לסעודה או בתוך הסעודה לצורך אותה סעודה שמסיב בה מקרי לאלתר ושרי, וכ"כ חיי אדם (כלל ט"ז אות ב'), וכ"כ רבינו זלמן בשו"ע שלו (סעיף ג'), וכ"כ ט"ז (ס"ק א'), ודעת הרב לבושי שרד דגם מרן ס"ל כדעת מור"ם ע"ש.

ב. שם. בהג"ה, ואפי' אחרים אוכלים עמו שרי. לאו דווקא הוא אוכל עמהם, אלא אפי' אם אינו אוכל עמהם שרי אם הוא לאלתר, ברכ"י ז"ל (אות א'). ועיין להרב מהריט"ץ (סי' ר"ג) שכתב ג"כ דאפי' אין אוכל עמהם שרי, ועיי' להרב שלחנו של אברהם (בסי' זה אות ב').

ג. כתב הר' הלבוש (בסעי' ב') וז"ל ולא יברור אלא מה שצריכים לאותה סעודה שלא ישיירו ואם ישיירו הרי עושה אב מלאכה עכ"ד. וכתב עליו הר' אליה רבה (ס"ק ד') משם מי"ט וז"ל ואינו נראה לי כיון שבהיתר ובדינו לא יתחייב למפרע, ועיין ב"י עכ"ל. מדבריו נראה שהבין דברי הלבוש דמיירי שברר לצורך אותה סעודה ואח"ך נמלך ושייר ממנו, ומשו"ה הקשה עליו כיון שבהיתר ברר למה יתחייב למפרע. אבל הר' טל אורות בה' בורר (ד' ל"ב ע"ב) ד"ה מ"ש המרדכי פי' דברי הלבוש דמיירי שמתחלה בשעה שברר ברר יותר ממה שצריך לאותה סעודה ומשו"ה חייב, אבל אם ברר כשיעור מה שצריך לאותה סעודה בלבד ואח"ך נמלך ולא אכלו באותה סעודה שרי לאוכלו בסעודה אחרת ואין כאן קפידא. וסיים הרב ט"ל אורות וז"ל ולפ"ז נראה דגם דברי מרן צדקו בזה. למדנו מזה דאם ברר כשיעור אותה סעודה ואח"כ נמלך והניחו דמותר לאוכלו בסעודה אחרת, וכ"כ הרב קרית מלך רב הלכות שבת (פרק ח' דין י"ב ד' ל' סוף ע"ב) דאם ברר לצורך אותה סעודה ונמלך אח"ך והניחו לבו ביום מותר. והגם דהרב קמ"ר כתב דפטור, נ"ל דלאו דוקא כיון דעיקר ראייתו מדברי הרמב"ם שכתב ואם ברר כדי לאכול לאלתר מותר. וכ"כ המש"ז סוף אות ב' אלא שכתב דלכתחילה לא אריך למיעבד הכי. והרואה יראה דמ"ש הרב אש"א (בסי' זה אות ג') דהרב קמ"ר והרב טל אורות נסתפקו בדין, אינו כן אלא פשיטא להו דין זה. וכל זה בנמלך אבל אם אכל שיעור אכילתו ונשתייר או שזימן אורחים דרך משל עשרה בני אדם ולא באו כולם ונשתייר ממה שבירר, פשיטא דלא מחייבינן ליה לאכול הנשאר, וכ"כ הר"ז (בסעי' ג') וז"ל ואם נשתייר מברירתו עד לאחר הסעודה אין בכך כלום כיון שברר בהיתר ובלבד שלא יערים עכ"ד.

ד. ואם ברר להניחו לבו ביום ונמלך ואכלו לאלתר חייב דבתר מחשבתו דשעת הבירור אזלינן, כ"כ הר' קמ"ר שם. ועיין בהשמטות. [א"ה, וז"ל ההשמטה:] לעיל (סי' שי"ט אות ג') כתבנו משם ה' טל אורות דאם ברר כשיעור מה שצריך לאותה סעודה בלבד ואח"ך נמלך ולא אכלו באותה סעודה שרי לאכול בסעודה אחרת, וסיים הרב ט"ל אורות ולפי"ז נראה דגם דברי מרן צדקו בזה ע"ש ובתחילה נעתיק דברי מרן שכתב (בסי' שי"ט) וז"ל בשם רי"ו ואפי' ביד שאמרנו דמותר דווקא לאלתר, כלומר לאותה סעודה, אבל לבו ביום, כלומר שבורר ומניח לצורך סעודה אחרת של אותו יום בעצמו אסור. ונ"ל דה"ק שאם הוא בורר אחר סעודה כל שבורר לצורך סעודה אחרת באותו יום בעצמו הוי לאלתר. ואם כשהוא בתוך הסעודה בורר אינו יכול לברור אלא לצורך אותה סעודה בלבד. וכן אם בורר קודם סעודה צריך לאכלה בתוך סעודה א', ואם השהה מהם עד אחר שעומד בסעודתו לא מקרי לאלתר וחייב עכ"ד מרן. וכוונת דברי הר' ט"ל אורות שכתב ובזה צדקו דברי מרן, לפרש דברי מרן כמו שפי' בדברי הלבוש, דהיינו דה"ק, וכן אם בורר קודם סעודה צריך לאכלם בתוך סעודה א', דהיינו שבשעת ברירתו לא יכוין לשהות מהם, וע"ז קאי ואם השהה מהם, דהיינו שמתחילה כוונתו להשהות והשהה מהם. אבל אם מתחילה לא ברר אלא לצורך אותה סעודה ואח"ך נמלך ושייר מותר, זהו כוונת ה' טל אורות ז"ל.

והרואה יראה דברי דחוקים הרבה דפשיטות דברי מרן שכ' ואם השהה מהם וכו' משמע דאף אם נמלך חייב. והגם דדברי ה' הלבוש מתפרשים כמ"ש הרב [ט"ל אורות] אבל דברי מרן ז"ל אינו סובל פי' הר' ט"א ז"ל. ויש להביא ראייה לזה מדכתב מרן (בסי' שי"ז) בשם הכלבו שכ' וז"ל כ' הכלבו מצאתי כלל א' כל קשר שפעמים נמלך ומבטלו לעולם אעפ"י שבתחילת עשייתו לא היתה על מנת להניח שם אסור, הילכך הקשר שעושים בקרבל"ש היכא דאינו יכול לפשוט את הבגד בלא היתר הקשר אסור לקשור כי קשר של קיימא הוא, וכן נמי הדין בחבל הדוקי צוואר שקורין קורדו"ן וקשר רצועת המכנסים מותר לכתחילה לפי שסופו להתירו כשיכבסו המכנסים, אבל אם החבל הוא של פשתן המתכבס עם המכנסים אסור שלפעמים נמלך ומבטלו שם לעולם ולא יתירנו עד שיהא בלוי עכ"ל. הרי לך ראיה לדברינו לענין קשירה דאם קשר על מנת להתירו מותר. ונדון הרב אעפ"י שבתחלת עשייתו היתה ע"מ להתירו אפי' הכי אסרינן שמא ימלך ויבטלו. ואם איתא לדברי ה' ט"ל אורות אעפ"י שנמלך ומבטלו לא יש איסור כיון שבתחילת עשייתו היתה בהיתר, אלא ודאי דלא אזלינן בתר שעת עשייה אלא אם נמלך למפרע קשירה נאסרת, הכא נמי בנ"ד לענין ברירה אם נמלך, למפרע יהיה חייב דמ"ש מלאכת ברירה ממלאכת קשירה. ואין לדחות ולומר דהכא רגילות הוא להמלך מש"ה כי נמלך נאסר למפרע, אבל גבי ברירה דאין רגילות להמלך אלא אם בורר לצורך אותה סעודה אוכלו באותה סעודה ואין רגילות להשהותו, מש"ה אם נמלך לא יתחייב למפרע זה אינו, דאם איתא דרגילות הוא להמלך ולבטלו לא הו"ל להכלבו לומר לפעמים נמלך, אלא לומר כיון דרגילות הוא להימלך. אלא ודאי משמע דאין רגילות להימלך, אלא לפעמים נמלך ג"כ אסור למפרע. עוד יש להביא מדברי מרן (בסי' שי"ז) וז"ל מטלטלין חבל של גרדי לקשרו באבוס ובפרה ולא חיישינן שמא יתיר ראש הא' וניחי הב' קיים, אבל חבל דעלמא לא וכו', והיינו טעמא דחיישינן שמא יניח א' מהם קיים, ואעפ"י שבתחילת עשייתו אין ע"מ לבטלו, אסור שמא ימלך ויבטלנו. והגם דדברי מרן אינם מבוארים דאפ"ל דמרן לא משום נמלך, אלא אם קשרם בסתם חיישינן שמא יבטלנו אבל אם בתחלת עשייתו היתה כוונתו להתירו אפ"ל דאף אם נמלך ובטלו ליכא איסורא, מ"מ דברי ה' ר"ז מבוארים יותר, שכתב וז"ל כל קשר שלפעמים נמלך ומבטלו לעולם אעפ"י שתחלת עשייתו אינה ע"מ לבטלו אסור שמא ימלך ויבטלנו, לפיכך אסור ליטול חבל ולקשרו באבוס ובפרה שמא כשירצה להוליך הבהמה לא יתיר לעולם אלא הראש א' וניחי הב' קיים לעולם ויהיה קשר של קיימא. בד"א בשאר חבלים אבל בחבל של גרדי מותר וכו' עכ"ל. הרי לך בהדיא בחבל דעלמא אעפ"י שבתחילת עשייתו אינו ע"מ לבטלו ואינו מצוי שיבטל ראש א' לעולם אפ"ה אסרינן שמא ימלך, והוא הדין בנדון דידן וכ"ת א"כ בנ"ד למה לא אסרו לברור לאלתר משום שמא ימלך ויניחנו בסעודה האחרת כמו גבי קשירה דאסרו לקשור אעפ"י דדעתו להתירה וגזירה שמא ימלך ויבטלנו, דאין לדמות גזירת חכמים זה לזה, ואפשר כיון דמידי דאכילה הוא וכבוד שבת לא אסרו. [ע"כ השמטה].

ה. שם. בהג"ה, ולכן מותר לברור הירק שקורין שאלטין וכו'. כתב הרב מ"א ז"ל דדוקא אוכל מתוך פסולת, ועיי' מ"ש (סוס"י תרי"א) דאפי' אין העלין הללו פסולת גמור שראוים לאכול ע"י הדחק אסור לברור הפסולת ע"ש עכ"ד. פי' דבריו דאם אין נאכלין הפסולת אפי' ע"י הדחק זהו אסור מדאורייתא, אבל אם נאכלין ע"י הדחק איסורא מדרבנן מיהא איכא אם בורר פסולת מתוך האוכל ועיי' להר' אליה רבה (ס"ק ה') שדחה דברי מ"א. ועיין להר' חיד"א שיישב דברי הר' מ"א ז"ל. **ולענין דינא** כל הפוסקים פסקו כהר' מ"א, דאם אינם ראויים לאכילה אפי' ע"י הדחק אסור מדאורייתא לברור הפסולת מתוך האוכל, אבל אם הם ראוים לאכילה ע"י הדחק אסורים מיהא מדרבנן לברור הפסולת מתוך האוכל, והם הרב חיי אדם (כלל ט"ז אות ד'), ורבינו זלמן בש"ע שלו (אות ד'), וכן דעת הר' אשל אברהם (ס"ק ג'), וכן דעת הרב הלכה ברורה (ס"ק ב').

ו. הא דאמרנו דאם אותו הפסולת אינו נאכל כי אם ע"י הדחק אסיר מיהא מדרבנן לברור האוכל ולהניח או לזרוק הפסולת, היינו שאינו רוצה לאכול הפסולת, אבל אם רוצה לאכול הפסולת (אפי') ולהניח הטוב לאחר זמן ודאי שרי כיון שרוצה לאכלו לא מקרי פסולת. וכן אם רוצה לברור המאכל הטוב ולהניחו לאחר זמן ג"כ מותר כיון דרוצה לאכול הפסולת חשיב מין א', כן משמעות דברי המש"ז (בסוף אות ג').

ז. באופן ברירה זו יש חילוק דאם הם עלים מופרדים יבור לו הטובים ויניח המעופשים, דאם יעשה בהיפך הוו"ל בורר פסולת מתוך אוכל דאסיר אפי' ביד ואפי' לאלתר. אבל אם הם קלחים כגון חזרת שהעלים מבחוץ הם המעופשים אז יסי"ר מוצ"א המעופשות דהוו"ל כמסיר הקליפה לאכול התוך, הרב חיד"א בשיו"ב (אות א') משם הרב מהרי"ל וואלי בהגהות כ"י. והרב מאמר מרדכי ז"ל (בסק"ג) שדי בה נרגא וס"ל דדוקא כגון קליפת השום וכיוצא דאינו יכול לאכול התוך אלא א"כ מסיר הקליפה משו"ה התירו לאלתר, אבל בנידון מהרי"ל וואלי כגון החזרת שיכול להכניס ידו תוך החזרת ולהוציא העלין הטובים ולהניח המעופשים, אסור להסיר המעופשים ע"ש. והרואה יראה דדברים אלו אין בהם כדי שביעה לדחות דברי הרב מהרי"ל וואלי דכיון דאין דרך להוציא הירקות הטובים מתוך החזרת אלא דרכן לתלוש העלים המעופשים מבחוץ הו"ל כשומים ובצלים, וכן עמא דבר לאכול החזרת כדרכן ואין פוצה פה ומצפצף. ועי' לקמן בדברינו (אות י"ב).

ח. סעיף ג': היו לפניו ב' מיני אוכלים וכו', הג"ה, ושני מיני דגים וכו' אבל כל שהוא מין אחד אעפ"י וכו'. דין זה מהרב תה"ד (סי' נ"ה). והרב ט"ז (ס"ק ב') חלק עליו וס"ל דכ"ש במין א' שיש בו ברירה ע"ש. והרב חיי אדם (כלל ט"ז אות ה') כתב דנכון להחמיר. אבל הרב טל אורות (דף ל' ע"א) הסכים דבמין א' לא שייך ברירה, וכן הסכים הרב מטה יהודה (בסי' זה אות ג'), וכן כתב הפר"ח בה' יו"ט (סי' ת"ק), והר' זלמן בסי' זה. מ"א בה' יו"ט (סי' תק"י ס"ק ד'), א"ר (ס"ק ז'), וכן כתבו כל הפוסקים. וע' לה' ברכ"י ז"ל.

ט. סעיף ד': הבורר פסולת מתוך האוכל אפי' בידו אחת וכו'. דעת הב"ח דאם הפסולת מרובה על האוכל בכמות דיש לנו להחמיר שלא לטלטלו כלל אפי' האוכל מתוך הפסולת, וס"ל דמרן ז"ל לא אמר לא איסור ולא היתר, משו"ה כתב דיש להחמיר ע"ש, וכן הביא הרב שיירי כנה"ג דברי הב"ח בהגב"י (אות ה'). וכן כתב הרב חיי אדם (כלל ט"ז אות א') דיש להחמיר. אבל הרב אליה רבה דחה דברי הב"ח ז"ל והכריח דדעת מרן ז"ל דאפי' פסולת מרובה על האוכל מותר לברור האוכל ע"ש, וכן כתב הרב מאמ"ר (ס"ק ו').

י. דעת מהרי"ט אבולעפייא דאף דפסולת מתוך האוכל לאלתר חייב אבל אם בשעת אכילה שהוא אוכל והפסולת מעכבו אין זה בורר ושרי לכל הפוסקים. וכן דעת ספר קובץ על יד החזקה להרמב"ם ז"ל הנדפס מחדש בסוף הרמב"ם שכתב על הרמב"ם ז"ל (פ"ח מה' שבת הלכה י"ב) שכתב וז"ל ועי' באו"ח (סי' שי"ט) דפסולת מתוך האוכל לא משכחת התירא, אבל עלה בדעתי דבשעת אכילה לכ"ע גם פסולת מתוך האוכל מותר, ושוב מצאתי מפורש בספר דרכי יוסף שם וז"ל אך בשעת אכילה שהוא אוכל ופסולת מעכבו שרי לכ"ע ואין בזה בורר ע"ש. וכן הרב טל אורות בה' בורר (דף ל"ב ע"א) הביא דברי הרב מהר"י אבולעפייא ז"ל, וכן ס"ל למהר"ם ן' חביב ז"ל הביאם ה' זכ"ל (דף קל"ה) ע"ש. והגאון מהריט"ץ דחה דבריו ע' דבריו (בסי' ר"ג), וס"ל דאף בשעת אכילה לעולם אסור לברור פסולת מתוך האוכל, וכן הסכים הגאון חיד"א בברכ"י (אות ה') ע"ש.

יא. אם נמצא בכוס של יין יתושים או צרעה או יבחושים או פסולת אחר אם מותר להסירו בידו כדי לשתות היין או לא. הנה ה' ט"ז (בס"ק י"ג) כתב דלא יקח הפסולת לבדו אלא יקח מן המשקה קצת עמהם, וכן כתב ה' חיי אדם (כלל ט"ז אות י"ב), וכן דעת ה' יד אהרון בהגב"י, וכ"כ הרב ר' זלמן בש"ע שלו (סעיף כ"ד).

אבל ה' מהריט"ץ התיר מטעם דאין ברירה בלח. וה' מהר"י חגי"ז התיר מטעם דכל דבר שהוא צף על גבי המים או היין אין כאן ברירה כלל דהא ברור ועומד, והביאם ה' טל אורות (דף ל"ב). והגאון חיד"א בברכ"י הסכים לטעם מהריט"ץ דאין ברירה בלח, וסיים והכי נהוג, וכ"כ הא"ר (סוף ס"ק ח'). ולפי"ז נראה דאם סחט לימוני"ש או נרג"ג לתוך הכלי שמותר להסיר הגרעינים מטעם דאין ברירה בלח. אבל מה שנוהגים לסחוט על הביצים וכיוצא והמשקה נבלע באוכל והגרעין נשאר למעלה אסור להסיר הגרעין אפי' לאכול לאלתר.

יב. כתב הר' מאמ"ר (ס"ק ז') וז"ל אפי' בידו אחת חייב. מכאן נראה ברור מה שנוהגים בסעודות גדולות וכיוצא לקרוע הדג מגבו ולהסיר השדרה שבאמצע, דיש ליזהר בשבת מלעשות כן דהוו"ל בורר פסולת מתוך האוכל דחייב אפי' בלאלתר, אלא יניח השדרה שם ולא ישליכנה לחוץ ע"ש. והרב שם חדש מפ' על ס' יראים בעמוד זמנים (דף נ"ד ע"ב) הביא דברי המאמ"ר וכתב וז"ל ועי' להט"ל אורות (ד' ל"ב) בסו' מלאכת הבורר מ"ש בשם הערוך ערך דש והפוס', והעלה דבדבר מחובר לא שייך ברירה וכו', דמשם בארה היתר ביום ש"ק להסיר מהדגים חוט השדרה שבתוכו עם הקוצים כלם הדבוקים בו הנק' אספינ"א כידוע. חדא דאיכא סכנת אוכלים בלי בירור זו האספינ"א כידוע, ועוד דאין במחובר דין ברירה כמ"ש הט"א בשם הפוסקים. והר' מאמ"ר (בסי' שי"ט ס"ק ז') כתב בברור לאסור בדגים לברור השדרה יעו"ש. ולפק"ד נראה ההיתר ברור מדברי הערוך והפו' שהביא הט"א, ומה גם למ"ש מהר"י אזולאי בס' שיו"ב (סי' שי"ט) משם ס' המכריע דנראה דהיתר ברור, לפק"ד כ"ש שהמאמ"ר לא הזכיר ספר הערוך וכל אלו הפו' שהביא הט"ל אורות שאילו הזכירם לא היה מחמיר היפך מנהג הפשוט בישראל עכ"ד. והרואה יראה דמדברי הטל אורות משמע דלא התיר הט"א אלא דוקא פירות שיש להם קליפה מחוברת כגון קשואים ותפוחים שהקליפה מחוברת וצריך סכין לקלוף הקליפה ובזה כתב שאין בה ברירה, אבל בנידון דידן הגם דהם מחוברים הבשר עם העצמות אינם מחוברים חיבור גמור כמו הקשואים והתפוחים. ובעיקר דברי הט"א שהכריח מן הערוך דבמחובר לא שייך ברירה הוא צ"ע, שהרי מרן ז"ל בב"י (בסו' סי' שכ"א) הביא משם הירושלמי וז"ל גרסי' בירושלמי בפ' כ"ג האי מאן דשחיק תומא וכו' כד מובחר בקליפתה פי' שנוטל אותם מהקליפות חייב משום בורר ע"ש, הרי אף דבדבר המחובר ס"ל למרן ז"ל שייך ברירה, וכן פסקו מור"ם ז"ל בהג"ה (סוף סי' שכ"א), הרי הירושלמי הזה הוא היפך הערוך. ואין לומר דהערוך מיירי בפירות המחוברים חיבור גמור כמו קשואים וכיוצא אבל בדין השום שהזכיר הירושלמי מודה הערוך דשייך בו ברירה, דמדברי הערוך מוכח דכל שהוא מחובר אין בו ברירה, שכתב וז"ל הדש והזורה פי' הוא המפרק מן האוכל פסולת שהיא מחוברת לו ומכין אותה לברירה בין בזרייה בין בהרקדה, וכן מי שהוא מפרק האוכל מדבר שהוא מחובר בו כדי שיהא נכון לאכילה וכו', נמצא הזורה והבורר והמרקד כלם מעבירין פסולת המעורבת באוכל ואינה מחוברת עי"ש. משמע מדבריו דבדבר המחובר ששייך בו פירוק אין שייך בו ברירה. א"כ בכל דבר מחובר קאמר דאין בו ברירה, דעיקר המפרק הוא בשבולים ובזה קאמר דאין בו ברירה והשבולים אינם מחוברים כמו הקשואים. וא"כ כיון דמרן ז"ל ס"ל דבדבר מחובר כמו השומים והבצלים יש בו ברירה.

ה. הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם חייב מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותו עמהם ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל וחייב.
ו. אין מוללין מלילות אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו. הגה ומע"פ שמפרק האוכל הוא ומיו מפרק רק כלאחר יד כדי לאכול שרי ויש מחמירין (מרדכי ור"ן פ"ק די"ט) ולכן אסור לפרק האגוזים לוזים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן היבוקה (מהרי"ל) וטוב להחמיר מלאחר דיכול לאכול כך בלא פילוק.
ז. היו לו מלילות מע"ש לא ינפה בקנון (ופילוק"י כלי שקושקו מלא רחב והשני עשוי כמין מרזב ונותנין הקטניות בשלמן הרחב ומנענע האוכל ומתגלגל לך למרזב והפסולת נשאר בכלי) ותמחוי (פ' קערה גדולה) ולא בשתי ידיו אלא מנפה בידו אחת בכל כחו.
ח. אין שורין את הכרשינין (פ' הערוך ול"ה בלע"ז) דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת דהוה ליה כבורר אבל נותנן בכברה אע"פ שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה.
ט. משמרת אפילו תלויה מע"ש אסור ליתן בה שמרים אבל אם נתן בה שמרים מע"ש מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב.

גדולות אלישע

א"כ היאך פסק הט"א כהערוך היפך מרן ז"ל. ובאמת יש תמיה גדולה על הערוך היאך פסק היפך הירושלמי, וכעת בדברי הערוך צ"ע.
ומה שהביא עוד הטל אורות מהמרדכי שכתב בפ"ק דיו"ט וז"ל דיש היתר בניקור בשר ביו"ט וברירה לא שייכא כאן עכ"ד המרדכי. ופ' מגיד משנה (פ"א מהלכות שביתת עשור), י"ל קניבת ירק כה"ג מיירי עליו העליונים שע"י הייבט"ל קרוי"ט וקשלטי"ן (שקורין בערבי ליהנו"א) עכ"ד. והדברים צריכים ביאור. ונלע"ד לפרש דבריו דהכי קאמר הא דאסור וכו' הא להסיר עליו המעופשים מירק בסכין זה לאו דרך ברירה רק לתקן המאכל, ר"ל כגון שעלה עצמו יש בו מקצתו מעופש ורוצה להסיר אותו המעופש בסכין מגוף העלה בעצמו, זהו מותר אפי' לאחר זמן, כיון שמתקן החתיכה בעצמה, זה לא מקרי בורר אלא דרך אכילה. ומ"ש ועיין מ"מ פ"א מה' שביתת עשור כוונתו להקשות מהר' המגיד שכתב דהמקנב ירק ביוה"ך אין בו אלא משום שבות בשבת, ודוקא ביוה"ך התירו הא בשבת אסור ושבות דהתם היינו שבורר עלים המעופשים מן הטובים, ולפי דברי מ"א (ס"ק ג') משמע דאפי' לאלתר אסור, ומקשה על עצמו דהכא היכי אמרנו דלהסיר עליו המעופשים מירק בסכין אין זה ברירה ואפי' לאחר זמן מותר, ומתרץ דהמקנב ירק מיירי שהירקות שעל השלטין מבחוץ רוצה לברור וליקח אותם, וכיון שאפשר שיקח הטובים שיכניס ידו לתוך העלין ויקח הטובים ויניח המעופשים משו"ה מקרי ברירה, אבל בחתיכה אחת כיון שהוא גוף אחד לא מקרי ברירה, זהו מה שנלע"ד לפרש דבריו, וכן פירשו מו"ר ח"ר עבדאללה סומך הי"ו [זצ"ל]. נמצא לפי דבריו דאלו הירקות שעל החזרת מבחוץ אסור להסיר אותם אפי' לאכול לאלתר.
ואין להקשות מדבריו עצמו שכתב באשל אברהם (סי' שכ"א ס"ק ל') וז"ל אם פותח פלוימ"ן (שקורין אותו בערבי משמ"ש) וזורק הגרעינין הקשים שבהם לאחר זמן הוא בורר, ובתפוחים כה"ג י"ל אסור, אבל מיד ל"מ נותן לפה שרי כדבסי' שי"ט ס"ו אף באותה סעודה שרי בדאפשר דא"א בענין אחר לא הוי פסולת מאוכל והבן עכ"ד. ונ"ל דיש ט"ס בדבריו, וכן צ"ל כיון דאי אפשר בע"א לא הוי פסולת מאוכל. משמע מדבריו דאף דזורק הגרעינין שהם פסולת מתוך האוכל אפי"ה לאלתר שרי כיון דדרך אכילתו בכך קרי לא אפשר, והגם דיוכל להכניס האוכל לתוך פיו ולזרוק הפסולת.
ולפי דברינו גם מ"ש מאמ"ר (בסוס"ק ז') וז"ל גם יש ליזהר שלא לברור פרי הנק' פריז"ש בלע"ז שהרי דרך ברירתו ליטול הפסולת ולהשליכו ובקושי יוכל לברור אוכל מתוך פסולת ורוב העולם אינם נזהרים בזה ואין להם על מה שיסמוכו עכ"ד, אינו. דהיתר גמור הוא כיון דדרך אכילתו בכך לא מטריחינן ליה לאכול שלא כדרך אכילתו. וכן מ"ש בס' מאמ"ר וז"ל וכן יש ליזהר שלא ישליך עצמות הבשר לחוץ אלא בדרך אכילה דהיינו עצם שיש עליו קצת בשר יאחזו בו ולאכול ממנו ולהשליכו אח"ך מידו ואותו שאין עליו בשר אל יגע בו אלא יאכל הבשר והעצמות ישארו בקערה ע"ש, הא נמי ליתא כיון דדרך אכילתו בכך מותר.
וראיתי להרב מש"ז (באות ג') ד"ה הא, שכתב וז"ל הא דאסור לברור פסולת מהאוכל אפי' לאכול מיד דרך ברירה, הא להסיר עליו המעופשים מהירק בסכין זהו לאו דרך ברירה רק לתקן המאכל. ועי' מגיד משנה (פ"א מהלכות שביתת עשור), י"ל קניבת ירק כה"ג מיירי עליו העליונים שע"י הייבט"ל קרוי"ט וקשלטי"ן (שקורין בערבי ליהנו"א) עכ"ד. והדברים צריכים ביאור. ונלע"ד לפרש דבריו דהכי קאמר הא דאסור וכו' הא להסיר עליו המעופשים מירק בסכין זה לאו דרך ברירה רק לתקן המאכל, ר"ל כגון שעלה עצמו יש בו מקצתו מעופש ורוצה להסיר אותו המעופש בסכין מגוף העלה בעצמו, זהו מותר אפי' לאחר זמן, כיון שמתקן החתיכה בעצמה, זה לא מקרי בורר אלא דרך אכילה. ומ"ש ועיין מ"מ פ"א מה' שביתת עשור כוונתו להקשות מהר' המגיד שכתב דהמקנב ירק ביוה"ך אין בו אלא משום שבות בשבת, ודוקא ביוה"ך התירו הא בשבת אסור ושבות דהתם היינו שבורר עלים המעופשים מן הטובים, ולפי דברי מ"א (ס"ק ג') משמע דאפי' לאלתר אסור, ומקשה על עצמו דהכא היכי אמרנו דלהסיר עליו המעופשים מירק בסכין אין זה ברירה ואפי' לאחר זמן מותר, ומתרץ דהמקנב ירק מיירי שהירקות שעל השלטין מבחוץ רוצה לברור וליקח אותם, וכיון שאפשר שיקח הטובים שיכניס ידו לתוך העלין ויקח הטובים ויניח המעופשים משו"ה מקרי ברירה, אבל בחתיכה אחת כיון שהוא גוף אחד לא מקרי ברירה, זהו מה שנלע"ד לפרש דבריו, וכן פירשו מו"ר ח"ר עבדאללה סומך הי"ו [זצ"ל]. נמצא לפי דבריו דאלו הירקות שעל החזרת מבחוץ אסור להסיר אותם אפי' לאכול לאלתר.
ואין להקשות מדבריו עצמו שכתב באשל אברהם (סי' שכ"א ס"ק ל') וז"ל אם פותח פלוימ"ן (שקורין אותו בערבי משמ"ש) וזורק הגרעינין הקשים שבהם לאחר זמן הוא בורר, ובתפוחים כהאי גוונא י"ל אסור, אבל מיד ל"מ נותן לפה שרי כדבסי' שי"ט סי"ו אף באותה סעודה שרי בדאפשר דא"א בענין אחר לא הוי פסולת מאוכל והבן עכ"ד. ודבריו אינם מובנים, ולענ"ד נראה שיש בו ט"ס והכי צ"ל כיון דאי אפשר בענין אחר לא הוי פסולת מאוכל, וא"כ מ"ש הכא בגרעינין שרי ליה לאלתר אף דלוקח הפסולת מאוכל חשיב ליה כנוטל אוכל מפסולת, ומ"ש התם גבי עלי שלטי"ן דאוסר ליקח עלין המעופשים אפי' לאלתר. ונראה דלק"מ דהתם בעלין כיון דאפשר להכניס ידו ולהוציא הטובים ולהניח הרעים לא שרינן ליה ליקח עליו הרעים, אבל הכא דאי אפשי' בע"א הוי ליה כבורר אוכל מתוך פסולת. וליכא למימר הכא נמי אפי' להכניס הפרי כולה בפיו ולזרוק הגרעין דזה אין דרך אכילה.
המורם מן האמור דלפי דברי המש"ז ז"ל יש חילוק דאם אפשר בשום ענין ליקח האוכל ולהניח הפסולת לא שרינן ליה ליקח הפסולת, כמו החזרת כיון דאפשר להכניס ידו ולהוציא העלין הטובים אפי' לאלתר, אבל א"א בענין אחר כמו הגרעין של משמ"ש כתב האש"א, זהו מותר להסיר לאלתר. וזהו היפך ממה שהבאנו לעיל (אות ו') משם מהר"י וואלי דבחזרת מותר להסיר העלין המעופשים מבחוץ דהוו"ל כגמסיר הקליפה לאכול התוך. וא"ל להמהר"י וואלי מדברי המ"מ, דהרב מהר"י וואלי יפרש המ"מ כמו שפירש אותו ה' אליה רבה ז"ל, שכתב ה' אליה רבה (ס"ק ה') על דברי המ"א (ס"ק ג') וז"ל ואינו ראיה ד"ל האיסור שמכין לחול או דאינו לאלתר, וכתב עליו ה' חיד"א בברכ"י (אות ג') וז"ל ומ"ש דהתם משום איסור שמכין לחול אינו מחוור, דהמעיין בעיניו יראה דברי המ"מ דמשום בורר איירי, אמנם דמ"ש דאינו לאלתר יציבא מילתא וכו' ע"ש ותרו"ץ. הרי לך דהרב אליה רבה והרב חיד"א ז"ל ס"ל דלאלתר שרי. נמצינו למידין דבדבר זה במחלוקת הוא דלפי דברי המ"א והמש"ז שפי' דברי המ"מ אסור אפי' לאלתר ליקח העלין המעופשים אלא יכניס ידו ויקח הטובים, וכן כתב חיי אדם (כלל ט"ז אות ה'), וכ"כ ר"ז בש"ע שלו. ולפי דברי מהר"י וואלי והרב אליה רבה והגאון חיד"א ז"ל שפי' בדברי המ"מ דהאי דאסור באינו לאלתר אבל לאלתר שרי.
ולענין דינא כיון דהרב מהר"י וואלי וה' אליה רבה והגאון חיד"א ז"ל הכי ס"ל דלאלתר מותר הכי נקטינן, ומה גם דמנהג פשוט הוא בישראל שמסירים העלים המעופשים מהחזרת ואוכלים השאר, ודאי דהכי נקטינן.
יצא לנו מזה דהדגים מותר לכ"ע להסיר השדרא והעצמות מהאוכל ולאכול לאלתר. וכן פרי שיש בו גרעין כמו התמרים בין לחים בין יבשים והתפוחים שיש בתוכם גרעינין וכן האבטיחים שקורין בערבי רק"י ובטי"ך מותר להסיר הגרעינין הדבוקים בהם. וכן מ"ש מאמ"ר וז"ל וכן יש ליזהר כל אדם שלא להשליך עצמות הבשר לחוץ אלא בדרך אכילה דהיינו עצם שיש עליו קצת בשר יאחזו בו לאכול ממנו וישליכו אח"ך מידו ואותו שאין עליו בשר אל יגע בו אלא יאכל הבשר והעצמות ישארו בקערה עכ"ד. הא נמי ליתא, אלא כיון דדרך אכילתו בכך דאין דרך לאכול והעצמות לפניו מותר. והוא הדין כשאוכלים תרנגולים ויש בהם עצמות שאין עליהם בשר מותר להסירם לאכול מיד, כן הסכימו חכמי המדרש הי"ו.
יג. כתב הט"ז (ס"ק י"ב) דבורר כלי מכלי שייך ברירה, כגון אם היו לפניו שני מיני כלים מעורבים ורוצה לברור מין אחד מחבירו כדי להשתמש בו הרי מין זה חשיב כאוכל והב' חשוב כפסולת וצריך לברור האוכל מתוך הפסולת ולא להיפך, אעפ"י שאחד מהם גדול מחבירו וניכר בפ"ע. וגם צריך שיברור שישתמש בו לאלתר כדין שני מיני אוכלים, ר' זלמן בש"ע (אות ח'), וכ"כ ה' חיי אדם (כלל ט"ז אות ה'), וכ"כ הרב פחד יצחק אות ב' בערך בורר (ד' י"ב ע"ב) בשם ט"ז, וכן הביא הרב מחצית השקל דברי הט"ז בסוף זה הסימן. אבל הר' מטה יהודה דחה דברי ט"ז וס"ל דבשני מיני כלים לא שייך ברירה ע"ש. אח"ך ראינו בש"ס ירושלמי פרק כלל גדול (דף כ"ח) וז"ל הירושלמי ההן סיקורא כד מבחר בגרייה בקליפותיה משום בורר, ופ' שם הר' קרבן העדה האי סיקורא והוא הרך שסביב קליפה שבאילנות שהבנאים נותנים בין האבנים כשמניחים אותם במים כדי לחזק האבנים וכו' כד מבחר בגרייה בקליפותיה, כשהוא בוחר ומתחיל לגרר הקליפות והוא העץ שבקליפה שאין צריך לו חייב משום בורר ע"ש. הרי מבואר כדברי הר' ט"ז דאף בדברים שאין אוכלים שייך בורר, וכ"כ בגליון הש"ס על הירושלמי שם שמהירושלמי הנז' מוכח כדברי הט"ז.
יד. סעיף ג': היו לפניו ב' מיני אוכלים מעורבים וכו' ואם בירר והניח לאחר זמן אפי' לבו ביום כגון שבורר שחרית לאכול בין הערבים חייב. זהו לשון הרמב"ם ז"ל, שבאוכל מתוך פסולת לא כתב כגון שבורר שחרית לאכול בין הערבים, ובשני מיני אוכלים כתב כגון שבורר שחרית לאכול בין הערבים. וכתב ע"ז מרן ז"ל בב"י וז"ל נראה מדבריו שיש חילוק בין בורר אוכל מתוך פסולת לבורר אוכל מתוך אוכל אחר, דבבורר אוכל מתוך פסולת אם בירר להניח עד שלושה או ארבעה שעות חייב, ובורר אוכל אחד מתוך אוכל אחר לא מחייב כי אם בורר שחרית לאכול בין הערבים. אלא שאיני יודע מנין לו זה. ואם לא נתכוון לכך קשה אמאי פלגינהו בתרתי עכ"ל הרב ב"י ז"ל. וכתב עליו המחה"ש (ס"ק ו') וז"ל משמע דפשיטא ליה לרבינו ב"י דמדפלגינהו בתרתי בבי, ע"כ צ"ל דס"ל חילוק הנ"ל, וסמך על סהדותיה דהרמב"ם ז"ל, לכן כתב הרמ"א על דין זה דמיירי בבורר משני מיני אוכלים אוכל אחד מחבירו דוקא מסעודה לסעודה חייב, וכן דעת הרב לבושי שרד שכתב וז"ל דבאוכל ופסולת בכל שאינו סמוך לסעודה חייב כמ"ש אות ג', אבל בשני מיני אוכלים שרי אפי' רחוק לסעודה ואינו חייב אלא מסעודה לסעודה. וכן נראה מר"ז ז"ל (אות ו') שכתב וז"ל שני מיני דגים מקרי שני מיני אוכלים ואסור לברור בידו אלא אותו המין שרוצה לאכלו לאלתר ולא מסעודה לסעודה ע"ש, מדכתב ולא מסעודה לסעודה משמע דס"ל דאינו אסור אלא מסעודה לסעודה. ולעיל (באות ג') כתב וז"ל ואינו קרוי לאלתר אלא סמוך לסעודה ממש אבל אם לא יאכל עד לאחר שעה אסור, משמע דס"ל חילוק ב"י הנ"ל, וכ"ז לדעת מרן, אבל לדעת רמ"א ודאי אפי' בשני מיני אוכלים לא הותר אלא סמוך לסעודה אבל ג' או ד' שעות קודם לסעודה אע"ג שהוא לצורך הסעודה חייב, דהא כתב בסעיף א' וכל מה שבורר לצורך סעודה שמיסב בה מיד מקרי לאלתר, ומסתמא קאי אתרוייהו בין על פסולת מתוך אוכל בין אשני מיני אוכלים שכתב המחבר, הרב מחה"ש שם, ולענין דינא קיי"ל כמרן ז"ל.
טו. כתב האש"א (בסוף סי' שי"ט) בד"ה ובדיני בורר וכו' שכתב וז"ל ומהו השני מינים, משמע כל שחלוקים בטעמם או בשמם כבשני מיני דגים טעם אחד להם רק בשמן עי"ש. נראה לפי"ז דבשני מיני תמרים כגון מה שקורין בערבי בדרא"י או אשרצ"י או כסתיו"י או זיד"י ודאי מיקרו שני מינים, מכ"ש דדגים דטעם אחד להם אפי"ה כיון שחלוקים בשמן מקרו שני מינין, כ"ש בשני מיני תמרים דחלוקים בשמן ובטעמם דמקרו שני מיני אוכלים. אבל תאנים שחורות ולבנות ודאי מין א' הם דאינם משונים לא בטעמם ולא בשמם, וכן ענבים שחורות ולבנות אינם משונים לא בשמם ולא בטעמם והוי להו מין א'. והגם דהרב הנז' לעיל (באות ח') נסתפק בחלוקין בשמן או בטעמן והניח בצ"ע, נראה דהכא פשיטא ליה דאם חלוקין בשמן או בטעמן דחשיבי ב' מינים. והגם דהרב מ"א (בסי' רכ"ה ס"ק יו"ד) כתב דתאנים שחורות ולבנות חלוקים בטעמם, יתכן במקומם היו חלוקים בטעמם אבל בעירינו אין חלוקים בטעמם.
טז. אם בורר להאכיל לבהמה או העוף מיד שרי, משב"ז (בסוף ס"ק ה') משם ה' מ"א (סי' שכ"א ס"ק ט"ו).
יז. אם הם שני מינים ובורר משניהם להצניעם לצורך סעודה אחרת או לאכול לאלתר שרי דחשיבי כמין אחד, ב"י משם תה"ד.
חי. כתב הרב חיי אדם (כלל ט"ז באמצע אות ה') וז"ל אבל כשהיה קצת מהם אינם טובים כ"כ כמו חתיכות אחרים, כגון שנקדחו מכח הבישול איזה חתיכות דגים, ורוצה לברור אותם שלא נקדחו אפי' במין אחד, או שבישל שני דגים ממין אחד ביחד ודג אחד הוי חי והדג השני מת, ורוצה לברור זה מזה, בודאי גם בזה שייך ברירה וצריך לברור זה שרוצה לאכול עכשיו ודמי ממש לעלין המעופשין ע"ש. משמע מדבריו אפי' שנאכלים שלא ע"י הדחק אלא שאינם טובים כ"כ כמו חתיכות אחרים אפי"ה חשיב להו כמו שני מינים, ואיני יודע למה, דלא דמי לעלין המעופשין דאינם ראוים לאכול אלא ע"י הדחק ומשו"ה חשיב להו פסולת מדרבנן כמ"ש מ"א (ס"ק ג'), וכתבו הוא לעיל (אות ד'), אבל הכא דראויים לאכול שלא ע"י הדחק למה יחשב פסולת, וכעת לא זכינו להבין דבריו.
יט. הרב אש"א (באות א') כתב דאם בירר אוכל מפסולת דאי אפשר לאכול כך אסור לאכלו בשבת, אבל בשני מיני אוכלים כיון דאפשר לאכול כך נסתפק הרב והניח בצ"ע. ובמש"ז (בסו' אות ג') כתב דהוא הדין אם בירר פסולת מאוכל כן הה"ד דאסור ע"כ. והוצרך לזה דלא תימא דוקא אם בירר אוכל מפסולת להניח הוא דאסור משום דעשה מעשה שלקח האוכל, אבל אם בירר פסולת מאוכל דגוף האוכל מונח במקומו אינו אסור, משו"ה כתב דגם אם בירר פסולת מאוכל ג"כ אסור. ובסוף אות א' כתב וז"ל ואם לעולם צ"ע דלא מהני מעשיו כ"כ ולא דמי למבשל וכדומה שאי אפשר לשנות מכמות שהיה, משא"כ בורר יכול להניח אוכל לפסולת כמות שהיה ולברור בחול. וי"ל דאסור מטעם קנס דעביד איסורא וצ"ע. פי' דבריו דאם ברר במזיד דקיי"ל דבמבשל אסור לעולם מי אמרינן דהכא נמי אסור או י"ל התם שאני משום דיכול להחזיר אוכל לפסולת ואינו נהנה ממלאכת שבת, והניח הדבר בצ"ע. ועי' להרב ערך השלחן (בסי' זה אות ג' ובסי' של"ט אות ב') דהעלה דבאיסור דרבנן שרי אפי' במזיד כיון דלא נעשה מעשה בגוף הדבר, אבל באיסור תורה לא, משמע מדבריו דבאיסור תורה אפי' בשוגג אסור.
כ. סעיף ו': אין מוללים מלילות וכו'. הג"ה, ואעפ"י שמפרק האוכל מתוך השבולים וכו' ויש מחמירים וכו'. העיקר הוא כדעת מרן ז"ל דלמלול ע"י שינוי מותר כדי לאכול לאלתר כיון דג' עמודי הוראה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל הכי ס"ל, וכן דעת ר"י ז"ל כמ"ש מרן ז"ל בב"י, וכ"כ הב"ח ז"ל, וכן הביא אליה רבה (ס"ק יו"ד) משם רש"ל פ"ו דביצה (סי' ל"ח) ומשם נ"ץ.
כא. אפי' לדעת המחמירין אם נתפרק הדגן מהשבולים מע"ש, אבל עוד הם בקליפתם החיצונה מותר לקלפו, ב"י בשם התוס' פ"ק דביצה (ד' י"ג ע"ב), מ"א (ס"ק ח'), אליה רבה (ס"ק י"א).
וראיתי לר"ע איגר שהקשה על דברי המ"א שכתב וז"ל ומותר לקלפו לכ"ע. קשה לי מהא דאיתא בשבת (דף ע"ד) ולחשוב נמי כותש פי' רש"י חטים במכתשת להסיר קליפתם, הרי אף דכבר נתפרקו החטים מהשבולים מ"מ מה שמסיר עתה קליפה ע"י כתישה מקרי מפרק וצ"ע עכ"ד.
ונלע"ד דלא קשה מידי, דהרב מ"א דבריו הם משם התוס', והרואה יראה בדברי התוס' דדבריהם מיירי בקליפה החיצונה שאינה מגוף החיטה אלא מוץ שמלובש בה כמו שדרך להימצא בחטים מוץ אחר שיסירו אותם מן הקליפה, בזה כתבו דלא הוי מפרק, אבל בגמ' איירי בקליפה שמגוף החיטה שדרך ללתות החטים ולכתוש אותו במכתשת להוציא הקליפה הדבוקה בגוף החיטה כמ"ש רש"י ז"ל וז"ל בד"ה שכן עני וכו' אבל כתישה עשירים הוא דלתתי וכתשי לעשות סולת נקיה ע"ש. משמע דאיירי בקליפה היוצאת ע"י לתיתה וכתישה.
כב. וכן מותר לכ"ע לקלוף מהם קליפה הדקה שעל גבי הפרי תחת קליפה הקשה הנשברת, שאין איסור מפרק שייך אלא בקליפה העליונה, ר"ז (באמצע אות ט'), אליה רבה (סו' סעי' יו"ד).
כג. כתב מ"א ז"ל (בס"ק ח') וז"ל שרביטין של קטניות משמע דאסור לפרקן להוציא הקטניות. וצ"ע דכל העולם נוהגים היתר. וצ"ל כיון שעודם לחים ואף השרביט אוכלים אותו לא הוי מפרק רק כמפריד אוכל מאוכל ע"ש. פי' דבריו מ"ש ושרביטין של קטניות משמע דאסור לפרקן, הוא אפי' לדעת מרן ז"ל, דדוקא הא דמתיר מרן הוא ע"י שינוי, אבל שלא ע"י שינוי אף לדברי מרן ז"ל אסור ומשו"ה מקשה דעל מה נוהגים העולם היתר שמפרקים אותם בלא שינוי, ומתרץ כיון שעודם לחים ואף השרביט אוכלים אותו לא הוי מפרק רק כמפריד אוכל מאוכל. וכן משמע מהר"ז (באמצע סעיף ח') שכתב וז"ל אבל לדברי הכל אסור לפרק השרביטין בשבת ולהוציא הקטניות בידים כי זהו מפרק גמור. ומשמע מדברי המ"א דדוקא אם נאכל השרביט דלא הוי מפרק, אבל אם אינו נאכל השרביט אעפ"י שהוא לח יש בה משום מפרק.
יצא לנו מזה שהתלתן שקורין בערבי חלב"א כשמתקשין מעט שאין השרביט נאכל אסור לפרקו להוציא הזרע מתוכו כי אם ע"י שינוי בראשי אצבעותיו.
כד. לפרק המוח מן העצמות מותר דלא שייך בו דישה שהרי אין דשין אותו, חיי אדם (כלל י"ד אות א').
כה. הקשה הרב חיי אדם בנשמת אדם (כלל י"ד אות א'), וז"ל: עי' במ"א (סי' שי"ט) דפולין וקטניות שכבר נתקשו לכ"ע אסור לפתחן וכו'. אך צ"ע בשבת (דף קמ"ג) ושיער של אפונין ושער של עדשים מני ר"ש דלית ליה מוקצה פי' רש"י דאי ר"י מאתמול לאו לבהמה קיימי שהרי האוכל היה עמהם והיום לוקח מהם ע"כ. ש"מ דמותר ליקח העדשים מהשרביט, וא"כ מאי שנא פולין ומאי שנא עדשים עכ"ד. ונראה לתרץ דהתם לא מיירי כגון שהיו העדשים בתוך קליפתם אלא דהיו מפורקים מע"ש אלא שהיו מעורבים העדשים עם השרביטין ועכשיו אוכל העדשים ומניח השרביטין, אבל אם היו השרביטין בתוך קליפתן אין הכי נמי דאסור משום מפרק, וזה שדייק רש"י ז"ל וכתב שהרי האוכל היה עמהם ולא כתב שהרי האוכל בתוכה משמע דאינו בתוך הקליפה אלא מעורב עמהם ודו"ק.
כו. סעיף ח': אין שורין את הכרשינין וכו' דהיינו שמציף וכו' כדי להסיר וכו'. כתב הרב חיד"א בשיו"ב (אות ה') וז"ל מכאן נראה דאסור למלאת החבית יין חדש כדי להסיר הקצף העולה, מהר"ר גואל בהגהותיו. נראה לפרש כוונתו דלא תימא כיון דלא עביד ברירה בידים אלא ע"י שממלא החבית ממילא נשפך ממנו הקצף לא מקרי ברירה אלא אפ"ה כיון דבנתינת היין נברר ונשפך הקצף מקרי ברירה, ומייתי ראיה מדין הכרשינין דאף דאין עושה ברירה בידים אלא ע"י הנחת המים ממילא נברר הפסולת מן הכרשינין מקרי ברירה, הכא נמי לא שנא.
כז. סעיף ט': משמרת אפי' תלויה מע"ש וכו'. נראה מדברי הר"ז (אות י"ב) דאפי' משמרת היא הברירה שלה אוכל מתוך פסולת וקיי"ל כס"א דאוכל מתוך

י. יין או מים שהם צלולים מותר לסננן במשמרת. הגה ומ"מ פיק"ו כסמין דקין הואיל ולפי שעה כו' הכי (סמ"ג). אבל בסודר מים אסור משום ליבון ויין ושאר משקין מותר ואם הם עכורים בין מים בין יין אסור לסננם ולהרמב"ם במשמרת אסור ואפילו מים ויין צלולים ואפילו בסודרים לא התירו אלא בצלולין אבל לא בעכורים ויין מגתו כל זמן שהוא תוסס (פ' שערלה כלומתן) טורף חבית בשמריח ונותן לתוך הסודר.

יא. כשמסננין היין בסודר צריך ליזהר שלא יעשה גומא (בסודר) לקבל היין משום שינוי.

יב. כ"מ שמותר לסנן יין בסודר מותר לסננו בכפיפה מצרית (פ' קופה שעושין מן הגומא וממיני ערבה) ויזהר שלא יגביה הכפיפה משולי הכלי טפח משום שינוי.

יג. כלי שמערין (פ' שמריקין) בו יין מהבית לא יתן בפיו קשין וקסמין בחזקה שאין לך מסננת גדולה מזה.

יד. מותר לערות בנחת מכלי לחבירו ובלבד שיזהר שכשיפסוק הקילוח ומתחילים לירד נצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת יפסיק ויניחם עם השמרים שאם לא יעשה כן הני ניצוצות מוכחי שהוא בורר. (מותר להגביה התחתית על פיהו לפני כלי שיקלח ממנו היין היטב (רוקח הל' י"ט וכ"י).

טו. מסננת שנתן בה חרדל לסננו מותר ליתן בה ביצה אע"פ שהחלמון יורד למטה עם החרדן והחלמון נשאר למעלה.

טז. מים שיש בהם תולעים מותר לשתותן ע"י מפה בשבת דלא שייך בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו אין זה מעין מלאכה ומותר.

יז. המחבץ (פ' שמוליח ממלח מן החלב) תולדת בורר הוא לפיכך אע"פ שנותנים שומשמים ואגוזים לדבש לא יחבצם בידו (ע"ל סי' ש"מ סי"ל. הגה הרוקח ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק חייב משום זורה. מהרי"ל בשם מ"ז וירו' פ' כלל גרוע).

גדולות אלישע

פסולת לאלתר שרי, במשמרת אסור משום דמשמרת הוא תולדת נפה וכברה, ובנפה וכברה אף שהוא אוכל מתוך פסולת חייב וכן נמי משמרת.

כח. סעיף י: יין או מים שהם צלולים וכו' ואם הם עכורים וכו'. הנה בסברת דעה א' כתב ב"י בשם הר"ן דיש תלתא גוונא, דיין שהוא צלול דרובא דאינשי לא קפדי ביה כלל מותר לתת אותו אפי' לתוך המשמרת כדי שיהא צלול ביותר. אבל יין שהוא עכור קצת ואף דמשתתי הכי ומיהו רובא דאינשי לא שתו ליה הכי, בסודרים וכפיפה שרי אבל לתוך המשמרת אסור ויין שהוא עכור לגמרי ולא משתתי כלל, אפי' בסודרים וכפיפה אסור. ודעת הרמב"ם ז"ל במשמרת אפי' צלול אסור, ובסודר אם הוא עכור קצת שרוב בני אדם אין שותין אותו אעפ"י שאפשר לשתותו בלאו הכי אסור.

כט. שם. ולהרמב"ם במשמרת אסור ואפי' מים ויין צלולים וכו'. עי' ט"ז (ס"ק ט') דפליג על מרן ב"י, דס"ל למרן ז"ל לפי דעת הרמב"ם ז"ל דבמשמרת ליכא היתרא, אבל הוא ס"ל דאפי' לדעת הרמב"ם דאם הוא צלול ביותר ואין בו כלל שמרים ואין משמרו אלא משום קסמין או משום דבר שנפל לשם מותר אפי' לדעת הרמב"ם ז"ל. והרב אליה רבה דחה דברי הט"ז וס"ל לדעת הרמב"ם אפי' צלולים ביותר אסור, וכן ה' נהר שלום (סוף אות ד') דחה דברי הט"ז. אבל דעת הרדב"ז הביאו הרב ערך השולחן דס"ל כט"ז בדעת הרמב"ם ז"ל.

ל. ולענין דינא בודאי דקי"ל כדעה א' שהביא מרן בסתם, וכ"כ הרב אליה רבה (באמצע אות ח"י) דדעת רוב הפוסקים ככלם ס"ל דהלכה כדעה א'. וכ"כ הר"ז (אות י"ג), אלא שכתב דטוב לחוש לדברי האוסרים. והגם דהרב חיי אדם (כלל ט"ז אות ז' ואות ח') נראה דפסק כהרמב"ם ז"ל מ"מ לדעת רוב הפוס' שומעים.

לא. כתב המ"א (ס"ק י"ד) וז"ל יין. ואם יש בו קמחין מותר לסננו, תניא, וכ"כ רש"י ז"ל ע"כ. והקושיא מבוארת דהרי מרן ז"ל הביא דברי רש"י ז"ל על הא שכתוב במשנה מסננין את היין בסודרים פי' רש"י מפני הקמחין. ופי' דבריו מרן ז"ל בב"י וז"ל כלומר דאי בצלול אפי' לתוך המשמרת שרי, ואי ביש בו שמרים אפי' בסודרים נמי לא, הילכך ע"כ ביש בו קמחין ומשו"ה אסור במשמרת ומותר בסודרים ע"כ דברי מרן ז"ל. מוכח מדבריו דקמחין במשמרת אסור, וא"כ היאך המ"א ציין דבריו על המשמרת דמשמע דגם המשמרת מותר. ומכח קושיא זו הוכרחו הרב מחצית השקל והרב לבושי שרד והרי' ז"ע איגר לומר שהציון הוא בטעות ע"ש. וא"כ לענין דינא לפי סברא זו יין שיש בו קמחין דוקא בסודרים מותר אבל במשמרת אסור. ומן התימא על הר"ז ז"ל (באות י"ג) דהשווה דין יין שיש בו קמחין ויין שיש בו קמחין והתיר אפי' במשמרת דחשיב ליה ראוי לשתייה לרוב בני אדם, ובמחכ"ת אשתמיט מיניה דברי מרן ז"ל בב"י.

לב. הרב משז"ז (סוף אות ו') נסתפק דמי שהוא אסטניס ואי אפשר למשתי הכי היכא דיש בו קסמין וכדומה, אפשר אף דרובא לא קפדי כלל לא אמרינן בטלה דעתו ולדידיה אסור דהוי בורר, והניח הדבר בצ"ע ע"ש.

לג. כתב הר' מ"א (סוף ס"ק י"ב) וז"ל משקה שקדים הכתושים מע"ש מותר לסננן כיון שיכולין לשתותו בלא סינון (הגמי"י סמ"ק). וכתב הרב אש"א (סוף ס"ק י"ב) וז"ל שיכולים וכו' משמע דתליא בפלוגתא דעה א' ודעה ב'. פי' דבריו דלדעה א' במשמרת מותר כיון שיכולים לשתות בלא סינון, ולדעה ב' במשמרת אסור, וסיים הרב אש"א הנז' ובסודר יש לומר משקה זו מלבן, ובענין לבון יתבאר לקמן בעזר"ה.

לד. הרב ערך השולחן (אות ד') הביא משם הרב גנת ורדים (כלל ג' סי' י"ג) וז"ל הר' גו"ר קיים מנהג העולם דמסננין יין או חומץ שיש בו תולעים, וכ' דאם נותנים הסודר על פי הכד ושופכין לתוך הכוס דהו"ל שנוי גדול אפי' האוסרים לסנן יין עכור בכה"ג שפיר דמי ע"ש עכ"ד, וכן הביא דברי הגו"ר הרב יד אהרן בהגב"י, שערי תשובה (ס"ק ט"ו).

לה. שם. אבל בסודרים אסור משום לבון וכו'. האחרונים האריכו להקשות מדברי מרן ז"ל על דבריו. דהכא משמע דס"ל כמ"ד דאמרינן שרייתו זהו כיבוסו אפי' בבגד נקי ולקמן (סעיף י"ו) פסק לתשובת הרא"ש שהיא ע"פ סברת האומרים דלא אמרינן בבגד נקי שרייתו זהו כבוסו. והר' מ"א (ס"ק י"א) ס"ל דסברת מרן ז"ל עפ"י ס' האומרים דלא אמרינן בבגד נקי שרייתו זהו כבוסו, והא דאסר הכא משום שמא יסחוט, והא דקאמר הכא משום לבון לאו דוקא אלא רוצה לומר משום סחיטה, ומשו"ה כתב הר' מ"א לקמן (ס"ק י"ז) דלס' האוסרים בבגד נקי גם לשתות מים ע"י מפה אסור. והר' שיירי כנה"ג הוסיף לומר דגם לס' מרן אסור לשתות מים ע"י מפה. אבל הרב אליה רבה (ס"ק כ"ז) ס"ל דלכ"ע מותר כיון שאין נשרה אלא דבר מועט, וכ"כ הר' חיי אדם בנשמת אדם (כלל כ"ב אות ב') דלס' מרן ז"ל דבר מועט לא אמרינן שרייתו זהו כבוסו, וכ"כ הר' מאמר מרדכי (אות ט"ז) ע"ש. ועיי' להר' נהר שלום (אות ט') דתריץ כעין תירוץ זה שכתב וז"ל ואפשר כיון שהגעת המים בבגד כסחוט ועומד וכמ"ש בב"י אין זו שרייה שתהא במקום כבוסו ע"כ ע"ש. וא"כ יצא לנו **לענין דינא** דבשעת שתייה ע"י מפה לכ"ע מותר לבד ס' השיירי כנה"ג, ורוב הפוסקים דחו דברי השיירי הכנה"ג.

לו. כתב חיי אדם (כלל כ"ב סוף אות ד') וז"ל ומ"מ נ"ל שלא ישתה דרך בית יד מכתונת שלו דבזה חיישינן יותר שמא יסחוט שמצטער בלבישתו.

לז. הא דאסר מרן ז"ל מים לסננן בסודר היינו דוקא בסודר שאינו מיוחד לכך אבל סודר המיוחד לכך מותר כמ"ש מרן ז"ל לקמן (סי' ש"ך סעי' ט"ו). ועיין שם בב"י דמשמע דאיירי בחבית של מים, וכן פירש רש"י ז"ל בגמ' (ד' מ"ח ע"א) ד"ה לא קפיד, וכ"כ הר' רבי עקיבא איגר (בסי' ש"ך) על סעיף הנז'.

לח. שם. ויין מגתו וכו' טורף החבית וכו' ונותן לתוך הסודר. זהו לדעת הרמב"ם ז"ל אבל לדעה קמייתא כיון דרובא דאינשי לא קפדי לשתותם כשהם עכורים שרי אפי' במשמרת, לבושי שרד, ר"ע איגר.

טל. כתב הר' ט"ז (ס"ק י"ד) וז"ל נ"ל דבחומץ דג"כ דרכו להשתמש ממנו אפי' אם הוא עב אין לאסור בסודר אלא א"כ הוא עב הרבה שאין רואי כלל להשתמש בלא סינון עכ"ל. וכתב עליו הרב משז"ז (אות י"ד) וז"ל למאן קאמר לה לדעה א' אף במשמרת שרי כל שרובא משתמשין כך, ולהרמב"ם כל שנפרש ואין גוף א' אסור בסודר כ"א יין שעדיין לא נפרש, וגוף א' שרי בסודר דוקא ולא במשמרת עי"ש. הר' נהר שלום כתב (באות ה') דזהו לפי פירוש הפוסקים, אבל להרמב"ם דטעמא דשריותא דבין הגתות הוא משום שלא נפרשו השמרים וכולו כגוף א', חומץ נמי אסור עכ"ל. ונקשה כיון דדברי מרן ז"ל שכתב בסודר לפי דעת הרמב"ם ז"ל אכתי תיקשי דלדעת הרמב"ם אסור דדוקא יין בין הגתות שרי, אבל חומץ כיון דאינו גוף אסור. ודברי הט"ז הם על דברי מרן ז"ל שכתב בסודר. ונראה לישב בדוחק דהט"ז לאו דוקא נקט סודר אלא כיון דמרן ז"ל נקט סודר לפי דעת הרמב"ם ז"ל נקט הט"ז נמי סודר ולעולם הט"ז ס"ל דאפי' במשמרת מותר לפי דעה קמייתא, וכן הר' אליה רבה (אות כ') הביא דברי הט"ז, וכן הר' ר"ז (באות י"ד) הביא סברת הט"ז ומשמע מדבריו דאפי' במשמרת מותר ע"ש. **ולענין דינא** כיון שפסקנו לעיל כדעה קמייתא ודאי דמותר לסנן חומץ עכור קצת דמשתתי הכי אפי' במשמרת.

מ. כתב הר' חיי אדם (כלל ט"ז אות ח') וז"ל אבל אם יש במשקין תולעים נ"ל דאסור לסנן וצ"ע, וציין אות ה' על נשמת אדם. וכתב שם בנשמת אדם (אות ה') וז"ל דיש לומר אעפ"י שאי אפשר לשתות מחמת התולעים מ"מ אי לאו משום דאיסורא דרביע עליו היה יכול לשתות דומה לקסמין וכו' ע"ש שהארין, ובסוף הניח הדבר בצ"ע. והרואה יראה בדברי מרן ז"ל בב"י שכתב וז"ל ונ"ל דלא אצטריך להאי טעמא אלא בתולעים דלא היה משתתי כלל בלא סינון משום דאיכא למיחש שמא יבלע א' מהם דאסור ע"ש. משמע דקרי ליה לא משתתי משום דאסור לשתותו ולא משום דמאיס, ומה שכתב הכלבו וכן הדין מפני היבחושין שבו אם אפשר לשתותו בלא סינון, ע"כ אינו פליג על תשובת הרא"ש, דאפשר דהכי קאמר דמיירי דהיבחושין צפים על פני המים ואפשר לנפח בפיו ויכול לשתות המים בלי סינון, אבל אין הכי נמי אם יש בו תולעים ואי אפשר לשתותו מפני התולעים מודה הכלבו דאסור. וכן נראה מהר' לבוש (סעי' י"ו) שכתב וז"ל אבל מים שיש בהם תולעים שאין יכול לשתותן בלא סינון שאסור לשתותן ולסננן דרך שיניו שמא יבלע א' מהם שאסור משום שרץ אסור לסננן במשמרת וכו' עי"ש, משמע להדיא כמו שכתבנו.

מא. מותר ליתן בשבת מים ע"ג שמרים שנשארו בחביות וקולטין המים טעם יין ומוציאין אותן בשבת ושותין אותן, אליה רבה (סוף ס"ק כ"ב) בשם ר"ע ברטנורא.

מב. סעיף י"ד: מותר לערות בנחת וכו' הניצוצות מוכחי שהוא בורר. עי' מ"א (ס"ק ט"ו) הכלל העולה מדבריו דהא דאסר הכא מרן ז"ל בניצוצות הנישופים באחרונה דוקא לאחר זמן, אבל אם רוצה לשתות לאלתר מותר דהו"ל אוכל מתוך פסולת וקיל"ן דאוכל מתוך פסולת לאלתר שרי אבל לערות שומן מן המאכל דהו"ל בורר פסולת מתוך האוכל בתחילת העיון רצה לאסור אפי' לאלתר, ואח"ך כתב ואפשר דלא שייך ברירה אלא בדברים המעורבים אבל הכא לחודיה קאי עי"ש. וקשה לי על דבריו שהרי הוא עצמו כתב (בסי' תק"י ס"ק י"ג) וז"ל ונ"ל דמותר לקלוט שומן שצף על פני החלב שקורין סמעטנ"י אפי' בשבת וכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת עם החלב וכמ"ש (סי' שי"ט סעי' י"ד) וכו' עי"ש. משמע דאינו מתיר אלא אם יניח קצת עם החלב דכיון דמניח קצת עם החלב אינו נראה כבורר כמ"ש מרן ז"ל הכא דאם מפסיק הקנוח קודם שיתחילו הניצוצות הקטנות לירד מותר דאינו מחזי כבורר, אבל אם אינו מניח קצת עם החלב אלא קולטו כולו אסור, ולפי דבריו הכא דלא שייך ברירה אלא בדברים המעורבים אבל בדבר דלחודיה קאי לא שייך ברירה, א"כ הכא נמי השומן לחודיה קאי ומאי שנא הא מהא.

ונראה ליישב דשומן הצף על פני החלב לא חשיב ליה קאי לחודיה דדרכו להיות מעורב שומן בתוך החלב הגם דהשומן צף על פני החלב מ"מ א"א להתברר לגמרי. ועיי' להר' ר"ז (אות י"ח ואות י"ט) שכתב דבשומן הצף על החלב התיר לאכול לאלתר ואף אם אינו מניח קצת עם החלב כיון דהוי אוכל מתוך פסולת, אבל אם אינו רוצה לאכול לאלתר אינו מותר אלא דוקא כשמניח קצת עם החלב, אבל בשומן הצף על גבי התבשיל אסר אפי' לאכול לאלתר משום דהוי פסולת מתוך האוכל. משמע דלא ס"ל חילוק מ"א ז"ל אלא ס"ל דאף בדבר דלחודיה קאי שייך ברירה. ולפי מ"ש לעיל (אות י"א) משם מהרי"ט צהלון דאין שייך ברירה בלח, הכא נמי לא שנא ומותר.

מג. כתבנו לעיל (אות י"א) משם הר' מהרי"ט צהלון (סי' ר"ג) דאם נמצא בכוס של יין יתושים או צרעה או יבחושים דמותר להסירו בידו משום דאין ברירה בלח. נראה מדברי הר' מהריט"ץ ז"ל דדוקא להסיר הצרעה בידו מותר משום דדרך שימור הלח להסיר האוכל מתוך הפסולת, אבל אם מסיר הפסולת מתוך האוכל כמו הצרעה מתוך היין לאו אורחיה בהכי ושרי. אבל אם יש יתושים או צרעה בתוך הכלי ושופך היין לתוך כלי אחר ומשאיר היתושין בכלי אסור דזהו נקרא אורחיה בהכי דדרך הלח ליקח האוכל ולהשאיר הפסולת, שכתב וז"ל בסוף התשובה סוף ד"ה ועדיין. ויש לתרץ והוא הנכון ומכאן ראיה למה שאמרנו דאין דרך ברירה בלח אלא שימור, והשימור הוא בורר אוכל מתוך פסולת, הא כיצד האדם נותן את היין במסננת כדי לברור ולקחת האוכל שהוא היין ומניח הפסולת בתוך המשמרת נמצא שהאדם בורר האוכל שהוא היין והמשמרת קולטת ולוקחת הפסולת, ועם כל זה אסור לפי שאורחיה בכך. אבל אם ברר הצרעה מן היין לאו אורחיה בהכי שהרי בורר הפסולת מתוך האוכל בלח ולאו אורחיה ושרי עכ"ד. משמע דלא שרי בצרעה אלא מפני שהוא לוקח הצרעה והו"ל בורר פסולת מתוך האוכל ולאו אורחיה בהכי, אבל אם לוקח המשקה ומניח הצרעה הו"ל בורר אוכל מתוך פסולת והו"ל אורחיה בהכי בלח ואסור, ומשמע דאם בלח בורר אוכל מתוך פסולת כיון דאורחיה בהכי הו"ל דין משמר ואסור אפי' לאלתר. ויש לדקדק לפי דברי הרב מהריט"ץ ז"ל דלא שייך בלח ברירה אלא שימור והא נידון דידן המערה מכלי אל כלי הוא לח וקרי ליה ברירה דכתב מוכח שהוא בורר. ונראה דס"ל דשימור נמי קריה ליה בורר ולאו דוקא. מ"מ שמעינן דזה דכתב מרן דאם הפסיק הקלוח דאסור להניח הניצוצות שירדו הוא אפי' לאלתר כיון דאיסורו משום משמר. אבל לפי דברי מ"א ז"ל איסורו משום בורר ולאלתר מותר, וכ"כ הר' אליה רבה (אות כ"ג) דלאלתר מותר, וכ"כ הרב ר"ז (אות י"ח) דלאלתר מותר. אבל קשה לי על הר' א"ר דהביא דברי מהריט"ץ (באות ח') והביא ג"כ דברי מ"א (בס"ק כ"ג) דלאלתר מותר כנראה דשוים הם, והרי הם פליגי, דלהר' מהריט"ץ אף לאלתר אסור, ולהר' מ"א לאלתר מותר.

ולענין דינא כיון דכתבנו לעיל משם רבינו חיד"א דהסכים עם הרב מהריט"ץ דאין ברירה בלח, ולפי דברי מהריט"ץ ז"ל אם בורר אוכל מתוך פסולת אפי' לאלתר אסור ודאי דהכי נקטינן. וא"כ יצא לנו דלערות יין מכלי אל כלי אחר שפסק הקלוח והתחילו הניצוצות לטפטף אפי' לאלתר אסור. וכן לפעמים יש בסוף הכלי של שכר יתושים אסור לשפוך ממנו השכר ולהניח היתושים דוקא, אלא יניח מעט משקה עם היתושים, וכ"כ הרב חיי אדם ז"ל (כלל ט"ז אות ס"ט) וז"ל כששותין קאו"ע צריכים ליזהר שלא ישפוך כל הצלול מן הקאו"ע השפוך דהוי כבורר ומכ"ש כשאינו שותה עכשיו רק כשמסנן לבו ביום עי"ש, משמע מדבריו שכתב ומכ"ש כשאינו שותה עכשיו דאפי' לאלתר אסור, והכי נקטינן.

מד. כתב הרב חיי אדם (כלל ט"ז סוף אות י"ד) וז"ל וכן אסור לקלוט הסמעטנ"י מן החלב רק מה שרוצה לאכול עכשיו ולא יקח הכל אלא יניח מעט סמוך לחלב, אבל לבו ביום אסור (מ"א סי' תק"י), ומ"מ אם חושש שמא יפסיד מותר ע"י גוי דלא הוי בורר ממש דשניהם אוכל הם כיון שמניח מן הסמעטנ"י ואין לוקח הכל. אבל ליקח כל הסמעטנ"י אפי' ע"י גוי אסור עי"ש. ולא זכינו להבין דבריו דהרואה בדברי הר' מ"א שם משמע דס"ל דלהניח מעט מן הסמעטנ"י עם החלב אינו צריך לאכול לאלתר אלא אפי' לאחר זמן לבו ביום מותר דכיון דמניח מקצת מן הסמעטנ"י לא מקרי ברירה כמו הכא דאם מערה מכלי אל כלי אם מניח עם השמרים לא מקרי ברירה. ובלא"ה דבריו אינם מובנים דכיון שרוצה לאכול עכשיו למה ליה להניח קצת דהא הכא בורר אוכל מתוך פסולת ובבורר אוכל מתוך פסולת אף דמקרי ברירה לאלתר מותר, סוף דבר דדבריו צ"ע.

מה. אסור להעמיד החלב במקום חם כדי שתעשה גבינה דזה הוי בורר וכן אם נתן החלב הקפוי בשק וכדומה ומי החלב נוטפים כמו שעושין גבינות חייב משום בורר, חיי אדם (כלל ט"ז אות י"א). והיינו דוקא כגון מחלב של הגבינה דלא משתתי הכי ובהכי איירי הרב חיי אדם כמו שסיים כמו שעושין הגבינות, אבל זה הלבן שיש בו מים ולפעמים שמניחין אותו בכיס שיזובו מימיו לנגבו ועל פי הרוב אוכלים אותו כמו שהוא הוו"ל משתתי הכי והוו"ל כדין שכתב הר"ן שכתבנו לעיל דאי משתתי הכי ורובא דאינשי לא קפדי ביה מותר לסננו. כ"כ הרב קרבן אשה (שאלה י"ג אות ט"ו) עי"ש שהאריך והביא ראיות לדבר.

מו. סעיף ט"ו: מסננת שנתן בה חרדל וכו'. מכאן נ"ל להתיר התרוי"ק שעושים במצרים לצלול המים העכורים שנותנים לוזים הכתושים מע"ש לתוך המים בשבת כדי לצלול המים, מהריק"ש בהגהותיו הביאו הרב יד אהרן הגה"ט.

מז. עוד הביא הר' יד אהרן משם מהריק"ש בתשובותיו (סי' צ"ז) להחמיר שלא לחכך הלוז והתרווא"ק בכותל החבית עי"ש. והטעם כתוב בס' גנת ורדים (כלל ג' סי' י"ד) משום ממרח שמשוה פני הלוז והתרווא"ק באותו חיכוך. והרב גנת ורדים שם פליג עליה וס"ל דמותר לחכך הלוז והתרווא"ק עי"ש הטעם. ועי' להרב טל אורות במלאכת ממחק (דף ס"ח) שדחה דברי הרב גנת ורדים ומסכים לדברי מוהריק"ש.

מח. סעיף ט"ז: מים שיש בהם תולעים וכו'. עיין מה שכתבנו לעיל (אות ל"ד).

מט. משקה של שקדים כתושים מע"ש מותר לסננן, הר' אליה רבה (ס"ק כ"ט) משם הגמי"י.

נ. קמח של מצות שנטחן אחר האפייה ומעורב בו חתיכות מצות וכיוצא בו הם ב' מינים ואסור לברור אם לא מה שצריך לאכול תיכף ויברור אותו המין שרוצה לאכול אבל לא להיפך, חיי אדם (כלל ט"ז אות י"ד) משם הרב מ"א (סי' תק"ד ס"ק ט').

נא. משקה של קאו"ע דהיינו מה שקורין בערבי קהוו"א אסור לסננו ע"י כלי שיש בו נקבים קטנים דמעכב העכורים ומוציא הצלולים דהו"ל בורר ע"י כלי דאפי' לשתותו לאלתר אסור, כן משמע מדברי חיי אדם (כלל ט"ז אות ט"ז), וכ"כ הרב בית מנוחה בדינים השייכים לסעודת ליל שבת (אות מ"ח דף ס"א) בענין כלי לברי"ק שעושין בו משקה מעשב הנקרא ט"י ובלשונינו קורין אותו ג'א"י ורק עי"ש שכתב כדברי הרב חיי אדם.

ומזה יש ללמוד שיש אצלינו ששורים צמוקים בשבת לשתות מי הצמוקים לקדש עליהם, ויש שמניחים אותם בכלי הנקרא ג'יידא"ן ויש לכלי זה ב' פיות אחד רחב ואחד קצר ויש בזה הקצר נקבים דקים כדי שיעברו המים וישארו הצמוקים, נראה דאסור לשפוך מי הצימוקים דרך פי הקצר דהוי כבורר ע"י כלי אלא יזהר לשפוך דרך פה הרחב. ויש מי שרצה לחלק דזה לא דמי לנידון הרב חיי אדם דהכא שאני דכיון דאף דמסנן המים דרך פי הג'יידא"ן מ"מ נשארו המים עכורים וצריך לסננן ע"י מפה וכיון דצריך סינון אחר שמסננן דרך פי הג'יידא"ן אימא לך דלא מקרי סינון. וזה אינו דהרי כתב מרן ז"ל (בסעיף י"ג) וז"ל כלי שמערין בו יין מהבית לא יתן בפיו קשים וקסמין בחזקה וכו', וכתב הרב מ"א (ס"ק י"ד) שאין לך מסננת וכו' אבל בגמ' אמרינן דמיחזי כמשמרת ופי' הר"ן דלאו משמרת ממש היא שהרי עוברים בה שמרים אלא כיון דאיכא קסמין וטנופות דלא עברי בהו דמי למשמרת עכ"ל. הרי לך בהדייא שאף שעוברים בה שמרים כיון דאיכא קסמין וטנופות דלא עברו בהו דמי למשמרת. והכא נמי בנידון דידן דאף דעברי בהו שמרים כיון דהצמוקים לא עברי בהו מקרי משמר ואסור. ומה שהקשה הרב מ"א על מרן ז"ל שכתב אין לך משמרת גדולה מזו היפך הגמ' דאמרינן מחזי כמשמרת, עיין להרב מחצית השקל מה שתירץ.

נב. סעיף י"ז: המחבץ תולדת בורר וכו' אעפ"י שנותנים שומשומין ואגוזים בדבש לא יחבצם בידו. ר"ל שמקבץ יחד האגוזים ועל ידי זה מפריד הדבש מבחוץ דהוי בורר, חיי אדם שם (אות ט"ו).

נג. הגה"ה. הרוקח ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק חייב משום זורה. ולא ראינו מי שחשש בזה כיון שאין מתכוין לכך כ"ש שאין דרך זריקה בכך, מהריק"ש בהגהותיו הביאו הרב ברכ"י (אות ח'), וסיים וכן הסכים מז"ה מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כ"י, וכ"כ הרב ר"ע איגר וז"ל ולא ראינו מי שחשש לזה כיון שאין מתכוון לכך כ"ש דאין זה דרך זורה עי"ש.

בינת שמחה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג
זצללה"ה

בגדר בורר זורה ומרקד

לכאורה אפשר לומר עפי"ד רש"י במתני' (דף ע"ג) בגדר זורה בורר ומרקד [**זורה** ברחת לרוח, **בורר** פסולת בידיו, **מרקד** בנפה] שזה ברוח וזה ביד וזה בכלי. (- ומה שכתב בסוף הסוגיא בגמ' [כ"ה ע"ב ברש"י ד"ה הרי הוא אורג] שזה בקשין וזה בצרורות וזה בקמח, אפשר לומר דהיינו ג"כ המכוון שקשין נבררים **ברוח**, וצרורות **ביד** וקמח **בנפה** - ועיין אגלי טל [זורה ס"ק ג' אות ד' ה' ו']), ואם כן לכאורה כל עניני נפה וכברה באמת אינו משום בורר אלא משום "מרקד", ורק בורר פסולת בידו או אוכל לאחר זמן הוי "בורר" - אלא דלהלכה אין נפק"מ בזה, ע"כ בסימן שי"ט נזכר הכל על שם בורר.

אך רצ"ש העיר מדברי הרמב"ן והר"ן [שבת ע"ד] בקושיתם מהא דריש פרק תולין [משמר חייב משום בורר, מה דרכו של בורר נוטל אוכל ומניח פסולת וכו', והקשו על מה דאמרינן דדרך בורר ליטול פסולת מתוך אוכל], ותירצו שהמכוון שם [בפרק תולין] לבורר של נפה וכברה שאסור גם באוכל מתוך פסולת, הרי דייחסו להדיא שענין ברירת נפה הוי מלאכת "בורר", ופירשו זאת כן בכונת הגמ'.

אולם הנה עיין בירושלמי בפרק כלל גדול [ה"ב] שאיתא לדיון של משמר, ושם הנידון לומר שהוא **רק** בורר (וכבר העיר שם השיורי קרבן [נ' ע"ב ד"ה אין תימר] על דברי רש"י בריש פרק תולין [דרבה ור"ז לא פליגי] מדברי הירושלמי בזה, וכן העיר שם מכאן ע"ד הרמב"ם), והירושלמי מוכיח מהא דביו"ט הותרו מלאכות של בורר ושל משמר ולא של **מרקד**. והנה אם ברירת נפה וכברה הוי בורר, הרי חזינן שגם בורר לא הותר ביו"ט, וכי תימא מ"מ בזה אשכחנא דהותר ולא במרקד, א"כ הרי באמת צריך עיון מדוע לא נדמה משמר לבורר בנפה, דהא תרווייהו הוו בכלי, ונימא כשם דבורר בכלי לא הותר ביו"ט, ה"נ משמר דהוי בכלי. (והרשב"א בריש פרק תולין הקשה מאי שנא משמרת ביו"ט מנפה וכברה, וגם בדבריו חזינן דאפשר לדמות משמרת לנפה - אך היה אפשר לומר דקושייתו למ"ד משמר דהוי מרקד).

ואולם גם מעצם הסוגיא בפרק תולין חזינן דלא כנ"ל, דהרי אם באמת הגדר להבחין בין זה לזה הוא אם הוי ביד או בכלי, א"כ למה יש פלוגתא, נימא לכו"ע דהוי משום מרקד, דהא זה דמין גדול ע"י שמשמר הוי בכלי אם ברירת ירק אזי כל מה שהוי בכלי הוי בגדר מרקד. - ואולם מהירושלמי משמע כנ"ל.

* * *

ברירה בדבר גוש המעורב בלח

לענין ברירת דבר גוש המעורב בדבר לח, בחזו"א [בסימן נ"ג] נקט דאין תערובת בלח עם גוש, אבל במהריט"ץ מבואר דעיקר כונתו משום דבלח הדרך לסנן את היין ולא להוציא את השמרים, ועל כן אין איסור בלקיחת הצרעה. והנה צ"ע בדבריו, דאפילו אם לא הוי כן אורחיה, מ"מ הרי לכאורה מסתבר דעכ"פ אסור מדרבנן כיון דסו"ס מוציא פסולת, ולא גרע משאר איסורי דרבנן בעניני בורר.

ועוד צ"ע, דנהי דאין דרך להוציא את השמרים, היינו משום דהם שוקעים בכל היין, ונוח יותר לסננו, אבל בצרעה הצפה יותר נוח להוציאה ביד מאשר לסנן במשמרת.

ובחידושי בית מאיר אזיל בחדא שיטתא עם מהריט"ץ, ובתוך דבריו יש סברא דבשוקע כצרור בקמח גרע עכ"פ להיאסר מדרבנן, דמיחזי כבורר, אבל בצף לא אסור, ולכאורה לפי הנ"ל הרי במהריט"ץ לא משמע החילוק של **צף**, אלא משום דהדרך לסנן את הלח - וכדעתיקו הבית מאיר שם בריש דבריו - וא"כ הרי צ"ע בדברי מהריט"ץ, דאדרבה אפשר לומר דכיון שהוא רק **צף** יותר דרך לבררו מאשר לסננו.

ולכאורה גם לפי"ד מהריט"ץ היינו דוקא כשצריך ליין אז אמרינן שניקוי היין נעשה ע"י סינונו, ולא על ידי הוצאת הגושים ממנו בידים, אבל אם נפל דבר גוש ללח וצריך לדבר גוש, ובפרט כשהוא צף, לכאורה גם למהריט"ץ הוי דרך ברירה בזה, והוי בזה שם בורר עלי', דהרי כיון שצריך **לגוש** א"כ הוא שייך לבורר ולא למשמר. ועל כן לענין חידושו של ספר שביתת השבת - הו"ד בבדי השלחן - שדברים גדולים לא הוו מעורבים עם משקה, וע"כ אפילו דאסור לברור יתושים המעורבים במשקה, מ"מ מותר לברור דברים גדולים. - הנה עצם חידושו צ"ע במה שס"ל שדברים גדולים שאני, ואם תמצי לומר שאין לחלק כן, א"כ לפי הנ"ל אם כנים דברינו אזי גם למהריט"ץ אסור, כיון שצריך לתפו"א להוציאו מהמרק, או את חתיכות הדגים מהמרק, והוא צריך לגוש, א"כ הוי דרך ברירה בזה.

* * *

בנפק"מ היוצא מפירושי הא דהבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם חייב

אם "בסקויט" נפל לתוך כוס ה"תה" - ורוצה לתופשו ולהוציאו לאכלו - צריך עיון אם דומה להא דתורמוס, דלכאורה לפי פירוש א' שברש"י [שפירש דאילו לא שקלי לתורמוס הוי מסרח, הלכך כ"ז שמעורב חשיב כפסולת מתוך אוכל], גם כאן אפשר לומר שאם יניחוהו ימס א"כ הוא כפסולת, וע"כ אפילו באוכל תיכף הוי כברירת פסולת מתוך אוכל. - ולפי פירוש ב' שברש"י [דכיון שהתחיל ועדיין לא סיים מנין בישולם חשיב כפסולת מאוכל] לכאורה אפשר לומר שרק שם שייך לומר שמינים הגרועים כבר מתוקנים, והמין הטוב עוד לא נגמר בישולו, אבל כאן הרי גם הביסקויט כבר אוכל גמור. - אבל לפי מש"כ בספר חידושים וביאורים לפרש המכוון אליבא דפירוש ב' הנ"ל, דהיינו שהמין הטוב יתקלקל ואח"כ יקלקל גם למינים הגרועים, א"כ גם כאן יתכן דאפשר לומר כן, דהרי אם ימס שם יקלקל לכוס תה. - ולפירוש ג' של רבינו הלוי [דמה שלוקח בידו חשיב כפסולת כיון דכשנוטלו נימוח בין אצבעותיו], ג"כ הרי לכאורה כשתופש בידו לביסקויט הרי הוא נימוח בידו, והוי כפסולת מתוך אוכל.

עיין שם בחידושים וביאורים דפירוש א' שברש"י לא נתפרש, ואילו בפירוש ב' פירש כנ"ל שהמין הטוב שיתקלקל יקלקל גם לאחרים. - והנה שם [בפירוש הב'] אין הוכחה וסברא להכריח לפרש כן, ולא נזכר כלל ברש"י משמעות שעלול להתקלקל, ואם כן אדרבה יותר נוח לפרש כן בכונת פירוש הראשון, דהרי שם אתינן עלה משום שעתיד להיות נימוח, וזה כבר מובן בסברא שפיר שמה שעתיד להיות נימוח עלול גם לקלקל את הנשארים שם.

יעוין שם בחידושים וביאורים בחידושו שאסור לברור פסולת לבהמה מתוך אוכל - ואולם מהא דתורמוס כתב לדחות הראיה אליבא דפירוש ב' שברש"י, משום שאפשר לומר כנ"ל ששם גרע שיכול **לקלקל לנשאר** (והיינו דניכר עי"ז יותר שיש כאן בעצם ענין ברירה), אבל אח"כ בביאורו לפירוש הרמב"ם בדין תורמוס [שפירש דהפסולת חשיב לאוכל כיון דהיא ממתקת את האוכל] כתב דכבר יש הוכחה [כיון דיש לזה שם פסולת].

וצ"ע דלכאורה גם לפירוש הרמב"ם אפשר לומר משום דהרי בעינן שכמות הפסולת שיש שם תמתק לכמות התורמוס, והרי בבישול כשם שהפסולת מפלטת מתיקות, כן גם התורמוסים פולטים מרירות, וכל תורמוס גורם מרירות לחבירו, אלא שבסופו של דבר יש שם מתיקות ע"י הפסולת, ואם כן מובן שכמה שכמות התורמוס יותר פחותה לעומת כמות הפסולת, אזי יותר יתמתקו התורמוסים, וא"כ הרי אפ"ל ג"כ כנ"ל שברירת תורמוס משם היא כברירת פסולת מהנשארים, מפני שאם תורמוס זה יהא שם הרי יפלוט להם מרירות, וממילא תהא פחות השפעת המיתוק של הפסולת.

* * *

ברירה בב' מיני אוכלים

לענין חתיכת דג שנמצאת בקערה עם הטפלים לה, כגון סלק מרוסק, או בביצה מחותכת עם בצל חתוך, צריך עיון דאולי גם כשמסלק א' מהב' לא הוי כברירה, דהוי בגדר משתתי בלאו הכי אם באמת לא מקפיד על זה, ואין הדרך להקפיד לרובא דעלמא. ואשר לפי"ז נאמר שהא דב' מיני אוכלים הוא רק כשאין הדרך לאכול יחד זה עם זה (ומה שהזכיר הפרי מגדים [א"א ס"ק א'] בנידון של דיעבד בברירת ב' מיני אוכלים [אם בירר אם אסור אותה שבת] סברא של אפשר לאכול כך - יתכן דאין הכונה לאכול יחד, אלא שאין זה מפריע, ויכול לאכול סו"ס גם את זה שאינו חפץ).

אך לכאורה צ"ע מהא דברירת תורמוס, דאע"ג דהפסולת כאוכל שמתקנה, אך וכי מגרע עבורה אם יש כאן תורמוס, והרי"ז בגדר משתתי בלאו הכי. ואולי במצב הנוכחי שלפני השליקה הוי במצב של לא משתתי כך, דמי שאוכל לפני השליקה יקפיד בדרך כלל לאכול רק את הפסולת - וצ"ע.

* * *

בדין דש

בענין מפרק בקילוף אגוזים בוטנים ושאר קטניות

א. א"ר [בסימן שי"ט ס"ק י"א] בביאור דעת מהרי"ל ומהר"ש, [הו"ד -] פמ"ג פתיחה לסימן ש"כ בא"א - **דמפרק הוי רק באינו דבוק,** רק הם תוך הקליפה לבד - ונשאר בצ"ע.

ב. לבושי שרד והגר"ז בביאור כונת הט"ז ס"ק ד' [שכתב דה"ה דאסור בקטניות שעדיין **מחוברים בשרביטם** שגדלו עמהם, ואפילו אם כבר **נתקן** מער"ש] - **דמפרק הוי רק במחובר בשרביט - והיינו בדבוק שם.** (והגר"ז חזר בו בפסקי הסדור). ועיין אגלי טל מלאכת דישה אות ט"ו [ס"ק א' וכ"א]. (ובאו"ק ג' וד' כתב לדון אי נימא שבאינו דבוק אינו מפרק, אם זה דוקא בגדל בדיבוק והפרידו, אבל אם גדל בלי דיבוק אולי הוי מפרק, וכתב לדחות זאת - ועיין בזה בשבט הלוי).

ג. לפרי מגדים במ"ז ס"ק ד' - מפרק הוי **בדבר סתום**, וכנראה אפילו מנותק בתוך הקליפה - אבל לא מבואר להדיא.

- ולא בדבר מגולה אפילו מחובר בקליפה, ואפילו מחובר למקום גידולו (ופירש כנראה כונת ט"ז במש"כ **מחוברין** - היינו מחובר למקום גידולו. **וניתוק** היינו שתלוש. וצ"ע דבמחובר תיפוק ליה משום עוקר דבר מגידולו). ועיין באגלי טל אות ט' וט"ו [או"ק ב'].

ולמש"כ בא"א ס"ק ח' להעיר על **ב' קליפות** [כמו בשומים די"ל דקליפה החיצונה הוי מפרק] - ונשאר בצ"ע, א"כ לכאורה גם בקליפה החיצונה של האגוז (ונימא שקליפה דקה מבטלת לאוכל - א"כ עוד יש ב' ירוקה וקשה), וכתב שם סברא דבקליפה דקה המחוברת מאד בטלה שם - ונשאר בצ"ע.

לכאורה אם סברא של ב' קליפות, א"כ פנימית לכאורה מהני גם בלי סברא של מחוברת מאד לגבי אוכל - ואדרבה לפי"ז אולי היא אינה נחשבת כקליפה אלא כאוכל, וא"כ קליפה שעליה תחשב רק כקליפה א' ולא ליהוי כדש, ואולי זו באמת כונתו, אלא שא"כ לא נכתב כסדר, שבתחילה הו"ל להעיר הערה על שום, ואח"כ ליישב ששאני משום שהפנימית מחוברת מאוד לאוכל.

- וצ"ע מהא דשרביטים, דהרי שם הוי כקליפה א', ובכ"ז דנו המג"א וט"ז בזה. וגם דהרי גם על זה שייך טענת בה"ל [סי' שי"ט ס"ד ד"ה בשינוי] דבגמ' בהא דפירוק קטניות חזינן שאסור - וכמו שהשיג על תי' מהר"ש.

- ואולי בדרך [לקלוף] כן אסור בכל אופן, ובאין דרך נחלק בין ב' קליפות או א', וזו הנאכלת לא הוי במנין, וע"כ את"ש לענין בטנים וכן באגוז בקליפה קשה. - ואולי עפי"ז אפשר לומר **שבכותש** לצורך פת הוי **דרך**, וע"כ אפילו **באחת**, אבל **בחיטין לכסיסה** הוי כאין דרך, לכן רק כשיש הדגן הוי כב', אבל בקליפה לבד הוי כא'. - ועיין שבט הלוי [ח"ג סי' מ"ב] שכתב לקיים חילוק בה"ל [סו"ס שכ"א ד"ה לאלתר] בין יד לכלי, ומשום שלא כדרך אתי' עלה, עי"ש. - ולפי הנ"ל אולי [יש] לומר דשאני **לצורך אכילה,** אך א"כ אין זה כדרך האגלי טל **שדרך** הכללי של טחינה אוסר גם לצורך אכילה מיד. אך אפ"ל לחדש ולחלק דב"חיטים" יש דרך של **קמח** ויש דרך של **כסיסה,** ע"כ אין לגרור זה אחר זה (אולם לכאורה **כסיסה** אין זה כל כך כדרך - עיין או"ח סימן ר"ה לענין כוסס חיטה).

ואולי דברי הפמ"ג [בא"א ס"ק ח'] את"ש בפשטות לפי דרך המג"א [ס"ק ח'] בקולף חיטים [דכשנתפרקו מן השבלים מער"ש מותר לקלפן לכו"ע] - ורק צ"ע מהא דכותש [דמבואר בשבת ע"ד ע"א דבהסרת קליפת החטים אף שכבר נפרקו מהשבלים חייב משום מפרק] - ועיין בא"א סימן ש"כ [בפתיחה חקירה ה' שהקשה מהא דכותש] דעיקר קושיתו לפי הגדרתו במכוסה [שהוא טמון בו ונתגדל בו], א"כ גם בקליפה קשה **מכוסה**. וא"כ אם לא משום מכוסה יתכן לומר כאגלי טל [ס"ק ו' שמחלק בין אם היא מוכשרת כבר אחר שקלפה, לבין אם עדיין צריך עוד לקלפה מקליפה הפנימית], וע"כ ס"ל לא כפמ"ג כמש"כ בס"ק ב'.

ד. אגרות משה סימן קכ"ה ביאר כונת חיי אדם כלל י"ד ס"א [דאיסור מפרק שייך] באם הדרך לפרקו מקליפתו, וזה רק בקליפה ירוקה ולא מהקשה [שאין דשין אותו]. ולכאורה זה כעין דרך האגלי טל בס"ק ג' שההיתר רק אם **הדרך** לפרוק בשעת אכילה או בסמוך לה (עיין בדברי מהר"י ועלץ זצ"ל - [באוצרות ירושלם חלק ל"ג סימן תס"ח, ובספרו דברי ישראל ח"א סי' צ"ז]).

- אך כנראה שיש חילוק, דבאגרות משה החילוק אם הוי **דרך** כללי - ומשום כן בשבט הלוי השיג השגותיו [בח"א סימן פ"א - משבת ע"ג ע"ב בהא דשדא פיסא לדיקלא, דמבואר שם בתוס' דשייך מפרק בתמרים אף דאין דרכם בדישה כמו דגן], אך להאגלי טל החילוק אם לפני אכילה או לא, וע"כ לא קשיא השגות שבט הלוי.

(ואולי הגדרה זו [של הח"א] שייכת אליבא דכל השיטות הנ"ל, וכגון למ"ד [באות א'] דתלוי אם אינו דבוק - אזי בדבוק מותר גם בדרך כן - ובאין דרך מותר גם באין דבוק. - וכן למ"ד איפכא [באות ב'].

וכן לכאורה אם כהפמ"ג [הנ"ל באות ג'] דתלוי במגולה או מכוסה. - אך צריך עיון דהפמ"ג כתב להסתפק בב' קליפות של שום, והרי שם אין זה דרך של פירוק אלא כשאוכל מקלף - ויתכן דהפמ"ג רק מסתפק להעיר, אבל לדינא הרי איתא בסוף סימן שכ"א להיתר - אך עכ"פ חזינן דלא ס"ל להגדרה הנ"ל).

לכאורה לפמ"ג - אפשר לומר שגם בסברתו של ב' קליפות, מ"מ מוכרח גם להסברא של בטל לאוכל, דהא בשרביטין אין ב' קליפות (אולם יש גם על הקטנית עוד איזה קליפה כמו שיש לתירס או לארבעס - ואולי גם לאפונה יש קליפה דקה) - וא"כ אם יש קליפה שלא בטלה היא דש גם שיש רק א', אלא החידוש אפילו ביש ב' קליפות רכות, מ"מ עליונה הוי דש - וצ"ע א"כ בבצל שיש קליפה א', וכי היא בגדר דקה מאוד שבטלה לאוכל.

קילוף בוטנים - קליפה הדקה

כשקליפה חיצונה נאכלת הוי אוכל מאוכל. - קליפה דקה של הבטנים יש לה מעלה זאת - ויתכן דהוי בכלל אינה דבוקה, וא"כ למהר"ש ומהרי"ל שלא תירצו [על מנהג העולם בהוצאת הקטניות מהשרביטין] התירוץ של ראוי לאכול, אלא של דבוק, וא"כ כאן דאינו דבוק אסור. - אך כנראה כתירוץ המג"א ומעדני יו"ט (עיין א"ר) כיון שראוי לאכול - עיין מ"ב [ס"ק כ"א]. וכמדומה שהגר"ז בפסקי הסידור ס"ל דבעל נפש לא יסמוך על מה שראוי לאכול - ועיין באגלי טל.

- ועיין בבה"ל סימן שי"ט סעיף ו' ד"ה בשינוי, שרמז לתירוץ מהר"ש, והקשה מגמ' [ביצה י"ב דמוכח דאסור לפרק קטניות בשבת] (- ואולי הקושיא רק על תירוץ מהר"ש, דאילו על תירוץ מג"א הרי אפשר לומר שבגמ' איירי ביבשו השרביטים, וכן בתירוץ ט"ז אפשר לומר שהגמ' בלא נתקו, אבל למהר"ש שמפרש דבדבוק מותר, והרי פשטות הגמ' בכדרכו שדבוק ובכ"ז אסור). ועיין שם בסו"ד בבה"ל משמע דנקט כדרך המג"א (ובפרט דלפי קושיתו ג"כ משמע שרוצה לדחות תי' מהר"ש).

ובשבט הלוי סימן פ' נקט בד"ה וא"כ שתלוי בקליפה **עליונה,** לכן כתב דבטנים הוי קליפה **עליונה.**

- ובד"ה וגם, כתב ליסוד הפמ"ג של קליפה ע"ג קליפה, וטען שגם כאן הוי קליפה ע"ג קליפה ותחתונה אינה נאכלת.

גרעיני "תירס" [לפרקו מהשרביט]: בדעת תורה בסוף דבריו [כתב להתיר ביד אחרי שכבר הוסר הקליפה מהשרביט].

עיין אגלי טל [מלאכת דש סעיף ב'] שגם כשהאוכל מקיף את הפסולת הוי דש, ע"ש ס"ק ב' אות ו' ד"ה שוב.

אולם אולי אפשר לומר דכל גרעין כבפני עצמו ואין כאן מקיף. - אך אם אין צריך כיסוי, א"כ אין צריך היקף. - אך אם כן צריך עיון מכל סוגי גרעינים, ושם גם מקיף האוכל לגרעין.

אגוזי "פיסתוק שמני" לפמ"ג לענין אם הוי כפתוח - צריך בירור אולי יש להם קליפה חיצונית ירוקה, וכן צריך עיון שיתכן שזה שפתוח קצת הוא על ידי קליית האש, אבל קודם הם מוקפים לגמרי, כדחזינן שיש בהם כאלו שמוקפים לגמרי. ועוד דאולי כשפתוח מיעוטו הוי ג"כ כסתום כולו, וכמו שכתב בחדושים וביאורים לענין עפרורית דסגי ברובו ["הו"ד בעיון הלכה]. - וכן יתכן דהוי כאינו דבוק, ללבושי שרד מותר, ולמהר"ש ומהרי"ל אסור - אך צריך עיון אם נימא כח - אדם ואגרות משה אזי מותר. ועיין בבן איש חי [שנה שניה פרשת בשלח אות ט' שכתב להיתר באוכל לאלתר].

וגרעינים של "חמניות" - אולי הוי בגדר דבוק קצת.

בטנים - קליפה דקה כנ"ל. **קליפה קשה** - אינו דבוק כנ"ל. יתכן אע"ג דיש קולפים לקלותם או למכרם מקולפים שיוכלו לקלותם, מ"מ זה רק כמו שמוכרים אוכל מתוקן, או כיון שיש רוצים לאכול ע"י שיקלו בעצמם מוכרים להם כך, אבל אין זה **בגדר שכל המין הוא עומד לפירוק.**

* * *

בירור בשיטות המ"ב והחזו"א בענין ברירת עצמות היתר לקיחת זבוב עם משקה וכיו"ב

א. בשיטת המ"ב הוזכר בס"ק ס"א ענין לקיחת זבוב **עם משקה** או עם

אוכל. ובס"ק נ"ה הוזכר שפיכת רוטב עם השומן. ובס"ק ס"ב הוזכר בלקיחת "שמנת" - להניח קצת "שמנת" עם החלב, או להיפך ליטול קצת מן החלב עם השומן (- "שמנת" - וכנראה ה"שמנת" היא ה"אוכל"), אבל לא ליקח ב"צמצום" (וכל זה בלאחר זמן, ובלאלתר מותר ביד כגון עירוי מכלי לכלי אבל לא בכף - ובאופנים הראשונים מותר גם בכף שהרי אינו בורר).

סברת החזו"א בהיתר הנ"ל

ב. ועיין בחזו"א סימן נ"ג, ולכאורה לולא דבריו מפרשים בפשטות שאופנים הנ"ל אינם דרך ברירה, אלא לפי דרך קושיתו שם (וגם בסימן נ"ד) חידש לענין זבוב עם **משקה** שזהו כל התערובת [הזבוב עם מקצת המשקה הטופח עליו, ומהנשאר שלא היה מעורב בו אין עליו שם בורר] (-עפי"ד מהריט"ץ), ומשמע שמפרש גם מש"כ המ"ב בס"ק ס"ב ב"שמנת" עם חלב, שזה בגלל שהתערובת רק במקום המגע (וע"כ כשאינו מצמצם לא בירר).

ולכאורה לפי דרכו זה שייך בגוש בלח כזבוב במשקה ששם הוא מקום **כל** התערובת, וגם בשומן עם חלב, השומן (שמנת) שהיא יותר עבה מהחלב אזי מקום מגעם הוא **כל** התערובת, וכשאינו מצמצם הרי לא בירר.

- ולפי"ז לכאורה ביבש ביבש שלא שייך יסודו של מהריט"ץ - משמע **דמתייחס** שהפסולת מפרעת לכל התערובת לגמרי, ואין כאן רק שמקום המגע מעורב אלא כאילו התערובת נוגעת לכולו, ולכן לא מהני גם אם לא מצמצם, דכאשר לוקח פסולת עם קצת אוכל, מ"מ עשה שכל התערובת שנשארה אוכל נקי הרי נברר ממנה הפסולת, וכגון צרור בקמח מתייחס כאילו הצרור מפריע **לכל** התערובת ממש (ואולי גם מסבה שעלול להתגלגל מכאן לכאן, ועל כן המצאו כאן מקלקל את **הכל**, ובהנטלו ניצל השאר מפסולת, אבל בדבר "צף" הגם שיכול ג"כ להתגלגל, אבל כיון שצף הרי בכל מקום שיהיה ג"כ לא יהא כמעורב, וכל התערובת רק במקום סנפיריו, א"כ יתכן שמים אלו לא מתחלפים, **ועוד** אפילו אם מתחלפים מ"מ כיון דבעיקר לא שייך תערובת, ע"כ לגבי הא גרידא מה שעלול להתגלגל ושמים אחרים יחליפו את המים שבסנפיריו, כעת זה לא נחשב כעת כפוגם את הכל - וה"ה לגבי "שמנת" וחלב - וצ"ע).

ברירה שלא בצמצום בתערובת גמורה - לדעת החזו"א

ג. ולפי דרכו של החזו"א, לכאורה אין חילוק בין "תערובת גמורה" ל"תערובת במקום המגע", דכל אופן שאין התערובת מתייחסת **רק** למקום המגע (אשר שם מהני כשלוקח הפסולת שלא בצמצום - יען לקח את **כל** התערובת שיש כאן), אלא מתייחסת לכל מה שיש כאן - אם כן לא מהני עצה לקחת **שלא** בצמצום, כי סו"ס יש כאן ברירה ותיקון. לכן לא מיבעיא **בתערובת גמורה** לא יועיל כשיקח את פסולת א' או ב', אפילו כשיקח **סביב סביב** מאכל עם הפסולת, דסוף סוף השאר ניקה לגמרי (וכן לגבי איסור בלי חיוב יהא כן גם כשלקח א' וב' באופן זה ונשארו פסולות אחרות, דסו"ס נוקה ותוקן השאר מאלו הפסולות שניטלו - אפילו עם **סביב סביב** עם מאכל), אלא אפילו באופן של "תערובת במקום המגע" (דהיינו שאין כאן "פסולת" המוקפת אוכל (או כמה פסולות בתוך האוכל), אלא רק שיש שני קבוצות הנוגעות זה בזה, או צורה אחת שחצי לכאן פסולת וחצי לכאן אוכל, מ"מ נחשב שהפסולת מפרעת לכל האוכל (כשאינה בגדר לח אשר היבש צף בה), ועל כן אסור לקחת גם שלא בצמצום. - וע"כ ב"שמנת" לולא היה דומה ליבש בלח לא היה היתר של לקיחה שלא בצמצום (וכן בזבוב עם משקה).

- ולפי זה צרור בקמח כשנמצא תוך הקמח, לא יועיל גם אם יטלנו שלא בצמצום - וזהו אופן של תערובת גמורה, ולא מהני אע"ג שיקח הצרור **עם כל סביבותיו** אוכל - וכן כשהצרור מונח ליד הקמח ונוגע בו, דהוי רק כ"תערובת במקום המגע", מ"מ נחשב כמקלקל לכל זו את זו רק תערובת במקום המגע גרידא, ולא מהני כשלקח שלא בצמצום.

ברירה שלא בצמצום בתערובת גמורה - לדעת המ"ב

ד. ואשר לפי"ז כיון שהמ"ב בסימן תק"ד ס"ק כ' לענין תערובת פירורי מצות בקמח מצות דמהני בלוקח עם מעט קמח, **ומסתמא** לפי"ז גם לענין צרור בקמח דסימן תק"ו יועיל כן - הרי מוכח דמפרש כמו שמתפרש בפשטות ענין זה בהא דזבוב, ו"שמנת" (-לו"ד החזו"א), וע"כ קצת תמוה מה שהחזו"א סימן נ"ג הזכיר הדין של "שמנת" בשם המ"ב, ופירש לפי דרכו, ולא הזכיר דהמ"ב בעצמו סימן תק"ו חזינן דלא כן דרכו (והמ"ב סיים שם בסימן תק"ו "וכמו שנתבאר בהלכות שבת סימן שי"ט", כונתו לדיני זבוב ו"שמנת"), **ועוד** דהמ"ב בסימן שי"ט ס"ק ס"א בדין זבוב הזכיר להדיא בין לענין משקה בין לענין **מאכל** - והרי במאכל לא שייך הסבר החזו"א. **ועוד** דהרי החזו"א יסד דרכו ע"פ שיטת מהריט"ץ, והרי בבה"ל שם סעיף ט"ז ד"ה אלא כתב להחמיר דלא כמהריט"ץ, ובגלל זה כתב **להחמיר** כט"ז לקחת עם משקה, הרי להדיא דאינו מפרש חומרת הט"ז עפ"י שיטת מהריט"ץ כחזו"א, אלא אדרבה דלא ס"ל כמהריט"ץ (ויתכן דהחזו"א ג"כ היה מפרש **דהמ"ב לא ס"ל כן,** וכדמוכח גם ממש"כ בסימן נ"ד ס"ק ג' ד"ה ובמ"ב - ויתבאר להלן בעזה"י - אלא שכאן בסימן נ"ג הלך לפרש שיטת עצמו, ומה שכתב **ממ"ב** בדין "שמנת" לא נתכוין לדעתו העצמית של המ"ב, אלא נתכוין **לדינים של האחרונים** בדין "שמנת" **שמובא** במ"ב - מתפרש **לדעתו** כאשר פירש לפי **דעתו** את דין הט"ז בזבוב עם משקה).

פלוגתת המ"ב והחזו"א בברירת עצמות

ה. והנה בדין ברירת עצמות, בבה"ל סעיף ד' ד"ה מתוך כתב בשם מאמר מרדכי היתר של לקיחת "עצם שיש עליו **קצת בשר**", יאחז בו **לאכול ממנו** - ובסו"ד כתב היתר של מציצת כל עצם בפיו לפני שמשליכו, ובד"ה חייב כתב, דאם עצם **שיש בו מוח** הוי מין א' עם הבשר, היה מועיל לברור עצם כזה (ומשמע אפילו בלי אכילת המוח וגם בלי מציצת לחלוחית, דהא כנראה דן בזה בתורת עצה למי שלא רוצה למצוץ כל עצם - ומשמע דלא רוצה דטורח לו, ולא מציע לו תחליף של שבירת עצם ליקח מוח, אלא שיספיק לו מה שהעצם הוא עצם של מוח-), אלא מסיק להחמיר משום שהוו ב' מינים (ביחס עם בשר). - **ובחזו"א סימן נ"ד ס"ק ג' פליג ע"ד המ"ב** - וכנראה שמסתמא ג"כ פירש שהמ"ב מתיר לקחת העצם **ואוכל** הבשר שעליו, אלא שס"ל כיון דעיקר כונתו לברירת השאר לא מהני אפילו אם אוכל (ורק אם כונתו **באמת** לאכול מותר, וכנראה דאז לא איכפת לי' אם יש במחשבתו גם ההנאה והכונה שהשאר מתנקה ומתברר), וכן ס"ל לענין מציצת עצם, ולענין עצם רכה - וכנראה גם לענין עצם עם מוח אפילו היה מין א', עי"ש ריש ס"ק ד'. - ומשמע שם **שאין שום היתר בזה**, א"כ משמע שכונתו כנ"ל שלא מהני אפילו אם אוכל את הבשר שעל גבי עצם או מוצץ העצם או אוכל עצם רכה (או שובר עצם ולוקח ואוכל מוח שבתוכו אפילו אילו היה מין א').

פלוגתתם בעצם שיש עליו בשר

ו. והנה לכאורה עצם בתוך בשר הוי כ"תערובת גמורה", ואם יקח עם העצם בשר מסביב לכל צדי העצם, אזי לכאורה אי נימא ששיטת המ"ב בענין לוקחו שלא בצמצום הוא כנ"ל לפי הפשטות, אזי יתכן שזה שייך גם ב"תערובת גמורה", דכיון שלקח עם סביב לו הרי אין כאן צמצום של ברירה - **ולמ"ב** לא איכפת ליה מה שהשאר מתנקה, דצורת בורר רק כשהיא בצמצום הפרדת מגע ב' המינים, וזה שייך גם ב"תערובת גמורה". **ולחזו"א** כל שכן דלא מהני בזה וכנ"ל.

ואי נימא שמה שכתב בבה"ל סעיף ד' שלוקח עצם שיש עליו **קצת בשר** - היינו דהוי **קצת** כי לא בעינן הרבה כמות, אבל עכ"פ **קצת זה** סובב לעצם - א"כ אז **היה מקום** למה שיש מפרשים [בספר איל משולש פרק י"ד הערה ט'] שהחזו"א הבין שהמ"ב מתיר אפילו בלי אכילת בשר, כי הרי הא ודאי שבכל המקומות שנזכר הענין של לא לצמצם - כזבוב ו"שמנת", איירי באינו אוכל מהמאכל הניטל עם הזבוב, וכן במשקה, וא"כ אם כאן **בעצם** הנידון שלוקח עמו מכל סביביו - ודאין לחלק בזה בין תערובת "מקום מגע" ל"תערובת גמורה", א"כ גם כאן אין צריך לאכול, ולכן החזו"א פליג בזה ממש כדרכו דלעיל סימן נ"ג, כיון דהשאר מתנקה מתייחסת הברירה גם לשם, ולכן ג"כ ציין למש"כ בסימן נ"ג, ואפשר לומר דבאמת כאן משלים לענין של סימן נ"ג, דכאן מגלה דעת שהמ"ב לא ס"ל כדרכו בסימן נ"ג, ואולם כאמור כן מתברר ג"כ ממש"כ המ"ב דין זבוב עם מאכל, וכן בסימן תק"ו בפירורים עם קמח.

ובאמת אפילו תימא דמחלוקת המ"ב וחזו"א כאן היא בנדון אחר, כאשר יתבאר להלן בעזה"י, מ"מ דבר זה נכון שבלוקח עצם עם בשר מכל סביבותיו, דלמ"ב אין בזה חילוק בין "תערובת מקום מגע" ל"תערובת גמורה", ולא נצטרך בזה שיאכל, והחזו"א פליג בזה הן בזה והן בתערובת מקום מגע כנ"ל, והכל מטעם א' כיון דהתערובת היא **בכל ממש**, והרי השאר מתנקה ונתקן, ואע"ג דבאופן זה אפשר לומר דלמ"ב לא בעינן לאכול - וכמו דמשמע בדיני זבוב ו"שמנת", מ"מ פלוגתתו של החזו"א אפשר לומר דהיא אפילו אם יאכל וזה לא מהני, לא מיבעיא בתערובת גמורה אע"ג דלוקח סביביו, אלא אפילו בתערובת מקום מגע ולוקח שלא בצמצום לא יועיל אפילו אם יאכל, כיון דסו"ס כונתו לברר את השאר.

דעת המ"ב בעצם רכה ושיש בו מוח ושעליו לחלוחית או חתיכת בשר

ז. ואולם הנידון במ"ב בבה"ל של עצם שיש עליו לחלוחית, לא מסתברא כלל שזה נקרא שלקח מן האוכל כל סביביו (אך אולי לא מוכרע - דאם נרצה לומר כמ"ש בעזהשי"ת להלן שהעצם טפל ללחלוחית, ה"נ יתכן לומר שכל מה שלקח סביבו לחלוחית הוי כלקח אוכל סביבו, דאם תאמר שהוא כאינו איך תאמר אח"כ איפכא שהוא העיקר, ועוד כל העצם טפל לו). וכן הא **דעצם רכה** הרי **ודאי** דהנדון משום שהוא עצמו אוכל (וע"כ אפילו תמצי לומר שנידון **דשם בשר** הוי משום שלקח סביביו, וגם אפילו תמצי לומר שבלחלוחית הוי כן, אבל עצם רכה ודאי הנדון משום שהוא עצמו אוכל, וכן הנדון של עצם שיש בו **מוח** הוי משום שהוא עצמו אוכל, והעצם שסביב המוח טפל אליו, וא"כ יוצא שאין הנדונים שוים כאן בסברא, שאלו משום שלקח סביביו - ואלו משום שהם עצמם אוכל, ואשר על כן ניתן לומר שכל הנידונים כאן הם משום שאמרינן שכל מה שנטל הוא אוכל, דהיינו נידון דעצם שיש עליו קצת בשר לא צריך שיש בשר כל סביביו, אלא אפילו מקצת בשר בצד א' של העצם, ומשום דבזה עיקר החשיבות הוא הבשר, והעצם טפל לו, וחשבינן שלקח כאן רק **אוכל**.

וכן את"ש בפשטות הא דעצם עם לחלוחית שהעצם טפל ללחלוחית (ואפילו היא רק בצדו הא') והוי אוכל, וכל שכן בעצם רכה ועצם של מוח הנדונים משום "שם אוכל" שיש עליהם. - ואם משום כן הרי מסתברא מאוד שנדון של "עצם עם בשר" הוי דוקא **באוכל משם מיד** - וכדמשמע באמת ממה שכתב בה"ל בשם מאמר מרדכי (ואדרבה זה מסייע לדין זה, דאילו כמ"ש לעיל משום שיש "סביביו", הרי מסתברא דלא צריך לאכול, וכמו בזבוב ו"שמנת" - וכאן שמשמע שצריך לאכול הרי מסיע שהנדון משום שם אוכל ולהכי צריך לאכול), וכן הוא הא דעצם שיש בו לחלוחית דהוא טפל ללחלוחית, וצריך דוקא למצוץ וכמו שכתב בזה **בהדיא** כן בבה"ל. - והיה אפשר לומר שגם נידון ד"עצם רכה" הוא משום דהוא ב"שם אוכל" וצריך לאכול. וכן בנידון דעצם של מוח - אך הרי בעצם של מוח משמע כנ"ל שאפילו אינו אוכל, וכן ניתן לדייק בדין של עצם רכה, ע"כ אפשר לומר בשני נדונים אלו עצם רכה ועצם של מוח שיש להם ממש שם אוכל, והוי כמפריד אוכל מאוכל, ע"כ אין צריך לאכול לא ברכה ולא בעצם של מוח (והן בעצם של מח לא מתקיים זה, כמו שכתב בבה"ל דהוי כשני מינים).

ואבל בעצם עם לחלוחית שאתינן עלה משום טפל ללחלוחית, אזי צריך למצצה ואין טפל העצם לו. - ואולם בעצם עם בשר לא משמע בבה"ל שהוא משום שטפל לו, ואפילו אם לא אוכל, ועל כן עדיף לפרש כפשוטו שגם בזה צריך לאכול דאז הוא טפל לו. - חוץ עצם שיש בו מוח אפשר לומר שאילו היה מין א' שייך לומר שהוי ממש אוכל מאוכל, **והעצם הסובבו** הוא ממש טפל לו כשומר שלו, והכל נקרא ממש אוכל, משא"כ ברק יש עליו בשר בלי שיאכל ממש לא שייך להטפיל לו את העצם, ורק כשעכ"פ אוכל, נחשב כל מעשה ברירה זו רק כברירת אוכל, והעצם טפל לו במעשה זה, אבל בעצם שיש בו מוח העצם טפל לו לא רק לענין מעשה הנוכחי, אלא **הוא באמת** ממש טפל לו ושומר שלו שתמיד מתיחס אליו, אבל עצם עם בשר אין זה טפל באופן כללי, רק טפל למעשה זה להחשב שכל המעשה נעשה כאוכל שהוא הבשר.

סברת החזו"א בכל הנ"ל

ח. ועל זה פליג בחזו"א וס"ל שכאשר יש כונה **עיקרית** לברירה לא מהני סברות הללו. בעצם שיש עליו בשר - כיון שרק מסכים לאכול בגלל ההיתר, לא נטפל העצם במעשה זה לבשר, ואכתי נחשב המעשה גם **בעצם** והוא בוררו מן השאר. וכל שכן בעצם של לחלוחית כן. ומגדיר החזו"א שאופנים אלו לא מטיבים את זה יותר מאשר שני מינים - דהיינו סו"ס עצם עם בשר הוא אפילו אם החשיבה להטפל לבשר, אבל בשר כזה שחלקו רך כבשר וחלקו קשה כעצם, לא עדיף ממין אחר, ולא עדיף מצלי ומבושל. - וכן בעצם של לחלוחית וכן בעצם רכה סו"ס אינו כבשר, והוא כמין בפנ"ע וכמו צלי ומבושל, וכן משמע בעצם של מוח - אך בזה הרי הבה"ל בעצמו כתב דלא מהני, דלא עדיף מב' מינים, ורק בנדונים הנ"ל ס"ל לבה"ל דעצם רכה כיון שנאכלת ביחד כחלק מן הבשר נחשבת לבשר - וכן בעצם עם בשר לפי הנ"ל דאוכל לבשר הוי כמחשבינן שלא בירר את העצם, וכאילו אינו כאן, והבשר נחשב בפנ"ע, והוא מין א' ממש עם הבשר, וכן בלחלוחית חשבינן אותה כלבדה והיא ממש מין א'.

אבל החזו"א ס"ל שא"א להתעלם ממציאותה המוחשית, ולכל היותר נאמר דהוי כאילו היא ג"כ אוכל, ועל זה באה הטענה דאם כן לכהפ"ח תחשוב זאת למין בפני עצמו, וניתן לדייק מדבריו **שגם בב' מינים ממש** אם אוכל את מה שמברר עכשיו **רק** בשביל ההיתר דלא מהני. - אבל לדעת בה"ל מהני גם בב' מינים. וא"כ מזה ג"כ מוכח שבנדונו בעצם של מוח הוא אפילו בלי שאוכל המוח, ובגלל זה חוזר בו, אבל אילו ישבר העצם ואוכל המוח באמת מותר כאן כיון דחשיב אוכל, וגם בב' מינים הדין כן אע"ג שעיקר כונתו לתקן הנשאר.

ולענין דעת הפמ"ג ב"תערובת גמורה" [שכתב במ"ז ס"ק י"ג דכשאינו בורר לגמרי אלא מניח אוכל עם פסולת מעורבים, אין בזה חיוב משום בורר], הנה שם לכאורה כונת הפמ"ג לא לענין כשלוקח מכל סביביו, אלא סברא אחרת דאפילו בלקח פסולת לבדה, מ"מ כיון שהאוכל לא נוקה ותוקן לגמרי, ובזה גם לפסולת אין חיוב, אלא שלפמ"ג אפילו ביותר שיש אוכל מבורר לגמרי, אבל אם הפסולת לא נפרדת לגמרי אין זו הפרדה, ומשמע אפילו כשלא לקח סביב אוכל מ"מ אין זו פרידה, ועל זה שפיר יש לומר דלמ"ב ובה"ל הוי זה בורר מה"ת דלקח פסולת עם אוכל ונשאר אוכל לבד, דגם למ"ב א"ש כיון דלא היה כאן ברירה שלא במקום מגע, אלא משום מה שבירר אוכל מתוך פסולת.

היוצא מכל הנ"ל

א. בתערובת מגע שהפריד שלא בצמצום מהני **למ"ב - גם בלי אכילה. ולחזו"א** לא מהני **אפילו אם יאכל** (מצד הפירוד, שיש שם פסולת ואוכלין כיון שבירר מנקה לצדה שני), זולת במקום שלוקח **כל** מה שנתערב, והיינו השטח של מקום המגע בזמן ששם כל התערובת, כגון בלח ביבש בגוונא של זבוב עם סנפירים.

ב. בתערובת גמורה שלקח פסולת **עם כל מה שסביביו**, הוי כנ"ל **למ"ב מהני** - גם בלי שיאכל. ולחזו"א לא מהני - אפילו אם יאכל. - ולכן מה שכתב בבה"ל בענין עצמות אם הוי "תערובת גמורה", וכשנימא דלא ס"ל כפמ"ג הנ"ל כנ"ל, וכמש"כ לעיל דאיירי בלא לקח כל סביביו, א"כ עיקר הנידון משום "שם אוכל" שנטפל העצם לבשר גם כשלא לקח כל סביביו.

ג. בתערובת גמורה ולא לקח מכל סביביו אלא עם מדת אוכל, אם לא נטפל לאוכל לא מהני הן למ"ב **והן לחזו"א,** ודלא כפמ"ג [מ"ז ס"ק י"ג שאין חיוב כשלא הופרד לגמרי] (אך בלא"ה צ"ל דלפמ"ג אסור מדרבנן).

ד. בתערובת גמורה ולא לקח כל סביביו. למ"ב מהני בגווני שנטפל, וע"כ הן עם בשר מהני אם אוכלו, והן עם לחלוחית מהני עם מוצצו. וכן עצם רכה נחשבת כמאכל שיתכן שלא צריך אכילה. - ובעצם עם מוח לס"ד שהוי מין א' מהני בלי אוכל. ולמסקנא דהוי ב' מינים צריך שיאכל. וכן בב' מינים ולוקח לאכול את זה שלא היה חפץ בו מהני (ולכן גם בעצם של מוח מהני כשיאכל המוח כעת). **ולחזו"א** לא מהני אפילו אם אוכל בכל אופן, כאשר כונתו באמת שהשאר יבורר, ולכן לא מהני בעצם עם בשר, או עם לחלוחית, בעצם רכה, ובעצם שיש בה מוח, אפילו כשאוכלו או מוצץ, וגם בב' מינים לא מהני כשלוקח את זה שבאמת אינו חפץ בו אע"ג שאוכלו כעת.

ה. לענין הנ"ל באות א' אזי מסתבר **שלחזו"א** ביבש ביבש הוי תערובת לגמרי, ולא מהני אם נוטל שלא בצמצום **ואוכל**, ורק בלח שצף ס"ל דמהני עם מקצת ואפילו לא אוכל (משום שזה כל התערובת). ובעכור כולו ע"י כמה זבובים, אזי אפילו ביבש בלח אסור אפילו עם מקצת, אפילו אם אוכל משם.

עוד ענין בקיצור

למ"ב - כשההיתר בגלל שאין זו ברירה - דהוי שלא בצמצום (וזה שנוטל כל סביביו בתערובת גמורה או כל מה שכנגד הנגיעה בתערובת מגע) אין צריך לאכול. וכשההיתר בגלל שזה **אוכל**, והפסולת נטפלה לו, אזי צריך לאכול (זולת באופן שנוכל לומר שזה ממש כאוכל, ואז אין צריך לאכול - כעצם רכה - וכעצם של מוח אילו היה מין א').

ולחזו"א - לא מהני היתר של שלא בצמצום ואפילו אם אוכל, מפני שהתערובת נחשב **לכולה** - ואפילו בתערובת של מקום מגע (כדמשמע שגם צרור המונח **מלמעלה** אסור אפילו עם מקצת קמח) - כיון שעיקר המכוון לברור הנשאר (**והאכילה** לא תוסיף בזה כי היא לא תעשה את הפסולת ג"כ כאוכל, אלא שכהמ"ב הוי ב' מינים וכמש"כ בעצמות - וכדלקמן), וכן לא מהני היתר של לקיחה עם קצת מאכל להיות טפל אפילו אם אוכל, כיון שעיקר כונתו **לתערובת** לנקות הנשאר, ולכן גם בב' מינים לא מהני באכל תחילה מזה שאינו חפץ.

ורק בשתערובת רק **במקום מגע** - זבובים - ו"שמנת" ולוקח שלא בצמצום ואפילו בלי שיאכל - כי לקח כל התערובת. ובדברים כאלו שלא שייך בהם הסברא כזבובים, וכגון שערה או גרגירים במרק, מותר אפילו בלי משקה (ורק כשיש הרבה אסור אפילו עם משקה ואפילו אם ישתה).

עין הלכה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג
זצללה"ה

להסיר הפסולת לצד

סימן שי"ט. סעיף א'. בשו"ע. ואם בירר בידו כדי לאכול לאלתר מותר.
לענין ניפוח זבוב ברוח פיו - עיין שו"ע הגר"ז בפסקי הסידור שאסור, ועי"ש שמתיר לנפח לצד, ובטל אורות ובמנחת שבת [סימן פ' ס"ק ע"ז] כתב בשם הלכות קטנות סימן רנ"ד לאסור גם בזה (עיין במנחת שבת שם במנחה חדשה, ובשיורי המנחה [ס"ק כ"ז]).
ועיין פרי מגדים א"א סוף סימן של"ט מש"כ דאפשר דאסור [לסלק לצד הקשים והקסמים שבמשקים שבתוך הכלי], ובשביתת השבת כתב לפרש בכוונתו כשהיו הקיסמין על פני כולו - וא"כ יתכן שבזה גם להגר"ז אסור. אך העירו דאפילו תימא שהפמ"ג מתיר בקסמים שלא על פני כולו, היינו משום דמשתתי בלאו הכי, משא"כ בזבוב אולי אוסר גם בשלא על פני כולו לנפחו לצד.

שיעור לאלתר במלאכת בורר

מ"ב ס"ק ד'. ר"ל אפילו יאריך זמן הסעודה כמה שעות מקרי לאלתר כיון שהברירה היא סמוך לסעודה.
ועיין לקמן סימן שכ"א מ"ב אות מ"ה שכתב השיעור של יציאת בית הכנסת, ועיין בן איש חי שנה שניה פרשת בשלח אות א' וב' שכתב השיעור של "שעה" - ועיין אגלי טל סעיף ה' שכתב ג"כ שיעור "שעה", אך כתב דאם אינו מיסב תיכף ממש לא יברור רק מה שיאכל תוך שעה סמוך לברירתו, ואם מיסב תיכף מותר לברור לצורך כל הסעודה, אף שיתמהמה באכילת שאר דברים יותר משעה, עד שיגיע לאכול הדברים הנבררים. - ועיין לקמן סימן שכ"א ס"ק מ"ה מש"כ בשם הח"א לענין "שעה או שתים" [קודם הסעודה, שהחותכים אז הבצלים והצנון דק דק קרוב הדבר לומר שחייב חטאת], וא"כ משמע דה"ה כאן - וזה משמע שם בסיום דבריו [שסיים "וגם דאז אסור משום בורר"].

בירר לאכול ונמלך להשאירו

שעה"צ ס"ק ה'. ואם בירר לאותה סעודה ואח"כ נמלך לעזבה לסעודה אחרת, אף דחיוב חטאת אין בזה דקדמה מעשה למחשבה, מ"מ לא אריך למיעבד הכי [פמ"ג], וצריך ראיה לדבריו. **עיין בסימן שט"ז.**
ועיין שביתת השבת סעיף ב' ובבאר רחובות אות ח' [-ט' במש"כ לחלק מהא דסימן שט"ז סעיף ו' שמותר לישב בפתח בית שיש שם צבי, אם יושב שם כבר אדם הממלא את הפתח אף שאח"כ הלך הראשון משם, דשם בישיבת השני לא נעשה כלל מלאכת צידה, משא"כ בברירה לאלתר יש כאן ברירה אלא שהוא אופן המותר - יעוי"ש].
ועיין שם בסעיף ה' בה"ל ד"ה חייב [בשם הרמב"ן דבישב על הפתח ולא ידע שצבי בתוכו, ואח"כ נודע לו שיש שם צבי, מותר לו לישב ולשמור עד שתחשך מפני שקדמה צידה למחשבה - ובזה לכאורה הרי הוי מלאכת צידה ואפי"ה מותר].

מאכל שנברר בשבת

בה"ל ד"ה הבורר. עיין בפמ"ג שכתב דבדיעבד אם בירר י"ל דאסור לאותה שבת.
פמ"ג - א"א ס"ק א'. ועיין תהלה לדוד סימן שי"ח ס"ק ג' [שכתב שמה שיש לדון בזה, הוא משום הנידון אם גזרו על היתר משום האיסור].

ברירת פסולת מתוך אוכל עבור בע"ח

בה"ל ד"ה כדי לאכול לאלתר. ואפילו בירר רק כדי להאכיל לבהמה ועופות לאלתר ג"כ שרי [פמ"ג].
עיין דעת תורה [בשם תוספת ירושלים שכתב דלהאכיל לבהמה לאלתר מותר, גם שמוציא בשבילם הפסולת מתוך האוכל].
ועיין בחידושים וביאורים או"ח ח"א [בהוצא"ח סי' י"ד אות ג'] לענין ברירת פסולת מתוך אוכל לצורך אכילת בהמה [שתלה הדבר במחלוקת הראשונים בענין תורמוסים, דלפירוש הב' ברש"י מבואר דאף דהפסולת נאכלת, מ"מ חשיב בזה בורר - דנעשה מלאכת בורר בהאוכל הנשאר - וה"ה כמו"כ כשבורר הפסולת להאכיל לבהמה, יעוי"ש. - ויעוי"ע בזה במדור בינת שמחה].

ברירת הירק מן העלים המעופשים

בה"ל ד"ה מן העלין המעופשים. אבל אם הם קלחים כגון חזרת שהעלים שמבחוץ הם המעופשים, אז יסיר מוצא המעופשות וכו'. וכ"כ בפמ"ג דזהו לאו דרך ברירה רק לתקן המאכל.
עיין בן איש חי שנה ב' פרשת בשלח [אות ו' דההיתר הוא רק משום דהוא דרך אכילה, ולכן אינו מותר אלא בעושה לאכול לאלתר, וכמו בהיתר של אוכל מתוך פסולת].

בורר פסולת מתוך אוכל לאלתר

באר היטב ס"ק ב'. עוד כתב שם מהר"י אבולעפיא דהרמב"ם ס"ל דבורר פסולת מתוך אוכל נמי מותר לאלתר וכו', ומהרי"ט צהלון שם דחה דבריו והעלה שדעת כל הפוסקים וכו'.
עיין ברכי יוסף [אות ה'] שהשיג ע"ד היד אהרן, במה שכתב כן בביאור פלוגתת מהרי"א ומהריט"ץ [ודגם מהר"י אבולעפיא לא כתב להתיר אלא בשעת אכילה והפסולת מעכבו, יעוי"ש].
ועיין לקמן סעיף ד' בה"ל ד"ה הבורר מש"כ בשם הברכי יוסף [לצרף דעת איזה מן הראשונים שהובאו בברכי יוסף דלאלתר מותר אף פסולת מתוך אוכל].

בורר בב' מינים שרצונו בשניהם

סעיף ג'. בשו"ע. היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים בורר אחד מאחד ומניח השני כדי לאכול מיד.
עיין אגלי טל סעיף ח' ובס"ק ט"ו אות ב' וה' שדעתו להחמיר אם רוצה בברירת שני המינים - ואפילו ברוצה בשניהם לאלתר. (ועיין חידושים וביאורים לענין ברירת פסולת מאוכל על מנת לאכול הפסולת לאלתר לבהמה או בעצמו, ומה שכתב מהא דתורמוסין [שתלוי במה שפירשו הראשונים בתורמוסים לענין להוכיח אם יש איסור וחיוב בברירת פסולת ע"מ לאכול, ולפי"מ שפירש בגירסא דידן ואי לא שקלי לי' מסרח, דההכרח לבררן אינו מפני האכילה אלא כדי שלא יופסדו התורמוסין, וחשיב מברר לצורך ברירה ואסור, ואין מכאן הוכחה לבורר פסולת להאכילה] - ועי"ש באגלי טל ס"ק י"ד [שכתב לפרש כן אפילו כשבורר התורמוסין ע"מ לאוכלן, שחייב כיון שהברירה שהיה בוררן גם אילו לא היה אוכלן נחשב כחלוק מהאכילה וחייב, עי"ש]).

ברירה בתערובות משני מינים שיש היכר בפרידתם

ברמ"א. ואסור לברור א' מחבירו אלא בידו כדי לאכלן מיד, אע"פ שהחתיכות גדולות וכל אחת ניכרת בפני עצמה.
עיין תרומת הדשן [תשובה נ"ז מש"כ שהיא נגד סברת הלב דיהא שייכא ברירא בשני מינים שניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות שמונחים יחד, אלא שסיים דאין להקל בדבר שיש בו משום חיוב חטאת] - ועיין חידושי הרמב"ן קמ"ג ע"ב במש"כ ואפילו גסין [אם הפירות אפילו גסין נתפזרו במקום עפר וצרורות, דאסור ללקטן ליתנם בתוך הסל משום דמיחזי כבורר], ועי"ש דיתכן דלדידיה היינו מדרבנן.

בורר בב' מיני אוכלים שאינו רוצה בא' מהן

מ"ב ס"ק י"ב. דאותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל והשני חשוב פסולת, וא"כ צריך לברור זה שרוצה לאכול מיד דחשוב כאוכל ולהניח השני בקערה.
עיין אגלי טל מלאכת בורר ס"ק ט"ו [מש"כ להחמיר לדעת הירושלמי שבשני מיני אוכלים כל אחד חשוב פסולת לגבי השני, ולכן יאכיל לאלתר כל מין למי שחפץ בו, יעוי"ש].

ברירת המין שרוצה במידי דלאו אוכל

מ"ב ס"ק ט"ו. כתבו האחרונים דה"ה בכל דבר כשהם שני מינים, כגון כלים ובגדים שייך ברירה, וע"כ צריך לברור זה המין שרוצה ליטול עכשיו, והשאר ישארו על מקומם.
עיין כף החיים [אות ט"ל] ובמש"כ בשם תפארת ישראל [בכלכלת השבת, דבורר במידי דלאו אוכל תליא בפלוגתא דלרש"י אסור אפילו יפות מתוך רעות, ולמשמעות הערוך אין איסור אלא ברעות מתוך יפות], ועיין מנחת חינוך [שכתב בפשיטות דבבורר שלא באוכלים כדי להשתמש מיד מותר כמו אוכלים לאכול מיד].

בורר במין אחד לאלתר ולאחר זמן בנפה ובכברה

בה"ל ד"ה היו לפניו וכו'. הנה הפמ"ג מסתפק דאם בירר מין אחד מחברו ודעתו להניח שניהם אלאחר זמן וכו'.
עיין משבצות זהב ס"ק ב'. ועי"ש בס"ק י"ב שלכאורה נוטה להיתר וכמש"כ [בבה"ל] לקמן, אך עיין שם בס"ק ב' בדיונו בברירת בנפה ב' מיני אוכלין לאלתר [אם חייב כמו אוכל מתוך פסולת בנפה], ועיין א"א ס"ק ה' [שנשאר בצ"ע בנפה וכברה במין א' כגון גדולות מקטנות]. ועיין במ"ז ס"ק י"ב [שכתב להתיר בנפה וכברה במין א'], אך שם איירי בשניהם לאחר זמן, ובס"ק ב' בשניהם לאותה סעודה.
אולם לכאורה שני מיני אוכלים לאלתר או שניהם לאחר זמן שוו לענין זה, שדן אם עושה בנפה וכברה, ואדרבה בלאלתר יותר קרוב להיתר, ובס"ק ב' יש נטיה לאיסור, ובס"ק י"ב בלאחר זמן יש נטיה להיתר. ועיין תהלה לדוד ס"ק א' [שתמה על ספיקת הפמ"ג דהא מפורש בדברי השו"ע דאם היו לפניו שני מיני אוכלים, ובורר מין ממין אחר בנפה וכברה חייב].

טעם היתר בבורר לאלתר

בה"ל באו"ד. ולענ"ד נראה פשוט מלשון הרמב"ם דס"ל דהברירה מה שבורר מין אחד מחברו ועי"ז וכו', אלא דאם דעתו לאכול תיכף והוא בידו הוי דרך מאכל.
עיין לקמן סימן ש"כ מ"ב ס"ק כ' במש"כ בשם המג"א [דמה שמותר אוכל מתוך פסולת הוא משום שאין דרך ברירה בכך].

בורר בפסולת מפסולת

בה"ל באו"ד. ולענ"ד לא דמי כלל, דהתם תרווייהו אינם עומדים לאכילה לעולם וכו', ולפיכך אין שייך ע"ז שם בורר שאין מתקנם ע"י ברירתו לאכילה לעולם.
משמע דעכ"פ בברירת פסולת מפסולת גם לבה"ל מותר. ועיין בפמ"ג מ"ז ס"ק י"ב [שדן לענין בורר ואין רוצה לאכול עכשיו], ובא"א ס"ק ט"ז דמשמע דפסולת מפסולת מותר. ועי"ש במ"ז ס"ק י' ד"ה אמר [בענין ליתן מים ע"ג שמרים שבמשמרת], שכתב שם להדיא לענין פסולת מפסולת - אלא שלכאורה איירי שם ג"כ בב' מיני אוכלים לאחר זמן, רק שמשוה זאת לפסולת מפסולת.

בורר בב' מיני אוכלים

בה"ל ד"ה ומניח השני. ודברי התוס' בד"ה היו וכו' שכתבו [דבאוכל מתוך אוכל שייכא ברירה] שבורר אותו שאינו חפץ וכו', יש להסתפק אי כונתם בלאלתר או אפילו בלאחר זמן, ופליגי וכו'.
צ"ע דהא עיקר כונתם להסביר דמה שאינו חפץ נקרא פסולת, אבל לא איירו בגדרי ההיתר והאיסור בזה.
- ולענין מה שכתב הבה"ל **או אפילו**, העיר רצ"ש דתיבת **אפילו** ט"ס היא.

דעת הרמב"ם בפסולת מתוך אוכל לאלתר

בה"ל באו"ד. יש להסתפק אי כונתם בלאלתר או אפילו בלאחר זמן, ופליגי אדעת **הרמב"ם** והסמ"ג ויתר הפוסקים דס"ל דפסולת מתוך אוכל לאלתר חייב.
אולי צריך לומר **הרמב"ן** [דהרמב"ם כתב סתמא הבורר פסולת מתוך אוכל, ולא הזכיר להדיא דאפילו לאלתר חייב, ובברכי יוסף מביא נידון בזה בדעת הרמב"ם, אבל ברמב"ן הוא דבר המפורש להדיא דפסולת מתוך אוכל לעולם אסור].

בורר אי הוי מלאכה הצריכה לגופה

בה"ל ד"ה לאכול מיד. הנה בספר ישועות יעקב הקשה בעיקר מלאכת בורר אפילו בורר פסולת מתוך אוכל אמאי חייב, הרי הוא מלאכה שאין צריך לגופה דהרי אינו צריך להפסולת כלל.
עיין בעל המאור ריש פרק האורג מש"כ בזה [דכל ל"ט מלאכות שהיו כנגדן במשכן, כולן היה בהם צורך לגופן חוץ מן הזורה והבורר שהוא זורה וכו', וזהו עיקר מלאכתן לדחות המוץ והצרורות, וכן חייב עליהן ועל כל תולדה שלהן, אבל שאר המלאכות עיקרן הוא לצורך גופן].
ועיין בחידושי הרמב"ן והר"ן שם [בדף ק"ו ע"א שזורה ובורר מלאכה הצריכה לגופה הם - שיהיו מבוררין, יעוי"ש].

בורר בשביל להגיע למין שרוצה

בה"ל באו"ד. ואפילו אם תרצה לדחוק ולומר דבמה שאינו מסודר כל מין בפ"ע הוא בכלל מעורבין, ושייך בזה שם ברירה, מ"מ נראה דאין להחמיר בזה רק כשמסלקו מלמעלה ודעתו בברירתו כדי להניחו לאחר זמן וכו', אבל אם אינו חושב אודותיו כלל רק שרוצה להסירו כדי להגיע למין שלמטה ממנו, זה לא הוי בכלל בורר כלל, ודומיא דמה שפסק השו"ע לעיל בסימן שט"ז ס"ז לענין צידת נחש דאם מתעסק שלא ישכנו מותר.
צ"ע דממ"נ אם נתפוס שזה לידי זה הוו מעורבים, א"כ ה"ה זה על גב זה, ואיך נדמה להא דצידת נחש, הרי כאן מתקן את זה שלמטה כמו בזה אצל זה, ורק שייך למייתי עלה שכשהן זה ע"ג זה ואי אפשר להגיע לזה שלמטה אלא ע"י הסרת זה שלמעלה, דהן באוכל והן בבגדים יש לדמות זה להא דסוף סימן שכ"א לענין קולף שום ובצלים - עי"ש בבה"ל בשם המאמר מרדכי, וכמו שכתב בשביתת השבת [ס"ק כ"ז] בשם מסגרת השלחן.
ועיין שם בשביתת השבת מש"כ ג"כ להקשות ע"ד בה"ל מהא דתרומת הדשן [שכתב הבה"ל שאינו מחמיר בכגון הכא דלית בזה חיוב כיון שכל מין ניכר בפנ"ע, ומוכיח מהירושלמי דגם בזה יש חיוב], ועי"ש מה שכתב לחלק בין הא דבגדים לבין הא דהסרת שומן מן התבשיל [דשומן מתוך התבשיל שצריך הבחנה מה שייך לחלק השומן, שפיר חשיב מלאכה].

בדעת הרמב"ם בשיעור לאלתר בב' מיני אוכלים

בה"ל ד"ה שבירר שחרית. ויש אחרונים והמ"א מכללם שהעתיקו דלענין שני מיני אוכלים נשתנה הדין מן בורר אוכל מפסולת וכו' ומכין לסעודה האחרת, אף שהוא עדיין זמן מופלג לה מ"מ בכלל לאלתר הוא.
עיין שו"ת מהריט"ץ סימן ר"ג [שכתב דאין לומר דמאי דיהיב הרמב"ם זלה"ה שיעורא דסעודה הוי דוקא להיו לפניו שני מיני אוכלים ולא לבורר אוכל מתוך פסולת, הא ליכא למימר דהכל דין אחד להם], ועיין באגלי טל [שמבאר דמה שחלקן הרמב"ם לב' הוא משום דלהתיר לא התיר הרמב"ם אלא לאלתר ממש, ולחיוב חטאת דוקא במברר שחרית], ועיין בחידושים וביאורים [אות ט"ו ד"ה בבה"ל ד"ה שבירר, שנתקשה בחילוק זה, ולמה לא הזכיר הרמב"ם כן להדיא אם היה סובר לחילוק זה, יעוי"ש].

ברירת פסולת מתוך האוכל לאכול לאלתר

סעיף ד'. בה"ל ד"ה הבורר פסולת וכו'. זהו לשון הרמב"ם, והיינו אפילו לאלתר, דאי לאחר זמן אפילו אוכל מתוך פסולת חייב, וכן איתא בב"י.
עיין דעת תורה למהרש"ם [שהביא כמה מהראשונים שדעתם להקל בבורר פסולת מתוך האוכל כשהוא ביד ומיד].

בורר הפסולת בשעת אכילה

בה"ל באו"ד. ויש להסתפק אם שם בורר מונח דוקא כשבורר מקודם ומכין לאכול לאלתר, אבל אם בעת האכילה גופא שאוחז בידו ורוצה לאכול מוציא הפסולת וכו'.
עיין אגלי טל מלאכת בורר סעיף ב' ובס"ק ד' שם שפסק דיש חיוב בכל גוונא אפילו בשעת אכילה ממש.

הוצאת גרעין הפרי בשעת אכילה

בה"ל באו"ד. אבל אם בעת האכילה גופא שאוחז בידו ורוצה לאכול, מוציא הפסולת ומשליכו, לא שייך בורר, אף שעושה דבר זה קודם האכילה דזהו דרך מאכל.
עיין סימן שכ"א מ"ב ס"ק פ"ד ובשער הציון ס"ק צ"ח [שנתקשה בראיית הפמ"ג להתיר זריקת הגרעין כאשר נותן מיד לפה, וציין לדברי בה"ל כאן].

פסולת מתוך אוכל בשעת אכילה - בפי' דברי הרמב"ן

בה"ל באו"ד. דז"ל הרמב"ן וכו' שאין דרך ברירה בכך אלא כאוכל ומצא פסולת בחתיכה שהוא אוכל ומפריש פסולת מתוך אוכל הוא, שמותר. הרי דהרמב"ן נקט זה למלתא דפשיטא דזהו לאו דרך ברירה.
עיין חזו"א [סימן נ"ד ס"ק א'] מה שכתב לפרש דכונת הרמב"ן במוציא פסולת **מפיו**. ועיין בחידושים וביאורים [ס"ק י"ד שנתקשה בזה בסתימת לשון הרמב"ן]. ועיין בשביתת השבת [ס"ק ג' בשם ספר פני ארי החי שג"כ השיג ע"ד הבה"ל דכונת הרמב"ן באוכל ומצא פסולת בחתיכה **שהוא אוכל**, יעוי"ש. - ויעוי"ש בסוף ס"ק כ' מש"כ להחזיק בדברי הבה"ל].

ברירת תולעים מהמים בשעת שתיה

בה"ל באו"ד. אמנם מדברי הרא"ש בתשובה והועתק דבריו בשו"ע לקמן בסט"ז, משמע דס"ל כמהריט"ץ דלא התיר שם במים שיש בהם תולעים לסנן לתוך פיו ע"י מפה, רק מטעם דמה שמעכב בשעת שתיה את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו אין זה מעין מלאכה ומותר וכו', ומדלא קאמר סתם דבשעת שתיה גופא אין שייך בורר אלא ודאי וכו'.

הנה שם הרי איירי במפה דהוי כמסננת - ועיין בחזו"א [סימן נ"ד ס"ק א' שהקשה ע"ד הבה"ל דמשמע דפירש דברי הרמב"ן אף באוחז כוס לשתות, דמותר לברור ממנו התולעים, וזה ודאי דבר תימא], וחידושים וביאורים [ס"ק י"ד שהקשה דהרא"ש איירי בסינון דהוי מעשה נפה, ולא הותר באורחיה אפילו לאלתר], ועיין בבית מאיר [בסעיף ט"ז שכתב בהא דשותה מים שיש בהם תולעים ע"י מפה, דאין להקשות דבלא הטעם דהוא בשעת שתיה יש להתיר משום דהוי כבורר כדי לאכול מיד, ותירץ כי אפשר דזה הוי כבורר בקנון ותמחוי].

- והנה עיין בשו"ת מהריט"ץ שהוא ומהר"י אבולעפיא דנו להדיא בענין דברי הרא"ש הללו.

בורר אוכל מתוך פסולת לאחר זמן

בה"ל ד"ה מתוך אוכל. לא ידעתי מנין לו, דילמא הא דהביא הרי"ף להא דתורמוס היינו שהוא חייב לאחר זמן, ואוכל מתוך פסולת אף לאח"ז שרי.

עיין ספר המכריע להרי"ד סימן כ"ג [דמסקנא דשמעתתא סלקא הכי דכל זמן שהוא בורר ואוכל או בורר ומניח לאותה הסעודה שהוא יושב בה, אם בירר ביד מותר לכתחילה, ואפילו פסולת מתוך אוכל].

בורר אוכל מתוך פסולת לאחר זמן - בדעת התוס'

בה"ל באו"ד. ולכאורה משמע דתוס' מפרשי הכי, דבד"ה ולא ידענא וכו' מפרשי מה דקאמר שם [ולא ידענא] אי משום דסבר אוכל מתוך פסולת אסור, היינו לאחר זמן.

צ"ע דהרי כונת תוס' [שפרשו לא ידענא - מה שלא ביררם תחילה קודם שהביאם לפניהם] גם כן בלאלתר, ורק דחילקו בין סמוך לסעודה לבין מיד לאכילה, וכמבואר שם במהרש"א, - וכן מתבאר בשו"ת מהריט"ץ בתשובתו של מהר"י אבולעפיא. שו"ר דממהרש"א לא מוכח לפרש כנ"ל, ואפשר לפרש בדרך בה"ל - ואדרבה את"ש יותר בפשטות.

מוציא עצם להשליכו - בדרך אכילה

בה"ל באו"ד. וכן יזהר כל אדם שלא להשליך עצמות הבשר לחוץ אלא בדרך אכילה, דהיינו עצם שיש עליו קצת בשר יאחז בו לאכול ממנו ולהשליכו אח"כ מידו.

עיין חידושים וביאורים [ס"ק ט"ו ד"ה בבה"ל בס"ד] במה שכתב להקשות מהא דתורמוס [לפירוש הרמב"ם שהובא בשו"ע ס"ה דאף דבוררם לאכילה מ"מ חייב, כיון דשם פסולת עליהם, וא"כ כש"כ עצמות].

בורר עצם שיש עליו בשר מהבשר

בה"ל באו"ד. דהיינו לא מיבעיא אם העצמות רכיכי וראויים ג"כ לאכילה, דמצוי הוא דאף לאחר שמפרידם חוזר ואוכלם, דבודאי אין שם פסולת עלייהו כלל.

עיין חזו"א שבת סימן י' [-או"ח מועד סימן נ"ד] ס"ק ג' ד"ה ובמ"ב מה שכתב להשיג בזה [דכיון שאין דעתו על הבשר אלא לברר את העצם מהבשר, הרי"ז כבורר ב' מיני אוכל, מין אחד מחבירו דחשיב בורר]. ואולי אפשר לומר שמש"כ "דמצוי דאף לאחר שמפרידם חוזר ואוכלם וכו'" - היינו באופן שבאמת חוזר ואוכלם, וכעין מש"כ בסוף הדיבור במוצץ העצמות [ויעוי"ע בזה במדור בינת שמחה].

הסרת פסולת המחוברת בברייתו לאוכל

בה"ל באו"ד. מה שהביא המ"א בסימן תק"י בשם הישו"ש לענין לוזים ובטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתן וכו', אבל לאלתר גם המ"א מודה דאין שם בורר עליו כדאיתא שם בב"י וכו', ובזה מתורץ ג"כ דברי המ"א מהשגת הא"ר.

עיין לקמן מ"ב ס"ק כ"ד [שנקט כדברי הא"ר לחלק בין מיד לבין להניח - וכאן כתב שהיא דעה המוסכמת].

בטעם היתר לקלוף אגוז שום ובצל

בבה"ל באו"ד. ואין שם פסולת עלייהו כיון דעדיין לא נפרדו ומחוברים ביחד. וזה דוחק לומר דדוקא שם סובר הישו"ש כן משום שקליפת אגוזים הוא שומר לפרי וכו'.

עיין לקמן שכ"א בסופו, בבה"ל ד"ה לקלוף, שכתב טעם ההיתר [לקלוף] כיון דאי אפשר בענין אחר ודרך אכילתו בכך, ואם המכוון כאן שמ"מ ממהרש"ל משמע שהטעם כמו שכתב כאן [שאין שם פסולת במחובר], אולם להלן כתב דגם לדעת רמ"א מותר, והרי בדעת הרמ"א [שכתב להתיר לקלוף שומין ובצלים לאלתר] אפשר לפרש כמו שכתב [בבה"ל] להלן בסימן שכ"א (ומש"כ שם בבה"ל הם דברי המאמר מרדכי אשר בשמו הובא כאן לאסור בעצמות). - ועיין בפמ"ג א"א סימן שכ"א ס"ק ל' משמע דס"ל כסברת המאמר מרדכי, והו"ד שם בשעה"צ ס"ק צ"ט. ועיין חזו"א [סימן נ"ד סק"ג] מש"כ בזה ע"ד בה"ל [שמה"ט אין לדמות הוצאת העצם מהגד לקולף שומים, כיון דבגד יש גם אפשרות ליקח הבשר מע"ג העצם]. (ועיין באג"מ סימן קכ"ד וקכ"ה [שכתב שלכן מותר בלאלתר אף שקליפת שומין ובצלים (הוו פסולת מתוך אוכל כיון דא"א לאכול בענין אחר דרך האכילה חשיב] - אך בבה"ל כאן כתב בשם הישו"ש ומג"א סברא אחרת).

ועיין שבט הלוי סימן פ"ג [שכתב דהוכחת הבה"ל להתיר היא מהא דהמהרש"ל מתיר גם פסולת מתוך אוכל, וא"כ לא יועיל חילוק של החזו"א שמחלק בין אם אפשר לא"א].

באיסור בורר בסחיטת בוסר - אף דהוא גוף א'

בה"ל באו"ד. ועיין באבן העוזר שכתב דאף הר"ן שהעתיק דה"ל כבורר אוכל מתוך פסולת, ג"כ כונתו דה"ל כדש.

עיין לקמן סימן ש"כ סעיף ה' בה"ל ד"ה לאכול [בשם חמד משה ונשמת אדם לפרש כן בכונת הר"ן והטור].

הוצאת עצמות מהדג

בה"ל באו"ד. ואם קשה לו לדקדק בזה ימצוץ בפיו מעט כל עצם קודם שמשליכו לחוץ, דשוב אין שם פסולת עליו כנ"ל.

עיין חידושים וביאורים [ס"ק ט"ו] מש"כ להקשות מהא דתורמוסין [דאף שבורר התורמוסין לאכלן חייב משום בורר כיון שיש עליהם שם פסולת] - ולכאורה יתכן דשם במצב של כעת יש לאוכל שם של "פסולת", אבל כאן ללחלוחית יש שם "אוכל" והעצם טפל לה.

ועיין בן איש חי שם [שנה שניה פרשת בשלח] אות י' שחולק על המאמר מרדכי [דמותר ליקח העצם מהדג בשעת אכילה] - ועיין בזה בכף החיים אות מ"ג [- מ"ד - שהביא דברי הבא"ח, וכתב שכן העלה הפתח הדביר אות ו' דלא כהמאמ"ר]. ועיין בזה בדעת תורה למהרש"ם [מש"כ כמה צדדים להתיר הוצאת העצמות מתוך הדגים בשעה שאוכל].

לקלוף שום ובצל שחרית לסעודה ג'

בה"ל ד"ה חייב. והנה מה שנוהגין הרבה אנשים שמכינים מאכל בש"ק בשחרית [הנעשה מרגלי בהמה] להניחו על סעודה ג', יש מהם שנכשלים וכו'.

עיין ערוך השלחן סעיף כ"ב [סברא דאין בזה משום בורר כיון דאין הקליפות מעורבות בהם כשקולפם], ובמה שכתב שם במוסגר [שיצא ללמד זכות על מנהג בנות ישראל ממה שהרעיש בעל המשנ"ב].

נתינת חמין ע"ג שום ובצל חי

בה"ל באו"ד - אות ב'. אם הרוטב חם שהיס"ב בשעה שנותן הבצלים והשומים וכו', דבודאי יש ליזהר בזה מאד, וכמו שכתבנו לעיל בסימן שי"ח סעיף ה', עי"ש בס"ק מ"ח.

ועיין שם במ"ב ס"ק מ"ה [שכתב שם לבאר דרך ואופן נתינת החמין על הבצלים].

הוצאת העצמות מהבשר כשמוצצן בפיו

בה"ל באו"ד. אות ג'. שבוררין העצמות מן הבשר וכו' אם לא שימצוץ כל עצם קצת בפה קודם שיזרקנו.

עיין סוף דיבור הקודם - ומה שכתבתי שם בגליון.

בחיוב בורר תורמוסין לאוכלן

סעיף ה'. בשו"ע. הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם חייב.

עיין אגלי טל ס"ק י"ד [מש"כ לבאר טעם החיוב בזה אף שאוכל מה שבורר, או משום שכונתו גם לברור הפסולת בשביל לאכול האוכל, ויש בזה מלאכת מחשבת. ואופן ב' דכיון דאם לא יוציא את התורמוסין יסריח השאר, א"כ יש לו כאן ענין בהוצאת התורמוסין גם בלא צורך האכילה, וחשיב האכילה והבירירה כב' דברים מחולקים וחייב] - ופירוש זה צ"ע, דהא סוף סוף כיון דכעת אוכלו א"כ בעיקרו יש כאן כאילו רק מעשה אכילה - כי הצלתו מקלקול הוא רק כשנועד להשאר בעולם ורוצה שלא יהיה מקולקל יש כאן מעשה ברירה, אבל כשמחליט לאכלו כעת כבר אין להתחשב במה שהיה נעשה בו אילו עוד היה נשאר בעולם, וכעת יש כאן רק מעשה אכילה.

ובלא"ה אם סוף סוף אוכלו א"כ זה דרך אכילה. - ופירושו הקודם ניחא דהוי תיקון בפסולת הנשארת - ועיין בספר חידושים וביאורים או"ח ח"א [ס"ק ג' ד"ה וגירסא מש"כ לבאר בגירסא דאי לא שקלי ליה מסרח, דדעתו לאכול אינו מועיל כאשר יש הכרח לבררן, ויש כאן מעשה ברירה - יעוי"ש].

באיסור מולל מלילות

סעיף ו'. בשו"ע. אין מוללין מלילות וכו'.

"דהיינו לשפשף שבלים בכפות ידיו כדי שיפול הזרע מהן" - שו"ע הגר"ז סעיף ט'. ועיין באגלי טל [מלאכת דש] ס"ק כ"ח אות ד' וז' [דהשינוי שיש במלילה הוא בזה שהחיטים נופלים מאליהם, ואינו נוטל האוכל להדיא - וזה אין הדרך רק בכלי].

באיסור מולל מלילות - ובדעת רש"י בזה

מ"ב ס"ק כ'. מלילה הוא שמולל השבלים כדי לפרק הדגן מתוכן, ואסור מפני שנראה כדש. **ובשעה"צ ס"ק י"א**. רש"י ביצה דף י"ב ע"ב ד"ה מוללין דס"ל דהוא רק מדרבנן, ומסתברא דהוכחתו דאל"ה לא היו מתירין ביו"ט.

עיין שו"ע הגר"ז סימן תק"י בקונטרס אחרון אות א' מה שכתב לבאר דגם ביד הוי איסור מן התורה, ורק ע"י **מלילה** שמולל השבולת והזרע נופל מאליו הוי כלאחר יד - ועי"ש מש"כ בביאור דברי רש"י [דמש"כ בד"ה מוללין מלילות, דדש כלאחר יד הוא, הכונה כיון דהזרע נופל מאליו ע"י מלילה, אבל במציאה ביד הוא תולדת דישה] - ועיין באגלי טל [דש ס"ק כ"ח אות ה' דמש"כ רש"י דהוי כלאחר יד הוא משום דס"ל דלא הותרה מלילה ביו"ט אלא בשינוי - יעוי"ש].

מולל מלילות בשבת וביו"ט

בשעה"צ ס"ק י"א. רש"י ביצה דף י"ב ע"ב ד"ה מוללין דס"ל דהוא רק מדרבנן, ומסתברא דהוכחתו דאל"ה לא היו מתירין ביו"ט, ולפי מה דמסיק בסוף הסוגיא דדוקא ע"י שינוי שוב אין ראיה.

עיין אגלי טל מלאכת דישה סעיף י"ד [די"א שבלא שינוי הוא איסור תורה, וע"י שינוי אסור מדרבנן, ולא התירו ע"י שינוי רק ביו"ט ולא בשבת] ובס"ק כ"ח אות א' ב' [דלהרי"ף מותר למלול ביו"ט גם בלא שינוי, וביו"ט רק ע"י שינוי, ולהרז"ה בתבואה וקטניות לא הותר אלא ביו"ט וע"י שינוי]. וע"ע שם מאות ה' ואילך [ביאור דעות הראשונים באיסור מולל מלילות ובמולל בשבת ובמולל ביו"ט]. וע"ע שם ס"ק י"ד.

פירוק שרביטין יבשים ליקח הקטניות לאכלם מיד

מ"ב ס"ק כ"א. אבל יבשין או שאר מיני קטניות שאין השרביטין ראויין לאכילה וכו' אסור לכו"ע בלי שינוי אף שדעתו לאכול מיד. **ובשעה"צ ס"ק ט"ו**. דלענין מפרק אין נ"מ בין מיד ללאחר זמן, ואי אין דעתו לאכול מיד אפי' ע"י שינוי אסור כשאר בורר.

עיין פרי מגדים א"א פתיחה לסימן ש"כ.

מלאכת דש בשלא הוסר עדיין כל הפסולת

שעה"צ ס"ק ט"ו. ודש ומולל אין בו משום בורר שעדיין יש לו פסולת משא"כ בזה.

עיין אגלי טל מלאכת דישה ס"ק ו' אות ג' ד' [שגם במלאכת דש אינו חייב עד שיסיר ממנו כל הקליפות].

לקלוף חיטין שנתפרקו מהשבלים מער"ש

מ"ב ס"ק כ"ב. כשנתפרק הדגן מן השבלים מערב שבת מותר לקלפו לכו"ע, דאין זה בכלל מפרק.

עיין אגלי טל מלאכת דישה סעיף ה' ובס"ק י"א שהשיג ע"ד המג"א, וס"ל שיש בזה חיוב בחיטין [כאשר מפרק אותה מהמוץ שלה, אע"פ שעדיין היא בקליפתה הדקה, משום שהיא כבר מוכשרת עכשיו להטמינה כך באוצר]. והגמ' [בביצה י"ג דאיתא שם להיתר] רק בשעורים וכשנשארה עוד שם קליפה פנימית. ועיין שם ס"ק ו' שכתב באריכות להוכיח כנ"ל לחלק בין חיטים לשעורים].

בורר בקולף דגן לאח"ז

מ"ב ס"ק כ"ב. אבל כשנתפרק הדגן מן השבלים מע"ש מותר לקלפו וכו', וכל זה כשדעתו לאכול לאלתר כדאיתא לקמן.

דאי לא"ה יש בזה משום בורר. - ולא דמי למה שכתב בשער הציון ס"ק ט"ו [שבדש ומולל אין בו משום בורר כיון שעדיין יש לו פסולת], דהתם קאי על דעה קמייתא דאיירי כאן לענין הפירוק מן השיבלים, וא"כ הקליפה נשארת, ע"כ אין בפירוק השבולת משום בורר דאכתי עוד יש פסולת, אבל לדעה ב' דאיירי בקליפת הקליפה, ונשארת החטה בלי שום פסולת, ע"כ יש בזה משום בורר - כי מה שכתב כאן **פירוק** המכוון הפירוק של השבולת וסילוקה לגמרי, ואינו ענין ניתוק, וע"כ מה שכתב שנתפרק הדגן מערב שבת היינו שגם כן כבר סולק משם, ובשבת עסיק רק בקילוף הקליפה אשר תחת השבולת.

קילוף אגוזים

מ"ב ס"ק כ"ד. אבל לכו"ע מותר לשבר הקליפה הקשה, ולקלוף גם הקליפה הדקה שעל האגוז גופא.

עיין חיי אדם כלל י"ד סעיף א' [שמפרש החילוק בין דבר שדרך דישה בכך לדבר שאין דרך לדוש אותו]. ועיין באגרות משה סימן קכ"ה [שפירש הכונה בין דבר שדרכו להשאר עם הפרי דאין בזה משום מפרק, לבין קליפה הירוקה שכתב הרמ"א לאיסור משום שאינה עשויה להשאר עם הפרי]. - ועיין באגלי טל מלאכת דישה סוף סעיף ה' [דמותר לקלוף אגוזים כדי לאכול לאלתר, בין קליפה הקשה בין קליפה הדקה].

ברירת האגוזים מתוך קליפתן

מ"ב ס"ק כ"ד. אבל לקמן בסימן תק"י הביא המ"א בשם הישו"ש דדבר זה שקולף הקליפה מהן בכלל תיקונא אוכלא הוא, ולא שייך ברירה בזה, ואף שהקשה עליו המ"א כבר ישבו בספר אליה רבה וכו' דכיון שדעתו לאכול מיד שרי.

עיין לעיל בסעיף ד' בה"ל ד"ה מתוך, שכתב דגם המג"א מודה לענין לאלתר - עי"ש במוסגר.

הוצאת הקטניות מתוך השרביטין

בה"ל ד"ה בשינוי. והמ"א שתמה על מה שנוהגין העולם היתר בזה, תמיהתו הוא אף לדעה הראשונה דהעולם נוהגין להקל בזה אפילו שלא ע"י שינוי.

עיין אגלי טל ס"ק כ"ח אות ד' (מלאכת דישה) [שמפרש כן תמיהת המג"א דהעולם נוהגים לפרק השרביטין בלא שינוי, ומביא דהגר"ז לשיטתו פירש דהיינו שנוהגים שמפרקים ביד ממש ולא במלילה].

פירוק הדגן מהשבלים ע"י שינוי

בה"ל באו"ד. כאשר באמת דעת הרמ"א כן כדמוכח בדבריו, וכ"כ הא"ר בשם המהרש"ל ונ"צ דהעיקר כדיעה הראשונה.

עיין פרי מגדים מ"ז ריש ס"ק ד' [שכתב להוכיח כן בדעת הרמ"א].

בחילוק בין ניתק הגרעינים מן השרביטים ללא ניתק לענין הוצאתם בשבת

בה"ל באו"ד. ודע עוד דמדברי הט"ז משמע דאם נתקו הקטניות מן השרביטים בפנים מותר ליקח הקטניות מהם וכו', ור"ל ג"כ ע"י שינוי וכמו שהוכחנו מן הגמרא וכו'. ומסתימת הגמרא הנ"ל משמע דאין לחלק בין נתקו ללא נתקו.

צ"ע אם בתחילה אזיל שאפשר לומר שהגמרא איירי בלא ניתקו, א"כ הרי כבר אין הוכחה שבניתקו בעינן שיהא ע"י שינוי.

פירוק הגרעינים מתוך השרביטים כאשר הם כבר מנותקים

בה"ל באו"ד. ודע עוד דמדברי הט"ז משמע דאם נתקו הקטניות מן השרביטין בפנים מותר וכו', והא"ר וכן החיי אדם לא העתיקו לדינא כ"א דברי המג"א.

ועיין בשו"ע הגר"ז שכתב כחילוק הט"ז (וכעין ביאור הלבושי שרד). אבל בפסקי הסידור חזר בו ואסר בכל גווני - ועיין בערוך השלחן סעיף כ"ה [שכתב שחייב המפרק מן השרביטים אם לא נתקם מער"ש ממקום חיבורם בהשרביטים, ובשבת יוציא אחד אחד].

הפרשת הפסולת ע"י שנותן מיד לחברתה

סעיף ז'. במ"ב ס"ק כ"ז. וה"ה דמיד ליד חברתה אין נכון לדעת הרמב"ם.

עיין פמ"ג מ"ז סוף ס"ק ד' [שמבואר כן בדבריו].

הסרת העפר מע"ג האוכלין

סעיף ח'. מ"ב ס"ק כ"ט. וה"ה תפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים

כדי להסיר האבק והעפר מעליהם.
עיין אגלי טל מלאכת דש סעיף ו' שאם מנפץ עפרורית שעליו משעת גידולו חייב משום דש לשיטת רבינו חננאל והערוך [שפרשו ע"ד הגמ' בדף ע"ג דהמנפץ חייב משום דש, דהיינו מנפץ העפרורית מן האוכל], ואם כן אסור גם לאלתר, ואפילו באופן שלא יכול להגיע לאוכל בלי הניפוץ, ולא שייך בזה ההיתר של סוף סימן שכ"א.
- ועיין בחידושים וביאורים [ס"ק י"ט] במש"כ לצדד דבעינן שהעפרורית הוי עכ"פ על פני רובו [כמו שרגיל בשעת גידולו בזה חשיב דש].

ליתן מים ע"ג שמרים המונחים במשמרת מער"ש
סעיף ט'. מ"ב ס"ק ל"ג. צלולים. ר"ל שיהיו השמרים צלולים, והמים יזובו מהם עם מקצת מן היין שנשאר בלוע בו. **ובשעה"צ ס"ק כ"ג.** וכמו שכתבתי מוכח בלבוש והרע"ב **וש"א.**
עיין פמ"ג במ"ז [ס"ק י' ד"ה ובמשנה, שכתב כן דמשו"ה לאו בורר הוא דכונתו לשמרים צלולים].

באיסור נתינת שמרים במשמרת בשבת
בה"ל ד"ה משמרת. וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מה"ש הלכה י"א [-הבורר שמרים מתוך המשקין הרי זה תולדת בורר או תולדת מרקד-], ונראה דהיה ספק לו כמאן הלכתא כרבה או כר' זירא, וסובר דרבה ור"ז פליגי אהדדי.
עיין חידושי הרשב"א דף קל"ח [שנשאר בצל"ע דאם משמר חייב חטאת, א"כ איך היו נותנים לתלויה ביו"ט] - ועיין שו"ת באר יצחק חאו"ח סימן י"ג [ענף ו' שנו"נ בזה בין אם חיובו משום בורר בין אם משום מרקד].

בדעת הרמב"ם בחיוב משמר
בה"ל באו"ד. ונ"ל דהתוס' והרמב"ם מפרשים וכו', ועיין בב"י מש"כ בדעת הרמב"ם.
עיין פמ"ג מ"ז ס"ק ו' שכתב כהב"י [דהרמב"ם כרש"י דרבה ור"ז לא פליגי].

כיבוס ע"י שריה ביין לבן
סעיף י'. מ"ב ס"ק ל"ח. מדעת הט"ז לקמן בסוף סימן ש"כ משמע דסובר דדוקא ביין אדום, אבל ביין לבן אסור לסנן כמו מים, אבל הא"ר חולק עליו.
ובשעה"צ ס"ק כ"ט. ומצאתי בספר יראים להרא"מ דסובר ג"כ דבסחיטת יין שייך ליבון, ואעפ"כ כתב בהדיא דאין בשרייתן משום כיבוס.
עיין שם בא"ד סוף סימן ש"כ שהביאו - וסיים שבשריה לכל הפוסקים אינו מלבן. ואולי כונת שעה"צ להדגיש שגם דבר זה מבואר להדיא ביראים.
ועיין אבני נזר סימן קנ"ח אות י"ז [בסיכום ד' שיטות בזה].

סינון יין הראוי לשתיה - למי שהוא איסטניס ומקפיד
בה"ל ד"ה הואיל. ומי שהוא אסטניס וא"א למשתי הכי היכא שיש בו קסמין וכדומה וכו' ולדידיה אסור דהוה בורר [פמ"ג].
עיין פמ"ג מ"ז ס"ק ו' - ע"ש שנשאר בצ"ע.

סינון מים בבגד שיחדו לכך
בה"ל ד"ה משום ליבון. וע"כ צ"ל כמו שהסביר התוספת שבת דאף לדעה זו מותר לסנן מים צלולים במשמרת כיון שהוא עשוי לכך, ע"ש הטעם.
תוספת שבת ס"ק כ'. - ועיין אבני נזר סימן קס"ב [שר"ל דדוקא כגון משמרת שאינו ראוי אלא לזה, אבל אין מועיל שמייחד בגד לזה].

ליתן מים צלולים במשמרת למ"ד שרייתו זהו כיבוסו
בה"ל באו"ד. ולהמ"א ע"כ מימרא דזעירא פליגא על מאי דקי"ל שרייתו זהו כיבוסו.
עיין אבני נזר סימן קנ"ט אות א' מה שכתב בשם שער המלך [דרב אשי וזעירי פליגי אהא דשרייתו זהו כיבוסו].

סינון מים ויין שרוב בנ"א שותים כמו שהן
בה"ל ד"ה ויין מגתו כל זמן שהוא תוסס. עיין במ"ב והוא מפרש"י, והרמב"ם מפרש טעם דבית הגתות הוא מפני שאז עדיין לא נפרשו השמרים.
עיין פמ"ג מ"ז ס"ק ח' בסופו, דלרמב"ם לכאורה אף דרובא שתו כך אסור אף בסודר, במים ויין שלא מגתו.

בורר ע"י שמערה מכלי לכלי
סעיף י"ד. מ"ב ס"ק נ"ה. ואסור לשפוך השומן מן הרוטב ואפילו אם לא יסירם בכף אלא ישפוך בהכלי עצמה.
עיין שו"ע הגר"ז סעיף י"ח וי"ט שכתב כמבואר כאן. - ועיין שם בפסקי הסדור שכנראה חזר בו, וס"ל דמה שנשאר בכלי הוא הדבר אשר נוטל אותו, ולכן כתב שם להתיר לזרוק הזבוב מהכלי על ידי הטיית הכלי, ומשמע לפי"ז שמתיר בשפיכת השומן, ואם כן צ"ל שבנידון דסעיף זה יפרש שהאיסור שבשו"ע קאי גם בדעתו לשתות לאלתר.
ועיין באגלי טל מלאכת בורר סעיף ג' שכתב כהגר"ז [דאם הפסולת נופל למטה והאוכל נשאר בכלי שבידו, הרי זה נחשב כבורר אוכל מתוך פסולת], ועי"ש בסק"ה אות ב'. - ועיין שם בס"ק י' שכתב שאין כן דעת המג"א, אלא שכתב ליישב דעת הרי"ף דיכול לסבור כשיטתו. וע"ע שם בס"ק ל' [דמה דמותר כאן הוא מפני שאינו ממצה כל המשקה].

טריפת ביצים בשבת
סעיף ט"ו. מ"ב ס"ק נ"ח. וע"כ יש ליזהר מלברור החלמון מן החלבון ע"י איזה כלי כדי לטרוף אותו ולשפוך לתוך הקאווע.
עיין לקמן סימן שכ"א מ"ב ס"ק ס"ח [שיש איסור מראית עין בטריפת ביצים בשבת], ומש"כ שם בגליון.

בורר ע"י כף
סעיף י"ז. מ"ב ס"ק ס"ב. אבל ליקח השומן בצמצום אסור אפילו דעתו לאכול לאלתר, שהרי הוא לוקח בכף.
עיין לקמן מ"ב ס"ק ס"ו [שכתב דלהפריד מאכל עבה מן הרוטב בכף מותר, דדרך אכילה הוא בכך].

ועיין אגרות משה סימן קכ"ד [שמחלק בין אם המזלג והכף מסייעין לבירור שנעשה ע"י יותר בנקל דבזה אסור, לבין אם אינו אלא כדי שלא יתלכלך וכדו'].
והר"ר א. פילמר רצה לומר שלהוציא בכף מכלי לכלי זה אסור, אבל מכלי לפיו הוי דרך אכילה. והר"ר י. הורביץ ר"ל שאולי בדבר לח הוי כף ככלי, ובזה איירי בס"ק נ"ה וכאן בס"ק ס"ב, אבל בס"ק ס"ו איירי בדבר יבש. וצ"ע בל"נ.

עשיית גבינה בשבת
מ"ב ס"ק ס"ג. ומכלל זה המעמיד חלב במקום חם כדי שתעשה גבינה.
עיין חזו"א [סימן נ"ו ס"ק ו'] לענין אבקה תמצית [שנותנו בחלב ונעשה גבינה, דחייב משום מחבץ].

* * *

מתוך הערות שכתב על ספר איל משולש
מלאכת בריירה במחובר לקרקע
מש"כ בפרק א' דין י"ז דבמחובר לקרקע אין משום בורר, משום שאינו דרך בריירה או משום שאינו דומיא דמשכן.
- הנה לענין שלא יהא נחשב בורר בצומח מן **הקרקע עצמה,** זה פשיטא שאין כאן יחס של תערובת (כעין הא דפרק ד' סל"ט במוריד כלים מהשלחן - ואע"ג דכאן מעורה ומחובר לקרקע ג"כ, אפ"ל דמ"מ אין זה יחס של תערובת (וכעין שכתב בפרק י"ב סעיף י"ד בענין **דבוק** [-בנייר העוטף המאכל] - אך עיין שם מה שכתבתי לתמוה שם).
והנה לכאורה כל מה שכתב הוא שמוציא פסולת מחוברת מתוך אוכל מחובר, אבל לכאורה ה"ה במוציא פסולת תלושה מתוך אוכל מחובר, וגם בזה שייכים הטעמים שכתב. - והנה לכאורה ודאי שייך טענה הנ"ל שאין יחס של תערובת בין תלוש ומחובר - וגם לענין מה שכתבתי לעיל בעקירת הצומח ג"כ שייך לומר שאין בזה יחס של תערובת בין צומח **עם צומח.**
ובאופן שיש שם תלוש, ונכנסים בו ענפי מחובר ומוציאם משם (מבלעדי איסור מוקצה והשתמשות במחובר שהם איסורי דרבנן, ואשר גם יתכן שאין בזה איסור במחובר כגון פחות מג' טפחים סמוך לקרקע - וכן שאין דין טלטול מוקצה להמקילים הזזת מחובר - עיין מ"ב ושעה"צ סימן שי"ב), לכאורה לא שייכים הטעמים שכתב כאן, דהא הנברר הוא תלוש ודרך בריירה בו, והוי כמו במשכן. ואולי גם אין דרך בריירה של פסולת במחוברת, וכן גם לא הוי במשכן פסולת במחוברת. - וטעם הנ"ל ג"כ שייך בזה, שאין כאן יחס של תערובת בתלוש עם מחובר.
ואם כנים אנחנו במש"כ שאין יחס של תערובת בין הצומח עם התלוש, א"כ יתכן שגם בתולש המחובר ג"כ אפשר לומר שלפני תלישה לא שייך כלל ענין של תערובת, כיון שהם מחוברים עם הקרקע עם כל הצומחים כדבר א'. - ולענין מצב המתהוה שזה נתלש, מ"מ תלוש עם מחובר ג"כ לא הוי תערובת כנ"ל, א"כ ממ"נ לא קודם יש תערובת ולא בעת התלישה יש תערובת.

עקירת כלאים ע"י גוי
בהערה (נח*) לענין אמירה לגוי לעקור כלאים בשבת, שכתב להיתר עפ"ד האמ"ב שאין בזה איסור תורה כשמשליכו לאיבוד, **ורצה לדחות כיון דעכ"פ יש בזה איסור תורה של זורע.**
לכאורה אפשר לומר דבאופן שהיניקה מזה לזה לא מכחישתם, א"כ לכאורה אין בעקירה "מנכש" שהוא כזורע, זולת שנימא שכאן שבעוד שיש כלאים עומדים שניהם לעקירה, ועי"ז שתולש א' ועי"ז יכול להשאיר את השני הוי כזורע, שעל ידי מעשה זה מקבל את האפשרות להשאיר זרוע, אך צ"ע אם אמרינן כן, דלכאורה זה הוי רק תועלת בענין אהנו, ולעבירת המלאכה בעינן דוקא מה שעי"ז יש תועלת זריעה באופן גשמי (אע"ג דגם שם סו"ס נהנה באופן גשמי שאין זה יכול להמשיך לצמוח, מ"מ אין זה גדר המלאכה).

סינון מים ע"י שנים
מש"כ בסכ"ד בשם הכה"ח שכתב להיתר בשנים אוחזים במסננת והשלישי דולה מן הבור ובשופך.
צ"ע דלכאורה עיקר האיסור נעשה ע"י הדולה השופך, והרי הוא יחיד ולא שנים (-ומה שהם עושים הוי רק כמעשה מסמר בעלמא, דהרי יכולה ג"כ להיות תלויה על הקיר), כי לכאורה אם קוף ידלה וישפוך ואדם אוחז במסננת לא יהיה חייב (וצ"ע).

שנים שעשו במלאכת בורר
במש"כ בסעיף כ"ד דשנים שעשו במלאכת שבת איסורו מדרבנן.
- עיין מקור חיים סוף הלכות פסח [בהגהות וביאורים בהלכות שבת על המג"א בסימן רס"ו], ובבכור שור חולין פ"ב, אבני נזר יו"ד סימן שצ"ג, ועיין במשך חכמה סוף פרשת בהר, ועיין שו"ת באר יצחק סימן י"ד - ובשו"ת מנחת יצחק חלק י'.

באיסור מחבץ
בס"ק פ"ג כתב ב' טעמים שמחבץ נחשב לתולדת בורר ולא לאב, א. שהברירה נעשית ממילא. ב. שאין היכר תערובת קודם הפרדת הקרום מהחלב.
- אולי אפשר לומר דהרי במג"א ס"ק ה' דן בענין מחבץ ומשמר מדוע יש בהם ברירה דהוו מין א', וכתב תירוץ דבדברים לחים שאני. - א"כ יתכן שעכ"פ בגלל זה הוו רק תולדה, אבל לטעם א' שכתב אפשר להעיר דא"כ **משמרת** ליהוי רק תולדה, ובפשטות משמע דהוי ג"כ אב. - ואולם לטעם ב' את"ש.

גדר ב' מינים
מש"כ בפרק ב' הערה י"ג דחלוק דין ב' מינים לענין בורר מב' מינים לענין איסור והיתר, ומוכיח מגיד ובשר שבאו"ה הם ב' מינים, ולענין בורר כתב המג"א בסימן ת"ק ס"ק י"ב ופר"ח ס"ו שהם מין א' - וציין לשביתת השבת ס"ק כ"ב.
- עיין תרומת הדשן סימן נ"ז. - ועיין פמ"ג א"א סוף סימן שי"ט משמע דדינו כמו בדיני איסור והיתר לענין טעמן או שמן (וכן העתיק בשמו בשביתת השבת בורר ריש סעיף ה').
ועי"ש בשביתת השבת שכנראה ס"ל דוודאי דיני ב' מינים גדרם בשמא וטעמא כמו בדיני איסור והיתר, וכמש"כ ברישׁ ס"ה בשם הפמ"ג. אלא שליישב הא דניקור חידש דגם ב' מינים כשלא קפיד עלייהו ואינו רוצה בהפרדתם, ורק נמנע משום איסור, לכן לא הוי כב' מינים בדיני ברירה.
וא"כ יוצא **דבסתם** הקובע בדיני ברירה הוא כמו בדיני איסור והיתר, ורק כשאין קפידא לאכלם יחד אזי שאני בדיני ברירה והוו כמין א' (ואולי נפ"מ שאפילו אם **כעת** רוצה רק בא' מהם (אבל לא ששונה לא' מהם), מ"מ כיון שבדרך כלל לא מקפיד - או שגם כל העולם לא מקפידים, לכן לא הוי כב' מינים).
ואם הוו מין א' בדיני איסור והיתר אלא שהוא שונא א' מהם, הוי רק איסור מדרבנן להמג"מ. ואם אינו רוצה כעת אבל לא שונא, אין בו שום ברירה. זאת אומרת שמה שלא מקפיד בו כלל יכול לאחד ב' מינים של איסור והיתר להיות דינם כמין א' בדיני ברירה (ואשר יתכן שגם בזה **בשונא** הוי רק איסור מדרבנן - כשם דדין איסור אכילה לא מחזיר את דין בשר וגיד לדין ב' מינים, אלא הוי רק איסור דרבנן, ה"נ מה ששונא לא יחזירנו לאיסור תורה של ב' מינים אלא רק איסור דרבנן של מין א' להמג"מ).

ב' מינים מאותו המין
בפרק ב' בדוגמאות לב' מינים - שיש איסור ברירה בהם
- סוגי מצות שונים בגדרי ההידור מסתמא כב' מינים - עיין ש"ך יו"ד הלכות חלה בנקודות הכסף סימן שכ"ג לענין טומאה וטהרה - ועי"ש בבית מאיר. ועיין דרך החיים בשם הישועות יעקב לענין סתם מצות ומצות מצוה וכיו"ב.
ואולי זה רק **מדרבנן** כעין הא דנאכלים ע"י הדחק [במ"ב ס"ק ט"ו] - ויתכן דכל מש"כ כאן [הדוגמאות שמגדירן כב' מינים] ג"כ הוי רק מדרבנן - ואולי יש לחלק בין הנידונים, כי יתכן **דבבגדים** - בחולצות [שכתב שגדולה וקטנה חשיב כב' מינים] זה גורם דהוי ממש כב' מינים, אבל **בסדינים** [שכתב דסדין גדול וקטן מקרי ב' מינים] אולי הוי רק מדרבנן - **בהבדלי הכלים**, קטנים וגדולים אולי הוי רק מדרבנן. בהבדלים שבריש ס"י"ט [מצה וקמח מצה, סוכר ואבקת סוכר, פירות וירקות שלמים ומרוסקים] אולי הוי רק מדרבנן. אבל חתיכות פרי ומיץ הפרי יתכן דהוי מה"ת (וצ"ע). גרבי צמר וגרבי כותנה ומעיל צמר ומעיל כותנה אולי מה"ת (אך אולי אין זה כהבדל גדול, וצ"ע אם אפילו כשבורר **בחורף** אין זה כהבדל גדול והוי רק מדרבנן, וכשבורר **בקיץ** אולי כהבדל גדול והוי מה"ת - וצ"ע בכל פרט ופרט).

סוכר קוביות - גרגירים - ואבקה - אם נחשבים כמין בפנ"ע
במש"כ בסעיף י"ט. סוכר ואבקת סוכר דהוו ב' מינים, כי סוכר שימושו לאכילה, ואבקת סוכר לפיזור על עוגה.
- צריך עיון אם זה שינוי, דהרי גם סתם סוכר ראוי לפיזור, אלא שאבקת סוכר יותר נוחה לפיזור. וסוכר דק וחתיכות סוכר גביש [קוביות], יתכן דהוי מין א', דשימושם אינו שונה, דשניהם ראויים לתת לתוך התה ולבחוש, וכן לתתם תוך הפה כדי לשתות עמהם המשקה, אלא שבדרך כלל יותר נוח לבחוש את הסוכר דק, ולתת בפה את הסוכר גביש (אולם לענין תבשיל יתכן שהסוכר גביש לא ראוי כיון שלא יתערב בטוב).

גדול וקטן בבגדים
ובמש"כ בסי"ט ובהערה צ"ז בבגדים וכן בסדינים גדול וקטן נחשב כב' מינים, כיון שתשמישן שונה, זה למטה גדולה וזה לקטנה.
בענין מטות צ"ע, כיון דסו"ס לגדולה ג"כ ראוי ע"י שיטוח ב' סדינים קטנים (אך זה לענין סדין תחתון, ולא בסדין עליון), וכן בקטנה אפשר להשתמש ע"י סדין גדול שיכפלהו. - אבל בחולצות א"א להשתמש כלל בגדול לקטן וקטן לגדול.
אך יתכן שמה שאפשר לעשות בשעת הדחק זה לא קובע, כיון דבדרך הרגיל זה מיועד לכאן וזה לכאן.

נקיים ומלוכלכים - בפירות ובבגדים
במש"כ בסי"ט ובהערה ק"ב שבגדים נקיים ומלוכלכים נחשבים כב' מינים, ופירות נקיים ומלוכלכים פשוט דהוו מין א' - משום דבקל אפשר לנקותם.
- בפירות - לכאורה אם את המלוכלכים א"א לרחוץ בשבת משום איסור בורר, הרי זה לא גרע מבגד מלוכלך שא"א לכבסו - זולת דנימא שגם לענין בגד אין המכוון משום הא דאיסור שבת, אלא מפני שכיבוס הוא טורח גדול, ולכן נחשב לב' מינים, משא"כ רחיצת פירות אינה טורח כ"כ ולכן לא נחשב כמין אחר. אך לכאורה הסברא של אי אפשר ברחיצה מחמת איסור שבת היא ג"כ אלימתא, שקובעת הדבר לסוג אחר, דהרי אפילו ע"י טירחא לא יכול לתקנו (ואפילו נימא שיכול לחתוך הפרי לחתיכות ולאכלו מבפנים, מ"מ לפי דרך שימושו הרגיל לא נוח לו פרי זה, זולת כשבאמת משתמש כעת לאכול מצד הפנימי גם בפירות הנקיים, א"כ לגבי זה אין חילוק ביניהם).

הפסולת שבתפוז
מש"כ בפרק ג' ס"י שמותר להסיר הקליפה הלבנה מע"ג התפוז אפילו לאח"ז, דחשיב מין א' עם הפרי.
לכאורה יתכן לחלק **בכמות** שנשארה שם, כי כשנשארה שכבה גדולה על כל פני התפוז בכל צדדיו, לא עדיף מחוטים הלבנים שבתוך פרי ההדר [שחשיב כפסולת].

גדולות מתוך קטנות - כשאין ראוי למקרה צדדי
מש"כ בפ"ג הערה מ"ג דראוי ואינו ראוי מחמת ענין צדדי שלא מחמת אכילה או שימוש עיקרי שבו חשוב כמין א'.
לכאורה יתכן לומר **איפכא,** שכאשר דנים לענין שימוש אחר לגמרי שאינו של אכילה הרי הם כב' מינים, כיון שאלו לא ראויים כלל לזה (ואולם בנידון זה [שכתב כגון שבורר אשכוליות גדולות מהקטנות בשביל לסתום חור] צ"ע, דאולי אפשר גם ע"י קטנים ע"י שיתן שני פירות שם - ואולי כיון שלא יתאימו הוי כלא חזי. וכשהוי איפכא שצריך לסתום חור קטן, יתכן דמ"מ גם הגדולה הוי כחזי לכך ע"י שיחתכנה, זולת אם מה שחתוך לא ראוי כלל לזה).

מתנה מועטת

עם הערות הגר"ח קניבסקי שליט"א

הגאון רבי אלעזר צדוק עורצ'ין זצלה"ה
שותף בחיבור ספר שונה הלכות

סימן שי"ח

אופה הוי אב או תולדה

סי' שי"ח ס"א: המבשל בשבת כו', ובמ"ב סק"א אחד המבשל את המאכל או את הסממנין או המחמם את המים כו', ואחד האופה את הפת, הכל ענין אחד הוא [דאפיה הוא מענין בישול, אלא שאפיה הוא בפת ובישול הוא בשארי דברים] כו', עכ"ל.

הנה המ"ב התחיל במבשל, דקאי אלשון השו"ע שכתב מבשל, נקט המ"ב מבשל תחילה, אבל הר"מ התחיל באופה, וז"ל בפ"ט מהל' שבת ה"א: האופה כו' אחד האופה את הפת או המבשל את המאכל או את הסממנים או המחמם את המים, הכל ענין אחד הוא כו', עכ"ל.

והנה י"ל ע"א אם אופה הוא אב מלאכה או תולדה, דבמשכן הרי היה בישול סממנין שלכן בישול הוי אב מלאכה, וי"ל מהו אופה אב או תולדה. והנה הר"ח בשבת [ע"ד ע"ב] מביא וז"ל: ואשכחן בירושלמי [נ' ע"ב] דאמר הכי את חמי אפיה תולדת בישול הוא [הרי האופה לא היה במשכן אלא מבשל בסממנין, פנ"מ], ואת אמרת הכן [דאמאי לא שביק התנא למבשל שהוא האב, ותני אופה שהוא התולדה], אלא כיון דתני סדר עיסה תניתא בהדייהו.

והנה כן הוא בגמ' דידן [ע"ד ע"ב] אמר ר"פ שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן ונקט אופה, ומשני תנא דידן סידורא דפת נקט, אבל בגמ' דידן לא מזכר דאופה הוי תולדה, אבל בירו' הלשון אפיה תולדת בישול. וא"כ י"ל ע אמאי הקדים הר"מ אופה למבשל, כיון דאופה להמבואר בירושלמי הוי רק תולדה הו"ל להביא תחילה מבשל שהוא האב, אלא דבאמת בפ"ז ה"א חשיב הר"מ אפיה בהדי האבות, ומשמע דס"ל דהוי אב, ודלא כהירו'. ולכאו' לפי מש"כ הר"מ בפ"ט הנ"ל בסו"ד שם "הכל ענין אחד הוא", מתיישב מה שנקט אופה תחילה בפ"ט ה"א, וכן מתיישב מה שחשיב אופה לאב בפ"ז ה"א, משום דהלא כ' הר"מ בפ"ז ה"ב וז"ל: כל אלו המלאכות וכל שהוא מענינם הם הנקראים אבות מלאכות, כיצד הוא ענינן, אחד החורש או החופר או העושה חריץ הר"ז אב מלאכה, שכאו"א מהן חפירה בקרקע, וענין אחד הוא, עכ"ל.

ובמ"מ כ' דמקור הר"מ מהא דאי' בגמ' [שבת ע"ג ע"ב] תנא הקוצר והבוצר והגודר והמוסק והאורה כולן מלאכה אחת הן, והר"מ למד מזה האי יסוד דכל שענינן אחד הוי אב, וכמו שביאר המ"מ וז"ל: ודע דכונת רבינו היא שכל מלאכה שהיא דומה לאב בדמיון גמור, אלא שחלוקה ממנה באיכות הפעולה או באיכות הנפעל, הר"ז אב כמותה, אבל המלאכה הדומה לה במקצת זו היא נקראת תולדה, ומשל לזה הקוצר והבוצר שהם בדמיון גמור, אלא שחלוקים הנפעלים, וכן הזורע והנוטע וכן החורש והחופר שהם חלוקי איכות הפעולה, אבל הם בדמיון גמור, עליהם אמרו כולם מלאכה אחת הם, שאם באנו לחלק בהן נחלק במיני הזרעים ג"כ ובמיני הכלים אשר יעשה בהם וכיוצ"ב, אבל בשאין שם אלא קצת דמיון כגון המחתך את הירק שאינו דומה לטחינה רק בהעשות מגוף אחד גופים רבים, אע"פ שהטחינה משנה הגוף הראשון לגמרי ואין החיתוך כו', זו היא תולדה, והיקש זה ניתן לכולן, זהו דעת רבינו.

ואח"כ מביא המ"מ דיש מי שמפרש בפשט הברייתא "כולן מלאכה אחת הן", שהם תולדות לאב אחד כו', עכ"ד המ"מ.

וא"כ י"ל דדעת הר"מ דאופה גם אב, דהוי ממש כמו מבשל, רק שחלוקין הנפעלין, שיש שטעונין בישול ויש אפיה, וכמו שהוסיף המ"ב בהסוגריים אחר שכ' דהכל ענין אחד, דאפיה הוא מענין בישול, אלא שאפיה הוא בפת ובישול הוא בשארי דברים, ולכן הוי אב, ולכן לא קשה אמאי הקדים אופה, כיון דאופה הוי אב, וכן תנא אפיה בהדי אבות מלאכות.

והירו' דקרי לאפיה תולדה, אפשר דס"ל דגם מעין מלאכה אחת הוי תולדה, וכמו דאי' בירו' שם [בדף מ"ד ע"א] דבני ר"ח הגדול עשו קושיות בפרק כלל גדול ששה חדשים, והוציאו ו' תולדות לכל אב, ומביא הירו' האי ברייתא דתני ר' חייא הקוצר הבוצר המוסק הגודר התולש האורה כולהו משום קוצר, הרי ששה תולדות לקוצר [לפי' קרבן העדה שם] עי"ש, הרי דהירו' למד דכל הני דבוצר כו' תולדות נינהו, ולכן גם אופה חשיב תולדה.

אבל הר"מ לא פי' כן, אלא כמו שפי' בהבבלי וכמ"ש המ"מ, ובאמת דלכאו' שנוייא דהגמ' "דסידורא דפת נקט" מבואר טפי לפי הר"מ דכיון דתרוייהו אבות נינהו, משו"ה נקט התנא אופה ושביק מבשל משום סידורא דפת [אף דמבשל הוא דהיה במשכן ולא אופה, דמ"מ גם אופה דנקט אב הוא], אבל אי נימא דאופה תולדה הוא צ"ב קצת וכי משום טעמא דסידורא דפת ישבוק האב וינקוט התולדה [ובאמת כן תי' הירו' הנ"ל דנקט אופה התולדה משום סידורא דפת, אבל לכאו' לפי הר"מ ניחא טפי וכנ"ל].

דקדוק לשון המ"ב מחמם במים, ושיעור בישול במים ובחלב

שם: או המחמם את המים [רוצה לומר אף דמים ראוין לשתיה בלא בישול, וה"ה חלב, מ"מ חייב כיון דמשתבח ע"י הבישול], הנה לענין מים נקט המ"ב הלשון מחמם ולא מבשל, וכ"ה ל' הר"מ בפ"ט ה"א הנ"ל, ולענ"ד י"ל ע בהאי לישנא דנקט המחמם ולא המבשל, דאולי אפשר דבמים משתנה שיעור בישול, ולא בע' בזה שיעורא דבישול אלא סגי בלחמם, והיינו דסגי כשיתחמם שיעור של יס"ב, דבהכי מקרי בישול במים, וצונן מקרי כשאין היד סולדת בו, וכמו דאי' לקמן במ"ב סקכ"ד דלדעת השו"ע יש בישול אחר בישול בלח זהו רק אם אין היד סולדת בו, אז יש בו בישול אחר בישול, ואף דשם מיירי לענין תבשיל שיש בו מרק שיש בו בישול גמור ונתבשל כל צרכו, מ"מ עצם החמימות לכדי יס"ב נמי לבישול יקרא, וא"כ אפשר דבכל מים לא בעי טפי, וזה נקרא בישול, ולכן נקט לשון המחמם.

ומש"כ המ"ב וה"ה חלב [זהו הוספה דידיה ולא מוזכר בר"מ], אפשר דאין כונת המ"ב דמים וחלב אותו הדין אית להו, משום דאע"פ דנתבאר כמה פעמים בסימן זה דיס"ב חשיב מבשל, מ"מ אי"ז דחשיב בהכי כמבושל אותו הדבר שמתבשל כשמגיע ליס"ב, דאולי אין בזה אפי' כמאב"ד במה שחם כדי יס"ב, וא"כ גם לענין שהיה בע"ש אפשר דלא סגי אם חם כדי יס"ב, דלא חשיב כמבושל אפי' כמאב"ד בהכי, אלא דמים יש לומר דזה סגי בהכי, דכל הבישול במים אפשר דל"ה כ"א שיהיה היס"ב, אבל בחלב אפשר דשייך ביה בישול ממש, דהיינו שירתיח כדי שלא יתקלקל, ולא נקט המ"ב וה"ה לחלב רק לענין שאף שראוי לשתיה בלא בישול כמים, חייב משום מבשל כיון דמשתבח, אבל שיקרא מבושל יהיה חלוק מים מחלב, דמים ביס"ב זהו בישולו וחלב עד שירתיח, וכגון לגבי שהיה לא יועיל יס"ב בחלב שיקרא מבושל.

הערה בל' הר"מ המתיך אחד ממיני מתכות

שם: המתיך אחד ממיני מתכות כל שהוא, או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת, הר"ז תולדת מבשל, והוא ל' הר"מ בפ"ט ה"ו, וי"ל בלשונו אמאי כ' "המתיך אחד ממיני מתכות", ולא קיצר וכ' המתיך את המתכות, כמ"ש אח"כ או המחמם את המתכת, ודו"ק.

דקדוק בגי' המ"מ אחד "מכל מיני מתכות"

עוד יש לדקדק דהמ"ב העתיק הל' אחד ממיני מתכות כל' הר"מ, ובאמת במגיד משנה שם משמע דגרס המתיך אחד "מכל" מיני מתכות, ועי' חזו"א או"ח סי' נ' סק"ט בתו"ד דכ' דלא כל המתכות נעשים גחלת, וא"כ ה"ה דלא כל המתכות ניתכין, וא"כ מדויק יותר הל' אחד ממיני מתכות ולא א' מכל מיני כו', דלא כל מיני מתכות ניתכין, ודו"ק.

בהשיעור דמתיך ומחמם מתכת

עוד יש לדקדק דהנה במתיך כ' הר"מ השיעור כל שהוא, ובמחמם כ' עד שתעשה גחלת, ולא כ' כל שהוא, ומאי שנא, וי"ל דאולי דרך ההוה נקט, דמתיך שייך גם בכ"ש, אמנם במחמם לא משכחת שרק כל שהוא יעשה גחלת ולא יותר, ולכן לא נקט כל שהוא, ודו"ק.

בהא דמרכך דבר קשה חייב משום מבשל, האם צריך שיהיה לו צורך בזה הריכוך או לא

שם: המתיך אחד ממיני מתכות כ"ש, או המחמם את המתכות עד שתיעשה גחלת, הר"ז תולדת מבשל [שהרי בחימומו הוא מרככו שיהא ראוי לתקנו ולעשות ממנו כלי, והרי הוא מרפה דבר הקשה] כו', עכ"ל.

והיינו דכיון דמרככו בחימומו הרי הוא נכלל בהכלל שכ' המ"ב בהמשך דכללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך, הר"ז חייב משום מבשל.

וצל"ע מהו שהוסיף המ"ב בהסוגריים שיהא ראוי לתקנו ולעשות ממנו כלי, דמה הוצרך לזה, ואמאי לא סגי במה שכתב שהוא מרככו והרי הוא מרפה גוף קשה, ואמאי הוצרך להוסיף עוד שבהאי ריכוך הוא עושהו ראוי לתקנו ולעשות ממנו כלי.

הערת הגרח"ק שליט"א: הוא טעם שלא יהא מקלקל, ויהא מלאכה הצריכה לגופה, עכ"ל.

ולכאו' משמע מלשון זה דסתם מרכך את הדבר הקשה לא מחשב עדיין בישול כל שאין לו הצורך להריכוך, והיינו משום דל"ה בהכי דומיא דמלאכה דמבשל, דבמבשל הרי הוא צריך להריכוך, ולכן הוצרך המ"ב לבאר דכאן גם צריך הוא להריכוך, שע"כ הוא ראוי לתקנו ולעשותו כלי.

ויל"ע א"כ מה יענה על עצים לחים שכ' המ"ב בתו"ד וכן הנותן חתיכת עץ בתנור כדי שיתייבש, וידוע שמתחילה הוא מתרפה ויוצא ממנו הלחלוחית, חייב משום מבשל, דלכאו' שם הוא אינו צריך להריכוך, דהוא רק צריך שיתייבש, ואמאי חייב משום מבשל מה שהוא מתרפה לפני שהוא מתייבש.

והנה מקור האי דינא דעצים לחים הוא מגמ' שבת ע"ד ע"ב: אמר ר"א בר רב עוירא האי מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל, פשיטא, מהו דתימא לשרורי מנא קא מכוין, קמ"ל דמירפא רפי והדר קמיט, עכ"ד הגמ'.

והנה רש"י מפרש דהיינו שמשליך יתד [של עץ] לח לתנור חם ליבשו שיתקשה, דס"ד דהוא מכוין רק לחזק ואין כאן בישול, קמ"ל דמרפי רפי ע"י חום האור, והמים שבתוכו יוצאין, ולאחר שיוצאין מימיו הוא מתקשה, ולכן כשנעשה רפוי בתחילה הוי בישולו וחייב משום מבשל.

אבל הר"מ בפ"ט מהל' שבת ה"ו משמע דמפרש דלא קאי אעצים לחים אלא אכלי חרס, דז"ל: המתיך אחד ממיני מתכות כ"ש או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת, הר"ז תולדת מבשל, וכן הממסס את הדונג כו', וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס חייב משום מבשל, כללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך הר"ז חייב משום מבשל.

וכ' המ"מ: וכן המבשל כלי אדמה כו', שם האי מאן דשדא סיכתא לאתונא כו', עכ"ל. והיינו דהר"מ מפרש דקאי אכלי אדמה שמבשלם לעשותם חרס.

וא"כ לכאו' היה אפ"ל דמה שהמ"ב כ' הטעם דע"י דהוא רך מתקנו שיוכל לעשותו כלי, הוא לפי הר"מ [דהא כל האי לישנא דהמתיך אחד כו' הוא לשון הר"מ וכנ"ל] שמפרש דהאי סיכתא דאתונא אינו עצים לחים לייבשן כרש"י, אלא בכלי אדמה לבשלן עד שיעשו חרס איירי, ולכן להר"מ לא מחייב על מרכך דבר הקשה רק אם יש לו צורך בהריכוך, דרק בהכי הוי דומיא דמבשל, ובעצים לחים אה"נ דלא יהיה חייב להר"מ משום מבשל כיון דאין לו צורך בריכוכו. ואח"כ העתיק המ"ב גם לדינא דרש"י דעצים לחים, דאף כשאין צורך בריכוכו חייב משום בישול, והטעם שהוסיף לפנ"כ דכשהוא רך יוכל לתקנו, להר"מ הוא.

אמנם זה אינו, דהלא כבר כ' השה"צ כאן באות ג' דלדינא גם הר"מ מודה לפרש"י, ורק פליגי בפירוש הגמ' מהו שדא סיכתא לאתונא, וא"כ כיון דלהר"מ גם עצים לחים חייב, א"כ מדוע הוצרך המ"ב להוסיף טעם דמתכת נעשה רך וע"כ יוכל לתקנו, תיפוק ליה דמשום שמרפה דבר הקשה חייב משום מבשל וכנ"ל.

ובאמת דלכאו' טפי יש להוכיח, דא"א לומר כן לדעת הר"מ דבעי' צורך בריכוכו, דהרי אף להר"מ דפירוש סיכתא לאתונא הוא כלי אדמה לעשותן חרס, דמתבשל בה הטיט, וכי בזה נמי רק משום דמתבשל הטיט הוא דנעשה ראוי לתיקון לעשותו כלי חרס, והלא כבר הכלי עשוי ורק מתחזק ע"י הבישול, אבל אין הריכוך כשמתבשל תחילה נצרך לתיקון הכלי שרק בהכי יהיה נעשה צורת הכלי, וא"כ גם להר"מ אין הכרח לזו הסברא, דהא דכשמרככו חייב משום מבשל הוא רק כשצריך להריכוך לתיקון הכלי, דהרי כלי אדמה לכאו' גם בישול הטיט וריכוכו לפני שמתחזק אינו נצרך לתיקון ועשיית הכלי, ואעפ"כ חייב משום מבשל.

אמנם בדבר זה יש לדון עדיין, די"ל דאף דצורת הכלי כבר עשוי לפני שמתרכך, אמנם מ"מ כ"ז שלא נתבשל אין צורתו קיימת, דאין יכול להיות מתקיים כך, והיינו דלהר"מ ל"ה כמו לרש"י, דלרש"י הוי רק חיזוק העץ, והוי כפעולת צירוף דמחזקו ומקשהו, אבל להר"מ אולי הוא מעשה בישול דע"ז משתנה הטיט ע"י שמתבשל, ואז נעשה ראוי להעשות לחרס, ולכן להר"מ הריכוך הוא כן חלק מפעולת תיקון הכלי, שע"כ שהוא מתבשל משתנה הטיט להיות ראוי להעשות חרס, ודו"ק.

אמנם מ"מ דברי המ"ב עדיין צ"ב מה שהוצרך להוסיף טעם שע"י שנעשה רך הוא ראוי לתקנו ולעשות ממנו כלי, דהרי הר"מ ורש"י לא פליגי לדינא, וכמו שכ' בשה"צ וכנ"ל.

* * *

סימן שי"ט

ביאור דברי הבה"ל שכ' דלהגר"א אין להחמיר בשאר מלאכות בשוגג בדיעבד

כ' הבה"ל סי' שי"ט ס"א וז"ל: הבורר אוכל מתוך הפסולת, עי' בפמ"ג שכ' דבדיעבד אם בירר י"ל דאסור לאותה שבת, דנהנה ממלאכת שבת כו', אולם לפי מש"כ הגר"א לעיל בסי' שי"ח ס"א אין להחמיר בשאר מלאכות בשוגג לענין דיעבד, ועיי"ש בביה"ל כו', עכ"ל.

והנה שם בסי' שי"ח ס"א מביא המ"ב בסק"ז וז"ל: הנה בגמ' פליגי בענין שוגג ומזיד ר"מ ור"י, ודעת השו"ע הוא דעת רבי יהודה שכן הסכימו הרי"ף והרמב"ם בביאורו לשיטת התוס' וסיעתם דפסקו כר"מ, דבמזיד אסור בין לו בין לאחרים עד מוצאי שבת, ובשוגג מותר גם לו מיד, ובמקום הצורך יש לסמוך ע"ז בבישול בשוגג, עכ"ל. והיינו מה דכ' כאן הבה"ל דלדעת הגר"א אין להחמיר בשוגג.

והנה הבה"ל שם בד"ה אחת משאר מלאכות מביא מש"כ החיי אדם דדווקא דבר שנעשה מעשה בגוף הדבר שנשתנה מכמות שהיה כמבשל וכיוצ"ב הוא דאסור, אבל מוציא מרשות לרשות שלא נשתנה הדבר מכמות שהיה, אם בשוגג מותר אפי' לו ואפי' בו ביום, ואם במזיד אסור אפי' לאחרים עד מוצ"ש מיד, ומ"מ יש להחמיר בכל איסורי תורה כמו מבשל כו', עכ"ל הבה"ל שם.

והנה מש"כ הביה"ל כאן "אולם לפי מש"כ הגר"א לעיל סי' שי"ח ס"א אין להחמיר בשאר מלאכות בשוגג לענין דיעבד, וע"ש בביה"ל", הנה מדנקט שאר מלאכות וצוה לעיי"ש בביה"ל, משמע דכונתו להאמור שם בבה"ל ד"ה אחת משאר מלאכות, דשם יש נידון לענין הוצאה דמותר משום דאינו משתנה בגוף הדבר, וא"כ אולי כונתו דהבה"ל כאן לציין לשם לומר דבורר הוי כהוצאה, דל"ה מלאכה בגוף הדבר כבישול אלא כהוצאה, ומשו"ה אין להחמיר.

ולכאו' צ"ע לומר כן, דסכ"ס מתיפה המאכל עי"ז שבורר הפסולת, והוא ג"כ כתיקון בגוף המאכל דמי, ודמי לבישול ולא להוצאה [ומה שבפמ"ג בא"א אות א' מצדד דבורר ל"ד למבשל, שא"א לשנות מכמות שהיה, משא"כ בורר יכול לחזור ולהניח האוכל לפסולת כמו שהיה, היינו רק לגבי מה שדן שם שיהיה אסור לעולם, דע"ז כ' דהרי יכול לחזור ולערבו ולברור בחול, אבל בשבת עצמו ודאי הוי כתיקון בגוף הדבר, כמו שכ' שם הפמ"ג בתחילת דבריו דבורר אוכל מפסולת הוי נהנה ממלאכת שבת, דא"א לאכול כך, עיי"ש, ולכאו' א"כ הוי כמו בישול בזה].

וגם דהאי חילוק בין נעשה בגוף הדבר ללא נעשה בגוף הדבר, אינו דווקא אליבא דהגר"א דלהיפך אליבא דכו"ע, כמבואר בלשונו עיי"ש, ומה כ' הבה"ל כאן דלדעת הגר"א הוא דאין להחמיר.

וכמו"כ הלשון "בשאר מלאכות" דנקט הבה"ל אינו מובן, הלא בכל המלאכות אין להחמיר להגר"א בשוגג בדרבנן, וכי יש מלאכות שיש להחמיר, הלא גם בבישול דאיירי' שם דעת הגר"א דמותר בדיעבד.

והגרח"ק שליט"א רצה להסביר "דשאר מלאכות" דנקט הביה"ל חוץ מהוצאה קאמר, דבהוצאה ל"צ להגיע לדעת הגר"א דמיקל, אלא אליבא דכו"ע שרי בשוגג, ורק בשאר מלאכות כמבשל דהוי בגוף הדבר אז רק להגר"א מותר, וזהו דכ' הביה"ל כאן דבשאר מלאכות היינו חוץ מהוצאה לדעת הגר"א אין להחמיר, ומה שציין לעיי"ש בביה"ל הוא לד"ה אחת, דבהוצאה לכו"ע שרי דלא נעשה בגוף הדבר.

דעת המ"א דיש גוונא דגם באוכל מן הפסולת חייב

כ' המ"ב בפתיחה וז"ל: ואינו מותר לברור כ"א באופן שיזהר בכל השלושה אופנים, דהיינו שיברור האוכל מן הפסולת כו'.

נ.ב. עי' לקמן בסי' ש"כ סק"כ דדעת המ"א דדבר שא"א כ"א לברור האוכל מהפסולת, חייב גם באוכל מהפסולת [כגון הסוחט פרי שהוא בוסר לתוך אוכל, דהוי המשקה היוצא אוכל כיון דנכנס להאוכל, והקליפה פסולת לפי שא"א לאכלה, וא"א להוציא האוכל מן הפסולת כ"א באופן זה שסוחט המשקה מהקליפה].

דקדוק לשון המ"ב בסק"ג ולהיפך "בכל גוונא" חייב

כ' השו"ע: הבורר אוכל מתוך פסולת, או שהיו לפניו שני מיני אוכלים ובורר מין ממין אחר, בנפה ובכברה חייב, בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור, ואם בירר בידו כדי לאכול לאלתר מותר, עכ"ל.

ובמ"ב סק"ג כ': ואם בירר בידו - היינו דוקא האוכל מתוך הפסולת, ולהיפך בכל גווני חייב, וכדלקמן בס"ד וה', עכ"ל המ"ב.

והנה לשון "בכל גווני" דכ' המ"ב יש לדקדק, דלכאו' "להיפך" שכתב המ"ב הוא שבורר בידו לא את האוכל כדאיירי השו"ע, אלא היינו להיפך שבורר בידו את הפסולת כדי לאכול לאלתר, וא"כ לכאו' בתיבות בכל גווני לא קאי אלא אלאלתר, דגם בהכי חייב כיון שהיפך ובירר את הפסולת, ומה שייך לומר לשון "בכל גווני".

ויש לפרש דכוונתו למה שאיתא בס"ד דאפי' בידו אחת חייב בבורר פסולת מתוך אוכל, ועיי"ש במ"ב סקי"ז דהרבותא דלא מקרי שום שינוי מה שבורר בידו אחת, וא"כ יש לפרש דכונת המ"ב כאן בכל גווני לכלול גם דלענין מתכוין לאלתר חייב, וגם לענין אפי' בידו אחת חייב, ולזה ציין לעיין לס"ד וה' שמוזכר ב' הדברים, ודו"ק.

בביאור כונת המ"ב אפי' יאריך זמן הסעודה כו', ובדעת התפא"י בזה

כ' הרמ"א וז"ל: וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמסיב בה מיד, מקרי לאלתר, עכ"ל. ובמ"ב סק"ד כ' וז"ל: ר"ל אפי' יאריך זמן הסעודה כמה שעות מקרי לאלתר, כיון שהברירה היא סמוך לסעודה, עכ"ל.

ובבה"ל ד"ה וכל כ' וז"ל: ועי' בס' תפארת ירושלים שהוכיח מן הירו' דבעי לאלתר ממש, ודלא כהרמ"א כו', עכ"ל. לכאו' נראה דהכונה במש"כ המ"ב אפי' "יאריך זמן הסעודה" כו', דע"ז פליגי הרמ"א והתפא"י אי מקרי לאלתר או לא, הוא שדעתו לאכול דבר זה שבירר רק בסוף סעודתו, דזה הוי להרמ"א נמי לאלתר ולהתפא"י לא, אבל כשאוכל ממנו מיד רק מאריך באכילתו, זה דבר פשוט שהוי לאלתר, ואף התפא"י מודה דלאלתר מקרי.

בדברי הפמ"ג דלא אריך למעבד הכי כשנמלך להשאיר לסעודה אחרת, ובקו' השה"צ עליו

כ' השה"צ אות ה' וז"ל: ואם בירר לאותה סעודה ואח"כ נמלך לעזבה לסעודה אחרת, אף דחיוב חטאת אין בזה דקדמה מעשה למחשבה, מ"מ לא אריך למעבד הכי [פמ"ג], וצריך ראיה לדבריו, עי' בס' שט"ז ס"ו, עכ"ל השה"צ.

והנה בפשטות כונת השה"צ במה שציין לעי' בס' שט"ז ס"ו, הוא להקשות על הפמ"ג דשם מבואר דמותר, ולא אמרי' דלא אריך למעבד הכי, דשם מיירי באחד שישב בפתח הבית, ועי"י ישיבתו צד צבי, ובא אחר וישב בצדו, וקם הראשון והלך, אע"פ שמעכשיו הצבי ממשיך להיות ניצוד ע"י ישיבת השני, ואפי' אם השני מתכוין לישב שם בשביל כך, מ"מ מותר לו להמשיך לישב שם עד מוצאי שבת, והטעם כ' במ"ב שם סקכ"ה דכיון דבשעה שישב לא עשה כלום, דהרי הוא כבר ניצוד ע"י הראשון, ועכשיו אינו עושה מעשה חדש אלא הוא שומר להצבי שכבר ניצוד, לכן מותר.

הרי חזי' דאפי' כשנעשה ע"י הראשון מלאכת איסור דצידה, מותר לשני להמשיך לשבת שם כיון דאינו עושה מעשה מחדש, אלא הוא שומר להצבי שכבר ניצוד, א"כ כ"ש בנידון דידן דלא נעשה כלל מלאכת איסור, דהרי בירר לאכול לאלתר שיהיה מותר לו להשאירו על אח"כ לכתחילה, כיון שאינו עושה מעשה חדש בזה כלל מה שמשאירו, ואמאי כ' הפמ"ג דלא אריך לכתחילה למעבד הכי להשאיר על אח"כ.

אלא דלכאו' יש לדון בראיית השה"צ בתרתי, חדא די"ל דשאני שני בנ"א מאדם אחד, דשם בשני בני אדם כיון שהראשון עשה הכל, מה שייך דיהיה איסור להשני לשבת שם, משא"כ באדם אחד אפי' אי האי מחשבה שעלה בדעתו עכשיו להשאירה לסעודה אחרת לא עלתה על דעתו בשום צד בעת הברירה, מ"מ יש כאן מראית עין שרואים שבירר והניח לסעודה אחרת, ומשו"ה כאן גרע דלא אריך למעבד הכי [וכ"ש אם מתחילה היה לו צד כזה במחשבתו, ואח"כ נמלך לאכול לאלתר, דאפשר דחשיב מה שעכשיו חוזר ונמלך להשאירו לסעודה אחרת כמו איגלאי מילתא למפרע], אבל בשני בנ"א ל"ש מראית עין מה שהשני יושב, כיון דהכל עשה הראשון, ולכן מותר להשני לישב לכתחילה.

ועוד י"ל דאולי מעיקר הדין בעי' ממש אכילה לאלתר, ורק אז הוי דרך אכילה ולא ברירה, ומשו"ה כשמשייר ממה שבירר בלבד הוא דנכון ושרי להשאירו לסעודה אחרת, כיון דאכל מהברירה הראשונה היה ניכר דדרך אכילה היה ולא ברירה, משא"כ כשנמלך ולא אכיל י"ל דכל זמן דלא אכיל לא מינכר עדיין שאי"ז ברירה אלא דרך אכילה, דעקירת שם המלאכה מינה הוי במאי דאכיל ממש, אלא דע"ז קאמר הפמ"ג דהמלאכת מחשבת של המלאכה תלוי בשעת המלאכה, וכל שבשעת המלאכה היה מחשבתו לאכילה לא מחייב עלה, אבל מ"מ לא אריך למעבד הכי משום דבעי' דמעשיו יוכיחו על מחשבתו לשרויי להדיא. משא"כ בצד צבי שם לא עשה השני כלום, לכך מותר לו להמשיך לכתחילה לישב שם, כיון דמעיקרא לא כלום קעביד, ועכשיו אינו עושה מעשה חדש.

ובאמת דאולי אין כוונת השה"צ להקשות משם קו', רק ציין דשם יש קצת דמיון להאי גוונא דהפמ"ג דהכא, אבל לא שיהיה משם צ"ע על הפמ"ג.

בביאור הוכחת הביה"ל מהרמ"א דס"ל דלא כהתוס' דתליא בטורח

כ' השו"ע ס"ד: הבורר פסולת מתוך אוכל אפי' בידו אחת חייב, הגה ואפי' האוכל מרושבה ויש יותר טורח בברירת האוכל, אפ"ה לא יברור הפסולת אפי' כדי לאכול לאלתר, עכ"ל.

ובמ"ב סקי"ז ביאר דר"ל בזה דאע"ג דבי"ט אינו כן, דמשום שמחת יו"ט למעט בטירחא עדיף, הנה לגבי שבת כיון דדרך ברירה להוציא הפסולת, משו"ה רק בנוטל האוכל שרי' אף שהאוכל מרובה.

והנה הביה"ל בריש הסימן ד"ה הבורר כ' וז"ל: והנה מדלא העתיק המחבר שיטת התוס' דס"ל דאוכל מן הפסולת הוא דווקא כשאוכל מרובה על הפסולת, הא אם הפסולת מרובה דרך לברור האוכל, ובכלל ברירה הוא, משמע דלא ס"ל כן, וכן משמע לקמן בס"ד בהג"ה, עכ"ל.

הנה הא דמשמע ליה מדברי הרמ"א דידן דלית ליה לשיטת התוס' דבהפסולת מרובה אסור להוציא האוכל והוי דרך ברירה, לכאו' היינו מהא דלענין חיובא כשבורר פסולת מן האוכל דכ' המחבר דחייב, כ' הרמ"א "ואפי' האוכל מרובה" כו', ואם ס"ל כשיטת התוס' הלא רק בהכי הוא כשהאוכל מרובה ובורר הפסולת מן האוכל הוא דמיתסר, אבל אם הפסולת מרובה ובורר הפסולת לא מיתסר, דאז הדרך לברור האוכל, ומאי "אפי'" דכתב הרמ"א, הא רק בכה"ג כשהאוכל מרובה ובורר הפסולת חייב, ומדנקט אפי' משמע דלא ס"ל כתוס', אלא פסולת מן האוכל בכל גוונא חייב אף כשהפסולת מרובה, ולכן כ' ואפי' כשהאוכל מרובה, כדביאר המ"ב דאף דביו"ט ל"ה כן וכנ"ל.

ועי' בשה"צ אות א' שכ' דדבר זה שבורר פסולת מן האוכל חייב אפי' כשהפסולת מרובה, הוא דעת רוב הפוסקים, וכמו שביארתי בביה"ל, וכונתו להבה"ל הנ"ל דלהמחבר והרמ"א חייב, ורק לתוס' לא.

מהו השנוי דבעי' במלילת מלילות שיהיה מותר בשבת לדעת השו"ע

כ' השו"ע ס"ו: אין מולליין מלילות, אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו, הגה ואע"פ שמפרק האוכל מתוך השבלים, הואיל ואינו מפרק רק כלאחר יד כדי לאכול שרי, ויש מחמירין כו', עכ"ל.

והנה מקור דברי השו"ע הם במסכת ביצה [י"ב ע"ב י"ג ע"א] ובמסכת שבת [קכ"ח ע"א], והנה לשון הגמ' בביצה י"ג ב' היא כך, כיצד מולל, אביי משמיה דרב יוסף אמר חדא אחדא [בין גודל לאצבע. רש"י], ורב אויא משמיה דרב יוסף אמר חדא אתרתי [בין גודל לשתי אצבעות. רש"י], רבא אמר כיון דמשני אפי' חדא אכולהו נמי, עכ"ד הגמ'.

ולכאו' לפי רש"י נמצא דפלוגתייהו דרבא אדאביי ור"א משמיה דר"י הוא, דאביי ור"א משמיה דר"י ס"ל דהשינוי בעי דווקא חדא אחדא או חדא אתרתי, וצריך השינוי מצד ב' האצבעות, א' רק באגודל, וגם מן הצד השני רק עם האצבע או עם שני אצבעות, ורבא פליג דסגי חדא אכולהו, דכיון דמשני בזה שעושה מצד אחד רק האגודל, והיינו שמצד אחד קעביד רק עם חדא, לכן אפי' אם מהצד השני קעביד עם כל האצבעות סגי, דאע"ג דעל כולהו אצבעות דידא קעביד, שפיר אית בזה היכרא ושינוי ע"י שמצד אחד קעביד רק עם חדא, ולא בעינן למיעבד טפי חדא אחדא או חדא אתרתי.

והנה הרי"ף בפ' מפנין [שבת נ"א א' מדפי הרי"ף] גריס בדברי רבא באופ"א, וז"ל: רבא אמר כיון דוקא משני אפי' טובא נמי, והרז"ה משיג עליו וז"ל: ואנן לא הכין גרסי' לה, ולא אשכחן להא דאמר הכי משום ספר, אלא ה"ג לה, רבא אמר כיון דקא משני אפי' חדא אכולהו כו', עכ"ל.

וי"ע לפי הרי"ף דלא גריס בדברי רבא אפי' חדא אכולהו, דלכאו' יש לפרש דלדידיה ס"ל לרבא דלא בעי כלל שיהיה מולל עם חדא, דהיינו עם האגודל בכלל, אלא רבא אית ליה שינוי אחר לגמרי, דכיון דמשני שאינו מולל בכף היד אלא עם האצבעות לחוד סגי בזה, ול"צ טפי, ולפי"ז לא קפדינן לרבא שיהיה עם חדא, דהיינו עם האגודל כלל, ולא עוד אלא אפי' בראשי אצבעותיו של ב' ידיו נמי שרי, דהשינוי הוא עצם מה שמולל בראשי האצבעות ולא בכף ידו.

והיינו דלפי רש"י יוצא דלכו"ע בעי שינוי למלול דוקא אחדא, אלא דלאביי ור"א משמיה דר"י בעי חדא אחדא או חדא אתרתי, דצריך שיהיה שינוי מב' הצדדים כשמולל, ולרבא סגי כשבצד אחד מולל עם ה"חדא", דהיינו עם האגודל, ואז גם אשאר אצבעות שרי.

אבל להרי"ף לרבא ל"צ כלל למלול עם ה"חדא", דהיינו עם האגודל, אלא עצם מה שמולל רק עם ראשי האצבעות סגי בהכי דלהוי שינוי ומותר.

והנה לכאו' מל' השו"ע כאן משמע דכך הוא להרי"ף לרבא, דהרי כ' סתם אין מוללין מלילות אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו, ולא כ' דקפדינן שיהיה עם חדא, דהיינו עם האגודל, וכמו שיוצא לפרש"י דעם האגודל בעי' לכו"ע אף לרבא וכנ"ל.

אלא דכיון דדברי השו"ע הם דעת הרי"ף [דהרי לרש"י שרי' רק ביו"ט, ובשבת אסור אפי' ע"י שינוי, וכן דעת הרז"ה] דמתיר אפי' בשבת בשינוי, ולכן לא הזכיר השו"ע דבעי' עם האגודל, דלרבא להרי"ף ל"ב עם האגודל, וכן גם עם ראשי האצבעות משני ידיו נמי יהיה מותר וכנ"ל. הרי משמע לכאו' דגם השו"ע הבין כן בדעת הרי"ף דלרבא ל"ב עם האגודל, ולכן השמיטו וכנ"ל.

נתן הכהן

הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א
מרא דאתרא הקריה החרדית בית שמש ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

בגדרי בורר

סימן א

בגדרי היתרא דאוכל מתוך פסולת לאלתר והמסתעף

א. בורר דרך אכילה אם הוא חסרון במעשה ברירה או בתוצאה

גמ' ע"ד ע"א: ת"ר היו לפניו מיני אוכלין בורר ואוכל בורר ומניח, ולא יברור, ואם בירר חייב חטאת. ומסיק אביי דהכי קאמר, בורר ואוכל לאלתר, ולבו ביום לא יברור, ואם בירר חייב חטאת.

דעת הר"ח (הובא בתוד"ה והתניא) והרמב"ם (פ"ח הי"ג) דג' תנאים בעינן להיתרא, דהיינו ביד ולאלתר ודוקא אוכל מתוך פסולת, וכן פסק בשו"ע ס' שי"ט ס"ג, והיינו דכל שבורר אוכל מתוך פסולת כדי לאכול לאלתר מקרי דרך אכילה, ולאו בורר הוא.

ויש לעי' בהא דהותר בורר דרך אכילה, אם הוא מטעם דמחסר במעשה ברירה, והיינו דאף דנעשה האוכל מבורר, מ"מ אינו חייב דלא מקרי דעשה "מעשה ברירה", וכעין בישול בתולדות חמה דאף דהאוכל נעשה מבושל [והפמ"ג מצדד בס' שי"ח דלא יהיה בו עוד משום בישול דהוי בישול אחר בישול, ועי' מנ"ח מלאכת אופה], מ"מ חסר במעשה הבישול, דבחמה "אין דרך בישולו בכך", כמש"כ רש"י דף ל"ט ע"א (ד"ה דשרי), ואינו מטעם שינוי [דא"כ מאי שנא תולדות חמה מתולדות האור], אלא דלא הוי מעשה מבשל, דהמלאכה נחשבת רק אם בישל באור, והכי נמי בבורר לאכול לאלתר דהוי דרך אכילה ולא דרך ברירה הוי חסרון במעשה בורר. [ודוגמא, בהא דרב ביבי שדי כלכלה דפירי ולא בירר קודם, ומסתפקת הגמ' האם משום איסור ברירה לא בירר קודם, וכתב רש"י ד"ה ושדא דלא רצה לברור האוכל מתוך העלין ולתת לפני כל אחד, אלא שטחן, ובשיטוח זה נפרש האוכל מאליו, ע"כ. והיינו דאף דע"י השיטוח נעשה האוכל מבורר, מ"מ במעשה השיטוח לא הוי מעשה ברירה ולא הוי מלאכה].

או דלמא דבדרך אכילה לא מקרי דנעשה כאן "תיקון של ברירה", אלא הוי "תיקון אוכלא" בעלמא, ותיקון של ברירה הוא דוקא אם עושה כדי להניח, וכן בנפה וכברה דלא הוי דרך אכילה לא מחשבי תיקון אוכלא בעלמא, וממילא יש כאן תיקון ברירה, וכן בבירר פסולת מתוך אוכל דלא הוי דרך אכילה ממילא הוי ברירה. וכ"מ בר"ח ביצה דף י"ג ע"ב דביאר דלקלף שעורים הוי "אכשורי אוכלא", וע"ע בר"ח בסוגיין דמדמה מקלף שעורים לאוכל מתוך פסולת לאלתר.

ב. שני מיני אוכלים

והנה בתוס' ע"ד ע"א (ד"ה היו) כתבו דבשני מיני אוכלים שייכא ברירה, דבורר אותו שחפץ לאכול מתוך אותו שאינו חפץ לאכול, דאותו שאינו חפץ לאכול חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ לאכול. ולכאורה אפש"ל בדברי התוס' דרק אם אינו רוצה כלל בבירור האוכל שאינו רוצה לאכול, דאז אם בירר האוכל שרוצה לברר מקרי אוכל מן הפסולת ומותר, ולהיפך הוי פסולת מתוך אוכל, אבל אם רוצה גם בבירור המין השני, אלא דעתה רוצה לאכול מין אחד, הוי בורר אף אם בירר מה שרוצה לאכול עתה, דאף דבזה לא מקרי מעשה ברירה כיון דהוי אוכל מתוך פסולת, אבל כיון דרוצה לברר גם מין השני א"כ לגבי האוכל השני הוי אוכל הראשון כפסולת, והוי כבורר פסולת מתוך אוכל, וגם אסור מטעם דהוי כדי להניח, דהא האוכל השני אינו רוצה לאכול עתה.

מיהו בראי"ש משמע דאף אם רוצה בבירור המין השני, מ"מ מה שרוצה לאכול עתה מקרי האוכל, ומותר לברר מהמין שאין רוצה לאכול עתה, דכתב בסי' ד' בא"ד וז"ל: ודוקא אוכל מתוך פסולת, אבל פסולת מתוך אוכל אסור, והבורר שני מיני אוכלים אותו שרוצה לאכול עתה מקרי אוכל, ואידך מקרי פסולת. והיינו דהרא"ש מגדיר איזה מין מותר לברר מחבירו, דאותו שרוצה לאכול עתה הוא הנקרא אוכל. ומשמע דאף אם רוצה בבירור ב' המינים שאחד יהיה מובדל מחבירו, מ"מ מה שרוצה לאכול עתה מקרי אוכל, ומותר לברר מהשני, וכן מבואר מהשו"ע ס"ג דאם רוצה לאכול מה שבורר מותר, אף אם רוצה בברירת שניהם שאחד יהיה מופרד מחבירו, וכן מבואר בפמ"ג ובמ"ב (ס"ק י"ב-י"ג). ולכאורה צ"ע אמאי לא מקרי ברירה מה שבורר מין השני, דהא כלפי מין השני נקרא פסולת מתוך אוכל, וכן לא הוי לאלתר דהא מניחו לאחר זמן.

אמנם אם נאמר כהצד הראשון דדרך אכילה הותר אף דנעשה מאכל מבורר, מטעם דהוי חסרון במעשה הברירה, דאין זה מעשה ברירה כל שהוא דרך אכילה, א"כ אף דהובורר המין השני, מ"מ כל שעשה הברירה דרך אכילה הוי כהובורר מאליו, אבל לא נעשה כאן מעשה ברירה, דבאמת גם המין הראשון הובורר ותוקן, אלא כיון דהוי דרך אכילה הוי חסרון במעשה הברירה, א"כ לא איכפת לן במה שהובורר המין השני.

ג. אוכל מתוך פסולת לאחר זמן, וב' מיני אוכלים לאחר זמן

הן אמת שבדעת התוס' אפשר דס"ל דאוכל מתוך פסולת מותר אפי' לאחר זמן, ופסולת מתוך אוכל אין אסור לאלתר רק לאחר זמן. וכן מצדד בבה"ל בסי' שי"ט ס"ד (ד"ה מתוך אוכל בסוגריים), וכ"כ באג"ט (סי' א' סקט"ז, סי' ה' סק"ח בהג"ה, סי' י' סק"ט). א"כ ליכא שום הוכחה, די"ל דבאמת יש כאן ברירה לאח"ז לגבי המין הנשאר, ואעפ"כ שרי לפי שבירר בצורה של אוכל מתוך פסולת דשרי אפילו לאח"ז. וכן מפורש בריטב"א החדשים (רייכמן) בדעת תוס', דפסולת מתוך אוכל לאלתר מותר, אולם מבואר בדבריו דלתוס' אין חילוק בין אוכל מתוך פסולת ופסולת מתוך אוכל, דלאלתר מותר ולאחר זמן חייב, והא דחזקיה לאו כהלכתא, עי"ש בריטב"א. וא"כ בע"כ ס"ל דהא דאוכל מתוך פסולת מותר לאו משום דהוי דרך אכילה, אלא דלא הוי צורת ברירה. וכן מוכח מהא דס"ל לתוס' (ד"ה הבורר) דתלוי מהו המרובה, ואם הפסולת מרובה הוי ברירה רק אם בורר האוכל, ואם בורר הפסולת מותר [וראה בסוף אות ז' מפסקי תוס'], חזינן דאין תלוי בדרך אכילה, דאטו דרך אכילה הוי היכא דטורח יותר, אלא בע"כ דלדידהו הטעם דאוכל מתוך פסולת מותר דלאו דרך ברירה בכך. ולפי"ז בלא"ה אין מקום לכל הספק הנ"ל, שזה וודאי רק סברא במעשה ברירה, שאי"ז צורת ודרך מעשה ברירה. ולפי"ז מה דכתבו תוס' דאותו שאינו חפץ לאכול הוי הפסולת, ומה דחפץ לאכול הוי האוכל, אין כונתם לומר דמותר לברור מה שחפץ לאכול, ואסור לברור מה שאין חפץ לאכול, דהא אין ההיתר תלוי בזה אלא במה שמרובה, אלא דהתוס' מבארים אמאי באופן זה דב' מיני אוכלים נחשב לתערובת אוכל ופסולת, דאם אין כאן תערובת אוכל

ופסולת אין זה שייך למלאכת ברירה כלל, וע"ז הוצרכו לסברא דאותו שאין חפץ מיקרי פסולת, והו"ל כתערובת אוכל ופסולת.

אבל בדברי הרא"ש מבואר דס"ל כר"ח דפסולת מתוך אוכל אסור אפי' לאלתר, ואוכל מתוך פסולת מותר רק לאלתר, וכ"כ בבה"ל שם [ודלא כמשנ"ת בדעת התוס' והריטב"א], ובע"כ דהוא מטעם דרך אכילה, וצריך לומר כמש"כ דכל שמקרי דרך אכילה היינו דמיחסר במעשה הברירה, ולא הוי מעשה מלאכה אף דנעשה האוכל מבורר, ולהכי בשני מיני אוכלים כל שלוקח מה שרוצה לאכול מקרי מעשה אכילה ולא מעשה ברירה.

ונראה דגם לדברי התוס' הא דמותר לאלתר אף פסולת מתוך אוכל, הוא משום דהוי דרך אכילה, דאל"כ אמאי כתבו תוס' דאותו שאינו רוצה לאכול הוי הפסולת, הא לענין אוכל מתוך פסולת ההיתר תלוי במרובה, ואין תלוי בשם פסולת, אלא בע"כ דלדידהו בעינן למקרי שם פסולת, דאין שייך שם בורר רק אם מברר פסולת, ולא כשמברר אוכל מאוכל, ושם פסולת חל על זה שאינו רוצה לאכול עתה, ושם אוכל מונח על זה שרוצה לאכול, והיינו דאינו שם אוכל בעצם, אלא כיון שרוצה לאכול הוי דרך אכילה, וא"כ לא שייך לומר בשני מיני אוכלים דהמין השני נתברר, וכלפי המין השני הוי לקיחת המין שרוצה עתה כפסולת מתוך אוכל, דלדבריהם רק אם המין שרוצה לאכול מרובה אז מותר לברור, ואת המין שאינו רוצה אסור לברור כיון דהוי המועט, ואם המין שאינו רוצה לאכול מרובה אסור לברור אותו אלא א"כ דעתו לאכלו לאלתר, ואף דאין דעתו לאכול את השני לאלתר, מ"מ לא שייך למקרי ברירה, דכלפי מין השני לא מקרי שם פסולת על המין הראשון כיון דרוצה לאוכלו. ונמצא דלדבריהם ודאי צריך שיקרא שם פסולת, ולא סגי במה שנעשה "מאכל מבורר", וא"כ אפשר דגם אם חפץ בברירה במין שרוצה לאח"ז, והמין השני אוכל מיד ובורר אותו, לא הוי כלל ברירה דהוי אוכל מאוכל, ודו"ק. ונמצא דלדבריהם ודאי צריך שיקרא שם פסולת, ולא סגי במה שנעשה "מאכל מבורר", וא"כ אפשר דגם אם חפץ בברירה במין שרוצה לאח"ז, והמין השני אוכל מיד ובורר אותו, לא הוי כלל ברירה דהוי אוכל מאוכל, ודו"ק. וראה עוד להלן באות ז' דנתבאר שגם דעת רש"י דפסולת מתוך אוכל מותר לאלתר, ויעוי"ש עוד מה שנתבאר בשי' תוס' בפסולת מרובה אי שרי להוציא פסולת מאוכל, וע"ש עוד מש"כ בד' תוס' לגבי ב' מיני אוכלין עיי"ש.

ועיין ביאור הלכה בסי' שי"ט ס"ג (ד"ה היו) דמביא מהפמ"ג דמסתפק דאפשר דאם בירר ב' מיני אוכלים להניח שניהם לאח"ז דאין שייך ברירה, דהי אוכל והי פסולת, והמ"ב כתב דלדעתו נראה פשוט מלשון הרמב"ם דמה שמברר מין מחבירו הוי ברירה, אלא דאם דעתו לאכול לאלתר והוא בידו הוי דרך מאכל. והיינו דהפמ"ג מפרש דבשני מיני אוכלים צריך לחול על א' מהם שם פסולת, דבלא"ה לא מקרי בורר. ולכאורה כל זה לפי דברי התוס', דלדידהו הך סברא נצרכת לעיקר השם תערובת אוכל ופסולת, ובלאו הך סברא אין זה שייך למלאכת ברירה, אבל בדברי הרא"ש אפש"ל שפיר דלא בעינן שיחול שם פסולת ע"ז, אלא עצם הדבר שמין אחד מעורב בשני הוי כל מין פסולת כלפי השני, ולדידיה שפיר י"ל דמהני הסברא שאותו שרוצה לאכול עתה מיקרי אוכל וכו', לענין שאם בורר מה שרוצה לאכול עתה מיקרי דרך אכילה, ואם בורר מה שרוצה לאח"ז לא מיקרי דרך אכילה, אבל גם בלא"ה שייך שם בורר, דעצם הדבר שהם מעורבים זב"ז נחשב לתערובת, וכסברת הביה"ל.

ד. סחיטה לאלתר אין זה דרך אכילה, וגדר דין ההיתר דלאלתר בברירה וטחינה

ויסוד לדברים אלו בהא דדרך אכילה מצאנו במ"א סי' ש"כ סק"ז על מש"כ השו"ע בשם ר"ת דאסור לסחוט פרי בוסר אפי' לתוך קדירת אוכל, הואיל ואינו ראוי לאכילה הו"ל כבורר, וכתב המ"א וז"ל: כתב הע"ש דיש להתיר לסחוט לצורך אותה סעודה, כמש"כ סי' שי"ט [והיינו דהא סחיטת בוסר הוי אוכל מתוך פסולת ומותר לאלתר], וכתב ע"ז המ"א ול"נ דלא דק, דאטו מי שרי לעשות מלאכה כדי לאכול לאלתר, וכ"כ ש"ג פ"ז דשבת, אלא הטעם דבורר בכדי לאכול לאלתר לא מקרי ברירה דהוי דרך אכילה, וכן הטעם במחתך לאכול לאלתר כמש"כ סי' שכ"א ס"ב [והיינו דהתם כתב הרמ"א בשם תשו' הרשב"א והר"ן דאף דלחתוך ירק דק הוי טוחן, אבל כדי לאכול לאלתר מותר כמו בורר, וכתב שם המ"א סקט"ו שלא אסרו על האדם לאכול חתיכות קטנות או גדולות], ולהכי בקנון ותמחוי אסור לברור אפי' לאכול לאלתר, וכן פסולת מתוך אוכל אסור, ומכ"ש דאסור לסחוט בוסר, תדע דהא כתב הר"ן טעמא דאסור לחלוב עז משום בורר אוכל מתוך פסולת, אטו יהא מותר כדי לאכלו לאלתר, אלא ודאי כדאמרן, ודבר פשוט, עכ"ד.

ועיין מ"ב שם סק"כ שמבאר דברי המ"א, דהא דמותר אוכל מתוך פסולת משום שאין דרך ברירה באוכל מתוך פסולת, משא"כ בזה דרך ברירתו הוא, דאי אפשר בענין אחר, ע"כ. והדברים מתמיהים, דהכא כתב המ"ב דהיכא דאי אפשר בענין אחר היא סיבה לאסור גם אוכל מתוך פסולת דמקרי דרך ברירה, ואילו בסוף סי' שכ"א בסופו כתב הרמ"א דאסור לקלוף שומין ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר שרי, והיינו משום בורר, ולאכול לאלתר מותר, והקשה שם בבה"ל (ד"ה לקלוף) דהא לקלוף שומין הוי פסולת מתוך אוכל, ופסולת מתוך אוכל אפי' לאלתר חייב, ותירץ דכיון דא"א בענין אחר הוי כאוכל מתוך פסולת. ונמצא דהמ"ב סותר משנתו, דלגבי סחיטת בוסר כתב דכיון דא"א בענין אחר אסור גם אוכל מתוך פסולת, ולגבי שומין הוא מתיר משום זה אף דהוי פסולת מתוך אוכל.

אולם נראה בכוונת המ"א בסי' ש"כ [ואפשר דכן כוונת המ"ב], דהא דהותר אוכל מתוך פסולת כדי לאכול לאלתר, אף דלכאו' נעשה כאן "מעשה ברירה", דהא גם אוכל מתוך פסולת בידו מקרי בורר כגון להניח, אלא דכל שבורר דרך אכילה לא הוי מעשה ברירה וכמשנ"ת, ולכן גם בטוחן ירק דק אף דהוי טחינה, מ"מ כיון שהוא "דרך אכילה" מותר, וכמש"כ המ"א "דלא אסרו לאכול חתיכות קטנות או גדולות", ואין הטעם משום דלצורך אכילה לא מקרי מעשה מלאכה, דאטו אם רוצה לאכול מיד יהיה מותר לקצור, וכי נימא דכמו שמדמים הרשב"א והר"ן טוחן לבורר לגבי היתר לאלתר, כך נימא גם בשאר מלאכות [וכך באמת מקשה הש"ג על שיטתם], אלא דהביאור הוא דכיון שדרך לחתוך הסילקא דק דק בשעת אכילה שרי, דלא אסרו לאדם לאכול מאכלו חתיכות קטנות או גדולות. ולהכי לא שייכא בשאר מלאכות, דבהם לא שייך הגדר דדרך אכילה, ולאלתר גרידא לצורך אכילה אי"ז סיבה להתיר וכנ"ל.

וביתר ביאור, כל שצורת המלאכה היא דרך אכילה אינו נקרא בזה "מעשה מלאכה", וזה הטעם בהיתר חתיכת הירק, דהדרך הוא בבואו לאכול לחתכו לחתיכות קטנות, ולא מיקרי מעשה טוחן אלא "מעשה אכילה", והכי נמי ההיתר בבורר אוכל מתוך פסולת לאלתר דהוא צורת מעשה אכילה, אבל פסולת מתוך אוכל אסור דאין זה דרך אכילה אף אם בורר לאכול לאלתר, דאין דרך לברור לצורך אכילה פסולת מתוך אוכל. וע"ז כתב המ"א דגם אין דרך לסחוט לצורך אכילה, דבדרך כלל אין פעולת סחיטה לצורך אכילה מיד, ולכן הוי דרך ברירה.

ובאמת לו יהא אופן שפסולת מתוך אוכל יהיה הדרך לעשותו סמוך לאכילה מותר, דהוי דרך אכילה, ונראה דזהו הטעם דמותר לקלוף שומין ובצלים, דאף דהוי פסולת מתוך אוכל, מ"מ הדרך לעשות כן לאכול מיד, א"כ הוי דרך אכילה. ונראה דזה ג"כ כוונת הבה"ל בסוף סי' שכ"א "כיון דא"א בענין אחר ודרך אכילתו בכך", דמבאר אמאי הוי דרך אכילתו משום דא"א בענין אחר. [אולם עצם ההיתר אינו משום דא"א בענין אחר, אלא משום דהוא דרך אכילה לאלתר]. ומה דכתב המ"ב בסי' ש"כ סק"כ גבי בוסר דהוי דרך ברירה הואיל וא"א בענין אחר, כוונתו לבאר אמאי הוי דרך ברירה ולא הוי דרך אכילה, ולזה כתב כיון דא"א בענין אחר, ועושין כן תמיד דרך ברירה לא כדי לאכול לאלתר, ולכן אסור אף השתא דכוונתו לאכול לאלתר. כן נראה ברור בזה.

אולם בדעת העו"ש [וכן דעת הט"ז בסק"ד] דשרי לסחוט לאלתר, אפש"ל דס"ל דהא דדרך אכילה מותר, היינו טעמא דלא נעשה כאן ברירה רק תיקוני אוכלי, ולכן לא איכפת לן דכן עושין תמיד דרך ברירה, מ"מ כל שהוא לצורך אכילה בבורר אוכל מתוך פסולת לא הוי כאן ברירה. [ולדברי העו"ש אי"ז חיסרון במעשה הברירה אלא בתוצאה, שאי"ז נחשב שנוצר כאן דבר מבורר, אלא שהוכשר מאכלו לאכילה, אך למג"א שפיר י"ל שאף שנוצר כאן דבר מבורר שרי כיוון שנעשה באופן של דרך אכילה, וחסר בשם מעשה ברירה וכנ"ל].

ה. בהיתר לאלתר בשאר מלאכות

והנה המ"א הביא ראיה לאסור סחיטה לאלתר מדברי הש"ג, דמקשה על הא דהרשב"א דהתיר בטוחן ירק דק לצורך אותה סעודה, והא לא הותר לעשות מלאכה לצורך אכילה, וכתב בבית מאיר דיש לחלק בין בורר לשאר מלאכות, דתמיהת הש"ג על הרשב"א אינה אלא בטחינה דמקרי טוחן גם בצריך לאלתר, אבל בברירה לאלתר אין ע"ז שם מלאכה כלל, וגם מבואר להדיא בגמ' היתר דלאלתר [משא"כ בטחינה דלא נתפרש, מנא לן להתיר], ואחר דמצינו כן בבורר דאין ע"ז שם מלאכה, אם כן גם בסחיטה לאלתר לאו ברירה היא. וכן מש"כ המ"א להוכיח מחולב [דאסור משום בורר, לדעת הר"ן] דבודאי אסור בכדי לאכול לאלתר, ואמנם ערבך ערבא צריך דאפשר דגם בחולב לצורך לאכול לאלתר מותר, עכ"ד. והיינו דהב"מ ס"ל דהא דבורר אוכל מתוך פסולת לאכול מיד, אינו משום דדרך אכילה הוא, אלא דהוא היתר דוקא בבורר משום דלא מקרי כלל בורר, שחסר בתיקון ובתוצאה הנעשית במלאכת בורר, משום שנחשב שרק הכשיר מאכלו לאכילה, וס"ל שזה סברא רק לגבי מלאכת בורר שתוכן המלאכה לייצר דבר מבורר שיש לו חשיבות להיות מבורר, וכשאינו עומד לאח"ז אין לו חשיבות זו, ואין כאן שום יצירה ומלאכה, ולא שייך סברא זו בשאר מלאכות שגם סמוך לאכילה יש כאן תוצאה חשובה, וכמשנ"ת בדעת העו"ש והט"ז. אבל בדעת המ"א לכאורה דברינו מוכרחים דהוא מטעם דרך אכילה, לפי מה דאנו מתירין לדינא גם בטוחן בזה, ובע"כ דההיתר הוא משום דמחסר במעשה המלאכה, ובזה כל המלאכות שוין. [ועי' משנ"ת במלאכת טוחן].

ועיין בבית מאיר שם עפ"ד תוס' (בדף קמ"ד) דכיון דהבהמה אינה ראויה לשחיטה הו"ל כמו דש, וי"ל דהוא טעם האיסור בבוסר, ואף דהרשב"א מדמה טוחן לבורר, מ"מ דש אינו מדמה. ואינו מובן, דמאן מפיס מה לדמות או לא, והב"מ בעצמו כתב ע"ז וצ"ע. ולפי מש"כ א"ש, דבאמת כל מלאכה שעושין דרך אכילה מותר. ועי' תשו' הרשב"א (ח"ד סי' ע"ב) דכ"כ להדיא דה"ה למלאכת לש ומכה בפטיש מותר דרך אכילה, ע"ש [אולם במ"א סי' שכ"א ס"ק כ"ד כתב דלא מהני בלש לאכול לאלתר].

ו. היתר בפסולת מתוך אוכל כשדעתו לאוכלה (עצמות) ובסוגיית תורמוסין

המ"ב בבה"ל סי' שי"ט ס"ד (סוף ד"ה מתוך) דן בהיתרים של ברירת העצמות, וכתב: וכ"ז בעצמות שיש עליהם בשר, אבל אותן העצמות שאין עליהן בשר כלל יש ליזהר שלא לבררם וכו', ואם קשה לו לדקדק בזה ימצוץ בפה מעט כל עצם קודם שמשליכו לחוץ, דשוב אין שם פסולת עליו. וכ"כ שם (בד"ה חייב אות ג') דכאשר בוררין עצמות מן הבשר ומשליכין לחוץ, יש לדון בזה משום בורר לכו"ע, כיון שהוא לאחר זמן, אם לא שימצוץ כל עצם קצת בפה קודם שיזרקנו, ואז אין שם בורר עליו.

ובחזו"א (סי' נ"ד סק"ג) תמה ע"ז מאי מועיל מה שמוצץ כל עצם בפיו, הא עיקר הברירה כאן הוא מה שנעשה הבשר מבורר, ומה מועיל מציצת העצמות, הא במה שנעשה כאן ברירה בהבשר שהובורר מן העצמות לא הוי דרך אכילה, ומאי אולמיה משני מיני אוכלים דאותו שאינו רוצה לאכול עתה מיקרי פסולת לגבי האחר, וכ"ש שהעצמות שאינו רוצה בהם מצד עצמן חשיבי פסולת לגבי הבשר, והו"ל פסולת מתוך אוכל לגבי הבשר.

ועיין בס' חו"ב דהביא ראיה לדברי החזו"א מהגמ' (ע"ד ע"א) דקאמר חזקיה דבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן חייב, ומקשה לימא קסבר חזקיה בורר אוכל מתוך פסולת אסור, ותירץ שאני תורמוסין דאי לא שקלי להו מסרח, והוי כבורר פסולת מתוך אוכל, ובע"כ מיירי דבורר את התורמוסין כדי לאכלן מיד, דאל"ה אף אוכל מתוך פסולת חייב לדעת הר"ח, וכדקי"ל, ואפ"ה בתירוץ הגמ' דיש על התורמוסין שם פסולת מתוך אוכל חייב אף דאוכל את התורמוסין, וא"כ כ"ש בעצמות דודאי הוי פסולת מתוך אוכל, דהיינו הבשר, מאי מועיל שאוכלהו, עכת"ד.

ולפי דברינו אפשר ליישב, דבתורמוסין כיון דאם לא יטלוהו מסרח, א"כ אין משאירין את הברירה לשעת האכילה, דמיד צריך ליטלו כדי שלא יסריח, א"כ הוי דרך ברירה דומיא דסחיטת בוסר להמ"א, כיון דאין דרך לעשות כן בשעת אכילה אלא דמכינים קודם, הוי דרך ברירה, הוא הדין והוא הטעם בתורמוסין הוי דרך ברירה, ומה שרוצה כעת לאכול אין משוותו לדרך אכילה, וזה דקאמר בגמ' כיון דאי לא שקלי מסרח כפסולת מתוך אוכל דמי, והיינו דהטעם דפסולת מתוך אוכל אסור כיון דאין זה צורת ברירה לשעת אכילה, דפסולת מתוך אוכל הדרך לברור להניח, וכאן נמי בתורמוסין דרך ברירתו הוא להניח.

ובזה יובנו דברי רש"י בפ"י הראשון בתורמוסין, דכתב ואי לא שקלי ליה לאוכל מתוך פסולת, מתוך שהוא רך ונימוק ע"י שנשלק הרבה מסרח, והלכך אוכל נמי כל זמן שמעורב הוי כפסולת. וצ"ע דמאי איכפת לן דסופו להסריח, הא כעת אינו מוסרח, וכשהוא נוטלו נשאר טוב, ואמאי הוי כפסולת, אולם לדברינו אתי שפיר, דסיבת הברירה אינה מטעם האכילה שבדבר, אלא דהכרחי לברור הוא מיד כדי שלא יוסרח, ממילא הוי דרך ברירתו כפסולת, דהיינו שהדרך ברירה הוא להניח, ולא הוי דרך אכילה אפי' כשרוצה לאכלו. אבל בברירת העצמות כיון שדרך הוא כשרוצה לאכול עצמות להוציאם מקודם, שפיר הוי דרך אכילה כל שמוצץ את העצמות.

ומצאתי ת"ל ברמב"ן להדיא כמשנ"ת בהא דפסולת מתוך אוכל, וכדברי המ"ב, וז"ל (בדף ע"ד. בסוף ד"ה והתניא): אבל בתוס' מתרצים כשאוכל מרובה על הפסולת וכו', ולא מסתברא, דגבי שבת לעולם אסור לברור פסולת ולהניח אוכל, ואע"ג דתרווייהו דרך בורר נינהו בשבת, בהיתרא טרחינן, באיסורא לא טרחינן (הוא לשון מושאל מיו"ט), ומאן דטרח באיסורא ובירר הפסולת הו"ל כבורר לאוצר, **שהרי אין דעתו לאכול מה שבירר ולפיכך חייב,** עכ"ל. ומבואר בדברי הרמב"ן דאף אם בירר פסולת מאוכל, אם דעתו לאכול הפסולת מותר, וכדברי המ"ב זצ"ל, ורק כשאין דעתו כתב דהוי כבורר לאוצר. ולכאורה מאי שייכות פסולת מתוך אוכל לאוצר, אלא הוא כמשנ"ת דהטעם בפסולת מתוך אוכל דהוי דרך ברירה להניח לאחר זמן.

שוב מצאתי באגלי טל (אות י"ד סק"א) דג"כ הביא דברי הרמב"ן דבפסולת מתוך אוכל מותר כשדעתו לאכול הפסולת, והקשה מהא דתורמוסין דמבואר דאף דרוצה לאכול התורמוסין כיון דמקרי פסולת אסור. ועיי"ש מה שכתב עפ"י דברי ר"ח, ולפי דבריו גם בב' מיני אוכלים אם כוונתו גם לתקן המין השני ג"כ הוי בורר, ולכן בתורמוסין כיון דדעתו גם לתקן את הפסולת שלהם לכן חייב. אולם כבר כתבנו דלא משמע כן בדברי הרא"ש, וכן בדברי האחרונים מבואר דמותר אף כשרוצה בבירורו של המין השני. ומדברי הרמב"ן עצמו מבואר כן, דהא ודאי דבפסולת מתוך אוכל עיקר הבירור הוא לצורך האוכל, ובכ"ז אם רוצה לאכול הפסולת מותר. ולפי מש"כ א"ש, דכל שהוא דרך אכילה אף דנעשה כאן ברירה, מ"מ מותר, דלא הוי מעשה ברירה כשלוקח מה שרוצה לאכול, והכי נמי כשרוצה לאכול הפסולת לא הוי מעשה ברירה, דכשרוצה לאכול פסולת זה הוי דרך אכילה, וגם בעצמות שדן הבה"ל כל שמוצץ העצמות הוי דרך אכילת העצמות, ואף דנעשה כאן ברירה באוכל שפיר דמי וכמו שמבואר ברמב"ן.

ומה דהקשה החזו"א דהא מ"מ כלפי מה שבורר דהיינו הבשר לאו דרך אכילה הוא, והיינו דהבין דדרך אכילה מתיר בעצם המלאכה, דלא מקרי שנעשה כאן ברירה כי אם הכשר המאכל לאכילה, ושפיר הקשה דהא בבשר נעשה כאן ברירה, והברירה שנעשית בבשר לאו דרך אכילה הוא.

אבל לפי מה שביארנו בדברי הרא"ש והרמב"ן, וכמבואר במ"א, דההיתר דדרך אכילה היינו משום דאין כאן מעשה בורר, אף דבפועל נעשה ברירה, א"כ אף דנעשה כאן ברירה בבשר, מ"מ פעולתו הוא דרך אכילה, ושפיר שייך לומר דכשרוצה לאכול עצמות הדרך לברור את העצמות בשעה שרוצה לאכול, ואין דרכו להכין קודם את העצמות כדי לאכלו אח"כ, וע"כ שפיר מיקרי דרך אכילה.

ז. שיטת רש"י ותוס' בתורמוסין ובענין אוכל מתוך פסולת להניח, ובירור שיטת תוס' בענין פסולת מרובה אי שרי לברור פסולת מתוך אוכל

אמנם עדיין צ"ב במש"כ רש"י בפ' השני דהתורמוסין עדיין אינם ראויים קודם שליקה כמה פעמים, ולכן הוי פסולת מתוך שאר המינין הגרועין, דכבר נגמר בישולם וראויים הם לאכילה, דאי התורמוסין עדיין אינם ראויין לאכילה א"כ הוי להניח כדי לשלקו עוד כמ"פ, וא"כ אינו מטעם דמיקרי פסולת, דאף אי הוו התורמוסין אוכל מתוך פסולת חייב, והו"ל להגמ' למימר דאסור מטעם להניח. ומזה נראה דס"ל לרש"י דאוכל מתוך פסולת כיון דכן דרך לברור דרך אכילתו מותר אף להניח, וממילא פסולת מתוך אוכל האיסור הוא רק כדי להניח דהוי דרך ברירה ולאלתר מותר [וכמשנ"ת באות ב' בדעת התוס' וריטב"א, ודלא כר"ח], וכן באמת משמע מרש"י לעיל דגם להניח מותר כל שבורר ביד, כמש"כ תוס' ד"ה והתניא. ולפי"ז לא קשה כלל מהא דתורמוסין, דכיון דאין רוצה לאכול התורמוסין, והוי שם פסולת מתוך אוכל, שפיר הוי דרך ברירה, ומ"מ לפי פי' א' של רש"י צריך לפרש כמש"כ, ואין לדחות דלרש"י מיירי כשאינו אוכל עכשיו, ואסור מדין פסולת מתוך אוכל לאח"ז, דסוכ"ס צ"ע אמאי מיקרי כלל פסולת, שהרי הוא ראוי לאכילה, ובהכרח צ"ל שכיון שכך דרך ברירתו בכדי להניח, נידון כפסולת מתוך אוכל שדרכו בברירה להניח לאח"ז, וא"כ מבואר כמש"כ דאפילו אוכל גמור יתכן ע"ז שם ברירה משום שזהו דרך ברירה, ודו"ק.

אמנם לדברי התוס' (ע"ד. ד"ה בורר) דס"ל דמה שהוא הרוב מקרי

אוכל ומותר לבררו, ומה שהמיעוט מקרי פסולת ואין תלוי באוכל מתוך פסולת, צ"ע מההיא דתורמוסין, דממ"נ אם התורמוסין הם הרוב א"כ מאי משני בגמ' כיון דאי לא שלקי מקרי פסולת, הא מ"מ הוא רוב, ואף דהוי פסולת מתוך אוכל מותר, ואי דמיירי דהתורמוסין הוי מיעוט א"כ מאי מקשה בגמ' לימא סבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור, הא כיון דהוי מיעוט הוי דרך ברירה וחייב כמש"כ תוס'.

והיה נראה לומר, דהא דכתבו תוס' דכשהמיעוט הוי אוכל נחשב אוכל מתוך פסולת דרך ברירה, לאו למימרא דפסולת מתוך אוכל לא הוי דרך ברירה בזה, אלא כוונתם דבכה"ג אין אוכל מתוך פסולת שינוי מברירה, דרק כשלא הוי דרך ברירה אמרינן שהוא דרך אכילה ולאו בורר מיקרי, אבל מ"מ גם פסולת מתוך אוכל הוי ברירה כיון דלא הוי דרך אכילה, ואף דהוי שינוי מדרך ברירתו עדיין לא הותר בזה, וגם חיוב איכא דמ"מ בירר, ומה שעשה באופן משונה לא הוי כשלא כדרך, דרק לגבי אוכל מפסולת [כשלא הוי דרך הבוררין וכגון כשהאוכל מרובה] מקרי דרך אכילה. ולפי"ז שפיר אפש"ל דמיירי דהתורמוסין הם הרוב, ומ"מ כיון שמקרי פסולת חייב דלא הוי דרך אכילה.

ועיין היטב בתוס' הכא ובתוס' בביצה י"ד ע"ב (ד"ה הבורר) דכתבו רק דכשהאוכל מועט הוי ברירה גם באוכל מתוך פסולת, אבל לא כתבו דבפסולת מתוך אוכל לאו דרך ברירה הוא, ואדרבה בתוס' ביצה שם משמע קצת דבכל האופנים הוי דרך ברירה, ודו"ק.

אולם בהגהות אשר"י כאן כתב לדברי ר"י כשהפסולת מרובה מותר לברור הפסולת כדי לאכול מיד, עיי"ש, וצ"ע א"כ איך יפרש הא דתורמוסין, אמנם מכיון שמבואר בדברי הגהות אשר"י דס"ל כר"ח דאוכל מתוך פסולת מותר רק לאלתר, אפש"ל בהא דתורמוסין כמש"כ [באות ו'] להקשות בפי' א' דרש"י דמ"מ אוכל הוא, ופירשנו דכיון דהיתר אוכל מתוך פסולת לאלתר הוא משום דהוי דרך אכילה, אם כן כל דמוכרח לקחתו מחמת דמסרחי לא הוי דרך אכילה כיון שהוא דרך תיקון המאכל, דממילא ליכא בזה היתרא דלאלתר, ורק לדברי התוס' דמשמע מדבריהם דהיתר אוכל מתוך פסולת הוא אפי' לאחר זמן, וכשהאוכל מרובה, א"כ אף דמוכרח לקחתו שלא בשעת אכילה, מ"מ לא שייך לומר דכשהפסולת מרובה הוי דרך אכילה ליטול הפסולת, ומוכרחים אנו לומר דודאי בפסולת מתוך אוכל אסור כיון דלא הוי דרך אכילה, אלא שהתוס' כתבו דגם כשהאוכל מועט הוי דרך ברירה באוכל מתוך פסולת, ומיהו ס"ל דלא אסרו אלא בלאחר זמן בין כשלוקח אוכל מועט ובין כשמוציא פסולת מועט.

[א"ה. הנה לכאורה לדבריהם היתרא דאוכל מתוך פסולת לאח"ז לא תליא לכאורה בדרך אכילה, ע"כ שפיר קשיא לן מ"ט אסור, דהא לדידהו בשינוי מצורת ברירת הבוררין תליא מילתא, וא"כ צ"ע היכי מיירי בתורמוסין, ומוכרח לומר כמש"כ דמיירי בפסולת מרובה ואעפ"כ אסור. וצ"ל דנידון כפסולת מחמת שאין ראויין לאכילה, וכפי' ב' ברש"י, דלדידהו לא שייך לומר דמשום שאי מנח להו מסרחי, דאי"ז סיבה לאשווי שם פסולת, דסוכ"ס כמות שהם עתה הם רצויים [וכל פי' א' ברש"י לא יתכן אלא לומר שנחשב עי"ז כדרך ברירה ולא כדרך אכילה, אך התוס' לא ס"ל לכאורה הך סברא]. ולמדנו מזה כמש"כ דמודים תוס' בפסולת מרובה דאסור להוציא הפסולת, ובטעמא דמילתא נראה דאף שטעם ההיתר באוכל מרובה לאח"ז לכאו' אינו משום דרך אכילה, מ"מ נר' די"ל דלאו כל שינוי מצורת ברירה הותרה, ורק אוכל מרובה שכשבורר לאלתר הו"ל דרך אכילה הותרה לאח"ז ג"כ, אך פסולת מרובה שאפילו כשבורר לאלתר אין זה דרך אכילה, שוודאי אין כך דרך אכילה, א"כ לא סגי במה שהוא שינוי להתירו, דשינוי לחוד אינו מתיר, ועיקר חידוש התוס' דפסולת מועט או אוכל מועט הוצאתם חשיבא דרך ברירה, ואעפ"כ הותר לאלתר, דאם עושה כן לאלתר סמוך לאכילה מיקרי דרך אכילה מצד שהוא סמוך לאכילה, ולאח"ז אין בו סברא זו, וכיון שהוא מצד עצמו דרך ברירה שזה הדרך הנוח לברור אסור לאח"ז, ואין להתיר לאח"ז אלא דבר כזה שמצד עצם המעשה וצורת הברירה היא דרך אכילה, ועיין מש"כ בס"ק ג' שתוס' מודים לסברת דרך אכילה].

ואולי אפש"ל לדעת הגהות אשר"י דאה"נ דבתורמוסין הוי האוכל מרובה, והיה לנו להתיר מטעם זה להוציא התורמוסין, אולם בתי' הגמ' דאי לא שקלי להו או לפי פי' ב' דרש"י דאי לא שלקי להו, והתם הא הוי נמי שאר מינים דלא מסרחי, וא"כ הוו התורמוסין מועטים כלפי הפסולת ושאר המינים. וע"כ לפי התירוץ נידון כהוצאת מועט מן המרובה ואסור. אבל זה דוחק גדול, והנכון כמש"כ בדעת התוס' [וכמו דמשמע בתוס' ביצה שם], דבפסולת מתוך אוכל ודאי אסור, ולפי"ז אין צריך למה שכתבנו בדעת התוס' בב' מיני אוכלים, דלעולם י"ל שהמין שאינו רוצה הוא המרובה, ואלמלא שנידון כפסולת היו מוציאים אותו, ומשום שנידון כפסולת אסור להוציאו, ושפיר אפש"ל בדבריהם כמשנ"ת בדעת הרא"ש, דעיקר סברת מה שאינו רוצה לאכול נידון כפסולת בא ללמד להוציא את מה שרוצה עתה דווקא וכנ"ל [אות ג'].

שוב הראני הר"נ יברוב הי"ו בפסקי תוס' רפ"ג דמפורש כמש"כ דבפסולת מתוך אוכל תמיד הוי דרך ברירה, וכשהפסולת מרובה גם אוכל מתוך פסולת הוי דרך ברירה, וברוך שכוונתי.

סימן ב

בגדרי תערובת

א. בורר בדבר שמחובר מיצירתו - עצמות וקליפות

הביאור הלכה שם בסי' שי"ט בהיתרא דברירת העצמות כתב דאם דבוק עליהם בשר מותר להוציא העצמות מהבשר, דכיון דכן הוא דרך חיבורו לא מקרי ברירה, וכמו מה שכתב המ"א בסי' תק"י סק"ד בשם הרש"ל לענין לוזים ובטנים שנשתברו ועדיין הם בתוך קליפתן, דאף לענין בורר מין אחד הוא ואין שם פסולת עליו, ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תקון אוכלא בעלמא הוא, ואין שם מלאכה עליו, ואף שדחה המ"א דבר זה מהא דכתב הב"י בסוף סי' שכ"א בשם הירושלמי דהקולף שומין ובצלים חייב משום בורר, דחייתו היתה רק ממה שסתם המהרש"ל וכתב דאין שם מלאכה עליו, ומשמע אפילו שהיתה כוונתו לאחר זמן, אבל לגבי לאלתר גם המ"א מודה דאין שם בורר עליו, כדאיתא בב"י גופא דמותר לקלוף שומין לאכלן לאלתר, והכי נמי בעצמות כל שמחוברין מתחילתן עדיין לא מקרי שם פסולת על העצמות, והוי תיקון אוכלא בעלמא, ולכן מותר כדי לאכלן לאלתר, עיי"ש.

והוא תמוה, דאם לא חל שם פסולת על העצמות א"כ צריך להיות מותר גם לאחר זמן וכדעת המהרש"ל, ומכיון דהמהרש"ל נסתר מדברי הירושלמי דקליפת שומין א"כ גם לאלתר אסור, ואע"פ דבשומין פסקינן בסו"ס שכ"א דלאלתר מותר, היינו כמו שביאר בבה"ל שם (ד"ה לקלוף) דכיון דא"א בענין אחר ודרך אכילתו בכך, לא מיקרי פסולת מתוך אוכל, שאינו אלא לאכול התוך, וכל שהוא לאלתר שרי, משא"כ בעצמות ובשר דאפשר להוציא הבשר, א"כ כשבורר העצמות הוי פסולת מתוך אוכל, וכן תמה בחזו"א (סי' נ"ב סק"ד) על דברי הבה"ל.

ונראה בביאור דברי המהרש"ל דס"ל דכל שמחובר ביצירתו כן לא מקרי בורר, בהקדם דברי מחה"ש (סי' שי"ט סקט"ו), דהנה המ"א (סי' ת"ק סק"ב) התיר לנקר את החלב מן הבשר ביו"ט, וכתב המ"א דברירה לא שייכא אלא בדבר המעורב, אבל בזה האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. וביאר מחה"ש דכוונתו דכל שהוא בטבע ברייתו מחובר הוי כמין אחד, דאין לומר דכוונתו דהוא מין אחד ממש, דהא ודאי דחלב הוי מין אחר, אלא מכיון שהם דבוקים מיקרי מין אחד לענין זה. [אלא דהמ"א אינו מתיר בזה רק בב' מיני אוכלים ולא בפסולת, עיש"ה]. ומעתה נימא כן בדעת מהרש"ל, דשם בורר הוי כשמעורב פסולת, שעי"ז אין האוכל אינו ראוי לאכילה והוי קלקול באוכל, ובזה שמברר מתקן את האוכל שיהיה ראוי לאכילה, אבל בקליפי אגוזים כל זמן שהאגוזים בתוכם לא מקרי שהקליפות מקלקלים את האוכל, דכך הוא צריך להיות וכן הוא בטבע ברייתו, ומה שמורידין את קליפת האגוזים הוי כחותך דבר לב' חלקים, ולא שייך למקרי שבירת פסולת מתוך אוכל אלא כמפרידו כדי לאכול את האוכל, עי' מ"א סי' תק"י סק"ד דמביא לשון הי"ש, עיי"ש, ודו"ק. אלא דבירושלמי מבואר להיפך דגם עצם הפרדת הקליפה הוי ג"כ כבורר, וע"ז כתב המ"ב דאף להירושלמי דהפרדה הוי בורר, מ"מ לא שייך לחלק בין אוכל מתוך פסולת לפסולת מתוך אוכל, דמעשה ההפרדה [דהיינו שנעשו מופרדים זה מזה] הוא מעשה בשניהם, ואין כאן ב' אופנים שנאמר שא' כבורר וא' כדרך אכילה דהנ"ל ענין א', וכיון שהוא לאלתר מיקרי דרך אכילה שפיר דמי.

ומש"כ הבה"ל דליכא שם פסולת על העצמות, היינו דאי איכא שם פסולת א"כ הוי ודאי בורר דמוציא הפסולת מן האוכל, אבל כיון דכ"ז שמחובר לא מקרי שם פסולת, וס"ל שגם הירושלמי מודה לזה, אלא שהירושלמי מחייב משום התוצאה דלמעשה נעשה כאן מופרד הפסולת מן האוכל [דלאחר שהוציא ודאי מקרי על העצמות שם פסולת], ולכן האוכל בלחוד ופסולת בלחוד הוי כברירה, אבל באופן עשייתו לא שייך שם פסולת ואוכל, ועדיף מב' מיני אוכלין דזה שאינו רוצה לאכול מקרי פסולת, ולכן כבר קודם הברירה חל שם תערובת אוכל ופסולת, אבל בזה דהוי גוף אחד אין על העצמות שם פסולת כלל, ולכן אף דבתכלית המעשה נעשה כאן מופרדים אוכל מפסולת, אבל כיון דבשעת המעשה עדיין אין שם אוכל ופסולת, לכן אין חילוק איך מפריד את העצמות מן הבשר, לכן כל שכוונתו לאכלו לאלתר מקרי דרך אכילה ושפיר דמי, ודו"ק היטב.

מיהו אין מובן כל כך מאי דמקשה הבה"ל מבוסר דר"ת אסר לסחוט אף לתוך מאכל, דכיון שהפרי אינו ראוי הו"ל כבורר אוכל מתוך פסולת, אלמא אף דהבוסר הוי עצם אחד שמחובר בו אוכל ופסולת, אפ"ה שם בורר עליו כיון שנברר אחד מחבירו, הא התם בין כך הוי אוכל מתוך פסולת, ומ"מ אסור לפי המ"א משום דהוי דרך ברירה (ראה סימן א' אות ד'), וא"כ טעם האיסור משום שזה דרך ברירה ולא שייך לדידן שזה דרך אכילה, ומאי קשיא ליה. ולפי מש"כ אפשר ליישב קצת דאף דהבוסר הוי דרך ברירה, אבל מ"מ בגוף אחד לא שייך מעשה ברירה כיון שהוא הפרדה בעלמא אם הוא לאכול לאלתר, וס"ל דלא יועיל דרך ברירה כשחסר בעיקר המעשה ברירה, דאין כאן מעשה ברירת תערובת, ומה בכך שזה מעשה שדרך לעשותו עבור לאח"ז. [ומ"מ ודאי דמ"מ לכאו' מסתבר שאי"ז קושיא, דכשם שגם בקליפה כל שעושה עבור לאח"ז מיקרי ברירה, ה"ה במעשה שלעולם דרכו לעשותו לאח"ז מיקרי מעשה ברירה, שזה דרך ברירה דלאח"ז].

ב. בורר בדבר שמעורב מתחילת יצירתו

והנה כתב המ"א בסי' ת"ק סקי"ב גבי ניקור החלב דאין זה בורר, דכתב דהיינו טעמא משום דהאי לחודא קאי והאי לחודא קאי, וכתב דאפי' למש"כ בסי' תק"י [ונראה דכוונתו להא דכתב בסי' תק"י סק"ד מהירושלמי דקליפת אגוזים הוי בורר, אף דהאי לחודא והאי לחודא קאי], היינו בדבר שהוא פסולת גמור או בב' מיני אוכלין, אבל הכא הוא מין אחד ואינו פסולת, אלא איסורא הוא דרביע עליה. והנה דברי המ"א אינם מובנים, דאי מיקרי מין אחד מה צריך להגיע משום דהאי לחודא קאי, הא במין אחד מבואר בסי' שי"ט ס"ג דליכא בורר כל שראוי לאכול, וכיון דס"ל דחלב מקרי מין אחד עם בשר א"כ ודאי מותר.

גם צ"ע מש"כ המ"א בסי' תק"י סק"ג וז"ל: ונ"ל דמותר לקלוף שומן הצף ע"פ החלב שקורין סמעטנא אפי' בשבת, וכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת עם החלב, וכמש"כ סי' שי"ט סי"ד, ע"כ. והיינו דהתם איתא בשו"ע דמותר לשפוך מכוס לחבירו בנחת, ובלבד שיזהר שכשיפסק הקילוח ומתחילין לירד ניצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, יפסיק ויניחם עם השמרים, שאם לא יעשה כן הניצוצות מוכח שהוא בורר, וא"כ ה"נ צריך להניח מעט סמעטנא בתוך החלב, דמה שנוגע הוי כניצוצות הנישופות. וצ"ע אמאי אסור בזה, הא זה הוי כמו ניקור החלב דלכאו' גם זה נידון כמין א', והאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ובמה גרע למקרי יותר ב' מינים מחלב ובשר.

ובאמת צ"ב אמאי באמת חלב ובשר מקרי מין אחד, הא כתב הב"י ביו"ד ריש סי' צ"ח ובשו"ע שם ס"א ובט"ז וש"ך שם סק"א דהוי ב' מינים, וכבר הקשה כן במחה"ש סי' שי"ט סקט"ו. וביותר קשה דבסי' שי"ט סקט"ז כתב המ"א בשם המ"מ דשמרים ויין הוי מין אחד, והוא תמוה, שלכאו' בוודאי דיין ושמרים הם ב' מינים, וצע"ג.

אולם היטיב אשר דיבר בזה מחה"ש בסי' שי"ט סקט"ז, דמין אחד הכוונה דמחוברין כן מתחילתן ומקרי דבר אחד, ולא שייך לומר דיש כאן ב' מינים המעורבין, ויעוי"ש עוד במחצה"ש שבזה מפרש את תירוצו של המ"מ [הנזכר שם במ"א, ולעיל בסי' שי"ט מ"א סק"ה] דבמשמר הוי ברירה אף דהוי מין אחד כיון דהם דברים לחים, ומפרש דקושייתו היה שהרי זה מחובר מתחילת יצירתו, ומ"ט שייך בזה ברירה, וע"ז תירץ המ"מ דכיון דמעורבין ממש מקרי ברירה אף שהוא כן מתחילת ברייתן, ודבריו צ"ב דהרי סוכ"ס הם מחוברין מתחילת יצירתן, וצ"ב.

ולכאו' נראה הביאור בזה, שכל שהוא מעורב מתחילתו נחשב דבר אחד ממש אין שייך בזה ברירה, דרק בב' דברים נפרדים המעורבים שייך בזה ברירה, אלא דלכאו' צ"ע מדברי הירושלמי לגבי שומין דשייך ברירה בהפרדת הקליפות, וצ"ל דשאני פסולת גמור המעורב מתחילתו מב' מיני אוכל המעורב מתחילת יצירתו, אלא שהדבר צ"ב דמ"ש זמ"ז, וצ"ב.

ונראה לבאר דבפסולת מן האוכל שנעשה האוכל ראוי לאכילה, א"כ שפיר הוי תיקון אף באופן זה דבתחילת מעשה ההפרדה מקרי דבר אחד, מ"מ לאחר הברירה נעשה האוכל מבורר מפסולת, ונעשה כאן תכלית המלאכה שאין הפסולת ביחד עם האוכל, אבל באוכל מתוך אוכל דהמלאכה הוא רק "מעשה ההפרדה" שעושה ב' מינים מופרדים, בזה אמרינן דכל שהוא דבר אחד מתחילת ברייתו לא נעשה כאן פעולת הפרדה של ב' דברים כלל. ובזה נראה לבאר כוונת המ"מ דדברים לחין שאני, היינו דבדברים לחין יתכן שמתחילת יצירתו יהיה תערובת של ב' מינים דומיא דיין ושמרים שלא שייך למקרי שהכל דבר אחד, דודאי בשמרים לא מקרי שהוא דבר א' עם היין, וממילא שפיר מיקרי תערובת, ושייך ביה ברירה, אבל בחלמון וחלבון אף דהוי דברים לחין, מ"מ חיבורן הוי כדבר יבש שהוא אחד עם חבירו, דהחיבור של החלבון עם החלמון אינו כצורת תערובת דברים לחין, אלא כדברים יבשים שמחוברים בטבען אחד עם השני, וממילא שפיר מיקרי דבר א' ממש ולא ב' מעורבים, וכיון שאין כאן שם תערובת לא שייך בזה ברירה.

ומ"מ נראה דאי אפשר לבאר דברי המ"מ כאשר פירשו המחצה"ש, דמשום שהיין והשמרים הם בוודאי ב' מינים ע"כ מיקרי מעורבין אפי' מתחילת יצירתן וכנ"ל, דהא המ"א בסקט"ז הביא ראיה לזה דמשמר מקרי מין אחד אי לאו משום דברים לחין, מהא דסוחט פירות דלא אסרינן בסי' ש"כ משום בורר, והא התם ודאי הוי תערובת גמורה, דבוודאי א"א לומר שקליפה ופרי מין א', ואיך יתכן לפרש דטעם דאינו בורר משום שזה מין א', ועוד דלדבריו מה תירץ המ"מ דבדברים לחים מיקרי מעורב ממש, לפי שיין ושמרים וודאי ב' מינים, וה"נ נימא לגבי קליפה ופרי, ודברי המחה"ש צע"ג, אולם אם נאמר דהביאור בדברים לחין משום דלא הוי גוף אחד, דבדבר לח תמיד מקרי תערובת, דדבר לח אינו חיבור גמור ואינו נחשב לדבר אחד גדול אלא לתערובת, ולכן מקרי ברירה של ב' מינים דלא הוו מחוברין, שפיר כתב המ"א דבסוחט פירות ודאי הוי הכל מין אחד וגוף אחד קודם הסחיטה, שהרי זה סגנון חיבור מתחילת יצירתו של דבר יבש שמחוברים יחד לגוף אחד, ואינו דומה כלל ליין ושמרים דהוי ב' מינים משום דלא מקרי שהם מחוברים, כנלע"ד.

ולפי דברינו א"ש ד' המ"א בסי' ת"ק לגבי ניקור, דכוונתו שזה מין א' משום שכך הוא בתחילת יצירתו, והוצרך להוסיף סברת האי לחודיה קאי, שלא יהא בסגנון תערובת דברים לחים דמיקרי תערובת מתחילת יצירתן, שהם לעולם ב' דברים מעורבים, והכא אינו כן אלא שהם מחוברים בסגנון חיבור זל"ז המשווי ליה גוף א', ומ"מ אילו היה נחשב לפסולת היה שייך גם בזה שם ברירה [וכמו שיבואר להלן בדעת המ"א], וע"ז תי' שאי"ז פסולת דזה מאכל, אלא דארי הוא דרביע עליה, ודו"ק. [ואי"ז שייך לענין האי לחודיה דשומן ורוטב שבמ"א סי' שי"ט סקט"ו, דזה סברא אחרת, וכמו שיתבאר להלן], ובזה א"ש כוונת מ"א לגבי חלב וסמעטנא דשייך ביה ברירה, דהתם הוה דברים לחים, ובדברים לחים לעולם שייך ברירה [זולתי ביין בין הגיתות כדלהלן], ודו"ק.

ומצינו להרמב"ם בפ"ח דס"ל גם בשמרים בין הגתות דאז הוי הכל גוף אחד היין והשמרים, דלית בזה משום בורר, עיי"ש, והיינו דכל דלא מקרי דיש כאן ב' דברים שמרים ויין, והיינו בין הגתות דהשמרים עדיין לא נתפרדו כלל מהיין למקרי ע"ז שם שמרים, לא מקרי בורר, דלא מקרי מפריד מין מחבירו, ומוכח מזה כמש"כ דוודאי בגוף א' ממש אין שייך ברירה, אלא שמשעה שהוכרו השמרים נחשב כב' דברים מעורבים, וקודם לכן נחשב גוף א' ממש, ובאמת לפי הרמב"ם אפש"ל דגם בפסולת גמור כן הוא, דומיא דשמרים ביין בין הגתות שלאחר שנתפרד ונתברר ודאי השמרים הווה פסולת, ואעפ"כ לא אכפ"ל דסוכ"ס הווה גוף א' בתחילתו, והרמב"ם השמיט הא דירושלמי בקליפת שומין ובצלים, ועי' בה"ל בסוף סי' שכ"א דלא ס"ל להרמב"ם דקליפת פירות מקרי בורר, עי"ש. ולפי"ד אפשר לפרש דמשום דהכל גוף אחד הפרי עם הקליפה, ולא מקרי שם בורר במה שעושה מגוף אחד שני גופים.

ושאר הראשונים מפרשי בין הגתות משום דאז רוב בני אדם שותין יין, והיינו דס"ל דגם בגוף אחד שייך בורר כל שבתכלית המעשה נעשה כאן שני גופים פסולת ואוכל, וכדעת הירושלמי בקליפת שומין ובצלים, אמנם יתכן לדחות דברינו בשיטת הרמב"ם לגבי קליפת פרי, שהרי אפשר לחלק בין הא דבין הגתות לקליפה, דבין הגתות מפרש הרמב"ם דהכל כגוף אחד, ועדיין לא ניכר שם שמרים כלל, והכל הוא ממש דבר אחד כמו עיסה, ולא נחשב בתחילה שיש כאן פסולת כלל, משא"כ בקליפה דיש קליפה ואוכל, וכבר מינכר הפסולת, ויתכן לדונו כבר כאוכל המחובר לפסולת, ושייך בו ברירה.

ועי' מ"א סי' שי"ט סקט"ז דמבאר בסחיטה דהכל הוא דבר אחד, אמנם הוא כתב כן רק לגבי ב' מיני אוכלים דכל שהוא דבר אחד לא הוי ב' מיני אוכלים, משא"כ בפסולת, ואדרבה יעוי"ש שלהדיא מחלק בין כשחלק מהדבר פסולת או שהכל נאכל, יעוי"ש במה שמחלק בין סחיטה להוו"א לגבי חלמון וחלבון, עיי"ש שכתב דס"ד דהחלבון נחשב אינו ראוי ונידון כפסולת, ומוכח שסברתו שהכל מין א' לא שייך לגבי

פסולת. [אלא שיל"ע דא"כ אמאי הוצרך המ"מ במשמר לטעמא דדברים לחין, תיפו"ל משום שהשמרים הווה פסולת, ובזה לא אהני הסברא דגוף א' [ומעורב מתחילת יצירתו הסברא משום שזה גוף א' וכנ"ל], ואי נימא דהרמב"ם ס"ל דלא כירושלמי, ואף בפסולת שייך סברא זו, א"ש, אך המ"א מייתי דברי המ"מ, ואיהו גופיה ס"ל בסי' שי"ט סקט"ז, ובסי' תק"י ס"ד כהירושלמי, וצ"ל דנפק"מ לגבי לאלתר דשרי בפסולת ואוכל שהם גוף אחד, כמש"כ בביה"ל, ובמשמר אסור אפילו לאלתר].

ואיך שלא יהיה צ"ע מש"כ המ"א סי' שי"ט סקט"ז דבשומן ורוטב מותר, דכל אחד לחודא קאי, הא מ"מ לא עדיף משמרים, ושפיר הקשה התו"ש מהא דבסי' ת"ק דאסר בב' מינים אף דכל אחד לחודא קאי, וכאן בשומן ורוטב דאין לזה שם מין אחד דודאי לא מקרי מחוברין, וגם אין ברייתן מתחלתן כן, ודברי המחה"ש בסקט"ו אינם מובנים בזה, ובע"כ נראה דהמ"א מתיר בשומן אם אינו מוריד סמוך לרוטב, משום דהשומן שלמעלה שלא בסמוך לרוטב לא מקרי כלל מעורב עם הרוטב, ואינה הפרדה במקום התערובת, ועדיף מהא דסי' ת"ק סקי"ב גבי חלב ובשר דמ"מ החלב דבוק לבשר, ונחשב העליון מעורב עם התחתון מחמת החיבור, ומשו"ה צריך להגיע התם לכך דהוי מין אחד, אבל כאן לחלק השומן שלמעלה אין שייכות כלל לרוטב, ולא מקרי בזה בורר כלל.

ג. סיכום הדברים

א). ב' דברים המחוברים מתחילת יצירתם בחיבור גמור, אף אם לכשיפרדו יהפכו להיות ב' מינים חשיבי מין א' וגוף א' כל עוד שהם כחיבורם הראשון, ואין בהפרדתם משום ברירה.

ב). ואם מחוברים אוכל ופסולת מתחילת יצירתם, דעת מהרש"ל דלא שנא ואין בזה משום ברירה, ודעת מ"א עפ"י הירושלמי שיש בזה ברירה, ולהמשנ"ב רק במתכוון לברור כדי להניח, לפי שלאלתר מיקרי דרך אכילה בדבר המחובר מתחילת יצירתו, בין אם נוטל אוכל מפסולת או להיפך, דבלא"ה עדיין לא חל ע"ז שם פסולת [ובדעת הרמב"ם יל"ע אי ס"ל כמהרש"ל או כמ"א, אך אם הפסולת לא ניכר כלל כשמרים ביין הגיתות ס"ל שאין בזה משום ברירה].

ג). בדברים לחים לא שייך כלל זה, וגם מתחילת יצירתם חשיבי תערובת ושייך בהו ברירה [אלא א"כ איכא קולא דמשתתי בלא"ה שחסר בתיקון ובמלאכת מחשבת, וכדלהלן בסימן ג'].

ד). רוטב ושומן אמרינן דהחלק העליון של השומן אינו מעורב כלל עם הרוטב ומונח בפנ"ע, ואין בזה ברירה.

סימן ג

הערות שונות בענייני מלאכת בורר

א. ברירת איסור מהיתר

המ"א בסי' ת"ק סקי"ב כתב דמאכל שאסור באכילה לא מקרי פסולת לגבי ברירה, ולכן כתב דמותר לנקר החלב מהבשר ביו"ט, דהחלב לא מקרי פסולת, עיי"ש, וראה משנ"ת בדבריו לעיל אות ט'.

ובאמת הוא פלוגתת הראשונים, דהתוס' בדף קמ"ד ע"ב (ד"ה החולב) כתב בשם ר"ת דחולב בשבת אסור דהוי אוכל מפסולת, כיון דבשבת אין הבהמה ראויה לאכילה, ואף דבתוס' כתבו דהוא משום דש, ואולי לגבי דש גם מה שאסור משום דאיסורא רביע עליה מיקרי פסולת, מ"מ בחי' הרמב"ן וכן הר"ן בפ' חבית כתבו דמשום בורר קאסר ר"ת, וכן דעת הרשב"א בדף קנ"ד [וכן בדין, דהא בדף ע"ג ע"ב כתבו תוס' בשם ר"ת דליכא בחליבה משום דישה, דאין דישה אלא בגדו"ק, ובהמה לא גדו"ק, ועי' בס' שבת של מי שמגיה בדברי התוס' דף קמ"ד במקום משום 'דש' משום 'בורר', כי היכא דלא ליסתור דברי ר"ת אהדדי].

אמנם הרמב"ן והר"ן משיגים ע"ד ר"ת, וס"ל דמה שאיסורא רביע עליה לא מקרי פסולת וכדעת המ"א, ואף דעדיין יש לחלק דעד כאן לא ס"ל לר"ן ולרמב"ן דלא מקרי פסולת אלא בבהמה, דמ"מ אחר השבת היא ראויה לאכילה, ומשום איסורא ליומא לא משוה לה פסולת, אבל חלב שפיר מקרי פסולת כיון דאין ראוי לאכול לעולם, ועיי"ש בחי' הרמב"ן דכתב ג"כ דכיון דראוי לעכו"ם לא מקרי פסולת, ואף דכתב זה לגבי דש [וכתב כן להשיג על דברי הרי"ף דס"ל דבשבת לא הותר לחלוב לתוך הקדרה משום דש כיון דהוי פסולת], מ"מ אפשר דגם לענין בורר הוא כן, אבל עכ"פ הו"ל להמ"א לאתויי דהוא פלוגתת הראשונים, ואפשר דהכריע כדעת הרמב"ן והר"ן בסברא, וגם הכריע מסברא דהרמב"ן ס"ל אף באסור לעולם שאי"ז פסולת.

ונראה דאף לדעת המ"א דלא מקרי פסולת מה שאיסורא רביע עליה, היינו דוקא לענין זה דמקרי מין אחד וכמש"כ המ"א שם, אלא דבפסולת לא הוי ברירה אף במין אחד [וכנ"ל סק"א וסק"ג], וע"ז כתב דבאיסורא רביע עליה לא מקרי שם פסולת, אבל לגבי לסנן יין שיש בו תולעים ודאי הוי בורר, אף דבלא האיסור היו שותין את זה, דהנה בגמ' דף קל"ט ע"ב ושו"ע סי' שי"ט ס"י מבואר דיין שאפשר לשתות בלא"ה, אף דיש בו קמחין או קסמין ומסננו ליכא משום בורר, ומ"מ בתולעים כיון דא"א לשתותו כך, אף דהוא רק מחמת איסור מקרי בורר, ולפו"ר צ"ב מ"ש מד' המ"א לגבי ניקור דמחמת איסור לא מיקרי פסולת, אכן נראה דלא קשה מידי, דבאמת הא הוי כאן בורר גמור פסולת מתוך אוכל, אלא דאם משתתי בלא"ה לא מקרי תיקון, ומלאכת מחשבת [דהיינו חשובה] אסרה תורה, וכל דהוי יין קודם ואפשר לשתותו כך לא מקרי מלאכה מה שהוא מוציא הפסולת מזה, אבל אם עכ"פ מתקן דבר זה שיוכלו לשתותו ודאי מקרי תיקון, וא"כ ביין עם תולעים דודאי יש על תולעים שם פסולת גמור בלא האיסור, אלא דאתה בא להתירו משום דאפשר לשתותו כך, בזה כיון דמחמת איסורו א"א לשתותו כך מקרי תיקון והוי בורר, ולא גרע מהא דכתב בבה"ל סי' שי"ט ס"י (ד"ה הואיל) בשם הפמ"ג דאם הוא איסטניס ואינו יכול לשתות יין שיש בו קסמין, אף דרוב העולם שותין כך לא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם, ולדידיה הוי בורר, והיינו דכאן הא בעצם מעשה הברירה הוי מעשה ברירה גמור, שהרי הקמחין והקסמין הם פסולת גמור, והם מעורבין כתערובת דבר לחין ששם תערובת ע"ז, וא"כ הסינון נחשב מעשה ברירה גמור, אלא דההיתר משום דלא עשה כאן תיקון, וא"כ כל שנעשה כאן תיקון לדידיה מקרי בורר.

ב. נטילת זבוב מתוך משקה

בחזו"א (סי' נ"ג ד"ה ט"ז) כתב לגבי נטילת זבוב ממשקה דנחלקו האחרונים, ובט"ז (סי' שי"ט ס"ק י"ג) כתב דיטול קצת משקה עם הזבוב, וכן כתב במשנ"ב (ס"ק ס"א), והקשה בחזו"א דמאי מועיל נטילת קצת משקה, הא מ"מ שאר המשקה נתברר מהזבוב, ומאי מועיל דמיעוט משקה לא הוברר [וע"ד זה הקשה שם ס"ק ג' לגבי ברירת עצמות, וראה משנ"ת בסימן א' אות ו']. וכתב דבאמת העיקר כהמהריט"ץ דבנטילת זבוב ממשקה ליכא בורר דעומד בפ"ע, אלא דהבורר הוא במים הדבוקים על הזבוב, ולכן אסור ליטול הזבוב לבד, דעי"ז יתפרדו המים הדבוקים בזבוב, וכשנוטל עם קצת משקה לא הוי בורר דלא יתפרד.

ונראה שהחזו"א כתב כן משום דראה רק את הבאה"ט בסק"ב דהביא את המהריט"ץ, אולם יעוין במהריט"ץ גופא (סי' ר"ג) דלא כתב דהטעם הוא משום דהוי עומד בפ"ע, אלא דבדבר לח לא הוי מלאכת בורר בנטילת הפסולת, ורק היכא דמשמר דנוטל האוכל זה הוי מלאכת בורר בדבר לח, ואילו ביבש רק נטילת הפסולת הוי בורר ולא שימור, ולכן אין בורר במכניס למסננת ונשאר הפסולת, ובלח הוי בזה חשיבות מלאכה, עיי"ש. ובבית מאיר הביא דברי המהריט"ץ דבדבר לח לא מחשיב מלאכה היכא דנוטל פסולת, ושיבח מאד סברא זו.

ובעיקר דברי החזו"א שהקשה מאי מועיל נטילת משקה, אפש"ל דכל היכא דאין נוטל הפסולת לבד ונשאר האוכל לא מקרי מעשה בורר, אלא מפריד חלק א' מהאוכל מהחלק הב', וחלק אחד יש בו פסולת וזה אינו מגרע, וכ"כ הפמ"ג דכל היכא דנוטל עם אוכל או משאיר פסולת באוכל לא הוי בורר, ודו"ק.

ג. ברירה בקנון ותמחוי

הא דקנון ותמחוי פטור אבל אסור אינו משום דהוי שינוי במעשה הברירה, דא"כ אף להניח היה צריך להיות פטור כמו כל שינוי, ובראשונים משמע דחייב בלהניח, וכ"כ המשנ"ב סק"י, אלא דהפטור הוא כמו בידו בלאכול לאלתר דלא הוי דרך ברירה אלא דרך אכילה, ובקנון ותמחוי ג"כ לא הוי דרך ברירה בלאכול לאלתר, ואף דלא הוי דרך אכילה מ"מ גם אינו דרך ברירה, כיון דאינו כלי מיוחד לברירה, וכ"כ להדיא בבה"ל סי' שכ"א סי"ב ד"ה מידי, וכ"כ הלבוש סי' שי"ט ס"א בטעם קנון ותמחוי דדוקא לאלתר לא הוי דרך ברירה.

ד. בורר בשני מיני אוכלים, ובענין סילוק מין א' להגיע למין השני

והנה דעת המ"ב דבשני מיני אוכלים כל האיסור הוא מעשה ההפרדה, דמפריד כל מין בפ"ע, וכן מדייק מלשון הרמב"ם, עי' בה"ל ס"ג ד"ה היו וכן בס"א ד"ה ובורר. אולם עיין בבה"ל ס"ג (ד"ה לאכול) דכתב בשם הישועות יעקב, דענין מלאכת בורר, כיון שהאוכל אינו ראוי לאכילה עם הפסולת שבתוכו, ולכן מפריד הפסולת, וא"כ אין המלאכה נקראת על שם ברירת הפסולת, רק דמתקן האוכל שיהיה ראוי לאכילה, וזהו מלאכה הצריכה לגופה דמשוי ליה אוכל גמור, אולם בשני מיני אוכלים אין כאן תיקון האוכל רק מעשה הפרדה, ולכן בשני מיני אוכלים כל שבירר את מה שאינו רוצה לאכול הוי משאצל"ג, כיון דבמעשה הברירה ליכא תיקון. ובבה"ל משיג ע"ז, ודעתו דגם בב' מיני אוכלין נעשה תיקון באוכל דנעשה מבורר מהמין השני, ולכאורה המשנ"ב סותר א"ע, דלעיל כתב דבב' מיני אוכלים המלאכה הוי מעשה ההפרדה. אולם אפש"ל דכוונתו דודאי הוי המלאכה מעשה ההפרדה, מ"מ מקרי תיקונו במה שנעשה מין אחד מבורר מחבירו, ולא עצם מעשה ההפרדה.

והנה כתב הבה"ל דרק כאשר המינים מעורבין יחד כל מין בחבירו, ונתקן המין ע"י ברירת חבירו ממנו, מיקרי תיקון באוכל, משא"כ כשמונח בקערה מין אחד על מין שלמטה ממנו, ומסלק להמין שלמעלה כדי להגיע למין שלמטה ממנו, לא שייך בזה תיקון שיהא נקרא מלאכה הצריכה לגופה, ויותר נראה דאפי' איסור דרבנן לא שייך בזה, ואפי' למ"ד משאצ"ל חייב בזה מותר וכו'. ואפי' אם תרצה לומר דבמה שאינו מסודר כל מין בפ"ע הוא בכלל מעורבין, ושייך תיקון באוכל, משא"כ כשמונח בקערה מין אחד על מין שלמטה ממנו, ומסלק להמין שלמעלה כדי להגיע למין שלמטה ממנו, לא שייך בזה תיקון שיהא נקרא מלאכה הצריכה לגופה, ויותר נראה דאפי' איסור דרבנן לא שייך בזה, ואפי' למ"ד משאצ"ל חייב בזה מותר וכו'. ואפי' אם תרצה לומר דבמה שאינו מסודר כל מין בפ"ע הוא בכלל מעורבין, ושייך בזה ברירה, מ"מ נראה דאין להחמיר בזה רק כשמסלקו מלמעלה ודעתו בברירתו כדי להניחו לאחר זמן, דאז הוא בכלל ברירה, נוכל לומר דמקרי מלאכה וגם מלאכה צריכה לגופה, כיון דבהסרתו מכינו לאח"כ, אבל אם אינו חושב אודותו כלל, רק שרוצה להסירו כדי להגיע למין שלמטה ממנו, זה לא הוי בכלל בורר כלל דומיא דפסק בשו"ע סי' שט"ז ס"ז בצידת נחש דאם מתעסק כדי שלא ישכנו מותר, והוא אפי' להרמב"ם דס"ל משאצ"ל חייב, וכמו שכתבו המפרשים הטעם כיון שאינו רוצה בעצם הצידה רק כדי להפרידו מעליו לא הוי מלאכה דאורייתא, וה"נ בענייננו שרצה לסלקו רק כדי להגיע למין שלמטה הימנו, ולענין פסולת מתוך אוכל שאני שמתיפה האוכל ע"י ברירתו, משא"כ בזה שאינו מתיפה המין שלמטה עי"ז, ורק משום עצם הברירה שבורר כל מין מחבירו, וזה לא שייך בזה, עכתו"ד. ולא נתברר כוונת המשנ"ב, דממ"נ אם זה מקרי ברירה מאי שייכות לומר דהוי משאצ"ל, וכן דלא ליהוי מלאכה.

ויעוין בדף קי"ז לגבי מפשיט דאין צריך לעור, ומקשה הגמ' הא הוי פס"ר, ותי' דשקיל בברזי, וכתב התוס' הרא"ש דכיון דצריך רק ללקיחת הבשר לא הוי מלאכה, כיון דמתקלקל העור. והיינו נמי הטעם כיון דעסיק בלקיחת הבשר לאו שם מלאכה ע"ז, דכן הוא דרך תשמישו. ובזה מיושב קושית הגרע"א שם דהקשה מאי שייך שם לומר דהוי אינו מתכוין ופס"ר, הא קעביד מעשה הפשטה בידים. ולפי"ד התוס' הרא"ש א"ש, דכיון דעסיק בלקיחת הבשר הוי אינו מתכוין כלפי ההפשטה, אלא דהוי פס"ר דבע"כ פעולתו מתייחסת גם לעור, אבל כל דהוי דרך קלקול אינו מתיחס כלל פעולתו לזה, כיון דהוא דרך תשמיש של הבשר. וראה עוד משנ"ת במקו"א לענין שבירת חבית עפ"ד תוס' רא"ש. ולפי דברי התוס' רא"ש דכל שפעולתו הוא כדי להגיע לאוכל או להשתמש לאו שם מלאכה עי"ז, אם לא הוי פס"ר בכוונתו לעצם מעשהו, דברי המשנ"ב נכונים מאד, דכיון דכל כוונתו כדי שיוכל לאכול מה שלמטה, אף דעושה כאן מעשה ברירה ע"י לקיחת העליון, מ"מ אין מתייחסת פעולתו להמלאכה, אלא הוי נטילת האוכל, ובסילוק המפריע לא מקרי שם מלאכה, וכמש"כ בתוס' הרא"ש לגבי מפשיט, דאף דעושה הפשט כיון דמטרתו בשביל לקיחת הבשר, כל שאין פס"ר דיש לו צורך בעור לא הוי כלל מלאכה, וה"נ בבורר בכה"ג דהסרת המפריע כדי להגיע לשימושו לא מקרי שם מלאכה ע"ז, כן נראה בעיני להבין דבריו של האי גאון וצדיק מרא דשבתא.

ייש"כ מרובה להרה"ג בן ציון גרינהויז שליט"א
על סיזעו המרובה בעריכת הדברים

הגהות
הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א
מרא דאתרא הקריה החרדית בית שמש
ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

ליהנות ממה שבירר בשבת

סי' שי"ט סעיף א' ביאוה"ל ד"ה הבורר אוכל מתוך הפסולת: אולם לפי מה שכתב הגר"א לעיל בסימן שי"ח ס"א אין להחמיר בשאר מלאכות בשוגג לענין דיעבד וע"ש בבה"ל. ועי"ש משנ"ב סק"ז - שם ד"ה המבשל לענין איסור דרבנן, ושם ד"ה אחת לענין הוצאה. ומש"כ כאן לענין שאר מלאכות, לכאורה כוונתו אפי' שאר מלאכות גם בבישול, דכן פסק הגר"א שם כר"מ, אולם עי"ש בבהגר"א דיש סברא דרק בבישול חמיר יותר משאר מלאכות, ואפשר שלזה כיוון המשנ"ב.

פסולת מתוך אוכל לאכול מיד

סי' שי"ט שעה"צ אות א': וכמו שביארתי בבה"ל - ס"ד ד"ה מתוך, ועי' לעיל מזה ד"ה הבורר.

הסרת צרעה שנפלה למשקה

סי' שי"ט באר היטב ס"ק ב': דלא שייך ברירה אלא מה שצריך לפשפש ולברור אבל דבר שצף למעלה כבר ברור הוא וכו' - ע"ש במהריט"ץ דלי'תא טעם משום דמבורר ועומד, אלא דבדבר לח לא שייך ברירה בידיו רק ע"י שימור, דזה דרך ברירה בדבר לח, עי"ש דכתב נמי דבדבר יבש אינו חייב על שימור, דבדבר יבש שייך רק ברירה בידיו או בנפה ע"י נענוע הכברה, וכן הביאו הב"מ. ועי' חזו"א סי' נ"ג ד"ס"ל כמו שכתב הבה"ט משום דהוא מבורר ועומד, ולא ראה דברי המהריט"ץ בפנים דמבואר בדבריו דמשום זה שייך למקרי עוד בורר.

ברירה באוכל מאוכל ע"מ להניח שניהם

סי' שי"ט סעיף ג' ביאוה"ל ד"ה היו לפניו וכו': ולענ"ד נראה פשוט מלשון הרמב"ם דס"ל דהברירה מה שבורר מין אחד מחבירו וכו' - ועי' לקמן בה"ל ד"ה ומניח מביא מכמה פוסקים בדעת הרמב"ם דבאוכל מן אוכל הוא דוקא אם שניהם להניח, עי"ש. ועי' בראש יוסף דף ע"ד דג"כ כתב כן בדעת הרמב"ם, אלא דספיקתו לדעת התוס' והרא"ש כיון דכתבו דאותו שאינו רוצה מקרי פסולת, עי"ש, וא"כ השגתו אינו השגה, דספיקת הפמ"ג הוא לתוס'.

היתר ברירת החלמון מן החלבון

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה היו לפניו וכו': דאיתא שם דשרי לסנן החלמון מן החלבון ע"י מסננת - בשו"ע סט"ו, עי"ש ובמשנ"ב סקנ"ח.

ברירה בב' מיני אוכלים בנפה וכברה

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה היו לפניו וכו': לברור שני מיני אוכלים אחד מחבירו אף ע"י נפה וכברה - ע' לעיל בה"ל ד"ה ובורר.

ברירת עלין מעופשים מן הירק

סי' שי"ט סעיף א' משנ"ב ס"ק ז': ואפילו אם אין העלין הללו פסולת גמור שראויין לאכילה ע"י הדחק אפי"ה יש איסור לברר מדרבנן - צ"ל דמיירי דרוצה לאכול לאלתר את העלין המעופשים, דאל"ה אפי' בב' אוכלין איכא ברירה. שו"ר דלפי הרמ"א ס"ג שכתב דבאותו המין אין ברירה, אפי' אם בורר שאינו רוצה לאכול, א"ש, דכאן הוא מין א', ולכן אסור רק משום דאינם ראויים כ"כ, וזה מדרבנן, וכן מבואר במ"א סק"ה, ורמז לזה המשנ"ב סקט"ו, וכן מפורש במ"מ פ"ג משביתת עשור. וע"ע סי' ש"כ ס"ה בה"ל ד"ה הואיל וד"ה לאכול.

קדמה מעשה למחשבה - בבורר ובצידה

סי' שי"ט שעה"צ אות ה': ואם בירר לאותה סעודה ואח"כ נמלך וכו' מ"מ לא אריך למיעבד הכי [פמ"ג] וצריך ראיה לדבריו עיין בסימן שט"ז ס"ו - לכאורה אינו דומה לשם, דהתם לא עשה שום צידה, אלא דעשה שישאר ניצוד כמקודם, ולא יהי' משוחרר בעזיבת הראשון, אבל כאן כיון דלא אכל התברר שהברירה לא הי' דרך אכילה, ודו"ק. ועכ"פ נראה כן דלא עשה לצורך אכילה, משא"כ התם לא נראה כלל שעשה

צידה. ועי' בכף החיים אות ג"ץ דפשיטא ליה דאסור משום דנראה כבורר לאח"ז. שו"ר דכוונת המשנ"ב מדברי הרמב"ן שהובא בבה"ל ד"ה חייב, שאם ישב על הפתח ולא ידע שצבי בתוכו, מותר לו לישב שם עד שתחשך, וזה דומה לכאן, אולם לפי מש"כ בחי' יש לחלק בזה.

ברירת טוב מגרוע במין אחד

סי' שי"ט סעיף ג' משנ"ב ס"ק ט"ו: וצריך לברור זה שרוצה לאכול עכשיו - לכאורה בזה אם רוצה לאכול עתה היותר גרועים, מותר לברור הטובים, דהרי כל הטעם שאסור בזה אף דהוי מין א', כתב במשנ"ב סק"ז משום דמחזי כבורר פסולת מן האוכלין ואסור מדרבנן, אבל אם בורר הטובים לא מיחזי, וצ"ע. שו"ר בפמ"ג מ"ז ג' דג"כ מסיק דיכול לברור גם הטובות אם רצונו לאכול המין הגרוע.

לברור מה שרוצה להניח בב' מיני אוכלים

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה ומניח השני כדי וכו': דבשני מיני אוכלים אע"פ שלא אכל מה שבירר אלא מה שהיה בורר בידו הניחו לבו ביום או למחרת ואכל המין הנשאר שרי וכו'. וכ"כ ג"כ בספר מגלת ספר לדעת הרמב"ם - וכ"מ בקרית ספר, וכ"כ במגן אבות לדעת הרמב"ם, וכ"כ בהגהת ראמ"ה דף ע"ד בדעת הרמב"ם, וכ"כ בראש יוסף שם.

מלאכה שא"צ לגופה במלאכת בורר

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה לאכול מיד: אמאי חייב הרי הוא מלאכה שאין צריך לגופה וכו' - עי' בעה"מ פ' האורג ובחי' הרמב"ן שם, דמבואר בדבריהם דבבורר אף דלא הוי צורך בגוף הפסולת, מ"מ מקרי מלאכה הצריכה לגופה כיון דכן הי' במשכן, ע"ש. וא"כ כל מה שדן בבה"ל דמקרי משאצל"ג ליתא לפי"ז.

שאין דעתו כלל לעצם המלאכה

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה לאכול מיד: רק שרוצה להסירו כדי להגיע למין שלמטה ממנו זה לא הוי בכלל בורר כלל - מקור לדברי המשנ"ב, עי' בתוס' הרא"ש עד"ז לגבי מפשיט, ועי' מש"כ בעזה"י בזה בחידושי דף ק"א ע"ב.

פסולת מתוך אוכל בשעת אכילה

סי' שי"ט סעיף ד' ביאוה"ל ד"ה הבורר פסולת: ומצא פסולת בחתיכה שהוא אוכל ומפריש פסולת מתוך אוכל הוא שמותר הרי דהרמב"ן נקט זה למילתא דפשיטא דזהו לאו דרך ברירה - עי' חזו"א ריש סי' נ"ד דמשיג ע"ז, וכתב דהרמב"ן נמי אוסר, ובפרט מה שמשמע מדברי הבה"ל דמביא ראי' מדברי הרא"ש מכוס לשתות דאוסר בזה, ומשמע דהרמב"ן מתיר גם בזה, כתב דזה תמוה. ועי' לק' סי' שכ"א משנ"ב סקפ"ד ושעה"צ צ"ח צ"ט.

בהיתר הרא"ש סינון מים מתולעים ע"י מפה שבפיו

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה הבורר פסולת: משמע דס"ל כמהריט"ץ - עי' בתשו' מהריט"ץ סי' ר"ג דמביא ראי' זו מהרא"ש לדבריו, ועי"ש בתשו' מהר"י אבולעפיא על דבריו דדחה ראי' זו משום דהעובדא דהרא"ש הי' בורר בכלי, דהמפה הוי כמסננת, ולכן אי לאו שהוא מעשה אכילה ממש אסור.

הוצאת עצמות רכים מהדגים

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה מתוך אוכל וכו': לא מיבעיא אם העצמות רכיכי וראויים ג"כ לאכילה וכו' דבודאי אין שם פסולת עלייהו כלל - צ"ע דאפי' לא הוי פסולת, מ"מ לא גרע מב' מינים, ועי' לק' בה"ל ד"ה חייב בסופו דכתב סברא זו, ואולי כוונתו דדרך לאכל את העצמות גם בתוך הסעודה.

הוצאת לוזים ובטנים מתוך קליפתן

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה מתוך אוכל וכו': מה שהביא המ"א בסימן תק"י בשם הי"ש לענין לוזים ובטנים שנשתברו - עי' לקמן משנ"ב סקכ"ד.

תיקון

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה מתוך אוכל וכו': אין שום פסולת - אין שם פסולת.

בהיתר הוצאת העצמות מהדגים

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה מתוך אוכל וכו': וה"נ בעניננו היכא דכונתו לאכול לאלתר וכו' ואין שם פסולת עלייהו כיון דעדיין לא נפרדו - עי' חזו"א סי' נ"ד דמשיג ע"ז, וכתב דאין שום ראיה משומים ובצלים, וכתב דאין שום לימוד זכות. וע"ש מש"כ איך לעשות עם העצמות, ועי' מש"כ בחי'. ועי' כף החיים דמביא עוד מתירים בברירת העצמות, משום דזה הוי דרך אכילה ולא דרך ברירה.

טעם היתר קליפת שום ובצלים

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה מתוך אוכל וכו': וכמו שם לענין קולף שומים ובצלים וכו' ואין דומה לפסולת דעלמא שהוא פסולת גמור שהוא נפרד מן האוכל משא"כ זה שהוא מחובר ביחד עם האוכל - עי' סוף סי' שכ"א בה"ל ד"ה לקלוף דכתב טעם אחר בזה וצ"ע, ועי' לקמן משנ"ב סק"כ.

בורר פסולת מאוכל שהם בחיבור אחד

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה מתוך אוכל וכו': ואין להקשות על דברינו מהא דאיתא בסימן ש"כ ס"ה דר"ת אוסר בבוסר וכו' - דמקשה מבוסר, קושיתו אינו מובן, דהא התם כתב המשנ"ב בשם האחרונים דדוקא לאח"ז ולא לאלתר דומיא דקליפין, ואי משום דהמ"א דס"ל דגם לאלתר אסור, הא בין כך התם הוי אוכל מתוך פסולת, וצריך להיות מותר לאלתר, אלא דכתב המ"א משום דהוי דרך ברירה, והיינו דלענין סחיטה הוי לאלתר כלאח"ז, וא"כ מאי מקשה, והנראה מזה דכוונת הבה"ל דבעצם א' לאלתר אינו משום דהוי דרך אכילה, אלא דכל לאלתר לא מקרי כלל שיש פסולת, ואף דרך ברירה מותר.

סחיטת בוסר

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה מתוך אוכל וכו': דהא כתב שם בא"ר בשם שכנה"ג דהמקיל כדעה הראשונה דמתיר אף בבוסר לא הפסיד - עי' סי' ש"כ שעה"צ כ"ד דמחמיר כדעה אחרונה.

החיוב בסחיטת בוסר לר"ת

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה מתוך אוכל וכו': ועיין באבן העוזר שכתב דאף הר"ן שהעתיק דה"ל כבורר אוכל מתוך פסולת ג"כ כונתו דה"ל כדש וכו' - וכ"כ הבה"ל לק' סי' ש"כ ד"ה לאכול בשם הח"מ והנשמת אדם, ועי"ש מש"כ בבה"ל בגליון.

תיקון טעות

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה מתוך אוכל וכו': לדעת הרמ"א - המ"א.

אם במציצת העצם אין מעשה ברירה

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה מתוך אוכל וכו': ימצוץ בפיו מעט כל עצם קודם שמשליכו לחוץ דשוב אין שם פסולת עליו - עי' חזו"א סי' נ"ד סק"ד דכתב דאין זה היתר כלל כיון שעושה זאת כדי שיהי' לאורחין בשר ברור, עי"ש. ועי' מש"כ בחי' בזה. ומש"כ דאין שם פסולת עליו, כוונתו דהוי דרך אכילה, דבלא"ה לא גרע מב' מיני אוכלין. ועי' בבה"ל בדיבור הסמוך אות ג'.

אופן נתינת החמין ע"ג שומים ובצלים חיים

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה חייב: אות ב'. אם הרוטב חם שהיס"ב בשעה שנותן הבצלים והשומים וכו' וכמו שכתבנו בסימן שי"ח סעיף ה' ע"ש סקמ"ח - ועי"ש בסקמ"ה.

איסור מלילת שבלים

סי' שי"ט סעיף ו' שעה"צ אות י"א: רש"י ביצה דף י"ב ע"ב ד"ה מוללין דס"ל דהוא רק מדרבנן וכו' - ברש"י איתא שם דהוי דרבנן משום דהוי דש כלאחר יד, מבואר ברש"י דהוי דישה ממש וכהר"ח, ורק משום דהוי כלאחר יד אינו אסור רק מדרבנן, ואפשר דס"ל דביד הוי כלאחר יד, עי' שבת דף קכ"ח ע"ב. אמנם ברמב"ם איתא פכ"א שבת הי"ד דמולל הוא רק נראה כדש.

בחיוב משמר

סי' שי"ט סעיף ט' ביאוה"ל ד"ה משמרת: דמאן דס"ל משום בורר לא ס"ל משום מרקד ודלא כפירש"י - וכן בר"ח דף קל"ח. כתב דמאן דס"ל בורר לית ליה משום מרקד, אולם שם פסק כר"ז דחייב רק משום מרקד, אולם בדברי הרמב"ם משמע דס"ל כרש"י ופסק כרבה, וכמש"כ הב"י דחייב משום שניהם.

לברור הקליפה מהאגוז

סי' שי"ט משנ"ב ס"ק כ"ד: ואף שהקשה עליו המ"א כבר יישבו בספר א"ר והביאו הפמ"ג שם דכיון שדעתו לאכול מיד וכו' - עי' לעיל ס"ד בה"ל ד"ה מתוך דכתב דבדעתו לאכול מיד גם המ"א מתיר.

סינון יין לבן בסודר

סי' שי"ט סעיף י' משנ"ב ס"ק ל"ח: מדעת הט"ז לקמן בסימן ש"כ משמע דדוקא ביין אדום וכו' - לפי טעם ח"א והגר"א גם אם שייך ליבון ביין לבן מותר, כמש"כ סקל"ט.

שינוי בסינון יין בסודר

סי' שי"ט סעיף י"א משנ"ב ס"ק מ"ה: ר"ל משקה עכור קצת אבל כשמסננין בו יין צלול וכו' א"צ שום שינוי - זהו להלכה שפסק כדעה א', ולרמב"ם הוא רק כשמסנן יין צלול, ועי' משנ"ב סקמ"ב דבעכור יש להחמיר.

בסינון היין מה שצריך ליזהר שלא יעשה גומא בקבלת היין

סי' שי"ט משנ"ב ס"ק מ"ה: בסודר. ר"ל משקה עכור קצת אבל כשמסננין בו יין צלול דמותר לסנן במשמרת אף בסינון א"צ שום שינוי - מיהו לדעת הטור לפי פי' הגר"א דבעכור אסור גם בסודר, ובצלול מותר גם במשמרת, וכן מביא בשעה"צ ל"ד בשם חי' הר"ן והמאירי, א"כ ליכא לפרש כאן לא ביין צלול דאז מותר אפי' במשמרת, וגם בעכור ליכא למימר דאז אסור אפי' בשינוי כמו בסודרין, בע"כ צריך לפרש הדין הזה משום סחיטה כדפירש רש"י, אבל ליכא לפרש כן בדברי הטור לפי הגר"א, דהא לדבריו החי' של משנתינו בסודרין דביין לא חיישינן לסחיטה, וכ"כ הגר"א בס"ב דלהכי מוכרח הטור לפרש הא דס"ב משום עשיית אהל, וא"כ הכא הטעם ע"כ משום עובדין דחול כפי' א' ברש"י, ולא כמו שפירש הב"ח דלפי' א' ברש"י הפירוש עובדין דחול דדמי למשמרת כהרמב"ם, אלא דהוי משום פעולה יתירא והוי כעובדין דחול.

סינון יין צלול שיש בו קסמין עבור איסטניס

סי' שי"ט סעיף י' ביאוה"ל ד"ה הואיל וראוין וכו': ולדידיה אסור דהוה בורר - ואם א' שאינו מקפיד מסנן עבור מי שמקפיד או להיפך, לכאורה יש לדמותו להא דבה"ל ריש סי' ש"ב ד"ה והוא.

בהיתר סינון מים צלולים במשמרת

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה משום ליבון: דאף לדעה זו מותר לסנן מים צלולים במשמרת כיון שהוא עשוי לכך - וכ"כ בהגר"א סי' ש"ב דבמשמרת מותר לכו"ע, וכן מוכרח בטור ושו"ע לפי דעת הגר"א בסי' ש"ב דס"ל דדעת הטוש"ע דגם באין לכלוך אסור, הביאו בבה"ל סי' ש"ב ס"ט ד"ה שיש, שכאן מתירין.

סינון יין בסודר

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה ואפילו בסודרין כו' בצלולין: ומשמע דאם אינן מיוחדין אף יין אסורין - וכן מבואר בהגר"א לדעת הרמב"ם דגם ביין יש משום סחיטה, וכ"כ בסי' ש"ב ס"ט, וכן מבואר מדברי המ"מ פ"ט הי"א גבי הא דאין סחיטה בשיער, וכ"ה דעת הרמב"ן, אלא דהרמב"ן כתב דגזירה שמא יסחוט אין בשאר משקין.

סינון יין עכור קצת בסודר

סי' שי"ט שעה"צ אות ל"ג: ר"ן ורשב"א ומיהו מהרשב"א מוכח דדוקא באין בו שמרים כלל - עי' משנ"ב לק' סקנ"ב שמביא מהר"ן דמשמע להדיא דאפי' איכא שמרים מקרי במקצת, עי"ש במשנ"ב סק"נ דכתב דמיירי התם ביין עכור קצת.

דעת הפוסקים בסינון יין בסודרים

סי' שי"ט שעה"צ אות ל"ד: כי יש עוד פוסקים שסוברין כהרמב"ם בזה דהמשנה דמסננין יין בסודרין מיירי בצלולין עיין בחידושי הר"ן וכו' - וכן הוא דעת הטור לפי' הגר"א, עי' בהגהת הגר"א בגמ' קל"ט ע"ב ובבהגר"א כאן ד"ה ולהרמב"ם, דיוצא לפי הטור דבצלולין מותר גם במשמרת, ובעכורין אסור אף בסודרין, אולם בב"י מפרש דברי הטור כהרשב"א והר"ן דבעכורין דוקא במשמרת אסור, ועי' בדברי הטור, ודו"ק.

סינון יין צלול

סי' שי"ט סעיף י"ג משנ"ב ס"ק נ': ומיירי השו"ע ביין עכור קצת דאם הוא יין צלול וכו' אף במשמרת ממש מותר [מ"א בשם ש"ג] - עי' לבו"ש ופמ"ג דמפרשין דברי המ"א בשם ש"ג דבזה היינו בנתינת קשין וקסמין גם הרמב"ם מודה דמותר בצלול אף דאוסר במשמרת, משום דהוי כסודר.

שפיכת תמצית התה מכלי שיש בו רשת

סי' שי"ט סעיף י"ד משנ"ב ס"ק נ"ה: ואם נתן קיסמין בפי הכלי שמערה וכו' אפילו לאלתר אסור אם אינו מפסיק כשמתחילין הניצוצות לירד משם דחשיב כבורר ע"י כלי - ולפי"ז גם בתה ששופכין מן הכלי שיש בו רשת יהי' אסור אחר שהולכין רק ניצוצות, דהוי בורר ע"י כלי. ועי' חזו"א סי' נ"ג ד"ה מן דאם נעכרו העלים בתוך המים ע"י תנועה חזקה, אסור לשפוך גם קודם שהולכין הניצוצות, דאז הוי הכל מעורב, אולם צידד דאפשר דזה לא מקרי ע"י כלי אף שיש רשת, עי"ש.

הוצאת זבוב שנפל במשקה

סי' שי"ט סעיף ט"ז ביאוה"ל ד"ה אלא במתקן וכו': ועיין בבה"ט - סק"ב.

בטעם היתר הוצאת הזבוב מהמשקין

סי' שי"ט ביאוה"ל ד"ה אלא במתקן וכו': וראיתי בספר בית מאיר דהסכים ג"כ למהריט"ץ וכטעמו המובא בבה"ט - בבית מאיר מבואר משום דאין ברירה בלח, וכ"ה בתשו' מהריט"ץ, ובבאה"ט הביא טעם אחר.

ברירה ע"י עירוי מכלי לכלי

סי' שי"ט סעיף ט"ו משנ"ב ס"ק נ"ח: דזה ג"כ מקרי כבורר בידו וכנ"ל בסקמ"ד - נ"ה כצ"ל.

הסרת הזבוב מהמאכל והמשקה

סי' שי"ט סעיף ט"ז משנ"ב ס"ק ס"א: אלא יקח קצת גם מהמאכל או המשקה עמו ויזרוק - עי' בה"ל, ועי' חזו"א סי' נ"ג משו"כ בזה.

בורר ע"י עירוי מכלי לכלי

סי' שי"ט סעיף ט"ו שעה"צ אות מ"ט: במשנ"ב סקמ"ד - במשנ"ב סקנ"ה ושעה"צ מ"ד.

ליתן שמרים במשקה כדי להעמידו

סי' שי"ט סעיף י"ז משנ"ב ס"ק ס"ו: והמ"א - סק"ד.

נתינת שמרים במשקה שעל ידו יורדין גם שמרי המשקה

סי' שי"ט משנ"ב ס"ק ס"ו: והוא דומיא דמחבץ שע"י הקיבה וכו' - והיינו דענין מחבץ הוא דאף דאינו עושה מעשה ההפרדה בידים, אלא ע"י מה שמכניס הקיבה נעשה ההפרדה, ממילא גם זה נקרא ברירה, וה"נ בנתינת שמרים. ועי' בב"מ שנתקשה מה זה ענין למחבץ, ולפי דברי המשנ"ב א"ש. ובזה מובן גם הא דמחבץ אגוזים להפריד אותם מהדבש, דכתב לעיל, והיינו דהוא רק מקבץ האגוזים בתוך הדבש, וממילא הוא מתפרד מהדבש.

ברכת יישכ להרה"ג יצחק זאב טוקר שליט"א
מכולל "אליבא דהלכתא" רוממה
על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

מקור הלכה

הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א
רב ביהמ"ד "חניכי הישיבות" בית וגן ומרבני בית ההוראה - "אהבת שלום"

בענין ברירה בשעת אכילה

א) בביאה"ל בסי' שי"ט סעיף ד' (ד"ה מתוך) האריך במנהג העולם שאינם נזהרין כלל לדקדק בברירת העצמות מהדגים, ובתחילת דבריו כתב "לא מיבעיא בעת האכילה גופא דבזה אפשר דיש להם על מי לסמוך וכנ"ל". והוא בביאה"ל בסעיף זה (ד"ה הבורר) שדן אם שייך בורר בעת האכילה גופא, והביא דנחלקו בזה האחרונים לענין הוצאת הזבוב מן הכוס, דמהר"י אבולעפיא מיקל ומהרי"ט צהלון אוסר, ועי' בשו"ת מהריט"ץ אריכות גדולה בזה. ועי' בס' בית מאיר כאן שהסכים דלא שייך ברירה בלח כיון שהנברר צף על גביו, ועי' באגלי טל. והנה בביאה"ל בסעיף ט"ז (ד"ה אלא) כתב דקשה להקל בזה, כי כמעט כל האחרונים וכו', ובפרט דמילתא דאורייתא הוא, אך כאן לענין עצמות כתב דעכ"פ יש להם על מי לסמוך ובצירוף שאר הטעמים.

ובמשנ"ב (ס"ק ס"א) הביא את דברי הט"ז שמתיר להוציא זבוב מהכוס בכף עם קצת משקה, ועי' בחזו"א (סי' נ"ג) שכתב לבאר דברי הט"ז דבהוצאת הזבוב עצמו אין משום בורר כלל, דהוא צף ואינו נחשב מעורב עם המשקה, דאין בורר אלא בדבר המעורב, וע"י הברירה מתחדשה צורתו לברורה ונקיה [ומדמי ליה להא דמבואר בסעיף י"ד במערה מכלי לכלי שעד שמגיע לניצוצות שלמטה אין ע"ז שם תערובת, אע"ג שהשמרים יחד עם היין, ורק כשמגיע לניצוצות חשיב תערובת עם שאר היין, ואז הנידון אם הוי עליה שם בורר בכלי], ורק המשקה הטופח על הזבוב נחשב כתערובת עם שאר המשקה, ולכן בכף שרי כיון שהמשקה נשאר עליו.

ועי' בסידור הגר"ז שחולק על ההיתר של הט"ז, ומחמיר בזה מאד וחושש לחיוב חטאת, ודלא כהמשנ"ב וכל הפוסקים שמסכימים עם ההיתר של הט"ז [ובשו"ע שלו העתיק דברי הט"ז]. וכתב הגר"ז דאין תקנה רק לשפוך מהכוס עד שיצא הפסולת מתוכו, והיינו דאם מוציא באופן של עירוי לדעתו הוי כבורר אוכל מתוך פסולת, כיון דהאוכל נשאר בידיו והפסולת יוצא. ועי' בשביתת השבת בשם הגה"צ רח"ל מסטאויסק זצ"ל מש"כ בזה. ועי' באג"ט דאף שלענין חידושו של הגר"ז דבעירוי מכלי לכלי אזלינן בתר הנשאר בידו דהוא נחשב הנברר, הוא מסכים (בסק"ה אות ב') עם הגר"ז ומבסס באריכות את דבריו, מ"מ לענין זבוב בלא"ה הוא מסכים בשופי (בסק"ו אות ח' ט' י') להיתר של הט"ז.

והנה בביאה"ל הנ"ל הוכיח דשייך ברירה גם בשעת האכילה, ממש"כ הרא"ש בתשובה, והובא בשו"ע סעיף ט"ז, דמים שיש בהם תולעים מותר לשתותן ע"י מפה בשבת, דלא שייך בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה, אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו אין זה מלאכה ומותר, ומשמע דכל מה שהתיר הרא"ש הוא דוקא משום שפעולה זו של עיכוב המשקה מלהכנס לפיו לא מיקרי מלאכה, ולא משום דבזמן השתיה לא שייך בורר.

וצ"ע מאי ראיה, דהא כששותה ע"י מפה הוי ברירה בכלי, ובכלי ודאי לא שייך להתיר משום בעת האכילה, דכל היתר זה הוא משום דבעת האכילה הוי ע"ז שם אכילה ולא ברירה, אבל בכלי ודאי הוי ברירה גמורה גם בשעת אכילה, ולכן במפה הוצרך הרא"ש לומר דכל גדרה של מלאכת בורר היא ההכנה של האוכל ע"י ברירתו, משא"כ בשעת שתיה ממש שמעכבה מלהכנס לפיו חסר כאן תנאי המלאכה שהיא ההכנה הקודמת, אבל בנידון הזבוב שהברירה היא לא ע"י כלי, עדיין אין הוכחה לאסור בשעת האכילה. ובאמת עי' בפרמ"ג סוף סי' שכ"א (א"א סק"ל) שלמד מדברי הרא"ש הנ"ל לענין בורר גרעינין משזיפים (פלוימ"ן), דאם נותן לפה מיד שרי, אלא שבשעה"צ שם כתב שאינו מבין ראייתו, וציין לדבריו בביאה"ל הנ"ל.

אי אזלינן בתר דעתיה או בתר רובא דעלמא

ב) בביאה"ל שם בהמשך דבריו כ' "ואמרתי לחפש עליהם זכות, דהיינו לא מיבעיא אם העצמות רכיכי וראויים ג"כ לאכילה, דמצוי הוא דאף לאחר שמפרידם חוזר ואוכלם דבודאי אין שם פסולת עלייהו כלל". ומבואר מזה דאף שאדם זה כעת אינו רוצה לאוכלם ומסלקם בתורת פסולת [ומש"כ דמצוי הוא דאף לאחר וכו', היינו דמצוי כן אצל אנשים אחרים, אך הוא עצמו אינו אוכלם כלל אלא מסלקם בתורת פסולת], מ"מ אין שם פסולת עלייהו, דכיון דדבר זה נאכל בשופי לכל העולם אזלינן בתר רובא דעלמא, דהרי גם בעלים המעופשים שנאכלים רק ע"י הדחק כתב המג"א (סק"ג) בשם המ"מ דכל איסור הברירה הוא רק מדרבנן. [ואין להקשות ליהוי כב' מינין, דהכל מין א' דבשר].

אבל יש לעיין בזה מהא דהביא בביאה"ל סעיף י' (ד"ה הואיל) בשם הפרמ"ג לגבי סינון יין במשמרת, דמי שהוא איסטניס וא"א למישתי הכי היכא שיש בו קיסמין וכדו', אפשר דאף דרובא דאינשי לא קפדי כלל לא אמרינן בטלה דעתו, ולדידי' אסור דהוי בורר, ומבואר דכיון דזה שאוכל כעת מקפיד ע"ז, אזלינן בתר דעתיה ולא בתר רובא דעלמא, וא"כ ה"נ כאן אף דנאכל לאחרים, מ"מ כיון דכעת הוא אינו אוכלו אלא מסלקו בתורת פסולת, ניזיל בתר דעתיה, והרי הוא בורר פסולת מתוך אוכל.

אמנם יל"ע בזה לאידך גיסא, דהנה כתב הרמ"א (סוף סי' שכ"א) אסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר שרי, ובמשנ"ב (ס"ק פ"ד) הביא מהמג"א דה"ה תפוחים ואגוזים ושקדים וכיוצ"ב, ובשעה"צ (אות צ"ז) הביא מהפרמ"ג שנשאר בצ"ע דקליפות של תפוחים רוב העולם אוכלים אותם כך בלא דחק, וא"כ אף להניח י"ל דשרי. ומשמע מדבריו דגם באיסטניס שאינו יכול לאכול קליפות של תפוחים, אם לרוב העולם נאכל כך הרי זה הותר גם למיעוט שאינו אוכל, ומעתה קשה דדברי הפרמ"ג סתרי אהדדי, דהכא פשיטא ליה כן דאזלינן בתר דעת העולם, וא"כ מה נסתפק במשמרת לומר דבאיסטניס לדידיה הוי פסולת. וכן קשה על דברי הביאה"ל שהעתיק את דבריו במשמרת, ואילו כאן כתב דכיון דהעצמות ראויים לאכילה אינו בורר, אף שהוא עצמו אינו רוצה לאוכלם.

ונראה ליישב דברי הפרמ"ג והביאה"ל, דחלוק הוא משמרת מעצמות וקליפות הנ"ל, דבמשמרת ודאי דהקיסמין מחמת עצמן הם פסולת גמור, ואין דרך בנ"א לאכול קיסמין בפני עצמן כלל, אלא דרוב העולם אין מקפידין על התערובת של אותן הקיסמין, ושותים את היין כמות שהוא יחד עם הקיסמין, וע"כ ממילא הדבר תלוי, דאם הוא רגיל לשתות כך את היין עם הקיסמין, ומסנן אותו רק לרווחא דמילתא כדי שהמים יהיו יותר צלולין, מותר, ואם הוא איסטניס הוי הפרדה של פסולת גמור ואסור, כיון דהדבר מצד עצמו חשוב כפסולת, ורק כשהוא ביחד עם היין אינו פסולת, אבל כל שהפסולת עצמה נאכלת לרוב בני אדם כדבר בפני עצמו ולא רק בתערובת, הרי ממילא הוי עליה שם אוכל מחמת עצמה, והרי הוא כמפריד אוכל מאוכל, וממילא גם אם האיסטניס מקפיד ע"ז שלא לאוכלו בפני עצמו אין קפידתו משוי ליה שם פסולת, כיון דרוב בנ"א אוכלים אותו כדבר בפני עצמו. ולכן בעצמות שהרבה אוכלים אותם בפני עצמם ולא רק בתערובת, וכן בקליפות שכתב הפמ"ג דרוב העולם אוכלים אותם כך, מותר גם למי מקפיד. וכן בעלים המעופשים גם לאיסטניס אינו אלא מדרבנן.

ובהא דמבואר לגבי משמרת שבצלולים מותר לברור מקיסמין, עי' בתהל"ד שהקשה דסו"ס הא הקיסמין הוי מין אחר דאינו רוצה בו, וליהוי כב' מינים דמה שאינו רוצה הוי פסולת. וצ"ל דכמו שבקמחין לא הוקשה לתהל"ד, ה"ה גם בקיסמין, והיינו משום דהם אינם חשובים לעצמם ובטלים לגבי היין והמים, והוי גוף אחד, ולא דמי לכל ב' מינים דהוי תערובת של ב' סוגים.

תינוק שבוחשים לו אבקה עם מים ונשאר בזה קצת גושים, יתכן דהוי כאיסטניס, והיינו דכולם מקפידים על כך.

ברז שיש בו מסנן מיוחד למים סטריליים, אמר מו"ח (שליט"א) [זצ"ל] דמי שמקפיד הוי כאיסטניס שכתב הפרמ"ג דלדידי' אסור, ומי שאינו מקפיד בזה מותר.

מחלוקת האחרונים בדין קילוף פירות

ג) עוד כתב בביאה"ל שם "דאפילו אם העצמות הם קשים יש ללמד זכות דמותר, והוא משום דכיון דהעצמות והבשר הם בחיבור אחד, שייך בענינינו מה שהביא המג"א בסי' תק"י (סק"ד) בשם הישי"ש (ביצה פ"א סוף סי' מ"ב) לענין לוזים ובוטנים שנשתברו, ועדין הם בקליפתן, דמותר לסלק את הקליפות, ואף הכא נמי תיקון אוכל בעלמא הוא, ואין עליו שם מלאכה אפילו כשקולף העצמות מעל הבשר", ונרחיב בס"ד במקור הדברים.

בישי"ש שם הביא בשם הרא"ש דאגוזים ובטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפיהם, אע"פ שהקליפה מרובה על האוכל לא מיקרי שם פסולת, כיון דאורחייהו בהכי והוי שומר לפרי, ולא דמי לעצמות וקליפות שכבר נפרדו מן האוכל לגמרי, וכתב הישי"ש דלפי סברא זו הוא משום דאין בכך בורר פסולת, אכן אינו דומה לבורר אוכל מתוך אוכל, דהיינו משום שהם ב' מינים כמו פסולת ואוכל, אבל הכא מין אחד הוא, ואין שם פסולת עליו, ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא, ואין שם מלאכה עליו, עכ"ד. וביאור הדברים, דכל ענין בורר הוא הוצאת דבר חיצוני, אבל כאן שהקליפה נוצרה יחד עם הפרי יש לזה שם של אוכל, והוי רק מעשה של תיקון אוכל.

והרמ"א (סי' תק"י ס"ב) פסק כדברי הרא"ש דלא מיקרי הקליפה פסולת כיון דאורחייהו בהכי ועדיין מעורבין, והט"ז (סק"ג) כתב דדבריו הם שלא בדקדוק, דכוונת הרא"ש רק דלא מיקרי כולו פסולת ויאסר בטלטול, אבל ודאי דהקליפות הוי פסולת, וצריך לברור אוכל מתוך פסולת, אבל במשנ"ב (סק"י) שם מביא את הטעם של הישי"ש דכמין אחד דמי, ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא, ויכול לברור אחד מחבירו איזה שירצה.

והקשה המג"א שם על דברי המהרש"ל, מהא דהביאו הב"י והרמ"א בסוף סי' שכ"א (סעיף י"ט) מהירושלמי דהקולף שומים ובצלים להניח הוי בורר, ורק לאכול לאלתר מותר, ולדברי הישי"ש הנ"ל הרי אין לאסור גם בלהניח כיון דהוי רק תיקון אוכל בעלמא. ובא"ר ופרמ"ג כתבו ליישב [הובא בביאה"ל הנ"ל ובמשנ"ב ס"ק כ"ד] דכל דברי המהרש"ל הם בלאלתר, אבל להניח אסור גם בתיקון אוכל, דהסברא של תיקון אוכל שייכת רק בשעת האכילה. [וצ"ע דדברי המהרש"ל אינם מוכיחים כן וכנ"ל].

אכן מהירושלמי משמע דבעצם הקליפות אית עליהם שם פסולת, ודלא כמהרש"ל שאינם נקראים פסולת כלל והוי רק תיקון אוכל, ולכן כתב בביאה"ל בסי' שכ"א שם (ד"ה לקלוף) בשם המאמר מרדכי דמה שהתירו בלאלתר הוא משום דכיון דא"א בענין אחר, ודרך אכילתו בכך, חשיב שמוציא אוכל מתוך הפסולת, דבעצם רצונו הוא רק להוציא את האוכל שבתוכו, ורק משום שאין לו ברירה הוא מוציא את הפסולת בכדי להגיע לאוכל, ולכן לאלתר מותר ולאחר זמן אסור, וכן פסק החזו"א (סי' נ"ד סק"ג). והמאמ"ר שם חולק על הרמ"א בסי' תק"י באגוזים שנשתברו ועדיין הם בקליפיהם.

[ועי' בביאה"ל בסעיף א' (ד"ה מן) דעלים המעופשים המחוברים לקלחים יסיר המעופשים, דהו"ל כמסיר הקליפה לאכול התוך, והיינו כסברת הישי"ש. אבל המאמ"ר הנ"ל הביא כן מהברכ"י דהוי כקליפה, והוא חולק ע"ז כיון דאפשר לברור ולתלוש הטובים, והיינו דאפשר בענין אחר].

נמצא דלדעת המאמ"ר והט"ז והחזו"א דוקא היכא דא"א בענין אחר מותר בקולף, ולדעת הישי"ש והרמ"א והמג"א והא"ר והפרמ"ג (בסי' תק"י) כל שהוא מין אחד, אף דאפשר בענין אחר הוי תיקון אוכלין, ומותר לאלתר. וצ"ע בדעת המשנ"ב, דכאן בס"ק כ"ד ובסי' תק"י סק"י הביא בפשיטות להלכה את דעת הישי"ש דלא שייך בזה ברירה [וכן בביאה"ל לענין מעופשין], ואילו בביאה"ל סי' שכ"א הביא את דברי המאמ"ר.

עכ"פ בביאה"ל הנ"ל כתב ליישב המנהג לברור העצמות ע"פ הישי"ש, וכביאורם של הא"ר והפמ"ג דההיתר הוא לאלתר, דלאלתר אין שם פסולת על הקליפה אלא תיקון אוכלא בעלמא, ואין דומה לפסולת דעלמא שהוא פסולת גמור דהוא נפרד מן האוכל, משא"כ זה שעדיין לא נפרדו והם מחוברים יחד, וכתב דדוחק לומר דדוקא שם התיר הישי"ש משום דהוי שומר לפרי, עיי"ש. אמנם החזו"א כתב לדחות כדברי המאמ"ר הנ"ל, דשאני קילוף בצלים דא"א בענין אחר, משא"כ בדגים ובשר הרי אפשר לתלוש את הבשר, וממילא סילוק העצמות הוא בורר של חיוב חטאת. [אמנם גם לדעת החזו"א בעצמות קטנים בשתי ידיו אין בכך בורר].

ובס' שבט הלוי (ח"א סי' פ"ג) תמה על קושיית החזו"א שכתב דהביאה"ל הוכיח מקילוף בצלים, וע"ז הקשה דלא דמי וכנ"ל, דודאי אילו היה הביאה"ל מוכיח משום ובצל היה מקום לחלק כנ"ל, אבל הביאה"ל לא הוכיח משם אלא מדברי המהרש"ל שלמד משם לענין לוזים ובטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתן, דבזה אפשר בענין אחר ועכ"ז התיר.

ונראה דכוונת החזו"א היא בפשיטות, דאה"נ דהמהרש"ל איירי גם בלוזים ובטנים שאפשר בענין אחר, אבל הלא כל יסודו של המהרש"ל להתיר בזה מפני שהם מין אחד, הוא משום דשומר לפרי אינו פסולת אלא כחלק מן האוכל, והפרדת הפסולת הוי רק כתיקון אוכל ולא כבורר, וממילא מותר גם בלאחר זמן, והרי המג"א בסי' תק"י כתב לסתור את דברי המהרש"ל מהא דקילוף שום ובצל בסי' שכ"א, דמוכח מזה דלא הוי תיקון אלא כבורר פסולת מן האוכל, וא"כ בהכרח דכל ההיתר דלאלתר בשום ובצל הוא כדברי המאמ"ר הנ"ל, דאם אין לו דרך אחרת הו"ל כבורר אוכל מתוך הפסולת דמותר לאלתר, ושפיר תמה החזו"א על הביאה"ל שהוכיח מזה לענין בשר ודגים דודאי אינו כן וכנ"ל. וד"ז צ"ע גם במשנ"ב כאן ובסי' תק"י שהביא להלכה את דעת הישי"ש.

[ומה שהביא בשבט הלוי שם מרבנו ירוחם המובא בא"ר סי' תק"י, כפי הנראה יש לר"י שיטה אחרת בהא דפסולת ואוכל בזה, שכתב דשבת ויו"ט שוין בזה, וי"ע היטב שם, וגם הביא בר"י שם הא דהירושלמי, וכתב דדוקא בקולף להניח].

ויתכן דהישי"ש עצמו [וכן רבנו ירוחם] הבינו בהא דקליפות, דהא דלא הוי כפסולת מן האוכל הוא משום דכל זמן שהוא מחובר הו"ל כחלק מן האוכל ע"י דין שומר לפרי, אבל עכ"פ עם הפירוד ודאי דגם לשיטתם יש כאן פסולת ואוכל, והאוכל

מתברר מן הפסולת, כלומר דאף דאין כאן במעשיו את הדרך של בוררין שהיא התעסקות בפסולת ואוכל, אבל סו"ס יש כאן את אותו התיקון של ברירת אוכל מפסולת דאסור לאחר זמן, ורק לאלתר מותר. ואולי זו כוונת המשנ"ב במש"כ תיקון האוכלין, ועיין.

והנה בביאה"ל בסוף דבריו כתב "וכל זה בעצמות שיש עליהם בשר, אבל אותם העצמות שאין עליהם בשר כלל יש ליזהר וכו'". והחזו"א הבין דהכוונה דבעצם שיש בו בשר אין בו כלל משום ברירה, ותמה מנליה דאין בזה ברירה. אמנם ע"פ הנ"ל נראה דכוונת הביאה"ל דאז הוי תיקון אוכל, ולא מעשה ברירה. וכן מוכח מהביאה"ל שאח"ז (ד"ה חייב) בענין מאכל הנעשה מרגלי בהמה, דמה שבוררין העצמות מן הבשר ומשליכין אותם לחוץ, יש לדון בזה משום בורר לכו"ע, אם לא שימצוץ כל עצם קצת בפה קודם שיזרקנו, עיי"ש, הרי דלא נתן עצה להוציא עצם עם בשר, ומוכח דבעצם יש בזה ברירה, ורק היכא דהוי תיקון אוכל מותר. ואמנם החזו"א שתמה אזיל לשיטתו שכל ההיתר הוא רק משום שא"א בענין אחר, ולא שלאלתר הוי תיקון אוכל, אבל המשנ"ב קאי בשיטת האחרונים וכנ"ל.

ברירת פסולת יחד עם אוכל

ד) בביאה"ל שם "ואם קשה לו לדקדק בזה (בעצמות שאין בהם בשר), ימצוץ בפיו מעט כל עצם קודם שמשליכו לחוץ, דשוב אין שם פסולת עליו". וכוונת הביאה"ל שיוציא כדי למצוץ כעת, אבל מה שהוא ראוי למציצה אינו היתר להוציאו משום כך, דהא לכה"פ הוי כנאכל ע"י הדחק דאסור מדרבנן, כמבואר במג"א סק"ג לענין עלים. אך צ"ע, דהרי סו"ס יש כאן חלק שהוא פסולת ממש, והוא שאר העצם שאינו מוצץ, ומה בכך שהחלק הראוי לאכילה חשיב אוכל, מ"מ הרי הוא מוציא גם חלק שאינו ראוי לאכילה, ומה ההיתר לברור אותו.

וי"ל דכאן לא חשיב שבורר את הפסולת, דהוא נגרר אחרי הבשר ואין לו שום ענין בזה. ועוד דזה שמוצץ חלק מהפרי כבר נותן שם אוכל לכל העצם, ואינו רק "ראוי" לאכילה אלא הוי אוכל ממש.

ומ"מ עיקר דברי הביאה"ל שע"י שמוצץ את העצם הוי אוכל, צ"ע, דהא הוי פסולת בעצמותו, ולא מסתבר שע"י שמוצצו יפקע ממנו שם פסולת. וכעי"ז הקשה החזו"א סי' נ"ד, דאף שיש בו בשר ממש, מ"מ הוי מעשה של הוצאת העצם ומיקרי ברירה. ועי' בביאה"ל לעיל (ד"ה הבורר פסולת) שכתב מפורש דמותר להשליך הפסולת עם מקצת אוכל. והיתר זה מבוסס עפ"י הט"ז שמתיר להוציא זבוב מהכוס עם קצת משקה, והובא במשנ"ב (ס"ק ס"א), ועי' בחזו"א (סי' נ"ג) מש"כ לבאר את דברי הט"ז [ועי' לעיל סק"א], וגם לפי דבריו אין הדברים אמורים אלא בזבוב או שומן שצף על פני החלב, וכמש"כ במשנ"ב ס"ק ס"ב דבכה"ג הוא כבר מבורר, אבל לא בעצם מתוך בשר וכדו', וצ"ע.

* * *

בענין ברירה ע"י עירוי מכלי ובדין תֵּיוֹן והכנת תה

אם עירוי מכלי נחשב בורר בכלי או ביד

א) שבת דף קל"ט ע"ב דבי ר"פ שאפו שיכרא ממנא למנא, א"ל רב אחא מדיפתי לרבינא האיכא ניצוצות, ניצוצות לבי רב פפא לא חשיבי. וכן נפסק בשו"ע סי' שי"ט סעיף י"ד: מותר לערות בנחת מכלי לחבירו, ובלבד שיזהר שכשיפסוק הקילוח ומתחילים לירד ניצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, יפסיק ויניחם עם השמרים, שאם לא יעשה כן הני ניצוצות מוכחי שהוא בורר.

והנה מדסתם השו"ע ולא חילק בין מיד ללאח"ז, משמע דהאיסור כשמגיע לניצוצות הוא בכל גוונא, והיינו משום דהעירוי מהכלי הוי כבורר בכלי דאסור גם לאלתר, וגם בכל הסעיפים שם מיירי השו"ע בדין ברירה בכלי, וכן נקט בחיי"א (כלל ט"ז ס"ט) להחמיר בזה כבורר בכלי, והובא בשעה"צ (אות מ"ד). אבל במג"א ס"ק ט"ו הביא גירסא ברי"ף [וכ"ה לפנינו ברי"ף] ממנא למנא בצבאתא, כלומר ששמו בפי המנא קשין וקיסמין כעין מסננת, וכתב במג"א דלפי גירסא זו צ"ל דכל מה שנחשב כברירה בכלי הוא משום הצבאתא, אבל בלי צבאתא אין העירוי מכלי לכלי נחשב כבורר בכלי אלא ביד, ומשום דהכלי אינו עזר ומכשיר לגוף מלאכת הברירה, וממילא דאף בניצוצות אם דעתו לשתות מיד מותר. ואמנם הרא"ש והב"י העתיקו את דברי הרי"ף בלי צבאתא ודלא כהגירסא הנ"ל, אך נראה שהמג"א תופס כן בפשיטות מסברא כנ"ל, דבעירוי מכלי לכלי אין כאן ברירה בכלי, וסומך לפי"ז על גירסת הרי"ף.

וכתב המג"א דאף דלכאורה נראה דהטור ושו"ע חולקים בזה על גירסת הרי"ף מדלא כתבו להלכה דאיירי בכה"ג, אבל נראה לו דאף הם מודים להרי"ף דהיכא דליכא קשין וקיסמין מותר, אלא דהטושו"ע איירי ברוצה לשתות לאחר זמן, ובזה אין היתר גם היכא דליכא קשין וקיסמין, דגם ביד אסור לאח"ז, אבל אם רוצה לשתות מיד מודו להרי"ף דשרי כיון דליכא קיסמין, והוי בורר אוכל ביד לאלתר, עיי"ש.

וצ"ל לדברי המג"א, דהרי"ף הבין בדברי הגמ' דאין כאן חילוק בין לאלתר ללאח"ז כיון דהגמ' לא חילקה בזה, וע"כ גרס בגמ' דאיירי בכלי שבזה באמת אין חילוק, והשו"ע הבין בגמ' דודאי מיירי רק כשצורך הברירה הוא לאח"ז, וממילא אין חילוק בין כלי לביד, והא דלא פירשו בגמ' דמיירי לאח"ז הוא משום דכל עיקר חידוש הגמ' הוא דלפני שמגיע לניצוצות אין כאן מלאכת ברירה כלל, אך הכל מודים לדינא דבלי הכלי של צבאתא מותר לאלתר, וכמש"כ המג"א. ובמשנ"ב (ס"ק נ"ה) ושעה"צ (אות מ"ד) הביא מהאחרונים כהמג"א דדינו כברירה ביד, דאין הכלי משמש בפעולת הברירה, ועיקר הברירה נעשית ע"י ידיו, ודלא כהחיי"א, וכ"ה בערה"ש ובחזו"א. וכן בס"ק נ"ח לגבי עירוי של ביצה מקליפה לקליפה, כתב דהוי בורר ביד.

בכל ברירה האם הנשאר בידו נחשב פסולת והנברר נחשב אוכל או להיפך

ב) והגר"ז בשו"ע שלו מביא להלכה כהמג"א דלאלתר מותר, אך בסידורו מפרש בדברי השו"ע באופ"א דסתמא דהשו"ע משמע דאוסר אפילו בלאלתר, ואמנם גם הוא נחית שם בסברא לדעת המג"א דעירוי מכלי לכלי דינו כבורר ביד, ולא הוי כברירה בכלי, אך הוא מחמיר בזה מטעם אחר, והוא דלדעתו כל עירוי כדוגמת השו"ע שהמשקה נשפך לכלי השני חשיב כבורר פסולת מתוך אוכל, מאחר שהפסולת שבכלי נשאר מונח בידו חשיב בורר פסולת מתוך אוכל, ולכן השו"ע כאן סתם לאסור אפי' בלאלתר, וכדין בורר פסולת מתוך אוכל שאסור גם בלאלתר ואפי' בידו.

אמנם מקנון ותמחוי משמע דהיוצא הוא הנברר, וכן ממשמרת דיין דהיין היוצא הוא הנברר, וי"ל. ועי' באג"ט שמבסס את חידושו של הגר"ז, ועי' בס' תהלה לדוד ובשו"ת דברי נחמיה ובקצוה"ש, אך כאמור סתימת הפוסקים וכן פוסק המשנ"ב כהמג"א דלאלתר מותר, כלומר דעירוי הוי כבורר אוכל מתוך פסולת ביד, והיינו דהיוצא הוא הנברר. ואמנם בענין זה אם הנשאר הוא הנברר או היוצא, יש בזה סתירה בדעת המשנ"ב, דכאן נקט כנ"ל, ובהקדמה לסי' שי"ט אות ב' מבואר דהנשאר הוא הנברר, דכתב שם בבורר בנפה וכברה חייב אף בבורר אוכל מפסולת, דדרך הוא לפעמים שבורר אוכל מפסולת כשנקבי הכברה דקין והאוכל הוא גס, הרי דבכה"ג האוכל שנשאר למעלה קרי ליה בורר אוכל מפסולת. ואולי יש לחלק, דדוקא בכברה שזה כל יעודה לברור באופן שהנברר נשאר למעלה, משא"כ בעירוי שאינו כלי של ברירה, בכה"ג מה שמוציא ומשליך הוא הנברר.

והדבר נוגע למעשה במצקת שמוציאין עמה מהסיר כמה מיני אוכלין, וכשנקלע מין אחד לתוך המצקת רוצים להשליכו שוב לתוך הסיר, דאם אזלינן בתר מה שמוציא א"כ בזה יש להחמיר, כיון דמה שמוציא חשיב כאן פסולת, ורק לדעת הגר"ז דהנותר חשיב הנברר יש להקל בזה, דכאן הנשאר הוא האוכל. [ולענין אם הכף נחשבת ככלי, עי' להלן סק"ה].

עכ"פ נמצא שדין ברירה בניצוצות לאלתר הוא תלוי בב' נידונים: א) אם ברירה ע"י עירוי הוי כבורר ביד או בכלי. ב) אם הנברר הוא היוצא או הנשאר.

מחלוקת האחרונים בדין התֵּיוֹן

ג) וע"פ הנ"ל באנו לנידון בדבר התֵּיוֹן, דלדעת החיי"א דהוי ככלי וגם לאלתר אסור, יש מקום להחמיר כשמגיע לניצוצות לא לשפכן מתוך הקנקן לכוס דהוי כבורר בכלי, וכן להגר"ז שסובר שהנשאר הוא הנברר, הרי כיון שכאן נשארים העלים בתיון חשיב כבורר פסולת מאוכל, אבל לדינא נקטינן כדעת המשנ"ב דפסק כהמג"א דהוי כבורר ביד אוכל מפסולת, וממילא יש להתיר, ורק לאח"ז אסור. ועי' בשביתת השבת (מלאכת בורר ס"ק כ"ט) מש"כ בזה, והביא שם (ס"ק מ"ט) דבביתו של מהרי"ל דיסקין זצ"ל החמירו בזה, ולא שמו את תמצית התה בכלי בפנ"ע, אלא היו מכינים מער"ש את כל התה יחד עם המים, וכן הביא במלאכת מבשל (ס"ק ע"ד), ודן בזה הן מצד בורר והן מצד מבשל, עיי"ש, וכן הביא בשם הגרי"ח זוננפלד זצ"ל דראוי לכתחילה להזהר בזה.

ובשבה"ש שם כתב דכל הנ"ל כשאין מסננת בפי הכלי, אבל בתיון שיש רשת הנמצאת בזרבובית הקנקן יש להחמיר בזה לכו"ע אף לאלתר, דהוי כברירה בכלי. וכמו"כ אוסר להוציא בכף מחוררת את הסלט או הזיתים, דהוי ככלי, עיי"ש.

והחזו"א סי' נ"ג (ד"ה מן) כתב בדרך אפשר להקל בתיון, וז"ל: "ומיהו אפשר כיון שאין כאן שימוש בכברה ממש, אף שיש בפנים כנגד חוטמה של כלי כעין רשת לעכב העלים, מ"מ י"ל דלא הוי רק כדין ברירה ביד, דמותר כשנוטל אוכל מתוך פסולת כדי לאכול מיד", ע"כ. [ובס' טעמא דקרא מביא שכן נהגו למעשה בבית החזו"א]. ויתכן לבאר, דהתיון עיקר שימושו הוא ככלי קיבול לתמצית התה, ולהעביר את התמצית לצורך השתיה, ואינו כלי המיועד לתכלית הברירה, אלא עיקר יעודו לצורך השימוש להכין שם את תמצית התה ושיהיה נוח לשפוך ממנו, וכל צורת המעשה בזה היא נטילה לאכילה, ואף דהוי פסי"ר אפשר דדומה להא דמבואר בסעיף ח' דמותר ליתן כרשינין בכברה אע"פ שנופל דרך הנקבים, כיון שאינו מתכוין לכך.

ואאמו"ר זצ"ל אמר בזה (הובא בשש"כ פ"ג הערה קכ"ה) די"ל דכלי שמיועד לברירה לצורך שימוש מיידי בלבד, ואין מצוי כלל לברור בו שלא לשימוש מיידי, אינו כלי חשוב, ואינו נכלל באיסור של ברירה בכלי, ולכן יש להקל במסננת שבפי התיון. [ועפ"ז כתב בתקו"מ שם להקל לענין מלחיה שיש בה גרגירי אורז, דלא חשיב שבורר את המלח מתוך האורז מטעם הנ"ל, עיי"ש. ונראה עוד דשם יש להקל בלא"ה, דמטרת החורים אינה לסנן את המלח מהאורז, אלא לעכב את המלח שיצא רק מעט ולא הרבה, ונמצא דאינו כלי מיועד לברירה]. ועי' להלן סק"ד מש"כ לבאר עוד בדברי החזו"א ואאמו"ר.

ונראה דגם אם לא ננקוט כחידושו של החזו"א, ג"כ אין עלולים להכשל בבורר בתיון שהכינו שם עלים עם מים, דאין לחוש מצד שהכל מעורב יחד, דכל זמן שהמים צפים מעל העלים ואינם מגיעים לתחתית הכלי, אינו נחשב כלל כתערובת דיהא בזה בורר, ואף שכאשר הוא מערה הם עולים למעלה, מ"מ כיון שבתחילה העלים שוקטים על שמריהם, הרי בשעה שמתחיל להניע את הכלי לכיוון הכוס כבר נפרד המשקה מהעלים טרם שמגיע לכברה, ואין זה אלא בורר אוכל מתוך פסולת ביד דמותר. אך לפי"ז כשמגיע קרוב למטה באמת אסור וכדלהלן, ואז עלולים להכשל [ורק להחזו"א מותר].

וצריך להוסיף, דהני מילי כשכל הפעולה נעשית למטרת העברת התמצית לכוס, אבל אם מצמיד את הכיסוי של הכלי אל התמצית, וכן במצקת אם בשעה ששופך מהסיר את המרק הוא מצמיד אותה בכדי למנוע מהכל לצאת, זה ודאי אסור, דבכה"ג דכל עיקרה של עשיה זו הוי לצורך ברירה לא שייך האי טעמא. [ואמנם גם בתיון גופא יש מחמירים וכנ"ל]. וזהו הביאור במש"כ המשנ"ב ס"ק ס"ב בבורר שומן מחלב לעשות ממנו חמאה, דאסור ליקח השומן בצמצום אפי' דעתו לאכול לאלתר, שהרי הוא לוקח בכף, והיינו כנ"ל דזה מעשה להדיא של הפרדת השומן כיון שמצמיד ולא רק מצד הכף. ועי' להלן סק"ד.

דיני השימוש בתמצית תה שבתֵּיוֹן

ד) ולמעשה, הנה כיום מכינים תמצית תה ע"י שמניחים כמה שקיקי תה במים רותחים שבתיון, ולכתחילה רצוי להוציא מער"ש את כל השקיות, ואם לא הוציא הרי כל זמן שהתמצית שבכלי גבוהה מעל השקיות אין בזה חשש, דמה שגבוה אינו תערובת, ויכול לערות גם כשיש מסננת, ובתנאי שהתמצית צלולה שאין בזה שום ברירה [ויש מחמירים אם התיון מתחיל למטה סמוך לשולי הכלי], אבל כשמגיע סמוך לשקיות הרי אז הוא מערה את התמצית המעורבת בשקית עם העלים ומסתננים ע"י השקית, ולהחזו"א ואאמו"ר צ"ע.

ויכול להוציא בשבת את השקיות מהתמצית, ואף שמנטפות טיפות לא איכפ"ל, דאינו מתכוין לכך, והוי כמשמרת בסעיף ט' במשנ"ב ס"ק ל"ג [וכמו הא דמבואר בסי' שכ"ד ס"א דנוטל בכברה ונותן לתוך האבוס, דשרי אע"פ שהמוץ נופל מאליו כיון שאינו מתכוין], ולכן יכול להוציא בשבת את השקיות בלי שהיה ע"ד שיטפטף התמצית, אבל לא ינער את השקית ולא ישהה בכדי שינטפו המשקין, וכדאי להוציאם עם כף, שבכה"ג המים אינם נפרדים מהשקיקים.

ולנער את השקיק בתוך התמצית [באופן שאין בישול], לכאורה מותר, דהוי כנותן מים צלולים בתוך השמרים שבמשמרת כדי שיצללו, דמבואר בסעיף ט' דמותר [וכבר נתבאר במק"א דבהוצאת טעם אין משום בורר], אבל באופן שהשקית נמצאת שם זמן מה, הרי באותו זמן שהיתה השקית נתערבו המים עם העלים, ובניעורו הוי בורר כמו לעיל בעירוי. ולענין בישול וצובע יתבאר במקומו בס"ד.

ברירה ע"י כף

ה) הבאנו לעיל מהמשנ"ב ס"ק ס"ב בבורר שומן מחלב לעשות ממנו חמאה, דאסור ליקח השומן בצמצום אפי' דעתו לאכול לאלתר, שהרי הוא לוקח בכף, והיינו דהוי ברירה בכלי כיון שהכף מסייע לברירה, ובשעה"צ שם אות נ"ח הביא בשם הנשמ"א בהל' יו"ט שלומד בדעת המג"א דכל סילוק ע"י כף נחשב כבורר ביד, והמשנ"ב חולק ע"ז, וכן בס"ק נ"ה כתב דלהסיר השומן בכף מהרוטב הוי ברירה בכלי, אמנם בס"ק ס"ו כתב המשנ"ב דמותר להפריד בכף מאכל עבה מן הרוטב.

ועי' בשש"כ (פ"ג הערה קכ"ו) מש"כ ליישב דברי המשנ"ב, והכלל בזה לדעת המשנ"ב דכל שאינו נעזר בגוף פעולת הברירה ע"י כלי, אינו נחשב כבורר בכלי, עיי"ש, וכ"כ באגר"מ או"ח ח"א סי' קכ"ד. ובסברת הנשמ"א בדעת המג"א שמתיר בכל גוונא, נראה דכל שמוציא את האוכל בדרך של אכילה מותר אפי' ע"י כף, ואף שנעזר בה לברירה, דאף דבפועל המאכל נברר על ידו, אבל כל שמשתמש עם הכף בדרך ובסדר של אכילה הרי זה דומה לבורר אוכל, שג"כ אם הוא לאחר זמן נחשב כמלאכת ברירה, ואעפ"כ כל דהוי סמוך לסעודה הו"ל כדרך אכילה, וה"ה בכף שאוכל על ידו בסעודה נחשב כדרך אכילה.

ואולי זהו כוונת החזו"א הנ"ל שמיקל במסננת שבתֵּיוֹן, דכל שמשתמש עם הקנקן לצורך מה ששותה עכשיו, אף שממילא נברר גם האוכל ע"י הכלי הו"ל כדרך שתיה ולא בורר. וזהו כוונת אאמו"ר זצ"ל בשש"כ (המובא לעיל) דהוא לשימוש מיידי.

מקור הלכה

הגאון רבי בן ציון פלמן שליט"א
רב שכונת נחלת משה בני ברק

עיונים וביאורים במלאכת בורר

בורר אוכל מתוך פסולת

הבורר הוא אחד מל"ט אבות מלאכות, שכן במשכן היו בוררים הפסולת של צבע תכלת וארגמן (עיין רש"י שבת דף ע"ג ע"א ד"ה האופה), ונמנו במתני' בשבת דף ע"ג ע"א בכלל סדר המלאכות דסידורא דפת (גמ' דף ע"ד ע"ב), וענינה שלאחר שזורים התבואה מן המוץ בוררים הצרורות מן הכרי.

וע"כ שני מינים המעורבים זה בזה אסור להפריד מין אחד מחבירו (כגון פירות טובים המעורבים עם פירות רקובים, או שיש בפירות אבנים וצרורות), אסור להפרידם "בדרך ברירה" אלא בדרך אכילה. והוא בצירוף ג' תנאים, א. "אוכל מתוך פסולת", דהיינו שיוציא את הדבר הנאכל ולא את הדבר שאינו נאכל. ב. "ביד", ולא בכלי המיוחד לכך. ג. "לאלתר", דהיינו שבורר לשם שימוש מידי למעט שימוש לאחר זמן, ובצירוף כל זה לאו דרך ברירה הוה ושרי.

ובטעם ההיתר נחלקו הראשונים, דעת התוס' (דף ע"ד ע"א תוד"ה בורר ואוכל) הוא לפי שאין דרך ברירה בכך "וחשיב שינוי", לפי שדרך ברירה לברר המועט דהיינו הפסולת, ולכך כשמוציא את האוכל המרובה חשיב שלא כדרך ומותר. ואף דמד"ס אסור לעשות מלאכה בכלאחר יד, מ"מ הכא חשיב שינוי "גמור" דשרי אפילו מד"ס. והדברים מפורשים בשבלי הלקט (סי' צ"ב, והעתיקו הב"י בסי' שכ"א), דהנה בשבת דף קמ"א ע"א איתא דמותר לדוך פלפלין בקתא דסכינא אפילו הרבה ביחד, ואין בו משום טוחן כיון שהוא דרך שינוי, והקשה השבלי הלקט אף דהוי דרך שינוי מ"מ יאסר מד"ס, ותי' דאיתא בגמ' בביצה דף י"ד ע"א דדרך טחינה הוא במדוך של אבן, אבל במדוך של עץ הוי שינוי, ופטור אבל אסור מד"ס, ולפיכך קתא דסכינא דהוי שינוי גמור מותר אף מד"ס, וראיה לזה מדאמרינן (שבת דף ע"ד ע"א) גבי "בורר" בנפה ובכברה חייב, בקנון ובתמחוי דהוי שינוי פטור אבל אסור, ביד דהוי "שינוי גמור" מותר לכתחילה, עכ"ד. וכ"ה בהדיא בספר המכריע סי' י"ב. [ומצינו בעוד מקומות דבשינוי גמור מותר אפילו מדרבנן, דאיתא בביצה דף י"ב ע"ב המולל מלילות מער"ש, למחר מנפח מיד ליד ואוכלו, וכתב הרמב"ן (שבת דף ע"ד ע"א) דאף דפסולת מתוך אוכל אסור אף לאלתר, שאני התם משום "דמשני" ואין דרך ניפוח בכך, ואע"פ שהוא פסולת מתוך אוכל מותר, ע"כ. ומבואר דכיון שזה שינוי גמור, לפיכך שרי לברור אפילו פסולת מתוך אוכל. עוד מצינו ברמ"א (ר"ס ש"כ) שכתב דאע"פ דאסור לסחוט פירות משום דש, מ"מ שרי למצוץ בפיו מן הענבים המשקה שבהן, ובמשנ"ב (סק"י) ביאר הטעם לפי שאין דרך סחיטה בפיו, ואע"ג דאסור לינק מהבהמה אפילו בפיו, התם יניקה מן הבהמה אינו שינוי גמור, דדרך כל בעל חי לינק, אבל הכא דאין דרך סחיטה כלל באופן זה, והוי שינוי גמור, לא גזרו (אולם הביא שם הרמ"א דיש אוסרים למצוץ, וכתב המשנ"ב דבזיתים וענבים שאיסור סחיטתן מדאורייתא יש להחמיר), ע"ש].

ומעתה כתבו התוס' דכ"ז הוא כשהאוכל מרובה והפסולת מועט, דהוצאת הפסולת המועטת הוי דרך ברירה, והוצאת האוכל המרובה לא הוי דרך ברירה, אבל במקום שהפסולת מרובה והאוכל מועט, בהא הוצאת האוכל הוי דרך ברירה וחייב חטאת. וכתב שם הגהות אשר"י דבהא צריך להוציא את הפסולת המרובה [וצ"ל דמיירי שהפסולת אינה מוקצה כגון שראוי לבהמה]. וקשה דאיתא בשבת דף קכ"ג ע"א פגה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים, ר"א בן תדאי אומר תוחבין בכוש או בכרכר והן מנערות מאיליהם, ואף שע"י הכוש מזיז לתבן שהוא מוקצה, אפ"ה שרי לפי דהוה טלטול מן הצד, ולכאורה התבן הוא הרוב וזה פסולת, ולשיטת התוס' כשהפסולת הוא הרוב אסור להוציא לאוכל שהוא המיעוט, וא"כ אמאי לא נימא דהוה "בורר", ויהיה אסור להוציא לתאנה, וצ"ע.

ולשיטה זו י"ל, במקום שהאוכל מרובה ובורר האוכל מתוך הפסולת, אם בסוף ברירתו שנעשה הפסולת מרובה צריך לשנות ולהוציא מעתה הפסולת, כיון שכעת הפסולת היא הרוב. וצדדי הספק דאפשר דכיון שגם בחול אין הדרך לשנות באמצע, א"כ חשיב שכן דרך ברירה להוציא את כל הפסולת, ולכך אף שלבסוף נעשית הפסולת מרובה, אפ"ה הוצאת האוכל לא הוי דרך ברירה, או שכיון שאם יבוא חבירו כעת לברור יצטרך להוציא הפסולת, א"כ גם הוא כך, וצ"ע.

אולם שיטת הרמב"ם (פ"ח ה"י"ב) והרמב"ן (דף ע"ד ע"א ד"ה והתניא) והר"ן (שם) דבכל גווני צריך להוציא האוכל מהפסולת אף כשהפסולת מרובה מהאוכל, דלעולם הוצאת האוכל חשיבא דרך אכילה ושרי, וסברי דטעם ההיתר להוציא האוכל מהפסולת לאלתר הוי לפי שכן הוא "דרך אכילה", וכמש"כ הרלב"ג בפירושו עה"ת (פרשת יתרו) דהאכילה וכן שבירת הדברים שהם לצורך האכילה לא יקרא מלאכה, אלא היא נכנסת בגדר הפעולות הטבעיות [שאינם בכלל עמל ומלאכה שאסרה תורה], וכ"כ החזו"א (סי' ס"א סק"א) וז"ל: דאכילה התמידית היא דרך ברירה ודרך טחינה, ולא חייל עליה שם עובדא ועמל מלאכה, ע"כ. ולמדו הראשונים שכן כשבורר האוכל מהפסולת ואוכל הוה דרך אכילה, והרי הם בכלל הפעולות הטבעיות שאינם בכלל עמל כלל, ולכך אף כשהאוכל מועט מותר, לפי שבהוצאת האוכל לא חייל עליה שם מלאכה לפי שכן הוא דרך אכילה, משא"כ כשמוציא הפסולת מתוך האוכל הוי דרך מלאכה שתהא המאכל מוכן ומבורר, ולכך אסור. [א"ה, והדברים מפורשים בלשונות הראשונים בדף ע"ד ע"א, יעויין בשיטה להר"ן: אבל לפי שעה לאכול לאלתר כשהוא אוכל מתוך פסולת אינו אלא דרך אכילה, דבהיתרא עסוק... דכיון שאינו אלא לפי שעה אינו אלא כמתעסק באכילה, ע"כ. ובחידושי הריטב"א: כי כשנוטל האוכל לאוכלו אינו נראה כבורר, אלא שנוטל מה שהוא רוצה לתת לפיו, ע"כ. ובמרדכי (אות שס"א): הלכך יזהר אדם משני מיני פירות שנתערבו, וכל שכן פסולת שנתערב עם אוכל, שלא יברור, אלא "דרך אכילתו" יקחם ויאכלם, ע"כ. ויש שפירשו כ"ז באופן אחר, דשם מלאכת בורר היינו הפרדה לסידור ב' המינים כמו בורר לאוצר, ולכך כשבורר אוכל לאלתר שרי, לפי דחשיב שעוסק במעשה לקיחה ולא במעשה ברירה, וזה מש"כ הריטב"א שאינו נראה כבורר אלא שנוטל מה שהוא רוצה לתת לפיו. ונפקא"מ בין הטעמים הוא, אם ההיתר של לאלתר הוי רק במלאכת בורר או גם בשאר מלאכות, דלסברא ראשונה שייכא אף בשאר מלאכות, ולסברא שניה שייכא רק במלאכת בורר, וכבר נחלקו בזה הראשונים, הרשב"א בתשו' (ח"ד סי' ע"ה) והעתיקו הר"ן (על הרי"ף בדף ל"ב ע"א) כ' דאף בטוחן סמוך לסעודה מותר, והשלטי הגבורים (שם אות ג') נחלק שרק בבורר איכא להאי היתרא לפי שבכה"ג לא הוי דרך ברירה, משא"כ בטחינה וכו', ע"ש. ולהלכה פסק הרמ"א בסי' שכ"א סעי' י"ב כדעת הרשב"א, והמשנ"ב (ס"ק מ"ה) הביא מכמה אחרונים שהחמירו בזה, ע"ש]. ועמש"כ בזה עוד בספר שביתת השבת (הלכות בורר סק"ב), ע"ש.

והנה בירושלמי (פרק כלל גדול ה"ב) איתא, המקלף שומים ובצלים חייב משום בורר, וכתב הב"י בסו"ס שכ"א (בשם הסמ"ג וסמ"ק והגהות מיימוני ותה"ד ורבינו ירוחם) דכל זה בקולף להניח, אבל בקולף לאכול לאלתר שרי, והעתיקו הרמ"א שם להלכה. וכתב הביאוה"ל (ד"ה לקלוף) בשם המאמר מרדכי, דאף דפסולת מאוכל אסור אף לאלתר, הכא שרי לפי שא"א לאוכלו בענין אחר א"כ חשיב דרך אכילתו בכך, ולא מיקרי פסולת מתוך אוכל שאינו בא אלא לאכול התוך, וכל שהוא לאלתר שרי, ע"כ. ולכאורה תינח לשיטות הראשונים שהטעם דאוכל מתוך פסולת שרי לפי שהוא דרך אכילה, א"ש שגם קילוף חשיב דרך אכילה, אבל לטעם התוס' דאוכל מתוך פסולת שרי לפי שהוא שינוי ממלאכת בורר, א"כ בקילוף דלא שייך טעמא דשינוי אמאי שרי. וצ"ל דאף התוס' מודו בעיקר דינא דהיכא דהוי דרך אכילה לא הוי בכלל מלאכה, וכדחזינן באוכל בפיו דליכא איסור טוחן מה"ט דהוה דרך אכילה כמש"כ הרלב"ג, ולכך מותר לקלוף פירות וליכא איסור בורר משום דהוה דרך אכילה, כיון שא"א לאכול בענין אחר, ורק בתערובת "שנזדמנה עתה" כצרורות בפירות וכדו', בזה לא ס"ל דהוי דרך אכילה ובעינן לטעמא דשינוי.

ולהלכה, כתב הביאוה"ל (ר"ס שי"ט ד"ה הבורר) דאוכל מן הפסולת שרי בכל גווני, וראייתו מהא דלא העתיק המחבר חילוק התוס' דאוכל מפסולת שרי דוקא בגוונא שהאוכל מרובה על הפסולת, וכן דייק מדברי הרמ"א שבסעי' ד', ע"ש. ולפי"ז האוכל אגוזים וכדו' ויש לפניו ערימת קליפין, ונפל אוכל לתוך הערימה, וחפץ להוציאו כדי לאוכלו, לדעת הרמב"ם ודעימיה מותר, ולדעת התוס' יש בו חיוב חטאת, ולהלכה מותר כמש"כ הביאוה"ל.

והנה בשו"ע (סי' ש"כ סעי' ד'-ה') איתא דמותר לסחוט אשכול ענבים לתוך קדרה שיש בה תבשיל כדי לתקן האוכל, דהו"ל משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי, אבל אם אין בה תבשיל אסור, ויש מי שאומר דה"ה לבוסר (דאינו ראוי לאוכלו בפנ"ע) שמותר לסחטו לתוך האוכל, ורבינו תם אוסר בבוסר הואיל ואינו ראוי לאכול, ולכך חשיבא הבוסר לפסולת, והוי בורר אוכל מפסולת, וכתב הט"ז (סק"ד) דלפי"ז אם סוחט ע"מ לאכול לאלתר מותר, דהא שרינן לברור אוכל מתוך פסולת לאלתר, ור"ת דאסר איירי כשאינו אוכלו מיד, והמג"א (סק"ז) השיג ע"ז וכתב דאף לאלתר אסור, לפי שהסיבה שבעלמא שרי אוכל מפסולת לאלתר הוא משום דאין דרך ברירה בכך לברור האוכל מפסולת, משא"כ הכא כך דרך ברירתו הוא דא"א בענין אחר, ובמשנ"ב שם (ס"ק כ') כתב דנכון להחמיר כדעת המג"א. ובפשוטו נראה דפלוגתתם תליא בפלוגתת התוס' והרמב"ן הנ"ל, דלפי התוס' שטעם ההיתר הוי משום שינוי, א"כ במקום דלא הוי שינוי אסור, ולכך כתב המג"א דהכא כיון שא"א בענין אחר הרי כך הוא דרך ברירתו ולא הוי שינוי, אבל לפי הרמב"ן דטעם ההיתר לפי דחשיב דרך אכילה, א"כ ה"ה הכא דבורר אוכל מפסולת לאלתר צריך להיות מותר. ולפי"ז השו"ע שפסק כטעם הרמב"ן, כמש"כ הביאוה"ל, א"כ צדקו דברי הט"ז דאם רוצה לאכול לאלתר אותו דבר שסחט דמותר. [ואף שנתבאר לעיל דבפרי שדרך אכילתו הטבעית שיש בו פסולת וא"א בענין אחר, אף התוס' מודו דכיון דהוי דרך אכילה שרי, ואין זה בכלל עמל מלאכה, ומה"ט שרינן לקלף פירות לאלתר, מ"מ בוסר דמי לתערובת בב' דברים, לפי שאין דרך אכילתו בכך לאוכלו כשהוא בוסר, ולפיכך אף דהוי פרי אחד, מ"מ דמי ד"ז לכל ברירה]. אלא דאפשר לדחות דדוקא במקום שיש תערובת אוכל ופסולת אמרינן דלהוציא אוכל הוי דרך אכילה ושרי, משא"כ בבוסר דאין זה מעשה דנטילת אוכל אלא דהוי שינוי צורה, שבתחילה היה בוסר ועכשיו עשה תיקון אוכל בשינוי צורה, ובכה"ג יתכן דלכו"ע לא חשיב דרך אכילה, ורק במקום שיש אוכל ופסולת ונוטל לאוכל זה הוי מפעולת האכילה, אבל לשנות צורה זה דרך ברירה. וסברא זו מצינו בחזו"א, דהנה ברשב"א (שו"ת הרשב"א ח"ד סי' ע"ה) ילף מבורר שמותר לטחון כדי לאוכלו לאלתר, והביאו הרמ"א בסי' שכ"א סעי' י"ב להלכה, ובמשנ"ב (שם ס"ק מ"ה) הביא שיש מפקפקין על הרשב"א, וע"כ נכון ליזהר שלא לחתוך דק דק, ע"ש. וכתב החזו"א (סי' נ"ז) שדברי הרשב"א שמתיר לחתוך לחתיכות דקות הוא לפי שעיקר החיתוך הוי דרך אכילה, ולכך אפילו דק דק מיקרי דרך אכילה, אבל ריסוק כגון ריסוק בננות וכדו' דדמי לכתישה וטחינה אין זה דרך אכילה, אלא תיקון מאכל שעושה צורה אחרת, ולפיכך בהא לא יהני מה שיעשה זאת לאלתר, דהדרך הוא רק לחתוך ולאכול, עכ"ד. ולפי"ז ה"ה בסחיטת בוסר נמי כיון שעושה התיקון בצורה אחרת, א"כ אפילו שיעשוהו לאלתר לא יחשב דרך אכילה ויהיה אסור מדין בורר.

והנה הר"ן (פרק כלל גדול) הביא את הרשב"א שמתיר מלאכת טוחן לאלתר, דילפינן מבורר דשרי לאלתר. ולכאורה בשלמא אי נימא דההיתר דבורר הוא משום דהוי דרך אכילה, ניחא דילפינן טוחן מבורר, שגם טוחן לאלתר חשיב דרך אכילה, וכמש"כ הרשב"א דלא אסרו על אדם לאכול מאכלו בחתיכות קטנות, ז"א דהוי דרך אכילה, אבל אי נימא שההיתר הוי מצד שינוי, א"כ בטחינה דלא הוי שינוי בעינן למיסר וא"א ללמוד מבורר. אולם לפמש"כ דאף התוס' מודים לסברא דדרך אכילה ומה"ט שרי קילוף, א"כ י"ל דמה"ט נמי שרי לטחון לאלתר דהוי דרך אכילתו בכך, אבל לא משום דיליף מבורר דשרי לאלתר.

נתבאר דדעת הרשב"א דאף טוחן הותר לאלתר, ולענין שאר מלאכות מצינו פלוגתא, יעו"ש ברשב"א בתשו' (ח"ד סי' ע"ה) דהתיר לאלתר אף במלאכת דש ולש, והפמ"ג (בא"א בהקדמה לסי' שי"ט) חילק בין דש לטוחן. ולענין מוחק דעת הרמ"א (סי' ש"מ סעי' ג') דאסור, והט"ז (שם) התיר (ועיין בחזו"א סי' ס"א שנתקשה מאוד בדברי הט"ז). ויסוד הדברים דמלאכות שדרך אכילתן בכך לא חשיבא בכלל עמל מלאכה, אבל שאר מלאכות שאין דרך אכילתן בכך לכו"ע אסור, ולכך ליכא היתר בבישול לעשותו לאלתר. והנה לענין סותר לא נתבאר בהדיא בראשונים, ומצינו בזה דבר חידוש בשו"ת רב פעלים, דהנה בשו"ע סי' שכ"א סעי' ט' מבואר דמותר לחתוך הגבינה דק דק, ולית ביה משום טוחן לפי שאינו גידולי קרקע, ובפשוטו מותר אף שחותכו לאחר זמן, והקשה בשו"ת רב פעלים דאיתא בשבת דף צ"ה ע"א דהמגבן חייב משום בונה, וא"כ המחתך דק דק יהיה חייב מדין סותר (ואה"נ דטוחן ליכא משום דאינו גידולי קרקע, מ"מ סתירה איכא). ותירץ דהב"ע לאלתר, וכמו דשרינן טוחן לאלתר לפי שדרך בנ"א לחתוך מאכליהן, ה"נ שרינן סותר לאלתר היות ודרך בנ"א לחתוך האוכלים, עכ"ד. והנה בעיקר קושיתו יש לחלק, דבשלמא כשלוקח חלב ועושה ממנו גבינה שייך ביה בונה לפי שיוצר דבר חדש, משא"כ בחותך גבינה דק דק הרי בכל חתיכה שחותך עדיין שם גבינה עליו, ומשו"ה לא שייך ביה סותר, וא"ש דהפוסקים לא חילקו בזה דהא דשרי לחתוך הגבינה הוה רק לאלתר.

שיעור המלאכה ומהותו

שיעור הברירה לענין חיוב חטאת, איתא בירושלמי (פרק כלל גדול ה"ב) באוכלין שיעורו כגרוגרת, וכ"פ הרמב"ם (פ"ח הי"א). ובטעם דלא סגי בכזית ככל איסורי תורה, כתב רשב"ם (ב"ב דף נ"ה ע"ב) משום דבעינן מלאכת מחשבת, ולכך צריך שיעור חשוב כגרוגרת. (ומבואר דבדין "מלאכת מחשבת" נתחדש שלענין שבת בעינן חשיבותא טפי, וכן איתא בביצה דף י"ג ע"ב לענין העמדת ערימת בצלים בביתו, דאע"ג דלענין מעשר הויא מלאכה, לענין שבת לא הויא מלאכה לפי דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ופירש"י מלאכת מחשבת שהיא "מלאכת אומנות" אסרה תורה, שנסמכה פרשת שבת למלאכת המשכן בויקהל, והתם מלאכת מחשבת כתיב, ולכך אפילו שלגבי מעשר זה מלאכה, מ"מ לגבי שבת לא סגי בהכי ובעינן חשיבותא טפי. אולם צ"ב, דהכא מבואר דמלאכת מחשבת להחמיר בא, שאפילו בדברים שבכל התורה חייב, בשבת פטור משום דבעינן חשיבותא טפי, ומאידך מצינו בכ"מ דמלאכת מחשבת להקל בא דאפילו בדברים שבעלמא פטור בשבת חייב, דבמסכת ב"ק דף ס' ע"א גבי זורה ורוח מסייעתו, דס"ל לרב אשי שאפילו שבכה"ת הוא פטור, דלא חשיב מעשיו והוה כגרמא בעלמא, אפ"ה גבי שבת חייב מה"ט דמלאכת מחשבת אסרה תורה. וכן בחולין דף ח' ע"א אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה סכין של עבודת כוכבים מותר לשחוט בה דחשיב מקלקל, ובתוס' (ד"ה מותר) כתבו דאע"ג דגבי שבת חייב בכה"ג, כדאיתא בפסחים דף ע"ג ע"א השוחט בשבת בחוץ לע"ז חייב משום תיקון כל דהו, דתיקן להוציאו מידי איסור אבר מן החי, שאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, וכיון שיש תיקון פורתא חשיב מלאכת מחשבת, אבל לענין נהנה מע"ז לא חשיב הנאה כיון שקלקולו יתר על תיקונו, ע"ש, וצ"ע]. וכל זה הוי לענין חיוב חטאת, אך איסורא איכא אף בפחות מכגרוגרת מדין חצי שיעור אסור מה"ת, כדאיתא בשבת דף ע"ד ע"א וכי מותר לאפות פחות מכשיעור, ופירש"י דקי"ל דחצי שיעור אסור מה"ת, וכ"פ הביאוה"ל (ריש סי' ש"מ, וסי' שי"ט סעי' א') דאיכא איסור תורה דח"ש במלאכת ברירה.

וכתב המנחת חינוך (מוסך השבת, הזורה אות ד') דפשוט דבעינן באוכל שיעור כגרוגרת, ואין הפסולת מצטרף לשיעור, וכמו במבשל בעינן באוכל שיעור דגרוגרת, ה"נ בבורר בעינן שיעורא באוכל. ולכאורה דבריו תלויים בפלוגתת הראשונים (שיובא בסמוך) בגדר מלאכת בורר, אי הוי "תיקון האוכל", דהיינו שבזמן שהפסולת בתערובת אין האוכל ראוי לאכילה כ"כ, וכשמוציאו הרי הוא מתקנו, ולפי"ז מסתברא שצריך שיהא האוכל שיעור כגרוגרת, כמו שצריך במלאכת מבשל שיעור כגרוגרת באוכלין, או דמלאכת בורר הוי "הפרדת המינים", והיינו דשורש המלאכה הוא בזה שמפריד הפסולת מהאוכל, אבל לא משום תיקון האוכל, ולפי"ז אפשר דסגי שבכל התערובת יחד יהיה שיעור כגרוגרת. והנה בירושלמי (שם) איתא, נטל לתוך ידו כגרוגרת ובירר חייב, ובפשוטו כונתו שבכל התערובת היה כגרוגרת ובירר חייב, לפי דסגי שיהיה שיעור כגרוגרת עם הפסולת, אך אפשר שכונתו שנטל לתוך ידו כגרוגרת אוכלין ובירר משם הפסולת חייב, לפי שיש באוכלין שיעור כגרוגרת. עוד איתא בירושלמי, אמר ר' יודן היה יושב על גבי הכרי ובורר

צרורות כל היום אינו מתחייב, ופירש שם המפרש דלא מתחייב לפי שלא הועיל כלום שעדיין יש שם צרורות, והביאו הביאוה"ל ר"ס ש"מ, והנה לסוברים דשורש המלאכה הויא תיקון האוכל, א"ש דכשנשאר עדיין פסולת האוכל לא חשיב שנתקן האוכל, ולכך אינו מתחייב משום בורר, אבל לשיטות דשורש המלאכה הויא ההפרדה צ"ל שרק "הפרדה גמורה" בין האוכל לפסולת חשיבא מלאכה, ולא כשאכתי יש תערובת פסולת באוכל [ומ"מ כל הירושלמי קאי לחיוב חטאת, אבל איסורא איכא אי מה"ת מדין ח"ש אי מד"ס, דכשחסר באיכות המלאכה דנים האחרונים אי אסירא מה"ת או מד"ס, ועי' בזה בחזו"א סי' נ' סק"ט, ואכמ"ל].

ובעיקר הנידון אי מלאכת בורר הוי תיקון האוכל או הפרדת המינים, יעויין בביאוה"ל (סעי' ג' ד"ה לאכול מיד) שהביא מספר ישועות יעקב (ר"ס שי"ט) שהקשה בעיקר מלאכת בורר, הא הוה מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהרי אין לו שום צורך בפסולת שמוציא, ואינו אלא כדי לדחות הנזק מעליו, והרי הוא כמוציא את המת לקוברו דהוה מלאכה שאצל"ג, והוכיח מזה הישועו"י דשורש המלאכה הוא תיקון האוכל, שבזה שמוציא לפסולת הרי הוא מתקן לאוכל שיהיה ראוי לאכילה, ולפיכך חשיב מלאכה הצריכה לגוף האוכל בזה דמשוי ליה אוכל גמור, עכ"ד. אולם הבעה"מ (ר"פ האורג) כתב ליישב בע"א, דשאני בורר דאע"ג דהוה מלאכה שאינה צריכה לגופה אפ"ה חייב, לפי שכן הוה במשכן, אבל שאר המלאכות עיקר הוא לצורך גופן, ע"כ. ולשיטתו שורש המלאכה הוה הפרדת המינים ולא תיקון האוכל. ובפשוטו איכא בזה כמה נפק"מ לדינא, א. בגוונא שבורר לפסולת לא לשם תיקון האוכל, דלבעה"מ חייב שהרי במלאכת בורר התחדש שחייב אף דהוי מלאכה שאצל"ג, ולפי הישועו"י פטור. ב. שיעור כגרוגרת בעינן באוכלין או בכל התערובת, דלבעה"מ דשורש המלאכה הוה הפרדת המינים, א"כ סגי שיש שיעור כגרוגרת מכל התערובת, ולפי הישוע"י דשורש המלאכה הוה בתיקון האוכל, א"כ בעי שיהיה באוכל שיעור גרוגרת. והפלא דהישועות יעקב כתב שם דלפ"ד סגי בשיעור גרוגרת בצירוף הפסולת, ולכאורה לפמש"כ הביאוה"ל בהבנת דבריו דשורש המלאכה הוה בתיקון האוכל, א"כ צריך שיהיה באוכל שיעור כגרוגרת. וע"כ נראה דגם הישועו"י למד דמהות המלאכה הויא הפרדת המינים ולא תיקון האוכל, ואפ"ה חשיבא מהצל"ג, ונקדים לזה דברי הביאוה"ל בר"ס ש"מ גבי מלאכת גזיזה, דדעת הרבה ראשונים דבעינן אף בגוזז מלאכה הצריכה לגופה, וחידש הריב"ש (סי' שצ"ד) דמלאכת גזיזה חשיבא מלאכה לכו"ע אפילו אין צריך להשער, דגזיזה היתה במשכן שלא לצורך הצמר והשער רק לצורך העור, כגון בעורות תחשים (שהיה כדי ליפות את העור), ועל כן חייב כל שהוא לצורך גופן אע"פ שאינו צריך לשער, ומלאכה הצריכה לגופה היא, ע"כ. ומבואר דכיון שזה היה לצורך העור כמו במשכן, לפיכך חשיב מלאכה הצריכה לגופה, והוסיף הביאוה"ל דע"כ אם גוזז שלא לצורך השער ולא לצורך יפוי העור, כגון שגוזז צפרנים כדי שלא יהיה חציצה, הוי רק איסור מד"ס, ומעתה אפש"ל אותו גדר במלאכת בורר, דאף שהמלאכה הוא הפרדת המינים, מ"מ כיון שיש לו צורך בדבר הנשאר בזה שנתקן המאכל חשיבא מלאכה הצריכה לגופה, וזה כונת הישוע"י דחשיבא מלאכה הצריכה לגופה משום דהוי מלאכת בורר, ולפי"ז ל"ק קושית הישועות יעקב, דלבעה"מ נילף מבורר לכל המלאכות שאף שאצל"ג חייב, לפי שבאמת גם בבורר אם אצל"ג כלל הוא פטור, אלא רק בכה"ג דאיכא תיקון אוכלא ס"ל לבעה"מ דחייב לפי שכך היה במשכן.

הפמ"ג (משב"ז סק"ב) הסתפק אי שרי להפריד ב' מינים זמ"ז כדי לאוכלם לאחר זמן, או אם שרי להפריד בכלי המיוחד כדי לאוכלן לאלתר, דהי מינייהו אוכל והי מינייהו פסולת. ובביאוה"ל (סעי' ג' ד"ה היו) כתב דמלשון הרמב"ם (פ"ח הי"ב) נראה דכשבורר כל מין מחברו, ועי"ז כל מין בפני עצמו, זהו עצם המלאכה, אלא דכשבורר לאלתר שרי דהוי דרך אכילה, אבל בהני ב' גווני הוה דרך ברירה ואסור, ע"ש. מיהו בתוס' והרא"ש והטור ובעוד קמאי כתבו דבב' מיני אוכלין הברירה היא משום דזה שחפץ לאכול חשיב אוכל ואינך פסולת, ולשיטתם ספק הפמ"ג קיים דהא ליכא ביה אוכל ופסולת. שו"מ בספר ראש יוסף לפמ"ג בשבת דף ע"ד ע"א שכ"כ, דלרמב"ם משמע דאסור, ולהנך פוסקים נסתפק אי שרי. ובתוספתא (פי"ז דשבת ה"ו) איתא, נתערבו לו פירות בפירות בורר ואוכל, בדק אלו בפ"ע ואלו בפני עצמן חייב, ופי' במנחת ביכורים דהפרישם לא כדי לאוכלן לאלתר חייב, וזה כשיטת הרמב"ם. וע"כ למעשה אם יש לו בצלחת ב' מיני אוכלים שנוגעים זה בזה, ורוצה להפרידם זה מזה, הנה במקום שנוגעים חשיב כמעורבים, ולא יפרידם זמ"ז בדקדוק כיון שאין דעתו לאוכלן לאלתר והוי בורר וכנ"ל, אלא ישאיר קצת ממאכל אחד וישאר נוגע בחבירו, והשאר יסלק ושרי דהוה כמפריד ממין אחד.

והנה בשבת דף קל"ט ע"ב תנן, ונותנין ביצה במסננת של חרדל, ופירש"י שהחלבון נשאר למעלה במסננת עם הפסולת, והחלמון יורד למטה עם החרדל לגוון, וכ"פ בשו"ע סעי' ט"ו, ומבואר דשרי לסנן החלמון מן החלבון ע"י מסננת, אף דמיקרי ב' מינים, משום דאין מסנן החלמון לאכילה כ"א ליפות מראה החרדל, וכתב הפמ"ג דחזינן מהא דלברור ב' מינים כל שאינו רוצה לאכלם לא מיקרי ברירה, א"כ ה"ה לב' מיני אוכלים כל שאינו רוצה לאכלם עתה לא מיקרי ברירה, ולא חל עליהם שם אוכל ופסולת. ודחה הביאוה"ל דהתם תרוייהו אינם עומדים לאכילה לעולם, שהרי אין מסנן החלמון כדי לאוכלו כ"א ליפות מראה החרדל, לפיכך לא חייל ע"ז שם בורר כיון שאין מתקנם כלל בהפרדתם, משא"כ כשבורר ב' מיני אוכלים כדי לאכול כל מין בפנ"ע לאחר זמן, הרי שפיר מתקן שניהם ע"י ברירתו, ובורר גמור הוא. ומבואר מדבריו דלכו"ע מלאכת בורר הוה בתיקון האוכלין, אלא דנחלקו הרמב"ם ושא"ר אי התיקון נעשה ע"י הפרדת המינים גרידא, או ע"י סילוק הפסולת מן האוכל. ולפי"ז אף אם נחייב בהפרדת ב' מיני אוכלים, מ"מ בהפרדת ב' מיני פסולת ודאי דשרי, שהרי אין מתקנם כלום, וכדשרינן לברור החלמון מהחלבון מה"ט דאינו חשיב תיקון [והתם הוי חידושא טפי דלא חשיבא ברירה, דהא קי"ל דאיסור ברירה הוה אף בשאר מילי, ולאו דוקא למילי דאכילה, וא"כ בזה גופא שצריך לחלמון כדי לגוון יחשב לשימוש, ויהיה בהפרדת החלמון מהחלבון איסור בורר, וצ"ע]. וד"ז מצוי מאוד כששופכים שיורי אוכלים לכיור, ויש בפי הצינור מסננת, והמים המלוכלכים יורדים לצינור, ושיורי האוכלין נשארים בכיור, אע"פ שמתהווה ברירה כיון שאין צריך לשניהם (והמסננת הוא כדי שלא יסתם הצינור) חשיבא ברירת פסולת מפסולת ושרי. כמו"כ כשיש בכיור הרבה סוגי כלים מלוכלכים, ומפריד לכפיות לבד ולשאר סוגי הכלים לבד, דבכך נקל לו לנקותם, לא הוה בורר דהוה כמפריד פסולת מפסולת, כיון דכולם מלוכלכים ולא חזו לשימוש.

בגדרי לאלתר

כתב הרמ"א (סעי' א') דכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד מיקרי לאלתר, וכתב המשנ"ב (סק"ד) מהאחרונים דאפילו יארך זמן הסעודה כמה שעות מיקרי לאלתר, כיון שהברירה היא סמוך לסעודה. וכתב בלבושי שרד שכן משמע בגמ' בדף ע"ד ע"א, דאמר אביי "בורר ואוכל לאלתר", דהיינו שבורר ואוכל מיד, "בורר ומניח לאלתר" דהיינו שבורר סמוך לסעודה אע"פ שאינו אוכלו ממש לאלתר, וכ"נ ברשב"א בעבודת הקודש שכן פירש, אולם בתוס' פירשו דבורר ומניח לאלתר היינו לאחרים, שאף שהוא אינו אוכל אלא מניח לאחרים שיאכלו לאלתר נמי שרי, ולדבריהם ליכא ראיה מהתם. ובהגר"א כתב להביא ראיה מדמסיים התם אביי דלבו ביום לא יברור, משמע דלאלתר לאו לאלתר ממש הוא. [ואפשר שבדבר זה נסתפקו בגמ' התם, דהובא שם מעשה בישיבה שהיה מנהגם שבכל שבת תלמיד אחד משמש לבני הישיבה, וכשהגיע יומו דרב ביבי שדא קמייהו כלכלה דפירי (פירש"י לא רצה לברור האוכל מתוך העלין ולתת לפני כל אחד ואחד, אלא שטחן והם נוטלים ואוכלים, ובשטוח זה נפרש האוכל מאליו), וכתבו תוס' (ד"ה ולא) דספק הגמ' היה במה שלא בירר קודם שהביאם לפניהן, אבל בשעה שהניח לפניהם פשיטא דשרי, דהא לכ"ע שרינן אוכל מתוך פסולת לאלתר, וצד ההסתפקות היה בזה גופא אי שרינן סמוך לסעודה לברור לצורך סוף הסעודה ומיקרי לאלתר או לא]. והביאוה"ל (ד"ה וכל מה שבורר) הביא מספר תוספת ירושלים שהוכיח מן הירושלמי דבעינן לאלתר ממש, וכתב הביאוה"ל שאין להחמיר בזה, דדברי הרמ"א יש להם מקור מהש"ס שלנו וכמש"כ הגר"א, ע"ש. ובמאירי (שם) פירש נמי בירושלמי כהרמ"א, וז"ל: מותר לו לברור בידו לאכול לאלתר, ופי' בתלמוד המערב כ"ז שהוא מיסב על השלחן, ולאו דוקא שיאכל תיכף לבירה אלא כל שהוא מיסב ודעתו לאכלם או להאכילם לבני שולחן קודם עקירת שולחן, לאלתר הוא ומותר. ונמצא דקודם הסעודה מותר לברור אף למנה אחרונה שיאכל בעוד ב' שעות, וכל כי"ב.

ובשיעור לאלתר, יעויין במשנ"ב סי' שכ"א ס"ק מ"ה דהוא מזמן שיוצאים מביהכנ"ס, אבל שעה קודם הסעודה לא מיקרי לאלתר [ובספר אגלי טל (בורר סק"ט) כתב שהוא כשיעור שעה], ובספר נחלת אליהו (להגר"א דושניצר) מובא בשם החזו"א שהוא לערך חצי שעה סמוך לסעודה [וכעי"ז איתא בכ"מ ד"סמוך" היינו חצי שעה, יעויין רשב"ם פסחים דף צ"ט ע"ב, ובאו"ח סי' רל"ב משנ"ב סק"ז]. ושמעתי מהגראי"ל שטיינמן שליט"א שאמר שדברי החזו"א נאמרו אף לקולא, דמי שסגי לו להכין פחות מחצי שעה נמי שרי חצי שעה קודם [והוסיף דאם אם דעתו לצאת בתוך החצי שעה להתפלל מעריב וכדו', אין ההיסח דעת מבטל את הרציפות שלא יהא נחשב שבורר סמוך לסעודה, לפי שהעיקר הוא שברר בזמן הסמוך לסעודה]. אך אמר שבמשנ"ב משמע דתלוי כל סעודה לפי הזמן שצריך להכין.

בספר נחלת אליהו להגר"א דושניצר זצ"ל (עמ' ל"ז) איתא, ששאל לחזו"א בישיבה שיש מאות בחורים, ונצרך לקלף ביצים קשות, דהדין דלאלתר שרי כמש"כ בסו"ס שכ"א, והפועל מכין קודם הסעודה ונצרך לו זמן רב כב' וג' שעות לקלפם אי שרי, דבפשוטו כיון שבזמן כזה לא חשיב לאלתר י"ל דאסור, או כיון שנצרך לו זמן זה לצורך הקילוף ואינו עוסק בד"א עד הסעודה, י"ל דחשיב לאלתר. והשיב החזו"א דאסור לפי שכל בחור חשיב כענין בפנ"ע, וכשאוכל זה את הביצה שנתקלפה לפני ב' שעות חשיב שלא לאלתר.

ולכאורה יש להביא ראיה מהמשנ"ב דלא ס"ל כן, דבסי' תרי"א איתא דהתירו ביום כיפור לפצוע אגוזים מן המנחה ולמעלה (דאף דהוי הכנה לחול מ"מ התירו משום עינוי), ובמשנ"ב (סק"ז) הביא מהתוספתא דהך מנחה ר"ל מנחה קטנה שהוא סמוך לערב, והוא שעה שדרך בנ"א לתקן מאכלם בחול לצורך הלילה, וניכר שלצורך הלילה עושה, ובשעה"צ (סק"ט) כתב דלפי"ז א"ש דלא תיקשי הא רק לאלתר שרי לקלוף פירות, ואיך שרי ביום"פ, אבל לפמש"כ א"ש, דכיון שהוא סמוך לערב הוה כמו שמכין עצמו לאכול לאלתר, וכתב עוד דלפי"ז אם אין לו אגוזים הרבה, ואין צריך להשהות עליהם זמן מרובה, בודאי יש לו לאחר הדבר עד סמוך לחשיכה כדי שיהא סמוך לסעודת הערב, ע"ש. והנה זמן מנחה קטנה הוא שעתים וחצי קודם הלילה, ואפ"ה שרי לו לפצוח אגוזים אף שאין זה לאלתר, לפי שנצרך לו זה הזמן לפצח את כל האגוזים, ולכאורה לחזו"א איך שרי לפצח ולברור מזמן מנחה קטנה לצורך הלילה, דבפשוטו כ"כ הרבה אגוזים לא מיירי דהכל נצרך לו בלחוד, אלא יש עוד בני סעודה ובורר לצורך כולם, ולחזו"א הרי אסור בכה"ג, ומשמע דס"ל למשנ"ב דכיון שלצורך בני סעודה עביד, ונצרך לו כ"כ הרבה זמן לברור, אז שרי, ודלא כחזו"א. [ויש שרצו לחלק שכל דברי החזו"א הוה לענין בחורי ישיבה שאין קשר בין בחור לבחור, ולפיכך כל אחד נידון בפנ"ע ולא חשיב לאלתר, משא"כ בבני ביתו שכל המשפחה נידונית בחדא מחתא ולסעודה אחת, לפיכך חשיב שבורר לצורך כולם וחשיב לאלתר].

כתב המשנ"ב (סק"ה) בירר כדי לאכול לאלתר ונמלך ואוכלו לאחר זמן אין בכך כלום, כיון שבשעת פעולת הברירה היה כדי לאכול לאלתר, א"כ חשיב שבירר בהיתר. אולם יל"ע איפכא, כגון שטעה ובירר אוכל מפסולת כדי לאכול לאחר זמן, אי מהני לתקן האיסור עי"ז שיאכלו לאלתר, דאפשר דכיון שאוכלו לאלתר הרי נעשתה המלאכה לאלתר. ובספר שביתת השבת (בא"ר סק"ט) הביא שנסתפק בזה בספר קרית מלך רב. ובפשוטו כיון שבשעת הברירה חייל עלה שם מלאכה, א"כ תו אינה בטלה עי"ז שיאכל מיד, אבל לכאורה יש להביא ראיה להיתר, דהנה בפסחים דף מ"ו ע"ב איתמר האופה מיו"ט לחול רב חסדא אמר לוקה, רבה אמר אינו לוקה, ר"ח אמר לוקה לא אמרינן הואיל ומיקלעי ליה אורחים חזי ליה, רבה אמר אינו לוקה אמרי' הואיל, וכתב המאירי דמ"מ אי איקלעו אורחים ביו"ט ואכלו למאכל ביו"ט, אף לר"ח אינו לוקה, וחשיב בישל לצורך אר"נ, הרי דאף דכונתו בעת הבישול היתה לצורך חול, אפ"ה אם במציאות נאכל ביו"ט תיקן לאיסור, וא"כ ה"נ אף שבעת הברירה היתה כונתו לצורך לאח"ז, מ"מ אם יאכל לאלתר תיקן לאיסור. מיהו מרן רה"י הגרא"מ שך זצ"ל אמר לדחות הראיה, דחלוק יו"ט משבת בעיקרן, דביו"ט התירה התורה לעשות מלאכה גמורה לצורך יו"ט כבישול ושחיטה וכיו"ב, וא"כ י"ל דאף דלכתחילה בעינן שיכוין בעת המלאכה של צורך יו"ט עושה, אבל בדיעבד אף שלא חשב כן אם השימוש של המלאכה היה לצורך יו"ט נמי ש"ד, אבל בשבת לא מצינו שמלאכות שבת מותרות לאלתר, ומבשל ושוחט לאלתר אסור, ומה שבבורר שרי ה"ט שכל שבורר לאלתר לא חייל עלה שם מלאכה כלל, דהוה דרך אכילה או שינוי (כנ"ל בריש הדברים), ובזה אם בעת הברירה חייל עליה שם מלאכת בורר תו לא פקע עי"ז שיאכל לאלתר, ולפיכך אף למאירי שביו"ט מהני לתקן, בשבת לא מהני.

[מעשה באחד שהרתיח ביו"ט בשוגג מים לצורך מוצאי יו"ט, והורה לו מרן הגרא"מ שך זצ"ל שישתה המים ביו"ט, ואף דקי"ל כרבה דאית ליה הואיל, ואיסורו רק מד"ס, מ"מ אפשר דבמה שישתה ביו"ט יתקן גם את האיסור מד"ס. והנה מהמאירי הנ"ל אין ראיה שמתקן אף את האיסור דרבנן, דאפשר דגדר האיסור הוה משום שכונתו לחול, וא"כ לא יהני מה שבמציאות יאכלוהו ביו"ט, אך אפשר דגדר האיסור מד"ס הוא משום שהחמירו דלא אמרי' הואיל ולא מיקרי משום זה צורך יו"ט, וא"כ אם במציאות ישתו למים ביו"ט, ושבח המלאכה היתה ביו"ט, אפשר דאף מדרבנן ליכא איסורא בזה, וכדברי המאירי. ועיין בזה בספר אבי עזרי פ"א מיו"ט הט"ו].

והשעה"צ (סק"ה) הביא בשם הפמ"ג שאם אחר שבירר לסעודה נמלך להשאירו לסעודה אחרת, אין בו חיוב חטאת, ומ"מ לא אריך למעבד הכי. ושמעתי מהגראי"ל שטיינמן שליט"א דכ"ז דוקא כשנמלך להשאירו לסעודה אחרת, אבל אם בירר סמוך לסעודה בתוך חצי שעה, ואח"ז אירע שלא אכלו תוך שעה, לית ביה שום איסור, כיון שבשעת הברירה היה זה סמוך לסעודה, וגם עתה לא השאירו לסעודה אחרת.

כתב המשנ"ב (סק"ה): וכל מה שבורר צריך שיהיה לאלתר, אבל אם בורר הרבה וכונתו שישתייר גם לאחר הסעודה או לסעודה אחרת אסור מה"ת, וע"כ המקלף ביצים סמוך לסעודה, ויודע בשעת ברירתו שיאכלו בסעודה רק ד' ביצים ומקלף ו' ביצים, יש בזה איסור מה"ת מאחר שב' ביצים אינם לאלתר. וכן במשפחה שיש הרבה ילדים וחלקם קמו מאוחר, אסור לקלף ביצים קודם הסעודה בחדא מחתא עבור כל בני הבית, כיון שלאלה שיבואו לאחר זמן הוי בורר לאח"ז דאסור מה"ת. אולם לקלף כמות גדולה של ביצים (או פירות) עבור אורחים, ויודע בבירור שלא יאכלו כל כך, כתב הבן איש חי (שנה ב' פרשת בשלח סעי' ג') דשרי לפי שדרך כבוד שמגישים לפניהם כמות גדולה, וא"כ זה גופא מה שמתכבדים ע"ז חשיב שימוש ומותר. [ויש חולקים דסברי שהותר ברירה רק אם הוא לאלתר דאכילה, דהיינו שיש לו שימוש בחפץ ולא שיש בהם צורך לאדם. וביותר דכיון שעיקר תשמיש הביצים הוה לאכילה וזה לאח"ז, אלא שבנתיים הוא משתמש בהם גם לתשמיש אחר, א"כ לא מיקרי ד"ז דרך אכילה ואסור. אולם לסברא זו אם לאחר שמניחם בפני האורחים הם נזרקים לאשפה, אפשר דש"ד קילוף זה וחשיב לאלתר].

היו תערובות של כלים והוציא משם ספל, והניחו סמוך למטתו כדי ליטול ידיו בבוקר כשיקום, אם לא ימלאנו מים ויתנהו ריק ליד המטה כדי שמחר ימלאנו מים אסור, דהוי בורר לאחר זמן כיון שעתה אין לו בו שום צד שימוש, אבל אם ימלאו מיד מים חשיב זה לשימוש והוי לאלתר ושרי, אף שהנטילה תהיה בבוקר כשיקום ממשנתו. וכן אם נפל פקק מבקבוק שתיה לתוך צלחת אוכל, אם חפץ לסגור את המשקה שבבקבוק הו"ל כבורר אוכל מתוך פסולת כיון שיש לו בו עתה שימוש בפקק, אף שישתה ממנו רק לאחר זמן, אבל אם מוציאו רק משום שמפריעו באוכל הו"ל כבורר פסולת מאוכל דאסור.

שום ובצל שקילפום ועשו מהם מאכל, וצריך שיהא המאכל קר, ושם במקרר לב' שעות ואח"ז אוכל, הוה בורר, דאין זה דרך אכילה ולא הוה שימוש לאלתר. כמ"כ אסור לברור דבר מאכל כדי ליתנו ע"ג הקדירה לחממו, דד"ז לא חשיב שימוש והוי בורר לאח"ז.

אחר הסעודה מצוי שיש בצלחת אוכל שנשאר, והוא נוגע בפסולת כמו בשר שנוגע בעצמות, הנה להפרידו מהעצמות כיון שאין דעתו לאכול לאלתר הוי בורר, על כן האופן המותר הוא שישאיר קצת מהאוכל סמוך לעצמות, ונמצא דבורר אוכל מאוכל דשרי.

מי שבירר סמוך לשקיעה לצורך סעודה של מוצ"ש, שמעתי מהגראי"ל שטיינמן שליט"א דעבר רק האיסור הכנה, אבל איסור בורר לא עבר כיון שהיה סמוך לסעודה, ואין צריך שהסעודה תהיה בשבת. ויש להביא

ראיה לזה מהא דהתירו לקנב ירק ולפצח אגוזים ביוה"כ מן המנחה ולמעלה, וחשיב ד"ז לאלתר כיון שא"א בענין אחר, כמש"כ בשעה"צ סי' תרי"א סק"ט, הרי דאף שבורר משבת לחול אם הוא לאלתר שרי. [א.ה. אולם יש לעיין בזה, דבשבת דף ע"ד ע"א מפרש עולא דבורר ואוכל לבו ביום ולמחר לא יבורר, ואם בירר חייב חטאת, ובאחרונים יש צד דלמחר היינו אחרי השקיעה, א"כ נמצא דבזמן קצר סמוך לשקיעה כיון שאין זה לאותו יום חשיב כבורר לאוצר, ואביי לא פליג ע"ז, וא"כ חזינן דחשיב ד"ז לבורר].

כתב הרמ"א (ר"ס שי"ט) מותר לברור אף לצורך אחרים שיאכלו, אף אם אינו אוכל עמהם כלל (משנ"ב סק"ו), ומקור הדברים הוא בשבת דף ע"ד ע"א אמר אביי בורר ואוכל לאלתר, בורר ומניח לאלתר, ופי' תוס' "בורר ואוכל לאלתר" היינו לעצמו, "בורר ומניח לאלתר" היינו לצורך אחרים. ואמר הגרא"ל שליט"א דכל זה כשבורר מחמת אחרים שרוצים, אבל אם הוא רוצה להיפטר מזה לא יהני מה שנותן לאחרים שרוצים [א"ה, וכעי"ז מצינו בסוגיא דתורמסין דדבר דחשיב פסולת, אף דנוטלו לאוכלו חשיב כפסולת מתוך אוכל. אולם בפמ"ג (משב"ז סק"ב) מבואר לא כן, שכ' בזה"ל: בורר מין אחד לעצמו ומין הב' לאורחים, וליכא כאן ברירה כלל, דהי אוכל והי פסולת, ואפשר בכה"ג אף ששונא מין הב', כיון דמסובין אחרים כולהו אוכלא הוי וכו', וצ"ע לדינא, ע"כ. ואפשר דהתם מיירי שצריך לחלק האוכל מקצת בשבילו ומקצת לאחרים, ולכך מה ששם לכ"א מה שרוצה לא חשיבא ברירה, אבל בגוונא שיש לו בצלחתו ב' מינים, ורוצה להוציא את המין שאינו אוהב ולתת לחבירו, כיון שכל תכלית ברירתו זה בשביל לתקן מאכלו, ונותן לחבירו רק בשביל להינצל מאיסורו, אפשר דזה גרע. ומצינו באחרונים נידון בכעי"ז, דהנה להוציא עצם מבשר הוי בורר, ודעת המשנ"ב (ביאוה"ל סעי' ד' ד"ה מתוך) שאם יש על העצם מעט בשר מותר להוציא לעצם ע"י שיאכל לבשר שעליו, אף שעיקר כונתו הוא להוצאת העצם, אולם החזו"א (סי' נ"ד סק"ג) פליג דכיון שעיקר כונתו הוא לברור את העצמות ולא לאכילת הבשר, הר"ז חשיב כבורר פסולת מתוך אוכל, ולכאורה לדברי החזו"א אף בניד"ד כיון שעיקר כונתו היא להוצאת הפסולת תו חשיב ד"ז לברירה ואסור]. והוסיף עוד דבגוונא שבורר לאחרים לאלתר, כגון שקולף ביצים עבור הסעודה ולבסוף הם נתאחרו זמן מרובה, לא אמרינן דד"ז מתלא תלי באחרים וכיון שנתאחרו עביד איסורא, כיון שבעת ברירתו היה ע"ד להתחיל הסעודה לאלתר תו לא חייל עליה שם מלאכה, ומה שנתאחרו שלא מרצונו אין זה מחשיב את הפעולה למפרע למלאכה.

והוסיף הביאוה"ל (ד"ה כדי) דשרי לברור אף כדי להאכיל לבהמה ועופות לאלתר. ומיירי בשמזונותיו עליו, דהפקר או של נכרי אסור להאכיל משום טירחא, כדאיתא בשו"ע סי' שכ"ד סעי' י"א. ואם הם של ישראל אחר, הא"ר (שם) אוסר, והביאוה"ל (ד"ה ויוני ביתות) חולק וס"ל דכי היכי דמותר לבעליהן להכין להם מזונות, ה"נ מותר לאדם אחר. ולכלכ כ' המג"א (והביאו המשנ"ב ס"ק ל"א) דשרי אפילו של הפקר, דקצת מצוה איכא להאכילו, וכ"כ המאירי בשבת דף י"ט ע"א וז"ל: וירא שאף בכלב שאינו שלו מותר, וכן ראיתי לגאון שפירש מזונותן עליך מדכתיב לכלב תשליכון אותו, וא"נ בשכר לא יחרץ כלב לשונו, ע"כ.

בגדרי יד וכלי

הבורר אוכל מפסולת שריא רק ביד ולא בכלי המיוחד לברירה, ולפיכך הבורר בנפה ובכברה שהם כלים שעיקרן דרך ברירה בהם חייב חטאת, ובקנון ותמחוי שאינם מיוחדים כ"כ פטור אבל אסור, ופי' המשנ"ב (סק"ב) דקנון הוא כלי שעושים כעין צינור רחב מצד אחד וקצר מצד אחד, והבורר קטניות נותן אותם בצד הרחב ומנענע אותם, והם מתגלגלים ויורדים דרך פיו הקצר, והפסולת שאינם עגולים נשארים בכלי, ותמחוי הוא קערה גדולה [ואף שבורר לאוכל שבקערה, מ"מ הקערה מסייעת באיזו דרך שהיא לברירה], ופטור אבל אסור דהוה בורר כלאחר יד.

כתב החזו"א (סו"ס נ"ד) דהנוטל במזלג את הבשר מעל העצם שבקערה שרי, ע"ש, וה"ט לפי שבדבר שאפשר לברור ביד אין המזלג בא אלא לתחליף לידו ולא לעצם הברירה, לפיכך נידון המזלג כידא אריכתא ולא לברירה בכלי, ולכך כל שאפשר לברור ביד ובורר בכלי מאיזה טעם, כגון מפני המנהג או מפני הנקיות (עיין רבינו חננאל בב"מ דף כ"ה ע"ב גבי מצא סכיני והימניק דנוטל ומכריז, פי' הימניק כלי שיש בו שני ראשים, כגון המזלג שיש בו ב' שיניים, ודרך בני יון להחזיק חתיכת הבשר ולחתוך עם הסכין ולאכול, ונוטל זה שחתך ונותנו לתוך פיו, ואין ידיו נוגעות בבשר כלל מפני הזוהמה) או מפני החום (כן שמעתי מהגר"ש ברזם זצ"ל), חשיב כ"ז כידא אריכתא ושרי. אבל היכא שלעצם ברירתו בעינן לכלי, ובלא"ה א"א לברור, אזי חשיב ברירה בכלי ואסור, ועיין במשנ"ב (ס"ק ס"ב) שכתב גבי שומן שצף ע"ג החלב, דאין ליקח את השומן בצמצום אפילו כשחפץ לאוכלו לשומן לאלתר (והוי אוכל מפסולת), שהרי הוא לוקח בכף, וביאר השעה"צ (ס"ק נ"ח) לפי שדרך ברירתו הוא בדרך זה, ור"ל שלעצם פעולת הברירה נצרך הכף.

לברור בסכין: הנה הרמ"א סו"ס שכ"א כתב דמותר לקלוף שומים ובצלים לאלתר, וכתב המג"א דה"ה דמותר לקלוף תפוחים ואגוזים לאלתר [ובפמ"ג מקפק דבתפוחים רוב העולם אוכלים אותם בקליפותם, וא"כ הוה בורר אוכל מאוכל במין אחד דשרי]. והנה קילוף תפוחים הוה בסכין, ואפ"ה שרי לאלתר למג"א, ולא חשיב כלי אע"פ שנצרך לקילוף סכין, וא"א בענין אחר. כמו"כ איתא ברמ"א בסי' שכ"א סעי' י"ב גבי טוחן דשרי לאלתר כמו דשרי לברור לאלתר, ולכך מותר לחתוך הירק דק דק בסכין סמוך לסעודה, ובביאוה"ל (ד"ה מידי) הקשה דהא בורר רק ביד שרי, וא"כ ה"נ טוחן רק ביד יהא שרי, ולמה מותר לטחון בסכין, והביא מהפמ"ג שכתב דצ"ל דאף בסכין חשיב דרך אכילה כשטוחן בו כדי לאוכלו לאלתר, וכמו בבורר דרך אכילה הוא כשבורר ביד לאכול לאלתר, ה"נ דרך אכילה הוא אפילו כשמחתך בסכין לאכול לאלתר, דדרך אכילה הוא בסכין, אם לא כשמחתך בכלי המיוחדת לטחינה כהא"ק מעסע"ר או רי"ב אייזי"ן דאסור, דדמי לנפה וכברה, דשייך שם בורר אפילו בלאלתר. ולפי"ז י"ל דה"נ לגבי בורר, דאם מקלף בסכין רגיל שרי לפי שהקילוף בו חשיב דרך אכילה, אבל בכלי המיוחד לכך כ"מקלף" וכיו"ב יהא אסור. ויתירה מזו כתב השו"ע בסי' שכ"א סעי' י' דאסור לגרור הגבינה (גבינה קשה) בשבת ברי"ב אייזי"ן, ופי' המשנ"ב (ס"ק ל"ו) דאף דאין בזה איסור טוחן לפי שאינו גידולי קרקע, מ"מ כיון שהכלי מיוחד לכך ה"ז אסור משום עובדין דחול, ולפי"ז אף בדבר שאין בו איסור בורר יהא אסור לקלף במקלף המיועד לכך משום עובדין דחול, ולכך אף לפמ"ג דליכא בקילוף תפוחים משום בורר (שהרי הקליפות ראויים לאכילת אדם), ושרי לקלף אף לאח"ז, מ"מ יאסר לקלף ב"מקלף" מה"ט דהוה עובדין דחול. אבל בסכין שרי בכל גווני לקלף, ולא חשיב ברירה בכלי, כיון שאין מיוחד לכך. והנה המשנ"ב (ס"ק ס"ב) כתב גבי שומן הצף על פני החלב (שקורין סמעטנ"ע) דאסור להוציאו מהחלב משום בורר, דהוה ב' מינים, ואפילו כשחפץ לאוכלו לשומן לאלתר אסור שהרי הוא לוקח בכף, ולכאורה למה שלא נתיר להוציאו בכף כמו שהתרנו לקלוף לאלתר בסכין שאינו מיוחד לכך [ושמא רק בכף גדולה שהדרך להפריד בה השומן הוא דאסור, לפי דהוה ככלי המיוחד לכך, אבל בכף קטנה אה"נ דשרי, וצ"ע אי האמת כן].

שבת דף קכ"ג ע"ב: ת"ר בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת (בזמן נחמיה שהיו מקילין באיסורי שבת, עמדו וגזרו על טלטול כל הכלים מחשש שמא יוציא לרה"ר, חוץ מג' כלים הנצרכים שהשאירו), מקצוע של דבילה וזוהמא ליסטרן של קדרה וסכין קטנה שעל גבי שלחן, ופירש"י "זוהמא ליסטרון" כף גדולה שמסלקין בו זוהמא של קדירה (דכשהיו מבשלין היה זוהמא עולה למעלה בקדירה והיו מסלקין אותו בכף), ובהגהות הגרא"מ מפינסק ז"ל (שנדפס בסוף המסכת) כתב דמכאן מוכח דשרי למיעבד הכי בשבת, ור"ל דלכאורה זה בורר פסולת מהאוכל ובכלי המיוחד לברירה, שהרי כלי זה עשוי לתכלית זו. אולם טעמא בעי אמאי באמת ד"ז שרי, והנה אם נאמר שלא את הפסולת בלבד היה מסלק, אלא גם איזו שכבה מהאוכל שמתחתיו, א"ש, דהוי זה כמוציא לכל התערובת, וכמש"כ המשנ"ב (ס"ק ס"ב) דכשיש שכבה של שומן ע"ג החלב במקום שנוגעים זב"ז אסור להפרידם, אלא יטול קצת מהחלב עם השומן או שיניח קצת מהשומן עם החלב, ע"ש, אבל בפשוטו משמע דכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, ונוטל את הפסולת בלבד, וצ"ע. והנה בב"מ דף ל"ג ע"א פירש"י דזוהמא ליסטרון הוא כף גדולה שמסלקין בו זוהם הקדירה והקלחת "לצדדין", והיינו שאינו מסלקה מהקדירה לגמרי אלא שמסלקה לצדדין (כדי שיהיה מקום פנוי להוציא את התבשיל), וי"ע אם בכה"ג איכא לאיסור בורר, ואם נאמר שכל שאינו מסלקה לגמרי ליכא ביה איסור בורר הוה א"ש. ועיין בספר מנחת שבת (סי' פ' ס"ק קי"ד) שהביא מספר הלכות קטנות (למהר"י חגיז) שנשאל במים שיש עליהם קש או שום דבר שצף, אם מותר לנפח בו לסלקו לצד האחד כדי שישתה בשבת, וע"ש שאסר וכתב שיש בזה משום חשש זורה, ולפי"ז הדרא קושיא לדוכתא. ואפשר דהזוהמא נידונת כהסרת הקליפה דשרי, כדמבואר בסו"ס שכ"א דשרי לקלף פירות אף דהוה פסולת מתוך אוכל, וביאר הביאוה"ל בשם המאמר מרדכי דכיון שא"א להגיע לאוכל בלא קילוף הקליפה, חשיב כבורר אוכל מפסולת דשרי לאלתר, וכן בקדירה עם מאכל כיון דהדרך שנעשה ע"י הבישול זוהמא אפשר דהזוהמא נידונת כקליפה, ויהיה שרי אף להוציא ממש. וכעי"ז כתב הפמ"ג על הא דאמרו בחולין דף ט"ו ע"ב דהשוחט לחולה בשבת מותר לבריא לאוכלו חי, וכתבו הראשונים דמ"מ צריך להדיח הבשר מן הדם שעליו (משום דהוי דם שפירש), ולכאורה אמאי זה לא בורר, וכתב הפמ"ג (סי' שי"ח א"א סק"ה) דהדם שע"ג הבשר חשיב כמו קליפה, וכיון שרוצה לאכול עתה מיד שרי (אולם צ"ע דבמשנ"ב סי' שכ"א ס"ק כ"א מבואר דהדחת הדם שרי גם אם רוצה לאכול לאחר זמן), וא"כ ה"נ גבי זוהמא שע"ג הקדירה, כיון שהדרך הוא שיש זוהמא למעלה לכך הוא בבחינת קליפה דשרי לאלתר. אולם אכתי צ"ע, דלכאורה מ"ש משומן הצף על פני החלב דאסרינן להוציא בכף, וביותר דלכאורה הכף הגדולה שמסתלקין בו זוהם הקדירה הוי כלי המיוחד לכך, וכבר נתבאר לעיל שאף מה שמותר לקלף, מ"מ בכלי המיוחד לכך אסור. ואולי כיון שא"א בע"א שרינן אף בזה.

להוציא מאבטיח חתיכות מעוגלות ככדור ע"י כף המיוחדת לכך (כף מעוגלת העשויה בצורת כפית עמוקה ועגולה), שמעתי מהגרא"ל שליט"א דלהוציא בזה חתיכות האבטיח שצמודים לקליפה יש בו חשש ברירה בכלי, ושלא לאלתר ודאי דאסור. אבל לחתוך בזה מה שלמעלה מזה ודאי דשרי, ולית ביה משום עובדין דחול, וחשיב זה כתיקון אוכלא דלית ביה משום עובדין דחול. ואף דמצינו בכ"מ דבכלי המיוחד לכך אית ביה משום עובדין דחול, דיעויין בסי' שכ"ז ס"ג אין מגרדין בכלי העשוי לכך, ובמשנ"ב (סק"ח) כתב הטעם משום דהוא כעובדין דחול, וע"ע ברמ"א בסי' של"ח סעי' א' אסור להכות בשבת על הדלת בטבעת הקבוע בדלת, אע"פ שאינו מכוין לשיר, הואיל והכלי מיוחד לכך, ובביאוה"ל (ד"ה הואיל) הביא מהפמ"ג דהטעם משום דמיחזי כעובדא דחול, וע"ע בסי' שכ"א סעי' י' אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין ראלי"ו, ובמשנ"ב (ס"ק ל"ו) כתב טעם האיסור דכיון שהכלי מיוחד לכך ה"ז דרך חול, ע"ש, הרי חזינן מכ"ז שבכלי המיוחד לאיזה תשמיש אסור להשתמש בו משום דהוי עובדין דחול. ותירץ הגראי"ל דאף דהוי כלי המיוחד לכך, מ"מ במכשירי אוכלין ל"ש עובדין דחול דהוי תיקון אוכלין, וליכא בזה שום מלאכה, ורק כשעושה מלאכה או כשהעובדין דחול מביא לידי מלאכה או סתם מעשה דאית ביה טירחא, אסרו משום עובדין דחול ולא כשעושה תיקון אוכלין [א"ה, ועיין בשו"ת הרמב"ם (סי' ש"ו) שאין אומרים בכל דבר שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, שא"כ לא יאכל כדרך שהוא אוכל בחול, ולא יסב כדרך שהוא מיסב בחול, אלא אסרו חכמים בדברים שאפשר שירגילו למלאכה. ועיין בכלכלת שבת (הודפס בסוף משניות שבת, אות א') שהאריך בזה, וכתב שיש ג' אופנים שאסרו חכמים משום עובדא דחול, דבר הדומה לאחד מהמלאכות, או שמא יבא ע"י כך לעשות מלאכה, או משום טירחא יתירתא], ואף דגם באוכלין מצינו שגזרו משום עובדין דחול, דמה"ט אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות, התם ה"ט משום דחשיב מלאכה דהוי טוחן, ואף דאין טחינה אלא בגידולי קרקע, מ"מ זה מלאכה אלא דהוי מלאכה המותרת, משא"כ בניד"ד דלא הוי כלל מלאכה, שהרי טוחן לית ביה דהא אינו חותכו לחתיכות קטנות, ואף בשאר מילי אינו חייב ע"ז משום טוחן, ומשום מחתך נמי לית ביה אף שחותכו לפי מדה (ואף דהותר מלאכת חיתוך באוכלין, כדקי"ל בסי' ש"כ משנ"ב ס"ק י"ב, מ"מ חשיב מלאכה), לפי דכל איסור מחתך הוי כשחותך דבר ומקפיד על המדה, אבל כשחותך דבר וממילא יוצא איזה מידה כיון שאינו מקפיד על מדה זו, ל"ש לחייבו משום מחתך, וא"כ ה"נ אף שנחתך לפי מידת הכלי, מ"מ כיון שאינו מקפיד דוקא על גודל זה, ולית ליה נפק"מ אם היה נחתך בגודל קצת יותר או פחות, לפיכך לא הוה כלל מלאכה, והוה רק תיקון אוכלין דלית ביה משום עובדין דחול, ודוקא בגבינה דהוה עובדין דחול דטוחן, משא"כ הכא דלא הוה עובדין דחול דמחתך דלא הוה כלל בצורת מלאכת מחתך, והוה ככל תיקון אוכל המותרת.

תיון שיש בו תמצית תה: הנה במשפך היוצא מן התיון יש מסננת המונע מהעלים לצאת, ובפשוטו ד"ז חשיבא בורר בכלי ואסור להשתמש בו בשבת, וכמש"כ המשנ"ב (ס"ק נ"ה) דאסור ליתן קיסמין בפי הכלי שמערה בתוכו היין כדי שיסתנן היטב המשקה מהשמרים והפסולת, דחשיב כבורר ע"י כלי. אמנם החזו"א (סי' נ"ג ד"ה מן האמור) כתב להתיר, ואצטט לשונו: מן האמור נלמד לענין עלי תה שנזהרין שלא לסנן כל התה מן העלים, היינו משום שהמים הסמוכים להעלים חשיבי מעורבין, אבל המים הצפין ע"פ העלין לא חשיבי מעורבין, ולפי"ז אם נעכרו העלים בתוך המים ע"י תנועה חזקה אין לערות בשעה ההיא עד שיחזרו ויצללו, ומיהו אפשר כיון שאין כאן שימוש בכברה ממש, אף שיש בפנים כנגד חוטמה של כלי כעין רשת לעכב העלים, מ"מ י"ל דלא הוי רק כדין ברירה ביד דמותר כשנוטל אוכל מתוך פסולת כדי לאכול מיד, עכ"ל. וכן נהגו בביתו של החזו"א להשתמש בשבת בתיון שיש בו מסננת, ולא דקדקו אם הוא קצת האחרון (כ"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א בספר טעמא דקרא בהנהגות החזו"א אות מ', ובספר ארחות רבינו אות קצ"ד). אולם דבריו מרפסן איגרי, במה שכתב להתיר כשיש בפנים כנגד חטמה של כלי כעין רשת לעכב העלין, צ"ב, דהא פי הקומקום הוא כנגד תערובת העלין שלמטה, וא"כ אמאי שרי, הא המים באים ממקום התערובת, תינח אם היה מוציא למים מלמעלה א"ש, אבל כשמוציאם דרך צינור התיון הרי המים יוצאים מלמטה ממקום התערובת, וא"כ זה בורר, וצ"ע. ומנהג העולם להפריד מער"ש המים מהעלין לגמרי. ובספר שביתת השבת (בורר בא"ר ס"ק מ"ט) הביא שהמהרי"ל דיסקין זצ"ל היה מכין תה בתרמוס מער"ש מה"ט (וע"ש עוד בס"ק כ"ט).

דינים השכיחים בברירת מיני אוכלין

א. השופך מהסיר ירק עם מרק למסננת, והמרק יוצא לקערה והירק נשאר במסננת, אף דזה לאלתר מ"מ הוה ברירה בכלי ואסור.

מצקת שיש בה חורים, ומעלה בה בשר מהסיר שחפץ לאוכלו לאלתר, והמרק נופל דרך החורים לסיר, הוה בורר בכלי, אבל להוציא במזלג שרי אף שהמים נוטפים מהבשר לסיר.

המוציא במצקת בשר, ויש במצקת גם מרק שעלה עמו, ומטה המצקת לצד כדי שיפול המרק לסיר, הרי זה בורר פסולת מאוכל.

ב. בורר בכלי הויא דוקא כשמפריד אוכל מהפסולת, אבל כשאינו מפריד לא, ועל כן מותר לשפוך אבקת סוכר על עוגה בשבת במסננת (כדי שתתפזר האבקה בשוה ע"ג כל העוגה), שהרי בורר ליכא דהא כל האבקה כולה יוצאת והיא נקיה, ובמסננת נהי דהוה כשמל"א (דמיועדת לסנן ולהפריד אוכל מפסולת), מ"מ שריא לצורך גופו, ומשום עובדין דחול ליכא, שהרי מבואר בסעי' י' דמים שרוב בנ"א שותים ורוצה להתפנק ולשתותם נקיים ביותר, שרי לסנן במשמרת.

ג. פלפל חמוץ שבצנצנת הוא עם חומץ, והעלה פלפל, הנה אם מוציאו בגוונא שהחומץ אינו עולה עמו, רק זה למטה בעת הוצאתו, ש"ד. אולם בגוונא שבתוך הפלפל נשאר חומץ, ומטהו כדי שיפול החומץ לצנצנת, י"ל"ע אי חשיב ד"ז כבורר פסולת מאוכל ואסור או לא, ויש שטענו להיתר דהוי כמו כוס שיש בו משקה ואינו חפץ בו דשרי לשופכו, כך בפלפל יש חומץ שאינו חפץ בו ושרי לסלקו, ויש שטענו דהיכא שהחומץ בתוך האוכל גרע וחשיב ברירה. והגר"נ קרליץ שליט"א אמר להיתר, דדמי למש"כ השו"ע בסי' ש"כ סעי' ז' דהכובש כבשים ממים שצפין עליהם או שבלועין בהם (ע"ש משנ"ב ס"ק כ"ד), אם לגופן שאין צריך למים, ואינו סוחטן אלא לתקנם לאכילה, אפילו סוחט לתוך קערה שאין בו אוכל שרי, וא"כ ה"ה הכא לא חשיב בורר (אלא דהתם נמי טעמא בעי אמאי אין בהם משום בורר).

ד. פרי שיש בו פסולת אסור להסירה משום בורר כדמבואר בסעי' ח'. וי"ל"ע בפרי שיש לו קליפה, ומסיר פסולת שדבוקה בקליפה אי הוה בורר, או כיון שישנה קליפה ומחוסר הפרי תיקון לאכילה לא חשיב בורר. והגראי"ל צידד שאין בזה משום בורר, והגרנ"ק נשאר בזה בספק. ואפשר דבגוונא שעשוהו ליפותו כדי ליתנה לאורחים יש בו משום בורר, שהרי שנינו דבורר שייכא אף במידי דלאו לאכילה, וא"כ בזה גופה שמניחה בפני האורחים כשהיא נקיה זה גופא חשיבא שימוש, וא"כ בזה שמסיר לפסולת שבו כדי ליפותה חשיב כהסרת פסולת מאוכל.

ה. בקערה שיש בו אגוזים ושקדים בקליפתן, להפרידם זה מזה נראה ממשמעות הפוסקים שצריך ליטול למין שחפץ לאוכלו עתה. ולכאורה י"ל"ע לפמש"כ בשעה"צ (ס"ק ט"ו) דכשמפריד הגרעין מהשבולת אין בו משום בורר, כיון שעדיין יש לו פסולת (קליפת הגרעין), ור"ל דלא חשיב הסרת הגרעין מהשבולת כתיקון דבורר כיון שעדיין ישנה בו קליפה, א"כ בב' מיני אוכלין שיש לכל אחד קליפה למה יאסר ליטול למין שאינו חפץ בו עתה לאוכלו, ולא נישרי מטעמא דלא הוה תיקון לפרי שחפץ

בו ע"י הסרת המין שאינו חפץ בו, דהרי יש לו קליפה. והגר"נ קרליץ שליט"א תי' דכשהניצוץ הוא מתיקון גופו של פרי, כמו בהפרדת הגרעין מהשבולת שהיתה מחוברת לו, כה"ג אמרי' דלא הוה בורר כיון דאכתי יש לו קליפה, אבל כשהניצוץ הוא מהפרדת מינים אחרים המעורבים בו, י"ל דבזה אף שיש לו קליפה בפני עצמו חשיב תיקון במה שהוא בפני עצמו, ואף שיש לו קליפה ה"ה בטלה לו ולא מגרע [ועיין רעק"א סו"ס שי"ט שהביא מהפמ"ג דבהסרת קליפת הפרי לא הוה דש, לפי דהיא בטלה לפרי, ורק כשיש ב' קליפות לפרי כשקדים אז הוה דש].

ו. כתב החזו"א (סו"ס נ"ד) שזיפין ושאר פירות שסדקן ורוצה להסיר הגרעין מתוכן, אוחז את הגרעין בידו אחת ומושך את הפרי בידו השניה, ונשאר הגרעין בידו ומשליכו. וכן בעגבניה מצוי שמחובר לה חתיכת ירק למעלה, אסור למשוך הירק, אלא אוחז בירק ומושך את העגבניה. ואף דבקליפת פרי שרינן להסיר הפסולת, היינו משום שא"א באופן אחר, וכמו שביאר המאמ"ר, הובא בביאוה"ל סו"ס שכ"א.

ולענין עוף שנשארו בו קצת נוצות, אפשר דאף אם יחזיק בנוצה וימשוך את העור יהיה אסור מצד איסור גוזז, דהרי בעוף שחוט איכא איסור גוזז על הורדת הנוצות, ובספר מנחת שבת (ס"ק קט"ז) הביא פלוגתא בעוף מבושל שנשארו בו נוצות אי אית ביה משום גוזז.

דינים השכיחים בבדירת כלים ושאר דברים

א. שבת דף ע"ד ע"ב: אמר רבא האי מאן דעבד חביתא חייב משום שבע חטאות, ופירש"י טוחן הרגבים ושוחקן הדק הוי טוחן, ובורר הצרורות הגסות מתוכן הרי שתים וכו', ומבואר דאיסור בורר אינו רק באוכלין אלא אף בשאר דברים, וכ"פ המשנ"ב ס"ק ט"ו. ולפי"ז כשיש עירמת בגדים שונים שהורידו בער"ש מהחבל, אסור לו להוציא מהערימה קודם שהולך לישון בגדים שהוא צריך להם כדי ללובשם למחר בבוקר, דהוי בורר לאחר זמן.

ב. לענין ספרים שבארון, שמעתי ממרן הגרי"י קניבסקי זצ"ל (בעל הקה"י) שאם כתוב מבחוץ על כ"א שם הספר לא הוה בורר, דלאו תערובת היא, אבל אם לא כתוב חשיב הכל כתערובת, וכשמוציא ספר ואינו זה שצריך הוה בורר, ולפיכך בעינן דיהיה בדעתו בזמן שמוציא שאפילו אם אין זה הספר שנצרך, שילמד בו מעט כדי שלא יהא בורר, עכ"ד.

[ואף דבשעה שנוטל לידו הספר אין כונתו בשביל להוציא הפסולת נמי חשיב ברירה, וכמו שהאריך בזה בספר שביתת השבת (בורר, סעיף ג') לענין ב' מיני אוכלין מעורבין, והוא רוצה לאכול לאחד מהמינים, אז אם יוציא לא' מהם ויפגע במין השני וישלכנו מידו ויסלקנו לצדדין, הרי זה כבורר פסולת מתוך אוכל, והוכיח כן מדברי הראשונים. וד"ז מצוי מאד כשיש לו תערובת בקבוקים מטעמים שונים, שצריך ליזהר להסתכל היטב קודם שיקח בידו איזה מהם לוקח, שהרי אם יקח מה שאין צריך לו יעבור על איסור בורר, ולא יועיל מה שאח"כ יחזירנו שוב למקומו]. כשמונח סידור או גמרא על תנ"ך, ורוצה לברור התנ"ך כדי שיהא מונח למעלה בדרך כבוד (עיין יור"ד סי' רפ"ב סי"ז, ושו"ת הר"י בן מיגש סי' צ"ב), כיון שאין כונתו להשתמש בו לאלתר אפשר דאיכא ביה איסורא דבורר, והדרך המותרת הוא ע"י שיקרא בתנ"ך קצת, וכמש"כ בשיורי המנחה (סי' פ' ס"ק כ"ד) עצה לברור ספרים ע"י שיפתחנו עתה ויהגה בו קצת, דכל תיבה שלומד היא מצוה בפני עצמה.

ג. כשיש לאדם תערובת מפתחות וצריך לאחד מהם, אם הוא כדי להשתמש בו לאלתר שרי, וכן כשיש מפתחות הרבה תלויים ע"ג מסמר אחד, שרי להסיר המפתחות עד שמגיע לזה שחפץ בו כדי להשתמש לאלתר (עיין משנ"ב ס"ק ט"ו). אולם אם צריך למפתח כדי להשתמש בו לאחר זמן, הוה בורר ואסור. וכן כשצריך לקחת מפתח (מתוך עירמת המפתחות) לפתוח ביתו שנמצא רחוק ממקום המפתח כב' שעות, לא חשיב לאלתר ואסור (ויש שטענו דכיון דאין שהייה מיותרת בינתים חשיב הכל בכלל דרך השתמשות, ולא כבורר לאחר זמן).

והדרך המותרת הוה ע"י שישפוך לכל עירמת המפתחות על הארץ, ועי"ז יתפרדו המפתחות ויבטל מהם שם התערובת, ואז יטול למפתח שחפץ בו. ומצינו דשרי לפזר באופן שמבטל מהם שם תערובת, ולא חשיבא ד"ז לבורר, דיעויין בשבת דף ע"ד ע"א שבתא דרב ביבי הואי, ואיקלעו רב אמי ורב אסי, שדא קמייהו כלכלה דפירי, ופירש"י שטחן והם נוטלים ואוכלים, ובשטוח זה נפרש האוכל מאליו. (לפני כארבעים שנה הייתי אצל מרן הגרי"י קניבסקי זצ"ל, וסיפר לי שהיה פעם שאלה בענין בורר בשמלות של אשתו, ואמר לה שהיא תשטח את כולן לרצפה והם יתפרדו מאליהם כרש"י הנ"ל, והיא לא רצתה, ואמר לי שלא מבין מדוע לא רצתה).

אולם הגראי"ל שטיינמן שליט"א הסתפק אם מה דשרינן שיטוח הוא מפני שבפניהם היה מותר גם לברור האוכל, ולהכי הותר נמי השיטוח, דהא אין לקבוע מי הוציא ממי ומי הבדיל ממי, והו"ל כהפריש אוכל מתוך הפסולת, אבל אם גם לברור האוכל היה אסור בפניהם, אז גם שיטוח היה אסור, דבזה הוא מפריד בין אוכל ופסולת, או דאף אם היה אסור לברור אוכל מתוך פסולת בפניהם, מ"מ שיטוח אינו כלל מעשה של ברירה. ואמר דבלשון רש"י שכתב "דבשיטוח זה נפרש האוכל מאליו", משמע דזה לא ענין ברירה כיון שנפרש מאליו (א"ה, וכן מוכח לפמש"כ הפמ"ג משב"ז סק"ה לבאר הא דאין שורין הכרשינין לאכול לאלתר, לפי שנתברר בב"א האוכל והפסולת בשוה, ע"ש). ולפי"ז יהיה מותר לשטוח אף זמן רב קודם הסעודה, לפי דשיטוח אינו כלל ענין ברירה, ולכך לא בעינן ביה לאלתר, עכ"ד.

מעשה בראובן שהיה לבדו בלילה בביהכנ"ס, ואח"ז בא שמעון ולמד, וראובן רצה לילך לביתו, ונטל את המפתח שהיה מעורב עם מפתחות אחרים ונתן לשמעון, וא"ל דכשתלך תסגור לביהכנ"ס, ושמעון אמר שהוא הולך רק עוד ב' שעות, וא"כ ברירת המפתח היא לא לאלתר, ואמר ראובן שאעפ"כ חשיב לאלתר, כיון שעי"ז שהמפתח אצלו הוא יכול ללמוד עוד ב' שעות, שהרי מקפידים שלא להשאיר את ביהכנ"ס פתוח בלילה, וא"כ חשיב זה גופא לשימוש והוי לאלתר. ואמר הגר"נ קרליץ שליט"א דאסור לפי דד"ז לא מיקרי שימוש במפתח עצמו, ולא חשיב לאלתר. וכמ"כ נראה דהבורר כלי כדי להשאילו לחבירו, ויודע שישתמש בו רק לאחר זמן, דחשיב ברירה כיון שאין השימוש בו לאלתר, אף אם חבירו לא ישאילנו לאח"ז, מ"מ כיון שעתה אין לו בו שימוש חשיב בורר לאח"ז. [ויש שטענו דכ"ז שרי, לפי שבזה שנותן לו הכלי גמר המשאיל את שימושו בכלי, והר"ז נחשב למעשה בפנ"ע וחשיב לאלתר, וכמ"כ במפתח בזה שנתן לו את מפתח ביהכנ"ס גמר בזה את שימושו וחשיב לאלתר].

דברים שאין בהם איסור בורר

מצינו בגמ' כמה דברים שאין בהם משום בורר, ולא נתבארו גדריהם אמאי אין בהם משום בורר, איתא בשבת דף קי"ח ע"א: ת"ר קערות שאכל בהן ערבית, מדיחן לאכול בהן שחרית וכו', וכ"פ בשו"ע סי' שכ"ג סעי' ו', ומשמע דבערבית אחר הסעודה מדיחן כדי להשתמש בהן למחר, וכן המנהג, ולכאורה אמאי אין בהדחת הקערות משום בורר בזה שמוציא לפסולת מהאוכל, וכבר נתבאר דאיסור בורר איכא אף בכלים. וכן ממתני' בפ"ק (דף י"א ע"א) אין פולין לאור הנר דשמא יטה, אבל ביום שרי, וכ"פ בשו"ע סי' ער"ה סעי' א', ולמה לא הוה הוצאת הכינים למעשה ברירה בזה שמוציא לפסולת מהבגד [וד"ז ודאי דלא חשיב כקליפה, שהרי הכינים אינם דבר טבעי, והם באים ממק"א].

וע"ע שבת דף קל"ט ע"ב, ונותנין ביצה במסננת של חרדל, ופירש"י דהיינו מסננת שנתן בה מבעו"י חרדל לסננו מותר ליתן בה ביצה, אע"פ שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה, ובגמ' (דף ק"מ ע"א) אמרינן דה"ט לפי שאין עושין אותה אלא לגוון, ולפירש"י היינו לתת מראה בחרדל, וכן פירש הטור דכיון דאינו מסנן בשביל אכילה אלא כדי ליפות מראה החרדל, לפיכך לית ביה ברירה, וכן פסק השו"ע בסעי' ט"ו, ולכאורה כיון דבורר שייכא אף במידי דלאו אכילה, א"כ מה איכפ"ל במה שאין כונתו לאכילה אלא לצורך דבר אחר.

וע"ע שם דף קמ"ה ע"א: כבשים שסחטן לגופן (שאין צריך למים, ואינו סוחטן אלא לתקנם לאכילה) מותר, וכ"פ השו"ע בסי' ש"כ סעי' ז', ולכאורה אמאי אין בהוצאת המים מהמלפפון משום בורר [ולא מוזכר שכ"ז דוקא כשבלוע קצת מים שבנ"א אינם נמנעים מלאוכלו כך, וכן לא מצינו בשום מקום דכל האי דינא הוי לאלתר כמו בהסרת קליפה, ומשמע דאף לאח"ז שרי], וצ"ע.

[כמ"כ יש להעיר בדברי המשנ"ב בסי' ש"ט סק"י, גבי כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה, שאם יכול לנער האבן לבד מתוך הכלכלה ולהשליכו מחוייב בזה, ולכאורה אמאי אין בהשלכת האבן משום בורר].

הדחת קערות בשבת

להדיח קערות בשבת שרי אפילו אינו לאלתר, כדאיתא בגמ' (שבת דף קי"ח ע"א) קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית וכו', אבל לצורך חול לא. ובתוספתא (ספי"ג דשבת) איתא דהא דשרי להדיח לצורך שבת, היינו דוקא לצורך אותו שבת שרי, אבל לצורך שבת אחרת לא [וע"כ מי שיש לו כלים מיוחדים לכבוד שבת אסור לשוטפם לצורך שבת הבאה, לפי שהתירו טירחה רק לצורך היום].

וי"ל כשיש לו כלים מלוכלכים ורוצה להדיחם, אך בארון יש לו עוד כלים נקיים, ולא נצרך לו ההדחה לצורך שבת זו, אי שרי, וצדדי הספק דכיון דסו"ס מדיח לצורך אותו שבת שרי, או דכיון דלא נצרך לו ההדחה, שהרי יכול להוציא מהארון עוד כלים, א"כ אסור. ובספר מנחת שבת (סו"ס פ') הביא מספר תוספת שבת דמעיקר הדין שרי, אך טוב שלא להדיח משום טורח, דאיתא באגודה דלכתחילה ראוי להימנע מכל דבר טירחה בשבת, דכתב שם על הא דתנן (שבת דף קי"ג ע"א) ומציעין את המטות מלילי שבת לשבת, דמ"מ לכתחילה יעשה זאת בער"ש כדי למנוע טירחה בשבת.

ולכאורה אפשר להביא ראיה דד"ז שרי מדינא דאיתא בסי' שכ"ג משנ"ב ס"ק כ"ו, דכשצריך לכלי אחד שרי להדיח אפילו כמה כלים כאלו, דתלינן שמא ישתמש בכאו"א, ואף שאין לו צורך אלא בכלי אחד, אפ"ה באיסור הכנה לחול הקילו, והתירו לרחוץ אף כמה כלים. ולכאורה כשרוחץ כלי אחד, שאר הכלים הוי טירחא שלא לצורך, אפ"ה מבואר דמדינא שרי. אולם לפמש"כ בשם האגודה אפשר דגם כאן ראוי לכתחילה להחמיר שלא להדיח כדי להימנע מטירחה. אלא דאפשר לדחות, דדוקא התם שכל הכלים מלוכלכים, ואין לו אפשרות להימנע לגמרי מההדחה, לפיכך התירו אגב זה להדיח את כל הכלים המלוכלכים ולהרבות בטירחה, אבל בנידו"ד שיש לו כלים נקיים, ואינו מוכרח להדיח כלל, אפשר דאין מתירים לו כלל להתחיל בהדחה (ועמש"כ בזה בהגהות בגדי ישע על המרדכי סי' שפ"ח).

הדחת פירות בשבת

איתא בשבת דף ק"מ ע"א ובשו"ע סעי' ח': אין שורין את הכרשינין, דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת, ולא שפין אותן ביד דהוה ליה כבורר, ולשון רש"י (שם ד"ה ולא שפין) דהו"ל בורר, וכן צידד הביאוה"ל (שם) דהוה מה"ת.

והנה בשבת דף קי"ד ע"ב איתא, דהתירו לקנב ירק ביוהכ"פ מן המנחה ולמעלה, ונחלקו קמאי בפירושא דלקנב, הרשב"א והר"ן (על הרי"ף) הביאו פירש"י דהיינו להסיר העלין הרעים מהיפים, והקשו דא"כ היינו בורר פסולת מאוכל דאסור מה"ת, ואיך שרינן ליה משום עגמ"נ, ובמ"מ (פ"א משביתת עשור ה"ג) תירצ דמיירי שהעלין ראויין ע"י הדחק, דהוה בורר מד"ס, והתירו ביוהכ"פ, ועי"ל עפמש"כ הפמ"ג (והעתיקו הביאוה"ל סעי' א' ד"ה מן) דבקלחים (דהיינו שהעלים עדיין מחוברים לקלח) יכול להסיר את העלין החיצונים המעופשים, דהוה כמו קילוף ירק דשרי לאלתר (כמש"כ הרמ"א סו"ס שכ"א), ובזה י"ל דמיירי בקניבת ירק, ויעו"ש ברש"י (ד"ה ולתקע) שכתב דמנתק העלין מן הקלח, ע"ש, ולהכי כל האיסור בזה הוי רק מדין מכין משבת לחול, ומשום עגמ"נ התירו.

אולם הרמב"ן הרשב"א והר"ן פירשו דקניבת ירק היינו הדחתו לצורך הערב, וכתב בשעה"צ (סי' תרי"א סק"ז) שכן דעת הפר"ח והגר"א.

ובשו"ת דובב מישרים (ח"ג סי' י') הקשה דרחיצת הפירות הו"ל בורר מה"ת, וכדאמרינן דאין שורין את הכרשינין וכו' דהו"ל בורר, וא"כ איך התירו איסור תורה ביוהכ"פ לצורך האכילה דמוצאי יוהכ"פ. ותי' הדובב מישרים דהתם מיירי שהירק נקי, ואין ההדחה להסיר הפסולת אלא כדי שיהיו רכין וטובין לאכול בלילה, ולכך רק משום הכנה לחול היה ראוי לאסור, ואת זה התירו חז"ל ביוהכ"פ משום עגמת נפש שלא יוכל לאכול במוצאי יוהכ"פ מיד.

[והנה בסי' שכ"א סעי' י"א איתא דמותר להשקות ירק תלוש כדי שלא יכמוש, דכמו דשרי לטלטלו כך שרי להשקותו (אע"פ שאינו עושהו לצורך שבת), וא"כ מה דביוהכ"פ התירו קניבת ירק רק משום עגמ"נ, צ"ל דדוקא בשבת שראוי לאכילה ביומו התירו בכל ענין (כמש"כ שם המשנ"ב), אבל ביוהכ"פ דאינו ראוי לאכילה היה צריך להיות אסור משום הכנה, ולזה צריך לטעם דעגמ"נ. אולם קשה דבגמ' ובשו"ע שם מבואר שמה שהתירו קניבת ירק הוה רק ביוהכ"פ שחל בחול, אבל ביוהכ"פ שחל בשבת אסור, דגזרינן כדי שלא יבוא לעשות כן בשאר שבתות השנה לצורך מוצ"ש, ולכאורה למבואר כאן הרי בשאר שבתות השנה שראוי לאוכלו בו ביום, באמת מותר לעשות הכי וכנ"ל, ומה שייך למיגזר. ותי' הגראי"ל שליט"א דאפשר דמה דגזרינן אטו שאר שבתות השנה אינו בירק זה, שהרי בירק זה באמת שרי בשאר שבתות השנה, אלא דכמו ביוהכ"פ שרי לרחוץ אע"פ דאינו ראוי ליומו, ה"נ בשאר שבתות בגוונא דיהא ירק דלא חזי ביומו נמי יבואו לרוחצו דומיא דהכא.

עוד י"ל, דהנה באמת טעמא בעי אמאי שרי בשבת להשקות ירק תלוש כדי שלא יכמוש, ולית ביה משום הכנה לחול, דהא לקושטא אינו חושב לאוכלו בשבת, והרי אין מדיחין כלים שאינם לצורך השבת, וא"כ מ"ש הא דשרי. וצ"ל דה"ט דכיון דעושה כן כדי להצילו מן ההפסד (שהירק לא יופסד ע"י הכמישה), כה"ג לא מיקרי הכנה לחול, וכעין דשרי לכפות כלי על ביצה שנולדה בשבת שהיא מוקצה כדי שלא תשבר, אע"פ דבשבת א"א לאכול הביצה, ורק בחול יוכל לאוכלו, מ"מ לא מיקרי הכנה במה שנותן כלי על גביו, כיון דכונתו להצילה מההפסד וזה שרי. ולפי"ז י"ל דביוהכ"פ מיירי בגוונא שלא יופסד הפרי אם לא ירחצנו עד מוצאי יוהכ"פ, ואין נידון של הצלה והפסד, אלא דעושהו דעי"ז יהא ראוי לאוכלו טפי, ובזה בשבת באמת אסור לעשותו לצורך מוצ"ש משום הכנה, ורק ביוהכ"פ התירו משום עגמ"נ. אולם ילה"ק ע"ז ממש"כ המשנ"ב בסי' שי"ט ס"ק ס"ב דהבורר שומן מהחלב יניח מעט שומן הסמוך לחלב, או שיטול מעט מהחלב עמו, ובזה ליכא איסור בורר, ומ"מ כ"ז שרי רק כשצריך לאכול בשבת, דאל"כ הוה כמכין משבת לחול, ואם אין צריך לו רק שחושש שיפסד ויתקלקל, מותר לעשות ע"י גוי וכו', דההכנה לחול הוא איסור מד"ס, ומותר ע"י גוי במקום פסידא, ע"ש (וד"ז ממג"א סי' תק"י ס"ק י"ג), ולפמש"כ צ"ע דאפילו ע"י ישראל נמי יהא מותר, דד"ז לא מיקרי הכנה לחול אלא הצלה מהפסד, וצ"ע. ושו"מ דהמג"א בסו"ס ת"ק כתב דהחילוק בין הדחת ירק דשריא לבין הדחת כלים דאסור, הוא דבכלים עושה מעשה בידים שמדיחן, משא"כ בירק דשופך עליהם מים ודיו, ולשיטתו א"ש דבשומן שעושה מעשה בידים הר"ז אסור, ע"ש. ולפי"ז לא שייך לתרץ מש"כ לעיל דבקניבת ירק דלולי לטעם דעגמ"נ היה אסור להדיחו משום דליכא פסידא, שהרי כאן מבואר דאף בדבר דליכא פסידא אם אינו עושה מעשה בידים הר"ז מותר. אלא דלולי דבריו יל"פ כמש"כ, ומה"ט נמי בירק שרי הדחה מטעם הצלת הפסד שלא יכמוש, ובהדחת כלים דליכא פסידא הר"ז אסור].

ובעיקר קושית הדובב מישרים, יש שהוכיחו מכח קושיא זו דבאמת שרי להחזיק הירק תחת הברז לנקותו מהלכלוך שעליו, דזה לא מיקרי פעולת ברירה כ"א פעולת הדחה וכדשרינן להדיח כלים בשבת, ולכך התירו ביוהכ"פ להדיחו, ורק ליתן בכלי מים וליתן הפרי לתוכם הוא דחשיב פעולת ברירה ואסור מה"ת, כדמבואר בשו"ע סעי' ח'. [א"ה, וד"ז חידוש, דלפי"ז הא דהותר הדחת כלים, הוה רק בגוונא ששופך עליו מים לנקותו, אבל להשרותו בתוך מים באמת יהיה אסור. ובמה שדימו רחיצת הירק להדחת כלים שהותר בשבת, שמעתי מחכ"א לחלק דדוקא כלים שהדבר עומד לשימוש רב פעמי, לפיכך אין הרחיצה תיקונו, שהרי עומד לחזור ולהתלכלך, ולפיכך שרי בין מתחת לברז בין להטבילו במים, משא"כ בדבר שהוא עומד לשימוש חד פעמי חשיבא הרחיצה למלאכה, ואסור בכל גווני. ויש שפירשו בע"א, דשטיפת פירות הוי כקילוף דשרי לאלתר, ולכך כשמדיחו ביוהכ"פ מן המנחה ולמעלה חשיב לאלתר, וכמש"כ בשעה"צ סק"ט דהאי מנחה היינו מנחה קטנה שהוא סמוך לערב, ולפיכך חשיב ד"ז לאלתר דשרי. וד"ז מוכח ממש"כ הפמ"ג (משב"ז סק"ה) שהסיבה שאין שורין הכרשינין לאכול לאלתר, לפי שנתברר בב"א האוכל והפסולת בשוה, כלומר שאינו נוטל האוכל מהפסולת אלא שניהם נפרדים אחד מחבירו, לפיכך חשיב כבורר פסולת מתוך אוכל דאסור, ולפי"ז באופן שמסיר לפסולת תחת הברז חשיב בורר אוכל מתוך פסולת לאלתר דשרי. אלא דברמב"ן א"א לפרש כן, שהרי תמה עפירש"י דד"ז לא הוי לאלתר דהא להניח הוא, ואם נאמר דלשיטתו שרי משום דחשיב כמו קליפה, א"כ עדיין תקשה הא רק לאלתר שרי]. אולם החזו"א אסר לשטוף פירות מלוכלכים תחת הברז משום בורר [וס"ל דחלוק מקילוף פירות דשרי, דהתם איכא לסברא של המאמ"ר (שהובא בביאוה"ל ס"ס רכ"א) שדרך אכילתו היא בכך לפי שא"א בענין אחר, אבל הכא שהפסולת בא בדרך מקרה ל"ש ה"ט], ולכך צריך להדיחו מער"ש, ואם יראה להדיחו שנית בשבת קודם האכילה שרי. ולשטוף כשאין לכלוך רק משום נקיות מ"חיידקים" שרי, דאינו חשיב פסולת, ורק כשיש פסולת ממש שבנ"א מקפידים לשטפם חשיב בורר.

ברירה במין אחד

שו"ע סעי' ג': היו לפניו ב' מיני אוכלים מעורבים, ושניהם ראויים לאכילה, וחפץ לאכול עתה רק מין אחד בלבד, אותו המין חשוב אוכל, והמין השני שאינו חפץ בו חשיב כפסולת, וצריך להוציא מהתערובת

דוקא את המין שחפץ עתה לאוכלו. אבל אם הם ממין אחד לא מיקרי ברירה ושרי, כגון שיש מין דגים אחד גדולים וקטנים ושניהם באותו טעם, ובאו אליו אורחים, וחפץ לכבדם בדגים הגדולים, מותר לבררם מהקטנים. אבל כשיש חילוק בטעם כתרנגולת צלויה ומבושלת, חשיבא כב' מינים ואסור. והמשנ"ב (ס"ק ט"ו) הביא מהפמ"ג שמסתפק בתפוחים חמוצים ומתוקים אי חשיבא לב' מינים, ולפ"ד בתערובת סוכריות שחלקם מתוקות וחלקם חמוצות יתכן דחשיבא לב' מינים, אבל אם טעם הסוכריות שווה, אלא שהם שונים בצורתם ובצבעם, אפשר דחשיבא למין אחד, לפי שהמראה אינו גורם לעשותו לב' מינים (וע"כ ביסקויטים אע"פ שיש לכ"א צורה שונה שרי לברור). גרביים גדולות וקטנות, אע"פ ששניהם מצמר ושווין בצורתם, כיון שהקטנות לא חזו ליה חשיבא לב' מינים. לחם וחלות כיון שטעמם שונה חשיב כב' מינים. כשיש גזר על הדגים אם אינו חפץ בו אסור לסלקו, דחשיב ב' מינים (ושמעתי ממרן הגרי"י קניבסקי זצ"ל דאסר להסיר הגזר אף לפמש"כ הביאוה"ל בסעי' ג' להתיר כשמונח בקערה מין אחד על מין שלמטה הימנו).

ביצה שיש בה חלמון וחלבון, וחפץ עתה לאכול את החלמון, דנו האחרונים אם החלמון והחלבון נידונים לב' מינים, וא"כ צריך להקפיד להפריד אותו מהחלבון (דיהא אוכל מתוך פסולת) וביד ולא בכלי, או דחשיב כמין אחד ואין קפידא. והמשנ"ב (ס"ק נ"ח) כתב: דנכון להחמיר, וע"כ יש ליזהר מלברור החלמון מן החלבון ע"י איזה כלי כדי לטרוף אותו ולשפוך לתוך הקאו"ע, כמו שנוהגין במקום חלב [ובענין שאין בו משום מבשל], דאסור משום חשש בורר, אבל מותר ליקח החלמון בידו דהוי בורר אוכל לאלתר וביד דמותר, וה"ה דמותר ע"י עירוי מקליפה לקליפה, דזה ג"כ מיקרי כבורר בידו, וכנ"ל בס"ק נ"ה, עכ"ל. והנה בדבריו יש להעיר כמה הערות, א. במש"כ דאי הוי ב' מינים אסור לברור בכלי, דהרי כיון שאפשר לברור החלמון ביד א"כ יהיה שרי אף ע"י כלי, דחשיב כידא אריכתא, וצ"ל דכיון דדבוקים יחד החלמון והחלבון זב"ז, להכי עיקר דרך ברירתם הוא בכלי, וביד אין דרך להפרידם, ולפיכך חשיבא ברירה בכלי. ב. במש"כ שטורף החלמון ושופכו לקפה, לכאורה איך שרי לטרוף, הא בסי' שכ"א כתב המשנ"ב (ס"ק ס"ח) דאסור לטרוף ביצים בקערה מפני מראית העין, שנראה כמי שרוצה לבשלם בקדרה (מג"א בשם רש"י). מיהו בח"א (כלל כ' סעי' כ"א) כתב דהא דאסור לטרוף היינו לטרוף בכח, וא"כ אפשר דבטורף החלמון לקפה אינו טורף בכח. ג. במש"כ המשנ"ב ובענין שאין בו משום מבשל, הנה איתא בגמ' (דף קמ"ה ע"ב) דקולייס האספנין הרי הוא מקלי הבישול, ואף בכלי שני מבשל, וכ"פ השו"ע סי' שי"ח סעי' ד', וכתב החזו"א (סו"ס נ"ב) דדברים שהם קלי הבישול אף בכלי שלישי אסורים, דכל זמן שהיס"ב הרי הוא מבשלם. עוד כתב (שם ס"ק י"ט) דביצה הרי הוא מקלי הבישול, דעינינו רואות שמתבשלת בכלי שני כמו בכ"ר (בגוונא שמחליף המים ב' וג' פעמים), וא"כ רק בפושרין שרי ליתנה, וכ"כ הח"א (כלל כ' סעי' כ"א) למעשה. ולפי"ז אסור ליתן החלמון בקפה אא"כ הוא פושר. ד. ובמש"כ ע"י עירוי מקליפה לקליפה, היינו כ"ז שיש בה אוכל, דלאחר שהקליפה תהא ריקה הרי היא מוקצה, דיעויין בסי' ש"ח משנ"ב ס"ק קי"ג דקליפים שאינם ראויים למאכל בהמה כגון קליפי ביצים, אסור לטלטלם, ואף היתרא דמבואר בסי' ש"ח כל זמן שהיא בידו נמי לא שייכא ביה, שהרי כתב המשנ"ב שם ס"ק י"ג דהוה דוקא בכשמל"א, ולא במוקצה מחמת גופו.

ברירת השלימות מהשבורות

כשיש תערובת של מצות שלמות ושבורות, וחפץ בשבת לברור את השלימות עבור לחם משנה, יל"ע אי השבורות נידונות כפסולת אחר דלא חזו ללח"מ (כדאיתא ברמ"א סי' רע"ד), ויצטרך להוציא משם דוקא את השלימות ולאלתר, וכדין תערובת דב' מיני אוכלין, וחפץ לאכול רק מין אחד, דהמין השני הוי כפסולת, או דחשיב תרוייהו מין אחד, וכמש"כ הרמ"א (סעי' ג') דבמין אחד אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות לא מיקרי ברירה, וא"כ ה"נ הכל מין אחד הוא ושרי. אלא די"ל דלא דמי, דהתם שניהם חזו לאכילה והם שווים בטעמם, רק האדם חפץ בחלק הגדול, ובזה אמרינן דכיון דהכל מין אחד ליכא משום בורר בהא לדון את הקטנים כפסולת, אבל אם למשל יש תערובת של בגדים כמו גרבים שכולם מצמר, ושווים בצורתן ובצבען, ויש שם גרבים גדולות וקטנות, לכאורה פשיטא שלאדם גדול שעבורו הגרביים הקטנות לא חזו כלל ללבישה שהם חשיבי כפסולת, וא"כ ה"נ גבי לחם משנה דהשבורות לא חזו אלא השלימות, אפשר דבזה השבורות חשיבי כפסולת.

אלא דאכתי יל"ע לפמש"כ המנח"ח (מלאכת בורר) לחקור אם יש תערובת פירות ממין אחד, מקצתן ערלה ואסורין בהנאה ומקצתן מותרין באכילה, אי חשבינן לפירות הערלה כפסולת מאחר דלא חזו לאכילה, או כיון דמצד עצמם הם ראויים לאכילה רק איסורא רכיב עלייהו, לא חשיבי בכה"ג כפסולת לגבי איסור בורר, ע"ש. ולצד דנימא דליכא בזה איסור בורר, דשם פסולת הוה רק בדבר שמצד עצמו הוא מאוס ולא חזי לאכילה, ולא כשהמניעה היא מצד איסורו, א"כ יש לדון גבי לחם משנה, דכיון דהא דלא נטלינן לשבורות לא משום שהם מאוסות ולא חזו, אלא רק משום דינא דלח"מ מהדרינן בתר שלימות, אפשר דבכה"ג לא חייל על השבורות שם פסולת לגבי דינא דברירה.

והגאון רבי זבולון גרז זצ"ל אב"ד רחובות כתב לחלק, דשם פסולת גבי בורר הוא דבר דלא חזו ליה לשימוש, ובזה דן המנח"ח בתפוחי ערלה שמצד עצמם חזו, רק איסורא רכיב עלייהו דלא חשיב פסולת, משא"כ גבי מצות שבורות שמצד עצמם לא חזו לשימוש של לחם משנה, י"ל דחשיבי פסולת. ואצטט את לשונו: לדעתי לא קיימת השוואה בין דינא דערלה לדינא דשבורות, משום שהמודד לקבוע דין פסולת הוא לא מפאת מאוס עלי מצד עצמו, כי אין גרגר דמאוס לענין ברירה בכלל, אלא המודד הוא אם תנאי השימוש מרחיקים אותו מהדבר, למשל הדוגמא שהזכיר כת"ר בעצמו, גרביים גדולות וקטנות לגבי הגדול, האם הפשט הוא שגרביים קטנות הם מאוסות בעיני הגדול, אלא תנאי השימוש מרחיקים אותו "מהקטנות", עי"ז מתהווה גרגר "דברירה" כאילו שהן פסולת. ולאור זה הדברים ברורים, ערלה שהריחוק מהם לא מפאת תנאי השימוש אלא משום איסור דרכיב עלה, בלי שום קשר עם שימוש בהם, אז ממילא אין כאן גרמא דברירה, משא"כ מצות "שבורות" האם חל עלייהו חפצא דאיסורא, הן מותרות לכ"ע מצד עצמן, אלא מה בזה שאני רוצה בהן לח"מ אז תנאי השימוש מרחיקים, אז הן דומות לגרביים קטנות וחל עליהן דינא דבורר, והדברים ברורים, עכ"ל.

ובגוף ספק המנח"ח, מצינו שכבר דן בזה החיי אדם (בנשמת אדם כלל ט"ז סק"ה) בא"א, דהנה איתא בסו"ס שי"ט דלסנן מים מתולעים הוה בורר, ודן הנשמ"א בתולעים קטנים שאינם מאוסים, שלהבדיל הגויים שותים המים בלא סינון, ואין הישראל מסנן אלא משום האיסור, אי הוה בורר, ע"ש. ומהב"י (סו"ס שי"ט) משמע דאסור, וז"ל: ונ"ל דלא איצטריך לה"ט אלא בתולעים דלא הוה משתתי כלל בלא סינון, "משום דאיכא למיחש שמא יבלע אחד מהם דאסור", ע"כ. ומבואר דחשיב התולעים לפסולת מצד האיסור שבהם. אולם במג"א סי' ת"ק מבואר דשרי, שכתב גבי ניקור חלב משומן ביו"ט דלית ביה משום בורר, לפי שהכל מין אחד (דחלב ושומן מין אחד הן, כמש"כ רעק"א בריש פרק במה מדליקין, אלא דמה שהותר לאכילה קרוי שומן, ומה שאסור באכילה קרוי חלב), ואינו פסולת אלא איסורא הוא דרביע עליו, וכ"כ שם במשנ"ב (ס"ק כ"ט) דבניקור ליכא שום לתא דמלאכה. ועיין בחידושי הר"ן שבת דף קמ"ד ע"ב שהביא שכבר נחלקו בזה קמאי, דדעת הרי"ף דאיסורא משוי ליה לפסולת, ודעת הרמב"ן ובעה"מ ותוס' רי"ד דלא חשיב פסולת.

ונפק"מ עוד לאוכל תפוח ויצא דם מהשיניים ע"ג התפוח, דאסור לאכול הדם שפירש לבחוץ משום מראית העין [כדמבואר ביור"ד סי' ס"ו סעי' י', שמה"ת שרי, ומשום מראית העין מה שפירש ממנו אסור, אבל מה שנמצא בין השיניים מוצצו, אולם בשבת איתא בסי' שכ"ח משנ"ב ס"ק קמ"ח דאסור למצוץ משום מפרק], אי שרי להסירו בפני עצמו בגוונא שאינו מאוס לו, ורק משום איסור מסירו. אולם אם מסירו עם חתיכת תפוח ודאי דשרי כמו שנתבאר.

ניעור החרוסת בפסח

הנה בהלכות פסח (סי' תע"ה סעי' א') איתא שצריך לטבול המרור בחרוסת, ויוציאנו וינער מעליו את החרוסת כדי שלא לבטל את טעם המרור. וי"ע בפסח שחל בשבת אי שרי לנער החרוסת משום בורר, ומנהג העולם שאין מקפידים בזה, ואף כשחל בשבת מנערו החרוסת מהמרור. ואפשר דה"ט דכיון שאפילו כשהוא מנער, מ"מ נשאר קצת מהחרוסת על המרור, תו חשיב כבורר במין אחד.

מסננת שבברז מים

שבת דף קל"ט ע"ב: יין עכור אסור לסנן בשבת, אבל בין הגיתות מותר, ומפרש רש"י שבין הגיתות כל היינות עכורין ושותין אותן בשמריהם, הלכך אין כאן תיקון דבלא"ה משתתי. אבל הרמב"ם (פ"ח הי"ד) מפרש לפי שעדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה יפה, וכל היין כגוף אחד הוא, ור"ל דמלאכת בורר הוה דוקא בשני גופים מעורבים יחדיו, אבל להפריד גוף אחד מותר אע"פ שיוצאים שני חלקים שונים זה מזה. וצ"ע דהרמב"ם סתר משנתו, דבפ"ז ה"ו כתב: הלוקח חלב ונתן בו קיבה כדי לחבצו (ז"א שעושה חמאה, והמי חלב נפרדים מהחלב) הר"ז חייב משום תולדת בורר, שהרי הפריד את הקום מן החלב, ע"ש. ולכאורה הקום והחלב הם גוף אחד, אלא שיש בהם חלק שנעשה חמאה ויש חלק שהוא מים, וא"כ אמאי חייב בהפרדתם משום בורר, וצ"ע.

השו"ע (סעי' י') פסק כפירש"י, וז"ל: מים או יין שהם צלולים מותר לסננן במשמרת, הואיל דראויין לשתותם אף בלי סינון, ואינו מסננם אלא כדי שיהיו צלולים ביותר, ואף שיש בהם קצת קיסמים וקמחים שרי. וכתב המשנ"ב (ס"ק ל"ד) דדעת רוב הפוסקים דאם רוב בנ"א שותים אותם כך שרי לסננן, וי"א דבעינן שיהיו ראויים לכל בנ"א לשתותם כך.

וליתן מסננת ע"ג הברז לסנן המים מהחול, כתב החזו"א (סי' נ"ג) דאם רוב בנ"א נמנעים מלשתות בלא סינון הרי זה בורר, אבל אם החול מועט ורוב בנ"א שותים בלא סינון מותר, ואף שנתקבץ חול במשמרת מותר, כיון דבתחלת קילוחן הם צלולין, ובזה שמתערבין כדרכן ויוצאים צלולין ליכא משום בורר, כדמוכח ממש"כ השו"ע (סעי' ט') דאם נתן שמרים במשמרת מערי"ש מותר ליתן עליהם מים בשבת כדי שיחזרו צלולים לזוב, ופי' הלבוש דאין בנתינת המים משום בורר לפי שהמים שהוא נותן צלולים הם, ואין בהם דבר שצריך לברור מהם, והעתיקו המשנ"ב ס"ק ל"ג. אלא דהתם צ"ב, דהרי נתינת המים במשמרת הוה כדי שהם יוציאו את היין הבלוע בשמרים ויתנו טעם במים, כמש"כ המשנ"ב שם, וא"כ אמאי לא יחשב ד"ז לבורר בזה שמוציא ליין הבלוע בו. והנה אם המים אינם מוציאים את ממשות היין, אלא הם קולטים את טעם היין הבלוע בשמרים, א"ש, אבל אם המים מוציאים את גוף היין קשה אמאי לא יחשב ד"ז לבורר. ושמא דכיון שאין היין מינכר בפנ"ע אלא בלוע במים לא מקרי בורר, וצ"ע.

ומי שהוא איסטניס וא"י לשתות אא"כ יסנן, דן הפמ"ג (משב"ז סק"ו, והעתיקו הביאוה"ל סעי' י' ד"ה הואיל) דאפשר דאיהו אסור לסנן, דהוה בורר לגביו אע"פ שרוב בנ"א שתו להו כך. והנה במנחות דף ס' ע"ב לרבי ישמעאל עומר בא בשבת מג' סאין, ובחול מחמש סאין, ומפרש רבא דעשרון מובחר בלא טירחא בא מה' סאין ובטירחא בא מג"ס, בחול מייתי מה' סאין דהכי שביחא מילתא, בשבת מוטב שירבה במלאכה אחת בהרקדה ואל ירבה במלאכות הרבה. ולכאורה הא כל אדם אוכל אחר הרקדה אחת, וא"כ הרקדה שניה אינה מלאכה, וא"כ אמאי חשיב בעומר ריבוי ההרקדות כמרבה במלאכה, מיהו לצורך גבוה כ"ע מקפידין לברור היטב היטב, והוה קפידא גמורה וחשיבה מלאכה לכ"ע, ואף בהדיוט דן הפמ"ג באיסטניס שמקפיד לסנן אע"פ שרוב בנ"א אין מקפידין ולהם שרי לסנן, מ"מ איהו כיון דמקפיד לדידי' הויא מלאכה, ואף לצד דשרי ליה הוי משום דבטלה דעתו וכו', אבל כלפי צורך גבוה הויא מלאכה לכ"ע.

וי"ע אי שרי לאיסטניס לומר לאדם אחר שאינו מקפיד בזה שיסנן עבורו, אי אזלינן בתר עושה המלאכה או בתר זה שנעשה המלאכה עבורו. ומצינו בביאוה"ל ר"ס ש"ב שהסתפק בכעי"ז גבי מלאכת מלבן, דאיתא שם, המנער טלית חדשה מהטל וכו' חייב, והוא שיקפיד עליה שלא ללובשה בלא ניעור, וכתב הביאוה"ל (ד"ה והוא) להסתפק אם מי שהבגד שלו מקפיד שלא ללבשה כו', שרי לומר לאחר שהוא אינו מקפיד על כה"ג לנער בשבילו, אי אזלינן בתר עושה המלאכה ושרי, או בתר זה שנעשית המלאכה עבורו ואסור, ונשאר בצ"ע.

בזמנינו יש בתים שיש בהם מסנן מים שיהיו מסוננין, הנה רוב בנ"א שתי להו כך, ואפילו אלו שיש להם מסננת כזאת בבתיהם, מ"מ כשנמצאים חוץ מהבית שותים גם מים אחרים, ואמר הגראי"ל שטיינמן שליט"א דשרי להו לסנן. מיהו לרפואה שצריך מים נקיים מאד ומקפידים על זה, אפשר דהוה בורר אע"פ שסתם בנ"א אינם מקפידים, מ"מ לא גרע מאיסטניס ועדיפא מיניה, ודמי לעומר (שהובא לעיל) דחשיב קפידה גמורה.

ובגוונא שסינון המים הוה רק משום חומרא, לית ביה משום בורר, דהנה בסוכה דף מ"ח ע"ב איתא גבי ניסוך המים, כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיה ממלא מערי"ש חבית של זהב שאינה מקודשת (כדי שלא יפסל בלינה) מן השילוח ומניחה בלשכה, נשפכה או נתגלתה היה ממלא מן הכיור, שהיין והמים מגולין פסולין לגבי מזבח. ובגמ' (דף נ' ע"א) מקשינן אמאי כשהם מגולין פסולים לגבי מזבח, ליעבד במסננת, לימא מתני' דלא כר' נחמיה דס"ל דסינון מהני להוציא מחשש גילוי, ומשני אפילו תימא ר"נ, אימור דאמר ר"נ להדיוט, לגבוה מי אמר. והנה בקושית הגמ' דליעבד במסננת בפשוטו קאי על שבת, דלמה היה ממלא מן הכיור שיסנן, וקשה דאיך יסנן בשבת, הא זה ממש בורר שלוקח כלי מיוחד, ומפריד את הארס מהמים (ואף דלא הוה פס"ר מ"מ הא הוי מתכוין). ותי' החזו"א (סי' ק"נ ס"ק כ"ג) דכיון דחששא דגילוי אינו אלא חומרא, דקרוב שלא ימצא ארס כדאמרי' בחולין דף י' ע"א דאינו אלא מדין חמירא סכנתא מאיסורא, לכך ליכא בסינונם איסור ברירה.

ברירה בזמן האכילה

כתב הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל כ"ב סעי' ט') דבורר הוה רק כשבורר קודם האכילה, אבל אם בעת האכילה נעשה הברירה לא חשיב מלאכה ושרי, וכ"פ השו"ע בסעי' ט"ז דמים שיש בהם תולעים מותר לשתותן ע"י מפה בשבת (אף דהוה בורר בכלי), דלא שייך בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה, אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו אין זה מעין מלאכה ומותר.

והנה בארגנטינה יש משקה הנקרא מעטה, דהיינו כוס שחציו מעלים כמו עלי תה וחציו מים, ושותים את זה ע"י קנה שיש בקצהו כמו ג'ולה שיש בה חורים הרבה, והמים בלבד באים לקנה ללא העלים. ויש שדנו דאפשר דחשיב ד"ז לבורר בכלי, וחלוק ממש"כ הרא"ש והשו"ע, לפי דהתם הברירה הוי ממש בעת ששותה, אבל כאן הברירה היא בעת שנכנסים המים לקנה, ורק אח"כ הם עולים מהקנה ובאים לפיו. אולם הגראי"ל שטיינמן שליט"א אמר בפשיטות שאין חילוק, וגם זה חשיב בשעת שתיה, וש"ד.

בביאוה"ל (ריש סעי' ד') כתב להסתפק אם שם בורר הוה דוקא כשבורר מקודם האכילה ומכין לאכול לאלתר, אבל אם בעת האכילה גופא שאוחז בידו ורוצה לאכול מוציא הפסולת ומשליכו, לא שייך בורר אף שעושה כן קודם האכילה דזהו דרך מאכל, או דילמא לא שנא וצריך להוציא לאוכל עצמו, ותלי ליה בפלוגתא דקמאי, והוכיח מדברי השו"ע בסעי' ט"ז דלא התיר במים שיש בהם תולעים לסנן לתוך פיו ע"י מפה, רק מטעם דלא שייך שם ברירה במה שמעכב ע"י פיו, ולא התיר סתם משום שבשעת שתיה גופא אין שייך בורר. ובחזו"א (ר"ס נ"ד) כתב דכו"ע מודו בכה"ג דאסור, וקמאי שהתירו איירי בעת אכילה ממש כגון שמוציא לפסולת מפיו, ובזה לכ"ע הוה דרך אכילה ושרי, וליכא פלוגתא בדבר.

הוצאת פסולת מאוכל ומשקה

כתב המשנ"ב (ס"ק ס"א) כשנופל זבוב או ד"א במאכל ובמשקה, לא יסיר הזבוב בפנ"ע בין ביד בין בכלי, דהו"ל פסולת מתוך אוכל, אלא יקח קצת גם מהמאכל או המשקה עמו ויזרוק, ע"כ. והיינו דס"ל דשם התערובת מתייחס רק למה שסביבות הפסולת, ולפיכך כשנוטל עם אוכל שסביבו הו"ל כמסיר את כל התערובת. אולם החזו"א (סי' נ"ג) חילק בזה בין משקה לאוכל, דדוקא לגבי משקה דהפסולת הרי הוא צף וכמובדל מהמשקה, לפיכך התערובת שבו נידונת רק למשקה הנוגע בזבוב, וכשמוציא יחד עם המשקה הנוגע בו ה"ה מוציא לכל התערובת, אבל באוכל שיש בו פסולת הפגם נוגע לכל האוכל, ולפיכך אינו מציל ע"ז שיטול גם מקצת מהאוכל. ובספר מנחת שבת (סי' פ' ס"ק ע"ח) הביא שיטת הגר"ז (בסידורו) שהחמיר גם במשקה. ומובא שהאמרי אמת חשש לשיטת הגר"ז שגם במשקה אסור (ונתן עצה להוציא את הזבוב מהכוס, ע"ז שיגביה לכוס ויתחוב כף תחת הזבוב וימשוך את הכוס כלפי מטה, ונמצא שברר לאוכל מתוך הפסולת שנשארה בכף).

ושמעתי מהגאון רבי שאול ברזם זצ"ל (חתנו של בעל הקה"י) שפ"א אכל ענבים בשבת, והיה ענב שהיה דבוק בו איזה פסולת, ושאל לחזו"א איך יסירנו, וא"ל החזו"א שיחתוך בסכין קצת מבשר הענב שדבוק בו הפסולת. ושאלתיו שלפי החזו"א באוכל אין היתר ליטול לפסולת עם קצת מהאוכל, ואמר לי שגם לו היה קשה דבר זה, אבל כך הורה החזו"א למעשה. ואפשר דכשדבוק פסולת בפרי מבחוץ אף החזו"א מודה דכל שם תערובת הוה רק במקום שדבוק הפסולת לפרי, וכשמסיר שם הפסולת עם האוכל הרי זה מסיר לכל התערובת. וכן המנהג בחלה שדבוק שם נייר מהמאפיה, שמסירים אותו בשבת יחד עם מקצת מהחלה עצמה.

נלקט משיעורי ליל שבת ונכתב ע"י אחד השומעים

מקור הלכה

הרה"ג רבי יצחק דרזי שליט"א
מח"ס שבות יצחק

בדיני מלאכת בורר

א

גדרי תערובת וברירה

ששה מצבי תערובת שפרטי דיניהם שונים זה מזה יבוארו לפנינו: א. פסולת באוכל כשהאוכל ניכר והפסולת ניכרת. ב. מיני אוכלים או כלים מעורבים זה בזה. ג. כל פריט ניכר ומופרד, אבל המין אינו מסודר. ד. כל מין מסודר, אבל העליון מכסה על התחתון. ה. מינים מסודרים וניכרים כגון ספרים על המדף, אבל אינו יודע איזה מהם שלו. ו. ברירה בחושך.

א. חילוק בין פסולת באוכל לפסולת בכלי

א. כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א במכתב שאלה להגרי"ש אלישיב זצ"ל, אם נפל מאכל או איזה דבר לתוך הזקן, אם מותר להוציאו ואין בו משום בורר. והשיב הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות ח"א סי' כ"ז: הלכה פסוקה מותר להסיר הנוצות מן הבגד בשבת, המפלה בגדיו [מכינים] לא יהרגם אלא מוללן בידו וזורקן, המפלה ראשו מותר להורגם. מבואר דלא שייך בכ"ז משום בורר, מידי דהוה לכלוך בכלים דמותר להסירם, ע"כ.

מבואר דלהסיר פסולת מאדם ומכלי אין בזה משום בורר, שאין הפסולת נחשבת תערובת עם האדם והכלי.

ב. וצ"ב מאי שנא פסולת בכלי מפסולת באוכל, דאיתא בשו"ע סי' שט"ז סעי' ח' אין שפין את הכרשינין להסיר הפסולת. ואפילו גרעין בפרי נחשב תערובת עמו, כמבואר במשנ"ב סו"ס שכ"א, אע"פ שהאוכל ניכר וברור, וכמו"כ כנימה שהיא דבוקה בפרי, וכן זבוב ופסולת במאכל או במשקה כתבו האחרונים שלא להסירם בפני עצמם.

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דפסולת על אוכל היא פגם בגוף האוכל [ולכן הסרת פסולת נחשבת תיקון בגוף האוכל ומלאכה הצריכה לגופה, כמבואר בבה"ל ס"ג ד"ה לאכול מיד]. וראיה לזה מהא דיש ראשונים בביצה י"ד: שסוברים דמיעוט אוכל שיש עליו רוב פסולת בטל גוף האוכל ונעשה מוקצה [מבואר שהם משתלבים ונחשבים כדבר אחד, ולכן המועט בטל ברוב], משא"כ פסולת וכלי אינם בטלים זה בזה, ואינם נחשבים תערובת כשהכלי ניכר.

ג. ובביאור החילוק י"ל, דאוכל מתכלה בשימושו, והפסולת מבטלת את השימוש בגופו, לכן יש סברא לייחס את הפגם לגוף הפרי, משא"כ בכלי השימוש הוא על גופו ולא בגופו, דגוף הכלי אינו משתנה ע"י השימוש בו, לפיכך פסולת המעכבת את השימוש בו אינה מתייחסת לגופו.

וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דאפשר לפרש כך סברת החילוק בין אוכל לכלי. [כשפסולת ניכר והכלי ניכר, אבל כשהכלי טמון בפסולת נחשב הכלי מעורב, כמש"ת לפנינו].

ד. ולפי חילוק זה, פרחים לנוי ובשמים לריח לא יהא בורר בנקיונם, וצ"ע. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דהתוס' כתבו דפסולת פוגמת אוכל ומבטלת אותו מלהיות אוכל, ואין לדמות לזה פרחים ובשמים.

ה. לפ"ז אין לדמות הדחת אוכלים להדחת כלים דשרי, וגם לצורך אחר זמן, דאין הכלי נחשב מעורב עם הפסולת שדבוקה בו, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ובשש"כ פ"ג ס"ק ז' כתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בביאור החילוק שבין כלי לאוכל, דאפשר שניקויו של כל דבר שדרכו תמיד להתלכלך ורגילים שוב לנקותו, לא נקרא בורר אלא מנקה.

והביאור בזה י"ל דבדבר שדרכו תמיד לשוב ולהתלכלך, הלכלוך אינו קלקול בדבר, והסרתו אינה תיקון אלא דרך שימוש.

ו. ולפי חילוק זה, ספר שיש עליו טינוף יהא אסור להסירו, שהרי אין דרכו תמיד בכך ואין זה דרך השימוש בו, ולדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל גם טינוף שעל ספר שרי להסירו, ויעוי' בבה"ל סי' ש"מ ס"ג בשם הפמ"ג דשעוה על ספר אסור להסירה משום מוקצה, ולא חשש לאיסור בורר [ומשום מוחק חשש להקל בזה, עיי"ש]. מיהו בשש"כ כתב בשעוה על ספר סברות אחרות אמאי אין בזה בורר [עיי"ש בהערה ז' ק' וק"ב].

ב. בורר במיני אוכלים וכלים

ז. החילוק שנתבאר בין אוכל לכלי הוא דוקא כשהדבר ניכר ויש עליו פסולת, אבל כשהכלי נסתר כגון סכין או מזלג טמון בפסולת, ואין מקצתו בולט באופן ניכר, תערובת כזו יש גם בכלים ופסולת. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ולכן כשרוצה לרוקן הפסולת מהצלחת, אם המזלג בולט באופן ניכר אינו כתערובת, ויכול להחזיק בו עם הצלחת ולרוקן הפסולת לאשפה, ואם המזלג טמון הרי זה תערובת, את הפסולת אסור לרוקן מעליו אלא צריך להוציא את המזלג ולהשתמש בו לאלתר כדי שיחשב בורר אוכל לאלתר, ויכול לנער קצת באופן שלא יהא נפרד מהפסולת, ואז יוכל להחזיק בו להוציאו, או יוציאנו באופן המבואר בשו"ע סי' שי"א ס"ט בירק שטמון במוקצה דתוחב מחט ומוציאו, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ח. כתב השו"ע סעי' א': היו לפנינו שני מיני אוכלים ובורר מין ממין אחר, חייב. והוסיף המשנ"ב ס"ק ט"ו כתבו האחרונים דהוא הדין בכל דבר כשהם שני מינים, כגון כלים ובגדים, שייך ברירה, וביאר בבה"ל ס"ג ד"ה לאכול שכל מין הוא מתיפה ע"י ברירת חבירו ממנו, והוא בפני עצמו.

וממש"כ דהוא הדין בכל דבר וכו', משמע דברירת כלים כברירת אוכלים שאסור מדאורייתא, וכמו"כ נראה מדבריו בבה"ל ס"ג ד"ה לאכול, ויעוי' גם במנחת חינוך [אות ה'] שהשוה לגמרי ברירת בגדים וכלים לברירת אוכלים. [ויש אחרונים דפליגי בזה, האגלי טל האור שמח והמהרש"ג].

ט. תערובת כלים או בגדים, כגון בגדים שהוציאו מהמייבש או הורידו יחד מהחבל כביסה, צריך ליטול את הדבר שישתמש בו לאלתר.

ג. כשכל פריט נפרד וניכר והמין אינו מסודר

י. כתב הרמ"א סעי' ג': שני מיני דגים אסור לברור א' מחבירו אלא בידו כדי לאכלן מיד, אע"פ שהחתיכות גדולות וכל אחת ניכרת בפני עצמה. **וצ"ב** דחתיכה שהיא גדולה וניכרת בפני עצמה הרי היא מבוררת, ואמאי יש בזה איסור בורר.

והנה מקור הדין הוא בתרומת הדשן סי' נ"ז בדבר השאלה בחתיכות דגים גדולות שמונחים על לוח אחד או בקערה מפורדות זו מזו, וניכרים בהפרדתם כמו שרגילים להניח. והבה"ל [סוף דיבור המתחיל לאכול מיד] הביא דבריו כך, דהתה"ד מצדד להקל אפילו כשנתערבו יחד היטב, ומשום דלא שייך שם בורר היכא דכל מין ניכר בפנ"ע, ולא החמיר בזה לבסוף רק מטעם חשש חיוב, ע"כ.

וצ"ב שהרי לכאורה מבואר להיפך דמירי שהם ניכרים בהפרדתם ולא שנתערבו יחד היטב, וכמו שכתב דכל מין ניכר בפני עצמו.

ונראה ביאור הדברים דתערובת זו אינה כתערובת שהאחד מסתיר או מעכב זיהוי האחר, אלא כל חתיכה היא ניכרת, אבל כלל החתיכות מהמין האחד מופסקות ע"י המין האחר היטב באופן שצריך ללקט חתיכות המין אחת אחת כדי שיהיו יחד בפני עצמן, וכמש"כ הבה"ל [ס"ג ד"ה לאכול] שהמין מתיפה ע"י ברירת חבירו ממנו. וחידושו של תרומת הדשן הוא, דגם כאשר כל חתיכה היא מבוררת בפני עצמה, יש בורר בסידור כלל המין יחד.

וזה כונת המשנ"ב [ס"ק י"ד] שכתב, דאע"פ שכל חתיכה ניכרת בפני עצמה, מכל מקום שייך בזה ברירה כיון שאין מסודרות כל מין בפני עצמו אלא מעורבין ביחד, ע"כ.

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דאם ירצה לקחת חתיכה אחת שהיא ניכרת בפני עצמה, אין שייך בזה בורר גם כשהיא נוגעת בחתיכה הסמוכה לה, ותרומת הדשן אסר ברירת המין כשמפריע לו שהוא מעורב עם מין אחר, ואינו מסודר בפני עצמו.

כלומר הסביבה מעורבת והחתיכה שהיא ניכרת אינה מעורבת, והדבר תלוי בכונת הבורר, דאם כונתו ליטול חתיכה שהיא מבוררת לא מקרי בורר כיון שאין לו התיחסות למה שמונח סביבה.

יא. אבל כשכונתו לתקן הסביבה אסור, כגון ליטול כמה חתיכות שמופסקות במין אחר כדי שיהיו יחד בלי תערובת, או ליטול חתיכה פגומה מביניהם, או ליטול חתיכה ממין אחד כדי שהמין האחר יהא בפני עצמו אסור, כי בנטילה זו כונתו לתקן המין שמסביב לחתיכה שיהא מבורר מחתיכה זו.

יב. בדומה לזה ספרים עומדים על המדף באי סדר, אם רצונו באחד מהם והוא ניכר מגבו הרי הוא בפני עצמו ומותר ליטול אותו, אבל אם כונתו לתקן הסביבה כגון מוציא ספר שעומד באמצע הש"ס כדי שהש"ס יהא בפני עצמו, או חומשים וסידורים עומדים באי סדר על המדף בבית הכנסת, ורוצה למיין כל מין בפני עצמו, הרי זה ברירת המין ואסור.

וכן מצינו באגלי טל [סעי' ו' אות י"א ס"ק א'] שכתב על דרך זה וז"ל, בירושלמי עגולים מגו עגולים רמונים מגו רמונים הוי ברירה, משמע אבל רמון מגו רמונים לא הוי ברירה. והקרבן עדה כתב שם עגול מגו עגולים הוי ברירה, ולענ"ד אינו מדוקדק, ודוקא רמונים מגו רמונים שהרמונים שאינו חפץ בהם מפסיקות בין אותם שחפץ בהם, אבל עגול מגו עגולים אין זה ברירה כלל, דמה לו בזה שעגולים אחרים מונחים אצלו. ואפשר כונת הק"ע שהעגול שהוא מברר הוא הפסולת שאינו רוצה בו, רק בהעגולים אחרים, והעיגול הפסולת מפסיק בין העגולים וצריך להסירו משם, ע"כ.

יג. כתב הערוך השלחן [סעי' י"ז] בביאור דברי תרוה"ד וז"ל: ומ"מ נלענ"ד דדוקא כשהחתיכות מרובות, אבל בד' וה' חתיכות שנוטל מהם אחד או שנים לא מקרי ברירה.

כלומר בחתיכות מרובות המין האחד מעכב במקצת זיהוי המין השני בכללותו, וצריך שימת לב להבחין או שנראה לעין אי סדר ותערובת, ולכן איכא בורר, אבל בד' וה' חתיכות גדולות ניכר להדיא כל המין, ולא נראים כמונחים בעירבוביא, אלא כב' חתיכות זו בצד זו דודאי אין שייך כאן תערובת.

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דגם בד' וה' חתיכות יכול להיות תערובת, תלוי בגודלם, ובאיזה אופן הם מונחים.

ד. תערובת שכבות - ברירת בגד וכובע

יד. כתב הבה"ל [ס"ג ד"ה לאכול מיד] דבורר בין ב' מינים שייך דוקא בתערובת שהמינין מעורבין יחד כל מין בחבירו, ומתיפה כל מין ע"י ברירת חבירו ממנו, משא"כ כאשר מסודרים המינים זה על זה. ואפילו אם תרצה לדחוק ולומר דבמה שאינו מסודר כל מין בפני עצמו הוא בכלל מעורבין, ושייך בזה שם ברירה, מ"מ אין בורר במה שמסירו כדי להגיע לתחתון.

ודימה זאת למה שצידד בתרוה"ד דלא שייך שם בורר היכא דכל מין ניכר, ורק אינו מסודר בפני עצמו, ולא החמיר בזה לבסוף רק מטעם חשש חיוב. והכי נמי כאן שהם מסודרים זה על זה חשיב כניכר כל מין, ואם נוטל העליון ואין דעתו עליו לבררו אלא כדי להגיע לתחתון, דלית בזה חיובא בכל גווני דהוי מלאכה שאין צריך לגופה [ואף עדיף מכך עיי"ש], נראה דאין להחמיר בדבר.

טו. ובמשנ"ב [ס"ק ט"ו] כתב: אפשר דאם תלויים כמה בגדים על הכותל, ומחפש אחר בגדו שרוצה עכשיו ללבשו, ועל ידי זה מוכרח לסלק מתחילה כל שאר הבגדים, לא הוי בכלל בורר, וכן אם מונחים בקערה כמה מינים יחד זה על זה, והמין שרוצה לאכול מונח למטה, ומסלק אלו שמונחין למעלה כדי שיוכל להגיע להמין שלמטה וליטלו, לא הוי בכלל בורר, ועיין בביאור הלכה, ע"כ.

מבואר שלא התיר בבירור בתערובת בגדים כמו שהתיר בבה"ל בשני מיני פירות זה על זה, אלא כתב אפשר דלא הוי בכלל בורר, והתיר רק כשצריך את התחתון עכשיו ללובשו, והוא מוכרח לסלק את העליון.

וי"ל דבמיני פירות הרי מיירי שרצונו בפירות שנמצאים למטה, ומעשה הברירה נעשה רק בסילוק המין העליון דהוי מלאכה שאין צריך לגופה שאסור מדרבנן, לכן כתב בבה"ל נראה דאין להחמיר בדבר בתערובת כזו.

משא"כ ברוצה לברור בגד שנמצא בין הבגדים, מעשה הברירה נעשה גם בבגד שנוטלו מבין הבגדים, בזה הוי מלאכה הצריכה לגופה, להכי בעינן שירצה עתה ללובשו כדי שיחשב בורר אוכל לאלתר.

טז. בגדים דומים חשיבי כב' מינים כיון שהוא מקפיד ללבוש בגד זה שהוא של שבת או שאינו של חבירו.

יז. וכתב בשביתת השבת [סעי' י"ג] דדוקא כשיודע אנה מונח כל מין זה למעלה וזה למטה, סילוק העליונים כדי להגיע אליו אין זה ברירה, אבל כשאינו יודע אנה מונח המין שצריך לו הרי זה ערבוב מינים, וכשמסלק כדי למצא חפצו הוי ברירה גמורה.

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דמסתברא מילתא כמש"כ בשביתת השבת.

וכן נראה מדברי הבה"ל שדימה שני מינים המונחים זה על זה לאופן הנ"ל שכל חתיכה ניכרת ומבוררת, וס"ל דהכי נמי בשני מינים המונחים זה על זה, ויודע מה מונח למטה, ידיעתו מחשיבה זאת לניכר, ואם מיירי שצריך לחפש אחר בגדו ודאי לא דמי לניכר, אלא לתערובת גמורה שצריך לחפש אחר חפצו.

יח. ולפ"ז מש"כ במשנ"ב ומחפש אחר בגדו שרוצה עכשיו ללובשו, אין הכונה שאינו יודע היכן בגדו נמצא, שהרי בבה"ל דימה זאת לאופן שכל חתיכה ניכרת ואין צריך לחפש אחריה, אלא מחפש פירושו מפנה כדי להגיע לבגדו, ולכן כתב ועל ידי זה מוכרח לסלק מתחילה כל שאר הבגדים, דהיינו שאינו מפנה אחד אחד כדי למוצאו, אלא שהוא יודע מקום בגדו ומוכרח לסלק שאר הבגדים כדי להגיע אליו.

נמצא דהרוצה להוציא מעילו או כובעו כשהוא מתחת של אחרים, צריך קודם להבחין בו, כדי שהוצאת העליונים לא תהא בדרך חיפוש אלא נטילה להגיע לחפצו.

יט. שכבת פסולת המונחת על גבי אוכל ורוצה להסירה [בגרירה ע"י דבר אחר משום מוקצה] כדי להגיע אל האוכל, אסור, מפני שהסרתה נחשבת תיקון באוכל, ולא הוי כסידור מינים. כן משמע בבה"ל [סעי' ג' ד"ה לאכול מיד], וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ה. חפצים על המדף שאינם מזוהים מגבם

כ. חפצים כגון ספרים על המדף שאינם מזוהים מגבם או שהספרים זהים והוא מחפש אחר שלו, חשיב כמונח בתערובת, דאמנם הם מונחים זה בצד זה באופן מסודר וגלוי, אבל הצורך לחפש אחר האחד שאינו מבורר בגלל היותם יחד הרי זה בורר. וצריך להבחין קודם שמפריד, דכשמוציא אחד ואינו יודע אם זה שלו הרי זה בורר ספק אוכל ספק פסולת ואסור, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

כא. בספרים כשהם בתערובת יש עצה להוציא על דעת לקרוא שורה בכל ספר שבזה מקיים מצוה וחשיב שימוש [וכן למתירים לברור עצם ולמוצצו יש בזה הנאת אכילה], אבל בברירת כובעים הנ"ל גם אם יניח על ראשו לרגע כל כובע שמוציא, אין זה שימוש, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ו. חפצים שאינם מזוהים מחמת החושך

כב. בגמ' שבת י"ב איתא דאסור להבחין בין בגדו לבגדי אשתו לאור הנר שמא יטה, ופירשו התוס' דדרכן היו להיות שוין, מכאן נראה לאסור להבחין בין בגדו לבגדי חבירו לאור הנר.

וכתב המנחת חינוך [באות ה'] דהא דמבואר דאסור להבחין בין הבגדים לאור הנר ליקח בגד שלו, היינו כדי ללבוש תיכף דבכה"ג שרי [לולי החשש שמא יטה], אבל אם אינו רוצה ללובשו עתה נראה דהוי בורר, ע"כ.

מבואר דבגדים או ספרים זהים המונחים יחד, כיון שהיותם יחד בחושך גורם שחפצו אינו מבורר, וצריך ליקח אותם לאור כדי להבחין ולברור את האחד מביניהם, הרי זה תערובת. וכן מבואר באגרו"מ [ח"ד סי' ע"ד], וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

כג. ולפ"ז תערובת בגדים וכדומה במקום חשוך, אסור ליקח אחד ולילך לאור כדי לראות אם זה מה שצריך, שהרי הוא בורר ספק אוכל ספק פסולת, אלא יקח הערימה לאור, ויכול גם להפוך הערימה לראות מה יש למטה, או להזיז קצת כדי להבחין, ואז יברור מה שצריך לו לאלתר, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

כד. גם יכול לקחת חלק מהערימה ולראות, כשברור שע"י שנוטל חלק לא יתברר עדיין מה שהוא חפץ, דאל"כ הרי הוא כבורר ע"י נטילת פסולת.

נמצא, א. בורר מפסולת כשהאוכל ניכר יש באוכלין ואין בכלים. ב. יש בכלים בורר מתערובת, או שהאחד מכסה על חבירו, ואפילו דברים שאינם דומים. ג. אם כל פריט מבורר והמין מעורב, מותר לברור אחד

כדי לאוכלו ולא כדי לתקן סביבתו. ד. שכבות של מינים זה על זה אפשר להסיר העליונים כשמוכרח כדי להגיע למה שרוצה עכשיו, אם הוא יודע היכן נמצא מבוקשו. ה. ספרים עומדים על המדף באופן מסודר וגלוי ואינם מזוהים מגבם. ו. מזוהים מגבם אבל בגלל החושך צריך הבחנה ביניהם הרי זה תערובת, וילמוד שורה בכל ספר שמוציא.

ב

בירורי הגדרות במלאכת בורר

א. הטעם דבורר שונה משאר מלאכות לאלתר

הקשה בתוס' ר"י הזקן ותלמידו [בדף ע"ד. בד"ה או להניח לאלתר], ואם תאמר וכי מותר לאפות לאלתר ומותר לבשל לאלתר, תירוץ שרוב מיני מאכל צריכים ברירה בעת אכילה, ודרך אכילה לאוכלן ע"י ברירה שאי אפשר שלא יהא בהו פסולת כל דהו, לפיכך ברירה דבשעת אכילה אינו מעין מלאכה אלא תיקון לאכילה בעלמא הוא, ע"כ. כלומר כל אדם בעת שאוכל הוא בורר, וכיון שכך היא צורת אכילה לא חל על זה שם מלאכה.

וכן ביאר החזו"א [סי' ס"א ס"ק א' ד"ה ומש"כ], דאכילה התמידית היא דרך ברירה, ולא חייל עלי' שם עובדא ועמל מלאכה, והלכך אף במכין סמוך לסעודה לאו בורר הוא אלא נטפל לאכילתו. כלומר גם הכנה לאכול לאלתר נטפלת לאכילה להקרא עסק אכילה ולא מלאכה.

והוסיף לבאר החזו"א [סי' נ"ז ד"ה ובעיקר וד"ה ואמנם], דבבישול וכדומה השינוי בגוף הדבר מכריח שם הפעולה למלאכה, משא"כ בבורר לא נעשה שינוי בגוף הדבר, ולכן יש אפשרות לפרש פעולתו עסק אכילה. ועל דרך זה כתב בשביתת השבת [בפתיחה למלאכת דש אות ב'], דבורר איננו ענין חדש ופעולה חדשה כ"כ, לכן אם בורר לאלתר מותר.

ב. הגדרת דרך מלאכה ודרך אכילה

רש"י פירש בהיתר ברירת אוכל מתוך הפסולת, דלא דרך ברירה היא, וכן לאכול לאלתר פרש"י שאין זה דרך בוררין. ובדין הברירה בקנון ותמחוי דפטור אבל אסור, כתב, דמותר לכתחילה לא הוי דדמי לברירה, וחייב חטאת לא הוי דכלאחר יד הוא, דעיקר ברירה בנפה וכברה, אבל ביד לא דמי לבורר כלל, ע"כ. מבואר דבעינן שהברירה בדרך אכילה תעשה בשינוי מדרך המלאכה.

והמשנ"ב [ס"ק ב'] הביא דברי רש"י דבקנון ותמחוי כלאחר יד הוא, והוסיף [בס"ק ט'] דהבורר בהם לצורך אחר זמן חייב.

וצ"ב שהרי עושה מלאכה כלאח"י הוא פטור בכל המלאכות, ומאי שנא הכא, ועוד קשה שבבה"ל [סי' שכ"א סע' י"ב ד"ה מידי דהוה אבורר] כתב דקנון ותמחוי מיוחדים קצת לברירה.

ונראה דכלאחר יד הנאמר כאן אין פירושו ברירה באופן משונה, אלא באופן שונה, דאין ההיתר מפני עשיית הפעולה בשינוי, אלא מפני שבורר בצורה שונה שאינה מלאכה, וכלשון רש"י לא דמי לבורר כלל.

וכן מצינו בספר יחוסי תנאים ואמוראים [לרבי יהודה משפירא רבו של הרוקח], עמדו חכמים על סוף דבר איזוהי מלאכה ותולדתה, ואיזו דרך אכילה. כלומר מה שהוא דרך אכילה אינו דרך מלאכה, ומה שהוא דרך מלאכה אינו דרך אכילה.

נמצא דהברירה באופן שונה מדרך המלאכה מבדילה את דרך האכילה מדרך מלאכה.

וכן פסקו האחרונים, המשב"ז [ס"ק ה'] כתב הא דבורר ביד לאכול לאלתר שרי, שאין דרך בוררים בכך כפרש"י, ע"כ. וכמו"כ כתב הפרישה [ס"ק ז'] ובורר אפילו לאוכלו מיד אינו מותר אם לא על ידי שינוי, ע"כ. וכן הוא במשנ"ב [בהקדמה בס"ק ב', ובסי' ש"כ ס"ק כ'].

ג. באיזה תנאים יוצאת דרך האכילה מגדר מלאכה

בגמ' ובראשונים יש כמה דעות באיזה אופן פעולת הברירה יוצאת מגדר מלאכה, ולהלכה נפסק בשו"ע כרבינו חננאל ורוב הראשונים דבורר ביד אוכל מתוך הפסולת כדי לאכול לאלתר שרי.

וההיתר לברור בתנאים אלו הוא דוקא כשדרך האכילה שונה מדרך הברירה בדבר זה, כי בזאת דרך האכילה יוצאת מגדר מלאכה, ולכן יש אופנים שברירת אוכל ביד ולאלתר אסורה, וכמשי"ת.

ולכן גם בורר אוכל ביד ולאלתר פעמים שהוא אסור, כיון שהוא דרך מלאכה, וכמשי"ת.

ד. אופנים שברירת אוכל לאלתר אסורה

א. סחיטת בוסר, כתב המג"א [סי' ש"כ ס"ק ז'] דסחיטת פרי בוסר לתוך אוכל אסורה משום בורר גם כשסוחט לאלתר, דדרך ברירה הוא בדבר זה. וביאר דבריו המשנ"ב [ס"ק כ'] דהא דאוכל מפסולת מותר, מפני שאין דרך ברירה באוכל מתוך פסולת, מה שאין כן בזה דרך ברירתו הוא דאי אפשר בענין אחר.

מאידך קליפה מותר להסיר לאלתר אע"פ שהיא פסולת, וביאר הבה"ל [סי' שכ"א סע' י"ט ד"ה לקלוף] וז"ל: ונראה דכיון דאי אפשר בענין אחר, ודרך אכילתו בכך, לא מקרי פסולת מתוך אוכל שאינו אלא לאכול התוך.

מבואר דאי אפשר בענין אחר, בקילוף הוא סיבה להתיר אפילו ברירת פסולת, ובסחיטה הוא סיבה לאסור אפילו ברירת אוכל.

וצ"ל דכשאין שתי אפשרויות בדבר זה, שם הפעולה נקבע על פי העיקר, בסחיטה שעיקרה הוא מלאכה, אי אפשר בענין אחר קובע שהוא מלאכה, כי אין אופן של דרך אכילה שהוא שונה מדרך מלאכה, ובקליפה שהיא שומר לפרי, והדרך התמידית היא להסיר אותה בשעת אכילה, אי אפשר בענין אחר קובע שגם ברירת פסולת הוא כנוטל ואוכל. ולכן לשוף כרשינין ביד כדי להסיר פסולת, איתא בשו"ע [סע' ח'] דאסור, והטעם כתב הפרישה [ס"ק ז'] דבורר אפילו לאוכלו מיד אינו מותר אם לא על ידי שינוי, ע"כ. מבואר שאסור לנקות ירק מפסולת שעליו, כי ברירה כזו היא דרך מלאכה.

ב. השעה"צ [ס"ק נ"ח] אסר ברירת שומן מהחלב בכף לאוכלו לאלתר, כי דרך ברירה הוא בדבר זה. ומיירי אף שבורר בכף שאינה מיוחדת קצת לברירה ולכן מותר לברור בה מעשה קדירה ושאר דברים, דמ"מ בדבר זה שאין אופן של דרך אכילה שהוא שונה מדרך מלאכה אסור וכמשנ"ת.

ג. בתורמוס אסור לברור אוכל מתוך פסולת לאכול לאלתר [כדאיתא בשו"ע סע' ה'], ובטעם הדבר כתב הריא"ז כי תורמוס אחר בישולו עם קליפתו אם לא יפרידו האוכל מהפסולת יסריח, ובכהאי גוונא שברירתו עתה היא מוכרחת לצורך תיקונו, נטילת האוכל היא דרך מלאכה כברירת פסולת. וכתב הריטב"א דאין תקנה לתורמוס בשבת.

נמצא דאסור לברור בדרך אכילה שאינה שונה מעיקר דרך ברירה, כגון ברירת פסולת לאלתר, ברירת אוכל בנפה וכברה, ברירת אוכל בסחיטת בוסר למג"א, ברירת שומן בכף לשעה"צ, וכן בברירת תורמוס זהו טעם האיסור לפירוש הריא"ז.

ה. גדרי ההיתר לברור לאלתר

כתב הפמ"ג [א"א סק"ן], המעיין בב"י יראה ג' דעות חלוקות, המרדכי סובר מיד ממש, ולהמגיד בשם רבינו חננאל כל שמיסב בה, ולרבינו ירוחם לאחר סעודת שחרית זמן ארוך קודם סעודה שלישית כל שאין מפסיק סעודה שרי, ע"כ.

מבואר דנחלקו במדת ההיתר של דרך אכילה, אם דוקא בשעת אכילה ממש שרי שהוא כנוטל ואוכל, או יכול גם לברור לכל הסעודה באותו מעמד של האכילה דטפלה היא לאכילתו, וחשיב הכל עסק אכילה. או אפילו לסעודה הסמוכה שרי, כי ברירה כזו היא דרך אכילה, כלומר מעשה אכילה, או עסק אכילה, או דרך אכילה.

ו. ברירה סמוך לסעודה

כתב הרמ"א דכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד מקרי לאלתר, כלומר מותר לברור גם קודם הסעודה מיד.

וביאר הפמ"ג דאף שבר"ח ומגיד משנה משמע שמיסב בה [כלומר שכבר יושב בסעודה], כל מיד שדעתו להסב בסמוך לה אפשר שפיר דמי, ע"כ. כלומר מסברא נראה בדעתם דסמוך לסעודה מיד הוי כמי שכבר יושב בסעודה.

ובהגדרת ההיתר, י"ל על פי לשון חידושי הר"ן בשם הרא"ה, דבורר לאכול לאלתר באותו מעמד מיד כל זמן שעומד באותה סעודה. ולפ"ז י"ל דגם קודם הסעודה בסמוך לה ממש, חשיב אותו מעמד של האכילה.

ז. שיעור סמוך לסעודה

כתב המג"א, והו"ד במשנ"ב [סי' שכ"א ס"ק מ"ה], דאסור לעשות עד יציאת בית הכנסת, דבעינן סמוך לסעודה ממש. וכ"כ החיי אדם: יזהר שלא יברור רק מה שצריך לאותה סעודה שרוצה לאכול תיכף. וכמו"כ כתב המשב"ז [ס"ק א'] דלאלתר היינו קודם סעודה שעה מה, והוסיף בא"א [ס"ק ו'] הא קודם שמיסב בסעודה זמן מה אסור. כלומר לא יהא הפסק של זמן מה בין הברירה לסעודה.

וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דאסור להתחיל בברירה קודם הזמן הנצרך לו כדי לסיים סמוך לסעודה ממש. ומש"כ המשב"ז [ס"ק א'] שעה מה וזמן מה, משמעותו גם כחמש דקות כשדי לו בכך.

ואמנם דרך אכילה הוא להקדים ההכנות, מ"מ רוב הראשונים סוברים שדרך אכילה סתם אינו מוציא מכלל מלאכה אלא עסק אכילה, והרמ"א כתב מסברא דתיכף בסמוך ממש הוי כמי שכבר יושב ועוסק באכילה וכמש"נ, וכשיש הפסק הוי ההכנה לחוד והאכילה לחוד.

ולכן לא דמי לשיעור סמוך למנחה ועוד מקומות שפירושו חצי שעה, דהתם פירושו קרוב לדבר, וכאן פירושו יחד באותו מעמד.

ח. ספק לאלתר

עיקר ההיתר של הרמ"א לברור קודם הסעודה בסמוך לה ממש, הוא מסברא דחשיב כמי שכבר יושב בסעודה וכמש"נ, וכשיש ספק אם תתחיל הסעודה בסמוך לברירה לא דמי למי שכבר יושב בסעודה.

וכן משמע מדברי הפמ"ג הנ"ל שכתב דקודם שמיסב בסעודה זמן מה אסור, ומדברי המשנ"ב דבעינן סמוך ממש ואסור לעשות עד יציאת בית הכנסת, דאין די בכך שהוא ספק לאלתר להוציא מגדר מלאכה.

והיינו משום דהסתמא של ברירה הוא מלאכה [וכמו שביאר המשנ"ב ס"ק י' בדין הבורר לבו ביום דחייב], לפיכך בענין שיהא ברור שהברירה נטפלת לאכילה כדי להוציא מכלל מלאכה.

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דלכן אם יש לו ספק שיהא עיכוב ויגיע מאוחר יותר לביתו, חובתו להודיע לבני ביתו כדי שלא יכשלו באיסור מלאכה בשוגג, כי כונתם לאלתר אינה כלום כשזמן הסעודה תלוי בדעתו, וחובתם לברר השעה שבדעתו לאכול.

כמו"כ אם הזמין אורח ואינו יודע הזמן שיגיע, אם דעתו להמתין לאורח ולא להתחיל בסעודה בשעה מסוימת אסור לברור, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ט. כשחלק מהסועדים אינם מתחילים יחד

א. כשבוררים ומתחילים הסעודה מיד בגמר ההכנות, ויש מבני הבית שמצטרפים לסעודה מאוחר יותר, אם מצטרפים תוך חמש או עשר דקות עדיין נחשב המשך של התחלת הסעודה, והברירה נעשתה באותו מעמד של הסעודה. אבל אם מצטרפים מאוחר יותר אסור לברור עבורם, דאין לומר שתחילת אכילתו של האחד תחשיב כלאלתר את ההכנה עבור חבירו שיגיע לאחר זמן, וכשבוררים עבורם סכו"ם בעריכת השולחן או קולפים עבורם ושאר ענייני ברירה, צריך שיהא לאלתר שלהם, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל. [וכמו שהסועד מאוחר יותר על שלחן אחר ובחדר אחר, הברירה עבורו עתה לא נטפלת לאכילתו, כך גם כשהסועד מאוחר יותר אוכל על אותו שלחן, השלחן אינו מצרף לענין בורר להחשיב התחלת אכילת חבירו כהתחלה שלו].

ב. כמו"כ בסעודת שבע ברכות וכדו' כשבוררים וקולפים קודם הסעודה, אסור להוסיף עבור האורחים הבאים בסוף הסעודה, דהברירה וקילוף הפירות עבורם היא לצורך אחר זמן וכמש"נ, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ג. כן לסעודת שלום זכר שהיא אחר סעודת ליל שבת, גם בסמוך לה אסור לברור לצורך כולם, אלא רק לצורך הבאים מיד. כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

י. אופני הפסק בין הברירה לאכילה

א. בורר מתערובת, מאכל יבש קר, ומחממו על המיחם או במים חמים, כחמש או עשר דקות, הוא דבר שדרך לעשותו גם באמצע אכילתו, וחשיב ברירה במעמד האכילה שהיא נטפלת לאכילה, אבל בורר כדי לחמם על המיחם משך זמן הרי זה בורר לעשות פעולה אחרת שאינה עסק אכילה, אלא הכנה לאכילה ואסור [ברשב"א מבואר דשרי, אבל להלכה לא נוקטים כהרשב"א בהגדרת ההיתר דלאלתר]. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ב. הבורר כדי ליקח לבית אביו במקום אחר וכדומה, אם ביתו אינו סמוך ממש, ההליכה לשם הוי הפסק, ואסור לברור גם כשאוכל שם לאלתר.

ג. בליל הסדר שחל בשבת, לברור צורכי הסעודה קודם הסדר אין זה לאלתר, כי הסדר מפסיק, וכן לא יברור מצה ומרור לצורך המסובים, ורק מצה ומרור הנצרך להניח על הקערה חשיב לאלתר. כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ד. ברכת המזון הוי הפסק גם לדבר שיאכל מיד בעודו יושב במקום סעודתו. כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

יא. להקדים שאר ההכנות לפני הברירה

צריך להקדים ההכנות של סידור הבית ומקום הסעודה וטיפול בילדים, קודם ההכנות לסעודה שיש בהם פעולות ברירה, כדי שהברירה תהיה סמוך לאכילה ממש, ובודאי שאסור לתכנן שישארו כמה רגעים בין ההכנות לסעודה כדי להתפלל או לעסוק בדבר אחר. כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

יב. כשיש צורך לברור זמן רב

בהיתר הברירה קודם הסעודה סמוך לה ממש, ביאר הפמ"ג דהרמ"א כתב זאת מסברא דחשיב כמי שכבר יושב בסעודה, ולא נתפרש כמה זמן קודם הסעודה יכול להתחיל לברור ויחשב כמי שכבר יושב בסעודה, ויש לדון בזה כמשי"ת.

בספר נחלת אליהו כתב: שאלתי מהגה"צ בעל חזו"א, במטבח שאוכלים הרבה אנשים ביחד בשבת קודש, וצריך להמשרת הרבה זמן להכין הצנון והבצלים, אם מותר להתחיל לחתוך הירקות בזמן קודם הסעודה, כפי מה שנחוץ לו להקדים ההכנה להסעודה, כיון דאי אפשר בענין אחר, אולי גם בכה"ג מקרי סמוך לסעודה, ופשט לאיסור דזה לא מיקרי סמוך לסעודה, דכל איש אין שייך לחבירו, על כן כל מה שמקדים הוא איסור גמור, ואין מותר להתחיל רק לערך חצי שעה סמוך לסעודה, ע"כ.

וצ"ב במש"כ דכל איש אין שייך לחבירו, שהרי מותר לברור עבור אחרים כנ"ל. ואם מיירי בשאינם אוכלים יחד באותה שעה, א"כ גם תוך חצי שעה יהא אסור, שהרי הבורר עבור ראובן שאינו סועד מיד כדי שיהא זמן לברור עבור שמעון, ודאי אסור אפילו כשהברירה והאכילה של שניהם היא בתוך חצי שעה, דהברירה עבור הראשון אינה נטפלת לסעודתו, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

וצ"ל דמיירי שהם סועדים יחד באותה שעה, ואין איש שייך לחבירו, היינו לומר שאין להאריך משום כך את זמן ההכנה קודם חצי שעה, דהכנה קודם חצי שעה אינה נטפלת לאכילה גם כשמכין לעצמו ולסועדים על שלחנו.

וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל בביאור הדברים הנ"ל, דהסברא לומר שאם עוסק בהכנת הסעודה עד זמן האכילה, מותר להתחיל בברירה רק עד חצי שעה קודם הסעודה כשיש צורך בכך, הוא משום דאזלינן בתר הבינוני ורובא דעלמא כמו בכל דבר, ואפשר שזהו זמן שדרך לברור לצורך סעודה רגילה.

ושמעתי מהגר"ח קניבסקי שליט"א דשאלת הגר"א דושניצר זצ"ל נשאלה לצורך ישיבת לומז'ה, ויתכן שתשובת החזו"א דאין מותר להתחיל רק לערך חצי שעה קודם, היתה לפי המציאות שם, וצ"ע. [כלומר לפי מספר הסועדים שם לא היה צורך לברור זמן רב יותר, ואם כן אין איש שייך לחבירו הם דברי הגר"א דושניצר זצ"ל בביאור דברי החזו"א].

ויש לדון כמה זמן קודם הסעודה יכול להחשב הרחבה של עסק האכילה ונטפל אליה, מאחר שרבינו חננאל מיירי בבורר בתוך הסעודה מה שיאכל בסוף הסעודה שלזה אין שיעור, והיתר הברירה קודם הסעודה הוא מסברת הרמ"א, ודבר זה לא נתפרש שיעורו.

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דבשבת גם כשיש לו צורך לברור כמות גדולה ויסיים סמוך לסעודה ממש, אין ראיה מההיתר המיוחד ליום הכיפורים להקדים הברירה כשעתיים ומחצה קודם הסעודה בלילה, ובמקומות ציבור צריך להשתדל לברור מה שיותר סמוך לסעודה גם אם לצורך זה צריך להסתייע בבוררים נוספים. וכשבורר ע"י גוי, נראה דאפשר להקל לכתחילה לומר לו להתחיל לברור שעה קודם כשיש צורך לברור כשעה [כשבורר ע"י גוי צריך להציע לו אפשרות לברור בדרך היתר, ולברור רק כמות שיכול להספיק להכין אם יברור בדרך היתר, ואם הוא מעצמו יקדים או יעשה אפילו בכלי חשמלי בגלל שנוח לו יותר, שרי. כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל].

[הרחבת הדברים הנ"ל ופרטי דיני ברירה לציבור גדול שאינם סועדים יחד במלון, במסעדה, בבית אבות וכדו', ברר לאלתר אם יכול להמלך ולהניח לאחר זמן, ואם נשתייר מברירתו, נתבארו בספר שבות יצחק בדיני בורר].

יג. פרטי דינים בבורר לשימושים שונים

בורר אוכל ביד ולאלתר מותר מפני שצורת הפעולה היא עסק אכילה, וכ"כ המשנ"ב [ס"ק י'] דדרך מאכל הוא, שפירושו צורת אכילה. משא"כ בורר לאוצר אף שיש לו הנאה לאלתר לראות אוצרו מלא, ודאי הוא דרך מלאכה. ועל דרך זה יבוארו כמה פרטי דינים.

א. אסור לברור בלילה כדי להכין השלחן לאביו לשחרית, דאע"פ שמקיים עתה מצות כיבוד אב, הרי זה כבורר לאוצר כדי לעשות נחת רוח לאביו, שמחשבתו לקיים עתה מצוה אינה משנה צורת המעשה שהיא מלאכה, דרק השימוש בגוף הדבר למה שהוא עומד צורתו אכילה וכמש"נ, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ב. כמו"כ בורר כדי ליתן לאורח צידה לדרך, אינה כבריה הנטפלת לאכילה שצורתה עסק אכילה, אלא כנותן לו לשמור באוצרו, ומקיים מצוה בברירתו, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דוודאי יש בזה איסור דאורייתא.

ג. עורך שלחן לצורך סעודה שאינה לאלתר, ויש לו ולבני הבית הנאה לראות שלחן ערוך, הנאה שבשבילה לבד אין עושים ברירה כזו, צורתה מלאכה. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ד. בורר פרחים ומניח על השלחן ויש לו עתה הנאה לראותם, אע"פ שהסעודה היא לאחר זמן שרי, כי בפרחים זהו שימושם וכמו אכילה. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ה. צעצועים כשהם בתערובת אסור למיינם, גם אסור לומר לילד קטן לסדרם, ואפילו שלא הגיע לחינוך אסור כשהוא מבין שהכונה לסדר כל דבר במקומו, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל. ולצורך סידור הבית יפנה הצעצועים יחד.

ו. שיעור לאלתר בברירת כלים, כתב המנחת חינוך [או"ק ה'] דמה שהוא רוצה להשתמש מיד הוי כמו אוכל, ולא ביארו לנו רבותינו השיעור דלאלתר כמו גבי אוכלין באותה סעודה. ויעוי' בספר שבות יצחק בדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל בפרטי הדינים בזה.

יד. זהירות רבה נצרכת שלא להכשל במלאכה זו

כתב המשנ"ב [בהקדמה לסי' שי"ט] דמלאכת בורר חייבים עליה חטאת בשוגג ומיתה במזיד, ובעוונותינו הרבים הרבה אנשים נכשלין באיסור בורר. [ושמעתי מהגר"ח קניבסקי שליט"א כי אביו מרן בעל הקהלות יעקב זצ"ל רצה לחבר ספר בהלכות בורר בגלל ריבוי המכשלה במלאכה זו, ואף היה לו משא ומתן בענין זה עם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ולבסוף לא אסתייעא מילתא].

וכן בהקדמת המשנ"ב להלכות שבת הזהיר דמצוי מאוד להכשל בבורר מפני חסרון ידיעה, דרך משל כשיש לו בשר של שני מיני עופות מחולקין, ורוצה לברור מין אחד מחבירו ולהניחו לאחר זמן, דאיסור גמור הוא כמבואר בפוסקים, אלא יקח מהן מה שהוא רוצה לאכול עכשיו, והשאר ישאר ממילא, ע"כ.

הקושי המיוחד במלאכה זו, שהיא נעשית תוך כדי התעסקות רגילה באכילה ובנטילת חפץ, וכל אדם צריך לשנות מהרגלו במצבים שונים, גם צריך לידע לפסוק לעצמו בהרבה מצבים מזדמנים אם זה תערובת ואם זה לאלתר.

טו. להכין מה שאפשר באופן שלא יצטרכו לברור בשבת

כתב בספר הזכרונות [למהר"ש אבוהב בעל הדבר שמואל]: מלאכת הבורר הוא מן הקשות שבשבת, וצריך ליזהר הרבה, והדרך הישר לפני כל איש ומנוקה מכל עוון בע"ה הוא שלעולם ילמד אדם בתוך ביתו להניח מע"ש כל פרי ואוכל בכלי בפני עצמו בלי פסולת וכו'.

כמו"כ יעוי' בדברי המשנ"ב [ס"ק י"א] דלהכין הבצלים בחומץ יברור רק סמוך לסעודה, וגם יזהר שלא לברור הכמושים מן הטובים דזה הוי פסולת מן האוכל, ובשלטי הגבורים כתב דנהג להכין זה מערב שבת, דקשה ליזהר בעניני הברירה בזה. והנה המחמיר ועושה כן תבא עליו ברכה [אליה רבה], ומכל מקום אין למחות ביד המקילין ומכינין בשבת, דיכול לסמוך על הרמ"א הנ"ל בסעי' א' בהג"ה, אך שיזהר בכל מה שכתבנו, ע"כ.

[כדי לערוך השלחן לסעודת שחרית בלי צורך לשער זמן לאלתר, יפנו הסכו"ם מהשלחן אחר סעודת הלילה כל מין בפני עצמו כשעדיין אינם בתערובת, וכשמניחים אותם להדחה ואחריה ישימו לב שלא יהיו בתערובת].

שונה הלכות

מרן הגאון
רבי חיים קנייבסקי שליט"א

שערי הלכות

הרה"ג יעקב חי בן שמעון שליט"א
מרבני בית ההוראה - "אהבת שלום"

בעזה"י י"א טבת תש"ע
הנה ידידנו הרי"ח בן שמעון סידר כל מנהגי הספרדים והמקובלים על או"ח כי המ"ב לא דיבר בדרך כלל רק על מנהגי האשכנזים ויפה סידרם
חיים קנייבסקי

סימן שיט. דין הבורר בשבת

א בורר הוא א' מל"ט מלאכות של שבת וחייבין עליה חטאת בשוגג ומיתה במזיד כמו על שאר מלאכות [ובעו"ה הרבה אנשים נכשלין באיסור בורר] ובדיעבד אם בירר ע"ל סי' שי"ח דין ד'[א] (בפתיחה ובה"ל ד"ה הבורר ועי' בפמ"ג) ושיעורו לחיוב כגרוגרת מיהו גם בחצי שיעור אסור מה"ת (בה"ל ד"ה בקנון וע"ל סי' ש"מ דין א' ועי' בסי' ש"מ בבה"ל ד"ה ומלקט לענין אם הי' הכרי עם פסולת ובירר קצת ונשאר פסולת עוד אם חייב).

ב אין מותר לברור בשבת אא"כ יש בו שלשה תנאים. א' שיברור האוכל מן הפסולת [ואפי' האוכל מרובה על הפסולת ויש יותר טירחא בברירת האוכל[ב]] ב' שהברירה יהי' בידו ולא בכלי. ג' שיהי' דעתו לאכל [או להאכיל לבהמה ועופות] מיד[ג] וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד מותר אפי' יאריך זמן הסעודה[ד] כמה שעות ומותר לאחד לברור בעד כל בני הסעודה[ה] ואפי' אין אוכל בעצמו כלל עמהם כיון שהברירה סמוך לסעודה. ואם חסר א' מהג' דברים כגון אם בירר פסולת מן האוכל אפי' בורר בידו [ואפי' בידו אחת] ודעתו לאכל מיד חייב. וכן אם בורר בכלי שדרך לברור בו כגון בנפה וכברה חייב אפי' בורר אוכל מהפסולת ודעתו לאכל מיד ואם בורר בכלי שאין דרך לברור בו כגון תמחוי דהיינו קערה גדולה או קנון [הוא כלי עץ כעין צנור רחב מצד א' וקצר מצד א' ונותנין בו קטניות בצד הרחב ומתגלגלין ויורדין בצד הקצר והפסולת נשאר בכלי] פטור דהוי בורר כלאחר יד דאין עיקר ברירה בכלים אלו אבל אסור מדרבנן ואפי' בורר חצי שיעור אסור. וכן אם דעתו לאכל לאחר זמן אפי' לבו ביום חייב אפי' בורר אוכל מהפסולת ובידו [או בקנון ותמחוי[ו]] ואפי' בירר סמוך לסעודה או על סעודה אחרת חייב אך אם ממילא נשאר מברירתו עד לאחר הסעודה אין בכך כלום כיון שבירר בהיתר ואם בירר לאותה סעודה ואח"כ נמלך להניחה לסעודה אחרת אף שאין בזה חיוב מ"מ י"א שאין ראוי לעשות כן וצ"ע[ז] (ס"א ב' ג' ד' ובפתיחה וסק"א ב' ג' ד' ה' ו' ט' י' ט"ז י"ז ובה"ל ד"ה הבורר וד"ה בקנון וד"ה כדי ושה"צ).

ג הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם חייב מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותו עמהם ומבלעדי זה התורמוס הוא מר מאד והפסולת אינו מר כ"כ ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל (ס"ה וסקי"ט).

ד היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים אע"פ שהם חתיכות גדולות וכל א' ניכרת בפ"ע כיון שאין מסודרות כל מין בפ"ע אלא מעורבים שייך בה בורר והמין שרוצה לאכל עכשיו מקרי אוכל והשני פסולת[ח] לכן צריך שיברור דוקא המין שרוצה לאכל עתה ודוקא סמוך לסעודה[ט] ובידו אבל אם בירר המין השני או שלא לאכל לאלתר [ואפי' שניהם אין רוצה לאכל עתה] או בכלי אסור ודוקא ב' מינים או אפי' מין א' אלא שקצת מהם אינם טובים כ"כ כמו האחרים כגון שנקדחו מכח הבישול איזה חתיכות דגים ורוצה לברור אותם שלא נקדחו או שאיזה חתיכות היו מדג חי ואיזה מדג מת ורוצה לברור אלו מאלו שייך בורר וצריך לברור זה שרוצה עתה לאכל אבל במין א' כגון שבורר חתיכות גדולות מהקטנות או אפי' ב' מינים ובורר משניהם יחד הגדולות מהקטנות או להיפך ל"ש בורר ומותר הואיל ואין בורר מין א' מחברו וב' מיני דגים או בשר צלי ומבושל מקרי ב' מינים וכ"ש בשר של מיני עופות מחולקים [לכן יזהרו בסעודות גדולות שמונחין כמה מיני עופות יחד ובוררין להניח למו"ש שיברר אלו שרוצין לאכל עכשיו ולא להיפך] ותפוחים חמוצים ומתוקים מסתפק הפמ"ג אם נקרא מין א' ואם מחמת חמיצותו אין ראוי לאכל ודאי שייך בורר ואפי' נאכל ע"י הדחק אסור מדרבנן (ס"א ג' וסקי"ב י"ג י"ד ט"ו ט"ז ובה"ל ד"ה היו).

ה וכן בכל דבר כשהם ב' מינים שייך ברירה כגון כלים ובגדים ולכן צריך לברור המין שרוצה ליטול עכשיו והשאר ישארו על מקומם ולא להיפך ואפשר שאם תלוים כמה בגדים על הכותל ומחפש אחר בגדו שרוצה עכשיו ללבשו ועי"ז מוכרח מתחלה לסלק כל שאר הבגדים לא הוי בכלל בורר וכן אם מונחים בקערה כמה מינים יחד זה על זה והמין שרוצה לאכל מונח למטה ומסלק אלו שמונחין למעלה כדי שיוכל להגיע להמין שלמטה וליטלו לא הוי בכלל בורר וכ"ש אם אין חושב כלל אודות המין שלמעלה להניחו לאחר זמן אלא שמסלקו כדי להגיע להמין שלמטה שאין להחמיר בזה (סקט"ו ובה"ל ד"ה לאכול).

שערי הלכות

סימן שי"ט

א. הנה דעת הפמ"ג לאסור לאותה שבת, ומצדד לאסור אפילו לעולם, וכ"ז בפסולת מתוך האוכל, והצ"ע בשני מיני אוכלין. וברב פעלים ח"א סי' י"ג פשיטא ליה לאסור לעולם, ואף בחזר ועירב הפסולת אסר לעולם מדין קנס [ובבא"ח בפרשת בשלח אות ד' משמע דס"ל דבחזר ועירב אסור רק לבו ביום, ובכה"ח בס"ק ל"ז כתב דנראה דמש"כ בבא"ח לאו דוקא הוא]. והגרשז"א במנחת שלמה סי' א' ענף ה' בד"ה גם היה, פקפק באיסור אך לא רצה להתיר, יעו"ש.

ב. וכן לאידך גיסא בפסולת מרובה על האוכל לא אמרינן דנאסר הכל בטילטול ושרי ליטול האוכל, וכ"ה דעת מרן וכפי שביאר בב"י לדעת הרמב"ם, וכמ"ש המאמ"ר סק"ו יעו"ש.

ג. הנה בשיעור לאלתר הביא בב"י דעת הרא"ש והר"ן שהביאו דברי הר"ח שיעור מה שמיסב על השולחן באותה סעודה בלבד, והיינו שהותר לברור קודם הסעודה ממש לצורך כל אותה סעודה, ואח"כ הבי"ד רבינו ירוחם שהיקל יותר מאחר סעודה אחת לצורך הסעודה הבאה, ודברי המרדכי שהתיר דוקא להתחיל לאכול אחר ברירתו, אבל לאכול אחר שעה אסור, ואח"כ הבי"ד הרמב"ם והסתפק בדעתו אי ס"ל כהמרדכי או כהר"ח, יעו"ש. והנה הבא"ח בפרשת בשלח אות א' כתב דאם בורר לאכול לאחר שעה חשיב לאלתר, ואם בורר לסעודה שמתחיל בה פחות משעה מותר אף שהסעודה נמשכת כמה שעות. וחזינן בדבריו שהבין בדברי המרדכי דשעה דקאמר היינו שעה ממש של שישים דקות, ועוד נראה שהבין בכוונת הב"י שהסתפק בדעת הרמב"ם אי ס"ל כהמרדכי דהיינו שסמוך לאכילה בדוקא יאכלנו, וכל אותה שעה הו"ל לאלתר, והסתפק אי ס"ל נמי כקולת הר"ח שכל אותה סעודה חשיב כלאלתר, וע"כ כיון שמצינו לכמה ראשונים דס"ל להקל בזה שפיר פסקינן כשני הקולות לדינא. ולכאורה היה אפשר לומר בכוונת הב"י להסתפק בדעת הרמב"ם אי ס"ל כקולת המרדכי דכל שעה חשיב לאלתר ותליא בזמן, או דלא תליא בזמן אלא בהמשך הסעודה וכסברת הר"ח, ועפי"ז אין מקום להקל את שני הקולות. ועוד, דבדעת המרדכי שאומר שעה אפשר דכוונתו לזמן מה ולא שעה שלימה של שישים דקות, וכ"נ דס"ל להפמ"ג בא"א סק"ו והגר"ז בס"ג, יע"ש בדבריהם, וכ"כ באגרות משה בח"ד דאו"ח סי' ע"ד בדיני בורר אות י"ג. ועיין באגלי טל דס"ל דהוא שעה ממש, אך לא מהני באותה סעודה אלא עד שעה מהברירה. ועכ"נ דהקולא של תוך הסעודה דהכי ס"ל להר"ח והרא"ש והר"ן והרמב"ן והרשב"א, וכן צידד בב"י לדעת הרמב"ם וכנ"ל, וכ"פ הרמ"א בהגהה, וכן הסכמת האחרונים, ודאי דנוכל להקל, אך להוסיף להקל גם שעה קודם הסעודה צ"ע אם נוכל להקל, ובפרט דבדעת המרדכי עצמו לא ברירא מילתא דס"ל להקל בזה.

ד. ואף קודם סעודה שלישית מותר אף אם הסעודה נמשכת בלילה, ולא נאסר מדין הכנה, דהכנה דרבנן שרי משבת לתוספת שבת. שלחן שלמה סק"ד.

ה. לברור הרבה לצורך אורחים אף שברור שלא יאכלו את הכל, שרי לצורך כבוד האורחים, ובלבד שיגיש לפניהם מיד, דכ"ז נחשב צורך. כ"כ בשו"ת רב פעלים ח"א סוס"י י"ב ובספרו בא"ח פרשת בשלח אות ג'. וכן התיר באור לציון פרק ל"א תשובה ג'. וכ"כ בשלחן שלמה שם.

ו. עיין באור לציון ח"א סי' כ"ז אות ד' דכתב דמסתברא טפי לומר בדעת הרמב"ם, וכן לדעת השו"ע שהעתיק לשונו, דבקנון ותמחוי פסולת מתוך אוכל חשיב נמי דרבנן, וה"ה נמי לאח"ז, כיון דחשיב שינוי דאין דרך לברור בהם, ואף דבכה"ג בידו הוי דאורייתא, בקנון ותמחוי הוי דרבנן דחשיב שינוי, ונ"מ באמירה לגוי לצורך מצוה וכדו'.

ז. עיין רב פעלים ח"א סי' י"ב בשאלה השניה דפשיטא ליה לאסור, ועיין בשביתת השבת בבאר רחובות אות ט' ביישוב קושית המשנ"ב ע"ז.

ח. בשו"ע כתב ומניח לאכול מיד, והרמ"א הוסיף ומניח השני, ובביאוה"ל הביא מהאחרונים דהרמ"א הוסיף תיבת השני לאשמועינן דאותו שרוצה לאוכלו חשיב אוכל והשני פסולת, וכן הביא הביאוה"ל מהמאמ"ר דהבי"ד הרד"ע שיוכל לקחת איזה שירצה, אבל המאמ"ר עצמו פליג ע"ז וכתב דזה נסתר מהש"ס. ובאמת בב"י הבי"ד הרא"ש שכתב שיקח דוקא את אותו שרוצה לאכול עכשיו, ולא כתב שהרמב"ם חולק בדבר, ואי הוה ס"ל כן ברמב"ם דפליג לא הוה שתיק מיניה. ועיין טל אורות ריש מלאכת בורר שהאריך להוכיח כן לדינא לדעת מרן, וכן הסכמת האחרונים, והכי נקטינן.

ט. הנה בשו"ע העתיק לשון הרמב"ם לגבי ב' מיני אוכלין, ואם בירר להניח לאחר זמן אפילו לבו ביום, כגון שבורר שחרית ואוכל בין הערבים חייב, ובפסולת מאוכל כתב לאלתר, ובב"י כתב ע"ז דנראה מדבריו דיש חילוק בין אוכל מפסולת לאוכל מאוכל, דבאוכל מאוכל אינו חייב אלא אם בורר שחרית לאכול בין הערבים, וכמה אחרונים כתבו דכ"ה לדינא לדעת מרן, והביאם בכה"ח ס"ק ל"ה. ואמנם יל"ע בזה, דהלא בב"י כתב ע"ד הרמב"ם דלא ידע מנין לו, ואם לא נתכוין לזה למה חלקם, ומבואר דלא ברירא ליה כן בדעת הרמב"ם, וגם דלא הסכים כן לדינא דכתב דלא ידע מנא ליה, ועכ"נ דכיון דרוב האחרונים מחמירים בזה, וכמ"ש בביאוה"ל דיש להזהר בזה דנוגע באיסור דאורייתא, וגם באור לציון בח"א סוס"י כ"ז כתב דכ"ז לענין חיובא, אבל לענין איסורא גם הרמב"ם מודה שאסור באוכל מאוכל אם אינו לאלתר [ופליג בזה על הכה"ח הנ"ל, וע"ע בספר בני ציון סק"ו מש"כ בזה], ועכ"נ לדינא לאסור בזה. ואף דבשו"ע חלקם וכלשון הרמב"ם וכנ"ל, אפ"ל דנגרר אחר לשון הרמב"ם אף דלא ס"ל מדהשיג

ו היו לפניו קטניות או שאר פירות וירקות ויש בהן מתולעין ומעופשין אם יטול המעופשין מן הטובים חייב ואפי' ראוין לאכל ע"י הדחק אסור מדרבנן אלא יברור הטובים בידו סמוך לסעודה ויניח המעופשים ואם אינן נפרדים כגון קלחים של חזרת שהעלים מבחוץ הם המעופשים אז יסיר מוצא המעופשות דהו"ל כמסיר הקליפה לאכל התוך[י]. וכן פירות שנפלו לארץ ונתערבו בעפר וצרורות יזהר שלא יברור בידו רק מה שצריך לאותה סעודה שרוצה לאכל תיכף ולא יותר וגם שיברור דוקא האוכל מתוך הפסולת (ס"א וסק"ז ח' ובה"ל ד"ה מן העלין וע"ל סי' של"ה דין ד').

ז וכן יש ליזהר מה שנוהגין העולם להכין הבצלים בחומץ לאיזה תיקון מאכל לסעודה ג' ובוררין העלים הטובים מן הכמושים והמתולעים שלא יעשו זה רק סמוך לסעודה וגם שלא יברור הכמושים מן הטובים והמחמיר ומכין זה מע"ש תבא עליו ברכה שקשה ליזהר בעניני הברירה בזה ומ"מ אין למחות ביד המקילין ומכינין בשבת אך שיזהר בכל מה שכתבנו (סקי"א וע"ל סי' שכ"א דין כ"ב ל"ז).

ח אם בעת האכילה גופא שאוחז בידו ורוצה לאכל מוציא הפסולת ומשליכו דעת הרמב"ן דל"ש בורר בזה אף שעושה דבר זה קודם האכילה ודעת הרא"ש דגם זה בכלל בורר ומסתימת הפוסקים נראה כהרא"ש[יא] (בה"ל ד"ה הבורר) ובחזו"א כתב שגם הרמב"ן לא התיר אלא להוציא מפיו בשעת אכילה הצרור שבתוכה וזה מותר לכו"ע (או"ח סי' נ"ד סק"א).

ט השמש שנוהג בסעודות גדולות לפני הסעודה לקרוע הדג מגבו ולהסיר השדרה שבאמצע יזהר בשבת שלא ישליכנה לחוץ[יב] אלא יניח השדרה שם ויקח הבשר של הדג וכן כל אדם האוכל יזהר שעצם שיש עליו קצת בשר יאחז בו לאכל ממנו ולהשליכו אח"כ לחוץ ואותו שאין עליו בשר אל יגע בו אלא יאכל הבשר והעצמות ישארו בקערה ואח"כ ישליכם אם ירצה והעולם אין נזהרין בזה ובעת האכילה אפשר שאין למחות בהן כנ"ל דין ח' דדעת הרמב"ן להקל ועל המכינין מקודם אכילה יש ללמד זכות לא מבעיא אם העצמות רכים וראוין ג"כ לאכילה דאין שם פסולת עלייהו אלא אפי' הם קשים כיון שהם בחיבור א' אם כונתו לאכל לאלתר אין למחות בהם שיש מקילין בזה וכ"ז בעצמות שיש עליהן בשר אבל אותם העצמות שאין עליהם בשר כלל יש ליזהר שלא לברר ולהשליכם מהקערה קודם האכילה אלא יטול הבשר והעצמות ישארו בקערה ואם קשה לו לדקדק בזה ימצוץ בפיו מעט כל עצם קודם שמשליכו בחוץ ששוב אין שם פסולת עליו (בה"ל ד"ה מתוך) ובחזו"א כ' שאין שום היתר לברור עצמות אף אם יש עליהם מעט בשר או שיש בהן מעט מוח למצוץ או שהן רכין מיהו בעצמות דבוקין בבשר ולוקח החתיכה בידיו ומפריד הבשר מהעצם אם מושך את הבשר מהעצם מותר בסמוך לסעודה אבל כשהבשר רך ונשמט העצם אסור לשמוט את העצם וכן בדבוק קצת והבשר בקערה ומחזיק קצת הבשר שלא יעלה עם העצם ושומט העצם אסור. והאוכל אם אוחז בעצם ונוטל בפיו הבשר מהעצם אין בו חשש כלל וכן אם נוטל ביד או במזלג את הבשר מעל העצם שבקערה וא"צ להחזיק העצם שבקערה מותר ואף אם מחזיק ביד השני' את העצם בקערה נראה דמותר ואם דבוקים העצם והבשר ומחזיק העצם ביד א' והבשר בשני' ומפריד יש להקל ובלבד שימשוך את האוכל ולא את העצם (או"ח סי' נ"ד סק"ג ד' ה').

י מה שנוהגין הרבה אנשים שמכינין מאכל בש"ק שחרית הנעשה מרגלי בהמה להניחו על סעודה ג' יש מהן שנכשלין בכמה איסורין ע"ז א) שדרכן לקלוף שומים ובצלים ולחתכן דק דק ולהניח בתוכן ויש בזה ב' איסורים א' על הקילוף כיון שהוא אלאחר זמן חייב משום בורר ולכן הרוצה ליתן שומים ובצלים אלאחר זמן לא יקלפנו וב' על החיתוך שמחתכו דק דק דיש בזה משום טוחן ולהרבה פוסקים אפי' לאלתר אסור כדלקמן סי' שכ"א דין כ"ב ולכן יזהרו שלא יחתכו הבצלים דק דק אפי' לאכל לאלתר. ב) אם הרוטב חם שהיד סולדת בו בשעה שנותן הבצלים והשומין לתוכן או פירורי פת יבש יש בזה גם משום מבשל אם הוא בכלי ראשון ואפי' אם הוא בכלי שני יש מחמירין בזה[יג] ובפרט אם היד נכוית בו דבודאי יש ליזהר בזה מאד לכן יזהרו שלא ליתן שום דבר בתוכן כ"ז שהיד סולדת בו. ג) שבוררין העצמות מהבשר ומשליכין אותן לחוץ ויש בזה חשש בורר ולכן יזהרו למצוץ כל עצם קצת בפה קודם שיזרקנו (בה"ל ד"ה חייב וע"ל דין ט' דעת החזו"א וע"ל סי' שי"ח דין כ"ה).

יא אסור לקלוף שומים ובצלים וכן תפוחים ואגוזים[יד] ושקדים וקליפי ריבי"ן ומעהרי"ן וכיו"ב כשקולף להניח דהוי בורר אבל לאכל לאלתר מותר ואע"ג שנוטל הפסולת כיון שא"א בענין אחר ודרך אכילתו בכך מותר[טו] ואפשר דבתפוחים כיון שרוב העולם אוכלים בקליפתן מותר אף להניח (סי' שכ"א סי"ט וסקפ"ג פ"ד ובה"ל ד"ה לקלוף ושה"צ).

יב אם פותח פלומי"ן וזורק הגרעינין הקשים להניח לאחר זמן הוי בורר ובתפוחים כה"ג י"ל ג"כ דאסור אבל מיד לפה מותר ליתן (ועי' בשה"צ שפקפק קצת) ואפשר אף לאותה סעודה מותר שא"א בענין אחר (סי' שכ"א סקפ"ד ושה"צ) ובחזו"א כתב שזיפין ושאר פירות שסדקן ורוצה להסיר הגרעין מתוכן אוחז את הגרעין בידו אחת ומושך את הפרי בידו השני' ונשאר הגרעין בידו ומשליכו ואם מקפל האוכל עד שהגרעין נופל מותר ג"כ ופעמים אין מספיק לאחוז הגרעין והוא נופל מפני שאחיזתו רפוי' ואין איסור בדבר כיון שאוחז האוכל בידו וא"א לאכל באופן אחר וכן הדין בגרעיני תפוחים וכיו"ב[טז] (או"ח סי' נ"ד סק"ה).

יג אין מוללין השבלים כדי לפרק הדגן מתוכם אפי' לאכל מיד דהוי כדש אבל מולל בשינוי בראשי אצבעותיו ודוקא מעט וכדי לאכל ויש מחמירין[יז] דס"ל דדוקא לרכך השבלים מותר ע"י שינוי אבל לפרק הדגן מתוך השבלים אף ע"י שינוי אסור אף שדעתו לאכל לאלתר [ואם נתפרק הדגן מהשבלים מע"ש מותר לקלפו לכ"ע אם דעתו לאכל לאלתר ואפי' לקלוף הרבה ולרכך תפוח קשה אפשר דמותר אף בלי שינוי] ולכן אסור לפרק האגוזים לוזים אפי' ע"י שינוי [או אגוזים גדולים] מתוך קליפתן הירוקה[יח] וטוב להחמיר מאחר שיכול לאכלן כך בלא פירוק אבל לכו"ע מותר לשבר הקליפה הקשה ולקלוף גם הקליפה הדקה שעל האגוז גופא (ס"ו וסק"כ כ"א כ"ב כ"ג כ"ד ושה"צ).

יד וכן בשרביטין של קטניות אין להוציא מהן הקטניות רק מעט ע"י שינוי וצ"ע שכל העולם נוהגין היתר וצ"ל כיון שעודן לחים ואף השרביט אוכלין אותו לא הוי כמפרק רק כמפריד אוכל מאוכל אבל יבשין או שאר מיני קטניות שאין השרביטין ראוין לאכילה כגון פולין שלנו וכן השומשמין מקליפתן אסור לכו"ע ואפי' נתקו הקטניות מן השרביטין מבפנים ואפי' דעתו לאכל מיד אם לא ע"י שינוי ומעט ואם אין דעתו לאכל מיד אף ע"י שינוי אסור (סקכ"א ובה"ל ד"ה בשינוי ושה"צ וע"ל סי' שכ"א דין ג').

טו לוזים ובטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתן י"א שיש ליזהר לברור האוכל מתוך הקליפות ולא להיפוך ואפי' דעתו לאכל מיד משום בורר ויש מתירין אם דעתו לאכל מיד (סקכ"ד וע"ל סי' תק"י סק"י) ודעת החזו"א להחמיר (או"ח סי' נ"ד סק"ד).

טז היו לו מלילות מע"ש או שמלל מעט בשבת לא ינפה אפי' בקנון ותמחוי וכ"ש בנפה וכברה ולא ידבק שני ידיו כאחת וליקח בשניהם ולנפח וכן מיד ליד חברתה אין נכון לדעת הרמב"ם אבל מנפח בידו אחת בכל כחו ואפי' היו לו הרבה מע"ש (ס"ז וסקכ"ה כ"ו כ"ז).

יז אסור להציף מים בכלי על הכרשינין כדי להסיר הפסולת וכן תפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהן וכן אם יש פסולת ואוכל מעורבין אסור ליתנם במים כדי שיפול הפסולת למטה כמו עפר או שיציף למעלה כמו תבן דהו"ל בורר וחייב חטאת וכן אין שפין את הכרשינין ביד כדי להסיר הפסולת אבל נותנין בכברה אע"פ שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה כיון שאין מכוין לכך וי"א שאם הוא פ"ר שיפול הפסולת אין להתיר (ס"ח וסקכ"ח כ"ט ל' ובה"ל ד"ה דהו"ל וד"ה אע"פ וע"ל סי' שי"ח דין כ"ד ודין ו' וסי' שכ"א דין י"ד וסי' רנ"ג דין ל"ד וסי' שכ"ג דין ט' וצ"ע, העיר א' די"ל דדוקא במעורב בתחילת גידולו שייך בורר בכה"ג משא"כ בנדבק אח"כ ל"ש בורר אלא במעורב ממש ולא בדבוק ע"ג ובזה יש ליישב כל המקומות ונכון).

יח משמרת שהוא כלי שמסננין בה השמרים והיין יורד זך וצלול אפי' מתוחה מע"ש ע"פ חלל כלי שמסתנן בה [דלמותחה בשבת בלא"ה אסור כנ"ל סי' שט"ו דין ל"א] אסור ליתן בה שמרים בשבת וחייב חטאת משום בורר או מרקד אבל מותר לתת מע"ש לתוך המשמרת והיין זב ממנו בשבת ואם נתן בה שמרים מע"ש מותר ליתן עליהם מים כדי שיהיו השמרים צלולים והמים יזובו מהם עם מקצת היין שנשאר בלוע ואין בזה משום בורר כיון שהמים שהוא נותן צלולים הם ואין בהם דבר שצריך לברר מהם (ס"ט וסקל"א ל"ב ל"ג ובה"ל ד"ה אפי' וד"ה ליתן).

יט מותר ליתן בשבת מים ע"ג שמרים שנשארו בחבית וקולטין המים טעם היין ומוציאין אותן בשבת ושותין אותו (סקל"ג וע"ל סי' ש"כ דין י"ב).

כ משקה שקדים הכתושין מע"ש מותר לסננו בשבת הואיל דיכולין לשתותן כך בלי סינון וכן יין או מים שהם צלולים שראוי לשתות לרוב בנ"א מותר לסננו במשמרת[יט] ואע"פ שיש בו קצת קסמין דקין או קצת קמחין[כ] כיון שראוי לשתות כך מותר ויש מחמירין[כא] דדוקא כשכולם יכולים לשתות כך ואין מסננים אלא כדי שיהיו צלולים ביותר ואם יש בהם הרבה קסמין שאין ראוי לשתות לרוב בנ"א לכו"ע אסור ומי שהוא איסטניס וא"א לו לשתות אם יש בו קסמין וכדומה אפשר שאף שרוב אנשים אין מקפידין כלל הוי לדידי' בורר ואסור וכ"ז במשמרת אבל בסודר אסור לסנן מים אפי' צלולין לגמרי שמא יסחוט הבגד והוי מלבן[כב] ואפי' אין עליו לכלוך אסור אא"כ הסודר מוכן לכך דינו כמשמרת[כג] ויין ושאר משקין מותר אפי' בסודר [דלא חיישי' בהו שיסחוט ללבן[כד] וגם מותר לעשות גומא בסודר לקבל היין כיון שהוא צלול] וכ' הט"ז דדוקא יין אדום ולא לבן[כה] אבל הא"ר חולק עליו[כו] (ס"י וסקל"ד ל"ה ל"ו ל"ז ל"ח ל"ט מ"ה ובה"ל ד"ה הואיל).

שערי הלכות

עליו בב"י, וכמ"ש בכיוצא בזה בשע"ה לקמן בסי' ש"מ על השוה"ל בדין מ"ח.

י. מקור הדברים בברכ"י בשיו"ב בשם מהר"י ואלי, וכ"כ בפמ"ג במש"ז סק"ג, ועיין מאמ"ר סק"ג דפליג ע"ז כיון דאפשר להגיע אל העלים מאמצעם, אמנם בבא"ח בפרשת בשלח אות ו' הסכים עם דברי הברכ"י, וכמ"ש בביאוה"ל כאן דאין דרך לעקם את ידיו אל תוך העלים, וע"כ דרך אכילה הוא להוציא הפסולת, וע"ע לקמן בשע"ה אות י"ב גבי מחלוקת זו.

יא. וכן סתם מרן בשו"ע בסט"ז דברי הרא"ש, ואמנם יש שדחו דדברי הרא"ש מיירי ע"י מפה דהוי כלי, ול"ש בזה דרך אכילה, משא"כ ביד, ומ"מ סתימת הפוסקים להחמיר וכמ"ש בברכ"י סק"ה, וגם בדעת הרמב"ן לא ברירא מילתא להיתרא קודם אכילה, וכמ"ש כאן בהמשך מדברי החזו"א.

יב. הנה זו אזהרה שמענו מהרב מאמר מרדכי, והביאו כאן המשנ"ב בביאור הלכה, אלא שכתב ללמד זכות על המקילין, והוא מדברי היש"ש (בפ"ק דביצה סי' מ"ב ד"ה וכתב הרא"ש) דכ"ז שעודינו בקליפתו אין שם פסולת על הקליפה, וצ"ל הטעם דכ"ז שעוסק באכילה הו"ל תיקון אוכלא, ואין על הקליפה שם פסולת כשנוטלה וזורקה, ואף דע"י המעשה שלו נעשה פסולת, מ"מ כיון דעושה פעולת אכילה נעשה הפסולת ממילא ושרי, אבל אם עושה מעשה ברירה דאינו אוכל לאלתר, א"כ הפריד בין האוכל לקליפה, והוי חשיבות ברירה דהניח כ"א לבדו, ובזה יש לו שם פסולת. אבל החזו"א לא הסכים בזה, דכיון דשרי רק לאלתר א"כ חשיב פסולת, ובעי בזה דוקא אוכל מתוך פסולת להחשב דרך אכילה, ומה דשרי קילוף פירות מדא"א בע"א, ולכן פליג ע"ז כמבואר בהמשך דין זה [ואמנם אם נסביר ביש"ש כמ"ש בסו"ד דהקליפה שומר לפרי ולכן ל"ח פסולת, לק"מ קושית החזו"א, דדוקא לאלתר דהוי תיקונא דאוכלא ואין כאן פסולת, אבל לאח"ז גלי דעתיה דא"צ לשמירה של הקליפה והוי פסולת]. והנה יש בזה מקום עיון, חדא דהא המשנ"ב עצמו בסי' שכ"א [כאן בשוה"ל בדין י"א] הביא דברי המאמר מרדכי דהא דשרי לקלף פירות לאלתר אף דהוי פסולת מדא"א בענין אחר, דהא דשרי אוכל מתוך פסולת דהוי דרך אכילה בכך, הכא דא"א להגיע אל האוכל בלא הסרת הפסולת הוי דרך אכילה כך בחול, וא"כ מאי שייטיה להכא כשאפשר ליקח האוכל, וכבר הקשה כן החזו"א וכנ"ל. ואמנם אפ"ל דהמאמ"ר לשיטתו כנ"ל באות י' גבי הסרת העלין המעופשים, דס"ל דכיון דאפשר להגיע אל העלים הטובים מאמצעו הוי דרך אכילה רק בנטילת העלים הטובים, ואסור להסיר את המעופשים, אבל לסברת רוב האחרונים דכיון דאין דרך לעקם ידיו להכניס לאמצעו שרי לסלק המעופשים, א"כ ה"נ אף דיש אפשרות ליקח האוכל, מ"מ הואיל וכן הדרך בחול ליקח העצמות בזמן האכילה הוי דרך אכילה, וכ"כ בבא"ח פרשת בשלח אות י' דשרי דדרך אכילה הוא, ואמנם אפשר דדרך אכילה הוא רק תוך כדי האכילה ולא קודם לכן, וע"כ עפ"י דרך זה אין היתר להכין קודם האכילה. ודעת האגרות משה ח"ד דאו"ח סי' ע"ד בורר אות ז' דלגדולים חשיב אפשר בענין אחר שיכול לאכול ולזרוק מפיו העצם תוך כדי האכילה, אבל לקטנים או בגדולים שאפשר שתוך כדי האכילה לא ירגיש בעצם, חשיב א"א בענין אחר ושרי, ומ"מ עדיין צ"ע, דכאן המשנ"ב אומר טעם אחר דאין שם פסולת עליו ואין כאן שם בורר, והתם הוצרך לטעם דא"א בענין אחר. ומ"מ כיון דאסרו כן כמה פוסקים, יש מקום להחמיר מדאפשר בקל. ועיין מש"כ בזה בשש"כ פ"ג סי"ב-ט"ו.

יג. ע"ל בסי' שי"ח בשע"ה אות ל' ל"א ול"ג.

יד. הנה בטל אורות סוף מלאכת בורר הביא דברי הערוך דלקלוף הקליפה שרי, דבמחובר לא שייך עירוב, וזה דוקא בכעין תפוחים, אבל קליפת האגוז ל"ח מחובר, דלא גרע ממש"כ שם גבי חולב דפקיד החלב בדד וע"כ לא חשיב מחובר, וה"נ בלוזים ושקדים אסר. ועפי"ז בתפוחים שרי אפילו לאחר זמן. ועיין בבית מנוחה בדיני סעודת ע"ש אות ל"ט ומ' שהביא ראיה כן מרבינו חננאל והמאירי, אמנם רוב הפוסקים ס"ל דשייך בזה ברירה, וכמ"ש כאן במשנ"ב מהמג"א והתו"ש והפמ"ג ועוד, וכן כל הפוסקים שאסרו להסיר העלים המעופשים המחוברים כשכוונתו לאח"ז וכנ"ל. ובאמת בטל אורות עצמו באמצע מלאכת בורר כתב דההיתר בקילוף תפוחים לאלתר הוא מדחשיב אוכל מתוך פסולת, וכדלקמן בשע"ה באות הבאה, והרי דלא חשיב מין אחד ואסור לאח"ז. וכ"כ בבא"ח פרשת בשלח לאסור קילוף רימונים לאח"ז. וכן פוסקי זמנינו אסרו קילוף לאח"ז, וכמ"ש באגרות משה ח"ד דאו"ח סי' ע"ד בורר אות ח', ובאור לציון פרק ל"א תשובה ג'.

טו. מקורו מהמאמ"ר והפמ"ג, ועמש"כ לעיל בשע"ה אות י"ב. ולעיקר הסברא כתב בטל אורות באמצע מלאכת בורר דהא דשרי קילוף לאלתר מטעמא אחרינא דחשיב אוכל מתוך פסולת, והיינו דיש דין ברירה ול"ח כמין אחד, ועכצ"ל דהוא דוקא בקילוף כשאוחז הפרי בידו ונשאר בידו ואוכלו לאלתר, וכ"כ הטעם בתהלה לדוד סק"ד, ומ"מ רוב האחרונים נקטו הטעם שמביא כאן.

טז. הנה לענין גרעיני האבטיח כתב בטל אורות סוף מלאכת בורר בשם הערוך דל"ש ברירה ע"י ניפוץ, יעו"ש דדימהו למחובר דל"ח תערובת. ומשמע דשרי אפי' לאח"ז. ומ"מ האחרונים נקטו להקל בזה רק לאלתר, דכיון שאוחז החתיכה בידו ומתיז הו"ל אוכל מתוך פסולת, ולענין להוציא את הגרעינים להדיא עמש"כ לעיל בשע"ה אות י"ב.

יז. מרן סתם כדעה הראשונה, והרמ"א הביא דעה זו לחומרא.

יח. היינו לדעת הרמ"א הנ"ל, אבל לדעת מרן שרי בשינוי.

יט. והרמב"ם אסר במשמרת, והביאו בשו"ע, וכתב בכה"ח ס"ק פ"ט ובאור לציון פרק ל"א בסוף הביאורים לתשובה י' דטוב לחוש לשיטת הרמב"ם, אבל בבא"ח פרשת בשלח אות ט"ו סתם להקל לכתחילה בזה.

כ. דעת מרן בב"י דקמחין שרי רק בסודרין, וצ"ל דס"ל דאפילו מעט קמחין רובא דאינשי לא שתו ליה, ועיין ביאוה"ל ד"ה קיסמין וכה"ח ס"ק פ"ג.

כא. הוא דעת הב"ח, אבל דעת מרן דסגי ברובן יכולין לשתות, וכ"פ רוב האחרונים, ועיין כה"ח ס"ק פ"א.

כב. בב"י כתב הטעם דשרייתו זהו כבוסו, ומבואר דאוסר בזה אף בבגד שאין עליו לכלוך, ועמש"כ בשע"ה בסי' ש"ב אות ב' בבירור דעת מרן בזה, ויישוב המקומות הנראים כסותרים לזה.

כג. המג"א בס"ק י"א כתב דלדעת מרן בב"י כאן דהאיסור מצד שרייתו זהו כבוסו, א"כ גם בעשוי לכך אסור, ומש"כ כאן הוא לטעמא דשמא יסחוט. אבל התו"ש כתב דגם לטעם שכתב הב"י שרי, יעו"ש מילתא בטעמא, ועיין ביאוה"ל ד"ה משום.

כד. ולטעם שכתב בב"י שרייתו זהו כבוסו א"ש, דשריית יין אינה כיבוס.

כה. עיין גדולות אלישע סי' שי"ז ס"ק מ"ה דהצ"ע לדעת מרן שם בס"כ דאסר צביעה בדרך לכלוך, א"כ מ"ט לא אסר כאן משום צובע, וכתב

כא וכ"ז בצלולים אבל בעכורים בין יין בין מים אסור לסננן בין במשמרת בין בסודר משום בורר ודוקא בעכורים לגמרי דלא משתתי הכי כלל אבל בעכורים קצת ואפשר לשתותם כך אך רוב בנ"א מקפידים שלא לשתותם אין איסור אלא במשמרת אבל בסודרין שאין דרך לסננן בו מותר לסנן יין ושאר משקין [רק שלא יעשה גומא בסודר לקבל היין דהוי כעובדא דחול] אך ברשב"א מוכח דדוקא כשאין עיכורו מחמת שמרים ולדעת הרמב"ם אסור גם בסודרין אפי' עכורין קצת ולא התירו אלא בצלולים וטוב לחוש לדעת הרמב"ם[כז] (ס"י י"א וסק"מ מ"ב מ"ה מ"ו ושה"צ).

כב יין מגיתו כ"ז שהוא תוסס ונראה כרותח טורף חבית בשמריה ונותן לתוך המשמרת או לתוך הסודר[כח] דכיון שאז כל היינות עכורים ושותין אותן בשמריהן מותר אפי' עכור דבלא"ה משתתי[כט] וכן חומץ אף שהוא עב ועכור דרך בנ"א לשתותו בלי סינון ומותר לסננו אבל אם עב הרבה שאין ראוי לשתותו כלל אסור לסננו אפי' בסודר משום בורר וכ"ז בסתם חומץ אבל חומץ שהתליע וניכרים בו התולעים נגד השמש אסור לסננו אפי' בחול שהתולעים עוברים דרך הסינון (ס"י וסקמ"ג מ"ד ובה"ל ד"ה ויין).

כג כלי העשוי כנפה שמסננין בו דינו כמשמרת הואיל ומיוחד לכך ואין לסנן בה אלא יין צלול ומים צלולים כנ"ל דין כ' אבל קופה שעושין מן הגומא וממיני ערבה כיון שאין דרך לסנן בה בימות החול דינו כסודר ומותר לסנן בו כל מה שמותר בסודר כנ"ל דין כ"א [וגם מים צלולין מותר דל"ש כאן סחיטה] ובלבד שיזהר שלא יגביה הקופה משולי הכלי טפח וי"א שהטעם משום שינוי[ל] ולפ"ז אפי' הגביה מע"ש אסור לשמר ובמים ויין צלולין א"צ שינוי [כיון דמותר גם במשמרת[לא]] ומותר להגבי' טפח ויותר אבל הרבה ראשונים סוברים שהטעם משום אהל ואפי' בצלולים אסור ואם התקין מע"ש מותר בכל גווני וטעם אהל ל"ש אלא כשמכסה בהקופה כל חלל הכלי שתחתי' אבל אם אוחזה בידו אחת על הכלי שלא ע"פ כולה ושופך בידו השני' מותר אפי' ביותר מטפח ואפשר דגם לדעה ראשונה נקרא זה שינוי ובפרט אם הי' צלול דלדעה ראשונה בלא"ה מותר ובסודר יש דעות בזה אם גם בזה צריך ליזהר שלא יגביהנו משולי הכלי שתחתיו טפח כיון שאין הכלי שתחתיו רחב הרבה וע"ל דין כ"א (סי"ב וסקמ"ז מ"ח מ"ט ובה"ל ד"ה וזהר וד"ה הכפיפה וע"ל סי' שט"ו דין ל"א).

כד אסור לסנן חרדל בשבת ע"י מסננת דמחזי כבורר ואפי' ביו"ט אסור כדלקמן סי' תק"י (סקנ"ז).

כה מסננת שנתן בה מע"ש חרדל לסננו מותר ליתן בה ביצה אע"פ שהחלמון יורד למטה והחלבון נשאר למעלה ואין עומד לאכילה כיון שגם החלמון שהוא מסנן אינו בשביל אכילה רק ליפות מראה החרדל ואם מסנן כדי לאכל החלמון אסור ויש מקילין בזה[לב] דס"ל דמקרי מין א' ונכון להחמיר ולכן יש ליזהר מלברור החלמון מן החלבון ע"י איזה כלי כדי לטרוף אותו (וע"ל סי' שכ"א דין ה' וצע"ק) ולשפוך לתוך הקאוו"ע במקום חלב אפי' במקום שאין בו משום מבשל משום חשש בורר אבל מותר ליקח החלמון בידו או ע"י עירוי מקליפה לקליפה דהוי ג"כ כבורר בידו כדי לאכל לאלתר דמותר[לג] (סט"ו וסקנ"ז נ"ח ושה"צ).

כו כלי שמריקין בו יין מהחבית לא יתן בפיו אפי' מע"ש קשין וקסמין בחזקה כדי שיעכבו הקיסמין והטינופת מלעבור אף שגם השמרים עוברים שם ואין בזה חיוב אסור משום דמחזי כמשמרת אם היין עכור קצת [אבל צלול מותר כמו במשמרת כנ"ל] וי"א דאף שאינו מהדק בחזקה ויכולין קצת קשין וקיסמין לעבור ג"כ אסור (סי"ג וסק"נ נ"א נ"ב ובה"ל ד"ה בחזקה).

כז מותר לעלות בנחת מכלי לחברו ובלבד שיזהר שכשמתחילין לירד מתוך הפסולת טיפים קטנות המטפטפות כשנפסק הקילוח יפסיק ויניחם עם השמרים שאל"כ מוכח שהוא בורר ודוקא כשרוצה לשתות לאחר זמן אבל אם בדעתו לשתות לאלתר מותר[לד] ואף שמערה מכלי לכלי לא מקרי בורר ע"י כלי שעיקר הברירה נעשה ע"י ידיו ואם נתן קיסמין בפי הכלי שמערה בתוכו כדי שיסתנן היטב בזה אפי' לאלתר אסור אם אין מפסיק כשמתחילין הנצוצות לירד דהו"ל בורר ע"י כלי (סי"ד וסקנ"ג נ"ד נ"ה).

כח אסור לשפוך השומן מן הרוטב ואפי' אם לא יסירם בכף אלא ישפוך בהכלי עצמו דהוי כבורר ביד ולא בכלי אפ"ה אסור דהשומן מקרי פסולת לגבי הרוטב אם אין רוצה לאכל השומן לאלתר אף שרוצה לאכל הרוטב לאלתר ואם שפך ביחד עם השומן גם מקצת מן הרוטב מותר (סקנ"ה).

כט מותר להגביה החבית על איזה דבר כדי שיקלח ממנו היין היטב ואע"פ שעי"ז יורד יין ג"כ מתוך השמרים לא חשיב כבורר כ"ז שאין הנצוצות מתחילין לירד מהשמרים כנ"ל (סי"ד וסקנ"ו וע"ל סי' של"ג דין ג' וסי' של"ז דין ט' י').

ל אסור לקלוט השומן הצף ע"פ החלב שקורין סמעטנע"ע דהוי בורר לכן יזהר שכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת עם החלב ואז מותר או שיטול קצת מן החלב עם השומן הזה וזה מותר אפי' אין דעתו לאכל לאלתר [אבל ליקח השומן בצמצום אסור אפי' דעתו לאכל לאלתר שהרי לוקח בכף והוי כבורר בכלי[לה] אבל לערות מכלי לכלי מותר כדי לאכל לאלתר] וכ"ז דוקא כשצריך לאכל בשבת דאל"כ הוי כמכין משבת לחול ואם א"צ לו רק שחושש שיפסד מותר לעשות ע"י גוי כשאינו בורר בצמצום[לו] כנ"ל סי' ש"ז דין י"ז (סקס"ב ושה"צ).

לא עלה ת"ה נזהרין שלא לסנן כל הת"ה מן העלים משום בורר ולפ"ז אם נעכרו העלים בתוך המים ע"י תנועה חזקה אין לערות בשעה ההיא עד שיחזרו ויצללו ומיהו אפשר דהוי כבורר ביד דמותר כשנוטל אוכל מפסולת לאכל לאלתר כיון שאין כאן שימוש בכברה ממש אף שיש בפנים כנגד חוטמה של כלי כעין רשת לעכב העלים (חזו"א או"ח סי' נ"ג).

לב יין או שאר משקין שיש בהם תולעים מותר לשתותן ע"י מפה ואין בזה משום בורר כיון שהוא בשעת שתי' וגם לא חיישי' שמא יסחוט כיון שלא נשרה אלא דבר מועט מהבגד אבל דרך בית יד מכתונת שלו יש ליזהר דכיון שמצטער בלבישתו יש לחוש שמא יסחוט ובמים אפי' דרך מפה אסור משום מלבן ובמקום הדחק יש להקל אף במים[לז] כיון שאין ליכלוך בהמפה ואין מתכוין לכביסה (סט"ז וסקנ"ט ס' ושה"צ וע"ל סי' ש"ב דין ד').

לג כשנופל זבוב או ד"א במאכל ומשקה לא יסיר הזבוב בין ביד בכלי דהוי בורר פסולת מאוכל אלא יקח קצת גם מהמאכל או המשקה עמו ויזרוק (סקס"א) אע"ג דבכל בורר פסולת מאוכל לא מהני אף אם יקח קצת מהאוכל עמו כל שדעתו על האוכל הנשאר שיהי' ברור שא"ה דבדבר לח והפסולת צף למעלה ל"ש כלל בורר שאינו מעורב[לח] רק על היין שמטפח על גוף הזבוב שייך בורר דשם תערובות עליו וכיון שלוקח קצת משקה עם הזבוב תו לא הוי בורר (חזו"א או"ח סי' נ"ג).

לד ברזא שקשרו בגד בפיה כדי שלא תפול זבוב לתוך הכוס כשמקלחין את המים מתוך היורה דרך הברזא יש להתיר דמסתמא נשאר קצת משקה עם הזבוב ויותר טוב שלא יסתום הברזא עד שיסיר הכוס מתחת הברזא והמים ילכו קצת לאיבוד ואז יסתום ואם תלו הבגד בשביל לסנן המים מהחול אם רוב בנ"א אין שותין מהם בלא סינון [כגון שהחול מרובה] אסור אבל אם רוב בנ"א אין נמנעין לשתות בלא סינון מותר[לט] ואפי' כבר נתקבץ הרבה חול במסננת מותר כיון שבאים לה מים צלולים אף שחוזרים ומתערבים עם החול ומשום מלבן אין כאן כיון שמיוחד לכך ואם נפל הבגד בשבת אם הוא רטוב אין להחזירו על הברזא משום סחיטה דמלבן אע"ג שהמים הולכין לאיבוד אבל כבר נתייבש מותר לתלותו באופן עראי אבל לכורכו היטב על הברזא כדרך שעושין בחול יש בו משום חשש בונה (חזו"א שם וע"ל סי' ש"כ דין כ"ה).

לה המוציא חמאה מן החלב תולדת בורר הוא (וע"ל סי' תק"י סקכ"ג בשם מו"ק) וכן הלוקח חלב ונותן בו קיבה או שאר מיני חימוץ כדי לחבצו או העושה כמין כלי גמי ונותן הקום בתוכו ומי החלב נוטפין כ"ז תולדה דבורר ואסור אפי' ע"י גוי וכן המעמיד חלב במקום חם כדי שתעשה גבינה תולדה דבורר הוא והלוקח הקום ועושה גבינה חייב משום בונה שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשה גוף אחד דומה לבנין (סי"ז וסקס"ב ס"ג) והמטיל אבקת תמצית לתוך החלב עד שנעשית גבינה או נותן אבקה לתוך כלי ושופך עלי' חלב כ"ז תולדת בורר וכן החולב בשבת לתוך אבקה המהפכת החלב לגבינה חייב משום בורר מלבד איסור חולב (חזו"א או"ח סי' נ"ו סק"ו).

לו אסור ליתן שמרים במשקה כדי להעמידם אע"פ שראוי להשתמש בו בשבת שזהו תולדת בורר שעי"ז יורדין גם שמרי המשקה עצמו בשולי הכלי (סקס"ו).

לז יש אוסרים ליתן שומשמין ואגוזים בדבש בשבת משום לש[מ] ואף אם נתנן מע"ש לא יהדקם בידו להפרידם בשבת מהדבש אפי' כדי לאכל לאלתר[מא] משום לש וכ"ש לאכל לאחר זמן דלכו"ע אסור משום בורר (סי"ז וסקס"ד ס"ו ובה"ל ד"ה שנותנין וסי' ש"מ סקל"ט).

לח מותר להפריד בכף מאכל עבה מהרוטב[מב] משום שדרך אכילה בכך (סקס"ו וע"ל סי' שכ"א דין ל"ד).

לט הזורה את התבואה ברחת לרוח הוא אחד מל"ט אבות מלאכות (סקס"ח).

מ הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק חייב משום זורה וכתב רעק"א ולא ראינו מי שחושש לזה כיון שאינו מתכוין לכך וכ"ש שאין זה דרך זורה כיון שכולו פסולת וכ"ש השופך מים מועטים מצלוחית דרך חלון והרוח מפזר הטיפות שיש לצדד להקל די"ל דדוקא ברוק אסור דהוי גידולי קרקע דאדם נקרא ג"ק אבל מים לא הוי ג"ק ובלבד שלא יעביר ד"א ברה"ר או במקום האסור בטלטול (סי"ז וסקס"ז ובה"ל ד"ה מפזר וע"ל סי' ש"נ דין ד' ה').

שערי הלכות

להקל במפה שכבר סיננו בה. וע"ע מש"כ בזה בשע"ה לעיל בסי' שט"ז אות י', ולקמן בסי' שכ"ח על השוה"ל בסוף דין נ"ב.

כו. עיין כה"ח ס"ק פ"ז, וילי"ע.

כז. וכן בשו"ע הביא דעת הרמב"ם אף שסתם דלא כדבריו.

כח. ולדעת הרמב"ם הנ"ל דוקא בסודר.

כט. ולהרמב"ם הנ"ל טעמא דהו"ל מין אחד.

ל. כ"כ מרן בשו"ע והוא מדברי הר"ן, וכבר הקשה הב"ח דלמה לו להקל ולדחות דברי רש"י והרמב"ם דכתבו הטעם משום אהל, ולדבריהם גם בסודר צריך ליזהר בזה אף שעושה שינוי אחד שאינו עושה גומא, ובאמת הדבר תמוה שמרן יקל נגד הרמב"ם באיסור שבת, ובפרט שהרבה ראשונים ס"ל כשיטתו, ועוד דמרן עצמו בסוס"י שט"ו פסק דבגד ששוטחין אותו עפ"י החבית דיש בו משום אהל [יעו"ש בשע"ה מש"כ לשיטתו]. ועיין מאמ"ר ס"ק י"ג שכתב דודאי מרן לא היקל במקום דאיכא משום אהל וגם בסודר, אלא דהוסיף דבמקום דליכא משום אהל כגון שאינו פורס על כל הכלי או שאינו רחב [יעו"ש בשע"ה לעיל שם], וכדלקמיה כאן בהמשך דין זה, דבזה יאסר בלא שינוי, וכיון לזה גם בספר בני ציון ס"ק י"ד, וע"ע בט"ז ס"ק י"א ובלבושי שרד ופמ"ג שם ונה"ש סק"ו בביאור דבריו, ודו"ק.

לא. ע"ל בשע"ה אות י"ט.

לב. היינו סברת העו"ש והמג"א והח"מ דחשיב מין אחד, והא דקאמר בגמ' טעמא דלגוון, היינו דכיון שמסננו עם החרדל והחלבון נשאר עם הפסולת, הו"א דחשיב פסולת והחלמון אוכל ואסור, קמ"ל דכיון שאת שניהם אינו אוכל ועשוי לגוון שרי, אבל במקום שאין חרדל ומפריד את החלמון מהחלבון, הו"ל מין אחד ופשיטא דשרי [ועיין פמ"ג], אבל הב"ח והלבוש והנה"ש סברי דהוא ב' מינים, וע"ז קאמר בגמ' טעמא דלגוון, אבל לאכילה אסור להפרידם. ועיין כה"ח ס"ק קט"ו.

לג. ע"ל באות ל"ד ל"ה סברת האור לציון, ולדבריו נראה שיהא אסור גם בכה"ג כקנון ותמחוי.

לד. כ"כ המג"א ס"ק ט"ו והתו"ש והא"ר והגר"ז באות י"ח, אבל בסידורו חזר בו ואסר גם לאלתר, דסבר דמה שנשאר בידו הוא הדבר הנברר, והו"ל כנוטל פסולת מתוך האוכל. ומבואר דש"פ הנ"ל סברי דכיון דמוציא האוכל מתוך הפסולת שרי לאלתר. ובאור לציון ח"א סי' כ"ד אות ג' ובח"ב פרק ל"א בביאורים לתשובה י' הקשה ע"ד המג"א מלשון השו"ע דלא חילק בין לאלתר ללאחר זמן, והול"ל דלאלתר מותר [ולכאורה לק"מ, דסמך ע"מ שכתב ברישׁ הסימן דאוכל מתוך פסולת שרי לאלתר, וא"צ לכופלו בכל פעם], וע"כ כתב די"ל דהכא הו"ל כברירה בקנון ותמחוי דהכלי מסייע בידו, ואין נ"מ אי הוי אוכל מתוך פסולת או כפסולת מתוך אוכל, ומ"מ לית ביה חיובא דאורייתא, דהו"ל כקנון ותמחוי דהוי מלאכה כלאחר יד, דאין דרך בורר אלא בנפה וכברה. והן אמת דלעיקר סברתו מודה המשנ"ב כדלקמן באות הבאה, מ"מ צ"ל דס"ל להמשנ"ב דל"ח הכא הכלי מסייע.

לה. ולכאורה קשה דסותר להא דלקמן בדין ל"ח דכתב שמותר להפריד בכף מאכל עבה מהרוטב, וכן הא דלעיל דין כ"ז במערה מכלי אל כלי שעיקר הברירה נעשית בידו, ומ"ש הכא דאסר. ועיין שש"כ פ"ג הערה קמ"א שכתב ליישב כמ"ש באגרות משה ח"א סי' קכ"ד ומנחת יצחק ח"א סי' ע"ו ועוד, דהא דשרי בכף היינו דוקא כשהכף משמשת כידא אריכתא, והיינו שאינו רוצה ללכלך ידיו או שהמאכל חם וכיו"ב, אבל במקום שנברר יותר בקל ע"י הכף אסור, ולכן בשומן שקשה לתופסו הכף מסייע לברירה ואסור. ובאור לציון הנ"ל באות הקודמת דכתב דהכלי מסייע לברירה, כתב לחלק בין עירוי מכלי לכלי דהאוכל והפסולת שניהם בכלי, והברירה נעשית ע"י הטיית הכלי, חשיב כברירה בכלי, משא"כ בכף בדרך אכילה שנוטל האוכל מתוך הפסולת אינו אלא ידא אריכתא ושרי לאלתר. ואמנם במ"ש בשעת אכילה ממש, בכה"ג הוא לכו"ע.

לו. וצ"ל דדוקא בהפסד מרובה שרי, ועמש"כ לעיל בשע"ה סי' ש"ז על השוה"ל בדין ט"ז.

לז. עיין לעיל בסי' ש"ב בשע"ה אות ב' מש"כ לדעת מרן לחומרא. וע"ע שם באות ג' ובאות ו' לגבי שריה במים מועטים.

לח. ע"ש דכ"כ לסברת המהריט"ץ דאין ברירה בלח. אמנם ע"ש בהמהריט"ץ בסי' ר"ג דכתב שם סברא אחרת, דאין ברירה בלח אלא רק בדרך סינון במשמרת, דאין ברירה בלח ואין משמר ביבש, ועפי"ז יוצא דאין נ"מ אם זה זבוב אחד או כמה זבובים דנחשב הכל כמעורב, דאם אינו מוציאו בדרך שימור דהוא צורת הברירה בלח שרי, אבל לסברת הבאה"ט והחזו"א כאן מצד שאינו נחשב מעורב, א"כ אם יש הרבה זבובים אפשר דיהא אסור, ומאידך אם יש זבוב אחד ומשליכו דרך מסננת שרי, כיון שלא נחשב מעורב, ואף שעושהו בדרך שימור במשמרת, אמנם לסברת המהריט"ץ עצמו יהא אסור כל שעושה בדרך שימור. והנה לענין מעשה עיין טל אורות שהביא שקדם מהר"י חגיז לומר כסברת הבאה"ט, והביא ראיות לדבר, והנה אף דבטל אורות פקפק בראיות שהביא להתיר ברירה בלח, מ"מ לדינא היקל בין לסברת המהריט"ץ ובין למהר"י חגיז, וכן הביאו בא"ר, ומשמע שמסכים לו, וכן הסכים בברכ"י וכתב שכן המנהג. ומאידך רוב האחרונים חלקו ע"ז, והסכימו להתיר רק כסברת הט"ז, וכמ"ש כאן המשנ"ב בביאוה"ל ד"ה אלא, וכ"ה בבא"ח פרשת בשלח אות י"ב לחוש לסברת הט"ז, ונראה שהסכים כן הכה"ח בס"ק מ"ב, אלא דכתב דעדיף טפי שישפוך מן הכוס עצמו היתוש עם מעט משקה וכסברת הגר"ז, וכן באור לציון בח"א סי' כ"ז חש לסברת הט"ז, וכ"ה לדברי החזו"א כאן, ועכ"נ להחמיר בזה ובפרט שאפשר בקל.

לט. והוא דלא כשי' הרמב"ם הנ"ל בדין כ', וע"ש בשע"ה.

מ. לדעת הרמב"ם וכ"פ בשו"ע מותר ליתן ואסור לערב, ועיין בשע"ה לקמן בסי' שכ"א על השוה"ל בדין כ"ו וכ"ח.

מא. משמעות השו"ע דשרי לאלתר, דכתב איסורו מדין בורר, כ"כ במשנ"ב, אבל בכה"ח ס"ק ל"א כתב דהכא אף אי נימא דאיסורו משום בורר אסור לאלתר, יעו"ש טעמא דמילתא.

מב. ע"ל בשע"ה אות ל"ה.

הוראת הלכה

חכמי ורבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"
בעריכת הרה"ג רבי אשר חנניה שליט"א

בגדר לאלתר בסעודה גדולה

שאלה: בס' שי"ט סעיף א' מבואר דא' מתנאי הברירה המותרים הוא שיברור ע"מ לאכול לאלתר, ויל"ע בסעודה גדולה של הרבה משתתפים, ובשביל שיהיה המאכל מוכן לסעודה, תחילת הברירה צריכה להיות זמן רב קודם, האם בכה"ג חשיב לאלתר כיון דזהו ההכרח להכנת המאכל, או דלא אזלינן בתר הכמות, וצריך שיהא ההתחלה ג"כ סמוך.

תשובה: בס' נחלת אליהו ח"א (להגר"א דושניצר אות מ"ה) כתב בשם החזו"א דאף בכה"ג אין היתר להתחיל לברור אלא חצי שעה סמוך לסעודה, אך בשש"כ (פ"ג סס"ג ובנדמ"ח סס"ט ע'), וכן בס' איל משולש (בורר פ"ח סי"ג), כתבו שכל הזמן שנצרך לברירת האוכל והכנתו לסעודה, אפילו שלוקח כמה שעות נחשב לאלתר, ובלבד שבזמן שגומר להכין מתחיל מיד את הסעודה, ועיי"ש בהערות בראיות שהביאו לזה מדברי הפוסקים, ובאיל משולש שם הביא שכן הוא דעת הגרישו"א זצ"ל ועוד עיי"ש, וכ"כ בשו"ת שערי יושר ח"ג (סו"ס ע"א) ובעולה מהנ"ל לדינא, אורחות שבת (פ"ג ס"נ), ועוד חכמי דורינו הלא בספרתם, וכן העיקר להלכה.

ברירה קודם סעודה שלישית כשנמשכת אל תוך הלילה

שאלה: נסתפקנו האם מותר לברור קודם סעודה שלישית כשנמשכת אל תוך הלילה, דנמצא שאוכל את מה שברר אחר צאת הכוכבים.

תשובה: בשולחן שלמה (אויערבאך סי' שי"ט סק"ד אות ד') כתב דמותר, דכיון דברירה לאלתר אינו בגדר מלאכה אלא כמעשה אכילה, וכל האיסור שבזה הוא רק מדרבנן משום מכין משבת לחול, א"כ כל שהוא לתוספת שבת שממשיך את השבת גם בלילה, אין בזה איסור דמכין משבת לחול, וכ"כ בשש"כ (פ"ג הערה קפ"ז) עיי"ש.

ברירה במזלג

שאלה: בס' שי"ט ס"א מבואר דא' מהתנאים להיתר דבורר, הוא לברור בידו ולא בכלי. ויל"ע באוכל במזלג, ובורר ממילא ג"כ באכילתו במזלג, האם כיון שאי"ז כלי ששייך ומשתמש בו דוקא לברירה, אלא כל נגיעה באוכל היום היא במזלג, ואין לזה שום תועלת לענין הברירה גופא, האם כה"ג חשיב כקנון ותמחוי, או כידו ומותר.

תשובה: הסכמת הפוסקים דאכילה עם מזלג באופן שאינו עוזר במיוחד למעשה הברירה, ועיקר כוונתו באכילה עם מזלג הוא שלא לטנף את ידיו, חשיב כידא אריכתא ומותר, כ"כ בשש"כ (פ"ג סמ"ה), שו"ת אג"מ ח"א (סי' קכ"ד), שו"ת מנחת יצחק ח"א (סי' ע"ו), וס' איל משולש (בורר פ"ז ס"ד), ושאר חכמי דורינו הלא בספרתם.

ברירה במלחיה

שאלה: יל"ע במלחיה שיש בה נקבים להוצאת המלח ומונחים בה אורז [כדי לספוג את הלחות שבמלח], אם יש איסור בורר בכך.

תשובה: בס' הל' שבת מלאכת בורר (הערה קי"ג) כתב בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל דאסור, משום שבורר את המלח מהאורז דרך הנקבים, אך בס' איל משולש (פ"ז סמ"א) כתב שרבים חולקים ע"ז וס"ל שאין בזה איסור בורר, כיון דהמלחיה אינה כלי של ברירה, דאינה מיועדת לברירת המלח מהאורז, אלא להוצאת המלח בצורה נוחה, ולא חשיב לברירה בכלי, (ובהערה ק"י) כתב שכן א"ל הגרישו"א זצ"ל, וכ"כ בס' שלמי יהודה (פ"ו הערה ח') בשמו, ושכן שמע מהגר"נ קרליץ שליט"א, ושכ"כ בשו"ת אז נדברו (ח"ב סי' י"ד וח"ד סי' כ"ג) עיי"ש, וכן צידד בשולחן שלמה (סי' שי"ט סוס"ק ב') להקל בזה מטעם דכיון שהוא מיוחד לברירה מיידית, י"ל דאינו נחשב לברירה בכלי עיי"ש, ובשש"כ (הנדמ"ח פ"ג סס"ו) כתב שטוב שלא להוציא מלח דרך המכסה שבה, ועיי"ש בהערה ר' במש"כ בזה. והעיקר להלכה להקל, והמחמיר תע"ב.

לברור מין שרוצה לאכלו בסוף הסעודה

שאלה: במשנ"ב סי' שי"ט סק"ב כתב דבב' מיני אוכלים מה שרוצה לאכול מיד חשוב אוכל, ומה שמניח בקערה חשיב פסולת, ויל"ע מה הדין כשמעוניין לאכול שניהם באותה סעודה, את האחד בתחילת הסעודה ואת האחר לאחר מכן בהמשך הסעודה, האם מותר להוציא את המין שרוצה לאכול בהמשך הסעודה. וכן מה הדין כשבורר אחד משני מיני אוכלים בשביל חבירו המעוניין לאכלו לאלתר, אולם עיקר מטרתו בברירתו היא להסיר את אותו המין מהתערבות האחר, האם נחשב כבורר אוכל מתוך פסולת או לא.

תשובה: בס' הל' שבת (בורר הערה קמ"ח) כתב בשם הגרמ"פ זצ"ל שיש בזה איסור בורר, והביאו להלכה בס' איל משולש (פ"ו סי"ד), ובהערה מ"ז הביא שכן צידד בשו"ת אז נדברו ח"א (סי' ע"ט בורר ס"ק מ"ב) והגרנ"ק שליט"א, אך מאידך גיסא הביא שם שדעת הגרישו"א זצ"ל דאין בזה איסור בורר, ושכ"ה דעת עוד איזה חכמי דורינו עיי"ש, וכ"כ בשש"כ (פ"ג סס"ה) עיי"ש. ולענין הלכה נר' דאם בקל יכול לברור את המין שרוצה לאכול בתחילת הסעודה, מהמין שרוצה לאכול בסוף הסעודה, דבכה"ג לכו"ע מותר, יעשה כן, אבל אם קשה לעשות כן, שיש לו טורח גדול בזה, הרוצה לסמוך על המקילים להוציא את מה שרוצה לאכול בסוף הסעודה, יש לו ע"מ שיסמוך. בפרט שיש בזה עוד סניף לקולא, מש"כ במשנ"ב בביאוה"ל (ס"ג) בד"ה ומניח השני, שכמה אחרונים ס"ל בדעת הרמב"ם והשו"ע, דבבורר אוכל מאוכל, אפילו שמוציא את המין שלא רוצה לאכול כדי לאכול לאלתר את המין שנשאר, מותר.

ובבורר מין א' מהשני בשביל חבירו שאוכלו לאלתר, ועיקר מטרתו בזה הוא להסיר את אותו המין מהתערובת, כגון שמוציא בצל מהסלט כדי ליתנו לחבירו שיאכלנו לאלתר, בחוט שני ח"ב (פכ"ה סק"ה) הסתפק אם יש בזה איסור בורר, אך בשש"כ (פ"ג הערה י"ג ובסו"ס כ"ג) כתב בשם הגרשז"א זצ"ל דאין בזה איסור בורר ומותר. ונר' דלדעות המקילים לע"ל להוציא את המין שרוצה לאכול בסוף הסעודה, אפילו שעיקר מטרתו הוא כדי לתקן את המין שרוצה לאכול בתחילת הסעודה, כמש"כ שם האיל משולש (סוף הערה מ"ז) דאף בכה"ג התירו המתירים עיי"ש, א"כ כ"ש שבני"ד שחבירו אוכל את זה מיד ודאי שמותר, וכן נר' העיקר להלכה דבכה"ג שנותן לחבירו שאוכלו מיד מותר.

שיעור הזמן הסמוך לסעודה שיחשב בזה לאלתר

שאלה: נסתפקנו מהו שיעור הזמן הסמוך לסעודה שיחשב בזה לאלתר, וכן נסתפקנו באדם שיוצא מביתו למקום אחר, ורוצה ליטול דבר כדי להשתמש בו באותו מקום, או באחד שמבקש מחבירו שישאיל לו חפץ מסויים המעורב בחפצים אחרים, ואינו מתכוין להשתמש בחפץ זה לאלתר, או כשבורר מאכל הנמצא במקרר כדי לחממו או להפשירו, האם באופנים אלו נחשב כברירה לאלתר או לא.

תשובה: בס' אגלי טל מלאכת בורר (סק"ט) כתב דכל שמתחיל לאכול תוך שעה מהזמן שסיים לברור חשיב לאלתר, וכ"כ הבא"ח ש"ש (פר' בשלח ס"א) [ודעת הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א דמ"ש שעה או חצי שעה אינו מסיום הברירה אלא מתחילתו], אך המשנ"ב (בס' שכ"א ס"ק מ"ה) כתב בשם המג"א דלאלתר היינו סמוך לסעודה או באכילה ממש, דהיינו שמיד שגומר לברור את כל מה שצריך לאכול באכילה זו או בסעודה זו, מתחיל את האכילה או את הסעודה, וכ"כ התו"ש (בס' שכ"א ס"ק כ"ד), שו"ע הרב (סק"י), תורת שבת (ס"ק י"ט), כה"ח (ס"ק ע"ח), ושו"ת אג"מ ח"ד (סי' ע"ד בורר ס"ק י"ג), איל משולש (פ"ח ס"ו), ובהערות שם הביא שכ"ה דעת הגרישו"א זצ"ל והגרנ"ק שליט"א עיי"ש, שש"כ (בנדמ"ח פ"ג סוף הערה ר"ה) עיי"ש, וארחות שבת (פ"ג הערה מ"ז), וכן העלה בשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' ע"א) עייש"ב, וכן העיקר להלכה. ודעת הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א דהמיקל לברור תוך שעה לתחילת הסעודה יש לו על מה לסמוך.

וביוצא מביתו למקום אחר, ורוצה לברור דבר כדי להשתמש בו באותו מקום, בקובץ מבית לוי ח"ו (עמוד מ"ב הערה ח') כתב בשם הגרש"ו שליט"א דחשיב כבורר לאלתר, אך בס' אשרי האיש (פכ"ה סי"ב) כתב דלא חשיב כבורר לאלתר, וכ"כ בחוט שני ח"ב (פכ"ה סק"ד), ואיל משולש (פ"ח סכ"ד), וכ"כ בס' מאור השבת ח"א (במכתב ח' אות א') מהגרשז"א זצ"ל עיי"ש. וכן נר' העיקר להלכה.

ובמבקש חפץ מחבירו ואינו מתכוון להשתמש בו לאלתר, בס' שולחן שלמה (סי' שי"ט סק"ד) כתב דאם לא יוכל להשאיל לו אח"כ, דלא יפגשו יותר, חשיב כבורר לאלתר, דהשאלת החפץ לשואל חשיב למשאיל כשימוש בחפץ, אך בס' איל משולש (פ"ח סכ"ז והערה פ"ג) כתב בשם הגרישו"א זצ"ל והגרנ"ק שליט"א דלא חשיב לאלתר ואסור, וכ"נ העיקר להלכה. ובבורר מאכל הנמצא במקרר כדי לחממו ולאוכלו מיד לאחר שיתחמם, בשש"כ (פ"ג הערה ר') כתב בשם הגרשז"א זצ"ל, דאם הוא מאכל שדרך לחממו סמוך לסעודה דוקא, אף פעולה זו חשיבא לדרך אכילתו והו"ל כבורר לאלתר, אך בס' איל משולש (פ"ח סכ"ו והערה פ') כתב בשם הגרישו"א זצ"ל והגרנ"ק שליט"א דלא חשיב לאלתר ואסור.

בורר פסולת מתוך אוכל כדי להאכיל הפסולת לבהמתו

שאלה: נסתפקנו מה הדין כשבורר פסולת מתוך אוכל כדי להאכיל הפסולת לבהמתו.

תשובה: בפמ"ג (סי' שי"ט במש"ז סק"ה) כתב שמותר, וכ"כ הבא"ח ש"ש (פר' בשלח סי"ד), ואגלי טל (בורר סי"ג), ודעת תורה (ר"ס שי"ט) בשם תוספת ירושלים, ועיי"ש בראייתו לזה מהתוספתא, וכ"כ בכה"ח (ס"ק נ"א), וכ"מ מהביאוה"ל (בסי"ד), וכ"כ בשש"כ (סו"ס ז'), ושו"ת דברי שלום (מזרחי ח"ג סי' ק"ד). ואף שהגרשז"א זצ"ל והגרישו"א זצ"ל [הובאו דבריהם בס' איל משולש פ"ו הערה כ"ד, שש"כ פ"ג הערה י"ג, שולחן שלמה סי' שי"ט ס"ק ט"ו, ס' אשרי האיש פכ"ה סס"ה עיי"ש], וכן בס' חידושים וביאורים (סי' י"ד סק"ג), הקשו ע"ז מהבורר תורמוסין שחייב, משום דהו"ל כבורר פסולת מאוכל, דמבואר מזה דאפילו שבורר לאכול מיד, כיון שסוף סוף הו"ל כפסולת מאוכל חייב, א"כ גם לאכילת בהמה מיד, כיון שסוף סוף הו"ל פסולת מאוכל אסור, ומכח זה חלקו על הפמ"ג ודעימיה, והביאם להלכה באיל משולש (שם ס"ז) עיי"ש. עיין בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' נ"א) שתירץ דלא דמי לתורמוסין, דהתם אע"פ שבורר ע"מ לאוכלם מיד ומחשיבם כאוכל, עכ"פ כיון שחז"ל נתנו לזה דין פסולת אף כלפי האדם שבורר ע"מ לאוכלם מיד, הו"ל בורר פסולת מאוכל שחייב, בעוד שבני"ד כיון שבין במציאות ובין בדינים דחז"ל מה שבורר לפסולת מהאוכל כדי להאכיל לבהמה, כלפי הבהמה שלמענה בורר הו"ל בורר אוכל מפסולת זה מותר, ומכח זה העלה דהעיקר להלכה כדעת הפמ"ג ודעימיה עייש"ב, וכן נר' העיקר להלכה. אלא שבבא"ח שם כתב, שאם לא ניכר שעושה כן לצורך בהמה, יעשה את זה בצינעא מפני החשד עיי"ש, וא"כ כשלא ניכר שעושה את זה לצורך בהמה, יעשה את זה בצינעה.

בורר אוכל מתוך אוכל כדי להכניסו למקרר

שאלה: נסתפקנו מה הדין כשבורר אוכל מתוך אוכל כדי להכניסו למקרר, אי חשיב כבורר אוכל מתוך פסולת לאלתר.

תשובה: פשוט שאין דינו כבורר אוכל מתוך פסולת לאלתר ואסור.

מצא מציאה באשפה ואינו צריך לה עכשיו אי חשיב לאלתר

שאלה: יל"ע במצא מציאה באשפה ואינו צריך לה עכשיו, האם עצם זה שמתרבה ממונו חשיב כהשתמשות לאלתר או לא.

תשובה: בשולחן שלמה (סי' שי"ט סק"ד) הסתפק בזה, וכן בבורר אבידה כדי לקיים בה מצות השבת אבידה לאלתר, והניח הספק בצ"ע עיי"ש, אך בס' איל משולש (פ"ח סכ"ז) כתב דפשוט שכל זה אינו נחשב כשימוש לאלתר, אלא כלצורך לאלתר, ויש בזה איסור בורר, מאחר וכל ההיתר דבורר לאלתר, זהו משום דחשיב למעשה השתמשות שאינה מלאכה כלל, וכל שאינו מעשה השתמשות הו"ל מלאכת בורר שאסור, ובהערה פ"ה כתב שהסכים עמו הגריש"א זצ"ל עיי"ש. וכן נר' העיקר להלכה, וע"ע במש"כ בזה בשו"ת בהלכה.

ברירה לצורך חבירו שביקש ממנו חפץ ואינו צריך לו עתה

שאלה: יל"ע אם חבירו ביקש ממנו חפץ ואינו צריך לו עתה, האם עצם הנתינה שבא לתת לחבירו חשיב כהשתמשות לאלתר. וכמו"כ מה הדין כשבורר לתת להוריו, ומקיים בזה מצות כיבוד אב ואם בשעת הנתינה, והם אינם צריכים לו אלא לאחר זמן, אי שרי.

תשובה: באופן שחבירו והוריו נשארים כאן, ויכול לתת להם את זה אח"כ בשעה שיצטרכו להשתמש בהם מיד, הוא מוסכם לכו"ע, דכדי לגמול לחסד, או לקיים מצות כיבוד הורים, זה לא נחשב כשימוש לאלתר, כמש"כ בשולחן שלמה הנ"ל (סי' שי"ט סק"ד) עיי"ש. ואם לא יוכל לתת להם את זה אח"כ, כבר נתבאר בתשובה ו' בקטע השלישי ותשובה ח', עיי"ש.

תערובת בשני סוגי חלות ובחלקי עוף אחד

שאלה: כתב הרמ"א בס' שי"ט ס"ג דבמין אחד אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות לא מקרי ברירה, וכתב במ"ב דאם קצת אינם טובים וכן בשר של מיני עופות מחולקין הוי ברירה, ויש לדון אם ה"ה כשיש תערובת של חלות, חלקן אפויות היטב וחלקן קצת פחות, וכן בחלקי עוף שונים כגון שוקיים חזה וכנפיים ממין עוף אחד.

תשובה: בחלות שחלקן אפויות יותר וחלקן קצת פחות, בחוט שני ח"ב (פכ"ה סק"ה) כתב דאינם נחשבות לשני מינים, ורק בשינוי משמעותי שחלקן שרופות קצת וכיו"ב, חשיב כשני מינים. ובחלקי עוף שונים כגון שוק וחזה, בס' מאור השבת (ח"ג במכתב מ' אות ג') מהגרשז"א זצ"ל כתב דהוי כשני מינים, וע"ע בשולחן שלמה (סי' שי"ט הערה כ"ז), וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב (סי' קפ"ה), עיי"ש. אך באיל משולש (פ"ג ס"ז והערה י"ז) כתב דחשיב למין א', ושכ"ה דעת הגרישו"א זצ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א עיי"ש, וכ"כ בשו"ת אז נדברו ח"י (סי' י'), וס' פני שבת ח"ב בהשמטות (לסי' שי"ט עמוד קפ"ד) עיי"ש. ולענין הלכה נר' דהרוצה לסמוך על רוב הפוסקים שמקילים בזה, יכול לסמוך להקל, ובפרט באופן שרוצה לאכול א' מהם לאלתר, ומוציא את מה שלא רוצה לאכול שנתבאר לעיל (תשובה ה'), דיש אומרים שלדעת הרמב"ם והשו"ע מותר אפילו בשני מינים שונים לגמרי, א"כ בני"ד דהוא רק ספק קלוש שמא חשיב כשני מינים, ודאי שאפשר להקל.

גדר איסור ברירה

שאלה: כתב הרמ"א בסימן שי"ט ס"ד דב' מיני דגים אסור לברור אחד מחבירו, אע"פ שכל אחת ניכרת בפנ"ע, וכתב במ"ב דהוא משום דמעורבין יחד, ונסתפקנו מהו הגדר של תערובת שיהא בזה איסור בורר [וכן האם כשיש תערובת מותר לפזר התערובת באופן שכבר לא יהא איסור בורר], וכן האם כשפותח מילון בשבת מותר לנער הגרעינים ממנו, דאולי י"ל שלא נחשבים כמעורבים במילון, וכן האם כשנטל דבר מאכל המונח למעלה האם נחשב בורר מתערובת. וכן יל"ע היכא דיש תערובת של ב' מינים, אך הם מופרדים ושטוחים כך שנוטלם א' א', האם חשיב ברירה להצריך לאלתר, או רק כשנוגע גם במין השני שאינו רוצה בו ומזיזו וכדו'.

תשובה: מקצת חכמי הישיבה מוסרים בשם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל, שכל שאין מרחק בין א' לשני כגודל של אותו דבר נחשב לתערובת, אך בחוט שני ח"ב (פכ"ה ס"ק י') כתב דתלוי בדעת בני אדם, דאם זה נחשב בעיניהם כמעורבים זה בזה, נחשב לתערובת, וכ"כ בקובץ מבית לוי ח"ו (עמוד מ"א אות א'), וכ"כ בס' אשרי האיש (פכ"ה ס"א) דאם כל א' ניכר לעצמו ולא נראה כתערובת, זה לא נחשב לתערובת, וכ"כ באיל משולש (פ"ד ס"ח י"ד), ובשו"ת שערי יושר ח"א (סי' כ"ג סק"ב) עייש"ב, וכן נר' העיקר להלכה.

ולענין לפזר את התערובת, באופן שלא יהיה בזה איסור בורר, בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד (סי' ע"ד בורר ס"ק י"א) כתב שמותר, ובאיל משולש (פ"ט הערה כ"א פ"ג) כתב שכ"ה דעת הגר"ש וואזנר שליט"א ועוד עיי"ש, ובשולחן שלמה (סי' שי"ט סק"ח) כתב דמותר לשטוח כדי שיהיה מוכן לאדם אחר עיי"ש, אך דעת הגריש"א זצ"ל דיש בזה איסור תורה, אא"כ שוטח לפני אנשים בדרך הגשה, כמעשה דרב ביבי בגמ', הובאו דבריו באיל משולש (שם הערה פ"ה) ובס' אשרי האיש (פכ"ה ס"ח) עיי"ש, ולענין הלכה כיון שהדבר נוגע לאיסור תורה, יש להחמיר שלא לעשות כן.

ובהסרת גרעיני מילון, בשש"כ (פ"ג הערה כ"ד) כתב בשם הגרשז"א זצ"ל, דבריבוי הגרעינים שנשפכים בקלות מהמילון, לא חשיבי כמעורבים, ופשוט שמותר להסירם, ואף בגרעינים הבודדים שנשארו, כיון שניכרים ואינם דבוקים, יש להקל להסירם ביד סמוך לאכילה עיי"ש, אך לענ"ד נר' דבגוש הגרעינים שבמילון אפי' אם הוא דבוק למילון, מותר להסירו עם סכין, כמש"כ בשו"ת אז נדברו ח"א (סי' כ"ו), דכל שאין דרך לאוכלו כך בחול כלל, אלא רגילים תמיד להסירו לפני האכילה, חשיב כאי אפשר, וכדרך אכילתו בכך, ומותר כמו בהסרת קליפה מהפרי, ועיי"ש שכתב שאף לדעת החזו"א זה מותר, ואף שבאיל משולש (פי"ג סוף הערה כ"ג) כתב ששמע מהגרנ"ק שליט"א שהחזו"א אוסר אף בכה"ג עיי"ש, עכ"פ נר' העיקר להלכה דגריעינין אלו מותר להסירם אפילו בסכין, אלא שכל ההיתר

הוא דוקא סמוך לסעודה כמו בהסרת קליפה מהפרי. וכ"כ בשו"ת שערי יושר ח"א (סי' כ"ה סק"ו), לגבי שכבה גדולה של גרעיני אבטיח עיי"ש. ובגרעינים הבודדים שעדיין נשארו במילון, אע"פ שלדעת המשנ"ב (בסי' שכ"א בשעה"צ ס"ק צ"ט) מותר להסירם, כמש"כ באיל משושל (פי"ג הערה ל') בשם כמה חכמי הדור, וכ"ה דעת הבא"ח ש"ש (פרשת בשלח ס"ז), והגרשז"א זצ"ל הנ"ל, עכ"פ כיון שלדעת החזו"א (סו"ס נ"ד) אסור להסירם, וכ"כ בס' חוט שני ח"ב (פכ"ה סק"ח) שאפילו ע"י ניעור אסור להסירם עיי"ש, ועוד דמצוי קצת שאף בחול מוציא את הגרעינין הבודדים מתוך פיו דרך אכילה, נר' שצריך להחמיר להסירם רק ע"י ניעור, ומה שלא נופל ע"י ניעור, יכניס את החתיכה לפיו, ויוציאם מפיו כמו שעושה כן לפעמים בחול, כמש"כ בשו"ת אז נדברו ושו"ת שערי יושר הנ"ל עיי"ש, וכעין זה כתב בס' אשרי האיש (פכ"ה סמ"ו) שגרעיני אבטיח ומילון הדבוקים לפרי, אין להסירם בידו אלא ע"י ניעור עיי"ש. והגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א כתבו שהגדולות אלישע (מובא בגליון זה) כתב דכיון דקי"ל דלא כהמאמ"ר, ומתירים להוציא את העצמות מהדג כיון דאין דרך אכילה להכניס לפיו הדג עם העצמות, כן באכילת מילון ואבטיח יוכל לנהוג כך.

וליטול אוכל המונח למעלה ממין אחר, אם הוא דבר גדול הניכר היטב בפני עצמו, לא חשיב כתערובת, ומותר להסירו אפילו אלאחר זמן, ואם אינו ניכר היטב בפני עצמו, ובמקום נגיעתם חשיב קצת לתערובת שכבות, בחוט שני ח"ב (פכ"ה סק"ג) כתב ע"פ דברי המשנ"ב (בס"ק ט"ו) דלא חשיב לתערובת, כיון שהוא מונח למעלה, ואינו מעורב עם האחרים שתחתיו, ומותר להסירו אפילו אלאחר זמן, וכ"כ בס' איל משולש (פ"ד סכ"ז) שע"פ דברי המשנ"ב והביאוה"ל בד"ה לאכול מיד, דמותר להסירו אפילו שאינו צריך למין שתחתיו לאלתר עיי"ש. אך בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' נ') כתב להוכיח בראיות ברורות, שכל ההיתר להסיר את המין העליון כדי להגיע למין שתחתיו, זהו דוקא כשרוצה לאלתר במין שתחתיו, וכמש"כ המשנ"ב בהדיא (בס"ק ט"ו) וז"ל: ומחפש אחר בגדו "שרוצה עכשיו ללובשו", ועי"ז מוכרח לסלק מתחילה כל שאר הבגדים וכו' עיי"ש, ושעל זה סובבים כל דברי הביאוה"ל למה כשרוצה עכשיו למין שתחתיו לא חשיב לבורר, וכמבואר בהדיא בביאוה"ל שאלאחר זמן אסור, וז"ל: מ"מ נר' דאין להחמיר בזה רק "כשמסלקו מלמעלה ודעתו בבריתו כדי להניחו לאחר זמן", דאז הוא בכלל ברירה וכו', כיון דבהסרתו הוא מכינו אלאחר זמן עכ"ל, עיי"ש.ב. וכן נר' העיקר להלכה.

ובשני מינים השטוחים ומופרדים זה מזה ורוצה ליטול א' א', אין הדבר תלוי אם נוגעים א' בשני, או מזיז למין השני כשנוטל למין הראשון, אלא הדבר תלוי אם זה נראה בעיני בני אדם לתערובת, בכה"ג צריך ליטול את המין שרוצה להשתמש בו לאלתר, ובלא"ה אסור ליטלו אפי' שבנטילתו לא מזיז ולא נוגע למין השני, ואפילו שנוטל א' א' מכל הבא לידו, וכמש"כ באיל משולש (פי"א ס"ג והערה ט') בשם הרבה גדולי הפוסקים [ודלא כאלו שרצו להקל בזה]. ואם אינם נראים כתערובת, מותר ליטול מה שרוצה אפילו שעי"ז מזיז את המין השני.

בגדר מפרק

שאלה: בסי' שי"ט סעיף ו' מבואר דישנו איסור דישה של פירוק דגן משיבולים וכו', וכן קליפת אגוז הירוקה וכל כה"ג, ובזה אין היתר של בידו ולאלתר, אלא צריך שינוי של ראשי אצבעותיו. וי"ע מתי הוא ברירה ומתי הוא מפרק, דהיה אפש"ל דכל פירוק של פירות מאכשול וענף הוא דש, ובאוכל עצמו הוא בורר, אך מקליפת האגוז הירוקה מוכח לא כן, וא"כ י"ע מהו הגדר.

תשובה: כל שדרך לפרקו בשדה נחשב למלאכת דש, וכל שדרך לפרקו בבית חשיב רק לבורר, כמבואר באגלי טל (בורר סק"ג), והביאוהו הרבה פוסקים להלכה.

פירוק ענבים מהאשכול ותלישת אשכולות של בננות מהענף וכדו'

שאלה: בסימן שי"ט סעיף ו' מבואר דיש איסור למלול מלילות שמפרך הדגן מתוך השבלים ונראה כדש, ונסתפקנו לפי"ז לגבי פירוק ענבים מהאשכול, או תלישת אשכולות של בננות מהענף העבה בו הם תלויים, או לפרק שיני שום מראש השום, וכן נסתפקנו אם מותר לקלף קליפה החיצונה של בוטנים מאחר וכיום רוב הבוטנים נמכרים קלופים.

תשובה: בפירוק ענבים מהאשכול כיון שהדרך לעשותו בבית, אין בזה איסור דש, ובאשכול בננות מהענף, בקצות השולחן (סי' קכ"ו סוס"ק ט') כתב שאין בזה איסור דש. אך בס' אשרי האיש (פכ"ו ס"א) כתב שיש בזה איסור דש עיי"ש. ובפירוק שיני שום מראש השום, בפמ"ג (סי' שי"ט בא"א סק"ח) אסר משום דש, וכ"כ בקישו"ע (ס"פ סט"ו), אך בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' ק"ח) כ' דלאלתר סמוך לסעודה מותר, ואין בזה איסור דש, וכ"כ בכה"ח (סי' שכ"א ס"ק קל"ט) בשם הב"י עיי"ש, וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב ח"ג (סי' קכ"ב), ואורחות שבת (פ"ד הערה י') בשם הגרנ"ק שליט"א עיי"ש. וכן נר' העיקר להלכה.

ולקלף את הקליפה החיצונה של הבוטנים, רוב רובם של הפוסקים כתבו שמותר, ומהם חלקת יעקב ח"ג (סי' קכ"ב), שש"כ (פ"ג הערה צ"ב) בשם כמה פוסקים, איל משולש (פי"ב סט"ז), חוט שני ח"ב (פכ"ד סק"א) ושכ"ה דעת החזו"א, אור לציון ח"ב (פל"א ס"ז) ועוד, וביאר זאת בחוט שני, והובאו דבריו גם באיל משולש (שם הערה נ"ד), דאע"פ שרובם באים לבתים קלופים, עכ"פ כיון שרבים גם קולפים אותם בבתים, מחמת שרואים בזה כדבר יותר מכובד להגיש בוטנים לא קלופים, וגם מפני שזה שומר על הטריות של הבוטנים, לא בטלה דעתם, וחשיב לקילוף בקליפה החיצונה כדרך אכילה, עכתו"ד עיי"ש. אך בשו"ת שבט הלוי ח"א (סי' פ"א) כתב דכיון שרוב הבוטנים נמכרים הם קלופים, יש בזה איסור דש עיי"ש, ובשו"ת שערי יושר ח"א (סי' כ"ה סק"ד) כתב דכיון שכמה מהפוסקים שהתירו, מבואר בדבריהם דהיינו משום שבזמנם רוב הקונים לאכילה בבתים היו קונים עם קליפה, וגם הטעם שכתב בחוט השני להיתרא, כמדומה שבימינו המציאות השתנתה, דכיום רואים שלהגיש בוטנים קלופים זה דבר הרבה יותר מכובד ויקר, בפרט שע"ז חוסכים לאנשים את הטירחה של"צ לקלפם, יש מקום להחמיר כדברי שבט הלוי עיי"ש. ולענין הלכה נר' דהרוצה לסמוך על כל הפוסקים שהקלו בזה, ודאי שיכול לסמוך עליהם, אך ראוי למדקדק במעשיו להחמיר בזה להמנע מלקולפם בשבת, או לקולפם בשינוי.

שתיית מים ממסננת שבברז

שאלה: בסי' שי"ט סעי' י' מבואר דמותר לסנן במשמרת מים הראויים לרוב בני אדם, ובמשנ"ב ס"ק ל"ד כתב די"א דוקא בראוי לכל בני אדם, וכן בביאוה"ל ד"ה הואיל כתב שלאותו אדם שהוא איסטניס אסור. ולכאורה לפי"ז במסנן מים של היום שמותקנים בהרבה מהברזים, לאותו אדם שהתרגל ולא שותה מים מהברז ללא המסננת יאסר לשתות מזה. וי"ע גם האם מהאי טעמא נחשב שלא ראוי לכל בני אדם, וא"כ לכולם יאסר לשתות מהמסננים הנ"ל לשי' הנ"ל המובאת במשנ"ב.

תשובה: באורחות שבת (פ"ג סל"ט) כתב שדעת הגריש"א זצ"ל דברגיל לשתות רק מים מסוננים במערכת טיהור [פילטר], אסור לו להשתמש בברז עם מערכת כזו בשבת, דאע"פ שהפסולת שמסתננת מהם אינה ניכרת, עכ"פ כיון שמשתנה עי"ז טעם המים חשיב כניכר, ויש בזה איסור בורר, ושכ"ה דעת הגר"ש וואזנר שליט"א, אך דעת הגרנ"ק שליט"א דכיון שהפסולת לא ניכרת, אין בזה איסור בורר, ומותר לו לשתות מברז עם מערכת כזו, עכתו"ד עיי"ש. ולענ"ד נר' דלכאורה יש להביא ראיה לדעת המתירין, והוא ממש"כ השו"ע (בס"ט) דמשמרת שנתן שמרים מע"ש, מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב, וכתב ע"ז המשנ"ב (בס"ק ל"ג) רצונו לומר שיהיו השמרים צלולים, והמים יזובו מהם עם מקצת מהיין שנשאר בלוע בשמרים, והטעם שאין בנתינת המים משום בורר, שהמים שנותן צלולים הם, ואין בהם דבר שצריך לברור מהם, עכ"ל, ולכאורה קשה דסוף סוף ע"י נתינת המים במשמרת הוא בורר יין מהשמרים, והו"ל בורר אוכל מפסולת בכלי המיוחד לברירה, ואיך זה מותר, ומבואר מזה דכיון דבמים שעוברים דרך השמרים לא ניכר ברירת היין מהשמרים, אין בזה איסור בורר, אפילו שניכר במים שינוי טעם מחמת היין שנברר מהשמרים, וזהו כדעת המתירין. אלא דיש לדחות דהתם אין מטרתו לברור את היין מהשמרים, אלא עיקר מטרתו בנתינת המים במשמרת הוא כדי לעשות את השמרים צלולים [או כדי לתת טעם יין למים, כמו בנתינת מים על עלי תה מבושלים שבמסננת], לכן אפילו שבאגב יוצא גם יין מהשמרים כיון שאינו ניכר, אין ע"ז שם מלאכת בורר ומותר, בעוד שבני"ד כל מטרתו במערכת סינון זו היא לברור את הפסולת מהמים, ואפשר דבכה"ג כיון שהברירה ניכרת ומורגשת בטעם המים, יש בזה איסור בורר. וע"ע בס' אורחות שבת הנ"ל (הערה ל"ח) במש"כ בשם הגר"ש אוירבאך שליט"א עיי"ש.

ועל כן שנשאלתי בזה כמה פעמים, לא מלאני לבי להקל, אלא במי שאינו איסטניס גמור לשתות רק מים מזוקקים, דהיינו שלכתחילה שותה מים מזוקקים, אבל כשאינו מוצא בקל מים מזוקקים שותה מים רגילים, אבל מי שהוא איסטניס שאינו שותה מים רגילים אפילו בשעת הדחק שאין לו מים מזוקקים, מטעמי בריאות וכיו"ב, נר' שצריך להחמיר שלא לשתות מים מברז עם מתקן לסנן את המים. שו"ר שכעין זה כתב בשש"כ (הנדמ"ח פ"ג ס"ס) דמותר להעביר את המים דרך הפילטר כדי שיהיו נקיים לגמרי, אבל במקום שמקפידים שלא לשתות בלי סינון בפילטר אסור, אא"כ שותה ישר מהברז (כמבואר בשו"ע סי' שי"ט סעי' ז', וכ"כ בשש"כ שם), ובהערה קפ"ג כתב בשם הגרשז"א זצ"ל בטעם ההיתר ברישא, משום שרגילים לשתות גם בלי לסננם בפילטר, עכתו"ד עיי"ש, וזהו כעין הנ"ל.

כיור שיש בו מסננת

שאלה: נסתפקנו האם מותר להשתמש בכיור שיש בו מסננת לסינון הפסולת מהמים.

תשובה: מותר, דכיון שבורר פסולת מפסולת ואינו מתקנם לשום ענין, אין בזה מלאכת בורר, כמש"כ בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד (סי' ע"ד בורר סק"ד), שו"ת צי"א ח"ז (סי' י"ב), שש"כ (פי"ב סי"ז), איל משולש (פ"ז סמ"ב), ס' אשרי האיש (פכ"ה סמ"ט), ושאר כל חכמי דורינו הלא בספרתם.

סינון איטריות ממרק או מיצי פירות שמעורבות בהן חתיכות פרי או ביסקויטים שנשרו במים

שאלה: בשו"ע סימן שי"ט ס"י כתב דמים צלולין מותר לסננן במשמרת, וכתב במ"ב דצלולין מקרי כל שראוי לשתותו כך בלי סינון לרוב בנ"א, ונסתפקנו לפי"ז האם מותר לסנן איטריות ממרק או לסנן מיצי פירות שמעורבות בהן חתיכות פרי, או ביסקויטים שנשרו במים אם מותר לסנן המים.

תשובה: בסינון מרק מהאיטריות, בחוט שני ח"ב (פכ"ה ס"ק י"א) כתב דכיון שכעת לא רוצה במרק, חשיב כפסולת, ויש בזה איסור בורר, וכ"כ בס' איל משולש (פ"ב סי"א ופט"ז סכ"ב), ובס' אשרי האיש (פכ"ה סל"ד), ושו"ת שערי יושר ח"ה (סי' ס"ד בדינים העולים ס"א), ועוד חכמי דורינו. ובמיצי פירות שמעורבת בהם חתיכות פרי, בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד (סי' ע"ד בורר סק"ג) כתב שמותר לסננם, כיון שרגילים לשתותם עם הפרי המעורב בהם, וכ"כ באיל משולש (פט"ז ס"ח), שש"כ (הנדמ"ח פ"ג סנ"ג), ועוד חכמי דורינו. אבל בביסקויטים שנשרו במים כיון שאין דרך לאוכלם יחד, אסור לסננם, כמש"כ בשש"כ (פ"ג סנ"ב) עיי"ש.

שריית פירות במים ושטיפת פירות תחת זרם מים

שאלה: כתב המ"ב בסי' שי"ט סקכ"ט שתפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם, ויש לדון לפי"ז מה הדין לגבי שריית פירות במים לשם הסרת חומרי ריסוס או לגבי שטיפת פירות תחת זרם מים, מאחר והרבה בני אדם מקפידים שלא לאכול פרי שלא שטפו אותו במים.

תשובה: לשטוף פירות מחומרי ריסוס שאין בהם ממשות, בשש"כ (פ"ג הערה נ"ב) כתב שמותר עיי"ש, וכ"כ בחוט שני ח"ב (פכ"ה סוס"ק ו' וסוס"ק י"ג) בשם החזו"א ועוד. ושטיפת פירות לשם היגיינה, הוא מוסכם בכל הפוסקים שמותר, כיון שלא ניכר עליהם בעין שום לכלוך. ובפירות שיש עליהם ממשות של לכלוך או ריסוס, בקצות השולחן (סי' קכ"ה ס"ק ט"ו) כתב דמותר לשטוף אותם בידו תחת הברז כדי לאוכלם לאלתר, וכ"כ בשו"ת אג"מ או"ח ח"א (סי' קכ"ה), ושש"כ (פ"ג סכ"א) בשם הגרשז"א זצ"ל. וכ"כ בס' אשרי האיש (פכ"ה סכ"ח), שאע"פ שודאי ראוי לרחוץ את הפירות מע"ש, אם לא עשה כן, מותר לשטוף אותם בשבת תחת הברז, ועוד חכמי דורינו הלא בספרתם. אך דעת החזו"א שאסור לשטוף אותם בברז, כמש"כ בס' אמרי יושר בשמו, וכ"כ באיל משולש (פט"ו ס"ג והערה י"ב וי"ג) בשם האחרונים עיי"ש, ושו"ת שבט הלוי ח"א (סי' נ"ב), חוט שני (פכ"ה סק"ו אות ג') ועוד. ולענין הלכה הרוצה לסמוך על דעת המקילים בזה, יש לו על מה שיסמוך, אך ראוי לבן תורה המדקדק במעשיו להחמיר לשטוף את הפירות מערב שבת.

כיצד להשתמש בתמצית תה המצויה בכלי שבו מכינים את התמצית

שאלה: בשו"ע סימן שי"ט סעיף י"ד נתבאר שכשמערה מכלי לחבירו, כשיתחיל לרדת ניצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת יפסיק ויניחנו עם השמרים, ולפי"ז יש לבאר כיצד צריך להשתמש בתמצית תה המצויה בכלי שבו מכינים את התמצית [תיון].

תשובה: בתמצית תה הצפה מעל העלים פשוט שמותר לשפוך אותה מהמסננת של התיון, כמבואר בשו"ע (סי"ד), ובתמצית תה שמעורבת בעלים, בקצות השולחן (סי' קכ"ה ס"ק כ"א) כתב שאף בכה"ג מותר, וכ"כ בשולחן שלמה (סי' שי"ט סק"ב), עיי"ש בטעמא דמילתא, ולזה נוטה דעת החזו"א (בסי' נ"ג) בסוד"ה מן האמור עיי"ש, וכ"כ הגרח"ק שליט"א בס' טעמא דקרא שבבית החזו"א הקלו בזה, וכ"כ בס' אורחות רבינו שהחזו"א והגריי"ק היו שופכין מהתיון, ולא היו מקפידים להסתכל אם כבר נגמר התמצית שצפה על העלים, ובס' שביתת השבת בורר (סוס"ק כ"ט) כתב דאע"פ שנראה יותר שאסור לעשות כן, מנהג העולם להקל בזה, עיי"ש. אך בכה"ח (ס"ק קי"ג) כתב שאסור להוציא תמצית דרך המסננת, וכן בשו"ת שבט הלוי ח"א (סי' פ"ד), ואיל משולש (פ"ז סכ"ט) ואז נדברו ח"א (סי' כ"ג), כתבו דהחזו"א נסתפק בזה אם זה נחשב לברירה ביד, ולא הכריע למעשה להיתרא, ולכן למעשה צריך להחמיר שאסור, וכן בס' אשרי האיש (פכ"ה סמ"א) כתב דאף שהחזו"א הקיל בזה, דעת הגריש"א זצ"ל שצריך להחמיר בזה, עיי"ש [ועע"ש במש"כ על דברי השה"ש], וכ"כ באור לציון ח"ב (פל"א תשו' י"א), ובשו"ת מנחת יצחק ח"ד (סי' צ"ט), ועוד. ולענין הלכה נר' שצריך להחמיר שלא לערות דרך המסננת שבתיון, כשרואה שנגמרו המים שצפים מעל העלים.

גביע לבן שהצטברו בו מים ע"ג הלבן האם מותר לשפוך המים

שאלה: במ"ב בסי' שי"ט סקנ"ה כתב דאסור לשפוך השומן מן הרוטב אף באופן ששופכים בהכלי עצמה, דהוי כבורר ביד ולא בכלי, ונסתפקנו מה הדין בגביע לבן שהצטברו בו מים ע"ג הלבן האם מותר לשפוך המים.

תשובה: בס' שביתת השבת (בורר ס"ק מ"א) כתב דמותר להפריד את המים מהלבן, אפילו אם המים מעורבים בו, דהואיל ויש אנשים שאוכלים הלבן עם המים, לא חשיב כשני מינים, אך בשש"כ (פ"ג סי"ט) כתב דאסור לשפוך אותם, אא"כ ישפוך עמהם קצת אוכל, וכ"כ בס' אשרי האיש (פכ"ה סכ"ג) ועוד. אך בחוט שני ח"ב (פכ"ה סק"ט) כתב דאם האשל נקפה והמים מונחים עליו, חשיב לאינם מעורבים בו, ומותר לשפוך אותם, וכ"כ בס' איל משולש (פ"ו הערה רנ"ו) עיי"ש. ובשו"ת שערי יושר ח"א (סי' כ"ג סק"ו סוף עמוד קי"ז), כ' דאם האשל נצטמק וקפוא, והמים שעליו צלולים, לא חשיב לתערובת ומותר לשפוך אותם, אבל אם המים מעורבים באשל רק פחות סמיכים מהאשל, חשיב לתערובת ואסור להסירם, אא"כ יסיר מהם גם מעט מהאשל, וכ"נ העיקר להלכה.

כשמפוזרים הרבה זבובים בכוס האם מותר ליטול כל זבוב עם מעט משקה

שאלה: במ"ב בסי' שי"ט סקס"א דכשנופל זבוב או דבר אחר וכדו' יקח קצת גם מהמאכל או המשקה עמו ויזרוק, ויש לבאר מהו ההיתר בזה, דהרי סו"ס מתקן הוא את המשקה שנשאר בכוס, וכן יש לדון האם ההיתר של המ"ב יהיה אף באופן שמפוזרים הרבה זבובים בכוס, האם יהיה מותר ליטול כל זבוב עם מעט משקה.

תשובה: בשש"כ (פ"ג הערה ל"ט) ושולחן שלמה (סי' שי"ט ס"ק מ"ג) כתבו בשם הגרשז"א זצ"ל דבכה"ג חשיב שכל האוכל מעורב עם הפסולת, ולכן אף לט"ז אסור להוציאם אפילו עם קצת משקה, עיי"ש. אך באורחות שבת (פ"ג הערה כ"א) העיר ע"ז דלכאורה זהו דוקא לדעת החזו"א בט"ז, דס"ל דבזבוב א' נחשב כעומד בפני עצמו, ואינו מעורב במשקה, א"כ בכמה זבובים בכוס חשיב כמעורבים במשקה, ואין היתר להוציאם, אבל למשנ"ב (ס"ק ס"א) שלמד בט"ז שכל שמוציא לזבוב עם קצת משקה מותר, א"כ גם בכמה זבובים יהיה מותר להוציאם עם מעט משקה. וכעין זה העירו במהדורת דרשו (הערה 59) דלפי מש"כ הפמ"ג (במש"ז ס"ק י"ג) בטעם ההיתר של הט"ז, דהיינו משום דכל שלא בורר את כל האוכל מהפסולת, אלא מקצת מהאוכל נשאר עם הפסולת, אין בזה איסור בורר, מבואר דהפסולת חשיב כמעורב בכל האוכל, ואעפ"כ מותר להוציא את הפסולת עם קצת אוכל מהטעם הנ"ל, א"כ גם בכמה זבובים יהיה מותר מהטעם הנ"ל. אך עיין בשו"ת שערי יושר ח"ד (סי' ס"ד סק"א) שכתב שאף את דברי הפמ"ג יש לפרש, שטעם ההיתר הוא משום דחשיב שאינו בורר את הפסולת, במקום התערובת של האוכל עם הפסולת, עיי"ש. ולפי"ז יש מקום לטענת הגרשז"א זצ"ל. ולענין הלכה נר' לענ"ד דאם כל הזבובים רק צפים למעלה, יש להקל לשפוך אותם מהכלי עם מעט משקה, וכ"ש שמותר לפתוח את הברז שיש בכלי למטה, כשיש זבובים שצפים רק למעלה, כמש"כ באורחות שבת (פ"ג הערה ס"ח) עיי"ש, אבל אם יש זבובים ששוקעים ומעורבים בכל המשקה, יש להחמיר כדברי הגרשז"א זצ"ל, שאסור להוציאם עם קצת משקה.

שו"ת בהלכה

הרה"ג רבי אשר חנניה שליט"א
מחו"ר בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"

בברירת חפץ יקר מהאשפה כדי לזכות בו או לקיים בו מצות השבת אבידה ובברירת דברי קודש מהאשפה כדי להצילם מבזיון ועוד כיו"ב

שאלה

א. מי שראה באשפה דברי קדושה, כגון דפים של דברי תורה שניתן לקרוא בהם ואינם מוקצה, או אפי' שהם קרועים מאד ואי אפשר לקרוא בהם שהם מוקצה, אבל מותר לטלטלם כדי להצילם מבזיון כמבואר בפוסקים [מנחת שבת בשיורי המנחה סי' פ"ח ס"ק י"ד, שו"ת אז נדברו ח"ח סי' ל"ח, ספר שולחן שלמה (אויערבאך סי' שי"ט הערה ח'), ס' שלמי יהודה (פ"א הערה כ'), וס' אשרי האיש (פי"ז סרמ"ז) בשם מרן הגריש"א זצ"ל ועוד], אלא שהם בתערובת עם שאר דברים שבאשפה, וע"י שיקחם מהאשפה יברור אותם מהתערובת, האם הצורך להוציאם מהאשפה להצילם מבזיון, חשיב כברור לאלתר לצורך אכילה שמותר, או שכיון שאינו לצורך השימוש הרגיל שבהם, אינו נחשב כברור לאלתר, ואסור.

ב. נשאלתי מאברך שבני ביתו הניחו את כל השאריות של החתיכות לחם שנשארו מהסעודה באשפה נקיה, וכשבא לברך ברהמ"ז ולקיים את מה שכתוב בשו"ע (סי' ק"פ ס"ב) שכל מי שלא משייר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם, ראה שלא נשאר חתיכות לחם, אלא החתיכות לחם שבאשפה הנקיה, ולקח חתיכת לחם מהאשפה והניחה על השולחן בשעת ברהמ"ז, ומצד איסור מוקצה אין בעיה לקחת חתיכת לחם נקיה שיש בה כזית שאינה מוקצה [ובתשובה אחרת הארכתי להוכיח בראיות ברורות דאף חתיכות לחם שאין בהם כזית שזרקם לאשפה נקיה, והם ראויים עוד לאכילת אדם אינם מוקצה, והבאתי קצת מזה בשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' ס"א ס"ק ז') ע"ש], אלא שהם היו מעורבים בין הדברים שבאשפה הנקיה, ונפשו בשאלה האם כיון שהוציאו כדי להניחו על השולחן ולברך מיד ברהמ"ז, הו"ל כבורר לאלתר לצורך אכילה שמותר, או שכיון שזה רק לצורך קיום המצוה והמנהג להניח לחם על השולחן בשעת ברהמ"ז, ולא לצורך אכילה, אינו נחשב כבורר לאלתר, ועשה בזה איסור.

תשובה

א) בשאלה הראשונה כבר דנו בה חכמי דורינו, דבאור לציון ח"ב (פל"א תשו' ב') כתב דבכתבי קודש הנמצאים באשפה בבזיון, יטול אותם ויקרא בהם מעט, כדי שזה יחשב כבורר לאלתר, אך גם ברצועות של תפילין, או תפילין שא"א לעשות כן, מותר להוציאם מהאשפה, דעצם הצורך להצילם מבזיון הו"ל כבורר לאלתר שמותר, עכתו"ד עיי"ש. [ולכאו' צריך לומר דמיירי במוצא תפילין בלי רצועות, או רצועות בלי תפילין, דאם מוצא תפילין עם רצועות יכול להניחם דרך מלבוש, כמבואר בשו"ע (סי' ש"א סמ"ב) שהמוצא תפילין בשבת בבזיון, דמניחם דרך מלבוש, ולא חשיב למלאכת הוצאה, עיי"ש, א"כ ה"ה לגבי בורר דכיון שמניחם דרך מלבוש כדרך שרגילים להשתמש בהם, הו"ל כבורר לאלתר שמותר, אך אפשר דכיון דשבת אסור בתפילין, לא מהני עצה זו, וצ"ע], ואילו בס' שולחן שלמה (אויערבאך סי' שי"ט הערה ח'), ס' שלמי יהודה (פ"א הערה כ'), וס' אשרי האיש (פי"ז סרמ"ז) בשם מרן הגריש"א זצ"ל ועוד], אלא שהם בתערובת עם שאר דברים שבאשפה, וע"י שיקחם מהאשפה יברור אותם מהתערובת, האם הצורך להוציאם מהאשפה להצילם מבזיון, חשיב כברור לאלתר לצורך אכילה שמותר, או שכיון שאינו לצורך השימוש הרגיל שבהם, אינו נחשב כברור לאלתר, ואסור.

ב. נשאלתי מאברך שבני ביתו הניחו את כל השאריות של החתיכות לחם שנשארו מהסעודה באשפה נקיה, וכשבא לברך ברהמ"ז ולקיים את מה שכתוב בשו"ע (סי' ק"פ ס"ב) שכל מי שלא משייר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם, ראה שלא נשאר חתיכות לחם, אלא החתיכות לחם שבאשפה הנקיה, ולקח חתיכת לחם מהאשפה והניחה על השולחן בשעת ברהמ"ז, ומצד איסור מוקצה אין בעיה לקחת חתיכת לחם נקיה שיש בה כזית שאינה מוקצה [ובתשובה אחרת הארכתי להוכיח בראיות ברורות דאף חתיכות לחם שאין בהם כזית שזרקם לאשפה נקיה, והם ראויים עוד לאכילת אדם אינם מוקצה, והבאתי קצת מזה בשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' ס"א ס"ק ז') עיי"ש], אלא שהם היו מעורבים בין הדברים שבאשפה הנקיה, ונפשו בשאלה האם כיון שהוציאו כדי להניחו על השולחן ולברך מיד ברהמ"ז, הו"ל כבורר לאלתר לצורך אכילה שמותר, או שכיון שזה רק לצורך קיום המצוה והמנהג להניח לחם על השולחן בשעת ברהמ"ז, ולא לצורך אכילה, אינו נחשב כבורר לאלתר, ועשה בזה איסור.

תשובה

א) בשאלה הראשונה כבר דנו בה חכמי דורינו, דבאור לציון ח"ב (פל"א תשו' ב') כתב דבכתבי קודש הנמצאים באשפה בבזיון, יטול אותם ויקרא בהם מעט, כדי שזה יחשב כבורר לאלתר, אך גם ברצועות של תפילין, או תפילין שא"א לעשות כן, מותר להוציאם מהאשפה, דעצם הצורך להצילם מבזיון הו"ל כבורר לאלתר שמותר, עכתו"ד עיי"ש. [ולכאו' צריך לומר דמיירי במוצא תפילין בלי רצועות, או רצועות בלי תפילין, דאם מוצא תפילין עם רצועות יכול להניחם דרך מלבוש, כמבואר בשו"ע (סי' ש"א סמ"ב) שהמוצא תפילין בשבת בבזיון, דמניחם דרך מלבוש, ולא חשיב למלאכת הוצאה, עיי"ש, א"כ ה"ה לגבי בורר דכיון שמניחם דרך מלבוש כדרך שרגילים להשתמש בהם, הו"ל כבורר לאלתר שמותר, אך אפשר דכיון דשבת אסור בתפילין, לא מהני עצה זו, וצ"ע], ואילו בס' שולחן שלמה (אויערבאך סי' שי"ט הערה ח'), ס' שלמי יהודה (פ"א הערה כ'), וס' אשרי האיש (פי"ז סרמ"ז) בשם מרן הגריש"א זצ"ל ועוד], אלא שהם בתערובת עם שאר דברים שבאשפה, וע"י שיקחם מהאשפה יברור אותם מהתערובת, האם הצורך להוציאם מהאשפה להצילם מבזיון, חשיב כברור לאלתר לצורך אכילה שמותר, או שכיון שאינו לצורך השימוש הרגיל שלו, אלא למטרה מסוג אחר, אין זה נחשב בורר לאלתר ואסור, וכן נסתפק אם רוצה להוציא מהאשפה חפץ כדי לקיים בו מצות השבת אבידה, האם הצורך דהשבת אבידה חשיב כבורר לאלתר שמותר או לא, וכן הרוצה להוציא מהאשפה חפץ יקר כדי לזכות בו, האם במה שעי"ז מרבה את השימוש הרגיל שבהם, אינו נחשב כבורר לאלתר, ואסור.

ב. נשאלתי מאברך שבני ביתו הניחו את כל השאריות של החתיכות לחם שנשארו מהסעודה באשפה נקיה, וכשבא לברך ברהמ"ז ולקיים את מה שכתוב בשו"ע (סי' ק"פ ס"ב) שכל מי שלא משייר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם, ראה שלא נשאר חתיכות לחם, אלא החתיכות לחם שבאשפה הנקיה, ולקח חתיכת לחם מהאשפה והניחה על השולחן בשעת ברהמ"ז, ומצד איסור מוקצה אין בעיה לקחת חתיכת לחם נקיה שיש בה כזית שאינה מוקצה [ובתשובה אחרת הארכתי להוכיח בראיות ברורות דאף חתיכות לחם שאין בהם כזית שזרקם לאשפה נקיה, והם ראויים עוד לאכילת אדם אינם מוקצה, והבאתי קצת מזה בשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' ס"א ס"ק ז') עיי"ש], אלא שהם היו מעורבים בין הדברים שבאשפה הנקיה, ונפשו בשאלה האם כיון שהוציאו כדי להניחו על השולחן ולברך מיד ברהמ"ז, הו"ל כבורר לאלתר לצורך אכילה שמותר, או שכיון שזה רק לצורך קיום המצוה והמנהג להניח לחם על השולחן בשעת ברהמ"ז, ולא לצורך אכילה, אינו נחשב כבורר לאלתר, ועשה בזה איסור.

תשובה

א) בשאלה הראשונה כבר דנו בה חכמי דורינו, דבאור לציון ח"ב (פל"א תשו' ב') כתב דבכתבי קודש הנמצאים באשפה בבזיון, יטול אותם ויקרא בהם מעט, כדי שזה יחשב כבורר לאלתר, אך גם ברצועות של תפילין, או תפילין שא"א לעשות כן, מותר להוציאם מהאשפה, דעצם הצורך להצילם מבזיון הו"ל כבורר לאלתר שמותר, עכתו"ד עיי"ש. [ולכאו' צריך לומר דמיירי במוצא תפילין בלי רצועות, או רצועות בלי תפילין, דאם מוצא תפילין עם רצועות יכול להניחם דרך מלבוש, כמבואר בשו"ע (סי' ש"א סמ"ב) שהמוצא תפילין בשבת בבזיון, דמניחם דרך מלבוש, ולא חשיב למלאכת הוצאה, עיי"ש, א"כ ה"ה לגבי בורר דכיון שמניחם דרך מלבוש כדרך שרגילים להשתמש בהם, הו"ל כבורר לאלתר שמותר, אך אפשר דכיון דשבת אסור בתפילין, לא מהני עצה זו, וצ"ע], ואילו בס' שולחן שלמה (אויערבאך סי' שי"ט הערה ח'), ס' שלמי יהודה (פ"א הערה כ'), וס' אשרי האיש (פי"ז סרמ"ז) בשם מרן הגריש"א זצ"ל ועוד], אלא שהם בתערובת עם שאר דברים שבאשפה, וע"י שיקחם מהאשפה יברור אותם מהתערובת, האם הצורך להוציאם מהאשפה להצילם מבזיון, חשיב כברור לאלתר לצורך אכילה שמותר, או שכיון שאינו לצורך השימוש הרגיל שלו, אלא למטרה מסוג אחר, אין זה נחשב בורר לאלתר ואסור, וכן נסתפק אם רוצה להוציא מהאשפה חפץ כדי לקיים בו מצות השבת אבידה, האם הצורך דהשבת אבידה חשיב כבורר לאלתר שמותר או לא, וכן הרוצה להוציא מהאשפה חפץ יקר כדי לזכות בו, האם במה שעי"ז מרבה את רכושו חשיב כבורר לאלתר או לא, והביא לפסקי הריא"ז וס' גור אריה (שבת ע"ד ע"ב) שכתבו דמה שאסור לברור תורמוסין מקליפתם אפי' לאכול לאלתר, זהו משום שהוצאתם מקליפתם מציל אותם שלא יתקלקלו, לכן הוצאתם מקליפתן נחשב כבורר פסולת מאוכל [וכ"כ בס' איל משולש (הל' בורר פ"ה סט"ז) בשם הראשונים עיי"ש], א"כ י"ל דה"ה בני"ד כיון שהוצאתם מהאשפה מצלת אותם מקלקול, הו"ל כבורר פסולת שאסור. אלא דיש לחלק דבדברים יקרי ערך, אם ישארו באשפה לא יתקלקלו, ולא דמי לתורמוסין, וצ"ע, עכתו"ד עיי"ש. ומבואר בדבריו שרק דחה את הדימוי שרצה לדמות הצלת דברים יקרי ערך לאיסור בורר דתורמוסין, דאינו מוכרח, אך עכ"פ נשאר הדבר בספק האם להוציאם מהתערובת כדי לזכות בהם, או כדי לקיים בזה מצות השבת אבידה, או כדי להציל את כתבי הקודש מבזיון, זה נחשב כבורר לאלתר לשימוש שמותר, או לא חשיב כבורר לאלתר לשימוש ואסור. שו"ר בס' איל משולש (פ"ח סכ"ז) שכתב בפשטות שאסור לברור כלי מהאשפה, כדי לקיים בזה מצות השבת אבידה לאלתר, וכן אסור לברור שמות [כתבי קודש שאינם ראויים אלא לגניזה] כדי לגונזם מיד, דכל אלה לא מיקרי שימוש מיד, אלא רק לצורך מיד ואסור, ובהערה פ"ה שם כתב שהסכים עימו בזה מרן הגריי"ש אלישיב זצ"ל, עיי"ש. ולענ"ד מסתברא כוותייהו, דכיון שבפשטות ההיתר דבורר אוכל מפסולת ביד לאלתר, זהו משום דאינו חשיב למלאכת בורר, אלא מעשה דאכילת האוכל, ובכלי משום דחשיב כמעשה השתמשות בכלי, א"כ כל שאינו בורר את האוכל לשם אכילת האוכל לאלתר, או בכלי לשם השתמשות בכלי לאלתר, הו"ל מעשה ברירה ואסור, אך מי יבוא להכריע בין ראשי ההרים, עכ"פ כיון שדעת הגריש"א זצ"ל וס' איל משולש בפשטות דלא חשיב כבורר לשימוש הכלי לאלתר ואסור, והגרשז"א זצ"ל בשולחן שלמה הסתפק בזה, האם זה נחשב כבורר להשתמש לאלתר, והאור לציון שכתב דהו"ל כבורר להשתמש לאלתר ומותר, לא הביא לזה שום ראיה מש"ס ופוסקים, רק כ"כ מסברא דנפשיה, נר' דהוי ספיקא דאורייתא, ואסור.

ב) אך לענ"ד נר' דאע"פ שלגבי להוציא כלי מהתערובת שבאשפה כדי לזכות בו לעצמו, או כדי לקיים בו מצות השבת אבידה, כיון שבורר את הכלי מהפסולת כדי לתקנו לשימוש שלו או לשימוש של חבירו לאחר זמן, והו"ל איסור בורר דאורייתא, ככל בורר אוכל או כלי מפסולת להשתמש בו לאחר זמן, ורק מחמת שע"י הברירה הזאת מרבה את ממונו, או שעי"ז יקיים בו אח"כ מצות השבת אבידה, יש ספק קלוש שמא זה נחשב כבורר לשימוש לאלתר שמותר, ומסתבר מאד טעמם של האומרים שאין זה נחשב כבורר לשימוש לאלתר, אלא רק כבורר לצורך לאלתר כנ"ל, נר' ודאי שאסור לעשות כן, אבל להוציא כתבי קודש או תפילין או רצועות וכיו"ב מהתערובת שבאשפה כדי לגונזם, בזה נר' למצוא פתח להקל, דאע"פ שלברור לצורך גניזה אינו נחשב כלצורך שימוש לאלתר, עכ"פ נר' שזה נחשב למלאכה שאינה צריכה לגופה, מאחר דמלאכת בורר היינו שבורר את האוכל או הכלי מהפסולת שמעורב בו, ועי"ז מתקנו לשימוש שהוא מיועד לו [האוכל לאכול אותו, והכלי לשימושים שרגילים להשתמש בו], בעוד בני"ד כיון שכל מה שמוציא את כתבי הקודש או התפילין או הרצועות, זה רק כדי לגונזם בגניזה, אפי' שהם כתבי קודש שלא ראויים ללמוד בהם, או תפילין פסולות שלא ראויים להניחם, ויעודם כעת הוא להניחם בגניזה, עכ"פ כיון שאינה ברירה לצורך תיקון הדבר לשימושים שרגילים להשתמש בו, הוי מלאכה שאינה צל"ג שאסור רק מדרבנן, וכיון שעושה את זה לצורך מצוה להצילם מבזיון, הו"ל כמתעסק בעלמא, ובעושה כן לצורך מצוה, אין בזה אפי' איסור דרבנן, ולכן מותר להוציאם מהאשפה לגניזה.

אך מאחר ואין לנו להמציא המצאות וחידושים מדעתנו בלי ראיות לזה מש"ס ופוסקים, חשבתי להביא ראיה לזה מהגמ' בשבת (דף קמ"ב ע"א), שאמרה בכלכלה שהאבן בתוכה, דמיירי בפירות המיטנפין שלא יכול לשוטחן בארץ, ושאלה ע"ז ולינערינהו נעורי, אמר ר' חייא ב"א אמר רבא הכא בכלכלה פחותה עסקינן וכו', עיי"ש בסוגיא, ופרש"י וז"ל: ולנערינהו ניעורי עד שיסתלקו הפירות מן האבן לתוך הכלכלה לצדדין, וישליך האבן לתוכה בנערותה, עכ"ל. ומיום שעמדתי על דעתי היה קשה לי דאיך מותר לעשות כן, הרי במה שמנער את הכלכלה עד שהפירות והאבן שבכלכלה נפרדים זמ"ז, ומשליך את האבן לבדה מהכלכלה, הו"ל איסור בורר דאורייתא דבורר פסולת מתוך אוכל, ואפי' נימא דהו"ל בורר אוכל מפסולת, עכ"פ כיון שאינו לאלתר אסור מדאורייתא [ובמעט שעיינתי בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים לא ראיתי מי שעמד בזה]. והנר' לענ"ד בזה, דכיון שאינו בורר את האבן כדי לתקן את הפירות, אלא רק כדי שלא יעשה טלטול מוקצה מן הצד שלא לצורך, חשיב למלאכה שאצל"ג שאסור רק מדרבנן, וכיון שעושה את זה לצורך מצוה, הו"ל כמתעסק בעלמא, ולצורך מצוה מותר אף מדרבנן כנ"ל.

ואע"פ שבהפרדת איסור מהיתר אפי' באותו המין, כגון לנקר בשר מהחלב והגידים האסורים [עיין במג"א סי' ת"ק ס"ק י"ב במש"כ בזה], או להוציא פירות ערלה מפירות שאינם ערלה [עיין במנ"ח מוסך השבת בורר במש"כ בזה], וכן להוציא מצות חמץ ממצות כשרות וכיו"ב, יש בזה איסור בורר לפחות מדרבנן, כמש"כ בס' איל משולש (פ"ו סי"ט והערה נ"ח השני) עיי"ש, ובדבר שאינו ראוי לאכילה, והוא פסולת גמור, כגון להוציא תולעים וזבובים וכיו"ב ממים ואוכל שמעורבים בהם, יש בזה איסור בורר מהתורה, אפי' כשמוציאם לצורך מצוה, שלא יבואו להכשל באיסור אכילתם, זהו מפני שרוצה ע"ז לתקן את האוכל שיהיה ראוי לאכילה, לכן יש בזה איסור בורר דרבנן, או אפי' מדאורייתא כנ"ל, אבל באופן שאין לו שום ענין לתקנו כעת לאכילה, וכל מטרתו במה שמוציאו כעת מהתערובת, זה רק כדי שלא יבוא לידי טלטול מן הצד שלא לצורך, או כדי להציל כתבי הקודש מבזיון וכיו"ב, י"ל שאין זה מלאכת בורר אלא מתעסק בעלמא, וכשעשה כן לצורך מצוה זה מותר אף מדרבנן כנ"ל.

ג) אם כנים דברינו בזה, לפ"ז נר' שיש לדון במש"כ הפוסקים, במי שרוצה לחמם חלה קפואה שיש עליה שכבת כפור, שצריך להסירו כדי שלא יבוא לאיסור בישול, וכן במוציא דגים ובשר עם רוטב קפוא עליהם לחממם, שצריך להסירו כדי שלא יבוא לאיסור בישול אחר בישול בלח, וכמבואר בשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' ע'), ואורחות שבת (פ"א הערה נ') עיי"ש, דאף ברוטב שנקרש יש איסור דבישול אחר בישול בלח, עיי"ש, ולכאו' איך יסרים, הרי במה שמסיר את הכפור מהחלה, או את הרוטב הקפוא מהדגים והבשר וכיו"ב, הו"ל בורר פסולת מהאוכל שלא לאלתר ויש בזה איסור בורר, ועיין בשש"כ (הנדמ"ח פ"י ס"י) שכתב שינערם מהחלה לפני שמחממה, ובס' אשרי האיש (פכ"ה סמ"ג) כתב שצריך להוריד עמה שכבה דקה של לחם, שלא להכשל באיסור בורר, דאע"פ דדמי להסרת קליפה, עכ"פ כיון שאינה לאכילה לאלתר, דההכנה לחמם אינה נחשבת כדרך אכילה לאלתר, יש בזה איסור בורר אם אינו מוריד עמה גם שכבה של לחם, עיי"ש. וע"ע באורחות שבת (פ"ג סקי"ז), ובשאר חכמי דורינו במש"כ בזה, דאכמ"ל. ולהנ"ל י"ל דכיון דמטרתו בזה רק להינצל מאיסור בישול, דבלא"ה היה מחמם לחלה עם הכפור, ולדגים והבשר עם הרוטב הקרוש כדרכו בחול, ואדרבא ניח"ל בזה, ורק משום איסור בישול בשבת מוציאם, י"ל דהו"ל כמתעסק בעלמא שמותר כנ"ל.

אלא שעדיין יש מקום לומר, דכיון שלא יכול לחמם את הלחם והבשר והדגים ולתקנם לאכילה, בלי להסיר לכפור או לרוטב הקרוש שעליהם, חשיב כבורר פסולת מאוכל ע"מ לתקנם לאכילה, ואף דחשיב לפסולת רק מחמת האיסור, בכ"ז יש בזה איסור בורר מדרבנן כנ"ל. אך ע"ז נר' דאם רוצה לאוכלם מיד לאחר שיתחממו, יש מקום לסמוך על דעת הגרשז"א זצ"ל המובא בשש"כ (פ"ג הערה ר') דבכה"ג חשיב כסמוך לאכילה, ולפ"ז בני"ד הו"ל כמסיר לקליפה סמוך לאכילה שמותר, ואע"פ שבהוראת הלכה (סוף תשובה ו') כתבנו שאין לסמוך על דבריו בזה, זהו באיסור בורר דאורייתא, אבל בני"ד דהו"ל רק חשש איסור בורר דרבנן, בפרט אם הכפור והרוטב הקרוש ניכרים היטב לעצמם וי"ל שאינם תערובת, הרוצה להקל להסירם ע"מ לאכול ללחם והבשר והדגים מיד שיתחממו, נר' שיש לו על מה שיסמוך.

אגב דאיתא להכי נימא בה עוד מילתא, במי שרואה בשבת מזלג חלבי בתא מזלגות בשריים, והסימן להבחין ביניהם לא ניכר כ"כ היטב, וחושש שיבואו להשתמש במזלג החלבי בבשר או באוכל בשרי רותח, ולכן רוצה להוציאו מבין המזלגות הבשריות שלא יבואו להכשל בו, האם מותר להוציאו, או כיון שאינו בורר אותו להשתמש בו לאלתר אסור להוציאו, ולפי משנ"ל נר' לענ"ד דאפי' נימא שמחמת שיש איזה סימן ושינוי ביניהם, וכל אחד עומד לשימוש אחר, חשיב כשני מינים, עכ"פ כיון שבורר אחד מהשני רק כדי למנוע מכשול שלא יכשלו באיסור, ולא מתקן אותו עי"ז לשימוש שמיועד לו, י"ל שמותר להוציאו כנ"ל, ועדיין צריך להתיישב עוד בזה.

ד) ולכאו' היה נר' להביא ראיה להקל עוד יותר מזה, והוא ממאי דתנן בשבת (דף קל"ט ע"ב) דנותנין ביצה במסננת שיש בה חרדל כדי שהחלמון ירד למטה עם החרדל, והחלבון ישאר למעלה במסננת עם הפסולת, ואמרינן בגמ' דכיון שעושה כן רק כדי שהחלמון יתן צבע בחרדל, אין בזה איסור בורר, ונפסק כן להלכה בשו"ע (סי' שי"ט סט"ו) עיי"ש, ועיין בביה"ל (שם בס"ג) בד"ה היו לפניו, שביאר את טעם ההיתר, דכיון שהם אוכל ואינו בורר אף א' מהם לתכליתם דהיינו לשם אוכל, אין בזה איסור בורר, לפ"ז היה לכאו' נר' לומר דכל שאינו בורר ליעוד העיקרי של הדבר, אפי' שאינו עושה כן לצורך מצוה מותר, וא"כ ה"ה בני"ד כיון שאינו בורר את כתבי הקודש והתפילין והרצועות ליעוד העיקרי שלהם, דהיינו להשתמש בהם, אלא להניחם בגניזה, אין בזה איסור בורר.

אך לענ"ד זה אינו, דאפי' לפי דברי הביה"ל כפשוטם, לא דמו אהדדי, דדוקא בביצה שראויה להפריד ממנה החלמון מהחלבון כדי לאכול את כל א' מהם כמאכל בפני עצמו, בזה כשאינו מפרידם לשם תכליתם, אלא למטרה צדדית אחרת, ועי"ז ל"ש יותר להשתמש בהם לתכליתם, זה לא חשיב למלאכת בורר ומותר, אבל בכתבי הקודש ותפילין שלא ראויים לשימוש, כיון שכל יעודם הוא להניחם בגניזה, י"ל דכשבורר אותם להניחם בגניזה יש בזה איסור בורר, וכ"ש למש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' ע"ב ס"ק ד') דטעם ההיתר לסנן ביצה עם החרדל, הוא משום דכיון שבורר א' מחבירו לא לתכליתם לשם אוכל, אלא למטרה צדדית, וכל א' מהם נאבד ואינו ניכר בדבר שנתערב בו, הו"ל כבורר זה מזה לאיבוד, לכן אין בזה איסור בורר, והבאתי שכ"כ בשולחן שלמה [אויערבאך בסי' שי"ט ס"ק ל"ט] עיי"ש, ודאי דני"ד לא דמי להתם, דבכתבי הקודש או תפילין וכיו"ב, שכשבורר אותם מהתערובת הם ניכרים לעצמם, ואם ירצה יכול הרבה פעמים לתקנם ולהשתמש בהם לעיקר תכליתם, ואין מהתם שום ראיה להתיר בני"ד, ועל כן מחוורתא כדאמרינן מעיקרא, שעיקר הטעם להתיר בני"ד הוא מטעם דהו"ל מלשאצל"ג, וכשעושה כן לצורך מצוה, מותר לכתחילה אף מדרבנן כנ"ל.

ה) לפי"ז נר' דאף בנידון השאלה השניה, במי שהוציא חתיכת לחם מהתערובת שבאשפה הנקיה, כדי להניחה על השולחן בשעת ברהמ"ז, אע"פ דמה שהוציאה והניחה על השולחן לברך מיד ברמה"ז, אינו נחשב כבורר לאלתר לצורך אכילה, עכ"פ מסתברא דכיון שלא הוציאה כדי לאוכלה לאחר זמן, אלא רק כדי לקיים בה את המצוה והמנהג להניח חתיכת לחם בשעת ברהמ"ז, זה נחשב למלאכה שאצל"ג דאסור רק מדרבנן, וכיון שעושה כן לצורך המצוה והמנהג להניח חתיכת לחם בשעת ברהמ"ז, הו"ל כמתעסק בעלמא שלצורך מצוה מותר אף מדרבנן. ואע"פ שהמצוה והמנהג להניח חתיכת לחם על השולחן בשעת ברהמ"ז אינו חיוב גמור, דבשו"ע (סי' ק"פ ס"ב) כתב מרן "כל מי שאינו משייר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם" עיי"ש, עכ"פ גם הדין שלא לעשות טלטול מוקצה מן הצד שלא לצורך אינו חיוב גמור, שהרי אם יש לו סיבה שלא לנער, כגון שחושש לנער שמא עי"ז יגרם לו איזה הפסד, או זה עלול לקלקל לו קצת את השימוש במקום, ל"צ לנער, א"כ למה לא אמרו דכיון שיש בזה איסור בורר חשיב כאינו יכול לנער, ומותר לטלטל את הכלכלה עם הפירות והאבן, ומדלא אמרו כן, אלא אמרו שינער את הכלכלה עד שיפריד את האבן מהפירות ויפיל את האבן, ש"מ שאף במקום שאינו חיוב גמור לנער, התירו לברור ברירה שאסורה רק מדרבנן, א"כ אף בני"ד אע"פ שהנחת חתיכת הלחם על השולחן אינה חיוב גמור, י"ל שבכ"ז מותר לברור ברירה שאסורה רק מדרבנן, כדי לקיים את המצוה והמנהג להניח חתיכת לחם על השולחן בשעת ברהמ"ז. והנר' לענ"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

הדינים העולים מהנ"ל

א. אין להוציא חפץ המעורב באשפה כדי לקיים בו מצות השבת אבידה, וכן אין להוציא חפץ יקר המעורב באשפה כדי לזכות בו, דיש

בזה חשש איסור בורר מהתורה, דהצורך לקיים מצות השבת אבידה, וכן מה שמתרבה ממונו ע"י שזוכה בחפץ, לא חשיב כשימוש לאלתר, ורק אם ישתמש בחפץ לאלתר, הו"ל בורר לשימוש לאלתר, ומותר.

ב. כתבי קודש המעורבים באשפה בבזיון, אם אפשר לקרוא בהם, מותר ליטול ולקרוא בהם כדי שזה יחשב כבורר לאלתר, ואח"כ יניחם בגניזה. ואם אי אפשר לקרוא בהם, יש מי שאומר שאע"פ כן מותר להוציאם מהתערובת ולהניחם בגניזה, דעצם הצלתם מבזיון חשיב כשימוש לאלתר שמותר, ויש אומרים שאין זה חשיב כשימוש לאלתר ואסור, ויש מי שאומר דכיון שאינו בורר לצורך תיקון הדבר, אלא רק לאפרושי מאיסורא, וגם אינו מתקן אותם להשתמש בהם, הו"ל כמתעסק בעלמא שלצורך מצוה מותר, וכן נר' העיקר להלכה.

ג. וכן מי שהוציא חתיכת לחם מאשפה נקיה כדי להניחה על השולחן בשעת ברכת המזון, נר' שכיון שעושה כן רק לצורך קיום המצוה ולא לתקן את הלחם לאכילה, לא עבר בזה על איסור בורר, ואפשר דאף לכתחילה מותר לעשות כן.

ד. הרוצה להסיר את הכפור מחלה קפואה כדי לחממה, או רוטב קרוש שעל בשר ודגים וכיו"ב כדי לחממם, יש אומרים שצריך להוציא עמהם שכבה דקה של אוכל כדי שלא יהיה בזה איסור בורר, ויש אומרים שאם מסירם על מנת לאוכלם מיד לאחר שיתחממו, אין בזה איסור בורר, והרוצה לסמוך על המקילים, בפרט שהכפור והרוטב הקרוש ניכרים לעצמם, נר' שיש לו על מה שיסמוך.

ה. להוציא מזלג חלבי המעורב במזלגות בשריים כדי שלא יבואו להכשל ולאכול איתו בשר חם, י"ל דכיון דהוי רק כדי לאפרושי מאיסורא מותר, ועדיין צריך להתיישב בדבר.

ו. לנקר בשר מהחלב והגידים האסורים, וכן להפריד פירות ערלה מפירות שאינם ערלה, וכל כיו"ב, אע"פ שעיקר כוונתו הוא לאפרושי מאיסורא שלא יבואו להכשל באיסור, עכ"פ כיון שבזה מתקן את ההיתר שיהיה ראוי לאכילה, יש בזה איסור בורר מדרבנן.

ופירות הנושרים מדברינו

ז. כתבי קודש או תפילין פסולים שאינם ראויים כלל לשימוש אע"פ שהם מוקצה, מותר לטלטלם כדי להצילם מבזיון.

ח. חתיכות לחם בין שיש בהם כזית ובין שאין בהם כזית שזרקם לאשפה נקיה, וראויים עדיין לאכילת אדם, אינם מוקצה.

תשובות ופסקים

הרה"ג יוסף זונדל שוב שליט"א
רב ומו"צ בקרית ספר ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

שני מיני אוכלים מעורבים ובמין אחד אינו מעוניין, אם מותר לברור את זה כדי לתתו לאחר

בשו"ע (סימן שי"ט סעיף ג') איתא: היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח השני כדי לאכול מיד.

ובמשנה ברורה (ס"ק י"ב) כתב: רוצה לומר דאותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל והשני חשוב פסולת, ואם כן צריך לברור זה שרוצה לאכול מיד דחשוב כאוכל, ולהניח השני בקערה, אבל איפכא לא דהוי פסולת מתוך אוכל דקיימא לן דאסור לברור אפילו כשרוצה לאכול המין השני לאלתר.

ובבן איש חי (ש"ב פרשת בשלח סעיף י"ד) כתב: אם יש לפניו אוכל ופסולת, והוא רוצה עתה באוכל לאכלו לאלתר, ורוצה גם כן בפסולת עתה להאכילה לבהמה לאלתר, כיצד יעשה, אם האוכל מרובה על הפסולת שהוא מאכל הבהמה יברור הפסולת, דלמעוטי בטרחא עדיף, ואם הפסולת שהוא מאכל בהמה מרובה על האוכל שהוא מאכל אדם, יברור האוכל משום דלמעוטי בטירחא, ואם שניהם שוים יעשה כרצונו.

ובפרי מגדים (סימן שי"ט משבצות זהב ס"ק ב') כתב: והנה תפוחים מתוקים וחמוצים, אם תמצי לומר מין אחד ממש הוה, אפילו הכי כל ששונא חמוצים פסולת מקרי לגבי דידיה, ואסור באופנים המוזכרים, אבל אם אחרים מסובים והם אוהבים חמוצים, יש לומר דשרי לברור חמוצים ממתוקים.

ובהלכות שבת בשבת (ח"א עמ' תר"א) כתב: מותר לברור אוכל ממין אחר ולאכול ממנו מעט או להאכיל לאחר, אף על פי שכוונתו תיקון המין האחר, ויש שמחמירים שאם כונתו שיתוקן המין האחר שצריך לאכול משני המינים, יעו"ש.

ובחוט שני (שבת ח"ב עמ' פ"ב) כתב: יש להסתפק בברור אוכל מתוך אוכל אחר דאסור לברור את המאכל שאינו רוצה בו משום דחשיב לגביו כפסולת, אם מותר להוציא את המאכל שאינו רוצה בו וליתנו לחבירו כשחבירו חפץ בו, דהרי מותר לברור אוכל מתוך פסולת עבור אחרים אף שלגבי עצמו האוכל ההוא חשיב פסולת, אך כאן יש לדון אם מעשה ברירתו מתייחס לאדם שבורר שהרי הוא בורר באמת לעצמו שמאכלו יהיה מתוקן, והרי אסור לברור פסולת מתוך אוכל, ואף שהפסולת הזו נחשבת אוכל לגבי אדם אחר, או דלמא כיון שבשעת ברירתו מיועד האוכל הזה לאדם שלגביו נחשב לאוכל ולא לפסולת, הרי מתייחס מעשה ברירתו כאילו בורר לצורך האחר אף שעיקר ברירתו הוא לצורך עצמו ואין זה בורר, וצ"ע.

וממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמעתי דאסור לברור אוכל מתוך אוכל כשאינו מעוניין באותו מין ובוררו כדי לתתו לחבירו, אף שחבירו יאכל את זה לאלתר.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א והגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א, דשני מיני אוכלים שמעורב בתוך הצלחת, ואינו אוהב מין אחד והוה אצלו כפסולת, אין לו לברור את זה כדי לתת לחבירו שיאכלנו לאלתר, דלחבירו הוי אוכל, אלא שהחבר יברור את זה מתוך הצלחת שלו ויאכלנו לאלתר.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דב' מיני אוכלים שמעורב בתוך הצלחת, ואינו אוהב מין אחד והוה אצלו כפסולת, מותר לו לברור את זה כדי לתת לחבירו שיאכלנו לאלתר, כיון דלחבירו הוי אוכל, ועדיף שחבר זה יברור זה בעצמו.

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ג' הערה י"ד) כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שאין לברור הפסולת מתוך האוכל גם אם כוונתו להאכילה מיד לבהמתו, אם כוונתו שהאוכל לא יהא מעורב בפסולת והוא אינו מתכוון לאכול מיד, וכמו שמצינו בסימן שי"ט סעיף ה' שהבורר תורמסין חייב משום דחשיב כבורר פסולת מתוך אוכל, ומשמע דאפילו אם בורר כדי לאכול מיד התורמסין, ע"ש באשל אברהם ובארחות חיים ס"ק ז'. ואין להקשות, דהא מצינו שהמ"ב (ביאור הלכה סעיף ד' ד"ה חייב) מיקל להוציא עצם מן הדגים ולמצוץ אותה, אף שהיא פסולת, דיש לומר דשאני התם דהוה בצירוף מה שבלא"ה רבים הם המקילים וסוברים שדרך אכילה בכך ואין זה בורר, וגם כיון שאפשר למצוץ העצם לא חשיב ממש פסולת, ומכל מקום נראה שאם רק הפסולת ראויה לבהמה, ולא האוכל, מסתבר כי אז מותר לברור הפסולת מתוך האוכל ולהאכיל את הבהמה לאלתר.

והוסיף שם בשם מרן זצוק"ל שאין לאסור משום הא במעורב בצל בתוך מאכל וכדומה, להוציא את הבצל מתוכו, גם אם אינו רוצה לאוכלו, אם כוונתו להאכילו מיד לאדם אחר, דכיון שגם הבצל הוא מאכל לכל אדם, לא שייך לומר שעל ידי כך האוכל נעשה מתוקן מן הפסולת שלו.

עוד כתב שם: דבעצם הדין של ברירת פסולת מתוך אוכל לצורך הבהמה, י"ל בדעת תורה ריש סימן שי"ט ד"ה אוכל וכף החיים שם ס"ק נ"א, שהם מתירים, וכתב לתרץ בשם מרן זצוק"ל שהם מתירים כשע"י הוצאת הפסולת לצורך הבהמה הוא מתקן את האוכל שאותו הוא רוצה לאוכלו מיד, ומה שאסרנו מיירי כשאינו רוצה לאכול מיד, ואפילו אם הבהמה עצמה תאכל מיד.

וכן בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן ע"ט) כתב: מה שמספקא ליה במי שמונח לפניו שתי מאכלים, האחד הוא טוב לו למאכל ונחמד למראה, והשני אינו אוהבו לאכול והוה אצלו כפסולת, אם יכול ליתנו במתנה לאחר שיאכלנו, מי לא הוה כבורר פסולת מתוך האוכל כיון שהוא אינו יכול לאכלו, וכוונתו נראה לפי מה דמבואר בפמ"ג סימן שי"ט, הביאו ביאור הלכה ד"ה ומניח השני, דאותו שאינו רוצה עתה לאכול הוא כפסולת, וצריך לברור אותם שרוצה לאכול דוקא, ע"ש. והנראה דליכא בזה שום איסור, חדא מדכתב הרמ"א ז"ל בסימן שי"ט סעיף א' בהגה"ה וז"ל: וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד מקרי לאלתר, ואפילו אחרים אוכלים עמו לאו דוקא, אלא גם לצורך אחרים בלבד נמי שרי, ושכן מוכח בתוס' שבת דף ע"א ד"ה ולא, ע"ש. ואם כן דאפילו לצורך אחרים לבד נמי מותר לברור, אם כן בדידן ממ"נ מותר, לא מבעיא אם הוא אוכל עמו דאז הוא בכלל מה שכתב הרמ"א ז"ל, אלא אפילו הוא אינו אוכל אלא נותנו לאחרים, מכל מקום כיון דלגבי אחרים אוכל הוא מותר לברור וליתן לו. ולא דמי למה שכתב בפמ"ג הנ"ל, ועיין נשמת אדם כלל ט"ז, דהתם על כל פנים אינו רוצה לאכול המאכל השני לא הוא ולא חבירו. איברא דדבר זה מפורש בתוספתא פרק י"ז דשבת הלכה ו' וז"ל: נתערבו לו פירות בפירות בורר ואוכל, בורר ומניח על השלחן, בורר ומשליך לפני בהמתו, ובתוספות ירושלים כתב מתוספתא זו דאם בורר פסולת ונותן לבהמתו הו"ל כבורר אוכל מתוך פסולת ומותר, ע"ש.

ובשו"ע סימן שכ"א המחתך דק דק חייב משום טוחן, ולאכלו מיד הכל שרי, וכתב המג"א לאכול מיד או שהתרנגולים יאכלו מיד הכל שרי, והרי דאפילו פסולת שהוא במציאות פסולת ממש, מכל מקום כיון דבורר לאוכלו למי שראוי הוא לו והוא מותר להאכילו, הו"ל בכלל בורר אוכל ומותר, ואם כן פשוט בספיקתו דאין בזה שום איסור, הכלל דלא אסרה תורה אלא לברור פסולת ולהניחו, אבל הבורר פסולת לאכלו אם כן הפסולת נעשה אוכל, ומותר לבררו ולאכלו מיד ככל אוכל.

וכן שמעתי מהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א והגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דשני מיני אוכלים מעורבים, ובמין אחד אינו מעונין, מותר לברור את זה כדי לתתו לאחר ויאכלנה לאלתר.

ובארחות שבת (פרק ג' הערה ה') מובא שכתב הגאון רבי שמואל אויערבאך שליט"א: מסתמא אסור להוציא אוכל שאינו מעוניין בו, ולהושיטו לבין המסובים למצוא מי שרוצה לאוכלו, ולא מיבעי בלא מצא דמסתמא חשיב בורר, אלא אף במצא מי שיאכלנו מכל מקום בכה"ג עיקר פעולתו להוציא מה שאינו מעוניין בו. והוא הדין אם מושיט את האוכל הזה לאדם מסויים, ומנסה לשכנעו לאכול או להאכילו בע"כ, עיקר פעולתו היא הוצאת אוכל שאינו מעוניין לאכול. אף שאם היתה תערובת אוכלין ומוציא אחד מהם על מנת להושיטו לאדם מסויים ולשכנעו לאכול, חשיב שפיר בורר אוכל על מנת לאכול לאלתר, אף אם הלה התעקש ולא אכלו, מכל מקום בנידון הנ"ל עיקר פעולתו להוציא מלפניו את המין שאינו מעוניין בו.

וכן כתוב בקובץ בנתיבות ההלכה (היו"ל ע"י והגית גליון 23 עמ' 6) בשם הגאון רבי אהרן יהודה לייב שטיינמן שליט"א: מי שאינו רוצה לאכול את העור של העוף, אע"פ שיש אחרים בשולחנו שאוכלין אותו, אינו יכול להוריד העור ולחפש מי שרוצה לאכלו, רק אם קודם שמורידו מהעוף סיכם עם אחד שרוצה את זה, אז אינו נחשב שמוריד הפסולת רק שמורידו ליתן לשני, שאצלו זה אוכל. [ויש לציין שלגופו של ענין אם הורדת העור מן העוף חשיב כבורר, נחלקו בזה פוסקי זמנינו, ויעו"ש בקובץ הנ"ל (עמ' 41 סעיף ו') שמובא בשם הגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל שעור העוף והדג ובשרם חשיב מין אחד, ומותר להסירם לאכול העוף לאחר זמן אף אם הוא איסטניס ושונא לאכול את העור].

הוצאת הגרעינים ממילון

ברמ"א (סימן שי"ט סעיף ג') איתא: ושני מיני דגים מקרי שני מיני אוכלים, ואסור לברור אחד מחבירו אלא בידו כדי לאכלן מיד, אף על פי שהחתיכות גדולות וכל אחת ניכרת בפני עצמה. ובמשנה ברורה (ס"ק י"ד) כתב: רוצה לומר דמכל מקום שייך בזה ברירה, כיון שאין מסודרות כל מין בפני עצמו אלא מעורבין ביחד.

ובבן איש חי (ש"ב פרשת בשלח סעיף ז') כתב: אבטיחים שקורין בערבי רק"י שיש בקרבם גרעינין הרבה מפוזרים אנה ואנה, העליתי בסה"ק מקבציאל שיקח החתיכה בידו וינתז בכח בעודה בידו להשליך ממנה הגרעינים בהתזה זו, ומה שלא יפול בהתזה מחמת שדבוקים בה הרבה שרינן ליה להוציא הגרעין בידים, דחשיב זה דרך אכילה בכך שאין מחייבין אותו לתת החתיכה כמו שהיא בפיו, ויוציא הגרעינים בפיו, דאין זו דרך אכילה, מיהו טוב להוציאם על ידי שינוי קצת לדחותם כלאחר יד.

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ג' הערה ק"ו) כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דהגרעינים שנשפכים בקלות מן המילון, לא חשיב כלל מעורב, וגם לגבי הגרעינים הבודדים שנשארים, יש לומר שמכיון שגם הם אינם דבוקים ומחוברים רק כמונחים למעלה, ואין צריך כלל הבחנה להסירם, כעין שצריכים בהורדת השומן מעל גבי החלב וכיו"ב, מסתבר דגם ליכא איסור ברירה, ועל כל פנים סמוך לסעודה מותר.

וכן בשבות יצחק (בורר עמ' צ"ג) כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל דגרעיני מילון שהם דבוקים ומחפים את חלקו הפנימי, הרי הם כקליפת הפרי שמותר להסירה כדי לאכול לאלתר [ובהלכות שבת בשבת ח"א עמ' תרס"ד כתב בשם מרן זצוק"ל דמותר להוציא את הגרעינים המקובצים בתוך המילון ולשופכם, והגרעינים הדבוקים במילון יסירם על ידי ניעור].

וכן בארחות שבת (פרק ג' סעיף צ"ט) כתבו: המכין מילון לאכילה וחתכו לשני חצאים, רשאי לשפוך ממנו את הגרעינים עם המשקה שבתוכו, ורשאי לנקות בכף את תוך המילון משארית המשקה והגרעינים הדבוקים בו, דהגרעינים והמשקה האלו הם כקליפה המונעת את לקיחת האוכל.

וכן שמעתי מהגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א דמותר להסיר את הגרעינים מתוך המילון, ואין בזה משום איסור בורר.

ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ל"א סעיף ה') כתב דהאוכל מילון, אם הגרעינים מחוברים לגוף הפרי מותר להוציאם בשעת אכילתם, ובביאורים שם כתב: בבן איש חי פרשת בשלח אות ז' כתב שמותר להוציא גרעיני האבטיח דהוי דרך אכילה, ואמנם יש חולקים על היתר זה וכמ"ש במאמר מרדכי בסימן שי"ט ס"ק ז', ע"ש. מכל מקום יש לצרף מש"כ במג"א בסימן תק"י ס"ק ד' בשם הים של שלמה, שאם הפסולת מחוברת לאוכל בדרך גידולו אין בזה משום איסור בורר, משום שאינו נחשב שני מינים, ולכן כל שהגרעינים עדיין אחוזים בעיקרן אין בזה משום בורר, אם עושה זאת בשעת האכילה. וכן מנהג בני ספרד להקל בזה. והרוצה לצאת מידי ספק, ינער את האבטיח והגרעינים יפלו מאליהם, וכ"ש אם מושך ביד אחת את האוכל וביד השניה את הפסולת דיש להתיר.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן ע"ד בורר אות ז') כתב: אבטיחים צהובים יש לעשות ע"י התזה [היינו ניעור], ואם אי אפשר יכול ליקחם [ביד] אם אינו יכול על ידי זריקה מפיו כשיאכל, ואם יכול על ידי זריקה מפיו באכילתו יעשה דוקא כן.

ובחוט שני (שבת ח"ב עמ' צ"ב) כתב: גרעיני מילון, אם אינם מחוברים אלא מונחים סתם בתוכו אין בזה תערובת כיון דהם עומדים בפני עצמם, ומותר להסירם או לנענעם עד שיפלו. ואם הם מחוברים למילון, יש מקום לדון שמותר להסירם כדין קליפות הפירות, דמה לי קליפה חיצונית מה לי קליפה פנימית, אמנם יש לומר דהסרת הקליפה החיצונה מותר משום שאי אפשר להגיע להאוכל באופן אחר, ועל ידי זה נקבע שהסרת הקליפה הוא דרך אכילה, ולפי זה אם הקליפה היא פנימית [או כהך דגרעיני מילון] שיכול להגיע להאוכל גם בלא הסרתו, אין היתר דהסרת הקליפה, ולסברא זו יש לומר בפרי שיש לו קליפה חיצונית כתפוז וכדו', אם חתך את הפרי לכמה חלקים באופן שיכול לאוכלו אף בלא הסרת הקליפה יהיה אסור להסיר הקליפה, מכל מקום יש לומר כיון שהדרך לקלף אם כן נעשה הקילוף ל"דרך אכילה", לא נשתנה ענינו לומר דבכה"ג הסרת הקליפה אינה דרך אכילה, ולמעשה מותר לקלפו אף בכה"ג. ולמעשה אסור להסיר או לנער את גרעיני המילון אם הם מחוברים, ואם מוציא את הגרעינים מן האוכל יחד עם מקצת מן האוכל מותר. ושיעור האוכל הוא שאחר הוצאתם עדיין שייך שיצטרכו לברור האוכל ולאוכלו [אבל אין צריך שיעור חשוב], דאי לאו הכי הרי האוכל נהפך להיות פסולת, דאין סופו להאכל, ואינו אלא כמגדיל את הפסולת.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א והגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א, דהחותך מילון לשתי חצאים אסור לנער את הגרעינים עם המשקה שבתוכו, ורשאי לנקות בכף את תוך המילון משארית המשקה והגרעינים הדבוקים בו, דהגרעינים והמשקה האלו הם כקליפה המונעת את לקיחת האוכל.

וכן מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דהחותך מילון לשתי חצאים יש להחמיר לא לשפוך ממנו את הגרעינים עם המשקה שבתוכו, אלא יש לחתוך פרוסות מהמילון ויקח את האוכל מתוך הפסולת.

אליבא דהלכתא
רשת כוללי פרנ
שנועי ישיבות חברת אהבת שלום

לפזר ולשטוח מינים שונים המעורבים זה בזה בכדי לבררם

בארחות שבת (ח"א עמ' קע"ו) כתב: בגמ' שבת דף ע"ד ע"א איתא דרב ביבי הגיש לפני אורחים כלכלה של פירות, והיו הפירות מעורבים בפסולת, ולא ברר את האוכל מן הפסולת אלא שטח ופיזר את כל התערובת לפני האורחים, ונסתפקו בגמ' אם נהג כן משום איסור ברירה, דסבר דאפילו אוכל מן הפסולת אסור לברור, ועל ידי מעשה השיטוח אין כאן ברירה, משום דהאוכל נפרש מאליו מן הפסולת, או שעשה כן מטעם אחר, עיי"ש. ומבואר בגמ' דשיטוח תערובת של אוכל ופסולת לפני מי שבא לאכול אין בו איסור בורר, ויש שלמדו מזה ששיטוח פירות אינו בגדר מעשה ברירה כלל, ומעתה יהא מותר לשטוח פירות או כל תערובת אחרת באופן שהפירות והפסולת מתרחקים זה מזה עד שאינם בגדר תערובת, ואחר כך למיין כל מין למקומו, ויש שאסרו בזה, ועיין בהערה ביאור ב' הדעות האלו.

ובהערה קל"ג כתבו: לכאורה נראה לבאר את צדדי ההיתר והאיסור בנידון זה של פיזור תערובת על מנת למיינה, במה שיש לחקור בעיקר מהות מלאכת הבורר, דיש מקום להבין דעיקר מלאכת הברירה היא הוצאת אחד המינים (או חלק ממנו) מהתערובת, כאשר הוצאה זו אינה נעשית במקרה אלא באה מתוך הבחנה בין האוכל ובין הפסולת או בין ב' המינים השונים, דמתוך שמבחין הוא בין שני המינים בוחר הוא באחד מהם ומפרידו מהתערובת, והוצאת המין הזה תוך כדי הבחנה בין המינים היא עיקר המלאכה, אלא רק התכלית שלמענה נעשית מלאכת הברירה, והיינו שמלאכת המחשבת של ההפרדה של התערובת תוך כדי הבחנה בין אוכל לפסולת נעשית לשם תיקון האוכל. ולו יצוייר מעשה של ברירה בלי שיהיה האוכל נתקן מהפסולת יהיה בזה עדיין שם מלאכה, רק שאינה מביאה לתכלית של המלאכה, והוי בגדר מלאכה שאינה צריכה לגופה. וכן לו יצוייר שיעשה מעשה שעל ידו יהא האוכל מונח בפני עצמו בלי פסולת המעורבת בו, אך לא עשה שום מעשה של הבחנה בין אוכל לפסולת, אין כאן מלאכה כלל. ויש מקום להבין באופן אחר, דכל עיקר המלאכה היא להביא לכך שהאוכל יהא מתוקן מן הפסולת שבו, ואם עשה כן בכוונה הרי זה חייב אף שלא עשה שום מעשה של הבחנה בין אוכל לפסולת. ולכן בנידון דידן שמפזר את כל התערובת על מנת למיין אחר כך את האוכל לחוד והפסולת לחוד, הרי זה תלוי לכאורה בספק הנ"ל, דהפיזור הזה הוא מעשה שנעשה בכל התערובת ללא שום הבחנה בין אוכל לפסולת, ולכן לפי הצד הראשון אין מקום לאסור כלל את הפיזור, ואחרי שכל התערובת התפזרה ושוב אין כאן תערובת, מותר למיין כל מין בנפרד, אך אם ננקוט דכל עיקר המלאכה הוא התיקון של האוכל מהפסולת המעורבת בו, אם כן עצם הפיזור צריך להיאסר, שהרי על ידי הפיזור נמצא האוכל עומד בפני עצמו בלי קלקול של פסולת, וצריך לדחוק דלהך צד מה שהתירו בגמ' את שיטוח הפירות הוא משום שעושה זאת תוך כדי הגשה לאכילה, ובכה"ג שלא עשה את מעשה הברירה להדיא אלא דרך שיטוח ופיזור בטל ממנו שם ברירה, ודו"ק, אבל לשטוח פירות על מנת למיין אותם אין להתיר.

ובחוט שני (שבת ח"ב עמ' פ"ז) כתב: בגמ' שבת (דף ע"ד ע"א) גרסינן, כי אתא רב דימי אמר שבתא דרב ביבי הואי ואיקלעו רב אמי ורב אסי, שדא קמייהו כלכלה דפירי [ולא רצה לברור האוכל מתוך העלין ולתת לפני כל אחד ואחד, אלא שטחן והם נוטלים ואוכלים, ובשטוח זה נפרש האוכל מאליו. רש"י], ולא ידענא אי משום דסבר אוכל מתוך פסולת אסור, אי משום עין יפה הוא דמכוין, המבואר בגמ' שמותר לפזר ולהפריד תערובת של כמה מיני אוכלים, אף אי נימא דאסור לברור אוכל מתוך פסולת, והיינו טעמא יש לומר דכיון שאין כוונתו להפריד בין המינים, אלא רק שיהיה מזומן לפני כל אחד מהפירות, וכמו לאידך גיסא דמשום עין יפה הוא דמכוין, והיינו כדי שיראה שיש כאן הרבה פירות, דאין כאן כונה לעשות מעשה ברירה, אמנם ממש"כ רש"י וז"ל "ובשטוח זה נפרש האוכל מאליו", לכאורה משמע דההיתר הוא משום דאין כאן מעשה ברירה כיון שעל ידי זריקת הפירות הם נפרדים זה מזה מאליו, ואין ההפרדה ביניהם מתייחסת אל האדם הזורק, שהרי אין הוא הבורר אחד מחבירו, ונמצא לפי זה שמותר לקחת תערובת של כמה מינים, ואף אוכל ופסולת לעשותו "לא מעורב" על ידי זריקתם וכדו', כיון שאין זה מעשה ברירה, ולפי זה אפשר דאף אם כוונתו להפריד בין מין למין ושיתוקן האוכל מן הפסולת לא חשיב ברירה, וצ"ע למעשה.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן ע"ד בורר אות י"א) כתב: האם מותר לברר כפות ומזלגות ע"י שיזרקם קודם על השולחן ויפרדו (כי הא דשבת ע"ד ע"א ושדא קמייהו וברש"י שם), תשובה: היא עצה טובה.

וכן בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ג' הערה ו') כתב דמרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל העיר מגמ' שבת דף ע"ד ע"א רש"י ד"ה ושדא קמייהו (שפירש מעשה דר' אמי ור' אסי דאיקלעו לבי רב ביבי ושדא קמייהו כלכלה דפירי, ופרש"י דכיון דלא רצה לברור האוכל מתוך העלין, שטחן לפניהם כדי שיטלו ויאכלו, ובשטוחין האוכל נפרס מאליו), דמשמע שמותר אדם לפזר ולשטוח מינים שונים המעורבים זה בזה, כדי שיהא מותר לאדם לברור (ואולי גם לו עצמו) אפילו את הפסולת כשהמינים כבר אינם מעורבים זה בזה, ואפילו לשם שימושם אחר זמן.

וכן שמעתי מהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל, הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א והגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א, דמותר לשטוח תערובת כדי שתתפזר באופן שכבר אין עליה שם תערובת כדי למיין ולסדר אחר כך כל דבר במקומו, כגון לזרוק סכו"ם על השולחן באופן שיתפזרו ויהיו מרווחקים זה מזה כדי למיינם ולסדרם אחר כך כל דבר במקומו.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א והגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א, דמותר לפזר ולשטוח מינים שונים מעורבים זה בזה בכדי לבררם, ואין בזה משום איסור בורר בשבת כי הא דרב דימי (שבת דף ע"ד ע"א).

וכן בהלכות שבת בשבת (ח"א עמ' תר"כ) כתב: היו לו כלים מעורבים וכדו', יכול לשטוח אותם לפניו עד שיתבררו מאליהם, ולאחר זמן למיין אותם. ועיי"ש בהערה.

ובספר אוצרות השבת (פרק ג' סעיף ה') כתב בשם הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א דמותר לפזר ולשטוח מינים שונים המעורבים זה בזה בכדי לבררם, אלא דהוסיף דקשה להשתמש בעצה זו למעשה, דבמציאות קשה לפזר על ידי זריקה שיתפזרו לגמרי.

ובשבות יצחק (בורר פרק ז') כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל דאין היתר לברור על ידי שיטוח עיי"ש.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דאין לשטוח תערובת כדי שתתפזר באופן שכבר אין עליה שם תערובת כדי למיין ולסדר אחר כך כל דבר במקומו, דזהו תחילת הברירה, אלא אם זה קרה שהתפזר מותר אחר כך למיין ולסדר כל דבר במקומו.

ועיין בספר שערי זבולון (שבת סימן מ"ז אות ג') מה שכתב לדון אם יש בזריקת מינים שונים מעורבים משום איסור זורה.

שטיפת פירות בשבת

בשו"ע (סימן שי"ט סעיף ט') איתא: אין שורין את הכרשינין, דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת. ובמשנה ברורה (ס"ק כ"ט) כתב: והוא הדין תפוחי אדמה וכל כי האי גוונא לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק מעליהם.

ובחוט שני (שבת ח"ב עמ' פ"ז) כתב: תנן במס' שבת (דף ק"מ ע"א) אין שולין [שורין] את הכרשינין ולא שפין אותן, אבל נותן לתוך הכברה או לתוך הכלכלה, ופרש"י, אין שולין - מציף עליהם מים בכלי לברור פסולתן, כדתנן במס' ביצה (דף י"ד ע"ב) אף מדיח ושולה. ולא שפין אותן - ביד להסיר פסולת דהוה ליה בורר, אבל נותן לתוך הכברה, ואע"פ דפעמים שהפסולת נופל דרך נקבי הכברה ונמצא נתברר מאליו, ע"כ. ובמשנה ברורה (ס"ק כ"ט) כתב: כרשינין הוא מאכל בהמה, והוא הדין תפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם. עוד כתב שם (ס"ק כ"ח) הוא הדין אם יש פסולת ואוכל מעורבין אסור ליתנם במים כדי שיפול הפסולת למטה כגון עפר, או שיציף למעלה כגון תבן. ויש לעיין מאי שנא דאסור בשבת לקנח פירות מן הלכלוך שעליהם, מהא דמותר לקלוף שומים ובצלים ופירות בשבת אם קולף לאכול לאלתר, ואסברא לן הביאור הלכה טעמא דהיתר דקילוף, דכיון דאי אפשר בענין אחר ודרך אכילתו בכך לא מקרי פסולת מתוך אוכל, שאינו אלא לאכול התוך, וכל שהוא לאלתר שרי, אבל להניח אסור דלא עדיף מאוכל מתוך פסולת, עיי"ש. ולפי זה הכי נמי לשתרי לקנח הלכלוך מהפירות, דאי אפשר בענין אחר ודרך אכילתו בכך. ואפשר לחלק דשאני הדחת פירות במים דהוי כמו ברירה בכלי כיון שהמים מסייעים להפרדת התערובת, וברירה בכלי אסור אף אם הוי כעין קילוף פירות, דלא מהני בזה להתיר משום דאי אפשר בענין אחר, משא"כ הקולף בסכין לא מיקרי בורר בכלי, שהרי אין חיתוך הסכין עושה את ההפרדה אלא לאחר שחותך מפריד ביניהם, וכן משמע ממתני' הנ"ל דביצה דתנן הבורר קטניות ביו"ט וכו' בית הלל אומרים בורר כדרכו בחיקו בקנון ובתמחוי וכו', רבן גמליאל אומר אף מדיח ושולה, משמע דרשב"ג התיר יותר מקנון ותמחוי, והיינו דמדיח במים הוי דרך ברירה. ודע דהא דאסור להדיח פירות במים בשבת, ואין חילוק בין לשרות את הפירות במים וכדתנן במתני' אין שורין את הכרשינים, ובין ליתן על הפירות מים כגון לשוטפם תחת ברז מים, כיון שהברירה הוא בזה שהמים מסייעים לברירה וכנ"ל, וכן שמעתי שמרן החזו"א אסר רחיצת הפירות גם בברז מים [ויש לציין שבספר גנזי שערי ציון להגרבצ"צ במברגר זצ"ל (עמ' ל') כתב ששאל למרן החזו"א זצוק"ל האם מותר לרחוץ פירות בשבת. תשובת החזו"א: בתוך קערה, כדי להסיר חול ולכלוך אסור, ואם רק משום נקיון מחיידקים מותר. ולרחוץ תחת הברז הסברא נותנת להיתר, כמו שמותר לנגב פירות, אך צ"ע בזה].

עוד כתב שם בחוט שני (בעמ' פ"ח): במשנה ברורה (סימן שי"ח ס"ק ל"ז) כתב שמותר להדיח דג מלוח, כיון שיכולים לאוכלו על ידי הדחת מים צוננים אין איסור להדיחן חמין מכלי שני, והוסיף עוד (שם ס"ק ל"ז) שמותר אף לשרותו. וצ"ע אמאי אין בזה משום בורר שמסיר המלח מעל הדג, וראיתי שמתרצים דע"י שרייתו במים המים פועלים להוציא גם את טעם המלח ומפיג את חריפות הדג, והרי זה דומה לנותנים מים על גבי שמרים שקולטים את טעם היין, והוא הדין הכא, ואין לזה שייכות לאיסור בורר שבורר גם את טעם המלח ולא רק את ממשות המלח, משא"כ בפירות שבורר את ממשות הפסולת מן האוכל.

עוד כתב שם: בשו"ע (סימן שי"ח סעיף ב') כתוב: השוחט בשבת לחולה מותר הבריא לאכול ממנו חי בשבת, ובמשנה ברורה (ס"ק ו') כתב: ובלא מליחה דאסור למלוח בשבת, והדחה בעי משום דם בעין, משא"כ דם הבלוע בו ליכא איסור כל זמן שלא פירש, וכן משמע קצת בגמ' (שבת דף קכ"ח ע"א) דבשר שאינו מלוח אינו מוקצה משום דחזי לאומצא, ולא מחלק בגמ' בין הודח הדם ללא הודח. וצ"ב מ"ט ליכא בהדחת הדם משום בורר, וי"ל משום דלח המונח על היבש אין על זה שם תערובת. ועוד יש לומר דכיון דנשאר גם דם בתוך הבשר, אם כן אינו מברר את הבשר מן התערובת של הדם אלא רק מחמת האיסור, ואפשר דבכה"ג אין בו משום בורר.

ובעמ' צ' שם כתב: מותר לשטוף פירות מן הריסוס שעליהם כשאין בהם ממשות מן הריסוס, כן פסק מרן החזו"א, והיינו טעמא כיון שאין כאן היכר של לכלוך ועצם הלכלוך, אלא רק מחמת שחוששין שמא יזיק. רחיצת תפוז מחשש ביצי תולעים שנמצאים עליו [כנימות], אם באמת יש תולעת על הקליפה הוי בורר, וצריך ליקח הקליפה עם מקצת הפרי, ואם רוצה לרחוץ סתם אף שלא רואה שום ביצי תולעים ומכל מקום רוצה לרחוץ כדי להיות בטוח שאין שם כלום, אין בזה איסור, דהוי כקסמין הנמצאים במים.

וכן בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ג' סוף סעיף כ"ב) כתב דשמע מפי מרן החזו"א זצוק"ל דמותר לחטא פירות נקיים על ידי שריה בחומר מחטא.

וכן בשו"ת באר משה (ח"א סימן ל"ח אות ג') כתב: נשאלתי מת"ח גדול אחד האם שרי להדיח הפירות ביום השבת כדרך בני אדם שדרכם להדיח מהעפרורית שאיננו נראה כל כך, ועיקר כוונתם להדיח מצד בריאות הגוף, כי שמע שרב אחד אסר. השבתי לו שאין שום יסוד לאסור.

ולפענ"ד כבר נהגו העולם להדיח, ושרי כהמנהג. ומה דאיתא בשו"ע (סימן שי"ט סעיף ח') ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת דהוה ליה כבורר, היינו פסולת הנראה, דומיא דרישא דאין שורין את הכרשינין כדי להסיר הפסולת, ולפי דעתי הוא דבר פשוט ואמת, ויפה נהגו העולם להתיר.

ובח"ו סימן קי"ב כתב: הביא דעת הגאון בעל אגרות משה להתיר להדיח פירות וירקות שיש עליהן הרבה לכלוך שניכר לעין סמוך לאכילתן, ובהג"ה מביא מספרי באר משה ח"א סימן ל"ח שאני אוסר בכה"ג גם סמוך לאכילתן. ולפענ"ד דברי האגרות משה תמוהין, ועיין בקונטרס השבת להאדמו"ר מסקולען (בריש ספר שו"ת שארית ישראל) אות א' שהחמיר מאוד בכה"ג לאסור גם כשאוכל מיד, והביא ראיות נכונות באריכות רב ובבקיאות גדולה. ומה שרוצה האדמו"ר מסקולען להחמיר גם באבק שאיננו ניכר לעין הוא חומרא יתירה, והרוצה להחמיר יחמיר לעצמו, אבל לא יורה לאחרים, והמדיח הפירות מערב שבת כעצת האדמו"ר מסקולען כשאפשר וסגי, טוב עושה.

וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן נ"ב אות א') כתב: בענין אשר שאלת אם מותר לשטוף ענבים בשבת כדי להסיר הלכלוך, עפ"י המבואר או"ח סימן שי"ט סעיף ח', והיא משנתינו בשבת דאין שורין את הכרשינין מטעם בורר, אתו"ד, רגיל אני להורות דאם השטיפה רק מפני הנקיון כרגיל היום, אבל אין ממש של פסולת המעכב את האכילה, מותר להדיחן בלי פקפוק, אבל אם יש פסולת ממש וזה שכיח הרבה, הרי זה ככרשינין וכתפוחי אדמה שהזכיר המ"ב ואסור.

וכן כתב בתשובות והנהגות (ח"ב סימן קפ"ה אות ז'): לרחוץ פירות שמעורב בהם פסולת כמו ענבים, יש אומרים שאם מונח בידו ושוטף ואוכל מיד לא נקרא בורר ומותר, אבל יש לעיין בדבר כיון שזו דרך השטיפה תמיד גם כששוטף כמה שעות קודם ומניח בכלי לאכול אחר כך, וכיון שהדרך לברור כן גם לזמן מרובה לא הותר כה"ג כיון שזהו דרך ברירה (וכמו שמצינו בשו"ע סימן שי"ט סעיף ח' שאין שורין הכרשינים להציף מים עליהם להסיר הפסולת, ובמ"ב שם כתב והוא הדין תפוח אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם, עכ"ל ע"ש). ונראה בזה לכאורה שאם לא נראה בעין לכלוך, רק שוטף לזהירות בעלמא של לכלוך שאינה נראה לעין, בודאי מותר שאין זה בורר כלל, שאין לפניו פסולת, ויש לומר דשרי אף שמוצא כאן ושם איזה פסולת שנראה לעין ושוטף הכל, דאף שיש אפשרות לברר הפסולת כדין עם אוכל ולא לשטוף הכל, מכל מקום כיון שברחיצה מועיל לכל מקום ולכן עביד כה"ג, ועיקר כוונתו היא הרחיצה בכל מקום לזהירות, לכן אף אם רואה לכלוך, כיון דמתכוין בעיקר שמה לנקות, לכן מותר. ובעיקר מה שיש לצדד להתיר הוא דהנה בעצם בכרשינים גופא צ"ב, כיון דאי אפשר להסיר הלכלוך כי אם בהטלת מים עליהם למה לא מיקרי דרך אכילה, ועל כרחך כיון שכן דרך ברירתו כשעושין להניח, ודרך ברירה זו רגיל שתיעשה בברירה דלהניח, לא מהני אף כשעושה לאכילה (ועיי"ש בביה"ל שהביא מהפרמ"ג שנסתפק אם יש בזה חיוב חטאת, ודעת הביאור הלכה דהוא מהתורה, וברם בדעת הרמב"ם מצדד בשער הציון דהוא מדברי סופרים, יעוש"ה). ואם כן יש לצדד דכל זה כשהלכלוך ניכר תיכף לעין, אז חשיב דרך ברירתו להניח, אבל מה שרוחץ לזהירות ויש ומוצא לכלוך ושוטפן לא מיקרי דרך ברירה להניח, כיון שלכלוך זה לא ניכר וידוע תחלה והוי דרך אכילה, ואכתי צ"ב. ולמעשה כשיש מעט מאוד לכלוך ורוחץ הכל יש להתיר, אבל רק כשנמצא בידו כשרוחץ ובצירוף דעביד כן מיד לאכול, שיש מחלקים בין הצפת מים בכלי לבין הדחה על ידי קילוח מים עליהם, עיין בזה בארוכה בקצות השלחן ח"ח עמוד ק"ו, ומכל מקום לכתחילה גם כן דעתו דיש ליזהר לעשות כן מערב שבת, יעוש"ה, ולכן בפירות לכתחילה ראוי לרחוץ בערב שבת דווקא וליזהר בכך, ואם שכח ויש רק פה ושם איזה לכלוך, ועיקר הרחיצה על ידי הדחה הוא בשביל כל הפרי במקומות שאין נראה לכלוך לעין, אף שיש פה ושם איזה לכלוך ראוי להתיר, אבל דוקא כששוטף בידו להיות מוכן מיד (וכן באגר"מ או"ח סימן קכ"ה מסיק להתיר הדחה בידו סמוך לסעודה, ע"ש). אבל אם מלא לכלוך חוששני לאיסור תורה כשרוחץ אפילו סמוך, ואין דעתי להתיר אפילו מיד, אף שיש מפוסקי זמנינו שהתירו בזה (ולדברינו דבמלא לכלוך הדרך לעשותו בלהניח, נדחו הראיות להתיר, דבכל האופנים דחזינן להתיר הדחה מלכלוך יש לומר דהיינו משום שאין עיקר דרכם בלהניח). ויעוין עוד מש"כ בח"א סימן רי"א.

וכן מהגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א שמעתי דבביתו נהגו לשטוף את הפירות בערב שבת.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סימן ל"ח אות א') כתב: ע"ד אשר כהד"ג האריך באיסור הדחת פירות בשבת מהאבק שעליהן, כיוצא מדברי השו"ע (או"ח סימן שי"ט) והמשנה ברורה שם (ס"ק כ"ט), הנה ראיתי בספר שביתת השבת (מלאכת בורר באר רחובות אות נ') שהעיר על זה דמאי שנא מהדחת כלים שמותר אף לבו ביום, ואפילו לשפשף את הכלים מותר, וכתב, ונראה דאינו אלא מדרבנן, משום דהו"ל לתקן מאתמול, משא"כ כלים שנתלכלכו בשבת, וצריך אותם לבו ביום, לא גזרו, עיי"ש. ואם כן לפי זה אם רחץ הפירות מערב שבת, ונתלכלכו בשבת היה מותר, אבל דבריו המה כנגד דברי הפמ"ג שם, שהוכיח מדברי רש"י דהוי בורר ממש, ובביאור הלכה שם חיזק דבריו בראיה מדברי הש"ס בבלי וירושלמי, עיין שם, וכמש"כ הדר"ג. וגם בנוגע לאכול לאלתר, דיש לדמות לכאורה למה שאיתא שם (סוף סימן שכ"א) בשומים ובצלים מותר לקלוף אותם לאכול לאלתר, ובביאור הלכה שם הביא מדברי המאמר מרדכי, דאף דהוי פסולת מתוך אוכל, כיון דאי אפשר בענין אחר ודרך אכילתן בכך, לא מקרי פסולת מתוך אוכל, שאינו אלא לאכול התוך, עיי"ש, ועיי"ש בפמ"ג (בא"א בסוף הסימן), ומהאי טעמא כתבו איזה מגדולי מחברי זמנינו, להתיר הדחת פירות מאבק שעליהם לאכול לאלתר, היכא שלוקח הפירות בידו ומדיחם, כמ"ש בקצות השלחן (סימן קכ"ה בד"ה ט"ז), אבל שפיר הביא כהד"ג מדברי הפמ"ג שם, דכתב בפירוש דאף לאכול לאלתר אסור, ואולי מיירי דוקא במדיחם בכלי, וצ"ע. אמנם היה נראה, כיון דהטור והשו"ע דייקו לומר רק דהו"ל כבורר (וכן דייק בשו"ע הרב

שם סעיף י"א), ודייק מזה הפמ"ג שם דס"ל דלא הוי בורר ממש, וסיים רק בלשון "אפשר" חייב חטאת, עיי"ש. ובזה על כל פנים מכדי ספיקא לא נפקא אם הוי איסור דאורייתא או רק דרבנן, וגם בנוגע לאכול לאלתר, שכתב הפמ"ג "די"ל" דכיון דנברר בפעם אחת, הפסולת ואוכל בשוה, כבורר פסולת מתוך אוכל דמי ואסור, עיי"ש. כתב רק בלשון "דיש לומר" כנ"ל, ולא הוי ליה פשיטא כל כך, וכן משמע לכאורה בספר מגן אבות, הובא בס' טל אורות (מלאכת בורר), שכתב בענין אכילת דגים שיקחם ביד שמאל, ולהפריש האוכל דהו"ל אוכל מתוך פסולת, אבל לא יטול העוקצין, דאם כן הו"ל פסולת מתוך אוכל, ואע"ג דעושה בשמאל, מכל מקום איסור איכא, עיי"ש. ומה שכתב בשמאל לא הוי רק איסור, צ"ע מדברי החיי אדם והובא במ"ב (סימן ש"מ ס"ק כ"ב), דכל המלאכות חוץ מכותב חייב בין בימינו ובין בשמאלו עיי"ש, ואין הספר לפני כעת לעיין שם, ואם היה סבירא ליה דבבאים בבת אחת הוא בודאי כפסולת מתוך אוכל, לא הוי מחליט דבהחזקת העוקצין בידו השמאלית הו"ל כאוכל מתוך פסולת, אלא דבאמת יש בדגים גם שאר צירופים וכמבואר שם, ועיין בביאור הלכה שם (סעיף ד') ובספרי מנחת יצחק (ח"א סימן ע"ה). ובזה היה אפשר לומר, דבשעת אכילה ממש, דלכמה פוסקים לא שייך בורר כה"ג, וכדאיתא בברכי יוסף, והובא בביאור הלכה שם (סעיף ד'), והוסיף להביא מדברי הראשונים שפליגו בזה. וכנראה שהפמ"ג ס"ל כהמקילים, שכתב בא"א (סוף סימן שכ"א) וז"ל: אכל מיד ל"מ נותן לפה שרי (כבסעיף שי"ט סעיף י"ו), עכ"ל. אמנם הראיה (מסימן שי"ט סעיף י"ו) צ"ע, דאדרבה משם מוכח להיפך, דדווקא התם שרי משום דלא שייך שם ברירה במה שמעכב על ידי פיו, וכמו שכתב בביאור הלכה שם, וצירף בביאור הלכה שם שיטה זו לענין ברירת עצמות מתוך דגים, עיי"ש, ונהי צריך לומר באמת לשיטה זו דמה דאיתא בכרשינין דאין שפין אותם ביד, לא מיירי בשעת אכילה ממש, ובזה גם בנידון דידן בצירוף שיטה זו, וגם בצירוף מה שראיתי בספר תהלה לדוד (סימן שי"ט אות ד') בענין קולף שומין ובצלים, דאף שלוקח הפסולת וזרקו, כיון שהפרי נשאר בידו זה מקרי אוכל מתוך פסולת, עיי"ש, ומזה ראיה לדברי הקצות השלחן הנ"ל, ובזה אם בשעת אכילה ממש נוקט הפירות בידו ומדיחן יהיה שרי, וביותר אם יעשה על ידי שינוי, דהרי כתב בפרישה על הטור בדין דכרשינין הנ"ל, וז"ל: ובורר אפילו לאוכלו מיד אינו מותר אם לא ע"י שינוי, עיי"ש, אבל מכל מקום צ"ע אם לעשות מעשה לכתחילה, במקום שקרוב לבוא לידי איסור דאורייתא, והצדק עם כהדג"ק באזהרתו בזה.

ומהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דאין לשטוף פירות מתחת לברז מלכלוך שהיה עליו בשעת ברייתו, כמו שכתב במ"ב (סימן שי"ט ס"ק כ"ט) דתפוחי אדמה וכל כי האי גוונא לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם. וכן לשטוף תפוזים מהכנימות הדבוקות בו אסור, דזה כלכלוך שהיה עליו משעת ברייתו, אולם לשטוף פירות מלכלוך שנדבק עליו אח"כ מותר כדי לאוכלו לאלתר.

שוב ראיתי בקובץ בנתיבות ההלכה (גליון 29 עמ' 27) שהאריך שם הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א בדין שטיפת פירות בשבת, ומסיים שם: וזכינו לדין שמהות מלאכת בורר היא פעולה שבאה לגמר מלאכת הפרי שהיה מקולקל מתחילת יצירתו ועתה מתקנו. ומעתה אתי שפיר הא דאסר המ"ב תפו"א בדוקא, דהתם הלכלוך הוא מתחילת יצירתו, והרי זה תיקון המתיחס להוצאתו מהקרקע, משא"כ שטיפת פירות מלכלוך שנדבק עליהם הרי זה קלקול מיקרי במה שכבר היה פרי, והסרתו נחשבת כתיקונא אוכלא ולא גמר מלאכת הפרי, ודמי להיתר קילוף פירות והדחת כלים שזהו מסדר אכילה ולא פעולה בתיקון מלאכת הפרי, והוא הדין הדחת הירק שהתירו הראשונים (קניבת ירק ביוהכ"כ מן המנחה ולמעלה, וכתבו שם הרמב"ן והרשב"א דהיינו הדחת הירק לצורך הלילה), היינו בירקות הנכבשים, ובשעת הכבישה מזדהמים מדברים הנדבקים בהם, והדחתם מיקרי תיקונא ולא גמר מלאכת הפרי אלא הכנתו לאכילה.

ובס' באורח דוד (עמ' פ"ח סעיף קע"ה) מובא בשם הגאון רבי שמואל אויערבאך שליט"א שהגאון רבי דוד בהר"ן זצ"ל התיר לשטוף במים פירות וירקות, על כל פנים סמוך לאכילתן, ולא חשש לאיסור בורר.

וכן בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן קכ"ה) כתב: ובפירות מלוכלכין באבק אם יש איסור לרוחצן מדין בורר כמו שאסור לשרות הכרשינין במים להסיר הפסולת, וכתב במ"ב שה"ה תפוחי אדמה וכה"ג שכתב ידידי שכמדומה שאין העולם נוהגין כן, הנה האיסור בורר אף שהוא ברירת הפסולת שאסור אפילו לאלתר, פשוט שכיון שאי אפשר ליקח האוכל, ודרך אכילה הוא לרחוץ הפסולת, מותר כדי לאכול לאלתר כמו דמותר לקלוף שומים ובצלים לאכול לאלתר, כדכתב בביאור הלכה בסוף סימן שכ"א, עיי"ש. ומה שרוחצין העולם פירות הוא רק בכה"ג כשמביאין הפירות לאוכלם תיכף, ורק ברוב הפעמים רחיצת הפירות הוא רק ליתרון בעלמא, דהרבה בני אדם אוכלין אותם גם בלא רחיצה, ואז ליכא איסור כמו יין ומים צלולין שיש בהן קצת קיסמין דקין שראויין לשתות בלא"ה שמותר אף במשמרת, אף שהוא דרך בורר לשיטה הא' בסעיף י' שהלכה כן. ועיין במ"ב שהוא מחמת שראוי לרוב בני אדם, וכוונתו אף שלמפונקין אין ראויין. ואף הרמב"ם שאוסר במשמרת יודה בכאן דטעמו הוא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול כדאיתא במ"ב ס"ק מ"א, וברחיצה לא שייך זה. ותפוחי אדמה הם מלאים אבק ועפר שלרוב בני אדם ואולי לכולם אין ראויין בלא רחיצה, לכן אסור כיון שאינו לאכול לאלתר. והוא הדין כה"ג אם הוא באופן שאין ראוין לרוב בני אדם יהיו אסורין אם לא יהיה לאכול לאלתר. וקצת היה נראה לע"ד דרק ליתן לתוך כלי שיש בו מים כדאיתא בכרשינין שזה הוא מעשה בורר, כהא דמדיח ושולה בביצה דף י"ד, וכדכתב איסור זה במג"א ס"ק ט' ובחיי אדם כלל ט"ז סעיף ו' שאסור ליתן לתוך המים, אבל ליתן עליהם מים ואינו נותנם בהמים הוא דרך רחיצה ולא דרך בורר, ורחיצה לא נאסר בפירות כמו שלא נאסר בכלים, וקצת ראיה לזה למה שסברי האחרונים דגם בכל דבר שייך בורר, והביאו ראיה מברירת קנים לעשות חלתא ברש"י שבת דף ע"ד, עיין בחיי אדם סעיף ה', ומכל מקום הוא מפורש בשבת דף קי"ח דמותר להדיח קערות כשאפשר שיצטרך להם אף מערבית לשחרית, אלמא דרחיצת כלים מהלכלוכים שעליהם אין זה שייך לבורר, ואם כן הוא הדין רחיצת פירות אין להיות שייך לבורר, ופשוט שבקערות אף שאין ראוין לכל אדם מותרין להדיחן, לכן אפשר דהוא מטעם דבארתי דרק ליתן במים הוא מעשה בורר ולא ליתן עליהם מים, וצ"ע לדינא. אבל מה שראוי לרוב בני אדם אף שהוא משחרית לאחר המנחה, ומה שאינו ראוי אבל הוא לאכול לאלתר, מותר לרוחצם בכל אופן בבירור, ורק בזה נוהגין לרחוץ.

ובקצות השלחן (סימן שכ"ה ס"ק ט"ז) כתב: המשנ"ב ס"ק כ"ט כתב וז"ל, וה"ה תפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם, עכ"ל, והיינו ליתן התפוחי אדמה בכלי ולתת אח"כ מים הרבה בכלי שיצוף האבק על פני המים או שירד למטה, כמו שכתבנו בפנים, אבל אם לוקח התפוחי אדמה בידו ומדיחם ורוחצם במים, פשוט דאין זה בכלל בורר, והרי זה כמסיר הקליפה של הפרי דמותר סמוך לאכילה, ודבר זה מפורש בהרב המגיד פ"א מהלכות שביתת עשור דהרמב"ן והרשב"א פירשו קניבת ירק ביוהכ"פ דהיינו הדחת הירק, ומבואר שם דאין זה שייך לבורר כלל, וגם הרי מפורש בכל האחרונים בסימן שי"ח דמותר להדיח הערינג בצונן, אע"פ שמסיר הפסולת המלח והקשקשים, שו"ר בס' פקודת אלעזר שהביא ג"כ הא דהדחת ירק הנז'.

וע"ע מה שהרחיב הדיבור בזה בסימן קמ"ו ס"ק נ', ומסיים שם: זאת תורת העולה, דלכתחילה יש לאחוז הפרי בידו ולקנח העפר או להדיחו במים, ופירות שאי אפשר לאחזו ביד כגון ענבים שאם יאחזו האשכול בידו וידיח חושש שמא יתעקרו כמה גרגרים ויתפזרו וימאסו, מותר להניחם בתוך צלחת וישפוך עליהם מים פעם אחת ויריק תיכף המים, וישפוך עליהם פעם ב' ויריק המים עד שיהיו הענבים נקיים, ואם לא סגי בכך מותר לשרותם במים כמו שמותר בדג מלוח, ואם לא סגי בכך מותר לשפשפם בתוך המים כדי להסיר הלכלוך, ובסתם ענבים שאין רואין לכלוך עליהם אלא שהמנהג לרחצם לפני האכילה, יש עוד טעם להתיר לשרותם, דענבים ראויים לאכילה בלי הדחה, וכמה בני אדם אוכלין אותם כמות שהן, וממילא לא הוי בורר כמו שמותר לסנן יין עכור משום דמשתתי בלא"ה, ואפילו לשרות הענבים במים שיש בהם תמיסה רפואית היה נראה להתיר, אע"פ שעושים פעולת חיטוי נגד החיידקים, וכמו שמטבלין מרור בחרוסת לבטל הארס שבמרור בגמ' (פסחים דף קט"ז ע"א). אלא שמהסס אני להתיר, דגבי מרור הוי בדרך אכילה שאוכל המרור והחרוסת, אבל שריית ענבים במים שיש בהם תמיסה רפואית נראה כעובדין דחול וזלזול לשבת.

וממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמעתי דלכתחילה יש לשטוף בערב שבת את הפירות שרוצים לאכול בשבת, אולם אם לא שטפו בערב שבת אפשר להקל לשטוף את הפירות מתחת לברז בשבת.

וכן בהלכות שבת בשבת (ח"א עמ' תקס"ז) כתב בשם מרן זצוק"ל דרחיצת פירות מותרת תחת הברז לאלתר. ובעמ' תקס"ח כתב בשם מרן זצוק"ל: לא יתן פירות בתוך קערה עם מים וישהם בתוכו כדי להפריד מהם הלכלוך והאבק, אבל פירות נקיים שעושה כן דרך נקיון בעלמא מותר. אבל מותר ליתן פירות בתוך צלחת ולשטוף אותם תחת הברז, דבזה לא חשיב כשריה, שהרי שוטפן ומדיחן בברז, ומה שמחזיקים ע"י קערה לא גרע, דהוי כידה אריכתא, ואף זה חשיב כמתעסק באוכל ושפיר דמי.

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ג' סעיף כ"ב) כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דפירות או ירקות שרוצים לשוטפם במים מן הפסולת שלהם, יש להבדיל בין פסולת המעורבת עם הפירות, לבין פסולת הדבוקה על גבי הפירות, וכדלהלן: פירות או ירקות שמעורבת בהם פסולת כלשהי, ואין רוב בני אדם אוכלים כזה, אסור לתתם במים כדי שהפסולת תרד או תעלה מהם, וכן אסור לשטוף את הפסולת על ידי זרם מים, שכן גם בזה יש משום הפרדת הפסולת מן האוכל, אלא יכין וישטוף את פירותיו בערב שבת. ואולם אם הפסולת דבוקה בפירות, או שיש עליהם אבק או חומר ריסוס וכדו', מותר להסירו במים, וזה החילוק בין מנהג העולם להדיח פירות וירקות, לבין דינא דאיסור שריית כרשינים במים, דאפשר שניקוי דבר מן הלכלוך שעליו אינו נקרא בשם בורר אלא ניקוי. ופשיטא דמותר להסיר את האבק ואת חומר הריסוס וכדו' שעל הפרי, אף על ידי שפשוף הפרי או במטלית יבשה, מכיון שאין האבק וחומר הריסוס בעין, והוה כמסיר אבק ועפר מבגד שלא מצינו איסור ברירה. וגם את הלכלוך הדבוק בפרי מותר להסירו ביד לפני אכילת הפרי, דהא דמבואר דאין שפין את הכרשינין, היינו שמשפשף הכרשינים ביד להפריד בין הפסולת והאוכל, ואחר כך מוציא את הפסולת, או כמו שכתב באגלי טל מלאכת בורר סעיף ט"ז, שהשפשוף הוא בתוך המים וכוונתו להציף את הפסולת, ועיין גם בפסקי הרי"ד, דהיינו שמשפשף כדי להסיר את הקליפה, וצ"ל דכוונתו בקולף להניח או כאגלי טל הנ"ל. וגם יש לומר, דאין שפין היינו במשפשף הרבה כרשינים ביחד, ועל ידי זה נופלות הקליפות והפסולת, דהוה דרך ברירה, אבל הסרת הלכלוך מעל הפרי והוא אוכל את הפרי מיד, הרי זה דרך אכילה ושרי.

ובשולחן שלמה (סימן שי"ט הערה ל"ז) כתב שבעל פה אמר מרן זצוק"ל דיש לחלק בין דבר שמדרך גדילתו הוא מחוסר תיקון, כגון פירות וירקות הגדלים בעפר, וצריכים לנקותן כדי להכשירן לאכילה, לבין דברים שבאופן מקרי או שמרצון האדם התלכלכו, ודרך תשמישן ללכלכם ולנקותם כמו כלים, ולכן על אף שכרשינין ותפוחי אדמה מפורש במשנה ברורה שאסור לנקותן מאבק ועפר שעליהם, והיינו מפני שכך הם מטבעם, משא"כ פרי או כלי שנתלכלך אין זו ברירה אלא נקיון.

ובהערה ל"ח כתב שפסק מרן זצוק"ל דגם מותר לרחוץ תפוזים ולשפשפם היטב בגלל הכנימות שבקליפה. וע"ע שם בס"ק י"ח ובהערה ל"ט.

וכן בברית עולם (בורר סעיף כ"ב וכ"ג) כתב: אסור לשפוך מים בין ביד ובין בכלי אפילו כדי לאכול תיכף על אוכל שמעורב עם פסולת שיפול הפסולת למטה, כגון עפר או שיציף למעלה כגון תבן (מ"ב ס"ק כ"ח), וכן פרי שמלוכלך בעפר כגון תפוחי אדמה וכה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם (מ"ב ס"ק כ"ט), והיינו אפילו לאוכלו תיכף. לפיכך יש ליזהר לשטוף הענבים מערב שבת כי על פי רוב הם מעורבים בפסולת, ואם ברור לו שהם מהסוג שהם נקיים לגמרי יש להקל אף שמקפידים לשטוף מטעמי בריאות מהריסוס, כיון שאין בו ממש ודבוק להקליפה אינו חמור יותר מקליפות הפרי, ומותר לכל הפחות בסמוך לסעודה. ובאופן שאסור לשטוף הענבים כאשר נתבאר, אפילו בשעת אכילה אסור, ואפילו מחזיקן ביד לשטוף אותן במים, דמה שמונח ביד חשוב כמונח בכלי, כן הוא משמעות הפוסקים, ואם שטף אותן מערב שבת מותר לשטוף אותם עוד פעם בשבת.

ובסעיף ס"ו כתב: ונראה דאם נפלה פרי על גבי הארץ ונתלכלכה דמותר לנקותה בין ביד ובין בכלי לאכול מיד, וכ"ש דמותר לחתוך אם קצה העלה מעופש או קצת פרי אינו ראוי לאכילה, ומכל מקום יש להחמיר שלא לעשות זה רק סמוך לסעודה.

ובספרו שו"ת אז נדברו (ח"א סימן י"ז) כתב: מש"כ [בברית עולם בורר] בסעיף ס"ו דמותר לרחוץ הפרי כשנפלה על הארץ ונתלכלכה לאכול תיכף, ומאי שנא מענבים המעורב בקצת פסולת המבואר בסעיף כ"ג דאסור, משום דמלאכת בורר הוא רק בדבר המעורב, לפיכך בענבים אסור, אבל בפרי אחד דאין הפסולת מעורב ואינו דבוק אין על זה שם בורר. ולכל הפחות אין להחמיר יותר [מקילוף] שום ובצל דמותר כדי לאכול לאלתר. ובעיקר הדין של השו"ע בסוף סימן שכ"א בשום ובצל לאו מוסכם הוא לכו"ע, וי"א דכל זה מדובר בהרבה ראשי שום ובצל (אג"ט), וכל זה מכח הנימוק שאין בורר אלא במעורב ולא במחובר לבד, והאוסרים לקלוף גם פרי אחד שלא בסמוך לסעודה דלא כהאגלי טל, נימוקם הוא נראה דבדבר שמחובר באופן טבעי, הפירוד שנעשה בחיבור כזה עושה זה למלאכת בורר, ולפי זה היה אפשר להתיר בכל גווני, אבל למעשה אין להקל יותר משום ובצל.

ובסימן י"ח כתב: מה שכתבנו [בברית עולם בורר] סעיף ס"ו דאם נפלה פרי על הארץ ונתלכלכה דמותר לנקותה, ורבים תמהו על זה שהרי זה בניגוד למה שכתבנו בסעיף כ"ב, אבל הכוונה בסעיף ס"ו לפרי אחד, ובאופן זה כתבתי דמותר, דלא מקרי בורר אלא בדבר המעורב, אבל באוכל ופסולת הנוגעים זה לא מקרי בורר. ואבאר זה דהנה יסוד הדין מבואר במ"א סימן ת"ק ס"ק י"ב לענין ניקור הבשר, דברירה לא שייך אלא בדבר המעורב, אבל הכא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ואחר כך כתב עוד טעם לפי דהוי כמין אחד אלא דאיסורא הוא דרביע עליה. ולמעשה מחמיר המ"א בפסולת או מין אחר ממש אפילו בנגיעה, ולא אמרינן האי לחודיה קאי. ורמז לזה במש"כ "ואפילו למ"ש סימן תק"י", ועיי"ש בס"ק י"ג דכתב וז"ל: ונ"ל דמותר לקלוט שומן הצף על פני החלב שקורין סמעטנ"י [שמנת] ואפילו בשבת, וכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת עם החלב, וכמ"ש סימן שי"ט סעיף י"ד, עכ"ל. ועיי"ש בסימן שי"ט ס"ק ד' לענין עירוי השומן מהרוטב, ומסיק וז"ל: ואפשר דלא שייך ברירה אלא בדברים המעורבים, אבל הכא לחודא קאי, ולכאורה סותר המ"א את עצמו במש"כ בסימן תק"י לענין שומן החלב. וצריך לומר דמה שכתב "אפשר" כתב כן מה שראוי להסתפק בזה, וזה תליא בשני הטעמים דניקור מותר, אבל למעשה מחמיר. אבל מדלא הזכיר כלל המ"א מה שכתב בסימן ת"ק ובסימן תק"י, נראה שיש חילוק בין שומן החלב דהוי כחיבור טבעי, ובין שומן של רוטב שאינו חיבור טבעי [וטעם החילוק יתבאר בסמוך], ומכל מקום למעשה אינו ראיה מהמ"א דמיקל בשומן הרוטב כאמור. והנה לכאורה יש להקשות מהא דאמרינן בסוף סימן שכ"א דאסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח, הרי דלא אמרינן האי לחודיה קאי, ואין הבדל בין הבשר המכסה סביב הגיד ובין הפסולת המכסה את הפרי. והאג"ט באמת מפרש דלא מיירי בבצל ושום יחידי, דבזה לא שייך בורר דהוי כפסולת ואוכל מונחים זה אצל זה, אלא מיירי ביותר מאחד דאז הפסולת דהיינו הקליפות מפסיק בין הבצלים. אבל מסתימת האחרונים לא נראה כן. על כן נראה דכל דבר דמחובר, בין מחובר ממש שצריך סכין לקולפו ובין דבר שאפשר לקלוף גם ביד בדוחק כמו שום ובצל, שצריך להפריד הפסולת מהאוכל בדקדוק מאד, זה עצמו עושה על זה שם בורר, לפיכך לא אמרינן בזה האי לחודיה קאי. וזה כוונת המ"א הנ"ל בניקור שמסתפק בזה אם אמרינן האי לחודיה קאי דכיון דצריך להפריד ממחובר הוי כמעורב דצריך דקדוק, ולמעשה מכריע לאיסור (בסימן תק"י בענין שמנת וחלב דהוי כחיבור טבעי, ובשומן מצדד דמותר דלא הוי כחיבור טבעי, ואין צריך כל כך דקדוק (מכל מקום אין ראיה אם למעשה מיקל המ"א, דאע"פ דכתב "ואפשר" אין זה מוציא ודאי שכתב קודם לאיסור, וכשאר האחרונים). ומה שנוגע לענייננו בפרי אחד שנתלכלך היה צריך להיות מותר לגמרי, דהוי כפסולת ואוכל הנוגעין דכל אחד לחודיה קאי ולא חשיב כמעורב, ועיקר המקור לאיסור הוא מכח הדין של שום ובצל שבסוף סימן שכ"א, ואם כן לפי האגלי טל הרי מדובר שם ביותר מפרי אחד, ואפילו אם לא ננקוט כן אלא כסתימת שאר האחרונים שאין הבדל בזה, זהו דוקא במחובר חיבור טבעי, אבל בנגיעה גרידא כגון אם נתלכלך הפרי אין לנו ראיה משם לאיסור. ובכל אופן אין מקום להחמיר יותר משום ובצל דמותר כדי לאכול לאלתר. ואף שיש לחלק ביניהם (עיין ביאור הלכה בשם מאמר מרדכי בסוף סימן שכ"א), מכל מקום כיון שלפי האמור אין לנו מקור שיהא בפרי אחד משום בורר, לכן אין להחמיר יותר מקליפת שום ובצל. וע"ע בח"ח סימן ו'.

ומהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל שמעתי דמותר לרחוץ פירות על ידי הברז מהאבק והעפר הדבוק בהם.

וכן בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סימן ל"ז) כתב להגאון בעל דברי ישראל זצ"ל: במה שנפסק באו"ח סימן שי"ט סעיף ח' דאין שורין את הכרשינין וכו' כדי להסיר הפסולת, וכותב המשנה ברורה בס"ק כ"ט דהוא הדין תפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם. ומעיר על זה כתר"ה ממנהג העולם דלא שמענו מעולם לדקדק בזה שמי שרוצה לאכול פירות בשבת שאסור להסיר האבק והעפר מעליהם, ולא היה בדבר זה פוצה פה ומצפצף. וכותב ששמע כי בס' קצות השלחן האריך בזה ומסיק להתיר, ע"כ. ואשיבנו, דעיינתי בספר קצות השלחן הנ"ל, והוא לו בח"ה סימן קכ"ה בבדי השלחן אות ט"ז, הוא לא מאריך בזה וגם לא מסיק להתיר בכל גוונא, הוא מביא שם דברי המשנה ברורה הנ"ל, וכמבאר את דבריו ולא כמשיג, ובא מוסיף על זה וכותב וז"ל: והיינו ליתן התפוחי אדמה בכלי ולתת אחר כך מים הרבה בכלי שיצוף האבק על פני המים או שירד למטה, אבל

אם לוקח התפוחי אדמה בידו ומדיחם ורוחצם במים פשוט דאין זה בכלל בורר, והרי זה כמסיר הקליפה של הפרי דמותר סמוך לאכילה, ודבר זה מפורש בהרב המגיד פרק א' מהלכות שביתת עשור דהרמב"ן והרשב"א פירשו קניבת ירק ביוהכ"פ דהיינו הדחת הירק, ומבואר שם דאין זה שייך לבורר כלל, וגם הרי מפורש בכל האחרונים בסימן שי"ח דמותר להדיח הערינג בצונן אע"פ שמסיר הפסולת המלח והקשקשים, שו"ר בס' פקודת אלעזר שהביא ג"כ הא דהדחת ירק הנז', עכ"ל. הרי דמה שדעתו להתיר הוא רק הדחה ביד ולא בכלי, ורוצה להעמיס כן גם בדעת המ"ב, דגם הוא יודה לכך. ולפי זה יש ליזהר ולהזהיר על כל פנים שלא ישימו בשבת הפירות בכלי ולהציף עליהם המים, כדרך שנוהגים לעשות בימי החול, אלא להחזיק הפירות בידים וככה לשפוך עליהם המים ולהדיחם. ונדמה שגם בזה אין העולם נזהרים, ולוקחים גם בשבתות הכלי עם הפירות בתוכם, ושופכים עליהם מים כשהם בתוך הכלי. ועיינתי בגוף דברי ספר פקודת אלעזר שמציין לו הקצות השלחן הנ"ל, וראיתי שאמנם מעיר בכל מה שהעיר הקצות השלחן, אבל דבר חילוקו הוא באופן אחר. הוא מסתמך על דינא דשו"ע הנז' ודברי המג"א בס"ק ט', ומעיר כמסתפק ובא וז"ל: ומספקא לי בזה אם דוקא כשאינו צריך לרחוץ הפירות ממש, אלא שע"י שנותנן במים יורד העפרורית שבהם למטה במים ולכן הו"ל בורר, משא"כ אם הם מלוכלכים ואינו מספיק נתינתם לבד במים אלא צריך לרחצם, אפשר שאין זה אלא כדין קולף פירות לאוכלם לאלתר, דדינו כדין בורר אוכל מתוך פסולת לאכול לאלתר בשיטחיות, דאזי מכיון שאינו צריך לרחוץ הפירות ממש הו"ל שפיר בורר, לבין היכי שצריך לרחצם ממש בהיותם מלוכלכים באופן שלא מספיק נתינתם לבד במים, דאזי הו"ל כדין קולף פירות לאוכלם לאלתר דמותר. ולפי חילוק זה הזהירות בהדחת פירות בשבת צריך להיות לא בין הדחה ביד להדחה בכלי, אלא בעיקר בין אם הלכלוך הוא באופן שטחי דאסור, לבין אם הלכלוך מודבק דאזי הו"ל כמסיר קליפת פירות לאכלם לאלתר מותר. ועל פי זה נראה לפענ"ד להוסיף לומר דכשמדיחין הפירות לשם זהירות בריאותי למען לנקות הפירות מכל מיני חיידקים העלולים להיות דבוקים בקליפות, ובכל לכלוך קל שדבוק ומחובר עליהם כפי ההוראות המתפרסמות על כך מידי פעם ממחלקת הבריאות והרפואה, אזי מותר להדיחן במים בכל גוונא, דהחיידקים שעל הקליפות הרי המה כלכלוך מדובק על הקליפות שאינם יורדים על ידי נתינה במים בלבד, אלא צריך לשם כך לרחוץ הפירות ביסודיות, ולכך שפיר הו"ל זה תו כקולף פירות ומסיר קליפתן דמותר סמוך לאכילה. אוסיף גם מה שראיתי בספר שביתת השבת במלאכת בורר אות נ' שמביא בשם הירושלמי דמפרש לה דטעמא דאין שולין את הכרשינין הוא משום דש, וכמו כן מביא שם גם כן דברי המשנה ברורה, ומקשה דצריך להבין דמ"ש מהדחת כלים שמותר אף לבו ביום, ואפילו לשפשף את הכלים מותר כמ"ש סימן שכ"ז סעיף ט', ומה בין זה לשפשוף הכרשינים שאסור. וכותב שם לבאר מדוע שרש"י והשו"ע לא פירשו כהירושלמי משום דש אלא משום דהו"ל כבורר, ומבאר אליבא דרש"י והשו"ע שאינו אלא מדרבנן משום דהו"ל לתקן מאתמול, ועל פי זה מתרץ הקושיא מהדחת כלים משום דשאני התם שנתלכלכו בשבת וצריך אותן לבו ביום, לכן לא גזרו, וכמו כן מחלק אליבא דהירושלמי דשאני שפשוף הכרשינין שהוא להסיר הקליפה שמכסה אותן, אבל שפשוף כלים אין בהם משום דש, שאין הפסולת מקיפה מכל הצדדים. ועוד חילוקא דשפשוף הכרשינין הוא להסיר מה שהיה עליו בשעת גידולו, ולכן יש דישה כדמבאר האגלי טל במלאכת דש ס"ק י"ג, אבל לכלוך הכלים אינו מגידולן עיי"ש. ועיין באגלי טל במלאכת בורר דס"ל נמי דאיסור שפשוף הכרשינין אינו אלא מדרבנן משום דנראה כבורר, ע"ש. ולפי זה נתווסף לנו עוד כמה סניפים בצדדא דהיתרא בהדחת הפירות בשבת, והוא ראשית דלטעמא דהירושלמי שהוא משום דש לא שייך זה בהדחת הפירות בכדי להסיר הלכלוך הדבוק בהן, דאין הלכלוך הזה מקיף מכל הצדדין, וגם על פי רוב אינו לכלוך שהיה עליו בשעת גידולו, ושנית גם אליבא דרש"י והשו"ע דמחייבא לה משום בורר, אינו מדאורייתא אלא רק מדרבנן, ואם כן נקל כבר ביותר להקל משום הנך טעמא וצדדא דחילוקא שהובא לעיל. ועוד יש להוסיף לומר דמכיון דפירות דידן שאנו מדיחין אותן כענבים שזיפים וכדומה, על פי רוב כשרוחצין אותן כמה שעות לפני אכילתן ומכש"כ מאתמול הרי המה מתקלקלים, ואם כן הו"ל כאי אפשר לתקנן מאתמול, וי"ל תו דבכה"ג לא גזרו דומיא דהדחת כלים.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דמותר לשטוף פירות מהאבק שעל זה בשבת, ואין בזה משום איסור בורר.

וכן מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שמעתי דנוהגים לרחוץ פירות מתחת לברז בשבת.

להוציא שקית עם עלי תה מהכוס בשבת האם יש בזה משום בורר

בשו"ע (סימן שי"ט סעיף י"ד) איתא: מותר לערות בנחת מכלי לחבירו, ובלבד שיזהר שכשיפסיק הקילוח ומתחילים לירד ניצוצות קטנות הנוטפות באחרונה מתוך הפסולת, יפסיק ויניחם עם השמרים, שאם לא יעשה כן הני ניצוצות מוכחי שהוא בורר.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן צ"ט סוף אות ב') כתב: אם מסיר השקית עם התה מכוס מלא מים כנהוג, יש לחוש על הניצוצות היוצאות מתוך השקית משום בורר, וכדאיתא בשו"ע (סימן שי"ט סעיף י"ד). וצ"ע בנוגע להסרת השקית בעצמו, אם לדמות לזבוב, או לבשר המונח ברוטב וכיוצא בזה.

וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן נ"ח) כתב: אשר נסתפקו בבית הוראה שלנו בנדון הוצאת שקית התה מתוך החמין, ולפעמים נוטפים עוד טפות, ולפעמים מתכוונים לכך וכיו"ב בהוצאת שקית בד מלאה אורז מתוך התבשיל, מחשש ברירה. ועיי"ש מה שהאריך בזה ומסיים: והשתא לפי כל הנ"ל האי דשקית תה אין לדמות להיתר נותן בכברה ממנ"פ, דאם טעם ההיתר משום דבר שאינו מתכוין, אם כן בפסיק רישא אסור, ובהאי דשקית תה קרוב שהוא פסיק רישא, ואם ההיתר אינו בגדר מלאכה כלל אם כן זה דוקא התם שאין בו סרך פעולת בורר ומרקד, דנותן רק תוך הכלי והפסולת נופל מאליו, משא"כ הכא בתה דמפריש הפסולת דהיינו עלי התה בידים מתוך המשקה, ומפריד בין משקה הנופל לבין הממשות שנשאר תוך שקית התה, ואע"פ שאינו מתכוון לאותם הטיפות, אבל לענ"ד קרוב שאינו בגדר פסיק רישא דלא ניחא ליה.

וכן בחוט שני (שבת ח"ב עמ' צ"ו) כתב: הוצאת שקית התה מן המים צריך ליעשות ע"י כף גדולה שכל השקית יהיה מונח בו, משום דעצם השקית אינה מעורבת בתוך המים אלא רק המים שסביב העלים שבתוך השקית, אבל אם מוציא את השקית ללא כף דנמצא שבורר את המים שבתוך השקית מן העלים שבו כשנוזלים הימנה, והוי כמו הוצאת הזבוב מן המשקה, שבורר המשקה מן גוף הזבוב. ולכן אין צריך להוציא קצת משקה עם הכפית, כיון דאין המים שבכוס מעורבים עם השקית.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דשקית תה שבתוך כוס מים אסור להוציאו בשבת משום איסור בורר, דהיינו המים הנוטפים מתוך השקית, אלא יש להוציא את השקית ע"י כפית באופן שכל השקית יהא מונח בתוך הכפית.

ובשו"ת אז נדברו (חי"א סימן כ"ט) כתב: נראה דמותר להוציא שקיות תה מהתמצית, כמו שאני מביא בהל' בורר משביתת השבת להוציא הביצים מהמים, ומכל מקום לכתחילה נכון להוציא מערב שבת (וצ"ע שלכאורה משמע מדבריו שאין להקל רק שעצם השקית לא חשיב מעורב בתמצית, אולם לא נחית לדון האם יש איסור בורר משום הטיפות שנוטפות מהשקית).

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ג' סעיף ס"ד) כתב: ונכון להוציא את השקית תה בעזרת כף או כפית אחרת, ולא ביד, שאם ישהה את השקית אחרי שהוציאה מעל גבי המים שבכוס, הרי תטפנה טיפות מן התמצית שנוצרה חזרה לתוך הכוס, ויש בזה חשש איסור ברירה.

ובהערה קצ"ב כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דנכון להחמיר שלא להוציא את השקית תה ולאוחזה ביד כדי שיזובו המים ממנה, דאף שהמים היו תחילה צלולים, ודומה להא דסימן שי"ט סעיף ט', דנותן מים במשמרת התלויה מערב שבת, ע"ש במ"ב ס"ק ל"ג, מכל מקום אפשר דשאני הכא דאחיזת השקית כדי שיזובו ממנו המים חמיר טפי, כיון שהמים והעלים כבר מעורבים, ועל ידי זה שמוציא את השקית ואוחזה בידו, הרי הוא כמסנן מים עכורים ולא צלולים. ולפי זה הוא הדין דבמשמרת הנ"ל גם כן י"ל, שאם היא נמצאת ממש בתוך היין, דאסור להגביה את המשמרת על מנת שיזובו המים, אך אם הוא רק מוציא את השקית מן המים ואין לו ענין במשקין היוצאים ממנה, יתכן דאף שפסיק רישא הוא, שתטפנה מעט טיפות מן השקית, מכל מקום מכיון שבנקל הן יוצאות, וגם הוא רק מגביה ומחזיק, והסינון נעשה מאליו, אפשר דלא חשיב בורר.

וכן בהלכות שבת בשבת (ח"א עמ' תקפ"ז) כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל דמותר להסיר שקית תה מתוך כוס תה אם אינו מכוין לסינון הטיפות הנוטפות ממנו [ועיי"ש שהוסיף שבשבת אין ליתן שקית תה במים חמים אפילו בכלי שלישי משום בישול].

ובשבות יצחק (בורר עמ' רס"א) כתב בשם מרן זצוק"ל דנכון להחמיר שלא להוציא השקית ולאוחזה בידו כדי שיזובו המים.

וכן בארחות שבת (פרק ג' סעיף ע"ט) כתב לגבי המוציא שקית תה מהכוס בשבת: אסור לנער את השקית לאחר שהוציאה או להשהותה באויר על מנת שהתמצית שבתוכה תנטף לכלי, דהוי בורר. ואם אינו משהה את השקית אלא רק נוטלה לחוץ, הרי זה מותר אף שמנטפות טיפות מתוך השקית כיון שהסינון נעשה מאליו. ועדיף להוציא את השקית בכף כדי שלא יבוא לכלל טעות.

וכן שמעתי מהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל, הגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א והגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א, דמותר להוציא שקית תה מכוס תה, והמים שיוצא מהשקית לא חשיב בורר דאינו מתכוין לברירה.

בירור הלכה

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א
רו"כ תורת רפאל - "אהבת שלום"

בישוב סתירת הסוגיות א. מלאכת מחשבת
ב. עשייה אסור גרמא שרי
והאם בכל המלאכות חייב מדין 'זורה ורוח מסייעתו' בדרך גרמא
א. זורה ב. מדורה ג. רוקק לרוח ד. קלוטה ה. עלוקה
ו. צידה ז. חק תוכות

בב"ק [דף ס.] תניא, ליבה ולבתה הרוח, אם יש בלבויו כדי ללבותה חייב, ואם לאו פטור. אמאי ליהוי כזורה ורוח מסייעתו, דחייב משום מלאכה בשבת אף על פי שהרוח מסייעתו, ויעוי"ש דתירצו אביי רבא ור' זירא דאה"נ חייב בנזיקין כמו דחייב במלאכת שבת, ע"ש, ומסיק ר' אשי ומשני, כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו ה"מ לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזיקין פטור, ע"כ.

ותמהו האחרונים דהלא מפורש לקמן [דף קכ:] דגרם כיבוי שרי, דכתיב לא תעשה כל מלאכה, מלאכה הוא דאסור הא גרמא מותר, וכן אמרו לענין לאו דלא תעשון כן לה' א'להיכם, דגרמא דמחיקת השם מותר. האמנם דברשב"א ורבמב"ן שם נראה דכל ההיתר של גרם כיבוי אינו אלא במקום שיש ספק, אך במקום שיש פס"ר אסור בגרמא, אך הראשונים והפוסקים נחלקו בזה, כפי שהאריך במאורי אש סי' ג', יעוי"ש.

ובאבנ"ז [או"ח סי' ר"ל סק"ד] כתב ליישב, דהא ודאי יהיה רוצה שלא תגיע האש לכאן [ואף שבבירור תגיע האש לכאן לא מחייב משום פסיק רישא דחשיב כמתכוין יעוי"ש, כיון דמתכוין להיפוך], ואך שרצונו שאם תגיע האש לכאן יתבקעו הכלים ויכבו, לזה א"א לחשב דבמחשבתו פעל בידים שתכבה, שהרי עדיין לא הגיע האש ולא ניחא ליה בה, משא"כ בזורה דניחא ליה שהרוח יזרה את התבואה, עכ"ד, ולעניותי זה מחודש.

ובאבנ"ז [שם סק"ה] כתב ליישב, דכל ההיתר של גרם לא נאמר אלא במלאכת כיבוי, מאחר דכיבוי דדליקה הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולאו מלאכת מחשבת הוא לדעת ר"ש דפוטר במלאכה שאצל"ג, ואך שחכמים אסרו אף משאצל"ג שאינה מלאכת מחשבת, ומאחר שבאנו לחייבו משום דמדרבנן חייב בלא מלאכת מחשבת, היאך תחייב על הגרמא שכל חיובו רק מדין מלאכת מחשבת כמבואר בב"ק, עכ"ד, וגם זה חדש.

ובראש [פ"ו סי' י"א] כתב וז"ל, אע"פ דלא הוי אלא גרמא בעלמא, בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח, אבל הכא גרמא בעלמא, וגרמא בנזיקין פטור, עכ"ד, ופירשו האחרונים דכוונתו לחלק בין זורה לכל המלאכות, דעיקר המלאכה דזורה במשכן היה בדרך גרמא, וכ"כ במהר"ם בשיטת התוס', ובאבנ"ז [אה"ע סי' קפ"ט סק"י] כתב שלא מצא חולק על הרא"ש, וסותר דברי עצמו [יו"ד סי' שנ"ה סק"ג] כדלק'.

אכן הר"מ [פ"י שבת הכ"ב] כתב מי שעמד לפני צבי והבהילו עד שהגיע כלב ותפסו, חייב משום תולדה דצידה, וקשה דאם הבהיל צבי ובא אחר וצדו אין הראשון חייב, ואינו רק מסייע לצידת חברו, וגרע מזה אינו יכול וזה אינו יכול דעושה עצם המלאכה, וכתב באבן העוזר סי' שכ"ח [ושעה"צ סי' שט"ז סקי"ג] דמאחר שכן היא דרך הציידים חייב כדין זורה ורוח מסייעתו, ועי' חת"ס על המג"א סי' רנ"ב סק"כ, ולא הבנתי כוונתו כלל.

ובמנחת שלמה ח"ב סי' ל"ב סק"ג הביא גם שהר"ח חולק על הרא"ש, דלקמן [דף קכ:] מבואר דאסור לפתוח דלת כנגד המדורה באופן שהרוח מנשבת ומבעירה את האור, וביאר הר"ח דאסור כמו בזורה ורוח מסייעתו דמלאכת מחשבת הוא, הרי דדין זורה ורוח מסייעתו נאמר בכל גרם מלאכה שמחשב עליה אם כוונתו לכך [וגם שם מיירי שכוונתו לעשות דרך לרוח להבעיר את האור, הרי דכל שכוונתו לעשות גרם המלאכה חייב].

וכן מוכרח בביאוה"ל [סי' שי"ט סי"ז] דלא קי"ל כהרא"ש, דהנה איתא בירושלמי דהרוקק לרוח חייב משום זורה, והובא ברמ"א שם, והגרע"א [סי' כ'] דן בזה לדינא, ובביאוה"ל הביא בשם האלפי מנשה דכוונת הירושלמי ברוקק לרוח והרוח העבירו ד"א שהוא חייב משום העברה, וממלאכת זורה י'לפינן דחייב על מה שמשתתף עם מעשה הרוח, הרי להדיא דאף דבמשכן הוצאה לא היתה בגרמא חייב, וזהו דלא כהרא"ש.

ובשו"ת מהרש"ם [ח"ז סי' קל"ז] הביא מה דאיתא בירושלמי [פי"א ה"א] בטעם מ"ד דבשבת לא אמרינן קלוטה כמי שהונחה, דכתיב לא תעשה ונעשית היא מאליה, והקשה ע"ז מ"ש מזורה דחייב דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ותירץ עפי"ד הרא"ש דדוקא לענין זורה אמרו כן, אכן למש"נ בדברי האלפי מנשה למדנו דאף לענין הוצאה אמרו כן, אך באמת י"ל בפשוטו דהלא אין כוונתו שיהא קלוט, וגם מלאכת מחשבת אין כאן. [ויש לפלפל דלענין הוצאה אין לחייב בגרמא מכח דינא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, שכן עיקר הך דינא שייך רק במלאכות שיש בהם תיקון והורייה, פרט להוצאה דמלאכה גרועה היא משום דאין בה אלא עשיית מעשה, וא"כ אין לחייבו משום הוויית ההוצאה, וחזרנו לדין דאין חייב אלא על עשייה ולא על גרמא, וכזאת כתב הרשב"א (דף קל:) בשם רבינו יונה לענין מעשה שבת במלאכת הוצאה, והארכתי במקו"א].

ובאבן העוזר סי' שכ"ח מפורש דילפינן כל המלאכות מזורה, דכל שמכוין לעשות מלאכה ע"י גרמא פטור, ושם דנו בדין העלוקה שמעמידין על גופו של אדם למצוץ דם, שבמג"א [סקנ"ג] כתב דאסור מה"ת, כמבואר בסנהדרין [דף עח.] דאם השיך את הנחש בחבירו חייב, ותמה באבן העוזר דמפורש בתוס' ב"ק [דף כג. ד"ה תפשוט] דבמכניס יד אדם לתוך פי הנחש לכו"ע פטור, ולזה כתב דמ"מ חייב מדין מלאכת מחשבת כזורה.

והאחרונים האריכו בדברי התוס' לעיל [דף יז: ד"ה אין] שכתבו בדין הפורש מצודה בשבת, דפעמים אתי לידי חיוב חטאת כגון שבשעת פריסתו ילכד, ומשמע מדבריהם דרק היכא שבשעת פריסתו ניצוד יתחייב, אבל אם נכנסה החיה לאחר זמן להמצודה אינו חייב, ומשום דגרמא בעלמא הוא, ונתקשו האחרונים דבתחילת דבריהם כתבו דאינו חייב חטאת שאינו יודע אם יצוד אם לאו, דמשמע דאם ניצוד לאחר זמן חייב.

ונחלקו בזה, דבמג"א [סי' רנ"ב סק"כ] דקדקו מתחילת דבריהם דאף ניצוד לאח"ז חייב [וכ"ה בפמ"ג א"א סי' שט"ז סק"ט], וכ"ה במנחות [דף נו:] דהמניח שאור ע"ג מנחה לוקה אף שמחמיץ לאח"ז, דומיא דאפייה בשבת דחייב אף שמתבשל לאח"ז, ועפי"ז כ' במג"א דאם הכניס חטין לריחים של מים חייב אף שנטחן לאח"ז ממילא, אכן בבית אפרים [או"ח

סי' כ'] דקדק להיפוך, ומאפיה ובישול אין ראיה דכך הוא מלאכת בישול. ובאבן העוזר השיג על המג"א דודאי חייב משום דכיון דדעתו על הטחינה הו"ל כזורה ורוח מסייעתו וכנ"ל, והשיב בהגהות חת"ס שם דאינו דומה לזורה דעיקר המלאכה היא על דרך זה, וכוונתו בזה כדברי הרא"ש הנ"ל, והוסיף בחת"ס דלפי"ז גם אין ראיה מכל בישול ואפייה דהוה גרמא, כיון דעיקר המלאכה על דרך זה חייב משום מלאכת מחשבת, משא"כ סתם טחינה במשכן היה בטחינת יד, ואין לחייב על טחינה של מים.

ובמנח"ח [מלאכת אופה סק"ז] הביא דברי רש"י [דף עד: ד"ה תנור] דאין חייב על מכה בפטיש בבישול החביתא בתנור, שכן לא עשה מעשה אלא מאליה נגמרה מלאכתו בתנור, והקשה במנח"ח מ"ש מאפיה ובישול דחייב אף שנגמרה מלאכתו מאליה, ותירץ דהכל ממשכן ילפינן, ומלאכת האפיה והבישול נגמרת ממילא, ואילו מכה בפטיש שהיה במשכן היה במעשה ההכאה, וא"כ ליכא למילף מזה לגוונא שנגמר מאליה.

ברשב"א [דף קד:] נקט דהכותב חק תוכות בשבת פטור, כמו דלא חשיב כתב בכל דיני התורה [ומה שהנוטל גג של ח' ועשאו ב' זיינין חייב אין זה חק תוכות, יעוי"ש], והשיב עליו הר"ן וז"ל, דלגבי שבת ליכא קפידא בין חק תוכות לחק ירכות, דכל היכא דהוי מלאכת מחשבת מיחייב, שהרי אפי' מוחק על מנת לכתוב חייב [ע"כ דכך הוא מלאכת מחשבת להכין הקלף לכתיבה], אבל במידי דבעינן כתיבה, כי האי גוונא אין לנו.

ובבית אפרים [יו"ד סי' ס"א ד"ה וראיתי] האריך בזה, והביא שכדברי הר"ן בזה כתב ג"כ בספר התרומה [הל' גיטין] וז"ל, התם במלאכת מחשבת תליא, וכיון שמתכוין לעשות אותיות אין קפידא באיזה ענין נעשו, רק שעל ידו יהיו וע"י מעשיו, ועל קרשי המשכן שהיו עושין א' ב' לידע איזה בן זוגו לא היו חוששין באיזה ענין נעשו, אבל במקום שנאמר 'וכתב' צריך שיכתוב גוף האותיות, ולא שיהיו נעשין מאליהן, עכ"ד.

[ובפנים מאירות (ח"א סי' ס"ו) כתב, ואני בער ולא מבין במאי דקאמר דכל היכא דהוי מלאכת מחשבת מיחייב, א"כ לדבריו הכותב בשמאל נמי לחייב משום דהוי מלאכת מחשבת, וע"כ דכיון דאין דרך כתיבה בכך בטלה דעתו ומחשבתו, וא"כ ה"נ חק תוכות, ובמקו"א יישבתי דהפטור של שלא כדרך נאמר רק על מה שאינו בדרך וכלי האומנות, ויד שמאל אינו מכלי האומנות, אך חק תוכות מצד עצם הכתב הוא כדרך].

ובאבנ"ז [יו"ד סי' שנ"ה סק"ג] כתב דהדבר שנוי בפלוגתת הרא"ש והחולקים, דלדעת הרא"ש לא נאמרה הך כללא דמלאכת מחשבת אסרה תורה לאסור גרמא דוקא בזורה, דעיקר המלאכה נעשית בדרך גרמא, ע"ש.

ובאחיעזר [ח"ג סי' ס' ד"ה ולכאורה] כתב, דלפי החולקים על הרא"ש וס"ל דאף בשאר מלאכות חייב כל שמחשבתו לכך, ע"כ צריך ליישב סתירת הסוגיות כזאת, דכל שדרך האומנין לעשות בדרך גרמא חייב, אף שאין עיקר המלאכה מוכרחת על דרך גרמא, אך בההיא דגרם כיבוי בהעמדת כלים מלאים מים, דאין זה הדרך לכבות האש באופן זה, אלא במקרה מכבה באופן זה, בכה"ג לא אמרינן מלאכת מחשבת אסרה תורה.

בשו"ת זרע אמת [ח"א סי' מ"ד] האריך בסתירת הסוגיות הנ"ל מחיובא דזורה ורוח מסייעתו לגרם כיבוי, וכתב ליישב דכאשר המלאכה נעשית מיד בזה חייבה תורה גם הגרמא, ומשום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ומה שאמרו דעשייה אסור גרמא שרי, היינו אם נעשית אחר איזו שעה פטור משום דהוה גרמא, ולפי דבריו נמצא דאם מעמיד את הכלים מלאים מים סמוך מאד לאש, ותוכ"ד יתבקע ויכבה האש, חייב, וצ"ת.

והביא למש"כ הר"מ [פ"ח שבת ה"ד] א' הביא את האור, וא' את העצים, וא' את הקדירה, וא' את המים, וא' את הבשר, כולן חייבין משום בישול, והיינו כאשר באו כולם בעצה אחת לבשל, ומקורו לפי גירסתו בביצה [דף לד.], [והקשו רבוותא דהלא לא עשה אחד מלאכה שלימה, ושנים שעשו פטורין, ותירץ המהרלב"ח דבישול שאני דלעולם אין בישול בלא הבערה, וע"כ דחייב על בישול בלא הבערה, וע"כ דחייב על חצי מלאכה].

ומעתה כתב בזרע אמת [דאף דחייב על חצי מלאכה כדברי המהרלב"ח] הא הראשונים לא עשו מלאכה אלא גרמא, וע"כ דדעת הר"מ דגרמא בשבת חייב, וכזורה ורוח מסייעתו שהוא חייב משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה [ואינו מובן, דזה לא חשיב גרמא כלל, ויל"ד], אך זה תמוה מסוגיא דשבת הנ"ל דעשייה אסר וגרמא שרי, וכתב עפ"י מש"כ המהר"י בירב דדברי הר"מ אלו מיירי בעשו כולם בב"א, ובכה"ג שפיר חייב על הגרמא.

ובדובב מישרים [ח"א סי' ק"ל] כתב סמך לדברי הזרע אמת, מדברי התוס' לעיל [דף יז: ד"ה אין] שכתבו דפעמים אתי לידי חיוב חטאת כגון שבשעת פריסתו יולכד, ופירש בבית אפרים דרק אם ילכד מיד יתחייב, והקשה השואל למה לא יתחייב כחיובא דזורה ורוח מסייעתו [וכבר תירץ בבית אפרים דזורה דרך מלאכתו בכך], ולדברי הזרע אמת ניחא, שבאמת חיובא דזורה ליתא אא"כ נעשתה המלאכה מיד, יעוי"ש.

ומאחר כל זאת נמצא בפשוטו דאף דדרשינן מדכתיב לא תעשה כל מלאכה דעשייה הוא דאסור גרמא שרי, מ"מ מאחר דילפינן מקרא דחייב על מלאכת מחשבת, חידשה תורה דפעמים חייב גם בלא מעשה, וצ"ת.

בביאור דברי הש"ס מלאכת מחשבת אסרה תורה

א. יש כאן מעשה בידים ב. חיוב חדש של נתקיימה מחשבתו

ולענ"ד נראה בכוונת הש"ס, דלענין שבת אסרה תורה את מעשה 'המלאכה', ולכן אף דעצם הברירה הוה בדרך גרמא ע"י הרוח, מ"מ מעשה המלאכה של זרייה הוא במעשה הזרייה לרוח. וזה מה דמשני הש"ס לחלק בין נזיקין לבין שבת, דלענין נזיקין שעיקר חיובו על ההיזק בזה מעשה הליבוי אינו אלא גרמא, אך בשבת שחיובו על מעשה המלאכה והאומנות, בזה הכל תלוי בעצם מעשה המלאכה.

ואף בזה חזרנו לכל פלוגתת הראשונים והאחרונים הנ"ל, דלדעת הרא"ש לא אמרו כן אלא במלאכת זורה וכדומה שעיקר המלאכה בדרך גרמא, והיינו דמאחר שכן נמצא דעצם מעשה הזרייה הוא מעשה המלאכה של בירור המוץ, ואילו לדעת האבן העוזר וסייעתו נאמר כן בכל מה שקובע האדם להיות מלאכת מחשבת, הא מיהת יסוד החיוב אינו משום דחייב אף על הגרמא, אלא משום דבאמת זוהי מעשה המלאכה.

ומעתה דברי האחיעזר הנ"ל ברורים בישוב סתירת הש"ס, דאף שהיה מקום לדון בדבריו דכיון שמעמיד את הכלים כדי לכבות את האש יתחייב משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, כזורה ורוח מסייעתו, אכן מאחר שלא באנו לחייבו על מה שנתהוה מכח מעשיו ומחשבתו, אלא מכח מעשיו הוא דאתינן עלה, בזה ודאי י"ל דכיבוי כזה שבדרך מקרה באופן של העמדת כלים מלאים מים ודאי לא חשיבא מעשה מלאכה של כיבוי.

ובחזו"א [ב"ק סי' י"ד סקי"ב] צידד דדין חיציו אין שייך לענין מלאכת שבת כל שלא עשה את עצם מעשה המלאכה, כגון המקרב את האש אצל העצים, דלענין רציחה הוה חיציו, משום שאיבוד הנפש הוא השנאוי לפני המקום, ואך שלא חייבה תורה אא"כ עשה הרג בכוחו, משא"כ לענין שבת לא המלאכה שנואה בשבת, אלא טורח האדם בהמלאכה שנואה, ורק במלאכות שהדרך שנגמרות מאליהן אסור, כגון זורה ואפיה ובישול.

אכן הוכיח מדברי הנמוק"י בשבת שם שחקר שכל המדליק נר בערב שבת יתחייב מדין חיציו, הרי דדין חיציו נאמר גם לענין שבת, וא"כ מי שיניח עצים קרוב לאש ובאה הרוח ונדלק יתחייב בשבת, וכתב שכן משמע גם בב"ק [דף ס.] שם דמקשה דבליבוי הרוח יתחייב בנזקין כדין זורה ורוח מסייעתו, ומשני דשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, משמע דבהבערה כה"ג חייב, וע"כ דגם הבערה מלאכתה בכך, עכ"ד החזו"א.

ולמש"נ אין ראיה לזה, דרק לפי קושית הש"ס סבר דחיובא דזורה הוא משום חיציו, אך למה דמסיק הש"ס דמלאכת מחשבת אסרה תורה היינו שהתורה אסרה את מעשה המלאכה, מעתה פשוט שיש לחלק בין זורה ומבשל ובישול ושאר המלאכות, דהתם יש מעשה מלאכה, אך דין חיציו אין בו כדי לחייבו בשבת, באופן די"ל דהמקרב דבר אצל האש אין חייב בשבת, אא"כ דרך המלאכה בכך וחייב משום מעשה המלאכה.

והנה בבעל המאור [דף קו.] העיר דכל מלאכת זורה ובורר הו"ל מלאכה שאיצל"ג, שהרי מתעסק במוץ ובפסולת, ואין צריך לה אלא לתיקון האוכל, ואילו הרמב"ן שם כתב בחידושיו דהו"ל מלאכה שהיא צריכה לגופה, ולמש"נ נראה דאף דכלפי עצם המעשה הו"ל מתעסק בפסולת, מ"מ עצם ברירת הפסולת היא מלאכת תיקון האוכל, וא"כ כלפי שם 'מלאכה' שפיר יש כאן מעשה בידים, אף שאין התיקון בעצמו של פסולת.

וכבר הובא לעיל שמעתתא דביצה [דף כב.] דהמסתפק בשמן שבנר חייב משום מכבה, והקשו הראשונים דהלא גרם כיבוי הוא זה, וגרם כיבוי שרי מה"ת, ויעוי"ש בתוס' [ד"ה והמסתפק] מה שתירצו, וברא"ש [פ"ב סי' י"ז] תירץ וז"ל, התם אינו נוגע בדבר הדולק, אלא עושה דבר חוצה לו הגורם את הכיבוי כשתגיע שמה הדליקה, אבל הכא השמן והפתילה שתיהן גורמים את הדליקה, והממעט מאחד מהן וממהר את הכיבוי חייב.

ולעיל כתבתי בזה, דהנה עצם הדבר דכל שמתעסק בגוף הדבר אין זה נידון כגרמא, מסברא עדיין צ"ע בזה, דכיון דעצם המלאכה היא כיבוי האש, מה לי שמתעסק בגופו של דבר, וצ"ע. ולמש"נ נראה, דכיון שבשבת אסרה תורה את מעשה המלאכה, הרי שהעסק בעצם הדבר הוא מעשה המלאכה של כיבוי, ובמקו"א הארכתי דסברא היא לענין נר שהאור דולק על כל הנר כולו [השעוה או השמן], וחתיכת חציו הוה 'כיבוי הנר'.

אכן באמת עדיין לא נתיישבו דברי הר"ח שהפותח דלת בפני הדליקה והרוח נכנס ומבעירה, חייב מדינא דזורה ורוח מסייעתו, דזה ודאי דומה להההיא דכיבוי [דחשיב ליה גרם ולא מעשה כיבוי], באופן דע"כ נראה בדעת הר"ח דחיוב חדש הוא כל שדעתו לכך, וכלשון רש"י בב"ק שם מלאכת מחשבת אסרה תורה - נתקיימה מחשבתו דניחא ליה ברוח מסייעתו, דמשמע דאין החידוש דהוה מעשה, אלא דחיובו על מה שנתקיימה מחשבתו.

אשר נראה בזה ביאור חדש, דהנה יבואר לקמן דב' פנים חלוקים מצינו בכל מלאכה, א. בעשיית המעשה, ב. בעשייה של גרמא כאשר כוונתו על תוצאת המעשה, ונמצא דכאשר עצם המעשה גרמא הוא, ואך דחייב בצירוף מחשבתו על התוצאה, בזה רק מחשבתו היא דמשויה ליה למעשה מלאכה כפי שיבואר, וזהו מה שאמרו דבזורה שעצם המעשה הוה גרמא, רק מחשבתו היא דמשויה ליה למעשה מלאכה, וכפי שיבואר.

נמצא דמקרא אחד הוא שאמר הכתוב לא תעשה כל מלאכה, ועל מקרא זה דרשו חכמינו עשייה הוא דאסור גרמא שרי, ודרשא זו נכונה בין כאשר חיובו על עצם מעשיו, בין כאשר חיובו על מעשה בגרמא כאשר דעתו על התוצאה, ואך דכאשר חיובו על עצם מעשיו בזה הרי יש כאן עשייה של מלאכה, וכאשר חיובו על גרם מלאכה אזי מחשבתו היא דמשויה ליה למה שעשה למעשה המלאכה, ושפיר קרינן ביה לא תעשה כל מלאכה.

והנה האריכו האחרונים בדין פתיחת מקרר בשבת, אשר על ידי פתיחת דלתו נכנס אויר חם וגורם לטרמוסטט להפעיל את המקרר, והנה מצד ב' ענינים דנו האחרונים, א. תהליך זה הוא רק בדרך גרמא, ב. אינו מתכוין, דהרי אינו מתכוין לכך שיכנס חום וידלק המקרר, והוי פס"ר דלא ניח"ל, ומאידך הרי ניח"ל שידלק המקרר כאשר החום נכנס, יעוין במנחת שלמה [ח"א סי' י' סק"ד]. ונראה דאף אם נידון כניחא ליה, היינו רק כלפי הנידון של פסיק רישא, אך כלפי חיובא דזורה ורוח מסייעתו בזה ודאי אינו נחשב כנעשית מחשבתו, שהרי פתיחת הדלת לא באה כדי להדליק את המקרר, ואף דניחא ליה בכך כדי שלא יתחמם, ופשוט.

ב' חיובים במלאכות שבת א. מעשה המלאכה [במעשה] ב. מלאכת מחשבת [בגרמא]

והנה כתב בטור [סי' של"ד] וז"ל, טלית שאחז בה האור שרי לפושטו אע"פ שהאור נכבה, כיון שאינו מכוין בפשיטתו זאת לכבות, ובשלטי הגיבורים לקמן [דף קכ:] כתב שאין שום אחד מן הפוסקים שיזכיר דבר זה דלא הותר גרם כיבוי אלא כשאין כוונתו לכיבוי, אכן בטור מבואר דלא הותר אלא כשאין כוונתו לכיבוי, ואף דלעולם הוה פסיק רישא, מ"מ בגרמא שרי, עכ"ד. ואינו מובן, דכיון דפס"ר הוא מה לי מעשה מה לי גרמא.

ועל דרך הפלפול יש ליישב, דהנה מבואר לקמן [דף קכ:] דלולא קרא דלא תעשה כל מלאכה הוה אמינא דאף גרמא אסור, ומעתה נראה דאף למה דממעט מקרא דלא אסרה תורה גרמא, היינו רק כלפי הלאו, דהתם ממעט קרא דכתיב לא תעשה כל מלאכה, אך בעשה דתשבות אף גרמא אסור, וכל ההיתר של גרמא הוא רק בצירוף מה דאינו מתכוין, מעתה ניחא דברי הטור והשלה"ג דאף דהוה פס"ר מ"מ עשה דתשבות אין כאן.

דהנה באור שמח [פ"א יו"ט ה"ד ד"ה והנה] חידש, דהנה העושה מלאכה בלא מתכוין אם היה פסיק רישא עבר בלאו דלא תעשה כל מלאכה, וכתב שם דמ"מ עשה דשבתון לא ביטל, דלאו דמלאכה תלי בגוף המעשה עצמו, בזה כל דהוי פסיק רישא חשיב מעשה מלאכה, אכן גדר מצות שבתון הוא שיהא הגברא נח, ובזה ליכא שום נפקותא אם הוי פסי"ר אם לאו, ובשער"ח גיטין [סי' כ"ד] ביאר דדין שביתה תלוי בהמעשה עצמו.

הלא מעתה יש ליישב שיטת הטור והשלטי הגיבורים, דבכל גרם מלאכה אין כאן לאו דלא תעשה, כמו שאמרו בשבת שם דעשייה הוא דאסור הא גרמא שרי, ואך דמ"מ יש כאן ביטול עשה דתשבות, דבזה אין מיעוט להתיר גרמא, אלא דבזה שפיר יש להתיר מצד שאינו מתכוין, ואף דבפסי"ר אין פטור של אינו מתכוין, היינו דוקא כלפי הלאו, אך כלפי העשה אף בפסי"ר דניחא ליה שרי, והוא ביאור בשיטת הטור על דרך הפלפול.

והברור בשיטת הטור והשלה"ג, דאין הפטור מההלכה של אינו מתכוין, אלא דהנה באמת אף בגרם כיבוי מן הדין שיתחייב מדין מלאכת מחשבת כזורה, שהרי כל שדעתו לכבות והניח כלים מלאים מים ונתקיימה מחשבתו חייב, ואך דמאחר דמשום מלאכת מחשבת אתינן עלה לחייבו, בזה אין חייב אלא כאשר מחשבתו לכך, דרק בכה"ג מתחייב על מלאכת מחשבת, והן הן דברי הטור דגרמא כשאין כוונתו למלאכה שרי.

והנה באבן העוזר שם הקשה מהמבואר במכילתא [ובתוס' קכב. ד"ה מעמיד] דמותר להעמיד בהמה ע"ג עשבים מחוברים, וקשה דמאחר שמחשב על כך שהבהמה תאכל מן הקרקע, א"כ יתחייב כדין זורה ורוח מסייעתו הואיל ומלאכת מחשבת אסרה תורה [ויש ליישב עפי"ד הדברות משה דמה שמסור לדעת בע"ח לעשותו אין חייב מדין זורה], ותירץ באבן העוזר דהתם אין כוונתו למלאכת התלישה, רק שתאכל הבהמה ותשבע.

ובאמרי בינה [שבת סי' כ"ז ד"ה ומ"ש ראיה] תמה על האבן העוזר, איזה מקום פטור הוא זה במה שאין דעתו על 'מלאכת' התלישה, הרי מאחר שדעתו על שהבהמה תאכל מן המחובר הו"ל כפסיק רישא על התלישה, וע"כ דהטעם שהוא פטור הוא משום דלא אסרה תורה אלא עשייה ולא גרמא, כמו שאמרו לקמן [דף קכ:], וע"כ דמה שאמרו דזורה חייב משום מלאכת מחשבת, ע"כ כדעת הרא"ש דזורה שאני משאר המלאכות.

אכן דעת האבן העוזר ברורה כשיטת הטור והשלה"ג, דכל המלאכות ילפינן מזורה [דלא כשי' הרא"ש אלא כשי' הר"ח והר"מ ולשון רש"י], אך דכאשר חיובו על הגרמא חיובו על מה שמחשבתו לכך לאשוויי מלאכת מחשבת, והן הן דברי האבן העוזר שכאשר כל חיובו אינו על המעשה רק משום מלאכת מחשבת, בזה צריכין אנו שמחשבתו על עצם המלאכה, שו"ר שכ"כ בישועות יעקב [נכד המחבר] סי' של"ד, וציינו באחיעזר שם. נמצאנו למדים דבמלאכת שבת חייב באחד משני פנים, א. כאשר עושה את עצם המעשה, כי אז חייב משום מעשה המלאכה ככל הלכות מעשה שבכה"ת. ב. במעשה מלאכה של מלאכת מחשבת כשכוונתו על התוצאה, ותרווייהו נלמדים מב' הכתובים הבאים כאחד, א. עשיית המעשה נלמד מדכתיב לא תעשה כל מלאכה, עשייה הוא דאסור גרמא שרי. ב. גרמא שרי כאשר מחשבתו לכך מדינא דמלאכת מחשבת, והדברים ברורים.

ומצאתי כן בלבוש מרדכי שבת [סי' י"א ד"ה ונראה] וז"ל, נמצא דאליבא דר' אשי יש בשבת שני חיובים, יש שהוא עושה עצם המעשה, ויש שאין עושה עצם המלאכה, רק שהוא עושה מעשה שעל ידיה נעשית עצם המלאכה, וכיון דאסרה תורה מלאכת מחשבת חייבה התורה על זה [אף דהוה גרמא], ויעוי"ש שפלפל כיסוד מש"נ דבמקום שחיובו על מלאכת מחשבת בזה לא מהני פס"ר לחייבו, אלא חייב רק כשכוונתו לכך.

ובר"מ [פ"ז שגגות הי"ב] כתב וז"ל, החותה גחלים בשבת שהוא מכבה את העליונות ומדליק את התחתונות, אם נתכוון לכבות ולהבעיר חייב שתים, חתה גחלים להתחמם מהם והובערו מאליהן חייב שתים, מפני שמשאיצל"ג חייב וכו', ע"כ. ודברי הר"מ תמוהים מאד, דברישא כתב דחייב רק משום כוונתו, ואילו בסיפא כתב דחייב אף בלא כוונה משום דמלשאיצל"ג חייב, ויעוין בכס"מ בלח"מ במעשה רוקח ובמרכה"מ, וצע"ג. ותירץ בלבוש מרדכי דכאשר חותה גחלים הרי שמתעסק בכיבוי עליונות, והתחתונות שנדלקות אין זה אלא בגרמא, וא"כ אינו חייב על הדלקת התחתונות אא"כ כוונתו לכך, אבל אם אין כוונתו לכך פטור, דכל מלאכה שאיצל"ג בגרמא פטור כיון שאין כאן מלאכת מחשבת [ויש להוסיף כדלק' דבגרמא פטור באין מתכוין אף בפס"ר], אך על כיבוי העליונות חייב אף אם אין כוונתו לכבות, דבעושה מעשה חייב במשאיצל"ג, ונפלא. ויש להוסיף, דהנה בבעל המאור בשבת [דף קו.] כתב וז"ל, כל ל"ט מלאכות שהיו כנגדן במשכן כולן היה בהם צורך לגופן, חוץ מן הזורה והבורר, שהוא זורה המוץ מן הגורן ובורר הצרורות מן הכרי, וזה הוא עיקר מלאכתן לדחות המוץ והצרורות וכו', עכ"ד. הרי דבזורה נתחדש דחייב אף דאיצל"ג, אשר בזורה ע"כ כל חיובו הוא רק מדין מלאכת מחשבת, שכן לולא הך סברא לא היה חייב כל שאין מחשבתו לכך, והוא נכון מאד.

ומעתה נשוב למש"נ למעלה, דמאחר שנתבאר דבכל המלאכות יש לחייבו גם בגוונא של מעשה גם בגוונא של מלאכת מחשבת, הרי נראה דאין כאן ב' חיובים חלוקים, אלא דבאמת על שניהם חיובו על העשייה, כלשון הכתובים לא תעשה כל מלאכה, עשייה אסור הא גרמא שרי, ואך דחלוקים המה בזה, דכל שעושה מעשה הרי ע"כ שם עשייה עלה, ואם הוה גרמא ודעתו על התוצאה הרי חיובו על עשיית מעשה המלאכה, וכמש"נ.

ב' חיובים חלוקים בשבת א. מעשה המלאכה ב. הויית המלאכה

והנראה לפלפל דבאמת הנך ב' מלאכות [א. מעשה עשיית מלאכה, ב. דרך גרמא כאשר מחשבתו על תוצאת המלאכה] חלוקים המה ביסודם, וכפי שיבואר.

במנח"ח [מצוה רצ"ח סי"ג] נתקשה על עיקר מלאכת הזורע, והרי כל שלא נקלט הזרע בקרקע כמאן דמנח בכדא דמי [וכמו ששו"ט במנחות (דף סט.) לענין עומר ולענין אונאה ושבועה, וכ"ה בפסחים (דף כה.) בכלאים בזרוע מעיקרא], א"כ מן הדין דלא יתחייב על מלאכת הזורע עד שישתרש בקרקע, והרי איתא בר"ה [דף י:] ופסחים [דף נה.] דאין קליטה פחות מג' ימים, והיאך יתחייב הזורע על מה שנקלט בחול, וצ"ע. וכתב דמוכרח מזה דחיובו על מעשה הזריעה בלבד, ואף אם זרעו ע"מ לעקרו לפני השרשה ועקרו חייב, אלא שהקשה ע"ז מהא דלעיל [דף ד.] דהמדביק פת בתנור ורדה לפני אפייה פטור, ולכאורה ה"ה אם נשלמה האפייה בחול פטור, וקשה מ"ש מזריעה, וכתב דע"כ חלוקים המה בזה, דשם בישול ואפייה ליתא אלא שנשלם הבישול, אך שם זריעה הוא מיד כשניפץ הזרע בקרקע, אף דאין עליו שם זרוע מ"מ מעשה זריעה הוה.

ובהלכות קטנות [ח"א סי' רס"ו] כתב כהמנח"ח לחלק בין זריעה לבישול וז"ל, מ"ש דבמבשל ואופה בעינן שיאפה כשיעור בשבת, והזורע משהשליכם ע"ג קרקע מיחייב, תשובה, מסתברא דמבשל ואופה עדיין גמרו בידי אדם, שצריך להגיס בקדרה ולחתות בגחלים, אבל בזורע הכל בידי שמים, עכ"ד. והדברים צ"ע, וכי בזריעה אין צריך לחרוש ולהשקות מים, והלא במדביק פת בתנור לא משכח"ל באופן שאין צריך לחתות בגחלים.

ולעניותי נראה להוסיף לבאר, דבזריעה כל שמסרו לחק הטבע אשר חקק הבורא חשיב מעשה זריעה, אך בהניח הפת בתנור אין כאן טבע של אפיה, אלא עתיד האש לאפות, בזה אין חייב עד שיתהוה הבישול. [ויעוין במקו"א ליישב קושית המהרש"א על מה שהתוס' חקרו למה כל אפיה אינה התראת ספק שמא ירדה את הפת, ולמה לא הקשו כן על עיקר מלאכת אופה, ונתבאר ליישב בפשוטו עפ"י דברינו כאן].

ובמנח"ח כתב דוגמא נפלאה מאד לזה, דהנה כתב החינוך [מצוה תקמ"ח] שהזורע כלאי הכרם לוקה מדאורייתא מיד שזרען, אבל לענין שיאסרו בהנאה אינם אסורין עד לאחר השרשה וכו', עכ"ד, הרי מפורש בדבריו דלאו דלא תזרע כרמך כלאים עובר מיד במעשה הזריעה [ולדברי המנח"ח אף אם עקרו יתחייב], ואילו איסור הנאה תליא שהושרשו בקרקע, ובתוצאות חיים [סי' ח'] הביא שכ"כ הראב"ן [סי' נ"ב] כדברי החינוך.

והוסיף במנח"ח דאף לענין איסור כלאים תרתי הוא דאית ביה, א. מעשה הזריעה עצמה, ואף לפני שנקלט הזרע, וכמפורש כן בחינוך הנ"ל. ב. קליטת הזרע אף היא כזריעה, ואף משום הקליטה לחוד חייב, כגון שהתרו בו לפני הקליטה לעקור, ויסוד לזה ממשנה דשביעית [פ"ב מ"ו] דהנוטע פחות מל' יום קודם לפני שביעית יעקור, ומשום שנקלט בשביעית, הרי דאף שלא עשה מעשה הזריעה בשביעית יש איסור בעצם מה שנקלט.

ועפי"ז כתב דה"נ לענין שבת כן הוא, דהנה בירושלמי בשביעית [פ"ב ה"ד] מבואר דאף דסתם קליטה אינה פחות מג' או ל' יום, מ"מ פעמים שקולט ביומו, וא"כ מי שזרע בשבת זרע ונראה שנקלט ביומו, חייב הן על מעשה הזריעה והן על הקליטה, ונפ"מ שאם נודע לו ושוב שכח חייב ב' חטאות משום ב' העלמות, וחזר ושנה משנתו [מוסך השבת מלאכת זורע סק"ב], ויעוין היטב במצוה קצ"ח לענין עשה דשביתת קרקע.

ויסוד לזה הביא במנח"ח ממש"כ הר"מ [פ"ח משבת ה"ב] השורה חיטין ושעורין חייב משום תולדות זורע, ותמה במג"א [סי' של"ו סקי"ב] דבזבחים [דף צד:] מפורש להיפוך, וע"כ דהתם מיירי כלפי מעשה הזריעה, דזריעה במים אינה כזריעה באדמה, אך אם צמח חייב משום הצמיחה, שזה שפיר דומה לאב, ובהערות ציין שכ"כ בפירוש קדמון בשם תשובת הר"מ, וכ"ה מבואר ברדב"ז [סי' אלף תרי"א] ובחיי אדם [כלל י"א בנשמת אדם סק"א]. ובמנח"ח נתקשה על פירושו למה לא כתב שהשורה חייב כשיצמח, וכתב דפשיטא שכ"ה כוונתו, והר"מ עצמו בתשובה שם הוסיף ביאור לזה, דלשון שרייה כוללת הגידול והניפוח, וזה חייב משום תולדת זורע.

והדברים מחוורים להפליא עם מש"נ בפרשת כי תצא [פכ"ט פ"ט] על הכתוב לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם, דפשוטו של מקרא שאיסור זריעת כרם הוא משום 'פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם' [ופרש"י תקדש תסתאב לאיסור], דמוכרח מזה דבמקום שאין נאסר בהנאה אף הזריעה מותרת, וזה תמוה למש"נ בדברי החינוך דעל הזריעה לחוד יש איסור אף לפני שהושרש, וצע"ג.

והנה תנן בכלאים [פ"ז מ"ד] דהמסכך את גפנו על גבי תבואתו של חבירו, לדעת ר' יוסי ור' שמעון לא קידש, שכן אין אדם מקדש דבר שאינו שלו, וראיה לדבריו הביא ר' יוסי ממעשה שהיה באחד שזרע את כרמו בשביעית, ובא מעשה לפני ר"ע ואמר דלא קידש [דשביעית הפקר לכל], אלא דכל זה שנוי במשנה רק לענין קידוש ואיסור הנאה, אך לענין איסור הזריעה כתב במשך חכמה דודאי אסור, וצ"ע מפשטיה דקרא.

אכן למש"נ ניחא מאד, דבאיסור שאסרה תורה לזרוע כלאי הכרם תרתי הוא דאית ביה, א. איסור בעצם מעשה הזריעה, ב. איסור לאשוויי חלות איסורא דכלאי הכרם ע"י זריעה, באופן דלפי"ז ניחא מאד פשוטו של מקרא, שכן באמת יש איסור נוסף ומחודש לעצמו לזרוע כרם כלאים באם תוקדש המלאה ויאסר הכרם באיסורא דכלאי הכרם [מלבד האיסור של מעשה זריעת כלאי הכרם], והארכתי טובא בפרשת כי תשא, יעוי"ש.

הלא לפי"ז נראה דכוותה אף לענין מלאכת שבת דב' פנים יש בהן, א. עשיית מעשה המלאכה, ב. לאשוויי ההוייה של המלאכה, וכדברי המנח"ח לענין מלאכת הזורע דב' איסורין איתנייהו בה, א. מעשה הזריעה, ב. הוויית הזריעה, והדברים מחוורים היטב עם מש"נ לעיל בדברי הלבוש מרדכי דיש שהוא מתחייב על מעשה, ויש שהוא מתחייב על ההוייה של המלאכה, ובזה בעינן מחשבתו וכוונתו, וכמש"נ, ולא סגי בפס"ר, וכמש"נ. הרש"ש לקמן [דף עג.] נחלק על המנח"ח בב' ההלכות הנ"ל, א. מה שכתב המנח"ח דאם נתהווה האפייה בחול פטור [דלא כמו בזריעה], הוכיח הרש"ש שכשם שלענין זורע חייב אף אם נקלט בחול, כמו"כ חייב על האפייה אם נאפה בחול. ב. מש"כ המנח"ח שאם עקר את הזרע לפני שהושרש חייב [דלא כמו באפייה], כתב הרש"ש שכשם שלענין אפייה אם רדה את הפת לפני אפייתו פטור, כמו"כ בזריעה אם עקר טרם שהושרש פטור.

ובהר צבי [או"ח ח"א סי' קכ"ח] מצא חבר להרש"ש, והוא המהר"ם בן חביב בספר קול גדול [סי' ע"ה] וז"ל, נראה לענ"ד דלעולם [זורע] דמי לפת, ואם סלקו קודם שישרשו אינו חייב משום זורע, ואי דלא משכחת זורע בשבת דבו ביום אי אפשר שישרישו, זה אינו, דכיון דהוא מתכוין אדעתא דזריעה, וסוף סוף נעשתה מחשבתו ונשרש בקרקע חייב משום זורע כו', דאם סלקו קודם שישרישו נפטר מידי סקילה דומיא דפת, עכ"ל.

ובבית אפרים [או"ח סי' כ'] האריך בדברי התוס' לעיל [דף יז: ד"ה ואין], ושם [ד"ה וראיתי בפמ"ג] נראה שפירש דברי התוס' דאם פרש מצודה בשבת אינו חייב אא"כ יהא ניצוד בשבת, והוא לכאורה כסברת המנח"ח. [ובמקו"א הארכתי במה שדנו האחרונים בהא דאיתא בביצה (דף כב.) דהמסתפק בשמן שבנר חייב משום מכבה, ופירש הרא"ש (פ"ב סי' י"ז) דממהר כיבויו, ומשמע דחייב אף שהכיבוי היה במוצאי שבת, וכן במש"כ בשו"ע (אה"ע סי' קכ"ד ס"ט) דכל זמן שלא נתייבש אינו כתב, הגם דהכותב בשבת חייב אף שנתייבש במוצאי שבת, ויעוין בחלקת יואב (או"ח סי' י') ובאגלי טל (זורע סי' י"א סק"ח בהג"ה), והדברים ארוכים ואכ"מ].

אשר למש"נ נראה לפלפל דהדברים חלוקים כלפי הנך ב' איסורים הנ"ל, שכן כלפי האיסור במעשה עשיית המלאכה, בזה עיקר האיסור במה שהעשייה נעשית בשבת, כאיסורא דזורע דחייב אף שהוויית הזריעה היא לאחר השבת, ודכוותה באפיה ובישול לדעת הרש"ש שהוא חייב על מעשה הבישול לחוד, ואילו כלפי האיסור לאשוויי הוויית המלאכה, יסוד האיסור בזה במה שההוייה נעשה בשבת, שהרי לא על עצם המעשה באנו לחייבו.

ומעתה נמצא דאף למש"כ הר"מ שהשורה חיטין במים חייב, היינו דוקא אם צמח בשבת, וכן משמעות לשון הר"מ בתשובה שם דלשון 'השורה' כוללת הגידול, עכ"ד, וא"כ שפיר י"ל דלשון השורה היינו שהתנפח בשבת.

וא"כ נמצא, דלמש"נ לעיל דבזורה ורוח מסייעתו אין כאן מעשה עשייה של מלאכה, דגרמא בעלמא הוא, וכל חיובו הוא משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה בהוויית המלאכה, א"כ בכה"ג באמת לא יתחייב אא"כ הזרייה נעשתה בשבת, אך אם הזרייה נעשתה בחול יפטר, כיון דאי אתה מחייב על מעשיו אלא משום מלאכת מחשבת, והרי"ז כשורה חיטין במים שכל חיובו רק על הויית הצמיחה משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה.

אשר דכוותה נראה במה שדייקתי מדברי התוס' לעיל [דף יז:] לפי ביאורו של הבית אפרים, דכל שפרש מצודה בשבת ולא ניצוד בשבת ודאי פטור, אשר כפי הנראה דבר זה תלוי בפלוגתת המנח"ח והרש"ש, ולמש"נ נראה לחדש, דפרישת מצודה אינו מעשה צידה כלל, כי אין כאן שום דבר בטבע שיארע עד שיכנס בעל חי לפנים, ויעוין כן בבית אפרים שם, ואך שעדיין י"ל דלחייבו משום דזורה ורוח מסייעתו כקושית הדובב מישרים הנ"ל [דלא כמש"נ דכל חיובא דזורה ורוח מסייעתו הוא רק כאשר הוא נחשב למעשה המלאכה], אך מאחר דכל חיובו מחמת שנעשתה הויית המלאכה, הרי בזה ודאי חזרנו למש"נ דאינו חייב אא"כ נתהוה בשבת.

והארכתי עוד הרבה בתכלית האריכות לבאר דברים אלו באופן אחר ממש"נ למעלה, דבאיסור שבת איכא תרתי, א. עשיית מלאכה, כדכתיב לא תעשה כל מלאכה, וכל העושה בו מלאכה יומת. ב. חילול שבת, כדכתיב מחללי"ה מות יומת, ובבית מאיר [אה"ע סי' ה'] הוכיח מברכות [דף נג:] דחילול שבת של נכרי חפצא של חילול שבת הוא, היינו דוקא אם נתהוה בשבת דאז נתחללה בשבת, ואף נפ"מ לענין קו התאריך, ואכ"מ.

בדין מלאכה שנשלמה לאחר השבת לענין א. איסור ב. חיוב מיתה ובב' פרשיות דשבת א. לא תעשה כל מלאכה ב. מחלליה מות יומת

והנראה לפלפל עוד, דהנה באור שמח [פי"ח סנהדרין ה"ב] חידש דבר מחודש, דבאיסורי שבת מצאנו ב' הלכות חלוקות, א. איסור מלאכה בשבת, ב. חילול שבת, ושני מקראות נאמרו בזה, א. לא תעשה כל מלאכה, וכן כתוב כל העושה בו מלאכה יומת, ב. מחלליה מות יומת, ובפשוטו הא בהא תליא, שכן לא חשיב חילול שבת אא"כ עשה מלאכה, וכל שעשה מלאכה הרי נתחללה השבת, וא"כ לכאורה אין מקום להפריד ביניהם.

אכן באו"ש חידש מלשון הכתובים, דחובת מיתה על חילולה של שבת היא, ככתוב מחלליה מות יומת, וא"כ אף במידי דלאו מלאכה היא חייב, ונפ"מ לדעת ר' יוסי בשבת [דף ע.] דהבערה ללאו יצאתה, והמבעיר אש בשבת פטור מחטאת ומכרת לפי שאינה מלאכה [תוס' פסחים (דף ה: ד"ה לחלק)], ונקט באו"ש דלענין כרת וחטאת מלאכה כתיב ולכן פטור, אך מ"מ נסקל משום דכתיב 'מחלליה מות יומת".

הלא מעתה נראה לחדש, דאף לדעת האחרונים דאינו חייב מיתה אא"כ נתהווה המלאכה בשבת, יסוד הדין בזה משום דחילולה של השבת ליתא אא"כ נשלמה החפצא של המלאכה בשבת, די"ל דאין החילול מצד עצם עשיית המלאכה, אלא משום עצם עשיית החפצא בשבת, ברם הא מיהת נראה דאיסור לאו ישנו אף אם לא נשלמה המלאכה בשבת, דכלפי הלאו כתוב לא תעשה כל מלאכה, ועשיית המלאכה תליא בהמעשה גרידא.

ויסוד לזה נראה מהא דאיתא במכילתא בריש הפרשה, ריב"ב אומר הרי שהגוים הקיפו את ערי ישראל וחיללו ישראל את השבת, שלא יהו ישראל אומרים הואיל וחיללנו מקצתה נחלל את כולה, ת"ל מחלליה מות יומת, אפילו כהרף עין מחלליה מות יומת, ע"כ המכילתא, ובפשוטו אין לזה שום מובן, דהיאך יעלה על הדעת שאם עשה מלאכה יחזור ויעשה שוב מלאכה, וכי משום שאכל שום יחזור ויאכל שום, והוא פלאי.

אשר למש"נ הוא מחוור היטב, כי נתבאר דמלבד מה שאסור לעשות מלאכה בשבת, הרי יש איסור של חילול קדושת היום, וחיוב מיתה אינו אלא מפני שחילל את השבת, והרי כל היום כולו שבת אחת הוא, וזה דס"ד דמאחר שחילל את יום השבת הרי כבר נתחללה שבת זו, ומעתה אין חיוב מיתה באם יחזור ויחלל את השבת משום דמחוללת ועומדת היא, וקמ"ל דכל הרף עין של יום השבת עומד לעצמו לענין שלא יחללנו. [ובבנין ציון (ח"א סי' ל"ד) ובערוה"נ כריתות (דף יח:) צידד, דמי שאכל ככותבת הגסה ביום הכיפורים שוב אין לו איסור לאכול עוד, שהרי עיקר מצוות היום הוא להתענות ביום זה, ומאחר שכבר אינו מעונה הרי אף אם התענה ביטל עשה זה, ובענייני מועדים הארכתי די"ל כדבריו כלפי חיוב הכרת שהוא בא על ביטול העינוי, אכן עדיין יש דין נוסף להיות שובת כל רגע ורגע מן האכילה, כמבואר בר"מ (פ"א שבית"ע ה"ד)].

ובמנחת סולת [מצוה י"א סק"א] הביא מה שצידד ביד המאיר לחולין [דף קא:] דמי שהגדיל באמצע שבת פטור אם חילל אותה שבת, ולמש"נ נראה דאף אם הוא פטור ממיתה, מ"מ לאו דלא תעשה כל מלאכה איכא. וכזאת מבואר בחת"ס דמי שהגדיל באמצע יוה"כ אינו חייב אם אכל אחר שהגדיל, ומשום דמצוה אחת היא להתענות כל היום כולו, וכל שאינו מצווה על כל היום אינו מצווה כלל, והדברים מחוורים.

בבית מאיר [אה"ע סי' ה'] כתב לחדש דאיסור חילול שבת אינו איסור אקרקפתא דגברא בלבד, אלא דחייל ביה בהחפצא שהוא חילול שבת, וראיה לזה הביא ממה דמבואר בברכות [דף סג:] דנכרי שהדליק נר שבת חשיב 'נר שלא שבת ממלאכת עבירה', הגם שאין הנכרי מצווה על השבת, מ"מ בהחפצא הו"ל חילול שבת, וכ"ה בנתיה"מ סי' שמ"ח סק"ד יעוי"ש, ולמש"נ י"ל דהיינו דוקא אם נדלק בשבת דאז נתחללה השבת.

כמה הדברים מחוורים עם מש"כ הר"מ במורה נבוכים ח"ב פל"א דבחיוב שמירת השבת איכא תרתי, חדא מדין זכר למעשה בראשית, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש, ושנית מדין זכר ליציאת מצרים להיות לו לעבדים, ועתוס' פסחים קיז: [ד"ה למען] שהביאו הא דאיתא במדרש שפרעה העביד אותנו בכל המלאכות, וכאשר הוציאנו ה' ממצרים הזהירנו על השבת לשבות מל"ט מלאכות.

אשר למש"נ נמצא דב' איסורים הללו מכוונים, דיסוד איסור 'חילול השבת' אין ענינו בגוף מעשה המלאכה כי אם במה שהשבת מתחללת, דהיינו שאותה שבת של ששת ימי בראשית מתחללת מדין שביתתה, כי יום השביעי נתקדש בשביתתו, וכל העושה מלאכה הרי זה מחללו, אכן איסור עשיית מלאכה הוא מכוון כנגד זכר ליציאת מצרים, כי הזהירנו שנשבות ולא נעשה אחד מל"ט מלאכות אשר פרעה שיעבדנו בה.

והוא מכוון מיניה וביה, דהשבת של זכר למעשה בראשית הרי עיקר דינה הוא בהחפצא לבל יתחלל יום זה שהוא מקודש לשביתה, וכל שעושה בו מלאכה הרי הוא חילול קדושת היום בהחפצא, אכן השבת של יציאת מצרים הרי הוא איסור מלאכה דרמי אקרקפתא דגברא זכר ליציאת מצרים, וכלשון הכתובים דכלפי שבת של יציאת מצרים כתיב זכור את יום השבת לקדשו, ואילו בשבת של יציאת מצרים כתיב שמור וכמש"נ.

והוא מכוון מאד עם מש"נ בפרשת ואתחנן [פ"ה פי"א] דבשבת של מעשה בראשית כתיב זכור את יום השבת לקדשו, שצריך לקדשו בכניסתו וביציאתו, ואילו בשבת של יציאת מצרים ליכא דין קידוש, לפי שדין זכר למעשה בראשית יסודו לקדשו וליחדו משאר כל הימים [ויחודו שהוא יום שביתה], אכן מדין זכר ליציאת מצרים כל האיסור הוא עשיית המלאכה, וא"כ אין בו שום מקום לקידוש לקדשו משאר הימים.

ובעזה"י יבואר לקמן [דף סט.] בשמעתתא דהיודע עיקר שבת ושכח כל הל"ט מלאכות ועשה כולן הרי"ז חייב ל"ט חטאות, דכיון שיודע עיקר שבת הרי המלאכות מחלקות לחטאות, ופריך דכיון ששכח כל הל"ט מלאכות במה ידע ליה לשבת, והק' הריטב"א למה לא משני דידע ליה לשבת במצות קידוש והבדלה, ותירץ דידיעת שבת היינו שיודע שביתת המלאכות שהוא עיקר, עכ"ל, והיינו ד'חילול שבת' ליתא אלא במלאכה.

והנה בשיטמ"ק כתובות [דף ה:] בשם שיטה ישנה כתב, דאף דמודה ר"ש בפסיק רישא דחייב סקילה אף שאינו מתכוין, מ"מ חיוב חטאת ליכא בפסיק רישא כל שאינו מתכוין למעשה המלאכה, והדברים תמוהים.

ובשערי חיים [ניטין סי' כ"ד סק"ג] ביאר, דבריעותא דאינו מתכוין תרתי הוא דאית בה, א. דאין זה שם המעשה, ב. יתירה מזו נתחדש דאין המעשה מתייחס להעושה, וכאילו נעשה מאליו, ומעתה כל שהוא פסיק רישא אף דחשיב שם המעשה עליו, מ"מ עדיין נחשב כאילו נעשה מאליו, ועפי"ז כתב דסקילה סגי מה שהמלאכה נעשית על ידיו, אך חטאת בא על עצם העשייה בפועל, ולזה בשאינו מתכוין פטור אף פס"ר, וצ"ע.

ולמש"נ נראה בזה, דהנה לשון הכתובים בפרשת כי תשא [פל"א פי"ד] ושמרתם את השבת כי קודש הוא לכם מחלליה מות יומת כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמיה, ע"כ, הרי דב' לשונות באו בכתובים בזה, א. חילול שבת, ב. עשיית מלאכה ביום השבת, אשר נראה דבאמת ב' דינים חלוקים בזה, דיש חילול שבת מצד עצם המעשה אף שהגברא לא עשה 'מלאכה' אם אין מחשבתו לכך, כפי שיבואר.

ובאור שמח [פי"ח סנהדרין ה"ב ד"ה מעודי] כתב, דהנה דעת ר' יוסי דאמר בסנהדרין [דף סב.] דהבערה ללאו יצאת ואין בו כרת וחטאת, וא"כ ה"נ סקילה אין בו, וא"כ המבעיר בשבת לוקה, וזה פלא ותמוה, ולזה תירץ דמודה ר' יוסי דחייב סקילה, והטעם לזה דסקילה תליא בחילול שבת, והבערה חילול שבת הוה, אך כרת וחטאת תליא במלאכה, ודעת ר' יוסי דהבערה אינה מלאכה, ולכן אף לשיטתו המבעיר אינו לוקה.

ולמש"נ נראה בזה, דכל שעשה את מעשה המלאכה הרי יש בכך חילול שבת, אך מ"מ אין כאן עשיית מלאכה, וכמש"נ דמאחר דמלאכת מחשבת אסרה תורה לא חשיב עשיית מלאכה אלא כאשר דעתו על המלאכה, וכמש"כ הטור ושלטי הגיבורים דכשאין דעתו לכבות אין כאן עשיית מלאכת כיבוי, וכמש"נ דעשיית מלאכה היינו כאשר דעתו על כך, דמלאכת מחשבת אסרה תורה היינו כאשר דעתו לעשות את 'המלאכה'.

הלא מעתה נראה דהן הן דברי השיטמ"ק, דחיובא דסקילה בא על חילול שבת, וחילול שבת שפיר ישנו בכל שעשה מעשה המלאכה, אך כרת אינו בא רק אם עשה את המלאכה, והיינו כאשר כוונתו על תוצאת המלאכה, וממילא דאף חטאת דכוותה מאחר שהחטאת באה על שגגת כרת כמבואר לקמן [דף סט.] לדעת ר' יוחנן שאם שגג בכרת הוה שגגה אף שהזיד בלאו, ומבואר שם [דף סט:] דהוא משום שחטאת בא על שגגת כרת.

ובמקו"א הבאתי דברי רבותינו גדולי הדורות בדין מלאכה, שהווייית המלאכה נעשית לאחר השבת, אשר האריכו בזה בראיות לכאן ולכאן, ושם נתבאר ליישב ההדורים באופן הנ"ל, דלאו איכא וסקילה וחטאת ליכא, ולע"ע אמרתי לקולמוסי כאן תהא שביתתי.

עוד יוסף חי

הרה"ג שלום עוויל שליט"א
בעמח"ס "פסקי בן איש חי" ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

בדין ברירת עצמות הדגים

א

השו"ע סימן שי"ט ס"ד כתב, הבורר פסולת מתוך אוכל אפילו בידו אחת חייב. הגה. ואפילו האוכל מרובה ויש יותר טורח בברירת האוכל, אפילו הכי לא יברר הפסולת אפילו כדי לאכול לאלתר.

ובבן איש חי ש"ב פרשת בשלח ס"י כתב, אם אוכל חתיכת דג או חתיכת בשר שיש בהם עצמות, מותר להוציא בידו תחילה העצמות ולאכול לאלתר, ואף על פי שמסיר בזה כמה עצמות בזה אחר זה, דרך אכילתם בכך תמיד, ואין זה דרך ברירה אלא דרך אכילה.

ונראה בביאור דבריו, דהנה בירושלמי שבת פ"ז ה"ב איתא, האי מאן דשחיק תומא (פירוש כותש שומים), כד מפרך ברישיה (שמפרר ראשי השומים), חייב משום דש. כד מברר בקליפייתא (פירוש שנוטל אותם מן הקליפות), חייב משום בורר. וכתב הב"י סו"ס שכ"א בשם הסמ"ג לאוין ס"ה (דף י"ג ע"ב) וסמ"ק סימן רפ"ב (דף רפ"ה) והתרומה סימן ר"כ, דאפילו הכי אין לאסור לקלוף שומים ובצלים לאכול לאלתר, דההוא דירושלמי לא מיירי בקולף לאלתר אלא בקולף להניח כמו שפר"ח, וכ"כ בהגהות מיימוניות (דפוס קושטא) פכ"ב הי"ב ע"ש. וכן פסק הרמ"א סימן שכ"א סי"ט דאסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר שרי.

והמאמר מרדכי סימן שכ"א ס"ק כ"א כתב, ויש לדקדק דכיון דהקולף בכלל בורר הוא, ליתסר אפילו לאכול לאלתר, דהא הדבר ברור דמי שקולף תפוחים ושומים ובצלים נוטל הפסולת ומניח האוכל, דהפסולת מקיפו לאוכל מכל סביביו, וכבר נתבאר לעיל סימן שי"ט דבורר פסולת מתוך אוכל אפילו לאוכלו לאלתר חייב. ונראה דכיון דאי אפשר בענין אחר ודרך אכילתו בכך, לא מקרי זה בורר פסולת מתוך אוכל, שאינו אלא לאכול התוך, וכל שהוא לאלתר שרי. אבל להניח אסור דלא עדיף מבורר אוכל מתוך פסולת כנ"ל, ע"ש. והביא דבריו הביאור הלכה שם ד"ה לקלוף. ומבואר דכל דאין אפשרות לברור האוכל מתוך הפסולת, וע"כ לברור הפסולת מהאוכל, חשיב דרך אכילה ושרי. אולם יעויין בפמ"ג סימן שכ"א א"א סק"ל שכתב, אם פותח פלוימן (שזיפים) וזורק הגרעינים הקשים שבהם, לאחר זמן הוה בורר. ובתפוחים כה"ג יש לומר גם כן אסור. אבל מיד, לא מבעיא נותן לפה שרי כבסימן שי"ט סעיף ט"ז, אף באותה סעודה שרי באפשר, דאי אפשר בענין אחר לא הוה פסולת מאוכל, ע"ש. והעתיק דבריו המ"ב שם ס"ק פ"ד.

ולכאורה יש לעורר, דשזיפים לא דמי לקולף שומים ובצלים, דאי אפשר להגיע לאוכל לולי שיוציא קודם הפסולת, משא"כ שזיפים דשפיר יכול לאכול את האוכל. וצריך לומר דאין ההיתר רק באינו יכול לאכול האוכל, דאין היתרו מדין אונס אלא משום דדרך אכילה בכך, וא"כ גם ביכול לאכול את האוכל ללא הסרת הפסולת, אלא שיותר נוח להוציא בתחילה את הפסולת והרגילות לעשות כן, חשיב דרך אכילה ושרי.

ולפי זה אתו שפיר דברי הבא"ח שכתב להתיר להוציא את עצמות הדגים קודם אכילה, דאף שיכול לאכול את בשר הדג בלא להוציא קודם את העצמות, מ"מ נוח יותר להוציא קודם את העצמות, וכן הרגילות בימות החול, ושפיר חשיב דרך אכילה.

אולם המאמר מרדכי ס"ל דדוקא באי אפשר בענין אחר יש להתיר, וכדוגמת שומים ובצלים, ולכן כתב בסימן שי"ט סק"ז לאסור להסיר את עצמות הדגים מבשר הדג דהוי בורר פסולת מאוכל. וכן אסר שם ברירת גרעיני פירות וז"ל, גם צריך ליזהר שלא לברור פרי הנקרא פריז"ש בלע"ז, דהיינו פארול"י בלשון איטלקי, שהרי דרך ברירתו ליטול הפסולת ולהשליכו, ובקושי יוכל לברור אוכל מתוך פסולת. ורוב העולם אינם נזהרים בזה, ואין להם על מה שיסמוכו, עכ"ל. הרי דאף בפרי שהדרך לברור ממנו הפסולת מהאוכל, ובקושי יוכל לברור אוכל מתוך פסולת, אעפ"כ לא התיר לברור הפסולת מהאוכל. והוא לשיטתו שדוקא באי אפשר בענין אחר כלל שרי לברור פסולת מתוך אוכל.

וכן החזו"א סימן נ"ד סק"ג אסר לברור עצמות הדגים קודם אכילה, דלא דמי לשומים ובצלים, דשאני התם שאין שם שתי דרכים, אבל דגים ועצמות דיש בו ב' דרכים אפשר ליקח הבשר מעל העצמות, ואפשר להוציא העצמות מתוך הבשר, הרי זה כשאר פסולת ואוכל דלא הותר לאלתר רק בנוטל את האוכל ומניח הפסולת. וכ"כ בסק"ד דבשר ועצמות אפשר ליטול הבשר, וכן דרך אכילתו. ובסק"ה כתב לאסור להוציא גרעין השזיף מתוך השזיף, דהוי בורר פסולת מתוך אוכל. ולשיטתיה אזיל וכמבואר. שוב ראיתי בספר גדולות אלישע ס"ק י"ב שכתב להתיר לברור עצמות הדגים קודם האכילה, ולברור פסולת מאוכל דדרך אכילתו בכך, והגם דאפשר לברור האוכל, מ"מ לא מטרחינן עליה לברור האוכל מהפסולת דדרך אכילתו בכך. והוכיח כן מדברי הפמ"ג גבי גרעיני הפירות דשרי לבררם. והמאמ"ר לשיטתו אסר לבררם וכמו שכתבנו. והוסיף להוכיח כן ממש"כ הברכי יוסף שיו"ב אות א' בשם מהרי"ל וואלי, דהחזרת שהעלים מבחוץ הם מעופשים, יסיר העלים המעופשים וחשיב ליה כמסיר הקליפה לאכול התוך, ע"ש. והגם דהתם יכול להכניס ידו מבפנים ולקחת את העלים הטובים וישאיר המעופשים, אלא ודאי כיון דדרך אכילתו בכך לא מטרחינן ליה להכניס ידו ולאכול שלא כדרך אכילתו, ע"ש.

ויש להוסיף דבאמת המאמר מרדכי סימן שי"ט סק"ג הביא את דברי הברכי יוסף הנ"ל, וחלק עליו, דהכא לא דמי למסיר הקליפה לאכול התוך, דלא דמי לקליפת השום והבצל וכיוצא, דהכא מצי שפיר להסיר האוכל מאמצעו. וכך הורתי כמה פעמים להכניס היד תוך החזרת וכיוצא להוציא העלים הטובים, ע"ש. ואזיל לשיטתו שרק באי אפשר בענין אחר שרי, משא"כ בעלי חזרת ובעצמות דגים ובגרעיני פירות, דיש אפשרות להוציא האוכל מתוך הפסולת.

וכן כתב הביאור הלכה ס"א ד"ה מן העלין, בשם הפמ"ג מש"ז סק"ג, דאם עלי החזרת מופרדים יבור לו הטובים ויניח המעופשים. אבל אם הם קלחים והעלים שמבחוץ הם מעופשים, אז יסיר המעופשים דהו"ל כמסיר הקליפה לאכול התוך, דזהו לאו דרך ברירה אלא לתקן המאכל, ע"ש. ואזיל הפמ"ג לשיטתו שהתיר להסיר גרעיני הפרי מן הפרי ולברור פסולת מתוך אוכל, על אף שיש אפשרות לברור האוכל מהפסולת. ובגדולות אלישע ביאר דברי הפמ"ג הנ"ל בדרך אחרת, ע"ש.

וכן הבן איש חי ז"ל אזיל לשיטתו שהתיר (בס"י) ברירת עצמות הדגים, והתיר (בס"ו) גם לברור עלי החסה המעופשים מן הטובים, וכדעת הברכי יוסף ודלא כמאמר מרדכי. והיינו דס"ל דהיתר קילוף שומים, אינו דוקא בגוונא שאין אפשרות אחרת להגיע לאוכל, אלא כל שיותר קל לברור הפסולת מהאוכל ודרכו בכך, שרי. וגבי ברירת גרעיני פירות החמיר בבא"ח (ס"ח) יותר, ואולי משום דלא ברירא כ"כ שהדרך בימות החול לברור תמיד הגרעין מהאוכל.

ב

הביאור הלכה ס"ד ד"ה מתוך, כתב לימוד זכות לנוהגים לברור עצמות הדגים, ע"פ מה שכתב היש"ש הובא במ"א סימן תק"י סק"ד, דכיון שהקליפה והפרי מחוברים זה בזה, לכן כל שעוסק באכילה וקולף את הקליפה הוי תיקון אוכלא בעלמא, ואין על הקליפה שם פסולת. משא"כ אם אינו אוכל לאלתר אז חל על הקליפה שם פסולת אף שהיא מחוברת, והו"ל בורר פסולת מאוכל. ועיין בחזו"א סימן נ"ד סק"ד מה שתמה על זה.

ולכאורה יש לעורר למה המ"ב לא כתב להתיר בפשיטות ברירת עצמות הדגים משום דהוי דרך אכילה, וכסברת רבינו ז"ל והגדולות אלישע, והרי איהו ס"ל שמותר להוציא פסולת מאוכל דרך אכילה אף באפשר לאכול בענין אחר, וכדמוכח ממה שהתיר בביאור הלכה סימן שי"ט ס"א ד"ה מן העלין, לברור עלי החסה החיצוניים המעופשים, וכן כתב בסימן שכ"א ס"ק פ"ד להתיר להסיר גרעיני השזיף מהאוכל, וכמו שביארנו לעיל. וע"ע באגרות משה או"ח ח"ד סימן ע"ד מלאכת בורר אות ז', וצ"ע.

ואפשר לומר, דהנה יש לתמוה על מה שהתירו לקלוף פירות ולברור פסולת מתוך אוכל כיון דדרך אכילה בכך, דמאי שנא מהדחת כרשינים דאסרינן אף לאלתר, וכמבואר בפרישה אות ז' ובפמ"ג מש"ז סק"ה, אף שהם נמי דרך אכילתם בכך, ואין אפשרות לאכלם אם לא שיברור אותם על ידי הדחה. ובספר אורחות שבת פ"ג הערה קכ"ט כתב, דלא נאמר היתר דאי אפשר בענין אחר, אלא בקליפה וכיוצ"ב שאינה מעורבת ממש באוכל אלא מונחת עליו מבחוץ, או בגרעינים שמונחים בפנים הפרי. אך בתערובת גמורה לא יהא היתר אף כשא"א בענין אחר, משום שמעשה הברירה הזה יש לו חשיבות גדולה יותר, וגובר בזה שם מעשה ברירה על שם של דרך אכילה, ע"ש. ועיין כעין סברא זו בשמירת שבת כהלכתה פ"ג הערה מ"ח בשם הגרש"ז אויערבאך ז"ל. ולפי זה יוצא דבברירת עצמות דגים אין היתר של א"א בענין אחר, כיון דהעצמות מעורבות בתוך בשר הדג ודמי להדחת כרשינים.

ג

עוד דנו האחרונים להתיר הוצאת עצמות הדגים, עפמש"כ הטל אורות (דף ל"ב ובנד"מ דף קנ"ו) בשם הערוך ערך דש, דבדבר מחובר לא שייך ברירה כלל, ולכן מותר לקלף תפוחים אף שלא לאלתר. וא"כ הוא הדין דשרי לברור עצמות הדגים דחשיבי כדבר מחובר. וכן כתב בפתח הדביר אות ו' בשם ספר שם חדש פי' על היראים עמוד זמנים דף נ"ד ע"ב, ובשביתת השבת מלאכת בורר באר רחובות סק"כ. אך בגדולות אלישע אות י"ב כתב לדחות היתר זה, דלא התיר הטל אורות אלא דוקא בפירות שיש להם קליפה מחוברת כמו קישואים ותפוחים, וצריך סכין לקלוף הקליפה. משא"כ בנידון דידן הגם דמחוברים הבשר עם העצמות, אינם מחוברים חיבור גמור כמו הקישואים והתפוחים. וכן עיקר דברי הטל אורות יש לדחותם וכו', ע"ש. וכן נראה דעת רבינו ז"ל בבא"ח (ס"ה) דאין לקלוף הפירות כי אם סמוך לאכילה, ומוכח דלית ליה האי הלכתא.

ד

בפתח הדביר אות ו' כתב דהמנהג פשוט בכל ישראל דעבדי הכי לפני חכמים גדולים ואין מוחה, וההיתר בו נראה פשוט דבין בהוצאת השידרה מהדג ובין בהוצאת העצמות מן העוף, אי אפשר לצמצם להוציא השידרה והעצמות לבדם, ולא יבצר שינתק קצת מן הבשר עמהם, שמסיבה זו הטורח להוציא שדרת הדג ולפרק התרנגולת יחזור עליהם לאכול הבשר הניתק בהם, וא"כ לא גרע ממש"כ הט"ז סקי"ג דכשנופלים זבובים לכוס ורוצה להסירם משם, יקח קצת מן המשקה עם הזבובים ואז לא חשיב בורר פסולת, ע"ש. והכא נמי כיון דא"א להוציא הפסולת לבדו אם לא בצירוף קצת אוכל לא חשיב בורר. ואפילו עצם שאין עליו בשר ואין בו מוח, כיון דעכ"פ יש בתוכו מוהל התבשיל ומרק הבשר, ובחול בנ"א אין משליכין אותן מן הקערה לחוץ אלא א"כ מוצצין אותן, הו"ל כיש מקצת אוכל עם הפסולת ולא חשיב בורר, ע"ש.

והנה מש"כ לדמות לדין הוצאת זבוב מן הכוס, יש לעורר דהנה החזו"א סימן נ"ג כתב, דהא דהתיר הט"ז בלוקח קצת מן המשקה עמה צ"ע, ולכאורה בכל בורר פסולת מתוך אוכל אף אם יקח קצת מן האוכל עם הפסולת, אסור כל שדעתו על האוכל הנשאר שיהא ברור, אלא שאינו חש לדקדק שלא יעלה מעט מן האוכל עם הפסולת. ונראה דודאי כל דבר שצף ועומד בפני עצמו אינו בכלל בורר, אלא שיש מקום לומר שהיין המטפח על גוף הזבוב עצמו ע"כ חשיב בורר להיין שהיה טופח על גופו, והלכך ס"ל לט"ז שיקח קצת מן המשקה עמו, והמשקה הנשאר ודאי לאו שם בורר עליו, שהזבוב לא היה מעורב בו כלל, ע"ש. ולפ"ז בנידון דידן שמוציא עצמות הדגים או העוף, אף אם יוציא עם קצת בשר, מ"מ כל שלא מוציא בשר בכל מקום שנחשב העצם מעורב שם, אסור.

אולם אם מוציא עצם עם קצת בשר או מוהל תבשיל, ומוצץ העצם ואוכל הבשר והמוהל, שפיר חשיב בורר אוכל מתוך פסולת, וכן כתב הביאור הלכה שם. אך החזו"א סימן נ"ד סק"ג כתב דאם כל כוונתו לברור העצם מן הבשר, אף שיש קצת בשר על העצם אסור, כיון שאין דעתו על הבשר אלא לברור הקערה.

ה

בשו"ת כנף רננה או"ח סימן כ"ז כתב ללמד זכות על מה שנוהגים לברור עצמות הדגים, ע"פ מה דאיתא בירושלמי שבת פ"ז ה"ב אר"י יש בורר צרורות כל היום ואינו מתחייב, יש שהוא נוטל כגרוגרת ומיד מתחייב. היך עבידא, היה יושב על גבי כרי וברר כל היום אינו מתחייב, נטל לתוך ידו כגרוגרת ובירר חייב, ע"ש. ופירש הקרבן העדה דהיה יושב ע"ג הכרי וברר פטור, כיון שעדיין יש צרורות בכרי ולא הועיל כלום בברירתו. ולפ"ז הבורר עצמות הדגים כיון שאין הדרך לברור כל העצמות, שוב אינו חייב מן התורה משום בורר, ע"ש. והובאו דבריו בשו"ת מנחת יצחק ח"א סימן ע"ה.

והנראה בזה, דהנה הירושלמי ס"ל דכל שלא בירר כל הצרורות אינו מתחייב, והיינו משום שעדיין לא תוקן הכרי. ומסתבר דרק היכא דבירר קצת צרורות מכל צד שבכרי, שבזה לא הוכשרו שום חיטים לאכילה, אינו חייב משום בורר דלא הועיל כלום במעשיו. אך היושב על גבי הכרי ובירר את הצרורות מצד אחד של הכרי, חייב משום בורר, דהרי הוכשרו החיטים שבצד זה לאכילה, ולא איכפת לן מה שיש עוד צרורות בצד השני. ולפ"ז נראה דהבורר עצמות ממקום אחד שבדג ונותן הבשר לפיו ואוכל, חייב משום בורר מן התורה, שהרי תיקן בשר זה לאכילה, דכל שלפי מנהג העולם נחשב מתוקן לאכילה ע"י ברירתו, חייב מן התורה משום בורר, ואם יש באוכל המתוקן שיעור כגרוגרת חייב חטאת, ובפחות מזה אסור מה"ת משום חצי שיעור. ורק אם יברור קצת עצמות מבשר הדג וישאיר עוד עצמות באותו מקום עצמו, שאין הרגילות לאכול כן, לא יאסר מן התורה.

האיר המזרח

הרה"ג נדב פרץ שליט"א
בעהמח"ס נדבת פרץ על הש"ס

רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"
הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א

ברר לאלתר ונמלך לסעודה אחרת האם יש בזה איסור דרבנן

שו"ע סימן שי"ט סעיף א': הבורר אוכל מתוך פסולת וכו' בידו כדי לאכול לאלתר מותר. הגה. וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד מקרי לאלתר, ואפילו אחרים אוכלים עמו שרי. ובמשנ"ב ס"ק ה' כתב, ואם כוונתו כדי שישתייר גם אחר סעודה או על סעודה אחרת חייב חטאת, אך אם ממילא נשתייר מבירירתו עד לאחר הסעודה אין בכך כלום, כיון שכבר ברר בהיתר, ע"כ. ובשער הציון אות ה' הביא בשם הפרי מגדים, שאם ברר לאותה סעודה ואחר כך נמלך לעזבה לסעודה אחרת, אף שאין בזה חיוב חטאת מכל מקום לא אריך למעבד הכי, וס"ל השער הציון שצריך ראיה לדבריו, עד כאן. אולם רבינו יוסף חיים זי"ל בספרו רב פעלים חלק א' סימן י"ב, וכן בבן איש חי פרשת בשלח אות ג', כתב שיש בדבר זה איסור דרבנן. והובא בכה"ח ס"ק ל"ו.

לברור לאחרים כשאינו אוכל עמהם

במשנ"ב סימן שי"ט ס"ק ו' כתב בשם הברכי יוסף שאף אם אינו אוכל עם אחרים, מותר לו לברור להם לאלתר. אולם בכה"ח ס"ק י"ג הביא מספר שולחנו של אברהם שיש בדבר זה מחלוקת, שיש אומרים שאף צריך שיאכל עמהם (וכן החמיר הכה"ח).

ברירה בשני מיני אוכלין

שו"ע סימן שי"ט סעיף ב': היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד, ומניח (השני כדי) לאכול מיד. וביאר המשנ"ב בס"ק י"ב, שאותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל והשני פסולת, ולכן צריך לברור זה שרוצה לאכול מיד ולא להיפך. ובביאור הלכה כתב שלשון השו"ע מועתק מהרמב"ם, והרמ"א הוסיף תיבת "השני כדי", להודיע לנו שצריך לברור אותו שרוצה לאכול דוקא, ואף שיש אומרים שלהרמב"ם בשני מיני אוכלים יכול לברור את מה שאינו רוצה, למעשה אין לזוז מדברי הרמ"א, שמקורם מדברי הרא"ש, עכ"ד. אולם דעת השו"ע היא שרשאי אף לברור מה שאינו רוצה, וכמו שכתבו הלבושי שרד והמחצית השקל, והובא בכה"ח ס"ק ל"ה. והמשנ"ב הלך בדרכו של הרמ"א.

ברירה בכלים ובגדים

במשנ"ב סימן שי"ט ס"ק ט"ו הביא בשם האחרונים שבכל שני מינים שייך ברירה, ואף בכלים ובגדים. וכן כתב בפתח הדביר, והובא בכה"ח ס"ק כ"ה. [ונראה מדבריהם שהוא מדאורייתא, יעו"ש בט"ז, ובכה"ח ס"ק ט"ל בשם התפארת ישראל. אולם בשו"ת אור לציון ח"ב (פל"א ס"ד) חידש שאין זו ברירה מדאורייתא אלא מדרבנן, כיון שאינו גידולי קרקע].

ברירת העצמות מהדג והעוף, וברירת גרעיני הפירות

שו"ע סימן שי"ט סעיף ג': הבורר פסולת מתוך אוכל אפילו בידו אחת חייב, ובביאור הלכה האריך בענין ברירת העצמות מהדג, ומביא שהמאמר מרדכי כתב לאסור לקרוע הדג מגבו ולהסיר השדרה שבאמצע, אלא יניח השדרה שם ולא ישליכנה לחוץ. וכן יזהר כל אדם שלא להשליך עצמות הבשר לחוץ, אלא בדרך אכילה, והיינו עצם שיש עליו קצת בשר יאחז בו לאכול ממנו ולהשליכו אחר כך מידו. והביאוה"ל כתב על זה שהעולם אין נזהרים בזה, ומסקנתו שבזמן האכילה גופא המיקל וקולט העצמות מן הבשר לא נוכל למחות בידו, ואפילו לתקן קודם אכילה באופן זה לא נוכל למחות ביד הנוהגין להקל, אבל לתקן דבר זה על לאחר זמן יש ליזהר מאד, עכ"ד.

ודעת רבינו יוסף חיים זי"ל בבן איש חי אות י' להקל לברור העצמות בידו תחילה ולאכול לאלתר, ואעפ"י שמסיר בזה כמה עצמות בזה אחר זה שרי דרך אכילתם בכך, ודלא כהמאמר מרדכי. וכן העלה הפתח הדביר באות ו', והובא בכה"ח ס"ק מ"ד. וכן פסק באור לציון ח"ב פרק ל"א תשובה ה', וכתב שמנהג בני ספרד להקל בזה. ולענין אבטיחים שיש בהם גרעינים מפוזרים, כתב הבן איש חי באות ז' שיקח החתיכה בידו וינערנה בכח, ומה שלא יכול בהתזה מותר להוציא הגרעין בידים דהוי דרך אכילה, וטוב להוציאם כלאחר יד.

וכן אם אוכל תמרים כתב שם באות ח' שמותר להפריד הגרעין ולאכול התמרה, אבל בענבים שיש בהם כמה גרעינים יניח הענב בפיו ויוציא הגרעין מפיו, ולענין תורמוסין ופולין כתב שיקלף בפיו ולא בידו, כיון שדרך לקלפם בפיו. אבל בפיסטוק שקליפתו סדוקה מעט, יכול לקלף בידו. ובאור לציון פרק ל"א תשובה ו' כתב שאף מותר להוציא את העוקץ מראשי הפירות.

לסנן יין או מים במשמרת ובסודרים

שו"ע סימן שי"ט סעיף י': יין או מים שהם צלולים מותר לסננן במשמרת, אבל בסודר מים אסור משום ליבון, ויין או שאר משקין מותר. ואם הם עכורים, בין מים בין יין אסור לסננם. ולהרמב"ם במשמרת אסור, ואפילו מים ויין צלולים. ואפילו בסודרים לא התירו אלא בצלולין, אבל לא בעכורים כו'. וכתב במשנ"ב ס"ק מ"א שהלכה כדעה ראשונה שיין צלול מותר אף במשמרת, וכן שאף בעכורים קצת מותר בסודר, אלא שלענין עכור טוב לחוש לדעת הרמב"ם.

אולם לפי כללי הפסיקה כיון שמרן הביא את דעת הרמב"ם יש לחוש לדבריו לכתחילה, וכמו שכתב בכה"ח ס"ק כ"ט. וכן היא דעת האור לציון ח"ב במבוא שכל סתם ויש, צריך לחוש לכתחילה לדעת היש.

לערות מכלי לכלי לאלתר האם נחשב ברירה

שו"ע סימן שי"ט סעיף י"ד: מותר לערות בנחת מכלי לחבירו, ובלבד שיזהר שכשיפסיק הקילוח ומתחילים לירד ניצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, יפסיק ויניחם עם השמרים, שאם לא יעשה כן הני ניצוצות מוכחי שהוא בורר. ובמשנ"ב ס"ק נ"ה כתב שמדובר שבדעתו לשתות לאחר זמן, אבל אם בדעתו לשתות לאלתר הרי זה מותר, שהרי אוכל מתוך פסולת בידו מותר לאלתר, וכאן גם כן אף שמערה מכלי לכלי עיקר הברירה נעשית על ידיו. וכן הביא בכה"ח ס"ק קי"א מהבית מנוחה והגר"ז. אולם בס' אור לציון ח"א (סימן כ"ז) וח"ב (פל"א ס"י) פסק כהגר"ז בסידורו שנחשב פסולת מתוך אוכל, כיון שהולכים אחר מה שנשאר בידו, ולכן אסור אף לאלתר. ולכן אסר בתשובה י"א למזוג תמצית תה מקומקום שיש בפיו מסננת אם עלי התה מעורבים במים, ומכל מקום כתב להתיר להוציא אוכל במצקת שיש בה חורים, כיון שהמצקת אינה נחשבת כנפה וכברה, יעו"ש. וכן רבינו יוסף חיים זי"ל כתב בהלכה י"ח שאף שהגר"ז מתיר לערות מכלי לכלי לאלתר, יש שהחמירו בזה אף אם שותה לאלתר.

ברירה בלח

כתב במשנ"ב סימן שי"ט ס"ק ס"א: כשנופל זבוב או דבר אחר במאכל ומשקה לא יסיר הזבוב בין ביד ובין בכלי, שהרי זה בורר פסולת מאוכל, אלא יקח קצת מהאוכל או המשקה עמו ויזרוק, ע"כ. ובביאור הלכה הביא שאף שהמהרי"ט צהלון מיקל בנופל לתוך המשקה, משום שאין ברירה בלח וגם את הצרעה ישלח, והסכים לו הבית מאיר, מ"מ קשה להקל כי כמעט כל האחרונים העתיקו דברי הט"ז להלכה, ובפרט דמלתא דאורייתא הוא, עכ"ד. וכ"כ בספר מאמר מרדכי שנראה שאף בדבר לח שייך ברירה. אולם בספר ברכי יוסף הסכים לדברי מהריט"ץ, וכתב שהכי נהוג. ובכה"ח ס"ק מ"ב הביא שכן הסכים הרב זכור ליצחק הררי והרב טל אורות. אולם רבינו יוסף חיים זי"ל בס' בן איש חי אות י"ב כתב שנכון שיטול עם היתוש מעט משקה עם כף או דבר אחר, ואם אין לו דבר כזה יתחוב אצבעו לתוך המשקה, ובודאי יהיה על אצבעו משקה שראוי למצוץ אותו בפיו. ובכה"ח כתב שיותר טוב שישפוך מן הכוס עצמו היתוש עם מעט יין. וכן החמיר בשו"ת אור לציון ח"א סימן כ"ז ובח"ב פל"א ס"י שלכתחילה יש ברירה אף בלח.

לברור בכף האם נחשב כמו יד או כמו כלי

כתב במשנ"ב סימן שי"ט ס"ק ס"ו, שמותר להפריד בכף מאכל עבה מן הרוטב. וכן כתב באור לציון ח"א סימן כ"ז שברירה עם מזלג נחשב כידא אריכתא, אולם לענין ליקח שומן בצמצום מהחלב אסר במשנ"ב ס"ק ס"ב אף על ידי כף, וכן כתב בכה"ח ס"ק קל"א לענין לברור האגוזים מהדבש שאסור אף בידו, כיון שדרך ברירתו בכך בלא כלי.

לירוק ברוח והרוח מפזר הרוק

כתב הרמ"א סימן שי"ט סעיף י"ז: הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק, חייב משום זורה. ובמשנ"ב ס"ק ס"ז הביא מחי' רע"א שלא ראינו מי שחושש לזה, כיון שאינו מתכוין לכך ואין זה דרך זורה. וכן כתב הברכי יוסף בשם מהריק"ש, וכן הסכים הרב אברהם אזולאי ז"ל. והובא בכה"ח ס"ק קל"ב. ומהאי טעמא כתב באור לציון ח"ב (פל"א סי"ד) להתיר להשתמש במרסס ובמטהר אויר, ושאין לחוש בזה משום זורה.

נתיבי המנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס שליט"א
מו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

מלאכה שאינה צריכה לגופה (לגבי איסור בורר)

מן התורה אינו חייב על מלאכה אא"כ עשה אותו לגופה, דהיינו לתכליתה המקובלת שהיו צריכין לה במשכן, אבל אם אינו צריך לגופה של המלאכה, והיינו שאינו מכוון לתועלתה של המלאכה אלא לצורך תועלת צדדית הבאה אגב עשיית המלאכה, הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה (עי' תוס' שבת דף צ"ד ע"א בד"ה ור' שמעון). ולכן החופר בור מפני שצריך לבור חייב משום בונה, אבל אם אינו צריך לבור אלא לעפר החפירה איסורו מדרבנן, אעפ"י שמכוון לעשות את עצם המלאכה דהיינו החפירה, מכיון שאינו מכוון לתכליתה דהיינו לצורך החפירה שזו היא מטרת מלאכת בונה אלא לצורך העפר, הו"ל מלאכה שאצל"ג, כמובא בגמ' שבת דף ע"ג ע"ב ובחגיגה ד"י. וכן המוציא מת לרה"ר שבמלאכת הוצאה היו צריכים לעצם החפץ שמוציא לרה"ר או לרה"י, משא"כ כשמוציא מת אין הצורך בעצם הוצאת המת לרה"ר אלא שאינו צריך המת בביתו, ומכיון שעושהו לתועלת צדדית הו"ל מלאכה שאצל"ג, כמובא בשבת דף צ"ד ע"ב.

הביאור הלכה סימן שי"ט ס"ג בד"ה לאכול מיד מביא בשם הגאון בעל ישועות יעקב להקשות בעיקר מלאכת בורר, שאפילו שבורר הפסולת מתוך אוכל מדוע חייב, הרי היא מלאכה שאינה צריכה לגופה שלדעת ר' שמעון פטור עליה, והרי כשבורר הפסולת אינו צריך לפסולת כלל, אלא שבוררו כדי לדחות הנזק מעליו. וכתב לתרץ שמחמת הפסולת שאינו ראוי לאכילה גם האוכל אינו ראוי לאכילה, ולכן הוא נצרך לברור הפסולת מתוך האוכל, וא"כ המלאכה אינה נקראת על ברירת הפסולת רק שמתקן האוכל שיהיה ראוי לאכילה, וא"כ הויא מלאכה הצריכה לגוף האוכל. והנה בדבריו של השו"ע כבר מצינו על כך התייחסות בגדולי הראשונים, הבעל המאור בסוגיא דחובל בשבת דף ק"ו ובדף ל"ז בדפי הרי"ף כתב דיש מלאכות דחייב עליהם במלאכה שאצל"ג, כגון זורה בורר ומרקד, **לפי שעיקר מלאכתן בדרך זה,** דהיה במשכן על דרך זה, לכך חייב. לפי"ז נראה דלא כמש"כ השו"ע. ואילו מדברי התוס' שבת דף צ"ד ד"ה רבי שמעון פוטר משמע שסוברים שמלאכה שעושין אותו לאותו צורך שהיו עושין אותה במשכן **הויא מלאכה הצריכה לגופה,** ומביא שבמלאכת בורר בוררים הפסולת מתוך האוכל לאותה מטרה שהיו בוררים הסממנים במשכן, א"כ הויא מלאכה הצריכה לגופה. ועי' בחידושי הרמב"ן שבת דף ק"ו שכתב "הנוטל צפרנים בכלי וכן שפמו, אעפ"י שאינו צריך לגוף הצפרנים והשער **מלאכה צריכה לגופה נקראת,** וכן הזורה להבורר", וההסבר הוא לכאורה כיון שכל מטרת הברירה בשבת הוא כדי לתקן האוכל נקרא מלאכה הצריכה לגופה עבור האוכל, ומבואר מדבריו שסובר דלא כבעל המאור, אלא שנקראת מלאכה הצריכה לגופה (עי' אגלי טל מלאכת זורה סימן א' אות ו' בהגה, ומנחת חינוך מלאכת זורה אות ג'). ולכאורה מוכח דמדלא כתבו הראשונים שמלאכת בורר נקרא מלאכה הצריכה לגופה כיון שהיא נצרכת לתקן האוכל, ודלא כדברי הרמב"ן, משמע דהמלאכה נקראת ע"ש ברירת הפסולת לתוך האוכל, ולא ע"ש תיקון האוכל.

היוצא מכל זה בגדר מלאכת בורר, דדעת בעה"מ הוא שגדר מלאכת בורר הוא בזה שמוציא פסולת מהאוכל, ולפי"ז נחשב למלאכה שאינה צריכה לגופה, אלא דמ"מ חייב דכך היה במשכן. אולם הישועות יעקב סובר דהמלאכה היא בהאוכל, שמתיפה ע"י הפרדת הפסולת מהאוכל, וא"כ הוא מלאכה הצריכה לגופה דהיינו שהאוכל מתוקן. והמשנ"ב מוסיף על דברי הישועות יעקב דלא רק בפסולת מתוך אוכל הוי מלאכה הצל"ג, אלא גם בב' מיני אוכלים מתייפה כל אחד ע"י הפרדת חבירו, וע"כ הוי מלאכה הצל"ג.

והנה לגבי מלאכת גוזז נחלקו הראשונים האם המטרה היה לתקן ולהשתמש עם מה שגזז, והיינו השער, נמצא של"ה בכוונתו בגזיזה לתקן עור האדם או עור בהמה ואצ"ל לשערו, או הנוטל צפרניו שאינו צריך להם הו"ל מלאכה שאצל"ג, דהרי אינו נהנה מגוף המלאכה, או המטרה היתה במשכן לצורך תיקון גוף האדם והבהמה או לצורך השערות, נמצא שאם יטול צפרניו יתחייב דהרי נהנה מגוף המלאכה שגופו מתוקן. התוס' בשבת דף צ"ד סוברים

שמלאכת גוזז הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה מכיון שאין צריך לשערות, אולם בשו"ת הריב"ש סימן רצ"ד, מובא במג"א סימן ש"מ סקכ"ג ובביאור הלכה ריש סימן ש"מ, כ' שבמשכן היה מלאכת גזיזה לצורך עור התחש ולא לצורך השערות, ומציין שכך למד הר"ן והרמב"ן שבת דף ק"ו (ע' קהלות יעקב עמ"ס שבת סימן מ"ט). אולם יש שהקשו על הריב"ש דמנ"ל דגזזו התחשים לצורך העור, אולי גזזו הצמר לצורך התכלת, ע' בשו"ת חכם צבי סימן פ"ב וקרבן נתנאל בשבת פרק המצניע. ועי' במשנ"ב סימן ש"מ בבה"ל ד"ה חייב שהביא שכמה ראשונים סוברים כדעת הריב"ש, ה"ה הרא"ש הר"ן הרמב"ן והסמ"ג.

הישועות יעקב הנ"ל מעיר דאם נאמר שבבורר חייבים אף שזה נחשב מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהרי לא צריך הפסולת, שנלמד מבורר לענין כל מלאכה שאצל"ג שיהיה חייב. ובשו"ת מגדנות אליהו סימן צ"ד כתב להעיר דלפי שיטת הריב"ש הנ"ל קשה שנלמד ממלאכת גוזז לשאר מלאכות שלא יצטרכו מלאכה הצריכה לגופה כמו במלאכת גוזז. וי"ל דהריב"ש וסיעתו ס"ל דיש לחלק בין מלאכת גוזז לשאר מלאכות שבת, דמכיון דמלאכת גוזז כך היתה במשכן שלא היו צריכים לצמר או לשערות, ובאופן זה ניתנה לנו מלאכת גוזז, ע"כ לא צריך במלאכת גוזז מלאכה הצל"ג, משא"כ שאר מלאכות שבת שלומדים ממשכן, ושם היתה באופן מלאכה הצל"ג, סובר ר"י דאינו חייב רק כשהוא משצל"ג כמו שהיה במשכן, וא"כ גם במלאכת בורר וזורה ומרקד אעפ"י שאינו מלאכה הצל"ג חייבים עליהם, כיון שכך היתה צורת המלאכה במשכן, אבל שאר מלאכות דבמשכן היה צורת המלאכה באופן שהוא צריך לגופה, אינו חייב רק כשהוא צל"ג, ולא לומדים לכל המלאכות מבורר.

איסור בורר ביד שמאל

מובא בשו"ע בסימן שי"ט סעיף ד': הבורר פסולת מתוך אוכל **אפילו בידו אחת** חייב, וכתב המשנ"ב בסקי"ז אף דלנפח בידו אחת מותר כמובא בס"ז, התם לאו דרך ברירה הוא בזה, משא"כ בסתם ברירה לא מיקרי שום שינוי ע"י מה שבירר בידו אחת. בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב סימן צ"ט כתב שהחידוש בשו"ע דהבורר פסולת אפילו בידו אחת, היינו איזה יד שיהיה, בין יד שמאל בין יד ימין, חייב, שאינו שינוי כשבורר ביד שמאל, והדרך לברור בין ביד ימין בין ביד שמאל.

כתבו הרמ"א והלבוש בסימן ש"מ דספר שיש בראשי דפיו אותיות אסור להשתמש בו בשבת, דע"י הפתיחה חשוב מוחק, ובסגירה חשוב ככותב. וכתב באליה רבה שכדי לצאת ידי חשש דאורייתא שיעשה זאת בשמאל, דהיינו שגם מוחק בשמאל פטור. אולם בשו"ת אבני נזר סימן ר"ט אות ט' השיג עליו, דמה שכותב בשמאל פטור משום דהוא כלאחר יד, אולם בפתיחת וסגירת ספרים הדרך לעשות כן בין בימין ובין בשמאל, וממילא גם העושה זאת בשמאל נחשב מלאכה, ולא נחשב כלאחר יד. ומובא בתוספתא שבת פ"י הי"א: התולש בין בימינו בין בשמאלו הרי זה חייב, ברגליו ובמרפקו פטור. משמע מפורש שבאיסור מלאכת תולש חייבים בין ביד ימין בין ביד שמאל, ורק במלאכת כתיבה שאין הדרך לכתוב אלא ביד ימין פטור כשכותב ביד שמאל, אבל שאר מלאכות חייב בין ביד ימין בין ביד שמאל, וכן כתב להוכיח החיי אדם כלל ס"ב מדברי התוספתא הנ"ל, וכ"כ בתפארת ישראל בכלכלת שבת שכל מלאכת שבת חייב בשמאל, וכך כתב במשנה ברורה סימן ש"מ סוף ס"ק כ"ב דכל מלאכות שבת חייבים גם בשמאל, ורק בכותב בשמאל **חשיב שינוי גמור** (ע' בס' האיר יוסף על מלאכות שבת סימן ק"ו מש"כ בזה).

בחידושי הר"ן שבת דף ק"ג ע"א הקשה מה שינוי הוצאה דחייב ביד שמאל, ומ"ש כתיבה דפטור ביד שמאל, ותירץ דהוצאה זה שכאן השמאל כמו הימין, אבל כתיבה שהיא **מלאכה דקה** אין דרך לכתוב בשמאל (עי' שו"ת מהרש"ג ח"ד סימן קי"ג, שו"ת זקן אהרן (ואלקין) ח"א סימן ט"ו, ובדעת תורה סימן ש"מ).

קצף של בירה האם מותר להסירו

דנו האחרונים האם במשקה בירה שנעשה קצף, מכיון שהאדם לא רוצה לשתות הקצף אם מסיר הקצף נחשב בורר פסולת מתוך אוכל דאסור אפילו לאלתר וביד. וכתב בס' משמרת השבת (לייכער) דהקצף הזה אינו מין אחר, והוא חלק מהמשקה עצמו, ובמין אחד הרי קיי"ל שאין איסור של בורר כמבואר ברמ"א סימן שי"ט ס"ג, ודלא כהט"ז שהוא יחיד בדבר וסובר שאפילו במין אחד יש איסור בורר. ואין להקשות דהרי גם במין אחד יש איסור בורר מדרבנן כשחלק מהמין אינו ראוי לאכילה אלא ע"י הדחק, כגון שיש עלים מעופשים דאסור לבררם כמובא במג"א (שם) סק"ג, אשר י"ל דאין זה דומה, שהרי קצף של בירה הוא ראוי לשתיה, א"כ אפילו מי שאינו חפץ בו אין איסור לברור מאחר דמין אחד הוא.

עוד י"ל כיון שמה שרוב בנ"א נמנעין לשתותו משום סכנה, כמובא בחולין דף ק"ה, וי"ל דדבר שהמניעה לאכלו או לשתותו הוא משום חשש סכנה, ולא משום דאינו חפץ ביקרו, דינו שווה לדבר האסור באכילה דאינו נחשב לפסולת, כיון שאיסור רבץ ע"ז ולא פסולת במציאות. וכן כתב המג"א בהלכות יו"ט סימן ת"ק ס"ק י"ב ובשו"ע הרב סימן ת"ק סי"ח שמותר לנקר הבשר ביו"ט, אף שלכאורה נחשב לבורר איסור חלב (עי' אגלי טל מלאכת בורר ס"ק כ', ושו"ת התעוררות תשובה או"ח סימן תס"ה). ולכן כיון שהקצף הוא רק מניעה מפני סכנה אין ע"ז שם פסולת, אע"ג דיש מקצת בני אדם שלא שותים הקצף אלא משום סכנה לבד זה נחשב לראוי לאכילה, ולכן אין ע"ז איסור בורר.

עוד י"ל שהרי מי שכותב כתיבה שאינה מתקיימת פטור, כמובא בשו"ע סימן ש"מ ס"ד, וה"ה בבורר פסולת שאינה מתקיימת, כיון שהקצף שוקע מעצמו אחרי זמן מה אין בזה איסור, ואפשר שאפילו איסור דרבנן אין, ול"ד למלאכת כותב, כיון דסוף סוף עשה מעשה כתיבה אסרוהו חכמים, דהרי לולא עשייתו לא היתה כתיבה, משא"כ בורר דהחיוב הוא שמתקן האוכל (וכפי שהבאנו לעיל), הרי ראוי גם בהעדר עשייתו, וממילא חולף והולך לו ויצא הקצף ואיננו, ויש לומר דלא נחשב פעולתו כלל לתיקון, ולכן נראה דאין שום איסור לברור הקצף מהבירה.

קילוף ושטיפת פירות וירקות

פסק הרמ"א בסוף סימן שכ"א דאסור לקלף שומין ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר מותר, והיינו דאוסר לקלוף משום איסור בורר, ורק לאלתר אין משום איסור בורר. מקור דברי הרמ"א הוא בירושלמי שבת פרק ז' הלכה ב'. וכתב הפרי מגדים להעיר מדוע אין בזה איסור בורר, שהרי מסיר את הקליפות ונחשב לפסולת מתוך אוכל, ותירץ דכל שאי אפשר בענין אחר לא הוי פסולת מאוכל, ודווקא לאלתר מותר היות וכך הוא דרך אכילתו.

המג"א בסימן ת"ק ס"ק י' מציין דעת הראבי"ה שמותר לנקר בשר ביו"ט, ואין בזה משום איסור בורר מאותו הטעם דאי אפשר באופן אחר, והט"ז (שם) ביאר דברי הראבי"ה דכל שאי אפשר ללא הפרדה ואי אפשר לקחת האוכל ולהבדילו מן הפסולת, לכן מותר ג"כ לנקר בשר. וכתב בס' שביתת השבת במלאכת בורר ס"ק כ"ב דדברי הפמ"ג הם כדברי הט"ז. וכמו"כ המג"א בסימן תק"י ס"ק ד' כתב בענין קילוף פירות וז"ל: "ובים של שלמה ביצה פרק א' סימן מ"ב כתב וז"ל: אכן נראה דאינו דומה לבורר אוכל מאוכל, דהיינו משום שהם ב' מינים, או פסולת ואוכל, אבל הכא מין אחד הוא ואין שם פסולת עליו (על הקליפה), ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא, ואין שם מלאכה עליו, וצ"ע דהא כתב הב"י סו"ס שכ"א בשם ירושלמי שבת פ"ז הקולף שומים ובצלים הוי בורר", עכ"ד המג"א. וכתב האליה רבה (שם) ס"ק ד' "ונראה לי דלא קשה מידי, דשם מיירי כשעושה להניח דבזה גם הכא אסור, אבל כשקולף לאכול לאלתר מותר אף לברר הפסולת כמו שקולף הקליפה".

אולם הפרי מגדים (שם) כתב להוסיף על דברי הא"ר דודאי גם הים של שלמה מודה שיש שם פסולת על קליפת הפרי, דהוי כבורר דלאחר זמן חייב, ומה שכתב שאין שם "פסולת" על הקליפה כוונתו ליישב דלכאורה היה לנו לאסור אף לקלוף לאלתר, דהרי הוא בורר פסולת מתוך אוכל, ועל זה תירץ הים של שלמה דאין שם פסולת עליו אלא תיקון אוכל, משום כך אין שם מלאכה בבורר סמוך לאכילתו, דנחשב תיקון אוכל, דכיון שהוא שומר לפרי ואי אפשר בענין אחר לא נחשב בורר אלא תיקון אוכל. וגם המג"א שסתר דברי הים של שלמה מודה מעיקר הדין שמותר לקלוף פרי לאלתר, משום דאי אפשר בענין אחר, וקושיית המג"א הוא על מש"כ בלשונו "ואין שם פסולת עליו", דמזה הבין המג"א דדעתו דלעולם אין שם פסולת עליו אפילו לאחר זמן, וע"ז הקשה מדברי הב"י סימן שכ"א. וא"כ יוצא דמותר לקלוף פירות לאלתר סמוך לאכילה, אף שהוא פסולת מתוך אוכל דנקרא תיקון אוכל, כיון שאי אפשר בענין אחר, וכך כתב בפירוש במאמר מרדכי סו"ס שכ"א דמה דמותר לקלוף שומים ובצלים סמוך לסעודה ולא נאסר משום בורר פסולת מתוך אוכל, משום דאי אפשר בענין אחר ודרך אכילתו בכך, מותר אף בבורר פסולת מתוך אוכל.

עיין בטל אורות במלאכת בורר ובשביתת השבת מלאכת בורר ס"ק מ"ה שכתבו היתר נוסף לקילוף, והוא על פי דעת הערוך בערך "דש" וערך "זר" דלא שייך בורר אלא בדבר שהוא מעורב, אבל במחובר לא שייך ברירה כלל, ולפי זה נראה דפירות שיש להם קליפה מחוברת, כגון קישואים ותפוחים וכיוצא בהם, שהקליפה מחוברת וצריך סכין לקלוף הקליפה, אין בזה ברירה כלל. וכן כתב המאירי בשבת דף קל"ד ע"א, גבי אין מסננין את החרדל, שאין לפקפק בהיתר ניקור הירך מדין בורר, שכל שהוא מחתך בידו אינו נקרא בורר. והא דבשום יש בורר, צריך לומר דהקליפה אינה מחוברת כל כך להשום. וכן פירש השדי חמד במערכת הבי"ת אות ל"ב.

לענין רחיצת פירות וירקות מעפר ופסולת, הנה מובא בגמ' שבת דף ק"מ ע"א "אין שולין את הכרשינין ולא שפין אותן", ופירש"י ואין שולין היינו שמציף עליהם מים בכלי לברור פסולתן. וכן פסק השו"ע סימן שי"ט סעיף ח' דאין שורין את הכרשינין, דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת, דהוה ליה כבורר.

המשנה ברורה בסימן שי"ט לגבי שריית כרשינין כתב דאסור ליתנם במים, ובס"ק כ"ט כתב דאסור ליתן עליהם מים, ולכאורה מבואר מדבריו דאסור לשטוף פירות מלכלוך שעליהם, אולם גדולי האחרונים כתבו שהדחת פירות וירקות דומה להסרת קליפה מפרי שמותרת לכל הדעות כשדעתו לאכול הפרי מיד, דהו"ל דרך אכילה כיון שאי אפשר בענין אחר וזוהי דרך אכילתו, וא"כ ה"ה הדחת פרי מלכלוך שעליו דהו"ל דרך אכילה שא"א להסיר הפרי מתוך הלכלוך, רק צריך להסיר הלכלוך ממנו, ואע"פ שהמים מסייעים להסרת הלכלוך, ומה שכתוב בשו"ע סי' שי"ט ס"ח דאין שורין כרשינין דהיינו שמציף עליהם מים בכלי כדי להסיר הפסולת, דהוה ליה כבורר.

ולכאורה משמע ששייך איסור בורר כשמסיר פסולת מאוכל ע"י מים, ואינו דומה הדחת פירות לדין זה, כי שם מדובק בפסולת המעורבת עם הכרשינין, וע"י שרייתם במים היא עולה וצפה למעלה, והכרשינין מתוך כבדן נשארין למטה, והרי זו דרך ברירה גמורה, ודומה לבורר בנפה וכברה, אבל לשטוף פירות מלוכלכים תחת זרם המים אינו דומה לברירה בכלי, שבנ"ד הפסולת היינו הלכלוך שעל הפירות נשטף והולך עם זרם המים, ואינו ניכר כלל, ולא דומה לשריית כרשינין במים שפעולת הברירה ניכרת לעין בזה שהפסולת צפה על המים והאוכל שוקע בתוך המים. וכ"כ בספר קצות השלחן סימן קכ"ה בבדי השלחן אות ט"ז, ומחדש דמה שכתב המשנ"ב בסימן שי"ט ס"ק כ"ט שגם תפוחי אדמה וכיו"ב לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר שעליהם, היינו ליתן התפוחי אדמה בכלי, ולתת אח"כ מים בכלי שיצוף האבק ע"פ המים, אבל אם לוקח תפוחי אדמה בידו ורוחצם במים אין זה בכלל בורר, ודומה למסיר קליפה מפרי. וכן כתב בשו"ת אגרות משה חלק א' סימן קכ"ה דכמו שמותר לקלוף בצלים ושומין לאלתר, דאי אפשר בענין אחר, כמו"כ מותר לשטוף פירות כיון שאי אפשר בענין אחר, ורק ליתן פירות לתוך המים שבכלי כמו שורין את הכרשינין שזה הוא מעשה בורר, אבל ליתן עליהם מים ואינו נותנו במים הוא דרך רחיצה ולא דרך בורר, ורחיצה לא נאסר בפירות כמו שלא נאסר בכלים, ואעפ"י ששייך בורר בכלים, מ"מ מפורש בגמ' שבת דף קי"ח דמותר להדיח קערות כשאפשר שיצטרך להם אף מערבית לשחרית, משמע דרחיצת כלים מהלכלוכים שעליהם אין זה שייך לאיסור בורר, וא"כ ה"נ רחיצת פירות אינו שייך לאיסור בורר.

וכן דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מובא בשמירת שבת פרק ג' הערה מ"ח), וכן מובא בס' איל משולש פט"ו הערה י' בשם פוסק הדור מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אולם בשו"ת שבט הלוי חלק א' סימן נ"ב אות ב' כתב לגבי שטיפת ענבים בשבת דאם השטיפה היא רק מפני נקיות, אבל אין ממש פסולת המעכב את האכילה, מותר לרחוץ אותן ללא פקפוק, אבל אם יש פסולת ממש על הענבים הרי זה ככרשינין ואסור לשטוף אותם, וכך מובא בס' דינים והנהגות מהחזו"א זצ"ל שאסור לרחוץ פירות מעפר שעליהם אפילו בסמוך לאכילה. וכן הובא בשו"ת מנחת יצחק חלק ה' סימן ל"ו להחמיר, והרוצה להקל ישטוף ע"י שינוי (עי' בכ"ז בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' סימן ל"ז, שו"ת באר משה ח"א סימן ל"ח, שו"ת דובב מישרים ח"ג סימן י', שו"ת בית אבי חלק ג' סימן מ"ז, ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן רי"א).

אולם אם יש על הפירות חומר ריסוס מותר להסירו ע"י הזרמת מים עליהם, ומותר אף ע"י שפשוף הפרי או ע"י מטלית יבשה, כמובא בשמירת שבת כהלכתה פ"ג סכ"א בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, וכן מובא בס' חוט שני ח"ג פרק כ"ה בשם החזו"א, והטעם שמכיון שאין כאן היכר של לכלוך אלא רק מחמת שחוששין שמא ינזק, מותר לשטוף הפרי.

איסור רקיקה לרוח

בסוף סימן שי"ט מובא ברמ"א: הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק, חייב משום זורה. המקור לדברי הרמ"א הוא ממהרי"ל בשם א"ז, ובירושלמי פרק כלל גדול דף מ"ט כ' וז"ל: "רקק והפריחתו הרוח חייב משום זורה, וכל דבר שהוא מחוסר לרוח חייב משום זורה", ופירש בקרבן העדה שהרוח מחסרו ומפררו לחלקים דקים חייב משום זורה. הביאור הלכה (שם) מביא מש"כ בשו"ת רע"א קמא סימן כ' דהפוסקים השמיטו את דברי הירושלמי, ש"מ שלא סוברים כן, דמלאכת זורה הוא כעין בורר דמקרי פסולת מתוך אוכל, אבל בכולו פסולת אינו חייב משום זורה. ובס' אלפי מנשה פירש דכוונת הירושלמי דהוא במעביר ארבע אמות ברה"ר ע"י הרוח, והוא ע"ד דוגמא, פירוש דבזורה אף דהרוח מסייעתו אפ"ה חייב, כן ברוקק דהעברתו ע"י הרוח ג"כ חייב.

אולם בבבלי לא מוזכר ענין של רקיקה, ומשמע שחולקים על הירושלמי, וכן כתב להוכיח בשו"ת רע"א (הנ"ל) מדברי הגמ' פרק כלל גדול שמקשה "היינו זורה היינו בורר היינו מרקד", משמע דעיקר מלאכת זורה כעין בורר דהרוח מוליך ומפריד פסולת מהמאכל, ומשמע שכולם נחשבים למלאכה אחת, הרי דכל מהות המלאכה וענינה הוא להפריד הפסולת מהאוכל.

אולם כל האחרונים כתבו להעיר דהרי כל מלאכות שבת לומדים ממשכן, וזורה דמשכן הוא מענין של ברירה, ומנלן לחייב ברוקק לרוח אף דלא שייך זאת כלל לברירה. ועי' בס' אבי עזרי להגרא"מ שך זצ"ל, והעולה מדבריו דעל מלאכות שבת יש שני דברים, אחד **צורת מעשה המלאכה**, והשני **נפעל המלאכה**, ותולדה שייכת בשתי צורות, אחד כשעושה כצורת מעשה אף דהנפעל אינו דומה לאב, והשני כשנעשה נפעל דהאב אף דצורת המעשה שונה מהאב, וכגון באב דבונה דהוא עשיית בנין ע"י שמקבץ חלק לחלק, ונפעל המלאכה הוא הבנין, והעושה אהל ע"י שפורס ירייעה אחת הוה תולדה דבונה, משום שנעשה הנפעל דבנין, אף שהוא לא בצורת מעשה דבונה, כיון דאינו מקבץ חלק לחלק אלא פורס ירייעה אחת. וכן במגבן דהוא תולדה דבונה דנעשה מעשה דהאב דהוא קיבוץ חלק לחלק לגוף אחד, אבל הוא לא הנפעל דהאב, וכן הוא באב בזורה דהוא הפרדת אוכל מפסולת ע"י דזורה התבואה לרוח שמפריד החלקים, והרוקק לרוח אף שלא נעשה נפעל דברירה דהאב, מ"מ כיון שעשה מעשה כהאב שזורה לרוח הוא תולדה דזורה.

יעוין בערוך השלחן (שם) דגרס בדברי הירושלמי דחייב משום **זורק**, וכן הביא בס' תוצאות חיים י"ח ס"ק י"ט בשם שו"ת דברי מרדכי (פרידבורג) דהיינו על ההוצאה דהרוח הפריחו ד' אמות, אבל אינו מסתבר דזה היה כוונת הרמ"א, דמדוע נקט דין הוצאה אצל דין זורה. בס' יסודי ישורון (ל"ט מלאכות) ח"א עמ' 52 כתב דנראה מדברי הגאון מבוטשאטש ז"ל דהוא חייב משום **זורע**, שהרי כתב דרק ברקיקה במקום הראוי לזריעה חייב, אבל במקום שאינו מגדל צמחים פטור. בס' אגלי טל במלאכת זורה סק"ו כתב דדברי הירושלמי אינם אלא לחומרא, כי לפי דברי הבבלי אין זה ענין לזורה כלל.

יש להחמיר שלא לנקות מפה מפירורי לחם שעליו לרוח, כגון בשבת ערב פסח, והגם שיש מקילין בזה, מ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה. עי' בשו"ע הרב סימן תמ"ו סעיף ה' ו' שכבר דן בזה להתיר או לאסור, ויש להחמיר. ועי' במג"א סימן תמ"ו סק"ב שכתב דלזורות החמץ לרוח אפשר דהוא מלאכה דאורייתא, ועי' בשער המלך בפ"א מהלכות חמץ ומצה הלכה ג' שהאריך בזה.

המנהג ונעמו

הרב אליהו נכס
כולל "אליבא דהלכתא" קריית ספר

בענין שטיפת פירות בשבת

בשו"ע סי' שי"ט סעי' כ' כתב: אין שורין את הכרשינין (פירש הערוך, ויצ"ה בלעז), דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת, ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת, דהוה ליה כבורר, אבל נותנן בכברה אף על פי שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה. ובמ"ב שם ס"ק כ"ט כתב: והוא הדין תפוחי אדמה וכל כי האי גוונא לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם.

ועיין בספר שמירת שבת כהלכתה פרק ג' סעי' כ"ב שחילק בין לכלוך דבוק שמותר לשטוף, לבין לכלוך מעורב שאסור לשטוף, וז"ל: פירות או ירקות שרוצים לשוטפם במים מן הפסולת שלהם, יש להבדיל בין פסולת המעורבת עם הפירות, לבין פסולת הדבוקה על גבי הפירות, וכדלהלן: פירות או ירקות שמעורבת בהם פסולת כלשהי, ואין רוב בני אדם אוכלים כזה, אסור לתתם במים כדי שהפסולת תרד או תעלה מהם, וכן אסור לשטוף את הפסולת על ידי זרם מים, שכן גם בזה יש משום הפרדת הפסולת מן האוכל, אלא יכין וישטוף את פירותיו בערב שבת.

ואולם, אם הפסולת דבוקה בפירות, או שיש עליהם אבק או חומר ריסוס וכדו', מותר להסיר את אלה על ידי הזרמת מים עליהם, ויעשה כן רק סמוך לאכילת הפירות. וכן מותר לקלוף פירות וירקות (כגון צנון) על העפר הדבוק בהם, והוא שיעשה זאת סמוך לאכילתם. ומותר להסיר את האבק ואת חומר הריסוס וכדו' שעל הפרי, אף על ידי שפשוף הפרי ביד או במטלית יבשה, וגם את הלכלוך הדבוק בפרי מותר להסירו ביד לפני אכילת הפרי. ומותר לחטא פירות נקיים על ידי שריה בחומר מחטא. ועיי"ש בהערה נ"ב שהביא ראיות להתיר וז"ל: והראיות לזה, א. מהא דמותר להדיח כלים בשבת, סי' שכ"ג סעי' ו'. אולם להאמור לעיל הערה ז', אפשר דיש לחלק בין שטיפת פירות להדחת כלים, אך עיין סי' שי"ח בב"י בענין קולייס האספנין בשם ספר הפרדס, שמדמה דין הדחת הדג לדין הדחת כוסות וקערות. ב. מהא דחי' הרשב"א שבת קט"ו א' ד"ה יוהכ"פ ובמ"מ בפ"א מה' שביתת עשור ה"ג, דקניבת ירק שהתירו ביוהכ"פ מן המנחה ולמעלה, דהיינו הדחת ירק, ועיין בזה בקצוה"ש הנ"ל ח"ח או"ק ו'. ג. מהא דסי' שי"ח סעי' ד', דמותר להדיח דג מלוח במים קרים, וכדברי הפרדס הנ"ל שמדמה דין זה לדין הדחת קערות. ד. עוד נ"ל להביא ראיה מהא דסי' שי"ח במ"ב ס"ק י' בשם הר"ן, מהא דמדיחים בשר מהדם שעליו. עוד שמעתי מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל, דאפשר שניקוי דבר מן הלכלוך שעליו אינו נקרא בשם בורר אלא ניקוי, עיין לעיל הערה ז'.

ועיין בספר קצות השולחן בבדי השולחן סי' קכ"ה ס"ק ט"ז שכתב לחלק בין אם אוחז הפרי בידו למציף עליו מים, וז"ל: כ' המשנ"ב סקכ"ט וז"ל, וה"ה תפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם, עכ"ל, והיינו ליתן התפוחי אדמה בכלי ולתת אח"כ מים הרבה בכלי שיצוף האבק על פני המים או שירד למטה, כמו שכתבנו בפנים, אבל אם לוקח התפוחי אדמה בידו ומדיחם ורוחצם במים פשוט דאין זה בכלל בורר, והר"ז כמסיר הקליפה של הפרי דמותר סמוך לאכילה (ועי' משנה ביצה די"ד אף מדיח ושולה, ובגמ' שם דהיינו שמציף מים), ודבר זה מפורש בהה"מ פ"א מהל' שביתת עשור דהרמב"ן והרשב"א פירשו קניבת ירק ביוהכ"פ דהיינו הדחת הירק, ומבואר שם דאין זה שייך לבורר כלל, וגם הרי מפורש בכל האחרונים בסי' שי"ח דמותר להדיח הערינג בצונן, אע"פ שמסיר הפסולת המלח והקשקשים, וש"ר בס' פקודת אלעזר שהביא ג"כ הא דהדחת ירק הנז'.

ועיין בספר אגרות משה ח"א סי' קכ"ה שכתב להתיר כשאוכל לאלתר, וכן רצה לחלק בין ליתן לתוך מים לליתן עליהם מים ואינו נותנם במים, וז"ל: ובפירות מלוכלכין באבק אם יש איסור לרוחצן מדין בורר כמו שאסור לשרות הכרשינין במים להסיר הפסולת, וכתב במ"ב שה"ה תפוחי אדמה וכה"ג, שכתב ידידי שכמדומה שאין העולם נוהגין כן, הנה האיסור בורר אף שהוא ברירת הפסולת שאסור אפילו לאלתר, פשוט שכיון שא"א ליקח האוכל ודרך אכילה הוא לרחוץ הפסולת, מותר לאכול לאלתר, כמו דמותר לקלוף שומים ובצלים לאכול לאלתר, כדכתב בביאור הלכה בס"ס שכ"א עיי"ש. ומה שרוחצין העולם פירות הוא רק בכה"ג כשמביאין הפירות לאוכלם תיכף. וגם ברוב הפעמים רחיצת הפירות הוא רק ליתרון בעלמא, דהרבה בנ"א אוכלין אותם גם בלא רחיצה, ואז ליכא איסור כמו יין ומים צלולין שיש בהן קצת קיסמין דקין שראויין לשתות בלא"ה, שמותר אף במשמרת אף שהוא דרך בורר לשיטה הא' בסעי' י' שהלכה כן. ועיין במ"ב שהוא מחמת שראוי לרוב בנ"א, וכוונתו אף שלמפונקין אין ראויין. ואף הרמב"ם שאוסר במשמרת יודה בכאן, דטעמו הוא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול כדאיתא במ"ב ס"ק מ"א, וברחיצה לא שייך זה. ותפוחי אדמה הם מלאים אבק ועפר, שלרוב בנ"א ואולי לכולם אין ראויין בלא רחיצה, לכן אסור כיון שאינו לאכול לאלתר. וה"ה כה"ג אם הוא באופן שאין ראויין לרוב בנ"א יהיו אסורין אם לא יהיה לאכול לאלתר. וקצת היה נראה לע"ד דרק ליתן לתוך כלי שיש בו מים כדאיתא בכרשינין, שזה הוא מעשה בורר כהא דמדיח ושולה בביצה דף י"ד, וכדכתב איסור זה במג"א סק"ט ובח"א כלל ט"ז סעי' ו' שאסור ליתן לתוך המים, אבל ליתן עליהם מים ואינו נותנם בהמים הוא דרך רחיצה ולא דרך בורר, ורחיצה לא נאסר בפירות כמו שלא נאסר בכלים. וקצת ראיה לזה למה שסברי האחרונים דגם בכל דבר שייך בורר, והביאו ראיה מברירת קנים לעשות חלתא ברש"י שבת דף ע"ד, עיין בח"א סעי' ה', ומ"מ הא מפורש בשבת דף קי"ח דמותר להדיח קערות כשאפשר שיצטרך להם אף מערבית לשחרית, אלמא דרחיצת כלים מהלכלוכים שעליהם אין זה שייך לבורר, וא"כ ה"ה רחיצת פירות אין להיות שייך לבורר. ופשוט שבקערות אף שאין ראוין לכל אדם מותרין להדיחן, לכן אפשר הוא מטעם דבארתי דרק ליתן במים הוא מעשה בורר, ולא ליתן עליהם מים. וצ"ע לדינא. אבל מה שראוי לרוב בנ"א אף שהוא משחרית לאחר המנחה, ומה שאינו ראוי אבל הוא לאכול לאלתר, מותר לרוחצם בכל אופן בבירור, ורק בזה נוהגין לרחוץ.

ועיין בספר ציץ אליעזר ח"ו סי' ל"ד שכתב להתיר, והביא עוד טעם שהפירות מתקלקלים אם שוטפים אותם מע"ש, וז"ל: בזה אני בא לשאלתו השניה בהלכה, והוא במה שנפסק באו"ח סי' שי"ט סעי' ח' דאין שורין את הכרשינין וכו' כדי להסיר הפסולת, וכותב המשנה ברורה בס"ק כ"ט דה"ה תפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם. ומעיר ע"ז כתר"ה ממנהג העולם דלא שמענו מעולם לדקדק בזה, שמי שרוצה לאכול פירות בשבת שאסור להסיר האבק והעפר מעליהם, ולא היה בדבר זה פוצה פה ומצפצף. וכותב ששמע כי בס' קצות השלחן האריך בזה, והסיק להתיר, ע"כ. ואשיבנו, דעיינתי בספר קצות השלחן הנ"ל, והוא לו בח"ה סי' קכ"ה בבדי השלחן אות ט"ז. הוא לא מאריך בזה וגם לא מסיק להתיר בכל גוונא, הוא מביא שם דברי המשנה ברורה הנ"ל, וכמבאר את דבריו ולא כמשיג ובא מוסיף ע"ז וכותב, וז"ל: והיינו ליתן התפוחי אדמה בכלי, ולתת אח"כ מים הרבה בכלי שיצוף האבק על פני המים או שירד למטה, אבל אם לוקח התפוחי אדמה בידו ומדיחם ורוחצם במים פשוט דאין זה בכלל בורר, והר"ז כמסיר הקליפה של הפרי דמותר סמוך לאכילה, ודבר זה מפורש בהה"מ פ"א מה' שביתת עשור דהרמב"ן והרשב"א פירשו קניבת ירק ביוהכ"פ דהיינו הדחת הירק, ומבואר שם דאין זה שייך לבורר כלל, וגם הרי מפורש בכל האחרונים בסי' שי"ח דמותר להדיח הערינג בצונן אע"פ שמסיר הפסולת המלח והקשקשים, וש"ר בס' פקודת אלעזר שהביא ג"כ הא דהדחת ירק הנז', עכ"ל. הרי דמה שדעתו להתיר הוא רק הדחה ביד ולא בכלי, ורוצה להעמיס כן גם בדעת המ"ב דגם הוא יודה לכך. ולפי"ז יש ליזהר ולהזהיר עכ"פ שלא ישימו בשבת הפירות בכלי ולהציף עליהם המים כדרך שנוהגים לעשות בימי החול, אלא להחזיק הפירות בידים וככה לשפוך עליהם המים ולהדיחם. ונדמה שגם בזה אין העולם נזהרים, ולוקחים גם בשבתות הכלי עם הפירות בתוכם ושופכים עליהם מים כשהם בתוך הכלי. ועיינתי בגוף דברי ספר פקודת אלעזר שמציין לו הקצות השלחן הנ"ל, וראיתי שאמנם מעיר בכל מה שהעיר הקצות השלחן, אבל דבר חילוקו הוא באופן אחר. הוא מסתמך על דינא דשו"ע הנז' ודברי המג"א בסק"ט, ומעיר כמסתפק ובא וז"ל: ומספ"ל בזה אם דוקא כשאינו צריך לרחוץ הפירות ממש, אלא שע"י שנותנן במים יורד העפרורית שבהם למטה במים ולכן הו"ל בורר, משא"כ אם הם מלוכלכים ואינו מספיק נתינתם לבד במים אלא צריך לרחצם, אפשר שאין זה אלא כדין קולף פירות לאוכלם לאלתר, דדינו כדין בורר אוכל מתוך פסולת לאכול לאלתר בשטחיות, דאזי מכיון שאינו צריך לרחוץ הפירות ממש הו"ל שפיר בורר, לבין היכי שצריך לרחצם ממש בהיותם מלוכלכים באופן שלא מספיק נתינתם לבד במים, דאזי הו"ל כדין קולף פירות לאוכלם לאלתר דמותר. ולפי חילוק זה הזהירות בהדחת פירות בשבת צריך להיות לא בין הדחה ביד להדחה בכלי, אלא בעיקר בין אם הלכלוך הוא באופן שטחי דאסור, לבין אם הלכלוך מודבק דאזי הו"ל כמסיר קליפת פירות לאכלם לאלתר מותר. ועפי"ז נראה לפענ"ד להוסיף לומר דכשמדיחין הפירות לשם זהירות בריאותי למען לנקות הפירות מכל מיני חיידקים העלולים להיות דבוקים בקליפות, ובכל לכלוך קל שדבוק ומחובר עליהם כפי ההוראות המתפרסמות על כך מידי פעם ממחלקת הבריאות והרפואה, אזי מותר להדיחן במים בכל גוונא, דהחיידקים שעל הקליפות הרי המה כלכלוך מודבק על הקליפות שאינם יורדים ע"י נתינה במים בלבד, אלא צריך לשם כך לרחוץ הפירות ביסודיות, ולכך שפיר הו"ל זה תו כקולף פירות ומסיר קליפתן דמותר סמוך לאכילה. אוסיף גם מה שראיתי בספר שביתת השבת במלאכת בורר אות נ' שמביא בשם הירושלמי דמפרש לה דטעמא דאין שולין את הכרשינין הוא משום דש. וכמו"כ מביא שם ג"כ דברי המ"ב, ומקשה דצריך להבין דמ"ש מהדחת כלים שמותר אף לבו ביום, ואפי' לשפשף את הכלים מותר כמ"ש סי' שכ"ז ס"ט, ומה בין זה לשפשוף הכרשינים שאסור. וכותב שם לבאר מדוע שרש"י והשו"ע לא פירשו כהירושלמי משום דש אלא משום דהו"ל כבורר, ומבאר אליבא דרש"י והשו"ע שאינו אלא מדרבנן משום דהו"ל לתקן מאתמול, ועפי"ז מתרץ הקושיא מהדחת כלים משום דשאני התם שנתלכלכו בשבת, וצריך אותן לבו ביום, לכן לא גזרו, וכמו"כ מחלק אליבא דהירושלמי, דשאני שפשוף הכרשינין שהוא להסיר הקליפה שמכסה אותן, אבל שפשוף כלים אין בהם משום דש שאין הפסולת מקיפה מכל הצדדים, ועוד חילוקא דשפשוף הכרשינין הוא להסיר מה שהי' עליו בשעת גידולו, ולכן יש דישה כדמבאר האג"ט במלאכת דש ס"ק י"ג, אבל לכלוך הכלים אינו מגידולן, עיי"ש. ועיין באגלי טל במלאכת בורר דס"ל נמי דאיסור שפשוף הכרשינין אינו אלא מדרבנן משום דנראה כבורר, ע"ש. ולפי"ז נתווסף לנו עוד כמה סניפים בצדדא דהיתרא בהדחת הפירות בשבת, והוא ראשית דלטעמא דהירושלמי שהוא משום דש לא שייך זה בהדחת הפירות בכדי להסיר הלכלוך הדבוק בהן, דאין הלכלוך הזה מקיף מכל הצדדין, וגם ע"פ רוב אינו לכלוך שהיה עליו בשעת גידולו. ושנית גם אליבא דרש"י והשו"ע דמחייבא לה משום בורר אינו מדאורייתא אלא רק מדרבנן, ואם כן נקל כבר ביותר להקל משום הנך טעמא וצדדא דחילוקא שהובא לעיל, ועוד יש להוסיף לומר דמכיון דפירות דידן שאנו מדיחין אותן כענבים שזיפים וכדומה, עפ"י רוב כשרוחצין אותן כמה שעות לפני אכילתן ומכש"כ מאתמול הרי המה מתקלקלים, וא"כ הו"ל כא"א לתקנן מאתמול, וי"ל תו דבכה"ג לא גזרו דומיא דהדחת כלים.

ועיין בספר הלכות שבת בשבתו ח"א אות כ"ה דיני בורר שמצדד להתיר כשאוחז הפרי בידו ואוכל לאלתר, וז"ל: רחיצת פירות מטונפים - פירות מטונפין בעפר או שיש בהן פסולת דבוקה בפירות אסור לרוחצן שלא בסמוך לאכילה, וכן הדין כשיש עליהן שכבת ריסוס הניכרת שבנ"א מקפידים שלא לאוכלם בלא זה, אבל אם רוחצן סמוך לאכילה שאוחז הפרי בידו ושוטפו ואוכלו מיד מותר, והחזו"א הורה שלא לרחוץ פירות מהלכלוך שעליהם כלל בשבת. רחיצת פירות נקיים - פירות נקיים אע"פ שיש עליהם שאריות מועטות של ריסוס וכדו', מותר לשטוף אותם במים כל שנאכלים ע"י הדחק בלא שטיפה, ואם יש שם שאריות ריסוס ניכרות שרבים מקפידים עליהם שלא לאוכלם אך נאכלים ע"י הדחק, לא ישטפם אלא סמוך לאכילה. ועיין שם בהערה 47 שהביא מקורות לדין הנ"ל, וביאר שאין נפק"מ בין דבוק לפרי לאינו דבוק, וז"ל: בעיקר דין רחיצת פירות הרבה יש להאריך בזה, דהנה שנינו במתני' שבת לט. דמליח ישן וקולייס האספנין הדחתן בחמין זוהי גמר מלאכתן, ע"ש. וכ"כ בסי' שי"ח ס"ד, ומבואר דהדחה בצונן שרי. ואע"פ שהוא מסיר המלח שמעליו שרי, ולכל הפחות לאלתר כדין קילוף פירות, ואע"פ שהמלח אינו גודל עמו בטבע כקליפה אלא בא עליו לאחר מכן, לא חשיב כפסולת. וכן בראשונים ז"ל [רמב"ן רשב"א ר"ן] ס"פ אלו קשרים קיד: מבואר להדיא דקניבת ירק היינו הדחת ירק ואין בו משום בורר, וכל מה שאמרו מן המנחה ולמעלה ביוהכ"פ ולא קודם גזירה שמא יאכל ממנו. ואמנם שם קמ: שנינו אין שורין את הכרשינין, ופירש"י משתציף עליהם מים בכלי כדי להסיר הפסולת, דהו"ל כבורר. וכ"ה בשו"ע סי' שי"ט ס"ח, ובמ"ב שם סקכ"ט כ' "דה"ה תפו"א וכיו"ב לא יתן עליהם מים להסיר האבק והעפר מעליהם", ע"כ. הרי דע"י ההדחה שמסיר ממנו האבק ועפר הוי בורר. ואמנם יש ליישב בפשיטות, דהאבק ועפר שלהן לא גרע מקליפה, דנקטי' דמקלף ואוכל לאלתר, דהוי כאוכל מפסולת, וכ"ה בגרעינין כמ"ש במ"ב ופמ"ג. ובאבק ועפר דמי טפי לקליפה מהגרעינין, ומה ששנינו בהדחת המליח ישן וקולייס מיירי בלאלתר, דבזה בחמין אסור משום בישול ובצונן מותר. ולפי"ז רחיצת פירות לאלתר שרי, ושלא לאלתר הוי בורר. אבל בראשונים ס"פ אלו קשרים הנ"ל משמע דהדחת ירק אין בה משום בורר כלל, אע"פ שעושה לצורך הלילה שלכן התירו כן ביוהכ"פ. וכ"מ במ"ב סי' שכ"א סקכ"א דמותר להדיח בשר מהדם בעין שמעליו, הרי שאין בזה משום בורר. ואמנם מצינו להדיא בראשונים ז"ל דאסרו ניפוץ פירות מעפר שעליהם משום דש, בפיה"מ שבת עד. ובהערוך ערך דש, וערך זר, ומקורו בתשו' רב האי גאון הובא באוצר הגאונים לשבת עד. דהמנפץ עפרורית המחוברת באוכל ומכינן לאכילה הוי דש, כמו קולף פירות. אך למשנ"ת לעיל הע' 36 דגם לדבריהם שרי בזה לאלתר, ורק כשמכינן לברירה או לאכילה לאחר זמן הוי דרך דישה, א"כ גם לשיטתם המנפץ לא גרע מקולף, שהרי השוו להדיא בדבריהם ניפוץ לקילוף, וכשם דשם מתירין לאלתר שרי, ואף משום דש שרי לדידהו לאלתר כמ"ש הרשב"א בתשו' ח"ד ס"ס ע"ה, ע"ש. ובאגרו"מ כ' לחלק דעד כאן לא אסרו אלא בשריית הפירות דומיא דאין שורין הכרשינין, דזה הוי דרך ברירה טפי, ע"ש. וכ"כ בקצות השולחן סי' קכ"ה סקט"ז. וביתר ביאור נראה לחלק כן ע"פ משנ"ת לעיל בהיתרא דקליפה וגרעינין, דכל שאוחז בידו האוכל וקולף או מוציא גרעין, לעולם מיקרי מתעסק באוכלא וחשיב אוכל מתוך פסולת, משא"כ בשריה שאינו מחזיק באוכל אלא רק גורם להסרת הפסולת מהאוכל כמו במחבץ, וזה חשיב בורר, ולפי"ז משכ"כ במ"ב שלא יתן מים ע"ג תפו"א וכיו"ב, מיירי כשאין אוחז הפרי בידו רק בתוך קערה, ומציף עליהם מים כדי

להסיר הפסולת והאבק מהם, וכלשונו "לא יתן עליהם", אבל אם עושה דרך הדחה בעלמא שמחזיק הפרי ומדיחו אין לך קילוף גדול מזה, ומותר לכה"פ לאלתר. וראיתי בפסקי תשובות שכ' לדחות ראיות הנ"ל, דשאני התם דראויים לאכילה ע"י הדחק בלא הדחה, וזה אינו, דהרי מבואר שם דהדחתן זוהי גמר מלאכתן, ועי' במ"ב סקל"ו בשם המג"א דהואיל ואין יכולים לאכול כלל כ"ז שלא הודח, אבל אם יכול לאוכלו ע"י הדחת צונן אין איסור ע"פ, ואפ"ה לא אסרי' שם אלא בחמין, כמ"ש במ"ב שם סקל"ז, הרי דבאין נאכלין כלל בלא הדחה, אזי בצונן מותר ובחמין אסור אם אין יכולין לאוכלו ע"י הדחת צונן, ע"ש. ועוד שהרי הדג מכוסה בהרבה מלח, והוא הרבה פחות ראוי לאכילה מאשר מעט לכלוך שיש על פירות, ועוד שלכה"פ מוכח שפירות הנאכלין ע"י הדחק בלכלוכן מותר, וזהו דרך כל הפירות כהיום, ואין מצוי כלל פירות שמכוסין בעפר באופן שא"א לאכול גם ע"י הדחק. והנה בשבט הלוי ח"א סי' נ"ב כ' לחלק דדוקא אם הלכלוך אינו דבוק בפרי כשריית כרשינין והמוץ שלהן, אבל אם הלכלוך דבוק בפרי כאבק שעליו דינו כקליפה ומותר, ולכן מתיר גם לשטוף פרי תחת הברז סמוך לאכילה, אבל שטיפת אשכול ענבים תחת הברז שמצוי אצלם פסולת שאינה מודבקת אסור, ע"ש. ונראה דאם אין כונתו לכך ברחיצתו רק ללכלוך ואבק הדבוק בהם, אע"פ שיורד מהענבים איזה חתיכה שאינה דבוקה בפרי, הרי זה לא חשיב פסולת, שהרי נאכל בלאו הכי עם לכלוך זה, ולא גרע משמרים במשמרת, ואין לאסור בזה רק באופן שיש הרבה לכלוך שאינו דבוק בו ומונע מלאכול מחמת כן. וראיתי בארחות שבת שדנו לאסור רחיצת הפירות הואיל ואין הלכלוך דבוק עליהם כקליפה, לכן לא דמי לקליפה, רק לרחיצת כרשינין, ע"ש. וזה אינו, דברחיצת דג מליח והדחת וקניבת ירק מבואר דאף המונח עליו מותר, וא"צ דוקא דבוק עליו כקליפה. ולמשנ"ת לעיל דעיקר ההיתר בקולף הוא דחשיב כאוכל מפסולת ע"ז שמחזיק באוכל ומקלפו, ואז אין נפק"מ בזה כלל בין קליפה הדבוקה לאינה דבוקה, כל שבשטיפה אוחז האוכל ושוטפו חשיב לעולם כבורר אוכל מפסולת ואף באשכול ענבים. ואע"פ ששם הפסולת בין הענבים שבפנים אין חילוק בזה, דלא גרע מגרעיני פירות שבתוכן שמותר להוציאן מתוכו, וכש"כ דלמשנ"ת דכל שאוחז האוכל לעולם חשיב אוכל מתוך פסולת. ושוב הראני בני ה"ר שלמה נ"י שכן מפורשים הדברים בה"ר ירוחם נתיב י"ב חלק ח' שכ', "אגוזים ובטנים ששברן ומונחין בקליפתן מותר לבוררם ביד כדרכו, ולא יקרא פסולת מרובה כיון שדרכן בכך והוי שומר לפרי, ולא דמי לעצמות וקליפים שכבר נפרדו לגמרי", ע"כ. ולהדיא דעצמות וקליפים שלא נפרדו לגמרי רק **שמונחין בקליפה אע"פ שאינן דבוקין,** אף הן עצמן חשיבי כאוכל וחשיב בורר אוכל מפסולת, ולא אכפת לן מה מפריש ממה לפי שהן עצמן כהאוכל עצמו חשיב וכמפריש אוכל דמי, ע"ש, ועל כרחך דשריית הפירות בפסולתן שאני וכנ"ל. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] דרחיצת פירות מותרת תחת הברז לאלתר כדין שטיפה ולא בדרך שריית הפירות וכנ"ל. וכ"כ בשש"כ פ"ג סמ"ח בשם הגרשז"א זצ"ל דאין ברחיצת פירות משום בורר כלל, ומעיקר הדין דעתו שם להתיר אף שלא בסמוך לאכילה, דאין ע"ז שם ברירה כלל רק כנקיון בעלמא. ועיי"ש בהערה 48 שביאר טעם החזו"א שאסר וז"ל: כ"כ באמרי יושר בשם מרן החזו"א זצ"ל ע"פ המ"ב הנ"ל שהורה שלא לרחוץ מהעפר שעליהם בשבת, וצ"ע מכל הנ"ל. ונראה דהחזו"א לשיטתו דטעם היתר הקילוף הוא רק מפני שא"א לאוכלו בלא הקילוף. ודוקא בקילוף המכסה כל הפרי, אבל בקליפה מועטת שע"ג הפרי הרי דינו כגרעינין שהחמיר החזו"א בזה למשוך האוכל מן הגרעין ולא להיפך [ראה לעיל הע' 44], ולפי"ז א"ש נמי מקולייס האיספנין דשם מכוסה כולו במלח הוי כקליפה, וא"א בענין אחר. ולפי"ז גם רחיצת הפירות מאבק שעליהם, כיון דהאבק ועפר שעליהם הוא מועט זעיר פה זעיר שם אינו כקליפה, ולכן בזה הדין להחזו"א שיסיר האוכל מתוך הפסולת ולא להיפך, ואמנם כבר נתבאר לעיל בהע' 43 דעת המ"ב והפו' הסוברים דלעולם חשיב בזה אף לגבי גרעינין כאוכל מפסולת, ובזה תלוי הפלוגתא בדין רחיצת הפירות וכנ"ל.

ועיי"ש עוד בסעיף כ"ז שאם שוטף הפירות תחת הברז מותר אפי' כשהפירות נמצאים בתוך צלחת, וז"ל: שריית פירות בקערה - לא יתן פירות בתוך קערה עם מים, וישהם בתוכו כדי להפריד מהם הלכלוך והאבק, אבל פירות נקיים שעושה כן דרך נקיון בעלמא מותר, אבל מותר ליתן פירות בתוך צלחת ולשטוף אותם תחת הברז. ועיי"ש בהערה 52 שביאר: נראה דבזה לא חשיב כשרייה, שהרי שוטפן ומדיחן בברז, ומה שמחזיקים ע"י קערה לא גרע דהוי כידא אריכתא, ואף זה חשיב כמתעסק באוכל ושפיר דמי, וכן הסכים הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל].

ועיין בספר ברית עולם מלאכת הבורר אות כ"ב וכ"ג שכתב: אסור לשפוך מים בין ביד ובין בכלי אפילו כדי לאכול תיכף על אוכל שמעורב עם פסולת שיפול הפסולת למטה, כגון עפר או שיציף למעלה כגון תבן (מ"ב ס"ק כ"ח). וכן פרי שמלוכלך בעפר כגון תפוחי אדמה וכה"ג, לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם (מ"ב ס"ק כ"ט). והיינו אפילו לאוכלו תיכף. לפיכך יש ליזהר לשטוף הענבים מע"ש, כי על פי רוב הם מעורבים בפסולת. ואם ברור לו שהם מהסוג שהם נקיים לגמרי יש להקל, אף שמקפידים לשטוף מטעמי בריאות מהריסוס, כיון שאין בו ממש ודבוק להקליפה אינו חמור יותר מקליפות הפרי, ומותר לכל הפחות בסמוך לסעודה. ובאופן שאסור לשטוף הענבים כאשר נתבאר אפילו בשעת אכילה אסור, ואפילו מחזיקן ביד ולשטוף אותן במים, דמה שמונח ביד חשוב כמונח בכלי. כן הוא משמעות הפוסקים. ואם שטף אותן מע"ש מותר לשטוף אותם עוד פעם בשבת. ועיי"ש עוד באות ס"ו שכתב: ונראה דאם נפלה פרי ע"ג הארץ ונתלכלכה, דמותר לנקותה בין ביד ובין בכלי לאכול מיד, וכ"ש דמותר לחתוך אם קצת העלה מעופש או קצת פרי אינה ראוי לאכילה, ומ"מ יש להחמיר שלא לעשות זה רק סמוך לסעודה. ועיין בספר אז נדברו שנשאל שהרי זה סתירה, וז"ל בס"ק ס"ו: "נתלכלכה מותר לנקותה...", ולא הבנתי מאי שנא ממה שכתב בסי' כ"ג דאם ענבים מעורבים בקצת פסולת אין לשטוף עליהם, אפי' סמוך לסעודה, גם מה שכתב דאם קצת פרי אינו ראוי לאכילה מותר לחתוך, לא הבנתי דלכאורה הי' ראוי לדמות לסעיף נ"ו, שיחזיק הפסולת ויחתוך הראוי לאכילה. וביאר שם לחלק בין פרי אחד להרבה פירות, וז"ל: מש"כ בסעיף ס"ו דמותר לרחוץ הפרי כשנפלה על הארץ ונתלכלכה לאכול תיכף, ומ"ש מענבים המעורב בקצת פסולת המבואר בסעיף כ"ג דאסור משום דמלאכת בורר הוא רק בדבר המעורב, לפיכך בענבים אסור, אבל בפרי אחד דאין הפסולת מעורב ואינו דבוק, אין ע"ז שם בורר. ולכה"פ אין להחמיר יותר מ"שום ובצל" דמותר כדי לאכול לאלתר. ובעיקר הדין של הש"ע בס"ס שכ"א בשום ובצל לאו מוסכם הוא לכו"ע (עיין בסימן י"ח), וי"א דכ"ז מדובר בהרבה ראשי שום ובצל (אג"ט), וכ"ז מכח הנימוק שאין בורר אלא במעורב ולא במחובר לבד, והאוסרים לקלוף גם פרי אחד שלא בסמוך לסעודה דלא כהאג"ט, נימוקם הוא נראה דבדבר שמחובר באופן טבעי, הפירוד שנעשה בחיבור כזה עושה זה למלאכת בורר, ולפ"ז הי' אפשר להתיר בכל גווני, אבל למעשה אין להקל יותר משום ובצל. ולענין חיתוך החלק העלה המעופש, בודאי נראה דל"ד כלל לשום ובצל דהאוכל מכוסה לגמרי ודומה קצת לעירוב, ול"ד לעצמות דחשיב מעורב, ומ"מ אין להתיר אלא בעלה יחידי ולאכול תיכף. ועיין היטב מזה בסמוך באריכות.

ועיין בספר תשובות והנהגות ח"ב סי' קפ"ה אות ז' שכתב: שאם שוטף בשביל דבר שלא ניכר מותר, אפי' אם יש שם קצת לכלוך, וז"ל: לרחוץ פירות שמעורב בהם פסולת כמו ענבים, יש אומרים שאם מונח בידו ושוטף ואוכל מיד לא נקרא בורר ומותר, אבל יש לעיין בדבר, כיון שזו דרך השטיפה תמיד גם כששוטף כמה שעות קודם ומניח בכלי לאכול אח"כ, וכיון שהדרך לברור כן גם לזמן מרובה לא הותר כה"ג כיון שזהו דרך ברירה. (וכמו שמצינו בשו"ע סי' שי"ט סעיף ח' שאין שורין הכרשינים להציף מים עליהם להסיר הפסולת, ובמ"ב שם כתב והוא הדין תפוח אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם, עכ"ל ע"ש). ונראה בזה לכאורה שאם לא נראה בעין לכלוך, רק שוטף לזהירות בעלמא של לכלוך שאינו נראה לעין, בודאי מותר שאין זה בורר כלל, שאין לפניו פסולת, ויש לומר דשרי אף שמוצא כאן ושם איזה פסולת שנראה לעין ושוטף הכל, דאף שיש אפשרות לברר הפסולת כדין עם אוכל ולא לשטוף הכל, מ"מ כיון שברחיצה מועיל לכל מקום ולכן עביד כה"ג, ועיקר כוונתו היא הרחיצה בכל מקום לזהירות, לכן אף אם רואה לכלוך, כיון דמתכוין בעיקר שמה לנקות, לכן מותר. ובעיקר מה שיש לצדד להתיר הוא הדנה בעצם בכרשינים גופא צ"ב, כיון דאי אפשר להסיר הלכלוך כי אם בהטלת מים עליהם למה לא מיקרי דרך אכילה, ועל כרחך כיון שכן דרך ברירתו כשעושין להניח, ודרך ברירה זו רגיל שתיעשה בברירה דלהניח, לא מהני אף כשעושה לאכילה (ועיי"ש בביה"ל שהביא מהפמ"ג שנסתפק אם יש בזה חיוב חטאת, ודעת הביה"ל דהוא מהתורה, וברם בדעת הרמב"ם מצדד בשעה"צ דהוא מד"ס יעוש"ה), וא"כ יש לצדד דכל זה כשהלכלוך ניכר תיכף לעין, אז חשיב דרך ברירתו להניח, אבל מה שרוחץ לזהירות ויש ומוצא לכלוך ושוטפן, לא מיקרי דרך ברירה להניח כיון שלכלוך זה לא ניכר וידוע תחלה, והוי דרך אכילה, ואכתי צ"ב. ולמעשה כשיש מעט מאד לכלוך ורוחץ הכל יש להתיר, אבל רק כשנמצא בידו כשרוחץ ובצירוף דעביד כן מיד לאכול, שיש מחלקים בין הצפת מים בכלי לבין הדחה ע"י קילוח מים עליהם, עיין בזה בארוכה בקצות השולחן ח"ח עמוד ק"ו, ומ"מ לכתחלה ג"כ דעתו דיש ליזהר לעשות כן מע"ש, יעוש"ה, ולכן בפירות לכתחלה ראוי לרחוץ בע"ש דוקא וליזהר בכך, ואם שכח ויש רק פה ושם איזה לכלוך, ועיקר הרחיצה ע"י הדחה הוא בשביל כל הפרי במקומות שאין נראה לכלוך לעין, אף שיש פה ושם איזה לכלוך ראוי להתיר, אבל דוקא כששוטף בידו להיות מוכן מיד (וכן באגרו"מ או"ח סי' קכ"ה מסיק להתיר הדחה בידו סמוך לסעודה ע"ש), אבל אם מלא לכלוך חוששני לאיסור תורה כשרוחץ אפילו סמוך, ואין דעתי להתיר אפילו מיד, אף שיש מפוסקי זמנינו שהתירו בזה. (ולדברינו דבמלא לכלוך הדרך לעשותו בלהניח, נדחו הראיות להתיר דבכל האופנים דחזינן להתיר הדחה מלכלוך, י"ל דהיינו משום שאין עיקר דרכם בלהניח, ואכמ"ל).

ועיין במנחת יצחק שאע"פ שהביא כמה טעמים להיתר, כתב לאסור שקרוב לאיסור דאורייתא ע"ד אשר כהד"ג האריך (בסימן א') באיסור הדחת פירות בשבת מהאבק שעליהן, כיוצא מדברי הש"ע (או"ח סי' שי"ט) והמ"ב שם (ס"ק כ"ט), הנה ראיתי בספר שביתת השבת (מלאכת בורר באר רחובות אות נ') שהעיר על זה דמ"ש מהדחת כלים שמותר אף לבו ביום, ואפילו לשפשף את הכלים מותר, וכתב ונראה דאינו אלא מדרבנן, משום דהו"ל לתקן מאתמול, משא"כ כלים שנתלכלכו בשבת, וצריך אותם לבו ביום לא גזרו, עי"ש, וא"כ לפי זה אם רחץ הפירות מע"ש, ונתלכלכו בשבת הי' מותר. אבל דבריו המה כנגד דברי הפמ"ג שם, שהוכיח מדברי רש"י דהוי בורר ממש, ובביאור הלכה שם חיזק דבריו, בראי' מדברי הש"ס בבלי וירושלמי, עי' שם, וכמש"כ כהד"ג שליט"א, וגם בנוגע לאכול לאלתר, דיש לדמות לכאורה למה שאיתא שם (סוס"י שכ"א), בשומים ובצלים מותר לקלוף אותם לאכול לאלתר, ובביאור הלכה שם הביא מדברי המאמר מרדכי, דאף דהוי פסולת מתוך אוכל, כיון דא"א בענין אחר ודרך אכילתן בכך, לא מקרי פסולת מתוך אוכל, שאינו אלא לאכול התוך, עי"ש. ועי"ש בפמ"ג (בא"א בסוף הסימן), ומה"ט כתבו איזה מגדולי מחברי זמנינו, להתיר הדחת פירות מאבק שעליהם לאכול לאלתר, היכא שלוקח הפירות בידו ומדיחם, כמ"ש בקצות השלחן (סי' קכ"ה בד"ה ט"ז), אבל שפיר הביא כהד"ג מדברי הפמ"ג שם, דכתב בפירוש דאף לאכול לאלתר אסור, ואולי מיירי דוקא במדיחם בכלי, וצ"ע. אמנם היה נראה, כיון דהטור והש"ע דייקו לומר, רק דהו"ל כבורר (וכן דייק בש"ע הרב שם סעיף י"א), ודייק מזה הפמ"ג שם דס"ל דל"ה בורר ממש, וסיים רק בלשון "אפשר" חייב חטאת, עי"ש. ובזה עכ"פ מכדי ספיקא לא נפקא, אם הוי איסור דאו' או רק מדרבנן, וגם בנוגע לאכול לאלתר, שכתב הפמ"ג "די"ל" דכיון דנברר בפ"א, הפסולת ואוכל בשוה, כבורר פסולת מתוך אוכל דמי ואסור, עי"ש, כתב רק בלשון "דיש לומר" כנ"ל, ול"ה לי' פשיטא כל כך, וכן משמע לכאורה בספר מגן אבות, הובא בס' טל אורות (מלאכת בורר) שכתב בענין אכילת דגים שיקחם ביד שמאל, ולהפריש האוכל דהו"ל אוכל מתוך פסולת, אבל לא יטול העוקצין, דא"כ הו"ל פסולת מתוך אוכל, ואע"ג דעושה בשמאל, מ"מ איסור איכא, עי"ש, ומש"כ בשמאל לא הוי רק איסור, צ"ע מדברי הח"א והובא במ"ב (סי' ש"מ ס"ק כ"ב), דכל המלאכות חוץ מכותב חייב בין בימינו ובין בשמאלו, עי"ש, ואין הספר לפני כעת לעיין בו. ואם הי' סבירא לי' דבבאים בבת אחת הוה בודאי כפסולת מתוך אוכל, ל"ה מחליט דבהחזקת העוקצין בידו השמאלית, הו"ל כאוכל מתוך פסולת, אלא דבאמת יש בדגים גם שאר צירופים וכמבואר שם, ועי' בביאור הלכה שם (סעי' ד'), ובספרי מנחת יצחק (ח"א סימן ע"ה). ובזה היה אפשר לומר, דבשעת אכילה ממש דלכה"פ ל"ש בורר כה"ג, וכדאיתא בברכי יוסף, והובא בביאור הלכה שם (סעי' ד'), והוסיף להביא מדברי הראשונים שפליגו בזו, וכנראה שהפמ"ג ס"ל כהמקילים, שכתב בא"א (סוס"י שכ"א) וז"ל: אבל מיד ל"מ נותן לפה שרי (כבסי' שי"ט סעיף י"ו), עכ"ל. אמנם הרא' (מסי' שי"ט סי"ו) צ"ע, דאדרבה משם מוכח להיפך דדווקא התם שרי משום דל"ש שם ברירה במה שמעכב ע"י פיו, וכמו שכ' בביאור הלכה שם, וצירף בביאור הלכה שם שיטה זו לענין ברירת עצמות מתוך דגים, עי"ש, ונהי' צ"ל באמת לשיטה זו, דמה דאיתא בכרשינין דאין שפין אותם ביד, לא מיירי בשעת אכילה ממש, ובזה גם בנ"ד, בצירוף שיטה זו, וגם בצירוף מה שראיתי בספר תהלה לדוד (סי' שי"ט אות ד') בענין קולף שומין ובצלים, דאף שלוקח הפסולת וזרקו, כיון שהפרי נשאר בידו, זה מקרי אוכל מתוך פסולת, עיי"ש. ומזה ראי' לדברי הקצוה"ש הנ"ל, ובזה אם בשעת אכילה ממש, נוקט הפירות בידו ומדיחן יהי' שרי, וביותר אם יעשה ע"י שינוי, דהרי כתב בפרישה על הטור בדין דכרשינין הנ"ל, וז"ל: ובורר אפילו לאוכלו מיד אינו מותר, אם לא ע"י שינוי, עיי"ש, אבל מכל מקום צ"ע אם לעשות מעשה לכתחילה, במקום שקרוב לבוא לידי איסור דאורייתא, והצדק עם כהדג"ק באזהרתו בזה.

ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"א אות נ"ב שכתב להתיר רק כשאינו ניכר, וז"ל: בענין אשר שאלת אם מותר לשטוף ענבים בשבת כדי להסיר הלכלוך, עפ"י המבואר או"ח סימן שי"ט ס"ח, והיא משנתינו בשבת דאין שורין את הכרשינין מטעם בורר, אתו"ד. רגיל אני להורות דאם השטיפה רק מפני הנקיון כרגיל היום, אבל אין ממש של פסולת המעכב את האכילה, מותר להדיחן בלי פקפוק, אבל אם יש פסולת ממש וזה שכיח הרבה, ה"ז ככרשינין וכתפוחי האדמה שהזכיר המ"ב ואסור, ובמק"א הארכתי קצת בזה.

ועיין באיל משולש פרק ט"ו אות ג' שכתב: יש שהתירו לאחוז הפרי בידו, ולהדיחו על ידי זרם הברז, כדי לאכלו לאלתר. אבל מדברי האחרונים מוכח שאסור גם באופן זה, לפי שבורר הפסולת מהאוכל. וכן שמעתי בשם החזו"א שאסר רחיצתם גם בברז. ואפילו להסיר הלכלוך ביד אסור, שגם זה בורר פסולת מאוכל. [ולדעת המתירים הנ"ל גם זה מותר]. וכל שכן שאסור לשפשף הלכלוך בבגד או במברשת, אין הבדל אם הוא לכלוך שמשעת גידולו [או לכלוך שדרכו להיות על הפרי], כגון: אבק, עפר, ריסוס, כנימות וכיו"ב. ובין אם הוא לכלוך מקרי, כגון: ענב שנפל לארץ ונתלכלך, מלפפון שנפל לחרדל, תפוח שנפל לחלב וכיו"ב. וכן אין הבדל אם הלכלוך על גבי פרי שקליפתו נאכלת, כגון: תפוח ושזיף, ובין אם הוא פרי שקליפתו אינה נאכלת, כגון: ענפר על אגוז, כנימות על קליפת תפוז וכיו"ב. לאו דוקא פירות, אלא הוא הדין שאר אוכלים שנתלכלכו, כגון חתיכת בשר שנפלה לחרדל, ביצה שנפלה לציר של דגים, סוכריה שנפלה לארץ ונתלכלכה - אסור לרחצם. אין איסור הרחיצה והניקוי אלא בלכלוך שניכר לעין, אבל לכלוך שאינו ניכר ורוחצים הפרי רק להיגיינה - מותר לרחצם ואין בזה משום בורר. וכל שכן פירות שנרחצו כבר מערב שבת, שמותר לחזור ולרוחצם. וכן מותר לקלף הקליפה עם הלכלוך שעליה, אע"פ שכונתו להסרת הלכלוך, כיון שקילוף הפרי הוא דרך אכילה. לכן מי שלא רחץ פירותיו מערב שבת, יקלפם בשבת עם הלכלוך שעליהם.

לקט הלכה

הרה"ג צבי ויסבלום שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

הבורר בשבת (מסי' שי"ט)

א. מלאכת בורר: היא אחת מל"ט אבות מלאכות האסורות בשבת וכו', בין בבורר אוכל המעורב בפסולת, **ובין בב' מיני** אוכלים ובורר מין האחד ממין השני, וה"ה בשאר ב' מינים כגון ב' כלים או בגדים (ונחשב המין שאין רוצה עתה לפסולת, ומה שצריך עתה הוי אוכל). **[ויש כמה נפ"מ** בין אוכל מפסולת לברירת ב' מינים, ואי"ה יבואר בהמשך]. (ס"א ומשנ"ב בהקדמה, וסקט"ו).

ובאופן שהברירה נחשבת **כדרך אכילה** מותר, וכדלקמן (משנ"ב בהקדמה ועוד).

ב. אופני החיוב: בכל א' מג' האופנים הללו חייב, והיינו **1. אם בורר "בכלי"** כשדרך עיקר ברירתו בו (וכגון **נפה וכברה**), אפילו בורר האוכל מן הפסולת, ודעתו לאכול מיד, חייב.

2. הבורר (להניח) "לאחר זמן", אפילו בורר בידו האוכל מן הפסולת חייב.

3. בורר "פסולת מתוך האוכל", אף שדעתו לאכול מיד, ובורר בידו ולא בכלי, חייב, דכל אלו דרך ברירה הם.

אבל אם בורר **בידו האוכל** מתוך הפסולת, ודעתו **לאכלו לאלתר,** נחשב "דרך אכילתו", **ומותר** לברור כן בשבת (ס"א ומשנ"ב), וה"ה דמותר לברור כה"ג כדי ליתן לאחרים או להבהמה שיאכלו לאלתר.

ג. ברר באופן האסור: אסור ליהנות ממנו בשבת, דהוי מעשה שבת, **ובשוגג** לד' הגר"א אין להחמיר בדיעבד (ביאוה"ל ס"א ד"ה הבורר).

ד. השיעור לחיוב בבורר: הוא בבורר כגרוגרת אוכלים, ומ"מ גם בפחות מזה אסור, דחצי שיעור אסור מה"ת, ואפילו בקנון ותמחוי (אף שהוא רק מדרבנן) אסור פחות מכשיעור, אטו ח"ש דנפה (האסור מה"ת).

ה. הגדרת מלאכת בורר: היא **תיקון האוכל** שנתקן ומוכשר לאכילה (וכדו') ע"י שמפריד ממנו הפסולת, **ולכן אין נחשב סילוק הפסולת למשאצ"ל,** דאין המלאכה סילוק הפסולת אלא הכשרת האוכל.

ואפילו בב' מינים הראויים המעורבים זב"ז, וחפץ עתה באכילת מין האחד, ג"כ אפ"ל דמין השני הוא כפסולת כלפיו, ובסילוקו נתקן המין הצריך לו עתה (ביאוה"ל ס"ג ד"ה לאכול יעו"ש).

ו. הבורר ומוציא הפסולת יחד עם מעט מן האוכל: כיון שאין האוכל והפסולת מופרדים לגמרי, שעדיין מעורב אוכל ופסולת במקום אחד, **אין נחשב בורר** (אלא כמחלק לב' חלקים), ולכן הקולט שומן הצף על החלב הנקרא "סמעטנע" (שמנת) מעל החלב, יזהר להשאיר ממנה מעט ע"ג החלב, או שיטול קצת מן החלב עם השומן, וזה שרי **אף שאינו אוכלו לאלתר** (ודלא כהחיי"א שאין מותר רק באוכל לאלתר), ואף שמוציא הפסולת מן האוכל, כיון דאין נחשב ברירה (**ומ"מ** אם א"צ לו **רק לאחר שבת** לא יברור כן משום **איסור הכנה, ובמקום פסידא** שחושש שיתקלקלו מותר לברור בדרך הנ"ל ע"י גוי, דבמקום פסידא מותר **ע"י גוי** באיסור דרבנן של הכנה - אבל לא יברור בצמצום דאז הוי אסור דאורייתא דבורר) (סקס"א ס"ב וסוסקנ"ה ושעה"צ סקנ"ט, ועוד מקומות). [א.ה. ועיין חזו"א (סי' נ"ג ונ"ד) שאוסר ליטול אף כשנוטלו עם מעט אוכל, אא"כ בצורה שנראה כמחלק הדבר לב' חלקים, ובאמת י"ל"ע למה אין נחשב כלפי האוכל הנשאר שנקי עתה לגמרי ומוכשר לאכילה, **עוד י"ל"ע** במה דמשמע במשנ"ב דה"ה דמהני להוציא פסולת לבד כל שאין מוציא כל הפסולת, וכי מותר ל

הוציא חלק מהצרורות מן הגורן אם אין מוציא כולם (אף שיש פוטרים בזה, מ"מ מדרבנן ודאי אסור), ובאמת במקור הדבר בסמעטנע במג"א סי' תק"י מבואר רק צד אחד, ושם פירשוהו דהשומן הוא האוכל (והיינו דמותר במשייר אוכל בפסולת, וכמו בסעיף י"ד שמותר לשפוך עד הנצוצות), אלא שבמשנ"ב כתב לב' הצדדים, או שיישיר סמעטנע בחלב או שיטול מן החלב עמו. ושמעתי לתרץ דודאי אסור ליטול קצת מן הפסולת, רק דהכא כל שנוטל העליון שאין מעורב בחלב לא נחשב בורר, וכשמגיע סמוך לחלב צריך לשיירו, אבל המוציא פסולת מתוך האוכל אף שנשאר עוד פסולת מעורב, כיון שהוציא הדבר שהי' מעורב באוכל ודאי אסור, ועצ"ת].

בגדרי ברירה בכלי

א. ברירה בכלי שחייב עליה, היינו כשבורר בכלי שעיקר דרך ברירה זו בו, וכגון נפה וכברה (ואין חילוק בין אם נברר המין שרוצה לאכול והמין השני נשאר על מקומו או להיפך, וה"ה כשדעתו לאכול שתיהם לאלתר בב' מינים), **אבל הבורר בקנון ותמחוי** שאין רגילות כ"כ לברור בהם, **פטור - אבל אסור מדרבנן,** דהוא כעין בורר כלאחר יד ["קנון" הוא כלי עץ כעין צנור רחב מצידו האחד, וצר מצדו האחר (כעין משפך), והבורר קטנית נותן אותם בצד הרחב ומנענע אותם, והם מתגלגלים ויורדים דרך פיו הקצר, והפסולת שאינה עגולה נשארת בכלי, ו**"תמחוי"** היא קערה גדולה (שבורר על ידה)] (סק"א ב' וביאוה"ל ד"ה ובורר).

וכל זה בבורר לאלתר, אבל לאחר זמן **חייב אפילו בקנון ותמחוי** (וכמו בורר ביד) (סק"ט). [א.ה. ומש"כ בסק"ב דהוי כבורר לאחר יד, צ"ל דאינו "כלאחר יד" האמור בד"כ, שכוונתו כדרך שינוי, דא"כ למה חייב בלאחר זמן, רק הכוונה שאין רגיל לעשות עמו אלא בכלי אחר, אבל הברירה עמם נעשית בצורה הרגילה וכל' המשנ"ב, "דעיקר ברירה" וכו', וכן משמע לקמן סי' שכ"א סקמ"ה וביאוה"ל שם ד"ה מודי לענין חותך ב"האק מעסער", שמדמהו ל"קנון ותמחוי" דאינו מיוחד כ"כ לזה, **ולפי"ז** מה שהגיהו בקצת ספרי מ"ב על מש"כ בסק"ט ומש"כ בידו "ה"ה" בקנון ותמחוי, והגיהו בזה "וכש"כ" בקנון ותמחוי, אינו מוכרח - וכמתבאר].

ב. להוציא "בכף": כתב המשנ"ב דליקח השומן בצמצום (מע"ג החלב) אסור אפילו דעתו לאכלו לאלתר, **"שהרי הוא לוקח בכף"** (סקס"ב ושעה"צ סקנ"ח ס"י"ש), ומשמע דהוצאה בכף נחשב כברירה **ע"י כלי, ולקמן סקס"ו כ':** ודע דבתוספתא איתא אבל מחבץ הוא מעשה קדירה ואוכל, ור"ל **להפריד בכף** מאכל עבה מן הרוטב **דמותר,** משום דדרך אכילה הוא בכך. [א.ה. וראיתי לפרש לחלק דבסתם הפרדה שיכול לעשות בידו, ה"ה דע"י כף מותר, דאינו אלא כידא אריכתא, ודוקא להפריד השומן מעל החלב שזה א"א לעשות ביד אלא בכף דוקא, ולכך הוי ככלי המיוחד לזה, וכן לענין השומן מן הרוטב בכף בסקנ"ה, ויל"ד].

ג. המערה מכלי לחבירו: המערה מכלי שיש בו משקים המעורב בשמרים וכדו', אם רוצה לשתותם לאלתר מותר לערות **כל המשקה** מתוך האוכל, **דלא חשיב ברירה בכלי אלא ביד,** דעיקר הברירה נעשה ע"י (הטיית) ידיו (ודלא כהחיי"א דמחמיר בזה אפילו בשותה לאלתר - דסובר דהוי כבורר בכלי'). **ואם אין רוצה לשתותם לאלתר רק לאחר זמן:** מותר לערות המשקין הצפים מלמעלה, רק שיזהר **שכשיפסק הקילוח** ומתחיל לירד **ניצוצות קטנות** הנשופות באחרונה מתוך הפסולת, **יפסיק** ויניחם עם השמרים, דכל זמן שאין הפסולת המעורב בו ניכר להדיא **אין נחשב בורר, ויכול ג"כ להגביה** החבית כדי שירד היין שבשמרים כל שנמשך הקילוח, אבל כשמפסיק הקילוח הוי כבורר, וכיון שאין דעתו לאכול מיד אסור (סי"ד ומשנ"ב ושעה"צ). [א.ה. ולכאורה ה"ה באוכלים המעורב במשקה כירקות וקטניות במרק, דאם רוצה המרק לבד ואוכלו לאלתר, דמותר לשפוך מכלי לכלי כל המרק, דהוי בורר האוכל ביד לאלתר, ואם רוצה לאכול **הירקות** (או שאין דעתו רק להניח לאחר זמן), דמותר לערות כל זמן שיש הקילוח, דזה לא נחשב ברירה עדיין, אבל הנצוצות לא יערה מהירק, דהוי בורר הפסולת].

ואם נותן בפי הכלי שמערה ממנו קיסמים: כדי שיסתנן היטב, **אסור** דהוי **כבורר בכלי** (סקנ"ה). (ולענין נתינת קסמים בפי כלי שמריקין בו יין מהחבית, יתבאר בס"ד בדין משמרת).

ד. ברירת חלמון מחלבון ע"י כלי: להסוברים דנחשבים ב' מינים, אסור, דהוי ברירה בכלי, אבל מותר להוציא החלמון בידו כשרוצה לאכלו לאלתר דהוי בורר ביד, **וכן מותר ע"י ערוי מקליפה לקליפה,** דמקרי ג"כ כבורר ביד ולא בכלי (ואף שהחיי"א מחמיר דסובר דהוא ככלי, מ"מ העיקר כרוה"פ דהוי כבורר ביד, ובפרט בזה דיש ג"כ לצרף השיטות דהם כמין אחד דלא שייך ברירה בזה) (סקנ"ח).

ה. מותר ליתן הכרשינים בכברה: ואע"פ שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה כיון שאינו מתכוין לכך, **ולדעת רש"י משמע** דאינו מותר אלא באופן שאינו פסיק רישיה שיפול הפסולת ממנה (ס"ח וסק"ל וביאוה"ל ד"ה אע"פ). (וע"ע כעי"ז בסי' שכ"ד דמותר ליטול תבן בכברה כדי ליתנו לתוך האבוס, ואע"פ שהמוץ נופל מותר כיון שאינו מכוין לכך).

ו. נפ"מ בין אוכל המעורב ופסולת וב' מיני אוכלים לענין ברירה בכלי: הפמ"ג מסתפק לענין בורר **בנפה וכברה, בב' מיני אוכלים** ורוצה לאכול **שניהם לאלתר,** אם מותר או אסור, והביאוה"ל נחלק דפשיטא דאסור בזה (ס"א ד"ה ובורר). [א.ה. וע"ע בא"א סק"ה דמסתפק אם **במין אחד** מותר לברור בנפה וכברה, כגון אגוזים גדולים וקטנים, יעו"ש].

ברירת אוכל ופסולת ובב' מינים

א. ברירה במין אחד: כל שהוא אחד, אע"פ שבורר חתיכות קטנות מתוך גדולות **לא מקרי ברירה, ואפילו** היו שני מינים ובורר **משניהם יחד** הגדולות מתוך הקטנות או להיפך, מותר, **והט"ז מחמיר** אפילו במין אחד שלא יברור אלא אותו שרוצה לאכול עתה, או שיקח סתם מן הבא בידו להניח לסעודה אחרת לא דרך ברירה, **והעיקר כהמתיריין** שזו דעת רוה"פ (כהרמ"א) (רמ"א ס"ג וסקט"ו).

ב. כמה פרטים בענין זה (מה נחשב לב' מינים): **1. ב' מיני דגים** או כמה מיני עופות (כגון תרנגול ואווז ויונה) נחשב לב' מינים לענין ברירה. **2. תפוחים חמוצים ומתוקים** מסתפק בפמ"ג אם הם מין א' או ב' מינים, ובאופן שאין ראוי לאכול מחמת חמיצותו, בודאי הוי כפסולת ויש בו ברירה. **3. בשר צלי ומבושל** חשובים ב' מינים לענין זה (סקט"ו). **4. חלמון וחלבון ביצה** הוי **כב' מינים,** ואסור לסננו כדי לאכול החלמון וכדו' (אא"כ מסננו בידו ולאלתר). **ויש מקילין** בזה, **ונכון להחמיר** (סקנ"ח). **ובאופן שמסננם שלא לאכילה,** וכגון ליפות מראה החרדל, יבואר אי"ה בהמשך.

ג. מין אחד שיש בו חלקים שאין ראויים לאכילה: וכגון שיש לפניו קטניות (ופירות וכיו"ב) שחלק מהם מעופשים ומתולעים, חשובים האינם ראויים **"פסולת", ויזהר** הבורר לברר **בדרך המותר,** דהיינו **להוציא האוכל מתוך הפסולת, ושיהי' דעתו לאכול לאלתר, וכן בחזרת (חסה)** אם מעורבים לפניו עלים טובים ומעופשים, יוציא הטובים מתוך המעופש. **ואם החזרת שלימה** והעלים **החיצונים** מעופשים, יכול להסיר המעופשים, דהוי כמסיר הקליפה לאכול התוך דמותר. **וכן** פירות שנפלו לעפר ונתערבו, יזהר שלא יברור בידו רק מה שצריך לאותה סעודה, וכן שיוציא האוכל מן הפסולת בדוקא (סק"ז-ח', וביאוה"ל ס"ב ד"ה מן העלים וכו').

ד. מין אחד שיש בו חלק שאין ראויים לאכילה אלא ע"י הדחק: אסור מדרבנן, דמחזי כבורר פסולת מן האוכלין (אבל אין בו איסור תורה כיון דלא הוי פסולת גמור, **ולכן** חסה שיש בעליה כאלו הראויים רק ע"י הדחק, וכן חתיכות דגים וכדו' ממין אחד, שקצת מהם אינם טובים כ"כ כמו חתיכות האחרות, וכגון שנקדחו (נשרפו קצת) ע"י הבישול, או שחלק מהם מדג חי (שהרגוהו ובשלוהו) וחלק מדג מת (שמת מעצמו), ורוצה לברור אלו מאלו, וכל כיו"ב, אסורים מדרבנן, ויברור בדרך המותרת [סק"ז (בסופו) וסקט"ו (בראשיתו)]. [א.ה. ומקור הדברים מדין קניבת ירק ביוה"כ המותרת אחר מנחה, כיון שאיסורו מדרבנן, יעו"ש].

ה. פירורי מצה: נכון ליזהר שלא יברור פירורי מצות שלא נכתשו עדיין היטב מתוך הקמח (מצה) אף ביד, שנחשבים פסולת לגבי הקמח (ואפילו ביו"ט אסור לחד מ"ד), ואם ירצה ליקחם יקחם עם מעט קמח, דבזה אין נחשב בורר (סי' תק"ד סק"כ, ועיין בביאוה"ל שם). [א.ה. ומבואר דבכה"ג שטחן המצות, ויש פירורים גדולים שלא נכתשו כ"כ, אין נחשב כברירה במין אחד רק כפסולת (דהם מעכבים מלהשתמש בשימוש של הקמח מצה), ויל"ד].

ו. קילוף הפירות מקליפתן: אם מקלפן כדי לאכול לאלתר **מותר,** אף שמסיר הפסולת מן האוכל, **והטעם** י"ל דכיון דאי אפשר בענין אחר ודרך אכילתו בכך, לא מקרי פסולת מתוך אוכל, שאינו אלא לאכול התוך, ושרי לאלתר, **אבל הקולף להניח** לאחר זמן כ' הרבה ראשונים **דחייב משום בורר** (ובד' הרמב"ם שלא הזכיר זה, יתכן לפרשו שסובר דקולף פטור אפילו להניח לאחר זמן - עיין בביאוה"ל הטעם).

וקליפות תפוחים: במג"א כללם בכלל האיסור, ובפמ"ג מסתפק בזה, **דכיון דרוב העולם אוכלים אותם** בלא דחק, וא"כ יתכן דאף להניחם לאחר זמן שיהי' מותר (סי' **שכ"א** סקפ"ג פ"ד, וביאוה"ל ד"ה לקלוף, ושעה"צ סקצ"ז).

ז. הוצאת גרעיני שזיפים וכדו': אם מוציאן וזורקם ע"ד לאכול הפרי לאחר זמן הוי בורר, ואפילו בגרעיני תפוחים י"ל ג"כ דאסור (אף דיש שאוכלים כן עם גרעיניהם), **אבל במוציא ואוכל לאלתר ממש** (מיד לפה) **מותר, ואפשר** דאף **לאותה סעודה** שרי, דא"א בענין אחר, ולא הוי כבורר פסולת מאוכל (ובשעה"צ מפקפק קצת במקור ההיתר דלאלתר ממש - להצד שעדיף מלאותה סעודה) (סי' שכ"א סקפ"ד ושעה"צ סקצ"ח).

ח. הוצאת העצמות מן הבשר והדגים: הדרך הנכונה היא בעצמות שנפרדים מן הבשר שלא יוציאם כלל, אלא יאכל הבשר והעצמות ישארו בקערה, ואם העצמות מחוברים עם הבשר ודבוק עליהם, בזה יוכל להשליכם לחוץ דרך אכילה, דהיינו עצם שיש עליו קצת בשר, יאחז בו לאכול ממנו ואח"כ ישליכם אם ירצה (ובשעת אכילה ממש אם מותר לברור הפסולת ולהוציא, תלוי במחלוקת הפוסקים, מהרי"א ומהריט"ץ, ויבואר אי"ה לקמן).

ובביאוה"ל כתב דמנהג העולם שאין נזהרים בזה, ומוציאין העצמות מעל הבשר, **וכ' ללמד עליהם זכות** בכמה צדדים, **1.** באופן **שהעצמות רכות** וראויות קצת לאכילה, דמצוי שאחר שהפרידם חוזר ואוכלם, בודאי אין שם פסולת עליהם. **2. ואפילו בעצמות קשות** אם אוכל **מיד ממש** יש להקל בזה, כמהרי"א המתיר בשעת אכילה ממש להוציא הפסולת, ולכן המיקל בזה בודאי אין למחות בידו, **ואפילו לתקן קודם האכילה** (סמוך לסעודה) יש להקל להפריד **העצמות המחוברות** עם הבשר, **דכיון דעדיין מחוברים הם אין עליהם שם פסולת** עדיין ומותר להוציאם, וכסברת מהרש"ל ורמ"א **דלוזים ובטנים** שנשתברו **ועדיין הם בקליפתן,** נחשבים **גוף אחד** ואין בהם בורר (וגם יש לצרף כסניף שיטת המתירים להוציא הפסולת מן האוכל בשבת לאלתר), **אבל בעצמות שאינם מחוברות** או שמפריד כדי לאכול לאחר זמן, ודאי צריך להחמיר בענין שיוציא רק האוכל ולא הפסולת וכנ"ל (ס"ד ד"ה מתוך אוכל).

ט. בורר בסחיטת "בוסר" למימיו: עיין סי' ש"כ ס"ה וסק"כ.

י. שומן הצף ע"ג הרוטב (מרק וכדו'): אסור לשפכו ממנו (אפילו אינו נוטל בכף - דבזה חשיב ג"כ בורר בכלי), משום דהשומן נקרא פסולת לגבי הרוטב, אא"כ רוצה לאכול השומן לאלתר, ואם שופך ג"כ מעט רוטב עם השומן מותר (וכמ"ש גבי סמעטנע וחלב) (סקנ"ה).

יא. פסולת המונח ע"ג האוכל מלמעלה: אסור להסיר העליון (הפסולת) כדי לאכול האוכל, דמתיפה האוכל ע"י ברירה זו ונהי' ראוי לאכילה (ס"ג ביאוה"ל ד"ה לאכול). [א.ה. לכאורה מיירי באופן שא"צ להסירו כדי להגיע להאוכל, וכגון שיכול לסלקו מעט לצדדין וכדו' וליטול האוכל מן הפסולת, אבל באופן שכדי להגיע לאוכל מוכרח להסיר הפסולת, לכאורה לא גרע מקילוף וכדו', דבמקום שא"א בלא"ה נחשב דרך אכילה, וי"ל].

יב. הדחת פירות במים להסיר אבק ועפר שעליהם: אסורה, וכן אין שורים הפירות (המלוכלכים או מעורבים בפסולת) במים שעי"ז ישקע העפר או יציף התבן, **דהו"ל כבורר,** ובפמ"ג מסתפק אם יש בזה חיוב, ובביאוה"ל נוטה לחייב, יעו"ש (ס"ח ומשנ"ב, **ועי' שה"צ,** וביאוה"ל ד"ה דהוה). [א.ה. ובמה דשונה מהדחת כלים משיורי האוכל שעליהם, דמותר לצורך היום בסי' שכ"ג ס"ו, יתכן לפרש בכמה דרכים, ואכ"מ].

יג. תורמוס: הבורר תורמסין **מתוך פסולת** שלהם **חייב** (ואף שמוציא האוכל מן הפסולת), מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותו עמהם, דבלעדי זה התורמוס מר מאד, וחשיב כפסולת לגבי הפסולת שלו דאינו מר כ"כ, ולכן הוי כבורר הפסולת מן האוכל (ס"ה ומשנ"ב). [א.ה. **ובטור** כ' **דבתורמסין שלנו** דאין דרך לעשות כן - **מותר,** ואולי הוא כן רק לפירושו בתורמסין, יעויין בפנים].

יד. הבורר פסולת מתוך האוכל: חייב אף שבורר לאלתר (ואפילו בידו אחת), **ואפילו האוכל מרובה** ויש יותר טורח בברירת האוכל, אפ"ה לא יברור הפסולת אפילו כדי לאכול (האוכל) לאלתר, **ושונה מיו"ט** דבכה"ג יברור הפסולת למעוטי בטרחא, אבל בשבת דרך ברירה היא במוציא הפסולת וחייב, אלא יברור האוכל מתוך הפסולת דזהו דרך אכילה (ס"ד ומשנ"ב). [א.ה. ובביאוה"ל (ס"ד ד"ה מתוך) ציין לברכ"י שמביא דעת איזה ראשונים הסוברים דלאלתר מותר אפילו פסולת מאוכל, ודע עוד דבתוס' וטור כ' דבשבת ג"כ אם האוכל מרובה ויש טורח בהוצאתו, שבזה צריך לברור הפסולת מתוכו (-וכמו ביו"ט), ולדינא לא נקטינן כן, ורמזם בביאוה"ל ס"ג ד"ה ומניח)].

טו. ברירה בב' מינים: כשמעורב ב' מיני אוכלים ורוצה לאכול אחד מהם, יברור המין שרוצה לאכול עתה, ולא יוציא המין השני, דזה נקרא פסולת וחייב, **ויש מתירין בב' מינים** (לדעת הרמב"ם) להוציא אפילו המין השני שאין חפץ בו עתה ומניחו ללאחר זמן, ואוכל המין הנותר, דבב' מיני

אוכלים מותר, **דבזה יש נפ"מ בין ב' מינים לאוכל ופסולת, ולמעשה אין לזה מדברי האוסרים,** דנוגע בענין איסור דאורייתא (ביאוה"ל ס"ג ד"ה ומניח). **ואפילו שב' החתיכות גדולות וניכרות כל אחת בפ"ע,** מ"מ כיון שאינם מסודרות לחוד והם מעורבים יחד שייך בזה ברירה (סקי"ד).

וה"ה בכלים ובגדים ב' מינים שיש בהם ברירה, ויטול מה שצריך לו עתה, וניח השאר במקומן (סקט"ו).

טז. ב' מינים המונחים זה ע"ג זה: מצדד במשנ"ב ובביאוה"ל להתיר נטילת העליון כדי להגיע למין התחתון (א.ה. לכאו' אף במקום שיכול למשוך התחתון מתחתיו), כיון דמונחים זע"ז ואין מעורבין יחד, ורוצה לסלקו רק כדי להגיע למין שלמטה, לא נחשב ברירה (ושאני מפסולת שע"ג האוכל שמ"מ נתקן האוכל לאכילה בהסרת העליון וכנ"ל), ולהתיר עכ"פ כשדעתו להשתמש בתחתון לאלתר (ואפשר דאפילו בא"צ לו לאלתר) (סקט"ו וביאוה"ל ס"ג ד"ה לאכול).

יז. בב' מינים ומוציא המין שאין חפץ עתה, אם נחשב משאצ"ל: לד' הישוע"י הוי משאצ"ל, ולדידן פטור, ואין חיוב בב' מינים אלא בכלי או בבוררו לאחר זמן, ובביאוה"ל נחלק דכיון דמעורבין יחד הוי כמין שאינו ראוי, ונתקן ע"י ברירת חבירו, וחייב (אבל להסיר עליון מעל תחתון מתיר, וכנ"ל באות הקודמת) (ביאוה"ל ס"ג ד"ה לאכול).

[יח. ברירת פסולת מפסולת: כמו שמצוי במסננות של הכיורים שמסננים בין המים המלוכלכים לשאר הפסולת, שמעתי מח"א שליט"א שצידד להוכיח מתוס' ביצה והרש"ש שם שגרס "לעצמו" שלכאורה מותר, וכמדומה שיחס כן גם להרמב"ן, ויל"ע].

יט. מסננת שנתן בה חרדל מבעו"י לסננו: מותר ליתן בה ביצה, ואע"פ שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה, מ"מ אינו כבורר (בכלי), דגם החלמון אינו מסנן בשביל אכילה רק כדי ליפות מראה החרדל, **ושניהם אינם עומדים לאכילה לעולם, דהחלבון** מתערב בפסולת החרדל ואינו רוצה לאכלה, **והחלמון** יורד למטה לגוון ולא לאכילה, ולפיכך אין ע"ז שם בורר, שאינו מתקנם ע"י הברירה לאכילה, דשניהם נפסדים ונאבדים (סקנ"ח וביאוה"ל ס"ג ד"ה היו, ובאופן שרוצה להשתמש בחלמון וכגון ליתנו לתוך הקאווע, נתבאר לעיל), **ובעצם סינון החרדל** אם יסננו בשבת הוי מחזי כבורר (דראוי קצת לאכילה, ואין נחשב בורר גמור).

כ. מים שיש בהם תולעים: מותר לשתותן בשבת ע"י מפה (נקיה - ומשום מלבן, ולהאוסרים ליבון גם בבגד נקי, איירי הכא ביין ושאר משקים דלכו"ע אין בהם משום ליבון, ובא"ר מיקל הכא במים אפילו להאוסרים שם, ובמקום הדחק יש להקל כיון שאינו מתכוין לכביסה, ויש לסמוך בזה על הסמ"ג דבדשא"מ לא אמרינן "שרייתו זהו כבוסו", ובפרט הכא שהוא רק מועט בודאי לא מתכוין לכביסה, וגם דלרוה"פ בבגד נקי מותר, **ומשום שמא יסחוט** ליכא, כיון דאין נשרה רק דבר מועט כדי הנחת פיו, ומ"מ יזהר שלא לשתות דרך בית יד מכתונת שלו, דבזה יש לחוש לסחיטה שמצטער בלבישתו), **והטעם שאין בזה משום בורר,** דלא שייך בורר אלא במתקן הדבר קודם אכילה, **אבל מה שיעכבם** ע"י פיו בשעת שתיה **מליכנס** לתוך פיו, אין נחשב מלאכה (סט"ז ומשנ"ב ושעה"צ, ועיין ביאוה"ל סט"ז ד"ה אלא, וס"ד ד"ה הבורר, יעוי"ש) [א.ה. ובמה שהוכיח מהכא דלא כמהר"י אבולעפיא שמתיר סמוך לאכילה תיכף, דמש"כ הרא"ש הכא איירי דשותה ע"י מפה, דזהו בורר בכלי, וא"כ מנין להוכיח דבידו אסור להוציא הפסולת תיכף לאכילה, וצ"ת].

כא. זבוב וכדו' שנפל למשקה או לאוכל, לא יסירנו אפילו ביד כיון דהוי פסולת, אלא יקח קצת מהאוכל או המשקה עמו ויזרוק (סקי"א, ועיין חזו"א).

כב. המחבץ תולדת בורר הוא (וה"ה בכל דרך שעושה כן להפריד המים שבו מהחמאה והגבינה), וכגון **הנותן קיבה או שאר חימוץ בחלב לחמצו,** או העושה כמין כלי גמי ונותן הקום בתוכו, ומי החלב נוטפים, הכל בכלל מחבץ, וכן המוציא חמאה מן החלב (ע"י ניעור וכדו'), וה"ה המעמיד חלב במקום חם כדי שתעשה גבינה, הוי בורר, ואם לוקח הקום ועושה הגבינה חייב משום בונה, דמגבן הוי בונה שמקבץ כל החלקים ודבק אחד אל אחד ונעשו גוף אחד. **והמחבץ ע"ד לאכול לאלתר,** לכאו' להטעם דבורר מותר כשעושה לאכול לאלתר ובידו, ובמג"א הביא מתוספתא דאיסורו משום לש, ובזה אין היתרא דלאלתר (סי"ז וסקס"ב-ס"ד ושעה"צ וביאוה"ל ד"ה המחבץ).

כג. שומשומים ואגוזים המעורבין בדבש: לא יקבצם בידו להפרידם מן הדבש משום בורר (ולכאורה לאלתר מותר). **ולענין נתינת השומשום בדבש** אם יש בו משום לש, להסוברים כרבי גם הנתינה בדבש אסורה משום לש, ולהסוברים כר' יוסי בר"י מותר ליתן בדבש, ובלבד שלא יגבל אלא מעט מעט (סקס"ה ס"ו וביאוה"ל ד"ה שנותנים).

כד. ליתן שמרים לתוך משקה בשבת להעמידם: נהגו שלא לעשות כן אף שראוי לשתותו בשבת, וכ' המג"א דזהו תולדת בורר, דעי"ז יורדים גם שמרי המשקה עצמו בשולי הכלי, והוא דומיא דמחבץ (סקס"ו).

ברירה לאלתר ולאחר זמן

א. הבורר לאחר זמן: חייב חטאת, **ואפילו באותו היום** כגון שברר שחרית כדי לאכול בין הערבים (או אפילו אח"כ **כל שהוא מופלג** (ואינו סמוך מסעודת בין הערבים), ואפילו בורר בידו האוכל מן הפסולת ג"כ חשיב ברירה (ס"ב וס"ג).

ב. הבורר לאכול לאלתר מותר, והיינו כשבורר בידו האוכל מן הפסולת, **ואין נפ"מ** אם אוכל **בעצמו,** או שבורר **לאחרים האוכלים, ואפילו** בורר להאכיל **לבהמה ולעופות** לאלתר ג"כ מותר (סקי"ו וביאוה"ל ס"א ד"ה כדי).

ג. מה נחשב לאלתר: כתב הרמ"א כל **מה שבורר לצורך אותה הסעודה** שמיסב בה מיד מקרי לאלתר, והיינו כשבורר סמוך לסעודה, **ואף אם** הסעודה עצמה **נמשכת כמה שעות,** כיון שבורר **סמוך לתחילתה** הוי לאלתר, **ויש מחמירין** להצריך לאלתר ממש (דהיינו סמוך לאכילת הדבר), **והעיקר כהמתירין** (סקי"ד וביאוה"ל ד"ה וכל מה).

ד. הבורר סמוך לסעודה, ודעתו שישתייר ג"כ ללאחר הסעודה או לסעודה אחרת: חייב, **ואם** לא הי' דעתו לכך אך ממילא **נשתייר מברירתו** ללאחר הסעודה, אין בזה חשש, כיון שכבר ברר בהיתר (סק"ה).

ה. הבורר לאותה סעודה ואח"כ נמלך לעזבה לסעודה אחרת: חיובא ודאי ליכא, ומ"מ אין ראוי לעשות כן, כ"כ הפמ"ג, ובשעה"צ מפקפק בחומרא זו (שעה"צ סק"ה).

ו. ברירת "פסולת" מתוך האוכל "בשעת האכילה": מסתפק בזה הבה"ל דשמא בשעת האכילה גופא שאוחז בידו ורוצה לאכול, מוציא הפסולת ומשליכו, לא שייך בורר, דזה הוי כדרך אכילה (ועדיף משאר לאלתר שהוא קודם האכילה שאסור להוציא פסולת מאוכל), או שמא גם בזה בעינן שיברור האוכל דוקא (או שיזרוק מעט מהאוכל עם הפסולת), **ומביא מס' ברכ"י** שנחלקו בזה המהר"י אבולעפיא שהתיר, ומהרי"ט צהלון (מהריט"ץ) שאסר, **ובברכ"י נטה להחמיר,** והבה"ל רצה לתלות זה במחלוקת ראשונים, דהרמב"ן והריטב"א מתירין, וברא"ש משמע דאסור (בה"ל ס"ד ד"ה הבורר).

ז. ב' מיני אוכלים: י"א דב' מינים עדיף מאוכל ופסולת, ונחשב לאלתר כל שבורר **אחר** הסעודה לצורך סעודה האחרת, אף שיש עדיין זמן מופלג עד תחילת הסעודה, **ואין נחשב** לאחר זמן בהם רק בבורר **מסעודה** (בתוך הסעודה או לפניה) **לסעודה אחרת, וכ' הביאוה"ל דיש ליזהר בזה** שלא לברור אלא סמוך לסעודה (אפילו בב' מינים), **דנוגע באיסור דאורייתא** (ס"ג ד"ה שברר).

ח. הבורר ב' מיני אוכלים וכיו"ב ללאחר זמן (מיון): **הפמ"ג מסתפק** דבזה שמא אין שייך ברירה, דהי אוכל והי פסולת, ובביאוה"ל מצדד דודאי חייב דהוי כמתקן שתיהם ע"י ברירתו, וכיון שאינו לאלתר חייב (ס"ג ד"ה היו).

ט. מה שנוהגים העולם להכין הבצלים בחומץ לתקון מאכל בסעודה שלישית, ובוררין העלים הטובים מן הכמושין וכו': המחמיר ועושה כן בערב שבת תע"ב, כיון דקשה ליזהר בבררתן, **ומ"מ המיקל לעשות** בשבת אין למחות בידו, רק שיזהר לעשות סמוך לסעודה, וגם שלא יברור הכמושין מהטובים דהוי פסולת מאוכל, רק להיפך (סק"י).

י. מה שנוהגים שמכינים בש"ק שחרית מאכל הנעשה מרגלי בהמה להניחו על סעודה ג': יש בו הרבה חששות איסור של בורר וטוחן וגם חשש בישול, **והרוצה לעשותו בשבת** יזהר ליתן בכלי שני שאין היד נכוית בו, ועדיף לעשותו ברוטב שאין היס"ב, וגם שיזהר לברור העצמות בדרך היתר דהיינו להוציא הבשר, או עכ"פ שימצוץ מעט כל עצם בפה קודם שיזרקנו, והבצל והשום יקלפם סמוך לסעודה, וטוב לחתכן בחתיכות גדולות (ביאוה"ל ס"ד ד"ה חייב).

מלילת מלילות וכיו"ב

א. אין מוללין מלילות בשבת בידו: והיינו דלא יפרק הדגן מן השבלים באופן שמוללן בידיו, ואיסורו **לרש"י** הוא **מדרבנן דנראה כדש,** וי"א דאיסורו מה"ת (ובשעה"צ סקי"א העיר במקור שיטת רש"י), **אבל מותר למלול "בראשי אצבעותיו"** כשדעתו לאכול מיד, דכיון דעושה **שינוי** למלול בראשי אצבעותיו התירו חכמים, ומ"מ אין מותר **אלא מעט** (ס"ו וסק"כ כ"א).

ויש מחמירין דאף ע"י שינוי אין מותר רק לרכך השבלים, אבל לפרק אסור בכל גווני (ואף שאוכלו לאלתר לא הותר דישה לאלתר), והעיקר כדעה ראשונה (סקכ"ב וביאוה"ל ס"ו ד"ה בשינוי).

ובאופן שנתפרק הדגן מהשבלים בע"ש: לכו"ע מותר לקלפו ואפילו הרבה ביחד, דבזה ליכא מפרק, ודוקא כשאוכלו לאלתר (דאל"ה יש בו בורר (סקכ"ב).

ב. שרביטין של קטניות: הוי ג"כ מלילה, **ואסור להוציא הקטניות** רק מעט וע"י שינוי אף שדעתו לאכול מיד (והיינו לדעה א' המתרת בשינוי), **ומה שנהגו העולם להקל בזה ואין עושים שינוי,** י"ל דכיון דהם **קטניות לחים,** וגם השרביט ראוי לאכילה, לא הוי מפרק רק כמפריד אוכל מאוכל, **אכן ביבשים** וכן שאר מיני קטנית שאין שרביטיהן ראויים לאכלן, וכגון פולין ושומשמין, **אסור לכו"ע** בלי שינוי (וע"י שינוי תלוי בב' הדעות הנ"ל אות א') (סקכ"א וביאוה"ל ד"ה בשינוי).

ג. לפרק האגוזים מקליפתן "הירוקה": הוי כמלילת מלילות האסור משום מפרק, **וע"י שינוי** תלוי במחלוקת הנזכרת (אות א'), **וטוב להחמיר** כהאוסרים אפילו ע"י שינוי, מאחר דיכול לאכלן כך בלא פירוק (רמ"א ס"ו).

אבל מותר לשבור קליפתן הקשה כדי לאכול לאלתר, דבזה אין בו דישה, וכן מותר לקלוף קליפת האגוז עצמו הדקה סמוך לאכילה (סקכ"ד).

ולוזים ובטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתם, בפמ"ג משמע שצריך ליזהר **להוציא הפרי** מתוך הקליפות אף כשאוכל מיד (דאל"ה הוי בורר הפסולת), **אבל ביש"ש** המובא במג"א ס' תק"י (וכן נקטו שם האחרונים), דדבר זה שקולף הקליפה מהם חשוב תקוני אוכלא, **ומותר, דאין בזה ברירה,** כל שדעתו לאכול לאלתר (סקכ"ד).

ד. לרכך תפוח קשה (ע"י מעיכתו בידו): אפשר דמותר אפילו בלא שינוי.

ה. מלילות שנמללו מע"ש, או שמלל מעט ע"י שינוי בשבת באופן המותר: **לא ינפה בקנון ותמחוי, וכן לא ידבק ב' ידיו כאחת** ליקח בשניהם ולנפח, **אבל מותר** ליטול **בידו אחת** ולנפח (ואפילו היו הרבה מלילות - וכגון שמללן בע"ש). **וליתן מידו אחת לחברתה** נכון להחמיר (וכהרמב"ם, ודלא כהטור שמיקל בזה) (ס"ז משנ"ב ושעה"צ).

בדיני משמרת וסינון יין ומים וכיו"ב

א. משמרת: הוא כלי שמסננין בו השמרים, והיין יורד זך וצלול, ויש בדבר כמה חששות, **1. הנותן בו השמרים בשבת לסננן: חייב,** י"א משום **בורר** וי"א משום **מרקד,** (ובביאוה"ל (ד"ה משמרת) דן אם חולקים זה על זה, או דיתכן דשניהם מסכימים ותרוייהו איתנהו, יעו"ש). וזהו בתלויה מע"ש (או בתולה על איזה יתד ואין כלי תחתיה וכדו'). **2. אבל בתולה** אותה ע"ג הכלי **בשבת** יש ג"כ משום **איסור אהל** מדרבנן (ס"ט, וסי' שט"ו ס"ט). **3. ומשום ליבון ליכא** - דכיון שעשוי' לכך לא חיישינן שיבוא לסחטו, **ושרייתו זהו כבוסו** לא אמרינן בבגד נקי, בין במים ובין ביין, ואפילו למ"ד דבבגד נקי ג"כ יש שרייתו זהו כבוסו, במשמרת מותר לרוה"פ ומטעם דעשוי לכך (ודלא כהמג"א שמצדד דלדידהו במשמרת במים אסור - עיין ביאוה"ל ס"י ד"ה משום ליבון). **4. ולהרמב"ם** לפעמים יש איסור בסינון, כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

ב. סינון בסודר: פעמים שיש בו משום בורר או מרקד, ופעמים שיש בו ג"כ משום ליבון, ויש דברים שהקילו בסודר טפי מבמשמרת (ס"י), **ובסודר העומד לכך** י"א דג"כ אסור משום ליבון, **ולהמג"א והגר"א מותר,** וכן נקטינן כיון דלא שייך שמא יסחוט (סקל"ו-ל"ז ושעה"צ סקכ"ח).

ג. והנה במיני היין והמשקים המסתננים יש כמה אופנים, ובעיקרי הדברים: דבסינון גמור ודאי אסור, ויש דברים שאין הסינון כ"כ נחוץ בהם והתירו, ופעמים שאסור משום ליבון, ועוד פרטים. ובס"ד נבארם:

א) יין ומים שהם עכורים ביותר שאין אדם שיכול לשתותם בלא סינון, **אסור לסננן** בשום ענין (סק"מ).

ב) אם הם עכורים "ורוב בני אדם" מקפידים לסננן, ויש מיעוט ששותין כך בלא סינון: **להרמב"ם** אסור לסננן בין במשמרת ובין בסודרים, **ולדעה העיקרית בראשונים: ביין** יכול לסננו **בסודרים,** אבל במשמרת (ולהרשב"א דוקא באין עכירותו מחמת השמרים - דבזה בכל גווני אסור), **ובמים** (לרוה"פ - ועיין בסמוך להרמב"ם באות ג') אסור אפילו בסודרין משום ליבון, דביין ושאר משקים ליכא משום ליבון, ועכ"פ ל"שמא יסחוט" ודאי לא חיישינן (סקל"ט). וביין לבן להט"ז הוי כמו מים ואסור לסננו בסודר, אבל בא"ר חולק ומתיר (סקל"ח). **ולמג"א והגר"א** מותר בסודר **המיוחד לכך** (אבל לא בסתם סודר), **וכ' המשנ"ב** דטוב לחוש בזה להחמיר שלא לסנן כלל, וכהרמב"ם (ס"י וס"ק ל"ז, מ' מ"ב).

ג) עכורים קצת (ולא משמרים - אלא) מקיסמין דקים (ולביאוה"ל ה"ה מקמחין דקים - ודלא כהאוסרים אותם במשמרת [ומתירין בסודרין], ואפשר דלכו"ע בקמחין "דקין" הוי כקיסמים), **באופן שרוב בני אדם יכולים לשתותן כך בלא סינון** - ויש שלא התירו רק כשכל העולם אין מקפידין, **ודינו כך: לדעה א'** מותר לסנן **במשמרת** יין ומים, **ובסודר** רק יין ולא מים, ואם מוכן לכך שרי אפילו מים (רמ"א והגר"א הנ"ל).

ואם הוא מהמיעוט המקפידין לסנן מחמת איסטניסותו: מסתפק הפמ"ג, דאפשר דלדידיה אסור לסנן, ולא אמרי' דבטלה דעתו (סקל"ד-ל"ז, וביאוה"ל ד"ה הואיל).

ולדעת הרמב"ם גם באופן זה אסור במשמרת אפילו מים ויין צלולים, **ובסודר** מותר ואפילו מים [וביאר הגר"א שיטתו - דס"ל כהסמ"ג **דבאין מכוין לכביסה** לא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו, **ומ"מ דוקא בסודרים המיוחדים** לכך, דאל"ה יש חשש דשמא יסחוט - **וזהו במים. ולענין יין (להרמב"ם): להרע"ב** גם בזה אין מותר אלא בסודרים המיוחדים לכך, אבל כמעט כל הפוסקים התירו ביין להר"מ אפילו **באין עשויין לכך,** דל"ח שמא יסחוט (ס"י וביאוה"ל ד"ה ואפילו).

ד) יין מגיתו כל זמן שהוא תוסס: שאז כל היינות עכורים ושותין אותן בשמריהם, ואין כאן תיקון, **טורף חבית בשמריה** (דכשטורפה ונעשה ג"כ כצלול דמי דכולם שותין כך) ונותן לתוך הסודר - והיינו להרמב"ם, ולדעה א' מותר ג"כ במשמרת (סקמ"ג מ"ד, ועיין ביאוה"ל ד"ה ויין טעם אחר מהרמב"ם, דכיון שלא נפרשו השמרים יפה הוי כל היין גוף אחד, ולא שייך ברירה אפילו אם יסננו, ולכך התיר בסודר).

ד. כשמסננין היין בסודר (דוקא, והיינו בעכור קצת שרוב בנ"א מקפידים מלשתות, דמותר רק בסודר ולא במשמרת): צריך ליזהר שלא יעשה גומא לקבל היין משום שינוי, שלא יהא כעובדין דחול, **אבל ביין צלול** שמותר אפילו במשמרת - בזה גם בסודר א"צ שינוי כלל (סי"א ומשנ"ב), ואין צריך שלא יהא גבוה טפח מע"ג הכלי, דכיון שהוא כלי צר לא שייך אהל, ויש מצריכין שלא יהא גבוה טפח גם בסודר, וחששו משום אהל (ביאוה"ל סי"ב ד"ה הכפיפה).

ה. כפיפה מצרית (קופה שעושה ממיני ערבה): מותר לסנן בה דברים שמותר בסודר (כיין עכור קצת וכדו'), אף שאסורים במשמרת, כיון דאין עשוי' לשמר בה בחול, וה"ה דמים מותר בין צלולים ובין עכורים (דאין בזה ליבון).

ויזהר שלא יגביה הכפיפה משולי הכלי **טפח, והטעם: י"א משום שינוי** שלא יהא כעובדין דחול, ולפי"ז אפילו הגביה בע"ש לא יתן בה בשבת, וכן במים ויין צלולים דמותר גם במשמרת יהא מותר להגביה דא"צ שינוי. **ולרוה"פ** הוא משום חשש אהל, **ודוקא לעשותו בשבת,** וזה אסור אפילו בצלולין לגמרי (דאין ענינו שינוי - אלא אהל), **ובעשויה מע"ש** מותר לשמר בה אפילו עכורין קצת (כיון דלא עשה האהל בשבת), **וכן באופן שאין מכסה כל הכלי** אלא מחזיק בידו האחת ושופך בידו השניה, בזה אין משום אהל אפילו גבוה טפח, ואפילו למ"ד שינוי אפשר דחשיב שינוי ומותר (ובפרט בצלולין שהתרנו למ"ד שינוי) (סי"ב משנ"ב וביאוה"ל).

ו. כלי שמערין בו יין מהחבית, לא יתן בפיו קשים וקיסמים להדקם בחזקה כדי לעכב הקיסמין וטנופת מלעבור, דדמי למשמרת, ואם אין מהודקין בחוזק ויכולים לעבור קצת קשין וקסמין מותר, ובטור סתם ולא הזכיר "בחוזק" (סי"ג משנ"ב וביאוה"ל).

ז. חומץ שהוא עב ועכור: כ' הט"ז דדרך לשתותו בלא סינון ומותר לסננו, אא"כ הוא עב הרבה שאין ראוי לשתותו כלל, דאסור משום בורר ואפילו בסודר, וחומץ שהתליע אסור לסננו אפילו בחול (סי"א וביאוה"ל ד"ה ויין).

ח. מותר ליתן במשמרת שמרים מבעו"י שיסתננו: אף שמסתננים והולכים בשבת (ס"ט וביאוה"ל ד"ה ליתן).

ט. שמרים שבמשמרת מבעו"י: מותר ליתן עליהם מים בשבת כדי שיחזרו צלולים לזוב שיזוב מהם היין לתוך המים, דכיון שהמים צלולים ואין נברריו מותר (ס"ט וסקל"ג).

י. מותר ליתן מים ע"ג שמרים שבחבית בשבת: וקולטים טעם היין, ואח"כ מוציאין ושותין אותם בשבת (סקל"ג).

הרוקק ברוח בשבת

א. הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק, חייב משום זורה, כ"כ הרמ"א, והאחרונים כתבו דלא ראינו מי שחושש לזה, כיון דאין מתכוין לכך, וכ"ש שאין זה דרך זורה, **ובביאוה"ל** הביא מס' אלפי מנשה לפרש דהיינו לענין הוצאה כשהרוח נושאת הרוק ד' אמות ברה"ר, דמזורה יש ללמוד דאף ע"י סיוע הרוח יתכן שיחשב מלאכה. **וברע"א מסתפק** בשופך מים והרוח מפזר הטיפות, לפשטות הרמ"א דזורה ממש, דאולי דוקא ברוק דחשיב קצת (האדם) כגדולי קרקע, ולא במים בעלמא (רמ"א סוסי"ז וסקס"ז וביאוה"ל ד"ה מפזר).

שי"ח הלכה

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א
נערך ע"י הרב אברהם חיים שצ'יגל כולל "אליבא דהלכתא" - קרית ספר

דיני בורר

פתיחה למלאכת בורר

ממרן שליט"א:

אבא (מרן הסטייפלר זצוק"ל) אמר, שבורר היא המלאכה הכי קשה לברר את כל הפרטים. (עם מקדשי שביעי, חלק א', עמוד ר"י).

דיני קילוף קליפות בשבת

קילוף בוטנים מהקליפה החיצונית סמוך לאכילה

שאלה: הנה הרמ"א (בסי' שי"ט סעי' א') כתב, שאסור להסיר את הקליפה הירוקה שבאגוזים, אפילו סמוך לאכילה, כי בהסרת קליפה זו יש איסור דש. (ושונה קליפה זו משאר הקליפות המותרות לקילוף).
ויש להסתפק, האם בקליפת בוטנים, שאינה דבוקה אל הפרי, גם יש איסור דש בהסרתה, וממילא אסור להסירה אף סמוך לאכילה, או לא.
תשובה: אין בזה איסור דש אלא זה כמו כל קליפת הפרי. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י).
[א"ה: בספר בפנים (עמוד ס"ד) הביא, שמרן בעל השבט הלוי (ח"א סי' פ"א), אוסר לקלף קליפות הבוטנים החיצונה, דמכיון שהרבה מקלפים אותם במפעלים, זה דומה למלאכת דש.
אולם מרן שליט"א מתיר, וכן מרן הגאון ר' ניסים קרליץ שליט"א מביא בשם מרן החזו"א שמותר, ובספר שבות יצחק בורר (עמוד רצ"ה) מביא גם כן בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמותר, והטעם שמכיון שהקליפה שומרת על הפרי אין זה דש, ע"ש].

קילוף הקליפה הלבנה שנשאר בתפוח

שאלה: יש להסתפק, האם יש איסור בורר, בהסרת הקליפה הלבנה שנשארת לפעמים על התפוז, או לא.
תשובה: יכול להיות שזה כמו כל קליפה. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י).
[א"ה: ובפנים הספר (עמוד ס"ה) הביא שכן גם דעת מרן הגר"נ קרליץ שליט"א להתיר].

הסרת נייר אפיה מתחתית העוגה

שאלה: יש להסתפק בנייר שבתחתית העוגה (שנדבק לעוגה מהתבנית), האם נחשב שמעורב עם העוגה לענין איסור בורר, או לא.
תשובה: יתכן שהוא כקליפה. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י).
[א"ה: ביאור כוונת מרן שליט"א, שדינו כמו קליפה שקיי"ל שמותר סמוך לסעודה, ואין חיסרון של פסולת מתוך אוכל, ובפנים הספר (עמוד ס"ו) הביא שגם בעל המנחת יצחק פסק כן שנחשב כקליפה ומותר, ע"ש].

הסרת עטיפת הסוכריה

שאלה: יש להסתפק בעטיפת סוכריה האם נחשבת מעורבת עם הסוכריה, וממילא אסור להסירה רק סמוך לאכילה, או לא.
תשובה: אם זה דבוק לסוכריה מסתמא זה כמו קליפת הפרי שמותר להורידה רק סמוך לסעודה, ואם לא דבוק לסוכריה אין בזה איסור בורר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י).
[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד ע"ט) הביא כן גם בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, לחלק בין עטיפה דבוקה שמותר רק לאלתר, לאין דבוקה שאינו בורר כלל, ובפנים הספר עם מקדשי שביעי (עמוד ס"ו) הביא שגם דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל כמרן שליט"א, שיש לחלק בין דבוקה לאין דבוקה, ע"ש].

הסרת עוקץ הפרי סמוך לאכילה

שאלה: יש להסתפק בעוקץ של פרי כמו שמצוי בתפוחים, האם מותר להסירו סמוך לאכילה, כדין קליפה, או נאמר שאסור כיון שאפשר לאכול את הפרי גם מבלי להסירו, ודינו ככל פסולת מתוך אוכל שאסור, וצ"ע.
תשובה: מותר כמו קליפה כי הוא כמו חלק מהקליפה. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"א).
[א"ה: בפנים הספר (עמוד ס"ה) מביא שמרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל משוה את העוקץ לגרעינין, שכידוע נחלקו המ"ב והחזו"א, ולמ"ב מותר, ולחזו"א אסור, ע"ש].

הפרדת ענבים מאשכול

שאלה: יש להסתפק, האם יש איסור בורר בהפרדת ענבים מהאשכול, ויהיה מותר דווקא סמוך לסעודה, או לא.
תשובה: זה לא שייך לבורר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"א).
[א"ה: בפנים הספר (עמוד ס"ה) הביא, שמרן הגר"נ קרליץ שליט"א מחמיר בזה, שנחשב בורר, וצריך לברור סמוך לאכילה, וצ"ע טעמו של מרן שליט"א שמיקל, ושמא סובר שאינו תערובת כלל, ורק עומד זה בצד זה].

הורדת עור מבשר עוף בשבת

שאלה: יש להסתפק, כשאוכל בשר עוף בשבת, והעור עוטף את הבשר, האם מותר להוריד העור מעל הבשר, כדין קולף פירות שהותר, כי א"א לאכול בלא קילוף, או שיש לחוש לבורר.
תשובה: מותר דדרך אכילה בכך. (דולה ומשקה, סי' שי"ט).
[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד ע"ז) כתב גם כן שעור נחשב כקליפה ומותר לאלתר, ובשם האגרות משה מיקל שאין זה בורר כלל, שהעור ראוי לאכילה, וכחלק מאוכל הוא, ע"ש].

דיני ברירת הגרעינים בשבת

ביאור בפמ"ג בהיתר הוצאת גרעיני הפרי

שאלה: הנה הפמ"ג (בסוף סי' שכ"א) כתב שמותר להסיר את הגרעינים מהפרי סמוך לאכילה, כיון שא"א לאכול את הפרי מבלי להוציא את הגרעינים קודם (הביאו המ"ב בסוף סי' שכ"א).
וצריך ביאור לכאורה דברי הפמ"ג, שהרי אפשר לאכול את הפרי כשהוא עדיין שלם, בלי להוציא את גרעיניו מקודם, וכמו שדרך העולם שאוכלים פרי, וכשמגיעים אל הגרעינים משליכים מה שנשאר יחד עם הגרעינים, וצ"ע.
תשובה: נכון שאפשר לאכול את הפרי בהתחלה בלי להוציא את הגרעין, אבל כיון שא"א לאכול את "כל הפרי" בלי להוציא את הגרעין, מותר כבר בהתחלה להוציא את הגרעין כי זה נחשב דרך אכילה.
והחזו"א חולק על המ"ב וסובר שאסור להוציא את הגרעין, כי אפשר לאכול את הפרי כשאוחזים בגרעין. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"א).

האם לחזו"א מותר הוצאת גרעיני אבטיח

שאלה: הנה החזו"א כתב (בסי' נ"ג) שאסור להוציא את גרעיני הפרי אפילו סמוך לאכילה, כי אפשר לאכול את הפרי גם מבלי להוציא את גרעיניו, באופן שאוחז בגרעין וכך יאכל את הפרי.
ויש להסתפק לפי"ז באבטיח שאי אפשר לאחוז בגרעיניו ולאוכלו, האם יהיה מותר גם לפי החזו"א להוציא את הגרעינים סמוך לאכילה, או לא.
תשובה: החזו"א לא התיר להוציא גרעינים של אבטיח, וגם לנענע את האבטיח שיפלו הגרעינים לא התיר, ויוציא את הגרעינים בפיו כשאוכל. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ב).
[א"ה: בפנים הספר (עמוד ס"ז) הביא, שגם בספר דינים והנהגות הביא שהחזו"א אסר הוצאת גרעיני אבטיח, ע"ש. ועי' בשבות יצחק בורר (עמוד צ"ב) שהביא הדיעות המתירות והאוסרות בהוצאת גרעינין מאבטיח, ע"ש].

האם לקטן מותר להוציא גרעיני אבטיח

שאלה: יש להסתפק בילד קטן, שאינו יכול להוציא את הגרעינים בפיו, האם יהיה מותר גם לפי החזו"א להוציא עבורו את הגרעינים סמוך לאכילה, או לא.
תשובה: אסור גם לילד קטן. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ב).

דין הוצאת גרעיני המילון שנשפכים מהפרי

שאלה: יש להסתפק מה הדין לגבי גרעיני מילון, שנשפכים מהפרי כשמנענעים אותו, האם יש בהם איסור בורר או לא.
תשובה: זה לא ברור ויכול להיות שאין איסור, אבל סמוך לאכילה מותר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ב).
[א"ה: קצת צ"ע, שאם אינו בורר שאינו תערובת, א"כ גם לא סמוך לאכילה מותר, ושמא מרן שליט"א מסתפק שאולי הוי בורר, רק יש בו היתר סמוך לאכילה כמו קליפה, וצ"ע. ובפנים הספר (עמוד ס"ז) הביא שמרנן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל והגר"נ קרליץ שליט"א פסקו להתיר הוצאת גרעיני המילון שנשפכים מן המילון, ע"ש].

בדין רחיצת פירות מלוכלכים בשבת

ביאור איסור רחיצת פירות מלוכלכים

שאלה: הנה המ"ב (בסי' שי"ט ס"ק כ"ט) כתב שאסור לרחוץ תפוחי אדמה מעפר או מאבק שעליהם. ומשמע שגם סמוך לאכילה אסור, שיש לו דין פסולת מתוך אוכל שאסור.
וצ"ע שלכאורה מ"ש מקליפת הפרי שמותר להסירה סמוך לאכילה (כמבואר ברמ"א בסי' שכ"א), מכיון שאין אפשרות לאכול את הפרי בלי להסיר את קליפתו מקודם, וכמו כן פרי שיש עליו לכלוך א"א לאוכלו בלי לרוחצו, וא"כ למה אוסר המ"ב, וצ"ע.
תשובה: קליפת הפרי מותר להסיר לפני האכילה כי זה דרך אכילה, כיון שרגילים לקלף את הפרי לפני אכילה, אבל לרחוץ פרי לא רוחצים דוקא לפני אכילה אלא רוחצים גם קודם. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ב).
[א"ה: בפנים הספר (עמוד ס"ח) הביא, שבספר דינים והנהגות הביא שמרן החזו"א אסר לרחוץ פירות שיש עליהם לכלוך, ומאידך הביא שדעת מרן האגרות משה להתיר רחיצת פירות מלכלוך, מדין קילוף פירות, ע"ש.
ובמ"ב דרשו (סי' שי"ט מס' 32) הביאו שמרנן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל והגרי"ש אלישיב זצוק"ל מתירים שטיפת פירות, ומרן הגר"נ קרליץ שליט"א אוסר, עיי"ש].

מהו החילוק בין הדחת פירות מלכלוך להדחת כלים

שאלה (המשך): עוד יש להקשות מ"ש רחיצת פרי מהדחת כלים, שקיי"ל שמותר להדיחם מלכלוך שעליהם (כמבואר בסי' שכ"ג).
וכן קשה מ"ש ממה שכתב המג"א (בסי' שכ"א), והביאו המ"ב שם, שמותר להדיח בשר מהדם שעליו, ולא אמרינן שיש בזה איסור בורר, וצ"ע.
תשובה: כתבתי ע"ז בשונה הלכות שזה צ"ע, אבל יש שרצו לומר שמה שכתב המ"ב שיש איסור לרחוץ פירות זה דוקא בלכלוך שגדל עם הפרי (כמו בעפר שעל התפו"א), ולכן מותר לרחוץ כלים מלכלוך, וגם דם שעל הבשר מותר כי הדם לא היה על הבשר כל הזמן. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ג).
[א"ה: בכתבי תלמיד (בעל פה) כתב בדין שטיפת פירות בשם מרן שליט"א בזה"ל: **יש סתירה במ"ב, ויש מחלקים בין לכלוך שגדל עמו שאסור ללכלוך שהגיע אח"כ שמותר, ולמעשה אינני יודע אם אפשר לסמוך על זה, עכ"ל.**
ועי' בשבות יצחק בורר (פרק י"א) אריכות גדולה בענין הדחת פירות וכלים, כל השיטות והחילוקים בזה].

רחיצת פירות מלכלוך שבא אחר גידולו

שאלה (המשך): לפי הדברים שלעיל יש להסתפק, האם יצא שלפי המ"ב אין איסור לרחוץ פירות מלכלוך שלא גדל עם הפרי, וצ"ע.
תשובה: יכול להיות שלפי המ"ב יש איסור רק בלכלוך שגדל עם הפרי, אבל צריך לברר את זה. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ג).

רחיצת תפוזים מכנימות סמוך לאכילה

שאלה: יש להסתפק בתפוזים שיש עליהם "כנימות", האם מותר לרוחצם סמוך לאכילה או לא.
תשובה: כתוב שדבר שרוב העולם מקפידים יש איסור בורר, וכאן שזה איסור מצד הדין ודאי שיש איסור לרחוץ. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ג).
[א"ה: בפנים הספר (עמוד ס"ט) הביא גם בשם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א לאסור, ע"ש].

רחיצת פירות מהריסוס שעליהם

שאלה: יש להסתפק בפירות שיש עליהם ריסוס שאינו בעין, האם יש איסור לרוחצם משום בורר, או לא.
תשובה: אם העולם לא אוכל בלי לרחוץ יש איסור, ואפילו שלא רואים את הריסוס, כיון שיש משהו על הפרי מהריסוס, ועל ידי הרחיצה זה יורד, יש בזה איסור בורר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ג).
[א"ה: בפנים הספר (עמוד ס"ט) הביא, שמרן הגר"נ קרליץ שליט"א מביא בשם מרן החזו"א, שריסוס שאין בו ממשות, אין בו איסור בורר, ומותר גם לא סמוך לסעודה, ע"ש. וכן מביא בשם מרנן בעל השבט הלוי שליט"א והגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שישפשף הריסוס עם בגד, ע"ש].

שטיפת אוכל שנפל על הרצפה בפסח

שאלה: יש להסתפק כשנפל אוכל על הרצפה בפסח, ונוהג שאין אוכלו אלא ע"י שטיפה, מחשש שנדבק לזה משהו חמץ, האם מותר לשוטפו בשבת, או שיש בזה חשש בורר, וצ"ע.
תשובה: כיון שהוא מקפיד לכאורה שייך בורר אולי נדבק משהו. (שאלת רב, חלק ב' עמוד ש"ג).

בדיני הוצאת עצמות בשבת

האם לחזו"א נתיר כשמוציא עצם עם בשר ואוכל הבשר

שאלה: הנה החזו"א (בסי' נ"ד) כתב לחלוק על המ"ב, שמתיר לברור עצם שיש עליה מעט בשר משאר הבשר שבקערה, והחזו"א אוסר, וטעמו כיון שכשבורר את העצם מתכוון לברור אותה מהבשר שבקערה, א"כ לא יועיל שיש עליה מעט בשר.
ויש להסתפק לפי החזו"א אם יאכל את הבשר שעל העצם, האם יהיה מותר לבוררה משאר הבשר שבקערה, או לא.
תשובה: זה תלוי, אם כל מה שאוכל כדי שיהיה מותר לו לברור אסור, אבל אם באמת רוצה לאכול מותר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ד).
[א"ה: ובפנים הספר (עמוד ע"א) כתב גם בשם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, שאם באמת רוצה לאכול את הבשר מותר גם לחזו"א, ע"ש].

לחזו"א האם נתיר הוצאת עצמות מבשר כשמוצצם אח"כ

שאלה: הנה החזו"א כתב שם שאסור לברור עצמות אף בבשר דבוק אל העצם, כיון שאפשר לאכול את הבשר בלי לברור את העצם.
ויש להסתפק, האם לפי החזו"א מותר לברור עצם מהבשר אם ימצוץ את העצם, או לא.
תשובה: החזו"א מפקפק על ההיתר של המ"ב שמתיר לברור אם ימצוץ את העצם, אבל אם באמת מוציא את העצם כדי למצוץ ולא כדי לברור מותר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ד).
[א"ה: ובפנים הספר (עמוד ע"ב) הביא שגם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א כתב כן, שאם באמת מוציא העצם למצוץ מותר, ע"ש].

ברירת עצמות מבשר לצורך קטן לחזו"א

שאלה: יש להסתפק לפי החזו"א האם מותר לברור עצמות שמחוברות אל הבשר עבור ילד קטן, כיון שהוא אינו יכול לאכול בלי שיבררו לו את העצם (ואין בזה את סברת החזו"א).
תשובה: מה שאסור אסור, וזה לא משנה אם זה לילד קטן. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ד).
[א"ה: בפנים הספר (עמוד ע"א) כתב בשם מרן האגרות משה, שלקטן מותר לברור עצמות מחוברות לבשר].

איסור גוזז או בורר בהוצאת נוצות אחר בישול

שאלה: יש להסתפק בנוצות שנשארו על הבשר לאחר שנתבשל, האם יש איסור להסירם משום איסור גוזז, כמבואר במ"ב (בסי' ש"מ), שיש איסור גוזז גם לאחר מיתת הבהמה, או לא.
תשובה: איסור גוזז אין בזה, אבל יש בזה איסור בורר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"י"ד).
[א"ה: בפנים הספר (עמוד ע"ג) הביא שהכף החיים אוסר מטעם גוזז, ומרן האגרות משה מסופק בזה אם יש גוזז אחר בישול, ומרן שליט"א מיקל, ובספר שבות יצחק בורר (עמוד ע"ח) הביא שדעת הזית רענן שיש בזה איסור גוזז, וכן מחמיר מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, ע"ש].

בהיתר הט"ז בהוצאת פסולת עם אוכל

היתר הט"ז כשמוציא גם משקה עם זבוב האם גם בתערובת ממש

שאלה: הנה המ"ב (בסי' שי"ט ס"ק ס"א) כתב בשם הט"ז, שאם נפל זבוב

לתוך מרק מותר להוציאו עם מעט מהמרק, וכן במאכל שנפל לתוכו פסולת.
ויש להסתפק האם היתר זה הוא דוקא בכגון זבוב שצף מעל המרק ואינו ממש תערובת, או שדין זה שייך אף בפסולת שמעורבת ממש עם האוכל, וצ"ע.
תשובה: אם מוציאים עם מעט אוכל מתירים גם בתוך תערובת. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רט"ו).

לחזו"א כיצד חותכים פרי שמקצתו רקוב

שאלה: הנה החזו"א (בסי' נ"ד) חלק על המ"ב, וכתב שאין היתר להוציא פסולת עם מעט אוכל. ויש להסתפק לפי החזו"א באיזה אופן יהיה מותר להסיר חתיכה רקובה שיש בפרי.
תשובה: מותר לחתוך עם מעט אוכל אם יאכל את החלק של האוכל שעל החתיכה הרקובה (אבל רק אם באמת רוצה לאכול, ולא שיאכל רק כדי שיהיה מותר לו לברור). (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רט"ו).
[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד פ"ו) כתב בשם מהר"ם קניס, שמותר לחתוך פרי שמקצתו רקוב, ע"ש.
ויש לעיין, במי שעושה תרו"מ על חלה, ובשביל שתשאר שלימה, משאירה בקצה מחוברת, איך אח"כ מפרידה בלי להכשל באיסור בורר, ושמא ידחוף את חלק החלה המותרת שהיא תיפול יותר, וזהו אוכל מתוך פסולת, ודו"ק].

הוצאת פסולת עם אוכל מרובה לחזו"א

שאלה: יש להסתפק האם לפי החזו"א מותר להוציא פסולת עם הרבה מהאוכל, ואף אם לא יאכל את האוכל שעל הפסולת, כיון שאם מוציא הרבה אוכל לא ניכר כ"כ ברירת הפסולת, וצ"ע.
תשובה: אולי. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רט"ו).

בגדר מין אחד ושני מינין

שני בגדים האם נחשבים שני מינים

שאלה: הנה השו"ע (בסי' שי"ט סעי' ג') כתב, שאיסור בורר הוא לאו דוקא בפסולת ואוכל מעורבים, אלא גם "בשני מינים" מעורבים, שכשאינו רוצה כעת את אחד מהמינים, נחשב פסולת לגביו, ואסור לבוררו מהמין השני, ובמ"ב שם מבואר שאם שניהם ממין אחד אין איסור בורר. ויש להסתפק בשני בגדים בצבעים שונים, האם נחשבים שני מינים או מין אחד.
תשובה: אם זה שני בגדים שונים כגון מכנסיים וחולצה, זה נחשב שני מינים גם באותו צבע, ובשני בגדים אותו דבר בשני צבעים תלוי, דאם מקפיד על הצבע נחשב שני מינים. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רט"ו).

צלחות קטנות וגדולות האם נחשב ב' מינין

שאלה: יש להסתפק לענין צלחות קטנות וגדולות, האם נחשבות שני מינים או כמין אחד, וצ"ע.
תשובה: זה מין אחד, ואפילו שלכל צלחת יש שימוש אחר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רט"ז).

סידורים נוסח אשכנז וספרד האם נחשבים ב' מינין

שאלה: יש להסתפק לענין סידורים נוסח אשכנז ונוסח ספרד, האם נחשבים שני מינים או לא.
תשובה: מסתבר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רט"ז).
[א"ה: בספר אשיחה (עמוד של"ג) הביא גם בשם מרן שליט"א שיש בזה איסור בורר כשהם מעורבים, ע"ש].

חלקים שונים בעוף האם נחשבים ב' מינין

שאלה: יש להסתפק בחלקי עוף שונים, כגון חזה ושוק, האם נחשבים שני מינים או לא.
תשובה: כמדומה שלא. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רט"ז).
[א"ה: בספר מ"ב דרשו (סי' שי"ט מס' 19) הביאו שדעת מרנן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל והגר"נ קרליץ שליט"א שנחשב מין אחד, ודעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שנחשב שני מינים, ע"ש].

מצות שלימות ושבורות האם נחשבים ב' מינין

שאלה: יש להסתפק במצות שלימות שמעורבות עם מצות שבורות, האם הם נחשבות שני מינים, כיון שהמצות השבורות אינן ראויות ללחם משנה, או כמין אחד, וצ"ע.
תשובה: יכול להיות. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רט"ז).
[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד קכ"ד) הביא כן בשם מרנן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל והגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שנחשב כמו ב' מינין, וצריך לברור דווקא לאלתר, ע"ש].

בגדר מה נחשב תערובת ומה לא

שפיכת רוטב מהתבשיל כיצד

שאלה: יש להסתפק בתבשיל שיש בו הרבה רוטב, האם הרוטב שמעל התבשיל אינו נחשב כמעורב עם התבשיל ומותר לשפוך אותו, או לא.
תשובה: מותר לשפוך אם ישאיר קצת ולא ישפוך את הכל. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רט"ז).
[א"ה: שדווקא מה שסמוך לתבשיל נחשב תערובת].

הורדת כפור (קרח) מהחלה

שאלה: יש להסתפק בחלה שהוציאו מההקפאה, ויש עליה כפור (קרח), האם יש איסור בורר להסיר את הכפור, או לא.
תשובה: כפור על חלה לא נחשב תערובת. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רט"ז).

הוצאת כפור (קרח) שבסדקי החלה

שאלה (המשך): עוד יש להסתפק, מה הדין כשיש כפור בין סדקי החלה, האם גם כן לא נחשב מעורב עמה, וצ"ע.
תשובה: בסדקי החלה אולי זה כן תערובת. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ז).

כלים ומאכלים המונחים על השולחן אם נחשבים מעורבים

שאלה: יש להסתפק בשולחן שמונחים עליו כלים ומאכלים, האם נחשב כתערובת לענין איסור בורר, או לא.
תשובה: בדרך כלל ניכר כל דבר, אבל אם באמת הדברים מעורבים יש איסור. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ז).

לימון בכוס תה אם נחשב תערובת

שאלה: יש להסתפק בחתיכת לימון שמונחת בכוס תה, האם נחשבת מעורבת עם התה, או לא, שהרי היא ניכרת.
תשובה: אם ניכר זה לא בורר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ז).

צרור מפתחות אם נחשב תערובת

שאלה: יש להסתפק בצרור מפתחות האם נחשב תערובת כל המפתחות, וצריך להזהר מאיסור בורר, או לא.
תשובה: זה מעורב, ומותר לקחת רק מה שצריך עכשיו. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ז).
[א"ה: לכאורה משמע שגם כשמכיר כל מפתח מהו, נקרא תערובת, מצד שמונח בצורת ערבוב].

כפות עם שיירי מאכל אם נחשב תערובת

שאלה: יש להסתפק כשאספו את הכפות ומזלגות בסוף הסעודה, והניחו אותם יחד עם שיירי האוכל, האם הם נחשבים מעורבים עם שיירי האוכל, או לא.
תשובה: לא. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ז).

ספרים שבארון אם נחשב מעורבים

שאלה: יש להסתפק "בספרים שעומדים בארון", האם הם נחשבים מעורבים או לא.
תשובה: אם יש עליהם שם הם לא נחשבים מעורבים, ואם אין עליהם שם נחשבים מעורבים. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ח).
[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד מ"ז) הביא, שמרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל בתחילה אסר גם "בספר מזוהה", שנחשב תערובת, ומותר רק לאלתר, ושלח לו מרן החזו"א שבספר מזוהה אינו תערובת כלל וכלל.
ובהסכמת מרן שליט"א על ספר שבות יצחק על בורר, כתב מרן שליט"א שמנהג מרן הסטייפלר זצוק"ל היה שכל ספר שהוציא מן הארון היה לומד בו שלא יכשל באיסור בורר, וביאר זאת מרן שליט"א (שם בעמוד מ"ז) שזהו באופן שהספרים היו "לא מזוהים" מבחוץ, שאז נחשבים מעורבים, ע"ש.
ובספר שבות יצחק על בורר (עמוד ל"ד) הביא גם בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שספרים שאינם מזוהים נחשב תערובת, ויש איסור בורר, ע"ש].

ספרים שבעליהם מכירים אותם האם נחשב תערובת

שאלה: יש להסתפק בספרים ששמם נמחק, אבל בעליהם מכירים כל ספר מה הוא (אף ששם מחוק), האם נחשבים מעורבים או לא.
תשובה: אם הוא מכיר זה לא תערובת. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ח).

כמה אופנים שלפעמים מתירים איסור ברירה

סידור ספרים בשבת (אופנים המותרים והאסורים)

שאלה: יש להסתפק בספרים המונחים בתערובת על השולחן, האם מותר לסדרם במקומם בארון על ידי שיעיין בכל ספר לפני שמחזירו, שאולי זה נחשב שבורר לצורך שימוש לאלתר, וצ"ע.
תשובה: החזו"א אמר לי שאסור לסדר ספרים בשבת מצד טירחה, אבל בספר אחד או שנים אין טירחה רק בהרבה ספרים, ויש כאלה שאמרו שהחזו"א אמר להם שאסור מצד מעמר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ח).
[א"ה: בהסכמת מרן שליט"א לשבות יצחק על בורר, כתב שהחזו"א לא החזיר ספרים לארון, והשאירם כולם על השולחן עד מוצ"ש.
ובספר שבות יצחק בורר (עמוד נ"א) הביא, שהגאון ר' יחזקאל ברטלר שליט"א שאל את החזו"א אם סיבת האיסור לאסוף ספרים הוא מצד מעמר, ואמר לו החזו"א לא, ע"ש].

מתי לימוד בספר מתיר איסור טירחא

שאלה (המשך): יש להסתפק כשלוקח כל ספר ומעיין בו, ורק אחר כך מחזירו לארון, האם גם כן יש איסור מצד טירחה, שהרי כשנטל את הספר נטלו כדי ללמוד בו.
תשובה: זה הערמה אם רק מעיין, ואני לא יודע אם זה מועיל, אבל אם באמת לומד בכל ספר חצי שעה מותר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ח).

האם יש עצה של פיזור החפצים שלא יהיה תערובת

שאלה: יש להסתפק האם מותר לזרוק חפצים שמונחים בתערובת, כדי שתתפזר התערובת, ועל ידי כך יוכל לסדר כל חפץ במקומו, וצ"ע.
תשובה: יש שעושים כך. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ח).
[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד ס"ג) כתב בזה אריכות גדולה, בביאור וסיכום כל השיטות בזה, ע"ש.
ובספר מ"ב דרשו (סי' שי"ט מס' 15) הביא, שדעת מרן האגרות משה להתיר פיזור ואח"כ לברור, ודעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לאסור, ודעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שלאותו אדם אסור אח"כ לברור, אבל לאדם אחר מותר, ע"ש].

האם מותר הוצאת חפץ סתם מהתערובת ואח"כ מסדרו

שאלה: יש להסתפק האם מותר לסדר תערובת באופן שירים מה שנקלע לידו, מבלי לחפש חפץ מסויים, ולאחר שהרים יסדרו במקומו, או לא.
תשובה: אם מניח כל דבר במקומו אחרי שהרים זה נחשב בורר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ט).
[א"ה: ע' בשאלה הבאה באופן נוסף].

הרמת בגד מתערובת ע"מ לקפלו ואח"כ מסדרו

שאלה: יש להסתפק בתערובת בגדים, האם מותר להרים כל בגד שנקלע לידו, אם כשמרים כוונתו כדי לקפלו, ורק אחר כך לסדרו במקומו, וצ"ע.
תשובה: יכול להיות שאסור כי למעשה אחרי זה מסדר כל דבר במקום. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ט).
[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד ס"א) הביא נידון באופן דומה, שבורר כלי מתוך תערובת כלים "ומדיחו", ואח"כ מסדרו במקומו המיוחד לו, שנחלקו בזה, שדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לאסור, ודעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל להתיר, ע"ש. ובמ"ב דרשו (סי' שי"ט מס' 20) הביאו שגם דעת מרן הגר"נ קרליץ שליט"א לאסור, ע"ש].

האם מותר לברור בחושך כשמגיע לפעמים לפסולת

שאלה: יש להסתפק כשיש תערובת של כמה מינים בחדר חשוך, מה העצה לחפש מה שהוא צריך, שהרי כשירים חפץ אולי זה חפץ שאינו רוצה בו, ונמצא שהרים פסולת, וצ"ע.
תשובה: זה בעיה של בורר (כשמרים מה שלא רוצה). (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ט).
[א"ה: וכן כתב בספר שבות יצחק בורר (עמוד ל"ו) בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, והוסיף שגם באופן שאם היה "אור" היו יודעים ברור כל דבר מהו, ולא היה תערובת כלל, והיה מותר להוציא כל צורך שלו, אבל במצב חושך, שלא יודע מה כל דבר, נחשב תערובת ואסור, ע"ש].

כשהוציא הפסולת האם יציל מאיסור שיחזירנו למקומו

שאלה: יש להסתפק, אם הרים בטעות פסולת מתוך תערובת, האם כדי להנצל מאיסור בורר יועיל אם יחזיר את הפסולת לתוך התערובת, או לא.
תשובה: אולי לא יועיל. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רי"ט).
[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד מ"ה) הביא שדעת רוב הפוסקים שלא מועיל חזרת הפסולת לתקן איסור בורר, אבל דעת השביתת השבת שמועיל חזרת הפסולת למקומו להפקיע האיסור, ע"ש].

היתר המ"ב של הוצאת עליון מתחתון האם גם בתערובת

שאלה: הנה המ"ב (בסי' שי"ט ס"ק ט"ו) כתב שבגדים המונחים אחד על גבי השני (לא בתערובת), אפשר שמותר להסיר את הבגדים העליונים כשצריך את הבגד התחתון.
ויש להסתפק האם זה דוקא באופן כזה שמונחים בגדים אחד על גבי השני שלא בתערובת, או שגם בתוך תערובת מותר.
ונפ"מ כגון בצ'ולנט כשמונחת חתיכה שאינו מעונין בה, מעל חתיכה שמעונין בה, האם גם מותר להוריד את החתיכה העליונה, כדי להגיע אל החתיכה שמעונין בה, וצ"ע.
תשובה: אם זה בתערובת לכאורה אסור. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"כ).

בדין היתר בורר לאלתר, דיניו וגדריו

הוראת החזו"א בבורר לאלתר שהוא חצי שעה אימתי

שאלה: הנה בספר נחלת אליהו (להגר"א דושניצר זצ"ל) כתוב, שהחזו"א אמר שגדר לאלתר בבורר הוא עד חצי שעה.
ויש להסתפק כשהזמן הנצרך להכנת הסעודה הוא פחות מחצי שעה, האם ג"כ מותר לברור חצי שעה קודם לפי החזו"א, או לא.
תשובה: המקרה שם היה בישיבה, ושיער החזו"א שהזמן שצריך לברור הוא עד חצי שעה, אבל לכאורה במקום שצריך לברור פחות מחצי שעה או יותר יהיה תלוי לפי הזמן שצריך, אבל מהלשון שם משמע שחצי שעה מותר תמיד. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"כ).
[א"ה: במ"ב דרשו (סי' שי"ט מס' 7) הביאו בשם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א שאם מספיק פחות מחצי שעה אסור להתחיל חצי שעה.
ובברירה הנמשכת כמה שעות, הביאו שם בשם מרנן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל והגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שמותר אם מסיים סמוך לסעודה.
ובשאלת רב (ח"א עמוד שמ"ה) נשאל מרן שליט"א מהו שיעור לאלתר בבורר, וענה בזה"ל: י"א חצי שעה, והכל לפי הענין, ע"כ. וע' עוד בתשובה הבאה].

עוד בגדר בורר סמוך לסעודה חצי שעה כשלוקח זמן מרובה

שאלה: הנה בשבת מותר לברור רק סמוך לסעודה, ובס' נחלת אלי' (עמוד ל"ז) מובא שהחזו"א פסק דהיינו חצי שעה קודם הסעודה.
ויש להסתפק כשלוקח הכנת הסעודה שעתיים, האם מותר להתחיל לברור ולהכין שעתיים לפני הסעודה, או לא.
תשובה: מסתבר שמותר. (דולה ומשקה, סי' שי"ט).

ברירת כלים לסדר השולחן ליפותו אם נחשב לאלתר

שאלה: יש להסתפק האם מותר לברור כלים זמן רב לפני הסעודה, כדי ליתנם על השולחן לייפותו, שאולי זה נחשב כשימוש מידי סמוך לברירתו, וצ"ע.
תשובה: צריך לעיין בזה. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"כ).
[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד רכ"ו) מביא ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שאין זה נחשב לאלתר, ע"ש].

כשיש ספק אולי יגיעו אורחים אם מותר לברור עכשיו

שאלה: יש להסתפק, האם כשצריכים לבוא אליו אורחים, ואינו יודע מתי יגיעו, האם מותר לברור עבורם עכשיו מאכלים שמא יגיעו עכשיו, או שאסור כי זה לא ברור שיגיעו עכשיו, וצ"ע.
תשובה: לא יברור. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד ר"כ).

[א"ה: וכן כתב בספר שבות יצחק בורר (עמוד ריב"ב) בשם מרן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל, שספק לאלתר אסור].

לברור אוכל לאורחים כשיודע שלא יאכלו

שאלה: יש להסתפק, האם מותר לברור אוכל עבור אורחים, אם יודע שהם לא יאכלו, שמ"מ אולי עצם הכיבוד שמגיש לפניהם נחשב שימוש באוכל שברר, וצ"ע.

תשובה: רק אם אוכלים מותר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"א).

[א"ה: אבל בספר שבות יצחק בורר (עמוד רכ"ח) פוסק, שצורך כבוד האורחים נחשב כצורך גמור והוי לאלתר, והביא כן גם משו"ת רב פעלים, ע"ש].

הוצאת ספרים עכשיו כשיצטרך להם רק בהמשך לימודו

שאלה: יש להסתפק מי שיש לו סדר לימוד קבוע בשבת, וקודם לומד גמ' ואח"כ משנה ואח"כ חומש וכו', האם מותר לו להוציא את כל הספרים הללו מהארון בתחילת לימודו, או שכל ספר צריך להוציא רק לפני שמתחיל ללמוד בו, כיון שאם יוציא את כל הספרים בהתחלה יש איסור בורר, שהרי אינו משתמש בכל הספרים לאלתר. (מדובר באופן שהספרים נחשבים מעורבים).

תשובה: מצד בורר אין איסור, אבל לא ראוי לעשות כך מצד טירחה, והחזו"א לא היה מוציא כמה ספרים בשבת מצד טירחה, או מצד מעמר שמניח את הספרים כשמוציאם אחד על יד השני. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"א).

[א"ה: הנה מש"כ מרן שליט"א שאין חשש בורר, כנראה כוונתו "בספרים מזוהים", שאין זה תערובת כלל, ואין חשש בורר.

אבל יש לעיין בספרים "שאינם מזוהים", אימתי זה מוגדר שימוש לאלתר, ובספר שבות יצחק (עמוד רל"ב) כתב בשם מרן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל, שאין קשר בין לימוד ספר אחד לספר שני, ואין להוציא בתחילה ספר שילמוד בו אחרי ספר ראשון, אבל לצורך מסירת שיעור מותר להוציא כמה ספרים, שכולם יחד כלימוד אחד וסעודה אחת].

ברירת חפץ להשאיל לחבירו עכשיו וחבירו ישתמש בו אחר זמן

שאלה: יש להסתפק האם מותר לברור חפץ כדי להשאיל לחבירו, אם חבירו לא ישתמש בחפץ מיד, שהרי המשאיל גמר את שימושו בכלי בזה שהשאילו לחבירו, וצ"ע.

תשובה: זה לא מועיל כי צריך שיהיה שימוש לאלתר. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"א).

[א"ה: בספר מ"ב דרשו (סי' שי"ט מס' 7) הביאו שדעת מרנן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל והגר"נ קרליץ שליט"א לאסור, ודעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל להתיר, ע"ש].

עוד בדין ברירה לצורך השאלה אם הוי לאלתר

שאלה: יש להסתפק, האם מותר בשבת להוציא ספר מהארון (ע"י ברירה), ולהשאילו לחבירו, וחבירו ישתמש בספר רק לאחר זמן, דאפשר דיש להתיר, משום שברגע שמשאיל לו זהו שימושו בספר, אף שחבירו ישתמש רק לאח"ז, וצ"ע.

תשובה: ראוי להזהר. (דולה ומשקה, סי' שי"ט).

[א"ה: בספר אשיחה (עמוד של"ג) כתב מרן שליט"א על שאלה זו בזה"ל: יתכן שצריך להשתמש בו מיד, ע"כ].

ברירת מאכל זמן רב קודם אכילה כדי לקררו ולחממו

שאלה: יש להסתפק האם מותר לברור מאכל זמן רב לפני הסעודה, כדי לחממו או לקררו לצורך הסעודה, וצ"ע.

תשובה: יתכן שמה שהתירו סמוך לסעודה זה לאו דוקא לאכול, אלא גם שימוש של אכילה, אבל צריך לעיין בזה. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"א).

[א"ה: במ"ב דרשו (סי' שי"ט מס' 7) הביאו, שדעת מרנן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל והגר"נ קרליץ שליט"א לאסור, ודעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שאם כך דרך המאכל לחממו סמוך לסעודה מותר, ע"ש].

ברירת חלה קפואה ויקח זמן עד שתפשיר

שאלה: יש להסתפק האם מותר להוציא חלה מההקפאה, כשצריכים לעשות ברירה בהקפאה, שהרי לא אוכלים אותה מיד, שממתינים שהיא תפשיר, ואין נחשב שימוש לאלתר, וצ"ע.

תשובה: אם היא תפשיר אחרי 10 דק' ודאי אין בעיה, אבל אם אחרי כמה שעות יכול להיות שיש איסור. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"ב).

עוד בדין ברירת מאכל קפוא יותר מחצי שעה

שאלה: יש להסתפק במאכל שאינו ראוי לאכילה מחמת שהניחוהו במקפיא, האם מותר להוציאו מהמקפיא כמה שעות לפני הסעודה כשצריך לעשות ברירה, האם מיקרי סמוך לסעודה או לא, וצ"ע.

תשובה: להוציאו מותר, אבל לברור צ"ע. (דולה ומשקה, סי' שי"ט).

יוצאת מביתה וברורת קודם בגד שתצטרך אח"כ בדרך

שאלה: יש להסתפק באשה שיוצאת בשבת לטייל עם בנה, האם מותר לה לברור עבורו בגד לפני שיוצאת, כיון שאין אפשרות לברור בדרך, וא"כ אולי נחשב שימוש לאלתר כשברורת לפני שיוצאת, וצ"ע.

תשובה: יכול להיות שמותר, אבל צריך לעיין בזה. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"ב).

[א"ה: במ"ב דרשו (סי' שי"ט מס' 7) הביאו שדעת מרנן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל והגר"נ קרליץ שליט"א לאסור, ודעת מרן הגר"ש וואזנר שליט"א להתיר, ע"ש].

כשסבורים בביתו שיבוא בשעה מסויימת ובוררים לצורך זה, ונשתנה הזמן, אם צריך להודיע

שאלה: יש להסתפק במי שסבורים בביתו שיחזור בשעה מסוימת מבית הכנסת, ומחמת כן בוררים לצורך הסעודה, כדין ברירה לאלתר, ובסוף נשתנה הזמן מאיזה סיבה, ויחזור מאוחר יותר, האם צריך להודיע לבני ביתו שמאחר, כדי שלא יבררו לסעודה שאינה לאלתר, או לא.

תשובה: טוב להזהר. (שאלת רב, ח"א עמוד שמ"ה).

[א"ה: בספר שבות יצחק (עמוד ריב) הביא זאת גם ממרן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל, שצריך להודיע לבני ביתו להצילם מאיסור בורר בשוגג, ע"ש].

כשבורר לאלתר מחמת שכך היה דעתו בתחילה אם מותר לו להמלך

שאלה: יש להסתפק במי שבורר לאלתר, שכך היה דעתו באמת לאכול לאלתר, האם מותר לו להמלך ולדחות את הסעודה, ולומר שהעיקר זהו הדעה שהיה לו בתחילה כשבירר, ואז היה לאלתר, או דלמא שהשינוי בתוכנית גורם חשש איסור בורר, וצ"ע.

תשובה: אין לעשות כן. (שאלת רב, ח"א עמוד שמ"ו).

[א"ה: דברים אלו מפורשים לאסור בשעה"צ (סי' שי"ט ס"ק ה') בשם הפמ"ג, אלא שמסיים על זה השעה"צ "שצריך ראיה לדבר", שיש מקום להתיר שאין נעשה עבירה למפרע, ע"ש.

ובספר שבות יצחק בורר (עמוד רע"ג) בהגה"ה, מתיר בשם מרן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל להמלך מברירה של לאלתר, ע"ש.

ואולי יש לחלק בין כשהוא עצמו בורר ובא להמלך, לבין אם אשתו או אחר בוררים לו ובא להמלך, וצ"ע].

בן שמסדר משחקים ע"פ ציווי אמו אם נחשב לאלתר

שאלה: יש להסתפק בבן שאמו ציוותה עליו שיסדר את המשחקים המעורבים כל משחק בקופסא שלו, האם נחשב לאלתר [אפי' שאין צריך עכשיו משחקים מסודרים], מטעם שכיבוד אם זהו מצוה, וא"כ זהו נחשב צורך של לאלתר, וקיום מצוה של כיבוד אם, וצ"ע.

תשובה: אולי. (דולה ומשקה, סי' שי"ט).

[א"ה: יש לעיין שב"השאלת ספרים" דעת מרן שליט"א שצריך שימוש מיד אצל השואל, ולא אמרי' שההשאלה עצמה הוא שימוש, ומדוע כאן הכיבוד אם אולי נחשב שימוש מיד, וצ"ע.

ושמא כיבוד אם המצוה זהו השמיעה בקול אמו ומילוי רצונה, וזהו נעשה מיד, אבל בחסד המצוה אינו במעשה ההשאלה, שמעמיד לחבירו את החפץ, אלא המצוה בזה שיש לו לחבירו שימוש בחפץ, וממילא רק בשימוש של חבירו נחשב שהוא משתמש בחפץ, וזהו לא לאלתר, ודו"ק].

באיסור ברירה בכלי דיניו וגדריו

מלחיה שיש בה אורז האם יש בורר בין המלח לאורז

שאלה: הנה השו"ע (בסי' שי"ט) כתב שברירה ע"י כלי אסורה, אפילו אם בורר אוכל מתוך פסולת, ובורר לצורך שימוש מידי.

ויש להסתפק האם מותר להשתמש ב"מלחיה" שיש בה גרגירי אורז, שמעורבים עם המלח, כיון שכשמוציא מלח דרך הנקבים נמצא שבורר את המלח מהאורז ע"י כלי, וצ"ע.

תשובה: אם לא מוציא את הכל אין איסור (כי לא ניכר הברירה כמו ביין ושמרים), ואם מוציא עד הסוף שניכר הברירה בין המלח לאורז יש בזה קצת שאלה, אבל יכול להיות שמותר כמו שמתיר החזו"א להשתמש בתיון. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"ב).

[א"ה: במ"ב דרשו (סי' שי"ט מס' 5) הביאו להתיר בזה מכמה טעמים, למרן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל מטעם שאין המלחיה מיועדת להפריד בין המלח לאורז, ולמרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שזהו כלי המיועד לברירה לאלתר, שהוי כמו יד. ועי' בתשובה הבאה בענין זה].

כלי המיועד לברירה של מאכל לאוכלו מיד

שאלה: יש להסתפק בכלי שמיועד לברור מאכלים שאוכלים מיד, האם אין בזה איסור בורר בכלי, כי אולי זה דרך אכילה, וצ"ע.

תשובה: בכלי תמיד אסור לברור, אבל אם לוקח כלי רק כדי שלא יתלכלך מהמאכל מותר, כי הכלי לא עוזר לו לברור. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"ב).

[א"ה: במ"ב דרשו (סי' שי"ט מס' 5) הביאו בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שכלי שמיועד לברירה לאלתר דינו כמו יד, ע"ש].

שימוש במכסה הסיר כששופך ממנו, האם הוא כלי

שאלה: יש להסתפק כשמצמידים מכסה של סיר אל הסיר, ומשאירים פתח קטן כדי לשפוך ולהפריד את הרוטב מהמאכל, האם נחשב בורר בכלי או לא.

תשובה: יכול להיות. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"ג).

סינון בין אצבעותיו האם נחשב ביד

שאלה: יש להסתפק האם מותר לסנן ביד בין אצבעותיו או לא (האם הוא נחשב בורר ביד, או בכלי), וצ"ע.

תשובה: יכול להיות שאסור, כי התירו לאכול ביד אבל לא לסנן. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"ג).

חשש בורר בהוצאת שקית תה מהמשקה

שאלה: יש להסתפק האם יש איסור להוציא שקית תה מתוך המים, שכשמוציאה נשפכים מים מהשקית, ונמצא שבורר את המים מהשקית (ואפי' אם אין חשש מצד הוצאת השקית, שנחשב ניכר, יאסר מצד המים).

תשובה: אסור להוציא, ואפילו אם לא מתכוון שישפכו טיפות מים כיון שזה פסיק רישיה. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"ג).

בגדרי פסולת לאיסור בורר

שימוש בברז עם מסננת למי שמקפיד לא לשתות בלי הסינון

שאלה: הנה החזו"א כתב (סי' נ"ג) שמותר להשתמש בברז שיש בפיו מסננת, אם רוב העולם שותים מים מהברז גם בלי המסננת.

ויש להסתפק, במי שמקפיד שלא לשתות מים מברז שאין בו מסננת, האם דינו כאסטניס ואסור לו לשתות מהברז עם המסננת, כיון שלגביו נחשב ברירה, או שנאמר שכיון שלא ניכר ברירת הפסולת במסננת, אין איסור.

תשובה: מי שמקפיד שלא לשתות בלי מסננת, יכול להיות שהוא צריך ליזהר לשתות מהברז. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"ג).

[א"ה: וכן כתב בספר שבות יצחק בורר (עמוד רע"ג) בשם מרן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל, להחמיר למי שמקפיד על סינון מים, ע"ש].

האם מותר להשתמש במסננת שבכיור לברירת הפסולת

שאלה: יש להסתפק בכיור שיש בפיו מסננת שמסננת את הפסולת, האם יש איסור להשתמש בכיור, או דלמא שמותר, כיון שהמסננת בוררת פסולת מפסולת (פסולת הגס מהפסולת הדק), וצ"ע.

תשובה: יש בזה קצת שאלה כי מתכוונים שזה יברור, ויש שמוציאים את זה לשבת. (עם מקדשי שביעי, חלק א' עמוד רכ"ג).

[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד ס') מתיר בשם מרן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל להשתמש במסננת שבכיור, מטעם שזהו ברירת פסולת מפסולת ואין בו איסור בורר, ע"ש].

דין בורר כשמוציא מתערובת רק להקטין הכמות של מין זה

שאלה: יש להסתפק באדם שיש לו סלט ירקות בשבת, ויש מין אחד שרוצה שיהיה ממנו בסלט, רק בכמות קטנה, ויש ממנו כמות גדולה, האם מותר להוציא מקצת או לא.

תשובה: אם יאכלנו לאלתר יכול להוציא. (דולה ומשקה, סי' שי"ט).

[א"ה: מסתמא הכוונה שיאכל הסלט הנשאר מיד, דהוי כמו אוכל מתוך פסולת דמותר לאלתר. והטעם שמכיון שרוצה שיהיה מאותו מין, א"כ מה שרוצה שיהיה רק קצת, אין הופך את השאר להחשב פסולת.

ומצאתי שאלה דומה לזה, שנשאל מרן שליט"א בספר שאלת רב (ח"ב עמוד שי"ג) במנער את החרוסת מעל המרור, מדוע אין חשש בורר, וענה מרן שליט"א בזה"ל: שם שניהם אוכל, עכ"ל. ומסתמא הכוונה כנ"ל, שרוצה בחרוסת, ורק בקצת ולא בהרבה, ובזה אין נחשב לפסולת, ודו"ק].

כמה סוגי פירות מעורבים ומוציא אחד למעשר

שאלה: יש להסתפק במי שיש לו כמה סוגי פירות מעורבים, ורוצה לעשר מכל סוגי הפירות (כשעשה תנאי מע"ש), ומוציא פרי אחד מהתערובת למעשר, אבל אין לו ענין בסוג של פרי מסויים דווקא, שכל סוג פרי שיעלה בידו טוב בשבילו לעשיית מעשר, האם יש בזה חשש בורר, או לא.

תשובה: אולי. (שיח התורה, ח"ב עמוד רכ"ט).

הוצאת פסולת קליפות שביעית מפסולת אחר כדי לשומרו

שאלה: יש להסתפק במי שיש פסולת של קליפות פירות שביעית הקדושים, ומעורבים בפסולת אחרת סתם, ורוצה להוציא הקליפות בשביל לשומרם בפח שמיטה כדין, האם יש בזה איסור בורר כדין ברירת אוכל מפסולת (שמותר רק בג' תנאים), או לא, שדינו כמו פסולת מתוך פסולת שמותר, וצ"ע.

תשובה: לכאורה לא. (שיח התורה, ח"ב עמוד רכ"ט).

[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד ס') כתב בשם מרן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל, שקליפות שביעית מתוך פסולת סתם, נחשב כמו אוכל מתוך פסולת, שיש בו דיני בורר, שמכיון שלוקחו לשומרו כדין נחשב כאוכל, ע"ש].

אוצר דיני בורר (כללי)

דיני ברירה במשחקי ילדים (כשמסדרים אותם)

שאלה: כשנתערבו לילדיו כמה סוגי משחקים, ורוצים לסדרם כל משחק בנפרד, האם צריך להזהירם על בורר, או לא.

תשובה: טוב להזהר. (דולה ומשקה, סי' שי"ט).

חשש בורר בהוצאת פירורי חמץ מהזקן (בער"פ שחל בשבת)

שאלה: יש להסתפק אם נפל לאדם פירורי חמץ בזקן, האם כשמוציאים את החמץ מהזקן עוברים באיסור בורר, או לא.

תשובה: מדינא אפשר להקל. (דולה ומשקה, עמוד קע"ח).

[א"ה: בספר שבות יצחק בורר (עמוד י"ח י"ט) הביא, ששאלה זו שאל מרן שליט"א למרן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל, בספר קובץ תשובות (ח"א סי' כ"ז), האם יש חשש בורר בהוצאת פירורי חמץ מהזקן, ומרן זצוק"ל ענה לו שמותר, והוכחתו מדין הוצאת כינים מהשערות שמותר בשבת, ואין בזה חשש בורר (וכמו שבהוצאת פסולת מכלים אין חשש בורר).

והטעם ביאר שם מרן הגריי"ש אלישיב זצוק"ל, שבאוכל הפסולת עושה קלקול, והוצאתו נחשב תיקון, אבל כלים ואדם אין נחשבים מקולקלים ע"י הפסולת שמעורב בהם, ואין הוצאת הפסולת נחשב תיקון, ע"ש].

חשש בורר בניקוי שערות המטאטא (בער"פ שחל בשבת) מחמץ

שאלה: יש להסתפק האם יש חשש בורר בניקוי המטאטא מחמץ בער"פ שחל בשבת, או לא.

תשובה: מותר. (דולה ומשקה, עמוד קע"ח).

[א"ה: טעמו של מרן שליט"א נראה שדומה לניקוי כלים מפסולת שמותר. ובהגה"ה שם (בדולה ומשקה) הובא שמרן הגר"נ קרליץ שליט"א מסופק בזה, וצ"ע מהו הספק.

ושמא מסופק בטעם שאין ברירה בכלים בניקוי מפסולת, האם הוא כלל שבכלים אין בורר, או מטעם שאין תערובת, שהכלי עומד לעצמו והפסולת לעצמו, ובמטאטא של שערות שכן נחשב תערובת יאסר, ע"ש].

התודה והברכה
לתלמיד מרן שליט"א
בעל מחבר הספר "עם מקדשי שביעי"
על שנסתייענו רבות מספרו על בורר

ע"פ בקשת מרן שליט"א
אין להורות הלכה למעשה ע"פ התשובות

מרפסן איגרי

מדור השאלות

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש
ודורשות עיון ותשובה

א

בדעת התוס' בבורר אוכל מפסולת

התוס' (שבת ע"ד ע"א ד"ה בורר ואוכל) כתבו דהא דשרי לברור אוכל מפסולת זהו כשאין הפסולת מרובה, אבל כשהפסולת מרובה דרך לברור האוכל ואסור, וצ"ע לפי"ז מש"כ (בד"ה היו לפניו) דבב' מיני אוכלים שייכא ברירה שבורר אותו שאין חפץ וכו', הא לכאורה בכל גווני יאסר לברור המין המועט שזו היא דרך הברירה.

אברהם ישעי' ברויאר - נוה יעקב

ב

בדעת הטור דשרי לברור פסולת מאוכל

צ"ע לדעת הטור דשרי לברור פסולת מאוכל כשטורח האוכל מרובה, מה שאמרו בגמ' שאני תורמוסין וכו' וכפסולת מתוך אוכל דמי, וכתבו הטור, הא אף בפסולת מאוכל אין איסור אא"כ טרחה מרובה, ואז אסור משום טורח גרידא.

אברהם ישעי' ברויאר - נוה יעקב

ג

אם שייך איסור בורר אף כשאין פסולת

הטור בסי' שי"ט סובר שאין תנאי של אוכל מתוך פסולת (ואם יותר קל לברור הפסולת, אז כך צריך לעשות), ואפ"ה מביא הרא"ש שבשני מינים מה שרוצה לאלתר נחשב אוכל והשאר פסולת, וע"כ שהביאור שאם לא היה "אוכל ופסולת" לא היה שייך כלל ברירה, ומ"מ אחרי שיש אוכל ופסולת אם עושה לאלתר וביד מותר לברור אף הפסולת. וכן לכאו' מוכח בבית יוסף, שהרי בשו"ע ס"א מעתיק לשון הרמב"ם שמשמע ממנו שבשני מינים יכול לברור איזה שרוצה, כמבואר בביאור הלכה, ואפ"ה מביא בבית יוסף את הרא"ש שהמין שמשאיר נחשב פסולת, ולא מביא על זה שום חולק, וע"כ שלולי זה כלל לא היה איסור ברירה, ומ"מ אם זה לאלתר וביד מותר לברור איזה שרוצה.

והנה הביאור הלכה ס"א בד"ה "ובורר מין ממין אחר" ובד"ה "היו לפניו", לומד ברמב"ם שאף אם שניהם לאלתר בנפה וכברה או שניהם לאחר זמן, יש חיוב בורר, וע"כ שלמד שעצם ה"מיון" נחשב בורר, ולכאו' זה נגד הבנת הטור והבית יוסף ברא"ש שלמדו שכל מה שיש בורר זה רק אם יש "פסולת", והיינו שאם א"א להגדיר שאחד מהמינים אוכל ואחד פסולת אז לא שייך בורר כלל, וצ"ע.

דניאל רוח - בני ברק

ד

בירור פסולת מתוך אוכל כשהאוכל מרובה והפסולת גס

דברי הר"ן המובאים בב"י ריש סי' שי"ט צ"ב טובא, דכתב בדעת ב"ה דלמעוטי בטירחא עדיף (ונפק"מ לדידן ביו"ט), דאם האוכל מרובה והפסולת מועטת, והפסולת גס, בורר הפסולת מהאוכל, דלמעוטי בטירחא עדיף, ואם הפסולת מרובה והאוכל מועט, אף שהאוכל דק מהו דתימא למעוטי בטרחא עדיף, קמ"ל כיון דהפסולת מרובה אסור. וצ"ב טובא, דלכאו' העולה מדברי הטור והב"י דישנם ב' כללים, א. דברירת פסולת מאוכל הוי דרך ברירה, ואוכל מפסולת הוי שלא כדרך. ב. דכשבורר המועט מן המרובה (אף שבד"כ הוי דרך ברירה, דדרך הוא לברור המועט ולהניח המרובה), הוי מיעוטא בטירחה ועדיף (לענין יו"ט, וי"א וכ"ה בר"ן ובטור שאף לשבת), וא"כ מאי נפק"מ אם הפסולת מרובה או מועטת, דאם אמרינן שלמעוטי בטירחא עדיף, ואף שבורר הפסולת מהאוכל, וכמש"כ הר"ן שכשהפסולת מועטת והוא גס דבורר הפסולת, א"כ גם להיפך כשהפסולת מרובה והאוכל מועט אך הוא דק, דאיכא מיעוט בטירחא בברירת הפסולת, לכאו' צריך לברור הפסולת, ומאי אכפ"ל במה שמרובה מן האוכל, ונראה מדברי הר"ן שדרך הוא לברור המרובה מן המועט, והיא הסיבה לאסור כאן, וצ"ע.

משה בן ששון - בני ברק

ה

החילוק בין כברה לקנון

המשנ"ב בהקדמתו להלכות בורר כתב שאם בורר בכברה שהנקבים דקים והאוכל גס, הוי בורר אוכל מתוך פסולת. ומבואר שנחשב שבורר מה שבכברה, ולא מה שנופל ממנה לתוך הכלי. וצ"ב ש"בקנון" ביאר שמנענע הצינור שרחב מצד אחד והקטניות מתגלגלים, וע"כ שנחשב שבורר אוכל מתוך פסולת, דאל"ה היה חייב מק"ו מבורר ביד, וכמו שכתב בס"ק ט' לגבי לאחר זמן, וצ"ע שהרי כאן מבואר שנחשב שבורר מה שבכלי, וא"כ בקנון בורר הפסולת ולמה פטור.

ואולי לפי מה שכתב בביאור הלכה בסעיף ט' בחילוק בורר למרקד, שמרקד עושה פעולה גם בפסולת, משא"כ בבורר אולי אפשר להגיד שכברה שהכל זז נחשב שבורר מה שבכברה, אבל בקנון שהפסולת לא זז, וכל מה שמנענע זה שהאוכל יפול, אז הוי בורר אוכל, ועדיין צ"ע.

דניאל רוח - בני ברק

ו

בברירת גרעינים מהפרי לאלתר

בסי' שי"ט סעיף א' בעיקר דין בורר מבואר דהיכא דא"א להגיע לאוכל ללא הוצאת הפסולת מותר, וכמש"כ בביאוה"ל (ד"ה מן) לענין קילוף קלחים מעופשים, וכ"כ במשנ"ב סי' שכ"א ס"ק פ"ב. אמנם צ"ע, דכתב שם להתיר אף ליטול הגרעינים משזיפים לפני האוכל, וכן בתפוחים כל שהוא סמוך לסעודה, וכתב בשעה"צ דא"א בענין אחר. וצ"ע, דבשלמא קליפה א"א, אך גרעינים אמאי א"א לזורקם באכילה, ומ"ש מכל בורר פסולת מאוכל.

שמעון בן גיגי - רוממה

ז

חילוק שבין איסור בורר לשאר מלאכות בשוגג ובדיעבד

בסי' שי"ט סעיף א' בביה"ל ד"ה הבורר, כתב דבדיעבד יהיה הדין עפ"י הגר"א בסי' שי"ח דיהיה אפשר להקל בשאר מלאכות בשוגג בדיעבד, וכוונתו בפשטות לשיטת הגר"א שם דפוסק כר"מ, דבדיעבד בשוגג מותר מיד בשבת, אך המחבר שם חולק על הגר"א, ושם רק מביא דבדיעבד באיסור דרבנן יהיה מותר אפי' למחבר, וכמו"כ הביא שם שיטת החיי אדם שהאיסור דווקא במלאכות שמשנה את החפץ כמבשל, אך במלאכה כמו הוצאה יהיה מותר בשוגג מיד בשבת, ועפי"ז לכאו' בורר ג"כ דומה להוצאה, דבמציאות לא נשתנה הדבר, רק שהבדילו מהפסולת, והחיי אדם בעצמו מסיק דיש להחמיר בכל המלאכות, אך מה שכתב כאן שעפ"י הגר"א אפשר להקל בשאר מלאכות, זה אין מובן כ"כ, דשם הביא רק מהחיי אדם, וגם לא בכל שאר מלאכות חוץ מבישול, אלא במלאכות מסוימות שאינם משתנות וכדלעיל, ואפי' בזה מסיק דטוב להחמיר, א"כ צ"ב בכוונת דבריו, דמאי שנא שאר כל המלאכות מבישול, וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

ח

עבר על איסור בורר אם מותר לאוכלו

כתב הביאור הלכה סי' שי"ט ס"א ד"ה "הבורר אוכל מתוך פסולת", דלפי מה שכתב הגר"א לעיל אין להחמיר בשאר מלאכות בשוגג, עכ"ל.

ויש לעיין מה כוונתו ב"שאר מלאכות", דהרי לעיל בסימן שי"ח הביא החיי אדם שהיה לו צד שבמלאכה שלא נשתנה הדבר מכמות שהיה, מותר אם היה שוגג, הרי שם הסיק שיש להחמיר. ועוד, שהרי שם כתב שאפשר לסמוך על הגר"א שחולק על השו"ע ומתיר הנאה בכל מלאכה בשוגג, וא"כ לכאו' יש לעיין למה כאן הדגיש "שאר מלאכות". ואולי שם המשנ"ב הקיל רק "במקום הצורך", וכאן שאפשר לצרף את קולת החיי אדם אפשר להקל בשופי, וצ"ע.

דניאל רוח - בני ברק

ט

ברירת אוכל מאוכל

א. בביאוה"ל סי' שי"ט ס"ג ד"ה היו לפניו הביא ספק הפמ"ג בבורר מין א' מחבירו, ודעתו להניח שניהם אלאחר זמן, אי שייך בזה ברירה דהי אוכל והי פסולת, וכתב ע"ז הביאוה"ל דמלשון הרמב"ם נראה פשוט דמה שבורר מין אחד מחבירו וע"י זה הוא כל מין בפ"ע, זהו עצם המלאכה, וא"כ כ"ש בזה שלקח כל מין ומין ובררו לעצמו דחייב, יעו"ש. והנה הפמ"ג בספרו ראש יוסף תלה דבר זה במחלוקת תוס' ורמב"ם, וכתב שמדברי תוס' שכתבו "דבאוכל מתוך אוכל שייכא ברירה, שבורר אותו שאינו חפץ לאכול מתוך אותו שרוצה לאכול, דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ לאכול", משמע דדוקא בכה"ג שייכא ברירה, אבל לא משום דבורר מין ממין, וצ"ע דלא זכר הביאוה"ל כלל לדברי תוס'. (אמנם עיין מש"כ בזה בסמוך).

וצ"ע ג"כ דברי הפמ"ג כאן שר"ל גם אליבא דהשו"ע דנקט לשון הרמב"ם דמותר לברור מין ממין כשרוצה בשניהם לאחר זמן, ודלא כמש"כ בראש יוסף.

ב. צ"ע בטעמו של הפמ"ג הנ"ל, דאף אם חפץ בב' המינים בשוה (לאחר זמן), מ"מ הא כל מין הוי פסולת במה שמעורב עם חבירו, כיון דעכ"פ אין רוצה לאכלם יחד, ונתקן כל מין במה שבורר השני ממנו, ואמאי ל"ש בזה ברירה, ואף דנמצא כן בדברי תוס', י"ל דאזלי בזה לשיטתייהו, דמוכח מדבריהם (ע"ד ע"א ד"ה ולא ידענא) דאף לאחר זמן אין חייב אלא כשבורר פסולת ולא כשבורר אוכל, עיין ביאוה"ל ד"ה מתוך, אף שגם ע"י ברירת אוכל מתקן המאכל, ומשום הכי ס"ל דהיכא דחפץ בשני המינים בשוה דאין כאן פסולת ל"ש חיוב, אבל לדידן דאף בברירת אוכל מתחייב כשבורר לאחר זמן, מאי אכפת לן דאין כאן פסולת, הא סו"ס מתקן המאכל בברירתו, ולא בעינן דוקא שיברור מפסולת ממש.

אברהם ישעי' ברויאר
נוה יעקב

י

בקושית הישועות יעקב דבורר לא הוי מלאכה הצריכה לגופה

בביאוה"ל סי' שי"ט סעיף ג' ד"ה לאכול מיד וכו' הביא קו' הישוע"י אמאי כל בורר ל"ה מלאכה שא"צ לגופה, כיון שהוצאת הפסולת הרי היא כהוצאת המת לקוברו שהוא הצלתו מההפסד, ותי' דהכא שם האיסור הוא תיקון האוכל, ולכן דן לפטור בב' מיני אוכלים וכו', עי"ש. ולכאורה צ"ע בעיקר קושיתו, דלכאורה דוקא בהוצאה וכל כה"ג דיש לפעמים תכלית בעצם ההוצאה שרוצה שהחפץ יהיה במקום שמוציא אליו, וזהו שם המלאכה, ממילא שייך לומר מלאכה שאצל"ג כשרצונו שלא יהיה אצלו, והיה מעדיף שכלל לא יצטרך ההוצאה, וכן שאר המקרים, אך בורר אם היה גדר המלאכה עצם הוצאת הפסולת, וזהו המלאכה בעצמה, א"כ כל בורר פסולת הוי לצורך גופה של מלאכה (לפירש"י במלאכה שא"צ לגופה, וכ"ש לשי' תוס' דהוא ע"ד שהיה במשכן, דודאי לכאורה לא קשה).

שמעון בן גיגי - רוממה

יא

בענין ב' מינים באוכל א'

בסי' שי"ט סקט"ו דן המשנ"ב לענין מה נחשב ב' מינים, וכתב דאם מקצת האוכלים אינם טובים כל כך כמו האחרים, וכמו שנקדחו מכח הבישול וכו', הוי ב' מינים, ומדכתב 'כל כך' משמע דאכתי ראויים עכ"פ ע"י הדחק, ואעפ"כ הוי כב' מינים, ומשמע דהוי דאורייתא דומיא דכל הסעיף, וצ"ע מ"ש מתפוחים חמוצים ומתוקים שהחמוצים נאכלים ע"י הדחק, כתב בהמשך הסעיף דהוא רק דרבנן.

שמעון בן גיגי - רוממה

יב

ברירת טוב מטוב יותר

כתב המשנ"ב סי' שי"ט ס"ק ט"ו לגבי מש"כ הרמ"א שבמין א' אין ברירה, "אם לא שקצת מהם אינם טובים כ"כ כמו חתיכות האחרים", ומשמע שאע"פ ששניהם ראויים לאכילה לכתחילה, כיון דסוכ"ס אינם שווים בדרגתם יש בהם משום בורר. וצ"ע דלעיל סק"ז לגבי ברירת עלים טובים מן המעופשים כתב המשנ"ב שאם העלים המעופשים אינם ראויים כלל לאכילה חייב חטאת, ואם הם ראויים לאכילה ע"י הדחק הוה בורר מדרבנן, משמע שאם הם ראויים שלא ע"י הדחק, אע"פ שאינם טובים כ"כ כמו האחרים אין בזה כלל איסור, וצ"ע.

א. ד. - בני ברק

יג

היתר הוצאת העצמות מן הבשר

הביאור הלכה סי' שי"ט סעיף ד' ד"ה "מתוך אוכל" רוצה ללמד זכות על הקולפים העצמות מעל הבשר, בזה שהעצמות רכין וראויים לאכילה. ויש לעיין מה ההיתר בזה, דאין לומר שמותר בגלל שנחשב "מין אחד", שהרי בד"ה חייב כתב שעצמות ובשר נחשב שני מינים (ולא מסתבר לחלק דשם זה עצם שיש בו מוח שלא אוכלים את העצם עצמו, משא"כ כאן אוכלים העצם עצמו, שהרי שם נתן טעם שזה לא עדיף מצלי ומבושל שנחשב שני מינים, וא"כ גם כאן, שהרי משמע שאף אם אוכל העצמות זה לא בשעת אכילת הבשר אלא אח"כ, והוי כצלי ומבושל שזה שני מינים), וצ"ב.

ואולי כוונתו למה שכתב בסעיף ג' ד"ה "לאכל מידי", שבשני מינים שאין פסולת ממש, אם לוקח מין שלא חושב עליו כלל אז הוי כמתעסק ומותר. ועדיין יש לעיין בזה וצ"ע.

דניאל רוח - בני ברק

יד

בענין סינון יין מגיתו

גרסינן בשבת (קל"ט ע"ב) אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, אבל עכורין לא, מיתיבי רשב"ג אומר טורד אדם חבית של יין יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, תרגמה זעירי בין הגיתות שנו. ופירש רש"י בין הגיתות שנו, שכל היינות עכורין ושותין אותן בשמריהם, הלכך אין כאן תיקון דבלאו הכי משתתי. אבל הרמב"ם (בפ"ח הי"ד) כתב טעם אחר בזה וז"ל: וכן יין מגיתו כל זמן שהוא תוסס טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודרין, שעדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה יפה, וכל היין כגוף אחד הוא, ע"כ. וכתב הר"ן שכן מטין דברי הרי"ף שכתב בזה"ל: ואם היה בין הגיתות שעדיין היין תוסס וכו' (וכן העתיק הרא"ש, ולפי"ז ק"ק על הטור שכתב כפירש"י), והובא כ"ז בבית יוסף (סי' שי"ט).

ובשלחן ערוך (ס"י) כתב בזה"ל: ויין מגיתו כל זמן שהוא תוסס טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודר, ע"כ. והעתיק בזה (תחילת) לשון הרמב"ם הנ"ל (ועיין במשנ"ב ס"ק מ"ד, ודו"ק). ואע"פ שקיצר ולא הביא את המשך לשונו שכתב שכל היין כגוף אחד הוא, מכל מקום משמע דהכי סבירא ליה כפירושו ממש"כ כל זמן שהוא תוסס, שמלשון זו דייק הר"ן (שהביא בב"י) שדברי הרי"ף נוטין כפירוש הרמב"ם. והכי נמי מסתברא שמרן יפרש כהרמב"ם (והרי"ף) דלא כרש"י, כדרכו בכ"מ.

ומעתה יש לשאול על המשנ"ב שפירש (בס"ק מ"ג) בפשיטות את דברי השלחן ערוך כפירוש רש"י, ובביאוה"ל הוסיף להביא את פירוש הרמב"ם, ולמה לא עשה איפכא, שבמשנ"ב יפרש דברי השו"ע כפירוש הרמב"ם, ובביאוה"ל יביא את פירוש רש"י (ועיין בפמ"ג במש"ז אות ט' וי' שכתב נפ"מ בין הפירושים).

וזאת ידעתי כי יש כמה מקומות שהמשנ"ב פירש בדברי השו"ע דלא כדעת מרן המחבר גופיה אלא כדעת פוסקים אחרים, ופעמים אף בלא לציין זה במפורש, משום שכן הדין לדעתו (עפ"י מה שהעלו האחרונים), ורצה לסתום כן בפשיטות, ומ"מ כאן צריך טעם מה ראה לפרש דברי השו"ע כפירוש רש"י ולא כפירוש הרמב"ם.

יוסף משדיאן
רמת בית שמש

טו

בטעם הרמב"ם להחמיר בסודר ומשמרת

במשנ"ב סי' שי"ט ס"ק מ"א מסביר טעם שיטת הרמב"ם שמחמיר כ"כ בסודר ובמשמרת, וכותב וטעמו נראה כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ותמוה מאוד דהלא הב"י כתב בהדיא הטעמים דמשמרת אוסר משום דמצי דאתי לידי חיוב חטאת, ובסודרים גזרינן אטו משמרת, וצ"ע למה כתב המשנ"ב טעם אחר.

משה פילפ - בני ברק

טז

בדברי המשנ"ב בעירוי ע"י קיסמין

דמיירי ששם הקיסמין על הכלי שמערה בתוכו

במשנ"ב סי' שי"ט ס"ק נ"ה כתב דאם נתן קיסמין בפי הכלי שמערה בתוכו אפי' לאלתר אסור, דהוי כבורר בכלי, וכן כתב המג"א, אך תמוה קצת דהמשנ"ב הוסיף מילה אחת, דהיינו שכותב שהקיסמין שם בכלי שמערה בתוכו, והמג"א לא כתב זאת, ולאיזה ענין הוסיף זה המשנ"ב, וקשה לומר דבאופן שמניח הקיסמין בפי הכלי שמערה ממנו יהיה מותר, דמאי טעמא.

משה פילפ - בני ברק

יז

בענין בורר פסולת כשלוקח קצת מן האוכל עמו

במשנ"ב סימן שי"ט ס"ק נ"ה כתב שאם נתן קסמין בפי הכלי שמערה בתוכו כדי שיסתנן היטב, אסור אף לאלתר אם אינו מפסיק כשמתחילין הניצוצות לצאת, עכ"ל. ולכאורה מבואר מזה שהניצוצות היוצאים מהשמרים מעורבים בשמרים, ולכן הוא נותן קיסמין כדי לסננו, א"כ קשה למה צריך להפסיק כשמתחילין הניצוצות לצאת מבין השמרים, בשמברר לזמן מרובה (אם אין נותן קסמין), הלא כיון שיוצא גם קצת מן הפסולת ליכא איסור בורר [כמבואר בס"ק ס"ב].

ברוך צבי פדווא - בני ברק

יח

בגדר מלאכת הברירה להישוע"י

בביאוה"ל הביא דברי הישוע"י דבבורר פסולת מאוכל אין המלאכה נקראת על ברירת הפסולת אלא על תיקון האוכל, דאם היתה המלאכה נקראת על ברירת הפסולת היתה נחשבת משאצל"ג, ונר' דלפי"ז באוכל מאוכל דל"ש תיקון לא יתחייב אלא כשבורר המין שחפץ בו, דאל"ה הוי משאצל"ג, ומשמע מדבריו דבאופן זה נקראת המלאכה על ברירת המין שמוציא, כיון דל"ש שתקרא המלאכה על תיקון האוכל, וצ"ע דלפי"ז גדר המלאכה באוכל מפסולת ובאוכל מאוכל ל"ש זל"ז כלל.

אברהם ישעי' ברויאר - נוה יעקב

יט

בהיתר לשחק בשחמט בשבת

הנה מבואר ברמ"א בסימן של"ח ס"ה שמותר לשחק בשחמט בשבת, ושאין לחוש במשחק בו לאיסור השמעת קול. וצע"ג דהלא סדר המשחק בזה הוא שאחר שהחייל של אחד המשתתפים "אוכל" את החייל של המשחק שכנגדו, הרי שהחייל שכנגדו "נפסל" מלהמשיך ולהשתתף במשחק, ולפיכך מפנים אותו מן הלוח על מנת שלא יפריע את המהלך התקין של המשחק, וצ"ע אמאי אין בהסרת החייל שנפסל משום הוצאת פסולת מאוכל האסורה.

עוד צ"ע במשחק שכל מהותו היא מיון חפצים, האם הוא בכלל ברירה האסורה, או דנימא שכיון וכל ענין המיון כאן איננו בעל תכלית, אולי הוי דומיא דסינון חלמון מחלבון שהתבאר בבאוה"ל ד"ה היו שכיון שאין לו שימוש בעצם החלבון והחלמון לא חשיב ברירה, והכא נמי נימא שלא נחשב ברירה לצורך שימוש, ואולי שרי.

אחד מבני החבורה - קרית היובל

ייש"כ להרה"ג יהודה לוי שליט"א מכולל אליבא דהלכתא רמב"ש על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

מרפסן איגרי

מדור התשובות

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש ודורשות עיון ותשובה

ברכת יישר כח מרובה להגאון רבי נתן קופשיץ שליט"א ששם עינו הטובה ליישב תמיהות האברכים כיד ה' הטובה עליו.

ב

הנותן חתיכת עץ בתנור כדי שיתייבש

כתב המשנה ברורה בריש סי' שי"ח דהנותן חתיכת עץ בתנור כדי שיתייבש, וידוע שמתחלה הוא מתרפה ויוצא ממנו הלחלוחית, חייב משום מבשל. כללו של דבר, בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך [דמתחלה נתרפה - שעה"צ], הרי זה חייב משום מבשל, ועל כן יש ליזהר מאוד שלא להניח עצים לחים על התנור ליבשן אחר שקיעת החמה, דהוא חשש דאורייתא. ועוררני הגר"י סובר שליט"א לדון למה כתב דהוא חשש דאורייתא, ולא ודאי דאורייתא, האם כונתו בגלל ביהשמ"ש או טעמים אחרים.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: לפי המשנ"ב משום בישול המים גם על התנור מי אומר שהמים יגיעו ליס"ב.

י"ל דהוה רק חשש דאורייתא, דהריפוי של העץ הוה לו פסי"ר דלא ניחא ליה, דהוה רוצה רק היובש של אח"כ.

שמעון שיף - בני ברק

ג

בגדר מלאכת מבשל שמרפה דבר קשה

בסימן שי"ח בשעה"צ סק"ד מבואר שאין איסור מבשל אלא במרפה גוף קשה, וצ"ע הרי באפיה הוא אינו מרפה כלל, וכן בבישול מים אין הוא מרפה כלל. ושמא בתיקון אוכלים הוא בעצם בישול, לכן אין צורך לכללי בישול, רק בתולדות שאינם בישול בעצם אז בעינן למאפיינים של המלאכה.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ודאי כוונת הרמב"ם שכל שינוי הוי תולדה דמבשל גם באפי' מקשה דבר הרך וכן בביצה מקשה גוף הרך. ומה"ת דנימא שרק מרפה חייב גם בתולדה, והמשנ"ב לא נתכוין לזה רק באפשר, דבדבר שאינו מאכל כגון ממיס המתכת וכדו' בזה אין שייך תיקון רק בממיס דבר הרך.

ד

בדין הנאה ממעשה שבת בדבר שהוא מחלוקת

במשנ"ב סי' שי"ח סק"ב כתב דכל שיש ספק פלוגתא אם הוי בישול מותר ליהנות ממנו, דהוי ספק דרבנן, וצ"ע דהא הכא הוי דבר שיש לו מתירין [וכמו שכתב המשנ"ב לענין תערובת בהמשך הסעיף, כיון שמותר במוצ"ש], ובזה לא מקילים בספק דרבנן לקולא, וצ"ע.

יחזקאל אברוצקי - רוממה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בספיקא דדינא לא אמרינן דשיל"מ אסור, וכמדומה דכ"כ הפר"ח.

ה

בענין הנ"ל

במ"ב סימן שי"ח סק"ב כתב שכיון שאיסור מעשה שבת הוא רק מדרבנן שקנסוהו, ספק דרבנן לקולא. ודבריו צריכים ביאור, הלא אנן קיי"ל שבכל דבר שיש לו מתירים אין אומרים ספיקא דרבנן לקולא, וא"כ כיון שיהיה מותר לכולם במוצ"ש הו"ל דבר שיש לו מתירים כמבואר בסק"ה, ולמה נקיל בספיקו. ועיין בסימן שכ"ה ס"ק ל"ב דאין שייך בזה ספיקא דרבנן לקולא דהוי דבר שיש לו מתירין.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כנ"ל.

על קושיא זאת עיין בקובץ תשובות של הגרי"ש אלישיב זצ"ל ח"ב סי' כ"ד, שמתרץ שיש חילוק בין דבר שחכמים אסרו או גזרו, לבין דבר שחכמים החמירו בו רק משום קנס, דמעשה שבת של ישראל אינו אלא משום קנס אין להחמיר בספיקו, אפילו שיל"מ, משא"כ מעשה שעשה נכרי בשבת שאסור ליהנות מזה הוא מן הדין, כמבואר בסי' רע"ו סעי' א', אין להקל בו בדבר שיל"מ, אבל לענין מעשה ישראל שנתערב בדברים אחרים המשנ"ב מחמיר משום דשיל"מ. עוד ראיתי לתרץ ע"פ הפר"ח סי' תצ"ז סעי' ג' שבמקום שהספק הוא ספיקא דדינא, אין להחמיר בענין דרבנן בדבר שיל"מ, וכ"כ השאג"א סי' צ'.

שמעון שיף - בני ברק

הנה בזה נחלקו הבית מאיר והגרע"א, עיין ברע"א במערכה בעירובין שם אם בספיקא דדינא נמי מחמירים בדשיל"מ, וע"ע ברמ"א בשו"ת ס"ב, ולרמ"א ניחא. אמנם גם אי נימא כהבית מאיר, הביאו ליישב בשם הגריש"א זצ"ל דבקנס לא מחמרי' בספק דשיל"מ. אמנם יש להוסיף ע"ז דאין להק' ממש"כ במשנ"ב סק"ה להדיא דבקנס נמי אסרי' אם נתערב וכו', די"ל דלענין תערובת דהוה דין דדשיל"מ לא בטל ברוב, א"כ הוא לענין כל מידי דבעי ביטול, ואף דאיסורו משום קנס, ורק לענין דמחמרי' בדשיל"מ לענין ספק דרבנן דאי"ז קולא בספק, מ"מ בקנס לא קנסו כלל בספק.

שמעון בן גיגי - רוממה

ו

בטעם דאסור ליהנות ממעשה שבת

במשנ"ב סי' שי"ח סק"ה כתב בשם הט"ז דהא דמותר למוצ"ש מיד ולא כדי שיעשו, דדוקא בעכו"ם גזרי' שיאמר לו שיעשה בשבילו, משא"כ בישראל דהוי איסור דאורייתא וכו'. ולכאורה יל"ע, דבמשנ"ב בכ"מ (סי' שכ"ה ס"ק כ"ח ועוד) הביא בטעם דאסור ליהנות ממעשה שבת, את שי' רש"י דהוא כדי שלא יהנה ממלאכת שבת, ולטעם הרמב"ם הוא כדי שלא יעשה כן פעם נוספת. ובשלמא להרמב"ם א"ש חילוק הט"ז הנ"ל, דבגוי האיסור משום גזירה, ולכן אסור גם במוצ"ש דאכתי שייך הגזירה, משא"כ בישראל שעליו ל"ש לגזור, אלא דקנסי' על שבת, ולא במוצ"ש דליכא גזירה. אך לטעם דרש"י הרי כשם שאסור בגוי, כן יש לאסור מהאי טעמא בישראל שלא יהנה ממלאכת שבת, וא"כ כמו דאסרי' בגוי במוצ"ש משום שלא יהנה, ולכן בעי' כדי שיעשו, א"כ ה"ה בישראל דיאסר למוצ"ש, ובאמת שרש"י לש' אוסר גם בישראל בכדי שיעשו, כמבואר בחולין ט"ו ע"א, אך למאי דפסקי' כהרמב"ם דמותר למוצ"ש מיד, א"כ ע"כ דלא קי"ל כטעמא דרש"י, וא"כ יש להעיר שהביא המשנ"ב בכ"מ טעמא דרש"י.

שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: גם לפי טעם דנהנה ממעשה שבת, שייך גם חשש שמא יאמר לו, שהרחיבו את האיסור עד כדי שיעשה.

עיין ברא"ש ביצה פ"ג אות ב' דמתרץ לשיטת רש"י דלכן לא אסרו בישראל במוצ"ש בכדי שיעשו, דהיא מילתא דלא שכיחא ולא גזרו בה רבנן, וי"ל דגם המשנ"ב נקט כן דאפילו לרש"י דהטעם משום דקנסו לא ליהנות ממעשה שבת, אבל לא גזרו על מוצ"ש, דבישראל היא מילתא דלא שכיחא.

שמעון שיף - בני ברק

ז

בדין מעשה שבת באיסור דרבנן

בביאוה"ל סי' שי"ח סעי' א' ד"ה המבשל, הביא את שי' הגר"א דבאיסור דרבנן מקילים בשוגג שמותר מיד, ואפילו לשו"ע דפוסק כרבי יהודה, מ"מ בדרבנן מודה, והיינו מהסוגיא בגיטין, וכמבואר בגר"א דהכי נקט' שם בסוגיא דבדרבנן ר"י לא קניס שוגג אטו מזיד, וכן הוכיח ממש"כ הרמב"ם דהמטביל כלים בשבת בשוגג ישתמש בהם מיד וכו'. אמנם קצ"ע, דלכאורה אין להוכיח מהרמב"ם הנ"ל, דהא בגמ' בגיטין מבואר דאף לר"מ דבדרבנן קניס שוגג אטו מזיד, במעשר ומטביל לא קניס, ומשום דגברא לתקוני קבעי ואנן נקום ונקניסיה, וכצ"ל בשי' הפמ"ג גופיה דמודה לדין זה דמטביל כלים מותר להשתמש בהם, עי"ש בדבריו בסי' של"ט בזה, ועכצ"ל כטעם הנ"ל, ואע"פ דבגמ' מבואר כן לר"מ, לכאורה אפשר לומר כן גם לר"י, ובזה יתיישב הא דמקיל נמי במזיד דלא נאסר לעולם, דאי מטעם דהגר"א לא מיושב מאי טעמא מקילים גם במזיד, וכמו שנשאר הביאוה"ל בצ"ע. ועכ"פ צ"ע א"כ מה הראיה מהרמב"ם של מטביל וכו' לכל איסור דרבנן, וצ"ע. [ונשאר רק הראיה מהסוגיא דגיטין, ובאמת צ"ע על הפמ"ג שלא התייחס לזה לכאורה]. ומאידך לא הובא ברי"ף חילוק זה, ועיין בסוגיא דחולין ט"ו וברש"י ומהרש"א שם, ולפי"ז הוא מחלוקת הסוגיות בטעמא דר"מ, ולפי"ז יש ליישב דלא קי"ל כסוגיא דגיטין, וי"ל.

שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: לכאורה סוגיא בגיטין זה דיחוי, ולמסקנא סברי דר"מ ל"ג שוגג אטו מזיד גם בדרבנן כמש"כ הגר"א.

ט

דין "מחזי כמבשל" בלח בכלי שני

פסק השו"ע בסי' שי"ח ס"ד דיש בישול אחר בישול בלח שנצטנן, וכתב ע"ז במשנ"ב ס"ק כ"ג: ולערב אותו בתבשיל רותח בכלי שני יש להקל, עכ"ל. ומשמע דהיה מקום להחמיר בזה, ויש להבין אמאי, הא כ"ש אינו מבשל. ובפשטות יש לבאר דבא לאפוקי המשנ"ב שלא ניחוש לדין "מחזי כמבשל" דנאסר אף בכ"ש, כמבואר בס"ק ל"ד, וכן ביאר דבריו בשונה הלכות להגרח"ק, יעוי"ש. ולכאורה הביאור בזה, דכשמתערבים המים זב"ז אין בזה משום מחזי כמבשל, ועכ"פ חזינן דיש מקום להחמיר בזה. (וביותר מצאתי בספר מאור השבת סי' ה' הערה ט"ז דכתב בשם רבינו הגרי"ש אזוק"ל לאסור הדבר לדעת השו"ע, דס"ל דיש בישול אחר בישול בלח מדינא, וכן הביא שם דדקדק כן בציי"א מלשון הא"ר, עי"ש בכ"ד).

וצ"ע טובא בזה, דלכאורה הנידון מפורש להלן בשו"ע, דאיתא בסעיף י"ב: מותר לצוק מים חמים לתוך מים צונן או צונן לתוך חמין, והוא שלא יהיו בכ"ר, ופירש המשנ"ב שם בס"ק פ"א דזה משום דכ"ש אינו מבשל, וכן שנה הדבר במשנ"ב ס"ק פ"ו לענין קיתון של מים עי"ש, הרי דלית בית מיחוש בדבר, ואף לדעת השו"ע, ומדוע יש להחמיר בדבר, וצ"ע.

מרדכי ברגר - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: דברי המשנ"ב ס"ק כ"ג דל"ח לקלי הבישול בבישול אחר בישול, ובסי"ב ודאי במים פשיטא דל"א קלי הבישול, כמבואר בשעה"צ ס"ח.

י

בדין בישול אחר בישול על האש

במשנ"ב סי' שי"ח ס"ק ל"ג כתב שלא ליתן דבר יבש לכ"ר שעומד על גבי האש, ובשעה"צ סקמ"ו ציין לאליה רבה, מפני דיש מחמירין דעל האש יש בישול אחר בישול, ע"כ.

לכאורה כתב זאת הא"ר באות מ', אך שם מיירי מדין מגיס, דבמגיס ע"ג האש יש הסוברים דיש בישול אחר בישול, אך בלא הגסה אין סברא זו, וצל"ע מה כוונת המשנ"ב כאן. [ונ"מ לחמם ע"ג "בלעך" או ע"ג פלטה, לסוברים דאין בזה חשש חזרה].

שלמה בר כוכבא - תל ציון

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עיין בהערות על המשנ"ב בגליון זה.

י"ל דגם בזה כוונתו משום מגיס כדעת הכלבו, דבאופן שמערה את הדבר היבש בתוך הלח בחזקה הגורמת לעירוב התבשיל יש בו משום מגיס, הואיל והיא מונחת ע"ג האש, כמו שכתבו האחרונים שאם קדרה מונחת ע"ג הכירה, יש להזהר שלא לערות את המים מהמיחם לתוך התבשיל

בשפיכה חזקה הגורמת לעירוב התבשיל, לחוש לדעת הכלבו משום מגיס.
שמעון שיף - בני ברק

י"א
בדין נתינה בתחילה לכ"ר העומד ע"ג האש
כתב המשנ"ב בסי' שי"ח ס"ק ל"ג בדין אין בישול אחר בישול בדבר יבש, וז"ל: אבל לא יתנו לכ"ר שעומד ע"ג האש, ע"כ. וכתב ע"ז בשעה"צ ס"ק מ"ו: א"ר, מפני דיש מחמירין דעל האש יש בישול אחר בישול. ועוד, דיש בזה משום חשש חזרה, וכדלעיל בסי' רנ"ג במ"א ס"ק ל"ז, עכ"ל. ויש לתמוה טובא בכ"ז, חדא, מדוע הביא ממרחק לחמו מקור לדין זה מהא"ר, הא להדיא פסק כן הרמ"א בנידון זה דאין בישול אחר בישול בסעיף ט"ז, דאין ליתן על האש או על הכירה. ועוד, הא איסור נתינה בתחילה ע"ג הכירה פשוט הוא בסי' רנ"ג, משום מיחזי כמבשל או משום שמא יחתה, וכדכתב המשנ"ב גופיה להלן ע"ד הרמ"א הנ"ל בסט"ו, עי"ש, ואמאי כתב זה בתורת "ועוד", והביא כמקור לזה את חידושו של המ"א בסי' רנ"ג (דהוא איננו מוסכם כמבואר שם בביאוה"ל ד"ה ובלבד, ע"ש). ובעיקר דברי הא"ר דיש חשש בישול אחר בישול על האש בדבר יבש, צ"ע מקורו וטעמו, דקי"ל בפשיטות בסימן זה דבדבר יבש אין בישול אחר בישול כלל, ובשעה"צ להלן ס"ק צ"ה לענין נתינה בתחילה בכ"ר העומד על האש, הביא בשם הא"ר גופיה דיש לאסור מטעם נראה כמבשל, ולא משום איסור דאורייתא של בישול אחר בישול, וצ"ע בכ"ז.
מרדכי ברגר - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כנ"ל.

הכא קמ"ל דאפילו לתוך כלי ראשון שע"ג האש, ולא ע"ג הכירה או האש שבזה הוא עיקר איסור חזרה, ולכן הוא לא טעם גמור דאי"ז פשוט כלל ששייך בזה חזרה, וכמו שע"ג הכלי דל"ש חזרה כמבואר בסי' רנ"ג סעי' ה'.
שמעון בן גיגי - רוממה

י"ב
בדין אם חיישינן דמשקין מתבשלים בכ"ש
בשעה"צ סי' שי"ח ס"ק ס"ח כתב שמים ושמן אינם מתבשלים בכלי שני, וקשה שהרי גם לענין שאר משקים מבואר בסעיף י"ג שגם אינם מתבשלים בכלי שני, וצ"ע מה שנקט המשנ"ב מים ושמן.
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: באמת בטור אינא רק מים ושמן, דאולי המשנ"ב מיירי לגבי שאר משקין דאיתא בשו"ע, ועיין בהערות על המשנ"ב בגליון זה מיירי במבושל ונצטנן, ודוחק.

הנה בשו"ע (סי"ג) לא מבואר כן אלא במשקין שמונחין בתוך כלי, אבל אפשר דאם אינם מונחים בכלי אסור.
אברהם ישעיהו נגר - בני ברק

י"ג
בהא דאסור ליתן תה בכ"ש
כתב המשנ"ב בסי' שי"ח ס"ק ס"ה שבכלי שני מותר לתת תבלין, והיינו אף שבס"ק ל"ד מבואר שכל דבר שלא בא בחמין בער"ש אסור ליתנו בשבת משום שהוא מיחזי כמבשל, מ"מ כאן מותר כיון שהוא אינו עיקר הדבר והוא רק טפל לו, כמו שביאר לעיל ס"ק ל"ד שהטעם כיון שהוא עשוי למתק הקדירה. ואילו לענין עלי תה מבואר לקמן ס"ק ל"ט שאסור לשרותו בכלי שני, אם לא בחמין מער"ש.
חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בעלי תה ודאי חיישינן לקלי הבישול כמו קוליס האספנין.

עיין חזו"א סי' ל"ז ס"ק י"ג שכ"כ דמאכל שאינם מתרככים בבישול חייב עליהם, מפני שעצם חימומם ותיקונם לאוכלם זהו בישולם.
שמעון שיף - בני ברק

בעלי תה החשש הוא מדין קלי הבישול, ואף דתבלין אינו מקלי הבישול, אין לנו אלא תבלינים שהיו בזמן חז"ל, וכמו שכתב הקצות השולחן סי' קכ"ד סקי"ד ועוד דלא דמי לתבלין, דהכא הוא עיקר הטעם.
אברהם ישעיהו נגר - בני ברק

לכאורה הא דמותר תבלין הוא דומיא דמלח שמתערב ונימוח, ובזה ל"ש מחזי כמבשל, משא"כ בעלי תה.
שמעון בן גיגי - רוממה

י"ד
בדין בישול אחר בישול במלח ובסוכר
כתב המשנ"ב בסי' שי"ח ס"ק ע"א: וה"מ במלח שחופרין, אבל מלח שעושין ממים שמבשלין אותו אין בו משום בישול לכר"ע, דאין בישול אחר בישול וכו', ויש שמפקפקין בזה, וטוב ליזהר מכלי ראשון לכתחילה, עכ"ל. וכתב במחה"ש דהטעם להחמיר בזה הוא משום דנימוח המלח ונעשה לח, ויש בישול אחר בישול בלח, עי"ש. ויש להקשות לפי"ז, דהא זהו נידון השו"ע בסעיף ט"ז לענין אינפאנדה כביאור המ"א התם, ופסק שם המשנ"ב בפשיטות להקל בזה, ומדוע הכא הצריך להחמיר לכתחילה, וכתבו בספר ארח"ש (פ"א הערה נ"ה) דשאני הכא דמיד נימוח המלח במשקה ונעשה דבר לח, משא"כ בשומן קרוש דאי"ז לאלתר, וכן הובא במשנ"ב מהדו' "דרשו" בשם הגרנ"ק, עי"ש. ויש להקשות ע"ז, דבשעה"צ ס"ק צ"ו כתב דלא החמיר בכ"ש משום דהמרדכי דאסר לא קאי על מלח שלנו, עי"ש, ומשמע דאי היה מיירי במלח דידן היה אוסר המשנ"ב אף בכ"ש, ואי נימא כהנ"ל הא פסק המשנ"ב בס"ק כ"ג דאין בלח שנצטנן איסור בכ"ש, וא"כ ק"ו הדבר דבדבר הנעשה לח לאלתר אין להחמיר בכ"ש, והדק"ל מדוע החמיר במלח והקיל בשומן, וצ"ע.
מרדכי ברגר - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: מה שיש מקום להחמיר במלח יותר, משום דבגמ' איכא מ"ד שמלח מתבשל בכ"ש, והוא לא משום שאין אנו בקיאין.

גם במלח בכלי ראשון לא אסר המשנ"ב אלא כתב דטוב להחמיר, ובכלי שני אין צורך כלל להחמיר. ואילו המרדכי היה קאי אף על המלח שלנו, היה כותב אף בכלי שני דטוב להחמיר, וכמבואר במשנ"ב (סקכ"ג) דמלח שנצטנן בכלי שני "יש להקל", משמע דיש מקום להחמיר.
אברהם ישעיהו נגר - בני ברק

ט"ו
בדין נתינת כלי צונן לתוך כלי עם מים חמים
בשו"ע סי' שי"ח סעי' י"ג כתב דמותר ליתן קיתון של מים בכלי שני שיש בו מים חמין וכו', וצ"ע לכאורה דאע"פ דאין בזה משום בישול, דכלי שני לא מבשל, מ"מ הא לשו"ע לשי' בסי' רנ"ח סעי' א' דאסור הטמנה במקצת, א"כ יאסר מדין הטמנה בדבר המוסיף הבל, וכ"ש הכא דאיירי בשבת גופיה, דהא גם במשקין מצינו הטמנה כמבואר בשבת ל"ח לענין מעשה דאנשי טבריה דגם בחמי טבריה הוי הטמנה, ואף את"ל דכיון דנתקרר והולך ל"ה מוסיף הבל [כמבואר בר"ן בפרק כירה], מ"מ לא גרע לכאורה מאין מוסיף הבל, ואי נימא דבאין מוסיף הבל מותר הטמנה במקצת, א"ש, אך משמעות המשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק ס"ט לא כן, וכ"כ בכמה פוסקים, וא"כ צ"ע וכנ"ל.
שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: החזו"א הביא ראי' מזה דלא מקרי הטמנה במים, והטמנה דאנשי טבריא שאני ואכ"מ, ולפי דברי המשנ"ב צ"ל דעכ"פ אם לא כולו לא הוי צורת הטמנה.

עיין בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ז) שמחלק שדווקא בדבר המוסיף הבל שהטמנה בה אסור משום חשש חיתוי, בזה חייש השו"ע גם בהטמנה במקצת, משא"כ בדבר שאינו מוסיף הבל, שטעם הגזירה הוא שמא ימצא שהקדירה צוננת וירתיחנה, א"כ דווקא בטומן כולה יש לחשוש כך, משא"כ בקיתון של מים צוננין בתוך כ"ש של מים חמין שהיא הטמנה באינו מוסיף הבל, שהרי הכלי עם המים מתקררת, והולך בזה הדין שהטמנה במקצת אינה נחשבת הטמנה לדעת השו"ע, ע"כ.
שמעון שיף - בני ברק

יעויין חזו"א סי' ל"ז ס"ק ל"ב שהוכיח דאין הטמנה באוכל בתוך אוכל, והיינו דחמי טבריה לכאורה אי"ז אוכלין (דאי"ז ראוי למאכל), יעו"ש.
שמעון בן גיגי - רוממה

ט"ז
פס"ר בבישול כלי עופרת
כתב המשנ"ב סי' שי"ח ס"ק צ"א "ומ"מ מותר ליתן אלונטית וכלי עופרת סמוך לאש לחממו, אף אם הוא קרוב כ"כ עד שיוכל הכלי להיות ניתך שם או לשרוף האלונטית, דכיון דלא ניחא ליה בהכי הוי דבר שאין מתכוון", עכ"ל. ומשמע דר"ל שגם אם ישכח ויגיע הכלי לידי בישול לא יעבור איסור, כיון דהוה דבר שאינו מתכוון ואינו פס"ר, דהא דעתו ליטלו לפני שיתבשל, ואינו פס"ר שישכח ויתבשל.
וצע"ג אמאי חשיב ליה לאינו פס"ר, הרי מעשה הנחת הקדרה על האש מצד עצמו ודאי בכוחו לבשל את הקדרה, והוה פס"ר שיתבשל, ורק בגלל שמתכנן לעשות מעשה לבטל את הבישול לכן אינו ודאי שיתבשל, וכיון שכך יש לנו לילך אחר עיקר המעשה שהוא פס"ר.
ועוד, דאם באמת חשיב לאו פס"ר, היה לנו להתיר מהאי טעמא בכל אוכלין להניחן סמוך לאש, דודאי לאו ברשיעי עסקינן שמכוין שיתבשלו אלא רק להפיג צינתם, ואמאי אסרו חכמים.
ואולי י"ל דלעולם אין כוונת המשנ"ב להתיר מצד אינו מתכוין ולא פס"ר, אלא מצד פס"ר דלא ניח"ל שאינו אסור אלא מדרבנן, וכדלק' סי' ש"כ ס"ק נ"ג, וכיון שגם אם ישכח לא יהיה אלא איסור דרבנן לא גזרו בזה [ועוד טעם עיי"ש].
א. ד. - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: לגבי כלי ואלונטית הוא גם מקלקל, ולא תמיד יבא לידי התכה אפי' ישכח.

כוונת המשנ"ב דהוי דבר שאינו מתכוין וגם הוא מקלקל, ובכה"ג אין איסור כלל, וכמו שכתב בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד (סי' ע"ו ד"ה אך אולי) דבהתכת מתכות כל שאינו משביח הדבר אין בו איסור כלל, עיי"ש.
אברהם ישעיהו נגר - בני ברק

י"ז
בהוראת המשנ"ב למעשה בדין בישול אחר בישול בלח
נחלקו השו"ע והרמ"א בדין בישול אחר בישול בלח, דהשו"ע סי' שי"ח סט"ו ס"ל דיש בישול אחר בישול כשנצטנן לפחות מיס"ב, והרמ"א היקל כל זמן שלא נצטנן לגמרי, ובמשנ"ב בס"ק כ"ד נראה דסמך לכתחילה להקל ע"ד הרמ"א, עי"ש, וכן נראה ממש"כ בס"ק מ"ט להתיר עפ"י הרמ"א בלא נצטנן לגמרי, וביותר כתב להדיא בס"ק צ"ט דהמנהג להקל בזה כהרמ"א, עי"ש. וצ"ע, דבסימן רנ"ג ס"ק פ"ד לענין עירוי מים חמים לתבשיל, דתלה זה בפלוגתא הנ"ל, סיים דבריו וז"ל: ומ"מ משמע ממ"א במסקנתו דאף שאין למחות ביד הנוהגים להקל, טוב יותר לנהוג שלא לערות הרותחין מן הכ"ר לקערה על מה שבתוכו כ"א בכף, עכ"ל. הרי דחשש לכתחילה לנהוג כדברי השו"ע, ודלא כדמשמע בכל דבריו בסי' שי"ח, ונפק"מ טובא למעשה, וצ"ע בזה.
מרדכי ברגר - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: צ"ע, ואולי בסי' רנ"ג חשש שיהי' נצטנן לגמרי.

מקור הלכה

הרה"ג יוסף משדי שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק, ומו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

סימן שי"ט - הלכות בורר
הקדמה א'

א. יבואר איסור "בורר" וחיובו מן התורה:
א]. בורר הוא אחד מל"ט אבות מלאכות האסורות בשבת, והעובר על זה בשוגג חייב חטאת, ובמזיד חייב מיתה (וישנם אופנים שאסור רק מדרבנן, ויש אופנים שמותר לכתחילה, וכמו שיבואר להלן), ובעוונותינו הרבים הרבה אנשים נכשלים באיסור בורר[1], ועל כן יש ללמוד את ההלכות היטב בכל פרטיהן[2].
ב]. מן התורה יש איסור בורר רק באחד משלשה אופנים: א) אם בורר פסולת מן האוכל, ובזה חייב אפילו אם בורר בידו ודעתו לאכול מיד. ב) אם הוא בורר בכלי שהדרך לברור בה, כגון בנפה ובכברה. ואם הוא בכלי שאין דרך לברור בו, הרי זה אסור מדרבנן. ובאופנים אלו אסור אפילו ברר אוכל מפסולת ודעתו לאכול מיד. ג) אם הוא בורר כדי לאוכלו לאחר זמן, ה"ז חייב, ואפילו אם בורר אוכל מתוך פסולת ובידו[3] [ומן התורה אינו חייב אלא אם כן ברר

---

1. מתוך דברי המשנה ברורה בהקדמתו לסימן שי"ט, וע"ע בהקדמת המשנ"ב להל' שבת שכתב "שבאיסור בורר מצוי מאד להכשל מפני חסרון ידיעה", ע"כ. וע"ע שם דוגמאות לזה. וכבר עוררו הספרים שמלאכת בורר היא מן הקשות שבל"ט מלאכות, ויש בהם פרטים וחילוקים רבים, וכמו שכתב בספר הזכרונות ועוד. וכמו"כ הם מצויים מאד, וכל אדם נפגש בהם הרבה מידי שבת בשבתו, ועל כן חייב כל אדם ללמוד הלכותיהן היטב, וזה מלבד האזהרה שהזהירונו רבותינו ללמוד הלכות שבת בכלל, וכמבואר בהקדמת המשנ"ב להלכות שבת.
ומאד יש להזהר שלא להקל ראש בהלכות אלו, שכמעט כל הפרטים בהם הם נוגעים באיסור דאורייתא של בורר, ובפרט שהרבה דברים מהם נתונים לשיקול דעת, ולא שייך ליתן בהם כללים מוגדרים (וכגון בהגדרת "תערובת" שהוא תלוי לפי הענין באשר הוא, ולפי מראית העין אם נראה כתערובת או לא, וכן ברירה בסמוך לסעודה שי"א שתלוי לפי הרגשת הסעודה, וכן אם הוא רוצה או צריך לאכול לאלתר). ומה גם שהלכות אלו מסורות לכל, וגם לנשים ועמי הארץ, וכמו"כ בקל אפשר להכשל בהם (עי' שביתת השבת ס"ג), ועל כן צריך לדעת היטב ההלכות בשורשן.

2. עיין בהערה הקודמת, וראיתי משם הגר"י סלנטר באגרתו שכתב בזה"ל: שהיסוד העיקרי והעמוד הנכון להכין עצמו לשמירה מן העבירות, הוא רק הלימוד הרב בהלכה זו הנוגעת לעבירה זו, ובפרט בעיון הדק היטב, עכ"ל. וכך שמעתי מגדולים שליט"א אודות תיקון תשובה לאדם שנכשל באיזה עבירה, שיקבל על עצמו ללמוד ההלכות של אותו ענין, וכן כתבו בספרי האחרונים בכ"מ. (ועיין באבות דרבי נתן ופוק חזי מה שכתב המשנ"ב (להלן סקי"א) בשם שלטי הגיבורים, שנהג להכין סלט בצלים בחומץ מערב שבת, כיון שקשה להזהר בעניני הברירה בזה, ע"כ. והביא שם שהמחמיר בזה תע"ב (א"ר). ומה נענה אנן אבתרייהו. וע"ע גם בכה"ח (אות כ"ז) בשם ספר הזכרונות להניח כל מין בנפרד וכו', עיי"ש. (וכיוצ"ב מצאנו בכ"ד שמחמת ריבוי הפרטים נהגו לעשות הכל מערב שבת, וכגון בענין פתיחת קופסאות וארי"זות ובקבוקים למיניהם, או בהל' בישול, כמו שהבאנו בסי' שי"ח שמחמירים בכ"ד ליתן הכל בכלי שלישי וכדו'). אלא שאי אפשר להמלט מזה גם בשבת עצמה, שהוא מצוי מאד תדיר, וכמו שהערנו להלן בפרק ו' בסוף הלכה רביעית בהערה שם, כיעוין, ולכן יש להזהר ככל הנ"ל.

3. משנ"ב בהקדמתו שם. ולהלן יבוארו בעזה"י פרטים אלו ומקורותיהן. [ובגדר ההיתרים הנ"ל מבואר בפו' דחשיב דרך אכילה, וכה"ג כתב הרמב"ן לגבי היתר אוכל מתוך פסולת, שבמתעסק באוכל הוי דרך אכילה, אולם ברמב"ם משמע שאינו בכלל בורר כלל. (וכעי"ז מצאנו סברא בר"ן סופי"ד גבי דש). וע"ע באג"ט. ואמנם י"ל"ד בזה מדברי השבלי הלקט שהובא בב"י בסי' שכ"א לענין טחינה בשיניי, שכתב שם שמותר בשינוי גמור, כמו בורר שבקנון ותמחוי פטור, וביד שהוא שינוי גמור מותר, עיי"ש. ועפי"ז למדנו מזה בסוחט להלן במציצה. ועוד הזכירו מזה הפו' בכ"מ, ולפיה"א סוף פרק כ"ט: מי שיש בידו הלכות וי"ש זה גיבור מזוין וכו'. והדבר ידוע לכל שלימוד ההלכה כראוי מביא לירא שמים, וגדולי הדורות אמרו שלימוד הב"י בפרט מביא לי"ש, ואכמ"ל). ובכלל כבר ידוע מדברי הגר"א שהתיקון הגדול הוא בלימוד תורה. וכן הרמח"ל כתב שהתורה הוא ראש לכל התיקונים. וכבר מבואר כן במדרש ויקרא רבה (פכ"ה) עבר עבירה, מה יעשה ויחזיה, אם היה רגיל לקרוא דף אחד יקרא שתיים וכו', עיי"ש. וע"ע כיוצ"ב במשנ"ב (סו"ס תרט"ו) בשם המדרש תנחומא. [וע"ע בשעה"צ שם שיהיה תורה עם חסד].

בשיעור גרוגרת[4], ומכל מקום אסור לברור גם אם אין שיעור גרוגרת, שחצי שיעור אסור מן התורה, ואפילו כשבורר בשינוי, כגון בכלי שאין דרך לברור בו, גם כן אסור[5]. ובקיצור: כדי שיהיה מותר לברור הוא רק באופנים הבאים, א) שיברור אוכל מן הפסולת, ולא להיפך. ב) שיברור ביד ולא בכלי. ג) שיהיה דעתו לאכול מיד, והטעם בזה מפני שבאופנים אלו הרי זה דרך אכילה, ואינו דרך ברירה, ולכן מותר[6]. [וכל תנאי יבואר במקומו].

ג). ואין חילוק בכל זה, בין אם בורר לעצמו, או שבורר גם לאחרים, ולכן במקום שהותר לו לברור לפי התנאים הנזכרים, מותר לעשות כן גם לצורך אחר[7], ואפילו אם אינו נהנה מזה כלל[8], ואפילו לצורך הבהמה מותר[9]. אמנם, כשבורר לצורך הבהמה, יש להזהר להוציא את הפסולת מתוך האוכל, שהרי דעתו להאכילה את הפסולת, והרי זה נחשב כמו אוכל מתוך הפסולת[10]. וראוי לעשות כן בצנעא, כדי שלא יחשבו שהוא בורר פסולת מן האוכל, ואם ניכר שהוא לצורך הבהמה, אין חשש כלל[11], ועיין בהערה[12]. וכן מותר לברור קיסם שנפל בתוך המאכל, כדי לחצוץ בו שיניו, כיון שכעת הקיסם נחשב לו כאוכל, וכן כל דבר שהוא רוצה להשתמש בו באיזה אופן, הרי הוא נחשב לו כאוכל, ומותר[13].

ד]. גם במלאכת בורר, אין חיוב מן התורה אלא כשנעשה ככל תנאי מלאכות שבת[14].

וכן באופן שנעשה בשינוי, ה"ז פטור אבל אסור מדרבנן, וכגון שבירר במרפקו וכלאחר יד, וכיוצא[15]. אמנם אם בירר בקנון ותמחוי, אע"פ שהם כלים שאינם מיוחדים לברירה, מ"מ אם בירר בהם פסולת מאוכל אפילו לאלתר חייב[16]. ואיסור אמירה לגוי אסור במלאכת "בורר", כמו בכל המלאכות, שבברירה דאורייתא אסור בכל אופן, ובברירה דרבנן, כגון באוכל הנאכל ע"י הדחק, מותר במקום מצוה או צורך גדול כדין שבות דשבות, שנתבאר בסימן ש"ז.

ה]. העובר על זה ובירר בשבת באיסור, דינו כעושה מלאכה בשבת, שאסור לו ליהנות מן המלאכה, כפי הפרטים שנתבארו לעיל בסימן שי"ח סעיף א', בין לענין מזיד ובין לענין שוגג[17], ויש מקילים באיסור בורר, שאין לאוסרו בדיעבד, ולמעשה יש להחמיר, אמנם אם זה היה בשוגג יש מקום להקל[18].

ובכל אופן אם חזר ועירב את הפסולת עם האוכל, לא נתקן האיסור בזה[19]. ויש אומרים שאסור גם האוכל עצמו, אע"פ שהוא חזר ונתערב ואינו נהנה מזה, אמנם יש חולקים ומתירים את האוכל. וכן עיקר, שאם חזר ועירב את האוכל בפסולת, מותר לאכול את האוכל, כשיוציא אותו שנית בהיתר ולא באיסור[20].

[ולהלן בסעיף א' יבואר שדין בורר תלוי בדעתו של האדם בעת הברירה, ולכן אם בורר על דעת לאכול מיד ונשתייר לו, אין בזה איסור, ולהלן בסעיף ד' יבואר דין הטועה ונטל פסולת מן האוכל, אם יש בזה איסור].

הקדמה ב'

ב. יבואר גדרי מלאכת "בורר" ומהותו:

א]. איסור בורר שייך בכל שני דברים המעורבים זה בזה, בין שמין האחד הוא אוכל, והשני פסולת גמור, ובין כשהם שני מיני אוכלים, והוא חפץ במין מסוים, אם כן אותו המין שחפץ בו נקרא אוכל והשני פסולת[21], וכן אם הם שני סוגי כלים או שני סוגי בגדים וכל כיוצא בזה, והוא רוצה בסוג מסוים, אסור לו לברור אלא בתנאים הנזכרים של ברירה[22], ומה שחפץ בו נחשב כאוכל, והשני כפסולת [ולצורך הבנת הענין: כל דבר שהוא רוצה בו נקרא בשם

צ"ע בזה, דהא י"ל דזה פליג על שאר הפו' שהתירו שם מצד דרך אכילה וכו', ואינו גדר שינוי כלל, ואכמ"ל].

ובאמת שיש קצת ראשונים שחולקים בתנאים אלו, אולם דעת רוב ככל הראשונים וכן הפו' האחרונים כפי האמור. והזכרנו מזה להלן בפתיחה (שאחרי ההקדמות) בהערות שם.

4. רמב"ם (פ"ח ה"א והי"ג) לגבי מלאכת זורה בורר ומרקד. ובמק"א נתבאר דין חצי שיעור במלאכות שבת שאסור מדאו', ואין להקל כלל.

ועיין במנח"ח (במוסה"ש סוף מלאכת זורה) שנסתפק אם צריך שהאוכל לבסוף יהיה כשיעור גרוגרת ואז חייב, או גם כשנטל מתחילה פסולת ואוכל בשיעור זה (וע"ע בדבריו להלן בהל' בורר והל' מרקד מש"כ בזה). ועי' בהגהות הנד"מ שהעירו דמהירושלמי מוכח שגם כשנטל מתחילה שיעור גרוגרת הרי הוא בכלל זה. וכ"כ בהדיא בישועות יעקב סק"א. אולם יש דוחים הראיה מן הירושלמי דיש לפרש שנטל מתחילה אוכל, ולא דיברו על הפסולת שעימו, וקצת דוחק, ומ"מ מהמנח"ח הנ"ל משמע שצריך שיהא כגרוגרת לאחר שבירר, וכ"כ הפמ"ג במש"ז סקי"ג. [ולמעשה אין נפ"מ בזה, שהרי חצי שיעור אסור מן התורה, ואסור גם במשהו]. ועיין בכה"ח (אות ל"ט) שבורר עצים שיעורו הוא כדי לבשל בו כגרוגרת, ובורר כלים או בגדים שיעורו הוא בכל שהוא, והיינו מפני שראוי למלאכתו [וכמבואר במס' שבת בכ"ד שבכה"ג הוי שיעור המחייב לענין הוצאה, וה"ה לגבי איסור בורר ששיעורו נלמד כשיעור בהוצאה], ומה שהזכרנו שיעור כגרוגרת היינו לגבי מאכל אדם.

5. כן כתב הפרי מגדים גבי קנון ותמחוי (שאיסורם מדרבנן) שאסור לברור אפילו חצי שיעור גרוגרת, גזירה אטו חצי שיעור בנפה וכברה דיש בזה אסור תורה, שהרי ח"ש אסור מן התורה. (והיינו שלכן אינו כגזירה לגזירה). והובאו דבריו בביה"ל כאן (סעיף א') ד"ה בקנון ובכה"ח (אות ה'). ואמנם במקומו הבאנו שי"א שחצי שיעור במלאכות שבת הוא רק מדרבנן, אולם הסכמת רוב ככל הפו' שהוא מן התורה גם בשבת, וכן עיקר (ויעוין עוד בדברינו להלן ר"ס שכ"א). ולכן שפיר שייך לגזור חצי שיעור גם בקנון ותמחוי, ולא הוי גזירה לגזירה, ודו"ק.

6. כדרך שהבאנו בהערה שלישית.

7. כן כתב הרמ"א (בסעיף א') שכאשר בורר לאלתר (נ"ב. וה"ה בשאר תנאי ההיתר), ה"ז מותר אפילו אם אחרים אוכלים עימו. (ועיין משנ"ב סק"ו). ויעוין בכה"ח (אות י"ד) משם הברכ"י שכתב שהגם שהשו"ע לא הזכיר פרט זה, מ"מ נראה שכל הפו' מודים בזה, ולא כתבוהו מפני שהוא פשוט. [ודבר זה פשוט ומבואר בהדיא בתוס' בשבת (דף עד.) כיעוי"ש (ואמנם רש"י לא פירש כן, אולם אין זה משום שחולק ע"ד תוס'). וכן מוכח בגמ' בביצה (דף יג:) ועוד]. וע"ע בביה"ל (רס"ג ד"ה ומניח) בורר לעצמו ולאחרים, ושם ענינו בב' מיני אוכלין, ועמש"ש.

8. משנ"ב (סק"ו) שלאו דווקא כתב הרמ"א שאחרים אוכלים עימו, וציין שכ"כ הברכ"י, דמוכח כן מהתוס' והד"מ, ע"כ. ואמנם ראיתי בכה"ח (אות י"ג) שהביא דברי הברכ"י, ושוב הוסיף משם השש"א שכתב שדבר זה לא נפיק מפלוגתא, די"א שבעינן גם כן שיאכל עמהם, וסיים הכה"ח שע"כ נראה דיש להחמיר ולאכול מאותו דבר שמברר לצורך אחרים, עכ"ד. ואכן כבר נחלקו בזה בשו"ת מהריט"ץ (סימן כ"ב), שמהר"י אבולעפיה כתב שלרש"י מוכח שאסור, אבל המהריט"ץ השיב על דבריו שגם רש"י מודה לתוס' בזה, וכבר הובאו דבריהם בברכ"י, עי"ש. וכן הוכיחו האחרונים להתיר ע"פ המבואר בתוספתא (פי"ז דשבת הכ"א) דמותר לברור לצורך בהמתו, וכן התיר הרשב"א ח"ד (סימן ע"ד) לפורר לחם לתרנגולים וכו' דדמי לבורר לאלתר, והובא בר"ן (שבת עד:), ובב"י (סימן שכ"א), וכ"פ הרמ"א (שם ס"ב). ומוכח שא"צ לאכול עימם. והסברא בזה נראה דגם זה נחשב דרך אכילה, שכן הדרך שאדם מכין סעודה גם לצורך אחרים (וה"ה לענין טוחן שמבואר בסימן שכ"א), וממילא מותר גם בזה ככל היתרים של בורר. [אלא דקשיא לי מזה על הכה"ח שסותר משנתו, שהרי הוא עצמו (באות י' וכן להלן אות נ"א) כתב בפשיטות שמותר לברור לצורך הבהמה וכו', עי"ש. ואין לחלק בין לצורך בהמה לבין צורך אחרים, ואדרבה לכאו' קל וחומר הוא, ואיברא שגם הביה"ל ד"ה כדי גבי בורר לבהמה לא ציין זאת על דברי הרמ"א בענ"ז, וי"ל. אבל על הכה"ח קשה, וצ"ל דשאני בהמה שאינה יכולה לאכול לבד, וכשבוררים לה הוי דרך אכילה, משא"כ לסתם אדם. שוב הראוני שכ"כ בספר תורת השבת, עי"ש. ויש להוסיף דלפי"ז לקטנים שאינם יכולים לאכול בודאי מותר לברור לכו"ע, ומ"מ לדינא אין לחלק]. וכן יש להוכיח מדברי הפו' בברירה לצורך קטנים ועוד כמה דינים, וכבר כתבנו שכן פסק המשנ"ב ועו"א.

ומזה נלמד שאדם שיש בצלחתו בצל ואינו אוהבו, מותר לו להוציא את הבצל אם כוונתו להאכילו מיד לאדם אחר (וא"צ שהאדם האחר יבררנו בעצמו). וכ"כ בשש"כ (הערה י"ג) משם הגרשז"א. ויבואר עוד במקומו. [אמנם אם האורח לא יאכלנו לאלתר אסור, ועיין באו"ש (פכ"ג הט"ז) שכשבורר ליתנו כצידה לאורח אסור אם לא יאכל לאלתר, ועי' בשש"כ (הערה קפ"ה) משם הגרשז"א שצידד בזה, עי"ש. ויש להחמיר. וכן ראיתי בשם הגרי"ש אלי"ט, ונת' להלן לענין ברירה להרבה אנשים שצריך לאלתר.

9. כ"כ בביה"ל (סעיף א') ד"ה כדי בשם הפמ"ג. [וק"ק שלא ציין זאת בביה"ל ע"ד הרמ"א הנ"ל]. וכן הבאנו בהערה הקודמת משם הראשונים (ועי' בשש"כ הערה י"ג). וכן כתב בכה"ח (אות י'), והוסיף שדווקא ביד ולאלתר מותר וכו'. (וע"ע בכה"ח אות נ"א). וע"ע להלן (בסעיף ח') אין שורין את הכרשינין וכו' (והוא מאכל בהמה). ובביאור האג"ט בורר סט"ז וקצוה"ש סי' קמ"ו הדחת פירות אות ד', ודו"ק. וכדין זה גבי בורר מצאנו גם במשנ"ב (סימן שכ"א סקמ"ה) שמותר לחתוך דק דק לפני התרנגולים וכו', ואויל ומזונותן עליך.

10. כה"ח (אות נ"א), וכבר בבא"ח פ' בשלח. וכן ביארנו להלן בהקדמה ב' שמבואר בפו' שכל שהוא צריך לו חשיב אוכל והשאר פסולת, ועיין עוד בדע"ת למהרש"ם שכתב כן בשם התוספת ירושלים, ואמנם בשש"כ (הערה י"ג) הביא מהגרשז"א דלא ס"ל כן וחילק בזה, (וע"ע עוד פרטים), וי"ב. ושו"ר אריכות בזה בס' איל משולש פ"ו ס"ז, והביא מחלוקת הפו', ודעת האוסרים בזה מע"ש בשבת עד: גבי תורמוסין, וי"ב. וכדעת המתירים להוציא את הפסולת, כן מוכח בתוספתא פי"ז ה"ו. וע"ע בכה"ח אות ל"ט מש"כ בזה, ודון לנידו"ד. ואם הבהמה אוכלת את האוכל ולא הפסולת, יזהר להוציא רק את האוכל ולא הפסולת.

11. כה"ח שם משם הבן איש חי, וע"ע בבא"ח שם (בפ' בשלח סי"ד) מש"כ בזה, ואמנם יש לדון בזה אי חיישינן מדעתינו, ועי' בבא"ח שם ועוד באחרונים, ואכמ"ל. מ"מ ראוי לחוש. אמנם כשניכר הדבר כגון שמיד נותן לבהמה, נראה שאין חשש כלל, וכמו שכתבנו בפנים.

12. עוד הוסיף (שם) שבאופן שהוא מברר וצריך גם את האוכל וגם הפסולת, כגון שהאוכל צריך לעצמו והפסולת לבהמתו, אזי יברר מה שפחות טירחא, שאם הפסולת מועטת יברר אותה, וכן להיפך, ואם שוים יברור איזה שירצה.

13. כן נראה בפשטות שהרי הצורך שלו כעת הוא הקיסם [אבל בעצם של דג אין להתיר בזה, שהרי אסור מצד מוקצה. אמנם יש אופני היתר בעצם של דג, כגון בראוי לבהמה וכו', ולכאו' היה אפשר למצוא היתר מדין עודן בידו (לדעת המתירים גם במוקצה מחמת גופו), וכיון שכשהיה מעורב לא נחשב מוקצה, מותר, אולם ז"א, דמ"מ יכול להשליך, וגם שלא יתעסק בו לכתחילה, ועוי"ל]. ויש ללמוד עפ"ד כה"ח והאחרונים הנ"ל גבי ברירת הפסולת להאכילה לבהמה, ועמש"כ לעיל שיש חולקים, אולם למעשה אפשר לסמוך על המקילים, וע"ע להלן בהקדמה ב' לענין ברירה בכלים ובגדים, וכ"מ בפו'. ודו"ק.

14. וכגון אותם כללים שהזכרנו בסוף סימן שט"ז בסיכום כללי מלאכות שבת.

15. ככל מלאכה שלא כדרכה שפטור (והזכרנו פרט זה אגב הדין דלהלן).

16. הנה מצאנו להלן בדין ברירה בכלי, שאף באופן שמותר לברור (דהיינו אוכל מפסולת ולאלתר), מ"מ אסור בכלי. ואם זה בכלי המיוחד לברירה דהיינו נפה וכברה חייב, ואם זה בכלי שאינו מיוחד כגון קנון ותמחוי פטור אבל אסור, ורק ביד מותר, ויש לחקור באופן שבורר פסולת מאוכל ע"י קנון ותמחוי, האם באופן זה חייב כיון שבירר פסולת, או שפטור שהרי מ"מ הוא בכלי שאינו מיוחד לברירה, והוי כמו שינוי (וכמש"כ המשנ"ב סק"ב), ובשינוי פטור. ומצאנו במשנ"ב להלן (סק"ט) שכתב שבאופן זה חייב, וכ"מ ברמב"ן בשבת (דף עד.), ועי' באג"ט (בורר סק"א), ומדברי הרמב"ם ל"מ כן, אולם במעשה רוקח לא כתב כן, ועכ"פ המשנ"ב פסק שחייב. (וע"ע גם בצל"ח בביצה דף יד:). ולכאו' צ"ב שהרי הוא שינוי, ונראה לבאר דכל שינוי פטור הוא רק שינוי בעצם המלאכה, אבל קנון ותמחוי אמנם הוא שינוי, אבל זה שינוי לגבי "כלים", והיינו שבבורר יש כמה אופני חיזב, בכלי, פסולת, להניח, ולגבי פסולת מאוכל אין זה שינוי רק לגבי ברירה (ומאן דפוטר, כהנך דס"ל כן בדעת הרמב"ם, וכנ"ל, י"ל שהבינו שזה שינוי גמור). וביתר ביאור, נראה שקנון ותמחוי אינו נחשב שינוי, אלא הוא חיסרון של "אין דרך", והיינו שאין זה דרך ברירה בכלי, אבל שינוי לא הוי, כיון שלא נעשית המלאכה בשינוי, ולכן רק בכלים אין זה דרך ברירה בכלי, אבל שינוי לא הוי, ולכן בפסולת מאוכל חייב ואם עושה להניח חייב, דהיינו הך כמו בורר פסולת].

17. עיין בפמ"ג שנסתפק בזה, והזכירו בביה"ל (ר"ס שי"ט), אולם בפתח הדביר כתב דאין חילוק בין מלאכת בורר לשאר מלאכות, וכ"פ בשו"ת רב פעלים (ח"א סימן י"ג), וממילא שייכים בזה כל הפרטים הנזכרים לעיל בסימן שי"ח בענין הנאה ממלאכת שבת, וכ"כ בכה"ח כאן (אות א') בפשיטות שהדין בזה ככל המבואר בסי' שי"ח ס"א. וכ"כ בתהל"ד (סק"ג) להוכיח כן מלשון הרמב"ם. וע"ע שם מש"כ בזה. [וע"ע בשו"ת מנחת שלמה ח"א ס"ה אות ג' מש"כ לבאר בטעמא דמילתא, דהואיל ונעשה בו איסור, וכתב שם דמ"מ כ"ז שאסור לאכול את הדבר הנברר, אולם אין זה איסור הנאה, ועפי"ז כתב שאם בירר בגדים וכלים וכיוצא, כדי להשתמש לאלתר בבגד מסוים, מותר, כיון שיכל לברור בהיתר, ולא חשיב נהנה, משא"כ לגבי אוכל דמ"מ נעשה בו איסור, עי"ש. וי"ע בזה להלכה].

18. הנה מצאנו בפמ"ג שרצה לומר שמי שעבר ובירר במזיד אין לאוסרו עולמית, דזה לא אהנו מעשיו כל כך, שהרי יכול להחזיר את הפסולת לאוכל ולחזור ולברור בחול וכו', וסיים בצ"ע, עי"ש. (ומ"מ למעשה הפמ"ג נטה לאיסור. וכ"ה בביה"ל). ויעוין בספר לו"ח כאן שצידד להקל בזה ע"פ התוס' בסוכה (כג:) כל שלא אהנו מעשיו שהרי יכל לעשות בהיתר וכו', וכן מצד שלא נשתנה גוף האוכל וכו', עי"ש. ולענ"ד יש לעמוד בזה, דהנה כסברתו השניה מצד שלא נשתנה גוף הדבר, אין להקל, דדווקא בהוצאה אשכחן כן שלא נשתנה כלל, וכמו שביארנו לעיל בסי' שי"ח ס"א. משא"כ בבורר שעצם הוצאת הפסולת ה"ז כתיקון ושבח לדבר בגופו, וזהו גדר בורר, כמבואר במפ'. ודו"ק, וזאת ועוד שאף בהוצאה אשכחן רבים מן הפו' שאסרו בזה, וכמש"ש. אך א"צ לזה, ואף למתירים שם מ"מ בזה אסור. אמנם בדבר שברתו הראשונה שכל שיש דרך היתר לא אסרינן, הנה כעי"ז כתב בערך השולחן (בסימן שכ"ג) לענין הטבלת כלים, שלכן אינו נחשב תיקון כ"כ, ויש לסמוך להקל להטבילם, וק"ו שאינו אסור בדיעבד, עי"ש. אולם בודאי שאין לדמות לכאן, שהרי כאן הוא ב' צורות ברירה, וכאשר בורר לאלתר וכו' אינו צורת ברירה אלא דרך אכילה, וכמש"כ הפו', ויש לדחות. ועכ"פ אף העה"ש לא היקל אלא בטבילת כלים שלדעת רבים מותר מן הדין לטובלם, משא"כ כאן. ודו"ק. אך שו"ר בעה"ש כאן סק"ג שאכן צידד להקל בזה בבירר פסולת מתוך אוכל, ומטעם זה. וכיוצ"ב בשו"ת מהרש"ג ח"ב סו"ס קמ"ז, וראיתי בקצוה"ח ר"ס קכ"ה שכתב כעי"ז מצד דלא אהנו מעשיו. ומ"מ לדינא יש לחלק וכנ"ל. ואין להקל. והלום ראיתי גם בדע"ת כאן (ד"ה בנפה) שהזכיר סברא זו, ומ"מ לא היקל כשעשה כן במזיד. וכבר הבאנו לעיל מהפו' שכתבו להשוות דין בורר לשאר מלאכות, וכן משמע מסתימת שאר הפו' שלא חילקו בזה, וכ"כ בתהל"ד שם מדברי הרמב"ם.

ומכל מקום בשוגג אפשר לסמוך על המקילים, שהרי בלא"ה אשכחן שיש מתירים בכל המלאכות בשוגג ובכל גווני, וכן היא דעת הגר"א בר"ס שי"ח, ואע"פ שכתבנו בסימן שי"ח דלא קיי"ל כן, מאחר שהשו"ע פסק לאסור, וגם המשנ"ב שם כתב להקל כשיטתו רק במקום צורך, אולם כאן שיש מקום לצדד להקל כנזכר בדיבור הקודם, שפיר יש לסמוך ע"ז (וכ"כ בהדיא בדע"ת הנ"ל), וכן משמע קצת מהביה"ל כאן (ד"ה הבורר) שכתב דלפי דברי הגר"א אין להחמיר בשוגג לענין דיעבד, ע"כ. ומשמע שנוטה להקל כדבריו, וזה למרות שבמשנ"ב בסי' שי"ח כתב להקל בזה רק במקום צורך, מ"מ כאן נטה להקל טפי, ולכן גם כתב בשם הפמ"ג לענין דיעבד "שיש לומר" שאסור, ולא כתב כן בפשיטות, ואולי גם זה כוונתו שציין לעיין בביה"ל סימן שי"ח, והיינו ד"ה אחת משאר מלאכות, ששם הובא היסוד שאם לא נשתנה גוף הדבר מותר בדיעבד. וגם כאן היה לו לספק למשנ"ב אולי בורר דומה לזה. (וע"ע בספר ארחות שבת ע' קפ"ג בהערה). ודו"ק. וע"ע בספר תהל"ד מש"כ בזה. [ובעיקר לשון המשנ"ב בביה"ל כאן שכתב שאין להחמיר "בשאר מלאכות" בשוגג וכו', צ"ב, הלא באמת אין חילוק בין המלאכות (ושו"ר בארחות שבת שם שתמה ע"ז). ואפשר שכוונתו כלפי מה שמצאנו באיסור חזרה והטמנה שהחמירו אף בשוגג (וכמו שביארנו בסימן שי"ח שם). וכבר מצאנו שאיסורי דרבנן נקראו איסור מלאכה, ודוחק. ויותר נראה דל"ד הוא, וכוונתו באמת לכל המלאכות שכולם דינם שווה. ונראה איפוא דהנה מדוקדק בביה"ל בתח"ד שכתב שבדיעבד "יש לומר" דאסור וכו', ומשמע איפוא שבורר אינו דבר פשוט שאסור ככל המלאכות, ואולי מפני שאינו שינוי ממש בחפצא כמו בישול, ועכ"פ ס"ל שזה קל יותר, וע"ז אמר שכיון שהוא דבר קל, וכן בכל כה"ג שאינו שינוי מהותי בחפצא, בזה יש לצרף ולהקל טפי כהגר"א, שאם בבישול אמרינן כן, כל שכן וביותר שאפשר להקל כאן, ואולי בזה מובן גם מה שסתם הביה"ל כדעת הגר"א, ולא כמו בסי' שי"ח שהדגיש שאינו לכתחילה, ודו"ק].

ועכ"פ בשוגג נראה שיש מקום להקל. ואמנם לכתחילה נראה שראוי לחוש אף בזה, מ"מ כיון שבלא"ה דעת רבים מהראשונים כפסק הגר"א יש לצרפו לסניף, וכמש"ש בסימן שי"ח ס"א, עי"ש. ומ"מ לא כתבנו להקל בזה בשופי, משום שמן הסתם אין בזה צורך כ"כ להזדקק להיתר זה, שהרי אפשר לחזור ולערבו, ובזה מותר לכתחילה, וכדלהלן.

19. הנה בסברא פשוטה לא שייך לתקן האיסור שנעשה, דמה לי אם יחזור ויערבנו, הלא מה שנעשה נעשה, ואטו אם בנה בשבת באיסור יועיל אם יחזור ויסתרנו באיזה דרך. ואכן בספר מגן אבות גבי אם עלה בידו פסולת בטעות, מבואר שאין בזה שום תועלת, וה"ד בספר שביתת השבת (סק"י), והשיג ע"ז בשבה"ש וס"ל שצריך להחזירו, ונתקן האיסור בכך (וכ"כ בשו"ת מהרש"ג סימן ל"ז ג"ד). אולם אין דבריו מוכרחים כלל, ובכל ראיתי להגרשז"א שתמה על הסוברים שנתקן האיסור בכך, וכן מבואר במנח"ש סימן כ' סקס"ד בשם התהל"ד, עיין שם. וכן נראה גם בכה"ח (אות ל"ו), כיעוי"ש. ושו"ר הלום בספר איל משולש ע' ע"ד שהביא שהרבה אחרונים שכתבו שאין מועיל מה שמחזיר את הפסולת (וע"ע גם בספר קריית מלך רב בפ"ח מהל' שבת שעמד בזה). וע"ע בשו"ת נשמת שבת (סימן ק"ז) שהביא מקצוה"ש שכתב כעי"ז שאם חזור ומערב נתקן האיסור, עי"ש. והעיר עליו בזה, וע"ע מה שציין שם.

20. עיין בפמ"ג כאן שנסתפק בזה, ובשו"ת רב פעלים (ח"א סימן י"ג) הביאו, והעלה לאסור בזה עפמש"כ בב"י (סימן רנ"ג) בשם הרשב"א לאסור אפילו בנצטנן, וכ"פ הרמ"א (שם ס"ה), וה"ה בנידו"ד גבי בורר שיש לאסור משום קנס, עכ"ד. וכן בספרו בן איש חי (ש"ש פ' בשלח) צידד בזה ומסיק לאסור. והובא דבריו בכה"ח (אות ל"ז), וכתב להעיר שבכה"ג אסור לעולם (ושדבריו בבא"ח ל"ד, אלא כדבריו בר"פ, ובאמת שצ"ב דברי הבא"ח שכתב בסו"ד שהאיסור "בו ביום", והא במזיד אסור לעולם), והוסיף שכ"כ בפתה"ד דלא מהני מה שמחזירו כמות שהיה, ואסור לעולם. ע"כ.

אולם לכאו' יל"ע דלא דמי להיהיא דהרשב"א, דשאני התם באמירה לעכו"ם דהחמירו טפי, כדחזינן בכ"ד (מצד שהוא קל בעיני הבריות, וחיישינן שיבואו להקל יותר, וא"נ אפשר עוד עפמשנ"ת בסימן ש"ז בפתיחה לדיני אמירה לגוי). ובזה יבואר דלכאו' מ"ט לאסור הא בטל כל מעשה שבת שלו, ואין כאן הנאה, וי"ל איפוא שזו חומרא לקונסו בדבר זה שנעשתה בו מלאכה. ושו"ר במנ"א ע' רי"ח שכתב להשיג ע"ד הר"פ מכמה אנפי דאין לאסור בדיעבד, עי"ש. ואפשר לתלות זאת במחלוקת הראשונים בעירובין (מא.) גבי פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו וכו'. ועוד יש להוסיף בזה מה שכתבנו עוד לעיל (בסימן ש"ב) גבי המכבס בשבת, אם מהני לחזור ולטנפו, וכתבנו שיש להקל בזה, עי"ש. וגם בספר בן איש חי כתב להקל (וחזר בו מדבריו שברב פעלים). ולכאו' גם כאן היל"ל כן, וי"ל דכאן במאכלות ה"ז נהפך לאיסורי הנאה כמאכלות אסורות, וכלשון הרמב"ם שמעשה שבת אסור בהנאה, אולם לעיל בר"ס ש"ח הבאנו די"ל שאינו גדר של איסורי הנאה, אלא איסור השתמשות. וע"ע גם בתהל"ד (סק"ג) מש"כ בזה ע"פ הרמב"ם, וע"ע במנחת שבת ס"ה ג', ודו"ק. שוב כתבנו בזה לעיל בסי' שי"ח ס"ד גבי מי שחימם מים ונצטננו, והבאנו מדברי הצי"א ועוד באחרונים שהעירו ע"ז, וגם יש לצרף משנ"ת לעיל בהערה שלפני הקודמת. וע"ע ג"כ מה שהעיר בזה במנחת שלמה סימן ה' ע' כ"ט, ואכמ"ל.

21. כמבואר כ"ז בסימן שי"ט ס"א והלאה. ובב"י ומשנ"ב ושאר פו'. [ונתבאר עוד בשבת דף עד. בארוכה שנחלקו בזה התוס' והרמב"ם, ועיין בזה בביה"ל בסעיף ג' בד"ה ומניח השני, עיין שם. ומ"מ לדינא קי"ל להחמיר באיסור תורה, ויש בזה כמה פרטים בענין שני מינים, וע"ע בביה"ל שם בד"ה היו לפניו, ובביה"ל ד"ה שבורר שחרית, עיי"ש]. ונתבאר עוד במקומו.

22. הנה בברירת כלים זה מזה יש מן הפו' שכתבו שאין בהם איסור ברירה, ומאחר

"אוכל", ודבר שאינו רוצה בו נקרא בשם "פסולת", כגון שיש לו כפות ומזלגות מעורבים, אם הוא רוצה את הכפות הרי הם נקראים אוכל, והמזלגות נקראים פסולת, וכן אם מעורבים זוגות גרביים למיניהם, מה שהוא צריך נחשב אוכל, והשאר פסולת][23]. ודע איפוא, שכל הדינים שיובאו להלן בדיני בורר שייכים גם לגבי כלים ובגדים וכדר[24].

ב). אין איסור ברירה אלא אם כן שני מינים מעורבים זה בזה או מונחים קרובים זה לזה ללא סדר, אבל אם כל מין ומין מונח בפני עצמו אין בזה משום בורר[25]. והדבר תלוי לפי ראות העין, אם בהבטה ובהשקפה ראשונה נראה לבני אדם כמעורב, או לא[26]. וישנם כמה חילוקים בדבר לבאר אם נקרא תערובת או לא[27]. ומכל מקום אין חילוק באיזה אופן נעשית התערובת[28]. וכתבו הפוסקים שמותר לפזר ולשטוח את התערובת על ידי זריקה בפעם אחת, כדי שיהיו הפרטים רחוקים זה מזה, שלא יהיה עליהם שם תערובת, וכך לא יהיה בזה איסור בורר. ועיין בהערה[29].

ג). וגדר איסור בורר, הוא כשמפריד ומברר בין המינים, ועל ידי זה כל מין הוא בפני עצמו[30]. ודווקא כאשר נעשה בזה "תיקון" התערובת, או שמתיפה בכך[31], אבל אם לא נעשה בזה תיקון ברירה, אין בזה שום חשש[32], ואסור למיין שהם ניכרים בפני עצמם, ולא נחשב תערובת, וכיעוין במטה יהודה (סק"ד), וכתב ע"ז שהוא פשוט (אמנם הדוגמא שהביא שם היא לגבי קיתוניות וצלוחיות, אבל בדברים קטנים ודומים י"ל דשפיר שייך ברירה), וכ"כ בפשיטות האור שמח (פ"ח הי"א) שלא שייך ברירה בכלים ובגדים, וטעות ביד האומרים כן. [אלא שסברת האו"ש להתיר הוא גם מצד שכל שאינו משתמש בו יחד, אין לנו לשייכו זע"ז, ע"ש. ונתבאר בשבת עד.]. וכ"כ כעי"ז בערוה"ש (ס"ח). שהעיר שלא מצאנו ידינו ורגלינו בברירת כלים בגדים וספרים וכו', וכתב באופן אחד לבאר שבהם באמת לא שייך ברירה, כיון שניכרים וכו', ע"ש. אלא שלא הכריע כ"כ, שהרי כתב שם צד שני באו"א, ולפי"ז י"ל שגם בכלים יש ברירה (וע"ע בהערה שאחרי הסמוכה), ודו"ק.

ונוסף ע"ז יש לציין למש"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סימן ע"ה) בשם גדול אחד שכתב גדולה מזו עפמש"כ הגרע"א בתשו' (סימן כ'), דכמו דקי"ל שאין דישה אלא בגידולי קרקע כך הדין בזורה, וממילא רצה לומר שכך הדין בבורר, שהרי זורה ובורר אחת היא, ולפי"ז רצה לומר שלא שייך בורר בעצמות וכו'. ועמש"כ בזה באורך במנח"י שם, וע"ע באגלי טל מש"כ לבאר בזה. ועוד במקומו במס' שבת. וע"ע גם להלן בהקדמה למלאכת טוחן. (וראיתי הלום שדנו בזה עוד אחרונים בתשובותיהם, כיעוין במהרש"ג ח"א סי' ל"ז, וצי"א ח"ב סי' ל"ה, ובאר משה ח"ו סי' ס"ח). וע"ע בשו"ת פרי השדה ח"ד ס"ד מ"ש בזה להקל. וי"ל ע"ד (ומסתימת השו"ע אין ראיה כלל מכ"א), ואכמ"ל. אולם, למעשה כבר כתבו כל שאר הפוסקים לאיסור, ואף באינו גידולי קרקע, וכדמוכח בתרוה"ד (סימן נ"ז) גבי חתיכות דגים שיש בזה איסור בורר דאו', והובאו דבריו בב"י וברמ"א להלן בסעיף ג', וכ"מ ברמב"ם פ"ח מהל' שבת הי"ד, כיעויש"ה. וכ"ה במפ'. וע"ע בט"ז (סקי"ב) שהוכיח מכ"ד בשבת (עד:) שגם בשאר דברים שייך בורר (איברא שהאו"ש דחה דברי הט"ז, אולם ז"א מוכרח, ובמקומו נת'), וכ"ה במנח"ח (בורר סק"ה), ועוד. וכן נראה להוכיח מתשו' הרא"ש, ופסקה בשו"ע ס"י, גבי סינון תולעים שבמים, ודו"ק. [ואין כאן המקום לדון אם בעלי חיים נקראים גידו"ק, ויש בזה כמה שיטות בראשונים ובאחרונים], וכדברי הט"ז כן פסקו בתו"ש וגר"ז וח"א. וכן פסקו המשנ"ב (סקט"ו) ובכה"ח (אות כ"ה) שיש ברירה גם בכלים ובגדים, וכן הסכימו כל הפו'. [ויעוין להלן בהערות הבאות, ומכל מקום הדבר תלוי באיזה אופן הוא מעורב, שאם הם ניכרים היטב אין בזה איסור בורר, שהרי הם ניכרים כל אחד לעצמו ואינו בכלל תערובת].

23. כן מוכח בכל הפוסקים שהכל תלוי לפי מה שבדעתו לאכול או להשתמש, שזה נקרא אוכל והשני פסולת, וכנזכר במשנ"ב (סקי"ב), ובביה"ל (רד"ה ומניח), וכה"ח (אות כ"ג), וכן במשנ"ב להלן (סקט"ו), ועוד טובא. [וכ"ז באופן שהם מינים שונים כגון בצבעים שונים (ומסתבר ששינוי צבע אינו אוסר אלא בדברים שיש בהם משמעות כמו בגדים), או גדלים שונים, אבל כשהוא שייך לחבירו ה"ז ענין אחר, ויבואר להלן בענין ברירה במין אחד].

ויש להעיר בזה, דהנה מצאנו שיש מקילין בב' מיני אוכלין לברור את מה שאינו רוצה, ולאכול השני, ואין בזה איסור של מוציא פסולת מאוכל כיון שאינו נחשב פסולת (ויש שלמדו כן בכוונת הרמב"ם ובדברי השו"ע, וכמובא בביה"ל ס"ג ד"ה ומניח, ועמש"ש). ולדבריהם גם בכלים ובגדים יהיה הדין כן, שהרי אינו נחשב פסולת, אלא שהוא אינו חפץ בו. ואמנם אם זה בגד שאינו יכול להועיל לו כלל, אם זה ממש כפסולת, אולם הרי לשיטה זו לא תלינן בהכי, אלא רק אם הוא באמת פסולת, וא"כ י"ל שכל שלעלמא הוא נחשב, אין זה פסולת, ויוצא א"כ שמותר בכלים, אולם באמת שהיתר זה אה"נ שהוא רק השתמש באחד מהם לאלתר, והוא בירר לסלק מה שאינו רוצה, אבל אם הוא רוצה להניח את שתיהם, והיינו שממיין את הכלים, ה"ז אסור אף להרמב"ם, שהרי בביה"ל לעיל מיניה בד"ה היו לפניו, כתב שמוכח מהרמב"ם שבורר שני מינים להניח הוי בורר (ובאמת שכבר בגמ' בשבת עד: מבואר כן להדיא, דת"ר היו לפני שני מיני אוכלים, ואמנם יש ראשונים דל"ג שני, והאריכו המפ', ואכמ"ל), וביאור הדברים, דכאשר הוא רוצה להניח ה"ז נחשב פסולת גמור (ועיין בראש יוסף בשבת דף עד.), ודו"ק.

24. ולכאורה היה נראה דיש לצרף שיטות המקילים שהזכרנו לעיל לסניפים אחרים. אולם ז"א פשוט כלל, שהרי באשר לסברת האו"ש, הרי הוא מחודש מאד, כמשנ"ת במקומו בשבת עד. ובאשר לסברת הערוה"ש אה"נ שסברתו נכונה כשלעצמה, וזה נכון גם לגבי מיני אוכלים, וגם לגבי כלים ובגדים, וכמו שביארנו כבר להלן בסמוך שהכל תלוי לפי הענין אם הוא ניכר או שנראה כתערובת, אלא שהערוה"ש עשה בזה כלל לגבי כל כלים ובגדים, אולם כבר הערנו במקומו שז"א כלל מוחלט, שהרי שייך שיהיו כלים קטנים ומעורבים שיהיה בו איסור ברירה, וכמו"כ לאידך גיסא שייך מיני אוכלים גדולים שאין בהם ברירה, כגון תפוח ליד אשכולית, וכל כיוצ"ב, ודו"ק, וכן שאר הסברות מחודשות, וסוגיאן דעלמא שאסור בכל גווני.

25. כן מוכח בדברי הפוסקים שדווקא בתערובת חשיב בורר, וכ"ה בשו"ע (סעיף ג') היו לפניו שני מיני אוכלים "מעורבים", והוא מלשון הרמב"ם (פ"ח הי"ג). וכן נקטו הרבה ראשונים שהאיסור הוא ב"מעורבים", ומוכח דרק בכה"ג אסור, וכן דייקו האחרונים, וכיעוין בביה"ל שם (ד"ה לאכול) ועוד, וע"ע בשש"כ (פ"ג הערה ז') שציין לדברי הרבה מן הפוסקים שמבואר כן שאין ברירה אלא בתערובת, וזהו ג"כ גדר "בורר", והיינו שמברר את הדבר מתוך תערובתו, אבל אם אינו מעורב אין חשש.

ועיין בתרוה"ד (סימן ע"ז) גבי חתיכות דגים משני מינים המונחות על מגש, וז"ל: אמנם נראה דמאד היה כנגד סברת הלב דשני מינים שניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות שמונחים דיהיה ברירה שייכא בהו, דלשון המרדכי פ' כלל גדול ל"מ הכי. וכתב הלכך יזהר אדם משני מיני פירות ש"נתערבו", ומשמע דווקא כשהם מעורבים ואינם ניכרים, אבל בכה"ג אע"ג דאין כל מין ומין מסודר בפ"ע, מ"מ לא מיקרי מעורב, ושוב סיים אפס הואיל וכתב הסמ"ג וכו' אין להקל בלא ראיה, עכ"ל. וכ"פ הרמ"א (בסעיף ג') לאסור. (ועיין בכה"ח שם אות כ"ח משם הלבושי שרד). ומבואר מדברי התרוה"ד שאסר זאת מספק כיון שהוא נוגע באיסור תורה, ועיין בשו"ע הגר"ז וש"א, ואמנם בעיקר הדין יעוין בלבושי שרד שתמה על התרוה"ד והרמ"א דזה תימה מה שייך בורר כשאינם מעורבים, וכ"כ עו"א, מ"מ התרוה"ד והרמ"א אסרו בזה בחשש דאו', ועיין בדע"ת כאן שכתב שזו מחלוקת בבלי וירושלמי, דלהבבלי מוכח דלא שייך ברירה כששני המינים נפרדים וניכרים, ואילו מהירושלמי מוכח דשייך, ע"ש. וי"ל. וע' בהערה הבאה, ושם הבאנו מהערוה"ש שאין ברירה אלא רק כשנוטל ומברר בעיון דק, משא"כ בנטילה בעלמא.

ועל כל פנים אין איסור בשני מינים אלא כשהם חלוקים ומעורבים זב"ז עכ"פ, אבל בשני חתיכות שלימות נפרדות, כגון תפוח ליד תפוח, אין בזה חשש בורר כלל, שאין ע"ז שם תערובת, ויותר מזה יעוין בערוה"ש (ס"ט) שדווקא בתאנים וענבים שייך בורר, משום שמתוך "קטנותן וריבוייך" צריכים לברור זה מזה, ע"ש. ואמנם הוא לשיטתו שם שבכלים אין בורר, ואנן לא קיי"ל הכי. מ"מ חזינן שצריך שיהא תערובת ובלילה יחד (וע"ע גם באו"ש פ"ח הי"א). וע"ע בערוה"ש (בסוסי"ז) עייש"ה. וממילא הכל לפי הענין [ודין זה הוא בין לגבי מיני אוכלין, ובין לגבי כלים וכיוצא, אא"כ הם דבוקים כגון בקליפת הפירות המבואר בסו"ס שכ"א]. וע"ע בהערה שאחרי הבאה.

26. עיין בהערה הקודמת, ועדיין לא נתברר הגדר בזה, ופוסקי זמנינו נקטו שהדבר תלוי לפי ראות העין אם הוא נראה כמעורב או לא. ועיין במטה יהודה שהזכרנו לעיל גבי ברירת כלים, דס"ל דל"ח בורר כיון שכל אחד עומד לעצמו, עיי"ש. ואע"פ שכתבנו להחמיר בזה וכד' הפו', מ"מ אם הם גדולים שבהבטה בלבד נראים כנפרדים לעצמם, ודאי לכו"ע ל"ח בורר, שהרי אינו כתערובת. וע"ע בערוה"ש שכתב שאף שהחמיר הרמ"א בשני מינים שניכרים כל אחד בפני עצמו, מיהו בדבר הניכר הרבה לעין הרואה לא שייך לומר בזה ברירה, שאין זה ברירה אלא נטילה בעלמא, וע"ע שם בערוה"ש מש"כ בזה. ונראה פשוט דאף להתרוה"ד והרמ"א אינו אסור אלא בגווני שצריך איזה התבוננות, אבל אם בהשקפה ראשונה אינו נראה כמעורב, ודאי לא שייך בזה בורר, וכעי"ז כתב בשביתת השבת (בורר סי"א) ובקצוה"ש (סי' קכ"ה ס"ד) שדברים שניכרים ביותר בהפרדתם, כגון דברים גדולים המונחים במשקה, פשוט שאין בזה בורר, ואף התרוה"ד יודה לזה. (וע"י בתהל"ד סק"ח שנראה מדבריו שגם בזה התרוה"ד אוסר, אולם מלשון תרוה"ד ל"מ כן, וכן העירו האחרונים). וכן כתבו עוד הרבה פוסקים שדברים הניכרים בתערובתן לא שייך בורר, שהרי הם כנפרדים [אמנם ק"ק לי על סתימת הפו' (משנ"ב וכה"ח הנ"ל) שלא חילקו בזה בין כלים גדולים לקטנים, ובין ניכרים היטב לשאינם ניכרים, וי"ל דהיה פשיטא להו כן, שהרי אם לא כן אינו "תערובת" ולא שייך בזה ברירה].

ועיין בערוה"ש (סוף סי"ז) שברירה אינו אלא כשעושה דרך ברירה "בעיון דק" - לברור זה מזה, אבל בנטילה בעלמא לא שייך ברירה, עיי"ש. ועכ"פ באופן שניכר היטב נראה דאף לדידן יש להקל [ועדיין יש לעמוד בזה ממשמעות התרוה"ד הנ"ל שמשמע קצת שאוסר גם בכה"ג, וכמו שהערנו לעיל, וראיתי בשו"ת בית מנוחה בדיני ליל שבת ק"ג שהאריך בזה, עייש"ב]. והלום אח"כ העירוני משם ספר שבתותי תשמורו ששמע מהגרב"צ אבא שאול זצ"ל הגדרה לתערובת, שכל שיש רווח בין חפץ לחפץ כרוחב החפץ עצמו, אין זה נחשב מעורב, ע"כ. ואינו מובן לענ"ד, דהניחא בחפצים גדולים, אבל בחפצים קטנים הא במציאות אינו כן, דאטו אם יש שומשום ופרג מעורבים, ויהיה בין השומשום לבין הפרג כמלא פרג או כמלא שומשום, וכי לא יחשב תערובת (ובשלמא בשתי חתיכות י"ל כן, אולם כשמעורבים כמה חתיכות א"א לומר כן כלל, ואף בשתי חתיכות ג"כ ז"א נכון במציאות, וע"ע להלן פרק ד'). והכלל שהכל לפי ראות העין. (וזה תלוי אם הם הרבה או מעט, קטן או גדול, וכן אם ההפרדה ישרה או לא, שבאופן שאינו ישר וחלק נכנס בחלק השני כמו מפרצים ולשון ים, ה"ז נראה כתערובת), ועיין עוד להלן בפרק ד'.

27. ע"פ המבואר בפו' ישנם כמה אופנים בזה:

א'. אם הדברים שוים בגדלם, בזה שייך לראותם כמעורבים, אבל חפץ גדול בין חפצים קטנים, או כל מין גדול בין מינים קטנים, אין בזה איסור ברירה, כיון שהם ניכרים לעצמם, וכ"כ הרמ"א בסעיף ג', וכן הסכימו האחרונים לדבריו כמובא במשנ"ב שם סקט"ו. וע"ע במהרש"ם על או"ח סק"ב ועוד באחרונים טובא.

ב'. וחתיכות גדולות בין גדולות ממינים אחרים, כתב הרמ"א (שם) שאסור לברור. ואמנם בתרוה"ד (סימן נ"ז) רצה להקל בזה מסברא שאפילו שאינם מסודרים כל מין לעצמו, מ"מ הם ניכרים כל אחד בפ"ע, אולם למעשה כתב שאין להקל בזה באיסור תורה. (ועיין בשולחן שלמה הערה י' שהביא לזה ראיה מן הירושלמי שאסור אפילו בחתיכות גדולות, אולם עי' לעיל שהבאנו מהדע"ת שכתב שזו פלוגתא בין הבבלי לירושלמי, ויש לדחות, ואכמ"ל). וע"ע במה שכתבנו לעיל גבי ברירת כלים, ומשמעות דברי הפו' שם שאפילו בכלים גדולים שייך בורר (שכן מן הסתם בגדים וכלים הם גדולים), וצ"ע. אכן בגדולים ממש נל"פ שלא שייך בורר, וכבר העירו בזה בירושלמי דרימונים מרימונים הוי בורר, ומעתה וכי בני נשא מבני נשא יהיה בורר (והובא באו"ש פי"ח הי"א, ועמש"כ שם). ומבואר פשוט שכל שאינו נראה תערובת אינו בכלל בורר. ופשוט.

ג'. עוד מבואר שגדר בורר היינו כשעומדים על כל פנים בסמוך זה לזה, אבל אם הם מפוזרים ורחוקים אינו בכלל ברירה, וכמבואר בגמ' (דשבת עד.), והטעם מפני שבאופן זה כל אחד ניכר לעצמו (אמנם גם בזה י"ל שתלוי לפי ענינו אם נראה כתערובת, ובד"כ תלוי אם זה חפצים קטנים או גדולים, וכעין מש"כ בגמ' ר"ם אלו מציאות), ועיין בשש"כ (הערה ו') משם הגרשז"א שמהגמ' הנ"ל מוכח שמותר אף לכתחילה לפזר ולשטוח את המינים השונים המעורבים זב"ז, כדי שיהא מותר לאדם אחר לברור אפילו את הפסולת, כיון שכעת אינם מעורבים, וכ"כ עו"א. עיין בהערה שאחרי הבאה. (וה"ט דהרי במעשה זה אינו מתקן כלום). וה"ה כשעומדים בערימות נפרדות זה לצד זה [וכן כל שני חפצים העומדים זה ליד זה, ואפילו בסמיכות, אינו בכלל תערובת, ופשוט].

ד'. בקליפת פרי, מצאנו ברמ"א (סו"ס שכ"א) שנחשב בורר (ולכן צריך לעשותו סמוך לסעודה), ואמנם בספר טל אורות (בורר דף ל"ה) כתב להוכיח מדברי הערוך והמאירי שאין בזה משום בורר, כיון שאינם מעורבים (וע"ע בסידור בית מנוחה בדיני ליל שבת שהעיר בזה ומטעם אחר). וכ"כ עוד פו', וכמו שיבואר להלן בדין הקליפות, הגם שלדינא קיי"ל שאסור וכמש"כ, כל הפוסקים שם הסכימו לדברי הרמ"א, ויעוין עוד בהגה (בסימן תק"י ס"ב, ובמג"א שם סק"ד משם היש"ש) שאין גדר בורר בהפרדת הקליפה, ויש לבאר כאמור דכה"ג ל"ח בורר כיון שאינו מעורב ממש (ונפ"מ דשרי ע"י כלי ויש אוסרים). ומ"מ אסור אלא בסמוך לסעודה.

ה'. בדברים המונחים זה ע"ג זה, שייך איסור בורר, כמבואר בביה"ל (ס"ד ד"ה לאכול, ועמש"ש). ועיין בביה"ל שם כמה חילוקים בדבר, עיי"ש. [ובמקומו כתבנו שאמנם המשנ"ב צידד לאסור בתערובת גמורה, אולם יש מתירים (כ"כ בשבה"ש בשם מסגרת השולחן), דהוי כקליפה שא"א בענין אחר, איברא שלא בכל דבר שא"א בענין אחר מתירים, וכמו שהערנו במקומו, ולכן החמיר המשנ"ב כשזה בתערובת גמורה]. וה"ה שומן הצף ע"ג הרוטב, אסור משום בורר (כמש"כ המשנ"ב סקנ"ה, ודלא כהא"ר שאינו בורר כיון שהם חלוקים זמ"ז). ו'. עיין בבאה"ט (סק"ב) בשם המהריט"ץ גבי דבר יבש שנפל למשקה, ועיין בזה בביה"ל ס"ד ובסט"ז עיי"ש. ויבואר במקומו (בענין "תערובת") אם יש דין בורר בלח.

28. הדבר פשוט שבין אם הוא נתערב בתולדה ובין על ידי אדם, בין בקבע ובין באקראי [כגון שנתערב לו לרגע], בכל אופן אסור.

29. כן ראיתי בשש"כ (פ"ג הערה ו') בשם הגרשז"א ע"פ המבואר בשבת (עד.) משדא קמייהו וכו', עיי"ש ובפרש"י, וכ"כ הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אגר"מ (ח"ד סימן ע"ד אות י"א), וכן מבואר בהר צבי (סי' קפ"ט, ובקונטרס טל הרים זורה), וכ"כ באיל משולש סופ"ט בהערה בשם הגר"ש וואזנר שליט"א, וכן דעת הגרנ"ק שליט"א כמובא שם (ומה שכתבנו שאינה מעשית כ"כ, עיין להלן מה שכתבנו).

אמנם הביא שם שדעת הגריש"א לאסור בזה, שכן הוא דרך ברירה, וכן כתב שם להחמיר בזה באיסור תורה, עיי"ש. ועכ"פ אף לדעת המתירים העיר שם באיל משולש משם הגרנ"ק שאינו מותר אלא כשמפזר הכל בפעם אחת, אבל אם לוקח אחד אחד ומפזר ה"ז בורר גמור. (והיינו משום שכאשר הוא מגיע לפרטים השונים, ודעתו כדי שיהיו לבסוף נפרדים, הרי הוא בורר בכל זריקה). ונסתפקתי כשמפזר בפעם אחת, אולם עושה כן בצורת פיזור האחדים, שמפזרם בצורה זריקה מתמשכת, כמו שהילדים משחקים בחמש אבנים, האם זה נחשב כזריקת הכל כאחת, או שמתייחסים לכל חלק וחלק שנזרק בזה אחר זה, ובפשטות כל שהוא בזה אחר זה אסור, אולם כאשר אינו מכוון לזה, ואפשר שיהיו במקום אחד, ה"ז בודאי כזריקה בפעם אחת, וי"ל.

ובעיקר הדברים יש להבין בסברא אמאי באמת לא הוי ברירה, הרי מ"מ הוא מפריד מין אחד מחבירו, וכבר מצאנו בביה"ל (סעיף ג' ד"ה היו) שכל הפרדה זה מזה אסור (זולת אם יאכל משתיהם לאלתר), עיי"ש. ואמנם יש לומר דאין זה דרך ברירה, אולם מדרבנן מיהא יש לאסור כדין בורר כלאחר יד, ולא אשכחן אלא היתר בדרך אכילה ממש, ואפשר דבגמ' בשבת (שם) מיירי שיש כמה חתיכות פסולת וכמה חתיכות אוכל, וא"כ אף שבורר את הפסולת מהאוכל, הרי כמו"כ הוא בורר את האוכל מהאוכל, וכן בורר את הפסולת מהפסולת שבהם אין איסור ברירה, ונמצא שאין ע"ז שם ברירה, אלא כמו הפרדה במין אחד, ודו"ק. ואי איתא הכי יצא איפוא שאם יארע שנפרד רק הפסולת מהאוכל יהיה אסור. גם י"ל בלשון רש"י (בשבת עד.) שהוא נפרש "מאליו", דאפשר לפרש שהוא באמת כיוון רק כדי לשטוח שיהיה להם קל לאכול, וממילא נפרש האוכל, ולא זה העיקר, וע"ע בנשמת שבת סי' ק"ל, ויל"ב. ומ"מ סתמנו כדברי האחרונים הנ"ל שהתירו [ויש לציין שהגרשז"א הנ"ל נסתפק דשמא ההיתר בזה הוא רק לאחרים, אבל הוא עצמו אסור לו לפזר כדי לאוכלו, ויש לעיין מה הנפ"מ, ואדרבה ברירה לצורך אחרים חמורה טפי, וכנ"ל בהקדמה].

30. זהו הלשון "בורר" שמברר מין ממין, ועיין ברש"י בשבת (עג:) שכל הנך אבות (זורה בורר ומרקד) מלאכה אחת הן, שמפריש אוכל מן הפסולת, ע"כ. וכל שאינו מברר זה מזה אין איסור, ולכן מותר להזיע מעט את הפסולת שבצלחת לצד הצלחת, כדי שיוכל לגשת אל האוכל, כיון שאינו מפריד את הפסולת לגמרי, ועדיין הוא בתוך התערובת, ואינו נחשב "בורר" (וכיוצ"ב כתב בקצוה"ש סקמ"ז לענין בגדים). וע"ע להלן כיוצ"ב לענין ניפוח הזבוב שבכוס מצד לצד, וכל כה"ג.

ועיין בביה"ל (סעיף ג') ד"ה היו לפניו, שהפמ"ג נסתפק בזה כאשר בירר והפריד ב' מינים זה מזה על דעת להניחם לאחר זמן, שלכאורה אין כאן אוכל ופסולת, שהרי לא הוצרך כעת לאף אחד מהם, וע"ז כתב הביה"ל שנראה פשוט שיש בזה איסור בורר, בעצם הדבר שבירר מין ממין, וכ"מ ברמב"ם, עיי"ש. והיינו שבזה יש תיקון לגביו, כיון שרוצה להשתמש בו בפ"ע (וכבר כתב כן באג"ט(זורה סק"א אות ב') מלשון התוספתא בשבת (פי"ז ה"ו) נתערבו לו פירות בפירות וכו', ביררן אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן וכו', ה"ז חייב, ע"כ. ומבואר שעצם הדבר שמפריד מין ממין ה"ז בורר. וכן דקדק בחזון יחזקאל על התוספתא שם. ובעיקר פלוגתא דהרמב"ם ותוס' בגדר בורר, ומזה נפ"מ להנ"ל, נתבאר במקומו בשבת (עד.). [וע"ע גם בכה"ח (אות ל"ט) שנראה דבהנך דלאו אוכלא אין חילוק בין בורר יפות מתוך הרעות או איפכא, שכן נראה מדברי רש"י דבשניהם חייב, ומיהו מדברי הערוך (ע' חילתא) משמע קצת דגם בהנך אינו חייב רק בבורר פסולת מבין היפות (כ"כ בכלכלת שבת), וע"ע מש"כ שם משם פתה"ד. ויל"ב. (וע"ע לעיל בהקדמה א' בענין ברירה לבהמה עיי"ש, ודון מיניה), ואכמ"ל].

31. עיין בביה"ל (שם) שכתב לדחות דברי הפמ"ג מההיא דמותר לסנן את החלמון מן החלבון ע"י מסננת, וביאר שההיתר הוא משום ששניהם אינם עומדים לאכילה, שהרי החלבון מתערב בפסולת ואין רוצה לאוכלו, והחלמון יורד למטה רק לגוון ולא לאכילה (והיינו שאינו נתקן בעצמו שאז נחשב ברירה במה שתיקן מין אחד אחד על כל פנים, אלא הוא מתקן לאחרים), ולכן אין שייך ע"ז שם בורר, כיון שאין מתקנם על ידי ברירתו לאכילה לעולם, אבל כשבורר שני מיני אוכלים, הרי שפיר "מתקן" שניהם ע"י ברירתו ובורר גמור הוא (והיינו שאיסור בורר הוא בתיקון, ולאו דווקא בתיקון שניהם, אלא אפילו באחד מהם נמי, ככל אוכל מפסולת). ומה שכתב הביה"ל מההיא דביצה, הוא מבואר שפיר בטור ובב"י ובאחרונים שם, ואה"נ שאם בא להפריד זה מזה היה אסור.

[וי"ע עוד בסברא זו דכיון שהוא לגוון שרי, דהלא מ"מ יש לו השתמשות בזה כדי לגוון (ודמי להא דכתב רש"י בדף עד: בבורר צרורות גדולות מקטנות למלאכתו, עיי"ש). וראיתי שכבר העיר כן הב"ח בסוף הסימן, וכתב דכיון שהם שני מיני אוכלים, ואינו אלא לגוון, וגם החלבון נשאר למעלה וראוי הוא, ה"ז מותר, עיי"ש. וע"ע גם בפמ"ג במש"ז סקי"ב ובמחה"ש וש"א. ויש לבאר דלגוון אינו נחשב השתמשות כ"כ חשובה בכדי שהשני יחשב פסולת, ושאני כשמטרתו לאוכל שבזה השני נעשה ממילא פסולת. אלא שאע"פ שאין לזה כ"כ חשיבות, מ"מ חזינן בהכרח שיש לזה חשיבות לענין שמותר לקלף את הביצה כדי לגוון (ולא משמע שהיתה מקולפת כבר), והיינו שגם זה נחשב צורך קצת, ומדין זה יש לדון לענין ברירה בדברים שהשינוי שלהם הוא הצבע, שתלוי אם זה משמעותי או לא, וכגון בגד שהצבע עיקר בו, ואילו בכלים אין זה עיקר].

ועיין עוד בביה"ל להלן (ד"ה לאכול) שהביא כן משם הישועות יעקב שהאיסור הוא בזה שמתקן את האוכל שיהיה ראוי לאכילה [נ"ב. וכן משמע בחי' הרמב"ן (ר"פ האורג), וכי לכך הוי מלאכה הצריכה לגופה, עיי"ש]. וע"ע שם בביה"ל שאף בשני מינים של אוכל אסור, שהרי בכך הוא מתייפה, וה"ז מלאכה הצריכה לגופה וחייב, עיי"ש. ומ"מ מבואר איפוא שבשביל להחשב מלאכה הצריכה לגופה, על כרחך לומר שביפוי התערובת הוי תיקון ולכן חייב, והנה לכאו' היה נראה שעצם הברירה הוא האיסור, והיינו מעצם שמפריד מין ממין אחר, ורק בכדי שיהיה מלאכה הצריכה לגופה אמרינן שתלוי בתיקון ויפוי התערובת, אולם מדברי הביה"ל שם בב' המקומות נראה שהיא גופא גדר הברירה שעי"ז מתקן התערובת.

ויש להוסיף שאף לשיטת הרמב"ם המוכח שבב' מיני אוכלין קיל מפסולת גמורה (עיין ביה"ל ס"ג ד"ה ומניח וד"ה שברר), מ"מ כאשר הוא להניח לאחר זמן ה"ז ברירה גמורה מעצם שמפריד בין המינים (וכמו שביארנו לעיל אות א' בהערה).

32. עיין בהערה הקודמת, ועוד מתבאר בזה מה שמצאנו בשו"ע להלן (סעיף י') שמותר לסנן משקים צלולים, כיון שאין בזה תיקון, שהרי בלא"ה שותים אותו רוב בני אדם, ובאופן זה אין אנו אומרים שכיון שבאמת אם גם לו זה כפסולת אסור לבוררו, אע"פ שלרוב העולם אינו כפסולת (וכמש"כ בביה"ל גבי איסטניס), וכאן מיירי שגם לו היה טוב גם בלא הסינון, אלא שאעפ"כ מסננו, וממילא אינו נחשב תיקון ומותר.

וכמו"כ כתבו הפוסקים שמותר לדחות את הפסולת ממקום למקום בתוך הקערה, שכיון שהיא נשארת בתוך הקערה, ונשארת מעורבת עם הפסולת, לא נתקן בכך, וכ"כ בשה"ש (סקל"ד), וע"ע בדברינו להלן בענין זבוב שנפל למשקה, שאפשר לנפוח

בין שני מינים כגון ספרים או צעצועים או תמונות המונחים בתערובת[33], ועיין בהערה לענין הפרדה על ידי מחיצה[34].
ואם מונח בקערה מין אחד על גבי חבירו, מותר לסלק את המין העליון כדי להגיע למין שלמטה ממנו, ואין בזה משום בורר[35]. ולהלן יבואר דין דברים שאי אפשר לעשותם בענין אחר בלא ברירה, כגון קליפות, גרעינים וכיוצא[36].
וכן יבואר דין דברים שדרך אכילתם בכך, שלא נאסרו משום ברירה[37].

הקדמה ג'

ג. דע, שישנם עוד שני מלאכות שדומות למלאכת בורר, משום שמהותן שווה לשלשתן, שהוא הפרדת הפסולת מן האוכל, ומאחר שהם היו במשכן כל אחת בצורה בפני עצמה, לכך נמנו בפני עצמן, והם מלאכת "מרקד" ומלאכת "זורה"[38].
ואופן צורת המלאכות הוא כמו שיבואר, שלאחר מלאכת הדישה עומדים הגרעינים עם הקשים והמוץ שלה מעורבים, וכדי להפרידם זה מזה זורים אותם ברוח, ואז הקש והמוץ שהם קלים נפרדים מגרעיני החיטים, וזהו מלאכת "זורה" (ובכלל זה אם נוטל בידיו אוכל ופסולת ונופח בפיו להסיר את הפסולת, ה"ז אסור משום זורה), ולאחר מכן צריך לברור את החיטים מן העפר והצרורות המעורבים בהם, כדי להכינם לטחינה, והדרך היא שמוציאים ביד את הצרורות והפסולת מן החיטים, וזהו מלאכת "בורר" (ובכלל זה כל ג' האופנים שהזכרנו לעיל בהקדמה א', שכולם דרך ברירה הם, ואסורים מן התורה בכלל מלאכת בורר), ולאחר מכן טוחנים את החיטים, ולאחר טחינתם מנפים את הקמח מן הסובין המעורבים בו, ופעולה זו נעשית על ידי הרקדת הקמח בנפה, ואז הקמח יוצא מהנפה ונשארים בה הסובים, וזהו מלאכת "מרקד"[39].
ולהלן בסוף הלכות בורר (בסוף סימן שי"ט, אחר סעיף י"ז) יבואר מלאכת זורה ומלאכת מרקד.

פתיחה להלכות בורר[40]

ד. הכלל: כדי שיהיה מותר לברור בשבת, הוא רק בתנאים הבאים: א'. שהברירה תהיה בידו, ולא בכלי[41]. ב'. שיברור אוכל מתוך פסולת, ולא להיפך[42]. ג'. שיהיה בדעתו לאכול מיד, ולא להניחו לאחר זמן[43]. ובעזה"י יבוארו הפרטים להלן כל תנאי במקומו.
ויש להקדים עוד, שבהוצאת הפסולת מן המאכל, באופנים המותרים, אין איסור מוקצה[44].
וכמו כן אף אם הפסולת מרובה מן האוכל, אין בזה איסור מוקצה[45].

פרק א
ברירה בכלי

ה. אסור לברור בכלי, ואפילו כשבורר את האוכל וכדי לאכול לאלתר, ואם בירר בכלי המיוחד לו חייב חטאת, ואם אינו בכלי המיוחד לו אסור מדרבנן[46]. וכל האיסור הוא כשעושה את הברירה בכלי, אבל אם בורר בידו ואח"כ מניחו בכלי אין בזה איסור[47].
ודע, שבאופן שאינו בכלל בורר, וכגון שאין כאן פסולת, או שהם ניכרים בפני עצמם וכיוצא, אין בזה שום איסור ברירה בכלי, ואפילו בכלי המיוחד לברירה[48].
ו. ומכל מקום מותר להשתמש בכף ומזלג כדי להפריד אוכל מתוך הפסולת ולאכול לאלתר, וכגון ליטול בשר מן הקערה, וכן מותר לקלף פירות על דעת לאכלם לאלתר, וכן כל כיוצא בזה, ומשום שהם כלים המסייעים לאכילה, והרי זה כדרך אכילתו, ודווקא בכלים המסייעים לברירה כגון מסננת וכדומה הרי זה אסור[49].

בפיו להזיזו ממקום למקום כיון שהוא נשאר בהיין עם המשקה, ולא נברר בזה, ודו"ק.
[וכן מי שיש לו אבטיח יוכל לנתק את הגרעינים ממקומם וישארו על פני האבטיח, ואח"כ יפלו תוך כדי האכילה מאליהם, אמנם עיין להלן בענין "גרעינים", שכתבנו שמן הדין כתבו הפו' שמותר להוציא את הגרעינים לגמרי].
33. ע"פ הביה"ל הנ"ל שחלק על הפמ"ג, וס"ל שכל שהוא מפריד בין המינים ה"ז כתיקון התערובת ואסור. וכן מבואר במור וקציעה סי' תקמ"ה, ע"ש. (וע"ע בשו"ת מהרש"ג ח"א סנ"ד ועוד באחרונים, וי"ל ע"ד). ובמקומו יבואר דין מיון בין דברים, וע"ע באול"צ פל"א ס"ד.
34. דיש לומר שעצם עשיית המחיצה בין שני המינים ה"ז כבורר, עפמש"כ הביה"ל הנ"ל שהאיסור הוא בעצם הפרדה בין המינים (ועכ"פ לדעת הרמב"ם). ואע"פ שאינו מפרידם ממש, מ"מ זה עצמו ברירה, ואמנם זה ודאי שאין איסור אם יצביע באצבעו על איזה דבר מכל התערובת, אע"פ שהוא מברר אותו, שהרי מ"מ הוא מונח באותו התערובת, ונימא כן בזה שאינו מעשה ברירה, אלא הדגשת החילוק בין המינים, אולם כאן נראה טפי שזה כמעשה ברירה כיון שהמחיצה היא כמעשה הפרדה. (ונראה סמך לדבר ממש"כ רש"י בשבת (עד:) בפירוש השלישי בדין התורמוסין, ומשמע שמיד כשנוטלו נימוח ומיד אסור, מעצם הדבר שכבר נפרד מן התערובת). ואמנם לא מצאנו בפו' ענ"ז בסתם הפרדה בעלמא, אולם מצאנו דין חיתוך בסכין (בסו"ס שכ"א), ובפשטות אסור אפילו אם יאשר הסכין ביניהם [ועיין להלן בדין ברירה בכלי מש"כ לגבי כלי המברר פסולת של תפוח]. ואפשר שהסכין מצטרף אף הוא לפסולת שנמצאת שם, ואכתי לא חשיב ברירה, אלא זה כמו שהוסיף עוד פסולת ליד האוכל. וצע"ע. ועד"ז יש לדון באופן שרוצה לברור שני מיני מאכל שבצלחת, ויש עיצה ליתן סכין או כף בין המינים, ולמשוך את הצלחת עם המין שרוצה לצד אחד, והפסולת תצא ממילא (עיין להלן בפרק ג' בדרכי היתר של ברירה), וכ"ז אם במחיצה אינו נחשב ברירה.
35. כ"כ בביה"ל (סעיף ג') ד"ה לאכול שאיסור בורר הוא רק בתיקון המאכל, משא"כ בזה שאינו אלא בכדי להגיע למה שלמטה ממנו אין חשש, וע"ע במשנ"ב (סקט"ו) גבי בגדים, ואמנם עיין בביה"ל שם שבתערובת גמורה אין להקל בסילוק המין העליון כדי להגיע למין שתחתיו, אולם יעוין בשביתת השבת (סקכ"ז) בשם מסגרת השולחן שהתיר בכה"ג, עי"ש. ולמעשה מפשטות המשנ"ב (סוף סקט"ו) נראה שיש להקל, וכ"כ בשו"ת אז נדברו ח"ז סימן י"א, עי"ש. ושו"ר בשו"ת נשמת שבת סימן ק"ז שהביא דברי הפו' בזה, ושכ"כ באיל משולש, והביא שכ"כ בסידור ישועות ישראל דהוי כקליפה ומותר. (ומשמ"ק דשאני קליפה שכך ברייתו, יש ליישב בפשיטות לפמש"כ המפ' שההיתר הוא משום שא"א באופן אחר (גם כאן א"א באופן אחר), וע"ע שם. ובמקומו נת' עוד. ובכלים ובגדים בלא"ה יש פוסקים שסוברים שאין בו בורר, אך לא קיי"ל כן וכנ"ל. ואין להאריך.
36. עיין בזה בהגה (סו"ס שכ"א), ונתבאר להלן בפרק ו'-ז'.
37. עיין בדברינו להלן בענין ברירת אוכל מפסולת, ובפרקים הנ"ל.
38. ומבואר כ"ז בגמרא דשבת (עג.) והלאה.
ובאמת שיש כמה פרטי דינים חלוקים בזה, שבין מלאכת בורר למלאכת זורה יש כמה חילוקים, כגון אם בכלל האיסור הוא רק בהפרדת פסולת מאוכל (שלדעת הירושלמי גם בלא הפרדת פסולת מאוכל חייב, אך נתבאר להלן במלאכת זורה דלא קיי"ל כן). וכן אם חיובו הוא רק בגידולי קרקע (שבאיסור בורר הוא גם בדבר שאינו גידו"ק, וכמו שכתבנו בהקדמה הקודמת ובהערות, אך באיסור זורה י"א שהוא רק בגידו"ק, וכמבואר בשו"ת רע"א סי' כ' ועוד). וכן אם הוא דווקא בכלי או גם ביד (עיין במנחת חינוך במלאכת זורה, אמנם עי' בשבה"ש זורה שגם בידיו חייב בזורה, וכ"כ ש"א). ועוד. ובין מלאכת בורר למלאכת מרקד מבואר בשבת (קלח.), עיין שם.
39. ויש לציין שלדעת הר"ח בשבת (עד.) כל ברירת פסולת מאוכל אם זה בכלי ה"ז בכלל מרקד, ואם זה ביד ה"ז בכלל בורר, אולם ברש"י בשבת (קלח.) מבואר שהחילוק הוא רק בצורת הדבר, שאם הוא בורר בכלי באופן שהאוכל נשאר בכלי והפסולת יוצאת ממנו, זה אסור משום בורר, ואם הפסולת נשארת בכלי והאוכל יוצא ממנו, ה"ז בכלל מרקד, וכן דעת הרבה ראשונים, ויבואר במקומו במס' שבת. ויש בזה עוד פרטים. ועיין בביה"ל להלן (סעיף ט') בענין המשמרת, שהתוס' ורמב"ם מפרשים החילוק בין בורר למרקד, שמרקד עושה כל זמן הרקדתו פעולה בפסולת ואוכל ביחד, שמנענע הכברה ועי"ז נברר מין אחד מחבירו, משא"כ בדבר שאין נעשה הפעולה אלא בדבר אחד, ה"ז דומה יותר לבורר, שנוטל מין אחד מחבירו.
40. פתיחה קצרה לשו"ע סעיפים א', ב', ג' (שו"ע, ודברי ההגה להלן), ד', ה'.
41. מבואר בשו"ע (סעיף א'), עי"ש. [וקצת י"ל בלשון השו"ע שכתב בלשון דייעבד "ואם בורר בידו" וכו', וצ"ל אגב שאר נידונים כתב כן]. ועיין עוד להלן מסעיף ז' והלאה, ויש אופן שאיסורו מדאו' כשדרכו בכך (כגון בנפה ובכברה), ויש אופן שהוא מדרבנן כששינה מדרך ברירתו (כגון בקנון ותמחוי). ועי' באול"צ ח"א סימן כ"ז אות ד' מה שביאר בזה, ודו"ק. ועיין בביה"ל (ד"ה ובורר) שכשבורר בכלי ה"ז חייב אפילו אם ברר את האוכל, וכשבורר בידו אינו מותר רק כשבורר את האוכל (ודע, שגם בנפה יש מי שאומר שאינו אסור מה"ת, עי' בספר המכריע וההשלמה ומאורות ופסקי ריא"ז, וע"ע באג"ט סק"א אות ט' בדעת רש"י, עי"ש. והיינו כשזה לאלתר ובזה פטור. ומ"מ למעשה כל הפו' כתבו שחייב).
42. מבואר בשו"ע (סעיף ד' ה').
ויש להוסיף, א'. עיין בביה"ל (בס"א ד"ה הבורר) שאמנם שיטת התוס' שאוכל מן הפסולת הוא דווקא כשהאוכל מרובה על הפסולת, אבל אם הפסולת מרובה אסור לברור את האוכל, אולם השו"ע לא הזכיר שיטה זו, ומשמע שאינו סובר כן. ועיין כאן בטור וב"י ואחרונים. (ובאמת שרוב ככל הראשונים כתבו כן, וע"ע באו"ז סי' נ"ט שדחה ד' התוס'. וע"ע בישו"ש פ"ק דביצה סימן מ"ב). וכ"כ בכה"ח (אות ז').
ב'. עוד מצאנו לכמה ראשונים שאם הוא בורר לאכול לאלתר מותר לברור אף פסולת מן האוכל, וכמו שמבואר בדברי רבינו ישעיה הראשון בספר המכריע סימן כ"ג, והביא שכן כתב הריב"ם, וכ"כ גם בפסקי ריא"ז בפרק כלל גדול, וכ"כ בספר ההשלמה בשם הרא"ש מלוניל, וכ"ה בספר המאורות ובספר הבתים, וע"ע בספר טל אורות (דף ל') בשם הריטב"א בשם תוס'. וע"ע באג"ט שביאר כן בכוונת תוס'. וכבר נזכרו מדבריהם בשיורי ברכה להחיד"א (אות ב'), ובביה"ל להלן (סעיף ד') בברירת דגים, וע"ע בצמח צדק בפסקי דינים ושאר אחרונים.
[ומ"מ חזי בזה לאיצטרופי, וכמו שכתבנו להלן בענין ברירה בשעת אכילה, עי"ש. וע"ע להלן לענין ברירה בשני מיני אוכלין. (אבל לדינא בודאי שהעיקר כמש"כ השו"ע וכל הפו' לאסור, ואין להקל כלל). ואפשר שיש מקום להקל בזה עוד ע"י גוי, וכהא דחזינן (בסימן שי"ד ס"ז) שבאופן שיש מחלוקת ויש שמתירים, אפשר להקל ע"י גוי, עי"ש (וע' במש"כ שם, ובמה שכתבנו בפתיחה לסי' ש"ז ס"ה), אמנם י"ל שאסור, ובפרט בשאר תנאי ברירה נראה שאין להקל, שאף שיש שהקילו גם שם, וכמו שציינתי, אולם רוב ככל הפו' דחו דבריהם, וה"ז כשיטה דחויה, ואין להקל].
43. שו"ע סעיף א'. [ואמנם גם בזה יש שצידדו שאינו אסור מן התורה, עיין בראשונים הנ"ל. וע"ע בר"ן דף עד. אולם השו"ע וכל הפו' כתבו שאסור מדאו'. וע"ע בביה"ל (בסוף סעיף ג') לענין ברירה בשני מינים דקיל טפי כשזה לבו ביום וכו').
ויסוד ההיתר באלו הדברים, הוא שבזה נחשב כדרך אכילה ולא כדרך ברירה, וכמבואר בראשונים בכל תנאי בפני עצמו, וכ"מ במשנ"ב ריש הסימן (וע"ע מש"כ בזה לעיל בהקדמה א' הערה 3), ועפי"ז יבוארו כמה וכמה חילוקים בהל' בורר, ויסוד הדבר שרק דרך ברירה ותיקון המאכל אסור, אבל כאשר הוא בדרך שרגילים ב"א לאכילה ה"ז דרך אכילה, וכמו שבאכילת האדם בתוך פיו אין איסור לא בורר ולא טוחן ולא דש ולא לש וכו' (וכלשון החזו"א סי' ס"א שהאכילה התמידית היא דרך ברירה, ולא חייל עלה שם עובדא ועמל מלאכה), כך גם בשלב שלפני פיו, כל שדרך לעשות כן, ה"ז כתיקון אריכתא של דרך אכילה שמותר. וע"ע בחזו"א שם, ודו"ק.
44. הנה בכמה אופנים חזינן שמותר להוציא פסולת מן האוכל, ולכאו' יש לאסור מ"מ משום מוקצה. ובשלמא לענין זבוב במשקה (שנתבאר דינו להלן פרק ד') י"ל בפשטות דהוי כגרף של רעי, אולם הרי התם יש אופנים שמותר גם בשאר פסולת, וכן במשנ"ב (סו"ס שכ"א) בהוצאת קליפות וגרעינים שאינם ראויים. וי"ל עפ"ד החזו"א שהבאנו בהל' מוקצה (סימן ש"ח) גבי כיבוד הבית, דשרי משום שהפסולת טפל לקרקע וכו', עי"ש ובהקדמה. וה"נ שם טפל הוא לאוכל. ואמנם כתבנו שמדברי הפו' ל"מ כן, מ"מ י"ל עד"ז דהתירו, כמו שהתירו לכבד הבית משום כבוד שבת. ושו"ר בחזו"א (סימן מ"ז סקט"ו) שעמד בהדיא בנידו"ד דאין בזה מוקצה, וכתב שאין לומר שהוא משום ביטול, שהרי גם באבן שעל פי החבית מותר להסירה, אע"פ שאינו בתערובת, ולא שייך ביטול, "אלא עניינו דאוכל המעורב ע"י מוקצה מותר להפריש המוקצה מהאוכל, ולא חשיב טלטול מוקצה אלא תיקון אוכל, ולא גזרו ע"ז חכמים מוקצה", ע"כ, וע"ע שם.
45. עיין בטור כאן שכתב שבפסולת מרובה יש איסור מוקצה, כיון שהאוכל בטל ברוב הפסולת, עי"ש. וע"ע בב"ח. אולם הפו' חלקו ע"ז, והכי קיי"ל שלעולם הפסולת בטל למעט האוכל, וכדחזינן בשבת (דף כט.) בתמרי ארמייתא, עי"ש. ולקמיה בתוס' (דף קמב:) ועוד, ואין להאריך.
46. עיין שו"ע (סעיף א') בנפה ובכברה חייב, ובקנון ובתמחוי פטור, ועיין משנ"ב שם סק"א ב', ובהקדמתו לסימן שי"ט (ועיין במשנ"ב להלן סק"י, ועוד בביה"ל הל' יו"ט סימן תק"י ד"ה אם). והנה במשנ"ב כאן (סקכ"ב) שכתב דהפטור הוא משום דהוי שינוי וכלאח"י, עי"ש, ולהלן במשנ"ב (סקכ"ו) כתב שהוא אסור גזירה משום נפה וכברה, עי"ש. וע"ע בביה"ל להלן (סימן שכ"א סי"ב) ד"ה מידי, שקנון ותמחוי אינו מיוחד כ"כ כמו נפה וכברה, ומ"מ אסרוהו דדמי קצת לברירה, ע"כ. וזה כדבריו במשנ"ב סקכ"ו הנ"ל. ואפשר לבאר שבסק"ב בא לבאר למה אינו חייב, ושם כוונתו להסביר מאי טעמא מ"מ אסור, וע"ע בלשון רש"י בשבת (דף עד.) עי"ש, ודו"ק. וע"ע באול"צ ח"א סי' כ"ז אות ד' מה שביאר החילוק בין קנון ותמחוי שאסור מדרבנן, ואילו בידו הוי מדאו', דמ"מ בקנון הוי שינוי ולכן פטור, עיין שם, ואכמ"ל.
וכבר עמדנו בזה לעיל בהקדמה א' באות ד' לענין ברירת פסולת מאוכל, או בבורר להניח כשזה נעשה ע"י קנון ותמחוי, והבאנו שמבואר בפו' שחייב, מפני שאינו אלא שינוי בכלי ולא בעצם המלאכה. וכ"ז הוצרכנו לצד שהוא שינוי, אולם כפי שהבאנו עוד מהמשנ"ב (סקכ"ו) שביאר שאסור גזירה משום נפה וכברה, ולא כתב בפשיטות שזה ככל מלאכה שנעשית בשינוי, ויש לבאר שפיר לפי דברינו שאין זה שינוי בעצם המלאכה, אלא הוא שינוי בגדר של ברירה בכלי, אבל מצד עצם צורת הברירה אינו שינוי, ולכן חייב, ודו"ק. (שוב שמעתי שבח"ש עמד קצת בזה, ואמ"א).
47. כה"ח (אות ז') בשם הפו', ופשוט הוא. וכ"מ בגמ'.
ולא דמי לתמחוי (שהיא קערה גדולה) וכמש"כ המפרשים, דהתם נעשה מעשה הברירה בסיוע הכלי, וכמש"כ בכה"ח (אות ג'), עי"ש. וכבר בב"י כאן צידד בזה ומסיק כאמור, והיינו שהברירה נעשית ע"י הטיית הכלי, והאוכל מתגלגל לשולי הכלי והפסולת נשארת בדפנות, וכעי"ז ראיתי במאירי בביצה (יב:) שבית קיבול שלה שפל, עי"ש. ויותר מזה מצאנו בערוך שפירש שזו קערה עם חורים חורים ומגורות וכו', ודו"ק. [ואמנם לפמש"כ בפי' קדמון ממצרים (המובא ברמב"ם פרנקל פ"ח הי"ב) משמע שתלוי איך דרכו, אם עשוי רק לברירה או לא, אולם אינו מוכרח]. ושו"ר באיל משולש ע' ק' שהבין באו"א (ושכ"ה בפי' הר"ש משאנץ, וצע"ג). ומ"מ יוצא לדינא שבאופן שהוא רק לשים בו בלבד את הדבר הנברר, אין חשש, ודו"ק.
48. הנה מצאנו להלן (ס"י) שמים או יין צלולים מותר ליתנם אפילו במשמרת, עי"ש. ועל כרחך דכיון שאין בזה ברירה אין איסור. וכתבנו דה"ה אם ניכרים, שלא חשיבי תערובת, ואין זה בורר, וכיוצא. ויש לבאר דאע"פ שמצאנו להלן בסימן שכ"א ס"י שאסור לחתוך במורג חרוץ, עיין שם לענין טוחן, הנה מלבד שאין זה פשוט שהוא משום עובדין דחול (וכיעוין בריב"ש סי' קפ"ד שהוא מקור הדין), עוד בה והוא העיקר דשאני התם שמ"מ הוא פעולת טחינה, אלא שיש שם היתרים מסוימים, וכגון שאינו גידו"ק או בראוי או לאלתר וכדו', אבל באופן שאינו בגדר טוחן הא אין איסור כלל, וכמו שביארנו שם, וה"ה בנידו"ד שכל כה"ג שאינו בגדר בורר אין איסור כלל.
[אולם בחיתוך פירות הא הוי בורר, וכמש"כ הפו', ורק מפני שהוא לאלתר התירו, וא"כ בכה"ג י"ל שאסור בכלי המיוחד, אלא דאעפ"כ כתבנו להלן בסמוך להתיר אם יוצא עימו מקצת פרי, דבכה"ג הוי חילוק מין אחד, ול"ח בורר, ואה"נ שבבורר גמור יש מקום לחוש, אלא שאף בזה יש לדון וכמש"כ שם].
49. עצם הדבר שמותר להשתמש בכלים לצורך אכילה מבואר בכל הפו', וכדלהלן. ולענין קילוף פירות, עי' להלן בסו"ס שכ"א בהגה, ובפו' בכ"ד.
והנה מצאנו במשנ"ב להלן (סקס"ב) גבי הקולט שומן הצף ע"פ החלב, שאסור ליקח את השומן בצמצום אפילו אם דעתו לאכול לאלתר, שהרי הוא לוקח בכף, ע"כ (וע"ע במשנ"ב סקנ"ה), ומבואר שבכף אסור. ומאידך להלן במשנ"ב (סקס"ו) הביא דברי התוספתא שמותר לחבץ מעשה קדירה ולאכול, וביאר המשנ"ב דר"ל שמותר להפריד בכף מאכל עבה מן הרוטב, משום דדרך אכילה הוא, ע"כ. וצ"ב החילוק.
ובשו"ת אגרות משה (ח"א סימן קכ"ד) כתב שדווקא אם הכלי מסייע ומועיל לעצם הברירה, שע"י הכלי קל יותר לברור מן היד, אסור, משום שכוונתו היא בעיקר לברור, והוא עושה זאת ע"י כלי, אולם אם הכלי אינו מועיל לו לעצם הברירה, אלא הוא משתמש בכלי רק לאיזה סיבה שאינו מחמת הברירה, כגון שאינו רוצה ללכלך את ידיו, או שהוא דבר לח שאינו יכול לקחתו ביד, וכל כה"ג בזה מותר משום שהוא דרך אכילה, ובזה יש לבאר דברי המשנ"ב בהנ"ל (וכן דקדק המשנ"ב בסקס"ו שההיתר הוא מצד דהוי דרך אכילה), ובזה נחשב הכלי כידא אריכתא, וכיוצ"ב ביאר בשו"ת מנח"י (ח"א סימן ע"ו) שיש הבדל בין מאכל עבה שאין הכף מסייעת בברירה, וכל כוונתו הוא כדי שלא יתלכלך (ובזה יישב בין המשנ"ב סקס"ב למשנ"ב סקס"ו). וע"ע גם בשש"כ (הערה קכ"ו) בשם האחרונים, וע"ע בשעה"צ (אות נ"ח) מש"כ בזה, וי"ל.
והנה בעיקר הענין היה אפשר לומר שקנון ותמחוי ושאר כלים אסורים מפני שאינם כלים המסייעים לאדם בדרך האכילה התמידית, אלא הם כלים שמיועדים לזמן שרוצה לברור, ולכן אסור ככל בורר, משא"כ כף ומזלג וכיוצא שהדרך להשתמש בהם בעת האכילה, וה"ז בכלל דרך אכילתו (והכלל של דרך אכילה הוא כלל יסודי ככל תנאי הלכות בורר, והכי נמי בנידו"ד שבדרך אכילה אין איסור, ועיין לשון החזו"א בסימן ס"א שהאכילה התמידית היא דרך ברירה, ולא חל עליה שם עובדא ועמל מלאכה). וכן משמעות כמה אחרונים לחלק כן, ועי' בשש"כ שם מש"כ בזה. וע"ע בשו"ת הריב"ש (סימן קפ"ג) שכתב שיש לאסור בכל כלי שדרכו למלאכת טחינה (או ברירה), איברא שבדרך אכילה אינו בכלל בורר, וי"ל.
אלא שכל זה מבאר לנו חילוק בין כלים המיוחדים לברירה (כגון מסננת, וכן כל דכוותיה, כגון כף מחוררת להוצאת מאכל, וכיוצא) שבזה אסור, לבין כלים שדרך להשתמש בהם בשעת אכילה (וכ"כ הח"א בנשמ"א כלל פ"ב אות ב' לחלק בכיוצ"ב), אולם משיטת המשנ"ב הנ"ל שחילק בין שני סוגי ברירה בכף מוכח שהחילוק אחר, ואינו תלוי בסוג הכלי, אלא תלוי אם מטרתו היא לברור, שבזה אסור אפילו בכלי שמסייע לברירה, אבל אם מטרתו לאכול, אלא שאינו רוצה ללכלך ידיו, או שקשה לו לאוחזו בידיו כגון לתלוש בשר מן העצם וכדו', בזה מותר, שהרי הוא ממש דרך אכילה, וכמשנ"ת (וע"ע בשו"ע הגר"ז סי"ח). וכ"מ במנח"י ח"א סי' ע"ו ובח"ד סי' פ"ב.
עיי"ש, וע"ע בקצוה"ש ואל"צ ושש"כ ועוד באחרונים.
ואם יש גרון של עוף, שצריך מזלג כדי שיוכל לחטט בו ולהוציא את הבשר מבין העצמות, לכאו' לפי החילוק הנ"ל אסור, שהרי הוא מסייע לברירה. אולם ז"א, שאף לחילוק זה יש לומר שכאן כוונתו רק בשביל שיוכל להגיע לזה, ומותר. וכן בקילוף

וכן מותר לקלף פירות בסכין[50]. ואפשר להקל גם במקלף המיוחד לכך[51].

ז'. כלי שיש בו אוכל ופסולת מעורבים, מותר להטות את הכלי כדי שיצא ממנו האוכל, ואינו נחשב כבורר בכלי, אלא הרי זה כבורר אוכל מפסולת בידו, משום שעיקר הברירה נעשית בידו[52].

וכן הרוצה לברור את החלמון מן החלבון, מותר ליקח את החלמון בידו ולאוכלו[53]. וכן מותר לברור על ידי עירוי מקליפה לקליפה, ודינו כבורר אוכל בידו[54].

ואם מעורבים שני מינים, והוא רוצה לאכלם בנפרד, אסור לבררם בכלי אפילו לאלתר, אלא יבררם בידו ויאכלם לאלתר[55].

ח'. מסנת המסייעת בהפרדת הנוזל מן המוצק, אסור בשימוש[56], כגון לסנן מיץ שמעורבים בו הרבה חתיכות פרי, אמנם אם רוב בני אדם רגילים לשתותו בלא סינון, מותר לסננו אפילו במסננת, כגון מיץ שמעורב בו מעט חלקי פרי, וכן חלב שיש בו גושי שומן קטנטנים, שכיון שדרך העולם ודרך אותו אדם לשתותו גם באופן שמעורב בו מותר, והוא הדין בכל זה לגבי מרק שמעורב בו ירקות[57]. וכן הוצאת הגושים מדייסא, מותר. אמנם לקטנים שמקפידים על זה אסור לסננם, אלא יקח את המשקה בעצמו[58]. ויבואר עוד להלן בענין סינון משקה.

וכל זה הוא רק באופן שהדברים מעורבים, אבל חתיכה גדולה וניכרת, אין בזה איסור בורר כלל, וכמבואר להלן בפרק ד' בדין ברירה בלח.

ט'. אסור להשתמש בכף מחוררת שנועדה לסנן את המאכל מן הרוטב, כגון ליטול בה תפוחי אדמה ובשר מתוך המרק, וכיוצא[59], והיינו באופן שנחשב תערובת ואסור בברירה[60]. וכן אסור לסנן איטריות מבושלות מהרוטב שלהם, וכן אסור להשתמש לצורך זה במצקת מחוררת[61].

וכן אסור להשתמש בכלי או בכף מחוררת להוצאת זיתים, וכן כל כיוצ"ב.

י'. יש מתירים להוציא מאכל בכף או מצקת מחוררת, כאשר כל כוונתו כדי להעביר המאכל ממקום למקום, ולא כדי שיסתנן המוצק מן הנוזל[62]. אך יש להזהר באמת שכל זה הוא דווקא כשאין לו שום כוונה בברירה, וכל שכן שאינו שוהה עד שירד הנוזל מן המוצק, ועיין בהערה[63].

וכן להוציא שקית תה, אע"פ שנוטפים ממנה טיפות לתוך הכוס[64], מותר.

י"א. גרגירי תירס בקופסת שימורים המעורבים עם המים, ורוצה להוציא את הגרגירים ללא המשקה, אסור לסנן אותם בשבת, ואף להוציאם במזלג כדי שהמים יסתננו, אסור[65]. אמנם אם אין כוונתו לסנן, אלא רק כדי להעביר, מותר[66]. ואפשר לקחת בכף כמות גדולה מתחתית הקופסא, כך שממילא לא יוכלו הרבה מים לעלות בכף[67].

י"ב. אסור להשתמש בכלי לאיחסון זיתים וכיוצא, שכאשר מרימים את הכלי המים מסתננים ממנו. אבל במלפפונים חמוצים וכדומה שהם גדולים ואינם נחשבים תערובת, אין איסור כלל, כיון שהם ניכרים, ואין בזה איסור בורר[68]. וגבינה מלוחה שמונחת ברשת, וכשמרימים את הרשת נפרדים ממנה המים, מותר, כיון שהחתיכה גדולה וניכרת, ואינה נחשבת מעורבת עם המים.

י"ג. כלי להגשת פירות, אבטיח, מילון וכיוצא, שיש בתחתיתו מסננת העשויה להוציא את הנוזלים, מותר להשתמש בו בשבת[69].

י"ד. אסור להשתמש בתיון שיש בפיו מסננת המעכבת את עלי התה מלצאת עם המשקה, ורק באופן שהעלים שקועים בתחתית הכלי מותר לערות מן המים הנמצאים מעל העלים, ויש מתירים בכל אופן, ויש להם על מה שיסמכו (ולהלן בסעיף י"ד יתבארו כל הפרטים בתה)[70]. וכן הדין לענין קנקן שתיה שיש בו מסננת שעוצרת את קובעיות הקרח[71].

פירות מותר בסכין, וכדלהלן, כיון שעיקרו להגיע למאכל.

ובלאו הכי הנה סתימת הפו' משמע שמותר בכף ומזלג בכל אופן, שאינו אלא ידא אריכתא. ואף אם מצמצם לקחת לו את מאכלו, מותר, כמו סכין לקילוף פירות וכיוצא (וכן סתימת הדברים בנשמ"א בח"א הל' יו"ט כלל ס"ב בנשמ"א סק"ב). וע"ע באג"ט ס"י ועוד באחרונים.

50. מבואר ע"פ החילוק הנ"ל, וכ"כ בשש"כ (פ"ג סמ"ה) בשם האג"ט, וכיוצ"ב מבואר במשנ"ב (סימן שכ"א סקפ"ד) גבי קליפת פירות שמותר סמוך לאכילה, כגון תפוחים, עי"ש. והלא א"א לקלפם אלא ע"י סכין, וכן הוכיחו האחרונים. וע"ע גם בשו"ת אגר"מ (שם) שכתב כן שזה דרך אכילה, ולכן מותר לקלוף בסכין נייר שע"ג נקניק, אולם כתב שם לעשותו סמוך לסעודה, ככליפת פירות.

51. הנה לכאו' בסברא היה נראה דלא שנא מסכין שכך דרך אכילתו, ויש לדחות שכיון שהדרך להשתמש בו כשמברררים כמות גדולה ה"ז ככלי המיוחד לברירה, וי"ל. ועיין בשש"כ (סעיפים ל' ל"א) שחילק בין אם היא קליפה הנאכלת לרוב העולם או לא, עי"ש. אולם באמת לאו מילתא דפשיטא הוא, ולדינא יש להקל, חדא דהנה עצם דין איסור קילוף דנחשב בורר, לאו מילתא דפשיטא היא, וכמושכ"כ להלן בפרק ו' בענין קליפות בהערה משם כמה ראשונים, עי"ש, וכמו"כ י"ל שבפרי המחובר טפי לא דמי לבורר (וגם הרמ"א סו"ס שכ"א לא כתב אלא כגון בצל ושום, אמנם עיין שם בהערה שכתבנו לדחות), ואף לחולקים י"ל שאינו אלא דרבנן וקיל טפי, עיין בשו"ת תפל"מ ח"ב סי' כ"א, ובפרט בפירות שנשאר בהם קצת פרי די"ל דהוי כבורר באותו מין. אלא שע"ז הערנו שם לדחות דבכמה דוכתי חזינן שדבר מועט אין לו חשיבות כלל, ורק בדבר חשוב, ומ"מ יש מקום להקל, א). בהרבה פירות הנאכלים בקליפתם ע"י הדחק, ולאו מילתא דפשיטא לאסור, ובודאי לכו"ע אינו מדאו' (ובנאכלים לרוב בני אדם, ה"ז מותר לכתחילה לכו"ע). וע"ע בדברינו להלן בפ"ו משכ"כ בזה. ב). שהרבה פירות כמו מילון ומנגו יש פרי חשוב בקליפה, וא"כ מן הסתם יש להקל בזה (זולת תפוח אדמה ולפת שבלא"ה הוא מוקצה, ונפ"מ בזה תהיה ביו"ט כשרוצה לבשל), אלא שזה קצת קשה ממה דחזינן בפו' סו"ס שכ"א שדנו גבי קליפת תפוח הגם שמצוי שנשאר מעט פרי בקליפה, ומשמע דאעפ"כ לא חשיב, וע"ע להלן בפרק ו' שכתבנו די"ל דאה"נ אין היתר בזה אלא באופן שיוצא חלק חשוב ולא מעט בעלמא, שאין דעת האדם ע"ז כלל, ועוי"ל אעיקרא דמילתא שאף בפירות שיש בקליפה בורר, הלא בסכין מותר. ויש לומר שאף מקלף כפי שמצוי היום אינו ככלי המיועד לברירה, אלא שיותר קל לקלף עימו. (ומצד עובדין דחול, כדרך שכתבו הפו' להלן בס' שכ"א לענין טוחן, ג"כ יש להקל בענייננו, ובפרט שגם שם בטוחן אינו מוסכם וכמש"ש, ועיין בריב"ש סי' קפ"ד), והגם הלום ראיתי כמה אחרונים שהקילו בזה, עיין בפס"ת סימן שכ"א אות י"ד שהביא שגם דעת הקצוה"ש ושערים המצוינים ורבב"א להקל. וע"ע שם בשם האז נדברו שתלה זאת במחלוקת הפו'. ולענ"ד יש להקל בזה, וכן דעת הגרב"צ אבא שאול ועו"א. ומצד שמצמצם הברירה, נראה דז"א, דהוא כמו סכין בעלמא שמטרתו להגיע לאוכל, וכך י"ל במה ששמעתי שיש סכין מיוחד המוציא שכבה דקה מהפרי, שגם זה מותר. נ"ב. ובעיקר דין קילוף פירות, עיין בסימן שכ"א סי"ט ובפו' שם ששייך בורר, ויש בזה כמה חילוקים, ויבואר להלן בסימן שי"ט בפרק ו'.

52. משנ"ב להלן (סקנ"ה), וכמבואר שם בשו"ע שעיף י"ד גבי יין שיש בו שמרים, עיין שם. וכ"כ בכה"ח (אות קי"א) בשם הפוסקים (ובכה"ח כאן אות קט"ו). וכ"ז בתנאי שיאכלנו לאלתר כדין. [ועיין להלן סעיף י"ד מש"כ בזה].

53. וכמו שכתבו הפוסקים דלהלן בהערה הבאה, שיש להחמיר שחלמון וחלבון הם ב' מינים, וצריך לברור את מה שרוצה לאכול כדין אוכל מפסולת.

54. משנ"ב להלן (סוף סקנ"ח) ע"פ האמור בשו"ע שם. (וי"ל שאינו עושה כן אלא שלא רוצה ללכלך את ידיו). וכ"כ בכה"ח (אות קט"ו), ובכה"ח שם צירף עוד סברא להקל בזה מטעם שרבים הם הסוברים שחלמון וחלבון הוא כמין אחד, ואין בו דין בורר, עי"ש. וכתב זאת לרווחא דמילתא (ולבאר דין זה גם לדעת הח"א שאוסר בעירוי מכלי לכלי), אולם לדינא גם בלא צירוף זה ג"כ יש להקל כהסכמת רוב הפוסקים, וכמש"כ הכה"ח שם, עיין שם (וגם המשנ"ב בשעה"צ אות מ"ד הביא דברי הח"א ופליג עליה. וע"ע בדברינו שם בענינו).

ועיין בשו"ת לב חיים (ח"ב סימן מ"ח) שדן בענין ברירת הקפה שיש בו עפרורית על פניו, באופן שמטה את הכלי, ועי"ז העפרורית נדבקת בכלי, עי"ש. ובפשטות להנ"ל הוי כבורר בכלי.

55. עיין ביה"ל ס"ג דלא כהפמ"ג.

56. עיין להלן בסעיף ט' והלאה לענין פסולת, וע"ע להלן בסמוך מש"כ בזה.

ולהלן יובאו עוד דוגמאות של סינון מוצק מן הנוזל, וזה בפרט לפי מה דקיי"ל להחמיר בברירה בלח (ובאוי"צ צירף זה לקולא), וע"ע להלן בעני"ז, ואכמ"ל.

57. דוגמאות אלו נזכרו בשש"כ פ"ג, עיין שם. ויש בזה עוד פרטים כיעוי"ש. ותלוי לפי דרך העולם.

ויל"ע אם דרך העולם לשתותו בלא סינון, אבל הוא מקפיד שלא לשתותו בלא סינון, אם מותר לו לסננו, שהרי מצאנו בביה"ל להלן (בסעיף י') גבי סינון משקין מפסולת שלהם, שאם העולם אין מקפידים אבל הוא מקפיד אסור, עי"ש. אולם יש לדחות דשאני הכא שאינו פסולת גמור, ושם אוכל עליו, ולכן גם כשאינו שותהו מותר, וכעין חילוק זה ראיתי בשש"כ פ"ג הערה פ'. איברא שז"א פשוט, ועי' להלן ס"ב.

58. עיין או"צ פל"א תשו' ט', והבאנו דין זה להלן בסוף ס"ב, וע"ע שם מש"כ בזה.

59. כ"כ בספר שביתת השבת (מרקד בבא"ר אות כ"ו) שה"ז כברירה בכלי, אלא שאעפ"כ רצה השבה"ש להתיר מטעם דמישתתי בלאו הכי, שהרי הם ראויים להאכל יחד (כעין מש"כ להלן סעיף י' ובמשנ"ב סקל"ה), אולם הדבר צ"ב שהרי מ"מ אינו רוצה בזה, והוי כפסולת. ושו"ר שכבר השיב ע"ז הגרשז"א בשש"כ (פ"ג הערה קנ"ו), דשאני הכא שהם שני מינים חשובים ונפרדים, וכ"כ בברית עולם בורר סל"ט. וכן העיר באול"צ פל"א ס"י בהערה, עי"ש. (ועיין שם מה שביאר בזה, וביאור הגדר בדבריו הוא, דשאני במים שיש בהם קיסמין שמותר מפני דמשתתי בהכי, והיינו דבכה"ג שלא איכפת לו מהם הרי הם בטלים לגבי הכל, משא"כ כאן ה"ז ככל ב' מיני אוכלין שאסור לברור זה מזה, מפני שיש חשיבות לאחד על פני השני, וחשיבותו מחילה ע"ז שם דבר והוי ברירה). וכ"כ להלכה בשבה"ל ח"ח סר"ס נ"ה ועוד הרבה באחרונים לאסור בזה. וע"ע בנשמת שבת סי' קע"ט, ומש"כ שם בתוה"ד ע"פ האג"ט, י"ל ע"ד, ואכמ"ל. וכמו"כ הדבר ברור דנידונינו אינו ענין כלל למחלוקת הפו' אם יש ברירה בלח מכ"א, ואכמ"ל.

[ואמנם בספר אול"צ שם כתב שלדינא יש להקל בזה וצירף כמה טעמים להקל, חדא ממה שנחלקו הפו' בשופך את היין מן הכלי שיש בו גם שמרים, שאסור אם עושה כן עד הניצוצות האחרונות, שיש שאסרו רק להניח, אבל לאלתר מותר משום דהוי היוצא ממנו אוכל, ויש שאסרו אפילו לאלתר משום שסוברים שמה שבידו הוא הברירה ולא במה שיוצא, והסכים שם האול"צ לדברי האוסרים שם, וממילא בלוקח אוכל מהמרק והנוזל מסתנן ויורד הוי כאוכל מתוך פסולת, וכתב ואע"פ דלכאו' יש לאסור דהוי כברירה בקנון ותמחוי שאסור מדרבנן, מ"מ יש לצרף הסוברים שאין ברירה בלח, ואף לסוברים שיש ברירה בלח אין לאסור מהתורה, דהוי כקנון ותמחוי, וה"ה מצקת, עכת"ד. ואחהמ"ר דבריו תמוהים, חדא במה שסובר שמה שנשאר בידו הוא האוכל ומה שיוצא הוא הנברר וכו', וזה נגד הסכמת הפר, וכמשנ"ב להלן סעיף י"ד, עיין שם. ומלבד כל זה הנה הדבר תמוה דהוי ברירה בכלי, ומאיזה טעם ראה להתיר, ומה תירץ בכך שכתב שהוא מדרבנן, הא מ"מ מדרבנן אסור, ומהיכא תיתי להקל, וזה מלבד שלענ"ד י"ל דהוי כלי המיוחד לברירה, שהרי כל מהותו הוא כמו נפה וכברה, וא"כ יש לומר שאסור מדאורייתא (וגם בדין ברירה בלח יש לדון, ובמהריט"ץ מבואר דלכו"ע אסור בדרך שימור, וכדלהלן ס"י והלאה), ואין להאריך. ועל כן לדינא אין להקל בזה כלל.

60. יש לבאר, דמ"מ באופן שיש מרק ובתוכו חתיכות גדולות הניכרות, ה"ז מותר להוציא אותם ע"י הכף הזו, מאחר שנתבאר להלן במקומו בפרק ד' בענין תערובת שכל כה"ג אינו נחשב תערובת, כיון שניכרים בפני עצמם מן המרק, וממילא לא חשיבי תערובות, מותר להשתמש בזה. ורק ברוטב מצוי יותר חשש, וכן אם התפו"א והבשר קצוצים אסור גם במרק, לפי הענין. [ועיין בשביתת השבת בבא"ר אות כ"ה, שאין ספק בדבר שדברים גדולים המונחים במים, לא שייך בהם בורר, וה"ד בקצוה"ש סי' קכ"ה אות ה', וע"ע באז נדברו ח"ד סו"ס כ"א ועוד באחרונים טובא].

61. ככל הנ"ל בהערה הקודמת, וכ"ה בשש"כ שם סנ"ד, וע"ע שם שאם כוונתו רק להעביר את המאכל ולא לסנן מותר, וכן כתבנו בהלכה הבאה.

62. הנה יש ללמוד דינים אלו ממש"כ בשו"ע (ר"ס שכ"ד) שמותר, שאע"פ שאסור לכבור התבן בכברה, מ"מ מותר ליטול את הכברה עם התבן שבה ולהוליכה לאבוס, אע"פ שבנתיים מסתנן ממנה המוץ (וכ"ה ברמב"ם פכ"א הל"ב), ומבואר שכל שמתכוון לסנן לא איכפת לן בזה, ומצאנו כמה ביאורים בדין זה, ומזה נבא לדון בנידון דידן:

א). בערוה"ש (שם ס"ה) כתב הטעם שמותר, שהרי ישאר עוד מוץ בכברה, ע"כ. והיינו שכיון שלא בורר הכל מותר. אולם ז"א מוסכם, שי"א שאסור לברור אפילו מעט מן המאכל אע"פ שישאר עוד פסולת, שכל תיקון שהוא אסור, וכ"כ באג"ט זורה אות א' סק"ד, ונת' להלן ריש פרק ג', וע"ע בהקדמה להל' בורר (ועיין בהערה הבאה שאפשר ליישב דעת הערוה"ש), אמנם מצאנו בפמ"ג בסוה"ס שהיקל בזה. וגם יעוין בביה"ל (סימן ש"מ ס"א) ד"ה ומלקט דבכה"ג פטור, אמנם י"ל שאסור מדרבנן, ותלוי אי שרי בפס"ר בדרבנן, וכמשנ"ת בס' שי"ד.

ב). בנשמ"א (כלל י"ח ס"ב-ג') נתעורר בזה ג"כ דקשה הא הוי בפס"ר (וכדמשמע מלשון הראשונים והפו'), וביאר דז"א, דדוקא במקום שעושה מלאכה, כגון משקה מים על זרעים, ועושה מלאכה רק שאינו מכוון לפעולתה, משא"כ כאן שאינו מרקד כלל אלא שנוטל בכברה, ולכן אף שנופל דרך נקבי הנפה אין לחוש, דמלאכת מחשבת אסרה תורה (וכמש"כ בב"ק דף כו:), ע"כ. ובפשטות סברתו היא כדחזינן בכ"ד דכל כה"ג הוי חיסרון במלאכה, וה"נ הוי ליה כמו מתעסק.

ג). בשפת אמת (בשבת דף קמ.) הביא מפרש"י שמותר כיון שאינו מתכוון, וכתב דמפשטות הדברים משמע שאפילו כשמתכוון מותר, וה"ט כיון שאינו בורר להדיא אלא דרך נתינתו לאבוס, ע"כ. ויש לפרש כדרך הנ"ל. ואולי כוונתו עפ"ד הרשב"א בשבת (דף קז.) בנועל את ביתו ונמצא צבי ניצוד בתוכו, ונת' לעיל בס' שט"ז, ומ"מ דבריו של השפ"א אינם כפרש"י שכתב להתיר משום דהוי דבר שאינו מתכוון, וכפרש"י.

ד). י"ל לפמש"כ בשעה"צ שם (אות א') שאין בזה איסור דאו' מאחר שאין דרך ריקוד בתבן, ואינו אלא איסור דרבנן, ע"כ. (וע"ע בדברינו שם בסימן שכ"ד). וא"כ אפילו דהוי פס"ר, הא מצאנו דעת כמה פו' שפס"ר בדרבנן שרי, ונת' לעיל בר"ס שי"ד.

ה). ואעיקרא דמילתא י"ל דאינו פס"ר שירד המוץ (וכבר כתבנו במקומו שפס"ר הוא רק אם זה בודאי שיהיה). וכן מצאתי בכלכלת שבת (אות ט') שכתב דפס"ר לא הוי, מדאפשר שלא יפול, ע"כ. אולם י"ל בלשון רש"י במשנה שם שלעיל מיניה כתב שהוא "לפעמים" נופל, ואילו בנידונינו לגבי תבן לא כתב כן, ומשמע שאפילו פס"ר מותר. וע"ע בביה"ל לקמיה בס' שי"ט ס"ח ד"ה אע"פ. [ועוד כתב בכלכ"ש שם וגם אינו עושה מעשה בידיים, ושזה רמז רש"י שכתב "מאליו", ע"כ. ויש לפרש כנ"ל באות ב'-ג'].

והשתא בנידו"ד, הנה טעם א' אינו מוסכם, וכמו שכתבנו דאפילו תיקון חלקי אסור. וטעם ג' ג"כ קשה, שהרי אנן קיי"ל כהר"ן דפליג על הרשב"א, וכמש"כ המשנ"ב סימן שט"ז ס"ו, ונוסף ע"ז שי"א שאף הרשב"א לא קאמר אלא בצידה, וכמשנ"ת במקומו דבכמה מילי קיל צידה משאר מלאכות, וה"ה בזה דל"ח מלאכת מחשבת. וטעם ד' ג"כ אינו פשוט, שהרי רבים האוסרים פס"ר בדרבנן, וכמו שהבאנו בס' שי"ד, ודוחק לומר שבזה גופא נחלקו, ויש לפלפל בזה, ועיין בדברינו שם כמה ראיות בד"ז. ואעיקרא דמילתא תירוץ זה לא יעזור בנידו"ד כלל, שהרי הוצאה בכף מחוררת, בפשטות הוי כלי המיוחד לו, ויש בזה חשש דאו' (אמנם הבאנו מהאול"צ שכתב דלכל היותר אינו אלא איסור דרבנן, וצ"ע). וטעם ה' ג"כ לא יועיל בנידו"ד, שהרי בנידו"ד הוא פס"ר, שהרי הנוזל מתברר מן המוצק בנקל, ואין בידינו אלא תירוץ הנשמ"א (וכדבריו כתבו עוד באחרוני זמנינו שהעתיקוהו), אך לא הזכירו שאר תירוצים, וכנראה דאשתמטיהו).

ולדינא לכאורה יש לתפוס כהנשמ"א שהוא התירוץ המחוור בענייננו, דאע"פ דמשמע שהוא פס"ר מותר, וכן על דרך השפ"א הנ"ל, וגם הכלכלת שבת בתירוץ השני כתב דהוא נעשה מאליו, וה"נ בנידו"ד. אלא שבעיקר דבריהם י"ל, דלדבריהם אמאי ברישא לגבי כרשינין לא התירו. ושו"ר שהאריך בזה בשבט הלוי ח"ח סימן נ"ח ותמה עליהם. ומ"מ אולי נוכל לצרף דעת האול"צ דל"ח ליה ככלי המיוחד לברירה, אולם ז"א מחוור וכנ"ל. וגם י"ל דבשבה"ל שם סיים לאסור שימוש בכף מחוררת שנעשה למלאכה וכו', ולפי כל דבריו היה לו לאסור אפילו כשמטרתו היא רק להעביר האוכל בלבד, ושוב ראיתי הלום בשש"כ פ"ג סנ"ב שכתב להתיר בכיוצא בזה בנטילת איטריות עם מצקת מחוררת, עיין שם שהזכיר קצת מנידון דסעיף ח' ומנידונינו, אולם לא נתבאר כל צורכו, ונמצא דתליא בפלוגתא, וא"כ לכאו' ראוי להחמיר, ואפשר שיש לצרף דעת המתירים בברירה בלח (וכמו שהזכיר בשבה"ל שם בסו"ד כעי"ז). אולם הלא דרך שימור לכו"ע אסור אף בלח. (וככל הנידונים דלהלן ס"י והלאה). ואם לא נברר הכל יש לצרף דעת המתירים שאין בזה בורר, וכנ"ל אות א'.

63. הוספנו הערה זו מפני שמצוי בקל לבא לידי טעות, ושאני לקיחה בכברה שאף אם יפול מעט מוץ אינו מתכוון [ועדיפא מיניה י"ל שאין דעת האדם ע"ז כלל, ואולי זו כוונת הערוה"ש הנ"ל, דכל כה"ג אין לו חשיבות ברירה כלל, ולא הוי אפילו תחילת תיקון, וי"ל]. משא"כ כאן שבנקל ומיד נברר הנוזל, ובד"כ ניחא להו לאינשי להוציא במידה את המוצקים, ולחלקם לפי מנות עם המרק (וא"צ לומר שאסור לו לשהות, שבזה מוכח שכוונתו לברירה). ובפרט שדין זה אינו מוסכם, וכנ"ל בהערה הקודמת. וגם נראה זילותא ועובדין דחול. ולכן יש להזהר.

64. כן י"ל ע"פ הנ"ל בהערה שלפני הקודמת, שכל שהוא ממילא קיל טפי (ובששי"כ פ"ג הערה קמ"א כתב להתיר בזה מטעם אחר ע"פ חידושו של הגרשז"א בדבר שעשוי לברירה לשימוש מיידי שמותר). אך כל זה כשאינו שוהה לברור את הטיפות מבין העלים, שבזה יש מחמירים, וכ"כ בשש"כ. ועי' שבה"ל ח"ח סי' נ"ח, ונת' עוד להלן בסי"ד בענין תה.

65. דאף שאינו כלי המיוחד לברירה, הלא אסור מדרבנן.

66. כדרך שנתבאר בהלכה הקודמת, וכאן עדיף שאינו כלי המיוחד לו.

67. פשוט [וכל עוד שלא הוציא את הכל, בלא"ה עדיין אינו ברירה דנחשב מעורב].

68. עיין להלן בפרק ד' שביארנו מה נחשב תערובת, שתלוי: א] אם הוא גדול או קטן (ונראה שיש לחוש בזיתים שנחשב קטן). ב] אם המים עכורים או שהם צלולים וניכר (ותלוי מן הסתם גם בשאר דברים, וכגון בכמות המוצקים וכיוצא), והכל לפי הענין.

69. נשאלתי בזה, ונראה איפוא שאם אינו מקפיד על מיעוט הנוזל (שבלאו הכי עשוי להשאר ולרדת בעת שיקח את הפרי במזלג או בידו), מותר, וכמו שמשמר במשמרת מים ויין צלולים, אולם במקפיד הרי מצאנו בביה"ל להלן ס' י"ד הואיל בשם הפמ"ג, דאפשר שלדידיה אסור, וה"ה כאן, אלא דכאמור שבמציאות אין דרך להקפיד. וזאת ועוד די"א שאף הביה"ל לא אסר אלא בפסולת גמור, וא"כ בנידו"ד שאינו פסולת גמור י"ל דשרי, ובלא"ה הנה בד"כ החתיכות גדולות ולא חשיב תערובת כלל, ומותר בכל אופן.

ויל"ע באופן שיש קפידא שיתנגבו מימיהם כדי שלא יצטרכו ליטול ידיים, כדין דבר שטיבולו במשקה, ובכה"ג הרי איכא קפידא, ואפשר דאינו קפידא במציאות בכדי שיחשב פסולת, אלא הוי קפידא מצד הדין, ומצאנו בפו' שדנו לענין פרי של ערלה אי הוי פסולת (עי' להלן פרק ה'), וע"ע להלן סי' י"א לענין סינון מחשש חמץ בפסח, ועכ"פ בד"כ הוא גם גדול וכנ"ל.

70. עי' חזו"א (סימן נ"ג ד"ה מן) שנסתפק בזה, ובשבה"ל (ח"א ספ"ד) כתב שיש להחמיר מספק, אולם בקצוה"ש (סימן קכ"ה בבדה"ש סקכ"א) כתב טעמים להתיר. וע"ע בשבה"ש (בורר סקמ"ט נ"ב) מש"כ, והובא בשש"כ (סנ"ז), וע"ע שם מש"כ בזה. וע"ע בשש"כ לעיל מיניה (שם הערה קכ"ה) שהביא מהגרשז"א עוד סברא חדשה בזה. וכ"ה בשולחן שלמה כאן, שכלי העשוי לברור לאלתר מותר, עי"ש [איברא שהוא דבר מחודש מאד דמאי האי, וי"ל דכל כה"ג חשבינן לה כידא אריכתא]. ויש עוד טעמים בזה מצד דל"ח כפסולת וכו', ואכמ"ל. ובדברי כמה פו' כתבו שהמנהג להקל, עי' בנשמת שבת סי' ק"ס ועוד באחרוני זמנינו. ולהלכה נראה שלכתחילה יש להזהר בזה, ורק אם אינו ודאי שהגיע לסוף אפשר להקל, והמקילים להשתמש בזה בכל אופן אין למחות בידם, שיש להם ע"מ שיסמכו. [ולהלן בסעיף י"ד כתבנו עוד בזה].

71. כדין התיון הנ"ל. (וכ"כ בספר ארחות שבת פ"ג, והוסיף שאם הקוביות גדולות

ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וגו'. ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו וגו'. ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו וגו'. ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו'. ולכל חיתו הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה. ויהי כן. וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. ויהי ערב ויהי בקר יום הששי. ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות. אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יי אלהים ארץ ושמים. וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר יי אלהים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה. ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה. ויצר יי אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה. ויטע יי אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר. ויצמח יי אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע. ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. שם האחד פישון הוא הסובב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב. וזהב הארץ ההוא טוב שם הבדולח ואבן השהם. ושם הנהר השני גיחון הוא הסובב את כל ארץ כוש. והחדקל הוא ההולך קדמת אשור והנהר הרביעי הוא פרת. ויקח יי אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה. ויצו יי אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל. ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות. ויאמר יי אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו. ויצר יי אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו. ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם לא מצא עזר כנגדו. ויפל יי אלהים תרדמה על האדם ויישן ויקח אחת מצלעותיו ויסגר בשר תחתנה. ויבן יי אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם. ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת. על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד. ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבששו.

והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה יי אלהים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן. ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל. ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון. ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתון. כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים יודעי טוב ורע. ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל. ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרות. וישמעו את קול יי אלהים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני יי אלהים בתוך עץ הגן. ויקרא יי אלהים אל האדם ויאמר אליו איכה. ויאמר את קולך שמעתי בגן ואירא כי עירם אנכי ואחבא. ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת. ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל. ויאמר יי אלהים לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל. ויאמר יי אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחונך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך. ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב. אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך. ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך. וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה. בזעת אפיך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב. ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי. ויעש יי אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. ויאמר יי אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם. וישלחהו יי אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם. ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים.

ואלה תולדות קין העבד אדמה ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי הארץ מנחה ליי. והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן וישע יי אל הבל ואל מנחתו. ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו. ויאמר יי אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך. הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו. ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. ויאמר יי אל קין איה הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי. ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה. ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך. כי תעבד את האדמה לא תוסף תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ. ויאמר קין אל יי גדול עוני מנשוא. הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ והיה כל מצאי יהרגני. ויאמר לו יי לכן כל הרג קין שבעתים יקם ויתן יי לקין אות לבלתי הכות קין כל מצאו. ויצא קין מלפני יי וישב בארץ נוד קדמת עדן. ויהי קין יודע את אשתו ותהר ותלד את חנוך ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך. ויולד לחנוך את עירד ועירד ילד את מחויאל ומחויאל ילד את מתושאל ומתושאל ילד את למך. ויקח למך לו שתי נשים שם האחת עדה ושם השנית צלה. ותלד עדה את יבל הוא היה אבי יושב אהל ומקנה. ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תופש כנור ועוגב. וצלה גם הוא ילדה את תובל קין לטש כל חרש נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה. ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך האזנה אמרתי כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי. כי שבעתים יקם קין ולמך שבעים ושבעה. ויהי אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת את הבל כי הרגו קין. ולשת גם הוא היה ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם יי.

זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אתו. זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם. ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו וקרא את שמו שת. ויהי ימי אדם אשר חיה אחרי הולידו את שת שמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות. ויהי כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלשים שנה וימת. ויחי שת חמש שנים ומאה שנה ויולד את אנוש. ויחי שת אחרי הולידו את אנוש שבע שנים ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות. ויהי כל ימי שת שתים עשרה שנה ותשע מאות שנה וימת. ויחי אנוש תשעים שנה ויולד את קינן. ויחי אנוש אחרי הולידו את קינן חמש עשרה שנה ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות. ויהי כל ימי אנוש חמש שנים ותשעים שנה וימת. ויחי קינן שבעים שנה ויולד את מהללאל. ויחי קינן אחרי הולידו את מהללאל ארבעים שנה ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות. ויהי כל ימי קינן עשר שנים ותשעים שנה וימת. ויחי מהללאל חמש ושישים שנה ויולד את ירד. ויחי מהללאל אחרי הולידו את ירד שלשים שנה ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות. ויהי כל ימי מהללאל חמש ותשעים שנה וימת. ויחי ירד שתים ושישים שנה ומאת שנה ויולד את חנוך. ויחי ירד אחרי הולידו את חנוך שמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות. ויהי כל ימי ירד תשע מאות שנה ושישים שנה וימת. ויחי חנוך חמש ושישים שנה ויולד את מתושלח. ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו את מתושלח שלש מאות שנה ויולד בנים ובנות. ויהי כל ימי חנוך שלש מאות שנה וששים שנה. ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים. ויחי מתושלח שבע ושמנים שנה ומאת שנה ויולד את למך. ויחי מתושלח אחרי הולידו את למך שתים ושמנים שנה ושבע מאות שנה ויולד בנים ובנות. ויהי כל ימי מתושלח תשע ושישים שנה ותשע מאות שנה וימת. ויחי למך שתים ושמנים שנה ומאת שנה ויולד בן. ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה יי. ויחי למך אחרי הולידו את נח חמש ותשעים שנה וחמש מאות שנה ויולד בנים ובנות. ויהי כל ימי למך שבע ושבעים שנה ושבע מאות שנה וימת. ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת.

ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ובנות יולדו להם. וירא בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו. ויאמר יי לא ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה. הנפלים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם. וירא יי כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק כל היום. וינחם יי כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו. ויאמר יי אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתם. ונח מצא חן בעיני יי. אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלהים התהלך נח. ויולד נח את שלשה בנים את שם את חם ואת יפת. ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס. וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ. עשה לך תבת עצי גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר. וזה אשר תעשה אתה שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה. צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים בגבים תחתים שנים ושלשים תעשה אתה. כי הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים כל אשר בארץ יגוע. והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך. ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה להחיות אתך זכר ונקבה יהיו. מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה למינהו שנים מכל יבאו אליך להחיות. ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל והאספת אליך ולהם לאכלה. ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה.

ויאמר יי לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו והבהמה אשר לא טהורה הוא שנים איש ואשתו. גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה לחיות זרע על פני כל הארץ. כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה. ויעש נח ככל אשר צוהו יי. ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ. ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול. מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר אינה טהורה ומן העוף וכל אשר רומש על האדמה. שנים שנים באו אל נח אל התבה זכר ונקבה כאשר צוה אלהים את נח. ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ. בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו. ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה. בעצם היום הזה בא נח ושם וחם ויפת בני נח ואשת נח ושלש נשי בניו אתם אל התבה. הם וכל החיה למינה וכל הבהמה למינה וכל הרמש הרומש על הארץ למינהו וכל העוף למינהו כל צפור כל כנף. ויבאו אל נח אל התבה שנים שנים מכל הבשר אשר בו רוח חיים. והבאים זכר ונקבה מכל בשר באו כאשר צוה אתו אלהים ויסגר יי בעדו. ויהי המבול ארבעים יום על הארץ ויגדלו המים וישאו את התבה ותרם מעל הארץ. ויגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התבה על פני המים. והמים גברו מאד מאד על הארץ ויכסו כל ההרים הגבהים אשר תחת כל השמים. חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים. ויגוע כל בשר הרומש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ על הארץ וכל האדם. כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו. ויימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים ויימחו מן הארץ ויישאר אך נח ואשר אתו בתבה. ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום.

ויזכר אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתבה ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים. ותסכרנה מעינות תהום וארובות השמים ויכלא הגשם מן השמים. וישובו המים מעל הארץ הלוך ושוב ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום. ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט. והמים היו הלוך וחסור עד החדש העשירי. בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים. ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התבה אשר עשה. וישלח את העורב ויצא יצוא ושוב עד יבשת המים מעל הארץ. וישלח את היונה מאתו לראות את קלו המים על פני האדמה. ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה ותשב אליו אל התבה כי מים על פני כל הארץ וישלח ידו ויקחה ויבא אתה אליו אל התבה. ויחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה מן התבה. ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה וידע נח כי קלו המים מעל הארץ. ויחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד. ויהי בשנת אחת ושש מאות שנה באחד לראשון חרבו המים מעל הארץ ויסר נח את מכסה התבה וירא והנה חרבו פני האדמה. ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ. וידבר אלהים אל נח לאמר. צא מן התבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך. כל החיה אשר אתך מכל בשר בעוף ובבהמה ובכל הרמש הרומש על הארץ הוצא אתך ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ. ויצא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו. כל החיה כל הרמש וכל העוף כל רומש על הארץ למשפחתיהם יצאו מן התבה. ויבן נח מזבח ליי ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עלות במזבח. וירח יי את ריח הניחח ויאמר יי אל לבו לא אוסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אוסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי. עד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו.

ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ. ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמוש האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו. כל רומש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל. אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם. שפך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם. ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה. וידבר אלהים אל נח ואל בניו אתו לאמר. והנני מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם. ואת כל נפש החיה אשר אתכם בעוף בבהמה ובכל חית הארץ אתכם מכל יצאי התבה לכל חית הארץ. והקימותי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ. ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נתן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם. את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ. והיה בעננו עב על הארץ ונראתה הקשת בענן. וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל נפש חיה בכל בשר ולא יהיו עוד המים למבול לשחת כל בשר. והיתה הקשת בענן וראיתיה לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ. ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית אשר הקימותי ביני ובין כל בשר אשר על הארץ. ויהיו בני נח היוצאים מן התבה שם וחם ויפת וחם הוא אבי כנען. שלשה אלה בני נח ומאלה נפצה כל הארץ. ויחל נח איש האדמה ונטע כרם. וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה. וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ. ויקח שם ויפת את הבגד וישימו על שכמם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית ולא ראו את ערות אביהם. ויקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן. ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו. ויאמר ברוך יי אלהי שם והיה כנען עבד להם. יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם והיה כנען עבד להם. ויחי נח אחרי המבול שלש מאות שנה וחמשים שנה. ויהי כל ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת.

ואלה תולדות בני נח שם חם ויפת ויולד להם בנים אחרי המבול. בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומשך ותירס. ובני גמר אשכנז וריפת ותוגרמה. ובני יון אלישה ותרשישה כתים ודודנים. מאלה נפרדו איי הגוים בארצותם איש לשונו למשפחותם בגוייהם. ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען. ובני כוש סבתה ורעמה וסבתכא. ובני רעמה שבא ודדן. וכוש ילד את נמרד הוא החל להיות גבור בארץ. הוא היה גבור ציד לפני יי על כן יאמר כנמרד גבור ציד לפני יי. ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך וכלנה בארץ שנער. מן הארץ ההוא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחובות עיר ואת כלח. ואת רסן בין נינוה ובין כלח הוא העיר הגדולה. ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתחים. ואת פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתרים. וכנען ילד את צידון בכרו ואת חת. ואל היבוסי ואל האמרי ואל הגרגשי. ואל החוי ואל הערקי ואל הסיני. ואל הארודי ואל הצמרי ואל החמתי ואחר נפצו משפחות הכנעני. ויהי גבול הכנעני מצידון בואך גרר עד עזה בואך סדמה ועמרה ואדמה וצבויים עד לשע. אלה בני חם למשפחתם ללשנתם בארצותם בגוייהם. ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול. ויולדו לשם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם. ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש. וארפכשד ילד את שלח ושלח ילד את עבר. ולעבר נולדו שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן. ויקטן ילד את אלמודד ואת שלף ואת חצרמות ואת ירח. ואת הדורם ואת אוזל ואת דקלה. ואת עובל ואת אבימאל ואת שבא. ואת אופיר ואת חוילה ואת יובב כל אלה בני יקטן. ויהי מושבם ממישא בואך ספר הר הקדם. אלה בני שם למשפחתם ללשנתם בארצותם לגוייהם. אלה משפחות בני נח לתולדותם בגוייהם ומאלה נפרדו הגוים בארץ אחרי המבול.

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם. ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחומר. ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ. וירד יי לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם. ויאמר יי הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות. הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו. ויפץ יי אתם משם על פני כל הארץ וחדלו לבנות העיר. על כן קרא שמה בבל כי שם בלל יי שפת כל הארץ ומשם הפיצם יי על פני כל הארץ.

אלה תולדות שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחרי המבול. וחי שם אחרי הולידו את ארפכשד חמש מאות שנה ויולד בנים ובנות. וארפכשד חי חמש ושלשים שנה ויולד את שלח. וחי ארפכשד אחרי הולידו את שלח שלש שנים וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות. ושלח חי שלשים שנה ויולד את עבר. וחי שלח אחרי הולידו את עבר שלש שנים וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות. ועבר חי ארבע ושלשים שנה ויולד את פלג. וחי עבר אחרי הולידו את פלג שלשים שנה וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות. ופלג חי שלשים שנה ויולד את רעו. וחי פלג אחרי הולידו את רעו תשע שנים ומאתים שנה ויולד בנים ובנות. ורעו חי שתים ושלשים שנה ויולד את שרוג. וחי רעו אחרי הולידו את שרוג שבע שנים ומאתים שנה ויולד בנים ובנות. ושרוג חי שלשים שנה ויולד את נחור. וחי שרוג אחרי הולידו את נחור מאתים שנה ויולד בנים ובנות. ונחור חי תשע ועשרים שנה ויולד את תרח. וחי נחור אחרי הולידו את תרח תשע עשרה שנה ומאה שנה ויולד בנים ובנות. ויהי כל ימי תרח מאתים שנה וחמש שנים וימת תרח בחרן. ואלה תולדות תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט. ויגע הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים. ויקחו אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה. ותהי שרי עקרה אין לה ולד. ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם. ויהיו ימי תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת תרח בחרן.

ויאמר יי אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה. ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחות האדמה. וילך אברם כאשר דבר אליו יי וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן. ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען. ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ. וירא יי אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח ליי הנראה אליו. ויסע משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים ועי קדמה ויבן שם מזבח ליי ויקרא בשם יי. ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה. ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרים לגור שם כי כבד הרעב בארץ. ויהי כאשר הקריב לבוא מצרים ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו. אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך. ויהי כבוא אברם מצרימה וירא המצרים את האשה כי יפה היא מאד. וירא אתה שרי פרעה ויהללו אל פרעה ותקח האשה בית פרעה. ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחות ואתנות וגמלים. ויגע יי את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם. ויקרא פרעה לאברם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך היא. למה אמרת אחתי היא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח ולך. ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו.

ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה. ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב. וילך לנסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי. למקום אשר עשה שם מזבח בראשונה ויקרא שם אברם בשם יי. וגם ללוט ההלך את אברם היה צאן ובקר ואהלים. ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדו. ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט והכנעני והפרזי אז יושב בארץ. ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני וביניך ובין רעי וביני רעיך כי אנשים אחים אנחנו. הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה. וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה לפני שחת יי את סדם ואת עמרה כגן יי כארץ מצרים באכה צוער. ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן ויסע לוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו. אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדם. ואנשי סדם רעים וחטאים ליי מאד. ויי אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה. כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם. ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה. קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. ויאהל אברם ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון ויבן שם מזבח ליי.

ויהי בימי אמרפל מלך שנער אריוך מלך אלסר כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים. עשו מלחמה את ברע מלך סדם ואת ברשע מלך עמרה שנאב מלך אדמה ושמאבר מלך צבויים ומלך בלע הוא צוער. כל אלה חברו אל עמק השדים הוא ים המלח. שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעמר ובשלש עשרה שנה מרדו. וארבע עשרה שנה בא כדרלעמר ואשר אתו ויכו את רפאים בעשתרת קרנים ואת הזוזים בהם ואת האימים בשוה קריתים. ואת החרי בהרם שעיר עד אל פארן אשר על המדבר. וישבו וילכו אל עין משפט הוא קדש ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמרי היושב בחצצון תמר. ויצא מלך סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צבויים ומלך בלע הוא צוער ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים. את כדרלעמר מלך עילם ואת תדעל מלך גוים ואת אמרפל מלך שנער ואת אריוך מלך אלסר ארבעה מלכים את החמשה. והעמק בארות בארות חמר ויפלו שמה מלך סדם ועמרה נסו ויפלו שמה והנשארים הרה נסו. ויקחו את כל רכוש סדם ועמרה ואת כל אכלם וילכו. וילכדו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם וילך והוא יושב בסדם. ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא שכן באלוני ממרא האמרי אחי אשכל ואחי ענר והם בעלי ברית אברם. וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדף עד דן. ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק. וישב את כל הרכוש וגם את לוט אחיו ורכושו השיב וגם את הנשים ואת העם. ויצא מלך סדם לקראתו אחרי שובו מהכות את כדרלעמר ואת המלכים אשר אתו אל עמק שוה הוא עמק המלך. ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון. ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך ונתן לו מעשר מכל. ויאמר מלך סדם אל אברם תן לי הנפש והרכוש קח לך. וישא אברם את ידו אל יי אל עליון קונה שמים וארץ. אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם. רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם.

אחרי הדברים האלה היה דבר יי אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד. ויאמר אברם אדני יי מה תתן לי ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר. ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי. והנה דבר יי אליו לאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך. ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמים וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך. והאמן ביי ויחשבה לו צדקה. ויאמר אליו אני יי אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה. ויאמר אדני יי במה אדע כי אירשנה. ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותור וגוזל. ויקח לו את כל אלה ויבתר אתם בתוך ויתן איש בתרו לקראת רעהו והציפור לא בתר. ויעט העיטים על הפגרים וישב אתם אברם. ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו. ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה. ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמרי עד הנה. ויהי השמש באה ועלטה היתה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה. ביום ההוא כרת יי את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת. את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמני. ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים. ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי ואת היבוסי.

ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר. ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני יי מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה. וישמע אברם לקול שרי. ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ותתן אתה לאברם איש לו לאשה. ויבא אל הגר ותהר ותרא כי הרתה ותקל גברתה בעיניה. ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה. יישפט יי ביני וביניך. ויאמר אברם אל שרי הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך. ותענה שרי ותברח מפניה. וימצאה מלאך יי על עין המים במדבר על העין בדרך שור. ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי ותאמר מפני שרי גברתי אנכי ברחת. ויאמר לה מלאך יי שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה. ויאמר לה מלאך יי הרבה ארבה את זרעך ולא יספר מרב. ויאמר לה מלאך יי הנך הרה ויולדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע יי אל עניך. והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו ועל פני כל אחיו ישכן. ותקרא שם יי הדבר אליה אתה אל ראי כי אמרה הגם הלום ראיתי אחרי ראי. על כן קרא לבאר ההוא באר לחי ראי הנה היא בין קדש ובין ברד. ותלד הגר לאברם בן ויקרא אברם את שם בנו אשר ילדה הגר ישמעאל. ואברם בן שמונים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם.

ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא יי אל אברם ויאמר אליו א

אמנם אפשר לברור מעת שכבר הולכים לקראת הסעודה, ולכן מותר לנשים לברור לסעודה לאחר שיצאו האנשים מבית הכנסת[90], ואין להפסיק בפעולות גדולות של היסח הדעת בין הברירה לאכילה[91]. (ועיין בהערה עוד פרטים)[92].

כ'. יש אומרים שדווקא אם הוא בורר אוכל מן הפסולת, צריך להקפיד שיהיה סמוך לאכילתו (וככל מה שנתבאר בהלכה הקודמת), אבל בשני מיני אוכלים מותר לברור אפילו כשהוא רחוק מן הסעודה, ובתנאי שלא יהיה מסעודה לסעודה, וכן נראה דעת השו"ע, אולם למעשה ראוי להמנע מזה, כיון שאין הדבר מפורש להיתר, ונוגע בחשש אסור תורה[93], אמנם יש מקום להקל בזה לסמוך על הסוברים שאפשר לברור עד שעה[94]. וכן יש להקל בזה בברירה האסורה מדרבנן[95].

כ"א. כל מה שבורר לצורך אותה הסעודה שמיסב בה מיד, הרי זה מותר, ואפילו אם תיארך הסעודה כמה שעות, שכיון שהברירה היא בסמוך לסעודה, הרי זה נחשב מיד[96], ולכן מותר לקלף פירות הנחוצים לו לסעודתו, למרות שיאכל אותם רק בסוף הסעודה, ובלבד שיעשה זאת סמוך לתחלת סעודתו[97], ובדרך כלל כשמכינים סלט עושים פעולות ברירה, ולכן יש להזהר לעשותו סמוך לסעודה דווקא[98].

ומותר לברור את כל הכמות הנדרשת לסעודה שעומד להתחיל בה, ואפילו אם הוא מכין סעודה לשעות רבות[99], ואפילו אם ישתתפו בה אנשים רבים, ונצרך לו להכין את הסעודה שעות רבות קודם הסעודה, מותר[100] כיון שהיא סעודה אחת, וכגון סעודה משפחתית, שבע ברכות וכדו', ועיין בהערה[101]. וכן מותר להכין לצורך סעודה שלישית אע"פ שהיא נמשכת לתוך הלילה[102].

כ"ב. גם כשיש צורך להשהות את הדבר שבורר, ה"ז אסור, בין אם הצורך הוא לצורך האדם, כגון שבורר בגד שיהיה מוכן ללבישה מיד בבוקר[103], בין אם הצורך הוא לצורך הדבר הנברר, כגון שקולף בצלים על מנת להניחם במרק, שיקבלו טעם המרק, או שקולף פירות לחתכם לסלט, שדרך להשהותו כדי שישתבח טעמו, וכיוצא. וכן כשבורר מן התערובת כדי לחממו לצורך הסעודה, או כדי להניחו במקרר שיתקרר, ה"ז אסור. ועיין בהערה שאם מקפידים

מיו"ט לחול התירו מפני עגמת נפש, וכמש"ש, אולם ברירה דאו' מה התיר. (ועי' בא"ר מצד מכין או שאינו לאלתר, אולם בפו' ל"מ. וכן מש"כ בשו"ת דובב מישרים ח"ג סימן י' שאינו אלא מרכך את הירק, אין זה מבואר בפו', ועי' להלן).

אכן בד"מ סימן תרי"א הביא משם מהר"א מפראג שאה"נ לא הותר אלא השבירה, ולא להוציא את הקליפות משום דש שאינו לאלתר, וגם מחשש ברירה, ע"כ. (וע"ע בביה"ל שם ד"ה לקנד בתוה"ד שכתב דודאי יש בזה ברירה ואפ"ה התירו). אולם בביה"ל שם (ד"ה ולפצוע) הוכיח להדיא שמותר אף להוציאן מקליפתן. ובד"מ שם כתב שכל שהוא לאותה סעודה מקרי לאלתר. וי"ל שכיון שזו ברירה דרבנן, התירו מזמן מנחה כאילו אכל מיד (והיינו דהוי כמו לאלתר, וע"ע במשנ"ב שם סק"ז שדרך בנ"א וכו'), עיי"ש. ולפי"ז את"ש שאכן יש בזה ברירה וכמש"כ מהר"א מפראג, וכן כתב הביה"ל הנ"ל ד"ה לקנד, ואעפ"כ התירו דאינו אלא ברירה דרבנן והתירוהו, ודווקא שם התירו מפני עגמת נפש, הלא"ה אסור. ואמנם אי מהא ליכא ראיה לדידן, שהרי שם הוא זמן רב קודם הלילה, ואין ראיה שצריך סמוך ממש, אולם בשעה"צ שם (אות ט') עמד בזה, והקשה על היתר פציעת אגוזים, שהרי אינו לאלתר, והיאך מותר [נ"ב. יל"ד מה ראה להעיר בזה רק בשעה"צ, ובכלל הלא כבר בזה גופא עמד הד"מ, וכתב דהוי ברירה דרבנן והתירוהו, איברא שהיא גופא קשיא אמאי הוי דרבנן, ואכמ"ל]. וכתב השעה"צ שעל כרחך כדברי המפ' שההיתר הוא משום שאז הדרך להכין לסעודת הלילה, והוי כמו לאלתר, וסיים השעה"צ דלפי"ז פשוט שאם אין לו ירק או אגוזים הרבה, וא"צ להשהות עליהם זמן מרובה, בודאי יש לו לאחר הדבר עד סמוך לחשיכה כדי שיהיה סמוך לסעודת הערב, ומזה כשלעצמו אין ראיה לנידו"ד, דדילמא סמוך הוא חצי שעה, אך טפי יל"ד ממש"כ השעה"צ ראיה מהתוספתא שלא התירו אלא "עם חשיכה", ואין להאריך, ועכ"פ נתבאר שאין שום ראיה להקל מנידון דקניבת ירק הנ"ל, שדווקא שם התירו מן המנחה, או מפני דהוי ברירה דרבנן והתירו, או מפני שיש לו הרבה פירות, וכמש"כ בשעה"צ (ובאמת שבר"ח איתא בהדיא שאסור לברור מן המנחה), ותול"מ.

ועיין גם בכה"ח כאן (אות ט"ז) שהביא מהגר"ז שצריך שיהא סמוך ממש, עיי"ש. ואיברא שגם בדברי הגר"ז נראה כסותר עצמו, שכתב כאן (בס"ג) שצריך שיהא "סמוך", ולפנ"כ כתב לאסור "אם אוכלו לאחר שעה", אולם על כורחינו לומר דלאו דווקא, וכדרך שביארנו בדברי המשנ"ב הנ"ל. והרי גם הגר"ז בסימן שכ"א הביא ד' הפו' שצריך לעשותו בעת יציאת האנשים מביהכ"ס, ועל כרחך כאמור. ודו"ק. וכבר הבאנו שרוב ככל הראשונים, וכן האחרונים, לא התירו אלא עכ"פ סמוך ממש לסעודה בלא שום שהות, ולכן אינו מותר אלא סמוך ממש. [וע"ע במה שכתבנו בסימן שכ"א סי"ב לענין חיתוך ירקות].

ואחר כל האמור נראה שאין להקל אלא מיד קודם אכילתו, ולא ישהה כלל, ומסתבר שהוא ג"כ מזמן שמורגש שבאים לקראת הסעודה, ובאחרוני זמנינו הביאו מספר חוט שני שכתב שמותר עד 5 דקות, ע"כ. ואמ"א. ומסתברים הדברים, ויש להזהר עכ"פ לא יותר.

אלא שיש לעיין בזה אם באופן זה ששהה קצת הוא איסור דאו' או אינו אלא דרבנן, שהרי בשו"ע כתב שאם בירר "שחרית לבין הערביים חייב", ובמשנ"ב (סקל"ז) אמנם הוסיף גם בפחות מזה, אך כתב דהיינו "זמן מופלג", עיי"ש. והרי כתבנו שלפי המשנ"ב אסור אלא בסמוך ממש, וי"ל איפוא שבזמן מופלג הוא איסור דאו', ובשהות מועטת אע"פ שאסור, אינו אלא דרבנן (א"נ דלא ברירא ליה למשנ"ב שיש חיוב בכך). אמנם מדברי הראשונים הנ"ל שמפרשים מהו "לאלתר" המוזכר בגמ', וזה הרי בכלל חיובא דאו', מוכח שהוא איסור תורה לכל מר כדאית ליה, ועל כן יש להזהר בזה בחשש איסור תורה [ובמשנ"ב הנ"ל בסקל"ז מיירי בב' מיני אוכלים, ובזה הרי יש מקילים טפי, וכמש"נ בביה"ל שם ד"ה שבירר, אלא שלפמש"כ שם להלכה שלא לחלק בזה, ובפשטות זה כשיטת התוס' שכל שאינו רוצה בו הוי פסולת, א"כ שוב לא היה לנו לחלק, וי"ל].

90. עפמש"כ המשנ"ב (בסימן שכ"א סקמ"ד) שזה בכלל על דעת לאכול מיד, ויש לבאר שאין זה סתירה לכל האמור דכל כה"ג נחשב סמוך ממש, והיינו דכיון שיוצאים מביהכ"ס לביתם, ה"ז כבאים ומכינים עצמם לקראת הסעודה, ומאותו זמן נחשב כהתחלת הסעודה או עכ"פ לא גרע מסמוך לסעודה, וכן מדוקדק במשנ"ב שם שגם זה נחשב "סמוך ממש", ודו"ק. [וע"ע במשנ"ב בהל' יוה"כ (סימן תרי"א סק"ז) ובשעה"צ שם (אות ט'), והוא ג"כ עד"ז]. ובודאי שהקידוש גם הוא חלק מהסעודה.

וכיוצ"ב בענייננו ממש כתב הכה"ח (אות ט"ז) בשם הגר"ז שצריך ליזהר שלא לברור עד לאחר יציאת ביהכ"ס, שיהא סמוך לסעודה ממש, ואז מותר וכו', ע"כ. אלא שק"ק לי דנראה איפוא שהכה"ח סותר את עצמו ממה שהביא לעיל (באות י"א) משם הבא"ח דבפחות משעה שרי, ואפילו אם נאמר דשעה לאו דווקא, מ"מ הרי אינו סמוך ממש, והרי כבר ביארנו שכל ההיתר בזה הוא דנחשב סמוך ממש. (ואפשר שהכה"ח לא מפרש כן, אלא מפרש שיציאת ביהכ"ס זה זמן קצר שנחשב לאלתר, אולם ז"א משמע מלשונם שנקטו סמוך ממש), וגם בכה"ח (אות כ"ד) משמע שצריך שיאכלנו מיד (ואמנם זהו כבר מלשון השו"ע, מ"מ משמע שאסור לשהותו). ואפשר דיש לדחות כמו שכתבנו לעיל דמש"כ "שעה" ל"ד, ולעולם הוא רק בכדי שיאכלנו מיד. וכעי"ז מצאנו בסימן תרי"א שם ס"ב שהתירו לקנב ירק "מן המנחה ולמעלה" (שזה שעתיים וחצי לפני הלילה), ואעפ"כ כתב ע"ז השעה"צ (שם אות ט') שכ"ז רק כשיש לו הרבה אגוזים וירקות וכו', אבל אם אין לו הרבה, וא"צ להשהות עליהם זמן מרובה, ודאי יש לו לאחר הדבר עד סמוך לחשיכה, כדי שיהא סמוך לסעודת הערב. ועיין עוד להלן.

וי"ע באופן שמסופקים מתי יגיעו בני הבית או האורחים, האם מותר לברור כפי שחושבת בדעתה שיבואו, או שהוא בכלל ספק דאו', ונראה שכיון שחושבת שיבואו באיזה שעה ודאי שרי, ואף אם נתאחרו נחשב כלאלתר, אמנם אם היא מסופקת לגמרי צ"ע. ועי' בארחות שבת ע' קמ"ז שכתב דנראה שרשאי לברור בסמוך לשעה המוקדמת שאפשר שתתחיל בה הסעודה, ע"כ. ולכאו' קשה, דבשלמא אם אמורים לבא בשעה כזו שפיר דמי, אבל מספק ושמא יבואו עוד שעתיים ושלש מנ"ל שמותר. וי"ל דמ"מ כן הוא דרך בהכנת הסעודה. והעיקר בזה שהוא צריך את המאכל מוכן לזמן זה, וי"ב. ויש מקום לדקדק מהמשנ"ב (בסימן שכ"א סקמ"ה) לפי מה שפירשנו לעיל שאף כשהוא מעת יציאה מביהכ"ס אינו מותר אלא סמוך תוך שעה או שתיים, ויש לפרש דאל"כ הוי הפסק ניכר, ול"ח דרך אכילה, ואולי ה"נ הוא שעד שעתיים מותר ולא יותר. (ומצאנו בגר"ז בהל' ציצית ועוד ששעתיים הוא הפסק חשוב), וי"ל. ולהלן בסוף הל' בורר בפרק סיכום הנהגות המצויות בשבת, הבאנו בסופו בדיני אורח שאם מסופק אם האורחים יבואו בשעה 10 או 12, מותר כבר משעה 10, וצ"ע

ביותר מזה.

ויש לבאר עוד הערה נחוצה בזה, שהנה צ"ב מהי ההגדרה להתיר מעת יציאת האנשים מבית הכנסת, הרי יש מי שביתו ממול ביהכנ"ס, ויש מי שביתו בעיר אחרת, ומה הסברא להשוות את כולם, ונראה שהעיקר בזה תלוי אם מורגש בבית שהוא זמן שהולכים לקראת הסעודה, וניכר שהוא הכנה לסעודה העשויה לאלתר מותר, אבל אם באמת הוא מופלג הרבה ואינו ניכר כהכנה לסעודה אסור.

91. כן ראיתי בספר איל משולש פ"ח הערה כ"ד בשם הגרישו"א זצ"ל, והסברא בזה דכמו שקפדינן על זמן סמוך לסעודה כדי להחשיבו כבורר לאכילה, שבזה נראה דרך אכילה, כך אם יפסיק בפעולות שונות, נמצא אינו נחשב כברירה לאכילה.

אמנם לא כל הפסק בכלל זה, אלא רק הפסק חשוב, ואולי הוא כעין היסח הדעת, כגון יציאה מהבית וכיוצא, וע"ע שם שאם מחכים לאיזה מישהו מבני הבית, או שצריך להאכיל תינוק שבוכה וכדו', ה"ז דרך אכילה ומותר.

ונשאלתי באשה שגמרה את ההכנה לסעודה (והתחילה בהיתר מעת שיצאו מבהכנ"ס) ובעלה איחר, ורוצה להתפלל בנתיים, ונראה שבזה מותר, שהרי ההכנה שלה היתה לצורך בעלה (והרי מותר לברור לצורך אחרים, עי' לעיל בהקדמה). והוא נחשב שעומד לפני הסעודה, ואין קפידא אם היא תתפלל, ובתנאי שלא ישהו בגללה. ובלא"ה הלא אם כוונתו היתה לאלתר ונתאחר מעט אין קפידא כ"כ, וכמו שכתבנו להלן בהלכה בענין זה, ודו"ק.

92. ולהלן בפרק ג' יבואר דין ברירה כדי לאכול "מיד" (והיינו בשעת אכילה ממש), שנחלקו בזה הפו' אם מותר לברור באופן זה אפילו פסולת מאוכל.

93. עיין בשו"ע (סימן שי"ט ס"ב) הבורר אוכל מתוך פסולת בידו להניחו אפילו לבו ביום חייב, ובסעיף ג' כתב שאם היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים וכו', ואם בירר והניח לאחר זמן, אפילו לבו ביום, כגון שברר שחרית לאכול בין הערביים חייב, ע"כ. והקשו המפ' למה שינה בלשונו, ולמה לא כלל אותם יחד, ובכה"ח (אות ל"ה) הביא משם הלבו"ש שביאר דיש חילוק בזה, שבאוכל ופסולת כל שאינו סמוך לסעודה חייב, אבל בב' מינים מותר אפילו רחוק מהסעודה, ואינו חייב אלא מסעודה לסעודה, והוסיף הכה"ח שכ"כ עוד אחרונים, וכתבו שזהו ג"כ דעת מרן השו"ע [ודין זה הוא לדעת הרמב"ם וכמו שהביא בב"י לדעת הרמב"ם. (וע"ע שם לדעת רי"ו). וכמש"כ כמה אחרונים. אמנם עי' בביה"ל ד"ה ומניח. ובדעת התוס' (בשבת עד.) בפשטות כל מה שאינו רוצה הוי כפסולת. ועי' בביה"ל שם בסו"ד במוסגר מש"כ בזה]. אולם יעוין במשנ"ב (סקט"ז) שכתב על מש"כ השו"ע שבירר שחרית לאכול בין הערבים, שהוא הדין אם היה זמן מופלג מסעודת בין הערבים (והיינו שמפרש דלאו דווקא הוא), ובביה"ל (ד"ה שבירר) הביא שכ"כ התו"ש ומעשה רוקח ועו"א. ושוב הביא שיש מהאחרונים והמג"א מכללם שמחלקים בין שני מיני אוכלים לבין פסולת מאוכל, וסיים שיש להזהר באיסור דאו'. ואע"פ שנראה דעת השו"ע להתיר, מ"מ כיון שאינו מפורש בהדיא, וגם דעת כמה אחרונים לאסור, וכמש"כ המשנ"ב והביה"ל, לכן כתבנו ש"ראוי" להמנע מזה (ובבא"ח פסק להחמיר שיהיה לאלתר).

אמנם המיקל בזה יש לו על מה לסמוך, שהרי דעת הרמב"ם בפשוטו להקל בזה, והשו"ע נקט כדברי הרמב"ם בזה (וכפי שביארו בב"י), וגם כמה אחרונים כתבו להקל בזה, כמבואר במג"א ובהגר"ז ועוד. (ועיין עוד בספר ההשלמה והמאורות והמאירי בשבת דף עג. ודו"ק).

ולבני אשכנז ההולכים בשיטת הרמ"א יש להחמיר טפי, וכמו שהעירו במחצה"ש ובתו"ש שדברי המג"א הנ"ל קאי לשיטת השו"ע ולא לשיטת הרמ"א, וכן פסק המשנ"ב וכנזכר. ולפי"ז יש ליישב מנהג העולם (ואולי מחוסר תשומת לב או חוסר ידיעה), שבגמר הסעודה בשחרית ממיינים את סוגי האוכלים שנשארו כל אחד לקופסא שלו, ומניחים במקרר עד סעודה שלישית, ואם הוא אוכל מתוך פסולת ה"ז איסור גמור, אבל כשזה ב' מיני אוכלים יש מקום לסמוך על הפוסקים הנ"ל שמתירים, ואע"פ שזה כמשחרית לבין הערביים, אולם כיון שזה לאחר הסעודה י"ל שמותר שעיקר הקפידא מסעודה לסעודה, אכן בעיקר הדין בזה למעשה נכון להחמיר, וכמש"כ הביה"ל שהוא נוגע באיסור תורה, והעולם מקילים בזה מחוסר ידיעה, ומ"מ כתבנו זה ללימוד זכות.

94. ע"פ האמור שמעיקר הדין דעת הב"י להתיר, וא"כ יש מקום לצרף לסמוך על הסוברים שעד שעה הוא ג"כ נחשב לאלתר, וכל שכן שיש להקל בחצי שעה (ושו"ר שגדולה מזו כתב להקל בשו"ת נשמת שבת (סימן ק"ד) שכתב להוכיח מדברי הערוה"ש שמותר לברור עד ג' שעות עיי"ש. וע"ע בדבריו במקום אחר לענין ספרים שמותר עד ב' שעות).

95. דמשמע בביה"ל שלא אסר אלא מחמת שנוגע באיסור דאו' (וכ"ה באג"ט סי"ז וסקכ"ט), וא"כ בדרבנן יש להקל, והיינו בכגון דברים הנאכלים ע"י הדחק שדין ברירתם אינו אלא מדרבנן.

96. כ"כ הרמ"א (בסעיף א') וכפירוש המשנ"ב (סק"ד), ומקור דברי הרמ"א הם מדברי רבינו חננאל (בשבת עד.) בשם הירושלמי ששיעור מה שיסב על השולחן באותה הסעודה נחשב בכלל לאלתר, אבל ליותר מזה אסור, וכן הסכימו הרמב"ן והר"ן ורא"ש והמאירי והר"י מלוניל בשבת שם. וכ"ה בראבי"ה ואו"ז ואו"ח ורי"ו ועוד. ואמנם בפשטות יש לפרש שדווקא כשבורר בעת הסעודה עצמה אז מותר, ואפילו אם ימשך זמן רב, אולם כאשר זה קודם לסעודה אסור, וכך משמע גם מדברי כמה ראשונים שם (וע"ע בתורת שבת סק"א שהעיר בזה). אולם י"ל דלאו דווקא הוא, אלא העיקר שהוא בסמוך לסעודה, וכיון שסמוך לסעודה היינו מיד (וכמו שכתבנו לעיל), שוב ה"ז ממש כמו בתוך הסעודה עצמה והיינו הך, וכ"כ בספר העיתים ע"פ הירושלמי כיעו"ש. וכן מבואר בהגהות מרדכי (שם) שכתב שבורר ומניח לאלתר הייו לברור ולהניח כמלא פיו ולהכניסן בפיו, א"נ לברור כדי סעודתו "להתחיל ולאכול" אחר ברירתו וכו', עיי"ש. ועוד מבואר בב"י כאן שהביא דברי ההגה"מ, וכתב שזה כדברי ר"ח, ע"ש. ומוכח מהב"י דלא פליגי המרדכי והר"ח (וכ"כ באג"ט סק"ט), ומבואר איפוא דס"ל דבכל גווני שרי, ואע"פ שבדברי הר"ח יש לפרש דהיינו כשבורר בסעודה עצמה, מ"מ הבין הב"י דלאו דווקא, והא והא איתא שכל זה בכלל בורר לאלתר, וכאמור שכ"פ הרמ"א והאחרונים. - ואפילו בליל הסדר שאומרים הגדה זמן רב, מותר, שהוא חלק מהסעודה.

97. שש"כ פ"ג סעיף ס"ו.

98. הנה ידוע מנהג נשים צדקניות שלא מכינות סלט אלא בסמוך לסעודה, ונראה הטעם שנהגו כן הוא כמו שביארנו בפנים, שכיון שבהכנת הסלט ישנם הרבה פעולות ברירה, בקילופם, ובקציצת הקצוות, ובחתיכת המעופשים וכיוצא [וכעין מש"כ הרמ"א אח"כ בסעיף א' שמותר לברור הירק שקורין שלטין וכו' רק בסמוך לסעודה (וע"ע במשנ"ב כאן סקי"א), וכן מדוקדק בהדיא במשנ"ב בסימן שכ"א סקמ"ה, עיי"ש]. אזי יש להזהר לעשותו סמוך לסעודה, שלא יבא לידי מכשול. ונוסף על זה שאם הוא חותך אותם דק דק ג"כ אסור משום טוחן, כמש"כ השו"ע (סימן שכ"א סי"ב), וכתב שם הרמ"א שאם זה על דעת לאכול מיד מותר, כיעוי"ש ובמשנ"ב סקמ"ב. וע"ע בדברינו שם. ולפי"ד הב"י שם אף אם אינו חותך דק דק, ג"כ יש להזהר שיהיה סמוך לסעודה. ונוסף ע"ז כל האמור גם מצד חשש ברירה, ואף אם אינו חותך דק דק יש את החשש הנ"ל, ולכן יכינו אותו סמוך לסעודה.

99. כן מתבאר מדברי הרמ"א הנ"ל שכל מה שבורר לצורך אותה סעודה וכו', והמשנ"ב (סק"ד), ואפילו כשמכין סעודת מלכים מותר. וכן י"ל דממש"כ בהל' יוה"כ (סימן תרי"א ס"ב) שמקבים ירק ומפצעין אגוזים מן המנחה ולמעלה (שזה שעתיים וחצי קודם הלילה), והקשו שם הפו' דהא ברירה אסורה זולת לאלתר, וכתב המשנ"ב בשעה"צ (שם אות ט') דמיירי שיש לו הרבה, עיי"ש. ומשמע שאפילו לסעודה גדולה מותר, ודו"ק.

ויש לדון כשמכין כמה סוגי סלטים, וכמו"כ אם מכין סלט שיש בו פעולות ברירה, ואחריו סלט שאין בו פעולת ברירה, האם יש בזה איסור, ועיין בתשוה"נ ח"ב סי' קפ"ה אות י"ג מש"כ בזה, ולענ"ד מסתבר שמותר, וכן הסכימו לזה גדולים, דהוי סעודה אחת.

100. כן משמע מדברי הרמ"א (הנ"ל) שאפילו אם אחרים אוכלים עימו שרי, וכתב המשנ"ב (סק"ו) שאחד יכול לברור עבור כל בני הסעודה, עיין שם. וכן נראה בלשון הב"י (בסימן שכ"א) בדין חיתוך הירק עפ"ד הרשב"א שמותר לחותכו דק דק כאשר חותך לאלתר, ואפילו לשאר בני הסעודה, עיי"ש. והנה מכל זה משמע בסתימת הדברים שמותר אפילו כשמכין לאנשים רבים, ואפילו אם מכין להם סעודת מלכים, ואע"פ שזה אורך שעות רבות ג"כ שרי, וזה למרות שלפעמים הכנה כזו דורשת שעות רבות (ובפרט לפמשנ"ת לעיל שסמוך הינו מיד, וכאן הלא אינו מיד). והסברא בזה נראה דכיון שהוא מכין הכל לצורך סעודה אחת, הרי כל ההכנה נחשבת כהכנה אריכתא, כיון שהיא בפעם אחת, וכיון שסיום ההכנה הזו יהיה בסמוך לסעודה, הרי הכל נחשב כהכנה אחת שסמוכה לסעודה. (וכן מן הסתם איירי בהכי הפו' בסי' תרי"א ס"ב שבוררים הרבה מן המנחה ולמעלה, דעל כרחך שזה לאנשים הרבה).

ועיין בספר נחלת אליהו (דושניצר ח"א אות מ"ה) ששאל את החזו"א אודות מטבח ציבורי שזקוק לזמן רב קודם הסעודה כדי להכינה, והשיבו החזו"א שהדבר אסור, כיון שהכנה של אדם אחד אינה שייכת לאדם השני, ואין זה נקרא סמוך לסעודה, אך התיר להתחיל בערך חצי שעה קודם, ע"כ. [והובאו דבריו בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' קע"ט, וכתב שם שיש להקל בזה ע"י גוי גם לדבריו, עיי"ש. וע"ע בשש"כ פ"ג הערה י"ד]. וכבר עמדנו בדברי החזו"א בהלכה שלפני הקודמת בהערה, עיי"ש. ועכ"פ מבואר בדעתו לחומרא שיש להזהר שלא להתחיל לברור קודם חצי שעה שלפני הסעודה. אולם כאמור שפשטות הרמ"א והמשנ"ב ושאר פו' להיתירא (וכן מהב"י סי' שכ"א שהזכרנו לעיל), שהרי התירו להכין זמן רב קודם לכן, והוסיפו שזה אפילו כשמשתתפים אנשים רבים, ומוכח בפשטות דלא כהחזו"א, וכן מצאתי שכתבו כמה פוסקים כיעוין בשש"כ פ"ג סעיף י"ג, וע"ע גם בשו"ת אגרות משה ח"ד סי' ע"ד. והסברא בזה שעיקר הקפידא היא שלא תהה הכנה קודם הסעודה אלא בסמוך, וכאן שמכין סעודה אחת לאנשים רבים הרי הכל כהכנה אחת שנקראת הכנה לסעודה, ואין לנו לדון כל דבר ודבר למי הוא (וזה מוכרח ביותר למאן דאמר שסמוך הוא מיד ממש), ודו"ק. וכן דעת הגרשז"א והגריש"א ועוד באחרוני זמנינו להקל אפילו זמן רב (ועיין בהערה הבאה, וע"ל שאף החזו"א לא אסר אלא באופן שאין קשר בין הסועדים, אבל כשהיא סעודה אחת, ודאי אף החזו"א יסכים שמותר לברור ואפילו זמן רב קודם הסעודה, ודלא כמו שיש מבינים שהחזו"א פליג על המשנ"ב, וז"א מוכרח כלל).

101. הנה נראה שכל ההיתר האמור שמותר אפילו להרבה אנשים ובזמן רב, הוא רק בסעודה אחת המשותפת לכולם, אבל אם היא סעודה גדולה ושולחנות נפרדים לכל משפחה בפני עצמה ואין ביניהם קשר, אסור לברור לכולם, וכגון בית מלון שאוכלים בחדר אוכל אחד, כל משפחה לעצמה, אסור לברור בשבילם [ואף ע"י גוי], שהרי ברירה של משפחה זו לא קשורה למשפחה אחרת, ואף שהכל הוא מונח בקערה אחת, ומזה לוקחים כולם, אין נראה דהוי צירוף (כמו בעירובין, ע' סי' ש"ע וכדו'), דאינו תלוי אלא בבני אדם. ושו"ר באיל משולש שהעיר כן, עיי"ש.

[ויש לדון עוד שבכה"ג אפילו אם זה יהיה סמוך לסעודה ג"כ אסור, שהרי ההכנה לסעודה של משפחה אחת היא הפסק להכנה של משפחה אחרת, וכבר הבאנו בסוף ההלכה שלפני הקודמת שאסור להפסיק בפעולות של היסח דעת אחר הברירה, וא"כ ה"נ לכאו' הוי הפסק, ואסור דל"ח כ"כ היסח דעת לענ"ז, כיון דמ"מ הוא עסוק בצרכי סעודה].

ולענין ברירה לבני ישיבות, נראה שכיון שמצוי שבשבתות כל הישיבה אוכלים ביחד, הוי סעודה אחת ומותר [וכן מצוי לענין "זימון", שאע"פ שביום חול כל שולחן מזמן לעצמו, מ"מ בשבת בדרך כלל דעתם להצטרף ביחד, ומזמנים יחד], אבל במקום כזה שכל אחד אוכל והולך לו, יש להזהר שלא לברור לכולם, אלא עכ"פ תוך חצי שעה כפי שהתיר החזו"א.

102. כ"כ בששכ"כ (הערה קפ"ז) עיי"ש. (ואצ"ל כשהוא בתוך הסעודה עצמה שמותר, אע"פ שבורר לסוף אכילתו שתהיה בלילה).

ויש להוסיף ולבאר, שהנה יתירה מזו מצאנו שאפילו כשכל ההכנה הוא לצורך הלילה ג"כ שרי, וכהה"א דקניבת ירק ופציעת אגוזים ביוה"כ (כנזכר לעיל בסמוך), וה"ט משום דמ"מ הוא לאלתר (עיין שעה"צ שם אות ט', ובמה שנתבאר בזה לעיל בהלכה שלפני הקודמת בהערה שם). ואמנם בנידו"ד אין להתיר לצורך הלילה, שהרי בלא"ה אסור משום הכנה, ורק ביוה"כ התירו משום עוגמת נפש (וזאת ועוד שאף ביוה"כ כתב נהגו האידנא לאסור וכמש"ש, הגם שי"ל שזה רק שם שהיו מזלזלים לעשות כן בהקדם, ולא כן בשאר זמנים שאין לחוש, וי"ל). אולם כשמתחיל את הסעודה מבעו"י הרי אין לחוש לזה, שהרי הוא מכין את סעודתו, אך יש לדון באופן שהוא בורר דבר שידוע שיאכלנו רק בסוף הסעודה, והרי זה כבורר לצורך חול, אולם י"ל דלכמה מילי הוא עדיין שבת כל שלא הבדיל באמירת ברוך המבדיל וכדו', ושפיר דמי (וי"ע לנוהגים להתחיל הסעודה שלישית בבהש"מ, אי שרי לברור לכך קודם השקיעה, וי"ב).

103. זה פשוט שאסור ככל ברירה, וכן הזהיר בזה בששכ"כ (סעיף ס"ח) כגון בדוגמא שהבאנו, ובמיוחד יש להזהיר באלה שמכינים בגדים לילדים, וכן כתב עוד שם (בסעיף ס"ט) להזהר בזה בברירת ספרים, שלא לברור אלא בסמוך לעיונו. והביא שם

בדווקא ורגילים לעשות את ההכנה הזו לפני האכילה, יש מתירים[104]. ובכל אופן, ישנה עיצה לטעום מעט ממה שהוא בורר, ואז יוכל לעשות בו מה שירצה, שהרי הוא השתמש בו לצורך אכילתו[105].

כ"ג. הבורר על דעת לאכול אחר זמן ולא סמוך לסעודה, חייב חטאת[106], ואפילו אם אח"כ יאכל מיד את מה שבירר לא נתקן האיסור בכך[107], וכן הבורר סמוך לסעודה כמות גדולה, וכוונתו כדי שישאר לו גם לאחר הסעודה או לסעודה אחרת, חייב[108].

אמנם אם בירר כדי לאכול מיד, ונמלך בדעתו שלא לאכלם מיד, יש אומרים שלא עבר איסור, כיון שבעת ברירתו היה בדעתו לאכול מיד[109], ויש אומרים שיש בזה איסור דרבנן, ולכן צריך לאכלם מיד[110].

אם בירר כמות גדולה שחשב לאכלה, ונשתייר לו מאחר ששבע כבר, אין בזה חשש איסור לכל הדיעות, ויכול להניחה לזמן אחר[111], ובלבד שלא יערים[112], וכן מותר לכתחילה לברור בריוח, ואין צריך לצמצם[113], ואם לבסוף נאנס ולא אכל את הנותר, אין בכך כלום[114].

כ"ד. אם הוא רוצה לברור הרבה מפני כבוד האורחים, שמתבייש ליתן לפניהם מעט, מותר לברור הרבה, אע"פ שבודאי ישאר לו מזה, ובתנאי שיזהר שלא יערים כדי שישאר מזה[115], וכן אם הוא בורר כלים נוספים כדי שהשולחן יראה יפה, מותר[116].

כ"ה. ואם הוא רוצה ליתן לאורח צידה לדרך, והאורח לא אוכלו לאלתר, אסור[117]. ואף אם הוא מסופק אם האורח יאכלנו לאלתר בדרך או לאחר זמן, אסור[118].

כ"ו. אדם המבקש מחבירו שישאיל או יתן לו איזה דבר המעורב עם דברים אחרים, והוא אינו מתכוון להשתמש בזה לאלתר, אסור. ואף אם לא יפגוש את חבירו לאחר מכן, ולא יוכל להשאילו או ליתן לו, מ"מ אסור[119].

כ"ז. ככל האמור לעיל גבי ברירת אוכל מפסולת לאלתר, כן הדין לענין ברירת חפצים או כלים ובגדים וכדו', שמותר לבררם כדי להשתמש בהם לאלתר[120], כגון להכין בגדים לצורך לבישה לאלתר, או כלים כדי לאכול בהם לאלתר, וכן ספרים וכיוצא. ועוד פרטים בזה נתבארו להלן בסוף הלכות בורר, בפרק בעניני "הנהגות המצויות" בשבת בדיני בורר.

פרק ג

ברירת אוכל מפסולת

כ"ח. אוכל ופסולת המעורבים זה בזה, אסור להוציא את הפסולת מתוך האוכל, והעושה כן חייב חטאת[121], ואפילו אם בורר בידו אחת[122], ואפילו אם בדעתו לאכול את האוכל מיד, אסור[123], אלא יש לברור רק את האוכל מתוך הפסולת, ובידו ולאלתר[124]. ואסור להוציא אפילו חלק מן הפסולת, ואע"פ ששאר הפסולת ישאר במקומו[125].

ואין חילוק בכל זה בין אם הפסולת מרובה או אם האוכל מרובה, אלא בכל אופן אסור לברור את הפסולת, ולמרות שיש טורח יותר בברירת האוכל[126] [ורק ביום טוב יש חילוק בזה, שצריך לברור כפי שיהיה פחות טורח][127].

בהערה משם הגרשז"א שיזהר בזה שלא לברור חומש בלילה לצורך קריאת התורה של מחר, ולהלן נתבאר בהרחבה בענ"ז. [וגדולה מזו נתבאר להלן שאפילו ליתן צידה לאורח יש להחמיר. וכן להשאיל לחבירו חפץ שישתמש בו אחר זמן, וכל כיוצ"ב, שאע"פ שכעת יש מצוה בנתינה והוי כשימוש קצת, מ"מ אסור].

104. הנה מצאנו בביה"ל (סעיף ד") ד"ה חייב שמנה את האיסורים שיש בהכנת מאכל הנעשה מרגלי בהמה, וחד מיניהו מפני שקולף הבצלים ושומין שלא לאלתר, עי"ש. וזה למרות שמן הסתם מטרתו בהכנה זו שמשתמרית עד סעודה שלישית כמו שכתוב שם, הוא כדי שיקבל טעם ויעשה קרוש, ואפ"ה אסור.

וכן יש לדקדק ממש"כ במשנ"ב (סקי"א) שיש להזהר במה שהעולם מכינין בצלים בחומץ לאיזה תיקון מאכל לסעודה שלישית, ובוררין העלין הטובים וכו', שלא יעשו כן אלא סמוך לסעודה, וגם שיברור רק את האוכל מן הפסולת וכו', ע"כ. ומשמע שבירר כדי להניח בחומץ וכדי שיקבל טעם, ואעפ"כ אסור. ואולי מיירי שהוא כבר מונח בחומץ, וממנו הוא בורר כדי להניח לסעודה, וגם י"ל דליתנם בחומץ הוי כבישה, עי' להלן סי' שנ"א, וי"ב. ועוד י"ל מדברי האג"ט (בורר סק"ט) דמוכח שאם הוא משהה את הדבר כדי לבשלו הוי בורר עי"ש, אלא שלכן כתב ששיעורו עד שעה. ואנן כתבנו לעיל ששיעור "לאלתר" הוא בזמן מועט, וראייתו אינה מוכרחת, ואין להאריך. וביו"ט שצריכים לכך, ל"ק, דהותר ביו"ט. וי"ל שגם זה מותר, ודוחק. ובאו"א שמעתי דשאני בישול שהוא ממש חלק ממהות הדבר, משא"כ חימום או קירור בעלמא, וצ"ע. ועכ"פ הנה הפו' אסרו, ומה נענה אבתרייהו.

אלא שהנה ראיתי בשש"כ (הערה ר') שהביא בשם הגרשז"א שאמר שאם יש צורך בשהיה, לצורך השבחת המין הנברר, יש לומר שנחשב לאלתר, ומותר, ע"כ. והיינו דבכה"ג שצריך להשביח את הדבר, הרי זה כמו הכנה אריכתא (והרי נתבאר שאם יש צורך להכין את הדבר זמן רב לפני הסעודה מותר), ודו"ק. ועפ"י היסוד הנ"ל כתב להתיר בכמה דוגמאות כפי שהזכרנו בפנים, אולם שוב ראיתי שחזר הגרשז"א בשש"כ ח"ג, וכתב לבאר שאין להתיר בזה אלא רק באופן שרגילים לעשות את ההכנה הזו דווקא בסמוך לסעודה, ומקפידים שלא לעשותה קודם לכן, דאז חשיב כדרך אכילה, אך באופן שאין קפידא ושייך לעשותה שלא בסמוך לסעודה, אסור, ע"כ. וה"ד בספר אורחות שבת עמוד קנ"ה, וציינו שדעת הגרישז"א וצ"ל והגרנ"ק שליט"א לאסור בפשיטות, וכמובא באיל משולש, ויש להחמיר.

ועפי"ז אם נצרך לו להוציא את האוכל היבש כדי לחממו (כגון שהוא מעורב בדבר לח, שיש בו משום בישול אחר בישול), ורוצה להוציאו, ויש עוד זמן עד הסעודה, ה"ז שנוי במחלוקת הגדולים הנ"ל. (ועי' בשו"ת רב פעלים שהזכיר שם). וע"ע בארחות שבת שם שהביא דיעות בזה, ואכמ"ל. וראיתי בספר איל משולש ע' קכ"ה-קכ"ז שביאר שאסור למיין בקבוקים ומאכלים כדי להכינם במקרר שיתקררו, וכן אם נצרך להשאותו שישתבח טעמו אסור. (ואפילו בפחות מחצי שעה בסמוך לסעודה). אבל באופן שבורר בקבוק דייסא קר או חתיכת בשר קר לחממו לתינוק מותר, וכן מותר להוציא לבן כדי שתפוג צינתו, והטעם בכל זה משום שאין התינוק יכול לאוכלו, והוי דרך אכילה, עי"ש. ולכאו' גם לצורך גדול צ"ל דמותר כשיש קפידא כגון לחמם או לקרר, אלא שכיון שבשעה"ד הוא יכול לאכול כך, ה"ז חמור יותר מקטן, שלא יאכל בעודו כך, ומ"מ גם בגדול הלא הוי דרך אכילה, ואצ"ל בהפשרת אוכל קפוא, וכיוצא. וראיתי בשו"ת נשמת שבת (סימן ק"ה) שהביא דברי השש"כ [ולא ציין לדבריו בח"ג], והוסיף שכ"כ כיוצ"ב בשו"ת חשב האפוד (סימן ה') לענין יו"ט, ושכ"כ בשו"ת מחזה אליהו (סו"ס ל"ח) שמותר להוציא מן ההקפאה דבר קפוא שיתרכך במשך כמה שעות, ויהיה ראוי אח"כ לסעודה שלישית וכדו', וכתב ע"ז שאין לחדש קולות מסברא וכו'. ושוב הביא ד' האיל משולש הנ"ל שאוסר וכו'. וסיים שלדעתו יש להקל בכל זה עד ג' שעות סמוך לסעודה (עפ"ד הערוה"ש שהביא בסי' ק"ד), כשהוא ב' מיני אוכלים. ולענ"ד קשה להקל בזה, וגם בשעה או חצי שעה קשה להקל. [ושו"ר הלום אח"כ שבשו"ת חשב סופר (סימן ה') כתב גבי תולעים שבדגים שרוצה להוציאם כדי לבשלם ביום טוב, די"ל שזה שבורר כדי לבשלם מיד לסעודת יו"ט שפיר חשיב לאלתר וכו', וראיה מסימן תק"ו ס"ב בהגה עי"ש, וי"ל].

105. כעי"ז מצאנו בביה"ל בסעיף ד' סוד"ה מתוך גבי מציצת העצם, והזכרנו עיצה זו שנצרכת להרבה דברים שנצרכים לברירה, כגון להנחתם במקרר שלא יתקלקלו, וכיוצא. [ואם זה בגדים או כלים וכיוצא, ישתמש בהם מעט, ואח"כ ישמרם כרצונו]. וכמו"כ בנידו"ד כדי לצאת מידי ספק יוכל לעשות כן, ושפיר דמי. - והרבה פעמים הם דברים גדולים, שבלא"ה לא שייך בהם בורר, דלאו תערובת הוא.

106. ולעיל נתבאר באיזה אופן חייב.

107. כן מדוקדק בלשון הרמב"ם (פ"ח הי"ב והי"ג) שהכל תלוי בדעת האדם בעת הברירה. (וכן דקדק בזה בספר קרית מלך רב). וכן מדוקדק בלשון השו"ע שכתב שבירר "כדי" לאכול לאלתר. (וכ"מ במשנ"ב ריש הסימן שהכל תלוי בדעתו בעת הברירה). וכן מבואר בשאר אחרונים שהכל תלוי בדעתו בעת הברירה, וכיוצ"ב בא"ר בשם המיו"ט, ובטל אורות בשם הלבוש, וכ"כ בפתה"ד, ובפמ"ג, והגר"ז. וכן בשו"ת רב פעלים ח"א סימן י"ב באורך. (וע"ע במה שכתבנו בזה בהקדמה א' אות ג', עיין שם ובהערה).

108. משנ"ב (סק"ה), והיינו שלגבי החלק שכיוון שישאר לו, נחשב כבורר שלא לאלתר, וכן מוכרח לדברי הב"י כאן (בס"א סוד"ה ושיעור) שאם בורר קודם סעודה וכו', ואם השהה מהם עד אחר שעמד מסעודתו לא מקרי לאלתר, וחייב, ע"כ. ובכה"ג שחשב מתחילה להשהות בודאי חייב. (ועיין להלן שאם בירר נשתייר לו בלא כוונה תחלה, לא עבר איסור).

109. כן מתבאר ע"פ האמור שבבורר הוא תלוי לפי דעתו של האדם, שהזכרנו לעיל. ועיין בשו"ת ר"פ הנ"ל. וכן בשעה"צ פקפק על הפמ"ג, וכדלהלן בסמוך.

110. בשעה"צ (אות ה') הביא משם הפמ"ג שאע"פ שבנמלך אין חיוב חטאת דקדמה מעשה למחשבה, מ"מ לא אריך למעבד הכי, ע"כ. ומבואר שיש בזה איזה איסור בלא להשהותו (איברא שמלשונו נראה קצת שאינו איסור גמור), וכן הובאו דבריו בכה"ח (אות ח'), וע"ע בכה"ח (אות ל"ו) שהביא כן משם הר"פ דלכו"ע איסורא דרבנן איכא, ודלא כהטל אורות. ע"כ. ואמנם בשעה"צ (שם) כתב ע"ד הפמ"ג שצריך ראיה לדבריו (והיינו דכיון דאזלינן בתר דעתו מנא לן שיהיה איסור דרבנן, הלא בעת המעשה היה בהיתר), ומלאכת מחשבת אסרה תורה, ועוד הקשה מסימן שט"ז ס"ו שמבואר שתלוי בשעת מעשה הצידה, אולם עיין בספר שביתת השבת (בב"ר סק"ט) שכתב להקשות ע"ז, וכ"ה בשש"כ (הערה ר"ו), עיין שם.

והנה אע"פ שראיית השעה"צ מסי' שט"ז יש ליישב, הלא הקשה עוד בסברא שמהיכא תיתי לאסור אחרי שבשעתו היה בהיתר (ומה גם שאף הפמ"ג נקט בלשונו דלא אריך למעבד הכי), מ"מ למעשה יש להחמיר אחר שהפו' הסכימו בזה להפמ"ג, ואף השעה"צ לא נחלק עליו בהדיא, ע"ע בשו"ת ר"פ הנ"ל. ודו"ק.

וכן נראה בפשטות בב"י (שם) שכתב ואם השהה מהם עד אחר שעמד מסעודתו לא מקרי לאלתר וחייב, ע"כ. ומבואר שבתחילה לא היתה כוונתו להשהות אלא בירר בהיתר, ואעפ"כ אם הוא משהה חייב. [וממש"כ והשהה "מהם", מבואר שאפילו חלק מהם אסור, אמנם היינו ש"משהה" את החלק מהם, ולא כאשר הותיר ממילא, וכדלהלן]. ואיברא שלומר שחייב, זה קשה, שהרי בעת המעשה היה בהיתר. (ומחמת זה היה אפשר לדחוק שמתחילה הוא בירר על דעת להשהות ודוחק, ועכ"פ בלבוש מבואר להדיא כפשוטו שאפילו בהשהה ממילא חייב), וכבר העיר ע"ז בא"ר אות ד' (וע"ע בפמ"ג הנ"ל במש"ז אות ב' ד"ה אם בירר). ואפשר דכוונתו שחייב, היינו ששייך בזה חיוב, כלומר איסור דאו', ואף שאינו מתכוון, מ"מ ה"ז כמו דבר שאינו מתכוון בדאו', ואף אם למעשה הוא רק מדרבנן, מ"מ חמיר טפי. ועכ"פ חזינן מכל הנ"ל שאסור. ודוחק לחלק בין סתמא לבין כוונה לאלתר, ונימא שהב"י מדבר בסתמא.

111. כן נראה ללמוד ממה שאמרו במועד קטן (יב:) טוחנין לצורך המועד, ושלא לצורך המועד אסור, ואם טחן והותיר מותר, עי"ש. וה"ה כאן, וכ"כ המשנ"ב (סק"ה) שכיון שבירר בהיתר, אן בכך כלום, ויש לבאר שאינו דומה לדין נמלך הנ"ל, שאע"פ ששם כתבו הפו' לאסור מדרבנן, מ"מ כאן מותר, כיון שבאמת לא נמלך ודעתו לאוכלו, אלא שכבר שבע ואין צריך לזה, ובכה"ג מותר (וכן ביארנו בדיבור הקודם). ועוד נ"ל שזה דרך אכילה, שהרי אין אדם בורר בצמצום, אלא בורר בכמות מספקת, ואם הותיר הותיר, וכן מצאתי בשו"ת ר"פ (ח"א סי' י"ב) שכתב כן ע"פ הגר"ז שבכה"ג שנשתייר לא עבר איסור כלל, וביאר כעין הביאור הראשון שכתבנו, עי"ש. וכ"כ בספרו בא"ח (ש"ש פ' בשלח אות ג'), וכן הובא בכה"ח (אות ל"ו).

112. כ"כ הגר"ז, וה"ד באחרונים הנ"ל. (וכן במאור בגמ' דמועד קטן שם).

113. פשוט, כיון שזו דרך אכילה, וכ"כ באיל משולש פ"ח. ושו"ר בספר נשמת שבת סי' קכ"ו שהביא מחלוקת הפו' אם מותר לברור או לקלף באופן שיש לו ספק אם יראה, וי"ב. ועכ"פ בדבר שדרך לעשות כן ולפעמים אוכלים כן, אין חשש [ועיין עוד שם בסימן קכ"ז שמותר לברור לקטן אע"פ שמצוי לפעמים בימות החול שאין הקטן רוצה לאכול, עי"ש. ומעין זה מצאנו ליתן לקטן לחם לפי הטף].

114. כה"ח (אות ל"ח) בשם פתה"ד שבכה"ג "שנאנס" ולא אכלו באותו סעודה, לית ביה איסור אפילו כל דהוא, ע"כ. ויש לבאר שאין הנידון כאן שפטור מצד שנאנס, וככל אונס דרחמנא פטריה, אלא מעצם הדין דכל כה"ג אינו בכלל האיסור, ויבואר כמשנ"ת לעיל שדווקא בנמלך יש איזה איסור, אבל כאשר יש סיבה צדדית המעכבת את אכילתו אין בזה שום איסור, כיון שבדעתו בורר בהיתר, וגם עתה היה אוכלו אלא שנאנס, ובכה"ג אין שום חשש.

115. כ"כ בשו"ת ר"פ (ח"א סי' י"ב) ובבא"ח (פ' בשלח אות ג'), וה"ד בכה"ח (סוף אות ל"ו) שמותר, כיון שעושה כן מפני הכבוד שבושה ליתן לפניהם קערה חסירה, ונחשב הכל כצורך הסעודה, וכ"כ בקצוה"ש (סימן קנ"ה בבדה"ש אות מ'), וכ"פ בשש"כ (פ"ג ס"מ). ומש"כ שם בשם הגרשז"א שאפילו כשיודע בודאי שישאר מותר, זה פשוט ומבואר מד' הפו' הנ"ל דבודאי בהכי מיירי, דאל"כ פשיטא שמותר, ככל האמור לעיל בסמוך. וכ"כ גם באול"צ פל"א. וכן דעת מרן הגריש"א ועוד מן האחרונים בזמנינו. וה"ז כמו שבורר פרחים כדי להניחם על השולחן, שזהו שימושם.

אמנם יש לדחות דשאני פרחים שעומדים לכך, וזהו שימושם, משא"כ פירות שעיקר שימושם לאכילה, אולם ז"א נהירא, דבכל מקום השימוש הוא גופא כמו האוכל ממש, וה"ז כמו מי שיברור גזר כדי להראות בו בספר הרי מותר. והנה לכאו' היה אפשר להוכיח לאיסור מהא דשו"ע (סעיף ט"ו) שמותר לברור חלמון מחלבון כדי לגוון, וביארו המפ' שכיון שהוא מיועד לאכילה ולא לצבע, אין זה נחשב ברירה כלל (אמנם יש שלא הדגישו אלא סתמא שהוא רק למראה בעלמא), וה"נ נימא כן דלא חשיב. אולם ז"א כלל, דשאני התם שעיקרו האכילה, והמראה אינו אלא כדמיון בעלמא, משא"כ כאן שזה חשיבות מעליא. וע"ע בדברינו שם בענין זה, ועיין. [וע"ע גם באיל משולש ע' קכ"ח, ושם כתב שאפילו ספק אם בכלל הוארחים יאכלו, או שודאי לא יאכלו, אלא שיקפידו אם לא יכבדם, ג"כ מותר].

116. כ"כ הגרשז"א, ה"ד בספר מאור השבת (ח"א מכתב ח' אות ב'), שכיון שנהנים ביפוי השולחן מותר. (וכעי"ז מבואר גם בספר איל משולש סופ"ח). ועיין בספר ארחות שבת ע' קמ"ו בהערה שהביא מהגרש"א שכל היתר זה רק בכלים [ונראה שבזה יש לצרף דעת הסוברים שאין ברירה בכלים, ועמש"כ בזה לעיל]. אבל ח"ו לברור אוכל מתוך פסולת שיהא שולחן ערוך וכו', עי"ש. ולכאו' לפי האמור לעיל בסמוך כל שלצורך הגשת האורחים שרי, ה"ה בזה. וי"ל.

117. שהרי זו ברירה לאחרים, והרי היא ברירה של איסור שאינה של אלתר, ופשוט. ולא דמי למשנ"ת לעיל שמותר ליתן הרבה אוכל לפניהם, שזהו שימושו, משום דשא"ה שזהו כל שימושו, ואין אחריו עוד שימוש, ומותר, משא"כ כאן שהשימוש העיקרי הוא במה שהאורח יאכל אותו בעוד כמה שעות, וזה שכעת יש לו נחת רוח שיש לו צידה בצקלונו, אינו היתר, כמו שאין היתר לאדם לברור שלא לאלתר כשיש לו או לאורחיו נחת רוח במה שיודעים שיש להם סעודה מוכנה ופת בסלם, וז"פ. ושו"ר באיל משולש שכתב כן בשם הגרישא והגרנ"ק, עי"ש. ואמנם בשש"כ ח"ג פ"ג הערה קפ"ה הביא מהגרשז"א להקל בזה, וע"ע בשולחן שלמה. ולענ"ד אינו נהירא, ואין להקל באיסור תורה.

118. ככל בורר שאינו יודע אם יאכל לאלתר או לא, שאסור מספק דאו', אמנם אם יש לתלות שיאכל, או שבדעתו שיאכל, אזי אף אם יארע שלא יאכל אפשר דמותר, כמו שמותר לברור לסעודה אף שלא יודע אם יאכלו, ויש לדחות, דשא"ה שמ"מ סברו שיאכלו ומכין לפניהם ומתחילים לאכול עימו בד"כ, משא"כ כאן.

119. כעין המבואר בהערה הקודמת.

120. צייתני זה לאחר שראיתי בס' איל משולש בפרק ח' ובפי"ט שהביא כו"כ דוגמאות מצויות, וראוי לעיין שם, ויש להתבונן ע"פ האמור לעיל בפרטי הדינים. ושוב הוספנו להלן בסוף הסימן פרק הנהגות מצויות בהלכות בורר.

121. שו"ע (סעיף א' וסעיף ד').

122. שם. ומה שכתבנו אפילו בידו אחת הוא מלשון השו"ע, והיינו דאיכא רבותא כשזה ביד אחת יותר מב' ידיים (וכמו שביאר המשנ"ב סקי"ז, ויש שלא גרסו "אחת"), ואפ"ה אסור בפסולת מאוכל. [ויל"ד בלשון רש"י בשבת (עג.) במשנה שהבורר פסולת בידיו, וצ"ב הלא גם בכלי חייב, וכדלהלן במשנה. וצ"ל דאה"נ, אלא שרש"י קאי על סדר עשיית המלאכות במשכן, שגם היה ביד, ואה"נ שבכל אופן חייב, ועוי"ל. ועיין בשבה"ש וש"א. וע"ע במשנ"ב לעיל (סק"ט), ובדברינו לעיל בהקדמה א' אות ד' ובהערה שם].

123. הנה בדין זה נחלקו הראשונים בביאור דברי הגמ' בשבת (עד.), שיש שסברו שמותר לברור לאלתר בין אוכל מתוך פסולת ובין פסולת מתוך אוכל (עיין להחיד"א בשיר"ב כאן אות ב' שהזכיר מדבריהם, וע"ע בצ"צ בפסקי דינים בשם כמה ראשונים, והזכרנו זאת לעיל בפתיחה לסעיף א', וע"ע גם באג"ט בורר סק"א). אולם דעת כל שאר הראשונים לאסור, וכמבואר בר"ח בשבת שם. וכ"כ המגיד משנה (פ"ח הי"ב) בדעת הרמב"ם כהר"ח, וכן דעת הרמב"ן והמאירי והר"ן והרא"ה ועוד רבים ועצומים, וכן דעת השו"ע (בסעיפים א' וד') וכל הפו', וכן כתב המשנ"ב בכ"מ, וכ"ה בביה"ל (בסעיף ד' ד"ה הבורר) שאפי' לאלתר אסור, עי"ש. וע"ע בביה"ל שאח"ז (בד"ה מתוך) שבתחלת דבריו הביא בזה מדברי הראשונים (וע"ע שם במוסגר מדברי ההלכות), ולהלן שם בסוה"ד הזכיר את דעת הראשונים המתירים, בתוך סניף שלאלתר מותר אף פסולת מתוך אוכל. וכתב שאף שרבים המה האוסרים, וכנ"ל. (היינו כאמור בתח"ד מלבד עצם הנדון שם בברירה בעת האכילה). ולכן לא פסק בשו"ע כוותייהו, מ"מ כשיש בלא"ה הרבה סברות להקל לא נוכל למחות וכו', ע"כ. וע"ע בכה"ח (אות מ"א) מש"כ בזה. ולדינא כבר מוסכם וברור בכל הפו' לאיסור.

124. כנ"ל. וע"ע לעיל בפתיחה להל' בורר.

125. כן מבואר בכמה דוכתי. ועיין באג"ט (בורר אות ד', זורה אות א') שזה שנוי במחלוקת הבבלי והירושלמי, וכי להבבלי חייב בזה, עי"ש. איברא שהמעיין יראה שיש לדון בראיותיו. ולכאו' אין הכרח לדחות דברי הירושלמי המפורשים (והובא הירושלמי באו"ז). וע"ע בשש"כ הערה ט"ז. וע"ע בחזו"א משש"כ בזה. ובפמ"ג במש"ז סוה"ס כתב כן מדנפשיה כהירושלמי, אך צידד שאסור מדרבנן. ועיין בביה"ל סי' ש"מ ס"א ד"ה ומלקט. וי"ל שאסור מדרבנן. ויש לדייק מדברי כמה פו' שאוסרים אפילו בברירה במקצת, מדחזינן בר"ס שכ"ד גבי מעביר בכברה, וכיוצ"ב עוד להלן בסי' שי"ט, והעירו בזה הא מתברר קצת, ותירצו בכמה אופנים (והזכרנו חלק מהם לעיל בפרק א' בענין ברירה ע"י כף מחוררת, בהלכה השניה שם), ולא תירצו בפשוטו מצד שלא מתברר הכל. (ושמא משום שרצו להתיר אפילו אם יברר הכל, וי"ל). ונראה לכאו' שהמיקל יש לו ע"מ לסמוך, דבכל אופן לכו"ע אינו איסור דאו', אמנם בספר נחלת אליהו הביא מהחזו"א שיש בזה איסור תורה כדין חצי שיעור, עי"ש. וזה חידוש. ועפי"ז כתבנו להלן בסי"ד-ט"ו דמה שהתירו לברור מעט שומן כאשר נשאר חלקו במאכל, היינו באופן שהוא שכבה, ומשאיר חלק הנוגע במאכל, אבל באופן שנוטל חלק באופן שמגיע למרק ה"ז אסור, כמו שאסור להוציא זבוב או קיסם מן המשקה, אפילו כשנשארים עוד זבובים או קיסמין.

126. הנה בדין זה נחלקו הראשונים, שיש שסבר שהכל תלוי לפי מיעוט הטורח וכך צריך לברור, וכיוון בטור כאן (ובב"ח. וכ"ה בח"א כלל ט"ז ס"א). אולם הרמב"ם (פ"ח הי"ב) לא חילק בזה, וכ"כ המ"מ בהל' יו"ט בדעת הרמב"ם, ושכן נראה דעת הרי"ף, וכן הסכים הרמב"ן, וה"ד בב"י, והוסיף שכ"כ הסמ"ג וסמ"ק. וכן סתם השו"ע שאסור לברור פסולת מאוכל בכל גווני (וכן העירו מזה הפמ"ג כאן במש"ז סק"ג וע"א). וכן כתב הרמ"א בהדיא (בסעיף ד') שגם אם האוכל מרובה, ויש יותר טורח בברירת האוכל, אפילו הכי לא יברור הפסולת אפילו כדי לאכול לאלתר [ודין זה הוא בין לקולא (כשבורר אוכל מפסולת), ובין לחומרא (כשבורר פסולת), שבכל אופן אין חילוק, וכמש"כ בב"י]. וכ"ה בברכ"י בשיר"ב ואלי ומחה"ש ועוד. וכ"כ בכה"ח (אות מ') בשם הפו'.

127. כמבואר בשו"ע (סימן תק"י ס"ב) שביו"ט מותר לברור כדרכו את הפסולת מן האוכל, ודווקא כשהאוכל מרובה, אבל אם הפסולת מרובה על האוכל, בורר את האוכל ומניח את הפסולת, ואם היה טורח בברירת הפסולת מן האוכל יותר מטורח ברירת האוכל מן הפסולת (כגון שהפסולת דק מאד), אע"פ שהאוכל מרובה בורר את האוכל ומניח את הפסולת. ע"כ. ועיין משנ"ב שם. (ועיין בביאור הלכה שם. ואכמ"ל).

ודע עוד, שאף אם הפסולת מרובה על האוכל, אין האוכל מתבטל בפסולת, ומותר לטלטלו, ואין בזה משום מוקצה[128], אך יש להזהר לברור את האוכל מן הפסולת ולאלתר דווקא.

כ"ט. שני מיני אוכלים שמעורבים זה בזה, אסור להפרידם זה מזה, אלא רק כפי התנאים של בורר, דהיינו שיוציא רק את מה שבדעתו לאכול, ולא את המין השני[129], ויוציאנו בידו על דעת לאוכלו לאלתר[130]. ויש אומרים שלדעת הרמב"ם והשו"ע מותר לברור בשני מיני אוכלים, ולהוציא את המאכל שאינו חפץ בו, ואינו אסור אלא פסולת ממש[131]. ועיין בהערה[132]. ומכל מקום לכל הדיעות אין היתר זה אלא כאשר בורר כדי לאכול לאלתר, אבל כדי להניח אסור[133].

ואם בדעתו לאכול את שני המינים, אלא שאינו רוצה לאכלם כשהם מעורבים, ולכן רוצה להפרידם זה מזה כדי לאכול כל מין בפני עצמו, מותר, ובלבד שיאכלם לאלתר[134].

ל'. ככל האמור, כן הדין לענין מיון משחקים וצעצועים של ילדים, הנמצאים בתערובת, שמותר, אם דעתו לשחק בהם כל אחד בפני עצמו, וכן הדין לענין מיון תמונות כשרוצה להסתכל בכל קבוצה בפני עצמה, ובלבד שלא יערים ויתכוון לשם סדר[135]. וכן בגדים מותר לסדרם כדי שילבשום, ולא כדי לסדר הבית. [ואסור לסדר את הבית אפילו באופן שלוקח אחד למקומו][136].

ל"א. איסור בורר הוא רק כשמתקן את הדבר קודם האכילה או השתיה, אבל אם בעת מעשה השתיה ממש מעכב את הפסולת שלא יכנס לפיו, ואפילו על ידי מפה, מותר, מפני שאינו מעין מלאכה[137], והרי זה כמו שמותר לברור כאשר המאכל בתוך פיו[138].

ונחלקו הפוסקים אם מותר לברור פסולת מתוך אוכל בשעת האכילה כשהדבר עדין בידו, ו"מיד" לאחר הברירה אוכלו[139], שיש אוסרים כיון שאינו בשעת מעשה השתיה ממש, ויש שמתירים בזה, שכיון שהוא בעת האכילה ממש, הרי זה דרך אכילה ולא דרך מלאכה[140]. ולמעשה יש להחמיר בזה[141], אך אין למחות ביד המקילים, ובפרט באופן שקשה לברור את האוכל מן הפסולת וכך דרכו תמיד[142].

---

128. עיין בטור כאן שאם הפסולת מרובה אסור לטלטלו, שהאוכל בטל ברוב הפסולת, אבל לוזים ובטנים שנשתברו ועדיין מעורבים בקליפה, אע"פ שהקליפות מרובות על האוכל לא מקרי פסולת מרובה, כיון שאורחייהו בהכי, ע"כ. וכ"פ הב"ח והח"א להחמיר, אולם בכה"ח (אות נ') הביא דברי הרבה אחרונים שכתבו שאין להחמיר בזה, ותמהו ע"ד הב"ח שהחמיר. וכן נראה דעת השו"ע להתיר, וכמש"כ הפמ"ג. וכ"ה דעת הרמ"א להתיר, וכמבואר שם. [ויש לציין בזאת עוד שמצאנו גם ברש"י בביצה (דף יד:) גבי פסולת מרובה, שכתב בד"ה מי איכא מאן דשרי, שאסור לטלטלו, דהא בטילי ביה מיעוטא לגבי רובא, והוי ליה ככולא פסולת, ע"כ. אולם כבר כתבנו במקומו שהתוס' והראשונים דחו דבריו, דבודאי אין האוכל בטל לגבי רוב פסולת (וכה"ג יעצו הפו' ליתן מאכל בכלי כדי שלא יבטל כלי מהיכנו כשזורק לתוכו קליפות, וכמשנ"ת במקומו). ויש גירסא אחרת בגמרא שם, ואכמ"ל].

129. עיין בשו"ע (סעיף ג') שאם היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד, עכ"ל. והרמ"א הוסיף שמניח את השני כדי לאכול מיד, ע"כ. ובפשוטו אפשר לפרש בכוונת השו"ע (ומקורו מהרמב"ם פ"ח הי"ג) שמניח לאכול לעצמו או לאחרים, והרמ"א בא להדגיש ולומר שצריך לברור דווקא את מה שרוצה לאכול עתה, משום שמה שאינו חפץ בו הרי הוא כפסולת, ואסור לבוררו. וכן כתבו האחרונים בכונת הרמ"א, כמובא בביה"ל (רד"ה ומניח), עיי"ש (וע"ע גם בביה"ל לעיל בס"א סוד"ה ובורר). וכ"כ בכה"ח (אות כ"ב ואות כ"ג) בשם האחרונים, עיי"ש.

ומקור דברי הרמ"א מדברי הטור כאן, שצריך לברור דווקא את מה שבדעתו לאכול, וכ"כ התוס' בשבת (עד:) והרא"ש שם, שהמין שאינו חפץ בו נחשב כפסולת לגבי המין שמעונין בו, וכ"מ גם בתרוה"ד סי' נ"ז שהובא להלן בס"ג לענין דגים. [וע"ע מש"כ בזה באגלי טל אות ט"ו ט"ז, ובספר טל אורות ועוד באחרונים, ואכמ"ל]. ובדעת הרמב"ם הנ"ל והשו"ע כתב המאמ"ר בשם הר"ד עראמה שנראה איפוא שאין איסור לברור את מה שאינו חפץ בו אלא רק בפסולת גמור מתוך אוכל, אבל בב' מיני אוכלים אע"פ שלא אוכל מה שבירר אלא הניחו, ואכל את מה שנשאר, ה"ז מותר, עכ"ד. והובאו דבריו בביה"ל (שם), והוסיף שכ"כ בספר מגילת ספר. וע"ע גם בספרו קריית ספר (פ"ח משבת), וכ"כ גם בראש יוסף (בשבת דף עד.) עיי"ש [נ"ב. ויש לדון שאף לשיטה זו, כל זה דווקא כשיש לו אפשרות לאכלה או להשתמש בה, דאל"כ הוא פסולת גמור, אלא שזה רק לדידיה ולא לעלמא, ואפשר דה"נ הוי כב' מיני אוכלין. ויבואר עוד דנראה שדווקא פסולת שהיא פסולת גמורה לכל העולם בזה אסר הרמב"ם, דכל כה"ג הוי כתיקון המאכל, משא"כ בב' מיני אוכלין, שכיון שאינו פסולת ל"ח תיקון. ועדיין צ"ע בדברים כאלה שגם כל העולם לא יאכלו אותם ביחד, וי"ל] וכן הזכיר נידון זה בביה"ל ס"א סוד"ה ובירר, אמנם יש לבאר מה שכתבנו לעיל בהקדמה שאף לשיטה זו להרמב"ם אינו מותר אלא על דעת לאכול, אולם כשדעתו להניח שניהם אף להרמב"ם אסור, וכמש"כ הביה"ל לעיל רד"ה היו.

אולם בכה"ח אות כ"ב ועוד רבים באחרונים כתבו בפשיטות לאסור בזה, ומשמע שדעתם להחמיר בזה אף לדידן דנקטינן כהשו"ע, ומשום שאף בדעת הרמב"ם והשו"ע אין זה ברור, שלא כתבו כן בהדיא (וע"ע בב"י מש"כ בזה, ולא ברירא מילתא), ואפשר איפוא שהכי נמי אסור לדעתם ככל פסולת ואוכל, וכעין הסברא של התוס' שמה שאינו חפץ בו חשיב כפסולת, ואטו בגלל שזה נחשב אוכל לאחר שוב לא נחשב ברירה (ועמשנ"ת בשבת דף עד:), ומאחר שכל הפוסקים נקטו לאיסור וכנזכר לעיל, אין להקל בזה. וכ"כ הביה"ל הנ"ל שאין לזוז מפסק הרמ"א דנוגע באיסור דאו'. ואיברא שפשטות השו"ע כהרמב"ם להקל בב' מינים, מ"מ נכון להחמיר, ושו"ר שכ"כ הבא"ח ועוד באחרונים. ושאר התנאים של ברירה בודאי שייכי בזה לכו"ע. [ועיין מה שכתבנו לעיל בדין מין אחד שיש בו תערובת של דבר הנאכל ע"י הדחק שאסור מדרבנן, וכתבנו לחלק דלא דמי לכאן].

130. עיין בשו"ע (סוס"ד) גבי שני מיני אוכלים שאם בירר והניח לאחר זמן, אפילו לבו ביום כגון משחרית לבין הערבים, חייב, ע"כ. ויש שרצו ללמוד מכאן דבכה"ג שזה ב' מיני אוכלים א"צ שיהיה מיד ממש, אלא רק מסעודה לסעודה אסור, וכמובא בכה"ח (אות ל"ה). אולם בביה"ל שם (ד"ה שברר) הביא פלוגתא בזה, וכתב שלמעשה יש להזהר בזה שנוגע באיסור תורה, עיי"ש. וממילא יש להזהר גם בב' מיני אוכלים ככל מה שנת' לעיל בגדר הדין של לאלתר [אמנם שמא אפשר לצרף שיטה זו להקל עכ"פ בתוך שעה או חצי שעה, כאותם שמקילים ומחשיבים זאת לאלתר, ובפרט כשזה תוך חצי שעה יש מקום להקל].

131. הנה מה שכתבנו לעיל בפשיטות שאסור, הוא כדברי הרמ"א וביה"ל והאחרונים. וגם מפני שכמה מחכמי הספרדים החמירו. אלא שבאמת לאו מילתא דפשיטא הוא, שהרי פשטות דברי הרמב"ם שבב' מיני אוכלין מותר, וכיוצין בלשונו בפ"ח (הי"ב והי"ג) שהביא תחילה דין פסולת מאוכל, ואח"כ הביא ב' מיני אוכלים, וכתב ע"ז שבאופן זה "בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד", עיי"ש. ומבואר בפשטות דשרי בכה"ג. וכן נראה שהבין המ"מ שם כיוצין, וגם בביה"ל הביא שכן הבינו כמה אחרונים. ולעיל הזכרנו כן מדברי המב"ט, וכ"כ עוד באחרונים. והשו"ע הרי העתיק לשון הרמב"ם, ומוכח דס"ל להיתר. וממילא לדידן דאזלינן בתר הוראות מרן השו"ע, וגם כשיטת הרמב"ם (כידוע בתשו' אבקת רוכל ובכנה"ג ועוד), יש להתיר מעיקר הדין (והעירוני שבשו"ת שמע שלמה אכן כתב להתיר בזה לדידן לברור בשני מיני אוכלין, ואמ"א). גם י"ל בזה בלשון השו"ע לעיל בסעיף א' שכתב הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלין "ובורר מין ממין אחר" וכו', אם בורר בידו כדי לאכול לאלתר מותר, ע"כ. משמע שמותר אפילו לסלק את הפסולת, דאל"כ הול"ל שבורר את המין שירצה, ע"כ. אך י"ל שבזה הרמ"א לא הגיה כלום, וי"ל דיתפרש שבורר את המין שרוצה, וכדרך שכתב השו"ע לפנ"כ הבורר אוכל מתוך פסולת. אך זה ק"ק דכפי האמור מבואר דב' מיני אוכלין חלוקין בדיניהם מאוכל ופסולת, ומשמע שבזה יש להקל, עכ"פ כשאינו להניח, ויתפרש מש"כ השו"ע בורר מין ממין אחר, היינו כדסיים שזה ביד ולאלתר. וזאת ועוד חשבתי שיש לצרף בזה את שיטות הראשונים שאם הוא בורר פסולת מאוכל על דעת לאכול לאלתר מותר, והזכרנום לעיל בהקדמה ובהערה שם. אולם זו שיטה יחידאה. [ומ"מ הבאנו ד"ז בלשון י"א, כיון שראינו הרבה מרבותינו הספרדים שהחמירו בזה כהרמ"א].

132. יש להוסיף שאף למחמירים בזה כהבא"ח והכה"ח, מ"מ יש לנו מקום לסמוך להקל בזה כפי הדיעות המקילים בשיעור לאלתר, והיינו שמותר גם אם הוא סמוך לסעודה תוך שעה, ובפרט תוך חצי שעה. (ואע"פ שכתבנו להחמיר בזה שיהיה "מיד", מ"מ בזה יש להקל, ומה גם דכל מר כדאית ליה, שהרי הבא"ח גופיה שאוסר בב' מיני אוכלין, הוא גופיה מתיר לאלתר בשיעור שעה אחת), ואפשר בשעה"ד גם ביותר מזה לפי"ד הראשונים שבב"י בגדר לאלתר.

133. כן יש לבאר שהדבר ברור שכל ההיתר אם דווקא לאלתר, אבל להניח אסור אף להרמב"ם, וכפשטות הגמ' בשבת (עד.) היו לפנינו שני מיני אוכלין, עיין שם ובראשונים, והאריכו באחרונים. והטעם שבזה הוא תיקון התערובת, וביאור הדברים, שלכל השיטות אסור כשבורר פסולת מאוכל, ולפי התוס' עצם זה שכעת אינו חפץ בו הוי פסולת, אבל להרמב"ם זה שכעת אינו חפץ בו, אינו נחשב פסולת, שהרי שם אוכל עליו, ורק אם עושה כן להניח, ה"ז כמו פסולת או ע"פ הוי תיקון, ולכן אסור. וכבר הערנו בזה לעיל בהקדמה בענין ברירת כלים, שלפי הרמב"ם הזה יש להתיר, וביארנו שם דמ"מ כ"ז דווקא לאלתר, אבל להניח אסור, עיי"ש. ודו"ק. וע' בהערה הקודמת מהו לאלתר בנידו"ד.

134. הנה בפשטות אין בזה איסור שהרי דעתו לאכלם שתיהם, ואין כאן פסולת ואוכל, איברא שמצאנו בביה"ל (ריש סעיף ג' ד"ה היו) שהביא מהפמ"ג שכתב שאם בורר שניהם על דעת להניחם לאחר זמן אפשר שמותר, דהי אוכל והי פסולת, והביה"ל שם השיגו שמ"מ יש לחייבו מעצם זה שתיקן את המאכל, עיי"ש. אולם כ"ז כשעושה כן להניח וכמו שמבואר שם, אבל אם זה לאלתר מותר. והיינו שאם הוא מברר זה מזה שיעמדו בפ"ע ונחשב כמתקן, אבל כאן אין זה צורך תיקון המאכל, אלא לצורת אכילה בלבד של האדם, ואין זה בכלל בורר לכו"ע. (וא"צ להגיע לסברת המ"מ המובא בב"י בסי' שי"ח שבמתקן מנא אינו חייב בפסי"ר ואינו מתבטן, ופשוט. אלא מעצם דלא נחשב בורר כל שעיקרו הוא לאכילה, כדרך שהתירו בכל האופנים הנ"ל כשהוא בדרך אכילה). ודו"ק.

והנה נתעוררתי בזה, דהנה נראה שזה ג"כ כוונת הביה"ל (בסעיף ד') בד"ה מתוך אוכל, שכתב בתוה"ד של ללמד זכות על הבוררים עצמות מן המאכל, וכתב דלא מבעיא אם העצמות רכיכי וראויים ג"כ לאכילה, דמצוי הוא דאף לאחר שמפרידם חוזר ואוכלם, דבודאי אין שם פסולת עלייהו כלל, ע"כ. וכוונתו בודאי לומר שהתיהר הוא מפני שמצוי שאוכל אותם, וממילא יש לזה שם אוכל, וממילא ה"ז כברירת שני מיני אוכלים, שמותר אם אוכל אותם לאלתר, וככל הנ"ל. (שאם הכוונה בגלל שהדרך לאכול, וכעת הוא לא אוכל, הרי אין סברא להתיר, שהרי מ"מ הם שני מינים, וכל מין שאינו רוצה בו הרי הוא כפסולת ואסור לבוררו. וע"ע במשנ"ב סקט"ו, ובדבריהן שם, וכ"ש בזה שהם שני מינים ואסור. ומה שכתב הביה"ל אח"כ שהם מין אחד וכו', זו סברא אחרת מחודשת שכיון שהם מחוברים כאחד בתולדה, הם כמין אחד, ואין זה כוונתו כאן, ופשוט. ושו"ר גם בביה"ל לקמיה סעיף ד' סוד"ה חייב, כיעוי"ש, ועל כרחך כאמור, ודו"ק). אלא שק"ק הלשון ש"מצוי" הוא שאח"כ אוכלן וכו', עיי"ש. והלא בהכרח שיהיה כך, כי בלא שאוכלם אין היתר. ואולי זו כוונתו. (וע"ע להלן דמ"מ צריך שבעת הזו יהיה רוצה בשניהם). ועוד הערנו בזה לעיל בפרק בענין ברירת פסולת מאוכל, עיין שם לענין ברירת עצמות רכים, ודו"ק.

ואם הוא כעת אינו רוצה בו, אלא רק לאחר חצי שעה, לכאורה אסור להוציאו (ואף אם יהיה זה באותו סעודה יי"ל כן), וכל ההיתר הנ"ל הוא באופן שהוא רוצה בשתיהם, אלא שאינו רוצה לאכלם ביחד, אבל באופן שברגע זה הוא לא רוצה את המין האחד, אף שהוא יודע שהוא ירצה בו עד חצי שעה, ואפילו עוד עשר דקות, נראה שאסור, שה"ז כבורר פסולת מן האוכל (שמין זה שאינו רוצה בו נחשב פסולת כעת), ואפילו כשבדעתו לאוכלו לאלתר. אמנם מ"מ נראה שאין קפידא בזה אלא רק באופן שברגע זה של הברירה אין בדעתו לאוכלו, ורק הוא חושב שיצטרך לו עוד זמן, אז אסור. אבל אם הוא רוצה בשתיהם ממש, ומפרידם רק כדי לאכלם בנפרד, אלא שדרכו לעשות ריוח והפסקה באכילתו בזה כדרך בני אדם, י"ל שמותר שהרי הכל נחשב אוכל, אלא שאוכלו מעט מעט, מותר. ודו"ק. וכן אם מטרתו להפריד כדי ליתן לאורחים בנפרד, נראה שאסור.

שוב ראיתי שכבר נחלקו בזה הפו', דיש מי שרצה לאסור בכה"ג, אע"פ שדעתו לאכול מיד (וכמובא בספר הלכות שבת הערה קמ"ח בשם הגר"מ פיינשטיין, ומשום שכיון שמעונין שהמרק יהיה נקי משאר המינים המעורבים בו, יש לזה שם של מעשה ברירה ולא שם של מעשה אכילה). ולצד זה אפילו באותה הסעודה אסור כיון שיש לו קפידא שלא לאכול כרגע את המין השני (והיה מקום לומר עוד לצד זה שאינו מותר אלא כשאוכל קצת מזה וקצת מזה בכל פעם, אולם מסתימת הדברים בביה"ל ושאר פו' ל"מ כן, אלא שאוכל בזה אחר זה, ואעפ"כ שרי, כיון שמ"מ אין לו קפידא להשהות סוג מסוים. ואולי מ"מ צריך שלא יהיה איכפ"ל מה לאכול לפני מה, ואינו נהירא, ולעיל הערנו מלשון הביה"ל (בסעיף ד') ד"ה מתוך ש"מצוי" שאוכלם וכו', וי"ל). ועיין עוד מה שכתבנו בסברא זו להלן בענין אדם שיש בצלחתו שני מיני אוכלים, ואינו חפץ בהם ורוצה ליתנם לחבירו. אולם בספר איל משולש (פ"ו סי"ד) הביא בשם הגריש"א ועוד גדולים להתיר, דחשיב דרך אכילה, ואפילו אם אוכל השני בסוף הסעודה, כיון שעתיד לאכלם, וכן מצאתי הלום בעוד פוסקי זמנינו שכתבו כן. (וע"ע בשש"כ הערה קנ"ט מש"כ בכה"ג לגבי ברירה בכלי).

135. דוגמאות מצויות, ומש"כ ובלבד שלא יערים, כעי"ז מצאנו בשו"ע הגר"ז. והוצרכנו להזכיר זאת כאן כדי שלא יתערב במחשבתו לשם סדר הבית וכדו'.

136. כן כתבנו להלן ובכ"מ, ויש להזהיר בזה.

137. שו"ע להלן (סעיף ט"ז) גבי שתיה עם מפה לסנן את המים, עיי"ש. (וה"ה שאוכל בשר שיש בו שומן, והוא אוכלו בקצה פיו, באופן שהשומן נשאר בחוץ, ה"ז מותר). ואין נפקא מינה אם פריסת המפה על פיו או על הכוס, שמ"מ בשעת מעשה השתיה עצמה, אין זה ברירה. [אמנם אם פורס על הכוס והוא שותה באופן שמרים הכוס באויר מעל פיו, ונמצא שהברירה נעשית וניכרת קודם שבא לפיו אפשר שאסור. וע' בסי' שכ"א שדנו בזה לענין סחיטה, וי"ב].

138. פשוט. ועיין חזו"א סימן ס"א.

139. יבואר להלן בהערה הבאה, ובאופן הדבר כתבנו דוגמא שהמחלוקת היא כשהדבר עדיין בידו, ומיד לאחר האכילה הוא מכניסו לפיו, והוא כנידון הביה"ל דלהלן ס"ד (בד"ה הבורר), שבזה האופן חמור מהאופן הקודם, כיון שבזה אינו ממש בשעת מעשה השתיה, ואפשר איפוא שזה כהכנה לאכילה, ואסור משום בורר.

והנה יש לעיין באיזה אופן מדובר, והלא כל בורר אפילו אוכל מתוך פסולת אינו מותר אלא לאלתר (וכבר ביארנו שצריך שיהיה סמוך ממש), וא"כ במה מתבטא החילוק להתיר כאן כשהוא סמוך לאכילה, ולא מסתבר לומר שהחילוק תלוי בזמן אם הוא בתוך דקה או ביותר מזה, וכן אין לחלק ולומר שזה תלוי אם זה באופן שעושה הרבה פעולות, לבין אם הוא עושה פעולה אחת ומיד לאחריה הוא אוכל, שהרי מבואר בביה"ל להלן (ד"ה מתוך) שהזכיר נידון זה לגבי הבורר עצמות מדג, ושם מדובר שהוא בורר הרבה עצמות ואח"כ אוכל (וכ"כ בכה"ח אות מ"ד בהדיא בשם הבא"ח שמותר אע"פ שמסיר כמה עצמות בזאו"ז. אולם באמת שא"ה דטעמו הוא מצד דרך אכילה).

ונראה איפוא שהדבר תלוי לפי הענין, אם הוא כצורת "הכנה" או כצורת "אכילה", שאם הוא עושה את הברירה מיד כשעודו בידו ואח"כ מכניסו לפיו, ה"ז צורת אכילה, אבל אם הוא בורר ומניח בצלחתו ה"ז צורת הכנה ואסור. ואכן בדברי מהרי"א המתיר איתא, שהה"היתר הוא כיון ש"עומד ואוכל", והפסולת מעכבו מלאכול, וה"ז דרך אכילה (והיינו כיון שעומד ואוכל), אבל כשבורר סמוך לסעודה אסור, כיון "שבורר כל האוכל הצריך לו לאותו סעודה", והוי דרך ברירה, ובפשטות נראה שעיקר האיסור בגלל שזה הכנה לסעודה. ומה שכתב כיון שבורר כל הסעודה הצריך לו לאו דווקא הוא, ויותר נראה שתפוס לשון ראשון שתלוי אם הוא עומד לאכול מיד (וכמש"כ בתח"ד ובסוף דבריו, ומה שכתב כיון שבורר מה שצריך לו, העיקר בזה להראות שזה דרך הכנה). אלא שלא נתברר בדבריו הגדר של שעת אכילה, וצ"ע. ועוד מצאתי בחזו"א (סימן נ"ד סק"א) שכתב שהדין נותן שכיון שלא הותר פסולת מאוכל, כך גם החתיכה שנותן לפיו אסור, "דלא מצינו חילוק בין חתיכה גדולה לקטנה, ובין לאלתר של רגע לאלתר של שעה", והוסיף שלדברי המשנ"ב דמיירי באוחז החתיכה בידו, א"כ אפילו יש בחתיכה פסולת הרבה מותר (נ"ב. כאן בביה"ל אין הכרח לזה, אולם בביה"ל דלהלן ד"ה מתוך הוא מפורש שלדעת המתירים בשעת אכילה ה"ה שמותר להוציא כמה עצמות הדגים). ע"כ. הרי לנו שכבר החזו"א עמד בזה. ונראה כאמור דאכן אינו תלוי לפי גודל ולפי זמן, אלא אם עודו בידו ומוכן לאכילה מיד, שבזה חשיב דרך אכילה, שהרי אין דרך לאחוז בידו כדי להכינה לאיזה זמן, אלא מיד אוכל אותה וחשיב דרך אכילה, ודו"ק.

ועיין להלן בסוף ההערה הבאה שהבאנו חילוק בין בורר לפני האכילה שבזה אסור, וגם אם הוא נעשה מיד, אבל כשמתחיל לאכול כדרכו, וכשבא לידו האוכל שהפסולת בו לוקח את הפסולת ומסירה, מותר. (כ"כ בשו"ת לב חיים להגר"ח פלאג'י, ובשביתת השבת בשם ספר פני האריה החי').

ונמצא שיש בזה ד' חילוקים, א'. בורר בשעת שתיה ממש, כגון שתיה במפה שזה מותר לכו"ע (שאינו בורר אלא מעכב הפסולת). ב'. אוכל וכשמוצא פסולת מוציאה (הם דברי האחרונים שהזכרנו שכתבו להתיר בכה"ג). ג'. ברירה כשעודו בידו ומיד לאחר הברירה אוכלו (הם דברי המהרי"א הנז' בביה"ל וש"ע שנחלקו בזה, הנזכר בהערה הבאה), ונדר הדבר הוא כפי שכתבנו לעיל בסמוך. ד'. בברירה לצורך הכנת הסעודה (וזה דינא דגמרא שאסור, ואיברא שגם בזה מצאנו דעת כמה ראשונים המתירים פסולת מאוכל לאלתר, וכמו שהבאנו לעיל בתחלת הענין בהערה, מ"מ לא קיי"ל כן).

140. עיין בביאור הלכה סעיף ד' (ד"ה הבורר) שנסתפק בדבר, והביא מספר ברכי יוסף שנחלקו בזה מהר"י אבולעפיא ומהרי"ט צהלון, שמהרי"א מיקל בזה כאשר בדעתו לאוכלו מיד. וטעמו שאינו נקרא בורר למי שעומד ואוכל ומעכבו הפסולת מלאכול, שאין דרך ברירה בכך אלא דרך אכילה, וכל האיסור הוא רק כשעושה הכנה לסעודה (והובאה תשובתו בשו"ת מהריט"ץ סימן ר"ג), אבל המהריט"ץ שם כתב לדחות שעד כאן לא הותר אלא כשהוא מעכב את הדבר שלא יכנס לתוך פיו, ובכה"ג אינו בכלל בורר אלא צורת שתיה ששותה רק את הראוי לו ומניח את מה שאינו ראוי לו, אבל בזה שבורר לפני שעת אכילתו ה"ז בורר גמור.

והנה בשו"ע להלן (סעיף ט"ז) הביא תשובת הרא"ש שמים שיש בהם תולעים מותר לשתותן ע"י מפה, כיון שבשעת שתיה הוא מעכב את הפסולת שלא יכנס לפיו, ואין זה מעין מלאכה ומותר, ע"כ. ומהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (סימן נ') דן מזה גבי יתוש שנפל לכוס, וכתב שנראה מזה שקודם השתיה אסור להסיר את היתוש, ואינו מותר אלא דווקא בשעה שהוא שותה היין, ושוב כתב שמטעם זה אפשר לומר שמותר להוציא את העצמות קודם האכילה, וכד' הרא"ש. וכ"כ בשו"ת בית דוד (סימן קכ"ד) כעי"ז להתיר עפ"ד הרא"ש ברירת תורמוסין קודם האכילה (וכן ראיתי בפמ"ג בסו"ס שכ"א שכתב להתיר בזה עפ"ד הרא"ש, והביאו המשנ"ב סו"ס שכ"א ובשעה"צ שם אות צ"ח, ועיין מה שהעיר ע"ז). ובפשטות סבירא להו דל"ד בעת שתיה ממש, אלא ה"ה בזה בעודן בידו. אולם כאמור שכבר השיב ע"ז המהריט"ץ (הנ"ל) שעד כאן לא התיר הרא"ש אלא בעת ששותה, שאינו אלא מעכב את הפסולת, משא"כ כאן שעושה פעולת הסרת פסולת וה"ז בורר ממש, וכן העיר בזה מדנפשיה בביה"ל (שם בסו"ד) להוכיח כן, שמדלא קאמר הרא"ש סתם שבשעת שתיה שרי, מוכח שיש לאסור, ורק בגלל שאינו מעין מלאכה מותר, עיי"ש (והביה"ל לא ראה ספר מהריט"ץ). איברא שמהרי"א שם השיב גם ע"ז שהרא"ש הוצרך לומר כן, משום דהרא"ש קאי בבורר ע"י מפה, שהרי זה חמור כבורר פסולת מאוכל ע"י נפה וכברה שחייב בכל גווני, ולכן הוצרך לומר כן, אבל אה"נ בעלמא מותר כל עוד שהוא בידו, וכ"כ גם בברכ"י שם.

ובביה"ל הנ"ל כתב שנראה שזו מחלוקת ראשונים, שהרא"ש אוסר (וכנ"ל בדיבור הקודם, ועיין מה שהבאנו שם), ואילו מהרמב"ן והריטב"א (בשבת עד.) מוכח שמותר, שכשאוכל ומצא פסולת בחתיכה שאוכל, ומפריש פסולת מתוך אוכל הוא שמותר. ע"כ. (וע"ע בר"ן שם). ובחזו"א (סימן נ"ד סק"א) כתב לדחות הראיה ששם מיירי שמפריש את הפסולת מפיו, ובודאי לא איירי שמפריש את הפסולת בידו קודם האכילה, שכיון שלא הותר ברירת פסולת מאוכל הדין נותן שגם בזה אסור וכו', עיי"ש. ומלשון "מפריש" משמע שהוא פעולת ברירה, אך לא מבואר אם הוא נעשה קודם האכילה או אחר שהכניס לפיו, והחזו"א מפרש ממש"כ כש"אוכל" ומצא שזה אחר שהכניס לפיו, וגם מחמת הסברא, שלא נראה לדעתו לחלק בזה. ועיין בשביתת השבת (בבא"ר אות ג') שכתב לדחות ד' הביה"ל באו"א, דאפשר שעד כאן לא התרנו אלא כשכבר עסוק באכילה ולפתע מצא פסולת, שכיון שכבר עסוק באכילה לא מקרי דרך מלאכה, ושכעי"ז כתב גם הגר"ח פלאג'י בשו"ת לב חיים (ח"ב סימן מ"ח) שיש לחלק בין כשמתחיל לאכול כדרכו ולפתע מצא פסולת וכו', עיי"ש. (ונראה שזו גם כוונת הכה"ח באות נ"ב בשם ספר הקובץ). וחזינן פלוגתא בזה בין האחרונים.

141. כן פסקו בברכ"י (אות ה') לאחר שהביא הפלוגתא הנ"ל, וכתב שאע"פ שאין מופת ברור בראשונים כנגד סברת מהרי"א, מ"מ סברא זו אינה מחוורת, דסתמות לשון הפוסקים משמע שאף בשעת אכילה ממש חייב בבורר פסולת מאוכל, וכדעת

ס"ב. רוח הש"ק הנם עצמם, וכו' הפועלים של מלך, וכיוצא[143], כלומר, פרטי כללי הוראות שנתן מי שהוא מעמד שעיר זו שהם מעמד בליעה כלל, כגון האומרת הנוכח: א]. שכיבה[144] ב]. וכו' ואמר הוא שנתן הפועלים שיעשו בכל יום ויום שכר פלוני, וכן בשאר הוראות כיוצא בזה[145]. ג]. וכו' ואמר הוא שנתן לפועלים שיעשו בכל יום ויום שכר פלוני, ואמר שיעשו בכל יום ויום שכר פלוני, ואמר שיעשו בכל יום ויום שכר פלוני, ואמר

ל"ג. יש נוהגים להשהות דגים כל השבת, ואוכלים אותם בסעודה שלישית, ומאחר שהעצמות מתרככים מאד, הרי הם נאכלים עם הדג, ואם הוא רוצה להוציא את העצמות מן הדג מותר.
וכן עצמות של דג מלוח, שדרך לאכלם עם הדג, יש להקל[155]. ובפרט יש להקל בכל זה כשעושה כן מיד בעת אכילתו, וככל הנ"ל[156].
ל"ד. נוצות דקות שנשתיירו בכנף העוף, מותר לתלשם בשבת בדרך אכילתו, ואין בזה משום בורר[157]. ואמנם יש אוסרים בזה משום איסור גוזז[158], אולם למעשה אין בזה איסור גוזז, אחר שנתבשלו, ולכן מותר להוציאם בשבת בדרך אכילתו[159].
ל"ה. ומותר להוציא את עור העוף ולזורקו כדי לאכול את העוף לאלתר[160]. ואפשר להוציאו גם עם המזלג.
ועור של דג לפעמים הוא נחשב ממש כמין אחד, ומותר אפילו שלא לאלתר[161].
וכן מותר לדקדק ולנקר אחר השומן שבבשר ולהוציאו ולזורקו[162].
וסחוס שבעוף אסור לבררו מן העוף, כמו עצמות שאינם ראויות כלל.
ל"ו. עצמות שהם רכים וראויים לאכילה, באופן שמצוי הדבר שגם לאחר שמפרידם חוזרים ואוכלים אותם, מותר לבררם בשבת, ואין עליהם שם פסולת[163]. אמנם אם אין דעתו לאכלם, בודאי אסור לבררם[164], ואפילו אם יש בהם מח הראוי לאכילה ג"כ אסור לבררם, אלא בדרכי ההיתר[165]. ועיין בהערה בביאור דין זה[166].
ל"ז. ישנם כמה דרכי היתר למי שרוצה להפריד את הפסולת מן האוכל:
א]. שיאחז בידו אחת בפסולת וביד שניה באוכל, וימשוך ביד שבה האוכל את האוכל, ונמצא שבורר את האוכל מן הפסולת[167].
ב]. שיוציא את הפסולת על דעת לטעום ממנה מעט, אם היא ראויה לאכילה ויטעם ממנה, ואח"כ יניחנה במקומה, וכן אם זו עצם מן הדג, יכול להוציאה ולמצוץ את טעמה בפיו ואחר כך יזרקנה[168]. אולם כל זה דווקא כשהוא גוש אחד, אבל להוציא פסולת המורכבת מגופים נפרדים על דעת לטעום מאחד מהם, אסור[169].
ג]. אפשר להוציא את הפסולת ביחד עם מעט מן האוכל, ועיין בהערה[170].
ד]. אפשר לפזר את התערובת, באופן שלאחר הפיזור לא יהיו מעורבים, אלא יהיו ניכרים כל אחד בפני עצמו, ואז יטול את מה שרוצה[171].
ל"ח. אדם שיש בצלחתו שני מיני אוכלים, ואינו חפץ באחד מהם, מותר לו לקחת את המין שאינו רוצה בו וליתנו לחבירו שרוצה לאוכלו לאלתר, שהרי הוא מושיט לחבירו לאוכלו, והרי זה כנוטל אוכל מפסולת לצורך אחרים, שמותר[172].

---

156. ובזה יוצא מידי חשש, דשמא אין העצמות הללו ראויות, ולפעמים אינו מתבשל טוב. וכ"ז לגבי דג מלוח, שיש מקום לחשוש שיש עצמות שאינם ראויות, אבל לגבי הדג שמתבשל היטב באופן שהעצמות מתרככות לגמרי, כפי שראיתי, א"כ באופן זה אין חשש ברירה כלל.
157. כן יש ללמוד ע"פ כל הצירופים הנזכרים בהלכה הקודמת לענין עצמות הדגים, ודו"ק. וכ"פ בקצות השולחן (ח"ז ע' ק"מ) שזה דומה לקולף קליפה של פרי כדי לאכול לאלתר, עיי"ש. וכ"כ באגר"מ (ח"ד סי' ע"ד בורר אות ט'), וכפי האמור בהלכה הקודמת הדברים פשוטים וברורים.
158. שהרי בשבת (עד:) גבי תולש כנף מן העור, נחלקו בזה הראשונים, שדעת רש"י שזה מיירי בעוף חי, וה"ד במ"מ (פי"א מהל' שבת ה"ז), וכ"כ היראים סימן ק"ב ובאו"ז סימן ס"ג, ואילו המאירי בשבת שם כתב שז"א נראה, שגם לאחר מיתה שייך האיסור. וע"ע ברמב"ן וברשב"א בבכורות (כה.), ובמהרי"ט אלגאזי פ"ג אות מ' מ"א, וכן ראיתי בכה"ח (סימן ש"מ אות ט"ו) שכתב בשם שו"ת זית רענן שאסור לתלוש את הנוצות הקטנות שעודם בעוף המבושל, והוא אב מלאכה, ויש להזהיר ע"ז כדי שלא יכנס חלילה בכלל מחללי שבתות, וה"ד באורחות חיים, עכ"ד.
159. כן כתב בפשיטות באגר"מ (הנ"ל) שאמנם גוזז הוא אף לאחר מיתה וכו', מ"מ לאחר הבישול הוא כמרוטים ועומדים, ובפרט שליכא ענין מלאכה, דאין ראויים לשום דבר ומשליכן, ולכן אם אפשר להשליכן מפיו באכילתו הבשר יעשה כן, ואם א"א יכול ליטלן קודם אכילתו לאלתר, עכ"ל. וכ"פ בשו"ת באר משה ח"ו סימן מ"ח, וכן בשו"ת יב"א ח"ה סימן ל"ד הביא מדברי הרבה פוסקים שהתירו בזה, ומהם בספר תועפות ראם על היראים, והגאון האדר"ת בקונטרס עובר אורח שבסו"ס או"ח, ובספר פתחא זוטא, ומנחת הגרשוני, ובספר חמדת ישראל, ועוד. וכתבו כמה צדדים להקל בזה, וכ"כ בקצוה"ש (הנ"ל) מכמה אנפי, וכן הביא בארחות שבת ע' תס"ט בשם הגרש"א שכן דעת מהרי"ל דיסקין. (וכ"ז דלא כדברי כמה אחרונים שכתבו לאסור). וכן המנהג פשוט להיתר, וכמו שכתבנו האחרונים שם, וכן ראיתי באור לציון פל"א תשו' י"ג שאין בזה משום גוזז, ודלא כהאחרונים שאסור בזה [ומכלל דברי האחרונים הנ"ל מבואר שאין לחוש בזה גם משום ממחק, כיון שאין מתכוון ליפותו ולהחליקו, אלא רק כדי צורך אכילתו].
160. כן נתבאר בדברינו להלן בענין "קליפות", עיין שם, ונתבאר שיעשה זאת סמוך לסעודה. ואם הוא עוף צלוי העירוני שאוכלים את העור עם העוף, ואם כן באופן זה י"ל שמותר להוציאו אפילו שלא לאלתר כמין אחד.
161. שיש אוכלים אותו ביחד. וע"ע שם ובהערה. ומ"מ אינו נחשב מין אחד, אלא כשנשאר תחתיו עוד חלק שהוא כמותו. ויבואר שהדבר תלוי ג"כ בסוג הדג, מפני שיש סוגים שהעור של הדג מאוס, ויש סוגים שהוא רך וטוב כמו הדג עצמו, שבזה מותר בכל אופן. (וגם תלוי לפי מנהג המקום). והכל לפי הענין.
162. כן נראה לדמות זאת לדין קליפות הנז' בהערה הקודמת, ויותר מזה יש לדמות זאת למשנ"ת לעיל לענין עצמות הדגים, וכל הצירופים שכתבנו שם שייכים גם לכאן, ודו"ק. וגם נראה ששומן הוא כחלק מן הבשר, והוי כמין אחד שמותר. ומצוי שאוכלים אותו יחד. וא"כ ממה נפשך, אם זה שומן על הבשר בצורה שהוא כמו עור שעל העוף, מותר להסירו כמו קליפה, ואם הוא מעורב עימו הוי כמין אחד. [ואף אם הוא מקפיד שלא לאוכלו, וכבר כתב הביה"ל (בסעיף י') דבכה"ג הו"ל כעכורים, מ"מ הבאנו שם סברא שבדבר שהוא אוכל לכל העולם י"ל דלא הוי כפסולת, ומה גם שיש חולקים גם שם, וכמש"כ שם בהערה. ועוד שהרבה פעמים נשאר עוד שומן, וה"ז כברירה במין אחד דשרי]. וע"ע בשש"כ (פ"ג ס"ל) שפסק להקל בזה. וכ"כ עו"א. וכל שכן אם עושה כן בשעת אכילה "מידי", דיש לצרף דברי המתירים בשופי.
ועכ"פ בשכבה גדולה של שומן נראה שאסור, אך י"ל שדינו כקליפה ומותר להוציאו כדי לאכול לאלתר, וכדרך שכתבנו להלן בפרק ו' לענין פרי שחלקו רקוב, עיי"ש. וה"ה כאן.
163. כ"כ בביה"ל (ד"ה מתוך) שבודאי אין עליהם שם פסולת (כיעוי"ש בתוך דבריו, בנידון החיפוש זכות על המקילים עיי"ש), ועיין להלן שביארנו דלמעשה אין נראה להקל בזה אלא דווקא אם בודאי דעתו לאכלם, אלא שלא רוצה לאכלם ביחד, אבל אם אינו רוצה לאכול אותו בעת ההזאת יהיה מאיזה טעם שיהיה, ה"ז אסור, אפילו אם בדרך כלל מצוי שאוכלו [ולשון הביה"ל ק"ק לפי"ז, וע"ע להלן, ומ"מ העתקנו לשון הביה"ל, והביאור להלכה נראה כדאמרן].
164. כן צריך לבאר בכוונת הביה"ל, שאין ההיתר אמור אלא כאשר כתב שמצוי שחוזר ואוכלם אחר שמפרידם, שאז נחשב לו כמו האוכל עצמו, אלא שכעת מפרידם, אבל אם אין דרכו לאכול בודאי אסור. וכפי שביארנו לעיל בסמוך ועוד להלן בהערה שאחרי הסמוכה, אין להקל אלא דווקא כשבאמת הוא אוכל אותם.
165. ביה"ל (סוד"ה חייב) דלא עדיף מבשר צלי ומבושל שהם כשני מינים, ואסור לבוררם זה מזה.
166. הנה יש להעיר בעיקר ההיתר של הביה"ל שכתב דבכה"ג ש"מצוי" שחוזרים ואוכלים אותם, מותר לבררם בשבת, ומשמע מלשון זו שא"צ שבפועל יאכלו אותם בפעם זו, אלא סגי במה שמצוי שאוכלים אותם לפעמים, וזה תמוה, הרי כיון שכעת אינו אוכלם הוי פסולת, ואע"פ שיש לזה שם אוכל, והוי כבורר שני מיני אוכלין, מ"מ הלא הביה"ל לעיל (ד"ה שבירר) מסיק שלא להקל בזה, ושיש להחמיר באיסור תורה, ואף שכאן הביה"ל בא ללמד זכות על המקילים, מ"מ בפרט זה נראה שפשיטא ליה טפי להתיר, וכמו שכתב דלא מבעיא וכו', ואין זה רק פשיטות לצד הזכות, ועיין. (ואף שבסוה"ד לא הזכיר היתר זה, אלא רק אם מוצץ אותם בפועל, וי"ל שלא הוצרך לזה, שכבר כתב שזה פשוט להיתירא, ועיקר נידונו באופן שאין רגילים לאוכלו). ושו"ר להדיא בביה"ל לקמיה (סוד"ה חייב) שכתב בפשיטות שהם כשני מינים.
והיה אפשר לבאר שכאן המדובר דווקא באופן שהם נאכלים ביחד, וכיון שכן ה"ז נחשב הכל כאחת, וכיון שרגיל בכך ה"ז כמו מין אחד. ויותר מכך י"ל שאף שהביה"ל בסוד"ה חייב כתב דהוי כשני מינים, מ"מ אינו לגמרי, ובפרט בכה"ג שנאכל כאחת שפיר י"ל דהוי כמין אחד, והלא גם בכל חלק של בשר ועוף יש חלקים רכים וקשים ובטעמים שונים, ואעפ"כ הכל הוא כמין אחד (בפרט יש לומר כאשר הוא מחובר עימו בהוייתו, שי"ל שהוא ממש חלק אחד, אולם סברא זו כתב הביה"ל לקמיה בסמוך, והוא סברא אחרת ומחודשת, ואינה קשורה לכאן). אולם כ"ז אינו נהירא כלל, ואין להאריך.
איברא שהלום ראיתי כעי"ז שהתיר בספר פתח הדביר (וה"ד בשבה"ש סק"כ), וכעין הסברא הנ"ל [והנה יש חילוק בין מקרה שאוכלים את העצמות, לבין מקרה שמוצצים את המוהל שבהם, שבאופן שמוצצים את המוהל שבהם ה"ז ממש כמו ברירה במין אחד, וה"ז כמוציא פסולת עם מעט מן האוכל שהתירו הפוסקים, משא"כ באכילת המח של העצם, הנה אף שהוא כשני מיני אוכלים, מ"מ הרי אנו מחמירים בשני מיני אוכלים שלא לברור אפילו כדי לאכול לאלתר, וכמש"כ בביה"ל הנ"ל]. והלום ראיתי גדולה מזו שהיקל בכה"ח לענין גרעיני לימון שנפלו בסלט, והבאנו דבריו להלן בשלהי פרק ז' בדין הגרעינים, ועיין מה שביארנו שם. ומ"מ היא גופא קשה.
ובהכרח לומר שכוונת הביה"ל הוא באופן שבודאי אוכל את העצמות, אלא שאינו רוצה לאכול אותם ביחד, אבל אח"כ הוא אוכלם, וה"ז כמו שביארנו לעיל בתחילת הפרק בהלכה שניה ובהערה שם בענין הפרדה בין שני מיני אוכלין, אלא שלשון הביה"ל ש"מצוי" הדבר קשה קצת לפי"ז, שהרי צריך בהכרח שיאכלו ממנו, דאל"כ הוי כפסולת, ומ"מ לדינא קשה להקל אם אין בדעתו לאכלם בודאי, ובלא"ה הרי החזו"א אסר בזה משום בורר בכל אופן.
167. זה פשוט שהרי זה ממש הדין של ברירת אוכל מתוך פסולת [אך צריך שיעשה כן לאלתר], וכן הוא בחזו"א (סימן נ"ד סק"ה), והוסיף שבאופן זה מותר אפילו כשמחזיק את הפסולת בכלי, ועיין להלן בענין גרעינים מה שכתבנו בזה. [וכעי"ז כתבנו עוד להלן בפרק ד' בענין זבוב שנפל למשקה בהערה שם, שיש שנתנו עיצה לקחת הכף תחת הזבוב ולהורידו את הכוס. וע"ע בדברינו לעיל בהקדמה ב' אות ג' בענין הפרדה במחיצה, ובהערה שם הערנו שלכאו' י"ל עיצה עד"ז שיתן סכין בין האוכל לפסולת, ויחזיק את הסכין בידו וימשוך ביד השניה את הצלחת שבה האוכל, והפסולת תיפול ממילא חוץ לצלחת, עיי"ש].
ויש להעיר, שמצוי לפעמים דברים דקים כ"כ, שאם יבא לאחוז בהם לפני שיטול את האוכל, הם יצאו מיד וישארו בידו מרוב קטנותם, כגון קליפת ביצה קטנה, וכיוצא בזה. (אמנם בקליפה בלא"ה מותר, כמו שהקולף את הפרי יכול לקלפו כולו, וא"צ לעוזבו כאשר ראוי לאכילה כבר. ונתבאר במקומו). ולכאורה יהיה אסור להוציאה, אלא אם כן עם מעט אוכל, וכיוצא, אולם באמת י"ל שאדרבה בכה"ג שאי אפשר להוציא בדרך אחרת, אדרבה יהיה מותר להוציא את הפסולת מן האוכל, וכעין מה שכתב במשנ"ב (סו"ס שכ"א) בגרעיני הפירות, שכיון שא"א בענין אחר מותר להוציא את הפסולת מן האוכל, וכן מצאתי בכעין הנידון דידן בשש"כ (הערה ל"ב) גבי גרעיני אבטיח, שכיון שאי אפשר להחזיק ביד אחת בזה וביד אחת בזה יש להקל, ואין מטריחים אותו להכניס לפיו ולהוציא הפסולת, שאין זה דרך האוכלים, עיי"ש. (אמנם צ"ע דזה שאינו דרך האוכלים הוא בכל גווני שנפל פסולת למאכל, וצ"ע). ומ"מ כשאוכל לאלתר, ובפרט בעת האכילה עצמה שמיד מכניסה לפה, יש לצרף כמה סברות להקל, וכדרך שציידד הביה"ל (בסעיף ד') גבי עצמות הדגים, וה"ה כאן. ודו"ק. וצע"ע.
168. כן כתב עיצה זו בביה"ל בסעיף ג' (סוד"ה מתוך אוכל) שבזה אינו בשם פסולת, שהרי הוא צריך לו למוצצו (ואמנם עיצה זו נזכרה בביה"ל לבסוף, אולם ודאי שהוא הדין לכתחילה), כן מבואר מדברי האחרונים דלהלן.
ובאופן זה מועיל הדבר גם אם אין צורך הברירה לאלתר (וכ"מ בביה"ל שם). וזה פשוט שהרי יש לו צורך בזה גם כעת שמוצץ אותו, וה"ז לאלתר. ונראה דגם בלא"ה נמי מותר, שכיון שדעתו לאכול ממנו עוד אין בזה שם ברירת פסולת, אלא ה"ז בורר אוכל מאוכל.
וכן הדין לענין גרעיני לימון שנפלו בסלט, שמותר להוציאם על דעת למוצצם (עיין בהערה הבאה). ועיין עוד לעיל סוף פרק א' לענין הוצאת גרעיני זיתים בכלי המיוחד לזה, ובהערה שם כתבנו דמ"מ אין להקל בזה כשדעתו למוצצם, כיון ששם הוא בכלי, והוי כמו מין אחר שאסור בכלי בכל אופן (והחזו"א פליג בכ"ז כיון שכוונתו לברירה לא מהני שיטעם).
169. דהא אין אחד קשור לשני, וא"כ איך הותר לו לברור כל חלק וחלק בלא לטעום ממנו, הרי כל חלק וחלק בנפרד הוא איסור ברירה.
וכן לא יועיל היתר זה בנוזלים, כגון שיש מרק על מאכל מוצק ורוצה לשפוך את המרק כדי לאכול את המוצק שבסיר אסור, ולא יועיל לטעום מהמרק מעט (וכה"ח סי' שכ"ה אות קי"ג ע"א הוא).
אמנם אם הוא בורר קופסא של מאכל או משקה, אע"פ שהדברים שבתוכה נפרדים, מ"מ י"ל שהכל הוא ברירה אחת, ודי לטעום ממנו מעט.
170. ע"פ הט"ז (סקי"ג) גבי זבוב שנפל לכוס שיוציאנו עם מעט משקה, והעתיקו את דברי הט"ז רבים מהאחרונים שלא להוציא הזבוב אלא עם קצת משקה עימו. וכעי"ז הזכיר בביה"ל סעיף ד' (ד"ה הבורר) שאסרו להשליך הזבוב אא"כ ישפוך ג"כ קצת משקה עימה, עיי"ש. וכן י"ל מד' הביה"ל בסעיף ד' (ד"ה מתוך וד"ה חייב) כיעוין שם, וכן כתב להדיא במשנ"ב להלן (סקס"א) שאם נפל זבוב או דבר אחר במאכל, לא יסיר הזבוב בין ביד ובין בכלי "אלא יקח קצת גם מהמאכל או המשקה עימו ויזרוק", ע"כ. וכעי"ז כתב עוד במשנ"ב בסעיף י"ד, י"ז, עיי"ש. ואמנם שו"ר בשש"כ (פ"ה בחדשים הערה כ"ד) שהביא בשם הגרשז"א שנכון להחמיר בכל פסולת מאוכל שלא יוציא אף עם מעט אוכל, משום שמלבד שהגר"ז אוסר, יש לומר שאף המשנ"ב לא התיר אלא בזבוב שהוא צף וניכר וכו', עיי"ש. אולם לענ"ד צ"א נראה מריהטת דברי המשנ"ב, דמשמע שמתיר בכל אופן ולא הזכיר שמדובר שהזבוב צף, וגם הרי כתב זבוב או "דבר אחר", ומי פסיקא. (וגם השש"כ עצמו שם בסוף ההערה הביא עוד מהמשנ"ב בסי' תק"ד להוציא פירורים מן הקמח, עיי"ש. ומשמע שמותר בכל אופן). וכן הוא סוגיאן דעלמא, כידוע. [ואמנם להחזו"א סימן נ"ג אין היתר זה ככל דבר כיעוי"ש, אולם בכמות גדולה שניכר כנוטל אוכל ודאי מותר (ושו"ר שכ"כ בשש"כ שם הנד"מ בהערה). וכן מבואר בכה"ח (אות מ"ב) בשם הגר"ז שאין לסמוך על היתר הוצאת הזבוב עם משקה, אלא ישפוך מן הכוס עד שירד הפסולת, וסיים שם בסו"ד שיותר טוב לעשות כן, עיי"ש. ועכ"פ קיי"ל כהמשנ"ב שמותר].
ובמקומו ביארנו דכאשר נוטל דבר שאינו ראוי בד"כ ועשוי להזהר לכו"ע לא מהני בכדי להחשיבו כנטילת אוכל, שהרי כל עצם יש בה מעט רוטב, ואעפ"כ אסור [וע' היטב גם בביה"ל סוד"ה חייב, וע"ע גם בביה"ל ד"ה מתוך, ודו"ק]. וכן בקולט שומן שעל פני החלב (עי' משנ"ב סקס"ב), הרי יש גם צחצוחי חלב ואעפ"כ אסור, וכן כל כיוצ"ב. ואמנם בכה"ח מוכח להקל בזה, כיעוין בדבריו (אות מ"ב) בשם הבא"ח גבי הוצאת זבוב באצבעו, עיי"ש. (עי' בבא"ח ש"ש אות י"ב). וע"ע גם בדבריו (באות מ"ו) גבי גרעיני לימון שיש בהם מעט חמיצות, עיי"ש. ומוכח שבכל גווני מותר. אולם זה תמוה לענ"ד, שא"כ אין לך בורר בלח שאסור, ועוד כה"ג. וגם בדבר יבש שיש בו קצת לחות, לא יהיה בזה איסור, שהרי ראוי למצוץ את הלחות שבו, אלא בודאי רק אם לוקח כמות חשובה שנחשבת לבני אדם בזה שרי (ולהחזו"א הנ"ל צריך שיקח קצת יותר מזה, כדי שלא יחשב שמתקן את החלק שמעורב עם הפסולת, אלא ממש כמו שמחלק את הדבר לשתיים שלוש וכיוצא, וכן להגר"ז צריך שיהיה בצורה של שפיכת המשקה עצמו ואגב עימו ירד הפסולת, והיא חומרא יתירה). וכן כשנוטל מעט מן הסלט עם הפסולת צריך שיהיה איזה כמות שאדם נותן דעתו עליו קצת [ובסלט ירקות ישנה אפשרות ליטול כמות גדולה בכף ולהניחה בצלחת, ושם יקח את האוכל הטוב, שה"ז כמשנ"ת שמותר לפזר את התערובת וליטול ממנה את האוכל], אכן בסלט ירקות נראה שבדרך כלל בכל תוספת מותר, שדרך אדם ליתן דעתו ע"ז ולא לאבדו, והכל לפי הענין.
והלום ראיתי בס' פתח הדביר שכתב להקל בברירת עצמות מצד שיש בהם מוהל התבשיל ומרק וכו', עיי"ש. אולם מבואר בדבריו בהדיא בדבריו שזה רק משום שגם בחול אין משליכין אותו מן הקערה אא"כ מוצצין אותן, והוי כיש בו מקצת מן האוכל, ומותר כהט"ז. עיי"ש. (וכן בביה"ל ס"ד שם מבואר שההיתר הוא כאשר יש דרך למצוץ). אבל אם אין דרך בני אדם להחשיבם פשוט שאסור, ואף בזה שדרך בני אדם למוצצם נראה שקשה להקל אם אינו כדבר ברור שכך דרכו. [ועי' בכה"ח הנ"ל בדין הגרעינים של הלימון שציין להפתה"ד, ואפשר איפוא שגם בנידונו איירי רק באופן שדרך למצוץ הגרעינים].
171. ע"פ המבואר בגמ' דשבת (עד.) ובפרש"י, עיי"ש. וכ"כ באגר"מ ח"ד סימן ע"ד דיני בורר אות י"א, וכן דעת הגרשז"א כמובא בשש"כ פ"ג הערה ו', וע"ע בהוספתו בשש"כ ח"ג. וכ"כ עוד באחרונים להוכיח מכ"מ. וכבר הארכנו בזה לעיל בהקדמה ב' אות ב', עיין שם.
172. כן כתב בשש"כ (הערה י"ג) בשם הגרשז"א שאין לאסור בזה, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' ע"ט. (וע"ע בפמ"ג במש"ז סק"ב עייי"ש. וכן הוא מספר מנחת שבת סימן פ' אות כ"א). וביארנו בפנים שזה כמו שבורר לצורך אחרים שכתבנו לעיל (בהקדמה א') שמותר, וה"ה כאן. (שו"ר שכ"כ כעי"ז בנשמת שבת סי' קי"ד עפמש"כ שמותר לברור לבהמה וכו'). ואמנם אינו דומה כ"כ לברירה לצורך אחרים, דבשלמא שם כל מחשבתו הוא לתועלת האכילה של האחרים, משא"כ כאן שיש בדעתו ב' מחשבות, האחת להוציא מצלחתו את הפסולת ולתקן את מאכלו, והשניית להושיט לחבירו לאכילה, ויל"ב. ומ"מ יש להקל, שכיון שלבסוף יאכל ה"ז מעשה ברירה לצורך אכילה, ואינו זורקו (ורק באופנים שנזכיר להלן יש חשש ששם עיקרו הוא הוצאת הפסולת), וה"ז דומה למה שהתירו הפו' (בסעיף ד') להוציא את עצמות הדגים ולמוצצם ואח"כ לזורקם, וכן התירו הפו' כשרוצה לברור ולהכניס למקרר, שיברור ויטעם מעט ואח"כ יכניסו, שכיון שלבסוף טעם ממנו מותר. ואע"פ ששם הוא טועם מזה בעצמו, מ"מ הרי יסוד ההיתר דרך אכילה הוא בין שבורר לו ובין לחבירו. (ולא דמי למה שדנו הפו' בסימן שט"ז ס"ו וס"ז גבי עושה מעשה וכוונתו גם לצוד, עיין במשנ"ב שם ובמש"כ שם, ואכמ"ל, וע"ע גם בביה"ל בסעיף ג' סוד"ה לאכול מיד).
[ויש לציין עוד בזה דהנה בארחות שבת פ"ג הערה ה' הביאו דין זה, וציינו לדברי הגר"מ פיינשטיין דלהלן בסעיף ט"ו, וכנראה כוונתם להעיר ממה שהובא שם אודות היו לפניו שני מיני אוכלין מעורבין, ומעונין להפרידם זה מזה על מנת לאכול את האחד מהם מיד ואת השני אחרי הראשון, שכמה גדולים דעתם להתיר בזה, ומשום דהוי דרך אכילה, שהרי הוא עתיד לאכול את המין שמוציא מהתערובת בהמשך סעודתו, אולם הגרמ"פ אסר, כיון שאוכל מין מסוים עכשיו והוא מעונין שאותו המין יהיה נקי ממין האחר, והו"ל שם ברירה ולא אכילה, ע"כ. והיה אפשר ללמוד שגם בנידוננו יסבור לאסור, אולם לענ"ד ז"א, ולא מבעיא למתירים גם שיסברו להתיר גם כאן, אלא אף להאגר"מ זה רק שם בנידונו שלא ס"ל שיחשב דרך אכילה, ולכן אסור, משום דכעת המין הראשון מתוקן בשבילו והשאר כפסולת לגביו, ולא איכפת לנו מההמשך אלא מהרגע הזה שאוכל מין אחד לפני חבירו, משא"כ בנידוננו גם הוא יודה, שהרי ברירה לאחרים הוי דרך אכילה, ונמצא שכעת נעשה דרך אכילה ולא דרך ברירה], ובכה"ג אף אם חבירו לא יאכל כעת, מ"מ מותר כל שהוא לאלתר לזמן הסעודה, ודו"ק.
והנה יש לדון בנידוננו מדין מיעוט ענבי ההדס ע"י אכילתם, ובזה הוא מתקן את ההדס למצוה, שבגמרא בסוכה (דף לג.) מבואר שאין בזה בורר [שהרי כל הנידון שם הוא משום מתקן מנא דרבנן, וכמבואר ברש"י שם ד"ה עבר ועוד, וכן בתוס' בכ"מ וברמב"ם ועוד (ובמרדכי ועוד נקטו מתקן דאו'). אך י"ל ששם אינו בורר כיון שהוא נחשב נפרד לעצמו, וכדמוכח מהריטב"א בשבת (קיד.) גבי קניבת הירק, וכעי"ז כתבנו להלן בסוף הסימן בהערה, ועוי"ל.

אבל צריך לודא לפני שמוציא את המאכל, שחבירו רוצה בזה כדי לאוכלו, שמא חבירו לא ירצה לאוכלו, ונמצא שעבר על איסור בורר[173], ויש להזהר בזה אפילו אם הוא מוציא את המאכל ומושיט אותו לבין המסובים למצוא מי שירצה לאוכלו, ואפילו אם משכנע איזה אחד שיאכלנו וכיוצא אסור, שהרי עיקר פעולתו הוא להוציא את הפסולת מצלחתו[174]. ועיין בהערה[175].

וכן מותר להוציא פקק של בקבוק שנפל לתוך התערובת, כדי להשתמש בו לכיסוי הפקק, וכן כל כיוצא בזה[176].

ל"ט. אם הושיט ידו לקערה ליטול פרי, ונמצא שאינו ראוי לאכילה, מניחו מידיו, ואין בזה חשש בורר פסולת מאוכל[177].

ואם הוא יודע שיש בקערה גם אוכל וגם פסולת, והושיט ידו ליטול מן האוכל ועלה בידו פסולת, אזי: אם מתחילה התבונן בקערה וסבר שהוא נוטל את האוכל וטעה, לא עבר בזה שום איסור[178], אולם אם הוא לא התבונן כלל בקערה, ונטל בטעות פסולת, לא עבר בזה איסור דאורייתא[179], אבל אפשר שיש בזה איסור מדרבנן[180].

מ'. הבורר תורמוסים מתוך הפסולת שלהם, חייב, מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם, והרי זה כבורר פסולת מתוך אוכל[181], ועיין בהערה[182].

ותורמוסים שלנו, הקליפה נחשבת פסולת גמור, ומותר לברור את התורמוסים מן הפסולת שלהם[183], אולם למעשה כתבו כמה פוסקים שיעשה כדרכו בחול, דהיינו שיכניסם לפיו ויקלפם בפיו, ואח"כ יוציא את הפסולת[184].

פרק ד

ענין תערובת

מ"א. איסור בורר הוא רק כשיש שני מינים או יותר "בתערובת", אבל אם אינם מעורבים זה בזה אינו בכלל בורר[185], והדבר תלוי לפי ענינו אם נראה לעין בהשקפה ראשונה כמעורב או לא [והוא דבר קשה, וצריך הבחנה רבה, וזה נוגע באיסור תורה][186].

ולכן, אם מונחים בקערה אחת פסולת ואוכל, זה מימין וזה משמאל, ואינם מעורבים יחד, אין בזה משום בורר[187]. וכן צלחת שיש בה כמה סוגי אוכלין כגון בשר וירקות ואורז, אם הם מופרדים, וניכר שמובדלים זה מזה, ועומדים מסודר כל מין לעצמו, מותר[188]. וכן כל כיוצא בזה. ולהלן בהלכה הבאה יובאו עוד דוגמאות.

ודע, שגם דברים גדולים שניכרים כל אחד לעצמו, יש בו איסור ברירה אם הם מונחים בתערובת[189], ולכן יברור רק את מה שרוצה לאכול לאלתר[190]. אמנם בדרך כלל מצוי שדברים גדולים ניכרים בפני עצמם, ואין בהם איסור ברירה, והכל כפי הענין[191].

מ"ב. "תערובת" נחשבת בכל אופן שהדברים מעורבים, וצריך הבחנה לברר אחד מהשני, בין כשהם אחד ליד השני בלא סדר, וכן אם תלויים כמה בגדים על המתלה, או שהם מונחים בערימה אחד מעל השני, משום שגם דברים המונחים בשכבות זה על זה, הרי זה נחשב תערובת, כגון בגדים או מאכלים המונחים זה על זה.

אמנם מכל מקום מותר להסיר את הדברים העליונים כדי שיוכל להגיע לדברים המונחים מתחת לערימה, ובתנאי שהוא צריך את הדבר המונח למטה כדי להשתמש בו לאלתר[192].

מ"ג. כפי שנתבאר שיש איסור בברירת כלים או בגדים[193], יש להזהר בהם שלא לברר אם הם נמצאים בתערובת, אבל אם הם מסודרים וניכרים כל אחד בפני עצמו לא שייך בהם ברירה[194]. ולהלן נזכיר כמה דוגמאות של תערובות.

ויש להתבונן בכל מקרה לגופו מפני שהדבר משתנה לפי הענין, אם נראה בהשקפה ראשונה כתערובת או לא[195]. וכגון:

א]. שולחן שיש עליו צלחות וסכו"ם וכוסות או בקבוקים וכיוצא, יכול להוריד ממנו מה שרוצה, ואין בזה משום בורר[196], וכן מקרר שמונחים במדפיו כלים זה ליד זה וניכרים כל אחד לעצמו אין בזה משום בורר, אמנם אם הם

---

173. זה פשוט שהרי יש בזה חשש דאר'.

174. כן העיר הגר"ש אויערבאך שליט"א, ה"ד בארחות שבת פ"ג הערה ה', שבכה"ג עיקר פעולתו להוציא מה שאינו חפץ בו. ודבריו ברורים ונחוצים.

175. ויש לדון עוד באופן שיודע בבירור שחבירו חפץ במאכל זה, וכגון ששמע אותו שאומר שחפץ בזה.

176. שכיון שמשתמש בו ה"ז כמוציא אוכל מפסולת לשימוש לאלתר, ומותר, וכן כל כיוצא בזה. [ופקק שנפל על משקה והוא צף, אין זה תערובת כלל, ומותר. הגריש"א].

177. שאין בזה שום צד של מלאכת מחשבת (וגם הוא דרך אכילה), וכן מבואר מדברי השבה"ש בורר ס"ג, ובשו"ת אז נדברו ח"א סימן כ"ה. [ויש לבאר, דאין בזה היתר של ספק פסי"ר, שנתבאר בסי' שט"ז להיתרא, משום שכאן הוא באותו דבר שמתעסק בו, וכמו"כ אינו דומה להא דר"ס שכ"ד שכל כוונתו לדבר אחר]. וע"ע להלן. ומה שכתבנו "מניחו מידיו", יש לבאר, א]. מצד מוקצה, ה"ז אסור לטלטלו (אא"כ הוא ראוי לבהמות וחיות המצויות באותו מקום), ואף שנטלן בטעות ועודן בידו, כתבנו בר"ס ש"ח שאין להוסיף ולטלטלן. ב]. יש לבאר שנראה שלא יועיל אם ישתמש בו (אפילו בראוי ע"י הדחק), כיון שהוא פסולת בפועל, וה"ז כמו שכתבנו בהקדמה להל' בורר שאם בירר פסולת ועבר על איסור ברירה, ואח"כ נמלך לאוכלו, דלא תיקן האיסור.

178. כנ"ל, שאין בזה שום מלאכת מחשבת, וה"ז בודאי כמתעסק. עיין בדברינו בסי' שט"ז בענ"ז.

179. כעין מש"כ בשבת (עב: עג.), וכן ברמב"ם (פ"א ה"ח) שבנתכוון לעשות דבר המותר ועשה דבר האסור אינו חייב כלום, עיי"ש. ואמנם בספר שביתת השבת (ס"ג ובבא"ר סק"י) הביא משם ספר הזכרונות שאף בזה חייב, ודן בדבריו, עיי"ש. אולם ע"פ הרמב"ם מבואר שאין בזה איסור, וכן נראה דעת שאר פו', ודברי ספר הזכרונות מחודשים, וע"ע בהערה הבאה.

180. כן היה אפשר לומר שיש בזה איסור דרבנן, ע"פ הרמב"ם הנ"ל, שהרי כתב הכסה"מ (שם ה"ד) דכל כה"ג אע"פ שאינו חייב אבל אסור מדרבנן, אמנם י"א שפטור לגמרי, והזכרנו מזה בסי' שט"ז בדין המתעסק, וגם י"ל די"ל שבכה"ג הוי דרך אכילה, שאדם נוטל מה שרוצה לאכול, ואם עלה בידו פסולת עלה, שהרי אין כאן כוונת ברירה כלל, ויש לדחות. ומכל מקום כתבנו שאפשר שאסור שמלבד כ"ז הלא מצאנו לספר הזכרונות שלדעתו אף חייב, ובשבה"ש שם הביא שכ"מ בספר מגן אבות למהר"ם בענט ואע"פ שהם דברי חידוש, ול"מ משאר הפו', ושוב בשם השפת אמת בשבת (עד.) דס"ל בפשיטות להקל. וכ"מ באז נדברו שם. וע"ע בשש"כ פ"ג הערה י' בשם הגרשז"א, ובאגר"מ ח"ד סימן ע"ד, עיין שם. ובשו"ת משנה הלכות ח"ח סימן מ"ט. וע' בחוט שני פכ"ה ס"ג שאם כוונתו שאם יעלה לו פסולת יזרקנו, אסור, אבל אם כוונתו רק כדי לאכול אינו אסור. וע"ע בספר איל משולש פ"ו סעיף ל' משם פוסקי זמנינו, בכעי"ז שחותר למאכל דהוי דרך אכילה, וי"ל, ושו"ר באיל משולש להלן בע' ע"ג שהביא בזה מחלוקת האחרונים, עיי"ש. ואכמ"ל.

[והנה במשנ"ב (סקט"ו) בדין ברירה במין אחד, הביא מהט"ז שמחמיר בזה, וכתב דלא יברור אלא אותו שרוצה לאכול עתה, או שיקח סתם מן הבא בידו להניח לסעודה אחרת, לא דרך ברירה, ע"כ. ולכאו' הלא יש להזהר בנטילה מן הבא בידו, וי"ל דשאני ברירה במין אחד דאע"פ שאנו מחמירים, להט"ז, היינו כשבאמת יש לו קפידא בחתיכה מסויימת, הלא"ה אינו כלום, והיינו שכשיש לו קפידא בזה ה"ז נהפך לפסולת, משא"כ כשהוא מן הסתם, ודו"ק].

ולפי האמור דאפשר שאסור מדרבנן, נראה איפוא שראוי להתבונן מתחילה לפני שנוטל, שיטול רק את הראוי לו, ועי' באז נדברו שם שיש עיצה שאם הוציא ספר שאינו צריך לו שיקרא בו מעט (אמנם עיין לעיל בהערה ראשונה של הלכה זו דנראה שאינו מועיל לאוכלה לתקן האיסור, ורק אם לפנ"כ יחשוב שיאכלנה קצת וכדו', שפיר דמי). וע"ע שם. [אמנם כאשר הדבר שנצרך לו הוא מעורב בין הדברים האחרים, כבר נתבאר לעיל שמותר לו לחתור ולהזיז אנה ואנה כדי למצוא את מבוקשו, וכתבנו עוד במקומו שמותר לעשות כן אף אם אינו יודע אם בכלל מה שהוא צריך נמצא שם].

181. כ"ה לשון השו"ע כאן (סעיף ה'). ומקורו מדברי הרמב"ם פ"ח מהל' שבת. והנה בסוגיא בשבת (דף עד.) חזקיה אמר הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהם חייב, והקשו לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור, שאני תורמוסים דשלקי ליה שבעא זימני וכו', וכפסולת מתוך אוכל דמי, ע"כ. ובראשונים פירשו בזה ד' אופנים, א'. בפירוש א' ברש"י שכיון שאם לא יקחו את האוכל מן הפסולת הוא יסריחו, מתוך שהוא רך ונימוק ע"י שנשלק הרבה, הוי כפסולת [אמנם יש לבאר שבאופן זה שבורר את התורמוסים, מדוקדק ברש"י שאינו מדאו' אלא שמחמרינן עליה, עיי"ש. וצ"ל שזה נראה כבורר, ודו"ק. ולפי"ז מוכח איפוא שאם הוא בורר את הפסולת הגמור ה"ז איסור דאו', אלא שכאן מיירי שבורר האוכל, ובזה יבוארו דברי הטור שכתב "אפילו", ודו"ק. אלא שיל"ד דהלא חזקיה נקט ש"חייב", ואולי מש"כ מחמרינן עליה, היינו שיש עליו חומר איסור, וצ"ע]. ב'. בפירוש ב' ברש"י מפרש שיש מינים גרועים וכו'. וע"ע בחידושי הר"ן שם שביאר שפיר מהו הגרועין, שהם גם תורמוסים אלו שהם רבים, ומתוך כך נוחין להתבטל וכו', וכך יש לפרש ברש"י. ג'. בפירוש ג' ברש"י הביא משם רבינו הלוי שכשהוא מוציא את האוכל הרי הוא נימוח בין אצבעותיו, והוי כפסולת [וא"ת הרי הוא נימוח לאחר שאוחזו, וכשהוציאו לא היה פסולת רק אח"כ, וי"ל שמיד שאוחזו נימוח, ומיד הוי ברירה, אלא שיש לדון בזה לפמש"כ במקומו בהקדמה בענין עשיית מחיצה לברירה, וה"נ הלא הוי כמחיצה בעת שבא לתופסו, וי"ל]. ד'. ברמב"ם (והוא מקור השו"ע) מבואר שהפסולת ממתק את האוכל. ה'. עיין באגלי טל (אות י"ד) שפירש פירוש אחר, אך העיר שלא מצא בראשונים.

[והנה עצם הדין של התורמוסים תמוה אמאי "חייב" (והיינו לפמש"כ השו"ע מהרמב"ם ועוד, אבל פרש"י מבואר שאינו אלא חומרא מדרבנן, וכנ"ל. וכן ביארנו לעיל לדעת הטור שגם הוא סובר כן בודאי), הרי הוא רוצה לאוכלו והוי דרך אכילה, ויש לדון בזה, ובהקדם לבאר הנעשה כאן, ויבואר בזה ב' אופנים, אם הוא אוכל את התורמוסים או לא: א]. אם הוא בודק את התורמוסים, ה"ז מובן למה חייב, אלא שאין הכוונה כאן בענינו, שא"כ למה עושה זאת, ועוד שאם אינו רוצה, הא פשיטא דהוא פסולת ככל דבר שאינו רוצה ואסור. אמנם יש לדחות לפי"ד הרמב"ם לשיטתו לפי הבנת כמה אחרונים, שבשני מיני אוכלין אין איסור (וכמש"כ בביה"ל ד"ה ומניח), אולם אכתי יקשה למה חייב. וי"ל דאה"נ שהתורמוסים הם פסולת והקליפות כמו אוכל, ולא נחשב כב' מיני אוכלין, אלא ממש פסולת ואוכל, כיון שהקליפות טובים, ולכן חייב, כי בהוצאת התורמוס נשארו הקליפות והם טובים, ואת"ש ב]. אם הוא אוכל את התורמוסים מיד, לכאו' זה מותר שהרי זה אוכל, והרי אפילו אם נקרא לזה פסולת, הלא אם אדם יצרה לאכול פסולת, לכאורה יהיה מותר לו להוציאה, שהרי זהו השימוש שלו, ולא שייך בזה בטלה דעתו כיון שהכל תלוי לפי השימוש שלו, כגון שלאחד יחשב אוכל ולשני ישמש לחצוץ שיניו וכו'. אולם יש לדחות שבאמת אם הוא יוציא את הפסולת אפילו לשימושו יהיה אסור, והיינו מפני שמ"מ הוא מתקן את המאכל, ועד כאן לא הותר לברור (כגון בשני מיני אוכלין, אע"פ שמתקן את מה שנשאר), הוא מפני שזה דרך אכילה, וכמשנ"ת לעיל ובהקדמה, אבל כאן שאין דרך בכך אין זה דרך אכילה (כיון שבטלה דעתו), ולכן חייב.

ויסוד הענין בפשטות, כיון שמ"מ הוא מתקן את המאכל, ועד כאן לא הותר מפני שכשמוציא את האוכל לא מתקן בכך, אלא אוכל בעלמא, משא"כ כאן (והראוני שכ"כ באמת ליעקב, וכ"ה בדברות משה ב' ס"א, עיי"ש. ומ"מ כ"ז בהנחה שמתקן את הקליפות שנשארו, והם ראויים לאכילה. ובאמת שכ"כ התורת שבת (סק"ח) שהפסולת ראוי לאכילה בשלב זה, עיי"ש, ואת"ש בעזה"י. ובפשטות י"ל דכיון שמ"מ הוא דרך תיקון המאכל אסור. [שו"ר באג"ט בורר סקי"ד שעמד בזה, ור"ל שאינו אוכל את התורמוסים, אך הקשה ע"ז, וע"ע שם מש"כ בזה. וע"ע בחי' הרא"מ הורוויץ בשבת דף ע"ד, ואכמ"ל].

182. הנה הזכרנו לעיל כמה פירושים, ויש ביניהם כמה נפ"מ. ונזכיר את הנפ"מ לדעת הרמב"ם (דכוותיה נקט השו"ע), א'. שלדעת הרמב"ם כל הקפידא הוא משום שהפסולת ממתקת את האוכל, והעירוני לפי"ז שאם יפריד את הקליפה ממנו, א"כ י"ל שמותר להוציאו מבין הקליפות, אולם הערתי בזה דשמא עצם תערובת עם הקליפות בקדירה אחת זה גם גורם מיתוק לאוכל, כיון שהוא מתבשל עימו יחד, ואין נפ"מ בין אם הוא בקליפתו או לא.

ב'. עוד חשבתי לבאר באופן ששלקו אותו היטב, שבכה"ג שוב אין חשש, שהרי הרמב"ם כתב שהקפידא היא משום שהפסולת ממתקת "כשישלקו" וכו'. (שוב הראוני שדיוק כזה כתב בתורת שבת סק"ח). ומשמע שאם באמת נשלקו היטב, מותר. ואמנם י"ל קצת דיש לחוש שמא בכל פעם הקליפה ממתקת יותר ויותר, ועוי"ל דכיון שאנו רואים שיש לה בישול זמן ארוך, א"כ יש לחוש דשמא לא נתבשל כ"כ היטב, ואע"פ שבגמ' אמרו שמשך בישולו הוא שבעה זימני, מ"מ אפשר שאינו מושלם כ"כ, או שעדיין לא נתבשל כראוי, ועדיין יש לחוש לאיסור. אולם ז"א מוכרח לחוש כ"כ. (ושוב מצאתי ראיה לזה בכה"ח אות נ"ג, עיי"ש ודו"ק). ואכמ"ל.

ובשו"ת מהריט"ץ סימן כ"ג כתב שלמעשה אין היתר לאכול תורמוסים בשבת, אלא כשנותן לתוך פיו בקליפתו, ואח"כ יוציא הקליפה בפיו, וקשה שהרי אם שלקו אותם לגמרי מותר, וכמשנ"ת. ואולי מיירי שמן הסתם לא נתבשל מספיק, שהרי בגמ' מבואר שעושים כן גם שבע פעמים, ועיין בהערות הבאות.

183. כן הביא בכה"ח (אות נ"ג) שתורמוסים שלנו שאין שולקין אותם כ"כ כמו בימי הגמ', מותר לברר מתוך הפסולת (כ"ה בטור), וכ"כ בשו"ת אהל יוסף דדווקא בתורמוסים שלהם שהיו שולקין כמה פעמים, והקליפה היתה משמרתן, הו"ל הקליפה אוכל, אבל בתורמוסים שלנו שאין מבשלין כ"כ הוי הקליפה פסולת וכו'. (ומ"מ למעשה לא היקל, ועי' להלן). וע"ע בהערה הקודמת.

עוד נראה לענ"ד שמלבד הסברא הנ"ל עוד יש לצרף את דעות הראשונים הסוברים שמותר לברור פסולת מתוך אוכל כשעושה כן על מנת לאכול לאלתר (ונתבאר לעיל בכ"מ, כן הזכיר זאת בביה"ל בסעיף ג' גבי עצמות הדגים), וכיוצ"ב מצאנו בשו"ת בית דוד (סימן קכ"ד), עיין שם. וע"ע בביה"ל (סעיף ד' ד"ה הבורר) בשם מהר"י אבולעפיה, אלא ששם ההיתר הוא כשהוא ממש סמוך, אבל לפי מקצת הראשונים מותר לאלתר אף שלא "מיד", ודו"ק.

184. כן מבואר בכה"ח שם משם האוהל יוסף שמסיק למעשה שלא יברור הפסולת בעודם בידו, אלא לאחר שנתנן בפיו כדרך אכילתן, ע"כ. והביא עוד שכן כתב הבן איש חי לענין תורמוסים ופולים. ואמנם צ"ב למה באמת צריך להחמיר, הרי כהיום לא שייך טעם האיסור, ומה שהביא הבא"ח מהמהריט"ץ, אפשר שלא נחית לחלק בין זמנם לזמנינו, אבל במציאות שהוא ראוי אמאי אסור. ואף אמנם שהוא מפריד את הקליפה מהפרי, הרי זה כמו כל פרי שמותר לקלף אותו לצורך אכילה, וכנראה שנרגש בזה הבא"ח, וכתב שכיון שכך הדרך בחול יעשה כן. וממילא אין בזה היתר של דרך אכילה, כיון שגם כך הוא דרך האכילה. אך עדיין צ"ע דמ"מ גם כך הוא דרך אכילה, ואטו הרגיל לפצח גרעינים בפיו, יהיה אסור לו לקחת האוכל בידים מתוך הפסולת.

ועדיין יש לבאר שעיקר הקפידא נראה שהוא באופן שמקלף את התורמוס מקליפתו, אבל אם הם באמת קלופים ומופרדים, בודאי שמותר בזמנינו להוציא את התורמוס הראוי לאכילה ולאוכלו, ודו"ק.

185. כן הבאנו לעיל בהקדמה ב' שכן מוכח מלשונות הש"ס והפוסקים, שבורר היינו שמברר זה מזה, וכ"ה בשו"ע (סעיף ג') היו לפניו שני מיני אוכלים "מעורבים". ויסוד הענין שכאשר אינם מעורבים אין כאן תערובת, ולא שייך בזה ברירה שמהותה תיקון התערובת (וכמש"כ בביה"ל ס"ג ד"ה היו וד"ה לאכול), וכאן אין תערובת כלל.

ויש לבאר, שכ"ז כששני המינים מעורבים זה בזה, אבל כשיש תפוז שלם ליד תפוח שלם אה"נ שאין בזה בורר, אא"כ יש שלשה סוגי פירות או יותר, אבל בשתיים אין זה נחשב תערובת. וע"ע להלן שדבר גדול המונח במשקה אינו ברירה.

186. עיין בהקדמה שם מה שכתבנו בזה. (וכלול בזה גם מה שכתבנו בהערה הקודמת). ושם בהערה נתבאר שאין בזה הגדרה ברורה אלא רק לפי הענין, וע"ע שם. ועכ"פ כל שנחשב אצל בני אדם כמעורב ה"ז אסור, ואם אינו נראה כמעורב ה"ז מותר. ובדרך כלל הדבר תלוי אם האדם צריך הבחנה כדי למצוא את מבוקשו, או שבנקל הוא מוצאו. וכן עזה"ד.

ואם הדבר מסופק אצלו, אין להקל בספק איסור תורה, עד שיצא הספק מליבו.

187. כן יוצא ע"פ הנ"ל, שעיקר האיסור בברירה כשמתקן את המין האחד מחבירו, וכמש"כ בביה"ל בסעיף ג' ד"ה היו, ובד"ה לאכול.

ולפי"ז מותר לברור את האוכל אפילו להניחו לאחר זמן, כגון שמוציא את שאריות האוכל להניחם במקרר, וכן מותר להוציא את הפסולת מן הצלחת ולזורקה, כיון שאינו אלא מסיר פסולת, ולא "בורר" כלום, ובלבד שלא יהיו בתערובת וכנ"ל. (וכשהם מחוברים או נוגעים ממש זה בזה, הרי זה אסור כעין הסרת קליפה מן המאכל). והרי אין איסור להוציא מהצלחת פסולת (וה"ז ככל הדחת כלים, ועיין מה שכתבנו בסעיף ח'). וע"ע בשש"כ בהערה ז'.

188. כנ"ל, ותלוי לפי הענין שאם הם עומדים זה ליד זה ללא סדר אסור.

ונראה שגם אם הם נוגעים זה בזה, אע"פ שהם עומדים כל אחד בפינה אחרת אסור לברר, דלא גרע מקליפה, וכיון שהיא דבוקה בפרי שייך בזה בורר, וכדלהלן סו"ס שכ"א.

189. הנה בתרוה"ד (סימן כ"ז) נסתפק בזה אודות חתיכות דגים המונחות בקערה מופרדות זו מזו, ורוצה להסיר כמה חתיכות להניח לסעודה אחרת, וכתב שלכאורה היה נראה דבשני מינים הניכרים בהפרדתם כמו בחתיכות גדולות המונחות יחד לא שייך בורר, וכדמשמע מלשון המרדכי וכו'. אפס הואיל וכתב הסמ"ג שהבורר פסולת מתוך אוכל חייב חטאת, אין להקל בלא ראיה ברורה, ע"כ. וכ"פ הרמ"א (בסעיף ג') שאסור לברור חתיכות דגים אע"פ שהם גדולות, וניכרים כל אחת בפני עצמה, עיי"ש. והיינו מספיקא דאו'. (ועי' בפמ"ג במש"ז אות ב'), וכנ"ל.

190. משנ"ב סק"ג.

191. פשוט שכל זה ע"פ כשהם בתערובת ונראים כמעורבים, אבל כשהם רחוקים זה מזה ונראים כמופרדים בודאי לא שייך בזה בורר, ואפילו בדברים קטנים מותר, וק"ו באלו, ובכל זה הוא תלוי לפי ראיית העין, ואם כן בחתיכות גדולות שנראים כנפרדים יש להתחשב בכך, ואף במקום שקטנים כה"ג היה אסור, מ"מ הגדולים מותר, ועיין להלן בהלכה הבאה שיש ברירה בכלים ובגדים כמש"כ האחרונים. אולם ע"פ אין להוסיף ע"ז בגדולים ביותר (ובפרט שכמה אחרונים כתבו שבבגדים וכלים לא שייך בורר), ועיין בדברינו בהקדמה ב' מש"כ בזה. ומצוי הרבה בדברים גדולים שהם נראים כמופרדים בלא"ה, והכל לפי הענין. וע"ע להלן כמה דוגמאות. ודו"ק.

וזה ודאי שאף התרוה"ד הנ"ל שהחמיר בגדולים לא אסר אלא באופן שאינו ניכר כנפרד, אבל כפי שמצוי שניכרים, ובפרט כשהוא קטן ליד גדול, ודאי מותר. וכ"כ בפשיטות בשבה"ש בבא"ר אות כ"ה, ושכן מעשים בכל שבת וכו', עיי"ש. וה"ד בקצוה"ש סי' קכ"ה אות ה' ועוד. ועיין גם בשבת (דף קכא:) שהורה רב אשי להוציא העכברא דאשתכח באיספרמקי, עיי"ש. וכ"ה מזה המהרש"ם באו"ח סק"ב (אמנם י"ל ששם לא היה מעורב בשמים עצמם, שי"מ שהיה זה "בי" איספרמקי).

192. עיין בכ"ז במשנ"ב (סקט"ו). ועי' בביה"ל שם מש"כ לדון בזה. ומ"מ החמיר למעשה. וכתבנו בזה עוד להלן פרק ו' בענין קליפות, עיי"ש. אמנם החפץ המונח בראש הערימה י"ל שמותר אפילו שלא לאלתר (וכעי"ז הבאנו להלן בסוף הל' בורר בפרק ההנהגות לענין ספר שבראש הערימה דשרי). אך כמובן יש להזהר שלא ימיין את החפצים בדרך זו שכל פעם יקח את החפץ העליון ויניחנו במקומו וכן הלאה, שהרי זו ברירה גמורה.

193. עיין לעיל בהקדמה ב' אות א', שכן הסכימו האחרונים. [ומאידך הבאנו שדעת הרבה פוסקים שלא שייך בהם בורר, ויש מקום לצרף דעתם לסניף].

194. עיין לעיל בהלכה הקודמת.

195. זו הערה נחוצה לבאר שהכל תלוי לפי ענינו של כל מקרה, איך הוא נראה, אם כתערובת או לא, וממילא גם מה שכתבנו בפנים הם דוגמאות בעלמא, והכל לפי הענין.

196. שכאשר הם בתפזורת לא שייך בזה שם תערובת, והרי כ"א ניכר בפ"ע.

נמצאים בערבוביא וצריך הבחנה כדי לבררם, וכן מיני גבינות או מיני תבלינים שבערבוביא, יש בהם משום בורר, וכן תא הקפאה שנערמו בו הרבה דברים בלא סדר, יש בזה משום בורר, אבל בקבוקים שעומדים בשורה בדלת המקרר אין בהם משום בורר[197].

ב]. צלחות מסוגים שונים, או גדלים שונים שנמצאים בערימה, וכן סכו"ם המעורבים זה בזה, יש בהם משום בורר, אבל אם אינם מעורבים אלא עומדים זה ליד זה בסדר, אין בהם משום בורר[198], וכן צלחת שיש בה שאריות אוכל וסכו"ם בסמוך להם, אין בהם משום בורר, ומותר ליטול הסכו"ם ולהניחו בכיור אף שאינו משתמש בו לאלתר, אבל אם נערמה בצלחת כמות של פסולת ובתוכה כפית או מזלג יש בזה משום בורר, וכן אם נפל הכלי לתוך הפח, וכן אם עטף במפה החד פעמית את כל השאריות, ואח"כ מוצא בתוכה איזה כף, אסור להוציאה אלא בתנאי ההיתר[199]. וישנה עיצה שיטול את הכלי כדי להשתמש בו מעט לאלתר, ואח"כ יזרקנו לכיור[200], וכן אפשר לשטוח הכל עד שלא יהיה כתערובת, ואח"כ יטול את הכלי[201].

ג]. ספרים העומדים בארון ובספריה זה ליד זה וניכרים בפני עצמם, אין בהם משום בורר, ויכול ליטול ספר אף שאינו לשימוש לאלתר[202], אבל אם אינם ניכרים, או שהספרים נמצאים בערימה על השולחן והם מעורבים ביותר, יש בזה חשש ברירה, ולכן ינהג כפי תנאי ההיתר של ברירה. ואם הוא צריך את הספר להשתמש בו לאחר זמן, כגון שבורר בלילה חומש לצורך קריאת התורה של מחר, ישנה עיצה שיטלנו ויקרא בו מעט ואח"כ יניחנו במקום שירצה[203].

מ"ד. כלים או חפצים ממינים שונים המונחים בתערובת זה בזה, אסור למיין אותם לסוגיהם, גם אם כל כוונתו רק להניחם כל אחד במקומו הראוי לו, והרי זה בורר, אמנם אם הוא מפריד כדי לאכלם או להשתמש בהם לאלתר, מותר[204].

כגון פירות וירקות המעורבים, אסור למיינם ולהכניסם כל אחד למגירתו, וכן סכו"ם המעורבים אסור למיינם כל סוג למקומו, וכן צעצועים שונים שנתערבו אסור לסדרם בארון לפי סדרם, וכן כבסים שהורדו מן החבל אסור למיין אותם לסוגיהם, וכן ספרים המונחים בתערובת על השולחן, אסור למיינם כל אחד בקבוצה נפרדת, וכן הדין בכרטיסים של גבאי ביהכנ"ס, וכל כיוצא בזה[205].

וכל האיסור כשעושה כן לצורך ברירה והפרדה של מין אחד מחבירו, אבל אם הוא עושה כן לצורך שימוש האדם לאלתר מותר, כגון שבורר פרי מן התערובת כדי לאוכלו, וכן מותר לברור סכו"ם ולהניחם בשולחן לפי סדר כשהוא לצורך הסעודה הסמוכה[206]. וכן מותר להפרידם כדי להשתמש בכל קבוצה לאלתר[207].

ואם הוא רוצה לסדר את הבית ולהעבירם למקומם, ונוח לו לקחת כל אחד בפני עצמו ולהניחו במקומו, יש אומרים שמותר לו לקחת כל אחד ואחד בפני עצמו ולהניחו במקום הראוי לו, ואין בזה משום בורר, כיון שאינו בורר דבר מדבר, אלא לוקח כפי שעולה בידו, ואז מותר לילך ולהניחו במקומו הראוי לו[208]. ויש אוסרים בזה, ורק אם יש לו איזה שימוש לפני שמניחו במקומו מותר, ויש להחמיר בזה[209]. וכל שכן שיש להזהר שלא לקחת אחד אחד למקומו, כאשר כוונתו למיין את הדברים כל אחד במקומו. ואע"פ שלוקח אותם אחד אחד כפי שעולה בידו, אסור[210].

מ"ה. זבוב או יתוש שנפל לכוס שיש בו משקה, יש אומרים שמותר להסירו מהמשקה בין ביד ובין בכף כדי לשתות את המשקה, ואין בזה בורר כלל, כיון שהזבוב צף למעלה והוא ניכר לעצמו, ואינו נחשב בתערובת, ועוד שאין דרך ברירה בלח[211], ויש אומרים שיש בזה משום בורר, בין ביד ובין בכלים, ולמעשה יש להחמיר בזה[212].

ולכן, יזהר שלא להוציא את הזבוב בפני עצמו, אבל אפשר להוציאו בכף עם מעט מן המשקה עימו, וכך יוציאנו. ועיין בהערה עוד כמה אופנים[213]. וכן הדין לענין שערה או איזה לכלוך שנפל למאכל או למשקה, שצריך להוציאה עם מעט מן המאכל או המשקה. אמנם דבר הניכר היטב כמו פקק של בקבוק שנפל למשקה, מותר להוציאו בכל אופן.

מ"ו. מקוה שיש במימיו שערות או שאר לכלוכים, אם הם מועטים באופן שאין דרך בני אדם להקפיד באופן זה לטבול במקוה, אפשר להוציאם מן המים ואין בזה משום בורר[214]. אבל אם יש הרבה לכלוך באופן שמקפידים, או שאותו אדם אסטניס ומקפיד על זה, אסור להוציאם מן המים בשבת[215], אבל אפשר להוציאם בכלי שאינו מנוקב, כיון שיוצא עימו גם מים[216], וקל וחומר שמותר להזיז את הלכלוך לצד[217].

ואם גם בשולחן הם מונחים באופן מעורב, והם קטנים שאינם ניכרים מיד, לכאו' שייך בזה בורר. (וצריך לעשות רק באופני ההיתר). אולם דעת פוסקי זמנינו שבדרך כלל אין זה נקרא תערובת, והובאו דבריהם בס' איל משולש ע' פ"ט הערה רל"ח ובסו"פ י"א.

197. דוגמאות אלו נזכרו בספר ארחות שבת ועוד. וע"ע בספר שש"כ (סעיף ע"ד), ולא חשנו להאריך ככל דוגמאות אלו, שבלאו הכי הדברים משתנים לפי הענין ולפי המקום.

[ויש לבאר שבאופן שהמשקאות עומדים בשורה במקרר אין בו בורר, הן מצד דלא חשיב תערובת (וה"ז כספרים מן הספריה שאין בהם בורר), והן מצד שאין זו תערובת המקלקלת, שכבר נתבאר שבורר הוא בתיקון ויפוי התערובת (וכמש"כ הביה"ל), משא"כ כאן. ולפי"ז אמר ח"א שארגז שיש בו בקבוקים ישנים מהם ריקים מותר להוציאם, וליתן במקומם מלאים, שאינו מתקן, אלא מסדר מקום בלבד, ויל"ב].

198. כנ"ל בהערה הקודמת, וע"ע בשש"כ (סעיף ע"ט).

ונשאלתי בסכו"ם המונחים בעמידה במתקן שיש לו ג' תאים זה אחר זה, אם מותר למיין אותם ולקחת אותם למגירה, ע"כ. ואמינא שכיון שנוגעים התאים זה בזה ה"ז תערובת ואסור, ורק אפשר לקחת את הכלים שבצד אחד ולהשאיר קצת מהם הנוגעים בתא האמצעי, וכך יעשה בב' התאים הצדדיים, ומהתא האמצעי יקח את הכלים שבאמצעית התא, ויניח מעט מב' הצדדים של התא.

199. שם. והם דברים מצויים, וצריך להזהיר על כך.

200. שבזה נחשב כבורר אוכל לאלתר, והיינו שישתמש בכף כדי לאכול בה מעט, וכן אפשר להשתמש בה לצורך אחר, כגון לנקות בה את השולחן או את הכלים לפח אשפה וכדומה, וה"ז כבורר לצורך שימושו, ומותר.

201. כ"כ בשש"כ (הערה ו') בשם הגרשז"א. וכ"כ עו"א שמותר לשטוח את כל התערובת ולפזרה, ואז יכול ליטול מה שירצה, שבעת התפזורת לא נעשה שום ברירה, ואחר כך כשאינו כתערובת הא אינו בורר, ומותר.

202. והיינו כשהם ניכרים ורשום על כל ספר את שמו. ע' בהערה הבאה.

203. שש"כ סעיף פ"א, וע"ע בתשובת הגריש"א זצ"ל המובא בסו"ס עם מקדשי שביעי ח"ב. [וכתבו כמה מהאחרונים שאם רשום שם הספר אין בזה בורר, אבל אם אין רשום אינו ניכר ואסור]. ושו"ר בספר איל משולש פי"ח שהאריך בענין ברירת ספרים שבערבוביא על השולחן וע"ז, או זה בצד זה בודאי אסור. ואם מונחים וע"ז בסדר, אבל במדף שבארון ספרים, אם שם הספר כתוב עליו אין בזה בורר, ואם אינו רשום שם הספר וצריך לחפש אסור, ע"ש. והזכרנו מזה עוד להלן בסוף הל' בורר בענין הנהגות מעשיות בשבת, עיין שם. ועוד ראיתי כעת בספר נשמת שבת סימן קנ"ז קנ"ח שהאריך בענ"ז, והביא כמה צדדים לנידו"ד, ויש להזכיר שבכלל יש מחלוקת אם יש ברירה בכלים, והביא שם שנחלקו הפו' בענין תערובת בספרים, ושי"א שאם רשום השם על הספר מותר, וצ"ע. ויש להאריך בזה, ואכ"מ.

ובאשר לעיצה לקרוא מעט, כבר כתבנו במקומו שנראה לענ"ד שמותר אפילו פסוק אחד, וא"צ שיעור זמן ואפילו לא דקה, שהרי כל מילה בתורה שווה עולם ומלואו, וא"צ יותר מזה.

204. ככל דיני ברירה, ונתבאר לעיל בפרק ג' עפ"ד הביה"ל ועוד, עי"ש, ודו"ק. וכ"ה בשש"כ מסעיף ע"ו והלאה. [ובכל אופן יש להזהר שלא יעשה כן בכלל].

205. דוגמאות אלו נזכרו בשש"כ שם. וע"ע בספר איל משולש פי"א הרבה פרטים בזה. ואכ"מ. [ועיין בשש"כ שם ס"פ שהביא עוד דוגמא שאסור לברור סכו"ם בשרי מסכו"ם חלבי, עי"ש. אולם להלן בפרק ה' כתבנו דז"א פשוט].

ואם הסכו"ם רטובים ומונחים בתערובת, ורוצה לנגבם אחד אחד ולהחזירם כל אחד למקומו, יעוין בשש"כ פ"ג סע"ח שהביא מהגרשז"א שהתיר, וכ"כ עוד באחרוני זמנינו, אולם באיל משולש שם הביא כמה גדולים שאסרו בזה.

206. שש"כ שם.

אמנם אם הם אינם בתערובת אלא מונח כל אחד במקומו, כגון שיש מקום נפרד לכפות ומקום נפרד למזלגות וכדו', כבר נתבאר בהלכה הקודמת שאין בזה משום בורר (וממילא מותר לסדרם בשולחן אף שלא בסמוך לסעודה), אולם בשש"כ (סעיף ע"ט) ציין שיש להזהר שלא יערבבם אחר שהוציאם ממקומם, שאז חזר ונעשה תערובת, ויהיה אסור שוב לברור זה מזה.

207. ע"פ הביה"ל ס"ג. ונת' עוד לעיל. וה"ה גבאי שצריך שהכרטיסים יהיו מבוררים כדי להשתמש בהם לאלתר.

208. שש"כ שם (סעיף ע"ח) לענין ניגוב הסכו"ם כשרוצה להניחם במקומם, עי"ש. וכן שם בסעיף פ"א לענין ספרים, ובסעיף פ"ב לענין כבסים.

209. ראיתי בארחות שבת ע' קע"ח וע' קע"ט שדן בזה, והביא שיש מחלקים בין הדברים, ותלי מה עיקר הסיבה שהוא לוקח רק אחד, ולענין קיפול כל בגד בנפרד ואח"כ מעבירו למקומו יש מי שאסר, אבל הגרשז"א היקל, כיון שכל אחד הוא נוטלו בנפרד לצורך עצמו, ואז יכול להמשיך ולהניחו במקומו, וראיתי גם בספר איל משולש פי"א שכתב לאסור בזה. ועיין שם כמה פרטים בענין, כגון שאם נטל את הכלי לנגבו מותר לו אח"כ להניחו במקומו, ודווקא כשעיקר כוונתו אינה כדי למיין, עיין שם, ודו"ק. ומסתבר כהאוסרים.

ויוצא איפוא שאם אין לו שימוש בזה יש להחמיר, אבל אם עושה איזה שימוש בכלי לפני שמניחו במקומו בזה נחלקו האחרונים. ונראה שתלוי בעיקר כוונתו.

210. הגם שיש שהתירו, עי"ש, אין מובן ההיתר.

211. עיין בבאר היטב כאן (סק"ב) שהביא משם המהריט"ץ בתשו' שמותר להסיר את הצרעה מן הכוס בשבת מטעם אחר דאין ברירה בלח, וגם את הצרעה ישלח, דלא שייך ברירה אלא מה שצריך לפשפש ולברור, אבל דבר שצף למעלה כבר ברור הוא, והוי ליה כמשחיל ביניתא מחלבא (יל"ד הקשר לזה דהיא גופא צריכא רבא, ואולי כוונתו כי זה נעשה בקלות, וכעין שאמרו בברכות דף ח., וכך גם כאן לענינו וכעין מליצה), דאין זה בורר, ע"כ.

ויש בזה ב' טעמים, חדא מש"כ שאין בזה ברירה כיון שהוא ברור וניכר, וכבר העיר בזה מהר"י חאגיז בספר עץ החיים על המשניות (בהקדמה למס' שבת, בורר ז') דאפשר שאין בזה ברירה כלל, וכעין ראיה לזה ממ"ש בשבת (ה:) גבי אגוז על מים לאו היינו הנחתן ואין בו משום מוציא וכו', ואם איתא אמאי לא אשתמיט שום מפרש לומר שחייב משום בורר. ועוד דלפי"ז השולה דג מן הים יתחייב משום בורר, ובש"ס בהדיא אמרו טעמים אחרים. ועל כרחך שכיון שאינו צריך לפשפש ולברור ל"ש בזה ברירה, ע"כ. ואמנם כבר העירו האחרונים לדחות ראיותיו, דדילמא מיירי שבורר לאלתר, ועוד כה"ג, ועיין בספר טל אורות (דל"א ע"ג) מש"כ בזה על דבריו. וע"ע גם בשביתת השבת בבא"ר סקכ"ה שכתב עוד להשיב ע"ז, עי"ש. ואכן מ"מ סברת המהר"י חאגיז שכיון שא"צ לפשפש ולברור ל"ח בורר, סברא ברורה היא, והסכים לזה גם הבית מאיר, וסיים שם שלדעתו אין שום מקום להחמיר, וציין שם הבית מאיר להמג"א (בסקט"ו) לענין עירוי שומן מהמאכל, שיש לאסור כדין בורר פסולת מתוך אוכל, וסיים ואפשר דלא שייכא ברירה אלא בדברים המעורבים, אבל הכא לחודא קאי, ע"כ. (וע"ע בפמ"ג ובא"ר שם). ומבואר דיש סברא לומר דכל כה"ג הם ניכרים לעצמם, ולא חשיבא ברירה.

ועיין בטל אורות (שם) מש"כ בזה ע"ד מהר"י חאגיז, ותמה עליו עפ"ד תרוה"ד (בסימן נ"ז) גבי חתיכות דגים שאף שצידד להתיר מסברא זו שניכר קצת בפני עצמו וכו', מ"מ מסיק לאסור באיסור דאו', עי"ש. (והיינו כמש"כ בגמ' ובכ"מ דמפני שאנו מדמין לא נעשה מעשה, וכתבו הפו' דהני מילי בדאו', אבל בדרבנן מדמים ועבדינן הכי). ובשבה"ש (שם) כתב דלא דמי, דשאני התם שמ"מ הוא מעורב ושם תערובת עליו כמבואר שם, משא"כ כאן שהוא צף למעלה והרי הוא כמבורר לעצמו (וכ"כ הפמ"ג בהדיא בנידון התרוה"ד עי"ש). וע"ע מש"כ בזה על שאר ראיותיו ודבריו, ועל דברי הטל אורות בזה. וע"ע בטל אורות על דבר שאר הטעמים, ואכמ"ל. עוד העירו בנידון זה דלכאו' האי תליא בדין הסרת קליפה, שנחלקו הראשונים אם הוי בגדר בורר או לא, וכפי המבואר להלכה שיש בזה דין בורר (אא"כ הוא לאלתר), א"כ ה"נ צריך להיות הדין כן, ואינו מוכרח. ועיין בחזו"א (ר"ס נ"ג) שהתערובת הוא בזה שמעורב עם המשקה הטופח על הזבוב ובין כנפיו, אולם לענ"ד אפשר דכאן עדיפא טפי כיון שהוא בולט, אך זה תלוי בדבר גדול וניכר או לא.

ועוד מצאנו במהריט"ץ שם שכתב להקל מטעם שאין דרך משמר ביבש, וזה שמסיר את הצרעה אינו דרך ברירה אלא שימור, שמניח היין במסננת ומוציאה את היין וקולטת את השמרים, אבל אם בורר בלח וכו' אין דרך ברירה בכך אלא שימור וכו', ע"כ. (נ"ב. ובזה מתורץ שיש באחרונים שהקשו על המהריט"ץ מדין קיסמין שאסור לברוח במשמרת, ולהאמור לק"מ שרק ביד שרי, ובדרך שימור אסור). וכתב ע"ז שהוא פשוט וכו'. וגם ראיתי גדולים מסיקים יתושים ויבחושים מהכוס בשבת ואין מכלים, והטעם כדביארנו, עכ"ד. (והבאר היטב עירב ב' הטעמים כאחת). וע"ז כתב היד אהרן שטעמו דחוק, והובאו דבריו בבאה"ט שם. אמנם יעוין בברכ"י שכתב ע"ז שהוא טעם לשבח, ויש סמך לסברא זו מהש"ס ופוסקים, ושגם הא"ר הביא דברי המהריט"ץ, "והכי נהוג", עכ"ד. וכן הסכים לסברתו גם הבית מאיר הנ"ל. וכ"כ עו"א, ה"ד בכה"ח (אות מ"ב).

212. הנה כאמור לעיל שיש שחלקו על המהריט"ץ בסברתו, וכ"כ בהדיא הט"ז (בסימן שי"ט סקי"ג, ובסימן תק"ו סק"ג), והובאו דבריו בבאר היטב (שם), וכנראה שמסכים לדעתו, וכ"כ להחמיר בזה במאמ"ר (סוסק"ז), וע"ע באג"ט (בורר סוף אות י"). וכן פסק המשנ"ב (סקס"א) שכשנופל זבוב או דבר אחר במאכל ומשקה לא יסיר הזבוב, דהוי בורר פסולת מאוכל, ובביה"ל שם (ד"ה אלא) ציין שכ"כ הט"ז וא"ר [נ"ב. יש להעיר שבא"ר כאן העתיק דברי המהריט"ץ שמתיר, אולם באמת בא"ר סי' תק"ו כתב כדברי הט"ז לאסור, ואולי זו כוונת הביה"ל]. וכ"כ הפמ"ג ושאר אחרונים, וכן סיים שם שקשה מאד להקל בזה, כי כמעט כל האחרונים העתיקו דברי הט"ז להלכה, ובפרט דמלתא דאוריי"תא הוא, עכ"ד. (וכן הובא ומבואר עוד בביה"ל ס"ד ד"ה הבורר). וכן פסק הגר"ז וכ"כ הח"א, והובאו דבריו בכה"ח (אות מ"ב), והביא שם שגם בבן איש חי כתב כן. וע"ע גם בחזו"א (ר"ס נ"ג), שאע"פ שבעצם הדבר סבירא ליה דזבוב עצמו אינו נחשב תערובת (ודלא כהאחרונים שאסרו), מ"מ למעשה פסק לאסור מצד המשקה הטופח סביבות הזבוב, ומאחר שרבים אסרו בזה אין להקל.

איברא שמאידך חזינן לרבים שהתירו וכדלעיל, ובנוסף לזה שהחיד"א כתב שכן המנהג (וגם המהריט"ץ העיד שראה גדולים שמסירים יתושים וכו'), מ"מ קשה להקל, ואמנם כאשר הוא בורר על דעת לאכול לאלתר, יש על מה לסמוך, וכן העירו האחרונים, שהרי יש לצרף בזה עוד את סברת האומרים שאם בורר בעת השתיה ממש מותר (והארכנו בזה לעיל בדין ברירת עצמות הדגים וכו'). ויש מהראשונים שמתירים כל פסולת מאוכל לאלתר, וא"כ בנוסף להנ"ל שפיר אפשר לסמוך להקל. ומ"מ בביה"ל שם ועוד החמירו בכל זה אפילו בעת השתיה ממש (והיינו דמ"מ סברת המתירים להוציא פסולת לאלתר כסברא יחידאה היא), וכן סוגיאן דעלמא, ולכן לכתחילה יש להחמיר. ומי שמיקל אין בידינו למחות. והיינו כשהוא צף והיא ברירה בלח, ומ"מ למעשה יש להחמיר בכל אופן.

213. כ"כ המשנ"ב שם בשם הט"ז [ובטעם ההיתר בזה הוא משום דכל שאינו מפריד את הכל, הוי כמו הפרדה במין אחד, ול"ח בורר, ועי' בפמ"ג במש"ז אות י"ג]. וכ"כ בכה"ח (סוף אות מ"ב) בשם הבא"ח, שיטול עם היתוש מעט משקה בכף, או דבר אחר, והוסיף שאם אין לו איזה כלי כזה, יתחוב אצבעו לתוך המשקה כדי שיהיה היתוש עולה על אצבעו, ובודאי יהיה על אצבעו משקה שראוי למצוץ אותו בפיו, ע"כ. [ויל"ד מדברי הפו' שלא כתבו כן, דמשמע שדווקא בכלי שנחשב המעט שבו למשקה שפיר דמי, אבל באצבע בלבד אפשר שאסור, דאין אותו מעט שיכול למצוץ נחשב, ואפשר שבמקומו של הבא"ח היה חשיבות לזה. וי"ל"ב]. ובכה"ח שם סיים שיותר טוב אם אפשר שישפוך מן הכוס עצמו את היתוש עם מעט יין, ע"כ. והיינו לחוש לדברי הגר"ז בסידורו שכתב שאין לסמוך על היתר זה של הט"ז, רק לשפוך מהכוס עד שיצא הפסולת. (וראיתי שכן פסקו גם הצ"צ, והתהל"ד והמנחת שבת). וע"ע בקצות השולחן (סימן קכ"ה סקס"ז) מש"כ להעיר שדברי הגר"ז הללו בעיצה זו, אינו מתאים לדידן, ונמצא שבא להחמיר והרי הוא מיקל, וכתב שמ"מ כיון שא"א במציאות שלא יצא עם הזבוב גם מעט מן המשקה, ממילא כלול בזה ג"כ ההיתר כדברי הט"ז.

ונמצא מהנ"ל כמה עיצות (ונוסיף בזה עוד עיצות), א'. ליטול בכף את הזבוב עם מעט משקה (עיצה זו הובאה בט"ז ומשנ"ב ובא"ח וש"א). ב'. לתחוב אצבעו במשקה שיעלה עליו הזבוב עם מעט משקה (בא"ח). ולמעשה אין להקל בזה בזמנינו וכמשנ"ת. ג'. לשפוך מהכוס עד שיצא הזבוב (הגר"ז). וזה מהני אף לדידן ולכו"ע). ד'. עוד כתב הגר"ז שאפשר לנפח את הזבוב ולקרבו לדופן הכוס (ולא הוי בגדר בורר, כיון שסילוק לצדדים עדיין אינו מבורר), ואח"כ ישתה מצד שני [ויש לציין שבאז נדברו ח"ב סי' ט"ז אסר לנשוף על הזבוב להרחיקו, אולם ז"א מוכרח כלל, וכן הסכימו במנחת שבת בשיה"מ (סימן ד' סקכ"ז), ובקצוה"ש (סי' קכ"ה אות ח') ועו"א - ועיין בקצוה"ש שם שדן אם מותר לעשות כן בכף]. ה'. בשם האדמו"ר מגור בעל האמרי אמת אומרים שנתן עיצה להכניס כף לכוס מתחת לזבוב, ואח"כ יורידו את הכוס למטה, ואז ישאר הזבוב על הכף, וה"ז כבורר אוכל, שהרי פעולת הברירה נעשית רק באוכל (ועיין בספר איל משולש ע' ע"ז דאפשר שהחזו"א חולק ע"ז, ואינו מוכרח), ולעיצה זו יהיה מותר גם אם יצא רק הזבוב.

ויש לציין בזאת, שנחלקו המשנ"ב והחזו"א בדין ברירת הזבוב מן המשקה, שדעת החזו"א (סימן נ"ג) שבאמת בדבר לח והפסולת צף ע"ג לא שייך בורר, וכל האיסור הוא בגלל המשקה שטופח ע"ג הזבוב, ובין כנפיו, עי"ש. וכתב שם עוד (בד"ה ולענין) שדווקא בזבוב אחד שנפל אפשר להוציאו עם מעט משקה, וה"ה אם נפלו כמה זבובים וניכרים, אבל באופן שנפלו הרבה זבובים, באופן שעוכרים את המשקה, אסור להוציאם בשום אופן, עי"ש. והדבר תלוי לפי ראיית העין, אם הכלי גדול או קטן, ולפי כמות הזבובים ועוד. וע"ע בספר איל משולש הנ"ל שהזכיר כמה פרטים בזה, וכי לדעת החזו"א אם יהיו הרבה זבובים אסור. אולם כ"ז לדעת החזו"א, אבל לדעת המשנ"ב אפילו כשיש הרבה זבובים מותר להוציאם עם מעט משקה. וע"ע במשנ"ב סי' תק"ד סק"כ, ודו"ק. ועיין בשש"כ (פ"ג הערה ל"ט) משם הגרשז"א דבזה שיש כמה זבובים אפשר שאף להמשנ"ב אסור, דמ"מ מתקן את התערובת וכו'. וע"ע באיל משולש פ"ו הערה ס"ט, וי"ל בדבריו, ואין להאריך. וכאמור דפשטות המשנ"ב שמותר אפילו כשיש כמה זבובים, וכן מוכח מהחזו"א כהבנת המשנ"ב.

214. דבכה"ג הוי כמו משקין שיש בהם קיסמין דמישתתי בהכי, שמבואר להלן בסעיפים י' והלאה שבכה"ג אין איסור לבררם, וה"ה כאן שמשתמש במקוה כמות שהוא, וכ"כ בקצוה"ש (סי' קמ"ו) ובחלק"י ח"א (סימן ל"ט). וע"ע בנשמת שבת סי' קס"ג. ואמנם שם פקפק ע"ז לחלק בין פסולת גמור לזה וכו', ואינו מוכרח כלל. וגם מש"כ עוד שבאמת מקפידין אלא שמפני השבת אין חוששים וכו', ז"א מחוור, ובמציאות אף בחול לא טורחים להסירן, ועכ"פ הדבר תלוי לפי הענין, ואין להאריך.

215. כדין הנ"ל דחיישינן שיש ברירה בלח.

[ויש לציין שבשערה אחת הצפה על פני המים, י"ל אליבא דהחזו"א הנ"ל דאינו כזבוב, שהרי בזה אין המשקה טופח בין חלקי השערה (הגם שהמהריט"ץ לענינו דימה השערה לנידון הזבוב), אלא שאם זה כמה שערות כמו שמצוי במקוה, או שהיא מקופלת ומסולסלת וכדו', אה"נ שלכו"ע אסור].

216. כמש"כ לעיל, אמנם זה שנוי בפלוגתא וכנ"ל.

217. כדברי הגר"ז הנ"ל, וע"ע בשו"ת נשמת שבת סימנים קס"ד קס"ד, ויל"ב. ואמנם יש לדון שחמור יותר כאשר הוא מועיל שיהיה מקום השימוש נקי, והוי תיקון לאותו מקום. אולם בפו' משמע דשרי, כיון שמ"מ לא נברר.

מ"ז. דבר מוצק בתוך משקה, אם הוא גדול וניכר בעצמו אינו נחשב תערובת, ואין בו איסור בורר כלל, כגון ביצים או תפוחים המונחים במים, אין בהם איסור בורר[218], ומותר לערות מן הכלי את המים והם ישארו, וכן מותר להוציאם אף שלא לאכלם לאלתר[219].

ואם אינם ניכרים, הרי הם כתערובת אחת עם המשקה, ויש בזה חשש בורר, כגון קופסאות שימורים של אפונה, או תירס, המעורבים עם המשקה שבהם, ורק אם הם גדולים וניכרים לעצמם, כגון מלפפונים חמוצים, מותר, וכן חתיכות בשר במרק אין בהם משום בורר. ואם הם קצוצים ומעורבים במרק, יש בזה משום בורר. וחתיכות בשר או דגים ברוטב, אם הם סמוכים זל"ז, וגם הרוטב אינו צלול, יש בזה חשש ברירה, והדבר תלוי לפי ענינו אם נראה כתערובת[220].

מ"ח. חתיכת גזר שמניחים על הדג לקישוט, וכן זית שעל הביצה, וכן דובדבן שעל העוגה, יש אומרים שמותר להוציאו, ואין בזה משום בורר, כיון שהם ניכרים בפני עצמם[221]. והדבר תלוי לפי הענין אם נראה מעורב או לא[222].

פרק ה
ברירה במין אחד

מ"ט. איסור בורר הוא רק בשני מינים, אבל כל שהוא מין אחד, אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך הקטנות[223], ולכן מותר לברור אף כשאינו עושה כן על דעת לאוכלן לאלתר, ואפילו אם עושה כן בכלי[224]. [ולהלן יבואר מה נקרא מין אחד].

וכן אפילו אם היו שני מינים ובורר משניהם ביחד את הגדולות מתוך הקטנות או להיפך, מותר, כיון שאינו בורר מין אחד מחבירו[225].

נ'. ודע, שכל זה הוא דווקא כשאופן שימושם שווה, אבל אם שימושם שונה כגון נעליים וגרביים, שחלק גדולות וחלק קטנות, וכן סיכות וכלים וכדו', יש בזה איסור בורר[226]. וכן צלחות עמוקות מצלחות שטוחות וכדו', וכן כל כיוצא בחפצים שאינם אוכל, כל שהוא עשוי לשימוש שונה מחבירו, נחשב האחד כפסולת לגבי חבירו. וכן ברירת כפות מכפיות, וכל כיוצא בזה.

וגם בדברי מאכל, אם הוא בורר את החתיכות הגדולות מבין הקטנות כדי להגישן לאורחים, והוא מקפיד שלא להגיש להם חתיכות קטנות, אסור[227].

וכן שתי חולצות, אע"פ שהם תואמים, אלא שהצבע שונה, או שיש בהם דוגמא וכיוצא, אסור. וכן שתי עניבות וכל כיוצא בזה[228].

נ"א. אם יש בתערובת חתיכות שאינם טובים כל כך כמו האחרים, כגון שנשרפו מכח הבישול כמה חתיכות, יש בזה איסור בורר אפילו שהוא מין אחד, ויזהר לברר את זה שרוצה לאכול עכשיו[229].

ובאופן ששתי החתיכות טובים, אלא שאחד פחות טרי מן השני, אין בו איסור בורר[230]. וכן אם אחד יותר רך מהשני, אין בו איסור בורר[231]. וכן אם חתיכה אחת יש בה יותר עצמות מהשניה, כגון זנבות הדגים, אין בזה בורר[232].

נ"ב. אם יש כמה פירות ואחד מהם מעופש ומקולקל, הרי הוא נחשב פסולת לגבי שאר הפירות הטובים, ויש בזה איסור בורר, ואע"פ שכולם באו ממין פרי אחד[233]. ואפילו אם אינו מעופש לגמרי, ועדיין הוא ראוי לאכילה על ידי הדחק, יש איסור לברר מדרבנן[234].

נ"ג. בגדים מלוכלכים ובגדים נקיים, אסור לברור זה מזה, אלא רק כדי להשתמש לאלתר במה שהוא בורר. וכן הדין בכלים נקיים ומלוכלכים[235]. [ומכל מקום גם כלי מלוכלך אסור לברר מתוך הפסולת][236].

ומותר לקחת את הכלי המלוכלך כדי להדיחו ולהשתמש בו, אבל אסור להדיח כלים הנמצאים בתערובת כדי לסדר אותם אחר כך כל כלי במקומו. ורק אם היתה עיקר כוונתו בשביל להדיח, מותר אח"כ לסדר אותם ממילא במקומם, והיינו באופן שלא נתערבו שנית אחר ההדחה[237].

והכלי עצמו כשאינו בתערובת, מותר להדיחו מהלכלוך שעליו, אפילו כדי להניחו לאחר זמן[238].

נ"ד. דברים השונים בטעמם, או בשמם, הרי הם כשני מינים, ויש בהם איסור בורר[239].

כגון חתיכות מבשר צלי, וחתיכות מבשר מבושל, יש בהם איסור בורר[240], וכן דג מטוגן ודג שלוק[241].

וכן חתיכות מדג חי וחתיכות מדג מת[242]. וכן עוף קפוא ועוף טרי, ועיין בהערה[243].

סוגי עופות, כמו חתיכות של עוף הודו ושל תרנגול רגיל, או של יונה, אסור לברר[244].

חלקי עוף כגון שוקיים, וכנפיים, וחזה, מותר לברר זה מזה, מפני שהכל נחשב מין אחד[245]. ואם הוא מקפיד שלא לאכול חלק מסויים, אסור, ועיין בהערה[246].

עצמות הרכים, אע"פ שהם נאכלים עם הבשר, אסור לברר מן הבשר, אלא בדרכי היתר[247].

וכבד או ריאה או קורקבן או הכליות, וכיוצא, נחשבים כמין אחר לגבי שאר הבשר[248].

---

218. שהרי אינם מעורבים, ואין בזה איסור ברירה, ועיין בביה"ל ד"ה לאכול, וממילא אין בכל האמור בפנים חשש ברירה, וכ"כ בשביתת השבת סי"א וסקכ"ה, וכ"ה בקצוה"ש סימן קכ"ה סקי"ד. ובשו"ת אז נדברו ח"ד סימן כ"א, ועו"א.

219. הם דוגמאות להנ"ל, דמאחר שאין בזה משום בורר הכל מותר. וכן מתבאר מדברי השבה"ש שם, וזה דלא כמש"כ בשש"כ פ"ג סי"ט, ומש"כ שם בהערה אינו ראיה כלל, וזה פשוט ומבואר שבגווני שאין בורר אין שום איסור בזה.

220. כן מתבאר מדברי השבה"ש שם ש"א (שכל שהוא גדול כגון אגוז בודאי מותר), ודוגמאות שהבאנו בפנים הם דוגמאות מצויות בד"כ. ועיין בשו"ת אז נדברו ח"ד סי' כ"א. וע"ע בארחות שבת ע' קל"ו קל"ז שהביא כמה דוגמאות בזה, וחילק כמו שהבאנו בפנים, והוסיף עוד דוגמאות, ואמנם דבריו שם אינם מדויקים כ"כ לגבי חמוצים ולגבי דגים, ומ"מ סיימנו שהכל לפי הענין, והרוצה ישפוט. וע"ע בספר נשמת שבת שהאריך בדוגמאות מענין זה של תערובת במים, וע"ע בס' איל משולש ע' צ"ב צ"ג.

221. כ"כ בס' איל משולש ע' פ"ח. וה"ה לחתיכת לימון שעל הדג וכיוצא, אמנם אם יש כמה כאלה המעורבים עם הדג אסור, והכל לפי הענין. ואמנם עיין בספר שש"כ (פ"ג ס"ג ד') שכתב דאף שאין ברירה אלא כשהם מעורבים זב"ז, ולא שייך בורר בהסרת לכלוך וכו', מ"מ אם הפסולת מונחת על האוכל יש ברירה בהסרתו, ע"כ. וי"ל ששם אינו ניכר, אבל אם ניכר כגון מש"כ בפנים שפיר דמי, ואדרבה הרי בעוקץ של הפרי דעת הששי"כ שמותר כיון שניכר, ובאיל משולש הביא מהגרישי"א להיפך כמשנ"ת בענינו.

222. עיין בהערה הקודמת. וכן מצוי שהדובדבן נכנס בחלקו בתוך העוגה, וכל כה"ג.

223. כ"כ בתרוה"ד, וכן פסק בהגה (סעיף ג'), והטעם בזה דבכה"ג אין פסולת ואוכל, בכדי שנחשיבו כבורר דבר מדבר. ואע"פ שהוא רוצה גדולות דווקא ולא קטנות, מ"מ אין זה נחשב כפסולת לגבי חבירו, שהרי אותו הדבר עצמו הוא אוכל, וה"ז כמפריד את האוכל וכחולק את הפרי לשניים, ואין בזה שם בורר כלל.

ואמנם הט"ז (סק"ב) החמיר בזה שאפילו במין אחד אסור. אולם כבר כתב המשנ"ב (סקט"ו) שהרבה אחרונים חלקו על דבריו והסכימו עם הרמ"א. ועי' בתו"ש וגר"ז ונה"ש, ובטל אורות, וחמד משה, וע"ע גם בברכ"י ועוד רבים, שבמין אחד לא שייך ברירה [וע"ע בכה"ח (אות ל') משם האחרונים. אלא שסיים בשם הח"א שנכון להחמיר (וכ"כ בבא"ח שנכון להחמיר, והמיקל יש לו ע"מ לסמוך), אלא שלהלן באות קט"ו ציין לפוסקים המתירים], וכן עיקר לדינא כדעת רוה"פ שכתבנו להקל בזה. ובפרט יש לצרף דעת הסוברים שבברירה בב' מיני אוכלין מותר אם הוא לבו ביום, כנז' בביה"ל סוף ס"ג, ונת' במקומו.

224. כיון שלא שייך בזה בורר.

225. כ"כ הרמ"א שם. [ועיין בששי"כ פ"ג סכ"ד מהגרשז"א שהבורר דג שיש בו פחות עצמות מדג שיש בו הרבה (כגון זנב), אין בו בורר כלל, כיון שעכ"פ הוא מין אחד וטעם אחד, והדברים ברורים]. ועיין בהערה הבאה (ד"ה ובאופן), שאם הוא עושה כן לצורך אורחים, נראה שאסור, שנחשב שימוש אחר.

אם יש הרבה חתיכות משני מינים מעורבים, ובהם גדולות וקטנות משני המינים, א]. אם רוצה לברור כל הגדולות של שני המינים, וכל הקטנות בנפרד, מותר, שהרי אינו מפריד מין ממין. ב]. ואם רוצה לברור כל הגדולות של מין אחד או כל הקטנות של מין אחד, אסור, ואע"פ שנשאר גם ממנו באותה תערובת, מ"מ זה נחשב בורר כלפי המין השני.

226. שבכה"ג שאופן שימושם שונה, ה"ז כפסולת גמורה לגביו, ובודאי שייך בזה בורר, וכן מבואר פשוט באחרונים. ועיין בששי"כ סעיף כ"ז. [וע"ע להלן בענין ברירה במין אחד כשאחד מהנפרדים שם אסור באכילה מחמת איסור, ושם בהערה הרחבנו בדוגמאות לענין סוגי גרביים אם יש בהם ברירה, ובאיזה אופן].

ובאופן שבורר גדולות מתוך הקטנות, כדי ליתנם לאורחים, נראה שאסור ע"פ האמור דבאופן ששימושו שונה אסור, שהרי באופן זה מטרתו הוא ההגשה לאורחים ולא עצם האכילה [ובמקומו הבאנו מהאחרונים שדנו לגבי הגשה לאורחים, שזה עצמו נחשב לאלתר לגבי המגיש, ולדידיה הכל נגמר בהגשה, כיון שזה כל מטרתו, וכמש"כ האחרונים (ה"ד בכה"ח אות ל"ו בסופו), וה"נ לענייננו י"ל דנחשב דבר בפ"ע, ודו"ק]. ואם כן הקטנות נחשבות לו כפסולת, ודו"ק. ובכה"ג יקח רק את הגדולים ולא הקטנים, ויתנם לאורחים בסמוך לסעודה (וע"ע בששי"כ סעיף כ"ח). ואחרי כתבי כ"ז שו"ר שכ"כ בשביתת השבת (סקי"א) דבכה"ג שיש קפידא לגדולים, כגון ליתן לאורחים, או למכרם, אפשר דבכה"ג ברירה גמורה היא, ע"כ. ועיין בספר איל משולש פ"ג הערה ל"ט, וצע"ע.

וכן יש לדון באופן שרוצה לעשות איזה מאכל מסוים, ונצרך לו דווקא החתיכות הקטנות ולא הגדולות, שבזה נראה ג"כ שאסור משום ברירה, ויעוין בפמ"ג (במש"ז סק"ב) מש"כ בזה. (וכעי"ז מבואר ברש"י דף עד: בצרורות, וע"ע במפ'). וכל כה"ג נחשב שימוש אחר, ואסור.

227. דהוי כמו שני מינים מאחר שהשימוש שונה, וכ"מ בשבה"ש סקי"א. וע"ע במנו"א ע' רל"ט שבמקפיד גמור הוי דאר'.

228. כן כתבנו להלן ששינוי צבע בבגדים הוי שימוש אחר, אולם לגבי כלי אכילה וכדו' בדרך כלל אין חשיבות לצבע ונחשב כלי אחר (אא"כ רצונו בכלים אלו דווקא ליופי השולחן או לכבוד וכיוצא).

229. משנ"ב (סקט"ו). ולפי המבואר לעיל סק"ז הדבר תלוי, דאם לא ראוי כלל הוי איסור דאו', ואם ע"י הדחק הוי מדרבנן.

230. ובספר איל משולש (ע' כ"ז) הביא דוגמא כגון שבורר צנצנות לבן טריות להניחם לזמן מאוחר יותר, וכן חלות טריות שמניחם לסעודה אחרת, מותר (נ"ב. וכן אפשר להשמיענו שמותר לו לברור את הטריות פחות להניחם לזמן מאוחר, שלמרות שהם פחות טריות אינם בגדר פסולת, והיינו הך. אלא דאורחא דמילתא נקט).

אמנם, כל זה שעכ"פ שתי החתיכות טריים, אבל כשאחד אינו טרי ה"ז כפסולת, ותלוי לפי הענין. (ועיין כה"ח אות ל"א מהמג"א סק"ה).

ולפעמים מצוי שרשום זמן תפוגה על המוצר, שיש לאוכלו עד תאריך מסוים, ואם עבר התאריך, עדיין הוא ראוי ברוב פעמים, אם לא עבר זמן רב, ותלוי באיזה אופן שמרו אותו וכדו', ונראה שגם באופן זה נחשב מין אחד ממש, ואין איסור בורר כלל, ורק אם יש בו קצת קלקול, אז שייך בו איסור מדאו' או מדרבנן, ותלוי אם ראוי או לא ראוי בשעת הדחק, ודו"ק.

231. שם. וכגון חתיכות בשר שכולם נתבשלו היטב, אלא שהוא בורר את הרכים ביותר, וכן שני מיני פירות, וכל כיוצ"ב.

232. ששי"כ פ"ג סכ"ד משם הגרשז"א, והזכרנוהו לעיל. וזה פשוט בלא"ה שהרי הוא ממש אותו מין, אלא שיש בו עצמות יתירות, וה"ז כמו שהיא חתיכה קטנה של בשר.

233. משנ"ב (סקי"ז) גבי עלי חסה, עיי"ש. והיינו משום שכשנעשה פסולת ה"ז ככל בורר, ופשוט. [ובדברי הביה"ל הזה יבואר עוד להלן בפרק ו' בענין עלי חסה].

234. משנ"ב (שם) וע"א דמיחזי כבורר פסולת מאוכל.

[ויש שהקשו מאי שנא משני מיני אוכלים שאחד נחשב כפסולת לגבי השני שצריך לו, שמאחר שאינו צריך למין השני ה"ז כפסולת (ונתבאר לעיל). והלא גם כאן אינו רוצה באותו דבר שנאכל ע"י הדחק, ע"כ. ולק"מ, דבכוונה הבאנו דין זה כאן בדין ברירה במין אחד, שבמין אחד לא נחשב תערובת כלל, וה"ז הכל כדבר אחד ממש ולא חשיב תערובת, ואע"פ שאינו רוצה באיזה חלקים ממנו, ולכן גם באותו דבר שנאכל ע"י הדחק דינא הכי, שאע"פ שאינו רוצה בו מ"מ כיון שהוא מין אחד ה"ז כולו כדבר אחד. ולא שייך בזה בורר דבר מדבר, משום שאינו נחשב כתערובת כלל. ואה"נ שאם יש לו מין אחר שאינו רוצה בו מחמת שנאכל ע"י הדחק, ודאי יש בזה בורר, ואפילו אם אינו רוצה בו כעת וירצה בו עוד זמן, אע"פ שהוא טוב ממש ג"כ הוא בכלל האיסור, כיון שהוא מין אחר.

ויבואר עוד, שבשני מינים אף שהם אוכלים, הרי הם שונים בשם ובטעם ובמראה. וכשאינו רוצה אלא מין אחד, הרי השני כפסולת לגביו, שאין לו שום שייכות עימו. משא"כ בדבר שהוא אותו מין בשמו וטעמו ובמראהו, אף ששונה קצת הטעם או המראה, מ"מ הוא מין אחד, ואילו לא היה לו מאותו מין באופן משובח, היה לוקח גם את המין האחר, משא"כ במין אחר שאין לו שום שייכות אליו.

235. דבמצבם כמות שהוא כעת ה"ז ככלי מקולקל, אך שו"ר באיל משולש שמחלק בין בגדים שנחשב קלקול משא"כ כלים, וכוונתו מסתמא שבגדים א"א לכבס בשבת, ונחשב קלקול, משא"כ כלים שאפשר להדיח בשבת ואין זה נחשב קלקול בעצם, כיון שעשוי לכך (וכה"ג חילקו בין שטיפת פירות שאסר המשנ"ב בס"ח לבין שטיפת כלים), וקשה להקל בזה.

236. דמ"מ הוא חפצא אחרת לגבי הפסולת, וראוי להשתמש בו בעתיד.

237. כן נראה בפשטות, ויש בזה דעות גדולים בדורינו, ונראה כאמור בפנים.

238. שאין בהסרת הלכלוך מכלי משום בורר, ועי' להלן סי' שכ"ג דין הדחת כלים בשבת.

239. כ"כ הפמ"ג בא"א סקי"ט. וע"ע בסק"ה. (וכ"מ בתרוה"ד סימן נ"ז). וכ"מ במשנ"ב סקט"ו והאחרונים וכדלהלן. וע"ע בספר ברכת יצחק, ואכמ"ל.

וה"ה בדברים השונים בתשמישם [והיינו לענין כלים או ספרים ושאר דברים שאינם אוכלין], הרי הם כשני מינים. וה"ה גם תשמישם שווה, אבל לאותו אדם אינם ראויים, שנחשב בשבילן שאין תשמישם שווה, ואסור לברור זה מזה. ועיין לעיל הלכה א' ובהערה שם. [ועיין בכה"ח (אות ל"ג) שציין למג"א בסי' רכ"ה שדן לענין חלוקים במראה כגון שחורים ולבנים וכו', וע"ע בששי"כ הערה נ"ח].

240. משנ"ב (סקט"ו), וכה"ח (אות ל"ג) בשם הח"א.

241. כה"ח שם משם הבי"מ, וע"ע בששי"כ בהערה נ"ח. [ולעיל הבאנו שאין הבדל בין דג שיש בו הרבה עצמות לשאין בו כ"כ עצמות, אם הוא עכ"פ מין אחד וטעם אחד].

242. משנ"ב וכה"ח שם, וצל"ע בזה"ז אם מקפידים ומבחינים כ"כ בזה [וכבר מצאנו באחרונים ובמשנ"ב בסימן שכ"ה, שיש דרך לבדוק אם הדג טרי, על ידי שמסתכלים בו אם יש בו עדיין אדמומית וכו'. אלא שאם זה מחסרון טריות מועט לא חשיב, וכנזכר בהלכה הקודמת, וצ"ל שבכה"ג זה נעשה דבר אחר ממש]. ונראה שהכל לפי הענין. ואם באמת אין מקפידין ע"ז אין חשש, וכמדומה שכך המציאות כיום, ותלוי לפי הענין [ואולי סימן לדבר אם ישימו לו שניהם, אם יבדיל ביניהם].

ועכ"פ גם למי שמקפיד נחשב לו כדבר אחר, מ"מ אינו אסור מדאו' אלא מדרבנן, שהרי הוא נאכל על ידי הדחק, והמשנ"ב גופיה כאן ציין לנידון העלין המעופשים שבסעיף א'. ושם מבואר במשנ"ב (סק"ז) שיש עלים המעופשים שאסורים בברירה מה"ת, כשזה פסולת גמור, ויש שאסורים רק מדרבנן, והיינו כשנאכל ע"י הדחק, כיעוי"ש. וה"ה כאן.

243. הנה ידוע שיש אנשים שמקפידין ע"ז, ולדידהו הדין בזה הוא ממש ככל הנ"ל בהערה הקודמת. אמנם רבים אין מקפידין, ולדידהו נראה שאין חשש כלל. ואם זה נאכל בשעת הדחק, ה"ז אסור לבוררו מדרבנן, וככל הנ"ל בהערה הקודמת שתלוי לפי הענין.

244. משנ"ב (סקט"ו) שכל שכן שאסור לברור "מיני עופות מוחלקין", ע"כ. והיינו שהם סוגי עופות (שטעמם שונה), ואין הכוונה לחלקים של העוף, שזה נידון אחר, ויבואר בסמוך.

245. בזה נחלקו פוסקי זמנינו, שיש מתירים כמובא בספר איל משולש פ"ג בשם הגרישי"א ועוד. ואילו הגרשז"א (במכתב שבסו"ס מאור השבת ח"ג) אוסר, וצ"ע. וסברת המתירים כיון שבכל אופן אין כ"כ קפידא, בכדי שיחשב כב' מינים. ועיין גם באו"ח (הל' שבת אות כ"ז) משם רבינו פרץ, ועוי"ל, וכן פסק שם באיל משולש בשם הרבה גדולים. (ועיין בהערה הקודמת ובהלכה הקודמת). ועיין עוד בהערה הבאה, שלמעשה נראה שתלוי הדבר לפי הענין.

246. עפמש"כ בביה"ל להלן (סעיף י') ד"ה הואיל, וה"ה כאן. וכ"כ בששי"כ סוף הערה נ"ח. וכ"ה בהדיא בפמ"ג במש"ז (סק"ב). וזה מצוי בעוף שיש חלקים רכים, ויש חזה שהוא קשה, וא"כ לכאו' יש לחוש בכל דבר שמקפידין [ושו"ר הלום גם בתשוה"נ ח"ב סי' קפ"ה שכתב לחוש בזה, ובאו נדברו ח"ד ס"י כתב שאין לחוש, עיי"ש. ונ"ל דאין בזה כ"כ מחלוקת, ותלוי לפי הענין אי יש קפידא או לא, וכמדומה שרבים מקפידין על חלקים מסוימים, והיינו כגון בין שוקיים לחזה, אבל בין שוקיים לכנפיים וכיוצא, אין קפידא כ"כ (ומצד ריבוי העצמות, או מיעוט המאכל שבו, בודאי אין זה נחשב כלל כב' מינים, וכדלהלן בדיבור הבא). וא"כ הכל לפי הענין. [ועכ"פ כשהאדם מקפיד הוי מין אחר. אלא שקשה לאמוד בזה, כי אף המקפידים מצוי שהוא רק עדיפות גרידא, ולא נחשב מין אחר. ומן הסתם אין בזה חשש, שמלבד שי"א שאין לחוש לאדם פרטי שמקפיד ורוב העולם אין חוששים, ובלא"ה בד"כ אין זה קפידא גמורה].

ומה שמצוי גרון של העוף שרובו עצמות, נראה שאין בזה הכרח להחשיבו מין אחר, שהרי הוא אותו מין ואותו טעם, אלא שיש בו ריבוי עצמות, וכה"ג כתבנו לעיל לענין דג שיש חתיכה עם ריבוי עצמות ויש עם פחות עצמות, ונחשב מין אחד. וטעם הדבר שהרי הוא אותו שם ואותו טעם, אלא שיש קושי להגיע למאכל. וכמו"כ אם האוכל מועט, מ"מ זה כמו ברירה בין חתיכות גדולות לחתיכות קטנות, שאין בזה משום בורר כלל.

247. דודאי הם כב' מינים, וכיוצ"ב כתב בביה"ל (סעיף ד') סוד"ה חייב, עיי"ש. וכן ראיתי בחזו"א (סימן נ"ד סק"ד) דפשיטא ליה שאף אם יש בו קצת מח אסור לברור, עיי"ש. ואמנם יל"ד ממש"כ בביה"ל ס"ד (ד"ה מתוך) בתוה"ד דאם העצמות רכים וראוי לאכילה, דמותר, דשא"ה שמצוי שחוזר ואוכלם שוב, וכמש"כ שם בביה"ל בהדיא (וי"ל דמש"כ "מצוי", והרי בדווקא צריך שיהיה כן). וע"ע בביה"ל ס"ג ד"ה היו. [וד"א, עיין בדבריהם סי' שי"ח ס"ד בדין עצמות שהבאנו בהערה מ"ש רז"ל שמשחרב ביהמ"ק ניטל טעם בשר וניתן בעצמות, עיי"ש. וצ"ל דמ"מ ל"ח מין אחד].

248. כן נראה פשוט, ושו"ר שכ"כ בששי"כ שם, והוספנו שה"ה ריאה ה"ז כמין אחר, וה"ה כליות וכל כיוצ"ב. [ויש לציין שכבד הוא פשיטא שנחשב מין אחר, שהרי אשכחן במס' מעילה שלא נקרא בשם בשר. וכן כתבנו עוד במקומו בתשו' אי כבד

עוף ובשר בהמה, נחשבים כשני מינים[249].
תפוחים חמוצים ומתוקים, יש להחמיר[250].
תמרים השונים בשמן ובטעמן, אין לברור זה מזה[251].
חלמון וחלבון של ביצה, יש להחמיר[252], ויטול רק מה שהוא רוצה לאכול[253].
ביצה קשה וחביתה, או ביצת עין וכדו', ראוי להחמיר[254].
מיני עוגות, או מיני לחם חלוקים ושונים, נחשבים כשני מינים[255].
ודע, שישנם עוד דוגמאות רבות בכל ענין וענין[256], ויש להוסיף, שהדבר תלוי גם לפי האדם, שאם הוא מקפיד על איזה חלק, הרי זה נחשב לגביו כדבר אחר, ואסור משום ברירה[257]. ויש מי שאומר שטוב וישר שילמד אדם בתוך ביתו להניח כל פרי בנפרד, אולם למעשה לא נהגו כן, אך יש ללמד לבני ביתו עיקרי הלכות בורר[258].
נ"ה. מין אחד שחלק ממנו אסור באכילה, כגון קערה שיש בה פירות ואחד מהם ערלה, וכן מצות כשרות וביניהם מצה חמץ, וכל כיוצ"ב, יש אומרים שיש בזה משום איסור בורר אע"פ שהוא מין אחד[259]. ויש מתירים[260]. ולמעשה יש להחמיר בזה. [ואין חילוק בכל זה בין איסור דאורייתא או מדרבנן][261].
וכפיות חלביות ובשריות שבתערובת, אין בזה איסור בורר, אפילו אם יש בהם סימן על ידי חור וכיוצא[262], ויש מחמירים[263].
וכן לענין כמה דברים ממין אחד, שחלקם שלו וחלקם של חבירו, כגון זוגות גרביים או שאר בגדים המעורבים, עיין בהערה[264].
נ"ו. מצות שלימות ושבורות המעורבות זו בזו, ורוצה לברור את השלימות לצורך לחם משנה, נחלקו הפוסקים אם יש בזה איסור בורר, יש אוסרים ויש מתירים[265], ואם הוא בורר לצורך אכילתו, אין בזה חשש כלל[266].
ואם דכו את המצות, ויש בה פירורין גדולים, אסור לבררם מן הקטנים, מפני שמה שניצוד הרי הוא כקמח, ונחשב כשני מינים, וכן יש ליזהר שלא לברור פירורי מלח מתוך מלח הנידוך, אלא יקח רק מה שנצרך לו להשתמש בו לאלתר[267].
נ"ז. השותה מים ורוצה לשפוך מהם מעט, משום ענין סגולי[268], מותר לעשות כן בשבת, כיון שהדבר שיוצא אינו נחשב פסולת[269].
וכן מותר לשפוך או להסיר את הקצף הנוצר בראש הכוס, כגון במשקה מוגז או בקפה וכיוצא[270], וכל שכן אם שופך עימו מעט מן שאר המשקה[271].

דין פסולת מפסולת

נ"ח. מותר לשפוך מים שיש בהם פסולת, או מרק שיש בו שיירי מאכל, לתוך הכיור שיש בו מסננת, ואע"פ שהם מסתננים ויורדים למטה, והפסולת נשארת למעלה אין בזה בורר, כיון שהכל פסולת, והרי זה כמין אחד שאין בו איסור ברירה[272].

נקרא בכלל בשר].
249. פשוט. וק"ו ממה שכתבנו לעיל בסוגי עופות מוחלקין, שאסור.
250. עיין במשנ"ב (סקט"ו) שהפמ"ג נסתפק בזה. (דלכאו' לפי האמור לעיל שחלוק בטעמו הוי כב' מינים, וכ"כ הפמ"ג עצמו, א"כ ה"ה בזה דינא הכי, אלא שהספק הוא אם זה כ"כ שינוי טעם, או שאינו נחשב שינוי כ"ה). ולכאו' יל"ד דמאי שנא מברירה בין דג חי לדג מת שנת' לעיל דהוי ברירה, וכמש"כ המשנ"ב, ואילו כאן הוי ספק, הלא ודאי בזה הטעמים שונים לגמרי. ונראה דשאני בין דג חי למת, שהמת הוא טעם פגום קצת, והוי כמו פסולת, משא"כ כאן שאינו פסולת גמור. אלא שעדיין יל"ד דמ"מ הוי כשני מיני אוכלין, שלדעת הרמ"א ורוה"פ הוי כפסולת גמור, וי"ל דזה גופא הספק אי שינוי טעם כזה הוא כשני "מיני" אוכלין. ולהלכה נראה שאף המקילים לא הקילו אלא בשינוי מועט, כמו שמצוי בתפוחים, אבל בשינוי גדול אה"נ שאסור.
וכתב הפמ"ג שאפילו את"ל שזה כמין אחד, מ"מ אם שונא חמוצים הוי פסולת לדידיה, ע"כ (וה"ד בכה"ח אות ל"ג). והמשנ"ב כתב בלשון אחרת, שאם מחמת תמיצותו לא ראוי לאכול ה"ז בודאי כפסולת, ומ"מ הכל נכון להלכה. ולמעשה אם הוא מקפיד בודאי אסור, ואם אינו כ"כ מקפיד ג"כ יש לחוש, ותלוי לפי הענין.
251. בא"ח (פ' בשלח), ובמה שמצוי כיום נראה שתמרים המיובשים בד"כ שוים, אולם תמר יבש ותמר לח אסור בודאי. וכן תמרים צהובים (שנמכרים לפני ר"ה) ותמרים יבשים, ג"כ אסור.
252. עיין בכה"ח (אות קט"ו) שהביא בזה מחלוקת האחרונים אם זה נחשב כמין אחד או ב' מינים, שדעת הלבוש והב"ח ונה"ש דהוי ב' מינים, וכ"מ בטור. אבל במג"א ובט"ז מבואר דהוי מין אחד, וכ"כ העו"ש והחמד משה, וכפי המבואר שם בכה"ח שיש להחמיר לחוש לדעת האוסרין. וגם המשנ"ב (סקנ"ח) הביא פלוגתא זו. וכתב שנכון להחמיר, ועיין להלן בסמוך.
והנה הפו' שם דיברו על חלמון וחלבון חיים (שנותנו לקפה), ובזה אה"נ שהרי הם כב' מינים [וידוע גם שחלבון כשהוא חי בפ"ע אין מברכים עליו ברכת הנהנין לכו"ע, מפני שבד"כ סולדים ממנו. ואילו על חלמון יש שכתבו לברך עליו, וכמשנ"ת במקומו]. אולם נראה לכאורה שה"ה גם לגבי ביצה מבושלת, כיון שחלוקה בטעמה לגמרי, וגם יש רבים שאוכלים זה ולא זה (ועיין בשבת דף קח: ביצה אלמלא קליפתה וכו').
ואמנם בספר אורחות שבת ע' ק"מ לא כתב כן, וס"ל שמן הסתם הוי כמין אחד (ושוב הראוני גם באיל משושל פ"ב הערה ע"ו משם הגריש"א). אולם לענ"ד צ"ע דלכאו' אינו תלוי בשמו, אי הוי שם ביצה אחד הוא, אלא תלוי ביסודו אם נחשב כדבר אחר, ולענין בורר י"ל דחשיב כדבר אחר, והרבה בני אדם חפצים בזה ולא בזה, והוא ממש טעם אחר ומהות אחרת, וכבר הזכרנו מגמ' בשבת (שם) דהחלבון כקליפת החלמון, ודו"ק, - ואפשר לומר בכל הענין שדבר שהוא בתולדה אחת חשיב מין אחד, אולם זה מחודש, ואכמ"ל.
253. עמש"כ בזה במשנ"ב ובכה"ח שם.
254. דנראה שהם כשונים בטעמם וענינם, ושני תבשילים הרי נחשבים שני מינים (וכדלעיל במשנ"ב סקט"ו). וכ"ש כשמקפידים יש להזהר.
255. בעוגות הוא דבר פשוט, אולם לגבי לחם יש לדון באיזה אופן נחשב שני מינים, שלחם שחור ולחם לבן שלנו בפשטות הוא כמין אחד, אבל לחם מלא ולחם רגיל אפשר שזה כשני מינים, ויש עוד סוגים, וצריך ישוב בדבר. ועי' בשביתת השבת (בורר ה') מש"כ בזה, ודון לנידו"ד. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן קפ"ה) שנסתפק לגבי חלה מתוקה וחלה רגילה, עי"ש. ואולי תלוי עד כמה הוא מתוק, וי"ל. ואכמ"ל.
256. הוספתי הערה זו באשר ראיתי אחרי כותבי שהאריך בספר איל משולש על בורר (בפרקים ב'-ג') בדוגמאות רבות ומצויות, וראוי לכל אדם לעיין שם, ולהנצל מכל מכשול, ואנו כתבנו קצת דוגמאות על סדר המשנ"ב והכה"ח כפי דרכינו בס"ד.
257. כ"כ הפמ"ג (במש"ז סק"ב), שלדידיה פסולת מקרי, וה"ד בכה"ח (אות ל"ג), וכן הובא במשנ"ב (סקט"ו, אלא ששם נקט בשינוי לשון). וכעי"ז כתב בביה"ל להלן (סעיף י'), והביאו לענייננו בשש"כ סוף הערה נ"ח. וכן כתבנו לעיל בכמה פרטים.
258. כה"ח (אות כ"ז) בשם ספר הזכרונות [ואולם דבריו צ"ע, שאין לדבר סוף, וכפי שיראה הרואה כמה דוגמאות הנ"ל ועד כהנה טובא, והוא בכל פרט ופרט, ומי שירצה לעשות כן ימלא ביתו כלים, ואף גם זאת לא יועיל שאכתי אם הם קרובים זל"ז ונראים כתערובת שוב אסור משום בורר, ומה יועיל בהפרדתו, ועל כן יש לאדם להזהר בעיקר הדין, דהיינו שיברור רק מה שרוצה לאכול, ויאכלנו לאלתר, והבן. ומ"מ הוספנו הוספה זו כפי דרכינו על סדר הכה"ח. וכמו"כ בדברים שיש אפשרות לסדר מראש להנצל ממכשול, וע"ע לעיל בריש הסימן ובהערה שם].
259. הנה ראיתי במנח"ח (מלאכת בורר סק"ו) שנסתפק בזה לסוברים שבמין אחד לא שייך ברירה, אם יש מהם מקצת שאסורים באכילה כגון ערלה וכדו', האם הוי כפסולת וחייב, או אפשר דכיון דהוי מין אחד רק אריה הוא דרביע עליה לא הוי בורר, ע"כ. ובהוספות שם מספרו קומץ המנחה ציין שבמג"א (סימן תס"ו סק"ח, וסימן ת"ק סקי"ב) מפורש שברירה לא הוי רק בדבר שהוא פסולת או ב' מיני אוכלים, אבל במין אחד ואין פסולת רק איסור לא הוי בורר, רק אריא הוא דרביע עליה, והוסיף שם המנח"ח שכן כתב הר"ן דלא שייך בורר בכה"ג, ע"כ. וכן היה נראה בסברא פשוטה דכל כה"ג הוי כמו אבן שהוא בצורת פרי, והוי ברירה.
ומצאנו שנחלקו בזה האחרונים, שאכן הפר"ח והנשמ"א והאג"ט וע"א (כדלהלן בהערה הבאה) כתבו שמותר, כיון שאינו פסולת בעצם, והובאו דבריהם בספר איל משולש ע' פ"ז בהערה, וכתב שם לאסור בזה מדרבנן. וציין שבשביתת השבת האריך בזה, ומסיק שם דאסור מדרבנן, ושכ"כ בחו"ב סימן י"ד, וכן דעת הגרנ"ק, עי"ש. ויש להוסיף עוד דעת הגרשז"א שנסכים להלן בהלכה הבאה שאסר בכעי"ז אפילו במצות שאינו איסור גמור, ולכאו' ק"ו בנידו"ד שאסור. (ויש מקום לדחות ששם השימוש השונה משוה להו כמין אחר). ועוד יש להוסיף שמבואר במנח"ח שכל נידונו הוא לסוברים שבמין אחד לא שייך ברירה, אבל לסוברים ששייך ברירה גם במין אחד, א"כ גם זה בכלל האיסור, וא"כ לכאו' יש מקום לצרף בזה לחומרא דעת הט"ז ודעימיה שאסרו כל ברירה במין אחד, איברא דלא קיי"ל כוותיה, וגם דברי המנח"ח אינם מוסכמים, וילי"ב.
260. כן דעת רבים מן הפוסקים, וכפי שהביא דבריהם בששי"כ (פ"ג הערה ק'), ועיי"ש מש"כ בזה. וע"ע בשביתת השבת בבא"ר כ"ג שהביא דברי המקילים בזה, וכן הזכירם לקמיה באות נ"ג גבי ניקור, ויש עוד כהנה רבים. [וכן נתעוררתי בזה מדברי הנשמת אדם (סימן ט"ז אות ה') גבי סינון תולעים, שי"ל שמותר מצד שהגויים רגילים לשתותם, ואינו אלא איסורא דרביע עלה, עיי"ש. ועיין מה שכתבנו במקומו בסעיף ט"ז, ועיין בזה בתהל"ד סקכ"ה, ודו"ק. וכ"כ בספר מאורי אור בחלק ב"ש שאם נמצאו תולעים במרק מותר לסנן וכו', וס"ל דכל שאסרו בסעיף י' והתירו רק דרך מפה, הוא בקיץ שיש הרבה תולעים ורחשים, עיי"ש. ולענ"ד צ"ע לומר כן. ועיין בחשב סופר ס"ה, וע"ע באג"ט סק"ו אות י']. וע"ע בספר נשמת שבת סימן קל"א אות ב' שהיקל בכעי"ז לענין כף חלבית בתוך כפות בשריות, עיי"ש.
ולכאורה יש לדון עוד בזה, לפ"מ שהבאנו להלן בס"ט והלאה לענין סינון, שאם הוא דבר שאינו ניכר שרי, וכגון מפני חיידקים וכדו'. וכן כתבנו שם לצדד לפי"ז במסנן מים מפני ששש חמץ בפסח, עיי"ש. ולכאו' ה"נ הרי אין ניכר האיסור שבו, אך הבאנו שם לכו"ע אסור, שנחשב פרי הערלה, כחפצא אחת של איסור, והרי הפרי ניכר.
261. שהרי מ"מ הוא אסור באכילה, ואיסורו נחשב כדבר אחר, וכ"ה דעת המג"א ופר"ח שם, ועוד באחרונים. [אמנם אם זה מחמת חומרא או חסידות, נראה בפשטות שתלוי לפי מידת הקפידא, שתלוי אם גם רוב העולם מקפידים, ולכן אם רוב העולם אין מקפידים והוא מקפיד, נראה שאסור (לדעת האוסרים הנ"ל). אך אם גם הוא אינו מקפיד כ"כ מותר, ובצירוף דעת הששי"כ שהבאנו בסעיף י' ע"ד הביה"ל שם, עיי"ש"ה, ודו"ק. וע"ע מה שכתבנו בזה עוד בדין סינון מפני חמץ בפסח ובהערה, עיין שם].
262. הנה נשאלתי בדבר סכו"ם חלבי ובשרי המעורבים זה בזה, אי הוי כשני מינים. והנה מצד הסכו"ם נ"ל שאין בזה ברירה כלל, והחור שעושים בהם לסימון, אין בזה בכדי שיחשב מין אחר. וכן צבע מעט שנותנים בו אינו עושהו דבר אחר. (ובכלל נראה ששינוי צבע לא נחשב מין אחר אם אינו משנה לשימוש הראוי לו, כגון בגדים וכדו'). וכל כיוצ"ב. אלא שיש לדון מצד הבליעה שבתוכו, ומטעם זה לכאו' תלוי במחלוקת הפו' שהבאנו לעיל בסמוך. ואף שהוא מין אחר ולכן אסור, מ"מ כעת יסודו אינו אלא גדר של איסור, ודו"ק. ושו"ר בנשמת שבת שהיקל בזה, והבאנוהו לעיל בסמוך. אולם לדעת האוסרים לכאו' אסור, שהרי מ"מ יש כאן דבר האסור, והוא מין אחר, אלא שכאן עדיף טפי שאינו ניכר, וא"כ י"ל שבכה"ג אין איסור, וכדרך הנ"ל בהערה שלפני הקודמת, וגם הרי ראוי מעיקר הדין להשתמש בצונן. (אך לא יועיל כשבא להשתמש בחמין). ולא דמי לרש"י (בשבת עד:) בבורר גדולות מקטנות.
263. עיין שש"כ פ"ג ס"פ ועוד בזמנינו, וילי"ב.
264. הנה באופן שנתערבו זוגות גרביים שלו עם זוגות של חבירו, לכאורה ה"ז כמו הנידון הנ"ל של פרי ערלה שנתערב בפירות המותרים, שהרי הגרביים כולם מאותו מין, שרק מפני שאינו רוצה להשתמש בשל חבירו הרי הוא נמנע (הן מחשש גזל, או סיבות אחרות), והרי זה בכלל המחלוקת הנ"ל. אולם הניחא מחשש גזל, אולם אם מצד שימוש חבירו אפשר דחמיר טפי. והנה מצאתי באור שמח (פכ"ד הט"ז) גבי מעשר וחולין שאסור לברר זה מזה אא"כ לאלתר וכו'. ועיין בשש"כ (סוף הערה ק') שכתב דמשמע מיניה ששייך איסור ברירה אפילו במין אחד, אם שייך לשני בנ"א וכו', עי"ש. אולם ז"א מוכרח. ושו"ר שהגרשז"א בשש"כ ח"ג פ"ג הערה ס"ב נסתפק בזה.
וכן נראה לענין גרביים שלו שנתערבו בגרבי אשתו, ואופן שימושם שווה, אלא שיש איזה מיוחדות לגרבי אשתו שניכר שהוא של אשה, וממילא אסור ללובשו (משום לא 'לבש וכו'), ה"ז ג"כ בכלל הנ"ל. ובזה בלא"ה נראה מן הסתם שאסור, שעצם השינוי בזה הוא כמו מין אחר.
[ואם אופן שימושם הוא שונה, כגון שיש גרביים קצרות עם גרביים ארוכות, או שיש גרביים מבד מעורבים עם גרביים מעור וכדו', ה"ז אסור בודאי משום בורר לכל הדיעות].
265. נחלקו בזה פוסקי זמנינו, שבששי"כ (סעיף כ"ח) הביא לאסור בזה משם הגרשז"א, עיי"ש. אבל בספר איל משולש הביא מהגריש"א ועוד גדולים להתיר בזה, שאינו נחשב כב' מינים.
ועיין בהלכה הקודמת גבי מאכל האסור באכילה, שכתבנו שיש מחמירים בזה, עיי"ש. ועכ"פ מדרבנן. ולכאו' כאן קיל טפי כיון שאינו איסור גמור אלא מעלה בעלמא, ובכה"ג י"ל שאין איסור, אולם גם בזה יש אוסרים, ויש לבאר שכיון שמקפידים ע"ז מאד ה"ז כמין אחר, ויש לדמותו לדבר האסור באכילה הנזכר בהלכה הקודמת. וא"כ לדעת האוסרים לכאו' ה"ז אסור. ונוסף ע"ז יש לומר דאדרבה כאן הוי כמין אחר, מצד שההשתמשות בו הוא דבר אחר (וכעין בורר את הצרורות הדקות מגדולות למלאכתו, עיין ברש"י שבת עד:). אמנם י"ל שזה לא מחשיב אותו למין אחר, ועי' בטושו"ע (סט"ו) גבי ברירת חלמון מחלמון, דכיון שאינו אלא לגוון אין שייך ע"ז בורר, אע"פ שהוא שימוש אחר (ועיין בביה"ל ריש סעיף ג'), ועיין בזה בב"ח שם, וה"נ בענייננו שאינו שימוש כ"כ אלא מפני המצוה, י"ל דהוי כמין אחד, ויש לדחות דמ"מ שימושו שונה, ואף בעשוי לגוון נחבטו הפו' בטעמא דמילתא, וכמשנ"ת במקומו, ואין לחדש מזה לד"א. [אמנם אם אין מקפידים ע"ז כ"כ (כגון בענין עדיפות לברך על שלם כמבואר בברכות פ"ו ובשו"ע בהל' ברכות), בזה אפשר שאין איסור, והרי זה כקיסמין במשקה, דמישתתי בהכי וכיוצא, ויש לדחות].
ומכל מקום ישנה אפשרות בכל אופן לברור את מה שנצרך לו, ויאכל מהם לאלתר, והיינו בסעודה שעומד להסב בה [ואפילו אם הוא יושב בליל הסדר, ויקח זמן רב עד שיבא לאכול מהמצות לאחר ההגדה וכו', מ"מ מותר, שהכל סעודה אחת, ודו"ק].
266. וע"ע בשש"כ שם כמה פרטים בזה.
267. כה"ח (אות ל"ב). ויש לציין שבט"ז (סק"ב) הקשה על הרמ"א שמתיר ברירה במין אחד, דהלא כתב המהרי"ל לאסור לברור פירורי מצה הגדולים שלא נטחנו היטב מתוך הקמח מצה, עיי"ש. אך כאמור שכתבו האחרונים דשאני הכא דהוי כב' מינים, כיון שהקמח נחשב דבר בפ"ע. וכ"ה בפמ"ג במש"ז סק"ב. ובתו"ש. ואג"ט סקי"ז. שכיון שהחתיכות הגסות אינם ראויות לשימושו הנצרך לו, לכן הם כב' מינים, ויש בזה איסור בורר.
ואכן אם יש לו מטרה מסוימת ולכך בורר דבר מדבר, וכגון שרוצה להכין מאכל מסוים ולשם כך נצרך לו סוג מסוים, כגון חתיכות קטנות מגדולות כדי לצפות מאכל וכיוצא, בודאי ה"ז בורר אפילו במין אחד, כיון שהוא שימוש אחר, וכפי שהבאנו לעיל כיוצא מרש"י בדף עד: וכ"כ באחרונים.
268. עיין בגמרא בחולין (קה:) דאמר אביי האי דשדי מיא מפומא דחצבא (ופרש"י שמי ששותה בכד שופך תחלה מן המים לארץ). אמר לי מר משום דאיכא מים הרעים (פרש"י פעמים ששתה מהם שד וזו תקנתן). ועי' בכה"ח (סימן קנ"ז אות י') שהביא (מספר שעה"מ ואור צדיקים) ענין זה שטוב לשפוך מעט מן המים קודם שישתה (אמנם י"ל טעם אחר ע"פ סוד). וע"ע בכה"ח (סימן ק"ע אות פ"ב) שהביא ענין זה משם היש"ש והשל"ה והא"ר (וע"ע בספר שמירת הגוף והנפש ע' קט"ו שציין להרבה מן הפו' שהזכירו זה. ועי' שם כמה פרטים שי"א שזה דין מיוחד במים).
269. ונראה שמותר לעשות כן בשבת, חדא שאינו פסולת עד שנברר לבסוף, שאותו אינו רוצה [ונתעוררתי לדון עוד עפמש"כ במפרישי תרומות ומעשרות בשבת שאסור משום מיחזי כמתקן (עיין ביצה לז. ובשו"ע סי' של"ט), ומשמע שמצד בורר ליכא, וכן מצאתי באור שמח (פכ"ג הט"ז) וע"ע]. אולם מזה יש לחלק דשאני התם שגם כשיצא אינו פסולת עד שיקרא לה שם, משא"כ בזה שמיד שיוצא הוי פסולת, וי"ל]. ואפילו אם הוא חלק ידוע שהוא פסולת, הלא כבר כתבנו לעיל בענין פרי ערלה בין אחרים, שלדעת הרבה פו' אינו נחשב פסולת אלא איסורא הוא דרביע עליה, וכאן נראה טפי שכיון שאינו אלא ענין סגולי לא חשיב פסולת. ועוי"ל עפמש"כ להלן בענין מסננת, שכל דמשתתי בהכי אין בו משום בורר, וגם זה הלא משתתי אצל רוב העולם, ובכלל י"ל בכל זה שאינו פסולת כלל, אלא הוא ענין סגולי לשפוך, ודו"ק. ועי"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ז (סימן ט"ז אות ב') שכבר עמד בזה וכתב להתיר, אמנם יש לדון בטעמו, ועכ"פ יש להקל בזה מכמה אנפי.
270. עיין בחולין (שם) דהאי שלא שתי אופיא (פירושו קצף) משום שקשה לכמה דברים, עיין שם. והביאו בכה"ח (סימן ק"ע אות פ"ב), וכתב שם בשם השל"ה שנכון ליזהר אפילו ממה שנוצר מחמת השפיכה, משום דחמירא סכנתא, עיי"ש. וילי"ע בזה עוד. ומטעם זה כשלעצמו י"ל שמותר כניד הנ"ל. וכאן י"ל שכו"ע מודים. ודו"ק. [ועיין בהלכה שלפני הקודמת ובהערה שם, לענין דבר שאסור מצד חסידות וכדו', שתלוי לפי מנהג העולם, ולפי צורת הקפדתו, וכמבואר בהערה שם].
וכשרוצה להסירו מחמת שאינו אוהבו, אפשר שיש להחמיר, דיש לומר דהוי כשני מינים, כיון שהם כשני טעמים והוא מקפיד ע"ז, ואמנם בעלמא ה"ז נשתה ביחד (וכל כה"ג הוי כמין אחד, עיין להלן בסעיף י', ובפרט שהם מחוברים יחד, ועי' בביה"ל ס"ג ד"ה מתוך). אולם כשהוא מקפיד אפשר שאסור, וכמש"כ בביה"ל שם ס"י ד"ה הואיל, עיי"ש. אלא שבספר איל משולש פ"ו הערה נ"ז הביא בשם כמה גדולים שמקפיד לענין זה הוא רק מי שאינו שותה אותם אפילו בשעה"ד, עיי"ש. וזה אינו מצוי בנידו"ד. (ועיין להלן בסעיף ט' והלאה, ודון מיניה לנידו"ד). וכ"ז מלבד שיש שהתירו בזה, וכמש"ש. ושו"ר בס' נשמת שבת סי' קמ"ט שמצדד להתיר, ויש לעיין עוד.
271. כעין דין הנ"ל גבי זבוב שבכוס וכו', ובדרך כלל יוצא גם מעט משקה ואז מותר, אא"כ זה בכלי שבזה יש לדון כנ"ל.
272. כ"כ בששי"כ (פי"ב סט"ז) בשם הגרשז"א, דדמי למש"כ הרמ"א (בסימן שי"ט ס"ג) שמותר לברור במין אחד את החתיכות הקטנות מן הגדולות, עיי"ש [ועיין בפמ"ג (במש"ז סק"י) שכתב שלברור הקמח מן השמרים הוי פסולת מפסולת, ולא שייך ברירה, עיי"ש. ועיין בשבה"ש (במרקד אות כ"ג) שהקשה מנ"ל הא, הרי עכ"פ כיון שהוא רוצה שיהיו השמרים מנוקים מהקמחים הוי בורר, וה"ז כמוץ שהוא פסולת, ועכ"ז אמרו בירושלמי (דף נ:) שהמנפהו חייב, עכ"ד. אולם י"ל דשאני התם שיש לו שימוש בזה, א"נ כדפירש הפני משה שם, ודו"ק. ובכל אופן הנה הגרשז"א ס"ל שההיתר בזה הוא מפני שאינו עשוי לתיקון הפסולת, אלא כדי למנוע מהפסולת העבה לירד לתוך הצינור ולסתמו]. וע"ע מש"כ בזה בס' איל משולש ע' קל"ט, שהדבר הנברר הולך לאיבוד אין זה תכלית בורר, ואינה מלאכה. (נ"ב. ומצאנו שיש מתירים בהולך לאיבוד, ועי' חזו"א סי' נ"ג ד"ה ולענין, וע"ע בנשמת שבת, ויש לפלפל בזה). ועכ"פ אין זה תיקון כלל. וע"ע שם באיל משולש בשם עוד גדולים שכתבו להתיר.

וכן מותר לשפוך את מי שטיפת הכלים לתוך הכלי המשולש המנוקב שנמצא בצידי הכיור[273], ומותר אחר כך להריק את הפסולת שנצטברה בכלי זה לתוך הפח[274].

נ"ט. מה שמצוי כיום שיש פחים מיוחדים ל"מיחזור", ושמים בכל פח סוגי פסולת מיוחדים למיניהם (כגון בקבוקי זכוכית, פלסטיק, קרטון, נייר, וכיוצא), אסור לברר מתוך האשפה בשבת[275], אבל אפשר למיין אותם בעודם על גבי השולחן, שבאופן זה שהם ניכרים לעצמם ועדיין לא נתערבו, אין בזה בורר, וכך יקחם מין מין לבדו למקומו.

ס'. אסור לברור אגוזים מבין השקדים וכן כל כיוצא בזה, אף על פי שעדיין צריך לקלף את הפרי (אמנם בקילוף מעט משכבה העליונה של הקליפה, מותר)[276].

ס"א. כנימות שעל קליפת התפוז, יש אוסרים להסירם בשבת מן הקליפה, ויש מתירים[277]. וכן אחר שקילף את הפרי ויש עליו כנימות או לכלוכים אחרים, מותר לשוטפו תחת ברז מים, וכמו שנתבאר להלן בסעיף ח' לענין שטיפת פירות וירקות, שיש להקל בזה אם עושה כן לאלתר.

ס"ב. המוצא באשפה דפים שיש בהם דברי קדושה, יש להקל להוציאם מן האשפה כדי שלא יהיו בבזיון, ואין בזה משום בורר, ומכל מקום לכתחילה יש לקרוא בהם מעט אם הם דפים שכתוב בהם דברי תורה וכיוצא. ואם הם דברי קדושה שאי אפשר להשתמש בהן, וכגון שמצא רצועות תפילין, יש מחמירים שלא להוציאם[278]. ועיין עוד בהערה[279].

והמוצא אבידה באשפה, אסור לבררה, כדי לקיים בה מצות השבה לאלתר[280].

פרק ו

דין קליפות[281] ופסולת הדבוקה באוכל

ס"ג. קילוף פירות ירקות וכן בצלים ושומים, וכל כיוצא בזה, יש בזה משום בורר, כיון שהקליפה מחוברת בפרי ונחשבת כמעורבת בפרי, ולכן אסור להסירה[282], והוא הדין שאסור לקלף ביצים, או עור של העוף המבושל, וכל

---

273. כ"ה בשו"כ שם, ומטעם הנ"ל. [ועיין באגר"מ ח"ד סימן ע"ד אות ד', שמותר להשליך בקערה את הנשאר מן האוכל, ואע"פ שנותן שם מים ומסתננים וכו', וזה פשוט. וע"ע בציי"א ח"ז סי' י"ב].

אמנם אם כוונתו אח"כ ליתן את הפסולת שבמשולש לבעלי חיים, וניח"ל לברור את המוצק מן הנוזל, נראה שאסור, שהרי כעת אינו פסולת גמור, אלא אדרבה ניחו"ל מאכל לבהמתו (ועיין לעיל בהקדמה, דין ברירה לבהמה).

274. שם. דהוי כגרף של רעי.

275. דאע"פ שהוא פסולת מפסולת, מ"מ כיון שמבררן לתועלת אסור, וה"ז נחשב כדין ברירה לצורך אחרים, שאסור, ודו"ק. ואפילו אם לא איכפת לו התועלת של האחרים ג"כ נראה שאסור [ולפעמים יש בזה גם מוקצה].

276. נשאלתי מח"א למה הבורר תפוז מבין האשכוליות נחשב לבורר, הרי לא תיקן התערובת כלל שהרי עדיין צריך לקלף את הפרי, וא"כ הוא כשלעצמו לא תיקן כלל, וה"ז כברירת פסולת מפסולת, ע"כ. ואמינא לבאר בב' אופנים, חדא שיש לדמות זאת למה שכתבו הפו' שאסור לברור אפילו חלק מן הפסולת, אע"פ ששאר הפסולת ישאר [וכך קי"ל להלכה, ודלא כדמשמע בירושלמי שצריך לברור כל הפסולת כולה, ואכמ"ל]. והיינו משום שכל תוספת תיקון של התערובת ה"ז בכלל האיסור. ואמנם מצאנו שמותר לברור פסולת מפסולת (וכמו שכתבנו במקומו לענין שפיכת פסולת למשולש שבכיור), אולם שם הכל הוא פסולת, ובבירור פסולת מפסולת הרי זה כמין אחד, ולכן מותר, אבל כאן שלבסוף מטרתו היא להגיע לאוכל אה"נ שאסור ככל ברירה, ורק לאלתר מותר. ויש לדמות זאת למה שנתבאר בהל' בישול סימן שי"ח ס"ד שכל קירוב בישול אסור, וגם כאן ככל שהוא מקרב יותר את עצמו לאכילת האוכל ה"ז יותר ויותר תיקון בתערובת, ובודאי אסור.

ועפי"ז יש לדון בפרי שיש בו קליפה, והוא קולף רק חלק מן הקליפה, שלכאו' אסור, והרי הוא מקרב את הברירה לאוכל. אולם ז"א, שהרי מבואר במשנ"ב (להלן סי"ז) שבנוטל את השומן מעל החלב, מותר אם משאיר קצת ממנו על החלב, ומוכח שאף שנוטל מעט מן הפסולת אין בזה איסור. וה"ה בודאי אם חותך מעט מן הקליפה וחלקה נשארת, שמותר. (אמנם מסתבר שכ"ז דווקא אם לא הגיע עד הפרי, אפילו שהוא רק במקום אחד). שמה שאסור בפירות המעורבים הנ"ל, אע"פ שיש לו עוד קליפה, י"ל מפני שהוא מין אחר. אולם באותו מין לא שייך לאסור, ולכן מותר לקלף קצת מהקליפה, וכנ"ל, וכך יש לדון בפרי שיש לו ב' קליפות, שאין בזה איסור בהוצאת קליפה אחת, ועוי"ל שזה תלוי אם בהוצאת הפסולת הגיע לאוכל, ואז אסור (וכגון קליפה שקילף חלק מהפרי והגיע לאוכל אסור), ואילו בלא הגיע לאוכל שרי, ודו"ק. ועוד אפשר שתלוי אם זה נראה כקליפה אחת, שבזה מותר כהוצאת חלק מן השמנת, או לא.

עוד אמרנו בזה באופן אחר, שמ"מ יש לומר שכל התפוז כולו עם קליפתו נחשב כאוכל, שהרי אם ירצה לאכול את התפוז ע"י שיחלק אותו לשתיים או לארבע יוכל לעשות כן, ואז הרי הברירה של התפוז מעיקרא מוכחת שאינו כברירת פסולת מפסולת, שהרי כל הפרי כולו עם קליפתו הוא דבר אחד ממש, וגם הקליפה שהיא כבית יד לפרי נידון כפרי, וא"כ הכל כפרי אחד, וגם בשאר פירות שאם יחתוך את הפרי יהיה קשה לאכול ממנו, וגם אין דרך לאכול ממנו כך, מ"מ במהותו ה"ז שייך שיחשב כולו כאוכל, וממילא מוכח לנו שאין הקליפה נחשבת כפסולת נפרדת, אלא הכל הוא כמאכל אחד, ומה"ט חזינן במשנ"ב לעיל בס"ח באיסור שטיפת פירות וירקות משום בורר, אע"פ שמן הסתם יש בהם קליפות שאינן ראויות, וסתמא משמע שבכל אופן אסור. (וכ"כ באיל משולש רפט"ו בפשיטות). ועל כרחך, דנחשב הכל כפרי אחד (ואמנם אנו הבאנו שם להתיר בשטיפת פירות וירקות, אך לא הוזכר מטעם זה, אך י"ל שזה כדי להתיר אף בפירות הנאכלים כמות שהם). ודו"ק. [אבל לחתוך רק חלק מן הקליפה אין בזה איסור, וכנ"ל בדיבור הקודם, והיינו כשלא הגיע לפרי באותו מקום].

277. הנה יש לדון בדבר ע"פ הביאורים הנ"ל בהערה הקודמת, והיינו שלכאו' היה אפ"ל שמותר, דהוי כפסולת מפסולת, אולם להאמור אינו פשוט, ויש לבאר: א]. לביאור ראשון יש לומר דהוי כהסרת שכבה ועוד שכבה שאסור, אלא שלפי מה שביארנו שזה רק כשהוא שכבה מסוג אחר אסור, אבל באותה שכבה מותר, כמו שמנת שעל פני החלב, א"כ כאן יש מקום לחשוב דכינים אלו הוו רבית"ייהו בהכי, וכמו הקליפה עצמה, אולם קשה להקל בסברא זו באיסור תורה. ב]. לביאור שני ה"ז אסור ג"כ, כיון דהוי שהפרי נחשב חפצא אחת, וה"ז כבורר הכינים מן הפירות.

אלא שיש לדון להיתר בזה, א]. שהבאנו לעיל בס"ח שהפו' התירו לשטוף פירות וירקות, וה"נ י"ל כן ע"פ המבואר שם. ב]. עיין שש"כ (פ"ג סל"ז) שכתב להתיר להסיר את הכנימות, מפני שהוא ניכר וכו', ע"ש. אולם לענ"ד לא נהירא לומר דהוי ניכר (וכה"ג כתב השש"כ בתולעת שבחסה, וכן עוקץ שבתפוח, והערנו ע"ז במקומו, והלום ראיתי עוד באחרוני זמנינו שחשבו להתיר להוציא תולעת מן החסה וכדו', ולענ"ד אין לעשות כן אלא ביחד עם מעט פרי). ג]. י"ל דכיון שלולי האיסור לא היה איכפת להו לאינשי (וכך השתמשו בזה לפני כשלושים שנה, טרם שידעו מענין הכינים הללו, כידוע, וע"ע בשש"כ שם בהערה). וא"כ אין זה אלא מחמת האיסור. וכבר מצאנו שיש מתירים בדבר שלולי האיסור היו משתמשים בו, כגון פירות ערלה המעורבים בפירות כשרים, אך גם זה אינו פשוט, שמלבד שיש אוסרים בזה מחמת איסורו, דהוי כמו מין אחר, עוד בה דכאן אחר שנודע נעשה מאוס בפני עצמו, ועדיין י"ל עוד בכ"ז שהוצאת הכינים לא חשיב קירוב בורר, דאינו נחשב כלל, גם יש לצרף עדי"ז מש"כ כמה אחרונים שכל שהולך לאיבוד אין בזה איסור, וה"ט דלא חשיב תיקון. [והיה מקום להביא ראיה לנידו"ד ממ"ש בסי' שט"ז ס"ט שמותר להפלות כליו מבגדים, אולם יש לדחות בכמה אופנים בטעם שאין בזה איסור בורר, ועמש"כ בזה בשו"ת נשמת שבת סימן ק"פ, ויש שכתבו שזה דרך נקיון. אולם קשה להקל בדאו' בסברא בעלמא, ונפ"מ בזה לכמה מילי. וע"ע בנשמת שבת שם לענין ניקוי שטריימ"ל שנפלו בו פירורים, ואכמ"ל]. ויש להקל טפי בכל זה כשזה בשעת אכילה ממש, כדעת המתירים כשרוצה לאכול "מידי", וכנ"ל בפרק ג. - ויש מתירים לנקות לכלוך שנפל בזקנו ושערות וכיוצא, עי' בקובץ תשובות מהגרישו"א ח"א סכ"ז.

278. כן כתב באוי"צ (פל"א ס"ב), ומבואר שם דלכתחילה יוציאם כדי לקרוא בהם מעט (שבזה נחשב כמוציאם לצורכו, וה"ז צורך גמור, והרי הוא כבורר את האוכל מן הפסולת לאלתר, ומותר), אולם אם הם רצועות תפילין וכדו' שלא שייך בהם תקנה זו מותר להוציאם בכל אופן, עכ"ד. ובביאורים ביאר הטעם דכיון שכל מטרתו היא כדי שלא ישארו כאן כעת, שהרי יש כאן בזיון קדושה, ה"ז נחשב בורר לאלתר ושרי, ע"כ. ונראה סמך לדבריו עפמש"כ הבא"ח פ' בשלח שמותר לברור כמות גדולה בשביל האורחים לכבדם, אע"פ שיודע בודאי שלא יאכלו הכל, משום שזה עצמו נחשב כבורר לאלתר, וכן הובא גם בכה"ח (סוף אות ל"ו), וכ"כ עוד הרבה פוסקים, כמו שהבאנו להלן בענין ברירה לאלתר, והכי נמי הדין אכן שעצם מטרת הכבוד נחשב צורך וכבורר לאלתר. איברא שיש לחלק דשאני התם שהאורחים נהנים ומתכבדים בזה, ולכן אף שאין מתכבדים באוכל עצמו, מ"מ הם מתכבדים בצורת ההגשה, ונחשב שפיר כשימוש לאלתר, אבל כאן אין אף אחד שנהנה ומתכבד בזה, וכל הכבוד הוא לאותו חפץ עצמו, ובזה אפשר שאסור לעשותו, דהא הוא בורר דבר מדבר ללא תועלת אף אדם, וההתועלת היא רק לחפץ, ובזה אפשר דאסור, שה"ז ככל בורר שהאיסור בעצם תיקון ויפוי הדבר (כמו שמבואר לעיל בהקדמה ב' בגדר איסור בורר), וגם כאן מנ"ל שבגלל שהוא דברי קודש מותר ליפותו ולתקנו.

וחשבתי לומר באו"א, דלו יהי כן דלא נחשב כבורר לאלתר, מ"מ מותר להוציאו, כיון שמצד המציאות ומצד עצמו הרי הוא כפסולת (ואמנם זו פסולת קדושה שבאה משיירי מצוה, מ"מ ה"ז כפסולת, כעין שאר בלאים של קודש), וגם כל מה שנמצא באשפה הוא פסולת (אף שגם הוא פסולת בזויה ומאוסה), א"כ ה"ז כמו ברירה במין אחד שמותר. וכעי"ז כתבנו במקומו בענין ברירה במין אחד, שמותר לזרוק שיירי מרק וגם חתיכות של פסולת בכיור, אע"פ שהמרק מסתנן, משום שכולו נחשב כפסולת, ואמנם כאן הם שני סוגי פסולת, זו קדושה וזו מאוסה, מ"מ כיון שמצד עצמו אין בו הבדל, ורק קדושה הוא דרביע עליה, אין בו משום בורר (ועיין להלן מה שכתבנו לדון מצד מוקצה).

ושוב נתבוננתי שיש לתלות זאת במחלוקת שהבאנו שם בענין פרי של ערלה שנתערב בפירות אחרים, שאמנם הוא אסור באכילה, מ"מ אפשר דכיון שבמציאות אינו נאכל אלא משום דאיסורא הוא דרביע עליה, א"כ ה"ז נשאר בגדר מין אחד עם שאר הפירות, ושם הבאנו מחלוקת גדולה בזה, כיעוי"ש שיש מן הפו' שאסרוהו (וכמו שהביא בשש"כ בהערה באורך). ואף לדברי האחרונים שהבאנו שם שחששו לדעת האוסרים, מ"מ גם לדבריהם אינו אלא איסור דרבנן, ובנידו"ד י"ל דשרי לכו"ע, שהרי מצאנו בכמה דברים שהקילו חז"ל במילי דרבנן, משום בזיון כתבי הקודש, כמבואר בסימן ש"א (סעיף מ"ב מ"ג) ובסימן של"ד וכו'. וכן מבואר להלן (בסימן שנ"ב) כמה דברים שהקילו משום בזיון כתבי הקודש, כיעוי"ש.

והעירוני עוד שבכלל ד"ז אינו דאו', שהרי זו מלאכה שא"צ לגופה, ואע"פ שיש לו רצון להוציאו לכבודו, אינו אלא דבר חיצוני, ויש לדמות זה להא דשבת (צג:) בהמוציא את המת לקוברו, עי"ש. (וע"ע בספר איל משולש פ"א, ובפ"י סעיף ד'). ובדרבנן אפשר לסמוך להקל, וכמו שכתבנו לעיל. [אכן בעיקר הדבר אם הויא מלאכה שאצל"ג, עיין ברז"ה (ר"פ האורג) שכל בורר הוי שאצל"ג, ואעפ"כ חייב. אולם ברמב"ן שם כתב שזה נחשב צריכה לגופה, עי"ש. והיינו שיש בזה תיקון לתערובת (וה"ז כמש"כ בביה"ל בס"ג ד"ה לאכול). אבל כאן י"ל דהוי שאצל"ג, ופטור. ודו"ק].

עוד היה מקום לדון לפמש"כ האחרונים (ה"ד באיל משולש ע' קל"ט) שאם נתערב פסולת רגילה בפסולת של שמיטה, שיש בה קדושת שביעית, אסור להפרידם כדי לזרוק הפסולת הרגילה בפח האשפה, ופסולת השמיטה בפח השמיטה, עי"ש. ולכאו' ה"ה גם כאן שמניח את דברי הקדושה בנפרד שאסור. אולם לכאו' הדבר תלוי במחלוקת הנ"ל שהזכרנו, גבי מידי דאיסורא, ושו"ר בספר איל משולש (ע' קכ"ז) שהביא מהגריש"א שאסור לברור "שמות" כדי לגונזן מיד, עי"ש. אולם שם לא איירי בבורר אותם מתוך האשפה שמתבזים בה. ומ"מ נ"ל שאינו אסור מה"ת, ומשום בזיון אפשר דשרי. ועדיין י"ע בזה שהרי לא בכל מידי דרבנן התירו משום בזיון כתבי הקודש (וכמבואר בסי' שנ"ב הנ"ל גופיה). ומ"מ יש לצרף בזה דעת הסוברים שאין איסור ברירה, באופן שהדבר במציאותו הוא מין אחד, ורק האיסור הוא גורם לו, וה"נ י"ל כאן לענין דבר שהוא מין אחד, ורק הקדושה גרמה לו. ושו"ר גם בספר נשמת שבת סימן ק"ל שהתיר בזה, מטעם דהוי כפסולת במהותו וכו', עי"ש. ועוי"ל בזה. ודו"ק.

ומכל מקום אם אפשר להשתמש בהם מעט, כגון לקרוא בהם קצת, בודאי שיש לעשות כן כדי לצאת מידי כל חשש, וכמש"כ האול"צ גופיה, ומשום שאין הדבר ברור להיתר, שהרי מ"מ הוא מפריד בין שני מינים, וכנ"ל. ויש להזהר בזה.

279. הנה נתעוררתי להקשות בזה, שהלא מלבד איסור בורר [שכתבנו לעיל בסמוך שיש לפקפק בזה], עוד יש לדון בזה מצד איסור מוקצה, ולא מבעיא ברצועות תפילין שבודאי הם מוקצה כמו צרורות ואבנים, ואפילו לנטלם מן הגניזה אסור, אלא אפילו דפים שיש בהם דברי תורה ג"כ יש לדון משום מוקצה, ואפילו אם הוא מטלטלם כדי לקרוא בהם אפשר שאסור, שהרי דבר שנזרק לאשפה הרי הוא בטל מהיות לו שם כלי, וכמש"כ בשו"ע סימן ש"ח ס"ז עי"ש. וא"כ ה"נ כשנזרק לאשפה, או אפילו לגניזה, נראה שאסור לטלטלו, ודינו כצרורות ואבנים, איברא שכאשר הוא ספר הראוי לשימוש י"ל שבטלה דעתו ואינו מוקצה, וע"ע מש"כ שם בהל' מוקצה בס"ד. ודוחק לתרץ שיש אנשים שמשתמשים בדף שמוציאים.

ואפשר דמ"מ אף שהוא מוקצה התירו בזה כדי שלא יהיה בבזיון, דומיא דמה שמבואר בשו"ע (סימן ש"א סמ"ב) שהתירו להוליך תפילין פחות פחות מד"א משום בזיונם, עי"ש. אע"פ שהוא שבות חמור, וה"ה לגבי מוקצה [ובעצם הדבר יש לציין שמצאנו שמוקצה חמור מאיסור הוצאה דרבנן, עיין בביה"ל לעיל סימן שי"א ס"א ד"ה לא יטלטלנו בשם התו"ש. ואמנם שם הוא כרמלית וכאן פחות פחות מד"א, מ"מ חזינן שמוקצה חמיר. ועיין מה שכתבנו שם דאיכא פלוגתא]. ועוד יש לומר דכיון שהוא דבר קדוש א"א להורידו מקדושתו בזריקה בעלמא לאשפה (כעין מה שכתבנו בסי' ש"ט בדין בסיס, אודות מוקצה שהיה על ספר), אלא שז"א מיישב באופן שנזרק לגניזה, שמ"מ ה"ז כמוקצה, ועדיין י"ל כאמור שבמוקצה שהוא קדוש הקילו חז"ל בטפי, וכיוצ"ב מצאנו בספר תוספת שבת המובא בשש"כ פ"כ הערה ל"ב, עי"ש. ובדברי הגרשז"א, ודו"ק.

ונראה שבאופן זה שהוא נזרק לגניזה, יש להזהר שלא להוציאו בידיו אלא רק בגופו וכלאחר יד. וכל זה מצד איסור מוקצה, אבל מצד איסור בורר הדין כנ"ל.

280. כן ראיתי באיל משולש קכ"ז בשם הגרישו"א, עיי"ש [וע"ע בדברינו ברישׁ סימן ש"ח לענין השבת אבידה שהיא מוקצה, עיי"ש]. אמנם נראה שמותר למוצא להשתמש בה לצורכו, כדי שיחשב ברירה לאלתר, ומסתמא שניחא ליה למאבד בזה, כדי שיביא לו אבידתו, ודו"ק.

וכן המשתמשים בפח שמיטה להניח בו קליפות הפירות עד שירקבו בנפרד, אין לבררם משאר האשפה, וכמש"כ באיל משולש שם, אלא יניח הכל כמות שהוא למוצאי שבת.

ן"ב. דין התורמוסין נתבאר לעיל סוף פרק ג', עיין שם.

281. כאן יובאו דיני קליפות הפירות, ועיקרן נתבאר בסו"ס שכ"א, והכנסנוהו כאן בענין בורר.

282. כן פסק הרמ"א (בסוף סימן שכ"א), ומקורו טהור מדברי רבינו ירוחם ועוד רבים מן הראשונים, שלמדו כן מהירושלמי (בפרק כלל גדול ה"ב) שאמרו שהשוחק שום, כד מפרק ברישיה (שמפרר ראשי השום) חייב משום דש, וכד מברר בקליפתיה חייב משום בורר. (ופירשו דהיינו שנוטל אותם מן הקליפות, והיינו שקולף כל גרעין מקליפתו הדקה הדבוקה בו חייב משום בורר), וכן הובאו דברי הראשונים בב"י (סו"ס שכ"א), ומבואר שהמקלף שומים חייב משום בורר [וכ"מ בסמ"ג ובסמ"ק והגה"מ, וסה"ת, וה"ד בב"י. וע"ע באו"ז ושבה"ל ומרדכי סימן תל"ג. וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ד סי' ע"ה].

ואמנם מדברי כמה ראשונים היה אפשר ללמוד שאין בזה משום בורר, כיון שאינו "תערובת", וכ"מ בלשון רבינו חננאל (בשבת עד.) שכתב שזורה ובורר ומרקד כולם מעניין פסולת המעורבת באוכל ואינה מחוברת, "ואינה כגון קליפה שצריכה פירוק" וכו', אלא מעורבת בלבד, ע"כ. [אמנם אפשר דכוונתו לבאר מה החילוק בין בורר לדש, אבל בקליפה הדבוקה שאין דש, י"ל דהוי בורר מ"מ. ויל"ב]. וכ"כ בערוך ע' זר, והובאו דבריו בספר טל אורות (דף ל"ב), והוסיף שכן מבואר במרדכי פ"ק דביצה, וכ"ה במאירי (בשבת קלד.) גבי ניקור, שכל שחותך בידו אינו נקרא בורר, וע"ע שם מש"כ בזה. וע"ע ג"כ בספר העיתים סי' רכ"ה. וע"ע בשו"ת תפל"מ סי' כ"א שהביא עוד בזה מדברי הפו', ושכ"פ בסידור בית מנוחה שבקליפת פירות שהקליפה מחוברת לאוכל והוא גוף אחד, אין בקליפתן משום בורר, ואפילו בנקלף להניח, עיין שם. וכ"ה בשד"ח ח"א מערכת ב' סל"א. וכ"ה בפתה"ד ועוד באחרונים טובא. [ובאשר לדברי הירושלמי הנ"ל, נראה שהם יפרשו שמדובר שהפריד את השיניים, וכעת מונח לפניו הרבה שיניים עם קליפות, והוא מברר את הקליפות, שבודאי איסור גמור שמברר פסולת מתוך אוכל, ואין המדובר מצד הקליפה שעל השום, ודו"ק. א"נ יבואר עפמש"כ הביה"ל סו"ס שכ"א ד"ה לקלוף, עיי"ש. ודו"ק]. ויעוין עוד בביה"ל (סו"ס שכ"א) ד"ה לקלוף שדקדק גם מהרמב"ם דהשמיט דברי הירושלמי, ומשמע דלא ס"ל כן, וביאר הטעם דלא הוי מלאכת מחשבת (והיינו מלאכת אומנות) וכו', עיי"ש.

וילי"ד דלכאו' הוי דרך אכילה, ועכ"פ קשה ללמוד מהשמטה זו נגד שאר הראשונים.

עוד יל"ד בכל זה ממה שמצאנו בשבת (דף קיד:) שמקנבים ירק ופוצעין אגוזים ביוה"כ מן המנחה ולמעלה וכו', ואי איתא שיש בזה איסור בורר היאך התירו, ואמנם איסור טרחא התירו מפני עגמת נפש, אולם איסור בורר מי התיר. אכן כבר עמדנו בסוגיא זו לעיל בפרק ב' בענין ברירה לאלתר, מהו קניבת ירק וכו', ושם הבאנו משעה"צ שכתב שבאמת לא הותר מן המנחה אלא רק כאשר יש לו הרבה אגוזים, אבל אם יש לו מעט אסור, שהרי הוא בורר שלא לאלתר, ואת"ש (אך יל"ד עדיין לפמש"כ בד"מ שם שי"א שאינו אלא דרבנן וכו'), ועל כרחינו לתרץ כן, שהרי יש אגוזים שאין האוכל דבוק בקליפה, ואדרבה משם מוכח לאיסור.

ולדינא, הנה כיון דאשכחן בהדיא בהרבה ראשונים שיש בזה איסור בורר, והובאו דבריהם בבית יוסף, וכן פסק הרמ"א, ודאי דהכי נקטינן (ונראה שאף לדברי הר"ח שהבאנו לעיל, מ"מ איסור דרבנן ודאי מיהא איכא, וע"ע בב"י בשם רי"ו שגם כשבורר לאלתר אינו מותר לקלוף הרבה יחד שנראה כבורר, וה"נ בבורר להניח לדעת הר"ח אפשר דהוי כבורר, ואסור עכ"פ מדרבנן, וגם בעיקר דברי הר"ח י"ל באו"א בכוונתו, ואכמ"ל). וכן הסכימו כל הפוסקים בסוף סי' שכ"א כמבואר שם במג"א וא"ר ותו"ש ופמ"ג והמשנ"ב והכה"ח. ולכן אין להקל בקליפת הפירות בשום אופן. [ועיין בביה"ל ד"ה לקלוף שהביא דיש בזה "מלאכת" בורר, והוסיף דמש"כ הרמ"א "אסור לקלוף" לאו דווקא, ע"כ. ויש לבאר דר"ל שאין זה רק איסור בעלמא, אלא גם חיוב איכא, אלא שיל"ד דבכ"מ אשכחן שלשון איסור הוא גם בדאו', ולא דקדקו, כיון שבד"כ אין נפ"מ בזה"ז בין חייב לאסור וכו'].

וכפי המבואר בדברי הפוסקים הנ"ל אין חילוק בסוגי הקליפות בין קליפה של בצל ושום, לבין שאר קליפות [ולכן סתמנו בפנים לגבי כל הקליפות, וכולל קליפות של תפוזים וכל כיוצ"ב], ואמנם היה מקום לחלק ולומר שדווקא בשומים ובצלים אסור, משא"כ בקליפות של הפירות שדבוקים בהם ממש, שבכה"ג שדבוק אינו בכלל ברירה, ומבואר עפ"ד הטל אורות שהבאנו במקומו שהביא מכמה ראשונים שבדבר המחובר אין בו משום ברירה כלל, עי"ש. וכן העיר בזה בס' שביתת השבת בורר, ועמש"כ שם. וכ"כ בהדיא בנידוינו בספר בית מנוחה סעודת ליל שבת, עיי"ש. ועו"א. ומ"מ למעשה יש להחמיר בזה כמבואר בדברי כל רבותינו הפו' הנ"ל.

[ויש לציין להמנח"ח (במלאכת דש סק"ב) שמאחר שלכל הראשונים איסור דש במפרק את האוכל מן הפסולת שטמון בו (והיינו בין לרש"י ובין לתוס' שנחלקו בזה בשבת עג:), א"כ למה בקילוף שומין ובצלים אין איסור מפרק, ואפילו אם אוכלם לאלתר, ותירץ דאפשר שגם הקליפות הם אוכל, וה"ז כאוכל מאוכל, ע"כ. וצ"ב איך נבא ונחשיב את קליפות הבצל והשום החיצוני כאוכל, ויותר נראה לתרץ ע"פ מה שכתבנו להלן בסוגיה"ס בדין מלאכת דש מד' האחרונים, שאין איסור אלא בדבר שדרך לעשותו זמן רב קודם האוכל, כגון חיטים בגורן וכדו', משא"כ שומין ובצלים שלעולם עושים אותם בסמוך לאכילה, ודו"ק. ויש לבאר שכ"ז נצרך לתרץ דין קליפות שומין ובצלים שאין הקליפה דבוקה באוכל, אבל בפירות וירקות שהקליפה דבוקה באוכל ממש, נראה שבלא"ה לק"מ, שכל כה"ג אין זה דרך דישה כלל, אלא רק באוכל הטמון בפסולת כמו דגן בשיבלים, או קטניות בתרמילים שלהם וכיוצא (ואפשר ליישב בזה גם ההיא דשומים ובצלים שאין דרך דישה בקליפה כזו שצמודה היטב לפרי), ויש לעמוד בזה מדברי הירושלמי, ודו"ק. שו"ר בשו"ת אז נדברו ח"א סי"ט, ובח"ד סי"ז שעמד בזה, וביאר טעם ההיתר לקלף בננה, ואין בו משום דש, ואכמ"ל.

כיוצא בזה[283]. אולם כל האיסור הוא כשבורר לאוכלו אחר זמן, אבל אם דעתו כדי לאכול מהם מיד בסמוך לסעודתו, מותר[284]. ויש אומרים שגם כשהוא אוכלו לאלתר אינו מותר אלא מעט מעט, אבל קיבוץ גדול יחד נראה כבורר[285]. במה דברים אמורים, בקליפות שאינם ראויות לאכילה, אבל אם הקליפה ראויה לאכילה לרוב בני אדם, שאוכלים את הפרי עם קליפתו, מותר לקלפם אפילו כדי לאכלם אחר זמן[286], וכגון קילוף מלפפון, עגבניה, פלפל, תפוח עץ, אגס, אפרסק, ענבים ומשמש וכדו'. ועור של דג וכיוצא [והדבר תלוי לפי מנהג המקומות אם רוב בני המקום אוכלים אותם[287]]. ויש מקילים בזה אפילו אם אותו אדם לא אוכל מהם, שכיון שרוב העולם אוכלים מזה הרי זה כמין אחד, ומותר[288]. ואם הקליפות ראויות לאכילה רק על ידי הדחק, כגון גזר ולפת וכיוצא, יש להחמיר ולא לקלפם אלא בסמוך לאכילה[289].

ופירות וירקות שהקליפה דבוקה בהם מאד באופן שכשמקלפים אותם בסכין נשאר מבשר הפרי בקליפה, אפשר שיש להקל לקלפם בכל אופן, ואפילו אם הקליפה עצמה היא פסולת גמור, ועיין בהערה[290] [ודע, שבאופן שמותר לקלף, יש להקל לעשותו אפילו בכלי המיוחד לכך, כגון מקלף][291]. ודע עוד, שבאופן שהוא כדי לאכול לאלתר, מותר לקלף אפילו בצמצום.

ויש להוסיף, דכל האמור הוא כשהקליפה ראויה, אבל אם היא כמושה או מעופשת, ה"ז כפסולת ואסור[292].

ס"ד. החוטים הלבנים שבאמצע התפוז ושאר פירות הדר, יש בהסרתם משום איסור בורר, אולם אם הפרי בידו ורוצה לאוכלו מיד, מותר, ואפשר שאף סמוך לסעודה מותר[293].

אבל החוטים הלבנים שעל הקלמנטינה, וכן החוטים החומים שעל הבננה, הרי הם כמין אחד עם הפרי, ואין בהם משום בורר כלל[294].

והקליפה הלבנה שעל פרי התפוז, שמצוי שנשאר לאחר הקילוף, דינו ככל קליפת הפירות[295].

ס"ה. אגוזים ולוזים שנשתברו כבר, ועדיין הם בקליפתם, וכעת הוא רוצה לקלף את שברי הקליפות מעליהם, יש אומרים שצריך להזהר לברור את האוכל מתוך הקליפות ולא להיפך[296]. ויש מתירים לברור גם את הקליפות מן האוכל, כיון שדעתו לאכול מיד, וכן עיקר[297]. ועיין בהערה[298].

ובאופן שהוא מקלף פרי או כל דבר אחר, וכן כשמקלף אגוזים ולוזים באותו דעת, לכל הדיעות מותר לו לסיים את קילוף הפרי עד תומו[299].

ומותר לקלף את הקליפה הדקה האדומה של הבטנים[300].

ס"ו. ביצים, צריך לקלפם סמוך לסעודה דווקא[301].

חתיכות קטנות מן הקליפה שנשארים על הביצה לאחר קילופה, מותר להסירם, ואף לשטפם מתחת הברז, ואין בזה משום בורר[302], ועיין בהערה[303].

---

283. עיין בשו"ת אגרות משה (ח"ד סימן ד' אות ס"ח) שכתב שאין כל חשש בהפרדת העור, כיון שהוא ראוי לאכילה, והוא כחלק מן הבשר, ומותר להוציאו אף שלא בסמוך לסעודה, ע"כ. וכן כתב גם בשש"כ (פ"ג סעיף ל'), אולם כבר כתב שם בשולי ההלכה שיש לוודא את המקובל כמנהג המקומות, עיי"ש. וכפי הנראה בזמנינו שאין אוכלים עור של עוף, וא"כ אסור להפרידו אלא בסמוך לסעודה (אמנם עור של דג שפיר אוכלים אותו גם בזה"ז, ואין בו איסור ברירה). וע"ע בשו"ת אז נדברו ח"ז סימן ט"ו, ובשו"ת רבב"א ח"ד סי' צ"ו אות כ"ז.

ועכ"פ בסמוך לאכילה מותר, ועי' בשו"ת באר משה ח"ו סימן מ"ז שהדבר פשוט שמותר להסיר את העור אף במזלג, שדרך אכילה אינו בכלל בורר, ובפרט עור של עוף שנאכל להרבה בני אדם, וקיל מפסולת גמורה, עיי"ש. אמנם הנה בזה"ז עור של עוף נחשב פסולת גמור, אלא שבדברינו נתחדש שכיון שהתיהר הוא בדרך אכילה אין בו שם בורר כלל, וממילא גם במזלג מותר. וע"ע בדברינו לעיל בריש הסימן בענין אכילה בכף ומזלג, עיין שם. ומשמעות הפו' שהוא ג"כ בכלל בורר, שלא יעשה בכלי, אך עיקר הקפידא כשעושה כן כדי לברור בצמצום, אך באופנים שאין בורר כלל אין נפ"מ אם ביד או בכלי. [ונפ"מ בזה לענין העצמות של הדגים שנתבאר לעיל שמן הדין מותר להוציאם בדרך אכילה, ועיין מש"כ שם בהערה, ודו"ק].

284. כן כתב הרמ"א הנז' בסו"ס שכ"א, וש"א. [וזה מפורש בגמ' דביצה (יג:) שדביתהו דרב מקלפא ליה כסי כסי, וכן בגמ' דשבת (קכב:) מבואר שמפצחין אגוזים, ועל כרחך שלאכול לאלתר מותר], וטעם הדבר כתב בביה"ל שם (ד"ה לקלוף) משם המאמ"ר דכיון שא"א בענין אחר ודרך אכילתו בכך, לא מקרי פסולת מתוך אוכל, שאינו אלא כדי לאכול את התוך וכו', ולכן מותר להסירו אע"פ שהוא כמו הסרת פסולת, וכ"כ כיוצ"ב בחזון איש (סימן נ"ד סק"ד) שהוא עיקר הטעם בזה, ודלא כהטעם שכתב המג"א (בסימן תק"ו) משם הישו"ש.

ומצוי שמקלפים פירות ויוצאים לטיול, וכן נשים מקלפות פירות ויוצאות לגינה עם בניהם, ובאופן זה אם לא יאכלו מן הפרי לאלתר יש בזה חשש איסור בורר (ואע"פ שיש מי שהתיר לברור כדי ליתן לאורח, למרות שהאורח לא יאכל את זה מיד, מ"מ גם לשיטתו נראה שכאן יש לאסור, ובלא"ה קיי"ל לאסור אפי' באורח), אך ישנה עיצה שתטעם מעט מן הפרי, ואז מותר לקלף כל הפרי עבור זה, וכמו שכתבנו להלן לענין קליפה שמותר לקלף כולה, אולם צריכה לטעום מכל פרי ופרי מעט.

285. בב"י (שם) הביא בשם רבינו פרץ שדווקא מעט מעט מותר, אבל קיבוץ גדול נראה כבורר ואסור, ע"כ. ובביה"ל (שם) בסוד"ה לקלוף הביאו, ותמה ע"ז מהא דביצה (שם) דרב מקלפא ליה דביתהו כסי כסי, ודוחק לומר שכסי כסי הוא ג"כ בכלל מעט מעט, וכתב הביה"ל דאפשר שמטעם זה השמיטו הרמ"א ולא העתיקו להלכה, ע"כ. אולם ראיתי בכה"ח (אות קמ"ב) שהביא דין זה שדווקא מעט מעט, אבל קיבוץ גדול יחד נראה כבורר ואסור, וציין לב"י בשם רי"ו וא"ר אות ל"א ותו"ש, ע"כ. [ומה שכתב אח"כ ולכן כשמטמינין וכו', שיברור רק הצריך לו לסעודת שחרית, לא מובן הקשר למה שכתב מקודם, והוא נידון אחר שצריך שיהא לאלתר].

והנה מבואר שאף להני פוסקים שהתמירו שלא לברור קיבוץ גדול, אינו אלא מדרבנן שנראה כבורר, והיה נראה להקל בזה כמו שכתב בביה"ל, וכדמוכח מהשמטת הרמ"א, אכן גם הביה"ל לא כתב כן בהדיא להקל, וכבר חזינן להפו' שהחמירו, ומכל מקום יש לנו ללמוד מהערת הביה"ל שבשיעור כסי כסי מותר, וכמבואר בגמ', ואדרבה רק "קיבוץ גדול" אסור, וכלשון הראשונים. ובפשטות נראה שבדווקא הדגיש שהאיסור הוא בקיבוץ גדול, וכדי שלא תיקשי מהגמ' הנ"ל. אלא שמתחילת לשונם שכתבו שאינו מותר אלא "מעט מעט", עדיין קשה. וכבר העיר כן הביה"ל, וכתב שדוחק לומר שכסי כסי הוא בכלל מעט מעט, אכן בלא"ה מוכח שלשון הראשונים סותר מרישא לסיפא, ואין לנו אלא לתפוס את הסיפא שלא יסתור לדברי הגמ', וא"כ הדין כמו שאמרו בגמ' שכסי כסי מותר, ואילו קיבוץ גדול אסור, ובדרך כלל כשמקלפים פירות לא מקלפים קיבוץ גדול, ומן הסתם הדבר מותר. ומן הדין יש להקל בכל אופן, אחר שאף בעצם דין קליפת הפירות דעת הרבה אחרונים שאין בזה לתא דבורר מכמה אנפי, ודו"ק.

286. כן מתבאר מדברי הפמ"ג (בסימן שכ"א בא"א אות ל') שהעיר דקליפה של תפוחים הואיל ורוב העולם אוכלים אותה שלא ע"י הדחק, מותר לקלפה בשבת אף כשדעתו לאכול התפוח לאחר זמן, ע"כ. והביאו בכה"ח שם (אות קמ"א), וכן העתיקו בשעה"צ (אות צ"ז), ואף אמנם שהפמ"ג העיר בזה על המג"א שלכאורה לא סבר כן, והמשנה ברורה שם (סקפ"ד) העתיק את המג"א ולא הביא את דברי הפמ"ג, אולם למעשה דברי הפמ"ג נכונים מאד בסברא, דבכה"ג אין ע"ז שם פסולת, כיון שנאכל לרוב בני אדם, וכה"ג מצאנו בשו"ע (סעיף י') שבכה"ג מותר לסנן (וע"ע בהערה הבאה דאפשר שנחלקו באופן שהקליפה ראויה רק עם הפרי ולא בפ"ע). ושו"ר בס"ד אחז"ר שכ"פ באגלי טל (בורר סק"ו) להקל בזה כדברי הפמ"ג (וגם קיי"ל שהלכה כבתראי, כידוע). וגם המשנ"ב לא דחה דבריו, שהרי לכך העתיקו בשעה"צ כלשונו ממש, וזה להורות לנו את דעתו, וכנלענ"ד, ודלא כמש"כ באז נדברו ח"א סי' י"ט, ואכמ"ל. וע"ע בשו"ת נשמת שבת סימן קס"ז שהביא עוד סימוכין להקל בזה מעיקר הדין, עיי"ש, ודו"ק, ואין להאריך עוד. ובנוסף לכך ראיתי בשש"כ (הערה ע"ט) שביאר שאפשר שבכלל אין מחלוקת בין המג"א לפמ"ג, אלא שנחלקו במציאות זמנם אם הוא נאכל בקליפתו או לא, אבל אה"נ כשרוב בני אדם אוכלים אותו בודאי שרי, וכ"פ בשש"כ שם, ושכ"כ האחרונים. (ואף להמג"א נ"פ דלא הוי מדאו' אלא עכ"פ מדרבנן ככל הנאכל ע"י הדחק, ועי' בהערה הבאה).

287. כתבנו דוגמאות מצויות, וטעם ההיתר פשוט, משום שבכה"ג נחשב הכל כמין אחד (וה"ז כמים שיש בהם קיסמין ומשתתי בהכי). אכן כאמור בהערה הקודמת שהדבר תלוי לפי מנהג העולם אם רוב בני אדם אוכלים אותו. (והוספנו זאת לענין עור של דג, מפני שיש מקפידין ע"ז, וא"כ תלוי לפי הענין).

ויש לעיין בזה אם הוא נחשב כדבר הנאכל, רק באופן שגם כשהוא בפני עצמו הוא נאכל, או גם אם הוא נאכל כשהוא ביחד עם פריו, שהרי יש הרבה דברים שבעודם בפרי נאכלים, ואילו כשיצאו מן הפרי אף אדם לא יאכלם, ואולי זה הטעם של המג"א הנ"ל שאסר בזה בקליפות תפוחים, ופליג על הפמ"ג, והיינו משום דמ"מ כשמקלפה, הוי טעם אחר וכשני מינים דמי. (אלא שבפשטות הוי כנאכל ע"י הדחק, דבכל גווני אינו מדאו' אלא מדרבנן). ויל"ב. אמנם בעיקר דברי המג"א כבר העירו עליו האחרונים שהרי הם נאכלות כמות שהם, ומה החשש בזה, ובספר גדולות אלישע כתב שאכן צ"ל שהוא סוג אחר, עיי"ש. וכאמור שהפמ"ג התיר בזה, וכ"ה באג"ט וערו"א. ובפמ"ג והאחרונים הנ"ל לא הזכירו שזה באופן שנאכל עם הפרי, ומשמע טפי שצריך גם שיאכל כך כמות שהוא בלא דחק, וזה דלא כמש"כ בשש"כ (סעיף ל') שההיתר הוא בהמינים שרוב בני אדם "אוכלים אותם עם קליפתם", עיי"ש. אלא שלכאו' י"ל שזה מותר, שהרי מ"מ במציאות הוא דבר הראוי לרוב בני אדם אע"פ שהוא אגב הפרי, ויתירה וגדולה מזו מצאנו בהל' מוקצה (בסימן ש"ח ס"ל בביה"ל ד"ה גרעיני) שדן אפילו על גרעיני תפוחים ואגסים שיהיו מותרים כיון שבעודם עם הפרי הם נאכלים, עיי"ש. ועמש"ש. וכל שכן כאן שהנידון הוא כשעדיין לא נפרדו, אע"פ שאחר שיפרדו הרי הם כמין אחר, ומ"מ זה נעשה רק אח"כ. [ובדרך פלפול י"ל עפ"מ שכתבנו לדון בהקדמה ב' אות ג' בענין מחיצה משום בורר, ובהערה שם, עיי"ש אם הברירה נעשית כבר בעת הכנסת הסכין, ואין להאריך]. ויש לדון בזה לפמשנ"ת לעיל גבי ברירת עצמות, שכתב בביה"ל (בד"ה מתוך) שמותר לבוררו כאשר דרך לאוכלו (ועיין מה שכתבנו שם). ואמנם המג"א לא רצה להקל מעצם הדבר שכעת נעשה כפסולת לעצמו, מ"מ לדעת המתירים יש לומר שמותר, וע"ע להלן בסעיף י' גבי מסננת שמסננת פסולת, שמותר לסננו אם נאכל כמות שהוא, אע"פ שהפסולת כשלעצמה אינה ראויה, ויש מקום לחלק. אולם בפשטות הוא דימוי נכון.

שוב מצאתי אחרי כתבי כ"ז, שבחוט שני (פכ"ה סק"ז) הביא בשם החזו"א שמותר לקלף את הקליפה הדקה שעל גבי ה"בטנים", ואפילו כדי להניח, כיון שנאכלת עם הפרי ונחשב כחלק אחד עם הפרי, עיי"ש. ומבואר שאף שלאחר שנפרדו הם פסולת גמורה, אפ"ה מותר. ויבואר כנ"ל. אלא שעצם הדוגמא צל"ע, מפני שנראה שרבים מקפידים ע"ז, ולכל הפחות יהיה דינו כנאכל ע"י הדחק שאסור מדרבנן, ויש לברר המציאות.

ועכ"פ בקליפות תפוחים וכדו' וככל האמור בפנים שדרך לאוכלם היטב, לכו"ע מותר לקלף בכל אופן, ואפילו כדי להניח (וכאמור שנראה להתיר כשבעלמא הם נאכלים יחד, אע"פ שבפני עצמן לא נאכלין).

288. הנה מצאנו בביה"ל (סעיף י') גבי סינון מים דמשתתי בהכי, שכתב הביה"ל (ד"ה הואיל) שאם אותו אדם מקפיד אסור לסננו, עיי"ש. ולכאו' ה"ה כאן. אך שוב מצאתי בשש"כ (הערה ע"ח) בשם חכ"א שבנידו"ד מסתבר להתיר כיון שהוא במציאות אוכל, עיי"ש. ולכאו' צ"ע בזה, דמ"מ כיון שלדידיה אינו כאוכל ומסיר את הקליפה כמו שזה פסולת לגביו י"ל שאסור, וי"ל דזה דמי לקסמין שבמשקה לרוב העולם דמשתתי בהכי, שאע"פ שהיא פסולת גמורה, כיון דמשתתי בהכי (וכפירוש הגר"ז שמעכבן בין שיניו), מותר. וה"ה בנידו"ד. ובלא"ה הבאנו שם במקומו שיש מתירים (ואף הפמ"ג נקט בלשון אפשר), ועכ"פ איך שיהיה הנה בדוגמאות שהבאנו בפנים יש להקל טפי, שהרי כתבנו להלן שבפירות שיחד עם הקליפה יוצא גם אוכל מותר לקלפן.

289. כן מבואר במג"א (סימן שי"ט סק"ג) גבי עלי חסה שאסור ליטול המעופשין מן הטובים, וכתב שאפילו אין העלים הללו פסולת גמור וראויין לאכילה ע"י הדחק, אפ"ה אסור לברר מדרבנן, דמחזי כבורר פסולת מן האוכלים, ע"כ. וכ"כ עו"א. וכ"פ במשנ"ב (שם סק"ז) ובכה"ח (שם אות י"ח). וכה"ג מתבאר בענינו גופא מדברי המג"א (בסו"ס שכ"א סק"ל) גבי קליפות תפוחים וכדו', ואפילו הפמ"ג שם שהעיר עליו (וה"ד בשעה"צ שם אות צ"ז ובכה"ח שם), כתב בהדיא שלדעתו יש להתיר משום שרוב העולם אוכלים אותם בלא דחק, ע"כ, ומבואר שאם נאכל ע"י הדחק אסור. וכ"כ שם בהדיא.

והנה לכאו' י"ל שהמיקל בזה יש לו ע"מ לסמוך, מאחר שהבאנו לעיל בתחילת הענין שי"א שאין בקילוף קליפה הדבוקה איסור בורר, וכיון שראוי לאכול ע"י הדחק אינו אלא מדרבנן, ונסמוך על המתירים. אולם ז"א, דהא נתבאר להלכה שיש בזה בורר, וכן פסקו, ורק לאלתר מותר. (ובזה מלבד דהוי דרך אכילה, עוד בה שיש מתירים לאלתר בפסולת מאוכל, וכמשנ"ת בהקדמה). ואולי מ"מ נוכל לסמוך על המקילים שסוברים ששיעור לאלתר הוא גם תוך שעה או עכ"פ חצי שעה (ולא כמו שכתבנו שדווקא "מיד"), ולמעשה נכון להחמיר, כיון שאין הספיקות שקולים, ואין ראוי להקל. ויש לבאר עוד דמה שכתבנו בפנים דוגמאות כגון גזר ולפת, הוא עפמש"כ השעה"צ (סו"ס שכ"א), עיי"ש. אך י"ל ע"ז בזה במציאות כיום שנראה שקליפת גזר נאכל אף שלא ע"י הדחק, ותלוי לפי הענין.

290. כן יש ללמוד מד"ט ס"ז (בסקי"ג) גבי זבוב שנפל למשקה, שאם מוציאו עם מעט משקה מותר, וע"ע בחוו"א (סימן נ"ג), ולפמשנ"ת במקומו נראה גם בנידו"ד שדווקא אם יצא ממנו חלק חשוב מן הפרי שרי, והלא"ה אסור. [ובזה מדוקדק מה שנקטו הב"י והרמ"א בסו"ס שכ"א איסור הקילוף גבי בצלים ושומים, ולא כשאר פירות], אלא שצל"ע בזה מדבר המג"א והפמ"ג (ושעה"צ שם וכה"ח שהביאוהו), שנקטו כן גם בקליפת תפוחים. ויש לומר שהדבר תלוי כמה ניטל מן האוכל, שאם הוא מעט מאד שאין דרך האדם לחשוב ע"ז בזה אסור, וכמשנ"ת במקומו שהרי בכל מאכל יש בו קצת רוטב הראוי וכיוצא, ואעפ"כ אסור להוציאו, אבל אם באמת הוא יוצא ממנו חלק חשוב אה"נ דשרי, כגון מה שמצוי במילון, מנגו, אבטיח וכדו', כנלענ"ד.

[ובכלל י"ל בכ"ז שיש שהקילו בקלוף פירות כשדבוק בפרי ממש, עיין לעיל בריש הענין בהערה. ואף המחמירים הרי לא הזכירו אלא בצל ושום, וכמש"כ הרמ"א. ואולי אורחא דמילתא, ששאר פירות היו אוכלים אותם כמות שהם. ועכ"פ זה ודאי דלאו דווקא הוא, דהא כמו"כ איכא אגוזים, אמנם עיין בשו"ע סי' שי"ט ס"ו-ז' מצד דש, מ"מ שייך בזה גם בורר, וכיוצא].

ולפי האמור נראה שאה"נ אם יוצא עם הקליפה חלק חשוב וניכר מן הפרי, ה"ז מותר, שבזה יש להחשיבו כנוטל אוכל מאוכל (וכדרך שכתבנו לעיל גבי נטילת אוכל עם הפסולת, כיוון בענין פסולת מאוכל). ושו"ר שכבר עמד בזה בספר קצוה"ש, דאמאי אסרו לקלף פירות, הלא נשאר בהם מעט אוכל, וכתב לתרץ שכיון שכך דרך הקילוף וא"א באו"א, בטל האוכל לקליפה וכו', עיי"ש. (וק"ק דמ"מ אם איתא שיש ע"ז שם אוכל, למה בכלל נאסר, וי"ל). ומ"מ נלענ"ד שהדין דין אמת כדאמרן, ואף הקצוה"ש יודה בזה כשנוטל חתיכה עבה (וכן מצאתי בס' איל משולש ע' קנ"ח בהערה), ואף הפו' לא אסרו אלא בחותך בצמצום את הפסולת ממש, והמיקל בזה יש לו ע"מ לסמוך, ודו"ק. ועוד אפשר לצרף בזה דעת הראשונים והאחרונים הסוברים שאין בקילוף פירות משום בורר, וכמו שהזכרנו לעיל (ובפרט כשנאכל ע"י הדחק אינו אסור מה"ת), ודו"ק.

291. כ"כ בשש"כ (סעיף ל"א) בשם האג"ט (בורר אות ו', ושם כתב שפירות שרוב העולם אוכלים אותם בקליפתן מותר לבררם אפילו בכלי המיוחד לקילוף, ואפילו לאחר זמן, עיי"ש). וזה פשוט, שכיון שאין בו משום בורר מותר אף בכלי, וכ"כ בקצוה"ש סימן קכ"ה סט"ז, ועוד.

אמנם באופן שאינה נאכלת לרוב בני אדם, כתב בשש"כ (שם סל"א) שאינו מותר להסירה אלא רק ביד, או בכלי שאינו מיוחד, עיי"ש. אולם עיין בשו"ת תפל"מ (ח"ב סי' כ"א) שצידד להקל בזה גם במקלף, עיין שם מכמה טעמים. ועיין בדברינו לעיל ברה"ס ובהערה.

292. דבכה"ג ה"ז כפסולת בעלמא, ואם אינו ראוי כלל ה"ז בורר גמור (ולהלן נתבאר בדין פרי שחלקו רקוב), ואם ראוי ע"י הדחק אסור עכ"פ מדרבנן. [ואם ראוי לרוב העולם והוא מקפיד, ג"כ אסור, כדרך שנתבאר להלן בענין סינון משקים, ע"פ ביה"ל ס"י].

293. שדינם כדין הגרעינים. כ"כ בס' איל משולש ע' פ"ב. וע"ע להלן בענין גרעינים. [ומ"מ כל זה דווקא בחוטים העבים, אבל החוטין הדקין מצוי שאין מקפידין עליהם כחלק מן התפוז]. והכל לפי הענין כדרך בני אדם.

294. כ"כ באיל משולש שם. ולכן מותר להסירם אפילו על דעת לאכלם אחר זמן רב [ולענין תלישת בננות וענבים מאשכול שלהם, יעוין בדברינו בסו"ס שי"ט במלאכת דש, שהבאנו הערה בזה].

295. כן נראה ע"פ המציאות שמקפידים ע"ז והוא ממש כקליפה, ודלא כמש"כ באיל משולש שם שאין בזה בורר [ורק אם הוא דבר מועט כזה שדרך בני אדם לאוכלו עם התפוז בדרך כלל, אה"נ שמותר, והכל לפי הענין].

296. משנ"ב (סקכ"ד) בשם הפמ"ג. [והיינו דווקא כשנשתברו מכבר, שבזה דעתם להחמיר, כיון שבכה"ג אין זה נידון כקליפה אחת שא"א לאכול הפרי, ובכל חלק ה"ז כדבר בפני עצמו, אבל קליפה אחת שלימה שמקלפה, מותר לסיים את קלופה בודאי, וע"ע בספר איל משולש ע' קס"ד בהערה מש"כ בזה. וכן כתבנו בפנים].

297. עי' במשנ"ב שם שהביא מכמה אחרונים שהקילו בזה, ושגם הפמ"ג גופיה ציין שם להא"ר שמיקל, עיי"ש שמוכח למעיין היטב שדעת המשנ"ב נוטה להקל, וכן עיקר, מפני שבלא"ה מצאנו שרבים המתירים כאשר הוא בורר כדי לאכול מיד, וכאותם צירופים שהזכרנו בדין ברירת עצמות הדגים, וע"ע בריש פרק ו' בענין קליפות ובהערה שם, ודו"ק.

298. יש לבאר שכל הנידון האמור בפנים הוא באופן שהקליפה עדיין מעורה בפרי, אבל כשיש תערובת של קליפות עם פירות בקערה בודאי שיש בזה כל דיני בורר.

299. עיין בהערה שלפני הסמוכה, ופשוט. וע"ע בהלכה הבאה.

300. נתבאר להלן בסוף הסימן במלאכת "דש", עיין שם ובהערה.

301. בדין קליפה המבואר בסו"ס שכ"א.

302. כן כתב בספר איל משולש (עמוד קס"ה) בשם הגר"נ שליט"א [וביאר שם דלא דמי לשטיפת פירות במים שאסור, דשם הדרך לרחצם במים, משא"כ קליפות שדרך להסירם ביד, ע"כ. ויש לציין שבעיקר הדבר כבר כתבנו במקומו בשם הגרשז"א וערו"א שמותר לשטוף פירות מן העפר שעליהם וכדו', ועד כאן לא אסרו אלא בתערובת דווקא, וכן יש להקל, וכמשנ"ת שם]. ובעצם הדבר שאין בזה בורר, יש לבאר שהרי זה כמו כל קליפה שהתחיל לקלפה, שמותר לסיים הקליפה, אע"פ שכבר אפשר לאכול את המאכל כמות שהוא, ונראה הטעם דהוי כמעשה אחד וענין אחד, וה"ה כאן. ובספר חוט שני כתב שמותר לרחוץ כיון שאינו כמו פירות וכו', ואינו מובן לענ"ד, ואין להאריך. ויותר נראה מפני שנחשב הכל כמעשה קילוף אחד. ושו"ר בספר נשמת שבת (סו"ס קכ"ג) שאם נשאר קליפה קטנה על הביצה אסור להוציאה, ורק כשכולו אינו קלוף מותר, אבל אם נשאר קליפה קטנה אף שדבוקה בתולדה אסור, עיי"ש. ולא נהירא. וק"ו אם עושה כן סמוך לאכילה מיד, שבזה אין מקום להחמיר.

303. נסתפקתי באופן שהחתיכה הזו לא היתה באותו מקום ממש מתחילת ברייתה, אלא זוזה בעת הקילוף ממקום למקום, האם מותר להסירה, שהרי זה לכאורה כמו פסולת שבאה מבחוץ על המאכל, ואמנם בנידו"ד י"ל דשרי להסירה, שכך דרך הסרת קליפתה, א"נ במעשה אחד, אבל כאן הרי אין היתר זה.

ומ"מ באופן שהקליפה הקטנה נפלה בחזרה לביצה לאחר שהוסרה, או שנדבק באצבעו חתיכת קליפה, ואחר כך נגע בביצה וחזרה הקליפה לביצה, נראה שאסור להסירה (אא"כ בדרכי ההיתר או שיקח עימה מעט מן הביצה), שהרי זה כעפר בעלמא שנדבק בביצה, אולם עדיין י"ל ע"ז בזה, א'. דאפשר שמ"מ מותר כדין שטיפת פירות וירקות מן הלכלוך שעליהם, וכמו שהארכנו בס"ד להלן בסעיף ח', עיי"ש. ואפילו לדעת כמה מן הפו' האוסרים, מ"מ אם נפל ונתלכלך ממקום אחר יש מתירים (עי' בשו"ת מנח"י ח"ה ר"ס ל"ח). ב'. עוד אפשר שכל כה"ג אינו בגדר תערובת, שהרי הקליפה ניכרת לעצמה (והיינו כשזו ביצה שלימה, משא"כ כשהביצה מרוסקת, וכדלהלן), ואינו מחוור. ג'. עוד לעיל בענין עצמות הדגים, עיי"ש. אולם שאני התם שכך טבע הדבר מעיקרו (וכן להלן לענין גרעיני אבטיח), וממילא הוי דרך אכילה, אולם אפשר שגם כאן הוי דרכו בכך, אלא שמ"מ כאן נפרדו ואינם כעצמות הנ"ל, וי"ל. וצע"ע.

ואפשר לדמות זאת למש"כ כמה פו', שמדבקה שעל הלחם יש להסירה עם קצת מן

והמוצא קליפה של ביצה בתוך סלט ביצים, יזהר שלא להוציאה לבדה, אלא יוציא מעט מן האוכל עם הביצה[304].

ס"ז. עטיפות שעל מיני מאכלים כגון, עטיפה של שלגון, סוכריה וכדו', מותר להסירה אף שלא בסמוך לאכילה[305], אבל נייר שעל נקניק אפשר שדינו כקליפת הפירות, וצריך לאוכלו לאלתר[306]. ועטיפת גבינה צהובה נראה שמותר[307], ותלוי לפי הענין אם הוא דבוק בו או לא.

ס"ח. עלי חסה או כרוב וכדומה, שרוצה לברור את העלים המעופשים מן העלים הטובים, יש בזה כמה אופנים: א]. אם העלים מופרדים מן הקלח, והם מונחים בתוך קערה, יש להזהר לברור את הטובים מן המעופשים, ולא לברור את המעופשים מן הטובים, שהרי אסור לברור פסולת מן האוכל, אלא רק אוכל מפסולת[308]. ב]. ואם העלים מחוברים לקלח, מותר להסיר את העלים המעופשים שמבחוץ, כדי לאכול את העלים הטובים שתחתיהם[309]. ג]. וכן אם הם מופרדים ומונחים בקערה זה על זה, ומוכרח לסלק את העליונים המעופשים כדי להגיע אל הטובים שתחתיהם, מותר להסיר את המעופשים, שהרי זה כמו קליפה[310], ובכל אופן אין לברור אלא סמוך לסעודה[311]. וכן עלי בצלים שמכינים אותם בחומץ, ולפני הסעודה בוררין את העלים הטובים מן הכמושים, יש להזהר לעשות זאת רק סמוך לסעודה, וגם יזהר שלא יברור את הכמושים מן הטובים, שזה כפסולת מן האוכל[312]. ועיין עוד בהלכות הבאות.

ס"ט. פרי שמקצתו רקוב, או עלה חסה שמקצתו כמוש, מותר לחתוך את החלק הפגום ולזורקו[313], ויש מחמירים שלא לחתוך בדיוק במקום המגע של החלק הטוב בחלק המקולקל[314], אולם מן הדין יש להקל בזה, אם עושה כן כדי לאוכלו מיד[315].

ע'. מדבקה שעל הלחם, יש מחמירים להסירה עם מעט מן הלחם, ויש מתירים[316], ומדבקה שעל הפירות, יש להקל יותר[317].

ע"א. קטניות או שאר פירות שיש בהם מתולעים ומעופשים, יזהר לברור רק את הטובים מן הרעים, ולא להיפך, ויעשה זאת רק סמוך לסעודה[318]. וכן פירות שבקערה, ויש בה מינים שונים, אסור להסיר ממנה את הפירות שאינו רוצה בהם כעת, אלא יקח את הפירות שרוצה בלבד[319].

ע"ב. האוכל ענבים מן האשכול, יתלוש רק את הטובים שהוא רוצה לאכול, ואילו את אלה שאינם רוצה לאכול ישאירם ולא יתלוש אותם, שזה כבורר פסולת מאוכל, ואפילו אם כוונתו להוציא את החלק המקולקל כדי שלא יקלקל גם את האחרים אסור[320], וכן אסור להוציא פירות רקובים מבין פירות שאינם רקובים, ועיין בהערה[321].

ודע, שכל האיסור להוציא פרי רקוב מן התערובת, הוא רק אם כולו רקוב, אבל אם חלקו רקוב וחלקו טוב מותר להוציאו, שהרי זה כמוציא אוכל מאוכל[322].

ע"ג. סלט ירקות שמעורב בו בצל, אסור למי שאינו אוהב את הבצל להסירו, אלא יקח את הירקות, וישאיר את הבצל במקומו[323], או שיקח את הבצל כדי ליתנו לחבירו שאוהב אותם[324]. אך כל זה בתנאי שאכן הוא וידא לפני שברר שחבירו חפץ בזה[325].

ע"ד. בגדים התלויים על הקולב זה על זה, והוא מחפש אחר בגד מסוים, מותר לו להסיר ולסלק את הבגדים העליונים מעל הקולב כדי להוציא את הבגד הפנימי שצריך ללובשו[326], ובתנאי שיעשה זאת על מנת להשתמש בו מיד[327]. ואין חילוק בזה בין אם הוא יודע היכן נמצא הבגד, ובין אם אינו יודע היכן הבגד, שבכל אופן מותר לו להסיר את הבגדים העליונים כדי לחפש אחר הבגד שהוא צריך לו[328], וכן הדין בכל זה לענין סוגי פירות שבערימה, וכן בשאר דברים המעורבים בשכבות זה על זה, כגון ספרים או כרטסת של ספרים, או מפתחות מתוך הצרור שלהם, וכיוצא[329].

פרק ז

דין גרעינים[330] (סו"ס שכ"א)

ע"ה. גרעינים של פירות שאינם ראויים לאכילה, יש בהם איסור בורר בשבת, כגון גרעיני זיתים, תמרים, אפרסק, שסק, אבוקדו, תפוזים וכדומה, ולהלן יבואר באיזה אופן יוכל להסירם[331], וגם גרעיני הפירות שנאכלים על ידי הדחק, כגון גרעיני תפוחים ואגסים, אסור לבררם[332], אבל גרעינים הנאכלים לרוב בני אדם כגון גרעיני ענבים ורימונים, יש להקל[333]. וגרעינים של עגבניה, מלפפון, תאנים, גויבה וכיוצא, אין בזה בורר כלל[334].

ע"ו. גרעיני הפירות, כגון של תמר, אפרסק, משמש, מותר להוציא את הגרעין מתוכם ביד, כדי לאכול את הפרי "מיד", ועיין בהערה[335].

הלחם, וכמו שהבאנו להלן, וה"ה כאן. ומאידך מצאנו עוד בענין דומה לזה גבי כנימות שנפלו מן הקליפה של התפוז על הפרי, שכתב בספר איל משולש ע' ע"ח בהערה שכיון שאינה דבוקה בפרי אפשר להסירה אפילו בלא חלק מהפרי, עיי"ש. ופשוט שה"ה לענין קליפה של ביצה. (ואמנם בהרבה כנימות אסר שם לדעת החזו"א, אולם במקומו כתבנו דלא קיי"ל כן, ושפיר י"ל כצדדים שכתבנו לעיל). אלא שעיקר דברים אלו אינם ברורים, וצ"ע הן בעצם דוגמאות אלו, והן בנידונינו לענין הביצים.

304. עיין בשש"כ (פ"ח סוף סכ"ג), והוסיף שנכון להזהר אם אפשר שיוציא את האוכל וישאיר את הקליפה במקומה, עיי"ש. וכבר עמדנו בזה לעיל בפרק ג' בדרכי ההיתר של הוצאת פסולת מאוכל, וכתבנו שמן הדין רבים מתירים בזה. ואף לדעת האוסרים שלא להוציא פסולת עם מעט אוכל, זה רק במועט, אולם בכמות גדולה יש להתיר לכו"ע.

305. כן נראה פשוט שבאופן זה הרי הוא כמו קופסה, ואינו שייך להחשב כחלק מן המאכל, ואם כן יש להתיר בזה אף שלא בסמוך לסעודה. שו"ר שדנו בזה האחרונים, דבשש"כ פ"ג סל"ט ובהערה הביא מהגרשז"א להחמיר, אולם בספר הל' שבת בשבת הביא מהגריש"א להתיר. וכ"כ עוד מן האחרונים בזמנינו דאינו אלא כיסוי בעלמא כאוכל הנמצא בכלי [ומבואר בפו' שאפילו כשנדבק העטיפה למאכל מותר, וי"ל דמ"מ ניכר הדבר ככיסוי, ויל"ב]. ועיין בהערה הבאה שאם העטיפה נדבקה לסוכריה אפשר דהוי כקליפת הפירות, ואסור להוציאה אא"כ לאלתר.

306. כיון שהוא דבוק הרבה וה"ז כחלק ממנו, וכ"כ באגר"מ (ח"א סימן ד' אות ס"ח) [ועיין בחזו"א סו"ס ס"א לענין קריעתו בשבת, דמבואר דהוי כקליפה וכו'. ועמ"ש בזה בסו"ס שי"ד בקונטרס, עיי"ש]. וכן נתעוררתי בזה שיש לומר כן גם בעטיפה שעל הסוכריה שאם נדבקה אסור, ושו"ר באיל משולש ע' קס"א שהעירו בזה, ועמש"כ שם. אמנם י"ל שבסוכריה ניכר כדבר אחר.

307. דנראה שאינו דבוק, וגם יש לו חתיכה הבולטת לחוץ, ולא הוי כתערובת ממש. ומה גם שעיקר הקפידא בדבוק לא ברירא לי לאסור.

308. הרמ"א בהגה (סעיף א') וכפירוש המשנ"ב (בסק"ז), וביאר המשנ"ב שאפילו אם הם נאכלים ע"י הדחק, בכל זאת יש איסור לבררם מדרבנן, דמיחזי כבורר. וכ"ה בכה"ח (אות י"ח). ונתבאר עוד לעיל בענין ברירה במין אחד, בהלכה השניה.

309. ביה"ל (שם) ד"ה מן העלים, שהרי זה כמו שמסיר את הקליפה כדי לאכול את התוך (כ"כ הברכ"י בשיו"ב בשם מהרי"ו, וכ"כ הפמ"ג). וכ"ה בכה"ח (אות י"ט). ודרך אגב, אזכיר בכאן הערה אחת שנרגשתי בלשון הביה"ל (שמקורו מדברי החיד"א בשיו"ב בשם המהרי"ו), שהנה הרמ"א כתב שמותר לברור הירק שקורין שלאט"ן מן העלים המעופשים שבו וכו', ושלאט"ן היינו "חסה", כידוע. וע"ז כתב לחלק באופן ברירה זו, שאם הם "עלים מפורדים" וכו', אבל אם הם קלחים "כגון חזרת" וכו', עכ"ל. ולכאורה למה קרא לחסה זו כשהיא שלימה בשם חזרת, וזה ודאי שמדובר בחסה (ובודאי כשעסק בחסה, לא הלך לחדש דבר אחר, אלא לפלוג וליתני בדידה, וזה פשוט). ומכאן חשבתי להביא ראיה לסדר הקערה שעושים בליל הסדר, שמסודר בה "מרור" ו"חזרת", ששתיהם בחסה, אלא שמרור עלים מופרדים, וחזרת היינו קלח שלם. ונתעוררתי לזה כשראיתי בספר בן איש חי המשולב עם עוי"ח הנד"מ בפ' צ"ו בענין סדר הקערה שהשמיט חזרת, ובהגהות שבסוה"ס ע' ד' כתב שמזה ראיה למנהג הגה"ק בעל איש מצליח זיע"א שנהג לשים במרור עלים פרודים של חסה, ובחזרת נהג לשים קלח שלם, עיי"ש. (וכן שמעתי עוד כמה זקנים שנהגו כן, אך יש שנהגו באו"א). וכפי שביארנו כן מדוקדק בלשון הפו' הנ"ל, ודו"ק.

310. כן מתבאר מדברי המשנ"ב (סוף סקט"ו) שכתב כעי"ז לענין בגדים, אמנם כתב כן בדרך אפשר, אולם הדין דין ברור, שהרי זה כמו קליפה, וכ"כ בהדיא בכה"ח (סוף אות כ"ה), וכתב שזה דומיא דעלין המעופשים שמונחים בחוץ שמותר להסירם, כנ"ל.

311. כן מבואר ברמ"א שם, ובמשנ"ב ובכה"ח בכל דוכתא.

312. משנ"ב (סקי"א).

ואמנם עיין במשנ"ב (שם) שהביא משה"ג שנהג להכין זאת מער"ש כדי להנצל מכל חשש איסור, וכתב המשנ"ב שהמחמיר תע"ב, אך אין למחות ביד הנוהגים לעשות כן, עיי"ש. וכ"כ בכה"ח (אות טו"ב) בשם האחרונים. וקצת י"ל"ע מה מקום שחשש כאן יותר משאר דברים, ובכל דוכתא נתבאר שבתנאים הנזכרים להיתר מותר, ולא חששו למידי, ואולי מפני שמצויה המכשלה. ויעוין עוד בכה"ח להלן (סימן שכ"א סוף אות י"ט) לענין עשיית סלט בשבת, שצריך להזהר מאיסור כבישת כבשים וכו', וסיים שהיותר טוב שיעשה אותם מער"ש אם אפשר (וע"ע שם לעיל מיניה בשם האחרונים גבי פיזור מלח ואח"כ זמן), ואפשר שמכל הני חששות כתבו כן. ועכ"פ גם המשנ"ב כתב שאין למחות ביד המקילים, ויותר נראה שאינו אלא חומרא, שחשש השה"ג לעצמו ולא להורות לאחרים, והמחמיר לעצמו תע"ב. ועיין עוד מה שכתבנו בזה לעיל בהקדמה א' בתחילתה בהערה שם, ודו"ק.

313. כן היה נ"ל פשוט דדמי לקליפת הפירות, ובנוסף לכך שיש לצדד בזה כמו שכתבנו לעיל בענין עצמות הדגים, ושם הבאנו מדברי כמה ראשונים שאין ברירה במחובר, וע"ע שם כמה צדדים, ודון מיניה לנידו"ד, וכמו כן ה"נ י"ל דהוי דרך אכילה, ודו"ק. ושו"ר שכן פסק בשש"כ (פ"ג סכ"ב) משם האו"ח. ושם בהערה הביא מהגרשז"א שדימה זאת לעצמות הדגים, וכמו שכתבנו לעיל בס"ד. וע"ע שם מה שהעיר בזה, וי"ל. וכן הראוני בחו"ב סי"ד אות י' להקל, ועוד באחרוני זמנינו. [וע"ע בשו"ת מנח"י (ח"ה סימן ל"ח) לענין חלק חרוך שבלחם, והיינו הך כדהכא].

314. כן מצאתי בחפישה בספר איל משולש עמוד מ"א, ובחוט שני פכ"ד. וע"ע בשו"ת נשמת שבת סימן ק"י לבאר החילוק בין זה לקליפה. ויש לפלפל בזה.

315. כנלענ"ד ככל האמור לעיל דדמי לקליפת הפירות ועצמות הדגים, וכן יש בזה כמה צירופים, שמחובר בתחלתו וכדו', וכדרך שנתבאר בעצמות הדגים, ועוד. ובפרט אם הוא עושה זאת מיד לפה, יש להקל טפי, וכדרך שכתבנו לעיל בענין עצמות, ובענין הגרעינים. ודו"ק. ועכ"פ על מנת להניח בודאי אסור.

316. וזה חמור יותר מן הנידון הנ"ל, כיון שאינו בתולדה, ואינו נחשב דרך אכילה. אולם עדיין י"ל דשרי כמו שמותר להסיר נייר שעוטף את הנקניק וכיוצא, ולא מצאנו לחלק בין הרבה קליפה למעט. ושו"ר שיש מחמירים, עי' באיל משולש וארחות שבת, ויש מתירים. וכ"נ דהוי ככליפה, ועיין לעיל בענין קליפות ביצים מש"כ בזה. ועוי"ל שאסור מצד שאינו מעכב את האכילה (ועיין בשש"כ פ"ג סמ"ז והערה קל"ה). ומ"מ עדיין י"ל דשרי משום שהמדבקה על כיכר לחם היא ניכרת (והעירוני שכ"ז רק בכיכר שלם ולא בפרוסה), והרי אפילו בכנימות על הפרי היקל בשש"כ מפני שניכר (אע"פ שבזה ודאי אינו נהירא), וכל שכן בזה. - גם יש להזהר לכתחילה מקריעת המדבקה מחמת האותיות שעליה, ועיין בדברינו בזה בסו"ס שי"ד בתחילת הקונטרס בענין פתיחת אריזות וקופסאות.

אמנם נייר שמתחת לעוגה יש להקל להסירו, שאינו נחשב כתערובת, וכעי"ז כתבו בארחות שבת ע' קע"ב מצד שאינו דבוק ממש, עיי"ש. ובספר איל משולש ע' קס"ב כתב להתיר בזה, משום שאין זה אלא כמוציא דבר מהתיק והקופסא שלו, וכדרך שכתבנו לעיל בעטיפות (וע"ע בס' איל משולש עמוד צ"ה בהערה רפ"ג).

317. כ"מ בארחות שבת שם שאפשר להקל בזה מן הדין, כיון שאפשר להסירה בנקל, עיי"ש. ולענ"ד צ"ע בזה, ולא נראה לחלק בזה, דמה הנפ"מ איך הוא דבוק, ומ"מ י"ל דמותר וכנ"ל.

ונראה לכאורה שכל זה לגבי מדבקה שעל פרי הראוי לאכילה, אבל כשהוא על קליפת תפוז וכדו' לכאו' בלא"ה שרי, שהרי זה כמין אחד, שהרי גם הקליפה היא פסולת, וה"ז כמפריד פסולת מפסולת שכתבנו במקומו לעיל שמותר. אולם ז"א מוכרח, דכל עוד שהקליפה דבוקה בפרי ה"ז נחשב שהכל כאחד, ואינה נדונית כפסולת, וממילא יש לדון בזה שבהסרת המדבקה יש איסור בורר (וכעי"ז הבאנו שיש אוסרים להוציא כנימה מקליפת תפוז). וילי"ב. ועיין לעיל סופ"ה בהסרת הכנימות.

318. משנ"ב (סק"ח) וכה"ח (אות י"ח), וע"ע בכה"ח שם כמה פרטים בזה.

וכתבו שם עוד האחרונים הנ"ל משם הח"א שה"ה בפירות שנפלו לארץ ונתערבו בעפר וצרורות, יש להזהר שלא לברור רק מה שצריך לאותה סעודה שרוצה לאכול תיכף, ולא יותר, שאז חייב, ע"כ. ויש לבאר שלכאו' נראה שהאיסור הוא רק מצד מה שבורר את הפרי מן העפר והצרורות שבתערובת, אבל אין איסור בזה שבורר את הפירות שלא נתלכלכו מן הפירות שנתלכלכו, או להיפך, משום שגם אלו שנתלכלכו אינם נחשבים פסולת לגמרי, שהרי חלקם ראוי לאכילה, ויכול לחתוך אותו בסכין ולאכול את תוכו שלא נתלכלך, וכבר כתבנו בהלכה הבאה (ד"ה ודע) שבכה"ג שרק חלק מן הפרי מקולקל וחלקו טוב, אין בזה איסור בורר, כיון שלא נחשב פסולת, והיינו כשיש קצת חשיבות לחלק הטוב. ויש לדחות דמ"מ כל זמן שלא חתכו, וכפי שהוא לפנינו, הרי אינו ראוי וחשיב פסולת. וא"נ מיירי באופן שנפל ונמאס (ועד שישטפנו הוא ג"כ נחשב פסולת), עיין שו"ע סימן ר"ו.

319. ועיין בשש"כ סעיף כ"ג שאפשר להוציא את כל הפירות מן הקערה במעורב (שבזה אינו עושה שום ברירה), ואז יקח את אלה שרוצה בהם ויניחם בקערה, והפסולת תשאר בחוץ. [ולעיל פרק ג' ובהקדמה נתבאר שיש אפשרות לפזר את התערובת, ועי"ז יוכל לקחת מה שירצה, שהרי אין כאן תערובת, ולא שייך בזה ברירה כלל].

320. עיין בשש"כ סעיף כ"ב ובהערות שם. ואמנם בשו"ת תפל"מ ח"א סי' ל"ט כתב להקל בזה מכמה צירופים, עיי"ש. אולם למעשה אין נראה להקל. וע"ע בנשמת שבת ועוד באחרוני זמנינו, ואכמ"ל.

321. אמנם תפוח שמקצתו רקוב מותר לחתוך בסכין את החלק הפגום כדי לאכול את הנשאר (כ"כ בשש"כ שם בשם הארי"ח שזה כדין הסרת קליפה), אך יזהר לעשות כן רק סמוך לאכילה. ונת' בהלכה הקודמת.

322. כן נראה בפשטות כדרך שהתירו להוציא פסולת עם מעט מן האוכל, וה"נ כיון שיש בפרי חלק ראוי אין בזה איסור. ושו"ר בס' נשמת שבת ע' קי"ב מש"כ בכיוצ"ב, ועיין בשש"כ סעיף כ"ד עוד פרטים בזה. ועיין לעיל ד"ה וכתבו.

323. ככל הדינים הנ"ל. וכ"כ בשש"כ סכ"ג.

324. כ"כ בשש"כ שם.

325. כן כתבנו לעיל בפרק ג', וע"ע שם. ויש להזהר בזה בדבר מצוי, שיש בו איסור בורר גמור.

326. משנ"ב (סקט"ו) וכה"ח (אות כ"ה), ואע"פ שכתבוהו בלשון אפשר, נראה שלאו דווקא הוא, ובודאי שרי, שה"ז כהסרת קליפה (המבואר בסו"ס שכ"א), וכה"ג כתבנו לעיל לענין עלי חסה וכו'. וכ"כ הפו'. וע"ע גם בביה"ל ד"ה לאכול, עיי"ש. וכן כתבו הפו' להקל בזה, ועיין בשבה"ש אות כ"ז ובקצוה"ש מש"כ בדבריו, ואכמ"ל. [ובאופן שלא סילק אותו לגמרי רק הזיזו לצדדים מעט, אין בו משום בורר כלל לכו"ע, כיון שלא נברר עדיין והוא נשאר תערובת].

ג"ב. עיין לעיל בפרק ד' בהלכה שלישית בערך, אם מותר לקחת רק את מה שלמעלה מן הערימה, שאינו בכלל בורר כיון שהוא ניכר בפ"ע, או לא.

327. כן דקדק המשנ"ב שם שזה באופן שרוצה עכשיו ללובשו, וגם זה כדין קליפה המבואר בסו"ס שכ"א.

328. כן נראה פשוט, דבכל גווני שרי כיון שמ"מ הוא מחפש את בגדו הנצרך לו, ואפילו אם בכלל אינו יודע אם הבגד שלו נמצא שם, מותר לו למשמש ולחפש, שהרי ממה נפשך אם ימצא מה טוב, ואם לא מצא הרי בלא"ה לא ברר כלום [ועיין בשביתת השבת בזה בבא"ר אות כ"ז שהחמיר כשאינו יודע היכן בגדו, ולכאו' צ"ע. וגם נ"ל להוכיח ממשמעות הגמ' דשבת (דף יב.) גבי חיפוש בין בגדיו לבגדי אשתו שמותר בחושך, ואין בזה חשש. וי"ל]. ושוב אחז"ר ראיתי שכ"כ בקצוה"ש סי' קכ"ה סקמ"ז, וכן צידד הגרשז"א בשש"כ ח"ג פ"ג הערה א' ובמאור השבת ח"ג מכתב מ' אות ב', ודו"ק.

ועיין עוד בשש"כ סעיף מ"ג בשם הגרשז"א שמותר לחפש בכרטסת איזה כרטיס הנחוץ לו, כיון שכל מטרתו להגיע אל הדבר שרוצה, ולא ליפות את התערובת, וע"ע שם מש"כ בזה. ומבואר כאמור. וכ"מ מלשון המשנ"ב (שם) שכתב דמיירי שמחפש אחר בגדו, וכן מצאתי הלום בספר איל משולש עמוד מ"ד בהערה שדקדק מהמשנ"ב הזה דלא כשבה"ש, וע"ע שם בעמוד ע"ב ע"ג ובהערה צ"ז והלאה משם האחרונים. ודו"ק.

329. ע"פ הנ"ל, וכ"כ האחרונים, וכ"ה באיל משולש שם, וע"ע בכ"ז בס' נשמת שבת סימן ק"ז ק"ח ק"ט. ודווקא לאלתר.

330. כאן יובאו הפרטים בדין גרעיני הפירות, ועיקרן הובא בסו"ס שכ"א.

331. בתמרים אפרסק ומשמש, יבואר בהלכה הבאה, ותפוזים וכדומה יבואר גם כן שם בהמשך, ולענין גרעין אבוקדו דינו ג"כ כגרעין של תמר, אמנם אם אינו דבוק ונופל לבד מן הפרי, יכול להפוך את החתיכה כדי שהגרעין יפול (כעין מש"כ בכה"ח אות מ"ז בשם הבא"ח, וע"ע גם בחזו"א סימן נ"ד אות ה', ודו"ק). ולענין זית דינו ג"כ כנ"ל, אלא שכאשר מוציאו עם פרי ואח"כ אוכל מן הפרי הדבוק בו, אין בזה בורר כלל, ועדיף טפי, וה"ה בכל כיוצ"ב, שה"ז כבורר אוכל מתוך אוכל, ובלבד שיטעם ממנו בפועל, ולא יסמוך ע"ז שיצא עימו מעט אוכל, כיון דלא חשיבי לאינשי כלל.

וכ"ז כשבא הגרעין עם הפרי דבוק, אבל אם יש תערובת של פירות וגרעינים, או רסק ומשקה עם גרעינים, אסור להוציאם אלא ביחד עם מעט מן המאכל, או כשאר דרכי ההיתר. (וכעי"ז העיר הביה"ל לעיל לענין עצמות, וכל כיוצ"ב).

332. וזה גרע מדין הקליפות המבואר במשנ"ב ובשעה"צ בסו"ס שכ"א, שכאן זה פסולת גמור, כיון שאינו נאכל לרוב בני אדם (עיין להלן בסעיף י'). ויעוין לעיל בסימן ש"ח (ס"ל) בביה"ל ד"ה גרעיני תמרים, שכתב שיש לטלטל גרעיני תפוחים ואגסים, דהם ראויים לאכילת אדם וכו', עיי"ש. ושם הערנו בזה דהא במציאות אין אוכלים אותם בנפרד, אמנם יש מעלה בזה שהם מחוברים, שמצוי שאוכלים אותם ביחד, וא"כ י"ל דחשיב אוכל עכ"פ בעודו מחובר. (ועדיף זה מהסברא שהביא הביה"ל לעיל בסעיף ד' לענין עצמות של דגים). אלא שבמציאות כיום יש הרבה שמקפידים שלא לאוכלם כלל.

333. זה תלוי במחלוקת המג"א (שבמשנ"ב סו"ס שכ"א) עם הפמ"ג (שהובא בשעה"צ שם אות צ"ז) גבי קליפות תפוחים, עיי"ש. ולעיל בדין קליפות תפוחים כתבנו להקל בזה כיון שנאכל לרוב בני אדם (ודמי למש"כ בשו"ע סעיף י', וכמשנ"ת שם), וכמו"כ בנידו"ד יש להקל (אמנם שו"ר בס' איל משולש ע' קס"ו שהחמיר, וזה לשיטתו בקליפות).

334. שה"ז ממש חלק מן הפרי ודרך כל אדם לאכלם.

ואם אותו אדם אינו רוצה בזה ומקפיד ע"ז, נראה ג"כ דמותר. ואינו דומה למש"כ בביה"ל (סעיף י') להחמיר בכה"ג, דשאני התם שמה שנברר הוא פסולת גמור, משא"כ כאן שהוא חלק מן הפרי ממש, וכעי"ז כתב בשש"כ (בהערה ע"ח) גבי קליפות, עיי"ש.

335. עיין במשנ"ב (סו"ס שכ"א סקפ"ד) שאם פותח פלוימ"ן (שזיפים), וזורק הגרעינים הקשים להניח לאחר זמן, הוי בורר, ע"כ. ומבואר שכשאוכל לאלתר מותר להוציא את הגרעינים ולזורקם, וכ"כ בכה"ח (שם אות קמ"א) משם הפמ"ג. וכ"כ בתהל"ד (בסימן שי"ט אות ד'), וכ"מ בבא"ח (פ' בשלח), וכן הובא בכה"ח (אות מ"ח)

ונחלקו האחרונים אם מותר לעשות כן גם כשיש בפרי כמה גרעינים, או שההיתר הוא רק כשיש גרעין אחד, ויש להחמיר בזה, ולכן תפוזים, קלמנטינות וכיוצא, אין להוציאם בידיו, אלא יכניס את כל הפרי לפה, ויוציא אחר כך את הגרעינים מן הפה[336].

ע"ז. גרעיני אבטיח: מן הדין כתבו הפוסקים שמותר להוציאם ולזורקם, אם הם מחוברים בבשר האבטיח, ובתנאי שבדעתו לאכול מיד[337], ומכל מקום לכתחילה טוב לעשות באופן שיכניס את האבטיח לפה עם הגרעינים, ואחר כך יוציא את הגרעינים מפיו[338], ואם הוא רוצה בדווקא להוציאם קודם האכילה, כגון שקשה לו, או שרוצה להאכיל לקטן, אפשר לנער את האבטיח בכח כדי להתיז ממנו את הגרעינים[339], והגרעינים הנשארים בתוכו ודבוקים לו, יוכל להוציאם בידיו, וראוי לעשות זאת בשינוי כלאחר יד[340].

גרעיני מילון והפסולת שבו, אפשר להוציאה ממנו בין ביד ובין בכלי, כדי לאכול מיד, ודינו כדין קליפת הפירות[341].

ע"ח. לימון שנסחט על סלט או לאיזה מאכל, ונפלו הגרעינים לתוך הסלט, אסור להוציאם ולהשליכם, שזה כפסולת מתוך אוכל[342], אבל יכול לקחת בכף מעט מן המאכל עם הגרעינים ולזורקם[343]. וכן אפשר להוציא כל גרעין בפני עצמו ולמוצצו אם יש בו טעם ראוי, ואחר כך לזורקו[344].

ע"ט. מותר להוציא את הגבעול הדק שבראש הפרי, שבו מחובר הפרי לענף (הנקרא עוקץ, או פטוטרת)[345], אולם יש לעשות כן רק בסמוך לאכילתו מיד[346].

פ'. כרשינים, העשויים למאכל בהמה, שיש בהם פסולת שמעורבת בהם, אסור להציף עליהם מים בכלי כדי להסיר הפסולת, משום איסור בורר[347]. וכן לא ישפשפם ביד כדי להסיר מהם הפסולת[348].

וכן אסור ליתן פירות במים כדי שהפסולת תרד או תעלה מהם, כגון פירות המעורבים בתבן וקש, אסור ליתנם במים להציף את התבן[349]. וכן פירות המעורבים עם עפר, אסור ליתנם במים כדי שהפסולת ירד למטה[350].

ובכל זה אסור אפילו כדי לאכול לאלתר[351].

בשמו. איברא שיל"ד בפשט דברי הבא"ח שכתב בזה"ל: אם אוכל תמרים בשבת, מותר להפריד התמרה מן הגרעין, וזורק הגרעין ואוכל התמרה וכו', הוי ליה לוקח אוכל מתוך פסולת וכו', ע"כ. והיה מי שהבין דמיירי שהוא אוחז בגרעין ולוקח את המאכל, ועי' בזה בספר תורת השבת. אולם ז"א, דאם באופן זה הוא פשיטא דמותר ככל אוכל מתוך פסולת, ומהמשך דבריו אין שום ראיה בהיפך, וע"ע באול"צ פל"א תשו' ה', ודו"ק. ויבואר עוד להלן.

ובטעם הדבר שאין בזה איסור של מוציא פסולת מתוך אוכל, מבואר בשעה"צ (סו"ס שכ"א) בשם הפמ"ג כיון שאי אפשר בדרך אחרת, ולכן לא הוי כבורר פסולת מתוך אוכל, וי"ל איפוא דהוי כמו קליפות וכדו', וע"ע במאמ"ר סקכ"א. [ואע"פ שלפעמים אפשר לעשות באופן אחר, מ"מ כיון שאין זה דרכו לא חשיב שאפשר בענין אחר (ועיין בבא"ח פ' בשלח אות ו', שא"צ לעקם את דרכיו וכו', עי"ש). ובעצם סברא זו מצאנו במשנ"ב ובביה"ל בכ"מ בסימן שי"ט, וי"ל דזה דומה לקליפות שגם שם יש אפשרות לחתוך הפרי לשתיים ושלוש ולהוציא את האוכל מן הקליפות, ודו"ק]. אולם בבן איש חי' (שם) מתבאר בזה טעם אחר, דכיון שהוא אוחז את הפרי ביד אחת והפסולת ביד אחת, אין זה פעולת ברירה של דבר מדבר, אלא ה"ז דרך אכילה והפרדה בעלמא (כעין קילוף קליפת פירות), ואין בזה ברירת פסולת מאוכל, ויסוד ההיתר דפעולת הפרדה היא, ואין הבדל בין פסולת מאוכל לאוכל מפסולת. (ע"ע בחזו"א (סימן נ"ד אות ב') שהזכיר סברא דבכה"ג שהפסולת מחוברת הוי דרך אכילה "כיון שעוסק בידיו גם באוכל", ע"ע שם. ויש שפירשו כעין דרך זו, וע"ע בחזו"א שם בסוה"ס), ודו"ק, ועיין להלן הנפ"מ בין הטעמים הנזכרים.

אמנם החזו"א (בסימן נ"ד אות ה') כתב להחמיר בזה, וכתב שאם רוצה להסיר את הגרעין, יאחז את הגרעין בידו אחת, ומושך את הפרי בידו השניה ונשאר הגרעין בידו ומשליכו, ע"כ. וסבירא ליה להחזו"א שכיון שאפשר למשוך את האוכל הרי אפשר לעשות בדרך היתר, ואסור לברור את הפסולת, אבל המשנ"ב לא ס"ל כן, וכתב שזה נחשב שאי אפשר באופן אחר, משום שכך דרך אכילתו בחול, וזהו הרגילות, א"כ נחשב שזהו דרכו הראוי לו, ולא דרך אחרת. ושו"ר שכ"כ באז נדברו בביאור ד' המשנ"ב.

וכן כמו"כ יל"ד ע"ד החזו"א שם שאסר להוציא הגרעין בטעם שאפשר בדרך היתר, ואילו אח"כ כתב שמותר לאחו בפרי והגרעין נופל ע"י דחיקתו בפרי וכו'. ומדויק בדבריו שבאמת היה צריך לאסור גם בזה, אלא שכיון שאין בו דרך אכילה באופן אחר חשיב דרך אכילה, ולא חל ע"ז שם בורר, כיעו"ש. ולכאו' לדבריו הלא גם בזה חשיב אפשר בדרך אחרת בלא דחיקת הפרי, והיינו ע"י משיכת הפרי בעת שאוחז בגרעין, ואפשר שלגבי זה ס"ל להחזו"א שזה יותר דרך אכילה, ורק בהוצאת הגרעין להדיא הקפיד טפי, ומלבד זאת אפשר שסמך עמש"כ שם שכיון שאוחז באוכל שאני דחשיב כבורר האוכל (ומצאנו בפו' שכאשר אוחז באוכל קיל טפי, וכמו שהבאנו להלן בסעיף י"ד בהלכה שניה שם, משם כמה אחרונים ע"פ הגר"ז שבירו כן, אמנם יש לחלק).

ולדינא הנה ראיתי שיש מחמירים לכתחילה כדעת החזו"א, ועי' בספר איל משולש פי"ג בהערה ר"ג שבספר אז נדברו הביא שגם המהרש"ם ס"ל כהחזו"א, ולכן כתב להחמיר. והוסיף שגם המשנ"ב כתב בדרך אפשר וכו', עי"ש. אולם לענ"ד יש להקל בזה מחמת דברי הפוסקים שהזכרנו לעיל דנקטו להקל בזה, מב' טעמים, ובאמת שאף החזו"א שהחמיר בזה באות ב', מ"מ גם הוא כתב סברא להקל בזה באות ב', כיעוי"ש, ועכ"פ בנוסף לזה יש לצרף עוד כמה צירופים להקל בזה, כדרך שכתבנו לעיל לענין עצמות הדגים, וכפי שגם הובא בביה"ל סעיף ד' באריכות, וכ"ז שייך גם כאן, ועיין היטב. ודו"ק. [וכן ראיתי הלום לכמה אחרונים שהקילו בזה, מלבד האחרונים שהזכרנו לעיל, וכיעוין בקצוה"ש סי' קי"א סוסקי"ח, ובאור לציון ע' רמ"ב, ועוד].

והמחמיר בזה כדעת החזו"א תע"ב, אך יעשה באופן זה שיאחז את הגרעין וימשוך את הפרי, אבל לא יעשה בדרך זו שיכניס הכל לפה ויוציא את הגרעין מפיו [שהרי צריך לבדקם מתולעים, ואין להחמיר בזה ולהקל באיסור תולעים (איברא שבד"כ כשפותח ואינו רואה כלום בצד אחד, ה"ז מוחזק בכשרות, מ"מ צריך לבדוק היטב מכל צד). ושו"ר שכן העיר כבר בספר קצות השולחן (סימן קי"א בבדה"ש סקי"ח), וכתב שבכה"ג שדרך לבדקם מתולעים בלא"ה מותר להוציא את הגרעין בשופי, שזה דרכם. ואמנם נתעוררתי לדון בזה דיש אפשרות להזיז את הגרעין מצד לצד באופן שישאר לעולם בתוך התערובת, ולא מקרי ברירה כלל. אולם י"ל דמ"מ כולי האי לא בעינן, וזהו דרכו ושרי, ודו"ק].

וישנו אופן נוסף שמותר להסיר את הגרעין, והוא כשפותח את הפרי בצורה שהגרעין יפול, וכמו שכתב בחזו"א (שם) שאם מקפל את הפרי בידו עד שהגרעין נופל שפיר דמי, כיון שהוא אוחז במאכל, ולכן גרעיני אבוקדו שסק משמש וכדו', אפשר להפיל הגרעין על ידי הפרי. אלא שיל"ע בכוונתו, דהיה אפשר לומר שההיתר בזה הוא מפני שאוחז באוכל. ועי' לעיל מה שכתבנו בזה. אך הוא חידוש לענ"ד מאוד, דמ"מ הוא מסיר את הפסולת. ובחזו"א איתא שההיתר בזה הוא שאין בו דרך אחרת לאוכלו, וזהו דרך אכילה, עי"ש. וי"ל דמ"מ גם זה לא דרך להניח לגרעין ליפול, גם י"ל דשהוסיף אח"כ שהרבה פעמים הוא נופל מאליו וכו', ולמאי כתב כן, ואולי לבאר שזהו גופא דרך אכילה, ועוי"ל בכ"ז ואין להאריך. ולכאו' היה אפ"ל שכל עוד שהוא עדיין מונח עימו ל"ח ברירה, שהרי עדיין האוכל עם הפסולת, וזה מהני מה שהוא מקפל את הפרי, ואח"כ שנופל אין זה מעשה שלו, אלא הוא נופל מאליו, וה"ז כמו גרמא שמותר בכה"ג, ועיין.

ובכל אופן נראה שיש להקל טפי כאשר הוא עושה כן כשהפרי בידו, ו"מיד" הוא אוכל, וה"ז עדיף מגדר "לאלתר", וכמשנ"ת במקומו (וע"ע במשנ"ב סו"ס שכ"א). והגם שכמה פו' סתמו דבריהם והקילו בסתמא וכהבא"ח הנ"ל, והיינו דבזה יש לצרף סברת הגדולים שהביא בביה"ל שם בסעיף ד' שהתירו מיד, וכאן קיל טפי שי"ל שאף לחולקים מותר בדרך אכילה. (וע"ע בכל ענ"ז בספר נשמת שבת סי' ק"כ, וי"ל). ולכן נראה שלכתחילה לא יסיר את הגרעין אלא רק בעודו בידו, ומוכן לאכילה מיד.

336. הנה לעיל האבאנו ב' טעמים להיתר הוצאת הגרעין, א'. כיון שאי אפשר בדרך אחרת, וכך דרכו (משנ"ב). ב'. כיון שאוחז את המאכל בידו ה"ז דרך הפרדה ולא ברירה (בן איש חי'). והנפקא מינה ביניהם הוא באופן שיש בפרי כמה גרעינים, שלפי טעם הבא"ח יש לאסור, וכ"כ בהדיא בבא"ח (שם, וה"ד בכה"ח אות מ"ח) שבאופן זה שיש בו שלשה או ארבעה גרעינים אסור (נ"ב. אפשר שלאו דווקא נקט ג' או ד',

אלא גם בשני גרעינים אסור, ויש לומר שהדבר תלוי אם דרך לאחזם יחד בהפרדה, ודו"ק). אבל לפי המשנ"ב הנ"ל יש להתיר גם בזה, שהרי מ"מ זהו דרכו. (וקצ"ע על הבא"ח שבעצמות הדגים התיר כיון שזה דרכם, ואילו כאן אסר, ואין לומר שכאן הוא פחות דרך מעצמות הדגים, שהרי במשנ"ב רואים שבגרעינים היקל מטעם זה, ואילו בעצמות (בסעיף ד' בביה"ל) לא הזכיר טעם זה. ואפשר שתלוי במנהג מקומותיהם, ועדיין צ"ע דמ"מ דרך אכילה הוא, ועיין בבא"ח בסעיף ו', וצע"ע).

ומ"מ כתבנו להחמיר משום שגם לפי המשנ"ב יש לאסור בדוגמאות שהזכרנו, וכמו שכתב באיל משולש שם הערה כ"ב שעד כאן לא התיר המשנ"ב אלא בפירות שהדרך לעולם להוציא את הגרעין קודם האכילה, אבל גרעיני ענבים תפוזים וכו' שמכניסים הכל לפה, מסתבר שאסור גם להמשנ"ב, עי"ש. - אמנם כשעושה כן מיד לפה כתב להקל, וזה כפי שביארנו בהערה הקודמת דבכה"ג יש לצרף דברי המתירים.

337. כן נראה לדמות דין זה לכל מה שנתבאר לעיל בדין עצמות הדגים, שנתבאר עפ"ד הפו' שמותר להוציאם קודם האכילה, עי"ש. וכל האומר שם שייך גם לכאן, ועיין היטב. ודו"ק. ושו"ר שכ"פ באול"צ פל"א תשו' ה' להתיר בזה, וכתב שכן מנהג בני ספרד, עי"ש. (ובפרט אם אוכל מיד לפה שיש להקל טפי, איברא דיעוין בהלכה הקודמת לענין ריבוי גרעינים, וי"ל). אמנם הדגשנו שזה דווקא באופן שהגרעינים מחוברים באבטיח, שבכה"ג יש כמה מצדדי ההיתר שהזכרנו בדין העצמות, אבל אם אינו כן אפשר שאסור, וכן מבואר באול"צ הנ"ל. אמנם בבא"ח דלהלן משמע שגם אם אינו דבוק ממש מותר. [ועכ"פ אם הם עומדים בנפרד ומעורבים בקערה, בודאי אסור להוציאם משום בורר, וכה"ג כתבנו שם בדין העצמות]. וע"ע באגר"מ ח"ד סי' ע"ד בורר אות ז'. וע"ע בשש"כ פ"ג הערה ל"ב. וגם י"ל דכיון שמצוי שגרעינים אלו נאכלים עם הפרי, קיל טפי (ואף שזה רק בשעה"ד, מ"מ אינו אסור מה"ת לכו"ע).

338. אופן זה הוא הראוי ביותר לעשות לכתחילה, שאין בזה שום חשש (והרי יש מחמירים שלא לברור אלא באופן, וכדעת החזו"א, וכמובא בדינים והנהגות פי"ג אות ה'). וישנה עוד אפשרות לנתק את הגרעינים מחיבורן, ולהניחן באבטיח רפויים (וזה ודאי מותר, וכמשנ"ת לעיל בהקדמה ב' ובהערות שם, שהרי הם עדיין נשארים עם הפסולת), ואז הם יפלו תוך כדי האכילה (ועיין לעיל בהלכה הקודמת ובהערה שהבאנו מהחזו"א שאפשר גם להפיל הגרעין ע"י הפרי).

339. כ"כ בבן איש חי', וה"ד בכה"ח (אות מ"ז) שכך הדרך לעשות בגרעיני אבטיח, וכתבנו זאת בלשון דיעבד, מפני שנראה שיש עדיפות באופן הראשון שבו אין חשש כלל (וכן ראיתי בשש"כ שם סט"ז שהביא כן בסדר העדיפויות, וכ"ה באיל משולש סופי"ג, וציין שם בהערות להגר"מ פיינשטיין בספר הל"ש (וע"ע באגר"מ ח"ד סו"ד בזה), ולשו"ת אז נדברו בשם הגרשז"ו שליט"א). וגם י"ל"ד בזה, דהלא מ"מ הוא זורק את הפסולת מן האוכל, ומה מהני שמחזיק באוכל, וצ"ע. ואולי זה דרך שינוי, וקיל טפי. ומ"מ האחרונים הנ"ל ס"ל להקל באופן זה, כיון שכן הוא דרך אכילה ואין דרך אחרת, וכן יש ללמוד מדברי החזו"א (סו"ס נ"ד) גבי אחיזה בפירות ונפילת הפסולת מהם, עיי"ש, ומבואר שם דאע"פ שהיה שייך בזה בורר, מותר מעצם שזוהי דרך אכילתם, ואע"פ ששם הם צורות אחיזה שונות, וכאן זה ע"י ניעור, מ"מ אין נראה לחלק, שהרי גם בנידון החזו"א הוא מקפל את הפרי ועושה פעולה כדי שיפול הגרעין, ודו"ק. (וכן יש ללמוד ע"פ דברי הפוסקים שהבאנו לעיל בענין ברירת עצמות של דגים, והבאנו שם כמה צירופים להקל, וכן יש לומר גם בנידוננו. ועיין. ובכה"ג קיל טפי כאמור).

340. כ"כ בבא"ח שם. והובא בכה"ח שם, וע"ע בשש"כ סט"ז שכתב שהנוהג להקל בזה יש לו על מה לסמוך, ועי' באיל משולש שם שכן פסק להקל הגר"מ פיינשטיין עפ"ד הבא"ח, וכן העתיקו בספר ברית עולם.

ועיין באיל משולש שם שכתב להסירם כלאחר יד, כגון בגב היד או בידית המזלג, עי"ש. ולכאורה י"ל"ד בזה, דאפשר שבידית המזלג הוא גופא דרכו גם בחול כיון שהוא דק ויכול לחטט בו (ואולי מיירי בגרעינים העומדים על האבטיח מבחוץ, שא"צ לחטט בהם). ויש ליישב. ועוד י"ל שהלא זה ברירה בכלי, ואף שאינו כלי המיוחד מ"מ איסורא איכא, אמנם מזה לי"ק למשנ"ת במקומו לעיל ברה"ס דכל כה"ג הוי כידה אריכתא, וע"ע חזו"א סי' נ"ד סק"ה דל"ח ברירה במזלג וכדו' שאינו אלא כדי שלא יתלכלך, וגם כבר נתבאר בכ"מ כה"ג דהוי דרך אכילה, ובדרך אכילה לא שייך בורר (וכעי"ז כתב בשו"ת באר משה ח"ו סימן מ"ז לענין עור של עוף, עיי"ש).

341. שהרי זה כמו קליפה, ושו"ר שכ"פ בשש"כ (פ"ג סל"ג) ובארחות שבת ועו"א, ודלא כמו שכתב באיל משולש שם סי"א (ולשיטתו צריך להוציאם עם קצת מן הפרי). ושו"ר שדן בזה גם בס' נשמת שבת סי' קנ"ה, וכתב שהמיקל יש לו ע"מ לסמוך. ולענ"ד יש להקל.

ונראה עוד שגם אם נשאר איזה גרעינים מותר להוציאם, וכדרך שכתבנו לעיל בענין קליפות של ביצה, ומותר גם אם נשאר מעט, אלא ששוב הראוני בספר תורת השבת שכתב שבגרעיני מילון אם נשארו רק מעט אין להוציאן, וציין שכ"ד גדולי הוראה, עיי"ש. ולענ"ד אינו נהירא דמאי שנא מכל קליפה וכנ"ל. (וגם בעצמות של דגים לא שמענו שהזהירו על העצמות האחרונות שלא יוציא, וי"ל). וזאת ועוד שהרי במציאות העולם מקפידים ע"ז מאד, ואף יותר מגרעיני אבטיח, ודו"ק. וע"ע בענ"ז בשש"כ פ"ג הערה צ"ד. וע"ע מש"כ בזה בחוט שני פכ"ה סק"ח, וי"ל בדבריו. (וגם בעצמות של דגים לא שמענו שהזהירו על העצמות האחרונות שלא יוציא, וי"ל). ואכמ"ל. אמנם אם הוציא את הגרעין ושוב חזר ונפל למילון וכיוצא אסור, וכעין מה שכתבנו לעיל גבי קליפות ביצים, אלא יוציאנו עם מעט פרי.

342. כה"ח (אות מ"ו) בשם הבן איש חי', ואפילו לאלתר אסור.

343. שזה בכורר אוכל מאוכל (ועיין בהערה הבאה), ויכול לקחת בכף מן הסלט עם הגרעינים ולהניחו בקערה, ומשם יקלט את הפירות הראויים, וכן אפשר לזורקו כדי שיתפזר ואז לא יהיה עליו שם תערובת, ואז יוכל להוציא את הגרעינים כשאינם בתערובת, וע"ע בשש"כ פ"ה ס"ה בתוספת שבגליון מש"כ בדין זה, וע"ע שם בהערות. וכבר עמדנו בזה לעיל במקומו שדעת רוה"פ שהיתר זה הוא בכל פסולת שבאוכל, ולאו דווקא בדבר לח.

344. ובכה"ג כשמוציאו אין עליו שם פסולת שהרי ראוי למוצצו, וכתבנו שמ"מ זה רק אם יש לו טעם ראוי, שאל"כ אין זה אלא הערמה בלבד, בלא תועלת (והרי גם לענין ברכה על לימון דעת רבים מן הפו' שאין לברך ברכת הנהנין, כמשנ"ת בהל' ברכות), ובפשטות צריך שיהא נהנה מעט בזה, אכן בד"כ חשיב הנאה (ואף הפו' שאמרו שלא לברך על לימון, מ"מ אם אינו חמוץ כ"כ ראוי לברכה, וה"ה בגרעינים של לימון). ויכול להכניס כמה גרעינים ולמוצצם יחד.

והנה בכה"ח (שם) כתב שכאשר יש בגרעין מעט חומץ וראוי למצוץ אותו נראה שמותר (כדברי פתה"ד והט"ז), שבזה הוי כאוכל עם מעט פסולת, עיי"ש. ומבואר שאע"פ שאינו מוצצו מותר. אולם לענ"ד אין להקל בזה, שכבר כתבנו בכ"מ שאף לדברי הט"ז אין היתר אלא כשמוציא אוכל, באופן שדעת האדם עליו, ולא בלחלוחית בעלמא שא"כ ביטלת כל תורת בורר, כשיש בו איזה לחלוחית (וע"ע בכה"ח עצמו סוף אות מ"ב שהחמיר בגדולה מזו, עיי"ש, וק"ו בנידו"ד). ושו"ר שכ"כ באיל משולש (פי"ג הערה כ"ט) בפשיטות שגרעין שיש אפשרות למצוץ מלחלוחית הפרי שעליו מותר לבררו "כדי למוצצו", ע"כ. ומבואר כאמור שאם אינו מוצצו אסור.

ואפשר ליישב כוונת הכה"ח לפי סברת הפתח הדביר בדין עצמות שרגיל למצצם תדיר, שבכה"ג אף אם עתה אינו עושה כן מותר להוציאם, וכעין סברא זו כתב בביה"ל ס"ג (ד"ה מתוך) בתוך דבריו, עיי"ש. אלא שכתבנו שם לבאר באו"א. והכי נמי יש לפרש לדבריו, דמיירי באופן שכך דרכו תמיד למצוץ, ואת"ש. אלא שבעיקר הדין הנה אף לענין עצמות כתבנו לעיל שיש לדון בזה, וכי למעשה אין נראה להקל בזה, אא"כ יאכל בודאי, כיעוי"ש. וק"ו בנידו"ד שחמיר טפי. ועכ"פ בדרך כלל במציאות כיום אין רגילים למצוץ הגרעינים, ובודאי שאסור לבררם בשבת אע"פ שראוי למצוץ.

345. כ"כ הרבה אחרונים. ויש לבאר בזה בכמה צדדים, א]. שיש לדמות זאת לגרעיני הפירות הנ"ל, והובאו בבריהם בס' איל משולש ע' ע"א, ועיין בדבריו בע' פ"א, ושוב מצאתי שכ"כ באול"צ (ע' רמ"ב), וילי"ב. ב]. יש לדמות זאת לדין קליפת הפירות הנ"ל. וכן ראיתי בשש"כ (פ"ג הערה צ"ז). ג]. עוד הביא בשש"כ שם משם הגרשז"א טעם אחר, שלא נחשב מעורב ואין שייך בו ברירה, עיי"ש. (וכ"כ כיוצ"ב בשו"ת באר משה ח"ו סי' ס"ט). אלא שיל"ע בזה, דמי לא משכחת לה שהעוקץ קטן, ועוד נחבא בשקע הפרי. ד]. י"ל לצרף בזה לקולא כפי מה שכתב בביה"ל כאן בסימן שי"ט ס"ד גבי עצמות של דגים, ודו"ק.

ועוד יש לבאר בזה דממה נפשך הוא, שאם בדעתו לאכול את כל התפוח כולו חוץ מאותו גבעול, זה מותר (וכדין גרעינים וקליפות, וכנ"ל ב' טעמים הראשונים שהזכרנו), ואם אינו בדעתו לאכול את כל הפרי, וכדרך העולם שמשיירים את אמצעית התפוח עם גרעיניו וזורקים אותו, א"כ בלא"ה נמי מותר משום שהכל נחשב כפסולת, ואין בזה שום תיקון ולא מידי, וה"ז כבורר פסולת מפסולת שאין בזה משום בורר. אלא שיל"ע דשמא מ"מ כעת התפוח נחשב כולו כדבר אחד, ובהוצאת העוקץ ה"ז כבורר את הפסולת מן האוכל, ובפרט בתפוח שראוי לאכילה. [ועוד נראה שהמנהג בזמנם היה לאכול את כל התפוח כולל את אמצעיתו. וכן מוכח ממש"כ בביה"ל (בסימן ש"ח סכ"ט) ד"ה בית יוסף שלפעמים אכלו הגרעינים ביחד וכו', ואין זה כבזמנינו שיש שפע ב"ה ואין אוכלים את זה].

וכן גבעול שעל האבטיח או על תפוז וכיוצא שבלא"ה צריכים לקלף את הפרי, ואין אותו הגבעול נחשב לכלום, אין בזה משום בורר. [ויש שנזהרים לתפוס את העוקץ ביד, ובידו השניה למשוך את הפרי, ובכך לא שייך בזה בורר, וכעין דברי החזו"א (הנ"ל) לגבי גרעיני הפירות, אך א"צ לזה, כאמור].

346. בששש"כ שם, וכפי המבואר בסו"ס שכ"א. והיינו שמדמים זאת להסרת קליפה. [ועיין שם בהערה שהזהיר ג"כ שלא יעשה כן מהרבה פירות ביחד]. ועיין באול"צ פל"א ס"ו שמותר להוציא, ורק בשעה שאוכל דהוי דרך אכילה. ועי' בספר איל משולש ע' פ"א שהביא כעי"ז מהאחרונים, ועמש"כ שם.

אמנם לפי"ד הגרשז"א הנ"ל בהערה הקודמת שסובר להתיר מצד שהוא ניכר, יש להתיר אף שלא בסמוך לסעודה, שהרי אינו נחשב בורר בכה"ג, וכ"מ בשו"ת באר משה ח"ו סימן ס"ט, ומ"מ אף אם ל"ד דראוי להזהר לעשותו סמוך לסעודה, והיינו דאף שא"צ שיהיה בשעה שאוכלו, מ"מ אין להקל כ"כ כשאינו סמוך לסעודה, והמחמיר לעשות כן רק בעת שהוא בידו ורוצה לאוכלו, תע"ב. שו"ר כעת בנשמת שבת סימן קנ"ד שהתיר להוציא הגבעול הדק מצד שאין שייך בו בורר כלל כיון שניכר, עיי"ש. אך כאמור דלאו כו"ע סברי הכי. ועוד י"ל דהלא אפשר שהעוקץ קטן וכיוצא ואינו ניכר, וא"כ אינו כלל מוחלט. ויש להזהר בזה בכל אופן. ובשלמא אם אוכל את כל הפרי כולל אמצעיתו, י"ל דדמי לקליפה וגרעינים, אך יש סברא לאידך גיסא וכנ"ל, ומ"מ כשעושה "מיד" בשעת אכילה שפיר יש להקל בזה.

347. נ"ב. כאן יבואו סעיפים ח' והלאה - וסעיף ו' יבואו בסוף הסימן ב"מלאכת דש".

שו"ע (סעיף ח'), והיינו שאפילו כשעושה כן לאכול לאלתר (וה"ה להאכיל לבהמה לאלתר, שבעלמא מותר כשנשלמו תנאי ברירה, וכמו שנתבאר בהקדמה א' להלכות בישול), אסור, שהרי זה ברירת פסולת מאוכל, ואסור אפילו לאלתר, שו"ר שכ"כ בכה"ח (אות ע"ג) משם הפמ"ג, וכ"ה בתהל"ד (סקי"א).

348. שו"ע שם. וגם בזה משמע בפשטות שאסור אפילו לאלתר.

אלא שהבדר צ"ב מה שונה הדבר מדין קליפות שמותר, כיון שאין אפשרות אחרת, ואמרינן שזהו דרך אכילה. וראיתי שעמד בזה הגרשז"א, כמובא בשש"כ פ"ג הערה נ"ג ובשולחן שלמה כאן סי"ז-י"ח, עיין שם. ושם רצה לצדד שבאמת הקפידא הוא רק כשעושה כן להניח, אולם י"ל"ד מסתימת הפו' לאסור בזה, ואף הגרשז"א כתב ביאורים אחרים לכך, דמיירי שמפריד את הפסולת מן האוכל, ואח"כ הוא מוציא את הפסולת, וא"נ באופן שהוא דרך ברירה, כיעוי"ש. וע"ע באג"ט בורר אות ז' מש"כ בזה דמיירי כשכוונתו להציף את הכל במים לברירה, וע"ע בקצוה"ש סי' קמ"ו הדחת פירות אות ד' [וע"ע שם שע"פ האמור מותר להסיר לכלוך הדבוק בפירות].

349. משנ"ב (סקכ"ח), והוא ממש כנ"ל.

350. משנ"ב (שם), ועיין בהלכה הבאה מש"כ בזה. (ומה שכתב המשנ"ב בדבר שטיפת תפוחי אדמה מהעפר, נראה דמיירי כששוטף כן לצורך בהמה, שאוכלת תפו"א חיים. א"נ כשצלאם כמות שהם).

351. שהרי הוא בורר גם את הפסולת מהאוכל, ולא רק האוכל מהפסולת, וכ"כ הפמ"ג (במש"ז סק"ה) ותהל"ד (סקי"א).

ויש לציין בכל זה, שלענין יום טוב הדין שונה, ועיין בכה"ח כאן (אות ע"ג), ויבואר במקומו בעזה"י, ועיין בביה"ל כאן (ד"ה דהוה) שבשבת יש בזה חיוב חטאת, והוכיח כן מגמרא דביצה (יד:), ועיין בס' לו"ח כאן שהעיר שלפי"ד המאירי כאן מוכח בהיפך (ועיין בכה"ח כאן אות ע"ד, ויל"ב).

פ"א. יש אומרים שאסור לשטוף פירות וירקות במים מן הלכלוך שעליהם, כגון עפר או אבק וכדומה, או מאיזה דבר שנדבק בהם, ויש מתירים לשטוף פירות וירקות במים בכל אופן, וכן עיקר, ולכן מותר לשטוף פירות וירקות תחת זרם מים[352], ובלבד שיעשה כן בסמוך לאכילה מיד[353] [והוא הדין בכל זה לענין סוכריה שנפלה בעפר, וכן כל מאכל שנתלכלך בדבר אחר].

אבל יש להמנע מלשרות את הפירות והירקות בכלי עם מים כדי להפריד מהם את הלכלוך שעליהם, אלא יתנם תחת זרם מים, והעפר שבהם יצא[354].

ואם הוא מעט לכלוך כמו אבק דק או מחמת ריסוס וכדומה, שדרך בני אדם לאכלם גם כך, ואין שוטפים אותם אלא לתוספת נקיון בלבד, הרי זה מותר לשטפם בכל אופן ולכל הדיעות[355].

[ודע, שאף לדעת האוסרים בפירות וירקות, מ"מ לכו"ע אין איסור לנקות שולחן וכסא שנתלכלכו, וכן מוצץ ובקבוק, וכן ניקוי גופו או בגדיו, וכל כיוצא בזה][356]. ודין כנימות שעל קליפות התפוז נתבאר לעיל[357].

פ"ב. מותר ליתן פירות שיש בהם פסולת, בתוך סל או בתוך כברה, ואע"פ שנופל הפסולת דרך נקבי הסל או הכברה, אין בזה איסור בורר, כיון שאין כוונתו לסנן את הפסולת, וכוונתו רק להניחם שם[358]. וי"א שכל זה רק כשאינו פסיק רישא שיצא הפסולת, אבל אם בודאי יצא הפסולת אסור, אולם משמעות השו"ע שמותר אע"פ שהוא פסיק רישא, כיון שאינו מתכוון לכך[359].

פ"ג. משמרת שהוא כלי שמסננין בה את השמרים של היין, והיין יורד זך וצלול, אסור ליתן בה שמרים בשבת[360], ואפילו אם המסננת היתה תלויה כבר על הכלי[361], אמנם בערב שבת מותר ליתן בה שמרים, אע"פ שהיין הולך וזב בשבת[362].

ואם כבר היו בה שמרים מערב שבת, מותר ליתן עליהם מים, כדי שיהיו השמרים צלולים, והמים יזובו מהם עם מקצת מן היין שנשאר בלוע בו[363].

פ"ד. מותר ליתן בשבת מים על גבי שמרים שנשארו בחבית, וקולטין המים טעם היין, ומוציאין אותן בשבת ושותין אותו[364]. אך לא יעשה לצורך חול[365]. ולבסוף כשמוציא המים, יזהר שלא להוציא כל המים עם התמצית, וכפי המבואר להלן בסעיף י"ד והלאה.

וכמו כן מותר ליתן מים על עלי תה שכבר נשתמשו בהם, כדי להוציא מהם את הטעם והצבע שנשאר בהם[366].

---

352. עיין במשנ"ב כאן (סקכ"ח) שכתב שאם יש פסולת ואוכל מעורבין, אסור ליתנם במים כדי שיפול הפסולת למטה כגון עפר, ע"כ. ומזה כשלעצמו אין ראיה לאסור בנידו"ד גבי שטיפת ירקות ופירות, שאפשר שדווקא כשהפסולת בתערובת עם האוכל אסור, ונמצא מפריד פסולת מאוכל, אבל בשטיפת פירות וירקות שדבוק עליהם הפסולת אפשר שמותר, כיון שהפסולת דבוק בהם, והר זה כמסיר קליפה מן המאכל שמותר כמבואר בכ"ד. אך במשנ"ב לקמן (סקכ"ט) כתב בהדיא שאסור ליתן מים על תפוחי אדמה וכה"ג, כדי להסיר את האבק והעפר מהם, עיי"ש, ועפי"ז משמע שאסור לשטוף פירות וירקות בשבת, וכ"כ בספר איל משולש (ע' קע"ו) בשם החזו"א והשבה"ל ועוד שכתבו להחמיר בזה, וע"ע בשו"ת מנח"י ח"ה סי' ל"ה.

ובאמת צריך ביאור אמאי אינו כהסרת קליפה, ובספר איל משולש שם עמד בזה, והביא כמה חילוקים בזה, ונזכירם בקצרה, חדא עפמש"כ המהרש"ל ביש"ש (פ"א דביצה סמ"ב) שקליפה שהיא שומר של האוכל כאוכל דמי (והוי כמינו), משא"כ בפסולת דעלמא. (אמנם נ"ל לדחות דמ"מ לא את"ש לפי"ד שאר מפרשים שביארו באו"א מצד דהוי דרך אכילה, שהרי א"א לאכול בקליפתו, וגם עצם הסברא דחשיב מינו צ"ב, ובנוסף לזה ראיתי בביה"ל בסעיף ג' ד"ה מתוך שהביא ד' המג"א בשם היש"ש, וכתב שמה שהתיר שם אינו דווקא מפני שהוא שומר, עיי"ש). ועוד הביא טעם לחלק דשאני קליפה שהיא חלק טבעי מן המאכל, ונמצא שכך הוא דרך אכילתו התמידית של הפרי שמסירים את הקליפה, משא"כ לכלוך שנדבק מבחוץ, ה"ז ככל תערובת פסולת ואוכל שאסור לברור (ולכאו' קשה הלא גם תפוחי אדמה כך היא דרכם הטבעית שנולדו עם עפר, ושפיר יש לדמותם לקליפות וגרעינים שבפרי, ואפילו בעגבניות ומלפפונים שנולדו בחוץ, מ"מ היינו רביתייהו, ובכל דוכתא כהאי גוונא חשיב כחלק אחד עם הנידון מטעם דרביתייהו, ודו"ק, וכמו"כ כך הדרך בתפוחי אדמה שיש עליהם עפר ואבק ושוטפים אותם לפני אכילה, וא"כ למה אסר המשנ"ב ליתן מים על תפוחי אדמה, ובזה"ז הפירות שמגיעים בד"כ נקיים מעפר, א"כ י"ל שאע"פ שכך דרך אכילתם התמידית לאחר שמסירים את העפר, מ"מ אסור, מאחר שפעולת הסרת הפסולת נעשית הרבה מקודם לאכילה, ובעודו באריזה ובשעת מירות בארגזים, ולכן לגבי האדם האוכל אין זה דרך אכילה, אבל תפוחי אדמה הלא לעולם הם באים עם עפר וצריך לשטפם. ויש להוסיף ולציין שמסתבר שכאן הניחוש הוא כשרוצה להאכילה לבהמה (דאל"כ הרי זה מוקצה שאינו ראוי בעודו ח'), ולכן צריך לשטוף מן העפר (כעין מש"כ בגמ' דשבת דף קנה. ובכ"ד שמתקנין האוכל לבהמה שלא תקוץ בה), ועוד שהלא יש הרבה פירות שדרך לשטפם סמוך לאכילה, עוד כתב לחלק בין קליפה שמסירים אותה סמוך לאכילה ממש, משא"כ בעפר וכו'. ויל"ב. ועי"ע בתו"ש פכ"ה סק"ו סברא לחלק בזה שמלאכת בורר הוא תיקון הדבר, ובכלים שדרך שימושם כך ל"ח תיקון, משא"כ פירות. ועי"ע בשש"כ הערה ז', ובאיל משולש שם, ואכמ"ל.

אכן בקצוה"ש (סימן קכ"ה ובבדה"ש אות ט"ז) כתב לדחות שאין ראיה מדברי המשנ"ב לאסור שטיפת פירות וירקות, מפני דשאני התם שהוא נותנם בכלי, והמאכל נפרד מן הפסולת, והפסולת צפה על המים ופעולת הברירה ניכרת לעין, משא"כ בזה שהפסולת שוקעת למטה, עיי"ש. ויש לבאר בפשטות שכאשר הפסולת שוקעת או עולה למעלה ה"ז פעולת ברירה והפרדה, משא"כ בשטיפת פירות תחת זרם מים שאינו ברירה אלא שטיפה ונקיון, כנ"ל. [אלא שזה תירוץ למשנ"ב סקכ"ח, ולא מהני לתרץ את המשנ"ב סקכ"ט].

ולפי זה נתיישב ג"כ מ"ט לא הוי כדין ברירה בכלי (ואמנם לענין חיוב חטאת אפשר שאין בזה, דלא הוי ככלי המיוחד לברירה, אבל עכ"פ יאסר מדרבנן). ולהאמור דהוי כדרך שטיפה ונקיון את"ש (ועיין בהערה הבאה לענין אכילה לאלתר). ועוי"ל שאין זה בברירה בכלי, כיון שכך דרך אכילתו ששוטפים במים טרם האכילה, והרי א"א להסיר את הלכלוך היטב אלא ע"י מים, וה"ז כדבר שא"א להסירו ביד שמותר בכלי, ועוי"ל בזה כמש"כ במנ"א ע' רל"ג. וממילא אפשר להקל בזה בשופי (גם לולי הסברא הנ"ל שזה דרך שטיפה ונקיון).

וראיתי הלום בשש"כ (סעיף כ"א) בשם הגרשז"א להקל בזה ליתן פירות וירקות תחת זרם מים, ואינו כדין הנ"ל בהלכה הקודמת, שהפסולת צפה או יורדת למטה, עיי"ש [וסברת החילוק לשיטתו הוא שתלוי אם הפירות "מעורבים" עם פסולת, לבין פסולת שדביקה על הפירות שבזה מותר להסרם כקליפה]. ושם (בהערה מ"ח) הביא כמה ראיות שמוכח מיניהו שמותר לשטוף מן הלכלוך, כגון הדחת כלים בשבת (המבואר בסימן שכ"ג ס"ו), וה"ה כאן [איברא שיש להעיר ע"ז, א'. דדילמא שאני כלים שיש עליהם פסולת, דלא חשיב כתערובת, וכן העיר בשש"כ שם עפ"י דבריו דלעיל בהערה ז', עיי"ש. ב'. עוד הערה הובאה בספר איל משולש הנ"ל, שיש לדחות דשאני כלי מלוכלך שהוא עדיין ראוי לשימוש, וע"כ אין הדחתו חשובה תיקון, משא"כ פרי מלוכלך שאינו ראוי כלל וחשיב תיקון, עיי"ש, ולכאו' יש לפרש כוונתו שבכלי מלוכלך אפשר להשתמש בו ע"י הפסקה במפה או ניילון, וע"ז להניח דברים אחרים, א"נ שאפשר להשתמש בו בהנחת דברים אחרים שאינם אוכל, ומעצם הבית קיבול שלו, אלא שמ"מ צ"ע מנא לן לחלק בזה, אחר שבתרוייהו הוא מועיל לברור זה מזה, ויש לו תועלת מזה, וגם דוחק לחלק שזה דרכו תדיר לשטוף, וזה לא, אך י"ל שזה שדרכו בכך, ה"ז סימן שאינו נחשב קלקול בחפצא, ושו"ר שכ"כ באיל משולש, ויל"ב].

וע"ע בשש"כ שם שהביא ראיה מהדחת הדם שעל הבשר שמותר [נ"ב. כן כתב גם במשנ"ב (סימן שכ"א סקכ"א, ובסימן שי"ח סק"י). אמנם לענ"ד יש לדחות, שדם על הבשר הרי הוא כמו מין אחד עם הבשר והדם שבו, וכן עם המוהל שעל הבשר (שהרי המוהל הוא כעין דם, ואעפ"כ הוא מותר). ועוי"ל דהתם הוי רביתיה, דכך הוא גדל עימו, וזה קיל טפי דהוי כמו קליפה, וכנ"ל. א"נ שהוא נחשב כחלק אחד ממנו, ומה שמדיחין אותו הוא מחמת האיסור דרביע עליה, וכבר כתבנו לעיל בענין תערובת במין אחד, שנחלקו הפו' בדבר שהוא פסולת מחמת האיסור דרביע עליה, אם הוא נחשב כפסולת לענין איסור בורר, עיי"ש. וממילא לדעת המתירים שם יש לדחות הראיה (ושמא סבירא ליה דלא חשיב כמין אחד גם בעצם מהותו, ויל"ב), ודו"ק]. וע"ע בשש"כ מש"כ בזה עוד, ועוד הביא בשש"כ ראיה מקניבת ירק לדעת כמה ראשונים וכו', עיין שם. [נ"ב. ואמנם ברש"י (בשבת קיד:) פירש דמיירי שמפריד העלים, והרמב"ם בפ"א משביתת עשור כתב שמוציא העלים המעופשים, מ"מ הרמב"ן והרשב"א פירשו שטיפת הירק (וה"ד במ"מ שם), ובעצם הדין לא פליגי, אלא שיש להעיר בזה שראיתי בדרכי משה (שם) שכתב דברירה זו דקניבת הירק הוי דרבנן, ורק שם התירו מפני עגמת נפש. איברא שנראה שז"א מוסכם, וכיעוין בשעה"צ בסימן תרי"א ושאר מפ'].

עוד יש להעיר בזה מש"כ בגמ' דשבת, והובא בשו"ע (סימן שי"ח ס"ד), שאסור להדיח בחמין את המליח הישן וקוליי"ס האספנין, ומבואר שבצונן מותר להדיח (וכ"ה במשנ"ב סקל"ז), ומוכח לכאורה ככל הנ"ל. אולם במשנ"ב (שם) איתא שמותר לשרותו, וא"כ הא קשיא דהכא מבואר פשוט שאסור בשרייה עכ"פ, וכנ"ל. ולכאורה היה אפ"ל, א). דשאני דמיירי שאין מלח ממשי ובעין עליו, אלא הוא נספג בו הרבה, וז"א נהירא. ב). דשאני התם במלח שהוא נמס במים, ואינו ניכר. אולם גם ז"א נהירא, דאטו ביטול ברוב או נולד הוא, הרי בורר ענינו הסרת הפסולת, וכיון דמ"מ הוא הסיר את הפסולת, אף שהוא איבד אותה מה בכך. שו"ר שכבר עמד בזה בששכ"ט שם, וכן הקשה עוד להלן (בפי"א הערה י"ג) בשם הגרשז"א. ובהוספות שבח"ג לשם כתב ליישב, א). שאולי יסוד ההיתר כיון שהוא מונח על גביו, וה"ז כמו שמותר להדיחו מהדם שעליו. ב). שיתכן שההיתר משום שנחשב המלח כקליפת הדג, מפני שאף הוא שומר עליו, ע"כ. ולפי"ז אין ראיה, אולם היא גופא צ"ע בסברא, ובפרט בתפוח אדמה או ירקות עם העפרורית שגדלה בהם והוי רביתייהו בהכי דודאי שרי, כנלענ"ד.

גם נתעוררתי הלום במש"כ הפו' בהל' פסח (סי' תע"ה) לשקע את המרור בחרוסת, ואח"כ לנער את החרוסת ממנו שלא יבטל טעם מרור, עיי"ש. ומוכח שאין חשש בניעור הפרי מדבר שאינו רוצה בו. איברא שיש ליישב בזה קצת לפי דברי הפו' דלעיל ברה"ס, שלמדו בדברי הרמב"ם וכן בדברי מרן השו"ע דבשני מיני אוכלים ליכא בורר (ועיין בביה"ל שם ובדברינו שם), ולפי"ז אין ראיה. ובכלל יש לדון בכל זה לפי מה שהבאנו לעיל בפרק בענין "גרעינים", שיש מתירים בניעור הגרעינים של אבטיח וכו' בעצם שאוחז הפרי בידו, אך הערנו ע"ז דאין זו סברא להתיר מאחר שמ"מ הוא מוציא הפסולת. וע"ע שם.

[וראיתי ברבינו חננאל בשבת (עד.) שכתב שבורר זורה ומרקד כולם מעבירים פסולת מאוכל וכו', ואינה כגון עפרורית שצריכה ניפוץ, אלא מעורבת בלבד, ע"כ. ומשמע דניפוץ אינו בכלל "בורר", כיון שאינו בתערובת גמורה, וכעי"ז דייקו כמה פו' לענין קליפה שגם בזה כתב שם שאינה בכלל. אכן במקומו להלן בענין קילוף פירות וכדומה כתבנו דאפשר שמדרבנן אסור, ועוד שגם לענין קליפה למעשה לא קיי"ל הכי].

ומחמת הראיות הנ"ל יש להקל לשטוף פירות, וכן כתב בשו"ת רב פעלים (ח"א סימן ט"ז), והביא ראיה מהדחת הבשר מן הדם, כנזכר. וכבר הזכרנו שכ"פ בקצוה"ש (בח"ה, ועוד האריך בזה בח"ח סימן קמ"ו, ושכ"כ בספר פקודת אלעזר), וכ"פ בשו"ת אגר"מ (סימן קכ"ה), וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סימן ל"ז אות ד'), מש"כ בזה. וכ"כ בששכ"ט שם בשם הגרשז"א. וע"ע גם בשולחן שלמה כאן. וכן ראיתי בספר איל משולש בשם הגרי"ש מעיקר הדין. וכן המנהג פשוט, וע"ע בהערה הבאה.

353. כן מבואר בדברי השש"כ ושאר האחרונים שהתירו בזה, שמ"מ אין להקל אלא בסמוך לאכילה, וכן מבואר בכה"ח (בסימן שי"ח אות כ"ו) בשם הפמ"ג שמותר להדיח הבשר מן הדם, כיון שרוצה לאכול עתה מיד, ע"כ. וה"ה בנידו"ד. ואפשר שאף המשנ"ב הנ"ל לא אסר כשזה לאלתר. ויש סברא גדולה לזה שלא לחלק בין הזרמת מים לשריה, שהרי מ"מ כל כוונתו הוא הניקוי, ועיין, וכ"מ בשש"כ שם בהלכות, אלא שאח"כ כתב שמותר ב"הזרמת מים" (ומ"מ לדברי הגרשז"א י"ל שמותר, וע"ע גם שם בהערה מ"ט שכתב שהאגר"מ וקצוה"ש "מצדדים" ד"לכתחילה" "מוטב" לשטוף ע"י זרם מים ולא לשרות, עיי"ש. ויש להעיר שבדברי האחרונים שם מפורש לאיסור בשרייה, והששכ"ט לדעתיה כתב כן שכנראה הבין מהגרשז"א שמותר, ולכן שינה הלשון, וכתב "מוטב" וכו'. ויל"ד דלכאו' לפי"ד היה להתיר אף בשרייה, וקצת יש סימוכין לזה מהראיות שהביאו שם, וי"ל, אלא שמ"מ מד' הפו' ל"מ כן (וגם במשנ"ב מפורש שהפסולת עליהם ואסור). ולכן יש להזהר בזה, ואף הששכ"כ כאמור לא כתב אלא בהזרמת מים, ומ"מ אפשר שהנוהגים כן יש להם ע"מ לסמוך, ובפרט בפסולת מועטת ואינה ניכרת. ואיברא שלכאורה היה אפשר להקל מזה גם כשדעתו לאוכלו אחר זמן, שהרי ביארנו לעיל שהסברא להתיר הוא מצד שזה נחשב פעולת שטיפה ונקיון, ולא פעולת ברירה, ובכה"ג מותר גם לאחר זמן, כדרך הדחת כוסות שמותר אף לאחר זמן מרובה. אולם יש לחלק דשאני פעולת נקיון כזו שהיא כהסרת קליפה עכ"פ. ובלא"ה כבר הבאנו סברות אחרות לבאר הטעם שאין זה ברירה, ולשאר טעמים אין הכרח בזה. ובפרט שיש שאוסרים לגמרי שטיפת פירות וירקות, וא"כ נראה דשפיר יש להקל בסמוך לאכילה, שבזה נוכל לצרף דעת הרבה מהראשונים שמותר לברור פסולת מאוכל כשדעתו לאכול לאלתר, והבאנו דבריהם לעיל. ועכ"פ נקטו הפו' להתיר רק בסמוך לאכילה.

354. כן מתבאר בדברי כמה אחרונים הנ"ל, שזה החילוק בין מה שכתב המשנ"ב לאסור שטיפת תפו"א במים, לבין הדחת פירות וירקות, שבנתינתם לכלי והעפר יורד למטה או צף למעלה ה"ז דרך בורר (ואין חילוק בין אם צף למעלה כמו שכתב שם, לבין אם יורד למטה). וכ"כ באגר"מ הנ"ל, וע"ע בששכ"ט שם הערה מ"ט. וע"ע בדברי האחרונים שהזכרנו לעיל.

והנה יש להעיר, שכפי הנראה יש מקילים בזה אף לשרות את הפירות והירקות במים, אם הפסולת דבוקה בהם ולא מעורבת בהם, וכמבואר בדברי הגרשז"א (ה"ד בששכ"ט שם) שמה שנוהגים העולם לשטוף פירות וירקות, אינו ענין לדברי הפו' הנ"ל שאסרו, שהאוסרים דיברו דווקא כשהכל נמצא בתערובת, שבין הפירות והירקות יש פסולת, ובזה אסור להפרידם. אבל כשהפסולת דבוק על הפירות ודאי מותר לשטפם ולהסירם (ואולי זה תלוי במה שכתבנו לעיל בענין שפשוף הכרשינים, אי הוי לאלתר או להניח, עיין שם בהערה, וכך יתפרשו דברי המשנ"ב דקאי עלה). וטעם החילוק דבכה"ג שהלכלוך עליו עצמו ה"ז כקליפה שמותר להוציאה כדי לאכלה לאלתר, ועוי"ל דבכה"ג אינו דרך ברירה אלא דרך נקיון, ודו"ק. וכן מנהג העולם פשוט לעשות כן. ויש לזה סימוכין מן הראיות הנ"ל, ודו"ק. ובפרט שבעיקר הדין מבואר באג"ט (סט"ז) שאינו אלא איסור דרבנן, ודלא כמבואר בביה"ל שציידד דהוי מדאו', והנח להם לישראל וכו'.

ובפרט אפשר להקל כאשר אינו מלוכלך הרבה, והוא ראוי גם כמות שהוא, שבזה אין איסור כמו ברירה בדבר דמשתתי בהכי (להלן ס"י), ואף אם ראוי ע"י הדחק יש לדון להיתר, שהרי לכו"ע אינו אסור מה"ת, ויש מתירים. ולמעשה אף אם מלוכלך הרבה מותר להזרים עליהם מים, וככל האמור [וכל הקפידא באופן שהמים מבררים פסולת מן האוכל, ואף בזה אם הוא ראוי ע"י הדחק י"ל כדחזינן בב"י סר"ס שי"ט ד"ה וכתב הרא"ש, עייש"ה בלשונו, וע"ע בא"ר, וילי"ב. אמנם למעשה כתבנו להחמיר מדרבנן, ואכמ"ל].

355. פשוט, כדרך המבואר להלן ס"י והלאה לענין סינון משקין דמשתתי בהכי, ושו"ר בשש"כ (הערה נ"ה) שהביא מהגרשז"א להקל בכיוצ"ב מפני שאינו ניכר, עיי"ש [ולענין ברירה בדבר שאינו ניכר הזכרנו מזה גם להלן בסוסי"ב ובהערה גבי סינון המים].

356. עיין בספר איל משולש ע' פ"ו-פ"ז דוגמאות. ומטעם זה יש להתיר לנקות לכלוך שנפל בין השערות, ואין בזה משום בורר כיון שאינו אלא ניקיון. וע"ע בשו"ת חיי הלוי ח"ה מש"כ בזה. אולם בספר נשמת שבת כתב שיש לחוש בברירת פסולת מתוך השערות, כגון פירורים שנפלו בשערות השטריימל, עיי"ש, ואכמ"ל.

357. עיין לעיל בפרק ה' בענין ברירה במין אחד.

358. שו"ע (סעיף ח') ומשנ"ב.

359. הנה בלשון השו"ע איתא שמותר אע"פ שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה, ע"כ. ומשמע שאפילו כשבודאי יפול ג"כ מותר כיון שאין מתכוון, ואפשר לבאר דכיון שאין כוונתו לכך שוב אין זה מעשה ברירה, דכיון דלא חשיב ליה בזה שנופל הפסולת, א"כ מהיכא תיתי להחשיבו כפסולת שנפרד מאוכל, הרי הוא לא החשיבו כעת כפסולת, שהרי לא נתכוון לברור, ודו"ק. [ועיין בכה"ח (אות ע"ה) שביאר שכיון שממילא נתברר, והוא לא מידי עביד, מותר, וע"ע בלשון רש"י במשנה שם (ויש לבאר הדברים כדרך שכתבו כמה אחרונים לענין העברת התבן בכברה המבואר בשו"ע ר"ס שכ"ד שמותר אפילו אם נופל מוץ, והבאנו כל דבריהם לעיל בפרק א' בענין ברירה בכלי, לענין העברת אוכל בכף מחוררת, עיי"ש). וכתב עוד שאין לגזור שמא יברור, כיון שאין דרך לברר כרשינין בכברה, ואפילו אי עביד, הו"ל שינוי ולא אסור מה"ת, ע"כ]. אמנם בביה"ל (ד"ה אע"פ) העיר שלשון השו"ע הוא מלשון הר"ן, אבל בלשון רש"י איתא שהתיתר הוא אע"פ "שלפעמים" נופל וכו' (וכ"ה במאירי), ומשמע דסבירא ליה דאי לאו הכי אסור, משום דהוי פסיק רישא, ע"כ. הרי שמפרש שזו פלוגתא דרש"י והר"ן. והיה נ"ל שיש לדחוק כן אף בלשון הר"ן והשו"ע דכוונתם שנופל, אינו בדווקא כשהוא פסיק רישא, אלא שעשוי ליפול, וממילא אפשר שיש להחמיר בזה שנוגע באיסור תורה, אולם בפשטות אינו נראה כן. ועוד דאם מיירי שאינו פסיק רישא מאי למימרא, הלא בכולי דוכתא קיי"ל כר"ש שבאינו פסיק רישא מותר (וי"ל דהו"א שכיון שנראה כבורר שמכניסו לכלי המיוחד לברירה, יהיה אסור גם כשאינו פסי"ר, קמ"ל). וסברת ההיתר דכל כהאי גוונא לא הוי צורת מלאכה עליו, ואין בזה משום בורר. וא"נ דכל שלא איכפת ליה, לא חשיב כפסולת. [וע"ע בס' איל משולש ע' ק"ל מש"כ בזה, ואכמ"ל].

ועיין עוד להלן (בסימן שכ"ד ס"א) שמותר ליטול את התבן בכברה, וליתנו לתוך האיבוס, אף על פי שהמוץ נופל מאליו דרך נקבי הכברה מותר, כיון שאינו מכוון, ע"כ. ומוכח גם כאן שאפילו שהוא פסיק רישא שיפול דרך הנקבים מותר, ודו"ק. אלא שחשבתי לדחות דשאני התם שמצאנו בשעה"צ (שם אות א') שדקדק מהרמב"ם שהזכיר דין איסור כבירת התבן בפכ"א המדבר בעניני השבותין, דמשמע שאינו אלא איסור דרבנן, עיי"ש. ולפי"ז יש לדחות הראיה דשאני התם שהוא מדרבנן והתירו [או כדרך שמצאנו הרבה קולות בדין פסיק רישא בדרבנן, וכמשנ"ת בס"ד בר"ס שי"ד, וק"ו כאן שאינו מתכוון (וכ"מ בשעה"צ דבכה"ג שאינו מתכוון קיל טפי), ודו"ק]. שוב אח"כ ראיתי שכבר עמדו האחרונים בזה, והבאנו לעיל בפ"א בענין ברירה בכלי, וכנזכר לעיל.

360. שו"ע (סעיף ט'), ואיסורו מן התורה משום בורר, או משום מרקד, עיין בב"י. ובמשנ"ב (סקל"ב), ובביה"ל ד"ה משמרת.

ואם עבר ונתן בה שמרים וסיננם, דינו כדין מי שבורר באיסור, ונתבאר בהקדמה א' להלכות בורר, וכמו שכתבתי בכה"ח אות ע"ח, ועמש"כ שם.

361. שו"ע שם. וביאר הביה"ל (ד"ה אפילו) שאם אינה תלויה בלאו הכי אסור לתלותה מצד אוהל, וכמש"כ בסימן שט"ו ס"ט, ע"כ. ועיין מה שכתבנו שם.

362. ביה"ל (ד"ה ליתן) בשם האו"ז. ויעוין עוד לעיל בשו"ע (סימן רנ"ב) בענין מלאכות המתחילות בערב שבת ונגמרות בשבת. ודו"ק.

363. שו"ע כאן וכביאור המשנ"ב (סקל"ג), ואין בזה משום בורר, כיון שהמים ראויים בכל גווני, וכ"כ בכה"ח (אות ק"ה) בשם הפוסקים, עיי"ש [אבל ליתן שמרים במים בשבת כדי להעמידם, אע"פ שראוי לשתותו בשבת, כתב המג"א שאסור משום מחבץ, וה"ד בכה"ח שם].

ולכאו' יל"ד בעיקר הדברים דמ"מ איך מותר לברור את היין, הלא הוא מוציא את היין המצומצם שנשאר בלוע בשמרים, והוי בורר, ושו"ר שכה"ק הפמ"ג במש"ז סק"י, ופירש בזה ע"פ הלבוש שבורר מן הקמחים וכו', וכה"ק באג"ט מרקד אות ח', עיי"ש. וכתב די"ל דכיון שהמים ג"כ יורדים ל"ח בורר. וגם בשולחן שלמה עמד בזה, וכתב לבאר שלא יוצא כמות נוספת, אלא אותם המים שנתן הם עצמם באותה כמות יוצאים, אלא שקיבלו טעם מן היין וכו', ושכ"ה בפסקי הרי"ד, וע"ע להלן סט"ו מש"כ בזה עוד. וע"ע בזה בשבה"ש (מרקד סקכ"ג) ועוד אחרונים.

364. משנ"ב (סקל"ג). וע"ע בכה"ח להלן (אות ק"ה) שהביא שם דין זה [וכאן בכה"ח (אות פ') הביא נידון כזה, אך נידונו הוא ענין אחר לענין שאין איסור בורר ביין מן הקמחים הלבנים שבו].

והחידוש בדין זה הוא שאין בזה משום בורר, במה שמוציא את היין הבלוע בשמרים, ולכאו' הוא כמו ברירה על ידי דבר אחר (כלומר ע"י המים), קמ"ל שמותר. ובטעם הדבר י"ל שזהו דרך אכילה ושתיה, ולא שייך איסור מתקן באוכלים, ודו"ק. ושו"ר בשולחן שלמה כאן שכתב כי היין שנקלט הוא רק חזותא בעלמא וכו', ויל"ב.

365. משום איסור הכנה וטירחא שלא לצורך.

366. עיין בשולחן שלמה שם שלמד מדין זה דשמרים לדין תה.

סינון משקין[367]

פ"ה. סינון מים או יין, או שאר משקים, באיזה אופן מותר לסננם, הרי זה תלוי לפי מידת צלילותם ועכירותן, ויש בזה שתי דיעות, דעה ראשונה דעת רוב הפוסקים, ודעה שניה דעת הרמב"ם[368].

לדיעה ראשונה - הדבר תלוי בשלש דרגות:

א). אם המשקין צלולים וראויים לשתות כך לרוב העולם בלא לסננם, אין בזה משום בורר כלל, ומותר לסננם אפילו במשמרת, שהוא כלי מיוחד לסינון[369], ואפילו אם היה בהם קצת קיסמין או קצת קמחים מותר לסננם, משום שהם ראויים לשתותם גם בלא הסינון[370], וכן מותר לנפח בפיו את הקשים והקיסמים שבמשקה, כדי שיזוזו לצד אחד, משום שגם בלא"ה אפשר לשתותם[371]. [ו"צלול" נחשב אם הוא ראוי לשתותו כך לרוב בני אדם[372], ואם האדם עצמו הוא אסטניס, ואינו יכול לשתות בלא סינון, ואפילו בשעת הדחק שרוב העולם שותים אותו כך[373]. ועיין בהערה אם אדם אחר יכול לברור בשבילו][374].

ב). אם המשקין עכורים קצת, ואפשר לשתותם בלא סינון, אך רוב העולם מקפידים שלא לשתותם בלא סינון, אסור לסננם במשמרת, שהוא כלי שהדרך לסנן בו. אבל מותר לסנן באיזה בגד וסודר[375]. וכן מותר לסנן בכפיפה מצרית, שהוא כלי העשוי ממיני צמחים, כיון שאינו עשוי לשמר בו בחול[376]. אך כלי העשוי כמו נפה שדרך לסנן בו, דינו כמשמרת שאסור לסנן בו, אלא אם כן המשקה צלול[377].

ג). ואם המשקים עכורים לגמרי באופן שלא שותים אותם כך כלל, אלא רק על ידי סינון, אסור לסננם משום בורר, בין בכלי המיוחד ובין בבגד[378].

והרמב"ם מחמיר שאפילו אם המשקין צלולים לגמרי מותר לסננם בסודר ולא במשמרת, ואם הם עכורים קצת אסור לסננם כלל ואפילו בסודר, ואם כן אינו מותר לסנן אלא דווקא צלולים ובסודר[379].

ולהלכה, דעת השו"ע מן הדין כדעה ראשונה[380], ודעת המשנה ברורה שבמשקין צלולים מותר לכתחילה כדעה ראשונה, אבל במשקין עכורים, אפילו אם עכורים קצת, טוב לחוש לדעת הרמב"ם ולא לסננם כלל[381] [ולהלן מהלכה שאחרי הסמוכה, יובאו עוד פרטי דינים הקשורים להנ"ל].

פ"ז. בזמן הגיתות, שכל היינות עכורין ושותים אותם בשמריהן, לדעת הרמב"ם מותר לסננם רק בסודר, ולא במשמרת או במסננת[382], אולם לדעת השולחן ערוך מותר לסננם אפילו במשמרת[383].

וכן הדין לגבי חומץ שהוא עב ועכור ודרך בני אדם לשתותו בלא סינון, שמותר לסננו כאמור, אבל אם הוא עב הרבה שאין ראוי לשתותו כלל אסור לסננו אפילו בסודר משום בורר[384]. ודע, שחומץ שהתליע, והתולעים ניכרים בו כנגד השמש, אסור לסננו אפילו בחול, משום איסור תולעים[385].

וכן משקה העשוי משקדים כתושים מערב שבת, מותר לסננם בשבת, כיון שיכולים לשתותו בלא סינון, ומותר לסננו גם בסודר ואיזה בגד ואין בזה משום ליבון[386].

פ"ח. יש להוסיף עוד כמה פרטים בדינים הנ"ל:

א). אם הוא מסנן מים (בין אם הם צלולים, ובין אם הם עכורים קצת): אינו מותר לסננם בסודר או איזה בגד, משום איסור ליבון[387], אבל במשמרת מותר (אם המים צלולים)[388], וכן בכפיפה מצרית מותר (אפילו אם המים עכורים קצת)[389], וגם בסודר עצמו אם הוא מיוחד לסינון, מותר, שאז דינו כמשמרת[390].

אבל ביין ושאר משקין אין שייך ליבון, ומותר לסננם בבגד (באופן המותר)[391], ואפילו שאינו מיוחד לסינון[392], ויש אומרים שביין אין ליבון דווקא אם הוא יין אדום, אבל ביין לבן שייך ליבון ואסור[393]. ויש אומרים שגם ביין לבן אין איסור ליבון, וכן הוא דעת השו"ע שאין איסור מלבן אלא רק במים[394].

---

367. מסעיפים י'-י"א-י"ב ועוד.

368. ונזכרו ב' השיטות בשו"ע (סעיף י'), שלדעה ראשונה (שכך סתם השו"ע שהיא דעת רוב הפוסקים), הדבר תלוי בג' דרגות של צלילות המשקה, ולדעת הרמב"ם יש חומרא נוספת בכל דרגה, וכמו שיבואר. ובסוף ההלכה יבואר הדין למעשה.

369. שו"ע שם. שכיון שאפשר לשתותם אין בזה בורר, שהכל הוא כאוכל, וכמפריד אוכל מאוכל. וק"ו שמותר לסנן בכפיפה מצרית או בסודר.

370. הרמ"א שם כתב שאפילו שיש בו קיסמין דקין מותר, וביאר המשנ"ב (סקל"ה) שבסמ"ג איתא שיש בו "קצת קיסמין", דאילו הרבה אין ראוי לשתותו, ובמג"א הוסיף שגם אם יש בו קמחין מותר, ובביה"ל (ד"ה קיסמין) הביא מהאחרונים שהקשו שהרי בב"י מבואר לאסור לסנן כשיש קמחין, ורק בסודר מותר [אמנם להלן בדברי תשובת הרא"ש בסט"ז כתב הב"י שקמחים מותר אי הוי משתתי בלא"ה], ולכן כתבו האחרונים שיש טעות סופר במג"א (וע"ע בכה"ח אות פ"ג בשם כמה אחרונים), אולם בביה"ל ביאר שהדבר תלוי בכמות הקמחין, שאם זה קצת קמחין מותר, ומבואר שמלבד שבראשונים מוכח להתיר, עוד בה שבקצת קמחין י"ל שלכו"ע מותר. ועפי"ז כתבנו בפנים.

וא"ת גם כשיש מקצת קיסמין איך אפשר לשתות את המשקה עימם, הלא כל אדם מקפיד על הדבר מחשש סכנה, וצ"ל שאין אלה קיסמין קשין ודקין וכיוצא, אלא הם קיסמין רכין, כעין עלי תה לסוגיו וכיוצא, וכן נראה מסתימת הפו' שכתבו בפשטות שראויים כך היטב, ודו"ק. ואמנם ראיתי בכה"ח להלן (אות קט"ז) שנדחק בזה, וכתב לבאר שמאחר שהם מועטים אין זה בורר, משום שאפשר לשתותן ע"י הדחק, בעוד הקשין והקיסמין בתוכן, "והיה יכול לסנן המשקה בדרך שתייה בין שיניו", ע"כ. ומצאתי שכן כתב הלבוש בסעיף ט"ז. (והיינו כדרך שמבואר להלן בשו"ע סעיף ט"ז שאם בשעת שתיה מעכב את הפסולת אין זה בורר ומותר). וממילא כיון שלא היה לו קפידא לבררן, גם עתה אין זה "תיקון" בכדי שיחשב בורר, וע"ע בספר שביתת השבת (ועיין באול"צ פל"א תשובה י' בהערה שם ד"ה אבל).

אולם בפשטות דברי הלבוש והכה"ח מחודשים שהוצרכו לכך (הגם שנראה שנדחקו לזה מפני המציאות וכנ"ל). ואדרבה בדבריהם נתחדשה קולא גדולה, שאף שהם קיסמין קשין שאינם ראויים, כיון שיש דרך לשתות ע"י דבר אחר, אינם כמו עכורים, אבל לשאר הפו' שלא פירשו כן, אלא כפשוטו, וכדביארנו, אפשר שלא יודו לסברתם להתיר בדבר שאפשר לעכב כך, כמו דבר שאפשר לברורו לאלתר ביד משום דהוי דרך אכילה, ואע"פ שיש אפשרות כזו לא התירו לו בכלי.

ומכל מקום נראה שהמשנ"ב לא ס"ל כהלבוש, אלא כפשוטו שרגילים לשתות עם הקיסמין, שהרי הוסיף (סקל"ה) דה"ה קמחין (ומקורו במג"א בשם התניא, וכמש"כ בביה"ל), ושם הרי א"א לסנן בין השיניים. וע"ע בביה"ל הנ"ל (ד"ה קיסמין) שהקשה בתוה"ד מאי שנא קיסמין מקמחין, עיי"ש. ואי איתא כהלבוש הא לק"מ, ודו"ק. וא"כ על כרחך כדברינו שהם קיסמין רכין.

371. כה"ח (אות פ"ד) בשם האחרונים, עיי"ש.

ויש להעיר שמצאנו להגר"ז (בסידורו) גבי זבוב שנפל לכוס, שמותר לנפח הזבוב ולקרבו לדופן הכוס, דזה לא חשיב בורר, כיון שהסילוק לצדדים אינו בורר לפי שעדיין מעורבים, ולאחר שהקריבו ישתה מצד שני, ע"כ. הרי דבכלל ל"ח ברירה, וצ"ל שכאן ההיתר הוא אפילו אם הלכלוך יצא לגמרי, דכיון דמשתתי בהכי שרי.

372. כ"ה בר"ן המובא בב"י שתלוי ברובא דאינשי דלא קפדי לשתותן כמות שהם, ומסננן במשמרת כדי שיהיו צלולים ביותר, ע"כ. אבל הב"ח כתב שאינו מותר לסנן אלא בצלול לגמרי, ואינו מסננו אלא מפני קצת קשין וקיסמין שבתוכו, א"נ כדי שיהא צלול יותר, וכ"ה בא"ר. אמנם מש"כ הב"ח ע"ד הר"ן, לכאו' י"ל שלשון צלול נמדד לפי הענין וביחס לכמות העכירות, ועכ"פ עי' במשנ"ב (סקל"ד) שהביא בסתם את דברי הר"ן, ושוב כתב שיש מחמירים שדווקא אם כולם יכולים לשתות כך, ואינו מסנן אלא כדי שיהיו צלולין ביותר, ומשמע דדעתו נוטה לדברי הר"ן, והכי נקטינן מאחר שכ"ה מפורש בר"ן, וע"ע גם בכה"ח (אות פ"א) שהט"ז והתו"ש והגר"ז כתבו כהר"ן, ושכ"פ הבא"ח. (ושם הוסיף שכ"ה דעת האחרונים, וכפי שכתבנו כמה פעמים בהלי שבת כשמזכיר הכה"ח אחרונים כוונתו למשנ"ב, וזה מוכח בהדיא, ואכמ"ל. ומבואר שגם הוא הבין דכוונת המשנ"ב כן, וכבר כתבנו שבכ"מ להלן שהזכיר המשנ"ב ד"ז הזכיר רק דעת הר"ן). - ועיין בקצוה"ש סי' קכ"ה בבדה"ש (סקכ"ח) שהעיר שכל זה היה בזמן קדום, אבל בזמנינו שהיין מגיע לכל העולם כשהוא צלול בלא שמרים וללא קיסמין כלל, ודאי שמקפידין ע"ז ואסור לברור (אמנם סיים ע"ז בצ'ע), ואכן בכה"ג ראוי להחמיר, והכל לפי הענין אי קפדי אינשי או לא.

373. ביה"ל (ד"ה הואיל) בשם הפמ"ג (ואע"פ שכתב בלשון אפשר, כבר ידוע טובא בפמ"ג שנוקט בלשונות כאלו מטעמי ענוה, וע"ע בשד"ח ח"ו בכללי הפו' מש"כ בזה). ועיין במהר"ם שיק (סימן קל"ד) דפשיטא ליה שאסור למי שמקפיד, אע"פ שלשאר בנ"א שאינם מקפידים מותר. וע"ע שם. ואמנם י"ל בלשון הב"י סוה"ס ד"ה כתב הרא"ש דבמשתתי ע"י הדחק בלא"ה מותר, דלא הוי בורר, עיי"ש, והעירוני לזה, וצ"ע. ובאמת שגם הפמ"ג כתבו בלשון אפשר. ומ"מ חששנו לדברי המחמירים, הגם שלכו"ע אינו אלא מדרבנן.

ויש לציין בגדר איסטניס, שנראה מלשון הביה"ל (הנ"ל) שכל האיסור הוא רק ב"אי אפשר" לו לשתות כך (וכ"ה בד"כ איסטניס), ושו"ר שכ"כ באיל משולש פ"ו הערה נ"ז ובספר הל' שב"ש פ"ט הערה ל"ג בשם הגריש"א, שהגדר בזה הוא רק מי שאינו שותה אותם אפילו בשעה"ד, ואכן בכל מקום איסטניס הוא כאשר ממש קץ בו. [ועיין בהערה הבאה אי הוי איסור דאו' באסנטיס, או אינו אלא מדרבנן].

374. הנה בתשו' המהר"ם שיק שם (סימן קל"ד) כתב שאם אדם אחר מסנן לו אפשר להניחו, ואח"כ הוסיף עוד שגם מותר לצוות למי שאינו מקפיד, ודן בזה אם יש בזה איסור אמירה שבות, וצידד להקל. ושוב בהמשך דבריו נסתפק בזה מדברי הר"ן, ומסיק דמ"מ בנידו"ד יש להקל כיון שהוא איסור דאו', ואין שליח לדבר עבירה, ע"כ. אלא שנתעוררתי בזאת ממה שראיתי בספר איל משולש שם בשם כמה גדולים שאיסור זה באיסטניס אינו אלא מדרבנן, עיי"ש. ולפי"ז יוצא שלפום הוכחת המהר"ם שיק יהיה אסור לומר לחבירו לסנן לו, שהרי כל היתרו הוא בגלל שכאן זה דאו', ולדבריהם הוי דרבנן, אלא שמאידך גיסא לדבריהם יש קולא ג"כ מאחר דמ"מ אינו אלא מדרבנן. ויש לתלות זאת במה שכתבנו בסי' שי"ח ובתשו' בענין אמירה של ספרדי לאשכנזי לומר שיחמם לו דבר לח, ושם נת' שכמה פו' מתירים, ולא חששו לאיסור אמירה, וא"כ ה"נ י"ל בנידו"ד. ושו"ר בשולחן שלמה כאן שנסתפק בזה, וי"ל שבאמירה לאשכנזי הנ"ל ס"ל להקל, וי"ל.

ויוצא איפוא, שאדם אחר יכול לסנן בשבילו בלא אמירה מצידו שיסנן לו, אבל באמירה יש מקום לאיסור, ואף בזה ראינו במהר"ם שיק שהתיר. (ונראה דכל שכן אם ירמוז לו שלא בלשון ציווי, ובזה מותר לכתחילה לכו"ע, ודו"ק).

ועדיין צ"ע בזה, דלכאו' בכה"ג יש לנו לילך אחר המטרה, שכל שבורר לצורך אדם שמקפיד יש ע"ז שם תיקון ואסור. וכן י"ל בפמ"ג במש"ז סק"ב, ע"י"ש, וי"ב, וצע"ע.

375. כן מבואר בב"י שיש בזה ג' דרגות, וכמו שהזכרנו לעיל, וזו הדרגה האמצעית, וכן נזכר דין זה במשנ"ב (סק"מ), וכן בכה"ח (אות פ"ח) משם הב"י ע"פ הר"ן. ולכאו' צ"ב סברת ההיתר. ואולי ה"ט מפני שראוי ע"י הדחק ואין בו ברירה דאו', והקילו בזה. [ועיין בשעה"צ אות ל"ג שכתב דמיהו מהרשב"א מוכח דדווקא באין בו שמרים כלל, שעיכורו אינו מחמת השמרים].

376. שו"ע (סעיף י"ב), ועיין בהגה שם פירוש הדבר, ועיין במשנ"ב.

377. משנ"ב (סקמ"ח) וכה"ח (אות צ"ח) בשם האחרונים.

378. שו"ע (סעיף י').

379. כ"ז שיטת הרמב"ם, והובא בשו"ע שם.

ובטעמו של הרמב"ם שאסר במשמרת, כתב המשנ"ב (סקמ"א) שנראה שהוא כדי שלא יעשה כדרך שעושה בחול, ע"כ. ולכאו' משמע דהיינו משום עובדין דחול, או שהוא כזילותא דשבתא, אולם בב"י כאן איתא וז"ל: דמשמע דס"ל שמשמרת כיון דמצי אתי בה לידי חיוב חטאת, אפילו מים ויין צלולין נמי לא, ע"כ. ומשמע שזה משום גזירה (ודוחק לפרש כן גם בכוונת המשנ"ב, וא"נ י"ל שכל עובדין דחול וזילותא דשבת הוא שלא יהי' קלה בעיניהן ויבואו לידי איסור, עיין בכלכלת שבת כללי ל"ט מלאכות אות א' ד"ה אמנם, עיי"ש).

ומש"כ עוד בדעת הרמב"ם שמחמיר בעכורין קצת, ובזה פליגי על השו"ע, והיינו משום דבב"י פירש דעכורין היינו הרבה, וממילא הרמב"ם שחולק הוא גם בכה"ג.

380. שהרי השו"ע כתב בתחלה בסתם כדעת שאר הראשונים להתיר, וככל אותם הדרגות שהזכרנו לעיל, ורק אח"כ הביא שיטת הרמב"ם, והרי זה כסתם ויש, שהלכה כסתם כמש"כ הפו', כידוע. ואמנם נחלקו עוד האחרונים אם ההלכה כסתם הוא לגמרי ולכתחילה, והזכיר דעת החולקים לכבודם בלבד, או שהלכה כסתם הוא מעיקר הדין, אבל לכתחילה יש לחוש לחומרא לחולקים, ובמשנ"ב כאן פסק שהלכה כדעה ראשונה, וכ"כ הא"ר שמרוב הפוסקים נראה דהלכה כסברא ראשונה, ואכן עיין באחרונים שנזכרו בכה"ח סוף אות צ', ובאחרונים שהחכרו בכה"ח אות צ"א (חוץ מהנה"ש), דמשמע שנוטים להקל, ועוד. (ובמקומו כתבנו שבכה"ג שכך הסכימו גם הפו' להקל, יש להקל כהסתם לכתחילה, ואין לחוש לחולקים). ועי' להלן מדעת המשנ"ב, ובכה"ח (אות פ"ט) כתב ע"פ דרכו בקודש (בסימן י"ג אות ז') דכל כה"ג שיש סתם ויש, דעת השו"ע לחוש לכתחילה להחמיר היכא דאפשר (אכן אין כלל זה מוסכם, די"א שאפשר לכתחילה, ואין לזה כ"כ הכרע), וע"ע בכה"ח סוף אות פ"ג משם הפמ"ג, ובסוף אות צ"א בשם הנה"ש, והיינו כדעתו לחוש לרמב"ם.

381. כן הכריע המשנ"ב (בסקמ"ב) שטוב לחוש בזה להרמב"ם. (ועיין כה"ח שם בשם האחרונים, שיש לחוש בזה היכא דאפשר, ואם כוונתו בזה להמשנ"ב, היינו רק לגבי הדין השני, ולא לגבי הדין הראשון בצלולים, ומדברי שאר אחרונים אדרבה יש ללמוד שמותר לגמרי, וכמובא בכה"ח שלהלן סוף אות צ', עיין שם. וכן יש ללמוד מדברי הט"ז והאחרונים שמובאים בכה"ח אות צ"א שמשמע דעתם להקל).

382. שו"ע (סוף סעיף י') ויין מגיתו וכו', והיינו שכיון שהדרך ששותה כך, על כן אפילו כשהוא טורפה ונעשה עכור כצלול דמי, כ"כ המשנ"ב. (ובטעם הדבר עיין עוד בביה"ל ד"ה ויין מגיתו). ולדעת הרמב"ם בכל אופן אינו מותר אלא בסודר, וכמשנ"ת לעיל. וה"ה בזה. וכ"כ השו"ע שם משם הרמב"ם.

383. כ"כ המשנ"ב (סקמ"ד) שדין זה שהזכיר השו"ע הוא לשיטת הרמב"ם, אבל לדעה הראשונה אפילו במשמרת שרי, ע"כ. (וכ"כ בחידושי רע"א). וכ"כ בכה"ח (אות צ') בשם הרבה פו', וממילא כבר ביארנו לעיל בהלכה הקודמת שהלכה כסתם שמותר אפילו במשמרת.

384. ביה"ל (ד"ה ויין) בשם הט"ז, וכ"ה בכה"ח (אות צ"א). ואמנם הוסיף בכה"ח שם משם הנה"ש דלהרמב"ם אסור גם לסננו, אולם עכ"פ כבר כתבנו שהלכה כדעה ראשונה.

385. ביה"ל (שם) משם החכמת אדם, וטעם הדבר משום חשש שהתולעים שבו יחזרו לתוך הכלי (ובלא סינון היה מותר לשתות כמות שהוא, כדין מים שהתליעו בתלוש). וכ"כ בחכמת אדם (שם סימן ל"ח ס"ח), וכתב עוד ששמע שהם דקים כ"כ ועוברים דרך הבגד, ורק אם יבשלם מתחילה מותר ע"י סינון, ע"כ.

386. כה"ח (אות צ'ב), וכתב שמותר לסננו אפילו בסודר, ואין בזה משום מלבן, וכמבואר בגמ' ובראשונים.

387. שו"ע (סעיף י'), ומה שהוספנו במוסגר הוא כפי הדין בזה שמותר אפילו עכורים קצת, וכ"כ המשנ"ב סקל"ו.

וטעם הדבר שיש בזה משום ליבון, לפי הב"י הוא מטעם דשרייתו זהו כיבוסו [ואע"פ שהבגד נקי, מ"מ יש ראשונים שסוברים שגם בזה יש דין שרייתו זהו כיבוסו, ובמקומו בסימן ש"ב הארכנו בדבר, ובעיקר דעת מרן הב"י בדין שרייתו בבגד נקי יש כמה הוכחות לכאן ולכאן, וגם נחלקו בזה האחרונים בדעת השו"ע, ועיין מה שכתבנו שם]. וע"ע בתוספת שבת כאן. אולם להמג"א והגר"א אין האיסור מצד שרייתו (כיון שהוא בגד נקי), ועיקר הטעם הוא מחשש שיבא לידי סחיטה (וכעי"ז מצאנו לעיל סי"ס ש"א דחיישינן שיבא לסחיטה, וע"ע להלן בסי' ש"כ). וה"ד במשנ"ב (סקל"ז). ואמנם מהרמב"ם משמע שאף במים צלולים מותר, כמש"כ בביה"ל (ד"ה ואפילו), וביאר דס"ל שאין בזה חשש שרייתו כיון שאינו מכוון לכביסה, וגם אין חשש שמא יסחוט, והיינו כשהוא מיוחד לכך, אולם בשאינו מיוחד לכך אסור גם לדידיה.

388. שו"ע, וגם בזה כתבנו כפי הדין שרק בצלולים מותר.

ובטעם הדבר צ"ב למה אין במשמרת משום ליבון, ובשלמא לסוברים שהטעם כאן הוא מחשש סחיטה, וכנזכר בהערה הקודמת, א"כ י"ל שבזה שהוא מיוחד לכך ואינו מקפיד, אין חשש סחיטה, ולכן לא גזרו בזה, וכ"כ המג"א. אבל למפרשים שהאיסור הוא משום דשרייתו זהו כיבוסו, א"כ היה לנו לאסור כאן, שהרי מ"מ הוא מתלבן. וכ"כ באמת המג"א שלדעתם אסור. אולם בביה"ל (ד"ה משום) כתב שיש להקל במשמרת, ואע"פ שלהלכה מחמירים בשרייתו אפילו בבגד נקי, מ"מ במשמרת שעשוי לכך מותר, וכמש"כ בתוספת שבת, ע"כ. וכן הזכירו בשעה"צ (אות כ"ח) שמיישב הדבר גם להב"י. וכ"ה בכה"ח (אות פ"ה) בשם התו"ש שהטעם להתיר במשמרת הוא משום דאין מכוון לכך, ולא ניחא ליה בהכי. וע"ע בשו"ע הגר"ז (בקו"א סימן ש"ב) שעמד בזה, וכתב דמשמרת כיון דלא איכפ"ל בליבונה לשום אדם, אין ליבונה חשיב כלום וכו', עיי"ש. (ואמנם בשו"ת אבני נזר סימן קע"ה נחלק עליו בבגד המיוחד לכך, אבל במשמרת מסכים לזה). וע"ע גם להלן (בסעיף ט"ז) שמותר לשתות דרך מפה, עיין שם. ובשעה"צ (אות נ"ב) ביאר דכיון שאינו אלא דבר מועט (אמנם ע"ז כתב השעה"צ שהוא טעם קלוש, עיי"ש. וה"ט דחצי שיעור אסור ג"כ, ומלבן בכל שהוא). וגם אינו מתכוון, וגם רוה"פ ס"ל שאין איסור שרייתו זהו כיבוסו בבגד נקי, עיי"ש. ודין מיניה לנידו"ד אע"פ שאינו דבר מועט, מ"מ יש לצרף שאר טעמים, והיינו הך. ודו"ק. [ומלבד זאת יש לדון שזה הוי כמו דרך לכלוך (אע"פ שלא התירו מטעם זה גם לעיל), אולם בעיכוב קיסמין בעלמא אפשר דלא חשיב לכלוך].

389. כה"ח (אות צ"ז) שבזה אין שייך ליבון, והיינו דאינו אלא כלי עץ בעלמא, ובודאי לא שייך בו ליבון, מלבד הטעם הנ"ל בהערה הקודמת.

390. משנ"ב (סקל"ו), ובכה"ח (סוף אות פ"ה) עפ"ד התו"ש הנזכר לעיל שבמיוחד לכך ולא ניחל"ל מותר. וכ"ה בביה"ל (ד"ה ואפילו) ע"פ הגר"א כדעת הרמב"ם, ושכ"כ הרע"ב על המשנה וכו'.

391. שו"ע (שם).

ובטעם הדבר, הנה לפי הב"י הוא פשוט שהרי אינו מלבן בשרייתו אלא אדרבה מלכלך, ולהמג"א והגר"א שהחשש הוא שמא יסחוט, ביאר המשנ"ב (סקל"ט) שלא שייך בזה שמא יסחוט כיון שאין הבגד מתלבן על ידם, ואפילו את"ל שמתלבן קצת, מ"מ אין לחוש, כיון שאינו חושש לסחטם, שהרי בלא"ה לא יתנקה מריחו וחזותו, ולצורך המשקה הבלוע בו ג"כ אין דרך לסוחטו, ע"כ. וע"ע כה"ח אות פ"ז.

392. ביה"ל (סוד"ה ואפילו) כדעת השו"ע ורוה"פ, ודלא כהרמב"ם.

393. כ"כ הט"ז להלן (סו"ס ש"כ), וכ"כ בכה"ח (אות פ"ז) בשם הגר"ז, וכתב שיש להחמיר, וטעמו של הט"ז שהרי מצאנו בגמ' שהיו מכבסין ביין, וכמש"כ לאכלה ולא לכביסה (וכן י"ל מקרא דכיבס ביין לבושו), ומפרש דהיינו ביין לבן שבזה הוא מלבין את הבגד, משא"כ באדום, וע"ע בהערה הבאה בדעת המשנ"ב ובדעת השו"ע.

394. משנ"ב (סקל"ח) משם הא"ר, ובשעה"צ (אות כ"ט) ציין להיראים שסובר שבסחיטת יין שייך ליבון, ואעפ"כ כתב בהדיא דאין בשרייתן משום כיבוס, ע"כ. והיינו שאמנם שייך כיבוס ביין [וכראייתי הט"ז הנזכרת בהערה הקודמת]. אולם יש לפרש שזה דווקא כשעושה בו כמעשה סבון ובורית, שבתחילה כשנותנו על הבגד אינו כיבוס אלא לכלוך, ורק בשפשוף ובסחיטה נעשה הליבון, וממילא בשירה לבד אינו כיבוס [אלא שבפשטות שייך איסור כיבוס בבורית אע"פ שמלכלך את הבגד, ולמרות שעדיין לא שוטף במים, ומשום שמ"מ הוא מלבן הלכלוך, עיין בפמ"ג בסי' ש"כ אות י"ב, וי"ל]. וכן נראה קצת מלשון המשנ"ב שם שנוטה לדעת הא"ר, וס"ל להא"ר שגם ביין לבן אין דין שרייתו זהו כיבוסו, שהרי נשאר בו ריח וחזות, ול"ח ליבון, אמנם עי' להלן בסי' ש"כ במשנ"ב (סקנ"ה), ובביה"ל (שם ד"ה יש מי שמתיר) שהזכיר דברי הט"ז ולא הכריע, ונראה שחושש לדברי הט"ז לאיסור (וע"ע גם בכה"ח שם). ונ"ל שיש לצרף בכאן ג"כ דעת רבים מן הפו' שבשרייה לבד אין איסור אפילו במים אם הוא בגד נקי, ודו"ק (ועיין בביה"ל ד"ה ואפילו בשם הרמב"ם, ולא קיי"ל כן). ובדעת השו"ע, הנה פשטות דבריו מוכח שאין ליבון אלא במים דווקא, ולא ביין ולא בשאר משקין, ובסתמא משמע שגם ביין לבן אין מלבן, ודלא כמש"כ הט"ז, וכיוצ"ב כתב השו"ע להלן (בסימן של"ד סכ"ב) שרק במים שייך ליבון. איברא שבשו"ע כאן

ב]. באופן שמסנן בסודר ובגד, יש להזהר שלא לעשות בו גומא כדי לקבל את היין, משום עובדין דחול[395], אלא ישפוך עליו והוא ישקע מעצמו[396]. אמנם אם המשקה צלול אין צריך לעשות שינוי, ויכול לעשות בו גומא, שהרי אפילו במשמרת מותר[397].

ג]. כשמסנן בכפיפה מצרית יש להזהר שלא להגביה אותה משולי הכלי טפח[398], ולדעת השו"ע - טעם הדבר כדי שיהיה שינוי[399], ולכן יש להזהר בזה גם אם היה מונח על הכלי מערב שבת[400], ובכל אופן אין איסור זה אלא במשקין שעכורים קצת, אבל בצלולים אין איסור[401]. ויש מפרשים - שהטעם הוא משום איסור אהל[402], ולכן אם היה מונח כבר מערב שבת מותר[403], ולשיטתם אסור לעשות כן בשבת ואפילו במשקין צלולים[404], אלא אם כן כפי התנאים הנזכרים בסימן שט"ו[405], ויש להחמיר כשתי השיטות[406].

ואם הוא מסנן בסודר, לדעת השו"ע - אין צריך לעשות שינוי בהגבהה טפח מן הכלי[407], ויש מפרשים שיש להזהר בזה גם משום אהל[408], וכפי התנאים הנזכרים בסימן שט"ו.

פ"ח. ברז שמותקן בו מסננת, מותר להשתמש בו בשבת, כיון שהמים ראויים לשתיה כמות שהם, וכן מותר להשתמש במי ברז שמסוננים דרך מטהרי מים למיניהם (באופן שלא נפעלת פעולה חשמלית), אע"פ שהמים יוצאים נקיים וזכים יותר[409], ואפילו לאדם שמקפיד בדרך כלל שלא לשתות מים שאינם מסוננים, יש להקל[410].

ואם המים עכורים הרבה ואינם ראויים לשתיה בלא סינון, אין לסננם[411], אמנם במסננת שלנו הקבועה על הברז תמיד יש להקל[412], וגם בפסח שמקפידים להניח מסננת על הברז, יש להקל, למרות שהם מקפידים להשתמש במסננת[413]. [ובענין אם מותר להרכיב מסננת על הברז בשבת, נתבאר לעיל בסימן שי"ג][414].

פ"ט. כעת נזכיר דוגמאות מעשיות, לג' דרגות המשקה שהזכנו לעיל[415], אך הדבר עשוי להשתנות, ולכן יש להתבונן בכל דבר לפי הענין אם מקפידים על זה או לא[416].

א]. משקה צלול - מותר לסננו בכל אופן, היינו כגון חלב שקדים, או שומשום, או פשתן, שרוצה לסננם משמריהם[417]. (אבל שמרי הקפה יש להחמיר, ולכן צריך להזהר שלא לערות ממנו את כל המשקה בצמצום)[418]. וכן חלקיקי פרי קטנים שבמיץ[419] [ואפילו כשעושה כן כדי שלא יסתם נקב הפיטמה של הבקבוק][420].

ב]. עכור קצת - שמותר לסננו בסודר ובשינוי, היינו כגון מיץ תפוזים שיש בו גרעינים קטנים ביותר, או שיש בו חתיכות פרי גדולות שדרך בני אדם להוציאם[421], וכן מעט חול במים, וכיוצא. וכן חלקיקי שומן קטנים שבחלב[422].

ג]. עכור הרבה - שאסור לסננו בשום אופן (ואין לו היתר אלא בשתיה דרך מפה או קשית)[423], כגון מיץ תפוזים, אשכוליות וענבים שנפלו בו גרעינים, וכן משקה שנפלו בו הרבה חולות, וכיוצא. וכן ביסקויטים או צנימים שנשרו במים, אסור[424]. וראה עוד בהלכה הבאה.

צ'. ודע, שכל האמור שלפעמים מותר לסננו, הוא בדברים שדרך לשתותם ביחד, כדבר טפל, וכגון פסולת ודברים שאין להם חשיבות, אבל מה שרגילים לשתות או לאכול יחד כדרך אכילת המאכל או המשקה, ה"ז בורר גמור, וכגון סינון האיטריות מן המרק, וכיוצא[425]. והדין בזה ככל ברירת שני מיני אוכלים שהאחד נחשב כפסולת לגבי חבירו[426].

עוד יש אומרים שכל ההיתר הנ"ל הוא באופן שהפסולת מעורב במשקה, כמו הדוגמאות שהזכרנו לעיל, אבל פסולת המעורבת במאכל אסור, אף אם רוב בני האדם אינם מקפידים לאוכלו ביחד ואינם טורחים להפרידם, מכל מקום אינו נחשב כחלק מן האוכל[427].

צ"א. דייסה או חלב תינוקות שיש בהם גושים, מותר לסננם בסננת[428], ואפילו אם הוא עושה כן בגלל שרוצה ליתנם בבקבוק, וחושש שהגושים יסתמו את הנקב[429], אמנם אם התינוק אינו יכול לאכול כלל כשיש גושים אסור[430]. ועיין להלן בסימן שכ"א עוד פרטים בענין דייסא.

צ"ב. כלי שמערין בו יין מהחבית, אסור ליתן בפיו קשין וקיסמין, מפני שהוא כמסננת[431], ואפילו אם עשה כן בערב שבת אסור להשתמש בו, כדין מסננת[432], ולכן אסור לערות בו יין או איזה משקה אם הוא עכור קצת, אבל אם הוא צלול מותר[433]. ודווקא כשנתן בו את הקיסמים בחזקה אסור, אבל אם אינו נותן בחוזק, ויוכלו לעבור דרך שם קצת קשין וקיסמין, אין לאסור[434]. [ולהלן בסעיף הבא יבואר דין השימוש בתמצית תה שמעורבים בו עלי תה, על ידי כלי מיוחד שיש בפיו מסננת].

צ"ג. מותר לערות יין מכלי לכלי, כדי להפריד את המשקה מן השמרים שבשולי הכלי[435]. ואפילו אם הוא עושה כן בנחת בכדי שיצא רק היין[436], ואפילו אם הוא מגביה את החבית כדי שיצא ממנו היין היטב[437]. אמנם, כל זה הוא בתנאי שיזהר שכשיפסוק הקילוח ומתחילים לירד הטיפות הקטנות המטפטפות לבסוף, שיפסיק מלערות את המשקה ויניחם עם השמרים, כיון שבאופן זה ניכר שהוא בורר, ואסור[438].

ובסי' של"ד איירי בליבון מצד שרייתו זהו כיבוסו, ובזה י"ל דקיל טפי ולכן היקל השו"ע. אולם יותר מפורש בזה שגם בסחיטת יין אין מלבן, הוא ממש"כ בשו"ע להלן (סימן ש"כ ס"ח) שרק מצד איסור דש אסור, וכמו שכתב המשנ"ב שם (סקנ"ה) בדעת השו"ע, וכן בביה"ל שם ד"ה יש, ודו"ק. [ועיין עוד גם בכס"מ (פ"ט הי"א) מש"כ להעיר ע"ד הרמב"ן כדעת הרמב"ם, וכתב שמדברי הרמב"ם מוכח שרק במים שייך ליבון ולא ביין, אלא שהעיר מדברי הרמב"ם בסופ"ב שסתם בזה, ואדרבה יש להוכיח כרמב"ן]. ומ"מ בנידו"ד יש להקל טפי בדין שרייתו, שבזה אפשר דלכו"ע אינו אסור משום מלבן, אלא רק בסחיטה עכ"פ.

395. שו"ע (סעיף י"א), מפני שצריך שיהיה שינוי מדרך חול.

396. כה"ח (אות צ"ד).

397. משנ"ב (סקמ"ה) בפירוש דברי השו"ע. ופשוט.

398. שו"ע (סעיף י"ב).

399. שו"ע שם. ונקט השו"ע דטעמו של הר"ן בשם ר"י, ודלא כטעמו של רש"י שהאיסור משום אהל. [ועיין במשנ"ב (סקמ"ט) שאם אוחזה בידו, אפשר שנחשב שינוי ומותר].

400. כ"כ בביה"ל (ד"ה ויזהר) על פי טעמו של השו"ע, וזו הנפ"מ בין הטעמים הנ"ל.

401. כ"כ במשנ"ב (סקמ"ט) ע"פ טעמו של השו"ע, וזו נפ"מ נוספת בין הטעמים הנ"ל.

402. ביה"ל (ד"ה הכפיפה, וד"ה ויזהר), ומשנ"ב סקמ"ט.

403. ביה"ל (ד"ה ויזהר).

404. משנ"ב שם.

405. היינו בכדי שלא יהיה בזה איסור אהל, וכגון: א'. שלא יהיה גבוה טפח, ונזכר גם כאן. ב'. וכן איסור אהל לא שייך בזה אלא כשמכסה בהכפיפה את כל חלל הכלי שתחתיה, אבל אם אוחזה בידו אחת על הכלי שלא על פני כולה, ושופך בידו השניה, מותר אפילו ביותר מטפח, וכ"כ המשנ"ב שם, ובביה"ל ד"ה הכפיפה [ועיין במשנ"ב שם שאפשר שמהני זה גם לשו"ע]. ג'. ע"ע מה שכתבנו שם בעיקר הדין בזה, באופן שאינו רחב וכו'. (ונזכר בביה"ל כאן). וע"ע מש"ש בס"ד.

406. כן מבואר במשנ"ב שם, ובביה"ל (ד"ה הכפיפה), שיש להחמיר בדבר גם משום אהל. (אך אין להקל כטעם זה לגבי כשהיה מונח שם מער"ש). אולם דעת השו"ע גופיה כאמור מטעם שינוי.

407. ביה"ל (ד"ה הכפיפה) לדעת הר"ן, ושכמותו פסק השו"ע. וכ"ה בב"י. וטעם הדבר שכיון שהדין בזה משום שינוי, די בזה שאינו עושה גומא (וכן נראה ג"כ מהשו"ע בסעיף י"א שלא הזכיר זאת, ודו"ק). וכ"כ בכה"ח (אות צ"ו).

408. ביה"ל שם, וכה"ח שם.

ועיין בכה"ח להלן (אות קכ"ז) בשם הרמב"ם שאסור לתלות המשמרת כדרך שעושה בחול, שמא יבא לשמר, אולם הביא שם מהלבו"ש שמפשט הגמ' והפו' משמע דאין בזה איסור (וכדמוכח כאן בשו"ע סעיף י'), וכתב הכה"ח דמ"מ זה רק בענין שאין בדבר משום אהל כגון שאינה גבוה טפח, או שלא תהיה פרושה על כל רוחב הכלי, ע"כ. וע"ע משנ"ת בסי' שט"ו.

409. ככל המבואר לעיל, שכאשר הוא ראוי לשתיה כמות שהוא, אין בו איסור לסננו, וכ"כ בחז"א (סימן נ"ג), עיין שם.

[ושם כתב שאפילו אם נתרבה לכלוך בפי המסננת וחוזרים ומסתננים אין איסור, עיי"ש. ויש לדמות זאת למש"כ המשנ"ב סקל"ג שמותר ליתן מים על שמרים וכו', ויסוד ההיתר בכל זה הוא מפני שהיו מים צלולים, ולא נעשה ברירה אלא אחר שממילא הוא שם. וע"ע גם בשו"ת צי"א ח"ז סימן י"ב].

410. כן נראה בפשטות.

א]. שגם אדם שמקפיד ע"ז, אינו רק בדרך האפשר, אבל כשלא מזדמן לו מים מסוננים הרי הוא שותה מן הברז, ואף אם מתאמץ ומתאפק שלא לשתות ממי הברז עד שיסתננו, אין זו קפידא כ"כ בכדי שיחשב כמסנן פסולת. (וזה מלבד שרוב העולם לא קפדי כלל, ובכה"ג אינו מוחלט לאסור ליחיד, וכמו שהבאנו לעיל בתחילת הענין באות א' בהערה ע"ש, וגם הפמ"ג הרי כתבו בלשון אפשר, ע"ש). ואף באיסטניס בעלמא כתבנו לעיל במקומו ברס"י באות א' בהערה שאינו אלא איסור דרבנן, וגם הבאנו שלכו"ע אינו אלא במקפיד ביותר ואפילו בשעת הדחק.

ב]. ואמנם המקפיד ביותר יש לדון שנחשב כפסולת בשבילו, ואסור. (אם לא מטעם הג' דלהלן). אולם עדיין אפשר לומר שאין זה ככל פסולת, אלא יותר ענין דמיוני, שהרי המים שבברזים עוברים כמה סינונים עוד לפני הגעתם לבית, ואינו כ"כ כפסולת, וע"ע להלן מה שכתבנו לענין פסח. (אמנם שוב העירו לי שיש הבדלים גם בטעם מחמת חומרים שיש במים, והוא ע"א, וכתבנוהו להלן בסוף ההערה).

ג]. כיון שאין הפסולת ניכרת (והם החיידקים, והתוספות הקטנים ביותר שאין נראים לעין כלל) אין בזה גדר בורר, וכן מצאתי בספר אורחות שבת ע' קמ"א בשם הגרנ"ק שליט"א, ואמנם היה קשה לי מתחילה לומר כן, דכיון שהוא פסולת מהיכא תיתי שבגלל שאינו ניכר מותר, וכן העיר שם הגרש"א כמובא שם בהערות. אולם יש לפרש כוונת הגרנ"ק כדרך שכתבנו לעיל אות ב'. ויותר מזה נ"ל שכיון שבכל התורה אין אנו דנים אלא כפי עינו של האדם (וכך כתבו הפוסקים בדוכתי טובא לענין פסולי ס"ת שאינם נראים בעין רגילה, וכן לענין תולעם ועוד טובא), א"כ גם בזה אין לנו לדון משום בורר, שבכל דיני התורה אנו דנים לפי עין האדם, אולם יש לדחות דשאני התם שלרוב קטנותן אין דעת האדם ע"ז כלל, וכמאן דליתא, משא"כ כאן שדעתו על זה להוציאם, ולכך הוא מסננם, ודו"ק. ומ"מ יש מקום לזה. וע"ע בשו"ת מהר"ם שיק סימן קל"ד, ויל"ב. ושו"ר שכתבו הפו' כעי"ז לגבי ניקוי המים מריסוס הפירות שאינו ניכר, וכמש"כ בשבה"ל ח"א סי' נ"ב אות ב' ובשש"כ פ"ג הערה נ"ב וכ"ה בחוט שני פכ"ה ס"ו י"ג בשם החזו"א, עיי"ש. וה"נ בנידו"ד, אלא ששו"ר בארחות שבת שם שהביא מהגריש"א שאוסר, ועוד הביאו בסוה"ס במכתב ב' אות ז' מהשבט הלוי שליט"א לאיסור בנידו"ד, והיינו באופן שהוא מקפיד לגמרי מחמת טעם לוואי, ולמעשה אין זה מצוי כיום שאדם יקפיד ע"ז אפילו בשעת הדחק, שבודאי אם הוא צמא ישתה מזה בהנאה, ובאופן זה אינו נחשב מקפיד.

411. ככל מה שנתבאר לעיל, ועיין בקצוה"ש סי' קכ"ה ובכה"ח כאן. ואחרונים. אבל בשינוי לכו"ע שרי. וע' בהערה הקודמת.

412. עיין שו"ת מנחת יצחק (ח"ז סימן כ"ג) שכתב לבאר שמן הדין שרי (אם כי שהמחמיר ע"י שינוי תע"ב), עיי"ש. ושם הוסיף עוד דאל"כ לא שבקת חיי לכל בריה, שהרי אף בלא המסננת שעל הברז הרי מימי העיר זורמים דרך כמה מסננות, עיי"ש. איברא שע"ז י"ל שכל אדם שמוציא מים הוא משתמש במים שכבר נסתננו מכבר, וגם מה שבא אח"כ אינו כוחו (אא"כ הוא בא מיד כשמוציא מים, ועי' באחרונים ובדברינו בסי' שי"ח ס"ג בדין הדוד שמש), וגם לא איכפ"ל בהם, שהם כבר לא יגיעו אליו (ועיין במקומו שהבאנו מדברי הרבה פו' שהסרת מונע בשבת הוי גרמא, וי"א שגרמא מותר לכתחילה), וע"ע בדברינו לעיל בסימן רע"ז גבי מכשירי חשמל והפעלות שנעשות ממילא, ודון לנידו"ד. וי"ל. ושו"ר שעמד בזה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' י"ב-י"ד). ויש להוסיף שאף אם יש חול שנתקבץ ונאסף במסננת, וכשהמים באים דרך הצינור הם מתערבים בחול, ונמצא שהוא מסנן אותם, אעפ"כ מותר, וכדרך שכתב המשנ"ב (סקל"ג) ברוצה שיהיו השמרים צלולים, שכיון שנותנם צלולים, אע"פ שנעכרים אח"כ מותר. וכן למד מזה החזו"א (סימן נ"ג) ד"ה ואם לנידון דידן.

413. הנה יש להעיר בזה דלמה אין בזה משום בורר, ואמנם חשש חמץ הוא רחוק שיבא דרך הברז, מ"מ עד כמה שחושש לזה, הרי בזה הוא עושה בורר, אולם באמת כפי הידוע בזמנינו עכ"פ בודאי אין בהנחת המסננת שום תועלת, כיון שהמים מסתננים היטב כבר לפני הגעתם לברז בכמה מסננות, ומה שעובר כאן עובר כאן (אא"כ במערכת טיהור מיוחדת, וגם בזה יש לדון, וזה כבר נכלל במה שדנו הפוסקים גבי שתיית מי הכינרת, ולהלכה התירו מכמה אנפי, וכמש"כ בהל' פסח, וה"ה כאן). וזה שחושבים שיש להם איזה תועלת, אינו כלום. ובמקומו נתבאר עוד בענ"ז.

ונוסף ע"ז שיש לצרף כאן את הטעם השני והשלישי שכתבנו לעיל גבי אדם המקפיד שלא לשתות מים שאינם מסוננים, וה"ה כאן. ובפשטות י"ל כן שכיון שאינו אלא מחמת האיסור אין זה גדר של פסולת, דאינו אלא דאיסורא רביע ליה, וכעי"ז כתבנו לעיל בענין ברירה במין אחד גבי פירות ערלה, שיש הסוברים כן. וכן היה אפשר להוכיח מדברי הרמב"ן בפ' חבית שאין בחולב עז משום בורר מה"ט, אך שוב חשבתי לדחות דשאני התם שאינו אלא חסר תיקון, משא"כ כאן שהאיסור הוא חפצא אחרת. ושו"ר בס"ד שכן העיר בשו"ת מהר"ם שיק (סימן קל"ד), ומ"מ גם הוא כתב שם לצדד להקל באופן שאינו בורר אלא מחמת חומרא וזהירות דשרי, כיעוי"ש. ודו"ק. ויעוין עוד בכה"ח (אות ק"כ) שהמסנן דבר משום חומרא או על הצד היותר טוב, אין בו משום בורר, עיי"ש. וה"ה כאן, אלא שיש לחלק דשם הוא בגווני שכשאינו ודאי שוב אין איסור, וכמו שביאר שם להדיא. וי"ל דמ"מ הוא עושה כן על הצד היותר טוב, ומ"מ כל שאינו חייב קיל טפי. וכאמור שכ"כ כיוצ"ב במהר"ם שיק סי' קל"ד גבי בדיקה משרצים כשאינו אלא חומרא וזהירות, עיי"ש, וה"ה בנידו"ד. וכן מנהג ישראל פשוט, וכ"כ בשו"ת קנין תורה ח"ב סימן ס"ו. וע"ע במנח"י שם. ובצי"א שם. וע"ע בשו"ת שבט הקהתי ח"א סי' קכ"ג, ואכמ"ל.

414. שנתבאר שבדרך עראי מותר, אבל אם הוא מניח מסננת שם בדרך קבע כדרך שעשה בחול יש בזה איסור בונה, וכמש"כ החזו"א סו"ס נ"ג, ומסננת מבד בלא"ה יש לאסור מחשש סחיטה, וכעין המבואר בשו"ע סימן ש"כ סעיף ט"ז והלאה.

415. היינו צלול, עכור קצת, ועכור הרבה.

416. ואף אם כל העולם לא מקפידים והוא מקפיד כבר נתבאר שאסור, ועמש"כ לעיל. אולם בשש"כ הביא סברא שכ"ז דווקא בפסולת גמור, משא"כ בדבר שאינו פסולת גמור. וצ"ע לשאר פו' אם יש לחלק בזה.

417. עי' משנ"ב (סוסקל"ד) בחלב שקדים, וע"ע באיל משולש סט"ז.

418. ויבואר להלן בענין זה של עירוי משקה מן המאכל שבתחתית הכלי.

419. עיין בשש"כ (ח"ג פ"ג הערה קנ"ו) בשם הגרשז"א שמותר לסנן מיץ פירות שמעורב בהם חתיכות פרי כיון שרוב העולם שותים אותם עם הפרי המעורב בהם, וכ"כ בשו"ת אגר"מ (ח"ד סי' ע"ד בורר אות ג'), וע"ע להלן באות ב'.

420. כ"כ באיל משולש שם. וכה"ג כתבנו כבר בהלכה הבאה בשם האול"צ, והטעם בזה שהרי אינו פסולת, ופשוט.

421. הנה לעיל הבאנו מהשש"כ והאגר"מ שחלקיקי פרי אינו פסולת, אך י"ל דכ"ז בקטנים וכנ"ל, אבל בחתיכות גדולות ודאי שמצוי להוציאם. וכ"כ באיל משולש.

422. הנה באיל משולש שם כתב שאין בזה בורר כלל, וכפי הדרגא א'. אולם לענ"ד נראה שהאידנא שאין רגילים בזה, מצוי שמקפידים טפי להוציאם.

423. כך יבואר להלן בסט"ז.

424. כ"ה בשש"כ (פ"ג סנ"ב) בשם הגרשז"א שדינם כעכורים לגמרי, שהרי אין דרך בנ"א לאוכלם יחד עם המים.

425. פשוט ככל דוכתא. ואינו ענין לקיסמין במשקה שמותר, ששם אין להם חשיבות כלל, והרי הוא טפל ובטל למשקה, משא"כ בשני מינים (וכבר ראיתי שהעיר כן באול"צ פל"ה בהערה ועוד מן האחרונים), ופשוט.

426. ועיין בדברינו לעיל בענין ברירת אוכל מאוכל, שיש מקילים קצת בכמה פרטים, ומ"מ למעשה מחמירים ככל בורר.

427. עיין אג"ט בורר ס"ד ומרקד סק"ה אות ב'. וכעת אמ"א. והוא צ"ע.

428. שה"ז נאכל גם בלא"ה.

429. אול"צ פל"א תשו' ט', מטעם הנ"ל שראוי להאכל גם בלא הסינון, אם יאכילו בכפית.

430. אול"צ שם, שהרי אינו ראוי למי שמסנן בשבילו, עיי"ש. ולכאו' יש לדמותו שפיר למש"כ בביה"ל לעיל (בסעיף י') שאם הוא איסטניס אסור לו, אע"פ שרוב העולם אוכלים אותו בצורה זו, עיי"ש. [ואע"פ ששם כתב כן בלשון "אפשר", נראה שכאן י"ל שבודאי אסור, שהרי לגבי כל התינוקות אינו ראוי, והם נחשבים בפ"ע, ולא דנים לפי רוב העולם הגדולים, ובפרט שמאכל זה עשוי לקטנים דווקא, ודו"ק]. אמנם בכ"מ הבאנו סברא לחלק בין הנידון שבביה"ל שהוא פסולת גמור, לבין שאר מקרים שאינם פסולת גמור, וגם כאן יש לחלק כן, אמנם באופן זה שכך טבע העולם שיש מצב שהתינוק לא יכול גושים, יש לחוש טפי דהוי כפסולת, ועוי"ל בזה.

431. שו"ע (סעיף י"ג). והנה השו"ע נקט בלשונו שאין לך מסננת גדולה מזו, ובמג"א תמה ע"ד הב"י, שהלא אינו אלא איסור דרבנן דמיחזי כמשמרת, וכ"כ הר"ן, אכן דברי הב"י מיושבים היטב שהוא נקט כלשון רש"י שכתב כן, ושפיר יש לפרש כוונתו, שבאמת הוא איסור דרבנן, ומ"מ מבאר לנו למה אסרוהו שזה מפני שהוא כמסננת, לענין שמעכב את הטינופת, וכן ביארו באחרונים, כמובא במשנ"ב (סקנ"ב), ובכה"ח (אות ק"ג).

432. משנ"ב (סקנ"ג), ור"ל שלא נבין מלשון השו"ע שאסור ליתן בו בשבת דווקא (ומטעם עשיית כלי וכדו'), אלא כוונתו שאפילו ליתן מער"ש אסור, שמ"מ אסור לסנן בו, וכ"כ בכה"ח (אות ק"א) מדנפשיה.

433. משנ"ב (סקנ"ג) ע"פ האמור בסעיפים קודמים שאין איסור לסנן יין צלול, וכ"כ בכה"ח (אות ק"ו) בשם האחרונים.

ויש לדון לדעת הרמב"ם שאסר אפילו בצלולין לגמרי במשמרת, האם יהיה אסור גם בזה, שהרי כתב השו"ע "שאין לך מסננת גדולה מזו", אולם באמת בגמרא איתא שהוא רק "מיחזי כמשמרת", וכמו שהעיר במשנ"ב סקנ"ב וכדפירש הר"ן, ומש"כ השו"ע שאין לך וכו', היינו רק שיש בזה מעלה מציאותית שמסנן טוב, ומאחר שאינו אלא "מיחזי כמשמרת", י"ל שבזה אין לגזור, שהרי כל החשש שאסר הרמב"ם הוא שמא יבא לידי חיזוב חטאת וכדפירש הב"י, וכמו שהבאנו לעיל (וע"ע שם לדעת המשנ"ב), ולכן בזה נראה שאין לחוש (ושו"ר שכ"כ במחה"ש שלהרמב"ם מותר), אלא ששוב אח"כ העירוני שבמאירי (קלט:) ד"ה מטלית מבואר לאיסור. וע"ע בתהל"ד סקי"ט, ואכמ"ל. [ובלא"ה כבר נתבאר להלכה בזה דלא כהרמב"ם].

434. כן דקדק השו"ע שהאיסור הוא דווקא "בחזקה", וכ"כ הראשונים, כמובא בכה"ח (אות ק"ב), וע"ע בביה"ל ד"ה בחזקה מש"כ בזה.

435. שו"ע (סעיף י"ד) וכדמפרש ואזיל, וכן הדין בכל זה כאשר הוא רוצה להפריד את היין מן הצימוקים שעשאו בהם. כה"ח (אות ק"ח).

436. בשו"ע שם איתא מותר לערות "בנחת" וכו', וביאר הב"ח שרבותא הוא, שאפילו כשעושה כן בנחת מותר, וה"ד בכה"ח (אות ק"ז). שאם אינו מערה בנחת אין כאן בורר כלל, שהרי הכל יוצא יחד. (וכמו שכתב שם, וכן באות ק"ח משם הרייקאנטי). וע"ע קצוה"ש (סי' קכ"ה סקכ"א).

437. הרמ"א בהגה (שם) שאפילו כשעי"ז שמגביהו על איזה דבר יורד גם היין מתוך השמרים מותר. משנ"ב (סקנ"ו), כה"ח (אות קי"ב).

438. שו"ע שם.

ובטעם הדבר מבואר בר"ן בשבת (דף נח. מדפי הרי"ף) שכאשר הפסולת שקועה בשולי הכלי אין היא ניכרת מתחת למים, ואין זה כבורר, משא"כ כשמפסיק הקילוח שאז הוא נראה (וה"ד בר"ן בא"א סקט"ו), וע"ע בחז"א (סי' נ"ג) שביאר כעי"ז דבכה"ג שהוא צף ל"ח תערובת, עיי"ש, ולפי"ז בתמצית תה שיש בה עלים (לדעת האוסרים בזה ככל ברירה), יש להזהר טפי כיון שבכה"ג הוא בתערובת טפי, ובזה יהיה אסור,

וכל האמור הוא באופן שרוצה לשתות את המשקה לאחר זמן, אבל אם דעתו לשתותו לאלתר, מותר לערות אפילו את הטיפות הקטנות האחרונות, שהרי זה כדין בורר אוכל מתוך פסולת לאלתר[439]. ואם נתן קיסמין או איזה דבר בפי הכלי כדי לעכב את הפסולת, אסור אפילו לאלתר, אם אינו מפסיק כשמתחילין הטיפות האחרונות לירד[440].

צ"ד. המערה מכלי לכלי, ונשאר שארית פסולת בכלי שמערה ממנו, הרי זה כבורר את האוכל שיוצא מן הכלי, ודינו כבורר ביד. ולכן, השופך יין מעל השמרים שבכוס, או ששופך את מי הקפה מן הפסולת שנשארת בשולי הכלי, הרי זה מותר אפילו אם הוא מצמצם לשפוך גם את הטיפות האחרונות ואין בזה משום בורר, ובלבד שיעשה כן סמוך לשתייתו[441]. ואם אינו מוציא את כל המשקה כולו ומשייר מעט משקה עם הפסולת, מותר אפילו כשעושה כן לאחר זמן[442]. וכן הדין בכל זה לגבי מרק ירקות או מרק קטניות, כשרוצה לערות את המשקה מן המאכל שבתחתית הכלי, כשרוצה לשתותו[443].

תה, בשקיות, בכלי (תיון), וכדומה

צ"ה. כל המיוחד לתמצית תה ("תיון"), שיש בפיו מסננת המעכבת את עלי התה מלצאת עם המשקה, יש מתירים להשתמש בה בכל אופן, והנוהגים כן יש להם על מה שיסמכו, אולם למעשה יש להחמיר[444], ויש בה כמה פרטים, וכדלהלן:

א). אם הוא משתמש רק במשקה הצף מעל פני העלים, ה"ז מותר לכתחילה בכל אופן, ואין זה ענין ברירה כלל[445]. (ואף אם יש במשקה זה קצת עלים, והמסננת עוצרת אותם, מותר, כיון שאין דרך להקפיד על זה)[446].

ב). אבל אם הוא משתמש בתמצית שנשארה מעורבת עם העלים, וכגון שכלו המים שמעל פני העלים, ונשארו מי תמצית מועטים, יש להחמיר שלא להשתמש במסננת של התה[447]. אך יש עיצה שיערה את המשקה בנחת מן העלים, באופן שכאשר יגיע המשקה למסננת שבקצה התיון יהיה בלא עלים, ובזה מותר לכתחילה כשעושה כן כדי לשתות לאלתר[448].

ג). אם הוא מסופק אם התמצית מועטת ומעורבת עם העלים או שהיא מרובה, מותר להשתמש בזה באופן שאינו מכוון לסנן את העלים[449].

וכל האמור הוא בעלי תה, אבל אם יש כמה שקיות תה המעורבים בכלי, אסור לכל הדיעות להשתמש בכלי[450].

צ"ו. תמצית תה המעורבת עם העלים בכוס, אם הוא משתמש עם התמצית לשתיה לאלתר, כפי שהוא בדרך כלל, מותר בכל אופן.

אבל אם הוא מעביר את התמצית לכלי אחר, שלא כדי לשתות לאלתר, מותר לערות רק את התמצית שעל פני העלים, ולא את התמצית המעורבת עם העלים[451].

צ"ז. שקית תה מותר להכניסה לכוס מים, ואין בזה משום בורר[452], וכן מותר לאחוז בשקית תה בשפת הכוס ולערות עליה מים [וכמובן שכל זה באופן שאין בזה חשש איסור בישול][453].

וראוי להמנע מלנענע את השקית במים[454]. אבל בעת השתיה עצמה אין חשש במה שמתנועע השקית במים[455].

צ"ח. כאשר רוצה לערות את מי התמצית מהכלי שיש בו שקית תה, יזהר שישאר מעט תמצית[456].

עוד יש להזהר שאם יש כמה שקיות בכלי התיון, שלא יערה מהכלי ה"תיון" בשום אופן, ואפילו לאלתר, משום שזה נחשב ברירה בכלי, ואסור[457].

צ"ט. שקית תה שנמצאת בתוך כוס עם מי התמצית, מותר להוציאה מן הכוס, ואין בזה משום בורר[458]. ואם יש כמה שקיות וסמוכות זו לזו, אפשר שאסור להוציאם משום בורר[459]. אמנם אם יש להם חוט היוצא לבחוץ, אפשר

לא רק בניצוצות הקטנים הנישופים באחרונה אלא גם ביותר מזה.

439. משנ"ב (סק"נ) ובכה"ח (אות קי"א). ולהלן בהלכה הבאה יבואר יותר.

440. משנ"ב שם. משום שבאופן זה ה"ז כבורר בכלי, שאסור אפילו לאלתר.

441. הנה עיקר דין זה נתבאר לעיל ע"פ הפוסקים, וחזרנו לבאר זאת בלשון קצרה, ובדרך כלל, ומפני הביאור שנתחדש בו, הנה בשו"ע (סעיף י"ד) אסר לערות את היין מן השמרים עד סופו, שבזה שירדו גם הטיפות האחרונות ה"ז כבורר, ע"כ. וצ"ב מאיזה טעם אסור, האם מפני שנחשב כבורר בכלי, ולכן אפילו כשבורר את האוכל ממנו אסור, ובאופן זה אפילו לאלתר אסור, או מפני שזה כעין בורר פסולת מן האוכל שמה שבידו הרי הוא הנברר, וגם באופן זה אסור אפילו לאלתר, או שזה משום שבורר לאכול אחר זמן, אבל כאשר עושה כן כדי לשתות את המשקה לאלתר יהיה מותר.

והב"ח כתב לצדד דמיירי ששם קיסמין בפי הכלי, וה"ז כבורר בכלי ולכן אסור, ודן בזה בדעת הרי"ף והטור, וסיים שכן ההלכה לחומרא, אולם המג"א (סקט"ו) כתב לדחות שאין זה כבורר בכלי, אלא זה כבורר בידו, ורק אם רוצה לשתותו אחר זמן אסור, וכן הסכים המשנ"ב (סקנ"ה) שכאשר הוא שותה לאלתר מותר, ובשעה"צ הביא דברי הפו' בזה. וכ"כ בכה"ח (אות קי"א) בשם הרבה פוסקים, כיעוי"ש, ומבואר בדבריהם: א', שאין זה כבורר בכלי, והטעם משום שעיקר הברירה נעשה בידיו, אלא שהכלי הוא מקום בעלמא שמונח המשקה, ואינו כלי לברירה, ורק אם הוא כלי כמו מסננת אסור, אבל כאן ה"ז עשוי רק כדי שיוכל המשקה להיות במקומו ולא ישפך. (וכ"כ בקצרה המשנ"ב שם, והכה"ח שם בשם הגר"ז). ב'. שאין זה כבורר פסולת מאוכל, משום שהברירה הוא במה שהוא מוציא מן הכלי, שמה שיוצא הוא הדבר הנברר, וכיון שהוא אוכל ה"ז כבורר אוכל מתוך פסולת.

אמנם בחיי אדם (כלל ט"ז ס"ט) מחמיר שאפילו לאלתר אסור לעשות כן, וה"ד בשעה"צ (אות מ"ד), וכתב שלפי"ד האחרונים לא משמע כן. וכ"כ עוד בשעה"צ להלן (אות מ"ט) גבי ברירת חלמון מחלבון שהח"א שאסר הוא לשיטתו הנ"ל, וסיים השעה"צ אבל כבר הכרענו לעיל במשנ"ב כהסכמת האחרונים דסברי דזה מקרי בורר בידו. (והוסיף שם עוד צירוף להקל, וזה רק לרווחא דמילתא). ומבואר דס"ל לח"א דזה כבורר בכלי, ויש לבאר דכיון שבהטיית הכלי יוצא לחוץ ה"ז כבורר בכלי (וח"א שיחז' אמר שכיון שלקראת הסיום הוא מגביה את הכלי לעצור את הפסולת שלא תרד גם כן, הרי העצירה הזו בהגבהת הכלי היא הברירה, עכ"ד. ולדבריו אם באמת לא יגביה כלום אלא מתחילה יכוון את הכלי שיצא עד מדה מסוימת יהיה מותר, ואינו במשמע לענ"ד). אולם כאמור האחרונים סברו שכל זה כבורר ביד (ואף בזה שמגביה את הכלי לעצור את הפסולת כמו שביארנו לעיל, ומה שהוא מגביה אינו פעולת ברירה, אלא מניעתו שלא יצא עם האוכל, ועיקר ברירתו הוא בהוצאת המאכל, ודו"ק).

ועוד מצאנו דרך אחרת בזה, שיש מחשיבים זאת כבורר פסולת מן האוכל, שמה שנשאר בידו הוא הדבר הנברר, ולכן אסרוהו, ויבואר בזה, שהנה הגר"ז כאן בהלכותיו אות י"ח כתב להתיר את הברירה לאלתר, אולם בסידורו (בפסקי ער"ש) כתב שם בזה"ל: אין לסמוך על ההיתר הנהוג כשנפל זבוב או איזה דבר לכוס או לקערה, להוציאו ולשאוב אותו עם קצת משקה עימו שיש בזה חיוב חטאת, ואין תקנה רק לשפוך מהכוס עד שיצא הפסולת מתוכו, ולא ינפח עליו בפיו עד שיצא, אלא ינפח עד שילך לקצה, ואז ישפוך עם קצת משקה, ומוסיף עוד, שכיון שנפילת הפסולת לחוץ כשאוחז בכוס ומטהו בידו ה"ז כבורר אוכל מפסולת ומותר וכו', ע"כ. וכמה אחרונים למדו מדבריו שכאן חזר בו מדבריו שבסידור, וסובר שכשמטה הכלי ומוציא ממנו, הרי הדבר הנברר הוא מה שנשאר בכלי ולא מה שיוצא לחוץ, ולכן אמר שכיון שאוחז הכוס וכו', וכן דייקו האגלי טל (בורר ס"ג סק"ה ובהקדמתו), וכן דייק בקצות השולחן (סימן קכ"ה סק"ט כ"א), וכן הבין בפשיטות גם באול"צ פרק ל"א סעיף י', וע"ע בדבריו בח"א סימן כ"ז. [ותימה על האול"צ שפסק כהגר"ז נגד המג"א וכל הפוסקים בזה, ומלבד מה שיבוא לפנינו. ושו"ר בבא"ח פ' בשלח הלכה י"ח שפסק ג"כ להחמיר בזה (ושם כתב שאע"פ שהתו"ש והגר"ז מקילים מ"מ יש מחמירים וכו', ועיי"ש בלשונו, וכנראה שלא ראה דברי הגר"ז בסידור, וי"ל), וכנראה ע"ז סמך האול"צ, אך לא הזכיר את הבא"ח, וכן ראיתי עוד באחרונים שצידדו כן שמה שבידו הוא הנברר].

אולם לענ"ד אין ראיה כלל מדברי הגר"ז, ובודאי לא חזר בו בזה לומר שמה שנשאר בידו הוא הנברר, שאם כן למה הצריך שכשמוציא את הזבוב יוציא עימו מעט משקה תיפוק ליה, שהוא כבורר אוכל שהרי נשאר בידו האוכל, ובאמת עיין באג"ט שזה לאו דווקא, ואף אם לא יצא פסולת מותר, וז"א נהירא שהרי הגר"ז הדגיש זאת ב' פעמים, וכן אין מדובר במשאירו לאחר זמן, ומה שכתב שאוחזו בידו על כרחך לאו דווקא הוא (וכך עדיף לומר שהרישא לאו דווקא הוא יותר מאשר לומר שהסיפא לאו דווקא הוא, שהרי בזה שנאמר הפוך יוצא שהגר"ז חולק על כל הפו', וגם חוזר בו מדבריו בהלכות, וגם שמחדש חידוש גורא שאינו מסתבר כ"ה). ועדיף טפי להשוותו בזה לכל הפו', וגם בסברא נראה ככל שהוא מוציא מן הכלי, שמה שיוצא הוא הדבר הנברר, ומהיכא תיתי לומר בהיפוך [נ"ב. ויש לדון בזה ממחלוקת האמוראים בשבת (עד.) גבי מרקד, עיי"ה]. וכל מה שחזר בו הוא רק שלא לסמוך על הט"ז להוציא בוץ עם קצת משקה, וכ"כ גם החזו"א שלא כהט"ז, ובזה חולק גם הגר"ז. ולא לגבי עצם הגדרת הברירה באופן שמערה מכלי לכלי, ודו"ק. והלום ראיתי בתהל"ד (סקכ"א) שעמד בזה בדברי הגר"ז (ע"ע שם בסק"ד), וי"ל. ואכמ"ל.

וגם בדעת הח"א הנ"ל י"ל, שהרי סיים שם שאסור לערות שומן מהמאכל, דהא השומן הוי כפסולת, ופסולת מתוך אוכל אסור לכו"ע וכו', עיי"ש. ומבואר שמה שיוצא לחוץ הוא הדבר הנברר, וגם מצד בורר בכלי קשה לומר כן, שהרי להלן (בכלל פ"ב בנשמת אדם סק"ב) כתב בהדיא גבי לקיחה בכף שאינו ברירה בכלי דומיא, דכלי ששופך ממנו המשקה הצלול מן השמרים דמותר וכו', עיי"ש. והעירוני לזה. וע"ע גם בספרו זכרו תורת משה (סימן כ' ס"ג) גבי עירוי קפה מכלי לכלי ל"ביו ביום" וק"ז לצורך מחר, ולא לערות את כל הצלול ויניח הקפה השחוק לבד, עיי"ש. ומשמע דדווקא לבו ביום אסור, הא לאלתר מותר. ואין לומר שכוונתו לבו ביום ואפילו לאלתר, ז"א. ועוד שהרי סיים שם דמכ"ש ע"י כלי קטן שיש בו נקבים דזה אסור אפילו לאלתר, עיי"ש. ומשמע דבהטיה בכוס מותר אף לאלתר, ונמצא שהח"א עצמו לא פסיקא ליה מילתא לאסור לאלתר, ודו"ק.

[וראיתי באול"צ ח"א סימן כ"ז שהאריך בהאי ענינא ובדברי הח"א והגר"ז, והרבה יש לעמוד על דבריו, ואכמ"ל. ובדבריו באול"צ ח"ב פל"א בהערה י' הזכיר דין זה אם הנברר הוא מה שיוצא או מה שנשאר בידו, וכתב להכריע מדנפשיה כדברי הגר"ז בסידורו שחזר בו מלהתיר, עיי"ש. וזה נגד הסכמת הפו' שמה שיוצא מן הכלי הוא הנברר, ומותר כל שהוא נעשה לאלתר, ויש להוסיף דזה כשלעצמו היה אפשר לחשוב דאינו נורא כ"כ דבא להחמיר, אולם מדבריו באול"צ שם הוציא מזה קולא להתיר ברירה במרק בכף מחוררת, כיון שמה שבידו הוא אוכל, וכבר השבנו ע"ז לעיל בפרק ח' בענין ברירה בכלי (וגם מה שהבאנו לעיל מהבן איש חי, הרי הבא"ח נרגש שיש חולקים אלא שכתב שמאידך יש מחמירים, ובודאי שלא נוציא מזה קולא), ואכמ"ל].

ודרך אגב, נתעוררתי בזה עוד מתשו' הרמב"ם שהובא בב"י (סו"ס שכ"א) גבי קדירה של דייסא, שכאשר מורידים אותה למחר מעל הכירה וכו', פעמים שמסירין המים שעל פניה ואחר כך מערבין וכו', ע"כ. ולכאו' תיקשי הלא זו ברירה, אא"כ נימא שהשאירו מעט כדי לערבבה, א"נ דמישתתי בהכי בד"כ ולא חשיב פסולת [וה"ז כעין מה שכתבנו להלן גבי גביע שמנת או לבן שיש מים על פניה].

ומבואר יוצא כמו שכתבנו בפנים שבמוציא מן התערובת לחוץ, וחלק נשאר בידו, אזי מה שיוצא לחוץ הוא הדבר הנברר, וכן מתבאר מדברי המשנ"ב הנ"ל, ובשבה"ש (בורר סקל"ז) ועוד. ונפ"מ לכמה ענינים, ואמנם מצאנו בהקדמת המשנ"ב לסימן שי"ט, שהמנפה באופן שהאוכל נשאר בנפה, והפסולת היא זו שיורדת למטה, ה"ז כבורר אוכל מפסולת, וצ"ע, ויש ליישב, ואכמ"ל. וכן יש לדון בזה במשה"ק המג"א בסימן ש"כ גבי סחיטת בוסר דהוי כאוכל מפסולת עיי"ש, ולהאמור מבואר שכל שיוצא הוי אוכל.

ועכ"פ לדינא כבר הסכימו כל הפו' להקל כשבורר לאלתר, וכמו שכתבו המשנ"ב והכה"ח, ואינו נחשב בורר פסולת מאוכל, וגם אינו ברירה בכלי, ומותר לכתחילה לאלתר.

442. כמו שנתבאר בשו"ע סי"ד. והטעם מפני שבכה"ג אינו פעולת ברירה כלל, אלא ה"ז כמחלק את המאכל לשניים.

443. שהמאכל שלמטה ה"ז כפסולת בשבילו כיון שאינו חפץ בו, והמשקה הוא כאוכל בשבילו, וממילא דינו כדין עירוי יין מן השמרים וכמו שנתבאר, וע"ע לעיל בפרק א' בענין מרק ירקות.

444. הנה נחלקו בזה הפו' בדורות האחרונים, ונציין בקצרה עיקרי הדברים, הנה עיין בכה"ח (אות קי"ג) משם הבית מנוחה שכתב לאסור בזה, עיין שם. וכן הובא בבן איש חי (ש"ש פ' בשלח אות י"ח), וע"ע בשביתת השבת (סקמ"ט וסקנ"ב) שהעיר בשימוש בזה, ושהגרי"ח זוננפלד אמר לו שראוי לכתחילה להחמיר בזה, ושכנראה כן היה גם דעת המהרי"ל דיסקין (אך ז"א מוכרח), וגם בחזו"א (סימן נ"ג) ד"ה מן האמור כתב כן שבעלי תה נזהרין שלא לסנן את כל התה מן העלים אם הם מעורבים בהם, דהוי בורר, ושוב הוסיף דאפשר שכיון שאין כאן שימוש בכברה ממש, ואף שיש בפנים כנגד חוטמה של כלי כעין רשת לערב את העלים, מ"מ י"ל דלא הוי רק כדין ברירה ביד וכו', עיי"ש. ודבריו צ"ב, ועכ"פ גם החזו"א לא כתב אלא בדרך אפשר, ואדרבה לפנ"כ כתב בסתמא שנזהרין, וע"ע בשבה"ל ח"א סי' פ"ד, ובברי"ע, וכן באול"צ עמוד רמ"ח להחמיר (אך יל"ד עליו שהביא דברי החזו"א שלא את סיום דבריו שאפשר דשרי, אולם כנראה סמך על סתימת דבריו, שכך היא הפשטות, ורק בדרך אפשר צידד בזה, ואולי הוא דרך לימוד בעלמא, ואכן כן כתב באז נדברו בח"א סימן כ"ג בדעת החזו"א להחמיר, איברא שלהלן הבאנו שמנהג החזו"א עצמו היה להקל, ואין להאריך). וכן דעת הגריש"א להחמיר בזה.

ומאידך, הנה העולם מקילים בזה כמו שרואים בכמה בתי כנסיות ובבתים, וכן העיר הגר"ח קניבסקי שליט"א שכך נהג מרן החזו"א בביתו (והביאו בשו"ת מחזה אליהו סימן נ"א אות ח' ועוד), וכן נהגו עוד גדולים, אך עדיין צ"ב טעמא דמילתא להיתר, והיה מקום לחשוב ע"פ מה שהבאנו לעיל בתחילת הענין של סינון משקין (בר"ס י' בהערה שלישית) שמסנן את הקיסמין בין שיניו, עיי"ש. ועי' בשבה"ש מש"כ בזה בנידו"ד, אולם הרי זו דעת הלבוש, ולא קיי"ל כן אלא כשאר פו', ואכמ"ל. ובקצוה"ש (סי' קכ"ה בבדה"ש סקכ"א) כתב להקל בזה מטעם דמשתתי בהכי, ואין מקפידין כ"כ [ויבואר שפיר לפי מה שכתבנו לעיל בענין הקיסמין הנ"ל דהם רכין, ולכן מותר]. ועוד שדרכם לירד למטה, וכך דרך העולם להמתין עד שירד למטה, וע"ע שם מצד שאינו מכוון וכו', אך אין זה ברור. ועכ"פ אם במציאות יש תערובת עלים, והרי זה מועיל לו לסנן את העלים, הרי ודאי שיש לאסור באיסור דאו' של ברירה בכלי, וכן הביא בשש"כ (פ"ג סנ"ז) מקצוה"ש להקל בזה. וראיתי עוד באחרונים שכתבו ליישב המנהג שמקילים בזה, וכיעוין בשו"ת שמש ומגן ח"א סט"ו ובשו"ת צי"א ח"ד סימן מ"ו (וע"ע במנח"י ח"ד סי' צ"ט ובח"ז סימן כ"ג).

ולמעשה, לא מצאנו טעם ברור להיתר (ואם מצד מישתתי בהכי, אה"נ אך זה תלוי לפי הענין במציאות, והדרך להקפיד כשזה הרבה עלים). וקשה מאד להקל בזה באיסור תורה, ולכן יר"ש יזהר בזה.

445. כן מפורש בשו"ע (סעיף י"ד) שהמשקה הצף על השמרים לאו בורר הוא, וכ"כ בהדיא בחזו"א (שם) לענין התה, שהמים הצפים על פני העלים ל"ח מעורבים, ולכן כתב החזו"א שאם נעכרו העלים בתוך המים ע"י תנועה חזקה, אין לערות בשעה ההיא עד שיחזרו לצלול, ע"כ. וע"ע בכה"ח (אות קי"ג).

446. והכל תלוי לפי הענין ולפי המציאות, אם הוא מקפיד על אותם עלים מועטים אסור, ואם לא מקפיד מותר.

447. כמשנ"ת לעיל שמלבד שכן דעת כמה גדולים רבים ושלמים כהבי"מ ובא"ח וכה"ח ושבה"ש בשם כמה גדולים והגריי"א ועוד, והוא נוגע באיסור דאו'.

448. היא עיצה טובה שחשבנו להועיל שיניח את התמצית שתנוח, ויערה בנחת באופן שיזוב על דפנות הכלי רק משקה, ואז אין חשש כלל [ואף שהוא מתמצה מבין העלים, הרי מותר כשזה לאלתר, וכמש"כ הפו' גבי שמרים]. וכשהוא מסופק בזה, עיין בהערה הבאה, וה"ה לנידו"ד.

449. הנה באופן שהוא מסופק אם כלו המים מעל פני העלים או לא, לכאו' הוי ספק, אולם יש להקל דהא ה"ז ספק פסיק רישא שנחלקו בו הפו', וכבר נתבאר בסימן שט"ז ס"ג דקיי"ל שמותר, וה"נ ל"ש. ושו"ר כסברא זו בנשמת שבת סי' ק"ס, עיי"ש, אלא שיש לדון בזה דהא הוא מכוון לכך, שהרי מסיבה זו הוא הניח את התה בכלי זה, ואולי מה שהניח שם הוא רק בגלל הזרבובית שנוח להשתמש בה, או בגלל שזה המקום הקבוע ורגיל של התה, וגם אפשר שאינו אלא עדיפות, ובלא"ה הרי יש מתירים בעלי תה, וככל הנ"ל.

ויש לבאר שזה לא יועיל לנו לפי ההרגשה אם יוצא הרבה, או שיוצא רק ניצוצות הנישופות מהכלי, שהרי כבר ביארנו שכל מה שכתב השו"ע שמותר עד הניצוצות הנישופות באחרונה הוא רק בשמרים, אולם בעלי תה יש לחוש יותר מניצוצות בעלמא, שהרי המים מעורבים בהם (יותר משמרים שהם כמו בוץ נפרד מן המים).

450. וכמו שיבואר להלן בענין זה, שבד"כ הם צפים, אך אפשר שאם מערה בנחת באופן האמור באות ב', מהני עיצה זו גם לכאן, והכל לפי הענין. [וכמו"כ אם אינו בגדר תערובת אין בזה חשש כלל].

451. הדברים ברורים ע"פ כל האמור לעיל בדברי השו"ע והמשנ"ב, וה"ה בתה. וכבר ביארנו שבעלי תה יש להזהר טפי משמרים, וכנ"ל בהערה הקודמת, ולכן כל שמוציא יותר מן המים שעל פני העלים אסור, אא"כ הוא לאלתר.

452. דאע"פ שנכנסים המים לתוך השקית, ושוב מתבררים המים מתוכה לתוך המשקה (שהרי אנו רואים שנצבע כל המים), אעפ"כ אין בזה בורר, וכהא דמצאנו בשו"ע ס"ט בנתן שמרים למסננת בער"ש שמותר לערות עליו מים בשבת כדי שיחזרו צלולין לזוב וכו', עיי"ש ובמשנ"ב סקל"ג, וש"א.

453. דברים פשוטים. ומצד בישול יעוין בפרטי הדינים בסי' שי"ח ס"ד.

454. שהרי בזה הוא מוציא את המים שבתוכו, ונמצא שהוא כבורר ע"י השקית, ואף שבכל רגע גם נכנסים אחרים, מ"מ בפעולתו הוא גם מוציא את המשקה, וה"ז מברר ע"י השקית, וניח"ל בהכי. וכן מצאתי בנשמת שבת סו"ס קס"ב בשם כמה אחרונים שהחמירו בזה, ואמנם אינו דאו' בכל גווני, שאינו עשוי לברירה, וגם הרי חזינן שיש מתירים בברירה בעלי תה, וכנ"ל לענין "תיון", ואפשר שגם בזה אין קפידא לחלק מהטעמים בתיון, מ"מ ראוי להחמיר (ויש לעיין אם נברר רק מעט מים בכל נענוע, ויל"ב).

455. שבזה הוא נשאר במצבו כל הזמן, ולא ניח"ל בהכי וכו'. ועי' בנשמת שבת. אמנם כשהוא לקראת הסוף בפשטות לכאו' ראוי להמנע, וכנ"ל בהערה הקודמת, דהיינו הך, אולם מן הסתם לא איכפ"ל כפי שבדרך כלל אין שותים עד הסוף, ואעיקרא בכל זה אינו אלא מתעסק, ושפיר דמי.

456. ואף שאם הוא מערה יין מן השמרים לאלתר מותר אפילו הניצוצות הקטנים שמעורבים בשמרים, מ"מ כאן אסור משום ברירה ע"י השקית. וכ"ד בשו"ת מנח"י ח"ד סי' צ"ט, ואמנם יש מתירים וככל הנ"ל לענין תיון, שסוברים שבלא"ה עלי תה אינם פסולת. וע"ע גם בשש"כ פ"ג סנ"ח והערה קכ"ה וקע"א מש"כ בנידו"ד, מ"מ יש להזהר וכמשנ"ת.

ואף כשרוצה להוציא את התמצית שבשולי הכוס שנשארה, לכאו' ג"כ יש להזהר שהרי בעודו מטה את הכוס, נברר מן השקית תה, וה"ז כמו שמנענע אותו להוציא מה שבתוכו. ואין צריך לומר שאסור לסחוט את השקית תה.

457. הנה אם השקיות שוקעות, מותר לקחת ממה שעליהם, אולם כפי שמצוי שהשקיות צפות על פני המים, אם כן יש בזה חשש תערובת ואסור משום ברירה [והיינו כשיש כמה שקיות, אבל בשקית אחת או שתיים וכיוצא, שניכרים בפני עצמם על פני המים, אין בזה חשש, ותלוי כמה שקיות יש, והאם הכלי רחב או צר], וכיון שכן אסור, וכאן נתחדש שאסור לכו"ע. והיינו אף מי שהתיר בתיון דמשתתי בהכי וכו' וכנ"ל, מלבד שאין זה מחוור וכנ"ל, מ"מ בנידו"ד לכו"ע אסור כיון שהשקיות הם כפסולת גמורה, ודו"ק.

458. כיון שאינה בכלל תערובת עם המים, וה"ז כביצה במים ושאר דברים הניכרים שאין בהם בורר כלל, וכמשנ"ת לעיל בדין תערובת בבורר, וע"ע בקצוה"ש (סימן קכ"ה סק"ו), ודון מיניה לנידו"ד, וכ"ז מלבד מה שנתבאר לעיל שיש מחלוקת גדולה אם יש ברירה בלח, ודעת רבים להקל, ושפיר יש לסמוך בנידו"ד. (ובמקומו נתבאר ענין ברירה בלח). ועיין במנח"י ח"ד סי' צ"ט ובששי"כ פ"ג סנ"ח ובהערה. וע"ע נשמת שבת סי' קס"ב.

459. כעין מה שנתבאר לעיל בדין תערובת בבורר, שהכל תלוי לפי מראית העין אם

להקל למשכן ולהוציאן מהכלי על ידי החוט[460] [וחתיכת לימון שבתוך התה מותר להוציאה, ואין בזה משום בורר[461]].
וצריך להזהר כשמוציא את שקית התה מן הכלי, שלא לנער אותה כדי שיפלו ממנה המים לכוס[462], ויש מחמירים עוד שלא ישהה אותה באויר כדי שהתמצית שבתוכה תינטף לכלי, ומ"מ אם הוא מוציאה מיד יש להקל לכתחילה[463].
וכן הדין בהוצאת שקית שיש בה אורז או חיטה מהחמין או מהמרק.
ק'. ומותר לשתות בקשית, אע"פ שהפסולת נעצרת בשולי הכלי[464].
וכן מותר לשתות בכוס שיש בה קשית, אע"פ שמונע מהפסולת לעבור[465].
וכן מותר לשתות בבקבוק של תינוק שיש בפיטמתו נקבים קטנים[466].
אבל קש שיש בתחתיתו מסננת אין להשתמש בו בשבת[467]. ויש מתירים גם בזה[468].
ק"א. שומן שעל הרוטב או המרק, אסור להוציאו אפילו בידיו, כדין בורר פסולת מתוך אוכל[469]. ולכן אסור לערות אותו מן הכלי, אלא אם כן ישפוך ביחד עם השומן מעט רוטב או מרק[470]. אבל בפני עצמו אין להוציא אפילו מעט[471].
ואם רצונו לאכול את השומן מותר לערות אותו מן הכלי אפילו בלא מרק[472].
ודע, שכל האמור הוא באופן שאין דרך בני אדם לאכול את השומן עם שאר המאכל, או שאוכלים אותו כמאכל נפרד בפני עצמו, אבל מה שמצוי שיש שומן מעט הצף על המרק, ודרך לאוכלו ביחד, אין בזה בורר כלל[473].
ק"ב. שומן שעל החלב (הנקרא שמנת), באופן שאין דרך בני אדם לשתותו עם החלב, אסור להוציאו מן החלב משום בורר[474] [וכן יש אוסרים להוציא את הקרום המתהווה על חלב מבושל, ויש מתירים בזה][475].
והדבר תלוי: אם מוציאו על ידי עירוי מן הכלי, הרי זה מותר רק כשרוצה לאכול את השומן[476], אבל אם אינו רוצה לאכול את השומן אסור, אא"כ יערה עימו מעט מן החלב[477]. ואם הוא מוציאו בכף אסור להוציאו אפילו אם רצונו לאכול את השומן לאלתר, משום שכשמוציאו בכף הרי זה כבורר בכלי[478]. אבל אם הוא מוציא עימו קצת מן החלב, או שמוציא רק חלק מהשומן, וחלקו הנוגע בחלב נשאר, אין בזה משום בורר בשום אופן[479]. וכן הדין לענין זוהמא הנמצאת על המרק, וכיוצא[480].
ודע, שגם באופן שאין בו משום ברירה, אין לעשות כן אלא אם כן יש לו בזה צורך לשבת, שאם לא כן הרי זה אסור מדין הכנה משבת לחול. ואם הוא חושש שיתקלקל ויפסד, מותר על ידי גוי[481].
ק"ג. גביע שמנת או לבן שהצטברו בו מי חלב, יש אומרים שאסור לשפוך מי חלב אלו, אא"כ ישפוך מהם קצת מן האוכל[482]. ויש מתירים לשפוך ממנו את מימיו, וכן לסננו, וכן עיקר. ועיין בהערה[483].
ק"ד. דגים כבושים בשמן, כגון סרדינים וטונה, אם הם ניכרים בפני עצמם כגון שהם דגים שלמים, או גושים, אינו נחשב תערובת, ומותר לשפוך מהם את השמן. אבל אם הדגים מרוסקים מעורבבים, הרי זה תלוי: שאם השמן ראוי לאכילה, והדרך לאכול את הדגים עם השמן שבהם מותר, ואם אין הדרך בכך אסור, וכן יש להזהר אם הוא מקפיד שלא לאכול מן השמן[484], ובכל אופן מותר לשפוך חלק מהשמן הצף על פני הדגים, ורק יזהר שלא יצמצם[485].
ועיין בהערה[486].
ק"ה. אסור ליתן חרדל במסננת, משום שהפסולת שבחרדל נשאר למעלה ומיחזי כבורר, ואפילו ביום טוב אסור לברור[487].
ואם נתן חרדל במסננת מערב שבת, מותר ליתן בה ביצה בשבת, ואע"פ שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה, מותר[488], כיון שאינו עושה זאת אלא כדי ליפות מראה החרדל, אבל אם באמת כוונתו לסנן כדי לאכול את החלמון, אסור[489].
ק"ו. מים שיש בהם תולעים, אסור לסננם בשבת[490], הן באופן שהתולעים אסורים, והן באופן שאינם אסורים (כגון שגדלו ונתהוו במים ועדיין לא פירשו), משום שמכל מקום הם מאוסים לאדם, והרי זה כבורר פסולת מאוכל ובמסננת[491]. ואם באמת הם קטנים מאד שדרך לשתותם גם בלא סינון, ובהיתר, כגון בחומץ, אפשר שמותר, והכל לפי הענין[492]. ואם הוא מסננן מספק, מותר באותם שאין בהם איסור תולעים[493].

הוא נראה כתערובת או לא, ועיין שם כמה דוגמאות, והכל לפי הענין.
460. מפני שבכה"ג אינו נראה כמעורב שהרי הוא ניכר לעצמו בחוץ, והרי הוא חלק אחד עם מה שבפנים (ועיין בשש"כ הערה צ"ז מש"כ בזה בשם ח"א, ובנידו"ד הוא קל יותר, שאינו כמפריד זה מזה, ואין לדמות לקליפה), ויש לדמותו לעוקץ שבראש הפרי, למ"ד שמתיר מצד ניכר, וי"ב.
461. כיון שהוא ניכר לעצמו. וכ"כ באיל משולש ע' צ"ה.
462. משום בורר שמסתנן המים שבתוך השקית מן העלים שבו. ועיין בשש"כ הערה קס"א משם הגרשז"א. ואף שי"א דשרי כמו שנתבאר שעלי תה אינם נחשבים פסולת, ועוי"ל. מ"מ יש להזהר שבנענוע אסור, וכמשנ"ת לעיל. ואם אינו מנענע יש להקל. (עי' בהערה הבאה). אמנם יש שהחמירו בזה, עי' באיל משולש ע' צ"ד.
463. כיון שבאותו זמן מועט אינו מתמצה כ"כ ממה שבתוכו, וגם אינו מתכוון לזה, וע"ע בשש"כ (הערה קע"א) שכתב בזה עוד סברא להקל, ודון מיניה לנידו"ד (וע"ע בשש"כ סעיף כ"ד גבי איטריות בכף מחוררת), וע"ע באיל משולש פ"ז הערה ק' משם הגרישז"א ובספר הל' שב"ש הביא מהגרישז"א להקל בזה. ואיברא שהגרשז"א (המובא בשש"כ שם) כתב שנכון להחמיר, אולם אינו מעיקר הדין [ויותר טוב שיוציא את השקית בכף וכמו שכתב בשש"כ שם]. ושו"ר בנשמת שבת סימן קס"כ מש"כ בזה בשם הפר', וע"ע בדברינו לעיל בפרק א' בענין הוצאת מאכל בכף מחוררת, עיין שם. ולענ"ד יש להקל בזה להוציא השקית אף שנברר מעט, שמלבד שאינו מתכוון, הלא אינו אלא גרמא, שהרי טבע המים שהם מתחלפים כל הזמן, אלא שהם מתחלפים בצורה איטית מפני שטיפה אחת מעכבת על חבירתה, וגם כאן כשיש סביב השקית משקה, הרי הוא מעכב מעט את המשקה שבשקית מלצאת, וכאשר הוא מוציא את השקית ה"ז כהסרת מונע, שנתבאר בכ"מ דבשבת הקילו טפי. וכיון שאינו כלי המיוחד לברירה, אינו אלא דרבנן, וגרמא בדרבנן שרי. ובצירוף שיש מתירים ברירה בעלי תה, וכמשנ"ת לעיל לענין תיון [ודרך אגב יעוין בשש"כ (הערה קס"א, ובחדש בהערה קצ"ב) שהביא מהגרשז"א שהחמיר (אמנם כתב בלשון "ונכון להחמיר"), ויש לבאר שאין זה דומה לשיטתו של הגרשז"א שכלי המיוחד לברירה לשימוש מידי מותר, כיון שכאן אינו מיוחד לברירה אלא לשימוש השתיה בעלמא, ובלא"ה הוא חידוש]. וע"ע בדברינו בזה לעיל בפרק א'.
464. כן כתבנו להלן (סו"ס ט"ז) ע"פ המבואר שם בפו' שכל שהוא בדרך שתייה אין בו חשש בורר, ולא נראה לחלק בין מפה לקשית. (וכל זה מלבד כל האמור שבלא"ה עלי התה יש מתירים).
465. כנ"ל בהערה הקודמת. וכ"כ באיל משולש ע' קי"ב.
466. כנ"ל. וכ"ה בשש"כ פ"ג סנ"ט, וע"ע הערה קע"ה. וכ"ה באיל משולש שם מהגרישז"א.
467. דזה הוי ככלי המיוחד לברירה. וע"ע באיל משולש שם מחלוקת פוסקי זמנינו בזה.
468. שם. וה"ט דמ"מ הוא נעשה בשעת השתיה. ונפ"מ בכל זה לגבי משקה תה הנהוג בארצות דרום אמריקה (מאט"ה).
469. משנ"ב (סקנ"ה) משם האחרונים, וכ"ה בכה"ח (אות ק"ט) משם המג"א. ואמנם המג"א שם צידד דאפשר שלא שייך ברירה אלא בדברים המעורבים, אבל הכא לחודיה קאי, מ"מ למעשה לא הקילו הפו', וכבר כתבנו לעיל שיש לדמות זאת לקליפה שמבואר בפו' (סו"ס שכ"א) שיש בו משום בורר, וה"נ אף שאינו דבוק בו ממש, מ"מ הוא מעורה עימו. [ועיין בשבת (דף ו:) מחלוקת ריב"נ ורבנן גבי שמן הצף ע"ג יין ונגע טבול יום בשמן, דלריב"נ פסל הכל דהוי כמחוברים, משא"כ לרבנן, עיי"ש, אולם בנידו"ד מ"מ הוי תערובת אף לרבנן כיון דמ"מ נוגעים זב"ז, ודו"ק]. ועי' להלן בסוף ההלכה מה שביארנו בזה.
470. משנ"ב שם. וכה"ח שם בשם האחרונים.
וי"ע דמן הסתם תמיד יצא גם מעט מן הרוטב, וא"כ לעולם יהיה מותר, אולם כבר ביארנו במקומו שכלל זה לא נאמר אלא באופן שעל ידי המעט שיוצא עימו נחשב שהוציא אוכל, אבל אם כל עיקר ההוצאה הוא הוצאת הפסולת, אין המעט מחשיבו כמו שמוציא אוכל, ודו"ק. אלא ששוב מצאתי בקצוה"ש (סימן קכ"ה סקי"ז) בשם שו"ת דברי נחמיה שכששופך מן הכוס משקה עד שיצא הזבוב, אי אפשר שלא יצא עם המשקה גם מעט מהמשקה (וממילא מותר כדעת הט"ז והמשנ"ב שפסק כן בסעיף ט"ז בזבוב שנפל למשקה), עיי"ש. (ועיין בספר איל משולש פ"ו הערה ג'). וי"ל דלפעמים מצוי שדוחק בעצמו שלא יצא רק הזבוב, ובזה אסור. ואה"נ שבסתמא ובדרך כלל כשמערה יצא גם מעט משקה.
471. כיון שהוא מוציא עד סמוך למרק, ואף שאינו מוציא את כל הפסולת, הרי כתבנו לעיל רפ"ג שאסור להוציא אפילו מקצת מן הפסולת, משום שזה תיקון במקצת, ודו"ק. ולא דמי למש"כ המשנ"ב (סקס"ב) שמותר להוציא רק מעט מהשומן, דשאני התם שאינו מגיע לחלב, וכמו שכתב שם להדיא (אלא שראיתי שיש שלא הבינו כן, וצע"ג).
472. פשוט. וכ"מ במשנ"ב שם, וכ"כ הכה"ח שם. וכבר נתבאר בסעיף י"ד שברירה על ידי כלי שמערה ממנו לכלי אחר, אינו נחשב ברירה בכלי, אלא כדין ברירה ביד.
473. דכל כה"ג בודאי עדיף ממש"כ לעיל (ס"י והלאה) שמותר לסנן יין דמשתתי בהכי, וא"נ משום דכל כה"ג הוי בהוצאת שומן מעט יוצא בודאי גם מרק, והכל דבר אחד, ודו"ק. וכן יל"ד ממש"כ בב"י (סו"ס שכ"א) שהיו מסירים מים שעל פני התבשיל. אמנם יש לדחות שלא הסירו הכל, ויותר נראה כאמור דמשתתי בהכי. ושו"ר הלום באיל משולש פט"ז שהביא מהגרישז"א שהתיר להוציא את השומן שעל המרק. וע"ע שם בפ"ג שביאר לחלק בזה בין מעט להרבה, עיין שם. וא"כ נראה איפוא שכל כה"ג מן הסתם מותר, ורק בשכבת שומן קרושה (כמו שמצוי במרק קר), או בכמות גדולה ועכורה (כמו שמצוי במאכל עם בשר שומני שהתבשל זמן רב, כזוהמא ליסטרון), בזה אסור, וממילא כן יש לפרש דברי המשנ"ב דבהכי מיירי, ודו"ק.
474. משנ"ב (סקס"ב), וכה"ח (אות ק"י), וכפי הפרטים שיבוארו להלן. (וע"ע בהלכה הקודמת ובהערות השייך לכאן). וכפי שביארנו כל הקפידא הוא רק כשאין דרך לשתותו ביחד עם החלב, או שנחשב אצל בני אדם כמאכל אחר, שאם הוא נאכל ביחד ה"ז כמין אחד, ולא שייך בו ברירה.
475. עיין באגרות משה (ח"ד סי' ע"ד) שכתב שכל האמור הוא דווקא בשומן, שיש קושי בהוצאתו, אבל קרום המתהווה על גבי חלב מבושל מותר, כיון שהוא נפרד לגמרי, ושם כתב דהוי כקליפת הפירות, ואף עדיף מיניה, שהרי הוא ראוי לאכילה, ע"כ. אמנם אי מהא דהוא צף אין לחלק בין זה לקליפה, שהרי מ"מ נוגע בו, והוי כבורר (וע"ע בשו"ת תפל"מ סימן מ"ב). ואמנם בשש"כ (פ"ז סמ"ז והערה קל"ה) כתב לאסור דלא דמי לקליפה, דשאני קליפת הפירות שא"א להגיע למאכל בלא הקליפה, משא"כ בקרים שאפשר למזוג החלב בלא הוצאת הקרים, עיי"ש. ולכאו' צ"ע שהרי גם קליפות הפירות יש אפשרות, כגון שמחלק את הפרי לשניים (ובפרט שהרבה פעמים רצונו לאכול כך, ואף עתה), ואעפ"כ לא מצאנו שחילקו בזה לאסור הקליפה. וגם יש לצרף ברירה בלח. וע"ע תפל"מ. והמיקל יש לו ע"מ לסמוך. [ולדעת המתירים בזה כשלעצמם ה"ז מותר אף שאינו לאלתר, שהרי אינו נחשב תערובת, ומיהו למעשה יותר יש להקל כשזה לאלתר].
476. וכמו שנתבאר לעיל שבאופן זה הרי הוא כבורר ביד ולא בכלי, ומותר לברור אוכל מפסולת, כשרוצה לאכלו לאלתר, כן מבואר בשעה"צ כאן (אות נ"ח).
477. ככל מה שנתבאר בהלכה הקודמת.
478. משנ"ב שם. וכה"ח שם מדנפשיה, וכבר ביארנו לעיל בריש סעיף א' שאינו ככל אדם שאוכל בכף, ושאני הכא שהוא מעשה ברירה, ומשתמש בכלי לצורך הברירה.
479. משנ"ב שם. והיינו שבכה"ג מותר הן פסולת מאוכל, והן אוכל מפסולת ואינו לאלתר (ועיין שעה"צ אות נ"ט ובכה"ח אות ק"י). וטעם הדבר שכיון שהוציא מעט שומן וחלקו נשאר בכלי, ה"ז כמחלק את הדבר, וכבר נתבאר שאין בורר במין אחד [וכפי המדוקדק במשנ"ב כל ההיתר הוא רק כשנשאר שומן הנוגע בחלב, אבל כשלוקח קצת שומן מהנוגע בחלב אסור, אע"פ שהוא רק מקצת, וכמשנ"ת בהלכה הקודמת ובהערה שם]. וה"ה בנוטל מקצת מן החלב עימו, וכמו שנתבאר בהלכה הקודמת ובהערות שם.
480. שאסור להסירה אפילו ביד, וכ"ש בכף, אבל מותר להוציאה עם מעט מהמרק וכו'. [ועיין לעיל פרק ו' בענין קליפות לענין הסרת קצת קליפה].
481. משנ"ב שם וכה"ח שם.
482. כ"כ בשש"כ פ"ג סי"ט.
483. לענ"ד יש לדון מכמה צדדים להקל, א'. דבד"כ הכל נאכל, וה"ז בכלל משתתי בלא"ה, כמש"כ בסעיף י'. ולא דמי למש"כ הגרשז"א המובא בשש"כ בהערה קנ"ו לגבי שני מינים (אא"כ הוא מקפיד ע"ז ואפשר שאסור, וע"ע בביה"ל שם. ויש לדחות עפמש"כ שם שכאשר הוא אוכל, אפשר שאף להביה"ל שרי. וזה מלבד שיש מתירים בזה, וכמש"ש בהערה). ויש לדון עוד באופן שדרך לערבבו עם המים שבו, שכיון שדרך לעשות כן, ה"ז נחשב מין אחד, אולם יש לדחות שמאחר שכפי שהוא במצבו כעת אינו רוצה בו, הוי כפסולת, ודמי למי חלב שנתבאר שאסור, וא"כ אפשר דלא מהני מה שיכול לערבב הכל ולאכלם ביחד, ועכ"פ באופן שהוא מעורב קצת ואינו עומד כמו גוש אחד, נראה דמשתתי בהכי. ב'. אם הוא גוש אחד כמו שמצוי ומסביבו המשקה נראה דשרי, שדבר מוצק ודבר לח אינו בכלל תערובת, וכמו שכתבנו לעיל בענין ברירה בתערובת, עיי"ש. אא"כ נאמר שכוונתו לאסור רק כאשר השמנת או הלבן אינו גוש אחד חלק שאז זה בתערובת. וא"נ י"ל שאם זה מעט אסור והכל תלוי בגודל, אם נראה כתערובת. ג'. לכאורה יש לדון שזה כקליפה כיון שא"א לאכול באופן אחר (עי' סו"ס שכ"א, ושם לענין גרעינים), אך זה חידוש, דל"א כן בשאר פסולת שעל האוכל. (ובעודי בזה הראוני בספר תורת השבת שכתב בנידון דידן לענין שפיכת מי החלב, שאם אינו יכול לאכול ללא שפיכת המי חלב מותר, ואל"כ אסור, עיי"ש. ואולי כוונתו כנ"ל דבכה"ג הוי כקליפה, וא"נ כמו עצמות דגים שכיון שזהו דרך אכילה שרי, וכמשנ"ת במקומו. וכן בדין הוצאת גרעיני אבטיח, אלא שבנידו"ד המציאות בזה לא ברורה לחלק בין יכול לאכול לאינו יכול).
ושו"ר שכתב"י כתב בבא"ח (פ' בשלח אות י"ט) ושכ"כ בספר קרבן משה, עיי"ש. וכן הביא דברי הק"מ גם בכה"ח (אות ק"ל) שמותר לברור את המשקה שביוגורט ע"י כוס מטעם שנאכל כך כמות שהוא, עיי"ש, ובטעם א'. (וע"ע בהערה הבאה). וא"כ נראה איפוא כאמור לעיל דממה נפשך מותר, שאם הוא מעורב, מותר מצד שמשתתי בהכי, א"נ מפני שהכל נחשב מין אחד (ואם יוצא עם המים מעט מן המאכל, בלאו הכי מותר, כמשנ"ת במקומו בענין ברירת פסולת מאוכל). ואם הוא מוצק והמים צבורים על פניו מותר מצד שאינו נחשב כתערובת, ודו"ק. (וגם י"ל דהוי דרך אכילה, כמו עצמות הדגים וגרעיני אבטיח שכתבנו במקומו מד' הפו' שהתירו, וי"ל). וגם בשבה"ש כתב להקל. וע"ע בחוט שני (וע"ע בשו"ת נשמת שבת סי' קע"ה שצירף בזה עוד סברא ע"פ שו"ע הגר"ז שמה שבידו הוא הנברר, וי"ל). ועמש"כ במקומו בענ"ז).
ובאופנים הנ"ל שאינו נחשב ברירה, ממילא מותר אפילו כשאינו לאלתר, הן לפי הטעם שנחשב כמין אחד (מאחר שבד"כ הוא נאכל ביחד), והן לפי הטעם שהוא ניכר, וממילא אינו תערובת, ולכן מותר אפילו כדי לאכלו לאחר זמן.
484. עיין בהערה הקודמת שכאשר הוא נאכל עם הנוזל כמות שהוא בודאי מותר בשופי, אבל אם הוא כמות שמן שאין דרך לאכול אותו, לכאו' יש לאסור [ואע"פ שקצת מן השמן הוא רוצה בו, שלא יהיה המאכל יבש, מ"מ אסור, שאותו המעט שהוא צריך לו זה כמו מכשיר לאוכל, שלא יהיה יבש, אבל אינו אוכל ממש, והסימן לכך שבפני עצמו לא יאכלוהו לעולם, וכעי"ז כתבנו לענין מרק]. אולם גם בזה נ"ל שאם הוא גוש אחד וניכר בפ"ע, שוב לא שייך בו בורר וכמו שכתבנו לעיל, וסרדינים הם בודאי ניכרים בפני עצמם, וגם גושי טונה לפני שנתפרדו ונתפרקו ובעודם כגוש אחד, ג"כ נראה שהם ניכרים בפ"ע ואינם בכלל בורר, ומותר. אבל כאשר נתפרקו והדרך לשפוך את השמן יש לאסור באופן דלא משתתי בהכי, וכן אם הוא מקפיד ע"ז, שלכאו' דמי לד' הביה"ל בסעיף י', ועמש"כ שם.
485. כבכל דוכתא, אלא שיש להזהר מפני שמצוי שכבר הוא בצמצום.
486. יש לציין שכאשר מוריק את השמן ועושה זאת ע"י הצמדת המכסה לקופסה, ה"ז גם ברירה בכלי (כ"כ באיל משולש פט"ז), אמנם באופן שהם גדולים ואין בזה בורר נראה דשרי בכל אופן.
487. משנ"ב (סקנ"ז), וע"ע בשעה"צ (אות מ"ה), וכן בכה"ח (אות קי"ד), ואינו בורר גמור מפני שגם הפסולת הזו ראוי לאכילה, וכמש"כ שם. וא"ת הרי מ"מ גם שני מיני אוכלים אסור, כל שאינו רוצה באחד וכנ"ל במקומו, י"ל דבכה"ג הוי כמין אחד, ועוי"ל. עיין בפמ"ג. [ויש לציין שברמב"ם בפיהמ"ש איתא האמת אין בסינון חרדל בורר כלל, והוא כמו שביאר בהלכות (פרק ח' הי"ד) כיעוי"ש].
488. שו"ע (סעיף ט"ו). ולכאו' יל"ד בד"ז דהלא מ"מ הוא בורר ע"י הביצה את החרדל מן הפסולת שלו, אמנם כעי"ז הבאנו להקשות לעיל בס"ט, גבי מים על שמרים, ועמש"ש. ולא כל התירוצים יתרצו כאן. וי"ל עוד דכאן הוי כמין אחד עפמש"כ הפמ"ג, וכנ"ל בהערה הקודמת, וע"ע שם שהחרדל ראוי בלא"ה גם עם הפסולת שלו.
489. כן ביאר המשנ"ב (סקנ"ח), וכ"פ שם. ובכה"ח (אות קט"ו), עיין שם [ובעצם הדבר אם בכלל שייך איסור בורר בשני חלקי הביצה, כבר נחלקו האחרונים אם זה כמין אחד ומותר, או שהם כב' מינים ואסור. (וכמובא במשנ"ב ובכה"ח שם). והזכרנו זאת לעיל בתנאי הדין של בורר, בדין ברירה במין אחד].
ובביאור הדבר שלגוון לא נחשב ברירה, עיין בב"ח וט"ז ופמ"ג ומחה"ש וש"א. ובביה"ל לעיל (ס"ג) ד"ה היו מש"כ בזה. וכבר ביארנו בזה לעיל בהקדמה ב' אות ג' בהערה שם, כיעוי"ש. ומזה כתבנו לדון לענין שינוי צבע בין שני דברים, שאם הם דברים שאין בהם משמעות מצד השימוש שלהם, אין הצבע נחשב ברירה, וכגון שתי צלחות וכדו', אבל בגד וכדו' שחשיבותו הוא גם הצבע יש בזה בורר, כנלע"ד. ובשולחן שלמה כתב עוד סברא להתיר דהוי בורר לאיבוד, שבכה"ג אין איסור. וכמו שמטעם זה אין איסור בורר בשטיחת בגד בשמש, אע"פ שנבררים המים, עיי"ש (נ"ב. ולכאו' כמו"כ היה יכול לשאול בכל סחיטת בגד, שלא אסרוהו אלא משום דש, וי"ל דכבר חייב על מלאכה אחת ואין לחייבו תרתי, אך מ"מ יקשה בסחיטת שיער שלא אסרוהו אלא מדרבנן, ואולי הוי דרך נקיון ולא דרך ברירה, וי"ל). אמנם בעיקר דבריו י"ל דמה"ת להתיר בברירה לאיבוד, ומצאנו אמנם בבישול לאיבוד שיש מקילים (עיין בדברינו בסי' ש"ח בשם החת"ס שהיקל בזה, וכ"כ עו"א, אך כתבנו להחמיר). אולם אף לשיטתם הלא כאן הוא בורר גמור זה מזה.
490. עיין בשו"ע (סעיף ט"ז) שרק כשמעכבם בעת השתיה גופא מותר (ויבואר בהלכה הבאה), אבל כשעושה כן בשעת שתיה ובסודר אסור, וכמש"כ בכה"ח (אות קנ"א) בשם האחרונים. וע"ע בכה"ח מאות קי"ז והלאה.
491. בכה"ח (אות קי"ז) הביא מהגר"ז דמשמע ממנו שטעם איסור ברירה הוא משום שהתולעים אסורים, וכתב ע"ז שלפי"ד הט"ז והאחרונים אם הם מאוסים עליו אסור לשחות ולשתות מהם משום בל תשקצו, וממילא ה"ה שאסור לאותו אדם לסננן במסננת בשבת, וכתב שלכן סתמו הפו' לאיסור, משום דרובא דעלמא מאיסי עלייהו התולעים אף הגדלים בכלים ובבורות שאינם נובעים, וממילא אסור לברר, וכיוצ"ב מבואר יוצא מד' הכה"ח (אות קי"ח) בשם הח"א. (וכן מבואר עוד שם באות ק"כ).
492. כ"כ בנשמת אדם, וה"ד בכה"ח (אות קי"ח), אלא שהכה"ח העיר ע"ז שמסתימת הפו' משמע דפשיטא דמירי בתולעים הגדלים במשקה, ואפ"ה אסור לסננן במשמרת בשבת, ע"כ. אולם דבריו צ"ב, דכיון שהח"א איירי באופן שדרך בני אדם לשתותם כך, א"כ למה יהיה אסור, ומאי שנא ממשקה צלול שמותר לסננו.
[איברא שמה שהביא הח"א ראיה מהגויים ששותין אותם כך, לכאורה יש לדחות דשאני הגויים שהם מאוסים ואין הם מקפידים על נקיות, וכמו שמצאנו כיוצא בזה בב"י (ביו"ד סימן ק"צ) גבי כתמים שגויים אינם מקפידים אמנקיותא, עיין שם. ועוד בה שהם רגילים באכילת שקצים ורמשים (ועי' שבת דף פו: וע"ז דף לא:), וא"כ אין ראיה לדידן, אולם באמת כבר מצאנו כעין זה בגמ' בשבת (קמד:) שהביאו דוגמא ממה שבערביא מגדלים קוצי שדות (וע"ע בשבת צב: ובתוס' שם). ומוכח בפשטות

וכן הדין בכל זה לענין שיכר ויין וחומץ וכל כיוצ"ב שיש בהם תולעים[494].

ק"ז. ומותר לשתות משקה שיש בו תולעים או פסולת אחרת, על ידי מפה שמניח את המפה על פיו, או על הכוס כששותה ממנו, שמאחר שבשעת השתיה הוא מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו, אין זה מעין מלאכת בורר, אלא דרך שתיה הוא, ומותר[495].

אמנם יש להזהר באיסור מלבן, ולכן מותר לסנן במפה רק יין או שאר משקין ולא מים[496], ובשעת הדחק יש להקל לסנן במפה גם מים, ובתנאי שהבגד נקי, ואינו מתכוון לכביסה[497]. ובאופן שהוא בגד נקי שאין למעלה ממנו, וכגון שעבר כביסה, מותר לכתחילה בכל אופן[498]. וכן אם הוא בגד המיוחד לכך, מותר[499].

ועוד יש להזהר שלא יסחוט את הבגד[500], ולכן אסור להשתמש בבית יד של חולצתו וכיוצא, משום שיש לו צער בלבישתו כשהוא רטוב, ויש חשש שיבא לידי סחיטה[501].

מותר לשתות משקה שיש בו פסולת על ידי קשית, אע"פ שהפסולת נעצרת[502].

ק"ח. האוכל איזה מאכל, ומרגיש בתוך פיו בפסולת המעורבת עם המאכל, מותר להוציאה[503].

ק"ט. המחבץ, דהיינו שמפריד את השומן או הגבינה ממי החלב, ועושה גבינה או חמאה, הרי זה תולדת בורר וחייב[504]. ולהלן נביא דוגמאות לזה. והרי זה אסור אפילו אם עושה כן כדי לאכול לאלתר[505].

כגון הלוקח חלב ונותן בו קיבה, או שאר מיני חימוץ (כגון לימון או קאלציום) כדי לעשותו גבינה, הרי זה בכלל מחבץ וחייב[506]. וכן אסור ליתן לבן או שמנת בתוך חלב כדי להופכו ללבן (יוגורט)[507]. ויש מתירים בזה מצד איסור בורר, שכיון שכולו נקפא כמות שהוא אין שייך בזה איסור בורר[508].

וכן הנותן את החלב לתוך כלי גמי או לשק, ומי החלב מסתננים ונוטפים, הרי זה בכלל מחבץ וחייב[509]. אמנם אם הדרך לאוכלו כמות שהוא, כגון לבן (יוגורט) שיש בו הרבה מים, מותר לסננו כדי לאוכלו בלא מימיו, כיון שהדרך לאוכלו גם כמות שהוא[510]. וכן אסור להסיר בכף שומן הצף על גבי החלב, אם הוא מסיר אותו בצמצום[511].

ק"י. אסור להעמיד חלב במקום חם, כדי שיעשה גבינה, משום בורר[512]. וכן אם הוא עומד כבר במקום חם, אסור לזרז את עשייתו על ידי כיסוי בבגדים וכיוצא[513], ויש מתירים בכל זה, שכיון שנקפא כמות שהוא אין שייך בזה איסור בורר[514].

והמקבץ את פתיתי הגבינה ומדבקם להיות גוש אחד, חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודיבק הכל עד שנעשה גוף אחד ה"ז דומה לבנין[515].

ק"א. מותר לשים מאכל בשמש או כנגד האש (באופן שאין בו איסור בישול), כדי שיצאו ממנו המים שבו ויתייבש. וכן מותר לפתוח את מכסה הסיר של החמין כדי שיצאו האדים ויצטמק החמין, ואין בזה משום בורר[516].

ק"ב. מותר ליתן שומשום או אגוזים בדבש בשבת[517], אבל יש ליזהר שלא יקבצם בידו להפריד אותם מן הדבש[518], ואפילו לאלתר אסור[519].

אין ליתן שמרים במשקה כדי להעמידם, ואפילו שראוי לשתותו בשבת, כיון שעל ידי זה יורדים גם שמרי המשקה עצמו בשולי הכלי, והרי זה כמחבץ שהוא תולדה של בורר[520].

מלאכת זורה[521]

[הרמ"א בסו"ס שי"ט]

ק"ג. הזורה בשבת ברוח תבואה וקטניות וכיוצא על ידי רחת או איזה כלי, כדי שהרוח יפריח מהם את המוץ, הרי זה אסור מן התורה משום "זורה"[522], וגם אם הוא עושה זאת בידיו שלוקח תבואה וקטניות וכיוצא, וזורקן לרוח, אסור[523]. וכן אסור לנפח בהם ברוח פיו[524].

שמביאים ראיה מעצם מנהג העולם, ויש לדחות, ואכמ"ל. ומ"מ יש להעיר בעיקר דבר הנשמ"א, שכתב שבתולעים מותר, והעמיד אוקימתא שלא נאסר אלא זבובים, עיי"ש. דהנה השו"ע (ומקורו ברא"ש) כתבו בהדיא תולעים, ועל כרחך שאסור].

ועכ"פ כתבנו שהכל לפי הענין, שעצם הדבר הוא אמת שאם במציאות משתתי בלא"ה שפיר דמי [והוספנו עוד שצריך שיהא "בהיתר" (וכגון שהתליעו בחומץ וכו'), דאל"כ אסור, ודלא כהנשמ"א שצידד שאינו נחשב פסולת מצד איסורא דרביע עליה, ועיין בדברינו לעיל בענין "מין אחד", מש"כ בכיוצא בזה גבי ברירת פירות ערלה וכיוצא].

אמנם כבר מצאנו בביה"ל (בסעיף י' ד"ה ויין) שהביא משם החכמת אדם שרק בסתם חומץ יש לדון בהיתר הסינון, אבל חומץ שהתליע (והוסיף שם במוסגר דהיינו כשניכרים בו התולעים נגד השמש), אסור לסננו אפילו בחול, ע"כ. (והיינו מחשש שיחזרו התולעים לתוך הכלי לאחר שפרשו כבר על המסננת, ויעבור על איסור תולעים). והכל לפי הענין.

493. עיין כה"ח (אות ק"כ) בשם הנו"ש דכיון שאיסור תולעים אין בזה, ואינו אלא משום שיקוץ, א"כ אם הוא ספק דלית ביה משום שיקוץ ויכול לשתותן בלא"ה, יכול לסננן במשמרת או בסודר, שאינו עושה אלא על צד היותר טוב.

494. עיין בכה"ח אות ק"ח לענין שכר, ובאות קי"ט לענין יין ובאות ק"כ לענין חומץ (ולעיל נתבאר עוד בענין חומץ עכור).

495. שו"ע (סעיף ט"ז) בתוספת ביאור.

ומה שכתבנו שמותר לעשות כן כשמניח את המפה על פיו (שבזה פשיטא שמותר, שזהו לשון השו"ע שמעכב את הפסולת שלא יכנס בפיו), וגם כשמניחו על הכוס, הוא כמבואר בכה"ח (אות קכ"ב) משם האחרונים, עיין שם [ומה שכתבו שם שמותר לעשות כן רק כששותה ממש, ולא כשמערה מן הכלי הגדול לכלי קטן, הוא פשוט שה"ז ככל ברירה, וצ"ב מאי קמ"ל, ואפשר דקמ"ל שלא נטעה לדמותו למה שדנו האחרונים בבורר בעת שהדבר בידו ו"מיד" אוכלו, שיש מתירים, ועדיף משאר דין של "לאלתר"].

ועיין בכה"ח (אות קכ"ג) משם כמה אחרונים שנהגו איזה מנהגים באופן סינון המים, א. שהיו עושים בשינוי, וגם עשו זאת על ידי שניים, ושנים שעשאוה פטורים, ע"כ. [ויש לציין שבשינוי שעשו הוא בזה שלא עשו גומא, וכבר מצאנו בשו"ע לעיל סעיף י"א שנחשב שינוי, עיי"ש. אמנם במש"כ שעשו זאת כדרך שנים שעשאוה, ששנים תפסו את המפה, ואחד שפך מלמעלה, עיי"ש. צל"ע לכאורה דהלא האחרון ששפך הוא כעושה את כל מעשה הברירה, ובשלמא אם שניים היו שופכים ביחד, ה"ז נחשב שניים שעשאוה, משא"כ בזה, וצ"ע]. ב. שהיו ממלאים כלי גדול עם מים ופורסים עליו מפה, וממלא מן המים העולים על המפה, עיי"ש [וי"ע בזה שלכאו' באופן זה הברירה היא אינה בשעת השתיה ממש, ואמאי מותר, וכפי המבואר שם משמע שעצם הדבר שמעכב הפסולת שרי, והיינו שלעולם ה"ז כנוטל את האוכל, והפסולת כדקאי קאי ומותר, ועדיין צ"ע, ואולי ס"ל דהוי גרמא, אך אכתי יש לאסור, וצ"ע].

496. עיין לעיל (בסימן ש"ב) שנחלקו הפוסקים אם יש איסור שרייתו זהו כיבוסו בבגד נקי, וממילא דין זה תלוי בדין המבואר שם, וכבר כתבנו שם שנכון להחמיר, וה"ה כאן. וכן פסק במשנ"ב כאן (סקנ"ט), וע"ע בכה"ח (אות קכ"ה).

497. כ"כ המשנ"ב (שם) שיש מקום להקל, מכמה צירופים, וכמו שכתב בשעה"צ (אות נ"ב), וכתבנו מזה עוד לעיל בסעיף י', עיי"ש. [ובאופן שהבגד מיוחד לסינון יש להקל, כדין משמרת, וכמו שנתבאר שם].

498. כן כתבנו בסימן ש"ב בעזה"י, שכל נידון הפו' בדין שרייתו זהו כיבוסו בבגד נקי, הוא כשיש לו שחרורית קצת מחמת שימוש, אבל בנקי לגמרי כמו שמצוי בבגד שעבר כביסה שלנו, אין בזה חשש כלל, ומותר לכתחילה.

499. כ"כ בבא"ח פ' ויחי אות י"ז, וכה"ח כאן (אות קכ"ה), וכיוצ"ב נתבאר לעיל לענין משמרת, עיי"ש.

500. אבל מן הסתם אין חוששים שיסחט כיון שהוא דבר מועט, ואין חושש לסוחטו, כ"כ במשנ"ב (סקכ"ס) וכה"ח שם, וע"ע בב"י.

501. משנ"ב שם וכה"ח שם. וה"ז כדרך שמצאנו בסו"ס ש"א שלא לעשות דברים שיבוא לידי סחיטה, עיין שם.

502. דלא גרע מהאמור לעיל שבדרך שתיה אין איסור, וה"ה בזה ואע"פ שהוא נעשה ע"י כלי, ויש זמן מעט עד ששותה, הכל הוא שתיה אריכתא, והרי גם במפה מצוי שהיא מפה עבה, או שאינו מצמיד פיו למפה, ואין המשקה נכנס לפה מיד, ועוד די"ל שהכל הוא שתיה אריכתא, וע"ע גם באו"מ. ועיין באיל משולש ע' קי"א מש"כ בזה. וע"ע שם שהביא סמך לזה מהפמ"ג (בסו"ס שכ"א) שכתב גדולה מזו גם לענין ברירה כשאוחז הפרי בידו דהוי דכך אכילה, עיי"ש. (וע"ע מה שכתבנו במקומו בענין עצמות הדגים, ודון לנידו"ד). וא"כ ק"ו כאן, דכיון שהיא כדרך שתיה שרי, ודו"ק. וע"ע מש"כ בזה לעיל בסו"ס י"ד.

503. ככל הנ"ל, וכולי עלמא מודים בזה, עיין בחז"א סימן נ"ד סק"א, שאע"פ שמחמיר בברירה מיד (ודלא כצידוד הביה"ל ס"ד), מ"מ בזה מותר.

504. שו"ע (סעיף י"ז), ועיין כה"ח (אות קכ"ו) שציין שלשון השו"ע הוא מלשון הרמב"ם שכתב שהלוקח חלב שנותן בו קיבה כדי לחבצו חייב, מעצם שהפריש את הקום מן החלב וכו'. (נ"ב. עיין פירושו בר"ן וברא"ש בנדרים נא:). והרמ"א שהוסיף דהיינו שמוציא את החמאה מן החלב, הוא מפרש"י שפירש דהיינו כגון שעושה כלי גמי ונותן החלב בתוכו, ומי החלב נוטפין לחוץ. וכתב הכה"ח בשם האחרונים שמ"מ הדין דין אמת, ושכ"ה בריב"ש וכו' ע"כ. וכוונת הכה"ח שכתב "אחרונים" היינו לדברי הביה"ל כאן (ד"ה המחבץ) שכתב ככל זה (וכבר כתבנו בכ"מ שלשון אחרונים שבכה"ח, הרבה פעמים נתכוון למשנה ברורה), ובפשטות י"ל שהכל ענין אחד הוא, ודברי הרמ"א שפיר יכולים להתאים גם לדברי הרמב"ם שמ"מ הוא מפריד זה מזה (ואמנם הרמ"א נקט ש"מוציא" החמאה, ואילו להרמב"ם הוא נפרד באותו כלי, אולם י"ל דהיא היא, ודו"ק). ועיין בחזו"א (סימן נ"ו סקו) שכתב בזה"ל: שמחבץ היינו שעושה פעולה שמתגבן השמן שבחלב, ונעשה גוש חמאה או גוש גבינה, והצלול נפרש ונעשה נסיובי דחלבא, וכתב עמד שפעולה זו (של מחבץ) נעשה בסגולות שונות, ובכל אופן שנעשה חייב משום מחבץ, עכ"ל. ועפי"ז יובנו הדוגמאות דלהלן.

505. עיין בכה"ח (אות קכ"ח) שכיון שדרך ברירתה בכך הוי כמו בורר ע"י נפה וכברה, שאפילו כדי לאכול לאלתר אסור. וכן כתב עוד להלן (באות קל"א) שהיה משמע שלאלתר מותר, אולם ז"א, שדווקא כשהדרך לברור בנפה וכברה והוא בורר בידו מותר, משא"כ בזה שדרך ברירתה בכך, ע"כ. (וע"ע גם בתהל"ד סקי"א).

ואמנם יעוין במשנ"ב (סקס"ד) שכתב גבי חיבוץ הדבש דמשמע שאיסורו משום בורר, ולפי"ז אם דעתו לאוכלו לאלתר שרי, וסיים המשנ"ב דמ"מ י"א שאסור משום לש, ואסור בכל אופן, ע"כ. וזה אתי לגבי חיבוץ הדבש שבזה אסור עכ"פ משום לש. אבל בדבר שאין בו משום לש, כגון בהפרדת השומן מן החלב, משמע דס"ל להמשנ"ב שאם זה לאלתר מותר, שהרי אינו סובר את סברת הכה"ח לאסור בכל אופן כשדרך ברירתו בכך, ועוד היה אפשר לדקדק בדבריו לעיל (סקס"ב) גבי הקולט שומן שצף על פני החלב שדינו כדין ברירה הנ"ל. וכתב שם במוסגר שבזה אסור אפילו אם דעתו לאלתר, שהרי הוא לוקח בכף, עכ"ד. ומשמע שבנידונים הנז' שם לפנ"כ יהיה מותר לאלתר, אולם ז"א, דכמו שזה נחשב בורר בכלי, כך המקרים שהזכיר לפנ"כ הם כבורר בכלי ואסור אף לאלתר (וגם בנתינת דברי חימוץ או קיבה, י"ל שכיון שעושה כן ע"י אמצעי הוי ככלי, וא"ת למה בשטיפת מים אין זה כבורר בכלי, לק"מ, מפני ששם אין זה דרך ברירתו, ושם ה"ז דרך נקיון, ונת' במקומו). ואה"נ שלגבי חיבוץ האגוזים מן הדבש ס"ל למשנ"ב שמותר לאלתר (מצד דין בורר), ולא סובר כסברת הכה"ח שכיון שדרך ברירתו בכך אסור גם בידו, אלא ס"ל למשנ"ב שהאיסור הוא רק כשזה בכלי, אבל כשזה ביד אין איסור מצד בורר, ומ"מ לדינא בכל האופנים הללו יש לאסור גם כשהוא לאלתר, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה.

506. משנ"ב (סקס"ב), וכה"ח (אות קכ"ח), וכתב החזו"א (שם) שאין הבדל אם נותן הקיבה לחלב או חלב לקיבה.

507. כן כתב כה"ח (אות ק"ל) בשם הבן איש חי שאסור בזה משום בורר, עיי"ש. וכן יש ללמוד מדברי המשנ"ב והאחרונים שהבאנו בהלכה הבאה לענין המעמיד במקום חם.

508. כן כתב בשביתת השבת (סקמ"א) שאין לאסור בזה משום בורר, כיון שכולו נהפך ללבן, ואינו מפריד בין חלקי החלב, עיי"ש. ובאמת שכעי"ז מצאנו במשנ"ב ובכה"ח להלן בשם הז"א לענין העמדת חלב במקום חם, אולם היא גופא צ"ע. (ועיין בחזו"א סימן כ"ו סק"ו בגדר איסור מחבץ, שכתב שהצלול נפרש וכו', עיי"ש. וכ"כ שאר מפ', ומה"ט הוא דשייך לאיסור בורר, ועיין להלן בהלכה הבאה ובהערה שכתבנו לצדד דאפשר שמירי באופן שנפרד הצלול מן העכור, ודוחק, וילי"ב. וכן נתעוררתי בזה ממש"כ בשבת (צה.) שהמגבן חייב משום בונה, ולא העירו לאסור מצד בורר, וי"ל קצת. וראיתי בל"ח כאן שהעיר על הבא"ח בזה, ושכן הקשה בספר ימי יוסף בתרא וכו'. ובעצם הסברא היה אפ"ל שהבורר הוא בזה שהמים מתאדים, אולם ז"א נהירא, וכעי"ז בהלכה שאחרי הבאה ובהערה שם, ובפשטות נראה אכן שאין בזה בורר, וצע"ע.

והנה בשבה"ש (שם) כתב לאסור בזה מטעם אחר, מצד שדומה למעבד, וכהא דכתב הט"ז בסימן שכ"א סק"ג, עיין שם. אולם לכאו' י"ל שאינו דומה לכבשים בכה"ג, אלא במליחה וכו' ממקור אחר, שמעבד את אשר לפניו, משא"כ בזה. והרי זה כמו שמייבש לחם, שעי"ז הוא נשאר לזמן רב יותר, וכל כה"ג [ומדוגמא זו יש לדון ג"כ בדין בורר הנ"ל]. אך י"ל דומיא דמעבד עורות בפני עצמן. אלא שיש לדון עוד בזה מצד מש"כ בשבת (צה.) שהמגבן חייב משום בונה. (איברא שגם מטעם זה יש לדון לפמש"כ הפו' שאינו חייב אלא באופן שעושה פעולות מיוחדות, ומתקשה וכו'. וע"ע בשו"ת ר"פ ח"א סימן י"ט מש"כ בזה, ויותר צ"ל שאינו מתקשה כ"כ כגבינה, ולכן אינו כמגבן). ולכן סתמנו לאיסור עכ"פ מטעמים אחרים, וילי"ב. [ועכ"פ בנידון הקודם אסור לכו"ע]. וצע"ע בזה.

509. משנ"ב (סקס"ב), וכה"ח (אות קכ"ח).

510. כה"ח (אות קכ"ט) בשם הבא"ח בשם ספר קרבן אשה, עיי"ש. וע"ע לעיל סוף סעיף ט"ו מש"כ בדין זה, עיי"ש.

[אמנם כ"ז באופן שרוצה לאכול את הלבן כמות שהוא, אבל בלי מימיו, אבל אם הוא עושה זאת למטרה אחרת, שיעשה הלבן קשה בחום וכיוצא, י"ל שאסור, שהרי זה מקפיד מאד על מימיו שהרי מפריע לו למלאכתו, וזה כעין שבורר את הצרורות הקטנות מן הגדולות למלאכתו (עיין בשבת עד: וברש"י), דהוי בורר].

511. משנ"ב (שם), וע"ע שם מש"כ בזה. והזכרנו דבריו לעיל בסעיף י"ד, כיעוין שם.

512. משנ"ב (סקס"ג), וכה"ח (אות קכ"ח) בשם הח"א. וא"ת אמאי הוא בורר, הלא כולו נהפך לגבינה (וכה"ג הקשה בשבה"ש על הכה"ח בדין נתינת לבן או שמנת בחלב, ונזכר בהלכה הקודמת). ואולי החלב נפרד לצד, אולם כפי שראיתי כולו מתייבש ונעשה גוש אחד, ושמא שכיון שמי החלב מתאדים ה"ז בכלל מפריד, אע"פ שאינו ניכר, אולם ז"א נהירא.

513. כן מבואר בכה"ח (אות ק"ל), עיין שם.

514. כן הבאנו לעיל בהלכה שלפני הקודמת, שהעירו על זה אמאי הוא בכלל בורר, הלא אין נפרד זה מזה [ומה שהוא גורם שיתאדו המים הא אינו בכלל בורר כלל, ופשוט, שאין איסור לגרום שיתאדו המים (בלא בישול וסחיטה וכדו'), ופשוט]. ובדוחק היה אסור לומר דמיירי שע"י העמדתו במקום חם נפרדים הצלול מן העכור, ומעין מה שפירש הטור ושו"ע ביו"ד (סימן פ"ז ס"ח) גבי נסיובי דחלבא, עיי"ש. וגם בנידו"ד נראה שאם נפרד ממנו ע"י העמדתו במקום חם אה"נ דאסור, אבל בלא"ה מותר מן הדין.

515. משנ"ב (סקס"ג). וכה"ח משם הרמב"ם, וע"פ הגמרא בשבת (דף צה.).

ויש לציין בזה, דבשו"ת ר"פ ח"א סי' י"ט כתב בשם כמה פו' דכ"ז לשיטת ר"א, אבל לרבנן אין בזה איסור כמו שאין בכלים בונה, וה"נ לא יהיה באוכלין, וע"ע שם. וי"ל דלפי"ז יהיה אסור לחתוך אותה בסכין, ובפו' בסי' שכ"א מבואר דשרי, ועיין בר"פ דמיירי לאלתר וכו', וע"ע בתהל"ד שכבר העיר בזה, וי"ל בכ"א, ואכמ"ל.

516. פשוט בפו' (ולעיל הבאנו מהשולחן שלמה בטעם שהמניח בגד בשמש אין בו משום בורר). ויש בזה כמה טעמים. ואף הר"פ יודה בזה שמותר.

517. כן מוכח בשו"ע (סוף הסימן) וכביאור המשנ"ב (סקס"ה), ועיין בביה"ל ד"ה שנותנין שלדעת הי"א בסימן שכ"א סט"ז ובסימן שכ"ד ס"ג אסור גם ליתן, עיין שם. וע"ע בדברינו בסו"ס שכ"א בדין מלאכת לש.

518. שו"ע שם, וכ"כ בשו"ע להלן (סימן ש"מ סי"א).

519. משנ"ב (סקס"ד) משום לש, ובכה"ח (אות קל"א) כתב שאסור משום בורר, והזכרנוהו לעיל.

520. משנ"ב (סקס"ו), ומבואר שאפילו שדרך לשתותו אסור, כיון שמ"מ עושה מעשה ברירה בהפרדת ב' מינים.

521. נ"ב. כאן יבוא מלאכת "זורה" (ע"פ הרמ"א סו"ס שי"ט), ואח"כ קיצור מלאכת מרקד, ולאחר מכן יובא פרק הנהגות מעשיות כלליות בדיני בורר המצויות בסדר יום השבת.

522. עיין בשבת (עג.), ופרש"י שזורה היינו ברחת לרוח (וכ"כ רש"י בב"ק דף ס.), וכ"כ שם עוד ראשונים, ומשמע קצת לדבריו שאיסור זורה דאו' הוא רק בכלי, אבל ביד הוי שינוי (ועיין בהערה הבאה). ובעיקר הדברים עיין באג"ט ובשביתת השבת מש"כ בזה. [אך יש לציין לדברי המאירי בפיהמ"ש בשבת שם שפירש מלאכת זורה דהיינו ברוח, או שמסנן בכלי את החיטין מן הבר, עיי"ש, ובמקומו נת' דלכאו' הוי מרקד (ועי' במאירי שם מש"כ במלאכת מרקד). ואע"פ דלהבבלי העיקר זה בהפרדת פסולת מאוכל, וצ"ב, וצ"ל דהמאירי לומד שהמלאכות תלויות לפי סדר השלבים שנעשו, ולכן הוי זורה כשזה בתבואה מן המוץ (הבאנו לזה מגמ' בתענית שהקשו דהרוח מצויה נצרכת לזורה, עיין שם, ותירצו אפשר בנפה וכברה וכו'). ומ"מ לדינא קיי"ל שאינו אלא ברוח דווקא].

ודע עוד, שכמו בכמה מלאכות אמרינן שאינו אלא בגידולי קרקע, ה"ה כאן, וכמו שכתבנו הרבה מן הפו', וכיעוין בשו"ת רע"א (סימן כ') ע"פ המג"א בסימן ש"מ וכו', וכ"ה בבית מאיר שם. וע"ע בתרוה"ד סי' נ"ו ובנשמ"א כלל ט"ו ובאגלי טל וע"א. ומ"מ אסור מדרבנן. [ולענין בורר בדבר שאינו גידו"ק, הבאנו לעיל בהקדמה שאסור אפילו בכלים ובגדים, וזה אף באינו גידו"ק, ובמקומו בשבת עג: ביארנו הטעם לחלק בין בורר לזורה, ויש להוסיף עוד שיש מי שרצה לומר גם בבורר שאינו אסור מה"ת כשאינו גידו"ק (עי' בשו"ת מנחת יצחק ח"א), אולם ז"א לדינא, ואכמ"ל].

523. עיין בר"ח בשבת (עד.) שאם נטל בידו תבואה בתיבנא ופסולת שבה, וניפח בה ברוח פיו ובירר, חשוב הוא כזורה, ע"כ. (וכ"כ בערוך ערך זר, וכ"ה בספר העיתים). ומבואר שאף שלא בכלי חייב, ואף לפרש"י הנ"ל בהערה הקודמת שזורה הוא רק בכלי, היינו מדאו', אבל איסורא איכא בכל אופן.

ולענ"ד נראה עוד שאף רש"י מודה שחייב גם בידיו ולא רק בכלי, ומה שכתב ברחת לרוח הוא דוגמא בעלמא, לבאר איך היתה צורת המלאכה במשכן (וכהאי גוונא מבואר עוד ברש"י במשנה בדף עג.), ודו"ק. ויותר מזה יש להוכיח כן מדברי הירושלמי (פ' כלל גדול) שהרוקק והפריחתו הרוח חייב משום זורה, עיי"ש. הרי מבואר שאף שאינו בכלי חייב, ואף אמנם שבעצם דברי הירושלמי כבר כתבנו להלן דלא קיי"ל הכי (וכדמוכח בבבלי שזורה הוא רק בפסולת מאוכל), מ"מ בעצם צורת המלאכה משמע שא"צ דווקא בכלי [איברא שלפי"ד האחרונים שהסבירו שם שזה רק מדרבנן, אין ראיה, דאה"נ שהירושלמי אירי רק מדרבנן, אלא שפשטות לשון הירושלמי ל"מ כן, שהרי כתבו "חייב", וכמו"כ נוכל לדחות הראיה לפי המפ' בכוונת הירושלמי שהחיוב אינו משום זורה, אלא משום זורק או זורע, וכמו שהבאנו להלן בשם האחרונים]. ויש לדחות את הראיה, שיש לומר שהכל תלוי איך דרך עשיית הזרייתה, שבתבואה שהדרך הוא בכלי אזי י"ל שרק בכך חייב, אבל ביד פטור דהוי שינוי, משא"כ בנידון הירושלמי שכך הוא דרך זרייתו בזריקה מהפה ודאי חייב בכך, אלא שאף בתבואה שדרך לזורקה ברחת יש לבאר סברת הר"ח ודעימיה שחייב אף ביד, והיינו דלא חשיב

ולכן, יש להזהר שלא לנפח ברוח פיו על קליפות הבטנים כדי להפריחם[525], אבל יכול להחזיקם בידו אחת ולהגביה את ידו ולהשפילה עד שיצאו הקליפות, ודווקא ביד אחת, אבל בשתי ידים אסור לעשות כן, וכן אסור להעבירם מיד ליד כדי שיצאו הקליפות, אלא יעשה באופן האמור שיחזיקם ביד אחת ויגביה וישפילה[526].

ודע, שמלאכת זורה הוא רק באופן ששייך בו איסור בורר[527], דהיינו כגון כשהוא בתערובת[528], או כשהוא שני מינים[529] וכיוצא.

קי"ד. יש אומרים שאיסור זורה הוא גם כאשר מפריד ומפזר את הדבר לחלקים קטנים ברוח, ולשיטתם אסור לרוק בשבת ברוח, מפני שהרוח מפזרת את הרוק, וחייב משום זורה[530], וכן אסור להטיל מי רגלים ברוח[531], וקל וחומר שלא לפזר אבק טבאק לרוח[532], או פירורי לחם ברוח[533] וכיוצא. ויש אומרים שאין בזה משום זורה, ורק אם מעורב בו פסולת שנפרדת מן האוכל אסור[534].

ולהלכה, הסכימו המשנ"ב וכה"ח להקל בזה, ומן הדין אפשר לסמוך על המקילים בזה לרוק ולהשתין ברוח. וכן לפזר אבק טבאק, וכן לנער את המפה שיש עליה פירורים ברוח, וכל כיוצ"ב[535]. וכל שכן בדברים שאינם גידולי קרקע, כגון מים ושלג[536]. אך יש להזהר ברשות הרבים, מחשש איסור העברה ד' אמות ברשות הרבים[537].

ואם הוא במקום שאין רוח, או שאינו פסיק רישא שיתפזר ברוח, מותר לכתחילה[538].

קט"ו. מותר להשתמש במטהר אויר או בושם, שבלחיצה על הכפתור מתפזר המשקה לרסיסים דקים[539], וכן מותר להשתמש בריסוס נגד חרקים, וכדרך שנתבאר בסימן שט"ז. וכן מותר להשתמש במכשיר אדים קרים או במצנן, וכמו שנתבאר בסוף סימן שי"ח.

מלאכת מרקד

קט"ז. המרקד בנפה קמח, כדי להפרידו מן הסובין או מן העפר והצרורות המעורבים בו, ה"ז אסור משום מרקד[540], וכן המנפה קמח מצה טחונה כדי להפרידה מן החתיכות שלא נטחנו היטב[541], וכן המנפה אבקת סוכר, או דייסא לתינוק מפני הגושים שבה וכיוצא[542], וכן המרקד תבואה מפסולת שלהן חייב חטאת[543]. וכן אסור לכבור את התבן בכברה כדי שיפול המוץ לארץ, ויוכל להאכיל לבהמתו[544].

יש אומרים שכל ברירה בכלי הרי הוא אסור משום מרקד, ויש אומרים שהדבר תלוי: אם האוכל נשאר למעלה והפסולת נופל אסור משום בורר, ואם האוכל יורד למטה והפסולת נשאר למעלה כמו קמח ה"ז אסור משום מרקד[545].

ומכל מקום יש בזה איסור דאורייתא[546].

דיני סינון משקה מן הפסולת שבו, ועוד פרטים, נתבארו לעיל במקומם[547].

* * *

פרק ההנהגות המצויות

קי"ז. דוגמאות מצויות בהלכות בורר, בהנהגת הבית בשבת:

נזכיר כאן דוגמאות מעשיות על עניני בורר בהנהגת הבית, והכל הוא כדוגמא בלבד, ולפי הכללים שנתבארו לעיל בהרחבה[548].

שינוי, משום שמה שעושים ברחת הוא רק כידא אריכתא, ולעולם גם ביד חייב, ועוד נראה שכיון שיש אנשים שמוללים מלילות חיטים בידיו (וכדחזינן בסוגיית מלילות, ובשו"ע כאן ס"ו), א"כ דרכם גם לנפח בפה, ולכן חייב גם באופן זה, ודו"ק. שוב מצאתי הלום בשביתת השבת (זורה בבא"ר) שהאריך בענין זה, והעיר מקצת מן הנ"ל, וס"ל שיש לחייבו, ועכ"פ איסורא בודאי איכא. עיין שם באורך, ובדברי הגאון מהרצ"פ פראנק שם. וע"ע בשבה"ש לקמיה (באות ה') בפשיטות שהלוקח תבואה בחפניו וזרקו לרוח חייב.

ויעוין במנח"ח זורה שכתב בפשיטות שזורה הוא רק בכלי, כי פירוש זורה הוא ברחת (וכנראה מקורו מרש"י הנ"ל), אבל אם אינו בכלי רק ביד ועל ידי כך מפריח הרוח, לא הוי זורה אלא בורר, עיי"ש. והקשו לי דאחר כך בסמוך כותב המנח"ח שבזורה בלבד חייב ברוח מסייעתו, אבל ביד הוי בורר ולא זורה, ואינו חייב ברוח מסייעתו, עיי"ש. וצ"ע שסותר עצמו, שהרי לפנ"כ כתב שחייב משום בורר כשהפריחתו הרוח והוא בידו, ולכאו' יהיה פטור הן מצד זורה (שהרי הוא ביד) והן מצד בורר (שהרי רוח מסייעתו), ע"כ. וי"ל דכוונתו שחייב ביד היינו שעשה זאת ברוח פיו, וכמו שכתבנו להלן שהוא בכלל זורה, וזה הרי ודאי נחשב מעשיו, ולכן חייב ביד.

ומ"מ לענין דינא כבר כתבנו שיש בזה חשש דאו' גם ביד [ונפ"מ שאסור אפילו באמירה לעכו"ם, ואפילו באופנים המותרים כשזה במקום שבות כמבואר בסימן ש"ז ס"ה, וכאן יש בזה חשש דאו', ויש להחמיר בזה].

524. כנזכר לעיל מדברי הר"ח והערוך, וכן ראיתי בספר העיתים כיעויי"ש, ולפמשנ"ת לעיל בסמוך יש בזה איסור דאו', ובפרט שנחשב דרכו בכך, וע"ע בשבה"ש. (וכ"ז הוא לאפוקי מדברי עורה"ש סכ"ו, ואין להקל בזה בשו"א, ואשתמטתיה הראשונים הנ"ל).

525. ע"פ האמור דיש בזה משום זורה, וכ"פ בשבה"ש (בבא"ר אות י"ג), וכן כתבנו בס"ד בסימן שי"ט ס"ז גבי מלילות, והובא בסוף סימן שי"ט במלאכת דש, עיין שם. ואע"פ שיש באחרונים שהקילו כמ"ש מנפח סתמא וכו', מ"מ למעשה אין להקל.

526. כל זה נתבאר שם בסימן שי"ט ס"ז, עיין שם. [וזה ברור שאינו בכלל איסור זורה, וכמשנ"ת במקומו דקיי"ל שאינו אלא ברוח דווקא, וע"ע בסי' שכ"ד ס"א ובכה"ח שם אות ג' משם התו"ש, ובמקומו הבאנו מהראשונים שכתבו שטעם האיסור הוא משום זורה, ואכמ"ל].

527. שבאמת מלאכת זורה ובורר ומרקד ענין אחד, של הפרדת פסולת מן האוכל, ורק משום שהיו כולם במשכן בצורה שונה ובזמן שונה לכך מנו אותם בפני עצמם, וכמבואר בגמ' (סוף דף עג:), ובשבה"ש ריש מלאכת זורה, ושאר מפ', וממילא כאשר אינו נחשב שנזרעו בו פסולת באוכל אין חשש זורה, כמו שאין חשש בורר, וממילא כל הגדרים שנזכרו בבורר שייכים גם בזורה, והבאנו להלן דוגמאות.

אמנם ברמ"א (סו"ס שי"ט, שיובא בהלכה הבאה) הביא מהירושלמי שאף ברוקק לרוח הוי זורה, עיי"ש. ואין סברא לומר דמ"מ הוי פסולת, דהא אינו "בורר", אכן האחרונים כתבו שאינו אלא מדרבנן דדמי לזורה. (ואמנם בירושלמי איתא ש"חייב", אך גם בזה דחקו באחרונים שחייב מכת מרדות, אולם זה דוחק, דהגם דאשכחן כהנה בגמ' דשבת דף מ: ועוד בכ"מ וכמש"ש, מ"מ זה היכא דאיתמר איתמר). וגרסו שחייב משום "זורק" וכו', וכל זה דוחק, ועכ"פ זוהי פלוגתא, ורבים נקטו להיתר, ועכ"פ לרוה"פ אינו אלא מדרבנן.

528. שאם אינו בגדר תערובת ל"ח בורר, וכמש"כ הלק"ט (ח"ב סימן רנ"ד) והביאו בספר טל אורות, וכיוצ"ב פסק בשבה"ש (זורה אות ז') שמותר לנפח בפיו קש הצף על גבי משקה, וכל כיוצא בזה.

529. כן סתמנו עפ"ד הפו' להלן, דלא כהירושלמי שסובר שכל פירוד חלקים הוא בכלל זורה, ונקטנו זה לדוגמא בעלמא, וה"ה כל כיוצ"ב.

530. בירושלמי בשבת (פ' כלל גדול ה"ב) איתא, רקק והפריחתו הרוח חייב משום זורה, וכל דבר שמחסרו ברוח חייב משום זורה, ע"כ. (ופי' הקרבן העדה וכל דבר שמחסרו ברוח היינו שהרוח מחסרו ומפררו לחלקים דקים). ודברי הירושלמי הובאו באו' (סי' נ"ט), וברוקח (סימן ס"ב). והובאו במהרי"ל. וכן פסק הרמ"א (סו"ס שי"ט) שהרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק חייב משום זורה, ע"כ. וכן הובא בלבוש שם. וכן מבואר במג"א בהל' פסח (סימן תמ"ו סק"ב) שלזרות את החמץ לרוח אפשר דהוי מלאכה דאו', וציין לרמ"א הנ"ל עיי"ש, הרי שחושש לדברי הרמ"א. וע"ע בשו"ע הגר"ז שם שהעתיק דברי המג"א (אולם בקו"א שם העיר דאינו כבבלי וכו', אמנם אסר מ"מ מדרבנן, וע"ע שם). וע"ע באחרונים שם. וכ"ה בזכרו תורת משה סי' י"ט להחמיר בזה, ועי' ביערות דבש (ח"א דרוש י"ג) שהזהיר מלרוק ברוח שעובר משום זורה, וכן נמשכו אחר דברי הרמ"א עוד הרבה אחרונים, וכן מצאנו בבן איש חי (פקודי אות י"א) שכתב שהרוקק ברוח והרוח מפזר הרוק אסור משום זורה, ואע"ג שאינו מתכוון מ"מ פסיק רישא הוא, ואסור מדרבנן. ואע"פ שיש חולקים ע"ז, רבו האחרונים דחיישי לזה, עכ"ד. וכבר הזכרנו כמה מהאחרונים שחששו לזה. ולהלן יבואר עוד בזה מדברי הפו'.

531. דהיינו הך כפיזור הרוק, וכ"כ בשביתת השבת (אות ח' ובבא"ר שם).

532. כ"ה בשבה"ש שם משם תשו' כרם שלמה, וה"ד באו"ח. [ונקטנו בקל וחומר, משום שזה גידולי קרקע, ואף מי שהיקל באינו גידו"ק מחמיר כאן, ואמנם גם ברוק מוכח בירושלמי ורמ"א שאסור, והיינו משום שסוברים שאדם נחשב גידו"ק, אך זה שנוי במחלוקת רבתי, ואכמ"ל. ונוסף ע"ז שהוא מתכוון לכך, אמנם להלן יבואר שיש מתירים מאופנים אחרים].

533. כ"ה בשבה"ש שם משם המג"א [אמנם יש לציין שבתו"ש כאן כתב שאין בזה זורה, כיון שאין זורה אחר זורה, עיי"ש. ויל"ד דלכאו' מאי שנא מבורר, ואמנם דהירושלמי לשיטתו דזורה היא מלאכה אחרת, ונת' במקומו, מ"מ סברא זו צ"ע. אולם בעיקר דברי התו"ש י"ל שבדבר שנשתנה לגמרי וחזר לקדמותו שוב חוזרת המלאכה עליו, וכן העיר על התו"ש בספר שביה"ש בבא"ר סקי"ז, ויש לדון בזה עוד מדין טוחן אחר טוחן שהזכרנו בסי' שכ"א, ואכמ"ל].

534. הנה לכאורה יש להקשות על הירושלמי הנ"ל ג' קושיות, א'. דכפי הנראה בבבלי שמלאכת זורה הוא רק בגווני שדומה לבורר (עיין שבת סוף דף ע"ג), והיינו במפריד פסולת מאוכל, משא"כ בסתם רקיקה, ופיזור לחלקים קטנים (ובמקומו כתבנו לבאר ד' הירושלמי בעצם הדבר שאוסר בפיזור). ב'. הלא בודאי זו מלאכה שאצל"ג (ועי' בביה"ל לעיל ס"ג ד"ה לאכול, לענין בורר, והוא ע"א, עיי"ש). ואדרבה עדיף מיניה שאין לו שום ענין בזה, ולאו שם מלאכה עליה (ובמקומו כתבנו ליישב בכמה אופנים שיש איזה צורך), ועדיין צריך לדון בזה גם מדיני פסי"ר ומתכוון, ודו"ק. ג'. הלא אדם אינו גידולי קרקע, וקי"ל דאין דישה אלא בגידולי קרקע, וה"נ בנידו"ד, ועי' באג"ט. (אמנם י"ל שאסור מיהא מדרבנן, ולשון הירושלמי שכתב "חייב" קשה מ"מ). ובמקומו נתבאר עוד.

וכבר השיגו הפוסקים ע"ד הרמ"א בזה שפסק כהירושלמי, אחר שבבבלי מוכח שאינו אסור אא"כ בהפרדת פסולת מאוכל, וכיעוין בזה בנשמת אדם כלל ט"ז, ובספר טל אורות, ובספר מגן אבות, ובמנחת חינוך, וכן העירו גם בתורת שבת סו"ס שי"ט, וערוה"ש סמ"ב. ובספר בית מאיר ועוד. וע"ע בשו"ת ערוגת הבושם המובא בשבה"ש בבא"ר אות ה' שהעיר כן. וע"ע באגלי טל (זורה ס"ו ובסק"ד י"ד) מש"כ בזה. וכן מבואר בספר עץ החיים למהר"י חאגיז, והביאו בשו"ת ר"פ (ח"א סי' כ'), וכן מבואר בתפא"י בכלכלת שבת (אות ו'), ועוד. אלא שמ"מ אף שהם השיגו, נקטו הרבה מהפו' הנ"ל שיש בזה איסור מדרבנן, וע"ע בשבה"ש בבא"ר אות ה' ובאות ט"ו, ושו"ר שכן העיר במנח"י (ח"ו סי' כ') שמכמה אחרונים משמע שאכתי יש לנו לאסור מדרבנן [וזה ודאי אין לצרף לקולא שפסי"ר בדרבנן מותר לכמה דעות (וכנ"ל ר"ס שי"ד), ז"א, שהרי זה גופא אסרו חז"ל דדמי לזורה].

ומכל מקום דברי הירושלמי הם חידוש, ולא הובא בבבלי, ואדרבה כשאמרו בגמ' שאינו אלא בפסולת מאוכל, משמע טפי שבלא"ה אינו אסור כלל. וכן מבואר בשו"ת רע"א (סימן כ'), וכתב שכל הפוסקים השמיטו דברי הירושלמי, ומשמע דלא ס"ל כן, דמלאכת זורה הוא רק בברירת פסולת מאוכל [איברא שמ"מ הובא באו"ז ורוקח וכן פסקו הרמ"א ועו"א, אולם מ"מ הרי שאר ראשונים כהרי"ף והרא"ש והרמב"ם ושא"ר השמיטו ד"ז, וכן הטור והשו"ע ועוד. ושפיר יש ללמוד משתיקת כל הפו' דלא ס"ל, וכמש"נ כהאי כללא החזו"א בערלה ועוד. אמנם כאן יש חולקים בהדיא, וי"ל"ב]. ואדרבה הביא שם מדברי הרז"ה בפסחים שי"ד שחל בשבת מפזר את הפירורים לרוח, עיי"ש. [איברא שמזה אין כ"כ ראיה, שהרי הגר"ז אסר כהרמ"א, ואעפ"כ התיר בפיזור הפירורים לרוח בערי"פ שחל בשבת, וביאר בקצוה"ש שם סימן קמ"ו אות י"ג דשאני התם שמשום מצות תשביתו התירו, וגם דקדק מהראשונים ש"אינו אב מלאכה", אבל מדרבנן י"ל שאסור]. וכתב עוד הגרע"א שאף לדעת הרמ"א שאסר ברוק, הוא דווקא ברוק דאדם מיקרי גידולי קרקע, משא"כ במים, וגם כתב דלא ניח"ל, והרי פסיק רישא דלא ניח"ל יש מתירים, עיי"ש. (ועי' במנח"י הנ"ל שהעיר שמדברי רע"א בסו"ד נראה שחשש לאיסור מדרבנן, עיי"ש. וי"ל. ועכ"פ להאמור שפיר י"ל דשרי מסתימת הפו'). וע"ע בברכ"י (אות ח') שהביא משם מהריק"ש שכתב שלא ראינו מי שחושש לדברי הרמ"א, כיון שאינו מתכוון, ואין דרך זריקה בכך, עיי"ש. ואיברא שיש להעיר במה שכתבו שאינו מתכוון וכו', שהרי הרבה פעמים ניחא ליה בזה, שהרי אינו רוצה שיראוהו בני אדם וימאסו ברוק, וכדחזינן בגמ' דחגיגה (דף ה.) על זאת יבוא הקב"ה במשפט על כל נעלם וכו' (וכה"ג כתבנו בסימן שט"ז לענין הריגת כינים). ומצאתי הלום שכבר העיר כעי"ז בספר שביתת השבת (זורה בבא"ר אות ט"ז) עפמש"כ בספר חסידים (סימן מ"ד) שחסיד אחד היה מכסה רוק של אחרים וכו', עיי"ש. וע"ע שם מש"כ בזה. ואכן באמת ז"א מוכרח, שדרך הרוקק לרוק בצידי הדרכים ובמקום שאינו ניכר, דלאו בשופטני עסקינן שרוקקים על דרך הילוך בני אדם, ומן הסתם לא ניחא ליה, כלומר לא איכפת ליה בזה. (וע"ע גם בספר בית מאיר שהעיר בזה שאינו מתכוון וגם אינו פסיק רישא וכו'). איברא שמצאנו בש"ס ובכ"ד שהיו משפשפים הרוק (עיין בשו"ע סו"ס שט"ז). וי"ל"ב.

וכן פסקו למעשה רבותינו המשנ"ב כאן (סקס"ז) שהביא דברי רע"א שכתב שלא ראינו מי שחושש לזה כיון שאינו מתכוון לכך, וכל שכן שאין זה דרך זורה, ע"כ. (ומקורו טהור מדברי המהריק"ש). וע"ע בביה"ל (שם ד"ה מפזר) שהביא מתשו' רע"א שצידד הרבה להקל, והביא עוד מספר אלפי מנשה שפירש שכוונת הירושלמי לאסור מצד מעביר ד' אמות ברה"ר וכו', וסיים ע"ז והוא נכון [וכך היה אפשר לומר גם בכוונת הרמ"א שהאיסור הוא משום "זורק", ולא זורה, וכמש"כ בערוה"ש, ויתפרש כנ"ל, וא"נ י"ל שהאיסור משום "זורע", ובמקום הראוי לזריעה, וכמש"כ באשל אברהם, ואכמ"ל, אולם כל זה אינו נכון לומר כן בכוונת הרמ"א כיעויו, וגם שאין זה מקומו, ואף בירושלמי קשה לפרש כן, ואכמ"ל]. וכן ראיתי גם במשנ"ב בהל' פסח (בסימן תמ"ו סק"ו) שכתב בפשיטות שמותר לפזר את הפירורים (ובשעה"צ שם כתב דזה דלא כמו שחשש המג"א לדברי הרמ"א, וציין שם למבואר כאן). הרי שמתיר בזה לכתחילה, וכבר הבאנו שכ"כ בהדיא הרז"ה בפסחים [ומזה מוכח בהדיא שלא קיי"ל כהירושלמי בעצם ההגדרה, שהרי כאן הוא גם מתכוון, וגם גידולי קרקע, ואעפ"כ מותר]. וכן בכה"ח כאן (בסוף הסימן) הביא דבר המהריק"ש שלא ראינו מי שחושש לזה וכו', ושכ"כ בברכ"י, עיי"ש. (והשמיט דברי הבן איש חי הנ"ל שהחמיר בזה, וכנראה שסמך על המנהג). וכבר כתבנו שיש מפרשים גם בכוונת הירושלמי, ועכ"פ כיון שלרוב הפו' האוסרים אינו אלא דרבנן (ובאג"ט סי"ז כתב עוד שאינו אלא חומרא בעלמא, ולהכי הביאו הרמ"א), אפשר לסמוך ע"ד המשנ"ב וכה"ח רבנן בתראי שפסקו להקל בזה (וע"ע להלן לענין ריסוס, אמנם אינו גידו"ק). ובפרט שכבר כתב המהריק"ש והברכ"י ועוד שכן המנהג, והנח להם לישראל.

535. וכמשנ"ת בהערה הקודמת, שהגם שרבים כתבו לאסור, הנה לדברי רוב ככל הנך פוסקים אינו אלא איסור דרבנן (או חומרא לכתחילה), וכיון שיש מקילים, וגם כתבו שכן המנהג, יש לסמוך ע"ז להקל, ואמנם המחמיר על עצמו תע"ב, מ"מ מן הדין אפשר לסמוך להקל, ולא מבעיא באינו גידו"ק, אלא אף בגידו"ק אפשר לסמוך להקל. וה"ה לפי זה כשמפצח גרעינים מותר לזורקם ברוח, אע"פ שהם מתפזרים משום שאין כאן פסולת ואוכל מעורבים, אלא הכל פסולת, ואינו בורר זה מזה, וכן כל כיוצא בזה.

536. שבזה יש להקל טפי, וכדברי הגרע"א ועו"א, ונפ"מ לשחק בשלג לזורקו [ומצד מוקצה הקילו הפו'].

537. ע"פ המבואר בביה"ל הנ"ל בסו"ד משם האלפי מנשה, והכל לפי הענין, שאם הוא פסיק רישא אסור, ואם לאו הכי מותר, וכגון שרוקק בארץ וכיוצא באופן שלא ילך ד"א, וע"ע לעיל ר"ס רע"ז גבי פסי"ר בכיבוי מחמת הרוח. [ואמנם מצאנו בכמה ענינים שאסרו חז"ל מחשש של איסור הוצאה, דילמא אתו לאתויי וכו', וכמבואר בסימן ש"א ש"ג, ומסימן שמ"ו והלאה, אולם זה לא חששו שמא ילך ד"א. ואמנם יש אומרים שזהו טעם האיסור דמשחק בכדור, המבואר בסימן ש"ח סעיף מ"ה. וי"ל. וגם אסרו בצירוף דברים אחרים, ואדרבה כאן י"ל שלא גזרו כיון שכך טבעו של עולם, וכדרך שמצאנו בסי' ש"כ סי"ג י"ד. ועיין מה שנתבאר שם, ובסימן שכ"א סי"ד גבי הטלת מי רגלים בעפר וכו'. ובכלל בעיקר דברי האלפי מנשה שהמעביר ברה"ר ד"א ע"י הרוח חייב, עי' בשו"ת משנת יעקב סי' י"ט שתמה ע"ז שהרי ברוח מסייעתו אינו אלא כזורה]. ועיין עוד בשו"ע (סימן ש"נ) גבי ירידה והטלת מי רגליים בשבת.

538. דבכה"ג שאין רוח לא דמי לזורה כלל (ואף לפו' שכאן אינו אלא משום דדמי לזורה, מ"מ אין זה אלא ע"י הרוח, הלא"ה לא), וכן מדוקדק ברמ"א וש"א. והוסיפנו שה"ה אם אינו פסי"ר מותר.

539. הנה ע"פ האמור לעיל, שהמשנ"ב ועוד נקטו דלא כהרמ"א הנ"ל בדין זורה, ה"נ בנידו"ד. ואמנם כאן אין לנו את הצירופים שאינו פסיק רישא, ואינו מתכוון וכו', אולם מ"מ יש לנו סברא שאינו גידו"ק, וכמש"כ הגרע"א והאחרונים. וכאמור שדעת האחרונים שגם בעיקר יסוד דין זורה לא קיי"ל כהירושלמי, אלא רק כשמברר פסולת מאוכל [וזה אין נראה להתיר בגלל שאינו ברוח, שהרי הוא עשוי ע"י לחץ אויר, וכל רוח אויר בכלל האיסור, כמו בניפוח פיו, הנ"ל בהלכה הקודמת, וה"ה בזה. והעירוני שבירושלמי מוכח שגם בניפוי בעלמא הוי זורה, ושו"ר בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן כ"ו שרצה להקל מטעם זה, ובשו"ת קנין תורה ח"ה סכ"ג השיגו, וע"ע בנשמת שבת, ואכמ"ל]. וכן פסקו בשו"ת מנח"י שם, והגר"מ פיינשטיין בספר הל' שבת זורה, וע"ע שם. וע"ע בשבט הלוי ח"ו סימן ל"ג. וכ"פ ביחו"ד ח"ו סכ"ה, ובאול"צ ח"ב ע' רמ"ה, וכן דעת הגריש"א כמובא בארחות שבת פ"ג סקל"ד ל"ה (ועפי"ז התיר להכניס מים למכשיר אדים קרים או לתוך מצנן, עיי"ש. ועיין בדברינו בזה בסימן שי"ח סוסי"ח). וע"ע בדברינו בסימן שט"ז בענין ריסוס קוטל יתושים, ושם הובא שכבר מרן החזו"א התיר בזה, וכמש"כ בספר מנוחה נכונה. וע"ע במשנה הלכות ח"ז סו"ס מ"ח, ומוכח איפוא שלא חשש לאיסור זורה, הגם שהוא ע"י רוח, וכנ"ל. ועוד. ודלא כמי שחשש להחמיר בזה.

ואמנם יש לציין שבבושם היה ראוי להחמיר יותר, כיון שהוא מצוי שהוא גידו"ק, אך צריך לברר אם באמת הוא עשוי מעשבים מריחים, או שאינו אלא חומרים סינטטיים וכימיים. וכיום רוב הבשמים עשויים סינטטי, ובספק ג"כ יש להקל דבלא"ה אינו אלא דרבנן, ויש מתירים גם לכתחילה, ובספק ג"כ יש להקל.

540. משנה בשבת (עג. וע"ע שם בסוף הדף) ובמפ'.

541. עיין בדברינו לעיל בענין ברירה במין אחד שמותר, אולם כבר הבאנו בשם הפו' שקמח וחתיכות מצות הם ב' מינים, שקמח הוא מין לעצמו.

542. גם זה נת' במקומו [אבל אם הוא ראוי אין בו חשש, ועיין בשו"ע הגר"ז סי' תק"ו ס"ג ובספר שבת כהלכה].

543. משנ"ב (סימן שכ"ד סק"ב).

544. שו"ע (סימן שכ"ד ס"א), ועיין בשעה"צ (שם אות א') דמשמע ברמב"ם שאינו מדאו' (שהרי הזכירו בפכ"א בעניני השבותין), וביאר השעה"צ דאולי הטעם משום שאין דרך ריקוד בתבן, ע"כ.

ונתבאר עוד להלן בר"ס שכ"ד, וע"ע שם לענין להניח במקום גבוה כדי שירד המיץ.

545. עיין בגמ' בשבת (דף קלח.) במשמר משום מאי מתרינן ביה, משום בורר או משום מרקד, עיי"ש. וא"ר זירא מה דרכו של מרקד פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה, עיי"ש. וביאר רש"י שהחילוק בין בורר למרקד אם הפסולת למטה או האוכל למטה, אולם ברבינו חננאל (בשבת עד.) מבואר שבכל אופן ה"ז כמרקד (וכ"מ בערוך), והאריכו המפ', עיין באגלי טל ומנח"ח וש"א. ואכמ"ל.

546. שתרוייהו אבות מלאכות הם.

547. עיין לעיל בסעיף י' והלאה בענין סינון עלי תה על ידי כלי שבראשו מסננת, ועיין עוד ג' דרגות), ושם עמדנו אודות סינון עלי תה על ידי כלי שבראשו מסננת, ועיין עוד לעיל בענין ברירה בכלי שהזכרנו דין מלחיה שיש בה גרגירי אורז [ושייכים פרטים אלו לדיני מרקד, וכתבנום במקומם לפי סדר הענינים].

548. הוספתי פרק זה אחר שמצאתי אחר כתבי כל האמור לעיל בספר איל משולש פרק י"ט, שעשה כן, והוא דבר טוב ומועיל, והלכתי לפי סדר הדוגמאות שהביא שם.

ש. ש"ח מהשור הקודם עד סוסו זל הפרה. [וכל הנה לעיל מוקדם מהסוס]. אבל שאינו דומה מהם מחייבת אחת מהקדמים שהשוו שהיה דומה לפרה ביכולת ביה"פ, ושל [ועיין לעיל בפסוק הקודם] הפרה מהכתוב לא יהיה לפרה ולא לסוס ולא לחמור, אלא לשור בלבד. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתנ. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתנא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתנב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתנג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתנד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתנה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתנו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתנז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתנח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתנט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתס. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתסא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתסב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתסג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתסד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתסה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתסו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתסז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתסח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתסט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתע. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתעא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתעב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתעג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתעד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתעה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתעו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתעז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתעח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתעט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתפ. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתפא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתפב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתפג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתפד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתפה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתפו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתפז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתפח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתפט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתצ. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתצא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתצב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתצג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתצד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתצה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתצו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתצז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתצח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתצט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתק. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקי. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקיא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקיב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקיג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקיד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקטו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקיז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקיח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקיט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקכ. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקכא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקכב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקכג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקכד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקכה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקכו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקכז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקכח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקכט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקל. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקלא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקלב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקלג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקלד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקלה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקלו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקלז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקלח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקלט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקמ. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקמא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקמב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקמג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקמד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקמה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקמו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקמז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקמח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקמט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקנ. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקנא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקנב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקנג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקנד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקנה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקנו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקנז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקנח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקנט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקס. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקסא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקסב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקסג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקסד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקסה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקסו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקסז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקסח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקסט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקע. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקעא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקעב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקעג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקעד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקעה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקעו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקעז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקעח. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקעט. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקפ. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקפא. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקפב. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקפג. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקפד. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקפה. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקפו. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקפז. ויש לדקדק מדוע הוצרך הכתוב לכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר. ועיין בפסוק הבא שכתוב "ולא יהיה לך" ולא "לא יהיה לחמור" ומבואר.

תתקפח.

טו]. סעודת הבוקר - אין לסדר את הכלים על השולחן אלא בסמוך לסעודה, וכן שאר ברירת המשקאות והמאכלים שמונחים במקרר בצפיפות ובתערובת יעשו זאת סמוך לסעודה[606]. והכנת הסלטים אסור לעשות אלא בסמוך לסעודה[607]. וקילוף הירקות יהיה רק בסמוך לסעודה[608]. והיינו מעת יציאת האנשים מבית הכנסת[609]. ואם נצרך יותר זמן להכנת הסעודה, מותר אם יסתיימו ההכנות בסמוך לתחילת הסעודה[610]. אסור לשפוך את המרק הצף על גבי החמין (אם זה באופן שאין דרך לאוכלו כך), אם אינו חפץ בו, אבל אם הוא משתמש בו מותר, ומכל מקום אם הוא לא מערה את כולו, אלא שמשייר מעט בסמוך לחמין, מותר להסירו אף אם אינו חפץ בו[611]. ואסור להוציא את הצימוקים או סוכריות מהקוגל או מהעוגה, וכן כל כיוצא בזה[612].

טז]. האכלת תינוק וילד - דיסת פירות יש לעשותה בסמוך לאכילה [ועיין להלן בסימן שכ"א בענין טוחן ולש][613]. ואין להפריד את הגושים שבה מן הנוזל, אם הילד אינו אוכלה, אלא יוציאם עם מעט מן הנוזל, אבל מותר לסננו כמות שהוא כאשר מלאכתו היא רק שלא יסתם פיטמת הבקבוק[614], וכן מותר לסנן מיץ התפוז כדי שלא יסתמו חלקי הפרי את פטמת הבקבוק[615], אבל אסור לסננו מן הגרעינים שבו[616]. ואבטיח ושאר פירות שיש בהם גרעינים, אפשר להקל להוציאם כשהפרי בידו ועומד להאכילו לתינוק מיד[617], וכן מותר להוציא את העצמות מן הדגים כדי להאכילו[618], ומותר לברור חתיכת בשר מן המאכל כדי לחממו לתינוק, וכן מותר להוציא איזה מאכל מהמקרר כדי שתפוג צינתו ויוכל להאכילו לתינוק (אולם בבני אדם גדולים שיכולים לאכול ע"י הדחק בכל אופן שהוא, אין לברור כדי לחמם או לקרר, אא"כ בעת שמתכוננים לסעודה)[619]. וכשיוצאת האם עם בנה לטיול, אין לקלף את הפירות, אם לא אוכלים מהם בסמוך לקילוף[620], אבל אפשר לטעום מזה מעט[621], וכן אסור לברור חיתולים ושאר דברי התינוק, אם יצטרכו להם רק לאחר זמן[622].

יז]. אורחים - מותר לברור לאורחים בסמוך לסעודה[623], ואם אינו יודע מתי יגיעו בדיוק, אם בשעה 10 או בשעה 12, יכול לברור כבר משעה 10[624]. ומותר לברור לאורחים אפילו יותר ממה שיאכלו, אם הוא עושה כן לכבודם[625], אך אסור להערים כדי שישאר לו[626]. וכשהאורחים הולכים, אין לברור להם מאכלים וכיוצא ליתן להם צידה לדרך, אלא אם כן בשביל שהאורחים יאכלוהו לאלתר[627].

וכשעושים שמחה או קידוש למחרת בבוקר, אסור לברור את הכלים והאוכלים מהלילה, אלא יעשו כן בבוקר, באופן שכשיגמרו את ההכנות יהיה זה בסמוך לסעודה, ולאחר השמחה יזהר מברירת המינים הטובים משיירי הפסולת[628].

* * *

מלאכת דש[629]

הקדמה

קי"ח. מלאכת הדש, היינו המפרק את האוכל מן הדבר שגדל בו, כגון המפריד את הדגן מן השבלים, וכן המפריד את הקטניות מן התרמילים שגדלים בהם[630].

והדין שאם דש כדרכו בשבת הרי זה אסור מן התורה וחייב, כגון הדש תבואה על ידי בהמות או במקלות או בכל דבר שדרך לדוש בו. אבל אם הוא דש בידיו בלא כלי, אינו אסור מן התורה, אבל אסור מדרבנן[631]. ואם דרכו לדוש ביד, הרי זה אסור מן התורה[632].

בדישה או מלילה אין איסור משום בורר, אלא רק משום מלאכת דש[633].

תולדת הדש הם: א'. הסוחט פירות, וכמו שיבואר להלן בסימן ש"כ. ב'. וכן הסוחט בגדים הוא תולדת דש, ונתבאר בסימן ש"ב, ויבואר עוד בסימן ש"כ. ועיין עוד בסוף סימן ש"א. ג'. החולב בשבת לדעת רוב הפוסקים איסורו משום דש, ונתבאר בסימן ש"ה.

ודע, שאיסור מפרק הוא אף אם דעתו לאכול מיד[634].

קי"ט. הרוצה למלול מלילות (חיטים לחים), להוציא את הדגן מקליפתו:

לדעת השו"ע - מותר למללם בתנאים הבאים: א]. שיהיה בשינוי, דהיינו בראשי אצבעותיו[635]. ב]. שימלול רק מעט מעט ויאכל[636]. ג]. מצד איסור בורר יש להזהר שיהיה כדי לאכלן לאלתר, ולא לאחר זמן[637].

ולדעת הרמ"א - מן הדין מותר לעשות בתנאים הנזכרים, אולם מאחר שיש מחמירים שלא למלול אפילו בשינוי, לכן טוב להחמיר ולא למללם כלל[638]. אמנם כל זה דווקא אם אפשר לאכלם כך בלא פירוק, אבל מלילות שאי אפשר לאכלם בלא מלילה, אין צריך להחמיר[639].

מותר לצורך גופו ומקומו].

603. כדרך שנתבאר לעיל בענין ספרים, וכנזכר לעיל באות י"ב.

604. כן ראיתי באיל משולש ע' קנ"ג בהערה בשם הגר"נ והגרח"ק שליט"א, שיש כמה צדדים להקל.

605. כנ"ל באות י"ב.

606. עיין בדברינו לעיל בענין התערובת.

607. כך כתבנו במקומו שבדרך כלל יש בזה משום בורר, וכדלהלן בסמוך. וכן לפעמים יש בזה משום טוחן, וכמשנ"ת בסימן שכ"א ס"ב. עיין שם באופן שעושה חתיכות דקות, או כשמרסקו וכדו', אבל כשהוא לאלתר ה"ז מותר מן הדין, וכמש"כ הרמ"א שם. ועמש"כ שם בס"ד. ודו"ק. [וכבר מצאנו בכמה פוסקים שכתבו שטוב להכין את הסלטים מערב שבת, וכמש"כ המשנ"ב בסקי"א, ונת' לעיל במקומו, עיין בהקדמה להל' בורר].

608. עיין בדברינו בענין קליפות. וע"ע שם לענין עוקצי הפירות, עי"ש.

609. עיין לעיל בענין ברירה לאלתר. וכן בכל אופן שמורגש שמוכנים לסעודה, וכמש"ש.

610. עיין בדברינו שם בענין לאלתר.

611. כדרך שנתבאר בסעיף י"ד גבי שמרים. וכן בסוף פרק א' ועוד.

ומה שהוספנו במוסגר שזה רק באופן שאין דרך לאוכלו כך, הוא כמו שביארנו לעיל בסט"ו, עיין שם. והכל לפי הענין. וכבר הזכרנו מהב"י (סו"ס שכ"א) שהביא מתשו' הרמב"ם שהיו מסירים המים שעל פניה וכו'.

612. ככל דין פסולת מאוכל, וכתבנו לעיל שגם דובדבן שבעוגה אם הוא שקוע ואינו ניכר אסור, וכן סוכריות וכל כיוצ"ב.

613. יש בזה נידון של בורר כשמקלף את הקליפות שאינם ראויות לתינוק [ואז אפילו אם ראוי לשאר בני אדם יש להחמיר, וכמש"כ בביה"ל סעיף י"], וכן יש בזה נידון של טוחן אם מרסקו, ומותר רק בסמוך לאכילה, וע"ע בסימן שכ"א מש"כ בזה.

614. כ"ז נתבאר בדברינו בסעיף י"ב, עיין שם.

615. ע"פ המבואר שם בסעיף י"ב. ואם הם חתיכות קטנות שדרך העולם לשתותם כך, מותר לסננם אפילו כשאינו רוצה בהם, וכמש"ש.

616. גם זה נתבאר שם.

617. כדרך שנתבאר בענין גרעינים, עי"ש. ולתינוק יש להקל כפי עיקר הדין.

618. כדרך שנתבאר בענין ברירת עצמות הדגים, וכ"ה עיקר הדין.

619. עיין באיל משולש ע' ר"ז שמותר באופן שמאכיל את התינוק מיד אחר שיהיה ראוי, ועיין בזה בשש"כ שדן בענין קירור המאכל במקרר כדי לאוכלו מיד, ונתבאר עוד בדברינו בענין ברירה לאלתר, ועיין שם פרטים בזה.

620. שכל זה אסור משום שאינו ברירה לאלתר.

אמנם אם כשיגיעו למקום חפצם (לגינה וכדו'), מיד יאכלוהו, י"ל שזה כמו ברירה מעת שיוצאים מביכנ"ס (המבואר במשנ"ב סי' שכ"א), והיינו כשבודאי יאכלוהו אז, וצ"ע.

621. אולם נראה שאסור לעשות כן אלא אם יטעמו מכל מין ומין, ומכל פרי ופרי, משום שכל חתיכה היא בפני עצמה. [ובאופן זה שטועם מן הפרי, מ"מ נראה דמותר לקלף את כל הפרי עד תומו, אע"פ שיודע שהא יטעם רק ממקצת הפרי, וכדרך שהתירו לסיים קילוף הפרי אע"פ שהוא יכול להאכל כמות שהוא, וי"ל].

622. דאינו לאלתר, וכנ"ל. וכאן אין עיצה אא"כ ישתמש בהם, אלא שאין מועיל אם יכרוך עליהם את הבגד בלא תועלת, ורק אם זה באמת כדרך שימוש, וכגון שיסיר את החיתול הקודם וישתמש בזה, ושוב יניחנו במקום שירצה כרצונו.

ויש לציין שיש שהיקל בכל זה, וכמו שהראוני בקובץ מבית לוי בשם הגר"ש וואזנר שליט"א להקל בזה, אבל הגרשז"א במאור השבת אוסר, וכ"ה בחוט שני. ולכאו' זה דומה למש"כ עוד הפו' לאסור לברור לאורחים צידה לדרך, וכדלהלן. אולם יש לחלק דשם הדבר ידוע שהאורחים לא יאכלוהו אלא אחר זמן, ובודאי הוי כברירה שלא לאלתר, משא"כ כאן שאולי יצטרכו החיתול כבר עכשיו. אמנם פעמים שידוע שעכשיו בודאי שלא יצטרכו, וכל שכן אם בירר כמה בגדים, ונמצא שגם זה כברירה שלא לאלתר. ולהלכה, הדבר ברור לאיסור, ואין לסמוך על השמועה הנ"ל מהגרשז"ו להקל באיסור תורה.

623. עיין בדברינו בענין ברירה לאלתר, גדרי הדין בזה.

624. כ"כ באיל משולש סופי"ט, עי"ש. וצלע"ע.

625. עיין בכל זה לעיל בענין ברירה לאלתר.

626. עיין בדברינו בענין ברירה לאלתר, בהלכה ד"ה הבורר על דעת.

627. כ"ה באיל משולש לעיל בשם הגרישא"א והגרנ"ק שליט"א, אולם בשש"כ ח"ג הערה קפ"ה הביא מהגרשז"א להקל אם הוא לא יפגוש את האורחים אח"כ, שההשאלה הזו נחשבת לשימוש. והזכרנו כבר נידון זה בהקדמה א' בהערה ד"ה ומזה נלמד, עי"ש. וכן בסוף פרק ב'. וכתבנו להחמיר בזה באיסור תורה. - ועיין לעיל בהערה 620 ד"ה אמנם, וה"נ י"ל כן אם הוא בודאי.

ויש עוד חומרא בארוח כפי שהבאנו לעיל בענין ברירה במין אחד, שאע"פ שמותר לברור גדולות מקטנות, אולם אם זה לארוח אסור, דנחשב שימוש אחר.

628. ע"פ כל הכללים והדוגמאות הנ"ל. וכ"כ באיל משולש שם סוף הפרק.

629. נ"ב. כאן יובא מלאכת "דש", וע"פ המבואר בשו"ע סימן שי"ט סעיפים ו'-ז' [ושאר פרטים ויסודות מלאכת "דש" יבוארו במקומם, וכמצוין בפנים בסוף ההקדמה].

630. עיין בשבת (דף עג.) מכלל ל"ט מלאכות, ועיין עוד ברמב"ם בפכ"א מהל' שבת הי"ד. ועוד אמרו בשבת (דף עג:) שהדש (והיינו בדישת תבואה, שבזה מיירי במשנה שם), והמנפץ (פרש"י פשתן בגבעולים), והמנפט (פרש"י צמר גפן בקשת וכו', שמפרק גרעינין ממנו), כולן מלאכה אחת הן, ע"כ. ובגמ' ביצה (דף יב:) מבואר שיש איסור דישה בקטניות, כשמפרידן מתרמיליהם, וכן מבואר לפנינו בשו"ע (סימן שי"ט ס"ו וס"ז), עי"ש. [ועיין במג"א שתמה על מנהג העולם שלא נזהרים במלילת קטניות עי"ש. וע"ע במשנ"ב סקכ"א, ובביה"ל ד"ה בשינוי, עי"ש. ועיין בנשמת אדם (כלל י"ד) שהעיר ממשנה בשבת (קמג.) שמבואר שמותר לאכול אפונים ועדשים ולהוציאם מקליפתם, עי"ש. אכן באמת אין ראיה שם שמותר להסירם, ודילמא כך הובאו לפנינו מעורבים לאחר הדישה, והוא אכל את המאכל ונשארו הקליפות, ודו"ק. ועוי"ל שאכלן אחד אחד שמותר, א"נ שהכניסם בפה והוציא את תרמיליהם, א"נ למבואר להלן שכאשר כך דרך להביאם סמוך לאכילה, שרי, ואת"ש].

631. כן מבואר ברש"י (בביצה יב:) שהמולל מלילות ביד הוי דש כלאחר יד, שאפילו בשבת אינו אסור מן התורה, וכן דקדק בספר שביתת השבת (מלאכת הדש) מלשון הרמב"ם שבידו אסור משום שנראה כדש, וכ"כ במשנ"ב (סק"כ) שאין מוללין שבלים לפרק הדגן מתוכם, משום שנראה כדש, ובשעה"צ (אות י"א) ציין לרש"י הנ"ל. וסיים שברבינו חננאל ובערוך משמע שאסור מן התורה, עכ"ד. ועיין בהערה הבאה, ועכ"פ לרש"י והרמב"ם הנ"ל אסור מדרבנן. וכן נקט המשנ"ב.

632. כן מבואר בשו"ע הגר"ז (סימן שי"ט ס"ט) שהמולל כדרכו הוי מפרק כלאחד יד, משום שאינו נוטל האוכל ומפרקו ממש, אלא שמולל השבולת והדגן נופל, ואין צריך לעשות כן אלא בכלי המיוחד לדישה וכו'. אבל לדברי הכל אסור לפרק, ולהוציא הקטניות מתוכם בידים, כי זהו מפרק גמור, ע"כ. וה"ד בשבה"ש. וכן מבואר בהדיא בהוספות משו"ת צמח צדק, שביאר כוונת רש"י הנ"ל דהוי כלאחר יד, שהוא לפי שאין דרך בני אדם לדוש תבואה ביד אלא בכלי, וי"ל שזה דווקא בתבואה חיטים ושעורים שאין דרך למלול ביד, אבל בקטניות שכך דרכם, אם מולל ביד בלא שינוי חייב, ע"כ. וכן כתבו להוכיח מהירושלמי גבי המפרק שום שחייב (וד' הירושלמי הובאו בהרבה ראשונים, ובב"י ובאחרונים בסו"ס שכ"א). ושכן מוכח מדברי הפו' גבי סחיטת בגדים שאסור מה"ת גם כשעושה זאת ביד, וכך אפשר לפרש בדברי הרי"ח הנ"ל בהערה הקודמת, דס"ל דבהכי הוי דרכו וחייב.

633. כן ביאר בשעה"צ (אות ט"ו) שבדישה עדיין יש לו פסולת, ולא נברר במעשהו, ולכן אינו חייב אלא משום דש, אמנם כ"ז באופן זה שהפסולת נשארה עם האוכל, וכשמוציאו אח"כ הוי בורר, וכן מבאר בר"ח (בדף עד.), ופשוט. וע"ע בשביתת השבת (בפתיחה למלאכת דש) שהאריך בהאי חילוק בין דש לבורר. ועי' להלן בסמוך.

ויש לציין, שראיתי במנח"ח (במלאכת דש סוף אות ג') שכתב דאפשר שיש בחולב וסוחט עוד אב אחד, והיינו משום בורר, וציין לשו"ע סימן ש"כ ס"ה. וביאר דהיינו כשעושה כן על מנת להניח, אבל לאכול מיד לא שייך בורר, וכ"כ עוד במנח"ח (מלאכת בורר אות ד') שהרבה ענינים במפרק היה לנו לחייב משום בורר, וציין לשו"ע סימן ש"כ ס"ה שהביא דעת רבינו תם שאוסר בזה משום בורר, ובמג"א שם כתב שאף לאלתר אסור, וגם בחליבת עז כתב הר"ן (בשבת דף ס. מדפי הרי"ף) דחייב משום בורר, וכתב ע"ז המנח"ח דיש לדחות הראיות, כיעוי"ש. ובפשטות. ואכן בביה"ל (שם) הביא מכמה ראשונים שהאיסור הוא משום דש, והביא עוד משם החמד משה והנשמת אדם שכתבו שגם הר"ן והטור שכתבו שהאיסור משום בורר, ל"ד הוא, וכוונתם משום דש, אלא שקיצרו בלשונם, והוסיף עוד להוכיח כן מדברי האו"ז ועוד, וע"ע שם מש"כ בזה להלכה.

ולענין סחיטת זיתים וענבים, מבואר במנח"ח שם בסו"ד שדין זה תלוי במחלוקת המג"א והט"ז (בסימן שי"ט) גבי ברירה במין אחד, שלהט"ז יש בזה משום בורר, ולכן גם בסחיטת זיתים וענבים לקדירה דהו"ל מפרק אוכל מאוכל, מ"מ שייך בורר, אם אינו ראוי לאכול לאלתר, עי"ש. אבל להמג"א לא יהיה בזה איסור כיון שהוא מין אחד, וכבר כתבנו לעיל בענין זה שהסכמת הפו' שאין ברירה במין אחד, ואם כן אף אם עשה כן כדי להניח אין בזה איסור בורר, אולם היא גופא תלוי אם נחשב מין אחד, ועיין בביה"ל לעיל בס"ג ד"ה מתוך, עי"ש. גם יש אופן כשמפרק ממקום שהוא פסולת גמור, שבזה לכו"ע יהיה איסור בורר, לפי"ד שם, אם הוא מניח לאחר זמן, והרי אף אם נחשיב את היוצא כאוכל הלא אכתי הוא מפרקו ממקום גדולו. [ובאמת שגם לגבי המיץ היוצא ממלפפון חמוץ יש לדון שאינו כמין אחד, ועיין בשש"כ פ"ה הערה כ"ח]. וע"ע בשש"כ שם משם האחרונים.

634. משנ"ב (סקכ"א, ושעה"צ אות ט"ו). וכ"כ האחרונים. ואמנם בתשו' הרשב"א ח"ד סע"ד משמע דשרי לאלתר בדש. וכבר העיר בזה בשו"ת תפל"מ ח"א סמ"ב ועוד באחרונים. ודחו הראיה, ואכמ"ל.

635. כ"ה בשו"ע (סעיף ו') שמותר בראשי אצבעותיו, ועיין בכה"ח (אות נ"ז) שהביא מהב"י וב"ח שאפילו בכל ראשי אצבעותיו מותר, והוא כמבואר בביצה (יג:).

ועיין ברש"י שבת (קכח.) שמותר למלול בראשי אצבעותיו, "ולא בכולי ידא", ובכה"ח (אות נ"ה) בשם הגר"ז כתב ולא בכפות ידיו, וכה"ג כתב המשנ"ב להלן (בסימן שכ"א סק"ז) דהיינו שלא יהיה בכל היד (וכאן לא פירש בזה כלום), עיין בכה"ח כאן (אות נ"ה) בשם הגר"ז שלא יעשה בכפות ידיו (וע"ע בכה"ח בסימן שכ"א אות ו'), ואכן זהו לפי פשטות רש"י שכתב ולא בכולי ידא, ויותר מבואר ברש"י בביצה (יג:) ד"ה מקשרי שלא יהיה בכפו, עי"ש, ודקדק בזה רש"י לומר שיהיה מקשרי אצבעותיו, והיינו בכל אצבעותיו ולא ביותר מזה כלפי הזרוע, אכן יש לציין שבתורי"ד מפרש שדווקא בכף היד, מקשרי אצבעותיו כלפי הזרוע, עי"ש. [וזה תלוי בביאור הגמ' שם שמנפח מקשרי אצבעותיו "ולמעלה"]. ועכ"פ לכו"ע אין הפירוש כמו דמשמע כאן שיהיה בראשי אצבעותיו ולא בכל האצבע, אלא העיקר לאפוקי כף ידו, ודו"ק.

636. שו"ע שם. ומשנ"ב (סקכ"א).

ויש לבאר, האם ההיתר של "מעט מעט" הוא שבכל פעם יעשה מעט, ואע"פ שלבסוף יצטרף לכמות גדולה, או שההיתר הוא בדווקא מעט, ותו לא. ומדברי המשנ"ב (סקכ"ה) מבואר שבשבת אסור לברור הרבה (ושזה הכוונה בשו"ע שם שהדגיש מער"ש, דהיינו משום שרצה לפרש שיש היתר גם כשיש לו הרבה). וזוהי כוונתו גם במשנ"ב (סקכ"א) שמש"כ השו"ע מעט, היינו שלא ימלול בהם רק מעט, ע"כ. אבל אם הוא אוכל בין כל מלילה ומלילה, ה"ז מותר כמה שירצה.

ובאמת שמצד הדין אינו חייב לאכול לאלתר (והעיקר שיאכל בשבת, שלא יהיה טירחא שלא לצורך שבת), ורק אם הוא רוצה למלול עוד אז צריך לאכול, כדי שלא יצטרך לו. (וע"ע בביצה יג:). ואפשר שאף אם ימלול מעט וישים במקום אחד ועוד מעט וישים במקומות אחרים, ג"כ אסור, אעפ"כ שאינו מצטרף במקום אחד לכמות גדולה.

[ויעוין ברמ"א בהגהה שכתב שמותר אם מפרק כלאחר יד "לאכול", ויש לבאר כנ"ל, שהענין שיאכל, אינו כדי שיהיה "לאלתר", אלא כדי שלא יהיה טירחא בשבת שלא לצורך שבת. וכ"מ בשעה"צ. איברא ששו"ר בגר"ז כאן שהביא ד"ז של הרמ"א, וכתב שיאכלנו "לאלתר", אלא שנראה שלא ברירא ליה מילתא. ולכן כתבו בסוגריים, וצ"ע. אמנם גם באג"ט (דש סקי"ג) כתב שיהיה לאלתר. אולם זה צ"ב כאמור דמהיכא תיתי שיהיה לאלתר. ואולי ס"ל דבעינן דרך אכילה גם בזה. אולם בראש יוסף (בביצה יב:) מבואר דא"צ לאלתר, ואדרבה אם זה לאלתר, א"צ שום שינוי. וכ"כ עוד פו', וע"ע להלן בענ"ז שמולל ואוכל לאלתר. וכ"ה בשעה"צ וכנ"ל. וכן הלכה].

וילי"ד דמדברי המפ' מוכח שצריך ב' תנאים, א'. שינוי. ב'. מעט מעט, כיעוין. וצ"ב מה הענין של מעט מעט, הרי אין קפידא לאוכלו לאלתר, וכדלהלן בהערה הבאה, ואין זה במשמע שרצו שיהיה עוד שינוי. ואפשר כדי שלא יהיה נראה כדישה, ועיין באג"ט וקצוה"ש.

637. שעה"צ (אות ט"ו) שאם אין דעתו לאכול מיד, אפילו ע"י שינוי אסור, כשאר בורר אוכל מתוך פסולת שאסור בלאחר זמן, ע"כ. (וכ"מ במשנ"ב סקכ"א וסקכ"ב). וכ"כ בכה"ח (אות נ"ז) בשם הגר"ז. וע"ע בהערה הקודמת מדברי הרמ"א והאחרונים. [והנה ב' התנאים הראשונים הם מדיני דש, וכתבו בהדיא בשו"ע, אבל תנאי השלישי הוא מדיני בורר ולא חש השו"ע להזכירו, שכבר נתבאר לעיל].

ויש לבאר שכל האיסור בזה מצד בורר, הוא רק כשמפריד ומוציא את האוכל לגמרי מן הפסולת, ולא כשמולל ועדיין הוא נשאר מעורב עם הפסולת. (וזו כוונת המשנ"ב ושעה"צ).

638. עיין בהגה שהביא שיש מחמירין, ולכן אסור וכו'. וסיים שטוב להחמיר וכו', עי"ש. וכל כהאי גוונא מוכח שדעתו מעיקר הדין לקולא כהשו"ע. וכ"ה בכה"ח (אות נ"ט) שכמה אחרונים פסקו כהשו"ע, והב"ח כתב שודאי גם דעת הרמ"א שהלכה כרוב הפוסקים המפורסמים, ולהתיר בשבת ע"י שינוי, אלא שטוב להחמיר, שלא יבא לזלזל באיסור שבת, והכי נקטינן, ע"כ. (אמנם עיין בכה"ח אות פ"ד ועוד שהגר"ז נקט לאסור). וע"ע בביה"ל (ד"ה בשינוי) שכתב שבאמת דעת הרמ"א כדעה ראשונה כדמוכח בדבריו, ע"כ. (והיינו מזה שכתב רק "וטוב להחמיר"). וע"ע שם עוד אחרונים שפסקו כדעה ראשונה, והיינו כדעת השו"ע. [ועיין בהל' יו"ט (סימן תק"י) שבכלל הרמ"א לא העיר כלום על השו"ע שם].

639. כן מדויק בהגה כאן שמחמיר רק אם אפשר.

אמנם יש לדון בביאור הדברים. והיה אפ"ל מכוונתו דכיון שאפשר לאוכלם כמות

ק"כ. וכן כל אוכל שיש עליו קליפה שהדרך להסירה בדישה, היינו כמלילות חיטים, ולכן פולים וקטניות שרביטים שלהם דינם כמלילות, ואסור להוציא האוכל מתוכה אלא אם כן בשינוי, וככל הנזכר במלילות חיטים[640]. וכן הדין בשומשמים[641]. וכן הדין בכל כיוצא בזה[642]. אמנם אם השרביטים לחים והם נאכלים כמות שהם, מותר למללם בכל אופן, ואין בזה משום מפרק, אלא הרי זה כמפריד אוכל מאוכל[643] [וקילוף פירות וירקות אינם בכלל איסור זה כלל][644].

קכ"א. אם כבר נתפרק הדגן מן השבלים בערב שבת, מותר לקלפו בשבת גם לדעת הרמ"א, ואפילו הרבה מותר[645], ובלבד שיאכלנו לאלתר[646].

והמולל את השיבולים רק כדי לרכסכם, מותר גם לדעת הרמ"א למלול בשינוי[647], ולהשו"ע מותר בכל אופן[648], אמנם פירות כגון תפוח או משמש שרוצה לרכסכם, מותר אפילו בלא שום שינוי[649].

קכ"ב. כל מה שנתבאר שאסור למלול מלילות חיטים, וכן קטניות, וכל כיוצא בזה, הוא דווקא בדבר שהדרך לדוש אותו, והיינו אוכל שדרך להוציאו מקליפתו זמן מה קודם אכילתו, ומשמרים את האוכל הקלוף עד לזמן מסויים שנוטלים אותו לאוכלו, אבל אוכל שהדרך להוציאו מקליפתו סמוך לשעת אכילתו הרי זה דרך אכילה, ומותר לעשותו בשבת גם בלא שינוי[650], ובלבד שיעשה כן כדי לאוכלו לאלתר[651].

ודע עוד, שבכל אופן אין איסור, אלא כשמקלף כמה אחדים ואחר כך אוכלם, אבל אם הוא מקלף אחד ואוכלו מיד, ואחר כך חוזר ומקלף אחד ואוכלו, הרי זה דרך אכילה, ומותר לעשותו בשבת בלא שינוי[652]. [אבל אין להקל לקלף כמה מהם אף שעושה כן על דעת לאכול בסמוך לסעודה, משום שלא התירו כשזה לאלתר אלא במלאכת בורר, ולא במלאכת דש][653].

קכ"ג. אגוזים שקדים ולוזים, יש להם שלש קליפות: א'. הקליפה הירוקה - דינה כדין מלילות חיטים, ואסור לקלפם אלא בשינוי, וככל האמור לעיל במלילות חיטים[654]. ב'. הקליפה הקשה - מותר לשברה לכל הדיעות[655]. ג'. הקליפה הדקה שעל הפרי עצמו - מותר להוציאה כדין קליפת פירות[656].

יש אומרים שבזמן הזה אסור לפצח בשבת בטנים ושקדים מקליפתן הקשה, כיון שרוב הבטנים והשקדים מקולפים זמן רב קודם אכילתם, ונמכרים בשוק כשהם קלופים כבר, ודינם כמלילות חיטים[657]. ויש אומרים שגם בזמן הזה נחשב דרך אכילתם בכך, כיון שהדרך להביאם לבית בעודם בקליפתם[658], ונכון להחמיר בזה לכתחילה, והמקילים יש להם על מה שיסמכו[659]. ומכל מקום אפשר לכתחילה לפצחם בשינוי בראשי האצבעות[660], וכן מותר לפצחם אחד אחד ולאכלם מיד[661].

אגוזי פקאן וכן אגוזי מלך, מותר לפצחם בשבת בכל אופן[662], וכן מותר להסיר את הקליפה האדומה מן הבטנים[663]. וכן פרי שנקרא פיסטוק שקליפתו סדוקה מעט, מותר לפותחו, ולאכול את הפרי שבתוכו[664], וכן מותר לפרק

שהם, א"כ מהיות טוב יעשו כן בלא פירוק. ואם אינו יכול לאכלם, וכגון שהוא מקפיד ע"ז או איסטניס וכדו', מותר. אולם בשו"ע הגר"ז ס"ט ביאר הענין מצד שיכול לשברן ולאכלם כך בלא פירוק, והיינו שלא יפרק בידו אלא יאכל מיד את האוכל. וע"ע באג"ט סק"ב אות ו' באו"א שיטול הקליפה העליונה ביחד עם הפנימית.

640. משנ"ב (סקכ"א), והיינו שינוי במחלוקת השו"ע והרמ"א (ועיין בביה"ל), ומה שכתב המשנ"ב בלשונו שגם בזה דינו שמותר רק מעט וע"י שינוי, כוונתו לדעת השו"ע דאיירי ביה, שהרי להרמ"א גם בשינוי טוב להחמיר וכנ"ל, (והיה אפ"ל שכאן היקל טפי לסמוך על מנהג העולם שנוהגים היתר, וכמש"ש).

641. משנ"ב (סקכ"א) וכה"ח (אות ס"ד) משם החיי אדם.

642. עיין בשו"ע להלן (סימן שכ"א ס"א) חבילי פאה איזוב וקורנית [וזהם מיני עשבים, ונתבארו בגמ' בשבת דף קכח. שמותר לאכול מהם (כשאינם מוקצה, כמש"כ שם), ובלבד שימלול בראשי אצבעותיו ולא בכל היד, ע"כ. ובפשטות כל הדינים המבוארים כאן בסי' שי"ט שייכים גם לשם, וכן דעת היש מחמירים שהביא הרמ"א כאן שייכים גם לשם.

אמנם הנה הרמ"א שם לא הגיה על השו"ע כלום, וגם המשנ"ב לא הזכיר מזה ולא מידי (ולא כמו שמצאנו שהזכיר בסימן ש"כ ס"ט שדברי השו"ע אינם לדעת הרמ"א שמחמיר, עיי"ש, ואיברא שגם שם הבאנו שיש מהאחרונים שבאמת אמרו שהרמ"א שם ג"כ מודה להשו"ע, ולכן שתק שם, וכמו שהביא בשו"ת ציץ אליעזר שם, ומ"מ המשנ"ב שם הבין שזו מחלוקת), והיה אפשר לומר דלא נחתי לכל דיני מלילה, כיון שאינו עיקר הנידון שם, והרי גם לפי השו"ע יש עוד תנאים בדין זה, ושוב מצאתי שם בכה"ח (אות ו') שהביא פלוגתא בזה אם גם בזה דעת הרמ"א להחמיר.

643. עיין במג"א שתמה על מנהג העולם שנוהגים היתר בדבר, וה"ד במשנ"ב. וביאר שבלחים כיון שהם אוכל אין בו משום מפרק, וכ"ה בכה"ח אות ס"ג. (וע"ע בשו"ת ערוגת הבושם סימן פ' במלאכת דש אות ג').

ובזה"ז מצוי כמה סוגים שאין אוכלים אותם לחים אינם כאוכל, ויש בזה משום מפרק (כמו ביבשים), אמנם מ"מ על ידי שינוי מותר, וכמש"כ בכה"ח שם [ועוד מצאתי בספר שביתת השבת (דש אות י"ג) שלדעת רבינו חננאל (בסימן ש"כ ס"ז) שאוסר סחיטה אפילו לתוך האוכל, ה"ה שגם בזה יאסור, והרי מצאנו במשנ"ב ועו"א שהחמירו לכתחילה כדעת הר"ח, וכמו שהבאנו שם. וא"כ לכאו' ה"ה בזה]. ועיין להלן בהלכה שאחרי הבאה שבדרך אכילה מותר בכל אופן. [ועיין בראש יוסף בביצה דף יב:].

644. עיין להלן (סו"ס שכ"א) בדין קילוף פירות וירקות, שיש בזה רק דיני בורר, אבל דש לא שייך בזה, כיון שאין דרך לקלף אותם זמן מה לפני האכילה ולשמרם (וכמו שהבאנו להלן משם האגלי טל ושבה"ש שביארו שבכה"ג אין שום איסור, דהוי רק דרך מלאכה). וגם עצם פעולתם אינה פעולת דישה, אלא רק כאשר המאכל נמצא בתוכו ואין הקליפה דבוקה בו, בזה שייך דישה, כדמיון מלאכת דישה שבמשכן, משא"כ בקילוף פירות (והה"נ וקטניות הוא ענין אחר), ודו"ק. וכן מצאתי הלום בחיי אדם (כלל י"ד דין א') שדברים שאין דרך דישה בכך אין בזה משום דש, וציין כגון שאר פירות בקליפתן, וכן לפרק המח מן העצמות שבכל זה לא שייך דישה, כיון שאין דשים אותם, ע"כ. וכמבואר.

ועיין בביה"ל (ד"ה בשינוי) שדן בדבר המנהג שנהגו להקל בשרביטין של קטניות, והביא בתוה"ד שבא"ר הביא שמהר"ש רצה לתרץ מנהג העולם, ותירוצו כמש"כ בא"ר (סקי"א) שאיסור דש הוא רק באוכל המונח כפסולת ואינו מחובר בה, אבל אין איסור לפרק אוכל הדבוק בפסולת, גם אם הוא מונח בפסולת, עיי"ש. והביה"ל כתב שאינו יודע שום תירוץ לזה, והיינו משום דמוכח להדיא שאסור בקטניות, אע"פ שהוא דבוק, וי"ל דמ"מ כל הקפידא הוא דווקא בדברים כאלה כמו קטניות שנראים מונחים כפסולת, ובודאי לא באלה הדביקים כמו ירקות. וכ"ז מלבד שיש לדון על הנוהגים שמפרידים לגמרי שלא לאלתר שיש בזה גם בורר, אך אין זה הנידון. (וע"ע במשנ"ב סקכ"ד גבי קליפה הקשה, והדקה שעל האגוז).

וגם בקליפת החיטים עצמה הדבוקה בהם (שבחיטים יש ב' קליפות, אחת הקשה והשנית קליפה דקה הדבוקה בה), דעת הרבה מן הראשונים שאין בזה משום דש כלל, וכיעוין בתוס' בביצה (יג:) ובשיטמ"ק שם, וכ"כ בהדיא בפמ"ג (בא"א סק"ח). וע"ע בספר שביתת השבת (בהקדמה למלאכת דש אות ד') שהוכיח כן מפרש"י, אך העיר שברח"ח מבואר שגם בקליפה הדבוקה שייך איסור דש, עיי"ש. אכן מ"מ כ"ז כשעכ"פ דרך לדושו, משא"כ כשאין דרכו בכך.

645. משנ"ב (סקכ"ב) שאין זה בכלל מפרק, וכ"כ בכה"ח (אות ס') מהאחרונים, ואין בזה משום דישה, וכמו שביארו בתוס' בביצה יג: וה"ד בב"י. [ועיין עוד בביאור הלכה סוף סימן שכ"א ד"ה לאלתר]. ובביאור הענין, עיין במג"א סק"ח ובביאור הפמ"ג בזה. וע"ע באג"ט דש סקי"א ובספר מגן אבות, ועוד האריכו בזה, ואכמ"ל.

646. משנ"ב שם. וכמש"כ הרמ"א (בסו"ס שכ"א) גבי קליפת הפירות, והטעם משום בורר.

647. שזוהי דעת היש מחמירין שהביא הרמ"א, שלא התירו על ידי שינוי אלא רק לרכך.

648. שבזה לא איירי.

649. משנ"ב (סוף סקכ"ב) וכה"ח (אות נ"ח) בשם הפמ"ג, ונראה שזה היתר גמור, והפמ"ג נקט בלשון אפשר מטעמי ענוה, וזה כדרכו בקודש, אבל הדין דין אמת וברור.

650. כן כתב באגלי טל (דש סק"ג אות ב') שה"ט שמותר לפצוע אגוזים בשבת ולא חשיב דש, ואפילו בכלי שרי, כדתנן (בשבת קכב:) קורנס לפצוע בו אגוזים [וע"ע בשבת (דף קטו.) מפציעין באגוזים, וצ"ע], משום שדרך לפוצען רק בשעת האכילה, ומה שכתב הרמ"א בהגה שאסור לפרק הקליפה הירוקה העליונה שעל גבי שקדים ולוזים, היינו דווקא קליפה עליונה שדרך לקלפה קודם שעת אכילה ועל כן הוי כדש, וכן במלילות שדרך תבואה לדושה בכרי קודם שעת אכילה, אבל קליפה קשה שע"ג אגוזים שאין דרך לפרקה מהאגוז אלא בשעת אכילה, מותר, ע"כ. וכן הובא בספר שביתת השבת (בורר, בבא"ר אות מ"ד) כסברא זו. [ואמנם בפתיחה למלאכת דש ג"כ העיר כסברא זו, שתלוי אם דרך לאוצר, אולם שם באות ו' נקט שתלוי אם דרך ביד או בכלי]. וע"ע בכה"ח (אות ס"ג) שכתב שנראה דה"מ בקטניות וכדומה שיש במינם דישה, אבל ירקות וכדומה שאין במינם דישה שרי, דהא מותר להסיר עליו המעופשין וכו', ע"כ. ונראה כוונתו כדרך זה [ויעוין בח"א (כלל י"ד דין א') שכתב ג"כ לחלק בין קליפת מלילות וקטניות, לבין פירות וכדומה שבפירות אין דשים אותם, ולא שייך בהם דישה, עיי"ש. ואפשר לפרש כוונתו כדברי האחרונים הנ"ל. אולם י"ל שכוונתו לומר בעצם צורת הפעולה שאינה כפעולת דישה, ודו"ק]. וכבר הבאנו מהאג"ט שציין לגמרא בשבת שמפציעין אגוזים בקורנס, והוספנו שם במוסגר ראיה לזה משבת (דף קטו.) שמפציעין אגוזים ביוה"כ וכו'. ושו"ר אח"כ שכן העיר בהדיא במאירי שם, ודו"ק. וכן יש ללמוד ככל זה גם מדברי המשנ"ב (סקכ"ד), ודו"ק. וע"ע גם בדברינו לעיל בסימן שי"ט בענין קליפות הפירות שהבאנו מן המנח"ח שהקשה על הרמ"א בסו"ס שכ"א שהתיר לקלף שומים ובצלים לאלתר, ולא חשש מצד מפרק, עיי"ש. ותירצנו שם ע"פ הכלל האמור שכאשר דרך לפרקן סמוך לאכילתו, אין בזה משום דש, וע"ע שם, ודו"ק.

651. שאל"כ ה"ז אסור ככל בורר, וכמו שמבואר בהגה סו"ס שכ"א.

652. כן כתב בכה"ח (אות ס"ד) בשם התפא"י בכלכלת שבת, שדווקא כשמפרק הרבה ביחד אסור, אבל אם מפרק כל אחד לבדו ואוכלו מיד דרך אכילה הוא ושרי, ע"כ. כן הובאו דבריו גם במנחת שבת (סימן פ' סקמ"ו), אמנם הביא שבספר נזר ישראל חלק עליו בקטניות, ובשומשומים הסכים לו, עיי"ש. גם בערוה"ש (סעיף כ') כתב כסברא זו, וע"ע בקצות השולחן (סי' קכ"ו בבדה"ש) שהזכיר סברא כעי"ז, וכ"כ גם בצמח צדק (בחידושי דינים כאן) דכל שמוציא אחד אחד ואוכל לא הוי דש, וציין שכן מבואר בהדיא בפרש"י בביצה (יג:) שבאחת אחת לא הוי מפרק וכו' (ואף שהתוס' חלקו עליו שם, מ"מ בפרט זה אין מחלוקת), וכ"כ בברכ"י (בשי"ב אות ג') בשם הרמ"ע מפאנו באלפסי זוטא, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן ל"ג) שנראה שהעולם סמכו ע"ד התפא"י שבאחד אחד אין איסור, כיון שזה דרך אכילה, עיי"ש, ואכן כן ידוע מנהג העולם שמקלפים אחד אחד ואוכלים, ומקפידים על זה. ובספר שש"כ (פ"ג הערה צ"ב) כתב שמדברי המשנ"ב לא משמע כן, ואינו מוכרח, ואמנם גם הגר"ז כתב שטוב למנוע, אולם גם הוא לא אסר מדינא, וכבר ראינו שהרבה אחרונים פסקו להקל, וכ"ה בשו"ת תפל"מ ח"א סימן מ"ב, וכבר כתבנו שכן המנהג.

653. הנה מצאנו בירושלמי דמשמע שגם בדש איכא היתר כשזה לאלתר, וכמובא בב"י (סו"ס שכ"א), ושכ"ה בראשונים, עיין שם. וע"ע בדרכי משה (סימן תרי"א) שכתב כן בהדיא, וכ"כ כמה אחרונים. אולם בשו"ת תפל"מ שם העיר לנכון לדחות הראיות, דהירושלמי באמת לא מתיר אלא בבורר, ואיכא ט"ס בירושלמי, וכמו שהעירו כבר הפוסקים, וא"כ אין ראיה להתיר בזה בדש, וגם מהד"מ אין ראיה כלל דאיירי לענין בורר, עיי"ש. והסברא בזה ג"כ ברורה, דשאני בורר שכך דרך אכילתו לברור את האוכל ולאוכלו, משא"כ בדש שהיא מלאכה קבועה שאינה קשורה בד"כ לאכילה, לא התירו [ויש לציין, שאף במעמר רצה בספר זבחי צדק להתיר בסמוך לאכילה. ובשו"ת רב פעלים ח"א סימן י"ט כתב לדחות דבריו].

654. הרמ"א בהגה (בסעיף ו'), ודינו ככל האמור לעיל במלילות חיטים שנחלקו בזה השו"ע והרמ"א, דלהשו"ע מותר בשינוי בראש אצבעותיו, ולרמ"א טוב להחמיר גם בשינוי אם אפשר.

ויש לבאר שקליפה הירוקה היינו הקליפה הגדלה בעץ על הקליפה הקשה, ומה שמצוי היום בשוק זה הקליפה הקשה שתחתיה, וכמו שכתבנו לעיל, וזוהי כוונת הרמ"א שכתב שאפשר לאכלה בלאו הכי, והיינו שא"צ לקלף את הקליפה הירוקה לבדה, אלא די בפתיחת הקליפה הקשה, וכ"כ בשו"ת קנין תורה ח"א ספ"ו. והרי בקליפה הקשה אין חשש כלל, וכמו שכתב האגלי טל (דש סקי"א) שדווקא בקליפה הירוקה יש איסור דש, מאחר שאותה רגילים לדוש לפני שמוכרים אותם, משא"כ הקליפה הקשה שדרך להביאה הביתה בקליפתה וכמו שהבאנו בכ"מ. (וע"ע להלן בסמוך גבי שקדים בזה"ז). וממילא על הקליפה הקשה אין בכלל חשש, וכל הקפידא בקליפה הירוקה, ועי' להלן גבי קליפה האדומה של בטנים.

655. כן מדוקדק ברמ"א שלא אסר אלא הקליפה הירוקה, וכ"כ המשנ"ב (סקכ"ד), וכן הוא בכה"ח (אות ס"ב ואות ס"ד), וטעם החילוק הוא מפני שהקליפה הירוקה דומה לקליפת החיטין, שדרך לדוש אותה לפני האכילה בגורן, משא"כ קליפתם הקשה שאין דרך לדושם קודם לכן, וכמו שהבאנו לעיל בהלכה הקודמת בשם האגלי טל והאחרונים, ולכן בקליפה הקשה מותר. (ועיין להלן שי"א שבזה"ז נשתנו הדברים). וכן ביאר האגר"מ (סימן קכ"ה) דשאני הקליפה הירוקה שאינה עשויה לשאר עם האגוז, ולכן הוא כמו הדגן מן השבלים וכו', אבל הקליפות שדרכן להשאר עם השבלים אין בהן משום דש, עיין שם. וע"ע בשו"ת צי"א ח"י סימן כ"ד. וראה עוד בספ"ת אות ט' בהערות שציין לתשובות פוסקי זמנינו שהאריכו בזה, ואכמ"ל.

656. משנ"ב וכה"ח שם, שקליפה זו היא ממש ככל קליפת הפירות שאין בזה משום דש, וכמו שהבאנו לעיל בהלכה הקודמת ובהערות משם האחרונים [אבל יש בזה משום בורר, וכאשר הוא לאלתר מותר, וכמבואר בהגה סו"ס שכ"א]. והרבה קליפות שעל הפרי נחשבים ממש כחלק אחד מן הפרי, ואין בו משום בורר כלל.

657. שכפי שנתבאר טעם ההיתר בקליפה קשה הוא מפני שבאים לבית בעודם בקליפתם, ואינם נקלפים בזמן רב קודם לכן, וממילא ה"ז דרך אכילה, ואינו ככל דישת חיטים שדשים אותם בגורן (וכמו שהבאנו בהלכה הקודמת ובהערות שם). ולפי"ז בזה"ז שרובם באים קלופים יהיה אסור לקלפם, שה"ז כמו דישת חיטים שדשים אותם מזמן רב קודם אכילתן, ואכן בספר שביתת השבת (בורר, בבא"ר אות מ"ד) הביא דברי האג"ט הנ"ל, וכתב שקשה דלפי"ז במקום שדרך למכור שקדים קלופים שדרך לקלוף אותם קודם אכילה, יהיה אסור לקלפם בשבת, דומיא דמלילות ושרביטין, וצ"ע. [נ"ב. וכבר הקשה כן הפמ"ג בהקדמה לסי' ש"כ]. וכתב שנראה דכיון שרוב פעמים אין פוצעין אותם עד סמוך לאכילה, לא חשש לכך, ע"כ. אולם היא גופא צ"ע בזה"ז שרוב פעמים הם מוכנים כבר לאכילה, ועיין בקצוה"ש (סימן קכ"ו בבדה"ש) שג"כ עמד ע"ז שכיום דרך למכרם קלופים, וכתב להקל כיון שאין זה דש לאוצר אלא מתקנים אותם שיהיו ראויים לאכילה, וגם קולפים אותם אחד אחד שלא כדרך דישה, וגם הוא מיעוטא דמיעוטא לעומת האגוזים הנמכרים עם קליפתן וכו', עיי"ש. והנה יש כאן כמה סברות, חדא מש"כ בסופו שזה רק מיעוטא דמיעוטא, ושוב יקשה בזה"ז שרובם באים קלופים שלפי"ז יהיה אסור, ואמנם כתב לעיל עוד ב' סברות להתיר מצד שאין דרך דישה בכך, ולפי"ז יש להתיר גם ברוב, אולם טעמים אלו לא מהני מכל מקום, שלטעם האמצעי אם לא יאכלם אחד אחד יהיה באמת אסור [ורק לטעם הראשון צידד שיש צד להתיר בכל גווני שאין דרך דישה כשאינו לאוצר, אולם זה צ"ע שמדברי הפו' כאן מבואר שגם כשדעתו לאכלם מיד, ואינו לאוצר ג"כ אסור. ועל כרחך שהעיקר כטעם שני, ואם באמת לא יאכלם אחד אחד יהיה אסור]. וכן פסק באמת בשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן פ"א) שבזה"ז שדרך להסיר קליפת השקדים והבטנים בהמוניהם, הו"ל דישה גמורה ואסור (וכ"כ עוד בח"ב סי' מ"ב), וכ"כ עו"א.

658. כן היה נ"ל ליישב דאין הדבר תלוי ברוב ומיעוט, שאמנם רובם קלופים, אולם כיון שדרך בני אדם לאכלם על שולחנם גם כשהם קלופים, שכך הם באים לשולחן ושם קולפים אותם, שוב אין דרך דישה בכך, ורק חיטים וקטניות שתמיד הדרך לעשות כן שוב הו"ל כדש (ואולי יש לפרש כן בכוונת שביתת השבת שהזכרנו בהערה הקודמת, שבתחלה כתב שדרך למכרם קלופים, ושוב כתב שרוב פעמים פוצעין אותם סמוך לאכילה, אולם ז"א, דדאי רובם אינם קלופים, אלא שהו"א שזה שדרך למכרם קלופים יחשיבנו דרך דישה, וקמ"ל, אבל בזה"ז י"ל שאסור). ושו"ר גם בשש"כ (פ"ג הערה צ"ב) שהעיר בזה שבטנים כיום רובם קלופים [ושם כתב שהרי עושים מהם שמן, ואע"פ דאנן עסקינן באכילה, צ"ל דמ"מ מן זה שייך בו דישה, והו"א לאסור, איברא שמצד זה יש מקום לומר דשאני לפי ענינו אם בא לאכילה או לענין אחר], וציידד להקל, כיון שהדרך להביא את האגוזים הביתה כשאינם קלופים, עיין שם. וציין לדברי כמה אחרונים שעמדו בזה, עיין שם. (ומש"כ עוד טעם להתיר מצד שמקלף ואוכל מיד, כבר הבאנו שכ"כ בקצוה"ש, אולם זה פשיטא שמותר, ואנן בעינן לדעת אם מותר גם כשמקלף כמה בטנים ביחד). ועוד ראיתי כעת בספר נשמת שבת סימן קפ"ב שהאריך להביא מד' הפו' כמה וכמה טעמים להתיר, ושכן המנהג פשוט.

659. שמדברי כמה פוסקים מוכח שתלוי ברוב ומיעוט (וכן בעניינים רבים בתוה"ק אזלינן בתר רוב, כדי לקבוע את דרכו של הדבר), ואף שכמה אחרונים כתבו ללמד זכות להיתר, מ"מ נכון להחמיר, שכפי המצוי בטנים ושקדים רובם ככולם קלופים, ואף אותם הבאים על השולחן (וע"ע בשבה"ל שם מה שציידד בזה עוד). וכבר הזכרנו לעיל שבאחרונים ביארו את ההיתר של הקליפה הקשה משום שכך דרכה להשאר, עיי"ש. ולפי"ז בזה"ז י"ל שאסור. ועי' בשו"ת צי"א ח"י סימן כ"ה שכתב להתיר, אולם להאמור בזה"ז שבאים קלופים שאני, אלא שיש צדדים אחרים להתיר בזה, לפמש"כ שם שאינו עשוי לאוצר אלא שיהיו מוכנים לאכילה, וכמש"כ בקצוה"ש. וכן המציאות שלא עושים כן אלא מחמת נוחיות ועצלות. וע"ע בצי"א שם, וכן דעת הגרח"ק. וע"ע בשו"ת נשמת שבת בארוכה כמה צדדים להקל, ומ"מ נכון להחמיר ולעשות בדרכי ההיתר לכו"ע. ומכל מקום המיקל לקלפם כהרגלו בודאי יש לו על מה לסמוך, וכן המנהג כידוע ואין למחות בידם]. וע"ע קצוה"ש ואול"צ ושש"כ, ואכמ"ל.

ויש להוסיף בזאת עוד ב' הערות מהמבואר בשו"ע הגר"ז, א'. יש הלומדים בדבריו שאף הקליפה הקשה שעל האגוז אין לשברה לדעת הרמ"א, ועי' בזה באגלי טל ובשו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' קכ"ב מש"כ בזה, ושם כתב שמן הדין יש להקל, עיי"ש. ויל"ב. (אמנם יש לדון עפמש"כ הפמ"ג בכ"ד שהיתר הקליפה הוא באותה הסמוכה לפרי, וי"ל). ב'. עיין להגר"ז בסידורו שכתב שטוב להימנע מלאכול אגוזים ולוזים בשבת, אא"כ הוציאם מקליפתם מער"ש. וטעמו בזה, חדא שמצוי שלאחר שהוסרה הקליפה מעורב הכל, ואז יש חשש חיוב חטאת אם יברור, ואפילו אם מונחות לבדן הלא יש חשש מוקצה, וקשה להזהר מזה, ע"כ. אכן בפשטות לא שונה זה מכל בורר, שצריך להזהר לקחת את האוכל דווקא, ומצד מוקצה אכן צריך זהירות, אמנם בניקוי השולחן שרי, ע"פ המבואר בסי' ש"ח ובסו"ס שי"א.

660. כדין מלילות חיטים, ובנידו"ד נראה להקל אף לנוהגים כדעת הרמ"א שבלא"ה דברי הרמ"א אינם אלא חומרא בעלמא, כמש"כ באחרונים, ובזה בודאי יש להקל [אך אין לעשות כן אלא לאלתר].

661. כמו שכתבנו לעיל בהלכה הקודמת, וכ"כ בשש"כ שם ועו"א. וע"ע בצי"א שם. ויש באחרונים שמתירים לגמרי, ועכ"פ אחד אחד יש להקל.

662. שמינים אלו אינם כבטנים ושקדים, ודרך להביאם בסמוך לאכילתו ומוכרים אותם בקליפתם, כידוע [ועיין לעיל בהערה ד"ה ויש להוסיף, ודון לנידו"ד].

אבל אגוזי לוז, דינם כמו בטנים ושקדים הנ"ל, ואדרבה חמור יותר, שכן המציאות בד"כ שבאים קלופים, ורק בחג הפסח הם נמכרים בקליפתם, וזה מסיבה צדדית מחשש חמץ, ובודאי שיש ללכת לפי שאר ימות השנה, ולכן יש להזהר בזה. [אך י"ל לגבי ימות הפסח עצמם, שהרי באותם ימים אדרבה הוא מצוי בקליפה, וא"כ באותם ימים זה נחשב דרכו כלפי כל העולם].

663. כן נראה פשוט מב' טעמים, א'. שאין דרך לקלף את הקליפה האדומה קודם לכן, וכבר נתבאר שבכה"ג אין איסור דש. ב'. שאף הקליפה האדומה הרי היא כאוכל להרבה בני אדם, וכבר ראינו שהאחרונים כתבו שכאשר השרביטים נאכלים בעודם לחים מותר לפרק מהם הקטניות (וה"ד במשנ"ב ובכה"ח כאן, ונתבאר לעיל), וה"ה בנידו"ד (וע"ע במשנ"ב סקכ"ד), ודו"ק. [וידידי הגר"א רפאל הכהן שליט"א העיר על הטעם השני שכתבנו ע"פ המציאות, וז"ל: מאידך אולי אפשר לומר לחומרא דמה שהביאו האחרונים היתר כשהשרביטים לחים מכיון שנאכלים, היינו שנאכלים בפני עצמם, לכן נחשב מפריד אוכל מאוכל, משא"כ הקליפות האדומות אינם נאכלים לרוב ככל בנ"א לאחר שנתפרדו. אמנם אם הקליפות מדובקות במלח, נראה דדמי יותר לשרביטים לחים, ע"כ. אולם י"ל שבכל אופן מותר, דמ"מ כמות שהם עתה חשיב אוכל לכמה מילי. וכבר הערנו בזה לעיל בפרק בענין "קליפות" בהערה, שכל שהוא ראוי להאכל כמות שהוא, אף שבנפרד אינו ראוי, אין בזה בורר, כמו שמותר לברור יין משמרים באופן דמשתתי בהכי. וה"ט דהפסולת טפלה לאוכל ונחשבת חלק ממנו]. ואדרבה יש מקום לדון שמותר להסירם אפילו כדי לאכלם אחר זמן, כיון שרבים אוכלים אותם יחד עם הפרי.

ואמנם יש שהחמירו בזה, שמדמים זאת למש"כ הרמ"א שיש מחמירים שלא לפרק אגוזים מתוך קליפתן הירוקה, אולם כבר כתב באול"צ (פל"א הערה ז') שאינו דומה כלל, כיון ששם אפשר לאכלה גם בלא לקלף את הקליפה הירוקה (וכה"ג כתבנו לעיל בביאור הדברים, עיי"ש בהערה ד"ה ויש לבאר). משא"כ כאן, ודבריו פשוטים וברורים, וגם ס"ל דלא דמי כלל במציאותו לדש [וע"ע באול"צ שם שכתב שה"ה שמותר להסיר את הקרום שעל הביצה, וכן את הקרום של החומוס]. ובחוט שני

אגוזים אמריקאים בשבת[665].

ודע, שבכל אופן יש להזהר, א]. מאיסור בורר, והיינו שאם קילף האגוזים והם מונחים בידו מעורבים בקליפתם, יזהר ליטול האוכל, ולא לסלק הקליפות מידו[666]. ב]. מאיסור זורה, שלא ינפח את הקליפות כמו בבוטנים, להסירם מן הבוטנים[667].

קכ"ד. היו לו מלילות שנתפרקו מקליפתן מערב שבת, ועדיין האוכל מעורב בין הקליפות, או כשמולל מעט כדין, יש להזהר שלא ינפה בכלי, בין בנפה ובכברה, ובין בשאר כלים[668]. וכן אסור לקחת מן התערובת בשתי ידיו ולנפח[669], וכן אסור להעביר את התערובת מיד אחת לחבירתה כדי שישאר לו האוכל[670].

אבל מותר לקחת ביד אחת, ולנפח בכל כוחו[671], ועיין בהערה דהיינו שמגביה ידו ומשפילה עד שיצאו הקליפות, אבל אסור לנפח בפיו להפריח את הקליפות משום "זורה"[672].

קכ"ה. מותר לפרק ראש שום בשבת, ולהוציא ממנו שן (גרעין) אחד או יותר, ואין בזה משום מפרק[673], ובתנאי שיעשה זאת סמוך לסעודה מיד[674].

וכן מותר לקלוף ביד או בסכין את הקליפה הדקה הדבוקה סביב הגרעין, ובתנאי שיעשה זאת סמוך לסעודה מיד, וכן הדין בזה לענין בצלים[675].

קכ"ו. יש אומרים שאסור לפרק ולתלוש תמרים מן המכבדות שתלויים בהם, משום איסור דש, ואפילו אם דעתו לאכול מיד, כיון שהדרך לתלשם זמן רב קודם הגשתם לאכילה[676] [אבל ענבים מותר לתלשם מן האשכול שמחוברים בהם[677], וכן יש להקל להפריד בננות מן הענף שמחוברים בהם[678] וכיוצא][679]. ויש אומרים שאין איסור כלל לתלוש תמרים מן המכבדות שבהם, ואין בזה משום איסור דש, כיון שאין הם בלועים בפסולת שלהם, ורק אם האוכל טמון בפסולת כמו שבלים אסור. ועיין בהערה שנכון לחוש לדעת האוסרים[680].

ודע, שבתלישת איזה פרי מהאשכול שלו, שייך איסור בורר, באופן שעושה כן שלא בסמוך לאכילתו[681]. ויש אומרים שאין שייך בזה איסור בורר, כיון שאינם נחשבים מעורבים[682].

פכ"ד סק"א הביא מהחזו"א שהתיר לקלף את הקליפה החיצונה של הבטנים, וביאר שם דאע"פ שרבים ואולי רובם נקלפים בבית החרושת ומובאים לבית קלופים, מ"מ כיון שרבים קולפים אותם בשעת אכילה לא שייך לומר שבטלה דעתם, וה"ז כדרך אכילה, ע"כ. וכ"כ בשו"ת חלק"י סי' קל"ג שמותר. וע"ע גם בשו"ת אגר"מ ח"א סי' קכ"ה, ובשו"ת מנח"י ח"ג סימן ל"ב. וכ"כ עוד באחרונים. ואכמ"ל. [ואף לצורך אכילה לאחר זמן היה מקום לדון דשרי, ותלוי לפי הענין, אם דרך לאכלם כך, ולמעשה אין להקל בדאו"].

ויש להעיר שצריך להזהר מאיסור זורה, ולכן כשמקלף את הבטנים לא ינפח בפיו להפריח את הקליפות, וכמו שביארנו בס"ד להלן בהלכה הבאה ובהערות.

664. כה"ח (אות מ"ט), ושם נחית לבאר שזה אינו דומה לדין תורמוסין (המבואר בשו"ע ס"ה), ולא הבנתי מאי סלקא אדעתיה לדמותו לתורמוסין. וע"ע בבא"ח מש"כ בזה.

665. פשוט לכו"ע כיון שנאכל כמות שהוא, וכן ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כ"ד, וע"ע בשו"ת נשמת שבת סימן קפ"ב [וכ"ז בתנאי שאוכל לאלתר].

666. כל אזהרה בדבר מצוי, שיש להזהר בו, ואע"פ שהוא לאלתר אסור.

667. נתבאר לעיל ובמלאכת זורה.

668. שו"ע (סעיף ז') ועיין בהגה ובמשנ"ב שם. וכללנו בפנים.

669. משנ"ב (סקכ"ז), שבזה הוי עובדא דחול, ועיין באגלי טל סוף מלאכת זורה סק"א.

670. הנה נחלקו בזה הפוסקים, שהטור כאן מתיר, ואילו הרמב"ם (פכ"א הי"ז) אוסר, וכמש"כ המג"א שם, ועיין בב"י ובדרשה, עי"ש. וכתב המשנ"ב שנכון להחמיר כהרמב"ם. וע"ע בשעה"צ. וכ"כ עוד הרבה פוסקים שהעיקר לאסור כדעת הרמב"ם, כיעוין בא"ר ועוד.

671. כ"כ בשו"ע שם.

672. הנה בפשטות היה משמע דמנפח, היינו ע"י רוח פיו, שנופח לתוך התערובת וע"ז הוא מפריח את המוץ, וכן ראיתי שיש מפרשים כן, אולם זה קשה דהלא זה בכלל מלאכת זורה, וכמבואר בפי' הר"ח בשבת (עד.) שאם נטל בידו תבואה בתיבנא ופסולת שיש בה, וניפח בה ברוח פיו ובירר, חשוב כזורה, ע"כ. (ועיין באג"ט סק"ז שהביאו, ופירש דבפיו הוי תולדה). וכ"כ הערוך. ולפירושו צ"ב איך אפשר לנפח בפיו. (ואף לחולקים וסוברים שאינו חייב אלא בכלי, מ"מ איסורא איכא בודאי). ושו"ר שכן פסקו האחרונים שאסור לזרות בפיו כל דבר ששייך בו בורר, עיין בשו"ת הלק"ט ח"ב סי' רנ"ה ובשו"ת לב חיים למהר"ח פלאג'י בח"ב סימן מ"ח, עיין שם. ולכך נראה לפרש שאין הניפוח נעשה ע"י רוח שבפיו, אלא הכוונה הוא שהוא מגביה ומוריד את היד בחוזק כמה פעמים ועל ידי זה המוץ פורח לו, ולא שמנפח בפיו, ושוב מצאתי בשביתת השבת (זורה אות י"ג) שהעיר שבלשון השו"ע איתא "מנפה" בה"א וכו' (אמנם לפנינו איתא מנפח), ופירש שהיינו כמו שפירשנו שמעלה, ומוריד את היד עד שהמוץ פורח, והביא שכ"כ הגר"ז. ושכ"כ בערוך השולחן. (ואמנם הערוה"ש לקמיה כתב להתיר אף בניפוח פיו, אולם השבה"ש דחאו). וזה מוכרח שאם לא נפרש כן ה"ז בכלל מלאכת זורה, ודו"ק. ומה שהותר להגביה ידו ולהשפילה, ה"ה בנענוע היד בכח וכדו'.

[ועכ"פ בלא רוח כלל אין בזה איסור זורה, וכמשנ"ת במקומו. אבל שייך איסור בורר עכ"פ. (ועיין בזה במנח"ח במלאכת זורה, וי"ל). ועיין להלן בסי' שכ"ד ס"א שאסור להניח את התבן במקום גבוה וכו', ופירש שם הכה"ח משם התו"ש שהוא משום עובדין דחול, ולא הזכיר איסור זורה. (ויש לבאר דבריו שהבין שזה לא היה ברוח, ובכה"ג אין זורה, ואף להמאירי בשבת עג. בפיהמ"ש שזורה זה גם בכלי, כבר כתבנו דלא קי"ל כן, ואף את"ל מ"מ כאן לכו"ע אינו זורה, כיון שאין זה דרכו, וכעין מש"כ בשעה"צ בשעה"ג א'). אולם מצאתי בראשונים שכתבו בהדיא שזה מצד זורה, וכמפורש במאירי שם, שזה זורה ברוח, עי"ש. וע"ע בשיטה להר"ן שם, וע"ע ברמב"ם, ונת' במקומו, ואכמ"ל].

673. בירושלמי (פרק כלל גדול ה"ב) איתא מאן דשחק תומא כד מפרך ברישיה, משום דש, עי"ש. ופירש בקרבן העדה שם שכשמפרק את ראשי השומין חייב משום דש, שהם נפרכים במשמוש היד, ע"כ. (ודברי הירושלמי הללו הובאו בהרבה מן הראשונים). אכן בב"י (סו"ס שכ"א) הביא דברי הירושלמי הנ"ל, וכתב שאע"פ שהביאוהו הסמ"ג וסמ"ק והתרומה, אפילו הכי אין לאסור לקלוף שומין ובצלים לאכול לאלתר, דהה"א דהירושלמי לא מיירי בקולף לאכול לאלתר, אלא בקולף להניח כמו שפירש רבינו חננאל, ושכ"כ בהג"מ ורבינו ירוחם, עכ"ד. ומבואר בפשטות שזה הן לגבי הקליפה החיצונה ע"י פריכת ראש השום, והן לגבי קליפת הגרעין.

ואמנם הרמ"א (בסו"ס שכ"א) הביא דין זה בהאי לישנא: שאסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר שרי, ע"כ. ובפשטות מיירי לגבי הקליפה ככל קליפת הפירות, שבזה איירי שם. וא"כ אפשר שפריכת הראש של השום יהיה אסור, וכ"כ באמת הפמ"ג (בסימן שי"ט סק"ח) ששומים שיש להם קליפה חיצונה וקליפה ככל גרעין וגרעין, י"ל דקליפה החיצונה הוי מפרק, וצ"ע בכל זה, עכ"ל. והובאו דבריו במנחת שבת (סימן פ' אות ס"ט), וכתב שזה חשש איסור תורה. והלכתא רבתי לשבתא, והעולם אין נזהרים (ועיין שם מה שכתב לענין דייעבד מי שלא הכין מערב שבת). וכ"ה בקיצושו"ע סי' פ סט"ו. וכ"כ בשביתת השבת (בורר אות כ"ד ובבא"ר אות מ"ו) שיש להזהר בזה. וכן ראיתי בכה"ח (אות ס"ו) שהביא דברי הפמ"ג, וכתב שלכן יש לעשות בשינוי, ועוד ראיתי בכה"ח להלן (בסימן שכ"א אות קל"א) שהביא מספר אדמת קודש שמהנכון שיפרק את השיניים מהשום, מערב שבת. (ובשבת ידוך כל שן וכו'). וע"כ שהוא מטעם הירושלמי הנ"ל.

אולם הגר"ח פלאג'י בשו"ת לב חיים (ח"ב סימן נ"א) הביא דברי הפמ"ג, וכתב שאין בזה צ"ע, שהרי מבואר בראשונים שבב"י שמותר גמור הוא, וצריך ישוב, ע"כ. ולכאורה אין הוכחה ברורה מהראשונים, דדילמא כוונתם על הקליפה הדקה (דומיא דבצל), אולם באמת מלשון הראשונים בשם הירושלמי "כד מיפריך" ברישיה חייב, משמע בהדיא שגם בפריכת ראש השום חייב, והובא בב"י, ודו"ק. וכ"כ הרבה אחרונים להתיר בזה, כיעוין בטל אורות (מלאכת לש דף ל"ו), ושכן המנהג (וזה שהמנהג כן, כבר נזכר גם בדברי הפו' שרצו לאסור). וכ"כ בספר מנ"א ח"ב עמוד קמ"ב, וכ"ה בספר ארחות שבת רפ"ד בשם הגרנ"ק, ועוד. וזה מוכרח ומבואר גם לפי מה שהבאנו לעיל משם האג"ט והאחרונים שאין איסור דש אלא בדבר שדרכו להיות הרבה לפני האכילה וכדרך דישה, אבל דבר שדרכו להעשות סמוך לאכילה אין בו איסור דש, וא"כ ה"ה בזה (וע"ע בספר קצוה"ש סימן קכ"ו בבדה"ש מש"כ בזה באריכות, וי"ל). ושו"ר שכ"פ בשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' ק"ח מטעם האמור, וכ"כ בשו"ת חלק"י ח"ג סי' קכ"ב ועו"א. (ואדרבה י"ל שכך משמע סתימת הרמ"א להתיר בזה, וכמש"כ בחלק"י). ולכן יש להקל בזה כדברי הראשונים והב"י, ודו"ק.

674. דאל"כ יש בזה איסור בורר, כדין קליפות הפירות שנתבאר לעיל, ע"פ המבואר ברמ"א סו"ס שכ"א.

675. כמבואר כ"ז בסו"ס שכ"א.

676. בשבת (דף עג:) אר"פ האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי, חייב שניים, אחת משום תולש ואחת משום מפרק, ופרש"י שמפרק התמרים מן המכבדות, ע"כ. ואמנם אמרו שם בגמ' שבשדא פיסא לדיקלא אין דרך פריקה בכך, אולם כ"ז משום שזה נעשה בזריקה, אבל אם תלשם ביד או בכלי ה"ז דרך פריקה וחייב, ועוד שגם באופן שנעשה בזריקה אינו אלא כלאח"י ופטור, אבל מ"מ אסור מדרבנן, ועכ"פ כשתולש בידו יש בזה איסור דאורייתא, ועיין בר"ן שהעיר על רש"י, ומ"מ בעיקר הדין מודה לו שיש בזה משום מפרק. (וכ"ה בחידושים המיוחסים להר"ן). וכן כתב גם הרמב"ן בחי' שם, וע"ע בריטב"א שם, וכן פסקו להחמיר בזה האגלי טל (מלאכת דש אות ב'), ובקצוה"ש (סימן קכ"ו ס"ה), ועי' בספר שש"כ (פ"ג סמ"ב) שהביא דבריהם בשם יש אוסרים.

והנה ברמ"א (בסימן של"ו ס"ח) בשם רבינו ירוחם איתא: יחור של אילן שנפשח מערו"ש מן האילן ובו פירות, מותר לתלוש הפירות ממנו בשבת, ע"כ. ובפשטות היה נראה שזה חולק על פרש"י הנ"ל, וסבירא ליה כהתוס' דפליגי על רש"י וסוברים שאין בזה משום מפרק. אכן האחרונים הסכימו שם לדברי הרמ"א, וכמו"כ יש מהאחרונים שפסקו כשיטת רש"י הנ"ל, וכמו שהזכרנו לעיל, וא"כ צריך ישוב לשיטתם [ובאמת שדין זה הוא גמרא ערוכה (בחולין קכז.) שאילן שנפשח ובו פירות הרי הם כתלושים וכו'. אולם כבר העיר המנח"ח במלאכת דש סק"ב שאפשר שהגמ' איירי מדין תולש ולא מדין מפרק, ועיקר השאלה הוא מדברי הרמ"א]. ואין לתרץ דשאני מכבדות של תמרים שהם רבוצים זה על זה באשכול אחד, וה"ז מעין אוכל הטמון בפסולת, משא"כ בפירות האילן שאינם עשויים באשכול, דז"א, שהרי בכה"ג הוא הוא ברירת אוכל מאוכל, ואין בזה דש אלא רק אוכל מפסולת, כמו מן הענף שלו. (ועוד שהרי בפשטות איירי גם בתמרים החיצונים ומסביבות לאשכול, ואע"פ שבצד אחד מחוברים אינו בגדר מפרק, ועוד שיש תמרים כמו בדקל קנרי שהתמרים מופרדים זה מזה, ואין להם לא כתף ולא נטף, ומסתימת הדברים משמע שגם בזה איירי, וי"ל בכ"ז שגם בתלישה מן הענף ופסולת ג"כ שייך שיהיה כן ואינו טמון. אולם בשבה"ש כתב שבכל אופן אסור. ועיין להלן שכתבנו ליישב שיטת רש"י שלא יסתור עצמו, וכדלהלן בסוף הענין). וצע"ע. ועוד יש להקשות בזה ממ"ש בסוכה (לג:) שאין ממעטין ענבי הדס ביו"ט, אבל לאכילה מותר וכו'. וכל הנידון שם מצד מתקן מנא, ולא החכר איסור מפרק כלל, וכן העיר בספר מנחת פיתים.

ויש ליישב עפמש"כ לעיל בשם האגלי טל והאחרונים שאיסור דש הוא רק בדבר שדרך דישה בכך, שכך הרגילות לעשותו מקודם לאכילה זמן רב, כגון חיטים בגורן, אבל אם עושים זאת בסמוך לאכילה, ה"ז דרך אכילה, ומותר. ולפי"ז מיושב בפשטות הקושיא הנ"ל מסוכה, שכיון שמלקטים את ענבי ההדס סמוך לאכילה, אין בזה איסור דש, וכן מצאתי בספר שביתת השבת (בפתיחה למלאכת דש) שכתב לחלק כן. ובאשר לשאלה הנ"ל מדברי הרמ"א, כתב לתרץ דשאני תמרים שהדרך הוא לתלוש את המכבדות, ואח"כ תולשים מהם את התמרים, משא"כ שאר פירות שהדרך הוא לתלשם כל פרי מן העץ, ולא מן היחוד התלוש, ואכתי אין דרך דישה בכך, עכ"ד. והיינו שגם זה אינו דרך דישה, כיון שאין דרך לתלוש את כל הענף בשביל הפירות, אלא תולשים רק את הפירות. וכ"כ בהדיא באג"ט, ואת"ש. וע"ע שהעיר מדין פיקוח בקישואים ודילועים, עי"ש. ואת"ש שיטת רש"י, וכבר הבאנו שכ"פ באג"ט וקצוה"ש, וע"ע גם במנח"ח (שם) שהביא הפלוגתא הנ"ל. והביא דברי הרמ"א בסי' של"ו, ותמה עליו למה לא הביא שיטת רש"י והערוך שמחמירים, וצ"ע. והרי לנו כמה אחרונים שכתבו להחמיר בזה. אמנם לכאו' בזה לא יועיל מעט מעט כדין המלילות הנ"ל, כיון שאין בזה שינוי. ומ"מ אחד אחד י"ל דשרי וכנ"ל באגוזים, וצע"ע.

677. שכבר הבאנו בהערה הקודמת שאין איסור דש אלא בדברים שדרך לעשותם זמן רב מקודם, כדישת חיטים וכו', משא"כ ענבים ודובדבנים שהדרך לתלשם סמוך לאכילה, וכע"ז מבואר באג"ט (סק"ג אות א'). ויש שהעירו שגם בענבים הדרך לתלשם מזמן רב קודם לכן לעשיית יין (וכע"ז הבאנו לעיל לענין בטנים שהעירו האחרונים שנעשים כן לאלפים כדי להוציא שמן), אולם ז"א נלענ"ד, דמ"מ בצורת הפרי כמות שהוא אין דרך לתולשו, וכשבא לאכילה הוא בא כן (וכע"ז כתב במנ"א פ"ו סוף הערה 18 גבי שום, אמנם לכאו' הוא סותר עצמו מדבריו בסוף הערה 23 גבי ענבים, ויש ליישב קצת, ואכמ"ל. וע"ע בשש"כ פ"ג הערה קי"ח שתירץ באו"א. ועוד כע"ז מצאנו בספר שבה"ש בהקדמה למלאכת דש עי"ש. וכן מבואר גם בקצוה"ש סי' קכ"ו סק"ה, ודו"ק.

678. שכן הדרך לאחסנם בביתו בעודם מחוברים, ולפני האכילה תולשים אותם ואוכלים מיד, וכ"כ בספר קצות השולחן.

וי"ע אם מותר לפרק הבננות גם מן הגזע הגדול שמחוברים בו, או שההיתר הוא רק בגזע הקטן שמחוברים בו כל אשכול בנפרד, ובפשטות נראה שמותר, מפני שהגזע הגדול והגזע הקטן כחד חשיבי, אלא שמפרקים אותו בד"כ משום שרוצים למוכרו לאנשים בכמויות קטנות, אבל כשלעצמו הכל ענין אחד, וכמו שאין איסור בפירוק הגזע הקטן כך אין איסור בגזע הגדול [הוספה - ואחז"ר שוב מצאתי בקצוה"ש סי' קכ"ו סק"ט שכתב להתיר בזה, משום שכל הסיבה שעושים כן אינה משום גמר מלאכה, אלא משום שהקונים אינם חפצים בכל הענף אלא באשכולות קטנים, ע"כ. ומאידך בהל' שב"ש הביא מהגרישו"א לאסור בזה, כיון שמ"מ דרכם לבא לבית חתוכים]. ובלא"ה כבר כתבנו להלן שלמעשה יש להקל בכל זה מן הדין.

679. הנה שמעתי שיש עגבניות קטנות הנקראים "שרי" שגם הם באים בגבעולים, וא"כ דינם בזה כענבים. אולם אם אינו כן במציאות, ה"ז אסור כתמרים הנ"ל, והכל לפי הענין [וכ"ה לענין דובדבנים].

680. כן דעת התוס' בשבת (שם), שכתבו בשם ר"י שאין נראה פירוש רש"י, אלא האיסור הוא בזה שמפרק מן התמרים את קליפתם, ושכן פירש רבינו שמואל, עי"ש. וכ"ה במאירי (שם) שתמה מה ענין פריקה לתלישת תמרים, ואין כאן דמיון לדישה כלל (ושם כתב לפרש שהיו התמרים תלושים ועומדים בתוך המכבדות, ואת"ש, אך זה חידוש, דמהיכא תיתי לומר שהיה כן). וכ"כ הריטב"א, וכ"כ עוד הראשונים, וטעמם מבואר שדישה הוא רק בדבר הבלוע בו ומפרקו ממנו דומיא דמלילות חיטים, משא"כ בפירות, ולדבריהם ניחא בפשיטות כל ההערות שהערנו לעיל מכמה מקומות על פרש"י, וכ"כ בפמ"ג (בהקדמה לסימן ש"כ) שאין דין מפרק אלא במפרק דבר מן המלבוש שלו, וציין לרש"י בכמה מקומות שכתב כן, וכן העיר בזה המנח"ח במלאכת דש אות ב', כיעוי"ש. ובמקומו בשבת (דף עג:) הארכנו בזה. [אלא שלדבריהם צ"ע דרש"י סותר עצמו ממה שכתב בתמרים שיש בזה מפרק, ויש ליישב לפי מה שכתבנו לעיל לחלק שעד כאן לא קאמר רש"י שיש בזה מפרק אלא בתמרים שבאשכול שכולם כמחוברים זה בזה, וכל אחד כלפי חבירו הוא כאוכל הטמון בפסולת, וה"ז כמו מכוסה, ודו"ק. אמנם לענ"ד זה חידוש מאד, ועוד שלפי"ז יש חילוק בין התמרים המוחבאים במכבדת לבין תמרים החיצונים, ובסתימת רש"י משמע שאין חילוק, אמנם יש ליישב לפמש"כ במקומו בשבת שם שבאמת יש ב' ענינים בדישה, ותרוייהו אסירי, וכע"ז כתב בשביתת השבת בפתיחה למלאכת דש, ודו"ק. ועי' להלן שאם אינו מכוסה אינו בכלל מפרק [והוא בכלל לא הביא דברי רש"י בדין תמרים, ובפשטות דעתו בזה כשאר הראשונים דפליגי על רש"י]. וע"ע בדבריו בסימן שי"ט אות ד', ובסימן של"ו אות ח'. וכן מבואר גם כן בשו"ע הגר"ז (סימן ש"ה סכ"ח), וכן בחי' אדם (כלל י"ד ס"א) שמלאכת דישה הוא רק במפרק את הטמון ממקום שנתכסה בו (ועיין במנח"ח שם שהעיר בזה). וכ"כ עו"א. (ועי' בשבה"ש דש ס"ב ובפתיחה שם אות ה' דבפשטות זוהי פלוגתא דהראשונים). וע"ע במנחת פיתים והובא באו"ח ובדע"ת למהרש"ם כאן, ואכמ"ל.

ולדינא נראה לכאו' שיש לסמוך ולהקל בזה, מאחר שכן דעת רוב הראשונים דלא כרש"י, וכמו שהזכרנו לעיל, וכן סתימת שאר ראשונים שהזכירו איסור דישה רק בדבר שנתכסה ובלוע, וכן כתבו גם כמה מגדולי האחרונים כמו שהזכרנו בהערה הקודמת מהפמ"ג והגר"ז וח"א. וכן הביאם במנ"א ע' קמ"ז. והוסיף עוד שאפשר שאף רש"י לא אמר כן אלא לפי רב פפא, אבל כשדחאו רב אשי לא קיי"ל כן. ואע"פ שלא דחה את עצם גדר הדין במפרק, אפשר משום דעדיפא מיניה משני, עכ"ד. ואמנם דבריו דברי חידוש. (איברא שהגם הלום מצאתי כעין דברים אלו באגלי טל בענין אחר, ועוד באחרונים, אולם לענ"ד זה מחודש מאד). אלא שמ"מ בזה הוא מתרץ את הסתירה ברש"י שהזכרנו לעיל בהערה הקודמת, אמנם אפשר לתרץ באו"א, וביותר מזה נ"ל ללמוד מסתימת השו"ע ככל הפו' שהשמיטו דעת רש"י בזה, ומשמע דלא ס"ל כן, וגם פשטות דברי הרמ"א (בסימן של"ו) להתיר, וכמו שכתבנו לעיל, ובאמת מצאנו במנח"ח (שם) שתמה על הרמ"א שלא הזכיר שיטת רש"י להחמיר בשבת, ועי"ש. (ועמש"כ בזה לעיל). והפו' שתקו לד' הרמ"א, ומשמע בסתמא להקל בזה, ואמנם כמה מן האחרונים בדור שלפנינו כתבו להחמיר בזה, אולם אחר שמצאנו רבים מן הראשונים, וכל האמור לעיל, נראה שיש מקום להקל בזה מן הדין (ועי' בשש"כ שם שהביא דין זה בשם יש אוסרים, ולא כתב איסור בבירור). ומכל מקום נלענ"ד שמאחר וכמה ראשונים כתבו לאיסור, ולא מצאנו הכרעה בהדיא בשו"ע, לכן נ"ל שראוי לחוש בזה לספיקא דרבנן, ובמקומו בשבת שם הבאנו שפירוש רבינו שמואל שבתוס' תמוה מן המציאות, וכמו שהעיר גם בשבה"ש שם, ודו"ק, וגם בעיקר גדר מפרק כתב בשבה"ש שיש דין מפרק בין במכוסה ובין באינו מכוסה, וא"כ נראה שראוי להחמיר בזה, ותבא עליו ברכה.

[ובתמרים צהובים המצויים בשוק לראש השנה, אפשר שיש להקל טפי, שאע"פ שבעודם חומים נתלשים מקודם לכן, מ"מ כשהם טריים הם נמכרים כמות שהם באשכול, ואפשר שנחשב דרך אכילה, אע"פ שבמינם עושים שימורים ותולשים אותם זמן רב לפנ"כ, דמ"מ בצורה זו כך הוא דרך אכילתם, והרי הם נחשבים כמין אחר משאר תמרים, אולם באמת שנראה שהוא מין אחד, והחומים הם אלה העוברים תהליך יבוש, וצע"ע].

681. היינו שכאשר הוא תולש את הפרי מן הענף שלו או מן האשכול שלו, כגון תלישת תמרים או הענבים מן האשכול, וכן תלישת ענבים וכל כה"ג מן הענף שמחוברים בו, הרי זה הפרדת אוכל מן הפסולת, שהרי הענף הוא פסולת, ואם כן מותר לעשות כן רק בסמוך לסעודה, ככל דין בורר שמותר לאלתר. [ונפקא מינה באשה היוצאת לטיול עם בנה ומוציאה את הענבים מן האשכול, שיש לאסור, אם אינם אוכלים מזה מיד ביציאתם (כ"כ בס' איל משולש ע' כ"ז), איברא שלעיל בהקדמה להל' בורר ובהערות הבאנו נידון כע"ז לברור כדי ליתן לאורח שהגרשז"א צידד בזה, אולם לדינא כתבנו שיש להחמיר].

אולם יש לבאר שכל זה דווקא כשלא נשאר בענף שום פרי, אבל אם נשאר בו איזה פרי, א"כ עדיין לא נחית לו שם פסולת, ואין בזה שום חשש בורר [אלא רק חשש דש בדברים שדרכם בדישה לפני האכילה, כתמרים וכו', וכנ"ל]. וא"כ נראה שיש עיצה באשה שמוציאה ענבים להכינם לבנה לדרך, שתשאיר את הענב האחרון מחובר, וכל מה שלפניו מותר, כיון שזה כאוכל מאוכל.

ולענין מלאכת דש כבר עמדנו במקומו אם התירו בזה כשעושה כן בסמוך לאכילה, שהרי בב"י (סו"ס שכ"א) הביא מהירושלמי דמשמע שגם בדש אם הוא בסמוך לאכילה מותר, ודברי הירושלמי הובאו בראשונים, אולם כבר הבאנו לעיל בריש הענין דליתא, וכ"פ המשנ"ב ושאר פו'. [ומ"מ מותר באופן שאוכלם בפיו, שבדרך אכילה אין ע"ז שם מלאכה, ופשוט (או כשעושה כן אחד אחד ומכניס לפה מיד, וכמו שהזכרנו לעיל במלילות וכו'), אבל בסמוך לאכילה יש להחמיר].

ויש לציין בזאת דלפי"ז הנה מבואר בפו' שמותר לתלוש ענפים קטנים של בשמים מענף אחד גדול (וכדלהלן סי' שכ"ב). ולכאו' ניחוש משום בורר (כשאינו לאלתר וכדו'). ויש להעיר דהלא לכאו' הוי ברירה. אולם באמת זה אינו, חדא דהוי מין אחד, שאם הגבעול ירוק ומריח א"כ ה"ז כברירת אוכל מאוכל, ואם הוא כעץ גם הגבעול כעץ והוי כפסולת מפסולת, שנת' לעיל דשרי. אלא שז"א מוחלט, דמצוי שהגבעול הגדול קשה טפי, ואף אם הוא מריח ע"י הדחק, הלא בכה"ג הוי איסור ברירה דרבנן, ועיין בהערה הבאה. וכמו"כ מותר לחתוך ענף קטן של אשכול ענבים מן האוכל הגדול, ואין בזה חשש כלל.

682. דכל כה"ג אינו מעורב, ולא דנו לעיל אלא מצד דש. וכן העירוני דומיא דקניבת הירק לפי' הריטב"א בשבת (דף קיד:). ולכאו' כ"מ ג"כ מגמ' דסוכה (דף לג.), ויל"ד מאידך מדין התמרים הנ"ל, הגם ששם הוא דש, מ"מ שייך בזה בורר שמכוסה, ויל"ב. נ"ב. בענין סחיטת פירות, שאיסורו משום דש, יבואר בסימן הבא.

ביני עמודי

מאמרים שונים שנתלבנו ביני עמודי
דכוללי "אליבא דהלכתא"

הרה"ג ישראל לרר שליט"א
ראש כולל שומרי אמונים - בני ברק

פתיחה בענין מלאכת בורר זורה ומרקד

במשנה דף ע"ג מבואר ג' אבות מלאכה, בורר מרקד וזורה, ושלשה מלאכות אלו להפריד פסולת מאוכל, והגמ' באמת מקשה בדף עג: היינו זורה היינו בורר מרקד, ומשני אביי ורבא דאמרי' תרוייהו כל מילתא דהויא במשכן, אע"ג דמיא לה חשיב לה, רש"י פירש דתנא סידורא דפת נקט, אבל צריך להבין מדוע יהא בזה חילוק מלאכות ולהתחייב שלשה חטאות בשוגג.

והנה בתוס' דף מט: ד"ה ארבעים כתבו על הגמ' ל"ט מלאכות כנגד מי, וז"ל: דהרבה מלאכות יש דמיין להדדי, והוה לן למחשיבינהו כולן כאחת כדפריך בדף ע"ג היינו זורה היינו בורר היינו מרקד, ומשום חילוק מועט שביניהם לא הוה מחלקינן להו אי לאו דל"ט מלאכות הן כנגד שום דבר, לכך בעי כנגד מי, עכ"ל. ובגמ' שם פליגי אם כנגד מלאכות שבמשכן או כנגד מלאכה, מלאכתו, ומלאכת שבתורה ארבעים חסר אחת, ובתוס' שם ד"ה כנגד כתבו לכאורה כו"ע צריכים ללמוד ממשכן לחילוק מלאכות אבות ותולדות, עיי"ש באריכות, ובפרט מלאכת מרקד ובורר שדומות זו לזו.

הרע"ב בפ' המשנה כ' וז"ל: ואע"ג דהני כולהו חדא נינהו דלהפריש פסולת מתוך אוכל, מתוך דשלשתן הוו במשכן וכו' חשיב להו באנפי נפשיה, א"נ לפי שאינן בב"א אלא זא"ז, עכ"ל. וקשה למה מוסיף הרע"ב עוד טעם, ות' הרש"ש דהא"נ הוה ט"ס, וכוונת הרע"ב למ"ש רש"י בדף ע"ה:, וז"ל רש"י ז"ל ד"ה שובט הרי הוא בכלל מיסך, דהיינו מיסך ממש שמסדר חוטי השתי הרי הוא אורג ממש, ולא דמי לזורה ובורר ומרקד, שזה בקשין וזה בצרורות וזה בקמח, עכ"ל. וכן כתב הר"ן דנחשבים לשלש, כי אין מעשיהם שוים ואינם בזמן אחד, הזורה בתבן והבורר בצרורות והמרקד בסובין, ועוד דזורה ברוח וכלי, בורר אפילו ביד, ומרקד בכלי, והחידוש בזורה דחייב אעפ"י שרוח מסייעתו.

וע' בבעל המאור פרק האורג בתחלתו שכתב שכל מלאכות שבת חייב דומיא דמשכן, ודווקא בצריך לגופן, אבל מלאכת זורה ובורר שהוא זורה המוץ מן הגורן ובורר הצרורות מן הכרי, זה עיקר מלאכתן, וחייב אעפ"י שאינן צריכים לגופה, וחייב גם לרבי שמעון, ואצ"ל לרבי יהודה, והרי ידוע שהרמב"ם פוסק כרבי יהודה, וכתב האגלי טל במלאכת זורה ס"ב וז"ל: ויראה לי דחלוקין להחמיר ולא להקל, כיצד, הרי שזרה מכאן מעט וברר מכאן מעט והרקיד מכאן מעט, הרי אלו מצטרפין לחייבו חטאת, וכן אם עשה אחת משלשתן ואינו יודע איזהו, הוי ידיעה לחייבו חטאת, עכ"ל. בגמ' דף עד: פירש"י דבורר צרורות מתוך העפר הוי ליה בורר, מבואר דבורר לאו דווקא באוכלים ומשקין, וכן פסק הט"ז סי' שי"ט ס"ק י"ב בגמ' הנ"ל, וכן במשנה ברורה כ' וז"ל: כתבו האחרונים דה"ה בכל דבר כשהם שני מינים, כגון כלים ובגדים, שייך ברירה, וע"כ צריך לברור זה המין שרוצה ליטול עכשיו, והשאר ישארו על מקומם, ולא להיפוך, אך אפשר דאם תלויים בגדים על הכותל ומחפש אחר בגדו שרוצה ללבוש, וע"ז מוכרח לסלק הבגדים מתחלה, הוי בורר וכו', עיי"ש, דה"ה כה"ג באוכלים. וע' בפסקי תשובה באריכות על הנ"ל, ומביא מחלוקת אחרונים אם מותר להוציא ספר מן הארון כדי ללמוד אחר זמן.

ומעולם תמהתי מדוע יהא מלאכת בורר אפי' שלא בגידולי קרקע, ומ"ש ממלאכת דש וטוחן. ומרש"י הנ"ל אין ראיה, דאפשר דעפר הוי כגידולי קרקע. ומצאתי באג"ט סי"ב במלאכת בורר וז"ל: יראה לי דבדברים שאינם גידולי קרקע נמי יש מלאכת בורר מדאורייתא, עכ"ל. ומבאר בטוטו"ד בס"ק כ"א ראיות לכך, ועיקר דבריו שבדישה מפריד גידולי קרקע מגידולי קרקע, אבל בורר צרורות מאוכל והצרורות אינם גידולי קרקע, וכן מבואר שיש בורר בדגים ובחלב, ובמים וביצים דלא הוי ג'ק, וא"כ ה"נ בכלים ובגדים וספרים.

* * *

בענין בורר אוכל לאלתר ולאחר זמן

כתב המחבר בסי' שי"ט ס"א וז"ל: ואם בורר בידו כדי לאכול לאלתר מותר, הגה וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד מקרי לאלתר, עכ"ל. ובמ"ב ס"ק ג' כ' וז"ל: ודוקא אוכל מן הפסולת, ולהיפך בכל גווני חייב וכדלקמן בס"ד וס"ה, עכ"ל. וז"ל המחבר בס"ד: הבורר פסולת מתוך אוכל אפי' בידו אחת חייב, דפסקינן כהרמב"ם, ודלא כהטור שכתב דפסולת מתוך אוכל מותר לאלתר.

ובפשטות לומד המ"ב שהרמ"א סובר כהמחבר שלצורך אותה סעודה מקרי לאלתר ומותר לכתחילה, וכן כתב בבה"ל בס"ג ד"ה שני מיני אוכלים, וז"ל: סעיף זה מיותר הוא, שכבר כתב דין זה בס"א, ולא נקטיה אלא משום סיפא דאם בורר והניח לאחר זמן דחייב, עכ"ל. ולפי הגהת הרמ"א אינו מיותר, דקמ"ל דאותו שרוצה לאכול עתה חשוב אוכל והשני פסולת, וכן פוסק המ"ב.

והנה הפמ"ג מדייק שבס"א כותב המחבר לשון דיעבד "ואם בירר בידו", ובס"ג כותב המחבר לשון לכתחילה - היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד לאכול מיד, ומש"ה כתב הפמ"ג שהמחבר סובר דלאותה סעודה שרי דיעבד, ולכתחלה אסור לאחר זמן אטו מסעודה לסעודה, משא"כ בס"ג בורר לאכול "מיד" ממש אז מותר לכתחילה, וכן כתב הפמ"ג במ"ז אות ב', והמחבר פליג על הרמ"א שמתיר לכתחילה לאותה סעודה, והוסיף שם טעם לאסור משום מראית עין אטו ברירה לסעודה אחרת.

ואפשר להוסיף דלשון המחבר בס"ג "היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים", משמע לפניו ממש ולא סמוך לסעודה, ופלא שהמ"ב כתב דס"ג מיותר ולא הביא הפמ"ג, ועוד דהבה"ל ד"ה וכל מה שבורר הביא בשם ספר תוספת ירושלים שהוכיח מן הירושלמי דבעינן לאלתר ממש, ודלא כהרמ"א, ופסק שם דאין להחמיר בזה, דדברי הרמ"א יש להם מקור מן הש"ס שלנו, וכמו שהביא ראיה בביאור הגר"א, ע"כ. וז"ל ביאור הגר"א מדקאמר "לבו ביום", משמע דלאלתר לאו לאלתר ממש, ע"כ. וע' במ"ב ס"ק י"א בשם השלטי גבורים דנהג להכין זה מע"ש, דקשה ליזהר בעניני ברירה, והנה המחמיר ועושה כן תע"ב, ומ"מ אין למחות ביד המקילין ומכינין בשבת דיכול לסמוך על הרמ"א בס"א, ולפי כל הנ"ל מובן מנהג הצדיקים להכין את מאכל הבצל והביצים אחר אכילת הדגים כשהם "לפניו", כלשון המחבר בס"ג, דקילוף הבצל והביצים גם הוה להו מלאכת בורר, כדפסקינן בסוף סי' שכ"א, אם אינו סמוך ממש.

המשנה ברורה בס"ק ה' כ' וז"ל: ואם כוונתו כדי שישתייר גם אחר הסעודה או על סעודה אחרת חייב חטאת, אך אם ממילא נשתייר מבררתו עד לאחר הסעודה אין בכך כלום, כיון שכבר בירר בהיתר, עכ"ל. ובשער הציון סק"ה כ' וז"ל: ואם בירר לאותה סעודה ואח"כ נמלך לעזבה לסעודה אחרת, אף דחיוב חטאת אין בזה דקדמה מעשה למחשבה, מ"מ לאו אריך למעבד הכי, ע"כ בשם הפמ"ג. וצריך ראיה לדבריו. ועי' בסימן שט"ז ס"ו, עכ"ל בשער הציון. כתב המחבר וז"ל: ישב אחד על הפתח ומלאו יכול השני לישב בצדו, ואפי' עמד הראשון והלך לו השני פטור ומותר, עכ"ל. ונראה דכוונת השעה"צ להקשות כמו שבצידה השני פטור ומותר, אעפ"י שהלך הראשון ונמצא שהשני צד, אבל כיון שישב בהיתר גמור ל"ש לומר שהוא צד, וה"נ כיון שהבריר היתה בהיתר גמור לצורך הסעודה מה איכפת לן שנמלך להשאירו לסעודה אחרת.

ואפשר לבאר סברת הפמ"ג שאינו דומה לצידה, שהשני שישב בהיתר גמור ולא עשה שום מעשה צידה, והצבי כבר ניצוד ועומד מהראשון ולא נשתנה כלום בישיבת השני, אבל בברירה סמוך לסעודה: א. כבר כתבנו לעיל דעת הפמ"ג במחבר שאסור לכתחילה, ודעת הירושלמי שאסור, וגם המ"ב חושש לזה. ב. סוף כל סוף אפי' בסמוך לסעודה שמותר, אבל המעשה הוא מעשה ברירה המותרת, ואם נמלך לסעודה אחרת איגלאי מילתא דהוה עשייתו מעשה ברירה האסורה, ברור שחטאת אינו חייב ע"ז דלא הוה מלאכת מחשבת, אבל לא אריך למעבד הכי כלשון הפמ"ג במ"ז סק"ב.

כתב בעל המאור בתחלת פרק האורג וז"ל: כל שלושים ותשע מלאכות שהיו כנגדן במשכן, כולן היה בהם צורך לגופן, חוץ מן הזורה והבורר שהוא זורה המוץ מן הגורן וצרורות מן הכרי, וזה עיקר מלאכתן לדחות המוץ והצרורות, וכן חייב עליהן ועל כל תולדה שלהן, עכ"ל.

והביאו המנחת חינוך, וכתב דלא מיבעיא שלר"י חייב, וכן פוסק הרמב"ם בכל מלאכה שאצל"ג, אלא אפי' לרבי שמעון חייב בזורה ובורר אפי' שאצל"ג. וע' בביאור הלכה ס"ג ד"ה לאכול מיד וז"ל: הנה בספר ישועות יעקב הקשה בעיקר מלאכת בורר אפי' פסולת מתוך אוכל אמאי חייב, הרי הוא מלאכה שאין צריכה לגופה, דהרי אינו צריך להפסולת כלל, אלא שבוררו כדי לדחות הנזק מעליו, הרי הוא כמוציא את המת לקברו. ות' שיש חילוק בין בורר פסולת מתוך האוכל, כיון שהאוכל אינו ראוי לאכילה עם הפסולת הוי צריך לגופה לתקן האוכל, אבל בשני מיני אוכלים שראויים לאכילה, ומסלק זה שאינו רוצה, חשיב מלאכה שאינה צריכה לגופה, עכ"ל בערך. וכתב הבה"ל שמה שפסק בס"א בשו"ע שחייב בשני מיני אוכלים, הוא לשיטת הרמב"ם שמשאצל"ג חייב, ולדידן יהא פטור, והק' על הרא"ש שפסק כר"ש דפטר במשאצל"ג, וחייב כשבורר האוכל שאינו צריך לו, ות' דגם אז מתייפה האוכל הנשאר שצריך לו. ולכאורה פלא שלא הזכירו הני גדולים דברי בעל המאור הנ"ל.

הביה"ל בריש הסימן הביא מהפרי מגדים שכתב דבדיעבד אם בירר יש לומר דאסור לאותה שבת, דנהנה ממלאכת שבת, וכוונתו כמו שפסק המחבר בתחילת סי' שי"ח החילוק בין מזיד שאסור לו לעולם, ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד, ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר לו מיד כמו שכתוב שם שכן הדין בכל המלאכות, והבה"ל כותב כאן וז"ל: אולם לפי מה שכתב הגר"א לעיל בסי' שי"ח ס"א אין להחמיר בשאר מלאכות בשוגג לענין דיעבד, וצ"ע דבסי' שי"ח ס"ק ז' כתב המ"ב שיטת הגר"א דפוסק כתוס' שפסקו כרבי מאיר, דבמזיד אסור בין לו ובין לאחרים עד מוצאי שבת, ובשוגג מותר גם לו מיד, ובמקום הצורך יש לסמוך ע"ז בבישול בשוגג.

וכתב כך דוקא במקום הצורך, וכאן לא חילק שמותר להגר"א רק במקום הצורך, אלא כתב בסתם דבדיעבד אין להחמיר, ואולי אפשר לבאר דהוא כשיטת הישועות יעקב דהוה מלאכה שאינה צריכה לגופה ואסור רק מדרבנן, ובדרבנן פסק שם בשם הגר"א וז"א שמותר לו בו ביום אפי' שלא במקום הצורך, אבל הבה"ל עצמו חולק על הישועות יעקב וכתב דלעולם בורר הוה מלאכה הצריכה לגופה, וא"כ הוה דאורייתא, וצ"ע.

הבה"ל בס"ג ד"ה היו לפניו כ' וז"ל: הנה הפמ"ג מסתפק דאם בירר מחבירו ודעתו להניח שניהם לאחר זמן, אם שייך בזה ברירה, דהי אוכל והי פסולת, עיי"ש. ולענ"ד נראה פשוט מלשון הרמב"ם דס"ל דהברירה מה שבורר מין מחברו, ועי"ז כל מין בפ"ע, זהו עצם המלאכה וכו', וק"ו הדבר, מה היכא שהניח מין אחד על מקומו שייך ברירה, וכ"ש בזה שלקח כל מין ומין ובוררו לעצמו דחייב, עכ"ל. וראיתי בפמ"ג דהביא מחלמון שמותר להפרידו מהחלבון כדי לצבוע החרדל בחלמון ואינו רוצה לאכלו, וה"נ במפריד שני מיני אוכלים ע"מ שלא לאכלם, ודוחה הבה"ל וז"ל: ולע"ד לא דמי כלל, דהתם תרוייהו אינם עומדים לאכילה לעולם, דהחלבון נתערב בפסולת החרדל, ואין רוצה לאכלה, והחלמון יורד למטה לגוון ולא לאכילה, ולפיכך ל"ש ע"ז שם בורר שאין מתקנם ע"י ברירתו לעולם, אבל כשבורר שני מיני אוכלים כ"א מחבירו כדי לאכול כל מין בפ"ע לאח"ז, הרי שפיר מתקן שניהם ע"י ברירתו ובורר גמור הוא, עכ"ל הבה"ל.

ובבורר חלמון מחלבון לאכילה פליגי, דהלבוש והב"ח ס"ל דהוי שני מינים ואסור, והמ"א סובר דהוה מין אחד ומותר, והמ"ב פוסק בס"ק נ"ח ונכון להחמיר, ומותר בידו לאכול מיד, ועי' אג"ט סי"ז-י"ח מבורר הביא הלשון ברשב"א שהכל ראוי הוא, ובמאירי כתב שהחלבון אוכל גמור, ועיין שם באג"ט שכותב כשדעתו לאכול אחד מהם בדווקא הוה להו שני מינים ואסור, אבל כשדעתו לגוון החרדל ובאמת החרדל גם ראוי לאכול עם החלבון, אז הוה כמין אחד ומותר, דהכוונה לצבוע כעת בחלמון אינו עושה החלמון אוכל, דאין צביעה באוכלין, וכונת הצביעה לא משוה לו מין אחר.

הרב אליהו ברכה
כולל "אליבא דהלכתא" נוה יעקב

ברירה - לדבר איסור, לדבר הצריך תיקון, תבלין לאוכל, ועוד

א. עמדתי ואתבונן בפרק זה בורר בשבת שהותר לברור ביד אוכל מתוך פסולת לאלתר, מה הדין בברירה לצורך דבר איסור, וכן לדבר שא"א לאוכלו או להשתמש בו אחר האכילה, אלא צריך הוא תיקון נוסף קודם לכן, ועוד יבוא כאן נידון בבורר תבלין לאוכל, דאינו האוכל מעצמו אלא רק מכשיר ומתקן את האוכל. ונפתח בנידון הראשון דלכאו' מצאנו לזה התייחסות בדברי רש"י בגמ' שבת (עד:) בסוגיא דהעושה חביתא והעושה חלתא בשבת דחיבים גם משום בורר, דלגבי חביתא כתב (בד"ה שבע חטאות) ד"בורר הצרורות הגסות מתוכן" הרי זה מחייבו חטאת. ועוד כתב לגבי חלתא (בד"ה חייב י"א) שבקנים "בירר יפות הרי זה בורר", עיי"ש.

ובכלכלת שבת להגאון תפארת ישראל (בורר אות ז') אחר שכתב דדין בורר שייך אפילו במילי דלאו אוכל הן, כגון כלים עצים ובגדים וצרורות שביררן ממין הדומה להן, סיים: נ"ל דבהנך דלאו אוכלא אין חילוק בין בורר היפות מתוך הרעות או איפכא, דהרי בחביתא התם כתב רש"י דחייב משום בורר כשבורר הצרורות מתוך האבק הדק, דהיינו הפסולת מתוך היפות, ובחילתא התם פי' רש"י שבורר הנטיעות היפות מתוך הרעות, ש"מ דבשניהן חייב. מיהו בערוך (ערך חילתא) כ' השליך קנים שאינן ראויין למלאכתו חייב משום בורר. מזה משמע קצת דגם בהנך חייב רק בבורר פסולת מבין היפות, עכ"ל.

ומבואר יוצא לדבריו דכיון שלא שייך שם אכילה בדבר שאינו אוכל, ממילא י"ל דאין בהם ההיתר של אוכל מתוך פסולת לאלתר, ולכאורה אף דבפלוגתא שנויה לדעתו בין רש"י להערוך, מ"מ ספק איסור תורה הוא ויש להחמיר [ואין לצרף דעת הראשונים דלאלתר מותר אפילו פסולת מתוך אוכל, דהא י"ל שלדעתם גם מוציא פסולת כיון שזה לאכילה לאלתר הרי זה "דרך אכילה", אך מנ"ל שהתירו גם בדבר דלאו בר אכילה, ודו"ק], ויוצא דנעל הדלת בפני הבורר כלי מתוך הכלים, דבכל גוונא יחשב לבורר [ורק יהא מקום להקל בדברים גדולים הניכרים זמ"ז, די"ל שמעיקרא ל"ח כלל תערובת, א"כ אין בזה כלל בורר, ובכל גוונא שרי (עיין או"ש פ"ח משבת הי"א, ואכמ"ל), אבל בכלים קטנים יהא אסור ליקח אפילו מה שרוצה מתוך השאר], ותימה.

ובאמת מצאנו לחיי אדם (כלל ט"ז בנשמת אדם סוף אות ג') שעלה ונסתפק בזה, עיי"ש שכתב [לאחר שבירר בשיטת רש"י דלא שייך בורר במין אחד אלא בבורר רעות מתוך יפות] בזה"ל: ומה שכתב רש"י "יפות", קשה דהא הוי כאוכל מפסולת ומותר, וצ"ל דלאו דוקא אלא ר"ל שבירר לצורך היפות, אבל באמת מיירי דבורר הרעות מיפות, או דדוקא אוכל מותר, אבל בזה לעולם חייב, ע"כ. והרי זה כמבואר.

אולם ראיתי בשו"ת יביע אומר (ח"ה או"ח סי' ל"א אות ד') שדחה לדברי הכלכל"ש, וביאר במש"כ רש"י דחייב אף אם בורר היפות מתוך הרעות, "דשאני ההוא דעביד חלתא שלא הותרה מלאכתו כלל, ולא התירה התורה לעוברי עבירה", עיי"ש. ומבואר שלמד בגדר היתר דאכילה דלא תלי במציאות בעלמא שהאדם הולך לאכול את הדבר, אלא יש כאן 'היתר אכילה', ו'אכילה אסורה' לא כלולה בהיתר זה [ולא משמע שכתב זאת רק ליישב ההוכחה מרש"י, אלא משמע דהכי פשיטא ליה], ולכאו' זה דין מחודש, וצ"ע מנין פשיט"ל הכי.

ב. ויש מקום לבאר דדין זה תלי בגדר ההיתר דברירת אוכל מתוך פסולת לאלתר, דאי הוי מצד "דרך אכילה" א"כ היינו כמבואר די"ל שכאן לא נחשב דרך אכילה, אבל אי ההיתר הוא מצד דהוי "שינוי", דהיינו שדרך ברירה היא דוקא במוציא פסולת מתוך אוכל, משא"כ אוכל מתוך פסולת, א"כ לא שייך ליישב דבעובר עבירה לא התירה תורה, דהא עד כמה שעשה שינוי מה אכפ"ל שהיה זה בדבר עבירה, ודו"ק. ובב' הצדדים הללו חקר השביתת השבת בריש מלאכת בורר (באר רחבות ס"ק ב'), והביא שפלגי בזה הראשונים, עיי"ש, ולפי"ז נכריח ברש"י בדרך אחת, ואילו הערוך יסבור כדרך אחרת וכאמור.

ובאמת שיש עוד מהלך בהיתר דברירה לאלתר, שמלאכת בורר מהותה זה "אוצר", אבל עצם ההפרדה גרידא הוי מלאכה גרועה, עיין בזה בספר שלמי יהונתן (סי' שי"ט ס"ק א' וס"ק ד'). וע"ע בשו"ת שמע שלמה (ח"א או"ח סי' ד' אות ה'). ולפי"ז לכאורה פשוט שלא שייך לבא מצד עבירה ולהופכו לעושה אוצר. [אכן בעצם הא דפסולת מתוך אוכל חייב, ודאי דוחק גדול הוא לבאר דהוי מעשה אצירה אפילו בלאלתר, אלא יותר מסתבר דבזה חייב מצד "תיקון אוכל", וחלוק חיובו מחיוב דלאח"ז (עיי"ש בשלמ"י), ולפי"ז יש לחקור אי אמרינן דבעבירה פוקע ההיתר, מה פוקע ומה מתחייב, האם כעת חשיב "שעושה אוצר" או שחשיב "מתקן אוכל", ודו"ק. ועכ"פ ב' הדרכים דחוקות לומר שזה משתנה בעובר עבירה

וכנ"ל]. וא"כ נשאר לנו רק לפרש שלאלתר זה מצד היתר דדרך אכילה, ומשו"ה דוקא כשאוכל בהיתר אמרינן הכי, וכמשנ"ת.

ג. ונראה להוסיף בביאור הענין, בהקדים דבעצם גדר ההיתר דדרך אכילה י"ל בתרי אנפין, או כהפשטות דכאשר זה נעשה בצורה של אכילה נפקע ממעשה זה שם בורר והוי כאוכל בעלמא [וכמש"כ המהריט"ץ (בשו"ת סי' ר"ג) בבורר פסולת בשעת אכילה ממש, וגם לחולקים עליו יש לדמות זאת למש"כ הרא"ש בתשובה (כלל כ"ב סימן ט'), ונפסק בשו"ע בסי' שי"ט סעיף ט"ז, שבמעכב הפסולת שלא תכנס לפיו אי"ז מעין מלאכה, עיי"ש ודו"ק כי אכמ"ל], אבל י"ל באופן אחר שתמיד כל מעשה הפרדת ותיקון אוכלים כה"ג הוי בורר, אבל בשבת יסוד חיוב המלאכות זה מצד "מלאכת מחשבת", וכאשר האדם עושה זאת בדרך אכילה אי"ז "מלאכת מחשבת" כלפי האדם, שאין כאן מחשבה למלאכה, ולכן הוי ברירה המותרת [ויעוין בשו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סי' י"ב) שכתב דפטור בורר לאלתר הוא משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אכן אינו ראיה לנידו"ד, דאפשר דהתם כתב זאת רק לענין דין נמלך, אך לא זה שורש היתר ברירה לאלתר, עיי"ש"ה], ודו"ק.

ולפי"ז י"ל לנידון דידן, דאם כל אכילה מופקעת בעצם משם בורר, א"כ אין לחלק בזה בעובר עבירה, דהא מ"מ במציאות אין כאן ברירה. אך אי נימא דתמיד יש כאן ברירה, ורק חסר במלאכה כלפי האדם כאשר רוצה לאכול, י"ל דכ"ז דוקא באכילה המותרת דאז אין כאן "מלאכת מחשבת", אבל אם זה אכילה אסורה שפיר איכא בזה מלאכת מחשבת, דאין אכילה כזו נחשבת כלפי האדם כדבר שישנה את ה"מחשבת" שבמלאכה, ודו"ק. אכן עדיין אפשר דגם אם "דרך אכילה" עושה שאין כאן כלל מלאכת בורר, כל זה אחר שאני נותן למציאות של האכילה שם אכילה שתשנה את כל המעשה ל"דרך אכילה", אבל אחרי שלמד ברש"י דאכילה באיסור לא נחשבת אכילה, ממילא נשארת הפעולה כמלאכת ברירה. ועכ"פ עצם החידוש ששייך לומר דהתורה לא נתנה היתר דאכילה לעוברי עבירה, עדיין צריך ביאור ובירור.

ד. ואיכא לספוקי בעצם הענין שלא התירה תורה לעוברי עבירה, האם כללא הוא דכייל שכל עבירה מפקיע את היתר האכילה, או דילמא דוקא כשהאיסור הוא מצד השבת, וכגון בחלתא וחביתא שעובר שם כמה וכמה איסורי שבת, דכיון שאין לזה היתר מצד השבת שוב נהפכה הברירה לאסורה, אבל אם יש בזה איסורים אחרים מ"מ לא ישנו את הדין כלפי שבת. וכן יש להסתפק האם זה דוקא באיסור תורה, או גם איסור דרבנן עושה שלא התירה התורה ברירה זו. וחקירה זו לא תלויה בחקירה הקודמת, דאף אי נימא דדוקא איסורא דשבת מפקיע את הדרך אכילה ולא שארי איסורי תורה, מ"מ י"ל באיסורי שבת דרבנן האם יפקיעו את הדרך אכילה, ודו"ק. וכמו"כ יש להסתפק האם זה בכל סוג של איסור, או דיש לחלק דדוקא איסור כללי, אבל דבר שאסר האדם על עצמו כגון נדר וכדו' אי"ז מפקיע את ההיתר שבמלאכה. ועיין בכל זה.

והנה מצאתי תנא דמסייע לסברת היבי"א, והוא בשביתת השבת (שם) בהלכה י"ג, שכתב שם: בד"א בכלים שמותר לטלטלן ולהשתמש בהם, אבל כלים המוקצים מחמת חסרון כיס או דברים שאינם כלי כמו עצים וקנים וכיו"ב, אם עבר וברר לעשות מלאכתו חייב בכל ענין אפילו צריך לתשמישן לאלתר, דכאן לא שייך ההיתר דלאלתר הוי דרך אכילה או דרך תשמישן, ע"כ, ומבואר כנ"ל. וג"ל דאזיל לשיטתו בהלכה א' שההיתר דאוכל מתוך פסולת לאלתר זה מצד דרך אכילה [ולעיל ציינתי שהוא דן בזה בבאר רחובות שם, אך בהלכה גופא נקט כצד הראשון], ודו"ק.

ומעתה ארווחנא גם פשיטות למה שהסתפקנו, דהא מפורש בדבריו דלאו דוקא איסור דאורייתא, אלא גם איסור מוקצה וכדו', אמרינן להאי סברא של"ח דרך אכילה, ודו"ק. ועדיין יש לומר כמו שכתבתי לעיל דאף אם נמצא שאין חילוק בין איסור דאורייתא לדרבנן, מ"מ אפשר דכל זה דוקא כשהאיסור הוא מצד השבת, אך איסור אחר אינו בכלל זה, אכן הסברא הפשוטה היא דאם אין חילוק וגם איסור דרבנן בכלל, ממילא ע"כ שכל איסור בכלל, ול"ד של שבת שלא מצאנו דין מסויים מצד השבת, וממילא ה"ה בשאר איסור ואף אי הוו דרבנן, ודו"ק.

אמנם הי' אפשר לצאת ולחלק דדוקא "מוקצה" שזה "חפצא" שאסור בשבת (עי' בשו"ת רעק"א קמא סי' ה', ודו"ק), אז אמרינן דל"ש על הדבר הזה "דרך אכילה", אך דבר שאינו מוקצה אלא שהאדם רוצה לעשות בו אח"כ איסור, בזה י"ל דלא אכפ"ל מה הולך לעשות, וחשיב דרך אכילה כיון שיש כאן דבר ראוי [וע"כ דשייך איזה תשמיש היתר, דאל"כ הוי מוקצה והדר לאיסורו], ויש להסתפק בזה בדעת השבה"ש דהנה בתחילה נקט מוקצה, אך אחרי זה הוסיף גם דברים שאינם כלי כמו עצים וקנים וכיוצ"ב, עיי"ש. וצ"ע אם הוסיף כאן גם דברים שהם לצורך איסור (וכוונתו להמבואר ברש"י הנ"ל דאיירי בקנים), ולאו דוקא איסור מוקצה, או שמא אדרבא מנה בזה כמה סוגים של מוקצה, אבל ל"א בשאר דברים האסורים מצד מלאכה וכדו', עיין היטב בלשונו, וצ"ע.

ה. ויש להציע עוד דרך בזה, לבאר באופן אחר את כל הענין של עושה ברירה לדבר איסור, דהטעם דכה"ג לא חשיב "דרך אכילה" הוא, כיון שודאי דרך בני אדם היא לעשות רק לדבר המותר, וזה נקרא "דרך", משא"כ בדבר איסור, ואכן אי"ז דוקא באיסור הקבוע תמיד כגון מאכלות אסורות, שתמיד אין דרך לבוררן לצורך אכילה, אלא זה איסור מצד השבת שבזה עכ"פ על כרחך דכך הדרך בחול, מ"מ ביחס לשבת אמרינן דאי"ז הדרך. וא"כ אין הפשט שהתורה לא נתנה היתר לעוברי עבירה, אלא שמצד עצם ההיתר של "דרך אכילה" אין להתיר בדבר איסור, דאין ע"ז "שם דרך", ודו"ק בזה.

אמנם הנה מלבד שמהלך זה לא יהני לביאור שהיתר דלאלתר הוא מצד שינוי כשעושה זאת באוכל מתוך פסולת, דהא גם אי נימא שאין "דרך" לעשות זאת, מ"מ ודאי שיש כאן שינוי, וכמובן. זאת ועוד דנראה באמת שאין זה מהלך נכון, דהא עד כמה שזה תלוי בעצם הדבר אם כך דרכו של האדם, א"כ יצא דמי שרחמנא ליצלן פרק עול שבת קודש מעל צווארו, ודרכו דרך חתחתים לחלל את השבת, וכי נימא דבכה"ג יהיה לו היתר בברירה לצורך איסור, ואף אי נימא דבטלה דעתו בדעת שאר אינשי דלא נהגי במנהגו הרע, מ"מ היכן שדרך אנשי המקום לחלל שבת וכידוע היום בעוונותינו הרבים, א"כ לא שייך בטלה דעתו, ויצא לפי"ז דשרי, ואי נימא דמ"מ בטלה דעתם המשובשת בפני דעת תורה האמיתית, א"כ הדרנא לביאור האמור דלא התירה התורה ברירה לעוברי עבירה, ואי"ז מצד דרך אינשי, וא"כ ליתא למהלך האמור.

ו. וחזיתי להגאון המנחת חינוך (בורר אות ה') שעמד בנידונינו, ואחר שהוכיח מרש"י דידן שיש ברירה גם בכלים ובגדים (וכדעת הט"ז בסי' שי"ט ס"ק י"ב) כתב בזה"ל: ונראה דגבי צרורות אורחא דמילתא נקט דבורר גסות דאינו צריך אותם דהוי ליה כפסולת, אבל באמת נראה לי דגם בבורר דבר שצריך לחביות ולעשות תיכף החביות מ"מ חייב, ולא שייך דין זה דלאלתר, דדוקא גבי אוכלים וכלים שייך זה, וכמש"כ במג"א גבי בוסר וכו', עיי"ש [וצ"ב מה שהוצרך לדחוק ברש"י, ולא הביא הא דמפורש ברש"י גבי חלתא דבורר הקנים היפות שמוכח מיניה דאף אם בורר האוכל הרי זה חייב חטאת, וכי תימא כמש"כ הח"א שהכוונה "לצורך היפות", מ"מ הפשטות היא כנ"ל והו"ל לציין זאת, ובלא"ה ז"א דהא רק להלן מיניה (אות ח') ראה המנ"ח לדברי הח"א, עיי"ש].

והמנ"ח אמר לנו מילתא בלא טעמא, ואמנם דימה זאת לדברי המג"א בדין בוסר, אך לכאורה לא מובן כלל מה ענין בוסר אצל צרורות, וכ"ת בהמכנה המשותף דתרוייהו לאו אוכל, זה בורכא, דהא המנ"ח כתב מפורש דשייך "לאלתר" גם גבי כלים, ורק לענין צרורות וכדו' כתב דאין חילוק, ותמיד אסור אפילו נוטל מה שצריך לאלתר. וצריך להרחיב לבאר כל הענין של סחיטת משקים, והחילוק בין פירות לבוסר כדי להגיע להבנה במג"א, וממילא לביאור דימוי המנ"ח לענייננו, והנה מחברי זמנינו האריכו הרבה בביאור דברי המג"א, ואנו נלך בדרך קצרה במה שנוגע לנידונינו.

ז. הנה ראשית הענין הוא דבמג"א (סי' שי"ט ס"ק ט"ז) כתב בזה"ל: "דלא אסרו סחיטה משום בורר שהכל מין אחד", עיי"ש, ומבואר דל"ש בסוחט לדון מצד בורר. ולענין בוסר מצאנו פלוגתא האם דמי לסוחט פירות לתוך אוכל שרוב הפוסקים התירו, אך שיטת ר"ת היא דאסור, והביאו השו"ע (בסי' ש"כ סעיף ה'), וביאר הרמ"א (שם) בשם הטור דהטעם הוא משום שאינו ראוי לאכילה, והיינו שהבוסר נחשב "פסולת", וביאר שם הט"ז (ס"ק ד') דאע"פ שהוי אוכל מתוך פסולת, הכא איירי שעושה זאת לצורך אחר זמן ולכן אסור, ואה"נ לאלתר שרי, והמג"א (ס"ק ז') הביא כן מהעולת שבת (ס"ק י"ד), אך פליג עליו וכתב דהכא אין היתר ד"לאלתר", דכל הטעם הוא מצד דלאכול לאלתר אי"ז דרך ברירה אלא דרך אכילה, משא"כ הכא דודאי ל"ש להתיר לעשות מלאכה לאלתר, עיי"ש, וצ"ב היא גופא אמאי קרי ליה "מלאכה", ולא נימא דהוי דרך אכילה כמו בכל דבר. ונאמרו בזה ב' הבנות, או דסחיטה זה פעולת יצירה שא"א לבא ולהחיל עליה שם של "דרך אכילה", והיינו דכל בורר זה מלאכה גרועה שאינו אלא מפריד ב' דברים הנראים לעין, ורק מעורבים זב"ז, אך כאן הברירה היא כיצירה שמוציא משקה מדבר שאנו רואים בו רק אוכל [ואולי גם משום שזה בוסר שלא ראוי לאכילה, ומוציא מזה דבר הנתקן לאכילה], ומשו"ה חשיב מלאכה של"ש להתירה לאלתר. ועוד י"ל דהכא אסור משום שא"א בענין אחר, וא"כ אין כאן שינוי מדרך הברירה שנחשיב זאת כדרך אכילה, ומשו"ה אסור דהוי כבורר הפסולת, וכ"כ במשנ"ב (שם ס"ק כ'), עיי"ש.

[ואמנם כבר התקשו בזה, הא אדרבא "אי אפשר בענין אחר" זה סיבה להתיר, וכמבואר בביאור הלכה בסו"ס שכ"א (ד"ה לקלוף) בשם המאמר מרדכי, דבקולף שומים וכדו' אע"פ שמוציא הפסולת, מ"מ כיון שא"א בע"א הוי כמוציא האוכל מהפסולת, עיי"ש, וא"כ איך נימא איפכא ממש ע"י סברא זו. וביארתי בס"ד דכ"ז בצירוף ההסבר הראשון, והיינו דשאני סחיטה שזה מעשה מלאכה חשוב שסוחט, וא"כ אני צריך לראות "שינוי" כדי להפקיע את הדרך ברירה שאני רואה כאן, משא"כ בקולף בעלמא הרי זה מעשה אכילה מצד עצמו, ורק שיש בעי' שבורר הפסולת, וע"ז אמרינן שעדיין אני רואה כאן דרך אכילה, ול"ח שעשה כאן דרך ברירה שהרי א"א בענין אחר, ודו"ק. ועוד יש להאריך בכל זה, ואכמ"ל].

והתבאר מדוע לא אכפ"ל מהא דבורר האוכל מתוך הפסולת לאלתר, אך לא נתבאר מ"ש בוסר משאר פירות שבסחיטתם אין משום בורר, וכדביאר לנו המג"א שהכל מין אחד, וה"נ נימא הכי, וצ"ל דכל פרי חשיב הכל כמין אחד, אך בבוסר שהוא עצמו קרוי "פסולת", ומה שיוצא ממנו נחשב "פסולת", א"א לדונם כדבר אחד, ועל כן אע"פ שבתחילה זה דבר אחד, כיון שע"י הסחיטה מוציא אוכל מפסולת, דהיינו את המיץ מהבוסר, חשיב בורר, וזה מש"כ הרמ"א דאסור מטעם שאינו ראוי לאכילה (ועיין בכ"ז בשלמי יהונתן בסי' ש"כ סעיף ה'), ודו"ק בזה.

ח. ועתה ניתנה ראש ונשובה לביאור דברי המנ"ח, ולפום ריהטא היה מקום לטעות שהדימוי הוא שכמו שבוסר נאסר משום שראוי לאכילה, ה"נ בכל דבר שאסור לעשותו בשבת הוי כאינו ראוי, ולכן ל"ח לאלתר ואסור לעשותו. אכן ודאי שזה אינו מן הישוב, דמלבד שעצם הדימוי בין דבר שלא ראוי בפועל ודבר שאסור מחמת הדין הוא קלוש ביותר [וגם אם נתעקש להשוותם, הרי זה איפכא זה מזה, דבוסר מעיקרא אינו ראוי, אך אחרי הסחיטה ראוי הוא, ואילו הכא החיסרון הוא מחמת שאח"כ יש איסור], כמו"כ הרי נתבאר היטב לעיל דמה שהבוסר לא ראוי לאכילה אי"ז סיבת האיסור עצמה, אלא זה עושה שחשיב כב' מינים, אבל אי"ז עצם הסיבה שלא מהני לאלתר. וע"כ צריך לילך בזה ע"פ הדרכים הנ"ל בטעם שלא מהני סחיטה לאלתר לפי המג"א.

והנה מאד היה נח לפרש כוונת המנ"ח, דכמו שבוסר נאסר דזה הדרך וא"א בע"א, ולכן חשיב דרך ברירה, ה"נ בצרורות כך הדרך ליטול היפות, ומשו"ה חייב בכל גוונא. אכן הילוך זה נפרך מעיקרו, דאמנם את זה היה אפש"ל בקנים שצריך אותם והוי כסוחט שלוקח מה שצריך, ובכ"ז אי"ז דרך אכילה, אבל המנ"ח הרי איירי ברש"י שכ' דבורר הרעות, וע"ז כתב המנ"ח דלאו דוקא, וע"כ שאי"ז מצד שא"א בע"א, דהא ברש"י כתב את האפשרות ההפוכה, ופשוט. ובלא"ה ז"א, שהרי המנ"ח מחלק בין אוכל וכלים לשאר דברים, וא"כ אי"ז מצד שא"א וכו' דא"כ ל"ת בחילוק זה, ושוב צ"ע כוונת המנ"ח.

ט. והנראה בזה כפי מה שראיתי שכבר כתב בספר האיר יוסף (שבת סי' י"ט), דהנה גדר ההיתר לברור לאלתר כתב החזו"א (סי' ס"א) ד"כיון דכן הוא דרך האכילה התמידית נטפל הדבר לאכילה, ול"ה עליה שם עמל מלאכה" [ועיקר הדבר מבואר בתשובת הרשב"א (ח"ד סי' ע"ה) ובחידושי הר"ן (שבת עד.), והארכתי בזה במקו"א], ובבורר כלים ובגדים לצורך תשמיש הוה נמי הכי שנטפל הדבר לתשמיש, ול"ה עליה שם מלאכה אלא ממעשה התשמיש, ולפי זה בבורר צרורות לצורך עשיית חבית, כיון שעשיית חבית הוא מלאכה, ממילא גם מה שבורר לצורך זאת ל"ה עליה שם תשמיש, דאין הברירה נטפלת אלא למלאכה שבאה אח"כ, ושפיר כתב רש"י שחייב משום בורר.

[אמנם לפ"ז יצא שהמבשל בשבת לצורך חולה משום פיקו"נ, אף אם כדי לאכול לאלתר, מ"מ כיון שזה על מנת לבשל שזו מלאכה, א"כ גם הבישול הוא מלאכה, אלא דהותר משום פיקוח נפש, אכן עכ"פ אין נפ"מ בזה וכאמור דהדבר שרי לצורך פיקו"נ, אבל מ"מ אפשר דיהיה אסור לברור לצורך פיקו"נ כאשר זה לאחר זמן, אכן זה לא תלוי בחקירה דידן, דאיך שיהיה הרי יש כאן ברירה לאחר זמן, וזה יהיה תלוי רק בנידון אי שבת "הותרה" אצל פיקו"נ או רק "דחויה" היא אצל פיקו"נ, אולם י"ל דנפ"מ במי שברר ע"מ לבשל לאלתר, ושוב נודע שיש חולה מסוכן שצריך למאכל זה, דלפי משנ"ת אע"פ שמותר לבשל מצד פיקו"נ, מ"מ כיון שהברירה היתה ע"ד בישול באיסור, הרי זו ברירה אסורה, וממילא אי שבת דחויה אצל פיקו"נ, אסור להשתמש באוכל זה, אלא יש לברור מחדש לצורך החולה, אמנם הדבר תלוי בדין "מעשה שבת" בבורר, והתבאר במקו"א ואכ"מ].

ולפי זה אפשר לבאר דזו כוונת המנ"ח במה שחילק בין אוכל ותשמיש לשאר דברים. ואפשר דזו נמי כוונת היבי"א, במש"כ דבעביד חלתא שלא הותרה מלאכתו כלל, ממילא לא התירה התורה לעוברי עבירה, וכמובן שפשטות הדבר אינו מובן, דהא לא איירינן כאן בחלוקת הטבות, דנימא שלא ניתן היתר דלאלתר למי שהוא עובר עבירה, ולעיל ציידנו בכמה אפשרויות לבאר זאת, אך להאמור י"ל דעד כמה שעיקר המטרה של הברירה דהיינו עשיית החלתא היא מלאכה האסורה מהתורה לעשותה בשבת, א"כ הברירה שהיא לצורכה אינה "דרך אכילה" אלא "דרך מלאכה", כלומר אותה מלאכה עצמה [ואולם לפי משנ"ת ע"פ החזו"א היה להיבי"א לומר יותר דב'חפצא' לא שייך כאן דרך אכילה, ולא לתלות הדבר ב'גברא', אכן נראה דאזיל לשיטתיה בחלק ד' (או"ח סימן ל"ח אות ג') דפליג על החזו"א, וביאר דשייך היתר לאלתר בשאר מלאכות, עיי"ש"ה], ודו"ק.

י. האמנם דאכתי צ"ב במה שדימה זאת לדברי המג"א גבי בוסר, ואולי הדמיון הוא דכשם שבבוסר לא אמרינן להיתר דדרך אכילה, משום דאין כאן ברירה בעלמא אלא יש כאן יצירה, ולא שייך להטפיל יצירה חשובה שתחשב כדרך אכילה, ה"נ בבורר צרורות וכדו' דבודאי לא שייך לומר דהוא טפל לאכילה, דהא אדרבא הרי זה הכנה למלאכה ולא לאכילה. ואולם מ"מ לא ניחא לן לפרש כך בכוונת המנ"ח, דכיון שהשוה בפשיטות בורר דבר שצריך לעשיית חביות וכדו' לדברי המג"א גבי בוסר, משמע שהדימוי הוא יותר חזק ולא דוגמא בעלמא.

ואחר זמן ביניתי בזה, דמצאנו עוד ביאור בדברי המג"א שאסר סחיטת בוסר לאלתר משום בורר, דטעמו הוא דכל מה שהותרה מלאכת בורר היינו כאשר גוף המאכל לפניו והוא רק מתעסק באופן אכילתו, משא"כ כשאין המאכל בעולם והוא יוצר בברירה זו את המאכל, ולכן בסחיטה אי איכא בה בורר ממילא ליכא בה להיתר דצורך אכילה לאלתר (ובמקו"א ביארתי מהלך זה, ואכמ"ל). ולפי"ז אפשר דזה מה שאמר המנ"ח דל"ש היתר לאלתר אלא באוכל וכלים שמתעסק באכילה ובתשמיש של הדבר, משא"כ ביוצר כלי שקודם לכן לא היה קיים דבזה ליכא להיתר דלאלתר, והשתא מכוון ביותר הדימוי לדין סחיטת בוסר, ודו"ק.

וחיפשתי וראיתי להרה"ג רפאל ברוך טולדאנו שליט"א בספר ברכת השבת (עמ"ס שבת סי' ז' פרק א' אות כ"ג), וכן בפי' עקבי המנחה על המנ"ח (בירורי המלאכות), שאף הם ביארו כאמור, דדימוי המנ"ח הוא דכמו שבסחיטת בוסר אין להיתר דלאלתר, משום שאינו ראוי לאכילה בפנ"ע אלא בא לאשווי אוכלא נחשב מלאכה ולא דרך אכילה, ה"נ בלקיחת הצרורות שאינה דרך שימוש אלא חלק מעשיית החבית, עיי"ש. ושמחתי שמצאתי לי חברים בדרך זו [והבא נבא לברר כמה פרטים ונקודות ביסוד זה, וכדלהלן].

יא. ומצינו בזה לגבי דין טחינה שהותרה לאלתר, כמבואר בתשו' הרשב"א (ח"ד סי' ע"ה) ובהגהת הרמ"א בשו"ע (סי' שכ"א סעיף י"ב) עיי"ש, דהנה בדברי המגן אברהם שם (ס"ק ט') משמע דאי"ז דוקא בחיתוך ירק דק דק, אלא ה"ה לחתוך פלפלין ושאר תבלינים, וכן משמע בביאור הגר"א שם, אך באליה רבה (ס"ק י"ב) נשאר בזה בצריך עיון, עיין בדבריהם, והניפם הכהן רבינו המשנ"ב בשער הציון (ס"ק ל') עיי"ש, אך לא ביאר טעמא דמילתא דהא"ר שחכך לאסור בזה. והגר"ז בשולחן ערוך דידיה (שם בסעיף ז') פסק בזה לאיסור בהחלט, דאין לחתוך פלפלין בסכין אפילו כדי לאכול מיד, וכתב דהוא הדין לכל התבלינים שאין דרך לאכלם אלא ע"י תערובת, ומבואר דסיבת האיסור היא מה שלא נאכלים אלא ע"י תערובת, ואכתי צ"ב.

וראה באגלי טל (מלאכת טוחן הלכה י"א) שכתב מדנפשיה דהא דמותר לטחון לאלתר, זה דוקא בירקות או בפירות שהן מאכל בפנ"ע, אבל לא בפלפלין או תבלין אף שצריך לאכול המאכל המתובל בהן לאלתר, וביאר זאת שם (ס"ק ל' אות ה') דבדבר שאינו אוכל לעצמו אלא מכשירין לא שייך על זה "דרך אכילה", אלא חשיב "דרך מלאכה". ועיי"ש שבנה יסוד דבריו על דין ברירה, דה"ה בבורר תבלין שאסור בכה"ג, דלא שייך היתר אוכל מתוך פסולת, אלא דמי לבורר פסולת מתוך אוכל, וכדמצינו בדין ברירת תורמוסין (כמבואר בשו"ע סי' שי"ט סעיף ה'), ומבואר בדבריו שם דה"ה בבורר שאסור בכה"ג, עיי"ש.

אכן להאמור ל"צ להגיע לסברא דתבלין הוי כפסולת מתוך אוכל, אלא יש לומר דבתבלין וכדומה כיון שאינו האוכל מעצמו אלא מכשיר הוא את האוכל, א"כ ל"ח שמתעסק באוכל ודמי לסוחט [ואמנם יש כאן חידוש, דהא פשטות הסברא כשהוא לא מתעסק באוכל, דזה משום החשיבות של הדבר שיוצר כאן אוכל לאחר הברירה, משא"כ תבלין דאדרבא טפל ומתבטל למאכל, אכן כאמור לעיל (באות הקודמת) י"ל דמ"מ כל שאינו מתעסק באוכל אין כאן דרך אכילה]. ושוב מצאתי בתהלה לדוד (ס"ק ח') דאחר שהביא לדעות האוסרים, כתב דכן נראה בפשיטות לדעת המג"א

בסי' שכ ס"ק ז' (והיינו דין בוסר האמור) דדוקא בדרך אכילתו התירו, ולכן אסור לסחוט ולאכול מיד, והוא הדין והוא הטעם לחתוך וליתן לתוך תבשיל, עכ"ד, והיינו כמשנ"ת, ושמחתי שכיוונתי לדעתו הרמה.

ואמנם באג"ט גופא גם כן הזכיר סברא זו, דהא גבי טוחן לא שייך החילוק של פסולת ואוכל, ולכן כתב דהתם היינו טעמא משום דהוי דרך מלאכה ולא אכילה, וכמו שהבאתי לעיל מדבריו, וצ"ב א"כ מדוע לא פי' כן גבי בורר, ויש לחלק, ודו"ק. [ומ"מ צע"ג היאך יבארו כל האוסרים לדין שהביא מרן השולחן ערוך בסימן שי"ט סעיף ט"ו, דמסננת שנתן בה חרדל לסננו מותר ליתן בה ביצה, אף על פי שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה, דשם האריכו המפרשים בביאור הענין, ואכמ"ל, ועכ"פ תורף הביאורים דכאשר הדבר הוא רק לגוון וליפות מראה החרדל ולא למאכל, ולכאורה להאמור לא רק שאין זה סיבת היתר אלא זה סיבת איסור, דהוי כנותן לתבלין, וצ"ב כעת].

יב. עוד אפשר לומר בכל הענין, דיש לחקור בגדר "לאלתר", מה צריך להיות לאלתר, האם סגי ב**צורך** מיידי או ל"מ אלא בעינן **שימוש** מיידי, והנפ"מ היא בנידון דידן דאמנם בורר את הצרורות וכו' בשביל צורך עכשוי שהוא יוצר חבית או כוורת וכו', אך מ"מ אכתי אינו משתמש בזה לאלתר, שהרי יש לו עוד הרבה פעולות הנצרכות ועוד שהות הנצרכת עד שהדבר יהיה מוכן, ושפיר י"ל דסבר רש"י דבעשיית כלים וכדו' כיון שאין השימוש בהם לאלתר, אע"פ שנצרך להם לאלתר מ"מ אין כאן להיתר דלאלתר [ואפשר דמשו"ה כתב כן לגבי כוורת ולא לגבי חבית, כיון דחבית אפשר להשתמש בה לאלתר, אולם אינו נראה, ואדרבא היא צריכה שהות ליבוש וכו']. אכן במנ"ח חזינא דלא התכוין לזה, אלא ס"ל דאפילו יוכל להשתמש בחבית מיד בכ"ז אסור, ועי"ש, ומ"מ י"ל כן בדעת רש"י וכאמור [וכ"כ בספר משנת השבת (מלאכות, עמ' קכ"ג מדפה"ס) ובנתיבי מועד (על המנ"ח, עמ' רי"ב מדפי הספר) עי"ש].

ובאמת שיש הרבה נפ"מ בחקירה זו, ונחלקו בה פוסקי זמנינו, שהנה בספר איל משולש (פרק ח' הלכה ט"ו-ט"ז) הגדיר בפשיטות דאין היתר לאלתר אלא כשבורר להשתמש בדבר הנברר מיד, אבל אם בורר רק לצורך מיידי והשימוש יהיה לאחר זמן [וכ"ש אם אינו מתכוין להשתמש בו כלל], הרי זו ברירה לאחר זמן ולא לאלתר, עי"ש שהביא כמה דוגמאות: קולף בצל לתתו מיד בסלט אך יאכל הסלט רק לאחר זמן, בורר חפץ ע"מ להשאילו לחבירו, ועוד. ובמקורות שם מבואר שמהלך זה הוא מהגאון ר' ניסים קרליץ שליט"א, ושוב נדפס ספר חוט שני ח"ב, ושם (פרק כ"ה ס"ק ד') מבואר כן, והביא עוד דוגמאות נוספות בזה, עי"ש.

אולם הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל רוח אחרת עמו, וכמבואר בספר שמירת שבת כהלכתה (בנדמ"ח פרק ג'), ששם (בהע' רכ"א) הביא משמו שהתיר בב' הנידונים האמורים, ועפי"ז כתב (שם הלכה ע"ט) להתיר לברור דבר ע"מ לקררו במקרר, כל שרצונו לאוכלו או לשתותו מיד לכשיתקרר, וכ"כ (שם הלכה פ"א) לענין הוצאת בקבוק מהמקרר לצורך הפגת צינתו [אכן בספר 'מאור השבת' (פניני המאור מכתב ח') מבואר דהגרשז"א התיר רק כשהדרך היא לעשות את הדבר כמה שעות קודם האכילה, משא"כ כאשר הדבר טוב גם אם נעשה מאתמול וכדו' א"כ ברירה לצורך מעשה זה אינה נחשבת כדרך אכילה, ועפי"ז ליתא להיתר הנ"ל גבי בקבוקים, ותשובה זו הובאה בשש"כ הנדמ"ח בהערה הנ"ל, ואפ"ה בהלכות למעלה לא זזה משנה ממקומה, וצ"ע], ועי"ש (מהלכה ס"ט עד הלכה פ') עוד פרטים בזה. ואמנם ציין שם שבתשובת רב פעלים (ח"א או"ח סי' י"ב) מבואר שלא כדבריו, וכבר עמדתי בזה בהערות לתשובה שם.

יג. והנה במנחת אריאל עמ"ס שבת (עד. אות כ"ב-כ"ד) יצא להוכיח מכמה מקומות דגם בדבר שמחוסר תיקון, אם רוצה לאוכלו מיד אחר שיתקנו חשיב לאלתר, ראשית הביא ראיה מהא דאיתא במס' ביצה (יד:) דלב"ש הבורר קטנית ביו"ט צריך לברור האוכל מהפסולת, משום שלא הותרה ברירה ביו"ט, ואי נימא דמחוסר תיקון ל"ח לאלתר א"כ התם גבי קטנית שצריכה בישול ל"ה בורר לאלתר, ושוב צריכים לאסור. ועוד ראיה מהא דשוחט ביו"ט שרי, וכשא"א להוציא האוכל מהפסולת אלא רק אפשר להוציא הפסולת התבאר בביאור הלכה (סו"ס שכ"א) דקולף פירות וכו' מותר משום דהוי כבורר אוכל מתוך פסולת, עי"ש, ומבואר דהוי ברירה אלא דמותר כאוכל מתוך פסולת, וא"כ לב"ש שלא שרו ברירה ביו"ט איך מותר להפשיט העור, הרי הבהמה מחוסרת בישול, וע"כ דלא שנא.

ובשלישית הביא שם ראיה, דהרשב"א בתשובה (ח"ד סי' ע"ה) הנ"ל כתב לדין טוחן לאלתר דשרי, וז"ל: מסתברא דהא דפרים סילקא דוקא במחתך דק דק כדי לאוכלו למחר או אפילו לבו ביום ולאחר שעה, לפי שדרכו של סילקא לחתכו דק דק בשעת בישולו, וכל שדרכו בכך ומניחו לאחר שעה חייב, אבל לאוכלו מיד מותר וכו', ומשמע א"כ דטוחן בשביל לבשל לאלתר שרי, ורק אם מניחו לבשל אח"כ לא מיקרי לאלתר, וכ"מ ברשב"א בעבודת הקודש (בית מועד שער א' פ"ז ה"ב) עי"ש, וסיים שכן מפורש בפמ"ג (מש"ז סי' שכ"א - י') עי"ש.

והנה יש לדחות לראיה הראשונה, דיש קטניות הראויים לאכילה גם בלי בישול כבוטנים וכדו', ושפיר שייך לאלתר, ויש להוכיח זאת מדין קנון ותמחוי שפירש"י שהקטנית מתגלגלת וכו', והכא איירי בשבת שלא שייך כלל בישול, וע"כ שיש קטנית של"צ בישול, ודו"ק. ובראיה משוחט, י"ל דילמא ב"ש איירו דוקא בבורר רגיל, אבל אם כבר הותרה מלאכה בבהמה זו ששחטה ביו"ט מותר להמשיך המלאכה ולהפשיט העור [ולפי"ז נדחית גם ראיה א', אכן י"ל דבעינן שקודם תותר מלאכה ואז הותרה גם המלאכה שאחריה, וא"כ זה שייך דוקא בשוחט, ודו"ק], או אפשר דכיון שהותר הֶפְשֵׁט הותרה פעולה זו גם מצד בורר, ואולי משום שזה עיקר המלאכה וממילא הברירה כאן לא חשיבא [ובאמת ראה מה שציין המנח"א לגמ' להלן (קיז.) דאמרינן דשקיל לה בברזא, שרי להפשיט העור ואין חיוב מפשיט, ולכאורה צ"ב מה עם בורר, עיין במה שכתב הוא שם, ודו"ק ממה שנתבאר כאן, ואכמ"ל בזה], ועיין.

ואשר לראייתו השלישית הנה מתשובת הרשב"א יש לדחות בנקל דמה שהזכיר שעת בישולו הוא לדוגמא בעלמא שכך המנהג בימי החול, אך עדיין אפשר דכל ההיתר בשבת ויו"ט הוא כאשר חותכו לאלתר, ואמנם בדברי הרשב"א בעבוה"ק מפורש דשרי לברור ע"מ לבשל לאלתר ביו"ט, אך גם זאת י"ל דאיירי בדבר שמתבשל במהרה בתוך הזמן דלאלתר [והלום ראיתי מה שפלפל בזה באיל משולש (פרק ח' הערה פ') בכמה אופנים, עי"ש], ועוד י"ל בעיקר הדבר אי שייך להוכיח מיו"ט, דאפשר דהתם שרי בזה אע"פ שבשבת אסור, בפרט דאיירינן בדבר שחייב לברור אותו ולבשל אותו, וא"כ אפשר דאף אם אסרו ברירה שלא לאלתר - לא אסרו בזה, משא"כ בשבת דלא הותרה כלל מלאכת אוכל נפש, ועיין בזה.

יג. והנה במנח"א שם הביא בסיום דבריו עוד ראיה, מהא דכתב רש"י שבעבד חלתא חייב י"א חטאות, ואחת מהן היא משום בורר דבורר היפות וכו', והק' החי"א (דלעיל) הרי זה אוכל מתוך פסולת, ותי' דלאו דוקא וכו', ועוד תי' שבדבר שאינו אוכל ממש לעולם חייב (וכנ"ל), ולכאורה מאי קושיא, הא י"ל דהכא אי"ז לאלתר כיון שעושה את החבית ואח"כ משתמש בה, ועוד דודאי גם אחר הברירה בענין לעוד הרבה תיקונים שמרקיד ומגבל וממרח ומצרפו באור וכו', עי"ש ברש"י, ומשו"ה אוכל מתוך פסולת חייב, וע"כ חזינא מהחי"א [ולהנ"ל כך מוכח גם מדברי הכלכ"ש והיבי"א שג"כ דנו בקו' זו], דאף שא"א להשתמש בדבר מיד מ"מ חשיב כברירה לאלתר, עכת"ד. ולהאמור אכן כך סברי הנך מרנן, אך בכל זאת אפשר לומר דאדרבא היא גופא טעמא דרש"י וכנ"ל.

ואולם אף שדחינו לראיות הנ"ל, מ"מ ודאי שרהיטת הענין מכח ההוכחות הנ"ל (באות הקודמת) דשרי. ומבואר לנו דלא איכפ"ל שא"א לאוכלו לאלתר אלא ע"י תיקון, דאעפ"כ חשיב לאלתר, ולכאורה זה דלא כהגר"ז והאג"ט ודעימיה שחילקו בין "אוכל" ממש לדבר שבא לתקן האוכל. אכן בקושטא נראה דלא דמי, אלא הם יכולים לבאר דאה"נ כל שזה האוכל עצמו אין הפרש האם ראוי לאכילה כעת ממש או שצריך תיקון, דמ"מ הוי דרך אכילה לברור הדבר ולתקנו ואח"כ לאכלו (אא"כ נימא דפנים חדשות באו לכאן, ודו"ק). אבל תבלין וכדו' אין עליהם שם אוכל כלל לענין זה, ואע"פ שלבסוף יהיו חלק מהאוכל, מ"מ לא נחשב שבורר את האוכל אלא את המכשיר, וממילא אין כאן דרך אכילה אלא דרך מלאכה, ודוק בזה [שו"ר באג"ט גופי' במלאכת בורר (ס"ק א' אות י"ב-י"ג) שעמד על דברי רש"י אלו, עי"ש מה שפלפל, ואכ"מ לעמוד בדבריו].

וכמובן דאף לאידך גיסא יש לחלק ולומר שהגאונים הח"א ושבה"ש דנקטו שהבורר דבר לצורך מלאכה באיסור לא חשיב לאלתר, אין הכרח שיסברו כדעת הגר"ז והאג"ט, דשפיר אפשר דסברי מרנן דאף בתבלין וכדו' שאינו אוכל בעצמותו אלא בא רק לתקן ולהטעים את האוכל, מ"מ כיון שזה לצורך אכילה בהיתר, אמרינן דאין חילוק בין זה לבין האוכל עצמו, אלא הכל חשיב דרך אכילה. ואמנם ראיתי בספר תורת המלאכות (בורר ס"ק מ"ה) שנקט בפשיטות להשוות הנידון של בורר תבלין המיועד לתקן את המאכל, לנידון של ברירה לצורך מלאכת איסור, עי"ש, אכן כפי שנתבאר אין כלל הכרח בין הדברים. והנלע"ד כתבתי, והשי"ת יצילנו משגיאות וירוחנו נפלאות מתורתו, אכי"ר.

הרב אברהם שקלאר
כולל "אליבא דהלכתא" ברכפלד

בענין מלאכת בורר בלח ויבש

כתב השו"ע (סי' שי"ט סעיף ד'): הבורר פסולת מתוך אוכל אפי' בידו אחת חייב, וכ' המ"ב (ס"ק ד') וז"ל: אף דלק' בס"ז איתא דלנפח בידו אחת מותר, התם לאו דרך ברירה הוא בזה, משא"כ בסתם ברירה ל"מ שום שינוי ע"י מה שבירר בידו אחת. ויש דל"ג כלל תיבת "אחת", ועיקר רבותא הוא דאפי' בידו דבאוכל מתוך פסולת מקילינן בזה היכא שכונתו לאכול לאלתר, הכא חייב, עכ"ל. ומבואר מהמחבר דלעולם אסור פסולת מתוך אוכל לאלתר אפי' שנעשה ביד.

והנה הבאר היטב (לעיל סק"ב) הביא מחלוקת המהריט"ץ ומהר"י אבועלפיה בענין זה, וז"ל: עוד כ' מהרי"א דהרמב"ם ס"ל דבורר פסולת מתוך אוכל נמי מותר לאלתר, ולפי"ז כתב דלהסיר הצרעה מן הכוס מותר להסירה כשהוא לאלתר וכו', עכ"ל. והביאו הברכ"י (שם סק"ה), ושוב הביא דבספר יד אהרן הביא דברי המהרי"א הללו, והשיג עליו וז"ל: כמה קשה סברא זו להתיר איסור סקילה נגד כמה אשלי רבתי דסברי דפסולת מתוך אוכל אסור אפי' לאלתר, וכמ"ש רש"ל, הרי להדיא שכ' דאין להקל בענין חיובי סקילה, וא"כ מי יכניס ראשו להקל ולהסיר הצרעה מן הכוס בשבת, עכ"ד. ועל תמיהת היד אהרן תמה הברכ"י וז"ל: אבל עמו הסליחה דתלי בוקי סריקי במהרי"א, דהרואה יראה בתשובתו כי לא עלה ע"ד להתיר כסברת הר"מ וכו', ולא עלה על לבו לומר דבפסולת מתוך אוכל לאלתר שרי, רק יצא לידון בדבר חדש דאף דפסולת מתוך אוכל לאלתר חייב כדברי ר"ח ושאר פו', ה"ד סמוך לסעודה לאלתר ממש חייב, אך בשעת אכילה ממש מותר, דאינו נקרא בורר למי שעומד ואוכל ומעכבו הפסולת מלאכול, דאין שום דרך ברירה בכך וכו', ונמצא לפי"ז דמהרי"א מודה ובא דפסולת מתוך אוכל לאלתר חייב, אך בשעת אכילה שהוא אוכל והפסולת מעכבו אי"ז בורר, ושרי לכל הפוסקים, עכ"ל. אכן אף אחר שביאר דעתו בטו"ט, כ' דגם סברא זו של מהרי"א אינה מחוורת, דמסתימת הפוסקים משמע דאף בשעת אכילה הבורר פסולת מתוך אוכל לעולם חייב, וכדעת המהריט"ץ דבסמוך.

ובשו"ת מהריט"ץ, הביאו דבריו הבאה"ט והברכ"י (סי' ר"ג שם), דחה דברי מהרי"א, והעלה שדעת כל הפוסקים דפסולת מתוך אוכל אסור אפי' לאלתר, והנוטל פסולת מתוך אוכל לעולם חייב אפי' ביד לאלתר, אכן לגבי צרעה התיר מהריט"ץ להסיר הצרעה מן הכוס בשבת מטע"א דאין ברירה בלח, וסמך ע"ז הפסוק "וגם את הצרעה ישלח", דל"ש ברירה אלא במה שצריך לפשפש ולברור אחריו, אבל דבר שצף למעלה כבר ברור הוא, ודימה הבאה"ט דין זה להא דמצינו דמשחיל ביניתא מחלבא דל"ח בורר, ובגוף התשובה האריך בזה המהריט"ץ, והעלה בסו"ד כך וז"ל: הכלל העולה מדברינו דבורר פסולת מתוך אוכל אפי' בשעת אכילה ממש אסור וכו' (וי"ל דאמאי נקט אסור ולא חייב וצ"ב), אמנם בצרעה או יתושין או יבחושין אפי' עפר שביין או פסולת מותר להסירו, דאין דרך ברירה בלח אלא משמר בלח בורר ביבש כמ"ש, וכן כ' בפסק דרך קצרה וכו', וכ' בלשון הזה דאין כאן בית מיחוש דאין ברירה בלח וגם את הצרעה ישלח, שאין עליו חטא, עכ"ל. והנה לכאו' המעיין בדבריו בגוף התשובה יראה דלא מוזכר כ"כ טעם הבאר היטב מה שביאר בדעתו דכ"ד שצף הוא ברור ועומד, אלא הטעם משום דלאו אורחי', וכדכתב איהו גופי' בתו"ד וז"ל: נמצא דכל מידי דלאו אורחי' בהכי שרי, והשתא לא שני לן אם תהיה הצירעה בכוס או בצלוחית וכו', שמסיר את הצירעה מהיין הלח אין דרך ברירה בכך להסיר בידו צירעה או ד"א וכו', או שימור בלח ונשאר הצירעה במים זהו דרך ברירה וכו', וכן ראיתי גדולים מסירין יתושין מהכוס, עכ"ל. ואיכא נ"מ טובא בין הטעמים בכה"ג שאין הפסולת צף ע"ג המים אלא שקוע בפנים, דלטעם המהריט"ץ בתשובה מותר אף ליטול מתוך המים בידיו, כמש"כ לענין עפר שביין דודאי שוקע ומתערב בתוכו, ולטעם הבאה"ט אסור כיון שלא ניכר ועומד בעין, ומה שצריך לפשפש אחריו זהו גופא מלאכת בורר, ואין סברא להתיר מחמת שיוציאנו בידיו, דאף ביד חשיב בורר [כמבואר במ"ב (ס"ק י') דרוב עניני ברירה הוא לאחר זמן, ואז הדרך לברור בכל דבר אפי' בידו יעו"ש, והארכנו בזה במלאכת מרקד בחילוק המלאכות]. ועוד יש לחלק בין משקים צלולים למשקים עבים כגון יין וכדו' ובלול היתוש בתוכו (וחילוק זה שייך ג"כ בין כלים שקופים לצבועים), וכ"ז צ"ב לענין הלכה.

והשתא אי נימא כטעם האחרון, א"ש מה שכתב היד אהרן להשיג ע"ד המהריט"ץ דדבריו דחוקים ומגומגמים, דהא לסברת הבאר היטב דביאר דעת המהריט"ץ דל"ש ברירה אלא במה שצריך לפשפש ולברור, משא"כ דבר שצף ברור הוא מכבר, י"ל"ע מפני מה כתב הי"א דדבריו דחוקים ומגומגמים, הא סברא אלימתא היא דאין ברירה אלא בדבר שהוא מעורב ממש, וכסתמא דמתני' דאיירי לענין קמח וצרורות המעורבין זה עם זה ממש (וכפירש"י עה: בד"ה ה"ה), וכדאמרי' בגמ' גבי שני מיני אוכלין דסתמא איירי בשני אוכלין מעורבין זה עם זה, ול"מ לשיטת רש"י דמיירי דמעורב בתוכן פסולת. וכך מתבאר בדברי האו"ש (פ"ח הי"א) וז"ל: דע דבורר גדרו הוא בדבר הבלול יחד ומשתמש כשהוא בלול, בזה אם בורר מאתו פסולת מתוך אוכל או בב' מינים הוי בורר והוי מלאכה, אבל בדבר שאינו בלול ל"ש בורר, וזהו שמעורר הירושלמי רמונין מגו רמונין וכו', פי' דאינן בלולים. ולפ"ז בורר כלי מתוך כלי דאטו משתמש כשהן בלולים, הלא בכל קערה משתמש בפ"ע ל"ש בהו בורר וכו', עכ"ל יעו"ש. אמנם בתרוה"ד (סי' נ"ז) דן לענין חתיכות דגים המונחים על לוח אחד מפורדות זו מזו, האיך יעשה לענין בורר, והעלה דמאוד היה כנגד סברת הלב דשני מינים שניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות שמונחים יחד דיהא שייך בהם ברירה, אך מסיק לבסוף דהואיל וכ' הסמ"ג דאף בפסולת מתוך אוכל לאלתר חייב חטאת, על כן אין להקל, יעו"ש. אך מכ"ד משמע דס"ל דכל שאין האוכלין מעורבין זה בזה עד שאינן ניכרין (ר"ל כל אותו המין) ל"ש בהו ברירה. אמנם כ"ז שייך רק בב' מינים יבש ביבש או לח בלח, אבל אה"נ כשנתערב יבש בלח וצף ע"ג, אפשר דבכה"ג אף התרוה"ד יודה דאין להחמיר בזה כלל, ודו"ק. וע"כ שאין זה הטעם בדברי המהריט"ץ להתיר ברירה בלח, אלא כמו שמפורש בדבריו דכל דלאו אורחי' ואין מלאכתו בכך רשאי לברור, דעיקר ברירה בלח הוא ע"י משמרת וכדו' ולא בידיו, וע"כ השיג הי"א שפיר דטעם זה דחוק ומגומגם, דמהיכי תיתי לומר דכל דלאו אורחי' יהיה מותר לכתחילה, הא לכהפ"ח פטור אבל אסור, וכמו שמצינו בשאר המלאכות דמלאכות שנעשו ביד דפטור אבל אסור. ובסמוך יתבאר שיש בזה פלוגתא בין הפוסקים.

אמנם בברכי יוסף כ' על השגת הי"א כך, וז"ל: לי ההדיוט נראה דהוא טעם לשבח דאין ברירה בלח, ויש סמך לסברא זו מהש"ס והפוסקים, ועיין בדברי הה"מ ריש שביתת עשור, וגם הרב אליה רבה הביא דברי מהריט"ץ, ונראה שהסכים לדבריו, והכי נהוג, עכ"ל. מבואר מיניה דכל פעולה שלאו אורחי' בהכי מותר לכתחילה, וכמש"כ דאין ברירה בלח, ויש להבין מהו סברת ההיתר. והנה ציין הברכ"י להה"מ (פ"א מש"ע ה"ג) דכ' וז"ל: ויש לי לתרץ לדעתם דל"מ בורר אלא מתוך פסולת גמור, או מין אוכל ממין אוכל אחר כנזכר וכו', ואע"פ שאמרו מחבץ חייב משום בורר וכן משמר, התם בדברים לחים, עכ"ל. ולכאו' י"ל"ע אדרבה מהתם קשיא עליה טובא, דמפורש בהה"מ דאף בלח שייך ברירה, וראיה אלימתא להשגת הי"א ולט"ז דאף בלח איכא ברירה, אלא הנראה בכונת הברכ"י מדכ' לעיין בדברי הה"מ, היינו כדי שלא תקשה עליו כנ"ל, מכיון דיש לחלק טובא בין הנידונים, דהא הה"מ איירי לענין מחבץ ומשמר, ומחבץ היינו שמעורב הגבינה עם החלב, וכן משמר מעורב היין עם השמרים, ואי"ז גופים מחולקים אלא הכל תערובת אחת ממש, ושפיר שייך בורר אף בלח, דל"ד לח בלח ליבש ע"ג לח דמפורד הוא מן המים וצף הוא ע"ג המים. ואפשר דזה כונת הברכ"י במש"כ לעיין בדברי הה"מ, ור"ל דכשתעיין היטב תראה דלק"מ מהתם, דיש חילוק גדול בין הנידונים. וחילוק זה מוכרח, דהא מה יענה המהריט"ץ על אלו הגמ' דמשמע להדיא דיש בורר בלח, ע"כ צ"ל דאין כונת המהריט"ץ לומר דל"ש מושג בורר בלח, אלא ר"ל דתלוי בסוג הפעולה, דכשבורר יתושים וכדו' ממשקים אין הדרך לבוררו ביד אלא בכלי או בסודר או בכפיפה מצרית, וכההיא דמשמר היין מן השמרים, וכן במחבץ עושהו ע"י כלי מיוחד, כמו שפירש"י (בדף צה.) המחבץ עושה כמין כלי גמי ונותן הקפוי בתוכו, ומי החלב שהן נסיובי נוטפין ולועזין אותן, עכ"ל. ואין דרך להפרידו ביד (כי לא שייך להפרידו ביד כי הוא דבר נוזלי. ועיין בחזו"א סי' נ"ו סק"ו מה שביאר לענין חולב ומחבץ, וכ' דכל הנעשה בסגולות שונות להפריד העב מן הצלול ה"ה בכלל מחבץ, יעו"ש). ודברי הה"מ הללו הביאם המג"א (שם סק"ה) לחלק בין דברים יבשים, דבמין אחד ל"ש בהו ברירה, לדברים לחים דאף במין אחד שייך ברירה (וע"ע במג"א ס"ק ט"ז בענין זה).

עוד כ' המג"א (ס"ק ט"ו) וז"ל: לפי"ז אסור לעשות שומן מהמאכל, דהא ב' מיני אוכלין הם, ואסור לברור א' מחבירו אלא בידו כדי לאוכלו מיד, והכא כשמערה מהכלי אסור כמו בשכר וכו', אבל בשומן ה"ל בורר פסולת מתוך אוכל, ואפשר דל"ש ברירה אלא בדברים המעורבים, אבל הכא לחודא קאי, עכ"ל. וממסקנת דבריו נראה דנסתפק בזה. אך עכ"פ עולה מדבריו דהא דרשאי לערות השומן להפרישו מהתבשיל, הוא משום דהשומן והתבשיל שני מינים הם, ול"ש בורר אלא בדברים המעורבים ממש, ולא כשכ"א עומד בפנ"ע, ובמ"ב (ס"ק נ"ה) הכריע דאסור ודלא

כמג"א. וטעמו משום דהשומן מקרי פסולת לגבי הרוטב, אם לא ששופך ביחד עם השומן ג"כ מקצת הרוטב דאז שרי, כמו שמצינו גבי זבוב, ודו"ק (וע"ע בתו"ש ס"ק כ"ח משה"ק סתירה בדעת המג"א, ובמחה"ש שם תי' דבריו. וע"ע בתהל"ד ס"ק כ"ב בענין זה, ואכמ"ל).

ובמור וקציעה (שם) ציין ע"ד המג"א הללו לספר עץ חיים (להמהר"י חאגי'ז בביאור ל"ט מלאכות) דהסכים להתיר לערות השומן מן התבשיל, והוכיח כן מנד"ד דפשט דמותר להסיר היתושין שצפין ע"ג היין בשבת, משום דלא שייך ברירה בדבר שצף ע"ג המשקה. והביא ראיה על כך מהסוגיא דלעיל (דף ה:) גבי עקירה והנחה בשבת, דאמרי' התם דאגוז ע"ג מים לאו היינו הנחתו ופטור, יעו"ש, ואי אמרת דדבר שהוא צף ע"ג המים הנוטל אותו מיקרי בורר, אמאי לא משתמיט שום מפרש לומר דהתם חייב משום בורר, ועוד דלפי"ז השולה דגים מן הים מיחייב משום בורר, דהרי חשיב אוכל מתוך פסולת כשאינו לאלתר, ובירושלמי (וברמב"ן שהביאו) לא נזכר שחייב אלא משום קוצר לחודי', ולא הזכירו מענין בורר. וע"כ נראה דל"ש ברירה אלא רק מה שצריך לפשפש ולברור, אבל דבר שצף למעלה כבר ברור ועומד הוא, ושמעתי משם חכם בקיא בש"ס שהביא ע"ז אין ברירה בלח וגם את הצרעה ישלח. ומדבריו הללו הוכיח המו"ק בדעתו דה"ה דמותר לערות השומן להפרישו מן התבשיל, דלא גרע שומן מזבוב שע"ג המים, דתרווייהו צפים ע"ג האוכל ואינם מעורבין זע"ז (ומה שסיים הע"ח בשם חכ"א, כ' המו"ק כמדומני שהוא מהריט"ץ הנ"ל). הנה מבואר לן בדבריו נמי דעיקר הטעם דל"ח ברירה משום שכ"ד שצף למעלה חשיב כבר כברור, אבל אה"נ אילו היה שקוע בתוכו שפיר הוי ברירה, וכסברת הבאר היטב, אך זה תימא דהביא דברי המהריט"ץ כסעד לדבריו, ולמבואר לפנינו אי"ז כוונת דברי הריט"ץ אלא טע"א יש לו, ואדרבא נ"מ טובא בינייהו.

ואגב דאתינן להכי י"ל על עיקר דברי העץ חיים להוכיח מהסוגיא דאגוז דאין ברירה בלח, מה הרא' מהתם, דילמא מיירי בנטל האגוז לאוכלו לאלתר, וכי אין דרך לאכול אגוזים בשבת, הא משנה ערוכה היא לפנינו לקמן דף קכב: כל הכלים ניטלין בשבת, וחד מהנך הוא קורנס לפצע בו את האגוזין, וכן מה שמצינו בשלהי ואלו קשרים גבי יוה"כ שחל בשבת, ועוד כהנה רבות בש"ס שהיו מפצעין באגוזים, וכן מה שרצה להוכיח מן הירושלמי גבי שולה דג בשבת ג"כ צ"ע טובא מכמה וכמה טעמים ודחיות, ונבארם אחת לאחת:

א) אין הירושלמי בא למנות כמה מלאכות יכול לעבור על מעשה אחד (וכהא דאיתא בגמ' עד:), ומה"ט לא הזכירו המפרשים גבי אגוז דחייב משום בורר, דמה ענינו לכאן. [ועוד י"ל דנידון זה תלי בנידון אחר בעושה ב' מלאכות בפעולה אחת אי חייב תרתי או אחת, ומהא דלעיל מוכח דזומר וצריך לעצים חייב שתים אע"פ שנעשו כאחת, ואפ"ה כ' המרכה"מ (פ"י ה"ד) לחדש דהיינו דוקא היכא שנולד מפעולה אחת ב' תכליות, כההיא דזומר וצריך לעצים, משא"כ היכא דבפעולה אחת עביד ב' מלאכות לתכלית אחת דחייב רק אחת. והביא ראיה מההיא (דף קב:) דאמר רב עושה נקב בלול של תרנגולים דחייב רק משום בונה ולא גם משום מכב"פ, כיון דאין כאן אלא תכלית אחת, וה"נ י"ל בענייננו דליטול דג מן המים אין כאן אלא תכלית אחת, וכע"ז כ' באג"ט (זורה ב') לענין משמר, אכן במנ"ח (בורר סק"ג) נקט להדיא דחייב על תרווייהו, וכ"נ מדבריו בכותב אות אחרונה בספר דחייב תרתי, וגם שם אינו אלא תכלית אחת. אמנם גבי מכב"פ מצינו מחלוקת ראשונים, יעוין במאירי (קד:), וע"ע בשביה"ש מעשה חושב ע' י"ד שהאריך בזה, וצ"ע].

ב) ועוד מהיכי תיתי דהו"ל בורר, שמא מיירי בנוטל הדג לאוכלו מיד ואע"פ דאסור, עכ"פ כשאוכל לאלתר חייב על נטילת נשמה לחוד ולא על ברירה ג"כ (ונ"מ כן בכל בורר מוקצה), וצ"ב.

ג) ועוד כששולה דג מן המים להצילו מדגים אחרים ומעבירו למקו"א, מלאכת צידה איכא אבל ברירה ליכא, דחשיב אוכל מתוך פסולת לאלתר.

ד) והעיקר מה שיש לעיין עליו, הא הירושלמי לא איירי בשולה דג מסוים מן המים, אלא איזה דג שיעלה בחכתו הוא נוטל, ואה"נ אותה קושיא אפשר להק' עליו ג"כ באגוז דאין לו ענין באגוז מסוים. אמנם קושיא זו לאו קושיא, דהו"א לחייבו הוא משום שבוררו מן המים, ולא משום דגים אחרים, דכולהו מין אחד, אלא המים והדגים וכן האגוז והמים שני מינים נינהו, ושפיר שייך ברירה. עכ"פ קושיות קמאי צ"ע מה הראיה לענייננו.

ומצאתי בספר טל אורות (השני עמ' ק"נ) שהביא דבריו, ודחה אותם מטע"א, דכיון דאפשר לשתות את המים כשהאגוז בתוכם אי"ז בורר, וכמש"כ הפוסקים לענין קיסמין דקין בתוך היין דלאו בורר הוי (ולא עיינתי בכל דבריו, דצ"ע מה יענה על הראיה מהירושלמי גבי דגים, הא בדגים ל"ש לשתות את המים כשהדגים בתוכם משום נטילת נשמה. ועוד דמדברי הט"א מבואר דלמד דאין ההיתר של קסמין דקים בתוך היין משום שיכול לשתות את היין מעורב עם הקיסמין, והיינו דיבלע ג"כ את הקיסמין, כמבואר בשו"ע (שם סע"י) ובהג"ה דהוסיף עליו הואיל וראויין לשתות בלא"ה, ונקט משו"ה קצת קסמין, דאילו היו הרבה אין ראוי לשתות כן לרוב בנ"א, והשתא אם נפרש דהוא ג"כ ס"ל לה"ט, מה יענה גבי אגוז, דבאגוז ל"ש טעם זה הואיל ואינו ראוי לרוב בנ"א, ול"מ משום סכנה, וכ"ש בדגים קטנים, ופלא ע"ד דכלל אגוז בכלל קשים וקיסמין וכמשנ"ת, וכ"ד נדחו מעיקרא.

ובספר שביתת השבת (מלאכת בורר ס"ק כ"ה) עמד ג"כ ע"ד המהרי"ח, וכ' עליו דקושיא מעיקרא ליתא, דבדבר גדול כאגוז בתוך המים אין שם תערובת כלל, ושוב אין ראיה משולה דגים ולא מאגוז ע"פ המים, דבזה לא נסתפק אדם בדברים גדולים המונחים במים דל"ש בהו ברירה, ואף התרוה"ד יודה כיון דאינם מעורבים, יעו"ש. ואף דבריו צ"ב, דהא ניתנו דבריו לשיעורין, דהא אין שיעור לאגוזים, דיש ג"כ אגוזים קטנים מאד כידוע, ובגמ' לא מצינו חילוק בשיעורים, ועוד מה יענה על ראייתו השניה מדגים, הא בדגים ודאי אין לירושלמי שום סיבה לחלק בשיעורים, דאפי' דג כ"ש יש בו משום צידה, ואפשר דמהך גופא הוכיח הע"ח דה"ה לענין בורר אין חילוק בין גדולים לקטנים, ולעולם אין בורר בצף ע"ג המים (ומה שנקטו הפוסקים זבוב או יתושין דוקא, היינו משום שהם דברים המעופפים ושכיחי שיכנסו פתאום לתוך הכוס, משא"כ דגים, וז"פ), ונדחו ממילא דברי השביה"ש דכ' דראיותיו משולה דגים ומאגוז לאו ראיות, אמנם בשבה"ש בהמשך דבריו הביא ראיה לדברי הע"ח מספר פקודת אלעזר, שכ' כי כאשר למדו בש"ק שיעור רביעית, הביאו כמה בנ"א כוסותיהם לראות אם יש בהם שיעור הראוי, ומדדו בביצים ע"י כלי מלא מים, ואחר המדידה נטלו הביצים, והיה נידון אם יש בזה בורר, והעלה להתיר כיון שהיה בדעתם ליטול מיד הביצים מן המים, ע"כ לא מקרי מלאכה כיון שהתערובת מתחילה היתה ע"ד ליטלו משם לאלתר אחר המדידה, ודימה דין זה לקשר שאש"ק דשרי להתירו, עכ"ד. ולכאו' מדבריו יש ראיה לדידן דאף בביצים מן המים יש בורר, לולי האי טעמא דהוי תערובת לאלתר דל"מ מלאכה, ובשיה"ש תמה עליו כנ"ל הא ביצים דבר גדול הוא לכו"ע, ומה ברירה שייכא בהו, יעו"ש, אמנם אי"ז דחייה לדברי הפקודת אלעזר, דאפי"ל דאזיל בשיטת הט"א הנ"ל דיש חילוק בין קסמים לביצים, ונחלק על דעת העץ חיים דלעולם ל"ל בהו משום ברירה. אלא צ"ע מה יענה על הראיות מאגוזים ודגים וכנ"ל. אמנם י"ל על הך סברא גופא איך ללמוד פשט בע"ח, האם משום שהאגוז צף ע"פ המים וברור הוא כבר, או"ד משום דל"ח מעורבים זה בזה, ומכיון שדרך ביצים לשקוע בתוך המים, אולי בזה כו"ע מודו דיש בהו מלאכת בורר, וצ"ב.

אמנם היעב"ץ אחר שהוכיח מהע"ח לענין שומן ע"ג התבשיל דשרי להפרישו, כ' ע"ז והך כללא ליתא, דודאי שייך נמי בלח, ומ"ש משכרא ממנא למנא, והא שמרים נמי לחודייהו קיימי אי לאו משום דניצוצות ל"ח, ה"נ בהא תליא שלא יקפיד לקלוט הנצוצות של שומן הסמוכות למרק ומתערבות עמו, דבהו ודאי שייך ברירה, משא"כ בשומן העליון היורד לבדו כשמערה בנחת זה מותר, והוכיח כן משו"ת הריב"ש נמי לענין עשיית חמאה, ובלבד שלא ימרק קליטת השומן הסמוך לחלב, עכ"ד.

והם המה הדברים שביארנו בדעת הה"מ לחלק בין לח ולח ליבש ע"ג לח, וזהו כונת הברכ"י בדעת הריט"ץ דלעולם אין הגדר דוקא גבי זבוב ע"ג לח, אלא אף יבש ע"ג יבש כל שהשני מינים אינם מעורבים זה עם זה, אלא ה"ה שני שכבות נפרדות, רשאי לקלוט העליון, אך צריך ליזהר שלא יקלוט מה שסמוך לשכבה התחתונה שזה כבר נחשב למעורבין, אמנם בדעת הריט"ץ עצמו אין לנו ראיה שלמד כן אף לגבי קליטת שומן מע"ג התבשיל, דהוא כ' כללא דכל דלאו אורחי' למעבד הכי לא מיקרי מלאכת בורר, ואפשר דלקלוט השומן מע"ג התבשיל ביד אורחי' בהכי, אך אם נעמיד דאף שומן אין הדרך לקלוט ביד, א"כ אין סברא שיחלוק ע"ז הריט"ץ, ולעולם אם נעיין בדבריו אי"מ למש"כ המו"ק דהך כללא ליתא דאין בורר בלח, דשפיר מודה הריט"ץ דיש בורר בלח היכא דעביד כאורחי', כמבואר בדברי הברכ"י. [ומה שכ' הברכ"י ויש סמך לסברא זו מהש"ס, ר"ל דמהש"ס מוכח רק לענין לח בלח ולא לענין לח ביבש, ועצ"ב הי'כן מצא ראי' ברורה ע"ז, ומצאתי בדעת תורה למהרש"ם (שם סע"ד) שדן שם בארוכה בגדרי בורר, ובתו"ד כ' דיש לו ראיה מהגמ' לק' (קכא:) דאמרי' התם ההוא עכבר דאשתכח באיספרמקי דר"א, וא"ל נקוטי בצוציתיה ואפקוה, ומוכח דליכא בהוצאתו משום בורר פסולת מתוך אוכל, וסיים דמזה ראי' לדעת הבית מאיר דמותר להוציא זבוב שנפל לתוך המרק, ודחה דז"א, דהתם מיירי לענין בשמים שהם דבר יבש, יעו"ש. אמנם אפשר דהברכ"י ס"ל דיש משם ראיה לענייננו, ובשביה"ש הביאו במלאכת בורר (ס"ק י"ח אות כ"ד), וכ' עליו דאין ראיה מהגמ' התם לדברי התרוה"ד דכ' דשני מינים נפרדים וניכרים א"א להקל בברירתם בלא ראיה, דהתרוה"ד איירי בדאיכא הרבה חתיכות מעורבים, אבל בכה"ג לא עלה על דעתו שום ספק, יעו"ש].

ובאליה רבה כ' בענין זה בפשיטות, וז"ל: מותר להסיר צרעין או יתושין וכו', אפי' עפר או פסולת שביין דאין ברירה בלח, תשובת ריו"ט שם, עכ"ל. ויל"ע היטב בדבריו דהעיקר חסר מן הספר, דהא עיקר תשו' היה מפני דכשנוטל בידיו לאו אורחי' הוא אלא במשמר, וד"ז השמיט הא"ר. אלא ממה שהוסיף דאף עפר ושאר פסולת שביין מותר ליטלו כאן, נמצא עיקר סברת הריט"ץ להתיר הברירה משום דלאו אורחי', וממה שהזכיר ג"כ עפר ושאר פסולת מבואר להדיא דנקט טעם הריט"ץ להלכה דכל דלאו אורחי' ל"מ בורר, ולכך שרי אף בדבר שדרכו לשקוע כעפר וכדו', ולאו משום טעמא שצף ע"ג וברור הוא מכבר, אלא על תשו' הריט"ץ נסמך הא"ר, אלא שצל"ע לפ"ז טובא מהי סברת הריט"ץ להתיר אפי' שהפסולת שקוע בתוכו. ועוד, מהו מקור האחרונים להתיר מטע"א. והנראה בישוב הענין דהריט"ץ ס"ל דבע' שיהיה בו דמיון המלאכה, וממילא כל פעולה שאין בה דמיון לאב המלאכה לא נכנס בכלל גדר המלאכה, וממילא ברירת יבש מלח אין הדרך לברור ביד, וכדאיתא לק' (קמ.) חרדל שלשו מע"ש למחר א"ל שמואל ביד, אטו כל יומא ממחו ליה ביד, מאכל חמורים הוא, וכ"ש כשקוע בתוכו והילכך ס"ל דמותר. ובדעת האחרונים שהביאו דבריו מטע"א, י"ל בדוחק דנסמכו על עיקר דבריו, אבל לא בכולו, והיינו רק בצף אבל לא בנשקע, וה"ט כי בצף הוא ברור ועומד, משא"כ בנשקע עצם החיפוש הוא עיקר מלאכת ברירה. ויתבאר עוד בסמוך, ודו"ק.

אך האמת יורה דרכו דכ"ד תלויים ועומדים בהבנת דברי המהריט"ץ, ואיך שלמדו הפו' הנ"ל בנידון זה. עוד מצינו באחרונים בענין זה כמו"כ לשונות, ונביאם בקצרה, הנה הבית מאיר (שם) הביא סברת הט"ז שכ' בשיטת הראב"ד שאין להוציא הזבובים לבדם מן הכוס כ"א בתוספת משקה, ותמה עליו לשי' שלא ירד לחלק בין ברירת יבש ללח, למה תלה חומרתו בדעת הראב"ד, היה לו ללמוד כן לכל הפוסקים מן הש"ס, דכמו בקסמין מן הקמח מקרי בורר, ה"ה זבובים מן המשקה הוי בורר. [וכ"כ בפרמ"ג לתמוה עליו בזה"ל: וצ"ע הא כאן לכו"ע אסור בשבת דהוי בורר פסולת מתוך אוכל, ואף לאלתר יהי' אסור, ושאני יו"ט דמותר בבריחה. ובשביה"ש (שם) ביאר דבריו דכונתו להק' ע"מ שתלה האיסור בדעת הראב"ד, הא לכו"ע אסור, יעו"ש].

וע"ז הביא הבי"מ תשו' ריט"ץ הנ"ל, ועליו כ': ות"ל אף אני כונתי אליה, ואקוה אף להביא לה ראיה ממקום זה עצמו שבא הט"ז להחמיר, וכ' הכי דהא עיקר דברי הט"ז להחמיר אינם אלא לשי' הר"מ והשו"ע (ס"ד) דפסולת מתוך אוכל אפי' ביד חייב חטאת, דאילו לשיטת הטור כל שהאוכל מרובה על הפסולת ודעתו לאכול מיד, מותר אפי' לכתחילה ביד אף פסולת מתוך אוכל. (ויעוין עוד מש"כ לחדש בדעת הר"מ דאף בבודק אחר הקסמין והצרורות ובוררן בידיו אי"ז בורר ממש, משום דבאמת אף בקמח אין דרך ברירה בכך, אלא או בנפה או בכברה ולא ביד, וממילא א"ש מה שפירש"י דמחזי כבורר), ואחר שהוכיח דאף בקמח מודה הר"מ דאי"ז בורר ממש, א"כ ודאי יש מרחק רב בין ברירת קסמין דמחזי כבורר, לבין ברירת זבובים מן המשקה דל"ח בורר כלל, וטעם החילוק דסו"ס קמח אפשר לצוברן ע"ג השולחן ולבודקו מהקסמין כמו בכל דבר יבש, אלא מפני שאין דרכו בכך אין זה ממש בכלל המלאכה, אבל יבש בלח פשיטא דאין דרך ברירה ליטלן ביד אלא או ע"י סינון או ליטוף בשולי הכלי, עוד כ' טע"א דקסמין בקמח מפני שצריך לבדוק אחריהם תוך הקמח היטב מפני שמכוסים מהעין, לכך י"ל דמחזי כבורר, אבל דבר צף ע"ג המשקים והוא נראה לעין כל בשר לענ"ד אין שום מקום להחמיר, וע"כ דחה דברי הט"ז, וסיים דפשיטא דשרי אף להראב"ד ליטלן מן המשקין בידיו, עכ"ד.

ומבואר מדברי הבי"מ דלמד בדעת הריט"ץ דאין הפשט דכל דלאו אורחי' אינו בכלל בורר, וממילא כל בורר במשקין ביד ל"ש בורר, ותו לא איכפ"ל בין אם הזבוב צף ע"ג המים בין אם מעורבב בתוכו, כל שאין דרכו לבוררו ביד כ"א ע"י מסננת וכדו' מותר, אלא למד הבי"מ דהכל תלוי במראית העין, דכל שהוא מכוסה מהעין ה"ה בכלל בורר, ורק דבר שנראה לעין וכגון דבר צף ע"ג המשקין אזי בנטילתו אין בו משום בורר, ואה"נ מודה הבי"מ דאף בדבר שמכוסה מן העין אינו בורר ממש אלא רק מיחזי כבורר, כמש"כ בדעת הר"מ. ושוב מצינו לפי"ז נ"מ טובא לדינא בכה"ג שהזבוב נשקע בתוך הכוס, דלסברת הבי"מ יהי' אסור להפרישו, ולריט"ץ יהי' מותר וכמשנ"ת.

ובשביתת השבת (שם) אחר שהביא דעת הט"ז להחמיר אף בזבובים, כ' מנפשיה סברת הבי"מ לחלק בין הנושאים, והק' לפי"ז דיש לחלק דצרור לפעמים משתרבב ויורד למטה בתוך הקמח ויש טורח למוצאו, משא"כ זבוב דרכו לצוף למעלה ע"כ אין איסור בנטילתו. וכ' עוד דלפי"ז ניחא למאן דאסר ליטול הצרור מהקמח, מההוא עכבר דאשתכח באיספרמקי דר"א דהתירו לטלטלו ול"ח לברירה, ולכאו' תיקשי מ"ש מצרור שבקמח, אלא ע"כ שזהו החילוק מפני שבקמח יש טורח בברירתו, וכמשנ"ת לעיל. אמנם אין הכרח ללמוד מדבריו דבנשקע הזבוב יש איסור בברירתו, דעדיין אין טורח למוצאו דגלוי לכל, וכסברת הבי"מ דהכל תלוי במראית העין (וזה כבר יהי' תלוי בסוג הכלי וכנ"ל), ודו"ק.

ובחזו"א (סי' נ"ג) הביא דברי המהריט"ץ, וכ' עליו: ונראה דודאי סברת מהריט"ץ אמת דכל שצף ועומד בפ"ע אינו בכלל בורר, ואין בורר אלא בדבר המעורב, וע"י הברירה מתחדשת צורתו לברורה ונקיה, והביא ראי' לסברא זו מהא דמצינו דמותר לשפוך היין מן הכלי, אבל בסוף אסור מפני ששם כבר יש שם תערובת על הטיפין, וכשמפרידין שם בורר עלי', ומכח סברא זו כ' להצדיק דעת הט"ז דיש מקום לומר שהיין שמטפח על גוף הזבוב שם תערובת עלי', והילכך ס"ל לט"ז שאם יטול הזבוב לבדו חשיב בורר להיין שהי' טופח על גופו ובין סנפיריו, אבל כשלוקח הזבוב עם קצת משקה עמו, המשקה הנשאר ודאי לאו שם בורר עליו, שהזבוב לא היה מעורב בו כלל [וכל מהלך זה כ' החזו"א בכדי ליישב מה שהיה מקום לעיין טובא על סברת הט"ז, דהא לכאו' בכל בורר פסולת מתוך אוכל אף אם יקח קצת מן האוכל עם הפסולת אסור כל שדעתו על האוכל הנשאר שיהא ברור, וה"נ גבי זבוב הרי פעולתו מוכיחה עליו שאין כונתו לחלק המשקה לשני כלים, אלא כל מחשבתו ורצונו הוא להפריש הזבוב מן המשקה, א"כ במה נגרעה מלאכתו במה שלוקח קצת מן המשקה, ובפרט דזה גופא חשיב מלאכת בורר שמפריש הפסולת מן האוכל (וכדברי הבה"ל בד"ה לאכול, דגם בשני מיני אוכלים המעורבים מתייפה כל מין ע"י ברירת חבירו ממנו, ולכאו' ה"ה הכא כשנוטל משקה עמו מתיפה המשקה שבכוס, ושפיר מיקרי בורר), ובפרט שנראה כמערים דכל כונתו בזה הוא מפני שאסרוהו להוציא הזבוב לחוד, והא ראיה דמשליך הכל וע"ז כ' סברתו הנ"ל.

ואני הק' קודם שראיתי דברי החזו"א זכיתי לכוין לקושיתו, אך הקשתי מצד אחר דהא דעת הט"ז להחמיר דאף במין אחד שייך בורר (הביאו המ"ב בס"ק ט"ו), ונחלק עליו מכח הרבה אחרונים), ומאחר שחשש הט"ז לדעת הראב"ד דאין ליטול הזבוב בפנ"ע כ"א בתוספת משקה, א"כ מקום הזבוב והמשקה שבצדדיו נחשב לפסולת, ושפיר שייך בורר אף במין אחד, והתי' ע"ז פשוט, דמאחר שאין לו ענין על איזה חלק מהמשקה שיצא יחד עם הזבוב, אלא כל המשקה בין מלמטה בין מלמעלה ראוי בעיניו לצאת, וע"כ שפיר ל"ש להחיל על המשקה שסביבות הזבוב שם פסולת, אלא שהחזו"א תי' באופ"א וה"ק, נותר המשקה אין לייחס אליו שם בורר ולומר דמתיפה בכך, דמעולם הזבוב לא היה מעורב בו, והא דלא ניח"ל בחילוק שכ', י"ל דאולי ס"ל דאף בכה"ג נחשב לבורר, דאין מלאכת ברירה דוקא כשיש לו ענין להפריד משני הצדדים, אלא אפי' כשדעתו על צד אחד כההיא דדידן הרי עיקר דעתו להפריש הזבוב, וע"כ כ' באופ"א, ודו"ק].

ועתה נבוא אל המ"ב, דהנה בביה"ל (ד"ה בורר פסולת) כ' בענין זה וז"ל: ויש להסתפק אם שם בורר מונח דוקא כשבורר מקודם וכו', אבל אם בעת האכילה גופא שאוחז בידו ורוצה לאכול מוציא הפסולת ומשליכו, ל"ש בורר אף שעושה ד"ז קודם האכילה וכו', או"ד ל"ש אלא צריך להשליכו אחר שיאכל או שישליך מן האוכל עמו. ומצאתי בספר ברכ"י שכ' שנחלקו בדבר מהרי"א ומהריט"ץ, מהרי"א מיקל ומהריט"ץ אוסר. ומטעם זה אוסר להשליך הזבוב מן הכוס אא"כ ישפוך ג"כ קצת משקה עמה [והובא בבה"ט שם], והתיר רק מטע"א וכו', עכ"ל. ולכאו' נראה דלשון זה של הבה"ל משובש קצת, דעירב שני נושאים יחד, ועוד שהט"ז הוא שנקט להיתר לברור רק אם ישפוך עמה ג"כ קצת משקה, אך הריט"ץ א"צ לזה, דלדידיה שרי ליטול הזבוב לחוד, וכמשנ"ת. ונבאר הדברים, הנה הבאה"ט (שם) הביא ב' מחלוקות בין המהרי"א לריט"ץ, ונעמוד על חלוקה האחרונה, דדעת המהרי"א דאם נוטל לאלתר שרי אף פסולת מתוך אוכל (ואיירי בשי' הר"מ, ול"מ לשיטת הטור והתוס' דשרי לכתחילה), והריט"ץ דחה דבריו דלעולם פסולת מתוך אוכל אפי' ביד ולאלתר חייב, עוד התיר הריט"ץ להסיר הצרעה מטע"א וכמשנ"ת. ובמ"ב שהביאו כ' דמטעם זה אוסר להשליך הזבוב אא"כ ישפוך עמה

מעט משקה, וציין מקורו מדברי הבאה"ט, והמעיין בבאה"ט יראה שע"ד הריט"ץ הביא דברי הט"ז שכ' שאין להסיר הזבובים מן הכוס, אלא יקח מן המשקה קצת עמהם, ושוב כ' המ"ב דהתיר רק מטע"א ולא הביא הטעם, וה"ט דס"ל דאינו נ"מ למעשה אחר שכ' בבה"ל (סעיף ט"ז ד"ה אלא) וז"ל: ועיין בבה"ט שהביא דהמהריט"ץ מיקל בנופל לתוך המשקה. וראיתי בספר בי"מ דהסכים ג"כ לריט"ץ וכו', ומ"מ קשה מאד להקל בזה, כי כמעט כל האחרונים העתיקו דברי הט"ז להלכה, ובפרט דמלתא דאורייתא הוא, עכ"ל. וכ"כ (בס"ק ס"א) דאין לו תקנה כ"א שיקח מן המאכל או המשקה עמו ויזרוק, אע"פ שבמין אחד הביא המ"ב (בס"ק ט"ו) שהרבה אחרונים חולקים עליו, והסכימו עם הרמ"א שפסק כתרוה"ד, מ"מ זבוב ע"ג המים מודים דחשיב ב' מינים, כ"ש שנשתקע ונתערב בתוכו דשייך בהו ברירה (וכששופך מעט מהמשקה שפיר חשיב כבורר מין אחד, ואף הט"ז יודה כלשון המ"ב "או שיקח סתם מן הבא בידו", יעו"ש ודו"ק).

ובספר טל אורות (ע' ק"נ ואילך) הביא בכלל דבריו ד' דעות בנד"ד אי שרי להוציא הזבוב מתוך המשקין, ואלו הם: א) דעת המהרי"א להתיר מכח דברי הרמב"ן דס"ל דברירת פסולת מתוך אוכל לאלתר שרי, וטעמו דכל שהוא בשעת אכילה ל"ה בורר בין בלח בין ביבש. ב) דעת הריט"ץ להתיר דכל ברירה שעושה שלא כדרכו אי"ז בכלל ברירה, ובלח דרכו במשמר ולא ביד. ג) דעת המהרי"ח דכל שהוא צף ע"ג מים או יין ברור ועומד הוא. ד) סברת הט"ז דדוקא כשמוציא עם מעט יין, ובברכ"י (שם) כ' אף שנהגו להקל כמהריט"ץ, מ"מ ראוי ונכון להוציאו עם קצת משקה לצאת יד"ח כל השיטות. ומבואר להדיא בט"א שלמד ג"כ דזהו שני טעמים נפרדים, ומכ"ד האחרונים שהזכרנו למעלה נראה שנתערבו הטעמים. אך אי"ז נ"מ למעשה, דל"מ מי שמתיר להוציאו בלחוד.

עוד שתי שיטות מצינו בדין זה, ובזה קנצי למילין: א) הפמ"ג (בא"א ס"ק ט"ו) כ' ע"ד המג"א בשם הר"ן דכל שניכר הברירה והפסולת הוי בורר, א"כ לפ"ז אסור לשפוך מכוס זבובים עם מעט משקה, דניכר ונראה פעולת הברירה, ודלא כט"ז. ואין שום היתר אלא בעת השתיה למנוע שלא יכנס הזבוב לפיו. וכ"ה דעת המהר"מ חביב בשו"ת קול גדול (סי' נ') לדחות סברת הריט"ץ, וכ' ע"ד דמוכרחין אנו לומר דלא קאמר הרב אלא בשעה שותה, דאז אין ברירה בלח, אבל קודם שתיה אינו יכול להסירו, עכ"ד. והיינו כדברי הפמ"ג שאין היתר כ"א בשעת השתיה, וכמו שמצינו בביה"ל (שם) ענין עצמות דגים לולי הלימוד זכות, וכדעת החזו"א (סי' נ"ד סק"ג ואילך).

ב) בשו"ע הגר"ז כ' ג"כ כדברי הט"ז דרשאי להוציא הפסולת עם מעט משקה, ובאג"ט (שם אות ו' סק"י) הביא שהרב בסידורו כ' שלא לסמוך על היתר הנהוג להוציא הפסולת בכף עם משקה יחד, כי יש בזה חשש חיוב חטאת. ודחאו האג"ט דיש לסמוך ע"ז ההיתר בלי שום פקפוק כמש"כ, יעו"ש. ובשביה"ש (שם) הביא המשך דברי הגר"ז בסידורו דאין תקונו רק לשפוך מהכוס עד שיצא הפסולת מתוכו, ולא ינפח עליו ברוח פיו עד שיצא, אבל לנפח להקריבו לדופן הכוס ואז יטלהו וישפוך רשאי, דה"ז נקרא בורר אוכל מתוך פסולת, עכ"ד. ועי"ש עוד מה שהביא מהצמח צדק דא"צ לחוש לחומרת הפמ"ג הנ"ל, אלא שיש לסמוך על ההיתר של הגר"ז. ועכ"פ נתבאר לנו עוד ב' דיעות בענין זה, ולדידן אי"ז נ"מ, דכבר הכריע לנו המ"ב (בס"ק ס"א) וז"ל: וע"כ כשנופל זבוב או ד"א במאכל ומשקה לא יסיר הזבוב בין ביד בין בכלי, דהוי בורר פסולת מאוכל, אלא יקח קצת גם מהמאכל או המשקה עמו ויזרוק, עכ"ל. ובשעה"צ כ' דהכריע כט"ז ושא"ר, ודו"ק [והטעם שלא ינפח ברוח פיו, יל"ע האם הוא משום זורה או משום בורר, ובשביה"ש (זורה ז') כ' שאין לנפח לסלק הפסולת שע"ג המשקה כ"א לשפוך. ומקו"ד הוא מהט"א (שם) דכ' כל שעושה ע"י רוח חיובו משום זורה, וכדעת הערוך, ועי"ש מה שנסתפק ע"ד, והארכנו בזה בארוכה בביאור מלאכת זורה].

הרב יוסף חיים הלוי בירנבוים
כולל "אליבא דהלכתא" קרית ספר

בורר בתלישת שערה לבנה משחורות

בשבת צ"ד: איתא ומודים חכמים לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפי' אחת חייב (ודבר זה אף בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה), והחיוב שם הוא משום גוזז, ויש לדון ולעיין למה לא מתחייב גם משום בורר, שהרי מוציא שערה לבנה מתוך שחורות, והוי לכאו' תערובת והוציא פסולת מאוכל, ובשאלה זו דנו בכמה וכמה ספרים ובראשם האדר"ת, וכן בספר טל נתן [להגר"נ גשטטנר זצ"ל] עמ' ס"ז כ' יש לעיין אם שייך בזה חיוב משום בורר, כן העיר תלמיד א', ועי' ירושלמי שבת פ"ז ה"ב דלחזקיה איכא איסור בורר גם בבורר בני אדם מבני אדם, עכ"ד [מה שהביא מהירושלמי, יעו"ש לפי' הפני משה הוא תמיה על חזקיה דאוסר אפי' דברים גדולים וניכרים, א"כ אפי' בנ"א מבנ"א יהיה אסור לברר ולקרוא אותם, בתמיה ודרך גוזמא קאמר, וא"כ אין כזה דיעה, אך יש שפירשו שאין זה בדרך גוזמא]. וכן בשו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' רנ"ו כ': וצ"ע אם יש בו משום בורר אם מסיר השער לבן מבין שאר השערות, ובשבת מבואר שחייב משום תולש, ומשמע דמשום בורר לא, ויתכן לומר דבגמ' קמ"ל דאפי' אם לא היה השער לבן מעורב בין השערות אלא ניכר בפנ"ע, דאין בזה משום בורר, מ"מ יש בזה משום תולש.

האדר"ת בספרו עובר אורח אות נ"ה [הג"ר שמואל חיים דומב שליט"א רגיל לומר שהשם האמיתי של הספר הוא שמע אליהו ולא עובר אורח] מביא שבנו הרב ישראל שמעון הקשה לו כן, וכ' האדר"ת ויפה שאל תהילה לקל יתברך, והשבתיו, א. אם כהסוברים [סי' שי"ט ס"ג ברמ"א] דבמין אחד לא שייך בורר, וזה נמי הו"ל כמין אחד, ובספר שבות יצחק בורר עמ' קמ"ב הקשה דצ"ב למה נחשב למין אחד, והרי כל אחד כפסולת כלפי האחר כמו בתערובת מינים שכל מין מתיפה שהוא בפ"ע, והביא דגם הגריש"א זצוק"ל אמר לו שזה נחשב כפסולת, ולכן כתב השבות יצחק דיש לתרץ דבהסרת השערות הלבנות האדם מתיפה, והתיקון לא מתייחס לשערות השחורות אלא לאדם, ועל כן הסרת השחורות כהסרת ליכלוך מהאדם שאין זה בורר, וכמו שביאר בפ"ג שם דאוכל מתכלה בשימושו, והפסולת מבטלת את השימוש בגופו, לכן יש סברא לייחס את הפגם לגוף הפרי, משא"כ בכלי השימוש הוא על גופו ולא בגופו, דגוף הכלי לא משתנה ע"י השימוש בו, ולכן פסולת המעכבת את השימוש בו לא מתייחסת לגופו.

עוד כתב האדר"ת לתרץ די"ל ששיעור בורר הוא כגרוגרת, וזה לא שייך בשערה אחת, אך כתב דמלבד דיש לדחות דבבורר ענין אחר אין השיעור כגרוגרת, עוד יש לדחות בדברי הגמ' צ"א אם הזורק תרומה לבית טמא חייב, משום דאמרי' מיגו דחשיב שיעור לענין טומאה חשיב לענין שבת, ועי"ש מברייתא דלחה"פ ושתי הלחם, וא"כ כ"ש דהכא י"ל מיגו דחשיב שיעור לענין תולש חשיב נמי לענין בורר.

ותי' שלישי כ' האדר"ת שהשיב לו הדיין צדק ר' יעקב נחום טשארני בפשטות, דלא שייך כלל בורר במחובר, וראיה מזומר וצריך לעצים דמאי טעמא לא יתחייב משום בורר. והוסיף על זה האדר"ת דבהשקפה ראשונה אמר להביא ראיה לזה ממנכש, שדנו אם חייב משום זורע או קוצר, ולמה לא אמרו משום בורר, אלא ודאי דבמחובר לא שייך כלל בורר, וראיה מזומר וצריך לעצים, אך כתב דבכל זאת לא נחה דעתו בזה, והראיות יש לדחות.

והביא שם האדר"ת דהדיין צדק הרב ר' ד"צ הלוי הורוויץ התאמץ להביא ראיה לסברא זו מרש"י בשבת ע"ד: גבי מה שאמר אביי האי מאן דעבד חלתא חייב י"א חטאות, כתב רש"י זומר הקנים והוא צריך להם חייב משום קוצר ומשום נוטע, אספם יחד הרי זה מעמר, בירר יפות הרי זה בורר, ומאי טעמא לא כתב רש"י דחייב משום בורר מתחילה קודם שקצצם שבירר היפות לקצצם, והשיב לו האדר"ת לדחות דבשעת חיבורן לא עשה שום מעשה, ואיה"נ דכשבא ובירר וקצץ דוקא היפות חייב בקציצתם משום בורר מלבד קוצר, אלא דאם לא בירר כלל וקצרם ואספם יחד שחייב משום קוצר ומשום מעמר, הוי פסיקא לן שלעולם חייב, משא"כ בורר לא פסיק"ל שיתחייב, לכן לא כ' רש"י מתחלה בורר. ועוד י"ל דכשהם מחוברים א"א לו לדעת כלל איזה רע ואיזה יפה, שיש לומר שצריכין הם להיות שוים בגדלם ולא עקומים וכדו', מה שא"א לו לדעת היטב בחיבורם, על כן פירש"י שאח"כ הוא חייב כשבררם. וראיתי בספר איל משולש פ"א סי"ז שכ' דנר' שבמחובר לקרקע אין משום בורר, והוכיח כן מהא דבמנכש לא דנו לחייב מצד בורר, והביא דחכ"א השיג דיתכן דהוי מלאכה שאצל"ג דאין לו בעיה בתערובת, אלא שהרעים מפריעים לקרקע, ודחה האיל משולש דס"ס חשיב שתערובת המינים מפריעה לו, והביא שיש שדחו שבגמ' במו"ק מדובר שלא מנכש את כל העשבים הרעים אלא משאיר קצת, וכה"ג מבואר בירושלמי דלא חייב, וגם ראיה זו דחה האיל משולש דבכרי כל זמן שלא הוציא את כל הפסולת זה לא מתוקן לטחינה, אבל במנכש כל מעט שמנכש משביח ומתקן את הטובים, וסיים דעכ"פ לדינא הסכימו הגרנ"ק והגריש"א דמסתברא דאין ברירה במחובר לקרקע.

ובספר מתנת משה להג"ר משה סאקס שליט"א כ' לדחות את הטעמים שכ' האיל משולש למה אין בורר במחובר, האיל משולש כ' משום דאין דרך בורר בקרקע כמו שאין דרך דישה בקרקע, ובשם הגריש"א כ' משום שאינו דומה למלאכת המשכן, והוא כתב להעיר על שתי טעמים אלו, ולכן כ' לבאר על פי יסודו דבורר חייבים רק באופן שיש לו ברירה לקחת או את האוכל או את הפסולת, אבל כשאפשר לקחת רק את הפסולת אין זה דומה למלאכת בורר. ולדבריו גם בשערות לבנות ושחורות מובן למה אין בורר, דא"א להוציא את האדם מהשערות.

ובשו"ת תורת מרדכי להר"ר מרדכי אליהו ראבינאויץ ממיר כתב לאדר"ת תשובה על שאלה הנ"ל למה לא חייב משום בורר, ויסוד תשובתו להוכיח כמו שתי' לעיל הדיין ר' יעקב נחום טשארני דבמחובר ל"ש בורר, וזה תורף דברי תשובתו לאדר"ת.

והנה במה שהק' הדר"ג חו"ד בשם בנו במה דתנא בשבת צד: ומודים חכמים לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפי' א' חייב, וע"ז הקשה דלחיוב בזה גם משום בורר, דאף במידי דלאו אוכל חייב משום בורר, כמבואר שבת עד: האי מאן דעביד חביתא חייב ז' חטאות, ופרש"י דבורר צרורות הגסים מתוך העפר הו"ל בורר, הרי דגם במידי דלאו אוכל חייב משום בורר, וכ"כ הט"ז באו"ח סי' שי"ט סקי"ד ע"ש, א"כ ה"נ לחייב גם משום בורר.

הנה לדעתי נראה פשוט דאין חיוב בורר רק בתלוש, אבל לא בבורר מן המחובר, דלא מקרי בורר רק בדבר שהוא מעורב ומעורבב ומתבטל, אבל במחובר כאו"א באפי נפשיה קאי, ול"ש בזה עירוב וביטול, וכמש"כ רש"י בגיטין נ"ד: ד"ה הר"ז לא ילקט, דכל זמן שהיא במקומה כמחובר חשיבא ולא בטלה.

ומבואר מזה דמבחובר ל"ש ביטול, ומשום **דכאו"א באפיה נפשיה קאי**, וכ"מ בתרומות פ"ט מ"ה מאה לגינה של תרומה ואחד של חולין, כולן מותרין בדבר שזרעו כלה, אבל בדבר שאין זרעו כלה אפי' מאה של חולין ואחד של תרומה כולן אסורים, ומשום דבמחובר ל"ש ביטול, ועי' בשו"א שם שהביא מהתוספתא לפי שאין הקרקע בטילה בק"א, וכ"כ הר"ש שם, וע"כ ל"ש בורר במחובר כיון דגם בעודו מעורב לא נתבטל, וכעומד באפיה נפשיה דמי ול"ש בזה בורר.

וראיה לדבר דהא במו"ק אמרי' מנכש משום מאי מחייב, רבה אמר משום חורש, רב יוסף אמר משום זורע, ושקלינן וטרינן שם טובא, ולא אישתמיט שום אחד לחייב גם משום בורר, וכן זומר וצריך לעצים מחייבינן משום נוטע ומשום קוצר ולא מחייבינן משום בורר, ועכצ"ל כמש"כ דאין חייב משום בורר אלא בתלוש, דשייך בזה ענין ביטול וערבוב ומתבטל, אבל לא במחובר דל"ש בזה בטול וערוב, וע"כ אין חייב בזה משום בורר. וכיו"ב כ' המהריט"ץ (סי' י"ג) להתיר להסיר הצרעה מהכוס בשבת, דל"ש ברירה אלא מה שצריך לפשפש ולברור, אבל דבר שצף למעלה כבר ברור הוא, והו"ל כמשחל ביניתא מחלבא דאין זה בורר, והובא בבאה"ט באו"ח סי' שי"ט סק"ב. ואף דהט"ז שם סק"ג וסי' תק"ו סק"ג אוסר בזה לדעת הראב"ד, ע"ש, מ"מ במחובר י"ל דלכו"ע אין בזה משום בורר, עכ"פ מדאורייתא כיון דל"ש בזה עירוב וביטול, וכדברי רש"י דגיטין הנ"ל דל"ש בטול במחובר, והקשה על דברי רש"י הנ"ל בגיטין מסוכה דף ט' בעושה סוכתו תחת האילן, שהגמ' העמידה בחבטן, ופירש"י השפיל ענפיו למטה מעורבין עם סכך כשר, ואין נראין בעין, וסכך כשר רבה עליו ומבטלה, דמדאורייתא כל מילי בטל ברובא. הרי מפורש בדברי רש"י דגם במחובר בטל ברוב, ואע"פ ששם המבטל הוא תלוש, מ"מ המתבטל הוא מחובר, והרי ל"ש בזה ביטול לרש"י בגיטין הנ"ל, וציין לע' בסי' קכ"א ששם יישב דבר זה, ומתבאר שם דעכ"פ דמדאורייתא יש ביטול גם במחובר, ומ"מ לענין בורר נראה פשוט דאף דמדאורייתא שייך בטול לענין איסור אף במחובר, מ"מ ענין בורר ל"ש במחובר כיון דכאו"א ניכר במקומו ואינו מתערב ומתבטל, עכת"ד.

ויש לדון בדבריו, דאף שמצינו לגבי דיני ביטול שדבר מחובר יתכן שלא נקרא תערובת ולא מתבטל, אין הכרח שנלמד מזה לבורר, דיתכן שלגבי בורר זה כן נקרא תערובת, דבבורר יותר נקבע לפי מה שאנשים מגדירים כמעורב, ובאמת בסוף דבריו נר' שעמד בזה, אך כ' לדון להיפך מזה, דכ' דיתכן שאף שלגבי ביטול זה מתבטל, לגבי בורר ל"ש במחובר כיון דכאו"א ניכר במקומו ואינו מתערב ומתבטל, ולכאו' אם אנשים מגדירים את זה כמעורב כן יחשב לתערובת, ואולי באמת לא מחשיבים את זה למעורב. עוד י"ל במה שהביא מרש"י בגיטין נ"ד: שלא ילקט נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם שנתערבו, דכל זמן שהיא במקומה כמחובר חשיבא ולא בטלה, ורצה ללמוד מזה גם לבורר, י"ל דהרי הפר"ח ביו"ד סי' ק"י בהגהות מים חיים לרמב"ם הל' מאכ"א פט"ז הכ"ה לומד בשיטת הרמב"ם דמחובר כן בטל, ולכן הרמב"ם מתיר לכתחילה ללקט, ומה שלפי ת"ק אסור לכתחלה זה כדי שיטרח ויחפש אולי ימצא את האיסור ויוציא את זה. [מיהו יעוי' במנח"ח מצוה רמ"ה אות ט'].

ובקובץ מוריה קל"ז כ' הגאון הרב שמואל חיים דומב שליט"א הוספות והערות על כל ספר עובר אורח [שמע אליהו], ועל נדון זה כ' דיעוי' בשש"כ פ"ג הע' ז' דשם מוכח ג"כ בתוך הדברים דאפשר שלא שייך בורר במחובר, וז"ל הששי"כ שם: ע"ש מהא דהמפלה בגדיו מכינים סי' שט"ז ס"ט, למה לא נאמר דאית בה משום איסור ברירה, שהרי הכינים הם בתוך האריג של הבגד וקשה להוציאן, ע"ש במ"ב סקמ"ב דלא יקח אדם כינים מעורות שועלים משום שהוא מנתק את הכינים מן הצמר, ולמה לא נאמר דאית ביה משום איסור ברירה, ודוחק לחלק בין כינים חיות ומתות, ואפשר שניקויו של כל דבר שדרכו תמיד להתלכלך ורגילים שוב לנקותו, לא נקרא בורר אלא מנקה, ועי' בשלט"ג סופט"ו דשבת דמשמע שהכל תלוי בלשון בנ"א אי קרו ליה בורר או לא, וכניקוי השינים והגוף מן הפסולת שבהם באה הרחיצה כדי להסיר הלכלוך מעל בשרו, כן גם ניקוי כלים ובגדים, והיינו נמי טעמא דליכא איסור בורר בשטיפת כלים והדחתם, ולכן הסוחט את הבגד הרטוב ממימיו חייב משום מלבן ולא משום בורר, וגם הזומר ענפים יבשים והמנכש עשבי בר אינו חייב משום איסור ברירה (אך אפשר דליכא איסור ברירה במחובר לקרקע), ומשום טעם זה גם אין בכיבוד הבית משום ברירה (וגם יש לדון דלא שייך ברירה אלא בדברים השווים לפחות מבחינה מסוימת דשייך בהו עירבוב, משא"כ בהדחת כלים מן הלכלוך שעליהם, דלא שייך לומר שהכלים מתערבים בלכלוך וכן בכיבוד הבית וכיו"ב), כל זה שמעתי מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל, עכ"ל של הששי"כ. ומבואר מדבריו עוד סברא מלבד מה שיתכן שאין בורר במחובר לקרקע, דבורר מוגדר מה שאנשים קוראים לו בורר, ומה שנקרא מנקה אי"ז בורר, ולכן לנקות שיניו וגופו אי"ז בורר. וי"ל"ד לפי"ז למלקט שערה לבנה משחורות. והרב דומב עצמו הוסיף דבעיקר הקושיא י"ל דמיירי דהשערה הלבנה עומדת בנפרד מהשחורות, ולכן ליכא משום בורר אלא רק משום תולש, אלא שיתכן דהוקשה לאדר"ת משום הלשון בגמ' מתוך שחורות, עכ"ד.

ובקובץ אותיות למשה כ' בשם חכ"א דבורר הוא רק כשקפידתו על הפסולת הוא במה שמעורב עם האוכל, ולכן דנים את הברירה כתיקון האוכל, אבל במקום שקפידתו על הפסולת היא בעצם ולא משום תערובתו עם האוכל, לא שייך בזה ענין בורר, ולכן כאן דאין קפידתו על הלבנות מצד תערובתם עם השחורות, אלא קפידתו עליהם היא בעצם, דאף אם לא היו מעורבים בשחורות אלא היו עומדות בפ"ע נמי היה מקפיד עליהם, ולכן לא שייך בזה בורר.

ולפני שסיימתי לכתוב ראיתי בעז"ה בשו"ת ישא יוסף (פסקי מרן הגריש"א זצוק"ל, ע"י יבדלח"ט הרב אפרתי שליט"א) ח"א סי' ע"ב שכן כתב בשם הגריש"א לדמות מלקט לבנות משחורות למפלה בגדיו וניקוי זקן מלכלוך (לאפוקי ממה שהבאתי בראש המאמר מהשבות יצחק שהביא בשם הגריש"א שבשער לבן זה כן נחשב לתערובת, וכ' דהטעם דאין בורר דהתיקון מתייחס לאדם ולא לשערות השחורות), וז"ל של הרב אפרתי בתשובתו בשו"ת ישא יוסף:

ניקוי שערות זקן משיירי אוכל

תשובת רבינו עט"ר הנדפסת בקובץ תשובות ח"א סי' כ"ז דן בשאלה זו, לאחר מכן שוב עורר מורינו הגר"ח קניבסקי שליט"א את הנושא, ובמלאכות רבינו מרן שליט"א הבאתי את הדברים דלהלן קמיה מורינו הגר"ח קניבסקי שליט"א, ארשום בקצרה אשר זכיתי לשמוע מהו"כ מרן עט"ר שליט"א אודות השאלה - אם מותר להסיר מאכל ושומן שנתערבו בזקן, או שיש בזה משום מלאכת בורר.

א. ציין בראשית דבריו למה שנדפס בשמו בקובץ תשובות ח"א סי' כ"ז [שם ציין דהוה כלכלוך בכלים דמותר להסירו].

ב. הוסיף ואמר, בכמה וכמה מקומות אנו מוצאים פעולות שלכאורה יש בהם משום מלאכת בורר, ואין חז"ל מזכירים שם מלאכת בורר בהם, כגון המפלה בגדיו (סי' ש"ב), **המלקט שחורות מתוך לבנות (סי' ש"מ)**, וקירוד בהמה ביו"ט שביאר הר"ח שהוא מחמת כינים (ביצה כ"ג וסי' תקכ"ג). אמנם חלק מהמקרים אפשר להסביר כי מדובר במקרה שאין בו ברירה, כגון לוקט כינה המונחת על הבגד בנפרד, אבל פשטם של דברים כי מדובר במצב שהדבר נמצא בתוכו, ונברר אחד מתוך השני.

ג. בטעם הדבר, צריך לומר שמלאכת בורר משמעותה ברירה מתוך תערובת של דברים שהאחד מפריע את חבירו ושימושו (גם תערובת ספרים אם יש בה איסור בורר משמעותה מכיון שיש כאן "העדר שימוש" בספר בו הוא רוצה מחמת תערובתו בתוך ספרים אחרים), והפרדת התערובת היא תיקון כל אחד מהדברים, אבל בדבר שהסרת התערובת

אינה תיקון מהותי בחפץ, כגון: כאשר מתערב לכלוך בזקן האדם הדבר, לא שינה את מהותו, אפילו בטרם ברר המאכל אשר נכנס בשערו, לא נחשב סילוק המאכל בגדר בורר לאסור, עכ"ל.

בורר בהברשת כובע מאבק

וחידוש עצום כתב בשו"ת מר"ם יהודה להר"ר מרדכי יהודה לעוו אב"ד אינטערדאם, שנדפס בסוף ספר שם אליעזר בסי' ג', וזה לשונו שם בתשובה: ומה שחילל שבת ע"י **שניקה הכובע שלו** ע"י כלי הנקרא בארשט, והוא איסור דאורייתא **דהוי כמו בורר**, ושם בהגה"ה כ' בעל נכדת המחבר הרב דייטש דאפשר שכוונתו כמו שעפר מפרי הוי בורר, גם בזה, ומביא שם משו"ת שם ושארית בישראל שאוסר להסיר את העפר והאבק מן הפירות בשבת ויו"ט משום בורר, ומקשה דלפ"ז למה לא יאסור להפריד נוצות או קוצים וכדו' מן הבגד משום בורר כמו אבק מפירות, ובמה שהובא לעיל בשם הגרשז"א דדבר שרגיל להתלכלך ומנקים אותו נקרא מנקה ולא בורר, מובן גם בכובע למה אין בורר בהסרת האבק, וכן לטעם שכ' המתנת משה מובן דא"א להוציא את הכובע מהפסולת, וכן למה שכתבו בשם הגרישו"א יתכן שגם כאן אין זה נחשב תיקון מהותי בכובע, ויל"ד.

הרב יוסף קסלר
כולל "אליבא דהלכתא" מודיעין עילית

בגדר מעשה המלאכה במלאכת מבשל ויסוד מלאכות שבת

ביסוד מלאכת מבשל מצאנו חידוש, שהרי פעולת הבישול עצמה נעשית מאליה ולא ע"י האדם בידים, והתוצאה שהיא פעולת הבישול מתמשכת אחר גמר המעשה של האדם, והוא חידוש דוקא במלאכת מבשל, שלא מצאנו כן ברוב המלאכות, ויש לעיין בגדר חידוש זה.

ובפשטות ודאי בעינן שתהא פעולת הבישול נעשית בשבת עצמה, אך אם יניח האדם הקדרה בשבת והבישול יעשה אחר השבת לא יתחייב, דהרי ודאי התוצאה היא הבישול, ואיך יתחייב על מה שנעשה בחול. וכן מבואר בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' רס"ו), וכ"כ המנח"ח (מנחה רצ"ח אות י"ד) ובאגל"ט (זורע סקכ"ב אות ד') ובקובץ שיעורים (ביצה יז.) ובאור שמח (פ"ג משבת), אמנם הרש"ש (עג.) כתב, וכדבריו מבואר כבר בשו"ת קול גדול למהרמב"ח (סימן ע"ה) לחדש, דאף אם נתבשל במוצ"ש חייב משום מבשל, וקשה איך יתחייב על מלאכה הנעשית בחול, ואף דמעשה האדם נעשה בשבת, ובבישול מתחייב על מעשה זה, מ"מ הרי ודאי בעינן שיהא תוצאה למלאכה והיא הבישול עצמו, ואיך יתחייב על מה שנעשית התוצאה בחול.

והרי מבואר בגמרא (ד.) שאם הוסרה הקדרה או הפת מן התנור קודם האפיה והבישול, אין האדם מתחייב כיון שלא נעשה הבישול לבסוף, וא"כ איך יתחייב על בישול הנעשה לבסוף.

וביותר קשה דמבואר שם בגמרא שאם הניח הקדרה בשוגג, ונודע לו קודם הבישול, פטור מקרבן, דבעינן שיהא שוגג מתחילה ועד סוף, וכיון דבשעת הבישול היה מזיד הרי הוא פטור מקרבן, וקשה ע"ד הרש"ש דכיון דמבואר שאם היה מזיד בשעה שמתבשל מאליו הרי הוא פטור, דצריך להיות שוגג גם בשעה זו, א"כ איך יתחייב על בישול הנעשה בחול, והרי אם בעינן שיהא שוגג בשעה זו כ"ש דצריך שיהא נעשה בשבת כדי להתחייב משום מלאכת מבשל.

והנה במלאכת זורע גם אשכחן לכאורה דהתוצאה נעשית אחר השבת, שהרי הקליטה של הזרע היא לפחות ג' ימים, כמבואר בגמ' בר"ה (י.) שנחלקו בזה אם לקליטה צריך שלשים יום או י"ד יום או ג' ימים, ועכ"פ לכל הפחות בעינן ג' ימים לקליטה לכו"ע, ונמצא דכל זריעה בשבת הקליטה היא נעשית בחול, ולכאורה חזינן דאף שהתוצאה נעשית בחול מתחייב על מלאכת זורע, וקשה איך יתחייב על מה שנעשה בחול, ויקשה גם על דעת הסוברים דבבישול בעינן שיעשה הבישול עצמו בשבת, דמאי שנא מזורע דבכל זריעה מתחייב מיד אף שהלקיטה נעשית רק בחול, ותמה בזה המנחת חינוך שם, וכתב לחלק בין מבשל דבעינן שהתוצאה תהא נעשית בשבת, למלאכת זורע דחייב אף אם התוצאה נעשית בחול, וצריך לבאר.

וכבר עמד בזה בשו"ת הלכות קטנות לתמוה על החילוק בין מלאכת בישול למלאכת זורע, וצריך תלמוד בדבריו, ונעתיק לשונו (ח"א תשו' רס"ו): שאלה, מאי שנא דבמבשל ואופה בעינן שיאפה כשיעור בשבת, והזורע משהשליכם ע"ג קרקע מחייב. תשובה, מסתברא דמבשל ואופה עדיין גמרו בידי אדם, שצריך להגיס בקדרה ולחתות בגחלים, אבל בזורע הכל בידי שמים, ע"כ. ובח"ב תשו' ל"ו כתב לבאר הדברים, וז"ל: על ענין מה בין זורע למבשל שכתבתי בח"א ולא נתברר יפה, החילוק הוא שכן הוא המטיל זרעים בארץ כאדם היורה שכבת זרע לתוך מעיה של אשה שנגמרה מלאכת הזריעה, אבל נותן בשר ע"ג גחלים לא היה שם שום שינוי עד שתצלה, ודו"ק. וצ"ע אותם בעיות דהזהב נו: חטים שלא השרישו אי כמונחין בכדא, מיהו בח"ג מהק' שלי הוכחתי דמשמע דאין הזורע חייב עד שיזרע דבר שישריש או ינץ בו ביום, עכ"ל. ועוד כתב בח"א תשו' רס"ז אחר שביאר דין חטים שזרען בקרקע דהוי כקרקע לכו"ע אם צריכים לקרקע, לענין אונאה ולענין שבועה דהרי הוא כעובר במעי אמו, וכתב וז"ל: ובזה יש לומר ג"כ טעם להא דלעיל דחטה בתוך העפר כעובר דהוי ירך אמו, אבל הבשר בתוך המים בקדרה אינו כלום אם לא ע"י האור. ואם תאמר עובר במעי אמו נמי אם לא ע"י חום טבעי ולחות שורשי כמונח בכדא דמי, לא אמרת כלום, שהטיפה יש בה כל הכחות הנ"ל, וכן החטה היא כמו הטיפה, והארץ כמו הרחם, עכ"ל.

וביאור החילוק בזה הוא דבמלאכת זורע התוצאה של המלאכה היא עצם הנחת הזרעים בקרקע, דאף קודם שהתחילה הקליטה יש כבר יצירה בעצם הנחת הזרעים בקרקע, והטעם לזה הוא דמה שהזרעים נקלטים ומצמיחים הוא דבר הנעשה ממילא, ואינו שייך למעשה האדם כלל, וכל היצירה מצד האדם היא בעצם הנחת הזרעים בקרקע, דבזה גופא נחשב שעשה כל התועלת של מלאכת זריעה, דזה מה שיש לאדם לעשות בזריעה, ובזה שמונחים הזרעים בקרקע יש כאן כבר את הסיבה בכח לצמיחת הזרעים, משא"כ במלאכת מבשל דאין עדיין כל יצירה בעצם הנחת הקדרה על האש עד שיהא את התוצאה של בישול.

ובהלכות קטנות כתב הטעם לחילוק זה, דבבישול צריך עדיין את מעשה האדם בחיתוי וכיו"ב עד שיתבשל, אבל הזריעה כיון שהניחו בקרקע מסתיים המעשה דידיה, ולכן נחשב שזהו כל יצירת התוצאה, דהמלאכה היא להניחו לטבע שיווצר הזריעה, והמלאכה מצד האדם היא בעצם הנחת הזרעים, אך בבישול שיש חשיבות גם למעשה האדם בחיתוי וצריך לדאוג שיתבשל, לכן אין נחשב שעשה את יצירת התוצאה עד שיהא נעשה בפועל הבישול. ואף דיש להעיר שהרי גם בבישול יתכן שיהא נעשה הבישול אף בלא הגסה ובלי התערבות נוספות של האדם, ומאידך בזורע פעמים שצריך השקאה מצד האדם, ובפשטות צ"ל דמ"מ בד"כ בזריעה א"צ עוד להשקאה, ויקלט אף בלא השקאה, ובבישול הדרך לעשות מעשה עד שיתבשל.

אך צריך לבאר יותר, וזה מש"כ בהלכות קטנות בתשו' האחרת, דיש חילוק מהותי בין מבשל לזורע, דבזריעה יש כבר את כל כח ההצמחה כעת בשעת הנחת הזרעים, אבל בבישול נחשב שעדיין לא עשה כלום, וצריך את מעשה האש בשביל שיתבשלו.

והביאור בחילוק זה דאש הוא דבר חיצוני, ומוגדר כמעשה הנעשה בתבשיל ומתחדש כל הזמן, ולכן נחשב שיש כאן מעשה נוסף המבשלו, ועדיין לא נגמר הבישול עד שהאש תבשלהו, אבל בזריעה בקרקע הרי היא מטבע הבריאה, והוא מצב קיים ולא מעשה המתחדש, ומה"ט בעצם הנחת הזרעים בקרקע ונותנו לטבע הבריאה שיצמח יש כאן כבר את כח ההצמחה, דאין מחוסר איזה מעשה שיפעל את התוצאה, אלא בזה שהזרעים מונחים בקרקע יש כאן כבר את המצב של הצמחה, דזהו טבע הקרקע שמצמחת הזרעים שבתוכה.

וזה יסוד הדברים שכתב בהלכות קטנות שמלאכת זורע הוי כמו אדם היורה ש"ז למעיה של אשה דנגמרה מלאכת הזריעה, אבל נותן בשר ע"ג גחלים לא היה שום שינוי עד שתצלה, ובח"א בתשו' רס"ז כתב דחטה בתוך העפר הוי כעובר ירך אמו, אבל בשר בתוך הקדרה אינו כלום אם לא ע"י האש, וביאור הדברים דעובר ירך אמו הוא מצב קיים, ואינו מחוסר מעשה חיצוני לגמרי, ולכן יש כאן כבר גמר המלאכה ויש כאן כבר את כח הזריעה, אבל בבישול הרי הבשר צריך את פעולת האש, וזה נחשב כפעולה חיצונית המתחדשת כל הזמן, וא"כ אף שהבשר בקדרה אין כאן מצב קיים של בישול, אלא צריך למעשה האש שתגמרנו, ומה"ט מלאכת הבישול היא דוקא כשנעשית התוצאה בפועל שנתבשל הדבר, דאז יש קיום התוצאה של מלאכת מבשל.

והנה כל זה נתבאר דבמלאכת זורע חייב לדעת ההלכות קטנות אף שהקליטה נעשית בחול, כיון שזהו גוף המלאכה בהנחת הזרעים בקרקע, ובנידון זה גם תלוי האם בעינן שלבסוף יהא קליטה בחול, או דאף אם נעקרו הזרעים לבסוף יתחייב, דלכאורה לפי הסברא המתבארת דגוף המלאכה היא להניח הזרעים בקרקע, ובזה כבר יש את התוצאה של המלאכה, א"כ אם נעקרו לבסוף הזרעים אכתי יתחייב, שהרי כבר נעשית ונגמרה המלאכה, וכמו באדם הבונה בית ואח"כ בא אחר וסתרו דודאי חייב הבונה, דבשעה שעשה המלאכה יש כאן מלאכה גמורה, וה"נ בזורע לפי המתבאר.

אמנם בשו"ת מהר"ם חביב (סי' ע"ה) מבואר להדיא שאם נעקרו הזרעים אינו חייב משום זורע, דכל חיוב זורע הוא מכח שנעשה לבסוף קליטת הזרע בחול, וס"ל דזורע דמי לאופה, ובעינן אף בזורע שתהא נעשית התוצאה לבסוף, וכן מבואר ברש"ש, וקשה איך שייך לחייב במלאכת שבת על תוצאה הנעשית בחול, ואם אין נחשבת המלאכה אלא אם נעשית התוצאה לבסוף, א"כ איך יועיל מה שנעשית התוצאה בחול.

וביותר קשה משה"ק לעיל, דהרי מבואר בגמ' דבעינן שיהא שוגג מתחילה ועד סוף, ואם הזיד בשעת הבישול בפועל פטור, וקשה דא"כ איך יתחייב על מה שנעשית התוצאה בחול לדעת הרש"ש, וכמו דבעינן שיהא שוגג בסוף המלאכה, דהיינו בשעת הבישול בפועל, ה"נ נצריך שיהא בשבת.

ובאמת יש להתבונן בהגדרת חיוב מלאכות שבת אם יסוד המחייב הוא מעשה המלאכה או התוצאה היא המחייבת, דמחד חזינן דבעינן מעשה, ובלא שנחשב מעשה אין חיוב מלאכת שבת, וכמו דחזינן בפטור מתעסק וכן בגרמא דפטור, דבעינן מעשה מלאכה, ומאידך ודאי יסוד מלאכות שבת הוא התוצאה והיצירה שנעשית בכל מלאכה, וזהו כל חשיבות המלאכה לפי מה שהיא, ובזה תלוי הגדרתה של כל מלאכה ומלאכה מה היצירה במלאכה זו.

וכבר ראוי להתבונן בפירוש הקרא "מלאכת מחשבת", וראיתי לאאמו"ר שליט"א שעמד בזה בספרו מאור עינים, דפעמים מצינו דהמושג מלאכת מחשבת בא להקל בחשיבות המלאכה דא"צ שתיעשה המלאכה בידיים כיון שנעשתה מלאכת מחשבת, וכמבואר בב"ק (ס"ט) דזורה ורוח מסייעתו חייב, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ומאידך מבואר דמלאכת מחשבת היינו להחמיר בחשיבות המלאכה, וכמבואר דצריך שתתקיים מחשבתו, ומבואר דמקלקל פטור משום דבעינן מלאכת מחשבת, עיין בחגיגה י:, וצ"ב מה פירוש הקרא מלאכת מחשבת.

גם מבואר כמה ענינים במושג מלאכת מחשבת, דבחגיגה י: מבואר דילפינן לפטור מלאכה שא"צ לגופה מדין מלאכת מחשבת, ובב"ק כה: פטרינן מינה בהיתה מונחת אבן בחיקו, ולכאו' הפירוש הוא מצד כונת האדם למלאכה, ומאידך מבואר דמקלקל פטור מדין מלאכת מחשבת, והוא ענין בתועלת המלאכה עצמה ולא שייך לכונת המלאכה, ומבואר בגמ' (שבת קו.) דלמ"ד מקלקל בחבורה ה"נ מתעסק בחבורה חייב, והיינו דאם נתחדש במלאכה זו א"צ שיהא מלאכת מחשבת לענין פטור מקלקל, ה"נ א"צ מלאכת מחשבת לענין פטור מתעסק, וצ"ב טובא מה השייכות בין מקלקל למתעסק, דבמתעסק הוא חסרון כונה ובמקלקל הוא חיסרון בתוצאה של המלאכה, ואיך ילפינן שני ענינים אלו מקרא דמלאכת מחשבת.

ולמדתי מדברי אאמו"ר שליט"א בספרו שם דהביאור במושג מלאכת מחשבת הוא **מלאכת אומנות**, וכמו דאיתא בתרגום אונקלוס (שמות ל"ה י"ג) על הפסוק מלאכת מחשבת **מעבד אומנון**, וכן מבואר ברש"י ביצה יג: דהיינו אומנות, והביאור דזה יסוד חיוב מלאכות שבת שהוא לא ליצור בשבת מלאכת אומנות, וכל מלאכה יש בה את האומנות שבה איך יוצרים חפץ מתוקן באומנות זו, ולכן ודאי בעינן שיהא כונה ומחשבה ליצור דבר זה, דבלא כוונת האדם אין כל חשיבות אומנות לזה, ומאידך חזינן נמי שתהא נעשית תוצאה ויצירה חשובה, דבלא זה אין כאן עשיית אומנות אם לא נוצר כאן דבר חשוב, ולכן נפטר מקלקל מטעם זה.

ובזה יתבארו דברי החזון איש המפורסמים שהדלקת חשמל יש בה משום אב מלאכה דבונה, וביאר דזה משני טעמים, א. חיבור הפרקים יחד, שזה מפעיל את החשמל. ב. תיקון החוט ממות לחיים הוי בונה, והרבה יש להאריך בביאור הדברים, ובמק"א הרחבנו בזה, אך אחר כל הביאורים עדיין צריך להבין איך שייך ענין זה למלאכת בונה, ובפרט הענין השני של תיקון החוט והפיכתו ממות לחיים דהרי זה תיקון רעיוני ולא ממשי, ואין זה דומה לבנין שהוא דבר ממשי וגשמי שיש כאן גוף בנוי, וכאן לא שייך זה. וגם הענין הראשון שכתב החזו"א מצד חיבור הפרקים שלכאורה זהו ענין גשמי שהדבר הוא מחובר, מ"מ גם זה תלוי בתועלת הרעיונית, כמש"כ החזו"א דמה דחיבור זה הוי בונה ואין כאן ההיתר של רפוי, כיון שזרם החשמלי מחברם שהוא בבחינת תקע, נמצא שהתיקון הרעיוני שאינו גשמי הוא מחשיב את הדלקת החשמל למלאכת בונה, והדבר טעון ביאור טובא, דהרי המלאכה הוא חיבור ויצירה גשמית של בניית דבר גשמי.

ולהמתבאר יובנו דברי החזו"א בהקדם לשון החזו"א במכתב [נדפס בסימן קנ"ו במכתב השלישי] "דבר הנעשה ע"י הרכבת בני אדם בחכמה ובכשרון, זה ענין בנין שהיה במשכן וחשיבא מלאכה", וביאור הדברים לפמשנ"ת דמהות כל המלאכות הוא אומנות המלאכה, דבכל דבר יש את אומנות האדם כיצד יוצרים הדבר, וזה חשיבות המלאכה, ולכן במלאכת בונה האומנות היא ליצור דבר ע"י חיבור שני דברים יחד, וגם הדלקת החשמל יש בה את אומנות הבנין, דהיינו שהחשמל נוצר ע"י חיבור החוטים יחדיו, וזהו אומנות הבנין, ולכן אף שהתועלת אינה יצירה גשמית, מ"מ מהות המלאכה היא האומנות, וזה יש ביצירת החשמל שזהו שייך לאומנות בנין.

ומבואר היטב דמקרא דמלאכת מחשבת ידעינן גם דצריך כונת האדם ליצירה זו, וגם שיהא תוצאה המוילה, דבשני אלו יש להחשיב הדבר למעשה אומנות, דבלא שיהא תועלת חשובה וכן בלא שיהא כונת האדם ורצונו לכך אין להחשיב המלאכה לאומנות.

ובזה מתבאר הדבר שבכל מלאכות שבת החיוב הוא על מעשה המלאכה עצמה, ומ"מ בעינן גם שתהא תוצאה חשובה למלאכה, והביאור דכיון דמהות החיוב היא על המלאכה, דהיינו מעשה אומנות, דהאומנות היא במעשה עצמו איך הדרך והמומחיות לעשות מלאכה זו, ובכל מלאכה יש את החכמה והשיטה לעשות המלאכה, וזהו המחייב של מלאכות שבת דמלאכת מחשבת. אמנם אכתי בעינן שיהא תוצאה למלאכה, ויעשה בפועל יצירה מכח מעשה האומנות, דבלא שנוצר באמת יצירה מן הדבר אי"ז נחשב מלאכת מחשבת, דכל חשיבות מעשה האומנות היא כיון שנוצר יצירה חשובה מן הדבר.

ובזה יש לומר דאף דבעינן לתרוויהו, שיהא מעשה ושיהא תוצאה, כמו שמוכח בכמה דוכתי, מ"מ יש לחלק דהמחייב עצמו הוא במעשה המלאכה שזהו האומנות - המעשה איך להגיע ליצירה, וזה המעשה עצמו שהוא השיטה והדרך ליצירה, ומה שצריך תוצאה זהו רק תנאי במלאכה כיון שחשיבות האומנות היא במה שנוצר לבסוף יצירה מן המלאכה.

והשתא יתיישב מה שקשה בדברי הרש"ש איך יתחייב על התוצאה במלאכת הבישול הנעשית בחול, וכן בכל מלאכת זורע דהתוצאה נעשית בחול [אם נקטינן דהתוצאה בזריעה היא הקליטה ולא עצם הנחת הזרעים], אך להמתבאר מובן דבאמת יסוד החיוב הוא עצם המעשה שהיא האומנות, וכל מה דבעינן תוצאה הוא רק תנאי בחשיבות האומנות, דאם לבסוף לא נוצר היצירה אין חשיבות לאומנות, אך המחייב במלאכה הוי עצם המעשה שיוצר את האומנות, וממילא מובן דמועיל לזה מה שהיצירה נוצרה אף בחול, דאין זה אלא תנאי לחשיבות האומנות שנעשה לבסוף יצירה מכח מעשה האומנות, אבל המחייב של המלאכה הוא החכמה והשיטה איך ליצור את האומנות שזה במעשה עצמו, וזה הרי נעשה בשבת, ויש כאן חיוב מלאכה בשבת.

ולכן מובן שפיר מה דבמלאכת מבשל ס"ל לרש"ש שיתחייב אף אם התוצאה נעשית אחר השבת, דמ"מ יסוד המחייב הוא הכנת הבישול, וזה נעשה בשבת, וכל מה דצריך תוצאה הוא רק תנאי, ומועיל לזה מה שנעשית התוצאה בחול, ולכן בכל מלאכת זורע שהקליטה היא תמיד אחר כמה ימים, ובשבת עדיין לא התחיל הקליטה, מ"מ יש חיוב מלאכת זורע כיון שהחיוב הוא על האומנות שזה המעשה עצמו.

ומשה"ק דבגמרא מבואר דבעינן שיהא שוגג אף בשעת הבישול, דצריך שיהא שוגג מתחילה ועד סוף, וא"כ איך יתכן לחייב על בישול הנעשה בחול, וצריך לבאר דבאמת המחייב הוא המעשה עצמו כמשנ"ת, ואפ"ה לענין חיוב קרבן צריך להיות שוגג על שעת חיוב קרבן, וכיון דהחיוב חל רק אחר הבישול בפועל בעינן שיהא בשוגג בשעת חלות החיוב קרבן, דלענין חיוב קרבן דבעינן שיהא בשגגה תלוי בזמן החיוב, אבל באמת יסוד החיוב הוא המעשה עצמו, ולכן אם מעשה האדם שהוא ההכנה לבישול נעשה בשבת, שפיר מתחייב לדעת הרש"ש אף שהתוצאה נעשית בחול.

אמנם המנ"ח חולק וס"ל דבעינן שאף התוצאה צריכה ליעשות בשבת עצמה, ולכן במבשל בעינן שייעשה הבישול בשבת, דס"ל דאף חשיבות המלאכה שהיא תלויה בתוצאה צריך להיות בשבת עצמה, ולפי"ז מה דבזורע נעשית הקליטה אחר השבת, צריך לבאר כמש"כ לעיל דהתוצאה בזורע היא עצם הנחת הזרעים בקרקע, דזהו כבר מצב של זריעה כשהזרעים מונחים בקרקע, ויש כאן את כל הסיבה לצמיחה.

ונראה עוד דכל מש"כ בדעת המהר"ם בן חביב והרש"ש הוא דוקא במלאכות בישול וזורע ולא בשאר מלאכות, דבמלאכות בישול וזורע מצאנו חידוש שהתוצאה נעשית ממילא, ולא ע"י מעשה האדם בידיים, וגם נעשית התוצאה לאחר זמן אחר גמר מעשה האדם [ובצידה יש לעיין

- עיין בתוס' שבת יט: ובמג"א סי' רנ"ב סק"כ], משא"כ בשאר המלאכות דהתוצאה נעשית בידיים ובשעת המעשה, ובמק"א הארכנו בזה דנתחדש במלאכת הבישול שהנחת הקדרה ע"ג האש היא המלאכה, כיון שעצם ההכנה היא מלאכת הבישול, שזהו אומנות האדם בבישול, ונראה דמה"ט מובן דברי הרש"ש שבבישול וכן בזורע חייב אף שהתוצאה נעשתה בחול, וזה כיון דבמלאכות אלו החיוב הוא על ההכנה לתוצאה, ואין התוצאה אלא תנאי בחשיבות המלאכה, אך מהות המלאכה היא ההכנה כיון דזהו האומנות של האדם, והתוצאה נעשית ממילא, ואינה שייכת לאומנות המלאכה, אך בשאר המלאכות גם התוצאה נעשית ע"י מעשה האדם בידים, והתוצאה היא חלק מאומנות המלאכה, וממילא ודאי בעינן שהתוצאה נעשית בשבת, ואין זה בגדר תנאי אלא חלק ממהות המלאכה. ובעצם יסוד הדבר דמהות מלאכת שבת היא אומנות המלאכה, העירוני להוכיח כן מדברי הרמב"ם בפיה"מ (ריש פרק הבונה) לגבי חיוב מכה בפטיש, דמבואר במשנה לרשב"ג דחייב המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה, והראשונים מפרשים שמתקן את הסדן והוי מכה בפטיש, אך הרמב"ם כתב שאינו מכה על שום דבר מהדברים שרוצה לרקען או להחליקן, ואפ"ה חייב משום מכה בפטיש אם עושה כן בשעת המלאכה, לפי שכך עושים הנפחים שמכים על הברזל הכאות הרבה, ועל הסדן הכאה או שתיים כאילו אותה ההכאה מתקנת אותם ההכאות כולם, והיינו שהכאה על הסדן היא דרך האומנים שזה מזרז את הפעולה בהכאה על הכלי, וצ"ב טובא שהרי מלאכת מכב"פ היא גמר תיקון הכלי, וכאן אין בהכאה זו אלא שזה מועיל לאומנות המלאכה בשעת המעשה, ואיך זה ייחשב למלאכה.

אך להמתבאר מובן, דכל מהות המלאכות היא האומנות שבמלאכה, ולכן כל חלק מהאומנות הרי זה המלאכה, ואף ההכאה על הסדן היא מאומנות המלאכה, אף שאין התוצאה ישירה מהכאה זו, מ"מ כך הוא דרך האומנות ליצור את הכלי.

* * *

ביאור דברי הרמב"ם שכל דבר מצרכי הבישול יש בו חיוב מבשל

כתב הרמב"ם (פ"ט משבת ה"ד) אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים וא' נתן את הקדרה וא' נתן את המים וא' נתן את הבשר וא' נתן את התבלין, ובא אחר והגיס, כולם חייבים משום מבשל, שכל העושה דבר מצרכי הבישול הרי זה מבשל. אבל אם שפת אחד את הקדרה תחילה ובא אחר ונתן את המים ובא אחר ונתן את הבשר ובא אחר ונתן את התבלין ובא אחר ונתן את התבלין ובא אחר ונתן את האור ובא אחר ונתן עצים על האור, ובא אחר והגיס, שניים האחרונים בלבד חייבין משום מבשל, עכ"ל.

ומקור לדברי הרמב"ם הוא מהגמרא בביצה (לד.) דמקשינן סתירה, דבברייתא קתני כולן חייבין, ובברייתא אחרת קתני האחרון חייב וכולם פטורים, ומשני הא דאייתי אור מעיקרא דאז כולם חייבים, והא דקתני האחרון חייב וכולן פטורים כשאייתי אור לבסוף, אלא דרש"י מפרש דמה שכולם חייבים אינו דוקא משום מבשל, אלא המביא את האור חייב משום מבעיר את הגחלת, וכן מביא העצים חייב משום מבעיר, ושופת הקדרה מבואר בגמרא דחיובו משום מצרף, אך בנותן מים ותבלין ומגיס מפרש רש"י דחיובם משום מלאכת מבשל, והרמב"ם מפרש דכל החיובים הם משום מבשל, וכמו שמפרש שכל העושה דבר מצרכי בישול חייב משום מבשל.

והכסף משנה הביא משו"ת מהר"י בירב וכן בשו"ת מהרלב"ח (תשובה כ"א) שהקשו כמה הערות וקושיות בלשון הרמב"ם, ותחילה הקשו מדוע במקרה השני שנתן את האור לבסוף ואח"כ נתן אחר העצים ואחר הגיס, כתב הרמב"ם דשניים האחרונים חייבים, דהיינו נותן העצים והמגיס, ואמאי אין חייב אף הנותן את האור, והרי כשנתן את האור ע"ג העצים ויש כבר קדרה ומים ותבלין, מדוע לא יתחייב משום מבשל. ואם נימא דאינו מתחייב כיון שאינו דבר המתקיים, שבנתינת האש לבד עדיין לא יתבשל בלא שיבא חבירו אח"כ ויתן העצים, ולכן אינו מתחייב משום בישול שאין במעשה דידיה כדי לבשל, אך זה אינו, דא"כ יקשה ברישא שכתב הרמב"ם שאחד נתן האור ברישא, ואח"כ א' נתן העצים וא' הקדרה וכו', ומבואר בזה שכולם חייבים, ועל כרחך מבואר דאף שנתן האור תחילה חייב אף שעדיין צריך למעשה חביריו בנתינת הקדרה והעצים והמים, וא"כ קשה אמאי בסיפא לא חייב הרמב"ם את נותן האור.

ועוד העירו בלשון הרמב"ם שבמקרה הראשון נקט הלשון אחד נתן את וכו' וא' נתן וכו' וא' נתן וכו', ובמקרה השני דרק האחרון חייב נקט ובא אחר ונתן את המים ובא אחר וכו' ובא אחר וכו', וצ"ב טובא שינוי הלשונות בזה.

והמהר"י בי רב ביאר דבמקרה הראשון שנקט הרמב"ם הלשון א' נתן וכו', איירי שכולם נתנו את הכל בשבת אחת, דדוקא אז יש לחייב את כולם כיון דבכל מעשה של כל אחד יש כאן מעשה בישול, שהרי בשעת מעשה דידיה כבר יש כאן את כל הגורמים לבישול, ונחשב שכל אחד מבשל (ועדיין יש כאן חידוש דלא נפטר מדין שניים שעשאוהו וראה לקמן), אבל במקרה השני דאיירי שנתינת האור היתה לבסוף יש חילוק גם באופן המעשה דנעשה הכל בזה אחר זה, ותחילה א' נתן את הקדרה ואח"כ בא אחר ונתן את המים וכו', ואז אין לחייב אלא את האחרונים, דהיינו נותן העצים והמגיס, אבל אין לחייב את הקודמים כיון שבשעת המעשה שלהם לא היה כאן שום צורת בישול, שהרי בנתינת קדרה לבד אין נחשב כלל חלק ממעשה בישול, ומה שבא אח"כ אדם אחר ונתן אש ועצים ומים אין לחייב את האדם הראשון משום בישול, כיון דבמעשה שלו לא היה כלל מעשה בישול.

והמהרלב"ח בתשו' כתב בדומה לזה דבמקרה הראשון איירי שכולם סיכמו זה עם זה שכל אחד יביא את הדבר הנצרך לבישול, ואף שבאמת איירי שנתנו בזה אחר זה, מ"מ סיכמו מתחילה ביניהם שיעשו את הבישול, וכיון שמעיקרא כל אחד נתן את הדבר המסייע לבישול על דעת שייעשה כאן בישול בצירוף כולם, חייב כל אחד משום בישול, וזה נקט הרמב"ם הלשון א' נתן וכו', דהיה סיכום מעיקרא על כך, אך במקרה השני איירי שלא סיכמו ביניהם, וכשנתן הראשון את המים לא היה סיכום עם האחרים על הבישול, וממילא אין לחייב את הראשונים שאין במעשה דידהו כל שם מעשה בישול, דהמעשה שלהם לבדו אין בו כלום.

ובזה מבואר החילוק, דבמקרה הראשון חייב נותן את האור כיון שמעיקרא בשעה שנותן את האש היה נחשב בישול, שהרי סיכם יחד עם השאר לבשל, ולמהר"י בירב איירי שהיה בבת אחת הכל ולכן חייב, משא"כ באופן השני דנתן את האש בלא לסכם עם השאר ובאו בזאח"ז, א"כ אין לחייב על נתינת האש כיון שכל זמן שלא נתן את העצים אין כאן סיבה לבישול.

ועיין עוד מה שהאריכו המהר"י בירב והמהרלב"ח ליישב שאר דברי הרמב"ם, ולבאר שלא יסתור לדברי הגמרא בביצה.

אלא דאכתי קשה טובא דברי הרמב"ם במה דבאופן הראשון מבואר הדין שכולם חייבים, והרי קיי"ל דשניים שעשו מלאכה בשותפות פטורים, והכא דכל מעשה לעצמו אין כאן מעשה בישול, ואף אם איירי בבת אחת או שסיכמו ביניהם לעשות בישול, מ"מ כל אדם לבדו לא עשה בישול, דבנתינת הקדרה לבדה אין משום בישול, וכן בנתינת המים לבד בלא אש ועצים אין משום בישול, ואף אם איירי שהכל ניתן בבת אחת, מ"מ למה יתחייב, והרי קיי"ל דשניים שעשו מלאכה בבת אחת פטורים, כדילפינן בגמ' (שבת צג.) מבעשותה ולא העושה את מקצתה, ואיך נחייב הכא את כל אחד ואחד משום בישול, והרי אין זה אלא כשניים שעשו מלאכה בשותפות.

וביותר קשה לפמש"כ המהרלב"ח דאיירי שבאו בזה אח"ז אלא שסיכמו ביניהם, דקשה טובא שאין מעשה הראשון נחשב כלל כבישול, דבנתינת מים גרידא אין כאן שם בישול כלל, וכמו דקיי"ל באחד נתן את הקמח ואחד נתן את המים האחרון חייב, דבנתינת הקמח אין שום מלאכה כלל, וה"נ אין בנתינת מים או נתינת קדרה גרידא שום צורת מעשה בישול, ומה יועיל לזה מה שסיכם האחר ועשה המעשה על דעת שהאחרים ישלימו את הבישול, והא מ"מ במעשה עצמו אין שום חשיבות מלאכה.

והמהרלב"ח כתב על הקושיא דשנים שעשאוה דלכן כתב הרמב"ם שכל העושה דבר מצרכי הבישול הרי זה מבשל, וכונת הדברים דהעושה דבר שהוא צורך הבישול אין זה חלק ממלאכה, אלא זו מלאכה שלימה כיון דזהו מלאכת מבשל לעשות דבר שהוא מצרכי הבישול, וא"צ שיעשה את כל הבישול ליחשב מלאכת מבשל, אלא אף אחד מצרכי הבישול זהו יסוד המלאכה.

וביאר דדבר זה מוכרח דבבישול נתחדש כן שהרי אף המבשל בישול גמור לא עשה הוא כל הבישול, שהרי האש שהודלק ע"י אחר הוא המבשל, והמניח את הבשר לא עשה אלא דבר שהוא צורך הבישול, ובודאי חייב משום מבשל אף כשאחר נתן את האש, וע"כ דבבישול נתחדש דזהו המלאכה במה שעושה דבר מצרכי הבישול, ומבואר דכיון דבבישול אשכחן חידוש דא"צ שהתוצאה נעשית במעשה האדם בידים, אלא האש מבשלת ממילא אחר גמר מעשה האדם, וכל המעשה מצד האדם הוא רק הנחת הקדרה על האש דזה גורם הבישול, ממילא גם אין חיסרון דשניים שעשו כשעשו יחד הבישול.

ועדיין צריך ביאור מה נתחדש דוקא במלאכת מבשל טפי משאר מלאכות, ובמרכבת המשנה ביאר דמלאכת בישול שאני משאר מלאכות כיון שיצאה לידון בדבר החדש, שכל עיקר מלאכת בישול אינו עושה בידיים אלא גרמא בעלמא, דהרי זמן חיוב הבישול הוא בזמן שהמאכל מתבשל, וההוכחה לזה שאם קדם וסילקו קודם הבישול אין מתחייב המבשל, כמבואר בגמ' בשבת (ד.), והרי בשעת הבישול אינו עושה כל מעשה בידיים, אלא ממילא נתבשל, ואפ"ה חייב הואיל שגרם את הבישול, משא"כ בשאר המלאכות שאינו חייב על הגרם אלא עושה הוא בידים את התוצאה, ומה"ט במלאכת בישול דנתחדש שחייב אף על הגרם בישול, ה"נ חייב אף שעשה רק מקצת המלאכה. ולכן מובן דבאופן הראשון שכבר היה האש נתון, וכל אחד עשה דבר מצרכי הבישול, שהרי מיהר את הבישול, יש לחייבם, אך בסיפא שעדיין לא היה האש נתון, וממילא אינו ממהר במעשהו את הבישול כלל, אינו מתחייב, דאז לא נחשב שעשה דבר מצרכי הבישול שהרי אין כאן בישול כלל.

וטעון ביאור יסוד הדבר שאם נתחדש במלאכת מבשל דחייב אף על גרם הבישול, והיינו שהתוצאה של המלאכה לא נעשית בידים ע"י האדם, ממילא מתחייב אף על כל דבר שהוא צורך הבישול.

ויש מקום לבאר בדברי המרכה"מ דכל החיסרון בשניים שעשו הוא דוקא ביחס לתוצאה של המלאכה ולא למעשה המלאכה, והיינו דבעינן שהתוצאה של המלאכה נעשית על ידי אחד, שאם נעשית היצירה במלאכה ע"י שניים אין זה נחשב "בעשותה" אלא מקצת המלאכה, דהדין דבעשותה קאי על המלאכה מצד היצירה הנעשית בה, ולכן יצאה מלאכת בישול משאר המלאכות, דכיון שבמלאכת בישול אשכחן חידוש דא"צ שהתוצאה תיעשה ע"י האדם כלל, אלא התוצאה נעשית ממילא אחר גמר מעשה האדם, וע"כ דכל החיוב במבשל הוא רק על מעשה הנחת הקדרה על גבי האש, דזהו חידוש במבשל יותר משאר מלאכות, דבכל המלאכות בעינן דהתוצאה גם נעשית במעשה האדם בידיים, ולכן מהאי טעמא גם אין חיסרון כששניים עשו יחד את מלאכת הבישול, דכל דין שניים שעשו הוא הלכה בתוצאה שתיעשה ע"י אדם אחד ולא ע"י שניים, אבל במלאכת מבשל דנתחדש שא"צ שתיעשה בידיים ע"י האדם, ממילא גם אין חיסרון שהמעשה בהנחת הקדרה וכו' נעשה בשני בנ"א, דהדין שנים שעשו הוא הלכה בתוצאה, ובמבשל אין כלל דין שייעשה ע"י האדם, אלא מעשה הנחת הקדרה הוא המחייב לבדו במבשל, ובזה אין חיסרון במה ששניים עושים המעשה.

אמנם ביאור זה אינו נכון, דלפי"ז יוצא שאפילו באו שניים ולקחו יחד את הקדרה והניחו על האש לא יהא חיסרון של שניים שעשו, דבמלאכת מבשל לא שייך כלל הדין דשניים שעשו, וזהו חידוש גדול ולא מסתבר לומר כן, וכן מבואר בדברי המהרלב"ח דבכה"ג שלקחו שניים את הקדרה והניחוה בודאי יש פטור של שניים שעשו, ודוקא באופן זה שכל אחד עשה דבר אחד מצרכי הבישול אז נתחדש שאין חיסרון של שניים שעשו כמבואר ברמב"ם, וזה כיון דכל דבר שהוא מצרכי הבישול הרי"ז מלאכה שלימה.

ויותר נראה לבאר כמש"כ הלשון במהרלב"ח "שכל העושה דבר מצרכי הבישול לא יקרא שעשה חלק מהבישול, אלא הרי הוא נקרא מבשל כאילו עשה כל פעולות הבישול", וזה כונת הרמב"ם בדבריו שכל העושה דבר מצרכי הבישול הרי"ז מבשל, וכל זה מכח החידוש דבמבשל נתחדש שא"צ שהתוצאה תיעשה ע"י האדם, והדבר טעון ביאור.

ואשר נראה בביאור הדברים דיסוד מלאכות שבת הוא מעשה האומנות שיש בכל מלאכה, וכדאיתא בתרגום אונקלוס על מלאכת מחשבת "מעבד אומנוון", ובכל מלאכה החיוב על האומנות שיש באותה מלאכה, דבכל מלאכה יש את השיטה איך ליצור היצירה של מלאכה זו, וזהו האומנות שהיא מהות המלאכה, וברוב המלאכות התוצאה נעשית ע"י האדם עצמו, וממילא זה חלק מהאומנות לעשות את התוצאה, אבל במלאכת מבשל אומנות האדם היא עצם ההכנה לבישול, כיון דזה מה ששייך לאדם, אך התוצאה של הבישול נעשית אחר גמר מעשיו מאליו, וכל אומנות האדם הוא להניחו לדברים הטבעיים שיגמרו הדבר, דהאש פועלת את מעשה הבישול עצמו, ודומה לזה מלאכת זריעה דאומנות המלאכה היא נתינת האדם את הזרע לטבע הבריאה ומאליו נוצר הצמיחה, נמצא דבמלאכות אלו כל אומנות האדם היא ההכנה ליצירת התוצאה, וממילא עצם המלאכה שהיא האומנות היא ההכנה לבישול, ולכן מובן מש"כ הרמב"ם דכל דבר שהוא מצרכי הבישול זהו מלאכת מבשל, דכיון שיסוד המלאכה היא אומנות המלאכה, ובמבשל האומנות היא ההכנה לבישול, ממילא כל דבר שהוא מטכסיסי הבישול הרי הוא המלאכה עצמה.

ובזה מובן דכל שעשה אחד מצרכי הבישול, אף שאין במעשה זה כל ההכנה לבישול ונצרך לפעולות של חבריו כדי שיהא בישול, מ"מ מתחייב במעשה דידיה, כיון דכל אחד מטכסיסי הבישול הרי הוא מלאכה שלימה, כיון דכל אומנות המלאכה היא טכסיסי ההכנה לבישול, שהרי זה אומנות הבישול להכין צרכי הבישול ולא הבישול עצמו, ולכן אף דבר אחד מטכסיסי הבישול הרי הוא מלאכה שלימה.

וביאור הדבר שאם דנים על התוצאה כמו בשאר המלאכות דהמחייב מצד התוצאה, אז דנים מכח מי נעשית התוצאה, ובעינן שייעשה על ידו ולא על ידי שניים, אך כשחשיבות אומנות המלאכה היא בעצם ההכנה לבישול, בזה יש חשיבות לכל דבר שהוא חלק מההכנה לבישול.

והחילוק בזה הוא דאם חשיבות המלאכה מצד התוצאה, אז דוקא כשיש תוצאה שלימה אז חשובה המלאכה, ויש חיסרון בשניים שעשו, דזה רק עושה מקצתה, אמנם בבישול דכל מלאכת האומנות היא לעשות הכנה לבישול, א"כ אף חלק מההכנה נחשב אומנות הבישול, דכשהאומנות היא מצד הכנה לבישול אז כל הכנה נחשבת לאומנות הבישול, דהיא אחד מטכסיסי הבישול, ודוקא כשהחשיבות דאומנות המלאכה מצד יצירת התוצאה, אז אין חשיבות אלא אם באמת נוצרה כל התוצאה על ידו.

וזה כונת הרמב"ם שכל העושה דבר מצרכי הבישול הרי"ז מבשל, והיינו דזה נתחדש במלאכת מבשל שהמלאכה בזה היא לעשות צורך הבישול, ולא הבישול עצמו שהוא כבר נעשה מאליו, ומה"ט כל אחד מצרכי הבישול זהו כבר מלאכת מבשל, וכמש"כ המהרלב"ח דהוה מלאכה שלימה.

ונראה דזה גם כונת רש"י בביצה שכתב לפרש מדוע כל אחד ואחד חייב, ולא ס"ל כהרמב"ם דכולם חייבים משום מבשל אלא המביא האור ומביא העצים משום מבעיר, ונותן הקדרה משום מצרף, ובנותן מים והתבלין והמגיס פרש"י דאלו חיובם משום מבשל, והוסיף שם רש"י בלשונו "שאף הוא אב מלאכה", וצ"ב טובא אמאי הוסיף רש"י כן, ומאי גרע מבשל משאר אבות מלאכות שכתב רש"י שאף הוא אב מלאכה, ובמה ס"ד שיגרע ממש"כ קודם על חיוב מבעיר ומצרף.

אלא נראה דכונת רש"י ליישב איך מחייבים את נותן המים לבדו, והרי הוא רק נתן המים, ואין כאן מלאכה שלימה בלא ההגסה לבסוף, ורק על ידי ההגסה לבסוף יש כאן בישול, ואמאי לא יהא חיסרון דשניים שעשאוהו פטורים, דאף דבשעת נתינת המים והתבשיל כבר היה אש, וא"כ יש כח לבשל לבדו, מ"מ כיון שבסוף הגיס אחר ועל ידו מיהרה הבישול נמצא שנעשה הבישול ע"י שניהם, ובזה יישב רש"י דבמבשל יש חידוש שאף הוא אב מלאכה אף שנעשית התוצאה מאליה, אלא דבמבשל נתחדש שעצם ההכנה לבישול זהו המלאכה, ולכן מובן דאף מקצת מההכנה הוי מלאכה.

ועדיין אין מיושבים כל דברי הרמב"ם, דהנה הרמב"ם דקדק וכתב באופן הראשון הלשון אחד נתן את האור ואחד נתן וכו', וביאר המהרלב"ח הכונה בזה דעל כרחך איירי שסיכמו זה עם זה שיעשו את כל הבישול יחד, ובלאו הכי אין כאן בישול במעשה כל אחד לבדו, ובמהר"י בירב כתב דהכונה בדברי הרמב"ם שנתנו כולם בבת אחת, ואז נחשב שכל אחד עשה את הבישול, אמנם לגבי המגיס שינה הרמב"ם לשונו וכתב ובא אחר והגיס, והיינו דבזה א"צ שיהא בבת אחת או בסיכום עם האחרים כמו בכל הפעולות הראשונות, אלא דבהגסה חייב אף כשבא לאחר זמן והגיס, ואף בלא שסיכמו יחד על ההגסה, ואפ"ה חייב המגיס, וכן הראשונים חייבים בכהאי גוונא, והמהרלב"ח עמד בזה וכתב דמגיס שאני דהוא מלאכה שלימה מבישול, שההגסה מקרבת וממהרת הבישול, ולכן המגיס חייב אף כשלא סיכם עם הראשונים מעיקרא, דהוא מחייב של מגיס מצד מיהור הבישול.

אלא דצ"ב טובא אמאי הראשונים חייבים כיון שבסוף בא אחר והגיס וקירב את הבישול, נמצא דהבישול לבסוף נעשה דוקא מכח ההגסה, ונהי דבמעשה הראשונים היה כח לבשל מצד המעשה שלהם לבד, אך כיון שלבסוף היה הגסה והבישול נגמר בשעה במקום בשתי שעות, א"כ לאחר שנגמר הבישול נגמר המלאכה, ובהכרח שהמלאכה נעשתה בשיתוף המגיס שבא לבסוף, ותמוה דהרי לא סיכמו יחד עם המגיס, ואמאי יתחייבו, והלא לא נעשה הבישול מכח מעשה דידהו לבד, והרי מבואר ברמב"ם דצריך שיהא מעיקרא סיכום בין כולם שיעשו המעשה על דעת לעשות כאן יחד בישול, ובלא זה לא יתחייבו, וא"כ מדוע יתחייבו כשלא סיכמו עם המגיס.

וצריך לבאר דבאמת יש כאן שני נידונים שונים, ומה שמבואר ברמב"ם דצריך שיהא שייכות בין כל עושי הבישול ע"י שהיה בבת אחת או ע"י שסיכמו ביניהם, אין זה שייך כלל לדין שניים שעשאוהו אלא הוא ענין אחר, דבאמת היישוב לדין שניים שעשאוהו הוא כמשנ"ת דבמלאכת מבשל כל דבר שהוא צורך הבישול הרי הוא מלאכה שלימה, ואף אם הוא

רק אחד מצרכי הבישול, ולכן אין כאן חיסרון של שניים שעשאוהו, ולזה א"צ שיסכמו יחד על הבישול, דבכל גווני יש בפעולת ההכנה לבישול חשיבות מלאכה שלימה.

ומה דמבואר ברמב"ם דצריך שיסכמו ביניהם או שיעשו הכל בבת אחת, זהו מטעם אחר, והוא דבמעשה נתינת האש לבד או נתינת העצים לבד אין לזה כלל **שם מעשה בישול**, דמה זה שייך לבישול מעשה נתינת האש גרידא, ואף דלבסוף נתבשל מכח מעשה דידיה בצירוף שאר המעשים, ואין חיסרון של שניים שעשאוהו, מ"מ בשעת המעשה בעינן שיהא למעשה שם מעשה בישול, דיהא נחשב מעשה מלאכה בשעת המעשה, ולא סגי במה שבסוף יש תוצאה של בישול, ולכן בעינן שיהא עכ"פ סיכום עם האחרים שעושים הם את שאר הפעולות ע"מ לעשות בישול שלם, דבלאו הכי אין למעשה צורת מעשה בישול כלל, ולמהר"י בירב בעינן שיעשו את הכל בבת אחת, דבלא זה אין כאן צורת מעשה בישול כלל, ובזה שפיר יש לחלק דלגבי המגיס א"צ לזה, והטעם כיון דבמעשי הראשונים יש צורת מעשה בישול אף בלא הגסה, וכיון שנעשה כל הפעולות הראשונות בבת אחת או בסיכום ביניהם לבשל, נמצא דיש כאן צורת מעשה בישול, שהרי יש בכח המעשים אלו לבשל, ולא נחסר בצורת מעשה הבישול אף בלא שיבא אחר ויגיס, ומה שאח"כ בא והגיס א"ז מבטל את צורת מעשה הבישול, שהרי ודאי המעשה שנעשה קודם הוא כצורת מעשה בישול אף בלא ההגסה, וכל מה דיש לדון בזה הוא מדין שניים שעשאוהו, דכיון שבפועל נעשתה תוצאת הבישול גם ע"י ההגסה, ולאחר שנתבשל הוברר שיש כאן כמה שהשתתפו ביצירת הבישול, לכאו' יהא הדין דשניים שעשאוהו פטורים, ולזה התשובה כמשנ"ת דבמלאכת מבשל כל פעולה שהיא מצרכי הבישול הרי היא מלאכה שלימה.

והביאור הוא דיש לחלק בין הנידונים, דכשנבא לדון אם יש כאן הדין דשניים שעשאוהו אז יש להקשות מצד התוצאה דלבסוף, וכיון שבסוף התוצאה נעשית ע"י שניים, דמה שנתבשל הוא בשיתוף האדם המגיס, א"כ הוי שניים שעשאוהו, והתשובה דזה נתחדש במבשל, דאף פעולה של הכנה לבישול הוי מלאכה, ואף חלק מההכנה לבישול נחשבת למלאכה שלימה, אמנם כשנבא לדון מצד בעינן שיהא צורת מעשה הבישול, הרי דבר זה תלוי בשעת המעשה עצמו שנעשה ע"י האדם, ולא איכפת לן מה שבסוף יבא אחר ויגיס, דהנידון על צורת המעשה היא בשעת המעשה של האדם, ולכן דוקא בין נותן האש ונותן המים וכו' צריך שיהא סיכום על דעת לבשל כדי שיהא צורת המעשה, אך ביחס למגיס אין חיסרון בזה, דיש צורת מעשה בישול אף בלא הגסה, וא"צ שיעשה סיכום עמו ולא שיהא בבת אחת, דבנידון של צורת מעשה הבישול יש לחלק שפיר בין המגיס לשאר המבשלים, כיון דאף בלא הגסה יש שם מעשה בישול, ובשעת מעשה היה כאן צורת בישול, אך בנידון דשניים שעשאוהו דהקושיא שנדון מצד התוצאה, דהתוצאה נעשתה ע"י שניים, ולכן קשה שאם לבסוף יצירת הבישול נעשתה מכח כולם, ואף המגיס השתתף בבישול, א"כ יהא הדין שניים שעשאוהו, ולזה התשובה דבמבשל נתחדש שאף אחד מצרכי הבישול הרי הוא מלאכה שלימה.

ובעיקר יסוד הדבר דבמלאכת בישול מצאנו חידוש, דיסוד המלאכה הוא עצם ההכנה לבישול ולא התוצאה שנתבשל, מצאנו חידוש במהר"ח אור זרוע (תשובה ל"א) דבמלאכת מבשל לא שייך פטור כשעושה כלאחר יד, כיון דבעינן שינוי בגוף המלאכה, ולכן אף אם הניח הקדרה בשינוי לא יהא בזה הפטור דכלאחר יד, כיון דהמאכל מתבשל אח"כ ממילא ולא נעשה הבישול עצמו בשינוי, וצ"ב שהרי במלאכות רבות מצאנו שיש פטור דכלאחר יד במעשה עצמו, ולכאורה החילוק הוא דבבישול כל התוצאה נעשית לאחר זמן ממילא, ובזה לא נעשה כל שינוי, אך קשה דאדרבה זה נתחדש במלאכת מבשל שהמחייב הוא במעשה הנחת הקדרה, וא"כ כיון שהיה המעשה ההנחה כלאחר יד מדוע לא יפטר.

והעירו דלא מסתברא לומר דכל החיסרון דכלאחר יד הוא בתוצאה ולא במעשה, דהרי יסוד הפטור כלאחר יד הוא מצד מעשה האדם שנעשה בשינוי ולא מצד התוצאה, וא"כ קשה מדוע לא יהא פטור כלאחר יד במעשה הבישול, שהרי מתחייב על מעשה זה, ומעשה זה עשה כלאחר יד.

ונראה לבאר דיסוד הפטור במעשה הנעשה כלאחר יד הוא שחסר במלאכת מחשבת, והיינו דבמה שהאדם יוצר בידיים זהו חשוב מלאכת מחשבת, וכשנעשית היצירה ע"י האדם כלאחר יד ולא בדרך העשיה אין היצירה בידיים חשובה כשלא נעשית כדרך, ולכן כל זה שייך דוקא במלאכות דבעינן שיהא האדם עושה בידים את התוצאה, אבל בבישול דנתחדש שא"צ ליצור התוצאה בידיים, אלא התוצאה נעשית ממילא, אין החיסרון כשעושה כלאחר יד, דזהו חיסרון כשהתוצאה צריכה ליעשות בידיים ע"י האדם, ואף שצריך בבישול מעשה הנחת הקדרה, מ"מ אין בזה הפטור דכלאח"י, דזה שייך דוקא היכא דבעינן שתהא היצירה בידיים ע"י האדם מדין מלאכת מחשבת.

והנה בדברי הרשב"א (שבת קלד.) מבואר דשייך הפטור דכלאחר יד אף במלאכת מבשל, ונראה דאף הרשב"א מודה ליסוד זה, דגדר מלאכת הבישול הוא במעשה ההנחה, דלא שייך בבישול שתיעשה בידיים התוצאה, אלא דסובר הרשב"א דיסוד הפטור דכלאחר יד אינו שייך דוקא ביצירה, אלא אף במעשה המלאכה עצמו, וכיון דמעשה נתינת הקדרה נעשית כלאחר יד פטור.

ויש להעיר בדברי המהר"ח או"ז דלכאורה יקשה מהגמרא (מ:) דדעת רשב"ג דאשה סכה ידה שמן ומפשירה, ומבואר דהטעם בזה דהוי כלאחר יד, וקשה שהרי בבישול לא שייך הפטור דכלאחר יד, ויש מקום לחלק דמ"מ בזמן הבישול יש שינוי, וכל דברי המהר"ח או"ז אירי כשבזמן הבישול בפועל אין כבר שינוי, אמנם למשנ"ת דיסוד הדבר מצד גדר מלאכת בישול דא"צ לעשות בידיים את התוצאה, יקשה אמאי בזה שייך הפטור דכלאחר יד.

ונראה לפמש"כ הפני יהושע דבאמת צ"ב אמאי מותר להפשיר באופן שסכה ידה, והרי כלאחר יד אינו מתיר לכתחילה, אלא אכתי אסור מדרבנן ומדוע מותר לכתחילה, וביאר דבלאו הכי כל האיסור שם בהפשר הוא רק דרבנן (עי"ש בדבריו הטעם), ולכן כלאחר יד לא גזרו ומותר לכתחילה, ולפי"ז אפשר דאף שנתבאר דכלאחר יד שייך הפטור דוקא בתוצאה כשצריכה לעשות בידיים, מ"מ נראה דלגבי האיסור דרבנן שייך שפיר לפטור ולהתיר מצד שנעשה כלאחר יד, כיון דגדר האיסור דרבנן הוא המעשה עצמו, דיסוד האיסור משום דנראה כמבשל, וזהו במעשה האדם עצמו, וממילא בזה מודה המהר"ח או"ז דשייך הפטור דכלאחר יד אף בבישול, כיון דזהו התוצאה של האיסור, וגדר האיסור הוא עצם המעשה.

* * *

בביאור יסוד הדין דאין בישול אחר בישול

הפוסקים הביאו שיטת היראים דאף דקיימא לן דאין בישול אחר בישול, ודבר שכבר נתבשל מבעוד יום אין בו מלאכת מבשל, מ"מ יש בישול אחר אפיה, ודבר שנאפה מבעו"י יש בו איסור בישול, והיראים הוכיח כן מהגמרא בפסחים (מא.) דקאמר ר' יוסי לגבי מצה יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אעפ"י שלא נימוח, פירוש גבי מצה לחם כתיב, ואינו נקרא לחם אלא אפוי ולא מבושל, וכשבישלו אחר אפייתו נקרא מבושל דיש בישול אחר אפיה, ואף דנחלק בזה ר"מ דיוצאים במצה מבושלת, מ"מ קיי"ל כר' יוסי התם, וממילא הוא הדין לענין שבת ס"ל לירא דאף דבר שנאפה כבר מבעו"י, מ"מ יש בזה איסור בישול דיש בישול אחר אפיה.

והמרדכי בפרק כירה הביא דהראבי"ה השיג על דברי הירא מדברי הגמרא בברכות (לח:), דבמסקנת הגמרא דאף ר' יוסי לא קאמר אלא לגבי מצה, כיון דבעינן טעם מצה וליכא, אבל באמת אף ר' יוסי מודה דאין בישול אחר אפיה, וממילא לענין שבת אין לאסור מחמת בישול אחר אפיה, דבאמת אין בישול אחר אפיה.

והנה הגמרא בברכות שם איירי לענין מחלוקת האמוראים אם בירקות ששלקן מברכים עליהם בורא פרי האדמה כברכתם הראויה, או שירדו מברכתו לברכת שהכל מחמת שהבישול מורידם מחשיבות הפרי שלהם, וע"ז אמרינן בגמרא דנידון זה במחלוקת שנוי, דתניא יוצאים ברקיק השרוי ובמבושל שלא נימוח דברי ר"מ, רבי יוסי אומר יוצאין ברקיק שרוי אבל לא במבושל אעפ"י שלא נימוח, ואסיקנא ולא היא, דכולי עלמא שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה, ועד כאן לא קאמר ר"י התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא, אבל הכא אפילו ר' יוסי מודה. ומבואר דמסקנת הגמרא דאף ר' יוסי מודה דאין בישול אחר אפיה, ולכן לענין ברכה מברך בפה"א, דלא נשתנה מברכת הפרי כיון שאין כאן בישול, ורק במצה ס"ל לר"י דאינו יוצא י"ח מצה דבעינן טעם מצה וליכא. וכתב הבית יוסף עלה דהיא קושיא חזקה, שהרי זו מסקנת הגמ' בברכות דאף ר' יוסי מודה דאין בישול אחר אפיה, והוכיח כן שהרי פסקו כל הפוסקים דמברכים בשלקות בורא פה"ע, ומ"מ לגבי רקיק מבושל קיי"ל כר' יוסי, ועל כרחך ליישב הפסקים אהדדי, מוכרח דקיי"ל כגמ' בברכות דיש לחלק דכל דברי ר' יוסי נאמרו דוקא לגבי מצה, דבעינן טעם מצה, אבל לענין דבר התלוי בבישול כמו בברכה אין בישול אחר אפיה, וממילא לענין בישול בשבת יוצא הדין דאין בישול אחר אפיה, דאף ר' יוסי מודה דאין שייך בישול אחר אפיה, וקשה טובא על דברי הירא.

והבית מאיר (סי' שי"ח ס"ה) תמה בזה, דאדרבה יש להוכיח להיפך מהגמרא בברכות דודאי לכו"ע יש בישול אחר אפיה, שהרי לענין ברכה הנידון אם ירד הפרי מברכתו כיון שנשתנה בבישולו, ובזה אמרינן דזה תלוי במחלוקת ר"מ ור"י לענין מצה מבושלת אם שייך בישול לאחר אפיה, ולכאורה יש להקשות טובא דמה דמיון זה לזה, דבשלמא במצה דאיירי שכבר נאפתה בזה נחלקו אם שייך בישול לאחר האפיה, אבל בפרי שנתבשל הרי לא נאפה מעולם, ובבישול ראשון איירי, ומה שייך זה למחלוקת במצה, דמהיכי תיתי לומר שאין בישול בפרי אם הוא בישול בפת הראשונה, והרי אף אם נימא דבמצה אין בישול אחר אפיה כדעת ר"מ, מ"מ הכא בודאי שייך בישול בפרי, דאמאי לא יהא מועיל בו בישול.

והוכיח הבית מאיר דודאי ביאור הסוגיא הוא דבאמת לכו"ע שייך תורת בישול אחר אפיה, ואין צד דמחמת האפיה לא יועיל בו בישול, וכל המחלוקת לענין מצה הוא בנידון אם הבישול מבטל שם אפיה דמעיקרא, דר"מ סבר דאף דשייך תורת בישול אחר אפיה, מ"מ לא נתבטל שם אפיה מן הדבר אף לאחר הבישול, ויוצא בו חובת מצה, אבל ר' יוסי ס"ל דהבישול מבטל שם אפיה ואינו יוצא י"ח מצה, ולכן שפיר מובן דברי הגמרא בברכות דתלינן דין הברכה דמחלוקת ר"מ ור"י, דכמו דלר' יוסי הבישול מבטל שם אפוי מהפת, ה"נ בישול מבטל תואר הפרי, ולכן יורדת ברכת הפרי לשהכל כיון דבישול מקלקל תואר הפרי, וזהו הדמיון למצה, דכמו דבישול מקלקל תואר האפיה, ה"נ מקלקל תואר הפרי. ודוחה הגמ' דבאמת אף לר' יוסי לא מתקלקל שם אפיה מכח הבישול, וה"נ לא מתקלקל תואר הפרי בבישול הפרי, אלא דלענין מצה ס"ל דבעינן טעם מצה, והבישול מקלקל את טעם המצה, אך באמת אינו מקלקל את שם האפיה.

ועכ"פ מוכרח מדברי הגמרא דלכו"ע שייך מציאות בישול לאחר האפיה, דאי נימא דיש סברא דאין בישול אחר אפיה, אין מובן הוכחת הגמרא לברכה ממצה, דשאני מצה שהיה אפיה מתחילה, ולכן י"ל דאין שייך בישול אחר אפיה, משא"כ בברכת הפרי שמעולם לא נאפה, וזהו הבישול הראשוני, ובודאי שייך בו מציאות בישול כשמבשל הדבר לראשונה, ובהכרח דמעולם לא היה סלקא דעתך לומר דאין שייך בישול אחר אפיה, ושפיר הוכיחה הגמ' ממצה לברכה דאין לחלק בזה שבמצה היה קודם אפיה, דאינו סברא לומר דאין בישול אחר אפיה, וא"כ קשה על מש"כ הירא להוכיח מדעת ר' יוסי, והרי גם מדעת ר"מ מוכח כן דעל כרחך יש בישול אחר אפיה, ורק ס"ל דאין הבישול מקלקל שם האפיה, וביותר קשה ע"ד הראבי"ה דלכו"ע אין בישול אחר אפיה, דאף ר' יוסי מודה דאין בישול, והרי בגמרא מוכח דאדרבה ולכו"ע יש בישול אחר אפיה, והנידון הוא רק אם מתקלקל האפיה דמעיקרא, אך בודאי יש מציאות בישול אף לאחר אפיה.

וליישב קושיית הבית מאיר החמורה נראה לומר דבאמת אף בשבת גדר הדין דאין בישול אחר אפיה לסוברים כן הוא כמו לענין מצה, שהנידון אם הבישול קלקל את האפיה, ומה דאמרינן שאין בישול אחר אפיה גדר הדברים הוא שהבישול אינו מקלקל את האפיה דמעיקרא, וכיון שהאפיה בעינה עומדת אין חשיבות מלאכה לבישול לענין שבת, וכמו שנבאר בס"ד, אך באמת לכו"ע יש מציאות בישול אף לאחר אפיה, וכמו שהכריח הבית מאיר מהלך הגמרא בברכות.

וביאור הדברים דיסוד הדין דאין בישול אחר בישול הוא דאין חשיבות מלאכת שבת אלא כשבמלאכה נוצר דבר חדש לגמרי, ולא רק תוספת השבחה אלא יצירת חפצא חדש, ולכן במלאכת בישול בעינן שיהפוך את המאכל מחי למבושל, דזהו היצירה במלאכת מבשל, אבל אם המאכל כבר היה תבשיל ע"י אפיה או צליה אין חשיבות המלאכה במה שנעשה הדבר האפוי או הצלוי למבושל, דאין כאן יצירת דבר חדש, וזהו הטעם דאין בישול אחר בישול, דחסר בחשיבות תועלת המלאכה, דכבר קודם המלאכה היה ראוי למאכל בתור תבשיל, והשינוי מסוג תבשיל של אפוי לסוג תבשיל של מבושל אין זה התועלת החשובה הנצרכת למלאכה.

אך אין הפשט בכלל דאין בא"ב משום דלא שייך מציאות בישול אחרי שהדבר כבר נתבשל, דבאמת יש מושג של בישול אף לאחרי שנתבשל, דאין גבול לבישול, ואף לאחר שנתבשל כל צרכו שייך אכתי ענין הבישול דממשיך המאכל להתרכך לעולם, וכל מה דאין בא"ב הוא דאף שיש מציאות בישול, מ"מ אין חשיבות לתועלת זו מאחר ואף קודם המלאכה היה הדבר כבר מבושל, ומדוייקים הדברים בלשון רש"י (לט.) שביאר יסוד הדין דאין בא"ב לדין המבואר דכל שבא בחמין שורין אותו בחמין, וכתב רש"י "ואין בו משום תיקון שהרי נתקן כבר", ומבואר דאין ההגדרה שאין כאן מציאות בישול, אלא שאינו נחשב תיקון, שהרי הוא מתוקן מחמת הבישול הראשון. ולקמן בסוגיא דדבר לח כתבנו כמה הוכחות ליסוד זה בכלל דאין בישול אחר בישול, עיי"ש.

וממילא ניחא קושיית הבית מאיר דבודאי לכו"ע יש מציאות בישול אחר אפיה, וכדמוכח בסוגיא דברכות שהגמרא מדמה הא דהבישול אינו מבטל תורת פת לר"מ, אף לדין ברכת הפרי, והרי אם יש צד לומר דאין בישול אחר אפיה, שפיר יש לחלק בין הדברים, שהרי דוקא במצה דהבישול בא אחר אפיה י"ל דאין בישול אחר אפיה, משא"כ בפרי שמעולם לא נאפה, ובודאי מועיל בו בישול, ומזה מוכח דלכו"ע יש בישול אחר אפיה, וקשה על מש"כ הירא דנחלקו בזה ר"מ ור"י, וקשה על מש"כ דלכו"ע אין בישול אחר אפיה.

אך למשנ"ת מבואר שפיר, דאף שדנו הירא והראבי"ה אם יש בישול אחר אפיה, מ"מ בודאי מודו דשייך מציאות בישול לאחר אפיה, אלא נידון הראשונים הוא דכיון שנתבאר דבמלאכת בישול צריך ליצור תוצאה חדשה שהוא להפוך דבר חי למבושל, א"כ כשמבשל דבר אפוי אין חשיבות התועלת הזו, ומה דיש מקום לחייב בזה הוא דיש לומר שהבישול מקלקל את האפיה הראשונית, וכעת בבישול שוב יוצר את הדבר למבושל, דאף שמעיקרא היה תבשיל באפייתו, מ"מ כעת בבישול נתקלקל האפיה, ושוב יש כאן יצירה חדשה של בישול, דמה שקיים בו כעת הוא רק הבישול ולא האפיה כיון שהאפיה כבר נתקלקלה, ומה שהוא נחשב תבשיל כעת הוא מכח הבישול ולא האפיה הראשונית, דהאפיה הראשונית כבר מקולקלת, ובזה נחלקו הראשונים אם באמת הבישול מקלקל את האפיה או דאין הבישול מקלקל האפיה, ועדיין האפיה בעינה קיימת, אלא שיש כאן גם תוספת של בישול, ואז אין לחייב על כך בתור מלאכה חשובה, שהרי הדבר מושבח בתור תבשיל מכח האפיה שהיתה קודם השבת, ולא רק ע"י הבישול שנעשה בו אח"כ.

ולכן הוכיח שפיר הירא ממחלוקת ר"מ ור"י שנחלקו במצה האם הבישול מקלקל את האפיה, ובטל ממנו שם פת לענין מצה, וה"נ לענין שבת אם נתבטל שם אפיה הראשונית מכח הבישול נמצא שהדבר מושבח כעת ע"י הבישול האחרון ולא ע"י האפיה, ויש לחייב עליו, אמנם לדעת ר"מ דהבישול אינו מקלקל את האפיה [אף שבודאי יש מציאות בישול], א"כ ה"נ לענין שבת אכתי שבח האפיה קיים, ואין לחייב על בישול כזה.

ומובן שפיר דאף שהוכיח הבית מאיר ממהלך הסוגיא דבודאי לכו"ע יש מציאות בישול אחר אפיה, וכל המחלוקת דר"מ ור"י היא רק אם האפיה נתקלקלה ע"י הבישול, ולהמבואר בשבת דאף לענין שבת זהו הנידון, ובזה נחלקו הראשונים אם הבישול קלקל האפיה, אך לכו"ע באמת יש מציאות בישול לאחר האפיה.

* * *

ביאור דברי הט"ז בגדר דין אין בישול אחר בישול

ולפי"ד זכינו לדבר נכבד בביאור דברי הט"ז אשר בפשטות טעונים ביאור רב, דהט"ז בסק"ד כתב לבאר שיטת רבינו ירוחם שהובאו ברמ"א (סעיף ד'), דכל מה דיש בישול אחר בישול בלח היינו דוקא במצטמק ויפה לו, אבל במצטמק ורע לו אין בישול אחר בישול אפילו בלח, והב"ח תמה בזה דכל מה שמצינו לחלק בין מצטמק ויפה לו למצטמק ורע לו הוא לענין איסור דרבנן, דגזירה שמא יחתה, דבזה לא חיישינן לחיתוי כשמצטמק ורע לו, אבל הכא דאיירינן לענין מבשל דאורייתא אין סברא לחלק דבמצטמק ורע לו לא יהא חיוב בישול דאורייתא.

והט"ז כתב דיש מקום לבאר החילוק אף שלא יהא בזה בישול דאורייתא, משום דהוא מצטמק ורע לו, וכתב בזה"ל: ותו נ"ל דיש חילוק זה אפילו מן התורה דקיי"ל במלאכת שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, והיינו במאי דניחא ליה, וזה בא לחמם להפיג צינתו לא שיצטמק עוד דהא רע לו, דאי היה טוב לו היה אסור, דחיישינן שמא מתכוין להצטמק, משא"כ בזה, כך נ"ל, עכ"ד. ובפשטות כוונתו דכיון דבעינן מלאכת מחשבת, וזה אינו חפץ בבישול דהיינו הצימוק שזהו הבישול, ולכן מותר, וצ"ב טובא, דהא פסיק רישא הוא, ואף אם אין רצונו בכך הא ודאי עושה המלאכה, ואין שייך בזה דבר שאינו מתכוין כיון שהוא פסיק רישא, ואם כוונתו דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה כיון שאינו חפץ בבישול - זה תמוה, דאמאי מותר מטעם זה, והרי אכתי יש איסור דרבנן במשאצל"ג [ולדעת הרמב"ם אף יש חיוב במשאצל"ג], ולכן קשה טובא ביאור דברי הט"ז.

ועוד הקשו, שהרי מה שרע לאדם הצימוק לכאורה אינו מחמת עצם הבישול, אלא מצד שהתבשיל מצטמק, והרי הסיבה שנחשב כאן בישול הוא דוקא מחמת הדבר לח, אבל התבשיל שהוא דבר יבש לא שייך בו כלל בישול אחר בישול, וכיון שהלח הוא הסיבה לבישול הרי בזה אין מצטמק ורע לו, דדוקא מחמת התבשיל עצמו רע לו הצימוק, ואמאי יהא זה סיבה להיתר כיון שברוטב שהוא הבישול אין הוא מצטמק ורע לו,

ובפשטות ביארו דביחס לסברא דמלאכת מחשבת מתייחסים למעשה הבישול בכללות, וכיון שבכללות המעשה אינו חפץ בבישול, אף שהוא מסיבה צדדית של צימוק המאכל, יש בזה חיסרון דמלאכת מחשבת, אמנם לקמן יבואר דמהמשך דברי הט"ז מתבאר דאין זה כלל הביאור בדברי הט"ז.

והנה בסק"ו כתב הט"ז ליישב קושיית הראבי"ה על דברי היראים, דממסקנת הגמרא בברכות מבואר דאף שנחלקו ר"מ ור' יוסי אם בישול מבטל האפיה לגבי מצה שבישלה, מ"מ אף ר' יוסי מודה שאין בישול אחר אפיה, ודוקא לענין מצה קאמר שהבישול פוסלו לאכילת מצה, דבעינן טעם מצה וליכא, וכתב הט"ז ליישב הדבר.

ונעתיק כל דברי הט"ז כדי לעמוד בבירור הדברים, וז"ל הט"ז: ואני איני כדאי להכריע בין שני הרים גדולים, מ"מ כנלענ"ד לתרץ על נכון דברי הרא"ם בדרך זו, דס"ל כרבינו ירוחם ורבינו יונה לעיל בסעיף א' במצטמק ורע לו דאין בו בישול אחר שנתבשל כל צרכו, וכבר ביארנו טעמו בסמוך דבמצטמק ויפה לו יש בו משום בישול, **כיון דנהנה ממלאכת שבת בטעם חדש**, משא"כ במצטמק ורע לו, א"כ נאמר כאן ג"כ סברא זו דאף למאי דבעית למידחי ולפרש ההיא דר"י משום דבעינן טעם מצה (זה מועיל לדחות ההיא דצלאו לפסח והדר בשלו, דשם גזה"כ הוא דצלי בעינן ולא בטעם תליא מילתא, ע"כ נוכל לומר דלא נתבטל ממנו שם צלי, אבל במצה בעינן טעם מצה דלחם עוני בעינן, כן נוכל לדחות ההיא דפסח לפי דעת התוס'), אבל כאן לענין שבת לא מהני האי דחיה, דכי נמי תימא משום דטעם מצה בעינן, **ה"נ אזלינן בתר טעם התבשיל, וכיון דנשתנה הטעם ע"י בישול אמרינן דנתכוין לזה בשבת**, ולא עדיף מן מצטמק ויפה לו דיש משום רישא אפילו אחר בישול, כ"ש אחר אפיה (זה כתבנו לדעת התוס' דס"ל דגם לענין הפסח שייכה הדחיה דבעינן טעם מצה, וא"כ צ"ל דבצלי אין שייך לומר טעם צלי בעינן, וע"כ צ"ל דיש לימוד אצל מצה דשם דוקא בעינן טעם מצה, דהיינו מדכתיב לחם עוני, אבל נ"ל דהרא"מ ס"ל דלא שייכא דחיה זו גבי פסח כלל, דגם גבי פסח נימא טעם צלי בעינן, ומש"ה חייב במבשל אחר הצליה, אבל לענין ברכה שפיר הוה הדחיה בפרק כיצד מברכין דודאי טעם ירק שהיה בו קודם הבישול ישנו ג"כ אח"כ, אלא שנשתנה למעליותא, ולמה יגרע הברכה ממה שהיה תחילה דהיינו בפה"א, ומשו"ה לא דחה בגמרא בפרק כל שעה לשום מ"ד דחיה זו דבעינן טעם מצה), וא"כ כאן לענין בישול בשבת פשיטא דליתה לדחיה זו, כמש"כ דמלאכת מחשבת אסרה תורה כדאיתא בהרבה דוכתי (וק"ו דנימא דאסור מדרבנן מחמת שינוי הטעם, ומ"ש כאן אסור לדברי הכל, כנ"ל נכון), עכ"ל.

ותורף דברי הט"ז דאף שבאמת אין בישול אחר אפיה, מ"מ הכא לענין בישול בשבת יש לחייב כיון שנהנה בטעם חדש, וכמו שכתב רבינו ירוחם דבמבשל בשבת תלוי אם מצטמק ויפה לו או לא, ה"נ מה שנהנה בטעם חדש זהו סיבה להחשיבו למלאכת בישול.

והדברים טעונים ביאור טובא, דאם אין שייך בישול אחר אפיה מה יועיל שנהנה בטעם חדש לחדש כאן מציאות בישול, והרי בישול הוא מציאות, ומה מועיל הסברא שיש כאן דבר חשוב שנהנה בטעם חדש.

ואין לפרש הדברים שמחדש הט"ז דיסוד בישול הוא נתינת טעם, ולכן כל שיש נתינת טעם חדש הרי זו סיבה להחשיב לבישול, דזה ודאי אינו, דמוכח מכל ענין הבישול דיסודו הוא ריכוך המאכל, וכמבואר בגמרא דאפילו ריכוך מתכת הוי בישול, ובודאי לא שייך שם ענין נתינת טעם, וצ"ב טובא איך נחשב לבישול ע"י שיש נתינת טעם.

וביותר צריך ביאור, דהט"ז ייסד דבריו על מש"כ לעיל לבאר דברי רבינו ירוחם דבמצטמק ורע לו אין בישול א"ב אף בלח, ולעיל כתב דמלאכת מחשבת בעינן, משא"כ כשמצטמק ורע לו, ולכאו' הפשט דכיון שאינו חפץ בבישול אינו מלאכת מחשבת, אמנם הכא הנידון על מציאות הבישול אם יש בישול אחר אפיה, ומה שייך בזה החיסרון דמלאכת מחשבת, והרי הכא הוא חפץ בבישול דהשתא.

וביותר קשה, דלעיל איירי הט"ז בדבר לח דוקא, והרי בדבר יבש לא אמר רבינו ירוחם שאם מצטמק ורע לו מותר, ודוקא בדבר לח חידש כן, אך הכא דאיירינן בדבר יבש לכאורה לא שייכי דברי רבינו ירוחם, ובפשטות החילוק דבדבר לח אין הבישול בעצם הריכוך אלא בחימום המים, ולכן שייך בישול בשנית כשמחמם שוב, וזה נתחדש רק כשיפה לו הבישול, אבל בדבר יבש לא שייך כלל בישול בשנית, כיון שלאחר שנעשה הבישול שהוא הריכוך אין מועיל יותר בישול כלל, ובזה אין לחלק כלל.

וגם קשה טובא, דלעיל משמע דרבינו ירוחם בא להקל דאף שנתחדש בישול א"ב בלח, מ"מ במצטמק ורע לו מותר כיון דיש תנאי דבעינן מלאכת מחשבת וליכא, אך הכא דברי הט"ז באים להחמיר ולחדש בישול מכח זה, דלכאו' אין שייך בישול אחר אפיה, אבל כיון שיש כאן הנאה מטעם חדש שפיר יש כאן בישול, וצ"ב דרבינו ירוחם לא קאמר שאפשר לחדש בישול מכח שהאדם נהנה, ורק דיש חיסרון שאם אינו נהנה בבישול הרי"ז חיסרון במלאכת מחשבת.

ובאמת צריך תלמוד דברי הט"ז שחסר במלאכת מחשבת, דלכאו' הכונה שכיון שאינו חפץ במלאכה אינו מלאכת מחשבת, דהרי ודאי בכל מלאכה לא אמרינן שאם אינו חפץ במלאכה מותר, דעכ"פ יחשב למלאכה שא"צ לגופה דאסור מדרבנן, ולרמב"ם חייב, וא"כ איך הכא מותר לכתחילה, וגם דא"כ אמאי דוקא בדבר לח אמרינן הכי ולא בדבר יבש.

וגם קשה טובא דברי הט"ז, דא"כ אי"ז סברא דמלאכת מחשבת אלא דבנתינת טעם היא סיבה לבישול, ומה זה שייך לדברי רבינו ירוחם בדין מלאכת מחשבת, וגם בסוה"ד מסיים הט"ז דיסוד הדבר מצד מלאכת מחשבת.

ואשר נראה בס"ד ביאור דברי הט"ז לפמשנ"ת לעיל, דהרי הוכיח הבית מאיר מגוף הסוגיא דברכות דבודאי לכו"ע יש מציאות בישול לאחר אפיה, ומעולם לא היה סלקא דעתך כזו לומר דאין שייך מציאות בישול אחר אפיה, וכל מה דס"ד בגמ' בברכות לפרש דנחלקו ר"מ ור"י הוא האם הבישול שאחר האפיה מקלקל ומבטל את האפיה, או דעדיין האפיה קיימת, והפת היא כעת גם אפויה וגם מבושלת, וזה מה שנחלקו לענין מצה, דאם מתבטל תורת אפוי מן הפת אין יוצא בה חובת מצה, דאינה פת כיון דאינה אפויה, אך אם אין הבישול מבטל שם אפוי שפיר יוצא י"ח מצה, דאף שנתבשלה המצה מ"מ יש לה גם תורת פת אפויה.

ובזה מפרשת הגמ' דתלוי הנידון בשלקות אם הבישול מוריד מהם תורת פרי ואין ברכתם בפה"א אלא שהכל, וזה תלוי במחלוקת ר"מ ור"י, דאם הבישול מקלקל שם אפיה ה"נ מקלקל שם הפרי, וזה דוחה הגמרא שם דאף ר' יוסי מודה שהבישול אינו מקלקל שם אפיה מהפת, ומה דקאמר ר' יוסי דאינו יוצא י"ח מצה הוא רק משום דבעינן טעם מצה וליכא, והיינו דאף שהבישול אינו מקלקל טעם האפיה, מ"מ קסבר ר' יוסי דהבישול מקלקל את טעם האפיה, ולכן לענין מצה אין יוצא בו חובת מצה, דבעינן טעם מצה, והרי נתקלקל בו הטעם מצה.

נמצא מתבאר לפי דברי הבית מאיר דיש שלשה נידונים בענין בישול אחר אפיה, א. האם יש מציאות בישול לאחר שכבר נאפה, ובנידון זה הוכיח הבית מאיר דמעולם לא היה סברא לומר שאין מציאות בישול אחר אפיה, כמו שהכריח הבית מאיר ממהלך הגמרא. ב. האם הבישול מבטל שם האפיה דמעיקרא, ובזה היה סלקא דעתך דגמרא שנחלקו ר"מ ור"י האם הבישול שאחר האפיה מקלקל ומבטל שם אפיה דמעיקרא, אך למסקנת הגמרא מתבאר דלכו"ע אין הבישול מבטל שם האפיה, אלא יש כאן גם שם אפוי וגם שם מבושל. ג. אם הבישול מקלקל את טעם האפיה, ומבואר במסקנת הסוגיא דברכות דבזה קיימא מחלוקת ר"מ ור' יוסי, דלר' יוסי הבישול מקלקל טעם האפיה, ואף שלא נתבטל שם אפיה מן הדבר, מ"מ כבר נפגם ונתקלקל טעם האפיה, ולענין מצה דבעינן טעם מצה אינו יוצא י"ח מצה משום זה.

אלא דהבית מאיר הקשה על כל הנידון שנחלקו היראים והראבי"ה אם יש בישול אחר אפיה לענין שבת, והרי מוכח בגמרא דזה פשוט דיש בישול אחר אפיה, ומעולם לא היה ס"ד דלא שייך בישול אחר אפיה, אלא נידון הגמרא אם הבישול מקלקל את שם האפיה דמעיקרא, וזה נפק"מ לענין מצה, דאם נתבטל שם אפוי אינו יוצא בו י"ח מצה, אך לענין שבת אם יש כאן מציאות בישול פשיטא דלכו"ע יש מציאות בישול לאחר אפיה.

ונתבאר לעיל לבאר דאף לענין שבת הנידון הוא בזה גופא האם הבישול מקלקל שם האפיה, כיון דיסוד הדין דאין בישול אחר בישול הוא דאף דבאמת יש מציאות בישול לאחר הבישול, מ"מ אין מתחייב על הבישול השני, דבעינן במלאכות שבת שתהא יצירה חשובה, דהוא כשבא ליצור דבר חדש, וזה דוקא כשהמאכל היה דבר חי ונהפך לתבשיל במעשה הבישול, ולכן אם הדבר היה מעיקרא כבר תבשיל אין כאן מלאכה חשובה, שהרי היה מעיקרא תבשיל והשתא תבשיל, וממילא הנידון בבישול אחר אפיה הוא האם האפיה הקודמת עדיין קיימת בעינה ואז פטור כיון דאין תועלת חשובה במעשה הבישול בשבת, שהרי מה שהוא כעת תבשיל חשוב אין זה דוקא מכח הבישול דשבת, אלא מכח האפיה הנעשית מבעוד יום, נמצא שלא נעשה בשבת מלאכה חשובה.

ולכן כתב היראים דנידון זה דבישול אחר אפיה תלוי במחלוקת ר"מ ור"י, דבאמת לכו"ע יש מציאות בישול אחר אפיה, אך נחלקו אם הבישול מקלקל את האפיה, ולר"מ שהאפיה קיימת ויוצא י"ח מצה ה"נ לא יתחייב משום מבשל בשבת, כיון שאין זו מלאכה חשובה, דמעיקרא תבשיל והשתא תבשיל, ולר' יוסי שהאפיה דמעיקרא מתבטלת ממילא יתחייב משום מבשל בשבת, שיש כאן מלאכה חשובה, דכעת מה שהמאכל הוא משובח בתור תבשיל הוא דוקא מכח הבישול ולא מכח האפיה הקודמת. ואף דגם קודם הבישול כבר היה תבשיל מכח האפיה, מ"מ השתא השבח שקיים בו הוא דוקא מחמת הבישול הנעשה בו בשבת.

אמנם מסקנת הגמרא דבאמת אף לר' יוסי אין הבישול מבטל שם האפיה דמעיקרא, ומה דאין יוצא בו י"ח מצה הוא דוקא כיון דס"ל לר' יוסי שהבישול מקלקל את טעם האפיה, ובמצה בעינן טעם מצה, ומזה הקשה הראבי"ה על דעת היראים דהרי למסקנא אף ר' יוסי מודה דאין הבישול מקלקל שם האפיה, ואמאי יש איסור בישול לאחר אפיה.

ולפי הדברים הנ"ל מתבאר היטב יישוב הט"ז על קושיית הראבי"ה, דכיון שנתבאר דמה דאין בישול אחר בישול אין הפשט דאין מציאות בישול לאחר שנתבשל, אלא דאין זו מלאכה חשובה אם כבר היה מבושל מעיקרא, וממילא מבאר הט"ז דכיון שיש תועלת חשובה בנתינת הטעם, דמעיקרא היה אפוי והשתא טעם מבושל, הרי זו סיבה להחשיב את המלאכה שיש כאן מלאכה חשובה.

ודברי הט"ז עומדים על דברי הגמ' דעד כאן לא קא"ר יוסי אלא דבעינן טעם מצה וליכא, אבל לענין ברכה לא אמרינן שהבישול מבטל את האפיה, וע"ז כתב הט"ז דנידון דבישול בשבת גם הוא מיתלא תלי אם הבישול מבטל הטעם, וכיון דלדעת ר' יוסי מבואר שהבישול מבטל טעם האפיה, ממילא יתחייב לענין שבת, וזה מש"כ היראים דלר' יוסי יש בישול אחר אפיה, דאז יש לחייב על בישול שאחר האפיה כיון שכעת יש נתינת טעם חדש של הבישול, וטעם האפיה דמעיקרא נתקלקל, ושפיר יש כאן מלאכה חשובה לחייב עליה.

והביאור בזה לפי משנ"ת דיסוד הדין דאין בישול אחר בישול הוא כיון שאין תועלת חשובה מכח המלאכה, שהרי כבר קודם מעשה הבישול דשבת כבר היה מבושל, וממילא כל שיש תועלת חשובה במעשה הבישול דשבת שוב הויא מלאכה חשובה, וכיון דס"ל לר' יוסי דהבישול מקלקל טעם האפיה, והרי הבישול נותן טעם של הבישול, הרי יש כאן מלאכה חשובה, שהרי כעת יש בו טעם מבושל ולא טעם אפוי, וזה מכח הבישול שנעשה השתא.

ושפיר יובנו דברי הט"ז שייסד דבריו על דברי רבינו ירוחם, דבדבר לח יש בישול אחר שנתבשל כל צרכו דוקא כשמצטמק ויפה לו, וביאר הט"ז משום דבעינן מלאכת מחשבת, והקשו דהטעם דמלאכת מחשבת הוא סיבה לפטור ולגרע חיוב מבשל היכא שמצטמק ורע לו, אך איך זה שייך לדברי הט"ז הכא שע"י הנתינת טעם נחשיב את הבישול לאחר אפיה.

אך לפמשנ"ת זהו יסוד דברי הט"ז בביאור דברי רבינו ירוחם, דכל מה שנתחדש דיש בישול בדבר לח אף בדבר שנתבשל כ"צ, הוא כיון שיש תועלת חשובה בחימום המים, דבדבר לח יש משמעות גדולה בעצם החימום, ובזה חלוק מדבר יבש, דביבש הכל תלוי רק אם הוא מבושל, אבל לאחר שנתבשל אין תועלת חשובה יותר במה שמבשל שוב, אך בדבר לח יש הבדל משמעותי בין דבר לח צונן לחם, ולכן אם מבשלו שוב חייב על הבישול השני כיון שעצם החימום שנעשה בבישול זהו תועלת המחשיבה את המלאכה. וזה יסוד דברי רבינו ירוחם דבעינן מצטמק ויפה לו, דכיון שהטעם לחייב משום שיש חשיבות בתועלת במלאכה מכח שהחימום חשוב אצל האדם, ממילא בעינן שיהא מצטמק ויפה לו, דאז אפשר להחשיב את התועלת במלאכה שהאדם רוצה את המלאכה, אבל אם מצטמק ורע לו אין להחשיב התועלת שיש בחימום הדבר לח כיון שאינו חפץ בבישול. ומאחר והסברא בזה להחשיב את המלאכה ע"י התועלת לאדם במעשה הבישול, ממילא בעינן שיהא ניחא ליה בבישול זה [ולקמן יבואר טפי]. ולקמן יבואר דזה הגדר במה שבדבר לח יש בא"ב, משום שיש תועלת בחימום להחשיב המלאכה, ואין הגדר שהחימום זהו המלאכה בדבר לח, וראה לקמן ההוכחות לזה.

ולפי"ז ביאר הט"ז דכיון שנתבאר בדבר לח דכל שיש חשיבות תועלת בבישול השני חייב אף בבישול אחר בישול, ממילא הוא הדין והוא הטעם יש לומר בבישול אחר אפיה שיש נתינת טעם חדש בבישול שאחר האפיה, והבישול מבטל את טעם האפיה ונותן בו טעם של בישול, וממילא יש מלאכה חשובה בבישול, דהשתא אף שמעיקרא היה אפוי, מ"מ בבישול השתא נותן בו טעם חדש של בישול, ואף דבוודאי אין הבישול מבטל את האפיה עצמה לכו"ע כמו שהוכיח הבית מאיר, מ"מ בזה גופא שמקלקל את טעם האפיה לר' יוסי ונותן בו טעם בישול, יש כאן מלאכה חשובה של בישול מכח תועלת נתינת הטעם שע"י הבישול.

וזה יישב הט"ז דברי היראים דתלוי במחלוקת ר"מ ור"י האם יש בישול אחר אפיה, דאף שעצם הנידון האם יש מציאות בישול לאחר אפיה, בזה הוכיח הב"מ דמעולם לא היה צד סברא לומר שלא שייך מציאות בישול, ובנידון אם הבישול מקלקל עצם שם אפיה מן המאכל, בזה ס"ד בגמ' בברכות דנחלקו ר"מ ור"י בנידון זה, ולמסקנת הגמ' לא נחלקו בזה, אלא לכו"ע אין הבישול מקלקל שם האפיה, ורק נחלקו האם הבישול מקלקל את טעם האפיה, ולר' יוסי מתקלקל טעם האפיה ע"י הבישול ולכן ביטל טעם מצה, ולר"מ אף אין הבישול מקלקל טעם האפיה ויוצא בו י"ח מצה, ובזה תלוי הנידון אם מותר בשבת בישול אחר אפיה, דלר"י שהבישול מבטל טעם האפיה יש לחייב על בישול זה בשבת, שיש תועלת המחשיבה את המלאכה ע"י נתינת טעם הבישול וביטול טעם האפיה, אך לר"מ שאין ביטול טעם האפיה א"כ שייך כאן הכלל דאין בישול אחר בישול, שהרי אין תועלת חשובה במלאכה.

ולעיל כתבנו לבאר מכח קושיית הבית מאיר שהנידון שנחלקו הראשונים בדין בישול אחר אפיה, הוא אם הבישול מקלקל את האפיה, וזה מה שמבואר בגמ' בברכות שנחלקו ר"מ ור"י, אך הט"ז מיישב קושיית הראבי"ה ממסקנת הגמרא שם, ולכן כתב שהנידון בדין בישול אחר אפיה תלוי אם הבישול מקלקל את טעם האפיה, ולכן פסק היראים מתיישב לכולי עלמא, דאף ר"י מודה שהבישול מקלקל טעם האפיה. וביאור הדברים לפי המתבאר ביסוד הדין דאין בישול אחר בישול, דאין הפשט שהבישול הנוסף אינו נחשב בישול, אלא שמכח הבישול הראשוני אין חשיבות לבישול הנוסף בתור מלאכה חשובה, כיון שלא נתחדש במלאכה יצירה חדשה, וממילא יוצא שאם יש איזה סיבה להחשיב את הבישול השני ליצירה חשובה מכח שיוצר תועלת חשובה, יש לחייב על בישול אחר בישול, ולכן ס"ל ליראים דבישול אחר אפיה חשוב הוא כנ"ל.

נמצא דמש"כ הט"ז דחסר במלאכת מחשבת במש"כ רבינו ירוחם כשמצטמק ורע לו בדבר לח, היינו דבעינן תועלת חשובה במלאכה, ולכן כשמצטמק ויפה לו אין להחשיב תועלת זו, ובעינן שיהא חפץ בתועלת כדי להחשיב את המלאכה מכח זה, וה"נ לענין בישול אחר אפיה כיון דבעינן מלאכת מחשבת צריך תועלת חשובה במלאכה, ולכן אין בישול אחר בישול, אבל כשיש נתינת טעם חדשה בבישול שפיר נחשב מלאכת מחשבת וחייב, והיינו דמש"כ הט"ז מלאכת מחשבת בביאו"ד רבינו ירוחם, וכן לענין בישול אחר אפיה, אינו מצד שחסר ברצון האדם למלאכה, דזה נחשב מלאכה שאצל"ג ואסור מדרבנן, והכא אין להתיר לכתחילה מכח זה, אלא דמלאכת מחשבת שנקט הט"ז היינו שצריך מלאכה חשובה שיש בה יצירה של דבר חדש, ולכן בדבר מבושל אין שייך לחייב טפי על בישול נוסף, שלא נתחדש יצירה חדשה במעשה זה, אבל בדבר לח שיש תועלת גדולה לאדם בחימום עצמי, שפיר יש לחייב אף על בישול הנוסף שנוצר כאן תועלת חשובה, אלא דבעינן בזה שיהא מצטמק ויפה לו, דאז יש להחשיב התועלת של האדם בזה, וה"נ בבישול אחר אפיה שיש נתינת טעם חדש בבישול, דהשתא נחשב שפיר מלאכת מחשבת שיש תועלת חשובה ע"י הבישול השני.

והנה היראים הוכיח עוד לשיטתו מדברי הגמרא ביבמות (מ.) דמבואר דאם חלטיה והדר אפיה יוצא בה י"ח מצה, ומבואר דשייך אפיה אחר בישול ולכן יוצאים בו חובת מצה, וא"כ מוכח דיש אפיה אחר בישול, וקשה ע"ד הראבי"ה דאין בישול אחר אפיה, וה"נ אין אפיה אחר בישול. [והיראים סבר דיש בישול אחר אפיה, והוא הדין דיש אפיה אחר בישול, וכתב דטעם אחד לשניהם, אמנם בדברי הטור והב"י וכן בפשטות מוכח מפסקי השו"ע לכאו' מבואר דחילקו בזה, ודוקא במה דיש בישול אחר אפיה הביאו דעת היראים שיש להחמיר כוותיה, אך לענין אפיה אחר בישול לא החמירו כוותיה].

וליישב דעת הראבי"ה מהגמרא ביבמות, וכן ליישב דעת הטור והב"י שלא ס"ל כיראים עכ"פ לגבי אפיה אחר בישול, נראה לפמש"כ הרמב"ן במלחמות בפ"ד דפסחים דמה דאמרינן בחלטיה והדר אפיה, היינו דוקא כיון שחולט את הבצק שעדיין אין ראוי לאכילה, אבל אם מבשל דבר ועל הבישול הוא ראוי לאכילה, בזה כבר לא מועיל אפיה לאחר הבישול. וביאור דברי הרמב"ן נראה לפמש"כ דמה דאין בישול אחר בישול היינו מחמת שהבישול הראשוני חשוב הוא, ועדיין רישומו קיים, ולכן אין חשיבות לבישול השני לאחר שכבר היה מלכתחילה הדבר מבושל, אמנם כל זה כשע"י הבישול היה כבר ראוי לאכילה, דאז יש חשיבות גמורה של בישול, ותו אין להחשיב מה שנתבשל אח"כ, ולכן יש לחלק שאם חלטיה ואין ראוי לאכילה, א"כ אין עדיין את חשיבות הבישול, ולכן מועיל בו אכתי אפיה.

ולפי"ז מיושב דין הראבי"ה ודין הטור והב"י, כיון דדוקא בחלטיה לבצק שאין ראוי לאכילה יש חשיבות לאפיה שלאחריה, אבל בתבשיל שנתבשל שפיר שייך לומר דטפי אין שום חשיבות לאפיה שבאה לאחריה, כיון

דהבישול דמעיקרא כבר הכשירו לאכילה, ונחשב תבשיל מכח הבישול, וממילא אין חשיבות לאפיה שלאחריה.

* * *

ביאור דעת הסוברים שיש בישול אחר בישול בדבר לח

הנה בהא דיש בישול אחר בישול בדבר לח, כן הוא שיטת רש"י (שבת יח:), וכתב הרא"ש בשיטת רש"י דכל זה דוקא כשנצטנן המאכל, ואז יש בישול אחר בישול בדבר לח, ודעת הרשב"א והר"ן דאף בדבר לח אין בישול אחר בישול כלל.

ובעיקר הסברא יש לעיין מה החילוק שבדבר לח נתחדש דיש בישול אחר בישול כשנצטנן, ואילו בדבר יבש אין בא"ב כלל, והחזון איש (סי' ל"ז סק"ג) ביאר דדבר יבש כיון שנתבשל תו אין בו משום בישול, דהבישול הוא לרכך המאכל, וכיון שנתרכך אין הבישול מועיל לו אחר שכבר נתרכך, אבל דבר לח שאינו מתרכך בבישול ע"כ דחמימותו זהו תיקונו, וממילא כל שנצטנן חוזר לקדמותו ויש בו בישול אחר בישול, והיינו דבדבר יבש מהות הבישול היא הריכוך, ולכן לא שייך ריכוך אחר שכבר נתרכך [ולפמשנ"ת לעיל צ"ל דמ"מ שייך להמשיך ולרככו טפי, אך אין זה מלאכה חשובה כיון שגם קודם הבישול השני היה כבר רך ומבושל], אבל בדבר לח דאין שייך בו ריכוך כלל, א"כ מהות הבישול היא החימום עצמו, וזהו הבישול השייך בדבר לח, וממילא שייך שפיר אף לאחר שנתבשל דהיינו נתחמם לחממו שוב אם נצטנן, וחייב משום בישול, דשפיר שייך חימום בשנית אם נצטנן. והנה היה מקום לפרש הדברים דדבר יבש מהות הבישול היא שינוי המירקם של המאכל שנעשה ע"י הבישול ראוי לאכילה, וזה שייך בדבר יבש, ולכן לא שייך בישול אחר בישול כיון שכבר נשתנה המירקם בבישול הראשון, משא"כ בדבר לח שאין בבישול תועלת בשינוי המרקם, ורק מה שנתחמם זהו הבישול, ממילא שייך בישול אחר בישול בדבר לח שנצטנן. אך קשה בזה, דבשלמא במים י"ל דלא שייך שינוי המירקם, ולכן רק החימום הוא הבישול בו, אבל במוהל הזב מן הבשר והשומן וכיו"ב ודאי שייך לשנות המרקם ע"י הבישול שיהא ראוי לאכילה, ומדוע בדברים אלו שייך בישול אחר בישול כדין דבר לח, והרי יש בהם התועלת של שינוי המרקם כמו בדבר יבש.

ועמד בזה הפרי מגדים (סי' רנ"ד א"א סק"א), וכתב דלכאורה באמת צריך להיות הדין דבדברים אלו לא יהא בישול אחר בישול אף כשנצטנן מחמת סברא זו, אך כתב דהפוסקים לא חילקו בזה, ולא שמענו שיזכירו דבר זה דבשומן ומוהל היוצא מן הבשר לא יהא בישול א"ב כמו בשאר דבר לח, ומסתימת הפוסקים משמע דכל דבר שהוא לח יש בו בא"ב בנצטנן, ולא חילקו בזה, וצ"ב.

אמנם י"ל כדמשמע בחזו"א דיסוד הבישול אינו שינוי המירקם, אלא בריכוך המאכל הוא הבישול, וכדמוכח בהא דחימום מתכת יש בו משום מבשל, וע"כ דעצם הריכוך הוא מהות הבישול, וע"כ י"ל דכל דבר לח לא שייך ענין הריכוך שהוא דבר רך, וכל מה ששייך לחייב משום בישול הוא רק מצד החימום, ולכן שייך בו בישול אחר בישול אם נצטנן, וממילא אין זו סברא דוקא במים, אלא אף בשומן ומוהל היוצא מן הבשר, דמ"מ לא שייך בהם ריכוך, ולכן כל ענין הבישול בהם הוא החימום עצמו, ושייך בישול אחר בישול.

אלא אכתי צריך להבין עצם הדבר, דאם בדבר לח לא שייך מהות הבישול בריכוך, ממילא החיוב הוא על החימום, דזה תמוה, ואמאי לא נחייב גם בדבר יבש מצד החימום, שהרי אותה תועלת של חימום שייך אף בדבר יבש, ומדוע לא נחייב בזה משום בישול בעצם החימום, ויהא שייך בישול אחר בישול אף בדבר יבש שנצטנן, כיון שיש כאן גם התועלת של חימום, וכמו דבדבר לח יש סיבה לחייב מצד החימום, ה"נ נחייב בדבר יבש מצד שמחממו. ובאמת צ"ב הגדר בזה, דאטו יש שני מלאכות של מבשל, דבדבר יבש המחייב הוא על הריכוך, ובדבר לח המחייב הוא החימום, וצ"ב.

והנה בגדר מה נחשב נצטנן לחייב משום בישול אחר בישול בדבר לח, נחלקו השו"ע והרמ"א (סעיף ט"ו), דלשו"ע אם נצטנן קצת שכבר אין היד סולדת בו יש בו משום בישול אחר בישול, אך הרמ"א כתב דכל שלא נצטנן לגמרי ועדיין חם קצת אין בו משום בישול אחר בישול בדבר לח, דהרמ"א הביא דיש מקילים לומר דאף כשנצטנן לגמרי אין בישול אחר בישול, וזהו דעת הרשב"א, וסיים הרמ"א ונהגו להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי.

וצ"ב בדברי הרמ"א, שאם לא נצטנן לגמרי מותר, דהרי איירי כשאין היס"ב, דאם היס"ב גם השו"ע מודה דמותר דאי"ז חשוב נצטנן, וא"כ מה הסברא להתיר כיון שעדיין הוא קצת חם, והרי כיון שאין היס"ב יש לו דין צונן כמבואר בכל דיני התורה, וא"כ מה יש היתר במה שעדיין הוא קצת חם, ואמאי לא נחייב על מה שמחממו לשיעור היס"ב כמו בכל בישול.

והחזו"א (סי' ל"ז סק"ג) פירש בזה דבאמת לעיקר הדין נקט הרמ"א כדעת הרשב"א דאף כשנצטנן אין בא"ב בלח, ורק בגדר חומרא לא נהגו להקל כשנצטנן לגמרי כדי שלא יבאו להקל בדבר חי שלא נתבשל מעולם, וכן נקט שם (סקכ"א) דמשו"ה יש להקל לומר לנכרי שיתן דבר לח שנצטנן לגמרי כנגד המדורה לחממו, כיון שרק בתורת חומרא פסק הרמ"א להחמיר בנצטנן לגמרי, משו"ה יש להקל ע"י נכרי.

אך לכאורה יש להוכיח מדברי התרומת הדשן שהמנהג הוא מעיקר הדין ומדאוריתא, ולא רק גזירה דרבנן או חומרא, דהתרוה"ד כתב (סימן ס"ו) בנדון אם מותר שהשפחה תתן החמין שנצטננו בתנור בית החורף, ואח"כ מבערת האש בתוך התנור כדי לחמם בית החורף, ועי"ז נרתחים החמין שבתנור כל צרכו, וכתב שאם לא נתקררו החמין כל כך **דוגמת מאכל בן דורסאי** אז ודאי שרי, כן הביא שהתירו הסמ"ג והמרדכי והגהות מיימוניות והאור זרוע, ובהמשך כתב להתיר אף כשנצטנן לגמרי בנידון דהתם, כיון שכונת השפחה לחמם בית החורף ולא לבישול.

אמנם מש"כ בתחילה להתיר מצד שלא נצטנן לגמרי, ובנשמת אדם (כלל כ' סק"ח) כתב דמשמע בתרוה"ד דזהו יסוד המנהג שכתב הרמ"א להקל כשלא נצטנן לגמרי, והוא כמש"כ הפוסקים דאין בא"ב בדבר שנתבשל כמאב"ד, ה"נ אם הוא חם קצת אין בו משום בישול, וצ"ב טובא במש"כ לדמותו למאכל בן דורסאי, דהרי הכא איירי בדבר לח, ומה שייך בזה שיעור מאכל בן דורסאי שהוא שיעור שליש בישול, והרי הכא כבר נתבשל אלא שנצטנן, ולא נצטנן לגמרי, ומה שייך זה לדעת המאב"ד. וביותר העירו לתמוה שהרי המחמם מים לשיעור זה שעדיין אין היס"ב, אין מתחייב משום בישול, ולא נחשב שבישל כמאב"ד, וא"כ מדוע מועיל מה שהוא קצת חם ליחשב כמאב"ד.

ועכ"פ ממה דמבואר בתרוה"ד לדמות מה דמקילים כשלא נצטנן לגמרי לשיטת הפוסקים דאין בישול אחר בישול כשנתבשל כמאב"ד, מבואר דהוא מדינא דאורייתא ולא דין דרבנן, גזירה אטו דבר שלא נתבשל כלל, אלא הוא מעיקר דיני בישול, וכמו דאם נתבשל כמאב"ד אין בו משום בישול, ה"ה כשלא נצטנן לגמרי, וכיון שהוא מעיקר הדין צ"ב הסברא בזה, דמה מועיל מה שהוא חם קצת, ואמאי לא יתחייב במה שמחממו השתא לשיעור יד סולדת בו, ובכלל צ"ב הדמיון לברר שנתבשל כמאב"ד דאין בו משום בישול, דמה זה שייך לדבר לח שלא נצטנן לגמרי.

עוד מוכח במג"א (סי' רנ"ג סקל"ז) דמה דהרמ"א מיקל רק בנצטנן קצת, אך כשנצטנן לגמרי אסור, אין זה חומרא אלא דין דאורייתא, וכתב כן לגבי דין אמירה לעכו"ם המתבאר שם לחלק בין דאורייתא לדרבנן, ובזה כתב דבישול בדבר לח שנצטנן הוא דין דאורייתא, וכן מבואר בפמ"ג שם, וע"ע שם במחצית השקל, וכן מוכח ברעק"א סו"ס רנ"ג דהוא מדאו', שכתב דהסברא במה שמותר כשהוא חם קצת דלא פקע בישולו, ומשמע דהוא סברא בדאו'. וכן יש להוכיח מדברי השער הציון (סי' רנ"ז סקכ"ט) שכתב לענין הטמנה דיש קולא בדבר שהוא צונן, דדבר זה תלוי במחלוקת השו"ע והרמ"א מה נחשב צונן, ולרמ"א דמבואר שאם לא נצטנן לגמרי נחשב דבר חם, א"כ לענין הטמנה יוצא מזה חומרא, ולשו"ע דמחמיר לענין בישול בדבר לח כשנצטנן קצת, א"כ יוצא קולא לענין הטמנה, ואי נימא דדברי הרמ"א הם רק בתור חומרא בבישול, ורק בצונן לגמרי שייך החומרא, א"כ איך יש ללמוד מזה לנידון אחר, ואף שיוצא בזה חומרא לאידך גיסא, וע"כ שנחלקו בעיקר הדין, ונחלקו מה נחשב תיקון אצל האדם וכמו שיבואר.

וא"כ קשה טובא הסברא בזה בדין דאורייתא, דאם הוא חם קצת יש כאן סברא להתיר דאין בו משום בישול אחר בישול, והרי כעת ע"י החימום נעשה חם שהיד סולדת בו.

ואשר נראה בכל זה דבאמת מה דאין בישול אחר בישול אין הפשט שאין מציאות בישול כיון שכבר נתבשל, אלא דבאמת שייך מציאות בישול אף בדבר שכבר נתבשל, דאין גבול לריכוך ושינוי המירקם בבישול, ויסוד הדין דאין בישול אחר בישול הוא מחמת החיסרון בחשיבות המלאכה, שאין תועלת חשובה ביצירת הבישול השתא כיון שכבר היה הדבר מתוקן מעיקרא, וכיון שאף קודם הבישול היה הדבר נחשב למבושל, ממילא אין כאן יצירה חשובה להתחייב עליה, וממילא בדבר לח דמבואר דשייך בו בישול אם נצטנן, היינו דאז יש תועלת חשובה בבישול השני, ואף שהדבר כבר נחשב מבושל מעיקרא, וא"כ אין כאן יצירה חשובה בעצם הבישול, מ"מ כיון שבדבר לח יש חשיבות מיוחדת אצל האדם לענין החימום, שאינו דומה דבר לח שהוא צונן לדבר לח כשהוא חם, על כן תועלת חשובה זו מחשיבה את המלאכה בבישול השני, וחייב אף על בישול אחר בישול, כיון שבדבר לח שנצטנן יש חשיבות מיוחדת בחימום עצמו, ותועלת זו שייכת אף בדבר שכבר נתבשל.

נמצא דיסוד הסברא לחלק שאם נצטנן יש בו משום בישול אינו בשורש המלאכה, אלא דאז יש תועלת להחשיב את המלאכה מכח שיש כאן תועלת בחימום הנעשה בבישול, אך באמת המלאכה עצמה היא עצם שינוי המירקם שקיים אף בדבר לח, והוא מהות הבישול, אלא דהחימום הוא תועלת חשובה בדבר לח כיון שאצל האדם יש חשיבות לדבר זה, וזה מחשיב את המלאכה, וא"כ מובן שפיר שאם הוא חם קצת אף שאין היס"ב אין בו משום בישול, כיון שאז אין את התועלת המחשיבה את המלאכה במה שמתחמם השתא, שהרי הוא חם קודם הבישול, ואף שיש בו דין צונן כיון שאין היס"ב, מ"מ אזלינן בזה בתר מה שחשוב אצל בני האדם תועלת חשובה, ודוקא אם הוא צונן לגמרי שאין ראוי לאכלו כ"כ מחמת צינתו, אז יש תועלת חשובה במלאכה במה שנתחמם השתא, והוי מלאכה חשובה.

ומובן בזה מש"כ הפמ"ג דמה מוגדר שלא נצטנן לגמרי, דאז התיר הרמ"א וכתב שאם ראוי לאכול בחמימות זו אז נחשב דבר חם שהתיר הרמ"א, ולפמש"כ א"ש, דהכל תלוי מה נחשב אצל האדם חמימות המכשרת לאכילה, דבדבר לח אם הוא צונן אינו נאכל מחמת צינתו, ולכן כשהוא צונן יש בא"ב בדבר לח, אבל אם הוא חם קצת שכבר הוא נאכל בחמימות זו, אין בזה משום בא"ב כיון שאין כאן תועלת חשובה לאדם.

ומש"כ התרוה"ד לדמות זה למש"כ הפוסקים דאין בא"ב במה שנתבשל כמאב"ד, ובפשוטו הדבר תמוה דמה שייך הכא כמאב"ד, והרי אף אם יחמם מעיקרא מים לשיעור זה שאין היס"ב לא יתחייב, דאי"ז חשוב שהדבר נתבשל.

אך להמתבאר יש לבאר דהא מה דס"ל לראשונים שאם נתבשל כמאב"ד אין בו משום בישול, יסוד הסברא בזה לפמשנ"ת דאין תועלת חשובה אחת, שהדבר כבר נחשב מבושל אם נתבשל כמאב"ד, ואף דאכתי שייך מציאות בישול מה שממשיך להתבשל עד כל צרכו, מ"מ אין חיוב על בישול זה, שאין זו חשיבות במלאכה מאחר וכבר היה נחשב הדבר מעיקרא למבושל, נמצא דמוכח בדין זה שיסוד הדבר הוא אם יש תועלת חשובה בבישול, ולא הפשט שאין מציאות בישול אחר בישול, וזה מה שהוכיח התרוה"ד דממילא הוא הדין לענין דבר לח שנצטנן, דאם הוא עדיין חם במקצת אין בו משום חיוב בישול, ואף שיש בו דין צונן לכל ענין אחר, שהרי אין היס"ב, מ"מ בנידון דידן הכל תלוי בחשיבות התועלת אצל האדם, וכיון שכבר יש בו חמימות קצת שאפשר לאכלו כך, ממילא אין חשיבות לחימום הנוסף שנעשה אח"כ, ושייך בזה הכלל דאין בישול אחר בישול.

ובזה יש לבאר כל יסוד הדבר שמצאנו דדבר לח יש בו משום בא"ב, ולא כדבר יבש דלא שייך בו בא"ב, דבאמת מהות הבישול הוא שינוי המירקם הנעשה בבישול, וזה שייך אף בדבר לח, דיש חילוק במירקם בין מים שלא נתבשלו למים רתוחים שנתבשלו, וצ"ל דענין זה של שינוי המירקם הנעשה בבישול שייך לעולם, ואף אחר שכבר נתבשל, וכמש"כ דלעולם שייך מציאות בישול, והדבר ממשיך תמיד אלא דחסר בחשיבות התועלת, ואין זה מלאכה חשובה להתחייב עליה, אמנם אם נצטנן הדבר לח לגמרי אז יש תועלת חשובה בחימום עצמו הנעשה ע"י הבישול, ואז יש לחייב על הבישול כיון שיש כאן חשיבות מלאכה מחמת התועלת שיש לאדם בזה.

נמצא לפי"ד דבאמת אין שני מלאכות בבישול, ואף בדבר לח מהות המלאכה היא שינוי המירקם הנעשה בבישול כמו בדבר יבש, והחילוק הוא רק דבדבר לח יש חשיבות מרובה לחימום עצמו שאינו ראוי לאכול כ"כ כשהוא צונן, ולכן יש בישול א"ב בלח אם נצטנן.

והר"ן הביא דעת רבינו יונה דאפילו דבר שנתבשל והוא רותח, אם הוא לח שייך בו בישול כיון שנפסק בו כח המבשל שאין בהן כח לבשל אחרים, והשתא על הבישול יש בו שוב כח המבשל, וצ"ב דמה זה שייך למציאות הבישול, והרי הדבר כבר נתבשל ועדיין הוא חם, ואמאי יש בו בישול אחר שכבר נתבשל, אמנם לפמשנ"ת מובן שפיר, דכל הנידון דאין בא"ב הוא משום שאין תועלת חשובה במלאכת הבישול, אבל כל שיש איזה תועלת חשובה מאיזה ענין שהוא הוי בישול חשוב, ולכן בדבר לח שנצטנן הוי בישול חשוב כיון שיש בו תועלת החימום, וה"נ מבאר רבינו יונה שאם פסק מן המים כח המבשל הרי יש כאן תועלת במה שניתן לו שוב הכח לבשל אחרים, וזה נעשה בבישול דהשתא, וזהו סיבה להחשיב את הבישול כמלאכה חשובה, וכל זה מובן דוקא מחמת שנתבאר דמציאות הבישול שייכא אף לאחר בישול, דאין גבול לבישול, וכל הנידון הוא אם יש תועלת חשובה.

ומקור נכבד יש להביא ליסוד הדברים שכתבנו מדברי רבינו ירוחם שכתב דמה דיש בא"ב בדבר לח שנצטנן הוא דוקא כשמצטמק ויפה לו, אבל כשמצטמק ורע לו אין בא"ב אף כשנצטנן, והב"ח תמה בזה דמה שמצאנו להקל דמצטמק ורע לו הוא רק לענין איסור דרבנן של שהיה, שאם מצטמק ורע לו יש סברא שלא יבא לחתות, אך הכא לענין מלאכת בישול דאורייתא איך נבא להתיר משום שמצטמק ורע לו, ואם יש כאן מציאות בישול איך יהא מותר משום שהאדם אינו רוצה בהצטמקות המאכל והרי הוא מתבשל. והט"ז (סי' שי"ח סק"ד) ביאר דכיון שאינו חפץ בהצטמקות המאכל אין זה מלאכת מחשבת, וצ"ב דאטו משום שאין חפץ בתועלת המלאכה מותר לעשותה, והא קיי"ל דמלאכה שאצל"ג אסור מדרבנן, ולרמב"ם הוא חיוב דאו', וביותר קשה מדברי הט"ז בסק"ו שכתב עפ"י הדברים הנ"ל בביאו"ד רבינו ירוחם, דמה"ט יש חיוב בבישול אחר אפיה כיון שנהנה בטעם חדש הוי מלאכת מחשבת, וכתב דזה מש"כ רבינו ירוחם דבדבר לח החיוב כיון שנהנה בטעם חדש ע"י הבישול, ולכן בעינן שיהא מצטמק ויפה לו, וצ"ב טובא דממש"כ בסק"ד משמע דבאמת יש כאן סיבה גמורה לבישול, ורק מחמת חסרון רצון האדם יש פטור, דאי"ז מלאכת מחשבת, אך בסק"ו כתב הט"ז שעיקר הסברא היא לחיוב, דכיון שנהנה בטעם חדש, וזו הסיבה גם לחייב על בישול אחר אפיה, וצ"ב גם מה זה שייך לדין מלאכת מחשבת, וצ"ב טובא גם מה הסברא בזה לחדש בישול אחר אפיה כיון שנהנה בטעם חדש, וכי חיוב בישול שייך לענין נתינת טעם, והרי אם יש מציאות דאין בישול אחר אפיה מה יועיל שיש כאן נתינת טעם חדשה.

אלא מוכח הביאור בזה כמשנ"ת, דיסוד מה דאין בישול אחר בישול הוא דאף דשפיר שייך מציאות בישול גם לאחר בישול, כיון שהדבר ממשיך להתבשל אלא דחסר בחשיבות תועלת המלאכה, כיון שהדבר היה כבר מבושל עוד קודם הבישול, אין כאן יצירה חשובה במלאכה הנעשית כעת, ולכן בדבר לח שנצטנן יש לחייב כיון שיש תועלת חשובה בעצם חימום המאכל, וזהו הסיבה להחשיב המלאכה, ולכן כתב רבינו ירוחם דכ"ז שייך כשמצטמק ויפה לו, אך במצטמק ורע לו אין חיוב, שהרי אין התועלת אז חשובה, והרי הכל תלוי בחשיבות התועלת ביחס לאדם, ואם אין נוח לו מה שהתבשיל מצטמק אין כאן תועלת חשובה בבישול, וזה מש"כ הט"ז דאי"ז מלאכת מחשבת, והיינו שאינו מלאכה חשובה כיון שאין כאן יצירה חשובה של תיקון הדבר במלאכה.

ומה"ט כתב הט"ז דזו סברא לחייב בבישול אחר אפיה כיון דבאמת הרי יש תמיד מציאות בישול אחר הבישול, ורק חסר בתועלת המחשיבה את המלאכה כיון שהדבר כבר מבושל, וא"כ כל שיש תועלת מאיזה סיבה הרי"ז מחשיב את המלאכה וחייב עליה, וכמו דחזינן דזהו הסברא בדבר לח כמשנ"ת בד' רבינו ירוחם, וא"כ כל שיש תועלת מאיזה סיבה הרי"ז מחשיב את המלאכה וחייב עליה, וכמו דחזינן דזהו הסברא בדבר לח כמשנ"ת בד' רבינו ירוחם, וא"כ כתב הט"ז דאף בבישול אחר אפיה כיון שיש כאן נתינת טעם חדשה הנעשית בבישול אחר אפיה, יש לחייב משום שיש כאן מלאכה חשובה מחמת הנתינת טעם, וזה ברור דאין הנתינת טעם מהות הבישול, אלא דמציאות בישול יש תמיד אף בדבר שנתבשל, ורק חסר את התועלת הנצרכת בכל מלאכה, ולזה מועלת שפיר הנתינת טעם שיש בבישול שאחר אפיה.

ועכ"פ מתבאר מתורף דברי הט"ז דיסוד הדין דאין בא"ב, ומה דבדבר לח יש בישול הוא רק משום דצריך מלאכה חשובה שיש בה יצירה חשובה, אך מציאות הבישול שייכא אף בכל בישול אחר בישול, ולכן כל שיש סיבה לתועלת המחשיבה את המלאכה הרי הוא מתחייב, בין אם התועלת משום חימום הדבר לח, וכן אם התועלת שיש נתינת טעם חדשה של בישול אחר אפיה. ולעיל הרחבנו עוד בביאור דברי הט"ז.

ולפי יסוד הדברים שכתבנו יתבארו היטב דברי המגן אברהם (סי' שי"ח סק"מ) שמותר להניח דבר לח שנקרש שנתבשל ונצטנן, כיון דבשעת הנחתו אצל האש הוא דבר יבש, שהרי הוא קרוש מותר להניחו, ואף שכשמתחמם הרי הוא נעשה דבר לח שנמס בחימום מותר, דאזלינן בתר שעת הנחתו דאז הוא נידון כדבר יבש, והלבוש (סי' שי"ח סט"ז) והט"ז (סק"כ) חולקים דאסור כיון שהוא נימוח בשעת החימום, והוי דבר לח שאסור לחממו כשנצטנן, וצ"ב טובא דברי המג"א דכיון שדבר לח אסור לחממו שהרי יש חשיבות לחימום בדבר לח, ומה"ט אסור אף בישול אחר בישול בדבר לח, א"כ הרי כיון שהדבר נימוח לבסוף ויש בו פעולת החימום בדבר שהוא לח, אמאי לא יהא בו איסור, ואמאי לא נאסור משום שעת החימום, שהרי בכל בישול מתחייב על השעה שמתבשל מאליו.

ולמשנ"ת יש לבאר כיון דכל הנידון דבישול אחר בישול הוא מצד שצריך שתהא מלאכה חשובה שיש בה יצירה חדשה, ולכן בדבר שכבר נתבשל אין בו חשיבות דמלאכת מחשבת כיון שאין כאן יצירה חדשה, אבל בדבר לח שיש תועלת חשובה לאדם בחימום עצמו, בזה מתחייב אף שכבר נתבשל, וא"כ נראה דנידון זה תלוי בשעת המעשה מצד האדם דבעינן שיהא מעשה האדם בצורה של מלאכה חשובה, ולכן הכל תלוי בשעת מעשה האדם, ואם הוא דבר יבש בשעת המעשה של האדם דאז אינו מלאכה חשובה, יש בזה הדין דאין בישול אחר בישול, כיון שהנידון דמלאכת מחשבת, ואף דבהמשך הבישול

הנעשה ממילא יהא נעשה לדבר לח, ואז יש בו תועלת בחימום, מ"מ הדין דמלאכת מחשבת צריך להתקיים בשעת המעשה מצד האדם.
ובזה י"ל בנידון אם מרק קפוא יש בו דין דבר לח או דבר יבש, ובארחות שבת (פ"א הערה נ') הביא דהגר"ש אויערבאך שליט"א אסר בזה, דכיון שמהות מין המאכל בזה הוא כשהוא לח, וכעת שהוא קפוא אינו נאכל כך, ומקפיאים אותו רק כדי שלא יתקלקל, לכן יש לייחס את הבישול בשעה שהוא דבר לח. ויש לבאר דאף שכתב המג"א דדבר לח שנקרש דינו כיבש, מ"מ במאכל כגון מרק שכל אכילתו היא דוקא כשהוא לח, יש להתייחס לזה כדבר לח, והביאור דכיון שנתבאר דכל הנידון לחלק בין דבר לח ליבש הוא מצד התועלת של האדם בבישול, הוא במציאות הבישול עצמו, א"כ תלוי מה מהות המאכל ואיך צורת אכילתו אצל האדם, וכיון שמין מאכל כמו מרק חשיבותו היא רק בתור דבר לח, א"כ אופי הבישול במאכל זה הוא חימום דבר לח, ומה שהוא קפוא אין זה מעיד על מהות המאכל, אלא הוא דבר צדדי וזמני כדי שלא יתקלקל, אך חימום המאכל הוי בתור לחמם דבר לח, ואז יש חשיבות למעשה הבישול בו כמו בכל חימום דבר לח.
והנה הגרעק"א בגליון השו"ע (סוף סי' רנ"ג) כתב להקשות ע"ד המג"א שם (סקמ"א) לאסור לשפוך מים רותחים על כלים מלוכלכים בשומן משום נולד, והקשה הגרעק"א דתיפוק ליה לאסור משום מבשל, שמבשל את הרוטב בעירוי הרותחים, וכתב דאף שכתב המג"א בסי' שי"ח דדבר לח שנקרש מותר לחממו כדין יבש, וא"כ אף הכא יהא מותר מטעם זה, מ"מ לא דמי כלל, דדוקא התם שמניחו אצל האש והחימום נעשה מאליו, אז מתיר המג"א כיון שבשעת ההנחה הוא דבר יבש, אבל בנידון הכא ששופך רותחים על הרוטב הרי הוא ממשיך ושופך אף לאחר שכבר נימוח ע"י השפיכה הראשונה, ואף אם בשפיכה הראשונה יש היתר דאז היה הרוטב יבש, מ"מ איך נתיר את השפיכה השניה אחר שהוא נעשה לח.
וכתב הגרעק"א דיש סברא להתיר, כיון דמבואר שאם לא נצטנן לגמרי מותר לחמם, כמש"כ הרמ"א בסי' שי"ח, וכן פסק המג"א (סי' רנ"ג סקל"ב), א"כ הרי בשפיכה השניה הוא כבר חם קצת ויש להתיר לחממו, אך כתב הגרעק"א דיש מקום לפרוך זה, דכל זה שהתירו כשלא נצטנן לגמרי היינו דוקא שעדיין לא נצטנן מבישולו הראשון, דאז שייך הסברא דלא פקע שם בישול ממנה, אבל כשנצטנן לגמרי דאזדא שם הבישול ממנו אסור לחממו שוב אף אם חיממו שוב אח"כ, דכבר הוי דבר חדש ואסור לגמור בישולם, אך מ"מ כתב הגרעק"א להתיר די"ל כיון שמעולם לא פקע ממנו שם הבישול, שהרי כשנצטנן לגמרי הרי היה קרוש, ואז הוי כדבר יבש שנחשב מבושל אף כשהוא צונן, ובשעה שנימוח ונעשה דבר לח הרי הוא כבר חם ע"י השפיכה הראשונה, נמצא דלא היה זמן שפקע ממנו שם מבושל, ושייך בזה הכלל דאין בישול אחר בישול.
והדברים טעונים ביאור, דמה שייכי אהדדי זה לזה מה שהוא נחשב יבש, דאז אין בו משום בישול אחר בישול למה שנעשה אח"כ חם, דאז אין בו משום בישול אף שהוא לח, והרי החימום הראשוני משעת הבישול כבר פקע, וא"כ פקע הבישול בזה שנצטנן וכעת מבשלו מחדש, ומה מהני לזה מה שהיה עכ"פ דבר יבש, דאז הדין דאין בא"ב אף כשהוא צונן, דמ"מ הרי פקע הבישול דהחמימות בטלה לגמרי, ומה מהני מה שאח"כ נתחמם שוב כיון שכבר פקע החמימות של הבישול הראשוני.
ולפי משנ"ת יש לבאר בס"ד דברי הגרעק"א, דיסוד הסברא להתיר חימום דבר לח שלא נצטנן לגמרי הוא כיון שהכל מיתלא תלי אם תועלת הבישול הראשון קיימת, דזה יסוד הדין דאין בישול אחר בישול, ולכן בנידון דהגרעק"א אין כל תועלת בבישול דהשתא, שהרי כל שעה יש בו עדיין התועלת של הבישול הראשון, דבשפיכה הראשונה הרי הדבר יבש דאז יש תועלת הבישול, כיון דבדבר יבש תועלת הבישול קיימת אף כשהוא צונן, דביבש אין חשיבות כ"כ למה שהוא חם ולא צונן, ובשפיכה השניה שנעשה דבר לח מ"מ הרי הוא כבר חם, ונמצא שלא היה שעה שנתבטלה תועלת הבישול ממנו, ולכן לא שייך בזה לאסור משום מבשל כיון שאין כאן תועלת חשובה בבישול השני, מאחר ויש בו כל הזמן את תועלת הבישול הראשון, ואף שהחמימות שיש כעת אינה מכח הבישול הראשוני, מ"מ לא היה שעה שהדבר היה אינו ראוי, שיש להחשיב את הבישול דהשתא לתועלת חשובה, שהרי בכל שעה הוא ראוי אף בלא הבישול דהשתא.

* * *

בגדר הדין דאוכל מתוך פסולת

ידוע לדון בשאלה המצויה לגבי ילד שאינו חפץ באחד המאכלים שבצלחת שלפניו, ואם יוציא את מה שאינו חפץ מהצלחת [באופן שנחשב תערובת] הוי בורר, ולכן האב מוציא את המאכל לצלחת של עצמו על מנת לאוכלו, ובזה טוען האב שנחשב כמוציא אוכל מתוך פסולת דמותר, כיון שאצלו המעשה מוגדר כהוצאת אוכל מתוך פסולת, והנידון בזה דלכאורה יש לפעולה זו שני משמעויות, שהרי בכונת האב יש מטרה להוציא את הפסולת מתוך צלחת הבן, וזה הוי בורר גמור, אלא שיש כאן כונה נוספת לקחת את המאכל שהוא פסולת ביחס לצלחת הבן, ולקחתה לצלחת שלו ע"מ לאוכלה, ובזה נחשב כהוצאת אוכל מתוך פסולת.
והנה יש בשאלה זו כמה אופנים, ובאופן שהילד שאינו חפץ במאכל מוציא את המאכל מצלחתו, ושואל מי מוכן לקחת המאכל ולאכלו, ודאי שיש להחשיב פעולה זו כהוצאת פסולת מתוך אוכל, שהרי זו המשמעות של פעולת הוצאת המאכל, אך יש לדון כשקודם שמוציא את המאכל יש מי שחפץ במאכל זה, ואז מוציא הילד מתוך הצלחת את המאכל, דאז יש לדון שיש כאן פעולה עם שתי משמעויות כנ"ל. וכן יש לדון כשהמוציא מהצלחת הוא האב שחפץ במאכל, ולא הילד שאינו חפץ במאכל, דאז יש יותר מקום להקל ולפרש את הפעולה כהוצאת אוכל מתוך פסולת, אלא דאכתי יש לדון כיון שיש כאן למעשה גם תועלת של הוצאת הפסולת מצלחת הילד, וביחס לילד נחשב המאכל כפסולת.
והצד לאסור בזה יש לו לכאורה מקור בגמרא (שבת עד.) דאמר חזקיה בבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהם חייב, ומקשינן בגמרא לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור, ומשנינן שאני תורמוסים דשלקי ליה שבעה זימני, ואי לא שקלי ליה מסרח, ובפירוש הגמרא יש ברש"י שלשה פירושים מדוע נחשב שמוציא פסולת מתוך אוכל, אף דלכאורה איירי שאוכל את התורמוס ואפ"ה נחשב כפסולת, ובפירוש הראשון פירש שמוציא את התורמוסים מקליפתם, ואף שנוטל את מה שחפץ בו, מ"מ כיון דאי לא שקלי מסרח מחמרינן להחשיבם כפסולת, ופירוש השני שמוציא התורמוסים היפים שלא נגמר בישולם מתוך הרעים שנגמר בישולם, וכן פירש הריטב"א. ומבאר שכל אחד נחשב פסולת לגבי האחר הרעים מפני גריעותם, והיפים משום שלא נגמר בישולם, ובפי' הג' בשם רבינו הלוי דגרסינן ואי שקילי מסרח, והיינו שבנטילתו נימוח בין אצבעותיו.
ועכ"פ מבואר מזה דאף שאוכל את מה שמוציא, מ"מ נחשב כהוצאת פסולת מתוך אוכל שיש בו חיוב בורר, וא"כ בנידון דידן לכאורה יש הוכחה דיש בזה משום בורר, דיש כאן גם בחינה של הוצאת פסולת.
אמנם מאידך הביאו מדברי הפמ"ג (סי' שי"ט במשב"ז סק"ב) והמשנ"ב דמשמע לכאורה בדבריהם שאין איסור באופן זה שמוציא פסולת אם אוכל את הפסולת עצמה, והפמ"ג שם כתב לגבי תפוחים חמוצים ומתוקים דאם שונא החמוצים הו"ל פסולת לגביו, אך אם יושבים כמה מסובים בסעודה והם אוהבים את התפוחים החמוצים, מותר לברור החמוצים, ובביאור הלכה (סעיף ד' ד"ה הבורר) לאחר שדן בארוכה בענין בורר העצמות מן הבשר, וכתב דעצמות שאין עליהם בשר הוי ודאי פסולת, ואסור לבוררם ולהשליכם מהקערה קודם האכילה, אלא יטול הבשר והעצמות ישארו בקערה, וכתב שאם קשה לו לדקדק בזה ימצוץ בפיו מעט כל עצם קודם שמשליכו לחוץ, דשוב אין שם פסולת עליו, ומבואר לכאורה ענין זה שכיון שאוכל מן הדבר עצמו שמוציאו, אין בזה שם פסולת כיון שהוא אוכלו, וכן מבואר שם בדיבור הבא (ד"ה חייב) דבאופן שמוצץ כל עצם בפה קודם שמשליכו אז מותר, דאין שם בורר עליו. איברא דיש מקום לחלק דבציור המשנ"ב מעשה האכילה עצמו נעשה כצורת אוכל מתוך פסולת, ויש לעיין בזה.
וכבר בדעת תורה למהרש"ם (ריש סי' שי"ט ד"ה אוכל) הביא מספר תוספת ירושלים דמפורש בתוספתא דין זה להיתר, דאיתא שאם בורר הפסולת ונותן לפני בהמתו לאכול מותר, וז"ל התוספתא (פי"ז דשבת ה"ו): נתערבו לו פירות בפירות, בורר ואוכל, בורר ומניח על השולחן, בורר ומשליך לפני בהמתו, עכ"ל התוספתא. ומפורש לכאורה נידון זה, שכיון שבורר ונותן לבהמתו לאכול מותר, דהוי כמוציא אוכל מתוך פסולת, ואף שלמעשה יש כאן גם תיקון של הוצאת פסולת. ושמא יש לדחות דאיירי שאין לו מטרה בהוצאת הפסולת, וכל הענין אצלו הוא רק ליתן האוכל לפני בהמתו, ולכן ודאי נחשב כהוצאת האוכל מן הפסולת, אלא דקמ"ל התוספתא דאף שאין ברירת האוכל עבור עצמו אלא עבור בהמתו, מ"מ נחשב אוכל מתוך פסולת.
וליישב דין המשנ"ב מהמבואר בגמ' לענין תורמוס, נאמרו כמה מהלכים לחלק בזה, דיש שפירשו דבדין דתורמוס איירי שמתקן את כל הנשארים, אך כשנוטל רק חלק מהתערובת בזה לא תיקן את הנשאר, אמנם לפי"ז אכתי אין מובן ההיתר בנידון דידן שמתקן את כל הנשאר, ויש שתירצו דבדין דתורמוס איירי שאינו אוכלם מיד אלא אחר זמן, ויתכן שיש חילוק בין תורמוס דאתינן עלה מדין פסולת גמורה, ואף שאם נאכל מ"מ יש כאן חידוש שמתייחסים אליו כפסולת מחמת גריעותו, משא"כ באופן של שני מיני אוכלים דשניהם אוכלים, ורק אחד אינו חפץ במין אחד, בזה יש היתר כשמוציא בשביל אכילת חבירו כיון שאצל חבירו נחשב אוכל מתוך פסולת, אלא דלא יבואר בזה דברי הבאה"ל דאיירי בעצמות שהם פסולת, ואפ"ה הבאה"ל מיקל, והגרשז"א חילק דדברי הבאה"ל אינם הוכחה להנ"ל, והוא מכח צירוף כמה טעמים להקל בנידון דעצמות.
ונראה לבאר יסוד הדין דמשמע לכאורה להתיר בכה"ג שמוציא את מה שאין האחד חפץ ע"מ שהוא עצמו אוכלו, דנראה במה שמצאנו בדין בורר דיש ב' אופנים, א' פסולת גמורה, ב' שני מיני אוכלין, שלשיטת התוס' וכן נפסק ברמ"א בשני מיני אוכלים כשאינו חפץ באחד מהם, דמה שאינו חפץ נחשב כפסולת, ואסור להוציא את מה שאינו חפץ דנחשב מוציא פסולת מתוך אוכל.
ונראה ברור דיסוד הדבר דהמאכל שאינו חפץ נחשב פסולת, אינו פסולת בחפצא, דאין זה פסולת בחפצא כמו בפסולת גמורה, דלא שייך לומר שאם אדם זה אינו חפץ במאכל חל עליו שם פסולת, שהרי הוא אוכל גמור, וביותר שהרי אצל אדם אחר נחשב אוכל, והאוכל השני הוא הפסולת אם אותו אדם אין חפץ במאכל האחר, ואף אצל אדם זה עצמו ביום אחר יתכן שמאכל זה שעכשיו יש דין פסולת עליו, יהא אז חפץ בו ויהא נחשב אוכל, והאוכל השני יחשב אז לפסולת כיון שאין חפץ בו באותה שעה, ועל כרחך דגדר הדבר אינו בחפצא דהמאכל, דודאי שניהם חשובים אוכל, אלא גדר הדין הוא במהות המעשה, דעצם הדבר שמוציא את מה שאינו חפץ נחשב מעשה זה כמעשה הוצאת פסולת מתוך אוכל, ואף שהמאכל עצמו בחפצא ודאי אין הוא פסולת, מ"מ המעשה מוגדר כמעשה הוצאת פסולת מתוך אוכל. וממילא נראה דהכל תלוי בתר כונה של עושה המעשה, דמהות המעשה נקבעת לפי כונת עושה המעשה.
ונפקא מינה בזה הוא שאם בשוגג היה סבור שמוציא את המין שחפץ בו, ונתברר לבסוף שבאמת הוציא את המין שאין חפץ בו, דנראה מסברא שלא נחשב שעשה איסור בורר בשוגג, אלא ודאי לא עשה איסור כלל, דהרי אין כאן בחפצא שם פסולת דנימא שהוציא הפסולת, ובודאי אף שהחליט מתחילה בדעתו שאין חפץ במאכל זה, מ"מ לא חל בו שם פסולת, אלא דהמעשה מוגדר כהוצאת פסולת מתוך אוכל כיון שמוציא את שאינו חפץ מתוך המין שחפץ בו, אך כשטעה הרי צורת המעשה היתה בתר הכונה דידיה שנתכוין להוציא את המין שחפץ בו, ואין זה כברירת פסולת מתוך אוכל.
ובזה מובן דברי הביאור הלכה במי שמונח בקערתו מין אחד על מין שלמטה ממנו, ומסלק המין שלמעלה כדי להגיע אל המין שלמטה ממנו, דאין זה ברירה כלל [וכתב להקל בזה בצירוף עוד סברות דאיירי שאינו ממש תערובת, ובמק"א הארכנו בביאור דבריו], כיון שאינו חושב אודות החפץ כלל אלא רק במטרה להגיע למין שלמטה ממנו, ומבואר כדברים שכתבנו דיסוד ברירה בזה הוא רק מצד כונת המעשה, אך אם אין כונתו לברור הפסולת אלא למטרה אחרת אין בזה איסור ברירה כלל [עיי"ש שזה תלוי במחלוקת הפוסקים], וכתב לחלק שם דבודאי לענין פסולת ממש לא נימא סברא זו, כיון שיש ממילא תיקון שנתקן האוכל במה שניטלה ממנו הפסולת, ואף שיש לו כונה אחרת בזה, אבל בשני מיני אוכלים דכל הברירה הוא מה שבורר זה מזה, אין זה נחשב לברירה כיון שאין לו כונת ברירה, ומבואר דהכל תלוי בכונת המעשה, ויש לדון דיסוד הבאה"ל אינו שייך לדין פסולת מתוך אוכל שכתבנו הכא, אלא הוא יסוד במלאכת ברירה דאינו נחשב ברירה אם אין לו כונת ברירה אלא להגיע למין שלמטה, אמנם מבואר עכ"פ דסברא זו שייכא דוקא לענין הדין בורר בשני מיני אוכלים, דבזה הכל תלוי בכונת המעשה, והוא כמשנ"ת דמה דמצאנו ברירה בשני מיני אוכלים הוא דוקא מחמת כונת ומהות המעשה, ולא שיש כאן תיקון בעצם.
וממילא נראה לבאר בנידון דידן דהאב שמוציא את המאכל ע"מ לאכלו, אף שכונתו גם להוציא המאכל מצלחת הבן שאין חפץ בו, מ"מ אין בזה איסור ברירה כיון שבשני מיני אוכלים הכל תלוי בכונת המעשה, ולא נחשב שיש כאן תיקון ממילא, דכיון דלא איירי בפסולת גמורה, א"כ אין כאן תיקון ממילא אלא רק מצד מהות המעשה, וזה תלוי בכונת עושה המעשה, ואם כונתו להוציא המאכל ולאכלו אין בזה איסור ברירה.
אמנם יש עדיין לשאול, דאף שנתבאר דבדין זה דמה שאינו חפץ נחשב לפסולת הוא תלוי במעשה, וממילא תלוי בכונת המעשה, מ"מ אמאי נלך דוקא לקולא לפרש שכונתו להוציא את המאכל, והרי יש כאן ענין נוסף שאצל הבן שהוציאו מצלחתו הרי אינו חפץ במאכל זה, וא"כ אצלו נחשב כהוצאת הפסולת, אלא הביאור דכשבאים לפרש כונת המעשה הרי זה תלוי בעושה המעשה, דמי שעושה המעשה הוא בעלים לפרש את המעשה דידיה, ולכן אם האב שהוא מוציא את המאכל אזלינן בתר כונת המעשה דידיה, וכיון שאצלו הוא אוכל שהרי אוכלו ומוציאו כדי לאוכלו, נחשב המעשה כהוצאת אוכל מתוך פסולת.
ולפי סברא זו יוצא חילוק בדין לכאורה, שאם האב מוציא את המאכל הרי זה מותר, כיון דכונת המעשה של עושה המעשה היא הוצאת האוכל, אך אם הבן יוציא ויתן לאב זה אסור, שהרי כונת עושה המעשה היא הוצאת הפסולת, וצ"ע. ואכתי יש לשאול, שהרי גם אצל האב יש שתי מטרות במעשה, ואף שהוא אוכל את המאכל, מ"מ ודאי יש לו ענין גם להוציאו מצלחת הבן, ומדוע לא נתחשב גם בכונה זו לומר שיש כאן הוצאת פסולת מתוך האוכל.
ונראה לבאר מטעם אחר טעם ההיתר בנידון הנ"ל, בהקדם ביאור יסוד ההיתר באוכל מתוך פסולת, והטעם לחלק בין אוכל מתוך פסולת דמותר לפסולת מתוך אוכל, דהנה כתב הרמב"ן (עד.) על הגמרא דבורר ואוכל אוכל מתוך פסולת, ומשמע דאוכל מתוך פסולת אינו דרך ברירה, והקשו התוס' מדברי הגמרא (שבת קלח.) דדרכו של בורר היא לברור אוכל מתוך פסולת, ומבואר דאדרבה זהו דרך ברירה להוציא אוכל מהפסולת, ותירצו התוס' דהתם איירי בפסולת מרובה על האוכל, דאז הוי דרך ברירה להוציא אוכל מתוך פסולת, אבל כשהאוכל מרובה אז דרך ברירה להוציא הפסולת, וכשמוציא האוכל מן הפסולת מותר דאינו דרך ברירה.
אבל הרמב"ן חלק ע"ד התוס', וכתב וז"ל: ולא מסתברא דגבי שבת לעולם אסור לברור פסולת ולהניח אוכל, ואע"ג דתרווייהו דרך בורר נינהו, בשבת בהיתרא טרחינן, באיסורא לא טרחינן, ומאן דטרח באיסורא ובורר הפסולת הו"ל כבורר לאוצר, שהרי אין דעתו לאכול מה שבירר ולפיכך חייב, עכ"ל הרמב"ן.
וצ"ב טובא בהבנת הדברים, דהרמב"ן מסיים דכיון שבורר הפסולת הו"ל כבורר לאוצר, שהרי אין דעתו לאכול מה שבירר, וצ"ב שהרי הסיבה לאסור משום בורר היא התיקון של המאכל, ויסוד חיוב בורר לאוצר הוא כיון שהמאכל נותר לאוצר והמאכל מתוקן, אבל מה שהפסולת נשארה לעולם מדוע זה סיבה לחייב משום בורר, והרי אין בזה תיקון, ואדרבה האוכל הוא בא לאכילה לאלתר, ואמאי הוי כבורר לאוצר כיון שהמאכל נאכל לאלתר, ומה איכפ"ל במצב הפסולת.
ובאמת צ"ב עצם החילוק דאמאי אסור בפסולת מתוך אוכל, והרי גם בפסולת מתוך אוכל הוא בשביל אכילה לאלתר ואמאי אסור, ובאמת נראה דזה מה שהוקשה להרמב"ן, ולכן הוצרך לפרש דכיון שמתעסק בפסולת, וכמש"כ דמתעסק באיסורא, הו"ל כבורר לאוצר, וצריך ביאור.
ובכלל צ"ב מדוע הפסולת נקראת בשם **איסורא**, ואילו המאכל נקרא היתר, והרי האיסור הוא לברור פסולת מתוך אוכל, ומדוע שם האיסור נקרא על הפסולת טפי מן האוכל, ואדרבה הרי האוכל הוא נעשה מתוקן, ובו מתקיימת יצירת המלאכה, ואמאי דוקא הפסולת נקראת איסורא.
ונראה דמתבאר כאן יסוד במלאכות שבת, דהנה יסוד ומהות המלאכות הוא ליצור דבר מתוקן, והנה מבואר דבבורר יש היתר של דרך אכילה, ולכן באוכל מתוך פסולת לאלתר וביד מותר [וברשב"א בתשו' מבואר דאכילה הוא סיבה להתיר אף במלאכת טוחן ודש ועוד מלאכות], והביאור דכל שהוא מעשה אכילה אינו מתעסק ביצירה ותיקון החפצא, אלא הוא רק מעשה אכילה, דמעשה אכילה אינו מוגדר כיצירה של חפצא מתוקן, וזהו מש"כ הרמב"ן דכשמתעסק צריך לעסוק בהיתרא ולא באיסורא, והיינו שאם מתעסק בדבר שאינו צריך לו כעת, זה מוכיח שפועל לתיקון הדבר ולא לאכילה דהשתא, ולכן יש לעסוק בהיתרא ולא באיסורא, שע"י שמתעסק בהיתרא והיינו בדבר שאוכלו, זה מגדיר את המעשה כפעולה לצורך מעשי כעת ולא לתיקון החפצא, אך כשעוסק בלקיחת הפסולת הרי מגדיר את ברירת האוכל המבורר כתיקון החפצא, ולא כצורך מעשי עכשוי.
ובזה מובנים דברי הרמב"ן שאם הוא מתעסק בפסולת הרי זה מוכיח שאינו עוסק באוכל, אלא בדבר שנשאר לעולם, וזה מפרש את המעשה שיש כאן יצירת החפצא ולא מעשה אכילה, ולכן כתב הרמב"ן דהו"ל כבורר לאוצר, שהרי אינו אוכל את מה שנוטל, וכשאדם אוכל הרי לוקח את מה שאוכל, וכאן שלוקח את מה שאינו רוצה לאכול על כרחך שמתעסק בתיקון החפצא, שמכין דבר מתוקן, ואינו עוסק בצורך עכשוי של מעשה אכילה דהשתא.
ומה דבמלאכות אחרות כבישול לא יועיל היתר דצורך אכילה, כיון דבבישול יש שינוי בגוף הדבר, וממילא זה עצמו מוגדר כתיקון החפצא אף שרוצה לאכלו, דמ"מ יש כאן תיקון בחפצא וזהו המלאכה, משא"כ בבורר שאין תיקון ממשי בגוף החפצא, וכל חשיבות היצירה שבו היא מכח ההכנה לצורך האדם, ואז תלוי הדבר אם הוא צורך עכשוי, דאז

אין נחשב לתיקון החפצא, אבל אם הוא צורך לאחר זמן אז נחשב לתיקון החפצא.

ונראה עוד לפי המתבאר דכל יסוד התנאי דבעינן שיהא אוכל מתוך פסולת אינו תנאי בעיקר המלאכה, אלא הוא תנאי בהיתר דלאלתר, והיינו דיש לחלק בשלשת התנאים הנצרכים לחיוב בורר, ויש חילוק בין התנאי דכלי והתנאי דלאוצר שהם הסיבה לחייב את המלאכה, לתנאי דפסולת מתוך אוכל שאי"ז סיבה לחיוב המלאכה, אלא גדר הדין פסולת מאוכל, דאז יש קושיא ופירכא על ההיתר של לאלתר, דיסוד ההיתר של לאלתר הוא שהוא מעשה ודרך אכילה, ולכן זהו דוקא כשנוטל מה שרוצה לאכול, אך כשנוטל את הפסולת הרי זהו פירכא על הדרך אכילה.

וממילא נראה נפק"מ לנידון דידן, דכל שיש הסבר ואמתלא מדוע נוטל דוקא את הפסולת ולא את האוכל, אין בזה ריעותא על ההיתר של לאלתר, ואין כאן ברירה, דשפיר אפשר להתייחס במעשה אכילה עכשוי, ומה שנוטל את הפסולת הוא משום האמתלא, ולכן בנידון הנ"ל כל שיש סיבה שנוטל את האוכל, והרי הוא גם אוכל, שאצל האב זהו אוכל וחפץ לאוכלו, שוב יש כאן מעשה אכילה, ואין כאן קושיא מדוע נוטל דוקא את הפסולת, שהרי זהו גם משמש כאוכל ולכן נוטלו, וממילא מותר ואין כאן ברירה, דכל שחפץ לאכלו יש כאן דרך אכילה ולא מוגדר כתיקון החפצא. וא"ש מה שהקשינו אמאי אזלינן דוקא לקולא לומר שזה דרך אכילה, אף שיש כאן גם התייחסות על פסולת ביחד לבן, אך להמתבאר יסוד ההיתר הוא דהוי לאלתר, ולכן הוא נחשב מעשה אכילה ולא תיקון החפצא, ומה דבעינן שלא יהא פסולת הוא דוקא שלא יהא פירכא על המעשה אכילה, כיון שנוטל דוקא את הפסולת, אבל כל שיש סיבה וטעם מדוע נוטל מאכל זה, אין בזה ריעותא, ושפיר נחשב דרך אכילה ומותר.

וההוכחה ליסוד זה בגדר פסולת מתוך אוכל יש להביא מדברי המאמר מרדכי שהובאו בביאור הלכה בהיתר לקלף פירות, דאין זה נחשב כהוצאת פסולת מתוך אוכל, וביאר המאמ"ר כיון דאי אפשר בענין אחר, וצ"ב היכן מצאנו היתר בזה משום דא"א בענין אחר, אלא הביאור דכיון שכל החיסרון בפסולת מתוך אוכל הוא רק בתור פירכא על ההיתר דדרך אכילה, אך כל זה כשיכול ליקח האוכל, ואפ"ה לוקח דוקא את הפסולת, דזהו הפירכא שמוכח שאינו עוסק באכילה אלא בתיקון החפצא, אבל כל שאי אפשר בענין אחר שזהו דרך קליפת פירות להוציא הקליפות, אין כאן כל פירכא וקושיא מדוע נוטל את הפסולת, שהרי א"א בענין אחר, ושפיר שייך כאן ההיתר דדרך אכילה, וזו הוכחה למש"כ דאין הדין דפסולת מאוכל סיבה לחיוב המלאכה, אלא רק בתור פירכא להיתר דדרך אכילה.

וכן יש להוכיח יסוד זה משיטת הטור דס"ל לחלק בתנאי דאוכל מתוך פסולת, דהכל תלוי בטירחא, שאם האוכל מרובה דאז נפיש טירחיה בבירירת האוכל, דאז ההיתר הוא דוקא בהוצאת הפסולת, ואם יוציא את האוכל הוי בורר, ואם נפיש הפסולת אז ההיתר הוא רק בהוצאת האוכל, וצ"ב דמקור חילוק זה מבואר בביצה (דף י"ד), דהתם איירי לענין יום טוב, ובשלמא לענין יו"ט מצאנו ענין טירחא, אך לענין מלאכות שבת היכן אשכחן סברות של טירחא לגבי חיוב המלאכות, והרי המלאכות אינם ענין של טירחא אלא יצירת המלאכות ותיקונם.

ולהמתבאר א"ש, דכל החיסרון דפסולת מתוך אוכל אינו חיסרון בעצם, ול"ד לכלי או אוצר דזהו צורת המלאכה, אלא יסוד הדין דפסולת מתוך אוכל הוא רק כדי שלא יהא סתירה למשמעות המעשה בתורת אכילה, ולכן שפיר סובר הטור דהכל תלוי בטירחא, וכל שיש טירחא לברור האוכל אדרבה יש לו לברור הפסולת, ואז אין זה סתירה לאכילה, דאף שכונתו לאכילה מ"מ עושה באופן שממעט הטירחא, וזה מתאים למש"כ דכל שיש אמתלא מדוע נוטל הפסולת אין ריעותא בזה (וכ"ז לשיטת הטור דתלוי בטירחא, אמנם שיטת התוס' דמה שדרך לעשות הוא צורת המלאכה, וזה אסור וחייב משום בורר). כל זה נכתב בדרך הלימוד, ולא להלכה ולא למעשה.

* * *

בהגדרת המושג תערובת לענין מלאכת ברירה - ביאור דברי התרומת הדשן

הנה כשבאים לדון על המושג תערובת, מתי נחשב שיש תערובת להתחייב משום מלאכת ברירה, לכאורה מצאנו בזה סברות שונות בדברי הפוסקים בכל מיני אופנים של תערובות, וידוע דענין זה תלוי באובנתא דליבא, אמנם גם זה צריך להבין איזה נקודה יש לבחון באובנתא דליבא, ולפום ריהטא קשה לעמוד על נקודת הדבר.

ונראה דיש לעמוד על עומק הענין מתוך העיון בדברי התרומת הדשן, דנראה שדן בתשובתו בשורש הענין דנן, ונעתיק לשון השאלה וחלק מהתשובה הנוגע לענייננו, וז"ל (סימן נ"ז): שאלה, חתיכות דגים מונחים על לוח אחד או בקערה מפורדות זו מזו, כמו שרגילים להניח כך, ובשבת כשבא לאכול מהן רוצה לאכול מקצתן ולשייר מקצתן לסעודה אחרת, היאך יברור אלו מאלו שלא יבא לידי חיוב בורר, ע"כ לשון השאלה.

ובתחילת התשובה כתב לדון דאף ששניהם אוכל ואין אחד מהם פסולת, מ"מ יש חיוב ברירה אף בשני אוכלים, דמה שאין חפץ בו נחשב כפסולת, ואם מוציא אותו הוי בורר פסולת מתוך אוכל, ומ"מ אין דין זה אלא דוקא בשני מינים, דאז כשמוציא את המין שאינו חפץ הוי בורר, אלא דמסיק דשני מיני דגים חשובים כשני מינים, וממילא שייך ברירה בשני מיני דגים כשאין חפץ אחד מהם, ובהמשך התשובה כתב לדון אם יש להחשיב ציור זה לתערובת שיהא בזה איסור ברירה.

וז"ל התרוה"ד בהמשך התשובה: אמנם נראה דמאד היה כנגד סברת הלב דשני מינים שניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות שמונחים יחד, דיהא ברירה שייכא בהו, דלשון המרדכי פ' כלל גדול לא משמע הכי, דכתב הילכך יזהר אדם משני מיני פירות שנתערבו כו', משמע דוקא כשהם מעורבים ואינם ניכרים, אבל בכה"ג אע"ג דאין כל מין ומין מסודר בפני עצמו מ"מ לא מיקרי מעורב, אפס הואיל וכתב בסמ"ג דהבורר פסולת מתוך האוכל ואפי' בורר לאלתר חייב חטאת, אין לחלק ולהקל בלא ראיה ברורה, ולא להתיר אלא שיקוח משני המינים וכו', עי"ש.

ויש לעמוד על יסוד הענין מהו נידון התרומת הדשן שנסתפק בו אם יש להחשיב מצב כזה לתערובת, דבתחילה מצדד להקל שאינו נחשב תערובת ומותר, כיון שהחתיכות ניכרות בפנ"ע, ומסיק שאין להקל בזה, וצ"ב מהו שורש הנידון אם נחשב תערובת בכהאי גוונא.

והרמ"א (סי' שי"ט ס"ג) הביא דין התרומת הדשן לאסור בחתיכות דגים, "אעפ"י שהחתיכות גדולות וכל אחת ניכרת בפני עצמה", וכתב המשנה ברורה בזה סקי"ד בזה הלשון: ר"ל דמ"מ שייך בזה ברירה כיון שאין מסודרות כל מין בפני עצמו אלא מעורבין ביחד, ע"כ.

וכד נדייק הלשון בדברי הרמ"א והמשנ"ב, ויסודם הוא לשון התרומת הדשן עצמו, נראה יסוד הנידון דהצד לומר שאינו נחשב תערובת הוא שהחתיכות גדולות, וכל אחת **ניכרת** בפני עצמה כלשון הרמ"א, אך הצד להחמיר דזהו נחשב תערובת כיון שאין **מסודרות** כל מין בפנ"ע, אלא מעורבין ביחד כלשון המשנ"ב, ולשונות אלו מקורם בתרומת הדשן כשהוכיח מהמרדכי דאינו תערובת, כתב התרוה"ד הלשון "משמע דוקא כשהן מעורבים **ואינם ניכרים**, אבל בכה"ג אע"ג דאין **כל מין ומין מסודר בפני עצמו** מ"מ לא מיקרי מעורב וכו'", ומבואר שני צדדי הנידון אם הקובע למושג תערובת הוא אם כל חתיכה ניכרת בפני עצמה, או שהדבר תלוי אם הדברים מסודרים כל אחד לעצמו.

וביאור יסוד הענין שישנם שתי הבחנות לבחון מה נחשב תערובת, אם הוא תערובת מצד החפצא או שהיא תערובת מצד מעשה הברירה, וזהו נידון התרוה"ד איזה מההבחנות אמיתית, דיש נידון מצד שכשהדברים מעורבים יחד אינם ניכרים כל אחד לעצמם בהשקפה ראשונה, והתערבות זו מצריכה חיפוש והתבוננות קלה שזהו מעשה מלאכת ברירה, אך אם הדברים גדולים וניכר כל דבר לעצמו, אין בזה תועלת של ברירה, כיון שבהשקפה ראשונה מיד מבחין כל דבר היכן הוא, וממילא אין כאן **מעשה ברירה**, דמעשה המלאכה הוא חיפוש והתבוננות איזה חפץ הוא מוציא ובורר מחבירו, והבחנה זו היא מצד מעשה המלאכה שיסודו התבוננות.

אך ישנה הבחנה אחרת, והיא איננה מצד **מעשה המלאכה** אלא מצד **תועלת המלאכה** ותיקון החפצא שהוא ענין המיון, והיינו שכשהמאכל מעורב בתוך דבר אחר הרי זה נחשב שאין הוא מתוקן מצד שאינו מסודר בפני עצמו, וענין זה תלוי במה שאין הדבר מסודר במקומו, דהתועלת של מלאכת ברירה היא מה שממיין כל דבר במקומו, וממילא גדר תערובת לצורך ענין זה אם הדבר נחשב מסודר במקומו, וזה תלוי כל דבר לפי מקומו אם נחשב שהוא נמצא ממויין במקום המיועד לו.

ובזה דן התרוה"ד אם הגדרת תערובת תלוי בהיכר שהחתיכה ניכרת לעצמה או בסדר שהחתיכה מסודרת לעצמה, והנפק"מ בציור דאיירי בו התרוה"ד כשיש מגש עם חתיכות דגים גדולות, שאז הם ניכרות כל אחת לעצמה מתוך גודלם, אבל מאידך אין הם מסודרות לעצמם דזה תלוי בהגדרת המושג תערובת, שאם הנידון אם החתיכות ניכרות לעצמם א"כ אין כאן תערובת, שהרי הם ניכרות מחמת גדלם, אך אם הנידון מצד אם החתיכות מסודרות לעצמן, א"כ יש כאן תערובת, דאף שהם גדולות וניכרות מ"מ אין הם מסודרות כל מין במקום המיוחד לו, אלא החתיכות מעורבות יחד, ומצד המקום אין כל חתיכה במקומה, וזה נחשב תערובת לענין שאם יעשה כאן ברירה יש בזה התועלת של ברירה שממיין כל מין במקומו.

ושורש הנידון בצדדים אלו כיצד להגדיר את המושג תערובת, הוא תלוי ביסוד התנאי דתערובת שנאמר במלאכת ברירה, האם הוא תנאי בתועלת ובתיקון של המלאכה שהתיקון הוא המיון על ידי הברירה, ולכן בעינן שיהא תערובת כדי להתחייב בברירה דדוקא משום שהמאכל מעורב בדברים אחרים, ואין כל מין מסודר במקומו שייך בזה התועלת של מיון המינים, וממילא הקובע מה הוא תערובת הוא אם הדבר מסודר במקום שלו, דאם אינו מסודר במקומו שייך בו התועלת של ברירה שהיא המיון.

אמנם יתכן לומר שהתנאי של תערובת דבעינן בברירה הוא מצד מעשה המלאכה, דמהות המעשה היא חיפוש והתבוננות שזה אומנות המלאכה מה שמתבונן וממיין את הדברים, אבל דבר שאינו צריך כלל חיפוש אלא בראיה הראשונה רואה ברור את הדברים, כיון שהם ניכרים לעצמם אין כאן כלל מעשה מלאכה של ברירה, דמעשה ברירה הוא לחפש ולהוציא את הדבר, ואף שברוב המקרים א"צ חיפוש הלוקח זמן ארוך, אלא כל ברירה היא ענין של רגע אחד, מ"מ בעינן שיהא צריך התבוננות של רגע כדי להוציא ולמיין את הדבר, אבל כשא"צ התבוננות כלל אי"ז נחשב ברירה כלל.

ודוגמא לנידון זה הוא מה שדנו הפוסקים על ספרים העומדים בארון, שאם כתוב על הספר מבחוץ שם הספר י"א דאינו ברירה, ויש הפוסקים שאם יש חושך בחדר הוי ברירה, דאז אין ניכר למחפש היכן הספר שמחפש, ונחשב תערובת, והדברים טעונים ביאור. ונראה דשורש הנידון הוא שאם נבא לדון מצד ההתערבות של הדברים עצמם שאין הדבר מונח במקומו, הרי כאן כל ספר עומד במקום מונח לעצמו, שכל ספר מונח על המדף לעצמו ואינו שייך לספר שלידו, ומצד הספרים אין כאן התערבות, אבל אם נבא לדון מצד מעשה חיפוש האדם, יש כאן לפעמים התערבות המצריכה חיפוש, ולכן נחשב מעשה ברירה, ובזה הדבר תלוי, שאם כתוב שם הספר מבחוץ אינו צריך חיפוש, ואף מצד מעשה החיפוש אינו נחשב התערבות, ולכן י"א שאם יש חושך בחדר דאז במציאות ההיא צריך חיפוש והתבוננות, נחשב התערבות מצד מעשה האדם.

והנה העירו דמאי שנא ספרים מנידון התרוה"ד, שהרי בד' התרוה"ד כל חתיכה מונחת לבדה, ומשמע שאף אין נוגעות זה בזה, וכמש"כ בלשון השאלה "מופרדות" [אמנם בפוסקים משמע דהתרוה"ד איירי שנתערבו יחד, וכמש"כ הבאה"ל (ס"ג סוף ד"ה לאכול), ויש לעיין], אלא נראה שכשדנים על ההתערבות בחפצא יש לחלק אם מונחים החתיכות במגש לאכילה או נמצא בארון לאיכסון, דיתכן שתהא אותה התערבות מצד הגודל והמרחק, אך יש חילוק על צורת ומטרת ההנחה, שאם מונח בארון התערבות כזו דאיירי ביה התרוה"ד יהא נחשב כאינם מעורבים כלל, ואדרבה נחשב שכל דבר מסודר במקומו, והתרוה"ד איירי רק כשמונחים הדברים על מגש לאכילה, דאז הנחה כזו נחשבת שאין החתיכות מסודרות לעצמם, אבל בכה"ג כשמונחים בארון יתכן שנחשבים מסודרים כל אחד במקומו, ואין שייכות בחפץ אחד לשלידו, ולכן בספרים העומדים בארון נחשב שכל אחד עומד במקומו ואינו מעורב, וכל הנידון הוא מצד שהאדם צריך חיפוש והתבוננות באופנים מסויימים. ועדיין יש לדון בספרים המפוזרים על השולחן זה ע"ג חבירו, שבאופנים מסויימים נחשב גם שיש כאן תערובת בחפצא, שאין הדברים מסודרים לעצמם.

ובזה יש לבאר גם מה שדנו לענין בקבוקי שתיה העומדים זה בצד זה, ועיין בשולחן שלמה שחילק באיזה אופן נחשב תערובת, ויש שהעירו מ"ש מנידון התרוה"ד, אלא דבבקבוקים המונחים בתור איכסון וכיו"ב דכל אחד עומד לעצמו, משא"כ בחתיכות מאכל המונחים על מגש שנחשבים מעורבים יחד, ואין כל אחד מסודר לעצמו, ויש גם לדון לפי"ז בשולחן העומדים לפנות הדברים לאחר האכילה, ואכ"מ.

והנה בדברי התרוה"ד מתבאר דאף תערובת כזו שא"צ חיפוש והתבוננות, דאז לא נחשב מעשה ברירה, מ"מ יש מקום להחמיר אם מצד החפצא יש תערובת, כיון שאין הדברים מסודרים לעצמם, אמנם יש לדון אם יש מקום להחמיר גם להיפך באופן שמצד החפצא אין מצב של התערבות, אלא כל דבר מונח לעצמו, וכמו בספרים העומדים לעצמם, אלא דמצד מעשה החיפוש יש מצב של התערבות המצריכה חיפוש והתבוננות, דיתכן שאם בחפצא אינו תערובת אין כאן איסור ברירה כלל, דלא שייך לאסור מעשה ברירה בלא שיש תיקון בחפצא של התערבות בחפצא, ולכן יש לדון במש"כ לענין ספרים דמדוע יש להחמיר בזה אם נניח שחפצא אין כאן תערובת, ומאידך י"ל לפמש"כ הבאה"ל דיש אופנים שמצד התערובת אין נחשב שיש תיקון בחפצא, ומ"מ אסור כמו מלאכה שא"צ לגופה, וע"כ דמהות המלאכה שייכא אף באופן שאין תיקון בחפצא, ויתכן שיש חילוק בין המקרים.

ולא כתבנו אלא לעורר לב המעיינים, ולהלכה למעשה צריך לעיין בכל הנ"ל בהרבה ציורים למעשה.

* * *

ביסוד מלאכת בורר, ובביאור דברי הים של שלמה בהיתר לקלוף פירות

הביאור הלכה (סי' שי"ט ס"ג ד"ה מתוך) כתב ללמד זכות על העולם הנוהגים להקל להוציא העצמות מהדגים, וכן לקלוף העצמות מעל הבשר קודם הסעודה, עפ"י דברי הים של שלמה שהובאו במג"א (סי' תק"י סק"ד) שמתיר לענין לוזים ובטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתם, שאין בזה איסור בורר דנחשבים מין אחד, ואין שם פסולת על הקליפות, ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא, ואין שם פסולת עליו, ומה"ט כתב הבאה"ל ללמד זכות שלא למחות בנוהגים לקלוף העצמות מן הבשר, דכיון שעדיין לא נפרדו ומחוברים יחד אינו כבורר פסולת מתוך אוכל. ואף שהמג"א חולק ע"ד היש"ש, מ"מ לגבי בורר לאלתר מודה לסברת היש"ש, ולכן בצירוף עוד סברות כתב להקל שלא למחות בידם אם הוא לאלתר, עיי"ש.

ויש לעמוד על ביאור עצם דברי הים של שלמה, דבפשוטו הדבר טעון ביאור טובא אמאי אין איסור בורר אם הקליפות מחוברים יחד, וביותר יש לעמוד על לשונות היש"ש דלכאורה משמע שיש כאן כמה סברות שונות, וצריך להבין הדברים.

ונעתיק תחילה לשון היש"ש (ביצה פ"א), ובתחילת הדברים הקשה על דין זה דמשמע כן ברא"ש שבקליפות בטנים שנשתברו אין איסור בורר, והקשה דאף אם אין לזה שם פסולת, מ"מ קשה מדוע לא יהא נחשב כשני מיני אוכלים, דאז הדין דמה שאינו חפץ נחשב כפסולת, וע"ז כתב ליישב הדברים הנ"ל וז"ל: אכן נראה דאינו דומה לבורר אוכל מתוך האוכל, דהיינו משום שהם שני מינים כפסולת ואוכל, אבל הכא **מין אחד הוא ואין שם פסולת עליו, ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא, ואין שם פסולת עליו**, עכ"ל.

וצ"ב מש"כ דהוי תיקון אוכל בעלמא, והרי כל מלאכת בורר היא לתקן את האוכל, והאם משום שהוא רק מתקן את האוכל אינו בורר, הרי אדרבה זהו כל מלאכת בורר לתקן את האוכל ע"י הפרדתו מן הפסולת או בהפרדתו ממין אחר, וכן יש להעיר בדברי הבאה"ל לעיל ס"א לענין עלים המעופשים, דכתב שאינו ברירה, ומסיים דאינו דרך ברירה אלא לתקן המאכל, וצ"ב טובא, דאטו לתקן המאכל גרע מברירה, הרי זהו יסוד מלאכת ברירה תיקון המאכל.

ובאמת יש לעמוד בלשון היש"ש שכתב דמין אחד הוא ואין שם פסולת עליו, וצ"ב דאם בא לבאר הסברא מצד שאין לו שם פסולת, אכתי יקשה דמה שאין חפץ בו זהו נחשב כפסולת לענין בורר, ומה יועיל שמחובר יחד, ואמאי מה שהוא מחובר מפקיע ממנו שם פסולת, אלא דלכאו' כונת הדברים שנחשבים הקליפות והאוכל כמין אחד, ולכן לא שייך בזה דין בורר מצד שני מינים שאין חפץ באחד מהם, דהכל מין אחד, אמנם קשה דאמאי כתב היש"ש דאין שם פסולת עליו, וכן בסוף הדברים מסיים דאין שם פסולת עליו, ומשמע דבא לפרש טעם מדוע אינו נחשב פסולת ולא דהוי מין אחד, וכן גם לשון הבאה"ל שהביא דברי היש"ש מצד דאין שם פסולת עליו, וצ"ב דיש כאן שני טעמים שאינם שייכים להדדי לכאורה, ד"מין אחד הוא, ואין שם פסולת עליו".

גם קשה מש"כ הבאה"ל דאף שהמג"א חולק ע"ד היש"ש, מ"מ מודה לדבריו לגבי בורר לאלתר, ולשון הבאה"ל דלאלתר אין שם פסולת עליו, וצ"ב טובא, אטו שם פסולת תלוי בצורת המעשה, דהרי שם פסולת תלוי לכאורה בחפצא של הדבר, ומדוע אם הוא נעשה לאלתר מופקע מהחפצא שם פסולת. ובאמת החזו"א השיג על דברי הבאה"ל מטעם זה, שהרי לא קיי"ל כדברי היש"ש, ומה שהמג"א מודה לדינו אם הוא לאלתר, מ"מ אין זה מטעמו אלא מטעם אחר, וצ"ב בדעת הבאה"ל דמשמע דהטעם להקל בלאלתר הוא מכח דברי הים של שלמה.

וכן קשה טובא מה שמסיים היש"ש "ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא, ואין שם פסולת עליו", ולכאו' הוא סברא נוספת שהקליפה היא שומר של האוכל, ובפרט צ"ב סיום הדברים דאינו אלא תיקון אוכלא בעלמא, דהרי זהו יסוד מלאכת בורר לתקן את המאכל, וכמו שהקשינו בתחילת הדברים.

והנה יש לתמוה במה דמבואר בגמרא (קט. קלט:) דיש הלכה במלאכת בורר שאם משתתי בלאו הכי אין בו איסור ברירה, והיינו דכל שאף בלא הברירה היא דרך לאכלו כך אין בזה איסור בורר, וכן מבואר לגבי בורר מים לשתיה מן הקסמים הדקים המעורבים בו, וקשה טובא דאף אם אין זה נחשב פסולת כיון שנאכל כך, מ"מ הרי הוא מין אחר, דקסמים הוא ודאי מין אחר מהשתיה, ואמאי לא יהא בו איסור בורר כדין בורר שני מינים ומוציא את המין שאין חפץ בו.

והנראה בס"ד בביאור הדברים דחשיבות מלאכת בורר היא משום דחשיבות המאכל ותועלתו הוא דוקא כשהמאכל עומד לעצמו, ונחשב הוא

בתור ייחודיות המאכל שלו, אבל כשנמצא מעורב בתוך פסולת או מין מאכל אחר חסר בשמו וייחודו של המאכל, ואם יש לפנינו אוכל המעורב בפסולת כמו בטנים המעורבים בעפר, אז חסר בשם של המאכל, ואין זה בטנים לפנינו אלא תערובת יש לפנינו, וזהו חשיבות מלאכת בורר שעל ידי ברירת האוכל מתוך הפסולת מקבל המאכל את שמו וייחודו שלו, וזהו התיקון של המאכל שזה יסוד מלאכת בורר.

ובזה מובן הדין שאם משתתי בלאו הכי אין בזה איסור בורר, ואף שמעורב בו מין אחר, ואמאי לא יהא כבורר פסולת מאכל, אלא דיובן לפי משנ"ת דיסוד מלאכת בורר הוא שהדבר מעורב בדבר אחר, ומאבד את שמו המיוחד לו, וזה כל התיקון הנעשה בברירה לקבוע את שמו של המאכל ביחודיותו, ולכן כל שהמאכל נאכל גם בתערובת כזו, ועדיין יש את שמו וחשיבותו, דאין מתקלקל ע"י ההתערבות ההיא כיון דמשתתי בלאו הכי, אין בזה איסור ברירה, שאין כאן תיקון של ברירה, דגם בתערובתו הרי הוא מתוקן ושמו עליו. [ומה דמבואר שבאיסטניס הוי בורר כשאין יכול לשתות בלא קסמים, צ"ל דלגבי איסטניס נחשב כמאכל נפרד מים בלא קסמים, ונחשב כברירה כיון שאצלו הוא דבר נפרד].

וממילא יובנו דברי הים של שלמה דס"ל דכל זה שייך דוקא כשהפסולת היא דבר זר, ואינה שייכת למאכל עצמו, דאז הפסולת מעכבת את שמו ותיקונו של המאכל, אבל בבטנים המעורבים בקליפותיהם שזהו מהמאכל עצמו ואינו דבר זר, א"כ אף כשהם מעורבים אין כאן חיסרון בחשיבות שמו של המאכל, שהרי אף בטנים המעורבים בקליפות הרי הם בטנים, ואף שאין הקליפות נאכלים, ולכאורה יהו נחשבים כפסולת, אלא דכיון שהם חלק מתוך המאכל, ושם המאכל עליו, אין זה מוריד מחשיבות המאכל, ואינו מגרע בשם המאכל מה שיש בו קליפות, ואדרבה זהו שומר של הפרי, ולכן אין בזה החיסרון של תערובת פסולת ואוכל, וממילא כשבורר את הפסולת אי"ז נחשב תיקון המאכל כשאר מלאכת בורר, כיון שלא היה בתערובת זו חיסרון בשם המאכל, ואף אם יש תועלת לאכילה בפועל ע"י הוצאת הקליפות מן הבוטנים, מ"מ אין זה התיקון החשוב של מלאכת בורר, דזה שייך דוקא בנתערב המאכל עם פסולת של דבר זר, שאז הוא חיסרון בחשיבות המאכל.

וכל זה מבואר היטב בדברי הישי"ש וז"ל: דאינו דומה לבורר אוכל מתוך האוכל, דהיינו משום שהם שני מינים כפסולת ואוכל, אבל הכא מין אחד הוא ואין שם פסולת עליו, ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא, ואין שם פסולת עליו, עכ"ל.

ובפשוטו קשה הלשון, דבתחילה משמע דיסוד הטעם שהם מין אחד, אך מיד ממשיך דאין שם פסולת עליו, אלא דהביאור ברור כמשנ"ת, דכיון שהם מין אחד והפסולת היא מתוך המאכל, אין לזה שם פסולת, דפסולת לענין בורר זהו דוקא כשהדבר הוא זר ואינו שייך למאכל, דאז הוא מקלקל את שם המאכל וחשיבותו, אבל בקליפות הרי זהו שם המאכל עצמו, וגם בשעה שהמאכל מעורב בקליפות יש את חשיבותו ושמו אף בתערובת, וזה ממשיך הישי"ש דבאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא, והיינו דאף דבודאי יש תיקון ותועלת בעצם ברירת הקליפות מתוך הבטנים, מ"מ אין זה מלאכת בורר, דזהו רק תיקון אוכל בעלמא ואין שם פסולת עליו.

ולעיל הקשינו דהרי זהו לכאו' כל מהות המלאכה - תיקון האוכל, וא"כ מה הביאור במש"כ תיקון אוכל בעלמא, ומה זה שייך למה שמסיים דאין שם פסולת עליו.

אלא הביאור דיסוד המלאכה אינו תיקון אוכל, אלא אשוויי אוכל, דבברירה הרי הוא מחשיב את האוכל לאוכל בשמו וחשיבותו, אך עצם התועלת בהוצאת הפסולת לבד אין זה המלאכה, והוא רק תיקון אוכל בעלמא, דמעיקרא אוכל והשתא אוכל, כיון שאף כשהיה מעורב עם הקליפות שלו עצמו אין כל חיסרון בחשיבות האוכל, שהרי זהו צורתו של הפרי וזה מתוכו, והוא אף מועיל לו דהוא השומר לפרי, וממילא אין המלאכה באה ליצור אוכל אלא רק להועיל ולתקן את האכילה, אך אי"ז מלאכת בורר.

וזה מסיים הישי"ש דאין שם פסולת עליו, והיינו דכל פסולת שהיא מתוך המאכל אינה נחשבת פסולת, כיון שאינה מאבדת ומקלקלת את השם המאכל, וניחא מש"כ הישי"ש וכמו שהביאו הבאה"ל, דמה שהקליפות והמאכל הרי הם מין אחד זהו יסוד הטעם שאין הקליפות נחשבים לפסולת כמשנ"ת.

ובזה יבואר דברי הבאה"ל, דאף שהמג"א חלק על דין הישי"ש וס"ל דאף במוציא קליפות שנשתברו מהבטנים הוי בורר, מ"מ לגבי לאלתר מודה לדינו, ובזה יש להתיר מכח סברת הישי"ש, וצ"ב דאם המג"א פליג על סברת הישי"ש, אמאי בלאלתר אכתי שייכא סברא זו, והבאה"ל כתב דלאלתר אין שם פסולת עליו, וצ"ב טובא שהרי שם פסולת לכאורה תלוי בחפצא, ומה שייך אם היה הברירה לאלתר או לאחר זמן.

ונראה לבאר דהמג"א מודה באמת לעצם הסברא שכתב הישי"ש, דבדבר שהוא מתוך האוכל עצמו אינו נחשב שיוצר אוכל, דגם בשעת התערובת לא חסר בשם אוכל שבו, אלא דהמג"א סובר דכל שהוא בורר לאחר זמן יש בזה חשיבות של יצירה של אוכל חדש, דאף שהקליפות הם ממין הבוטנים וזהו שם האוכל, מ"מ יש עדיין אפשרות ליצור שם מאכל חדש של בוטנים בלא קליפות, ובשעה שבורר לאחר זמן הרי מתברר שבא ליצור כאן מאכל של בטנים ללא קליפות, ואף שאם הוא ברירה לאלתר אין חשיבות של יצירה במה שמוציא את הקליפות, ואין זה אלא תיקון בעלמא ותועלת למעשה האכילה שיהא בלא הקליפות, אך כשבורר להשאירו לזמן הוברר בזה שבא ליצור מאכל אחר שהוא בטנים לבדם בלא הקליפות, ובזה יש כאן יצירה של אשוויי אוכלא, דביחס למה שיוצר כאן יש כבר חשיבות של אשוויי אוכלא, וזה בורר.

ולכן א"ש מש"כ הבאה"ל דאם הוא לאלתר אין שם פסולת עליו, והיינו דשם פסולת הוא ביחס ליצירה שיוצר במעשה זה, דאם הוא לאלתר אין חשיבות שיוצר דבר חדש אלא מועיל למעשה האכילה, וזהו כיון שקליפות אין להם שם פסולת, שהרי הם ממין המאכל עצמו, אך כל שעושה כן ע"מ להשאיר לאח"ז הרי יש כאן יצירת מאכל חדש, וביחס לזה נחשב הקליפות לפסולת שבא להוציאם מן המאכל. ואף דבעלמא שם פסולת נקבע בחפצא ולא במעשה, אלא דהכא הנידון מצד חשיבות המאכל, דאם הוא ממין המאכל עצמו אינו נחשב פסולת, אמנם כל שצורת המעשה שהיא לאחר זמן מוכיחה שהיחס לפעולה שלו היא ליצור מאכל חדש שהוא בטנים בלא קליפות, א"כ הקליפות הם נחשבים פסולת ביחס למאכל זה, ושוב יש כאן ברירה גמורה של פסולת מתוך אוכל.

ובזה יש לבאר מה שייסד עוד התרומת הדשן דבמין אחד לא שייך ברירה, ולכאורה אכתי יש חילוק בין המאכלים, דיש שני חלקים שונים של המאכל, או שמפריד בין גדולים לקטנים, ואפ"ה לא הוי ברירה כיון שהכל מין אחד, וגם צריך להבין ההגדרה מה נחשב מין אחד לענין ברירה, דמתבאר בפוסקים שיש חילוק בין שני מינים לענין ברירה, דאינו תלוי מה נחשב בשאר דיני התורה שני מינים, ובפמ"ג מבואר דחתיכות מצה הוי מין אחר ממצה שלימה, וצ"ב שהרי ודאי לשאר ענינים נחשב מין אחד ומאי שנא.

ולפמשנ"ת יסוד הדבר אם הדבר מאבד את שמו של המאכל ע"י ההתערבות, ולכן אם יש שם אחר לדבר השני הרי שע"י התערובת מאבד את שמו שלו כיון שהוא מעורב במין אחר, וממילא תלוי הדבר אם נחשב מין אחר, דהיינו שיש לו שם אחר, דאז ע"י שמעורב במין אחר מאבד את שמו וייחודו שלו, וע"י הברירה יש כאן התיקון שחוזר שמו עליו.

והנה הקשו בדין המחבץ דהוי בורר, ואמאי והרי הכל הוא מין אחד, ובמין אחד אין שייך איסור ברירה, ובמגיד משנה (הל' שביתת עשור) ביאר דשאני דבר לח שאף במין אחד יש בו איסור ברירה כשבורר הלח מהיבש, והביאור בזה דכשמעורבים יבש ולח נחשב בודאי שיש כאן שני דברים שונים, ומפריד היבש מהלח [ובאמת הקשו דאם בלח יש ברירה, אמאי בסוחט אין ברירה, עי' במג"א].

אלא דבמש"כ לבאר הסברא שבמין אחד לא שייך ברירה, וקשה מדוע מותר אף לברור לאחר זמן במין אחד, והרי במש"כ הישי"ש מבואר בבאה"ל שהסכים עמו המג"א רק לגבי לאלתר, אבל לאחר זמן פליג על סברא זו, וא"כ ה"נ אמאי מותר לאחר זמן מחמת שהוא מין אחד, והרי להלכה לא נפסקה סברא זו אלא לגבי לאלתר, וכן יקשה בדין דמשתתי שמותר אף לאחר זמן, ומ"ש מקליפות שפסק המג"א להתיר רק לאלתר.

והחילוק בזה ברור, דרק לגבי קליפות ועצמות שייכת שפיר הסברא שאם הוא לאחר זמן הרי הוא מוכיח שמתייחס לעצמות כדבר נפרד, ואז נחשב שיוצר דבר חדש בהפרדת התערובת, וכמשנ"ת לעיל דזו סברת המג"א, אבל במין אחד דבחפצא הוא אותו המין, ואף אם יברור לאחר זמן לא שייך לומר שמייצר אוכל חדש, דהרי הכל הוא מין אחד, ואין לפרש שכעת יוצר אוכל של חתיכות גדולות, דאין כאן שום חילוק מהותי בין גדולות לקטנות, ואף אם יעשה ברירה לאוצר, וכן הדין במה שמשתתי בלא"ה דמותר אף לאח"ז, כיון שבאמת הוא נחשב דבר אחד ושותים אותו כך בתערובת, אבל בקליפות ועצמות שהם באמת פסולת שאין נאכלים, ורק דכיון שמחוברים לאוכל אינם נחשבים כמעכבים שם האוכל, דשם האוכל עליו גם כשמעורב בקליפתו, אבל כל שעושה הברירה לאוצר בזה מוכיח שבא ליצור מאכל אחר, דהיינו מאכל נקי בלא קליפות, ובודאי יש דבר כזה ויש בזה תיקון שמכין מין מאכל מבורר ונקי, ורק כשעושה לאלתר אמרינן שאין בזה התייחסות שיוצר מין חדש כיון ששם המאכל עליו.

והנה העירו דהמגן אברהם פליג על ביאור המאמר מרדכי בטעם היתר הקליפות, שהוא כיון דא"א בענין אחר מותר [ובמק"א ביארנו סברת המאמ"ר], ומאידך גם פליג על סברת הים של שלמה שביאר מצד שהכל מין אחד הוא, ומודה לדברי הישי"ש רק לגבי לאלתר. ועוד מבואר במג"א דבבוסר לא מהני לאלתר, וא"כ קשה איך יפרש המג"א ההיתר בקליפות להוציא את הקליפות מהמאכל, והרי הוי כפסולת מתוך אוכל כיון דפליג על טעם המאמ"ר, וטעם הישי"ש ס"ל רק בלאלתר, והרי בבוסר ס"ל דלא מהני לאלתר.

אמנם נראה דלק"מ, דמה שצריך שיהא לאלתר בשביל היתר הישי"ש אינו שייך לדין לאלתר הכללי שהוא אחד מהתנאים להיתר שנאמרו בדין בורר, אלא הוא סברא אחרת לגמרי, וכמש"כ דס"ל למג"א דכל סברת הישי"ש לא שייכא אלא כשהוא לאלתר, דרק אז י"ל שכיון שהקליפות הם גם ממין המאכל אין כאן ברירת מין אחד, ולא יוצא כאן דבר חדש, דהכל הוא בשם המאכל, אך כשעושה הברירה לאח"ז הרי מוכיח שהוא בא ליצור דבר חדש בלא הפסולת, ומוכיח שמתייחס שיש כאן שני מינים שווים והוי ברירה, וממילא ברור דאין תנאי זה שייך לדין לאלתר שהוא מהתנאים של מלאכת בורר, ושפיר המג"א סובר בהיתר של קליפות דכל שהוא לאלתר מותר לקלוף פירות מטעם הישי"ש.

הרב אפרים פלמנבוים
כולל "אליבא דהלכתא" מודיעין עילית

בגדר מלאכת מבשל

בגמ' והאופה, אמר ר"פ שבק תנא בישול סממנין דהוה במשכן ונקט אופה, ופרש"י ונקט אופה דלא הוי במלאכת המשכן כלל, ובמשנה אבות בא להשמיענו, ואבות הוי בעיקרם מאי דהוי במשכן, ואמאי לא קתני בישול, ותי' הגמ' תנא סידורא דפת נקט, ופרש"י שהתחיל בו במשנה נקט ואופה במקום בישול בסממנין הוא, דהוא בישול דפת. וצ"ב מה בא רש"י להוסיף במה שכ' דאופה הוא בישול דפת, הרי לתי' הגמ' סגי במה דביאר דנקטה המשנה סידורא דפת שהתחילה בו, ולכך כ' אופה ולא מבשל. וצ"ל דהוק' לו דאה"נ התחיל בסידורא דפת וממשיך בו, ולכך נקט אופה, ומ"מ ק' נימא דאפיה לא הוי מלאכת מבשל, דבישול הוי תיקון המאכל ע"י ריכוכו, ואפיה הוי ע"י דמקשהו ומחזקו, דהעיסה רכה היתה ונתחזקה ע"י האש, ואינם דומים בתכלית המלאכה, ולכן פ' דהוא בישול דפת, דמ"מ הוי מבשל דנעשה תיקון המאכל ע"י אש [ומשמע נמי מרש"י דהוי אב מלאכה דמבשל, מדכ' דאופה היינו בישול, וכן ברמב"ם כ' דהוי ענין אחד, ודייק בס' אגלי טל דהוי אב, ודלא כהר"ח כאן דהביא בשם הירושלמי דהוי תולדה, וכן כ' בערוך השולחן סי' שי"ח].

אולם באמת צ"ב אמאי אופה נחשב למבשל, דהנה בגמ' להלן בהאי מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל, מק' הגמ' פשיטא, ותי' מהו דתימא לשרורי מנא קא מכוין, פרש"י לחזק ואין כאן בישול דהוא ריכוך, קמ"ל כיון מרפי רפי בתחילה ע"י האש והמים שבתוכו, לכך הוי בישול וחייב, ומבואר דבמקום שיש חיזוק ללא ריכוך לאו מבשל הוי, א"כ ק' אמאי חייב באופה דהוי רק חיזוק ולא ריכוך כמו בישול, וכן כ' הלח"מ דאפיה הוי לחזק, וביותר ק' לרש"י ולרמב"ם דכ' דאפיה הוי אב דמבשל.

והנה ברמב"ם (פ"ט מה' שבת ה"ו) פ' המתיך אחד ממיני מתכות וכו', וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס חייב משום מבשל, כללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך ה"ז חייב משום מבשל. והק' שם הלח"מ אמאי חייב בהקשה גוף רך, הרי חזינן מהגמ' דשדי סיכתא לאתונא, דעל להקשות לא מחייב, ומחייב שם רק על מרפה דבר קשה דאמרינן שם מ"ד לשוררי מנא וכו' קמ"ל דמירפא רפי וכו', וכפרש"י הנ"ל. ותי' דביאור דברי הגמ' דלא כפרש"י, אלא ה"פ, מהו דתימא כיון דהיתד כבר קשה אלא רק מקשהו יותר, מה הוסיף בתיקונו ע"י המלאכה, ואין זה מלאכה שנחייב עליה, קמ"ל כיון דבתחלתו רך ע"י האש ואח"כ מתקשה חייב על שהקשהו אחר שנתרכך, ומ"מ גם על דבר רך שמקשהו באש חייב, אלא הכא שאני דקס"ד דכבר קשה, ולכן לא יתחייב על קישויו, ולפי' לא נתבאר בגמ' הכא דמקשה דבר רך לא מבשל הוא, ולדבריו מבואר הא דמחייב באפיה משום מבשל דהוי להקשות דבר רך, וגם להקשות דבר רך נקרא מבשל, דאזלא קו' מהגמ' אחר דהביאור בגמ' דלא כרש"י.

אבל עדיין צ"ב לרמב"ם מנין דלהקשות דבר רך נקרא מבשל, הרי במשכן היו מבשלין סממנים, והתם בישולם הוי ריכוכם ולא חיזוקם. וא"ל דס"ל לרמב"ם דילפינן מעשיית לחם הפנים, דהרי ס"ל לרמב"ם כרש"י דלא ילפינן מהקרבת קרבנות אלא רק מעבודת עשיית המשכן, כמו שכבר הוכיח האגלי טל בפתיחה [אות י"ד-כ"ב], והוסיף שם דגם לחולקים דס"ל בעלמא דילפינן מהקרבת הקרבנות, א"א למילף מלחם הפנים [עיין שם אות י']. היוצא א"כ דלרש"י ק' תרתי אמאי אפיה הוי אב דמבשל, הרי ע"י האפיה מחזק ולא מרכך, ובגמ' לקמן פי' גבי שדי סיכתא דבישול הוי ריכוך, וכן לשיטתו ק' דמהיכן ילפינן אפיה, הרי במשכן הוי בישול סממנים ולא חיזוק. ולרמב"ם לא ק' מהגמ' כדפי' הל"מ, אלא ק' דהאיך ילפינן כן מהמשכן.

ובחידושי הר"מ קזיס ביאר ברש"י דס"ל דעל בישול חייב רק על ריכוך דבר קשה, והא דחייב על בישול ביצה אע"פ שמתקשה, משום דקודם שמתחזקת מתרככת, וז"ל: כי האש מפרידה חלק הדק שבה ומרתיחה, ולפי"ז אפ"ל דגם באפיה לפני שמתקשה מתרכך ואח"כ נאפה ומתקשה, ועל הריכוך חייב. ומתבאר שיטת רש"י דאפיה הוי אב כמו בישול, דאיכא בה ריכוך, ולא חייב על חיזוקה במים. ולביאורו צ"ב איזה ריכוך יש, וביאר בס' שבות יצחק פ"א הערה י"ד לדברי הר"מ קזיס כדברי הר"ן בדרשות, דמים דקיבלו חום חלחלו ודקדקו חלקיהם, ולדברי הר"מ קזיס גדר מלאכת מבשל הוי ריכוך ע"י חום האש, מדטרח לבאר בבישול ביצה דחייב על ריכוכה.

וברמב"ם א"א לפרש כדברי הר"מ קזיס, דהרי כ' בפי' לחייב על קשוי וחיזוק, ולבאר שיטת הרמב"ם אפ"ל דלא תימא דס"ל דלא כדרך רש"י דריכוך ע"י האש הוי בישול, ופליג וס"ל דגם מחזק ומקשה דבר רך הוי בישול, אלא דס"ל דגדר מלאכת מבשל הוא כל שינוי צורה ע"י חום האש הוי מבשל, ומה שכ' דחייב בין על מרכך דבר קשה או מקשה דבר רך, אין כוונתו לבאר את מהות וגדר המלאכה, אלא פירט מקרים דחייבין על מבשל, אולם גדר מלאכת מבשל הוי שינוי צורה ע"י חום האש, וכן כ' החזו"א [או"ח סי' ל"ז ס"ק י"ג] דשינוי צורה הוי מבשל [כהגדרת הרמב"ם], והוסיף דדבר זה למדנו מחימום מתכת, ולפי"ז אין ק' האיך ילפינן ממשכן לחייב על חיזוק והקשיית דבר רך, הרי במשכן בישלו סממנים וריככו דבר קשה, דממשכן ילפינן דמהות מלאכת מבשל הוי שינוי צורה, ומבישול סממנים ילפינן כן, ולא דמהות מלאכת מבשל הוי ריכוך, אלא כדפי', א"כ דגדר מלאכת מבשל הוי שינוי צורה ע"י חום האש, ע"כ גם מקשה דבר רך הוי שינוי צורה, וילפינן ממשכן לחייב.

ומבואר נמי דלשיטת הרמב"ם ורש"י אפיה הוי אב מלאכה לרש"י, דגם יש בה את מהות המלאכה, דיש בה ריכוך ע"י האש, ולרמב"ם נמי יש באפיה שינוי צורה, והוי כמבשל. אלא דצ"ב לרמב"ם אמאי כ' [שבת פ"ט ה"ו] דהמתיך אחד ממיני מתכות וכו' ה"ז תולדת מבשל, מ"ש אפיה דהוי אב משום דיש בה את מהות המלאכה שינוי צורה ע"י האש, אע"פ דלא דמי לגמרי לבישול דהוי רק ריכוך, ולא כאפיה בחיזוק, דמ"מ אחשביה הרמב"ם כאב, כמו"כ מתיך מיני מתכות להוי אב דמשתנה צורתו מקשה לרך, וביאר באג"ט [מלאכת מבשל סק"ט אות ו'] דשאני מתיך מיני מתכות, דאע"פ דיש בו שינוי ע"י חום האש, מ"מ אינו איכותי, דהרי חוזר לקדמותו, משא"כ בישול ע"י חום באש אינו יכול לחזור לקדמותו הדבר שנתבשל, אלא דקשה ע"ז מדברי הרמב"ם בעושה כלי חרס דמשמע דהוי תולדה, מדכ' הלכה זו גבי תולדות, ואמאי הרי כלי חרס אינו חוזר לקדמותו. ואפשר לדייק מדכ' דין דכלי חרס בפני עצמו, ולא כלל במקרים שכ' בהם התולדות, מוכח דהוי אב, ע"ש בהלכה. וכן מדברי רש"י דכ' ביבמות דהמתיך פתילה של אבר הוי אב מלאכה, מוכח דלא כדברי האג"ט דהוי תולדה משום דחוזר לקדמותו.

היוצא לביאור זה, דלרש"י גדר מלאכת מבשל הוי רק ריכוך, ולרמב"ם שינוי צורה, ולכך פסק הרמב"ם דבין מרכך דבר קשה ובין מקשה דבר רך חייב.

ובס' שבות יצחק פי' בדרך אחרת, דבאוכל גם אם לא יעשה ריכוך חייב משום מלאכת מבשל, והטעם משום תיקון האוכל, פי' דללא הבישול לא הוי אוכל, וע"י הבישול בחום האש נעשה אוכל, הוי שינוי באיכות הדבר וחייב עליו, ולפינן כן ממשכן דללא בישול הסממנים לא נעשה צבע, וע"י הבישול נעשה צבע ומתחייב משום דנעשה שינוי באיכות הדבר, דמהות וגדר מלאכת בישול הוי תיקון אוכל או כל דבר כאוכלים ע"י חום האש, דגדר אב דמלאכת מבשל אינו ריכוך הדבר אלא שינוי באיכות הדבר ע"י חום האש, ולפי"ז מבואר אמאי אפיה הוי אב דדמי למלאכת המשכן, אע"פ שבמשכן הסממנים נתרככו, ואפיה הוי חיזוק והקשיה, משום דגדר מלאכת מבשל אינו ריכוך אלא תיקון הדבר ע"י האש, ובאפיה נעשה אוכל כמו במשכן שנעשה צבע.

והא דהרמב"ם גבי מתיך כלי מתכות, כ' דבין מרכך ע"י האש או מקשה חייב משום מבשל, וכן הגמ' לפי' רש"י גבי שדי סיכתא לאתונא ביארה

דחייב על הריכוך, משמע דגדר מלאכת מבשל הוי לרש"י ריכוך, ולרמב"ם גם קישוי ולא שינוי באיכות הדבר ע"י תיקונו, דהרי במתיך מיני מתכות ליכא שינוי באיכות, דלא נעשה כלי ע"י האש, ואין זה שינוי באיכות אלא רק שינוי צורה, דע"י ריכוך במתכת אפשר להביאו לידי יצירת כלי, ועדין לא נעשה כלי, וכן במייבש עצים ממים שבתוכם לא נעשו כלי ע"י זה, וא"ז תיקון הדבר, וממילא לא נשתנה באיכותו. וצ"ל דלכך כ' הרמב"ם דהוי תולדה ולא אב, דאב דמלאכת מבשל הוי במקום דע"י חום האש עושה תיקון בדבר ומשנהו באיכותו, כגון שנעשה אוכל או כלי, משא"כ תולדה הוי אפי' דלא עושה תיקון גמור בדבר, כגון מתיך מיני מתכות, והא דהוי בכלל תולדת מבשל אע"פ דלא הוי בגדר אב דמבשל, כיון דאב מלאכת מבשל הוי גדרו תיקון הדבר ושינוי איכותו, צ"ל דגדר הכלל לפי מה נקבע תולדה לכל אב מלאכה נקבע בשני דרכים, האחד אם תכלית המלאכה והתוצאה שלה בתולדה כמו באב, אע"פ דשונה בצורת עשייתה, כגון טוחן דמהות המלאכה דמחלק גדול יעשה חלקים קטנים, מגרגיר חיטה יעשה חלקיקי קמח, תולדתו בכל מקום שנמצא כן, כגון בחותך ירק דק דק. והדרך השני דאם ע"י מעשהו נוצר צורת פעולה המביאה אל התוצאה, והא במתיך מיני מתכות אע"פ דבתוצאה של מלאכת מבשל אינו דומה לאב, דבאב דמלאכת מבשל שינה באיכותו ותיקן תיקון ע"י האש, משא"כ במתיך מיני מתכות לא שינה באיכותו, מ"מ דמי לאב בעיקר צורת הפעולה הנפעלת מחמת מעשהו, דעיקר צורת הפעולה הנפעלת במלאכת מבשל הוא ריכוך ע"י האש, דהוא עיקר המאפיין ביותר את תוצאת המלאכה, ולרמב"ם לא רק ריכוך אף גם הקשיה, וכמו במשכן דע"י חום האש נפעל בסממנים ריכוך, וזו היא צורת פעולת האש בה, אלא דבאב במשכן התוצאה תיקון ושינוי באיכות הדבר, דע"י בישול בסממנים נעשה צבע, ובתולדה בדומה לאב לא נעשה תיקון ושינוי באיכות, כגון במתיך מיני מתכות, אלא דומה הוא לאב בצורת הפעולה הנפעלת בו, ולכן נקרא רק תולדה ולא אב.

ולדרך זו נמי בהא פליגי רש"י והרמב"ם, דלרש"י דווקא ריכוך הוא גדרו של תולדת מבשל, כמו במשכן דהאש פועלת בדבר ריכוך, ולרמב"ם לאו דווקא ריכוך, אלא גדרו של תולדת מבשל דומיה דאב במשכן, דאש פועלת בו בצורת פעולתה שינוי צורה, בין ריכוך ובין קישוי.

ואע"פ דלפי דרכו איכא חידוש גדול בגדרי תולדה דאב, לומר דנקרא תולדה גם אם בתכלית המלאכה לא דומים, אלא רק בצורה הנפעלת בו, מצינו כדבריו במלאכת בונה דכ' הרמב"ם פ"ז מה' שבת ה"ו דאם גיבן החלב ועשהו גבינה חייב משום תולדה דבונה, שכל המקבץ חלק לחלק עד שיעשה גוף אחד הרי זה דומה לבנין, והנה בודאי אין תכלית ותוצאת מלאכת בונה כמו בגיבן גבינה, דהרי בנין הוי יצירת בנין של קרקע או יצירת כלי או תוספת על בנין קיים, או כל דבר בשלבי הבנין, ובודאי בגיבן גבינה לא עשה כלל בנין או כלי אלא אוכל מעיקרו הוי, ובסופו נמי הוי, אלא בצורתו השתנה, ואמאי נקרא בונה, אלא צ"ל דכיון דצורת הפעולה הנפעלת בבנין בעיקרו הוא חיבור דבר לדבר עד שיעשו גוף אחד, דכן יוצרים כלי וכן יוצרים בנין של קרקע ברובו, הילכך בכל מקום שנמצא כן הוי תולדה של בונה [ודברינו דלא כדברי האבן האזל, והסתמכנו על החולקים ע"ד].

היוצא דבאב דמלאכת מבשל לא בעי ריכוך, דהריכוך הוא רק אפשרות מאחת הצורות הפועלות בבישול, ובמקום דמתקיים תכלית המלאכה דהיא שינוי באיכות, כגון יצירת אוכל או כלי, לא בעי לצורה הפועלת בו, ולפ"ז במים דחייב במבשלם, אין הטעם משום דנעשה בהם ריכוך כדברי דרשות הר"ן דהובא, אלא נעשה בהם שינוי באיכות במהותם, כידוע דע"י רתיחתם המית את החיידקים שבהם, או כדברי האגל"ט דהוי ע"י בישולם סוג אחר משובח, כגון בתה חם ששותים אותו כן, וכשיהיה קר לא היה כלל נשתה. ואפשר להביא ראיה ליסוד דבריו דבבישול אוכל חייב גם ללא ריכוך, מדברי המשנה דף קמה. דתנן שם קוליס האספנין ומליח הישן הדחתן זה גמר מלאכתן, ופי' רש"י וחייבים משום מבשל, וביאר במ"ב סי' שי"ח ס"ק ל"ו דאלו המאכלים אינם נאכלים מחמת מלחן, ורק ע"י הדחתן בחמים דווקא אפשר לאכול ע"י שירד מלחן, כלומר דהדגים הנ"ל ראויים לאכילה מחמת ריכוכם, אלא דא"א לאכלן רק בגלל מלחן, א"כ כל בישולם אינו אלא להוריד את המלח ולא לבשלם ולרככם, א"כ מבואר דגם דהמאכל כבר התרכך, וכל בישולו רק כדי לתקנו לאכילה ללא ריכוך, דהרי רק מוריד המלח חייב משום מבשל, וכנ"ל לרש"י.

ואולי יש לדחות דאפשר דכל מלחן יוצא ע"י שההדחה מרככתן, א"כ לכך חייב משום מבשל, אולם לדברי רע"א בדין פירות הנאכלין חיים דס"ל דלא חייב על בישולן, דכבר ללא בישול ראוין לאכילה, ועל שיבוח לא חייבים דלא נקרא תיקון, לשיטתו בודאי מוכח מדלא נחלק הכא בקולייס האספנין, אלא מודה דחייב על בישולו ע"י הדחה, אע"פ דכבר רך ללא הדחה, וכל ההדחה רק להוריד מלחן, א"כ כלפי הריכוך לא הוסיף כלום ע"י בישולו, לרע"א במקום דלא נצרך לבשל פטור, א"כ גם הכא נפטרו, ומדלא פטר רע"א מוכח דלא מחייבים על ריכוך אלא על תיקון אוכל, וקולייס האספנין ללא הדחה אינו נאכל, וע"י הדחה נאכל, א"כ תיקון אוכל הוי, וחייב אע"פ דלא צריך לריכוך, א"כ מתבאר דחייב על בישול ללא ריכוך.

אולם בפרמ"ג [סי' שי"ח א"א ס"ק ט"ז] כ' דכל דבר שנגמר בישולו ע"י הדחה בחמין חייב משום מבשל, אבל דבר שכבר נגמר בישולו אלא מדיחו בגלל מלחו, שא"א לאכלו ללא הדחה בחמין, חייב משום מכה בפטיש, מבואר דאע"פ דע"י הדחה מתקנו לאכילה אינו חייב משום מבשל אלא משום מכה בפטיש, מוכח דס"ל דלא כנ"ל אלא תיקון באוכל לא הוי גדר מבשל אלא רק ריכוכו.

וכן מוכח מדברי הר"ח דגדר מלאכת מבשל הוי ריכוך ולא תיקון הדבר [שינוי באיכות ע"י האש], דביאר בשם י"א גבי שדי סיכתא, דפי' גללי בהמה שמקשה ע"י האש ונעשים כלי, וס"ד דפטור, דעל מה שמחזקם אינו מבשל, קמ"ל דקודם שמתחזקים מרפי רפי והדר מתחזקים. ולפי דברי השבות יצחק במקום דעושה תיקון כלי, והוי שינוי באיכות ע"י האש, חייב גם כשלא נעשה ריכוך, והכא מבואר בר"ח דאע"פ דע"י האש נעשה כלי, מ"מ חייב רק משום דקודם שיתחזק נעשה רפוי, ע"כ לשיטתו גדר מלאכת מבשל הוא רק ריכוך ע"י האש.

הרב מאיר רובינשטיין
כולל "אליבא דהלכתא" מודיעין עילית

בענין ברירה לאלתר ולבו ביום

הנה בדין ברירה מצינו אופנים להיתר שנקטו הראשונים שהם מפני שנחשבים לדרך אכילה ולא דרך ברירה, ונראה שלא כולם מגדר אחד נאמרו וכפי שיתבאר מדבריהם. ומצינו בזה בהו"א בגמ' שהעמיד עולא שבורר ואוכל לבו ביום, אבל למחר חייב חטאת, והק' ע"ז ר"ח שהרי לא מצינו בשאר מלאכות שמותר לבו ביום, ובע"כ שחילוק אחר נאמר בברייתא, ולמסקנת הגמ' העמיד אביי שבורר ואוכל לאלתר, אבל לבו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב. ומבואר בזה שאע"פ שבסתם מלאכות לא מצינו היתר לאלתר, מ"מ שייך להעמיד בברירה שיהא מותר, וביארו הראשונים שלאלתר היינו שנחשב דרך אכילה, וי"ל שבשאר מלאכות אין נחשב בלאלתר דרך אכילה, ולכך כלפי היתר זה לא הק' משאר מלאכות, ורק בהיתר של לבו ביום נקטו שיש להחשיבו כשאר מלאכות, אמנם אף שם נקטו הראשונים שההיתר לעולא הוא מפני שנחשב לדרך אכילה, ויל"ע מדוע בלאלתר העמידו שיש מקום לפטור מסברא זו, אע"פ שבשאר מלאכות חייב, ובלבו ביום הכריחו שאין לחלק בהם. עוד יעויין בד' הריטב"א שהביא בד' עולא לגבי ההיתר שלבו ביום שהוא אפי' כשבורר בנפה וכברה, ולגבי ההיתר להלכה בברירה לאלתר העמיד שהוא דוקא כשבורר ביד, אבל בנפה וכברה חייב, ומבואר שב' עניני היתר הם בענין זה שנחשב דרך אכילה, שבזה הוא דוקא ביד ובזה א"צ שיהא ביד, וצ"ב בגדרי הדברים.

והנה בעיקר הדין להלכה שלבו ביום חייב, הביאו בגמ' שהוא נעשה כבורר לאוצר, ומשמע שעיקר החיוב הוא דוקא בבורר לאוצר, וכשבורר לבו ביום חייב רק מפני שהוא נחשב ג"כ כלאוצר, ולכאו' לפ"ז י"ל"ע עוד בקושיית הגמ' שהעמידו לדמות את הדבר לשאר מלאכות, שהרי לעולא י"ל שבאמת לא נחשב בזה כבורר לאוצר ולכך פטור, ואין שייך הדבר לשאר מלאכות, ויעו"ע בפירש"י שהביא בקושיית הגמ' משאר מלאכות, שלגבי בורר יתחייב כיון שנחשב למלאכה כמו שמצינו שכשבורר למחר חייב, ולכאו' אם היה הדימוי לשאר מלאכות בסתמא לא היה צריך להעמיד מהדין שלמחר חייב, ומשמע שבאמת מסתמא לא היה נחשב בזה כשאר מלאכות, ולכך הוצרך להביא מהדין שלמחר חייב שהוא כמלאכה, והרי שזהו ג"כ מה שהצריכו להעמידו כבורר לאוצר, שמעיקר הסברא אינו כמלאכה. אך צ"ב מדוע באמת אינו בדין מלאכה בעיקר הסברא, ומה מצינו בדין שלמחר חייב שנחשב למלאכה.

ובמקור הדין הביאו בברייתא "בורר ואוכל בורר ומניח, ולא יברור, ואם בירר חייב חטאת", וכלפי זה העמידו להו"א שבורר ואוכל הוא לבו ביום, וחייב חטאת הוא בבורר למחר, ולכאו' אם זהו חילוק הדין שבאו להעמיד, היה צריך לפרש את ב' הצדדים, ומשמע שנקטו שזהו פי' הברייתא עצמה, ומה שברירתו היא לבו ביום בכלל מה שאמרו בורר ואוכל, וא"כ בסיפא שהעמידו בבורר למחר אינו נחשב בורר ואוכל בורר ומניח, שהרי אין זה לבו ביום, ולפ"ז הרי שלפי ההו"א בגמ' שיש להתיר לבו ביום אין שייך היתר זה כלפי הסיפא כלל, וצ"ע בפירש"י שהכריח מהדין שלמחר חייב שאין להתיר אף לבו ביום, שהרי באופן זה אינו נחשב בורר ואוכל. ובע"כ שאין ההיתר רק במה שהוא בורר לבו ביום, אלא שמה שהוא בורר ואוכל הוא שינוי באופן הברירה להתירו, שעי"ז הביאו לחלק שכשהוא לבו ביום מותר ולמחר חייב, וע"ז העמיד רש"י להוכיח מלמחר שחייב שנחשב לאב מלאכה, ובע"כ שבורר ואוכל אינו מתיר, ולכך אף לבו ביום יהא חייב ככל שאר מלאכות.

והרי לפ"ז שמאחר שעיקר ברירה היא כשהיא לאוצר, לכן כשהוא בורר ואוכל נפטר, והיינו שבמה שהוא מעמיד את ברירתו לאכילה נקטו שאינו נחשב לברירה כיון שאינו לאוצר, ובזה אף בבורר למחר מעיקר דין ברירה יש לפטרו, שהרי ברירתו היא ג"כ לצורך אכילה, ולכך העמיד רש"י להוכיח מבורר למחר שחייב, שאע"פ שברירתו היא לאכילה נחשב למלאכה, ומזה הק' בגמ' שיהא כמו בכל שאר מלאכות שאף לבו ביום חייב, כיון שעומד בשם מלאכה אף כשהוא לצורך אכילה, ובזה העמידו למסקנא את חיובו דווקא מפני שנעשה כבורר לאוצר, שהרי בסתמא כיון שהוא בורר לצורך אכילה, אע"פ שאינו לאלתר אינו כמו בעיקר מלאכת הבורר, ורק מזה שכשבורר למחר חייב, הכריחו שגם זה בכלל המלאכה, והרי הוא כבורר לאוצר.

והרי שאם עיקר הגדר לפטרו לעולא בענין זה ולהחשיבו לדרך אכילה, הוא בזה שאינו בורר לאוצר, לכאו' אין זה גדר בפעולת הברירה עצמה שנחשבת כאכילה, אלא מענין תכלית המלאכה, והיינו כמבואר בענין שם המלאכות שעיקר ענינם הוא בתיקון ובתכלית הבאה מהם, שבזה העמידו שרק בברירה לאוצר נחשב תיקון בתערובת ולא כשמעמידו לאכילה, וא"כ י"ל שלכך גם אין שייך שיהא תלוי הדבר בצורת הברירה אם היא ביד או בכלי, שכיון שנעשית לצורך אכילה הרי שאינה בתיקון המלאכה לאוצר אף כשהוא בכלי, ולכך העמיד הריטב"א את הפטור בזה להו"א בענין שהוא בורר ואוכל בורר ומניח.

אמנם בהיתר שהעמידו בגמ' בבורר לאלתר, יעויין בל' הריטב"א שפי' בזה שאינו נראה כבורר אלא שנוטל מה שהוא רוצה לתת בפיו, וי"ל שאין זה מענין התיקון והתכלית שבמלאכה, אלא מענין מעשה המלאכה עצמו, שבזה העמידו שכשבורר לאלתר נחשב כמעשה אכילה ולא כמעשה ברירה, וא"כ י"ל שלכן העמיד את ההיתר דווקא כשהוא בורר ביד שהוא נחשב בזה למעשה אכילה, אבל בנפה וכברה אע"פ שברירתו היא לאלתר, י"ל שאין זה צורת מעשה אכילה ולכך חייב.

ולפ"ז מיושב גם מה שלא הק' ע"ז בגמ' להוכיח משאר מלאכות, והיינו שכל מה שהק' בזה לגבי בורר ואוכל הוא מפני שהכריחו שאף לצורך אכילה נחשב למלאכה, וכמבואר מפירש"י שהכריחו בזה מבורר למחר, וממילא שלא יהא היתר בזה לבו ביום, אבל למסקנא שההיתר הוא מפני שנחשב למעשה אכילה, הרי שאין שייך להוכיח לזה משאר מלאכות, שהרי מה שבשאר מלאכות חייב בזה הוא מפני שלא מצינו בזה להחשיבו למעשה אכילה, אבל בבורר שכשהוא לאלתר נחשב למעשה אכילה פטור וכמבואר.

עוד מצינו בגמ' שהביאו לר"ח שפירש את חילוק הדין שבורר ואוכל, היינו בפחות מכשיעור, אבל בכשיעור חייב, וגם בזה הק' בגמ' שיש ללמוד משאר מלאכות לאסור, ומדוע בברירה מותר, והק' הראשונים שמאחר שגם בזה יש להק' משאר מלאכות, מדוע סברו להעמיד שיהא מותר בזה, והיינו שהרי ר"ח עצמו הק' כן כלפי בו ביום, והיאך נקט ליישב את הברייתא באופן שעדיין עומדת קושיתו. והביאו הראשונים ג' שאין זה ד' ר"ח, ובאמת לא באו לתרץ את הקושיא אלא רק לבאר את דין הברייתא, ורק שבעל הגמ' סידר את הדברים לאחר הקושיא, ומיד העמיד שגם בזה ילה"ק כקושית ר"ח. אמנם לפי הגי' שבידינו מבואר שסבר ר"ח שאע"פ שאפשר ללמוד משאר מלאכות לבורר בו ביום, מ"מ לפחות מכשיעור א"א, וביארו התוס' שקס"ד שפחות מכשיעור הוא דרך אכילה, והיינו שלכך א"א ללמדו משאר מלאכות, אע"פ שלענין בו ביום למד שיתחייב משאר מלאכות. וצ"ב שהרי בזה שהוא פחות מכשיעור אין שייך להחשיבו מעשה אכילה, וכקושיית הגמ' שאפשר ללמוד שאסור משאר מלאכות, ובזה שהוא בורר לצורך אכילה הלא כבר הוכיח ר"ח שאין להתיר, ומדוע בפחות מכשיעור סבר שיהא מותר.

וברמב"ן הביא בזה, שקס"ד שיש להתיר מפני שהוא כמו מי שאוכל ומצא פסולת בחתיכה, שמותר אף בפסולת מתוך אוכל, ולכאו' מצא פסולת בחתיכה זהו ענין של מעשה אכילה ממש, ובזה נקט לדמות את פחות מכשיעור להתיר, וצ"ב בגדר הדבר. והנה הרמב"ן עצמו בענין ההיתר של לאלתר, העמיד שהוא דוקא באוכל מתוך פסולת, והיינו שמה שהוא נחשב מעשה אכילה שהוא דוקא במוציא את האוכל, וא"כ כשהביא להתיר במוצא פסולת בחתיכה אף בפסולת מתוך אוכל, צ"ל שהוא היתר בפ"ע, ולא בזה שנחשב מעשה אכילה, וי"ל שהגדר בזה שבשעת אכילה ממש אין נחשב תיקון במאכל אף כשמוציא את הפסולת, והיינו שבענין זה נחשב רק שמוציא את הפסולת מפיו, ואין היא שייכת לאוכל שמוציאה ממנו.

ולפ"ז י"ל שזוהי גם הסברא שהעמיד ר"ח להתיר בפחות מכשיעור שנחשב דרך אכילה, והיינו שאין זה היתר מענין שהוא לצורך אכילה, או שנחשב למעשה אכילה ולא ברירה, אלא שאין זה נחשב תיקון במאכל, כמו שהעמיד הרמב"ן לדמותו למצא פסולת בחתיכה שהוא אוכל, והיינו שכיון שהוא פחות מכשיעור אין לאוכלין חשיבות שנחשב לו תיקון, ובזה הוא נחשב כדרך אכילה, וממילא שלכך סבר ר"ח שא"א ללמוד לדין זה משאר מלאכות שאסור אף בפחות מכשיעור, שלא מצינו בהם להיתר זה, וק"ל.

בגדר ההיתר של בורר בדרך אכילה

הנה בדין בורר העמידו בברייתא שיש אופן שהוא מותר לכתחילה, ויש אופן שהוא חייב חטאת, ונחלקו בגמ' באיזה ענין נאמר דין ההיתר ובאיזה ענין חייב, שר' יוסף העמיד את ההיתר בבורר בירד, אבל בנפה וכברה חייב, ור' המנונא העמיד את ההיתר בבורר אוכל מתוך פסולת, אבל פסולת מתוך אוכל חייב, ואביי העמיד את ההיתר בבורר לאלתר, אבל לבו ביום הרי הוא כבורר לאוצר וחייב, אמנם כבר הביא בשיטה להר"ן מהרא"ה שהמחלוקת היא רק בפי' הברייתא, אבל בעצם הדין לא מצינו שנחלקו. ויש לעמוד בגדרי ההיתר בזה, ומדוע הוא נאמר דוקא במלאכת בורר.

וברש"י פי' לגדר ההיתר כשבורר ביד שהוא מדין שינוי בדרך המלאכה, והיינו כדין כלאחר יד שבכל המלאכות, וכן בענין אוכל מתוך פסולת הביא שאינו דרך ברירה, וי"ל שהוא ג"כ מענין זה שלא נעשית הברירה כדרכה, אמנם בלאלתר לכאו' אין שייך גדר זה, שהרי אין בזה שינוי במעשה המלאכה אלא רק בצורכו בה, ובאמת שינה בזה את הל' ופי' שאין זה דרך "בוררין", וי"ל שכוונתו כלפי אלו הבוררין שאין דרכן בכך, והיינו שהבוררין הם אלו שעושים את המלאכה כענינה, שדרכם לברור לאוצר ולא לאכילה לאלתר, ויעו"ע בענין ברירה לאלתר ובו ביום שנתבאר מד' הראשונים שגדר ההיתר בזה שנחשב למעשה אכילה. והרי שהעמיד בזה ב' גדרים להיתר במלאכה זו, שביד ובאוכל מתוך פסולת הוא מענין שינוי, ולאלתר הוא מענין דרך אכילה, והרי שגדר הפטור דשינוי הוא באמת כמו בשאר מלאכות, אבל בענין דרך אכילה לכאו' הוא פטור דוקא במלאכת בורר, וי"ב מדוע דוקא בבורר מצינו להיתר זה.

עוד יש להעמיד לכאו' שאם גדר ההיתר ביד ובאוכל מתוך פסולת הוא מענין שינוי, הרי שכל היתר עומד בפ"ע, והיינו שכיון שהבורר ביד הוא שינוי א"א לחייב בו, אף אם יהא בורר את הפסולת מתוך אוכל, וכן בבורר אוכל מתוך פסולת לא יהא שייך לחייב אף אם יהא בכלי, ועוד שלא יהא צריך בהם שתהא ברירתו לאלתר בדרך אכילה, שהרי אף במלאכות גמורות פטור בשינוי, ובהיתר של דרך אכילה לא מצינו שיהא תלוי דוקא כשנעשה בשינוי, ויהא הדין כן אף כשהוא בורר את הפסולת בכלי, וכן מצינו בפירש"י שהעמיד לחילוק הברייתא שלמסקנא הוא מענין הדין דלאלתר שאיירי בנפה וכברה, ומבואר שאף בכלי הוא בדרך אכילה, וממילא שההיתר ביד הוא אף כשאינו בדרך אכילה וכמבואר. אמנם בתוס' הוכיחו מסוגיא דביצה, והעמידו מפיר"ח שההיתר בלאלתר הוא דוקא כשבורר ביד, והרי שלדבריהם ההיתר ביד הוא מענין ההיתר דלאלתר, וא"כ צ"ל שהוא ג"כ מענין דרך אכילה, וי"ל שסברו שאין בזה גדר של שינוי במלאכה, וא"כ מה שנחשב בזה לדרך אכילה שהוא דוקא כשבורר בידו לאלתר.

עוד מצינו בריטב"א שהביא מחלוקת הראשונים בענין ההיתר של אוכל מתוך פסולת וברירה לאלתר, שלשיטת התוס' ר' המנונא ואביי נחלקו באיזה אופן נאמר ההיתר, אם באוכל מתוך פסולת או בלאלתר, והעמיד בזה שר' המנונא מיקל בלאחר זמן שמותר באוכל מתוך פסולת, ואביי מיקל בלאלתר שמותר אף בפסולת מתוך אוכל, אבל שיטת רבינו הגדול (לכאו' כוונתו לרמב"ן) ז"ל שלכו"ע אין ההיתר אלא בבורר אוכל מתוך פסולת לאלתר. וא"כ לשיטת הרמב"ן כל ההיתר שבגמ' הוא בבורר ביד אוכל מתוך פסולת לאלתר, שבזה הוא דרך אכילה, אבל לד' התוס' הרי באמת ההיתר בלאלתר הוא מאותו ענין של ההיתר ביד וכנ"ל, שבזה הוא דרך אכילה, ומ"מ באוכל מתוך פסולת לכאו' היתר בפ"ע הוא שלא העמידוהו דוקא בלאלתר, ויש לדון מאיזה דין הוא. אמנם אף בזה כ' הריטב"א שהוא דוקא בבורר בידו, אבל בכלי אף באוכל מתוך פסולת חייב, והרי שהעמיד אף את ההיתר בזה שהוא מענין ההיתר של בורר בידו, ולהמבואר הרי שהוא ג"כ מענין ההיתר של דרך אכילה.

והרי שלפירש"י בורר ביד ואוכל מתוך פסולת הוא כדין שינוי שבכל

מלאכת שבת, ולאלתר הוא מדין דרך אכילה, ולשאר הראשונים הכל מדין דרך אכילה כשהוא בורר בידו, שלהרמב"ן הוא דוקא באוכל מתוך פסולת לאלתר, ולתוס' נחלקו ר' המנונא ור' יוסי אם הוא באוכל מתוך פסולת או בלאלתר [ובגדר הדין בזה י"ל שעיקר ענין דרך אכילה הוא במה שהוא בידו, ורק שמ"מ אף בזה שייך לברירה, ולכך הצריכו שיהא לצורך אכילה לאלתר או באופן שבורר אוכל מתוך פסולת שלא יהא נחשב לברירה]. ולכאו' בשאר מלאכות אין שייך הענין של אוכל מתוך פסולת, אבל לאלתר ובידו שייך הדבר, ויל"ע מדוע נאמר ההיתר בזה של דרך אכילה דוקא בבורר ולא בשאר מלאכות [ואף להרמב"ן שהצריך שיהא דוקא אוכל מתוך פסולת, בשאר מלאכות יהא שייך הדבר כענין המלאכה, שכשעושה כדרך אכילה יהא מותר].

אמנם מצינו באמת בתשו' הרשב"א שהעמיד מד' הירושלמי אף בשאר מלאכות אופנים להתיר בלאלתר, שבקולף שום וכדו' יש אופנים שהעמידו בירושלמי שמתחייב משום דש ומשום מכה בפטיש, ומ"מ מצינו בבבלי שכשהוא בשעת אכילה מותר הדבר, והיינו כענין הסברא בבורר שמותר כשהוא דרך אכילה, והעמיד מזה בטוחן ירק דק שהוא תולדה דטוחן, ומותר כשהוא לאלתר שנחשב דרך אכילה, וכן הביא הרמ"א להלכה, וכ' הב"י שלא מצינו מי שנחלק על דין זה, והוא מותר כמו בברירה. ובשלטי גבורים תמה על הרשב"א, שכיון שהמחתך ירק הוא טוחן, אין שייך להתירו לאלתר, ורק בבורר התירו שאין זה ברירה, והיינו שנקט שרק במלאכת בורר נחשב הדבר לדרך אכילה להתירו ולא בשאר מלאכות, ולהרשב"א הוא אף בענין זה של מחתך את הירק דק דק ובקולף שום, כמו שהביא לד' הירושלמי. ויל"ב בסברת מחלוקתם, ובחילוק הדין שבין בורר לשאר מלאכות לסברת השלטי גבורים.

והנראה בעיקר הסברא שבהיתר של דרך אכילה ע"י שבורר סמוך לאכילה, שהיינו מפני שמצטרף מעשה הברירה לאכילתו, והיינו שכיון שהוא נעשה ביחד עם אכילתו נקבע לחלק ממעשה אכילתו, ואינו נחשב בזה לבורר. וי"ל שבסתם מלאכה אע"פ שהיא סמוכה לאכילתו, חשובה היא לעצמה ואינה נחשבת מן האכילה, אבל בבורר י"ל שאין למלאכה חשיבות כ"כ לעצמה, ולכן כשהיא סמוכה לאכילתו מצטרפת להיות מענין האכילה, והיינו שהרי כל ענין המלאכות הלא הוא בתיקון שבהם, שע"י מעשה המלאכה קובע תיקון במה שעשה, אבל בבורר הלא היה האוכל ראוי ומוכן, ורק שמעורבת בו פסולת, וי"ל שמה שמסלקה אינו תיקון כ"כ ואין לו חשיבות, ולכן כשהוא נעשה בסמוך לאכילה אין נקבעת החשיבות בתיקון זה, ומצטרף להיות מן האכילה, ולכך העמיד השלטי גבורים שאין להתיר בזה אלא בבורר שאינה נחשבת ברירה כשהוא לאלתר ולא בשאר מלאכות, ולד' הרשב"א י"ל שאף במחתך את הירק דק דק ובקולף שום שייך להעמיד סברא זו, והיינו שהרי שם אינו בענין עיקר מלאכת טוחן ודש, אלא היכ"ת שנקבעת להיות תולדה ע"י שהיא כענין המלאכה, וי"ל שגם בענין זה אין חשיבות כ"כ למלאכה להחשיבה לעצמה, ולכך העמיד להתיר בהן לאלתר שמצטרפת לאכילה [ושמעתי בשם החזו"א שנקט כענין זה], ודו"ק.

בדין תערובת של ב' מיני אוכלים

הנה עיקר ענין המלאכה בבורר הוא כשהוא מפריד תערובת של אוכל ופסולת, ומתקן בזה את האוכל, אכן מצינו בראשונים שהביאו צד לחייב אף בתערובת של ב' מיני אוכלים, דהנה בברייתא הביאו בהיו לפניו מיני אוכלים, שבורר ואוכל בורר ומניח אבל לא יברור וכו' יוסי אם הוא באוכל מתוך פסולת או בלאלתר [ובגדר הדין בזה י"ל שעיקר ענין דרך אכילה הוא במה שהוא בידו, ורק שמ"מ אף בזה שייך לברירה, ולכך הצריכו שיהא לצורך אכילה לאלתר או באופן שבורר אוכל מתוך פסולת שלא יהא נחשב לברירה]. ולכאו' בשאר מלאכות אין שייך הענין של אוכל מתוך פסולת, אבל לאלתר ובידו שייך הדבר, ויל"ע מדוע נאמר ההיתר בזה של דרך אכילה דוקא בבורר ולא בשאר מלאכות, ולד' הרשב"א י"ל שאף במחתך את הירק דק דק ובקולף שום שייך להעמיד סברא זו, והיינו שהרי שם אינו בענין עיקר מלאכת טוחן ודש, אלא היכ"ת שנקבעת להיות תולדה ע"י שהיא כענין המלאכה, וי"ל שגם בענין זה אין חשיבות כ"כ למלאכה להחשיבה לעצמה, ולכך העמיד להתיר בהן לאלתר שמצטרפת לאכילה [ושמעתי בשם החזו"א שנקט כענין זה], ודו"ק.

בדין תערובת של ב' מיני אוכלים

הנה עיקר ענין המלאכה בבורר הוא כשהוא מפריד תערובת של אוכל ופסולת, ומתקן בזה את האוכל, אכן מצינו בראשונים שהביאו צד לחייב אף בתערובת של ב' מיני אוכלים, דהנה בברייתא הביאו בהיו לפניו מיני אוכלים, שבורר ואוכל בורר ומניח אבל לא יברור וכו', וכלפי פי' זו הברייתא הביאו את פרטי הדינים בהל' בורר היכן הותר והיכן מתחייב וכו', וכ' התוס' שהגי' היא שהיו לפניו ב' מיני אוכלים, והרי שהעמידו את חיוב הברירה אף בענין זה, אמנם בפירש"י גרס שהיו לפניו אוכלים, והרי שהברירה בזה היא בתערובת אוכל ופסולת, וכ' הריטב"א שלפ"ז צ"ל שבמה שאמרו מיני אוכלים ולא אוכלין סתמא, אורחא דמילתא הוא, ומ"מ לפ"ז לא מצינו כאן לדין ברירה גבי ב' מיני אוכלים, אלא שיש שהביאו מהמשך הגמ' שהביאו מחלוקת בב' מיני אוכלין, שר' אשי מתני פטור ור' ירמיה מדפתי מתני חייב, אמנם בגמ' הק' ע"ז מברייתא דתני חייב, ופירש"י שהיינו ברייתא דלעיל, ומשמע שאיירי באותו ענין, והיינו שאם לפירש"י גרסו בברייתא שבתחילת הגמ' שהתערובת היא של אוכל ופסולת, כך לכאו' צ"ל בהמשך הגמ', וצ"ע.

ויש להוכיח לזה מהמשך הגמ' שהביאו בבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהם שנחשב פסולת מתוך אוכל להתחייב, ואחד מהביאורים לזה בפירש"י הוא שיש שם כמה מינים מעורבים, וכל אחד נחשב לפסולת כלפי חבירו, וביתר ביאור פי' ע"ז הריטב"א שהיינו מפני שלכל אחד מהם יש מעליותא, והרי שבזה נחשב חבירו לפסולת, יעוי"ש. והרי שהעמיד את החיוב דוקא מפני שיש גדר של פסולת בברירתו, אבל בעצם הדבר שמפריד את המינים לא יתחייב, ונראה מזה שנקט שאין נחשב בורר אלא בתיקון המאכל בזה שמוציא ממנו פסולת, ולכך בב' מיני אוכלים אע"פ שמועיל לתיקון אכילתם כשמפרידם אין זה מענין תיקון הברירה ופטור, אבל בדעת התוס' צ"ל שאף על התיקון שבכל מין בזה שהופרד חבירו ממנו מתחייב [ובענין ביאור הדין בתורמוסים, צ"ל שנקטו בדרך אחרת מצד זה שבפירש"י, וכפי שמצינו ברש"י עצמו שהביא עוד צדדים בדין זה]. ויעו"ע ברמב"ם שהביא לחיוב הברירה אף בב' מיני אוכלים, וכ' בביהגר"א שהיינו כגי' התוס' שבברייתא.

ובגמ' הביאו צד בביאור הברייתא שההיתר לברור הוא באוכל מתוך פסולת, והאופן שמתחייב הוא בפסולת מתוך אוכל, ופי' התוס' שבב' מיני אוכלין אותו שאין חפץ בו נחשב כפסולת לגבי אותו שרוצה לאכול, והרי לפ"ז י"ל שתיקון הברירה הוא בזה שמעמיד את מה שרוצה לאכול בלא המין השני שמעכב את תשמישו, אמנם ברמב"ם הביא את ההיתר בדין אוכל מתוך פסולת או בב' מיני אוכלים אחד מחבירו, ובסתימת דבריו שלא פי' איזה מין הוא מוציא, משמע שבכל אחד מהם שיוציא יעמוד בדין אוכל מתוך פסולת, והיינו שכיון שבבירורתו הוא מוציא אוכל לא נאמר בה האיסור אלא כשאינו ביד ולאלתר, וכמו שהביא שם בדבריו (יעו"ע בביה"ל) [ולפ"ז כשהעמידו בפי' הברייתא שמתחייב כשבורר פסולת מתוך האוכל אין זה בב' מיני אוכלין, ובע"כ שלפי צד זה הגי' היא כפירש"י והיתה תערובת אוכל ופסולת, ולא מצינו בגמ' שנשתנית הגי' בצדדים האחרים, וא"כ אין לומר שמקור ההלכה להרמב"ם בזה היא מברייתא זו, אלא מהמשך הגמ' וכנ"ל, ומה שבגמ' הק' ע"ז מהברייתא דתני חייב, כבר פי' התוס' שברייתא אחרת היא ודלא כפירש"י, אמנם בביהגר"א שנקט בזה את הברייתא שבתחילת הגמ', בע"כ שהעמיד אף בב' מיני אוכלין שאחד מהם נחשב פסולת, ובאמת מבואר כן בהגהת הרמ"א שהעמיד בהלכה זו שההיתר הוא דוקא כשמוציא את מה שרוצה לאכול, ואפשר שכלפי זה העמיד בביהגר"א את מקור הדין כגי' התוס', ולא בשיטת הרמב"ם עצמו].

אכן בסברת הדין בזה י"ל במה נקבע ההיתר ע"י שמוציא אוכל ולא פסולת, שבפשטות לפירש"י שההיתר בזה הוא מדין שינוי, הרי שיהא מותר אפי' באופן שבורר בכלי לאחר זמן, שהרי אם ברירת האוכל היא שינוי מדרך הברירה, אין סברא שכשאינו לאלתר או כשהוא בכלי יתחייב [אמנם במ"ב משמע שבברירה לאחר זמן הדרך היא אף באוכל מתוך פסולת, ודוחק הוא, שא"כ היאך לאלתר יהא בדין שינוי], אבל לשיטת התוס' שההיתר הוא מפני שנחשב לדרך אכילה, הרי שרק לאלתר יהא מותר, וא"כ לשיטת הרמב"ם שהעמיד את הפטור דוקא ביד ולאלתר, משמע שהוא מענין הסברא שנחשב לדרך אכילה, ולפי המבואר מדבריו הרי בב' מיני אוכלים אף כשמניח את מה שרוצה לאכול ומוציא את השני מותר, והרי שההיתר בזה אינו דוקא כלפי מה שמעמיד לאכילה את מה שמוציא, אלא בעצם הדבר שהוא אוכל, וצריך ביאור מדוע יהא נחשב דרך אכילה יותר בזה שמוציא ממנו אוכל אחר ממה שמוציא ממנו פסולת.

והנה בבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהם העמיד הרמב"ם בחיובו שנחשב כבורר פסולת מתוך אוכל, ומשמע שאם היה נחשב אוכל מתוך פסולת היה מותר, ולשיטתו ההיתר בענין זה שייך רק כשהוא לאלתר, ומבואר שפי' את אופן הברירה כאן דלאלתר, ולכך נאסר רק מפני שנחשב פסולת מתוך אוכל, והעמיד מד' הגמ' שזה מפני שכשישלקו את התורמוסין עם הפסולת שלהן היא ממתקת אותן, וצ"ע בביאור הדבר, שהרי כשבורר לאלתר הוא לצורך האוכל עצמו, ואינו בא עכשיו לשלקן עם הפסולת, ומדוע תהא ברירתו נחשבת בזה שיכול לשלקן כפסולת מתוך אוכל, והרי בזמן שבורר לצורך אכילת התורמוסין עצמן ודאי שהם האוכל ולא הפסולת. ובע"כ נראה שאין הגדר בזה שנחשבים התורמוסים לפסולת בברירה זו, אלא שכלפי מעשה הברירה שלו נקבע הדבר שנחשב כברירת פסולת מתוך אוכל [והיה מקום לומר שאע"פ שבפעולתו הוא מוציא את האוכל, מ"מ נחשב כאילו הוציא ממנו את הפסולת, אך לא מסתבר הדבר שבמה שהיתה הפסולת ראויה למתקן יהא נחשב שעכשיו הוא מוציאה, שהרי מ"מ פעולתו היא בתורמוסין עצמן, ובמה נחשב שמוציא את הפסולת ולא את האוכל]. וצ"ב בגדר הדבר.

והנראה מזה שדין האיסור בפסולת מתוך אוכל אינו מענין צורת פעולתו במה שמוציא את הפסולת, אלא ב' אופנים הם כלפי תיקון התערובת שנאמר ההיתר דוקא באופן של אוכל מתוך פסולת, ובענין זה החשיבו את ברירת תורמסין כפסולת מתוך אוכל, אע"פ שבפעולתו הוא בורר את האוכל מן הפסולת, והיינו שבכל ברירה לאלתר הרי שההיתר הוא במה שנחשבת ברירתו לדרך אכילה ואינה תיקון בתערובת, ובזה העמידו שמ"מ כשבורר את הפסולת נחשב תיקון בתערובת וחייב, אבל בתורמוסין אע"פ שבפעולתו הוא מוציא את האוכל נחשב לתיקון התערובת, שבזה החשיבוהו כבורר פסולת מתוך האוכל מפני שהפסולת שלהן ממתקת אותן, ואע"פ שבברירתו אינה עומדת לתשמיש זה, מ"מ כשהיתה מעורבת היתה עומדת לכך, ומכיון שההיתר תלוי בענין תיקון התערובת, דנים את הדבר כפי ענין התערובת עצמה, ולכן הרי שבתורמוסין שכשהם בתערובת הרי הפסולת עומדת למתקן, וכלפי זה נחשבים אוכל מתוך פסולת. אך צ"ב מדוע באמת כשבורר את הפסולת נחשב יותר תיקון בתערובת, ומדוע במה שהפסולת יכולה לתקן את האוכל עומד בגדר זה.

ולפי המבואר מדבריו באופן של ב' מיני אוכלים שכל מין שבורר הוא כדין אוכל מתוך פסולת, הרי מבואר שכל האיסור הוא רק כשהוא מוציא בפועל את הפסולת, וע"ז נאמר שנחשב תיקון לתערובת, והגדר לזה י"ל שמה שנחשב דרך אכילה כשהוא לאלתר היינו מפני שאינו פועל בפסולת, שכאשר הוא לוקח את האוכל נשארת הפסולת מאליה, והוא אוכל את מה שהוציא, אבל כשנוטל את הפסולת הרי שקובע הוא בה כלפי האוכל שיהא ראוי וכדו', ובזה נחשב תיקון לתערובת עצמה. וי"ל שגם בתורמוסין מה שהעמידו להחשיבו כבורר פסולת מתוך אוכל הוא בזה שנחשבת פעולתו כלפי הפסולת, והיינו שמכיון שקודם ברירתו עומדת הפסולת למתק אותם, הרי שעדיין אינה נחשבת לפסולת, וא"כ בברירתו שמעמידה להיות פסולת קובע את פעולתו בה, ובזה נחשב תיקון התערובת להתחייב. והרי לפ"ז שלכך בב' מיני אוכלים נקט שכל אחד מהם שמוציאו נחשב לדרך אכילה, והיינו שאע"פ שהוא צריך את המין שמשאירו, הלא פעולתו הוא באוכל, ונחשב בזה תיקון לתערובת, ודו"ק.

בדין המשמר

א. אמרו בגמ' (קל"ח א') במשמר משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום בורר, רז"א משום מרקד, ובפשטות ענין המחלוקת הוא מהו ענין חיוב המשמר, וכלפי זה תהא הנ"מ בהתראה, וכן נקטו התוס' (ע"ג ב') שבפשטות נחלקו בזה מפני שצריך להתרות בתולדה בשם האב, וכ"נ מל' רש"י שהעמיד בר"ז "דהא נמי בורר הוא", והיינו שדנו להחשיבו בזה לבורר ולא רק דין בהתראה, וברמב"ם ג"כ לא הביא כלל לנ"מ בהתראה, אלא רק שנקבע להיות תולדה דבורר או דמרקד כיון שענין המלאכות דומים, ומשמע שכלפי קביעות שם המלאכה שבו נחלקו, ובזה העמיד שהוא תולדה לשניהם. ופירש"י שמשום מרקד ודאי אפשר לחייבו, ונחלקו רק אם מתחייב משום מרקד, וכ"כ הרעק"א בביאור ד' הרמב"ם שמחייב משום שניהם כרבה, אמנם בתוס' הנ"ל וכן בפי' הר"ח מבואר שנחלקו לשני הצדדים, שלרבה חייב רק משום בורר ולר"ז רק משום מרקד, וכ' הביה"ל שזוהי גם דעת הרמב"ם, ומחמת הספק פסק לחייב משום שניהם, יעוי"ש.

ובגמ' הביאו בביאור מחלוקתם, שלרבה "מה דרכו של בורר נוטל אוכל ומניח פסולת", כך הוא במשמר, ולר"ז "מה דרכו של מרקד פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה", כך הוא במשמר. ובפשטות כוונת הדברים שלרבה נקבע שם בורר במה שהוא נוטל אוכל ומניח פסולת, ולר"ז נקבע שם מרקד במה שהפסולת למעלה. ובתוס' (ע"ד א') הק' שהרי מצינו בגמ' שבבורר נוטל את הפסולת ומניח את האוכל [וכן הוא בפירש"י במתני' גבי שם בורר שהוא "בורר פסולת בידיו"], והיאך העמיד רבה שבורר הוא נוטל אוכל ומניח פסולת, ותי' שיש אופנים שבהם נוטל את האוכל ומניח פסולת, ויש אופנים שנוטל את הפסולת ומניח את האוכל, וכן מצינו בפיר"ח שהעמיד את חילוק המלאכות שבבורר הוא בין בנוטל את האוכל ובין בנוטל את הפסולת.

אמנם לפ"ז לכאו' אין שייך לקבוע את הבורר בזה שנוטל את האוכל, שהרי אין זה בהכרח, וא"כ לא יהא שייך לתלות בזה שמשמר יהא כבורר, וכ' הריטב"א שבאמת אין כוונת ד' רבה בדוקא במה שנוטל את האוכל, אלא במה שמפרידם שהאוכל לצד זה והפסולת לצד זה, וכלפי זה העמיד את המשמר כבורר, וצ"ב בגדר הדבר ובמה נקבע בזה גדר הבורר.

עוד י"ע, שהרי בעיקר חילוק המלאכות בזורה בורר ומרקד מצינו ב' צדדים בראשונים ובפירש"י, שבמתני' פי' שהחילוק הוא באופן עשיית המלאכה, שזורה ברחת לרוח בורר פסולת בידיו ומרקד בכלי, ובגמ' פי' שהחילוק הוא במין שמבררו, שזורה בקשין בורר בצרורות ומרקד בקמח, והרי שבחילוקים אלו יהא צריך לקבוע את התולדות, ומשמר הרי נעשה בכלי כמו במרקד, ועושים אותו ביין בזמן שמעמיד אותו להשתמש בו כמו במרקד שהוא בקמח, וא"כ מדוע צריך בזה לסברא שהפסולת למעלה כדי להחשיבו למרקד, וכן לא תועיל בזה הסברא שנוטל אוכל ומניח פסולת, כיון שמ"מ בעיקר ענינו הוא כמרקד. ועוד, שאפי' אם לא היה נקבע הדבר במה שהוא כמו קמח ושהוא בכלי, מדוע באמת יהא תלוי הדבר בזה שנוטל אוכל או שהפסולת למעלה, שלכאו' אין זה גדר בעיקר ענין המלאכה אלא רק ההיכ"ת שבה, והיאך יקבע ענין זה לאיזה מלאכה הוא שייך.

והנה לפי המבואר מפירש"י שלרבה חייב גם משום בורר, י"ע היאך יתחייב בדבר אחד משום ב' מלאכות, שכיון שדנו בעיקר ענין המלאכות, הרי שכיון שנחלקו בורר ומרקד להיות ב' מלאכות ודאי שיש חילוק ביניהם, וא"כ ודאי משמר דומה לאחד מהם, והיאך יתחייב משום שניהם. והנראה מזה שבאמת לכו"ע ודאי שעיקר ענין המשמר הוא משום מרקד, וכמבואר בעיקר ענין אלו המלאכות שכשהוא בכלי וכבר נעשה יין הוא כמרקד, ומה שבא רבה להעמיד זה רק שמ"מ אפשר להחשיבו אף משום בורר, והיינו שלא שנחשב בעצמו לבורר, אלא שגם תורת בורר יש לו, ובזה העמיד לסברא דבורר, והרי שלא בא בזה להעמיד את עיקר ענינו של הבורר כלפי מרקד, אלא רק מהו עיקר ענין המלאכה, שבזה כיון שנוטל אוכל ומניח פסולת והיינו שמפרידם נחשב לבורר, ולכך אף משמר כן הוא, שאע"פ שבעיקר ענינו הוא כמרקד, מ"מ יש בו אף משום בורר כיון שמ"מ מפריד את הפסולת מהאוכל.

וא"כ הרי שאע"פ שבאמת אפשר שתהא המלאכה בין בנוטל את האוכל ובין בנוטל את הפסולת, שמ"מ יש להחשיבו גם משום בורר כיון שעיקר ענין המלאכה הוא בעצם הפרדתם, וי"ל שסבר רבה שבורר באמת כולל את כל עניני הברירה, שהרי הוא מפריד בזה את הפסולת מהאוכל, ולכך שייך להעמיד אף את מה שהוא מרקד שיתחייב אף משום בורר [וכבר הק' ע"ז הביה"ל שהיו צריכים לחלוק אף בכל זורה ומרקד ולא רק במשמר, וצ"ע]. והנה ברש"י העמיד שסברת ר"ז שהאוכל למטה היא שלכך לא מועיל לר"ז התראה דבורר כיון שלא דמי לבורר, ולפ"ז י"ל שבאמת אף בד' ר"ז עיקר הענין שנחשב כמרקד הוא מפני שהוא בכלי ובין וכנ"ל, שזהו עיקר חילוקי המלאכות, ומה שהעמיד בזה לסברא שהאוכל למטה הוא רק כלפי שיטת רבה שהעמיד אותו אף משום מרקד, ובזה העמיד שמכיון שבבורר קטניות הפסולת למטה, הרי שא"א לדמות את המשמר לבורר, והיינו שמכיון שחלוקים הם בצורת המלאכה א"א לקבוע אותם בכלל הבורר כלל, וק"ל [ואפשר שבדוקא הביא לזה מבורר קטניות, שהרי ברירתו בכלי וכמבואר מדבריו לעיל, ע"ש. שבזה היה צריך מ"מ לדמות את המרקד, אף לבורר ששניהם בכלי, וע"ז הביא שאעפ"כ הם חלוקים בצורת הברירה].

ב. אמנם כ"ז הוא לפירש"י שהעמיד בשיטת רבה שחייב אף משום מרקד, והרי שלא נחלקו בעיקר שם המלאכה במשמר, ולכך י"ל שאע"פ שלכו"ע שם המלאכה הוא מרקד, נחלקו אם מ"מ נחשב אף כבורר, וכלפי זה העמידו לסברות שנוטל את האוכל או שהפסולת למעלה, ואפי' שלא בזה נקבע עיקר שם המלאכה, אבל להצד בראשונים שנחלקו רבה ור"ז לב' הצדדים, הרי שבא רבה להעמיד בסברתו שמשמר הוא דוקא בבורר, והרי שנחלקו בזה בעיקר ענין המשמר אם הוא כבורר או כמרקד, וע"ז הביאו לסברות שנוטל את האוכל או שהפסולת למעלה, וצ"ע שהרי מהראשונים מבואר שעיקר חילוק המלאכות הוא בזה שבורר ביד ומרקד בכלי, או שבורר בצרורות ומרקד בקמח, ומענין זה היה צריך לקבוע את המשמר כמרקד וכנ"ל, ומדוע נקטו בזה בגמ' לר"ז לסברא אחרת, ומה מועלת סברת רבה בזה.

והנה בד' ר"ז שהעמיד את המשמר כמרקד מפני שהפסולת למטה, צ"ע מד' הר"ח בעיקר חילוקי המלאכות, שיעויין בדבריו שפי' לענין המרקד שהוא בין כשהאוכל למעלה ובין כשהוא למטה כיון שהוא בכלי, ובע"כ שכשהעמיד ר"ז את הסברא שהפסולת למטה אין זה בדוקא, וא"כ י"ל מה העמיד בזה את הסברא למשמר שיהא כמרקד. והנראה מזה שבאמת עיקר הדבר במה שנחשב כמרקד הוא במה שהברירה הוא בכלי, אלא שאם ענין הברירה שוה ביד או בכלי א"א לקבוע בזה את החילוק במלאכות, וע"ז הביאו את הטעם שהפסולת למטה, שבזה נקבע ענין הברירה בכלי להיות בשם מרקד, והיינו שכיון שע"י שהברירה בכלי מעמיד את הפסולת למטה, לכך הוא נחשב בזה למרקד, וא"כ י"ל שבאמת אין הגדר במלאכה דוקא במה שהפסולת למטה, וכמבואר מדבריו שזה אף כשהאוכל למטה, אלא עיקר הגדר הוא במה שהברירה מעמידתם אחד למעלה ואחד למטה, ובזה אמרו שנחשב למרקד, והרי א"כ שמה שהעמיד הר"ח בחילוק המלאכות שהמרקד הוא בענין שהברירה היא בכלי, זהו גופא מה שהביאו בגמ' לר"ז שהפסולת למטה וכמבואר.

אמנם בד' רבה שהעמיד את הגדר בזה שנוטל אוכל ומניח פסולת, לכאו'

הוא מענין אחר, שהרי לדבריו לכאו' אין תלוי החילוק בין ברירה ביד או בכלי, וי"ל שבאמת ד' הר"ח הם לר"ז שכן פסק להלכה, אך מ"מ צל"ב מהי סברת רבה שבמה שנוטל אוכל ומניח פסולת נקבע להיות כבורר, ובפרט להמבואר מד' הריטב"א שעיקר הדבר הוא במה שמפרידם להיות זה בצד אחד וזה בצד אחר, שלכאו' המשמר הלא מעמידם שאחד למעלה ואחד למטה, וא"כ מדוע יהא בכלל בורר ולא בכלל מרקד. עוד מצינו בשיטה להר"ן שהביא מד' הרא"ה להכריח דלא כפירש"י שלרבה חייב אף משום מרקד, שהרי מרקד הוא דוקא ביבש, וכיון שמשמר הוא בלח לא יהא אלא משום בורר, וצ"ע שהרי כמו שמרקד עיקר ענינו הוא ביבש, אף בורר כן הוא, וא"כ מדוע דוקא במרקד העמיד שאינו שייך שיהא בלח, ועוד שהרי בגמ' העמידו לסברת רבה מפני שנוטל אוכל ומניח פסולת, ומהיכ"ת להעמיד סברא נוספת שחלוק הדין בין לח ליבש.

ויעו"ע בביה"ל שהביא לפרש את סברת רבה שענין מרקד הוא שפועל את ברירתו בכל התערובת, והיינו שבורר אינו פועל אלא באחד מהדברים שנוטל ומניח את השני, משא"כ מרקד שהוא מנער את הכל, ולכן במשמר שנותן את היין במשמרת והיין זב מאליו, נחשב כבורר שאינו פועל בכל התערובת. ולפ"ז אפשר שזהו גם מש"כ הרא"ה לחלק בין לח ויבש שהוא בצורת הברירה, שהרי בלח אין צורת הברירה אלא באחד מהדברים שא"א להפריד את שניהם, ולכך העמיד שכל לח אינו משום מרקד, וזהו מענין סברת הגמ' שבבורר נוטל את האוכל ומניח את הפסולת, וממילא שאע"פ שאף עיקר ענין בורר הוא ביבש, מ"מ אף בלח יתחייב ע"ז שהרי באותו ענין בוררם. ולפ"ז אפשר שזהו גם הביאור במש"כ הריטב"א שגדר הבורר הוא שמפרידם זה לצד אחד וזה לצד אחר, והיינו שבענין הברירה שבאופן זה אין פעולתו בכל התערובת אלא באחד מהם, משא"כ במרקד, ואפשר לפ"ז שבאמת אף לרבה עיקר החילוק שבמלאכות הוא בזה שהבורר ביד והמרקד בכלי, אלא שסבר שגדר החילוק בזה הוא שביד אין נעשית הברירה בכל התערובת, ורק בכלי נעשית בכל התערובת, וממילא שבמשמר אע"פ שנעשית הברירה בכלי כיון שהיין זב מאליו נחשב לבורר ולא כמרקד, וק"ל.

בדין הרוקק ברוח וגדרי מלאכת זורה (ובדין התזת תרסיסים וכדו')

הנה הזורה ענינו במה שזורה את התבואה לרוח, וע"ז נפרדים גרעיניה מהשבלים, והביאו בגמ' שבאמת זורה בורר ומרקד שוים בעיקר ענינם, אלא שמפני שהיו במשכן בפ"ע נחלקו להיות מלאכות בפ"ע. ולכאו' בורר ומרקד עיקרם הוא במה שמפריד את האוכל מן הפסולת לצורך תיקונו לאכילה, וא"כ מבואר שענין המלאכה בזורה הוא במה שמפריד ע"ז את הפסולת מהאוכל. אמנם מצינו בירושלמי שהביא לחייב את הרוקק ברוח משום זורה, וביאר בקה"ע שהיינו בזה שרוצה שהרוח תפזרנו, ולכאו' בענין זה אינו מפריד את הרוק מאוכל, אלא רק מפזרנו ברוח, ולא יהא שייך לגדר המלאכה דזורה, וכ' האחרונים שבאמת משום כן לא הביאו הראשונים להלכה זו כיון שלדעת הבבלי יש לפוטרו בזה, והיינו שלד' הירושלמי עיקר הענין שבזורה הוא במה שמפזר את השבלים ברוח, ולכן העמידו שאף ברוק מתחייב, אבל לד' הבבלי שמצינו שענין הזורה הוא במה שמפריד את הפסולת מן האוכל כבורר, אין לחייב את הרוקק.

אמנם הרמ"א הביא הלכה זו, ומשמע שלא סבר שהוא דלא כהבבלי, ויש שרצו להעמיד בזה כפי המבואר מד' ר"א בן הרמב"ם שאין דין התולדה תלוי בדיני האב, ואע"פ שגדר האב הוא מענין אחד שייך לחייב בתולדה מענין אחר, ובאמת אף להירושלמי ענין הזורה הוא בהפרדת הפסולת מן האוכל, וברוקק תולדה הוא, וענין החיוב בזה הוא בפ"ע ע"ז שמפזרו ברוח, ואינו תלוי בענין המלאכה שבאב, וחידוש גדול הוא להעמיד חיוב בתולדה בפ"ע שאינו שייך לענין המלאכה באב. עוד ראיתי באבי עזרי שהביא בזה לפרש שבכל מלאכה אפשר להעמיד כמה צדדים בענינה, ומה שדומה אף בצד אחד בלבד אפשר להחשיבו לתולדה, וממילא שאע"פ שענין המלאכה הוא בהפרדת הפסולת מהאוכל, מ"מ אפשר לחייב משום תולדה בפיזור לבד. אבל בראשונים שלא פסקו להלכה זו, י"ל שסברו שא"א להחשיב את הפיזור בפ"ע אפי' לתולדה, וממילא שלד' הבבלי שהעמיד את ענין המלאכה מענין הפרדת הפסולת מן האוכל, שא"א לחייב על הרוקק כלל, ולכן להלכה שנקטינן כהבבלי פטור בזה וכד' האחרונים.

ובתשו' הגרע"א דן במפזר מים שנשארו בכלי שמנהג העולם שמותר להשליכם, והביא שלכאו' הרי א"צ שיתפזרו המים, ואף אם נחשב למלאכה יפטר מדין משאצל"ג, אמנם א"כ אף ברוקק יפטר שהרי אינו צריך שיתפזר הרוק, ופי' שבירושלמי י"ל שנקטו בזה לר"י שמחייב במשאצל"ג, וברמ"א י"ל שנקט בזה לחשוש לשיטות הפוסקים כן להלכה, אמנם יעו"ע באבי עזרי שהביא משיטת בעה"מ שיש לחייב במלאכת זורה ובורר לכו"ע אף כשאצל"ג, וי"ל שלכך נקט כן הרמ"א בפשיטות לחייב אע"פ שהוא משאצל"ג, כיון שהוא מדין זורה. עוד דן הגרע"א שהרי במלאכות שהם מסידורא דפת מצינו שהם דוקא בגידו"ק, ואין לאסור בזה במים וברוק, אלא שברוק שהוא בא ע"י האדם תלוי במחלוקת הראשונים אם בע"ח נחשבים לגידו"ק, ואפשר שלכך נקט בזה הירושלמי לחייב, אבל להלכה שנקטו שאין לחייב בדבר שאינו גידו"ק ממש לא היה צריך הרמ"א לחייב בזה, וכ' שאפשר שבאמת לא נקט לחייב בזה, ולא נאסר אלא מדרבנן כיון שאינו גידו"ק, אלא שנקט את לשון הירושלמי שכ' חייב משום זורה כדי להעמיד את האיסור בזה מ"מ מדרבנן. ויעוי"ש מה שהאריך בכ"ז, והכריע שאין לחשוש לזה כיון שלא מצינו בפוסקים לדין זה, ולכה"פ במים שאינם גידו"ק כלל. וכ"פ המ"ב.

וראיתי בספרי זמנינו שהביאו לדון בתרסיס וכדו' שיש להחשיבו משום זורה, שהרי בענין זה הרי הוא צריך לפיזור שעושה, ואינו שייך לדין משאצל"ג, ויש אופנים שהוא אף מגידו"ק [ובאופן שנותנו במקום אחד י"ל באמת שאינו מענין פיזור כלל, אך באופן שצריך לפיזורו לכאו' יאסר], והרי שיהא צריך לחשוש בזה לד' הירושלמי. ובאמת מצינו בגמ' אופנים הדומים לזה שמזלפין מים או משקין וכדו' כשהם גידו"ק, ולגבי שבת מצינו בגמ' (צ"ה א') כענין זה "אמימר שרא זילחא במחוזא", שדנו מענין אשוויי גומות, ולא מצינו שנקטו בזה לתלות בדין מלאכת זורה כלל, ובפשטות היינו כמבואר שלהבבלי אין שייך זורה כשלא בא להפריד פסולת מאוכל, ומסתימת הדברים שלא הביאו כלל לדון מענין מלאכת זורה, משמע שבאופן זה אינו שייך לה, וצ"ב בגדר הדבר.

והנה באמת בעיקר הגדר לד' הירושלמי שבמלאכה זו ענינה במה שמפזר את הפסולת, יש להבין, שהרי ענין המלאכות כולם הוא בחשיבות הדבר שעושה בפעולתו, ומה חשיבות יש לפיזור זה, ויש לדמות בזה לענין מלאכת מעמר שענינה באיסוף הדברים המפוזרים, וכך היה מקום להעמיד חשיבות בפיזור דברים נאספים, אך כבר מצינו בראשונים שאין דין מעמר שייך אלא במקום גידולו, שיש תיקון בהעמדתו בזה לאכילה, אבל פיזור דברים לכאו' אין בו חשיבות כלל להחשיבו למלאכה.

אמנם יעו"ע בד' הגרע"א שהביא לדון מענין המלאכה בזה בדין מפרר וזורה לרוח שמצינו בביעור חמץ, ובפשטות עיקר הדין שם הוא לסלק את החמץ, וממה שהצריכו שם לפררו ולזרותו נראה שיש בענין זה גדר של ביעור ממש, והיינו שכשזורה לרוח הוא מענין כילוי ממש של החמץ שהוא משליכו בזה מלהיות אצלו, והנראה מזה שזהו ג"כ ענין גדר המלאכה להירושלמי כשזורה לרוח, ובאמת לא העמיד את החיוב במה שהוא מפריד את הפסולת מן האוכל, אלא עיקר המלאכה במה שהוא מפזר בזרייתו הוא כשמפזר פסולת להשליכה מעליו, ולכך מתחייב אף ברוקק, שהרוק הוא פסולת שהוא משליכה בענין זה שמפזרה.

ולפ"ז הרי ודאי שאין שייך ענין המלאכה בזה אלא כשהוא באופן שמשליך פסולת, אבל בזילוף מים ויין וכדו' שהוא דרך תשמיש, שבהם אף להירושלמי אין שייך להחשיבו לזורה, ולכך לא העמידו לדון לגבי אמימר שזילף אלא מדין אשוויי גומות, שאין בזה משום זורה כלל, וממילא שאף בתרסיס וכדו' שאין לאוסרו מדין מלאכת זורה, ואפי' כשהוא צריך לפיזור זה והוא גידו"ק, שהרי אינו בענין של השלכת פסולת, אלא שענין תשמישו הוא לפזר את הריח וכדו' במקום שהוא צריך לו. והראוני שבדרך זו העמיד הגרמ"מ קארפ שליט"א את ד' הירושלמי, ופי' שאף להבבלי יתחייב בזה, שכיון שענין המלאכה הוא במה שמפריד את הפסולת מהאוכל, שייך לצרף לזה מ"מ תולדה בהשלכת הפסולת, אמנם מהשמטת הראשונים להלכה זו נראה שסברו שאין הבבלי מודה לזה, וכמו שנקטו האחרונים, וצ"ל שסברו שענין השלכת הפסולת אינו שייך להפרדתו מן האוכל אף לענין שיהא נחשב לתולדה, ולכך סברו שלו"ד הירושלמי כל ענין המלאכה הוא בהשלכת הפסולת ובפיזורו, ולכך מתחייב אף הרוקק, אבל להבבלי שענין המלאכה הוא במה שמפרידו מן האוכל אין לחייב בהשלכת פסולת אף כשהוא בפיזור, וממילא שאין דין זה שבירושלמי נפסק להלכה, וק"ל.

הרב שמואל גינזבורג
כולל "אליבא דהלכתא" מודיעין עילית

בשיעור הזמן דלאלתר, וביאור יסוד ההיתר ב'דרך אכילה'

הבנת הטור ששיטת הר"ח כרבינו ירוחם

א. הנה בשיעור הזמן דלאלתר ע' בר"ח (ע"ד:) שכתב שהוא שיעור מה שמיסב על השולחן באותה סעודה, וע' בטור (ר"ס שי"ט) שכתב שכוונת הר"ח כשיטת רבינו ירוחם שמזמן שסיים הסעודה כבר מתחיל הלאלתר לסעודה הבאה, וקודם שסיים סעודה וכ"ש קודם לסעודה אחת לא יברור לסעודה שניה. אמנם הביא מהמרדכי שהחמיר, וכתב שרק שעה אחת סמוך לסעודה נחשב לאלתר, ומדברי הרמב"ם דייק שלענין ברירת אוכל מפסולת נחשב לאלתר עד ג' וד' שעות, ולענין ברירת ב' מיני אוכלין נחשב לאלתר עד בין הערבים.

והנה יש לתמוה בענין זה, חדא, דלכאו' בר"ח לא מבואר כלל שיעור של זמן קודם הסעודה, אלא רק חידש שסעודה אין נחשבת הפסק בין הברירה לאכילה, ולכאו' אין לזה שייכות לשיעור זמן של קודם אכילה, וא"כ יש לתמוה איך קישר הב"י את שיטת ר"ח לנושא של שיעור זמן של לאלתר, ולא זו בלבד, אלא חידש חידוש עצום, והגדיל את שיעור הזמן כשיטת הרי"ו מזמן שמסיים סעודה ראשונה, וצ"ע.

עוד יש להבין מהו יסוד המחלוקת אי נחשב לאלתר מסיום סעודה או משך ג' שעות או שעה אחת, וכן מהו הביאור בדעת הרמב"ם שחילק בין ברירת אוכל מפסולת לברירת ב' מינים, וכבר עמד בזה הב"י, וצ"ע בכ"ז.

ונראה דההבנה בדעת ר"ח שסובר כרי"ו, דלכאו' אדרבה יש להסב התמיהה על דברי הר"ח עצמו, דלכאו' מדברי הר"ח נראה שבא לבאר מהו שיעור הזמן של לאלתר סמוך לאכילה, מהא שהביא הגמ' בגיטין לענין מי שמצא גט אם מצאו לאלתר וכו', ושם הנושא הוא שיעור הזמן של לאלתר, ומאידך הביא הר"ח הלכה שסעודה לא נחשבת הפסק, וצ"ע דאכתי לא פי' מהו שיעור הזמן שנחשב לאלתר, וצ"ע.

ונראה דמכאן הסיק הב"י שאין כוונתו של ר"ח רק להלכה שאין סעודה נחשבת להפסק, אלא מוכרחים לדחוק בדבריו שמה שכתב "מה שמיסב על השולחן", היינו כל זמן שמתכונן לאותה סעודה [או אפ"ל באו"א שכוונת הר"ח שמתוך הסברא שסעודה עצמה לא נחשבת הפסק, מאותה סברא גם כל דבר שמכין לאותה סעודה לא נחשב כהפסק, וצ"ע הסברא בזה].

אמנם בדברי הרמ"א מבואר שפליג על הב"י בהבנת הר"ח, שכתב (סעי' ב') וז"ל: וכל מה שמיסב לצורך אותה סעודה שמיסב בה **מיד** מיקרי לאלתר", וכתב התוספת שבת (ס"ק ד') שוודאי דעת רמ"א שאין כוונת הר"ח כדעת רבינו ירוחם, אלא בעי לברור סמוך לסעודה ממש (ומה שצוין ברמ"א לרבינו ירוחם, ידוע שהמציין אינו הרמ"א, כיעוי' סי' שי"ז סעי' ב' בבה"ל ד"ה ודווקא), וכן מבואר במגא"ש (סי' שכ"א ס"ק ט"ו) שהרמ"א שם כתב להתיר טחינה לאלתר כפי שמצינו לענין בורר, וכתב המג"א דזהו סמוך לסעודה ממש.

ובדעת הרמ"א נראה שהבין בדברי ר"ח כפשטות דבריו, ששרי דווקא אותה סעודה שמיסב בה, והא שהוקשה לעיל שהר"ח מירי לענין שיעור של זמן קודם הסעודה, צ"ל בדעת הרמ"א דבאמת מיירי בשיעור זמן הסמוך לסעודה, אמנם הוא גופא כוונת הר"ח שאין אפשרות של זמן קודם הסעודה, וההיתר היחיד ששייך הוא משך הסעודה עצמה.

ביאור מחלוקת הראשונים בשיעור הזמן דלאלתר, האם גדר ההיתר 'דרך אכילה' או 'אינו דרך ברירה'

ב. ובעצם ביאור מחלוקת הראשונים בשיעור הזמן דלאלתר, אפשר לבאר בזה, דיש לדון [כמבואר בסי' א'] האם ההיתר שמבואר בראשונים בלאלתר, האם הכוונה שעל אף שלולי שהיה כוונתו לאכילה היה במעשה משום ברירה, אלא דהיות ועוסק באכילה אין להחשיב המלאכה לברירה - וכך מבואר בדברי החזו"א (סי' ס"א ס"ק א' ד"ה ומש"כ הט"ז) וז"ל: "דאכילה התמידית היא דרך ברירה ודרך טחינה, ולא חייל עלי' שם עובדא ועמל מלאכה" וכו', עכ"ל. או שאפשר להבין באופן אחר שהבורר לאכילה אי"ז צורת ברירה כלל, משום שאינו בורר לאוצר ואי"ז ברירה ללאח"ז.

ואפ"ל דזהו יסוד המחלוקת, דרבינו ירוחם סבר שהבורר לאכילה אינו בורר לאוצר, ולכך יש להתיר גם כשבורר מלאחר סעודה ראשונה לסעודה שניה, משא"כ המרדכי סבר שאין בברירה לצורך אכילה הפקעה מצורת ברירה, אלא ההיתר מצד שאכילה אינה טורח מלאכה (כלשון החזו"א), ולכך סבר שרק בשעה הסמוכה לאכילה אפשר לראותו כעוסק בגוף האכילה.

ולפי"ז אפשר לבאר דעת הרמב"ם שחילק בין ברירת ב' מינים ששרי עד בין הערביים, לבין ברירת אוכל מפסולת ששרי רק עד ג' וד' שעות, נראה דסבר דלענין ברירת אוכל מפסולת היות וזהו עיקר מלאכת בורר, א"א להתיר מצד שאינו נחשב לברירה, אלא הגדר שגוף האכילה מתירה את הברירה, וההיתר שאי"ז טורח מלאכה, וסבר הרמב"ם עד ג' וד' שעות נחשב עדין שעוסק ממש בגוף האכילה, אמנם בברירה בב' מיני אוכלין סבר הרמב"ם שגדר ההיתר מצד שאי"ז צורת ברירה, שהרי אינו בורר ללאח"ז (וגם אי"ז צורה של אוכל מפסולת), ולכך שרי זמן גדול יותר עד בין הערביים.

איברא דיש לציין שבר"י מלוניל נראה בפשוטו דלא כהנ"ל, שכתב וז"ל: "בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר, שתיכף שהגביה נתנה לתוך פיו או להניח על השולחן ע"מ לאוכלם מיד קודם שיזוז מעל השולחן, שאי"ז דרך בוררין להצניע לאוצר", עכ"ל. ומבואר בדבריו ששיעור הלאלתר הוא מיד ממש, ומאידך ביאר שטעם ההיתר משום שאי"ז דרך ברירה שאינו בורר לאוצר, ולא פי' דעצם האכילה הוה סיבת ההיתר, ודו"ק.

בניידון הנ"ל נחלקו הרמב"ן ותוס' לענין אוכל מועט

ג. ובעצם חקירה הנ"ל [אי ההיתר דדרך אכילה הוא מחמת שליכא טורח מלאכה, או שאי"ז דרך לברור לאכילה אלא לאוצר], נראה לבאר שנחלקו בזה הרמב"ן ותוס' לענין אוכל מועט (כנזכר לעיל סי' א'), שתוס' (ד"ה בורר ואוכל) נקטו שאסור משום שהוא דרך ברירה, והרמב"ן התיר משום ד"עסיק בהיתרא", ויסוד המחלוקת, דהרמב"ן נקט שהאכילה ליכא בה טורח מלאכה, וא"כ לא איכפת לן מה שדרך לברור שהאוכל מועט, משא"כ תוס' נקטו שהא שאי"ז דרך ברירה זהו המתיר, והיות וכשהאוכל מועט הוא צורת הברירה, לא שייך להתיר.

ונראה דכך יש לבאר נמי את אשר הובא בביאוה"ל (סעי' ד' ד"ה הבורר פסולת) שנחלקו הרמב"ן והרא"ש האם בשעת האכילה ממש, שאוחז בידו לאכול, איכא ברירה, דהרמב"ן מתיר, ומהרא"ש מדויק שאוסר. ונראה דהרמב"ן לשיטתו נקט שאיכא סברת ההיתר בעצם האכילה, משום שאי"ז טורח מלאכה, ולכך יש להתיר ברירה בשעת אכילה, משא"כ הרא"ש ס"ל כתוס' דההיתר בברירה משום שאי"ז צורת ברירה, אמנם באופן שבורר כצורת ברירה רגילה אין להתיר אפי' אי בורר בשעת אכילתו ממש.

בגדר ברירה בב' מיני אוכלין

גדר האיסור 'הוצאת פסולת' או 'הפרדה', וביאור דברי הריטב"א בזה

א. הנה בדינא דברירה בב' מיני אוכלין, בסוגיא דידן איכא נידון בגירסאות, דתוס' גרסו "שני מיני אוכלין", וברש"י לא גרס. אמנם בברייתא בתרייתא הגי' "שני", ורש"י לא הגיה, אמנם בריטב"א מבואר שגם בברייתא בתרייתא לא גרס לה. אולם ברמב"ן מבואר שגרס "שני" רק בברייתא בתרייתא. ובאגלי טל (ט"ו, א') הביא מתוספתא שאיכא ברירה בב' מיני אוכלין, ובירושלמי (מ"ט:) הביא התוספתא.

והנה יש לדון בגדר דברירה בב' מינים, דהנה תוס' (ד"ה היו) נקטו דאיכא חיוב כשנוטל המין שאינו רוצה דחשיב כפסולת, אמנם עי' באג"ט (שם) שהביא מהמבי"ט (קרית ספר, פ"ח מה' שבת), ומהמגיד משנה (פ"ח הי"ב) שנקט בדעת הרמב"ם דליכא איסור להוציא המין שאינו רוצה, והאיסור הוא רק לברור ללאחר זמן. וכך עי' בביאוה"ל (סעי' ד') שהביא מר' דוד עראמה בביאור דעת הרמב"ם, ויש להבין מדוע לא יתחייב על הוצאת המין שאינו רוצה, הרי נחשב כברירה כשמוציא לאח"ז, וצ"ע.

ונראה ברור [וכך עי' בביאור הלכה שביאר מחלוקתם] שנחלקו האם רצון האדם יכול להחשיב המאכל לפסולת, דתוס' נקטו שנחשב כפסולת, אולם בשיטת הרמב"ם נקטו שאין יכול להחשיב אוכל כפסולת ע"י מחשבתו, אלא נתחדש דהגם שנשאר שם אוכל עליו איכא ברירה לענין עצם ההפרדה שמפריד ממין אחד לחבירו, אלא שאם בורר לאכול לאלתר הרי"ז נחשב כדרך אכילה, משום שגם אי מוציא את שאינו רוצה, אבל סו"ס עוסק באוכל ונחשב לצורך אכילה, משא"כ כשעושה לאח"ז אסור, כפי שאסור באוכל מתוך פסולת ללאחר זמן.

ונראה לבאר לפי"ז, דעי' בריטב"א שהוכיח שאין לגרוס בברייתא ב' מיני אוכלין מהא שר' המנונא העמיד את הברייתא שמוציא אוכל מפסולת או פסולת מאוכל, ואי נימא דמיירי בב' מיני אוכלין הרי ליכא כלל פסולת, וצ"ע דעת תוס'.

ונראה ברור שהריטב"א נקט כסברת הרמב"ם שלא שייך להחשיב אוכל לפסולת, ולכך הוכרח לומר דאי מוקמינן לה בפסולת בהכרח ליכא להעמיד הברייתא בב' מינין, אמנם בדעת תוס' צ"ל שסבר שע"י מחשבתו שפיר מחשיב את המין שאינו רוצה לפסולת, ופשוט.

לצד שגדר האיסור 'הפרדה' ביאור בדברי הרמב"ן

ב. ונראה דאפשר ליישב לפי"ז את דברי הרמב"ן, דהרמב"ן איכא לו ס"ד לבאר דלאלתר שרי לברור אפי' בנפה, ולאח"ז בנפה חייב וביד מותר, ולענין קנון ותמחוי חילק הרמב"ן, דבאוכל מפסולת חייב, ובב' מיני אוכלין נחלקו האמוראים בברייתא אי פטור או חייב, עכת"ד.

ודבריו צ"ב, דממ"נ אי חזינן שבנפה איכא חיוב בב' מיני אוכלין, הרי שמוכח

שגם בב' מיני אוכלין איכא דינא דברירה, א"כ מדוע לענין קנון ותמחוי איכא צד לפטור, הרי לענין אוכל מתוך פסולת דאיכא דינא דברירה חייב, א"כ מהו החילוק דלענין ב' מיני אוכלין נימא שפטור, וצ"ע.
ונראה דלמבואר אפ"ל, דכפי שנתבאר באוכל מפסולת האיסור הוא ברירת הפסולת, משא"כ בב' מיני אוכלין האיסור ההפרדה בין המינים, א"כ אפ"ל בהא דנאסר אוכל מפסולת בקנון ותמחוי דאין האיסור מצד הכלי, שהרי הכלי אינו מיועד לכך, אלא האיסור שבורר את האוכל מתוך הפסולת, והיות שאי"ז בידיו אי"ז דרך אכילה, אמנם נראה דהיכא שבורר ב' מינים ואין לחייב מצד הפרדת הפסולת, אלא מצד חלוקת המאכלים, נראה שהיות ושניהם אוכל ליכא למימר שמשום שמתעסק במאכלים בכלי ולא ביד ייחשב שלא כדרך אכילה, דהא סו"ס מתעסק רק באוכלין, וכל הצד שאפשר לחייב בכה"ג זה רק מצד הכלי, והיות והכלי אינו עשוי לברירה ליכא למעשיו שם ברירה, ורק היכא שבורר ב' מינים ע"י כלי יש לחייבו, דהיות וזהו כלי המיועד לברירה אינו נחשב לדרך אכילה.
[ויש לציין דמהרמב"ן נראה שאין חייבים על לאח"ז גרידא, ופליג בזה על מפרשי הרמב"ם הנ"ל, וכן נקט שהיכא שבורר לאלתר, אפי' שבורר בכלי הרי"ז כמעשה אכילה].

לצד שגדר האיסור 'הפרדה', תמיהה מסוגיא ד'נותנים ביצה במסננת של חרדל', ולביאור הרמב"ם לשיטתו א"ש

ג. הנה איתא להלן (קל"ט:) נותנין ביצה במסננת של חרדל, ובגמ' (קמ.) ביארו דשרי משום שאין עושין אלא לגוון, וברש"י ביאר: "הלכך אידי ואידי אוכל הוא, ואין כאן ברירת פסולת מאוכל", ע"כ.
וע' בב"ח (שלהי סי' שי"ט) שהקשה, דמהו הסברא שמשום שאין עושה אלא לגוון לא יהא ברירה, ועוד מה הוסיף סברא דאידי ואידי אוכל, ועוד דאדרבה הרי מבואר שיש ברירה באוכל מאוכל, וביאר הב"ח שכוונת רש"י דבאמת איכא ברירה בב' מינים, אלא שהאיסור בב' מינים שמחשיב את שמוציא כפסולת, אמנם היכא שעושה אלא לגוון, אי"ז מעשה שיחשיב את החלבון כפסולת, דהא ליכא שימוש לחלמון של אוכל כדי שיחשב החלבון כפסולת, עכת"ד.
ואכתי יל"ע, דבשלמא לדעת תוס' דס"ל דגדר האיסור בב' מיני אוכלין שמחשיב האחד כפסולת, א"ש הסברא דאינו אלא לגוון, דאין במעשה זה להחשיבו כפסולת, אולם אי נימא כדעת הרמב"ם שהגדרת האיסור הוא עצם ההפרדה בין האוכלים, א"כ לא מובן מה מהני סברא דאינו עושה אלא לגוון, הא סו"ס מפריד בין המאכלים, וצ"ע.
ונראה דע' במג"א (סי' שי"ט ס"ק ט"ז) שהביא מהרמב"ם בפי' המשנה ביאור אחר בהאי דינא, וז"ל : דטבע הביצים שטורפין אותן ונותנין אותן בדברים העכורים שיזככו אותן ויבדילו הדק מן העב, ע"כ. והיינו דאין הנדון מצד הפרדת החלבון מהחלמון דאיירי בביצה טרופה, אלא הנדון מצד שהביצה מפרדת את החרדל. ואכתי נראה דהרמב"ם לשיטתו א"ש היטב, משום דלביאור זה לא מיירי באופן שמפריד בין החלבון לחלמון, אלא מכניס ביצה ונעשית הפרדה בחרדל, ויסוד ההיתר בהלכה זו דההפרדה נעשית מאליה, וא"ש הרמב"ם לשיטתו.

גדר תערובת ב' מינים

בסברא דגדול וקטן או חמוצים ומתוקים אין נחשבים לב' מינים

א. כתב הרמ"א (סי' שי"ט סע' ג') "ושני מיני דגים מיקרי שני מיני אוכלים, ואסור לברור א' מחבירו אלא בידו כדי לאכלן מיד, אע"פ שהחתיכות גדולות וכל אחת ניכרת בפ"ע, אבל כל שהוא מין א' אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות לא מיקרי ברירה, ואפי' היו שני מינים ובורר משניהם ביחד הגדולות מתוך הקטנות או להיפך שרי, הואיל ואינו בורר מין אחד מתוך חבירו", ע"כ. והמקור הוא מתרומת הדשן (סי' נ"ז).
ובפשוטו צ"ל שהסברא היא כמש"כ התוס' (ד"ה היו לפניו) וז"ל: "דאותו שאינו חפץ בו חשיב כפסולת לגבי אותו שחפץ לאכול", ולכן כשחפץ רק בדבר הגדול אין כוונתו להפוך המין השני לפסולת, משום שמוציא גם מהמין השני את הגדולים, סגי בהכי שלא ייחשב כפסולת.
[ונראה שגם לדעת הרמב"ם (הובא בביאור הלכה ד"ה היו לפניו) שהגדרת האיסור בברירת ב' מיני אוכלים הוא עצם ההפרדה, ולא הוצאת האוכל מהפסולת, אבל ודאי שצריכים להגדיר מה הם ב' מינים, ושפיר איכא למימר שמודה הרמב"ם לדין הרמ"א שבב' מינים וגדולים וקטנים, היכא שכוונתו להוציא הגדולים אי"ז מוגדר כמלאכת הפרדה, משום שלא עוסק בהפרדת המינים, ובפשוטו גם הרמב"ם מודה שלא רק ב' מינים נחשבים כתערובת, דמסברא משמע כן כדנחזי להלן].
אלא שהיא גופא צ"ע מדוע רק ב' מינים גורמים להחשיב את שאינו חפץ בו כפסולת, ומדוע גדולים וקטנים לא יהא סיבה להחשיב את שאינו חפץ בו לפסולת, וצ"ע.
וכעי"ז יש לתמוה, דנסתפק הפמ"ג (הביאו המ"ב ס"ק ט"ו) בתפוחים חמוצים ומתוקים האם נחשב כמין אחד או כשני מינים, ולכאו' תמוה דאדם המעדיף טעם מתוק מחמוץ, מדוע אי"ז סיבה להחשיב את החמוץ לפסולת [היכא ששונא החמוץ גם הפמ"ג פשיטא ליה שהרי"ז כפסולת, אמנם יש להבין באופן שאין שונאו אלא אין חפץ בחמוץ], הרי הטעמים שונים ואינו חפץ בטעם מסוים, וצ"ע.
והנה כפי הנראה ממכלול האופנים, שבב' מיני אוכלין מלבד כוונת האדם להחשיב אוכל או פסולת, בעינן נמי שהמציאות תתפרש כהפרדת תערובת, ולכך ב' מינים הרי במציאות ניכר תערובת, משא"כ גדול או קטן אי"ז גדר של תערובת, משום שיש הרבה דברים שמטבעם עשוים בחלקים גדולים וקטנים, וכן גם שינוי בטעם כל זמן שאין שונא טעם מסוים, אי"ז נחשב כמציאות של תערובת משום שיש הרבה מהדברים שמטבעם יש באותו סוג שינוי מעט בטעם, שהרי אין התפוחים שוים לגמרי בטעמם, ולכך כ"ז שאין שונא הדבר מחמת טעמו עדין אי"ז ניכר כתערובת של ב' חלקים.
ואמנם בהחלט דברים שיש להם היכר של תערובת מחמת השינוי בגודל, ודאי שגם שינוי זה יעשה הדבר לתערובת. ולכן בבגדים מנעלים וכדו', שהגודל משמעותי ומשנה את כל השימוש בדבר, שפיר נחשב לתערובת היכא שמונחים גדולים וקטנים, ואפי' באוכלים אילו יהא חשיבות לחלק הגדול באופן משמעותי, ודאי יחשב כתערובת, ובאמת נחלקו פוסקי זמנינו לענין חלקי עוף ככרעיים וכנפיים וכדו' אם נחשב כתערובת.

תערובת איסור והיתר האם נחשב לב' מינים

ב. והנה יש לדון לגדר זה באופן של פירות ממין אחד שחלקם אסורים באכילה מחמת איסור ערלה וכדו', דלכאו' באופן זה אין שינוי מציאותי בתערובת, ואין ניכר שמפריש ב' מינים.
ואכן ראיתי שציינו שכתב המג"א (סי' ת"ק ס"ק י"ב) שליכא איסור בכה"ג, וכ"כ בפר"ח, אלא שבשביתת השבת (סע' י') כתב בדעת המג"א שהגם שליכא איסור מדאורייתא, אבל מדרבנן יש איסור, וגם מעצם סברת המג"א נראה שלא ביאר שמותר מטעם שאי"ז תערובת, אלא כתב שהכל נחשב מין אחד, ואריה הוא דרביע עליה, ומשמע דאיכא מצד האיסור סיבה להיחשב לתערובת, אלא דהיות ומתייחסים לאיסור רק כאריה דרביע עליה לכך יש להתיר, ואילו לדברינו לעיל דצריך שיהא ניכר הפרדת תערובת, צריך להיות סברת ההיתר שאי"ז תערובת כלל, וצ"ע.
ומוכרח דצ"ל דאין ההבחנה בהפרדת התערובת לפי הבחנה מציאותית גרידא, שהרי כתב הפמ"ג לענין תפוחים חמוצים ומתוקים שאם שונא החמוצים הרי"ז תערובת, והרי אין טעם בנ"א שווה, ויש אנשים שאין שונאים במדת חמיצות זו וכלפיהם אי"ז תערובת, אלא מוכרח שהגדר שגם באופן שיש הבחנה ברורה שהם ב' סוגים, גם כשאין הבחנה במציאות נחשב הדבר כתערובת, ולכך באופן של תערובת איסור שפיר נחשב כב' מינים.
ומעתה גדר העולה, שבאופן שהם ב' מינים מטבעם, בכה"ג הרי"ז תערובת בכל גווני, משום שהדבר ניכר כהפרדת תערובת. באופן שההחילוק בטעם או בגודל, בפשוטו אי"ז תערובת משום שאי"ז ניכר כתערובת, אא"כ באופן שהשינוי ברור וחשוב וניכר תערובת, חשוב ברירה. ובאופן של חילוק דיני בין החלקים, כגון שחלק מהפירות יש בהם איסור, מעיקר הדין מותר מדאו', אלא רבנן גזרו שיחשב גם כה"ג כהבחנה בין ב' חלקים.

מוציא מתערובת לשמר לסעודה אחרת ולא איכפ"ל מה יעלה בידו

ג. והנה, יש לציין שמצינו אופן של היתר בברירת ב' מינים גמורים, כגון המוציא מתערובת דגים ואין דעתו כלל על המין שמוציא, אלא כל כוונתו היא לשמר לסעודה שלאחריה, ולא איכפת לו כלל איזו חתיכה תעלה בידו, ונראה דבכה"ג גם אם יסתכל בשעה שמוציא על אשר מוציא, ודעתו על חתיכה זו, אי"ז שם ברירה, משום שאין עוסק כלל ב"הפרדת מינים", וכך מצאתי בט"ז (סוף ס"ק ב') [אמנם לט"ז שיטה מחודשת בדין ברירת אוכלין, דס"ל דאיכא ברירה דווקא במין אחד, אולם נראה דדין זה מוסכם].

בביאור הא דליכא בעצמות הדגים סברא דא"א בענין אחר

גדר החילוק בין קילוף פירות לברירת עצמות

א. בביאור הלכה (סי' שי"ט ס"ד ד"ה מתוך אוכל) הביא לענין ברירת עצמות הדגים מהמאמר מרדכי, וז"ל: "מכאן נראה ברור דמה שנוהגין בסעודות גדולות וכיוצא לקרוע הדג מגבו ולהסיר השדרה שבאמצע, דיש ליזהר בשבת מלעשות כן, דהו"ל פסולת מתוך אוכל דחייב אפי' בלאלתר", עכת"ד, והביה"ל כתב זכות על הבוררין ע"פ דברי היש"ש, שיש להחשיב הדג והעצמות כמין אחד, וליכא ברירה אלא בב' מינים מעורבין, ומתוך כך הסיק שאין למחות בידם.
והנה להלן (סו"ס שכ"א) לענין קילוף פירות, הביא הביאוה"ל (ד"ה לקלוף) לבאר דהא דשרי קילוף פירות משום שא"א בענין אחר, ובמ"ב (שם ס"ק פ"ד) הביא מהפמ"ג לענין לזרוק גרעינים מתוך הפרי, דאפשר דשרי אף לאותה סעודה משום הטעם דא"א בענין אחר (כדהובא בשעה"צ ס"ק צ"ט).
וראיתי בס' אורחות שבת שהעיר מדוע לא הביא המ"ב סברא זו דא"א בענין אחר, לענין עצמות הדגים, דלכאו' לא גרע עצמות מגרעינים שנמצאים בתוך הפרי, וצ"ע [ואין לומר שהוצאת הגרעינים מפירות הוה אורחא דמלתא, משא"כ בדגים דיש גם רגילות להוציא הבשר מהעצמות, משום שבלשון המאמר מרדכי מדויק שמדבר על דגים שהדרך להסיר השדרה מעליהם].
ויישב דאפ"ל שלא נאמר היתר דאי אפשר בענין אחר רק באופן כקילוף פרי או הוצאת גרעין מתוכו, שאין הגדרת תערובת גמורה על הדבר, משא"כ עצמות הדגים שממש מעורבים בבשר הדג בכה"ג לא נאמר היתר זה. והוכיח דבריו מדאיתא (ק"מ.) אין שפין כרשינין, ולכאו' קשה מדוע שלא יהא היתר מצד שא"א בענין אחר, וצ"ל כנ"ל, ששאני כרשינין שהרי הם תערובת. ולפי"ז עולה נ"מ בפירות שהגרעינים ממש מעורבים בהם, כגרעיני אבטיח, אין להתיר מטעם שא"א בענין אחר משום שנחשבים לתערובת, ע"כ.

סברת אי אפשר בענין אחר מצד דעוסק באכילה

ב. והנה יש להבין דבר זה מסברא, דלכאו' אי איכא היתר מצד שאי אפשר בענין אחר, וכדביאר בביאוה"ל שההיתר מצד שנחשב דרך אכילה בכך, א"כ מה איכפ"ל שמעורב, הרי דרך לאכול בכה"ג באופן שמוציא הפסולת, והרי"ז דרך אכילה, ואדרבה היכא שמעורב לגמרי ודאי שדרך האכילה בהוצאת הפסולת שהרי מעורב לגמרי, וצ"ע.
ונראה בביאור הדבר, דע' בביאור הלכה (שלהי סי' שכ"א), וז"ל: "ונראה דכיון דא"א בענין אחר ודרך אכילתו בכך, לא מיקרי פסולת מתוך אוכל, שאינו אלא לאכול התוך", ע"כ. ומבואר שלא אמרינן סברא ד"א"א בענין אחר" לענין פסולת מתוך אוכל, אלא דאמרינן דנחשב כאוכל מפסולת.
והא דאמרינן סברא דא"א בענין אחר רק באוכל מתוך פסולת, נראה בסברת הדבר, דכפי שכתב הביאוה"ל הסברא בא"א בענין אחר זהו מטעם דנחשב לדרך אכילה, ובעצם הסברא דדרך אכילה ע' בחזו"א (סי' ס"א ס"ק א' ד"ה ומש"כ הט"ז) דביאר דאכילה אינה טורח מלאכה, והיינו דאפי' אילו היה בא לברור היה בורר בצורה זו שעתה אוכל, בכל אופן עתה שאוכל אי"ז נחשב לברירה, משום שאי"ז טורח מלאכה כשעוסק בגוף האכילה.
ונראה דאפ"ל דהא שנחשב שאינו טורח מלאכה, זהו דווקא כשעוסק בגוף האוכל, אמנם היכא שמוציא הפסולת מתוך האוכל, בכה"ג אפי' אם כך הצורה שאוכל, אולם על חלק זה א"א לומר שאינו טורח מלאכה, משום שאי"ז ממש העסק בגוף האוכל, והרי"ז כמעשה נוסף בשעת האכילה.
ולפי"ז נראה דא"ש דבאופן של קילוף ביאר הביאוה"ל שאפשר לראות את מעשהו כעוסק באוכל מתוך פסולת, משום שאפשר לראות את מעשהו "שאינו אלא לאכול התוך" (כלשון הביאוה"ל), אמנם באופן של תערובת כעצמות הדגים או כגרעינים המפוזרים בפרי, בכה"ג אין ההסתכלות על הוצאת הפסולת שהיא בכדי להגיע לתוך, שהרי האוכל גלוי לפנינו, אלא שמעורב עם עצמות או גרעינים, ולכך היות ונחשב לפסולת מתוך אוכל, תו ליכא היתר דא"א בענין אחר.

למבואר א"ש מדוע נאסר לברור פסולת מועטת

ג. ולפי"ז נראה דא"ש נמי, דלכאו' יש להקשות דלסברת המאמ"ר דאיכא היתר ד"א"א בענין אחר", וכדביארו המ"ב שזהו משום סברא דדרך אכילה, מדוע היכא שיש מיעוט פסולת נפסק ברמ"א (סע' ד') שאסור להוציא הפסולת, הרי הדרך הוא שאדם האוכל מוציא הפסולת, שהרי יש בהוצאת האוכל טירחא, א"כ מדוע ליכא היתר להוציא הפסולת, הרי כך הוא דרך אכילה, והרי"ז נחשב כא"א בענין אחר [לדעת המ"ב שהתיר בגרעיני פירות, דאופן אכילה רגיל נחשב כא"א בענין אחר], וצ"ע.
ובעצם זו שאלה על דברי הרמב"ן, שהרמב"ן פליג על תוס' שליכא חילוק בין רוב פסולת לרוב אוכל, אלא כללא הוא דאוכל מפסולת מותר, ואיפכא אסור, משום דאוכל מתוך פסולת "בהיתירא עסיק", וכוונת הרמב"ן דאיכא סברא דדרך אכילה, וא"כ יש לתמוה מדוע במיעוט פסולת אסור להוציא הפסולת, הרי אדרבא זהו דרך אכילה, וצ"ע.
ולמבואר לעיל א"ש, דפסולת מתוך אוכל לעולם לא יכול להיחשב לדרך אכילה, דהיות ואין עוסק ממש בגוף האוכל, א"א לומר שאין נחשב מעשהו לטורח מלאכה, וא"כ שפיר נאסר, וליכא להתיר מצד א"א בענין אחר, ודו"ק.

בענין שטיפת פירות

חילוק בין שטיפת פירות לקילוף פירות

א. איתא במתני' (ק"מ:), אין שורין את הכרשינין ולא שפין אותן. וכן נפסק בשו"ע (סי' שי"ט סע' ח'). וטעם האיסור, דבשעה שמציף עליהם מים בכלי כדי להסיר מהם הפסולת, או ע"י ששף אותם בידו להסיר מהם הפסולת, הרי"ז בורר.
והנה דנו הפוסקים מהלכה זו דלכאו' יש לאסור שטיפת פירות משום בורר. ואמנם היכא ששוטף רק מחמת נקיות, אבל אין על הפרי ממש אבק או לכלוך, נקטו הפוסקים שאין לאסור [שבט הלוי (ח"א סי' נ"ב)], וכן פשוט משום שאי"ז פסולת. וכך דייקו מהא דאיתא (ק"ד:) גבי היתר דקנבית ירק, וביארו הרמב"ן והרשב"א שקנבית ירק היינו שטיפת העלים, ובהכרח ההיתר משום שליכא עליהם פסולת גמורה.
אמנם באיגרות משה (ח"א סי' קכ"ה) כתב להתיר שטיפת פירות, משום דכפי שמצינו בשלהי סי' שכ"א לענין קילוף פירות, שהותר משום שא"א בענין אחר, והרי"ז דרך אכילה, ה"נ יש להתיר שטיפת פירות משום שא"א בענין אחר ונחשב לדרך אכילה, והא שנאסר שריית כרשינין, משום ששרייה הרי"ז דרך ברירה, משא"כ שטיפה אי"ז דרך ברירה, עכת"ד.
ולפי"ז יש לאסור באופן שישרה את הפירות.
והנה לפוסקים שנקטו לאסור שטיפת פירות, הא דלא דמי לקילוף פירות דאיכא ביה סברא דא"א בענין אחר, עי' בזה בס' ארחות שבת (ומובאת סברא זו בשם הגרש"ז), דהיתר דא"א בענין אחר הוא רק בגוונא של קילוף, שאין הקליפה לגמרי כתערובת משום שרק נמצאת באופן מסודר ע"ג הפרי, משא"כ בכרשינין או בלכלוך שאין סדר מסוים ללכלוך המעורב בפירות, נחשב הדבר כתערובת גמורה, ובכה"ג אין היתר דא"א בענין אחר. (ולפי"ז א"ש שלא הביא הביאוה"ל לענין עצמות הדגים סברא דא"א בענין אחר, דהתם העצמות מעורבות לגמרי).

חילוק מכרשינין דהוה מאכל בהמה

ב. והנה נראה דלכאו' יש מקום לבאר חילוק בין הלכתא דכרשינין לשטיפת פירות באופן אחר, דהנה בעיקר ההיתר שמותר לברור לאלתר דהוה דרך אכילה, ע' בחזו"א (סי' ס"א ס"ק א' ד"ה ומש"כ הט"ז) שביאר הסברא בזה שבשעה שעסוק באכילה אין למעשהו טורח מלאכה, ולכך לא נחשב לברירה.
והנה הגדרה זו מיישבת היטב את דעת הרמב"ן שנחלק על תוס' (ד"ה בורר ואוכל), שתוס' חילקו בין אוכל מרובה למועט, דאוכל מועט הדרך לברור האוכל ואסור בכה"ג. והרמב"ן פליג דשרי הוצאת האוכל בכל גווני, ולפי"ד החזו"א א"ש סברת הרמב"ן, שלא איכפ"ל שהוה דרך ברירה, משום שבשעה שעוסק באכילה אי"ז טורח מלאכה, ולא איכפ"ל מה שהוה נמי דרך ברירה.
אמנם בדעת תוס' נראה שהגדר בהיתר דלאלתר שבכה"ג אי"ז דרך ברירה, דהדרך לברור לאוצר, ואם בורר ואוכל מיד אי"ז כצורה שבוררים לאוצר, ולכך נקטו תוס' שהיכא שהיה צורת ברירה [כאוכל מועט] אסור אפי' כשאוכל לאלתר.
והנה להלכה נפסק כדעת הרמב"ן, דנפסק (סע' ד') שליכא נ"מ באוכל מרובה או מועט, דבכל גווני הוצאת אוכל לאלתר מותר, וא"כ גדר ההיתר הוא כסברת החזו"א שאין באכילה שום טורח מלאכה.
ואמנם יש לדון בסברת החזו"א, דבשלמא בבורר לאכילת עצמו או אפי' לאכילת חבירו, אפשר להבין שאי"ז נחשב כטורח מלאכה משום שזהו צורת אכילה, אלא באופן שבורר לבהמתו [שמבואר להלכה דשרי לברור אוכל מפסולת לאלתר לבהמתו, כיעוי' באג"ט (ס"ק כ"ג) שהביא כך מתוספתא], לכאו' מה שייך לומר שאין בזה טורח מלאכה, הא בפשוטו העסק עם בהמתו ודאי נחשב למלאכה.
והיה אפשר לחדש דענין ברירה לבהמתו חלוק מברירה לאדם, דבאמת לענין ברירה לבהמתו גדר ההיתר הוא כתוס', דשרי לאלתר היכא שאי"ז דרך ברירה לאוצר, ולפי"ז באמת יהא חילוק לענין בהמתו אי מוציא רוב אוכל או רוב פסולת.

ומעתה לפי"ז אפשר לבאר היתר שטיפת פירות, דנראה דסברת היתר שטיפת פירות הוא משום שהרי"ז נחשב כדרך אכילה, וכסברת החזו"א שבשעה שאוכל ליכא טורח מלאכה, ולכך אפי' שבעצם הרי"ז מעשה ברירה, היות ועוסק באכילה אי"ז חשוב כמלאכה. משא"כ לענין כרשינין נראה, דמבואר בש"ס בכמה דוכתי דכרשינין הם מאכל בהמה, א"כ נראה דהכא מיירי בבורר לבהמתו, וכמבואר לעיל דלענין ברירה לבהמתו לא הותר היכא שדרך ברירה בכך, משום דא"א לומר דאי"ז טורח מלאכה, ולכך נאסר שריית כרשינין.

אמנם למעשה לא נראה טעם זה בהלכה, חדא, דלא מצינו בהלכה חילוק לענין ברירת בהמתו בין בורר רוב אוכל למיעוט אוכל, ועוד, דעי' במג"א ובמ"ב שהוציאו מהלכה זו שיש ליזהר בכל פסולת ואוכל מליתנם במים, ובמ"ב כתב תפוחי אדמה וכדו', ומשמע שהבינו שהלכה זו שייכת גם לענין מאכל אדם.

בסברת הלבוש בהיתר סינון מים עם קיסמין

פסק השו"ע (סי' שי"ט סעי' י') שמשקין שיש בהם קשין וקסמין מותר לסננן ואין זה בורר, וביאר הרמ"א דזהו משום שיכול לשתות המים גם בלא הוצאת הקיסמין. ובפשוטו ההבנה היא שיכול לשתות ולבלוע המים יחד עם הקיסמין. אמנם ע' בלבוש (סעי' ט"ז) שביאר זאת באופן אחר, וז"ל: "היינו משום שאפשר למשתי אותן המשקין ע"י הדחק בעוד הקשין והקסמין בתוכן, והיה יכול לסנן המשקה בדרך שתייה בין שיניו", ע"כ. ומבואר שאין הביאור שיכול לבלוע הקסמין, אלא יכול לסנן המשקה בין שיניו.

ודבריו הם חידוש גדול, דבאופן שאי"צ להפריד התערובת מותר להפרידה, ואפשר לבאר זאת בב' אופנים, א. שבכה"ג אי"ז נחשב לתיקון משום שכבר נחשב למתוקן היות ויכול לשתות בלא ההפרדה. ב. אפ"ל שכה"ג אי"ז תערובת, דדבר שיכולים לאוכלו בלא הפרדה, אינו נחשב כמעורב.

והנה נראה כמה דברים להאיר ולהעיר לפי"ד הלבוש, **א.** ע' באג"ט (אות ו' ס"ק י') שביאר לפי"ז את ההיתר להוציא זבוב ממשקה, וזאת משום שיכול גם לסנן הזבוב בין שיניו. אמנם נראה דסברה זו תתיר להוציא הזבוב גם ללא משקה, וגם תתיר היכא שאין בדעתו לאכול לאלתר. [ואי"ז כהט"ז שכתב שצריך להסיר עם מעט משקה, ודו"ק].

ב. הקשה המג"א (ס"ק ט"ז) מדוע לא מתחייב בסחיטת זיתים וענבים משום בורר, דמצינו שכל הנידון מצד דש, אבל מצד בורר אין לאסור. וביאר המג"א דנחשב המשקה למין אחד עם הפרי, ולכך לא שייך בזה ברירה. ונראה דלסברת הלבוש א"ש, משום שיכול למצוץ המשקה בפיו גם בלי סחיטה קודמת, לכן אין שייך בכה"ג איסור ברירה, ומצאתי כן באג"ט (אות י' ס"ק ה').

ג. עוד כתב האג"ט (שם ס"ק ד') שמבואר מדוע בחליבה ליכא משום בורר, דבתוס' (קמ"ד:) מבואר שאיסורו משום דש. ולמבואר בלבוש א"ש, דמשום שיכול לינוק החלב מהעז עצמה, ובכה"ג אי"ז ברירה אלא דרך אכילה, לכך אפי' כשחולב להדיא ליכא לאסור מצד בורר.

ד. נחלקו הראשונים בביאור דברי המשנה (קל"ט:) דשרי לסנן בסודרין ודעת הרשב"א ששרי לסנן אפי' יין עכור במדה שלא נשתה לרוב בני אדם, וטעם ההיתר משום שנעשה בשינוי, שאין מסנן כדרכו במשמרת אלא בסודרין, ודבריו צ"ע טובא דמאי איכפ"ל שבורר בדבר שאין עשוי לכך, הרי גם קנון ותמחוי אין עומדין לברירה, ואסור לברור בהם, וצ"ע.

והנה דברי המשנה דמסננין בסודרין, זוהי ההלכה שעליה מיירי הלבוש, אלא שלהלכה לא הותר אלא באופן שהיין צלול, היינו שרוב בנ"א שותים אותו, ונראה דאפ"ל בדעת הרשב"א שנקט כסברת הלבוש, וסבר שאמרינן סברא זו גם באופן שלא נשתה לרוב בנ"א, משום שסגי באפשרות לשתות בלא סינון כדי שלא יחשב כתערובת [וכדמצינו לענין חליבה וסחיטת פירות, דאפי' דרובא דאינשי לא אוכלים בכה"ג, אמנם סגי האפשרות כדי להתיר].

ה. איתא בשו"ע (סי' ש"כ ס"ה) בדעת ר"ת לאסור סחיטת בוסר משום בורר [וכן איתא כה"ג בשו"ע (סי' שכ"א סי"ג) לאסור ריסוק דבש משום בורר]. ואכתי לדעת ר"ת שהיתר סחיטת פירות משום שנחשב המשקה והפרי למין אחד, אתי שפיר דבבוסר היות והפרי הוא פסולת שאין ראוי לאכילה, לא מהני סברא דהוה מין אחד, משום דהפרי הוא פסולת גמורה, אלא דלסברת הלבוש צ"ע, הרי סברת היתר סחיטת פירות משום שיכול למצוץ הפרי [ואפי' אי מודה לסברת המג"א, אבל ודאי שיש גם סיבת היתר זו], א"כ צ"ע מדוע לא נתיר מה"ט סחיטת בוסר, הרי יכול למצוץ המשקה מתוך הבוסר. וצ"ל דהמציאות שא"א למצוץ הבוסר, אולי מצד מרירות הפרי שמתערבת במציצה אל תוך המשקה, ודו"ק.

ו. והנה ע' באג"ט (מרקד ס"ק ז') שדחה סברת הלבוש מהלכה, משום דאיתא בגמ' (קל"ט:) לא ליהדק איניש צבתא אפומא דכודנייתא, וביאר הר"ן דלא להניח קיסמין ע"ג חבית ולסנן מים. ולכאו' תמוה, הרי הותר לסנן בקסמין כדאיתא במתני' סותחין בסודרין, וכתב האג"ט שמוכרח שיש לחלק, דהגמ' מיירי בקסמין קשים שאין יכול לשתותם. והק' האג"ט דבשלמא אי ההיתר במתני' לסנן בקיסמין משום ששותה ובולע הקסמין, א"ש לחלק דזהו דווקא בדקין, ולא בקשים שא"א לבולעם, אלא אי נימא כדעת הלבוש דסברת ההיתר בסינון משום שיכול לסנן בין שיניו, מהו החילוק בין קשים לרכים, וצ"ע. ומתוך כך כתב דאין לפרש כדעת הלבוש. ונראה דאפשר ליישב לדעת הלבוש, דבאמת גם צבתא אפומא דכודנייתא מיירי בקסמין דקין, אלא שאני אופן זה מסודרין דמתני', דבצבתא הרי"ז ממש דומה למשמרת, וכלשון רש"י (שם) "אין לך מסננת גדולה מזו", ולכך נתנו לצבתא דין משמרת, ולא התירו משום שנחשב כלי המיוחד לכך, משא"כ בסודרין שאי"ז נחשב לכלי המיוחד לכך, בכה"ג התירו.

בסברת האוסרים סחיטת בוסר אפי' לאלתר לתוך מאכל
[ביאור בסברת המ"ב לאסור משום שא"א בענין אחר]
מחלוקת ראשונים אי סחיטת בוסר משום בורר או דש, ומחלוקת הפוסקים האם מותר לאלתר

א. כתב השו"ע (סי' ש"כ סעי' ה'): יש מי שאומר שמותר לסחוט בוסר לתוך האוכל [ומקורו הוא בטור בשם ר' יוסף], ור"ת אוסר בבוסר. ונחלקו בסיבת האיסור לדעת ר"ת, דהטור נקט שסיבת האיסור דהוה כבורר אוכל מתוך פסולת, ובתוס' (קמ"ד:) נקטו לענין חולב בשבת דהוה דש משום שאין ראוי העז לאכילה. ומשמע שהמפריד מדבר שאין ראוי לאוכלו נחשב לדש, ועי' בביאוה"ל שהביא שכך גם משמע בדעת האו"ז בדעת ר"ת.

והנה היכא שסוחט בוסר לתוך אוכל ליכא חסרון משום דש, משום דמעיקרא אוכל והשתא אוכל, כדאיתא לענין "סוחט אדם אשכול ענבים לתוך הקדירה". והיכא שסוחט לתוך אוכל וכוונתו לאכול לאלתר, יש להתיר לכאו' גם אי נימא שטעם האיסור לר"ת מטעם בורר, משום שבורר אוכל מתוך פסולת לאלתר, ואמנם כך נקט הט"ז והעו"ש ועוד פוסקים.

אמנם המג"א פליג וכתב וז"ל: דאטו מי שרי לעשות מלאכה כדי לאכול לאלתר וכו', אלא הטעם דבורר בידו לאכול לאלתר לא מיקרי ברירה, דהוי דרך אכילה וכו', ולהכי בקנון ותמחוי אסור לברור אפי' לאכול לאלתר, וכן פסולת מתוך האוכל אסור, ומכל שכן דאסור לסחוט בוסר, עכת"ד. ועי' בשו"ע הרב שגם כתב כעי"ז.

החילוק בין סחיטת ענבים לבוסר, ולפי"ז מבואר דין סחיטת לימון

ב. והנה הא שכתב המג"א דלסחיטה יש חשיבות של "מלאכה" כמו בקנון ותמחוי או פסולת מאוכל, יש לדון לפי"ז מדוע הותר לסחוט אשכול של ענבים, הרי עושה מלאכת סחיטה, ובמ"א בסי' שי"ט ס"ק ט"ז ביאר דהיתר סחיטת פירות משום שאין המשקה נחשב כמין נפרד מהפרי, אלא הפרי והמשקה נחשבים למין אחד, ואינו נחשב למפריד מין ממין אחר, ואכתי לפי"ז יש להבין מדוע לענין בוסר נחשב לבורר, ולא נימא שנחשב הכל למין אחד.

וצ"ל דהיות ואין פרי הבוסר נאכל כלל, לכך הרי"ז פסולת גמורה, ואין להתיר מצד מין אחד, ואי"ז דומה לאשכול של ענבים שנאכלים בשלימותם ונחשב כמין אחד. וכן נראה שיש לבאר החילוק בין בוסר לבין סחיטת לימון (סי' ש"כ ס"ו), שבלימון בפשוטו אין נאכל בשר הפרי, וא"כ מדוע הותר סחיטתו. אמנם נראה דעי' במ"ב (שם) שכתב, דבאופן שכבושים הלימונים במלח אסור לסוחטן, ומבואר שיש דרך לאכול גם את גוף הפרי, ולכך אפשר להחשיב את המשקה שבלימון כמין אחד עם גוף הפרי.

ביאור דברי המ"ב שמבאר סברת המג"א לאסור מצד 'א"א בענין אחר'

ג. והנה המ"ב הביא את דברי המג"א, והוסיף בביאור דבריו שהאיסור בסחיטת בוסר משום שזהו דרך ברירתו, "דאי אפשר בענין אחר". והוספה זו שא"א בענין אחר צ"ב, דלכאו' מצינו להלן (סו"ס שכ"א) בביאוה"ל שהביא סברא זו מהמאמר מרדכי להקל בקילוף פירות, דהיות וא"א בענין אחר הרי"ז דרך אכילה, ואיך כתב כאן להחמיר בסחיטת בוסר מהאי טעמא, וצ"ע.

ונראה דמבואר בדברי המ"ב שלא אמרינן סברת המאמ"ר "דאי אפשר בענין אחר" במקום שיש תערובת גמורה, וכך ביאר בס' אורחות שבת הא דלא הביא המ"ב היתר דא"א בענין אחר לענין למצוא זכות בברירת עצמות הדגים, והביאור בזה כנ"ל משום דהתם הוא תערובת גמורה.

והביאור בזה (נתבאר במקו"א), דמבואר בדברי הביאוה"ל (סו"ס שכ"א) דהסברא דא"א בענין אחר הוא שלכך "הרי"ז דרך אכילה, ונחשב כאוכל מתוך הפסולת, שאינו אלא לאכול התוך", והיינו שהיות וכך הרגילות ואין עושים הדבר באופן אחר וכך צורת האכילה, אפשר להסתכל על פעולתו כעוסק באוכל ולא בפסולת, שאני מפרש מעשהו כעוסק באוכל ומגלה את התוך. וכ"ז שייך רק בקילוף פירות שאין הדבר מעורב ממש, לכך אפשר לראות מעשהו כעוסק באוכל, אבל בתערובת כעצמות הדגים א"א לבאר מעשיו שעוסק באוכל, שהרי הכל מעורב לגמרי, ואין כאן אוכל מכוסה שעוסק בגילויו.

ואכתי לפי"ז נראה להוסיף שאדרבה במקום שיש תערובת, סברת א"א בענין אחר גורעת, שהרי אדרבה עצם מה שאין יכול באופן אחר, הרי שזה תערובת גמורה, ונחשב שעוסק בהפרדה, ולפי"ז א"ש שבוסר שנחשב שהמשקה מעורב, שפיר סברא שא"א בענין אחר מגבירה את הסברא שיחשב כדרך ברירה, שהרי כפי שנתבאר בביאוה"ל אין סברת א"א בענין אחר מתרת מצד עצמה, אלא הרי"ז ענין של הסתכלות שהאדם עוסק באוכל, אולם כשיש תערובת בפנינו שפיר אין כל היתר במה שאין יכול בענין אחר.

בדין קילוף תפוחים
[בסברת האגרו"מ שמשנקלף נעשה לפסולת]
חילוק מברירת קיסמין דקין ושמרים שכאשר מוציאם נעשים פסולת

א. כתב הרמ"א (סו"ס שכ"א) אסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר שרי. וכתב המג"א (ס"ק ל') דא"כ אף תפוחים אסור לקלוף להניח. ועי' בפמ"ג שהקשה: "צ"ע דקליפת התפוחים רוב העולם אוכלים אותו כך בלא דחק, ואפי' להניח י"ל דשרי". והיינו דהיות ורגילים לאכול התפוח יחד עם הקליפה, הרי שהקליפה גם נחשבת לחלק מהאוכל, וכשקולף הרי"ז כמי שחותך עצם הפרי, ובכה"ג ליכא איסור אפי' ללאח"ז משום שאינו בורר, ובמ"ב הביא את דברי המג"א, ומשמע שאוסר המ"ב להלכה [על אף שהביא בשעה"צ את קושית הפמ"ג, אבל נראה שנוקט להלכה לאסור], ואכתי יש להבין את טעם האיסור, הרי באמת הכי אורחא דמלתא שאוכלים את התפוח עם קליפתו, ומדוע יהא אסור לקלפו ללאחר זמן, וצ"ע.

ועי' באגרות משה (או"ח ח"ד סי' ע"ד, הל' בורר ס"ק ח') שביאר, דהיות ובשעה שקולף נעשה הקליפה לפסולת, לכך אפי' שאילו היה אוכל התפוח בקליפתו, אין הקליפה פסולת, בכ"א יש לאסור מחמת שבאין כאחד בשעת קילופו נעשה הקליפה פסולת, ונמצא שמסיר פסולת.

והנה יש לדון בסברא זו, מהא דאיתא בגמ' (קל"ט:) אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת ואינו חושש, וביארו הראשונים דהחידוש ששרי לסנן מים צלולין, דמיירי שיש בהם קיסמין דקין, והואיל וראוי לשתות בלי הוצאת הקיסמין, אין בהוצאת הקיסמין משום בורר, והובא להלכה (סי' שי"ט סעי' י'). ולכאו' צ"ע, דהרי בשעה שמסיר הקיסמין מהמים הרי הקיסמין הם פסולת, ועתה לא יאכלם, ומדוע לא נאמר כאן כסברת האגרו"מ שיש לאסור משום שכשבאין כאחד בשעת סינון הקיסמין נוצר פסולת לפנינו, וצ"ע.

עוד יש לתמוה כה"ג מדאיתא (שם) בגמ': "רשב"ג אומר טורד אדם חבית של יין יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, תרגמה זעירי בין הגיתות שנו", ופרש"י "שכל היינות עכורים ושותין אותם בשמריהם, הילכך אין כאן תיקון דבלאו הכי מישתתי", ע"כ. והובא להלכה (שם). ואכתי צ"ע, דאמנם השמרים מישתתי יחד עם היין, אבל הרי בשעה שמוציא מן היין באים כאחד, נעשים השמרים לפסולת, ומדוע לא נאסר כה"ג, וצ"ע [ועי' בלבוש (סעי' ט"ז) שביאר היתר סינון קסמין משום שיכול בשעת שתייתו לעצור הקיסמין בשיניו, ולא כהבנה הפשוטה ששותה גם הקיסמין, ולפי"ד לא קשה מידי].

ונראה דיש לחלק בפשיטות, משום שהקיסמין במים והשמרים ביין, גם ביסודם בתוך המים והיין הרי הם פסולת, אלא שאין להם חשיבות של פסולת גמורה היוצרת קלקול במשקה, משום שרגילות לשתותם גם בלי הפרדתם מהם, לכך תו לא איכפ"ל שכאשר יוציאו אותם נתייחס אליהם כפסולת, משום שגם קודם התייחסנו אליהם כפסולת, אלא שלא היה להם חשיבות.

משא"כ בקליפת תפוח, הקליפה עצמה היא בעלת חשיבות, אלא שקודם מעשה הקילוף אנו מתייחסים לקליפה כאוכל גמור, ומשעה שקולף הקליפה, היות ואין דרך לאכול הקליפה בפ"ע הופכת הקליפה לפסולת, ונראה דהיות והקליפה יש לה חשיבות, שפיר הרי"ז נחשב כהפרדת פסולת מאוכל, משא"כ בקיסמין ושמרים שאין להם חשיבות, לכך אפי' שעתה אינם נאכלים, אבל אין ניכר במעשה הפרדתם הפרדת פסולת מאוכל, שהרי אין להם כלל חשיבות לעצמם, ודו"ק.

חילוק מהא ד'סוחט אשכול של ענבים' - והרי נשאר בידו פסולת

ב. איברא דגם לאחר חילוק זה יש להקשות מראיית האג"ט, דעי' באג"ט (ס"ק י"ב) שהביא דעה המתרת קילוף תפוחים, והוכיח שיטתם מהא דאיתא (קמ"ד:) "א"ר יהודה א"ר סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה", והובא להלכה (סי' ש"כ ס"ב), ותמוה הרי נשאר בידו זג, ומדוע לא נחשב לברירה, ומכאן מוכרח שאין נחשב ברירה כה"ג.

ונראה שבכה"ג א"א ליישב כחילוק הנ"ל לענין קיסמין ושמרים, משום שקליפת הענבים שפיר הוה דומיא לקליפת התפוחים, דכאשר אוכלם בשלימות שפיר נידונים כאוכל, והרי הם חשובים, ורק בשעה שסוחטם נעשים כפסולת, א"כ מדוע לא נאסור מחמת שבשעת הסחיטה באים כאחד נעשים הזגים לפסולת, וצ"ע.

ושמעתי לבאר בזה, שבתפוח גם קודם קילופו רואים את הקליפה כחלק שעומד לעצמו, ונחשב כב' חלקים המעורבים, ולכך י"ל סברא שעתה בשעת הקילוף נעשה חלק הקליפה כפסולת, ונחשב שבירר חלק מתערובת, משא"כ בענבים שהמשקה היוצא עומד ע"י גוף הענב, נראה שאין נחשב המעמיד של המשקה כגוף וכחלק בפ"ע, שהרי הוא מעמיד המשקה [וגם חלקו מעורב בו]. לכך באופן שמפריד את הזג מהמשקה א"א לראות מציאות זו כהפרדת "תערובת" של שני חלקים.

הרב שלמה זכאי
כולל "אליבא דהלכתא" מודיעין עילית

ביסוד מלאכת בורר

הנה במלאכת בורר לא סגי בעצם ההפרדה והמיון, אלא עיקר המלאכה הוא תיקון החפצא, וזה מוכח מהגמ' דף קמ. דמותר ליתן ביצה במסננת שהחרדל נתון בה, והחלמון נוטף ונותן מראה לחרדל, ומפרש טעמא בגמ' דאין בו משום בורר לפי שאין עושין אותה אלא לגוון, ופירש"י הלכך אידי ואידי אוכל הוא, ואין כאן ברירת פסולת מאוכל. ומבואר דלא איכפ"ל שמפריד זמ"ז כיון שאין כאן תיקון החפצא. ול"ד לברירה בב' מיני אוכלין דהמין שחפץ בו הוי אוכל, ומה שלא חפץ בו הוי פסולת, כמ"ש תוס' דף עד., דהתם כיון דאותו מין שלא חפץ בו אינו ראוי לו לאכילתו כעת, א"כ ההפרדה נחשב בשבילו תיקון לאכילה, כי בצורה של עירבוב לא מוכן הדבר לאכילתו. אבל לגבי ביצה כיון שהשימוש המקורי שלה הוא לאכילה, ואין כאן חיסרון כשהם מעורבים לגבי השימוש של אכילה, א"כ ל"ח דבר מקולקל ואין כאן תיקון החפצא, וכל דבר דנים עליו לפי תפקידו, ולכן ברירת כלים וחפצים כיון שבמצב של עירבוב לא משמש לתפקידו (כל כלי כפי תפקידו), הרי ההפרדה מתקנת אותו להיות מוכן לשימוש שלו והוי תיקון, ואפי' כשלא רוצה להשתמש באף א' עכשיו, מ"מ עצם המיון מכין אותו לשימוש לכשירצה, ויש כאן תיקון לשניהם. אבל חלמון וחלבון שעיקר שימושם לאכילה, והם ראויים לכך גם במצב של תערובת, ל"ח תיקון. (ועי' בביאוה"ל סי' שי"ט ד"ה היו לפניו, מה שהשיג ע"ד הפמ"ג).

אמנם הי' אפשר לדחות הראי' מהגמ' הנ"ל, ולומר דלעולם עצם ההפרדה ג"כ חשיב בורר, אבל חלמון וחלבון שאני דהוי מין אחד ואין כאן הפרדה, אך הרי בגמ' מבואר דטעם ההיתר כיון שנעשה לגוון, ומוכח דאם הי' תיקון לאכילה היה חייב, והרי מין אחד הוא ואין כאן הפרדה [ולא מסתברא שיש שני דינים או הפרדה או תיקון, ודו"ק]. וגם מסתברא טפי דהוי ב' מינים (וכדנקט הביאוה"ל הנ"ל בתוך דבריו שם). והט"ז דנקט דהוא מין אחד, באמת הוכיח מכאן דיש ברירה במין אחד. ועכ"פ מבואר מזה דאין חיוב על מעשה ברירה כשלא נעשית על ידו תיקון החפצא להיות ראוי לעיקר שימושו המיועד לו, אך נראה דתיקון החפצא ע"י הפרדת הפסולת בלא "מעשה ברירה" ג"כ אין בו חיוב, וכדמוכח בדף עד. דמותר לשטוח הפירות, ועי"ז נפרש האוכל מאליו (יעו"ש בגמ' ובפרש"י ז"ל), וכן מצינו באחרונים ז"ל שהתירו להוציא פסולת עם מעט אוכל, אע"פ שעי"ז אכתי יש תיקון החפצא לאוכל שנשאר, ובהכרח הטעם כדביאר בס' אור לציון (ח"א) דאין כאן מעשה ברירה של ברירת פסולת מאוכל כיון שמוציא גם האוכל, ואינו מבחין בין פסולת לאוכל דוקא.

א"כ הגדרת מלאכת בורר הוא מעשה מיון והבחנה לצורך תיקון החפצא. וברירת גדולים וקטנים ממין אחד אין כאן מלאכת בורר, או מטעם שאין כאן תיקון האוכל, כיון ששניהם ראויים לו לאותה אכילה, או מטעם שחסר במעשה הברירה כי לא חשיב תערובת. [אבל פרי מקולקל בתוך פירות

בודאי חשיב ב' מינים, דפסולת אינו ממין האוכלין, והוי תערובת ב' מינים]. ויש להעיר בדברי הביאוה"ל (ס' ש"ט ד"ה לאכול) דמשמע בדבריו דבמקום שאין תיקון החפצא, אז לא חייב על ההפרדה מטעם משאצל"ג, ולכאו' הרי מהגמ' גבי ברירת חלמון וחלבון מבואר דל"ח מלאכה כלל, דאילו משאצל"ג אסור מדרבנן, ולהר"מ אסור מדאו', והרי הביאוה"ל גופי' (ד"ה היו לפניו) כ' דאין על זה שם בורר, שאין מתקנם ע"י ברירתו לאכילה לעולם. [וכדמבואר דהתם מותר לכתחילה].

גם מש"כ שם להתיר להסיר השכבה העליונה כדי להגיע למין שלמטה ממנו, כיון שאין כאן תיקון, ומצד עצם ההפרדה אין לאסור כי מתכוין רק להסיר העליון, ורק אם יש פסולת למעלה דעי"ז מתייפה אסור. [ומבואר לכאו' מדבריו דיש ב' דינים באיסור ברירה, או עצם ההפרדה או תיקון החפצא, וזה צ"ע כנ"ל].

ולכאו' לולא דבריו היה נראה דבכל אופן יש כאן תיקון, כיון שע"י הסרת העליון אפשר להשתמש בתחתון, ורק יש להתיר להסיר העליון כיון שא"א בלא"ה, והוי כקילוף פירות דשרי מטעם זה. ולפי"ז דוקא כשמסיר כדי להשתמש לאלתר שרי. וכן מבואר בכף החיים שם סקכ"ה דהתיר מטעם זה. ונראה ליישב דברי הביאוה"ל דבודאי יסוד מלאכת בורר הוא תיקון החפצא, וכששני מינים נפרדים זמ"ז בודאי הוא תיקון החפצא, אע"פ שאין שם פסולת ממש, אבל מ"מ יש חילוק בין דבר שהוא פסולת ממש דע"י הסרתו הוי תיקון בעצם, שבלא"ה הוא מקולקל ממש, לבין הפרדת שני מינים דגם כשהם מעורבים אינם מקולקלים, ורק חסר בתיקון השלם שחפץ להפרידם, דהיכא דהוא פסולת ממש אז לעולם נחשב מעשה ברירה ותיקון, והגם שלא מתעסק להסירו לצורך התיקון אלא כדי להגיע לחלק הפנימי, מ"מ הוא מעשה של תיקון בעצם, אבל היכא שהעליון אינו פסולת ממש אז תלוי בדעתו, דאם כונתו להפרידם כדי לעשות תיקון זה שיהיו מופרדים ומובדלים זמ"ז, וכל א' מוכן לשימוש המיוחד לו, זהו מעשה מלאכה של תיקון, אבל אם כונתו להגיע לפנימי מותר. אמנם מש"כ שם לאסור להוציא השכבה העליונה כשרוצה להשתמש בעליון לאחר זמן (מטעם עצם ההפרדה), לכאו' לולא דבריו י"ל דהחלק העליון ל"ש בו בורר כלל לא מטעם הפרדה, כי הוא לא נחשב מעורב כיון שנמצא למעלה (וכעי"ז נסתפק המג"א סוסקט"ו בשומן שצף למעלה, וכ"ש בנדו"ד שהם דברים גושיים שלא מחוברים זל"ז), וגם תיקון ל"ש בחלק העליון כיון שמוכן לשימושו מיד. ושו"ר שהעיר כן בספר חו"ב (סי' י"ד סקט"ו). ומצאתי שכן פסק בחוט שני (אות ג') דלעולם מותר להוציא העליון [אך מה שציינו במקורות להמשנה ברורה, הוא צ"ע, דבביאוה"ל מבואר לא כן, ואמנם בתחילת דבריו ציידד הביאוה"ל דלא נחשבים מעורבים, וצ"ע].

בגדרי דש, סוחט ובורר, והחילוקים שביניהם

א. הנה דישה עיקרה היא הפרדת האוכל מן הפסולת, ותולדה דדישה הוא סחיטה, וסחיטה עיקרה היא יצירת משקה אע"פ שאין כאן הפרדה מפסולת, דהא מה"ט מותר לסחוט בשבת ענבים לתוך הקדרה, דלא נחשב משקה כיון שבא לאוכל, ואם היה כאן הפרדת אוכל מפסולת היה אסור, אע"כ דאין כאן הפרדה מפסולת כי גם הענבים הם אוכל, ומה"ט אסור לחלוב בשבת אף לתוך הקדרה, דהגם דאין כאן יצירת משקה, מ"מ כיון שבשבת הבהמה לא נחשב אוכל הוי הפרדה של אוכל מפסולת [ורק ביו"ט מותר וכמבואר בתוס']. ומבואר לכאורה דיש שני ענינים בדישה או הפרדת אוכל מפסולת או יצירת משקה, וצ"ב דהא כל חד הוא סוג מלאכה בפנ"ע, ואיך תרווייהו איתנייהו בכלל דישה.

ב. מצאנו במלאכת דישה דדבר שדרכו להעשות לעולם בשעת אכילה, וגם האדם עושה כן בשעת אכילתו, וכגון קילוף אגוזים, מותר [וכמבואר יסוד הדבר באג"ט, וכבר ביארנו דבריו במקומו]. אבל דבר שאין דרך כל העולם לעשותו בשעת אכילה, ל"מ מה שהאדם עושהו לאלתר סמוך לסעודה (וכמ"ש בביאוה"ל סי' ש"כ ד"ה לאכול), ואילו בבורר מצאנו דלעולם מותר לברור לאלתר סמוך לסעודה (כשבורר אוכל מפסולת בידו), וצ"ב מאי שנא מדישה.

ג. כ' רבנו חננאל (בדף עד.) דאיסור דישה הוא הפרדת פסולת המחוברת, כגון קליפה או ניפוץ שהוא תולדה דדש שמוציא העפרורית הדבוקה בו, אע"פ שבכל הנך עדיין נשאר האוכל מעורב עם הפסולת, ובורר הוא השלב האחרון שמוציא הפסולת לגמרי. [אמנם יתכן מקרה שיש בו גם דישה וגם ברירה, כגון שמוציא הקליפה לגמרי, כגון מולל מלילות ומוציאם, דגם יש כאן דישה, כי הקליפה דבוקה בו, וגם יש כאן ברירה כי הוציא הקליפה לגמרי, וכמבואר בירושלמי דקילוף שום יש בו משום בורר]. ולכאו' צ"ב דכיון דיסוד דישה הוא הפרדת הפסולת מהאוכל, והרי עדיין לא נגמרה מלאכתו כי עדיין הוא מעורב עם הפסולת ומחוסר מלאכת הברירה, למה ד"ז נחשב בתור מלאכה בפנ"ע, דהרי לכאו' עדיין לא הגיע לתכליתו, ולא נשלם כאן תיקון החפצא כלל, והרי כל מלאכה הוא עשיית דבר שלם, וצ"ב.

ד. מצאנו במלאכת דישה דהותר קילוף אגוזים מטעם הנ"ל, דדרכו להעשות סמוך לאכילה, וגם עושה כן בפועל בשעת אכילה, ולפי"ז לכאו' י"ל ע"ע מ"ט אסור לסחוט בשבת סוגי פירות שדרכם להעשות סמוך לאכילה כגון תפוזים ולימונים, והגם דהרבה מפעלים עושים ג"כ לאוצר, הרי גם בקילוף אגוזים יש מפעלים שמקלפים האגוזים לאלפים ולרבבות, ואפ"ה כיון שלאידך גיסא יש לעומת זה הרבה שעושים כן סמוך לסעודה ה"ז מותר, וא"כ גם סחיטת תפוזים ולימונים בדב"כ רובא דאינשי סוחטים בביתם לאו ע"מ להצניעם אלא לשתותם מיד, יהיה מותר, ולא יהיה כאן איסור דישה.

ונראה ביאור הדברים כך, דיסוד מלאכת דישה הוא ליצור שם אוכל על הדבר, דדבר שיש לו קליפה [ואין דרך להסירה בשעת אכילה] עדיין אין לו שם אוכל, ועכ"פ אינו אוכל גמור ומתוקן, וכשמפריד הדבר המחובר לו נשלם עליו שם אוכל גמור, וה"ה כשיש לו עפרורית שדבוק בו ג"כ זה קלקול בעצמותו שדבוק בו פסולת ואינו אוכל מתוקן, ויש בזה תולדה דדישה. אבל כשיש מאכל שמעורב בו פסולת חיצונית כגון אבנים וצרורות, אין בזה קלקול בעצמותו, וכבר יש לו שם אוכל, ורק יש לו הפרעה חיצונית שאינו מתוקן לאכילת האדם, אבל כבר יש לו שם אוכל, ובזה שייך איסור ברירה, אבל במלאכת ברירה אין כאן יצירה של שם אוכל על הדבר. ובזה מיושב מה ששאלנו איזה שלימות של מלאכה יש בדישה, והתשובה לזה דיש כאן שלימות של יצירת שם אוכל על הדבר. ומעתה מובן דגם סחיטה הוא תולדה דדישה, אע"פ שלא מפריד פסולת מאוכל, דאין עיקר המלאכה ההפרדה אלא יצירת שם אוכל, וה"ה כשסוחט ויוצר כאן משקה זהו ג"כ מלאכת דישה ממש.

ובזה נבין החילוק שבין דש לבורר לגבי היתר של סמוך לסעודה, דבמלאכת ברירה כיון שאין כאן תיקון בעצמותו של האוכל אלא הסרת מפריע חיצוני, אפשר להגדיר מלאכתו בשני אופנים, או דנחשב שמתקן החפצא לאכילת האדם, או שלא מתייחס המלאכה כלל לתיקון החפצא, אלא עיקר עיסוקו הוא לצורך הגברא להקל עליו האכילה שיאכל בצורה נוחה בלי מפריעים, ובזה הדבר תלוי, דאם עושה כן לאוצר ולאחר זמן אז מוגדר מעשיו לתיקון החפצא [הגם דהמטרה הסופית היא להקל האכילה, מ"מ מעשיו מוכיחים שמתקן החפצא שיהא לו דבר מתוקן לאכילה], אבל כשעושה כן בשעת אכילה או סמוך לזה אז עיקר עיסוקו הוא לצורך האכילה ולא לצורך החפצא.

אבל דישה שהוא תיקון בעצמותו של הדבר אינו תלוי ועומד מתי עושה כן, דגם כשעושה כן בשעת אכילה הרי סוף סוף המעשה בעצמותו הוא מעשה של יצירת שם אוכל על החפצא. ורק כשדרך כל העולם לעשותו סמוך לסעודה, אז כבר נחשב דבר מתוקן [דדבר לא מתוקן נוהגים לתקנו מקודם ולא רק סמוך לסעודה], ואין כאן מעשה של יצירה כי נחשב דבר מתוקן. [ומ"מ אם מקלף לאחר זמן אז כיון שאינו בדרך אכילה שוב חוזר להיות מוגדר מעשה לצורך החפצא].

ומעתה מיושב ג"כ משה"ק מסחיטה, דהתם אף אם דרך כל העולם לעשותו לאלתר, מ"מ התם הוא יצירה ממש, וא"א כלל להגדירו כדבר מתוקן, דהרי אין כאן משקה, ופשיטא דמעשיו הם יצירה של משקה. ול"ד לקילוף אגוזים דיש כבר אוכל, ורק הקליפה בד"כ גורמת קלקול, וע"ז אמרי' דכיון שדרך כולם לעשותו לאלתר נחשב מתוקן עוד לפני הקילוף, אבל סחיטה הוא יצירה ממש.

בביאור דעת הראשונים ז"ל באופנים שמותר לברור

בענין האופנים שאין בהם איסור מצאנו כמה דעות בראשונים ז"ל, ונבא בע"ה לברר סברותיהם מהו יסוד ההיתר לברור בשבת באופנים מסוימים לפי כל שיטה, ולכאו' יש כמה קושיות בדבריהם, כדלהלן:

א. דעת רש"י דהותר לברור אוכל מפסולת, או בנפה וכברה לאלתר, או לאחר זמן כשעושה בידו, וביאר רש"י דהטעם דהותר ביד משום דלא דמי לברירה כלל, ומבואר דיסוד ההיתר אינו משום דרך אכילה, אלא מטעם שינוי בצורת המלאכה, דל"ד לברירה כלל, ומה"ט התיר אף לאח"ז. ולכאו' הרי רש"י במשנה ביאר ההבדל בין בורר למרקד, דבורר ביד ומרקד בכלי. ובע"כ צ"ל דהתם איירי בפסולת מאוכל, והכא איירי באוכל מפסולת (וכן מצאתי בהגהות דברי נחמיה שבסוף הש"ס). מיהו צ"ע דלא מסתבר שהוא חילוק במציאות, דאם בבריית פסולת מתוך אוכל משתמשים ביד, מאי שנא אוכל מפסולת.

ב. לדעת תוס' ההיתר לאביי הוא כל שעושה לאלתר בין פסולת מתוך אוכל ובין אוכל מתוך פסולת, אבל לאחר זמן אסור. ולכאו' אין ההיתר משום שינוי שעושה בידו, דא"כ אף לאח"ז יהיה שרי מהך טעמא (וכמו שבאמת שיטת רש"י), אלא ההיתר משום דהוי דרך אכילה, וא"כ י"ל"ע למה לא הותר גם בנפה וכברה לאלתר כשבורר אוכל מפסולת, כיון דכונתו ומטרתו לאכילה, והרי דעת רש"י דבכה"ג מותר, והתוס' כ' להוכיח דלא כוותי'. וצ"ע מהי סברת פלוגתייהו בזה. וביותר קשה דדעת הרשב"א כהתוס' דלאלתר לעולם מותר אפי' פסולת מתוך אוכל, וכ' דטעם ההיתר כיון שהוא ברירה כלאחר יד, ומבואר דס"ל דיד הוי שינוי, וצ"ע דא"כ למה לאח"ז אסור.

ג. עוד מבואר בתוס' דלר' המנונא אוכל מפסולת לעולם מותר לברור ואפי' לאח"ז, וטעמו מבואר בתוס' משום שאין דרך ברירה בכך, ומשו"ה כ' התוס' דאם האוכל מועט והפסולת מרובה אסור לברור האוכל. והנה י"ל"ע אם בכה"ג שהאוכל מועט והפסולת מרובה מותר לברור הפסולת, כיון שבכה"ג אין דרכו בכך. ובהגהות אשר"י מפורש להיתר, וכן מוכח שכן הבין הרמב"ן בד' התוס' כי בא לחלוק עליהם דפסולת מתוך אוכל לעולם אסור. אך בפסקי תוס' (אות רפ"ג) משמע דאסור, ואין היתר אלא אוכל מפסולת כשרובו אוכל, יעו"ש. ודעת הפסקי תוס' קשה, דאם ההיתר משום שאינו דרך ברירה למה לא נתיר לברור פסולת מתוך אוכל כשאינו דרך ברירה.

ואם יש עדיפות לאוכל מפסולת דנחשב יותר דרך אכילה, א"כ מנא להו להתוס' לומר שההיתר של ר' המנונא הוא משום דאין דרך ברירה בכך [דלא הוזכר בדברי ר"ה], דלמא ההיתר תלוי במה שהוא אוכל מתוך פסולת ובזה סגי.

ד. הרמב"ן חולק על תוס' בחילוקם אם האוכל מרובה או הפסולת מרובה, וכ' דלעולם דרכו בכך, אבל אוכל מפסולת מותר דבהיתירא טרחינן, באיסורא לא טרחינן, והבורר פסולת מתוך אוכל אפי' לאלתר הו"ל כבורר לאוצר, כי אין דעתו לאכול מה שבירר וחייב. ומבואר דאין ההיתר באוכל מפסולת משום שינוי, אלא נחשב דרכו בכך, ורק משום דהוא דרך אכילה הותר, אבל פסולת מתוך אוכל לא נחשב דרך אכילה אלא הו"ל כבורר לאוצר. וצ"ע סברתו למה לא נאמר דגם פסולת מתוך אוכל נחשב דרך אכילה [וכמו שכן הוא שיטת התוס' לפי אביי דכל שהוא לאלתר לעולם מותר]. וגם צ"ע למה לא הותר אוכל מפסולת בנפה וכברה כשעושה לאלתר, כיון שהוא דרך אכילה [וכמו שכן היא שיטת רש"י].

ונראה לבאר דיסוד מלאכת ברירה הוא תיקון החפצא, אך בעינן שזה יהיה ע"י מעשה ברירה, ובלא"ה אין חיוב [וכדביארנו לעיל דמה"ט שיטוח פירות שרי, וכן ברירת פסולת עם האוכל דיש תנאי שייעשה ע"י מעשה מיון והבחנה].

ומעתה נראה לבאר דבבורר בידו יסוד החיסרון דאינו כצורת מעשה ברירה, ואע"פ שבאמת עשה כאן מעשה ברירה, מ"מ חסר בצורת המעשה כיון שאינו כדרך הבוררין, ואין למעשיו שם מעשה ברירה [וזה כונת הרשב"א דהוי כלאח"י, דאינו כדרך ברירה], ומעתה הדבר תלוי ועומד, דאם כל תכלית מעשיו אינו בשביל עצם תיקון החפצא שיהיה לו אוכל נקי ומתוקן באוצרו, אלא רוצה לאכול כעת, ותכלית מעשיו להקל עליו האכילה, אז כשבורר בידו נחשב המעשה בתור אמצעי להקל האכילה, ולא בתור מעשה ברירה, אבל כשתכלית הברירה היא שיהא לו אוכל מתוקן באוצר, אז אפי' כשבורר בידו שפיר מוגדר למעשה ברירה מצד הכונה, כי אע"פ שחסר בצורת המעשה, מ"מ יש לו שם מעשה ברירה מחמת התכלית, כי מעשיו מיוחדים לתכלית הברירה, ולא בתור חלק מסדר האכילה, ולכן מוגדר למעשה ברירה אע"פ ששינה מצורתו הרגילה. וכן כשבורר בנפה וכברה אפי' כשהוא לא לתכלית ניקוי החפצא אלא כדי להקל האכילה, מ"מ בודאי עשה מעשה ברירה אלא שהוא לתכלית אחרת.

ומעתה מבואר שפיר שיטת התוס' והרשב"א, דכל שעושה לאלתר בין אוכל מפסולת ובין פסולת מאוכל נחשב מעשיו בתור אמצעי להקל האכילה כעת, והוא לצורך הגברא ולא לצורך החפצא שיהא מתוקן [אע"פ שבודאי במציאות עושה תיקון בחפצא, דאל"כ לא שייך בו חיוב בורר כלל, אבל מ"מ אין זה התכלית אלא אמצעי], ולכן הדבר תלוי, דאם עשה בידו דאין כאן צורה של מעשה ברירה, וגם אין כונה לתכלית הברירה, אז לא מוגדר למעשה ברירה, אבל בנפה וכברה חייב. וכשבורר לאח"ז דאז התכלית הוא תיקון החפצא, בכל גוונא נחשב למעשה ברירה מצד התכלית, וחייב.

נמצא שיש שני אופנים להחשב מעשה ברירה, או מצד צורת המעשה או מצד כונת המעשה. ודעת הרמב"ן דדוקא אוכל מפסולת בידו הוא חיסרון בשם מעשה ברירה, כיון שיש כאן צורת אכילה ממש, שכך הוא דרך אכילה שלוקח בידו ואוכל, וזה מבטל ממנו שם מעשה ברירה, דהברירה טפל למעשה אכילה, ונחשב הכל חלק מסדר האכילה ולא מעשה ברירה ותיקון, אבל כשאין כאן צורת אכילה ממש וכגון בנפה וכברה אסור, וכן ברירת פסולת מאוכל אפי' בידו ג"כ אין זה מעשה אכילה, כי אינו אוכל מה שנוטל בזה לא בטל ממנו שם מעשה ברירה (אע"פ שתכלית עשייתו להקל האכילה ולא לאוצר, מ"מ מעשה ברירה הוא שמתקן החפצא, ולא איכפ"ל מכונתו, ורק כשעושה מעשה אכילה ממש זה מבטל ממנו שם מעשה ברירה), נמצא דאין ההיתר ביד משום שינוי מדרך הברירה, דזה ל"ח שינוי, אלא דבכה"ג הוא צורה של מעשה אכילה, אבל כשאינו צורה של אכילה אסור אפי' ביד. ובחי' הר"מ קזיס ז"ל (הובא בס' בירורי מלאכות דף ר"מ) נקט כהרמב"ן, וכ' דהבורר אוכל מתוך הפסולת לאלתר ל"ח ברירה כלל, שכיון שנוטל האוכל ומניחו לאלתר בפיו אינו אלא נוטל האוכל ממקומו לאכלו, וגם כשמניח האוכל לפניו לאכלו באותה סעודה ל"ח בורר, שכן דרך האוכל שנוטל מה שרוצה לאכול ומניח לפניו ואח"כ אוכלו, אבל כשמניח לאח"ז ודאי הוי בורר כיון שאינו נוטלו לאכלו עכשיו אלא לנקותו מן הפסולת שבו שיהיה נקי, והבורר פסולת מתוך האוכל אפי' כדי לאכלו לאלתר הוי בורר, שהרי אינו נוטל מה שרוצה לאכול, אלא נוטל הפסולת כדי שישאר האוכל נקי, ולפיכך הוי בורר וחייב, ע"כ. נמצא דכל שלא נחשב מעשיו בתור מעשה אכילה ממש או מעשה הכנה של סדר האכילה, זהו בכלל מעשה ברירה ותיקון וחייב. והגם דביארנו דלשיטת הרמב"ן ברירה ביד ל"ח שינוי, מ"מ מצאנו דגם לשיטתו יש היתר של שינוי בברירה, והוא מש"כ שם גבי ניפוח ביד דנחשב שינוי מותר אע"פ שהוא פסולת מאוכל. והנה התם מבואר דלאח"ז אסור אפי' בשינוי כזה, ולפמשנ"ת י"ל דכשעושה לאח"ז יש לחייבו מטעם הכוונה לברירה, וע"ז נחשב מעשה ברירה אע"פ שחסר בצורת המעשה.

ולדעת רש"י יש שני היתרים באוכל מתוך פסולת, או בידו אפי' לאח"ז, או לאלתר אפי' בנפה וכברה, ובכל היתר יש חידוש, דהרי כשעושה לאח"ז עיקר תכליתו הוא לניקוי החפצא, ואפ"ה התיר כשעושה בידו, וכן כשעושה בנפה וכברה אפי' לאלתר הרי יש כאן צורה של מעשה ברירה ואפ"ה התיר. ובהכרח דלשיטתו כדי שיחשב מעשה מלאכה של ברירה צריך שני תנאים, גם שיהיה צורה של מעשה ברירה, וגם שכונתו תהי' לצורך הניקוי ולא לצורך האכילה, וכשחסר בא' משני התנאים האלו ל"ח מעשה מלאכה, ולכן ברירת אוכל מתוך פסולת בידו חסר בצורת המעשה, דאינו צורה של מעשה ברירה וזה מותר, אע"פ שבכונה לתכלית הברירה לא חסר כיון שעושה לאח"ז. וכן ברירה לאלתר אפי' בנפה וכברה ג"כ יש בו היתר כיון שעיקר כונתו לא לתכלית הניקוי של החפצא אלא לצורך האכילה [ומדוקדק בלשון רש"י דבהיתר דלאלתר כ' שאין זה דרך הבוררין, היינו מצד כונת האדם, ובהיתר בידי כ' דעיקר ברירה בנפה וכברה, והוא מצד צורת המעשה]. אלא דלכאו' קשה, דא"כ אף ברירת פסולת מאוכל נימא דכשעושה בידו כיון שחסר בצורה יהיה מותר, וכן כשעושה לאלתר כיון שכונתו לא לתכלית הניקוי אלא לצורך האכילה יהיה מותר, ואילו לשיטת רש"י אפי' פסולת מאוכל לאלתר וביד דחסר גם בכונה וגם בצורת המעשה, מ"מ חייב.

ובהכרח צ"ל דס"ל דכל ההיתרים נאמרו דוקא באוכל מתוך פסולת, אבל בפסולת מתוך אוכל ל"ש שום היתר, והטעם מפורש ברש"י דאוכל מתוך פסולת "לא דרך ברירה הוא". ונראה בביאור הדבר דפסולת מתוך אוכל הוא נחשב בעצמותו מעשה ברירה, דכל מהות ברירה הוא לברור את הפסולת ולהשאיר האוכל, דהיינו לסלק המפריע, כעין פעולת ניקוי שמהותו הסרת הלכלוך, אבל לברור האוכל הוא היפוך הצורה, אלא שיש אופנים שגם ברירת אוכל מתוך פסולת אפשר להתחייב עליו בתור תולדה דבורר, אבל כדי לחדש על פעולה זו ג"כ שם בורר צריך שיהיה לו צורה של ברירה גם מצד המעשה [היינו בנפה וכברה], וגם מצד הכונה [שיהיה לתכלית הניקוי והיינו לאחר זמן], דאז א"א להחשיבו כחלק מסדר האכילה בשום פנים, אבל כשחסר א' מהתנאים הללו אז לא יתחדש עליו שם בורר, ונחשיבנו כחלק מסדר האכילה, אבל פסולת מאוכל דבמהותו הוא פעולת ברירה, לא פוקע ממנו בשום פנים שם ברירה. ומהשתא מיושב מש"כ רש"י במשנה דבורר חייב ביד, דעיקר חיוב בורר הוא פסולת מאוכל, וחייב אפי' ביד, אבל ברירת אוכל מפסולת זהו תולדה דבורר, ובזה ל"ש חיוב אלא בנפה וכברה ולאח"ז, דאז בהכרח נחשב מעשה ברירה.

ומעתה יבואר שיטת התוס' לפי ר' המנונא [ודעת הפסקי תוס'] דפסולת מתוך אוכל ל"מ שינוי מהמנהג, ורק באוכל מתוך פסולת מהני שינוי, והקשינו דאם יש עדיפות לאוכל מתוך פסולת, א"כ מנלן דצריך שינוי, ואולי דוקא אוכל מתוך פסולת מהני משום שהוא דרך אכילה. ונראה דס"ל להתוס' דכל שעושה לאחר זמן בודאי מוגדר למעשה לצורך ותכלית

התיקון, ובהכרח דההיתר של אוכל מפסולת הוא משום שאין כאן צורה של מעשה ברירה כלל, וכפי שנתבאר בשיטת רש"י דלאו דרך ברירה הוא, דכל מהות ברירה הוא לסלק המפריע, אבל הוצאת האוכל אינו צורה של ברירה. אבל מה שמשנה מהמנהג ל"מ כלל, ולכן בברירת פסולת דהוא צורה של ברירה לא איכפ"ל ששינה ממנהג הבוררין, כיון שסו"ס הוא צורת מעשה ברירה. וע"ז הקשו דיש מקומות שמצינו שגם אוכל מתוך פסולת נחשב דרך ברירה, ותירצו דהתם כיון שדרכו בכך [כגון שהפסולת מרובה], כיון שדרך כל העולם לברור בצורה כזו של הוצאת האוכל, זהו עוד אופן להיות בכלל ברירה, אבל כשהמעשה מצד צורתו אינו צורה של ברירה, וגם העולם לא בוררים כך, ל"ח מעשה ברירה.

שיטות הראשונים בביאור סוגיא דבורר [שבת עד.]

שיטת רש"י - רש"י ס"ל דלאלתר מותר אוכל מפסולת אפי' בנפה וכברה, כדמוכח ממה דאוקים הברייתא בנפה וכברה, ואפ"ה לאלתר מותר, אך פסולת מאוכל אפי' לאלתר אסור כדמוכח ממעשה דר' ביבי דאיירי בברירה לאלתר, דמשו"ה שטח לפניהם דחשש שהם יבררו, אע"פ שהוא לצורך אכילה לאלתר [וכדהוכיח מהרש"א ומהר"ם דרש"י חולק על תוס', וכ' בספר שבת של מי שהספק בגמ' היה דלמא ס"ל כר' חסדא דליכא היתרא דלאלתר כלל, וברייתא דלעיל איירי בבורר חצי שיעור דוקא], והגמ' מסתפקת דדילמא אוכל מפסולת אסור, ומשמע דפסולת מאוכל בכה"ג פשיטא דאסור, ואפי' ביד אסור בכה"ג, דהא התם איירי בברירה ביד. וגם חטאת חייב על זה, כדמוכח מחזקיה דאיירי בברירת תורמוסין ביד (כדכ' רש"י שנימוח בין אצבעותיו), וחשיב פסולת מאוכל ואסור אפי' לאלתר [דהנדון היה בלאלתר, ולכן היה הספק אולי חזקי' אסר באוכל מפסולת דאיירי בלאלתר, דזהו הספק לשיטת רש"י וכנ"ל].

עוד מוכח דשיטת רש"י דאוכל מפסולת ביד מותר אפי' לאחר זמן, דהרי אוקים הברייתות דנפה וכברה דחייב, ובקנון ותמחוי פטור, בברירה לאחר זמן, ומבואר דדוקא קנון ותמחוי פטור אבל אסור, אבל ביד שרי. ומבואר דשיטת רש"י דאוכל מפסולת שרי או ביד אפי' לאחר זמן, או בכלי אם הוא לאלתר, אבל פסולת מאוכל אפי' ביד ולאלתר אסור.

שיטת הריטב"א בשם רבו - ס"ל דשלושת האוקימתות האחרונות דרב המנונא ור' יוסף ואביי לא פליגי אהדדי, ורק נחלקו איך להעמיד הברייתא, ובאמת כדי להתיר צריך את שלושת התנאים: אוכל מפסולת, וביד, ולאלתר. וספק הגמ' אם אוכל מפסולת שרי היינו בלאחר זמן (וכמ"ש תוס'), והספק דדלמא באמת יש היתר באוכל מפסולת ביד אפי' לאחר זמן, וא"צ תנאי דלאלתר, ולפי"ז נעמיד הברייתא כאוקימתא דר' המנונא דאוכל מפסולת שרי, ונאמר דהכל תלוי בזה, דכל שהוא אוכל מפסולת שרי [ובתנאי שלא יהא בכלי], ולמסקנא אין היתר כזה, ובעי' שיהא ג"כ לאלתר. [וכ"ה דעת רבנו חננאל והרמב"ן להלכה, והכי קיי"ל].

שיטת הריטב"א בשם התוס' - ס"ל דיש מחלוקת בין אוקימתא דר' המנונא לאוקימתא דאביי, אך כו"ע מודים לר' יוסף דבכלי לעולם אסור אפי' אוכל מפסולת וביד, והוכחתם מדאמר אביי מידי אוכל מפסולת קתני, ומוכח דס"ל להעמיד הברייתא אפי' בפסולת מאוכל, ואפ"ה שרי לאלתר [אך הריטב"א בשם רבו פי' באופ"א כונת אביי, דעיקר כונתו דלא הוזכר בברייתא חילוק בין אוכל מפסולת לפסולת מאוכל, ולאביי גופי' כל הברייתא מיירי באוכל מפסולת], ולשיטת אביי יסוד ההיתר הוא דוקא בלאלתר, ואפי' אוכל מפסולת שרי דוקא לאלתר. ואילו לר' המנונא הכל תלוי אם הוא פסולת מאוכל או אוכל מפסולת, דאוכל מפסולת שרי אפי' לאחר זמן, ופסולת מאוכל אסור אפי' לאלתר. נמצא דלאביי אינו תלוי כלל אם הוא אוכל מפסולת או פסולת מאוכל, אלא הכל תלוי אם הוא לאלתר או אח"ז, ולשיטת ר' המנונא לא תלוי כלל אם הוא לאלתר או לאח"ז, אלא הכל תלוי אם הוא אוכל מפסולת או פסולת מאוכל.

וספק הגמ' במעשה דר' ביבי ובחזקיה אם אוכל מפסולת שרי, הוא באוכל מפסולת לאחר זמן, דהא אוכל מפסולת לאלתר ליכא מאן דאסר [והיינו דיש כאן שני התנאים, וא"כ בין לאביי ובין לר' המנונא שרי], וא"כ יסוד הספק הוא אם כאביי או כר' המנונא. ומ"מ בדעת חזקיה נקט הריטב"א דסתמא קאמר, ומשמע אפי' לאלתר, ולפי"ז דברי הגמ' לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור, הוא בדרך קושיא, דהא ליכא מאן דשרי, ומתרצי' דהוי פסולת מתוך אוכל ואסור לאלתר, ולפי"ז חזקיה ס"ל כר' המנונא. ומכיון שהגמ' לעיל נקטה לעיקר כדברי אביי, וגם רבא הסכים לזה, הכי נקטינן, וכל לאלתר שרי אפי' פסולת מאוכל.

ומיהו ברירה בכלי אסור אפי' לאלתר, ואפי' אוכל מפסולת, ובנפה וכברה חייב חטאת, והברייתא דלעיל לא איירי כלל בנפה וכברה אלא ביד, ובזה יש היתר לאלתר.

ונראה דזהו שיטת הטור (סי' שי"ט) שפסק כן דלאלתר לעולם שרי, ומ"מ צריך למעט בטירחה [וכדמצינו בהל' יו"ט שיש לברור באופן שיש פחות טורח, וה"ה בשבת וכמ"ש הב"י], וכ"נ שזו שיטת התוס' שלפנינו שהקשו (בד"ה והתניא) על שיטת רש"י דהתיר בנפה וכברה לאלתר מהגמ' בביצה דאסור, והתם הא איירי בפסולת מאוכל, וא"כ לכאו' לק"מ, דיש להעמיד דברי רש"י באוכל מפסולת, אע"כ דדעת התוס' דלאביי איירי הברייתא אפי' בפסולת מאוכל, וכדאמר מידי אוכל מפסולת קתני, ועל זה הקשו דלפי פירש"י יוצא דהברייתא התירה אפי' בפסולת מתוך אוכל בנפה וכברה לאלתר, וזה קשה מהגמ' בביצה.

שיטת הרשב"א - הרשב"א בעבוה"ק (בית מועד ש"א סי' ה') התיר ביו"ט ברירת פסולת מאוכל אם אינו בנפה וכברה כיון דבשבת אינו חייב. ומבואר דס"ל דמדאו' מותר לברור פסולת מאוכל כשהוא לאלתר [וכדסיים שם דלאח"ז אסור]. אמנם מדבריו (שם סי' ח') מבואר דעכ"פ מדרבנן אסור, דהתיר ברירת צרור או קיסם ביו"ט מן הקמח כיון שהוא בורר כלאח"י, ודחה מי שאסר. ומשמע להדיא דבשבת מודה שאסור (דאל"כ היה לו לחלוק ביתר שאת דאפי' בשבת מותר). ויוצא לנו שיטה חדשה, דמדאו' מותר אפי' פסולת מתוך אוכל לאלתר, אבל מדרבנן אסור אפי' ביד ולאלתר [ומה שאסרו בקנון ותמחוי דוקא הוא באוכל מפסולת], וזהו שיטת הריטב"א גופי' שאחר שהביא דברי התוס' ודברי רבו, כתב והנכון דלכתחילה לא פליגי אלא בדיעבד, ע"ש. וכונתו דאביי מודה לסברת ר"ה דאין היתר בפסולת מתוך אוכל, אבל הוא אסור רק מדרבנן, דאין מקור מהברייתא דבכה"ג חייב חטאת, וכן לר"ה אסור מדרבנן לאח"ז אפי' אוכל מפסולת, אבל אין על זה חיוב חטאת.

נמצא דהרשב"א חולק על הטור, דלהטור אפי' פסולת מתוך אוכל לאלתר וביד מותר באופן שאין בו טירחה, וכגון שהפסולת מועט. ולהרשב"א אפי' בכה"ג שאין בו טירחה אסור מדרבנן, וכדמוכח מברירת צרור מקמח דהפסולת מועט ואפ"ה אסור. [וקצ"ע על הנשמת אדם ריש הל' בורר שכ' ששיטת הטור כשיטת הרשב"א, וצ"ל דנתכוין להשוות ביניהם רק ביסוד הדברים].

כללי דיני בורר

הנה הגדרת מלאכת בורר הוא: **מעשה ברירה בתערובת כשעי"ז מתקן החפצא,** ובזה נבין את פרטי הדינים שיש במלאכה זו, דכל מקום שחסר אחד מג' התנאים, או שאינו מעשה ברירה, או שלא נחשב תערובת, או כשלא נפעל תיקון החפצא, אין זה בכלל האיסור, והרי הוא מותר. ונבא לפרט כמה דוגמאות בזה:

מעשה ברירה - אם אין נחשב מעשה ברירה אין בזה איסור בורר, אע"פ שעי"ז נתקן החפצא ונפרד הפסולת מן האוכל, וזה מבואר בגמ' במעשה דר' ביבי דשטח פירות לפניהם, אע"פ שעי"ז נפרש הפסולת מן האוכל מ"מ מותר הוא, כיון שלא נחשב מעשה ברירה. ומה"ט מבואר באחרונים [מ"ב סי' שי"ט ס"ק ס"א] דמותר לברור פסולת עם מעט אוכל, דבכה"ג לא נחשב מעשה ברירה, דכל מהות ברירה הוא להפריש אחד מהשני, וכאן שמפריש עם המין השני ל"ח ברירה, ולא הוי מעשה ברירה (וכעי"ז ביאר באור לציון ח"א סי' כ"ז, וכ"פ להלכה באול"צ ח"ב פמ"ז אות כ"ב, דמותר להוציא גרעין לימון מתוך סלט אם מוציא עמו מעט סלט. אמנם אם דרכו בכך תמיד, כגון שמוציא גלעין הפרי שיוצא ממנו תמיד מעט עם הפרי, כיון שזהו דרך ברירתו חשיב מעשה ברירה, ואין להתיר, וכדביאר שם פל"א אות י"ב). ומה"ט אם אוכל אדם כדרכו אוכלין כגון פיצוחים וכיו"ב, ובא לידו אחד מקולקל וזרקו, לא עבר על איסור בורר כלל, אע"פ שתיקן הנשאר, כי א"א להגדירו כמעשה ברירה כלל, כיון שאין דעתו להבחין ולברור זה מזה. [וע' באור לציון ח"ב שהיקל ליטול ספר מן ערימת ספרים בשלחן, ולהחזיר כל אחד למקומו, כי בשעה שנוטלם אינו מבחין ליטול ספר זה בדוקא, אלא כל הבא לידו ראשון נוטלו, ומה שאח"כ מניחו במקומו הוא לא שייך לברירה. אבל זה לא מוכרח, כי י"ל דעצם הדבר שמפריד הספרים אלו מאלו לצורך סידורם זהו מעשה ברירה, כי מה שממשיך לסדרם זהו מעשה אחד עם לקיחתם מהשלחן, והכל מעשה אחד של הפרדה לצורך סידור ומיון, וזהו מעשה ברירה, וכעין שכ' כיו"ב בביאוה"ל ד"ה היו לפניו לענין הפרדת ב' מיני אוכלין כשאין לו חפץ בא' מהם עכשיו, דעצם ההפרדה הוא ברירה לצורך תיקונם שיהיו מופרדים ולא מעורבים, וה"נ הכא דכוותה, וכן פסק בס' חוט שני דאסור לעשות כן, וכן ראיתי בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אלא יעביר כולם למקום אחד בלי לסדרם. אמנם אם מדיח כלים ונוטל כל כלי ומדיחו ואח"כ מחזירו למקומו, כיון שהנטילה לא היתה לצורך סידור ומיון אלא לצורך הדחה ל"ח מעשה ברירה, ומה שאחר ההדחה נותנו במקומו הוא מעשה חדש].

תערובת - אם לא נחשב תערובת זה עם זה פשוט דל"ש כאן ענין של בורר, דכל מהות בורר הוא לברור מתוך התערובת.

ונראה דגדר תערובת הוא שהמצב של התערובת מפריעה לשימושם, שמחוסר הבחנה וברירה, ולכן דברים גדולים מאוד שגם במצב של תערובת הם ניכרים, וכל אחד ראוי לשימושו, ל"ש בהם ברירה. ומה"ט ספרים העומדים בארון, אף שאינו מסודר לפי סדר מסוים, מ"מ כיון שאינם בגדר מעורבבים שמפריע לשימושם, אין בהם בורר, ומותר ליקח ספר מהארון גם לצורך שימוש אח"ז, וגדר תערובת הוא בכל דבר לפי ענינו שמפריע לשימושו.

תיקון החפצא - הוא הכלל הגדול שבמלאכת בורר, דאם לא נחשב מעשה של תיקון החפצא אין בזה איסור בורר, ומה"ט שרי לברור מים או יין שיש בהם קיסמים דקים [ולדעת רוב הראשונים מותר אפי' במשמרת שהוא כלי המיוחד לבירה], כיון שרוב העולם שותים אותו כך לא נחשב מעשה של תיקון, דגם בלא"ה היה מתוקן ולא מקולקל. ומה"ט יש להתיר קילוף פירות שרוב העולם אוכלין אותן בקליפתן אפי' במקלף (וכמבואר דמותר במשמרת), אלא שלהרמב"ם אסור במשמרת, ויש לחוש לדבריו, אבל בסכין בכה"ג מותר ואפי' לצורך אח"ז [אלא דיל"ע בדבר שרוב העולם מקפידים לקלפו, אך אם הגישוהו לא מקולף לא מקפידים ואוכלים אותו, כגון מלפפון ותפוח וכיו"ב, ויש להחמיר, ע' מ"ב סוס"י שכ"א בשם המג"א ובשעה"צ שם], ומי שהוא איסטניס שאינו אוכל בלא"ה ל"ש בו היתר זה.

והנה גדר תיקון הוא שאלמלא הברירה לא היה ראוי לשימושו העיקרי, אבל אם עומד לעיקר שימושו ורק תיקן בו דבר צדדי ה"ז מותר, ומה"ט מבואר בגמ' דמותר לברור חלמון וחלבון של ביצה זמ"ז לצורך החרדל ליתן בו גוון, דכיון דהייעוד של ביצה הוא לאכילה, ובזה אין שום קלקול כשהם מעורבים זב"ז (גם כלפי האדם הבורר), ורק עושה בו תיקון צדדי, ל"ח בורר.

והנה זהו ג"כ יסוד ההיתר של ברירת אוכל מפסולת לצורך אכילה לאלתר, דבכה"ג לא נחשב מעשה של תיקון החפצא אלא מעשה לצורך הגברא למען אכילתו, ואין לו חשיבות מלאכה, ומה"ט מותר לקלף פירות לאלתר, דאע"פ שמפריש הפסולת, מ"מ זהו ג"כ דרך אכילה, כמ"ש הביאוה"ל (סוס"י שכ"א) בשם המאמ"ר, דכיון דא"א בענין אחר זהו דרך אכילתו, וכונתו דל"ח מעשה של תיקון אלא מעשה של הסרת מונע לצורך אכילת האדם, אמנם במקום דנחשב מעשה של תיקון ל"ש היתר זה, ואפי' שהוא אוכל מפסולת. ולכן מצינו דסחיטת פירות י"א דאסור מטעם בורר, ומבואר במ"ב דכיון דזהו דרכו וא"א בענין אחר הוי מעשה ברירה. ולכאו' צ"ע מ"ש מקילוף דכיון דא"א בענין אחר שרי, ולהנ"ל החילוק מבואר, דבקילוף שהאוכל כבר מוכן ורק מסיר המפריע כדי להגיע אליו, זהו דרך אכילה, אבל בסחיטה שעדיין לא נוצר האוכל, וכעת יוצר דבר חדש, לא נחשב הסרת מונע אלא הוא מעשה תיקון בחפצא ליצור משקה, ול"ש בו היתר של אוכל מתוך פסולת, כי כאן בודאי נחשב מעשה של תיקון, וכך דרך התיקון בו.

עוד מצאנו כמה היתרים אף בהוצאת פסולת מאוכל, כיון דלא נחשב מעשה של תיקון החפצא, דדעת כמה אחרונים דמותר להוציא עצמות מן הבשר בשעת האכילה, או משום דכיון דהם מחוברים לו מברייתו שרי [וכדעת מהרש"ל שהובא בביאוה"ל ד"ה מתוך], או מטעם דזהו סדר אכילתם תמיד [וכמ"ש הבא"ח פ' בשלח], וטעם ההיתר נראה דכל כה"ג ל"ח קלקול גמור בחפצא כיון שמחובר לו מתחילת ברייתו, ולא נחשב דבר מקולקל לפני ההפרדה, וכן כשהדרך להפריד רק בשעת האכילה ולא מקודם, א"כ כיון שכך מגישים אותו לשלחן בדוקא לא נחשב דבר מקולקל עם הפסולת, ובזה כל שעושה בשעת אכילה שרי כיון דאז נחשב חלק מסדר האכילה. אבל כשעושה לצורך אח"ז דאז עושה מעשה מיוחד לצורך תיקון החפצא [לתקן אותו בתיקון השלם שיהיה ראוי לגמרי לשימושו], זהו מעשה ברירה ואסור, וכדמצינו דאפי' אוכל מפסולת אסור לאח"ז [כי סוף סוף יש כאן גם תיקון החפצא שמתקן אותו לגמרי להיות ראוי לאכילה ממש, ורק כשעושה כן בשעת אכילה אז נחשב הכל חלק ממעשה האכילה]. וההיתר דהבא"ח ל"ש במקום שאין הדרך לעשות כן מקודם האכילה, וכגון בענבה שיש בה כמה גרעינים, והדרך להכניס הכל לפה ולהוציא הגרעינים, ל"ש בזה היתר זה, כי כשעושה כן מקודם לא נחשב חלק מסדר האכילה, וכמבואר בדבריו שם. וכן כשאין העצם מחוברת לו ל"ש היתר זה, כי אינו חלק מסדר האכילה הרגיל להוציא עצמות כאלו.

ויש חולקים על היתרים אלו (ע' חזו"א סי' נ"ד וסי' נ"ה), ועי' באול"צ דמנהג בני ספרד להקל בזה. ומ"מ נראה דרצוי והגון להחמיר וליקח מעט אוכל עמו. ונראה דאם אוכל דג והגיע לשדרה שהיא מכסה החלק שלמטה מהשדרה, הוא קיל טפי, דזה דומה ממש לקליפה שמכסה הפרי שמסיר המפריע כדי להגיע לפרי, וה"ה בגרעיני מילון שמכסים הפרי שתחתיו.

והנה י"ל במקום שבורר איזה דבר לאכילה, אך עי"ז ג"כ נהיה תיקון החפצא במה שנשאר, אם בכה"ג שרי כיון שהוא מעשה אכילה, או סו"ס הוי גם מעשה של תיקון החפצא ואסור, ולכאו' מצאנו סתירה בזה, כי בגמ' מבואר לגבי ברירת תורמוסין מפסולת שלהם דכל א' נחשב פסולת כלפי השני, וכמ"ש הריטב"א דכשנמצאים אלו עם אלו הרי הם מסריחין, ולכן אסור לברור א' מהשני אפי' לצורך אכילה לאלתר, כי עי"ז מתקן החלק הנשאר. ואילו בברירת ב' מיני אוכלין מבואר דמותר לברור החלק שחפץ לאכלו כעת, אע"פ שלכאו' הרי החלק הנשאר נעשה מתוקן שהוא מופרד ממה שאכלו כעת [דהא רצון האדם שלא לאכול שניהם ביחד], וכן אם לא חפץ באיזה דבר שיש במאכלו ונותנו לאחר שיאכלנו שרי, כמ"ש האחרונים, אע"פ שדעתו עי"ז לתקן מאכלו שלו שלא יהא לו מאכל זה בקערתו.

ובהכרח נראה לחלק דהיכא דהוא פסולת ממש, כגון תורמוסין וקליפתן, דכל אחד מקלקל את חבירו ממש, וכמבואר בריטב"א דכשהם ביחד שניהם מסריחין, וה"ה כשיש פסולת ממש בתוך איזה דבר דמקלקל אותו, אז נחשב למעשה של תיקון בעצם, ובזה הגם דהוא ג"כ מעשה אכילה, דאוכל את אותו פסולת, מ"מ הוא עדיין מוגדר למעשה של תיקון ואסור. אבל בשני מיני אוכלין, הגם דאסור להוציא את מה שאינו חפץ בו כי נחשב לתיקון [והגם שאינו קלקול ממש, מ"מ ביחס אליו הוא תיקון, כי כשהם מעורבים אינם ראויים לו להשתמש בהם לאכילה], מ"מ כשמוציא איזה דבר לאכילה שלו או של אחר, כיון שהוא ג"כ מעשה אכילה אין חשיבות למעשיו בתור מעשה מלאכה של תיקון החפצא, כיון שהוא ג"כ מעשה אכילה שהוא עיקר המעשה, אבל מה שנגרם קצת תיקון בנשאר אינו מעיקר המעשה, אלא הוא תועלת צדדית לפי צרכי האדם ודעתו, והיכא דהוא תיקון בעצם שאני, דאז הוא להיפך דכל היכא שאפשר להגדיר המעשה כמעשה ברירה יש לו חשיבות של מעשה מלאכה, ולא איכפ"ל שהוא ג"כ מעשה אכילה ואינו מעשה מיוחד לצורך תיקון.

אמנם גם בברירת תורמוסין וקליפתן אם דעתו לאכול שניהם לאלתר מותר [כדמוכח בירושלמי במעשה דר' אמי דהתיר להם לברור אם יאכלו הכל לאלתר. וכן ביאר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשש"כ החדש פ"ג אות י"ד], דהתם גם צורת המעשה הוא מעשה אכילה, וגם מה שנפעל בעשייתו שמתקן הנשאר הוא לצורך אכילה לאלתר, ולא לצורך תיקון החפצא.

ודבר שיש לו גרעין אחד כגון תמר, משמש וכיו"ב, כ' הבא"ח שם דמותר להפריד התמרה מן הגרעין בידו, וזורק הגרעין ואוכל התמרה, כי כיון שיש שם גרעין אחד הו"ל לוקח אוכל מתוך פסולת כשהוא מפרידם זה מזה. ונראה בכונתו דאע"פ שבהפרדה הרי גם נוטל האוכל וגם מסלק הפסולת, מ"מ כיון שנחשב גם מעשה אכילה תו אין חשיבות למה שיש בו גם סילוק הפסולת להחשב בתור מעשה מלאכה. ואע"פ שביארנו דהיכא דהוא פסולת ממש דהוי תיקון בעצם לא איכפ"ל מה שהוא גם מעשה אכילה, מ"מ הכא שאני שאין תיקון בדבר אחר אלא רק באוכל זה, ובאוכל זה הרי נוטלו לאכילה והוי מעשה אכילה, ול"ד להיכא שפועל תיקון נוסף באוכל אחר. ומלבד זאת יש טעם נוסף להתיר הסרת הגרעין, כי כיון שאין הדרך באלו להכניס כל הפרי לפה ולהוציא הגרעין, וחפץ לאוכלו לבדו, ה"ז כהסרת קליפה שמותר להסיר המפריע, והכל נחשב שמתעסק באכילה, וה"נ הכא, וכן מבואר במ"ב סוס"י שכ"א ובשעה"צ שם. ובר מן דין שייך כאן ההיתר של הבא"ח בכל ברירת עצמות, כיון שזה סדר אכילתו תמיד, וה"נ הכא.

והנה עצם שיש בו מוח או אם מוצץ העצמות, מבואר בביאוה"ל דעי"ז חשיב אוכל ומותר, ומשמע מדבריו דהתיר אף בעצמות שאינן מחוברות לבשר, וכן משמע דהתיר אף לאח"ז (יעוי' בביאוה"ל סוד"ה מתוך וסוד"ה חייב). וזה לכאו' צ"ע מברירת תורמוסין דאסור כיון שהוא פסולת גמור, ועי"ז מתקן האוכל וחשיב תיקון בעצם, ולא איכפ"ל מה שנוטלו לאכילה, וה"נ הכא. ואין לחלק דכאן ל"ח פסולת גמור, דהא עצמות שאין מחוברות לבשר לכאו' בודאי חשיב פסולת גמור, וצ"ע. [וכן מצאתי בס' חו"ב שהקשה כן].

בסוגיא דתורמוסין ובדין ברירה לצורך אכילה כשגם מתקן מה שנשאר

בסוגיא דתורמוסין רש"י הביא ג' פירושים: בפי' ראשון מבואר דכיון שמצילו מקלקול מלהישאר עם הקליפה, ה"ז כנטילת פסולת מאוכל. ונראה ביאורו דכל ההיתר של נטילת אוכל מפסולת הוא משום שמוגדר למעשה אכילה ולא למעשה של תיקון, וזהו דוקא כשאינו תיקון ממש למנוע ממנו קלקול, אלא רק ביחס לאכילה נחשב דבר שאינו מוכן עדיין לאכילה, ובזה אפשר להגדיר הברירה או כתיקון או כסדר האכילה, ובזה תלוי, דפסולת מתוך אוכל מוגדר לתיקון, ואוכל מתוך פסולת מוגדר למעשה אכילה, אבל

כשמתקנו ממש ע"י הברירה שלא יתקלקל זה בודאי מוגדר למעשה של תיקון, והוי כברירת פסולת מתוך אוכל דאסור. בפ' שני מבואר דכל מין ביחס לחבירו נחשב פסולת, וכמ"ש הריטב"א דהמינים הגרועים (שג"כ נאכלים) נחשבים פסולת מפני גריעותם, והתורמוסין נחשב פסולת כי עוד לא נשלקו לגמרי, ולכן כל ברירה בהם נחשב ברירת פסולת מתוך אוכל. ובפי' שלישי מבואר דנעשה פסולת מיד כשנוטלו ביד, ולכן הוי ברירת פסולת מתוך אוכל, וצ"ל דמיד כשמחזיקו נעשה פסולת, אבל אם נאמר דרק אחר הנטילה בידו נעשה פסולת, הרי בשעת הברירה אין כאן ברירת פסולת מתוך אוכל. ולהרמב"ם נראה שיש דרך אחרת, דס"ל דכל זמן שהתורמוס עם הקליפה יש עליו שם אוכל מחמת הקליפה שדרכה למתקו בשליקה, אבל כשנטל התורמוסין (לצורך אכילתם בעודם מרים) הרי כיון שהוציאם מן הקליפה נהפך להיות פסולת, והרי זה ברירה של פסולת (כי התורמוס נחשב פסולת בלי קליפה) משאר התורמוסין שהם אוכל (כי יש להם קליפה). [והמ"ב פי' באופן אחר שיטת הרמב"ם, ונראה כונתו דלאחר השליקה עיקר האכילה הוא התורמוס, שהוא כבר נמתק בשליקה עם הקליפה והוא העיקר, אך מקודם השליקה הפסולת טוב ממנו, וקמ"ל דלא אזלי' בתר התכלית שהוא התורמוס].

עכ"פ מכל הפירושים מבואר דהגם דעיקר נטילתו לצורך אכילה והוי מעשה אכילה, מ"מ כיון שיש בו ג"כ תיקון למה שנשאר ה"ז גם מעשה של תיקון ואסור [ולפי פירוש ראשון ברש"י מבואר חידוש טפי, דיש דרגה נוספת דאפי' כשלא מתקן השאר ורק נוטל התורמוסין הללו לאכילה נחשב מעשה של תיקון, כיון שמצילם מקלקול ממש, ולא מוגדר מעשיו למעשה אכילה אלא גם למעשה של תיקון]. ולפי"ז לכאו' קשה לפי גירסת ר"ח דהסוגיא דלעיל איירי בהיו לפנינו שני מיני אוכלין, ופי' התוס' דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ לאכול, ומבואר בסוגיא דאוכל מתוך פסולת שרי לאלתר (לשיטת ר"ח דצריך ג' תנאים להתיר), ולכאו' הרי סוף סוף יש כאן תיקון לחלק הנשאר שהוא נשאר לבדו (והרי אדם זה מעונין לאכול כל דבר בנפרד), והוי כברירת פסולת מאוכל, ומה איכפ"ל דהוא גם מעשה אכילה שאוכל מה שנוטל, הרי סו"ס יש ג"כ תיקון לנשאר, וכל כה"ג אסור כדמוכח מתורמוסין. וצריך לחלק דתורמוסין במצב של תערובת נחשב דבר מקולקל בעצם, משום שכל א' ביחס לחבירו הוא פסולת אמיתי, וכמבואר בריטב"א דכל אחד מקלקל ומסריח את השני, אבל כאן תרווייהו אוכלין נינהו, ואין כאן גריעותא אמיתית באחד מהם, ורק לפי דעתו של אדם זה שרוצה לאכול כל א' לבד, אז אותו שאינו רוצה הוי פסולת, וא"כ כל זה שייך כשעושה מעשה מיוחד לצורך התיקון השלם שיהיו מופרדים, דאז נחשב מעשה של תיקון, וכשמסיר מה שאינו רוצה הוי תיקון, וכן כשנוטל מה שרוצה לצורך אכילה לאח"ז הוי תיקון, אבל כשנוטל מה שרוצה לצורך אכילה עכשיו, כיון שעושה מעשה אכילה אין חשיבות למה שעי"ז גם פועל תיקון בנשאר להחשב מעשה מלאכה, דאזלינן בתר עיקר המעשה שהוא מעשה אכילה, ומה שנגרם קצת תיקון במה שנשאר אינו מעיקר המעשה, אלא הוא תועלת צדדית לפי צרכיו של האדם, אבל אינו מעשה של תיקון בעצמותו. ורק היכא שנחשב מעשה תיקון בעצם, אז לעולם מוגדר מעשיו למעשה של תיקון.

אמנם היכא שבורר ב' מיני אוכלין לצורך שימוש בהם לאח"ז, כיון שכל מטרתו לעשות תיקון זה שיהיו מופרדים ומובדלים זמ"ז, וכל א' יהיה מוכן לשימוש הראוי לו, זהו ג"כ מעשה תיקון ואסור (וכמ"ש בבה"ל).

והנה הריטב"א הקשה על שיטת התוס' דגם פסולת מתוך אוכל מותר לאלתר, מסוגיא דתורמוסין דאסור מטעם דכל חד חשיב פסולת לגבי מין השני, והרי סו"ס פסולת מתוך אוכל מותר לאלתר. ולכאו' היה אפשר לתרץ דאמנם מה שנוטל אוכל לאלתר, אך מה שנשאר לא אוכלו לאלתר, והוא ג"כ נהיה מתוקן, והוי ברירת פסולת מתוך אוכל שלא לאלתר. ולא דמי לב' מיני אוכלין דל"ח פסולת אמיתי אלא לפי דעתו וכנ"ל. [ולפי"ז מה שהגמ' הוצרכה לומר דהוי כפסולת מאוכל, והרי אם האיסור מחמת מה שנתקן הנשאר הרי אפי' אוכל מפסולת אסור לאח"ז, יש לפרש דאילו לא היה נחשב הנשאר אוכל ומה שנוטל פסולת, הרי לא היה תיקון אלא במה שנוטל, וזה לצורך לאלתר, אבל מכיון שגם מה שנוטל לאכול הוי פסולת, א"כ יש תיקון גם במה שנשאר, וזה אסור לאח"ז]. וצ"ל דעומק קושיית הריטב"א דכיון דהתוס' התירו פסולת מתוך אוכל לאלתר, אע"פ שהרי יש כאן מעשה ברירה, ובהכרח דלא אזלי' בתר המעשה אלא בתר הדעת, דכיון דעיקר דעתו וכונתו לאכילה ה"ז מותר, א"כ ה"ה בהנך תורמוסין אע"פ שמתקן מה שנשאר, מ"מ הדעת היא הקובעת, וכיון שעיקר דעתו לא לתקן הנשאר אלא לאכול מה שנוטל ה"ז מותר (ומה שיש לו ניחותא צדדית דהשאר מתוקן לא איכפ"ל, כיון שאין עיקר דעתו לכך, וכדמוכח דמה"ט שרי בב' מיני אוכלין ליטול מה שרוצה לאלתר). אבל בדעת תוס' י"ל דחלוקים זמ"ז, דכשנוטל פסולת מתוך אוכל ואז יש נדון איך להגדיר מעשה נטילה זו, אם מעשה תיקון או מעשה אכילה, בזה אזלי' בתר דעתו, אבל כשנפעל שני דברים, דגם נוטל ואוכל וגם הנשאר נהיה מתוקן, בזה מוגדר גם למעשה של תיקון ואסור, וב' מיני אוכלין שאני, דהתם אין תיקון אמיתי במה שנשאר, אבל כאן הוא תיקון אמיתי במה שנשאר, דכל א' נחשב פסולת ביחס למין השני.

והנה בירושלמי נחלקו ריו"ח וחזקיה בברירת ב' מיני אוכלין לאחר זמן, דלחזקיה חייב, ולריו"ח פטור ואסור מדרבנן, והא דאיתא בברייתא דבורר ביו"ט בורר ומניח על השלחן, ומשמע לאח"ז, ובשלמא לריו"ח ניחא דביו"ט התירו, אך לחזקיה קשה, ומתרץ דהיו אורחין אוכלין ראשונה ראשונה [ומכאן הביא ר' חננאל סייעתא דכל זמן שמיסב על השלחן שרי לברור לצורך אותה סעודה, ואפי' הסעודה ארוכה, וכמ"ש המאירי, ולכאו' צ"ע דהא בירו' מבואר דדוקא אוכלין ראשונה ראשונה שרי, ומשמע לאלתר ממש, וצ"ל דמניח על השלחן בהכרח משמע דאינו לאלתר וכדהק' בהו"א, ומתרץ דהיו אוכלין שאר מאכלים שהם המנה הראשונה, ולכן שרי לברור לצורך אותה סעודה, ולפי"ז "ראשונה ראשונה" קאי על המאכלים הראשונים שכבר התחילו הסעודה, וצ"ע]. ומסיים דדוקא לאלתר שרי מסיפא דלא יברור כל אותו המין, והיינו יותר מכדי צרכו, דלאח"ז אסור ומסיים לחזקיה. ולריו"ח לכאו' קשה למה גזרו אטו שבת לאסור לאח"ז, דהא אפי' בשבת בכה"ג לא חייב אלא אסור מדרבנן, וי"ל דגזרו אטו שבת במקום אחר, דהיינו במקום שבורר אוכל מפסולת דלאח"ז חייב וכולה חדא גזירה. את"ד הירושלמי עם קצת ביאור. ואח"כ מסיים הירו' דר' אמי נתן לאורחין תורמוסין עם הפסולת, והתיר להם לברור, והזהירם שיאכלו הקינסין (שהוא הפסולת) לבסוף.

והנה לפי דעת הראשונים דגם פסולת מאוכל מותר לברור לאלתר, א"כ דברי הירו' מובנים בפשיטות דמותר לברור כיון שאוכל הכל לאלתר, והכא לא סגי שיאכל התורמוסין לחוד לאלתר, כי התורמוסין עם הפסולת חשיב כל חד כפסולת לגבי המין השני, כפי' שני ברש"י וכפי שכ' הריטב"א, וא"כ עדיין מתקן הקינסין שלא לאלתר, ולכן הצריך לאכול הכל לאלתר.

אבל לדעת הראשונים דפסולת מתוך אוכל אסור אפי' לאלתר, א"כ צ"ע איך התיר הברירה ע"י שיאכל הקינסין לאלתר, הא סוף סוף הוי ברירת פסולת מתוך אוכל. ובהכרח מוכח מכאן דכשאוכל שניהם לאלתר שרי. וטעם הדבר נראה דכל האיסור של ברירת פסולת מתוך אוכל לאלתר הוא מצד המעשה ברירה, אבל מצד תכלית הדבר הרי אין כונת האדם לתיקון החפצא אלא להכין לאכילה, ורק עצם המעשה מוגדר למעשה ברירה כי לא נוטל מה שאוכל, ולכן אסור. אבל בנידו"ד דתרווייהו נאכלים, ונוטל מה שאוכל, הרי אע"פ שכל חד חשיב פסולת לגבי חבירו, מ"מ הרי אין כאן מעשה ברירה כי נוטל ואוכל, וגם מצד תכלית העשייה ג"כ אינו מעשה ברירה, כי תכלית מה שנתקן הנשאר הוא ג"כ לצורך הכנה לאכילה לאלתר. ולכן זהו היתר גמור, דדוקא כשמשאיר הקינסין לאח"ז אז הוי תיקון מצד התוצאה שנתקן, אע"פ שאין זה צורה של מעשה ברירה, אבל כשאוכל הכל לאלתר אין סיבה להיות מוגדר לפעולת ברירה. ומכאן סיוע למש"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשש"כ (החדש) גבי תורמוסין, דיש היתר כשאוכל תרווייהו לאלתר, והסביר בזה ד' הכה"ח ומהרש"ם, וד' הירושלמי הנ"ל מסייע לזה.

בדין ברירת עצמות וגרעינים

מצאנו באחרונים ז"ל כמה סברות להתיר ברירת עצמות וגרעינים, ונבא לבאר הדברים, והנה הביאוה"ל סי' שי"ט ס"ד כ' ללמד זכות על הנוהגים לברור העצמות מחמת כמה טעמים:

א. אם העצמות רכין שיש בהם מוח, ולפעמים אחרי הברירה מצוי לאוכלם, דל"ח פסולת כלל [ומשמע לכאו' להתיר גם כשעושה כן לצורך אח"ז].

ב. אם מוצץ העצמות דאז שרי, ומבואר בביאוה"ל (סוף ד"ה חייב) דאפי' לאח"ז שרי, ומבואר דצריך דוקא למוצץ ולא סגי שראוי למציצה.

אמנם בכף החיים בשם פתח הדביר משמע דעצם מה שראוי למוצץ סגי להתיר, כיון שהדרך למוצץ גם בחול ול"ח ברירה, דהוי כבורר פסולת ואוכל ביחד [והביאוה"ל כנראה ס"ל דאין דרך למוצץ בחול, ולא נחשב מחמת כן לאוכל אא"כ דעתו לכך, דאז הוא מחשיבו לאוכל, וכמדומה שבזמנינו ג"כ אין הדרך למוצץ].

ג. אם העצמות עדיין מחוברות לבשר ועושה כן לאלתר, ג"כ יש סברא דל"ח ברירה כיון שמחובר לו והוי כמין אחד, ונהי דלאח"ז אסור, מ"מ לאלתר יש להקל.

ד. עוד מצאנו קולא בספר בן איש חי (והובא גם בכה"ח), דמותר להוציא העצמות מן הבשר והדג מכיון שזהו דרך אכילתם תמיד, וכן באבטיח יתיזנו מן הגרעינים, ומה שלא נופל בהתזה ראשונה מותר להוציאם ביד לצורך אכילה לאלתר, אמנם בצימוקים שיש בהם כמה גרעינים כ' דישים בפיו הענבה ויזרוק מפיו הגרעינים, וכאן לא התיר להוציא מקודם, והיינו טעמא דזה אין דרך אכילתו תמיד להוציא הגרעינים קודם האכילה.

ה. אם מוציא העצם ומעט בשר עמו, ג"כ יש מקום להתיר עפמש"כ המ"ב (סי' שי"ט ס"ק ס"א) באם נפל זבוב או דבר אחר במאכל ומשקה, דיקח קצת מהמאכל או המשקה עמו ויזרוק. ומבואר דהתיר גם במאכל ולא רק במשקה, כיון שבורר עם מעט אוכל. וכן פסק באור לציון (ח"ב פמ"ז אות כ"ב) דמותר לברור גרעין לימון עם מעט סלט.

והנה בכל הנך היתרים יש מקום לפקפק עליהם, וכמו שכ' האחרונים, ונבא בע"ה לפרש הדברים:

א. מש"כ הביאוה"ל להתיר בעצמות רכין שיש בהם מח, צע"ג מסוגיא דתורמוסין דמבואר דאע"פ ששניהם נאכלים, מ"מ כיון שגם נחשב פסולת ביחס לחבירו הוי ברירה גמורה, דהא לכל הפירושים בגמ' הרי הוא בורר מה שאוכל, וכדמוכח דלפי ההו"א היה נחשב אוכל מפסולת, ולמסקנא כיון שיש בזה ג"כ ברירה שמתקנת הנשאר הוי ברירה, וא"כ גם אותם עצמות רכין אף אם חשיבו אוכל לכאו' אין מקום להתיר ברירתם, דסוף סוף כשמוציאם מתקן הבשר שאין לו עצמות והוי ברירה. וכן מצאתי בספר חידושים וביאורים (סי' י"ד אות ט"ו) שהעיר כעי"ז על היתר דמציצת עצמות, דעכ"פ מתקן הנשאר וכנ"ל, וכ' דאין להקל [ועמש"כ לקמן על מציצת עצמות].

מיהו יש מקום ליישב דלא התיר אלא בסמוך לסעודה, דתרווייהו נאכלים לאלתר, ובזה י"ל דאף בתורמוסין שרי כשאוכל תרווייהו לאלתר, וכדמוכח בירו' ממעשה דר' אמי [והיינו טעמא דבכה"ג גם המעשה הוא מעשה אכילה, וגם תכלית הברירה שמתקן הנשאר הוא ג"כ ללא צורך תיקון אלא לצורך אכילה לאלתר, ובכה"ג ל"ח בורר משום צד], וכ"פ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בס' שש"כ דבכה"ג אף בתורמוסין שרי. ועכ"פ כשאין נאכל העצם אלא לאחר שעה אסור.

ב. מש"כ להתיר אם מוצץ העצמות ג"כ צע"ג כנ"ל מסוגיא דתורמוסין, וכאן א"א ליישב דאיירי כשבורר לצורך אכילה לאלתר, כי מפורש בביאוה"ל (סוף ד"ה חייב) דהתיר גם לצורך אח"ז. ונראה ליישב דל"ד לתורמוסין, דהתם אוכל הקליפה שהיא פסולת ביחס לתורמוס, או אוכל התורמוס שהוא פסולת ביחס לקליפה, ובזה חשיב ברירה כיון שמתקן הנשאר, אבל כאן רק העצם לבדו הוא הפסולת ביחס לבשר, ואדרבה בכה"ח כ' דהלחות שאותו מוצץ אינו נחשב פסולת כלל ביחס לבשר, ואדרבה בכה"ח כ' דהלחות באה מרוטב התבשיל. וא"כ הוי ברירת אוכל ופסולת ביחד דשרי, והחלק של האוכל שכאן הוא אוכל גמור, ול"ד לתורמוס. אך נראה דעדיין אינו מספיק, דהא כל ההיתר לברור אוכל יחד עם פסולת הוא משום דאין זה דרך ברירה כשמוציא ג"כ אוכל, ואין זה צורה של ברירה [וכדביאר כן באור לציון ח"א], אבל כאן הרי זהו דרך ברירתו שיוצא עמו מעט לחות, וא"כ ברירת העצם הוא דרך ברירה ואסור מטעם זה. וכן מצאתי באור לציון (ח"ב סי' ל"א אות י"ב) דבמקום שאין אפשרות להפריד גרעין ללא חלק קטן מן הפרי עמו, א"כ גם כשנוטל עמו חלק מהפרי הוי דרך ברירה. אך י"ל קצת דכאן גם העצם משמש בתור אוכל, כי הוא טפל לאותו מעט לחות בתור מקל, שעי"ז אפשר להחזיקו ולמוצצו, וא"כ הכל נחשב כברירת אוכל [ומיהו לא עדיף מתורמוסין דכיון שמצד אחד הוא אוכל ומצד אחד הוא פסולת, שע"י נטילתו מתקן הנשאר אסור, אך התם עכ"פ כשעושה לצורך אכילת הנשאר לאלתר שרי, וא"כ גם כאן י"ל דעכ"פ לצורך לאלתר שרי, ועכ"פ דברי הביאוה"ל שהתיר אפי' לצורך אח"ז צ"ע].

והחזון איש (סי' נ"ד) חולק על היתר זה כיון שכל ההיתר לברור אוכל מפסולת הוא משום דנחשב מעשה אכילה ולא מעשה ברירה, אבל כאן שעיקר דעתו לברור, ורק מוצצו כדי שלא לעבור על איסור ברירה, בודאי לא נחשב מעשה אכילה אלא מעשה ברירה [אמנם אין זה השגה ע"ד הפתה"ד שכ' דגם בחול הדרך למצוץ, ובדעת הביאוה"ל צ"ל דכיון דמוצצו בפועל אחשביה, ואזלי' בתר מעשיו ונחשב ג"כ מעשה אכילה].

ג. ההיתר להפריד העצמות כיון שהם מחוברות לבשר דרך גידולם צ"ע, כמשה"ק החזו"א דכיון דמבואר בירו' דשייך בורר אף בקילוף, ומוכח דשייך ברירה אף בכה"ג, א"כ כיון דפסולת מאוכל אסור גם לאלתר, א"כ מהיכ"ת להתיר, ומה שהותר קילוף לאלתר היינו טעמא דלא חשיב ברירה כיון דא"א בלא"ה, אבל כאן הרי אפשר להוציא הבשר מן העצם.

ונראה ליישב דיסוד הדבר להתיר דרך גידולו, הוא דמה"ט הוי כמין אחד, ואע"פ שהוא פסולת מ"מ אינו כשאר פסולת שמקלקל החפצא, והברירה היא תיקון גמור להצילו מלהיות דבר מקולקל, ולכן ל"ח מעשה ברירה גמורה. אך מאידך גם אינו מין אחד ממש, כי סו"ס פסולת הוא, ובכל כה"ג אפשר להחשיב המעשה או כמעשה ברירה ותיקון, או כמעשה אכילה ותיקון אוכל בעלמא, ובכה"ג הדבר תלוי מה תכלית מעשיו, דאם עושה כן לאלתר דדעתו אינו לתקן החפצא הוי מעשה אכילה, אך אם כונתו לתקן החפצא כגון שעושה לאח"ז הוי מעשה ברירה, כי זהו תכלית מעשיו.

וזה דומה ממש לברירת אוכל מפסולת דאפשר להגדירו או כמעשה אכילה או כמעשה ברירה, וכשעושה לאח"ז דאז תכלית מעשיו לצורך התיקון הוי מעשה ברירה, אך כשעושה לאלתר דתכליתו לאכול ל"ח מעשה ברירה.

[עפי"ז יש מקום לבאר סברת הר"ד עראמה ז"ל (הובא בביאוה"ל ד"ה ומניח) דכ' בדעת הרמב"ם דבשני מיני אוכלין לעולם שרי לאלתר אפי' מוציא המין שאינו רוצה לאכלו, דהתם אינו מעשה תיקון גמור כיון ששניהם אוכלין הם, ורק כשתכליתו לצורך תיקון החפצא אסור, אבל כשעושה לאלתר דתכליתו לאכילה שרי. ומבואר ג"כ כיסוד הנ"ל דאפי' דבר שנחשב פסולת, אם אינו תיקון גמור שרי בלאלתר].

ד. הקולא דהבא"ח כיון שזהו דרך אכילתם תמיד בצע"ג, דמה בכך שדרך אכילתם הוא ע"י ברירת פסולת מאוכל, סו"ס ברירה הוא, וצ"ל דכל טעם האיסור של ברירת פסולת מתוך אוכל לאלתר, הוא דנחשב מעשה ברירה ותיקון, אבל במקום שאין הוצאתו נחשב תיקון כלל ל"ח ברירה, וכיון שאין דרך להגיש לשלחן עוף בלי עצמות או אבטיח בלי גרעינים, א"כ אדרבה זהו תיקונו להיות עם הפסולת, ומה שמפרידים אותו בשעת אכילה זהו מעשה של תיקון אוכל בתור חלק מסדר האכילה, ולא תיקון החפצא כלל. אך לזה צריך שני תנאים, גם שיעשה כן לצורך לאלתר, דאל"כ א"א לומר שזהו מעשה של חלק מסדר האכילה, ובכה"ג מתחדש עליו שם מעשה ברירה, וגם שהדרך להוציאו יהיה דוקא ע"י ברירה, אך בענבה אע"פ שמגישים אותו עם גרעיניו, מ"מ כיון שאין דרך לברור אלא להכניסו כולו לפה, א"כ כשבוררו הוא מעשה המיוחד לברירה, ולא בתור חלק מסדר האכילה.

ועצמות שאין מחוברות עמו אינם חלק מצורת האכילה הרגילה, והוי בורר גמור. וכמדומה שבזמנינו אף בחול אין דרך לברור עצמות מן העוף, אלא אוכלים הבשר ומשאירים העצמות, וא"כ ל"ש היתר זה, אבל בדג שהדרך להסיר השדרה מתוך הדג שרי.

ה. לענין ברירת אוכל עם פסולת - דעת החזו"א דאין בזה היתר, כיון שסוף סוף מתקן הנשאר, וזהו עיקר דעתו של האדם, והוי מעשה ברירה גמור, ודוקא בברירה מתוך משקה דהפסולת צף למעלה בזה יש היתר [ומה שצריך ליקח מעט משקה עם הזבוב, כ' דזה בשביל מה שמעורב מעט משקה בין סנפיריו, והוא לבדו נחשב מעורב עם הזבוב], אמנם מדברי המ"ב מוכח דגם ליקח אוכל עם מעט פסולת שרי, והאול"צ (ח"א סי' כ"ז) ביאר דאין זה צורה של מעשה ברירה, כי אין דרך הבוררים לברור גם אוכל עם הפסולת, ולפי"ז נראה דהיתר זה שיך אף כשעושה כן לצורך אח"ז.

המבואר מכל הנ"ל דכל ההיתרים הנ"ל יש לדון בהם, והחזו"א חולק עליהם, מיהו בדברינו נתבארו יסודות ההיתר:

בברירת עצמות רכין שיש בהם מח כשדרך לאכלן לפעמים, וכשעושה כן לצורך לאלתר, וכן בעצמות וגרעינים המחוברים עמו בדרך גידולן כשעושה כן לצורך לאלתר, וכן אם אין דרך לברור אלא בשעת האכילה, וזהו צורת אכילתו הרגילה שבוררים הפסולת ממנו, וכגון עצמות הדג ושאר גרעיני פירות שדרך להסירם תמיד בסמוך לאכילה, וגם בזה דוקא כשעושה כן לאלתר. וכן אם מוציא עמו מעט אוכל, וזה הקולא שייכת גם כשעושה כן לצורך אח"ז.

בדין הדחת פירות בשבת

בשו"ע סי' שי"ט ס"ח נפסק: אין שורין את הכרשינין, דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת, ולא שפין אותה ביד כדי להסיר הפסולת דהו"ל כבורר. וא"כ לכאו' מבואר דאסור להדיח ולשטוף פירות. ואמנם אם נאכל בלא"ה שרי, דל"ש בזה דין בורר, אבל כשמקפידין שלא לאכלו כך יהא אסור [וצ"ל דלא דמי לקילוף פירות דשרי לאלתר, דהתם דהוא חלק אחד עמו ל"ח דבר מקולקל עם קליפתו, ואינו מעשה תיקון בעצם, ולכן שרי כשעיקר עיסוקו להגיע לפרי, משא"כ כשיש פסולת ממש הוי דבר מקולקל]. אבל נראה שכל האיסור הוא דוקא בלכלוך חיצוני כגון עפר וכיו"ב, דאז אסור גם להשרותו במים וגם לשפשפו ביד וכמבואר בשו"ע, אבל לכלוך שהוא מעצם הפרי שרי, וכדמוכח דמותר להדיח דג ממלח שעליו בצונן, וכן בשר מדם שעליו, דכל הנך חשיב כדבר

אחד ולא כפסולת חיצוני, וא"כ ה"ה בפרי באופן כיו"ב, וכגון ריסוס שיש על קליפתו וכל כה"ג שהוא ממש חלק ממנו, בזה י"ל דמותר, דדמי לקילוף פרי מקליפתו דשרי כיון שהוא דבר אחד עמו, ובזה יש היתר. ועוי"ל דחשיב דרך אכילה כשמשפשף ביד תחת הברז ושרי, והיינו טעמא דנחשב שעיקר מעשהו הוא באוכל, ודמי למש"כ הבא"ח דמותר להתיז האבטיח ועי"ז נופלים הגרעינים, דכיון שמנער האוכל ועי"ז נפרש הפסולת נחשב שעיקר פעולתו באוכל. והגם דמצאנו בחי' הרמב"ן שבת עד. דבניפוח גרעינים מהשיבלים או קטניות מהשרביטין אחר שהופרדו נחשב ברירת פסולת מתוך אוכל, אע"פ שמנער בידו האוכל, התם הפסולת נפרש מהאוכל, ואינו פועל רק באוכל אלא בכל התערובת, ומפריש הפסולת, אבל דבר שדבוק לאוכל כגון גרעיני אבטיח ומנער האוכל הרי הוא פועל באוכל, וא"כ גם שטיפת פרי ממעט פסולת שדבוק בו לגמרי הוי כמו חלק ממנו, והרי הוא עושה הפעולה באוכל. אך להשרותו במים ועי"ז יצוף הפסולת, בזה הוי כברירה ע"י כלי, שהמים מציף הפסולת, והמים מפריש הפסולת, ובזה אין להקל [ועי' ס' הלכות שבת בשבת].

בדין ברירה ביו"ט

איתא במשנה בביצה יד: הבורר קטניות ביו"ט, בש"א בורר אוכל ואוכל, וב"ה אומרים בורר כדרכו בחיקו בקנון ובתמחוי, אבל לא בטבלא ולא בנפה ולא בכברה.

והנה דעת הרשב"א בעבודת הקודש דלא הותר ברירה דאו' ביו"ט, והעמיד המשנה בביצה כשבורר לאלתר, דמדאו' שרי, ולפי"ז בנפה וכברה או לאחר זמן אסור מדינא. והתוס' בשבת עד. כ' דמשמע דהמשנה איירי בין לאלתר ובין לאח"ז, ולפי"ז בהכרח דמותר ברירה ביו"ט, דהא ב"ה התירו אף לברור פסולת מאוכל לאחר זמן, ובכה"ג לכו"ע בשבת חייב.

וכן מוכח לדידן, דהא אפי' אם נאמר דאיירי בלאלתר, מ"מ הרי לדידן פסולת מאוכל אסור בשבת אפי' לצורך לאלתר, ואפ"ה הותר ביו"ט, ובהכרח דמלאכת ברירה הותר ביו"ט, וממילא נראה דאף לאחר זמן הותר. וא"כ צ"ב למה לא הותר בנפה וכברה, וצ"ל כמ"ש הפוסקים דאסור רק מטעם שנראה כעושה לימים הרבה, כי דרך לעשות בכלים אלו בכמות גדולה. וכן מבואר במ"ב סי' תק"י סק"ז ובביאוה"ל שם [וכ"ה בביאוה"ל סי' שי"ט ד"ה דהו"ל].

והנה במשנה שם איתא דבורר כדרכו "בחיקו", וי"מ דבחיקו הוא לאחר זמן, ולפי"ז מפורש במשנה דשרי לאח"ז. אך י"מ דהוא צורה של מעשה ברירה דומיא דקנון ותמחוי [ע' בב"ח ובדרישה וט"ז בסי' שי"ט].

ולדעת הרמב"ם (פ"א מהל' יו"ט) דכל מה שיכול היה לעשותו מאתמול ה"ז אסור מדרבנן לעשותו ביו"ט, א"כ גם בורר כיון שיכול היה לברור מאתמול ה"ז אסור, ובאמת הרמב"ם מנה בורר בכלל המלאכות האסורות ביו"ט, ולפי"ז צ"ע איך מבואר במשנה להתיר ברירה כדרכו, וצ"ל דמה שדרכו לעשות בשעת אכילה אינו בכלל האיסור [דכל טעם האיסור הוא כמ"ש הר"מ שמא יניח אדם מלאכות ויעשה ביו"ט, ולא יהיה לו פנאי לאכול], ולכן דוקא ברירת חיטין אסור, וכעי"ז כ' בביאוה"ל סי' תק"י (ד"ה הבורר). אמנם בביאוה"ל סי' תק"י (ד"ה אם רוצה) הקשה לדעת הרמ"א סי' תצ"ה דהחמיר אם יכל לעשותו מעיו"ט, ואילו בבורר סתימת השו"ע דהותר לגמרי, ותירץ דבורר כדרכו הוא דוקא ע"י נפה וכברה, וכאן התירו דוקא ע"י קנון ותמחוי הוי שינוי קצת, ובזה מותר אף שיכל לעשותו מאתמול, אלא שזה ק"ק, דתינח אוכל מפסולת דאין אסור אלא בכלי, אבל הרי במשנה הותר אף פסולת מאוכל, והתם אסור בשבת אפי' ביד, וצ"ל דמה שאסור בשבת פסולת מתוך אוכל אפי' ביד, אינו משום דדרך ברירה בפסולת מתוך אוכל הוא אפי' ביד, אלא לעולם דרכו בנפה וכברה, ומ"מ חייב אפי' כשבורר ביד כיון שיש כאן צורה של מעשה ברירה (ולא איכפ"ל מה שמשנה ממנהג הבוררין), ורק באוכל מתוך פסולת דהוא מעשה אכילה ל"ח מעשה ברירה אא"כ עושה בנפה וכברה, וביו"ט סגי שמשנה מהמנהג לברור.

הרב אשר ברוורמן
כולל "אליבא דהלכתא" מודיעין עילית

בענין ברירת עצמות דגים ועופות

בענין הוצאת עצמות דגים ועופות, בביאוה"ל (סי' שי"ט סעיף ד' ד"ה מתוך) כ' ללמד זכות על הבוררים העצמות של הדג מצירוף כמה טעמים: **א.** דבעצמות רכין וראויין לאכילה ומצוי שאוכלם אח"כ, אין שם פסולת עלייהו כלל. **ב.** אפי' הם קשים, כיון שמחוברים כל שעושה לאלתר מותר כמו קילוף, דל"ח פסולת גמור, והיינו דל"ח ברירה, אבל כל שעושהו לאח"ז מקבל שם ברירה, ובצירוף דיש מתירין גם פסולת מאוכל כשהוא לאלתר. **ג.** אף בעצמות שאינם מחוברות יכול למוצצם קודם שמשליכו, דאין שם פסולת עליו, ומבואר בהמשך בביאוה"ל שם (ד"ה חייב) שאף לאח"ז מותר בכה"ג שמוצץ העצמות, ובכה"ח בשם פתח הדביר כ' שהו"ל כמוציא אוכל ופסולת ביחד, כיון שאף בחול הדרך למוצצו מן הרוטב שעליו, והיינו לכאו' דאף שאין מוצצו עכשיו נמי מותר, וכ"ש אם יוציאו עם מעט אוכל ודאי יהא מותר, וכמש"כ במ"ב (ס"ק ס"א) לגבי זבוב.

עוד מצאנו בבא"ח הובא בכה"ח שכל שדרך אכילתם תמיד כך מותר להוציא הפסולת, דהוי דרך אכילה, ומה"ט באבטיח ינתזנו, ומה שנשאר יוציאנו בידו [והיינו לכאו' שמה שנופל דרך התזה י"ל שמסלקין אותם קודם אכילה, ולכן אסור עכשיו להוציאם, ורק השאר מותר דהוה דרך אכילה], ומ"מ כתב בצימוקים שישימם בפיו ויזרוק הגרעינים מפיו, והיינו לכאו' כיון דהתם אין הדרך להוציאם לפני האכילה אלא לאוכלם כך, וא"כ אין להוציאם דלאו דרך אכילה הוא.

והנה בתורמוסין מבואר דאף שודאי רוצה לאכול את התורמוסין לאלתר, דמה"ט ס"ד להתיר דהו"ל אוכל מתוך פסול לאלתר, מ"מ כיון שחשיב נמי כפסולת כלפי השאר אסור להוציאו, כיון שמתקן את הנשאר, וא"כ ה"נ בעצמות רכין סו"ס מתקן את האוכל, ויהא אסור כפסולת מתוך אוכל, וכן הקשה בחידושים וביאורים (סי' י"ד אות ט"ו) על היתר מציצת העצמות. ויש לומר דלא התיר בזה הבא"ח אלא סמוך לאכילת הדג, דאז חשיב דרך אכילה אף שמוציא הפסולת, ובזה י"ל דאף בתורמוסין מותר כל שיאכלו את הנשאר ג"כ לאלתר, ובגמ' איירינן כשאינו אוכל את הנשאר לאלתר, ומשו"ה אסור דמתקנו ללאח"ז, וזהו לכאו' הביאור בדברי הירושלמי דר' אמי נתן להם תורמוסין ופסיליהן, ואמר להם שאחר שיאכלו התורמוסין יאכלו גם את הפסולת, והיינו דשניהם לאלתר שרי, וצ"ל דהדרך הוא שאוכלים אף את הנשאר לאלתר, והו"ל דרך אכילה כנ"ל, דרק בכה"ג התיר הבא"ח, ומ"מ הוצרך ר' אמי להזהירם שיאכלו הפסולת, דיש שאין אוכלין אותן לאלתר, וחשש שיסברו דהתורמוסין חשיב האוכל והשאר פסולת, והו"ל אוכל מתוך פסולת וכס"ד בגמ', וסגי שיאכלו התורמוסין לאלתר [ושני מיני אוכלין שמותר לאלתר אף שהנשאר אינו לאלתר, היינו דהתם אינו ממש פסולת אלא ע"י מה שרוצה נחשב זה לאוכל וזה לפסולת, אבל בעצם שניהם טובים יחד, ורק ע"י דעתו, וכיון שעל השני אין דעתו עליו כלל ל"ח מעשה תיקון עליו, ולפי"ז לכאו' איירי דוקא בשני אוכלין שכולם אוכלין אותם יחד, אבל אל"כ לכאו' כ"א הו"ל כפסולת לשני שהרי מפריע לו, וי"ע].

וה"ט דמותר דהרי המעשה שלו חשיב מעשה אכילה שנוטלו לאכילה לאלתר, וכל החיסרון הוא משום מה שמתקן הנשאר, וכיון שעושהו לאלתר הו"ל תיקון אכילתו ולא תיקון החפצא ומותר, וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה בשם הגרשז"א שמותר בשניהם לאלתר, כגון לברור מאכל בהמה ממאכל אדם על דעת לאכול את האוכל הנשאר לאלתר. ומשמע לכאו' דאיהו התיר אפי' כשאין הדרך לאכול הנשאר לאלתר, אלא רק איהו אוכלו לאלתר, וי"ע.

ובהיתר של מציצת העצמות שכתב הביאוה"ל, נמי קשה לכאו' מתורמוסין, דהא סו"ס העצם פסולת הוא לגבי הדג ואסור, שמתקן הדג, ובזה אין לומר דאיירי דוקא בשניהם לאלתר, דבבאוה"ל להלן שם ד"ה חייב מוכח שמותר אף אלאח"ז. אמנם י"ל דלא דמי לתורמוסין, דבתורמוסין לוקח רק את הפסולת עצמו ואוכלו, משא"כ הכא שיש בו רוטב או מוח הו"ל כנוטל אוכל ופסולת יחד ומשו"ה מותר, וכמש"כ בפתח הדביר, אלא דאיהו איירי באופן שאף בחול אוכלין אותו, ומשו"ה אי"צ למצוץ אותו דהו"ל אוכל גמור, והביאוה"ל איירי בשאין מוצצין אותו בחול ולזה בעי' שימצצנו. אמנם באופן של הביאוה"ל שאין הדרך למוצצו, קשה שאיך יהפך עי"ז לאוכל, סו"ס פסולת הוא כלפי האוכל, וכ"ש הוא מתורמוסין דחשיב פסולת כלפי הנשאר שם, ואסור אף שאוכל התורמוסין לאלתר, וצ"ע.

והנה אף בדרך למוצצו לכאו' י"ל"ע, דהנה הא דמותר להוציא אוכל ופסולת יחד, יש לפרש דאינו כדרך הבוררין שבוררין את הפסולת לחוד, ומשו"ה לא חשיב צורת ברירה, וכ"כ באור לציון (ח"א), ומה"ט כתב שם במק"א (ח"ב סי' ל"א אות י"ב) דבמקום שאין אפשרות להפריד גרעין של פרי בלא קצת אוכל, אסור אפי' מוציאו עם פרי, דהוי דרך ברירה, וא"כ ה"נ במוציא עצמות הו"ל דרך ברירה, ולא יהא מותר אף דחשיב כאוכל ופסולת יחד. אמנם יש לומר לא כן, אלא עצם זה שבורר פסולת ואוכל חסר בצורת ברירה, ואף שיהא כן הדרך ומוכרח כן, וא"כ אף כאן שרי, ובזה יבואר הא דהנותן בפי החבית של יין קשין וקסמין בחזקה ושופך ממנו אסור, משום דמיחזי כמשמרת, כדאיתא בגמ' (דף קל"ט ע"ב), וצ"ב אמאי אינו בורר גמור, ובר"ן כ' (הובא במ"ב ס"ק נ"ב) דכיון שאינו בורר אותו מן השמרים רק מן הקסמין וטינופת לא הוה כמשמרת, והיינו לכאו' כיון שמוציא אוכל ופסולת יחד, ואף דמשמע שם במ"ב (ס"ק נ"א) שכן הוא הדרך, ע"כ שאף בדרכו כן מותר במוציא אוכל ופסולת, וי"ע. אמנם י"ל דבכ"ז מותר רק כשיש רוטב מעליו כמש"כ הפתה"ד, אבל במוח שבתוך העצם הו"ל כדבר אחד, ולא הוי כפסולת ואוכל אלא כאוכל גרוע, וכיון דהוי כפסולת כלפי השני הו"ל כפסולת מאוכל ואסור, אא"כ שניהם לאלתר וכנ"ל.

והנה בחזו"א חולק על היתר זה מטעם אחר, והוא דכיון שכל ההיתר להוציא אוכל מתוך פסולת הוא משום דהוה מעשה אכילה, ולא מעשה ברירה, וכיון שכאן עיקר דעתו הוא לתקן האוכל, ורק שלא לעבור על איסור מוצצו, נחשב ודאי מעשה ברירה, אמנם על הפתה"ד דאיירי שהדרך למוצצו לא קשיא כ"כ, דשפיר הוי מעשה אכילה, וגם להביאוה"ל י"ל דס"ל שע"י אחשביה הו"ל אכילה בשבילו, וחשיב שפיר מעשה אכילה.

ובהיתר שכתב הביאוה"ל דמחובר הוא, והוי כקליפה ומותר לאלתר, צ"ב, דכיון דלאח"ז אסור כדחזי' בקילוף, ע"כ הוי ברירה, ומאי מהני לן דהוי לאלתר, סו"ס פסולת מתוך אוכל הוא, ורק קולף שא"א בע"א הו"ל דרך אכילה, משא"כ הכא, וכן הקשה החזו"א. וצ"ל דהסברא בזה דכיון דדרך גידולו כך הוא לא חשיב קלקול גמור להחשב הברירה מעשה תיקון בעצם, ומ"מ כל שעושהו לאח"ז והרי פסולת הוא שפיר החשיבו למעשה תיקון שזהו תכלית מעשיו, וכמו במוציא אוכל מתוך פסולת שחשיב מעשה אכילה, וכשעושהו לאח"ז הו"ל מעשה תיקון ואסור [ובזה יש לבאר שיטת הר"ד ערמאה ז"ל, הובא בביאוה"ל (ד"ה ומניח), שבשני מיני אוכלין מותר אף להוציא מה שאינו רוצה, והיינו כיון שאינו תיקון גמור דשניהם אוכל, ורק כשתכליתו לתיקון והיינו לאח"ז חשיב מעשה תיקון ואסור]. והיתר הבא"ח הנ"ל יש לבאר נמי כעי"ז, דס"ל דכל שמביאין אותו עם פסולתו כך לאכילה, ורק בשעת האכילה מוציאין אותו, ל"ח קלקול כלל ומותר לברור אף הפסולת מן האוכל כל שהוא לאכול האוכל לאלתר.

הרב נפתלי זהבי
כולל "אליבא דהלכתא" מודיעין עילית

בהיתר הברירה לר"ח ולאביי

שבת ע"ד ע"ב: ת"ר היו לפניו מיני אוכלים, בורר ואוכל בורר ומניח, אמר עולא ה"ק, בורר ואוכל לבו ביום, מתקיף לה ר"ח וכי מותר לאפות לבו ביום וכו', אלא אמר אביי בורר ואוכל לאלתר, ולבו ביום לא יברור, ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב. ובשיטה לר"ן כ' דלאביי ל"ש להקשות וכי מותר לאפות ולבשל לאלתר כדאקשינן לר"ח, משום דהוי כמתעסק באכילה, עכת"ד. ומבואר דההיתר לאביי הוא משום דהוי כמעשה אכילה, כיון שהוא לאלתר ממש, ול"ד לההיתר דעולא דבורר לבו ביום דהוא משום שאי"ז כדרך הבוררין, וע"ז שפיר הק' ר"ח דמ"ש משאר מלאכות דאין היתר בו ביום (וכ"מ בריטב"א בדברי אביי).

ולכאורה בשאר ראשונים מבואר דההיתר לאביי הוא משום שאין דרך הבוררין, וכדפרש"י בד"ה ובורר ומניח עיי"ש, וכ"מ בתוס' שברוב פסולת ההיתר לברור הפסולת, ולהדיא כ' התוס' דההיתר דלעולא לבו ביום הוי כמו לאלתר לאביי, וא"כ לפ"ז הדרא קושיא לדוכתיה מ"ט לאביי ל"ק וכי מותר לאפות ולבשל לאלתר.

ונראה ליישב דאף לשאר ראשונים י"ל כעין סברת הר"ן, דהנה יש לחקור בהיתרא דאין דרך הבוררין, אם הוא משום שמחשבתו אינו לאוצר, ובפרט בבורר דהמלאכה תלויה בכונה, וכדמשמע מפר"ח דכ' בביאור הגמ' בביצה דמנפח על יד מותר משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, והאי לאו מלאכת מחשבת היא, דלא קמכוין למלאכה אלא לאכילה, עכ"ל. כלומר דבעינן מחשבה למלאכה, ובכה"ג מחשבתו לאכילה ומותר, או שההיתר הוא משום שהמעשה ברירה ל"ח למלאכה בכה"ג דחשיבות המעשה לאוצר הוא ולא לאלתר. ובפשיטות אפש"ל דהוי כשינוי גדול, וכעין מש"כ התוס' בזומר וצריך לעצים דבלא"ה ל"ח למלאכה כלל, ואפי' לר"י דמשאצל"ג חייב מודה בזה, ודימו התוס' לסוחט כבשים וא"צ למימהן אלא לגופן דאין דרך דישה בכך, עיי"ש. וכעין זה כ' בשבולי הלקט לענין טוחן, דבשינוי גדול הוא כעין ברירה לאלתר.

ולפ"ז י"ל דסברת אביי להתיר בלאלתר שייכא מצד עיקר המעשה, דל"ח למעשה בורר מה"ט, משא"כ לעולא שאף שיסוד דבריהם שוה שאי"ז דרך הבוררין, מ"מ הוא מצד המחשבה שבורר לבו ביום ואינו בעיקר המעשה, ומה"ט הק' ר"ח דמ"ש מאופה ומבשל דלא הותר לבו ביום, דמשום המחשבה בלבד לבו ביום אי"ז שינוי להתיר, משא"כ לאביי שזה כהיתר בגוף המעשה משום דלאלתר ממש הוא, ושפיר חלוק דבשאר מלאכות ל"ש זה, ודו"ק.

בשיעור ברירה לאלתר

סי' שי"ט סעיף א'. ואם בירר בידו כדי לאכול לאלתר מותר. הנה בלשון השו"ע לא נתבאר שיעור הלאלתר מהו, ובב"י הביא דעות בזה, ונבארם בעז"ה.

הב"י הביא שי' ר' ירוחם שבורר בסעודה שלפניו לצורך סעודה הבאה הוי כלאחר זמן וחייב, ודייק הב"י שלאחר הסעודה יכול לברור צורכי הסעודה הבאה דהוי כלאלתר, אך הביא דהמרדכי פירש דלאלתר היינו להתחיל ולאכול אחר ברירתו, אבל לאחר שעה חייב, והעתיק לשון הרמב"ם וכ' דמשמע כמרדכי דהיינו מיד.

וצ"ב שבסוף דבריו דייק שהרמב"ם חילק בין אוכל מתוך פסולת לשני מיני אוכלים, דבאוכל מתוך פסולת אחר ג' או ד' שעות חייב, ובשני מינים רק בבורר לבין הערבים, ומשמע דמיד דפירש לעיל כמרדכי היינו אפי' תוך ג' שעות, וי"ע.

ובשו"ע סתם ולא פירש אם להקל כרי"ו או כמרדכי וכרמב"ם, והכה"ח כ' דהעתיק לשון הרמב"ם וכדמשמע בס"ג דבשני מינים אוכלים כ' דחייב בבירר לבין הערבים, עיי"ש.

ושי' הר"ח וכפי שהביאו דברי הר"ן והרא"ש, דכל שמיסב בסעודה חשיב כלאלתר, ובפשטות הוא גדר נוסף בלאלתר, דכל שהוא סעודה אחת אף שנמשכת כמה שעות הוי כלאלתר, והביא דבריו הב"י, וכ' דאפשר שהרמב"ם מודה לד' הר"ח, ולכאורה כונתו לומר דלאלתר היינו או בסמוך קודם האכילה מיד [או כמ"ש תוך ג' שעות], או תוך הסעודה וכפר"ח, ואפי' לאחר כמה שעות, והסברא נותנת כן דלא משמע דהר"ח פירש כן בדברי אביי ממש, דלפ"ז מה שייך דלבו ביום חייב דנעשה כאוצר, ודו"ק.

ובשו"ע ס' שי"ט ס"א כ': ואם בירר בידו כדי לאכול לאלתר מותר, וכ' הרמ"א וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד מיקרי לאלתר (המגיד פ"ח ור"י וב"י וטור ורא"ש), עכ"ל [ועיין במשנ"ב ס"ק י"א דכ' דיש לסמוך על שיטת הרמ"א, וכע"ז בביה"ל ד"ה וכל, ומבואר דהשו"ע לא בהכרח ס"ל כן].

ומקור ד' הרמ"א להתיר לברור סמוך לסעודה מיד, נראה מדבריו בדרכי משה הארוך וכ"מ בד' הפרמ"ג (בא"א אות ו') שהוא הרחבה לשי' הר"ח, שכל שמיסב בה חשיב לאלתר, והיינו אף שמיסב כמה שעות בסעודה אחת חשיב כלאלתר מחמת הסעודה, והבין הרמ"א דאף בסמוך לה מיד הוי כלאלתר.

והנה בס' המחברים כ' עפ"ד הרמ"א שאם נשאר לאדם זמן אחר ברירתו קודם התחלת הסעודה ממש ל"ח כלאלתר, עיין בס' חוט שני שהאריך, וכ' דאף אם אחד מהב"ב מתאחר אסור לברור עבורו, ודחה מה שהביאו בשם החז"א שסמוך היינו חצי שעה, ופי' דהיינו לחומרא דאף לצורך אדם אחד אסור לברור יותר מחצי שעה. וכעי"ז באיל משולש ובס' אורחות שבת עיי"ש, וכעי"ז באגרו"מ ח"ו בשאלות הקצרות בבורר, עיי"ש.

ולכאורה פשטות ד' המג"א בס' שכ"א ס"ק ט"ו ע"ד הרמ"א דהתיר לחתוך דק דק לאלתר כמו בבורר, דעכ"פ אסור לעשות כן עד יציאה מבהכנ"ס, דבעינן סמוך לסעודה ממש וכמבואר ריש סי' שי"ט, עכ"ל. ומשמע דכונתו לדברי הרמ"א, ונתן בזה ההיתר מזמן היציאה מבהכנ"ס דהוא שיעור זמן, ולאו דוקא שאוכל בסמוך לברירתו. ודוחק גדול לפרש בדבריו דהוא דוקא ששיעור זמן הכנתו נמי כך הוא, וכשמסיים מיד אוכל, דא"כ לא היה צריך לתת שיעור זמן, אלא סתם סמוך לאכילתו מיד, ובפרט ששיעורו תלוי בכל אדם ואדם.

וכ"מ בביאור הגר"א סק"ג שכ' ע"ד הרמ"א דהמקור מלשון אביי דלאלתר מותר, ולבו ביום לא יברור, ומשמע דלאלתר ל"ד, דאל"כ היה צריך לומר דטפי מלאלתר אסור, עכת"ד. ובפרט דאף לבו ביום הוא רק נעשה כלאוצר, ומשמע דבפחות מזה אין שייך לאסור, ומשמע דאף שאין הברירה סמוך לאכילה מותר [וע"ע בשו"ע הגר"ז שכ' דעד שעה מותר, והמחברים כ' שודאי כונתו לא לזמן מסוים, וצ"ע]. וביותר מבואר ממש"כ הגר"א בסק"ז ע"ד השו"ע שבשני מיני אוכלים בבורר לבין הערבים חייב, עיין מ"א [שכ' דהיינו מסעודה לסעודה, וכמש"כ הב"י דהרמב"ם חילק והקיל בשני מיני אוכלים] וכנ"ל מדקאמר לבו ביום, עכ"ל. ומבואר דההיוק באביי סובל המשמעות להיתר עד בין הערבים, ומ"מ ס"ל לחלק בין אוכל מפסולת לשני מיני אוכלים, ודו"ק.

ודוחק לפרש דהמ"א והגר"א פירשו דברי הרמ"א שהיקל אף בסמוך

לסעודה, ולא כחלק מהסעודה ממש, דהד"מ הארוך הביא ד' המ"מ שמקורו הוא מהר"ח שכ' כל שמיסב על השולחן, עיי"ש. [וקצ"ב שהד"מ הארוך וברמ"א לא הביא ד' הר"ח, אלא המ"מ שהעתיקו]. ומבואר דההיתר משם סעודה אחת, ואף שהד"מ הביא שי' המ"מ והר"ח כשיטה חולקת ע"ד המרדכי שמצריך מיד ממש, מ"מ מבואר מדבריהם שהתירו בתוך הסעודה דוקא, ואפילו תימשך כמה שעות, ולא כסמוך סתם, וע"ז פלי"ג המרדכי והצריך מיד.

אמנם עדיין יש מקום גדול לחלק, דאף אם נפרש בד' הרמ"א שקודם האכילה מותר דוקא שמתחיל סעודתו מיד ממש, וכדעת המחמירים שהבאנו לעיל וכפשטות ד' הר"ח, מ"מ באדם שאוכל פירות וכיו"ב ללא סעודה יש מקום לומר דיודה הרמ"א בשיעורים הנזכרים דהיינו מיציאה מבהכנ"ס, או חצי שעה אף שיהיה הפסק בין הברירה לאכילה, דסמוך לאכילה חשיב לאלתר, ודוקא לפני הסעודה להחשיב כל הסעודה כאחת, ואף מה שיאכלו בסוף הסעודה שתימשך כמה שעות בזה החמירו שאין היתר מד' הר"ח, אבל בסתם סמוך לאכילה אפשר דאף המרדכי שכ' מיד חשיב בכה"ג שעומד לאכול, והדבר מזומן לכך וכך דרך בנ"א להכין בחול, וכפשטות משמעות ד' הגר"א (סק"ג) והמג"א שצוין לעיל, והגר"ז סי' שי"ט ס"ג [וצ"ב דבסס"ד כ' כמג"א] והאג"ט.

ובבן איש חי פר' בשלח ה"א כ' להדיא: ואם בורר לסעודה שמתחיל בה אחר פחות משעה מותר, אע"פ שהסעודה שאוכל בה נמשכת אכילתו כמה שעות, עכ"ל.

בענין ברירה במין אחד

כ' התוס' (בד"ה היו לפניו) דבאוכל מתוך אוכל שייכא ברירה שבורר אותו שאינו חפץ לאכול מתוך אותו שרוצה לאכול, דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ בו, עכ"ל. ולכאורה יש לברר האם כונת התוס' לחדש דשני גדרים הם במלאכת בורר, דהיינו או בפסולת מצד עצמה ובורר מה שראוי לאכול, או פסולת מצד רצון האדם ומברר את מה שחפץ, או דשניהם בגדר ברירה אחת נחשבים, וצ"ב.

והנה הט"ז בסי' שי"ט סק"ב כ' לחדש מד' התוס' הנ"ל דר"ל דאף בשני מינים שניכרים כאו"א שייך ברירה, ולא מבעיא במין אחד שבורר גדולים וקטנים אף שאינם ניכרים וחלוקים במינם דשייך ברירה, ודלא כרמ"א שכ' בשם התה"ד דל"ש ברירה בגדולים וקטנים, עיי"ש, והח"א כ' דראוי להחמיר כמותו, וכ"כ בבא"ח דהמחמיר תע"ב הן בגדולים וקטנים הן ביפות ולא יפות ממין אחד, עיי"ש, והמ"ב צידד להקל דרוב האחרונים חלקו ע"ז.

ולכאורה סברת הרמ"א וש"פ להתיר במין אחד, דבעינן דוקא תערובת של שני מינים מצד עצמם להכנס בשם מלאכת בורר, אלא דכתנאי לאיסור בעינן שיהא שם אוכל ופסולת, ובזה מהני ע"י רצונו לקבוע דמה שרוצה לאכול הוי כאוכל, ומה שאינו חפץ הוי כפסולת, והוה רק כתנאי למלאכה, אבל עיקר מלאכת ברירה זה במה שחלוקים החפצים מצד עצמם כשני מינים, ול"ח למלאכה במה שנשלם רצונו דזה יאכל וזה אינו חפץ בו, בלא שהם כשני מינים.

ונראה דאף בכל אוכל ופסולת גמור דחשיב ברירה היינו משום שהפסולת נחשב כמין אחר, ומש"ה דימו לזה התוס' כל שני מיני אוכלים דאותו שחפץ חשיב אוכל, ושאינו חפץ חשיב פסולת, ושניהם נלמדים ממשכן כגדר אחד, דברירה בשני מינים חלוקים והאחד אוכל והאחד פסולת.

ועיין באור לציון (ח"ב פל"א תשו' י') שיישב ע"פ סברא זו קושית התהל"ד עמש"כ הרמב"ם והשו"ע שביין ומים צלולים שרוב בנ"א שותים אותם כך בלא סינון, מותר לסננם בשבת, והק' דאף ששותים אותם כך, מ"מ לא גרע משני מיני אוכלים דהאחד שאינו חפץ חשיב כפסולת, וה"ה הכא, ותי' דאף שעי"ז שאינו חפץ בו חשיב כפסולת, מ"מ בכה"ג שרוב בנ"א שותים כך ל"ח הפסולת כמין בפ"ע, אלא חשיב טפל ליין או המים, וכמין אחד דמי דאין בו בורר, משא"כ בשני מינים שחלוקים מצד עצמם דל"מ טפילות עיי"ש, עכת"ד כנלענ"ד.

ושיטת הט"ז דאף במין אחד שייכא ברירה, ס"ל דכל שמברר מה שרוצה דחשיב כאוכל, ממה שאינו רוצה דחשיב כפסולת, חשיב ברירה, וכל שאינו ניכר דמי יותר לברירה, היינו דס"ל דעיקר הברירה הוא במה שמייחד לו את מה שרוצה לאכול ממה שאינו רוצה, אף שאין המינים חלוקים בפ"ע כשני מינים, וסגי במה שנתקן בדעתו ורצונו האוכל בפ"ע לאכילה, ואפשר דאף לשיטת הט"ז דחשיב ברירה במין אחד, היינו דוקא היכא שהברירה בין גדול וקטן או יפות משאינן יפות הוא בהקפדה, ואינו רק בגדר העדפה בעלמא וכלכתחילה, ואם לא היה לפניו שניהם היה מלכתחילה לוקח המין שכעת אינו רוצה, אלא דוקא שהאחד אינו רוצה כלל דעי"ז שייך ברירה לגבי רצונו ודעתו שהם החלטים, דאז מהני לאשווי לאוכל ופסולת.

ואולי יש ליישב עפי"ז מה שהקשה בס' תוספת שבת על ע"ד הט"ז ממש"כ הרמב"ם להתיר קניבת ירק מהעלים המעופשים ביו"כ, דלשי' הט"ז הרי ברירה במין אחד אסור, ולפ"ד י"ל שאיירי שם באופן שהעלים המעופשים ראוים לאכילה, והוי כהעדפה בעלמא שמודה בזה הט"ז.

אמנם בס' איל משולש בפ"ג אות ב' הביא בשם הגר"נ קרליץ שסברת המתירים ברירה במין אחד הוא מטעם דחשיב כהעדפה בעלמא, משום שהוא במין אחד, ולא כמש"כ משום דצריך ב' מינים, ומבואר מדבריו דהט"ז דאסר במין אחד הוא אף בכה"ג שהוא רק כהעדפה בעלמא, וסגי לאשווי ברירה אף שאינן חלוקין מצד עצמן, וגם לא בדעתו בהחלטיות, אלא כל שהם גדולים וקטנים סגי, ואולי דייקו כן מלשון הט"ז בסו"ד שכ' דשייך ברירה במין אחד ואף בגדולות מתוך קטנות, דמשמע דשייך ברירה אף בפחות מגדולות וקטנות, ומשמע דהברירה בההעדפה היא.

ובפרמ"ג (במשבצות סק"ב) כ': והנה תפוחים חמוצים ומתוקים את"ל מין אחד ממש הוה, אפ"ה כל ששונא חמוצים פסולת מיקרי לגבי דידיה ואסור באופנים הנזכרים, אבל אם אחרים מסובים והם אוהבים החמוצים, י"ל דשרי לברור חמוצים ממתוקים, עכ"ל. ולכאורה מבואר דאף במין אחד [דס"ל דליכא ברירה] ע"י ששונאו ומקפיד חשיב כברירה בשני מינים, ותלוי בדעתו ורצונו, וצ"ל דדוקא בשונא המין לגמרי חשיב ברירה, דהוי כפסולת שחולק שם ומין לעצמו והו"ל כב' מינים, אבל באופן שרק כעת אינו רוצה פרי זה במין אחד, ל"ח כפסולת ולאשווי כשני מינים ושרי.

ובזה מדויק שינוי הלשון בפרמ"ג שכ' (במשב"ז סק"ו) ע"ד השו"ע להתיר סינון יין ומים באופן שרוב העולם אינם מקפידים, עיי"ש - **ואפשר** שמי שהוא איסטניס וא"א למישתי הכי, אף דרובא דאינשי לא קפדי כלל לא אמרינן בטלה דעתו, עכת"ד, ולא סתם כן בפשיטות כמש"כ לגבי תפוחים חמוצים ומתוקים, די"ל דבתפוחים פשיט"ל דשנאתו הוי כגלוי על חילוק המינים בעצמותם, משא"כ ביין ומים דכמין אחד.

וכן מוכח מד' המג"א (סי' ת"ק ס"ק י"ב) שכ' שבורר פרי ערלה מתוך פירות כשרים ל"ח כשני מינים, וכ"כ בסי' תס"ו סק"ח לענין קמח שהחמיץ במקום אחד ע"י שנשפך מים והחמיצו, דל"ח עי"ז כשני מינים מדאורייתא, ומשום דהאיסור הוא כאריא דרביעא עליה, והביאור לפ"ד דאף שבודאי לא גרע משונא שכ' הפרמ"ג דהוי ברירה, אלא מכיון ששינוי הפרי כערלה אינו מסיבת הפרי עצמו אלא מסיבת איסור שהוא חיצוני, ל"ח כפסולת וכשני מינים, ודוקא בשאונא או איסטניס לכל המין משוי ליה כפסולת וכשני מינים, ולפ"ז י"ל פ"ש משו"כ הפרמ"ג שאם השונא סועד עם אנשים שאוהבים המיץ החמוץ, מותר לו לברור עבורם, דכשאדם סועד עם אנשים אף שאינו חפץ בו ל"ח כלפיו לפסולת גמור שיחשב כשני מינים, ונשאר בשם מין אחד שמותר הברירה.

וא"כ אין להוכיח היתר מד' הפרמ"ג לאדם שיש לו שני מינים גמורים, ואינו רוצה אחד מהם כלל, ומוציא ע"מ לתת לאדם אחר שחפץ בזה, שיש לו כונה לתקן מאכלו ולהוציא הפסולת, וכונה לתת לאדם אחר ע"מ לאכול, דדוקא בשונא במין אחד התיר הפרמ"ג, ומטעם דעי"כ חשיב כמין אחד וכמשנ"ת, ועיין בזה בס' חוט שני (עמ' פ"ד) שהסתפק לדינא בזה, ובס' ארחות שבת פ"ג אות י"ד נקט להקל בזה.

ומש"כ הפרמ"ג (שם) דבורר שני מיני אוכלים לאח"ז מותר, דהי אוכל והי פסולת, דמשמע דאף שבורר גוף המינים כל שלא חילקם בדעתו מותר, ומבואר דהמלאכה תלויה בדעתו, צ"ל דהביאור כמש"נ דכתנאי בעינן שיעשה השני מינים לאוכל ופסולת ובזה מהני דעתו, וכל שלא נעשה לאוכל ופסולת אין חייב בברירת התערובת, וכלשונו שם דהי אוכל והי פסולת. ובאמת שבביה"ל בד"ה היו לפניו חלק ע"ד בשיטת הרמב"ם, ונקט שחייב משום המיון של שני מינים, עיי"ש.

ותפוחים חמוצים ומתוקים מסתפק הפרמ"ג אי מיקרי מין אחד או לא, ולכאורה צ"ב ספיקו של הפרמ"ג, דהלא בפשטות שונים בטעמם לגמרי, ומ"ש מבשר צלי ומבושל דהביא שם דהוי שני מינים, ומשמע דכל חילוק בטעם משוי ליה למין אחר.

וכן צ"ב מש"כ באיל משולש (פ"ב הערה ע"ו) בשם הגריש"א זצ"ל דבביצה מבושלת החלמון והחלבון הוי מין אחד, וצ"ב כנ"ל דהלא הם שני טעמים, ובמשנ"ב ס"ק נ"ח הביא מחלוקת בביצה חיה שמפריד החלבון והחלמון אי הוי שני מינים, וסיים דנכון להחמיר, עיי"ש.

ונראה לומר בדרך חידוש שחילוק המינים אף שהוא תלוי בטעם, מ"מ זה דוקא בתנאי שבשמו משתנה מה"ט, וכל שהוא שם אחד חשיב מין אחד אף ששונה בטעמו, וצ"ל דבשר צלי ומבושל שם בשר צלי ושם בשר מבושל עלייהו, משא"כ בתפוחים הוי רק סוג בתפוחים ולא שונה בשם התפוחים, ובזה הסתפק הפרמ"ג.

ומה"ט בביצה מבושלת שנאכלת כך חשיב כולה ביצה, החלמון והחלבון, משא"כ בביצה חיה י"ל דכיון דאינם עומדים כ"כ לאכילה, שם חלבון לחוד ושם חלמון לחוד, וצ"ב.

הרב מנחם שיינברגר
כולל "אליבא דהלכתא" מודיעין עילית

בורר ע"מ לאכול לאלתר ונמלך

בשעה"צ סי' שי"ט סק"ה כתב בשם הפמ"ג דאם בירר לאותה סעודה ונמלך לעזבה לסעודה אחרת, אף דחיוב חטאת אין בזה, מ"מ לא אריך למעבד הכי, וכתב ע"ז וצריך ראיה לדבריו, עי' סי' שט"ז סי"ז, עכ"ד. ושם בסי' שט"ז נתבאר, וז"ל השו"ע: ישב אחד על הפתח ומלאו, יכול השני לישב בצדו, ואפי' אם עמד הראשון והלך לו השני פטור ומותר, והראשון חייב, עכ"ל. הרי מבואר להדיא דכיון דהשתא אינו עושה מעשה חדש, אלא הוא שומר להצבי שכבר ניצוד, מותר לכתחילה, וכוונת השעה"צ להקשות דה"ה הכא נימא דכיון דבשעת הברירה לא עבר שום איסור, השתא דלא עשה מעשה יהא מותר לכתחילה. וראיתי בלבוש (סי' שי"ט ס"ב) דכתב יתר ע"ז, דאם ישייר ממה שברר לסעודה יהא חייב חטאת. [ובזה משמע במשנ"ב דבזה אף הפמ"ג יודה, דבזה כתב דודאי שרי לכתחילה, ורק לענין נמלך הביא דברי הפמ"ג], וזה ודאי צ"ע וכנ"ל.

עוד קשיא לי דהא נתבאר בחולין דף קמ"א ע"א לענין שילוח הקן, דבנטלה ע"מ לשלח דלאו ליכא, והיינו היכא דנמלך ואינו משלחה אחר נטילה דליכא לאו, כיון דנטלה ע"מ לשלח (ורק העשה דשלח איתא), ולכאו' מ"ש מהכא, דהתם נמי נימא דכיון דלבסוף לא שלח דיעבור על העשה למפרע. והנראה בזה דתליא בביאור היתרא דלאלתר, דנתבארו כמה טעמים בזה, יש שביארו [וכעי"ז באג"ט (בורר י"ד ג') ע"פ דברי הר"ח] דכיון דצורת ברירה הויא לאוצר, להכי כשבורר לאלתר שולל בזה את הצורה של ברירה שהיא לאוצר, ונמצא דכשמכוין לעשותו לאלתר חסר בצורת המלאכה, דעושהו שלא כדרך הברירה, אמנם ברשב"א (שו"ת ח"ד סי' ע"ה) נתבאר וז"ל: כל שאוכל לאלתר כדרך שדרכן של בנ"א לאכול, אע"פ שיש באותו צד בעצמו חיוב חטאת, בשמניח לאחר זמן ואפי' לבו ביום מותר, עכ"ל. ועוד כתב דלא אסרו לאדם לאכול מאכלו ולהכי הותר, עי"ש. ונמצא גדר חדש, דבאמת אין חסר כלל במעשה הברירה, דהוי מעשה ברירה גמור מצד צורתו, אלא דלא אסרו לאכול, והיינו דהתורה התירתו דלא אסרו לאדם מאכלו, ולפי"ז י"ל דאי נימא כהביאור הא' נמצא דבתחילה לא היה כלל מעשה ברירה, דכיון דכוונתו מתחילה היתה לעשות ע"מ לאכול לאלתר, והרי כשבורר לאלתר חסר בצורת המלאכה, וכמשנ"ת, א"כ המעשה בתחילתו לא היה מעשה ברירה, ולהכי י"ל דאף כשנמלך לא איכפ"ל, דדמיא ממש לצידה כיון דבשעת המעשה לא היה מעשה איסור כלל, והשתא נמי לא נתחדש כלום, אבל אי נימא כדברי הרשב"א דהגדרתו דיש כאן מעשה ברירה גמור, אלא דלא נאסר ומשום אכילתו, בזה יש לשמוע דכיון דסו"ס עשה כאן מעשה ברירה גמור, ורק הותר לו לאכול, א"כ כשלא אכל לבסוף די"ל לאו אריך למעבד הכי, ואפשר אפי' דחיוב חטאת יהא בזה, משא"כ לענין צידה הא כיון דלא ידע מידי בישיבה, הרי לא עשה שום מעשה איסור כלל, ולהכי שרי לכתחילה.

ולענין שילוח הקן, יש לדון בזה מאי הגדרתו, ולכאו' התם נמי י"ל כן, דהא נחלקו הראשונים בצורת עשיית המצוה, דהא הרמב"ם ס"ל (פי"ג מהל' שחיטה ה"ה) דבעי' שיאחזנה ביד וישלחנה, א"כ כשנוטלה בתחילה ע"מ לשלחה הרי זהו צורת המצוה, ואין כאן כלל צורת מעשה איסור, ולהכי אף כשלא שלחה לבסוף הרי לא שייך לומר דהוי מעשה איסור למפרע, דהא לא היה כאן כלל מעשה איסור, דהא נטלה מכח חיוב המצוה, משא"כ הכא כמשנ"ת. ולשא"ר דס"ל דא"צ ליטלה ביד, וכפי' בתרא ברש"י שם [קמ"א ע"ב] עיי"ש, לכאו' צ"ב קצת, וגם לשיטתם י"ל דסו"ס כשנוטלה, אף דאינו מחויב מצד המצוה לנוטלה ביד, מ"מ הא מותר לו לנוטלה עבור שילוח, וא"כ אפשר נמי דדמיא לצידה דהוי מעשה המותר בעצם. וי"ל ע"ע בזה.

הרב יונתן לוי
ישיבת חברת אהבת שלום

ביאור הא דמלאכת זורה בורר ומרקד חשיבי כג' אבות - חילוק בצורת הברירה - ג' סוגי ברירות - ג' שלבים בהכנת הפת

תנן בפרק כלל גדול עג. אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, הזורה הבורר והמרקד, ובדף עג: הק' היינו זורה היינו בורר היינו מרקד, ופי' רש"י דמפליג להו תנא דמתניתין לתלת, והלא כולן מלאכה אחת הן דמפריש אוכל מן הפסולת, אביי ורבא דאמרי תרוייהו כל מילתא דהויא במשכן אע"ג דאיכא דמיא לה חשיב לה, ופריך ולחשיב נמי כותש חיטין במכתשת להסיר קליפתן, דהואי במקדש בסממנין, אלא לאו משום דמיא לדש לא חשיב לה, דהא נמי מיפרקה מלבוש היא, ומשני שכן עני אוכל פתו בלא כתישה, ופי' רש"י לכך אע"ג דהואי במקדש ואב מלאכה היא, כיון דתנא ליה דש לא תנא לה, וזורה ובורר ומרקד סידורא דפת נינהו... אבל כתישה עשירים הוא דלתתי וכתשי לעשות סלת נקיה, אבל עניים לא טרחי, לכך לא תנא לה, ומיהו ודאי אב מלאכה היא ובכלל דש היא, ע"כ.

נמצא בהך סוגיא דאף דזורה בורר ומרקד דבר אחד הוא להפריד אוכל מפסולת, חשיב כג' אבות, ואי עביד לכולהו בהעלם אחד חייב תלת, מאחר דהיו שלושתם במשכן, והא דלא מני כותש במתני' אע"ג דהוי במשכן, הוא משום דעניים אינם כותשים וסגי להו בדישה, ומ"מ הכותש חשיב אב מלאכה. וכ' המהר"ם דמבואר ברש"י דכותש אב בפנ"ע הוא, ואי עביד להו בהדי דש מחייב תרתי, ורק דלא תני לה במתני' מאחר דעני אוכל פתו בלא כתישה, ולפי"ד נמצא דכל מה שהיה במשכן חשיב כאב בפנ"ע, ותמוה דא"כ מצינו יותר מל"ט מלאכות, ואכן הרש"ש כ' ג"כ דמשמע בדברי רש"י כפי' המהר"ם, אלא שתמוה לומר כן דאיכא יותר מל"ט מלאכות. עוד יש לעורר דרש"י כתב דכותש בכלל דש הוא, ומשמע דאין הכותש אב בפנ"ע, וא"כ צ"ב מ"ט זורה בורר ומרקד חשיב כג' אבות מאחר שהיו שלושתם במשכן, ואילו כותש לא חשיב כאב בפנ"ע אף דהיה במשכן. עוד צ"ב מש"כ רש"י דזורה בורר מרקד סידורא דפת, וכיון דהוו במשכן תני להו במתני', דמה מהני הא דסידורא דפת נינהו להחשיבם כג' אבות [ובמהר"ם כ' לבאר דרש"י פליג על התוס' בדף עד. וס"ל דאף העניים כותשים הסממנים לצבע, ומש"ה פי' דהא דלא מני במתני' כתישת סממנים לצבע, הוא משום דבמתני' מני את האבות של סידורא דפת, ועני אוכל פתו בלא כתישה].

ובגמ' בדף עה: איתא דשובט הרי הוא בכלל מיסך [מיסך היינו שמותח חוטי השתי, ושובט היינו שמשוה חוטי השתי בכרכר, דהיינו שאחר שהניח חוטי השתי בכרכר שהוא כלי האריגה מיישר חוטים שבכרכר שאינם ישרים בשביל שיוכל לארוג כראוי], ומדקדק בכלל אורג [מדקדק היינו שמכה בכרכר על חוט הערב שלא יהיה מתוח יותר מדאי, וע"י זה תהיה האריגה טובה], ומבואר בזה דאף דשובט ומדקדק היו במשכן אינם נמנים לאבות בפנ"ע, ואינם כבורר זורה ומרקד דאף דענינם אחד חשיבי כג' אבות מאחר דשלושתם היו במשכן. ומצינו בראשונים כמה סברות לחלק בין זורה בורר ומרקד דחשיבי כג' אבות, לשובט ומדקדק, דרש"י במתני' עג. כ' דזורה היינו ברחת לרוח, בורר היינו פסולת בידיו, ומרקד היינו בנפה, ומבואר דס"ל דהחילוק בין זורה בורר ומרקד הוא בצורת הברירה, שבזורה הברירה נעשית ע"י הרוח, ובבורר הברירה נעשית על ידי ידיו, ובמרקד הברירה נעשית על ידי נפה, ובדף עה: ד"ה הרי כ' רש"י דזורה בקשין, בורר בצרורות, ומרקד בקמח. ולפי"ד שם החילוק בין זורה בורר ומרקד אינו בצורת המלאכה, אלא בסוג הברירה, דהברירה הנעשית בזורה היא שהקשין נפרדין מהאוכל, והברירה הנעשית בברירה היא שמפריד הצרורות מהאוכל, והברירה הנעשית במרקד היא שבורר את הפסולת שבקמח מהקמח. ובמאירי כ' דהבורר את הקשין על ידי כלי חייב משום זורה, ומבואר בדבריו דעיקר מלאכת זורה הוא מה שמפריד את הקשין מהתבואה, ואף שאין הברירה נעשית על ידי רוח, ובריטב"א הביא דב' החילוקים מבוארים ברש"י לחלק בין זורה בורר ומרקד לשובט ומדקדק, דזורה ובורר ומרקד חשיבי כג' אבות מאחר דכל אחת עומדת בפני עצמה, דזורה לבירור העפר, ובורר ליטול הצרורות, ומרקד ליטול המורסן, ולרש"י במתני' זורה ברוח, בורר ביד, ומרקד בכלי, משא"כ שובט דהוא ממש בכלל מיסך, ואין חילוק ביניהם כלל, ומש"ה לא חשיב כב' אבות [ובב"ק ס. איתא דרק לענין שבת איכא חיוב של הזורה ורוח מסייעתו, אבל לענין נזיקין ליכא חיוב כשליבה וליבתה הרוח, דגרמא בנזיקין פטור, וכ' שם הרא"ש לבאר דרק במלאכת זורה איכא חיוב של זורה ורוח מסייעתו, דכל צורת מלאכת הזורה היא ע"י רוח, ובהכי חייבא רחמנא, אשר מבואר בדבריו דמהות מלאכת הזורה היא שמפריד הפסולת מהאוכל ע"י רוח, ורש"י שם פירש בענין אחר].

נמצא מבואר בדברי הריטב"א אליבא דרש"י דאף דזורה בורר ומרקד ענינם אחד הוא להפריד הפסולת מהאוכל, מ"מ ג' אבות הם, ולזה מצינו

ב' ביאורים ברש"י, או דהחילוק הוא בצורת הברירה דזה ברוח זה ביד וזה בכלי, או דהחילוק הוא בעצם הברירה דיש ג' שלבים בברירה, וכפי המבואר בדברי הריטב"א זורה היינו שהברירה נעשית על ידי הרוח, ואף שבירר ברוח שלא ברחת חייב משום זורה, וכך נראה לפו"ר אף דכ' רש"י דזורה היינו ברחת לרוח, ומשום שהברירה אינה נעשית על ידי הרחת [וכך מבואר בירושלמי שהביא הרמ"א בסוף סי' ש"ט דהרוקק לרוח חייב משום זורה, דמבואר בזה דאף שלא זרה ברחת חייב משום זורה, ושו"ר באבי עזרי שכ' דרק בסתם זרייה שדרכה ברחת אינו חייב משום זורה כשזרה שלא ברחת, אבל הרוקק בפיו דהדרך בזה היא שלא ע"י רחת, יש לחייבו משום זורה אף שלא ע"י רחת, ובעניותי יש לעורר על דבריו דלפו"ר אי בעינן רחת למלאכת הזרייה אף בגוונא שהדרך לזרות שלא ברחת אין לחייבו, דהרחת היא חלק מצורת המלאכה, ואף בגוונא דליכא חיסרון של שלא כדרך אין לחייבו משום זורה אא"כ זרה ברחת], אמנם במנח"ח במוסף השבת ובנשמת אדם כלל ט"ו מבואר דזורה היינו רק כשזורה ברחת לרוח, אבל כשזורה לרוח שלא על ידי רחת אינו חייב משום זורה, והדברים מחודשים דאין הרחת שייכת לעצם הברירה, שהרי הברירה נעשית על ידי הרוח, ומ"ט הרחת תחשב מעצם צורת מלאכה הזרייה, ואף דגם הרחת מסייעת לזרייה, שהרי אין הרוח אלא מסייעת לזרייה, ואף בלעדיה איכא זרייה מסוימת, מ"מ אין הרחת שייכת לעצם הזרייה, וכפי המבואר בריטב"א דלא בעינן רחת למלאכת הזרייה.

והנה הרמב"ן בשבת ב: כ' דהא דהכנסה והוצאה אינם נחשבים לב' אבות, אף ששתיהם היו במשכן, הוא משום דעניינם אחד לגמרי שהוא להוציא מרשות לרשות, וזה שאמרו בריש מכילתין דהא דתנן המוציא מרשות לרשות קאי גם על הכנסה, דמאחר דמהות המלאכה היא להוציא מרשות לרשות אין מקום לחלק בין הוצאה להכנסה ששתיהם אחד, ולפי"ד נראה דהא דמני לזורה בורר ומרקד בג' אבות הוא משום דאין ענינם אחד לגמרי, ואף דדמו אהדדי שמפרידים פסולת מאוכל, מ"מ אין ענינים אחד לגמרי, ולפו"ר ס"ל כמבואר ברש"י בדף עה: דזורה היינו להפריד העפר מהאוכל, בורר היינו להפריד הצרורות מהאוכל, ומרקד היינו להפריד המורסן מהאוכל, דבזה שפיר חשיב כג' דברים, אך לפי' רש"י במתני' דהחילוק הוא בצורת הברירה ולא במהות הברירה, נראה דאליבא דהרמב"ן אין להחשיבם כג' אבות מחמת זה.

ובדברי הר"ן מבואר דאף לרש"י הא דחשיבי כג' אבות הוא רק משום דאין הברירה שווה בהם, וכדפי' בדף עה:, שהרי הביא את דברי רש"י במתני' דזורה ברחת לרוח, בורר בידו ומרקד בנפה, ושוב הביא קו' הגמ' היינו זורה היינו בורר מרקד, ותי' הגמ' דמאחר דהיו שלושתם במשכן חשיבי כג' אבות, וביאר הר"ן דחשיב כג' אבות מאחר שאין ענינם אחד ואינם בזמן אחד, דזורה היינו להפריד העפר, ובורר היינו להפריד הצרורות, ומרקד היינו להפריד המורסן, ומבואר דנקט בשיטת רש"י דהא דחשיבי כג' אבות הוא משום דג' מיני ברירה הן, וא"א לאחד בלי השני, דכל אחד בורר דבר אחר.

וביאר ידידי הרה"ג ראובן הרדי כונת הר"ן, דהא דמני לזורה בורר ומרקד בג' אבות הוא משום שכל אחד הוא שלב בפנ"ע, וא"א לזה בלא זה, ואינם בזמן אחד, ומש"ה חשוב כל אחד כאב בפנ"ע מאחר שהוא שלב שעומד לעצמו בעשיית הפת, ובזה ביאר כונת רש"י במש"כ דהא דלא מני כותש במתני' הוא משום דעני אוכל פתו בלא כתישה, והא דמני זורה בורר ומרקד הוא משום דסידורא דפת תני, דכונתו בזה דבזורה בורר ומרקד דכו"ע צריכים להם, חשיבי כג' אבות מאחר דהם סידורא דפת, וכל אחד הוא שלב בעשיית הפת, וא"א לאחד בלי חבירו, משא"כ כותש אין להחשיבו כחלק נפרד מסידור הפת, שהרי עניים אוכלים בלא כתישה, ומש"ה לא חשיב כחלק שעומד לעצמו בסידור הפת, ולא חשיב כאב בפנ"ע אלא הוא בכלל האב של הדישה, והוא דלא כמבואר במהר"ם והרש"ש דלרש"י כותש חשיב כאב בפנ"ע, ואי עביד ליה בהדי דש מחייב תרתי, דלפו"ר נראה ברש"י שכותש היינו דש ממש ואינו אב בפנ"ע, והוא מבואר לפי דברינו.

אלא דצ"ב מהסוגיא בשבת דף קלח. דפליגי התם רבה ור"ז, משמר [שנותן יין ושמרים ע"ג בגד, והיין זב למטה, והשמרים נשארים למעלה] משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום בורר, ר"ז אמר משום מרקד, אמר רבה כוותיה דידי מסתברא, מה דרכו של בורר בורר אוכל מפסולת, הכא נמי בורר אוכל מפסולת, אמר רבי זירא כוותיה דידי מסתברא, מה דרכו של מרקד אוכל למטה ופסולת למעלה, אף במשמר אוכל למטה ופסולת למעלה, ע"כ. וכ' רש"י דרבה מודה לר"ז דחייב גם משום מרקד, אלא דר"ז פליג על רבה וס"ל דאין לחייבו משום בורר, וכדבריו מבואר ברמב"ן בשבת דף עד. וברמב"ם פ"ח מהלכות שבת [כך למד רע"א בדברי הרמב"ם], והיינו דס"ל דלא מצינו בגמ' חילוק אלא בין משמר לבורר, וזה שאמרו דבמשמר הפסולת למעלה והאוכל למטה דומיא דמרקד, משא"כ בבורר על ידי כלי הפסולת למטה והאוכל למעלה כדפי' רש"י. ומה שאמרו מתחילה מה בורר בורר אוכל מפסולת, אין הכונה בזה דמשמר אינו דומה למרקד, שהרי אף המרקד מפריד אוכל מהפסולת. ומאידך דעת התוס' בשבת עג: דאף רבה פליג על ר"ז, וכך הביא בשיטה להר"ן בדף קלח. בשם הרא"ה, וכ' התוס' דלרבה היכא דמתרה במשמר משום מרקד אינו התראה, דאינו דומה למרקד וסבר דמלעיג עליו, וביאר הרא"ה דמרקד הוא רק ביבש, והמשמר הוא בלח, ולכן אין לחייבו אלא משום בורר, ובביאור הלכה סי' ש"ט ס"ט כ' בדרך נוספת, דלרבה הא דאין להתרות במשמר משום מרקד הוא משום דמרקד עושה מלאכה בין בפסולת ובין באוכל שמנענע הכלי שבתוכו הפסולת והאוכל, וע"י כן מברר את הפסולת מהאוכל, משא"כ במשמר שהפסולת עומדת במקומה ואינו עושה בה דבר, ורק האוכל נברר ממנה, ומש"ה ס"ל לרבה דאין לחייב את המשמר משום מרקד. וצ"ב דמאחר דהתבאר דלהריטב"א בשיטת רש"י החילוק בין זורה בורר ומרקד, הוא שזורה ברוח בורר בידו ומרקד בכלי, מ"ט אפשר להתרות על משמר משום בורר, הא מאחר שבורר בכלי אין לחייבו אלא משום מרקד. ואף לסוברים דהחילוק בין זורה בורר ומרקד אינו בצורת הברירה אלא בסוג הברירה, דזורה את הקשין בורר את הצרורות ומרקד את המורסן, יקשה מ"ט המשמר חייב משום בורר, הא אינו בורר צרורות, ולפו"ר דמי למרקד. ומעין זה יקשה בהא דאיתא בשבת צה. מחבץ חייב משום בורר, ופי' רש"י בפירוש שני דמחבץ היינו שעושה כמין כלי גמי ונותן הקפוי בתוכו, ומי החלב שהן נסיובי נוטפין, דמבואר דשייך לחייב משום בורר בכלי, וצ"ב למש"כ רש"י דהחילוק בין בורר למרקד הוא שבורר ביד ומרקד בכלי.

אשר נראה מבואר בזה דשייך להתרות משום אב אחד על אב אחר כל שהמלאכות דומים זה לזה, ורק דפליגי רבה ור"ז על מה יכול להתרות במשמר, דלר"ז אינו יכול להתרות בו משום בורר, דאין הדימוי שבהם עולה יפה, וסבור המותרה שלועג עליו מאחר שאין נתפס בעיניו שייכות בין משמר לבורר, וכן לאידך גיסא אליבא דרבה, והדברים מדויקים בלשון התוס' בדף עג: שכ' דהא דלרבה המתרה במשמר משום מרקד אינו מועיל, הוא רק משום דסבור שמלעיג עליו, אשר מבואר בזה דאי ליכא להך סברא דסבור שמלעיג עליו יכול להתרות במשמר משום מרקד, אף שאין המשמר תולדה דידיה. וראיתי בחדושי רע"א שם שהביא מהמהרש"א בסנהדרין דיכול להתרות על הכותש משום דש, אף שהם ב' אבות נפרדות, דמאחר דדומים זה לזה יכול להתרות באחד משום השני [ושם כ' לעורר מדברי המהרש"א על התוס', ולמה שהתבאר דברי התוס' א"ש לפי המהרש"א, אלא דס"ל דלרבה אי מתרה במשמר משום מרקד סבור המותרה שמלעיג עליו].

אמנם בדברי התוס' רי"ד בשבת קלח. מבואר דאף במלאכות הדומים צריך להתרות על כל מלאכה משום האב שבה, שכ' לבאר דברי הגמ' שם משמר משום מאי מתרינן ביה, שצריך להתרות על כל תולדה משום אב דידה, עי"ש. ולפי"ד הדק"ל היאך יתרה על הבורר בכלי משום בורר, ולפו"ר נראה דאף דלא חשיב האב של בורר, מ"מ יש להחשיבו כתולדה מאחר דיש בו דימוי מסויים למלאכת הבורר, וצ"ע.

גדרי מלאכת בורר - תיקון האוכל כשמפרידו מפסולת - העמדת האוכל בפנ"ע - הפרדת פסולת מאוכל - העמדת מין לעצמו - העמדת ב' מינים המעורבים כל אחד לעצמו - הפרדת דבר אחד לשניים

ומאחר שהתבאר בשיטת רש"י והרמב"ן דהחילוק בין מלאכת זורה בורר ומרקד הוא בברירה עצמה, שבזורה מוציא הקשין, ובבורר מוציא הצרורות, ובמפרק מוציא המורסן, נראה דס"ל דיסודה של מלאכת בורר אינה תיקון האוכל אלא הפרדת האוכל מהפסולת, דהנה בתוס' בדף צד. כ' דגדר מלאכה שאינה צריכה לגופה היינו שאינו צריך למטרה שעשו את המלאכה במשכן, והוסיפו דעיקר המלאכה ושורשה הוא הצורך שאליו נעשית המלאכה במשכן, ולפו"ר מבואר בדבריהם דעיקר המלאכה אינה עצם פעולת המלאכה אלא המטרה שנעשית המלאכה, ולפי"ד נראה דעיקר מלאכת בורר הוא התיקון שמפריד את האוכל מהפסולת, ועל ידי זה ניתקן האוכל ונעשה ראוי לאכילה, שהרי הסיבה שבררו במשכן הוא בשיבל להכשיר ולתקן את הדבר הראוי במה שמוציא ממנו את הפסולת, ועיקר המלאכה הוא תיקון האוכל. ובזה נראה לבאר דברי התוס' בשבת עד. במש"כ דהא דאיכא איסור ברירה אף בב' מיני אוכלים, הוא משום דהמין שחפץ בו עכשיו חשיב אוכל, והמין שאינו חפץ בו עכשיו חשיב פסולת, אשר מבואר בדבריהם דלא שייך לדון משום מלאכת בורר אלא בפסולת ואוכל, והוא משום דס"ל דמלאכת בורר היינו שמתקן האוכל במה שמפריד ממנו הפסולת, וזה לא שייך אלא בתערובת של פסולת ואוכל, שבתערובת זו אין האוכל ראוי לאכילה מאחר שהוא מעורב עם פסולת, אבל בב' מיני אוכלים אין לומר כן, ולשיטתם נראה דהבורר אוכל מתוך פסולת בגוונא שחייב, חיובו משום שעבר על האב של מלאכת בורר, ולא חשיב שעבר על תולדה, שהרי אין מקום לחלק בין בורר פסולת מאוכל לבורר אוכל מהפסולת, מאחר שהמלאכה היא תיקון האוכל, ובכל גוונא תיקן את האוכל, ובביאור הלכה מבואר דמלאכת הבורר היא תיקון המאכל, שכ' דאף בבורר ב' מינים שחפץ בהם לאחר זמן איכא חיובא דבורר, דמתקן כל מין כשמעמידו בפנ"ע, וכן מבואר בביאור הלכה סי' ש"מ ד"ה ומלקט לבנות מתוך שחורות, שכ' להוכיח דכשלא ליקט את כל הלבנות אלא רק שערה אחת אינו חייב, דלא חשיב כתיקון מאחר שלא התייפה לגמרי, והוכיח כן מהא דבבורר צרורות אינו חייב עד שיברור את כל הצרורות [מיהו הביא שבטור ביו"ד סי' קפ"ב מבואר דאף בשערה אחת אסור], אשר נראה בדבריו דס"ל דמלאכת בורר היינו תיקון המאכל, דאל"כ אין להשוות בין מלאכת בורר לתולש שערה לבנה מתוך שחורות.

ובאגלי טל מבואר דרך נוספת בדעת התוס', דמאחר שכ' התוס' דעיקר המלאכה היא הצורך שאליו נעשית המלאכה שהיא עיקר המלאכה ושורשה, א"כ עיקר המלאכה אינה בירור הפסולת אלא העמדת האוכל לעצמו שהוא הצורך שאליו נעשית המלאכה [ואף דעשה כן בשביל לתקן, מ"מ המלאכה היא בעצם העמדת האוכל לעצמו שהוא הצורך שהיה במשכן לברור הפסולת מהאוכל], ולפי"ז כ' דהא דלהתוס' אין חילוק בין בורר פסולת מאוכל לבורר אוכל מפסולת, ובכל גוונא איכא איסורא דבורר מדאו' כשבירר כפי הדרך לברור הוא משום דאף כשבורר פסולת מתוך אוכל מלאכת הברירה היא במה שמעמיד את האוכל לעצמו, וא"כ אין חילוק בין היכא דבורר הפסולת מהאוכל או שבורר האוכל מהפסולת, דבכל גוונא המלאכה היא אותה המלאכה שהיא להעמיד האוכל לעצמו, ורק דכשבורר שלא כדרך פטור.

ומאידך בבעל המאור [פרק האורג] כ' דמלאכת בורר היא מלאכה שאינה צריכה לגופה [ואעפ"כ חייב עליה מאחר שכך היתה מלאכת הבורר במשכן, ואין ללמוד ממנה למלאכות אחרות], והרמב"ן [דף קו.] פליג וס"ל דמלאכת בורר חשיבא כמלאכה הצריכה לגופה אף כשבורר את הפסולת, מאחר שהוא צריך לברור את הפסולת בשביל לתקן את האוכל, ודמי למי שתולש צפורניו דחייב משום גוזז אף שאינה צריך לגוף הצפורנים, דמ"מ חשיב כמלאכה הצריכה לגופה מאחר שצריך ליפות הצפורניים בשביל ליפות את עצמו [ומבואר בדברי הרמב"ן דבשביל להחשב מלאכה הצריכה לגופה סגי במה שצריך לעשות את עצם הפעולה, ואף שהמטרה היא לצורך דבר אחר], ומבואר בזה דס"ל לבעל המאור והרמב"ן דמלאכת בורר אינה תיקון האוכל אלא הפרדת הפסולת מהאוכל, ומש"ה דנו בזה משום מלאכה שאינה צריכה לגופה, דמאחר דהמלאכה היא עצם בירור הפסולת שפיר יש לדון בזה משום מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהרי אינו צריך לעצם ברירת הפסולת.

והדברים מבוארים ברמב"ן שכ' דהבורר פסולת מאוכל בכל גוונא חייב [אף כשהפסולת מרובה], ומשום דבין כשבורר פסולת מתוך אוכל ובין כשבורר אוכל מתוך פסולת חשיב כבורר כדרך, והא דשרי לברור אוכל מתוך פסולת הוא משום דבהיתרא טרח, אבל כשבורר הפסולת וטרח באיסור נעשה כבורר לאוצר וחייב, ומבואר בדבריו דהא דאיסור בורר נאמר כשבורר פסולת מאוכל הוא משום דטורח באיסור שאינו צריך לו, וחשיב כבורר לאוצר, והיינו שמהות מלאכת הבורר הוא שבורר לא בשביל להשתמש במה שבורר, וכגון שבורר לאוצר, ומש"ה כשבורר פסולת שטורח בדבר שאינו צריך לו חשיב כבורר לאוצר, וכן בריטב"א ובר"ן שכ' דבורר פסולת ליכא היתרא דלאלתר, דעיקר ברירה היא כשבורר פסולת, וכונתם נראה לפי מש"כ הרמב"ן דכשבורר הפסולת שטורח באיסור במה שאינו צריך לו, חשיב כבורר לאוצר וחייב.

ובאגלי טל [מלאכת זורה] כ' דפליגי בזה הבבלי והירושלמי, דהנה בירושלמי [מט:] כ' דאין לחייב משום בורר עד שיברור את כל הצרורות, עוד איתא בירושלמי דהרוקק חייב משום זורה שמפריד את הרוק על ידי רוח, וכ' באגלי טל דפליגי הבבלי והירושלמי במהות מלאכת הבורר, דהבבלי שדימה את מלאכת זורה בורר ומרקד אהדדי ס"ל דמהות המלאכה אינה בתיקון האוכל ובהעמדת האוכל בפנ"ע, שהרי כשזורה ומפריד הקשין מהתבואה עדיין אין התבואה מתוקנת, שלא הפריד ממנה הצרורות [דאין לומר שתיקון התבואה שהוציא ממנה הקשין, שהרי בגמ' מבואר דזורה בורר ומרקד ענין אחד הוא, וא"כ מסתבר דאף דחשיבי כג' אבות לא חשיב כתיקון כ"ז שלא תיקן התבואה לגמרי והוציא ממנה את כל הפסולת שבה], ויסוד החיוב בבורר הוא שמפריד הפסולת מהאוכל, ומש"ה ס"ל דאף כשברר ולא הוציא את כל הצרורות חייב משום בורר, דסו"ס הפריד הפסולת מהאוכל, ובגוונא שרוקק לרוח ס"ל לבבלי דאינו חייב משום זורה, דמהות מלאכת זורה היא כמלאכת בורר שמפריד הפסולת מהאוכל, משא"כ להירושלמי עיקר מלאכת בורר הוא העמדת האוכל לעצמו, ומש"ה ס"ל דזורה לאו היינו בורר, שהרי כשזורה אינו מתקן האוכל [אלא חיוב אחר הוא שמפריד דבר מדבר, ואף כשרקק לרוח חייב משום זורה], ומש"ה ס"ל לירושלמי דכשלא הפריד כל הצרורות פטור דלא תיקן האוכל, ובזה ביאר הא דהשמיטו הפוסקים להנך מימרות דירושלמי, עי"ש. וכדבריו כ' רע"א בתשובה סי' כ' [הובא בביאור הלכה ס"ס שי"ט] והחיי אדם לחלוק על מה שהביא הרמ"א את דין הירושלמי ברוקק, וכ' דפליגי הבבלי והירושלמי במהות מלאכת זורה, דלהבבלי הוא להפריד פסולת מאוכל, ומש"ה ליכא להך דינא דירושלמי שכשרקק חייב משום זורה.

אמנם יש לעורר על דבריו ממה שהתבאר דלהתוס' מהות מלאכת הבורר היא תיקון הדבר, ואעפ"כ הזורה חייב משום שהפריד פסולת מאוכל, דחזינן דאף שלא הפריד את כל הפסולת שבתבואה, שפיר יש לחייבו במה שהפריד את הקשין, ואף שלא תיקן את האוכל לגמרי, וכן בפרמ"ג הביא להלכה את דין הירושלמי שכשלא בירר את כל הצרורות אינו חייב, דחזינן דאיכא להך דינא אף לדידן דמהות המלאכה היא להפריד פסולת מאוכל.

ונראה דאף לסוברים דמהות מלאכת הבורר היא שמתקן את האוכל, שפיר יש לחייבו מחמת שזרה והפריד את הקשין, אף שעדין יש צרורות בתבואה, והוא לפי מה שהתבאר דהחילוק בין מלאכת זורה בורר ומרקד הוא שכל מלאכה היא שלב מעשיית הפת, ועל כל שלב איכא חיוב בפנ"ע, ומש"ה שפיר יש לחייבו במה שזרה והפריד את הקשין שתיקן את התבואה במה שהוציא ממנה הקשין, דיש לחייבו מאחר שעשה שלב בסדר עשיית הפת. ובזה יש לבאר הא דהביא הפרמ"ג את דברי הירושלמי דכשלא בירר את כל הצרורות אינו חייב, דאף דס"ל לבבלי דמלאכת הברירה היא בהפרדת הפסולת מהאוכל, אין לחייבו אא"כ הפריד את כל הצרורות, ומשום דאינו חייב אלא על מלאכה שע"י נעשה שלב מסויים בסדר עשיית הפת, וכ"ז שלא הוציא את כל הצרורות לא עשה שום שלב מסדר עשיית הפת בשלימות ופטור.

עוד יש לעורר מהירושלמי שהביא להוכיח כחזקיה דאף הבורר אוכל מאוכל חייב, מהא דתניא היו לפניו ב' מיני אוכלים בורר ואוכל בורר ומניח, ובלבד שלא יברור את כל המין, ופי' המפרשים דכשיש לפניו ב' מיני אוכלים ובורר את המין שחפץ בו עד שאינו משאיר בתערובת מהמין שחפץ בו חייב, מאחר שנמצא שהשאיר את המין השני שלא בתערובת, ועבר מחמת זה באיסור ברירה, שהרי ברר את המין השני שלא בשביל לאוכלו לאלתר, ומזה הוכיח הירושלמי כחזקיה דאף הבורר אוכל מאוכל חייב, ע"כ. ומבואר בדברי הירושלמי דאיכא בורר אף כשאינו מתקן את הדבר [דבכה"ג שהברירה היא במין שאינו חפץ, לא שייך לומר כתוס' דחשיב כבורר, מחמת שמה שחפץ בו חשיב כאוכל, ומה שאינו חפץ בו חשיב כפסולת], ומוכח לפו"ר דשיטת הירושלמי דמהות מלאכת הברירה היא להפריד דבר מדבר, וכשמעמיד את המין שהיה בתערובת לעצמו חייב משום בורר. שוב הראוני באגלי טל במלאכת בורר סעיף ח' שכ': היו לפניו שני מיני אוכלין, אפי' שני מיני דגים, יש בהם משום בורר, ויברור אותו שחפץ בו לאוכלו לאלתר ובידו... ואם חפץ שיהיו שניהם מבוררים יש להחמיר שלא יבורר כל המין שחפץ בו לאכול לאלתר, רק שישאר ממנו הרבה מעורב בתוך מין השני עד שלא יחשב תיקון כלל בהמין הנשאר, ומבואר בדבריו דכל דברי הירושלמי הנ"ל הוא רק בגוונא שחפץ שיהיו שני המינים מבוררים, אלא שחפץ באחד המינים עכשיו ובמין השני לאחר זמן, ולפי"ז א"ש דברי הירושלמי אף אי נימא דס"ל דמלאכת הבורר היא תיקון האוכל.

והנה מדברי הירושלמי מבואר דשייכא חיובא דבורר אף בגוונא שאינו בורר, באופן שמניח מין אחד מצד אחד והמין השני מהצד השני, שהרי להירושלמי איכא חיובא דבורר מחמת שהעמיד מין אחד לעצמו, אף שאכל את המין השני לגמרי ולא נשאר ממנו כלום, ומבואר בזה דלא כמו שכ' בספר גליוני הש"ס ע"ז כו. דמלאכת בורר הוא רק כשמפריד ב' מינים זה מזה, שמעמיד זה במקום אחד והשני במקום אחר, ומש"ה חידש דמי שבירר את הפסולת מהאוכל בשביל לשורפו, ושרפו אחר שבירר, אינו חייב משום מלאכת בורר, שהרי לא ברר והעמיד את הפסולת בצד אחד ואת האוכל מצד שני.

תיקן המאכל בגוונא שאוכל את הפסולת אי חייב משום בורר

אמנם בגוונא שאינו מפריד ואח"כ שורף את מה שבירר, אלא ששורף את הפסולת, אפשר דלכו"ע אינו חייב משום בורר, דאף שהעמיד את האוכל

אם נתן לו כלי, כדי שתתיבש לו, או שאול מעל גבי האש, או שאול בכלי שלו, אע"פ שהוא מקבל עליו אחריות גמורה, לא קנה עד שיגיע לידו בפועל, ואז נעשה כשומר חנם, ואינו חייב אלא בפשיעה. ואם נתן לו בכלי שלו, אע"פ שלא קנה, הרי הוא כשומר שכר, ואם נאנס חייב. ואם נתן לו בכלי שלו, ואמר לו: הרי אתה כשומר שכר, אע"פ שלא קנה, הרי הוא כשומר שכר, ואם נאנס חייב. ואם נתן לו בכלי שלו, ואמר לו: הרי אתה כשומר חנם, אע"פ שלא קנה, הרי הוא כשומר חנם, ואם נאנס פטור

ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଜଣ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ, ସେ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ପରାସ୍ତ କରି ତାହାର ସମସ୍ତ ଧନ ଅପହରଣ କରିଥାଏ। ଏହି ପ୍ରକାର ଅପହରଣ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଧନ ଅର୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ [ଆସୁରୀ ସମ୍ପତ୍ତି] କୁହାଯାଏ। ଏହି ପ୍ରକାର ଅପହରଣ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଧନ ଅର୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପବିତ୍ର ଓ ଘୃଣିତ ହୋଇଥ

ובלבוש כתב וז"ל: "ולא יברור אלא מה שצריכים לאותה סעודה שלא ישיירו, ואם שיירו הרי עושה אב מלאכה". ובא"ר הבין בדבריו דאם נשתייר ממה שבורר בהיתר חייב למפרע, ולכן הוקשה לו הרי מלאכת מחשבת אסרה תורה, ואיך יתחייב למפרע.
ובטל אורות ביאר דבריו, ואם ישיירו הרי עושה אב מלאכה, היינו שמתחילה הכין יותר מכדי הצורך לאותה הסעודה, ואפילו שאכל ממה שהכין לאלתר כיון שבדעתו להשאיר לסעודה אחרת חייב חטאת, אבל באופן שבורר לאכול לאלתר ונמלך והשאיר לאחר זמן, פטור מחטאת, דאין כאן מלאכת מחשבת.
ובב"י בתחילת סימן שי"ט כשהביא דעת רבינו ירוחם בשיעור לאלתר, כ' וז"ל: "וכן אם בורר קודם הסעודה צריך לאוכלם בתוך הסעודה, ואם השהה מהם אחר שעמד מסעודה לא מיקרי לאלתר וחייב", פשטות דבריו היינו שמתחילה בורר על דעת לאכול לאלתר, אלא שהשהה לאחר הסעודה, וצ"ב בדבריו דהיאך יתחייב למפרע.
ובספר פתח הדביר כתב דכוונת הב"י דאם השהה היינו בשעת הברירה דעתו כן, ולכן חייב חטאת, ודבריו כדברי הפרמ"ג. והביא ראיה מדברי הירושלמי פ"ק דשבת ה"א בענין עקירה והנחה, בעי ר' זעירא עד שיטול ע"מ להניח, אבל נטל ע"מ לאכול ונמלך להניח לא הוי חייב, וכך מבואר בגמ' דף ה' ע"ב המפנה חפציו מזוית לזוית ונמלך עליהם להוציאם פטור, והיינו דכיון דהעקירה לא היתה ע"מ להניח ברשות אחרת אינו חייב חטאת, וה"ה בנידון דידן, וצ"ב דברי הא"ר בלבוש דהאיך יתחייב חיוב חטאת למפרע.

בורר ע"מ להניח ונמלך ואכל מיד

ז) בספר טל אורות איך שדייק לעיל בדברי הלבוש משמע דחייב חטאת, וכן כתב בספר קרית מלך רב משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ובשעת הברירה דעתו היה להניח לבו ביום, והאיך יפקע חיובו.
ובספר פתח הדביר הביא ראיה לדין זה מהגר"ח פלאג'י בלב חיים מהלכות צידה סימן שט"ז ס"ג, דכתב השו"ע דיש מקילים במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו, וכתב הלב חיים דכל ההיתר דבשעה שסוגר מתנה בדעתו לסגור ולפתוח, לא כן הדבר שמכוין לצוד לגמרי, דאף שיתחרט אח"כ ויפתח מה יועיל חרטתו, הרי דעתו מתחילה ע"ד לצוד, ודימה זאת לדין בורר שמתחילה היתה דעתו להניח לבו ביום, דלא יועיל שנמלך לאכול מיד, דאיסורא דעבד עבד. וצ"ב לפי דעת הא"ר מ"ש מבורר ע"מ לאכול מיד ונמלך להניח.

שני מיני כלים מעורבים

ח) בט"ז הביא ראיה מפרק כלל גדול דף ע"ד ע"ב גבי האי מאן דעביד חלתא (כוורת של קנים) חייב אחת עשרה חטאות, ופירש רש"י כשהוא בורר הקנים הרעות מתוך היפות הרי זה בורר, מוכח דיש בורר אף לא במוצרי אכילה, וגם כשבורר שני בגדים, וגם בזה צריך לברור את מה שרוצה מתוך מה שאינו רוצה.
ובמשנ"ב כתב שאם מונחים בגדים על הקולב שבקיר, והבגד שהוא חפץ בו נמצא למטה מן הבגדים, מותר לו להוציא את הבגדים שנמצאים מלמעלה כדי שיוכל לקחת הבגד הרצוי.

ברירה במין אחד

ט) כתב בתרומת הדשן בסימן נ"ז דלא שייך ברירה במין אחד, וע"כ יכול לקחת קצת מהמין לצורך סעודה אחרת, והשאר כדי לאוכלו לאלתר, ועיקר ראייתו מדברי הרא"ש שגורס "שני מיני אוכלים", דמשמע בב' סוגים נפרדים.
וכן פסק הרמ"א להלכה, וכן הסכים בברכי יוסף, אמנם הט"ז חולק וסובר שבמין אחד שייך ברירה, וראיה לדבריו ממש"כ לעיל בבורר עצים לכוורת, ושם הם מין אחד, וכתוב שחייב גם משום בורר, ובחיי אדם וכן בבן איש חי פרשת בשלח סעיף ב' כתבו דנכון להחמיר כדברי הט"ז, וצ"ב במה נחלקו האם במין אחד שייך ברירה או שדווקא בשני מינים.

ביסוד מלאכת בורר

י) יש לחקור מה חשיב דבר המתברר, האם מה שבידו הוי דבר המתברר, או דלמא מה שיוצא החוצה הוא הדבר המתברר, ועמד בחקירה זו האגלי טל מלאכת בורר (סק"ה) שדן בענין בורר בכלי, כגון במסננת, דנשאר הפסולת למעלה והאוכל יורד למטה, האם חשיב כבורר אוכל מתוך פסולת דשרי, דהרי האוכל הוא הנברר, או דלמא הוי בורר פסולת מן האוכל שהרי הפסולת נותרה בידו.
וכתב להוכיח מהא דשנינן בגמ' שבת (פרק תולין קל"ה) וז"ל: משמר משום מאי מתרינן ביה, רבה אמרן משום בורר, ר' זירא אמר משום מרקד, אמר רבה כוותי דידי מסתברא, מה דרכו של בורר נוטל אוכל ומניח את הפסולת. אמר ר' זירא כוותי דידי מסתברא, מה דרכו של מרקד פסולת למעלה ואוכל למטה, ה"נ פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה, מבואר דנטילת האוכל מתוך הפסולת הוא בדין אוכל מתוך פסולת.
והקשה סתירה, דבגוף הסוגיא דמשמר חשיב אוכל מתוך פסולת, ואף שהשמרים למעלה, והיין שהוא האוכל למטה, ומסקנתו דמה שנשאר בידו הוא הדבר הנברר, ואם נשאר בידו האוכל חשיב אוכל מתוך פסולת, ואם נשאר הפסולת חשיב בורר פסולת מתוך אוכל.
ועפי"ז ביאר הסוגיא דר' זירא הוכיח שמשמר דמי למרקד, מאחר והפסולת למעלה והאוכל למטה, ודחה רבה ראייתו שאף שבמשמר חשיב האוכל נמצא למעלה והפסולת למטה, שהרי היין יורד למטה והשמרים למעלה, ואילו בבורר האוכל נשאר למעלה והפסולת יורדת, מ"מ במשמר אינו פועל ישירות על הפסולת אלא נותן את השמרים, ומעליו יורד היין, הלכך חשיב כבורר אוכל מתוך פסולת, ודמיא לבורר בכלי שבורר אוכל מתוך פסולת, אף ששם האוכל נשאר למעלה, מ"מ כיון דעביד מעשה הברירה בידו הלכך האוכל הנשאר בנפה חשיב כבירדת אוכל מתוך פסולת.

סתירה בדברי המשנ"ב

יא) הקשה בספר ויזרע יצחק (מלאכת בורר) דבהקדמה להלכות בורר כתב המ"ב "אם הוא בורר בכלי שדרך לברור בה, כגון בנפה וכברה, חייב אפילו הוא בורר האוכל מן הפסולת וכו', כגון שנקבי הכברה דקין והאוכל הוא גס", עכ"ד. מבואר מדבריו דמה שנותר בכלי הוא מה שנברר, ולכן נחשב לאוכל מתוך פסולת, ואילו בס"ק נ"ה הביא דברי המ"א שמותר לערות בנחת היין מתוך השמרים, ובתנאי שיפסיק קודם ברירת הניצוצות, אך אם כוונתו לשתות ליין לאלתר שרי בכל גווני, מוכח שמה שנפרש מהתערובות הוא הנברר, ולא מה שנשאר בידו, דאל"כ אף לאלתר יש לאסור דחשיב כברירה בכלי.
יב) ובספר ביאורי השבת ביאר ליישב סתירה זו, דהנה פליגי הרמב"ן והר"ן אשיטת תוס' מה הדין בברירת אוכל מרובה מהפסולת, דשיטת התוס' דצריך להוציא הפסולת, ואילו שיטת הרמב"ן שצריך להוציא האוכל, וביאר הרמב"ן סברתו (דף ע"ד סוף ד"ה והתניא) וז"ל: "ולא מסתברא דגבי שבת לעולם אסור לברור פסולת ולהניח אוכל, ואע"ג דתרווייהו דרך בורר נינהו בשבת, בהיתירא טרחינן, באיסורא לא טרחינן, ומאן דטרח באיסורא ובירר הפסולת הו"ל כבורר לאוצר, שהרי אין דעתו לאכול מה שבירר ולפיכך חייב", עכ"ד.
מבואר בדבריו דיסוד מלאכת בורר דבהיתירא עסקינן ולא באיסורא, וההתעסקות בפסולת לעולם שייכת לעמל המלאכה ולא לאכילה, ולפי"ז בנידון של המשנ"ב שהאוכל העב נשאר למעלה והפסולת למטה, דאין הכרח שמתעסק באיסור יותר מההיתר, חשיב כבורר אוכל מתוך פסולת.
יג) ובזה מבואר החילוק בין לאלתר ללאחר זמן (אות ב'), די"ל דבגמ' מבואר דבורר לאחר זמן דינו כבורר פסולת מתוך אוכל שבשניהם חייב חטאת, רואים דגם הזמן נקרא שמתעסק באיסור ולא בהיתר, דכך הוא לשון הברייתא, ואם ברר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת, דהתורה התירה רק דבר שהוא צורך אכילה.
יד) ובזה מבואר ג' שיטות הראשונים בשיעור לאלתר (אות ג'), דכלשון המ"א שכתב על סעיף ג' באוכל מתוך אוכל לברור שחרית לאכול בין הערבים, היינו מסעודה לסעודה, מצינו כעין זה בהלכות בשר וחלב, דבגמ' מר עוקבא אמר שהוא כחומץ בן יין לגבי אבא, דאילו אבא כשהיה אוכל בשר עכשיו לא היה אוכל גבינה עד למחר, ואילו אנא בהאי סעודתא הוא דלא אכילנא, לסעודתא אחרינא אכילנא, וביארו הרמב"ם והרי"ף דמר עוקבא חידש דצריך הפסק בין בשר לגבינה שש שעות כסעודת שחרית לסעודת בין הערביים, ורק סמוך לסעודת בין הערביים נחשב לסעודת בין הערביים, וזהו כדעת רבינו חננאל דרק סמוך לסעודה נחשב כבורר לצורך אכילה, וקודם לזה הו"ל כבורר לאוצר וחייב, והמרדכי מוסיף דגם בסעודה עצמה צריך לברור למנה הראשונה של תחילת הסעודה שזה נחשב לצורך אכילה, דלמנה אחרונה הו"ל כאינו צורך אכילה, אבל ר"ת והרמב"ן ס"ל דלא צריך הפסק, אלא מיד ע"י סילוק השולחן וברכת המזון וקינוח הידים והדחת הידים מותר לאכול חלב, דס"ל דכיון שסיים הסעודה מיד יש שייכות לסעודה הבאה, כדעת רבינו ירוחם שמאחר סעודת שחרית מיד חשיב לאלתר.
טו) ובזה מבואר דעת השו"ע בזה (אות ד') כמו שביאר המחצית השקל, דיש חילוק בין אוכל מתוך אוכל שמלאחר סעודת שחרית כבר יש לו שייכות לסעודה הבאה, כיון דלאלתר הוא הזמן עד הסעודה, ממילא אם ירצה לאכול את האוכל השני א"כ שניהם נחשבים לאוכל, ולא הו"ל כאוכל מתוך פסולת, אבל אם בורר אוכל מתוך פסולת שלא יאכל הפסולת לעולם סמוך לסעודה, רק קודם הסעודה ממש ולא מאחר שחרית, דאז כבר חשיב כבורר לאוצר.
טז) ובזה שפיר דעת הא"ר בלבוש (אות ו') ע"פ דעת רבינו ירוחם דלאחר סעודת שחרית נחשב מיד כלפי סעודת בין הערביים, ורואים דדין לאלתר נמשך עד הסעודה הבאה, ולפיכך אם ברר מיד ויתחרט לאכול לאחר זמן יתחייב למפרע חיוב חטאת, כיון דהמיד נגמר רק עד שעת האכילה, שזהו המטרה במיד שלא יחשב כבורר לאוצר, אבל אם בירר להניח דהו"ל כבורר לאוצר שסילק כבר עצמו מצורך אכילה, גילה בדעתו בפעולתו שאינו רוצה לאוכלו, וחייב חטאת דכבר נחשב שמתעסק באיסור ולא בהיתר.
יז) ובזה מבואר מחלוקת הט"ז והתרומת הדשן במין אחד (אות ט'), דלתרומת הדשן במין אחד לא שייך ברירה כיון דמתעסק בהיתר, דסוף סוף אותו מין הוא לא שייך לקרוא לזה פסולת. אבל הט"ז ס"ל דשייך בזה ברירה, דמה שרוצה עכשיו באותו מין לאוכלו השני נחשב לפסולת, ואם לוקח את מה שאינו רוצה לאכול הו"ל כבורר לאוצר, וחשיב כמתעסק באיסור ולא בהיתר.

היוצא למעשה

בגדר סמוך לסעודה דבר הטעון ברירה זמן רב

א) מאכל שלצורך ברירתו דרוש זמן רב, מותר להתחיל לבוררו אפילו כמה שעות קודם הסעודה כפי מידת הזמן הנדרשת להכנתו, ובלבד שגמר ברירתו יהיה סמוך לסעודה. כך משמע משער הציון סימן תרי"א סק"ט שכתב להתיר הברירה ביוהכ"פ מן המנחה ולמעלה לצורך הסעודה של מוצאי יו"ט, אם יש לו לברור כמות מרובה. וכן דעת הגרי"ש אלישיב (איל משולש פ"ח הערה מ"ה). מאידך דעת החזו"א (נחלת אליהו הערות וחידושי דינים אות ס"ג) שאסור להתחיל ולברור את האוכל זמן רב לפניה, אף אם לא תגמר הברירה אלא בסמוך לסעודה, ולא הותר לעשות כך אלא רק כחצי שעה קודם הסעודה. וכן הביא להלכה בשמירת שבת כהלכתה (פרק ג' סעיף ס"ג).

דבר הטעון ברירה זמן מועט

ב) מאכל שלצורך ברירתו דרוש זמן מועט ביותר, כתב בעל השבט הלוי דגדר סמוך לסעודה הוא חצי שעה, ומותר לברור מאותו זמן ואילך, אף שהברירה עצמה אורכת רק זמן מועט, מאידך דעת הגר"נ קרליץ בחוט שני (ח"ב פכ"ה סק"ד) דאם לברירה יש צורך בפחות מחצי שעה, לא הותר להתחיל לברור קודם הסעודה אלא כפי שיעור הזמן הנצרך לברירה.

ברירה לפני התפלה

ג) לברור לפני תפלת מנחה או מוסף מיני מאכל וכדומה עבור סעודה שלישית המתקיימת אחר תפילת מנחה, או לצורך קידוש המתקיים אחר תפלת מוסף, כתב הגרש"ד גרוס שליט"א דאין להתיר, משום שאין התפילה כחלק מהסעודה, אלא יכול להתחיל לברור רק כחצי שעה הסמוכה לסעודה.

ברירה לכמה סעודות או לסעודה אחת ונשאר

ד) למיין סוגי פיצוחים בצלחות בלילה בכמות רבה בכדי שישתייר לסעודת היום או לסעודה אחרת, אסור, ויש בדבר אף חיוב חטאת, ויש לדון במי שבורר לפני סעודתו מאכל שדעתו לאוכלו אחר ברכת המזון, אם להחשיבו כבורר לסעודה שהתירו, או שמא אין זה כלאלתר, שהרי ברכת המזון מפסיק ביניהם, ונמצא שבורר לזמן רב.
אבל הבורר מיני מאכל לצורך אחת מסעודות השבת, מותר לו להשתמש בנותר מהם עבור סעודה אחרת, ואין בכך שום חשש איסור, והטעם משום דאזלינן בזה אחר כוונתו בעת הברירה (ע"פ משנ"ב סק"ה).

נמלך אחר הברירה

ה) הבורר לאלתר, ולפני אכילתו נמלך להניח חלק מן המאכל לסעודה אחרת, אף שאין בכך איסור שהרי בשעת הברירה היה דעתו לאלתר, מ"מ אין מן הראוי לעשות כן. כן הביא בשער הציון סק"ה מן הפרמ"ג.

ברירה עבור בהמה וחיה

ו) מבואר בביאור הלכה ד"ה כדי לאכול דמותר לאדם לברור ע"פ תנאי הברירה המותרים, גם כשכוונתו בזה עבור בהמה וחיה.

ברירה עבור אדם אחר

ז) מבואר במשנ"ב סק"ו דמותר לברור לאלתר אפילו עבור אדם אחר האוכל את הפירות לאלתר, ואין הבורר עצמו צריך לאכול מהם כלל, מפני שגם זו היא דרך אכילה.

לברור דבר להוציאו מהמקפיא בכדי להפשירו או להכניסו למקרר

ח) מובא בשמירת שבת כהלכתה (תיקונים ומילואים פרק ג' הערה ר') דאין לברור מאכלים מן המקפיא זמן רב קודם הסעודה כדי שיספיקו להפשיר עד לסעודה, מפני שאין זה נחשב כלאלתר, ומטעם זה נמי אין לברור משקאות זמן רב לפני השימוש בהם כדי להכניסם מוקדם למקרר בכדי שיספיקו להתקרר עד זמן שימושם [וחזר בו ממה שכתב בספרו להתיר], וטעם הדבר שכן האכילה היא השימוש בחפץ, ואילו החימום וההפשרה אינם אלא הכנה לכך, וכן מובא בשם הגרי"ש אלישיב (איל משולש פ"ח).

מאכלים שרגילים להשרותם סמוך לאכילתם

ט) כתב בשש"כ פ"ג הערה ר' דמאכלים [סלטים כיו"ב] שרגילים להשרותם סמוך לאכילתם בשמן או בתבלינים בכדי שטעמם ישביח, מותר לברר ולהכינם זמן רב קודם הסעודה, לפי שגם זה נחשב כלאלתר הוא, ודרך אכילה היא כן. אכן אם המאכל טוב גם אם לא ישרוהו סמוך לסעודה בדווקא, אין להתיר לבררו, שאין זה נכלל בגדר לאלתר.

לברור פירות לעטר בהם השולחן

י) דעת הגרש"ד גרוס דיש להתיר לברור פירות בשבת בשביל לעטר בהם את שולחנו לכבוד אורחים וכדומה, אף שאין בכוונתו לאכול כעת מן הפירות, מ"מ הואיל ומניחם על השולחן לנוי נמצא משתמש בהם לאלתר.

היוצא לדרך

יא) היוצא מביתו למקום אחר ורוצה ליטול עמו דבר מה כדי להשתמש בו באותו מקום, דעת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ו עמוד מ"ב הערה ח') דבמקום הצורך יש להקל שיוכל להקדים ולברור את מאכליו טרם יציאתו לדרך, אף שבפועל יאכלוהו רק לאחר זמן בעודו באמצע הדרך, שגם זה בכלל לאלתר. מאידך דעת הגרש"ז אויערבאך (מאור השבת ח"א מכתב ח' אות א') שאין זה נחשב כדבר הנצרך לאלתר, ויש להחמיר בכך.

מיון בשבת משחקי ילדים שנתפזרו

יב) דעת הגרש"ד גרוס שליט"א דאין למיין בשבת את משחקי הילדים שנתפזרו בכדי שהחדר יראה מסודר, ואין יפוי זה נחשב כלאלתר כיון שאינו משתמש בגוף החפץ הנברר.

מיון סכו"ם לעריכת השולחן

יג) דעת הגרש"ד גרוס שליט"א דמסתבר להתיר מיון הסכו"ם וברירתו בכדי לערוך את השולחן אף שלא בסמוך לסעודה, אם רוצה ליפות את החדר עבור האורחים האמורים לבוא מיד, שיפוי החדר נחשב כלאלתר, ואם אין האורחים אמורים לבוא לאלתר אין להתיר מיון הסכו"ם.
ובספר אור ההלכה כתב דיש להבדל בזה, דאם רוצה לסדר הסכו"ם ויש לו שם שני סטים שיש ביניהם שינוי בעיטורים, אפילו בורר את כולם לאחר זמן ואין כאן פסולת ואוכל, שצריך לסדר את כל חלקי הסכו"ם, כיון שצריך שימת עין להבדיל בין הסטים של הסכו"ם אסור.
אבל אם יש לו סכו"ם בשרי וחלבי, וכל אחד בצבע אחר, ואין צריך שימת לב להבדיל ביניהם, אם שניהם שוים בעיניו שצריך לברור את כל חלקי הסכו"ם מותר, כיון שניכר ההבדל, ועוד שאין כאן פסולת ואוכל שצריך לסדר את כולם.
והרוצה להחמיר יפזרם על משטח שאינם נוגעים אחד בשני ויסדרם, ואם רוצה לסדרם במקומם יקח את כל הערימה ויסדר מן הבא לידו.

הערמה במלאכת ברירה

יד) דעת הגר"ש וואזנר שליט"א דהרוצה לברור בשבת תערובת מינים, מותר לו להשליך לרצפה ולפזר את תכולת התערובת על מנת שלא יהיו מעורבים, וכך יהא רשאי למיינם.

הפרדת שני מיני אוכלים

טו) הרוצה להפריד שני מיני אוכלים זה מזה בזמן הסמוך לסעודה, ומעונין לאכול את שניהם באותה סעודה, את האחד בתחילת הסעודה ואת האחר לאחר מכן בהמשך הסעודה, דעת הגר"מ פיינשטיין (ספר הלכות שבת מלאכת בורר הערה קמ"ח) שאסור לו להוציא את המין שרוצה לאכול בהמשך הסעודה מהמין האחר, שבאופן זה חשוב הוא כבורר פסולת מאוכל, וכן צידד הגר"נ קרליץ (איל משושל פ"ו סי"ד). מאידך דעת הגרי"ש אלישיב שמותר לו לעשות כן, שהואיל ורוצה הוא לאכול את שניהם בסעודה יש לשניהם דין אוכל, והרי זה כבורר אוכל מאוכל.

מה נקרא סמוך לסעודה

טז) עיין בפרמ"ג (א"א סק"א) שמסתפק בזה, ובמשנ"ב (לקמן סימן שכ"א ס"ק מ"ה) לענין טוחן כתב דאסור עד יציאה מבית הכנסת, ובהמשך דבריו שם דשעה או שתיים קודם הסעודה קרוב לחיוב חטאת.

ובשו"ת אז נדברו (ח"ו סימן ע"ב אות ה') וכ"ה בתשובות והנהגות לר' משה שטרנבוך (ח"ב סימן קע"ט) בשם החזו"א דשיעור סמוך לסעודה הוא תוך חצי שעה לפני הסעודה. ובאגלי טל מלאכת בורר סק"ט כתב דתוך שיעור שעה חשיב לאלתר.

ברירה לצורך אורחים

יז) כתב בשו"ת רב פעלים (אורח חיים ח"א סימן י"ב): ודע כי נסתפקתי בבורר שיעור למלאת הקערה להניחה לפני האורחים לאלתר, ויודע הוא שאין האורחים אוכלים כל מה שמניח בקערה ובודאי ישאר, אך הוא בורר שיעור למלא הקערה מפני הכבוד, שגנאי להביא לפני האורחים קערות חסרות, שאין זה שורת דרך ארץ, אי שרי בכהאי גוונא או לאו, וברור אצלי מסברא שכל כהא לית לן בה, דגם זה נחשב צורך אותה סעודה דלאלתר, ואע"פ שהוא מביא הקערה מלאה מפני הכבוד דווקא מה בכך, הנה גם זה צורך כמו אכילה. וכן פסק בספרו בן איש חי (שנה שניה פרשת בשלח סעיף ג').

גדר דברים המעורבים

יח) דעת האור לציון (ח"ב עמוד ר"מ) שכל שקרובים זה לזה נחשבים כמעורבים, ויש איסור בבירתם, ורק אם רחוקים זה מזה נחשב כל אחד לעצמו.

לאור האמור: כשמנקים את השולחן, אין לקחת פרוסות לחם שנשתיירו כשיש לידם פסולת, אלא ינער המפה במקום שירצה, ורק בשעת האכילה מותר שזהו דרך אכילה. ובספר שבתותי תשמורו כתב ששמע מפי בעל האור לציון, דגדר מעורבים הא כל שאינו רחוק מהשני מרחק שהוא גודל הדבר המעורב עצמו, דוגמא תפוחים ותפוזים מעורבים אם הוא מרחק פחות ממרחק תפוז נקרא מעורב. מאידך בספר מנוחת אהבה ח"ב עמוד רי"ט, וכ"ה משמעות הביאור הלכה סעיף ג' ד"ה "לאכול מיד", דאם אינם מעורבים אע"פ שהם מונחים זה לצד זה מותר להרחיקם זה מזה.

ברירת עצמות

יט) כתב הבן איש חי (שנה שניה פרשת בשלח סעיף י') דמותר לברור בשבת את העצמות הדקים שבתוך הדגים, כיון שכך דרך אכילתם, ואין זה נחשב כבורר פסולת מתוך אוכל, אבל עצמות שכבר נפרדו מן הדגים או מן הבשר אשר נמצאים בתוך הצלחת, לא יברר לסלקם משם, אלא יצדדם בתוך הצלחת.

קילוף פירות

כ) כתב בספר מנוחת אהבה ח"ב (עמוד רכ"ב רכ"ג) דאוכלים שהקליפה אינה מחוברת עם הפרי, כגון רימון וביצים, נחשבים כשני מינים מעורבים, ומותר לקלפם ע"מ לאוכלם לאלתר אע"פ שבורר הפסולת מתוך האוכל, דמ"מ כך היא דרך אכילתו. אבל פירות שקליפתם הם חלק מהפרי, כגון אגסים ותפוחים, לא שייך בהם דין בורר, ומותר לקולפם אפילו לאחר זמן. ודווקא לאותה שבת, שהרי החלק הדבוק בקליפה נחשב כמעורב עימה, ואינו מפרידו מהקליפה, ושאר האוכל אינו נחשב כמעורב עם הקליפה. ואע"פ שחלק מהפרי היוצא עם הקליפה נחשב גם פסולת, שהרי דעתו להשליכו ולא לאוכלו, מ"מ הואיל והוא מין אחד עם שאר הפרי לא שייך בו דין בורר.

הוצאת גרעינים מפירות

כא) כתב הבן איש חי (שנה שניה פרשת בשלח סעיף ח') דפירות שיש בתוכם גרעין הדבוק בהם, כגון תמרים ואפרסקים, מותר להוציא הגרעין מתוכם ביד כדי לאוכלם מיד, מכיון שבשעת הוצאת הגרעין אוחז גם את הפרי בידו נחשב כבורר אוכל מתוך פסולת, אבל פירות שיש בתוכם כמה גרעינים כגון ענבים, אסור להוציא הגרעינים מתוכם, שכל עוד שלא הוציא את הגרעין האחרון מהפרי הרי זה בורר פסולת מתוך אוכל, לכן יכניס הענב לפיו ויוציא הגרעינים בפיו.

מאידך דעת האור לציון ח"ב עמוד רמ"ב דמותר להוציא הגרעינים בשעת אכילה, משום דעת רבינו חננאל שאין איסור בורר בפסולת המחוברת לאוכל, ועוד שי"א שאין איסור בורר בשעת אכילה.

גרעיני אבטיח

כב) כתב הבן איש חי (שם סעיף ז') דבזה מותר להוציא הגרעינים הפנימיים ביד בשעת אכילה ממש, ואין מחייבים אותו להוציא הגרעינים מתוך פיו, שאין זו דרך אכילה, וטוב להוציאם ע"י שינוי קצת ולדחותם כלאחר יד.

גרעיני מילון

כג) כתב במנוחת אהבה (ח"ב עמוד קל"א) דכאן לכל השיטות מותר להסירם לאוכלו מיד, היות ואינם מעורבים בגוף הפרי כמו גרעיני אבטיח, אלא נמצאים על פניו, וא"א לאכול הפרי מבלי להסירם.

הרב יהושע גלעדי
כולל "אליבא דהלכתא" אלעד

בענין בורר פסולת מתוך אוכל כדי ליתן לאחר או לבהמתו

א. בורר פסולת ליתן לאחר - צדדי הספק

יש לברר היכא שיש בצלחת ב' מיני אוכלים, ואת האחד אינו רוצה לאכול, האם מותר ליתן לאחד מהסועדים שמעונין לאוכלו, וצדדי הספק האם נימא שלדידיה מוציא הפסולת מתוך אוכל הוי בורר כיון שמתקן האוכל דידיה, או"ד נהי דלעצמו הוי כפסולת, אך כיון שלחבירו הוי אוכל הוי כמחלק האוכל לב' חלקים. ולפום ריהטא נראה דתליא מה עיקר כוונתו, דאם עיקר כוונתו להוציא האוכל היא כדי שהפסולת לא יפריע לו בצלחת, נמצא דעיקר כוונתו לסלק הפסולת, אולם אם עיקר כוונתו ליתן להשני האוכל י"ל דנהי דממילא מיתקן אוכל דידיה, אך לא בירר פסולת כיון דלחבירו הוי אוכל נמצא דשם פעולתו ליתן אוכל לחבירו. ומאידך י"ל דאדרבה אפילו היכא דאי"ז כוונתו, כיון דפס"ר הוא דמתקן אוכל דידיה ודאי אסור, ומהיכ"ת ליתן לזה שם אוכל, הלא לדידיה פסולת הוא.

ולכאורה יש להביא ראיה לזה מעצמות דמבואר בביאוה"ל דשרי ליקח העצמות ולמוצצם, וממילא נתקן האוכל, ולכאורה הלא שם עיקר כוונתו לברור ולתקן האוכל, אלא שגם מוצץ העצם כדי ליתן איזה שם אוכל על הפסולת, וכמו דהתם התיר המשנ"ב ה"נ כאן. ואולם לדעת החזו"א והחולקים שם, ה"נ הכא יהיה אסור.

ב. ביאור ספק הפמ"ג לפי הביאוה"ל

והנה הפמ"ג בסימן שי"ט (במ"ז סק"ב) דן לענין אי שרי לברור לאלתר אף לצורך בהמה או לא, ופשט להתיר מהא דבסימן שכ"א התיר המג"א לטחון לצורך בהמה לאלתר, דהוי דרך אכילה, הכ"נ כאן. והיינו דמספ"ל האם ההיתר דלאלתר נאמר רק לצורך האדם ולא לצורך בהמה, או"ד אף לצורך בהמה הותר, ושרי לברור לבהמה אוכל דידה מתוך פסולת. ולכאורה צ"ב מאי מספ"ל, ומאי קס"ד דהפמ"ג דלצורך בהמה אסור לברור לאלתר, הלא מה שהותר לאלתר הוא כל שימוש שהאדם נצרך לו בדבר, ואף בדברים שלא עומדים לאכילה כגון בבגדים וכו' נמי הותר לברור לצורך לאלתר, וא"כ אף שבורר לצורך בהמתו לאלתר, ע"ש. (והנה העירוני בזה דכאשר למשל היו בתערובת הרבה פקקים המשמשים לסגירת בקבוק, וברר ע"מ לסגור בקבוק אחד שמעונין שיהיה סגור, אי חשיב נמי שימוש לאלתר). ואולם ראה בביאוה"ל ריש הסימן ד"ה כדי לאכול לאלתר, שכתב ואפילו לבהמה ולעופות ודגים מותר, בשם הפמ"ג הנ"ל, ומשמע דסבר דבזה גופא הסתפק הפמ"ג.

ג. ביאור ספק הפמ"ג לפי הבא"ח, וביאור דבריו לפי הגרשז"א

ואולם בבן איש חי שמביא דברי הפמ"ג, מבואר בענין שהיו אוכל ופסולת מעורבבים זה בזה, ובורר לבהמה הפסולת ולצורך האדם בורר האוכל, ונמצאו תרווייהו מתוקנים, ועם כל זה ס"ל דבזה הפמ"ג מתיר, ומבואר שסבר שבזה נסתפק הפמ"ג, האם נימא כיון דמתקן האוכל דידיה ע"י שמוציא הפסולת הוי בורר פסולת מתוך אוכל שאסור אף לאלתר, או"ד נימא כיון שעתה הבהמה אוכלת הוי אוכל, וכבורר ב' מיני אוכלים, ודומיא דמש"כ לעיל שנותן לחבירו האוכל שאינו חפץ בו, ופשט הפמ"ג להתיר מהא דהותר לענין טוחן לאלתר דחשיב דרך אכילה.

וראיתי שהגרש"ז אויערבאך תמה ע"ד הבא"ח דמנ"ל דשרי בכה"ג שבורר הפסולת לבהמה, והלא האוכל נמי ראוי לבהמה, וא"כ פעולתו מוכחת דמה שנותן לה דוקא הפסולת הוא משום שכל מה שלדידיה הוי פסולת בורר לבהמה, וא"כ הוי כבורר פסולת מתוך אוכל, ורק היכא דלבהמה אין ראוי כלל ליתן לה האוכל אז שרי לברור לצורכה הפסולת. ומה שהתיר הבן איש חי מיירי בבורר לתרווייהו לאלתר, דהוי כמחלק האוכל לב' חלקים. אולם מהבן איש חי שלא חילק בכך, מבואר דס"ל דאף לאח"ז שרי, ומשום דל"ח כפסולת אלא כמפריד האוכל גופא.

ד. תמיהות והערות בדברי הגרשז"א

ובאמת יש לבאר א. מה החילוק לדעת הגרשז"א בין מוציא הפסולת לבהמה דאסור, לבין המוציא אוכל שאינו מעונין ע"מ ליתן לחבירו דשרי, יעויין שש"כ פרק ג' בזה. וכתב השש"כ בשם הגרשז"א דהטעם דשרי הוא משום דכיון דהוי אוכל לכל אדם, לית ע"ז שם פסולת. אכן דבריו צ"ב, דבב' מיני אוכלים נמי איכא בורר דאורייתא כשבורר המין שאינו רוצה, וכפי שכתב המשנ"ב דחשיב פסולת האוכל שאינו רוצה. עוד צ"ב בדברי הגרש"ז מה החילוק בבורר לאלתר לבהמה, דאי אסור לתקן האוכל דידיה מאי נ"מ שרוצה ע"מ לאלתר, והלא בורר פסולת, ובפסולת מתוך אוכל אסור אף לאלתר.

עוד צ"ב דכתב שם הא דאסור בבורר לבהמתו, דזה מוכח מסוגיא דתורמוסין, דמבואר שם בגמ' דאף שיש לבנ"א האוכל את התורמוס כוונה לאכול, והוי כבורר לאכילה, מ"מ כיון שיש גם כוונה להציל התורמוס מריקבון הוי כבורר פסולת דאסור, וא"כ צ"ב מה יענה על סברא זו הבא"ח.

עוד צ"ב דאי אסור בתורמוסין וכן בבהמה לדעת הגרשז"א, א"כ אמאי כתב שם בפרק ג' לענין תפוח שהרקיב מקצתו ומונח ביחד עם שאר תפוחים, אם רוצה לברור התפוח הרקוב במקצת מתוך שאר התפוחים מותר אפילו כשאין רוצה לאוכלו לאלתר, וטעמו דאי"ז בורר, דהגם דע"י שבורר תפוח זה תיקן בזה שאר פירות שלא יתקלקלו מהתפוח הרקוב, כיון שאין זה ניכר שרי. ולדידי צ"ע, דאפילו היכא דיברור לאלתר נמי יהיה אסור, דמ"ש מתורמוסין וכן מבורר לבהמה דאף התם יש היכר לכוונתו, ומ"מ אמרינן דכיון שמתקן אסור. ונהי דהחלק האחד רוצה לאכול, מ"מ החלק הב' אינו רוצה לאוכלו אלא להוציאו מהתערובת כדי ששאר התפוחים לא יתקלקלו. וכן ראה שם לענין מצה כפולה במקצת שבורר בשבת מצה זו משאר המצות, דאין בזה איסור ברירה, ולכאורה להנ"ל אפילו אם יברור לאלתר יהיה אסור, דהרי מתקן בזה שאר המצות שבררם מהפסולת, אא"כ נימא דבאיסור רוחני ל"ש למימר דהוי תערובת כיון דלא ניכר, ודומיא דמצה של טבל המעורבת עם מצות אחרות ובורר האיסור משם. ויעויין בזה בחי"א כלל ט"ז שנסתפק בזה לענין תולעים קטנים.

ה. ביאור סוגיית תורמוסין

ובהקדם יש לבאר סוגיית תורמוסין, דאיתא בגמ' שבת ע"ד ע"א חזקיה אמר הבורר תורמוסין חייב, לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור, שאני תורמוסין דשלקי ליה ז' זימני, ואי לא שלקי ליה מסרח, וכפסולת מתוך אוכל דמי.

ולפירש"י מיירי שבורר התורמוס לאכילה מן הקליפה, ומ"מ הוי בורר, וז"ל שם: הבורר תורמוסין לאחר ששלקן הוא בורר אוכל מתוך הקליפה. עוד פירש שם ד"ה מסרח: והלכך אוכל נמי כל זמן שמעורב בו הוי כפסולת, ומיהו אוכל הוא, ומחמירין עליה למיהוי ההוא דשקיל כפסולת מתוך אוכל. ולכאורה צ"ב, א. מדוע הפסולת נהפך לאוכל והאוכל לפסולת. ב. עוד צ"ב, דרש"י כתב ומחמירין עליה למהוי כפסולת, משמע דזה רק חומרא דרבנן, אך זה ודאי אינו, דהא מבואר בגמ' דחזקיה אמר חייב, והיינו דאורייתא, וכמש"כ ברמב"ם ובשו"ע (ודלא כמש"כ בהגהות והערות בטור מכון שירת דבורה אות כ"ב דחייב לאו דוקא). ג. אף א"נ דהוי כפסולת, הלא לענין קילוף פירות ועצמות מבואר דכשהוא מין אחד שרי אפילו ליטול הפסולת, או מצד דחשיב לתקוני אוכלא, או מצד דא"א בענין אחר, ע"ש. ד. צ"ב דהא הכא אף א"נ דהוי התורמוס פסולת, מאי גרע מעצמות דסובר הביאוה"ל דמהני כשמוצץ מהם מעט. והנראה דצ"ל עפמש"כ רש"י בהא דשרי לברור לאלתר, דלאו דרך ברירה הוא, והביאור בזה נראה דמהות הברירה היא ליצור בנברר שם אוכל מבורר ומתוקן, אך כאשר בורר לאלתר לא חייל על האוכל שם אוכל מבורר, דכיון דדעתו לאכול לאלתר לא חשיב דיצר באוכל שם אוכל מתוקן, אולם כאשר נטילת האוכל מלבד צורכו ללקיחתו לאכילה מתפרשת גם כהצלת הדבר גופא מכילויו והפסדו, וזה ע"י שמסלקו מהגורם המפסידו, א"כ ע"כ בכה"ג מתפרשת לקיחתו כדבר מתוקן, דאי לאו שיטול יסריח, וממילא הגם שנוטלו לאכילה, אך ממילא פס"ר הוא שמתקנו נמי ומצילו מדבר המעורב בו, ובעלמא ליכא שם בורר בלאלתר כיון דלא מצילו בעצם מכילוי אלא רק מתקנו, אמרי' דלאלתר ל"ה תיקון, משא"כ הכא. וממילא מבואר מ"ש מעצמות, דהתם הפסולת אינה מזיקה ומכלה האוכל אם תשאר, וע"כ כשנוטל עמו למצוץ מחשב כאוכל, ולא כפס"ר שמתקן האוכל הנשאר. וממילא נמי לא מהני מצד דהוי כקילוף פירות, דכיון דבע"כ מתפרשת נטילת התורמוס כהצלתו, ממילא הוי כנטילתו לתיקון.

אולם לא נתפרש אמאי האוכל הוי פסולת והפסולת חשיב אוכל, דזה ודאי דבכדי שיהיה שם מלאכת בורר בענין תערובת, ויעויין בפירוש הר"ן שכתב דאם אין מסלקין אותו מתוך פסולת שלו לאלתר הוא מסריח, והפסולת אינו מסריח, הלכך כפסולת מתוך אוכל דמי. ונראה דע"כ נתחדש לדבריו דלענין בורר לא בעינן דוקא שם פסולת ושם אוכל, אלא בעינן דליהוי תערובת טוב ורע, וכאשר מסלק דבר הניזק מהתערובת חשיב בורר הפסולת. אך הפסולת כיון שהוא אינו מסריח חשיב כאוכל, דהיכא דהברירה מתפרשת כתיקון להצלת הדבר מהפסדו וכילויו, התם שם אוכל ופסולת משתנה, דלא אזלי' בתר האוכל והפסולת העיקרי, אלא אזלינן בתר דבר המתקלקל דהוא פסולת, מדבר שאינו מתקלקל שהוא חשיב אוכל.

וזהו הביאור במש"כ רש"י דמחמירים עליה, ואי"ז חומרא דרבנן, אלא דמחמירים היינו דהגם דההסתכלות הפשוטה היא דבורר האוכל גופא, מ"מ אזלינן בתר מטרת הדבר שהוא תיקונו לאכילה גופא, וע"כ דיינינן ליה כפסולת כיון שמתקלקל אם ישאר. ויסוד ביאור זה שמעתי מידידי הרב קופמן. ובפשטות יש לבאר בעוד אופן, דלעולם חשיב נטילת אוכל מן הפסולת, אלא דטעמא דבעלמא שרי ליטול האוכל מן הפסולת, הוא משום דחשיב דרך אכילה, אך הכא בהיות וע"כ יש כאן גם תיקון הדבר, ע"כ דיינינן ליה כפסולת מתוך אוכל, דהיינו כדרך ברירה, ואין כאן בזה דרך אכילה. והוא עפמשנ"ת לעיל דכיון דבע"כ מציל הדבר מכילויו, ל"ח זאת אלא דרך ברירה.

ו. ביאור הפלוגתא דהבן איש חי והגרשז"א

ונהדר השתא לדידן דהקשינו אמאי לדעת הבא"ח שרי לברור לבהמה הפסולת, ולא נימא דבע"כ גם מתקן האוכל לאדם הוי פס"ר וחשיב בורר, ולפמשנ"ת י"ל דדוקא היכא שמציל הדבר מכילויו אז אמרינן דחשיב שם מתוקן, אולם כאשר אין הדבר מתכלה הגם דפס"ר דהאוכל נתקן לאדם, מ"מ הלא על הפסולת אית ליה נמי שם אוכל, דכיון דלבהמתו זהו אוכל, א"כ הוי כמחלק האוכל לב' חלקים. ועוד י"ל דאף א"נ דאי"ז כמחלק האוכל לב' חלקים, מ"מ י"ל דל"ד, וכמש"כ לעיל דדוקא היכא שמציל הדבר מכילויו אז חשיב דרך ברירה, אך בלא זה חשיב דרך אכילה, אך הגרש"ז סבר דכיון דהבהמה יכולה לאכול ג"כ האוכל, א"כ מה שרוצה להרויח שלא תאכל האוכל דבנ"א הוי בורר פסולת מתוך אוכל, וחשיב שבורר פסולת, כיון דלצורך הבהמה סגי שיחלק לה חלק מהאוכל והפסולת שהוא מעורב, ונמצא דהיא ל"צ תיקון לדידה, אלא רק לצורך האדם, ולאדם הוי פסולת.

אך לכאורה צ"ע, דאכתי שם אוכל עליה כיון דזה גופא הבהמה אוכלת, וא"כ הו"ל כמחלק האוכל לב' חלקים, וכמו שכתב הגרש"ז לענין ב' מיני אוכלים, שאם יש אחד שאינו רוצה לאכול איזה דבר, והוי לדידיה כפסולת, מצי ליתנו לאחד שכן רוצה לאכול מאכל זה, ול"א דמתקן ע"י ברירה, דהוי ליה נמי אוכל, וכתב שם דכיון דהוא אוכל לכל בנ"א שם אוכל ע"ז, וכבר תמהנו דהא בבורר ב' מיני אוכלים נמי נאסר מדין בורר, ואי שרי התם הכ"נ לדידיה חשיב אוכל כיון שבהמתו אוכלת פסולת זו. וכן לענין תפוח נמי שכתב שאינו ניכר, נראה דמ"מ היכא דמקצת התפוח רקוב, וזה נראה שבורר לצורך זה, לכאורה ודאי יש לאסור, דהא מצילו ודאי מהתערובת, וצ"ע בזה.

הרב שלמה ידידיה בן שמעון
בני ברק

מלאכת בורר

ובקרבו ובהערותיו: **בגדר שם מלאכה / משמר - בורר או מרקד, ובביאור פלוגתת רבה ור"ז בזה / בגדר החילוק בין המלאכות: הזורה, הבורר, והמרקד / בטעם מ"ד דהתראת ספק לא שמה התראה / התראת ספק כשלא ברור לו שיבוא איסור בודאי / התראת ספק בדבר העתיד להתברר / התראת ספק כשהספק מנוגד לרוב / אמאי ל"ה התראת ספק בעובר על השבועה / אם שייך התראת ודאי בשבועת העדות / בדין רוקק והפריחתו הרוח: משום זורה ומשום מעביר ד"א ברה"ר / אם הוי זורה בשפיכת מים לרה"ר / ער"פ שחל בשבת, אם יכול לפורר החמץ ולזרות לרוח / אם יש זורה אחר זורה / זורה שלא בגידולי קרקע / דישה שלא בגדו"ק / עימור שלא בגדו"ק / אדם ובהמה אי מיקרו גדו"ק / חלזון אי מיקרי גדו"ק / טעם חיוב החובל / טעם חיוב המפרק / איסור חליבת בהמה בשבת, ובהיתר ע"י נכרי / החליבה בשבת ע"י ישראל בראי התקופה: ממכתביהם של הדעת כהן, בד"צ העדה"ח דאז, האחיעזר, החזו"א, ההר צבי, והאבן האזל / התזת ספריי בשבת / זורה - אם הוי גרמא / דין יחיד שעשה בהוראת בי"ד / בפטור ב' העושים מלאכה יחדיו / הדין בהנ"ל כשיכלו או לא יכלו או כשאחד לא יכל / המחייב - אם בעינן שיעור לכל אחד / דין מסייע כשיכל לעשותו לבדו / סינון יין צלול בסודר או במשמרת / סינון יין כשיש קסמין דקין או קמחים / סינון חלב שקדים / סחיטת בגד עם יין כשהיין הולך לאיבוד / סחיטת בגד - אם יש בו משום בורר / ליבון במים ובשאר משקין / "שרייתו זהו כיבוסו" כשלא נתכוון לכבס / "שרייתו זהו כיבוסו" אימתי אמרי' לדעת מרן / "לדידן בני ספרד הנוהג קולא בדין שמרן ז"ל מחמיר בעי כפרה" - בחובת קבלת הוראות מרן השו"ע.**

א

הזורה, הבורר, והמרקד - הקשר והחילוק ביניהם

א']. בט"ל אבות מלאכות נאסרנו בשבת, ותלתא מיניהו המה - הזורה הבורר והמרקד, והק' בגמ' (ע"ג:) היינו זורה היינו בורר היינו מרקד, ומשני דאביי ורבא דאמרי תרוויהו כל מילתא דהויא במשכן[1] אע"ג דאיכא דדמיא לה חשיב לה, וכן נקט הרמב"ם (פ"ח הי"א) שהבורר שמרים מתוך המשקין הר"ז תולדת בורר או מרקד וחייב, "שהזורה והבורר והמרקד דומין ענייניהם זה לזה, ומפני מה מנו אותן בשלושה, מפני שכל מלאכה שהיתה במשכן מונין אותה בפני עצמה".

אלא דאשכחנא חילוקא בגדרי אלו המלאכות, דהנה אפליגו ר"א וחכמים (קל"ז:) אם תולין את המשמרת [-רש"י: "שמסננין בה שמרי יין, ומותח פיה לכל צד בעיגול, ונעשה כאהל על חלל הכלי"] ביו"ט, ואם נותנין לתלויה בשבת [אבל ביו"ט לכו"ע נותנין לתלויה, ולתלות בשבת לכו"ע אסור], ואפליגו בגמ' (קל"ח.) משום מאי מתרי' ביה במשמר, רבה אמר משום בורר, ר"ז אמר משום מרקד, אמר רבה כוותי דידי מסתברא - מה **דרכו של בורר, נוטל האוכל ומניח הפסולת**, אף הכא נמי נוטל את האוכל ומניח את הפסולת, אר"ז כוותי דידי מסתברא - מה **דרכו של מרקד פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה**, אף הכא נמי פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה, ונקט רש"י דלרבה אי אתרו ביה משום מרקד נמי הויא התראה, אבל לר"ז אי אתרו ביה משום בורר ל"ה התראה, דל"ד לבורר, דהא הכא האוכל מלמטה והפסולת למעלה, משא"כ בבורר קטנית שהפסולת למטה, וכ"כ הרמב"ן (ע"ד.) והר"ן (נ"ו: מדפי הרי"ף). אמנם, התוס' (ע"ג:, וע"ש ובתוס' דב"ק ב'. ובתוס' רי"ד שבת קל"ח.) נקטו דאף לרבה אם התרו בו משום מרקד פטור, "כיון שמתרהו משום דבר שאינו דומה לו הוא סבר שהוא מלעיג בו ופטור"[2] [אבל אם התרה בו סתם אל תשמר - חייב].

ובביאוה"ל (סי' שי"ט ס"ט ד"ה המשמרת) ציין לדברי הרמב"ם הנז', ופירשה דס"ל כהתוס' דרבה ור"ז פליגי, ודלא כפירש"י, ומספק"ל אי הלכה כרבה או כר"ז, ולכך ציין לתרוויהו, וע"ש ובמשנ"ב (ס"ק ל"ב) בדעת מרן השו"ע שפ' לחייב הנותן שמרים במשמרת התלויה בשבת[3], ופי' בדעת הרמב"ם והתוס' דס"ל בדעת רבה דשאני מרקד, דבמשך כ"ז הרקדתו קא עביד פעולה בפסולת והאוכל ביחד ע"י נענוע הכברה, ועי"ז נברר מין א' מחבירו, משא"כ במשמר שבשעת הבירור אין נעשית פעולה כלל בהשמרים שמונחים במקומם והיין זב מהן, ומשו"ה דמי טפי לבורר שנוטל את האוכל והפסולת נשאר במקומו, שכך הוא דרכו של בורר.

אולם באגל"ט (מלאכת הזורה, סעי' ב' אות ב' סק"א) ביאר בדעת הרמב"ם דפ' כרבה, וס"ל בדעתו כדעת רש"י שאפשר להתרותו בין משום בורר ובין משום מרקד, ונתקשה דא"כ יתחייב תרתי, ולא משמע כן לשון הגמ' והרמב"ם[4], וצ"ל דכיון דאין בו כ"א ענין אחד - הבדלת היין מן השמרים, לא שייך שיתחייב ב' חיובים אף דשייכים בו תרוויהו, אלא דא"כ צ"ב דכיון דאינו מתחייב אלא משום אחת בעוד דשייכי ביה תרי, הרי לא ידעינן משום מה נתחייב, ובכריתות (י"ט.) תנן דספק קצר ספק טחן - רבי יהושע פוטר דל"ה ידיעת חטא עד שיודע לו במה חטא, וא"כ יהא פטור בשוגג, ומאידך הרמב"ם כללא כייל (שבת פ"א ה"ב) דכ"מ שאמר חייב בשוגג צריך להביא חטאת קבועה, ויישב עפמש"כ המאירי (ק"ד:, יעוש"ה ד"ה אע"פ שכתבנו) משם הירושלמי דאם כתב אות אחת ומחק אות אחת מצטרפין, משום שהן מין מלאכה אחת, והמחיקה מצטרפת לכתיבה[5], ודבריו דמו למש"פ הרמב"ם (פ"ד ממאכ"א הי"ז) דטריפה עם נבילה מצטרפין לכזית, וה"נ בספק מחק ספק כתב י"ל שמחולקים לחומרא דייקא ולא לקולא, ואשר לפ"ז י"ל אף הכא דאם זרה ובירר וריקד מצטרפין לכגרוגרת, משום דדמיין להדדי, וביותר י"ל דלדעת רש"י וסיעתו מיחייב אליבא דרש"י בתרתי - בורר ומרקד, ומ"מ אינו חייב שתים מאחר דלא קעביד אלא פעולה אחת, שמבדיל אוכל מפסולת, ולא דמי לזורה ובורר בהעלם אחד שהחילוק הדק ביניהם מחלקן.

ובעצם החילוק בינות מלאכות אלו, הגדיר רש"י (ע"ה:) "**דזה בקשין וזה בצרורות וזה בקמח**", ומבואר דס"ל דליכא חילוקא בעצמותן של מלאכות אלא בהדבר הנברר מפאת דהכי הוו במשכן, וע"כ בכל צורה שיברור הקשין יחוייב משום זורה, שכן בקשין זה שם המלאכה, וכן בכל כיו"ב, וכ"כ התוס' רי"ד (קל"ח.) שהמרקד בקמח והבורר בחיטים, אמנם ר"ח (ע"ד.) נקט האי לישנא - "נמצא זורה והבורר והמרקד כולן מעבירין פסולת המעורבות באוכל ואינה מחוברת, כגון קליפה שצריכה פירוק או כגון עפרורית שצריך ניפוץ אלא מעורבת בלבד, וכן אם נטל בידו אדם תבואה בתיבנא ובפסולת שיש בה, וניפח בה ברוח פיו ובירר - **חשוב הוא כזורה**, פי' **בורר** - נוטל פסולת מבין האוכל ומשליכה או נוטל האוכל ומניח הפסולת, **מרקד** - שמטיל את האוכל והפסולת בכברה ונשארת האוכל, ואם האוכל דק והפסולת עבה כמין תבן, יוצא האוכל ונשארת הפסולת בכברה, ומבוארים דבריו ע"ד האמור לעיל, דענין **הזורה** הוא ע"י **הרוח**[6], ו**בורר** עניינו "נוטל האוכל ומניח הפסולת" **בידו**, **ומרקד** הוא בגוונא דקעביד **ע"י כלי**, אולם לאו דווקא שהפסולת מלמעלה, אלא כל שנפרד האוכל מן הפסולת ע"י הכלי, ועיקר חילוקא דבורר ומרקד הוא בין יד לכלי[7], וכדבריו ראיתי להדיא בס' העתים (סי' רכ"ה).

אלא דהמעיין ימצא נמי ברש"י (ע"ג.) שכ' כן: "**הבורר** - פסולת **בידיו**. **המרקד - בנפה**"[8]. ומצאתי במאירי (ע"ג.) במנין המלאכות דמתבאר נמי שני הדברים, וז"ל: "**הבורר.** ר"ל **שבורר בידיו** פסולת מתוך האוכל... **המרקד בנפה** להסיר הסובין והמורסן מתוך הקמח, ובגמ' שאלו... ופי' הדברים - אחר שאין מעשיהן שוין ולא בזמן אחד ובענין אחד, אלא **זה בתבן** [-הזורה] **וזה בצרורות וזה בסובין**", ולכאו' ילה"ע שנקטו ב' טעמים, טעמם וטעם ר"ח וס' העיתים, וכיו"ב מצאתי בריטב"א (ע"ג:) דנקיט לתרוויהו משמיה דרש"י, וז"ל: "כל אחת עומדת בפ"ע, **דזורה לבירור העפר ובורר ליטול הצרורות ומרקד ליטול המורסן, וכדפירש"י ז"ל**, א"נ **כדפירש"י ז"ל שזה ברוח וזה ביד וזה בכלי**".

ואשר יראה בזה לענ"ד, דתרוויהו איתנהו אליבא ד**רש"י והמאירי**, ויסוד הדברים, ששינוי הנפעלים - היינו שזה בצרורות וזה בסובין, או קמח וחיטין, אינו מספיק בשביל להחיל עליה שם מלאכה, אולם עיקר הדבר הוא שעקב **שינוי הדבר** א"א לעשותו בצורה המיועדת לעשיית דבר אחר, דפסולת מתוך אוכל הוא דבר השייך ביד, אבל להסיר סובין או מורסן מקמח א"א ביד אלא בכלי, ומשו"ה כיון דהוי קמח ש**צורת ברירתו** בכלי, אינו חייב בו אלא משום מרקד, ונאמרו בו כמה שמות מלאכות.

ולהאמור יבוארו ביותר דברי **רש"י** הנז' גבי משמרת, דכיון דלהוציא שמרים מן היין א"א ביד אלא ע"י כלי, והוא כנפה, אזי לכו"ע אף לרבה חייב הוא משום מרקד מאחר שזו צורת הפעולה, והוי כסובין מן הקמח, אלא דלרבה אפשר נמי לחייבו מטעם הבורר כיון דהיה בו מעשה נטילת האוכל והנחת הפסולת, ואית ליה שייכות לצורת מלאכת הבורר ולשנותה ממלאכת המרקד, ודו"ק.

והשתא דאתינן להכי, הרי על אף דלית לן הכרח בדעת **הר"ח וס'**

---

1. שהרי אין נקרא מלאכה בשבת אלא בדבר שהיה במשכן, וכ"ה בשבת (מ"ט:) דהדור יתבי [-ר' יונתן בן עכינאי ורבי יונתן בן אלעזר ור' חנינא בר חמא], וקמיבעיא להו הא דתנן אבות מלאכות מ' חסר אחת כנגד מי [- "דהרבה מלאכות יש דדמיין להדדי, והוה לן לאחשבינהו כולן כאחת כדפריך בפ' כלל גדול (לקמן ע"ג:), היינו זורה היינו בורר היינו מרקד, ומשום חילוק מועט שביניהם לא הוה מחלקינן להו אי לאו דקים להו דל"ט מלאכות הן כנגד שום דבר". תוס'], א"ל ר' חנינא בר חמא כנגד עבודות המשכן [-"אותן המנויות שם בפ' כלל גדול היו צריכין למשכן, ופרשת שבת נסמכה לפרשת מלאכת המשכן ללמוד הימנה". רש"י], א"ל ר' יונתן בר' אלעזר כך אמר רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה ארבעים חסר אחת [-עי' בארוכה בראשונים אודות מנין זה, ויעו' תוי"ט לשבת פ"ז מ"ב וביפ"ע לגמ' דשבת כאן ובמראה"פ לירושלמי דשבת פ"ז ה"ב ועוד באחרונים]... תניא כמ"ד כנגד עבודות המשכן, דתניא אין חייבין אלא על מלאכה שכיר"ב היתה במשכן, הם זרעו ואתם לא תזרעו, הם קצרו ואתם לא תקצרו, הם העלו את הקרשים מקרקע לעגלה ואתם לא תכניסו מרה"ר לרה"י, הם הורידו את הקרשים מעגלה לקרקע ואתם לא תוציאו מרה"י לרה"ר, הם הוציאו מעגלה לעגלה ואתם לא תוציאו... מרה"י לרה"י דרך רה"ר, ומ"מ יעוי' תוס' (שם ב'., וע"ע בתוס' מ"ט:) דהתולדות לא בעי' שיהו במשכן (מלבד במלאכת הוצאה שמלאכה גרועה היא, ועי' במאמרנו למלאכה ל"ט - הוצאה מרשות לרשות בס"ד).

2. ואשר יראה, דהוא העומד ביסוד פלוגתא דאמוראי (מכות ט"ו: וש"נ) אי התראת ספק שמה התראה או לא, דמ"ד דלאו שמה התראה מימר אמר שהמתרה מלעיג בו, וממילא עיקר מהות וענין ההתראה לא נתקיימה, ומשו"ה ל"ה התראה [וש"י שכיו"ב מבואר ברש"י (תמורה ג':) "דאי אתרו ביה הזהר בך שתאכל הככר שנשבעת עליה, יכול לומר אין לי בית מיחוש בהתראה זו, דאכתי יש לי שהות, וכן כל היום כולו"], ובזה פליג רעהו וסבר דכיון דיודע שיתכן ויחטא, אזי אף בכה"ג הוי התראה כיון שיודע שאין המתרה מלעיג בו אלא חושש שיעבור באיסורא.

ולפמשנ"ת יבואר ביותר יסוד התוס' (סנהדרין ע"ט.) דאף למ"ד התראת ספק שמה התראה, היינו דווקא היכא שיודע שיבוא בודאי לידי ודאי איסור, אבל כשלא ברור לו אם יתרחש האיסור בודאות אף הוא נמי מודה דל"ש התראה, ויבואר הענין די"ל דבגוונא דאיכא למימר דלא יחטא כלל, הרי הוא עלול טפי לסבור שהמתרה מלעיג בו ומתרהו על דבר שלא יעבור עליו, וע"כ לא חש להתראתו, וממילא כו"ע מודו דל"ה התראה [והנה בתוס' דיבמות (פ'.) נקטו דהיכא דעתיד הדבר להתברר לא חשיבא התראת ספק (ויעו"ש בתו"י), ופשר דבר נ"ל ע"ד הנ"ל דכיון שהוא דבר שעומד להתברר, יש למותרה לחוש טפי לרצינות המתרה מאחר שיתכן הדבר ביותר, ושאני מהתראה על נותר דאכתי יש שהות ביום, אמנם ראיתי להמהרצ"ח שם שהעיר מדבריהם הנז' דהיכא שיודע בבירור שיבוא לידי איסור, הו"ל התראת ספק, ולא כדהכא ביבמות דנקטו דהו"ל ודאי, וציין שכבר נתעורר בזה בעל השאג"א בשו"ת בית אפרים (אבהע"ז סי' מ"ב), ע"ש. ויעוי' ס' קובץ (על הרמב"ם, שבת פ"ה ה"ד), ועי' או"ש (סנהדרין פט"ז ה"ד) דבאוכל חלב ויש ספק אם הוא - האיש האוכל - גדול, הרי המעשה מצד עצמו הוי מעשה איסור דאכילת חלב, ומשו"ה מהני הגילוי מילתא למפרע, אך באופ"א וכגון בזורק אבן כדאי בכתובות (ט"ו.), אף שנתגלה למפרע, הרי המעשה בעצמותו אינו איסור אלא על צד שיהרג הישראל על ידו, וזה לא היה מבורר בשעת מעשה, וע"כ בזורק אבן הוי התראת ספק, ע"ש. ועי' שעה"מ (הל' אישות, פ"ב ה"ג) דביאר דעת הרמב"ם כהאי כללא דנקטו התוס' דיבמות הנז', וכבר העירו נמי להתוס' (נדה מ"ו: ד"ה ריו"ח וחולין י"א: ד"ה וכי תימא) אשר עפ"ד ביבמות ל"ק קושיותיהם דהתם, ע"ש].

ואשר להמבואר נ' לומר עוד, דהנה בשבועות (ל"ז.) בעי רב כהנא בהזיד בשבועת הפקדון והתרו אם חייב קרבן או מלקות או שניהם, ויעו"ש הצדדים, ונקט רש"י דאע"פ דבשבועת העדות נמי מיחייב על המזיד כשוגג, ליכא למיבעי בה ההיא בעיא משום דאין התראת ודאי בשבועת העדות, דמי יודע שהם יודעים לו עדות שיוכל להתרות, ובתוס' טענו לעומתו דבכה"ג לא חשיב התראת ספק, דהא בעדים זוממין אי הוו צריכי התראה הוה מתרינן בהו, אע"ג דאיננו יודעים אם הם משקרים [-ובטעם דעדים זוממין א"צ התראה, יעוי' ברמב"ם ובכס"מ (עדות פ"כ ה"ד) וקוב"ש (כתובות אות ק"ט) ואבי עזרי (סנהדרין פי"ב ה"ב) ועוד באחרונים, ואכ"מ], ומ"מ לא בעו הך בעיא בשבועת העדות מאחר דלעולם א"א לידע אם הם מזידין, שהרי יכולים לטעון לשכחת העדות, אמנם אע"ג דחיליה מעדים זוממין, מ"מ אף התם נקשה כן ונאמר דליהוי התראת ספק, וזה לא תי' הטעם דל"ה ספק, אולם להאמור א"ש, דמאחר שהעדים עצמם יודעים האמת אם חוטאים המה או לא, תו לא חשיב התראת ספק אף שאנו המתרים איננו יודעים, כיון דלא שייכא האי סברא שהמותרה סבור שהמתרה מלעיג בו, והוה מדוקדק בדבריהם "דלא חשיב ספק כיון דלמותרה אין ספק", ויותר מפורשים הדברים בפסחים (ס"ג:), דהתם נקט רש"י להדיא דאם אנו איננו יודעים ל"ה התראה, וכ' עליו התוס' "דמה לנו אם ספק למתרה, אלא שיהא ודאי למותרה, דלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, ול' הקונטרס נמי יש ליישב דה"ק, כיון דאנן ל"ה ידעינן לאו התראה היא, שיכול המותרה להכחישנו ולומר שוגג הייתי" [וביסוד דין ההתראה, ובעיקר דבריהם שאין ההתראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, יש הרבה להאריך, עי' מכות (ט': וו':) פלוגתא דרבי יוסי ברבי יהודה ורבנן, ודו"ק היטב בתוס' דסנהדרין (מ':), ויעוי' מג"מ (איסו"ב פ"א ה"ג) וערוה"נ (מכות ו':) וקצוה"ח (סי' כ"ח אות א'), ודו"ק ברדב"ז (סנהדרין פי"ב הי"ב), ואכמ"ל בזה], ושילשו דבריהם בכתובות (ל"ג.) "דהתראת ספק לא הויא אלא כגון אל תותיר, שאף למותרה עצמו הוא ספק שסבור שעדיין יש שהות ביום, אבל הכא המותרין יודעין שמעידין שקר".

ולהאמור יבואר עוד דברי התוס' (גיטין ל"ג.) דהיכא דהוי התראת ספק משום ספק שהוא מנוגד לרוב, לא חשיבא התראת ספק, ופשר הדבר נ' דכיון דהרוב אינו כן, מסתמא גם הוא מהרוב ולא חשב למיעבד הכי, וממילא יודע שהמתרה אינו מתכוין לאפשרות כזאת, אלא על הרגילות מדבר ובשמה מתרייע, ולא יסבור שמלעיג עליו, ויקבל התראתו.

ובזה יומתקו ביותר דברי הריטב"א (שבועות ג':) שכ' גבי שבועה שלא יאכל, דלא הויא ההתראה התראת ספק משום דיכול לישאל על שבועתו, כיון "דמחוסר מעשה הוא, דמי יימר דמזדקקי ליה רבנן... שאין בידו לומר אעשה בהיתר", ולהאמור הר"ז כמבואר, דכיון שאינו תלוי בו אלא בידי אחרים, תו לא יאמר בשעת התראה דיש לו עצה להמלט מן העוון, וע"כ לא יקבל ההתראה, משום שהוא עצמו בחשש עומד דמי יימר דיזדקקו לו להתיר שבועתו.

ולאור האמור יש לפשוט חקירת הגרש"ר (בשיעוריו, מכות, אות תי"ט) בדעת מ"ד דהתראת ספק לא שמה התראה, אם החסרון הוא בהתראה או בהזדה, וע"ע בשערי יושר (ש"א פ"ג), ודו"ק, ואכ"מ להאריך בזה עוד, והשי"ת יזכנו לכוין לאמיתה של תורה.

3. ובארוכה בדין המשמרת, ר' להלן בענף זה אות ד'.

4. אמנם, יעוי' במנ"ח (מלאכה א' [החרישה] אות ז') "דכיו"ב מצינו בר"מ כמה פעמים אף על מלאכה דחייב אינו מביא, רק מביא בכל מלאכה דזה ממלאכה אחרת נשמע מן דינים אחרים שכתב, עי'... אף דחייב שתים... לא כתב הרמב"ם רק אחת", וכיו"ב עי' לח"מ (שבת פי"ב ה"א) [אלא דבלח"מ גופיה משמע דלא ס"ל כ"כ כהאי כללא בדעת הרמב"ם, דיעוי' היטב מש"כ בסו"ד בפ"י הי"ד, ודו"ק], אך י"ל דהכא אין לומר כן משום שהרמב"ם כ' להדיא דחייב משום בורר 'או' משום מרקד.

5. ויעוי' בשו"ת אבנ"ז (סי' ק"ז) שהק' לו רב א' דבבבלי משמע לא כן, דהא אמרו (פ'.) בהמוציא שתי חצאי גרוגרות לשני רשויות פטור, והוצאה והוצאה ודאי מלאכה אחת הן ואין חלוקין לחטאות, ואפ"ה אין מצטרפין, והשיבו דטעם ב' רשויות הוא משום שאינו מקום אחד, ומחוסר קריבה בזה כמחוסר מעשה, ואין ההוצאות נחשבות לאחד שיהא כמוציא גרוגרת כיון שאינם במקום אחד, ובירושלמי (שבת ב'.) מדמי לה לאוכל ב' חצאי זיתי חלב בב' אכילות פרס, או כאורג חוט בבגד זה וחוט בבגד אחר, ע"ש.

6. ובאיזה רוח מיחייב משום זורה, יעוי' ב"ק (ס'.) רש"י ד"ה כגון, ובמצפ"א.

7. ושלא יקשה מסוגיא דלעיל, עי' באגל"ט (הזורה, סעי' ג' אות ב-ג') דכוונת רבה דמרקד הוא פסולת מתוך אוכל, שהסובין נשארים בידו, וע"כ אין ללמוד משמר ממרקד, אלא הוי בורר, ואע"ג דבורר הוי ביד, מ"מ הרי כללא אית לן דכל שדרכו ביד ועשאו בכלי חייב, והוי אב מלאכה כאילו עשאו ביד, ור"ז סבר דאין ללומדו מבורר מאחר שאין הבורר ביד כהמשמר בכלי, דהא במשמר בכלי אוכל למעלה ופסולת למטה, משא"כ בבורר, וע"כ דהוי מרקד, ולמדין אוכל מתוך פסולת מפסולת מתוך אוכל, וי"ל עוד דכוונת ר"ז היא שיש בו למעלה ולמטה כמו מרקד, ולאפוקי מדעת רש"י שכ' "לאפוקי בורר קטניות בכלי שהפסולת למטה", וכהר"ח משמע בירושלמי (נ': וצ':).

8. ויעוי' תוס' רי"ד (קל"ח.) שהק' ע"ז מהא דמסיק רב יוסף (ע"ד.) דבורר ואוכל ביד, בורר ומניח ביד, ובקנון ובתמחוי לא יברור, ואם בירר פטור אבל אסור, בנפה ובכברה לא יברור, ואם בירר חייב חטאת, ומבואר דאין חיוב חטאת נוהג אלא בנפה וכברה ולא ביד, ומבואר שלמד בדבריו כפיר"ח וס' העיתים, והוק' לו על שיטתם מההיא דרב יוסף.

העיתים, ואיכא למימר דלדבריהם השינוי הוא רק בצורת המלאכה דקעביד לה ביד או בכלי, אולם יתכן דאף הם כיוונו לכ"ז, והחילוק בין יד לכלי הוא משום ההכרח מצורת הנפעלים - לעשותם בכלי או ביד, ואשר לפ"ז לא פליגי הראשונים הנז', וכולהו חילוקא חדא איתי להו בין הבורר והמרקד, ונפלא.

ב']. "עובדא הוי דרך הילוכי בשבת בחצר ביהכנ"ס פה ק"ק ליסא" - פותח הגרעק"א (או"ח תשו' כ') - "ראיתי לאיש שופך מים מועטים מצלוחית דרך החלון ולחוץ לחצר המעורבת, ומידי השקפתי עלה על ליבי שיש חשש איסור בזה כיון דהרוח מפזרת הטיפות, אחת פונה לכאן ואחת פונה לכאן, ודמי להא דאי' בירושלמי פ' כלל גדול (ה"ב - מ"ט.:) **רוקק והפריחתו הרוח חייב משום זורה**, וכל דבר שהוא מחוסר לרוח חייב משום זורה, ופי' הקרבה"ע דמחוסר לרוח היינו שהרוח מפזרו ומחלקו לחלקים דקים חייב משום זורה [ודין זה הובא להלכה בהגהות שו"ע או"ח סו"ס שי"ט], א"כ לכאו' גם בשופך מים מועטים שאין בו קילוח גדול שיש כח ברוח לפזרו, חייב משום זורה", אולם נקט דאחר העיון נ' קצת לצדד הרבה להקל בזה, "דהא צריכין ליתן טעם על הפוסקים ראשונים אשר כל רז לא נעלם מהם, ה"ה הרי"ף והרמב"ם סמ"ג והרא"ש והטור דלא הביאו הירושלמי הנ"ל שהוא חידוש דין גדול, ולזה היה נ' טעמייהו דס"ל דדין זה לא סלקא אליבא דהלכתא, דסוגיא דידן פליגא במה דפרכינן היינו זורה היינו בורר היינו מרקד, משמע דעיקר מלאכת זורה כעין בורר דהרוח מוליכה ומפרידה פסולת מהאוכל, אבל היכא דכולו פסולת ואינו מברר זה מזה רק דמחלקו לחלקים דקים, לאו בכלל זורה הוא", והוכיח עוד כן מדהקשו על ענין אחר (ב"ק ס'., ע"ש ובב"ב כ"ו.) דליהוי כזורה ורוח מסייעתו גבי שבת, ומשמע דטעם חיובו ע"י סיוע הרוח היינו משום דאי הוה עביד הכי בידו היה חייב, והוא כזורה ממש פסולת מהאוכל, אבל בדינא דהירושלמי הנז' הרי לא היה מתחייב אם היה מחלק הרוק בידו לחתיכות קטנות, וא"כ אף ע"י סיוע הרוח לא יתחייבו, ואשר לפ"ז הרי לפנינו פלוגתת בבלי וירושלמי בהאי ענייגא, ופסקו קמאי כהבבלי, וע"כ לא חשו למינקט לה בספרתם, וציין עוד לדברי הרז"ה בעה"מ (פסחים ט"ו: מדפי הרי"ף) גבי ער"פ שחל בשבת, שהחמץ שנשאר לאחר אכילתו מפזר וזורה לרוח ואין בזה איסור[9], ומבוא להדיא דבכה"ג לא מיקרי זורה[10].

ובדעת הרמ"א כתב ע"פ מה שהוכיח עוד דאין זורה אלא בגדו"ק, ועפ"ז מה שחייב הירושלמי ברוקק והפריחתו הרוח צ"ל דהוי אליבא דרי"ה דיש דישה שלא בגדו"ק (יעוי' ע"ה.), וה"נ יאמר בזורה, או דמוכח כדעת הרמב"ם (פ"ח ה"ז) דאדם ובהמה הוו גדו"ק, וכדחשבי' להו גדו"ק לענין מעשר משום שניזונים מהקרקע, והחובל באדם חייב משום מפרק שהוא תולדה דדש[11], וה"נ הרוח שבא מהאדם הוי גדו"ק, ומשו"ה חייב משום זורה, ומהאי טעמא לא פ' כן כ"א בגדו"ק לחוש לדעת הרמב"ם הנז[12], ועע"ש ובאבי עזרי (שבת פ"ח הי"א), ויעוי' בהגהות הגרעק"א (שו"ע סו"ס שי"ט) שהביא משם מהריק"ש בהאי לישנא: "ולא ראינו מי שחשש בזה כיון שאינו מתכוין לכך, כ"ש שאין דרך זריקה בכך", וכ"כ הברכ"י (ס"ק ח') משם זקנו מוהר"א אזולאי, וע"ע באגל"ט (זורה אות ו') דיראה דמה שהביאו דין זה דירושלמי קצת פוסקים, היינו "רק לחומרא בעלמא, כי לפי הגמ' דידן אי"ז ענין מלאכת זורה כלל", ועע"ש (ס"ק א' או"ד), ועי' מה שהביא במנח"ח (מלאכה ו', הזורה, אות ב').

ויעוי' עוד בביאוה"ל (סו"ס שי"ט ד"ה מפזר) שהביא מס' אלפי מנשה (שבת ה'.) דהירושלמי מיירי במעביר ד"א ברה"ר ע"י הרוח, וכמו בזורה - דעל אף שהרוח מסייעתו - חייב, ה"נ ברוקק שעובר ע"י הרוח נמי חייב, "והוא נכון", ולכאו' מדברי מהריק"ש הנז' שהביאם הגרעק"א אולי אפשר ללמוד דנקט כפי' זה, והיינו "שאין דרך **זריקה** בכך", ואינו מוכרח.

ולכאו' יל"ע לפ"ז ב**התזת ספריי** בשבת, אם יש לחוש בזה לזורה לדעת הירושלמי, והנה לפ"ד הגרעק"א אין לחוש מאחר שודאי אינו גדו"ק, ושאני מרוק האדם דיש מקום לצדד דמיקרי גדו"ק, וכן לדעת האלפי מנשה והסכמת הביאוה"ל יש להתיר כיון דאף להירושלמי ליכא בזה חשש זרייה, ומה שחשש ברוק היינו משום זריקה, שמחמתו תעביר הרוח ד"א ברה"ר, משא"כ בהתזה שמתיז ברה"י. וביותר, דלהבבלי ודאי ליכא למיחש בזה, וכהמבואר דנראה דפליג אירושלמי בזה, אמנם אכתי יל"ד להשיטות שפסקו הירושלמי כפשוטו.

ושו"ר בשו"ת אול"צ (ח"ב פ' ל"א אות י"ד ובביאורים) שהעלה להתיר השימוש במרסס מטהר אויר בשבת אף לדעת הרמ"א [והזכיר נמי הסברא שאינו גדו"ק וכדלעיל] ע"פ מה שתמהו האחרונים על הרמ"א, דאין זורה אלא בב' מינים שמפרידן זמ"ז כעין מלאכת בורר, וא"כ מ"ט איכא ברוק משום זורה, אלא נראה די"ל דבאמת ברוק נמי איכא ב' מינים, דמעורב בו כיחו וניעו עם מי רוק, והרוקק ברוח הרי היא מפזרת ב' מינים הללו, ואשר לפ"ז הרי בריסוס שיש רק מין אחד אף להרמ"א שרי. וכ"פ להיתרא בשו"ת יבי"א (ח"ד סי' ל"ז). ועי' בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' כ"ו) להקל בזה מעוד סברא, כיון שכל ענין הזורה הוא ב"רוח מסייעתו", משא"כ הכא שעושה כל הזרייה בידיו, ושאני מיסוד ועיקר מלאכת הזורה, ואף אם הרוח תסייעו לא חשיב זורה כיון שיכול לעשות הכל לבדו, ועע"ש.

ג']. ובהמסתעף ליסוד **מלאכת הזורה**, הנה כאמור בב"ק (ס'.) ת"ר ליבה וליבתה הרוח - אם יש בליבויו כדי ללבותה חייב, ואם לאו פטור, אמאי, ליהוי כזורה ורוח מסייעתו, אמר אביי הב"ע כגון שליבה מצד אחד וליבתו הרוח מצד אחר, רבא אמר כגון שליבה ברוח מצויה וליבתו הרוח ברוח שאינה מצויה, רז"א כגון דצמרה צמורי [- פירש"י שלא נפח ממש אלא בנשימה כדרך המחמם בנשימתו את ידיו דאי"ז ליבוי כלל], רב אשי אמר כי אמרי' זורה ורוח מסייעתו, ה"מ לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזקין פטור, ופרש"י גבי שבת דנתקיימה מחשבתו דהא ניח"ל ברוח מסייעתו, ומשמע שאינו נידון כגרמא, אמנם הרא"ש (ב"ק פ"ו סי' י"א) נקט "דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה אע"ג דלא הוי אלא גרמא בהכי חייבה תורה, כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח, אבל הכא גרמא בעלמא, וגרמא בנזקין פטור", וכיו"ב מתבאר ל' התוס' (ד"ה ר"א) "וכשגורם לזורות... ולהכי חייב בגרימת זרייה", ומבואר דס"ל דאינו חייב אלא מצד גרמא, וכ"כ בנימוק"י (כ"ה. מדפי הרי"ף), ועי' במאירי דאילה"ק מב' שעשאוה שפטורים, משום דבעי' דווקא ב' בני חיובא[13].

ד']. ובדין המשמרת שהוזכר לעיל (אות א'), תנן (קל"ט:) נותנין מים

---

9. וכבר העיר בן הגרעק"א על אתר, לדברי המג"א (סי' תמ"ו סק"ב) דחש לה להירושלמי, וע"כ נקט גבי דין המוצא חמץ ביו"ט "ונ"ל דשרי להטילו לים ע"י עכו"ם, דהו"ל שבות דשבות דשרי במקום מצוה... אבל לזרות לרוח אפשר דהוי מלאכה דאורייתא כמ"ש סס"י שי"ט, ומ"מ כל הפוסקים כתבו לכפות עליו כלי", ע"ש.

10. אמנם, העירוני עתה לתו"ש (ס"ק ל"ה) לדחות הראי' מדברי הרז"ה, דאפשר דאין זורה אחר זורה, וע"כ שרי לזרות הלחם דהא כבר זרו להחיטים שמהם נעשה הלחם, וכמו שמותר לפרר הלחם לפני התרנגולים (עי' סי' שכ"א סעי' י"ב) לפי שאין טוחן אחר טוחן.

והעירו עוד, שלשון הרז"ה אינו אלא שאין כאן אב מלאכה ["וחכ"א בזמנן, רבנן לטעמייהו דס"ל בביעור חמץ מפרר וזורה לרוח ומטיל לים, ואין בזה אב מלאכה שידחה שבת, ומשום מצות השבתת שאור שהיא בזמנה התירו לו אף בשבת להיות מפרר וזורה לרוח ומטיל לים בין בחולין בין בתרומה, ובלבד שלא יעבירנו ברה"ר", ודו"ק שאין בזה אב מלאכה, ושמשום המצוה התירו לן], ומשמע דלכתחילה אין לעשות כן כ"א כדי למנוע בל יראה דאורייתא התירו הזרייה לרוח, ועי' בזה [ובעצה"ע, באם ישהה חמץ בביתו או אם יש אפשרות אחרת, יעוי' באורך בשעה"מ (חומ"צ פ"א ה"ג)].

11. הנה ת"ר (ע"ה.) הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת, ריה"א חייב שתים, שהיה ריה"א פציעה בכלל דישה, אמרו לו אין פציעה בכלל דישה, אמר רבא מ"ט דרבנן, קסברי אין דישה אלא לגידולי קרקע, ומבואר בתוס' (לעיל ע"ג:) דאף לגבי חליבת בהמה יאמרו כן, למרות דחשיבא גידו"ק (ר' עירובין ז"ך:), מ"מ הכא כיון דילפינן לה ממשכן [-ודישה הויא בסממנין], והתם ל"ה דישה אלא בגדו"ק, אזי אף לענין שבת לא נאסר אלא בהיותו גדו"ק ממש, ולגבי דבר הגדל ממש מן הקרקע ל"ה בהמה גדו"ק כדמוכח בב"מ (פ"ט.), והסיק ר"ת מכח זה דמפרק אינו תולדה דדש [כמש"כ שם רש"י] אלא מתולדת הממחק, שכשהוא חולב ממחק את הדד ומחליקו, ור"י דחאו, ולק"מ, די"ל ס"ל לרש"י דהלכה כרי"ה דיש דישה שלא בגדו"ק.

וראיתי בס' ההשלמה (לחד מקמאי, רבינו משולם, זקינו של המאירי) שהק' נמי מהיה דחולב דהוי תולדה דדש, ותי' ע"פ האמור בברכות (מ':) גבי כמהין ופטריות דמיקרו גדו"ק משום דמירבא רבו מארעא [-מלחלוחיתה הם גדלים על העצים והכלים], ועל אף דמינקי לא ינקי מארעא, וה"נ כיון דמארעא רבו גדו"ק הם, אבל חלזון שגדל בים לאו גדו"ק הוא כלל [ומלבד זה נקט שם דאע"ג דאין דישה אלא בגדו"ק, מ"מ י"ל דעימור איכא נמי שלא בגדו"ק, ע"ש].

ובמאירי הבי"ד ר"ת בשם אחרוני הראשונים, והוסיף די"א שחייב המפרק משום תולדת גוזז הוא, שכל שמסיר מעליו דבר המכבידו הוא תולדת גוזז, ודחה דבריהם, והביא דברי בעל ההשלמה, ונקט שאין דבריו מחוורין כ"כ, יעו"ש, ו"חריצים שהם סביב הים שממשיכין מי הים לתוכם והחמה שורפתם, ונעשה מלח בתוך אותם החריצים, ואח"כ מוציאים אותה מן החריצים ועושין ממנה תל סביב החריץ, וחוזרין וממשיכין מים לתוך החריצים, המאסף אותו המלח בשבת ועושה ממנו תל חייב משום מעמר, ואין אומרים שאין עימור אלא בגדו"ק, אע"פ שבדישה פסקנו שאין דישה אלא בגדו"ק, דישה לחוד ועימור לחוד, ומ"מ גדולי המחברים פסקו שאין עימור אלא בגדו"ק, ופטור אבל אסור".

ולגבי החובל: "פירוש פוצעו - דוחק את הבשר כדי שיוציא את דמו ודמי לסחיטה, ולפיכך מחייב ריי"ה משום דישה, אבל חובל אע"פ שיוצא הדם אין בו משום דישה, דלאו סחיטה היא כלל, רק הרב ר' משה ז"ל [-הוא הרמב"ם פ"ח משבת ה"ז] כ' דחובל תולדה דדש הוא משום מפרק, ורבינו שלמה פירש דחובל חייב משום נטילת נשמה, דמ"ל קטלא כוליה מ"ל קטלא פלגיה, וי"א דתולדה דצובע הוא [- עי' רש"י לשבת ק"ז. ד"ה והחובל, ובתוס' ע"ה. ד"ה כי היכי] (ס' ההשלמה), ויעוי' במאירי (ק"ז.) דחיוב החובל הוא משום שוחט, "וכן הסכימו רוב מפרשים שהרי קצת נטילת נשמה הוא... ומ"מ גדולי המחברים כתבו שהיא תולדה של מפרק, והוא תימה", ומה שיש להאריך עוד בחיוב החובל ובגדר המפרק אין מקומו כאן.

[ואגב, בעצם החליבה בשבת (שהוזכרה לעיל בהערה), הנה הרא"ש (ב"מ פ"ב סי' כ"ט ובתוספותיו לשם דל"ב:) נקט דמשום דצעב"ח הוי דאורייתא (ובמקו"א הארכתי בזה בס"ד, ואכ"מ) התיר רבינו מאיר לומר לנכרי לחלוב הבהמה בשבת ויטול החלב לעצמו, דאף צעב"ח ודחי אמירה לנכרי, וכיו"ב בדבריו (שבת פ"ח סי' ג') על האי דינא דבהמה שנפלה לאמת המים (ע"ש קכ"ח:), ד"מכאן התיר רבינו מאיר ז"ל ללמוד לנכרי שיחלוב את בהמתו בשבת, שהבהמה מצטערה מרוב החלב שבדדיה, וצעב"ח דאורייתא דחי שבות דאמירה לנכרי", וכן נקט המרדכי (שם סי' תמ"ח) דשרי משום דקיי"ל דצעב"ח דאורייתא, וחלב מצער הבהמה כדאי' בשבת (קל"ה.) דבן שמונה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו, אבל אמו שוחה עליו ומניקתו (ואף דהתם קתני דהוא מפני הסכנה, ופרש"י שחלב הרבה בדדיה מביאה לידי חולי, ומבואר דאין הטעם משום צער לחודה, מ"מ י"ל דהיינו דוקא באשה דודאי לא מתירים משום צער כל דהו לעבור איסורי שבת, אלא כיון דיש סכנה, משא"כ גבי בהמה שאינה מצווה בעצם אלא אנו היהודים מצווים על שביתתה, כיון שאפשר לעשות ע"י איסור דרבנן, ואם לא נעשה כן הוי איסור דאורייתא, שפיר דחי הדאורייתא לדרבנן, וממילא שרי משום צערא דידה, והאי דשוחה עליו מפני הסכנה אינה אלא ראי' דהוי צער, דכיון דנחלית מזה הרי הוי לה צער, ודו"ק), "וכן כתב רבי מאיר דמותר לומר לנכרי חלוב וטול החלב לעצמך, ומותר לו בכך משום סכנת בהמה, וצריך לקנות החלב מן הנכרי דאז בדידיה קא טרח", ושם (סי' תס"ו) הוסיף ראי' לזה משם ר"ת, והוא מדאי' התם (קנ"ד:) דחמורו של ר"ג היתה טעונה דבש ולא רצה לפורקה עד מוצ"ש, ולמוצ"ש מתה, ומבואר שם דלא רצה להביא כרים וכסתות ולהניח תחתיה משום דמבטל כלי מהיכנו, והאיכא צעב"ח, קסבר צעב"ח דרבנן, ומתבאר דאי הוי ס"ל דהוא מדאורייתא (וכדקיי"ל) היה פורק הבהמה בשבת משום דאתי דאורייתא ודחי דרבנן, והביא שם מהגאונים דטעם איסור חליבת הבהמה בשבת דהוי משום מפרק.

אבל לחלוב ע"י ישראל אסור, וכמו שנפסק להלכה (סי' ש"ה ס"כ), והוא מכמה טעמים המבוארים בראשונים, אמנם, במהלך השנים קמו כמה פורצי גדר בטענות שונות, וחלקן "לאומיות", וחלבו בהמותיהם בעצמם בשבת ולא רצו להעסיק נכרים לצורך זה, וגדולי הדורות, עיני העדה, אשר נחרדו מחומרת עוון חילול שבת הנורא, וביודעם כי עליהם עומד כלל ישראל, יצאו חזור והזהר לבלתי יחלוב איש צאנו ביום השבת, וכה הראוני בתשובתו של הגרא"י קוק זצ"ל המובאת בספרו דעת כהן (סי' רל"ה) מיום כ"ח אייר תרצ"א: "והנני להשיבו כי החליבה בשבת ע"י ישראל הוא איסור גמור וחילול שבת נורא, וח"ד להורות בזה צד קולא, ואין שום דרך כ"א לחלוב בשבת ע"י נכרי כמו שעשו אבותינו מעולם, ובכלל א"א לישוב יהודי שלא ימצא בתוכו ג"כ נכרים אחדים, לפי ההכרח של איזה דברים המותרים להעשות בשוי"ט דוקא ע"י נכרים, וחוקי תוה"ק הם בודאי יותר חזקים באין ערוך מכל מנהגי בדאות שבדאו להם אנשים, והם חיינו ואורך ימינו ויסוד תחייתנו על אדמת הקודש".

כיו"ב נכתב בכרוז של בד"צ של העדה החרדית מיום כ"ה סיון תרצ"ד וחתום ע"י הגר"פ עפשטיין והגר"ד הלוי יונגרייז ומהרי"ץ דושינסקי: "הננו מודיעים לכל החלבנים על דבר האיסור הגדול של חילול שבת רח"ל בחליבת בהמה בשבת ע"י ישראל, שהוא איסור סקילה וחיוב חטאת, בלי שום הוראת היתרים הפורחים באויר. וכמו"כ אנו מזהירים שאסור לקנות החלב שנחלב בשב"ק ע"י ישראל בשביל ישראל הקונה, ומתחלל שבת ע"י הקונים, וכ"א יחקור היטב אצל מוכר החלב שלו אם ח"ד לא נחלב בשב"ק ע"י ישראל".

וכה כתב הגרח"ע במכתבו מיום א' ט' שבט תרצ"ז להגרצ"פ פראנק: "כתב אלי כבוד ידידי הרה"ג מוהרש"ז פינעס שי' מצירינ"ו, אשר בהיותו באה"ק ראה ונוכח שחולבים בשבת בהקלוניות אף בבתי שומרי תורה. כאשר נודעתי מזה בקיץ תרצ"ד כתבתי להגאון מוהרא"י הכהן קוק זצ"ל ושאלתי פשר דבר, וכאשר הודיעני הרה"ג מוהר"ז פינעס שי' נטה הרב קוק לפרסם האיסור כי גם בתוך האוכלין הוי איסור תורה... ומבהיל הדבר שעוברים באיסור חולב בשבת במלאכה דאורייתא, ולפי הנראה שאין מוחים בדבר כראוי, ואמרתי לשאול בזה את רומעכת"ר מה שנעשה בזה, אולי היה מקום להקל לצדד לחלוב ע"י קטנים אחרים... בתוך אוכלים מפני הדחק, ועדיין הדבר צ"ע... הנני חושב שמתחילה הקלו מפני עבודה עברית שדווחה אצלם שבת, ואח"כ נתפשט גם אצל המון, אבל בודאי ראוי לעשות כל טצדקי למנוע מזה". והגרצ"פ פראנק עצמו כתב במכתב לראש הקק"ל ביום ט' אלול תרפ"ו: "אנו מוצאים להודיע לכבי' שדבר זה היא מלאכה שאסורה מה"ת, ותורתנו הקדושה שהזהירה על עבודה עברית היא שהזהירה גם על שבת קודש, שאיננה נדחית... איזה טעם לאומי או חברתי שהוא".

גם החזו"א יצא במכתב מערש"ק עקב תרצ"ו לקנא קנאת ה' (ומכתב נוסף כתב כידוע להגר"י לנדא זצ"ל רבה של בני ברק): "אם רוחי סוער בקרבי אמרתי אספרה וירוח לי, עירנו המתנוססת לשם לתהלה ולתפארת בקרב הישוב החדש, ירושלים קראו לה, עירנו המודגלת בדגל התורה מבצר היהדות, בחרף נפש יגנו על שמירת השב"ק נשמת ישורון ולא נתנו לפריצים לחללו, והנה פתאום רפו ידיה, לעינינו חולבים אנשים אשר תפילין בראשיהם וציצית בבגדיהם ומזוזה בפתחיהם, אנשים המאמינים באמונה שלימה כי אם בירה יש בעל הבירה, וכי חייהם ורכושם וכל גורלם בידו ית' עילת כל העילות, וכי בכל השתדלותם לא יוסיפו על הנגזר להם כמו שלא העדיף המרבה באסיפת המן במדבר, וכי החליבה בשבת למען הינצל מהפסד כמכבה את הדליקה בשפיכת נפט על האש. ואלה המזמרים זמירות השבת ברגשת דת קודש 'כל שומר שבת כדת מחללו', 'ישמח משה במתנת חלקו', אותם החרדים כדת מחללים ר"ל, חולבים בשבת, מלאכה דאורייתא... אמנם, לא אלמן ישראל. יש בקרב מחננו גבורי כח מבני בניו של אברהם אבינו ע"ה אשר עומדים בנסיון, וישחקו להפסד החלב, וחולבים על הארץ בחדות קודש, אשרי חלקם ואשרי חלקנו שנמצאים בתוכנו הצדיקים האלה... אבל עון החולבים בשבת יגדל, בעת אשר יש להם ממי ללמוד ואינם לומדים, ומעשים של אחיהם טופחים על פניהם... אכן גם אלה החולבים בשבת לא במרד ולא במעל יעשו זאת, רק הם מסורים ביד יצרם... ונפשותיהם מתחננות לפנינו לבוא לעזרתם ולפלטם מיד יצרם... עזרתנו היא לבוא עליהם בכפיה... רציתי לקוות כי הציבור יקדיש תשומת לב להסיר הכתם המתועב ממצח עירנו... כי אמנם לא יאמינו בכל סביבותנו כי בבני ברק החסודה ימצאו חולבים בשבת. ועתה קנאים לכו לעבודתכם, כסחום עתה, החליפו כח, אזרו חיל, לבשו עוז, ולא תשקטו עד שתשיבו את השבת כבראשונה ואת כבוד העיר על מקומה. והננו מברכים לכל החולבים על הקרקע במלוי חסרונם, ויתוספו ברכה באושר ועושר כפעולתם הטובה והקדושה".

ואינה ה' לידי מכתבו (שלא נתפרסם כ"כ, ונמצא בבית גנזיו של אי מי) של הגרא"ז מלצר בעל אבן האזל, ובתוכו דן ג"כ לגבי הנידון אשר נחלקו הפוסקים לגבי חליבה לתוך האוכלין, ואכ"מ, וז"ל המכתב הנושא את התאריך - ג' מר חשון תרצ"ט: "מכתבו קיבלתי, והנני להודיעו כי מעולם לא כתבתי להרב... היתר ע"ד חליבה לתוך האוכלין, כמדומה שאמנם באו אלי אברכים בשמו לשאול השאלה הזה, ושלחתי אותם לשארי הגאון רצ"פ פראנק שליט"א ושיעשו כפי הכרעתו, והוא אמנם מתחילה צידד להתיר, אך כשנודע לו שאין עושים כהוגן ומשאירים רק מעט אוכלים, אסר בזה, וכבר היה דו"ד בשאלה זו אצל ידידי הגאון אב"ד דפתח תקוה, ואסר להם מטעם זה שבודאי לא ישימו כ"כ אוכלין שיהי' החלב טפל, וכבר הי' לכולנו מכתב שאלה מאת פועלי המזרחי, וכתבנו אנכי והגרצ"פ שליט"א שבאם יהי' האוכל מרובה, יש אוסרים ויש מתירים, ובלא אוכל מרובה אין שום היתר. יוכל להתוודע אצל הרב דפ"ת שבודאי יש אצלו טופס המכתב כי הי' העוסק בזה. אגב אודיעו, שכשהיה מרן הגאון מוהרא"י קוק זצ"ל בחיים, הלכתי אליו לצורך זה ע"י בקשת הרב... והוא צעק על ההצעה ואמר שח"ו להתיר, שהוא יודע מן הנסיון שכשעושים היתר ע"פ תנאים, ההיתר מתקיים והתנאים אינם מקויימים, ורק אחר פטירתו, כשגברו המאורעות, היו הדברים שכתבתי".

12. וע"ש דאילה"ק ממש"פ הרמ"א (שכ"א) דמותר לחתוך בשר דק דק, והיינו כהתרוה"ד דאין טחינה אלא בגדו"ק, די"ל דהרמ"א הכא חש לה לדעת הרמב"ם דאדם ובהמה מיקרו גדו"ק, אבל בההיא דלקמן צירף דעת החולקים עם הסוברים דאין טחינה באוכלין היכא דיכול לאוכלו אף בלעדי הטחינה, כמש"כ בתרוה"ד להקל בצירוף האי סברא.

13. תנן, צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב, נעלו שנים פטורין, לא יכול א' לנעול ונעלו ב' חייבין, ור"ש פוטר, וכיו"ב תנן לעיל מינה (צ"ב:) גבי הוצאה, ושם בגמ' בזה וזה יכולין לבדן ר"ה נמי מחייב, וביארו (צ"ג.) דפליגי בהאי קרא (ויקרא ד')

ע"ג השמרים [-הנתונים במשמרת מבעו"י. רש"י] בשביל שיצולו [-שיהיו צלולין לזוב את היין מפני הקמחים. רש"י], ומסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית, ובגמ' אמר זעירי דנותן יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, אבל עכורין לא, ואמר רב חייא בר אשי אמר רב שיזהר שלא יעשה גומא, וכ"פ הרמב"ם (פ"ח הי"ד) דמסננין יין שאין בו שמרים או מים צלולין בסודרין ובכפיפה מצרית כדי שיהא צלול ביותר, ונותנין מים ע"ג שמרים בשביל שיצולו[14], ומבואר דעת הרמב"ם דדווקא בסודרין שרי בצלולין, אבל במשמרת עצמה אסר, וכן דקדק הטור בהוסיפו דאין נראה כן מדברי הרא"ש, ומרן בשו"ע (סעי' י') התיר בצלולין במשמרת, ונקט עלה "ולהרמב"ם במשמרת אסור ואפי' מים ויין צלולים".

ובעיקר דעת הרמב"ם נקט בביאור הגר"א (סו"ס ש"ב לסעי' ט' ד"ה ויש) דבסינון המים לא חש לכיבוס משום דס"ל דלא אמרי' שרייתו זהו כיבוסו אם לא נתכוון לכבס, ולדידיה אין חילוק בסחיטה בין יין לשאר משקין, וכולהו משום כיבוס המה אסורים (יעוש"ה), ובביאוה"ל (סי' שי"ט סעי' י' ד"ה ואפילו) צייץ לזה בהוסיפו ציון לדברי הרע"ב אמתניתין דמסננין את היין בסודרין (פ"כ מ"ב), דהיינו בסודרין המיוחדין לכך, ומשמע דבלא"ה אסור[15], ומרן (סי' שי"ט ס"י) פ' דיין או מים צלולין מותר לסננן במשמרת, אבל בסודר - מים אסור משום ליבון, ועי' בטור דמשום ליבון ליכא דמשמרת עשוי' לכך ואינו חושש לליבונה, אבל בסודר שחושש לליבונו אסור, "ובשאר משקין חוץ ממים דלא שייך בהו ליבון שרי", ועי' בב"י טעם החילוק במים דהיינו משום דשרייתו זהו כיבוסו, ולאור זה חילק בשולחנו הערוך דבסודר יש לאסור מים משום ליבון, אך יין ושאר משקין שרי[16], ועי' משנ"ב (ס"ק י"ז) שציין להמג"א (ס"ק י"א) והגר"א דלא אמרי' בזה האי כללא דשרייתו זהו כיבוסו משום שאין עליו לכלוך, אלא דחיישי' שיכול לבוא לידי ליבון ע"י סחיטה, משא"כ במשמרת שעשויה לכך ולא יבוא לסוחטה[17].

והנה לגבי סינון היין בסודרין כ' רש"י אהא דשרי דהיינו כשמסנן להבדילו מן הקמחים, והביא במג"א (ס"ק י') כן בשמו ובשם התניא ע"ד מרן שבצלולים מותר במשמרת, ומשמע דס"ל דאף ביש קמחין שרי אפי' במשמרת, אמנם התו"ש (ס"ק י"ט) כ' דדבריו מצוינין בטעות לכאן, ואין ההיתר אלא בסינון בסודרין, ועי' ביאוה"ל (סעי' י' ד"ה קיסמין) שהבי"ד המג"א, ונקט דמדברי מרן בב"י משמע דאין ההיתר כ"א בסודרין, "ולפ"ז דברי המג"א מוקשה מאוד", וע"כ ציין להתו"ש הנז' ולהגהות הגרעק"א דאף המג"א לא התיר אלא בסודרים [-וכ"כ הפמ"ג באשל אברהם ס"ק י'], "אבל באמת ד"ז מוקשה מצד הסברא", דהא הרמ"א פ' להדיא דאע"פ שיש קסמין דקין שרי כצלולין, כיון שאפשר לשתותן אף בלא הסינון, ומאי אולמיה דקמחין מהנהו קסמין דקין, "ועיינתי בתניא ומוכח כדברי המג"א שסובר דיין שיש בו קמחין מותר אף במשמרת, וכן מצאתי בכל בו (סי' ל"א), ומש"כ המג"א 'וכ"כ רש"י' היינו דהוא מפרש דלדברי רש"י קאי המשנה בצלולין, והא דנקט המשנה סודרין, לרבותא, דאף בסודרין אין בו משום סחיטה, ואח"כ מצאתי בחי' הר"ן הנד"מ שמפרש כן בהדיא את דברי רש"י, ואפשר דלפי מה שהעתקתי במשנ"ב (ס"ק ל"ה) 'קצת קמחין' כו"ע מודים בזה, דלא גריעא מקסמין דקין, ואיך שהוא נוכל לסמוך ע"ד הני תלת רבוותא הנ"ל דמתירין אף בקמחין", ובבא"ח (ש"ב פ' בשלח הט"ו) פ' דקמחים - אפי' מעט - כיון דמסתמא רובא דאינשי לא שתו ליה הכי, וע"כ אין לסננו במשמרת כ"א בסודרין, ואם עכור לגמרי, דמיעוט נמי אין שותים לו הכי, אסור לסננו אף בסודרין, "ויש מחמירים גם בעכורים קצת אי רובא לא שתו להו, ויש לחוש לדברים אלו היכא דאפשר, אבל לעת הצורך יש לסמוך על המתירים, דהם עיקר".

ובעיקר החילוק בין צלולין לעכורין, הנה מן האמור לעיל משם ההגה"מ והרמ"א מתבאר שכל שאפשר לשתותו אף בלא סינון שרי, וכ"כ מרן בב"י בדברי הטור דהני עכורין דאסור לסננם, היינו כשא"א לשתותם כך כלל אילולי הסינון, אלא דבגינת ורדים (למוהר"א הלוי זלה"ה, כלל ג' סי' י"ג) כ' שראה נוהגין להקל, ומצא טעם למנהג דאף שהעמיד כך מרן את דברי הטור, מ"מ פשטא דמילתא מוכח שפיר דחולק ומתיר אפי' בעכורין, וכיון דאיכא פלוגתא ראו העולם לסמוך על המקילים משום עונג שבת, ובפרט דהרי הם נותנין הסודר ע"פ הכד ושופכים לתוך הכוס, וכל כי האי שינוי גדול הוא ואף האוסרים יודו להתיר, ואין למחות בזה כלל, ובפתה"ד (סי' שי"ט ס"ק י"א) הביא שהביאוהו היד אהרן והערך השלחן, וציין להתפארת אדם שהביא דעת רובא דרובא דהראשונים לאסור, וכוותייהו אזלינן, ודחה דברי הגו"ר הנז', וכן צידד בפתה"ד שם ובשם שו"ע הגר"ז (סי' שי"ט סי"ג), ו"כ"ש **לדידן בני ספרד דהנוהג קולא בדין שמרן ז"ל מחמיר בעי כפרה**[18], היכי נשתוק ולא מחינן בידייהו, כ"ש למה שבי' הרב תפארת אדם ז"ל שכן דעת כל הפוסקים ז"ל, ותו ק' טובא אחהמ"ר, דכיון דמרן ז"ל בב"י מפרש דברי רבינו הטור ז"ל להחמיר כדעת כל הפוסקים, **מאן ספין ומאן רקיע לחלוק עליו** בפירוש דברי הטור... **ומי לנו גדול מיוסף, מרן הקדוש ז"ל, דבקי במילייהו דרבינו הטור ז"ל**, כ"ש שאין לנו לפרש דבריו דלא כוותיה להקל באב מלאכה דאורייתא", ועע"ש בהאי דינא. ומשה"ב שם לחלק בזה בין רובא דאינשי למיעוטן, עי' נמי בבא"ח (ש"ב פ' בשלח הט"ו) שצעד בדרך זו, וע"ע במשנ"ב (ס"ק ל"ד) וכה"ח (ס"ק פ"א).

[ובעיקר הדין דסחיטת בגדים, יעוי' פמ"ג (אשל אברהם, בסוף הפתיחה לסי' ש"כ) "הא ד**הסוחט מבגד** משקה צבוע דלית כיבוס, וגם י"א מעלמא לית מפרק, והיינו אע"ג דלא אזיל לאיבוד, זה דווקא בסוחט משקה ושותה מיד, הא לא"ה **יש בו משום בורר** וחייב ודאי לכו"ע", וע"ע מג"א (סי' שי"ט סקט"ז) ובביאור הלבושי שרד (ד"ה דלא), ודו"ק].

ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה, ר"ש סבר תלתא מיעוטי כתיבי - נפש תחטא, אחת תחטא, בעשותה תחטא, חד למיעוטי זה יכול וזה יכול, וחד למיעוטי יחיד שעשה בהוראת ב"ד, ור"ש - יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב [-כ"ה הגי' לפנינו וכן מבואר ברש"י, אמנם עי' תוס' דנקטו דאינו נכון, דהא להדיא תנן (הוריות ג:) דהורו ב"ד וידעו שטעו וחזרו בהן, בין שהביאו כפרתן ובין שלא הביאו כפרתן, והלך ועשה על פיהן, ר"ש פוטר ור"א אומר ספק, ובגמ' ארי"ה א"ר מ"ט דר"ש, הואיל וברשות ב"ד הוא עושה, ועי' בריטב"א לשבת כאן שיישב דעת רש"י, ובחי' החת"ס], ור"מ - מי כתיב... תרי מיעוטי כתיבי, חד למיעוטי זה עוקר וזה מניח, וחד למיעוטי יחיד שעשה בהוראת ב"ד.

ובברייתא - זה יכול וזה יכול ר"מ מחייב, ורי"ה ור"ש פוטרין, ובעי לה אליבא דר"מ אי בעינן שיעור לזה ושיעור לזה [כגון גרוגרת אם הוא אוכל] או"ד דשיעור א' לכולן, ומייתו כמה ראיות דשיעור א' לכולן, וחד מינייהו מצבי שנכנס לבית ונעל א' בפניו חייב, נעלו ב' פטורין, לא יכול א' לנעול ונעלו ב' חייבין, ומבואר דאע"ג דליכא שיעור צידה לזה ושיעור צידה לזה חייבין. ועוד אמרו דבזה יכול וזה אינו יכול ד"ה חייב, ואמרו עלה - הי מינייהו חייב, אר"ח זה שיכול, דאי זה שאינו יכול מאי קא עביד, א"ל ר"ה דקא מסייע בהדיה, א"ל מסייע אין בו ממש, ושקו"ט בזה, ומסיק דאי"ב ממש, ועפ"ז צ"ל דהיכול לבדו חייב, וכ"פ הרמב"ם שבת פ"א הט"ז, ודקדק הפמ"ג (סי' שט"ז א"א אות י') דפטור אבל אסור, מדנקט דהמסייע "אינו חייב כלום", ולעיל (ה"ד) מתבאר (ע"ש מג"מ וכס"מ) דבכה"ג כוונתו שפטור אבל אסור.

ובמקו"א כתבתי בס"ד דאפש"ל דאין מכאן ראי' לדין מסייע בכ"מ, דשמא יש לחלק בין ההיא דהכא לכל מסייע, דהא דהכא אמרי' דאי"ב ממש היינו בהצטרף התנאי שלא יכל עשוהו לבדו, אבל בכ"מ אם יכל לעשות לבדו שפיר אפש"ל ע"פ סוגיא דהכא דיש ממש במסייע, ודו"ק ברש"י "מי שאינו אלא מסייע בדבר, ואם בא לעשותו לבדו אינו יכול, אין בו ממש ולא חשיב מידי ולא מיפטר אידך", ובזה יומתק נמי ההיא דב"ק הנז' (ס.) דת"ר ליבה וליבתה הרוח אם יש בליבויו כדי ללבותה חייב, ואם לאו פטור, ובתוס' מבואר דמיירי בשאין ברוח בפ"ע כדי ללבותה [דאל"ה הרי הו"ל למיפטר להמלבה, כיון דבלאו איהו נמי הוה הולך ומזיק], ולכך כשיש בליבויו כדי ללבות חייב המלבה, דהו"ל כזה יכול וזה א"י, דחשיב האי כמסייע שאי"ב ממש, והתם נמי איכא למימר הכי דכיון דהרוח לבדה אינה יכולה ללבות נחשב סיועה כסיוע שא"ב ממש, ושו"מ לכאו' להדיא כיסודו בתוס' דע"ז (ס'.) דאר"י דיש בנ"א שנותנים לעכו"ם לבדו להגביה העגלה שהחבית בתוכה או את החבית כשהוא מקלח תוך הכובא כדי שיקלח יפה, "ואומרים מסייע שא"ב ממש הוא דבלא"ה היה מקלח, ולא רצה לומר בזה לא איסור ולא היתר [אמנם, יעוי' תוס' (ע"ז ע"ב:) ששנו דבריהם, וסיימו בזה "ומ"מ נ' דכיון דבלא"ה נמי היין מקלח ולא הועיל מעשה העובד כוכבים, אלא שעי"כ הוא מקלח יותר יפה א"כ מותר דהוי מסייע שאי"ב ממש", ועע"ש], אכן יש להחמיר בבנ"א כשמטין הכובא שיש בה מעט יין לצד אחד שלא יטה אותו העובד כוכבים, ואפי' אם נער קטן מסייע, דמסייע כי האי ודאי מסייע אי"ב ממש כי ההוא דזה יכול וזה אינו יכול", ומתוך דבריהם בסיפא מבואר החילוק בין ב' הנידונים, דבנידון בתרא יש יותר צד להחמיר משום שהמסייע לא יכל עשוהו לבדו, וממילא סיועו מיקרי טפי סיוע שאי"ב ממש. ושו"ר שזיכני השי"ת לכוין לעיקר סברתו ודעתו הרחבה של בעל החכ"צ, אשר העמיק עוד בהגדרתה, דבדבריו (סי' פ"ב) הביא משו"ת הרשב"א (תשו' כ"ח) דלא נאמרו דברים הללו של מסייע אלא לענין שבת ולענין זב, והק' ע"ז החכ"צ, ופי' "ונ' דאף הרשב"א לא אמרה אלא דומיא דניסון דידיה שהכהן לבדו יכול להמיט הספינה, וכן המים לבדן יכולין להמיטה דהו"ל זה יכול וזה יכול, בכה"ג הוא דדווקא בשבת אמרי' אי"ב ממש, אבל בשאר מקומות יש בו ממש, אבל בא' יכול וא' אינו יכול אותו שאינו יכול אפי' בכל המקומות נקרא מסייע שאי"ב ממש", ודו"ק.

ובעיקר דין מסייע עי' מה שזיכני ה' בזה במערכת מלאכה כ"ה-הצידה, ונדפס בס"ד בגליון ס' (סיון תמוז תשע"ב, ענף ג' עמ' קכ"ג-קכ"ד), ע"ש והרוה צמאונך.

14. והוסיף לפסוק (כ"א י"ז) שיזהר שלא לעשות גומא בסודר למען לא יהא כמו שעושה בחול ויבוא לשמר במשמרת, וכ"פ מרן (סי' שי"ט ס"י"א), ועי' בטור דהיינו שלא יעשה גומא בהדיא, אלא ישפוך עליו וישקע מעצמו.

15. ויעוי' בהגה"מ (פ"ח הי"ד אות י') שכ' דע"פ האי דינא דהתם הורה ר"י "הלכה למעשה" שמשקה של שקדים כתושים [-חלב שקדים] מער"ש מותר לסננן דרך סדין או מטפחת, דמשום בורר ליכא כיון שיכולים לשתותו בלא סינון, ושמא יסחוט לא גזרו אלא במים שהבגד מתלבן ומתכבס בכך, אבל סחיטת שאר משקין אינו אלא משום דש, ואין רגילות לסחוט לצורך משקה הבלוע בבגד שזה הוא כעין דישה, ע"כ. האמנם, אחר ראותך דברי הרע"ב והגר"א הנז', הרי אפש"ל האי טעמא אף לענין חלב שקדים. ובעצה"ע, יעוי' בפמ"ג (אשל אברהם סי' שי"ט ס"ק י"ב) דנקט דמאחר ומשקה זה לבן הוא הר"ז מלבן ואסור בסודר, וע"ש בדין יין לבן (וע"ע משנ"ב ס"ק ל"ח), ובחיי"א (הל' שבת כלל ט"ז ס"ח) התיר אף בסודרין, וכן דעת הכה"ח (ס"ק צ"ב) "דאעפ"י שהמשקה הוא לבן, מ"מ כיון שמעורב בו כתישת השקדים הר"ז דרך לכלוך ולא ליבון, ומשו"ה שרי גם בסודר, ואח"כ ראיתי שכ"ה בהדיא בהגמ"מ סוף פ"ח ובמרדכי פ' תולין שכ' דמותר לסננו בסודר וליכא משום מלבן, יעו"ש, ונראה שזה אשתמיט מהא"א הנז"י.

16. ובעיקר הדברים לחלק בין מים לשאר משקין, הנה בכתובות (ו'.) והאמר רב שימי בר חזקיה משמיה דרב האי מסוכריא דנזייתא אסור להדוקה ביומא טבא, ופרש"י דהאי מסוכריא דנזייתא היינו סתימת נקב הגיגית שמוציאים השכר דרכו, וסותמין אותו בבלאי בגדים ואסור להדוקה ביומא טבא משום סחיטה. אמנם, בשבת (קל"ט:) תנן דמסננין את היין בסודרין, ומבואר דבי"ן לא חששו לסחיטה, וביארו התוס' דשבת היינו משום דאין אדם חושש לסוחטו כיון דע"ז אינו יכול לנקותו מריחו וחזותו, וגם אין דרך לסחוט בגד לצורך משקה שבו, אלא דמ"מ אסור לסחוט משום דעכ"פ מתלבן הבגד קצת והוי מכבס, או משום מפרק כהמתבאר בכמה דוכתי דאיכא איסור סחיטה בשמן [בשבת קכ"ח: קמ"א. קמ"ג]. אך הנה ראיתי בתוס' רא"ש (כתובות ו'.) ששמע שבצרפת "היו נוהגים לשים כלי תחת מסוכרייא דנזייתא כדי שלא יהא הולך לאיבוד היין הנסחט ממנה, ובשבת היו מסירין הכלי מתחתיה כדי שילך לאיבוד", ומבואר דבגד זה שהיו שמים בחבית היתה דרכם להשתמש ולשמור היין הנסחט, ושמא מ"מ לא היתה רגילות לסחוט - לעשות פעולת סחיטה - בשביל להרויח היין, אלא דמאחר שכבר נסחט רצו להרויחו עכ"פ, ועי' בזה. ובחי' הריטב"א לכתובות שם מוקים לה לדעת רש"י בשאינו הולך לאיבוד, אבל אם הולך לאיבוד לא שייכא סחיטה ביין, ולא שייך נמי משום צובע ומלבן כיון שהיין מלכלך את הבגד ולא ניחא ליה בצביעתו, ואף משום מפרק לא שייך כיון דבכה"ג שאינו גידולי קרקע אינו איסור דאורייתא, ולא אסרו רבנן כ"א היכא שצריך למשקה או דניחא ליה בגויה, ובתוס' דכתובות הביאו טענת ר"ת דהכא בבגדים ודאי ל"ה משום מפרק כיון שהנסחט הולך לאיבוד, והוי פסיק רישיה דלא ניח"ל ושרי כדעת הערוך [ובמקו"א הארכתי בזה טובא בס"ד, ואכ"מ], ור"י טען לעומתו דמ"מ אסור משום מכבס אף בשאר משקים כיון דעכ"פ מתלבן קצת, ומ"מ לא חיישי' בשאר משקין שמא יסחוט כיון שהנאתו מועטה היא, והטעם והריח נשארים בבגדים, ומצינן למימר דאסור משום מפרק נמי כיון דפס"ר דלא ניח"ל אסור לכתחילה לר"ש כמו במלאכה שאינה צריכה לגופה.

17. ואגב, בעצם דעת מרן והטור אימתי אמרי' בבגד דשרייתו זהו כיבוסו יל"ע, דהנה מסקינן (זבחים צ"ד:) דבגד שרייתו זהו כיבוסו, וע"כ בזורק סודר למים חייב, ובתוס' הב"ד ר"ת דבגוונא דהוי דרך לכלוך לא שייכא כיבוס משום דהוי דרך לכלוך, ויותר מתלכלכים הבגדים מאשר מתכבסים ע"י שנכנסת בנהר לבושה (ע"ש), ומשו"ה מותר לקנח הידים במפה בשבת, אולם בדבריהם לשבת (קי"א: בתוד"ה האי) נקטו חילוקא אחרינא, והוא דדוקא היכא דאיכא טיפת דם או טינוף אמר שרייתו זהו כיבוסו, ובב"י (סי' ש"ב) ציין להחילוק דדוקא היכא דאיכא טינוף אמרי' דשרייתו זהו כיבוסו, והביא דבשבת (ק"כ.) ארי"ה א"ר טלית שאחז בה האור מצד אחד, נותנין עליה מים מצד אחר, וכ' התוס' משם הרשב"ם דאין הכוונה על הטלית ממש דהא שרייתו זהו כיבוסו, וסיימו "ולעיל בסוף פ' ח' שרצים פירשתי", והיינו דבריהם הנז' (מדף קי"א:) דהיכא שהבגד נקי שריא, וכ"ה ברא"ש דיומא (פ"ח סי' ד') דאף אם הושחר הבגד מחמת לבישה או תשמיש, אם אין עליו טינוף אלא שרוצה ללבנו יותר לא אמרי' ביה דשרייתו זהו כיבוסו, ולפ"ז י"ל בטלית שאחז בה האור דרשאי ליתן מצד אחר אף על הטלית עצמה. אמנם הביא פ' הטור (סי' של"ד) דטלית שאחז בה האור יכול ליתן עליו משקין כגון יין, שאינו דרך כיבוס, אבל לא מים משום כיבוס, ובסי' שי"ט פ' דיין או מים שהן צלולין יכול לסננן במשמרת ואין כאן משום בורר, ומשום ליבון נמי ליכא דמשמרת עשויה לכך ואינו חושש לליבונה, ובשאר משקין חוץ ממים שרי, והכריח דס"ל להטור דאע"פ שאין בבגד שום טינוף אמרי' דשרייתו זהו כיבוסו, וכדברי הרשב"ם, וע"ש בביאור טעם הטור, ולא כ' בזה הב"י עצמו שם הכרע למעשה, אמנם ניחזי אנן, כתב הגדולות אלישע (ס"ק מ"ג), דהנה מרן פ' להדיא בהנהו פסקים כהטור, דז"ל (סי' של"ד סכ"ד) גבי טלית שאחז בה האור "י"א שאין יכול ליתן עליו משקין כדי שיכבה כשיגיע להם, וי"א שמותר לעשות כן בשאר משקים חוץ מן המים משום כיבוס, ויש מתירים אפילו במים, ודברי סברא שנית נראים", הא קמן להדיא דנקט כהרשב"ם והטור, וכ"פ גבי משמרת (סי' שי"ט ס"י) "יין או מים שהם צלולים מותר לסננן במשמרת, אבל בסודר - מים אסור משום ליבון, ויין ושאר משקין מותר", ומבואר נמי כהטור דדוקא במשמרת שרי כיון שאינו מקפיד עליה, אבל בסודר אסור. הא קמן, דדעת מרן דאין לחלק אם יש טינוף בבגד או לא, אלא בין כך ובין כך אמרי' דשרייתו זהו כיבוסו, ומ"מ משמע בב"י דס"ל להחילוק השני - דשרי היכא דהוי דרך לכלוך, ולפ"ז צ"ל דמש"פ בסי' ש"ב (סעי' י') דהרוחץ ידיו טוב לנגבם בכח זב"ז ולהסיר מהם המים כפי יכולתו קודם שיקנחם במפה, אינו מדינא אלא כלשונו "טוב לנגבם", כיון דהוי דרך לכלוך (ולפ"ז יש להוסיף על דבריו לכאו', דהרמ"א דפליג ס"ל דאין צריך לחשוש בזה כלל אפי' לכתחילה, כיון דהוי דרך לכלוך, ועי'). אמנם, עי' במג"א (סי' ש"ב ס"ק כ"א) שביאר טעם מרן דטוב לנגבם, אבל מדינא שרי "כיון שאין בו לכלוך" (ובזה יבואר מש"כ שם ס"ק כ' משם הרמ"א, דלפ"ד מרן לא נחת לזה הכא), והחרה החזיק אחריו הפמ"ג (אשל אברהם ס"ק כ"א) שביאר "כי בנקי המטפחת לגמרי לא אמרי' שרייתו זהו כיבוסו, והר"ב הגיה דאף אם היה איזה לכלוך על המטפחת שרי, הואיל והניגוב דרך לכלוך הוא", ולכאו' דבריהם בביאו"ד מרן צ"ע מפסקיו בסי' של"ד ושי"ט, וכדלעיל.

אלא דהנה המג"א (סי' שי"ט סקי"א) ע"ד מרן הנז' מדהתם נקט שדעת הטור נמי דהיכא שהבגד נקי לגמרי שרי (וע"ש בהכרחו שהוא לחלק בין משמרת לסודר, דאל"ה צ"ע מ"ש אם עשוי לכך או לא), ומש"פ גבי טלית שאחז בה האור בסי' של"ד "היינו נמי שמא יסחוט והוי כיבוס, אבל בשאר משקין סחיטה שלהם אינו אסורה אלא משום תולדה דדש מפני שאינן מלבנין המשקין, ולכך לא גזרי' שמא יסחוט", וע"ש בביאור הגר"א, אך מ"מ בדעת מרן עצמו אכתי ליכא לכ"ז, שהרי דבריו מפורשים בב"י לבאר דעת הטור לכן, ולפ"ז צ"ב מש"כ המ"א בדעתו {וע"ע מש"כ בזה באמו"ר הגאון שליט"א בשערי הלכות סי' ש"ב אות ב', ושו"ר דברים בזה בקובץ אליבא דהלכתא (היו"ל ע"י מוסדות אהבת שלום, גליון נ"ד עמ' ט"ו-ט"ז) מכתבי תלמידים ע"פ שיעור הלכה שמסר לפני שנים רבות דו"ז הגאון ר"ש כהן שליט"א בישיבתו - פורת יוסף, אך עכ"פ לפ"ד הגאון בעל גדולות אלישע הנז' אכתי צ"ת}, ועי'.

18. ואגב גררא אציין בזה מהרשום אצלי בס"ד בענין קבלת הוראת מרן השו"ע לדידן בני ספרד. הנה הדבר ידוע דבשאר מקומות [מלבד במקום דפליג האריז"ל] בד"כ קיבלנו הוראות מרן בין להקל בין להחמיר, כמבואר בברכ"י (חו"מ סי' כ"ה סכ"ז, דבא"י כולה אין נוהגין לומר קים לי נגד מרן (ונידו"ז נפרס בארוכה בדברי רבותינו, ועי' בתומים בקיצור תקפו כהן אות קכ"ג קכ"ד, אשר שם האריך בענין קבלת הוראת השו"ע), ועע"ש בברכ"י (סוף סעי' כ"ט): "ועתה אמת אגיד אשר שמעתי מפום רבנן קדישי ששמעו מפי הרב הגדול מופת הדור מהר"ח אבולעפייא זלה"ה שקבל מזקני גאוני דור שהסכימו בכלל זה דמרן קרוב למאתים רבנים מדורו, וכן היה אומר כי כל אשר יעשה פסק מרן עביד כמאתן רבנן", ויעוי' לו עוד בשו"ת חיים ביד (סי' ק"ח) דגלוי וידוע בכל העולם שחכמי ספרד וצרפת קיימו וקבלו עליהם ועל זרעם לפסוק בכ"מ כדברי מרן, אף אם יחלקו עליו כל האחרונים, וע"כ יאמרו המושלים 'לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו', וע"ע מש"כ בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' ט"ו) דאף דקיי"ל דאמרי' ספק ברכות להקל אף כנגד מרן, מ"מ מי שמברך כדעת מרן אין למחות בידו [ויש לציין דזאת למרות דבסתמא, בכל ספק ברכות, אינו רשאי להחמיר ולברך משום דהוי ברכה שא"צ כמבואר במ"ב (סי' קס"ז ס"ק מ"ט) ובכה"ח (שם ס"ק ס"ט, וציין למש"כ בסי' ד' סקנ"א וסי' ח"י סקי"ז, ע"ש)], ועי' יד מלאכי (כללי השו"ע והרמ"א כלל ב') שהבי"ד הגנת ורדים למוהר"א הלוי (כלל ג' סי' כ"ט) בשם אביו דהאידנא בכל המקומות מנהג אחד הוא שלא לנדוד מדברי מרן אף שהוא נגד הרמב"ם, וע"ש ביד מלאכי שציין שכ"כ בתשו' כנה"ג (סוף סי' ס'), וכיו"ב כ' הפמ"ג (או"ח סי' ס"ט ס"ק ג') דנמשכים אחרי מרן כל בני ספרד, והשד"ח (מער' המ"ם כלל ס"א) הבי"ד הרדב"ז (סי' אלף צ"ד) שכ' דדעת רוב האחרונים דמצוות אין צריכות כוונה, וכ' עליו "מ"מ לגבי דידן דבתר מרן גרירנא ואתכא דידיה סמכינן, הרי שלחן דפסק בסכינא חריפא דהלכה דצריכות כוונה", וכ"ה בתשו' רב פעלים (יו"ד ח"ב סי' ז') שאפי' מאה אחרונים חולקים על פסק מרן השו"ע ומקילים, אין שומעין להם להקל אף בהפסד מרובה, חוץ מדבר אשר יש בו מנהג ברור נגד מרן, ור' עוד בס' יעיר אוזן (למרן החיד"א זלה"ה, מערכת א' אות ב') דכל המורה לספרדים להקל כהרמ"א נגד דעת מרן השו"ע, חייב לעשות תשובה וכפרה על חטאו בהוראתו, ויש עוד להאריך בזה, ואכ"מ.

ב

ביסודות מלאכת הבורר ובדין שני מיני אוכלין

בשבת (ע"ד.) ת"ר היו לפניו מיני אוכלין, בורר ואוכל בורר ומניח, ולא יברור, ואם בירר חייב חטאת, וכמה אוקימתות נאמרו בגמ' לבאר זה ונדחו, מלבד ביאורא דאביי דבורר ואוכל לאלתר ובורר ומניח [-לאכול. רש"י] לאלתר, ולבו ביום לא יברור, ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת. אמנם, אע"פ שנדחו האוקימתות, נותר לדינא דשרי לברור בשבת בג' תנאים: **שיהא אוכל מתוך פסולת, ביד, ולאלתר**.

ורש"י כ' דבברייתא הנז' ל"ג "**שני**" מיני אוכלין, אמנם התוס' גרסו "**שני**", ופי' כוונתם משם ר"ח דבאוכל מתוך אוכל נמי שייכא ברירה, והיינו כשבורר אותו שאינו חפץ לאכול מתוך אותו שחפץ לאכול, דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ בו דמיקרי אוכל, וחילייהו מירושלמי, והביאור בזה, דכאשר כתיב 'מיני אוכלין' לא ברירא לן כ"כ שכוונת הברירה היא מתוך אוכל אחר, אבל בנקיטת ל' "**שני** מיני אוכלין" הרי שהעיקר הם האוכלין, והיינו שבירר אחד מתוך שני האוכלין, וע"כ שאוכל מתוך אוכל שאינו רוצה בו כעת דינו כאוכל מתוך פסולת, ומרן בב"י הגדיר בזה "מדתניא בברייתא... שני מיני אוכלין... אלמא דבורר אוכל מאוכל הוי כבורר אוכל מתוך פסולת, ואין לזה טעם אא"כ נאמר שאותו שרוצה לאכול עתה מיקרי אוכל ואידך מיקרי פסולת".

ולבאר דעת רש"י נראה דס"ל לחלוק לדינא על תוס', ואין כוונת הברייתא בביררת אוכל מחבירו אלא במיני האוכל מתוך הפסולת המעורבת בהם, וס"ל דבאוכל מתוך אוכל לא שייכא ברירה, דסו"ס תרווייהו אוכל נינהו ולא פסולת, אע"ג דבמין א' מביניהם אינו חפץ השתא.

ויש לחקור אליבא דרש"י בדבר אוכל אשר עדיין אינו מוכן, וכגון פרי שלא נתבשל כל צרכו או מאכל שלא נתבשל כדבעי, האם בכה"ג הוא נמי מודה דמיחשב גבי חבירו כפסולת, או"ד דאף בכה"ג כיון דסו"ס אוכל הוא, אוכל משוינן ליה, והוי כתרי אוכלין דלית ביניהו ברירה, דאיכא למימר דבכה"ג אף רש"י יודה דמיקרי פסולת מאחר דאכתי אינו ראוי לאכילה, וגרע טפי מאוכל הראוי, אלא שהחסרון בגברא שהוא אינו חפץ לאוכלו האידנא.

אלא דשו"מ במאירי בהאי לישנא: "גדולי הפוסקים גורסים בשמועה זו היו לפניו **שני** מיני אוכלין, ומפרשים בדבריהם שהאוכל האחד ראוי לאוכלו כשהוא חי, והאחר אינו ראוי לאכלו אלא לאחר שנתבשל, וזה בורר לו אותו שראוי לאכול כשהוא חי, והרי הוא כאוכל מתוך פסולת, אבל בשניהם ראויים לאכלן חיים אין כאן ברירה אא"כ בהרבה מינים. ואיני רואה הפרש בדבר זה, אלא הן שני מינים הן הרבה מינים, כל שמכוין לברירה ברירה היא, ואינו מותר אלא על הדרכים שביארנו, שכל שבורר בכלי אין בה היתר בשבת. וי"מ אף לגי' **מיני אוכלין**, שהם מעורבים עם פסולת, אבל אוכלין לבד אין ברירה, ואי"ז כלום, וכן יש לקצת מפרשים ברירה אחרת בדין ברירה זו... ומה שכתבנו עיקר".

ומבואר מדבריו משם **גדולי הפוסקים** [ויעוי' בס' ההשלמה לזקנו של המאירי שביאר כן בדעת **הרי"ף**, וזו כנראה כוונת המאירי בכותבו 'גדולי הפוסקים', והוא כינויו להרי"ף (וגרס בדברי הרי"ף **"שני"**, אמנם עי' ברי"ף לפנינו (ל"ב.) ותראה דתיבת **"שני"** מוקף בסוגריים עגולות, וכן הר"ן שם ל"ג בדבריו **"שני"**, ועי')], דגם להגי' **"שני"** אין החילוק כ"א בין אוכל הראוי לאכילה בעודו חי לזה הצריך בישול, ולפ"ז אפש"ל דדווקא בכה"ג יש ברירה, אבל באוכל מתוך אוכל מושלם אלא שאינו חפץ בו לא הוי ברירה, דאינו נחשב כפסולת "אא"כ בהרבה מינים", והניח בתמיהה מה הפרש בדבר זה, היינו בין מין אחד להרבה.

ואשר להמבואר הרי אפש"ל דזו נמי דעת רש"י היא, ול"ג **'שני'** מאחר דאיכא לאוקמיה בסוג מאכל אחד שחלקו נתבשל וחלקו האחר עדיין אינו ראוי, ובכה"ג מה שאינו ראוי מיקרי פסולת, ואף את"ל שהם **"מיני אוכלין"** ל"ג "**שני**", דאוכל שאינו ראוי לאכילה לאו כאוכל משוינן ליה, ולפ"ז פליג רש"י אתוס' דווקא בכה"ג שאינו חפץ בו, אבל במאכל שאינו ראוי מודה להו דאיכא ברירה, ודו"ק [אמנם, יעוי' בס' ההשלמה הנז' שאחר שביאר דברי הרי"ף כמשה"ב המאירי, נקט "ורבינו שלמה ז"ל לא גריס שני מיני אוכלין, אלא היו לפניו מיני אוכלין", ומשמע לכאו' דס"ל דבדעת רש"י ליכא לפרושי הכי, ועי'].

אחר כל הדברים האלה, הנה בירושלמי (פ"ז ה"ב, מ"ט:) כבר איפלגו להדיא בביררת אוכל מתוך אוכל, דחזקיה אמר חייב וריו"ח אמר פטור, ור"ל בדעתיה דחזקיה דחייב אף כשבורר "עיגולין מן גוא עיגולין... רמונים מן גוא רמונים", ואמרו דא"כ "אפי' בני נש מגו בני נש" יהא אסור לברור ולקרוא אותם ["ודרך גוזמא קאמר" - פני משה, ועכ"פ נ' לכאו' דכוונת הירושלמי לדחות ולומר דליכא לאיסורא במין אחד כלל, ושו"מ שכן ביאר החיי"א (כלל ט"ז אות ג' בנשמ"א) ובערוה"ש (סעי' ו'), ולפ"ז צל"ע במש"כ האגל"ט במלאכת הזורה אות א' ס"ק ז', ובמלאכת הבורר סי' י"ז ס"ק א', ע"ש. ושמא דעת חזקיה באמת כן היא לאסור, אלא שהירושלמי הק' על חזקיה, ולא שרצו להעמיד דברי חזקיה באפן זה ודחו, ולפ"ז אין מקום למו"מ דלהלן בסמוך בדעת התוס', ודו"ק בכ"ז], אך אם בורר כל המין אסור, ומתבאר דבב' מיני אוכלין שוין לכו"ע שרי, ואפש"ל דאף תוס' מודו בזה, אלא דפליגי בב' סוגי מאכלים כגון בתפוחים מתוך רימונים, שכיון שבחד מנהון לא בעי השתא הו"ל ברירה, ולדעת רש"י אף בכה"ג ל"ה ברירה, וכמבואר. ושו"מ כיו"ב ברידב"ז (על גליון הירושלמי שם) לחלק בין מין אחד לשנים, ור"ל דבמין אחד שרי אף לבנים מתוך שחורים וכיו"ב (ע"ש בסוגיא נ'. במעשה דרבי אימי), ועי' היטב באגל"ט (זורה, סעי' א' אות א' ס"ק ז', ובורר סעי' ח' אות ט"ו סק"ב).

[ובעיקר הדין לברור במין אחד, עי' בב"י (ד"ה וכתוב) משה"ב מהתרוה"ד (סי' נ"ז) - וכ"ה ברמ"א (סעי' ג') - להתיר, אמנם יעוי' בט"ז (ס"ק ב') דפליג וס"ל דבמין אחד פשיטא דשייך ברירה, אלא דהשמיעונו בב' מינים דהוה חידוש טפי, דאע"פ "דכבר ניכר ומופרש כ"א מחבירו ואין שייך בזה עירוב, אפ"ה לא יברור", ע"ש. אך עי' במשנ"ב (ס"ק ט"ו) דהרבה אחרונים - (ר' שעה"צ ס"ק ט') - חלקו עליו והסכימו עם הרמ"א שפ' כהתרוה"ד, ובמג"מ (שביתת עשור פ"א ה"ג, והביאו המג"א להלכה ס"ק ה') נקט דבדברים לחים שייך ברירה אפי' במין אחד, וע"כ במחבץ ומשמר חייב משום בורר (-ר' סעי' ט"ז וט'), וביאר המחצה"ש דדברים לחים שאני מפני ש"הם נבללים זה עם זה", וע"ע במג"א ס"ק ט"ז].

והשתא הבוא נבוא בס"ד לדעת הרמב"ם בברירה מתוך ב' מינים, דז"ל הרמב"ם (פ"ח הי"ב) "הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו **שני** מיני אוכלין וברר מין ממין אחר בנפה ובכברה חייב, בקנון או בתמחוי פטור, ואם ברר בידו לאכול לאלתר מותר", ודקדק במג"מ דס"ל כמש"כ התוס', וראיתי בהגהות הראמ"ה שדקדק כן נמי בדעת הרמב"ם, אבל הוסיף בדעתו דכוונת אביי באוקימתא דברייתא הנז"ל היא דשרי לברור הן לאותו שרוצה לאכול והן לאותו שרוצה להניח, ושו"ר באגל"ט (בורר, סעי' ח' אות ט"ו סק"א) שציין כן נמי משם המבי"ט (בקרית ספר על הרמב"ם שם), וכן דקדק מהמג"מ, "וטעם הדבר י"ל דס"ל דטעם החילוק בין אוכל מתוך פסולת ובין פסולת מתוך אוכל, כמ"ש הר"ן משום דעיקר ברירה הוא פסולת מתוך אוכל, וב' מיני אוכלין לעולם לאו עיקר ברירה הוא", ועע"ש דדעת התרוה"ד (סי' נ"ז) בשם א' מהגדולים אינה כן, אלא שאסור לברור את המין שרוצה להניח, וע"ש באגל"ט (סק"ב) שהוכיח כן מהתוספתא.

וראיתי בביאוה"ל (סעי' ג' ד"ה ומניח) שהביא מהמאמ"ר (ס"ק ד') בשם הרד"ע בפי' להרמב"ם [-והוא ביאר בדברי הרד"ע, עע"ד, וכבר הודה המאמ"ר שהוא דחוק] דבב' מיני אוכלין אע"פ שלא אכל המאכל שבירר, אלא שהניחו לבו ביום או למחרתו ואכל הנשאר, שרי, דלא אסרינן אלא בבורר פסולת גמור מתוך אוכל, משא"כ הכא דהוו ב' מיני אוכלין, ואם בורר כדי לאכול לאלתר שרי, וכ"כ נמי במגילת ספר (להמבי"ט) בדעת הרמב"ם, אך ע"ש בביאוה"ל שכ' "אמנם למעשה אין לזוז מדברי התה"ד והרמ"א שמקורן הוא מדברי הרא"ש... ונוגע בענין איסור דאורייתא".

והנה כוונתו במה שהזכיר להרמ"א, דז"ל מרן השו"ע (סעי' ג') "היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, **בורר** אחד מאחד **ומניח** לאכול מיד", ומפשטות לשונו נראה שאפי' אם מניח להמין הנברר ע"מ לאכול מיד שרי, וכדבריו הרי הוא ל' הרמב"ם, וכבר דקדקו כן בדבריו, וכאמור. אמנם הרמ"א הוסיף טרם תיבות "לאכול מיד" לתיבות "השני כדי", וכוונתו דשרי לברור ולהניח השני כדי לאכול מיד, אבל לברור את המין שברצונו להניח אסור (עי' מג"א ס"ק ד'), וא"כ לדידן בני ספרד ההולכים בתר מרן היה נראה שיש מקום להתיר, אלא דאף בדברי הרמב"ם אין הדברים מוסכמים, וכדוגמת הרב טל אורות דפליג, ואף בביאור כוונת הרד"ע איכא דפליגי [עי' היטב על לשונו], וע"כ גם לדידן אסור, ובפרט שלא נודע לנו דעת מרן בביאור דברי הרמב"ם, וממילא בדעתו אחר שהעתיק בזה ל' הרמב"ם, ויתכן שלא בא הרמ"א הכא אלא לפרש דברי מרן.

ובעצם הדין בב' מינים, הנה הפמ"ג (משב"ז אות ב') עלה ונסתפק דלברור ב' מיני אוכלין עבור לאחר זמן יהא מותר, דהי אוכל והי פסולת, ובביאוה"ל (סעי' ג' ד"ה היו) נקט בפשיטות להוכיח מל' הרמב"ם דברירת המינים אחד מחבירו, דעי"ז הוו כל מין בפ"ע, הוא עצם וגדר המלאכה, אלא דבאם דעתו לאכול תיכף ובורר בידו הו"ל דרך מאכל, "וא"כ ק"ו הדבר - ומה היכא שהניח מין אחד על מקומו שייך שם ברירה, וכ"ש בזה שלקח כל מין ומין וביררו לעצמו דחייב". ומתבאר מתוה"ד פלוגתת הפוסקים בגדר הבורר, דלדעת הפמ"ג יסוד איסור הבורר הוא נטילת הפסולת מהאוכל והפרדתו, ובלא זה לא חייל עליה שם מלאכה, ואשר לפ"ז הכריע בב' מיני אוכלין אשר לשניהם אינו נצרך בההיא שעתא דשרי לבוררם, דליכא קמן אוכל ופסולת למען יחול שם האיסור וצורת המלאכה, אמנם הביאוה"ל ס"ל דיסוד האיסור אינו אלא עצם מעשה הברירה וההפרדה בין מין למין, וממילא אף בב' מיני אוכלין בעבור אכילתם בזמן מאוחר חייל עליה שם איסור מלאכת בורר, אלא שבברירה דאוכל מתוך פסולת התירו, ודו"ק.

והנה בעצם טעם היתר אוכל מתוך הפסולת נקט רש"י ד"**לאו דרך ברירה היא**", ומתבאר דהוי שינוי, ובתוס' הק' מדלהלן (קל"ח.) דאמרו בהדיא דדרכו של בורר הוא באוכל מתוך הפסולת, ותי' דהתם מיירי שהפסולת מרובה על האוכל, וע"כ דרך ברירה הויא להוציא האוכל שהוא המועט, אבל היכא דהפסולת מועטת דרך העולם להוציא הפסולת, וע"כ שרי להוציא האוכל, ומתבאר מדבריהם שאין ההיתר דווקא באוכל מתוך הפסולת אלא במרובה מתוך המועט, אמנם מאידך אפש"ל בדעת התוס' דאין היתר כלל בפסולת מתוך אוכל, ולפיכך אם הפסולת מרובה אין לו שום אפשרות תיקון, ורק אם האוכל מרובה יכול לברור האוכל מתוך הפסולת, אלא דד"ז לכאו' צ"ע מסברא דכיון דתלוי בדרך העולם מ"ש פסולת מאוכל או איפכא, ואכן שו"מ ברמב"ן דלמד בדברי התוס' כההבנה הראשונה, ומשו"ה דחאם - "ולא מסתברא, דגבי שבת לעולם אסור לברור פסולת ולהניח אוכל, ואע"ג דתרווייהו דרך בורר נינהו בשבת, **בהיתרא טרחינן, באיסורא לא טרחינן, ומאן דטרח באיסורא ובירר הפסולת הו"ל כבורר לאוצר, שהרי אין דעתו לאכול מה שבירר** ולפיכך חייב", הא קמן דעת הרמב"ן שאינו תלוי בדרך העולם וכדעת רש"י ותוס', אשר לפ"ז עלתה הסברא לחלק בין פסולת מרובה לכשהאוכל רב יותר, אלא עיקר ההיתר באוכל מתוך פסולת הוא דייקא, ומשום דטורח בהיתר, להוציא הדבר המותר לו באכילה.

ועכ"פ אי נימא אליבא דהתוס' דס"ל דאין ההיתר באוכל מתוך הפסולת כ"א במרובה מתוך המועט, לכאו' י"ל מה יענה ומה יאמר הפמ"ג דסבר דיסוד ומהות מלאכת הבורר תלוי בשם אוכל ופסולת, ואי תלוי בשינוי דרך העולם א"כ בב' מינים הנצרכים לו לאחר זמן נמי שייך מיעוט ורוב, וממילא שם בורר, ועי'.

ובעיקר הדין כשהפסולת מרובה, יעוי' ברכ"י שהביא פלוגתת מהר"י אבולעפיה ומהרי"ט צהלון אם גם בכה"ג יברור האוכל מתוך הפסולת או איפכא, וראיתי בס' קובץ (על הרמב"ם פ"ח הי"ב) ד"עלה בדעתי דבשעת אכילה לכו"ע גם פסולת מתוך אוכל מותר", עע"ש שמצא כן מפורש בברכ"י, ותמה עליו באגל"ט (בורר, סעי' ב' ס"ק ד') "ושארי ליה מריה שכתב בשמו היפך מה שמפורש בדבריו, שסברא זו כ' בשם מהרי"א, והוא כ' שאינה מחוורת, דמסתימת הפוסקים משמע דאף בשעת אכילה פסולת מתוך אוכל אסור, ע"ש", ועי' באגל"ט ראי' לדעתו לאסור, אמנם "בינותי בספרים" - כ' הביאוה"ל (סעי' ד' ד"ה הבורר) - "ומצאתי שהראשונים פליגי בסברא זו", דהנה רב חסדא (ע"ד.) פי' לה להיא ברייתא הנז' (בריש אמרים בענף זה) דבורר ואוכל פחות מכשיעור, בורר ומניח פחות מכשיעור, וכשיעור לא יברור, ואם בירר חייב חטאת, ומתקיף לה רב יוסף וכי מותר לאפות פחות מכשיעור, אלא אמר רב יוסף דבורר ואוכל ביד, בורר ומניח ביד, בקנון ובתמחוי לא יברור, ואם בירר פטור אבל אסור, ובנפה ובכברה לא יברור, ואם בירר חייב חטאת, וברמב"ן ביאר בדעת רב חסדא (וע"ש דגרס רבה) דמסברא אמר שאין איסור בבורר פחות מכשיעור, ושאני מאופה, שהרי הכא חסר במהות המלאכה - "שאין דרך ברירה בכך אלא כאוכל ומצא פסולת בחתיכה שהוא אוכל ומפריש פסולת מתוך אוכל הוא שמותר", ומבואר שהרמב"ן נקט למילתא דפשיטא דבכה"ג אף שמוציא הפסולת לאו דרך ברירה הוא ושרי, ואף רב יוסף לא פליג מהאי טעמא, אלא מצד אחר - "דכיון דכשיעור חייב, פחות מכשיעור נמי אסור, דדרך בירור הוא, שכל בורר קמעא קמעא הוא בורר עד שמצטרף לחשבון גדול", וכדברי הרמב"ן העתיק גם הריטב"א, ומתבאר מתוך דבריהם כסברת מוהרי"א הנז'. אמנם, מדברי הרא"ש בתשובתו שפסקה מרן בשו"ע להלן (סעי' ט"ז) משמע כהמהריט"ץ, דהרי פ' ד"מים שיש בהם תולעים מותר לשתותן ע"י מפה בשבת, דלא שייך בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה, אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו אי"ז מעין מלאכה ומותר", ומדלא קאמר סתם שבשעת אכילה ושתיה ליכא בורר מוכרח דס"ל כמהריט"ץ דלא שנא.

ואשר לפ"ז הנה לדידן שקיבלנו הוראות מרן השו"ע, הרי לנו דפסק בסכינא חריפא כדעת הרא"ש ומהריט"ץ, ואסור לברור כלל הפסולת מן האוכל ואפי' בסמוך לאכילתו ממש, וגם הרמ"א לא כתב לחלוק בזה, ואף דאיכא כמה אחרונים שנקטו דבכה"ג אין שום היתר, ולא יברור הפסולת כהנ"ל, וגם האוכל לא יברור דנפישא טרחא (עי' טור ובט"ז ס"ק ג' וחיי"א כלל ט"ו סעי' א' ובנשמ"א, ובאגל"ט ס"ק ג'), מ"מ אנן כדעת מרן קיי"ל שפ' בב"י, והביאו הרמ"א בשו"ע (סעי' ד') דאף בכה"ג שהאוכל מרובה ויש טורח יותר בברירתו לא יברור הפסולת אפי' כדי לאכול לאלתר, וע"ע היטב בב"י.

ומדאיירינן בענין **סינון מים מפני התולעים**, הנה יעוי' בנשמ"א (כלל ט"ז אות ה') דאיכא למימר דכל דברי מרן לאסור אינו אלא בתולעים כגון זבובים, דאפי' בלא איסור מאוסים המה ופסולת גמור מיקרו, אך תולעים קטנים הגדלים בשיכר ומים דלולי האיסור היו שותים אותם, וכן אומה"ע שותים אותם, אפשר דדמי לקיסמין (ר' לעיל ענף א' אות ד').

והנה האגל"ט הביא (על ענין אחר, בורר, סעי' י"א ס"ק כ' אות ב') מדלקמן (קמ"ד:) דחולב אדם עז לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה, ובתוס' הביאו דבר"ת דהיינו דווקא ביו"ט, שהבהמה רואיה לאכילה והוי כאוכלא דאיפרת (-אוכל שנפרד, ר' ריש ביצה), אבל בשבת דלא חזיא לשחיטה דיינינן לה לבהמה כפסולת, וכשחולב הוי כנוטל אוכל מתוך פסולת [ויעוי' רשב"א ור"ן דפליגי וסברי דאוכל הוא ואיסורא הוא דרביע עליה], ויישב האגל"ט דשאני בהמה שבעצם אינה ראויה לאכילה בחיותה אפי' לגוי, ולשוחטה בשבת אי אפשר, וע"כ תו ל"ה אוכל בעצמותו, אבל בחלב וגיד דהשתא נמי אוכל המה אף ר"ת מודה, ודו"ק לפ"ז בסברת החיי"א לחלק בין דבר שהוא אוכל בעצם לשאינו כן, ותראה ששניהם בדרך אחד הלכו.

ומזה הבוא נבוא לחקירת המנ"ח (מוסך השבת, בורר, אות ו') - "יש לחקור לשיטת הסוברים דבמין אחד לא שייך ברירה... אם מונחים מין אחד פירות, ומקצת הם מ**מאכלות אסורות** מערלה וכדו', **אם הוי כמו פסולת** וחייב, או אפשר כיון דהוי מין אחד רק אריא דרביע עליה ל"ה בורר, עי' ר"ן... וכעת אני מוטרד מאוד, ועוד חזון וכו'", ולכאו' מאי דמיבעיא ליה להמנ"ח מיפשט הוי פשיט להו להחיי"א ולאגל"ט, דלפ"ד הרי אזלי' בתר שם אוכל, וכיון דאותם מאכא"ס הרי מצד עצמם לולי האיסור ראויים וטובים המה למאכל, הרי שם אוכל עלייהו, ולאו כפסולת דיינינן ליה, ושם ברירה אזיל מהכא כיון דמין אחד הוי.

אולם אף אי לא נימא הכי, כבר ראיתי מעירים ומאירים (ר' בקומץ המנחה על המנ"ח שם, ובשביתת השבת, בורר, באר רחובות ס"ק כ"ג) שהוכיחו לזה מהמג"א סי' תס"ו ס"ק ח' [-ונ"ל אם א"צ לאכול מן הקמח ביו"ט אסור לרקדו ביו"ט, אלא ירקדנו ע"י עכו"ם כדי לבער החמץ... ואע"ג דריקוד הוי מלאכה דאורייתא, הכא **כיון דאין בו פסולת** ל"ה אב מלאכה", ומבואר דס"ל דאע"פ דהוי **חמץ בפסח אינו נקרא פסולת מחמת האיסור**], וסי' ת"ק ס"ק י"ב [- "...אבל הכא הוא מין אחד **ואינו פסולת אלא איסורא הוא דרביע עליו**"].

אלא דיעוי' היטב באו"ש (פכ"ג הט"ז) שביאר בדעת הרמב"ם ד**הקורא שם תרו"מ אין לו ליטול הפירות בשבת**, משום "שייחד המקום וקרא שם, וצריך להפריש אותה שקרא שם מע"ש מן החולין, ומקפיד עליה, **מיחזי כבורר**, כיון שלא הופרש מע"ש, ופשוט ונכון בדברי רבינו", ויש לחלק מדהנ"ל, ועי'.

הדרן לדידן בגדר שם מלאכת הבורר, נקט הישוע"י (והביאו בביאוה"ל סעי' ג' ד"ה לאכול) דאין המלאכה נקראת על ברירת הפסולת אלא על עיקר רצונו שיהא האוכל מתוקן וראוי לאכילה, ומשו"ה הו"ל מלאכה הצריכה לגופה, דצריך לגוף האוכל שיהא ראוי לאכילה כדבעי, ולפ"ז אזי בב' מינים שמפריד האוכל השני מחמת שאינו רוצה לאוכלו תו

הו"ל מלאכה שאצל"ג, משום שהרי האוכל ראוי כבר האידנא לאכילה מצד עצמו, והק' בביאוה"ל דא"כ יכון האי דינא דאיסור ברירת ב' מיני אוכלין בפסולת מתוך אוכל דווקא לשיטת הרמב"ם דפסק לאסור במלאשאצל"ג, אבל לדידן דפסקינן דפטור ישתרי לברור המין שאינו חפץ לאוכלו אפי' בכלי, וא"כ אמאי פ' הרא"ש ושאר פוסקים לאיסורא, אלא ע"כ י"ל דאף בב' מינים מתיפה כל מין ע"י ברירת חבירו ומיקרי צל"ג, וע"ש לפ"ז בדין מאכלים שאינם מעורבים אלא שאחד מונח על חבירו.

אלא דבעצם הדברים כבר אפליגו קמאי, דהנה ז"ל הרז"ה בעה"מ (ל"ז: מדפי הרי"ף) - "כל שלשים ותשע מלאכות שהיו כנגדן במשכן, כולן היה בהם צורך לגופן חוץ מן הזורה והבורר שהוא זורה המוץ מן הגורן ובורר הצרורות מן הכרי, וזה הוא עיקר מלאכתן לדחות המוץ והצרורות, וכן חייב עליהן ועל כל תולדה שלהן, אבל שאר המלאכות עיקר הוא לצורך גופן", ולהדיא נקט דעתו דזה גופא יסוד מלאכות הזורה והבורר שאין בהם צריכות לגופן, ובזה לא נאמרה פלוגתת ר"ה ור"ש בחיוב מלאכה שאינה צל"ג, אלא לכו"ע חייב דזו היא צורת המלאכה, אך כבר פליג הרמב"ן (ק"ו.) להדיא וס"ל דזורה ובורר מיקרו מלאכות הצריכות לגופן [ועש"ש גבי גוזז, ודו"ק בתוס' צ"ד: ובמג"א סי' ש"ג (ס"ק כ"ב) משם הריב"ש, ובמקו"א כתבתי מזה בס"ד, ואכ"מ], וע"פ דבריו יאותו ויכונו דברי הישוע"י והביאוה"ל הנז', והדברים ידועים.

והנה ז"ל מוהר"י ענגיל ב**גדר מלאכת הבורר** (גליוני הש"ס, ע"ז ל"ז:) לבאר למ"ד דשרי לאלתר אף בפסולת מתוך אוכל: "דמלאכת ברירה איננה במין הנברר לבד, רק בשניהם יחד, דבמה שאחד נברר לא חשיב ברירה, רק במה שנבררים זה מזה וזה מזה, דזהו ענין מלאכת ברירה שנבררים ב' דברים שונים מעורבים זמ"ז וזמ"ז, וא"כ כיון דהברירה הנעשית באוכל שריא, שוב הברירה הנעשית בפסולת לבד אינה מלאכה כלל, ולפ"ז אם לא יברור, רק ישרוף אחד משניהם בתוך התערובת לא יתחייב משום בורר, כיון דהנשרף לא נתברר רק נאבד, והנשאר הא הוי רק מין אחד... וי"ל דזהו באמת טעם היתר בורר ואוכל מיד, דכשאוכלו הרי מאבדו ואי"ז ברירה רק איבוד, וברירה חשוב רק כשנשאר הדבר והוא מבורר, ואי דעכ"פ משעת אחיזתו בידו האוכל הנברר עד תתו אותו בפיו ובואו למעיו הרי הוא מבורר לזה, י"ל ע"פ גמ' זבחים (ק"ה א') דבנקט ליה בידו לאוכלו אמרי' דמחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה דמי, וחשיב הגיע לידי טומאה חמורה, עש"ה, והטעם דהכל מעשה אחת של איבוד... ואולם בבורר ומניח לאכול לאלתר לכאו' לא יתכן טעם זה, ובאתי רק להעיר" [וע"ע בדברי הקה"י (כתובות סי' ג' אות ב' ושבת סי' מ"ט)].

ובסיומא דמילתא, הנה **נסתפקתי אם בספרים שייך ב' מינים**, דבשלמא במאכלים ובגדים וכדו' הדבר ניכר בין שני מיני מאכל או מלבוש כגון חולצה או מכנס, אבל לגבי ספרים לכאו' כולם כאחד, ואין הבדל ניכר בחיצוניותו אלא בגודל הספר, ומאן יימא דבזה נמי איכא לדינא דברירת ב' מינים, ויל"ע[19].

הערה בדין ברכת האילנות בשבת והאם יש לחוש בה מצד בורר

ע' בכה"ח (סי' רכ"ו אות ד') בדבריו הידועים לאסור איס"ר לברך ברכת האילנות בשבת ויו"ט מטעם דהמקובלים כ' שע"י ברכה זו מברר ניצוצי הקדושה מן הצומח, וא"כ הו"ל בורר, וכיו"ב כ' רבינו בעל באה"ח זלה"ה (בספרו אורח חיים, הל' ברכת האילנות אות ז') טעם ע"פ הסוד, דבחול יש בירור אוכל מתוך הפסולת, אבל בשבת אוכל מתוך אוכל[20], וע"י ברכת האילנות נעשה בירור אוכל מתוך פסולת, "ולכן אין מקומה בשבת ויו"ט" [ויתכן לדקדק מלשונו שאינו איסור אלא שאינו מתאים עם תיקוני השבת, ויל"ע, אך ע' היטב בשו"ת רב פעלים (חלק סוד ישרים סי' ד' בחקירה השלישית), ודו"ק], ועי' שו"ת יחו"ד (ח"א סי' ב') שהביי"ד הכה"ח הנז' - "ותמהני, שמנין לו שבענין רוחני כזה שייך דין בורר, וכל המלאכות האסורות בשבת למדנו ממלאכת המשכן, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון" [ושם הביא שבספרו באר מים חיים (בכת"י) אזיל רבינו המחבר כה"ח לשיטתו כנ"ל, ונשאל דא"כ הרי בכל התפילות והברכות אנו מבררים, והשיב דהוי לצורך אותה שעה, וקיי"ל דבורר פסולת מתוך אוכל לאלתר שרי, משא"כ בברכת האילנות שאינה צריכה לאותה שעה דייקא שהרי יכול לברכה בכל חודש ניסן, והר"ז כבורר לאחר זמן שאסור, עכ"ד. והנה בעניותי אין לי עסק בנסתרות, אך ע"פ פשוטו לא הבנתי כוונתו, דהרי סו"ס כיון שמברך עכשיו הרי בורר וגומר תיקונו כעת, והו"ל בורר לאלתר, ומאי אכפת לן שיכול לברך גם מחר], וכבר האריכו בזה[21].

---

19. "ובס' ערוה"ש (סעי' י"ז) כ' דפת קיבר עם פת מנופה חשוב מין אחד, ולא ידעתי מנ"ל הא, ובירושלמי (נ'.) אי' מה דרכו של מרקד, פסולת למעלה וקמח למטה, מבואר דהם ב' מינים" [שביתת השבת, בורר, באר רחובות ס"ק ט"ז].

20. וכיו"ב בדבריו בס' באה"ח (ש"ב ריש פ' בשלח): "ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה', היום לא תמצאוהו בשדה, ששת ימים תלקטוהו וכו', נ"ל בס"ד שרמז כאן על סוד הבירור של ניצוצי קדושה. דידוע, בירור השבת הוא בחינת אוכל מתוך אוכל, ושל חול בחינת אוכל מתוך פסולת. והענין הוא, שיש ארבעה עולמות - אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, ובכל עולם יש בחינת בירור, אך עולם האצילות נחשבת אוכל לגבי עולמות בי"ע, על כן בירור שלה נקרא אוכל מתוך אוכל, ובזה יובן סתירות שיש בזה ממקום למקום, כי ממקום אחד נראה שיש בירור ניצוצי קדושה בשבת, ובמקום אחד אומר אין בירור בשבת, ובזה מובן - כי בירור אוכל מתוך פסולת ליכא, אבל אוכל מתוך אוכל איכא, דאי"ז נחשב בירור באמת אלא מבדיל אוכל מאוכל" [ועש"ש "וידוע כי עולם האצילות מכונה בשם 'בית', ועולמות בי"ע מכונים בשם 'שדה', כי האצילות היא בסוד רה"י טפי מבי"ע, דעלה איתמר (תהלים ה' ה') לא יגורך רע, וזה שאמר 'אכלוהו היום כי שבת היום לה", ר"ל הכל בחינת אוכל, דליכא פסולת, ולכן 'היום לא תמצאוהו' לברור 'בשדה' הם בי"ע שמכונים בשם שדה, כי שם הבירור הוא אוכל מתוך פסולת ואסור בשבת, אך ששת ימי החול 'תלקטוהו' שבהם יש בירור אוכל מתוך פסולת שזה נקרא 'לקט' שמלקט מתוך הפסולת, 'וביום השביעי' הוא 'שבת' לה', 'לא יהיה בו' בירור זה שהוא לקט, אלא יש בו אוכל מתוך אוכל, שהוא מבדיל אוכל מאוכל, ולכך מלאכה של הבורר אסורה לנו התחתונים בשבת, עכ"ל. ור' מש"כ מהרח"ו (עץ חיים, שער המלכים, פ"ז) לענין הוצאה בשבת, דרה"י היינו שנתבררו כבר כל האורות הקדושים שם, ורה"ר היא מקור הסיגים והקליפות, והמוציא בשבת מרה"י הוא גורם להמשיך האורות הקדושים אשר שם שכבר הוברורו, ולהביאם לרה"ר לערב קודש בחול, ולעומתו: המכניס מרה"ר לרה"י הוא גורם שהשכינה הקד' תרד בשבת למקום הסיגים והקליפות, בכדי לברר את האורות דקדושה ולהעלותם למעלה, "וזהו פגם גדול מאד מאד", וע"ע מש"כ מהרח"ו באוצרות חיים (ס"ט) דענין ההוצאה בשבת מרה"י לרה"ר או להיפך, מקורה בדיני בורר, כי הבורר מוציא מרשות לרשות].

21. ובעצה"ד בברכת האילנות בשבת, הנה פ' מרן (סי' ש"ח סכ"ג) דמותר לחתוך ענף מן הדקל מבעו"י ולהניף בו על השולחן בשבת להבריח הזבובים (וה"ה כדי לאיים על התינוקות שיכם בהם. ט"ז), דכיון דלצורך חתכו עשאו כלי גמור, וביאר המג"א (שם סקמ"ה) דהיינו משום שיחדו לכך, ובסי' שכ"ב ס"ה פ' עוד שמותר לטלטל עצי בשמים בין קשים בין רכים להריח בהם ולהניף בהן לחולה, ומוללו להריח בו [ושרי אף בקטימה ביד וי"א אף בכלי, ויש המחלקין למה קוטם, עי' נו"כ], ובסי' של"ו פ' הרמ"א דקנים הרכים כירק מותר להשתמש בהם אע"פ שמחוברים לקרקע, וכיו"ב מתבאר בדעת מרן ממש"פ (סי' שי"ב ס"ו) דמקנחין בשבת בעשבים לחים אפי' אם מחוברים הם, ובלבד שלא יזיזם (שלא ישמטם ממקום חיבורם), ועי' ט"ז סי' של"ז וכבר השיג עליו הא"ר שם מסי' שי"ב, עע"ד, ואכמ"ל בזה.

והתלוי בזה הוא דין ברכת האילנות בשבת, דהנה מוהגר"ח פלאג'י זלה"ה (מועד לכל חי סי' א' אות ח') כ' שבקושטא נהגו לברך אפי' בשבויו"ט, אך בעירו איזמיר "לא ראיתי ולא שמעתי מימי עולם דמברכין בשבת ויו"ט ברכת האילנות", ותלה לזה בהמנהגים אם לצאת ולברכה בחוץ, "אלא דאם נאמר דהוא משום חשש שמא יטלטל את האילנות, או יקח בידו הפרחים להריח בהם ושמא יתלוש, לזה אפי' בקושטא יש להם לחוש שלא לברך בשבת ויו"ט", ויל"ע בכוונתו אם ר"ל שמהמנהג (שכנראה נתייסד ע"י גאוני אתרא, דאל"ה לאו שמיה מנהג) בקושטא מתבאר דלהאי חששא דשמא יקטום ליכא למיחש, או"ד דכוונתו איפכא להקשות על מנהג קושטא, מהא דאיכא למיחש שמא יתלוש, ועי' היטב בדבריו בס' זכירה לחיים (ח"ב דף ה'.). ועי"ע לו בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' מ"ד) שהתיר בזה ע"פ פ' מרן (סי' של"ו ס"י) דמותר להריח בשבת בהדס מחובר, אך דבר הראוי לאכילה אסור שמא יקוצנו לאוכלו, וא"כ כ"ש דבנידו"ד שרי שהרי אינו נוגע או מריח בהם [א"ה. ובברכת האילנות, אחר שהושלם הפרי וגדל כל צרכו כבר אין לברך ברכת האילנות, כמש"פ מרן סי' רכ"ו, וע"ש פמ"ג ומשנ"ב, וממילא לא קשיא ממש"פ בסי' של"ו הנז' לאסור באילנות מאכל, ודו"ק].

עכ"פ הנה רבינו בעל באה"ח זלה"ה (ס' אורח חיים הל' ברכת האילנות אות ז') פסק שלא לברך בשבת ויו"ט, והטעם "כתבו האחרונים" שלא ישכח ויתלוש (ואולי כוונתו למוהגרח"פ במועד לכל חי הנז'), וכן ראיתי בכה"ח (סי' רכ"ו אות ד') שהביא משם מוהגרח"פ הנז' לאסור שמא יטלטל האילנות, או יקח בידו הפרחים להריח בהם או שמא יתלוש.

[ובעצה"ע, הנה בההעדר הברכה על הבשמים במו"ש שחל בו יו"ט, אשכחנא בביצה (ל"ג:) מטלטלין עצי בשמים להריח בהן לחולה ומולל ומריח בו, ולא יקטמנו להריח בו, ואם קטמו פטור אבל אסור, לחצוץ בו שיניו לא יקטמנו, ואם קטמו חייב חטאת כו', חסורי מחסרא וה"ק מוללו ומריח בו קוטמו ומריח בו, בד"א ברכין, אבל בקשין לא יקטמנו, ואם קטמו פטור אבל אסור, לחצוץ בו שיניו לא יקטמנו, ואם קטמו חייב חטאת כו', ועוד הא רבא בר רב אדא ורבין ב"ר אדא דאמרי תרוייהו כי הוינן בי רב יהודה הוה מפשח ויהיב לן אלותא אלותא אע"ג דחזיא לקתתא דנרגי וחציני, ל"ק הא ר"א הא רבנן כו', יעו"ש, והיינו שרי"ה מפשח מן התלושים ע"מ להריח בהן ולא חייש לשמא יקטום, והק' התוס' דא"כ מ"ט נמנעו כשחל יו"ט במו"ש מלהריח בשמים משום שמא יקטום (-יש להוסיף מש"כ בהקשר לזה במהר"ם שיף (שם) "ונאמר, אפשר משום הדס דלמצוה קיימא כשמברכין בורא מיני בשמים נוהגין לקטום, שלח הוא במקום הקטימה וריחו נודף"), הא להא לא חיישי' כדרי"ה דס"ל כרבנן, והסיקו הטעם כדבריהם בפסחים הנז' דאכילה ושתיה דיו"ט תשכיח ממנו איבוד הנשמה יתירה. וראיתי בחי' מהר"ם חלאווה לפסחים שם שהביא משם רבינו שמואל (-ובהע' שם ציינו שכ"כ רבינו שמואל מפלייזא עמ' קי"ז, והעיטור דקל"א:) דאין מברכין על ההדס במו"ש שחל בו יו"ט גזירה שמא יקטום, א"נ דביו"ט איכא נפש יתירה כשבת, ומהרמ"ח הנז' כ' דתרווייהו ליתנהו, דאי משום קטימה, ה"ד, אי בתלוש לצורך יו"ט שרי כדמוכח בההיא דביצה הנז', ואי במחובר הא קי"ל (סוכה ל"ו) דהדס מחובר מותר להריח בו, דכיון דלריחא לא אתי למיקצייה, ואי מטעמא דנפש יתירה אמאי לא מברכים על הבשמים גם בהבדלה דמוצאי יו"ט, אלא די"ל דלא עבדי' בשמים כ"א מעונג שלם למלאכה גמורה, ומיו"ט לחול ליכא עונג שלם (וקשיא לי אמאי הוצרך להוסיף דמיו"ט לחול ליכא עונג שלם, והא מיו"ט לחול אין מברכין משום דליכא איבוד נפש יתירה, וכמש"כ בעצמו לעיל מינה, ועי' להלן).

אמנם, מכח האי קושיא איכא מרבוותא שהכריעו לברך על הבשמים במו"ש שחל בו יו"ט, וזה יצא ראשונה מה שראיתי במרדכי (ביצה רמז תרצ"ג) דמסוגיא זו תשובה מוצאת להאומר שאין מברכין שמא יקטום, וכן נהגו במגנצא ובקולוניא (-להריח), וכ"פ רבינו גרשון ורבינו משולם (אך ציין לרש"י שאין מברכין על ההדס, ופי' ר"י דה"ט שתענוג יו"ט ושמחתו משיב נפש שאבדה), וכיו"ב יש באגודה (סי' מ"ח) דלדעת ר"ג ור"מ הנז' יש לברך, ושכ"ה המנהג במגנצא ובקולוניא, ומה שאמרו יקנה"ז ולא הזכירו הדס, היינו משום דממילא נפקא לן לבשמים, שהרי אין נר בלא בשמים (וציין ג"כ לדעת רש"י, ושכ"כ רב עמרם (-גאון) שלא לברך, אבל לא מחשש קטימה אלא מפני שא"צ למשיב נפש), ור' עוד באגור (סי' תרנ"ו) שהביא נמי להשיטות, אך ציין שהמנהג הוא שאין מברכין על הבשמים.

אלא דבשבת (קמ"ו:) אמר שמואל האי טרפא דאסא אסור, מ"ט, רב יימר מדפתי אמר גזירה משום מרזב (שמא יכין מרזב. רש"י), רב אשי אמר גזירה שמא יקטום, ומבואר לכאו' דחיישינן שמא יקטום, וכבר עמד בזה הסמ"ג (לאוין, הל' יו"ט), וחילק דשאני התם דכיון שעלה אחד קל לינתק גזרי' ביה טפי שמא יקטום העלה מן הענף, ודמיא לגזירה דגיטין (כ"א: כ"ב.) כתבו על עלה של עציץ נקוב, אביי אמר כשר ורבא אמר פסול כו' גזרה שמא יקטום, ואכמ"ל בזה.

ובדין הברכה על הבשמים במו"ש שחל בו יו"ט, אי' בפסחים (ק"ב:) יו"ט שחל להיות אחר השבת, רב אמר יקנ"ה (-יין קידוש נר הבדלה), ושמואל אמר ינה"ק, ורבה אמר יהנ"ק, ולוי אמר קני"ה, ורבנן אמרי קינ"ה, מר בריה דרבינא אמר נקי"ה, מרתא אמר משמיה דר' יהושע ניה"ק, שלח ליה אבוה דשמואל לרבי ילמדנו רבינו סדר הבדלות היאך, שלח ליה כך אמר רבי ישמעאל בר רבי יוסי שאמר משום אביו שאמר משום רבי יהושע בן חנניה נהי"ק, והרשב"ם עמד ע"ז דכולהו אמוראי לא נתנו סימן לבשמים, ויישב דבאמת אין מברכין על הבשמים ביו"ט "שהרי גם ביו"ט יש לנו נשמה יתירה כשבת", והתוס' המה ראו כן תמהו דא"כ אמאי לא תקנו בשמים בהבדלת מוציו"ט, ונקטו דבאמת ביו"ט ליכא נשמה יתירה, ואעפ"כ אין מברכין על הבשמים במוצאי שבת שחל בו יו"ט "משום דשמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועיל כמו בשמים", וכ"ה ברא"ש (פסחים פ"י סי' ט') {ובעצה"ע דנשמה יתירה ביו"ט, מן הראוי לציין, דז"ל היסושוה"ע (שער ט' פרק ב') "זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השניר, לשנות בגדיו בר"ח, שילבש האדם איזה מלבוש חשוב, וסימנם: חמש חליפות שמלות (בראשית מ"ה כ"ב), 'חמ"ש' ר"ת - חודש מועד שבת, כן כתוב בספרים, וממה שנמצא בתקונים (תקו"ז תקון כ"א) שאף בר"ח מקבל אדם נשמה יתירה, בודאי ראוי וישר להלביש בגד חשוב כנ"ל", ויעוי' עוד בשל"ה (פ' פנחס, עע"ש) "ונודע למקובלים כי המדריגות הנפש הם ה' - נרנח"י, מדרגת נפש - בר"ח ובחוה"מ, רוח - ביו"ט, נשמה - ביוה"כ, חיה - בשבת, יחידה - בעוה"ב, ע"כ יש תוספת קרבן, היינו המוספין של ר"ח וי"ט ור"ה וי"כ, הכל חד, זהו תחילת דין וזה גמר דין, ומוסף שבת ב' כבשים, זכור ושמור בדבור אחד, מורה על שבת של עוה"ז ושל עוה"ב שכולו שבת", ור' עוד בפע"ח (שער ר"ח פ"ג) דחייב אדם להקביל פני רבו בר"ח, והטעם כי בר"ח יש נפש יתירה בעת הכתר, ואז אם יקבל פני רבו יושפע לו מכח רבו, אבל עיקר הוא בשבת כי כל היום יש נפש יתירה, ע"כ. ובעיקר דין הקבלת פני רבו ויסוד המצוה, ואם הוא גם בשבת ור"ח, כבר כתבתי במקו"א בס"ד, ונדפס בדרך אגב בתוך מאמרי אודות יציאות השבת בגליון ג"ן, אב תשע"א, ושם ענף א' סעי' ה', עמ' צ"א הע' 17}.

והנראה לומר לבאר טעם הרשב"ם דלא נקט כהתוס', בהקדים דהנה בביצה (ט"ז.) ארשב"ל נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ער"ש, ופרש"י דנשמה יתירה היינו "רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו", וכעי"ז כ' נמי בתענית כ"ז: "שמרחיבים דעתו לאכילה ושתיה", ובשטמ"ק לביצה שם ביאר דחל עליו שפע אלוקי ושכל יותר לעסוק בתורה ולעיין במעשה ד' (וי"עוי' כיו"ב בדברי רבינו חננאל על אתר: "כלומר כל שנבראו בעולם להתענג מהן נשמתן ביום השביעי נבראו, ומתרווחות ומתגדלות בשביעי"), הא קמן דלמדוהו רבוותא דווקא על ענייני רוחניים {מלבד רש"י לכאו', ולבאר דעת רש"י נ' ע"פ פלוגתא דירושלמי (שבת פט"ו ה"ג) דרבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן (-אמר) לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לאכילה ולשתייה, ע"י שהפה זה מסריח (-"אם לא יתעסקו בדבר אחר כ"א באכילה ובשתיה יש לחוש שיהיו מדברים בפיהם לשה"ר, ל"א שיש לחוש שיבואו לידי מיאוס כענין הקיא והקלות ראש". קרבן העדה. "מל' מריח יפריח הוא, כלומר ע"י שנהנה מרוח פיו היוצא ממנו התירו לו לעסוק בד"ת בשבת ויו"ט, שמתחילה לא ניתנו אלא להתענג בהן באכילה ובשתיה". פני משה) התירו לו לעסוק בהן בד"ת, רבי ברכיה בשם רבי חייא בר בא (-אמר) לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בד"ת, מתני' מסייעה בין לדין בין לדין, כיצד הוא עושה, או יושב ואוכל או יושב ועוסק בד"ת, והשתא מתבאר לן דאפליגו רבוותא קמאי בפלוגתת אמוראי בירושלמי אם עיקר שבת ניתנה לאכילה ושתיה או לעסק התורה, ולכשתמצי לומר, יתכן לחדש דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, והענין יבואר עפמש"כ המאירי (שבת קי"ח:) דבירושלמי אמרו במה מענגו (לשבת), מר אמר בשינה ומר אמר בת"ת, ולא פליגי, כאן בתלמיד כאן בבעה"ב, ופי' רבותיו שהתלמיד מענגו בתורה ובעה"ב בשינה, אך המאירי עצמו ביאר איפכא, דהתלמיד ששונה כל השבוע מקיים בשבת עונג בשינה שלא יהא שכלו לאה יותר מידי, אך בעה"ב דכל ימות השבוע מתעסק בעסקיו ראוי לו להתעסק מעט בשבת בת"ת דרך עונג, והביא שמצא כן במדרש מתן תורה, ואפשר דזו נמי כוונת הירושלמי הכא, ולא פליגי כאן בתלמיד כאן בבעה"ב, אם כי אפש"ל דהכא כיוונו כלפי כולם, ולהכי המשיך ונקט היאך לעשות - ע"י שיעשה אחד מהשנים בכל זמן, ודו"ק. אמנם ר' בסידור רש"י (סי' תקכ"ד) ובס' הפרדס שלו (סי' קי"ד) שכ' בטעם הבשמים במוצ"ש "מפני שניטלה הנשמה יתירה שבאדם, ותהנה הנותרת מן הבשמים, ותתרוה ותתחזק בצירוף הברכות", ודו"ק}.

וכעי"ז מצאתי בדרישה (סי' ת"ל) "וגם יום השבת הוא מוכן ומזומן ללמוד בו, שיש לו סגולה מצד יתרון הנפש שבאדם בשבת להועיל לכל מבקש תורה", וראיתי בראשית חכמה (שער הקדושה פ"ג אות ה') דעיקר ההנאה שיעשה לנפש יתירה בשבת הוא מכוונת התפילה וחידושי תורה, וע"ש (אות ו' וז') משה"ב מהזוה"ק, וע"כ לא נקט הרשב"ם כהתוס' דאכילה ושתיה ישכיחו ממנו צער איבוד הנשמה יתירה, דהא דברים גשמיים הינם, אלא דצ"ל שגם ביו"ט יש נשמה יתירה, אך בכל מוצ"ש ישכיחו ממנו הבשמים, שהרי הריח הוא דבר רוחני, כדאי' בברכות (מ"ג:) אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב מנין שמברכין על הריח, שנא' כל הנשמה תהלל יה, איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, הוי אומר זה הריח (ור' באשר כתבתי מזה בקונטרס ההבדלה בס"ד, ונדפס בגליון ב"ן, ושם ענף ג' עמ' קי"ג הע' 148)].

הערות והארות

אברכי ורבני הכוללים
"אליבא דהלכתא"

סימן שט"ז

חילוקים ופסקים בדין ספק פסיק רישא

ידוע חידושו דהט"ז בסי' שט"ז סק"ג שכל ספק פס"ר לשעבר דינו כדבר שאין מתכוין שאינו פס"ר דשרינן, ובבה"ל דן בדבריו והקשה מ"ש מכל ספק דאורייתא, ובסופו כתב להוכיח כדבריו מדברי הרמב"ן, ומשמע דאף במקום דאורייתא. וידוע דברי הרמ"א ביו"ד (סי' פ"ז ס"ו) דמשמע מדבריו דאוסר בספק פס"ר, וכפי שביאר שם בחידושי הגרע"א, ועכ"פ הכי ס"ל גבי איסור בשר בחלב.

ולמעשה נטיית דברי הבה"ל נראה שמסכים עם הט"ז, וכן הבינו בפשיטות בשש"כ ועוד, ובאחרונים מצינו הרבה שהעתיקו דברי הט"ז לדינא בדין סגירת תיבת הזבובים, וכ"ה בקשו"ע ובערוה"ש ובגר"ז, ואמנם אם באנו להשוות דבריהם לשאר מקומות בהל' שבת ובתורה, צריך לדעת מה סובר כאר"א, דמצינו באחרונים קושיות ותירוצים אשר מהם עולים חילוקים בענין זה, ונציין בקצרה הדעות והחילוקים בזה:

א. יש מקום לחלק בין **אופן שהאיסור מדרבנן** (שכ"ה בנידון דזבובים), לבין **כשהאיסור מדאו'** ששם אמרינן ספד"א לחומרא [כן מקשה הבה"ל, וכן באמת נוקט לדינא **בחלקת יואב** סי' ח' לאסור ספק פס"ר בכל אופן של איסור דאורייתא, עי"ש בראיותיו וטענותיו].

ב. יש מחלקין **בין איסורי שבת** דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ובאופן זה של ספק פס"ר לא חשיב מלאכת מחשבת, **לבין כל התורה** של"ש כלל זה [כ"כ בשביתת השבת (כללי מלאכ"ש סי' ז' סק"ב) לחלק בין נידון הט"ז לנידון הרמ"א ביו"ד, וכ"כ במגן אבות לשבת ל., וכ"ד הגרשז"א בכת"י המובא בס' שולחן שלמה סי' שט"ז].

ג. יש מקום לחלק בזה **בין פס"ר דניחא ל' להיכא דלא ניח"ל**, שאז אית לן הנך שיטות שמותר לכתחילה בלא"ה [ע' הגהות רעק"א ביו"ד שם, ועי' בהמובא להלן מהחזו"א].

ד. עי' בשו"ע הגר"ז סי' רע"ז בקונטרס אחרון מה שיצא לחלק בזה בין מקרים שונים ליישב כמה מקומות בהל' שבת לפ"ז [ותורף דבריו - שדברי הט"ז וכו' "היינו להתיר בשעת הספק בלבד כשאין שם חשש ודאי כלל, אבל אם יש לחוש שמא יהי' ודאי, ואעפ"כ יעשה מה שיעשה, הרי זה דומה לשאר חששות וגזרות שחששו חכמים וכו'", ועפי"ז כתב לבאר: וגבי פתיחת הדלת נמי י"ל כה"ג דאם יהי' פתוח ברוחב טפח (עד"מ), חיישינן שמא מיד כשפשט ידו לדלת לפתוח ברגע זה בתחילת הפתיחה ינשב רוח בחוזק, ונמצא שפתיחה ברוחב טפח היא אחר שכבר נשב בתחילת הפתיחה רוח חזק כ"כ שא"א שלא יכבה כשיפתח טפח או פחות, ונמצא עושה איסור אחר שהוא ודאי פס"ר].

ה. באופן של **ספק שאפשר לבררו בקל** - הנה אם נסבור את דברי הט"ז וטעמו לגמרי (או כא' החילוקים מלבד חילוק הא'), לכאו' מותר אף באופן שאפשר לבררו בקל, דהא מ"מ אינו נחשב פס"ר, משא"כ אם נסבור כחילוק הא', ונתיר רק באיסור דרבנן ששם יש הכלל של ספק דרבנן לקולא, א"כ באפשר לברר בקל לכאו' לא נתיר [לכל שיטות הפו' שכה"ג לא נאמר כללא דסד"ר לקולא] - (עפ"י אורחות שבת ח"ג עמ' רנ"ד).

ואסיים במציאה שמצאתי בענין זה בספר גנזי שערי ציון שהובאו שם שאלות ששאל הגרב"צ במברגר זצ"ל את **מרן החזו"א זיע"א**, ואחד מהשאלות שם: הלבוש בשבת מעיל שנרטב לגמרי בגשם, איך יכול לפשוט אותו, הרי יש כאן סוחט, וע"ז השיב לו מרנא החזו"א: **אנו פוסקים שספק פס"ר דלא ניחא ליה ולא אכפת ליה מותר**, עכ"ד (והיינו כהנידון דהט"ז ופסקו, אך אין לדמות לזה להתיר למעשה היכא דניחא ליה).

משה אהרן ארלנגר - ברכפלד

סימן שי"ח

בענין הכנת תה בשבת בכלי שלישי

נשאלתי האם מותר להכין כוס תה לחולה שאיב"ס באופן שלא הכינו תמצית מאתמול, ורצונם להכין התה באופן שישרו השקיק בכוס שלישי.

דעת האגרות משה

הנה דעת האג"מ בהאי שאלה להיתר גמור [אף לא לחולה], דז"ל (או"ח ח"ד סי' ע"ד אות ט"ו): "הנה עלי הטיי אינם מבושלים בעשייתם אלא רק מיובשים בחום, האם מותר להכין טיי בכלי שלישי בשבת. תשובה, לע"ד לא נראה כלל לומר דאיכא דברים שמתבשלים בכלי שלישי, דלא מצינו אלא שבכלי שני יש דברים המתבשלין, וממילא מאחר שאין אנו יודעין יש לאסור כל דבר, ובכלי שלישי לא מצינו". ומבואר דסבירא לי' שמבחינה מציאותית לא מצינו שכלי שלישי יבשל בשום מקום, וממילא אינו איסור. וכן כ' כעי"ז בתשובה שם לענין החומרא דיד נכוית, שאינה שייכת אלא בכלי שני, אבל "ליד נכוית בכלי שלישי שהוא נוגע לכל הדברים, נוהגין שאין מחלקין, דבכל כלי שלישי מקילין", עכ"ל.

ולכאורה יש לדון לפי דבריו מה יהיה הדין אם נמצא שיוכיחו המומחים שיש דבר שכן מתבשל בכלי שלישי, אם אז ישתנה הדין דנימא שכלי שלישי מבשל.

ומהמשך דבריו נראה שמעצמנו לעולם אין לנו לחוש שכלי שלישי מבשל, שכן עצם הגדרת השלב שנקרא "בישול" ע"פ התורה, אינו ידוע לנו, וכל מה שיודעים אנו בזה אינו אלא מקבלה, ומקבלה לא קיבלנו שכלי שלישי יבשל בשום מקום.

וז"ל האג"מ שם: "ומש"כ בעה"ש סימן שי"ח סעיף כ"ח דעינינו רואות שטיי מתבשל גם בכלי שלישי, לא מובן זה, ומה שרואין אנו בעינינו שמתאדמין המים - זה אינו ענין בישול, דאף בקרים ממש מתאדמין במשך זמן, וכ"ש בחמין כשאין היד סולדת, ולא זהו ענין בישול. הגע עצמך - דמה שעינינו רואות אינו כלום, דהא מלח רואין אנו שבחם קצת מרגישין טעם המלח, כמו בשמו אותו בחמין שהיד סולדת, ומ"מ הלכה כר"נ שבת מ"ב ע"ב דאפילו ראשון לא בשלה, ואף לר' יוסף לא בשלה אלא בכלי ראשון, אף שאין אנו מרגישין שום חילוק בטעם בין מלח בכ"ר - ובין בכלי שני, ואף לל"ק דאביי דבכלי שני נמי בשלה, משמע דהוא דוקא בכ"ש ולא בפחות, אלמא דבישול הוא ענין אחר, דהוא תועלת שאיכא במלח ע"י הבישול, יותר מהרגשת טעם מלוח - שזה איכא אף בצונן גמור, דמלח שאינו מבושל נמי נותן טעם מלח - כידוע ממליחת בשר, והמליחה עצמה בצונן הא עושה לענין איסור והיתר כמבושל, ומ"מ אין בזה תועלת הבישול, ואמרו חז"ל שהוא דוקא בחום גדול מאד עד שלהלכה הוא דוקא כבשרא דתורא.

וכן הוא בעלי הטיי שמה שנצבע המים בחום קטן אינו ענין בישול, שלכן אפשר שהוא מקושי הבישול, וא"כ אין לנו לומר מעצמנו כלום, אלא מקבלה וממילא הוא ככל סתם דברים דהוא בכלי שני ספק, ובכלי שלישי יש להתיר".

ונראה להוסיף ולבאר בדבריו, דאין זה מחמת ספק מה שלא חיישינן לראיית עינינו לבישול בכלי שלישי, שכן אם היה לנו ספק בדבר היה צריך להיות ספקינו לחומרא, כמו שמכריע המ"ב לגבי ספיקות דקלי הבישול, אלא דכיון שלא מצינו בחז"ל שיזהירו אותנו על שום דבר בעולם שכלי שלישי מבשל בו, מבחינתנו זו סיבה לא להסתפק לעולם כלל על שום דבר אולי כלי שלישי מבשל בו, דמהיכ"ת לנו להסתפק בדבר, כיון שאין אנו יודעין מהו בכלל בישול, אלא ע"פ קבלה. נמצא שלדעת האג"מ לעולם אין כלל איסור בישול בכלי שלישי.

דעת הערוך השולחן

והנה הביאו פוס' זמנינו ששיטת הערוה"ש לאסור הכנת תה בכלי שלישי (כ"ה בשש"כ, ארחו"ש ומאור השבת). ואמנם ראיתי שיש מבארים דברי הערוה"ש שבאמת לא חלק על עצם היסוד שכלי שלישי אינו מבשל לעולם, אלא דסבירא לי' שבתה הרי"ז כקולייס האיספנין שהדחתו זהו גמר בישולו.

אמנם אחר העיון בדברי הערוך השולחן נראה שאין בדבריו ראיה לאסור, וראיתי לנכון להעתיק דבריו ולנסות לעמוד על כוונתו, וז"ל: "וכיון שנתבאר דכל דבר שהדחתן זו היא גמר מלאכתן הוי בישול וחייב בשבת, לפי זה העשב שקורין טֶה שמערין עליהם חמין, ודבר ידוע שבישולן קל, ואפילו בכלי שני מתבשלים כמו שעינינו רואות, **המערה עליהן חמין בשבת אפילו על ידי כלי שני - חייב חטאת.**

ורבים נכשלים בזה בטענות של הבל, יש שאומרים שהטי"י כבר נתבשל במקומו ואין בישול אחר בישול. וטעות גדול הוא, אפילו אם האמת כן הוא, דבשם אין הבישול לבשלו אלא לעשותו פירא שיהא ראוי לבישול, ואיך נאמר על זה שהוא כבר מבושל, והרי מוכרין אותו עתה בכסף מלא כדי לבשלו. וגם שמעתי ששקר הדבר, שאין מבשלין אותו במקומו.

ויש שעושין על ידי כלי שני, והיינו שמערין מים חמין מהכלי ראשון לצנצנת, ונותנים עליו הטי"י, ואחר כך נותנים המים והטי"י להטשאני"ק, ואחר כך שופכין עליהם החמין מכלי ראשון, וממה נפשך חייבים חטאת, **ובפרט שעינינו רואות שמתבשלים בכלי שני ובכלי שלישי, שבישולן קל.**

ויש שנוהגים לערות עליהם רותחים מכלי ראשון מבעוד יום, ועומד מעט, ואחר כך שופכים המים והטי"י נשאר יבש, ולמחרת בבוקר שופכים עליו חמין מכלי ראשון, שהרי כבר נתבשל מאתמול, ואין בישול אחר בישול בדבר יבש. אך בזה האופן צריך להשהות החמין על הטי"י מבעוד יום מעט זמן כדי שיתבשל, ולא לערות החמין על הטי"י ותיכף לשפוך החמין לחוץ, דברגע אחת לא יתבשלו. והדרך הישר הוא להכין הסענ"ס מבעוד יום, וכן אנו נוהגים, וכן הדין בקאוו"א ובשארי מיני בישולים כאלו כמו סאקאלאד"א וקאק"א".

והנה המעיין בדבריו יראה כמה דברים, **הא'**. שאכן דבריו לגבי תה הם מחמת דין ההדחה דקולייס האיספנין. **והב'.** שבאמת לא אסר בהדיא לבשל טיי"א בכלי שלישי, וכל דבריו נסבו אודות כ"ר וכ"ש, וגם על עירוי כלי שני. משא"כ אחר כן בהמשך דבריו שמתבשל גם בכלי שלישי, לא כתב כן לענין איסור, אלא כראיה מציאותית שלמעשה העין רואה שעובר תהליך בישול גם בכלי שלישי, אבל יתכן שמודה שמצד הדין אין בזה איסור בישול, כדעת האג"מ הנ"ל.

ובאמת עירוי מכלי שני בדברים אלו שהדחתן היא גמר מלאכתן, מפורש הדבר לאיסור בתוס' שבת ל"ט א', ועל בסיס דבריהם אסר הערוה"ש כאן, אבל אין לנו מקור מדבריו לאסור גם בכלי שלישי.

והנה נראה שתה (עכ"פ מהסוג הרגיל) ניתן להכינו אפילו במים קרים, אלא שצריך להמתין יותר זמן וגם לערבב השקיק במים חזק, וא"כ יהיה הדבר תלוי בנידון המ"ב בס' שי"ח סקל"ו שדבר שניתן לגמור בישולו ע"י מים קרים אינו בגדר קולייס האיספנין, ומותר להדיחו בחמין, וכ"כ הפרישה והא"ר, אמנם שם הביא מהט"ז ליזהר בזה, ושכן יש לנהוג למעשה, ומ"מ יעויין בביאוה"ל שם שעיקר טעמו ליזהר בזה הוא דוקא בהערינ"ג, מחמת החשש שנקרא מליח הישן, וכן מחמת המחלוקת מהו קולייס האיספנין שאותו אסרה המשנה להדיא, שקים להו לחז"ל שמועיל להן להשביחן הדחה בחמין, ומ"מ אי"ז נוגע לסוגיא דידן, דמאן יימא לן שישנה השבחה בחמין, וגם אם כן מי יימר לן שהשבחה זו בגדר מלאכת בישול היא.

אלא דאולי יש לדחות ולומר דלא נחשב שראוי לשתות התה באופן של מים קרים, דגם אם מצינו שהמים מקבלים את טעם העלין וצבען, כיון שהרגילות לשתות התה דוקא במים חמין, א"כ אולי לא נחשב שאפשר לאכול התה באופן של מים קרים, וא"כ הדר דינא שהדחתן בחמין תחשב לגמר מלאכתן. אמנם נראה לדחות דמצינו שישנו משקה של תה קר ואנשים רגילים לשתותו (המכונה איי"ס טי), וא"כ נאמר שעלים אלו חשובין ראויין לאכילה גם ע"י הדחתן במים קרים, ולא דוקא בחמין.

ומ"מ מדברי הערוה"ש שאסר הדחת עלי התה מכלי שני, מוכח דלא סבירא לי' כדברינו, וחשש בהם לאיסור הדחה, ויתכן שמציאות עלי התה בזמנו היתה שונה, ולא היה שייך בהם שיהיו מוכנים גם בצוננים, א"נ דהיה פשוט לו שמה שנראים מוכנים גם בצוננים, בודאי אי"ז גמר מלאכתן, כיון שאינם דרך בני אדם לשתותן קרים, וא"כ גם בזה המציאות בזמננו שונה כנ"ל דאנשים רגילים לשתות גם תה קר. ואולי סבירא לי' דעצם תכונת משקה התה אחר שמתחמם אינו דומה לתכונת הצבע והטעם שיש במים הקרים שנשרו בהם שקיקי תה, והמים הקרים בטעם התה לא חשובים גמר המלאכה של עלי התה, ולכן דוקא חמין הם גמר המלאכה.

אמנם לדברי האג"מ דשרי עשיית תה בכלי שלישי, צ"ב מאי שנא באמת מקוליס האספנין דהדחתן אסורה אף לא ממש בגדרי בישול, אלא שנראה שהבין שכל דין קוליס האספנין גופי' הוא דוקא בגדי בישול ובכלי שני שמצינו בו דיני בישול, בקלי הבישול שייך בו גמר מלאכה בזה אף לא בקלי הבישול. אמנם בכלי שלישי אי"ז כלל צורת בישול, ולכן יהא מותר.

אלא דנראה לכאורה שדבר זה תלוי בספיקו של הביאוה"ל האם יש גמר מלאכה בקוליס האספנין שמחממן במים חמים אשר אין היס"ב, דנטה הביאוה"ל ד"ה היא לומר דאין בזה איסור, ומ"מ נשאר בצ"ע למעשה.

אלא דאולי יש לחלק שכלי שלישי אינו צורת בישול כלל, ולפיכך אין ההדחה נחשבת כבישול כלל כיון שאפילו צורת בישול אין לה, משא"כ באין היס"ב שיש עכ"פ צורת בישול, ורק אין בו מספיק שיעור חום להתבשל ע"י.

נמצא לפי"ז דאין כל ראיה מדברי הערוה"ש לאסור בישול התה בכלי שלישי, כיון שכל דבריו אינם אלא לגבי עירוי כלי שני ותו לא. זאת ועוד, שגם אם נימא שכוונתו במה שאמר שעינינו רואות שמתבשל בכלי שלישי, היא לאסור הבישול בזה, עדיין יתכן שבמציאות זמנינו יתכן דניתן לסמוך על דברי הא"ר שדבר שנגמרת מלאכתו גם במים קרים אין בו את איסור ההדחה דקולייס האספנין.

שיטת החזו"א

והנה שיטת החזו"א בסוף סי' נ"ב שמצד עיקר הדין אין סברא לחלק כלל בין כלי שני לכלי שלישי, וכל הנידון תלוי רק בטמפרטורת המים, ודלא כהאג"מ הנ"ל, אלא שלענין החומרא דקלי הבישול הקילו חז"ל בכלי שלישי, וז"ל: "ולענין כלי שלישי, במקום שכלי שני אסור כגון בפת, או בצלים לדעת האחרונים המחמירין, כתב במ"ב שהפמ"ג מצדד להקל, ולא מצינו מקור לחלק בין שני לשלישי, ואם דברים מתבשלים בשני מתבשלים בשלישי, ואין הדבר תלוי אלא בחום המים שיהיו חמים שהיס"ב, וכן להח"א המחמיר ביד נכוית אף בכלי שלישי אסור, ומיהו כיון שאינו אלא חומרא, במה שנהגו נהגו, ועל הרוב אין כלי שלישי י"ס, לכן הקילו".

מבואר א"כ שהגם שאין סברא בעצם להקל בכלי שלישי, מ"מ במה שנוגע לחומרת חכמים לחוש לבישול בקלי הבישול, בזה יש סברא להקל בכלי שלישי. ולפי"ז לו היתה הבעיה בתה רק מצד החשש להיותו מקלי הבישול, הרי שהיה מקום להקל בכלי שלישי.

אמנם לפי הבנת הערוה"ש הנ"ל שתה ה"ה בכלל קוליס האספנין, בזה הלא בישולו אפילו בכלי שני אינו רק חומרא מדרבנן, אלא דין דאורייתא ממש, כמבואר בסוגית הגמ' בשבת ל"ט א' ע"פ רש"י שם, משום דהוי גמר מלאכתן.

וא"כ יש לדון דלפי"ד אין מקום לחלק כלל בין כלי שני לכלי שלישי לענין גדר בישול זה של גמר מלאכה מדאורייתא, ויש להחמיר שלא לבשל התה גם בכלי שלישי.

אלא שכאמור לעיל לא נהירא כלל שיש לחשוש בתה בזמנינו לגדר קוליס האספנין, וממילא הוי ככל שאר הדברים אשר אנו חוששין בהם שהן קלי הבישול, וממילא מותרין גם להחזו"א בכלי שלישי.

שוב נתתי אל ליבי שהפמ"ג שהביא המ"ב בסקמ"ז אשר מצדד להקל בקלי הבישול לתיתם בכלי שלישי, הביא דוגמא לדבריו את **עלי התה**, ומוכח דלמד בהדיא דלא כהערוה"ש, שאינו כשאר קוליס האספנין, **והתיר להדיא בכלי שלישי**, וז"ל: "ובשבת למ"ד בסעיף ה' דאוסר פת בכלי שני, הא כלי שלישי **בט"ע וכדומה** שמערה ממים טמונים לכלי שני ומשם לקערות קטנים, דיש להקל".

ואולי יש הבדל בין עלי התה שהיו בזמנו שמן הסתם לא היו מעובדים כלל, ושרייתם במים החמין הם היו עיבודם הראשון, לבין שקיות התה בזמנינו שעוברים קודם תהליך של חימום ועיבוד, שיתכן שגורם להם למהר בישולם, ואף דחזינן דגם הוא חשש בהם עכ"פ לקלי הבישול, מ"מ יתכן שהבין שאין שרייתן במים גמר מלאכתן מדאורייתא.

העולה לדינא דעל מנת לאסור נתינת השקיקים בכלי שלישי צריכים אנו לצירוף כמה חששות, הא' שעלי התה הם כקוליס האספנין (כהערוה"ש ודלא כהפמ"ג), הב' דגם בזמנינו חשובים הם כקוליס האספנין, על אף שרגילות בני אדם לשתות גם משקה תה קר. והג' שגם בכלי שלישי יש מושג של בישול (כהחזו"א ודלא כהאג"מ). אך כיון שאיסור קוליס האספנין הינו מדאורייתא, יש מקום לחוש לזה. ומאידך לא מצינו אף אחד מרבותינו שאוסרם בהדיא, ואדרבה האג"מ התיר לגמרי, ע"כ עבור חולה שאיב"ס אולי יש להקל.

מרדכי רוטנברג - קרית יובל

סימן שי"ט

הערות ובירורים בענייני בורר בשבת

סימן שי"ט סעי' א': הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלים, ובורר מין ממין אחר, בנפה ובכברה חייב, בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור. ובמ"ב סק"ב: בקנון ובתמחוי - פירש"י וכו', ופטור אבל אסור דהוי בורר כלאחר יד, דעיקר ברירה אינו אלא בנפה וכברה.

הנה המ"ב העתיק את לשון רש"י דהיתר דקנון ותמחוי הוא משום שבכה"ג חשיב שינוי, והוי מלאכה כלאחר יד. אכן לכאורה לפ"ז היה צ"ל דגם כשבורר בקנון לאחר זמן לא יהיה חייב חטאת, דאין סברא לומר שהבורר לאחר זמן עושה את מלאכת הברירה בכלי שאין ראוי כ"כ לברור, דאדרבה כל שעושה דרך מלאכה והכנה יחפש יותר לעשות בכלים הראויים לכך, ובפרט שבדרך כלל מדובר בכה"ג בכמות גדולה יותר.

ולפ"ז צע"ג במש"כ המ"ב בסק"י, וז"ל שם: רוב עניני ברירה הוא אלאחר זמן וכו', ואז הדרך לברור בכל דבר אפילו בידו וכ"ש באיזה כלי, אלא דאם הוא בורר בנפה וכברה או שהוא בורר הפסולת מן האוכל, דמינכר מילתא דלשם ברירה הוא, אפי' לאלתר חייב, עכ"ל. ולכאורה אינו מובן מסברא, דמהיכי תיתי יהיה הדרך כן, וכנ"ל.

ורש"י שכתב דההיתר דקנון הוא משום שינוי, מתיישב שפיר לשיטתו בשבת ע"ד ע"א דגם בבורר לאחר זמן שרי ביד ופטור בקנון ותמחוי, עיי"ש. אבל למאי דנקטינן כתוס' שם (ד"ה והתניא) וש"פ, דכל לאחר זמן חייב

חטאת, והיינו אפי' ביד או בקנון ותמחוי, וש"מ דאין זה שינוי בדרך המלאכה, מעתה צ"ב למה לאלתר אינו אסור מדאורייתא בקנון ותמחוי, ועל כרחך צ"ל דההיתר הוא משום דחשיב קצת דרך אכילה דומיא דבידו, דכל שאינו בכלי המיוחד ממש לדבר זה, וגם אוכלו לאלתר, אין בזה צורת מלאכה כ"כ ושרי מדאורייתא, וק"ל. ועכ"פ דברי המשנ"ב צ"ע, וכנ"ל [מגליונות ידי"נ הרה"ג נפתלי צבי הרצל שליט"א].

מ"ב סי' שי"ט סק"ז: ליטול העלין המעופשין מן הטובים הוי בורר פסולת מן האוכל וחייב. ואפילו אם אין העלין הללו פסולת גמור שראויין לאכילה ע"י הדחק, אפ"ה יש איסור לבררם מדרבנן, דמחזי כבורר פסולת מן האוכלין.

ואם בורר פסולת הראויה לאכול ע"י הדחק ע"י כלי, אי הוי איסור מה"ת או מדרבנן, עי' פמ"ג במ"ז סק"ב (ד"ה גם) ובא"א סק"ה (ד"ה וצ"ע), שהסתפק במין אחד ויש בו גדולים וקטנים בכמותן, מהו לברור בנפה, עיי"ש (ובתהלה לדוד סק"ה דפשיטא ליה דמותר, וביד יוסף סק"ח כתב לאסור בזה, עיי"ש). ולפ"ז אם נאמר דשרי, י"ל דבבורר פסולת הראויה לאכול ע"י הדחק בכלי הוי איסור רק מדרבנן. אך אם נאמר דאסור, י"ל דבפסולת הראויה לאכול ע"י הדחק בכלי הוי איסור מה"ת.

אכן צ"ע בעצם ספק הפמ"ג לאסור במין אחד בזה, ממש"כ המחבר לקמן סעי' י' דמותר לסנן יין או מים צלולים במשמרת, ומשמע דבמין אחד ליכא בורר בכלי. וכן לקמן סעי' ט"ז איתא דמותר ליתן במסננת ביצה באופן שהחלמון ירד למטה והחלבון ישאר למעלה, וכתב במ"ב שם ס"ק נ"ח דאם הוא מסנן כדי לאכול את החלמון אסור, דשני מיני אוכלין מיקרי ושייך ע"ז שם ברירה. והביא דיש מקילין בזה, וביאר טעמם בשעה"צ אות מ"ז דס"ל דמיקרי מין אחד, עיי"ש. ומבואר דמין אחד ליכא ברירה בכלי, וצ"ע.

מ"ב סי' שי"ט ס"ק ט"ו: והנה הט"ז [סק"ב] מחמיר אפילו במין אחד שלא יברור אלא אותו שרוצה לאכול עתה, או שיקח סתם מן הבא בידו להניח לסעודה אחרת לא דרך ברירה. יש להדגיש שהט"ז מחמיר רק כשבמין אחד יש שינוי בין הדברים, כגון חתיכות גדולות וקטנות או ענין אחר, אך אם החתיכות שוות לגמרי, הרי זה כמו שכתב שיקח סתם מן הבא בידו להניח. ומוכרח כן בט"ז, דאל"כ לא יובן מש"כ לקמן סט"ז ס"ק י"ג גבי זבובים שנפלו לכוס שיקח קצת מן המשקה עמהם, והרי עכ"פ בורר במין אחד משקה ממשקה, אלא על כרחך כמו שכתבתי.

ביה"ל ד"ה לאכול מיד: הנה בספר ישועות יעקב [סק"א] הקשה בעיקר מלאכת בורר אפילו בורר פסולת מתוך אוכל אמאי חייב, הרי הוא מלאכה שאין צריך לגופה, דהרי אינו צריך להפסולת כלל אלא שבוררו כדי לדחות הנזק מעליו, והרי הוא כמוציא את המת לקוברו. ותירץ דענין מלאכת בורר הוא שהפסולת אינו ראוי לאכילה, וגם האוכל אין ראוי כ"כ לאכילה עם הפסולת שבתוכו, גלל כן הוא מפריד הפסולת מן האוכל, וא"כ המלאכה אינה נקראת על ברירת הפסולת, רק דמתקן האוכל שיהיה ראוי לאכילה, וזהו מלאכה הצריכה לגוף האוכל דמשוי ליה אוכל גמור. ולפ"ז דוקא פסולת מתוך אוכל דאין ראוי לאכילה כלל מתחילה, ומשוי ליה אוכל ע"י הברירה הזאת, אבל בשני מיני אוכלין כשמפריד האוכל השני מחמת שאינו רוצה לאכלו חשוב מלאכה שא"צ לגופה, כיון דאוכל זה שרוצה לאכול כעת ראוי לאכילה, אף אם לא נפרד האוכל השני, ופרידתו הוא רק מחמת שכעת אין נפשו חשקה בו, הוי מלאכה שא"צ לגופה, עכ"ל.

לכאורה צע"ג בדברים אלו, דכיון דשם המלאכה שנקבע ושהיה במשכן הוא תיקון דבר מקולקל, א"כ בב' מיני אוכלין דלא שייך זה לפי דבריו, אין כאן את כל עיקר ענין המלאכה. ולא דמי כלל למוציא את המת וכיוצ"ב, דהתם עושה הוא ממש את מעשה המלאכה בצורתה ובמתכונתה, אלא שאין לו צורך בכך, משא"כ בענייננו דבורר הוא אוכל מאוכל ולא פסולת מאוכל, דמעשה אחר הוא ותוצאה אחרת, לא הוה לן להחשיב זאת למלאכה כלל.

וחשבתי לומר בדוחק, דכיון דסו"ס שם המלאכה כאן הוא "בורר", ש"מ דהגדירו את עיקר שם ופעולת המלאכה במה שיש כאן אוכל שנברר מדבר אחר שהיה בו, ובזה שווה ברירת פסולת מתוכו לברירת אוכל אחר שיש שם, ומשום הכי הוה זה ג"כ בשם מלאכה, ודו"ק.

אכן מלבד מה שדבר זה קשה ותמוה מסברא, עדיין לא א"ש כלל לבאר בזה את דברי הישועו"י, דלפ"ז הרי יש כאן מלאכה הצריכה לגופה, כיון דעיקרה של המלאכה הוא מה שנעשה המין הנשאר מבורר משאר דברים שהיו בו, רק שאין זה באופן חשוב כ"כ כיון דלא היה כאן תיקון של דבר מקולקל, אך לכאורה אין כאן שייכות להגדרה של "אין צריכה לגופה", וכ"ז צע"ג.

והנה אף שהביה"ל פליג בזה על הישועו"י, מ"מ בעיקר הסברא הסכים לדבריו, וכדחזינן בהמשך דברי הביה"ל שמצרף סברא זו דמלאכה שאצל"ג לגבי הסרת מין ממין אחר (ורק לגבי ב' מינים מעורבים פליג עליו, וס"ל דכה"ג נמי הוה קלקול). וצע"ג מכל הנ"ל גם לפי הביה"ל.

אמנם לענין מעשה אין כאן מקום להחמיר טפי מהביה"ל לגבי הסרת מין ממין וכיוצ"ב, ואדרבה לפי מה שהגדרנו לעיל יש יותר מקום להקל בזה, דכיון שאין כאן כלל את מצב התערובת שהיה במשכן, תו ליכא כלל סמך לומר דכה"ג יהיה בו חשיבות מלאכה, ודו"ק [מגליונות ידי"נ הרה"ג נפתלי צבי הרצל שליט"א].

ביה"ל שם: ונקשה דלפי דבריו אמאי העתיק הרא"ש [ויתר הפוסקים] דס"ל דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, את הדין דאותו שאינו חפץ לאכול מיקרי פסולת. וא"א לומר דלהקל העתיק זה, כמו שמוכח בדבריו שם. ועל כרחך צ"ל דס"ל דגם בשני מיני אוכלים המעורבים מתייפה כל מין ע"י ברירת חבירו ממנו, ועל כן מיקרי מלאכה הצריכה לגופה. יש להוסיף קושיא בזה מתוס' שבת ע"ד ע"א (ד"ה היו), שכתבו בשם ר"ח דגרסינן בגמ' שם היו לפניו שני מיני אוכלין לענין איסור וחיוב חטאת בברירה, והיינו שבורר אותו שאינו חפץ לאכול מתוך אותו שרוצה לאכול, דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ לאכול, עיי"ש. וזה אע"ג דשיטת ר"ח דפטור במלאכה שא"צ לגופה - עי' בפי' ר"ח שבת י"ב ע"א וקמ"ב ע"א. ודוחק לומר שר"ח מפרש כן משום דס"ל שהברייתא אתיא כרבי יהודה דוקא.

ביה"ל ד"ה מתוך: לא מיבעיא אם העצמות רכיכי וראויים ג"כ לאכילה דמצוי הוא דאף לאחר שמפרידם חוזר ואוכלם, דבודאי אין שם פסולת עלייהו כלל. לכאורה אף דהעצמות ראויים לאכילה ומצוי שחוזר ואוכלם, הא ודאי דחשיבי העצמות כמין אחר לגבי האוכל, וכמ"ש לקמן בביה"ל (ד"ה חייב בסוה"ד), וז"ל: ואולי י"ל דעצם שיש בו מוח נחשב כמין אחד עם הבשר ואין בו משום ברירה, אבל לא מסתברא, דלא עדיף מבשר צלי ומבושל דכתבנו לעיל [ס"ק ט"ו] דמיקרי שני מינים, עכ"ל. וחשבתי לומר דצריך לחלק דשם מיירי שזורקן וכאן מיירי שאוכלם אח"כ, וצ"ל דגם אותם אוכל לאלתר, וא"כ יצא לנו מזה דבבורר ב' מיני אוכל לאלתר יהיה שרי [ובספר איל משולש פ"ו סי"ד הביא שי"א דשייך בזה איסור ברירה, עיי"ש היטב].

אכן מלשון הביה"ל שכתב דמצוי הוא דאף לאחר שמפרידם חוזר ואוכלם, לא משמע דמיירי שנזהרים לאכול העצמות, אלא היות ומצוי שאוכלים אותם, א"כ לא חשיב פסולת ומותר אף אם לא אוכלים אותם בסעודה זו. וא"כ צ"ל בדוחק דכתב כן רק כלימוד זכות, אך למעשה לא מסתבר לומר כן, כיון דלא גרע משני מינים, וכמ"ש בביה"ל לקמן.

ביה"ל שם: ואפילו לתקן קודם אכילה באופן זה ג"כ לדעת הרמ"א והמהרש"ל דרך אוכלא הוא אם כוונתו לאכול הבשר לאלתר. יש שציינו כאן לרמ"א בסי' תק"י ס"ב, אכן לענ"ד מש"כ "לדעת הרמ"א" הוא ט"ס, דעד כאן לא נזכרו כלל דברי הרמ"א. וצ"ל "לדעת המ"א", והכוונה למג"א שהוזכר לעיל, ושכתב במוסגר דלאלתר גם המג"א מודה ליש"ש, ודו"ק.

סי' שי"ט ס"ו ברמ"א: אסור לפרק האגוזים לוזים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן הירוקה. ובמ"ב ס"ק כ"ד: אבל לכו"ע מותר לשבר הקליפה הקשה, ולקלוף גם הקליפה הדקה שעל האגוז גופא. ובשעה"צ: אליה רבה. עי' שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כ"ד (אות ג'), שהעיר דהאליה רבה בסק"י כתב וז"ל: וכשנתפרקו הדגן מן השבלים מערב שבת מותר לקלפו לכו"ע, וכן לקלוף האגוזים מעור הדק שלהם, עכ"ל. וא"כ לכאורה אין מדברי הא"ר ראיה גם בנוגע לקליפה הקשה, שהרי מזכיר רק מעור הדק של האגוזים. אולם מצא שכדברי המ"ב איתא בספר עולת שבת ס"ק י"ג, וז"ל: אבל לשבר האגוזים ולקלף מהאגוזים העור הדק שעליהם ודאי דמותר לכולי עלמא, עכ"ל. וכתב דיתכן שט"ס נפל בשעה"צ, ובמקום הא"ר צ"ל עולת שבת, עיי"ש.

ולענ"ד י"ל שהשעה"צ ציין לא"ר רק לגבי סוף דבריו, ומש"כ דמותר לשבר הקליפה הקשה, היה פשוט לו שמותר כיון דכך דרך האכילה, שהרי בזה לא שייך מש"כ הרמ"א דיכול לאכלן כך בלא פירוק, והחידוש הוא לגבי הקליפה הדקה שאפשר לאכלה ואפ"ה מותר לקלפה, ודו"ק.

ואמר לי ידי"נ הרה"ג נפתלי צבי הרצל שליט"א, דכן נראה ממקום הציון במ"ב לשעה"צ שנמצא דייקא לפני היתר הקליפה הדקה שעל האגוז, ולא בתחילת דבריו, וכידוע דרכו של המ"ב שמקום ציון האות לשעה"צ נמצא בדיוק לפני תחילת הדין שעליו מציין בשעה"צ.

ט"ז סי' שי"ט ס"ק י"ב [מביא ראיה דשייך בורר גם בדבר שאינו מידי דאכילה]: דאיתא בגמ' [שבת ע"ד ע"ב] האי מאן דעביד חביתא חייב משום ז' חטאות, וחשיב רש"י בורר ביניהן, דהיינו בורר הצרורות הגסות מתוכן וכו'. יל"ד למה הביא ראיה מרש"י דאיתא בגמ' אח"כ, ולא ממש"כ רש"י לעיל שם ע"ג ע"א במשנה אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, דכתב (בד"ה האופה) דהוו במשכן בסממנים של צבע תכלת וארגמן ותולעת שני, עיי"ש. והוא עפ"י הגמ' ע"ד ע"ב: שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן וכו', וא"כ פשיטא דשייכת מלאכה זו לא רק באוכלין, וצ"ע.

סי' שי"ט סי"ז ברמ"א: הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק חייב משום זורה (מהרי"ל בשם או"ז, וירושלמי פרק כלל גדול [ה"ב]). ובביה"ל ד"ה מפזר: בספר אלפי מנשה [שבת כ"ו ע"ב ד"ה ואגב] פירש דכוונת הירושלמי דהוא במעביר ארבע אמות ברשות הרבים ע"י הרוח, והוא ע"ד דוגמא, פי' דכמו בזורה אף דהרוח הוא מסייעתו אפילו הכי חייב, כן ברוקק דהעברתו ע"י הרוח ג"כ חייב, והוא נכון. עי' בערוה"ש סעי' מ"ב שכתב דהוא מילתא דתמיה לומר שחייב בזה משום זורה, וכתב דיותר נראה שטעות הדפוס הוא, וצ"ל משום זורק, כלומר כשהרוח הפריחו ד' אמות, עיי"ש. והיינו כדברי האלפי מנשה, וזה גופא הדין שכתב הירושלמי.

מ"ב סי' שי"ט ס"ק ס"ב: הקולט שומן הצף ע"פ החלב [שקורין סמעטענע] גם זה הוא בכלל בורר, ע"כ יזהר שכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת עם החלב ואז שרי וכמ"ש סי"ד, וה"ה להיפוך שיטול קצת מן החלב עם השומן הזה [אבל ליקח השומן בצמצום אסור אפילו דעתו לאכול לאלתר, שהרי הוא לוקח בכף]. י"ל ע"ש בביאור ההיתר בזה, האם הוא משום שכאשר אינו בורר בצמצום לא חשיב תערובת כלל, שהרי החלק שברר מופרד לגמרי מהמין השני. או נימא דחשיב תערובת, וההיתר הוא משום שלא בורר את כל הדבר. ונפק"מ בכה"ג שמעורב היטב, ומ"מ אינו בורר הכל.

אילן גרינולד - ברכפלד

ביאור דין תורמוסים

דף עד. בגמ' אמר חזקיה הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהם חייב, ומפרש בגמ' שאף שבעלמא מותר לברור אוכל מתוך הפסולת, בתורמוסים אסור מפני שאם לא יטלם יסריח, ונחשב כפסולת מתוך אוכל.

ולכאורה צריך לבאר למה אין כאן ההיתר של בורר אוכל מתוך פסולת, ואף שנחשב כפסולת הא סוף סוף אוכלו. והנה יש לחקור בהיתר של בורר אוכל מתוך פסולת, אי ההיתר הוא מפני שאין זה דרך ברירה, וכלשון רש"י בד"ה אוכל מתוך הפסולת - לא דרך ברירה היא, ובד"ה ובורר ומניח לאלתר - שאין זה דרך בוררין. או שההיתר הוא מפני שהוא דרך אכילה, וכמו שכ' במ"ב סי' שי"ט סק"ט דלאלתר **דרך מאכל** הוא לברור האוכל מן הפסולת בעת האכילה, לפי הצד שההיתר הוא מפני שאין זה דרך ברירה, אתי שפיר בפשיטות, שבתורמוסים מפני שמסריח ודאי הוה דרך ברירה בכך, ולכן הוה כפסולת מתוך אוכל וחייב.

מיהו ק"ק לומר כן, דא"כ למה כשבורר אוכל מתוך פסולת לאחר זמן חייב, הא אין דרך ברירה בכך. ומה שכ' רש"י שאין זה דרך ברירה, יש לפרש הכוונה שמפני שהוא דרך אכילה אין זה דרך ברירה, משא"כ בבורר אוכל מתוך פסולת לאחר זמן אינו דרך אכילה וחייב. אבל קשה א"כ אמאי אסור לברור תורמוסים, הא דרך אכילה הוא.

ונראה דהנה הא זה פשוט שאם בורר פסולת מתוך אוכל כשרוצה לאכול הפסולת ודאי מותר, ולכאורה מאי שנא מתורמוסים הא פסולת הוא, וביאר הגרי"ל דהיינו מפני שכשאוכל הפסולת הרי מחשיבו כאוכל, וכשני מיני אוכלין הוא, ובורר אותו שחפץ לאכול, שכל מה שנחשב כפסולת הוא מפני שאין אוכלים אותו, משא"כ בתורמוסים אין מועיל מה שמחשיבו כאוכל, דהא באמת אוכל הוא, ואין נחשב כפסולת מפני שאין אוכלים אותו אלא מפני שמסריח לבסוף, ולכן אין מועיל מה שרוצה לאכלו, והטעם שנחשב כפסולת אף כשאוכלו מפני שהוא מקלקל אף אחרים עמו, ולכן אף אם אוכלו ונחשב כאוכל, עדיין הוא מאכל שמקלקל אחרים והוה פסולת ממש. ובבורר פסולת מתוך אוכל אין היתר של דרך אכילה, מפני שבהוצאת פסולת הוה ממש מעשה ברירה, ובהא לא מועיל ההיתר של דרך אכילה.

ונראה לפי"ז דה"ה בשקדי מרק שדרכם להתקלקל כששרויים הרבה זמן בתוך המרק, אסור להוציאם בפני עצמם אף כשרוצה לאכלם, וכתורמוסים.

גרשון הנפלינג - מודיעין עילית

ביאור סוגיא דתורמוסין

גמ' חזקיה אמר הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן חייב, לימא קסבר וכו' וכפסולת מתוך אוכל דמי, ומסקינן בגמ' דהאי דאמר חזקיה דאיכא חיוב חטאת בבורר תורמוסין, ואפי' שבא לאוכלם ולאלתר, היינו משום דחשבי' להו לתורמוסין כפסולת ממש, דהא היו עתידים להסריח, וכבר עתה נחשבים לפסולת, דבזה שמוציאם מתקנם שלא יסריחו, וכמתוך אוכל דמו, דהקליפות שלהם לא היו עתידים להסריח מעצמם. וכנראה צ"ל דראויים לאוכלם מ"מ, דאי לאו הכי האיך אמרי' דהוי כפסולת מתוך אוכל, והא פסולת מתוך פסולת הוא, ואפשר אמנם דנאכל רק ע"י הדחק, אך מ"מ גבי התורמוסין חשיב אוכל.

אלא דצ"ב האי דינא דתורמוסין דאמרי' דחייב חטאת, והא אין לך דרך אכילה גדול מזה, דהוא רוצה לאכלם, ואוכלם לאלתר, וזו הברירה שיש לו, וא"כ היאך אפשר לחייבו, ומאי איכפת לן שבעתיד היו עתידים להסריח, והא סו"ס עתה אוכל גמור הוא ואוכלם.

ועוד צ"ב דהא אפי' היכא דאיכא פסולת גמור, וכגון עצמות עוף ודג שזורקם בסופו לאשפה, פסקי' להלכה דאמנם אסור לבררם דהוי פסולת מתוך אוכל, אך אי הוא מוצצם בפיו לפני שזורקם שוב אין שם פסולת עליהם, ושרי דחשוב שמוציא אוכל, ואע"פ שאח"כ זורקם, מ"מ השתא מיהא אוכל הוא דמוצצם בפיו, וכן הובא להלכה בבה"ל סעיף ד' סד"ה מתו"א.

וא"כ צ"ב היאך אמרי' דבפסולת ממש כהנ"ל סגי במה שמוצצם וכדו', ובתורמוסין דכל כולו אוכל ממש, והבוררם אוכלם לאלתר, אפ"ה היות וכמעט השליכם לאשפה אילו מסרח, השתא כבר אמרי' דחשיבי כפסולת וחייב חטאת.

ואפשר דהביאור הוא, דהנה המ"ב בסעיף ב' כתב גבי ברירת אוכל מתוך הפסולת דהיכא דבורר לאלתר הוי דרך מאכל, דרוב עניני ברירה הוא אלאחר זמן, ולכך בבורר לאלתר שרי לכתחילה, והוסיף שם דהיכא דבורר בנפה וכברה או שבורר פסולת מן האוכל, אע"פ דבורר לאלתר, וא"כ הלא הוי דרך אכילה, וכיצד אמרי' דחייב חטאת אפ"ה היות ומנכר מילתא דלשם ברירה הוא, אפי' לאלתר חייב חטאת.

וחזינן בדבריו דאפי' היכא דבורר כדרך אכילה, אך היות ומנכר ממעשה דידיה דלשם תיקון המאכל והברירה עביד הכי, אמרי' כבר דחייב חטאת, ולהאמור אפשר דהכא בתורמוסין ה"ה, דאמנם מוציא את האוכל ואפי' לאלתר, אך היות ומנכר ממעשה דידיה דלשם ברירה הוא, דהא אי לא שקלי ליה מסרח, ומוכרח הוא להוציאם מתערובתם, לכך חייב חטאת.

ולפירש"י א"ש דמוכח מילתא דלשם ברירה הוא, דפירש דבישלם פעמים ושלש, ואכתי צריך לבשלם עד שבעה זימני בכדי שיהיו ראויים לאכילה ממש, וכדמוכח בגמ', ואפ"ה מוציאם ואוכלם לאלתר, דאי לא יוציאם ולא ישלקם מסרחי, ולכך אוכל אותם אפי' שהתבשלו פחות משבעה זימני, דאי לאו אכלי מסרחי, ולכך חייב חטאת דמנכר מילתא וכדאמרי'.

ובזה מבואר נמי מ"ש מעצמות שמוציאם וזורקם, ולפני כן מוצצם בפיו, דאמרי' דשרי בהכי, ואפי' דהוו פסולת ממש ומשליכם אח"כ לאשפה, והיאך הוי שפיר מתורמוסין. ולהאמור א"ש, דבעצמות היות ומוצצם בפיו ויש לו הנאה בזה, לא אמרי' דמנכר מילתא דלשם ברירה הוא, דהא נהנה באכילתם, והאוכל הזה שוב כבר לא חשיב דאמור להיות פסולת ושרי, משא"כ בתורמוסין אמנם השתא אוכל נינהו ואוכלם, אך היות ואי לא שקלי להו מסרח, ומוכרח הוא להוציאם בכדי שלא יהיו פסולת ממש, א"כ מנכר מילתא דלשם ברירה הוא וחייב חטאת. ואפשר עוד דיש לבאר דברי חזקיה באופן אחר, דהא דאמר חזקיה דכפסולת מתוך אוכל דמי, אין הכונה דחשבי' להו ממש כפסולת, אלא באמת הוו אוכל דהא אוכל נינהו, אלא אמרי' דכמו דאמרי' בבורר פסולת מתוך אוכל דחייב היות ובהכי הוי תיקון האוכל ולא דרך אכילה, ה"ה בתורמוסין כשמוציא האוכל מהפסולת היות ומוכרח להוציאם, ואי לאו מסרח, הוי ממש תיקון המאכל ולא סתם כאוכל מתוך פסולת, דלא נכנס למלאכת ברירה כלל במעשה דידיה אלא כדרך אכילה ממש, ולכך הוי תיקון וברירה, ושוב חשיב למלאכה ולכך חייב, ולאו דוקא שהפסולת חשוב אוכל משום דראויים למאכל וכדו', אלא אפי' הוו פסולת ממש מ"מ התורמוסין גופייהו נחשבים כפסולת מתוך אוכל מצד המעשה עצמו וכדאמרי'.

סי' שי"ט סעיף ט"ו: מסנת שנתן בה חרדל לסננו מותר ליתן בה ביצה וכו'. ובגמ' דף ק"מ איתא דההיתר הוא לפי שאין עושין אותה אלא לגוון, וכ' רש"י על אתר דהלכך אין כאן ברירת פסולת מאוכל, דאידי ואידי חשיבי אוכל, דהחלמון הוי למראה בלבד.

ובפרי מגדים במשב"ז סקי"ב כתב דהיכא שבורר שני מיני אוכלין ודעתו להניח שניהם אלאחר זמן דשרי, והוכיח כן מהאי דינא דחלמון וחלבון שמפריד במסננת, דשרי היות ושניהם לא לאכילה עכשיו, וס"ל דבהכי ליכא בורר כלל, ואפי' בכלי, דהי אוכל והי פסולת.

וחזינן בדבריו דהביאור בביצה שבורר במסננת היינו משום דעתה אינו אוכל אחד מהם, וזו כוונת הגמ' דעושין אותה לגוון שהוא למראה, ולא שעתה רוצה לאכול כלל. ובבה"ל סעיף ג' ד"ה היו לפניו הביאו ופליג עליה, וס"ל דדוקא התם בביצה לא שייכא ברירה בהכי, דתרוייהו אינם עומדים לאכילה כלל לעולם, דהחלמון אינו אלא למראה בעלמא בלבד, והחלבון נתערב בפסולת החרדל ואין רוצה לאכלה, משא"כ שני מיני אוכלין רוצה לאוכלם בעתיד, והוי ממש מיון שבוררם לאוצר, ולדבריו הביאור בגמ' שעושין אותה לגוון, היינו שהוא למראה ולא

לאכילה לעולם, ולאו דוקא דהשתא לא רוצה לאכלה. אלא דבהא צ"ב דמאי איכפת לן דאינו רוצה לאכילה לעולם, הא רוצה הוא את החלמון לבדו כדי לגוון, וא"ל דבדבר שאינו לאכילה אמרי' דליכא ברירה, דהמ"ב בסקט"ו הביא להלכה דכתבו האחרונים דה"ה בכל דבר שהם שני מינים כגון כלים ובגדים שייך ברירה, ויברור דוקא המין שרוצה ולאלתר, ומ"ש הכא דכתב דליכא ברירה בלגוון דאינו לאכילה לעולם, וצ"ל דס"ל דכל מאי דשייכא ברירה בשא"ד שאינם אוכלין, היינו דוקא כל דבר שבוררו לשימוש שלו הוא מיועד, וא"כ בביצה שמיועדת לאכילה דהא אוכל היא, א"כ ליכא ברירה אלא כשבוררה לאכילה, אך כשעושה לגוון אין זה השימוש העיקרי המיועד, ולכך שרי.

עוד אפשר דהאי דשרי במסנת לשום ביצה, ומפריד בזה החלבון והחלמון, דא"ש בשיטת רש"י, דכתב בדף ע"ד ע"א בגמ' דהיו לפניו אוכלים, דלא גרס' שני מיני אוכלין, ובפרי מגדים ביאר דבריו דלרש"י ליכא ברירה כשבורר אוכל מאוכל, ואפי' דהוי תרי מינים, דלא שייכא תיקון בזה, ולכך גרס אוכלין דמשמע אוכל עם פסולת, דבורר הפסולת ומתקן האוכל ולכך הוי בורר, וא"כ ה"ה הכא בלגוון חשיב אוכל מאוכל, דהא החלמון בוררו למראה בלבד ולא לאכילה, והחלבון נמי אינו ראוי לאכילה, ועכ"פ ראוי לעשות בו שימוש חיצוני למראה וכדו' כמו שעושה בחלמון, ושוב ליכא אוכל ופסולת, דתרוייהו ראויים לאותו שימוש ולא לאכילה, וכן לכאו' מדוקדק בדבריו דכתב דאין כאן ברירת פסולת מאוכל, אלא אידי ואידי אוכל הוא, והיינו כבורר שני מיני אוכלין דאין אחד פסולת יותר מחבירו, ואין חד מינייהו אוכל יותר מהמין השני, וליכא ברירה בזה.

עוד יעויין במ"ב סקנ"ח דהביא בשם העולת שבת והמג"א דאפי' כשרוצה לאכול החלמון שרי לברור, וטעמם דחשיב מין אחד, ולדבריהם הביאור בדברי הגמ' שעושה לגוון היינו דהוי מין אחד, ולכך שרי לעולם ואפי' שחד מיניייהו לאכילה ממש, והחידוש בגמ' דשרי דאע"פ דהחלמון ראוי לאכילה עם החרדל, והחלבון אינו ראוי לאוכלו חי, אפ"ה לא חשבי' ליה כאוכל מתוך פסולת.

ישראל מאיר איבגי - מודיעין עילית

בשיעור דלאלתר

כתב הרמ"א סי' שי"ט סעי' א': וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה וכו' מקרי לאלתר, ואפי' אחרים אוכלים עמו שרי, וכ' במ"ב (ס"ק ו') ר"ל דאחד יכול לברור בעד כל בני הסעודה.

ולכאו' נראה מל' הרמ"א דהכל תלוי לפי הענין במספר האוכלים וכמות האוכל, שאם יש להכין הרבה - מותר להתחיל אפי' זמן רב קודם הסעודה לפי הצורך, ואם אין צריך להכין אלא מעט - אינו רשאי להתחיל אלא כפי הזמן הנדרש להכנה כזאת.

וע' בס' נחלת אליהו (ח"א אות מ"ה) שכ' וז"ל: שאלתי מהגה"צ בעל חזו"א, במטבח שאוכלים הרבה אנשים ביחד בש"ק, וצריך להמשכת הרבה זמן להכין כו', אם מותר לו להקדים ההכנה לסעודה, כיון דא"א בענין אחר אולי גם בכה"ג מקרי סמוך לסעודה. ופשט לאיסור דזה לא מקרי סמוך לסעודה, דכל איש אין שייך לחבירו, ע"כ כל מה שמקדים הוא איסור גמור, ואין מותר להתחיל רק לערך חצי שעה סמוך לסעודה, עכ"ל.

ובס' איל משולש (עמ' קכ"א) כ' בשם הגרנ"ק דכוונת החזו"א דרק עד חצי שעה שייך להחשיבו כחלק וכנטפל לסעודה, אבל יותר הוי כהכנה לסעודה. [וז"ל שלעולם אין להקדים יותר מחצי שעה, ואפי' כשיש הרבה אנשים, דאי"ז "סמוך" לסעודה, אך אם אין אלא מעט אנשים ואי"צ להכין אלא מעט זמן, ודאי אין להקדים טפי מהזמן הנדרש. כן מבואר שם עמ' קי"ז הע' כ"ב].

אמנם לפי"ז אפי' כשבורר לאדם אחד (וצריך לו הרבה) אסור יותר מחצי שעה, וא"כ ק' למה נצרך החזו"א לסברא שאין שייכות בין א' לחבירו [כלומר דהיה סגי שיאמר שאין להקדים טפי מחצי שעה, דאז אי"ז "סמוך" לסעודה, ולא מועיל מה שיש רבים], וצ"ע, אתו"ד הגרנ"ק.

ובאמת שיש להקשות גם להיפך, דמשמע מד' החזו"א שתוך חצי שעה מותר אף בכה"ג שאין שייכות בין א' לשני, וקשה, דכיון שלגבי כל א' אי"צ אלא זמן מועט, א"כ אסור להכין לו קודם זמן זה. ומאחר ואין שייכות בין א' לשני, איך אפשר להקדים עד חצי שעה, הא נמצא שלראשונים הקדים זמן טובא קודם האכילה, וצ"ע.

ואמנם מל' החזו"א כפי שהביא הנחלת אליהו נראה שיש לדקדק להיפך, דמה שהשיבו שאי"ז נחשב סמוך לסעודה, הוא **מחמת** שאין שייכות בין א' לשני, **ולכן** אין להתיר להתחיל זמן מרובה מקודם אלא תוך חצי שעה, שאז ודאי נחשב סמוך בכל אופן. ור"ל דעד חצי שעה זהו באמת סמוך לסעודה, ואפי' מכין לאדם א' בלבד שאי"צ אלא זמן מועט, מותר להתחיל מקודם עד חצי שעה דזהו ודאי "סמוך", אמנם כשיש אנשים רבים, ראוי להתיר להתחיל הרבה קודם כפי הנדרש, דג"ז נחשב סמוך במקרה זה, אלא שבנידון הנ"ל אמר החזו"א שאין להתיר, דכיון דאין שייכות בין א' לשני נמצא שלראשון הכין זמן רב מקודם, ולכן אין להתחיל אלא תוך חצי שעה, דאז אפי' שאין שייכות בין א' לשני, מ"מ הא אפי' לאדם יחידי מותר להתחיל חצי שעה מקודם דזה 'סמוך', ולפי"ז כשיש שייכות בין כל המסובין, כגון שיש לו אורחים או הרבה בני בית, ונדרש זמן הרבה להכין - מותר להתחיל כפי הצורך, דכ"ז חשיב סמוך לסעודה, וצ"ע למעשה.

שו"ר בקובץ "בנתיבות ההלכה" (גליון 23) תשו' הגרח"ק שליט"א בענין זה, וז"ל: המקרה שם היה בישיבה, והחזו"א שיער שהזמן הנצרך לברור הוא עד חצי שעה, אבל לכאורה במקום שצריך לברור פחות או יותר הכל לפי הזמן הנצרך, אבל **מהלשון שם משמע שחצי שעה מותר תמיד**, עכ"ל, וע"ש עוד בשם מרן הגריש"א זצ"ל ואגרו"מ.

ברירה לצורך מידי שאינו אכילה

כתב בס' שמירת שבת כהלכתה (פ"ג הע' ר"ו בהוצאה החדשה) בשם הגרשז"א זצ"ל, כי מסתבר שהבורר כלי כדי להשאילו לחבירו, גם אם הלה ישתמש בו רק לאח"ז חשיב כבורר לאלתר, מכיון שבבררית הכלי גמר המשאיל את שימושו בכלי זה, והרי מעשהו נחשב למעשה בפנ"ע וכו'.

וע"ע שם (בהמשך) לגבי בת שרוצה ללכת להתפלל, ואמה מבקשת ממנה למיין משהו לצורך הסעודה, דאסור, ולא דמי להנ"ל, ועוד עי"ש (הע' ר"ו) בשם הגרש"ז זצ"ל כי עוזרת מטבח אסור לה לברור לסעודה שאין עומדים לאכול עכשיו, אף כשעושה כך כדי לגמור את עבודתה לפני שעת הסעודה וכו'. וצ"ב מאי שנא מנידון הנ"ל, הלא העוזרת מצדה גומרת שימושה באותם הדברים שמכינה במה שמבצעת תפקידה לערוך הסעודה, ומבחינתה הוי לאלתר.

אמנם החילוק פשוט, שבדין הראשון אין למשאיל שום שייכות עם סעודת השואל, ולא נחשב שמכין לו סעודתו, אלא אצלו זהו ענין ושימוש בפני עצמו להשאיל לחברו, ולכן חשיב לאלתר, משא"כ בשני הדינים האחרים, הבת או העוזרת המכינים הסעודה, אף אם יש להם ענין פרטי בהכנה זו, היינו המצות כיבוד אם או משום שזו עבודתה שמשתכרת בה, מ"מ מה היא עושה - את סעודת בעל הבית - וזה שלא לאלתר.

והנה לאור הסברא שיש לחלק בין פסולת ואוכל לשני מיני אוכלין, שבפסולת ואוכל נעשה תיקון בחפצא, ואילו בשני מיני אוכלין אין המלאכה מצד תיקון החפצא אלא מצד פעולת המיון, י"ל שגם בנידון זה יהיה חילוק אם משאיל לחברו מין ממין אחר (כלי מתוך כלים או מאכל מתוך מאכלים אחרים), לבין ברירת אוכל מפסולת למטרה כעין זו (כגון שבורר לתת לחבירו פירות טובים מתוך רעים, או אמא השולחת ילדיה למספר שעות, וקולפת בעבורם פירות שיאכלום לאח"ז, אך מצידה גמרה תפקידה עכשיו), דבזה י"ל דאסור, והטעם דבאוכל מתוך פסולת הרי יש תיקון בגוף הדבר, וכל ההיתר דלאלתר הוא משום דהוי דרך אכילה, א"כ לא מהני שמבחינת המשאיל גמר את תפקידו עכשיו, דסוף סוף תיקן המאכל, ושימושו המיידי [היינו מה שנותן לאחר] אינו ממין הענין הנצרך כדי שיחשב לאלתר, דאי"ז "דרך אכילה", משא"כ כשבורר מין ממין אחר, ואין שם תיקון בגוף הדבר אלא "מיון", שזהו מצד המעשה, בזה כיון שיש צורך עכשוי במעשה זה גופא - סגי להתיר המעשה דחשיב לאלתר.

ברירה במין אחד הנאכל ע"י הדחק

כתב המג"א סי' שי"ט סק"ה בשם הה"מ (הל' שביתת עשור) דגם במין אחד אם אין ראוי לאכול אלא ע"י הדחק פטור אבל אסור. והא דמחבץ ומשמר חייב משום בורר, משום דהוו דברים לחים ע"ש, ובמחצה"ש פי' דהם נבללים זע"ז והוו ברירה גמורה, משא"כ בשני דברים יבשים אע"פ שמעורבים זע"ז, מ"מ לא הוו תערובת גמור, דכל חד לחודיה באפי נפשיה קאי, וליכא ברירה כולי האי. וצ"ב דממנ"פ, אי דבר הנאכל ע"י הדחק חשיב אוכל, א"כ הו"ל מין אחד, ואף בדברים לחים הנבללים צ"ל פטור, ואי לא חשיב אוכל, א"כ גם בדברים יבשים יהיה כאוכל ופסולת.

וצ"ל דהענין בדברים לחים הנבללים הוא, שכיון שתערובתן תערובת גמורה, ויש שם דבר שאינו ראוי כ"כ, חשיב קלקול בגוף המאכל, וממילא בהפרדתם הו"ל תיקון גמור, וביאור הדבר דיסוד מלאכת בורר הוא שעושה תיקון האוכל ע"י הפרדתו מהדבר המפריעו ומקלקלו, וככל שהדבר מצד עצמו פחות מפריע למאכל, כן חשיב פחות תיקון, ועל כן בדברים יבשים כשיש פסולת ממש עם אוכל הו"ל תיקון גמור, אבל בשני מינים אמנם יש תועלת ותיקון מסוים בהפרדה זו שנעשה כל מין בפנ"ע, אבל אי"ז תיקון גמור של המאכל דראוי גם באופן זה [ויש בזה כמה נ"מ שיש להקל במקרים מסוימים מכח סברא זו], ובמין אחד אף תיקון זה לא קיים וכמבואר, ואם קצת אין ראוי להאכל אלא ע"י הדחק - הרי שוב יש תיקון מסוים אף שהוא מין אחד, ואסור מדרבנן. וכ"ז בדברים יבשים, אבל בלחים הנבללים, הרי מציאות זו שנבללים היטב זע"ז יוצרת מצב שהדבר עצמו מופרע ומקולקל מחמת מה שנתערב בו, ולכן דוקא אם הוא ראוי לגמרי הרי אין כאן תיקון כלל ומותר, אבל אם אינו ראוי אלא ע"י הדחק, הוא גורם מפריע בגוף האוכל ממש, והפרדתם מהווה תיקון גמור.

בורר ביד או בקנון ותמחוי להניח

מבואר בשו"ע סי' שי"ט ס"ב דבורר להניח אפי' בידו ואוכל מפסולת חייב, וכ' המ"ב דה"ה (וכ"ש) בקנון ותמחוי. וכן בסק"י כ' דלאח"ז דרך לברור אפי' בידו, וכ"ש באיזה כלי. וצ"ב, דלעיל (סק"ב) הביא ד' רש"י שפי' הא דבקנון ותמחוי פטור אבל אסור משום דהוי כלאח"י, ולכאו' היינו שינוי, וא"כ מ"ט לאח"ז חייב. וכ"ש כשבורר ביד, דפירש"י דלא דמי לברירה **כלל**, משמע לכאו' דכ"ש דהוי שינוי גדול עד שמותר לכתחילה לכה"פ לאלתר [וכמבואר בריטב"א שם], וא"כ לאח"ז צ"ל לכה"פ פטור. (ויעו' מש"כ בביאור הסוגיא, דלפי"ד הרמב"ם יתכן דאה"נ שבקנון ותמחוי פטור, דהוי כלאח"י, אך ביד חייב דשם אי"ז כלאח"י אלא כדרך, ועי"ש שכ' דאולי גם ברש"י יש לכוון כן, אך מד' המ"ב מבואר לא כן, עי"ש).

ברירה במין אחד

כתב הרמ"א סי' שי"ט ס"ג: אבל כל שהוא מין אחד, אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות לא מיקרי ברירה. ועי' מ"ב (סקט"ו) שהביא דעת הט"ז שאפי' במין א' יש ברירה.

ויעוי' בט"ז, ותו"ד דככל שניכר יותר הוי פחות "תערובת", וא"כ מה שאמרו בגמ' היו לפניו שני מיני אוכלים, לרבותא הוא, דאף שניכרין לגמרי שייך ברירה, וכ"ש במין אחד גדולים וקטנים, וכ"ש בשווין שאין ניכרין דודאי הוי תערובת גמורה ושייך בזה ברירה, והטעם דכיון שכ' תוס' דבשני מינים מה שרוצה נחשב אוכל, ומה שאינו רוצה הוא פסולת, ממילא ה"ה וכ"ש במין א' דכל שאינו חפץ בו הוי פסולת, עכת"ד.

וצ"ב מה שייך בורר במין אחד ושווין, הא אין כאן שום תיקון ותועלת בהפרדה זו, ואינה אלא **חלוקה** של האוכל. וצ"ל שאינם שווין ממש, אלא יש איזה הבדל, שלדידיה יש לזה משמעות שמחמתה רוצה דוקא בזה ולא בזה, והוי כלפיו כאוכל ופסולת.

ובפמ"ג כ' דעתו לאסור כו' וכ"ש בשווין **ומהם ממולאים** וכדו', ע"כ. וצ"ע מ"ט זה לא נחשב כשני מינים, ומאי שנא מצלי ומבושל, וצ"ע.

ובעיקר ד' הט"ז צ"ע לכאו' מהא דמבואר (בס"ט ומ"ב ס"ק מ') דיין ומים עכורים שאפשר לשתותן, אלא שרוב בנ"א מקפידין לסננן, דמותר לסנן בסודרין שאין דרך לסנן בזה, ע"ש, ולהט"ז לכאו' צ"ל כאן בורר גמור דהוי כמין אחד, שכיון שמקפיד על חלקו הוי לדידיה כפסולת [אבל מהה"א דסעיף י' דיין ומים צלולים מותר לסנן במשמרת, ל"ק, דהתם אף לדידיה אי"ז תיקון חשוב אלא מעלה יתירה, ופשוט]. וכן יל"ע ממש"כ תוס' (קלד.) דהא דאין מסננין החרדל, משום דמחזי כבורר, והא דלא הוי בורר גמור דחזי ע"י הדחק, ולהט"ז לכאו' צ"ל בורר גמור, וצ"ע.

ושו"ר שהפמ"ג (סוף ס"ק ב') הק' שמד' הה"מ (בהל' שביתת עשור) שבעלין טובים ומעופשים אם אפשר לאכול ע"י הדחק הוי שבות (עי"ש), מבואר כד' הרמ"א ותרוה"ד דבמין א' אין בורר, דאילו להט"ז היה צ"ל אסור מדאו', עי"ש.

בורר להניח שניהם אלאחר זמן

הביה"ל סי' שי"ט ס"ג ד"ה היו לפניו הביא בשם הפמ"ג שנסתפק אם בירר מין אחד מחבירו ודעתו להניח שניהם אלאח"ז, אם שייך בזה ברירה, דהי אוכל והי פסולת, וע"ש מש"כ לפשוט מד' הרמב"ם. ועי' לק' בביה"ל ד"ה ומניח שהביא ד' המאמ"ר בשם הרד"ע, דבשני מיני אוכלים אע"פ שלא אכל מה שבירר, אלא מה שהיה בורר בידו הניחו לבו ביום או למחרת ואכל המין הנשאר, שרי, דלא אסרי' בזה אלא בבורר פסולת גמור מתוך אוכל, משא"כ הכא דהוי ב' מיני אוכלים, וכל שבורר כדי לאכול לאלתר שרי, עכ"ל. ולכאו' לפי"ז פשוט שבספק דהפמ"ג צ"ל אסור, דכיון דשרי אפי' לברור מה שאינו רוצה עכשיו, א"כ ע"כ שאין כאן נדון של אוכל ופסולת [אלא עצם המיון], ולכן כל שיש בו צורך לעכשיו מותר, וממילא פשוט לפי"ז שאם בורר להניח שניהם לאח"ז אסור, ולא איכפ"ל שאין כאן פסולת ואוכל.

אכן להרמ"א (כפי שביאר המ"ב וביה"ל) שאסור להוציא מה שאינו רוצה עכשיו דחשיב פסולת, א"כ שפיר מספק"ל לפמ"ג שבכה"ג שאינו רוצה לאכול מיד כלל אלא שניהם לאח"ז, יתכן דשרי, דהי אוכל והי פסולת.

והדברים מפורשים בראש יוסף בסוגיין ד"ה והנה, דמבואר שלתוס' שכתבו דהמין שרוצה הוי אוכל והשני פסולת, א"כ כשבורר שניהם לאח"ז שרי, דהי אוכל והי פסולת, אבל ברמב"ם (פ"ח הי"ג) ושו"ע (ס"ג) משמע שדוקא לאלתר שרי, אבל לאח"ז חייב (היינו להניח שניהם לאח"ז), וי"ל דהם סוברים דב' מינים אוכל מאוכל נמי הוי ברירה [ר"ל דלא כמש"כ תוס' שא' חשיב אוכל והשני פסולת, אלא שניהם אוכל, ואעפ"כ אסור מצד עצם המיון], ומשו"ה לא התנו שיטול דוקא מה שרוצה וכו', עכתו"ד ועי"ש, והיינו כמשנ"ת, והבין בד' הרמב"ם ושו"ע כהמאמ"ר שעצם המיון אסור, ולכן לא התנו שיטול מה שרוצה, וממילא שפיר ס"ל שלאח"ז אסור בכל אופן, והספק רק לפי"ד הרמ"א שאסר לברור מה שאינו רוצה עכשיו, וע"כ דחד פסולת, וא"כ יש לדון שכשרוצה שניהם לאח"ז יהיה מותר. ויש להעיר בד' הביה"ל שכ' לפשוט ספיקא דהפמ"ג מד' הרמב"ם, ובאמת הוא בעצמו כ' דכל הנדון לפי"ד התוס', ולרמב"ם פשוט שאסור וכנ"ל. אלא דיל"ע שבפמ"ג (מ"ז אות ב') כתב לדייק מד' תוס' מדלא כתבו שבורר מה שאין חפץ בו **ומניח השני** (כמש"כ הרמ"א), משמע דאף לברור מה שאינו רוצה מותר כשזה לאלתר, עי"ש. וזה לכאו' סותר למש"כ בראש יוסף שלפי"ד תוס' שבשני מיני אוכלין נמי נחשב מה שאינו רוצה כפסולת - אסור להוציא מה שאינו רוצה אף לאלתר. וצריך לעי' היטב בדבריו.

ברירת שני מינים לאלתר
אם שרי להוציא המין שאינו רוצה

הביה"ל סי' שי"ט ס"ג ד"ה ומניח השני דן אם בדעת הרמב"ם ניתן לפרש דכשבורר ב' מינים לאלתר יכול לברור בין המין שרוצה ובין המין שאינו רוצה עתה, או דגם להרמב"ם אין להוציא מה שאינו רוצה. והנה בראש יוסף בסוגיא נוקט להדיא דדעת הרמב"ם דלא כתוס', ושרי להוציא אפי' המין שאינו רוצה כל שאוכל לאלתר המין השני, ע"ש (והובא לעיל).

ומה שהביא הביה"ל בשם מאמ"ר שהביא מהרד"ע לפרש בד' הרמב"ם דלאלתר שרי אפי' פסולת מאוכל, הוא צ"ע, דהנה ז"ל הרד"ע המובא במאמ"ר (סי' שי"ט ס"ד): נ"ל שאם בירר אוכל מתוך אוכל, ואכל האוכל שבירר, אע"פ שנשאר האוכל האחר אין כאן איסור, דלא אסרינן זה אלא בפסולת מתוך אוכל, עכ"ל. אשר נראה שכוונתו להקשות איך מותר לברור אוכל מאוכל לאלתר, הא המין השני נברר גם כן, וזה שלא לצורך אכילה לאלתר (ועי' בדברינו על השו"ע בסעיף זה שהק' כן, ואפשר שבתירוצו המכוון למש"כ שם), ואין כאן לכאו' רמז לנידון הביה"ל.

הן אמנם שהמאמ"ר כ' דלשונו מגומגם, ומפרש כוונתו כפי שהביאו הביה"ל [דבשני מיני אוכלין אע"פ שלא אכל מה שבירר אלא הוציא מה שאינו רוצה והשאר אכל, מותר, דדוקא בפסולת מתוך אוכל אסור להוציא הפסולת ולא בב' מיני אוכלין], וסיים ע"ז אלא שגוף הדבר צ"ע, ובאמת לפלא הוא שלא פי' ד' הרד"ע כפשוטן וכמש"כ, וצ"ע.

בהיתר ברירת שני מיני אוכלין אף שמניח השני לאח"ז

כתב השו"ע סי' שי"ט ס"ג: היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר א' מא' ומניח (השני כדי) לאכול מיד. ויש לעי' איך שרי לברור המין שרוצה לאכול ולהניח השני, נהי דכלפי מה שרוצה עכשיו הו"ל כאוכל מפסולת, מ"מ כלפי האוכל הנשאר הו"ל כפסולת מאוכל, ואפי' את"ל דזה לא נחשב פסולת מאוכל [דדוקא בתורמוסין אמרי' סברא זו שכיון שמסרחי אילו היו נשארים בפסולת, נחשב אף האוכל כפסולת, וכן בעלמא כשמוציא מה שלא רוצה עכשיו ואוכל השאר, נחשב מה שמוציא כפסולת לגבי השאר כמש"כ תוס', אבל בכה"ג שאוכל מיד מה שמוציא אי"ז נחשב פסולת אפי' ביחס למה שנשאר], מ"מ יש כאן מיון לאח"ז, ולדעת הרמב"ם (המובא בבה"ל ס"א ד"ה ובורר) צ"ל חייב.

והנה הבה"ל (ס"ג ד"ה היו) הביא מהפמ"ג להסתפק כשבורר ב' מיני אוכלין להניח שניהם אלאח"ז אי שייך בורר, דהי אוכל והי פסולת, ולכאו' תפשוט מהא דשרי לברור אוכל מאוכל לאכול לאלתר, אע"פ שהשני נשאר לאח"ז, ומאי שנא.

והנה לפי"ד בעל המאור דנטילת הפסולת היא המלאכה [והוי מלאכה שאצל"ג אלא דבהכי חייביה רחמנא], י"ל בפשיטות שכשבורר מין ממין ואוכל - אין כאן כלל מלאכה, דבמה שנטל יש שם אכילה ולא מלאכה, ולא איכפ"ל במה שנשאר, דהרי בו לא נעשית מלאכה כלל, ולא דמי לנדון הפמ"ג שאין שם אכילה על מה שנוטל, וא"כ הוי כמו כל בורר שהוא מלאכה שאצל"ג ואעפ"כ חייב, אבל לפי המבואר ברמב"ן שהמלאכה נעשית בשני החלקים המתפרדים זמ"ז, ק' כנ"ל, דנהי דבמה שנוטל ואוכל אין מלאכה, אבל במה שנשאר יש מלאכה.

וי"א ע"פ מש"כ החזו"א (עי' סי' ס"א) דבדרך אכילה "לא חייל עליה שם עובדא ועמל מלאכה", דהכל נעשה דרך אכילה, עי"ש, וכמו"כ י"ל כאן דכיון שסו"ס פעולת הברירה נעשית באופן אשר יש לראות בו "אכילה" ולא עמל מלאכה, אף שנעשה ברירה במקום אחר, מ"מ אין שם מלאכה ע"ז. (ואכתי צ"ב, דלא דמי כ"כ, דהתם באותו הדבר גופא אמרי' דאי"ז מלאכה אלא אכילה, אבל כאן יש לדון שאי"ז באותו **הדבר**, אלא באותה **העת** שאוכל כאן בורר בדבר השני, וכלפי זה שמא לא שייך לדון הכל כאכילה).

ולפי משנ"ת במקו"א שבבררית שני מינין אין האיסור מצד תיקון החפצא אלא מצד פעולת המיון, ונת' שלפי"ז חשיבות המלאכה היא רק בזה שמעמיד כל מין לעצמו לאוצר, וא"כ כל שיש באותו מעשה צורך מיידי, כבר מפקיע ממנו חשיבות המלאכה, ומאחר ומין אחד מוציא לאכול לאלתר נמצא שאין למעשה זה שם מלאכה, ואה"נ שבהוצאת פסולת מאוכל, שנעשה תיקון באוכל גופא, אף בכה"ג שהוצאת הפסולת נחשבת כאכילה כגון שמוציא הקליפות ליתן לבהמה, ואין שם מלאכה מצד

מעשה נטילת הפסולת בפני עצמו, מ"מ הוי בורר גמור דתיקן האוכל, וכמש"כ במק"א משמיה דהגרש"ז זצ"ל (עי' מש"כ בענין תורמוסין), ועי"ש שנת' דאם גם את מה שנשאר אוכל לאלתר מותר, והיינו נמי ע"ד זה שכיון שאוכלו לאלתר הרי נחשב שעוסק באכילה ולא בתיקון המאכל, וא"כ אין לדון אלא מצד המעשה שמוציא פסולת מאוכל, ולזה מהני מה שמאכיל הפסולת לבהמה כדי להפקיע שם מלאכה מהמעשה וכנת'. (ועי' מאמר מרדכי (סי' שי"ט ס"ד) שהביא מרבינו דוד עראמה, ולכאו' יל"פ שכוונתו לקו' הנ"ל, עיי"ש היטב, אך המאמ"ר פי' דבריו בענין אחר, עי"ש).

ועי' ירו' (מט:) ביורר אוכלין מתוך אוכלין, חזקיה אמר חייב, ר"י אמר פטור וכו'. והתני ובלבד שלא יבור את כל אותו המין, ופי' קה"ע והתני בניחותא, ובלבד כו', ומ"ט אלא דכשבורר כל המין ניכר הבחירה במין הנשאר, וזה ודאי אסור שהרי אינו אוכלו עתה, והו"ל כבורר ומניח והיינו דחזקיה, ע"כ. ולכאו' זהו ממש הנדון הנ"ל, ומבואר דאה"נ שאם יברור כל המין, אפי' לאכלו לאלתר חייב (לחזקיה, ולר"י עכ"פ איסורא איכא). ועי"ע בזה באגל"ט (מלאכת בורר אות ט"ו).

ברירת פסולת מאוכל בעת האכילה - בדעת המ"ב והחזו"א

הביה"ל סי' שי"ט ס"ד ד"ה הבורר נסתפק אם בעת האכילה גופא כשאוחז המאכל בידו קודם שיאכל, מותר להוציא פסולת מאוכל, או דילמא לא שנא, אלא צריך להשליכו אחר שיאכל דוקא, **או שישליך מן האוכל עמו**, ע"ש. ומשמע מל' זו דהא פשיטא ליה שאם ישליך הפסולת עם מעט מן האוכל עמו אי"ז ברירה, ומותר אף לאח"ז. וע"ע ביה"ל ד"ה מתוך אוכל, שהביא בשם מאמ"ר שאין להוציא עצמות מהדג או הבשר, אלא בדרך אכילה, דהיינו עצם שיש עליו קצת בשר יאחז בו לאכול ממנו ולהשליכו אח"כ מידו וכו'. [והנה משמע שלהשליך העצם שיש עליה מעט בשר אסור בלא שיאכל הבשר ממנה, ודלא כהמבואר בביה"ל לעיל, ולכאו' סתר דבריו. ועי' בס' איל משולש (פי"ד הע' ט') שכ' ליישב דשמא אף המאמ"ר מסכים לד' הבה"ל, אלא דאיירי שחס על הבשר ודעתו לאכלו. אך פשטות ל' המאמ"ר לא משמע כן, דכתב שלא להשליך העצמות **אלא בדרך אכילה**, וצ"ע].

ועי' חזו"א (סי' נ"ד סק"ג) וז"ל: ובמ"ב שם פשיט ליה שאם יש מעט בשר על העצם אין בזה משום בורר. ולא אתפרש מקורו, דנהי דאם יש עליו בשר שדעתו על הבשר ונוטלו לאוכלו, העצם בטל לגבי הבשר, והו"ל כנוטל חתיכה מן הקערה, אבל בזמן שנוטל העצם כדי לברר את הבשר מן העצמות, אף שיש על העצם מעט בשר כיון שאין דעתו על הבשר אלא לברר הקערה ודאי שם ברירה עליה, ולא עדיף העצם מב' מיני אוכל דחשיב בורר כשבורר מין אחד מחבירו וכו', עכ"ל.

ויש להסתפק בכוונת החזו"א אם בא לחלוק על דין המאמ"ר, שאף כשמוציא העצם עם הבשר ואוכל הבשר אסור, הואיל ודעתו בעיקר לברר הבשר מהעצם, ורק כשדעתו באמת היתה מלכתחילה לאכול הבשר מותר להוציאו עם העצם (אף שהוא פסולת ומתקן הבשר שנשאר), כיון שהוא כהמזלג שאוכל בו הבשר ובטל לגביו, או"ד דבדין זה מסכים עם המ"ב, דכיון שלמעשה אוכל הבשר נעשתה פעולה זו מותרת דהו"ל אכילה, ואין כוונתו לחלוק אלא על מה שמבואר בביה"ל ד"ה הבורר שכשיש מעט בשר על העצם מותר להוציא ולהשליך, וע"ז השיג דבשלמא אם נוטלו לאכלו העצם בטל וכו', וכוונתו שאף שנוטלו ע"מ לברר הקערה, אך כיון שמ"מ **למעשה** נוטלו לאכלו [ולו כדי להנצל מאיסור בורר] חשיב כאכילה והעצם בטל וכו', אבל כשנוטל העצם לברר הבשר, ר"ל ולא יאכל הבשר שעליה אלא ישליכנה, לא מהני שיש מעט בשר (שיחשב ע"ז מפריד אוכל מאוכל), כיון שאין דעתו על הבשר אלא לברר הקערה.

ולכאו' נראה כהצד השני, וכעין מה דמצאנו לגבי תערובת ספרים, דהוראה רווחת שאם רוצה למיין ולהחזיר כל א' למקומו, יעיין בכל ספר מעט ואח"כ יחזירנו, אע"פ שכוונתו הברורה לברור, אלא שעושה כעין הערמה להתיר לו הברירה מ"מ מותר (ע' איל משולש פי"ח ס"ג ובמקורות, ובארחות שבת פ"ג סכ"ד, ואין חולק בזה וכידוע), וה"נ אף שכוונתו האמתית לברור, מ"מ ויעש גם הוא בערמה להפוך מעשיו בפועל לבורר לאכול לאלתר. [אמנם יש קצת לחלק, דהתם כשלומד בספר נעשה כאוכל מפסולת, משא"כ כאן העצם היא באמת פסולת ורק הבשר שעליה הוי אוכל, אלא שע"י הבשר מוציא גם העצם, ושמא בכה"ג אמרי' שכיון שדעתו האמתית בהוצאת העצם לברר הקערה לא מהני מעט הבשר להתבטל אליו, ועי', ומ"מ בעיקר הדבר נראה לכאו' דכיון שסו"ס עתה רוצה לאכול חשיב אכילה].

גם מל' החזו"א שהביא ד' המ"ב בנוסח זה - שאם יש מעט בשר על העצם **אין בזה משום בורר**, ולא כתב "ואוכלו", משמע דאיירי בדין הראשון שמשליך העצם עם הבשר שעליה.

וכן ממש"כ "ולא עדיף העצם מב' מיני אוכל דחשיב בורר כשבורר מין א' מחבירו", משמע דאיירי במשליך עם הבשר, דאם אוכל הבשר מה דימה החזו"א לב' מינים, הא שם אינו אוכל המין שהוציא, וכאן אוכל הבשר, והעצם נטפלת לו [ואי משום דס"ל דאין העצם נטפלת כנת' בצד הראשון, כיון שדעתו לברר ולא לאכול א"כ הוי פסולת גמור, ולא צריך להביא ראיה מב' מינים], אלא ודאי דאיירי שמשליכה, ולזה כ' דאע"פ שיש עליה בשר, ואפשר **לכאו'** לראות אותה כטפלה לאוכל, ואי"ז "פסולת", מ"מ יש כאן ברירה, שכיון שיש כאן "מין אוכל" שמפריע לו ורוצה להוציאו, ודעתו על כך ולא על אכילה [שהרי משליכה בלא אכילה], הרי אין כאן חלוקת האוכל אלא הפרדה, ולא עדיף משני מיני אוכלין.

ולפי"ז מש"כ (באות ד') דלהאמור אין שום היתר לשמש המכין הסעודה להוציא העצמות וכו', היינו בשאין עליהם בשר ואוכלו (וכן משמע מהמשך דבריו שכ' אפי' יש בעצמות מעט מוח למצוץ או שהן רכין, כלומר דוקא בכה"ג שאינו אוכל בפועל), אבל אם אוכל הבשר פשיטא שמותר, ולא צריך לאומרו. וכן שמעתי מהג"ר יוסף רפפורט שליט"א דבכה"ג נחשב שעוסק באכילה, ולא נחלק החזו"א בזה, ושו"ר באיל משולש (פי"ד הע' י') שהביא שיש מפרשים בד' חזו"א כהצד הראשון, וי"מ כהצד השני, עי"ש.

ביישוב קו' רע"א למה אין בקילוף שעורין משום כותש

בקושית מרן הגרע"א סי' שי"ט ס"ו ע"ד המג"א סק"ח [והיא באמת קו' ע"ד תוס' ביצה יג:] איך התירו לקלוף הדגן שנתפרק בע"ש מן השבלים, הא הוי כותש דחשיב מפרק, נתבארו כמה אופנים לתרץ:

האופן האחד - בגוף ד' התוס' שחילקו בין מלילה לקילוף, יש לפרש דהכל איירי בקליפה החיצונה הגסה, והחילוק הוא, שמלילה היינו לתלוש הגרעין מן השבולת, וקילוף היינו שנתלשו כבר הגרעינין עם קליפתן זו הגסה מע"ש מן השבולת, ועכשיו קולף אותה קליפה, וזה מותר, דעיקר מלאכת מפרק בשלב הראשון של פירוק הדגן מהשבלים, נעשה בתלישת הגרעינים מן השבולת, ובזה כבר יצאו מגדר "תנובת שדה" לגדר "אוכל". וההוצאה מן הקליפה אינה אלא הפרדה של הפסולת מן האוכל (וזה שייך לבורר דשרי לאלתר), ואין זה מפרק. וכן מבואר לכאו' בד' הט"ז (סי' שי"ט סק"ד) [כפי שפירשו דבריו הלבושי שרד ושו"ע הגר"ז] שהתיר להוציא הקטניות מן השרביטין אם נתקו מע"ש, ואי"ז מפרק [אלא שייך לבורר ולכן צריך שיהיה לאלתר], והיינו משום שעיקר הפירוק כבר נעשה. וכ"ז בקליפה החיצונה, אבל כותש איירי בקליפה נוספת, היינו הדקה הדבוקה על הדגן, שזהו שלב **נוסף** של פירוק **גמור** של הדגן מאותה קליפה, וע"ז שפיר פריך הגמ' דלחשיב נמי כותש [כמו דהחשיבו זורה בורר ומרקד כל א' אב בפנ"ע באשר כל א' הוא שלב נוסף של ברירה גמורה].

האופן השני - לפי הר"ח והרמב"ן דכותש איסורו משום בורר, יתיישב שפיר גם אם נפרש בתוס' שהתירו קילוף היינו בקליפה הדקה [וכמו שפי' השטמ"ק בביצה בד' התוס' - והטעם שאין בזה משום מפרק הוא כמש"כ הפמ"ג (סי' שי"ט א"א סק"ח) וז"ל: ולקלוף קליפה הדבוק במורסן וכדו' שרי, דלאו מפרק הוא וכו', דבטל הקליפה דקה המחוברת מאוד לגבי אוכל, עכ"ל. ונתבאר לעיל בענין קילוף שעורין ואגוזים], דכותש שאסרו להסיר קליפה זו משום בורר היינו לצורך טחינה, אבל כאן איירי לקלוף ולאכול ואין איסור בורר [ועוד י"ל דכותש בכלי וקולף ביד].

האופן השלישי - לפי משנ"ת בד' האחרונים (אגל"ט ועוד) דהגדרת מלאכת דישה היא כשאותו פירוק הוי "מלאכת שדה", כלומר שאין מביאין הפירות לאכול במצב זה, אבל בפירות שהדרך להביאן בקליפתן, וסמוך לאכילה קולפין ואוכלין, זהו אינו "מלאכת שדה" אלא דרך אכילת הפירות, ולפי"ז בדגן יהיה תלוי בייעוד אליו הוא עומד, דכאן שקולף **ואוכל** לא הוי מפרק, שכן הדרך להכניס דגן בקליפתו לאכול חי, אבל כשהדגן אינו עומד לזה אלא לטחינה, וכותש להסיר הקליפה כדי לטחון סולת נקיה, כאן אי"ז פעולה של אכילה אלא בגדר מלאכת שדה, כיון שפירוק זה עודו בשלבי ייצור האוכל והוי מפרק גמור. (ועי' ארחות שבת פ"ד הע' ד' שהרחיב בזה).

האופן הרביעי - הביה"ל (סוף סי' שכ"א) כתב לחלק שכאן איירי ביד, וכותש (דהוי מלאכה) איירי בכלי, עי"ש. ודבריו צ"ב ממנ"פ, דאם כשהוא בכלי חשיב מפרק גמור - א"כ ביד הוי לכל הפחות 'שינוי' [פי' אף אם לא חשיב תולדה, דלא דמי, מ"מ לא יהיה אלא כשינוי], אבל שיהיה מותר מהיכ"ת. ואם קילוף הקליפה הדקה נחשב כחלק מן הפרי, וא"כ 'מפרק' דבר ממקום שנכסה בו [וכמש"כ הפמ"ג (סי' שי"ט סק"ח) לפרש ההיתר של קילוף קליפה הדבוקה במורסן, וכן שומין, עי"ש], א"כ לכאו' היה ראוי להתיר אפי' בכלי, דאין כאן כלל מפרק (ואכן מטעם בורר אולי היה צריך לאסור בכלי, אבל רע"א הלא הק' שיהיה אסור מטעם דש).

ונראה לבאר ע"פ היסוד המבואר בגדרי אבות ותולדות, וקיצור הדברים, דהנה ברמב"ם מבואר דמגבן הוי תולדת בונה, וכן העושה אוהל קבע הוי תולדת בונה, וכ' אבן האזל (פ"י הי"ז) דעיקר אב מלאכת בונה הוא בנין ממש שיש בזה ב' ענינים, א. שעושה אוהל קבוע. ב. שהוא מקבץ חלק אל חלק. ולכן העושה אוהל שאינו דומה לאב בקיבוץ החלקים הוי תולדה, וכן מגבן שדומה בקיבוץ החלקים ולא בענין עשיית האוהל - הוי תולדה, עיש"ה. ולכאו' צ"ב, דקיבוץ החלקים אי"ז אלא אופן הפעולה והעשיה של הבנין, אבל תוכן ועצם עיקר המלאכה ("היצירה") הוא הבנין, וא"כ מגבן שלא עשה אלא מעשה קיבוץ חלקים ללא תוצאה של "בנין", לכאו' אפי' תולדה אינו.

אך הביאור, שאף שעיקר בונה הוא יצירה של "בנין", מ"מ בכל עשיית מבנה כל שהוא יש ג"כ תיקון ויצירה מעין בנין, אלא שאי"ז כ"כ תיקון חשוב כבנין, ולזה מהני מה שעושה המבנה באופן וצורת עיקר המלאכה, היינו שמקבץ חלקים זה לזה, דבזה נותן ליצירה שם ואופי מעין המלאכה, והוא נקרא תולדה וזהו מגבן, וביתר ביאור, דאמנם כשאין דמיון כלל לאב המלאכה מצד הפעולה והנפעל, אלא מצד התוכן, אז צריך שיהיה דמיון **גמור** בתוכן כדי להיות תולדה, דאל"כ במה ידמה לאב, אבל כשהפעולה והנפעל הוא בדמיון גמור לאב, ויש גם בתוכן תיקון ויצירה מעין ענין האב, די בזה להחשיבו תולדה.

ועל ד"ז יבואר גם בכותש, דהנה עיקר תוכן מלאכת דישה היא "יצירת" האוכל ע"י פירוקו מן השבלים והקליפה, ויוצא מכלל "תנובת שדה" לכלל "אוכל", וצורת המלאכה - ע"י בהמה וכלים (כמש"כ המאירי במשנה), והדש **בידיו** הוי תולדה [וכן כתב להדיא בשו"ע הגר"ז], וכן הכותש להסיר הקליפה הדקה, אף שמצד תוכן המלאכה אין כאן יצירה כמו באב, שהרי כבר נתפרק ושם אוכל עליו (ואפשר לאכלו כמות שהוא חי ע"י קילוף כשאר פירות), דמ"מ עכשיו עושה בו תיקון מעין דישה, וכיון שעושה זאת ע"י כלי באופן הנושא אופי של דישה שפיר הוי תולדת דש [ואמנם רש"י כתב שכותש הוא אב מלאכה (גם לתירוץ הגמ'), אבל בראשונים אחרים מבואר דהוי תולדה - ע' מאירי במשנה ובגמ', ור"ן ועוד, וכן י"ל שלמדו התוס'], משא"כ כשקולף בידיו, הרי אין כאן לא אופן פעולה ונפעל כמו האב, ולא תוכן ויצירה כעין האב, ולכן זה מותר.

בענין רחיצת פירות

א. סי' שי"ט ס"ח: אין שורין את הכרשינין כו' כדי להסיר הפסולת וכו'. לכאו' צ"ל שאין הכוונה לקליפות דזה שרי לאלתר, כמבואר סו"ס שכ"א, וכאן משמע דאפי' לאלתר אסור. ולכן צ"ל כמש"כ המ"ב (סקכ"ח) דה"ה אם יש פסולת ואוכל מעורבין וכו' - דמשמע שהמדובר במעורב פסולת עם האוכל.

ולפי"ז נמצא שאם יהיה פסולת על האוכל כעין קליפה, יהיה מותר לשרותם במים כדי להסיר הפסולת, דלא גרע מקליפה דשרי לכהפ"ח לאלתר, וא"כ מותר לרחוץ פירות וירקות מאבק ועפר וכדו'. אך במ"ב (סקכ"ט) כ' דלא יתן מים על תפוחי אדמה להסיר האבק והעפר שעליהם, והרי להדיא דאסור אפי' בגוונא דדמי לקליפה, וצ"ב. [ושמא יש לחלק בין קילוף לשטיפת לכלוך - עי' איל משולש פט"ו הע' י"ב].

ב. שו"ר באגר"מ (ח"א סי' קכ"ה) שהתיר רחיצת פירות וירקות מה"ט דדמי לקילוף, ודוקא לאלתר, ומש"כ במ"ב לגבי תפו"א מיירי שלא לאלתר, וה"ה בפירות שא"א לאכלן כך, דשלא לאלתר אסור, ואם אפשר לאכלן כך לרוב בנ"א מותר אפי' שלא לאלתר, עי"ש. ובס' איל משולש (שם) הביא ג' חילוקים בין קילוף קליפה דשרי להסרת לכלוך, עי"ש, ולכאו' על כולן יש להשיב באחת, דלכלוך שנלוה אל הפרי בדרך כלל (כגון עפר שגדל בו, או אבק וריסוס וכדו' שלא ימלט שלא יהיה בו), והדרך להסירם על ידי שטיפה **קודם אכילה**, י"ל דהוא בכלל תיקוני אוכלא דשרי, ואי"צ שיהיה דוקא חלק מגוף הפרי או שיהיה חלק טבעי מהאוכל, דסו"ס עתה הוא אוכל שבדרך כלל מגיע באופן שא"א לאכלו [ועי"ש (הע' ד') שהשיג ע"ד הגרמ"פ (שהעמיד בלאח"ז) מד' הפרישה ועוד שכ' דהשו"ע איירי אף לאלתר, ע"ש. ולפמשנ"ת בפתח דברינו לק"מ, דהגרמ"פ כתב זאת ע"ד המ"ב לענין תפו"א, והוא בדוקא, דלגבי כרשינין הא נתבאר, וזה פשוט, דלא איירי להסיר הקליפות, דזה ודאי מותר לאלתר, וע"כ איירי בפסולת המעורבת, וזה אכן אסור אף לאלתר כד' האחרונים, ולא ע"ז דיבר האגרו"מ, אבל בתפו"א איירי בעפר, וזה דומה לקליפה, וע"ז כ' האגרו"מ דרק לאח"ז אסר המ"ב, וז"ב. וכן מש"כ באגר"מ שם (ס"ג) דמד' האחרונים מוכח וכו' לפי שבורר פסולת מאוכל ולא דימו לקליפה - אי"ז קו' לפי משנ"ת, דבשו"ע מיירי שמעורב הפסולת באוכל, ולא שעוטף אותו כקליפה, ולכן לא דימו הדברים].

ג. וראיתי בשש"כ (פ"ג סכ"א) שהביא בשם הגרשז"א ז"ל, דפירות שמעורב בהן פסולת אסור לתתם או להדיחם במים (כדין השו"ע), אבל אם לכלוך דבוק בפירות או אבק וריסוס וכדו' מותר להדיחם סמוך לסעודה, וכן מותר **לקלוף** פירות וכו' סמוך לסעודה - שנראה שדימה הדברים, וחלוק מדין השו"ע כמשנ"ת.

אך עי' שם בשש"כ (הע' מ"ח) שהביא ראיה לזה מדשרי להדיח כלים ועוד ראיות, והביאור דניקוי דבר מהלכלוך לא חשיב בורר אלא ניקוי, עי"ש, ואשר לפי"ז אפי' **לאח"ז** שרי, דומיא דהדחת כלים שמפורש (סי' שכ"ג ס"ו ובמ"ב סקכ"ז) דשרי אפי' בלילה לצורך היום. וכן כ' באגר"מ שם בהמשך דבריו דיתכן שדוקא לשרות במים אסור שהוא דרך ברירה, משא"כ לשטוף תחת הברז הוי דומיא דשטיפת קערות וכוסות, דשרי אפי' לאח"ז דלאו שם בורר ע"ז אלא "רחיצה" [אלא דצ"ע דלפי"ז גם שטיפת כלים יהיה אסור בכה"ג דמשרה במים, וזאת מנ"ל, וע"כ נצטרך לחלק בין כלים דל"ש כלל שם 'בורר' ו'תערובת' עם הלכלוך שעליהם, משא"כ בפירות וכדלק', וא"כ כבר אין לדמות כלל, ואפי' לרחוץ מתחת לברז צ"ל אסור, וצ"ע].

ד. ויש שכתבו לחלק דכלים לעולם לא הוו תערובת עם לכלוך שעליהם, משא"כ פירות (עי' שש"כ שם הע' ז' בסופה), אשר לפי"ז אין להתיר רחיצת פירות לאח"ז דזוהי ברירה, ועל כן היה נראה דהא מיהת לשטוף פירות **תחת** זרם מים כדי לאכול **לאלתר** ודאי שרי [דבזה ארווחנא מה שכ' באגר"מ לחלק בין שורה במים לנותן עליהם מים דהוי רחיצה, ואפי' אי לא דמי לכלים, מ"מ מדין קילוף יהיה שרי לאלתר עכ"פ]. וכן הביא השש"כ את הדברים. ובאיל משולש (הע' י') הביא בשם הגריש"א דאמנם רצוי לכתחילה לשטוף מע"ש, אך אם לא שטף מותר לשטוף תחת זרם מים.

ודע דהחזו"א (מובא בשמו באיל משולש שם) אסר בכל גווני שטיפת פירות וירקות, עי"ש, ולהאוסרים [מצד שדמי להשו"ע] הוא בחשש חיוב חטאת, כמבואר בביה"ל ד"ה דהו"ל כבורר, יעויש"ה.

בענין סינון יין או מים צלולים

כתב השו"ע סי' שי"ט ס"י: יין או מים שהם צלולים מותר לסננן במשמרת. הגה ואע"פ שיש בו קסמין דקין, הואיל וראויין לשתות בלא"ה. כוונתו שאפשר לשתות המים על אף שהקסמין בתוכם, דיכול למנוע בשיניו שלא יכנסו בפיו [ולא ר"ל שיכול לשתות **עם** הקסמין, ולכן נחשב כמין אחד, דלא מסתבר כלל].

וביאור הדבר [דלכאו' הא דראויין לשתות ע"י שימנע בשיניו שלא יכנסו לפיו, זה גופא בורר ואיך שרי, אלא פשוט משום שזהו **דרך שתיה**, אך א"כ ק' דלעולם הרי **יכול** לאכול בדרך אכילה ע"י שיוציא האוכל בידו לאכול לאלתר, וכי מפני זה נתיר לו לברור בכלי, וה"נ מאי שנא, שמשום **שאפשר** לשתות בלא"ה (פי' ע"י שיברור בדרך שתייה דשרי) נתיר לו לברור ע"י משמרת, אך החילוק פשוט], דבעלמא כשבורר אוכל ביד ולאלתר, אין פירושו של דבר שזה לא **"מעשה"** בורר, אלא שזו לא **"מלאכת"** בורר, משום שעוסק באכילה, ושרי לברור כדי לאכול שזו דרך אכילה, ולכן בזה ודאי לא אמרי' שכיון שיכול לברור באופן שיחשב דרך אכילה נתיר לו לברור באופן שאינו דרך אכילה, משא"כ בנידו"ד כשיכול לשתות על אף הקסמין, פירושו של דבר שאי"צ כלל לעשות מעשה בורר, דכשמעכב הקסמין תוך כדי השתיה מלהכנס בפיו זהו מעשה **שתיה** בלבד (ולא מעשה **בורר** שהותר דרך אכילה), ונמצא שהמים מצד עצמם אין זקוקים לשום תיקון בכדי שיהיו ראויין לשתייה, וממילא גם לתת במשמרת מותר דאין כאן שום תיקון. ושו"ר בלבוש שביאר כן להאי דינא דהרמ"א, עי"ש בס"ט ובסט"ז. ועי"ש עוד מש"כ לגבי מים שיש בהם תולעים שהתיר השו"ע (בסט"ז) לשתותן ע"י מפה, ולא לסננן במשמרת.

חיים יח'וק - מודיעין עילית

בדין ברירה בשני מיני אוכלין

בגמ' שבת ע"ד ע"א גרסי' ת"ר היו לפניו מיני אוכלין בורר ואוכל, בורר ומניח, ולא יברור, ואם ביירר חייב חטאת. וכתבו התוס' בד"ה היו לפניו: וכן פי' ר"ח דבאוכל מתוך אוכל שייכא ברירה, שבורר אותו שאינו חפץ לאכול מתוך אותו שרוצה לאכול, דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ לאכול. וכן משמע בירושלמי דגרס הבורר אוכלים מתוך אוכלים, חזקיה אומר חייב, דהיינו דין ברירה הוא לאו דוקא בפסולת ממש, אלא כל שהאדם אינו חפץ במין האחד, חשיב האי אוכל כפסולת, והוצאתו הוי כתיקון האוכל.

והנה הרמב"ם בפ"ח הל' י"ב כתב: הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו ב' מיני אוכלין וביירר מין ממין האחר, בנפה וכברה חייב, בקנון ותמחוי פטור אבל אסור, ובידו לאכול לאלתר מותר. ובהל' י"ג כתב: היו לפניו שני מיני אוכלין מעורבין, בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד, ואם ביירר והניח לאחר זמן אפי' לבו ביום, כגון שבירר שחרית לאכול בין הערביים, חייב, עכ"ד.

וכתב הב"י נראה מדבריו שיש חילוק בין בורר אוכל מתוך פסולת לבורר שני מיני אוכלין, דהבורר אוכל מתוך פסולת להניח עד לאחר ג' או ד' שעות חייב, והבורר שני מיני אוכלין לא מיחייב, אלא אם בורר שחרית לאכול בין הערביים. אלא שאיני יודע מניין לו חילוק זה, ואם לא נתכוין לכך קשה אמאי פלגינהו בתרתי.

עוד יש לדקדק בדברי הרמב"ם, דחלוק בורר אוכל מתוך פסולת לבורר שני מיני אוכלין, דהבורר אוכל

מתוך פסולת לאכול לאלתר לא שרי אלא א"כ בורר את האוכל, ואילו בשני מיני אוכלין אם בורר לאכול לאלתר יכול לברור אף המין שאינו חפץ בו, וכסתימת דבריו הבורר מין ממין האחר לאכול לאלתר מותר, ולא פי' דה"מ כשנוטל המין שחפץ. ולכאו' לפי הנתבאר בתוס' דבבדירת שני מיני אוכלין המין שאינו חפץ חשיב כפסולת, לא שרי לאלתר אלא בבורר המין שחפץ.

וכתב הראש יוסף לבאר דנחלקו תוס' והרמב"ם בדין ברירה בב' מיני אוכלין, דתוס' ס"ל דאף בבדירת שני מיני אוכלין הוי כבדירת אוכל ופסולת, דהמין שחפץ בו חשיב אוכל, והמין שאינו חפץ בו חשיב כפסולת, ומשו"ה אף כשבורר לאלתר לא שרי אלא כשבורר המין שחפץ בו, דכה"ג חשיב דרך אכילה. משא"כ הרמב"ם ס"ל דבדירת ב' מיני אוכלין אינה כבדירת אוכל ופסולת, דבב' מיני אוכלין ליכא פסולת דנימא דבהוצאתו נתקן האוכל, אלא אף דתרוייהו אוכלין בדין ברירה התחדש דאף הפרדת ב' מינים חשיבא כברירה, וא"כ סבר הרמב"ם דה"מ כשבורר לאחר זמן דכה"ג איכא משמעות להפרדת ב' המינים, שכל מין עומד לעצמו, אבל כשבורר לאלתר לא חשיב מעשה הפרדה, אלא התעסקות באכילה, ולא בעי שיברור המין שחפץ בדוקא, כבפסולת ואוכל, דשאני התם דהוצאת הפסולת היא תיקון המאכל, ומשו"ה כדי להתיר ברירתו לאלתר בעי' שיטול המין שחפץ, דכה"ג לא חשיב כמעשה תיקון המאכל, אלא כאכילתו וכמבואר ברמב"ן. משא"כ בברירת ב' מיני אוכלין כל שמפרידן לאכול לאלתר לא חשיב מעשה הפרדה, אלא התעסקות באכילה, ולכן שרי אף כשבורר המין שאינו חפץ בו.

ולפי"ז כתב הראש יוסף דאיכא נפקותא היכא דבורר שחרית לסעודת בין הערביים ב' מיני אוכלין וחפץ בתרוייהו, דלשיטת תוס' בדירת ב' מיני אוכלין כברירת אוכל ופסולת, דהמין שאינו חפץ בו חשיב כפסולת, א"כ הכא דחפץ בשניהם הי מינייהו אוכל והי מינייהו פסולת וליכא ברירה, משא"כ לשיטת הרמב"ם דכל הפרדת ב' מינים חשיב בורר, א"כ אף דחפץ בתרוייהו, כל שבורר לאחר זמן חייב. וכמו"כ נפק"מ כשבוררם לאלתר בנפה וכברה, דלתוס' ליכא שם ברירה כה"ג, דהי מינייהו אוכל והי מינייהו פסולת, ולרמב"ם חייב, דכאשר בורר בנפה וכברה לא חשיב דרך אכילה.

ובאמת דכדברי הראש יוסף בדעת הרמב"ם מצינו בריטב"א בדעת רש"י, דהנה רש"י גרס היו לפניו אוכלין, ולא גרס היו לפניו שני מיני אוכלין, ופי' הריטב"א דהכא בבורר אוכל מתוך פסולת הוא כדאיתא לקמן, ולא בבורר אוכל מתוך אוכל, מבואר בריטב"א דרש"י מודה דאיכא ברירה בשני מיני אוכלין, אלא דלא קרי ליה ברירת אוכל ופסולת, ומשו"ה א"א לפרש דסוגייתנו עוסקת בכה"ג, אבל לעולם איכא בורר אף בכה"ג, והיינו כנתבאר בדעת הרמב"ם דאף הפרדת ב' מינים חשיב כבורר. משא"כ לתוס' דהאי מין שאינו חפץ חשיב כפסולת, א"כ אפשר לפרש סוגייתינו אף בב' מיני אוכלין. וע"ע בפנ"י דכתב כעין זה.

אמנם דברי הראש יוסף בשיטת הרמב"ם צ"ע, דגרס' בגמ' קל"ט ע"ב אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת ואינו חושש. וכן פסק השו"ע בסעי' י', וכתב הרמ"א ואעפ"י שיש בו קסמין דקין הואיל וראויין לשתות בלאו הכי שרי, ומבואר בט"ז סק"ט דכה"ג חשיב צלולין לכו"ע. ולכאורה צ"ב, בשלמא לשיטת תוס' דב' מיני אוכלין איכא ברירה רק היכא דאינו חפץ במין האחד, א"ש, כיון וראויין לשתות בלאו הכי ליכא בסינונן משום בורר, דהכל חשיב כאוכל, משא"כ לדעת הרמב"ם דאף כשחפץ בב' המינים שייך ברירה, צ"ב דמה בכך דראויין לשתות בלאו הכי, סו"ס מפריד הוא ב' מינים בכלי, ואמאי שרי. והיה אפ"ל דמים עם קיסמין דקין חשיב כמין אחד כשהם מעורבין, ומשו"ה כאשר משתתי בהכי שרי, וכ"כ האג"ט. ודבר חידוש הוא להחשיבו כמין אחד מחמת שמעורבין ביחד.

ובאמת מצאתי בפמ"ג במשב"ז סק"ח דכתב דלדעת הרמב"ם אסור לסנן מים שיש בהם קיסמין אף היכא דמשתתי בהכי, ודייק לה מדהוצרך הרמב"ם לפרש דיין מגיתו שרי לסננו שהוא גוף אחד כל עוד שלא נפרד, ולא פי' משום דמשתתי בהכי, משמע דאף דמשתתי בהכי אי לאו דחשיב כמין אחד אסור, וא"כ מים עם קיסמין אסור, והיינו לשיטתו דהפרדת ב' מינים אסורה ואף כשאין האחד חשיב כפסולת.

עוד צ"ב וכדהקשה הראש יוסף, דהנה השו"ע בסעי' ג כתב: היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד, וכתב הרמ"א ומניח השני לאכול מיד, וביאר המג"א סק"ד דכונת הרמ"א למ"ש הטור דאותו שרוצה חשיב כאוכל והשני חשיב כפסולת, וא"כ צריך לברור זה שרוצה לאכול ולהניח השני. אבל איפכא לא, דהוי פסולת מתוך אוכל. עוד כתב השו"ע ואם בירר והניח לאחר זמן אפי' לבו ביום, כגון שבירר שחרית לאכול בין הערביים חייב, וקשה הא כה"ג דחפץ בשני המינים לשיטת תוס' לא הוי ברירה, וא"כ אמאי לא השיג הרמ"א הכא דכה"ג אינו חייב. אם לא שנדחק לומר דהכא מיירי בחפץ במין האחד ואינו חפץ במין השני, דהוי כאוכל מתוך פסולת, ומשו"ה לא השיג הרמ"א, אלא דזהו דוחק.

והנראה לבאר במחלוקת תוס' והרמב"ם באופ"א, דלכו"ע מהות בורר הוא הפרדת הפסולת מהאוכל, והיינו תיקון האוכל, ולכו"ע בב' מיני אוכלין כשחפץ במין האחד ואינו חפץ במין האחר, המין שחפץ בו חשיב אוכל, והמין שאינו חפץ בו חשיב כפסולת. אלא דפליגי היכא דחפץ בב' המינים אי חשיב מעשה ברירה, דתוס' ס"ל כיון דחפץ בתרוייהו הי מינייהו אוכל והי מינייהו פסולת, והוי כהפרדת ב' מיני אוכלים וליכא ברירה. ואילו הרמב"ם ס"ל דאף דחפץ בתרוייהו וכל אחד הוי אוכל, כיון דאינו חפץ בהם כאחד, כל מין הוי אוכל מצד עצמו ופסולת מחמת המין השני, דכל מין מפריע לאכילת המין השני, דהא אינו חפץ לאוכלם כאחד. וא"כ סבר הרמב"ם דאף בב' מינים כשחפץ בשניהם שייך ברירה, וממילא כאשר בוררם לאכול לאלתר שרי, ולא איכפת לן את מה הוא בורר, דהא כל מין שהוא בורר הוא בורר כדי לאוכלו. ולכן אף דהוי אוכל מתוך פסולת שרי, כיון דהוא לאלתר, אבל אם בוררו לאחר זמן או דבורר בנפה וכברה אף לאלתר חייב, דסו"ס ברר אוכל מתוך פסולת בדרך ברירה, משא"כ לשיטת תוס' כיון דחפץ בתרוייהו חשיביה תרוייהו כאוכל, דהי מינייהו אוכל והי מינייהו פסולת.

ומעתה א"ש דברי השו"ע בסעי' י דשרי לסנן מים צלולין אף דאית בהו קיסמין, מאחר ומישתתי בהכי. והיינו משום דכה"ג אין פעולת ברירה כיון דתרוייהו חשיבי אוכלין, דהא מישתתי בהכי, ומשו"ה סבר הט"ז דאף לדעת הרמב"ם שרי כה"ג.

אלא דאכתי צ"ב קושית הראש יוסף אמאי לא השיג הרמ"א אדברי השו"ע בסעי' ג' בבורר ב' מינים להניחם לערב דחייב, ואילו לדעת תוס' כה"ג מותר, דהי מינייהו אוכל והי מינייהו פסולת.

עוד צ"ב דלפי"ז בב' מיני אוכלין כשחפץ במין האחד ואינו חפץ במין השני, לכו"ע לא שרינן אלא ליטול את המין שחפץ בו, דהא המין שאינו חפץ בו הוי כפסולת, ופסולת מתוך אוכל אסור אף לאלתר. ופשטות דברי הרמב"ם משמע דבב' מיני אוכלין בכ"ג שרי לברור מין ממין. וע"ע בבה"ל דנסתפק בדעת הרמב"ם בהאי דינא, ולדבריו א"ש.

עוד צ"ב כדהקשה הב"י דמדברי הרמב"ם משמע דהבורר ב' מיני אוכלין אינו חייב אלא א"כ בירר שחרית לצורך סעודת בין הערביים, וקשה דאי חשיב כברירת אוכל ופסולת אמאי שרי, הא כה"ג לא הוי דרך אכילה, דדרך אכילה היינו לאלתר מיד או סמוך לסעודה, ולא זמן רב.

ע"כ נראה לומר דלכו"ע בין לתוס' ובין לרמב"ם ברירה היינו הפרדת פסולת מאוכל ותיקון המאכל, והפרדת ב' מיני אוכלין אף כשחפץ בתרוייהו הוי כברירת אוכל ופסולת, דכל מין חשיב כפסולת למין השני, כיון דאינו חפץ לאוכלו ביחד, ובהא פליגי, דתוס' ס"ל מאחר ואינו חפץ לאוכלם כאחד חשיב כפסולת ממש והוי ברירה ממש, ומשו"ה בב' מינים שחפץ במין האחד אם בורר המין השני חייב אף לאלתר, דהוי כפסולת גמורה ואיכא תיקון המאכל והוי בורר, ולא שרי אלא כשבורר המין שחפץ בו, דכה"ג מפקיע פעולתו ממלאכת ברירה למעשה אכילה. משא"כ הרמב"ם סבר דאף דחשיב כפסולת לא חשיב תיקון המאכל כ"כ, כיון דסו"ס אי"ז פסולת, ואף דבפסולת גמורה לא שרי לאלתר אלא כשבורר האוכל מהפסולת, הכא שרי, דשאני התם דברירתו היא פעולה מובהקת וחשובה, דבהפרדתו מתקן המאכל, בהא בעי' שיפריד אוכל מפסולת כדי להפקיע פעולתו מברירה למעשה אכילה, משא"כ ב' מיני אוכלין דאי"ז פסולת גמורה וליכא תיקון כ"כ, דסו"ס גם בעודן מעורבין הם ראויים, אלא דמ"מ ע"י מעשה הברירה והפרדתן הוא מתקנם, דהשתא ראויים הם כפי רצונו, בכה"ג סבר הרמב"ם דאינו חייב אלא א"כ עושה את המלאכה בתכליתה הראויה, דהיינו שבוררן לאוצר, דכשבוררן לקיום מלאכתו מלאכה חשובה, אבל כל שבורר לאוכלו לאלתר שרי, ואף דאי"ז דרך אכילה דהא בורר המין שאינו חפץ בו, אעפי"כ שרי, דכל שאינו בוררו לאוצר חסר בחשיבות המלאכה, מאחר וחסר בתכליתה דהיינו הקיום. ומשו"ה בבורר ב' מיני אוכלין כתב הרמב"ם דשרי לברור איזה מין שירצה, ואף אם יברור הפסולת, ושרי אף כשבורר לאחר ג' או ד' שעות, דכה"ג חסר בחשיבות המלאכה, ולא מיחייב אלא כשבורר שחרית לצורך סעודת בין הערביים, דכה"ג הוי כברירה לאוצר ומלאכתו חשובה וחייב.

ומעתה א"ש נמי דברי הרמ"א דהשיג אדברי השו"ע, וכתב דהבורר שני מיני אוכלין בורר ומניח השני לאכול מיד, דהיינו כשיטת תוס' דאף בב' מיני אוכלין כשחפץ במין האחד ואינו חפץ במין השני, לא שרי אלא כשבורר המין שחפץ, ומ"מ לא השיג בסוף דבריו כשבורר לאחר זמן כגון שחרית לאכול בין הערביים דחייב, ואף כשחפץ בשניהם, דאף לשיטת תוס' כה"ג חייב, דכל מין ביחס לחבירו חשיב כפסולת, ומ"מ בהא פליג אשו"ע וס"ל דאף כשבורר לג' או ד' שעות חייב, והא דלא השיג על דברי השו"ע דכתב כהרמב"ם דחייב דוקא כשבירר שחרית לבין הערביים, כבר עמד בזה המחצה"ש וכתב דסמך על מה שכתב בסעי' א', עיי"ש.

אלא דאם צדקו דברינו, צב"ק אמאי פי' התוס' דברי הגמ' בב' מיני אוכלין כשחפץ במין האחד ואינו חפץ במין האחר, ולא העמידו בשני מינין שחפץ בתרוייהו, הא אף כה"ג שייך ברירה. וצ"ל דלא פי' כן משום אוקימתא דרב המנונא שחילק בין בורר אוכל מתוך פסולת לבורר פסולת מתוך אוכל. ואי נוקמי בב' מינים שחפץ בתרוייהו, לא שייך פסולת מתוך אוכל, דהא כל מין שבורר הוא אוכל שחפץ בו.

ובאמת כדברינו מבואר בדברי הטל אורות, דאיתא בתוספתא פירות שנתפזרו מלקט את האוכל, נתערבו לו עם פירות אחרים בורר ואוכל, ביררן אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן הרי זה חייב, והיינו כשחפץ בתרוייהו ומברר כל מין ומין בפני עצמו. וכתב ע"ז הטל אורות "והנה עיקר מקור דין זה הוא דברי התוס' ד"ה היו לפניו דכתבו דבאוכל מתוך אוכל שייך ברירה כשבורר את המין שאינו חפץ", עכ"ל. ולכאו' צ"ב מאי קאמר, הלא תוס' מיירי כשאינו חפץ מין אחד, והתוספתא מיירי כשחפץ בתרוייהו, ולדברינו א"ש דאף כשחפץ בתרוייהו חשיב כל מין כפסולת לחבירו.

ועפי"ז אפ"ל מחלוקת הפמ"ג והבה"ל, דהפמ"ג נסתפק כשבורר ב' מיני אוכלין ודעתו להניח שניהם לאחר זמן, אם שייך בזה ברירה, דהי מינייהו אוכל והי מינייהו פסולת, וכתב להוכיח מהא דשרי לסנן החלמון מן החלבון כדי לגוון החרדל, ואף דהוו שני מינין ובורר במסננת דהוי כנפה וכברה, אעפי"כ שרי, ומוכח דבב' מינים כשחפץ בתרוייהו או אינו חפץ בתרוייהו ליכא ברירה ואפי' בכלי. והבה"ל פליג ומוכיח מדברי הרמב"ם דאיכא ברירה אף בב' מיני אוכלין, והא דשרי לסנן החלמון מן החלבון, שאני התם דתרוייהו אינם עומדים לאכילה לעולם, דהחלמון מתערב בפסולת החרדל, והחלמון בא לגוון ולא לאכילה, לפיכך אין שם ברירה בהן, דאינו מתקנם לאכילה, אבל כשבורר שני מיני אוכלין כל אחד מחבירו כדי לאוכלו בפני עצמו לאחר זמן, הרי שפיר מתקן שניהם ע"י ברירתו ובורר גמור הוא. ועפ"י הנתבאר אפ"ל דבהא פליגי, דהפמ"ג לשיטתו בדעת הרמב"ם דברירת ב' מיני אוכלין המחייב הוא הפרדת המינים וההעמדת כל מין לעצמו, משו"ה נתקשה דחלמון וחלבון דחשיבי כב' מינים אף דאינו מתקנם בהפרדתם אמאי שרי, סו"ס מפרידם ומעמידן כל אחד לעצמו, ומכח זה הכריע כדעת תוס' דליכא ברירה בב' מינים כשחפץ בשניהם (ולדבריו צ"ל דהרמב"ם ס"ל דחשיב כגוף אחד וכסברתו ביין מגיתו, ומשו"ה ליכא ברירה). משא"כ הבה"ל ס"ל דב' מיני אוכלין ברירתן היא נמי תיקון המאכל ככל ברירת פסולת ואוכל, ומשו"ה ה"מ כשחפץ באכילת כל מין לעצמו, ברירתו הוי תיקון ואיכא שם בורר עליה, אבל חלמון וחלבון שאינו מכשירם, דהא כל מטרתו היא לגוון, וכל ההפרדה היא למעט וליתן בחרדל רק כמות הנצרכת לגיוון, לא חשיב תיקון, וממילא לא הוי ברירה ושרי אף בכלי.

יוסף חיים ששון - מודיעין עילית

תיקון הברירה לאחר שכבר עבר בירר

יש לעיין מה יהיה הדין במי שעבר ובירר, וחפץ למתקן את מעשיו לאלתר באופן שאוכל הפסולת שנטל בידו, אי הוי תיקון לעבירתו, ומדלא הזכירו הפוס' כזו עצה נראה לכאורה דהבינו דלא מהני.

אמנם לענין ההיתר דלאלתר מצאנו בדבר מחלוקת הפוס' מה יהיה הדין באם ברר בכונת לאלתר ונמלך להשאיר לאח"ז, דעי' שעה"צ אות ה' שכ' בשם הפמ"ג דאם כיון לצורך מיידי ונמלך לאח"ז אין בזה חטאת, אבל לא אריך למעבד הכי, ומשמע שיש בזה משום בורר, וא"כ ניתן להבין מדבריהם דלעולם הגדרת מלאכת בורר נמדדת ע"פ התוצאה מברירתו, אמנם בספר קרית מלך רב (הביאו בשביתת השבת) כתב בהדיא דהמודד להיתרא דלאלתר הוא ע"פ שעת המעשה. ולעומת זה דייק השביתת השבת גופי' מדברי הב"י והלבוש שלענין 'נמלך' הולכים אחר התוצאה אפי' לחייב חטאת.

והנה השעה"צ שם הקשה מדינא דצידה ולא פירש מהי קושייתו, אמנם בשביתת השבת הבין שהקושיא היא מדינא דיישב השני והלך הראשון דפטור השני ומותר, דמבואר שכיון שבשעת מעשה לא היה איסור תו אין בעיה אח"כ אם נפעל ע"י איסור.

והק' השביתת השבת דל"ד הסוגיות אהדדי, שכן בסוגיין עצם מלאכתו היתה ברירה, אלא שהאכילה מראה לאחר זמן שאי"ז ברירה, ואם בסוף לא אכל הרי שלעולם נשארה כאן ברירה, משא"כ בצידה שבשעת מעשה לא היתה צידה כלל.

לפי"ז יתכן שאין ראיה מהנידון שבשביתת השבת לנידון הפוך, שכן דוקא באופן שאכל לאח"ז אז מתחשבים בתוצאה הסופית שאין זה ברירה, אבל אם מלכתחילה כוונת לאלתר לא מחשיבה את הפעולה כפעולת ברירה, ד"ז לא ישתנה בכך שנמלך להשאיר ללאח"ז. אמנם יתכן גם לאידך גיסא דהוא כלל בגדרי דרך ברירה ודרך אכילה, דלעולם המודד לידע אם המלאכה היא דרך ברירה או שאינו אלא דרך אכילה, תלוי במציאות שארעה לבסוף. עכ"פ מתבאר בדברי השביתת השבת סברא יסודית בהיתר דברירה לאלתר, שמבואר בדבריו שדרך אכילה מפקיע שם ברירה. והיינו דבאמת הוא כן דרך ברירה, אלא שבגלל שהוא **גם** דרך אכילה הרי זה סיבה שדרך אכילה **גובר**, ובאמת אפשר להבין אחרת, ואולי זו היתה הבנת השעה"צ שסבר שאם התברר שזה דרך אכילה הרי שזה לא דרך ברירה כלל.

ונראה שיש נפק"מ בגדר זה לענין מי שיש לו הנאה בעצם המין, שלא נקרא לזה דרך אכילה, כיון שאין כאן עוד מטרת אכילה שמתגברת על הדרך ברירה.

והנה מצינו לדינא שמועלת הערמה ליתן פסולתו לאחר שאצלו הויא אוכל, ומבואר שעיקר ההתחשבות היא בתוצאה המציאותית מחמת ברירתו. וכן מתבאר מעצת הביאוה"ל בבדירת דגים שכתב למצוץ את עצמות הדגים שמסיר, ומבואר כנ"ל דאין בדבר חשש הערמה, ומתבאר שיסוד ההיתר בזה איננו מחמת סוג הכונה שבשעת הברירה, אלא שכאשר המציאות היא שהדבר נברר לאכילה ממילא אי"ז בכלל מלאכת בורר.

בזה מתבאר גם דינא דלא כיון ליטול הפסולת ועלתה בידו הפסולת, שהובא בש"ש בשם ספר הזכרונות שחשש בזה לברירה, כיון שגם בדינא דאוכל מתוך פסולת שענינו דרך אכילה, גם בו יתכן שנגדיר אותו גדר, שאף שכוונתו היתה לאכילה, מ"מ התברר מצד המעשה שכן היתה מציאות של ברירה.

בהיתרי מלאכת בורר

הנה כלל היתרי מלאכת ברירה הינם שלשה: אוכל מתוך הפסולת, ברירה ביד, ולאלתר. שורש היתרים הללו בסוגיית הגמרא שבת ע"ד, דשם נשנו ג' שיטות באמוראים מהו הפשט בברייתא שהתירה בורר לכתחילה, האם ההיתר הוא לברור ביד או לאלתר או אוכל מתוך פסולת.

ושיטת הר"ח והרמב"ם להחמיר כשלשתם, וצ"ע שלא משמע בדבריהם דהוא מצד חומרא, אלא שישנה סברא שצריך דווקא שלשתם, אמנם מרש"י שם מבואר שכל אחד מצד עצמו הוא סברא שלא יהיה בזה משום בורר, וא"כ צ"ב בצירוף שלשתם.

ובאמת במ"ב רואים שעמד על נקודה מחודשת [ונמצא כן כבר במג"א סי' ש"כ סק"ז ובגר"ז], דהיסוד בצירוף שלשתם הוא משום שכך הוא דרך אכילה. ד"ז איתא בסוף ההקדמה שלו לסימן, ונשנה במ"ב בסק"י, ומשולש בביאוה"ל ד"ה "היו לפניו". וע"פ דבריו צ"ב מאי סברת לאלתר שייכת שיעור זמן קודם הסעודה, ובמשך סעודה ארוכה, והוא פלאי.

והנה שיטת התרוה"ד להחמיר בחתיכות גדולות, אך ז"ל בסימן נ"ז: "אמנם נראה דמאד היה כנגד סברת הלב דשני מינים שניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות שמונחים יחד, דיהא ברירה שייכא בהו, דלשון המרדכי פ' כלל גדול לא משמע הכי, דכתב הלכך יזהר אדם במיני פירות שנתערבו כו', משמע דווקא כשהם מעורבים ואינם ניכרים, אבל בכה"ג אף על גב דאין כל מין ומין מסודר בפני עצמו, מ"מ לא מיקרי מעורב. אפס הואיל וכ' בסמ"ג דהבורר פסולת מתוך האוכל, ואפי' בורר לאלתר חייב חטאת, אין לחלק ולהקל בלא ראיה ברורה, ולא להתיר". ואמנם יסוד הדבר באמת צ"ב, דהלא לא מינכר בכה"ג תערובת, וכפי שגם הגדיר את הדבר בערוה"ש סעיפים ח' ט' אחר שביאר גדרי האיסור דבורר, כ' וז"ל: "ולפ"ז יש לשאול שאלה גדולה, דאיך מצאנו ידינו ורגלינו בכמה דברים, כגון שמונחים מעורבים כפות ומזלגות וסכינים, ואנו צריכים כעת לסכינים, ובוררים הסכינים מביניהם או הכפות או המזלגות, וכן כשתלוים הרבה בגדים על הכותל ונצרך לשנים ושלשה בגדים, ונוטלין מהכותל כל הבגדים ובוררין הבגדים הצריכים, והשאר תולין על הכותל בחזרה, וכן אם היו מונחים הרבה ספרים מעורבין זה על גבי זה וצריך כעת לאיזה ספרים ובוררן ונוטלן, וכן על השלחן אצל העשירים יש כמה מיני קערות קטנות וגדולות, ולכל מאכל בוררין קערות שונות, וכיוצא בזה כמה עניינים, ואם יש ברירה בכל דבר לא מצאנו ידינו ורגלינו בהרבה עניינים. ותשובת דבר זה משני פנים, האחד דבדבר הניכר הרבה לעין הרואה לא שייך לומר בזה ברירה, שאין זה ברירה אלא נטילה בעלמא, וכל אלו הדברים שחשבנו הם נראים לעין כמו בגדים וכלים וספרים כמובן, ואין לומר הא גם שני מיני פירות נראים לעין כמו תאנים וענבים, דאינו כן, דמתוך קטנותן וריבויין צריכין לברור זה מזה, משא"כ בבגדים וכלים וספרים".

וביחס למה שבסופו של דבר החמיר התרוה"ד, הביאו הערוה"ש, אלא שבהמשך דבריו כ' וז"ל: "ומ"מ נלענ"ד דדוקא כשהחתיכות מרובות, אבל בד' וה' חתיכות שנוטל מהם אחד או שנים לא מקרי ברירה, והרי זהו מעשים בכל יום שמביאים על הקערה בשר בהמה ותרנגולת, דודאי הם שני מינים, ונוטלת הבעלת הבית התרנגולת מהקערה להצניע לשבת שחרית, וכן בדגים שלוקחים שני מינים כמו העכ"ט וסלאייע"ן, ונוטלת מהקערה חתיכה או ב' או ג' חתיכות להצניע לשבת שחרית, ובלא כונה נוטלת ממין אחד, האם חלילה יש בזה חשש ברירה,

אלא ודאי כדאמרן". ואמנם לכאורה באמת צריך להבין מדוע בסופו של דבר כן חששו הפוסקים בכה"ג לברירה. עוד חידוש יש באו"ש בגדר מלאכת ברירה, וז"ל בפרק ח' משבת הלכה י"א: "דע דבורר גדרו הוא בדבר הבלול יחד ומשתמש כשהוא בלול, בזה אם בורר מאתו פסולת מתוך האוכל או בשני מינים הוי בורר והוי מלאכה, אבל בדבר שאינו בלול לא שייך בורר, וזהו שמעורר הירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) רמונים מגו רמונין, מעתה אפילו בני נשא מגו בני נשא, פירוש דאינן בלולים, ולפי זה בורר כלי מתוך כלי, דאטו [אולי צ"ל: דאינו] משתמש כשהן בלולים, הלא בכל קערה משתמש בפ"ע לא שייך בהו בורר, אלא שהטורי זהב כתב דבורר הוי לא במאכל לחודה, רק בעץ ומתכות ג"כ, והביא ע"ז מדברי רש"י (שבת עב, ב ד"ה חייב אחת עשרה) גבי חלתא דבורר קנים יפות חייב, ושם יכול לעשות כשהן בלולין, וזה כתב הט"ז סימן שי"ט ס"ק י"ב, דבדברי התוס' (שם עד, ב ד"ה היו) נראה דדוקא באוכלים הוי בורר ולא בכלים, והביא דברי רש"י, וממה שפלטה קולמוסו כלים הביאו המחברים הבאים אחריו דגם בכלי איכא בורר, וטעו בזה, דבמלאכת בורר צריך שיהא בלול, ואין זה לא בכלים ולא בבגדים, אלא שמאכל לאו דוקא וכמו שביארנו".

גדר דרך אכילה

והנה בגדר אוכל מפסולת דעת הגר"ז בסידורו דאזלינן בתר מה שנשאר בידו. ומדברי הפוס' (ע' מ"ב סקנ"ה) דמזיגה בכד חשיבא בידו לענין שהפסולת הנשארת בכלי מותרת בברירה, משמע שאע"ג שבידו מ"מ נחשב שבירר האוכל. וצריך לדעת לפי הפוס' הללו מתי נקרא שמוציא האוכל, דלגבי ביצה דיינינן שהוי אוכל מפסולת, ולכאורה נראה שהבינו ש**הכל תלוי בדרך אכילה**, שאם דרך האכילה הרגילה כשבאים לקחת את האוכל ביד הוא באופן כזה, הרי שזה נקרא שהוציא אוכל מפסולת.

בגדר כלי ע' מ"ב סקכ"ח שגם ברירה הנעשית ממילא ה"ה כברירה בכלי, וע' מ"ב סקנ"ה ששפיכה מכלי לכלי לא הוי בורר, ובסקנ"ח דמקליפה של הביצה חשיב בידו. ובסקס"ב כתב דבכף הוי ככלי לענין סמעטנ"ע כיון דהוי דרך ברירה, ולעומת זאת בסקס"ו כ' דכף הוי כידא אריכתא.

ונראה שהכל **תלוי מה נקרא דרך אכילה**, דאין כונתו במ"ש בסמעטנ"ע דהוי דרך ברירה, ואם לא הרי"ז 'שינוי', שהרי בכלי גם בלא דרך ברירה אסור מדרבנן, אלא שאם זהו דרך האכילה הרי שהכף הוי כיד, כיון שכך אוכלים, ורק כשזה לגמרי דרך ברירה אז אין הבדל בין אוכל מפסולת או פסולת מאוכל.

ובזה יובן מ"ש הגרש"ז בשש"כ לדון [לגבי שקית תה] שבכל מקום שהכלי הוא דרך אכילה - לאלתר בדוקא, אין נפ"מ בזה בין כלי ליד, כיון שאז ניכר שאין את הסברא לאיסור, שדרך הברירה בכלי היא בין אוכל מפסולת בין פסולת מאוכל (אלא שלמעשה לא סמך ע"ז, ומש"כ שם סברא זו גם לגבי מלחיה ואורז צ"ע, דהא דרך אנשים להשתמש במלחיה גם לא לאלתר כגון לבישול ותיבול וכדו').

והנה באג"מ נתן גדר בדבר, שכלי היינו דוקא אם מסייע בעצם הברירה, אבל אם רק משתמש בו ע"מ שלא ילכלך את היד או לקרב הרחוק, אז יש סברא של ידא אריכתא. ואף אם מסייע בעצם הפעולה שא"א לחתוך בלי סכין, מ"מ סובר שכיון שאין מסייע בעצם הבירור שיהא בירור יותר מדויק אי"ז כלי. ובכך מתרץ את הסתירה בין סמעטנ"ע לידא אריכתא, ששם הכף עוזר בעצם הבירור. ויתכן שהם הם הדברים, שכדי להגדיר שהבירור כאן אינו מדרך האכילה, צריך שהכלי יהיה כלי שמסייע בעצם פעולת הבירור, ואז מוכח שזה לא דרך אכילה רגילה.

והגרש"ז בשש"כ נראה דהוה פשיטא לי' דהצמדת מכסה לדופן סיר המרק ע"מ לסנן האיטריות חשיבא ככלי, אבל בפעולה דומה ע"י הכף בצלחת מספקא לי'. והנה בארחו"ש הביאו בשם הגר"ש אויערבאך שרצה לומר שבכולם הוא ידא אריכתא כעין הגדרת האג"מ שיכול לעשות ביד. ובביאור החילוק בדבר בדעת הגרש"ז, נראה שכשעושה כן בצלחת הרי שזה יותר נראה כדרך אכילה, משא"כ בסיר שזה נראה יותר כעסק עם ההכנה.

במחלוקות המ"ב והחזו"א

ישנן כמה וכמה מחלוקות להלכה ולמעשה בין המשנה ברורה והחזו"א בהלכות בורר, וכדלהלן: א. הוצאת זבוב מן המים עם מעט מים. ב. האם הוצאה ע"מ למצוץ העצם מהני. [וצריך בירור דעת החזו"א בכל הערמה]. ג. האם אפשר ללמוד פשט ברמב"ן שדרך אכילה הוא כאשר הוא ממש על הצלחת. ד. האם ניתן ללמד זכות שהפרדת עצמות דגים היא כהסרת קליפה. ה. לענין הוצאת גרעין.

ונראה שברוב מחלוקתם ישנה מחלוקת יסודית וכדלהלן: בענין מחלוקתם לגבי הוצאת הזבוב עם מקצת המים, כתב החזו"א ד**פעולתו מוכחת עליו** שמתכוין להסרת הפסולת, וכעי"ז גם כתב בענין מציצת העצם דאינו מתיר את ברירת העצמות **כיון שפעולתו מוכחת עליו.**

והנה נחלקו לענין שיעור הלאלתר, דהחזו"א סובר שאין מקום לחלק בין לאלתר דמיד לאלתר של שעה, דאם בשעה אע"ג שנחשב דרך אכילה, צריך דוקא אוכל מפסולת, למה ישתנה בלאלתר של רגע.

והנה ז"ל מהר"י אבולעפיא שהובאה בשו"ת מהריט"ץ (הישנות) סימן ר"ג: הכלל העולה דפסולת מתוך אוכל נראה לע"ד דבשעת אכילה ממש מותר להשליך תולעת תפוח או חבוש ולאוכלן, שאינו נקרא בורר **למי שעומד ואוכל ומעכבו הפסולת מלאוכלו**, ואין שום דרך ברירה בכך. והמהריט"ץ שם לא קיבל הדברים, וכן החזו"א, מטעם דסו"ס **הא קמן שבורר פסולת מאוכל**.

כמו"כ נראה שזו סברתו לענין עצמות הדגים ולענין הוצאת גרעין, דאין לדמות כאילו אין כאן הוצאת פסולת מאוכל אחר **שהמציאות היא שכן**, דהלא יכול לברור אחרת, וכן בגרעיני פירות חלק דהלא יכול לברור בדרך אחרת.

ויעויין בביאוה"ל בסי' שכ"א ד"ה לקלוף שכתב וז"ל: "עיין במ"ב והוא מהב"י בשם הירושלמי דיש בזה משום מלאכת בורר, ומה שכתב הרמ"א אסור לקלוף לאו דוקא, א"נ משום דרצה לאשמועינן דלאלתר אפילו לכתחלה שרי. ולכאורה יש לדקדק דכיון דקולף בכלל בורר הוא, ליתסר אפילו לאכול לאלתר, דהא מי שקולף תפוחים ושומים ובצלים נוטל הפסולת ומניח האוכל, וכבר נתבאר לעיל בסימן שי"ט דפסולת מתוך אוכל אפילו לאלתר חייב. ונראה דכיון דא"א בענין אחר ודרך אכילתו בכך, **לא מקרי פסולת מתוך אוכל, שאינו אלא לאכול התוך**, וכל שהוא לאלתר שרי, אבל להניח אסור דלא עדיף מאוכל מתוך פסולת [מאמר מרדכי], אמנם החזו"א פליג ולא ראה א"ז כברירה, אלא כדרך אכילה שמותר בכה"ג לברור פסולת מאוכל ג"כ.

ולכשנעמיק עוד בענין, נראה לומר דהחזו"א סבר שעצם האיסור לברור פסולת מאוכל, ואילו המ"ב הבין שהאיסור הוא לברור, אלא שכאשר הוא פסולת אז נקרא ברירה, והיינו שאם מבחירתו בוחר לברור בדרך הזו, הרי שכאילו "מגלה" שמעוניין לברור ולא רק לאכול, אבל אם זה לא מגיע מבחירתו אז אין משמעות כלל לזה שבמציאות הוא פסולת, ולכן גם אם באמת יש כאן פסולת, כל שלא מועיל להחשיבו לברירה לאו ברירה היא, ואילו להחזו"א אם הוא פסולת הרי שזה עצם האיסור, ולא נאמר שאעפ"כ אי"ז דרך ברירה.

והענין ע"פ מה שביארנו לעיל שלהמ"ב כל ההיתר הוא מחמת שזה דרך אכילה, **וכשבוחר** לברור פסולת מתוך אוכל מוכיח שאי"ז דרך אכילה, שאם היה זה דרך אכילה למה לא לוקח האוכל ואוכל מיד. אבל אם זו הדרך הנורמלית לאכול, כגון בהוצאת עצמות מדג או בהסרת גרעין מפרי, אע"ג ש"תיאורטית" ישנה אפשרות נוספת, כיון שזו היא דרך האכילה הנורמלית לכן נחשב כדרך אכילה, ואי"ז דרך תיקון התערובת.

מרדכי רוטנברג - קרית יובל

ברירה ע"ג טבלא

כתב בשו"ע סי' שי"ט ס"א: הבורר וכו' בנפה ובכברה חייב, בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור. ויש לדון האם מותר לברור ע"ג שולחן, דהנה במתני' בביצה [יד:] מבואר שביו"ט מותר לברור בקנון ובתמחוי, אבל לא בטבלא [ופירש התפא"י: על השולחן] ונפה וכברה. ופירש"י [ביצה יב: ד"ה אבל] דמחזי כמאן דעביד לצורך מחר, שאין דרך לעשות בכלים הללו אלא הרבה, עכ"ל. ולכאורה אם אסרו ביו"ט, כ"ש שאסור בשבת לברור בטבלא, וצ"ע שלא נזכר מזה בפוסקים מידי, דרק קנון ותמחוי כתבו לאיסור, והם כלים שמסייעים לברירה [כמבואר במשנ"ב לגבי קנון, וגם לגבי תמחוי מבואר בב"ח דהוא מסייע לברירה], אבל טבלא שאינה מסייעת לברירה לא הזכירו כלל לאיסורא, וצ"ע בטעם הדבר, דלא יהא יו"ט חמור משבת.

שלום בודנהיימר - ברכפלד

בענין בורר בב' מינים לאכול שניהם אח"כ

בביאוה"ל סי' שי"ט סעיף ג' ד"ה היו לפניו, הביא דהפמ"ג מסתפק בבורר בב' מינים וכוונתו לאכול שניהם לאחר זמן, דאולי יהי' מותר בזה כיון דאין רוצה אף א' מהם מיד, א"כ הי אוכל והי פסולת, והביאוה"ל דחה דבריו כיון דברמב"ם משמע דעצם מה שמברר מין א' מחבירו הוא המלאכה, עכ"ד.

ויש להעיר קצת בזה, דלכאו' עדיין קיימא ספיקא דפמ"ג לפי התוס', דהם פליגי על הרמב"ם בהגדרתו, ודוקא משום דחשיב חד אוכל וחד פסולת הוא דאוסרין, ועיין בביאוה"ל לקמן ד"ה ומניח שכ' נ"מ לדינא לפ"ז דצריך לברור דווקא את המין שחפץ בו, משא"כ לרמב"ם מצדד שם יותר דל"ש איזה מין יברור, וא"כ שפיר נסתפק הפ"מ לפי תוס'.

ובלשון הב"י משמע דגם ברמב"ם ס"ל כהגדרת התוס', דעי"ש שכ' שאין טעם לומר שיהי' בורר בב' מינין, אא"כ נימא דיש מין א' שהוא חפץ בו וחשיב אוכל והשני חשיב פסולת, אכן בלשון הרמב"ם גופי' לא משמע כן, ועי"ש. אכן, לעצם הנדון דהפמ"ג צ"ע בסברא, דגם לפי תוס' לכאו' אין מקום לספק בזה, דהגע עצמך, אם רוצה לאכול מין א' לאחר זמן והב' אינו רוצה לאכול כלל, הכי נימא שיהי' מותר לו לברור, וכי משום שאינו אוכלו עתה יהי' כאן סיבה להתיר יותר, הא ודאי ליתא, ועיין בלשון התוס' שלא כתבו כלל אם רוצה "עתה" או "לאח"ז", רק דהמין שרוצה הוא אוכל, ושאינו רוצה הוא פסולת, וז"פ וברור. ולפ"ז ה"נ בנדון דידן שרוצה לאכול שניהם לאחר זמן, ג"כ אין סיבה להתיר, דעצם מה שהוא בורר מין מחבירו ורוצה שלא יהיו מעורבין זה בזה, היינו שכל מין הוא פסולת כלפי השני, כיון שרוצה במין א' לאחר זמן באופן מבורר מכל מין אחר, ופסולת הוא לו, וכן במין הב', והא דשרי כשאוכל א' מהם מיד, היינו טעמא דדרך אכילה חשיב, וכמו בכל בורר אוכל מתוך הפסולת, אבל כל שאינו רוצה בתערובתם ואינו אוכל מזה מיד אין מקום להתיר, וק"ל, וצ"ע.

נפתלי צבי הרצל - ברכפלד

חידושי דינים בהלכות בורר

ענף א' - שטיפת פירות בשבת, והאם מותר להסיר ביד לכלוך או אבק מעל גבי מאכל. ענף ב' - בענין ההיתר להוציא פסולת עם מעט אוכל עמו. ענף ג' - למה אין איסור בורר בניקוי הבגדים ובשטיפת הכלים. ענף ד' - בענין למה אין בשימוש בסכו"ם בשבת איסור ברירה בכלי (והאם בכל גוונא שימוש בסכו"ם מותר), וכן מה הדין בשימוש בכף גדולה. ענף ה' - בענין ערימת בגדים ורוצה להגיע לבגד שלמטה. ענף ו' - מינים המעורבים אך ניכרים בגודלם או בצורתם וקל למוצאם, האם יש בהם איסור בורר. ענף ז' - חקירה בבורר לא לאלתר. ענף ח' - הוצאת תולעת שעל הירק. ענף ט' - עשיית נקב בקופסא. ענף י' - עירוי מכלי לכלי אי חשיב ברירה בכלי. ענף י"א - בענין שימוש בשבת בקומקום תה שיש מסננת בפיו. ענף י"ב - סיכום.

שטיפת פירות בשבת, והאם מותר להסיר ביד לכלוך או אבק מעל גבי מאכל

שאלה: האם מותר לשטוף פירות וירקות בשבת, וכן אם נפל דבר מאכל על הרצפה בשבת האם מותר לנקותו מהלכלוך שעליו, או שיש בזה איסור בורר פסולת מתוך אוכל.

תשובה: איתא בגמ' במסכת שבת דף קיד: אמר רבי זירא אמר רב הונא ואמרי לה אמר רבי אבא אמר רב הונא, יוה"כ שחל להיות בשבת אסור בקניבת ירק, ע"כ. אמנם יוה"כ שחל להיות בחול מותר בקניבת ירק. וכן פסק מרן בסי' תרי"א סע' ב': והתירו לקנב ירק ולפצוע אגוזים מן המנחה ולמעלה כשחל בחול, והאידנא נהגו לאסור (בגלל שבדורות האחרונים התחילו לקלקל ולמהר לעשות דברים אלו קודם המנחה), ע"כ. ויש ראשונים שפירשו בשם הירושלמי שקניבת ירק היינו הדחת הירק, וכן פירשו הרמב"ן, הרשב"א הר"ן והריטב"א בשם הרמב"ן, וכן המאירי הביא פירוש זה. והראשונים הביאו ראיה לכך מהתוספתא שבת פרק י"ג הל' י"ח: ומדיחין בכבושין ביוה"כ עם חשיכה ואינו חושש, שהוא כמתקן מקודש לחול, ע"כ. וחזינן מכל זה שאין איסור ברירה בשטיפת פירות וירקות. אלא שצריך ביאור למה אין איסור בזה, שהרי לכאו' הוי בורר פסולת מן האוכל. וראיתי להגרע"י יוסף שליט"א שכתב שדוחק להעמיד דוקא באופן שראוי לאוכלו ע"י הדחק. ונראה לחזק זאת, שהרי הראשונים הקשו על פירוש הרמב"ם שפרש קניבת ירק היינו הסרת העלים המעופשות, שלכאו' זהו איסור גמור של בורר, ואיך חכמים הקילו בו. ותירץ הרב המגיד שמיירי כאן לא בפסולת גמור, ואפשר שראויין לאכילה ע"י הדחק. ואם כל הקולא של הראשונים שהתירו הדחת ירק זה גם משום שראוי לאוכלו ע"י הדחק, אז למה דחו את תירוץ הרמב"ם, הרי היו יכולים לתרץ את הרמב"ם שמיירי בראוי לאכילה ע"י הדחק, בדיוק כמו הפירוש שלהם. אלא נראה שהם הבינו שמדובר כאן בפסולת גמור, ואף על פי כן הדחה מותרת. ועוד, שאם מיירי בראוי לאכול ע"י הדחק הרי יש בזה איסור בורר דרבנן, כמבואר ברב המגיד ובמ"ב, והראשונים הביאו את התוספתא שמתירה הדחה בשבת לכתחילה. ועל כרחינו שכאן יש סברא אחרת שמתירה שטיפת ירקות בשבת.

אבל יש עוד להקשות, שלכאו' מצאנו סתירה לזה, שבמשנה בשבת דף קמ. כתוב, אין שולין את הכרשינין ולא שפין אותן, ע"כ. וכן נפסק בשו"ע סי' שי"ט. ונשאלת השאלה מאי שנא משטיפת ירקות שמבואר שאין בה איסור בורר.

וראיתי במנו"א שביאר שבשטיפת פירות אין איסור בורר דהוי כקליפה, ולגבי אין שפין ביד תירץ שמיירי שמשפשף היטב בשתי ידיו, והוי כניפוח ולכן אסור. אמנם לענ"ד אחר המחילה זה קשה, שבפירוש הרמב"ם למשניות כתב, ושפין פירוש כמו מקנחין או ממרחין ביד, ע"כ. וכן הובא במאירי. וחזינן שאפי' קינוח דהיינו ניקוי הפסולת אסורה (וכמו שכתוב ברמב"ם בהמשך דבריו אבל נותן הוא לתוך הכברה והיא "מתקנחת" שם מאליה, כלומר קינוח הכונה ניקוי הפסולת, דהיינו הסרת הפסולת בעלמא ולא שפשוף), ולא דווקא שפשוף בשתי ידיו כמו ניפוח.

וכן מה שלמד במנו"א שבכל סוגי הלכלוך שייך ההיתר להסירם כמו בקליפת פרי, קשה מהרמב"ם הנ"ל שמוכח שאין כאן את ההיתר של להסיר קליפה, ונראה שדווקא בדבר מחובר יש את ההיתר של קליפה, וכמבואר בבה"ל לגבי אכילת דגים בשבת, והמנו"א לא הזכיר את הבה"ל הנ"ל. ומה שכתב להוכיח משטיפת קערות, לענ"ד אינה ראיה, שהרי מבואר בגמ' שאפילו לא לאלתר מותר, והרי הסרת קליפה מותרת רק לאלתר, ועל כרחינו שכאן יש סברא אחרת להתיר שלא קשורה להסרת קליפה. וראיתי שבמקום אחר כתב המנו"א שבשטיפת קערות הואיל והפסולת נופלת ולא נשארת בידו, מותר אף לא לאלתר. ולענ"ד זה קשה, שצריך מקור לחידוש זה, ומסברא נראה שאין הבדל, שהרי מלאכת ברירה היא הפרדת אוכל מפסולת, ומאי שנא אם הפסולת נשארת בידו או לא. ומ"מ אי אפשר להביא ראיה משטיפת כלים לנידון דידן כלל. ויתכן שבשטיפת קערות אין בורר משום שניכר בין האוכל לצלחת, ואפי' אם האוכל דבוק בצלחת, הצלחת והאוכל שבה ניכרים כל אחד לעצמו. ועיין באורחות שבת עמ' קע"ו הערה קל"ב שהביא בשם גדולים כמה טעמים להיתר של הדחת כלים, ולכן אין מכאן ראיה לנידון דידן (ולקמן הרחבנו בנושא הזה).

והנה המאירי בביצה יד: לגבי המשנה ר"ג אומר אף מדיח ושולה, ביאר שמדיח ושולה הכונה שמציף מים על הקטניות, והפסולת עם הקטניות הפגומות צפות למעלה, ואח"כ מוציא את הפסולת שלמעלה בכף. וכתב המאירי שזה יותר קל מבורר, הואיל ואינו טורח בזה, ובהמשך כתב שאינו כעמל ברירה. ומוכח שכונת המאירי שאין במדיח ושולה איסור ברירה מדאורייתא, שהרי המאירי הביא בהמשך את דברי הירושלמי שר"ג סובר שיש איסור ברירה מהתורה ביו"ט (וצ"ע דברי הבה"ל בסי' שי"ט סע' ח'). ומוכח שאסור ברירה מדאורייתא ודאי אין במדיח ושולה. אמנם איסור דרבנן של בורר יש ביום שבת, כמבואר במשנה בשבת קמ., וכן כתבו אחרונים שהאיסור של מדיח ושולה הוא מדרבנן, עי' באגלי טל מלאכת בורר סע' ט"ו-ט"ז, שביתת השבת מלאכת בורר אות נ', לוית חן עמ' ע', וביו"ט חז"ל התירו.

וצ"ב מה כונת המאירי שאין בזה טרחה ואינו בעמל ברירה, ולכן אין בזה איסור, ומאי שנא מלהסיר פרי רקוב מערימת פירות, וכי שם יש יותר טירחה. ונראה שכונת המאירי, שאם צריך לחפש ולברור את הפסולת מההיתר הוי טירחה, ואסור משום בורר. אבל כשמציף במים, הפסולת נבררת מעצמה, והוא לא טרח להבחין איפה נמצאת הפסולת. ולא דמי לבורר ע"י נפה וכברה ששם הכלי בורר במקום האדם, מה שאין כן בנידון דידן שהמים לא ממש מבררים כמו בנפה וכברה, אלא שהאוכל והפסולת מחמת תכונתם השונה מעצמם הם נפרדים, וזה אינו כעמל ברירה. א"נ אפשר לתרץ בפשטות שברירה בנפה וכברה הוי עמל ברירה, שהרי האדם צריך לייצר את הכלי שיתאים לברירה, ומה לי אם האדם עומל במעשה הברירה עצמה או עומל בהכנת הכלי שעושה את הברירה, ולא דמי למים שמטבע בריאתם הם מועילים לברירה בלי שום עמל של אדם.

ואין לומר שכוונת המאירי שאין בזה טירחא ואין בזה עמל ברירה דוקא לגבי יו"ט, כמו שמצאנו בדעת ת"ק שכאשר הפסולת מועטת ביו"ט דוקא בורר את הפסולת כדי למנוע טירחא, זה אינו, שמבואר באחרונים (פמ"ג, בית מאיר, נהר שלום, בה"ל ועוד) בסי' תק"י שאם מותר לברור פסולת ביו"ט, על כורחינו שאין איסור בורר ביו"ט מדאורייתא, והרשב"א שסובר שיש איסור מדאורייתא כתב הבה"ל שאפשר שאזיל לשיטתו שסובר שגם בשבת אם בורר לאלתר אין חייב, וכדמשמע כבעבוה"ק), וחזינן להדיא שהסברא של למנוע טירחא לא מועילה כלל לבטל איסור דאורייתא של בורר, והרי בנידון דידן המאירי מביא בשם הירושלמי שר"ג סובר שיש איסור מדאורייתא לברור בשבת פסולת אף לאלתר, ואף ביד חייב). ועל כרחינו שאין זו סברא של מניעת טירחא ביו"ט דוקא, אלא סברא יסודית בעצם מלאכת בורר, כמו שביארנו, וממילא אין חילוק בין שבת ליו"ט. ובזה מיושב למה בדעת ר"ג לא מצאנו חילוק בין פסולת מרובה לפסולת מועטת, כמו שמצאנו בדעת ת"ק, ודו"ק. ובזה מתיישבים היטב דברי הראשונים שהתירו שטיפת ירקות ביוה"כ, וכמו שנבאר מיד (ובהמשך הבאנו שתי קושיות נוספות משני מקורות שונים, שעפ"י היסוד הנ"ל בשם המאירי מתיישבות כמין חומר).

ולפי זה נראה בפשיטות שזה ההיתר של קניבת ירק דהיינו הדחת ירק, שאדם שמקנח במים אינו מחפש היכן נמצא הפסולת ומוציאה, אלא מעביר מים על פני האוכל, וכל מה שנמצא על פני האוכל נופל, ונמצא שהוא לא מבחין בין אוכל לפסולת, ואין בזה טירחה ולא הוי בורר. ומה שבקניבת ירק אפי' איסור דרבנן אין, נראה בגלל ששטיפת ירקות היא הרבה פחות יסודית, שהרי אפי' אם יהיו שאריות של אוכל על הירק הם גם יפלו בשטיפת המים, והשטיפה אינה מבחינה בין אוכל לפסולת, ולא דמי לשריית הקטניות במים. ועוד אפשר לחלק ולומר ששטיפת ירקות קיל טפי בגלל שכל הפסולת היא

חיצונית על גבי המאכל, וגם בהעברת היד על המאכל מבחוץ היה מהני, מה שאין כן לגבי הקטניות שיש שם כמה קטניות פגומות שמעורבות ממש עם האוכל, ורק בזכות שריה במים מצליח לבררם, אבל בהדחת מים על גבי פני המאכל מבחוץ או בהעברת היד מבחוץ לא היה מהני, ולכן יש כאן איסור דרבנן (ואפשר לומר חילוקים נוספים למה שטיפה קיל טפי משריה במים, ואכמ"ל). ועי' באג"מ ח"א סי' קכ"ה שגם חילק בין לשרות במים לבין לשטוף במים.

ובזה מיושב שהפמ"ג התיר שטיפת עוף מהדם שלו הואיל וזה לאלתר. וקשה, שהרי קניבת ירק מותר גם לא לאלתר. ולהנ"ל אתי שפיר, שהדם מעורב היטב בתוך נבכי העוף, ולא מועיל כאן ההיתר של "אינו טורח בזה", שהרי לא מועיל לו שטיפה מבחוץ כמו שמועיל בקניבת ירק, ומה שמותר לאלתר זה משום דהוי מחובר כקליפה. ומה שאסור לשרות כרשינין וכן לשפשף ביד עתה אתי שפיר, שלשטוף ביד אסור שהרי הוא טורח לחפש את הפסולת ולהוציאה, וכן לשרות כרשינין אסור שאין זה ניקוי חיצוני ע"י הדחת מים, אלא שורה את הכרשינין במים ומדיחם ניקוי יסוד, וכמו שמשמע במאירי בביצה שהבאנו שניקוי יסודי ע"י הדחה אסור מדרבנן, מה שאין כן ניקוי חיצוני בלבד של הדחה ע"י מים שרי, כמבואר בראשונים לגבי קניבת ירק הואיל והוי "הדחה בעלמא" (לשון המאירי), והוא רק ניקוי חיצוני, וגם בגלל שנעשה ע"י מים והוא לא צריך לטרוח לחפש ולהבחין בין האוכל והפסולת, וכמו שמצאנו סברא זו במאירי שהבאנו למעלה.

עצה לניקוי אוכל שא"א לשוטפו במים עפ"י דברי הר"ח פלאג'י

לגבי דברים שא"א להדיחם במים, נראה לתת פתרון אחר עפ"י מה שראיתי בשו"ת לב חיים לרבי חיים פלאג'י בח"ב סי' מ"ח, שפרי שנדבק בו גרעינים יכול לקחת את הפרי ולהעבירו ע"ג הכלי, ובכך יוצאים הגרעינים, דהוי ברירה ביד. וכן משמע קצת מדברי הבא"ח לגבי ניעור גרעיני אבטיח, וחזינן מכאן שיכול לקחת את האוכל ולגרום שהפסולת תצא ע"י העברתה ע"ג כלי אחר, דהוי בורר אוכל ולא פסולת. וגם מכאן ראיה שההיתר של הסרת קליפה הוא דווקא בדבר מחובר.

האם כל פסולת שעל האוכל נחשבת כקליפה ומותר להסירה

ויתכן שנחלקו בזה האחרונים, שמרבי חיים פלאג'י הנ"ל נראה שסובר שדווקא בדבר המחובר יש את ההיתר של הוצאת קליפה שמותרת. (אלא אם כן נחלק בין דבר מיקרי כגון פרי שנדבקו בו גרעינים, לבין אבק ולכלוך שדרכו להימצא על האוכל, אמנם אין מקור לחילוק זה, ואין לסמוך עליו לדינא). וכן מפורש בבה"ל סי' שי"ט סע' ד' ד"ה מתוך אוכל וכו', שההיתר של הסרת קליפה הוא דווקא בדבר מחובר. ולעומת זאת ברב פעלים ח"א סימן ט"ז דן לגבי שטיפת פירות המלוכלכים בצבע וכדו', ולא הזכיר כלל נידון של בורר, ומשמע שסובר שבכל גוונא יש את ההיתר של הסרת קליפה. אמנם לפי המבואר לעיל בשם המאירי שטיפת דברים קיל טפי הואיל ואין בה עמל ברירה, ולכן אין ראיה מהבא"ח לנידון דידן. אך הבא"ח מיירי שם גם בשפשוף ביד, ובכל זאת לא הזכיר איסור בורר. אך נראה שגם הבא"ח מודה שרק בדבר מחובר יש היתר של הסרת קליפה כדרך אכילה, וכן מבואר בבא"ח פרי' בשלח סע' י"א שאסר להוציא פסולת שאינה מחוברת אף שמפריעה לאכול, ובחול הדרך להסירם, וכתב "דאלו פסולת גמור הם", וכוונתו לאפוקי מכל מה שביאר בסעיפים הקודמים ה'-י' שמותר להסיר את הקליפה וכדו', משום ששם מיירי בדבר המחובר, ואילו בסע' י"א מיירי בדבר שאינו מחובר שחשיב "פסולת גמור", ולכן אסור להוציאו אף שמפריע להגיע לאוכל, ומוכח דסבירא ליה כהגר"ח פלאג'י והבה"ל הנ"ל. (ומ"מ עלינו ליישב למה בשפשוף הצבע מהפרי אין איסור בורר לדעת הגר"ח. ולאחר העיון נראה לי ליישב ישוב יפה בדעת הבא"ח, שהרי מדברי הבא"ח פרי' בשלח סע' ח' מוכח שהרב סובר שהוצאת גרעין אחד מהפרי חשיב בורר אוכל מפסולת, וברירת כמה גרעינים חשיב כפסולת מאוכל. והביאור הפשוט בדבריו הוא שכאשר אדם מוציא גרעין אחד מהפרי, הרי הוא אוחז את הפרי לבדו באחד מידיו, ועצם אחיזת הפרי בידיו חשיב כבורר אוכל. אך כאשר יש יותר מגרעין אחד, כשהוא מוציא גרעין אחד עדיין נשאר בידו פרי עם גרעין, ואין זה חשיב כברירת אוכל שהרי האוכל עדיין מעורב עם הפסולת, ולכן הוצאת הגרעין הראשון נחשבת כברירת פסולת ולא כברירת אוכל. ולפי זה אתי שפיר דברי הבא"ח שהתיר לשפשף את הצבע מהפירות, שהוצאת הצבע שאינו בעין והוא כשכבה על הפרי מסתבר שחשיב כפעולה אחת דומיא דהוצאת גרעין אחד, והואיל ואחר הוצאת הצבע נשאר הפרי לבדו בידו חשיב כבורר אוכל מפסולת. ומ"מ הביאור הנ"ל דוקא בדעת הבא"ח לשיטתו, אך המ"ב שהתיר הוצאת גרעין מפרי משום דהוי כקליפה, חזינן שסובר שאף הוצאת גרעין אחד מפרי נחשבת כהוצאת פסולת מאוכל ולא הפוך, וכן מהחזו"א שפקפק בדברי המ"ב הנ"ל, חזינן מדבריהם שלא סבירא ליה כדברי הבא"ח בזה, ולכן לדינא ודאי שיש להחמיר אף בצבע שעל הפרי שלא לשפשפו ביד, אלא ישטוף אותו תחת ברז המים, או שיקח את הפרי ויעבירו ע"ג כלי או שולחן וממילא הצבע ירד, כמבואר בדברי הגר"ח פלאג'י). ועי' באג"מ אור"ח ח"א סי' קכ"ה לגבי שטיפת פירות מאבק, ונראה שסובר שם שגם בדבר לא מחובר יש את ההיתר של הסרת קליפה.

מדברי הרמב"ם ועוד מקורות יש ראיה לאסור

ומ"מ מדברי הרמב"ם הנ"ל בפירוש המשניות (והובא גם במאירי) חזינן שההיתר של הסרת קליפה הוא דווקא בדבר המחובר, ולא בלכלוך שעל האוכל. וכן נראה ראיה מדברי התוספתא בשבת פרק י"ז ה"ו "פירות שנתפזרו... או שליקט מתוכן עפר וצרורות הרי זה חייב", ובשלמא צרורות ניחא, אבל עפר שמצטבר על הפירות שנתפזרו בארץ שמלאה בעפר לכאו' הוי כקליפה. (אא"כ נאמר אוקימתא שמיירי דווקא בעפר שליד הפירות, ולא בעפר שנמצא ממש על הפירות). שוב חזינן שדווקא בדבר המחובר יש היתר של הסרת קליפה וכדברי הבה"ל, וכן מדברי הפוסקים שדנו לגבי זבוב שבכוס, מוכח שרק בדבר המחובר אמרינן שהואיל וא"א אחרת שרי להוציא את הפסולת, ולכן אף פוסק לא התיר להוציא את הזבוב משום שכך דרך השתיה וא"א אחרת. ומה שיכול להוציא עם מעט מים, פשיטא שאין לחייבו לוותר על חלק מהמים אם היה שייך ההיתר של דרך אכילה כמו בהסרת קליפה מפרי. וכן בספר שביתת השבת ביאר שדברי התה"ד על דגים מעורבים מיירי שא"א להגיע לדגים שלמטה מבלי להזיז את הדגים למעלה, ושוב חזינן שבדבר שלא מחובר אין היתר של הסרת קליפה. וכן דברי רבי חיים פלאג'י שהבאנו בסמוך הם ראיה אלימתא שבדבר שלא מחובר בדרך ברייתו, אין את ההיתר של א"א בענין אחר כמו בהסרת קליפה. וכן מוכח מדברי המג"א (סי' שי"ט סקט"ו), מחצה"ש, פמ"ג, א"ר, הגר"ז, ערוה"ש, מ"ב וכה"ח, שאסרו לערות את השומן שנמצא מעל הרוטב דהוי בורר פסולת, אף שהשומן נמצא מעל הרוטב בדיוק כמו קליפה שעל הפרי, ובכ"ז זה אסור, וחזינן להדיא שההיתר של הוצאת קליפה הוא דוקא בדבר המחובר כדרך ברייתו וכדברי הבה"ל. וזו ראיה אלימתא מדברי רבותינו האחרונים, ושוב ראיתי שכן הוכיח מכאן בספר שביתת השבת. ויתכ היא שלא תימוט.

ערימת פירות ממינים שונים

ולגבי ערימת פירות ממינים שונים וכדו' שנמצאים ביחד, ורוצה לקחת את הפרי שנמצא בתחתית הערימה, לפי מה שהוכחנו למעלה (מדברי הרמב"ם, שו"ת לב חיים והבה"ל) אין כאן היתר של הסרת קליפה מפרי, שהרי אינו מחובר כקליפת פרי. ודברי הבה"ל סימן שי"ט סע' ג' ד"ה לאכול מיד, לגבי מין אחד על מין שלמטה, וכן דברי המ"ב שם בסס"ק ט"ו, לענ"ד אחר בקשת המחילה קשים, שהרי מינים שנמצאים אחד על השני בפשטות נחשבים למעורבים, ואין הבדל בינם לבין סתם תערובת שאסור לברור בה את המין שאינו חפץ בו. והבה"ל שם לא הביא שום מקור לכך שמינים שונים שנמצאים זה על זה אינם נחשבים למעורבים, ושדינם קל יותר מסתם תערובת, ואכמ"ל.

ונראה שיש לייעצו להשחיל את ידו מבין הפירות, ולקחת פרי מתחתית הערימה, ולבדוק אם זה הפרי שהוא חפץ בו כעת. ואף אם הפרי שעלה לו בידו אינו הפרי שהוא חפץ בו, נראה שאין בזה איסור, שהרי הוא ברר את הפרי הנ"ל כדי לבדוק אם זה הפרי שהוא חפץ בו או לאו, ובדיקת זהות הפרי נחשבת להשתמשות לאלתר בפרי, ונמצא שברר אוכל לאלתר.

ולפי היסוד שהבאנו כאן בשם המאירי שבדבר שאין בו עמל ברירה אין בו איסור בורר, ובשריית כרשינין בתוך המים אסרו רבנן דדמי לבורר, מה שאין כן בשטיפת פירות וכדו' אף חז"ל לא אסרוהו, לפי היסוד הנ"ל ניתן ליישב שני מקורות מהגמ' שלכאו' אינם מובנים. מבואר במשנה בשבת קלט: נותנין מים ע"ג השמרים בשביל שיצולו. וכן פסק בשו"ע סי' שי"ט סע' ט': אבל אם נתן בה שמרים מערב שבת מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב, וכתבו הפוסקים שאין בזה בורר הואיל והמים צלולים, ואין בהם דבר שצריך לברר. אך קשה למה אין כאן איסור בורר בכך שהוא מוציא ובורר את היין מהשמרים והוי בורר, ולא מצאנו בפוסקים דבעינן דווקא לאלתר, וכן הקשה הגרש"ז אוירבאך זצ"ל במנחת שלמה, ונשאר בקושיא. (אמנם לפי מה שנביא לקמן שכאשר דבר בלוע בתוך משהו אחר, שניהם נחשבים למין אחד ואין בהם בורר, אפשר ליישב קושיא זו).

ועוד יש לתמוה על הגמ' בשבת עד. שחזינן ממנה שאף אם נסבור שאוכל מפסולת אסור לברור, יכול לקחת כלכלה שבה פירות עם עלין ולזרוק ולשטוח את האוכל, "ובשטוח זה נפרש האוכל מאליו" (רש"י). ובאגר"מ ח"ד סי' ע"ד על סמך הגמ' הזו, הביא עיצה שלאדם שיש סכו"ם מעורב, שיכול לזרוק את הסכו"ם ע"ג השולחן, ואז יתכן והכלים יתבררו מעצמם. ולכאו' קשה, שהרי ברירה זו באה מכוחו ממש, ולמה נחשב למתברר מעצמו ומותר.

אמנם לפי דברי המאירי שהבאנו לעיל, שני המקורות הנ"ל מתיישבים כמין חומר, הן בנתינת מים על שמרים והן בזריקת הפירות מהכלכלה או בזריקת הסכו"ם, אין כאן עמל ברירה כלל, שהרי האדם לא טורח לחפש ולברר היכן האוכל והיכן הפסולת, והברירה נעשית ממילא, בדיוק כמו בשטיפת ירקות, ולכן שרי.

סוף דבר הכל נשמע

אסור בשבת להסיר ביד אבק, אפר, תולעת או כל לכלוך שנמצא ע"ג מאכל. (ולא דמי לקליפת פרי שמותר להסירה, דהוי דבר מחובר כדרך ברייתו, כמבואר להדיא בבה"ל, וכדמוכח מהרמב"ם, מג"א, הגר"ח פלאג'י ועוד גדולי הפוסקים שהבאנו לעיל. ומ"ש בספר שש"כ לגבי כנימות דהוי דבר נפרד ולא מעורב, קשיא טובא, ומלבד שלא הביא שום מקור מפורש לכך, מדברי הגר"ח פלאג'י שהבאנו לעיל לגבי גרעינים שנדבקו בפרי, מוכח להדיא שגם לכלוך שנדבק על הפרי מבחוץ חשיב כמעורב לפרי, ואסור להוציאו. ומ"ש לגבי אבק ואפר דמותר להסירו, קשיא טובא, מלבד שלא הביא שום מקור מפורש לכך, וגם נראה שאין בזה סברא להקל, מדברי המ"ב ס"ק כ"ט חזינן לא כך, וכן הקשה בספר שש"כ בעצמו. וכן בפירוש המשניות לרמב"ם חזינן שאסור להוציא לכלוך כגון אפר וכדו' מעל גבי ירקות. ומש"כ שם בספר שש"כ ליישב את הראיה מכרשינין, דמיירי דווקא שמשפשף היטב וכו', מדברי הרמב"ם הנ"ל חזינן לא כך. ומה שהביא ראיה מניקוי הבגד או משטיפת כלים לפי מה שביארנו בחלק הערות, הערה א בשם הראשונים והחזו"א אינה ראיה כלל, וכן מה שהביא ראיה משטיפת פירות, לפי מה שהבאנו כאן בשם המאירי שאין בזה עמל ברירה אינה ראיה כלל). כן מוכח מדברי כל גדולי הפוסקים שהבאנו לעיל, ובפרט מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות ומדברי הגר"ח פלאג'י. והפתרון הוא או שישטוף דבר מאכל מתחת ברז המים, בלי לסייע עם היד בהסרת הלכלוך (וכן אין לשהות את דבר המאכל בתוך קערה עם מים), או שיאחז את דבר המאכל בידו ויעבירו ע"ג כלי או שולחן, ובכך הפסולת תיפול, כמובא להדיא מדברי הגר"ח פלאג'י. ומצוה רבה לפרסם זאת, להימנע מחשש איסור דאורייתא של חילול שבת בדבר שהוא מצוי מאוד. (ולגבי מה הסברא בכך שדווקא בדבר המחובר דרך ברייתו אנו מתירים להסירו כשהוא מפריע להגיע לאוכל, עי' מש"כ לקמן).

* * *

בענין ההיתר להוציא פסולת עם מעט אוכל עמו מחלוקת המ"ב והחזו"א, והאם דברי החזו"א מיירי גם בדבר מוצק

הנה דעת המ"ב בסי' שי"ט ס"ק ס"א שכאשר מוציאים עם הפסולת קצת אוכל עמו אין בזה איסור ברירה, והחזו"א חולק על היתר זה, ומודה בהוצאת מים עם זבוב שמותר, משום שהחזו"א סובר שהזבוב מעורב רק במים שמסביבו ממש, ולא בכל המים שבכוס, ולכן ברגע שמוציא את הזבוב עם כל המים שמקיפים את הזבוב נמצא שאין כאן ברירה, שהרי לא ברר בין הזבוב למים שסביבו, אלא ברר בין המים שמסביבו לשאר המים שבכוס, ובזה אין איסור. והנה בפשטות דברי החזו"א יהיו נסובים גם על אוכל מוצק ולא רק נוזלי, וכן נראה מדברי המגיה שמביא את דברי החזו"א על הדף במ"ב. וכן נראה בספר מנוחת אהבה, ולא כמו שכתב בספר אורחות שבת. ונ"מ בזה שאם נפל גרעין של לימון בסלט, אם יוציאו את הגרעין עם כל הסלט שמקיף את גרעין הלימון, יהיה מותר אף אליבא דהחזו"א. ולכאו' נראה ק"ו, שאם במים שאינם חתיכות חתוכות אלא נראים כיחידה סובר החזו"א שרק המים שמסביב לפסולת נחשבים למעורבים, ק"ו לחתיכות סלט שהם מחולקים לחתיכות שנאמר שרק בחתיכות שסמוכות לגרעין נחשבות מעורבות עם הגרעין, ולא יתר החתיכות. וראיה יפה לכך שאם יש אורז בכוס, ורק בתחתית הכוס יש מעט אפונה, הרי ודאי שאת האורז שנמצא למעלה ולא סמוך לאפונה מותר לקחת, דומיא דסע' י"ד שמותר לערות יין שלא סמוך לשמרים, ולא נראה שיש מי שיחמיר להוציא את האורז שלא סמוך לאפונה, שהרי כשאין הפסולת ניכר לאו בורר הוא, כלשון הר"ן שהובא במג"א. והרי ראיית החזו"א שרק המים שסמוכים לזבוב הם נחשבים מעורבים, היא מהא דמותר לערות את היין שלא סמוך לשמרים, הואיל ונראה פשוט שה"ה לאורז שלא סמוך לאפונה, ממילא נבין שגם במוצק אמרינן שרק האוכל שסמוך לפסולת נחשב למעורב עמו.

ודע, שמי שלומד את דברי המ"ב והחזו"א יכול לחשוב שאם מוציא זבוב עם מים זה מותר לכו"ע, מ"מ אין זה נכון, שיש אוסרים גם בכהאי גוונא, דדעת השו"ע הרב שזה אסור (וחזר בו ממה שהתיר בתחילה), וכן דעת הפמ"ג סקט"ו. ומאותה ראיה שהביא החזו"א (דהיינו סע' י"ד בשו"ע ששם מבואר שמותר לערות את היין שלא סמוך לשמרים) להתיר להוציא מים עם זבוב, הפמ"ג מאותו מקור בדיוק הוציא שאסור להוציא זבוב עם מים, דהפמ"ג דייק שמשמע שברגע שהשמרים ניכרים יש בזה איסור בורר אפי' שנשאר עדיין הרבה יין עם השמרים, ומכאן הוכיח הפמ"ג שאפי' שהתערובת נשארת ולא נעשתה הפרדה מלאה בין שני המינים, בכל זאת אסור, וממילא הסיק הפמ"ג שיהיה אסור להוציא זבוב עם מים, שהרי מכאן הוכח שגם כאשר לא נעשתה הפרדה גמורה בין שני המינים בכל זאת יש איסור בורר. ולגבי הראיה של החזו"א שלמד שההיתר לערות את היין שנמצאים מעל השמרים הוא משום שרק היין שסמוך לשמרים נחשב למעורב עמם, והוא הדין שרק המים שסמוכים לזבוב נחשבים מעורבים עם הזבוב, ולכן מותר להוציא את הזבוב עם המים שמסביבו. ונראה שהפמ"ג למד שדווקא כאשר השמרים לא ניכרים כלל אז מותר להוציא את היין, הואיל ותערובת שני המינים לא ניכרת כלל, ולא דמי לזבוב שנמצא במים שהוא גלוי. ולגבי הראיה של הפמ"ג, הנה לפי מה שביאר החזו"א זה לא קשה, שדווקא אם כל המים שמסביב הזבוב נמצאים עם הזבוב אז מותר, מה שאין כן בשמרים שנשארים עם היין למטה כאשר הם כבר ניכרים זה אסור, הואיל והם ניכרים נמצא שאין יין כבר מעליהם, והואיל ואין יין שמקיף לגמרי את כל השמרים לכן יש בזה איסור בורר. ומ"מ עלינו ליישב את ראיית הפמ"ג לגבי דעת המ"ב שמותר להוציא מעט פסולת (אפי' שלא מקיף את כל האוכל) עם האוכל, וצריך ישוב מה ההבדל בין הוצאת פסולת עם אוכל שמותר לדעת המ"ב, לבין השארת פסולת עם אוכל שאסורה, והרי בשני המקרים לא נעשתה הפרדה גמורה בין האוכל לפסולת (ובהמשך נביא בס"ד תירוץ לכך ע"פ דברי תה"ד). ומ"מ בהמשך נביא בס"ד מקור מתה"ד להיתר הוצאת אוכל עם פסולת, אפי' שלא מקיף את כולו.

האם יש לחלק בין זבוב אחד לכמה זבובים

ודע עוד, שבספר שש"כ כתב להחמיר שיש כמה זבובים בכוס אף שמוציא מים עמהם, מ"מ בדברי הט"ז בסו"ס שי"ט מבואר להדיא שמיירי שיש שם זבובים, ובכ"ז מותר להוציא ביחד עם מים (ואף שבספר שש"כ כתב להתיר דוקא שיש זבוב אחד או "שתיים", מ"מ אם כונת הט"ז שדוקא שתי זבובים מותר ולא יותר, ודאי היה לו לפרש, ולא לסתום שמותר להוציא זבובים עם מים, וגם אף אחד מהאחרונים לא עשה אוקימתא כזו בדבריו). וכן לפי דברי החזו"א שהבאנו לעיל שרק המים שמסביב לזבוב נחשבים למעורבים וכו', נראה שאין הבדל בין זבוב אחד לכמה זבובים, וכן מדברי תה"ד שנביא לקמן בס"ד נראה שאין לחלק בזה.

ונחזור לדברי המ"ב שסובר שבהוצאת אוכל עם הפסולת (אפי' שלא מוציא את האוכל שמקיף את הפסולת) אין איסור בורר, לכאו' יש להקשות בזה ג' קושיות שאותם מקשים האחרונים, **קושיא א'** מה המקור לקולא זו, וכן כתב החזו"א שלא נתבאר מקורו. **קושיא ב'** מה סברא יש בזה, וכן הקשה החזו"א דבשלמא אם כוונתו לאכול מהאוכל ומוציא עצם שמחוברת לאוכל, יש לומר שהעצם טפלה לה ולכן מותר להוציאם, אך אם אין כוונתו לאכול את האוכל שסמוך לעצם, למה יהיה מותר להוציא עצם עם קצת אוכל, סוף סוף הוא מוציא פסולת מאוכל. **קושיא ג'** מה הדין במקרה הפוך, כלומר שהוא מוציא פסולת לבד או אוכל לבד, אבל התערובת נשאר עדיין אוכל מעורב עם פסולת, בכהאי גוונא נראה שזה אסור. וכן מוכח מהמערב יין מהשמרים שברגע שמגיע לנצוצות והשמרים ניכרים יש בזה איסור בורר, על אף שנשאר עדיין יין עם השמרים, וחזינן שאף שהתערובת עדיין במינה יש בזה איסור בורר, ומזה הסיק הפמ"ג שהבאנו קודם שלא יהיה היתר להוציא זבוב עם מים, וצ"ע מה ההבדל בין הוצאת אוכל עם פסולת שמותר, לבין הוצאת אוכל לבד, אף שמשאיר אוכל מעורב עם פסולת שאסור, והרי בשניהם לא נעשתה הפרדה מליאה בין שני המינים, ומה לי אם התערובת נשארת בידו ומה לי אם התערובת נשארת בצלחת.

ונראה ליישב את כל הנ"ל ע"פ דברי התה"ד סימן נ"ז שכתב להדיא שכאשר מוציא ביחד את שני המינים שלפניו זה מותר, ונימק זאת שהבורר משני המינים כאילו ברר ממין אחד. ולפי זה ניתן ליישב את כל שלושת הקושיות הנ"ל כמין חומר, הנה קושיא ראשונה שהבאנו בשם החזו"א שאין מקור להיתר זה, הנה בתה"ד מבואר להדיא שכאשר הוא לא ברר רק ממין אחד אלא ברר משני המינים ביחד, אין בזה איסור בורר.

ולגבי הקושיא השניה שהבאנו בשם החזו"א, מה סברא יש בזה והרי כוונתו להוצאת הפסולת, ומה יש בכך שהוא מוציא עמו מעט אוכל. הנה בתה"ד כתוב להדיא בזה סברא שכל שבורר את שני המינים יחד, כאילו ברר ממין אחד, אלא שצריך ביאור בזה מה הדמיון למין אחד, והרי בפועל יש כאן שני מינים. ונראה ליישב על פי יסוד שמין אחד לא נקבע רק אם במהותם הם זהים, כגון תפוחים גדולים וקטנים, אלא גם אם הם פריטים שונים לגמרי במהותם, אם הם מאוחדים בצורה מיוחדת, עצם האיחוד והחיבור ביניהם מחשיבים כמין אחד. דוגמא אחת לכך,

הסוחט אינו חייב משום בורר משום דהוי מין אחד, כן מבואר במג"א ובפמ"ג, והנה קיימא לן בפרי שלקות וכן בדג שיש לו שומן שמותר לסוחטו כדי לתקן את האוכל. וחזינן שאפי' שהדבר הנסחט הוא דבר שונה לגמרי במהותו, אך הואיל והוא היה בלוע בדבר מאכל ומאוחד עמו חשיב כמין אחד. וכן מצאנו בדעת הרמב"ם ששמרי יין כל עוד שלא נפרדו מהיין חשיב כמין אחד, אך אחר שנפרדו חשיב כשני מינים. וכן מצאנו בדעת המהרש"ל שקליפת פרי נחשבת למין אחד, הואיל והיא מחוברת עמו, וחזינן שאפי' שהם שונים במהותם לגמרי, אך הואיל והם מחוברים הוי כמין אחד (ובהמשך בס"ד נרחיב בדין זה של קליפה). וכן בפירוש הר"ח בענין דישה בפרק שביעי דשבת, נראה מדבריו שבדבר מחובר שייך דש ולא בורר. ובפשוטו נראה שכוונתו באומרו מחובר היא כעין כוונת הים של שלמה באומרו מחובר, דהיינו שהם מין אחד ולכן לא שייך בזה בורר, ושם הביא דוגמא של עפרורית שצריך לנפצו דהוי מחובר. ולכאו' לא מובן למה עפרורית שצריכה ניפוץ נחשבת למחובר שאין בה בורר. ונראה שכונתו שכל דבר שצריך מעשה פירוק כדי להוציא את הפסולת מהאוכל חשיב מחובר, ולא שייך בו בורר אלא דש, ונראה שהסברא בזה היא שהואיל וצריך פירוק כדי לנתקם חשיב כמאוחד, והוי כמין אחד שלא שייך בזה איסור בורר. ואגב בשער הציון נראה מדבריו שאפשר לעבור גם על דש בפירוק השבלים וגם על בורר, ולכן כתב שאפי' אם עושה בשינוי (ובכך אין איסור דש) מ"מ חייב לעשות זאת לאלתר, שלא יהיה בזה איסור בורר. אומנם מדברי הר"ח הנ"ל נראה שלא כדברי השעה"צ, אלא שאם יש איסור דש אין איסור בורר. ולגבי הקליפה הקשה שבאגוזים שכתב המ"ב סי' שי"ט סע' כ"ד שמותר לקלפם, ואין בזה איסור של דש, הנה הפמ"ג הסתפק למה אין זה אסור, והאגלי טל חידש שאם הדרך לקלפו בבית ולא בשדה אין בזה איסור. אך לענ"ד חילוק כזה צריך מקור, ומסתימת הפוסקים לא משמע הכי, וכן בשו"ת שבט הלוי חלק א' הקשה עליו מגמ' וראשונים. ונראה לענ"ד ליישב שמדברי המאירי ועוד משמע שדש הוא דוקא שהוא מפרק את הפסולת, ואז מוציא את האוכל מהפסולת, ונראה שהכונה היא שע"י מעשה שבירת הפסולת אזי הפסולת נשברת ומתמוססת, וממילא האוכל מתגלה, וזה איסור דש. מה שאין כן בקליפה הקשה הנ"ל שמה שצריך לפרקה היא משום שהיא קשה, אבל גם אחר הפירוק צריך לקלפה ולהסירה מהפרי, דומיא דקליפת ביצה שאחר ששוברים אותה עדיין צריך לקלפה, ולכן אין זה קשור למלאכת דש אלא למלאכת בורר. ומ"מ חזינן מכל זה שאם שני המינים נחשבים למאוחדים או מחוברים ביניהם, גם זה מחשיב אותם למין אחד. ולפי הנ"ל ניתן להבין היטב את דברי התה"ד, שהרי במקרה רגיל של ברירה האדם מוציא רק מין אחד מהתערובת ולא את שניהם, וברגע שהוא כן מוציא את שני המינים ביחד נמצא שבפעולה שלו הוא מקפיד לשמור על האחדות והחיבור של שני המינים, לכן כלפיו שני המינים נחשבים כמין אחד הואיל והם מאוחדים ומחוברים יותר ממקרה של תערובת רגילה, וכבר ראינו שמינים שמחוברים ביניהם יותר מאשר מקרה של תערובת רגילה נחשבים למין אחד. (ואין לומר שתה"ד מיירי דוקא בשני מיני מאכל שראויים לאכילה, אך בפסולת שלא ראויה לאכילה יודה שאסור, דומיא דסוחט שאין בו בורר דהוי מין אחד, ובכ"ז אם הפרי לא ראוי לאכילה כגון בוסר יש בזה איסור בורר, לחלק מהפוסקים, ולכאו' חזינן מכאן שאף אם שני המינים מחוברים, אם אחד מהם לא ראוי לאכילה הם נחשבים לשני מינים, לחלק מהפוסקים. אבל זה אינו, שדוקא כאשר המים או המיץ בלועים בפרי, והם אמורים להיות טפלים לו, אזי אם הפרי לא ראוי לאכילה אין המשקה טפל לו ולכן הוי בורר. וראיה לכך שמי שלקות מותר לסחוט מהפרי, וכן שומן שבלוע בדג, ומסתימת הפוסקים משמע שאף אם המים לא ראויים לשתיה מותר לסחוט, וחזינן שאף אם אחד מהם לא ראוי לאכילה, מ"מ אם הם מחוברים חשיבי למין אחד, ושאני בסוחט בוסר ששם המשקה אמור להיות טפל לפרי. ונמצא שבנידון דידן שלא שייך טפל אחד לשני כמו בבוסר, החיבור בין האוכל והפסולת מחשיבם כמין אחד, כמו שמצאנו בקליפה שאף שלא ראויה לאכילה, הואיל והיא מחוברת לאוכל נחשבת למין אחד).

ולפי הנ"ל מיושבת גם הקושיא השניה שהבאנו בשם החזו"א, מה סברא יש להקל לברור פסולת עם מעט אוכל, ולפי האמור מובן היטב, שהואיל ובמעשה הברירה שלו הוא שומר על התערובת ועל החיבור שיש בשני המינים, לכן חשיב כמין אחד, כמבואר בדברי תה"ד. ובהמשך נביא בס"ד דוגמא נוספת שאדם בדעתו יכול לקבוע אם יש כאן מין אחד או שניים.

ולפי הנ"ל ניתן ליישב גם את הקושיא השלישית שהבאנו בשם הפמ"ג, ששאלנו למה כאשר הוא בורר מין אחד אבל לא בורר את כולו, ונשאר עדיין לפניו משני המינים, יש בזה איסור בורר, וחזינן שאף שלא נעשתה כאן הפרדה מלאה בין שני המינים, בכל זאת יש בזה איסור בורר, ולמה כאשר הוא לוקח משני המינים ביחד אין בזה איסור בורר, והרי בשני המקרים לא נעשתה הפרדה מלאה בין שני המינים. ולפי הנ"ל גם זה מיושב היטב, שדוקא כאשר הוא עושה בקום ועשה מעשה שמקפיד על האחדות בין שני מינים, אזי נחשב שכלפיו הוי כמין אחד, אבל אם הוא בעצמו בורר רק מין אחד, אפי' שבתערובת נשאר עדיין שני מינים, סוף סוף הוא במעשה שלו לא עשה שום מעשה ששומר על האחדות בין שני המינים, ולכן לא שייך כלל לומר שכלפיו הוי כמין אחד.

בענין כמה אוכל צריך לקחת עם הפסולת

ודרך אגב יש להסתפק בהיתר של להוציא פסולת עם מעט אוכל, האם סגי בלקחת כלשהו אוכל, או שצריך לקחת כמות אוכל שדרך בני אדם להתייחס אליה ולהחשיבה כחתיכת אוכל קטנה. הנה בפתח הדבר נראה שסגי בכלשהו, וכן משמע בבא"ח לגבי הוצאת זבוב שסגי במשקה כלשהו. אלא שבמג"א לגבי קילוף תפוח התיר רק לאלתר כמו דין קליפה רגילה, על אף שא"א להוריד את קליפת התפוח בלי להוריד גם קצת מהתפוח, וחזינן שהוצאת מעט אוכל שאין דרך בני אדם להחשיבם כלל לא מהני, וכן מוכח מהמ"ב שם (ולא כמנוח"א שמיקל להסיר קליפה שיוצא ממנה מעט מהפרי, ואף שלא על דעת לאכול לאלתר). ולכן נראה לדינא שצריך להחמיר ולא להסתפק בהוצאת אוכל כלשהו עם הפסולת. ובדעת הבא"ח הנה לכתחילה כתב הבא"ח שיוציא בכף סביב עם מים, ואח"כ כתב שאם אין לו כף יוציא עם אצבעו, וודאי שיהיה על אצבעו מעט מים שראוי למצוץ אותם. ומשמע שמיקל בדיעבד אף בכמות קטנה, אלא שלגבי עצמות בשר וכן לגבי גרעיני פירות משמע בבא"ח שאין היתר כלל, אף אם אפשר למצוץ את העצם או את הגרעין וליהנות ממעט מאכל. ונראה ליישב בדעת הבא"ח שיש לחלק בין אוכל שנמצא על הפסולת ממש, שאז הוא טפל אליו, ולכן בעצם או בגרעיני פירות לא הזכיר הבא"ח סברא שיש מעט לחות מאכל עליהם, הואיל והלחות נמצאת על הפסולת ממש היא טפלה לה. אך לגבי זבוב עם מעט מים, הנה הבא"ח לא דיבר על מים שנמצאים בין כנפי הזבוב, אלא על מים נפרדים מהזבוב שנמצאים על אצבעו כתוצאה מכך שהוא שם את אצבעו במים, ונמצא שהמים הם נפרדים מהזבוב ולא טפלים לו. ומ"מ לדינא נראה להחמיר בזה כמו שמוכח במג"א ודעימיה שמעט מהתפוח שיורד עם הסרת הקליפה לא חשיב שהוציא אוכל עם פסולת ביחד, ובפשוטו הסברא היא שכל שאין אנשים מייחסים לזה חשיבות כלל לא מהני.

סיכום

לסיכום, בענין ההיתר לקחת אוכל עם קצת פסולת יש ג' דעות באחרונים: דעת הגר"ז והפמ"ג שאפי' לוקח מים שמקיפים את כל הזבוב עם הזבוב ביחד זה אסור, ולעומתם דעת הט"ז שמותר להוציא מים עם הזבוב. ובהיתר זה יש מחלוקת בין החזו"א למ"ב, דעת החזו"א שדוקא כשהמים מקיפים את הזבוב אזי מותר להוציא את המים עם הזבוב, אבל להוציא פסולת עם מעט אוכל שלא מקיף את כל הפסולת זה אסור. ודעת המ"ב שכל שמוציא את הפסולת עם מעט אוכל מותר, ולפי זה לכאו' היה מקום להחמיר הואיל ורבים המחמירים בזה, אלא לפי מה שהבאנו כאן נראה להקל בזה, הואיל ובתה"ד מבואר להדיא שכל שמוציא משני המינים ביחד כאילו ברר ממין אחד, והרחבנו בביאור דבריו ע"י דוגמאות שונות שכאשר שני המינים מאוחדים יותר ממקרה רגיל הם נחשבים למין אחד.

ולסיום, על פי תה"ד הנ"ל ניתן ליישב קושיא עצומה, שהרי הבאנו כבר למעלה ראיות מדברי הפוסקים שההיתר להוציא פסולת שמפריעה להגיע לאוכל, היא דוקא בדבר המחובר דרך ברייתו כגון קליפת פרי, עצמות דגים שמחוברים לדגים, עלי חסה שמחוברים לקלח וכו'. אבל פסולת שלא מחוברת, כגון עפר, אבק וכדו', אין שום היתר להוציאה בידו. ונשאלת השאלה, מה הסברא בכך. ובבה"ל מבואר שהסברא היא כעין סברת הים של שלמה שדבר שמחובר דרך ברייתו חשיב כמין אחד, אלא שיש כאן הגבלה שיברור לאלתר. ולכאו' הדברים תמוהים עד מאוד, איך יתכן שאם אדם יברור לאלתר זה נחשב למין אחד, ואם אדם יברור לא לאלתר זה נחשב לשני מינים, דלכאו' הדברים תמוהים ביותר. אבל לפי דברי תה"ד שהבאנו לעיל הדברים מיושבים הפלא ופלא, שבתה"ד הנ"ל ראינו להדיא שמין אחד יכול להיקבע גם לפי מעשה הברירה של האדם עד כמה הוא שומר על האחדות בין המינים. ולפי זה מובן היטב, שדוקא כאשר אדם בורר לאלתר, ומוכיח במעשיו שכל עוד שהוא לא נצרך לאכול הוא שומר על שני המינים מאוחדים, ולכן כלפיו זה נחשב שיש לו מין אחד, אבל אם בורר שלא לאלתר (או שבורר בכלי שעושה מעשה הפרדה חשובה), ונמצא שהוא יכל עדיין לשמור על האחדות בין שני המינים אלא שהוא לא רצה, לכן אין זה נחשב כלפיו למין אחד. נמצא שלפי דברי תה"ד הנ"ל גם התיישב לנו למה מותר להוציא פסולת שמפריעה לאוכל דוקא בדבר המחובר דרך ברייתו, ודוקא לצורך אכילה לאלתר.

* * *

מדוע אין איסור בורר בניקוי הבגדים ובשטיפת הכלים

לעיל בריש דברינו הבאנו ראיה מדברי הרמב"ם במשניות ומדברי הפוסקים שההיתר של הסרת קליפה מפרי הוי רק בדבר המחובר מברייתו, אבל בפסולת שנמצאת על אוכל ואינה מחוברת כדרך ברייתה אלא שנצטברה במשך הזמן, כגון לכלוך ואבק, אין את ההיתר של הסרת קליפה, והוצאת הלכלוך נחשבת להוצאת פסולת שאסורה, ע"ש. (ושם הבאנו עצה בשם רבי חיים פלאג'י במקרה שהאוכל התלכלך בשבת מה יעשה, ע"ש). ודברי הרמב"ם והפוסקים הנ"ל הם סייעתא גדולה לדברי הבה"ל סע' ד' שדן לגבי עצמות דגים, ושם חזינן להדיא מדבריו שההיתר של הסרת הקליפה הוא דוקא בדבר מחובר.

ולפי זה יש לדון למה אין איסור בורר בניקוי הבגדים מלכלוך, וכן בשטיפת כלים בשבת. (ובמנו"א הסביר שמותר לשטוף כלים משום דהוי כקליפת פרי, אומנם מדברי הרמב"ם והפוסקים הנ"ל חזינן שלא כך, וכל ההיתר של הסרת הקליפה הוי בדבר מחובר וכדברי הבה"ל הנ"ל. בנוסף יש להעיר, שטיפת כלים מותרת אף לא לאלתר, וחזינן שאינה קשורה להיתר של הסרת קליפה שהוא רק לאלתר. ועל אף שראיתי במנו"א הנ"ל שכתב לתרץ שהואיל והפסולת נעלמת ולא נשארת לפניו, מותר אף לא לאלתר. ולענ"ד אחר בקשת המחילה דחוק מאוד לומר חילוק כזה בלי שום מקור, וגם מסברא הוא אינו נראה, ולעולם לא שמענו שאם הפסולת של הכלי תישאר לפנינו יהיה חייב לשטוף את הכלי לאלתר). ועל אף ששם כתבנו שאם שוטף במים ואין לו טירחה לחפש ולברור בין האוכל לפסולת שרי, והוכחנו זאת מדברי המאירי בביצה, מ"מ דרך העולם כשרוחצים כלים שגם היד מסייעת בהסרת הפסולת, ולא שמענו מעולם מי שהזהיר בזה, ולכן עדיין קשה. וכן קשה מניקוי הבגד שמסיר הפסולת בידיו, ואעפ"כ אין בזה איסור בורר.

וראיתי בספרי זמנינו שכתבו לתרץ קושיא גדולה זו, ואחר בקשת המחילה לענ"ד אין דבריהם נראים, דבשש"כ תירץ דהוי נקיון ולא ברירה. וקשה, שמלבד שלא מצאנו מקור לסברא זו, בנוסף אם אדם יוציא קוץ וכדו' מבגד לא בשביל נקיון אלא בגלל שהוא מפריע לו ללבישה, לכאו' לפי הסברא הנ"ל יהיה אסור, וזו לא שמענו. ובנוסף אין זה מיישב איך מותר לשטוף כלים בשיירי מאכל. ואין ליישב דהוי הכלי ושיירי מאכל דברים נפרדים, שהרי מיירי גם בכלי קטן, ולעיל הבאנו את דברי הגר"ח פלאג'י שגרעינים שדבוקים על הפרי שייך בהם איסור בורר, ואינם נחשבים כדברים נפרדים, ולא גרע זה מנידון דידן.

ולענ"ד יש לתרץ ע"פ דברי המרדכי פ' כלל גדול: הלכך יזהר אדם משני מיני פירות "שנתערבו" וכו', ע"כ. ומשמע שאיסור ברירה הוי רק אם שני המינים מעורבים זה בזה. וכן דייק מדבריו תה"ד בס' נ"ז. וכן נראה מדברי הרמב"ם ומרן בסע' א', וכן דייק הבה"ל. וכן נראה מדברי התוספתא פי"ז הלכה ו': נתערבו לו פירות בפירות וכו'. ולכן לכלוך שנמצא בבגד, על אף שהלכלוך מעורב בבגד, אבל ודאי שהבגד אינו נחשב למעורב בלכלוך, לכן שרי. וכן שיירי הפסולת שנמצאים בתוך הצלחת, ודאי לא שייך לומר שהצלחת נחשבת למעורבת בתוך שיירי הפסולת.

אלא שלכאורה יש להקשות על הנ"ל, שהפוסקים דנו בברירת הגרעינים מהאבטיח (עי' בא"ח ועוד) אי שרי, והרי ודאי שלא שייך לומר שהאבטיח מעורב בגרעינים. וכן דנו הפוסקים בברירת העצמות מהדג, וגם שם נראה שלא שייך לומר שהדג כולו מעורב בתוך העצמות.

ונראה שהתירוץ הוא שבאוכל הואיל ושייך לאכול כל חלק וחלק קטן מתוכו בפני עצמו מבלי קשר לשאר חלקי האוכל, ולכן אותו חלק שצמוד לפסולת נחשב כמעורב עם הפסולת. ולכן דנו הפוסקים בברירת גרעיני האבטיח, הואיל ואפשר לאכול את חלקי האבטיח שנמצאים בסמוך לגרעינים, נמצא שחלקי האבטיח הנ"ל הם מעורבים עם הגרעינים. וה"ה לעצמות הדג, שהחלק מן הדג שנמצא סמוך לעצמות נחשב למעורב עם העצמות, ולכן דנו הפוסקים אם שייך בו איסור בורר. ועיין בחזו"א ריש סימן נ"ג שכתב שהבעיה בהוצאת הזבוב מהמים היא בגלל הטיפות שנמצאות על הזבוב. ולפי דבריו כמה מרווח לומר שדוקא בשתיה ואוכל שייך להפריד בין החלק שצמוד לפסולת, ובין שאר השתיה או האוכל שלא צמודים לפסולת. מה שאין כן בבגד וכדו' שלא שייך לקחת ולהפריד בין חלקי הבגד, וכולו נחשב כיחידה אחת, ולכן הבגד וכדו' אינם נחשבים למעורבים לפסולת, וממילא לא שייך בזה איסור בורר, ודו"ק. ודברי החזו"א הנ"ל הינם סייעתא יפה לדברינו.

וכן לגבי שטיפת כלים שא"א לקחת חלק קטן מהכלי ולהשאיר את שאר הכלי במקומו, ולכן כל הכלי נחשב ליחידה אחת, והואיל וודאי שהוא לא נחשב למעורב עם שיירי הפסולת לא שייך בזה איסור בורר, וזהו שכתב המ"ב ס"ק ט"ו "וה"ה בכל דבר כשהם שני מינים, כגון כלים ובגדים, שייך ברירה, וע"כ צריך לברור זה המין שרוצה ליטול עכשיו, והשאר ישארו על מקומם", ובכל דבריו הזכיר רק ברירה ממין אחר, ולא ברירה מלכלוך וכדו', מפני שרק כשבורר בין שני מינים הוי ברירה מתערובת, ולכן נקט דוקא דוגמא זו ולא הדוגמא של ברירת כלי מלכלוך וכדו'. ובזה מיושב הכל בס"ד הדק היטב, והדברים מיוסדים על דברי התוספתא, המרדכי, תה"ד, הרמב"ם ומרן, וכן על דברי החזו"א, וכמבואר לעיל.

והאמת היא שגם לולי דברי החזו"א הנ"ל התירוץ שכתבנו מובן. שהרי אדם שבא לאכול הוא לא לוקח את כל האוכל, אלא לוקח חתיכה קטנה מן האוכל כדי לאכול, ונמצא שהבחירה בידו היא בין חתיכה קטנה של אוכל לבין לכלוך שנמצא לידו, ולכן ודאי שהחתיכה הקטנה נחשבת למעורבת ללכלוך, אבל אם יש לכלוך על בגד וכדו' הרי האדם לא לוקח חתיכה מהבגד אלא את כל הבגד, ונמצא שהבחירה היא בין כל הבגד ללכלוך שעליו, ובזה ודאי לא שייך לומר שכל הבגד מעורב עם הלכלוך, ודו"ק היטב. ואם יש חתיכות אוכל שמונחות אחת ליד השניה, ועליו לבחור איזו חתיכה הוא רוצה לאכול, כאן הבחירה שלו היא איזו חתיכה לקחת מבין החתיכות האחרות, ולכן כאן מתייחסים אל כל חתיכה כיחידה אחת, ולכן תה"ד הסתפק שמא חתיכות דגים גדולות נחשבות כנפרדות.

ואגב, בשבת דף קכ"ג משמע שפירות הטמונין בקש או בתבן שהם מוקצים אינו יכול להורידו את הקש או התבן, אבל משמע שאם לא היו מוקצים היה מותר להסירם, ואין בזה בורר. ועל אף שאפשר היה לדחות את הראיה הנ"ל, מ"מ ברש"י בשבת נא. ד"ה "הרי זה נוטל ומחזיר", מבואר להדיא שאין איסור בורר כאשר מטמין קדרה בדבר הניטל, ואח"כ בשבת מפנה את הדבר הניטל מהקדרה. וצ"ע למה אין כאן איסור בורר, והרי לכאו' הוא נוטל את הפסולת, ואין זה דבר מחובר כדרך ברייתו כמו בקליפה של פרי. אך למה שביארנו לעיל לא קשה, הואיל והקדרה היא לא אוכל, והיא נחשבת ליחידה אחת, ולכן אינה נחשבת כמעורבת עם הפסולת. וכן לגבי המבואר בסי' שי"ד שמותר לשבור חותלות, דהיינו כלים עשויים מכפות תמרים, ומניחים בתוכן תמרים רעים להתבשל, ומן הסתם הדרך הוא שכששוברים את החותלות נשאר חתיכות מהן על התמרים, ואח"כ הוא מסירם מעל גבי התמרים. ושוב חזינן שאין בזה איסור בורר, על אף דלא הוי מחובר כדרך ברייתו כמו בקליפה. ונראה לבאר את הנ"ל, שבשני המקרים הנ"ל על אף דלא הוי כדרך ברייתו, הואיל ואחד משרת את השני לא חשיב כשני מינים מעורבים אלא כמסודרים. ולא דמי לאבק וללכלוך שעל פירות וכדו' שהפסולת לא הושמה בכונה שם, וכן לא עשויה לשרת את האוכל, ולכן שם זה אסור, ובזה אתי שפיר הכל בס"ד. ועתה מובן שלהסיר נייר שעוטף סוכריה אין בזה איסור בורר, וכן להוציא את שקית התה מהכוס, ודו"ק.

* * *

בענין למה אין בשימוש בסכו"ם בשבת איסור ברירה בכלי (והאם בכל גוונא שימוש בסכו"ם מותר)

יש לבאר למה מותר להשתמש בסכינים ומזלגות בשבת, ואין בזה איסור ברירה בכלי, ואף אם נאמר שהכלים האלה אינם מיוחדים לברירה, מ"מ אף בכלים שאינם מיוחדים לברירה יש איסור מדרבנן לברור בהם, ולכן אסור לברור בקנון ובתמחוי (ריש סי' שי"ט), וצ"ב מאי שנא השימוש בסכו"ם מהם (ובנוסף קנון ותמחוי הוי שינוי מדרך הברירה הרגילה, ולכן הוי מדרבנן, אבל אם אין בזה שינוי הוי ברירה מדאורייתא, ולכן הבורר בידו, בדבר שדרכו בכך, פסולת מאוכל הוי איסור דאורייתא, ולפי זה לגבי סכו"ם שהדרך להשתמש ולברור עמם צ"ב למה אין בהם איסור מדאו').

ויש שביארו שהסכו"ם אינו בא לסייע במעשה הברירה, אלא מטרתו היא או כדי שהאדם לא ילכלך את ידיו, או משום שהמאכל חם וא"א לגעת בידיו, ולכן השימוש בהם מותר, וכן כתב באג"מ סי' קכ"ד. ולפי זה לכאו' אם הסכו"ם במקרה מסוים אכן כן עוזר בברירת מאכל אחד ממשנהו, יהיה אסור.

אולם זה קשה, שהרשב"א כתב בתשובה (ח"ד סי' ע"ה) שטחינה מותרת לאלתר כמו בברירה, והביאו הב"י בסי' שכ"א, וכן פסק הרמ"א שם בסע' י"ב, וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח, אבל אם לאוכלו מיד הכל שרי, מידי דהוי אבורר לאכול מיד דשרי. ומכל זה משמע שמותר אף לחתוך בסכין, וכן כתבו להדיא הפמ"ג והבה"ל שם בד"ה "מידי דהוי אבורר", וכתבו הטעם שדרך אכילה היא אפילו כשמחתך בסכין לאכול לאלתר, דדרך אכילה הוא בסכין, ע"ש. והרי ודאי שהסכין מסייע למלאכת הטחינה עצמה, ואף על פי כן מותר לאלתר, וזאת לומדים מברירה שמותרת לאלתר, וחזינן שאף אם הכלי מסייע לעצם קיום המלאכה, אי הוי דרך אכילה שרי.

ולכן לענ"ד נראה שההיתר של שימוש בסכו"ם בשבת הוא דומיא דההיתר של שימוש בסכין בשבת לחתוך דק דק לאלתר, הואיל ודרך לאכול כיום ע"י סכו"ם, לא חשיב דרך ברירה אלא אכילה שהיא מותרת, ודו"ק.

ואפשר לומר טעם נוסף, ע"פ דברי המג"א ודעימיה

בסי' שי"ט סע' י"ד שהתירו לערות מכלי יין מהשמרים שבו כשדעתו לשתות לאלתר, ואין זה חשיב כברירה בכלי (ואף שהח"א והבא"ח החמירו בזה, מסקנת רוב האחרונים להקל בזה כדברי המג"א), וביאר בזה הגר"ז משום שעיקר הברירה נעשית על ידו ולא ע"י הכלי. וגם בשימוש בסכו"ם אפשר לומר כך, שעיקר הברירה נעשית ע"י ידיו שאוחזות בסכו"ם ולוקחות את האוכל, ולא דמי לנפה כברה קנון ותמחוי שהוא רק מניח שם את האוכל עם הפסולת, וצורת הכלי היא זו שבוררת את האוכל.

ובמ"ב בסי' שי"ט יש לכאו' סתירה לגבי אם שימוש בכף חשיב כברירה בכלי, דבסי"ק ס"ב כתב שאסור ליקח שומן מן החלב אפי' שדעתו לאכול לאלתר, "שהרי הוא לוקח בכף", ואילו בס"ק ס"ו התיר להפריד בכף מאכל עבה מן הרוטב, ולכאו' זה סותר את דבריו הקודמים שאסר לברור בכף. ומה שכתב לתרץ את המ"ב בשו"ת שמע שלמה ע"פ דברי האג"מ שהיכא שהכף מסייע לברירה אסור, ולכן לברור השומן מן החלב בידו זה קשה, והכף מסייעת לכך, ולכן אסור ע"י כף. אך אחר בקשת המחילה זה אינו נראה, שמלבד מה שהבאנו לעיל בשם הפמ"ג והמ"ב עצמו שנראה בדבריהם לא כאג"מ, בנוסף הרי יכול לערות את השומן מכלי לכלי, כפי שהביא בשער הציון שם להדיא, ונמצא שהכף לא מסייעת לברירה. ואין לדחות ולומר שע"י הכף מצליח לברור באופן יותר יסודי, שזה אינו, שמלבד שלא ברור כלל שאפשר לברור בכף באופן יותר יסודי מאשר מערה מכלי אל כלי, עוד שהיה לו למ"ב להתיר לברור ע"י הכף באופן לא יסודי במיוחד, ולא לאסור בסתמא.

ונראה לתרץ ע"פ דברי המ"ב עצמו, שבשעה"צ שם כתב "אבל בכף דרך ברירה הוא בדבר זה", ולכאו' היה לו לומר בפשטות שבכף הוי ברירה בכלי, ומה הוצרך לומר "דרך ברירה הוא בדבר זה", וכן בס"ק ס"ו שהתיר בכף כתב "משום דדרך אכילה הוא בכך". ונראה לבאר ע"פ הדרך הראשונה שכתבנו דהוי דרך אכילה (ונראה שהמ"ב לא סובר כדרך השניה שכתבנו משום שיש לחלק בין שפיכה מכלי לכלי, שאז לכלי אין שום חשיבות במעשה הברירה, לבין ברירה ע"י כף שלכלי יש חלק חשוב במעשה הברירה), ולכן סובר המ"ב שכאשר אדם רוצה לקחת מאכל מהרוטב הוא לא יערה את הרוטב אל כלי אחר, שהרי הוא מעוניין לקחת רק חתיכה אחת מהמאכל, ולהשאיר עדיין את יתר המאכל עם הרוטב, ובנוסף הוא לא יכול לערות את הרוטב שהרי הוי בורר פסולת. נמצא שדרך האכילה היא ע"י כף, וזהו שכתב המ"ב "דדרך אכילה הוא בכך". ואילו לגבי הוצאת השומן (שבה הוא מעוניין כמבואר בגר"ז ובמחצה"ש) מהחלב, שם הדרך הפשוטה היא שכאשר הוא רוצה לאכול את השומן הוא מערה אותו מכלי אל כלי ולא ע"י כף, וזהו שכתב המ"ב "אבל בכף דרך ברירה הוא בדבר זה". נמצא שהתירוץ שכתבנו בדעת המ"ב מבוסס על דברי המ"ב עצמו, וגם מסברא הוא מאוד מסתבר, שאם כל ההיתר של השימוש ע"י הכף הוא משום דהוי דרך אכילה, כל שאין זה דרך אכילה אסור. ונמצא לדינא כל שאין דרך להשתמש ע"י כלי כדי לאכול אין זה דרך אכילה ואסור, ואף אם אצלו זה כן דרך אכילה אם מנהג העולם לא כך יתכן שבטלה דעתו.

ולדוגמא אדם שרוצה להפריד בין הביסקויט של הקרמבו למילוי שמעליו, ולוקח כפית ומפרידם, נראה לאסור הואיל ודרך העולם (מי שרוצה להפריד) לעשותו ביד, ודמי להוצאת שומן מהחלב שאסר המ"ב בכף משום שאין זו דרך אכילה. וכן אדם שרוצה להפריד את הקצפת מהעוגה ע"י סכין, נראה לאסור הואיל ודרך לעשותו ע"י כף ולא ע"י סכין החד, דאין זו דרך אכילה.

שימוש בכף גדולה

ואחר שנתברר שכל ההיתר להשתמש בסכו"ם בשבת הוא רק משום שהדרך להשתמש בהם בשעת האכילה, לפי זה נראה שבכף גדולה שהדרך לערות עמה מהסיר, ואין דרך להשתמש בהם בשעת אכילה, הוי ברירה ע"י כלי ואסור (אא"כ הוא מיד מוציא את האוכל עם המרק יחדיו, ולא שוהה כלל כדי שהמרק יפול מהכף, ונמצא שהוא לא עושה מעשה ברירה), דומיא מה שכתב הבה"ל בסי' שכ"א ד"ה מידי שנטה לאסור סכין גדול שמיוחד לחיתוך בצלים וצנון, הואיל ואין דרך להשתמש עמו בשעת האכילה, ה"ה לנידון דידן ממש שהואיל והכף גדולה ואין דרך להשתמש בה בשעת האכילה, הוי ברירה בכלי. ועי' במ"ב ס"ק נ"ה שמוכח מדבריו שכאשר אין כאן מעשה אכילה אסור להשתמש בכף, אפי' שיכל לברור בידיו לולי הכף, וחזינן שכאשר אין היתר של מעשה אכילה יש איסור ברירה בכף. ואם מיירי בכף עגולה עם עומק (מרקית), שא"א להוציא ממנה את כל המרק אף אם יטה את הכף הצידה, אולי יש להקל עפ"י דברי הבה"ל סע' י"ג ד"ה בחזרה, שדייק מדברי הראב"ד שמובא בר"ן, וכן מלשון השו"ע (ולא כלשון הטור), שאם אינו מהדק בחוזק ויוכלו קצת קסמין וקשין לעבור, אין איסור ברירה בכלי בכהאי גוונא. ולפי זה יש מקום לדון בנידון דידן הואיל ובכף מרקית הוא לא יכול להוציא את כל המרק, יתכן שזה מותר אליבא דהראב"ד ומרן השו"ע.

* * *

בענין בורר בערימת בגדים כשרוצה להגיע לבגד שלמטה

הנה הבה"ל כתב להקל כאשר יש מיני בגדים וכדו' אחד על השני, וברצונו להוציא את הבגד שלמעלה כדי להגיע לבגד שלמטה. והנה אחר הקידה חמש מאות פעם לענ"ד יש להעיר בזה, שמלבד שהרב מ"ב לא הביא שום פוסק שהתיר בזה, גם הטעמים שהביא להתיר לענ"ד הם מאוד קשים, דהטעם הראשון שכתב שאין זה תערובת לענ"ד קשה מאוד, שאדרבה כאשר יש מין על מין יש יותר סברא לומר שהם מעורבים מאשר אחד ליד השני, ועי' בתה"ד שכתב שאין להקל בזה בלא ראיה ברורה, וכ"ש כאן שהסברא הפשוטה היא שודאי שיש כאן תערובת, וגם המ"ב בעצמו בהמשך דבריו נראה שלא היה ברור לו שאין כאן תערובת. ולגבי הסברא השניה שכל שכוונתו היא להסיר את המין שלמעלה כדי להגיע למין שלמטה אין בזה איסור בורר, וחילק בין פסולת ממש למין שאינו רוצה בו. הנה בפסולת גמורה גם המ"ב מודה שיש איסור גמור להוציאה, אפי' שכל כוונתו היא רק כדי להגיע לאוכל, וראיה מהסרת קליפה שאף שכל המטרה היא כדי להגיע לאוכל, ובכ"ז לא הוזכר בפוסקים סברא להקל משום שכל מטרתו להגיע לאוכל. אלא שהמ"ב חילק מדעתו בין פסולת ממש למין שאינו רוצה אותו. והנה ודאי שהפשטות היא שאין חילוק בזה, וכמו שהבה"ל כתב קודם לכן שגם דבר שהוא אוכל, אם הוא לא מעוניין בו נחשב לפסולת, ולכן אם מפריש הוי תיקון גמור והוי איסור בורר גמור, וא"כ הפשטות היא שגם כאן אין חילוק בין פסולת ממש לבין אוכל שאינו רוצה בו, שבשניהם הוי תיקון גמור. וכל ההסברים שראיתי או שמעתי ליישב את דברי הבה"ל מדוע דוקא כאן יש הבדל בין פסולת ממש לאוכל שהוא לא רוצה בו, הם דחוקים וקשים, ואין ספק שהסברא הפשוטה אומרת שגם כאן אין הפרש בין פסולת גמורה לאוכל שאינו רוצה אותה, שכל שמוציא את המין שאינו רוצה בו הוי תיקון גמור, כמו שכתב הבה"ל בעצמו בהתחלת דבריו. ועוד קשה, שאדם שמזיז את המין שאינו רוצה כדי להגיע למין שהוא רוצה, הרי ממילא הוא מסיר מהתערובת את המין שהוא לא רצה בו, ושהיה מעורב עם המין שהוא כן רוצה בו, וודאי שרצונו ונוח לו בזה שהמין שהוא רוצה בו נשאר לבדו, ונמצא שיש כאן תיקון גמור ומעשה ברירה גמור. ועי' בספר שביתת השבת שכתב על דברי הבה"ל הנ"ל דהיינו דוקא אם הוא יודע איפה כל מין נמצא בדיוק, אבל אם אינו יודע היכן נמצא כל מין אסור. ולענ"ד אף אם יודע היכן נמצא כל דבר אסור, דומיא דקליפה שמסביב לפרי שאף שיודע היכן מקום הפרי בדיוק לא הוזכר בפוסקים היתר בגלל שרצונו להגיע לאוכל. וכן מבואר בפוסקים שאסור להוציא שומן שנמצא מעל הרוטב כדי להגיע לרוטב, וחזינן שאף שכונתו כדי להגיע לרוטב, ואף שיודע היכן נמצא הרוטב, ואף שהשומן ראוי לאכילה ואינו פסולת בעצם, בכ"ז הפוסקים אסרו זאת. סוף דבר הכל נשמע, להסיר דבר כדי להגיע לדבר אחר שנמצא מתחתיו, מדברי הפוסקים וכן מסברא נראה שיש בזה איסור גמור של בורר, ועי' בתה"ד שכתב שאין להקל בבורר בלא ראיה גמורה, כל שכן כאן שמדברי הפוסקים נראה להחמיר, וכן מסברא נראה בפשטות שיש בזה איסור גמור של בורר, בדיוק כמו פסולת גמורה שאין להתיר להוציאם כדי להגיע לאוכל שמתחתיה (מלבד אם זה מחובר דרך ברייתו כגון קליפת פרי שיש היתר להוציא את הפסולת כדי לאכול לאלתר, אבל זה דוקא בדבר המחובר בדרך ברייתו, כמו שביארנו במקום אחר, וזה לא שייך בנידון דידן). ונראה לייעץ לאדם שרוצה לחפש בגד וכדו' שנמצא בתוך ערימת בגדים, שישחיל את היד בתוך הערימה כדי לחפש את הבגד שהוא רוצה. ואם הבגדים שלמעלה מפריעים לו, הוא יכול להזיזם מעט הצידה (ולהשאירם בתוך התערובת) כדי שיוכל להשחיל את ידו או כדי שיוכל להבחין מה יש מתחת, שלהזיז מעט הצידה ולהשאירה בתוך התערובת אין בזה איסור בורר, ובכך יוכל למצוא את מה שהוא מחפש מבלי להיכשל חלילה באיסור של בורר.

* * *

מינים המעורבים אך ניכרים בגודלם או בצורתם וקל למוצאם האם יש בהם איסור בורר

הנה יש לחקור דהא דבעינן תערובת כדי שיהיה איסור בורר, האם הוא משום המציאות בפועל או משום טירחת האדם. ביאור הדבר, האם הא דבעינן תערובת הוא משום שאם המינים נמצאים בהפרדה אזי אין איסור להפריד מינים שכבר עתה הם במצב של הפרדה, או הא דבעינן תערובת הוא משום שבאיסור בורר צריך לטרוח לחפש ולברור את הדבר שחפץ בו, אבל אם במבט ראשוני הוא מיד רואה את המין שחפץ בו, והוא לא צריך לטרוח לחפשו כלל ועיקר, אין בזה איסור בורר. ולפי הנ"ל זו הסיבה שבתערובת יש איסור בורר, משום העמל של הבורר. ונ"מ פשוטה בין שני הצדדים הללו, במינים שנמצאים במצב של תערובת, אלא שבכל זאת הם ניכרים או משום גודלם או משום צורתם או צבעם. הנה בתה"ד סי' נ"ז כתב דבעינן "ניכרים בהפרדתם", ונראה מדבריו שלא סגי שיהיו נכרים בצורתם או בגודלם, אלא דוקא שיהיה כאן מצב של הפרדה, ואם הם לא נפרדים לא מהני, וכן מבואר להדיא בשאלה של תה"ד שמיירי שחתיכות הדגים נמצאים בהפרדה זו מזו, ועל זה מן הסתם כונת התה"ד בתשובה "ניכרים בהפרדתם". וחזינן שעל אף שמיירי בחתיכות גדולות, ומסתימת הדברים של תה"ד ושל כל האחרונים שהביאו את דבריו מיירי גם בחתיכות ששונות במראיהן, ובכ"ז הן בשאלה והן בתשובה נראה שחייבת להיות הפרדה בין המינים, אך אם אין הפרדה לא מהני אם הם ניכרים לעין בגודלם ובמראיהם, וקל לתור אחריהם, שכל שאין כאן מצב של "ניכרים בהפרדתם" יש כאן גדר של תערובת, והוי איסור בורר.

וכן בשו"ע הרב הזכיר להדיא פעמיים לגבי מינים מעורבים שאף שהם ניכרים יש איסור בורר. וכן מבואר להדיא בפמ"ג שהקשה על סברת המהריט"ץ שזבוב שצף נחשב לא מעורב למים, מהא דחתיכות מיני דגים שניכרים בגודלם שאסור לבוררם, ותירץ שהדגים אמנם ניכרים, אך הם מעורבים ולכן אסור. וחזינן שאף שניכרים לעין וקל למוצאם, כל שיש כאן מצב של תערובת הוי בורר.

ולמדנו מכל זה שלא מספיק שיהיו ניכרים לעין כל אחד בפני עצמו, ואם הם במצב של תערובת, ואינם נמצאים במצב של מופרדים אחד מהשני, עדיין שייך בהם איסור בורר. ובזה מובן שהגר"ח פלאג'י (שהבאנו למעלה) אסר להוציא גרעינים שנדבקו בפרי בחלק החיצוני שלו, אף שהגרעינים ודאי ניכרים, ואין שום עמל או טורח כדי לחפשם. וכל זה לא כמו שכתב בספר שביתת השבת שאיסור בורר יש דווקא כשהוא צריך לטרוח מעט ולחפש את המין שרוצה, וכן נראה מדברי הערוך השולחן שם. ולפי האמור איסור בורר יש גם כאשר אין טורח לחפש כלל, אלא כל שיש כאן תערובת הדבר אסור. והנה בספר שביתת השבת היקל להוציא ביצה מכוס מים אף שלא לאלתר, הואיל והביצה ניכרת במים. (והנה ראיתי וגם שמעתי שיש מי שרצה ללמוד מדבריו שמותר להוציא חתיכת תפו"א וכו' מהחמין שבשבת, ואף שלא לאלתר, דומיא דביצה בכוס מים שהוא התיר. אלא שלענ"ד זה לא נראה, שהרי בספר שביתת השבת כתב שאיסור בורר הוא כאשר הוא טורח לחפש את המין שהוא רוצה, והנה שם הוכיח בספר שביתת השבת שאפי' ברימונים שהם גדולים שייך איסור בורר, והנה אם לתור אחר רימונים גדולים נחשב שיש בזה טרחה, כ"ש שלתור אחר חתיכת תפו"א או חתיכת בשר בחמין שיש בזה טרחה כדי לחפשה, ולא דמי כלל לביצה שבתוך כוס מים, שהרי המים הם צלולים ואין שום טרחה לחפש את הביצה, וברגע שהוא מסתכל בכוס מים מיד הוא מזהה את הביצה בלי שום טורח, ולא דומה כלל לחתיכת תפו"א וכדו' שנמצאות בחמין, ששם ודאי יש טורח לחפשה, ובזה נראה ששייך איסור בורר גם אליבא דספר שביתת השבת).

והנה מה שהתיר בספר שביתת השבת להוציא את הביצה מהמים אף שלא בשביל שימוש לאלתר, נראה שאזיל לשיטתו שסובר שבורר היינו דווקא אם צריך לטרוח כדי לברור, אך אם הם ניכרים ואין טרחה לתור אחריהם, אף שהם נמצאים בתערובת שרי. אך לפי מה שכתבנו בשם התה"ד ושו"ע הרב והפמ"ג והגר"ח פלאג'י, שלא מספיק שיהיו ניכרים ויהיה קל למצוא אותם, אלא בעינן שלא יהיו במצב של תערובת, נראה שביצה שמונחת כולה בתוך מים אין לך תערובת גדולה מזה, וודאי שאין כאן הפרדה בין שני המינים (ואם חתיכות שהן גדולות וגם שונות במראיהן וגם מונחות בנפרד אחת ליד השניה חשיב לתערובת, כל שכן ביצה שכולה מונחת וטמונה בתוך המים), ולכן שייך בזה איסור בורר, וזה לא כמו שכתב בספר אורחות שבת.

* * *

חקירה בבורר לא לאלתר

יש לחקור האם האיסור הוא משום שבורר לצורך תועלת שתהיה לו לאחר זמן, אך אם בורר לצורך מידי אפי' לא צורך של שימוש באותו דבר שרי, או אולי כל ההיתר הוא רק בגלל שיש לו שימוש מידי מאותו דבר. ונ"מ לקחת מאכל לצורך קירור במקרר או חימום על הפלאטה, או שלא ינזק או שלא יקחו לו אחרים, שבכל אלו יש לו תועלת מיידית אך השימוש הוא לאחר זמן. והנה מהריטב"א בשבת עד. מבואר בבורר תורמוסים שרק אם דעתו לאכול לאלתר חשיב שבורר לאלתר (ובכל זאת זה אסור), והריטב"א בהמשך מיד ביאר שבוררים אותם כדי שלא יסריחו אלו את אלו. וחזינן שאף שהתועלת היא כעת, לא חשיב לאלתר הואיל ואין דעתו לאוכלו לאלתר. ולכאו' אפשר לדחות משום שיתכן שהריטב"א סובר שלאתר היינו ממש בשעת אכילה, ולכן כתב "לאכול מיד... אלא בשעת אכילה ממש", ואם הריטב"א סובר שצריך "שעת אכילה ממש", אפשר לומר שלשיטתו לא חשיב מה שמונע הסרחת הדבר להיחשב לאלתר, שהרי התועלת מזה היא לא ממש באותו רגע כשעת אכילה ממש, ודו"ק. אך לא נראית דחייה זו, שהרי היכא שחייב להקדים את הברירה כדי להצילו מנזק, נראה שגם הריטב"א היה צריך להודות דהוי דרך אכילה, ומ"מ לחומרא ודאי צריך לחשוש לדברי הריטב"א הנ"ל. עוד מצאנו בסע' ט"ו שנראה מדברי הטור והמ"ב שחלמון שמסננו כדי ליפות מראה החרדל לא חשיב כבורר אוכל מפסולת. וחזינן מכאן שאפי' שמשתמש באוכל, אבל הואיל ואין זה שימושו העיקרי לא חשיב כבורר אוכל. אך אפשר לדחות ששאני קירור או חימום או מניעת הפסק שאף שהשימוש לא מיידי, מ"מ הפעולה עתה היא בשביל שימוש עתידי שהוא כן חשוב ועיקרי, מה שאין כן בחלמון שמשתמש בו שימוש שהוא לא עיקרי כלל. ולדינא ודאי יש לחשוש לדברי הריטב"א הנ"ל, וכן הורו פוסקי הדור, עי' באורחות שבת. ומהחלמון הנ"ל נראה שאין לברור דבר ולהשתמש בו שימוש שאינו עיקרי כדי להחשיבו לאלתר, כגון להוציא בקבוק מעירמת בקבוקים לקירור, ולהשתמש בו מיד בשביל להעמיד איזה דף וכדו'. ויתכן שגם לברור תפוז מערימה להראות לילד מה זה תפוז יהיה אסור, שהרי זה אינו שימוש עיקרי שלו, וצ"ע.

* * *

הוצאת תולעת שעל הירק

הנה לגבי תולעת שנמצאת על חסה או על פרי, יש שרצו להתיר משום דהוי דבר נפרד מהפרי. ולא זכיתי להבין איך אפשר להתיר דבר כזה שיש בו חשש אמיתי של איסור דאורייתא בלי ראיה, וע"י בתה"ד סי' נ"ז שבמקרה של דגים גדולים ונפרדים לא רצה להתיר, וכתב שאין להתיר בלי ראיה ברורה, ואיך נתיר כאן. ומה שמותר לשטוף פירות וכדמוכח מקניבת הירק, אין ראיה כלל, שכבר הבאנו בשם המאירי שברירה שנעשית ע"י מים ולא שמוציא את הפסולת בידו ממש, היא יותר קלה, ולכן אין מזה שום ראיה להקל בנידון דידן שמוציא ע"י היד שלו, וכן אין שום ראיה מניקוי לכלוך מבגד או מכלים, שכבר הבאנו על פי דברי החזו"א, וכן מצאתי בספר שש"כ כדברינו תלי"ת, שיש חילוק בין ניקוי בגדים או כלים, ולכן אין שום ראיה גם מזה. וכדי להקל כאן צריך להביא ראיה מניקוי תולעת ביד מדבר מאכל, ובזה אין לנו שום ראיה להקל, אלא אדרבה יש ראיות להחמיר, א) הגר"ח פלאג'י אסר להוציא ביד גרעינים שדבוקים על הפרי מבחוץ, וחזינן שאף שהגרעינים נמצאים בחלק החיצוני של הפרי שייך בזה איסור בורר, ולא נחשב שהם עומדים בפני עצמם, וה"ה לנידון דידן. ב) המהריט"ץ התיר להוציא תולעת שבאוכל רק בתנאי שהוא עושה זאת בשעת האכילה ממש, וזה לשיטתו שסובר שבשעת האכילה ממש מותר להוציא את הפסולת. (אמנם אנן לא קיימא לן הכי, וכמו שכבר כתב החיד"א שמסתימת הפוסקים לא משמע הכי. וזה פשוט שאם בשעת האכילה ממש היה מותר להוציא את הפסולת, היו צריכים הפוסקים לומר שיש תרי גווני של לאלתר, ויש לאלתר של שעת אכילה ממש שהוא מותר, ולא לסתום שכל לאלתר אסור כאשר הוא מוציא את הפסולת). וחזינן להדיא מדבריו שתולעת על האוכל לא נחשבת לדבר נפרד, אלא היא נחשבת למעורבת עם האוכל. ג) כן מוכח מדברי תה"ד, שבשאלה בסי' נ"ז נראה שמיירי בחתיכות דגים גדולות ומופרדות אחת מהשניה (מונחות אחת ליד השניה), ובכ"ז החמיר בזה, ואם בחתיכות דגים גדולות שמונחות בנפרד אחת ליד השניה התה"ד החמיר, ק"ו בתולעת קטנה או לכלוך שמונח על הפרי או האוכל.

ומכאן תשובה מוצאת למה שכתב בספר אורחות שבת עמ' קע"ב הערה קכ"ב לגבי מדבקה שע"ג חלה, שלמ"ב זה מותר, ובסע' קי"א לגבי תות שעל הפרי שלא מודבקת כתב שאינה מעורבת. והבאנו ראיות רבות שגם פסולת שמונחת על האוכל ולא מודבקת בו הוי תערובת גמורה, וכן מוכח מהמהריט"ץ לגבי תולעת שעל האוכל, וכן מוכח מתה"ד שאפי' חתיכות דגים גדולות שמונחות בנפרד אחת ליד השניה יש בהם איסור בורר, וק"ו בנידון דידן.

* * *

עשיית נקב בקופסא

הנה יש שרצו להתיר לעשות נקב בקופסא (כדי להינצל מחשש איסור סותר (אך לענ"ד לפי דברי הכנה"ג בסי' שי"ד אין עצה זו מועילה כלל, וכבר הארכנו בזה במקומו), ואף שנשפך מן החור מים או מיץ והאוכל נשאר בקופסא והוי ברירה בכלי, רצו להתיר זאת משום שאין כוונתו לברירה, וראיה שמותר מסי' שי"ט סע' ח': אבל נותנן בכברה אע"פ שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה, וכתב שם המ"ב סק"ל: כיון שאינו מתכוין לכך. ומכאן רצו ללמוד שכל שאין מתכוין לברירה מותר. ולענ"ד אחר בקשת המחילה זו טעות, שודאי גם במלאכת בורר אף שאין מתכוין אם הוי פ"ר זה אסור, כמו בשאר המלאכות, וכאן מיירי שאין הפסולת מיד נופלת בנקבי הכברה מכח ידו, אלא לאט לאט הפסולת נופלת מעצמה דרך הנקבים, ואין כאן מעשה ברירה של האדם עצמו. וכן מבואר בשו"ע ריש סי' שכ"ד "שהמוץ נופל מאליו", וכן מבואר בכל הראשונים שמיירי שהמוץ נופל מאליו, וכן

מפורש בריטב"א שהסיבה שמותר היא משום שהברירה נעשית מאליה, וכן מפורש בלבושי שרד על השו"ע כאן שרק משום שהברירה נעשית מאליה ולא משום מעשה האדם זה מותר. ונמצא שכוונת המ"ב שאין מתכוין לברירה מותר, הוא רק בתוספת שהברירה נעשית מאליה ולא מחמת המעשה שלו, כמבואר בראשונים, ובפרט בריטב"א, וכן מבואר להדיא בלבושי שרד. ובנידון דידן, שעושה נקב ובכך המים נשפכים מכחו, זה חשיב מעשה גמור של האדם (כדמוכח בתוס' פרק כירה, וכן הביא ראיה בשו"ת יבי"א ח"ד מהתוס' הנ"ל, שפתיחת חור שמביאה לזרימת מים הוי מעשה גמור ולא גרמא), אף שאין כוונתו לברירה הוי מעשה ברירה גמור, ואיסור גמור הוא.

* * *

עירוי מכלי לכלי אי חשיב ברירה בכלי

הנה דעת המג"א והמ"ב ששפיכת דבר מכלי אל כלי לא חשיב מעשה ברירה בכלי אלא ביד, ולא כח"א, ולפי זה פירשו שמה שכתוב בשו"ע שאסור לשפוך מכלי אל כלי (כאשר ניכרים הניצוצות) הוא דווקא שכוונתו לא לאלתר, אבל אם זה לאלתר זה מותר. הנה מלבד שמסתימת השו"ע שאסר ולא חילק, משמע טפי שאף לאלתר אסור, וכדעת הח"א והבא"ח, וכן נראה להוכיח מדברי המאירי, שמלבד שהמאירי וכן ראשונים אחרים לא הוזכר כלל שאם שופך מכלי לכלי לאלתר זה מותר, והם סתמו לאיסור, הנה המאירי אחר שדיבר על איסור ברירה בכלי, מיד באותו משפט הביא את הדין של עירוי מכלי לכלי.

ומשמע שמיירי באותו איסור דהיינו ברירה בכלי, וכמה דחוק לומר שכאן פתאום המאירי מיירי באיסור בורר שלא לאלתר, ואף שהזכירו באותו משפט שעוסק באיסור ברירה בכלי. ונראה להוכיח זאת מהמשך דברי המאירי, שהרי המג"א הביא את גירסת הרי"ף שמיירי כאן בכלי שיש בו קסמין בפתח שלו שמונעים מהפסולת לצאת, ומשמע מהרי"ף שאם אין קסמין אלו אין איסור לברור מכלי אל כלי, אמנם בשו"ע הביא את הגירסא כמו שהיא בגמ' לפנינו וכמו שמופיעה בשאר הראשונים, שאסור לברור מכלי לכלי, מבלי שמוזכר שיש קסמין בכלי, והמג"א בא להביא שלום בין גירסת הרי"ף וגירסת השו"ע, שהשו"ע מיירי דוקא בשלא לאלתר, אך אם מיירי בלאלתר מודה לרי"ף שמותר, ואילו הרי"ף מיירי בלאלתר, ולכן אסור רק אם יש קסמין בראש הכלי. אך מה נעשה שבמאירי נראה לא כדברי המג"א, שהרי המאירי הביא את גירסת הרי"ף, וכתב עליה שאינה כלום. ואם איתא כדברי המג"א, גירסת הרי"ף היא טובה מאוד (ואדרבה היא יותר חלקה בלשון הגמ', שהרי לפי הרי"ף לא צריך לעשות אוקימתא בגמ' שמיירי בלא לאלתר), וכמו שביאר המג"א הנ"ל, ומזה שהמאירי דחאה מכל וכל חזינן שלא כדברי המג"א, אלא שהמאירי למד שהגמ' מיירי גם בלאלתר, והאיסור הוא משום שהעירוי מכלי לכלי כן נחשב למעשה ברירה בכלי, ולכן כתב שהגירסא שגורסת שיש קסמין בפי הכלי היא טעות, שהרי גם בלי קסמין בראש הכלי יש איסור ברירה בכלי. ומהמאירי שגרס כמו כל הראשונים והשו"ע, נלמד או שכולם חולקים על גירסת הרי"ף, או שנאמר כמו שכתב אחד מהאחרונים שזו טעות בדברי הרי"ף, וצריך לגרוס כמו שמבואר בכל הראשונים והשו"ע. ומ"מ למדנו מדברי המאירי שכל הראשונים והשו"ע שגרסו את הגמ' כמו שהיא לפנינו, דוחים את הגירסא שמופיעה בדברי הרי"ף שלפנינו ולא מקבלים אותה, ולא כדברי המג"א והמ"ב, וממילא נבין שמעשה שפיכה מכלי אחד למשנהו נחשב למעשה ברירה בכלי, וכדברי הח"א והבא"ח. אלא שאין דבר זה מאוד מצוי, שהרי כאשר שופך משני המינים ביחד כבר הבאנו בשם התה"ד והמ"ב שזה מותר, וכל האיסור יהיה רק אם מערה רק מין אחד מהתערובת לכוס השני, וזו לא כ"כ מצוי, ומכאן ניתן ללמוד, שנראה שלהוציא בכף ממרק תפו"א ולהסתייע עם הדופן של הסיר, יתכן שזה אסור, דלא גרע משפיכה מכלי לכלי דהוי ברירה בכלי.

* * *

בענין שימוש בשבת בקומקום תה שיש מסננת בפיו

במס' שבת דף קלט: וכן בשו"ע סי' שי"ט סע' י' מבואר שמותר לסנן במשמרת יין או מים צלולים, אף שיש בהם קיסמין, הואיל ורוב בני האדם אינם מקפידים לשתות אותם בלי סינון. ובספר קצות השולחן כתב שגם מי תמצית התה נחשבים לצלולים, הואיל ובני אדם אינם מקפידים אם יכנסו עלי התה לתוך הכוס, שהרי אם יכנסו לתוך פיו יפלטם. ועי' מה שכתבו בזה בסידור בית מנוחה (הל' שבת אות מ"ח), באו"ח (פרי בשלח אות י"ח), הגר"ח פלאג'י בספר כף החיים (סי' ל' אות כ"א), ספר שביתת השבת (מלאכת בורר אות כ"ט ומ"ט), החזו"א (סדר מועד סי' נ"ג), כף החיים (סי' שי"ט ס"ק קי"ג), ושו"ת יחוה דעת (ח"ב סימן נ"א).

אלא שלכאו' יש להבין את דברי המתירים, שמלבד שהיום לא ברור שרוב האנשים לא מקפידים על עלי תה שבתוך התה, ובפרט שהיום נפוץ מאוד שקיות תה, רבים רגילים לשתות תה מבלי עלים, עוד י"ל שהרי ההיתר של ברירת מים או יין צלול הוא משום שהואיל ורוב האנשים שותים אותו ככה, נמצא שהפסולת שבהם לא חשיבי פסולת כלל ושרי. מה שאין כן בעלי תה, לעולם לעלי תה יש שם של פסולת, ואדם נמנע מלשתותם עם התה, ומה שפולט את העלה בין שיניו או משאיר אותו בתחתית הכוס ולא שותה את מה שבתחתית, זה מראה שיש לו דרכים להתגבר על הפסולת, אבל לעולם העלי תה חשיבי פסולת גמורה אצל האנשים, ורב הדמיון בינם לבין היין או המים הצלולים שעליהם הגמ' והשו"ע דיברו, ואיך יהיה מותר לברור פסולת גמורה. ויתכן לומר סברא אחרת להתיר, הואיל והאדם שמוזג מעט מהתמצית אינו יודע בוודאות שאכן עלי התה יעצרו במסננת של הפיה, ויתכן שישארו בקומקום ולא יגיעו למסננת כלל, נמצא שאין כאן פ"ר שאכן יהיה כאן מעשה ברירה (אא"כ נשאר מעט מאוד תמצית עם עלי התה, או אם הפיה נמצאת בתחתית הקומקום, שאז יתכן דהוי פ"ר או קרוב ממש לכך, וצריך לבדוק זאת במציאות), והואיל ועיקר כוונתו היא למזיגה ולא לסינון, נמצא דהוי דבר שאינו מתכוין. ואף שודאי ניחא ליה בסינון, מ"מ נראה שדבר שאינו מתכוין (שאינו פ"ר) אף שניחא ליה שרי, וראיה מהגמ' בסוכה לג: לגבי הממעט מענבי ההדס, והגמ' אחזה בתחילה שאין לו הושענא אחריתי, והקשתה רק מצד דהוי פ"ר. וחזינן מהגמ' שדבר שאינו מתכוין ולא פ"ר שרי אף שניחא ליה, וה"ה לנידון דידן. ובמקרה שכן הוי פ"ר שעלי התה יעצרו במסננת, נראה שזה אסור. ויש שרצו לחדש בזה סברה להקל (בחזו"א סי' נ"ג דן דהוי כבריר ביד, ובספר שש"כ פ"ג הערה קכ"ב כתב סברא שכלי המיוחד לברירה לצורך שימוש מיידי מותר, הובאו דבריהם בספר אורחות שבת עמ' קנ"ח הערה ע"ט). והנה לענ"ד קשה לסמוך על סברות חדשות בלי מקור, ולהקל בחשש איסור בורר בשבת. וכן ראיתי בספר אורחות שבת עמ' ק"ס הערה פ"ה בשם הגר"ש אויערבאך שליט"א שטען שאין יסוד לסברות אלו, וקשה להקל באיסור דאורייתא משום הסברות הנ"ל. וכן משמע בבה"ל סע' י"ב ד"ה ויזהר, שאפי' שהתקין מער"ש בכלי דבר שמסנן את היין או המים, ומשמע אפי' שדרכו לערות מכלי לכוס כדי לשתות מיד, בדיוק כמו בתיון שאנו עוסקים בו, ובכ"ז לא התיר בגלל הסברות הנ"ל.

סיכום

כללים והלכות היוצאים לדינא:

א) כל ההיתר של הסרת דבר שמפריע להגיע לאוכל ע"ד לאכול לאלתר, הוא דווקא בדבר המחובר כדרך ברייתו כמו קליפת בננה, עצמות דגים וכדו', אך דבר שאינו מחובר בדרך ברייתו, אף שאם לא יסיר אותו לא יוכל להגיע לאוכל, אסור להוציא אותו כדי להגיע לאוכל, דהוי בורר פסולת מאוכל שאסור. ולכן אסור להוציא בידו לכלוך, אבק, תולעת, מדבקה של המפעל וכדו' מעל גבי האוכל, ויש ג' פתרונות במקרה שיש לכלוך וכדו' על האוכל: פתרון א' - להוציא עם הפסולת גם קצת אוכל (דבר שניכר ולא כלשהו), ואף שהפמ"ג ושו"ע הרב החמירו בזה, הבאנו לעיל דברי תה"ד כמקור להקל בזה, וכן הבאנו סברא בשמו וביארנו אותה. ובסברא זו ביארנו גם למה כל ההיתר להוציא פסולת שמפריעה להגיע לאוכל, היא דווקא בדבר המחובר דרך ברייתו.

ב) פתרון ב' - לשטוף את המאכל בלי סיוע של היד, שמבואר בראשונים לגבי קניבת ירק שמותר לשטוף ירקות, והבאנו מדברי המאירי שמבואר להדיא בדבריו שברירה שנעשית ע"י המים ולא ע"י יד אדם, היא יותר קלה הואיל ואין בה עמל ברירה.

ג) פתרון ג' - יש לציין ששני הפתרונות שהבאנו לעיל לא תמיד מועילות, שלא תמיד אפשר להוציא לכלוך עם פרי או עם אוכל, ואם הלכלוך מפוזר על פני האוכל אם יוציא גם עם האוכל לא ישאר לו כמעט אוכל, וכן הפתרון השני של שטיפה בלי סיוע ביד לא תמיד מהני, שהרי יש אוכלים שאם שוטפים אותם הם נפסדים, ולכן יש צורך לחפש פתרון נוסף, והוא על פי הגר"ח פלאג'י שהבאנו לעיל, שיכול לקחת את המאכל ולהעבירו על שולי כלי או שלחן, ובכך לגרום לפסולת לצאת.

ד) אין להוציא ביצה מכוס מים אם אין דעתו לאוכלה לאלתר (וכ"ש שאין להוציא חתיכת בשר או תפו"א מסיר החמין שאין דעתו לאכול אלתר), הואיל וגדר תערובת לא נמדד בזה אם ניכר בגודלו או בצורתו, ומבחין מיד היכן הוא נמצא, אלא גדר תערובת נמדד אם ניכר בהפרדתו כדמוכח בתה"ד והפמ"ג, וכל שאין הם נפרדים אלא מעורבים זה בזה, אף שלעין הם ניכרים מיד וקל מאוד להבחין ביניהם, הוי בורר, ולכן תה"ד החמיר אף בחתיכות דגים גדולות שמונחות בנפרד אחת לידי השניה.

ה) גדר של שימוש לאלתר היינו שמשתמש בחפץ ממש, ולא שיש לו איזה תועלת ממעשה הברירה, וכן פסקו כמה מגדולי הדור, וכן הבאנו לכך ראיה מהריטב"א, ולכן להוציא חלה מהמקפיא שמעורבת עם דברים אחרים כדי לחממה על הפלאטה לאכול עוד שעה אסור, וכן להכניס מאכלים או שתיה מעורבת למקרר על מנת לאוכלם עוד שעה אסור. ואפי' אם משתמש בחפץ אלא שאין זה שימושו העיקרי של החפץ, הבאנו ראיה מדברי המ"ב שנראה להחמיר בכך.

ו) שימוש בכף גדולה שאין דרך לאכול עמה הוי ברירה בכלי ואסורה, ולכן אסור להוציא חתיכת עוף וכדו' מחמין גדולה כזו, ואפי' אם יש בו מעט מעט מרק עמו, ואם מוציאו עם הרבה מרק מותר. ובכך שהוא חצי עגולה יתכן שיש להקל ביותר, עי' מה שכתבנו בפנים.

ז) עירוי מכלי לכלי מוכח במאירי שכן נחשב כברירה בכלי, כדברי הח"א, ולא כדברי המג"א והמ"ב. (אלא שדין זה לא כ"כ מצוי, שבד"כ מוציאים משני המינים ביחד ואין בזה בורר)

ח) אף שהבה"ל היקל במקרה שיש ערימת בגדים להוציא את הבגדים שלמעלה כדי להגיע לבגד הרצוי, מ"מ בספר שביתת השבת כתב שאם לא יודע היכן נמצא כל מין בדיוק זה אסור. ואנן בעניותינו אחר בקשת המחילה, הבאנו הן בשם הפוסקים והן מסברא שנראה לאסור בכל גוונא, ואין לחלק בין פסולת ממש שאסור, לבין מין שאינו מעוניין בו כעת. ועי' בפנים שהבאנו עצה איך לנהוג בכהאי גוונא.

יוסף כהן - גבעת שאול

בורר ע"י כברה אם נקרא אוכל מתוך פסולת

המשנ"ב בהקדמה לסי' שי"ט באות ב', מביא דקי"ל בורר בכלי חייב מה"ת, אפי' אם בורר לאלתר, ואוכל מתוך הפסולת, ומדגים אופן כזה כגון שמכניס לכברה והאוכל הוא גם, שאז הפסולת יורד והאוכל נשאר, משמע מדבריו שזהו נקרא אוכל מתוך הפסולת, וכמו שרצה להביא דוגמא, וכן משמע מהמג"א ס"ק ט"ז לגבי החלבון ע"פ ביאורו של המחצית השקל, וצ"ב דלכאו' מכל הסוגיא דסעיף ט' והלאה ממשמרת משמע בהדיא דהיורד הוא האוכל, דהיינו היין יורד והשמרים נשאר למעלה, וכן מסעיף י"ד דמריך יין מבקבוק דהיין היוצא הוא האוכל והפסולת נשאר, ונקרא מוציא אוכל מתוך הפסולת, וצ"ב בגדר הדברים.

משה פילים - בני ברק

סינון ע"י קשין

כתב השו"ע סי' שי"ט סעי' י"ג: כלי שמערין בו יין מהחבית לא יתן בפיו קשין וקסמין בחזקה, שאין לך מסננת גדולה מזו. וביאר המשנ"ב דאיירי בעכורין קצת דשרי לסננן בסודר דאיכא שינוי, ורק במשמרת אסור, וקמ"ל הכא דבכלי זה שנותנים בפיו קשין ועי"ז הוא מסנן ג"כ אסור, משום דדמי למשמרת, עכ"ד. וצ"ע אמאי דמי למשמרת טפי מלסודר, הא מסתבר שאין דרך לסנן בו בחול, והו"ל כסודר שאין דרך לסנן בו, ואדרבה גרע מסודר, דסודר מסנן לגמרי וזה לא מסנן לגמרי, וכמש"כ במשנ"ב ס"ק נ"ב.

א. ד. - בני ברק

ביסוד האיסור ליתן קשין וקיסמין בפי החבית לערות ממנה

כ' השו"ע סי' שי"ט ס"ג: כלי שמערין בו יין מהחבית, לא יתן בפיו קשים וקסמים בחזקה, שאין לך מסננת גדולה מזו, עכ"ל. ובפשטות קאי הך דינא שלא יתן בשבת גופא, ומבואר דכל האיסור הוא רק משום בורר, וקשה טובא להיכן נעלם האיסור של עשיית כלי, דהא מאחר שאין לך מסננת גדולה מזו א"כ עשה כלי בשבת, ואף לראשונים דאין בנין וסתירה בכלים, מ"מ בנין גמור שייך אף בכלים, כמבואר בשו"ע סי' שי"ד, ואצ"ל דאם מדקדק וחותך הקסמים כפי גודל פי החבית, דעובר על איסור מחתך, כמבואר בגמ' (עד:) דבמקפיד על משחתא חייב משום מחתך (ושם ברש"י ד"ה ואי).

ודוחק לומר דמיירי בע"ש, דהא פשטות לשון השו"ע משמע שנותן הקסמים בשבת, ואכן במ"ב (סק"נ) כ' בשם הר"ן דר"ל אפי' מע"ש כדי לסנן דרך בו בשבת, אך לא משמע שכ' כן משום איסור הנ"ל, אלא קמ"ל דאפי' נתן בער"ש אסור בשבת משום בורר, וצ"ע.

אברהם שקלאר - מודיעין עילית

בענין ב' מינים בתפוחים מתוקים וחמוצים

במשנ"ב סימן שי"ט ס"ק ט"ו הביא מהפמ"ג שמסתפק בתפוחים חמוצים ומתוקים אם נקרא ב' מינים, וצ"ע שבהמשך מביא המשנ"ב מהחיי אדם שבשר צלי ומבושל מקרי ב' מינים, וכל שכן בשר של מיני עופות מחולקים, א"כ הוי ליה גם להחמיר בתפוחים מתוקים וחמוצים שבודאי ההבדל יותר גדול מבין אחד צלי ואחד מבושל.

ברוך צבי פדווא - בני ברק

בראיית הפמ"ג מחלמון בחרדל
לענין ברירה לאכול לאחר זמן

בביה"ל סי' שי"ט סעיף ג' ד"ה "היו לפניו", מביא שם הסתפקות הפמ"ג בבורר שני מיני אוכלים, לאכול שניהם לאחר זמן, ומביא דהפמ"ג מביא ראיה מהחלמון בחרדל, דכמו"כ כל שני מיני אוכלים מותר אלאחר זמן, והביה"ל מפריכו, דשם הרי לא יאכלם לעולם, דהחלמון הוא למראה, והחלבון יזרוק עם פסולת החרדל, וקשה דהרי הט"ז שם בסעיף ט"ו כתב בהדיא דאח"כ יאכלם גם החלבון וגם החלמון, ולמה אין הביה"ל מזכירו כלל, וצ"ב.

משה פילים - בני ברק

האם מותר לברור משחקים זה מזה

בבאוה"ל סי' שי"ט ס"ג ד"ה היו לפניו, מבואר דבכלל איסור ברירה איסור מיון, ופליג בזה על הפמ"ג שנסתפק בדבר, וסברתו דהי מינייהו אוכל והי מינייהו פסולת. והנה נסתפקנו האם מותר למיין משחקים ע"מ להשתמש בהם לאלתר, האם נכלל הדבר בכלל ההיתר לברור אוכל מתוך פסולת ביד ולאלתר, דלכאורה אין כאן ברירת "אוכל" מתוך פסולת, אלא הכל אוכל ורק מתקן את התערובת, ומסברא היה נראה דבעינן ברירת אוכל מפסולת דוקא, שאז מוגדר הדבר כשינוי מדרך הברירה הרגיל, מדלא לקח את הפסולת כדרך הבוררין. ומצאנו בשש"כ שהתיר את המיון לאלתר, וכן משמעות דעת הגרש"ז כדמוכח מההערה שם, וכ"ה בארחו"ש בפשיטות, וצ"ע מדוע.

אחד מבני החבורה - קרית היובל

הערות קצרות בסימן שי"ט

א. בהקדמה כתב המ"ב שכן דרך הבורר בכלי - פעמים הוא בורר האוכל מן הפסולת, כגון שנקבי הכברה דקין והאוכל הוא גס וכו'. וצ"ב דזהו נחשב פסולת מתוך האוכל, כיון שהפסולת יורד למטה והאוכל נשאר למעלה. וראיה לדברי מקנון (עיין מ"ב סק"ב) דאסור רק מדרבנן, ואמאי לא חייב מטעם פסולת מתוך אוכל, אלא ע"כ שמה שיורד למטה הוא נחשב הנברר, וכיון שבקנון האוכל יורד למטה חשיב אוכל מתוך פסולת, וכן בגמ' קאמר גבי משמרת שמסננין שם שמרים והיין יורד למטה, דקאמר רבה שימר חייב משום בורר, דמה בורר נוטל אוכל ומניח פסולת אף זה כן.

וצ"ל דט"ס במ"ב וה"ק: ופעמים הוא להיפוך כגון שנקבי הכברה דקין והאוכל גס, ע"כ. דאז האוכל נשאר והפסולת יורד, והוי פסולת מתוך אוכל, ודו"ק.

ב. מ"ב סק"י - מבואר מדבריו דחלוק טעם האיסור דברירה לאחר זמן, מאיסור ברירה בכלי או פסולת מתוך אוכל, דלאחר זמן טעם איסורו דרוב ענייני ברירה הוא לאחר זמן, דלאלתר הוי דרך אכילה, ולאחר זמן זה דרך ברירה, אבל בכלי או פסולת מתוך אוכל יסוד איסורם משום דמינכר מילתא דלשם ברירה הוא, ולכן אסור אף בלאלתר שזהו בד"כ דרך מאכל, אך מ"מ מינכר מילתא דלשם ברירה הוא, דברירה עיקרה נעשית בכלי או פסולת מתוך אוכל. ובכלי אסור בין פסולת מאוכל ובין אוכל מפסולת, משום דכן דרך הבורר בכלי פעמים כך ופעמים כך, כמש"כ במ"ב בהקדמה.

ג. שו"ע סעיף ג': היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח (השני כדי) לאכול מיד וכו'. לפי פשטן של דברי השו"ע בלי הוספת הרמ"א בדברי השו"ע יש כאן ג' נקודות: א). בורר אחד מאחד - ולא ביאר השו"ע מה ממה, אם יקח את מה שרוצה לאכול עתה, או אפילו אם יקח את מה שלא רוצה לאכול. ב). ומניח - היינו מש"כ בגמ' בורר ומניח, שפירושו או כרש"י ומניח לפניו לעצמו, או לאחרים כפירוש תוס'. ג). לאכול מיד היינו שהברירה תעשה ע"ד לאכול אחד מהם לאלתר, וכמו שממשיך השו"ע ואם בורר והניח לאחר זמן אפילו לבו ביום, כגון שברר שחרית לאכול בין הערביים, חייב. אבל הרמ"א הוסיף השני כדי, והכי פירושו: א). בורר אחד מאחד - והיינו אחד מהשני. ב). ומניח השני - במקומו. ג). כדי לאכול מיד, היינו כדי לאכול את מה שבירר מיד.

ד. לכאו' כשיש תערובת של פסולת ואוכל, ובורר חלק מהתערובת, כגון שהוציא חתיכת אוכל אחת או חתיכת פסולת אחת, לכאו' אמאי חייב הא לא תיקן התערובת, דעדיין נשאר תערובת של פסולת ואוכל.

והנה בבורר אוכל מתוך פסולת בכלי או לאחר זמן את"ש דחייב, דנתקן מה שהוציא בעצמו, ולא צריך שיהיה שם תיקון על התערובת, אבל בבורר פסולת מתוך אוכל בזה צ"ב מדוע חייב, הא הפסולת שהוציא ל"ש בו תיקון, והתערובת שנשארה לא נתקנה, דהא נשאר פסולת ואוכל מעורבים, וצ"ל דס"ס נתקנה במקצת התערובת.

בענין שיעור לאלתר

עיין בית יוסף לענין שיעור לאלתר, ומפני שיש קצת חוסר בהירות בדברי הב"י והשיטות הנזכרות שם, אמרתי לבאר דבריו בעזה"י.

א. שיטת הרא"ש והר"ן בשם ר"ח - דבתוך הסעודה מותר לברור לצורך הסעודה שמסיב בה, אפילו אם יאכל את המאכל רק אחר כמה שעות בסוף הסעודה, ולענין קודם סעודה לא נזכר בדבריהם.

רבינו ירוחם - סובר כמותם, ומוסיף דאף קודם הסעודה לצורך אותה סעודה מותר, ואפילו מופלג מהסעודה כמה שעות, ואפילו שחרית ובין הערבים (ואפשר דהר"ח גם מודה לזה).

ב. שיטת המרדכי שמותר לברור רק לצורך מה שאוכל מיד בשעה הקרובה, אבל בשביל לאכול אחר שעה

אסור, ולא משנה אם הברירה היא קודם הסעודה לצורך הסעודה אחר שעה, או בתוך הסעודה לצורך הסעודה לאחר שעה, בכל גווני אסור, אלא העיקר דתוך שעה לאכילתו מותר ואחר שעה אסור.

ג. שיטת הרמב"ם - לפי איך שלומד הב"י לגבי זה שנמצא בתוך הסעודה ובורר לצורך הסעודה שמיסב בה, נוקט הב"י דאפשר דהרמב"ם ס"ל כהר"ח ודעימיה דמותר ואפילו שיעור מופלג של שבע שעות, מ"מ אם נמצא בתוך הסעודה ובורר לצורך אותה סעודה שרי אף אם יאכלנה בסוף הסעודה, ואף אם הסעודה נמשכת שבע שעות.

מיהו לענין כשבורר קודם הסעודה לצורך הסעודה אינו מסכים לדעת רבינו ירוחם הנזכרת, וס"ל דלענין אוכל מתוך פסולת עד שלש שעות שרי, אבל אם בורר בשביל לאכול אחר שלש או ארבע שעות אסור וחייב.

ולענין אוכל מתוך אוכל - שרי לברור קודם הסעודה לצורך הסעודה אף אם זה לאחר שלש או ארבע שעות, אבל אם בורר שחרית לצורך סעודת בין הערבים חייב.

ולהלכה לענין תוך הסעודה לצורך הסעודה מתירים, אפילו יש כמה שעות בין הברירה לאכילה, דכולם מתירים חוץ מהמרדכי, וכן פסק במ"ב סק"ד.

אבל לענין קודם האכילה - בתוך שעה סמוך לסעודה לצורך הסעודה מותר לברור אוכל מתוך פסולת וביד, ואפילו אם יארך זמן הסעודה כמה שעות ויאכלנו בסוף הסעודה.

אבל שחרית לצורך סעודת בין הערבים, וכן שיעור מופלג יותר מארבע שעות, להרמב"ם חייב חטאת, ושלש או ארבע שעות תלוי בין אוכל מתוך פסולת שאסור ושני מינים מותר, לפי משמעות הרמב"ם שחילקם לשני סעיפים.

ואף דמרבינו ירוחם מבואר דשרי קודם הסעודה לצורך הסעודה אף אם מופלג הרבה שעות, מ"מ בזה מחמירים כהרמב"ם, וכל שאינו סמוך לסעודה תוך שעה אסור, וכן הלכה.

בענין משמרת וסודר ויין ומים עכורים וצלולים

עיין בסימן שי"ט סעיף י' בדעה ראשונה ובדעת הרמב"ם, ונסכם כמה נפק"מ שיוצא ביניהם:

א. במשמרת יין או מים צלולים לגמרי - לדעה ראשונה מותר, ולרמב"ם אסור.

ב. בסודר בעכורים קצת שראויים לשתיה, אך רובא דאינשי לא שותים אותם כך, לדעה ראשונה מותר בסודרים ובכפיפה מצרית עכ"פ ביין, ולענין מים בסודר אסור ובכפיפה מותר, ולרמב"ם אסור כלל.

ג. בצלולים לגמרי אף הרמב"ם מודה דשרי בסודרין וכפיפה מצרית, אך עדיין יש חילוק בין הרמב"ם לדעה ראשונה לענין יין ומים, דלדעה ראשונה - יין מותר אף בסודרין שאינם מיוחדים, ומים אסור משום ליבון, ולענין סודרים המיוחדים תלוי מהו הטעם משום ליבון, דאם זה מצד שרייתו זהו כיבוסו א"כ אסור, ואם זה מצד שמא יסחוט א"כ במיוחדים מותר, וכמש"כ במ"ב.

ולדעת הרמב"ם - מים מותר, דמשום שרייתו זהו כיבוסו ל"ש, דלא אמרינן שרייתו היכא שאינו מתכוין, ומצד שמא יסחוט מיירי במיוחדים, ויין נמי מותר דווקא במיוחדים.

יוסף חיים אלחרר - בני ברק

בורר להמחשה בלבד

יש לעיין, אם אדם בורר בשבת פסולת מתוך אוכל כדי להראות לבניו מה אסור לעשות בשבת ולא לאכילה, האם מותר או אסור.

גמליאל הכהן רבינוביץ - מח"ס גם אני אודך - בני ברק

בענין בורר והכנה

אדם סיים סעודתו בשבת ורוצה להפריד העוף מהאורז שנשאר לו בצלחת, ולהחזיר את העוף לקדירה, האם מותר, או שיש לדון: א. בורר לא לאלתר. ב. בורר בכלי (בכף) ולא בידו. ג. הכנה משבת ליום חול.

בגמ' בשבת (ע"ד.) איתא: "אמר רב המנונא בורר ואוכל אוכל מתוך הפסולת, בורר ומניח אוכל מתוך הפסולת, פסולת מתוך אוכל לא יברור, ואם בירר חייב חטאת, אמר אביי בורר ואוכל לאלתר ובורר ומניח לאלתר, ולבו ביום לא יברור, ואם בירר חייב חטאת", וכ"ז כשבירר ואכל א' מהם, אך כשרוצה להניח את שניהם ללאחר זמן (ולא שבורר הפסולת ומשאיר האוכל הנברר ללאלתר), הפמ"ג מסתפק, אמנם הבאה"ל (בסי' שי"ט סע' ג' ד"ה היו לפניו) דחה שאפי' כשרוצה להניח את שניהם ללאחר זמן חייב, ומותר לברור ללאחר זמן רק בכה"ג ששניהם פסולת ולא למאכל לעולם, אך בנידון דידן שא' פסולת והב' אוכל אלא שלא יאכלו בשבת, פשיטא שאסור לכ"ע אפי' אוכל מפסולת, שאע"פ שהוא "פסולת" שאינו חפץ אף במאכל, מ"מ יהיה חפץ בו למחר, והראיה שרוצה לברור ולהחזירו לקדירה. אמנם יש לחלק אם האוכל עם הפסולת אינם מעורבבים (ומופרדים זה מזה), שהמהריט"ץ (ה"ד בבאה"ט סי' שי"ט ס"ק ב') הסיק שלא שייך איסור בורר אא"כ כשצריך לפשפש ולברור, וע"כ התיר להסיר זבוב שצף בכוס, וכ"ש בנידון דידן כשהעוף והאורז מופרדים לגמרי ולא א' מעל השני, ועפ"ז נראה שיש להתיר אפי' כשהעוף והאורז ביחד אלא שהעוף מעל האורז ולא מעורבבים, ואין להקשות שי"ל דלא כמהריט"ץ, שאף השו"ע פסק כהמהריט"ץ (ועיין באה"ל בסי' שי"ט סע' ד' ד"ה הבורר פסולת).

וקשה, שהט"ז לא הקיל להסיר אפי' זבוב שצף בכוס, ואף קשה מיניה וביה, שלעיל הבאה"ל (ד"ה הבורר פסולת) הביא שהלכה כמהריט"ץ, ולקמן בסוף סי' שי"ט (בד"ה אלא במתקן) הסיק שההלכה כט"ז, ונראה ליישב שכ"ז שההלכה כמהריט"ץ הוא כשבורר פסולת מאוכל לאלתר אפי' בשעת האכילה ממש, ולזה אף הט"ז מודה שאסור, אך המחלוקת ביניהם כשהזבוב בתוך המים ואינו צריך לפשפש ולהסירו, שלמהריט"ץ מותר, ולט"ז והבאה"ל אסור, וא"כ בנידון דידן קשה להתיר אפי' כשהעוף מעל האורז, ומ"מ יש להקל בנידון דידן, שכאן מיירי באוכל מפסולת, שמה שהבאה"ל צידד להחמיר כט"ז, כ"ז בפסולת מאוכל (זבוב ממים) ש"נוגע" באיסור דאורייתא, אמנם בנידון דידן מיירי באוכל מפסולת (עוף מאורז), ואע"פ שאף אוכל מפסולת ללאחר זמן אף הוא דאורייתא, מ"מ בנידון דידן (כשאינו מעורבב) אינו "נוגע" באיסור דאורייתא, שיש המקילים (המהריט"ץ) אף בפסולת מאוכל, וי"ל שאף הט"ז והבאה"ל יודו בנידון דידן, שבפסולת מאוכל מעולם לא מצינו שהתירו וע"כ אסרו, אמנם באוכל מפסולת מצינו שהתירו (לאלתר ולא בכלי), וכ"ש שיש שכתבו (שולחן עצי שיטים) שמה שהט"ז אסר אף בפסולת מתוך אוכל, כ"ז משום שהפסולת היא מוקצה מחמת גופו (ומ"מ קשיא לי, שלפי השולחן עצי שיטים משמע שאסור מדרבנן ומשום מוקצה, אך מהבאה"ל משמע שהאיסור מדאורייתא ושם בורר עליו, ומ"מ כתבתי שאף לבאה"ל אע"פ שהאיסור דאורייתא, כ"ז בפסולת מאוכל שאינם מעורבבים, אך לא באוכל מפסולת שאינם מעורבבים).

בגמ' בשבת (ע"ב.) איתא: "אמר רב יוסף בורר ואוכל ביד, בורר ומניח ביד, בקנון ובתמחוי לא יברור, ואם בירר פטור אבל אסור, בנפה וכברה לא יברור, ואם בירר חייב חטאת", ורש"י פי' שאסור בקנון ותמחוי אע"פ שאין זה דרך ברירה (שבירר אוכל מפסולת), שעיקר ברירה בנפה וכברה, וא"כ בנידון דידן היאך נתיר להחזיר לקדירה בכף, אמנם המשנ"ב (סי' שי"ט ס"ק ס"ו) חילק שמותר לברור בכף, משום שדרך אכילה הוא, ומ"מ קשה מיניה וביה, שהמשנ"ב (בסי' שי"ט ס"ק ס"ב) הסיק שאסור ליקח השומן בצמצום (שלא ע"י צמצום מותר, שאין ברירה כלל) בכף אפי' לאלתר, וא"כ בכף האם מותר לברור או אסור. ושמעתי שמתרצים, שכשא"א לברור ביד (כבשומן הצף), אסור לברור בכף אפי' לאלתר, שדרך ברירה הוא, אך כשאפשר לברור ביד אלא שבורר בכף משום נקיות, מותר (כשבורר אוכל מפסולת לאלתר), שדרך אכילה הוא בכך, ומ"מ בנידון דידן מה שבורר בכף אינו דרך אכילה, שרק רוצה להחזיר לקדירה ולא לאכול, וא"כ אסור משום בורר אפי' כשבורר רק משום נקיות, שלא גרע מבידו שאסור לברור אוכל מפסולת ללאחר זמן.

בגמ' בשבת (קי"ח.) איתא: "ת"ר קערות שאכל בהן ערבית, מדיחן לאכול בהן שחרית, שחרית מדיחן לאכול בהן בצהריים, בצהריים מדיחן לאכול בהן במנחה, מן המנחה (סעודה שלישית) ואילך שוב אינו מדיח, אבל כוסות וקיתוניות וצלוחיות מדיח והולך כל היום כולו, לפי שאין קבע לשתיה", וכשרוצה להדיח עשר קערות למנחה וצריך להשתמש בא' בלבד, מותר להדיח כולן (עיין במשנ"ב סי' שכ"ג ס"ק כ"ו), אך כשאינו צריך לאף א', אסור להדיח את כולן, א"כ בנידון דידן קשה להתיר אפי' ע"י גוי, ששבות דשבות מותר לכתחילה רק לצורך גדול או לדבר מצוה גמורה (עיין משנ"ב סי' שכ"ה ס"ק ס'), וכ"ז כשברור לו שלא יאכל עוד בשבת, אך כשיודע בוודאי שיאכל בשבת, פשיטא שאין לחוש כלל להכנה (ולבורר יש לחוש כדלעיל), ומ"מ יש להסתפק אם לא ודאי לו שיאכל בשבת, האם חשיב הכנה ואסור שמא יאכל רק לאחר השבת, או שמותר ואין לחוש, שספיקא דרבנן (שהכנה מדרבנן) לקולא. ולפענ"ד נראה להוכיח מהגמ' הנ"ל, שנקטה שלאחר סעודה שלישית צלחות וכדו' אסור, וכוסות מותר, ופשיטא שמיירי בסתמא, שאל"כ מאי רבותא בצלחות שאסור, או בכוסות שמותר, שאם ודאי לו שישתמש בצלחות, פשיטא שמותר להדיחם, ואם יודע שלא ישתמש בכוסות, פשיטא שאסור להדיחם, א"כ על כרחך מיירי בסתמא, ובנידון דידן דחזינן דרובא דעלמא בסעודה שלישית אינם אוכלים מאכלים בשריים, א"כ אפי' בסתמא יש לאסור להחזיר העוף לקדירה (שאין כאן ספיקא דרבנן לקולא, שאנן סהדי שלא יאכלם), אא"כ ודאי לו שיאכל מהם בשבת.

העולה מהאמור:

כשבורר לו (או אפי' בסתמא) שלא יאכלם בשבת: כשהעוף והאורז מעורבים - מותר ע"י שיפריד בכל צלחת אוכל מפסולת (שלא יהיו יותר מעורבים), ויוכל להפריד אפי' ע"י כף, ויאכל מעט (שלא יהיה חשיב בורר ללאחר זמן), ואז יחזיר לקדירה אפי' בכף (אין ברירה כלל, שיותר אינם מעורבים), וא"צ שוב לטעום א' מהמאכלים שבירר (שאין הכנה, שיאכלם בו ביום). וכשהעוף והאורז אינם מעורבים, וכן כשהעוף מעל האורז - מותר להחזירם לקדירה ולהפריד אפי' בכף.

אליהו פרץ - בני ברק

אוכל מתוך אוכל ללאחר זמן

א. בביה"ל סי' שי"ט סע' ג' ד"ה היו לפניו, מביא את הפמ"ג שמסתפק שאם רוצה לברור ב' מיני אוכלים לאוכלם לאחר זמן, שיהיה מותר. ומקשה עליו דברמב"ם משמע דעצם ברירת מין ממין השני הוא איסור ברירה, ודוחה את ראיית הפמ"ג מביצה במסננת של חרדל ששם אינו מתכוון כלל לאוכל, משא"כ כאן כוונתו לאוכל.

והנה הב"י הביא את הרא"ש לענין שני מיני אוכלין ע"ש, ומסיים אלמא דבורר אוכל מתוך אוכל הוי כבורר אוכל מתוך פסולת, ואין לזה טעם, אלא א"כ נאמר שאותו שרוצה לאכול עתה מקרי אוכל ואידך מקרי פסולת. וביאור הדברים דמה שמעלתו גבוהה יותר הוי אוכל, והפחות הוי פסולת, ומה שרוצה לאכול כעת מעלתו גבוהה כרגע.

וא"כ י"ל דהא כשרוצה לאכול שניהם לאחר זמן מעלתם שוה, וה"ה כשאינו רוצה לאכול את שניהם כגון ביצה בחרדל, ולכאו' נראה כן ברש"י שכ' (שבת קמ.) הלכך אידי ואידי אוכל הוא, ואין כאן ברירת פסולת מאוכל, כלומר שמכיון שמעלתם שוה לא הוי ברירה.

וכן הריטב"א ועוד ראשונים כותבים אבל הכא לא מחזי כבורר, כי גם החלבון אוכל הוא וראוי הוא, אלא שאינו רוצה לערב בחרדל אלא החלמון בלבד, משמע דשניהם שוים למעליותא לגבי השם אוכל.

וכן מבואר בב"ח שמסביר דלגמ' היה קשה לכאו' דהחלבון הוא פסולת גמורה, שהרי רוצה לאכול את החלמון, לכן מתרץ שאינו עושה זאת לשם אוכל אלא לגוון, ובורר הוא שבורר מין ממין אחר לאכלו, וממשיך דאכתי קשה כיון שהחלבון נשאר למעלה עם הפסולת של החרדל הוה ליה פסולת גמור, וחשיב בורר אוכל שהוא החלמון מתוך הפסולת שהוא החלבון, דאף על גב דעשוי לגוון מכל מקום שם אוכל נקרא עליו כיון שהוא יורד עם החרדל לאוכלו, ולזה צריך לתרץ דגם החלבון שהוא נשאר למעלה אוכל הוא, דכיון שהוא קשור יכול הוא ליטלו מתוך הפסולת ולאוכלו, והלכך כיון שהחלמון אינו אלא לגוון לא חשבינן ליה כבורר אוכל מתוך הפסולת לגבי חלבון.

כלומר מכיון שאפשר לקחת את החלבון לאוכל, אף שאין כוונתו לזה, וכן החלמון אין כוונתו לאוכל, א"כ מעלתם שוה והוי ב' מיני אוכלים, ורואים שהדין הוא אף כשרוצה לקחתו לאוכל, ולא דוקא שאינו רוצה לאוכלם, כמו שכותב שיכול לקחתו לאוכל. (וכן כוונת המ"א ומחצה"ש, דאל"כ למאי צריך לזה, ועוד שמביאים זאת בשם הב"ח).

וכן מבואר בט"ז ס"ק י"ב, ולפי מש"ל בסי' זה בדעת הטור דאף באוכל מתוך אוכל אפי' במין א' שייך ברירה, דהיינו מה שרוצה לאכול עתה הוא אוכל, ומה שנשאר קרוי פסולת, ניחא כאן דל"ת כיון דהוא רוצה לאכול החלמון ממילא נשאר על החלבון שם פסולת, לזה כ' דלא יאכל החלמון תיכף, אלא נותנו לתת מראה על החרדל שיש כבר שם, ונמצא שגם החלבון הוא אוכל כמו החלמון.

משמע דמכיון שאינו אוכל תיכף הוי במעלתו כמו החלבון, כלומר מה שרוצה לאכול לאלתר הוי אוכל, ומכיון שאינו רוצה לאכול לאלתר את שניהם אין לאחד מהם את המעלה הזאת, ממילא שניהם עומדים במעליותם ושניהם הם אוכלים (ואפי' שאת החלבון אינו רוצה לאכול כלל, מכיון דלאחר זמן לא הוי מעליותא דאוכל, א"כ שניהם ראויים לאכילה באופן שוה).

[והדרישה כותב, מדכתב שניהם אוכלין הם משמע דשוין באכילתן מיד, אלא שנתן במסננת להפרידן זמ"ז לצבע, לכאו' מבואר דלא כפמ"ג משום שהבין שאוכל הוי רק לאלתר ולא לאחר זמן, אך מהראשונים לכאו' לא משמע כך].

ג. ומ"ש בביה"ל שמהרמב"ם משמע שעצם ברירת מין ממין אחר זה איסור ברירה, נראה לומר דהנה הרמב"ם בפי' המשניות מבאר בצורה שונה שאינו מפריד בין החלמון לחלבון, אלא שמכניס את כל הביצה, והביצה מפרידה בין עב לדק, כנראה כוונתו דהוי ממילא, עיי"ש, וכן פסק שם (פ"ח הי"ד), א"כ הרמב"ם לשיטתו דעצם הפרדת מין ממין אחר הוי בורר, וא"כ אסור להפריד בין החלמון לחלבון.

ד. ולכאו' אפשר להביא ראיה לזה, ע"פ הב"י הנ"ל דדוקא לפי הרא"ש תלוי במעלה, אך לפי הרמב"ם אין זה תלוי כלל אלא בעצם הברירה, אלא שלאלתר הוי דרך אכילה, וממילא ג"כ לא אכפת ליה אם מוציא את מה שרוצה כעת לאכול או את השני, וע"כ הב"י אמר זאת רק לפי הרא"ש ולא לפי הרמב"ם.

אך מה שיש לעיין בזה, דהא השו"ע פסק בענין ב' מיני אוכלין כרמב"ם, א"כ איך זה מסתדר עם פסיקתו בחרדל כרא"ש, וצ"ע.

פנחס שרייבר - בני ברק

אי איכא איסור בורר כשנטל את הפסולת ורצונו עתה לאוכלו

בספר חוט שני (שיעורי הגר"נ קרליץ שליט"א) מובא (בהלכות בורר פרק עשרים וחמישה) בזה"ל: אם נוטל את הפסולת ורצונו לאכול את הפסולת, מסתברא דאמרינן דבטלה דעתו ואיכא על זה שם בורר, וכדחזינן יותר מזה לענין תורמוסים דכיון דאיכא צד דהאוכל יהא עליו שם פסולת, שוב אסור לברור כלל, עכ"ד. יעו"ש שמסתפק בכה"ג מה יהא בפסולת דאסור רק מדרבנן, כעלים המעופשים שנוטל ע"מ לאוכלם.

ולכאו' מפורש יוצא מפי הביאוה"ל דלא כהנ"ל, מהא דכתב (בסעיף ד' ד"ה מתוך) לענין ברירת עצמות מופרדות שמעורבות עם הבשר, וקשה לו לברור הבשר מתוכן, דמותר ליטול כל עצם ולמצוץ אותו מעט, ואז חשיב ג"כ כאוכל ויכול לזורקן אח"כ, הרי לפנינו דפשיטא ליה דבנוטל הפסולת ע"מ לאוכלו שפיר דמי, אלא גם זאת הוסיף דאף אם אינו חפץ באמת במציצתן יוכל ליטול אותן ולמוצצם.

וגם החזו"א (סי' נ"ד ס"ק ג') דפליג אהאי חידושא דשנינן בביאוה"ל, לא פליג אלא רק על חידוש זה דנוטל את העצמות כשעיקר כוונתו הוא בברירתם מתוך האוכל, ובהא דעתי' דלאו שפיר למיעבד הכא, אבל בעיקר דינא משמע בהדיא דעתו דאין כל פגם בברירת פסולת בשביל ההשתמשות בפסולת עצמו.

ובגוונא דעלים מעופשים דמספקא ליה בחוט שני הנ"ל, קארי בה הפמ"ג בפשיטות להיתר (במשב"ז סק"ג), שכתב דאם רוצה לברור העלים המעופשים מתוך היפים כדי לאוכלם מותר לו, ואי"ז פסולת עכשיו אצלו.

ובגוף הרא' מתורמוסין יש לחלק דהתם פעולת ההפרדה הוא תיקון האוכל, בשונה מענייננו דההפרדה אינה מתקנת בעצם את הבשר וכדו', אלא שבגוונא דחפץ בבשר הרי מתיפה הבשר מברירת הפסולת.

עמרם יוסף הלברשטאם - בני ברק

החילוק בין משמרת לסודר

בשו"ע סי' שי"ט סעיף י' הביא דיש חילוק בין משמרת לסודר, דבמשמרת מותר רק מים ויין צלולין, ובסודר מותר רק יין ומשקים, ובמ"ב כ' דמותר אפילו בעכורים קצת, והביא השו"ע דעת הרמב"ם דבמשמרת אסור הכל, ובסודרין מותר דווקא בצלולין לגמרי ולא בעכורים אפילו קצת, וכתב המ"ב (ס"ק מ"ב) דבזה טוב לחוש לדברי הרמב"ם, ובביאוה"ל ד"ה ואפילו כתב דמשמע מהרמב"ם דבצלולין אפילו מים מותר בסודרין כו', והא דלא חיישינן שמא יסחוט דמיירי בסודרים העומדין לכך, וכ"כ הרע"ב על המשנה דמסננין את היין בסודרין, דמיירי בסודרין המיוחדין לכך, עכ"ל. ומ"ש דמיירי בסודרין העומדין לכך, אם דעת הרמב"ם שגם ביין מיירי רק בסודרין העומדין לכך, וכמו שכ' בביאוה"ל מהרע"ב, א"כ בזה אין חילוק בין דעת השו"ע לדעת הרמב"ם, דהרי כ' במ"ב סוף ס"ק ל"ז דבסודרין העומדין לכך דינו כמשמרת, וא"כ צריך שיהי' צלולין לגמרי גם לדעת השו"ע, ויוצא שבסודרין העומדין לכך לכו"ע יהי' מותר רק צלולין. ומה שהתיר השו"ע בסודרין שאין עומדין לכך בעכורים קצת, בזה יסבור הרמב"ם שאסור אפילו צלולין, וא"כ למה כתב במ"ב ס"ק מ"ב דבעכורים קצת יש לחוש לדעת הרמב"ם, הרי הרמב"ם אמר שעכורים קצת אסור משום שדיבר בסודרין שעומדין לכך, שבזה גם השו"ע מודה. ויש שרצו לתרץ שמ"ש הביאוה"ל דמיירי בסודרין העומדין לכך, הוא רק במים, ואולם ביין מודה דשרי אף בסודרין שאינם עומדים לכך, ובזה שרי הרמב"ם רק צלולין, ובזה טוב לחוש לדעתו, וצע"ק.

הוצאת עצמות מן הבשר לאלתר, והחילוק בין סוחט בוסר לתוך הקדירה

בביאוה"ל ס"ג ד"ה מתוך אוכל כ' ללמד זכות על המוציאים עצמות מהאוכל לאלתר, שכיון שהעצמות והבשר הם בחיבור אחד שייך בזה מ"ש המג"א מהיש"ש לענין לוזים ובוטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתן, דאף לענין בורר מין אחד הוא ואין שם פסולת עליו, ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא ואין שם מלאכה עליו. ואח"כ כ' הביאוה"ל ואין להקשות מסי' ש"כ שאוסר שם ר"ת לסחוט בוסר

לתוך קדירה של מאכל, דבוסר אינו ראוי לאכילה והוי כבורר אוכל מפסולת, אלמא דאף שהבוסר הוא עצם אחד שמחובר בו אוכל ופסולת, אפ"ה שם בורר עליו, וכ' לדחות מכמה טעמי, גם שיש להקל כדעה ראשונה שמיקל בזה, וגם שמתוס' משמע שהאיסור הוא משום דש, ע"כ. ויש לציין שבדעת ר"ת נחלקו הט"ז והמג"א אי אסר אף לאלתר, ודעת הט"ז ועו"ש דלאלתר מותר, וא"כ לא קשה הכא מידי, דגם כאן התיר רק לאלתר, וצע"ק למה לא הזכיר זאת.

ישראל מנחם אסייג - בני ברק

בטעם הרמ"א דמחמיר למלול מלילות

כתב השו"ע סי' שי"ט ס"ו: אין מוללין מלילות אלא בשינוי מעט בראשי אצבעותיו, וכתב הרמ"א ויש מחמירין, וביאר המשנ"ב דסבירא ליה דדוקא לרכך השבלים מותר ע"י שינוי. והנה כתב המשנ"ב (ס"ק כ"א) וה"ה בשרביטין של קטניות שאין להוציא מהן הקטניות, ובביאור הלכה הביא מהט"ז דאם נתקו הקטניות מן השרביטין בפנים מותר ליקח הקטניות אם רוצה לאכול מיד, ורצונו לומר ג"כ ע"י שנוי וכו', ומסתימת דברי הגמ' משמע דאין לחלק בין נתקו ללא נתקו.

ונראה לפרש דבריו שכונתו שלפי היש מחמירין שסוברים שאסור למלול כלל, גם יודו שמותר להוציא הקטניות בשנוי (שיש לזה דין כמו לרכך שמותר), ועל זה כתב הביאור הלכה שמדברי הגמרא משמע שלפי מי שאסור למלול, אסור למלול בכל אופן אפי' אם ניתקו, ומותר רק לפרוך.

משה חיים הרוש - בני ברק

האם יש חילוק במלאכת בורר בין הקפדה להעדפה

יש להסתפק האם מותר לברור ב' אוכלים ממין אחד ששונים בטעמם במקצת (וכגון בשר שנצלה הרבה, ובשר שלא נצלה הרבה, או חלה טריה וחלה שאינה טריה כ"כ, ורובא דאינשי מעדיפים לאכול מן החלה הטריה, אבל לא מקפידים שלא לאכול ממנו כלל), או"ד כיון שסו"ס מעדיף הנתח שנצלה כ"צ ה"ז נחשב לב' מינים והו"ל בורר. ומסתברא דדוקא אם נמנע מלאכול ממה שלפניו בשביל החלה שאינה טריה, או נמנע מלאכול את הבשר שאינו צלוי כ"כ, אבל אם אינו מקפיד אין ע"ז שם בורר, והטעם דהעדפה לא משווה הדבר להיות ב' מינים, אבל במקפיד ה"ז נחשב לב' מינים. וכך עולה מלשון הרמ"א בס"ג שכתב דבמין א' אפי' בורר גדולות מתוך קטנות לא מקרי ברירה, ומשמע אפי' במעדיף גדול על קטן או להיפך לא חל ע"ז שם בורר, ומאידך כ' המ"ב (ס"ק ט"ו) דאם קצת מן הדגים אינם טובים כ"כ כגון שנקדחו מכח הבישול, ובורר אותן שלא נקדחו, או שאיזה חתיכות דגים הוי מדג חי וחלקם מדג מת, ובורר אלו מאלו, אפי' הם מין א' הו"ל בורר, ובפשטות כ"ז מיירי במקפיד.

וה"נ מוכח מספק הפמ"ג (שם מ"ז סק"ב והובא במ"ב שם) שנסתפק האם תפוחים חמוצים ומתוקים נחשב למין אחד או לב' מינים. ולכאו' צ"ע מה ראה להסתפק, הלא כיון שחלוקים הם בטעמם למה לא יחשבו כב' מינים, אלא ע"כ צ"ל דהוא סבר דכשבנ"א רק מעדיפין אחד על השני אין זה בורר, אבל במקפידין אה"נ דהוי בורר, וכמפורש במ"ב (שם) דאם מחמת חמיצותו אינו ראוי לאכול ה"ז בודאי דומה לפסולת, ואפי' נאכל ע"י הדחק יש בזה איסור בורר מדרבנן (וכה"ג אשכחן בבורר מלפפון במלח ממלפפון בחומץ, דהדבר תלוי במעדיף או מקפיד).

ובספר ארחות שבת (פ"ג) נתקשו בספק הפמ"ג לענין תפוחים, מ"ש מחתיכות בשר צלויות ומבושלות דחשיבי ב' מינים לתרוה"ד, וכן פסק הרמ"א, וכתבו לחלק דבישול וצלי מוגדר כב' מציאויות, משא"כ חמוץ ומתוק שונה רק בטעם (ונ"מ לסוכריות חמוץ מתוק וכדו', ודו"ק).

ואמנם באמת לולי ספק הפמ"ג היה מקום לדון דלא מצאנו בשו"ע קולא במין א' אלא בבורר חתיכות גדולות, דכיון שהם מין א' אין שם פעולת בורר על מלאכתו, ואף שהט"ז דעתו דיש בורר אף במין אחד לא קיי"ל כוותי', דלא אזלי' בתר כל אדם אלא בתר שם המלאכה, וכיון שאין ע"ז שם מלאכת בורר בטלה דעתו, ויש ללמוד דדוקא במין א' אין בורר, אבל בב' חתיכות ממין א' ויש חילוק טעמים, דזה יותר טעים וזה פחות, יתכן שבזה כו"ע מודו לט"ז דחשיב בורר, אע"פ שהם מין א', כיון דבכה"ג ניכר טפי פעולת הברירה, ומה שרק מעדיף אי"ז מפקיע שם המלאכה, דלא גרע מכל בורר ב' מינים שמעונין בשניהם לאח"ז, או בזה אחר זה דצריך לברור מה שרוצה עתה ולא להיפך, ושמא י"ל דסו"ס כיון שלא מקפיד לא נהפך לב' מינים, ותו אין ע"ז שם מלאכה, ודומה לביצה מבושלת דכו"ע מודו דנחשבת כולה כמין אחד, ול"א דהחלמון והחלבון נחשבים לב' מינים, אע"פ ששונים במראיהם ובטעמיהם, אם לא שמקפיד מאד שלא לאכול החלמון או החלבון הו"ל בורר (וכמבואר בבה"ל ס"ב ד"ה היו לפניו, דאם כל קפידתו רק משום הגיוון שצריך להחרדל אינו בורר, וכיון דאידי ואידי אוכל אין כאן ברירת פסולת מאוכל).

והנה הרמב"ם בהל' שביתת עשור (פ"א ה"ג) כ': מותר לנקב הירק ביוה"כ מן המנחה ולמעלה, והניקוב הוא שיסיר העלים המעופשות ויקצץ השאר, ותמה המ"מ הלא להסיר העלים הרעים הוא מלאכה גמורה, ותי' דלא מקרי בורר אלא מתוך פסולת גמורה או מין אוכל ממין אחר, אבל כשהכל מין א' וראויין לאכילה ע"י הדחק אי"ז פסולת גמור, ואינו ראוי ליקרא פסולת, וכיון שכן אין בזה אלא משום שבות בשבת והותר ביוה"כ, אבל בשבת פסק המ"ב (סק"ז) דאפי' אין העלין פסולת גמור וראוי לאכילה ע"י הדחק אסור לבוררו מדרבנן, דמחזי כבורר פסולת מתוך אוכל, וביאר בחו"ש (שם) בזה שגדר מלאכת בורר אינו עצם מעשה ההפרדה (דא"כ אפי' במין א' גדול מקטן או בעניננו במעדיף ג"כ יחשב בורר), אלא תיקון האוכל ע"י הפרדתו (כמבואר בבה"ל בישוב קו' הישועי', שמה"ט חייב גם בבורר מיני אוכלים יעו"ש), ולכן גם בב' המינים הראויים ואינו רוצה א' מהם, מה שאינו רוצה חשוב כפסולת.

וכ"ז בב' מינים או במין א' טוב והשני מעופש קצת, אף שראוי לאכילה ע"י הדחק מ"מ אסור מדרבנן, דגם בכה"ג יש תיקון קצת, כמו שמצינו דיין בין הגיתות מותר לברור בשבת לפי שרוב בנ"א שותין אותו כך, משו"ה ל"ח תיקון, ואילו ב' מיני אוכלים אף שראויים חשיב בורר מה"ת, כיון שמתקן המין שרוצה עכשיו, ושוב כ' דמ"מ נראה דבעי' שיהיה חסרון בעצם המאכל שיחשב פסולת, כגון מעופש או שרוף, אבל אם א' מעולה מחבירו כגון פת שאפויה יותר טוב, אין בזה משום בורר, ולענין טרי או פחות תלוי במידת חוסר טריותו.

ונ"מ טובא לענין להסיר עור העוף, כ' בחו"ש דאם לא אוכל בגלל פינוק אבל העור עצמו ראוי לאכילה, נראה פשוט דל"ח פסולת, שהרי ראוי הוא, מיהו לאלו שאינם אוכלים מיקרי פסולת עכ"פ מדרבנן כעלים מעופשין, אבל אם לא אוכלו מחמת שמזיק לבריאותו פשיטא דהוי פסולת גמור ואסור לבוררו, ואכמ"ל.

בענין שטיפת פירות מלכלוך שעליהם

כ' השו"ע סי' שי"ח ס"ד: ואם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת, אין שורין אותו בחמין בשבת, אבל מדיחין אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח הישן ומן הדג שנקרא קולייס האספנין שא"צ בישול אלא מעט, והדחתן היא גמר מלאכתן, הגה"ה וה"ה כל דבר קשה שאינו ראוי לאכול כלל בלא שרייה, דאסור לשרותו בשבת, דהוי גמר מלאכה, עכ"ל.

וכ' המ"ב (ס"ק ל"ז): ר"ל בחמין, אבל בצונן מותר להדיחו ואף לשרותו, ואפי' בדבר שע"י השריה בצונן נעשה ראוי לאכילה, שכל דבר שאינו אוכל מותר לעשותו אוכל בשבת, וכ"ד הרמ"א מיירי בשריה בחמין אפי' בכ"ש, ואם נעשה ראוי בהדחה גם ההדחה אסור.

וכתב הבה"ל (ד"ה והדחתן) שכן משמע בב"י, וכ"כ בא"ר בשם הפרישה ובתו"ש ועוד. אבל בפמ"ג רצה לחדש דאסור אף בצונן משום מכה בפטיש, ובלבוש כ' נמי דכל שריית דבר קשה חיובו משום מכב"פ, ולא נזכר בדבריו דאיירי אף בצונן, ומיהו לפום טעמא דהוא משום מכב"פ אין סברא לחלק בין חמין לצונן כדברי הפמ"ג.

ודחה המ"ב דבריהם, דכבר כ' בא"ר דברמב"ם וברש"י מבואר דחיובו רק משום בישול, ומשמע דסברי דבאוכלין לא שייך ענין מכב"פ (וממילא נשמע דבצונן לא שייך משום בישול), והוכיח כן נמי מגלגול ביצה דחיובו רק משום מבשל, ואם בשלו בחול ובאבק דרכים איסורו מדרבנן, ואולם לפמ"ג והלבוש הו"ל איסור דאורייתא דמכב"פ (ואמנם ראיה זו יש לדחות דשמא איסור מכב"פ שייך רק בדבר שא"א לאוכלו כלל, משא"כ ביצה דעת הרבה אחרונים דאין בו משום מוקצה כיון שאפשר לאוכלו חי, ולכן אין בו משום מכב"פ).

ושוב כ' דאח"כ מצא בחכמ"א שגם הוא רצה לצדד שדבר שאין יכול לאכול בלא הדחה חיובו משום מכב"פ, ושוב הק' בעצמו מדף ל"ט, ודחה המ"ב לדחייתו, וע"כ סיים: היוצא מדברינו דענין מכב"פ באוכלין הוא דבר חדש שלא נמצא בפוסקים, ואדרבה יש כמה סתירות לזה, וע"כ אין להחמיר בהדחת צונן בשום גוונא, עכ"ד.

ולכאו' מסתימת המ"ב להתיר הדחה בצונן יש ללמוד דאין איסור בורר במה שמדיח הדגים מן המלח שעליהם.

ונ"מ טובא לדינא בפירות שנתלכלכו באבק וכדו' עד שא"א לאוכלם אפי' ע"י הדחק כ"א אחר השטיפה במים, דאין בהדחתם משום איסור בורר (ואצ"ל משום מכב"פ, ומסתבר דאף ללבוש והפמ"ג אין בהדחתם משום מכב"פ, דעד כמה שאין בהדחתם משום בורר ה"ה שאין בו מכב"פ, וי"ל וצ"ע).

ומיהו י"ל ממש"כ המ"ב על דברי השו"ע (סי' שי"ט ס"ח): אין שורין את הכרשינים, דהיינו שמציף מים עליהם בכלי להסיר הפסולת וכו', דהו"ל כבורר, עכ"ל, וכ' המ"ב (ס"ק כ"ח) דה"ה אם יש פסולת ואוכל מעורבין אסור ליתנם במים שיפול הפסולת למטה כגון עפר, או שיצוף למעלה כגון תבן, עכ"ל. עוד כ' דה"ה תפו"א וכל כה"ג לא יתן עליהם מים להסיר האבק והעפר שמעליהם, עכ"ל. [וע"ש בבה"ל ד"ה דהו"ל שנקט בפשטות ששריית כרשינין איסורו מה"ת]. ועולה מדבריו דכל הדחת פירות וירקות מן העפר שעליהם ע"י שרייתם במים יש בו איסור בורר, ומעתה צ"ע איך התיר המ"ב להדיח דגים מלוחים, ולא חש לאיסור בורר, ולא מהני היתר דלאלתר כיון דהו"ל בורר פסולת מתוך אוכל.

ומיהו אכתי יל"ד דשמא כל איסור בורר הוא רק כשמניח הפירות והכרשינים והתפו"א בכלי, ומציף עליהם מים מלמעלה, אבל כשמניחם תחת הברז לכאו' אין כאן שום סרך מלאכה, דנדמה כשטיפת פירות בעלמא, ולא ניכר כאן איזה צורת מלאכה דבורר, דהרי כך הוא הדרך לשטוף כל הפירות קודם האכילה לתוספת נקיון, ואין כאן עמל וצורת מלאכה, ודמי להדחת כלים דמותר להדיחם אפי' לאח"ז.

ומצאתי שיש בזה מחלוקת הפו', דבאגרו"מ (ח"א סי' קכ"ה) נסתפק האם מותר מחמת סברא זו של דרך זיעה להסיר אבק מן הפירות אפי' בשביל לאחר זמן, ובששי"כ (פ"ג) הביא מספר הפרדס שמדמה רחיצת פירות להדחת כלים, ומשמע דמותר לנקותם אפי' לאח"ז, כמו בכלים דמותר להדיח אפי' לאחר זמן.

ומיהו דעת החזו"א כמובא באיל משולש (בשם דודי זקיני הגאון ר"י מיזליש שליט"א) ובחוט שני, שהמדיח פירות מהלכלוך שעליהם יש בכך איסור בורר מה"ת, וא"ל דודי הנ"ל שהחזו"א א"ל כן אף אם שוטפם תחת הברז, וע"ע בשו"ת מנח"י שהביאו, ונראה טעמו דלא דמי לכלים שחוזרים ומתלכלכים וחוזרים ומתנקים, משא"כ פירות אין הדרך כן, ומיהו לפי"ז ה"ה כלים חד פעמיים יהיה אסור להדיחן לפי שאין הדרך להדיחן כל עיקר.

ומעתה יש לתמוה על המתירין מהשו"ע ומהמ"ב שלפנינו שאסרו להציף מים על כרשינים ותפו"א, ודוחק לחלק בין שטיפה תחת הברז להניחן בכלי ולהציף עליהן מים מלמעלה, וכמו שהבאנו מהחזו"א שדעתו לאסור בכל אופן, ותו לא מסתבר שיהיה חילוק גדול מן הקצה לקצה, דבמציף יהיה איסור דאורייתא, ואילו בשוטף תחת הברז יהיה מותר לגמרי, ולסברתם יהיה מותר ג"כ לשטוף את הכרשינין והתפו"א תחת הברז, וצ"ב.

ויש שרצו לחלק דהשו"ע מיירי שהפסולת כבר נפרדה מגוף האוכל, ומעוכבת בין הכרשינים, ובאופן זה אסור להציף עליהם מים להסיר הפסולת דמפריד ב' מינים, אבל משא"כ שהפסולת דבוק באוכל קל טפי, דהוי דרך ניקוי ורחיצה. ולמעשה אין טעם לחלק בזה, ותו שבמג"א משמע דאף שהפסולת דבוק יש איסור בורר, וכ"מ במ"ב שלא חילק לענין תפו"א בין לכלוך דבוק למעורב, ואדרבה הדרך בתפו"א שהפסולת דבוק בו היטב.

והיה נראה לחלק באופן זה, דשאני תפו"א וכרשינין דמעורב ודבוק בהם ריבוי פסולת עד שא"א לאוכלם כלל, ואין עליהם תורת אוכלין אלא גוש עפר, וכידוע לעוסקים במלאכת לקיטת תפו"א מן האדמה שהתפו"א מלאים בוץ עד שנראים כגוש אדמה, משא"כ פירות שנתלכלכו בעפר ובאבק דברים, ומה"ט נמי לק"מ מהדחת דגים דאין עליהם לכלוך בעין.

וקצת ראיה יש להוכיח משו"ת רב פעלים (ח"א סי' ט"ז) שהאריך בארוכה להוכיח כדעת הלבוש והפמ"ג דיש מכב"פ באוכלין, ודן בכל הסימן לענין פירות רכים שנתלכלכו בצבע דאין תקנה לאכילתן אלא ע"י רחיצה, ע"ש. והנה מדלא הזכיר בכל דבריו מענין מלאכת בורר, מוכח להדיא שסבר שאין מלאכת בורר כשמדיח הפירות, ומסתברא דל"ש שוטפם במים או שורה אותם בכלי, וה"ט כמשנ"ת, ודו"ק.

אברהם שקלאר - מודיעין עילית

בענין ברירת העצמות מתוך הבשר

בביאוה"ל סי' שי"ט סע' ד' ד"ה מתוך אוכל, ביקש למצוא זכות על אלו האנשים המוציאים העצמות מן הבשר, וכתב שם לחפש זכות בין בעצמות שמצוי שנאכלים מחמת רכותן, ובין בעצמות קשים שאינם נאכלים, וכתב דבעצמות רכין ניתן ללמד זכות מטעם דכיון דמצוי הוא דלאחר שמפרידם חוזר ואוכלם, א"כ וודאי אין שם פסולת עלייהו כלל. והוקשה לי תרתי:

א. דמאי מהני שאין שם פסולת עלייהו, הלא סו"ס אינו מעוניין לאוכלם עתה, וכמ"ש הביאוה"ל גופיה קודם לכן, דאיירי אפילו באופן שעושים כן קודם האכילה, כגון שמכינים המאכל להביאו לשולחן, וא"כ אפילו שלא בשעת האכילה עושים כן. (וראיתי שכעין זה כתב החזו"א).

ב. ואת"ל דאולי כוונת הביאוה"ל לומר שנחשבים מין אחד, ולכן אין ע"ז שם בורר (כמובן בתור לימוד זכות), זה אינו, דהא לקמן כתב הביאוה"ל בד"ה חייב בסופו דעצמות שיש בהם מח (שנאכלים כמובן) אין דנחשבים כמין אחד עם הבשר, דלא עדיף מבשר צלי ומבושל דנחשבים ב' מינים. וא"כ כיצד נלמד על הני אינשי זכות שמפרידים העצמות, הלא ודאי מיקרי ב' מינים, ואיך שרי להפריד העצם שכעת אינו חפץ בה, דהלא הוא המין שאינו מעוניין בו כעת, והו"ל ממש בורר. וא"כ השתא לכאורה דברי הביאוה"ל סתרן אהדדי. ושמעתי בזה כמה חילוקים, אמנם עדיין אין הדעת מתיישבת בזה שפיר, וצ"ע טובא.

מחבץ בידו אי שרי לאלתר

סי' שי"ט סע' י"ז כתב השו"ע: המחבץ תולדת בורר הוא, לפיכך אע"פ שנותנים שומשומין ואגוזים לדבש לא יחבצם בידו, ומשמע מדבריו דרק משום איסור בורר אתינן עלה, וכמ"ש המשנ"ב בס"ק ס"ד דהוא משום בורר, ומזה הוציא דלפי"ז אם דעתו לאכול לאלתר שרי. אמנם בשם המ"א שכתב משם התוספתא דאיסורו הוא משום לש, וא"נ לפי"ז אפילו לאכול לאלתר אסור. משמע מיהא דהבין בדעת מרן דאם הוא לאכול לאלתר שרי. אלא דק"ק, דסתימת לשון השו"ע קצת לא משמע כן, דלא כתב דדווקא לאחר זמן אסור, ולאלתר שרי, משמע קצת דלאלתר נמי יהא אסור.

ובביאוה"ל ד"ה שנותנים הוסיף לבאר דלדעת הרמב"ם (שהוא מקור דין זה) דפסק כר' יוסי בר' יהודה דנותנין מים למורסן, א"כ הכא לאו משום איסור לש הוא, אלא משום בורר, וא"כ אמאי סתם השו"ע. וראיתי להרב הכה"ח בס"ק קל"א שכתב נמי דלכאורה אם עושה כן לאלתר שרי, כמ"ש בסעי' א' דלאלתר שרי. אלא שדחה זאת, דשאני התם (בסעי' א') דהדרך היא לברור בנפה וכברה, ועתה בורר בידו דהוי דרך אכילה, ולכך שרי לאלתר, משא"כ הכא במחבץ שדרך ברירתו ביד ולא בכלי, וא"כ אסור כמו ע"י נפה וכברה, וא"כ אסור לעשות כן אפילו רוצה לאכול לאלתר. והשתא לפי דברי הכה"ח הללו מובן שפיר אמאי סתם מרן השו"ע דבריו, דמשמע דאפילו לאלתר אסור, דכיון דכך היא דרך ברירתו ביד אסור בכל גווני אפילו לאלתר.

א. עקיבא - נתיבות

בענין לחים ובטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתן

בסי' שי"ט סע' ד' בביאוה"ל ד"ה מתוך אוכל, כתב שלדברי המהרש"ל ביש"ש שלוזים ובטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתן, דאף לענין בורר מין אחד הוא ואין שם פסולת עליו, והעיר בזה הביאוה"ל דגם לדברי המהרש"ל ההיתר הוא דוקא כשבורר לאלתר, אבל כשבורר הקליפות לאחר זמן אסור. וצ"ב בזה, דהרי ההיתר הוא מכיון שהאוכל והפסולת מחוברין, אז החיבור הזה גורם דהפסולת והאוכל הוי ממש מין אחד, וליכא שם פסולת על הקליפות, וא"כ למה כשבורר לאחר זמן אסור, הרי בשעת הברירה הקליפות לא הוי פסולת, ולא הוי ברירה.

ואפשר לומר שההיתר דהיש"ש הוא לא מצד עצם החיבור של האוכל והפסולת, אלא דהחיבור הוא גורם שהאוכל והפסולת הוי ממש כגוף אחד והוי דבר אחד, וע"כ אין דנין על הפסולת בפנ"ע לומר דהוא פסולת, אלא דהפסולת הוי ממש כחלק מגוף האוכל ע"י החיבור, ואינו דבר בפנ"ע, דכל פסולת איכא עליה שם פסולת מצד מהות הדבר שהוא פסולת, וזה עושה עליו שם פסולת, וזהו דוקא כשהפסולת הוא דבר לעצמו, ואז איכא עליו שם פסולת מצד מהות הדבר, אבל כשהפסולת לא הוי גוף בפנ"ע, והוי ממש כחלק מגוף האוכל, אז אין אנו רואים את הפסולת כלל כדבר בפנ"ע ואין עליו שם בפנ"ע, ומכיון דהוי ממש כחלק מגוף האוכל איכא על הפסולת שם אוכל. ועל כן כשבורר הקליפות לאלתר, אז שפיר החיבור גורם דאנו רואים את הפסולת כחלק מגוף האוכל ולא כדבר בפנ"ע, אבל כשבורר לאחר זמן דאז הוא מפריד לגמרי את האוכל מהפסולת, אז אע"פ שבשעת הברירה הם מחוברים, אכתי עצם החיבור אינו כלום, דהשתא אנו רואים את הפסולת כדבר בפנ"ע כיון שהוא מפריד לאחר זמן, ומכיון דהפסולת נחשב כדבר בפנ"ע ממילא חל עליו שם פסולת מצד מהותו.

חיים אלעזר ליפשיץ - חיפה

ביאור בדברי הביאוה"ל ד"ה משמרת

במשנ"ב סי' שי"ט ס"ק ל"ב הביא לשון הרמב"ם דעל משמרת יש חיוב חטאת משום מרקד או בורר, ופירש הביאוה"ל דהרמב"ם מספקא ליה אם הלכה כרבה או כרב זירא, וסובר דרבה ורב זירא פליגי אהדדי, ודלא כפי' רש"י, ועי"ש בהמשך דבריו שהביא בשם הב"י דלא פי' כן ברמב"ם, והיינו דהב"י כתב להיפך דהרמב"ם ס"ל כרש"י דלרבה באיזה מהם שהתרו חייב, ופסק הרמב"ם כרבה (אגב יש להעיר בדברי הביאוה"ל דמשמע קצת מיניה דלרש"י אין כלל מחלוקת בין רבה לרב זירא, והמעיין בדברי רש"י וכן בב"י הנ"ל יראה להדיא דגם לרש"י פליגי, רק דלרש"י רבה מודה לרב זירא, אבל רב זירא לא מודה לרבה, וס"ל דאינו חייב רק משום מרקד).

ונ"ל להוכיח כפי' הביאוה"ל ולא כפי' הב"י, ובהקדם דיוק דברי התוס' (המצוטטים בביאוה"ל דגם הם סוברים כהרמב"ם), דהתוס' בשבת דף ע"ג ע"ב (וכן בב"ק דף ב' ע"א) דנו אם צריך להתרות אתולדה משום אב, וכתבו דמפרק תולין (שבת דף קל"ח ע"א) משמע קצת דצריך להתרות אתולדה משום אב, דקאמר משמר משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום בורר, ורב זירא אמר משום מרקד, ודחו די"ל דהכי פירושו, משום מאי מתרינן ביה שיהא חייב, רבה אמר משום בורר, אבל אם התרו בו משום מרקד פטור כיון דהתרו משום דבר שאינו דומה לו, הוא סבר שהוא מלעיג בו ופטור וכו', עכת"ד. והנה

הביאוה"ל הוכיח מדברי התוס' הנ"ל דפליגי על רש"י, דהרי כתבו בהדיא דלרבה דוקא משום בורר חייב ולא משום מרקד. ולכאורה הי' מקום לעיין למה לא חלקו תוס' על רש"י במקומו בדף קל"ח, ובכלל מה זה שייך לתי' שם לבאר את דברי רבה. ולכאורה נראה לומר דדוקא לתי' הוכרחו התוס' לפרש כן ולחלוק על דברי רש"י, אבל לפי דרך א' בתוס' דמתרין אתולדה בשם האב, יכולים התוס' לפרש כפירש"י דרבה מודה לרב זירא, דהרי התוס' בתי' חידשו פי' חדש שם בסוגיא, דמה דמקשה הגמ' משמר משום מאי מתרינן ביה, אין פי' כפשוטו לאיזה אב שייך משמר שיצטרכו להתרות בו (ולדרך אפשר לפרש כפירש"י דרבה שאמר משום בורר כוונתו גם משום בורר), רק פי' הגמ' להיפך משום מאי לא מתרין ביה (דהיינו דס"ל להתוס' דגם בהתרה משום משמר ולא אמר לאיזה אב זה שייך חייב), דעיקר שאלת הגמ' לאיזה אב זה שייך שאם התרו בו אינו יכול לומר סברתי שהוא מלעיג בי, ומשמע אבל יש אב שהוא כן יכול לומר סברתי שהוא מלעיג בי, ולכן הוכרחו התוס' לפי' זה להאריך ולפרש דלא כפירש"י, דלרבה דאמר משום בורר דוקא בורר ולא משום מרקד (ורש"י ע"כ יסבור דצריך להתרות אתולדה בשם האב, ולהכי פי' דרבה מודה לרב זירא), נמצא דמי שסובר דאין צריך להתרות אתולדה משום האב, יפרש קושיית הגמ' בלשון שלילה, וע"כ צ"ל דפליג על רש"י, וס"ל דרבה פליג ארב זירא.

והנה גם הרמב"ם ע"כ סבר הכי, דהרי המנחת חינוך בתחילת מצוה ל"ב כתב דמהרמב"ם משמע דאין חיוב להתרות אתולדה בשם האב, וא"כ ע"כ מפרש כתוס' הנ"ל, וא"כ ע"כ צ"ל דאינו מפרש כפירש"י, רק רבה חולק על רב זירא, וא"כ צריך לפרש דבריו כמו שביאר הביאוה"ל, ולא כהב"י (וצ"ע דהמנחת חינוך עצמו הביא אח"כ את דברי הב"י בביאור הרמב"ם, ולא נחת לכל זה).

ולפי זה יש להעיר בדברי הביאוה"ל שהביא דהתוס' פליגי על רש"י, ולדברינו זה אינו מוחלט, רק זה תלוי בב' דברים בתוס' וכנ"ל.

גדליה לין - חיפה

בענין בורר במין אחד

א. פסק הרמ"א סי' שי"ט (סעי' ג') דאם היו לפניו שני מיני דגים, מקרי שני מיני אוכלים, ואסור לברור אחד מחבירו אלא בידו כדי לאוכלו מיד, אע"פ שהחתיכות גדולות וכל אחת ניכרת בפ"ע, אבל כל שהוא מין אחד אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות לא מיקרי ברירה וכו', ומקורו מתה"ד (סי' נ"ז).

והט"ז (סק"ב) הביא הוכחתו של תה"ד, דדייק מלשון הגמ' (ע"ד ע"א) דקתני היו לפניו שני מיני אוכלין, ומשמע דוקא ב' מינים, הא אי הוי מין אחד לא הוי ברירה. ודחה הט"ז הוכחתו, דאיכא למימר דלרבותא נקט ב' מינים, דבאחד פשיטא ששייך ברירה במה שרוצה להניח, דהוי מעורב טפי מאשר ב' מינים דכבר ניכר ומופרש כל אחד מחבירו, ואין שייך בזה עירוב, ואפ"ה לא יברור. ויש להבין במה נחלקו.

ב. והנה הפמ"ג (שם) כתב להסתפק אם בירר מין אחד מחבירו, ודעתו להניח שניהם לאחר זמן, אי שייך בזה ברירה, וכתב הביאוה"ל (ד"ה היו) דמלשון הרמב"ם מוכח דהוי ברור, דהא כתב (פ"ח הי"ג) היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבין, בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד, ואם בירר והניח לאחר זמן אפילו לבו ביום, כגון שבירר בשחרית לאכול בין הערבים, חייב. ומשמע דס"ל דענין הברירה הוא מה שבורר מין אחד מחבירו, וע"י זה כל מין בפ"ע, אלא דאם דעתו לאכול מיד והוא בידו הוי דרך מאכל, עי"ש. ובהכרח הפמ"ג שכתב למעשה להתיר, סבר דכל האיסור בבורר זה רק כשמפריד פסולת מאוכל. ומה שמצינו שחייב על ברירת אוכל מאוכל, משום שמה שלא רוצה הוי פסולת, והוי כבורר פסולת מאוכל, ולכן דן היכא שמפריד אוכל מאוכל ודעתו להניח שניהם לאחר זמן אם חייב, דהי אוכל והי פסולת.

ונראה דבזה נחלקו התה"ד והט"ז, דהתה"ד סבר דהגדר בבורר הוא כדעת הרמב"ם, דהחיוב על עצם ההפרדה, אמנם כל זה שייך כשמונחים לפניו ב' מינים אז הוי מפריד מין אחד מחבירו, אבל כשבורר במין אחד אין שייך כלל לענין ברירה דלא הפריד כלום, ולכן דייק התה"ד מהא דקתני ב' מינים, ולא יכל לומר דנקט כן לרבותא, דהא במין אחד לא שייך בורר. אבל הט"ז סבר דהגדר בבורר הוא דבורר אוכל מפסולת וכדברי הפמ"ג, ולכן סבר דאף במין אחד כשלוקח מה שחפץ ומניח מה שלא חפץ הוי בורר אוכל מפסולת, ולכן כתב דלרבותא נקט ב' מינים [וזה מה שהוכיח הט"ז משי' ר"ח והובא לקמן, אע"פ שר"ח קאי בב' מינים, מ"מ אם סברתו דמה שחפץ הוי אוכל ואידך פסולת, א"כ ה"ה אף במין אחד].

ג. בספר מגן אבות למהר"ם בנעט (בריש מלאכת בורר) דן בדעת תה"ד שסבר דאין בורר במין אחד, מ"מ אם בירר לקחת החלק הטוב שבאותו מין, ורואה שאינו טוב ומניחו ולוקח אחר, הו"ל בורר פסולת מתוך אוכל אף לתה"ד. והקשה ע"ז מהגמ' ביצה (י' ע"ב) דאמרי' התם דאם לא בירר יונים מעי"ט אסור לו לבוררן ביו"ט, דזימנין דמשתכחי שמנים כחושים וכחושים שמנים, וקמטלטל מידי דלא חזי ליה, והקשה דהא בלאו הכי הוי ברירה, דאם מניח הכחושים ונוטל שמנים תחתיה הו"ל כפסולת מתוך אוכל, והוכיח מהכא דלא שייך ברירה במין אחד כלל בדעת תה"ד, והיא קושיא על הט"ז [ובשולחן שלמה להגאון רש"ז אויערבאך (סק"י) כתב שמסתבר דאם הוציא פרי מכלי ונתברר לו שהוא כחוש דמותר לו לזורקו לאשפה, והיינו דלא כהמהר"ם בנעט, דהרי הכא להא דמיא, ואי נימא הכי ליתא לקושיא כלל. והביא שם בשם שביתת השבת דיש בזה בורר אא"כ יחזירו למקומו, ולכאורה הוא דעת המהר"ם בנעט].

אולם יש לדון בעצם קושייתו, דהא כוונתו היתה לקחת שמנים, ולבסוף עלתה בידו כחושים, וא"כ אמאי יחשב בורר, והא קי"ל דמלאכת מחשבת אסרה תורה (שם י"ג ע"ב). אלא צ"ל מאחר שאין הדבר ברור שיעלה בידו השמנים, נמצא דחשב מהרגע הראשון דיעלו בידו אף כחושים, והו"ל מלאכת מחשבת ויתחייב מטעם בורר.

ד. והנה כתב הישועות יעקב (סק"א, והביאו הביאוה"ל ד"ה לאכול) להקשות בעיקר מלאכת בורר אפילו בורר פסולת מתוך אוכל אמאי חייב, הרי הוי מלאכה שאצ"ג, דהא אינו צריך לפסולת כלל אלא שבוררו לדחות הנזק מעליו. ותירץ דענין מלאכת בורר שהאוכל אינו ראוי לאכילה כל זמן שהפסולת מעורב בו, וביאר דהברירה אינה על הוצאת הפסולת אלא על מה שמתקן את האוכל שראוי לאכילה, דהוי מלאכה הצריכה לגופה לגבי האוכל, עי"ש.

אחר הדברים האלה יש מקום להשיב על הקושיא, דהא מתי הוי מלאכה הצריכה לגופה, דוקא באוכל שאינו ראוי לאכילה מחמת הפסולת המעורבת בו, ובזה שמוציא הפסולת משוי ליה אוכל, וזה שייך בדברים שיש בהם תערובת, אבל ביונים אין שייכת סברא זו, דהא כל יונה ויונה ניכרת בפ"ע, אלא דיש יונים שהם ראויים לאכילה ויש יונים שאינם ראויים לאכילה, ורק לו יש חסרון ידיעה, ומה שע"י הוצאת הכחושים כך מתבררים השמנים אין זה חשיב בורר, דלא משוה ליה אוכל או מיפה היונים הנשארות בזה שמוציא הכחושות, והוי מלאכה שאצל"ג, דהא למעשה בירר פסולת מתוך אוכל, ומה שלא גרם יפוי לנותר זה רק סיבה שלא יהיה מלאכה הצריכה לגופה, וכמו שמסלק מין האחד לקחת את המין שלמטה ממנו, וכיון דלא הוי אלא רק דרבנן לכן אינה קושיא אמאי לא נקט בורר, דאדרבה טלטול מוקצה הוי דרבנן חמור.

ולכן קושיא זו מעיקרא אינה קשה אף על תה"ד, לפי מ"ש המג"א (סק"ה) בדעת תה"ד דאם קצת מן המין אין ראוי לאכול אלא ע"י הדחק הוי בורר, וה"נ היונים הכחושים להא דמיא דאין ראוי לאוכלם אלא ע"י הדחק והוי בורר, דהא כתב המג"א דהוי בורר רק מדרבנן.

ואכתי יש לשאול תינח לשיטת הראשונים דסברי דמלאכה שאצל"ג פטור עליה, אבל לדעת הרמב"ם שסבר דמלאכה שאצל"ג חייב עליה מאי איכא למימר. ולפ"ד לעיל (אות ב') מיושב, דהא התבאר ששיטת הרמב"ם דאין בורר במין אחד, ודלא כהט"ז, וממילא ליתא לקושיא מעיקרא.

ה. אולם לפי מש"כ הביאוה"ל (שם) שכאשר מונח בקערה מין אחד ע"ג חבירו, ומסלק המין שלמעלה כדי להגיע למין שלמטה ממנו, לא שייך בזה שם בורר כלל כיון שאינם מעורבים, א"כ ה"נ ביונים לא שייך ברירה מכיון שאינם מעורבים, ואדרבה עדיפא מאוכל המונח ע"ג אוכל, ואתי שפיר טפי אמאי לא אסרינן מטעם בורר, דהא לא הוי מלאכה כלל אף מדרבנן [וארווח לן בזה אף לשיטת התוס' (ל"א ע"ב ד"ה וסותר, צ"ד ע"א ד"ה רבי שמעון) דסברי דהגדר במלאכה הצריכה לגופה הוא דומיא מה שהיה במשכן, ולפי דבריהם לא מתחילה קושייתו של הישועו"י, וכל קושייתו לפירש"י, יעויין בערוך השולחן ס"ק י"ט].

ובאמת יש מחלוקת אחרונים בביאור דברי הירושלמי פרק כלל גדול (מ"ט ע"ב) אם במין אחד יש בורר, דקתני התם על דעתיה דחזקיה [דסבר בב' מינים הוי ברירה] אפילו רימונים מגו רימונים. והא"ר (אות ז') כתב להוכיח מהירושלמי כשיטת הט"ז דבמין אחד הוי בורר, והנשמ"א (כלל ט"ז סק"ג) חלק וסבר דאין ברירה במין אחד, וביאר כוונת הירושלמי בדרך אחרת, עי"ש. ולכאורה לפי המבואר לעיל דבדברים שאינם מעורבים לא שייך ברירה אף לשי' הט"ז, ממילא אין בדברי הירושלמי שייכות לענין ברירה במין אחד, ובהכרח צריך לפרש דאין ברירה ברימונים מכיון דהוי דברים הניכרים, ויעויין בפי' הפ"מ שם.

[ודרך אגב יש להעיר ע"ד הפנ"י שכתב להקשות על דברי התוס' (ע"ד ע"א ד"ה היו) דהוכיחו שיטתם מהירושלמי, דאדרבה מהתם משמע איפכא, דהא התם מקשי' על חזקיה מהברייתא דקתני בורר ואוכל בורר ומניח על השולחן, ולכאורה אדמקשה מרישא לסיים מסיפא דקתני להדיא לא יברור, ואם לא בירר חייב חטאת, והיינו כדחזקיה, ומרישא לא קשה כדמשני התם בירושלמי או כדמשנינן בשמעתין. והיינו דהפנ"י סבר דהברייתא המדוברת בירושלמי היא הברייתא המובאת הכא בבבלי (ע"ד ע"א) ת"ר היו לפניו ב' מיני אוכלים וכו', וכ"כ הרידב"ז על הירושלמי. אבל האמת דקושיית הירושלמי כמו שציינו המגיהים על הירושלמי, היא מהתוספתא בשבת (פי"ז ה"ו), וא"כ אין מקום לקושיא].

ו. כתב המנ"ח (מוסך השבת בורר אות ה') דמוכח מרש"י דסבר כהט"ז, דכתב (ע"ד ע"ב ד"ה שבע) דבורר צרורות הגסות מתוך הדקות הוי בורר, והא הוי מין אחד, ואפ"ה כתב דחייב משום בורר, ותמה מדוע הט"ז לא הוכיח את דבריו מרש"י. וכבר כתבו האחרונים לחלק, דשם הצרורות הגסות גרועות ומקלקלות החביתא, והוי כפסולת מתוך אוכל.

ולכאורה יש הוכחה מרש"י דלא כהט"ז, דהא גרס בגמ' (ע"ד ע"א) ת"ר היו לפני מיני אוכלין, וכתב הפנ"י דלפי משמעות התוס' הא דלא גרס רש"י "שני" משום דסבר דבאוכל מתוך אוכל לא שייך ברירה, וא"כ לפרש"י האי מיני אוכלין דקתני היינו שהיה לפניו אחד מכל מיני אוכלין שיש בהן פסולת, שזה הוא עיקר ברירה, עי"ש. נמצא דמבואר ברש"י דלא מיבעיא במין אחד דאין ברירה דלא כשיטת הט"ז, אלא אפילו בב' מינים אין ברירה אף לא כתה"ד.

יונתן חפותא - חיפה

ברירה סמוך לסעודה עבור אחרים וברירת דבר הנאכל בקינוח סעודה

כתב הרמ"א סי' שי"ט סעי' א': וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד מקרי לאלתר, ואפילו אחרים אוכלים עמו שרי. ומשמע שגם בכה"ג שאחרים אוכלים עמו ובורר בשביל כולם, יכול לברור לפני הסעודה. וכתב המשנ"ב דגם אם הוא עצמו אינו אוכל עמהם, שרי לברור להם, עכ"ד. אמנם נראה דבכה"ג שאינו אוכל עמהם מותר לו לברור רק סמוך לאכילתם, ואין בזה את ההיתר לברור סמוך לסעודה, דהא כל הטעם שמותר לברור סמוך לסעודה הוא משום שכך דרך בנ"א שמכינים כל הצריך להם לפני הסעודה כדי שלא יצטרכו להפסיק באמצע אכילתם, ולהכי אמרינן דזהו דרך אכילה, אבל בנדו"ד שהוא עצמו אינו אוכל עמהם, שפיר יכול לברור תוך כדי אכילתם, ואין כל טעם להקדים את הברירה לפני הסעודה.

ולפי"ז מש"כ הרמ"א "עמו", דמשמע שהוא עצמו ג"כ אוכל הוא בדוקא, כיון דאיירי הרמ"א בבורר לפני הסעודה, וזה לא שרי אא"כ הוא עצמו ג"כ אוכל עמהם. יתר על כן יש לדון בדבר הנאכל בסוף הסעודה בקינוח סעודה, ומפסיקין לפניו בדברי תורה, מי שרי לבוררו קודם הסעודה, דגם בזה לא שייך הטעם דאין דרך בנ"א להפסיק סעודתם, דהא בלא"ה מפסיק טובא. מיהו בזה י"ל דאחר שהורגלו בני אדם להכין הכל לפני הסעודה, גם הקינוח, נעשה הכל דרך אכילה.

סינון מים צלולים

כתב השו"ע סי' שי"ט ס"י שמותר לסנן מים צלולים אע"פ שיש בהם קסמין דקים, הואיל וראויים לשתות בלאו הכי. וביאר המשנ"ב דאיירי באופן שראויים לשתות בלי סינון לרוב בנ"א. וי"ל האם צריך שיהיו ראויים לרוב בנ"א לכתחילה, או"ד די שיהיו ראויים לרוב בנ"א ע"י הדחק.

והנה לעיל ס"א גבי בורר עלים טובים מתוך המעופשים, כתב המשנ"ב שגם אם המעופשים ראויים לאכילה אלא שראויים רק ע"י הדחק, הוה בורר מדרבנן. מבואר שדבר הראוי לאכילה ע"י הדחק חשיב מקולקל, והמבררו נחשב שמתקנו ואסור, וא"כ ה"ה בנדו"ד כדי שלא יחשב תיקון צריך שיהיה ראוי לרוב בנ"א שלא ע"י הדחק.

א. ד. - בני ברק

תשובות מהגאון ר"ח קניבסקי שליט"א

בישל בשבת לחולה וקודם גמר הבישול מת החולה אם חייב להפסיק הבישול

שאלה: או"ח שי"ח. המבשל לחולה בשבת, וקודם שנתבשלה הקדירה מת החולה, האם מחוייב מדאורייתא להוריד הקדירה קודם שתתבשל, שהרי אין לו כעת היתר לבשל, ואין איסור בישול נגמר עד שהתבשל (כמאכל בן דרוסאי), או"ד א"צ להוריד דהפעולה נעשתה בהיתר, ועכשיו מעצמו הוא הולך ומתבשל (מח"א).

תשובה: יתכן שאין חייב.

[א"ה: זו נשאל מרן שליט"א בספר משנת פיקוח נפש עמוד רפ"ד שאלה מ"ג, וענה מרן: "מסתבר שאין חייב, וצ"ע". ולכן באגלי טל (בויכוח עם החלקת יואב על מניח קדירה בשבת ונתבשלה במוצ"ש) בתוך דבריו שם מבואר דס"ל דחייב להוריד [עיי"ש שהוכיח דלא כהחלק"י (שס"ל שחייב גם על בישול דמוצ"ש), מהא דאין חיוב לכבות במוצ"ש נר שהודלק לחולה בשבת]. הערת גיסי הרה"ג רא"י אויערבאך.

ומש"כ מרן "יתכן שאין חייב' היינו מדאורייתא, וכפי שנשאל מרן, עי' לשון השאלה. אבל לכאו' אכתי יש איסור דרבנן בזה, והיינו איסור שהייה. אמנם יתכן דהואיל והמבשל בשבת לחולה אסור לבריא, ע"כ אין בזה גם שמא יחתה בגחלים, וממילא איסור שהיה, וי"ל].

אם מותר להחזיר כלי על גבי פלטה חשמלית

שאלה: או"ח שי"ח. גבי פלטה חשמלית: לא נוהגין אף פעם, וגם א"א לבשל בה, וא"כ אולי יהא מותר להחזיר כלי לשם, דלא שייך מיחזי כמבשל שהוא הטעם לאסור החזרת כלי.

תשובה: לא ביאר למה א"א לבשל בזה.

בענין הנ"ל

שאלה: בהנ"ל. האם שייך מיחזי כמבשל בפלטה חשמלית, דהא אין מבשלין בה.

תשובה: איני מבין השאלה למה לא שייך בישול.

[א"ה: הארת הח"א הנ"ל: ובע"פ אמר דאם באמת א"א לבשל בה עד שהיס"ב יתכן דל"ש מיחזי כמבשל. ומ"מ יתכן דל"פ. ובמכתב אח"כ הח"א הנ"ל כ' לגר"ח: על דבר פלטה חשמלית ניסיתי וראיתי דאפשר לבשל בה, וא"כ באמת גם בפלטה שייך מיחזי כמבשל].

באיסור שימוש החשמל בשבת

שאלה: או"ח שי"ח. האם מותר להשתמש בחשמל בשבת.

תשובה: עי' שונה הלכות סי' ש"ה דין כ"ג וסי' שי"ח דין ב'.

[א"ה: וז"ל מרן שליט"א בסי' ש"ה שם: כתב בחזו"א במקום הפסד וצער בע"ח יש להתיר להלביש הצנור על דדי הפרה, שסוף תנועת החשמל לבא ע"י פתיחת השעון, ותנועה זו תחלוב את הפרה, וכן מותר להלביש את הצנור בזמן תנועת החשמל כשהחלב הולך לאיבוד, אבל אסור להלביש בשעת התנועה והחלב נחלב לתוך הכלי, ואפי' הלביש בשעה שהחלב הולך לאיבוד אסור להעמיד אח"כ כלי תחת הצנור לקבל את החלב, אבל אם נפסק זרם החשמל מותר להעמיד כלי תחת הצנור, אע"פ שהשעון יחזור ויפתח את החשמל ויחלב תוך הכלי. וכ"ז שזרם החשמל והשעון הוכן מע"ש, אבל אם נעשה בתחנת החשמל בשבת ע"י ישראל שאין משמר שבתו אסור ליהנות ממנו, ואף אם הוא באופן שיש בשימושו היתר מן הדין אסור להשתמש בו, מפני שיש בשימושו איסור חילול השם שאינו חס לכבוד שמים כיון שהוא שימוש צבורי, והעובד בשבת עושה במרד ר"ל, והנהנה ממעשיו מעיד שאין לבו כואב על חילול שבת, ויהא רעוה שישובו בתשובה שלמה במהרה (חזו"א או"ח סי' ל"ח סק"ד וע"ל סי' שי"ח דין ב'), עכ"ל מרן בשונ"ה שם.

וז"ל מרן שליט"א בסי' שי"ח שם: המתיך א' ממיני מתכות כל שהוא או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת, ה"ז תולדת מבשל, שהרי בחימומו הוא מרככו שיהא ראוי לתקנו ולעשות ממנו כלי [ואם מחממו כ"כ עד שנעשה כגחלת בוערת חייב ג"כ משום מבעיר], וכן הממסס שעוה או חלב או זפת וכופר וגפרית וכיוצא בהן ה"ז תולדת מבשל, וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשה חרס חייב משום מבשל, דקודם שיתחזק הכלי ונצרף בכבשן ונעשה חרס כראוי מתבשל בה טיט של הכלי (וע"ל דין ל"ה ובסי' רנ"ג דין כ"ב). וכן הנותן חתיכת עץ בתנור כדי שתתייבש, וידוע שמתחלה הוא מתרפה ויוצא ממנו הלחלוחית, חייב משום מבשל. כללו של דבר, בין שריפה גוף קשה או שהקשה גוף רך חייב משום מבשל, לכן יש ליזהר מאד שלא להניח עצים לחים על התנור לייבשן אחר שקה"ח, שהוא חשש מלאכה דאורייתא (סק"א ושה"צ אות א', ועי' חזו"א או"ח סי' נ' סק"ט). וכתב בחזו"א המחמם את המתכת עד שהיד סולדת בו אסור, ואפי' הוא כבר מלובן ומשליכו לאור להוסיף ליבונו יש בו משום בישול, ולא שייך במתכת אין בישול אחר בישול, ולכן המדליק נר חשמל בשבת אם מקצת מהחוט היד סולדת בו יש בו משום מבשל, ואם נעשה מקצת מהחוט גחלת אפשר דיש בו ג"כ משום מבעיר, ומלבד זה יש בפתיחת החשמל משום בונה, ואף אם השימוש הוא לשעות מיוחדות ואח"כ פוסקו, ואפי' אינו במחובר רק בכלים הוי בונה והכיבוי הוי סותר (או"ח סי' נ' סק"ט). ואם שלב את השעון לידות המנעול של החשמל

בשבת בשביל שיכבה לזמן ידוע, יש כאן חיוב בונה, כיון שבשליבתו עושה תיקון בנין (סי' ל"ח סק"ב, וע"ע בסי' ש"ה דין כ"ג בשם החזו"א בענין איסור שימוש בחשמל בשבת אם נעשה ע"י ישראל, וגם בפסקי חזו"א שבסוף ספר מנוחה נכונה האריך בזה, וכתב שאפי' אם הכל נעשה לבד ע"י שהכינו מער"ש אסור להשתמש בו כ"ז שלא תתוקן הפרצה, שבשביל בכיון השימון (אולי צ"ל: השימוש) והתיקון משתמשים ע"י ישראל בשבת. עוד כתב שם אסור לפתוח בשבת מקרר חשמלי אפי' אם אינו נעשה ע"י ישראל, אם ע"י הפתיחה מתחיל החשמל ליצור קרח, ואפשר לסדר ע"י שעון חשמלי שיופסק הזרם לזמן ידוע בשבת, ובאותו זמן מותר לפתוח ולסגור את המקרר. עוד כתב שם בענין הספקת מים חמים מהסקה מרכזית שהוסקה ונתבשלו המים מער"ש, ואין עובדים בה בשבת, אם זורמים לתוך הבריכה מים קרים תמורת החמים שמוציאים אסור להשתמש בה, ואם אין זורמים לתוכה מים חדשים מותר). עכ"ל מרן בשוע"ה שם].

מקום ובו גנרטור ונשאר מזגן דלוק על חשמל אם יצאו משם

שאלה: או"ח שי"ח. בענין החשמל בשבת (כיום), אם נשאר [בטעות] מזגן דלוק בשבת על חשמל, וכל שאר האור הוא גנרטור כשר, האם יש לצאת מפני זה מהבית, כשאין אפשרות לישון במקום שאין בו מזגן.
תשובה: אם גם בלי החשמל יכול ליהנות מזה מותר.

איך הולכים ברחוב לאור החשמל

שאלה: או"ח שי"ח. התאורה ברחובות שאינה כשרה, האם ראוי ליזהר מלילך ברחוב בשבת, או עכ"פ לילך רק במקום שיהיו הולכים אילו היה חשוך.
תשובה: אפשר לילך גם בחושך.

אם יש חילוק בין השימוש בחשמל לבין השימוש במים

שאלה: האם גם במים יהיה אסור שבאים ע"י משאבות, או דלמא חשמל ייצורו בשבת, משא"כ המים קיימים והמשאבות מקרבות אותם אלינו.
תשובה: שניהן אסורין.

אם מהני תוספת אורה

שאלה: האם יש היתר להשתמש בחשמל כשמניחים גם נר או לוקס וכדומה.
תשובה: אין בזה שום היתר.

כיצד יתפלל במקום שאין ביהכ"נ עם גנרטור

שאלה: אני גר במקום שאין בהכ"נ שמשתמשים בחשמל כשר, מה אעשה לגבי התפלה בליל שב"ק.
תשובה: תשנן התפלה בע"פ או תתפללו בבית.

דברי חיזוק ממרן שליט"א באיסור השימוש בחשמל למנין שנתיסד בגנרטור

שאלה: נתייסד מנין לקבלת שבת ותפלת ערבית בבית פרטי בחשמל של שבת, ומבקש עידוד לזה ממרן שליט"א.
תשובה: בודאי אסור להתפלל בשבת לאור שהרשעים מדליקין בשבת, ומוטב לא להתפלל כלל מלהשתמש באור זה בשבת ר"ל.

בענין הנ"ל

שאלה: לאחר שאחדים מהמתפללים אמרו שתפלה בבהכ"נ עדיף, וכן תפלה ברוב עם עדיף.
תשובה: דבר פשוט שתפלה הבאה בעבירה אינה מתקבלת כלל.

בענין הנ"ל

שאלה: מאחר ורובם של המתפללים הם ספרדים, והמנין הוא ספרדי, שאלו האם האשכנזים שרגילים לתפלה אשכנזית ובפרט בשבת יכולים לילך ולהתפלל בביהכ"נ אשכנזי אף שאין שם חשמל כשר.
תשובה: תפלה באיסור אינה מתקבלת כלל.

הטעם ש'בית חולים' אינו היתר לשימוש חשמל בשבת

שאלה: בעיר שיש בית החולים, והלא יצור החשמל מותר בעבור החולים, ובפרט אלו שיש בהם סכנה, וממילא א"א לחלק, ונהנים אגב הבריאים.
תשובה: הם רשעים ואין מכוונים כלל עבור החולים.

אם השימוש בחשמל מותר בבנין בית החולים עצמו

שאלה: שהיתי בשבת עם חולה בבית חולים בת"א, ובבנין ביה"ח הי' חשמל ולא גנרטור [מסתמא], ונסתפקתי אם הי' מותר להשתמש בו או לא, דמצד אחד נהי שמחוץ לביה"ח אין ההיתר להשתמש בחשמל על סמך החשמל שבביה"ח שחולים צריכים לזה [וכמ"ש מרן לעיל בזה"ל: הם רשעים ואין מכוונים כלל עבור החולים], מ"מ יתכן שבבנין הביה"ח עצמו היכן שהחולים נמצאים יהי' מותר גם לנו להשתמש בזה, ומאידך שמא אף בביה"ח גופא אסור לנו להשתמש בחשמל ורק לחולים מותר. [ולכאו' הי' מסתבר כצד קמא, אבל למעשה החמרתי].
תשובה: שם מותר חשמל כי זה פקו"נ ומותר להשתמש בו.

גוי שהעביר בטעות מגנרטור לחשמל אם גם יש ההיתר של תינוקות

שאלה: מעשה שהיה במשפחה אחת נכבה הגנרטור, וע"פ רב הביאו גוי שידליק האור [משום תינוקות כהיתר מרן החזו"א], ובטעות הגוי הדליק האור של יום חול, והיינו את החשמל ולא את הגנרטור. ונתעוררה שאלה האם להשאיר האור על החשמל [כי כיון שלמעשה עתה אין חושך, א"כ אין ההיתר משום התינוקות וכנ"ל], או"ד לומר לגוי [באופן המותר] להעביר חזרה לגנרטור. [והדרך הוא שכשמפעילים הגנרטור קודם מכבים החשמל, ונמצא שכשהגוי מעביר מחשמל לגנרטור הרי הוא עושה חושך, ורק אח"כ מדליק הגנרטור, ובעת שנהיה חושך חוזר ההיתר של החזו"א משום תינוקות וכנ"ל, כך דן אברך א' לומר].
תשובה: מסתבר שיחזור לגנרטור.

בענין הנ"ל

שאלה: בהנ"ל. כעת הנני מוסיף להתוכח עם סברת האברך הנ"ל, והיינו דמנא ליה שמותר שהגוי יעביר מחשמל לחושך. ומ"מ מרן שליט"א ענה: מסתבר שיחזיר לגנרטור. ויש לשאול, א'. מהי הסברא. ב'. דלפי תשו' מרן נמצא דמי שדולק אצלו בשבת האור על חשמל מותר לכתחילה [ואולי אפי' חייב בזה] לומר לגוי שיעביר לו החשמל לגנרטור, והאם זו באמת כונת מרן, ואם כן לכאו' מ"ט מותר אמירה זו לנכרי.
תשובה: כי הוא עשה בטעות ועליו לתקן טעותו.

איך מותר השימוש בחשמל עד יום ד' מצד שהם לא הבדילו

שאלה: או"ח שי"ח. למה מותר להשתמש עד יום ד' בחשמל, ובשלמא מצד הטעם של חילול ה' אולי זה דוקא בשבת עצמה, אבל מצד הטעם שבשבילנו מחללים שבת איך מותר, שהרי אינם עושים הבדלה, וממילא מדרבנן אסור להם לעשות מלאכה עד יום ד', ונמצא שמחללים בשבילנו שבת. ויותר מזה ילה"ק איך מותר להזמין מונית ולעצור מונית וכל כיו"ב, שהרי הם לא הוציאו שבת, ונמצא שכשמרים הטלפון וכשעושה מלאכה בשבילי מחלל שבת.
תשובה: א"א לדעת מתי נעשה ותלינן לקולא, ואין שייך כאן חלול ה'.
[א"ה: יש כאן שתי שאלות: א) שמכשילן בלעצור מונית [וע"כ נוהגים שאומרים להם שבוע טוב וכדומה שע"ז הוי הבדלה]. ב) 'מעשה שבת', ופשוט שאין גזירת איסור מעשה שבת בנעשה במוצ"ש שיכול כל רגע להבדיל. הערת גיסי הרה"ג רא"י אויערבאך].
אהרן בהגאון ר' יעקב הלוי שליט"א גרנדש - זכרון יעקב

* * *

כשנתעכבה הסעודה אם יש להודיע לבני הבית שלא יבררו אוכל מתוך הפסולת

שאלה: כ' השו"ע (סי' שי"ט ס"א) ואם ברר בידו כדי לאכול לאלתר מותר (וע"ש במ"ב ובסי' שכ"א ס"ק מ"ה). מעשה בקבעו הסעודה לשעה 11, ולבסוף נמלכו לאחר הסעודה לשעה 12, ונסתפקו האם צריך להודיע לאחראים על הסעודה שלא יבררו אוכל מתוך הפסולת כיון שלא יהיה לאלתר, או"ד א"צ להודיעם כיון שהם לפי דעתם סבורים שהסעודה לאלתר, א"כ לא עשו שום איסור במלאכתם, ומצוי ג"כ בבית שהבעל התעכב (מחמת השמחות שנודע לו), ובני הבית היו סבורים שיגיע כדרכו בשעה הקבועה וערכו וברכו לצורך הסעודה, האם צריך לטרוח ולהודיעם שיתעכב.
תשובה (בע"פ): **צריך להעמידם על טעותם שלא יבואו לברור בטעות, ואע"פ שהם סבורים שעושים היתר במלאכתם מ"מ אנוסים הם, וכן כל אדם שעושה מלאכה באונס (כגון מחיסרון ידיעה) צריך להודיעו ולהפרישו.**
[א.ה. וזכר לדבר הם דברי הפמ"ג בשעה"צ שם סק"ה, ואף שהמ"ב כ' עליו דצריך ראיה לדבריו משום דבסי' שט"ז ס"ו לענין צידה מוכח דשרי, מ"מ טובא יש לחלק ביניהם, וכן לא דמי למתעסק, ואה"נ אליבא דהרעק"א (שו"ת) בודאי צריך להודיעם ולהפרישם מן המלאכה].

גדר לאלתר שהתירו לברור אוכל מתוך פסולת

שאלה: כ' המ"ב (סי' שי"ט סק"ד) אפי' יארך זמן הסעודה כמה שעות מקרי לאלתר, כיון שהברירה היא סמוך לסעודה, עכ"ל.
מסתימת המ"ב משמע שכ"מ שבורר לאותו סעודה מותר לברור בכל גווני, וא"צ להקפיד לברור תחילה מה שרוצה לצורך מנה ראשונה ואח"כ לצורך מנה שניה, אלא יכול להתחיל לברור גם ממה שיאכל רק במנה אחרונה.
תשובה (בע"פ): **אה"נ מסתימת המ"ב נראה שמותר לברור בכל אופן שירצה, כי הכל נחשב דרך אכילה.**

אם ביצה קשה וביצה רכה נחשבים לב' מינים

שאלה: האם ביצה קשה וביצה רכה מבושלת בקליפתה נחשב לב' מינים.
תשובה (בע"פ): **לא מסתבר להחשיבם כב' מינים, שהרי יש להם אותו טעם ולשניהם קוראים ביצה.**

אם חלקי עוף נחשבים למין אחד

שאלה: כ' הרמ"א (סי' שי"ט ס"ג) דשני מיני דברים מקרי שני מיני אוכלים וכו', עכ"ל. ובמ"ב (ס"ק ט"ו) כ' אם לא שקצת מהם אינם טובים כ"כ כמו חתיכות האחרים, עכ"ד. ויש ללמוד מכאן הלכה למעשה שחלקי עוף שונים, כגון חזה שוק כנף, נחשבים הכל למין א', ויהיה מותר לברור אותם אחד מהשני.
תשובה (בע"פ): **כך מסתבר שנחשבים הכל למין אחד.**

היאך הדין במקפיד על חתיכות הראויות להתכבד לתתם לאורחים

שאלה: מה יהיה במקפיד על חתיכות הראויות להתכבד, כדי שהמבוגרים או האורחים יקבלו את החתיכות החשובות.
תשובה (בע"פ): **אה"נ אם הוא מקפיד על חתיכה הראויה ה"ז נחשב לב' מינים.**

האם מאכל שמעורבין בו כמה מינים נחשב מין אחד

שאלה: כ' השו"ע (סי' שי"ט ס"ג): היו לפניו ב' מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח השני לאכול מיד.
יש להסתפק מה דינו של מאכל שעשוי מהרבה מינים, והדרך לאכול כל המינים יחד, כמאכל הנקרא צ'ולנט, האם לענין בורר נחשיבו כמין א'.
תשובה (בע"פ): **אם מקפיד לא לקחת ממין א' יותר מהמין השני ה"ז נידון כב' מינים, ואם אינו מקפיד נחשב הכל כמין א'.**

אם שרי לברור מצות שלימות מתוך מצות שבורות

שאלה: האם מותר לברור מצות שלימות מתוך מצות שבורות כשכל ענינו בברירה רק בשביל לחם משנה, אבל בעצם המצה אין לו שום חילוק והעדפה. ולכאו' יש לדמותו לסט"ו דמותר לברור בביצה החלמון מן החלבון כשכל מטרתו ליפות מראה החרדל, וה"נ אין לו קפידה בעצם המצה.
תשובה (בע"פ): **זה שאלה, וראוי להמנע אם אינו בורר לאלתר.**

שקלא וטריא ושו"ת בדיני בורר

שאלה: כ' השונה הלכות (סי' שי"ט ס"ב) דאם בירר לאותה סעודה ושוב נמלך להניחה לסעודה אחרת, אף שאין בזה חיוב מ"מ י"א שאין ראוי לעשות כן, וצ"ע, עכ"ל. ושאלתי האם למעשה צריך לדחוק עצמו מחמת הצ"ע, וא"ל לכאו' כן, ושאלתי האם יש לחלק בין נמלך על סעודה שלימה (ר"ל מנה שלימה) לנמלך אחר מקצת הסעודה, והשיב לי שיש לחלק, וכ"ד לא נאמרו אלא בנמלך על כל הסעודה, ואמרתי לפי"ז א"כ א"צ לדחוק עצמו לאכול הכל, וסגי שיאכל מעט, ושוב חשיב שנשאר ממילא, וא"ל דמסתברא דאה"נ. עוד שאלתי דמצינו באחרונים (תהל"ד סק"ג ובא"ח ס"ד) שכ' דכשבירר בשוגג לא יועיל מה שיערבנו שוב, האם הדין כן אף כשבירר בהיתר ונמלך מיד, האם יועיל שיחזירנו לקדמותו, והשיב לי דאינו מועיל, דכבר נעשתה המלאכה, ל"ש נעשה בהיתר ל"ש בשוגג, ועצ"ב.

שאלה: בענין מלאכת בורר בלח כ' הט"ז (סי' שי"ט ס"ק י"ג) שאין ליטול הזבוב בפנ"ע כ"א בתוספת משקה, ובחזו"א (סי' נ"ג) ביאר דבריו די"ל שהיין המטפח על גוף הזבוב שם תערובת עליו, ואם יטול הזבוב לחוד חשיב בורר להיין שהיה טופח על גופו ובין סנפיריו, ושאלתי הלא האידנא רוב בנ"א גם בחול אין דרכם ליטול הזבוב לחוד, אלא נוטלו בתוספת משקה, א"כ איגלאי מילתא שדעתם שהמשקה שסביב הזבוב ג"כ פסולת הוא, ושוב הוי בורר פסולת מאוכל. [ולשון המ"ב ס"ק ל"ד יוכיח, דכ' גבי מים או יין דמותר לסננם, וז"ל: כיון דבלאו הסינון גם הם צלולים וראוים לשתות כך בלי סינון לרוב בנ"א, ויש מחמירין בדוקא כשכולם יכולים לשתות כך, ואין מסננן אלא כדי שיהיו צלולין ביותר, עכ"ל. וא"כ לכהפ"ח יש לחוש לדעת הב"ח], ובעיקר ילה"ק על דעת הט"ז גופי' דדעתו להחמיר דאף במין אחד שייך בורר, א"כ אפי' משקה ממשקה בכלל בורר הוא. והשיב לי, דלא אזלי' בתר דעתם של אלו האנשים ובטלה דעתם, ולעולם כל שהזבוב לא היה מעורב בו ממש אין עליו שם בורר. [א.ה. אך עדיין צ"ע ממש"כ הבה"ל (בד"ה והואיל) בשם הפרמ"ג וז"ל: ומי שהוא איסטניס וא"א למישתי הכי היכא שיש בו קסמין וכדו', אפשר אף דרובא דאינשי לא קפדי כלל ל"א בטלה דעתו, ולדידיה אסור דהוה בורר, עכ"ל. ויש לחלק, דשא"ה נוטל רק הפסולת לחוד והוי פסולת ממש, משא"כ בענייננו נוטל אף משקה עמו, כן משמע מלשון השונ"ה (סל"ג) דכ' וז"ל: שא"ה דבדבר לח והפסולת צף למעלה ל"ש כלל בורר, שאינו מעורב רק על היין שמטפח על גוף הזבוב, שייך בורר דשם תערובת עליו, וכיון שלוקח קצת משקה עם הזבוב תו ל"ה בורר, עכ"ל ודו"ק].

שאלה: קצת תימא למבואר בגמ' ביבמות (עב.) דהא דלא נשיב להו רוח צפונית לחד טעמא הוא משום דלא נבדור ענני כבוד, א"כ איך משכח"ל מלאכת זורה במשכן, ובעיקר להני ראשונים דסברי דבניפוח פיו ל"ח זורה (ומדברי התוד"ה לא אין להוכיח, דאה"נ נשבו ד' רוחות בכל יום, מ"מ לא נשבו בתוך ענני הכבוד), והשיב לי עפ"ד רש"י סו"פ תרומה דעשו יתידות אהלים שלא ינועו ברוח, יער"ש, ואה"נ לא נשבו רוחות חזקות בכדי שלא איבדרו העננים, אבל בודאי נשבו מעט רוחות, ואין מכבוד המשכן שינועו אפי' מעט, וא"כ שפיר מצינו זורה במשכן. (א.ה. ע"ע בהגהות היעב"ץ שם, ותירוצו צ"ב, וע"ע בשו"ת התשב"ץ ח"ג סי' ל"ז, ודו"ק).

שאלה: בענין מלאכת זורה שאלתי מהו הביאור בדברי הירושלמי שהביאו הרמ"א (סו"ס שי"ט) וכי דרך זורה בכך, ועוד וכי דרכם של בנ"א להמתין לרוח בכדי לסלק רוקו, והשיב לי דאה"נ כ"ד הרמ"א איירי בכה"ג שרצונו שתפזרנו הרוח ולא יטנפו בגדיו ודעתו על הרוח. שוב שאלתי כ"ז ניחא אליבא דהרמ"א, אבל לסברת האלפי מנשה הביאו הבה"ל שם, וכ' עליו דהוא נכון, צ"ע, וכי דרך הוצאה בכך, הלא למדנו בגמ' (דף צב.) דיש דרכים בהוצאה, ועוד שאין לו ענין בד"א דוקא, העיקר שתסלקנו הרוח מלפניו (ומצינו בב"ק כו: נתכוין לזרוק שתים וזרק ד' לענין שבת מלאכת מחשבת בעי' ופטור, וה"נ בדידן מלאכת מחשבת בעי' וליכא). והשיב לי, דלעולם דרך הוצאה בכך, שזהו מקומו של הרוח (וכדאמרי' בעירובין דף צח: לא יהלך ד"א עד שירוק, ול"ד לאנשי הוצל דיש להם היכי תמצי אחרינא), ומכיון שדעתו על הרוח א"כ מתחילה יודע שתוכל הרוח לפזרו יותר מד"א, ושפיר יש כאן מלאכת מחשבת. ומה שהביאו האחרונים הברכ"י הרעק"א ועוד לשון המהריק"ש, ונקטו הלשון לאו דרך זריקה, האם יש להוכיח כסברת האלפי מנשה, א"ל לאו דוקא, אלא ר"ל דרך זורה, ודו"ק. ועל עיקר דברי האלפי מנשה אמר לי שנתקשה בדבריו מכבר, דהלא כל המעיין בלשון הירושלמי יווכח להדיא דאיירי לענין זורה, דכ"ד שם נאמרו על הסדר, ואין הוצאה בכלל (ופלא עליו שכ' לתמוה על הרמ"א אמאי הביא דין זה בהל' בורר, יעו"ש). ושוב א"ל עוד השגת מרן החזו"א ע"ד האלפי מנשה ריש מס' ב"מ, ולא הבאתיו כאן כי אין כאן מקומו.

אברהם שקלאר - ברכפלד

מכתבים ותגובות

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא", שלום רב!
ראיתי ב"אליבא דהלכתא" האחרון גליון ס"א מה שכתבו בענין הנאה ממלאכת קטן שעשה בשבת, אם מותר ליהנות ממנה (עמודים ח', מ"ט, נ"ח), וכן בענין מומר שעשה מלאכה בשבת אם יש לחכות במוצאי שבת עד בכדי שיעשו (עמודים ל"ד-ל"ה, נ"ז-נ"ח, קנ"א), ומאחר שכתבנו בזה מכבר, הריני שולח את הדברים, ואקוה שיעלו על שלחנם של מלכים.
מרן בשו"ע (סימן שכ"ה סעיף י') פסק וז"ל: עכו"ם שמילא מים לבהמתו מבור שהוא רשות היחיד לרשות הרבים, מותר לישראל להשקות מהם בהמתו, והוא שאין העכו"ם מכירו דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו, ואם מילא לצורך בהמת ישראל אסור בכל מיני תשמיש אפילו לישראל אחר וכו'. וכתב במגן אברהם (שם ס"ק כ"ב): כתב העולת שבת, ונראה מדברי התוס' דאם מלאו חרש שוטה וקטן מים מותר ליהנות מהן, והטעם דאין עושין כלל לדעת ישראל, עכ"ל. ועיין מה שכתבתי סימן שס"ב סעיף ז' דדוקא במוצא חפץ שנאבד אמרינן שעושה להנאת עצמו, משא"כ בכיבוי כמ"ש סימן של"ד סעיף כ"ה בב"י, וא"כ הכא נמי אם מילא מים לצורך עצמו אף בעכו"ם מותר, ואם לצורך ישראל אף בחש"ו אסור וכו', וע"ש, ומבואר דחש"ו שוים בזה לעכו"ם, דאם עשו לצורך עצמם מותר ליהנות ממלאכתם, ואם עשו לצורך ישראל אסור ליהנות ממלאכתם. וכתב בפמ"ג שם (א"א ס"ק כ"ב) שכאשר מילא לצורך ישראל שאסור לישראל ליהנות מאותה מלאכה, משמע כעכו"ם, דהיינו דבעינן לחכות במוצאי שבת בכדי שיעשו, ורק אז מותר ליהנות מאותה מלאכה, דחש"ו לגבי זה הו"ל כעכו"ם דשכיח וישמעו לו, וה"ה מומר לעכו"ם בענין לחכות כדי שיעשו במוצאי שבת, רק אז מותר ליהנות ממלאכתם שעשו לצורך ישראל, ע"ש.
וראיתי בשו"ת נשמת שבת (סימן תצ"ט) שכתב לפקפק ע"ד הפמ"ג (הנ"ל) שמצריך לחכות בחש"ו שעשו מלאכה לישראל עד בכדי שיעשו, שהרי בישראל שאינו מומר הטעם דלא גזרינן לחכות עד בכדי שיעשו, זהו משום שלא יעבור הישראל איסור תורה, שאין אדם חוטא ולא לו, וא"כ ה"ה כאן להסוברים שלצוות לקטן לעשות מלאכה בשבילו הוא איסור תורה, לא הו"ל למיתסר עד בכדי שיעשו, ושצ"ע כעת, ע"ש. אולם לע"ד קושיא מעיקרא ליתא, משום שבישראל גדול הא דלא גזרינן לחכות עד בכדי שיעשו, זהו משום דלא חיישינן שיאמר לו לעשות מלאכה מכיון שהישראל לא ישמע לו, וכמש"כ מרן הב"י (ריש סימן שי"ח). וכ"כ המג"א והט"ז (שם). [ועיין במשנ"ב ושער הציון (שם) שמשמע מדבריו שטעמו של המג"א אינו כטעמו של הט"ז, אלא הם ב' טעמים כיעו"ש, ולכאורה טעם אחד הם, וכטעם מרן הב"י, וכן מתבאר בכף החיים שם, ע"ש]. וא"כ בחש"ו בודאי שיש לחוש שיאמר להם לעשות מלאכה, וממילא שפיר י"ל דדינם לגבי זה כעכו"ם, ויש לחכות עד בכדי שיעשו, ורק אז שרי ליהנות ממלאכתם. וק"ל עפי"ז ע"ד שו"ת צי"א ח"ג (סימן מ"ח אות ב') שלומד בדעת הט"ז (הנ"ל) שאף במומר צריך להיות מותר במוצש"ק מיד, בהיות שליכא החששא שיבא לומר לו פעם אחרת, ע"ש. וכ"כ כיו"ב בדבריו בח"כ (סימן כ') וע"ש, והרי מכיון שהוא מומר כן יש לחוש שיאמר לו פעם אחרת, מכיון שהוא נשמע אליו, ודו"ק (ועיין לקמן).
ובמג"א (סימן שי"ח) הנ"ל הוסיף וכתב שאף לרש"י שכתב שהטעם שגזרו לחכות עד בכדי שיעשו, זהו משום שלא יהנה ממלאכת שבת, ובישראל לא שכיח שיעשה מלאכה, ודלא כב"ח, ע"ש, וכוונתו של המג"א היא דלא כב"ח (שם) שכתב שלרש"י יש לחכות אף במלאכת ישראל עד בכדי שיעשו, ע"ש. ויש להעיר דאף מרן הב"י (שם) ס"ל שלרש"י וה"ג והרמב"ן אף בישראל מצרכי כדי שיעשו, ע"ש, מ"מ מצאתי להרא"ש הובא בב"י (סימן תקט"ו) שכתב בדעת רש"י דהא דהתירו בשוגג שיאכל מיד במוצאי שבת, דיותר החמירו בעו"ג שעשה לצורך ישראל ממה שעשה ישראל בשוגג, דמילתא דלא שכיח לא גזרו, ע"ש. ועוד יש להעיר, דמדברי מרן השו"ע (סימן שי"ח) משמע שנוקט דלא כרש"י, דאל"כ מדוע התיר לפי שיטתו ליהנות ממלאכת ישראל מיד במוצאי שבת, ואילו בשו"ע (סימן תקט"ו סעיף א') התיר דורון שהביא נכרי ביו"ט ראשון, בי"ט שני אחר כדי שיעשו, ע"ש, וזה כשיטת רש"י, דאילו לר"ת אסור עד מוצאי יו"ט שני, עיין בב"י (שם). ואולי ס"ל שכיון דאיירי בדרבנן, סד"ר לקולא ומקילים לכל צד. א"נ כאן נמצאו וכאן היו, ובסימן שי"ח ראה דרוה"פ מתירים, ואין מצריכים לחכות עד בכדי שיעשו, אזל כדבריהם, ובסימן תקט"ו ראה שרוה"פ מתירים בליל יו"ט ב' עד בכדי שיעשו לכן התיר כמותם, וראיתי להגאון רבי ב"צ ליכטמן בספרו בני ציון (סימן שי"ח סק"א) שהקשה כיו"ב ע"ד הרמב"ם, וסיים שצל"ע כעת בזה, ע"ש. וכ"כ להקשות כיו"ב בעל שמירת שבת כהלכתה במבוא להלכות שבת (ח"ג עמוד ל"א הערה מ"ד) שצ"ע למה בסימן שי"ח נקיט כהתוס' דמוצש"ק מותר מיד, ע"ש. אלא שמשם י"ל דס"ל כהרא"ש והמג"א שאף לרש"י מותר, אלא שקשה מעצם דברי מרן בב"י שסובר שלרש"י אסור מיד, וא"כ מזה שהתיר מוכח דס"ל כהתוס'. ומצאתי שהבני ציון לקמן (סימן שכ"ה סק"ז) איהו גופיה מפרק לה, שאעפ"י שהרמב"ם מפרש את הטעם משום גזירה, אין זה מכריח שיאסר ג"כ עד יו"ט בכדי שיעשו, דממנ"פ אחד מהם חול, ע"ש, ולפי"ז אתי שפיר אף דעת מרן הב"י שפוסק כהרמב"ם, ועכ"פ בנד"ד בחרש שוטה וקטן שכיח ושכיח, ושפיר יש לגזור שלא יהנה ממלאכת חש"ו עד בכדי שיעשו, וזהו ג"כ טעמו של הפמ"ג הנ"ל שאוסר ליהנות ממלאכת ישראל מומר עד בכדי שיעשו, משום שישמע אליו לעשות מלאכה, וכן שכיח שיאמר לו, ודו"ק.
אולם לגבי מומר הוסיף הפמ"ג (שם) דהוא מסופק דשמא אמירה לעכו"ם קיל ליה שבות, משא"כ אמירה למומר, לפני עור לא תתן מכשול חמיר ליה, ולטעם שלא יהנה שפיר יש לחכות במומר לבכדי שיעשו דשכיח הוא, ע"ש. ועיין בספר שמירת שבת כהלכתה במבוא להלכות שבת (ח"ג עמוד ל"א הערה מ"ד) דאף לצד הפמ"ג משום דלפנ"ע חמיר ליה, מ"מ אם בישל המומר עבורו בלי שיצוה לו היהודי י"ל דאה"נ דאסור במוצש"ק בכדי שיעשו, ע"ש. וע"ע בפמ"ג לעיל (סימן רע"ו מש"ז סק"ה) שהוסיף שלחד פירוש גם אמירה לגוי הו"ל דאורייתא, ע"ש, וי"ל דעכו"פ קיל ליה. ומבואר עכ"פ דבחש"ו לכל הטעמים יש לחכות עד בכדי שיעשו, ואף שגם כאן יש לומר שאף בקטן יש לומר דחמיר ליה, מכיון שיש איסור דאורייתא, וממילא לא היה לנו לאסור עד בכדי שיעשו וכנ"ל, אולם לזה י"ל דלא שמיעא להו לאנשים האיסור, א"נ לא חמור להם האיסור יותר משבות דאמירה לגוי, וכשם שבגוי חיישינן שמא יאמר לו עוד הפעם, ה"ה בקטן וכן בחרש ושוטה. וע"ע בפמ"ג (ריש סימן שי"ח במש"ז) שאחר שהביא את הטעם שיש לחכות במלאכת גוי בכדי ליהנות ממנו עד בכדי שיעשו משום דקל בעיניך, הביא מהלבוש שמחלק בין דאורייתא לדרבנן, וכתב ע"ז בפמ"ג דמשמע מדבריו דאף בישראל באיסור דרבנן בעינן לחכות בכדי שיעשו, ולא משמע כן מהפוסקים, ע"ש. והיינו דבישראל אין צורך לחכות עד בכדי שיעשו, ורק שבישראל מומר שאני, וכנ"ל.
וראיתי בספר מנוחת אהבה (פ"ח הי"ז ובמי מנוחות שם) שפסק להתיר ליהנות ממלאכת מומר מיד במוצש"ק, ואין צריך לחכות עד בכדי שיעשו, דלא חששו שיאמר לו דסוף סוף ישראל הוא, ע"ש. אולם הרי הפמ"ג הנ"ל פשיט"ל דאפי"ה קיל להו לומר לו לעשות מלאכה, ורק הסתפק משום הלאו דלפני עור לא תתן מכשול. וכן יש מקום לאסור משום שלא ליהנות ממלאכת שבת. (וכיו"ב הערנו לעיל ע"ד שו"ת צי"א הנ"ל), ומ"מ נראה שמכיון שהפמ"ג גופיה מסופק בזה, והו"ל מילתא דרבנן, אזלינן לקולא, וכפי שנוקטים לדינא בצי"א ומנוחת אהבה הנ"ל. [וזהו כאשר עשה המומר מלאכה עבור אחר באקראי, אולם בעושה באופן קבע עבור אחרים מלאכה בשבת, עיין בכף החיים (סימן שי"ח ס"ק י"ב) שהביא מכתב סופר או"ח (סימן נ') לאסור ליהנות ממלאכתו אף אחר זמן דבכדי שיעשו, ע"ש. וע"ע בזה בשו"ת מנחת יצחק וצי"א (הנ"ל), ובשו"ת עטרת פז ח"א חאו"ח (סימן י"ג), ועוד]. ובספר פסקי תשובות ח"ג (עמוד רס"ג) במכתב בעל מאור השבת הביא שבספרו סימן י"ח כ' שדעת הגרש"ז אויערבאך והגרי"ש אלישיב לאסור עד בכדי שיעשו, וציינו לפמ"ג (הנ"ל), ע"ש. אולם הרי הפמ"ג הסתפק בזה, והו"ל מילתא דרבנן. וכיו"ב יש להעיר ע"ד שו"ת מחזה אברהם (סימן מ"ח) שהובא בשו"ת מנחת יצחק ח"ג (סימן ע"ט אות י"ד), והמנח"י (שם) ע"ש, וצ"ע (ועיין בשבט הלוי ח"ג סימן נ"ד אות ב'). ושו"ר בשו"ת מנחת שלמה מה"ת (סימן ס' אות י"ד) שאחר שכתב כפי שהובא בשמו, וכנ"ל, הוסיף דאפשר שאף שמחלל שבת ישמע לנו, מ"מ מי שהוא שומר שבת לא יאמר לו, וכיון שכן אפשר שרק במומר ממש הוא דאסור עד בכדי שיעשו, ולא במחלל שבת שדינו כעכו"ם, ע"ש. ומלבד שיש להעיר כנ"ל דהפמ"ג גופיה מספק"ל זאת, ועוד הרי זהו בעצם בכלל ספיקו שהישראל לא יאמר לו משום לפנ"ע, והפמ"ג ס"ל שאף למומר לא יאמר, ע"ש. ובשו"ת צי"א (הנ"ל) תמה ע"ד המשנ"ב (סימן שי"ח) שלא זכר מענין מומר, ותירץ לפי דרכו (ועיין לעיל). והנה מלבד שאין זה כ"כ קשה דהפמ"ג אינו על אתר, וג"כ לא היה כ"כ שכיח ד"ז, לפי מה שהתבאר י"ל דס"ל שאף במומר שרי משום שהו"ל עכ"פ סד"ר, וסד"ר לקולא. ושוב נדפס ספר קובץ תשובות ח"ב להגרי"ש אלישיב, ושם (סימן כ"א) כתב שאין להחמיר עד בכדי שיעשו במומר, ע"ש. וזה דלא כמובא בשמו, וזהו כמש"נ.
ונשובה לדברי המג"א (סימן שכ"ה) הנ"ל שמתיר ליהנות ממלאכת חרש שוטה וקטן כשעשו לדעת עצמם, הנה דבריו הובאו בהלכה בביאור הלכה, ובכף החיים (שם), ע"ש, אלא דאנכי הרואה לפמ"ג שם (א"א ס"ק כ"ב) שכתב לפקפק בזה ע"ד המג"א שהתיר בחרש ושוטה, די"ל שאסור ליהנות ממלאכת חרש ושוטה אף כשעשו לדעת עצמם, משום שנעשה בחילול שבת, ולא דמי לקטנים, דקטנים לאו בני מצוות נינהו, משא"כ חרש ושוטה בני מצוות נינהו אלא דלאו בני דעה נינהו, ויש לומר שהמאכילם איסור בידים עובר על לפני עור לא תתן מכשול, ומשום הכי בכלל וזבחת הם אם ישראל עומד על גביהם, ע"ש [ובספר מורה הנער (עמודים רמ"ה רמ"ו) לא דק בהבאת דבריו, ולכן כתב מה שכתב]. ולכאורה סותר דברי עצמו ממ"ש בפתיחה כוללת (ח"ב אות ג') דקטן פסול לכתיבת תפילין, ואפי"ה כשר לזביחה באחרים רואים, וצריך לומר דמ"מ קום ועשה רחמנא פטריה לגמרי לקטן, משא"כ לא תעשה קטן חייב, אלא דלאו בני דעה נינהו, ואת"ל פטור מ"מ אחרים אסורים ליתן לו, לכן מקרי בר זביחה, ע"ש. וי"ל דס"ל לפמ"ג כמש"כ בסוף דבריו דפטור, ומ"מ זהו לא כמש"כ כאן דפסול לזביחה אף כשגדול עומד על גביו. ועיין בשו"ת נודע ביהודה מה"ת (תאו"ח סימן א'). וע"ע במנחת חינוך (סוף מצוה רס"ג) שכתב להוכיח דקטן לאו בר מצוות הוא משום שאינו מצווה, ולא משום שאין בו דעת, וציין לפמ"ג בפתיחה כוללת הנ"ל, ע"ש. ועיין בשו"ת דברי יציב חושן משפט (סימן מ"ז אות ז') שכתב לבאר במה נחלקו, ע"ש. וע"ע שם לעיל מיניה (אות ו'), ולקמן (ריש סימן מ"ח וסימן מ"ט).
ועיין בחלקת יואב (חאו"ח סימן א') שהעיר ע"ד הפמ"ג בפתיחה כוללת הנ"ל שחילק בין חרש ושוטה לקטן, והאריך בעיקר הנדון אם חש"ו הם בכלל חייבי מצוות רק שפטורים משום דלאו בני דעה נינהו, עש"ב. וע"ע בשו"ת ארץ צבי פרומר (סימן א', דף ד' ע"ג) שכתב דאיתא בסנהדרין (נ"ה:) דקטן בר חיובא, ורחמנא הוא דחס עליו, ושבשו"ת מהר"ם שיק (סימן רס"ט) כתב דקטן העושה מצוה, הוי עכ"פ כאינו מצווה ועושה, ומקיים מצוה מדאורייתא, וכן נלע"ד דהרי מלא בש"ס ומדרש וזוה"ק דהעולם עומד על הבל פיהם של תשב"ר שאין בו חטא, ואע"ג דקטן אינו מצווה, וע"כ דאע"ג דאינו מצווה אם עושה מקיים מ"ע מדאורייתא, ע"ש. ויש לדחות את ראייתו של הארץ צבי (הנ"ל) ולומר דהגם שהעולם עומד על הבל פיהם של תשב"ר שאין בו חטא, זהו לא משום שהקטן מקיים מ"ע מדאורייתא, אלא זהו משום שסגולת לימודם גדולה, ועיין בדברינו באדרת תפארת ח"ב (סוף סימן מ"ג), ע"ש. אולם הרי בלא"ה מסתבר לומר כמו שהביא מהמהר"ם שיק (הנ"ל). וכ"כ כיו"ב בקהילות יעקב בסוכה (סוף סימן ב') שקטן אעפ"י שאינו מחוייב בדבר, היינו דא"א לחייבו במצוות כיון שאינו בר דעת גמור, אבל עכ"פ אי מברך ברכת המזון מצוה דאורייתא קעביד, דלכל ישראל ניתנו המצוות, אלא שהקטן הוא בגדר אנוס כשעובר כיון שאין לו דעת [וכהא דפיתוי קטנה אונס הוא]. וע"ע אליו במה שהאריך בכ"ז בקהילות יעקב ביבמות (סימן ל"א), ע"ש. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ב (סימנים י"ט-כ') מה שהאריך לחלוק על עצם חידושו של החלקת יואב (הנ"ל), שעושה ג' חילוקים בחיובי קטן, והעלה שכו"ע מודים שקטן שייך באיסורי תורה, אלא שלפי קצת גדולים הוא בגדר שהוא מחוייב ממש, ונאסר באיסור תורה כמו גדולים, אלא שלענין עונש אנוס הוא, ולפי ביאורם אין שייך בו גדר חיוב ומצוה, אלא שהמעשה עצמו היות כי פעולת עבירה הוא אנו מצווים למנוע אותו מן הקטן, ע"ש. וע"ע בכ"ז בשו"ת אגרות משה חיו"ד (ח"א סימן ג') ועו"ש (סימן ו') ועו"ש חיו"ד (ח"ב סימנים ח'-ט'), ובמקור החסד על ס"ח (סימן תרצ"ב), ובספר משפט הנער (עמוד קע"ד) בשם שו"ת עטרת ישועה (סימן ל"ד), ובמה שהעיר ע"ד, ובשו"ת משנה הלכות ח"ח (סימן ס"א), ובשו"ת יביע אומר ח"ג (חאו"ח סימן כ"ח אות כ') עש"ב (וע"ע בדברינו באדרת תפארת ח"ב הנ"ל).
ועכ"פ לעצם נד"ד אם מותר ליהנות ממלאכת חש"ו כאשר עשו לצורך עצמם, ס"ל לרוב האחרונים שיש להתיר, ויש לומר שטעמם שאף אם נאמר שבעצם חש"ו גם הם בכלל חיוב המצות, מ"מ מכיון שסוף סוף אינם בני דעת לא גזרו לאסור הנאה ממלאכתם, ולא עדיף ממה שכתב במשנ"ב ובביאור הלכה (ריש סימן שי"ח) להתיר ליהנות אפילו בו ביום ממלאכת גדול ששגג באיסור דרבנן, אף לאותו גדול שעשה את המלאכה, ע"ש, והרי הקטנים אין להם דעת, וא"כ ודאי שלא עדיפי משוגג. ואדרבה הם אנוסים משום חסרון דעתם, ובפועל אינם מצווים על איסור שבת אף לא מדרבנן, ולכן לא גזרו לאסור ליהנות ממלאכתם, וכנ"ל ודו"ק (ולגבי קטן שהגיע לחינוך אם יש לאסור ליהנות ממלאכתו, עיין בסימן הבא).
וראיתי בספר תשובות והנהגות ח"ג (סימן פ"ב) שכתב שכאשר הקטן עושה מלאכה לכל הבית מעצמו, שרי ליהנות מאותה מלאכה, אבל היכן שעיקר כונתו לאביו ואמו נראה שראוי לאסור, הואיל ועברו בלאו ראוי לאסור גם בדיעבד, ע"ש. ואשתמיטתיה דברי המג"א וש"א (הנ"ל) שאם שהקטן עושה מלאכה לעצמו מותר ליהנות מאותה מלאכה, אבל אם עושה לאחרים אסור ליהנות מאותה מלאכה, ולפי"ז יוצא שאף אם עושה לזרים או לשאר בני הבית, אף שלא עשה עבור אביו ואמו אסור ליהנות ממלאכתו, זאת ועוד יוצא מדברי התשובות והנהגות (הנ"ל) שכאשר אביו ואמו לא ראו שעושה עבורם מלאכה, ולא עבר על הלאו הנ"ל, יהיה מותר אף לאביו ואמו ליהנות ממלאכתו, וז"ב שדבריו הם נגד המג"א וש"א שאוסרים כל שעשה לצורך גדול.
ומה שנוקט בתשובות והנהגות (הנ"ל) דד"ז הוא אף באמו, במנחת חינוך (סוף מוסך השבת) דן בזה, וכתב דאפשר דאמו ג"כ שייכת דנשים ג"כ מוזהרות על לאו הזה, ואין חילוק בין בן או בת דבהדיא כתיב ובתך, ע"ש.
וכ"ש שאין לומר לקטן לעשות איזה מלאכה, אף שעדיין לא הגיע לגיל חינוך, וכן כאשר עושה מלאכה לצורך גדול מחוייב אביו למחות בידו מן התורה, וכמש"כ במשנ"ב (סימן של"ד ס"ק ס"ה) ובשער הציון (שם) שלא יעבור אמאי דכתיב לא תעשה מלאכה וגו' ובנך ובתך, ובאחרים מחוייב עכ"פ מדרבנן למחות בידו, ע"ש. ועיין בביאור הלכה (סימן רס"ו סעיף ו') שר"ל בתוך דבריו דבאינו מצוה אותו אולי י"ל דהו"ל מדברי סופרים, ע"ש. וזה דלא כמו שנראה מדבריו כאן, וכן מדברי החת"ס (סימן פ"ג) הנ"ל, וע"ע באחיעזר ח"ג (סימן פ"א אות כ"ג) ובאור שמח (הלכות שבת פכ"ד הי"א) (ושם כותב דלרמב"ם ע"ד אביו פירוש שהניחו אביו, ודלא כפרש"י שרואה שנוח לאביו), ע"ש. ואם עושה לצורך עצמו אביו מצווה לגעור בו ולהפרישו, ואחרים אינם מחוייבים, וי"א שבהגיע לחינוך גם אחרים מצווים להפרישו, עיין בכ"ז בשו"ע ונו"כ (סימן שמ"ג), ע"ש.
ועיין בתשובות והנהגות ח"ג (הנ"ל) מה שהביא מהחת"ס (סוף סימן פ"ג), וכן דן שם אם אסור בכ"ז גם כאשר קיבלו האבא או האמא תוספת שבת, ע"ש. וע"ע בכ"ז בשו"ת שבט הלוי ח"ו (סימן ל"ח), והוסיף שביו"ט זה תלוי במחלוקת שבב"י (סימן תקכ"ו) אם נוהג שביתת עבדים וכו', והוסיף במהדורה החדשה לציין לאבע"ז (ריש קדושים). וע"ע בספר חנוך לנער (פי"ז הערה א') מה שהביא בעיקר ד"ז מדברי הפוסקים, ע"ש. ורבים התקשו בדברי הבא"ח (ש"ר האזינו הלכה י') שכתב שאוכלים שתלו בסוכה ונפלו

ביו"ט הם מוקצים, אלא יביאו קטן בן ג' או ארבע שנים ויטלטלם למקום אחר וכו', ע"ש. ועיין בספר ברוך שאמר על סוכה למו"ר הגאון רבי ברוך שרגא שליט"א אב"ד פעיה"ק י-ם (עמוד ע"ט), שכתב שצ"ל דדוקא ביו"ט התיר דהו"ל צורך אוכל נפש, ע"ש. והרי אף בגדול אינו פשוט לאסור, עיין בביאור הלכה (סימן תרל"ח), ע"ש. ושו"ר שכ"כ הגאון הנאמ"ן באו"ת (אדר תשס"א), והוסיף עוד שיותר נראה דמשום ביזוי אוכלים סמך הרב על הרשב"א דאיסורא דרבנן ספינן להו בידים, ובפרט בתינוק בן ג' וד' שנים דלאו בר הבנה הוא, וציין לכף החיים (סימן שמ"ג ס"ק י"א וכ"ז), ע"ש [ובספר מורה הנער (עמוד ש"כ) הביא תירוצו זה שלא כ"כ במדוייק, ולא זכר מתירוצו הראשון, ושנראה לפי"ז דבשבת ויו"ט שיש עצמות או קליפות אין לומר לקטן אפילו בן שלוש או ארבע להסירם מן השולחן, דאין חשש ביזוי מצוה וע"ש], ולע"ד נראה שכתירוצו הראשון עיקר.

ועלה בידינו שחרש ושוטה וקטן שעשו מלאכה בשבת, אם עשו לדעת עצמם מותר ליהנות ממלאכתם אף בשבת, ואם עשו לצורך גדול אסור ליהנות מאותה מלאכה בשבת, ואף במוצאי שבת יש לחכות עד בכדי שיעשו, ורק אז מותר ליהנות ממלאכתם. מומר שעשה מלאכה בשבת אסור ליהנות ממלאכתו בשבת, ומ"מ במוצש"ק מיד מותר ליהנות ממלאכתו, ואין צורך לחכות עד זמן בכדי שיעשו.

האם מותר ליהנות ממלאכת קטן שעושה לדעת עצמו אף כאשר אותו קטן הגיע לגיל חינוך ועשה מלאכה במזיד

ונראה לפי המבואר לעיל מהמג"א וש"א שמותר ליהנות ממלאכת קטן כאשר עשה לדעת עצמו, שאף כאשר הגיע אותו קטן לגיל חינוך הדין כן, ומותר ליהנות ממלאכתו אעפ"י שעשה במזיד (אא"כ רוצה להמנע מטעמי חינוך עפ"י דרכו), וזאת משום דלדעת רבים ושלמים אין מצות החינוך על הקטן עצמו אלא על אביו, וכמש"כ רש"י בברכות (מ"ח). והרמב"ן במלחמות בברכות (כ:) ובקידושין (ל"ג.), והריטב"א והמאירי במגילה (י"ט.). וע"ע בשו"ת הריטב"א (סימן צ"ז). ובכסף משנה (הלכות חמץ ומצה פ"ו ה"י) הביא כן מהר"ן בשם הרמב"ן, ושכן נראה דעת רבינו וכו', ושלא כמו שנראה מדברי הר"ן ז"ל שם, ע"ש. וע"ע בשד"ח (מערכת ח' כלל ס') והביא מדברי הפוסקים, ודן שם בדעת הר"ן, והעלה שכן עיקר להלכה, עש"ב. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ג (סימן כ"ח אות ז') וח"ט (חאו"ח סימן כ"ו), ע"ש. וא"כ יוצא לפ"ד דאין הקטן מחוייב במצוות אף לא מדרבנן, וא"כ אין מעשה קטן כלום, ועדיף טפי על המבורר במשנ"ב ובביאור הלכה (ריש סימן שי"ח) להתיר גדול ששגג באיסור דרבנן ליהנות אף לו מאותה מלאכה בו ביום, ושכן דעת הגר"א והח"א, ע"ש.

ואף לדעת הסוברים שמצות החינוך מוטלת על הקטן עצמו, וכמו שסוברים התוס' בברכות (מ"ח:) ובמגילה (י"ט:), ע"ש. וע"כ בשד"ח ובביו"א (הנ"ל), ע"ש. י"ל דשרי עפ"ד הגמ' בחולין (י"ג.) דלקטנים אין להם מחשבה אף לא מדרבנן, ע"ש. וכן פסק הרמב"ם הלכות פסולי המוקדשים (פ"א ה"ו) והלכות טומאת אוכלים (פי"ב ה"ב), ע"ש. וע"ע בלשון הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ו ה"א): שבניו של אדם הקטנים שאין בהם דעת ולא הגיעו לכלל מצוות כקנינו הן וכו', ע"ש. וע"ע במג"א או"ח (סימן מ"ב סק"ד) שדבר הנאסר בהזמנה לחוד לא מתסר בהזמנת קטן, כדאיתא בחולין (הנ"ל) דאין להם מחשבה, ע"ש. וע"ע בספר טהרת המים (מערכת ק' אות כ"ח) ובטורי אבן בחגיגה (ו'.), ע"ש. וא"כ י"ל דאף שעושה מלאכה דאורייתא, לגביו האיסור הוא מדרבנן מכיון שהוא קטן, ואף שעשה במזיד, לקטנים אין מחשבה אף לא מדרבנן, והו"ל כדין שוגג במלאכה דרבנן, ויתר ע"כ י"ל דהו"ל כדין אנוס במלאכה דרבנן, עיין בשו"ת דברי יציב חושן משפט (סימן מ"ו ס"ק י"ב והלאה) ועו"ש (סימן מ"ז אות ו'), ע"ש ודו"ק.

ועכ"פ לדעת רוב הפוסקים דס"ל דמצות חינוך היא על האב, נראה שאין איסור ליהנות ממלאכת הקטן וכנ"ל, וממילא אף לדעת הסוברים שהחינוך זהו על הקטן יש להתיר, מכיון דכל איסור הנאה ממלאכה שנעשתה בשבת זהו מדרבנן, וכאן שיש מחלוקת ספיקא דרבנן לקולא, וכמש"כ הפמ"ג (סימן שי"ח א"א סק"י) שכל שיש ספק פלוגתא אם הוה בישול או לאו בזה ספק דרבנן לקולא, ע"ש. וכ"כ במשנ"ב (שם סק"ב) דה"ה בשאר מלאכות כה"ג בדיעבד אין לאסור, דכל האיסור הזה [ליהנות ממלאכת שבת] הוא רק מדרבנן שקנסוהו, וספיקא דרבנן לקולא, ושכעין זה כתב המג"א סימן שכ"ג סקי"א, ע"ש. זאת ועוד דמעיקרא דדינא פירכא, דמסתבר שאין כאן כלל מחלוקת, ולכו"ע שרי ליהנות מאותה מלאכה כל זמן שעשאה לעצמו, וכנ"ל. ולפי המבואר נראה דאף לדעת הרמב"ן דס"ל שרבי יהודה אוסר ליהנות בו ביום אף בשוגג דרבנן בשבותים של המלאכות, וכמו שהוכיח מדבריו החזון איש הלכות שבת (סימן ל"ז אות כ"ד בד"ה ואמנם), ע"ש. וע"ע בספר מתנת משה ח"א (עמוד שנ"ב), ע"ש, בנד"ד לכו"ע יש להקל ליהנות ממלאכת הקטן (ובפרט שנראה שהעיקר לדינא להתיר ליהנות כאשר עשה מלאכה דרבנן בשוגג, ודלא כאשר נטה קו להחמיר בזה בספר מתנת משה (הנ"ל) בדברים שאינם מוכרחים, ולא יהא אלא ספק קי"ל דסד"ר לקולא).

ואנכי הרואה בשו"ת תשורת שי (סימן שכ"א) שדן אודות קטן המבשל בשבת, וכן קטן שהניח רוטב צונן על הכירה בשבת וכו', וכתב דנ"ל דמותר לגדול לאכלו בו ביום, דלא מצינו דקנסו רק בגדול, וכ"ש לקנוס שוגג דקטן אטו מזיד דגדול מהיכי תיתי לחדש, ואדרבה כיון דר"מ מתיר גם בשוגג דגדול לבו ביום, ותוספות בחולין דף ט"ו פסקו כן, נהי דר"י פליג אר"מ, וכל פוסקים פסקו הכי וכמבואר בשו"ע סימן שי"ח, מ"מ אין לעשות פלוגתא רחוקה לומר דגם בשוגג קטן קנס ר"י אטו מזיד דגדול, ע"ש. ונראה דמה שכתב שוגג דקטן היינו דלא שייך מזיד בקטן, וכנ"ל. עוד כתב בתשורת שי (שם) דקטן אינו מצווה, ואין בי"ד מצווין להפרישו רק האב כדלקמן סימן שמ"ג, ומשום דהאב מוטל עליו לחנכו, אבל קטן בעצמו לא עבד כלל וכו', ע"ש. ושמחתי לראות שדבריו הם כיוצא במה שכתבנו לעיל, וס"ל כן אף בקטן עד גיל י"ג ע"ש שהגיע לחינוך, וכ"כ בספר מנוחת אהבה (פי"ח הט"ז) בפשיטות דד"ז הוא בקטן עד גיל י"ג, ע"ש (אלא דלא פורש בתשורת שי הנ"ל דזה דוקא כאשר עשה כן לעצמו, אולם אם עשה כן עבור גדול יש לאסור, וגם לא זכר מדברי המג"א הנ"ל). ובספר חנוך לנער (פי"ז הערה ה') כתב בשם התשורת שי (הנ"ל) דבמקום שאסור משום קנס לא שייך קנס גבי קטן, ע"ש. והגם שהוזכר ד"ז בתשורת שי (הנ"ל), מ"מ לקושטא דמילתא ס"ל דלא שייך לאסור בקטן, וכיעו"ש. ובספר חנוך לנער (שם) ציין זה לאמרי בינה דיני שבת (סימן כ'), ע"ש. וכ"ז דלא כפי מאי דפשיט"ל באור לציון ח"ב (עמוד ע"ר) לאסור ליהנות ממלאכת קטן שיש בו דעת, ע"ש.

ויש להוסיף עוד בזה, דראיתי בשו"ת חלקת יואב (חאו"ח סימן א') שכתב שבמקום שצריך מעשה ואין בו הנאה, אז אין איסור כלל בחש"ו מחמת דמעשיהם הוי כמתעסק, ובלא כונה אין על מעשיהם שם מעשה כלל, ע"ש. והגאון בעל אבני נזר במכתבו בתחלת ספר חלקת יואב הנ"ל, העיר ע"ז דהא קטן יש לו מעשה, וחוקק אגוז למוד בו עפר מקבל טומאה (חולין י"ב ע"ב), דחשיב מחשבתו שמוכחת היטב מתוך מעשיו, ועיין תוספות חולין (דף י"ב ע"ב ד"ה תיבעי), וכן המבעיר בשבת וכיוצא שמוכח היטב כוונתו להבעיר וכיוצא, מחשבתו מחשבה, ואם שאין מחשבתו לעבירה, כל שוגג אין מחשבתו לעבירה, וא"צ באיסורין רק כוונת המעשה. והגאון בעל החלקת יואב כתב להשיב ע"ז (שם), דבזר ששימש והביא ב' שערות בשבת, שם שפיר הוי מעשה הקטן כמתעסק וכו', וגם בשאר עבירות שאינו נהנה ג"כ יש כמה עבירות, דלא דמי להא דיש לקטן מעשה מה"ת, דהרי יש כמה עבירות שצריך כונה פרטית ומצומצמת כגון להטיל מום בקדשים וכו', וכמו כן יש כמה עבירות אשר יש בהם היתר ואיסור, וכונת הקטן הוי כמו שסובר שהוא היתר, והתורה אסרה אשר חטא בה דצריך שיתכוין למעשה שהוא מעשה העבירה, וכן בחלבים ועריות אם סבור שהוא שומן או שאינה ערוה היה מיקרי מתעסק (כריתות ט' ע"א), ובקטן אף שיודע הוי כמי שאינו יודע אי לאו דהנאה וכו', ומכ"ש לשיטת רש"י (חולין י"ב ע"ב) דאף במעשה גמור צריך דיבור וכו', ולשיטה זו אין לקטן מעשה אף בכל עבירות כ"ז שלא הוי דבור עם המעשה, ודבריו נכונים. וע"ז השיבו האבני נזר (שם) דמי לא ידע דלענין זרות חשיב הקטן מתעסק וכו', רק על איסור שבת שחל תחילה כיון שיש לו מעשה הוי מלאכת מחשבת וכו' למלאכה וכו'. וע"ע שם מ"ש ע"ז בחלקת יואב, ע"ש.

ומצאתי שכיוצא בדברי האבני נזר כתב בשו"ת אחיעזר ח"ג (סימן פ"א אות כ"ג), דאף שלקטן אין מחשבה וכונה, מ"מ הא יש מחשבה במילי עלמא דרצונו לכבות את הנר או להוציא הוצאה לרה"ר וכו', דמכוין הוא למעשה שעושה, וגם גדר מתעסק לא שייך בזה, כמ"ש התוס' ריש זבחים דבחולין כונת חתיכה יש לו, וה"נ בשבת כונת חתיכה יש לו במעשה שהוא עושה, ע"ש. וע"ע בשו"ת להורות נתן ח"ד (סימן ל"ד אות ז') שג"כ פקפק ע"ד החלקת יואב הנ"ל, דבחולין (י"ב:) מבואר דמחשבה אין להם אבל מעשה יש להם, וציין לשו"ת הרי"מ או"ח (סימן ג'), ע"ש. וע"ע בקהילות יעקב ביבמות (סימן ל') מה שהאריך בדין מעשה קטן, ע"ש. וע"ע בקהילות יעקב בשבועות (סימן ב' אות א'), ובשו"ת דברי יציב חושן משפט (סימן מ"ו ס"ק י"ב והלאה) ועו"ש (סימן מ"ז אות א', וריש אות ח'), ובשו"ת דברי שלום ח"ב (עמוד שע"ב והלאה), ע"ש. אלא שלעצם נד"ד נראה שאין נפק"מ, משום שאף אם נאמר דמעשה הקטן שהגיע לחינוך וחילל שבת במזיד הו"ל מעשה, מ"מ נראה שלא קנסו שלא ליהנות ממלאכתו, דלא גרע משוגג דרבנן, וכן לא גזרו בשוגג דקטן אטו מזיד דגדול, וכנ"ל. ואחר כותבי כל הנ"ל אינה ה' לידי את שו"ת שערי עזרא ח"ב, וראיתי אליו שם (סימן ל"ד) שנשאל אודות תינוק בן שלוש שנים או פחות שהדליק חשמל ביום שבת קודש בלי שום צווי מאחרים, אם אפשר ליהנות מאותו האור שנעשה מפעולתו, והביא השואל מדברי המגן אברהם (סימן שכ"ה) הנ"ל ועוד, ובשערי עזרא (שם) האריך טובא לארכה ולרחבה, ומאחר ויסוד דבריו חופף להאמור אין עוד להאריך, רק ע"ז שסובר שם שקטן שהגיע לגיל שמבין כשגוערים בו אסור ליהנות ממלאכתו, אבל קטן ביותר שאינו מבין כלל בין ימינו לשמאלו כגיל שנה, כיון שאינו מבין שלאביו נוח לו יש מקום להקל, ושגם בזה יש היום מחנכים ופסיכולוגים שטוענים שאנו לא מבחינים בהבנת קטנים כאלה, וגם בהם שייך חינוך, וע"כ מי שמחמיר גם בזה תע"ב, ואף באיסור דרבנן יש להזהר שלא ירגיש הקטן שנהנים מהאיסור, שאף בדרבנן הרבה פוסקים מחמירים, ע"ש. ולע"ד אין זו כונת המג"א וש"א, והרי מילתא פסיקתא נקטו שאם עשו לצורך עצמם מותר ליהנות ממלאכתם, ואף בפניהם נראה ברור שמותר ליהנות ממלאכתם, ולפיה"א אף בקטן שהגיע לחינוך דינא הכי, וככל המבואר.

ועלה בידינו שמותר ליהנות ממלאכת קטן שעשה לדעת עצמו, אף שהגיע לגיל חינוך ועשה את מלאכתו במזיד (אא"כ רוצה להמנע מליהנות ממלאכתו מטעמי חינוך הנראים לו).

אברהם דורי - מח"ס שו"ת אדרת תפארת - ירושלים

אל כבוד מערכת הגליון "אליבא דהלכתא", מקום אשר שם נקבצו ובאו לפונדק אחד עמל וחכמת התורה וכבודה עד אין סוף, יתן ה' ותזכו להיות שלוחא דרחמנא להאיר את התורה.

בענין בישול בחמה האריכו הרבנים הגאונים בגליון הקודם, והנה חכמה יש כאן, וזקנה יש כאן, ועכ"ז אמרתי להוסיף מה שכתבתי בזה בישוב שמעתתא דפסחים מא., ובגליון הקודם כבר כתבתי באופן אחר.

דברי רבוותא דהטעם דבישול בחמה מותר שאי"ז דרך בישול

ונפ"מ א. מליח כרותח ב. מיקרוגל ג. פת לכותח בחמה ד. מן במחשבה

הרמב"ן בע"ז [דף עד:] כתב דכלי שני מבליע ומפליט אף שאינו מבשל, כדין המליחה, דאף שמבליע ומפליט אינו מבשל אף המולח לאורחא [לק' דף עה:], והר"ן השיג עליו, ובפרי חדש [יו"ד סי' ס"ח] הבין דהר"ן ס"ל דהמולח בשבת חייב משום בישול [ובשעה"מ (פ"ה חו"מ הכ"ד) ובמנח"ח (אופה סק"ט) נחלקו], והקשה השואל על הראשונים מה מקום לדון לחייב בישול במלח, הלא בישול בחמה פטור, כ"ש בישול במלח, וצ"ע.

ובנודע ביהודה [מהדו"ת יו"ד סי' מ"ג] השיב להשואל, דע"כ דעת הרמב"ן דמה שאין חייב בבישול בחמה אין הטעם משום דילפינן ממשכן, דהלא אפיה חייב אף שלא היה במשכן, וע"כ דבישול בחמה שאני שאין דרכו בכך [וזהו כפרש"י], וא"כ במליח שדרכו בכך [ליוצא בדרך וכנ"ל] מן הדין שיתחייב בשבת, ומזה הוא שהוכיח הרמב"ן דע"כ המליח אינו מבשל, ועכ"ז מבליע ומפליט, ומזה הוכיח כן דה"נ בכלי שני.

באגרות משה [ח"ג סי' נ"ב] כתב דהמבשל במיקרוגל חייב, ואף שאין זה מתולדות האור, לפי דברי רש"י דכל הפטור הוא משום שאין דרך בישול בכך, הרי במיקרוגל שהדרך לבשל כן הרי זה חייב משום בישול.

ובספרי חבצלת השרון בפרשת בשלח הארכתי ליישב מה דמבואר בכתובים בפרשת בשלח שהיו צריכין לבשל את המן מערב שבת, וקשה דהלא מבואר במכילתא שהמן היה מתבשל ומתאפה להם במחשבה [ובבעלי התוס' פרשת בהעלותך כתב שהיו צריכין להוציא בפיהם את הטעם שרצו, ולכן אסור בשבת], וקשה דלא גרע מבישול בחמה, אכן למש"נ ניחא שכן היה הדרך לבשל [ויעוין **מש"כ** בשם הנצי"ב שהאיסור הוא משום מכה בפטיש, ואכ"מ].

בקוב"ש כתובות [אות ר"ב ר"ג] כתב דכיון דהפטור בבישול בחמה לפי שאינו כדרך, אם בזמן מן הזמנים יתחילו כולם לבשל בחמה יהיה חייב, כמו שהמוציא במרפיקו פטור [בשבת צב.], והנוטל צפרניו בשיניו פטור [בשבת צד:], ואם ישתנה מנהג העולם ישתנה הדין. ולדבריו נראה דהאופה לחם העשוי לכותח שאמרו בברכות [דף לז.] שאין אופין אותה אלא בחמה חייב, אכן בחת"ס [דף לח:] מפורש שהוא פטור.

אכן האחרונים הקשו ממה שנחלקו בשבת [דף מ.] בבישול בחמי טבריה, דלדעת חכמים פטור לפי שחומם בא מן החמה, ור' יוסי מחייב דס"ל דחומם בא מאש הגיהנום, הרי דאין הנידון תלוי באם הדרך לבשל בחמי טבריה, וע"כ דאין כאן פטור של כלאחר יד [דאל"כ לכו"ע יפטר כדין הנוטל צפרניו בשיניו], ואך שנחלקו האם חמי טבריה בא חומם מן החמה או מן האש, ושוב צ"ב ביסוד הפטור של בישול בחמה, וצ"ע.

ובאמת כזאת מצינו בהרבה דוכתי בש"ס שנחלקו התנאים בענין מסוים אם דרכו בכך, יעוין במכות [דף כא.] וברש"י [ד"ה גילוח ושם ד"ה גילוח עבדי] שחכמים ור"א נחלקו אם הדרך לגלח במלקט ורהיטני, ונראה דאף לפני שנוצר אדם הראשון [למדוד האם דרך בכך] נחלקו, שאין זה תלוי במנין בני אדם העושין כן, אלא זה ברור שאין זה דרך מצד עיקר המלאכה, ונחלקו אם סגי במה שיש קצת דרך בכך, וצ"ב בגדר הדבר.

עוד הקשו האחרונים ממה שמבואר בסוגיין דבתולדות האור לכו"ע אסור, ופירשו רבוותא קמאי ובתראי דאסור מדאורייתא [כפי שיבואר], ואין סברא לחלק בדרך הבישול בין תולדות האור ותולדות החמה. עוד הקשו האחרונים למה מדרבנן התירו בישול בחמה, והרי בכל המלאכות אסרו חכמים כל שעשאו כלאחר יד, כמבו**אר** בשבת [דף עד.] בבורר בקנון, וא"כ מן הדין דאף בבישול בחמה יאסר מדרבנן, ויבואר בהמשך הדברים.

ובהמשך הדברים נתבארו דברי רש"י בכמה פנים, א. הוה כמלאכה הנעשית כלאחר יד, כגון הבורר בקנון ובתמחוי שהוא פטור [דף עד.] מה"ט, והיינו דאף דהמעשה אינו כלאחר יד, מ"מ 'המלאכה' כלאחר יד. ב. התורה דברה על דרך הרגיל. ג. ממשכן ילפינן לחייב רק בבישול באור, וכוונת רש"י דכיון דאינו כדרך לא ילפינן מבישול באור לחייבו משום תולדה. ד. סתם בישול הוא באור, ולכן כל שאר הבישולים לא חשיבי בישול.

בקושית האחרונים למה בישול בחמה ל"ה בישול בקרבן פסח ובבב"ח

ובפטור 'שלא כדרך' בשבת ובשאר דיני התורה א. בהחפצא ב. במעשה

והנה האחרונים תמהו על פרש"י דיסוד ההיתר בבישול בחמה הוא לפי שאין דרך בישול בכך, והרי פטור זה של שלא כדרך מצינו רק בהלכות שבת, והרי מפורש אמרו בפסחים [דף מא.] דהמבשל את הפסח בחמי טבריה ואכלו פטור [משום לאו דאל תאכלו ממנו וגו' ובשל מבושל], ומדמי לה למה שהמבשל בחמי טבריה בשבת פטור [כדין תולדות החמה], וקשה דהלא מעשה בישול גמור הוא, ומה לי דאינו כדרך, וצ"ע.

ובחת"ס חולין [דף קיג:] כתב כעין זה, שנצטער הרבה במה שמבואר בר"מ [פ"ט מאכא"ס ה"ו] דבישול בחמי טבריה [ובחמה] לענין בשר בחלב אסור ואינו לוקה, וביאר במ"מ דדינו כדין בישול בחמה שהוא פטור, ותמה בחת"ס דבשלמא לענין שבת יש לפטור בבישול בחמה [לפי דבעינן דומיא דמשכן ויבואר לקמן], אך לענין בב"ח העיקר תלוי בעצם הבישול ומפעפע בכולו, ולמה אינו חייב על בישול בחמה, וצע"ג.

והנה כתבו הפוסקים [אה"ע סי' קכ"ג ס"א] דאם כתב גט ביד שמאלו הגט כשר, וכתב בחלקת מחוקק [סק"ה] וז"ל, אע"ג דלענין שבת כתב בשמאלו לאו כתב הוא [שבת קג.], ובגיטין [דף יט.] מדמה גט לשבת לענין כתב ע"ג כתב, אפשר לומר דלאו לכל מילי מדמינן לשבת, דבשבת בעינן מלאכת מחשבת דומיא דמשכן, ע"כ כל שכתב כלאחר ידו או בשמאלו לאו מלאכת מחשבת היא, אבל מ"מ כתב מיקרי לענין גט, ויעוין בב"ש [סק"ד]. ובאבני נזר [או"ח סי' ק"א סק"ב] הובא בביאור דברי הפוסקים לחלק בין שבת לשאר הלכות התורה,

עפ"י דברי רש"י בביצה [דף יג:] הנ"ל דמלאכת מחשבת מלאכת אומנות, פרט למלאכה הנעשית כלאחר יד, יעוי"ש.
[והנה נחלקו הפוסקים בדין כתיבת ס"ת בשמאלו, דבמנחות (דף לז.) דריש מדכתיב וקשרתם וכתבתם, מה קשירה בימין אף כתיבה, וכתב בספר התרומה (תפילין סי' ר"ה) דבדיעבד פסול, דאין סברא שיכתוב אדם ס"ת בשבת ויוכשר ולא יתחייב, דאין סברא דדוקא בשבת פטור משום דאינו כמלאכת המשכן, והוסיף, אמנם גבי שחיטה כתיב וזבחת, והפיל סכין כשרה אף כלאחר יד, ואפ"ה פטור בשבת משום דהוה כלאחר יד, ובבית אפרים [יו"ד סי' ס"א] מבו**אר** שפירש דצידד להוכיח משם לחלק בין שבת לכל התורה, ע"כ, הרי שהפוסקים שו"ט האם הדין של כלאחר יד נאמר בכל דיני התורה, או רק בשבת דבעינן מלאכת מחשבת דומיא דמלאכת המשכן].
ונתקשו האחרונים לאידך גיסא, דהרי מצינו בכמה מקומות אף לא במילי דשבת דכל דשלא כדרכו אינו כלום, דבפסחים [דף כד:] אמרו שהאוכל חלב חי וכדו' פטור שאין זה כדרך אכילה, ובשבועות [דף יז:] אמרו דהנכנס לבית המנוגע דרך אחוריו חוץ מחוטמו טהור, והבא אל הבית כתיב דרך ביאה דווקא, ובמנחות [דף טז:] אמרו שאם הקטיר שומשום לאכול שומשום עד שכלה קומץ כולו אין דרך אכילה בכך ואין דרך הקטרה בכך.
ובקוב"ש כתובות [אות ר"ב ר"ג] העלה דדין כללי הוא דכל שלא כדרך לאו כלום הוא, כדמצינו לענין איסורי אכילה ואיסורי הנאה בפסחים שם, כגון אם הניחו חלב של שוה"נ ע"ג מכתו דפטור, וזהו יסוד הפטור באם הוציא בשבת במרפיקו [בשבת צב.], והנוטל את צפרניו בשיניו [בשבת צד:], והטעם בכל זה הוא משום שלא דיברה תורה אלא בהאופן הרגיל, ועפי"ז כתב דאם בזמן מן הזמנים ישתנה הרגילות והדרך ישתנה הדין.
וכזאת הביא מה שנחלקו רש"י ותוס' בבכורות [דף מז:] בדין יוצא דופן, דלדעת רש"י [ד"ה וילדו לו] נתמעט מדכתיב כי תלד כדרך לידה, ודעת תוס' דאיכא קרא למעט, וביאר דדעת התוס' דבמסוכנת ומקשה לילד הדרך הוא לילד דרך דופן, וא"כ בכה"ג שפיר הוה כדרך לידה, ולכן צריך קרא אחרינא למעט, וכזאת כתב לענין הרכבת האילן, דשפיכת מיץ הזרע אינו כדרך ופטור, אך בזמנינו שהדרך בכך חזר האיסור, יעוי"ש.
ובאגלי טל [פתיחה סק"ג] כתב ליישב וז"ל, וברורן של דברים, דהנה מלאכה כלאחר יד יש בשני אופנים, יש שהמלאכה עצמה בלתי נפעלת כראוי, והיא שינוי באיכות הנפעל, כענין הנזרע בעציץ שאינו נקוב שלא נזרע כי אורחיה, אף שבאיכות הפועל לא היה שום שינוי, ויש מלאכה כלאחר יד שהיא שינוי באיכות הפועל לבד, ולא באיכות הנפעל, כגון הכותב בשמאלו, אף אם אימן את ידיו וכתב אותיות מיושרות כמו אם הי' בימינו.
והנה באכילה שלא כדרכה, כגון שאכל חלב חי או עירב בו דבר מר, הרי יש שינוי בהמאכל, וכן הנכנס לבית המנוגע דרך אחוריו הרי יש שינוי בהביאה לבית שהיא מעשה הנעשה, וכן בהקטיר שומשום לאכול שומשום אין דרך הקטרה בכך **ו**אין דרך אכילה בכך, שהנפעל אינו כדרכו, שהדרך שיוקטר כזית בבת אחת או שיאכל כזית בבת אחת, וזה שינוי באיכות הנפעל, וכן הנזרע בעציץ שאינו נקוב, שהנפעל אינו כדרכו.
ומעתה יש לומר, דבכל דיני התורה אין פטור בשלא כדרך אלא כאשר החפצא הוא שלא כדרך, וזהו שנתחדש בשבת דאף אם החפצא הוא כדרך, כל שהגברא לא עשה כדרך הרי הוא פטור, ואשר לכן אם כתב בשמאלו, הגם דמצד עצם הכתיבה אין שום נפקותא, רק דמעשה הכתיבה עשה שלא כדרך, לכן לענין שבת דבעינן מלאכת מחשבת בעינן שיהא בימינו כדרך, ואילו לענין גט סגי מה דעצם הכתב נעשה כהלכתו, עכ"ד האגלי טל.
ודבריו צ"ע מסוגיא מפורשת במנחות [דף ע.], שאם גחין [נתכופף] ואכל תרומה במחובר לקרקע פטור, ופרש"י [ד"ה גחין] בטלה דעתו אצל כל אדם ולא הויא אכילה. ובפשוטו נראה דיסוד הפטור הוא משום דהויא אכילה שלא כדרך אכילה, הרי דאין שום שינוי בעצם המאכל, מ"מ מעשה הגברא שעשה האכילה שלא כדרך הוא ופטור, ומה בין זה למי שכתב ביד שמאלו דחשיב גט, כיון דעצם הדבר הנפעל נעשה כדרך, וצ"ב.
והנראה פשוט ליישב קושית האחרונים והאגלי טל, דבגט אין דין 'מעשה עשיית כתב', ועיקרו רק בעצם הכתב דלהוי כתב, משא"כ לענין אכילה לא אסרה תורה מה שעשה שהאוכל יהא נאכל, אלא את מעשה האכילה אסרה תורה, וממילא כל שאכל שלא כדרך אין כאן מעשה אכילה, ודכוותה לענין הבא לבית דרך אחוריו אין כאן מעשה ביאה לבית, הגם דעצם הביאה שוה היא למי שנכנס כדרך, והדברים ברורים ומבוארים.
מעתה שוב יש לתמוה בסוגיא דפסחים שם שהאוכל פסח מבושל בחמי טבריה פטור, והרי עצם תוצאות הבישול שוה הוא בחמה ותולדותיה באור ותולדותיו [**עי'** קוב"ש פסחים אות ק"ג], וא"כ התינח לענין שבת ניחא מה דפטור [הן להקוב"ש דבשבת פטור כל שעשה המעשה שלכ"ד, הן למש"נ דכלל זה אמת בכ"מ שהאיסור על המעשה], אך בפסח [וכן בבשר בחלב] אין האיסור במעשה הבישול, אלא במה שהחפצא מבושל, וצע"ג.
ולקמן נתבאר ליישב בכמה פנים, א. דברי הירושלמי דגזיה"כ הוא דאין חייב בפסח מבושל אלא בבישול באש. ב. דברי החת"ס דגזיה"כ הוא דאין בישול אלא באור, דכל דיני בישול ילפינן משבת. ג. בישול בחמה משונה באיכותו, ולא חשיב מבושל כל עיקר לכל דיני התורה. ד. אף בקרבן פסח יסוד האיסור אינו באכילת פסח מבושל, אלא שהבישול מצטרף להאיסור, ומאחר שאין כאן מעשה בישול שוב אין נאסר בבישול.
ואולי יש לומר, דיסוד מה שפרש"י דאין דרך בישול בכך אין זה רק משום שאין דרך גברי לבשל כן, אלא כן נקבע בתורה שסתם בישול הוא דוקא באור, כעין דברי רש"י בבכורות [דף מז:] הנ"ל דלידה דרך דופן לא חשיב כדרך לידה, ובקוב"ש כתב דאם יתחילו לייחד דוקא דרך דופן יהא נחשב כלידה, ולמש"נ נראה שבדברים שבטבע נקבע בשנות 'אלפיים תורה' מה נקרא כדרך, ולידה דרך דופן לעולם תחשב כשלא כדרך.

בהיתר בישול בחמה א. כמשכן ב. גזיה"כ ג. איכות הבישול ד. חוזר

ובקרית ספר [פ"ט שבת] כתב וז"ל, המבשל בתולדת האור כמבשל באור עצמה, אבל לא בחמה ובתולדות חמה, דבישול לא הוי אלא באור ותולדותיו, דה"נ הוה בסממני המשכן, עכ"ד [ויעוין באגרו"מ בזה], וכן כתב בחת"ס [לעיל לח: וחולין קיג:] דהטעם שחייב על אור ותולדותיה ופטור על החמה ותולדותיה, לפי שבמשכן לא מצינו אלא בישול באור [בבישול הסממנים] ובישול בתולדות האור [בישול שמן המשחה כדלקמן].
וכ"ה בצל"ח פסחים [דף עד.] וז"ל, מליח הרי הוא כרותח דצלי, ואף דלענין שבת ליכא במליחה איסור בישול, היינו משום דבשבת גמרינן ממלאכת המשכן ובענין תולדות האור, ואפילו בחמה מותר בשבת, וכן בבשר בחלב אין במליחה איסור בישול, היינו דדרך בישול אסרה תורה, ומליחה אין דרך העולם לאכול בלי בישול [ועפי"ז צידד לאסור למלוח הקרבן פסח משום צלי מחמת דבר אחר, ויעוין לקמן מה שהערתי בדבריו].
ובנודע ביהודה [מהדו"ת או"ח סי' קמ"ג] ביאר שיטת הרמב"ן הנ"ל דהיתר בישול בחמה אין הטעם משום דילפינן ממשכן, דהלא אפיה חייב אף שלא היה במשכן, וע"כ דבישול בחמה שאני שאין דרכו בכך, וא"כ במליח שדרכו בכך [ליוצא בדרך] מן הדין שיתחייב בשבת, וע"כ דמליח אינו מבשל, דלא כדעת הר"ן דס"ל דהמולח בשבת חייב וכמש"נ לעיל], ונראה מדבריו שזהו דלא כדבריו בצל"ח דפטור משום דילפינן ממשכן.
ובאגרו"מ כתב דודאי אף כוונת רש"י היא דבישול דשבת ממשכן ילפינן, ואך דמן הדין דנילף בישול בחמה לחייבו [מדין תולדה] מאב מלאכת בישול, ומה דבאמת לא ילפינן הוא רק לפי שאין דרכו בכך, נמצא דיסוד הפטור הוא משום שלא היה במשכן, וכל סברת רש"י רק לזאת דלא נילף לחייבו משום תולדה, אכן הא מיהת כל שדרכו בכך [כמו האופנים שהובאו בתחילת הדברים] הדר דינא לחייבו משום תולדה, וכ"כ באגרו"מ.
ואף זה תמוה מסוגיא דפסחים דהמבשל קרבן פסח בחמי טבריה ואכלו אינו לוקה על הלאו דאל תאכלו ממנו וגו' ובשל מבושל, דומיא דהמבשל בשבת בחמי טבריה פטור, ותמוה דהלא התם שאני משום דבעינן דומיא דמשכן, וכמש"נ לעיל מדברי האחרונים לענין הפטור של שלא כדרך, דלא נאמר אלא לענין שבת משום דבעינן דומיא דמשכן, אבל שאר דיני התורה חשיב מעשה אף שלא כדרך, וא"כ בודאי קשה לדעת האחרונים הנ"ל.
[ותמוה לי מש"כ הצל"ח בפסחים (דף עד:) דאין למלוח את הפסח לפני הציליה, דמליח כרותח, והוא צלי שלא מחמת האש, וראיה לזה ממה שאמרו בפסחים (דף מא.) דהמבשל פסח בחמי טבריה עובר משום כי אם צלי אש, ואף דלענין שבת אינו בישול, היינו משום דשבת ממשכן ילפינן, וכן בבשר בחלב בעינן דרך בישול באור, עכ"ד, ותמוה דהלא מפורש שם לענין איסור אכילת פסח מבושל דחמי טבריה אינו מבושל, וצע"ג].
ובחת"ס חולין [דף קיג:] כתב שנצטער הרבה במה שמבואר בר"מ [פ"ט מאכא"ס ה"ו] דבישול בחמי טבריה [ובחמה] לענין בשר בחלב אסור ואין לוקה, ובמ"מ שם כ' דלענין שבת קי"ל דפטור, ה"ה בבב"ח [וי"מ דהוא איבעי' בירושלמי נדרים (פ"ו ה"א), ומספק אין לוקה], ותמה בחת"ס דבשלמא לענין שבת בעינן דומיא דמשכן, אך לענין בב"ח העיקר תלוי בעצם הבישול ואם מפעפע בכולו, למה לא יהא בישול בבישול בחמה.
וכתב ליישב בשם תלמידו המופלג ר' יואל סגל דנלמד מדכתיב 'אשר תאפו אפו ואשר תבשלו בשלו', ואי ס"ד סתם בישול דקרא כולל גם בחמה או חמי טברי', הרי בישול כזה יכול לבשל גם בשבת עצמו, והיאך סתם הכתוב אשר תבשלו בשלו, וע"כ סתם בישול דתורה אינו אלא באש, וילמוד בישול דפסח לבב"ח, עכ"ד. נמצא מבואר מזה דסוף הדין הוא שיש גזיה"כ דאין 'בישול' אלא באש ולא בשאר מילי, בשבת ובכל התורה.
אכן לענ"ד דברי החת"ס צ"ע, דכיון דאין דרך לבשל בחמה, א"כ ניחא מה שאמר הכתוב את אשר תאפו אפו בע"ש, ולא יאפו בשבת בחמה, דאין דרכו בכך, וצע"ג. אלא דבאמת החת"ס לשיטתו אזיל שכתב לעיל [דף לח:] דאף במבשל לחם לכותח בחמה [דדרכו בכך] אינו בישול, וע"כ לשיטתו אזיל דילפינן ממשכן דאין בישול אלא בחמה, אך לדעת רש"י [שחידש שאין דרך בישול בחמה] נפל תירוצו של החת"ס.
וראיתי בירושלמי שבת [פ"ז ה"ב] דשו"ט בדין פסח שנתבשל בחמי טבריא, ונחלקו שם, חד אסר דכתיב אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים, וחד מתיר דכתיב כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו, הרי דילף מקרא מיוחד דלא חשיב מבושל בפסח אא"כ באש ותולדותיו, וא"כ י"ל דבכל דיני התורה שפיר חשוב מבושל לדעת חכמים דחמי טבריה הוה תולדות האור, ונפ"מ גם בדין בשלו לפסח וצלאו, ויעוין בקרבן העדה שם.
בצל"ח שם כתב ליישב מה דבישול בחמה לא הוה בישול לענין בב"ח, דהוא משום שדרך בישול אסרה תורה, ומאחר שאין דרך לבשל בחמה פטור, והוא מחודש, דהלכה זו [דדרך בישול] מצינו רק באיכות הבישול, לזאת דבעינן מבושל ולא כבוש ובעינן נו"ט [חולין קח.], ולא בטיגון [סנהדרין ד.], ולא פחות מבמאכל בן דרוסאי [פמ"ג משב"ז סי' ס"ח סק"ט] ועוד כהנה לרוב, אך להצריך 'מעשה בישול' מניין לנו, וצ"ע.
ובאגלי טל [אופה סי' מ"ד סק"א] כבר עמד בפרש"י [דבישול בחמה פטור דאינו הדרך], דכ"ז פוטר רק בשבת, אך למה פטור זה ישנו באכילת פסח מבושל, הא התם תלוי בעצמו אם מבושל הוא, ולא במעשה הגברא, עוד הקשה דבכל מקום אסרו חכמים כלאחר יד במלאכות שבת, ולמה בבישול בחמה התירו, עוד העיר דפטור כלאחר יד מצינו רק בשבת, ואילו שלא כדרך מצינו גם לענין איסור אכילה והנאה, וכניסה לבית המנוגע.
וכתב ליישב דפטור כלאחר יד הוא שינוי במעשה הגברא, ואילו כאן יש גם שינוי בעצם הוויית הבישול, דהנה יש שבח עצים ואש בפת ובדבר המתבשל [וחכמים דס"ל בפסחים (דף כו:) דאין שבח עצים בפת היינו באיסוה"נ שהאש נוצר מן הנשרפין דשרי], וכשבישל באש יש שבח אש בהתבשיל, והוא שינה לבשל בחמה ששבח חמה בתבשיל, וכיון שיש שינוי בנעשה הו"ל כשלא כדרך אכילה והנאה דהוא פטור בכל דיני התורה.
ובזה תירץ סוגיא דפסחים דהאוכל פסח המבושל בחמה פטור, דהיינו משום דלא חשיב בישול אלא באור ותולדותיו, אבל בחמה ותולדותיה איכות הבישול משונה וחלוק לעצמו, ואין שם בישול עליו, עכ"ד.
וסמך לזה מובא שם ממש"כ בב"י ושו"ע [או"ח סי' תנ"ב ס"ה] וז"ל, כתוב עוד בארחות חיים חמי טבריא דינן כרותחין לענין בליעה, אבל אין מגעילין בתוכן וכו' לפי שאינן תולדות האור, וכבר ארז"ל כבולעו כך פולטו, מה בולעו על ידי תולדות האור, אף פולטו כן, ואם נאסרו ע"י חמי טבריא אפשר להכשירן על ידן או על ידי חמי האור, עכ"ד, הרי שיש שינוי לריעותא בין אם הוחמו ע"י האור ותולדותיו לבין חמה ותולדותיה.
ולדבריו ניחא גם מה שלא אסרו חכמים בישול בחמה כמו שאסרו בכל שלא כדרך, שלא אסרו חכמים אלא במקום שהחפצא של המלאכה נעשית, אלא שעשאה הגברא בשינוי, אך בישול בחמה בישול שלא כדרך מצ"ע הוא. ונמצא לפי"ז, דלכו"ע כן הוא דהמתבשל בחמה בישול אחר הוא, אלא שנחלקו בטעם הפטור, לדעת רש"י פטור לפי שאין זה כדרך בישול מצד עצמו, ולדעת רבוותא הנ"ל דילפינן ממשכן דבעינן דוקא בישול באור.
ובמנחות [דף כא.] מפורש דבישול בחמה איכות אחרת הוא, שאמרו שם דדם שבישלו והקפה באור אינו חייב עליו, דאינו חוזר לכמות שהיה, ודם שהקפה בחמה חוזר לכמות שהיה וחייב עליו, עכ"ד. ובחולין [דף קכ.] מבואר דנבילת עוף טהור שבישלה בחמה ואכלה אינו נטמא דאסרוחי מסרח, ובחי' הר"ן שם מבואר דה"ה לענין איסור אכילה. וכן מפורש הוא בנזיר [דף נ.] דבישול בשר בחמה אינו ראוי לאכילת אדם דמסריח.
ובתוס' פסחים [דף כד: ד"ה פרט] כתבו דאם בישל חלב בחמה ואכלו פטור כדין האוכל חלב חי שהוא שלא כדרך, וכ' בקוב"ש [שם אות ק"ג] דהוא כמבואר במנחות שם לענין דם דאינו מתבשל בחמה, אולם ברש"י כאן כתב לפטור דאינו דרך בישול, ולא משום שאינו בישול, עכ"ד. וראיה לזה מבישול בתולדות חמה דפטור, ובפשוטו נראה דכוונת דברי התוס' דהוי כחלב חי דהוי שלא כדרך [בבשר], ולא משום שאינו מתבשל. ויעוין בפסחים [דף מב.] שאמרו לא תלוש בחמה ולא בחמי חמה, ולא במים גרופין מן המוליאר, ופרש"י בחמי חמה וכ"ש בחמי האור. ובנדה [דף סו:] אמרו דחפיפה היינו בחמים, ונחלקו הראשונים בדין חמי טבריה.
ולענין לחם מצינו בפסחים [דף לז.] ענין חדש, דילי"ף מקרא דכתיב 'ואפו וגו' לחמכם בתנור אחד', דאין קרוי לחם אלא האפוי בתנור, למעט פת העשויה לכותח שדרכה לאפותה בחמה, ואין חייבת בחלה, האמנם שאם סידרה ועשאה כעכין כדרך פת חייבת בחלה, ער"ש חלה [פ"א מ"ה] דאין זה אלא מדרבנן, ואף גם זאת עתורי"ד שפירש פת העשוי לכותח באופ"א, וכל העשוי בחמה אין שם פת עליו כלל, וכ"ה בפי' הרשב"ם בפרשת בא [פי"ב פל"ט] עה"כ עוגות מצות, שהטעם שנקרא עוגות ולא לחם לפי שאין לחם אלא העשוי בתנור, ואף דמסתמא סידרוהו כעכין ופת, והוא כשיטת התורי"ד. הא מיהת מבואר מכ"ז דאפיה בחמה איכות אחרת היא. ובצפנת פענח [פ"ט שבת ה"ב] הביא שיטת הר"ן בע"ז [דף עד:] דהמולח בשר בשבת חייב משום מבשל, והקשו האחרונים מ"ש מבישול בחמה, ועמש"נ לעיל בארוכה, וכתב וז"ל, הטעם דתולדות חמה פטור צ"ל משום דמבואר במנחות [דף כא.] דדבר שנתבשל ע"י חמה הדר, וא"כ ל"ה גמר, ולכך פטור ד**ה**וה **כמו אין מלאכתו מתקיימת, עכ"ד.** ודבריו מחודשים, דקשה לומר דבישול בחמה הדר, ולא אמרו כן אלא בהקפאת הדם.

בדין בישול בחמי טבריה
א. בבשר בחלב ב. בקרבן פסח והאם איסורם תלוי א. במעשה בישול ב. בעצם בישול

לולא דמיסתפינא אמינא דבר חדש, הן בהלכות איסורא דבשר בחלב, והן בהלכות איסור אכילת קרבן פסח מבושל, דאינו תלוי בעצם הבישול שבו, אלא תלוי במה שנעשה בהם מעשה בישול, כפי שיבואר, באופן דלפי"ז ניחא ב' סוגיות הנ"ל בדין בישול בחמי טבריה, דמה שאמרו בירושלמי דלענין בשר בחלב מותר, היינו משום שאין כאן מעשה בישול, וכן מה שאמרו בשמעתתא דפסחים לענין פסח מבושל נמי ניחא כפי שיבואר.
כבר הובאו דברי הצל"ח שם שכתב ליישב מה דבישול בחמה לא הוה בישול לענין בב"ח, דדרך בישול אסרה תורה, והערנו לעיל דהלכה זו [דדרך בישול] מצינו רק באיכות הבישול, ולא להצריך מעשה בישול.
אשר מבואר מדברי הצל"ח, דהחפצא דאיסורא של בב"ח תליא במעשה ד'לא תבשל גדי בחלב אמו', וכל דלא נתקיים בו 'לא תבשל' אינו נעשה חפצא של בב"ח, ולכן כל שנתבשל שלא כדרך בישול אינו נאסר, וזהו סוד מה שאמרו דרך בישול אסרה תורה, דהחפצא של בב"ח נאמר רק אם עבר התנאים של 'לא תבשל', וממילא דמאחר דמתנאי לא תבשל שיהא זה מעשה בישול, ממילא לא נעשה חפצא של בב"ח בלא מעשה בישול.
ואשר מעתה נראה כזאת גם בישוב סוגיא דפסחים, בהקדם מה שיש לחקור באיסור אכיל**ה** דפסח מבו**ש**ל, האם האיסור הוא במעשה האכילה בלבד, ואין הבישול אלא היכ"ת לשוויי האיסור [ובגדר האיסור יל"ד א. הבישול משוויי ליה לחפצא של

פסוה"מ, ב. האיסור הוא במעשה האכילה], או דנימא דאיסור גברא הוא לבשלו ולאכלו, ואף שאף אם אחר בישלו אסור, מ"מ הבישול אף הוא מצטרף לגופו של איסור.

[ודוגמא רחוקה לזה מאיסורא דאותו ואת בנו, שיש לחקור האם האיסור הוא בשחיטת השני, שכן בשחיטת הראשון נעשה השני לחפצא דאיסורא, או דהאיסור הוא בשחיטת הראשון והשני ביום אחד, ואך דהתורה לא אסרה אלא גמר השחיטות, והארכתי בספרי חבצלת השרון בפרשת אמור (פכ"ב פכ"ח), ושם הארכתי אף לענין ערות דאשה ואמה ואשה ובתה, ובמקו"א הארכתי לענין טומאת מקדש, האם עצם הטומאה מצטרפת היא לעיקר האיסור].

והנה במצות הפסח נצטוינו על מעשה הצליה באש, והאריכו האחרונים דאין הצליה הכשר אכילה בלבד, אלא הצליה היא קיום דין בהקרבן, שכן מאחר שהקרבן עיקרו לאכילה [פסחים עט:], לכן אף הצליה קיום דין מצד הלכות הקרבן להכשירו לאכילה, וכן מבואר בתוס' ביצה [דף כז: ד"ה ועל] דבצלייה איכא צורך גבוה, עד שהקשה היאך הצלייה דוחה את היו"ט, יעוי"ש, וע"כ דאיתעביד ביה קיום דין הקרבן, יעוי"ש.

וסמך לזה הביאו ממה שאמרו בספרי פרשת ראה [לגירסת הגר"א] ועשית פסח, שתהא עשייתו לשם פסח, שאם עשיתו שלא לשמה פסול, יכול אף צלייתו [והדחת קרביו], ת"ל וזבחת פסח וכו', הרי דצריך קרא דאין צלייתו צריכה לשמה, ע"כ דקיום דין בהקרבן היא. ובזבחים [דף נו.] תנן במשנת איזהו מקומן דאין הפסח נאכל אלא צלי, והקשו בתוס' למה לא תנן דאין נאכל אלא למנוייו, ולמש"נ תירצו דצלי מדיני הקרבן הוא.

וראיה ברורה לזה נראה מהא דאמר רב חסדא ורבא בזבחים [דף לו:] דהאוכל פסח שלא נצלה בטומאת הגוף חייב, כדין האוכל אימורים דחייב אף שאין ראויים לאכילה, ודחה דפסח אינו ראוי למצוותו עד הצלייה, ופירשו בתוס' [ד"ה משום] דכל דלא ניתר לטהורים אין חייב משום טומאה, משא"כ אימורין דראויין למצות הקטרה, ע"כ, הרי דפסח שלא נצלה חשיב כלא נשלם ההיתר לטהורים מצד דיני הקרבן עצמו.

ובמשנת יעבץ [או"ח סי' כ"ד] האריך ביסוד זה, דהנה בר"מ [פ"א ק"פ הי"ח] כתב דצליית הפסח אינה דוחה שבת משום שאפשר למחר, והקשה בלח"מ מ"ש מהקטרה שאמרו במנחות [דף עב.] דחביבה מצוה בשעתה לדחות שבת, ע"כ, הרי דבאמת צורך גבוה הוא [וצורך אכילה אין דוחה שבת (פסחים עא.)], ואף גם שעתה של מעשה הצלייה סמוך לחשיכה [יעוי"ש שהארין], ומה שאין דוחה שבת הוא רק משום שעלה שם עבודה. הלא מעתה נראה דכנגד מצות צליית הפסח [כמכשיר לאכילה] הנולד מהלכות הקרבן, באה לאו של עשיית מעשה הבישול ואכילתו, באופן דלפי"ז י"ל דיסוד האיסור של אכילת פסח מבושל תליא במעשה בישול, וממילא נפ"מ בבישול בחמי טבריה, דאף שהפסח שם מבושל עליה, ואם יצלנו אח"כ לא יוכשר [אם אין צלייה אחר בישול], מ"מ איסור אכילת פסח מבושל אין כאן [שו"ר שכ"כ במשאת משה חולין סי' כ"ה], יעוי"ש.

ויסוד לזה נראה ממה שאמרו בפסחים [דף מא:], אין לי שחייב באוכל פסח מבושל אלא שבישלו משחשיכה, בשלו מבעוד יום מנין שהוא חייב, ת"ל ובשל מבושל, ואינו מובן מה לי אימת בישל הפסח, הרי עיקרו איסור אכילת פסח מבושל, אכן למש"נ נראה לחדש דמאחר דיסוד האיסור הוא לבשל ולאכול, היה בדין דלא אסרה תורה אא"כ נתבשל משחשיכה, כי מעשה הבישול מצטרף למעשה האיסור, והדברים ברורים.

[ובמהרש"א שם הקשה מה ס"ד דאין איסור בבישלו מבעוד יום שעדיין לא הגיע עיקר זמנו, הרי מה דעיקר זמנו משחשיכה היינו לאכילה, אבל צלייתו ודאי אפילו מבעו"י הוא כמפורש בפסחים (דף סה:), ואמאי לא נימא דאיסור בישולו דומיא דהיתר צלייתו, עכ"ל. ולכן פירש המהרש"א כוונת הסוגיא באופ"א, ולמש"נ קושית המהרש"א מכוונת מאד, דעיקר איסור דבישול עומד כנגד מה שצוותה תורה במעשה הצלייה].

וסמך לזה, דהנה תניא בפסחים [דף מא.] דאם צלה הפסח ואח"כ בישלו חייב משום פסח מבושל, דכתיב ובשל מבושל, וכ"כ הר"מ [פ"ח ק"פ ה"ח], ומוקים לה ר"כ כדעת ר' יוסי דס"ל בכל מקום דיש בישול אחר אפיה [ופירשו בתוס' דילפותא היא מקרבן פסח], ודוחה הש"ס דאף לר"מ דס"ל דאין בישול אחר אפייה, מ"מ בקרבן פסח חייב מדכתיב ובשל ומבושל, ע"כ. ואינו מובן, הא לר"מ שם צלי עליו, ולמה יתחייב בבישלו ואכלו.

והנה דעת הירא"ם דיש בישול אחר אפיה בשבת כדברי ר' יוסי, אכן הראבי"ה והרבה ראשונים נחלקו וס"ל דאין בישול אחר אפיה בשבת, ואף ר' יוסי לא אמרה אלא לענין מצה משום דבעינן טעם מצה כדמסיק בברכות [דף לח.], והובאה פלוגתתם בשו"ע [סי' שי"ח ס"ג], ולשיטתם ע"כ גזיה"כ הוא לענין פסח כדמסיק, וזה צ"ב כנ"ל, ואף אם נימא דבעינן טעם פסח [עי' מהרש"א], מ"מ אין זה מבושל ולמה יתחייב על אכילתו.

אשר למש"נ נראה ליישב [ולאידך גיסא] שכן מאחר שאין האיסור מה שהחפצא של הפסח מבושל, אלא במה שעשה מעשה בישול ואכל, באופן דלפי"ז אף דשם צלי עליו, מ"מ כל שעשה מעשה בישול ואכלו חייב, והנה טעם דין צלי כתב החינוך [מצוה ז'] א. כאכילת מלכים, ב. אכילת חפזון, באופן דשפיר י"ל דאין המבושל נאסר, אלא מצות הפסח דין הוא בסדר אכילת הפסח בצלי ולא בבישול, כמש"נ דמעשה הצלייה קיום דין.

ונפ"מ בכל זה, דבישול בחמה ובחמי טבריה משווייה ליה להחפצא למבושל, ואך דאין כאן מעשה בישול לחייבו משום פסח מבושל, באופן דלפי"ז אם בישלו בחמה ואח"כ צלאו באש אין זה צלי אש, דמאחר דבהחפצא הוה ליה מבושל, שוב אין צלי מבטל את הבישול, אך אם נימא דאינו מבושל י"ל דכשר בצלה אח"כ, וחקר בזה במנח"ח [מצוה ז' סק"ה], וצויין שם שלפי' הקה"ע נחלקו בזה בירושלמי שבת [פ"ז ה"ב], יעוי"ש היטב.

מרדכי קרליבך - ירושלים

הנה בגליון קודם (ס"א) במאמרי על מלאכת הבישול בענף ההטמנה (עמ' קמ"ג, ענף א' אות ז' הע' 17), הובאו דברי הגמ' (ב"ב י"ט.) גבי חול - דמיחם חיים ודמיקרירי קריר, והלום העירוני לדברי הר"י מיגאש (שם, הו"ד בשטמ"ק) בביאור החילוק - "חול גופיה אין בו לא חימום ולא קירור, שהרי דבר יבש הוא ואין בו לחלוחית כלל, אלא מחמת שהוא דק כשמוצא חימום מתחמם ממנו היטב, וכשמוצא לחלוחית של מים מצטנן ממנו היטב, ולפיכך לענין הטמנה אין טומנים בו, שהרי מתחמם הוא מחמת הקדירה ונעשה דבר המוסיף הבל", ע"ש.

והרהרתי ביני לבין עצמי בהגיגי אלול, דאף האדם כן הוא, שהרי גם מן החול יסודו, וסוד הכשלון והירידה מן התעצמות יסוד החול היא נובעת, אשר "דבר יבש הוא ואין בו לחלוחית כלל", וכשיבש הינו הרי כל דבר ישפיע עליו, אם חום ואם קור, אם תורה ואם הפכה ח"ו, לטוב ולמוטב, וכאשר יעיד החוש שכל ירידה מתחילה מחסרון הרגש והשמחה בעבודת ה', ועל כן צריך לעורר רגש התשוקה לעבוד את בוראו עבודה תמה כדבעי.

ולכשתמצי לומר, לכך נברא האדם מארבע יסודות, שיוכל להשתמש בכל דבר במרכיב הנצרך לו, כגון האש והחמימות לעבודת ה', והעפר לענוה ולהשפלת והכנעת עצמו, ולא יהפוך הסדרים.

ובאמת זה יסוד האדם, המורכב מגוף בהמי מחד, ומנשמה עליונה מאידך, דומה הוא האדם לסולם: כל אדם 'מוצב ארצה' הוא - אך ראשו עד השמים מגיע, מורכב הוא מגוף בהמי ומנשמה עליונה, ואחז"ל (אדר"נ פל"ח מ"ב וחגיגה ט"ז.) דששה דברים נא' בבנ"א, ג' כבהמה וג' כמלה"ש, ג' כבהמה: אוכלין ושותין, פרין ורבין, ומוציאין ריעי, וג' כמלה"ש: יש להם בינה, ומהלכין בקומה זקופה, ומספרין בלשה"ק, ומהסולם תלמד כיון שמחובר הוא לשני ההפכים הרי לעיתים 'מלאכי אלקים עולים', עולים למדרגות נשגבות, מגבירים את הדימוי למלאך מאשר לבהמה, אך לעיתים היצה"ר מנצח ח"ו 'ויורדים בו' אל הארץ אשר בה נמצאת תחתית הסולם, אולם הסולם - אע"פ שיורדים בו - על עמדו ניצב הוא כבראשונה, ממתין לעליה הבאה: לעולם אינו מתיאש. יודע הוא: יש דרך חזור! להתעלות עד הפסגה!

גם אם אתה 'מוצב ארצה', דרגתך שפלה, נמוכה היא ביותר, ומשפלות מדרגתך חפץ אתה לשוב בתשובה שלמה, להתקרב אל הקב"ה, אין לך מניעה! הסולם אשר 'מוצב ארצה' הוא ממש לידך, במדרגתך - אך 'ראשו' מגיע 'השמימה', ודרכו - עד הפסגה! אך מאידך, גם אם ראשך כבר 'מגיע השמימה', מעלותיך רמות הנה ונשגבות - אינך יכול להיות שאנן: הסולם, סולם הירידה, לידך נמצא, ויכול אתה להתדרדר בו, ודרכו - עד השאול! וזה הוא גם מקור שמו של האדם אשר כבר עמדו בזה שמחד גיסא מל' 'אדמה' הוא, ומאידך 'אדמה לעליון' הינו, דהנה הרמב"ן ורבינו האלשיך כ' דהאדם קרא שמות לבעלי החיים ע"פ מהותם וטבעם, ובזה יתבאר ביותר מאי דאי' בב"ר (פי"ז) ובמדרש שוח"ט (תהלים פ"ח) שלא היו יודעין מלאכי השרת כיצד לקרוא להם עד שהביאם הקב"ה לפני אדם הראשון, והרי לכאו' כ"ש הוא שכשקרא ד' שם לאדם קבעו לפי טבעו ומהותו, ולכאו' הדבר צ"ת שקראו 'אדם', שהוא מל' אדמה.

ואשר שמעתי לבאר בזה, דהנה אשר יסתכל באדמה במבט שטחי יראה בה רק דבר הצומח, אך החופר ומעמיק בה, ככל אשר תגדל העמקתו כן יגלה בה דברים נוספים, כגון אוצרות זהב, מכרות פחם, נפט וכיו"ב, וזו מהותו ומטרתו של האדם לחפור ולהעמיק ולא יסתפק באשר השיגה ידו ברוחניות.

והוא אשר אמר הקב"ה לזכריה (ג' ז') לגבי המלאכים: "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", וכבר ביארו בזה דהאדם צריך להיות תמיד במצב של 'מהלך' ומלאך הוא 'עומד', דיהודי אינו יכול להיות ברוחניות במצב של עמידה כי 'חניה ועמידה', פי' 'ירידה' רח"ל דהאדם צריך להיות תמיד במצב של הילוך במסילה העולה בית קל, ועליה בשליבות הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה לעלות ולהעפיל בדרך העולה אל בית ד', לחפור להעמיק להשתדל ולעשות יותר את רצון ד', עבודתו ותורתו.

אך לכאו' נ"ל בס"ד עוד לבאר בזה, דהנה בבריאת העולם אמר הקב"ה לאדמה לברוא "עץ עושה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ", ואי' בחז"ל (ב"ר ה' ט') שרצה הקב"ה שיהא טעם העץ ופריו שוה, והיא לא עשתה כן ולא נתנה טעם בעץ עצמו, ונתקשה המהרש"ל (הביאו בשפת"ח) מה טעמה של האדמה ששינתה, וביאר שציוה לה הקב"ה שתוציא עץ פרי שיהא עצו ופריו שוה כדוגמת עשב שקלחו ועליו שוים, ובזה עשתה האדמה ק"ו לעצמה: ומה עשב אע"פ שהטעם שוה צריך מעט תקון כדי לאוכלם, אילנות שאין טבעם כך ואינו סברא להיות שוה ק"ו שיצטרכו שנוי ותקון, וע"כ לא עשתה כך.

וממילא אפש"ל דזה אשר מסמלת האדמה לאדם: עשה את המוטל עליך ללא שנוי, דהרי זה טבעו ומהותו של האדם שלא לקבל מרות האחרים, ומחשיב עצמו שהוא יודע ומבין וכיו"ב ויעשה כאשר יבין, ואינו נכון, אלא צריך תמימות מל' שלמות בלא לנסות להתחכם, להערים ולהימנע מהצורך לקיים ולקבל מרות, והוא ענין התמימות והחפץ לעשות כרצון ד' ממש ללא שינוי מאומה מרצון ד'.

ודוגמא לזה כבר מצינו, דהנה בבמדבר (ס"ו, ל"ב) כ' "ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת", ומבואר בדברי רבותינו שכוונת המקושש לש"ש היתה, הוא רצה להראות לכולם חומרת עון חילול שבת, אבל- חילל שבת, המטרה - אינה מקדשת את האמצעים. ולא ידע, כי מחמת מעשהו יעכב את הגאולה עד הלום: בגנותן של ישראל דבר הכתוב, שלא שמרו אלא שבת ראשונה, ובשניה בא זה וחללה. אבל אם משמרין ישראל ב' שבתות מיד נגאלין (שבת קי"ח: ור' שמו"ר כ"ה), והן בעוון, עד היום ישנם חטאים ופגמים עקב עיכוב הגאולה, שהיה לש"ש, כדי למנוע מהחטא, וכיו"ב מצינו גם על שאול המלך, דהקב"ה ציוה לו שיהרוג את כל זרע עמלק, והוא חמל על אגג וממנו יצא המן, שרצה להשמיד להרוג ולאבד לולי ד' שהיה לנו בקום עלינו אדם - זה המן.

נמצינו למדים, דהחובה המוטלת על האדם היא לעשות רצון ד' כרצונו ממש ללא התחכמויות ומחשבות צדדיות, כאילו ע"י שיעשה באופן אחר או בהנהגה שונה ירבה כבוד שמים, אלא יעשה הכל כמצות בוראו וכחפץ ד' אלוקי ישראל. "תמים תהיה עם ד' אלוקיך"! וענין זה מגיע ג"כ ע"י התשוקה והרצון והחפץ לקיים רצון בוראו בהבנת גודל המעלה והזכות שבידו.

ושני ענינים ותפקידים אלו מבוארים בבראשית (י"ז א') דא"ל הקב"ה לאברהם אבינו "התהלך לפני והיה תמים", והקב"ה יזכנו.

שלמה ידידיה בן שמעון - בני ברק

נשאלתי מידידי הרה"ג גמליאל רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך), אם אדם בורר בשבת פסולת מתוך אוכל על מנת להראות לעם בשיעור מה אסור לעשות, אם יש איסור בזה, ע"כ.

ואשר נלע"ד דפשיטא דזה אסור, ומאי שנא משאר מלאכות, אלא דעדיין יש לי עיון, דהנה בכל מלאכת בורר כתבו המפרשים להקשות דהויא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ותירצו דחשוב צריכה לגופה שרוצה הוא בתיקון האוכל, ובנידון דידן שאינו חפץ בתיקון האוכל רק עושה זאת דרך לימוד והמחשה, לכאורה נראה דחשוב עכ"פ מלאכה שאינה צריכה לגופה, זה אינו, דזהו גופה חשיב נמי מלאכה הצריכה לגופה שעושה לשם לימוד והמחשה, גם אזלינן בתר עיקר המלאכה דחשיב מלאכה הצריכה לגופה, ועושה כדוגמה זו, וממילא חשיב צריך לגופה, ודו"ק. גם אפשר דביום טוב דשרי לברור פסולת מתוך אוכל כשהטרחה מועטת בכה"ג, אפשר דהיכא דעושה לשם לימוד והמחשה, לא חשבינן ליה שעושה תיקון האוכל, ויש בברירת הפסולת משום מוקצה, וכיום איכשר דרא, ויש תמונות וציורים שממחישים את דין בורר, ובכה"ג שרי בשופי.

הרב חזקיה דחבש - רב ק"ק "שתילי זתים" ראש העין, ומח"ס שתילי זתים עם פירוש באר מרים ג' חלקים

לכבוד מערכת הגליון הנפלא כרכא דכולא ביה, שלום רב לאוהבי תורתך וכו'.

בגליון הקודם העיר יפה הרב מלכיאלי שליט"א לנידון נוסף בענין השימוש בחשמל אותו לא ביררתי בגליונות הקודמים, והוא שלפי הידוע אצלו חברת החשמל עושה פעולות הכרוכות בחילול שב"ק שלא לצורך פיקוח נפש.

תיאור העובדות כפי שידוע לו הן, שכאשר ישנה צריכה מועטת של חשמל אזי מתבצעת תחלופה בין המבערים, תחלופה זו נועדה לצרכי חסכון בעלמא, ואיננה נצרכת לעצם הפעילות השוטפת.

הנה זה ברור שפעילות זו אסורה בתכלית האיסור, ואמנם האם מחמת זה נאסר מדינא השימוש בחשמל שנוצר, יש מקום לדון שלא, דהנה בעירובין מ"ב ובראשונים שם אודות פירות שהוצאו ע"י ישראל במזיד אל מחוץ לתחום והוחזרו אליו, דמבואר בגמרא שיאכלו, והקשו שם הראשונים מאי שנא מכל מעשה שבת שנאסר, וחלק מן התירוצים שנאמרו שם דלא נאסר כיון שאינו מרויח כלום מהחילול.

וקודם שנציע את לשון הראשונים בזה, אקדים דיש לדון על מה דנאסר מעשה שבת, מהו גדר האיסור, האם עצם הדבר שנעשה בחילול שבת נאסר [כמורגל בלשוננו 'איסור חפצא'], או שאין הדבר עצמו נהפך להיות דבר האסור, אלא קנס הוא שקנסו חז"ל שלא ירויח האדם ממעשה שבת. והנפק"מ בזה היא למקום שהישראל לא מרויח כלום מחילול השבת, האם גם בזה נאסר מעשה שבת, ונראה שזו היתה הבנת הראשונים הנ"ל שלא נאסר.

כעת אציג בזה את לשון הרמב"ן במסכת עירובין דף מ"א ע"ב שבו מבואר בהדיא גדר זה במעשה שבת, דכ' וז"ל: "וזו שאמרו בגמרא אמר רב פפא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפי' במזיד לא הפסידו את מקומם, וכן השמועה כולה פירשה רש"י ז"ל ביום טוב, ונ"ל שהם מתפרשין אפי' בשבת דבר הלמד מעניינו, והברייתא הזו במסכת שבת היא שנויה בתוספתא על מתני' דגוי שהביא חלילין בשבת, וא"ת בשבת למה לי חוץ לתחום, אפי' בתוך התחום אסור למיכל, [שכיון] שהוציאן מרה"י לרה"ר או שהעבירן ד"א ברה"ר אסרן ככלי היוצא חוץ לתחום, **זו אינה שאלה, דודאי מעשה שבת אסורין הם בשבת או מדברי תורה או מדברי סופרים שלא יהנה במעשה שבת, כגון מבשל ומעשר וכן כיוצא בהן, אבל מי שהיו לו פירות בביתו והוציאן לרה"ר והחזירן לבית למה יאסרו, וכי באיסורי שבת באו לידו, והלא בביתו היו עמו, ואינו נהנה במעשה שבת כלל,** אבל ודאי לאכלן ברה"ר כיון שבאיסור שבת באו לידו אסור, זו היא ששנינו (שבת קכ"ב א') מלא מים לבהמתו ישקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור".

וכן פסק הביאוה"ל בסי' ת"ה בד"ה מאי טעמא, וז"ל אדינא דהשו"ע דכתב ד"ז בפירות, וכ' שם הביאוה"ל: "עיין במג"א במה שכתב לתרץ דלא תיקשי מהא דקיי"ל דהמבשל בשבת במזיד אסור, ותי' בשם הפוסקים משום דהתם איסורא דאורייתא, עיי"ש מה שהאריך. והנה במחבר קשה לומר כן, שהרי מסיים גם דין זה לענין הוצאות שבת דאיסורו דאורייתא, אם לא דנימא דמיירי בכרמלית, ובאמת יש עוד תירוצים לקושיית המג"א בשם הפוסקים, **דשאני הכא שהרי הוחזרו למקומם, ואינו נהנה במעשה שבת כלום,** עיין בחי' רמב"ן שתירץ כן, ויש עוד תירוצים, עיין בריטב"א שם, וכן כתבו האחרונים, מאמר מרדכי וחמד משה וא"ר ונ"א ה' שבת כלל ט', עיי"ש שהאריך", עכ"ל הבאוה"ל.

וכן מצינו שצידד מרן הגרש"ז אויערבאך בתוך דבריו במנחת שלמה חלק א' סימן ה', וז"ל: "לא דמי להדין שבסי' רע"ו בנתן שמן בנר הדולק דמותר להשתמש עד כדי שיכלה השמן שהיה בו מקודם, דכל זה דוקא לענין הנאה, דאע"ג שיש בילה בלח ונהנה גם עכשיו מהשמן שהוסיף בשבת, מ"מ כיון דבלא"ה היה הנר דולק מהשמן שהיה מקודם אינו חשיב כנהנה ממעשה שבת, משא"כ לענין אכילה ושתיה מסתבר דכמו שאסור לשתות גם לאחר שהמים נצטננו אע"ג שאינו נהנה כלום, משום טעמא דחשיב כמאכלות אסורות, ה"נ גם כאן כיון דהמים שנתבשלו אסורין, הרי זה חשיב כתערובת של מאכלות אסורות. **ואפשר דה"ה נמי במי שיש לו נר שהוא דולק, ובא אחר והחליפו בנר שהדליקו בשבת, כיון שגם מקודם הי' אור אלא שהעבריין החליפו, דשפיר שרי ליהנות מהנר שהודלק בשבת,** משא"כ אם החליף מים שנתחממו בשבת במים המותרים, הרי פשוט הוא דאסור ודאי לשתותם".

ואף שיש עוד מקום לעיון בסוגיא זו, מ"מ כתבתי את שעלה לי בראשית המחשבה בזה, אחר שלא מצא הרב הנ"ל שום צד היתר ע"פ המציאות שתוארה באזניו מהקורה בחברת החשמל.

ובדבר מה שהשיג הרב לוי בגליון הקודם על אודות מש"כ שאין כונת החזו"א באמרו שיש בשימוש בחשמל משום חילול ה', ללאו גמור ד'לא תחללו את שם קדשי' (ויקרא כ"ב ל"ב), דהלא מנה הרמב"ם ג' אופנים כיצד עוברים על לאו זה. והקשה משיטת הרמב"ם גופי' בפרק י"ב מהל' תרומות הי"ז וז"ל: "אין ישראל חייבין להטפל בתרומה ולהביאה מן הגורן לעיר ומן המדבר לישוב, אלא כהנים יוצאין לגרנות וישראל נותנים להם חלקן שם, ואם לא יצאו ה"ז מפריש ומניחה בגורן, ואם היתה חיה או בהמה אוכלתה שם ואינה משתמרת שם מהם, התקינו חכמים שיטפל בה ויביאנה לעיר ויטול שכר הבאתה מכהן, שאם הפרישה והניחה לבהמה ולחיה **ה"ז חילול השם**". והנה מבואר איפוא בדברי הרמב"ם שיש מושג של חילול ה' שאיננו שייך בדוקא לג' האופנים שמנה.

אוסיף על קושייתו של הרב הנ"ל ואומר, דמצינו בהרבה מקומות באמת ברמב"ם שקרא לדברים נוספים חילול השם, וכגון על שבועת שוא [ושקר - אמנם בענין זה עיין פ"ה מיסוה"ת ה"י], וז"ל הרמב"ם בפי"ב משבועות הלכה א': "אף על פי שלוקה הנשבע לשוא או לשקר, וכן הנשבע שבועת העדות או שבועת הפקדון מביא קרבן, אין מתכפר להן עון השבועה כלו, שנאמר לא ינקה ה', אין לזה נקיון מדין שמים **עד שיתפרע ממנו על השם הגדול שחילל, שנאמר וחללת את שם ה' אלהיך אני ה'**, לפיכך צריך אדם להזהר מעון זה יותר מכל העבירות". ושם בהלכה ב': "עון זה מן החמורות הוא, כמו שביארנו בהלכות תשובה, אף על פי שאין בו לא כרת ולא מיתת בית דין, **יש בו חילול השם המקודש שהוא גדול מכל העונות**".

ובענין תרומות עצמם מצינו ברמב"ם בעוד מקום מושג של חילול השם, דז"ל בהל' תרומות שם גבי כהן המסייע בבית הגרנות: "אסור לכהנים ולוים לסייע בבית הגרנות כדי ליטול מתנותיהן, **וכל המסייע חילל קדש השם,** ועליהם נאמר שחתם ברית הלוי".

ועוד מצינו איסור אחר בתורה שלמד בו הרמב"ם את פשטות המקרא, ושגם הוא בכלל חילול השם, וזהו בטמא שעבד במקדש קודם הערב שמש, וז"ל בפ"ד מהל' ביאת מקדש: "וכן טמא שטבל ועבד קודם שיעריב שמשו, עבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים, **שנאמר ולא יחללו שם אלהיהם, מפי השמועה למדו שזו אזהרה לטבול יום שעבד**".

ועל כולם דברי הרמב"ם בהלכות עדות בפ"א, ומקורו מהגמ' בשבועות דף ל', שמשמעות דבריו שבכל עבירה שבין אדם למקום, שייך בעניינה חילול השם, דאלו דבריו בפ"א מהל' עדות: "היה העד חכם גדול והיה בית דין פחות ממנו בחכמה, הואיל ואין כבודו שילך לפניהם עשה של כבוד תורה עדיף ויש לו להמנע. במה דברים אמורים בעדות ממון, אבל בעדות שמפריש בה מן האיסור, **וכן בעדות נפשות או מכות הולך ומעיד, שנאמר אין חכמה ואין תבונה לנגד ה', כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב**". וכהנה ממש פעמים רבות גם בדברי הגמ', ראה ברכות י"ט וסנהדרין פ"ב.

והנה לא רק בדברי הרמב"ם מצינו שיקרא 'חילול השם' גם לאופנים אחרים מהמבואר בלאו דלא תחללו בפסוקי התורה עצמם, הנה בשבועת שוא או בשבועת שקר, וכן בשבועת העדות או שבועת הפקדון נאמר: "ולא תשבעו בשמי לשקר **וחללת את שם א-להיך**", בנותן מזרעו למולך נאמר: "ומזרעך לא תתן להעביר למולך **ולא תחלל את שם א-להיך**", ובענין המולך נאמר: "כי מזרעו נתן למולך למען טמא את מקדשי **ולחלל את שם קדשי**", בבועל ארמית נאמר: "כי **חלל יהודה קדש ה'** אשר אהב ובעל בת אל נכר". בחילול קדשים, כגון כהן טמא ששימש במקדש וכדומה, נאמר: "**וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי** וגו'", ונאמר: "**ולא יחללו שם א-להיהם**". וכל המבזה את הקדשים הרי זה מחלל השם, וכן הוא אומר: "כי גדול שמי בגוים וגו' **ואתם מחללים אותו** באמרכם שלחן ה' מגאל הוא". [ואגב, זהו מן הסתם גם מקורו של הרמב"ם לחילול השם בביזוי תרומה, וכדכתב הרדב"ז בהלכות תרומות פרק י"ב מ"ש רבינו שאם הפרישה והניחה לבהמה ולחיה הרי זה חילול השם, לפי **שהתרומה נקראת קדש,** ומלבד שלא קיים מצות נתינה יש בדבר חילול השם, ונראית כוונתו דממילא תרומה היא בכלל קדשים שמפורש בהם בקרא ולא יחללו את שם קדשי].

ואם כן הרי שבאמת צריך עיון גדול מאד מדוע נקט הרמב"ם בלאו המיוחד דלא תחללו רק ג' אופנים ותו לא.

והנראה ברור דהבין הרמב"ם שהלאו המפורש דלא תחללו הרי הוא לאו כללי שמיוחד על הענין הזה דוקא, וישנם ג' סוגי חילול בעלמא של שם ה', ובוודאי בכל עבירה ועבירה יש בחינה של חילול שמים, ומ"מ אי"ז עיקר מהות העבירה, משא"כ בג' האופנים שהזכיר הרמב"ם עיקר מהות הדבר הוא חילול שמים, ולאופנים אלו ותו לא היתה כונת התורה כאשר אסרה את חילול השם בלאו מיוחד.

הכו"ח בברכה נאמנה שתזכו להגדיל תורה ולהאדירה

מרדכי רוטנברג - קרית יובל

אמונה בדברי חז"ל

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא" מזכי הרבים ומפיצי מעיינות של תורה.

מה נאה ויאה אשר גליונכם מהוה במה מכובדת לתלמידי חכמים, וניתן לקבל ממנו ידע רב בהיות שרבים מן הכותבים דבריהם הם מאסף נפלא ועשיר בכל נושא, ועתה באתי בקשר לנושא ביאור דברי חז"ל על ביצי כינים, וכיו"ב בעוד דברים שנדמה כאילו המציאות שונה, ויפה אספו כמה תלמידי חכמים בגליון "אליבא דהלכתא" גליון ס' - סיון תמוז תשע"ב, מאסף נאה בענין זה, תן לחכם ויחכם.

אך יש ענין חשוב מאד שלא שמו לב אליו, שכמה מלקטים הביאו את הדברים הכתובים במכתב מאליהו חלק ה' עמ' 355 בהערת העורך מס' 4, וזה לשונו: "ראיתי לרשום כאן מה ששמעתי בפירוש מפ"ק של אדמו"ר זצ"ל כשנשאל על אודות דינים אחדים שהטעמים שניתנו להם אינם לפי המציאות שנתגלה במחקר הטבעי בדורות האחרונים, והרי הם עתה בגדר מה שהגמרא שואלת בכמה מקומות "והא קחזינן דלאו הכי הוא"... ואמר אדמו"ר זצ"ל שבאלו ובכיוצא באלו לעולם אין הדין משתנה, אף שלכאורה הטעם אינו מובן לנו, אלא יש לאחוז בדין בשתי ידים בין לחומרא בין לקולא [ודלא כדברי הר"י למפרונטי ז"ל בפחד יצחק ערך צידה אסורה...] והטעם, אמר אדמו"ר זצ"ל כי את ההלכה ידעו חז"ל בקבלה מדורי דורות, וגם ידעו מן הנסיון, למשל, שדרוסת החתול עלולה יותר למות מאשר דרוסת הכלב, ושהמים הנשאבים מן המעינות בבוקר חמים יותר. אבל בענין ההסברים הטבעיים, לא ההסבר מחייב את הדין אלא להיפך, הדין מחייב ההסבר, והטעם המוזכר בגמרא אינו הטעם היחידי האפשרי בענין, ואם לפעמים נתנו הסברים שהם לפי ידיעת הטבע שבימיהם, חובה עלינו לחפש הסברים אחרים שבהם יתקיים הדין על מכונו לפי ידיעות הטבע שבימינו. כך שמעתי מפ"ק זצ"ל, ועל פי יסוד זה ניתן לומר למשל... [נ.ב. כאן העורך הציע ביאורים מחודשים על שלושה מאמרים, ועיין על כך לקמן]. עד כאן לשון ספר מכתב מאליהו. ודברים אלו מתפרסמים בעוד מקומות מבלי דעת ומבלי תבונה מבלי אמת ומבלי אמונה, ולא שמו לב לכלל הידוע שלא כל דבר שנאמר בפה לאדם מסוים ראוי להחקק על ספר, ודברים אלו לא דרש ברבים ולא העלה על הכתב בעל המכתב מאליהו זצ"ל, אלא השיב לשואל בע"פ וכתבם העורך, ובפרט שמדובר כאן על בעל מכתב מאליהו זצ"ל שהוא בעצמו כתב שראוי לתת לנבוכים איזה שהוא הסבר, אע"פ שאינו לאמיתה של תורה.

וזכה בעל מכתב מאליהו זצ"ל שאע"פ שנכתבו הדברים מבלי להתייעץ עמו, בכל זאת נתגלגל הדבר שנכתבו הדברים במקום סמוך ונראה לדבריו המהוים "תשובתו בציד", וזה לשונו שם בסוף העמוד הקודם: תמהתי זה כמה אשר הרבה מהראשונים השתדלו לבחור להם דרך אחרת בפשט מאשר פירוש חז"ל במדרשים שהם פירושים של פשט ממש, נמצא כאלו ביחוד ברשב"ם ובראב"ע ועוד ראשונים, וכי מה התועלת בזה. וסבור אני לחשוב כי עשו זאת למען הנבוכים, והיינו להראות שיש כמה וכמה פנים אפילו לפשט הפשוט במקראות, וכי רשאי אדם לחדש פשט מדעתו לפי הנראה. והיינו למען שאם יהיה אחד אשר לא ימצא מקום בדעתו לאיזה פשט או פירוש מדבריהם ז"ל, אזי טוב שישוב ויאחוז בפשט הנראה לו (כמובן אם איננו נגד יסודות האמונה). והוא על פי מה שכתב הר"ש הנגיד ז"ל כנ"ל. ועצה זו נחוצה היא מאד למען הצלת נפשות הנבוכים, והיינו מעין דרך הרמב"ם שכתב כל כך למען הנבוכים, ואע"פ שכמה בעיות שבספרו אפשר לפרשם באופן בהיר יותר, מכל מקום מכיון שהנבוכים צריכים להדרכה מיוחדת עשה למענם כל שאיננו נגד ההלכה, עכ"ל. ולפי זכרוני יסוד זה כתוב גם במקום אחר במכתב מאליהו, שראוי להשיב לנבוכים בביאור המניח את דעתם, אע"פ שאינו מתאים לדברי חז"ל, ולכן מה שהעורך שמע מפיו שהשיב לאחד ששאלו, אין להבין מזה שכך היה דעתו באמת, אלא מכיון שבא אדם לשאול והקשה מכמה מקומות וניכר שמציק לו, שנראה לו "דחזינן דלאו הכי הוא", ראוי לענות לו דברים שיניחו את דעתו.

ומה היא ההשקפה הנכונה, זהו מה שכתב באגרות החזון איש זצ"ל ח"א אגרת ט"ו וז"ל: משרשי האמונה שכל הנאמר בגמ' בין במשנה ובין בגמ' בין בהלכה ובין באגדה הם הם הדברים שנתגלו לנו ע"י כח נבואי... רוח הקודש הוא שפע... מיסודי האמונה המקובלת שרוה"ק מטיבה להשיג את האמת שבתורה שנתנה בנבואה, בהיות שאין התורה "אמת" - "אפשרי", אלא אמת חיובי, אמת קיים, ומבטחת את בעליה על אמתת השגתו. נרתעים אנחנו לשמוע הטלת ספק בדברי חז"ל בין בהלכה בין באגדה, כשמועה של גידוף ר"ל, והנוטה מזה הוא לפי קבלתינו ככופר בדברי חז"ל, ושחיטתו נבילה, ופסול לעדות ועוד, ולכן נגעו דבריך בלבי. אני נמנע להאריך, בהיות שראיתי חפצך הטוב להיות יהודי שלם, וקשה עליך מאד להיות נמנה בין הקוצצים בנטיעות, ומן הטוב היותר רצוי לפניך הוא הסחת הדעת מחטיטה בענינים אלו, עכ"ל החזו"א זצ"ל.

וברור לכל בן תורה אמיתי שההשקפה הנכונה ע"פ התורה היא כמו שכתב כאן החזו"א זצ"ל, ולא כפי שנשמע לקוראי ספר מכתב מאליהו, והצעות פירושיו המחודשים של העורך הנכבד לאור דברי רבו [ויש לציין שבגליון "אליבא דהלכתא" שם עמ' מ"ד הביאו שו"ת ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, והציעו לפניו בקצרה את דברי המכתב מאליהו, ולא העתיקו רק את המסקנא שהדין דין אמת, ורק על זה הסכים ולא לכל הדברים הכתובים שם, ופשוט, ורק בענין ביצי כינים הסכים מרן שליט"א לביאור שמכיון שאינו ניכר לעין נחשב שאינו פרה ורבה, וכמ"ש בדרך אמונה הל' שמיטה פ"ד ה"א בבה"ל ד"ה בין מן העשבים, והיינו שהדין דין אמת וגם טעמו אמת ואינו נסתר מן המציאות, ולא כמו שלומדים מהמכתב מאליהו שהדין אמת מטעם אחר]. וברור שדברי הגרא"א דסלר זצ"ל היו על דרך מה שכתב בעצמו (הובא לעיל וזכורני שכתב כן בעוד מקום) שראוי לתת לפשוטי העם פירוש שיניח את דעתם, אע"פ שאינו כפי האמת.

ואמנם החזו"א זצ"ל הפליג הרבה בחומרת הדבר, עד שלפי דבריו מי שפורש מהאמת הנזכרת הרי הוא ככופר ממש, אך בזה [ורק בזה] יש אחרונים ז"ל שלא אחזו את הטועים בעלי סברות כאלה ככופרים גמורים, וא"כ הנח להם בטעותם שחושבים שדבר שאינו נוגע להלכה אינו מוכרח [לפי דעתם המשובשת] שיהיה אמת לאמיתה, רק העיקר שההלכה נכונה מאיזה טעם שיהיה, שזה בודאי מעיקרי הדת שיש השגחה משמים שכל אשר הורונו חז"ל הוא אמת לאמיתה של הלכה, ומי שכופר בזה ה"ז כופר גמור לכו"ע [גם לפי המכתב מאליהו ולא רק לפי החזו"א זצ"ל].

ומעין דברי המכתב מאליהו מצאנו בדברי הרמב"ן ז"ל, שמי שלא זכה להגיע לאמת שכל דברי חז"ל אמת כמו שנאמרו, בכל זאת מוטב שיקבל הסבר לפי דעתו, שכן בתחילת פרשת תזריע הביא את דעת הפילוסופים שהולד אינו נוצר מהאיש כלל, וכתב הרמב"ן ז"ל שאפשר לפרש את התורה גם לפי דעת הפילוסופים, עי"ש, וכהיום תודה לקל הושמו הפילוסופים ללעג ולקלס בזה ובעוד דברים, והוכחו דברי חז"ל שהולד נוצר גם מהאיש וגם מהאשה [נ.ב. מה שאמרו שיש הבדל מי מזריע תחילה, זהו דבר עמוק ונעלם, ועיין בזוה"ק שאפילו המלאכים אינם יכולים לעמוד על זה, וגם מה שאמרו איזה חלקים באים מכח האב ואיזה מכח האם, זה ענין עמוק, כי ישנם הוכחות ששניהם שותפים בכל האיברים], ומתוך שנזקק הרמב"ן ז"ל להתייחס לדברי השקר של הפילוסופים, למדנו שכן ראוי לתת לחלושי הדעת ביאור שיניח את דעתם שלא יכפרו לגמרי. אמנם לענין מה נחשב כפירה גמורה, נראה שאין להוכיח מדברי הרמב"ן ז"ל, ואין דבריו סותרים לדברי החזו"א ז"ל, כי יכול היה לכתוב פירוש לתורה למי שיאמר שאינו משיג את כוונת חז"ל, או למי שכופר שלא יכפור בדרגה חמורה יותר.

וכעת נבוא להשקפה הנכונה, שהאמת כמו שאמרו חז"ל בדיוק בין בהלכה ובין באגדה בין בעיקר ההלכה ובין בטעם שנתנו על ההלכה, ויש כמה מקומות שלפום ריהטא נדמה שקשה להסביר את דברי חז"ל לפי המציאות הניכרת לעין, והניכרת במחקר המדע בימינו [ודייקתי בלשוני לומר שניכר במחקר, כי אין לסמוך על חוקרים בדברים שאין הכרחם נראה לעין, ויש תחומים שבהם אין דבריהם מבוססים, כגון בדברים שהם למעלה מהזמן ומהמקום, ותליית מהירות הזמן עם החומר, וכן דברים שבנו על פי סדר השערות, וכן בארכיאולוגיה וידיעת העבר ניכר שבכמה דברים בנו להם השערות שוא, וצריך בירור בכל דבר אם בכלל הוא ניכר ומוכח].

וישנם כמה אפשרויות ליישב את דברי חז"ל, ואין ספק שצדקו דבריהם, אך לא תמיד נדע איזו מן התשובות היא הנכונה.

א. לפעמים לא הובנו דברי חז"ל, ודבריהם עמוקים, כמו שכתב הרמח"ל ז"ל בספר אדיר במרום עמ' רל"ו שמה שאנו רואים במציאות שלא כמשמעות דברי חז"ל, זהו משום שחז"ל דברו על השרש והכח הרוחני של הדברים שהוא הפועל כנשמה בגוף, וזה לשונו: הלא כולנו יודעים שהרקיע מסבב את העולם מכל צד, והשקיעה של השמש אינה אלא רדתה למטה, ואיך נצייר שנכנסת למעלה מן הרקיע... אך האמת הוא אע"פ שהגלגלים והכוכבים הם דברים גשמיים, הנה בתוכם מתלבשין פנימיות מהשרשים, וכל הדברים שתמצא שאומרים רז"ל בענין השמש ושאר הכוכבים שאינן עומדים לפי הנראה לעינינו, מדבר הכל בזה הפנימיות שלהם שבהם עיקר ההנהגה. [ונראה להוסיף שיתכן שלא היו מדברים בצורה כה עמוקה שאינה מובנת להמון העם, לולי שגם המון העם באותם ימים סברו כפי משמעות הפשוטה של דברי חז"ל, אע"פ שלא לכך נתכוונו חז"ל, ובזה שלבתי יחד את דברי הרמח"ל ז"ל ב"מאמר על ההגדות", וכעין שלוב זה נמצא בפירוש המהרי"ץ ז"ל מתימן על ברכת יוצר אור בתפילת שבת קודש].

ב. בכמה דברים באמת השתנו הטבעים כמו שכתבו הפוסקים בכמה מקומות, וזה דבר שניתן להוכיחו שבאמת חלו שינויים בטבע, ולדוגמא ניתן להוכיח מזה שבזמן חז"ל היו עמהם נשים, ולא יתכן שלא ידעו דברים ניכרים בעינן גוף האשה והקשור לעניינה, ובזה ניכר גם לקטני אמונה שחל שינוי מזמן חז"ל, ויש שהשינוי הוא בעצם הבדל קטן, ומפני שכבר שונה הטבע נאמרו ביאורים רבים לבאר את דברי חז"ל, עד שנדמה כאילו המציאות כיום רחוקה מאד, וכל זה משום שלא ראו את השינוי המועט [כן לענ"ד בסוגיית פרוזדור - אמנם אין להרתע מלומר שנהיה שינוי גדול מזמן חז"ל, בשגם הדברים שמוכח שנשתנו הם דברים שאלמלא ראינו לא האמנו, ואפשר לתת טעם וסיבה לשינוי הטבעים, שיש דברים שאילו היה נשאר הטבע ולא היה משתנה, אז היה סיכון בריאותי גדול, ובפרט שנחלשו הבריות. ועוד אפשר לתת טעם וסיבה לשינוי הטבע של הבריות, ע"פ מה שכתב הרמח"ל ז"ל בדעת תבונות שכל בעל חי רומז בצורתו וצבעיו וכל פרטיו למדה והנהגה מסוימת של השי"ת, וז"ל בעמ' קמ"ח: שכל בריה ובריה מראה על אחד מסדרי הנהגתו יתברך, ונידונים כל מקרי הבריה ההיא בכל צורותיה וסגולותיה כו', וכ"כ בעמ' ר"י וז"ל: לפי שרצה הקדוש ב"ה להעתיק ענין השגחתו אל ענין העין, על כן יש העין באדם, ולפי שרצה להעתיק מדות השגחתו - מידת החסד מידת הדין ומדת הרחמים, אל ענין הגוונים - הלבן והאדום והירוק, לכן יש שלוש גוונים אלה בעינו של אדם, ולולא היה רוצה להעתיק ענינים אלה בדרך הזה, לא היו אברים אלה וחלקיהם באדם, אבל אברים וחלקים אחרים, וזה פשוט, וכן בכל שאם התכונות שבנמצאים ואיכויותיהם והתגברם כו', הנה כל זה

תלוי בדרך איך שרצה האדון ב"ה להעתיק הענינים העליונים לצורות ותבנית בנבראים, נמצא שזה הוא שורש גדול לנבראים ולמקריהם, עכ"ל. ולפ"ז יתכן שנשתנו הטבעים מפני שרצה הקדוש ב"ה לשנות את הנהגתו לטובתנו, וכמובן אין שינוי אצל הבורא יתברך אלא מדובר ביחס אלינו, וכל מה שמדברים על הנהגותיו יתברך זהו רק ביחס אלינו המקבלים, כידוע], וכן מה שאמרו על הולד אם פניו למעלה או למטה, זה דבר שבודאי ניכר לעין בבירור, ואין מקום לקטני אמונה להרהר על דבריהם, כי פשוט שנשתנו הטבעים.

ג. יש דברים שלא נשתנו הטבעים בעצם הנבראים, אלא השינוי היה בזה שבזמן חז"ל היה מצוי יותר זן מסוים ועליו דברו, ובימינו מצוי יותר זן אחר, ובו אין אנו רואים את המציאות שהזכירו חז"ל, ולדוגמה שבזמן חז"ל היה חתול לבן מסוכן, ושחור אינו מסוכן [בבא קמא דף פ:], ובימינו גם הלבנים הם מאותו זן של השחורים, ואילו הלבן הטורף שדברו עליו חז"ל אינו מצוי בינינו, וכנראה הוא מין חתול בר שביערות [ועוד יתכן דברים שבזמן חז"ל היו ב' זנים, ודברו על האחד מהם והוא נכחד].

אלו הם שלשת האפשרויות, על דרך כלל, לפרש במקום שלא ניכרת המציאות כדברי חז"ל, מלבד מה שיש מקרים שחכמי הטבע אינם רואים נכון את המציאות.

ויש נפקא מינה בין הדברים [האפשרויות הנ"ל], שלפי הדרך הראשונה שלא ירדנו לעומק כוונת חז"ל, אם דברו בהלכה ההלכה בודאי נשארת בעינה [אמנם הדרך הראשונה מצויה ביותר באגדה], ולפי הדרך השניה והשלישית לכאורה יש לנו לשנות את ההלכה לפי מה שניכר היום, אך אפשר שבכל זאת יש טעם נוסף שאותו לא הזכירו חז"ל, מפני שלא הוצרכו לטעם נוסף לפי המציאות שהיתה אצלם, ולנו שיש לנו מציאות אחרת היום בכל זאת יתכן שהדין דין אמת מטעם אחר, ואפשר שלכך נתכוון הגרא"א דסלר זצ"ל כמו שאכתוב בסמוך, ועוד יש להשים לב שיתכן שיהיו ביאורים שונים יחדיו בדברי חז"ל, כגון שיתכן שאנחנו לא משיגים את עומק עיקר כוונת דברי חז"ל, ובכל זאת גם ההבנה הפשוטה בדברי חז"ל היא נכונה לפי המציאות שהיתה בזמן חז"ל, ובימינו שהשתנה המציאות או המצוי, אז יש עדיין ביאור בדברי חז"ל בביאור עמוק שלא ירדנו להשיגו.

ויתכן שכוונת הגרא"א דסלר ז"ל היתה, שכאשר אנו רואים בימינו מציאות שונה ממה שאנו רואים בדברי חז"ל, ולכאורה היה צריך לשנות את ההלכה כי אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות, וצ"ל שנשתנו הטבעים, וכדעת הר"י למפרונטי ז"ל, לזה חידש הגרא"א דסלר ז"ל שאין לשנות את ההלכה, וי"ל שכך קבעו חז"ל ע"פ קבלתם הטהורה, ולמרות שנשתנו הטבעים ולא נוכל להקל על פי הטעם שהיה בזמן חז"ל, בכל זאת יש למצוא טעם אחר ששייך גם בימינו, אך העורך לא הציג כראוי את הדברים, ואמנם גם בלשונו אפשר להדגיש שכתב: "**שלכאורה** הטעם אינו מובן לנו", ו"הטעם המוזכר בגמרא אינו הטעם **היחידי** בענין", וגם בביאורים שכתב העורך בביאור המאמר השלישי נראה שהוא מבאר את כוונת דברי חז"ל, ולא שנותן טעם אחר מדברי חז"ל, אבל קשה הלשון שכתב העורך בשם הגרא"א דסלר זצ"ל, והובא לעיל "וגם ידעו מן הנסיון", שזה משמע שלא כמו שנתבאר, אבל אפשר שלא הובאו דבריו כראוי, או שדבריו היו רק על השאלה השניה שאיננה על חז"ל אלא על הפוסקים ז"ל.

ובכן לא תמיד נדע איזו אפשרות היא הנכונה, ועל זה צדיק באמונתו יחיה במידה שלא נודע לו, כי לא מוכרח שכל אדם ואדם יגיע להבנה אמיתית בכל מקום ומקום, ולא ידוע בכל מקום האם לא ירדנו לכוונת דברי חז"ל או שנשתנה המציאות, או שנשתנה המין המצוי שעליו דברו, וכיוצא בזה בענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו ישנם טעמים שונים ואמיתיים, אך לא נוכל לדעת על כל צדיק ועל כל רשע איזו סיבה פעלה אצלו, ועל זה צדיק באמונתו יחיה ויקבל שכר.

כמדומני שיצאתי ידי חובה בביאור הדרכים הנכונות שניתן לתרץ בהם כל מאמר מוקשה, ורק נותר לחכם לבדוק איזה מתוכם הוא הנכון בכל מאמר ומאמר, וכעת הבה ניגש לג' המאמרים שהובאו במכתב מאליהו: בתשובה לשאלה הראשונה שאחז"ל שבדרוסת החתול הוא מטיל "זיהרא", דהיינו ארס [חולין נב: נג.], מסתבר שנשתנו הטבעים, ותראה שבזמן הגמ' ראו זאת בחוש שיצאו טיפות דם מיד החתול כשהכה על הדלת [חולין נג.], ומה שהעורך הציע לפרש "שהארס שדברו בו חז"ל הוא חומר מרעיל הצבור בצפרני החתול מרקבון שיירי בשר מטרפיו הקודמים", לכאו' אין זה מתאים לדברי הגמ' במעשה החתול, אך אולי יכול לומר כן רק לגבי דריסת שאר בעלי חיים הדורסים, ועוד עי"ש בגמ' שזה נעשה בשעה שהדורס גמר לנעוץ את צפרניו ומתחיל להוציאם, ואולי יכול לפרש שהרעל הזה פועל כשצפורני הדורס מסתלקות ונחשף לאויר ומזדהם, ולא משמע כן, אך אפשר לפרש את הגמ' בדרך אחרת כמ"ש בגמ' גיטין בדף מה: על ישמעאלית אחת "אימליא זיהרא", ופרש"י ז"ל נתמלאת ארס מרוב כעס, הרי שאין מדובר על מה שנקרא ארס בלשונינו, אלא זהו האדמימות והרתיחה של הכעס, ויתכן שהדורסים בחמימות כעסם וקנאתם [לאחר סיום נעיצת צפרניהם שרוצים לכלות את זעמם] נוטפים דם או זיעה מסוכנת, וכבר נאמר ש"כל זיעה סם המות חוץ מזיעת הפנים", וזה גורם לזיהום [ואולי העורך הנ"ל יכול לפרש שהזיעה גוררת עמה שיירים מזוהמים, אך א"צ לכך]. ויתכן שמהחתול בלבד היה יוצא גם דם מתוך מערכת צפרניו המיוחדות הנשלפות, או שגם בחתול הזיהרא בזיעה, אך באותו מקרה כל כך גדל כעסה וקנאתה עד שיצא גם דם בין צפרניה, ולא תמיד יוצא דם לפי"ז, וזה יתכן לפירושו של הרשב"א ז"ל שפירש שהגמ' לא הביאה ראיה שהיא מוציאה זיהרא, אלא שהיא מוציאה זיהרא מרובה. ויש לציין שאפשר שמדובר בזן השחור הנ"ל, וגם אפשר שנשתנו הטבעים.

ובתשובה לשאלה השלישית, מביצי כנים [שבת קז:], אפשר שתשובת העורך היא ההסבר בדברי חז"ל, וכן נקט הגר"ח קניבסקי שליט"א, והובא לעיל ד"ה וברור, אך צ"ע לפי"ז בגמ' שם, ולענ"ד נראה לומר כמשנ"ת לעיל [ד"ה ויש נפקא מינה] שאפשר שנשתנו הטבעים, או המין המצוי מזמן חז"ל, ובכל זאת צדקו דברי חז"ל לכל הדורות משום שעל כל פנים אין זה נחשב לפריה ורביה כמ"ש הגרח"ק שליט"א, אבל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל נקט להחמיר בזה בימינו, שאפשר שלא דברו חז"ל על הזן המצוי בינינו. [נ.ב. ולענין התולעים בדגים שנתפרסמו לאחרונה, הדברים פשוטים הרבה יותר, כי בזה חז"ל בכלל לא הזכירו איזו משפחה של תולעים, וגם לא היה נפוץ מין זה בדגים בזמן חז"ל כבזמנינו, ואכמ"ל].

שוב עיינתי בגליון אליבא דהלכתא הנ"ל בעמ' ק"ו שכתב הרה"ג ר' שלמה זכאי שליט"א ביאור נאה בדברי הגמ', שמה שהגמ' אמרה שאינו פרה ורבה זהו על הכינים הגדולות שהיו מצויין מאד בימיהם, עד שאמרו שאין לך כל מטה ומטה שאין בה כמה טיפי דם מאכולת, והיו מוציאין דם בגודל גריס כמ"ש בנדה דף נ"ח ע"ב, והכנים שלנו אין דרכם להוציא דם כלל, וכ"ש שאין בהם שיעור כזה גדול, ומקשה הגמ' [שבת קז:] האמר מר הקדוש ב"ה יושב ומפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כינים, ופרש"י ז"ל דס"ד שמדובר על כינים כשיוצאין מביציהם, שהרי לא שייך לומר זן ומפרנס על הביצה, אבל עכ"פ ש"מ שיש להם ביצים ויצאו מהם, ומתרצת הגמ' מינא הוא דמיקרי ביצי כנים, שהתנא שאמר ועד ביצי כינים דיבר על מין כינים קטנות שהמין הזה נקרא ביצי כינים על שם קטנותם, ולפי"ז אפשר שהם פרים ורבים, ואפשר שנקראים כן על שם שדרכם לצאת מביצים [כך נקט הגר"ש זכאי שליט"א], ומה שאמרו בגמ' להתיר הריגת כינה משום שאינה פרה ורבה, דברו על המין המצוי שהוא הגדול שאינו מטיל ביצים, והוא אינו מצוי בימינו כנ"ל [נ.ב. מה שהביא שם ממאכולת דגופא, זהו ג"כ מין אחר הנקרא כיני גוף, ושמעתי שהיה מצוי במחנות בשואה, אבל מה שאמרו שדם מאכולת דומה לדם האדם, זהו על מאכולת של שיער דווקא, וכמ"ש בדף י"ט ע"ב].

אמנם השאלה השניה שהוזכרה שם היא לא על דברי חז"ל, אלא על דברי הפוסקים שאמרו על מים שלנו לאפיית מצות שהם צריכים להצטנן מפני שהמעיינות חמים בלילה, כי החמה הולכת בלילה תחת הארץ, והנה בזה השאלה איננה על דברי חז"ל, וגם החזו"א זצ"ל מודה שעל דברי הפוסקים לא נצטוינו להאמין שהטעם שנתנו למציאות הוא אמיתי. ואדרבה כאן נראה מדברי חז"ל שהמציאות איננה כן, שכן אמרו בגמ' בפסחים צ"ד ע"ב: ת"ר חכמי ישראל אומרים גלגל קבוע ומזלות חוזרין, וחכמי אומות העולם אומרים גלגל חוזר ומזלות קבועין כו', חכמי ישראל אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע, ובלילה למעלה מן הרקיע, וחכמי אומות העולם אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע, ובלילה למטה מן הקרקע, א"ר ונראין דבריהם מדברינו, שביום מעינות צוננין ובלילה רותחין, עכ"ל הגמ', ובודאי דבריהם עמוקים, וכמ"ש הרמח"ל ז"ל שבעניני תכונה דברו באופן נעלם ונסתר, ואין זה סותר את המציאות שהיא באמת כמו שאנו רואים, ואין אנו טועים בראייתינו אלא בהבנת דברי חז"ל, ואכן ראה שם בגמ' בגליון הש"ס בשם השטמ"ק בשם ר"ת ז"ל, שאע"ג שנצחון חכמי אומות העולם לחכמי ישראל, זהו נצחון בטענות, אבל האמת כדברי חז"ל, והיום ניכר הדבר שמה שהמעינות רותחין בלילה אינו מפני שהשמש תחת הארץ, ונמצא שמה שאמרו "נראין דבריהם מדברינו" אינו אלא למראית עין, ומלבד דברי הרמח"ל ז"ל שכוונת דברי חז"ל לכח הרוחני של העצמים, לכאו' יתכן גם כן לומר שדברו על המציאות הפשוטה, ולא יכלו לבאר את דבריהם כראוי מפני שבימיהם לא יוכלו השומעים להבינם, כגון שיתכן שחז"ל רצו לומר שמה שאנו רואים את המזלות עולים במזרח, זהו אינו מפני שהגלגל [שהוא עובי האויר שבו המזלות נמצאים] מסובב את המזלות יום יום, אלא העולם מסתובב כפי שנוקטים המדענים היום, אך אם היו אומרים זאת בימיהם היו תמהים עליהם ומזלזלים בדבריהם [וגם אפשר שהיה אסור להם לגלות כמו שנאסר לגלות את סוד העיבור לאומות העולם, וגם לנו לא הסבירו ולא העבירו באופן גלוי את רוב סודות העיבור, ולכן הרמב"ם ז"ל וכל הראשונים ז"ל הוצרכו לקחת את הכללים מספרי אומות העולם], ולכן אמרו מעט כמה שיכולים לסבול, שאין האמת שהגלגל קבוע בו כל המזלות ומסובב אותם סיבוב יומי, אלא הגלגל קבוע, והיינו שאין לו סיבוב יומי, והמזלות חוזרים בסיבוב שנתי, ובמאמר השני יתכן לבאר שהחמה היינו קרן האור הזורח לארץ הקודש, כי לענין זמני היום לא משנה מה היא עת הזריחה והשקיעה של השמש בעצמה, אלא הזריחה והשקיעה של קרן האור הנראה בארץ, וקרן זו עוברת את הרקיע, וחודרת תחת הרקיע עד לארץ, והנה אנו מתייחסים לקרן האור הנראה בארץ ישראל או בירושלים כקרן אחת שמאירה לציון כל היום, זורחת בתחילת היום וממשיכה להאיר כל הדרך עד השקיעה, ונמצא שהקרן הזאת נחשבת זזה והולכת, ולאחר השקיעה העולם סבב, וירושלים כבר אינה כנגד האור, אז נחשב שהקרן הזאת נכפפת למעלה מן הרקיע, ודו"ק. עד כאן הצעות לפרש על דרך האפשר, ועל דרך זה יתכן בעוד מאמרים וכיוצא בזה בדבר תגליות חדשות של המדע, אילו נאמרו בפירוש מפי חז"ל היה נסיון גדול לשומעים להאמין בהם, אך אין ענין לחז"ל לעסוק בעניני המציאות מה שלא נוגע להלכה, ולענין חשבונות הלכתיים כקידוש החודש וכדומה אין נפקא מינה מי סובב את מי. ודי בזה להבין ולהשכיל.

כללו של דבר באתי בזה לעורר שהדברים שמביאים בשם הגרא"א דסלר זצ"ל, שלא מוכרח שהטעם שנתנו חז"ל הוא נכון, ואפשר שההלכה נכונה מטעם אחר, דברים אלו אינם נכונים, ובהכרח צ"ל אחד מהשניים: או שלא הובנו כראוי דברי הגרא"א דסלר זצ"ל [וכמש"נ בד"ה ויש נפקא מינה], או שהשיב כן כפי הצורך להשיב לנבוכים, כמו שכתב בעצמו שיש להשיב לנבוכים כפי הבנתם, אבל בודאי גם הוא סובר שכל דברי חז"ל אמת בין בהלכה ובין באגדה בין בעיקר הדין ובין בטעמו.

אי"ש רפמן - בני ברק

מעשה שבת בבין השמשות

א]. במה שכתבו במדור הוראת הלכה (גליון ס"א) להחמיר במעשה שבת שנעשה בבין השמשות של שיטת הגאונים, במחכ"ת לא ראיתי בדבריהם טעם כעיקר להחמיר נגד שיטת הביה"ל (סי' רס"א ס"א) שכתב להקל בזה, דמ"ש דכבר נתפשט המנהג כשיטת הגאונים, לא זכיתי להבין מהו טעם לאסור, דאף אי נימא הכי, מ"מ בין השמשות הוא ספיקא דדינא (וכמבואר בחידושי רע"א ברכות ב.), ויש להקל בכל ספק מעשה שבת, וכמו שכתב הפרמ"ג והביאו המשנ"ב (סי' שי"ח סק"ב). ואף דהוי דבר שיש לו מתירין, מ"מ כבר כתבו האחרונים דבספיקא דדינא הוי ספק דרבנן לקולא אף בדבר שיש לו מתירין. ומטעם זה פסק בספר חזון עובדיה שבת ח"ד (עמ' תמ"ה) להקל בבין השמשות. וכ"כ בשו"ת זית רענן להגר"ש קלוגר ח"ב (סי' ה') להקל בבין השמשות מטעמים אחרים, והביאו בכה"ח (אות ב'). ובפרט דרבים מהראשונים ומרן השו"ע בכללם סברי דעדיין יום גמור, ומ"ש שם דבספק שהוכרעה ההלכה לא מקילינן במעשה שבת, תמוה דהא כתב הביה"ל (ס"ד ד"ה אפי') דאם בישל בשבת תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, מותר לאכול בדיעבד, אף שהסכמת כל הפוסקים דיש בו משום בישול.

תבשילים ששהו על פלטה כשנפסק זרם החשמל ותוקן בשבת

ב]. עוד כתבו במדור שם דתבשילים ששהו על פלטה כשנפסק זרם החשמל, ועדיין נשארו התבשילים חמים ותוקן בשבת, דיש לאוסרם אם אין לתלות שתוקן לצורך חולים. ובמחכ"ת לענ"ד נראה דהמיקל בזה יש לו על מי שיסמוך (בלא להכנס לנושא של השימוש בחשמל בשבת), דהנה המג"א (סי' רנ"ז סק"ו) כתב דאוכל חם שהטמינו בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, מותר ליהנות מחימומו, דכיון שרק מעמידו בחמימותו לא נחשב שנהנה מהאיסור. וא"כ ה"ה בזה. ואף שרע"א נסתפק אם הטמין בשבת בדבר המוסיף הבל אם מותר ליהנות, מ"מ בספר תורת חיים (סק"ו) פשיטא ליה להיתרא. ובוודאי דהסומך ע"ז לא הפסיד, ובפרט שהסברא שאין חילוק בזה. ומה שהביאו שם מדברי הרשב"א לענין מי שציוה לעכו"ם לחמם את התבשיל בשבת, דאסור ליהנות ממנו, והביאו הרמ"א (סי' רנ"ג ס"ה), במחכ"ת לא זכיתי להבין מה ענין זה לזה, דהתם העכו"ם חימם התבשיל, ולכך אסור ליהנות מהתבשיל כדין מעשה שבת (ואפי' לאחר שנצטנן משום דחשיב כמאכלות אסורות, וכמו שביאר בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ה'), אבל בנידון דידן הרי לא נהנה כלל מהמעשה שבת, כי אם במניעת הפסד, ובהכי שרי כמבואר במג"א.

דין מומר במעשה שבת

ג]. עוד שם כתב כדבר פשוט בשם כמה פוסקים דישראל מומר שעשה מלאכה בשבת אין דינו כישראל, אלא בעינן כדי שיעשו. ולענ"ד אף שהפרמ"ג (סי' שכ"ה) כתב כן, מ"מ מדברי הבית יוסף לא משמע הכי, דהנה כתב המשנ"ב (ריש סי' שי"ח) דהטעם דבישראל לא בעינן כדי שיעשו כמעשה עכו"ם, משום דלא חיישינן שיאמר פעם אחרת לישראל, ועוד דהישראל לא ישמע לו. והנה במומר אף שלא שייך הטעם השני, מ"מ הטעם הראשון עדיין שייך, דלא חיישינן שיאמר לישראל מומר לעשות בשבילו מלאכה, וא"כ אין לאסור בכדי שיעשו. ואף אם נתעקש לומר דבעינן לשני הטעמים, מ"מ מרן הבית יוסף (שם) כתב רק הטעם הראשון, וא"כ בודאי דס"ל דאף במומר אין לאסור בכדי שיעשו. וכ"נ דעת המשנ"ב שהרי לא הביא דברי הפרמ"ג הנ"ל. וכן ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר חי"ג (סי' מ"ח) שכתב דממה שהמשנ"ב לא הזכיר דברי הפרמ"ג, משמע דלא ס"ל כן, ומהטעם שכתבתי.

עירוי רותחין מהמיחם לכוס כשהופסק הקילוח

ד]. עוד שם במ"ש בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (לשמו ולזכרו תאוה נפש) דבמקום דהעירוי מכלי ראשון לא יוסיף כח במים שיהא בהם כח לבשל, אין לחוש, העירני רב אחאי רבי יעקב שליט"א דסברתו נסתרת לכאורה מדברי המג"א (סי' רנ"ג סקל"ב) ע"פ ביאור המחצית השקל, יעו"ש ודו"ק.

אברהם ישעיהו נגר - בני ברק

בדין צידת ולחישת נחשים

במה שהקשה הרב אברהם דבדה שליט"א על הב"י והב"ח למה לא פירשו את דברי הטור בסי' שכ"ח ללחוש על נחשים דהוא משום רפואה, באמת שכן תמה הא"ר גופיה בסי' שכ"ח, ומה שהמשנה ברורה הביא מהא"ר דמיירי כאן שאין נושכין ולא רצים אחריו, ואפ"ה מותר ללחוש עליהם כפי שכתב הא"ר בתחילת דבריו, והקשה הרב דבדה שליט"א שהרי המשנה ברורה עצמו בסי' שט"ז ס"ז כ' שאפי' במקום שאין רגילים הנחשים להמית ואין רצין אחריו, אלא עומדין במקומן, מותר לצוד ממש, וא"כ דאפי' לצוד ממש מותר, כ"ש דללחוש, ומה משמיענו בסי' שכ"ח, הנה יעוי' בגליון ס' עמ' ק"ב שהבאתי מה שדנו וניסו לתרץ בסתירה זו במשנה ברורה, דבסי' שכ"ח משמע דרק ללחוש שרי, אך לצוד אסור, ובסי' שט"ז כתב דאפי' לצוד מותר, והבאתי מה שמשמע בשונה הלכות שרצה לחלק בדרגת חשש הסכנה, אך צ"ע דבלשון המ"ב קשה לחלק כן, וגם הבאתי מש"כ בספר אחד עפ"י דברי בן הח"ח ר' אריה ליב שכ' על סתירה אחרת

מס' שכ"ח לס' שי"ח, דבס' שכ"ח סקס"ג מבואר שאסור לחולה עצמו במוצ"ש משום בישולי נכרים מה שבישל עבורו הגוי בשבת, זה הבן של הח"ח כתב וסתם כמו הרשב"א, ובס' שי"ח שכ' להתיר זה הח"ח עצמו כ' וכהרא"ה. ולפי"ז כ' בספר א' דא"כ שבס' שכ"ח בנו של הח"ח כתב, יש ליישב גם סתירה זו על זה הדרך דס' שכ"ח בנו כתב ובס' שט"ז הח"ח כתב, והבאתי שם בעלון באריכות כל מה שכתבו בזה בשם החזו"א שלא קיבל כלל דבר זה שבנו של הח"ח כתב, כיון שהמ"ב עבר על הכל, והבאתי שם גם מעוד גדולים שאין סומכים כלל על זה, והדק"ל. [ויעוי' גם במשנה ברורה עז והדר המבואר בס' שכ"ח שג"כ הביאו מה שדנו על דברי בן הח"ח בענין הסתירה מס' שי"ח לס' שכ"ח].

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

בדין דאין מעבירין על האוכלין

במש"כ בגליון הקודם על נידון הרמת אוכלין מהרצפה (במדור המכתבים), והבאתי מהמובא בשם **רבינו הגריש"א זצ"ל** שבזמנינו בד"כ אוכלין המושלכים ברחוב אינם נאכלים, ואין הקפידא להרימם וכו'.

יש לציין עובדא ששמעתי מכלי ראשון בענין זה שלכאו' סותרת השמועה הנ"ל, וגופא דעובדא הכי הוה שבאחד הפעמים בהם ליוה הרה"ג אליעזר טורק שליט"א את מרן זצוק"ל, לפתע נעצר הגריי"ש בדרך ולא אבה להמשיך, ולא נימק את עצירתו, והביט הרב טורק לצדדים והבחין בפיסת לחם שהיתה מושלכת בצידי הדרך, והבין שמחמת זה (אלא שלא רצה מרן לומר לו במפורש ולהטריחו להרים), ושאל להגריי"ש אם מחמת זה עצר כדי שלא יחשב "אין מעבירין על האוכלין", והנהן בחיוב, ע"כ תוכן המעשה. והנה גם הרב טורק שמע מהוראתו (שנודעה לאחר זמן) שבזמנינו א"צ וכו' כנ"ל, ולכן שאל ודרש אצל תלמידיו ליישב מעשהו עם שמועתו, והשיבוהו תלמידיו הגאונים שאין זה קושיא, דהלא מצינו בפעמים לא מועטות שבמשך השנים הוא חזר בו מכמה ענינים שהורה בהם (ועובדא הנ"ל הלא היתה בשנת תשל"ט), וה"נ י"ל בזה.

אמנם לי הקטן נראה ליישב בפשיטות שא"צ לומר שגם כאן היתה "חזרה", אלא זהו ככל הנך גווני שמצינו שגדולים אף שהורו שאפשר להקל, מ"מ לעצמם החמירו, ובהגריש"א גופיה מצינו כן בכמה ענינים, וה"נ י"ל בזה שחש הוא לפשוטה של הלכה של אין מעבירין, ולא רצה לסמוך על סברתו ודעתו (הרחבה) שהיום בדר"כ אינו מצוי.

בהקפאת מים בשבת

במה דשאל ידידי הרא"ש שליט"א למרן הגרח"ק שליט"א אי שרי להכניס מים למקפיא ע"מ שיהפכו לקרח, והשיבו שדעת החזו"א היתה שאין שום איסור בדבר, ותו לא מידי.

ויש להעיר קצת על שלא זכר מרן את דעת אביו מרן הסטייפלר זצ"ל שאסר ד"ז בפשיטות, ואף מפקפק בדבר השמועה הנז' מהחזו"א בזה. ושמא לא נודע לו תשובתו בזה.

ואעתיק מהמובא בזה בקריינא דאגרתא (בנדמ"ח - ח"ב אגרת שנ"ז): ולפום ריהטא פשוט כמו דמבואר בשו"ע ס' ש"כ שאסור לרסק השלג מטעם מוליד - מה"ט אסור נמי לעשות ממים קרח, ואע"פ שממילא נעשית, והוא רק מניחו במקום הקר, מ"מ זהו סדר עשייתו, וכזורה ורוח מסייעתו, **ומש"כ ששמע שמרן החזו"א התיר, אין לסמוך כלל על שמועות כאלו,** כי נתברר לנו כמה פעמים אין מספר **שאומרים בשמו מה שרוצים,** ואינו אמת כלל וכלל וכו', עכ"ל הטהור דמרן בעל הקה"י זצוק"ל.

ואמנם שוברו בצידו - דלשון הגרח"ק בתשובתו הנ"ל - **ושמעתי מהחזו"א** וכו', ומשמע דשמע בעצמו ד"ז, ואינו שמועה בעלמא! (ולפ"ז צ"ל דמרן הסטייפלר לא ידע משמיעת בנו בזה).

ואמנם שמענו מ"מ מדברי הסטייפלר כלל חשוב בכל הגישה לשמועות, בפרט בשמועותיו של מרנא החזו"א זיע"א.

משה אהרן ארלנגר - ברכפלד

לכבוד מערכת הגליון הנפלא אליבא דהלכתא!

שמחתי לראות הגליון הקודם מלא וגדוש בעניינים ופרטים נחמדים בהל' בישול בשבת, וראיתי להעיר ולהתעורר באיזהו מקומן בדברים הנכתבים כדלהלן.

רובו יבש ומיעוטו רוטב

א) במדור מקור הלכה (עמ' ע"ב) האריך הגר"י משדי שליט"א בענין בישול דבר שמיעוטו רוטב, ובאמת שבעיקר דבר זה כבר האריך בשו"ת יבי"א (ח"ז סי' מ"ב) ובחזו"ע שבת ח"ד (עמ' של"ז ואילך) בהרחבה רבה [וההכ"כ שליט"א הזכיר רק דבריו שבשו"ת יחו"ד אשר באו ברמיזה דקה מן הדקה]. ואבוא בזאת במקצת לדון (בלבד) בטענות שהזכיר הה"כ שליט"א שם, הנה כתב באות א' שהעירו שבב"י בדפוסים קדמונים גם בס' רנ"ג הגירסא כל שיש בו וכמ"ש באול"צ וכו', ואחהמ"ר אי"ז מדוייק, כי כולם כתבו שכפה"נ יש ט"ס, ולכן צריך לגרוס וכו', ומטעם זה כתב בשו"ת יחו"ד (חזן) שקשה לשבש כל הספרים שגרסו כל שרובו (אלא במש"כ שם שהב"י גרס בדברי רבינו ירוחם "כל שרובו", הוא חידוש גדול, וכמדומה שיחידאה הוא בזה, ואכמ"ל). אלא שכעת ראיתי בספר מנוחת אהבה (ח"ב עמ' שס"ה) שכתב שכן מצא להדיא בדפוס שנדפס בחיי מרן ז"ל, והגירסא בס' רצ"ג כל שיש בו. אך מאידך בשו"ת נחלת לוי (ח"א סי' ט"ו אות ג') כתב שהוא ראה בדפוס אחר שנדפס בחייו של מרן השו"ע (שנת של"ד), ושם הגירסא שרובו, וצ"ע. (וחזר הה"כ ע"ז באות ד').

ב) ובאות ג' שם כ' הרב שליט"א להעיר דאין הכרח שכל דבר שמיעוטו רוטב (באופן יחסי) יהא מצטמק ורע לו, דהלא יתכן דמיירי בהרבה רוטב. ובאמת שבהבנת הפמ"ג בשיטת המנ"כ הרבה יש להאריך (וכבר העירו בכגון דא), אך זאת יש לי לומר שכל זאת לדעת המנ"כ ודעימיה שמותר אפילו במיעוט רוטב (הגם שהוא לכשעצמו רב הוא), אך באמת לדעת כמה מאחרוני זמנינו המתירים בזה כתבו להתיר דוקא במעט רוטב ממש שמתאדה ע"י הבישול, ואז הוי מצטמק ורע לו בודאי (כן מבואר מתו"ד יעוי"ש), וכן מבוארת דעתו בתשובה כת"י (אלול תשס"ב) הנדפסת בקובץ מאור ישראל - שבת, אשר השיב דאם יש מעט מאוד רוטב אין בו משום בישול. ולפי"ז ל"ק קו' הנ"ל.

ג) ובמ"ש שם אות ה' דיתכן שאף הפמ"ג ס"ל לאסור בזה, ומ"ש בס' רנ"ג הוא רק לשיטת רבינו ירוחם שהזכיר שם וכו' - כמדומני שצ"ע גדול הוא לומר כן, דבשלמא במש"ז הנז' אפשר לפרש כן, אך בדבריו בא"א סקמ"א ובס' רנ"ט (מש"ז סק"ג) מבואר שמסכים כן לדינא, כיעויי"ש שמפרש בזה המנהג להקל ולא פקפק בזה (ומה שכתב גבי עלי תה והוא מקור המשנ"ב, אין הכרח לפרש דאסור אפילו במיעוט, ועיין). ואמנם אח"כ ראיתי בשו"ת תבואות שמש (ח"א סי' ס"ו) שכתב כן בדעת הפמ"ג, אך לכאורה אחהמ"ר דחוק לומר כן.

ולעיקר דינא יש להדגיש שהגם שביב"א הנ"ל התיר לדינא, מ"מ סיים (הן ביבי"א והן בחזו"ע) דהמחמיר תע"ב (ובס' ישכיל עבדי לא ראיתי כעת).

בגדר יד סולדת בו

ד) במדור עיון הלכה (עמ' ח') כתב דמותר לשתות מים חמים, אע"ג שבפיו יש פירות חיים כצימוקים וכדו', משום דהוי בשעת אכילה, עכ"ד. ויש להעיר, דלשיטת הסוברים שכל שראוי לאכילה ל"ה יס"ב (כמ"ש הבא"ח פרשת בא, המהרש"ם, ועוד אחרונים) א"צ לכל זה, דבכה"ג ליכא בישול כלל.

דבר הנאכל כמות שהוא חי

ה) הרב חזקיהו גבאי שליט"א (עמ' קי"ט) עמד ע"ד הרמב"ם במבשל דבר הנאכל חי דפטור, והיינו מדרבנן, ראה שם ג' ביאורים. ויש לציין בזה לדברי היד דוד שם (הובא בספר הליקוטים, מהדו' פרנקל) שכתב בזה"ל: האי פטור לאו דוקא אלא מותר, כדלקמן פי"ב ה"ח, וכאן לא נחית רבינו בזה, ע"כ.

תזכו להגדיל תורה ולהאדירה

יחזקאל מועלם - ירושלים

למע"כ מערכת אליבא דהלכתא בעיה"ק ירושלים תובב"א, שלום וברכה וכט"ס!

"תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ור' יוסי ור' נחמיה ור' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, פתחו כולם בכבוד אכסניא" (ברכות ס"ג ע"ב), ופי' רש"י וז"ל: לכרם - על שם שהיו יושבים שורות שורות ככרם זה הנטוע שורות שורות, בכבוד אכסניא - מכניסי האורחים בבתים, ע"כ.

אמת מה נהדר המראה ומה מרהיב החזיון לראות את גליונות ה"אליבא דהלכתא" העולים על שלחנם של מלכים מידי חודש בחדשו, ומרווים צמאונן של תלמידי חכמים מיין הרקח דעסיס כרמי תורתינו הקדושה, שורות שורות סדורות למופת בלגיונו - גליונו של מלך, מאן מלכי רבנן. מתוך הכנסת אורחים מופלאה תחת אותה קורת גג דפקיע שמה לתהלה ישיבת "חברת אהבת שלום", כל ת"ח ות"ח במדור לפי כבודו, מתוך אהבתה של תורה וחפץ עז להרבצתה בכלל ישראל.

ובפרוס האי שתא הבאה עלינו ועכ"י לטובה, אשגר ברכתי ברכת הדיוט להאי אכסניא שמגדלין בה לתורה ויראה, להרבנים הגאונים ראשי וחברי המערכת שליט"א, למע"כ רבא דעמא וריש מתיבתא הרוח החיה באופני הקודש הגאון הצדיק רבי יעקב משה הלל שליט"א, ולכל העוזרין והמסייעין איש לפי מהללו יהולל, לשנה טובה תכתבו ותחתמו בספרן של צדיקים גמורים לאלתר לחיים טובים ולשלום.

והן עתה אבוא בזה בעזה"י באיזה הערות והארות כדרכינו בל"נ, חלקם על גליון קודם וחלקם בשאר עניני והלכות שבת, ואל ה' אשא תפילה כי יצילנו משגיאות וירוחנו מתורתו נפלאות.

פתח בקבוק משקה בשבת אי שרי לשתותו

כבר הערנו על דברי הג"ר יוסף משדי שליט"א בהא דכתב דלכולי עלמא מותר למחמיר לפתוח בקבוקים בשבת לשתות מבקבוק שנפתח בשבת ע"י הסובר כהמתירין, והבאנו דדעת מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דאסור, וע"ז השיבנו הרב הנ"ל בגליון הקודם, וז"ל בתו"ד: "ומה שהביא מהגר"ח שאסר אפילו בדיעבד, שא"ה דאיהו ס"ל לאסור מדינא [וגם מה שכתב שבספר ארחות שבת כתבו כדברי הגרח"ק, ה"ז תמוה, שהרי שם אדרבה נתקשו בזה, כיעויין, ואדרבה מדבריהם יש עוד סיוע לדברינו להתיר, ודו"ק]", עכ"ל.

הנה במחכ"ת הרמה כוונתינו היתה בעיקר להעיר דמאי דכתב דזה לכולי עלמא, אינו כן, ולאו כו"ע ס"ל כדבריו, ואהא קמייתינן מדברי מו"ר מרן הגרח"ק שליט"א לאסור בזה, ומה שציינו מספר ארחות שבת (ח"ב עמוד קצ"ו), הן אמנם שכתבו שם בארח"ש לתמוה אדברי מו"ר מרן שליט"א, אך המעיין הישר יחזו פנימו דלא פסקו להלכה היפך מזה, שהרי במקור ההלכה ציינו לעיין בההערה, ושם כתבו ראשית בזה"ל: החזו"א הורה שהאוכל שבתוך קופסת השימורים הוא מוקצה [כן שמענו מהגר"ח קניבסקי שליט"א], ולכן אין לטלטל קופסת שימורים סגורה, וכן אין לאכול האוכל שבקופסה לאחר שנפתחה, ואזיל לשיטתו בס' נ"א ס"ק י"א שחושש לאיסור תורה בפתיחת קופסת שימורים [עיין לעיל הערה תקל"ט שהבאנו את דברי הביאוה"ל שבאיסור תורה אמרינן מיגו דאתקצאי גם בכה"ג שהאוכל עצמו ראוי לאכילה, ורק מחמת איסור חיצוני א"א להגיע אליו], ולדעת המתירים לפתוח קופסת שימורים בשבת כאשר דעתו לזורקה [עיין לעיל פרק י"ב הערה ו' שכך דעת ספר כף החיים ושו"ת מנחת יצחק והגרש"ז אויערבאך זצ"ל] אין האוכל שבקופסת השימורים מוקצה, עכ"ל, וע"ש בכל דבריהם.

הרי להדיא שהביאו נידון זה דאוכל המונח בקופסה סגורה כב' דעות, וה"נ בבקבוק כדפירשו שם, רק דאמנם הקשו אהא אמאי לא אמרינן לדעת החזו"א ז"ל דכיון דאפשר לחתוך דופן הקופסא למה יחשב האוכל שבתוכה מוקצה (וציינו לארחות רבינו ח"א אות קפ"ב), ע"ש שהאריכו בקושייתן והניחו בצ"ע. אלא דאמנם אף דהקשו בעלי הארח"ש קושיא אלימתא ע"ד מרן החזו"א ז"ל, מ"מ כן הוא דעת מרן ז"ל הלכה למעשה, וכן מורה מו"ר מרן הגרח"ק שליט"א דאין לאכול מקופסה או בקבוק שנפתחו בש"ק ע"י המיקל (ומכש"כ אם המחמיר פתחן ואפילו בשוגג).

ולקושטא דמילתא הי' נראה לדון בכל קושיותם, דהגם דבספר ארחות רבינו הביא דשמע מהקה"י זלה"ה משום מרן החזו"א ז"ל דיש עיצה לנקב הקופסה ולפסלה משימוש וכו', מ"מ יל"ע הלא לשיטתם דהחזו"א ז"ל ודמו"ר שיבלחט"א הקופסה או הבקבוק הסגורים הוו מוקצים, וכיצד ינקבן.

מלבד זאת אפשר דיש לחלק ולומר דכל הא דהתיר החזו"א ז"ל את האוכל שבקופסה (לפמש"כ בארחות רבינו), הוא דייקא בגוונא דפסל את הקופסה משימוש, אך אם פתחן אחר באופן רגיל ולא פסל הקופסה משימוש, הגם דיכל רעהו לנקבה ולפסלה משימוש, מ"מ כיון דלא נעשה בדרך היתר אין למחמיר לאכול ממנה, דלדעתו הוא אסור (ואפשר דיש לדחות זה קצת עפמש"כ בארח"ש, ויל"ע).

והנה בעזה"י בחופשי בזה בקונטרס שיח מרדכי לידידי מנעורי האברך המופלג רבי מרדכי טשינגל שליט"א, מצאתי דשאל כבר למו"ר מרן הגרח"ק שליט"א בכל האי סוגיא, ולחיבת הקודש הנני להביא בזה מדבריו, דהנה שאל למו"ר הגרח"ק שליט"א (עמוד ל"ד ואילך) אם מותר למחמיר לפתוח בקבוקים בשבת לשתות מבקבוק שנפתח בשבת ע"י המיקל, והשיבו מו"ר שליט"א "אצלו זה מוקצה", וחזר ידי"נ שליט"א ושאל למו"ר שליט"א א"כ י"ל דלא חשיב מוקצה לפי דאפשר לנקב הפקק וליקח המשקה (כמש"כ בסי' שי"ד ס"ו), והשיבו מו"ר שליט"א "ראוי ליזהר", והדר ידי"נ שליט"א ושאל למו"ר שליט"א דצ"ע דמ"מ יכול לנקב הפקק, ועוד דאין בזה מעשה שבת דלא נעשה בגוף המשקה, ותו קשיא דהמשנ"ב (סי' שי"ח סק"ב) כתב דאיסורא דמעשה שבת הוי קנסא, ולפיכך כל היכא דאיכא ספק פלוגתא בזה אין לאסור בדיעבד, וכאן כיון שיש פוסקים שהתירו ישתרי, וצ"ע, והשיבו מו"ר שליט"א וז"ל: "לנקב זה ג"כ שאלה", וע"ש עוד בדבריו. הרי לן דברים ברורים ממשנתו דמו"ר מרן שליט"א דבכלל לדעתי אין פשוט לנקב הפקק והוא שאלה, ותו די"ל כהחילוקים דנקיטנא לעיל אדברי הארח"ש, ואכמ"ל. תבנא לדינא, אדם הסובר כהפוסקים דאסור לפתוח בקבוקים בשבת, אם פתח רעהו הסובר כהפוסקים דשרי, לא נפיק מידי פלוגתא, ואף דלמקילין יש על מה שיסמוכו (ובפרט אם סוברין דהוא רק חומרא). וע"ע מה שכתבנו בגליון נ"ד ונ"ו מרבותינו שליט"א בזה, מכל מקום דעת מרן החזו"א ז"ל וביבדלחט"א מו"ר מרן הגרח"ק שליט"א דאין לו לשתות מזה.

איזה ספיקות בדין מעשה שבת לענין אוטובוס וכיו"ב שתיקן או מילאו בו דלק רח"ל בשבת

במאי דכתבו לדון אי שרי לנסוע במוצאי שבת באוטובוס ציבורי שיצא ממקום חנייתו לפני צאת השבת, הנה עלו ברעיוני איזה ספיקות לפום ריהטאי בהאי עניינא, ראשית יש לדון אם המחלל שבת מילא (או מילאו עבורו בתחנת הדלק) בשבת, אם מותר ליהנות מדלק זה.

כמו כן יש לדון באדם שתיקן את רכבו בשבת, אם מותר לנסוע ברכב זה אחר השבת, או דאסור לפי דהוי מעשה שבת.

וכן יש לדון באוטובוס או מונית שהגיעו במוצ"ש לתחנה, וברור לנוסעים שיצא ממקום חנייתו קודם צאת השבת, אם יש להקל (לדעת המחמירין, עיין פסקי תשובות סי' שי"ח אות ב') שאחד הנוסעים יהיה הנהג תחת הנהג שחילל ש"ק [האי שאילתא לפלפולא, דלפום פשטי' כפי הנראה אין להנהגים היתר ליתן המונית וכיו"ב לנוסע אחר שינהג בהם, הגם שיש לו רשיון נהיגה, מ"מ יש צורך ברשיון מיוחד להמונית, ומ"מ תתכן שאלתינו בגוונא שיש לו אישור, או בגוונא שאין מדובר ברכב ציבורי, רק בפרטי שחילל שבת רח"ל, ודוק].

ומצאתי בספר ארחות שבת (פרק כ"ה סעיף ס"ג דכתבו דמטוס שנעשו בו מלאכות בשבת ע"י יהודים ע"מ להכינו לטיסה, אין לטוס בו, וע"ש בהערה קכ"ו דאם המטוס עבר תיקון שבלעדיו לא הי' אפשרי לטוס בו, לכאורה נאסר השימוש במטוס עולמית, וכמש"כ הכתב סופר (הו"ד בארח"ש לעיל הערה כ"ו) דאם בישל בשבת ע"מ למכור לאחרים אסור לקנות תבשיל זה הימנו לעולם, וה"נ לכאורה, ואף שלא נעשו במטוס תיקונים רק שמילאו בו דלק (מילוי זה נעשה באיסורא ע"י משאבות חשמליות) יש לאסור השימוש בו, דהא כשטס במטוס משתמש בדלק שנאסר מדין מעשה שבת, והוסיפו דאף דלדעתי' דרבינו יונה (דהביאוהו שם בהקדמה לסעיף ט"ז) אין איסור מעשה שבת על הדלק, לפי שלא נעשה שינוי בגופו, מ"מ לענין מעשה שבת במזיד גם הח"א לא היקל לסמוך אשיטת רבינו יונה, ע"ש בכל דבריהם.

ואליבייהו יש לדון בדידן דנימא דאף הכא יאסר ליהנות מאוטובוס שתודלק בשבת קודש ע"י יהודי מחלל שבת, לפי דמילוי הדלק מתבצע ע"י משאבות חשמליות (לפי מה ששמעתי), אא"כ ישנו ספק אם מילאו הדלק בשבת, דאז אפשר דדינו כספק מעשה שבת, עיין בארח"ש (פכ"ה עמוד כ"ו), ויל"ע. ויש לדון גם אם מחוייב לשאול הנהג אם מילא הדלק בשבת, ויל"ע אם בכלל אפשר לסמוך עלייהו בזה, ואם שייך בזה מסל"ת, ויל"ע. והא דכתבנו לדון בגוונא דתיקון האוטובוס, לכאורה משפט אחד לו ולמטוס, דדנו בי' בארח"ש דנקיטנא לעיל, ע"ש.

אם יש לייחד טלית לשבת

בגליונות קודמים הארכנו בהשאלה אם יש לייחד טלית לש"ק, עיי"ש, הן עתה מצאתי בספר "כתבי הקדוש" מהגה"ק רבי אריה לייב זלה"ה הי"ד אב"ד פוזנא (בהגה"ק מהר"י ז"ל בעמח"ס יסוד יוסף), דבחאו"ח (אות ל"א) כתב וז"ל: המדקדקין לעשות להם טלית ציצית מיוחד לשבת, מי שהשיג ידו לכך ודאי הידור מצוה הוא, אמנם שצריך לצמצם ולדחוק לזה נראה שאינו הכרח כ"כ, דהא לא מצינן

בכולי' תלמודא שהי' להם לכהנים בבית המקדש בגדי כהונה מיוחדים לשבתות וי"ט, אלא לפי שהם תשמישי קדושה מצד עצמם גם בחול, ולכך א"צ להפריד בין חול לשבת, כמו כן הטלית של מצוה שהוא לובש להתפלל בו בבה"כ שהתפילה במקום העבודה, ועוד תיוהא חזינן בי' שע"י כן לובשים בימי חול טלית שאינו הדור כלל, עכ"ל.

והוסיף שם נכד המחבר בזה"ל: ואני בן בנו של המחבר זצ"ל [=הוא ניהו מוהר"ר שלמה זלמן פוזנר ז"ל מלובאראנץ, ע"ש בהקדמה] נלע"ד שראוי לנהוג כן, ממה דאי' בא"ח הל' ט"ב סי' תקנ"א סעי' א' במ"א סק"ג, ע"ש [אמר הקמ"ח, עיי"ש במגן אברהם דקמציין, ויש לפלפל טובא בכל דבריו, וע"ע בספר קרא עלי מועד, קיצור דיני בין המצרים וט"ב להגרי"ד ספטימוס שליט"א פרק ד' סק"ד הערה י"ג, ודוק בזה]. וכן מצאתי בספר יש נוחלין בזהירות שבת, ע"ש, וכן בשאילתות דר' אחאי גאון וז"ל: תנא א"ר יוחנן צריך האדם שיהי' לו ב' עטיפות, א' לחול וא' לשבת, נראה דכוונתו על הטלית, אכן בירושלמי דפאה פ"ח משמע דקאי על שאר מלבושים, ואח"כ מצאתי עוד במדרש רות ע"פ ושמת שמלותיך וכו', מכאן אמר ר' חנינא צריך אדם להיות לו שני עטופים, א' לחול וא' לשבת, עכ"ל.

ומאי דקשי' לי' להגה"ק רא"ל ז"ל הי"ד "ועוד תיוהא חזינן בי' שע"י כן לובשים בימי חול טלית שאינו הדור כלל", ע"כ, הנה אעפ"כ נלע"ד לומר עפ"י מה שהבאנו בגליון נ"ה מידידנו רד"ח שבילי שליט"א, דקאמר דבשבת איכא גם זה קלי ואנווהו, וגם לכבדהו בכסות נקי' וכו', ולזה י"ל דעדיף דילבשנה בשבת, ועיין עוד בהגליון הנ"ל מאי דהבאנו ממרן הגרשז"א זצ"ל, ובאורך רב מדברי האדר"ת זצ"ל, ותו דיכול לקנות אף ליום חול טלית מהודרת, ואף שתפחת מהידורה במשך הזמן, מ"מ גם בשבת סופה לפחות מהידורה, וכאמור דכבוד שבת עדיף, וי"ל.

אולם יעויין בספר דעת נוטה מתשובות מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (חלק ב' עמוד שצ"ג) דנשאל מו"ר שליט"א בא' דיש לו ב' טליתות, א' לשבת וא' לחול, וקנה אחת חדשה, למתי ייחדנה, אם לשבת מפני כבוד שבת, או לימי החול שיהדר ביותר ימים, והשיב מו"ר שליט"א וז"ל: "דעביד כמר עביד וכמר עביד".

ובהערות שם הביא דשמע ממו"ר שליט"א בביאור תשובתו, דכיון דאין הכרעה ברורה בזה, לכך דעביד כמר וכו', וכן נשאל שם מו"ר שליט"א בקנה טלית אם ילבשנה מיד או דיחכה לשבת, והשיב "כרצונו", ובמקורות שם הביא מספר חסידים (סימן רנ"ה) וז"ל: אחד היה צריך להתעטף בציצית, אמרו לו תמתין עד שבת ותתחיל בשבת לכבוד שבת, אמר להם אילו היה מלבוש אחר הייתי מעכבו עד שבת, אבל בציצית לא אעכב, אלא אפילו בחול אתעטף בעבור המצוה, כדכתיב (תהלים קי"ט ס') חשתי ולא התמהמתי לשמור מצוותיך, עכ"ל. ועיין בילקוט מפרשים הנדמ"ח שם, אמנם מיירי דלא היה לו טלית אחרת, וכאן אית לי', רק דנסתפק השואל מתי לחדשה, ואהא השיב מו"ר שליט"א "כרצונו". והנה בעיקר ראיית הגרא"ל ז"ל הי"ד דלכהנים בביהמ"ק לא הי' בגדי כהונה מיוחדין לשבתות ויו"ט, עוררני הג"ר אורי גוטמן (שם טוב) שליט"א דלכאורה הגם שלא נזכר בפירוש, אפשר דהי' להו בגדי כהונה מיוחדין, לפי דאין סברא לומר דהיו הכהנים פטורין ממצוות כבדהו בכסות נקיה, ויש לפלפל בהאמור.

איברא דשוב דברתי עם הגאון האדיר רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א ר"י עטרת ישראל, לענין אם הכהנים החליפו בגדי כהונה לשבת, ואמר לי: "צריך בגדים נקיים בגלל כבוד שבת, ואין כבוד שבת גדול מבגדי כהונה", גם אמר לן הגרב"מ שליט"א דבגדי כהונה זה כמו בגדי מלכות.

עוד שאלתי מהגאון האדיר רב"מ שליט"א אם אליהו גופי' מייחד טלית לשבת, ואמר לי: "לא מייחד, יש לו", ושאלתיו אם משום דיש ענין בזה, ואמר לי הגרב"מ שליט"א: "כבוד שבת, כסות נקיה", ע"כ.

כלים חד פעמיים בשבת

קראתי את הערותיו והוספותיו של הרמ"א ארלנגר שליט"א על דברינו בגליונות קודמים, ודין הניין לן, האמנם בהא דכתב על דברינו בענין כלים חד פעמיים לשבת, ואשר לדעתו העיצה פשוטה שישים כלים חד פעמיים מן הצבעוניים, הנה כפי הנראה כתב מכתבו קודם שהגיע לידו גליון ס', ומה שמזכיר שכתבנו בגליון האחרון כוונתו לגליון נ"ט, דבגליון ס' כבר כתבנו כעין דבריו דאפשר דמהני בכלים חד פעמיים נאים, אולם הבאנו מלשון הזוה"ק דנקיט דיש להדר ולכבד את השבת "כמאן דתקין חופה לכלה" וכו', והגם שהזכיר הנ"ל במכתבו שמביאין כלים חד פעמיים כאלו לשמחות, מ"מ הלא כל זה לשמחות כגון בר מצוה, שבע ברכות, סיומי מסכתות וכיו"ב, אולם טרם נתקלתי בחתונה בה הגישו בכלי חד פעמי, ולזה הערנו דמדברי הזוה"ק משמע דיש ענין להדר בכלי זכוכית לש"ק (ואה"נ דאם היו מגישין בחתונות בכלים חד פעמיים צבעוניים, אפשר דהי' זה גם מכבוד שבת, אך הלא אין מגישין, וכבוד שבת עדיף), אכן כתבנו דלא יהי' זה על חשבון וטרחת ביתו זו אשתו, ואם קשה לה, ח"ו שיטריחנה בזה, ועיין היטב בחוט שני דנקיטנא שם, ובודאי הרוצה לכבד את השבת טפי יעביד בכלי זכוכית ולא בחד פעמיים, אף לא מן הצבועין, ומה שמציין שקיבל כן מרבו יעשה ע"פ רבו, ומ"מ נהרא נהרא ופשטי'.

שוב שאלתי ממורינו הגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א אם כלים חד פעמיים הוו בזיון לשלחן שבת, ואמר לי דזה לא בזיון, דפעמים שאי אפשר וקשה לשטוף הכלים וכו' (לכך עושין זה), ומכל מקום הסכים עמדי דכלי זכוכית וכיו"ב יותר חשובין, והוסיף ואמר דכפי שאדם הולך לחתונה אין מגישין לו בכלי חד פעמי, רק בכלי זכוכית, ולענין אם יש הבדל בסוגי החד פעמי, דישנם צבעונים ויפין טפי וישנם פשוטין, אם יש הבדל ביניהו, אמר לי מורינו הגר"י טשזנר שליט"א "לפי הכיס", ודוק.

ועתה זכיתי לקבל מכתב בזה ממו"ר הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושא"ס, וז"ל: בענין כלים חד פעמיים לש"ק, ראה באריכות בשו"ת משנת יוסף (ח"ה סימן ס"ד) שנתיתי להחמיר, אבל שוב חילקתי בין חתונה שיש מלצרים ועובדים, לבין עקרת בית ומשפחה מרובה הי"ו, שהכל מוטל עליה, ועיי"ש מה שיעשו, עכ"ל. ואמנם בשו"ת משנ"י שם האריך מו"ר שליט"א בהאי דינא טובא לחזק ההידור דאיכא בכלי זכוכית וכיו"ב, אולם כ' דעוררוהו דבמשפחה גדולה דליכא עזרה לבעלת הבית בשטיפת הכלים וגורם לה צער וכו', ולזה כ' בתו"ד וז"ל: לכן אפשר להקל במשפחה גדולה באופן כזה שאין מי שיעזור, להשתמש בליל שבת בכלים חד פעמיים, שלא יצטרכו לשטפם, אבל לסעודת היום [שהיא הסעודה העיקרית בשבת (שו"ע סי' רע"א ס"ג ומשנ"ב סק"ט ומקור חיים סי' רפ"ט ס"א) יקח כליו הכי יקרים, וישטפום במוצ"ש [ואם קשה לעקרת הבית, מצוה על בעלה לעזור לה, וכרב נחמן (שבת קי"ט הנ"ל) שהכניס כלים לשבת, וא"כ במוצ"ש החזירם בעצמו אם לא היה לו משמש], ובכלים החד פעמיים לליל שבת כנ"ל, יש אפשרות לקנות סוג יותר משובח ומכובד (עם צבע וכדומה), וגם זה בכלל כל מזונותיו קצובים לו חוץ מהוצאות שבת (ביצה ט"ז), עכ"ל. וע"ש בכל דבריו דמבואר שפיר דלכתחילה באם אפשרי ישתמשו בכלי זכוכית נאים וכיו"ב, ע"ש.

הבאת סירים לשלחן שבת

אמרתי ונתון אל ליבי לברר המנהג שרבים ושלמים מחזיקין בו, והוא שלא להביא לשלחן השבת סירים באמרם שהוא בזיון לשלחן, וכששאלתי מכמה צורבי מרבנן למקורו של דבר לא השיבוני, אמנם אמרו שכן מנהג אבותיהם בידיהם, וצ"ע.

ואפשר דיש להביא סימוכין למנהג זה, דהנה אי' בשו"ע או"ח סימן תרל"ט (סעיף א') "אבל כלי אכילה (לאחר אכילה) (טור) כגון קדרות וקערות חוץ לסוכה", ע"כ. וכתב המשנ"ב (סק"ה) וז"ל: אבל כלי אכילה וכו' - מלשון זה משמע לכאורה דבשעת אכילה גם קדרות מותר להכניסן לסוכה ולערות לתוך הקערה, והעולם נזהרין מהקדרה להכניסן לתוך הסוכה אף קודם אכילה, ונראה דחששו לדעת המחמירין בקדרה בכל גווני, ואפשר דגם דעת השלחן ערוך כן [ובפרט מי שאין דרכו גם בביתו להביא הקדרה לשלחנו, אלא מערה לתוך הקערה בבית החיצון, בודאי יש ליזהר בזה], ומכל מקום מי שאין לו כלי וצריך לאכול מן הקדרה, מותר להכניסו, עכ"ל. וע"ש בשער הציון (אות ט') בשיטות הראשונים ז"ל בזה. וע"ע בס' בן איש חי (ש"א פרשת האזינו) דכ' וז"ל: גם לא יכניס קדרות וקערות גדולות של תבשיל שדרכם להניחם בבית התבשיל, עכ"ל. וע"ע בכף החיים סימן תרל"ט (אותיות טו"ב וי"ז), ע"ש, ובספר קובץ שיטות קמאי למסכת סוכה (כ"ט ע"א) באורך רב. והנה אי' בסוכה (כ"ו ע"א) תשבו כעין תדורו, ומשמע דכל מאי דנוהג בביתו שפיר מצי למינהג בסוכה, וכפי הנראה הבאת קדרות לשלחן לא היתה נהוגה בזמנם, ולזה גם אסרו הכנסתן לסוכה ומשום בזיון, ומינה יש להביא סימוכין למאי דנהגו עלמא שלא להביא לשלחן השבת קדרות שבישלו בהם (אמנם קערות מביאין בשופי, ונלע"ד שקערות שמחממין בהם המאכלין ועמידות בחום הנקראין פיירקס) שפיר אפשר להביאן לשלחן מדין קערות, ולא חשיבו סירים, גם שאין להם לכלוך חיצוני, ותו דעשויין הם לכך ומפארין השלחן, ויל"ע).

וידידנו האברך המופלג ר"א גרין שליט"א הראני בספר הערות למסכת סוכה משיעורי רשכבה"ג מרן הגרי"ש אלישיב זצוקללה"ה (דף כ"ט ע"א) דכ' וז"ל: מאני מיכלא בר ממטללתא, יש ראשונים הסוברים דגם בקדירות שאין אוכלין מהם עצמם אלא שלוקחים מהם לכלים אחרים, נמי מותר להכניסם בסוכה כל זמן שעדיין לא נתרוקנו, וצריך להם בשביל אוכל הנמצא בהם, ולא גרע ממאני מיכלא בשעת אכילה, אבל בלשון התוס' משמע דלעולם אין מכניסין קדירות בסוכה אפילו עם אוכל שבהם (עיין במשנ"ב סי' תרל"ט סק"ה, ובשעה"צ שם), עכ"ל.

שוב שאלתי זה מהגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א בעמח"ס שו"ת נתיבות אדם (וחדב"נ הגאון בעל שו"ת דברי משה זלה"ה), ואמר לן דיש ששמים הסיר על כסא ע"י השלחן או דמוזגין לקערה יפה (והדגיש דאי"ז בזיון אבל כדאי לנהוג כנ"ל).

והגאון המפורסם רבי אליהו כץ שליט"א אב"ד סאטמר ב"ב ומח"ס שו"ת ראש אליהו, אמר לן דנזכר זה לענין חג הסוכות, אך לגבי שבת לא כתוב כזה דבר, אבל מסתבר אם אפשר למנוע מזה עדיף, דאין יפה להביא סירים לשלחן השבת.

תפוחין חמוצין ומתוקין אי חשיבו ב' מינים לענין בורר

בספר ארחות שבת (חלק א' פרק ג' ס"ק ל"ה) כתבו וז"ל: היו לפניו תפוחים חמוצים ומתוקים מעורבים זה בזה, נסתפקו הפוסקים אם מותר לבררם זה מזה כדין מין אחד, או דנחשבים לשני מינים, ע"כ. ובהערות דשם (אות ל"א) כתבו וז"ל: משנ"ב סי' שי"ט ס"ק ט"ו בשם הפמ"ג, וי"ל"ע מאי שנא מחתיכות צלויות ומבושלות דחשיבי ב' מינים, ושמענו ממו"ר הגר"ש אויערבאך שליט"א דהחילוק הוא דבישול וצלי מוגדר כמציאות שונה, וחמוץ ומתוק רק בטעם שונה, ע"כ.

ונלע"ד לבאר כוונת דבריו דהגר"ש אוירבעאך שליט"א עפמש"כ בנדרים (דף מ"ט ע"א) הנודר מן המבושל מותר בצלי ובשלוק וכו', ע"ש, וחזינן דצלי ובישול אמנם מציאות שונה הם, אולם תפוחים חמוצים ומתוקים תרווייהו מיקרי תפוח, רק דכ"א שונה בטעמו, והטעם דאית להו מגדיר לאיזה סוג תפוח מישך שייכי, אולם צלי ובישול כאמור הם עיקר השם, והוו מציאות שונה, וק"ל.

אלא דראיתי בפסקי תשובות (הל' שבת סי' שי"ט עמוד קס"א בהערה) דכ' וז"ל: ונראה דה"ה לענין ספיקת הפמ"ג (המובא כאן במשנ"ב) לענין תפוחים חמוצים ומתוקים אי מיקרי מין אחד, כ"ז שמראיהן שוים, אבל מה שמצוי היום שהתפוחים החמוצים ירוקים ביותר ושונים ממראה התפוחים המתוקים, שני מינים הם, כיון שטעמם ומראיהן שונה, ואפשר שהוי גם בגדר חלוקין בשמן כבשר צלי ובשר מבושל (ועיין פמ"ג א"א סוסקי"ט), עכ"ל. ולכאורה הוא דלא כהסברא דמייתו בארח"ש, וצ"ע.

ועיין באיל משולש להגרמ"א שלזינגר שליט"א (הלכות בורר, פרק ו' אות י"ח) דכ' וז"ל: תפוחים חמוצים ומתוקים אפילו הם מין אחד ממש, מכל מקום למי ששונא החמוצים הרי הם נחשבים לפסולת, ע"כ. ובהערות שם (אות נ"ב) כ': פמ"ג משב"ז סי' שי"ט סק"ב וז"ל: והנה תפוחים מתוקים וחמוצים אם תמצי לומר מין אחד ממש הוי, אפילו הכי כל ששונא חמוצים פסולת מקרי לגביה, ובשבה"ש ס"ט העתיק דברי המשב"ז להלכה, ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצוק"ל דהפמ"ג מיירי דוקא בחמוצים ומתוקים ששכיח הדבר שיש רבים ששונאים החמוצים, ולכן לא אמרינן דבטלה דעתם, אבל אם אין הדבר שכיח אלא שיחידים הם ששונאים, אמרינן דבטלה דעתם, ואפילו לגבי דידם אין זו פסולת, עכ"ל, ועיי"ש.

ולמעשה שאלתי ממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אם מותר לברור התפוחים המתוקים מן החמוצים, ואמר לי מו"ר מרן הגרח"ק שליט"א: מה שהוא רוצה הוא יכול לקחת, ובלבד שלא יברור פסולת מתוך אוכל, ע"כ. וכן השיבני הגאון הצדיק רבי נתן געשטעטנר זלה"ה בעמח"ס שו"ת להורות נתן, דמה שהוא רוצה לקחת מותר, רק שלא יברור (כמדו' ר"ל שלא יברור פסולת מתוך אוכל), ושכן כששאלתי זה מקמי' הגה"צ רבי בנימין יהושע זילבר זלה"ה בעמח"ס שו"ת אז נדברו, ומיבדלחט"א מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, תרווייהו השיבו לי "כן" (וכפה"נ כוונתם כאמור), ואכמ"ל.

דיני בורר בספרים

כתב המשנה ברורה סימן שי"ט (ס"ק ט"ו) וז"ל: כתבו האחרונים דהוא הדין בכל דבר כשהם שני מינים, כגון כלים ובגדים, שייך ברירה, ועל כן צריך לברור זה המין שרוצה ליטול עכשיו, והשאר ישארו על מקומם, ולא להיפוך, ע"כ. [וע"ש בגוונא דאיכא כמה פריטים, דצריך לסלקן מהערימה בכדי שיוכל ליקח החפץ הנצרך לו, דלא הוי בורר, ועי"ש בביאוה"ל].

והנה שאלתי למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אודות ספרים המעורבים בצבעים שונים, אם מותר להוציא חד מינייהו או דהוי בורר, ושאלני מו"ר הגרח"ק שליט"א: הוא מוציא מה שהוא לא צריך, ואמרתי דמוציא מאי דצריך. ואמר לי מו"ר שליט"א זה כמו כל בורר, ומה שהוא צריך הוא יכול לקחת.

עוד שאלתי למו"ר מרן הגרח"ק שליט"א גבי סידורים בנוסח אשכנז וספרד המעורבין זה בזה, אי שרי ליקח חד מבינייהו, והשיבני: מה שהוא צריך הוא יכול לקחת תמיד, עכ"ד.

אמנם לכאורה כל זאת רק כאשר לוקח הספר או הסידור להשתמש בו עתה, אך אם לוקח ספר מהתערובת בכדי ללמוד בו לאחר זמן אסור, וע"ע בספר איל משולש להג"ר מנחם ארי' שלזינגר שליט"א (מלאכת בורר עמוד קצ"ד) מ"ש לפי"ד המשנ"ב סימן שי"ט (ס"ק ט"ו), ע"ש היטב.

וחזי הוית בספר זכור ושמור להג"ר מיכאל חסין שליט"א (סימן נ"ד אות ב' ואילך), דהעלה סברות לקולא בברירת ספרים הנצרכים לו, ראשית מייתי שם מהערוה"ש (סי' שי"ט סק"ח וסק"ט) דמעורר דאיך מצאנו ידינו ורגלינו בכמה דברים המעורבים כגון כפות ומזלגות וכו', וכן כשמונחין ספרים רבים ונצרך לאיזה ספר, ואהא העלה הערוה"ש דבדבר הניכר לא שייך ברירה, דאי"ז ברירה רק נטילה בעלמא, ע"ש.

עוד מייתי מהשש"כ (פ"ג הערה ס"ט) דכ' מהגרשז"א זלה"ה דמצדד לומר דאין ברירה בכלים וספרים, עפמ"ש הר"ן בחידושיו לשבת (דף ע"ד א') דכל דבר שאין דרך לבוררו לאוצר ל"ש בזה בורר, דכל חפצא דבורר זהו שבורר תבואה כדי לשמרה באוצר ולהכינה לטחינה, כמבואר בשבת (שם), אך סוגי פירות שאין דרך לברר לאוצר ל"ש בהו בורר, וה"נ י"ל בכלים וספרים דל"ש בהו הך סברא דבורר לאוצר, יעוי"ש.

איברא דהעלה שם עוד איזה סברות להקל, ומתוכם נקיט שם דרק בדברים שע"י שהם ערימה גדולה זה נעשה יותר חשוב, כגון פירות וירקות דכמות גדולה יותר חשובה, א"כ באופן זה חשיב תערובת חשובה.

וכן בקערת דגים שאם היא מלאה דגים הוי בחשיבות טפי, וגם דנמכר לפי משקל וכמות, אך ספרים וכלים אין להם חשיבות בהיותן יחד, והם נמכרין א' א' בעין, וא"כ אין בהם בהיותן בערימה חשיבות טפי, וממילא לא חשיב תערובת חשובה רק אי סדר, ובזה ל"ש בורר, ובביאור הדבר כתב שם דרק כאשר ע"י ברירתו ביטל חשיבות התערובת, אז הוי כמעשה ברירה, אך אם ע"י מעשיו לא גרע כלום במאי דנשאר, שאם לקח בגד א' או כלי א' לא נגרע בחשיבות הערימה בכלים, ל"ש בזה בורר, וע"ש בכל דבריו.

ובעניותי לא זכיתי לירד לעומק דבריו, הא לפי דבריו יש לנחית לחילוקי בסוגי הפירות, וכגון דלורית שאינה נמכרת בערימה אלא בבודדין (ויכול לבשלנה בקליפתה ולאכלה), וכל דדמי לה הן מצד כבדו והן מצד יוקרא דילי' דנמכר חדא חדא, וצ"ע.

וביותר קשיא לן הלא כל חשיבותה של ערימת הפירות או הירקות הינה דייקא בזה שמכילה סוג אחד, וכגון ערימת עגבניות וכן ע"ז הדרך, אך לו יצוייר דישנה ערימה דאית בה עגבני' פלפל סלק וחציל וכו', מעתה אם יקח ירק מינה לא גרע מאומה בהערימה, דלא הי' לה מעולם שוב חשיבות, דאין קשר ושייכות בין ירק למשנהו, והלא כאן עסקינן בבורר, ולא שייך בורר בערימת עגבניות (זולתי אם יהיו חלקן ירוקות וחלקן אדומות, וכעין שכתבנו בגליון זה לענין ברירת תפוחים חמוצים ומתוקים המעורבים יחדיו, עיין שם) [ותו דיתכן דגם לערימת ספרים תהי' חשיבות מסויימת, כגון במוכר בסיטונאות שאם הורידו חבילת ספרים

גורע, ובעל החנות יסרב לקנות הימנו מעט, וכן ע"ז הדרך, ואכמ"ל], וצ"ע.
עוד בעניינא דבורר בספרים וכו', יעויין בספר חוט שני למרן הגר"נ קרליץ שליט"א (חלק ב' עמוד ע"ה), ובספר פסקי תשובות (סימן שי"ט אותיות ו' ז'), וע"ע בספר מור הרים להר"מ פירר שליט"א (סימן שי"ט סעיף א' אות ה') מ"ש בגדר לאלתר, ומשיטות הראשונים ז"ל בזה, עי"ש.

קשירת וקריעת אזיקון בשבת

יש לעיין באזיקונים הסוגרים לול של תינוק אם מותר לקרעם או לא, והי' נראה להביא ראי' להיתרא, דהנה אם נימא דחשיב קשר יש לדון, דבשש"כ (פ"ט הערה נ"ו) דן מרן הגרשז"א זלה"ה בשק או קופסא הקשורים בחוט מסביבם, או אריזת מאכל הקשורה בחוט, וא"א להסיר החוט בלא להתירו, ונסתפק בהא לפי דעומד רק להתרה, אמנם כ' שם (הערה נ"ה) דלנתק החוט שרי אף לדעת המחמירין, וכדהתיר המשנ"ב (פט"ו הערה ר"י) דמותר להפריד דברי לבוש המגיעים מהמפעל כשהן קשורים יחדיו, דלהמשנ"ב הסרת דבר שנתווסף בהחפץ אחר שכבר נגמרה מלאכתו אינה אסורה משום מכה בפטיש, דכבר היו ראויין ללבשן קודם שנתחברו, רק דלא יעשה זה בפני עם הארץ, וע"ש דביאר בדעתי' דהחזו"א ז"ל (או"ח סימן נ"ב ס"ק י"ז) במ"ש דכשבא לחתכו חשיב מכה בפטיש, כל זה רק בדבר המונע לבישת הבגד כגון בבית הצוואר, אך כשבחפץ עצמו לא נעשה שום שינוי אין בהסרת המונע משום מכה בפטיש, ע"ש. ולהאמור היה נראה להקל בקריעת האזיקון ע"מ שיוכל הקטן לישן בהעריסה, ודוק. וכששאלתי מהג"ר יוסף זונדל שוב שליט"א מו"צ בקרית ספר אי שרי לקרוע האזיקון בשבת, השיבני דשרי, ובפרט לצורך התינוק שיוכל לישן.
שוב זכיתי לקבל בזה אגרת תשובה ממו"ר הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושא"ס, והריני מביאה בזה ככתבה וכלשונה:
שוכט"ס לכבוד יקירי אב בחכמה ורך בשנים, הוגה בתורה לילות כימים, הרה"ג החריף ובקי מו"ה משה חליוה שליט"א בק"ק אופקים, מח"ס ענפי משה ועוד. אחדשה"ט.
בעובדא דהוי שהתארחת בש"ק אצל גיסך, ובבואך להשכיב ילדך הקטן נ"י בלול לתינוקות בו משכיבים לישן, הי' הלול מקופל וקשור ב"אזיקון", הוא חוט פלסטיק עם שיניים מקצה אחד שנכנסים לחור שבקצהו השני, שאפשר למשוך החוט ולסגור, ושוב אי אפשר לפותחו, ונסתפקתם אם מותר לקרוע את האזיקון בכדי שיהי' אפשר לפתוח הלול להשכיב התינוק.
יש לדון בזה אם סגירת האזיקון נחשב לקושר, ולקשר של קיימא, ואם בנידון דידן הי' למשך זמן שיהא אסור משום (=א"ה לא כתוב בבירור משום מה, וחע"ד).
ראה בשו"ת משנת יוסף (ח"י סי' ע"ב) שהיה פשיטא לי שזה קשר גמור, דהיינו שקושר שני קצוות החוט ע"י קשר אחד המחבר אותם, כיון שהוא חיבור אמיץ כעין מעשה אומן, וכמבואר בשו"ע (סי' שי"ז ס"א וכו'), ועיש"ה הראיות והדוגמאות - והשיטות השונות בזה ביארנו בס"ד בהרחבה במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"א סי' כ'), ועיש"ה - והגם שהאבני נזר (או"ח סי' ק"פ) נסתפק אם שייך מלאכת קושר בשני קצוות של חוט, או דילמא רק בקושר שני דברים נפרדים יחד, אבל מסקנתו שם נראית שגם בשני קצוות חוט הוי קשר גמור, ואפילו בקשר אחד, כמו בקשר אחד שבראש חוט א' בלבד (כהרמ"א סי' שי"ז ס"א בסופו), וגם אם אינו כשאר קשרים, אבל מ"מ נחשב לקושר בדוגמא אחרת.
אבל שוב שמעתי שבס' חוט שני (הלכות שבת ח"ב עמ' רל"א) נקט שאזיקון אינו קושר, אלא כמכניס קצה א' של חוט לחור שבקצהו השני, וע"י המצאה (פטנט) שוב אינו יכול להוציאו, וא"כ אם ע"י חוד מחט או מזלג יוכל לפותחו אינו בגדר מלאכת "מתיר", השייכת רק למקום שיש קשר - ושבקובץ בנתיבות ההלכה הביאו כן בשם הגאון הגרי"ש אלישיב זצ"ל.
והנה אם בעל הלול סגרו באזיקון יתכן והיתה כוונתו למשך זמן מה, שאם לפותחו ביומו או בכמה ימים הי' עושה עניבה בחוט או בכלל לא קושרו - אבל כ' הפמ"ג (סי' שי"ז משב"ז אות א') שאפילו הקשר לזמן ממושך כחצי שנה, כיון שאינו "לעולם" אינו חייב חטאת, וכ"כ בתוס' רעק"א ובאבנ"ז (סי' קע"ח אות א') דאפילו קיימא קצת ומעשה אומן פטור אבל אסור - והגם שא"צ אומן לקשר זה, אבל גם הדיוט הסוגר אזיקון עושה בזה מעשה אומן.
והרב"י כתב בדעת רש"י דעד ז' ימים מותר, דמותר היה צריך להיות רק בקשר ליום א' בלבד (כ"ד שעות. פמ"ג), אלא דכל פחות מז' ימים הוי כיום, והט"ז מחמיר בקושר יותר מיום א' - והנה כ' המשנ"ב (סי' שי"ז סק"ד) דאין אנו בקיאין מהו קש"ק, ואם קשרו יותר מליום א' יש להחמיר מלהתיר הקשר - [ולחתוך חוט הפלסטיק הוא ג"כ מתיר, שמשמעותו להפריד שני דברים המחוברים].
נמצא שיש כאן דעת הגדולים הנ"ל שאזיקון אינו קושר כלל, ואפילו אם נחוש לדברינו הדלים לחשוש לקושר, יש כמה דעות ראשונים (בסי' שי"ז) דקש"ק הוא כעין של ספנים שצ"ל קשור לעולם, ואם לאו אינו קש"ק, והוי רק איסור מדרבנן, ולצורך קטן המצטער יש מקום להתיר בשבות דרבנן (סי' שכ"ח סי"ז בהגה), ולדעת החזו"א (סי' נ"ט סק"ד) כל איסור דרבנן מתירים ולא רק מידי דאכילה - וא"כ אם אין מקום אחר לתינוק כי אם בלול הקשור, יש מקום להתיר לחתוך האזיקון [ומה טוב אם אפשר בשינוי או כלאחר יד].

דושה"ט בברכה נאמנה וכוח"ט וכט"ס
יוסף ליברמן

אחר זמן הוסיף מו"ר הגר"י ליברמן שליט"א ושדר לן דבמאי דכתב דכמו להתיר קשר, כן אסור לחתוך החוט, דעכ"פ מפריד דבר הקשור, וז"ל בתו"ד: "יש להוסיף לסמן לשמירת שבת כהלכתה (פט"ו סעיף נ"ד ופ"ט הערה נ"ה) דמתיר, וא"כ גם בנדו"ד לפי דבריו היית יכול לחתוך חוט האזיקון בכדי לפתוח הלול, בפרט במקום צער, לצורך התינוק", עכ"ל.
ועיין בספר תורת המלאכות להג"ר משה שמואל לייטנר שליט"א (חלק ד' עמוד נ') דכ' וז"ל: ושמעתי מהגר"נ קרליץ שליט"א גבי השימוש באזיקונים (CABLE TIES) [שהוא חוט פלסטי שבראשו האחד יש נקב כדי שיוכל להכניס בו הקצה השני שנתפס שם, ואפשר רק להדקו יותר בחוזק, אבל אי אפשר להתירו (רק ע"י מברג וכדומה), והוא מיועד לחיבור חוטי חשמל וכדומה יחד], דאין בזה משום מלאכת קושר, אמנם אפשר דיש לאסור מדרבנן משום בונה, דלא גרע ממסמר שתוקעין בכלים שאסור מדרבנן, ואם בחיבור האזיקונים הוא מתחבר לקרקע (כגון שקושר יחד חוטי חשמל), אפשר דיש לאסור מדאורייתא משום שמוסיף על הבנין. ומהגרש"ה ואזנר שליט"א שמעתי דאין בזה משום קושר, והסתפק אי איכא איסור בזה כלל, ואמר דאפשר דיש לאסור מדרבנן משום תופר, על פי דברי הרמב"ם בפרק י' מהלכות שבת הלכה י"א שהמדביק ניירות חייב משום תולדת תופר, והכא נמי סוגר שני הקצוות יחד כעין דיבוק, ע"כ. ואמרתי לו דאפשר דדמי לתופר משום דהוי כתכיפה אחת שמתקיים, שאסור על כל פנים מדרבנן [עיין מה שכתבנו במלאכת תופר אות ד'], כיון שתוחב קצה אחת לתוך נקב שבראש השני, והסכים עמי, ודעת הגרי"ש אלישיב (בשם הגר"ד מורגנשטרן שליט"א) דאין בזה איסור כלל, עכ"ל.
וכן מצאתי בספר אור לנתיבתי משיעורי הג"ר פינחס שוב שליט"א (שיעור ט"ז אות ו') דכ' וז"ל: ונפ"מ בכל הנ"ל לענין מה ששמעתי מחכ"א לחכוך להחמיר בחיבור ב' דברים ע"י "אזיקונים" מדין קושר, דלהאמור אין שום מקום להחמיר בזה, משום דאף דהחיבור הנפעל הוא חיבור גמור, מ"מ אין באופן זה צורה של עשיית קשר, עכ"ל. איברא דיל"ד דכ"ז מהא דהביא בס' תורת המלאכות הנ"ל ממרן הגר"נ קרליץ שליט"א ומרן הגר"ש הלוי ואזנר שליט"א, ויל"ע (אך עיין בחוט שני ח"ב עמוד רל"א, ואכמ"ל). אחר זמן מצאתי בספר מאור השבת להג"ר משה מאיר יאדלר שליט"א (חלק ד' עמוד תק"נ) דמייתי מהגאון האדיר רבי יעקב ישראל פישר זלה"ה ראב"ד דעיה"ק ירושת"ו אודות השימוש באזיקון בזה"ל: השימוש בו לחבר ב' דברים הוי תולדת קושר או תופר ואסור בשבת, עכ"ל. וע"ע מ"ש באור הפנינים לבאר בדעתי', והוא כעין שכ' להחמיר בהא מו"ר הגר"י ליברמן שליט"א בשו"ת משנת יוסף ח"י (סימן ע"ב), עי"ש.

אם מותר ליקח ויטמינים בשבת

בשו"ת שרגא המאיר להגאון רבי שרגא פייוויש שנעעבאלג זלה"ה (חלק ב' סימן מ') נשאל אם מותר ליקח טבליות ויטמינים בשבת, לפי דאנשים בריאים ושלמים לוקחין אותם, ונקרא מאכל בריאים, וגם דלוקחין זה משך כל השבוע, וממילא כיון שהתחיל בחול שרי אף בש"ק, דעיין שו"ע או"ח סימן שכ"א (סעיף י"ח) אם שתה ממנו יום חמישי ויום שישי וצריך לשתות גם בשבת, מותר, שכך הוא דרך רפואתו לשתותו שבעת ימים זה אחר זה, הלכך מותר לשרותו בצונן וליתן בחמין מפני שהוא סכנה אם לא ישתה ממנה, עכ"ל. והוכיח מסוגיא דשבת (דף ק"מ ע"א) דבעי תרתי חדא שהתחיל לפנ"כ, דכך דרך רפואה זו לשתות יום אחרי יום, ותו דהוא סכנה, ומייתי דבספר החיים להגר"ש קלוגר זלה"ה (סימן שכ"ח ס"ז) כ' דהא דמרגלא בפומא דאינשי דאם החל לעסוק ברפואות קודם השבת שרי, מקורו מדין רטי' דאסור להחזירה, ומבואר דליתן לכתחילה בלאו הכי אסור, שמא יבוא לידי שחיקת סממנים, אך להחזיר ל"ש שחיקת סממנים, לפיכך אסור מכח שמא ימרח, ומוכח דהיכא דכבר היה על מכה לא שייך חשש שחיקת סממנים, רק שמא ימרח, ולפי"ז ברפואה שהוא דרך אכילה ושתיה ל"ש שמא ימרח, רק דאסור מכח שחיקת סממנים, והיכא דלא הוי בתחילה ל"ש שחיקת סממנים, ולהאמור להתחיל רפואה חדשה בש"ק יש לחוש כיון שלא הוכנה מבעוד יום, שמא יבוא לשחוק בשבת, אך אם התחיל מבע"י מסתמא כבר הכין לו ממש דרך רפואתו כדבעי, וליכא למיחש לשחיקת סממנים.
ועוד האריך השרגא המאיר לדון בזה מכמה דוכתי, ולמעשה העלה שאין בידו להתיר זה, ויש לשאול זה מגדולי ההוראה שכחם גדול, דכחא דהיתרא עדיף.
ומשכבר הימים ציינתי שם בגליון הספר לעיין בספר פסקי תשובות (הלכות שבת סימן שכ"ח אות ל') דציין בזה לאיזהו מקומן, ומתוכם לס' ברית עולם (מלאכת רפואה אות ל"ח) ושו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן נ"א) דאוסרין לקיחת ויטמינים אף בבריא וחזק בטבעו, לפי דהוא עשוי לרפואה אף לאנשים בריאים, אולם בשש"כ (פל"ד הערה פ"ה) מייתי ממרן הגרשז"א זלה"ה לחלק בין אם לוקחן כתחליף למיני מזון דאז נחשב כמאכל ומותר, ואם לוקחן לחזק מזגו אסור (ובשו"ת אז נדברו (ח"ו סימן ע"ב) כ' דמעוברות ומניקות וילדים קטנים מותרין ליקח ויטמינים, אך אם יכולין ליקח הגלולה קודם שבת ואחר השבת, ודאי דיקפידו לעשות כן, ע"ש). עוד הביא שם משו"ת אגרות משה או"ח חלק ג' סימן נ"ד דהתיר לאנשים בריאים לקיחת ויטמינים בש"ק, אף שהם מחזקין מעט ומועילים שלא יחלה בנקל, ולחלש בטבעו יש לאסור אם לא שיפול למשכב ע"י מניעת לקיחתן, דאז הוי דינו כחושאב"ס, עיי"ש. וע"ע בספר ארחות שבת (חלק ב' פרק כ' אות קל"ז) שהביאו דברי הגרשז"א זלה"ה והאג"מ דנקיט בפסק"ת, ע"ש. ודע דיש ליזהר בכל הענין דויטמינים להתייעץ ברופא מומחה, ולא באומר מומחה אני, דכמה טבעוניים איכא בשוקא דכל עצותיהן להגדיל ע"י הני צמחין ושאר ירקות כיסן ומעותיהן, ולעיתים אומרים דמוכרח הוא ליקח זה לב' שבועות וכיו"ב, ולבסוף מתגלה דלא עזר במאומה ושבת מה תהא עליה, ובכגון דא יש להזהיר ליקח מן המומחה בלבד שמעידין בו כי עצתו אמונה ודבריו עושים פירות, וד"ל.
נהדר אנפין להא דנקיט השרגא המאיר לדברי מהר"ש קלוגר ז"ל בספר החיים דקמייתי ראי' להא דאם לוקח תרופות בקביעות דשרי לי' אף בשבת, דהנה מצאתי בספר ישא יוסף להג"ר יוסף אפרתי שליט"א (חלק ג' סימן צ"ו) דהביא ממרן רשכבה"ג הגרי"ש אלישיב זצוקללה"ה דקאמר ע"ד ספר החיים דאם לדין יש תשובה, דהראי' מהא דרטיה אינה ברורה, דשם מיירי בדבר שכבר נשתמשו בה כתרופה קודם השבת, רק דמחזירין אותה בש"ק, ודבהא אין גזירת שחיקת סממנים (עיין סי' שכ"ח סעיפים כ"ז וכ"ח), אולם הכא מיירי ליקח תרופה בשבת, ואין ראיה שתרופה הניטלת באופן קבוע אין בה גזירה, איברא דכידוע האחרונים צידדו להקל משום שבזמן הזה אין רגילין לשחוק סממנים, ואעפ"י שלהלכה אין סומכין אסברא דנא, מ"מ בצירוף סברתו דהספר החיים מקילין בשעת הצורך, ובפרט באנטיביוטיקה שמזיק באם מפסיקין, ע"ש. ולקושטא דמילתא יעויין שם בשו"ת יוסף שהביא הגהה מכ"י מו"ר מרן הגרח"ק שליט"א דהוסיף אדברי ס' החיים בזה"ל: "וכן פסק החזו"א", עכ"ל. וכן מצאתי בספר ברית אש להר"א שווב שליט"א (עמוד רנ"ה) שהביא מספר אמרי יושר דמייתי הכא משמי' דמרן החזו"א זלה"ה, ולפי"ז שפיר יש להקל בגוונא דנצרכין לו ויטמינים לרפואתו ולוקחן בקביעות, ובפרט היכא דיזיק להטיפול באם לא יקחם, וכידוע דהנך ויטמינים (הנלקחים מן המומחה וכמשנ"ת לעיל) באם אין לוקחן אותן כסדרן אינן מועילין. ועכ"פ אינן מועילין כדבעי ויאי, להכי שפיר נלע"ד להקל לקחתן. וכל זה כשאינו יכול ליקחן קודם השבת, אך אם יכול לקחתן קודם השבת או לאחרי', כבר הבאנו משו"ת אז נדברו דכן עליו ליעביד, עי"ש.
וכששאלתי ממו"ר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א אי שרי ליקח ויטמינים בשבת, אמר לי דזה לא תרופות, אכן כשאמרתי למו"ר הגראי"ל שליט"א דהרופאים אומרים שאם לא יקחם סדיר זה לא יעזור, השיבני מו"ר שליט"א דאומרים בשם החזון איש שאם התחיל לפני שבת מותר, עכ"ד. וחזינן מדב"ק דבהיכא דהני ויטמינים נצרכין לו בקביעות, ובאם לא יקחם בקביעות לא תעלה ארוכה למכתו, שפיר יש להקל בהו אם התחיל קודם השבת, דדינם כתרופות בגוונא דא.
וכן כששאלתי ממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אי שרי לקחתן, אמר לי מתחילה דאין לוקחין בשבת, אמנם שאלתי למו"ר הגרח"ק שליט"א היכי הוי דינא באם התחיל לקחתן לפנ"כ, וכמדו' דשאלני מו"ר שליט"א (הרופאים אומרים) שאם לא יקח זה לא יעזור, והשבתיו שכן, ואמר לן דאם כן אפשר, ודוק.
תו שאלתי זה מהגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א בעמח"ס שו"ת נתיבות אדם (חדב"נ הגאון מהר"מ הלברשטאם זלה"ה בעמח"ס שו"ת דברי משה), והשיבני דנחלקו בזה הפוסקים, ולעת הצורך אם לוקח זה כל השבוע אפשר להקל, והוסיף ואמר דעדיף שיקח את זה בתוך אוכל וכו'. והגאון המפורסם רבי אליהו כץ שליט"א בעמח"ס שו"ת ראש אליהו אמר לי דתלוי באיזה מצב, והוסיף דכ' בזה בשו"ת ראש אליהו חלק א' (עמוד רנ"ח), ע"ש, ואינו לפני לעיוני ביה.

אם מותר ליקח כדור תרופה בשבת עם מעט מים קודם קידוש

יש לדון אם מותר ליקח כדור תרופה בשבת (באופן המותר) עם מעט מים קודם קידוש, ושאלתי זה למו"ר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א, ואמר לי "זה לא אוכל", ואמרתי לפניו דהא שותה הכדור עם מים, ואמר לי מו"ר הגראי"ל שליט"א: "בסדר" [וכפי הנראה כוונת קדשו דמו"ר הגראי"ל שליט"א דזה דלוקח הכדור עם מעט מים לא חשיב דרך אכילה ושתיה, ועיין לקמן]. וכששאלתי למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אי שרי, אמר לי: יכול להיות שכן, אמנם הוסיף ואמר דצריך לעיין בזה.
ובס"ד מצאתי עתה דבשו"ע סימן רע"א (סעיף ד' כ' וז"ל: אסור לטעום כלום קודם שיקדש, אפילו מים, ע"כ. ובמשנ"ב (ס"ק י"ג) כתב וז"ל: אפילו מים - ושרי לרחוץ פיו במים כיון דאינו מכוין להנאת טעימה, ע"כ. ולדבריו נראה דשרי ליקח הכדור עם מעט מים אף קודם קידוש, כיון דלא מכוון להנאת טעימה כלל, רק דצריך להמים בכדי שיוכל לבלוע הכדור, ודו"ק.
ושו"ר במשנ"ב (מהדורת דרשו) דהביאו דבשו"ת מנחת יצחק להגרי"י וויס זלה"ה (חלק ח' סימן י"ח) כ' עפי"ד המשנ"ב דהכא, דמי שקיבל שבת קודם בין השמשות ורוצה ליקח כדור נגד כאבים, מותר לו לצורך כך לשתות מעט מים אף קודם הקידוש, כיון שאין בשתיה זו הנאה, וגם דאין מברך עליה, ועוד דיש דעות שקודם תפילת ערבית אין איסור טעימה, ולכך יש להקל בדבר, והוסיף דמותר לעשות כן אף אם יכול לקדש, אלא שרוצה להמתין עד הקידוש שעושה בביתו, ע"ש. ואמנם דשם מיירי בקידוש דלילה, אך לפמש"נ לעיל לכאורה אף קודם קידוש דיום דליכא סניף לקולא דקודם ערבית אין איסור טעימה, מ"מ מדברי רבותינו שליט"א דנקיטנא משמע דיש להקל בזה.

אם מותר לערות מכלי ראשון על כוס דאית בה טיפות מים

ראיתי להג"ר יוסף זונדל שוב שליט"א דהביא באורך מדברי הפוסקים אי שרי לערות מכלי ראשון על כוס דאית בה טיפות מים, או דצריך לנגב הטיפות קודם שמערה, הנני להוסיף בהא דבשו"ת אדני פז לר"א אבידר שליט"א (חלק ב' סימן ס"ט) אחר שהאריך לדון בזה, מייתי משו"ת החיים והשלום להג"ר חיים כסאר זלה"ה (סימן קכ"ז עמוד מ"ג) דדן בזה, וכתב דלחלוחית שבכוס אין מעלה ואין מוריד, דאין דרך בישול בכך ושרי, והאוסר אינו אלא מן המתמיהין, דמה שייך בישול בלחלוחית, עי"ש.
והנה בשו"ת משנה הלכות להגה"ק מהר"ם קליין זלה"ה מאונגוואר (חלק ו' סימן ס"ז), כתב דלא ראה מרבותיו ורבנן קשישאי דדקדקו בזה, אמנם כתב כיון דבחזו"א החמיר אפשר דבעל נפש יחמיר, אך אינו רואה בזה שום איסור, ומייתי ראי' להא דכפי דלא שמענו דהלוקח בכף מן הטשולנט (חמין) יצטרך לנגב בין לקיחה ללקיחה אם נצטנן הכף בינתיים, ע"ש. ולכאורה יש להעיר בזה דשאני התם לפי דהמעט טשולנט שנמצא על הכף כבר נתבשל, ולהכי הקילו בזה כו"ע, אך מים שלא נתבשלו מעולם הגם שהם טיפות וכו', אפשר דשפיר יש

להחמיר בהו (וכעין שהביא הריז"ש שליט"א הנ"ל דשמע מהגר"ע אויערבאך שליט"א דהמערה מכ"ר לכוס דאיכא בו טיפות מים ינער הכוס וא"צ לנגבו, אך אם אותן טיפות שבכוס נתבשלו כבר לכולי עלמא, אפשר להקל בניעור הכוס, וקחזינן דקיל טפי).

ועיין בספר שלחן שלמה ממרן הגרשז"א זלה"ה (חלק ב' סימן שי"ח סעיף ט' אות ל"ז) דכ' וז"ל: מצקת שאינה נקיה משיירי אוכל שכבר נתבשלו והם יבשים, אין להקפיד להוציא מהקדירה גם בשעה שעומדת על גבי האש, כי גם על האש נקטינן, דאין בישול אחר בישול, ולא שייך בכה"ג לומר דנראה כמבשל וכו', ע"ש בכל דבריו.

שו"ר בספר תבנית השולחן להגרמ"א שלזינגר שליט"א (סימן שי"ח סעיף י"ב, ג', ג') דכ' אין לערות מהמיחם לתוך כוס לחה ממים חיים, אלא יש לנגב הכוס תחילה [ובמקורות שם כ': כ"כ בשם החזו"א בספר טעמא דקרא, זה השולחן ואמר"י, וכ"כ השבה"ש בהקדמה למבשל סקי"ט בשם הגה"צ מסטאוויסק, האג"מ ח"ו סי' ע"ד ובספר הל"ש בשם הגר"א קוטלר זצ"ל, ופשוט דבזה אסור לכו"ע ואינו תלוי במחלוקת הנ"ל, דל"ש תתאה גבר ולא עירוי שנפסק בלחות מועטת כולי האי, עכ"ל], אמנם אם היא לחה משיירי משקה שנתחמם ונצטנן (כגון כוס תה) מותר לערות לתוכה, ע"כ. [ובמקורות שם כ': כנ"ל בשם החזו"א, כיון דיש לצרף בזה דעת הסוברים דאין בא"ב בלח, עכ"ל]. וע"ע במדור שי"ח הלכה דמייתי מס' עם מקדשי שביעי לידידנו ר"י ינאי שליט"א (ח"א עמוד ר"ד), דשאל למו"ר מרן הגרח"ק שליט"א אם יש איסור לערות מים רותחים לתוך כוס שיש בה טיפות מים וכו', והשיבו מו"ר מרן שליט"א: אם הטיפות האלו לא מבושלים צריך ליזהר, ובעירוי מכלי שני אפשר להקל, ואם הטיפות האלו מבושלים אין איסור, ע"כ.

שכח לומר רצה בסעודה שלישית אם חוזר

הנה אדם ששכח לומר רצה בסעודה שלישית, לדעתי' דמרן השו"ע (סימן קפ"ח סעיף ח') אינו חוזר (לראש), דדין סעודה ג' כדין סעודת ר"ח דאינו חוזר, ע"ש, ושכן דעת כמה ראשונים, מאידך גיסא מצאתי לרבינו חיים בן עטר זלה"ה דבספרו ראשון לציון עמ"ס ברכות (דף מ"ט ע"ב) העלה להלכתא בהאי דינא, וזל"ק: ולענין הלכה, כיון דהתוס' עצמן ספוקי מספקא להו, והרי"ף והרמב"ם כתבו סתם, לא שנא ראשונה ושניה לא שנא שלישית, מברך, עכ"ל.

ובהערות ומילואים לס' ראשל"צ (הנדפס ע"י הר"מ שוורץ שליט"א) אות פ' מייתי דכדברי רבינו מהרחב"ע ז"ל פסקו בספר שלחן הטהור להרה"ק מקאמרנא זלה"ה (סעיף י"א) ובספר בן איש חי (פרשת חקת אות כ') ובכף החיים (ס"ק ט"ל), ע"ש.

וטעמא דרבינו מהרחב"ע ז"ל כדפי' בריש דבריו בדעת הר"מ ז"ל, וזה לשונו: וטעמו נראה כיון דנתחייב בהזכרת קדושת שבת בברכת המזון של סעודת שבת, הרי היא כמטבע ברכת המזון, והוי ליה כשאר דברים המעכבים בברכת המזון, דלא יצא אם לא אמרן, ושנייא ראש חודש כיון דאין חיוב באכילה לא חייבנו על הספק ברכה, עכ"ל (וע"ש בהערות ומילואים אות ע"ט דכ' דכן משמע בראי"ה ורשב"ץ, ע"ש).

ובבן איש חי (שם) נקיט טעמא דחוזר בסעודה ג', וז"ל: ואף על גב דשורת הדין מחייבת, דספק ברכות להקל ואינו חוזר, מכל מקום כיון דעל פי הסוד קיימא לן אין הפרש בחיובא בין סעודה שלישית לבין שתי סעודות, דשוים הם בחיוב, לכך צריך להורות דגם בסעודה שלישית חוזר, עכ"ל.

ובהאי ענינא אמרתי להביא מש"כ רבינו מהרחב"ע זלה"ה בספרו חפץ ה' עמ"ס שבת (דף קי"ח) וז"ל: כל המענג את השבת נותנין לו וכו' שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב, ע"כ. נראה שיכוין ע"ד מה דאיתא בזוהר כי הג' סעודות הם רמזים כנגד ג' אבות העולם, והג' כנגד יעקב, והענג הוא שיקיים ג' סעודות, לזה לא יוכל לזכות עד שיקיימם בג', ולזה נרמוז דבר זה דנחלה בלי מצרים ביעקב, כי קודם ליעקב לא הוו כי אם שני סעודות, וק"ל, עכ"ל קדש., ומה יומתקו דב"ק לפמש"כ מרן הגרי"ח ז"ל בבן איש חי דמייתינא לעיל, דעפ"י הסוד אין הפרש בין סעודה ג' לשאר סעודות, ולזה לשיטתן אם שכח רצה בסעודה ג' חוזר דל"ש, וע"ע מה שכתבנו בס"ד בגליון הקודם לענין אכילת בשר בסעודה ג', ע"ש.

וע"ע במשנ"ב (מהדורת דרשו) דהביאו פלוגתת אחריני בגוונא דקיבל על עצמו לאכול סעודה ג' בחובה ושכח אם חוזר ומברך, דלדעת הערוה"ש (סי' קפ"ח ס"כ) חוזר ומברך, לפי דחייב לאכול סעודה זו מדינא, אך לדעת הקצה"ש (סימן מ"ז בדה"ש סק"ח) גם אם נדר לאכול פת בסעודה ג' אינו חוזר, לפי דחובת הפת אינה מצד השבת אלא דרמיא עליה מצד הנדר בלבד, ע"ש.

ונלע"ד לבאר דלא פליגי, דהנה בערוה"ש פי' טעמא וז"ל: אבל מי שקיבל עליו לחובה לאכול ג' סעודות ודאי צריך לחזור, כיון דס"ל לדינא שחייב לאכול, ע"כ. והנה דוק בלישניה דאוקי להאי דינא בשקיבל ע"ע לחובה לאכול ג"ס, וממילא פשיטא דהנודר קיבל ע"ע לילך בהאי הלכתא כדעת הר"מ ז"ל ושאר גאונים דסוברים דאין הפרש בין סעודה ג' לב' סעודות ראשונות (עמש"כ לעיל מהבא"ח, ודוק), ואשר על כן צריך לחזור, אך הקצה"ש מיירי כדכ' וז"ל: ופשוט דאפילו מי שנדר לאכול פת בסעודה שלישית וכו', דלקושטא דמילתא לא ס"ל הנודר דסעודה ג' חובה, רק דהעמיד נדרו בזמן סעודה שלישית, וכיון דלא ס"ל דסעודה ג' חובה, ממילא א"צ לחזור אם שכח, דחובת הפת דרמי' עלה משום נדרא היא ולא לצד שבת, ודוק בזה היטב הדק.

נהדר אנפין לדעתי' דהשו"ע דבשכח רצה בסעודה ג' אינו חוזר ומברך, וטעמו פי' המשנ"ב (ס"ק ל"א) וז"ל: שאינו חוזר ומברך אם התחיל ברכת הטוב והמטיב, לפי שיש אומרים שסעודה שלישית אין צריך פת, ואף שאין דבריהם עיקר כמו שכתב המחבר בסימן רצ"א סעיף ה', מכל מקום יש לחוש לדבריהם שלא לכנוס לספק ברכה לבטלה, עכ"ל וע"ש, ואעיקרא דמילתא אם צריך לאכול פת בסעודה ג' והמסתעף, יעויין בספר מנחת אריאל לרמ"ז שצ'יגל שליט"א עמ"ס שבת (דף קי"ז ע"ב), ואכמ"ל.

ועיין בספר הזכרון דרור יקרא (עמוד תקט"ז) דכתב הגרש"א שטרן שליט"א, וז"ל: בנידון שמועה ששמעתי משמיה דמרן החזו"א דמי ששכח "רצה" בסעודה שניה אינו חייב לחזור, אם דעתו לאכול סעודה שלישית בפת ואז יאמר "רצה", ושאלתי את רבינו הגרח"ק האם הדברים נכונים, ומה יהא הדין במי ששכח בלילה, האם יכול לסמוך על שתי הסעודות שיאכל ביום, והשיבני דאין הדברים מדוייקים, אלא דהיה לו ספק בדבר זה, ולכן כשאירע לו דבר זה ביקש מאחר שיתכוון להוציאו ידי חובת ברכת המזון, עכ"ל. ופשיטא דכל דבריו ה"ה לדעתי' דהשו"ע המשנ"ב ודעימי', אולם לדעת רבינו מהר"ח בן עטר זלה"ה והגרי"ח ז"ל בבא"ח ודעימי' בודאי דחוזר ומברך בכה"ג, ופשוט (ויסוד שיטתם דרבותינו החולקין מקורו בקמאי, ולעיל הזכרנו מעט מינה, ואכמ"ל).

אכל סעודה ג' ולא בירך בהמ"ז ועשה מלאכה אם בבהמ"ז מזכיר רצה

אודות השאלה באדם שאכל סעודה שלישית, וטרם בירך בהמ"ז ואמר ברוך המבדיל ועשה מלאכה, אם בבהמ"ז יזכיר רצה, יעויין במשנ"ב סימן רס"ג ס"ק ס"ז) שנסתפק בזה לדינא, והניח בצ"ע, ואמנם מרן רשכבה"ג הגרי"ש אלישיב זלה"ה (הו"ד בספר וזאת הברכה פט"ו, הזכרת מעין המאורע, אות ג') הורה דכיון דד"ז ספק יש לברך בלא להזכיר רצה, אך לכתחילה יש לו להשתדל לשמוע הברכה מאחר, ועיין בשו"ע הרב להגרש"ז זלה"ה (סימן קפ"ח אות י"ז) דפסק דשב ואל תעשה עדיף ולא יאמר רצה, ובאם התפלל כבר ערבית כ' המשנ"ב סי' קפ"ח (ס"ק ל"ב) דאינו אומר רצה, ע"ש. וידידנו הר"א גרין שליט"א הראנו מ"ש המשנ"ב הלכות פסח (סי' תצ"א סק"א) דכ' וז"ל: אמנם אם עדיין לא בירך בהמ"ז בודאי אין לו לאכול חמץ, דהרי יצטרך לומר יעלה ויבוא משום דאזלינן בתר התחלת הסעודה, כדאיתא לעיל בסוף סימן קפ"ח, וא"כ יהיה תרתי דסתרי, ע"כ [ובהא דכתבנו דישתדל לשמוע הברכה מאחר, שמעתי דכן נוהג הגר"א פילץ שליט"א בשלהי ס"ג ואומר ברוך המבדיל, ומוציאין אותו ברצה והחליצנו], אכן יל"ע אמאי בהלכות שבת הניח המשנ"ב ד"ז בצ"ע, הא לכאורה באם עשה מלאכה היאך יוכל לומר אחר כן רצה וכו', ושאלתי זה מקמי' הגאון האדיר רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א ר"י עטרת ישראל, ואמר לי דאפ"ל דזה לא תרתי דסתרי, דאם זה מצד שבת זה תרתי דסתרי, אך אם זה מצד הסעודה זה לא תרתי דסתרי (ר"ל הרצה והחליצנו דתלוי איך מסתכלינן עלי'), ושאלתיו דאם כן יאמר, והשיבני הגרב"מ שליט"א דזהו הספק דהמשנ"ב (מצד מה הרצה וכו').

ולכאורה יל"ע אמאי לא מספקל"ל להמשנ"ב בהלכות פסח דיהוי תרתי דסתרי, וידידנו הרש"מ המילטון שליט"א בעמח"ס דבר שם, אמר ליישב בפשיטות דבפסח הוא סתירה הן מצד הסעודה וכן מצד היום, אך בשבת יש להסתפק אם דהסתירה רק מצד היום ולא מצד הסעודה, וזהו עומק דברי הגרב"מ אזרחי שליט"א, ודוק היטב הדק.

הקדים בשבת ר"ח וחוה"מ יעלה ויבוא לרצה אי בעי למיהדר

מספקא לן היכא דהוא שבת ר"ח או חול המועד, דיש לומר גם רצה וגם יעלה ויבוא, ודינא הוי דמקדימין לומר רצה קודם יעלה ויבוא, דתדיר ואינו תדיר תדיר קודם, היכי הוי דינא בהקדים לומר יעלה ויבוא קודם שאמר רצה, אם יש לו לומר רצה ויחזור שוב איעלה ויבוא, או דלא.

ושאלתי זה מקמי' מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיבני מו"ר שליט"א דיחזור שוב פעם על הרצה ועל היעלה ויבוא, אולם בדברי בזה עם מו"ר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א אמר לן דאין צריך לחזור, דזה רק לכתחילה ומשום תדיר קודם. והג"ר יצחק אליהו הכהן אדלר שליט"א בעמח"ס רבים, העירני דהאי שאילתא כבר זכרוה רבותינו הגאונים מקדם קדמייתא, ואיהו גופי' דן בזה בספרו שבכת"י "תדיר קודם", ובעזה"י המציא לידן איזה עלים מספרו הנ"ל, והנני מביא מהם בקציר האומר כמה מרגלאין טבין לשמחת רבנן ותלמידיהון.

ראשית דעיקר הטעם דאמרינן רצה קודם יעלה ויבוא, מייתי הערוה"ש (סי' קפ"ח ס"ז) לפי "דשבת נגד יו"ט ור"ח הוי תדיר ומקודש", ע"כ, ושכן כ' בקצוש"ע (סימן מ"ד סעיף י'). איברא דבמקור חיים להחו"י (קיצור ההלכות סי' קפ"ח סעיף ה') כ' "מפני שהוא תדיר ולא מפני שהוא מקודש".

והנה בשו"ת שאגת אריה (סימן כ') כ' דאפילו התחיל ביעלה ויבוא שאינו תדיר, פוסק ומקדים רצה התדיר, ואח"כ אומר יעלה ויבוא, ע"ש בנימוקו, ושכן פסק בחסד לאלפים להגה"ק מהר"א פאפו זלה"ה (סי' קפ"ז סעיף ו', בהגה"ה מבן המחבר) ובשו"ת אור לציון (חלק ג' פרק י"ח סעיף י').

אולם דעת הרבה מן האחרונים דבהתחיל כבר במצוה אין להעבירה ולהתחיל במצוה אחרת, אע"פ שהיא תדירה הימנה, ומהם שכתבו דטעמא משום דאין מעבירין על המצוות, וס"ל דאין מעבירין עדיפא מתדיר (עכ"פ כשהחל לעסוק במצוה גופא), ועיין שו"ת דברי מלכיאל להגרמ"צ טננבוים זלה"ה (ח"א או"ח סימן י'), שו"ת נחלת בנימין (סימן י"ז), שו"ת רבי ידידיה טיאה וויל זלה"ה (סימן ט"ו), שו"ת מנחת יהודה (חאו"ח סי' א', הו"ד בבירור הלכה תניינא סימן קפ"ח), שו"ת היכלי שן (תניינא, היכל ב' סימן ט"ז) ושו"ת שפת הים (סימן ד' ו'), ע"ש.

ובמקור חיים להחו"י (שם) כ' וז"ל: אם הקדים יעלה ויבוא יצא, ואפילו פתח רק אלקינו ואלקי אבותינו גומר, עכ"ל. ובשו"ת ספר יהושע (פסקים וכתבים, סימן רמ"ד) כ' דאם התחיל יעלה ויבוא קודם רצה אי"צ להפסיק, מטעם דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ע"ש. ובכף החיים (או"ח סי' קפ"ח אות טו"ב) כ' וז"ל: וגם אם נזכר באמצע לא יפסיק, אלא גומר ואח"כ אומר רצה וכו'. וכ"כ הבית מנוחה אות ג' בשם כמה פוסקים, ודחה דברי השאג"א וכו', אלא שסיים שהקדים יעו"י, י"ל גם של שבת כדי שיהא ג"כ תדיר קודם, ואח"כ יאמר רצה, עכ"ל. ובגוונא דכבר גמר אמירת יעו"י נראה לכאורה דלכו"ע די שיאמר אח"כ רצה, וא"צ לחזור ולומר יעלה ויבוא אחר רצה, דהא בפשיטות תדיר קודם הוי רק דין לכתחילה ולא לעיכובא, וכיון שכבר אמרו כולו הא יצא, ולמה יחזור ויאמרנו שוב. יתירה מכן כ' בקצה"ש (בדה"ש סי' מ"ז ס"ק י"ג) דמ"ש השאג"א שאם התחיל יעו"י קודם רצה פוסק, מסתבר דהתחלה נקרא כל זמן שלא אמר ביום ראש החודש הזה, אבל אם כבר הזכיר ר"ח הרי כבר יצא יד"ח ר"ח, והקדימו כבר לשבת, ומה תועלת באם יפסיק באמצע, על כן יגמור יעו"י ואח"כ יאמר רצה, ע"ש.

אולם הוכיח הריא"א שליט"א במישור מדברי הגר"ש קלוגר זלה"ה בס' החיים (סי' קפ"ח ס"ה) ושו"ת שנות חיים (סימן קמ"א), דלדעתי' לשי' רמ"א יש לחזור שוב איעלה ויבוא אחר שאמר רצה, ושכ"כ בשו"ת רב פעלים למרן הגרי"ח זלה"ה (ח"ב או"ח סי' מ') דהיכא דאמר יעו"י קודם רצה, יאמר שוב יעו"י אחר רצה אם עדיין לא חתם הברכה, ע"ש באורך (וע"ע ביאוה"ל סי' קפ"ח, ובמשנ"ב שם (ס"ק י"ג) ובפמ"ג במש"ז (סי' קפ"ח אות ז'), ואכמ"ל).

והוסיף דבגליון אליבא דהלכתא (ניסן תשס"ט, גליון ל"ב) בתשובות מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א נשאל: מי שבטעות התחיל (בשבת ר"ח) יעו"י, האם יפסיק ויעבור לרצה, או שימשיך במה שהתחיל, והשיב: לא ימשיך, ע"ש. וע"ע בס' שמירת שבת כהלכתה (ח"ב פרק נ"ז סעיף א') דכ' וז"ל: טעה והקדים יעו"י לרצה יצא יד"ח, אבל אם נזכר ששכח רצה באמצע אמירת יעו"י לפני שהזכיר את המאורע (יו"ט, חוש"מ, ר"ח), יפסיק ויאמר רצה, ואח"כ יחזור לתחילת יעו"י, ע"ש. וע"ע בספר שביבי אש להגרש"א שטרן שליט"א (מועדים, סימן ס"ח) דהעלה לדינא כהחולקין על השאג"א, דסבירא להו דאם התחיל בטעות את האינו תדיר אי"צ להפסיק, ויסיימו עד תומו ואח"כ יאמר את התדיר (ובשש"כ סתם כדברי השאג"א בזה), ע"ש. עד כאן ממאי דליקטתי בס"ד באמרים מכתבי הריא"א הנ"ל שליט"א בהאי ענינא, ולקושטא דמילתא איהו גופי' האריך בהא טובא מסוגיות הש"ס, ואין הז"ג להביא כל דבריו, מה גם שבעזה"י בקרוב יעלנו על מכבש הדפוס וכו', ואפיין נמטי'. והן עתה יצא לאור ספר שערי חג הסוכות למורינו הגר"י טשזנר שליט"א, וראיתי לו (עמוד ר"ו) דכ' וז"ל (בתו"ד): ואם רק התחיל לומר יעלה ויבוא ונזכר שלא אמר רצה, יש דעות אם צריך להפסיק לומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא, ולמעשה נראה שיסיים אמירת יעלה ויבוא ויאמר רצה אח"כ, אכן אם רק התחיל או"א אין זה עדיין התחלה של בקשת יעלה ויבוא, וימשיך "רצה והחליצנו", כי הדברים מתחברים יחד, עכ"ל, וע"ש.

בהא דשרי להפוך בגדו אם אין לו בגד אחר לש"ק

בגליון ס' הקשינו עמש"כ בספר סדר היום דאין להפוך בגדו בשום פנים ואופן, וצ"ע דאיהו גופי' בהל' שבת כ' דאם אין לו בגד לשבת יהפוך בגדו וכו', ויישבנו זה בכמה אנפין, ע"ש. והנה ראיתי להג"ר יוסף משדי שליט"א דרצה ליישב בזה, דכיון דשכחה נגרמת מהקלי', ושבת איהי בשליטת הקדושה לגמרי בחי' לא יגורך רע, לכך שרי להפוך בגדו, ע"ש. והגם דכבר הרגיש שדבריו חידוש המה, חושבני שיש לדון בדבריו, דבזוה"ק משמע דלי' וס"מ וגונדא דילי' לא שולטים בש"ק (עיין ס' אוצר הזוהר להגה"צ ר"ד פריש זלה"ה שציין בזה לדוכתין סגיאין בערך שבת), אך כיון דלא מצינן להדיא דהאי קלי' לא שלטא בשבת, מנא לן לחדש כזאת, ובפרט דהסדה"י כ' דלא יהפוך חלוקו וכו' בשום פנים ואופן שבעולם, ועל כרחין דהא דהתיר בשבת הוא כדתריצנא (ושכן תי' לן הגה"צ המקובל רבי שריה דבליצקי שליט"א) לצד כבוד שבת וכו', ומלבד זה הא ברירא מילתא דמצינן בכמה דוכתי להזהר מדברים מסויימים בשבת, יעויין בספר שכב כארי לרש"י יפרח שליט"א (עמוד קנ"ט) מה דכ' בענין קריאת שמע שעל המטה בליל ש"ק, ובתו"ד מייתי לדברי הפרישה (סימן רס"ז אות ג') דכ' דמ"ש דאין צריך שמירה בשבת, דזכות שבת שומרת, הוא דייקא למי שמשמרין אותה כראוי, אבל אנו שאין משמרין אותה כראוי, דאילו שמרנוה כראוי היינו נגאלין כמש"כ בשבת (קי"ח ב'), ולהכי בעינן למקרי ק"ש גם בליל שבת, וע"ש שהאריך בזה.

ושכן יעוין בפסחים (דף קי"ב א') ת"ר לא ישתה אדם מים לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות וכו', מאי סכנה רוח רעה וכו', ועיין בספר שמירת הגוף והנפש (ח"א סימן מ"ח אות ד') כל הפרטים בזה.

וע"ע בס' שמירת הגוה"נ (ח"א סימן ק"ט סעיף א') דמייתי מספר זכירה דסכנה לילך יחידי בלילה, וביותר בליל ד' ובליל שבת, ע"ש היטב, ובמאי דהביא שם מספר מנורת המאור ע"ש, ואכמ"ל. מכל הלין מבואר דכל דוכתא דלא מצינו גילוי להדיא דכן הוא, מנא לן לחדושי הא, ובדידן כיון דלא מצינו (עכ"פ בעניותין) מקור מפורש דהאי קלי' לא שלטא בשבת, מאן מפיס לן דכן הוא, עד שיביא לדבריו ראי' בפירושא (אף שיש קצת לחלק ולפרש דאיכא חילוקא בין מזיקין לקלי', ותו דמצאנו בזוה"ק דס"א וכו' אינו שולט זולת וכו', עי' באוצר הזוהר הנ"ל ואכמ"ל, ומ"מ כיון שאין לן גילוי וידיעה בבחינות אלו קשה להכריע להאי גיסא או להאי גיסא.

ואעיקרא דזכר שם דדבריו חידוש, דלפי"ז ישתרי לאכול זיתים בשבת וכו', הנה לקושטא דמילתא מהכא מוכרח דדבריו חידוש, לפי דלא מצינו בספרי דרבנן דיתירו זה, וגם רבינו האר"י ז"ל שהתיר אכילת זיתים בכוונה (עיין בספר זכר עשה לרא"י אוהב ציון שליט"א עמוד ש"ה ואילך בעיקר ענין אכילת זיתים ובהיתר דבכוונה וכו'), לא שמענו דיחלק בין חול לשבת, ואם הי' כן הו"ל למיכתב.

עוד זאת דע דהשכחה נגרמת מקלי' רי"ב, והאריכו

בהא קדושים אשר בארץ טובא, עיין שבת (קמ"ז ב') בעובדא דר"א בן ערך, ובגליון הש"ס להגרעק"א ז"ל על אתר ציין למאי דנדפס בסו"ס קרניים להגה"ק מהר"ש מאוסטרופולי זלה"ה זיע"א (בליקוטי שושנים), דשם האריך בהא דקלי' רי"ב, וע"ע דברים נפלאים בזה בספר נפלאות מתורתך להג"ר מרדכי ארן שליט"א (עמוד תת"ג, מאמר החודש הזה לכם), ע"ש, ואכמ"ל.

טעימת נשים מיין הבדלה

בגליונות קודמים הארכנו בענין טעימת נשים מיין הבדלה (בגליון נ"ח כתבנו דהטעם שנהגו הנשים שלא לטעום מיין הבדלה, ובגליון ס"א הרחבנו דבימי הראשונים וגם מן האחרונים משמע דהיו נשים דטעמו מיין הבדלה, ע"ש באורך רב).

איכא השתא איקלע לידן בסייעתא דשמיא קטלוג יודאייקה "קדם" (כרך כ"ב), ובעייני בו לפום ריהטא מצאתי בו מציאה רבתי, דנדפס שם (עמוד ק"פ) הגהה בכ"י עתיק ע"ג גליון במסכת מגילה (דפוס מאסטרדם ת"צ לפ"ק), וא"י מקולמוסא דמאן נפקא, וז"ל: "קבלה מהרבה הנורא אדומ"ו יעקב יצ[חק] מפלונגיאן, זה אחד מהסימנים, אשה ששותה מכוס הבדלה יהיה לה שני בעלים", עכ"ל. יעוי"ש. אכן לעת עתה לא עלה בידי לברר מיהו הגאון הנזכר דקבלה כן מידו, אך בצירוף מאי דכתיבנא בגליון נ"ח בהא דנהגו הנשים שלא לשתות מיין הבדלה, שפיר יש ליזהר בזה.

ובמאי דהביאו ממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בהא דנהגו הנשים שלא לשתות מיין הבדלה "שלא יצמח להם זקן" (עיין מש"כ בזה בס"ד בגליון נ"ח), הנה העירני הגאון המובהק רבי יצחק ישעיה וייס שליט"א גאב"ד נווה אחיעזר ב"ב, דאפשר דיש להביא להכי סימוכין מהא דאי' במועד קטן (דף ט' ע"ב) אמר רב נחמן רב ביבי דשתי שיכרא בעיין בנתיה טפלא, אנן דלא שתינן שיכרא לא בעיין בנתין טפלא, ע"כ. ופירש"י (ד"ה בעיין) וז"ל: דשכר מגדל השער ומעבה את הבשר, ע"כ. ופירש לן הגרי"י וייס שליט"א דלדעתי' כוונת הגמ' דהיו שותין בביתן, ולאו דוקא הגברים אלא ר"ל אף הנשים, ולהכי בעיין טפלא וכו'. והלא בזמנם הי' דרך להבדיל אשיכרא. ולהכי נהגו הנשים שלא לשתות מיין הבדלה, בכדי שלא יצמח להם זקן. והיינו שלא יבעון טפלא לשיער הגדל במקומות שאינן רוצות, ודפח"ח, והוא פלא.

ליל ת"ב דחל במוצ"ש אם יש לעשות סעודת מלוה מלכה במוצאי הצום

הנה בהאי שתא חל ט' באב בשבת, ונדחה הצום למחרתו, כך שלא היה באפשרי לקיים סעודת מלוה מלכה במוצ"ש, ויש לעיין אם יש להשלים לסעודת מלוה מלכה במוצאי הצום, ושאלתי זה מקמי' מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיבני: "אחרי תשעה באב אין (דין) מלוה מלכה", וכן אמר לי מו"ר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א דאי"צ.

ומצאתי בספר מעדני איש על מצות סעודת מלוה מלכה להר"א שושן שליט"א (סימן ב' אות י"ב), דמייתי משו"ת תשובות והנהגות (סימן קס"ח) דנסתפק בהא, וז"ל: כשחל ת"ב במוצאי שבת אולי יש לאכול סעודת מלוה מלכה כשמבדיל במוצאי ת"ב, שבזה נגמר השבת, ע"ש. ולמעשה הסיק וז"ל: אבל לא מצאתי בפוסקים דבר זה, ומשמע שמתבטלת מצוה זו כשחל ת"ב במוצ"ש, ועי"ש בדבריו, ובפסקי תשובות (סי' תקנ"ו אות ב') הביא דמנהג קרלין דהשלימו את סעודת מלוה מלכה בזמירות", ועי' בספר רזא דעובדא (עמוד קמ"ח), ע"ש. אך כתב המעדני איש דמנהג עלמא שלא להשלים הסעודה, וביאר דיש לחלק בין הבדלה לסעודת מלוה מלכה, דדייקא הבדלה דלא תליא בשבת עצמה, אלא שיש חיוב על האדם להבדיל בין קודש לחול, זה שפיר אפשר ליעביד ביום ראשון. משא"כ סעודת מלוה מלכה תליא בשבת עצמה דנתקנה ללוות את השבת, ולכך כל זמן שהשבת נמצאת אפשר ללוותה, אך ביום א' ל"ש ליווי זה, וכעין זה כתב לחלק בשו"ת קול אליהו (חלק או"ח סימן מ"ה), ובספר מעדני מלך (עמוד צ"א) כ' לחלק דדייקא הבדלה אף דיבדיל ביום א', כיון שאומר המבדיל בין קודש לחול וכו' בין יום השביעי לששת ימי המעשה, לכך רשאי לעשותה גם אח"כ, אך מלוה מלכה אם יעשנה ביום א' לא מוכחא מילתא דאוכל כן משום יציאת השבת, רק דאוכל סעודתו ככל יום ויום, אך ציין לדבריו לקמן (סי' ג' סעיף י"ד) דיש פוסקים דסברי דאפשר לעשות מלוה מלכה ביום א' או אף יום ג', ויש שכתבו דכ"ז רק אם נאנס ולא קיימה במו"ש, דאז רשאי לעשותה ביום א', ע"ש. [וקצ"ע מ"ש במעדני מלך דסעודת מלוה מלכה לא מינכר באם יעשנה ביום א', דהא יכול לאכול דגים ובשר וכיו"ב, ואין דרך העולם לאכול כן בסעודה רגילה, ומ"מ צ"ל דפעמים דאוכלים כן, ולא מוכחא מילתא בבירורא, וצ"ע]. ועכ"פ אתי שפיר מאי דקאמרו לן רבותינו הגדולים שליט"א דא"צ לעשותה ביום א' בלילה, ודו"ק.

הריגת כינים ופרעושים בימי החול והמסתעף

במ"ש רא"י נגר שליט"א לתמוה ע"ד שו"ת משנה הלכות להגה"ק מהר"מ קליין זלה"ה חלק י"ב (סימן רס"ד), דהעלה בדבר היתושים הקטנים שמצערין ומפריעין בבית, וגם אינם נקיים וכו', הגם דמצאנו דהאר"י הקדוש ז"ל לא הרגם, מ"מ רבינו האריז"ל הי' בחי' מלאך אלקים, אך בדידן אמרו אל תצדק הרבה, וכל שמצער לאדם מותר להרגו וכו', והקשה רא"י שליט"א משו"ת תורה לשמה לרבינו הגרי"ח ז"ל (סימן שצ"ז) שמייתי דהאריז"ל הזהיר שלא להרוג הפרעושים אפילו בחול, וק"ו לכינים, ע"ש בטעמו ע"ד הסוד לדברי האריז"ל, והניח בצ"ע.

הנה ברירא מילתא דמאי דכתב רבינו הגרי"ח ז"ל בתורה לשמה לאו מדינא הוא רק עפ"י קבלה, ואיהו גופי' כבר כתב דבגמ' שבת (דף י"ב א') לא חשו חז"ל לזה, רק העלה דכיון דרבא השליכן בספל מים כן ראוי לעשות, וכלישני' דהגרי"ח ז"ל **טוב** לעשות כן, ולא כתב מעבר לטוב מאומה.

מלבד זה הגם שאין לפנינו שו"ת משנ"ה, מ"מ לפי מה שציין המקשן משמע דמיירי בדמצערין לו טובא, וגם כידוע דיכולין לגרום למחלות רח"ל ל"ע, והא דמצינו דהיו חסידים דהחמירו ע"ע שלא לפגוע בשום רמש הרומש על הארץ, מידת חסידות מופלגת היא ולאו מדינא, וכידוע מצדיקים שהיו מייסרין גופן בנמלים עוקצות וחרולים, ואכמ"ל. וע"ע בסה"ק תומר דבורה לרבינו הרמ"ק זלה"ה (פרק ג') דכ' וזל"ק: ועל דרך זה לא יבזה שום נמצא מן הנמצאים שכולם בחכמה, ולא יעקור הצומח אלא לצורך, ולא ימית הבעל חי אלא לצורך, ויברור להם מיתה יפה בסכין בדוקה לרחם כל מה שאפשר, זה הכלל החמלה על כל הנמצאים שלא לחבלם תלויה בחכמה, זולתי להעלותם ממעלה אל מעלה מצומח לחי מחי למדבר, שאז מותר לעקור הצומח ולהמית החי לחוב על מנת לזכות, עכ"ל. ופשיטא שראוי לנהוג בחמלה גם כלפי נמלים ושאר רמשים, והיינו דלהרוג בלי תכלית מה הנאה יש בה, ולמי מזיקה הך נמלה, אולם כאשר ישנם חששות הנוגעות למעשה, וכגון כשיש לחוש לנמלים המסתובבים במטבח, בודאי ראוי להדביר ולרסס הגם שימותו בהמוניהם, ולפי דח"ו עלול להכשל במאכלות אסורות, או כגון להניח קוטל יתושים בבית, נראה ברור דשרי, ואדרבה מאי חזית סומקא דדמא דיתושא מדמן דבני הבית, והבא לעוקצך השכם וכו', ואף דמצאנו להגר"מ קליין זלה"ה בספרא דבי רב שו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן רט"ז) דנקיט דבפוסקים הוזכר סתם צעב"ח לכל הנדכאים, ומאי שנא דגים משאר יתושים, ע"ש, על כרחין צ"ל דגדר צער בעלי חיים הוא כשמצער סתם בלא תועלת, ודבזה ראוי להחמיר שלא לצער שום נברא וכמש"כ התומר דבורה, אך כאשר הורגן לתועלת שלא יזיקוהו או יכשילוהו וכיו"ב, אינו בכלל צעב"ח כלל ושרי.

שוב מצאתי בספר צער בעלי חיים להגרי"נ אשכולי שליט"א (עמוד קמ"א) דפי' ג"כ בפשיטות דהא דאמר האר"י ז"ל הוא מידת חסידות מופלגת, ולא מצד צעב"ח, דלפי ההלכה אין שום איסור להרוג מזיקין וכו', עוד הביא שם (עמוד קנ"ד) משו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סימן ק"ס) דשפיר למיקטל זבובין ופרעושין ושאר שקצין ורמשין דמאיס, ויש בהם גם חשש מכשול ואף קצת סכנה וצער לבני אדם וכו', והא דאמר האריז"ל משום גלזול נגע בה, ע"ש בכל דבריו באורך, ומבואר שפיר כמש"כ בעזה"י.

עוד זאת אמירה דרבינו הגרי"ח ז"ל גופי' בבן איש חי (שנה שניה פ' וארא אות י"א) הזהיר על הריגת יתושים בש"ק מחמת הרגילות שרגילין להרגן ביום חול, ולא הזכיר אף ברמז שיש להמנע מלהרגן בחול, ושם (אות י"ג) כתב הגרי"ח ז"ל להדיא דמותר להרוג הכינים בשבת בגוונא דמצא כינה על בשרו או על בגדיו דרך מקרה, אך המפלה בגדיו מכינים אסור להרגן, אלא מוללן בידיו וזורקן, עיי"ש. ולא הזכיר שום חומרא או מידת חסידות שלא להרגן עפמש"כ רבינו האריז"ל, ועכצ"ל דמ"ש הגרי"ח ז"ל בתורה לשמה מידת חסידות מופלגת היא, ולדעתי' דרבינו האר"י הק' זלה"ה ולאו מדינא, וק"ל [וע"ע היטב בס' ארחות צדיקים למהרח"ש פירנאנדיס דיאש זלה"ה (אות ק') מ"ש מרבינו האר"י ז"ל בשער רוה"ק (די"ב א') בהאזהרות למאן דהוא משורש קין, ע"ש]. וע"ע בשו"ת משנת יוסף למו"ר הגר"י ליברמן שליט"א (חלק י' סימן ק"ד) מ"ש משו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תשכ"ז) להתיר בחוה"מ הריגת חרקים המצערין לאדם, עיי"ש.

חושבני שמן הראוי להביא בזה עובדא נפלאה מחייו של מרן הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זלה"ה, ראש ישיבת תורה אור, וכך סיפר בעל העובדא מנהל הישיבה בארה"ב (הובאו דבריו במוסף ש"ק לזכרון מרן הגרח"פ זלה"ה): בהיותו פ"א בביתו של מרן ז"ל להתברך הימנו, ראה שמרן ז"ל נעמד להסתכל באחת מטליותיו למטה כמחפש דבר מה, הוא ניגש לשאלו אם הכל בסדר, בירכו מרן ז"ל לשלום ושאלו אם אין משהו שהולך על אחת הטליתות, הביט מנהל הישיבה וראה שאמנם נמלה מתהלכת על הטלית, ובא לתפסה ולהשמיטה, אולם מרן ז"ל עצר בעדו, ביקשו שיסור למטבח ויביא כוס, משהביא לפניו את הכוס, נטלה מרן ז"ל ושם את הנמלה בתוכה, נטל מנהל הישיבה את הכוס ורצה לזרקה בפח, ושוב עצר מרן ז"ל בעדו ואמר לו רד בבקשה למטה, יש שם גינה, הניחנה שם שתלך לדרכה, זו בריאה של הקב"ה.

ואמנם מספקא לן בהא דכ' המשנ"ב סימן ר"נ (ס"ק ג') וז"ל: ויש לפנות קורי עכביש שקורין שפי"ן וועב"ש מהבית בע"ש, ע"כ. אם כוונתו לפנות קורי העכביש עצמן, ואת העכביש ישליך מביתו בלא להרגו, או דאין קפידא ויכול להרגו, ובחופשי בזה בספרי דרבנן ראיתי דנקטו בלשונם דיפנה קורי העכביש ולגרשו וכו', אך לא זכרו בלישנייהו הריגת העכביש וכיו"ב.

ולקושטא דמילתא כששאלתי זה מהרה"צ המקובל רבי יחזקאל בינק שליט"א, ר"י דברי שלום ב"ב, ומח"ס נקודות הכסף, הסכים עמדי מקופיא דלדעתי' דמרן האר"י ז"ל דנתבאר דהקפיד שלא להרוג שום בע"ח, אפשר דזהו גם בער"ש לענין קורי העכביש דאיתא לגרשם, אך לא זכור לו דאיתמר עלייהו לישנא דהריגה, וכמשנ"ת בס"ד.

ובעיקר ענין סילוק קורי העכביש מביתו לפ"ד הפרד"ס, יעוין בספר דבר בעתו להגה"ק רבי ששון מרדכי משה זלה"ה (דף מ"ו ע"ב מדה"ס ד"ה עוד כתבו), ובמ"ש בכף החיים הל' שבת (סימן ר"נ אות י'), וע"ע בבן איש חי (ש"ב פ' לך לך אות י"ג) ובספר שיבת ציון להג"ר ב"צ מוצפי שליט"א (שבת, חלק א' עמוד ע"ט אות י"ב ובהערות שם) מאי דהביא ממארי דרזין בהאי ענינא.

שו"ר בספר נפש כל חי להג"ר יצחק אליהו שטסמן שליט"א (סימן ה' אות ו') דכ' וז"ל: בעלי חיים המאוסים לבני אדם או שמצערים אותם, וכן בעלי חיים הממאיסים את המאכלים, כמו זבובים, יתושים, פרעושים ועכברים, מותר להרגם, ע"כ. ובמקורות (אות י"ב) כ' וז"ל: שאילת יעב"ץ ח"א סימן ק"י, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב [שליט"א] זצוק"ל לדינא, וגם בשו"ת זבחי צדק [להגר"ע סומך זצ"ל] החדשות סימן א' כתב בפשיטות שמותר להרוג העכברים משום שמזיקים ומפסידים, ואין לרחם עליהם, עכ"ל. עוד הביא שם משו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב סימן מ"ז) דאם יכול לעשות כן ע"י הנחת כלי עליהם ולא בידים עדיף כדי שלא יעשה מעשה אכזריות בידים (וע"ע מ"ש בנפש כל חי סימן ג' אות ב' ובהערות שם). איברא דבעיקר הענין העירני הרי"נ אשכולי שליט"א בעמח"ס צער בעלי חיים, דבזכרונו מגדולים וצדיקים דהי' להם ענין מיוחד בהריגת השממית (עכביש), בערב שבת והיו מכין והורגין אותו בסנדלם, ואכתי יל"ע.

בענין נהר סמבטיון

אמרתי להביא בזה מעט מהרשום עמדי אודות נהר סמבטיון, כתב בספר סדר הדורות (ד' אלפים תרל"ב) וז"ל: "במקום שלא היה שם נהר מעולם ועדיין גולל אבנים וחול בלי מים ברעש וקולות, שאפילו היה שם הר ברזל היה מנפצו, וזה בימי החול, ובשבת נח, ולזה נקרא נהר שבתיון", ע"כ. וע"ע שם מיוסיפון (ח"ב פל"ה) דטיטוס ימ"ש קרא להאי נהרא סאבטינו, כשבא מפרס ומדי להיהודים אשר שם.

ומצאתי לרבינו הגרחיד"א ז"ל בספרא דבי רב מדבר קדמות (ריש מערכת הס'), דכ' וז"ל: סמבטיון הוא נהר גוזן, וסמבטיון הוא על שקל אזוביון, שכך נוהגים בלשון ההוא. הרמב"ן בפי' על התורה פ' האזינו. ואלדד הדני אמר שנהר סמבטיון מפסיק בין השבטים ובין בני משה, ובני משה הם לפנים מנהר סמבטיון, ע"כ. [אודות ס' אלדד הדני, עיין בספר אוצה"ס (בן יעקב) בערכו]. ועיין בקובץ מבקשי תורה (ער"ה תשס"א, כרך שישי קובץ כ"ב) במאמרו של הר"י טשינגל שליט"א אודות עשרת השבטים, נהר סמבטיון ואלדד הדני, ע"ש באורך.

ובספר שיח השדה למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (חלק ג' עמוד ר"י"א בליקוטים) כ' וז"ל: ענין בני משה ועשרת השבטים לפנים מנהר סמבטיון, סנהדרין ס"ה ב', ק"ד ב' רש"י ד"ה לא אליכם, ירו' סנהדרין פ"י ה"ה, ב"ר פי"א סי' ז' ופע"ג סי' ו', במדב"ר פט"ז סי' כ"ה, איכ"ר פ"ג סי' ט', תרגום יונתן שמות ל"ד י', צפני' ג' י', פס"ר פל"ב סי' ט', ושם ענין בני יונדב בן רכב, ילקוט בראשית רמז כ' ד"ה ויטע ענין בני משה, ילקוט שה"ש רמז תתקפ"ה, ילקוט ישן י' רמז תס"ט, אגדתא דבני משה (או"מ ע' שפ"ה), מדרש עשרת מלכים (שם ע' תט"ו), עכ"ל.

והנה שאלתי למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אם ישנו היום לנהר סמבטיון, והשיבני: "יש, אבל לא יודעים איפה שזה", ומו"ר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א אמר לי דהיום זה הסתר פנים ולא רואים שום דבר.

ובדברי בזה עם הגאון הצדיק חסידא קדישא ככש"ת רבי ישראל אליהו ווינטרויב זלה"ה זיע"א, תמה כנגדי: מה אתה חושב, שאין, ואמרתי להגה"צ ריא"א זלה"ה דישנם כאלו שאומרים שאינו, ואמר לי הגה"צ ריא"א זלה"ה: מי, הטכנולוגיה (וחייך טובא), ואמרתי להגה"צ ריא"א זלה"ה דרב פלוני אמר משום רב גדול מירושלים ת"ו (ונקבתי בשמו) שאמר שכהיום אין לנהר זה בעולם, ואמר לי הגה"צ ריא"א זלה"ה: אני מכיר את ר' (ונקב בשמו), אני לא מאמין שהוא אמר דבר כזה, והוסיף ואמר לי: מה שהקב"ה רוצה להסתיר הוא מסתיר, ושאלני הגה"צ ריא"א זלה"ה: עשרת השבטים קיימים כיום, והשבתי דכפי הנראה כן. ואמר לי הגה"צ ריא"א זלה"ה: אם יחפשו את עשרת השבטים בכל כדור הארץ לא ימצאו אותם, מה שהקב"ה רוצה להסתיר הוא מסתיר, עכ"ד (וכעי"ז שמעתי מהגה"צ רבי יעקב גלינסקי שליט"א ואכמ"ל).

ואחתום בזה בברכה מעין הפתיחה, שתזכו להוסיף לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ולזכות את הרבים מתוך בריות גופא ונהורא מעליא לאוי"ט.

ביקרא דאורייתא

משה חליוה

מח"ס ענפי משה ושא"ס - אופקים

אבקש להתייחס בזה למכתבו של ר"א בוחבוט בו מעיר על דברי במש"כ לתולדות ר"י בועז בעל שלטי הגבורים, כתב המשיג: "חיבור שלטי הגבורים נדפס לאחר פטירתו של רבי יהושע בועז, ולאחר זמן רב מעת כתיבתם, והרב הכותב הניח בשוגג שחיבוריו נדפסו מיד בגמר כתיבתם, ולא היא'. על קביעה זו הוסיף הכותב מהרהורי ליבו, שלא מסתבר לומר כך ולא נראה לומר כך, ותיכף ומיד סיכם והסיק: 'מסקנא דמילתא: [א] רבי יהושע בועז בודאי(!) לא נולד בשנת רע"ח, [ב] וחיבוריו נדפסו זמן רב לאחר כתיבתם, [ג] והקדמה זו שנדפסה בשנת שי"ד נדפסה אחרי פטירתו'. ואני תמה על נחפזותו של הכותב, הכותב דברים שהחי מכחישן: ובכן שלטי הגבורים נדפס לראשונה ברי"ף סביוניטה שי"ד, וכך אנו קוראים בשערו: '...הוספנו על אשר היה לפניו... המחלוקות אשר לבעלי התוספות ומיימון וסמ"ג וכו', הנקראים בשם שלטי הגבורים, אשר כל הנזכר הוליד והצמיח המדוכא ביסורים ומוטל במטה יהושע בועז מברוך יזיי"א [=יראה זרע יאריך ימים]'. הרי לנו שרבי יהושע היה אז בין החיים. כאמור במאמרי, ברי"ף זה משנת שי"ד, מופיעה הקדמתו של רבי יהושע בה כותב המחבר 'כי מבן שלוש ועשרים עד בן שש ושלושים אשר אנוכי היום טרחתי וכו'. הרי לנו ששנת לידתו שנת רע"ח בקירוב. וכבר ראינו שדברי המשיג כי החיבור נדפס אחר מות רבי יהושע, הם דברים בטלים מאליהם שאין להם על מה שיסמוכו. ומכאן תלמד גם שמה שכתב המשיג כי 'ראיתי באחד הספרים שהוא היה ממגורשי ספרד ונולד בספרד, ומשמע מכתביו שגלה עם הגולים בגירוש ספרד זמן מה אחר חתונתו כשהיה אברך צעיר...', חלמא טבא חזי. ונסכם בדבריו הבהירים של ר"א חבצלת (מוריה ק"ג): 'לסיכום ניתן לומר שרבינו יהושע בועז... לא היה בין המגורשים, ואפשר שגם אבותיו לא היו בזמן הגירוש בספרד. רבינו חי ופעל באיטליה כמה עשרות שנים לאחר גירוש ספרד, כך עולה גם מהזכרת רבותיו, גם מדבריו הוא שבן ל"ו שנה היה כשמסר הספר לבית הדפוס, גם מתולדותיו של שלשת בניו הר"ר בניה ומ' רות והר' חנוך, והארועים הכרוכים בהם, וכן מתולדות אחיו הר"ר שמעיה לבית ברוך'.

בצלאל דבליצקי - בני ברק

ספרים חדשים בהוצאת "אהבת שלום"

פירוש הרשב"ץ
על
מסכת ברכות

מאת הנשר הגדול בעל הכנפים, סיני ועוקר הרים
שמו נודע בשערים, מאור הגולה
רבינו **שמעון בר צמח** זלה"ה

מוגה ומתוקן בתכלית הדקדוק
ע"פ כת"י יחיד בעולם
בתוספת הגהות והערות ומראי מקומות
ובראשו מבוא מקיף

סדר הושענות
כמנהג ק"ק ספרדים

עם פירוש
ישועות יעקב

מאת החכם השלם והכולל
כמוהר"ר **יעקב רקח** זלה"ה
מחו"ר טריפולי שבלוב [תק"ס-תרנ"א]

יוצא לאור ברוב פאר והדר
ע"פ דפוסים ראשונים ובתוספת מרובה

שלשה ספרים נפתחים

אמונת עתך
סדר אמירות, תחנות ובקשות, לתיקון פגם העוונות

חוסן ישועות
ילקוט דרושים מכתבי רבינו האר"י זלה"ה
ובצידם סימנים ורמזים על דרך האמת

חכמה ודעת
רמזים על דרך האמת במקראות התורה

מאת המאור הגדול, הגאון האדיר
המפורסם בכל קצוי ארץ, סיני ועוקר הרים
רבינו **יוסף חיים** זלה"ה
ראש גלותא דבבל רבתי

יוצא לאור עולם לראשונה מכתי"ק המחבר זלה"ה

הוצאת "אהבת שלום" טל: 02-5370970 פקס: 02-5370088

בית הוראה

מרכז להלכה
ע"ש גבריאל בילדיריג'י כהן ז"ל

Gabriel Bildirici Cohen
Halachah Center

אהבת שלום

הרכב רבני בית ההוראה "אהבת שלום" לימי בין הזמנים תשרי תשע"ג

	שלישי כ"ג תשרי	רביעי כ"ד תשרי	חמישי כ"ה תשרי	שישי כ"ו תשרי	ראשון כ"ח תשרי	שני כ"ט תשרי	שלישי ל' תשרי
9:00-10:00							
10:00-11:00	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי אליעזר כהן שליט"א רבי מרדכי פרחים שליט"א	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פנירי שליט"א	רבי אשר חניה שליט"א		רבי שלמה זעפראני שליט"א	רבי אשר חניה שליט"א
11:00-12:00					רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי ראובן עבודי שליט"א רבי חיים כהן שליט"א	
12:00-13:00							רבי ראובן עבודי שליט"א רבי חיים כהן שליט"א
13:00-14:00		רבי נתנאל סאפרין שליט"א	רבי אריה לייב גאלדבערג שליט"א			רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	
14:00-15:00	רבי עזריאל אויערבאך שליט"א	רבי יעקב תופיק אביעזרי שליט"א			רבי יצחק כהן שליט"א		רבי עזריאל אויערבאך שליט"א
15:00-16:00	רבי יצחק כהן שליט"א		רבי שלום טוויל שליט"א				רבי יצחק כהן שליט"א
16:00-17:00	רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א			רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א		רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א
17:00-18:00	רבי נתן בן סניור שליט"א					רבי נתן בן סניור שליט"א	רבי נפתלי נוסבוים שליט"א
18:00-19:00			רבי נפתלי נוסבוים שליט"א				
19:00-20:00	רבי יעקב חכים שליט"א	רבי יעקב בן נאים שליט"א					רבי יעקב חכים שליט"א

הרכב רבני בית ההוראה "אהבת שלום" לימי ערב חג הסוכות תשע"ג

	חמישי י"א תשרי	שישי י"ב תשרי	מוצאי שבת י"ג תשרי	ראשון י"ד תשרי
9:00-11:00	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פנירי שליט"א	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פנירי שליט"א		רבי אשר חניה שליט"א רבי יעקב שילוני שליט"א
11:00-13:00	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פנירי שליט"א	רבי אשר חניה שליט"א		
13:00-15:00	רבי אריה לייב גאלדבערג שליט"א			
15:00-16:00	רבי אברהם גולדברג שליט"א			
16:00-17:00	רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א רבי אברהם גולדברג שליט"א			
17:00-19:00	רבי נפתלי נוסבוים שליט"א רבי אברהם גולדברג שליט"א			
19:00-23:00	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי שלום טוויל שליט"א רבי יוסף שוב שליט"א		רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי שלום טוויל שליט"א רבי יוסף שוב שליט"א	

הרכב רבני בית ההוראה "אהבת שלום" לימי חול המועד סוכות תשע"ג

	שלישי א' דחוה"מ	רביעי ב' דחוה"מ	חמישי ג' דחוה"מ	שישי ד' דחוה"מ
12:00-14:00	רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א	רבי אליעזר כהן שליט"א רבי מרדכי פרחים שליט"א	רבי נתנאל סאפרין שליט"א	רבי אשר חניה שליט"א
14:00-15:00	רבי יעקב תופיק אביעזרי שליט"א	רבי אריה לייב גאלדבערג שליט"א	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	
15:00-16:00	רבי יצחק כהן שליט"א			
16:00-17:00				
17:00-18:00		רבי יעקב שילוני שליט"א		
18:00-19:00	רבי שלום טוויל שליט"א		רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	
19:00-20:00		רבי יעקב בן נאים שליט"א		

רח' רבי נחמן מברסלב 7 טל': 02-6255567 פקס: 02-6255568 ת.ד. 5515, ירושלים ahavatshalom@012.net.il

בית הוראה

מרכז להלכה
ע"ש גבריאל בילדיריג'י כהן ז"ל

אהבת שלום

Gabriel Bildirici Cohen
Halachah Center

הודעה משמחת

לבקשת רבים ולשמחת בני התורה בכל אתר ואתר
לקראת ימי ערב חג הסוכות וחול המועד הבאים עלינו לטובה
ולאור ריבוי הפניות בהלכות המועדים בכלל וכשרות ארבעת המינים בפרט,
יורחבו שעות קבלת קהל

בבית ההוראה שע"י מוסדות חברת אהבת שלום בארץ הקודש

בין השעות 9 בבוקר עד 11 בלילה רצוף

כמו כן תופעל מערכת רב קווית בכל שעות היום והלילה לשאלות דרך הטלפון בהם
ישיבו דבר ה' זו הלכה טובי הרבנים דיינים ומורי צדק בעלי הוראה
בשאלות השכיחות והמצויות בארבעה חלקי שלחן ערוך

המה הרבנים הגאונים:

רבי **עזריאל אויערבאך** שליט"א
רב קהילת חניכי הישיבות - בית וגן

רבי **יעקב בן נאים** שליט"א
ראש ישיבת נחלת משה

רבי **אברהם טופיק** שליט"א
מראשי ישיבת פורת יוסף - גאולה

רבי **משה מרדכי קארפ** שליט"א
רב הגבעה הצפונית - קרית ספר

רבי **יעקב טופיק אביעזרי** שליט"א
רב העיר ביתר עילית

רבי **נתן בן סניור** שליט"א
ראש ישיבת בנין ציון

רבי **יצחק כהן** שליט"א
רב שכונת שמואל הנביא - ירושלים

רבי **נתן הכהן קופשיץ** שליט"א
רב הקריה החרדית - בית שמש

רבי **שלמה זעפראני** שליט"א
רב קהילת אוהל משה - הר נוף

רבי **אליהו ציון סופר** שליט"א
ראש ישיבת רכסים

ואתם עמם חכמי ורבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום" הרבנים הגאונים:

רבי **נפתלי נוסבוים** שליט"א
ראש מדרש בית ההוראה ואב"ד אהבת שלום

רבי **ראובן עבודי** שליט"א
אב"ד אהבת שלום

רבי **מנשה שוע** שליט"א
חבר בד"ץ אהבת שלום

רבי **דוד פנירי** שליט"א
רב העיר עמנואל

רבי **אשר חנניה** שליט"א
חבר בד"ץ אהבת שלום

רבי **אליעזר כהן** שליט"א
חבר בד"ץ אהבת שלום

רבי **יצחק חיים שרבאני** שליט"א
ר"מ ישיבת אהבת שלום
ורב קהילת הספרדים רמת בית שמש א'

רבי **מרדכי פרחים** שליט"א
מרבני בית ההוראה אהבת שלום

רבי **חיים כהן** שליט"א
מרבני בית ההוראה אהבת שלום

רבי **נתנאל סאפרין** שליט"א
ר"מ ישיבת אהבת שלום

רבי **אריה לייב גולדברג** שליט"א
ראש כולל אמת ליעקב - אהבת שלום
ורב ומו"צ אחוזת יערים

רבי **יעקב שילוני** שליט"א
ר"מ ישיבת אהבת שלום

רבי **יצחק דרזי** שליט"א
מח"ס שבות יצחק

רבי **יעקב בן שמעון** שליט"א
מו"צ חניכי הישיבות - בני ברק

רבי **שלום יצחק טוויל** שליט"א
מו"צ נוה יעקב - ירושלים
ראש ישיבת אהל אברהם - אלעד

רבי **אברהם זכותא** שליט"א
מו"צ חניכי הישיבות - בני ברק

רבי **יוסף שוב** שליט"א
מו"צ קרית ספר

רבי **משה ברכה** שליט"א
ר"מ ישיבת קול יעקב
ורב קהילת חניכי הישיבות - ברכפלד

רבי **יוסף משדי** שליט"א
מו"צ בד"ץ שארית ישראל

רבי **אברהם גולדברג** שליט"א
רב ומו"צ תל ציון

רבי **יעקב חכים** שליט"א
ראש כולל תורת רפאל - ביתר

ניתן להפנות שאלות בהלכה בכל שעות היום ולמקרים דחופים גם בכל שעות הלילה

בטלפון רב קווי: 02-6255567 או בפקס: 02-6255568 ובדואר אלקטרוני: ahavatshalom@012.net.il

הגליון הבא יעסוק בדיני סוחט, תולש, טוחן ולש בשבת סימנים ש"כ - שכ"א

רשימת כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

רמת בית שמש - בביהכ"נ "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20
בית וגן - בבית הכנסת "מגן אברכים" רח' חיד"א 21
רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב ז'ולטי 8
ברכפלד - בבית המדרש "משכן תורה" רח' רבי עקיבא 30
אלעד - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' הלל 24
רוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פינה 6
ביתר עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12
רמות - בבית הכנסת "מגן אבות" רח' שירת הים 5
תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אמת 17
נוה יעקב - בבית הכנסת "היכל ניסים" חניכי הישיבות רח' זוזין
נוה יעקב מרכז - בית הכנסת חניכי הישיבות רח' ויקטור יוליוס
גבעת שאול - בביהמד"ר משכן באב"ד רח' בעל השאילתות 20
גאולה - בבית המדרש "עץ החיים" רח' בני ברית 18
בני ברק - בבית המדרש חניכי הישיבות רח' עזרא 60
רכסים - בבית המדרש קטורת תמיד רח' הדקל 36
קריית ספר - בבית המדרש מאור חיים רח' נתיבות המשפט 2
רמת אשכול - מרכז תורני - מעלות דפנה 128
נתיבות - בבית הכנסת "בית יצחק" רח' שלום בוניץ
אופקים - בבית המדרש רינת יעקב רח' תרשיש 23
חיפה - בבית המדרש היכל התורה רח' נקור ברוך 2
אשדוד - בבית המדרש שבט הלוי ר' אליעזר בן הורקנוס 8
קרית יובל - בבית המדרש לתורה ולתפילה גואטמאלה 18
צפת - בבית המדרש זוהר הגליל רמז דוד 91
מעלה אדומים - במרכז שלום לעם רח' צמח השדה 33
הקריה החרדית ב"ש - בבית המדרש "היכל אברהם" רח' חזון איש
קרית הרצוג – בבית המדרש "אבן ישראל" רח' חי טייב 6
פרדס כץ - בביהכ"ס התאחדות אברכים רח' המכבים 48

רשת כוללי ערב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום